उत्तराध्ययनसूत्रम्।

(द्वितीयो भाग.)

॥ अथ चतुर्थमध्ययनम् ॥

उक्त तृतीयमध्ययनम्। अथ चतुर्थमध्ययनमुच्यते। अस्य चायमभिसम्बन्धः -तृतीयाध्ययने चतुरङ्गी दुर्लभेति प्रतिबोधितम्, ता प्राप्य प्रमादो न कार्य इति सम्बन्धेन चतुर्थाध्ययनस्य प्रसङ्गः। जरोपनीतस्य न कोऽपि शरण भवतीत्यतो धर्मे प्रमादो वर्जनीयः इत्यर्थं प्रतिबोधयितु हि चतुर्थमध्ययनं प्रारभ्यते। तस्याऽऽद्य-गाथामाह—" असखय "-इत्यादि।

मूलम्

असखयं जीवियं मा पमायए, जरोवणीयस्स हु नत्थि ताणं।
एवं वियाणाहि जणे पमत्ते, किं नु विहिंसा अजया गहिंति ॥१॥

चतुर्थ अध्ययन प्रारम्भ

तृतीय अध्ययन कहा जा चुका है। अब चतुर्थ अध्ययन प्रारम्भ किया जाता है। तृतीय अध्ययन के साथ इसका सबध इस प्रकार है- तृतीय अध्ययन में जो ऐसा कहा है कि-" मनुष्यत्व, धर्मश्रवण, जिन-वचनश्रद्धा और सयम में वीर्योल्लास, ये चार अग दुर्लभ हैं " सो उनको प्राप्त करके प्रमाद नहीं करना चाहिये, यह बात इस अध्ययन द्वारा समझाई जावेगी, जराग्रस्तको कोई शरण नही होता है अतः प्रमाद नहीं करना चाहिए इस सम्बन्धको लेकर इस चतुर्थ अध्ययनका प्रारम्भ हुआ है। इसकी यह सर्व प्रथम गाथा है—' असखय ' इत्यादि।

ચોથુ અધ્યયન

ત્રીજુ અધ્યયન પુરૂ થયુ હવે ચોથા અધ્યયનનો પ્રારભ કરવામા આવે છે ત્રીજા અધ્યયનની સાથે આ અધ્યયનનો સબધ આ પ્રકારનો છે-ત્રીજા અધ્યયનમા જે કહેવામા આવ્યુ કે-" મનુષ્યત્વ, ધર્મશ્રવણુ, જીનવચનમા શ્રદ્ધા અને સયમમા વીર્યોલ્લાસ (પ્રવૃત્તિ) એ ચાર વસ્તુ આત્માને પ્રાપ્ત થવા દુર્લભ છે એ ચાર વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થયા પછી પણુ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ આ વાત આ અધ્યયન દ્વારા સમજાવવામા આવે છે વૃદ્ધાવસ્થામા કોઈ એ શરણુ થતુ નથી માટે પ્રમાદ ન કરવો જોઈ એ એ સબધને લઈ ને આ ચોથા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે તેની આ સર્વ પ્રથમ ગાથા છે ' અસખય ' ઈત્યાદિ

શાસ્ત્રોદ્ધારનું ભગીરથ કાર્ય

જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ માર્ફત પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ શાસ્ત્ર ઉપર સસ્કૃત ટીકા લખી રહ્યા છે તેમજ તેના અનુવાદો ગુજરાતી તેમજ હિંદી ભાષામા સાથે થાય છે અને આ રીતે એક શાસ્ત્ર ચાર ભાષામા પ્રગટ થાય છે આવા શાસ્ત્રો લગભગ ૧૮ થી ૨૦ પ્રગટ થઈ ગયા છે અને ૨૫ લગભગ આગમો સસ્કૃત ટીકા સહિત લખાઈ ગયા છે એક બત્રીશીના સપૂર્ણ પુસ્તકો લગભગ ૫૦–૬૦ જેટલી સખ્યામા થશે અને શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ તે સપૂર્ણ બત્રીશી માત્ર ૨૫૧ રૂપિયા ભરનારને ઘેર બેઠા પહોચાડે છે કે જેની કિંમત આશરે ૮૦૦ થી ૯૦૦ લગભગની થાય

આટલી સસ્તી કિંમતે આગમ બત્રીશી ઘેર ઘેર પહોચાડવાનુ કાર્ય કોઇએ પણ આજ સુધી કર્યું હોય તો આ પ્રથમ જ છે આ પહેલા એક પ્રયાસ પૂજ્ય શ્રી અમુલખઋષીજી મહારાજે આગમો ઉપર હિંદી અનુવાદ કરેલ અને જેને શેઠ સુખદેવ સહાય જવાલાપ્રસાદે છપાવીને દરેક જગ્યાએ મફત પહોચાડેલ પણ તે વખતે બધુય કામ સસ્તુ હતું જ્યારે અત્યારેતો કાગળના ભાવ ૧૦ ગણા વધી ગયા છે તેમજ છપાઈ વગેરેના ભાવ પણ વધ્યા છે તે ઉપરાત આ શાસ્ત્રો તો સસ્કૃત ટીકા સાથે પ્રગટ થાય છે એટલે આ સૂત્રની બત્રીશીની કિંમત એક હજારની આકીએ તો પણ ઓછી છે માટે આવી સુદર તક કોઈ પણ સઘ કે સસ્થા જતી ન કરે એવી જૈન સમાજને અમારી વિનતી છે પાચ વરસ પછી આ બત્રીશી હજાર રૂપિયા દેતા પણ નહિ મળે એ સહુએ ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવુ છે

આ ઉપરાત આ ભગીરથ કામ સમિતિ અને પૂજ્ય શ્રી જે ઉત્સાહથી કરી રહેલ છે તેને પૂર્ણ સહકાર સાથે સહાયતા આપવી પણ જરૂરી છે આ કામ આપણુ જ છે એમ દરેક સાધુ સાધ્વીઓ પણ સમજે અને દરેક સઘો પણ સમજે

તત્રી "જૈન જ્યોતિ" તા ૨૦–૧૨–૫૯

*

जना किं त्राणं=शरणं नु ग्रहीष्यन्ति=प्राप्स्यन्ति, न किमपि । प्रमादिना हिंसकानामिन्द्रियवशवर्तिनां सङ्कटप्राप्तौ कोऽपि त्राता न भवतीत्यर्थः । तस्माद् धर्मे प्रमादो न कार्य इति भावः । ' जणे पमत्ते ' इति प्रथमाबहुवचनस्थाने सूत्रत्वादेकवचनम् ॥ अथवा ' पमत्ते जणे '–हे प्रमत्तजन ! इति सम्बोधनम् ॥

पापस्थानों से विरक्त नहीं होते हैं । ऐसे मनुष्य (किं गहिंति–किं-(त्राण) ग्रहीष्यन्ति) किसकी शरण प्राप्त कर सकेंगे । अथवा क्या शरण प्राप्त कर सकेंगे ? कुछ भी नहीं । तात्पर्य कहने का यह है कि जो जीव प्रमादी होते हैं इन्द्रियों के गुलाम होते हैं तथा हिंसक होते हैं उनका रक्षक कोई नहीं होता है, इसलिये धर्मसेवन में प्रमाद नहीं करना चाहिये । (एव वियाणाहि–एव विजानीहि) ऐसा समझो ।

भावार्थ—जो व्यक्ति प्रमादी होते हैं हिंसक एव इन्द्रियों के वशवर्ती होते हैं वे सब प्रकार के अनर्थों को करने में जरा भी कसर नहीं रखते हैं । उनको ससार में कष्टों से कोई नहीं बचा सकता, अत धर्म का सेवन अवश्य आवश्यकीय है कि जिससे जीव की हरसमय रक्षा होती रहे । तथा यह भी समझना चाहिये कि यह आयु प्रतिदिन घट रही है । इसको बढानेवाला कोई भी नहीं है । जब वृद्धावस्था आवेगी तब तो इतनी भी शक्ति नहीं रहेगी कि जिससे थोड़ा बहुत भी धर्मसाधन हो सके । उस अवस्था में उस जरा से रक्षा करनेवाला

પાપ કરવાથી પાછા હઠી શકતા નથી એવા મનુષ્ય किं गहिंति–किं (त्राण) गृहीष्यन्ति કોનુ શરણ પ્રાપ્ત કરી શકશે ? કયુ શરણ પ્રાપ્ત કરી શકશે ?, કોઈ તેને શરણ આપશે નહિ કહેવાનો આશય એ છે કે જે જીવ પ્રમાદી જીવન ગાળે છે, ઇન્દ્રિયોના ગુલામ (લોલુપ) તેમજ હિંસક હોય છે તેનુ કોઈ રક્ષક થતુ નથી માટે બીજુ કાંઈ નહિ તો આચરણમા તો પ્રમાદ ન જ કરવો જોઈએ, एव वियाणाहि–एव विजानिहि એટલુ તો સમજવુ જોઈએ જ

ભાવાર્થ—જેઓ પ્રમાદિ જીવન ગાળતા હોય છે, હિંસક અને ઇન્દ્રિયોને વશવર્તિ લોલુપી હોય છે, તેઓ સર્વ પ્રકારના અનર્થોને કરવામા જરા પણ કચાશ–ઢીલાશ રાખતા નથી તેને સસારના દુખોથી કોઈ છોડાવી શકતુ નથી આટલા માટે ધર્મનુ આચરણ જીવનમા આવશ્યક વસ્તુ છે કે જેનાથી જીવની પળેપળે રક્ષા થતી રહે છે જે ધર્મની રક્ષા કરે છે તેની રક્ષા ધર્મ કરે છે તથા એ પણ વિચારવુ જોઈએ કે, આ આયુષ્ય ક્ષણે ક્ષણે–દિવસે દિવસે ઓછુ થતુ જાય છે, તેને વધારવા કોઈ સમર્થ નથી જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવશે ત્યારે તો એટલી પણ શક્તિ નહી રહે કે જેનાથી થોડી ઘણી પણ ધર્મકરણી થઈ શકે.

ाया—असस्कृत जीवित मा प्रमादयेः, जरोपनीतस्य हु नास्ति त्राणम्।
एव विजानीहि जनाः प्रमत्ताः, किं नु विहिंस्रा अयताः ग्रहीष्यन्ति ॥१॥

टीका–हे शिष्य! जीवितम्=इदमायुः, असंस्कृत=संस्कारहीन वर्धयितुमशक्यम्, द्वा–असस्कृतम्=असधेयम् अस्ति, अतो मा प्रमादये=प्रमाद मा कुरु। 'हु' निश्चयेन जरोपनीतस्य=जरया–वृद्धत्वेन उपनीतः–मरणसमीप प्रापितस्तस्य पुरुषस्य ाण=शरण नास्ति, यद्वा–जरामुपनीतः–स्वकर्मणा जरा प्रापितस्तस्य त्राणं=शरण ास्ति, येन जराऽपनीयते तत् त्राण नास्ति। तथा जराजर्जरितदेहवतस्तादृशी र्मकरणशक्तिर्न भवति। किंच–एव=वक्ष्यमाण विजानीहि–प्रमत्ताः=प्रमादवन्तः, वेहिंस्राः=हिंसकाः, अयताः अजितेन्द्रियाः, तत्तत्पापस्थानेभ्योऽनुपरता वा,

अन्वयार्थ—हे शिष्य! (जीविय असखय–जीवित असस्कृतम्) यह आयु असस्कृत है–सस्कार हीन है–इसका बढाना अशक्य है अथवा–असख्येय है–टूटने पर साधने योग्य नहीं है, अतः (मा पमा-यए मा प्रमादयेः) धर्म में प्रमाद मत करो। "हु" निश्चय से (जरोवणीयस्स–जरोपनीतस्य) जरा से मरण के समीप पहुँचाये गये जीव का (ताण–त्राणम्) शरण (नत्थि–नास्ति) कोई नही है, अथवा ऐसा कोई नहीं है जो अपने कर्म के द्वारा जराके पास पहुँचे हुए जीव को उस जरा से बचा सके। तथा जरा से जिसका शरीर जर्जरित हो रहा है ऐसे जीव की ऐसी भी शक्ति नही होती है, जो वह उस अव-स्था में धर्म कर सके। (पमत्ते जणे–प्रमत्ता जनाः) जो मनुष्य प्रमादी होते हैं, वे (विहिंसा–विहिंस्रा) स्वपर के घातक होते हैं (अजया–अयताः) इन्द्रियों को वश में नही करनेवाले होते हैं, अथवा उनर

અન્વયાર્થ—હે શિષ્ય! जीविय असखय–जीवित असस्कृतम् આ આયુષ્ય અસસ્કૃત છે તેને વધારવુ શકય નથી તેમજ તુટેલુ આયુષ્ય સાધી શકાતુ નથી, આથી मा पमायए–मा प्रमादये પ્રમાદ ન કરો "हु" નિશ્ચયથી जरोवणीयस्स–जरोपनीतस्य વૃદ્ધાવસ્થાથી મરણની સમીપ પહોચેલા જીવનુ ताण–त्राणम् શરણ नत्थि–नास्ति કોઈ નથી અથવા એવો કોઈ સમર્થ નથી કે જે પોતાના કર્મ દ્વારા ઘડપણને આરે પહોચેલા જીવને એ વૃદ્ધાવસ્થાથી બચાવી શકે તથા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે જેનુ શરીર જર્જરિત થઈ રહ્યુ છે એવા જીવને એવી શક્તિ પણ નથી રહી હોતી કે તે એ અવસ્થામા પણ ધર્મ કરી શકે पमत्तेजणे–पमत्ता जना જે મનુષ્ય પ્રમાદી હોય છે તે विहिंसा–विहिंस्रा પોતાના અને બીજાના ઘાતક હોય છે अजया–अयता ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબુ મેળવી શકતા નથી તેમજ

ममैव महत्त्वक्षतिर्म्लानता च भवतीति कचिदन्य बलोत्कट मल्ल गवेषयामि, इति विचिन्त्य मल्ल गवेषयन् समुद्रतटे गतः। तत्र तेनैको मात्स्यकोऽतिबलिष्ठः स्फूर्त्तिमान् दृष्टः, तस्य बल तरस्विता-(स्फूर्ति) च ज्ञात्वा राज्ञा स पोषितः, मल्ल युद्धस्य शिक्षा च दापिता। ततोऽसौ महामल्लो जातः। तस्य मात्स्यकमल्ल इति नाम कृतम्।

अन्यदा कदाचिदट्टनमल्लः सोपारके समायातः। राज्ञा तेन सह मात्स्यकमल्लस्य मल्लयुद्ध कारितम्। स मात्स्यकमल्लेन मल्लयुद्धे पराजितः। हस्तिना

किया कि यह पहिलवान किसी दूसरे राज्य से आकर हमारे देश के मल्लों को जीत कर जो उनकी पताका छीन लेता है सो इससे मेरी ही प्रतिष्ठा मे हानि आती है, तथा बदनामी भी होती है। इसलिये इसको परास्त करने के लिये इससे अधिक बलिष्ठ मल्ल की खोज करनी चाहिये। इस प्रकार विचार कर राजा अन्य किसी मल्ल को खोजने के लिये समुद्रतट पर आया। वहा उसने एक मच्छीमार को देखा जो अत्यन्त बलिष्ट और स्फूर्तिमान् था। उसको देखकर राजा ने उसके बल एव स्फूर्ति का अन्दाजा लगाकर अपने पास रख लिया और खूब उसे पुष्ट करने लगा। मल्लयुद्धकी शिक्षा भी इसको दिलाथी। इससे यह महामल्ल बन गया। उसका नाम राजाने मात्स्यक मल्ल रख दिया।

एक समय अट्टनमल्ल सोपारक आया। राजाने उसकी कुस्ती इस मात्स्यकमल्ल के साथ करवाई। अट्टनमल्ल को इसने पराजित

મારા દેશના મલ્લોને યુદ્ધમા જીતીને તેમને હરાવી વિજય ધ્વજ આચકી લે છે, તેથી તો મારી, મારા રાજ્યની પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોચે છે તથા બદનામી પણ થાય છે માટે એને શિકસ્ત આપે-હરાવે તેવા તેનાથી પણ બલવાન મલ્લની મારે શોધ કરવી જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરીને તે રાજા બીજા શક્તિશાળી મલ્લની શોધ કરવા સમુદ્ર તટ ઉપર આવ્યો ત્યા તેણે અત્યત બલિષ્ઠ અને સ્ફૂર્તિવાલા એક માછીમારને જોયો તેને જોઈને રાજાએ એના બળ અને સ્ફુર્તિનો અદાજ કાઢી પોતાની પાસે રાખી લીધો અને તેને સારી રીતે રૂષ્ટ પુષ્ટ કરવા લાગ્યો મલ્લયુદ્ધનુ શિક્ષણ પણ તેને અપાવ્યુ આથી તે મહામલ્લ બની ગયો રાજાએ તેનુ નામ માત્સ્યિકમલ્લ રાખ્યુ

એક વખત અટ્ટનમલ્લ સોપારક આવ્યો રાજાએ તેને માત્સ્યિકમલ્લ સાથે મલ્લયુદ્ધ કરવા આહ્વાન આપ્યુ મલ્લયુદ્ધ થયુ માત્સ્યિકમલ્લે અટ્ટનમલ્લ

जरोपनीतस्य च त्राण नास्तीत्यत्र अट्टनमल्लदृष्टान्तः प्रोच्यते—

उज्जयिन्या जितशत्रुनामकस्य नृपतेरट्टननामा मल्लः सर्वराज्येष्वजेय आसीत्। इतश्च समुद्रतटे सोपारकनाम्नि नगरे सिंहगिरिनामको राजा मल्लयुद्धदर्शनप्रिय आसीत्। स मल्लाना यो विजेता भवति, तस्मै बहुद्रव्यं ददाति। अट्टनस्तत्र गत्वा मल्लान् विजित्य वर्षे वर्षे पताका हरति। ततः सिंहगिरिनृपो मनसि चिन्तयति—अयमन्यस्माद्राज्यादागत्य मन्मल्लान् विजित्य पताकां हरति, एषा

कोई भी नही होगा अतः हे शिष्य ऐसा समझकर तुमको धर्मके सेवन करने में प्रमादी नहीं होना चाहिये।

जरोपनीत–जराग्रस्त–जीव का कोई रक्षक नहीं है, इस विषय पर अट्टनमल्ल का दृष्टान्त लिखा जाता है—

उज्जयिनी नगरी मे जितशत्रु राजा का एक मल्ल–पहिलवान था। इसका नाम अट्टनमल्ल था। किसी भी राज्यमें इसको परास्त करनेवाला एक भी व्यक्ति नही था। सर्व राज्यों में यह अजेय माना जाता था। समुद्र के तट पर एक सोपारक नाम का नगर था। उसका राजा सिंहगिरि था। उसको मल्लयुद्ध देखने का बडा शौक था। मल्लों की कुस्ती में जो मल्ल जय पाता उसको यह खूब इनाम दिया करता था। अट्टनमल्ल पहिलवान वहा प्रतिवर्ष जाता और अन्य मल्लो को परास्तकर अपनी जयपताका फहराता। ऐसा देखकर सिंहगिरि राजा ने विचार

તે અવસ્થામા ઘડપણના દુ ખોથી બચાવવાવાળુ કોઈ હશે નહી માટે હે શિષ્ય! એ પ્રમાણે સમજીને તમારે ધર્મ કરણી કરવામા જરાપણ પ્રમાદિ બનવું ન જોઇએ

ઘડપણના આરે પહોચેલા જીવને કોઈ બચાવી શકતુ નથી આ વિષય ઉપર અટ્ટનમલ્લનુ દૃષ્ટાંત આપવામા આવે છે

ઉજ્જઇનિ નગરીમા જીતશત્રુ રાજાના દરબારમા અટ્ટનનામે એક મલ્લ–કુસ્તીબાજ હતો આજુબાજુના એકપણ રાજ્યમા એવી કોઈ પણ વ્યક્તિ ન હતી કે જે તેને શિકસ્ત–પરાજય આપી શકે દરેક રાજ્યોમા એ અજેય માનવામા આવતો હતો સમુદ્રના કિનારા ઉપર સોપારક નામનુ એક નગર હતુ ત્યાના રાજાનુ નામ સિહગિરિ હતુ તેને મલ્લયુદ્ધ જોવાનો ઘણો ભારે શોખ હતો તે મલ્લોની કુસ્તી ને ગોઠવતો અને મલ્લયુદ્ધમા જે જીતી જાય તેને તે સારૂ ઈનામ આપતો હતો અટ્ટન પહેલવાન દરવર્ષે તેના રાજ્યમા થતા મલ્લયુદ્ધમા ભાગ લેવા જતો અને ત્યાંના અન્ય મલ્લોને હરાવી પોતાનો વિજય ધ્વજ ફરકાવતો દર વખતે આ પ્રમાણે બનતુ જોઇને સિહગિરિ રાજાને વિચાર થયો કે, આ પહેલવાન કોઈ અન્ય રાજ્યમાથી અહિ આવીને

लया फल्ही(कार्पास)मुत्पाटयन्तं त कृपीवलं निरीक्ष्य, महान् बलिष्ठोऽयमिति चिन्तयन् स तदीयाऽऽहारदर्शनार्थं यावत् तिष्ठति तावत् तस्य कृपीवलस्य भार्या तत्मातराशाय कूरसभृत बृहद्घट गृहीत्वा तत्र समायाता। स कृपीवलः कुम्भस्थ सकल कूर ग्रासलील्या भुक्तवान् तदनु स क्वाऽपि गत्वा पुरीषोत्सर्गं कृतवान्। अट्टनमल्लस्तत्र गत्वा तत्पुरीष छागपुरीषवत् स्वल्प शुष्क दृष्ट्वा तज्जाठराग्नि सबल विज्ञाय चिन्तयति-' अय मम वैरिनिर्यातनसमर्थः स्यात् ' इति विचिन्त्य सायकाले

तृण जैसे समझकर फलही-कपास के पौधों को उखाडता जाता था। अट्टनमल्ल ने किसान को देखते ही "यह महान् बलिष्ठ है" ऐसा विचार कर उसके आहार का निरीक्षण करने के लिये वहा कुछ देर ठहरना उचित समझा। इतने में उसकी पत्नी उसके कलेवा के लिये भात से भरी हुई एक घड़ी भारी हडिया लेकर वहा आ पहुँची। कृषक ने उस समस्त भात को एक कवल के जैसा समझकर देखते २ खालिया। बाद में वह शौच करने के लिये गया तो अट्टनमल्ल ने जहां वह शौच करने के लिए गया था उस स्थान को भी देखा। वहां छाग-बकरे की पुरीष - मिंगनी के समान पुरीष - विष्टा पड़ी हुई उसे दिखलाई दी। उसने स्वल्प एव शुष्क उस विष्टा से यह निश्चय किया कि इसकी जठराग्नि विशेष रीति से उद्दीप्त है। अट्टनमल्ल ने इन बातों के निरीक्षण से यह मन में पक्का विचार कर लिया कि यह मेरे वैर को भजाने में समर्थ हो सकता है। इस तरह निश्चय करके अट्टनमल्ल साय-

घासनी माफक वच्चे आवता कपासना छोडवाओने उखाडीने फेंकी देतो हतो। अट्टनमल्ले ए किसानने जोई "आ चोक्कस महान बळवान छे तेनो आहार तो जोउं ?" एम विचार करी तेना खोराकनु निरीक्षण करवा माटे त्या थोडो वखत राह जोईने बेठो एटलामा ते खेडूतनी पत्नी तेने खावा माटे भात भरेली एक मोटी हाडी लईने त्या आवी पहोची किसान ए सघळा भातने एक झपाटे खाई गयो। जम्या पछी ते कुदरती हाजते-जाजरू गयो अट्टनमल्ल पाछळ पाछळ गयो अने खेडूत जे स्थळे शौच माटे गयो हतो ते स्थळे जईने जोयु तो त्या बकरा तेमज तेवाज बीजा जानवरोनी माफक लीडीओ जेवी सुकी विष्टा पडेली तेणे जोई आ उपरथी तेने एवो ख्याल आव्यो के आ पुरुषनी जठराग्नि खूब तेज छे आ सघळी बिनाओनु निरीक्षण कर्या बाद अट्टनमल्ले मनमा निश्चय कर्यो के, आ माणुस मारा प्रतिस्पर्धि-हरीफने हराववामा

भग्नोऽपरहस्तीव स विषादं प्राप्य स्वनगरमागत्य एव चिन्तयति–अहं न केनापि पुरा पराजितोऽभवम्, अद्याऽनेन मल्लेन पराजितोऽस्मि, तारुण्योपचयादस्य मात्स्यिकमल्लस्य बलवृद्धिर्जाता, मम तु वार्धक्येन बलहानिः, अतोऽन्य स्वपक्ष-पातिन मल्ल करिष्यामि। इति विचिन्त्यान्य मल्लं गवेषयन् 'सौराष्ट्रादिदेशे बहवो मल्लाः सन्ती'–ति श्रुत्वा तमभिव्रजन् भृगुकच्छसमीपे हरणीग्रामसीमनि कर्पासवप नोद्यतमेक कर्षक पश्यति–एकेन हस्तेन, द्रुत द्रुत हल वाहयन्त द्वितीयेन तृणली-

कर दिया। जिस तरह कोई एक हाथी दूसरे हाथी से पराजित होकर चिन्ताग्रस्त बन जाता है उसी तरह अट्टनमल्ल भी चिन्ताग्रस्त बन गया और घर पर आकर विचारने लगा–मै आजतक किसी से परा-जित नहीं हुआ–देखो तो सही आज इस मात्स्यिक मल्लने मुझे कुस्ती मे पछाड़ दिया। ठीक है यह जवान है अतः इसके बल की वृद्धि हो रही है और मै अब बुड्ढा हो रहा हू अतः मुझ में बल की हानि होती जा रही है, इसलिये मुझे अपना पक्षपाती कोई दूसरा पहिलवान तयार करना चाहिये। इस प्रकार विचार कर अट्टनमल्ल दूसरे मल्ल की खोज में निकला। वह "सौराष्ट्र आदि देशों मे अनेक मल्ल हैं" इस बात को सुनकर सौराष्ट्र देश की ओर चल दिया। बीच में गुजरात आया उसने भृगुकच्छ–भरुच गाम के समीप में हरिणीग्राम की सीमा में कपास को बोने मे उद्यत एक किसान को देखा। किसान उस समय एक हाथ से जल्दी जल्दी हल चलाता जाता था और दूसरे हाथ से

ने હરાવી દીધો. જેવી રીતે કોઈ એક ગજરાજ બીજા હાથીથી પરાજીત બનતા ચિંતાગ્રસ્ત બની જાય છે તેવી રીતે અટ્ટનમલ્લ પણ ચિંતાગ્રસ્ત બની ગયો અને ઘેર આવીને વિચારવા લાગ્યો કે, આજ સુધી કોઈએ મને પરાજીત કર્યો નથી જ્યારે આજકાલના આ માત્સ્યિકમલ્લે મને કુસ્તીમા પછાડી દીધો ઠીક છે, પણ એ જુવાન છે, એને કારણે એના બળની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે હુ તો હવે દિવસે દિવસે બુઢ્ઢો થઈ રહ્યો છુ માટે મારામા બળની ઉણપ આવતી જાય છે આથી મારે મારા પક્ષનો કોઈ બીજો પહેલવાન તૈયાર કરવો જોઇએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી અટ્ટનમલ્લ બીજા બળવાન મલ્લની શોધમા નીકળ્યો તે "સૌરાષ્ટ્ર આદિ દેશોમા અનેક મલ્લ છે" આ વાત સાભળીને સૌરાષ્ટ્ર દેશની તરફ ચાલી નીકળ્યો વચમા ગુજરાત દેશ આવ્યો ત્યા ભરૂચ ગામની પાસે હરિણી ગામની સીમમા આવ્યો ત્યા એક ખેડૂતને ખેતી કરતા જોયો ખેડૂત તે સમયે એક હાથથી જલદી જલદી હળ ચલાવતો હતો અને બીજા હાથથી

कथं तर्हि मम जीविका स्यात् ? । अट्टनमल्लो वदति-यावान् कार्पासस्तत्र भवेत् तावतस्तस्य मूल्यमधुनैवार्पयामि, गृह्यताम्, इत्युक्ते सति तया यावदुक्तं तावत् तन्मूल्यतयाऽट्टनमल्लो धनं दत्तवान्। ततः साऽऽट्टनमल्लेन सह गन्तुं पतिमाज्ञापयत्।

अथाट्टनमल्लः स्वगतं वदति-'किं न वित्तेन साध्यते' इति। ततोऽट्टनमल्लस्तं कृषीवलमुपादाय जवादुज्जयिनीमागतवान्। तत्राट्टनमल्लस्तं विविधैरुपायैः पोषयन् मल्लविद्या शिक्षयति। तेन तस्य फलहीमल्ल इति नाम कृतम्।

उसे कौन सभालेगा ? क्यों कि जब ये आपके साथ चलेजावेंगे तब तो वह देखरेख के अभाव में उजड जावेगा-फिर इस वर्ष का निर्वाह कैसे होगा ?। यह सुनकर अट्टनमल्लने कहा-सुनो जितना कपास तुम्हारे यहा होता है उतने की कीमत मे तुम्हें अभी से ही दे देता हू। बोलो क्या दू। ऐसा जब अट्टनमल्ल ने कहा तब उसकी पत्नी ने जीतना भी मूल्य कपास का मागा उतना ही अट्टनमल्ल ने उसको दे दिया। धन लेकर कृषक की पत्नी ने राजी खुशी से अट्टनमल्ल के साथ जाने के लिये अपने पति को आज्ञा दे दी।

ऐसा देखकर अट्टनमल्लने मन में विचार किया-देखो पैसे मे कितनी ताकत है इनके बल पर पत्नी से भी पति को जुदा किया जा सकता है। अट्टनमल्ल कृपीवल को साथमे लेकर वहा से चला। चलते २ वह शीघ्र उज्जयिनी आ पहुंचा। वहा आकर कृपीवल को उसने अनेकविध

વાવેલો છે, અને તે જશે તો પછી તેને સભાળશે કોણ ? કેમકે, જો એ તમારી સાથે આવે તો દેખરેખના અભાવે કપાસ ચીમળાઈ જશે અને એથી આ વરસનો નિભાવ કઈ રીતે થઈ શકશે ? એ સાભળી અટ્ટનમલ્લે કહ્યુ કે, સાભળો ! જેટલો કપાસ તમારે ત્યા થતો હોય તેની કિમત હુ તમને અત્યારે જ ચુકવી દઉ છુ પછી શો વાધો છે ? કહો ! કેટલા આપુ ? આવુ અટ્ટનમલ્લે કહ્યુ ત્યારે કિસાનની પત્નિએ જે કિંમત માગી તેટલી અટ્ટનમલ્લે તેને મો માગી રકમ આપી દીધી મો માગ્યુ ધન મળતા કિસાનની પત્નિએ પોતાના પતિને રાજીખુશીથી તેની સાથે જવા માટે રજા આપી એટલે હવે કિસાન અટ્ટનમલ્લની સાથે જવા તૈયાર થયો.

આ જોઈ અટ્ટનમલ્લે મનમા વિચાર કર્યો-જુઓ ! પૈસામા કેટલીતાકાત છે ? એના બલ ઉપર તો પતિ અને પત્નિને પણ જુદા કરી શકાય છે અટ્ટનમલ્લ તે કિસાનને લઈને ત્યાથી ચાલ્યો ચાલતા ચાલતા તે પોતાને સ્થાને ઉજ્જેની આવી પહોચ્યો ઘેર આવ્યા પછી તેણે તે કિસાનને અનેકવિધ

तस्य भवनं गत्वा याचते, रात्रौ तव गृहे स्थातुमिच्छामि । स कृषीवलस्तस्य निवासाय वसतिं दत्तवान्, रात्रौ यथासुखं तत्रावस्थितोऽट्टनमल्लस्तं कृषीवलं पृच्छति-का युष्माकं जीविकाऽस्ति ?, कृषीवलः प्राह—अहं निर्धनोऽस्मि, महताऽऽयासेन कृषिं करोमि, तथापि ममोदरपूर्तिकरमन्नं न संपद्यते । अट्टनमल्लः प्राह-कृषिवृत्तिं मुक्त्वा यदि मया सहागच्छसि, तर्हि स्वल्पेनैव कालेन त्वां नृपवद्धनाढ्यं करोमि । कृषीवलोऽप्याह — तदाऽहमागच्छामि, यदि तत्रार्थे भार्या मामादिशेत् । ततोऽट्टनमल्लेन पृष्टा साऽप्येवमाह—अनेन यः कार्पास उप्तः स चानेन विना विनश्यति,

काल उसके मकान पर पहुँचा और कहने लगा-मैं आज की रात्रि में तुम्हारे घर पर ही ठहर कर निकालना चाहता हूं । कृषीवल ने अट्टनमल्ल के ठहरने का प्रबन्ध कर दिया । जब किसान सोने लगा तो अट्टन ने उससे पूछा-तुम्हारी आजीविका क्या है । अट्टनमल्ल की बात सुनकर किसान ने कहा-क्या कहूं-आजीविका तो ऐसी कुछ भी नहीं है । बिलकुल निर्धन हू । बडे परिश्रम से खेती करता हू तो भी उदर की पूर्ति नहीं होती है, कारण कि इतना अन्न ही खेत में नही उपजता है । कृषक की बात सुनकर अट्टनमल्ल ने कहा यदि तुम खेती-किसानी का धंदा बन्द कर हमारे साथ चलो तो तुम्हे थोडे से समय मे ही राजा जैसा धनाढय बना दू । कृषीवलने कहा-मै चल सकता हु यदि मेरी पत्नी मुझे आपके साथ चलने की आज्ञा दे देवे तो । उसकी पत्नी से जब अट्टनमल्लने पूछा तो उसने भी यही कहा कि हमने जो कपास बोया है

સમર્થ બની શકે તેવો છે આવો નિશ્ચય કરી અટ્ટનમલ્લ સુરજ આથમ્યે તે ખેડૂતના મકાને જઈ પહોચ્યો ત્યા જઈને એ કહેવા લાગ્યો કે, આજની રાત હુ તમારે ત્યા વિતાવવા માગુ છુ કિસાને તેની આગતા સ્વાગતા કરી ઉતારાનો પ્રબધ કર્યો રાતવેળાએ જ્યારે કિસાન સુવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો ત્યારે અટ્ટનમલ્લે તેને પૂછ્યુ-ધધો રોજગાર કેમ ચાલે છે ? પૈસા સારા કમાવતા હશો ? અટ્ટનની આ વાત સાભળીને કિસાને કહ્યુ-શુ કહુ ભાઈ ! આજીવીકા તો એવી ખાસ નથી, બીલકુલ નિર્ધન છુ ઘણો પરસેવો પાડીને ખેતી કરૂ છુ છતા પણ પેટ પુરૂ વળતરેય મળતુ નથી કિસાનની આ વાત સાભળીને અટ્ટનમલ્લે કહ્યુ-જો તમને વાધો ન હોય તો આ તમારો ખેતીનો ધધો બધ કરી મારી સાથે ચાલો તો તમને થોડા જ સમયમા રાજાના જેવા ધનવાન બનાવી દઉ કિસાને કહ્યુ કે, હુ ચાલવા તો તૈયાર છુ પણ જો મારી પત્ની હા પાડે તો ને ? અટ્ટનમલ્લે કિસાનની પત્નિને પૂછ્યુ તો તેણે કહ્યુ કે-ખેતરમા કપાસ

कुर्वन्तौ, कदाचिच्छिन्नमूलमहाशाखिवद् भूतले निपतन्तौ पुनः सत्वरमेव भूमितलादुत्तिष्ठन्तौ, कदाचिच्चिरतरमिलितनिजबन्धुवन्मिथः समाश्लिष्टौ, पुनः सत्वरमेव वियुञ्जानौ, कदाचित् पतङ्गवदुत्पतन्तौ, कदाचित् प्लवङ्गवत् प्लवमानौ मल्ललीला मदर्शयतः। तदा जयलक्ष्मीस्तौ तुल्यबलौ विलोक्य स्वयंवरा कुमारीव कं वृणोमीति चिन्तयन्ती तयोर्मध्ये कमपि नावृणोत्।

अपने २ दात पीस रहे थे। हाथियों के तुल्य ये दोनों मल्ल आपस में मुक्का मुक्की करने पर उतारु हो रहेथे। जैसे छिन्नमूलवाला वृक्ष निःसहाय होकर जमीनपर गिर पडता है उसी प्रकार उनकी उस समय दशा हो रही थी। छिन मे कोई किसीको नीचे पटक कर धर दबाता और छिन मे कोई। ज्यों ही दाव लगता एक दूसरे की छाती ऊपर चढ बैठता। कभी ये दोनों शीघ्र ही भूमितल से उठ बैठते और ऐसे छाती अडाकर मिलते जैसे कोई अपने चिरकाल से बिछुडे हुए बन्धु से छाती लगाकर मिलता हो। क्षण में बिलकुल अलग होकर ये ऐसे उछल पडते जैसे पतगा उछल पडता है। कभी २ ऐसे कूदते जैसे बन्दर कूदता फांदता हो। इस प्रकार इन दोनो ने मिलकर मल्ललीला उपस्थित जनता को दिखलाई। उस समय जयलक्ष्मी ने स्वयवरा कुमारी कन्या के समान, दोनो को तुल्य बलवाला देखकर किस को वरूँ या किस को न वरूँ। इस प्रकार के सदेह से आकुलित होकर किसी के

ધ્રુજી રહી હતી બન્ને પોત પોતાના દાત પીસતા હતા હાથીઓની માફક એ બન્ને મલ્લ આપસમા મુક્કા મુક્કિ કરવા લાગી ગયા જેમ મૂળમાથી ક્ષીણ થએલુ વૃક્ષ જમીન ઉપર નિ સહાય બનીને પડી જાય છે એ પ્રકારે તેમની દશા થઈ રહી હતી એક બીજા પરસ્પર એક બીજાને પછાડતા અને ફરી પાછા લડતા અને જ્યારે દાવ મળતો ત્યારે એક બીજાની છાતી ઉપર ચડી બેસતા આમા કોઈ વખતે તો બન્ને જણા જમીન ઉપરથી એકદમ ઉઠીને એક બીજા સામે છાતી ભીડાવતા જાણે કોઈ લાબા સમયથી વિખુટા પડેલા બે ભાઈઓ ભેટી રહ્યા ન હોય! ક્ષણમા વળી પાછા ઉછળી પડતા કે જાણે કોઇ પતગિયુ ઉછળ્યુ! ક્યારેક ક્યારેક એવી રીતે કૂદતા કે જાણે વાદરા હુપાહુપ અને કૂદાકૂદ કરતા હોય આ પ્રકારે બન્ને જણાએ મળીને મલ્લલીના ત્યા એકઠા થયેલાઓને બતાવી સ્વયવરની કુવારી કન્યા સમાન જયલક્ષ્મીએ બન્નેને સમાન બળવાળા જાણીને કોના ગળામા વરમાળા આરોપુ

अथ द्वितीयवर्षे मल्लयुद्धमहोत्सवेऽट्टनमल्लस्तेन सह सोपारकपुर गतः । तत्र मल्लयुद्धदर्शनार्थी सिंहगिरिनृपः सहस्रपौरैः सह रङ्गमण्डपे नृपासनसमासीनोऽनेकेषु मल्लेषु योधं योधमुपरतेषु फलहीमल्लं मात्स्यिकमल्लं च परस्पर मल्लयुद्धार्थं समादिशति । तदनु-तौ मल्लशिरोमणी भुजाऽऽस्फोटध्वनिभिर्वीराणां मनांसि क्षोभयन्तौ चरणतलाघातैर्भुवं कम्पयन्तौ, दन्तादन्तीव कुर्वन्तौ गजाविव मुष्टामुष्टि

उपायो से पुष्ट किया, तथा मल्लविद्या मे निष्णात बना दिया। इसका नाम भी उसने फलहीमल्ल रखा। जब फलहीमल्ल सब प्रकार से पुष्ट एव मल्लविद्या में पारंगत हो गया तब अट्टनमल्ल को सतोष का अनुभव हुआ। द्वितीय वर्ष मल्लयुद्ध के उत्सव के अवसर पर अट्टनमल्ल उसको साथ लेकर सोपारकपुर गया। मल्लयुद्ध को देखने के लिये सिंहगिरि राजा हजारों पुरवासियों के साथ रगमडप मे सिंहासन पर आकर विराजमान हो गये। मल्लों का परस्पर में मल्लयुद्ध होना प्रारम्भ हो गया। सबने अपनी २ पहिलवानी दिखलाकर राजा को खुश किया। जब सब मल्ल कुश्ती लडकर निवृत्त हो चुके तब राजा ने मात्स्यिक मल्ल एव फलहीमल्ल को अखाडे मे उतरने का आदेश दिया। आदेश पाते ही ये दोनों मल्लशिरोमणी अपनी २ भुजाओं के फटकारने की ध्वनि से वीरों के मन को क्षुभित करते हुए अखाडे में उतर पडे। वहा पर इन दोनों की कुश्ती होने लगी। इनके चरणतलो के आघात से उस समय अखाडे की भूमि थर्रा रही थी। दोनों

રીતે હૃષ્ટ પુષ્ટ બનાવી દીધો તેમજ મલ્લવિદ્યામા પણ પારગત બનાવી અને તેનુ નામ ફલહીમલ્લ રાખ્યુ આથી અટ્ટનમલ્લને હવે સતોષ થયો બીજા વરસે મલ્લયુદ્ધના ઉત્સવના અવસર ઉપર અટ્ટનમલ્લ એને સાથે લઈને સોપારકપુર ગયો મલ્લયુદ્ધને જોવા માટે સિહગિરિ રાજા હજારો જનોની સાથે રગમડપમા આવી સિહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા પરસ્પરમા મલ્લોનુ યુદ્ધ થવાનો આરભ થયો સઘળાએ પોતપોતાની પહેલવાની બતાવી રાજાને ખુશ કર્યો જ્યારે સઘળા મલ્લકુસ્તી લડીને નિવૃત્ત થયા ત્યારે રાજાએ માત્સ્યિકમલ્લ અને ફલહીમલ્લને દાવમા ઉતરવાનો આદેશ આપ્યો આદેશ મળતા જ આ બને મલ્લશિરોમણી પોતપોતાની ભુજાઓથી તૈયારી બતાવી સૌના ધ્યાન ખેચી કુસ્તીના દાવ માટે અખાડામા ઉતરી પડયા ત્યા એ બન્નેની કુસ્તી થવા લાગી એ બન્નેના પગના પગરવથી અખાડાની ધરણી

पृष्टः—क्व तवाङ्गे प्रहाराः सम्नगाः, तत् स्थानं दर्शय। मात्स्यिकमल्लः श्रमप्रहारपीडितोऽपि गर्वात् स्वाङ्गं न दर्शयति, वदति च—अयं फलहीमल्लः क्वाऽपि मम पुरः स्थातुं न समर्थो भविष्यति। द्वितीयदिवसे पुनर्युद्धावसरे द्वयोरपि साम्यमेव जातम्, तृतीयदिवसे मात्स्यिकमल्लस्य पराजयोऽभवत्।

अथ मात्स्यिकमल्लेन द्वेषात् रात्रौ सुप्तस्य फलहीमल्लस्य मस्तकं छिन्नम्। अट्टनमल्लः खिन्नो भूत्वा उज्जयिनीं गतः। तत्र परित्यक्तयुद्धव्यापारः स्वगृहे

दवा के उपचारों से स्वस्थ कर दिया। मात्स्यिकमल्ल से भी उधर राजा ने पूछा—मात्स्यिक! कहो तुम्हारे शरीर में कहां २ चोटें आई हैं, ताकि उन्हें ठीक किया जासके। मात्स्यिकमल्लने जो कि श्रम के प्रहार से पीडित हो रहा था तो भी गर्व से "मुझे कहीं चोट नहीं आई है" ऐसा कहकर अपनी वीरताका ही प्रदर्शन किया। कहने लगा—यह फलही मल्ल है किस खेत की मूली—इस विचारे में कहा इतनी शक्ति है जो मेरे आगे ठहर सके। दूसरे दिन पुनः इन दोनों का युद्ध होने लगा पहिले दिन जैसी ही आज भी बात हुई—किसी की भी हार जीत नहीं हुई। तीसरे दिन जब युद्ध हुआ तो फलहीमल्ल ने मात्स्यिकमल्ल को धर दबाया—उसको फलहीमल्ल से हार खानी पडी। फलहीमल्ल ने मात्स्यिक को पछाड दिया—मात्स्यिक हार गया।

मात्स्यिकमल्ल ने पराजय पाकर द्वेषवश रात्रि में सोये हुए फलही-मल्ल के मस्तक को काट डाला। अट्टनमल्ल विचारा दुःखित होकर वहा

માલીશથી, અગ્નિના શેકથી તથા યોગ્ય દવા દારૂના ઉપચારથી સ્વસ્થ કરી દીધા. માત્સ્યિકમલ્લને પણ રાજાએ પૂછયુ કે,—માત્સ્યિક, કહો તમારા શરીરમા કયા કયા માર લાગ્યો છે કે જેથી તેને ઉપાય કરવામા આવે ? માત્સ્યિકમલ્લ જો કે શ્રમથી પીડાઈ રહ્યો હતો તો પણ ગર્વથી "મને કયાય ચોટ લાગી નથી" આવું કહી પોતાની વીરતાનુ પ્રદર્શન કર્યું અને કહેવા લાગ્યો કે, આ ફલહીમલ્લ તે કયા ઝાડનુ મૂળાડીયુ કે જે મને હરાવી શકે ? દભમાને દભમા ઉપચાર ન કર્યા બીજે દિવસે ફરીથી બન્નેનુ મલ્લયુદ્ધ શરૂ થયુ પહેલા દિવસની માફક આજે પણ કોઈની હાર કે જીત ન થઈ ત્રીજા દિવસે જ્યારે યુદ્ધ થયુ તો ફલહીમલ્લે માત્સ્યિકમલ્લને પછાડીને દબાવ્યો અને ફલહીમલ્લથી માત્સ્યિકમલ્લને હાર ખાવી પડી ફલહીમલ્લે તેને પછાડી દીધો અને માત્સ્યિકમલ્લ હારી ગયો.

માત્સ્યિકમલ્લે હારી જતા રાત્રીના વખતે જ્યારે ફલહીમલ્લ સુતો હતો ત્યારે ઈર્ષાને કારણે તેનુ માથુ કાપી નાખ્યુ આથી અટ્ટનમલ્લ બિચારો

अथ सिंहगिरिनृपश्चिन्तयति—अनयोर्मल्लयुद्धमधुना पूर्णं न भविष्यति तस्मात् द्वितीयदिवसे पुनरिदं भवतु इति विचिन्त्य तथैवादिशति स्म । ततः सिंहगिरिनृपे स्वासनादुत्थिते सति तौ मल्लावपि स्वस्वस्थानं गतौ। ततोऽट्टनमल्लः फलहीमल्लं वदति — मात्स्यिकेन यत् त्वदङ्गं पीडितं तदुच्यताम्, फलहीमल्लस्तदा गुरवे प्रायश्चित्तग्रहीता शिष्य इव शुद्धमानसः पीडितं स्वाङ्गमदर्शीत्। ततोऽट्टनमल्लस्तं पक्वतैलमर्दनैर्वह्नितापनैर्योग्यभेषजैश्च पुनर्नूतनं कृतवान्। मात्स्यिकमल्लोऽपि राज्ञा

भी गले मे वरमाला नहीं डाली–अर्थात् इन दोनों मल्लों मे से किसी की भी जीत नही हुई।

इस दृश्य को देखकर सिंहगिरि राजा ने विचार किया कि इस समय इन दोनों पहेलवानों की कुश्ती सपूर्णरूप से ठीक ठाक नही हो सकती अतः दूसरे दिन के लिये यह काम रखा जाय। इस प्रकार विचार कर समस्त जनता के समक्ष राजा ने यह प्रकट किया कि कल फिर से इन दोनो का यहीं पर मल्लयुद्ध होगा। ऐसा कह कर राजा अपने आसन से उठकर चला गया। ये दोनों मल्ल भी राजा को जाते देखकर अपने २ स्थान पर चले गये। अट्टनमल्ल ने फलहीमल्ल से कहा कि कहो-मात्स्यिकमल्ल ने तुम्हें कहा चोट पहुँचाई है। अट्टनमल्ल की बात सुनकर फलहीमल्ल ने जैसे प्रायश्चित को गुरु से ग्रहण करनेवाला शिष्य सब शुद्ध मन से अपनी दशा प्रकट कर देता है उसी तरह अपने गुरु से जहा २ चोट लगने से दर्द हो रहा था उन २ अगों को दिखला दिया। फलहीमल्ल की बात सुनकर अट्टममल्लने उसके चोट खाये हुए अगों को पक्व तैल की मालिश से, अग्नि के सेक से, तथा योग्य

એ સદેહમા આકુલ વ્યાકુલ બનીને કોઈના પણ ગળામા વરમાળા ન આરોપી, કેમ કે તે બનેમાથી કોઈની પણ જીત થઈ ન હતી

આ દૃશ્યને જોઈ સિંહગિરિ રાજાએ વિચાર કર્યો કે, આ સમયે આ બને પહેલવાનોની કુસ્તી ઠીક ઠીક થઈ શકી નથી માટે બાકી રહેલી કુસ્તી અપૂર્ણ રાખી બીજા દિવસે ચાલુ રાખવી આ પ્રકારે વિચાર કરી સમસ્ત પ્રેક્ષકો સમક્ષ રાજાએ એવુ જાહેર કર્યું કે, આવતી કાલે આ બન્નેનુ અહિં મલ્લયુદ્ધ થશે એવુ કહી રાજા પોતાના આસનથી ઉઠીને ચાલ્યા ગયા અટ્ટનમલ્લે ફલહીમલ્લને કહ્યુ કે, કહો ! માત્સ્યિકમલ્લે તમને ક્યા ચોટ (માર) પહોચાડી ? અટ્ટનમલ્લની વાત સાભળીને ફલહીમલ્લે જેમ ગુરુ પાસે શુદ્ધ ભાવથી પ્રાયશ્ચિત્ત લેનાર શિષ્ય શુદ્ધ મનથી પોતાની પરિસ્થિતિ પ્રગટ કરી દે છે તે પ્રમાણે જ્યા જ્યા ચોટ લાગવાથી દર્દ થઈ રહ્યુ હતું તે તે અગોને તેણે બતાવ્યા ફલહીમલ્લની વાત સાભળીને અટ્ટનમલ્લે જ્યા જ્યા તેના અગોને માર લાગ્યો હતો ત્યા ત્યા પાકા તેલની

अट्टनमल्लस्तदा पक्षिण मम्बोध्य वदति-भो भो पक्षिणः! यूयं ब्रुवन्तु अट्टनमल्लेन नीरगणमल्लः पराजितः। अट्टनस्यैतद्वचन नृपः श्रुत्वा अयमट्टनोऽपि मदीय एव इति कृत्वा सन्मानपूर्वक बहु द्रव्य तस्मै दत्तवान्। तदा स्वजनोऽपि राजसत्कृतस्याट्टन-मल्लस्य संमुखमागत्य मिलित्वा सत्कारादिक कृतवान्।

तदाऽट्टनमल्लेन चिन्तितम्-एते सम्प्रति द्रव्यलोभेन मम सत्कार कुर्वन्ति, यदाऽहं निर्द्रव्यो भविष्यामि, तदा मामपमानयिष्यन्ति। किंच-जरावस्थाऽपि मम शरीर शनैः शनैर्व्याप्नोति, तया व्याप्तस्तु पुनरौषधैर्नाहं युवा भविष्यामि।

कर राजाने अट्टनमल्ल की प्रशसा नहीं की। जब लोगों ने यह देखा कि राजा इस तर्फ से मौन है तो वे भी मौन ही रहे-उन्होंने भी अट्टनमल्ल की प्रशसा नहीं की।

जब अट्टनमल्लने वहा की यह स्थिति देखी तो उसने पक्षियोंको सबोधन करते हुए कहा-भो भो पक्षिगण! आप लोग ही कहे कि अट्टनमल्ल ने निरगणमल्ल को पराजित कर दिया है। अट्टनमल्लके इस वचनको सुनकर राजाने "यह अट्टनमल्ल भी तो मेरा ही मल्ल है" ऐसा समझकर उसको बहुत द्रव्य दिया। अट्टनमल्लके स्वजनोंने जब यह देखा कि अट्टनमल्ल का बहुत अधिक सत्कार राजाके द्वारा किया गया है, तो वे उसके समुख आकर मिले और उसका सत्कार करने लगे। अपने बन्धुओं द्वारा किये जानेवाले सत्कार को देखकर अट्टनमल्ल ने विचार किया-देखो इस समय ये मेरे बन्धुजन द्रव्य के लोभ से ही मेरा सत्कार करने मे जुटे हुए हैं परन्तु जिस समय मैं निर्द्रव्य हो जाऊँगा उस समय ये ही मेरा

પ્રસશા ન કરી જ્યારે લોકોએ જોયુ કે જ્યારે રાજા તરફથી મૌન છે ત્યારે તેઓ પણ મૌન રહ્યા, તેમણે પણ અટ્ટનમલ્લની જરા પણ તારીફ ન કરી

અટ્ટનમલ્લે ત્યાની આ પરિસ્થિતિ જોઈ પક્ષિઓને સબોધન કરીને કહ્યુ-હે પક્ષિગણ! આપ લોકજ કહો કે અટ્ટનમલ્લે નીરગણને પરાજીત કરી દીધો છે અટ્ટનમલ્લના આ વચન સાભળીને રાજાએ "અરે! અટ્ટનમલ્લ પણ મારોજ મલ્લ છે" એવું કહીને તેને ઘણું દ્રવ્ય આપ્યુ અટ્ટનમલ્લના સ્વજનોએ જ્યારે જોયુ કે, અટ્ટનમલ્લનો રાજાએ ઘણો જ આદરસત્કાર કર્યો છે, તો તેઓ તેની પાસે આવીને તેને મળ્યા અને ઘણો સત્કાર કર્યો પોતાના બધુઓ તરફથી કરાયેલા સત્કારને જોઈને અટ્ટનમલ્લે વિચાર કર્યો કે, જુઓ! આ સમયે આ મારા બધુજનો દ્રવ્યના લોભથી મારો સત્કાર કરવામા જોડાયેલા છે પરતુ જે સમયે હુ વળી પાછો નિર્ધન થઈ જઈશ તે સમયે તેઓ જ મારૂ અપમાન કરવા

तिष्ठति परंतु जराक्रान्तोऽय न किंचित् कर्तुं शक्नोतीति मत्वा स्वजनैः पराभूयते। अन्यदा स्वजनापमान विलोक्य स्वजनमपृष्ट्वा कौशाम्बीनगरी गतः। तत्र वर्षमेक रसायन भक्षितवान्। ततोऽसौ महद् बल प्राप्योज्जयिन्यां राज्ञः सदसि मल्लयुद्धे मवर्तमाने पुनर्नवयौवनं माप्तो राज्ञो नीरङ्गणनामक महामल्ल पराजितवान्। अनेनागन्तुकमल्लेन मम मल्लः पराजित इति कृत्वा स नृपोऽट्टनमल्ल न प्रशसितवान्। लोकोऽपि राजमशसामन्तरेण मौनः सञ्जातः।

से वापिस उज्जयिनी में लौट आया। बुड्ढा तो यह हो ही गया था। अतः उसने मल्लयुद्ध करना छोड दिया और घर पर ही रहने लगा। जब घरवालों ने देखा कि यह कुछ भी नहीं करता धरता है तब उन लोगों ने इसका निरादर करना प्रारम्भ कर दिया। इससे अट्टनमल्ल के दिल को बहुत गहरी चोट पहुची। जब अट्टनमल्लने यह देखा कि ये लोग मेरे तिरस्कार करने पर ही उतारू हो रहे हैं तो वह वहा से विना कुछ कहे सुने कौशावी नगरी चला आया। वहा आकर उसने एक वर्पतक रसायन का सेवन किया। इससे इसके जरा से शिथिलित अग पुनः बलिष्ट बन गये। यह पुनः उज्जयिनी में आया और राजा की देखरेख मे जो मल्लयुद्ध हो रहा था उसमे समिलित होकर इसने राजा के प्रसिद्ध निरगण नाम के महान् पहिलवान को कुश्ती मे हरा दिया। इस आये हुए मल्लने मेरे पहिलवान को हरा दिया है, ऐसा विचार

दुखित બની ત્યાંથી ઉજ્જૈની ચાલ્યો આવ્યો તે બુઢ્ઢો તો થઈ ગયો હતો, આથી તેણે મલ્લયુદ્ધ કરવાનુ છોડી દીધુ અને પોતાના ઘર આગળ જ રહેવા લાગ્યો ઘરના માણુસોએ જોયુ કે આ બુઢ્ઢો હવે કાંઈ પણ કામ કરતો નથી, ત્યારે તે લોકોએ તેની અવગણુના કરવા માંડી આથી અટ્ટનમલ્લના દિલને ભારે આઘાત લાગ્યો જ્યારે અટ્ટનમલ્લે એ જાણ્યુ કે, આ લોકો મારો તિરસ્કાર કરવામા જ ઉતરી પડયા છે ત્યારે તે ત્યાથી કોઇને પણ કહ્યા વગર કૌશાબી નગરી ચાલ્યો ગયો ત્યા પહોચી તેણે એક વરસ સુધી રસાયણુનુ સેવન કર્યું તેનાથી વૃધ્ધાવસ્થાથી શિથિલ બનેલ તેનુ શરીર ફરીથી તદુરસ્ત બની ગયુ વળી પાછો તે ઉજ્જયની નગરીમા આવ્યો અને રાજાની હાજરીમા જે મલ્લયુધ્ધ થઇ રહ્યુ હતુ તેમા તે સામેલ થયો તેણે રાજાનો જે નિરગણ નામનો મશહુર પહેલવાન હતો તેને કુસ્તીમા હરાવી દીધો આ નવા આવેલા મલ્લે મારા મલ્લને હરાવી દીધો ? એવો વિચાર કરી રાજાએ તેની જરાએ

ननु प्रमादिना कोऽपि त्राता न भवतीत्यतो धनार्जने प्रमादो न कर्तव्य इत्यत्राह–

मूलम्

जे पावकम्मेहि धणं मणूसा, समाययती अमइं गहाय ।
पहाय ते पासपयट्टिए नरे, वेराणुबद्धा नरयं उवेंति ॥ २ ॥

छाया–ये पापकर्मभिः धन मनुष्याः, समाददते अमतिं गृहीत्वा ।
प्रहाय ते पाशप्रवृत्ता नराः, वैरानुबद्धाः नरकम् उपयान्ति ॥२॥

टीका–'जे पावकम्मेहिं' इत्यादि ।

जरावस्था से मेरा त्राण करने वाला न कोई बन्धु समर्थ हो सकता है, और न ससार का कोई दूसरा पदार्थ ही समर्थ हो सकता है। यदि इस अवस्था से रक्षा करनेवाला इस जीव का कोई है तो वह एक धर्म ही है। वही सर्व अवस्थाओं में जीव का सरक्षण करता रहता है, इसलिये जबतक जरा से शिथिलित शरीर नही बना हू तब तक मुझे इस धर्म के सेवन करने के लिये प्रव्रजित हो जाना चाहिये। ऐसा सोच समझकर अट्टनमल्ल गुरु के पास जाकर दीक्षित हो गया ॥ १ ॥

जब प्रमादी जीवों का कोई त्राण शरण नहीं होता है, तो फिर ऐसा ही क्यों न मान लेना चाहिये कि अर्थार्जन करने में प्रमाद नहीं करना चाहिये? सूत्रकार इसका उत्तर कहते हैं–जे पावकम्मेहिं–इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जे मणूसा–ये मनुष्याः) जो मनुष्य (अमइ गहाय–अमतिं गृहीत्वा) दुर्बुद्धि के चक्कर में फँस कर (पावकम्मेहिं–पापकर्मभिः)

વૃદ્ધાવસ્થાથી મને બચાવનાર એવું કોઈ પણ સમર્થ નથી ન તો કોઈ બધુજન મારો બચાવ કરી શકે તેમ છે કે, ન તો કોઈ સસારી પદાર્થ મારૂ રક્ષણ કરી શકે તેમ છે જો આ જીવનુ એ અવસ્થામા રક્ષણ કરનાર કોઈ પણ હોય તો તે એક માત્ર ધર્મ છે એ સર્વ અવસ્થામા જીવનુ રક્ષણ કરી શકે છે આથી જ્યા સુધી હુ વૃદ્ધાવસ્થાથી શિથિલ શરીરવાળો બન્યો નથી ત્યા સુધી મારે ધર્મનુ આચરણ કરવામા જ પ્રવૃત્ત બનવુ જોઈએ એવો મન સાથે વિચાર કરી અટ્ટનમલ્લે ગુરુની પાસે જઈને દીક્ષા અગીકાર કરી ॥ ૧ ॥

જ્યારે પ્રમાદિ જીવો માટે કોઈ આશરાનુ સ્થાન નથી તો પછી એવું કેમ ન માની લેવુ જોઈએ કે, અર્થોપાર્જન કરવામા પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ? સૂત્રકાર આનો ઉત્તર કહે છે—'જે પાવકમ્મેહિ' ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—જે માણૂસા–યે મનુષ્યા જે મનુષ્ય અમઈ ગહાય–અમતિં ગૃહીત્વા દુર્બુધ્ધિના ચક્કરમા ફસાઈને ખેતી, વાણિજ્ય આદિ પાવકમ્મેહિ–પાપકર્મભિ

तथा चोक्तम्-अधीन मानवाना तद्, भेषजं नहि विद्यते।

पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥

न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा।

पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटैः ॥ २ ॥

कङ्कटः=कवचः। 'जरावस्थायां मम न कश्चिद् बन्धुरन्यो वा त्राता भविष्यति, किं तु धर्म एव सर्वावस्थासु त्राताऽस्ति, तस्माद् यावदहं जरोपनीतो नास्मि तावत् प्रव्रजामि' इति विचार्य गुरोः समीपेऽङ्कनमल्लो दीक्षां गृहीतवान्।

॥ इति अङ्कनमल्लदृष्टान्तः सपूर्णः ॥ १ ॥

अपमान करने लग जायेंगे। और-अब तो जरावस्था भी मेरे शरीरको धीरे२ शिथिल बना रही है। उस समय इस अवस्था से व्याप्त शरीर को मैं औषधियों के सेवनसे भी युवावस्था सम्पन्न नहीं कर सकूंगा, जैसे कहा है-

"अधीन मानवानां तद्, भेषज नहि विद्यते।

पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥

न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा।

पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटै ॥ २ ॥"

मनुष्यों के अधीन ऐसी कोई दवाई नहीं है, जो जरा से शिथिलित इस शरीर को पुनः नवीन जवानी के जोश से हराभरा बना सके। कालरूपी शत्रु के द्वारा प्रयुक्त इस बुढापेरूप दिव्य अस्त्र को शरीर में पडते समय कोई भी ऐसा स्वजनरूपी बख्तर समर्थ नहीं है जो हटा सके।

માડશે હવે તો વૃદ્ધાવસ્થા પણ મારા શરીરને ધીરે ધીરે શિથિલ બનાવી રહેલ છે. હવે ઘડપણને આરે પહોંચેલા આ શરીરને હું ઔષધીઓના સેવનથી કાયાકલ્પ કરીને પણ ફરી યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકવાનો નથી કહ્યુ છે કે—

अधीन मानवाना तद्, भेषज नहि विद्यते।

पुनर्नव भवेद् येन, जराजर्जरमङ्गकम् ॥ १ ॥

न च वार्धकदिव्यास्त्र, प्रयुक्त कालविद्विषा।

पतत्काये स्खलयितु, शक्य स्वजनकङ्कटै ॥२॥

મનુષ્યોની પાસે એવી કોઇ દવા નથી કે જે, વૃદ્ધાવસ્થાથી શિથિલ બનેલા આ શરીરને ફરી જુવાનીના નવા જોશથી ચેતનવંત-શક્તિશાળી બનાવી શકે કાળરૂપી શત્રુએ ફેંકેલા બુઢાપારૂપી દિવ્ય અસ્ત્રને બચાવનાર કોઈ સ્વજનરૂપી બખ્તર નથી કે જે તેના આવતા ઘામાથી આ શરીરને બ

श्चिन्तयति—इय बहुतर काल मोहवशान्मया रक्षिता, इदानीमेना निहत्य पश्चाद् बालक हनिष्यामि, इति विचिन्त्य ता मारयित्वा शीघ्रमेव कूपे प्राक्षिपत्। ता मार्यमाणा विलोक्य भीतस्तत्पुत्रो गृहान्निर्गत्योच्चस्वरेणाक्रन्दितवान्। तस्य बालकस्य महत् क्रन्दन श्रुत्वा लोकास्तत्रागत्य पृच्छन्ति—भो बालक! कथ रोदिषि?, बालकेनोक्तम्—अयमधुना मम जननीं निहत्य कूपे प्रक्षिप्तवान। तच्छ्रुत्वा राजपुरुषा अन्येऽपि लोकास्तत्र गत्वा तद्गृहान्त. प्रविश्य त कूप द्रव्यपूर्ण तथाऽन्यकूपे बालक-

सुन्दर मिली। उसके भी एक बच्चा हुआ, परन्तु उसके रूप पर मोहित होने के कारण इसने उसको नहीं मारा। जब इसका बच्चा ८ वर्ष का हो चुका तब चोर ने उसको देख कर विचार किया-मैंने इसकी माता को मोहवश बहुत दिनों तक अपने पास रखा, परन्तु मेरी भलाई इसी मे है कि, इसको पहिले मार दिया जाय और इसके बच्चे को पीछे, ऐसा विचार कर उसने पत्नी को मार कर शीघ्र ही किसी कुँए मे डाल दिया। पुत्र ने अपनी माता को मारते हुए इसको देख लिया था, अतः वह भय से त्रस्त होकर घर से बाहिर निकल पडा और बडे जोर २ से चिल्लाने लगा-रोने लगा। उस बालक के दयनीय आक्रन्दन को सुनकर लोग उसके आसपास एकत्रित हो गये। लोगों ने उससे पूछा-हे बालक तू क्यों रो रहा है। बालकने कहा-यह मेरा पिता मेरी माता को अभी मार कर कुँए में पटक आया है। इस बात को सुनकर सिपाहियों ने तथा अन्य नगरनिवासियों ने

આ સ્રીથી તેને એક બાળક થયુ પરતુ તે સ્રીના રૂપ ઉપર ચોર ઘણોજ આસક્ત હોવાના કારણે તેને મારવાનો વિચાર પણ ન આવ્યો. જ્યારે તેની ત્રીજી સ્રીથી થએલ બાળક આઠ વર્ષનુ થયુ ત્યારે તે બાળકને જોઈને ચોરને વિચાર આવ્યો કે, મે આ શુ ભૂલ કરી? મે મોહવશ થઈને તેની માને જીવતી રાખી પરતુ મારી ભલાઈ તો એમા જ છે કે, તેને મારી જ નાખવામા આવે અને પછી તેના બાળકનો વારો. એવો વિચાર કરી તેણે તે સ્રીને પણ મારી નાખી અને જલ્દીથી કોઈ કુવામા તેના શબને નાખી દીધુ છોકરાએ પોતાની માતાને મારી નખાતી નજરે જોઇ અને પોતાના મરણના ભયથી ડરીને ઘરની બહાર નાસી ગયો અને ઘણા જ જોર જોરથી ચીસો પાડીને કલ્પાત કરવા લાગ્યો. આ બાળકનુ દયા આવે તેવુ આક્રદ સાભળીને લોકો તેની આજુ બાજુ ટોળે વળી ગયા અને તેને પૂછવા લાગ્યા, હે બાળક! તુ શા માટે રડી રહ્યો છો? બાળકે કહ્યું, મારા બાપે મારી માને મારી નાખી ને હમણા જ કુવામા નાખી દીધી છે આ વાત સાભળી રાજ્યના સીપાહીઓ તથા અન્ય

अथ स चौरश्चिन्तयति—मम बहून्यपत्यानि जातानि एते पुत्रादय सर्वे मम कष्टोपार्जितधनक्षयकारका भविष्यन्तीत्यतोऽपत्यमपि हन्तव्यम् , पर तु तज्जनन्यां जीवन्त्या तन्निहन्तु न शक्यते, अतः सापत्याऽपि भार्या हन्तव्या, इति। तदनु स सपुत्रा भार्या निहत्य क्वचिदन्यत्र कूपे प्रक्षिप्तवान । पुनरन्या परिणीय तत्पुत्रादिक तामपि पूर्ववन्निहतवान् ।

स चान्यदा पुनरन्या सुन्दरीं कन्यका परिणीतवान् । साऽपि जातापत्या बभूव, किं तु रूपमोहितो भूत्वा न तामवधीत् । तत्पुत्रेऽष्टवर्षे जाते सति स चौर-

देता था। उसके ऊपर यह ढकना रखता था। जिससे वह कूँआ ढका रहता था, इस चोर के अनेक पुत्र और पुत्रिया थी। उन्हें देख देख कर यह विचार किया करता था कि मेरे बहुत सतान हैं। ये सब लोग मेरे बडे कष्ट से उपार्जित किये गये द्रव्य के नाशक होंगे, इसलिये "न रहे बास और न बजेगी बासुरी" इस कहावत के अनुसार ऐसा करना चाहिये कि जिससे ये सब के सब मर जाये—सब से अच्छा उपाय यही है कि इन्हें मार दिया जाय, परन्तु जब तक इनकी माता जीवित है तब तक यह काम नही हो सकता है अतः सब से पहिले इनकी माता को मार देना चाहिये, पश्चात् सतानों को। उसने ऐसा ही किया और सतानसहित अपनी पत्नी को मार कर उसने किसी जगह एक कूँए में डाल दिया। दूसरी शादी की उसको भी सतान-सहित मार डाला। तीसरी जो शादी की उसमे इसकी पत्नी बहुत

નાખી દેતો હતો આ વાત કોઈ ન જાણે તે ખાતર એ કુવા ઉપર તેણે એક ઢાકણુ રાખ્યુ હતુ જેનાથી તે કુવો ઢાકેલો રહેતો હતો આ ચોરને અનેક પુત્રો અને અનેક પુત્રીઓ હતી આ બધાને જોઇ ને તેને વિચાર થયો કે મારે ઘણા સતાન છે મે ઘણા કષ્ટથી એકઠા કરેલ દ્રવ્યનો તે સઘળા નાશ કરી દેશે માટે મારે એવુ કરવુ જોઈએ કે "ન રહે બાસ અને ન વાગે વાસળી" આ કહેવત પ્રમાણે એવુ કરવુ જોઈએ કે જેથી કોઈ જીવતુ ન રહે સારામા સારો ઉપાય એ છે કે, એ સઘળાને મારી નાખવામા આવે પરતુ જ્યા સુધી એ બાળકોની મા જીવે છે ત્યા સુધી એ બની શકવુ મુસ્કેલ છે માટે સૌ પ્રથમ બાળકોની માતાને જ મારી નાખવી જોઈએ એ પછી સતાનોનો વારો આ પ્રમાણે વિચાર કરી તેને અમલમા મૂકયો અને તેણે પોતાની પત્નિને અને સર્વ સતાનોને મારી નાખીને કોઇ એક કુવામા નાખી દીધા પછી એ ચોર બીજી વખત પરણ્યો એ સ્ત્રીને પણ સતાન સહિત મારી નાખી ત્રીજી વખત પરણ્યો પણ આ પત્ની ખૂબ [illegible]

छाया—स्तेनो यथा सन्धिमुखे गृहीतः, स्वकर्मणा कृत्यते पापकारी ।
एव प्रजा प्रेत्य इह च लोके, कृताना कर्मणा न मोक्षोऽस्ति ॥३॥

टीका—' तेणे ' इत्यादि ।

यथा पापकारी=पापकर्ता, स्तेनः=चौरः, सन्धिमुखे=क्षात्रमुखे, गृहीतः सन् स्वकर्मणा कृत्यते=छिद्यते । एवम्=अनेन प्रकारेण, प्रजा=जीवः, प्रेत्य=परलोके, च=पुनः, इह लोके स्वकर्मणा कृत्यते इत्यन्वयः । परलोकेऽनेकनरकवेदनया-परमाधार्मिकादिकृतव्यथया पीड्यते, इहलोके च-धनार्जनार्थं क्षुत्पिपासाशीतातपसहन-पर्वतारोहणजलधितरणनृपसेवनयुद्धमहारसहनादिक्लेशेन च पीड्यते इति भावः । यतः-कृतानाम्=उपार्जितानां, कर्मणा मोक्षो नास्ति । उक्तञ्च—

किये हुए कर्म निष्फल नहीं होते हैं इस बात को समझाने के लिये सूत्रकार कहते हैं—' तेणे '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जहा पावकारी-यथा पापकारी) जैसे पाप करनेवाला (तेणे-स्तेन') चोर (सधिमुहे-सधिमुखे) खातर के बीच में ही (गहीए-गृहीतः सन्) पकडा जाकर (किच्चइ-कृत्यते) पकड ने वाले के द्वारा काट दिया जाता है-मारा जाता है (एव) इसी प्रकार (पया-प्रजा) जीव (पेच्च-प्रेत्य) परलोक में परमाधार्मिकादिद्वारा दी गई व्यथा से एव अनेक नरकसबधी वेदना से पीडित होता है, तथा (इह च लोए-इह लोके च) इस लोक में धन के उपार्जन करने के निमित्त क्षुधा, पिपासा, शीत, उष्ण, इनका सहन करना, पर्वत पर चढना, समुद्र का पार करना, राजा की सेवा करना, युद्ध में प्रहारो का सहन करना आदि रूप जो क्लेश हैं उनसे सदा पीडित होता रहता है ।

કરેલા કર્મ નિષ્ફળ થતા નથી, એ વાતને સમજાવવા સૂત્રકાર કહે છે-'तेणे-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ — जहा पावकारी - यथा पापकारी જેવી રીતે પાપ કરનાર तेणे-स्तेन ચોર सधिमुहे-संधिमुखे ચોરી કરતા જ गहीए-गृहीत सन् પકડાઇ જતા તેને પકડનારાઓ તેને किच्चइ-कृत्यते કાપી મારી નાખે છે एव એજ પ્રકારે पया-प्रजा જીવને पेच्च-प्रेत्य પરલોકમા પરમાધાર્મિક વિગેરે તેને વ્યથા પહોચાડે છે અને અનેક પ્રકારે નરકાદિક સબધી વેદના તેને ભોગવવી પડે છે તથા इह च लोए-इहलोके च આ લોકમા પણ ધન ઉપાર્જન કરવા નિમિત્તે ભૂખ, તરસ, ટાઢ, તડકો સહન કરવો પડે છે પહાડ ઉપર ચઢવુ સમુદ્રનુ પાર કરવું, રાજાની સેવા કરવી, યુદ્ધમા પ્રહારો સહેવા, વિગેરે જે ક્લેશ છે તેનાથી સઘળા પીડિત થતા રહે છે, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि-

प्रदर्शितं तज्जननीमृतकशरीरं, बह्वस्थिनिचयं च विलोक्य तं चौरं गृहीतवन्तः ।

ततस्तं चौरं बद्ध्वा राजपुरुषा नृपस्यान्तिकं नीतवन्तः । राजापि यस्य यद्धनमासीत् तद्धनं सर्वं लोकेभ्यो दापयित्वा तं वेत्रादिभिस्ताडयित्वा प्राणान्तिकं दण्डं दत्तवान् । तस्माद्धनलोभं परित्यज्य धर्मो रक्षणीयः ॥

इति चौरदृष्टान्तः ॥ २ ॥

कृतं कर्म निष्फलं न भवतीति प्रतिबोधयन्नुक्तमर्थं दृढीकुर्वन् माह—

मूलम्—

तेणे जहा संधिमुहे गहीए, सकम्मुणा किच्चइ पावकारी।
एवं पया पेच्च इहं च लोए, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि ॥३॥

उसके घर में घुस कर उस कूँए को देखा, वह द्रव्य से भरा हुआ था । तथा बालक ने लेजाकर उन सब को वह भी कुँआ दिखला दिया कि जिसमे उस चोर ने इसकी माँ को मार कर डाल दिया था । लोगों ने उस कुँए में इसकी माँ के मृतक शरीर को तथा हड्डियों के ढेरों को देखकर चोर को राजपुरुषों द्वारा पकड़वा दिया ।

चोर को बांधकर राजपुरुष राजा के पास ले गये । राजा ने उसका चुराया हुआ समस्त धन अपहृत कर जिस जिसका था उन सब को दे दिया और उसको बेंत आदि से पिटवा कर प्राणान्तिक दंड दिया ।

इस कथा का यही सार है कि धन के लोभ का परित्याग कर मनुष्य को धर्म की रक्षा करना चाहिये ॥ २ ॥

નાગરિકોએ તેના ઘરમા ઘુસી જઇને જડતી લીધી અને તપાસ કરતા દ્રવ્યથી ભરેલો કુવો તેમના જોવામા આવ્યો તે પછી જે કુવામા ચોરે તેની પત્નિને-તે બાળકની માતાને મારીને નાખી દીધી હતી તે કુવો તે બાળકે નગરવાસીઓને બતાવ્યો તે કુવામા બાળકના કહેવા પ્રમાણે તેની માતાનુ શબ તથા હાડકાના ઢગલા જોયા પુરાવો મળતા રાજ્યના અધિકારીઓએ તેની ધરપકડ કરી

ચોરને મુશ્કેટાટ બાધીને રાજપુરૂષોએ તેને રાજાની સમક્ષ રજુ કર્યો રાજાએ તે ચોરે ચોરેલુ સઘળુ ધન જપ્ત કર્યું તથા તે ચોરીના માલના સાચા માલિકોની તપાસ કરાવી તેમને તેમનુ ધન સુપ્રત કર્યું, અને તે ચોરને કોરડા વગેરેથી માર મરાવીને મોતની શિક્ષા કરી આ કથાનો સાર એ છે કે, ધનની તૃષ્ણાનો પરિત્યાગ કરી મનુષ્યે ધર્મની રક્ષા કરવી જોઈએ ॥ ૨ ॥

क्षात्र खनन्त चौर विनायोत्थाय तस्मिन् प्रदेशे स्थितः। गृहे प्रविष्टोऽय चौरः शस्त्रेण मा प्रहरिष्यतीति विचिन्त्य स गृहपतिस्तत्र स्थित्वा पादाभ्या प्रविशन्तमर्धप्रविष्ट त चौर पादयोः शीघ्र जग्राह। ततोऽसौ चौरो वहिः स्थित चौर प्राह–अह गृहपतिना गृहीतोऽस्मि।

अथ वहिः स्थितश्चौरस्तस्य हस्तौ धृत्वा वहिराकर्षति। गृहाभ्यन्तरस्थितो गृहपतिश्चाभ्यन्तरे समाकर्षति। स स्वाङ्गरक्षणे क्षमो नाभूत्, किंतु तदा तत्र स्व

उसने मालूम कर लिया कि चोर यहाँ की भीत में खात पाड रहा है। अत वह वहाँ जाकर चुपचाप बैठ गया। सेठ ने विचार किया–चोर जब घर में घुस आयगा तो वह अवश्य मेरे ऊपर प्रहार करेगा। ऐसा विचार कर के उसने उस सेंध द्वारा पैरों से प्रविष्ट होते समय उस चोर के अर्ध प्रविष्ट अवस्था में ही दोनों पैरों को पकड़ लिया। इस चोर के साथ एक दूसरा चोर था, सो उसने उस बाहिर रहे हुए चोर से कहा कि मुझे घर के मालिक ने पकड़ लिया है। अथ बाहर वाले चोर ने तो उस सेंध में अर्धप्रविष्ट चोर के दोनों हाथ पकड कर उसको अपनी ओर बाहिर खींचना प्रारम्भ किया और गृहपति ने उसको अपनी ओर भीतर खींचना प्रारम्भ किया। सेंध में फसा हुआ होनेसे वह चोर अपनी रक्षा करने में बिलकुल असमर्थ बन गया।

ભીત કોચવાનો અવાજ સાભળીને શેઠ જાગી ગયા શેઠ સમજી ગયા કે ચોરના પગલા થયા છે અને ખાતર પાડવા ભીત કોચી રહ્યો છે આથી સમય વર્તી જઈને શેઠ તે સ્થળે ચુપચાપ બેસી ગયા શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે, ચોર જ્યારે ઘરમા ઘુસશે ત્યારે તે મારા ઉપર હુમલો કર્યા વગર રહેશે નહિ માટે કાઇક કરવું જોઈએ શેઠ આમ વિચારી રહ્યા હતા, તે વખતે ચોર તે બાખા દ્વારા પોતાના બે પગ પહેલા નાખી ઘરમા પ્રવેશ કરવા યત્ન કરતો હતો તે જ વખતે શેઠે તેના બને પગ ઘરની અદરથી પકડી લીધા આ બાજુ ઘરની બહાર તે ચોરની સાથે બીજો એક ચોર પણ હતો તેને પહેલા ચોરે કહ્યુ કે, ઘરના માલિકે મારા પગ પકડી લીધા છે આ સાભળી બહાર ઉભેલા તેના સાથીદાર ચોરે તેના બહાર રહેલા અરધા શરીર પૈકી બે હાથને પકડીને તેને બહાર ખેચવા માડ્યો ત્યારે શેઠે તેને પોતાની તરફ અદર ખેચવા માડયુ આમ બને બાજુ ખેચતાણુ થતા બાકોરામા ફસાઈ પડેલા ચોરની એવી તો કફોડી હાલત થઈ ગઈ કે, તે પોતાના શરીરનુ રક્ષણુ કરવામા અસમર્થ બન્યો પોતે એવુ બાકોરૂ

"यदिह क्रियते कर्म, तत् परत्रोपभुज्यते ।
मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फलं शाखासु जायते ॥ १ ॥

एवं मत्वा पापं न कर्तव्यम् ।

अत्र स्वकृतकर्मभोगे चौरदृष्टान्तः—

वङ्गदेशे आदित्यनगरे दुर्वृत्तनामकश्चौरः कस्यचिद् व्यवहारिणो गृहे सर्वतोदत्तफलके कपिशीर्षाकृतिकं (कगुराकारं) क्षात्रं दत्तवान्। तत्र जाग्रद् गृहपतिः

क्यों कि (कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि-कृतानां कर्मणां मोक्षो नास्ति) किये हुए कर्मों का विना फल दिये छूटना-अभाव-नहीं होता है। कहा है-"जो कर्म यहां जीवों द्वारा किये जाते हैं वे उनके द्वारा इस लोक एवं परलोक में भोगे जाते हैं"। जैसे वृक्ष, जड में तो सींचे जाते हैं और फल लगते हैं शाखाओं में। ऐसा मान कर पाप नहीं करना चाहिये। उससे सदा बचते रहना चाहिये। जीव अपने कर्मों का फल स्वयं भोगता है जिस प्रकार-चोर चोरी करने का फल शिरच्छेद आदि रूप मे भोगता है। इस पर दृष्टान्त इस प्रकार है—

बंग देश में एक आदित्य नगर था। उसमें दुर्वृत्त नामका एक चोर रहता था। उसने किसी समय एक सेठ के घरपर चोरी करने का विचार किया, परन्तु उसके चारों ओर पाटिये दिये हुए थे अतः उसका दाव नहीं बैठता था। उसने उसमें सेंध-खात पाडा। जो खात उसने उसमे की थी वह कगूरा के आकार जैसी थी। जब यह खात भीत में कर रहा था तब खोदने की अवाज सुनकर सेठ जग पडा।

कृतानां कर्मणां मोक्षो नास्ति કર્મોના ફળ ભોગવવા જ પડે છે, કહ્યુ છે-" જીવ દ્વારા જે કર્મ અહિં કરાય છે તેના ફળ તેને આલોક અને પરલોકમા ભોગવવા પડે છે" જેમ પાણી તો વૃક્ષના મૂળમા જ સિંચાય છે, છતા ફળ તો શાખામા જ લાગે છે એવુ જાણીને પાપકર્મ કરતા અટકી જવુ જોઈએ તેનાથી સદા બચતા રહેવુ જોઈએ જીવ પોતાના કરેલા કર્મોનુ ફળ પોતે જ ભોગવે છે જે પ્રકારે ચોરી કરનાર ચોરને શિરચ્છેદ મસ્તક ધડથી જુદુ-થવુ વિગેરે સજા થાય છે તે ભોગવે છે એના ઉપર આ દૃષ્ટાન્ત છે

બગ દેશમા એક આદિત્ય નગર હતુ તેમા દુર્વૃત્ત નામનો એક ચોર રહેતો હતો તેણે કોઈ શેઠને ઘેર એક સમય ચોરી કરવાનો વિચાર કર્યો પરતુ તે ઘર ચારે તરફથી બરાબર બધ હતુ આથી તેનો ગજ વાગતો ન હતો આથી તેણે શેઠના ઘરની ભીતમા ખાતર પાડવા માડયુ જે કાગરાના આકાર જેવુ હતુ તે જે વખતે ભીત કોચી રહ્યો હતો તે વખતે

तदा लोका एव वदन्ति-अस्मिन् दुरारोहे वेश्मनि कथमारुह्य चौरेण क्षात्रमेतत् कृतम्, अनेन लघुना क्षात्रेण स कथ प्रविष्टः, कथं वा बहु द्रव्यमादाय निर्गतः। अस्य तस्करशिरोमणेः शक्ति निरीक्ष्य मनश्चिनीयते। इति लोकाना वचासि श्रुत्वा तुष्टः स तस्करश्चिन्तयति-सत्यमेतत्, कथमनेन सक्षिप्तमार्गेणाह प्रविष्टो निर्गतश्च, इत्येवं विचिन्तियन् स तस्करः स्वकीय वक्षः कुक्षि कटिं च पश्यन् मुहुर्मुहुः क्षात्रमुख

सुनकर गांव के लोग एकत्रित हो गये। चोरने भी यह विचार किया कि-'देख गांव के ये एकत्रित लोग क्या कहते हैं' यह सुनने के लिये वेष परिवर्तित कर वहा आ गया। लोगों ने कहा-इस इतने उचे मकान पर कैसे तो चोर चढा होगा और कैसे यह खातर पाडा होगा। तथा कैसे वह इस खातर के छोटे से छेद में होकर भीतर घुसा होगा। कैसे वहा से बहुत सा द्रव्य लेकर पीछे इसी में होकर बाहर निकला होगा। चोर की ऐसी विचित्र शक्ति देखकर मन में बडा भारी अचभा होता है। चोर ने जब लोगों के इस प्रकार के वचन सुने तो वह मन में बड़ा प्रसन्न हुआ और विचार ने लगा इनका मनका कहना बिलकुल ठीक है-इस छोटे से मार्ग से मै कैसे तो घुसा और फिर वहां से कैसे बाहिर निकला। इस प्रकार चोर विचार करते २ कभी तो अपने वक्ष-स्थल को देखने लग जाता और कभी अपने पेट को और कभी अपनी

લોકો ભેગા થઇ ગયા ચોરે પણ એવો વિચાર કર્યો કે, જોઉ તો ખરો કે ગામના એકઠા વયેલા લોકો શુ કહે છે? લોકોની વાતચીત સાભળવાના હેતુથી વેશ પરિવર્તન કરી લોકોની વચ્ચે તે ઘુસી ગયો. લોકો કહેવા લાગ્યા કે, આટલા ઊચા મકાન ઉપર તે કઈ રીતે ચોર ચડયો હશે-? અને કેવી રીતે ખાતર પાડ્યુ હશે? નાનકડા એવા પાડવામા આવેલા આ બાકો રામાથી તે કેવી રીતે અદર ઘુસ્યો હશે? અને મકાનમાથી આટલુ બધુ ધન લઈ ને તે કઈ રીતે પાછો નીકળી શકયો હશે? ચોરની આવી વિચિત્ર શક્તિ જોઈ ને મનમા ભારે અચબો થાય છે ચોરે જ્યારે લોકોની ચર્ચાનો કોયડારૂપ આ પ્રમાણે અભિપ્રાય જાણ્યો ત્યારે તેને પોતાના પરાક્રમ ઉપર તેની છાતી ગજગજ ફુલી અને પોતાની બહાદુરી માટે તે ફુલાઈ જઈ વિચારવા લાગ્યો કે, આ બધાનુ કહેવુ બિલકુલ ઠીક છે આ નાના બાકોરામાથી હુ શી રીતે અદર ઘુસ્યો હોઇશ અને ત્યાથી પાછો કઈ રીતે બહાર નીકળ્યો હોઈશ? આ પ્રકારની આત્મચિત્વના કરતા કરતા ચોર પણ ક્યારેક ગૌરવભેર પોતાની છાતી તરફ નજર નાખતો તો કયારેક પેટ તરફ, તો ક્યારેક

निर्मितेऽत्यन्तसंकटे क्षात्रे कृष्यमाणो घृष्यमाणश्चासौ तीक्ष्णैः कपिशीर्षकदन्तकैर्मृदेश चर्मच्छेदेन मरणान्तिकपीडा भासवान्। इति चौरदृष्टान्तः ॥३॥

पापकर्मवत् पापकर्मणः प्रशंसाऽभिलापोऽपि वर्जनीय, तत्प्रशसादेरप्यनर्थहेतुत्वात्।

तत्र दृष्टान्तः प्रोच्यते—

दुर्मतिनामकेन चौरेण दुरारोहे प्रासादे क्षात्र खनित्वा तदन्त' प्रविश्य बहुधनं गृहीत्वा निर्यात। प्रभाते प्रवुद्धो गृहपतिर्नष्टद्रव्यविनाशजन्यदु खादाक्रन्दति, तत्र बहुतरे लोके मिलिते सति स तस्करस्तत्र लोकाः किं किं वदन्तीति ज्ञातु सुवेष धृत्वा समागत'।

उसने जो वह कगूराकार सेंध तयार की थी सो वह स्वय ही सकीर्ण होने की वजह से ऐसा फँसा की भीतर और बाहर खीचने से विचारा छुल गया। सेध से कगूरों से उसका समस्त शरीर छिद गया इससे उसे मरणान्तिक पीडा सहनी पडी ॥ ३ ॥

पापकर्म को छोडने की तरह पापकर्म की प्रशंसा का भी त्याग कर देना चाहिये-क्यों कि पाप कर्म की प्रशसा भी अनेक अनर्थों की कारण होती है इस पर दृष्टान्त इस प्रकार है—

दुर्मति नाम का एक चोर था। उसने एक ऐसे महलमें खातर पाडा कि-जिसपर चढ़ना बडा ही मुश्किल था। उस खातरमें घुसकर उस चोरने वहा से बहुत सा धन चुराया और धन लेकर वह फिर उसी खातर से बाहर निकल आया। प्रातः काल होने पर जब मकान का मालिक जगा तो धन के चुरा जाने से बहुत बुरी तरह रोने लगा। रोने की आवाज

પાડેલુ કે જેમાથી અદર બહાર ખેચાતા તેનુ શરીર છેદાઈ ગયુ અને તેને પરિણામે મરણ જેવી પીડા સહેવી પડી ॥ ૩ ॥

પાપ કર્મને છોડવાની માફક પાપ કર્મની પ્રશસા કરવાનો પણ ત્યાગ. કરી દેવો જોઈએ કેમ કે, પાપ કર્મની પ્રશસા પણ અનેક અનર્થોનુ કારણ બને છે તેના ઉપર દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનુ છે—

દુર્મતિ નામનો એક ચોર હતો, તેણે જ્યા ચઢવુ ઉતરવુ ઘણુ જ કઠીન હતુ તેવા મહાલયમા ખાતર પાડ્યુ તેણે તે વિશાળ મકાનની પછીતે બાકોરૂ પાડી, અદર ઘુસી ઘણુ ધન ચોર્યું અને ચુપચાપ પોતે પાડેલા તે બાકોરામાથી બહાર નીકળી ગયો પ્રાત કાળ થતા જ્યારે મકાનનો માલીક જાગ્યો ત્યારે તેને ચોરી થયાની ખબર પડી આથી તે ધન ગુમાવતા પોકે પોકે રોવા માડ્યો તેનું આ પ્રકારનુ રૂદન સાભળીને ત્યા ઘણા

टीका—'ससारमावण्ण' इत्यादि।

ससारम्=ससरण ससारः—भवाद् भवान्तरे गमनम्, तम्, आपन्नः प्राप्तः ससारी जीव इत्यर्थः। परस्य=आत्मव्यतिरिक्तस्य पुत्रकलत्रादेः, अर्थाय=अर्थं=प्रयोजनमाश्रित्य, साधारण=स्वपरनिमित्त वा, अत्र चकारो विकल्पार्थकः, यत् कर्म=सावद्य व्यापार—महारम्भादिक च करोति, तस्य कर्मणः वेदकाले तु=विपाककाले तु ते=पुत्रकलत्रादयः, बान्धवाः=स्वजनाः बान्धवता=सहायता नोपयन्ति।

अय भाव.—ससारी यत् स्वार्थमेव सावद्य कर्म करोति, तत्फलभोग. स्वस्य समुचित एव यत्तु स्वजनाना प्रयोजनमाश्रित्य करोति, तत्फलवेदनकाले ते तद्वेदन

अन्वयार्थ—(ससारमावण्ण–ससारसमापन्नः) एक भव से दूसरे भव की प्राप्ति का नाम ससार है, इस ससारदशा को प्राप्त हुआ जीव–ससारी जीव–(परस्स अट्ठा–परस्य अर्थाय) अपने से व्यतिरिक्त–भिन्न–जो स्त्री पुत्रादिक हैं उनके निमित्त को लेकर (साहारण ज च करेइ कम्म–यत् साधारण च कर्म करोति) जो सावद्य व्यापार आदि साधारण–स्वपर निमित्त कर्म करता है, (तस्स उ कम्मस्स – तस्य तु कर्मणः) तो जब उस कर्म का (वेयकाले–वेदकाले) उदयकाल आता है। तब उस समय (न बधवा बधवय उवेति–न बांधवाः बांधवतां उपयन्ति) बन्धुजन अपनी बन्धुता नही निभाते हैं-सहायता नहीं करते हैं।

भावार्थ—ससारी लोग अपने स्वार्थ के लिये ही जो सावद्य कर्म किया करते हैं उनका उनको स्वय फल भोगना तो उचित ही है, परन्तु जो वे स्वजनों के निमित्तसे सावद्य कर्म करते हैं उस कर्म के उदयकाल

અન્વયાર્થ—ससारमावण्ण–ससारसमापन्न એક ભવથી બીજા ભવની પ્રાપ્તિનુ નામ સસાર છે આ સસાર દશાને પ્રાપ્ત થયેલ સસારી જીવ परस्स अट्ठा–परस्य अर्थाय પોતાનાથી ભિન્ન એવા જે સ્ત્રી, પુત્રાદિક છે તે નિમિત્તે साहारण ज च करेइ कम्म–यत् साधारण च कर्म करोति જે ખેતી, વાણિજ્ય આદિ સાધારણ પોતાના તેમજ પારકા નિમિત્તે કર્મ કરે છે तस्स उ कम्मस्स–तस्य तु कर्मण પણ જ્યારે તે કર્મનો वेयकाले–वेदकाले ઉદય કાળ આવે છે ત્યારે તે સમયે न बधवा बन्धवय उवेति–न बाधवा बाधवाता उपयान्ति બધુજન પોતાની બધુતા બતાવતા નથી અને તે કર્મ ભોગવવા સહાયતા કરતા નથી પણ તેને એકલાને જ ભોગવવા પડે છે

ભાવાર્થ—સસારી લોક પોતાના જ સ્વાર્થ માટે જે સાવદ્ય કર્મ કરે છે તેના ફળ તો તેને જાતે જ ભોગવવા પડે છે, અને તે ઉચિત પણ છે પરતુ જે લોકો પોતાના સ્વજનોના માટે પાપથી ડર્યા વિના સાવદ્યકર્મ

पश्यन्नासीत्। तदा तत्रायाता राजपुरुपास्त चौर निश्चित्य गृहीत्वा राज्ञः समीप-मानीतवन्त । राजा च तस्य चौरस्य क्रूर शासन कृतवान्। एव पापकर्मप्रश सा ऽभिलापश्च सदोप इति ततोऽपि निवर्तनीयम् ॥ ३ ॥

इह कर्म निष्फल न भवतीत्युक्तम्, कर्मबन्धान्मोचन कदाचिद् बन्धुभ्य एव स्यात्, अमुक्तौ वा धनादिवत् तद् विभज्यैव बन्धुभि सह भोक्तव्य स्यादित्याशङ्क्याह—

मूलम्—

संसारमावेण्ण परेस्स अट्ठा, साहारण जं च करेई कम्मं ।
कम्मस्स ते तस्स उ वेयकाले, न बंधवा बंधवयं उवेंति ॥४॥

छाया—ससारमापन्नः परस्य अर्थाय, साधारण यच्च करोति कर्म ।
कर्मणस्ते तस्य तु वेदकाले, न बान्धवाः बान्धवताम् उपयन्ति ॥४॥

कमर को, तथा इन सब को देखकर फिर वह खातर के मुख को भी देखने लग जाता। उसकी यह चेष्टा देखकर उस समय वहा जो राज-पुरुष आये हुए थे उन्हों ने इसको ही चोर निश्चित कर एव पकड़ कर वे राजा के पास ले गये। राजा ने उस चोर को अच्छी तरह दडित किया। इस कथा से यह शिक्षा मिलती है कि पापकर्म की प्रशसा करनेका भी परित्याग कर देना चाहिये, क्यों कि ऐसा करना दोप है ॥३॥

कर्म निष्फल नही होता है यह कहा है-सो कर्मों के बन्धन से छुटकारा कदाचित् अपने बन्धुजन करादें, अथवा न करावें तो जिस प्रकार धन बाटकर सब के भोगने के काम मे आता है उसी प्रकार कर्म भी बाट कर बन्धुओं के साथ भोग लिया जायगा क्या? इसका उत्तर इस गाथाद्वारा दिया जा रहा है—'ससारमावण्ण'-इत्यादि।

કમર તરફ નજર નાખી માપ કાઢતો આ બધુ જોઈને છેવટે તે પેલા બાકોરા તરફ દૃષ્ટિ કરતો તેની આ પ્રકારની ચેષ્ટા રાજ્યની છુપી પોલીસોના જોવામા આવી તેઓને શકા દૃઢ થતા તેને જ ચોર માનીને તેઓ તેને પકડીને રાજાની પાસે લઈ ગયા રાજાએ તે ચોરને સારી એવી સજા કરી આ ઉપરથી એ શિક્ષા મળે છે કે, પાપકર્મની પ્રશસા કરવારૂપ અભિલાષાનો પણ પરિત્યાગ કરી દેવો જોઈએ કેમ કે એમ કરવુ એ પણ દોષ છે ॥ ૩ ॥

કરેલા કર્મ નિષ્ફળ નથી થતા એવુ જે કહ્યુ છે-તો કરેલા કર્મોના બધનથી છુટકારો કદાચ પોતાના સ્વજન કરાવી આપે, અથવા ન પણ કરાવે જે રીતે ધનના ભાગલા પાડી તે સ્વજનોમા વહેચી લેવામા આવે તે રીતે કર્મ ભોગવવામા સ્વજનો ભાગીદાર થશે? આનો ઉત્તર આ ગાથાથી આપવામા આવે છે.—"ससारमावण्ण"-ઈત્યાદિ.

अत्राभीरीवञ्चकवणिग्दृष्टान्तः प्रोच्यते—

वसुमतीनगर्यां धनमित्रनामको वणिग् वाणिज्यं कुर्वन्नासीत्। अन्यदा काचित् सरलहृदया आभीरी रूप्यकद्वयमादाय कार्पासार्थमागता। तया कथितम्-भो! रूप्यकद्वयस्य कार्पासं देहि। धनमित्रो वदति-अहं ददामि, तया रूप्यकद्वयं दत्तं, तेन वणिजा एकस्यैव रूप्यकस्य कार्पासं वारद्वयं तोलयित्वा दत्तम्। सा जानाति

करेंगे। इसका तात्पर्य यही है कि जो जीव जैसा कर्म करता है उसका वैसा ही फल वही भोगता है-दूसरा और कोई नहीं। न स्त्री सहायक होती है और न बन्धुजन। इसलिये जब यह बात अटल है तो फिर धर्म के उपार्जन करने में ही जीव की चतुराई है-दूसरों के पीछे अपने परमार्थ को नष्ट कर नरकादिक की मार खाना इसमें कौनसी भलाई है।

इस पर भोलीभाली ग्वालिन को ठगनेवाले एक वणिक् का दृष्टान्त इस प्रकार है—

वसुमती नगरी में धनमित्र नाम का एक वणिक् वाणिज्य कर्म करता हुआ अपना समय व्यतीत कर रहा था। उसके पास एक भोली भाली ग्वालिन दो रुपया लेकर कपास लेने के लिये आई। आकर उसने कहा कि-मुझे दो रुपये का कपास दीजिये। यह सुनकर धनमित्र ने कहा-कि अभी देता हूं, ग्वालिनने इस बातको सुनकर उसे दो रुपये दे दिये। वणिक् ने रुपये लेकर उसको एक रुपयेका ही कपास दो बार तोल

વાના છે આ કહેવાનો આશય એ છે કે, જે જીવ જેવું કર્મ કરશે તેવું જ ફળ તેને ભોગવવું પડશે બીજું કોઈ પણ ભોગવવા નહીં આવે ન તો સ્ત્રી ભોગવવા આવશે કે ન તો બંધુજન આવશે જ્યારે આ વાત નિર્વિવાદ છે તો પછી ધર્મનું ઉપાર્જન કરવામાં જ જીવની ચતુરાઈ છે બીજાની પાછળ પોતાના પરમ અર્થને નષ્ટ કરી નરકાદિકનો માર ખાવામાં કઈ ભલાઈ છે?

આના ઉપર એક ભલીભોળી ગોવાલણને ઠગવાવાળા એક વાણીઆનું દૃષ્ટાન્ત આ પ્રકારનું છે—

વસુમતિ નગરીમાં ધનપ્રિય નામનો એક વાણિયો રહેતો હતો તે વેપાર કરી ખાઈ પોતાનું જીવન ગુજારતો હતો એક દિવસ તેની દુકાને એક ભલીભોળી ગોવાલણ બે રૂપિયા લઈને કપાસ લેવા આવી આવીને તેણે કહ્યું કે, મને બે રૂપિયાનો કપાસ આપો આ સાભળીને ધનપ્રિયે કહ્યું, ભલે આપું છું ગોવાલણે તેને બે રૂપિયા આપી દીધા વણિકે રૂપિયા લઇને તેને બે વખત તોળીને કુલ એક રૂપિયાનો કપાસ આપ્યો બે વખત તોળેલુ

विभज्य नोपभुञ्जते, नापि तद्वेदन निराकुर्वन्तीत्यतस्ते बान्धवाः सहायका न भवन्ति । तस्माद् धर्मार्जन एव प्रमादो वर्जनीयः, अर्जितश्च धर्मः प्रमादपरिवर्जनेन रक्षणीय इति । यद्वा-भवानित्यस्याध्याहारः, ससारमापन्नो भवान् यत् कर्म परस्यार्थात्=परार्थं साधारण वा करोति, तस्य परार्थस्य साधारणस्य वा कर्मणस्तु वेदकाले बान्धवाः=स्वजनाः ते=तव बान्धवता नोपयान्तीत्यर्थः ।

में वे स्वजन उस कर्म के फल को विभक्त कर उसको नहीं भोगते हैं, वे ऐसा नहीं करते हैं कि यह कर्मफल आधा हम भोग लेवे और आधा यह भोगलेवे, और न उस कर्म के फलको दूर ही करते हैं। इस प्रकार जीवके लिये वे बाधवजन कुछ भी सहायता प्रदान नहीं करते हैं। तब इस मोह से उन्मत्त जीव की यह कितनी भारी मूर्खता है कि दूसरों के लिये सावद्य कर्म करे और उसका फल स्वय भोगे। इसलिये सावद्य कर्म को नहीं करता हुआ धर्मोपार्जन में जीव को प्रमाद नहीं करना चाहिये। तथा जो धर्म उपार्जित कर लिया है उसकी रक्षा प्रमादपरिहारपूर्वक करते रहना चाहिये। अथवा यहा पर "भवान्" इस शब्द का अध्याहार कर लेना चाहिये-तब इसका अर्थ ऐसा हो जाता है-कि ससार में भ्रमण करने वाले आप जो कर्म परार्थरूप अथवा साधारण स्वपर निमित्त करते हो उसके वेदनकाल में वे बन्धु आप की सहायता नहीं करते हैं और नही

કરે છે તેમને જ્યારે કર્મ ઉદય આવે છે ત્યારે તે સ્વજનો તે કર્મમા ભાગ પડાવી તેને ભોગવવા આવતા નથી તેમજ એવુ પણ નથી કહેતા કે ચાલો એ કર્મ ફળના અડધા કર્મ તે ભોગવે અને અડધા અમે ભોગવીએ, કે નથી એ કર્મ ફળ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા આ પ્રકારે જ્યારે કરેલા કર્મો ભોગવવા પડે ત્યારે આ જીવને તે બાધવજનો કાઈ પણ સહાયતા કરવા આવતા નથી ત્યારે સમજી લેજો કે આ મોહવશે પડેલા આ જીવની એ કેટલી ભારે મૂર્ખતા છે કે, બીજાઓ માટે સાવદ્ય કર્મ કરે છે અને તેનુ ફળ પોતે એકલો જ ભોગવે છે આથી ધર્મોપાર્જન કરવામા જીવે ક્ષણ માત્ર પ્રમાદ કરવો ન જોઈએ તથા જે ધર્મોપાર્જન કરી લીધેલ છે તેની રક્ષા પ્રમાદ પરિહાર પૂર્વક કરતા રહેવુ જોઈએ અથવા આ સ્થળે "ભવાન્"શબ્દનો અધ્યાહાર રાખવો જોઈએ આથી તેનો અર્થ એવો થાય છે કે, સ સારમા ભ્રમણ કરવાવાળા હે મહાપુરૂષ! તમે જે કર્મ પારકા અર્થે અથવા સાધારણ પોતાના અર્થે કરો છો તેના કડવા ફળ જ્યારે ભોગવવામા આવશે ત્યારે તમારા એ બધુ જન તમારા કર્મ ફળમા ભાગ પડાવવા નહિ આવે ફળ તો તમારે જ ભોગવ

साधारण स्वाभाविकमेव भक्तादिक भोजन परिवेषितम्। धनमित्रः पृच्छति-घृतपूराः कथ न कृता' ?, तया कथितम्-घृतपूरा' कृता' पर त्वागन्तुकेन मित्रसहितेन जामात्रा भक्षिताः। अथ-धनमित्रश्चिन्तयति-मया सा वराक्याभीरी परार्थं वञ्चिता। तद्वञ्चनाजनित पापमेव मम स्थितम्, ते घृतपूराः परै' कुतश्चिदागत्य भक्षिताः। पुत्रकलत्राद्यर्थं मूढाः पाप कुर्वन्ति, तद्विपाककाले तु स्वयमेव तदुपभुज्यते इत्येव चिन्तयन्नसौ शरीरचिन्तार्थं बहिर्गतः। तदानीं ग्रीष्मो वर्तते, स मध्याह्नसमये कृतशरीरचिन्तः सूर्यकिरणतप्तस्तरुतले विश्रामार्थमुपविष्टः।

लिये प्रतिदिन परोसती थी वैसा ही भोजन लाकर उसकी थाली में परोस दिया। इसको देखकर वणिक् ने कहा-घेवर आज क्यों नहीं बनाये? पत्नी ने कहा बनाये तो थे, परन्तु मित्रसहित जमाईराज घर पर आये थे, अत उनके सत्कार में ही वे सब खर्च हो गये। यह सुनकर धनमित्र ने विचार किया-मैंने व्यर्थ में उस बेचारी गरीबनी ग्वालिन को पर के निमित्त ठगा। मुझे तो कुछ लाभ नहीं हुआ, मजा तो दूसरे ने ही उड़ाया। उसकी वचना से होने वाले पाप का फल तो मुझे ही भोगना पडेगा। खानेवालों को नहीं। देखो-जमाईजी तो माल उडाकर चल दिये, मुझे तो कुछ भी हाथ नहीं लगा, सिर्फ पाप ही मेरे माथे पडा, उस पाप को मैं ही उसके उदयकाल में भोगूँगा, वे उसमें नो आकर शामिल नहीं हो जावेंगे। मूढ हैं वे जो पुत्र कलत्र आदि के निमित्त प्रतिदिन पाप कमाते रहते हैं। इस प्रकार विचार

જાતનુ ભોજન તેને પીરસતી હતી તેવુ રોજીન્દુ ભોજન લાવીને તેની થાળીમા પીરસી દીધુ તે જોઈને વાણિયાએ કહ્યુ કેમ! આજે ઘેવર નથી બનાવ્યા? પત્નિએ કહ્યુ કે, બનાવ્યા તો હતા પરતુ જમાઈરાજ તેમના મિત્રો સાથે આવ્યા હતા તેથી તેમના સત્કારમા ઘેવર પુરા થયા આ સાભળીને ધનમિત્રે વિચાર કર્યો-મે વિના કારણ તે બીચારી ગોવાલણને બીજાના નિમિત્તે ઠગી મને તો એથી કઈ જ લાભ ન થયો મજા તો બીજાઓએ ઉડાવી તેની વચનાથી થવાવાળા પાપનુ ફળ તો મારે જ ભોગવવુ પડશે-ખાનારાઓ એ નહી જુઓ! જમાઈ તો માલ ઉડાવીને ચાલ્યા ગયા અને પાપ કરનારા એવા મારા હાથમા તો કાઈ જ ન આવ્યુ ફક્ત પાપ જ મારા માથે પડ્યુ તે પાપ જ્યારે ઉદય આવશે ત્યારે મારે જ ભોગવવુ પડશે જેઓ ઘેવર ખાવા તૈયાર થયા પણ તેના પાપનુ ફળ ભોગવવામા તેઓ સામેલ થવાના નથી ખરેખર એ જ મૂર્ખ છે કે, જેઓ પુત્ર, કુટુબ આદિના

मम रूप्यकद्वयस्य कार्पासो दत्त इति । सा तेन वणिजा वञ्चिता । तस्यां गतायां वणिक् चिन्तयति-अद्य मया रूप्यकोऽयं भाग्यवशाल्लब्धः, एनमेवमुपभुञ्जे । तेन तस्य रूप्यकस्य घृतखण्डादिक वस्तु गृहीत्वा घृतपूरकरणार्थं स्वगृहे प्रेपितम् तद्भार्यया घृतपूरेषु कृतेषु नगरान्तराज्जामाता मित्रयुक्तः केनचित् कार्येण समागतः । सा वणिग्भार्या मित्रसहित जामातर घृतपूरैर्भोजयति । घृतपूरान् भुक्त्वा मित्रसहिते जामातरि गते सति स वणिक् समायात., भोजनार्थमुपविष्टः भार्ययाऽन्यदिवसवत्

कर दे दिया । दो बार कपास को तुला हुआ देखकर उस ग्वालिन ने समझा कि मुझे इसने दो रुपये का यह कपास दिया है । लेकर वह घर चली गई । उसके चले जाने पर वणिक् ने विचार किया-आज का दिन भाग्यशाली है-जो मुझे एक रुपयाका लाभ हुआ, भाग्यवश प्राप्त हुए इस रुपये से आज मैं घेवर खाऊँगा । ऐसा विचार कर उसने उस रुपया से घृत खांड आदि लेकर घेवर बनाने के लिये घर भेज दिया । उसकी पत्नी ने घेवर बनाकर तयार कर दिये । इतने में कोई दूसरे नगर से उसका जमाई मित्रसहित किसी कार्यवश उसके घर पर आ पहुँचा । वणिक् की पत्नी ने मित्रसहित अपने जमाई को घेवरों का खूब भोजन करवाया । खा पी कर जमाईराज मित्रसहित वहा से चले गये । उसके चले जाने पर वणिक् घर पर आया । वह भोजन करने के लिये रसोडे मे पहुँचा । पहुँचते ही वह प्रतिदिन की तरह जाकर बैठ गया । पत्नी ने जैसा भोजन वह उसके

જોઈને ગોવાલણે માન્યુ કે, વાણિયાએ મને બે રૂપિયાનો કપાસ આપ્યો છે કપાસ લઈને તે સીધી ઘેર ચાલી ગઈ તેના ચાલ્યા ગયા પછી વણિકે વિચાર કર્યો કે, આજનો દિવસ કેવો ભાગ્યશાળી છે? આજે તો મને એક રૂપિયાનો ચોકખો લાભ થયો ભાગ્યવશ પ્રાપ્ત થયેલા આ રૂપીયાથી જ આજ હુ મીઠુ ભોજન કરીશ એવો વિચાર કરી તેણે તે રૂપીયાનુ ઘી, ખાડ, વગેરે ખરીદી ઘેર મોકલ્યુ અને તેની પત્નીને ઘેવર બનાવવા સૂચના આપી તેની પત્નીએ આ ભાગ્યશાળી માટે ઘેબર બનાવી તૈયાર કર્યા એટલામા પરગામથી પોતાના મિત્રો સાથે તેમના જમાઈરાજ અચાનક પધાર્યો વણિકની પત્નીએ ઘણે દહાડે આવેલા જમાઈ અને તેમના મિત્રોને ઘેવરનુ સારી રીતે ભોજન કરાવ્યુ જમાઈરાજ ખાઈ પીને જેવા આવ્યા હતા તેવા મિત્રો સાથે ચાલ્યા ગયા તેમના ચાલ્યા ગયા બાદ ઘેવર ખાવાની હોશે વણિક ઘેર આવ્યો નાહિ પરવારીને વાણિયાભાઇ ભોજન કરવા રસોડામા ગયા, અને ત્યા જઈ રોજની માફક તે જમવા બેસી ગયો તેની પત્નિએ રોજ જે

परावर्तितेन मुनिना सह तत्र गतः। तस्य मुनेर्देशना श्रुत्वा स वणिग् वदति–भगवन्! अहं प्रव्रजितुमिच्छामि, परं तु यावत् स्वजनं पृष्ट्वा समागच्छामि, तावदिह भवता स्थेयम्। इत्युक्त्वा स्वगृहं गत्वा स वणिग् बान्धवान् भार्यां च वदति–अत्रापणे मम व्यवहारेण लाभः स्वल्पो भवति, अतो देशान्तरं गन्तुमिच्छामि, मम द्वौ सार्थवाहौ मिलितौ। एकः सार्थवाहो मूलद्रव्यमर्पयति, ईप्सितस्थानं नयति, न चोपार्जिते वित्ते भागं गृह्णाति, द्वितीयो मूलद्रव्यं नार्पयति, अर्जितं सकलं गृह्णाति, तस्मात् केन सह गन्तव्यम्?। बान्धवैरुक्तम्–प्रथमेन सार्थवाहेन सह भवान् व्रजतु।

वणिक् उनके लौटने की प्रतीक्षा में वहीं पर बैठा रहा। जब महाराज लौटकर वापिस वहीं से होकर निकले तब वणिक् उनके साथ गया और उद्यान में जाकर उसने मुनिराज से धर्मदेशना का पान किया। देशना सुनकर उसने मुनिराज से कहा – महाराज! मै दीक्षा लेना चाहता हूं, परन्तु घरवालों से भी राय ले लूं, अतः जब तक मैं वापिस लौट कर न आजाऊँ तब तक आप यहीं पर विराजे रहें। ऐसा कह कर वह वणिक् वहाँ से अपने घर आकर पत्नी एवं बन्धुजनों से कहने लगा कि सुनो–मुझे इस दुकान में कोई अधिक लाभ नहीं हो रहा है इसलिये मेरा विचार देशान्तर जाने का है। मुझे दो सार्थवाह मिले हैं। उनमें एक सार्थवाह मूल द्रव्य को देता है और यथेच्छस्थान पर पहुँचा देता है तथा उपार्जित मे से आधा भाग भी नहीं चाहता है। और दूसरा सार्थवाह मूलद्रव्य नहीं देता है तथा समस्त उपार्जित को

राह जोईने एज स्थळे बेसी रह्या ज्यारे महाराज भिक्षा लईने ए रस्तेथी पाछा फर्या त्यारे वणिक् तेमनी साथे साथे गयो अने बगीचामा जई तेणे मुनिराज पासेथी धर्मोपदेश साभळ्यो उपदेश साभळीने तेणे मुनिराजने कह्यु–महाराज! हु दीक्षा लेवा चाहु छु परतु मारी पत्नी तेमज सगा वहालानी सम्मति लई आवु आथी ज्या सुधी हु पाछो न फरु त्या सुधी आप अहीं ज बिराजजो एवु कहीने ते वणिक् त्याथी पोताने घेर आव्यो अने पत्नी तेमज बधुजनोने कहेवा लाग्यो के,–मने आ दुकानमा कोई अधिक लाभ मळतो नथी, आथी मारो विचार परदेशमा जवानो छे मने बे सार्थवाह मळी गया छे एमा एक सार्थवाह मूळद्रव्य आपे छे अने मारी ईच्छा प्रमाणेना स्थाने पहोचाडी दे छे, छता कमाणीमाथी कांई पण लेवानी ईच्छा राखता नथी ज्यारे बीजो सार्थवाह मूळद्रव्य तो आपता नथी पण उपार्जित करेल बधु हडप करी जवानु कहे छे

स धनमित्रो वणिक् तेन मार्गेण साधुमेकं भिक्षार्थं व्रजन्तं विलोक्याह-भो मुने ! विश्राम्यताम्। मुनिनोक्तम्-शीघ्रं मया स्वकार्ये गन्तव्यम्। वणिक् प्राह-भगवन् ! परकार्येण कोऽपि गच्छति किम्?, ततो मुनिराह-बहवो जना अन्यार्थे क्लिश्यन्ते, यथा भार्याद्यर्थं त्वमेव क्लिश्यमानोऽसि। स वणिक् मुनेर्वचनं श्रुत्वा प्रतिबुद्धः प्राह—भगवन्! भवान् कुत्रावस्थितः ?। मुनिनोक्तम्-उद्याने। ततोऽसौ

करता हुआ ही वह वणिक् शरीरचिन्ता की निवृत्तिके लिये घरसे बाहिर चल दिया। गर्मीका समय था धूप तेजीसे पड़ रही थी, मध्याह्नका समय था। शरीर चिन्ता से निश्चित होकर यह गर्मी के आताप से आकुलित बन वहीं पर एक वृक्ष की छाया में विश्रान्ति लेने के लिये बैठ गया।

उस समय एक साधु भिक्षा के लिये वहां होकर निकले। इसने साधु को देखकर उनसे कहा हे मुनिराज! ठहरिये-कुछ समय यहां विश्रांति कर लीजिये। वणिक की बात सुनकर मुनिराज ने कहा-मुझे जल्दी है, अपने कार्य के लिये मैं जा रहा हूं। मुनिराज की वाणी सुनकर वणिक् ने कहा हे महात्मन्! परकार्यसे भी क्या कोई जाता है ? मुनिराज ने कहा हां, संसार के अनेक जीव पर के निमित्त ही तो दुःख पाते हैं, जैसे स्वयं -तुम भी तो भार्या आदि के निमित्त दुःख पा रहे हो। वणिक् मुनिराज के वचनों को सुनकर सचेत होकर बोला-महाराज! आप कहां ठहरे है ? मुनिराजने कहा-बगीचे में। ऐसा कह कर मुनिराज वहांसे चल दिये।

નિમિત્તે રોજ પાપકર્મ કરી કમાતા રહે છે આ પ્રકારનો વિચાર કરતા કરતાં તે વણિક દુખ ભુલવા ઘરથી બહાર નીકળ્યો ગરમીનો એ સમય હતો, તાપ જોરથી પડી રહ્યો હતો, મધ્યાહ્નનો સમય હતો, ચિન્તાતુર વદને તે ગરમીના આતાપથી બચવા ત્યાં એક ઝાડની છાયામા વિશ્રાંતિ લેવા બેસી ગયો.

આ સમયે એક સાધુ ભિક્ષા માટે જઈ રહ્યા હતા તે ત્યાંથી નીકળ્યા સાધુ મહારાજને જોઇ તે વણિકે કહ્યુ કે, હે મુનિરાજ! ઊભા રહો-થોડો સમય અહી વિશ્રાંતિ કરો વણિકની વાત સાભળીને મુનિરાજે કહ્યુ-મને ઉતાવળ છે, મારા કાર્ય માટે હુ જઇ રહ્યો છુ, મુનિરાજની વાણી સાભળીને વણિકે કહ્યુ-ભગવન્! બીજાના કામ અર્થે પણ શુ કોઈ જાય છે ? મુનિરાજે કહ્યુ-હા સસારના અનેક જીવ બીજાના માટે જ કલેશ પામે છે જેમ તમે પોતે સ્ત્રી આદિને માટે ભોગવી રહ્યા છો મુનિરાજના વચન સાભળીને વણિક સચેત બની ગયો અને બોલ્યો મહારાજ! આપ કયા ઉતર્યા છો ? મુનિરાજે કહ્યુ-બગીચામા આમ કહી મુનિરાજ ચાલ્યા ગયા વણિક્ તેમના પાછા ફરવાની

बान्धवाश्रयणेन स्वकृतकर्मबन्धात् मोक्षो न भवतीत्युक्तम् । अधुना द्रव्यमेव तन्मोक्षाय भविष्यतीत्याशङ्कयाह—

मूलम्

वित्तेणं ताणं न लभे पमत्तो, इमम्मि लोए अदुवा परत्था ।
दीवप्पणट्टे व अणंतमोहे, णेयाउय दट्टुमदट्टुमेव ॥ ५ ॥

छाया—वित्तेन त्राणं न लभते प्रमत्तः, अस्मिन् लोके अथवा परत्र ।
दीपप्रणष्ट इव अनन्तमोहः नैयायिकं दृष्ट्वा अदृष्ट्वैव ॥ ५ ॥

टीका—'वित्तेण' इत्यादि ।

प्रमत्तः=पञ्चप्रमादवशगः, अस्मिन् लोके=वर्तमानभवे, अथवा परत्र=परलोके परभवे, वित्तेन=धनेन त्राणं = स्वकृतपापकर्म फलभोगकाले रक्षणं, कर्मबन्ध

सम्बंध छोडकर इन मुनिरूप सार्थवाह का आश्रय करता हूं । इस प्रकार धनमित्र ने बन्धुमोह का परित्याग कर मुनिधर्म को ग्रहण करके दोनों लोकों के सुख को प्राप्त किया । इस प्रकार बान्धवों के आश्रय से अपने किये हुए कर्म के बन्धका छुटकारा नही होता है । यह बात इस दृष्टान्त से साबित कर दी गई है ॥ ४ ॥ यह धनमित्र वणिगदृष्टान्त हुआ ॥

अब द्रव्य भी किये हुए कर्म के बन्ध से छुटकारा नही करा सकता है यह बात बतलाई जाती है—'वित्तेण'—इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पमत्तो-प्रमत्तः) पांच प्रमाद के वश में हुआ जीव (इमम्मि लोए—अस्मिन् लोके) इस भव में—वर्तमान पर्याय मे (अहवा-अथवा) या (परत्था-परत्र) परलोक मे (वित्तेण—वित्तेन) धन की सहायता से (ताणं—त्राणम्) अपने द्वारा किये गये पापकर्म के फल

વચનો અનુસાર બંધુજનોની સાથેનો સંબંધ છોડીને આ મુનિરૂપ સાર્થવાહનો આશ્રય સ્વીકારૂં છું. આ પ્રમાણે ધનમિત્રે બંધુમોહનો ત્યાગ કરી મુનિધર્મ ગ્રહણ કર્યો અને આલોક તેમજ પરલોકના સુખને પામ્યો. આ રીતે બંધવોના આશ્રયથી પોતાના કરેલા કર્મના બંધનોથી છુટકારો થતો નથી. આ વાત આ દૃષ્ટાંતથી સાબિત કરવામાં આવેલ છે ॥ ૪ ॥ આ ધનમિત્ર વણિગ્દૃષ્ટાંત થયું.

હવે એ વાત સમજાવવામાં આવે છે કે, દ્રવ્ય પણ કરેલાં કર્મના બંધથી છુટકારો કરાવી શકતું નથી—'वित्तेण' ઈત્યાદિ.

અન્વયાર્થ—पमत्तो-प्रमत्त પાંચ પ્રમાદના વશમાં ફસાયેલો જીવ इमम्मि लोए-अस्मिन् लोके પર્યાયમાં अहवा—अथवा અથવા परत्था-परत्र પરલોકમાં वित्तेण-वित्तेन ધનની સહાયતાથી ताण-त्राणम् પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલાં પાપકર્મનું

अथ स वणिक् स्वजनैः सह तत्रोद्याने गत्वाऽऽह-अयं मुनिः सिद्धिपुर्याः सार्थवाह, धर्मरूपेण स्वकीयमूलद्रव्येण व्यवहारं कारयति सिद्धिपुरीं नयति न चोपार्जिते भागं गृह्णाति तदनेन सह सिद्धिपुरीं यास्यामि। द्वितीयस्तु भार्यादिः स्वजनात्मकः सार्थवाहः, स तु प्राक्तनं धर्मधनं हन्ति, न च स्वकीयतो दत्ते। किंच भवद्भिः प्राक् कथितम्-'प्रथमेन सार्थवाहेन सह भवान् व्रजतु' इति तस्मात् भवद्वचनमनुसृत्य बन्धुसम्बन्धं मुक्त्वाऽहमेनं मुनिमाश्रयामि। इत्येवं धनमित्रवणिक् बन्धुमोहं विहाय मुनिधर्मं स्वीकृत्य लोकद्वयसुखं लब्धवान्।

इति धनमित्रवणिग्दृष्टान्तः ॥ ४ ॥

हडप जाने का कहता है, इसलिये आप लोग कहो-मैं किसके साथ जाऊँ। यह सुनकर बान्धवों ने कहा-इसमें पूछने की क्या बात है-प्रथम सार्थवाह के साथ आप जाईये। वणिक् ने उसी समय अपने आत्मीय जनों को साथ मे लिया और उन सब के साथ वह उस उद्यान मे आ गया। उसने वहा उनसे कहा-देखो ये मुनिराज सिद्धिपुरी के सार्थवाह हैं, ये धर्मरूप अपने मूलद्रव्य से लेन देन का व्यवहार करवाते हैं, तथा सिद्धिपुरी को ले जाते हैं। उपार्जित में से ये कुछ हिस्सा भी नहीं मागते है। इसलिये मैं इसके साथ सिद्धिपुरी को जाना चाहता हू। द्वितीय सार्थवाह ये भार्या आदि स्वजन हैं। ये पहिले से ही पूर्वोपार्जित धर्म-धन को हरण कर लेते हैं अपना कुछ देते नही है। आप सब ने मिलकर मुझे पहिले सार्थवाह के साथ जानेकी अनुमति भी दे दी है, इसलिये मै अब आपके वचनो के अनुसार ही बन्धुजनो के साथ

હવે તમે લોકો જ કહો કે કોની સાથે જવામા મારૂ શ્રેય છે? આ સાભળીને બાન્ધવોએ કહ્યુ-આમા પૂછવાની વાત જ શુ છે પ્રથમ સાર્થવાહની સાથે જ આપે જવુ જોઈએ વણિકે એ વખતે પોતાના આત્મીયજનોને સાથે લીધા અને તે બધાને સાથે લઈ ને તે બગીચામા આવી પહોચ્યો બગીચામા પહોચીને તેણે પોતાના આત્મીયજનોને કહ્યુ-જુઓ આ મુનિરાજ સિદ્ધિપુરીના સાર્થવાહ છે તેઓ ધર્મરૂપ પોતાના મૂળદ્રવ્યથી આપ લે નો વહેવાર કરાવે છે તથા સિદ્ધિપુરી લઈ જાય છે ઉપાર્જીતમાથી તેઓ કાંઇ હિસ્સો પણ માગતા નથી આ કારણે હુ તેમની સાથે સિદ્ધિપુરી જવા ચાહુ છુ બીજા સાથવાહ આ પત્ની વિગેરે સ્વજન છે, જે પહેલેથી જ પૂર્વોપાર્જીત ધર્મ ધનનુ હરણ કરી લે છે અને આપતા કાંઈ નથી આપ બધાએ મળીને મને પ્રથમ સાર્થવાહ સાથે જવાની અનુમતિ તો આપી દીધી છે, એટલે હુ આપના

स्वरूपोऽपि दीपप्रकाशाऽभावेन तदद्रष्टैव जायते, तथाऽयमपि जीवः कथंचित् कर्मक्षयोपशमादेर्मुक्तिमार्गं दृष्ट्वाऽपि वित्ताऽऽकाङ्क्षादिव्यासङ्गेन दर्शनमोहनीयोदयाद् अद्रष्टैव भवति, वित्तस्य मोहादिहेतुत्वात् । तथा चोक्तम्—

मोहाययणं मयकाम-वद्धणो जणियचित्तसंतावो ।
आरंभकलहहेऊ, दुक्खाण परिग्गहो मूलम् ॥ १ ॥

छाया—मोहायतनं मदकामवर्धनो जनितचित्तसंतापः ।
आरम्भकलहहेतुर्दुःखानां परिग्रहो मूलम् ॥ १ ॥

तस्माद् वित्तं त्राणाय न भवतीत्येतावदेव नहि, किन्तु त्राणकारकं सम्यग्दर्शनादिकं कथंचित् प्राप्तमपि विनाशयतीति ॥

को देख लिया है, दीपक के बुझ जाने पर उन वस्तुओं का वह अद्रष्टा जैसा ही हो जाता है, उसी तरह से यह जीव भी कथंचित् कर्म के क्षयोपशम आदि से मुक्ति के मार्ग को प्राप्त करके भी धनकी आकाक्षा के व्यासंग से होनेवाले दर्शनमोहनीय कर्म के उदय से उस मार्ग का अद्रष्टा ही माना जाता है, क्यों कि वित्त-धन मोहादिक का हेतु माना गया है। जैसे कहा भी है—

"यह परिग्रह मोह का एक निकेतन है, मद एवं काम का बढ़ाने वाला है, इसके संबंध से चित्त में अनेकविध संताप उत्पन्न होता रहता है। आरंभ एवं कलह का यह प्रधान कारण है। अधिक क्या संसार में जितने भी दुःख हैं उन सबका यह प्रधान मूल कारण है।"

इसलिये केवल यह वित्तरूप परिग्रह जीवका कभी भी संरक्षक--रक्षा करनेवाला नहीं हो सकता है, इतना ही नहीं है, किन्तु जीव के

કરી લીધુ પણ દીવો એકાએક બુઝાઈ જતા એ વસ્તુઓ અંધારૂ થવાને કારણે તેના માટે તો અદ્રશ્ય જેવી જ બની જાય છે એજ રીતે આ જીવ પણ કદાચ કર્મના ક્ષયોપશમ વિગેરેની સહાયથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરીને પણ ધનની આકાક્ષાના વ્યાસંગથી થતા દર્શન મોહનીય કર્મના ઉદયથી એ મોક્ષમાર્ગ તેને માટે અદ્રશ્ય જેવો જ બની જાય છે કેમ કે વિત્ત-ધન મોહ વિગેરેનો હેતુ માનવામા આવેલ છે કહ્યુ પણ છે—

"આ પરિગ્રહ મોહનુ એક આશ્રયસ્થાન છે મદ અને કામને વધારનાર છે એને કારણે ચિત્તમા અનેક વિધ સતાપ ઉત્પન્ન થતો રહે છે આરંભ અને કલહનુ એ મુખ્ય કારણ છે સંસારમા જેટલા પણ અધિક દુ ખ છે એ સઘળા દુ ખોનું એ મૂળ કારણ છે" આટલા માટે કેવળ આ ધનરૂપી પરિગ્રહ જીવને કદી પણ સંરક્ષક-રક્ષા કરનાર બની શકતો નથી એટલુ જ નહી પણ જીવના

मोचन न लभते पुरोहितपुत्रवत्। वित्त त्राणाय न भवतीत्येतावदेव नहि किंतु वित्ता भिकाङ्क्षाऽपि महतेऽनर्थाय भवतीत्याह–' दीवप्पणट्ठेव ' इत्यादि।

दीपप्रणष्टः–प्रणष्टदीपः आर्षत्वाद् विशेषणस्य परप्रयोगः। विगतप्रकाशदीप इव अनन्तमोहः–अनन्तः=पर्यवसानरहितः, मोहः=दर्शनादिमोहनीयकर्मोदयो यस्य स तथा, नैयायिक–निश्चित आयो=न्यायो मोक्षः, स प्रयोजनमस्य नैयायिकः सम्यग् दर्शनादिको मोक्षमार्गस्तं दृष्ट्वा = लब्ध्वाऽपि,ः अदृष्ट्वैव भवति। 'अदट्ठुमेव' अस्य च्छाया अदृष्ट्वैव, इत्यार्षत्वात्।

अय भाव —यथा गिरिकन्दरान्तर्गतः प्रमादात प्रणष्टदीपः पूर्वदृष्टवस्तु-

भोग के समय में कर्मबन्ध से छुडानेरूप रक्षा को (न लभे–न लभते) पुरोहित पुत्र की तरह प्राप्त नही करता है। अर्थात वित्त पापकर्म के फल को भोगने से नहीं रोक सकता है। धन की अभिलाषा तक भी इस जीव को अनेक अनेक अनर्थों का कारण बनती है। इस बात को प्रदर्शित करने के लिये सूत्रकार कहते हैं (दीवप्पणट्ठेव–दीपप्रणष्ट इव) कि जैसे दीपक के बुझ जाने पर देखी हुई वस्तु अदृष्ट जैसी हो जाती है उसी प्रकार जिस जीव के (अणतमोहे–अनतमोहः) दर्शनमोहनीय कर्म अन्तरहित है–दर्शनमोहनीय कर्म जिस जीव के विद्यमान है– ऐसा जीव (णेयाउय दट्ठु–नैयायिक दृष्ट्वा) सम्यग्दर्शनादिक मुक्ति के मार्ग को प्राप्त करके भी (अदट्ठुमेव–अदृष्ट्वैव) नही प्राप्त करने वाला जैसा ही हो जाता है। इसका साराश इस प्रकार है–जैसे गिरिकन्दरा के अन्तर्गत कोई प्राणी कि जो पहिले उसमे जलते हुए दीपक को लेकर प्रविष्ट हुआ है, तथा उसकी सहायता से जिसने वहा की वस्तुओं

ફળ ભોગવવાના સમયે કર્મબધથી છોડાવવા રૂપ રક્ષાને न लभे–न लभते પુરોહિત પુત્રની માફક પ્રાપ્ત કરતો નથી અર્થાત્–ધન પાપકર્મના ફળને ભોગવવામાથી છોડાવી શકતુ નથી ધનની અભિલાષા આ જીવ માટે અનેક અનર્થોનુ કારણ બને છે આ વાતને પ્રદર્શિત કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે કે, दिवप्पणट्ठेव–दीपप्रणष्ट इव જેમ દીપકના બુઝાઇ જવાથી દ્રષ્ય–જોયેલી વસ્તુ અદ્રષ્ય જેવી બની જાય છે એજ રીતે જે જીવને अणतमोहे–अनत मोह દર્શન મોહનીય કર્મ અન્ત રહિત છે–દર્શન મોહનીય કર્મ જે જીવના વિદ્યમાન છે–એવો જીવ णेयाउय दट्ठु–नैयायिक द्रष्ट्वा સમ્યગ્દર્શન વિગેરે મુક્તિના માર્ગને પ્રાપ્ત કરવા છતા પણ अदट्ठुमेव–अदृष्टैव પ્રાપ્ત ન કર્યા જેવો જ બની જાય છે આનો સારાશ આ પ્રકારનો છે– જેમ કોઈ અધારી ગુફાની અદર કોઈ પ્રાણી હાથમા સળગતો દિવો લઇને પ્રવેશ કરે અને એ દિપકના પ્રકાશની સહાયતાથી તેણે ત્યાની સર્વ વસ્તુઓનુ નિરીક્ષણ

ततो राजपुरुषास्त्तं नृपान्तिकमानीतवन्तः। राजापि 'अयमाज्ञाभङ्गकारी' इति हन्तव्योऽयमित्याज्ञापयति। राजपुरोहितस्तच्छ्रुत्वा नृपसमीपमागत्याह— स्वामिन्! सर्वस्वं ददामि, मम तनयं मुञ्चन्तु भवन्तः। सर्वस्वार्पणेन पुरोहितेन प्रार्थितोऽपि नृपः पुरोहितपुत्रं न मुमोच। ततोऽसौ निःशरणो दीनः पुरोहितपुत्रः प्राणान्तिकदण्डं प्राप्तवान्। तस्माद् धनं त्राणाय न भवतीति बोध्यम्॥

॥ इति पुरोहितपुत्रदृष्टान्तः॥

से वादविवाद करने को उतारू हो गया। राजपुरुषों ने जब इसकी यह चेष्टा देखी तो वे उसको पकड कर राजा के पास ले आये। राजा ने यह समझकर कि "इसने मेरी आज्ञा का भग किया है" इसको मारनेकी आज्ञा दे दी। राजपुरोहित ने जब यह समाचार सुना तो वह दौडा हुआ राजा के पास आया और, कहने लगा–स्वामिन्! आप मेरे से दडरूमें सर्वस्व ले लेवें पर मेरे इस पुत्र को छोड दें मरवावें नहीं। परन्तु राजा ने एक बात भी पुरोहित की नहीं मानी। देखो पुरोहित ने अपने सर्वस्व के अर्पण से भी पुत्र को नही मारने के लिये राजा से प्रार्थना की परन्तु राजा ने पुरोहित के पुत्र को नहीं छोडा। पुरोहितपुत्र ने जब यह देखा कि मेरी किसी भी तरह से रक्षा नहीं हो रही है तो वह बिचारा निःशरण बना हुआ अपने कर्तव्य पर पश्चात्ताप करने लगा और दीनहीन दशा को प्राप्त कर प्राणान्तिक दड को भोगने वाला बना। इस कथा का साराश केवल इतना ही है कि धन भी इस पुरोहितपुत्र के प्राणों का रक्षक

સાથે વાદવિવાદ કરવા લાગ્યો. રાજપુરુષોએ જ્યારે તેની આ ચેષ્ટા જોઈ તો તે એને પકડીને રાજાની પાસે લઈ ગયા. રાજા સમજ્યો કે "આણે મારી આજ્ઞાનો ભગ કર્યો છે" એટલે તેણે એને મારવાની આજ્ઞા આપી દીધી. રાજપુરોહિતે જ્યારે આ સમાચાર જાણ્યા તો તે દોડીને રાજાની પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા–સ્વામિન્! આપ દડ તરીકે મારૂ સર્વસ્વ લઈ લ્યો. પણ મારા આ પુત્રને છોડાવો. મારવાનો હુકમ ન આપો. પરતુ રાજાએ પુરોહિતની વાત ન માની. પુરોહિતે પોતાનુ સર્વસ્વ આપવાની અને તેના બદલામા પુત્રને છોડી દેવાની વિનતી કરી પરતુ રાજાએ પુરોહિતના પુત્રને છોડયો નહી. પુરોહિતપુત્રે જ્યારે એ જાણ્યુ કે, હવે તેને કોઈ જ બચાવી શકે તેમ નથી ત્યારે તે બિચારો નિ શરણ બની પોતાના કર્તવ્ય ઉપર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો અને દીન હીન દશાને પામી પ્રાણાતિક દડને ભોગવ્યો. આ કથાનો સારાશ ફક્ત એટલો જ છે કે, ધન પણ એ પુરોહિતપુત્રના

वित्त त्राणाय न भवतीत्यत्र पुरोहितपुत्रदृष्टान्तः प्रोच्यते—

लक्ष्मीपुरनगरे श्रीदत्तनामको राजा इन्द्रमहोत्सवेऽन्तःपुरेण सह निर्गच्छन् घोषणा कारयामास। सर्वे पुरुषा नगराद् बहिर्निर्यान्तु, यो न निर्यास्यति स दण्डनीयः स्यात्। तच्छ्रुत्वा सर्वे नरास्त्वरित नगरान्निर्गताः तदा राजप्रियः पुरोहितपुत्रो वेश्यागृहे प्रविष्टो घोषणा श्रुत्वाऽपि न निर्गतः। राजपुरुषैर्गृहीतोऽप्यसौ 'राज्ञो वयस्योऽहमस्मि' इति दर्पात् त सह विवादं कृतवान्।

रक्षक जो सम्यग्दर्शनादिक हैं कि जो बडी मुश्किल से इसको प्राप्त हुए है उनका भी यह विनाश करनेवाला बनता है। इस पर पुरोहितपुत्र का दृष्टान्त इस प्रकार है—

लक्ष्मीपुर नाम का एक नगर था। वहां का राजा श्रीदत्त था। उसने इन्द्रमहोत्सव मे अन्तःपुर के साथ निकलते समय यह घोषणा करवाई कि–नगरनिवासी समस्त पुरुष नगर से बाहर निकल आवे, जो ऐसा नही करेगा वह दण्डित किया जायगा। उसकी इस घोषणा को सुनकर समस्त नगरवासीजन शीघ्र नगर से बाहिर निकल आये। परन्तु पुरोहित का पुत्र जो राजप्रिय था वह नहीं निकला। प्रत्युत वह इस घोषणा को सुनकर के भी वेश्या के घर में चला गया। राजपुरुषों ने जब इसको देखा तो उन्हों ने उसको पकड लिया परन्तु फिर भी वह "मै राजा का मित्र हू" इस अभिमान से फूल कर वह उन सिपाहियो

સ રક્ષક એવા સમ્યગ્ દર્શન વિગેરે જે ખૂબ જ મુશ્કેલીથી તેને પ્રાપ્ત થયા હોય છે તેનો પણ વિનાશ કરનાર બને છે, એના ઉપર પુરોહિત પુત્રનુ દૃષ્ટાંત આ પ્રકારનુ છે —

લક્ષ્મીપુર નામનુ એક નગર હતુ ત્યા શ્રીદત્ત નામે એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા તેણે અ ત પુરની રાણીઓ રસાલા સાથે ઇન્દ્રમહોત્સવમા ભાગ લેવા નીકળતી વખતે એવી ઘોષણા કરાવી કે–આ નગરમા રહેતા સમસ્ત પુરુષવર્ગે નગરની બહાર નીકળી મહોત્સવમા ભાગ લેવો જે કોઈ એ પ્રમાણે નહિ વરતે તેને આકરી શિક્ષા કરવામા આવશે રાજાની આ ઘોષણા સાભળી નગરનીવાસી સઘળા પુરુષજનો મહોત્સવમા ભાગ લેવા તુરત જ બહાર નીકળી આવ્યા પરતુ પુરોહિતનો પુત્ર જે રાજપ્રિય હતો તે નગર બહાર ન ગયો પણ રાજાની આ ઘોષણા સાભળીને તે એક વેશ્યાના ઘરમા ઘુસી ગયો રાજપુરુષોએ તેને જોયો, અને તેને રાજહુકમ પ્રમાણે પકડી લીધો પરતુ પુરોહિતપુત્ર "હુ તો રાજાનો મિત્ર છુ" એ અભિમાનથી ફુલાઈને એ સિ...

दष्टा विषघूर्णिताङ्गाः क्वचिद् गर्ते पतिता मृताश्च । यथा चैते प्रदीपदृष्टगिरिकन्दरामार्गाः प्रमादनष्टदीपाः महान्धकारविमूढाः सर्पदष्टा गर्ते पतितास्त मार्गं दृष्ट्वाऽप्यद्रष्टार एव जातास्तथाऽन्योऽपि प्राणी कथचित् कर्मक्षयोपशमादिना लब्ध सम्यक्त्वा अपि धनाद्यासक्तिप्रमादनष्टज्ञानदीपो मिथ्यात्वान्धकारमोहितो लोभसर्पदष्टः कुगतिगर्ते पतितश्च तस्याद्रष्टैव भवति ॥ ५ ॥

धनादिक स्वकृतपापकर्मणो भोगकाले त्राणाय न भवति, तस्मात् किं कर्तव्यमित्याशङ्क्याह—

मूलम्

सुत्तेसु यावी पडिबुद्धजीवी, न वीससे पडिय आसुपन्ने ।
घोरा मुहुत्ता अबलं सरीरं, भारंडपक्खीव चरेऽप्पमत्ते ॥ ६ ॥

पड गये और वहीं पर मर गये। इसका साराश केवल इतना ही है कि जिस प्रकार ये धातुवादीजन कि जिन्हों ने पहिले दीपक से घुसते समय उस गुफा का मार्ग देखलिया था परन्तु प्रमाद से दीपक के बुझजाने पर जैसे वह मार्ग उन्हें फिर नहीं मिल सका और महान्धकार में विमूढ बन कर जैसे ये सर्प द्वारा डसे जाकर खड्डे में पड गये और वहीं पर मर गये, उसी प्रकार किसी प्राणी को कथञ्चित् कर्म के क्षयोपशम आदि द्वारा सम्यक्त्व प्राप्त भी हो जाय परन्तु धनादिक पदार्थों में आसक्तिरूप प्रमाद से जब ज्ञानरूपी दीपक नष्ट हो जाता है तो मिथ्यात्वरूपी अन्धकार से विमोहित हुआ यह जीव लोभरूपी सर्प से डसा जाकर कुगतिरूप खड्डे में जाकर गिर जाता है अतः फिर वह पूर्वदृष्ट मार्ग का अदृष्टा ही रहता है ॥ ५ ॥

દીધો સર્પના ઝેરથી આકુળવ્યાકુળ બની તે એક ખાડામા જઈ પડયા અને ત્યાજ મરી ગયા આનો સારાશ એટલો જ છે કે, એ ધાતુવાદી લોકો કે જેઓ દીવો લઈને ઘુસતા પહેલા તે ગુફાનો માર્ગ જોઈ લીધો હતો પરતુ પ્રમાદથી દીવો બુઝાઈ જતા જેમ તેને એ માર્ગ ફરી ન મળી શકયો અને મહા અધકારમા ફસાઈને મૂઢ જેવા બની ગયા અને સર્પ ડશથી ખાડામા પડી ગયા અને ત્યા જ મરી ગયા એ રીતે કોઈ પ્રાણીને કહેવાયેલ કર્મના ક્ષયોપશમ આદિ દ્વારા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત પણ થઈ જાય પરતુ ધનાદિક પદાર્થોમા આસક્તિરૂપ પ્રમાદથી જ્યારે જ્ઞાનરૂપી દીપક નાશ પામી જાય છે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપી અધકારથી વિમોહિત થયેલ એ જીવ લોભરૂપી સર્પના કરડવાથી કુગતિરૂપી ખાડામા જઈને પડે છે અને તે પછી તેને પ્રથમ જોયેલા માર્ગથી અદ્રષ્ટા–વચિત રહે છે–ફરી તે માર્ગ સાપડતો જ નથી ॥ ૫ ॥

सम्यग् दर्शनादिक लब्ध्वाऽपि अलब्धेव भवतीत्यत्र धातुवादिपुरुषदृष्टान्त प्रोच्यते—

कस्मिंश्चिन्महापर्वते केचिद् धातुवादिनो गृहीतगुरुदीपिका गिरिकन्दरां प्रविष्टाः, तत्प्रमादेन दीपे वि'याते कन्दरान्तर्वर्तिमहान्धकारमोहितास्ते परितो भ्रमन्तः पूर्वदृष्ट कन्दरामार्ग न लभयन्त । तत्र भ्रमन्तश्च ते प्रचण्डविषधरेण सर्पेण

नहीं बना। फिर यह कैसे माना जा सकता है कि धन, किये हुए कर्मके फलको टाल सकने में समर्थ होता है। यह पुरोहितपुत्रका दृष्टान्त हुआ॥

सम्यग्दर्शनादिक को प्राप्त करके भी अनन्त मोहवाला जीव उसको नहीं पानेवाला जैसा ही होता है। इस पर धातुवादी का दृष्टान्त इस प्रकार है—

किसी एक विशाल पर्वत पर कितनेक धातुवादी पुरुष रहा करते थे। वे एक दिन जलते हुए दीपक को लेकर उस पर्वत की गुफा में प्रविष्ट हुए। जब वे उसमें बहुत दूर तक घुस चुके तो उनके प्रमाद से वह दीपक बुझ गया। अब क्या था—उस गुफा में अन्धकार ही अन्धकार छा गया। हाथ की हथेली भी दिखलाई नहीं देती उनको बार २ ढूंढने पर भी गुफा से बाहिर निकलने का पूर्वदृष्ट मार्ग भी नहीं मिल सका। वे सब घबरा गये। चारों तरफ घूमने लगे परन्तु फिर मार्ग हाथ नहीं आया। इतने में उन्हें एक भयकर जहरीले सर्प ने आकर डस लिया। उसके विषसे घूर्णित होते हुए वे खड्डे में जाकर

પ્રાણને બચાવી ન શકયુ પછી એ કેમ માની શકાય કે, કરેલા કર્મના ફળને ટાળવામા ધન સમર્થ થઈ શકશે? આ પુરોહિતપુત્રનુ દૃષ્ટાન્ત થયુ

સમ્યગ્દર્શનાદિકને પ્રાપ્ત કરીને પણ અનત મોહવાળો જીવ એનાથી વચિત જ બની રહે છે એના ઉપર ધાતુવાદીનુ દૃષ્ટાત આ પ્રકારનુ છે

કોઇ એક વિશાળ પર્વત ઉપર કેટલાક ધાતુવાદી પુરુષો રહેતા હતા તે એક દિવસ સળગતો દીવો લઈ ને તેમની ગુફામા ગયા જ્યારે તેઓ તે ગુફામા કેટલેક દૂર સુધી અદર તો ગયા પણ એમના પ્રમાદના કારણે દીવો બુઝાઈ ગયો હવે શુ થાય? એ ગુફામા ચારે તરફ અધકાર છવાઈ ગયો હાથની હથેળી પણ જોઇ શકાતી ન હતી બહાર નીકળવાનો માર્ગ શોધવા ઘણા ફાફા માર્યા પણ ગુફામાથી બહાર નીકળવાનો માર્ગ તેમને ન જડયો આથી તે બધા મુઝાઈ ગયા ચારે તરફ ફાફા મારવા લાગ્યા પરતુ તેમને બહાર જવાનો કોઈ માર્ગ મળ્યો નહિ એટલામા એક ભયકર ઝેરી સાપે આવી તેમને ડશ

संसर्गं न कुर्यादित्यर्थः । यद्वा-सुप्तेषु=द्रव्यतो निद्रितेषु भावतः धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु, संसारिजीवेषु, 'सुत्ता अमुणी सया' इति (आचा०) वचनात्, प्रतिबुद्धजीवी-प्रतिबुद्धः-द्रव्यतोऽल्पनिद्रत्वात्, भावतो धर्मं प्रति सदा जागरूकत्वात्, संयमी तादृशो भूत्वा जीवत्येवंशीलः। 'मुणिणो सया जागरंति' इति (आचा०) वचनात् प्रतिबुद्धजीवी सन् किं कुर्यादित्याह-'न वीससे' इत्यादि। न विश्वसेत्=प्रमादेषु प्रवृत्तिं न कुर्यात्।

मुहूर्ताः=कालविशेषाः, दिवसाद्युपलक्षणमेतत् घोराः=प्राणापहारकत्वात् भयङ्कराः सन्ति, शरीरम्-अबलं=बलरहितम् अस्ति। मृत्युदायकान् मुहूर्त्तान् निराकर्तुं सोढुं वा शरीरमसमर्थमस्तीत्यर्थः, मुहूर्ता घोराः सन्तीति विदित्वा किं कुर्यादित्याह-

सुत्तेसु न वीससे-प्रतिबुद्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत्) "सुत्ता अमुणी सया मुणिणो सया जागरंति" "संसारी सदा सोते रहते हैं और मुनि सदा जागरित रहते हैं" इस आचारांगसूत्रके वचनानुसार द्रव्यकी अपेक्षा अल्पनिद्रा लेनेवाला होनेसे, भाव की अपेक्षा धर्मके प्रति सदा जागरूक होने से जीनेवाला संयमी मुनि सुप्तो मे अर्थात प्रमादों मे प्रवृत्ति न करे। यह भी अर्थ हो सकता है। पहिले जो सुप्त शब्द का अर्थ "द्रव्य की अपेक्षा निद्रित एव भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति अजागरूक से संसारी जीवों मे" ऐसा लिया गया है वह भी 'सुत्ता अमुणी सया" संसारी सदा सुप्त हैं, इस आचारांगसूत्र के वचनानुसार लिया गया है। (मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोरा) मुहूर्त्त दिवस आदि कालविशेष प्राणापहारक होने से भयंकर है, और (सरीरं अबलं-शरीरं अबलं)

અમુણી સયા, મુણિણો સયા જાગરંતિ" "સંસારી સદા સુતા રહે છે અને મુનિ સદા જાગતા રહે છે" આ આચારાંગસૂત્રના વચન અનુસાર દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પ નિદ્રા લેવાવાળા હોવાને કારણે તથા ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મના પ્રતિ સદા જાગૃત હોવાને કારણે સંયમી મુનિ પ્રમાદ સેવવામાં પ્રવૃત્તિ ન કરે એ પણ અર્થ થઇ શકે છે પહેલા જે સુપ્ત શબ્દનો અર્થ "દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિદ્રીત અને ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મપ્રતિ અજાગૃત એવા સંસારી જીવોમાં" એવું કહેવામાં આવ્યું છે તે પણ "सुत्ता अमुणी सया" "સંસારી સદા સુતેલા છે" એ આચારાંગ સૂત્રના વચન અનુસાર લેવામાં આવેલ છે मुहुत्ता घोरा-मुहूर्त्ता घोरा મુહૂર્ત, દિવસ આદિ કાળ વિશેષ પ્રાણાપહારક હોવાથી ભયંકર છે અને सरीरं अबल-शरीरं अबलं શરીર બળ રહિત છે-અર્થાત આ શરીર મૃત્યુદાયક એ મુહૂર્ત

छाया—सुप्तेषु चापि प्रतिबुद्धजीवी, न विश्वसेत् पण्डित आशुप्रज्ञः ।
घोरा मुहूर्ता अबलं शरीरं, भारण्डपक्षीव चरेदप्रमत्तः ॥ ६ ॥

टीका—' सुत्तेसु ' इत्यादि ।

आशुप्रज्ञः=आशु=शीघ्रमुत्पन्ना कर्तव्याकर्तव्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयिका प्रज्ञा=मतिर्यस्य स तथा, प्रत्युत्पन्नमतिरित्यर्थः । कर्तव्याकर्तव्यस्फटितज्ञानवानिति यावत् । प्रतिबुद्धजीवी=प्रतिबुद्धः द्रव्यतो जाग्रत् , भावतः-प्रमादरहितश्च भूत्वा जीवत्येवं शीलः, पण्डितः-सदसद्विवेकवान् मेधावी पुरुषः, सुप्तेषु-द्रव्यतो निद्रायुक्तेषु, अपि भावतः सुप्तेषु=धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु संसारिजीवेषु न विश्वसेत्=विश्वासं न कुर्यात्,

धनादिक जब अपने किये हुए कर्म के भोगकाल में रक्षा करने के लिये समर्थ नहीं होता है तो फिर क्या करना चाहिये ? इस प्रकार की आशंका का उत्तर इस नीचे की गाथा द्वारा सूत्रकार देते हैं— ' सुत्तेसु '-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(आसुपन्ने-आशुप्रज्ञः) कर्तव्याकर्तव्य कार्यों में जिसको प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयक प्रज्ञा शीघ्र उत्पन्न हो जाती है ऐसा प्रत्युत्पन्नमतिवाला, तथा (पडिबुद्धजीवी-प्रतिबुद्धजीवी) द्रव्य की अपेक्षा जागृत होकर, तथा भाव की अपेक्षा प्रमादरहित होकर जीनेवाला, एव (पंडिय-पण्डितः) भले बुरे का विवेक करनेवाला, ऐसा मेधावी पुरुष (सुत्तेसु-सुप्तेषु) द्रव्यकी अपेक्षा सोये हुए, भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति सचेत नहीं हुए संसारी जीवों में (न वीससे-न विश्वसेत) विश्वास नहीं करें-उनका संसर्ग नहीं करें । अथवा (पडिबुद्धजीवि

જ્યારે પોતાના કરેલા કર્મના ભોગવવાના સમયે ધન આદિ તેની રક્ષા કરવા અસમર્થ બને છે તો પછી શું કરવું જોઈએ ? આ પ્રકારની આશંકાનો ઉત્તર સૂત્રકાર આ નીચેની ગાથા દ્વારા આપે છે—' सुत्तेसु ' ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—आसुपण्णे-आशुप्रज्ञ કર્તવ્ય અને અકર્તવ્ય કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ કરવી કે નિવૃત્તિ રાખવી એ વિષયનું વિવેક જ્ઞાન જેને તાત્કાલિક થાય છે એવા પ્રત્યુત્પન્ન મતિવાળા તથા पडिबुद्ध जीवी-प्रतिबुध्धजीवी દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જાગૃત બની તથા ભાવની અપેક્ષાએ પ્રમાદ રહિત બની જીવવાવાળા અને पडिय-पण्डित ભલા-બુરાનો વિવેક સમજવાવાળા એવા મેધાવી પુરુષ सुत्तेसु-सुप्तेषु દ્રવ્યની અપેક્ષાએ સુતેલા અને ભાવની અપેક્ષાએ ધર્મ તરફ સચેત નહીં બનેલા એવા સંસારી જીવોમાં न वीससे-न विश्वसेत् વિશ્વાસ નહીં કરે-એનો સંસર્ગ નહીં કરે અથવા पडिबुद्धजीवी सुत्तेसु न वीससे-प्रतिबुध्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत् ,"

संसर्ग न कुर्यादित्यर्थः। यद्वा–सुप्तेषु=द्रव्यतो निद्रितेषु भावतः धर्मं प्रत्यजाग्रत्सु, संसारिजीवेषु, 'सुत्ता अमुणी सया' इति (आचा०) वचनात्, प्रतिबुद्धजीवी –प्रतिबुद्धः–द्रव्यतोऽल्पनिद्रत्वात्, भावतो धर्मं प्रति सदा जागरूकत्वात्, संयमी तादृशो भूत्वा जीवत्येवंशीलः। 'मुणिणो सया जागरति' इति (आचा०) वचनात् प्रतिबुद्धजीवी सन् किं कुर्यादित्याह–'न वीससे' इत्यादि। न विश्वसेत्=प्रमादेषु प्रवृत्तिं न कुर्यात्।

मुहूर्ताः=कालविशेषाः, दिवसाद्युपलक्षणमेतत् घोरा=प्राणापहारकत्वात् भयकरा सन्ति, शरीरम्–अबलं=बलरहितम् अस्ति। मृत्युदायकान् मुहूर्त्तान् निवारयितुं सोढुं वा शरीरमसमर्थमस्तीत्यर्थः, मुहूर्ता घोराः सन्तीति विदित्वा किं कुर्यादित्याह–

सुत्तेसु न वीससे–प्रतिबुद्धजीवी सुप्तेषु न विश्वसेत) "सुत्ता अमुणी सया मुणिणो सया जागरति" "संसारी सदा सोते रहते हैं और मुनि सदा जागरित रहते हैं" इस आचारांगसूत्रके वचनानुसार द्रव्यकी अपेक्षा अल्पनिद्रा लेनेवाला होनेसे, भाव की अपेक्षा धर्मके प्रति सदा जागरूक होने से जीनेवाला संयमी मुनि सुप्तों मे अर्थात प्रमादों मे प्रवृत्ति न करे। यह भी अर्थ हो सकता है। पहिले जो सुप्त शब्द का अर्थ "द्रव्य की अपेक्षा निद्रित एवं भाव की अपेक्षा धर्म के प्रति अजागरूक से संसारी जीवों में" ऐसा लिया गया है वह भी 'सुत्ता अमुणी सया" संसारी सदा सुप्त हैं, इस आचारांगसूत्र के वचनानुसार लिया गया है। (मुहुत्ता घोरा–मुहूर्त्ता घोरा.) मुहूर्त्त दिवस आदि कालविशेष प्राणापहारक होने से भयकर है, और (सरीर अबल–शरीर अबल)

अमुणी सया, मुणिणो सया जागरति" "संसारी सदा सुता रहे छे अने मुनि सदा जागता रहे छे" आ आचारांगसूत्रना वचन अनुसार द्रव्यनी अपेक्षाओ अल्प निद्रा लेवावाळा होवाने कारणे तथा भावनी अपेक्षाओ धर्मना प्रति सदा जागृत होवाने कारणे संयमी मुनि प्रमाद सेववामा प्रवृत्ति न करे ओ पण अर्थ थई शके छे पहेला जे सुप्त शब्दनो अर्थ "द्रव्यनी अपेक्षाओ निद्रीत अने भावनी अपेक्षाओ धर्मप्रति अजागृत ओवा संसारी जीवोमा" ओवु कहेवामा आव्युं छे ते पण "सुत्ता अमुणी सया" 'संसारी सदा सुतेला छे" ओ आचारांग सूत्रना वचन अनुसार लेवामा आवेल छे मुहुत्ता घोरा–मुहूर्त्ता घोरा मुहूर्त, दिवस आदि काळ विशेष प्राणापहारक होवाथी भयकर छे अने सरीर अबल– शरीर अबल शरीर बळ रहित छे–अर्थात आ शरीर मृत्युदायक ओ मुहूर्त

'भारडपक्खीव ' इत्यादि। भारण्डपक्षीव अप्रमत्तश्चरेत्। यथा भारण्डपक्षी अप्रत्तश्चरति, तथा प्रमादरहितो भूत्वा मुनिश्चरेत्-विहरेदित्यर्थः।

अय भाव'—यथा-भारण्डपक्षिणोः किलैक शरीर ग्रीवाद्वय चरणत्रय च भवति, एकः स्वपिति, द्वितीयो जागर्ति, तौ चात्यन्तमप्रमत्ततयैव स्वजीवननिर्वाह लभेते तथा-प्रमादपरिवर्जनपूर्वक सयमे विहरेत्।

द्रव्यनिद्रावर्जने प्रमादवर्जने च राजपुत्रागडदत्तदृष्टान्तः प्रोच्यते—

अत्रैव भरतक्षेत्रे शखपुरनामके नगरे सुन्दरनामा नृपतिरासीत्। तस्य सुलमा-

---

शरीर बलरहित है-अर्थात् यह शरीर मृत्युदायक इन मुहूर्त आदि काल विशेषों को दूर करने के लिये, अथवा उनको सहन करने के लिये सर्वथा असमर्थ है, इसलिये (भारडपक्खीव चरे पमत्ते-भारंडपक्षीव अप्रमत्त. चरेत) भारण्डपक्षी के समान प्रमादरहित होकर मुनि का कर्तव्य है कि वह अपने कर्तव्य में सावधान रहे।

भारडपक्षी के एक शरीर में दो जीव दो ग्रीवा तथा ३ पैर होते है। ये दो जुडे हुए रहते हैं। जब एक सोता है तो दूसरा जागता रहता है। बहुत ही सावधानी से ये दोनों अपना जीवन निर्वाह करते हैं। इसी तरह मुनिजन को भी अपने सयमरूपी जीवन का निर्वाह बहुत साव-धान होकर करना चाहिये।

द्रव्यनिद्रा एव प्रमाद के छोडने मे राजपुत्र अगडदत्त का दृष्टान्त इस प्रकार है—

इसी भरतक्षेत्र मे शखपुर नाम का एक नगर था। वहा सुन्दर

આદિ કાળવિશેષોને દૂર કરવા માટે અથવા તેને સહન કરવા માટે સર્વથા અસમર્થ છે માટે भारडपक्खीव चरे - भारण्डपक्षीव अप्रमत्त चरेत् ભારડ પક્ષીની માફક પ્રમાદ રહિત બની મુનિરાજોએ પોતાના કર્તવ્યમા સાવધાન રહેવુ

ભારડ પક્ષીને એક શરીર, બે ગરદન-ડોક અને ત્રણ પગ હોય છે એ બન્ને જોડાયેલા રહે છે જ્યારે એક સુવે છે તો બીજુ જાગતુ રહે છે ઘણીજ સાવધાનીથી એ બન્ને પોતાનો જીવન નિર્વાહ કરે છે એ રીતે મુનિજને પણ પોતાના સયમરૂપ જીવનનો નિર્વાહ ખૂબ સાવચેત રહીને કરવો જોઈએ

દ્રવ્યનિદ્રા અને પ્રમાદને છોડવા અગે રાજપુત્ર અગડદત્તનુ દૃષ્ટાત આ પ્રકારનુ છે—

આ ભરતક્ષેત્રમા શખપુર નામનુ એક નગર હતુ, ત્યા સુદર નામે

ग्याया भार्याया परमसुन्दराकृतिक' पुत्रो जातः। तस्यागडदत्त इति नाम कृतम्। स च क्रमेण वर्धमानस्तारुण्यं माप। लोकमीतिकारकस्य तस्य सुन्दरनृपस्य पुत्रोऽगडदत्तो यम इव लोको द्वेगकारकोऽभवत्। स हि द्यूत-मांस-सुरा-वेश्या-पापर्द्धि-(शिकार)-चौर्य-परदार-परायणः तत्र नगरे विचरति। ततो तन्नगरनिवासिनस्त विमुक्तमर्याद विलोक्य व्याकुलाः सन्तो भूपान्तिकमागत्य त विज्ञापयामासुः-स्वामिन्! भवदीयपुत्रेण स्वच्छन्दचारिणा वय भृशमुद्वेजिता, भवता पुरे येऽनाचाराः

नाम का राजा रहता था। उसकी रानी का नाम सुलसा था। उनके एक पुत्र हुआ - जो बहुत ही सुन्दर था। इस का नाम अगडदत्त रखा गया। जब यह क्रमशः बढते २ जुवान हुआ तब यम के समान यह प्रजाजनों को त्रास पहुँचाने लगा। पिता और पुत्र के व्यवहार में प्रजा के प्रति बहुत विषमता थी-पिता अपनी प्रजा के साथ प्रीति करता था, और अगडदत्त उसको सदा दुःखित करता रहता था। सात व्यसनों में ऐसा कोई व्यसन नहीं बचा जो अगडदत्त से अपरिचित रहा हो। क्या जुआ, क्या मांस, क्या शराब, क्या वेश्या, क्या शिकार क्या चोरी और क्या परस्त्रीसेवन, ये सब कुकर्म कूट२ कर न मालूम कहां से आकर इसमें भर गये। इन अगडदत्तके दुराचारसे प्रजाकी नाकोंमें दम आ रही थी। जब प्रजाने अगडदत्त को बिलकुल मर्यादा से बाहिर होता हुआ देखा तब प्रजा व्याकुलचित्त बनकर राजाके पास पहुँची और प्रार्थना करने लगी-स्वामिन्! आपके पुत्र ने अपनी स्वच्छंद प्रवृत्ति से

એક રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમની રાણીનુ નામ સુલસા હતુ તેમને એક પુત્ર થયો-જે ખૂબ જ સુદર હતો, તેનુ નામ અગડદત્ત રાખવામા આવ્યુ સમય જતા અગડદત્ત યુવાન અવસ્થાએ પહોચ્યો ત્યારે સાક્ષાત્ યમરાજની માફક તે પ્રજાજનોને ત્રાસ આપવા લાગ્યો પિતા અને પુત્રના પ્રજા તરફના વહેવારમા ઘણીજ વિષમતા હતી પિતા પોતની પ્રજાની સાથે પ્રેમભાવે વર્તતો હતો જ્યારે અગડદત્ત પ્રજાને રંજાડતો હતો સાત વ્યસનમાથી એક પણ વ્યસન એવુ ન હતુ કે જે અગડદત્તથી વેગળુ રહ્યુ હોય જુગાર, માસ, વેશ્યા, શરાબ, શિકાર, ચોરી, પરસ્રીસેવન આ બધા કુકર્મો તેનામા ઠાસી ઠાસીને ભરેલા હતા આને કારણે પ્રજાજનોને નાકે દમ આવી ગયો, લોકો ત્રાહિમામ્ પોકારતા હતા જ્યારે પ્રજાએ અગડદત્તને બીલકુલ મર્યાદાથી બહાર જતો જોયો ત્યરે ભારે હૈયે રાજા પાસે પહોચી અને પ્રાર્થના કરવા લાગી સ્વામિન્! આપના પુત્રે પોતાની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી અમારા ઉપર ભય કર એવો

पूर्वं नाभवन् ते सर्वेऽप्यधुना भवदीयपुत्रेण प्रवर्तिताः । इत्थं पुरवासिनां वचो निशम्य राजा प्राह—यूयं मम कुमारं वदत, शीघ्रं मम देशं त्यक्त्वाऽन्यत्र गच्छ । अगडदत्तो राज्ञस्तद् वचनं जनश्रुत्या निशम्य खड्गहस्तोऽभिमानात् तन्नगराद् बहिर्निर्गतः । स गिरिनदीग्रामनगरारण्यानि लङ्घयित्वा वाराणसीं नगरीं गतः। तत्र भुवनपालनामकः क्षितिपतिरासीत् ।

अथागडदत्तस्तत्रापरिचितत्वात् केनाप्यादरमलभमानो यूथभ्रष्टो मृग इव विमना इतस्ततो भ्रमन् क्वचित् स्थाने पवनचण्डाख्यं कलाचार्यं राजकुमारान् रथाश्वगज

हमलोगों में त्राहि २ मचा दी है। जो अनाचार इस नगर में पूर्व में कभी नहीं हुए, वे अब आपके पुत्र द्वारा अनर्गलरूप से खुल्लमखुल्ला हो रहे हैं। राजा ने इस प्रकार से पुरवासियों द्वारा की गई प्रार्थना को सुनकर कहा—आप लोग घबरावें नहीं और कुमार से कह देवें कि वह हमारे नगर से बाहिर निकल जावें। अगडदत्त ने इस प्रकार की राजाज्ञा जब लोगों के मुख से सुनी तो वह तलवार हाथ में लेकर नगर से अभिमानपूर्वक बाहिर निकल गया। क्रमशः गिरि नदी एवं अनेक अटवियों को पार करता हुआ वह वाराणसी नगरी में जा पहुँचा। वहाँ पर भुवनपाल नाम का राजा राज्य करता था।

यहा का स्थान उसको सर्वथा अपरिचित था, इसलिये—अपरिचित होने की वजह से किसीने भी इनकी सार सभाल नही की और न कही से इसको आदर सत्कार मिला। इस हालत को देखकर यह घबराकर ऐसा हो गया कि जैसे अपने यूथ से भ्रष्ट होने पर मृग हो जाता है।

त्रास वर्तावी दीधो छे જે અનાચાર આ નગરમા આજસુધી કદી બન્યા નથી તે આપના પુત્ર દ્વારા મર્યાદાહીન રીતે ખુલ્લે ખુલ્લા થઇ રહેલ છે રાજાએ પ્રજાજનોની આ પ્રકારની ફરીયાદ સાભળીને આશ્વાસન આપતા કહ્યુ કે, આપ લોકો ગભરાવ નહી અને કુમારને કહી દેજો કે તે આ નગરને છોડીને ચાલ્યો જાય અગડદત્તે આ પ્રકારની રાજઆજ્ઞા જ્યારે લોકોના મોઢેથી સાભળી એટલે તે તલવાર હાથમા લઈ અભિમાનપૂર્વક નગર છોડી ચાલી નીકળ્યો ચાલતા ચાલતા અનેક નદીઓ, પહાડ અને જગલોને વટાવતો વટાવતો તે વારાણસી નગરમા જઇ પહોચ્યો ત્યા ભૂવનપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો

વારાણસી નગરમા અગડદત્તને કોઈ ઓળખતુ ન હતુ આથી અજાણ્યો હોવાના કારણે કોઇએ પણ તેની સાર સભાળ ન લીધી તેમજ ન તો તેને કોઈ સ્થળે આદરસત્કાર મળ્યો પોતાના આવા હાલહવાલ જોઇ તે વનમા મૃગના ટોળાથી છુટા પડેલા હરણની માફક આકુળ વ્યાકુળ થઇ ભટકવા લાગ્યો

शिक्षाः शिक्षयन्त दृष्टवान्। अगडदत्तस्तदन्तिकमागत्य त वन्दित्वा तत्रोपविष्टः। कलाचार्यः पृच्छति–किं तव नाम, ? कुतस्त्वमागतोऽसि ?। अगडदत्तकुमारस्त कलाचार्यमेकान्ते समाहूय कृताञ्जलिः सर्वं स्ववृत्तमुक्त्वा वदति–स्वामिन्! मया दुर्मतिना क्रीडापरेण कलाऽभ्यासो न कृतः, अतो भवत॰ समीपे कलाभ्यास कर्तु॰ मिच्छामि। यतः—निष्कलो हि पुमान् विश्वे, पशोरप्यतिरिच्यते" ॥

ततः परोपकृतिपरायणः स कलाचार्यः प्राह–वत्स ! मम गृहे स्थित्वा कला-

---

यह जब इधर उधर फिर रहा था तो एक स्थान मे इसने पवनचड नामक किसी कलाचार्य को देखा। कलाचार्य उस समय राजकुमारो को रथ, अश्व एव गज के चलाने की शिक्षा दे रहे थे। अगडदत्त देखते ही उनके पास पहुँच गया और प्रणाम कर वहीं एक तरफ बैठ गया। कलाचार्य ने पूछा—तुम्हारा नाम क्या है ? कलाचार्य के प्रश्न को सुनकर अडगदत्त ने उत्तर दिया—महाराज! मे अपना सब परिचय आपको एकान्तस्थान में देना चाहता हू। उसने कलाचार्य को एकान्तस्थान में लेजाकर विनयपूर्वक समस्त अपना वृत्तान्त सुना दिया और साथ मे कहने लगा–स्वामिन्! मैंने दुर्मति में फँसकर अपने समय को यों ही खेल कूद में निकाल दिया है, किसी भी कला का अभ्यास नहीं किया अतः मैं आप के पास अब कलाओं का अभ्यास करना चाहता हू, क्यों कि—जो व्यक्ति कलानभिज्ञ है उसका जीवन पशु से भी खराब माना जाता है।

अगडदत्त के इस प्रकार वचन सुनकर कलाचार्य के हृदय में

આમ ભટકતા તે એક સ્થાને જઇ પહોચ્યો ત્યા તેણે પવનચડ નામના કોઇ કલાચાર્યને જોયા કલાચાર્ય તે સમયે રાજકુમારોને રથ, ઘોડા, હાથી, ચલાવવાનુ શિક્ષણ આપી રહ્યા હતા આ જોઈ ને અગડદત્ત તેમની પાસે પહોચ્યો તેમને પ્રણામ કરી ત્યા એક બાજુ બેસી ગયો કલાચાર્યે પૂછ્યુ–તમારૂ નામ શુ છે, તેણે કહ્યુ–મહારાજ ! હુ મારો સઘળો પરિચય આપને એકાતમા આપવા ચાહુ છુ એ પછી તેણે કલાચાર્યને એકાત સ્થાનમા લઈ જઈને વિનયપૂર્વક પોતાનો સઘળો વૃત્તાત કહી સભળાવ્યો સાથોસાથ કહ્યું કે, સ્વામીન્ ! મે દુર્મતિમા ફસાઇને મારો પોતાનો સમય નકામો ખેલવા કુદવામા વિતાવી દીધો છે કોઇ પણ કળાનો અભ્યાસ કર્યો નથી આથી હુ આપની પાસે કળાઓનો અભ્યાસ કરવા માગુ છુ કેમકે–"જે વ્યક્તિ કળાથી અજાણ છે તેનુ જીવન પશુથી પણ ખરાબ મનાય છે"

અગડદત્તના આ પ્રકારના વચન સાભળીને કલાચાયને તેના તરફ અનુ

भ्यास कुरु, किंतु त्वया कस्यचित् पुर स्ववंशाऽऽख्यान न कार्यम् अत्रत्य भूपस्य तव पित्रा सह परस्पर विरोधोऽस्ति। तद्वच' श्रुत्वाऽगडदत्तस्तथैव कृतवान्। ततः कला चार्यस्तेन सह स्वगृहमागत्य भार्या प्राह–मम भ्रातृव्योऽयमायातः, अगडदत्तोऽपि जननीमिव ता भक्त्या वन्दते। सा स्वपुत्रवत् त भोजयति कलाचार्योऽपि वस्त्राभरणानि तस्मै दत्त्वा प्राह–मम गृह तुरगम रथ च सर्वमिम स्वकीय मत्वा त्वयाऽत्र स्थातव्यम्।

उस के प्रति दया जागृत हो गई, और परोपकार करने मे परायण उस कलाचार्य ने उसको आश्वासन एव धैर्य बन्धाते हुए कहा कि—वत्स! तुम घबराओ नही, मेरे घर रह कर तुम अच्छी तरह से कला-भ्यास करो, परन्तु इतना ध्यान अवश्य रखना कि किसी को भी अपना वश का परिचय नही देना, क्यों कि यहा के राजा का तुम्हारे पिता के साथ परस्पर विरोध चला आ रहा है। कलाचार्य की शिक्षा सुनकर अगडदत्त ने वैसा ही किया, कलाचार्य पीछे इसे अपने घर पर ले आये अपनी पत्नी से कहने लगे कि देख यह मेरे भाई का लडका है। अपने घर पर आया हुआ है। यह सुनते ही अगडदत्त ने उसको अपनी माता के समान भक्तिभाव से पैर पडा। कलाचार्य की धर्मपत्नीने भी उसे अपने पास रखकर पुत्र के समान भोजन कराने लगी। कलाचार्य ने सब प्रकार से इसकी व्यवस्था कर दी। ओढने पहिरने के लिये कपडे एव आभरणों को देते हुए उसका सकोच मिटाने के लिये फिर उन्हों ने कहा कि वत्स! यह मेरा घर, घोडे, रथ आदि समस्त वस्तुएँ अब तुम

કૃપા જાગી પરોપકાર કરવામા પરાયણ એવા એ કળાચાર્યે તેને આશ્વાસન અને ધીરજ આપતા કહ્યુ કે, વત્સ! તુ ગભરા નહી મારે ઘેર રહીને તુ સારી રીતે કળા અભ્યાસ કર પર તુ એટલુ ધ્યાન અવશ્ય રાખજે કે, કોઈને પણ તારા વશનો પરિચય આપીશ નહી કેમકે–અહિના રાજા અને તારા પિતા બન્ને વચ્ચે વૈરભાવ છે કળાચાર્યના વચન સાભળીને અગડદત્તે તે પ્રમાણે કર્યું ત્યારબાદ કળાચાર્ય તેને પોતાના ઘેર લઈ આવ્યા અને પોતાની પત્નીને કહેવા લાગ્યા કે, જો આ મારા ભાઈનો પુત્ર છે તે આપણે ઘેર આવ્યો છે આ સાભળી અગડદત્તે કળાચાર્યની પત્નીને પોતાની માતા જેવી ગણી ભક્તિભાવે વદના કરી કળાચાર્યની પત્ની પણ તેને પોતાની પાસે રાખીને પોતાનો જ પુત્ર હોય તેમ ગણી તેને ભોજન કરાવવા લાગી કળાચાર્યે સર્વ પ્રકારે તેને માટે વ્યવસ્થા કરી આપી ઓઢવા, પહેરવા માટે કપડા અને ઘરેણા વગેરે આપીને તેનો સકોચ મટાડવા માટે ફરીથી તેને કહ્યુ કે, વત્સ! આ મારૂ ઘર, ઘોડા, રથ વિગેરે સમસ્ત વસ્તુઓ તુ તારી

अथागडदत्तकुमारः प्रीत्या तत्र निवसन् प्राक्तनदुश्चेष्टित विमुच्य कलाभ्यास-परायणः सजात'। स चाल्पकालेनैव विनयामृतेन लोककैरवाणि प्रमोदयन् सकलाः कलाश्चन्द्र इव गृहीतवान्। तस्य कलाचार्यस्य गृहोद्यानगतोऽसौ राजकुमारः कलाभ्यासार्थं परिश्रमं करोति। तस्योद्यानस्य समीपे एकस्य श्रेष्ठिनो महदुत्तुङ्ग गृहमासीत्, तत्र तस्य श्रेष्ठिन पुत्री नाम्ना मन्दनमञ्जरी रूपलावण्यसपन्ना गवाक्षे स्थिता त राजकुमारमगडदत्त नित्य विलोकयति, त प्रति पत्रपुष्पफलादिक प्रेम्णा प्रक्षिपति। राजकुमारस्तु विद्याग्रहणलोभेन गुरोर्भयाच्च ता तथा न पश्यति।

अपनी ही समझो और आनन्द के साथ अपने ही घर के जैसे ही यहा पर रहो। कलाचार्य के वात्सल्य ने अगडदत्त में बहुत अधिक परिवर्तन कर दिया। उसके जीवन का ढाचा अब बिलकुल ही बदल गया। वहा प्रीति से निवास करते हुए अगडदत्त पूर्व के समस्त कुचेष्टितों का परित्याग कर कला के अभ्यास करने में परायण रहने लगा। अल्पकाल में ही उसने विनयरूपी अमृत से लोकरूपी कमलों को मुदित करते हुए सकल कलाओं को चन्द्र के समान ग्रहण कर लिया। कलाचार्य का एक गृहोद्यान-घर का बगीचा था। उसमे जाकर यह प्रतिदिन कलाओं का अभ्यास बडे परिश्रम के साथ करता था। उसी बगीचे के पास ही किसी एक सेठ की बडी ऊची हवेली भी थी। श्रेष्ठी की एक पुत्री थी, जिसका नाम मदनमजरी था। यह यथा नाम तथा गुणवाली थी। रूप-लावण्य से भरपूर थी। जब अगडदत्त बगीचे में कलाभ्यास करने के निमित्त आया करता था, तब यह खिडकी में बैठ कर इसको देखा

પોતાની જ માનજો અને આનદથી તારા પોતાના ઘરની માફકજ અહી રહે કળાચાર્યના વાત્સલ્યભાવે અગડદત્તના માનસમા ભારે પરિવર્તન કરી દીધુ તેના જીવનનો પ્રવાહ બીલકુલ જ બદલાઇ ગયો અને ત્યા પ્રેમપૂર્વક રહેતા અગાઉના તેના બધળા દુશ્ચરિત્રનો ભૂલી જઈ ને કળાનો અભ્યાસ કર-વામા તે પ્રવૃત્ત રહેવા લાગ્યો અલ્પકાળમા જ તેણે વિનયરૂપી અમૃતથી લોકરૂપી કમળોને મુદિત કરતા કરતા સકળ કળાઓને ચદ્રની માફક ગ્રહણ કરી લીધી કળાચાર્યને ત્યા એક બગીચો હતો તેમા તે દરરોજ ઘણો પરિશ્રમ વેઠી કળાઓનો અભ્યાસ કરતો હતો તે બગીચાની પાસે નગરના એક મોટા શેઠની મોટી ઉચી હવેલી હતી તે શેઠને એક પુત્રી હતી, જેનુ નામ મદન મજરી હતુ તે યથાનામ તથા ગુણવાળી હતી, રૂપલાવણ્યથી ભરપૂર હતી જ્યારે અગડદત્ત બગીચામા કળા અભ્યાસ કરવા માટે આવ્યા કરતો હતો

अन्यदा सा मन्दनमञ्जरी विवशा सर्वश्रृङ्गारसज्जिता तत्राशोकनिकुञ्जे प्रच्छन्नरीत्या समागत्य कलाभ्यासतत्परं तमगडदत्तं सानुरागं विलोकयति।

ततोऽसौ राजकुमारस्तां प्राह–काऽसि? कस्य पुत्री वा?, कलाभ्यासतत्परं मां कथं मोहयसि?। ततः सा प्राह–अहमस्मि नाम्ना मदनमञ्जरी, बन्धुदत्तनामकस्य श्रेष्ठिमुख्यस्य पुत्री। इहैव नगरे विवाहिता बालविधवा चाऽस्मि, इदं तु भवनं मम पितुर्जानीहि, हे सुभग! मनोमोहनं भवदीयरूपं विलोक्य भवदधीनजीविता जाताऽस्मि।

करती थी, तथा प्रेम से उसके ऊपर पत्र पुष्पादिक भी डाल दिया करती थी। अगडदत्त इसकी ओर विद्याग्रहण के लोभ से तथा कलाचार्य के भय से झांकता तक भी नहीं था।

एक दिन की बात है कि वह मदनमंजरी मदन के परवश होकर समस्त शृंगारों को शरीर मे सज्जित कर के वहां पर अशोक निकुंज मे प्रच्छन्न रीति से आकर छिप गई, और कला के अभ्यास करने में तत्पर अगडदत्त की ओर अनुरागपूर्वक वार २ निहारने लगी।

राजकुमार अगडदत्त ने जब इसकी इस प्रकार चेष्टा देखी तो कहने लगा–तुम कौन हो–किस की पुत्री हो, क्यों व्यर्थ में कलाभ्यास करनेमें तत्पर मुझे विमोहित करनेकी कोशिश कर रही हो। तब मदनमंजरीने कहा–सुनो मेरा नाम मदनमंजरी है, मै बन्धुदत्त प्रसिद्ध श्रेष्ठी की पुत्री हूं। मेरा पिता यहां के सेठों मे सब से मुख्य गिना जाता है। इसी नगरमें मेरा लग्न हुवा है, और मैं बालविधवा हूं। यह हवेली मेरे पिता

ત્યારે તે બારીએ બેસીને તેને જોયા કરતી હતી, અને પ્રેમથી તેના ઉપર પત્ર પુષ્પોની વૃષ્ટી કરતી અગડદત્ત વિદ્યાભ્યાસની પ્રવૃત્તિને કારણે તથા કળાચાર્યના ભયથી તેની સામે જોતો પણ નહીં રોજ આ પ્રમાણે ચાલતુ

એક દિવસ તે મદનમંજરી મદનથી પરવશ બની શરીર ઉપર સઘળા શણગારોને સજીને તે અશોક નિકુંજમા છાનીમાની આવીને છુપાઈ ગઈ અને કળાનો અભ્યાસ કરવામા રોકાએલા અગડદત્તનીસામે અનુરાગ પૂર્વક અનિમેષ દૃષ્ટિએ જોવા લાગી

રાજકુમાર અગડદત્તે જ્યારે તેની આ પ્રકારની ચેષ્ટા જોઈ તો કહેવા લાગ્યો કે, તમે કોણ છો? કોની પુત્રી છો? કળાના અભ્યાસમા ગુંથાયેલ એવા મને મોહિત કરવાનો વ્યર્થ પ્રયાસ શા માટે કરો છો? મદન મંજરીએ કહ્યુ, સાભળો! મારૂ નામ મદનમંજરી છે, હુ બંધુદત્ત નામના પ્રસિદ્ધ શેઠની પુત્રી છુ, મારા પિતા અહીંના નગરશેઠ છે આ નગરમા જ મારૂ

राजकुमारः प्राह—शखपुराधीशस्य सुन्दरनृपस्य प्रथमः पुत्रो नाम्ना अगडदत्तोऽस्मि। अत्र कलाचार्यस्य समीपे कलाभ्यासार्थमागतोऽस्मि इदानीं त्वद्वचनाङ्गीकारे मम कला रुष्टा अङ्गना इव नागमिष्यन्ति। यदाहमितो व्रजिष्यामि तदा त्वां नीत्वा यास्यामि, तावत् काल प्रतीक्षस्व। तद्वचन श्रुत्वा मदनमञ्जरी स्वस्थचित्ता भूत्वा प्रतिनिवृत्ता।

की है। हे सुभग! आप के मनमोहक रूप को देखकर मेरा चित्त आप पर अनुरक्त बन चुका है। मेरा यह जीवन अब आप के हाथ में है।

मदनमजरी की बात सुनकर अगडदत्त ने भी अपना परिचय दे दिया, उसने कहा मैं शखपुर के अधीश सुन्दर नामक राजा का प्रथम पुत्र हू। मेरा नाम अगडदत्त है। यहा पर कलाचार्य के पास कलाओं को सीखने के लिये आया हुआ हू। इस समय तुम्हारी बात को मानने के लिये मैं तयार नहीं हू। कारण कि जिस प्रकार एक स्त्री के सगत में दूसरी स्त्री रुष्ट बन जाती है और वह अपने पति के पास नही आती है इसी प्रकार तुम्हारे साथ सगत करने से कलाएँ भी मुझ से रुष्ट हो जावेगी, अतः मेरा इतने दिन का परिश्रम व्यर्थ चला जायगा। अतः तुम विश्वास रक्खो–मै जब यहाँ से जाऊगा, तब तुम्हें अपने साथ लेता चलूगा, तबतक तुम स्वस्थचित्त होकर अपने घर पर रहो। अगडदत्त की इस बात को सुनकर मदनमजरी वहा से चली गई और प्रसन्नचित्त हो कर अपने घर पर रहने लगी।

થયુ હતુ પણ કમભાગ્યે હુ બાળવિધવા છુ આ હવેલી મારા પિતાની છે હે સુભગ! આપનુ મનોમોહક રૂપ જોઈને મારૂ ચિત્ત આપને જ જ ખે છે મારૂ આ જીવન હવે આપના જ હાથમા છે

મદનમજરીની વાત સાભળીને અગડદત્તે પણ તેને પોતાનો પરિચય આપ્યો. તેણે કહ્યુ–શખપુરના રાજા સુદરનો હુ પુત્ર છુ મારૂ નામ અગડદત્ત છે અહિ હુ કળાચાર્યની પાસે કળા શિખવા માટે આવેલ છુ આ સમયે હુ તમારી વાતનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી, કારણ કે જે પ્રકારે એક સ્ત્રીનો સહવાસ કરતા બીજી સ્ત્રી રીસાઇ જાય છે અને તે પોતાના પતિની પાસે આવતી નથી, એજ રીતે તમારી સાથે સગત કરવાથી કળાઓ મારાથી રીસાઈ જશે આથી મારો આટલા દિવસનો સઘળો પરિશ્રમ વ્યર્થ જશે પરતુ તમે વિશ્વાસ રાખો કે–હુ જ્યારે અહી થી જઈશ ત્યારે તમને મારી સાથે લેતો જઈશ ત્યા સુધી તમે સ્વસ્થચિત્તથી તમારા પોતાને ઘેર રહો અગડદત્તની આ વાત સાભળીને મદનમજરી ત્યાથી ચાલી ગઈ અને પ્રસન્નચિત્તથી પોતાને ઘેર રહેવા લાગી

अन्यदा स राजकुमारोऽगडदत्तस्तुरगममारुह्य नगरमध्ये गच्छति, तदा स लोकाना महाकोलाहल श्रुत्वा चिन्तयति—किं समुद्रः क्षोभ प्राप्य चलितः?, किं घोरो हुताशनो ज्वलितः ?, किं रिपुसैन्यं समागतम् ?, किं वा विद्युल्लता पतिता, इत्येव चिन्तयन्नेक मत्तमहागज समुन्मूलितालानमितस्ततः पर्यटन्त पश्यति, तत्र तन्नगराधीशः पुरवासिभि सह विराजमानो नगराद् वहि' सभायामासीत्। तदा स राजकुमारस्तुरङ्गम क्वचिद् बद्ध्वा मुक्त्वा राज्ञः सभायामागत्य राजान वन्दित्वा तत्रोपविष्टः। राजा वदति—कोऽप्यस्ति एवम्, य खलु इम महागज वशीकुर्यात्-

---

एक दिन की बात है कि अगडदत्त घोडे पर चढ़ कर नगर के बीच जा रहा था कि इतने में उसने नगरवासियों का वडाभारी कोलाहल सुना। सुनते ही उसने विचार किया यह क्या बात है, क्या समुद्र क्षुभित होकर चलायमान हो गया है, अथवा कहीं भयकर अग्निकांड हो गया है, अथवा किसी परचक्र के सैनिकों के भय ने प्रजा को त्रस्त कर दिया है, तथा कहीं पर विजली का पात हो गया है?। यह ज्यों ही अपने इस प्रकार के विचारों मे उलझ रहा कि इतने मे ही इसको एक मदोन्मत्त गजराज आलानस्तभ को उखाडकर इधर उधर भागता हुआ दिखलाई पडा। उस समय नगर का राजा पुरवासियों के साथ नगर से वाहिर कहीं किसी सभा में बैठा हुआ था। अगडदत्त कुमार ने ज्यों ही यह भयकर दृश्य देखा, तो वह शीघ्र ही घोडे से उतर कर एव घोडे को किसी जगह वाधकर उस सभा में जा पहुँचा और राजा को नमस्कार कर एक तर्फ बैठ गया। राजा ने यह समा-

---

એક દિવસની વાત છે, જ્યારે અગડદત્ત ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ નગરની મધ્યમાથી જતો હતો એ સમયે તેણે નગરવાસીઓનો ભારે કોલાહલ સાભળ્યો સાભળતા જ તેણે વિચાર્યું કે, આ શુ હશે? શુ સમુદ્ર ક્રોધિત થઈને ચલાયમાન થયેલ છે? શુ કયાય ભયકર અગ્નિકાડ થયો છે? શુ કોઈ બીજા રાજ્યના સૈનિકોના ભયથી જનતામા ત્રાસ ફેલાયો છે? કે કોઇ સ્થળે વિજળી પડી છે? તે પોતાના મનમા આ પ્રકારનો વિચાર કરી રહ્યો હતો, એવે સમયે એક મદોન્મત્ત હાથી મજબૂત સ્તભને ઉખાડીને જ્યા ત્યા ભાગી રહેલ તેના જોવામા આવ્યો આ સમય નગરનો રાજા પુરવાસીઓની સાથે નગરની બહાર કોઇ સભામા બેઠો હતો અગડદત્તે જ્યારે આ ભયકર દૃશ્ય જોયુ તો તે એક દમ ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને ઘોડાને એક સ્થળે બાધી દઈને તે સભામા જઈ પહોચ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરી એક બાજુ બેસી ગયો મદોન્મત્ત બનેલા

एतच्छ्रुत्वा सर्वैमानमवलम्बितम्। भूपः प्राह–इयं पृथिवी निर्बीजा निर्वीरा च जाता, भूपवचनं श्रुत्वाऽगडदत्तः प्राह–अहमस्य गजस्य दमने सर्वथा समर्थोऽस्मि, इत्युक्त्वा नृपाज्ञामादाय, तस्य हस्तिनः संमुखे गत्वा साक्षेपमुच्चैः स्वरेण हस्तिनमाह्वयति। हस्ती तं प्रति क्रोधाविष्टो धावति। स कुमारस्तदा तस्य पुरस्तात् स्वकीयमुत्तरीयं प्रक्षिप्तवान्। रोषान्धेन हस्तिना तत्र दन्तप्रहारे कृते स कुमारस्तस्य पश्चा-

चार सुनकर उस सभा के बीच इस प्रकार कहा कि "है कोई ऐसा जो इस मदोन्मत्त गजराज को वश कर सके।" राजा की इस बात को सुनकर वहां बैठे हुए राजपुरुषों में से किसीने कुछ भी उत्तर नहीं दिया। सब के सब चुपचाप बैठे। इस स्थिति को देखकर राजा ने उसी समय कहा कि "वीरहीन मैं मही को जानी, इससे बैठ रहे इकठानी" मालूम पड़ता है कि यह पृथिवी निर्बीज एवं वीरों से विहीन हो चुकी है। इसलिये सब चुपचाप बैठे हुए हैं। राजा के वचनों को सुनकर अगडदत्त ने कहा–नहीं राजन्! ऐसा न समझिये–अभी पृथिवी–वीर विहीन नहीं बनी है, आपकी आज्ञा हो तो मैं इस मदोन्मत्त गजराज के दमन करने में सर्वथा समर्थ हूं। इस प्रकार कह कर वह वहां से राजा की आज्ञा प्राप्त कर उठ खडा हुआ, और उस गजराज के समुख जाकर उसे उच्च स्वर से ललकारने लगा। हस्ती ने ज्यों ही उसकी ललकार सुनी त्यों ही वह इसके समक्ष बडे वेग से क्रोधाविष्ट बनकर दौडा। हाथी को अपनी तरफ आता हुआ देख कर अगडदत्तकुमार ने उसकी तरफ अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। रोष से अन्धे

હાથીની વાત રાજાએ સાભળતા રાજાએ સભાને સ બોધતા કહ્યુ કે, "છે એવો કોઈ વીર પુરુષ કે જે મદોન્મત્ત ગજરાજને વશ કરી શકે?" રાજાની આ વાત સાભળીને ત્યા બેઠેલા રાજપુરુષોમાથી કોઈએ કાઇ પણ ઉત્તર ન આપ્યો. બધા ચુપચાપ બેસી રહ્યા આ સ્થિતિને જોઈ રાજાએ કહ્યુ કે, માલુમ પડે છે કે આ પૃથ્વી નિર્બીજ અને નિર્વીર્ય થઈ ચુકી છે, માટેજ બધા ચુપચાપ બેસી રહ્યા છે રાજાના વચનોને સાભળી અગડદત્ત કહ્યુ–નહી રાજન્! એવુ ન સમજો હજુ પૃથ્વી નિર્વીર્ય–બાયલી નથી બની, આપની આજ્ઞા હોય તો હુ આ મદોન્મત્ત ગજરાજને વશ કરવામા સમર્થ છુ આ પ્રમાણે કહી, તેણે રાજાની આજ્ઞા મેળવી અને સીધો તે ગજરાજની સામે જઇ ઉચ્ચ સ્વરોથી તેને પડકાર્યો હાથીએ જ્યા એનો પડકાર સાંભળ્યો કે ક્રોધના આવેશમા આવી જઇને અગડદત્તની સામે તેણે દોટ મુકી હાથીને પોતાની સામે દોડી આવતો જોઇને અગડદત્ત કુમારે તેની સામે પોતાનુ કપડુ ઉતારીને ફેંક્યુ રોષમા અંધ

न्द्वागे समागत्य पुच्छं गृहीत्वा चक्रभ्रमेण भ्रमयति। चिरं भ्रामं-भ्रामं तं हस्तिनं पश्चात् समाकर्षति। सुदूरं समाकृष्टोऽसौ गजः चीत्कारध्वनिं कुर्वाणः श्रान्तः पतितः ततो हस्ती यावदुत्तिष्ठति, तावता कालेन तदुपरि कुमारः समारुह्य मस्तके मुष्टिभिस्ताडयित्वा हस्तिनं स्वायत्तीकृतवान्, हस्ती निर्बलो जातः।

हुए हाथी ने उस उत्तरीय वस्त्र पर दन्तप्रहार करना प्रारंभ कर दिया। इसी समय अगडदत्त कुमार उसके पीछे पहुँच गया और पहोंचते ही उसने उसकी पूछ पकड ली। पूछ पकडते ही वह हाथी अगडदत्त कुमार को मारने के लिये अथवा पकड़ने के लिये चारों तरफ फिरकनी की तरह घूमने लगा। अगडदत्त कुमार ने भी बडी होशियारी से अपनी रक्षा करने में कसर नहीं रखी। इस तरह कुमार ने उसे चारों तरफ जब खूब घुमाया तब वह हाथी बिलकुल श्रान्त हो गया—थक गया, हाथी के थकने पर अगडदत कुमार ने उसको बडे जोर से पीछे की ओर खेंचा, खेचते ही हाथी बिलकुल दूर तक खिंचा चला गया। पश्चात् वह चीत्कार शब्द करता हुआ जमीन पर गिर पड़ा। उठने के पहिले ही अगडदत कुमार उसकी पीठ पर चढ गया। और फिर उसने उसके कुंभस्थल पर जोर से मुट्ठी का प्रहार किया जिससे उसका मद उतर गया और हस्ती निर्बल हो कर उसके वश में आ गया। राजा ने जब हाथी को निर्बल बना हुआ अगडदत कुमार के आधीन देखा तो राजा को बडी खुशी हुई और वे मन में विचार ने

બનેલા હાથીએ તે કપડા ઉપર પોતાના દાંતો વડે પ્રહાર કરવા માંડયો. તે સમયે સમય સૂચકતા વાપરી અગડદત્તે તેની પાછળ જઈને તેનું પૂંછડું પકડી લીધું પૂછડું પકડાતા જ હાથી અગડદત્તને પકડીને મારવા માટે ચારે તરફ ગોળગોળ ફરવા લાગ્યો. અગડદત્તે પણ ભારે સાવધાનીપૂર્વક પોતાની રક્ષા કરવામાં કચાશ ન રાખી આ રીતે હાથી ફેરકુદડીની માફક ચારે તરફ ખૂબ ઘુમવાના કારણે ખૂબજ થાકી ગયો. અગડદત્તે જોયું કે હાથી હવે થાકી ગયો છે, એટલે તેનું પૂંછડું પકડીને જોરથી પાછળની તરફ ઢસડયો. અને ઘણે દૂર સુધી હાથી ઢસડાયો. અને છેવટે મોટી ચીસ નાખીને હાથી જમીન ઉપર પડી ગયો. તે ઉભો થાય તે પહેલાજ અગડદત્તકુમાર તેની પીઠ ઉપર ચઢી ગયો. અને પછી તેણે તેના ગંડસ્થલ (કુંભસ્થલ) ઉપર જોરથી મુક્કાના પ્રહાર કર્યા આથી હાથીનો મદ ઉતરી ગયો. અને નિર્બળ થઈ અગડદત્તને વશ થયો. રાજાએ જ્યારે હાથીને નિર્બળ થયેલો તેમજ અગડદત્તના કાબુમાં આવી ગયેલો જોયો ત્યારે રાજા ખૂબ ખુશ

राजा तेजस्विनं सुन्दरतरं सुकुमारं राजकुमारं विलोक्य-कोऽयमिति वेत्रधरं पृष्टवान्। वेत्री वदति-प्रभो! अस्य कुलं नाम वा न जानामि, किं तु कलाचार्यस्य पार्श्वे पठन्नयं मया दृष्टः।

राज्ञा कलाचार्यः स राजकुमारश्चाऽऽकारितः। राजकुमारेणागडदत्तेन तं गजमालानस्तंभे बद्ध्वा राजानं प्रणम्य तत्समीपे उपविष्टः। राजा चिन्तयति-अयमस्ति कश्चिन्महापुरुषः, यतोऽयमतिविनीतो दृश्यते। तदनु स नृपः प्रेम्णा ताम्बूलादिकं तस्मै समर्प्य पृच्छति-किं कुलं किं च नाम भवतः?, कलाभ्यासश्च

लगे कि यह अगडदत्तकुमार कोई साधारण नहीं है किन्तु तेजस्वी है। राजा ने अपने पास के द्वारपाल से पूछा कि जानते हो यह सुकुमाल सुन्दरकुमार कौन है?। प्रतीहार ने कहा प्रभो! मैं यह तो नहीं जानता हूं कि इसका क्या तो नाम है और यह किस कुलका भूषण है? परन्तु इतना अवश्य जानता हूं कि यह कलाचार्य के पास पढ़ता है।

द्वारपाल की बात सुनकर राजा ने कलाचार्य एवं अगडदत्तकुमार को बुलवाया। राजकुमार अगडदत्त उस हाथी को आलानस्तंभ मे बांध कर कलाचार्य के साथ राजा के पास पहुँचा। विनय से राजा को प्रणाम कर वह उनके पास बैठ गया। राजा ने ज्यों ही इसकी इतनी शिष्टता देखी तो विचार किया अवश्य यह कोई विशिष्ट व्यक्ति है। इतनी विनीतता विशिष्ट आत्माके सिवाय नही आसकती है। राजाने इस प्रकार विचार कर अगडदत्त को अपने हाथ से ताम्बूल आदि दिया और पूछा

થયો અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ મનુષ્ય કોઇ સાધારણ માણસ નથી પરંતુ તેજસ્વી પુરુષ છે રાજાએ પોતાની પાસે ઉભેલા દ્વારપાળને પૂછ્યુ કે, આ સુકુમાર સુંદર કુમાર કોણ છે, તે તમે જાણો છો? પ્રતિહારે કહ્યુ, પ્રભો! હું એ નથી જાણુતો કે એમનુ નામ શુ છે, તેમજ કયા કુળનું ભૂષણ છે પરંતુ એટલુ જાણું છુ કે, તેઓ કળાચાર્યની પાસે અભ્યાસ કરી રહેલ છે

દ્વારપાળની પાસેથી ખુલાસો ન મળતા રાજાએ કળાચાર્ય અને અગડદત્ત કુમારને બોલાવરાવ્યા રાજકુમાર અગડદત્ત તે હાથીને મજબૂત સ્તંભ સાથે બાંધી કળાચાર્યની સાથે રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને વિનયપૂર્વક રાજાને પ્રણામ કરી તેમની નજીક બેસી ગયો રાજાએ એનામા આ પ્રકારનુ વિનયવર્તન જોઇ વિચાર કર્યો કે, આ કોઇ સાધારણ વ્યક્તિ નથી પરંતુ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ છે આટલી વિનયતા વિશિષ્ટ આત્મા સિવાય હોઈ શકે નહી રાજાએ આ [illegible] કરી અગડદત્તને પોતાના હાથથી તામ્બૂલ વગેરે આપ્યુ અને

कियान् भवता कृतः ?। तदा राजकुमारः स्वकुलनामकथने लज्जितो जातः, तदुपाध्यायस्तस्य कुलादिकं सर्वविद्यासु नैपुण्यं च राज्ञे निवेदयाम्—

सन्त स्वयं न भाषन्ते, सतोऽपि स्वगुणान् ह्रिया ।
इत्यसौ मौनमाधत्ते, कुमारो गुणसेवधि ॥ १ ॥

अथ स भूपतिः कुमारवृत्तान्तं श्रुत्वा चमत्कृतो जातः, स राजकुमारस्तेन भुवनपालाख्येन नृपेण वस्त्रभूषणादिभिः सत्कृतस्तत्रैव राजधान्यां निवसति स्म।

कि-आप का नाम क्या है, और आप किस कुलके हैं ? किनने कलाओं का अभ्यास किया है ?। राजा के प्रश्न का उत्तर देने में लज्जा का अनुभव करनेवाले अगडदत्त कुमारने कुछ भी नहीं कहा—न अपना नाम ही बताया और न कुल ही। हा, उस समय उसके कलाचार्य ने कुमारका क्या नाम है और कौनसा इसका कुल है, ये सब बातें राजासे कह दीं। तथा किन२ विद्याओं में इसने निपुणता प्राप्त की है, यह भी बतला दिया। साथ में कलाचार्य ने यह भी कहा कि—" महाराज जो सज्जन होते हैं वे अपने में विद्यमान गुणों के प्रकाशन करने में भी लज्जा का अनुभव करते हैं। यही बात इस गुणी कुमार की हो रही है ॥ १ ॥

कलाचार्य द्वारा कुमार का यथार्थ परिचय पाकर राजा को बडा आश्चर्य हुआ। उसने कुमार का वस्त्र अभूषणों द्वारा खूब सत्कार किया। इस प्रकार भुवनपाल नृप से वस्त्र आभूषण द्वारा सत्कार पाकर कुमार आनद के साथ वहीं पर राजधानी में रहने लगा।

પૂછ્યુ કે-આપનુ નામ શુ છે, અને આપ કયા કુળના ભૂષણ છો, કેટલી કળાઓનો અભ્યાસ કર્યો છે ? રાજાના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવામા શરમ અનુભવતા અગડદત્ત કુમારે કોઈ પણ ન કહ્યુ ન તો પોતાનુ નામ બતાવ્યુ કે ન તો પોતાનુ કુળ એ સમયે ત્યા બીરાજેલા કળાચાર્યે કુમારનુ નામ તથા કુળનો પરિચય રાજાને આપ્યો અને કેટ કેટલી વિદ્યાઓમા તેણે નિપુણતા પ્રાપ્ત કરેલ છે તે પણ જણાવી દીધુ સાથોસાથ કળાચાર્યે એ પણ કહ્યુ કે—

"મહારાજ જે સજ્જન હોય છે તે પોતાના વિદ્યમાન ગુણોને જાહેર કરવામા પણ લજ્જા અનુભવે છે એજ વાત આ સદ્ગુણી પુરુષમા દેખાઈ રહી છે

કળાચાર્ય પાસેથી કુમારનો યોગ્ય પરિચય મળતા રાજાને ભારે આશ્ચર્ય થયુ તેણે કુમારનો વસ્ત્ર આભૂષણ વગેરેથી ખૂબ સત્કાર કર્યો આ રીતે ભૂવનપાલ રાજા તરફથી વસ્ત્ર આભૂષણ દ્વારા સત્કાર પામીને કુમાર આનદથી ત્યા રાજધાનીમા રહેવા લાગ્યો.

अन्यदा तस्य राज्ञः समीपे तत्पुरवासिनः सहस्रशस्तत्राजग्मुः, नृपस्य पुरस्तात् प्राभृत निधाय ते विज्ञापयामासुः—स्वामिन्! नगरमेतत् कुबेरपुरसदृशमासीत्, तदिदं केनापि तस्करेण निरन्तर मुष्यमाण रिक्त सजात अतोऽस्य नगरस्य रक्षा कुरु। तदा नृपतिना स्वपुररक्षका आकारिता, वचोभिस्तर्जिताः पुररक्षकाः अब्रुवन्—महाराज! चौरान्वेषण कुर्वतामस्माक वहवो दिवसा अतीताः किंतु चौरो न दृश्यते, कि कुर्मः? कोऽपि प्रचण्डस्तस्करोऽस्ति। अत्रान्तरे नृप नत्वाऽगडदत्तकुमारेणोक्तम्—

कुछ दिनों के बाद राजा के पास हजारों नगरवासी आये और नजराना भेट कर कहने लगे-स्वामिन्! यह नगर जो कुबेर के पुर समान है अब किसी तस्कर के द्वारा निरन्तर लुटाया जाकर बिलकुल खाली होता जा रहा है, अतः आप इस नगर के उपद्रव को शीघ्र दूर करने का प्रयत्न कीजिये। प्रजाजनों की बात सुनकर राजाने उसी समय नगररक्षकों को बुलाया। और डाटकर उनसे कहा कि यह क्या बात है जो नगर में लोकों की चोरियों से त्रास हो रहा है, क्या तुम लोग सोते रहते हो। अभीतक चोरो का पता क्यो नहीं लगाया? इस तरह का कर्तव्य मे प्रमाद, तुम लोगों के हक मे ठीक नही है। राजा की डाट डपट सुनकर नगररक्षकों ने कहा कि हे नाथ! हम लोग कई दिनों से चोरों की खोज करने मे लगे हुए ह, परन्तु अभीतक चोरी करनेवालोंका पता ही नही पड रहा है, क्या करे? मालूम होता है कि कोई प्रचण्ड तस्कर है। जब नगररक्षकों के मुखसे इस प्रकारके हतोत्साह

કેટલોક સમય વીત્યાબાદ હજારો નગરવાસીઓ રાજાની પાસે આવી નજરાણું ધરીને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! આ નગર જે કુબેરના નગર જેવુ છે તે હવે ચોર-લુટારાઓથી રોજ લુટાઈ રહ્યુ છે, અને ખાલી થઈ રહ્યુ છે, આથી આપે આ ઉપદ્રવને દૂર કરવાનો તાત્કાલિક પ્રબધ કરવો જોઇએ પ્રજાજનોની વાત સાભળી એ જ વખતે રાજાએ નગરરક્ષકોને બોલાવ્યા અને કડક શબ્દોમા કહ્યુ કે—“પ્રજાજનો જ્યારે ચોર લોકોથી લુટાઈ રહ્યા છે, ત્યારે તમે લોકો શુ ઊંઘો છો? આજ સુધી ચોરોને કબજે કેમ નથી કરી શકયા? આ પ્રકારનો તમારા લોકોનો પ્રમાદ હુ જરા પણ ચલાવી નહી લઉ રાજાનુ આ પ્રકારનુ કડક વલણ જાણી નગરરક્ષકોએ કહ્યુ કે હે નાથ! અમે લોકો ઘણા દિવસથી ચોરોની તપાસમા છીએ પરતુ ચોરી કરનારાઓનો આજ સુધી પત્તો લાગ્યો નથી શુ કરીએ! આ કોઈ જબરો ચોર લાગે છે નગરરક્ષકોના મોઢેથી આ પ્રકારના હતોત્સાહ જેવા વચનો સાભળ્યા ત્યારે અગડદત્તે

स्वामिन्! आज्ञापयतु भवान् यथा तस्कर गृह्णामि। राजा प्राह-सप्तदिवसाभ्यन्तरे तस्करग्रहणं न करोपि चेत् तदा प्राणान्तिकदण्ड दास्यामि। ततोऽसौ कुमारश्चौरनिग्रहार्थं निर्गच्छन् राजान वन्दित्वा परितस्तन्नगर बभ्राम। मठेषु, प्रपासु वेश्यागृहेषु, मद्यपायिस्थानेषु, द्यूतस्थानेषु, चत्वरेषु, शून्यशालासु, चतुष्पथेषु, उद्यानेषु, वनेषु चौरगवेषण कुर्वतस्तस्य षड् दिवसा अतीताः, न क्वचिदसौ चौर दृष्टवान्। सप्तमे दिवसे नगराद् बहिर्गत्वा स वनचिद् वृक्षतले स्थितश्चिन्तयति-मम शिरच्छेदो

जैसे वचन सुने तो अगडदत्त ने खडे होकर उसी समय राजा से अदम्य उत्साह के साथ हाथ जोड़कर कहा हे स्वामिन्! यदि आज्ञा होवे तो मैं चोर को पकड़ कर ला सकता हू। राजाने कहा-बड़ी अच्छी बात है, परतु इसमें शर्त यह है कि सात७ दिनके भीतर२ ही चोर पकड़ा जाना चाहिये तभी तुम्हारी वीरता है, अन्यथा प्राणान्तिक दडके भागी होना पडेगा, बोलो यह शर्त मजूर है? अगडदत्तने निर्भय होकर इस शर्तको स्वीकार कर लिया, और उसी वख्त वह वहा से चोर को पकड़ ने के लिये निकल गया। उसने नगर के चारों ओर घूमना शुरू कर दिया। कोईसा भी ऐसा स्थान नही बचा कि जहां इसने चक्कर न लगाये हों। क्या मठ, क्या प्याउ, क्या वेश्यालय, क्या दारुपीठा, क्या जुआरियों के स्थान, क्या चत्वर-चोरा, क्या शून्यशाला, क्या चतुष्पथ, क्या उद्यान, क्या वन सब में खूब यह घूमा। लगातार घूमते २ इसको छह दिन हो गये परन्तु चोर का कही भी ठीकाना नही पडा। सातवॉ दिन जब लगा तब यह

ઉભા થઇને ઉત્સાહ સાથે રાજાને હાથ જોડીને કહ્યુ, સ્વામિન્! આજ્ઞા મળે તો હુ ચોર લોકોને પકડીને હાજર કરી દઉ રાજાએ કહ્યુ-ઘણી સારી વાત છે, પરતુ આમા શરત એ છે કે-સાત દિવસની અદર અદર ચોરો પકડાઇ જવા જોઇએ ત્યારે જ તમારી વીરતા છે તેમ ન થતા પ્રાણાન્તિક દડ તમારે ભોગવવો પડશે કહો આ શરત મજુર છે? અગડદત્તે નિર્ભય રીતે એ શરતનો સ્વીકાર કર્યો અને એજ વખતે તે ચોરને પકડવા માટે ત્યાથી નિકળી પડયો તેણે નગરમા ચારે તરફ ફરવાનુ શરૂ કર્યું કોઈ પણ એવુ સ્થાન ન રહ્યુ કે ત્યા એ ન ફર્યો હોય મઠ, પરબ, વેશ્યાલય, દારૂના પીઠા, જુગારીઓના અડ્ડાઓ, ચોરાઓ નિર્જન સ્થાનો, ચતુષ્પથ, ઉદ્યાન, જગલ દરેક સ્થળોએ તે ખૂબ રખડયો, આ રીતે રખડતા રખડતા છ દિવસ વિતી ગયા પરતુ ચોરનુ કોઈ ઠેકાણુ હાથ ન લાગ્યુ સાતમે દિવસે એ નગરની બહાર

भवतु, गलबन्धो भवतु, लक्ष्मीः सर्वथा गच्छतु स्वप्रतिज्ञापालने पुरुषाणां यद्भवति तद्भवतु। एवं चिन्तयन् स परितो विलोकयति।

तस्मिन्नवसरे एकः परिहितगैरिकवस्त्रो मुण्डितमस्तकस्त्रिदण्डधारी परिव्राजकस्तत्र समायातः। राजकुमारस्तं दृष्ट्वा चिन्तयति-अयं चौरलक्षणसमन्वितोऽस्ति, तस्मादयं चौर इति। एवं चिन्तयन्तं राजकुमारमगडदत्तं परिव्राजकः पृच्छति-सत्पुरुष! कुतः समायातोऽसि? केन हेतुना चिन्तितोऽसि? अगडदत्त आह—

नगर से बाहिर जाकर किसी एक स्थानपर वृक्षके नीचे बैठ गया, और विचारने लगा-चिंताकी कोई बात नहीं, भले मुझे प्राणातक दंड भोगना पडे - गले में खुशी से फासी का बन्धन पड जाय, लक्ष्मी आवे या चली जावे, वीरों को अपनी प्रतिज्ञा पालन करने में जो कुछ होता हो वह सब मेरे साथ घटित हो जाय इसकी थोड़ी भी चिन्ता नहीं है, परन्तु चोर का पता लगाये विना मैं चैन नहीं लूंगा। इस प्रकार का विचार कर ही रहा था, कि इतने में एक जोगी इसके पास आया। जोगी अपने बनावटी वेषभूषामें था-गेरुआ वस्त्र पहिने था शिर मुंडित था हाथ में त्रिदन्ड ले रक्खा था। जोगी को देखते ही राजकुमार ने हर्ष का अनुभव किया और विचार ने लगा कि चोर का पता लग गया ठीक यही चोर है। चोर के जो लक्षण होते हैं वे इसमें मिलते हैं। इस तरह विचार की निद्रा मे मस्त हुए राजकुमार को जगाते हुए जोगी ने कहा सत्पुरुष! कहा से आना हुआ है?। किस कारण चिन्तित

નીકળી કોઇ એક સ્થાન ઉપર ઝાડની નીચે બેસી ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, ચિંતાનું કોઇ કારણ નથી, ભલે મારે પ્રાણાન્તદંડ ભોગવવો પડે, ગળામા ખુશીથી ફાસીનું દોરડું પડે, લક્ષ્મી આવે અથવા ચાલી જાય, વીરોને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવામા જે કાંઇ સહન કરવું પડે તે બધું સહન કરવા હું તૈયાર છું તેની લેશ માત્ર મને ચિન્તા નથી, પરંતુ ચોરનો પત્તો લગાડયા વગર હું જંપીને બેસવાનો નથી આ પ્રકારનો વિચાર એ કરી રહ્યો હતો, એટલામા એક યોગી તેની પાસે આવ્યો યોગી પોતાની બનાવટી વેશભૂષામાં હતો ભગવા વસ્ત્ર પહેરેલા હતા, માથું મુંડેલું હતું, હાથમા ત્રિદંડ ધારણ કરેલો હતો, યોગીને જોતા જ રાજકુમારના દિલમા આનંદની રેખા ઉત્પન્ન થઈ તેને ખાત્રી થઈ કે હવે ચોર મળી ગયો બરોબર આજ ચોર છે ચોરના જે લક્ષણ હોય છે તે સર્વ આનામા દેખાય છે આ પ્રકારની વિચાર નિદ્રામા પડેલા રાજકુમારને જગાડતા યોગીએ કહ્યું કે-હે મહાનુભવ! ક્યાથી આવો છો? કયા કારણે ચિન્તાગ્રસ્ત દેખાવ છો? યોગીની વાત

वाराणसीनगरात् समायातोऽस्मि, अतिदरिद्रोऽस्मि, अतः पृथिव्यां भ्रमामि। परिव्राजकः माह—वत्स! खेदं मा कुरु, अद्य तव दारिद्र्यं छिनद्मि, तवाभीष्टं ददामि। ततो दिवसं यावत् तौ तत्र स्थितौ।

रात्रावगडदत्तसहितश्चौरः कस्यचिदिभ्यस्य गृहे चौर्यवृत्त्या क्षात्रं दत्तवान् तत्र चौरस्तस्य गृहे प्रविष्टः, अगडदत्तस्तु बहिः स्थितः। परिव्राजकेन बहुद्रव्यसंभृताः पेटिका गृहाद् बहिः कर्षिताः, ताः क्षात्रमुखेऽगडदत्तस्य समीपे मुक्त्वा स

हो रहे हो? जोगी की बात सुनकर अगडदत्त राजकुमार ने कहा-महाराज! वाराणसी नगर से आ रहा हू-अतिदरिद्र हू आपत्ति का मारा इधर उधर फिर रहा हू। सुनकर जोगी ने अगडदत्त से कहा वत्स! इससे चिन्ता करनेकी बात कौनसी है? तुम घबराओ नहीं। मै तुम्हारे दारिद्र्य को समूलतः विनष्ट कर दूगा, और जो तुम चाहोगे वही मैं दूगा। इस प्रकार परस्पर बात करते हुए वे दोनों दिन भर उसी पेड के नीचे रहे। जब रात्रि का समय आया तब उस बनावटी जोगी ने अगडदत्त को साथ लिया और चोरी करने के लिये वहा से रवाना हुआ। नगर मे वह एक सेठ के मकान पर पहुँचा। वहा उसने भींत मे खातर किया, और अगडदत्त से कहा कि तुम बाहिर बैठ रहना, जाना नही, मैं चोरी का माल जो तुम को घर में से निकाल कर देता जाऊँ उसको एक तर्फ रखते जाना। अगडदत्त ने कहा ठीक ऐसा ही करूँगा। जोगी मकान मे घुसा-वहा से उसने धन से भरी हुई पेटिया उठाई और उस खातर मे से उनको बाहर रक्खी। अगडदत्त उनकी

સાભળી અગડદત્ત રાજકુમારે કહ્યુ-મહારાજ! વારાણસી નગરીથી આવુ છુ અતિ દરિદ્ર છુ, આપત્તિથી ઘેરાઈને અહિં તહીં ભટકી રહ્યો છુ એ સાભળીને યોગીએ કહ્યુ-વત્સ! એમા ચિન્તા કરવાની શી જરૂર છે? ગભરાવ નહીં હું તમારા દારિદ્રયને મીટાવી દઈશ, અને તમે જે ચાહશો તે હુ તમને આપીશ આ પ્રકારે પરસ્પર વાતો કરતા કરતા આખો દિવસ બન્ને જણાએ તે ઝાડની નીચે ગાળ્યો રાત્રી પડતા તે યોગીના વેશમા રહેલા ચોરે અગડ દત્તને સાથે લઈને તે નગરના શેઠના ઘરની ભીત કોચી અગડદત્તને બહાર ઉભો રાખી કહ્યું-હુ અદર જાઉ છુ ને તુ અહીં રોકાજે કયાય જનો નહીં ચોરીનો માલ ઘરમાથી કાઢીને હુ બાકોરામાથી તને આપુ તે એક તરફ રાખતો જજે અગડદત્તે એ પ્રમાણે કરવાનુ કબુલ્યુ એટલે તે યોગી મકાનની અદર ઘુસ્યો ઘરમાથી તેણે ધનથી ભરેલી પેટીઓ ઉઠાવવા અને બાકોરામાથી બહાર કાઢવા માડી અગડદત્ત તેની રખેવાળી કરતો રહ્યો

परिव्राजकः स्वयमन्यत्र कुत्रचिद् गत्वा बहून् दरिद्रपुरुषान् समानीतवान्। तेषा शिरसि ताः पेटिका दत्त्वाऽगडदत्तेन सह स्वय नगराद् बहिर्गतः। परिव्राजकोऽगडदत्तमाह — भो! क्षणमात्र वने स्थित्वा निद्रासुखमनुभवामः। परिव्राजकेनैव मुक्ते सति सर्वेऽपि पुरुषास्तत्र सुप्ताः। कपटनिद्रया परिव्राजकोऽपि सुप्त। अगडदत्तोऽपि 'अस्य विश्वासो न कार्यः' यतः "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" इति विचार्य वृक्षमूलेऽगडदत्तः प्रसुप्तोऽस्तीति यथा प्रतिबोधो भवेत् तथा स्वकीयवस्त्रेण वृक्षमूल प्रच्छाद्य स्वय खड्गमादाय गच्छन्नरीत्या वृक्षस्यापरभागे स्थितः। ततोऽसौ

रखवारी करता रहा। इतने में वह जोगी वहा से निकलकर वाहर आया और अनेक दरिद्र पुरुषों को साथ में लेकर वहा वापिस आगया। उन पेटियों को उनके माथे पर रखवा कर अगडदत्त को साथ ले फिर वह वहा से अपने स्थान की ओर रवाना हो गया। स्थान इनका जगल में था अतः वह सब को लेकर वहां पहुँच गया। पहुँचकर उसने कहा–हे अगडदत्त! यहा कुछ देर तक अपन सब ठहर कर विश्राम करलें। इस प्रकार कह कर वह सो गया उसके सोते ही वे सब पुरुष भी सो गये। जोगी वास्तविक निद्रा में नही सोता था, किन्तु वनावटी निद्रा में ही वह सो रहा था। अगडदत्त चतुर था उसने विचार किया, अज्ञातकुलशील वाले का सहसा विश्वास नहीं करना चाहिये। क्यों कि "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" समय विकट है शरीर अबलहै इसलिये मनुष्य को हर समय सावधान रहना आवश्यक है, ऐसा सोचकर उसने एक वृक्ष की फैली हुई जड़ पर इस तरह से अपना वस्त्र ओढ़ा-दिया कि जिससे जगने पर जोगी को ऐसा ख्याल हो जावे कि "यह

ચોરી કરવાનુ કામ પતાવીને તે જોગી બહાર આવી થોડે દૂર જઈને કેટલાક દરિદ્રી માણસોને લઈ આવ્યો શેઠના ઘરમાથી ચોરેલી પેટીઓ તેમના માથા ઉપર મુકાવી અગડદત્તને સાથે લઈ તે ત્યાથી જગલમાના પોતાના સ્થાન તરફ પલાયન થયો ત્યા પહોચીને તેણે અગડદત્તને કહ્યુ–આપણે થોડો વખત અહી વિશ્રાતિ કરીએ આ પ્રમાણે કહીને તે સુઈ ગયો એના સુતા પછી તે સઘળા માણસો પણ સુઈ ગયા યોગી ખરેખર ઊઘતો ન હતો પણ ઢોગ કરતો હતો અગડદત્ત ચતુર હતો તેણે વિચાર કર્યો કે,–અજ્ઞાતકુળશીલ વાળાનો વિશ્વાસ કરવો ન જોઈએ કેમ કે, "ઘોરા મુહુત્તા અબલ સરીર" સમય વિકટ છે, શરીર અબળ છે" માટે મનુષ્યે હર સમય સાવધાન રહેવુ જરૂરી છે એવું સમજીને તેણે એક ઝાડની ફેલાયેલી ડાળ ઉપર પોતાનુ વસ્ત્ર એવી રીતે ઓઢાડી દીધુ કે, જેનાથી જોગી જાગે ત્યારે તેને એવો ખ્યાલ આવે કે,

परिव्राजक उत्थाय तान् सर्वान् खड्गेन हतवान्। ततोऽगडदत्तस्य समीपे समागत सुप्तोऽयमगडदत्त इति मत्वा वस्त्राच्छादितवृक्षमूलोपरि खड्गप्रहारं कृत्वा वदति-हतो हतो मया हतः। अत्रान्तरे-अगडदत्तोऽहं जीवितोऽस्मि जीवितोऽस्मीति वदन् अगडदत्तः खड्गेन तस्य जङ्घाद्वयं चिच्छेद। जङ्घाद्वये छिन्ने सति स तत्रैव पतितस्तं राजकुमारमगडदत्तं प्राह-वत्स! अहमस्मि भुजगनामकश्चौरः, ममात्र श्मशाने पश्चिमदिशि पातालगृहमस्ति, तत्र मम भगिनी वीरमतीनाम्नी कुमारिकाऽस्ति।

अगडदत्त ही यहां सो रहा है" और स्वयं हाथ में तलवार लेकर वृक्ष के अपर भाग की ओट में जाकर छिप गया। जब सब अच्छी तरह सो गये और घोर निद्रा लेने लगे तो वह योगी उठा और उठकर उसने एक ही सास में तलवार से सोये हुए सब के शिर काट दिये। पश्चात् अगडदत्त को मारने के लिये वह वहां आया जहां वृक्ष की जड़ कपडे से ढकी हुई थी। जोगी ने "यही अगडदत्त सो रहा है" इस ध्यान से उस वृक्ष की जड पर तलवार का घाव किया, और कहने लगा कि मैंने अगडदत्त को मार दिया, मार दिया, मार दिया। इतने में ही अगडदत्त प्रकट होकर कहने लगा कि नहीं नहीं अगडदत्त जीवित है जीवित है जीवित है। ऐसा कहने के साथ ही अगडदत्त ने अपनी तलवार ऐसी युक्ति से फेंकी जिससे उसके दोनों पैर कट गये। दोनों पैर के कट जाने से वह जोगी वहीं पर गिर पड़ा। गिरने के साथ ही उसने राजकुमार अगडदत्त से कहा-वत्स! मे भुजग नाम का चोर हू,

અગડદત્ત જ અહી સુઈ રહ્યો છે, અને પોતે હાથમા તલવાર લઈને એ ઝાડની પાછળના ભાગમા જઈ છુપાઈ ગયો. જ્યારે બીજા મજુરો ઘોર નીદ્રામા પડયા હતા ત્યારે તે જોગી ઉઠયો અને ઉઠીને એકી શ્વાસે તેણે તલવારથી સુતેલા બધાના માથા કાપી નાખ્યા પછી અગડદત્તને મારવા માટે તે જ્યા વૃક્ષની ડાળ કપડાથી ઢાકેલ હતી ત્યા આવ્યો. યોગીએ "અહિ અગડદત્ત સુઇ રહ્યો છે" એમ માનીને તે વૃક્ષની ડાળ ઉપર તલવારનો ઘા કર્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, મે અગડદત્તને મારી નાખ્યો, મારી નાખ્યો મારી નાખ્યો એટલામા અગડદત્તે પ્રત્યક્ષ ખડા થઈને કહ્યુ કે, નહી અગડદત્ત જીવે છે, જીવે છે, જીવે છે આમ કહીને અગડદત્તે પોતાની તલવાર એવી યુક્તિ પૂર્વક તે જોગીની ઉપર ફેકી કે જેનાથી જોગીના બન્ને પગ કપાઇ ગયા બન્ને પગ કપાઈ જતા તે જોગી ત્યા જ પડી ગયો. પડતાની સાથે જ તેણે રાજકુમાર અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ! હુ

त्वमस्य वटवृक्षस्य मूले तस्या नाम गृहीत्वा शब्द कुरु। सा यथा भूमिगृहद्वारमु-द्घाटयिष्यति, त्वा च स्वस्वामिन करिष्यति, तद्विश्वासार्थं मम खड्ग गृहाण। इत्युक्तेऽगडदत्तस्तस्य खड्ग गृहीतवान्। स चौरस्तु तत्रैव मृतः।

अगडदत्तकुमारश्चौरोक्तस्थानमागत्य वीरमतीमाह्वयति। सा तत्रागत्य द्वारमु-द्घाटितवती। अगडदत्तकुमार स्वगृहे समानीय सादर पर्यङ्के उपवेशयति, स्वभ्रातृवृत्त च पप्रच्छ। स चागडदत्तकुमारस्तद्वृत्त यथावस्थित कथयित्वा विश्वासार्थत-स्खड्ग दर्शयामास। सा च "त्वदर्थं चन्दनादिकमानयामि" इत्युक्त्वा प्रासादोपरि गता।

मेरा घर श्मशान में पश्चिम दिशा की तरफ पातालगृह है। वहा मेरी एक बहिन रहती है जो अभीतक अविवाहित है। उसका नाम वीरमती है। तुम इस वटवृक्ष के मूल पर खडे होकर उसको उसका नाम लेकर आवाज देना। अपना नाम सुनते ही वह दरवाजा खोल देगी और तुम को भीतर ले जावेगी। वह वहा तुम को अपना पति बना लेगी। उसका तुम पर विश्वास हो जाय, इस निमित्त तुम मेरी यह तलवार ले लो। जब योगी ने ऐसा कहा-तो अगडदत्त ने उसी समय उसकी तलवार उससे ले ली। चोर वहीं पर मर गया।

जैसा चोर ने पहिले अगडदत्त से कहा था उसी के अनुसार अगड-दत्त कुमार पश्चिम दिशा में उस वटवृक्ष के मूल के पास आया और "वीरमती वीरमती" नाम लेकर पुकार ने लगा। वीरमती ने अपना नाम सुनकर शीघ्र ही पातालगृह का दरवाजा खोल दिया, और वह अगडदत्त को भीतर ले गई। भीतर ले जाकर उसने अगडदत्त को एक सुन्दर सेज पर बैठा दिया और अपने भाई का वृत्तान्त पूछने लगी। उस अगडदत्तकुमार ने उसके भाई चोर का सब वृत्तान्त यथार्थ सुना-

---

નામનો ચોર છુ અહી શ્મશાનમા પશ્ચિમ દિશા તરફ પાતાળ ગૃહ છે ત્યા વીરમતી નામે મારી એક બહેન રહે છે જે હજુ સુધી અવિવાહિત છે તમે આ વડના મૂળ ઉપર ઉભા રહીને તેને તેનુ નામ લઈ બોલાવજો પોતાનુ નામ સાભળતા જ તે દરવાજો ખોલશે અને તમારો આદરસત્કાર કરી તમોને પરણશે

મરતા સમયે ચોરે કહ્યા પ્રમાણે અગડદત્ત કુમાર તે વડવૃક્ષના મૂળની પાસે ગયો અને વીરમતીને સાદ પાડવા લાગ્યો વીરમતીએ પોતાનુ નામ સાભળીને તુરત જ પાતાળગૃહનો દરવાજો ખોલ્યો અને અગડદત્તને તે અદર લઈ ગઈ અદર લઈ જઈ ને તેણે અગડદત્તને એક સુદર શય્યા – પલગ ઉપર બેસાડ્યો અને પછી પોતાના ભાઈનુ વૃત્તાત પૂછવા લાગી અગડદત્તે તેના ભાઈનુ સઘળુ વૃત્તાત કહી સભળાવ્યુ અને તેણે આપેલી તલવાર તેને વિશ્વાસ

तदाऽगडदत्तेन चिन्तितम्—" एतस्याश्चौरभगिन्या विश्वासो न कार्यः " यतः—"घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" इति विचिन्त्य स शय्या मुक्त्वा भित्तिसमीपे दीपस्याधस्तले स्थितः। सा गृहस्योपरिभूमिका गत्वा यन्त्रप्रयोगेण शय्योपरि शिला मुमोच। तया शय्या चूर्णिता नष्टा च, ततो "मया भ्रातृघातको हत." इति वदन्ती तत्र समागतां तामगडदत्तः केशेषु साक्रोशं धृत्वा 'जीवितोऽस्मि, स्त्रीत्वात् त्वा न हन्मि' इत्युक्तवान्। ततः प्रभाते स राज्ञः समीपे चौरस्य छिन्न

कर उस के विश्वास के लिये उस चोर की दी हुई तलवार को उसको दिखला दी। "मैं आपके लिये चदनादिक ले आऊँ तबतक आप यहीं पर बैठे रहियेगा" ऐसा कह कर वह वहा से उठ गई।

उसके जाते ही अगडदत्त ने विचार किया कि इस चोरभगिनी का मुझे विश्वास नहीं करना चाहिये, क्यों कि "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" ऐसा विचार करके उसने वह शय्या छोड दी। और वहां से उठकर वह भित्ति के सहारे दीपक के नीचे आकर खडा हो गया। वीरमती ने गृह के ऊपर की छत पर जाकर यत्र की सहायता से शय्या के ऊपर एक बड़ी भारी शिला पटक दी। उसके गिरते ही वह सेज इकदम चूर चूर हो गई। वीरमती बोली कि—"मैं ने अपने भाई के घातक को मार ड़ाला"। यह सुनकर अगडदत्त को बहुत अधिक रोष आ गया। उसके नीचे आते ही अगडदत्त ने उसकी चोटी पकडकर कहा हे पापिनि! मै तो नहीं मरा हू जीवित हू पर तू यदि स्त्री न होती तो अवश्य आज मर जाती। ऐसा कह कर वह प्रात.काल होते ही वहा

બેસે એ માટે બતાવી "હુ આપને માટે ચદનાદિક લઈ આવુ ત્યા સુધી આપ અહી બેસો" એવુ કહીને તે ત્યાથી ઉભી થઇ

તેના ગયા પછી અગડદત્તે વિચાર કર્યો કે, આ ચોરની બહેનનો મારે એકદમ વિશ્વાસ ન કરવો જોઈએ કેમકે, "घोरा मुहुत्ता अबल सरीर" એવો વિચાર કરીને તેણે તે શય્યા છોડી દીધી અને ત્યાથી ઉઠીને તે ભીતના આધારે દીવાની નીચે જઈ ને ઉભો રહ્યો વીરમતીએ ઘરની ઉપરની છત ઉપર જઈને યત્રની સહાયતાથી શય્યાની ઉપર એક મોટી ભારે શીલા નાખી શીલા પડવાથી તે શય્યાના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા વીરમતી બોલીકે, "મે મારા ભાઈના ઘાત કરનારને મારી નાખ્યો" આ સાભળીને અગડદત્તને ખૂબ જ ક્રોધ ચડયો વીરમતી નીચે આવતાની સાથે જ તેનો ચોટલો પકડીને અગડદત્તે કહ્યુ–હે પાપણી! હુ તો મર્યો નથી જીવતો છુ પણ તુ જો સ્ત્રી ન હોત તો આજે હુ તારા ટુકડા કરી નાખત એવુ કહીને પ્રાત કાળ થતા વીરમતીને પકડી ..

मस्तकं तस्य भगिनीं च नीत्वाऽष्टमे दिवसे राजसभायां राज्ञोऽग्रे गन्तुं प्रस्थितः। राजा च तदा रोषाविष्टः "अद्यागडदत्तं हनिष्यामि" इति चिन्तयन् सिंहासने स्थित आसीत्। तदवसरे हस्तस्थितचौरमस्तकमगडदत्तमायान्तं दृष्ट्वा राजा हृष्टो जातः। अगडदत्तश्च सर्वं वृत्तं कथयति स्म। राजा तस्माद् भूमिगृहात् समस्तं वित्तमानाय्य लोकेभ्यो दत्तम्। भूपेन सा चौरभगिनी जीवन्ती मोचिता।

अथागडदत्तकुमारस्य चरित्रनिरीक्षणेन चमत्कृतः स राजा तस्मै कमलसेनाख्यां स्वपुत्रीं ददौ। तस्मिन्नवसरे स राजा तस्मै शतं गजेन्द्रान्, सहस्रं ग्रामान्, अयुत-

---

से वीरमती को पकड़ कर और उसके भाई के मस्तक को काट कर साथ में ले राजा के पास आने के लिये रवाना हुआ। राजा उस समय क्रुद्ध होकर सिंहासन पर बैठा था, और विचार कर रहा था कि-'आज आठवाँ दिन है अतः अगडदत्त को आज मरवा दूंगा' इतने में हाथ में चोर का मस्तक लिये हुए अगडदत्त को आते हुए देखा तो राजा हर्षित हुवा। उस समय अगडदत्तने राजा को समस्त वृत्तान्त यथावत् सुना-दिया। वृत्तान्त सुनकर राजाने उस भूमिगृह से समस्त द्रव्य को मंग-वाकर जो जिसका था वह सब लोकों को दे दिया। एवं वीरमती को जीती हुई ही छोड दिया।

अगडदत्त के वीरताभरे इस कार्य को देखकर राजा को बडा आश्चर्य हुआ। प्रसन्न होकर राजा ने कमलसेना नाम की अपनी पुत्री के साथ इसका पाणिग्रहण करवा दिया। अगडदत्त राजा का जमाई बन गया। राजा ने दहेज मे अगडदत्त के लिये सौ हाथी, एक हजार ग्राम

ભાઈ ચોરનુ મસ્તક કાપી લઈને તે રાજા સમક્ષ હાજર થયો. આ બાજુ એ સમયે રાજા ક્રોધના આવેશમા સિંહાસન ઉપર બેઠેલ હતો અને વિચાર કરી રહ્યો હતો કે, "આજે આઠમો દિવસ છે માટે અગડદત્તને આજે પ્રાણાન્ત દંડ આપીશ" આટલામા ચોરનુ માથુ હાથમા લઈને અગડદત્તને આવતો જોઈને રાજા ખૂબ હર્ષિત થયો અગડદત્તે રાજાને સઘળી બીના કહી સભળાવી વૃત્તાત સાભળીને રાજાએ તે ભૂમિગૃહમાથી સઘળુ દ્રવ્ય મગાવીને જે જેનુ હતું તે દ્રવ્ય સઘળા લોકોને આપી દીધુ અને વીરમતીને જીવતી છોડી દીધી

અગડદત્તના વીરતા ભરેલા આ કાર્યને જોઈને રાજાને ખૂબજ આશ્ચર્ય થયુ અને પ્રસન્ન થઈને રાજાએ કમળસેના નામની પોતાની પુત્રી તેની સાથે પરણાવી અગડદત્ત રાજાનો જમાઈ બન્યો, રાજાએ દહેજમા સો હાથી, એક હજાર ગામ, દસ હજાર ઘોડા, એકલાખ સૈનિકો આપ્યા, સાથોસાથ સાત માળનો

म्भान्, लक्ष पदातीन् दत्तवान्। राज्ञा दत्ते सप्तभूमिके प्रासादे राजसमानितस्तत्पुर वासिभिः समादृतश्चागडदत्तः सुखेन तिष्ठति।

अन्यदा स्वप्रासादे स्थितस्यागडदत्तस्य समीपे श्रेष्ठिपुत्र्या मदनमञ्जर्या प्रेषिता काचिन्नारी समायाता। तयोक्तम्-त्वा विना मदनमञ्जरी कृच्छ्रेण प्राणान् धारयति। अगडदत्त आह-यदाऽहं शङ्खपुरं गमिष्यामि, तदाऽहं तां गृहीत्वा गमिष्यामि, अतः स्वल्पं समयं प्रतीक्ष्यताम्। ततस्तद्वचनं श्रुत्वा सा नारी गता।

अयुत-दस १० हजार घोडे और एक लाख पदाती (पैदल सिपाही) दिये। फिर सात खंड का एक सुन्दर महल भी दिया। अगडदत्त कुमार उसमें अपनी पत्नी कमलसेना के साथ रहने लगा। राजा समय २ पर इसका खूब सन्मान करने लगा। नगरवासियों ने भी हर-तरह से इसके आदर सत्कार करने मे कमी नहीं रक्खी। इस तरह राजा और प्रजाजन से निरन्तर सत्कार पाता हुआ अगडदत्तकुमार वहीं पर सुखपूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा।

कुछ दिनों के बाद अपने महल में आनंदपूर्वक समय को व्यतीत करनेवाला अगडदत्त के पास उस सेठ की पुत्री मदनमंजरी ने अपनी एक दासी भेजी, वह आकर कहने लगी-मुझे आपके पास मदनमंजरी ने भेजी है, और यह कहलवाया है कि मै आपके विना बडी कठिनता से अभीतक प्राणों को रख रही हू। दासी की बात सुनकर अगडदत्त कुमार ने प्रत्युत्तर में उसको कहलवाया कि तुम जाकर मदनमंजरी से कहना कि मै जिस समय शंखपुर जाऊँगा उस समय साथ लेता

એક મહેલ પણ આપ્યો અગડદત્ત કુમાર ત્યા પોતાની પત્ની કમળસેના સાથે રહેવા લાગ્યો રાજા સમય સમય ઉપર તેનુ સન્માન કરવા લાગ્યો નગરવાસીઓ પણ અગડદત્ત કુમારનો દરેક પ્રસગે આદરસત્કાર કરવામા કાંઈ કમી નહોતા રાખતા આ રીતે રાજા અને પ્રજાજનોથી સત્કાર પામીને તે સુખપૂર્વક ત્યા સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો

આ પ્રમાણે અગડદત્ત આનદપૂર્વક પોતાના મહેલમા દિવસો વ્યતિત કરતો હતો એક દિવસ તેની પાસે શેઠની એક દાસી મદનમજરીનો સદેશો લઈને આવી અને કહેવા લાગી કે, મને આપની પાસે મદનમજરીએ મોકલી છે તે આપને ખૂબ યાદ કરે છે અને આપના વિરહથી ઘણી જ દુખી છે, આપની આશાએ જીવન ટકાવી રહી છે દાસીની વાત સાભળીને અગડદત્ત કુમારે કહ્યુ કે, હે દાસી! તમે જઈને મદનમજરીને કહો-હુ જ્યારે અહીંથી શખપુર જઈશ ત્યારે તેને સાથે લેતો જઈશ આજદિન સુધી તમે

अथान्यदाऽगडदत्तमाह्वयितु पित्रा प्रेषितौ पितुः सेवकावुभौ गजारूढौ तत्र समागतौ। तौ दृष्ट्वाऽगडदत्तः पित्रो कुशल पृच्छति, तावाहतुः-तव पित्रोः कुशल वर्तते, किंतु त्वद्विरहाकुलौ त्वन्मातापितरौ स्त'। अगडदत्तस्तद्वचन श्रुत्वा भृशमुत्कठितो जातः। ततोऽगडदत्तः स्वश्वशुरस्य भुवनपालनृपस्य समीप गत्वा वदति-

चलूगा, अतः जैसे इतने दिनों तक प्राणों को सुरक्षित रखा है, वैसे ही कुछ दिनों तक और सुरक्षित रक्खो, वहा चलने में अब अधिक दिनों की देर नहीं है। दासी ने इस प्रकार अगडदत्तकुमार का सदेश जाकर मदनमजरी को सुना दिया। अगडदत्तकुमार का सदेश पाकर मदनमजरी को अपार हर्ष हुआ।

एक समय की बात है कि अगडदत्त कुमार को बुलाने के लिये उसके पिता के द्वारा भेजे हुए दो सेवक हाथी पर आरूढ होकर वहां आये। अगडदत्तकुमार ने उनसे अपने माता पिता की कुशलता के समाचार पूछने के साथ २ यह भी पृछा कि कहो यहा पर तुम्हारा आना कैसे हुआ। उन्हों ने कहा आप के घर पर सब प्रकार से कुशलता है, परन्तु आपके माता पिता को आपके विरह की वेदना अत्यत सतारही है इसलिये हम आप को लेने के वास्ते आये हैं। इस समाचार को सुनकर अगडदत्तकुमार के चित्त में बड़ा ही उद्वेग जागृत हुआ, और इतनी अधिक उत्कठा बढी की माता पिता के कब दर्शन होंगे। उत्कठित बना हुआ अगडदत्तकुमार उसी समय अपने श्वशुर भुवनपाल

દિવસો વ્યતિત કર્યા તે રીતે થોડા વધુ દિવસ શાતિ રાખજો સૌ સારા વાના થશે ત્યા જવામા હવે ઝાઝા દિવસની વાર નથી દાસીએ ઘેર આવી અગડદત્તનો સદેશો મદનમજરીને સભળાવ્યો પોતાની આશા નજીકના ભવિષ્યમા ફળશે જાણી મદનમજરી હર્ષથી રોમાચ અનુભવવા લાગી

આમ દિવસો વીતતા એક દિવસ હાથી ઉપર બેસીને બે અનુચરો અગડદત્ત પાસે આવ્યા અને તેમના પિતા તરફથી મોકલેલો સદેશો કહ્યો માતા પિતાના કુશળવર્તમાન પૂછયાબાદ અગડદત્તે તે અનુચરોના આવવાનુ પ્રયોજન પૂછયુ આવનાર સેવકોએ કહ્યુ કે, આપના માતા પિતા સર્વે કુશળ છે પરતુ આપના વિરહની વેદના તેમને સતાવી રહી છે આથી અમે આપને લેવા માટે આવ્યા છીએ આ સમાચાર સાભળીને અગડદત્તના ચિત્તમા ઘણો ઉદ્વેગ થયો અને માતા પિતાના દર્શન કરવા તેનુ ચિત્ત અધીરૂ બન્યુ ઉત્કઠાના આવેશમા અગડદત્તકુમાર તેજ વખતે પોતાના સાસરા ભુવનપાળ

श्वान्, लक्ष पदातीन् दत्तवान्। राज्ञा दत्ते सप्तभूमिके प्रासादे राजसमानितस्तत्पुर वासिभिः समादृतश्चागडदत्तः सुखेन तिष्ठति।

अन्यदा स्वप्रासादे स्थितस्यागडदत्तस्य समीपे श्रेष्ठिपुत्र्या मदनमञ्जर्या प्रेषिता काचिन्नारी समायाता। तयोक्तम्-त्वां विना मदनमञ्जरी कृच्छ्रेण प्राणान् धारयति। अगडदत्त आह-यदाऽहं शङ्खपुरं गमिष्यामि, तदाऽहं तां गृहीत्वा गमिष्यामि, अतः स्वल्पं समयं प्रतीक्ष्यताम्। ततस्तद्वचनं श्रुत्वा सा नारी गता।

अयुत-दस १० हजार घोडे और एक लाख पदाती (पैदल सिपाही) दिये। फिर सात खंड का एक सुन्दर महल भी दिया। अगडदत्त कुमार उसमें अपनी पत्नी कमलसेना के साथ रहने लगा। राजा समय २ पर इसका खूब सन्मान करने लगा। नगरवासियों ने भी हर-तरह से इसके आदर सत्कार करने मे कमी नहीं रक्खी। इस तरह राजा और प्रजाजन से निरन्तर सत्कार पाता हुआ अगडदत्तकुमार वहीं पर सुखपूर्वक अपने समय को व्यतीत करने लगा।

कुछ दिनों के बाद अपने महल में आनदपूर्वक समय को व्यतीत करनेवाला अगडदत्त के पास उस सेठ की पुत्री मदनमजरी ने अपनी एक दासी भेजी, वह आकर कहने लगी-मुझे आपके पास मदनमजरी ने भेजी है, और यह कहलवाया है कि मै आपके विना बडी कठिनता से अभीतक प्राणों को रख रही हू। दासी की बात सुनकर अगडदत्त-कुमार ने प्रत्युत्तर में उसको कहलवाया कि तुम जाकर मदनमजरी से कहना कि मै जिस समय शखपुर जाऊँगा उस समय साथ लेता

એક મહેલ પણ આપ્યો. અગડદત્ત કુમાર ત્યા પોતાની પત્ની કમળસેના સાથે રહેવા લાગ્યો. રાજા સમય સમય ઉપર તેનુ સન્માન કરવા લાગ્યો. નગરવાસીઓ પણ અગડદત્ત કુમારનો દરેક પ્રસગે આદરસત્કાર કરવામા કાઈ કમી નહોતા રાખતા. આ રીતે રાજા અને પ્રજાજનોથી સત્કાર પામીને તે સુખપૂર્વક ત્યા સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે અગડદત્ત આનદપૂર્વક પોતાના મહેલમા દિવસો વ્યતિત કરતો હતો. એક દિવસ તેની પાસે શેઠની એક દાસી મદનમજરીનો સદેશો લઈને આવી અને કહેવા લાગી કે, મને આપની પાસે મદનમજરીએ મોકલી છે તે આપને ખૂબ યાદ કરે છે અને આપના વિરહથી ઘણી જ દુખી છે, આપની આશાએ જીવન ટકાવી રહી છે. દાસીની વાત સાભળીને અગડદત્ત કુમારે કહ્યુ કે, હે દાસી! તમે જઈને મદનમજરીને કહો-હુ જ્યારે અહીથી શખપુર જઈશ ત્યારે તેને સાથે લેતો જઈશ. આજદિન સુધી તમે જે રીતે

अथान्यदाऽगडदत्तमाह्वयितु पित्रा प्रेषितौ पितु' सेवकावुभौ गजारूढौ तत्र समागतौ । तौ दृष्ट्वाऽगडदत्तः पित्रो कुशल पृच्छति, तावाहतुः-तत्र पित्रोः कुशल वर्तते, किंतु त्वद्विरहाकुलौ त्वन्मातापितरौ स्तः । अगडदत्तस्तद्वचन श्रुत्वा भृशमुत्कठितो जातः । ततोऽगडदत्तः स्वश्वशुरस्य भुवनपालनृपस्य समीप गत्वा वदति-

---

चलूगा, अतः जैसे इतने दिनों तक प्राणों को सुरक्षित रखा है, वैसे ही कुछ दिनों तक और सुरक्षित रक्खो, वहा चलने में अब अधिक दिनों की देर नहीं है। दासी ने इस प्रकार अगडदत्तकुमार का सदेश जाकर मदनमजरी को सुना दिया। अगडदत्तकुमार का सदेश पाकर मदनमजरी को अपार हर्ष हुआ।

एक समय की बात है कि अगडदत्त कुमार को बुलाने के लिये उसके पिता के द्वारा भेजे हुए दो सेवक हाथी पर आरूढ होकर वहां आये। अगडदत्तकुमार ने उनसे अपने माता पिता की कुशलता के समाचार पूछने के साथ २ यह भी पूछा कि कहो यहां पर तुम्हारा आना कैसे हुआ। उन्हों ने कहा आप के घर पर सब प्रकार से कुशलता है, परन्तु आपके माता पिता को आपके विरह की वेदना अत्यत सतारही है इसलिये हम आप को लेने के वास्ते आये हैं। इस समाचार को सुनकर अगडदत्तकुमार के चित्त में बड़ा ही उद्वेग जागृत हुआ, और इतनी अधिक उत्कठा बढी की माता पिता के कब दर्शन होंगे। उत्कठित बना हुआ अगडदत्तकुमार उसी समय अपने श्वशुर भुवनपाल

દિવસો વ્યતિત કર્યા તે રીતે થોડા વધુ દિવસ શાતિ રાખજો સૌ સારા વાના થશે ત્યા જવામા હવે ઝાઝા દિવસની વાર નથી દાસીએ ઘેર આવી અગડદત્તનો સદેશો મદનમજરીને સભળાવ્યો પોતાની આશા નજીકના ભવિષ્યમા ફળશે જાણી મદનમજરી હર્ષથી રોમાચ અનુભવવા લાગી

આમ દિવસો વીતતા એક દિવસ હાથી ઉપર બેસીને બે અનુચરો અગડદત્ત પાસે આવ્યા અને તેમના પિતા તરફથી મોકલેલો સદેશો કહ્યો માતા પિતાના કુશળવર્તમાન પૂછ્યાબાદ અગડદત્તે તે અનુચરોના આવવાનુ પ્રયોજન પૂછ્યુ આવનાર સેવકોએ કહ્યુ કે, આપના માતા પિતા સર્વે કુશળ છે પરતુ આપના વિરહની વેદના તેમને સતાવી રહી છે આથી અમે આપને લેવા માટે આવ્યા છીએ આ સમાચાર સાભળીને અગડદત્તના ચિત્તમા ઘણો ઉદ્વેગ થયો અને માતા પિતાના દર્શન કરવા તેનુ ચિત્ત અધીરૂ બન્યુ ઉત્કઠાના આવેશમા અગડદત્તકુમાર તેજ વખતે પોતાના સાસરા ભુવનપાળ

भौ मत्पितुः सेवकौ मामाह्वयितुमत्रायातौ, अतस्तत्र गन्तुमिच्छामि, राजा माह-त्वया पुनरिहागन्तव्य त्वद्दर्शनेन वय सुखिनो भवामः, इत्युक्त्वा स राजा तस्मै वस्त्राभरणादिक दत्त्वा तेन सह सपरिच्छदां स्वपुत्रीं प्राहिणोत्।

ततो नगर्या बहिः सकलसैनिक निवेश्य नगरीमध्ये स्वयमेकस्मिन् रथे स्थित्वा ता दूतिका प्रति स्वसेवकमेक प्रेषितवान्, सा दूतिका मदनमञ्जरीसमीपं गत्वा वदति-अगडदत्तकुमारः सेना बहिः प्रस्थाप्यैकेन रथेन त्वदर्थं तिष्ठति। दूत्या वचन

राजा के पास पहुँचकर कहने लगा कि-दो सेवक मेरे पिता द्वारा भेजे हुए यहा मुझे बुलाने को आये हुए हैं, इसलिये मैं अब घर पर जाना चाहता हू। अगडदत्तकुमार की बात सुनकर राजा ने कहा-आप खुशी से जाइए परन्तु पुनः यहा आनेका आप से आग्रह है, क्यों कि आपके देखने से हम सब को बड़ा आनन्द होता है। राजा की आज्ञा पाकर अगडदत्त चलने की तैयारी करने लगा। राजा ने इसके साथ अपनी पुत्री को भी भेज दिया और अगडदत्त को खूब वस्त्र आभरण आदि से सत्कार कर विदा किया।

अगडदत्त नगर से ज्यों ही बाहिर हुआ कि उसको मदनमजरी को साथ मे ले चलने की बात याद आगई। उसने शीघ्र ही सकल सैनिकों को वही पर खडा कर के और स्वय एक रथ पर बैठ नगर मे पहुँच कर एक अपने सेवक को मदनमजरी की दूती के पास भेज दिया। दूती मदनमजरी के पास जाकर कहने लगी कि बाईजी अगडदत्तकुमार शखपुर के लिये प्रस्थित हो रहे हैं। सकल सेना को नगर से बाहिर

રાજા પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો કે, મારા પિતાનો સદેશો લઈને બે અનુચરો મને બોલાવવા અહી આવેલ છે આથી હુ મારે ઘેર જવા ઇચ્છુ છુ- અગડદત્તની વાત સાભળીને રાજાએ કહ્યુ-આપ ખુશીથી જાવ પરતુ ફરીથી કોઈવાર અહી આવવાનો આપને હુ આગ્રહ કરૂ છુ કેમ કે, આપની હાજરીથી અમને બધાને ઘણોજ આનદ થાય છે રાજાની આજ્ઞા મળતા અગડદત્ત જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો રાજાએ તેની સાથે પોતાની પુત્રીને પણ મોકલી અને અગડદત્ત કુમારને ઘણા વસ્ત્ર, આભૂષણો આપી વિદાય આપી

અગડદત્તે જ્યારે નગર છોડયુ ત્યારે તેને મદનમજરીને સાથે લેવાની વાત યાદ આવી તેણે એ વખતે સઘળા સૈનિકોને ત્યા જ ખડા રહેવાનો હુકમ આપી, પોતે એક રથમા બેસીને નગરમા પહોચી ગયો અને પોતાના એક સેવકને મદનમજરીની દાસી પાસે મોકલ્યો દાસીએ સેવકની વાત સાભળીને મદનમજરી પાસે જઈને કહ્યુ-બાઇ સાહેબ! અગડદત્તકુમાર શ

श्रुत्वा मदनमञ्जरी सखीसहिता हर्षेण राजकुमारस्यागडदत्तस्य समीपे समागता। अगडदत्तस्तां रथे समरोप्य हयान् प्रेर्य निर्यातो नगर्या बहिः स्वसैनिकैर्मिलितः।

अथागडदत्तस्ताभ्यां प्रियाभ्यां सह सैन्यसंयुतः पथि गच्छन् क्वचिदटव्यां बहून् भिल्लान् सम्मुखमागच्छतो ददर्श। तदा तैः सहागडदत्तसैन्यस्य युद्धं प्रवृत्तम्। तत्रागडदत्तस्य सैन्यं प्रबलैर्भिल्लैः पराजितम्। राजपुरुषाः कमलसेनया सहान्येन मार्गेण शङ्खपुरं प्रस्थिताः। ततोऽगडदत्तो मदनमञ्जरीसहितस्तदा रथे स्थितो भिल्लैः

स्थापित कर एक रथ लेकर तुम्हें बुलाने आये हुए हैं। ज्यों ही दूती के इस प्रकार के वचनों को मदनमंजरी ने सुना तो वह बडी हर्षित हुई, और शीघ्र ही अपनी सखी को साथ लेकर वह कुमार अगडदत्त के पास आ गई। अगड़दत्त ने उसको रथ में बैठा कर घोडों को हांक दिया और आकर नगर के बाहर ठहरे हुए अपने सैनिकों में मिल गया।

रथ आनंदपूर्वक तीव्र गति से चलने लगा। सैनिक लोग भी आगे पीछे चल रहे थे। चलते २ रथ एक अटवी मार्ग में आ पहुँचा। वहां पर अगड़दत्त ने बहुत से भीलों को साम्हने आते हुए देखा। अगड़दत्त के सैनिकों का और इन भीलों का परस्पर में युद्ध होने लगा। भीलों ने अगडदत्त के सैनिकों को बडी बुरी तरह से परास्त कर दिया। परास्त होकर वे राजपुरुष राजकन्या कमलसेना को लिये हुए अन्य मार्ग से शंखपुर के लिये चल दिये। जब अगडदत्त ने यह देखा तो वह स्वयं उनसे युद्ध करने के लिये सन्नद्ध हो गया। मदनमंजरीसहित रथ में

સઘળી સેનાને નગરની બહાર ઉભી રાખી એક રથ લઈને તમને બોલાવવા માટે ખાસ આવ્યા છે દાસીની આ વાત સાભળી મદનમંજરી ખૂબ આનન્દ પામી અને ક્ષણ પણ ન વિતાવતા તરત જ પોતાની એક સખીને સાથે લઈને તે કુમાર અગડદત્ત પાસે આવી પહોચી અગડદત્તે તેને રથમા બેસાડીને રથ દોડાવ્યો અને જ્યા પોતાની સેના ખડી હતી ત્યા સૌ આવી ગયા

રથ આનંદ પૂર્વક તીવ્ર ગતીથી ચાલી રહ્યો હતો સૈનિકો પણ આગળ પાછળ ચાલી રહ્યા હતા ચાલતા ચાલતા તેઓ એક જંગલના માર્ગમા આવી પહોચ્યા ત્યા અગડદત્તે સામેથી ઘણા ભીલોને આવતા જોયા ભીલોએ આવીને અગડદત્તના સૈનિકો ઉપર હલ્લો કર્યો પરસ્પર યુદ્ધ જામ્યુ ભીલોએ અગડદત્તના સૈનિકોને ખૂબજ બૂરી રીતે હરાવ્યા ભાગી છુટેલા તે રાજ-પુરૂષ કમળસેનાને લઈને બીજા રસ્તે થઈને શંખપુર જવા રવાના થયા જ્યારે રથમા બેઠેલા અગડદત્તકુમારે પોતાના સૈનિકોની આ હાલત જોઈ [illegible] ક્રોધ ચઢયો અને જાતે જ આગળ આવી તે ભીલોની

सह युध्यमानस्तद्भिल्लबलं सर्वं शरैरुपद्रावयति। ततो भिल्लपतिः स्वसैन्यं नष्टं दृष्ट्वा क्रोधावेशेन निष्ठुरं वचो ब्रुवन् युद्धार्थं राजकुमारस्यागडदत्तस्य सम्मुखे समायातः। तयोर्युद्धं प्रवृत्तम्, परस्परमुक्तशरघर्षणसमुत्थितवह्निभिरनभ्रं विद्युत्प्रकाशं दर्शयन्तौ-धनुर्ज्याघोषैर्वनजन्तूंस्त्रासयन्तौ सततोन्मुक्तैः शरैर्गगने मण्डपं कुर्वन्तौ युयुधतुः। तदा प्रत्युत्पन्नबुद्धिनाऽगडदत्तेन विचारितम्—अयमोजसा दुर्जयोऽस्ति, अत कपटप्रबन्धेनामुं जयामि, इति विमृश्य स्वस्य पुरो भागे मदनमञ्जरीमुपवेशयति। अथ

बैठे हुए उस अगड़दत्त ने उस भिल्ल की सेना को अपने बाणों के प्रहारों से तितर-बितर कर दिया। भिल्ल सरदार ने अपनी सेना को तितर-बितर होते हुए जब देखा तो उसको बहुत अधिक क्रोध का आवेग आगया। उसके आवेश से वशीभूत होकर उसने निष्ठुर वचन बोलते हुए अगडदत्त को युद्ध के लिये कहा, और एकदम उसके सामने आगया। दोनों का परस्पर में जमकर युद्ध होने लगा। परस्पर एक दूसरे के ऊपर बाणों की वर्षा करने लगे। बीच २ में बाणों के टकराने से जो अग्नि के कण निकलते थे उससे ऐसा मालूम पड़ता था कि बिना मेघ के यह बिजली चमक रही है। उनके धनुष की टंकार से वन के जन्तुओं तक को त्रास हो रहा था। बाण आपस में जब एक दूसरे के ऊपर निरन्तर छोडने में आ रहे थे तो उस समय आकाश में उन बाणों का एक मंडप जैसा तना हुआ दिखलाई देने लगा था। लडते २ अगडदत्त ने जब यह देखा कि यह शत्रु बल से परास्त हो सके ऐसा नहीं है, अतः प्रत्युत्पन्नमति होने से अगडदत्त ने विचार किया कि इसको कपट द्वारा ही अब परास्त करना चाहिये। इस

સામે યુધ્ધે ચઢયો અને બાણવૃષ્ટિથી ભીલોને નસાડી દીધા ભીલ સરદાર પોતાના માણસોને નાસભાગ કરતા જોઈ કોપાયમાન થયો, અને આવેશમા આવીને નિષ્ઠુર વચન બોલતા બોલતા અગડદત્ત કુમારને યુદ્ધ માટે પડકાર કર્યો એકદમ તે તેની સામે આવીને ઉભો બન્ને વચ્ચે યુધ્ધ થવા લાગ્યુ એક બીજા બાણોનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા, એક બીજા સાથે બાણો અથડાવાથી અગ્નિ એવો તો ઝરતો હતો કે જાણે વગર વરસાદે વીજળી ચમકી હોય તેમના ધનુષ્ય ટંકારોથી જગલના પશુઓ પણ વિહ્વળ બની રહ્યા હતા બાણ એક બીજા ઉપર અવિરત રીતે છોડાઇ રહ્યા હતા અને આકાશમા એ બાણો મડપની માફક છવાઇ ગયા હતા લડતા લડતા અગડદત્તે જોયુ કે આ શત્રુને બળથી હરાવવો મુશ્કેલ છે, ત્યારે પોતે શીઘ્ર વિચારક હોવાથી તેને કપટ દ્વારા હરાવવાનો વિચાર કર્યો, પોત

दिव्याङ्गनामिव परमसुन्दरीं तां विलोक्य भिल्लपतिर्मोहितो जातः। ततोऽगडदत्तस्तं मोहमुपगतं भिल्लपतिं तीक्ष्णबाणेन वक्षःस्थले प्रहारं कृतवान्। ततस्तं भिल्लपतिं शराघातव्यथाव्याकुलं पृथिव्यां पतितं विलोक्यागडदत्तेनोक्तम्-मया हतोऽयं भिल्लपतिः। भिल्लपतिना कथितम्-अहं त्वदीयपत्नीनेत्रबाणेन हतोऽस्मि, न तु त्वया, तस्मादेवं गर्वं मा कुरु 'मया हतोऽयं भिल्लपति'-रिति। इत्युक्त्वा मृते सति तस्मिन् स राजकुमारोऽगडदत्तः स्वपरिच्छदं सैनिकं न पश्यति, 'मम सैन्यं

प्रकार विचार कर उसने अपने सामने मदनमंजरी को बैठा लिया। अब क्या था-ज्यों ही भिल्लपति ने दिव्यांगना के समान इस सर्वाङ्ग सुन्दरी को देखा तो वह उसकी रूपराशि से विमोहित हो पागल जैसा बन गया। अगडदत्त ने भिल्लपति को मोह से बेभान बना हुआ देखकर शीघ्र ही एक तीक्ष्ण बाण से उसकी छाती में प्रहार किया। भिल्लपति उस बाण के आघातकी व्यथासे व्याकुल होकर जमीनपर गिर पड़ा। अगडदत्त ने जमीन पर पड़ता उसे देखकर कहा-मैंने भिल्लपति को मार दिया है। अगडदत्त की बात सुनकर भिल्लपति ने कहा-तू झूठ बोलता है तुझ में क्या ताकात थी जो मुझे मार देता। मै जो मर रहा हूं सो तेरी पत्नी के नेत्रबाण से घायल होकर मर रहा हूं, अतः इस प्रकार का झूठा अहंकार मत कर। ऐसा कह कर भिल्लपति ने वहीं पर अपने प्राणों का उत्सर्ग कर दिया। भिल्लपति के मरते ही अगडदत्त इतस्ततः भागे हुए अपने सैनिकों की परवाह न कर वहां से

બદલી તેણે મદનમંજરીને પોતાની આગળ બેસાડી લીધી, ભીલ નાયકની નજર મદનમંજરીની ઉપર પડી, તે દિવ્યાંગનાના સર્વાંગ સુંદર દેહને જોઈ ભીલ નાયક તેના ઉપર મોહિત બની પાગલ જેવો થઈ ગયો, અગડદત્તે ભીલ નાયકને મોહથી બેભાન બનેલો જોઈને તુરત જ એક તીક્ષ્ણ બાણથી તેની છાતી વિંધી નાખી બાણ વાગવાથી ભીલ નાયક બેભાન થઈને જમીન ઉપર ઢળી પડયો ભીલ નાયકને જમીન ઉપર પડતો જોઈને અગડદત્તે વિજય પોકાર કર્યો કે, "મે ભીલ નાયકને મારી નાખ્યો" અગડદત્તની વાત સાભળીને ભીલ નાયકે કહ્યુ-શા માટે જુઠુ બોલે છે? તારામા એવી કઈ તાકાત બળી છે કે તુ મને મારી શકે? હુ તારા બાણથી નથી પડયો, પણ "તારી પત્નિના નયન બાણથી ઘાયલ થઈ મરી રહ્યો છુ માટે આવા પ્રકારનો જુઠો અહંકાર કરવો મૂકી દે" એટલુ કહીને ભીલ નાયકે ત્યા જ પોતાના પ્રાણ મૂકી દીધા અગડદત્તના સૈનિકો વેર વિખેર થઈ ગયા હતા પોતે એકલો પડયો છે. એમ સમજી સૈનિકોની પરવા ન કરતા તેણે પોતાનો રથ ત્યાથી આગળ

भिल्लाना भयात् क्वापि गतमिति मत्वा एकेन रथेन गच्छस्तामटवीमुल्लंघ्य, गोकुलमागतः। गोकुलाद् द्वौ पुरुषौ निर्गत्य तं पृष्टवन्तौ–भवान् क्व यास्यति। स राजकुमारोऽगडदत्तः प्राह–शंखपुरं गच्छामि। तौ कथितवन्तौ–यदीच्छसि, आवामपि त्वया सह गन्तुमिच्छावः। अगडदत्त प्राह–एवमस्तु।

अथाग्रे गन्तुकामोऽगडदत्तो रथे तुरङ्गमौ योजयति, तदा तौ कथितवन्तौ–अत्र मार्गे श्वापदसकुलं महावनं मिलिष्यति, तत्र चत्वारि भयानि वर्तन्ते–दुर्योधननामकश्चौरः१, मत्तो हस्ती २, दृष्टिविषः सर्पः ३, व्याघ्रश्च ४। तस्मादमुं षण्मासगम्यं मार्गं त्यक्त्वाऽमुना वर्षगम्यमार्गेण गच्छ, अगडदत्तो वदति–अस्मिन्नेव मार्गे गच्छत,

---

एकाकी कि–'मेरा सैन्य भिल्लों के भयसे कहीं चला गया है' यों समझ कर चल दिया, और बहुत जल्दी उस अटवी को पार कर गोकुल में आ पहुँचा। वहा आते ही इससे दो पुरुषों ने आकर पूछा कि आप कहा जा रहे हैं?। अगडदत्त ने कहा कि मैं शंखपुर जा रहा हूं। उन दोनों ने तब कहा कि यदि आप कहे तो हम भी आपके साथ २ चलें। अगडदत्त ने कहा–चलो हमारा इसमें क्या हर्ज है।

अगडदत्त ने आगे जाने की इच्छा से सुस्ताने के लिये छोडे हुए घोडो को रथ मे जुतवाया कि इतने मे उन दोनों ने कहा–इस मार्ग से चलने मे आगे एक श्वापदों से सकुल महावन पडता है वहा ४ भय हैं, वे ये हैं १ दुर्योधन चोरका, २ मदोन्मत्त गजराजका, ३ दृष्टिविष सर्पका ४ व्याघ्रका। इसलिये इस छहमास के मार्गको छोडकर एक वर्षमे शंखपुर पहुँचाने वाले मार्ग से चलने में ही श्रेय है। उनकी बात सुनकर अगडदत्त ने कहा–इसी छहमास वाले मार्ग से ही चलेगे। आप लोगों

હંકાર્યો અને ઝડપથી તે જગલ પાર કરી ગોકુળમા આવી પહોચ્યો ત્યા પહોચતા જ તેને બે પુરુષો મળ્યા, તેમણે પૂછ્યુ કે આપ કયા જઈ રહ્યા છો ? અગડદત્તે કહ્યુ–કે, હુ શખપુર જઈ રહ્યો છુ એ બન્નેએ કહ્યુ કે જો આપ કહો તો અમે પણ આપની સાથે સાથે આવીએ અગડદત્તે કહ્યુ એમા મને શુ વાધો હોય ? ખુશીથી ચાલો

અગડદત્તે વિશ્રાન્તિ લઈ રહેલા ઘોડાઓને રથમા જોડયા એટલે તે બન્નેએ કહ્યુ આ માર્ગે જવામા જોખમ છે આ રસ્તે ભયકર જગલ આવે છે તેમા ચાર પ્રકારના ભય છે ૧ દુર્યોધન ચોરનો, ૨ મદોન્મત્ત ગજરાજનો, ૩ દૃષ્ટિવિષ સર્પનો, ૪ વાઘનો, આથી આ છ માસના માર્ગને બદલે એક વરસે શખપુર પહોચાડે છે તે લાબા માર્ગેથી ચાલવુ ઉચિત છે અગડદત્તે કહ્યુ–બીજાની જરૂર નથી આપણે આ છ મહિનાના ટૂકા માર્ગેથી જ

युष्मान् शीघ्रमेव शखपुर प्रापयिष्यामि । तच्छ्रुत्वा-तौ गोकुलादागतौ पुरुषौ, अन्ये च धनिनः पान्थास्तेन सह चलिताः ।

तदा जटाजूटमुकुटत्रिशूलकुण्डिकाधारी भस्मोद्धूलितशरीरो योगी भिक्षुः समिलितः । स तदाऽगडदत्त वदति-वत्स ! शखपुरे ममापि गन्तव्यम्, किंतु मत्सन्निधौ स्वर्णदीनाराः सन्ति, ते धार्मिकपुरुषैः परमार्थकार्यार्थं दत्ताः, तान् गृहाण, यथाऽह मार्गे निःशङ्कमनसा व्रजामि। इत्युक्त्वा स तस्मै राजकुमाराय दीनारग्रन्थिका दत्त्वा सार्थिकैः सह चलितः । स च गानेन, नृत्येन, गत्या, चेष्टया, स्वरेण,

को मै शीघ्र ही शखपुर पहुँचा दूगा । अगडदत्त की इस बात को सुनकर गोकुल से आये हुए वे दोनों पुरुष तथा और भी बहुत से धनिक मुसाफिर उसके साथ वहा से चले ।

मार्ग मे चलते ही इनको एक योगी मिला-जिसके मस्तक पर जटा जूट का मुकुट जैसा रखा था, त्रिशूल एव कुण्डिका जिसके हाथ मे थी । भस्म से जिसका समस्त शरीर आच्छादित हो रहा था । उसने अगडदत्तसे कहा वत्स ! शखपुर मुझे भी जाना है किन्तु मेरेपास सोना महोरे है, इनको कितनेक धार्मिक पुरुषोंने मुझे परमार्थ कार्य के लिये दिया है इसलिये तुम इनको अपने पास रखलो तो-मै निःशक बनकर मार्ग मे चलता रहूगा । अगडदत्त ने उसकी बात को मान लिया और उसके द्वारा दी गई दीनारों की पोटली को अपने पास रथ मे रखलिया । बाबाजी अब निश्चिन्त होकर अन्य मुसाफिरो के साथ २ आगे २ चलने लगे । योगी तो थे ही इसलिये साथ के लोगों को बह

આપ લોકોને હુ જલ્દીથી શ ખપુર પહોચાડી દઈશ અગડદત્તની વાત સાભળીને ગોકુળથી સાથે થએલા તે બન્ને પુરુષો તેમજ બીજા પણ ઘણા ધનિક મુસાફરો તેની સાથે ચાલ્યા

માર્ગમા ચાલતા ચાલતા તેમને એક યોગી મળ્યો જેના મસ્તક ઉપર મોટી જટા હતી, તેના હાથમા ત્રિશૂળ અને ખપ્પર હતુ તેના આખા શરીરે રાખ ચોળેલી હતી તેણે અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ ! મારે પણ શ ખપુર જવુ છે પરતુ મારી પાસે સોના મહોરો છે કેટલાક ધનિક પુરુષોએ પરમાર્થ કાર્ય માટે મને તે આપી છે આને આપ જો આપની પાસે રાખો તો હુ નિશ્ચિંતે રસ્તો કાપીશ અગડદત્તે તેની વાત માની લીધી અને તે સાધુએ આપેલી સોના મહોરોની પોટલી પોતાના રથમા મૂકી યોગી નિશ્ચિત બની બીજા મુસાફરોની સાથે આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો તે યોગી તો હતા જ એટલે ગાનતાન અને

भिल्लाना भयात् क्वापि गतमिति मत्वा एकेन रथेन गच्छंस्तामटवीमुल्लंघ्य, गोकुलमागतः। गोकुलाद् द्वौ पुरुषौ निर्गत्य तं पृच्छन्तौ-भवान् क्व यास्यति। स राजकुमारोऽगडदत्तः प्राह-शङ्खपुरं गच्छामि। तौ कथितवन्तौ-यदीच्छसि, आवामपि त्वया सह गन्तुमिच्छावः। अगडदत्त प्राह-एवमस्तु।

अथाग्रे गन्तुकामोऽगडदत्तो रथे तुरङ्गमौ योजयति, तदा तौ कथितवन्तौ-अत्र मार्गे श्वापदसंकुलं महावनं मिलिष्यति, तत्र चत्वारि भयानि वर्तन्ते-दुर्योधननामकश्चौरः१, मत्तो हस्ती २, दृष्टिविषः सर्पः ३, व्याघ्रश्च ४। तस्मादमुं षण्मासगम्यं मार्गं त्यक्त्वाऽमुना वर्षगम्यमार्गेण गच्छ, अगडदत्तो वदति-अस्मिन्नेव मार्गे गच्छत,

---

एकाकी कि-'मेरा सैन्य भिल्लो के भयसे कहीं चला गया है' यों समझ कर चल दिया, और बहुत जल्दी इस अटवी को पार कर गोकुल में आ पहुँचा। वहा आते ही इससे दो पुरुषों ने आकर पूछा कि आप कहा जा रहे हैं?। अगडदत्त ने कहा कि मै शङ्खपुर जा रहा हूं। उन दोनों ने तब कहा कि यदि आप कहे तो हम भी आपके साथ २ चलें। अगडदत्त ने कहा-चलो हमारा इसमें क्या हर्ज है।

अगडदत्त ने आगे जाने की इच्छा से सुस्ताने के लिये छोडे हुए घोडों को रथ मे जुतवाया कि इतने मे उन दोनों ने कहा-इस मार्ग से चलने मे आगे एक श्वापदों से संकुल महावन पडता है वहा ४ भय हैं, वे ये हैं १ दुर्योधन चोरका, २ मदोन्मत्त गजराजका, ३ दृष्टिविष सर्पका ४ व्याघ्रका। इसलिये इम छहमास के मार्गको छोडकर एक वर्षमे शंख पुर पहुँचाने वाले मार्ग से चलने में ही श्रेय है। उनकी बात सुनकर अगडदत्त ने कहा-इसी छहमास वाले मार्ग से ही चलेगे। आप लोगों

હકાર્યો અને ઝડપથી તે જગલ પાર કરી ગોકુળમા આવી પહોચ્યો ત્યા પહોચતા જ તેને બે પુરુષો મળ્યા, તેમણે પૂછ્યુ કે આપ કયા જઈ રહ્યા છો ? અગડદત્તે કહ્યુ-કે, હુ શખપુર જઈ રહ્યો છુ એ બન્નેએ કહ્યુ કે જો આપ કહો તો અમે પણ આપની સાથે સાથે આવીએ અગડદત્તે કહ્યુ એમા મને શુ વાધો હોય ? ખુશીથી ચાલો

અગડદત્તે વિશ્રાન્તિ લઈ રહેલા ઘોડાઓને રથમા જોડ્યા એટલે તે બન્નેએ કહ્યુ આ માર્ગે જવામા જોખમ છે આ રસ્તે ભયકર જગલ આવે છે તેમા ચાર પ્રકારના ભય છે ૧ દુર્યોધન ચોરનો, ૨ મદોન્મત્ત ગજરાજનો, ૩ દૃષ્ટિવિષ સર્પનો, ૪ વાઘનો, આથી આ છ માસના માર્ગને બદલે એક વરસે શખપુર પહોચાડે છે તે લાબા માર્ગેથી ચાલવુ ઉચિત છે અગડદત્તે કહ્યુ-બીવાની જરૂર નથી આપણે આ છ મહિનાના ટૂકા માર્ગેથી જ જવુ છે

युष्मान् शीघ्रमेव शङ्खपुरं प्रापयिष्यामि । तच्छ्रुत्वा–तौ गोकुलादागतौ पुरुषौ, अन्ये च धनिनः पान्थास्तेन सह चलिताः ।

तदा जटाजूटमुकुटत्रिशूलकुण्डिकाधारी भस्मोद्धूलितशरीरो योगी भिक्षुः समिलित । स तदाऽगडदत्त वदति–वत्स ! शङ्खपुरे ममापि गन्तव्यम्, किंतु मत्संनिधौ स्वर्णदीनारा सन्ति, ते धार्मिकपुरुषै परमार्थकार्यार्थं दत्ताः, तान् गृहाण, यथाऽहं मार्गे निःशङ्कमनसा व्रजामि । इत्युक्त्वा स तस्मै राजकुमाराय दीनार-ग्रन्थिका दत्त्वा सार्थिकै सह चलितः । स च गानेन, नृत्येन, गत्या, चेष्टया, स्वरेण,

को म शीघ्र ही शङ्खपुर पहुँचा दूगा । अगडदत्त की इस बात को सुन-कर गोकुल से आये हुए वे दोनो पुरुष तथा और भी बहुत से धनिक मुसाफिर उसके साथ वहा से चले ।

मार्ग मे चलते ही इनको एक योगी मिला–जिसके मस्तक पर जटा जूट का मुकुट जैसा रखा था, त्रिशूल एव कुण्डिका जिसके हाथ मे थी । भस्म से जिसका समस्त शरीर आच्छादित हो रहा था । उसने अगडदत्तसे कहा वत्स ! शङ्खपुर मुझे भी जाना है किन्तु मेरेपास सोना महोरे है, इनको कितनेक धार्मिक पुरुषोंने मुझे परमार्थ कार्य के लिये दिया है इसलिये तुम इनको अपने पास रखलो तो–मै निःशङ्क बनकर मार्ग मे चलता रहूगा । अगडदत्त ने उसकी बात को मान लिया और उसके द्वारा दी गई दीनारों की पोटली को अपने पास रथ मे रखलिया । बाबाजी अब निश्चिन्त होकर अन्य मुसाफिरों के साथ २ आगे २ चलने लगे । योगी तो थे ही इसलिये साथ के लोगों को वह

આપ લોકોને હુ જલ્દીથી શખપુર પહોચાડી દઇશ અગડદત્તની વાત સાભળીને ગોકુળથી આવે થએલા તે બન્ને પુરુષો તેમજ બીજા પણ ઘણા ધનિક મુસાફરો તેની સાથે ચાલ્યા

માર્ગમા ચાલતા ચાલતા તેમને એક યોગી મળ્યો જેના મસ્તક ઉપર મોટી જટા હતી, તેના હાથમા ત્રિશૂળ અને ખપ્પર હતુ તેના આખા શરીરે રાખ ચોળેલી હતી તેણે અગડદત્તને કહ્યુ, વત્સ ! મારે પણ શખપુર જવુ છે પરતુ મારી પાસે સોના મહોરો છે કેટલાક ધનિક પુરુષોએ પરમાર્થ કાર્ય માટે મને તે આપી છે આને આપ જો આપની પાસે રાખો તો હુ નિશ્ચિતે રસ્તો કાપીશ અગડદત્તે તેની વાત માની લીધી અને તે સાધુએ આપેલી સોના મહોરોની પોટલી પોતાના રથમા મૂકી યોગી નિશ્ચિત બની બીજા મુસાફરોની સાથે આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યો તે યોગી તો હતા જ એટલે ગાનતાન અને

चक्षु सादृश्यात् तस्य दयो दायकश्चक्षुर्दय, यथा हरिणादिशरण्येऽरण्ये लुण्टाक लुण्टितेभ्य पट्टिकादिदानेन चक्षूंपि पिधाय हस्तपादादि बद्ध्वा तैर्गर्त्ते पातितभ्य कश्चि त्पट्टिकाऽपनोदेन चक्षुर्दत्वा मार्गं प्रदर्शयतीति तथा भगवानपि भवारण्ये रागद्वेपलुण्टाक–लुण्टिताऽऽत्मगुणधनेभ्यो दुराग्रहपट्टिकाऽऽच्छादितनानचक्षुर्म्यो मिथ्यात्वगर्ते पातितेभ्यस्त दपनयनपूर्वक ज्ञानचक्षुर्दत्वा मोक्षमार्गं प्रदर्शयति। एतदेव प्रकारान्तरेणाऽऽह '**मग्गदए**' मार्गदय –सम्यग्रत्नत्रयलक्षण शिवपुरपथ, यद्वा–विशिष्टगुणस्थानप्रापक क्षयोपशमभावो

आखों के ऊपर पट्टी बाधकर एव हाथ पैर बाधकर खड्डे मे पटके गये प्राणियों को कोई दयालु सज्जन उनकी आखों की पट्टी खोल कर एव उन्हें खड्डे से निकाल कर मार्ग दिखलाता है और इस अपेक्षा जैसे वह उन्हे व्यावहारिकरूप से चक्षु का दाता कहा जाता है उसी प्रकार भगवान् भी इस ससाररूप अरण्य मे रागद्वेप आदि चोरों द्वारा जिनका आत्मगुणरूपी धन हरण किया जा चुका है एव दुराग्रहरूपी पट्टी द्वारा जिनके ज्ञानरूपी नेत्र ढके हुए है तथा जो मिथ्यात्वरूपी खड्डे मे पडे है ऐसे प्राणियों को उस मिथ्यात्वरूपी खड्डे से निकालकर ज्ञानरूपी चक्षु देकर उन्हें मुक्तिमार्ग दिखलाते है, अत प्रभु **चक्षुर्दय** है। इसी बातको प्रकारान्तर से सूत्रकार पुन प्रदर्शित करते है–(**मग्गदए**) वे प्रभु मार्गदय हैं–सम्यग्दर्शनादि रत्नत्रय मुक्ति का मार्ग है, अथवा विशिष्ट गुणस्थानों का प्रापक क्षयोपशमभाव भी मार्ग है। प्रभु इसके दाता है। (**सरणदए**) कर्मरूपी शत्रुओं से वशीकृत होने के कारण

આવેલા અને આખોના ઉપર પટ્ટી બાધીને તેમજ હાથ પગ બાધીને ખાડામા નાખી દેવામા આવેલા પ્રાણિઓને કોઇ દયાળુ સજ્જન તેમની આખોની પટ્ટી ખોલીને તેમજ તેમને ખાડામાથી બહાર કાઢીને રસ્તો બતાવે છે અને તે અપેક્ષાએ તે જેમ તેના વ્યાવહારિકરૂપથી ચક્ષુનો દાતા કહેવાય છે, તેજ પ્રકારે ભગવાન પણ આ સસારરૂપ અરણ્યમા રાગદ્વેષ આદિ ચોરો દ્વારા જેના આત્મગુણરૂપી ધન હરણ કરવામા આવી ચુકેલુ છે તેમજ દુરાગ્રહરૂપી પટ્ટીદ્વારા જેના જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઢાકી દીધેલા છે તથા જે મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામા પડયા છે તેવા પ્રાણિઓને તે મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાથી કાઢીને જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ આપીને તેમને મુક્તિમાર્ગ બતાવે છે તેથી પ્રભુ ચક્ષુર્દય છે આ વાતને પ્રકારાન્તરથી સૂત્રકાર ફરીને પ્રદર્શિત કરે છે, (मग्गदए) તેઓ (પ્રભુ) માર્ગ દય છે–સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રય મુક્તિનો માર્ગ છે અથવા વિશિષ્ટ ગુણસ્થાનોને પ્રાપ્ત કરાવનાર ક્ષયોપશમભાવ પણ માર્ગ છે પ્રભુ તેનો દાતા છે (सरण

दए जीवदए बोहिदए धम्मदए धम्मदेसए धम्मनायए धम्म-

मार्ग, तस्य दय—दाता, 'सरणदए' शरणदय—शरण—परित्राण कर्मरिपुवशीकृततया व्याकुलाना प्राणिना रक्षणस्थान वा तस्य दय। 'जीवदए' जीवदय—जीवेषु—एकेन्द्रियादिसमस्तप्राणिषु दया—सङ्कटमोचनलक्षणा यस्येति, यद्वा—जीवन्ति मुनयो येन स जीव—संयमजीवित तस्य दय। 'बोहिदए' बोधिदय—बोधि—जिनप्रणीतधर्ममूलभूता तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणसम्यग्दर्शनरूपा तस्या दय। 'धम्मदए' धर्मदय—धर्म—दुर्गतिप्रपतज्जन्तुसंरक्षणलक्षण श्रुतचारित्रात्मकस्तस्य दय। 'धम्मदेसए' धर्मदेशक—धर्म=शास्त्रप्रतिपादितलक्षणस्तस्य देशक=उपदेशक। 'धम्मनायए' धर्मनायक—

व्याकुल हुए प्राणियों को प्रभु निर्भय स्थान के प्रदायक है, (जीवदए) भगवान् की दया केवल सज्ञी पचेन्द्रिय जीवों तक ही सीमित (व्याप्त) नहीं है किन्तु एकेन्द्रिय से लेकर समस्त सज्ञी असज्ञी पचेन्द्रिय प्राणियोंतक भी वह एकरस होकर वह रहा है, इसलिये वे जीवदय है। अथवा—मुनिजन जिस जीवनसे जीते है ऐसा जो सयमरूप जीवित है उसके प्रदाता होने से प्रभुको जीवदय कहा गया है। (बोहिदए) भगवान समकितरूपी बोधको देने वाले है। (धम्मदए) दुर्गति में गिरते हुए प्राणियोंको जो धारण अर्थात् रक्षण करे वह श्रुतचारित्रात्मक धर्म ही धर्म है। भगवान उस धर्मके दाता है। (धम्मदेसए) भगवान् उक्तस्वरूप धर्मके उपदेशक है। (धम्मनायए) भगवान उस धर्मके नायक=नेता अर्थात् प्रभवस्थान है।

दए) કર્મરૂપી શત્રુઓથી વશ કરાએલા હોવાના કારણે વ્યાકુલ થએલા પ્રાણિઓને પ્રભુ નિર્ભય સ્થાનના પ્રદાયક છે (जीवदये) ભગવાનની દયા કેવલ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો સુધી જ વ્યાપ્ત (મર્યાદિત) નથી, પરંતુ એકેન્દ્રિયથી માંડીને સમસ્ત સંજ્ઞી અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પ્રાણીઓ સુધી પણ તેઓ એકરસ થઈને વહે છે, તે માટે તેઓ જીવદય છે અથવા મુનિજન જેવું જીવન જીવે છે તેવું સંયમરૂપ જીવન જે છે તેના પ્રદાતા હોવાથી પ્રભુને જીવદય કહેલા છે (बोहिदये) ભગવાન્ સમકિતરૂપી બોધને દેવાવાળા છે (धम्मदए) દુર્ગતિમાં પડતા પ્રાણિઓનો ઉદ્ધાર અર્થાત્ રક્ષણ કરે તે શ્રુતચારિત્રાત્મક ધર્મ જ ધર્મ છે ભગવાન્ તે ધર્મના દાતા છે (धम्मदेसए) ભગવાને ઉપર કહેલા સ્વરૂપ ધર્મના ઉપદેશક છે (धम्मनायए) ભગવાન તે ધર્મના નાયક=નેતા અર્થાત્ પ્રભવસ્થાન છે (धम्मसारही) ભગવાન ધર્મરૂપ

सारही धम्मवरचाउरत-चक्कवट्टी दीवो ताण सरणगई पइट्ठा

धर्मस्य नायक =नेता प्रभु इति यावत्। 'धम्मसारही' धर्मसारथि - धर्मस्य सारथि, भगवति सारथित्वारोपेण धर्मे रथत्वारोपो व्यज्यत इति परम्परितरूपकालङ्कारस्तस्माद् यथा सारथी रथद्वारा तत्स्थमनुजान् सुखपूर्वकमभीष्टं स्थानं नयति उन्मार्गगमनादितश्च प्रतिरुणद्धि तथा भगवान् धर्मद्वारा मोक्षस्थानमिति भाव । 'धम्मवर-चाउरत-चक्कवट्टी' धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती-दान-शील-तपो-भावै चतसृणा नरकादिगतीना चतुर्णां वा कषायाणामन्तो नाशो यस्मात्, अथवा-चतस्रो गतीश्चतुर कषायान् वाऽन्तयति नाशयतीति, यद्वा-चतुर्भिर्दानशीलतपोभावै कृत्वाऽन्तो रम्योऽथवा चत्वारो दानादयोऽन्ता-अवयवा

(धम्मसारही) भगवान् धर्मरूप रथका सचालन करनेवाले हैं। भगवानम सारथित्वका आरोप करनेसे धर्ममे रथत्वका आरोप व्यञ्जित होता है, इसलिये यहाँ परम्परितरूपक अलङ्कार समझना चाहिये। इसका अभिप्राय यह है कि, जैसे सारथी रथद्वारा रथ पर बैठ हुए पथिकोंको सुखपूर्वक उनके अभीष्ट स्थानमे पहुँचाता है, उन्मार्गगमन आदिसे उनको रोकता है, उसी प्रकार भगवान भी धर्मरूप रथमें भव्य प्राणियोंको बैठाकर उसके द्वारा उन्हे उनका अभीष्ट मोक्ष स्थानतक सुखपूर्वक पहुँचा देते हैं और उन्हे उन्मार्गसे रोकते है। इसलिये भगवान् धर्मसारथि कहे गये है। (धम्मवर-चाउरतचक्कवट्टी) दान, शील, तप, एव भाव इन धर्मके जिन चार पायों द्वारा चार नरकादि गतियोका अथवा चार क्रोधादि कषायोंका नाश होता है, अथवा-चार गतियोंका एव चार कषायोका जो नाश करता है, अथवा दान, शील, तप एव

રથના સચાલન કરવાવાળા છે ભગવાનમા સારથિત્વનો આરોપ કરવાથી ધર્મમા રથત્વનો આરોપ વ્યજિત (પ્રગટ) થાય છે તેથી અહી પરપરિત રૂપક અલકાર સમજવો જોઇએ તેનો અભિપ્રાય એ છે કે જેમ સારથી રથ દ્વારા રથ પર બેઠા બેઠા પથિકોને સુખપૂર્વક તેના અભીષ્ટ સ્થાને પહોચાડે છે, આડા-અવળા માર્ગથી તેને રોકે છે, તેજ પ્રકારે ભગવાન પણ ધર્મરૂપ રથમા ભવ્ય પ્રાણિઓને બેસાડીને તે દ્વારા તેમને તેમના અભીષ્ટ મોક્ષ સ્થાન સુધી સુખપૂર્વક પહોચાડી દે છે અને તેમને ખોટા માર્ગથી રોકે છે આથી ભગવાન ધર્મસારથિ કહેવાય છે (धम्मवरचाउरतचक्कवट्टी) દાન, શીલ, તપ, તેમજ ભાવ એ ધર્મના જે ચાર પાયા છે તે વડે ચાર નરકાદિ ગતિઓનો અથવા ચાર કષાયોનો નાશ થાય છે અથવા ચાર ગતિઓનો તેમજ ચાર

यस्य, यद्वा—चत्वारि दानादीनि अन्तानि स्वरूपाणि यस्य, 'अन्तोऽवयवे स्वरूपे च'—इति हेमचन्द्र । स चतुरन्त स एव स्वार्थिके प्रज्ञादित्वादणि चातुरन्त, चातुरन्त एव चक्र जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात्, वरञ्च तत—चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्रापेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्व व्यज्यते लोकद्वयसाधकत्वात्, धर्म एव वरचातुरन्तचक्र धर्मवरचातुरन्तचक्र तादृशस्य धर्माऽतिरिक्तस्यासम्भवात् । अतएव सौगतादि—धर्माभासनिरास तेषा तात्त्विकार्थप्रतिपादकत्वाभावेन श्रेष्ठत्वाभावात्, धर्मवरचातुरन्त-चक्रेण वर्तितु शील यस्येति धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्त्ती, चक्रवर्त्तिपदेन षट्खण्डाधिपति—सादृश्य व्यज्यते, तथाहि—चत्वार —उत्तरदिशि हिमवान शेषदिक्षु चोपाधिभेदेन समुद्रा अन्ता सीमानस्तेषु स्वामित्वेन भवश्चातुरन्त, चक्रेण—रत्नभूत—प्रहरणविशेषसदृशेन चारित्ररत्नेन वर्तितु शील यस्य स चक्रवर्ती, चातुरन्तश्चासौ चक्रवर्ती च चातुरन्तचक्रवर्ती,

---

भाव इन चारको लेकर जो रम्य—श्रेष्ठ है, अथवा—दानादिक चार जिसके अवयव हैं, अथवा—दानादिक चार जिसके स्वरूप हैं, वह चतुरन्त है, चतुरन्त शब्दसे स्वार्थमें अण् प्रत्यय करने पर "चातुरन्त" बन जाता है, चातुरन्तही जन्म, जरा और मरणका उच्छेदक होनेसे एक चक्र है, इसे वर शब्दके साथ सबधित करने पर "वरचातुरन्तचक्र" ऐसा पद बन जाता है, वर पद इस चातुरन्तचक्रको राज-चक्रकी अपेक्षा श्रेष्ठ प्रकट करनेके लिये दिया गया है । राजचक्र तो केवल इस लोककाही साधक होता है तब कि यह चातुरन्तचक्र इहलोक और परलोक इन दोनों लोकोंका साधक माना गया है । अब इस "वरचातुरन्तचक्र" पदको धर्मके साथ मिलाने पर "धर्मवरचातुरन्तचक्र" इस प्रकारका पद निष्पन्न हो जाता है,

---

કષાયોનો જે નાશ કરે છે અથવા દાન શીલ, તપ તેમજ ભાવ એ ચારને લઈને જે રમ્ય-શ્રેષ્ઠ છે અથવા દાનાદિક ચાર જેના અવયવો છે અથવા દાનાદિક ચાર જેનુ સ્વરૂપ છે તે ચતુરન્ત છે ચતુરન્ત શબ્દથી સ્વાર્થમા અણ પ્રત્યય કરવાથી ચાતુરન્ત બને છે ચાતુરન્ત જ જન્મ જરા અને મરણનો નાશ કરનાર હોવાથી ચક્ર છે, તેને વર શબ્દની સાથે જોડવાથી 'વરચાતુરન્તચક્ર' એવુ પદ બની જાય છે વર પદ આ ચાતુરન્તચક્રને રાજ ચક્રની અપેક્ષાએ શ્રેષ્ઠ પ્રકટ કરવા માટે આપેલુ છે રાજચક્ર તો કેવલ આજ લોકનો સાધક બને છે જ્યારે આ ચાતુરન્તચક્ર ઈહલોક અને પરલોક એ બન્ને લોકોનો સાધક માનવામા આવે છે હવે આ 'વરચાતુરન્તચક્ર' પદને ધર્મની સાથે જોડવાથી 'ધર્મવરચાતુરન્તચક્ર' આ પ્રકારનુ પદ

अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धरे वियट्टच्छउमे जिणे जावए तिण्णे

धर्मेण—न्यायेन वरः श्रेष्ठ इतरतीर्थिकाऽपेक्षयेति धर्मवरः, धर्मा पुण्य—यम—न्याय स्वभावा-ऽऽचारसोमपा, इत्यमर, स चासौ चातुरन्तचक्रवर्ती च। यद्वा—चातुरन्त च तच्चक्र चातुरन्तचक्र, वरश्च तच्चातुरन्तचक्र वरचातुरन्तचक्र धर्मो वरचातुरन्तचक्रमिव धर्मवरचातुरन्त चक्र, तेन वर्तितु वर्तयितु वा शील यस्य स तथा। 'दीवो' द्वीप —ससारसमुद्रे निमज्जता द्वीपतुल्यत्वात्। 'ताण' त्राण कर्मकदर्थिताना भव्याना रक्षणसमर्थ। अत एव तेषा 'सरणगई' शरणगति —आश्रयस्थानम्। 'पइट्ठा' प्रतिष्ठा—कालत्रयेऽप्यविनाशित्वेन स्थित। 'अप्पडिहय—वर—नाण—दसण—धरे' अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधर —प्रतिहत

जिसका अर्थ "धर्मही वरचातुरन्तचक्र है" ऐसा होता है। अन्य सौगतादिक धर्म धर्मवरचातुरन्तचक्र नहीं है, क्योकि उनमे तात्त्विकता का अभाव है। इसका भी कारण एक यही है कि वे यथावस्थित अर्थका यथार्थ प्रतिपादन नहीं करते है। इस धर्मवर-चातुरन्तचक्रके अनुसार जिसके वर्तन करनेका स्वभाव है वह धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती है, अत एव भगवान् धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती है। भगवान् ससार समुद्रमे डूबनेवाले प्राणियोंके द्वीपतुल्य है, इसलिये वे स्वय (दीवो) द्वीप है। (ताण) कर्मों से कदर्थित भव्योंके प्रभु रक्षक है इसलिये त्राता कहे गये है, और इसी कारण वे (सरणगई) भव्योंके लिये शरणस्वरूप है। (पइट्ठा) प्रभु स्वय प्रतिष्ठास्वरूप इसलिये है कि तीनों कालो मे भी उनका कभी भी विनाश नहा होता है। (अप्प-डिहय—वर—नाण—दसणधरे) प्रभुका अनतज्ञान एव अनत दर्शन अप्रतिहत—निरा

નિષ્પન્ન થાય છે જેનો અર્થ '**ધર્મ જ વરચાતુરન્તચક્ર**' છે એવો થાય છે બીજા સૌગત આદિ, ધર્મ ધર્મવરચાતુરન્તચક્ર નથી, કેમકે તેમા તાત્ત્વિકતાનો અભાવ છે તેનુ પણ કારણ એક તો એ છે કે તેઓ યથાવસ્થિત અર્થને યથાર્થ (બરાબર) પ્રતિપાદન કરતા નથી આ ધર્મવરચાતુરન્તચક્રને અનુસરીને જેનો વર્તન કરવાનો સ્વભાવ છે તે ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી છે એટલે જ ભગવાન ધર્મવરચાતુરન્તચક્રવર્તી છે ભગવાન સસાર સમુદ્રમા ડૂબવાવાળા પ્રાણિઓના દ્વીપ જેવા છે તેથી તેઓ પોતે (दीवो) દ્વીપ છે (ताण) કર્મોથી કદર્થિત ભવ્યોના પ્રભુ રક્ષક છે તે માટે તેઓ ત્રાતા કહેવાય છે, અને તે જ કારણથી તેઓ (सरणगई) ભવ્યોને માટે શરણસ્વરૂપ છે (पइट्ठा) પ્રભુ પોતે પ્રતિષ્ઠા—સ્વરૂપ એટલા માટે છે કે ત્રણે કાળમા પણ તેમનો કદીએ વિનાશ થતો નથી (अप्पडिहय—वर—नाण—दसण—धरे) પ્રભુનુ

तारए बुद्धे बोहए मुत्ते मोयगे सव्वन्नू सव्वदरिसी सिव-मयल-

भित्तावावरणरहित न प्रतिहतम्-अप्रतिहत, ज्ञानञ्च दर्शनञ्चेति ज्ञानदर्शन, वरे श्रेष्ठ च ते ज्ञानदर्शने-वरज्ञानदर्शने-केवलज्ञानकेवलदर्शने, अप्रतिहते वरज्ञानदर्शने-अप्रतिहतवरज्ञानदर्शने, धरतीति धर -अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनयोर्धर -अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधर - आवरणरहितकेवलज्ञानकेवलदर्शनधारी। 'वियट्टच्छउमे' व्यावृत्तच्छद्मा-छाद्यते-आव्रियते केवलज्ञान-केवलदर्शनाद्यात्मनोऽनेनेति छद्म-घातिकर्मवृन्द-ज्ञानावरणाद्यादिरूप कर्मजातम्, व्यावृत्त-निवृत्त छद्म यस्मात् स व्यावृत्तच्छद्मा। 'जिणे' जिन - रागद्वेषशत्रुविजेता। 'जावए' जापक -जापयति=रागद्वेषादिशत्रून् जयन्त भव्यजीवगण धर्मदेशनादिना प्रेरयतीति जापक। 'तिण्णे' तीर्ण -स्वय ससारौघ तीर्ण -उत्तीर्ण। 'तारए' तारक -तारयति-उत्तोऽन्यान भव्यजीवान् प्रेरयतीति तारक। 'बुद्धे' बुद्ध -स्वय

वरण एव वर=श्रेष्ठ हे अर्थात् प्रभु आवरणरहित केवलज्ञान, केवलदर्शन के धारक हैं। (वियट्टच्छउमे) केवलज्ञान एव केवलदर्शनादिक जिसके द्वारा आवृत होते हैं वह यहा छद्म शब्दसे गृहीत हुआ है, अत इस दृष्टिसे 'छद्म' शब्दका अर्थ घातिक कर्म होता है, यह छद्म प्रभुकी आत्मासे सर्वथा निवृत्त हो चुका है, इसलिये प्रभु व्यावृत्तछद्म है। (जिणे) रागादिक अतरग शत्रुओं पर विजय पाने से प्रभु जिन हैं। (जावए) जीतनेवाले भव्यजीवों को प्रभु ने अपनी धर्मदेशना द्वारा आत्मकल्याण के मार्ग की ओर प्रेरित किया, इसलिये प्रभु जापक-जितानेवाले है। (तिण्णे) ससारसमुद्र से पार होने की वजह से प्रभु स्वय तीर्ण है। (तारए) भगवान ने ससारसमुद्र से पार होने की इच्छावाले जीवो को प्रेरित किया इसलिये

અનતજ્ઞાન તેમજ અનત દર્શન અપ્રતિહત-નિરાવરણ તેમજ વર=શ્રેષ્ઠ છે અર્થાત્ પ્રભુ આવરણરહિત કેવલજ્ઞાન અને કેવલ દર્શનના ધારક છે (वियट्टच्छउमे) કેવલજ્ઞાન તેમજ કેવલ દર્શનાદિક જેના દ્વારા ઢંકાઈ જાય છે તે અહીં છદ્મ શબ્દથી લેવામા આવેલ છે આમ એ દૃષ્ટિથી છદ્મ શબ્દનો અર્થ ઘાતિકર્મ થાય છે આ છદ્મ પ્રભુના આત્માથી સર્વથા નિવૃત્ત થયેલો છે માટે પ્રભુ વ્યાવૃત્ત-છદ્મ છે (जिणे) રાગાદિક અતરગ શત્રુઓ પર વિજય મેળવવાથી પ્રભુ જિન છે (जावए) જીતવાવાળા ભવ્ય જીવોને પ્રભુએ પોતાની ધર્મદેશના દ્વારા આત્મકલ્યાણના માર્ગના તરફ પ્રેરિત કર્યા તે માટે પ્રભુ જાપક-જીતાવવાવાળા છે (तिण्णे) સસાર સમુદ્રથી પાર થવાના કારણે પ્રભુ પોતે તીર્ણ છે (तारए) ભગવાને સસાર સમુદ્રથી પાર થવાના ઈચ્છાવાળા જીવોને

बोध प्राप्त । 'बोहए' बोधक बुध्यमानान् अन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति बोधक 'मुत्ते' मुक्त—अमोचि स्वय कर्मपञ्जरादिति मुक्त । 'मोयए' मोचक—मुच्य मानानन्यान् भव्यजीवान् प्रेरयतीति मोचक । 'सव्वण्णू' सर्वज्ञ—सर्वं सकलद्रव्य-गुण-पर्यायलक्षण वस्तुजात याथातथ्येन जानातीति सर्वज्ञ । 'सव्वदरिसी' सर्वदर्शी—सर्व—समस्त पदार्थस्वरूप सामान्येन द्रष्टु शीलमस्याऽसौ सर्वदर्शी । 'सिव' शिव निखिलोपद्रवरहितत्वाच्छिव—कल्याणमय, स्थानमित्यस्य विशेषणमिदम् । शिवादीना सर्वेषा द्वितीयान्तानामग्रेतनेन सपाविउकामे—इत्यनेन सम्बध । 'अयल' अचल स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियाशून्यम् । 'अरुय' अरुजम्—अविद्यमाना रुजो यस्य

तारक है । (बुद्धे) स्वय बोध को प्राप्त होने के कारण भगवान् बुद्ध है, (बोहए) बुध्यमान अनेक भव्य जीवों को प्रेरित करने से वे बोधक है, (मुत्ते) भगवान ने स्वय कर्मरूपी पींजरे से मुक्ति प्राप्त की, इसलिये मुक्त हैं । (मोयगे) और कर्मरूपी पांजरे से मुक्त होने की इच्छावाले जीवों को उन्हों ने मुक्त किया इसलिये वे मोचक है । (सव्वण्णू) सकलद्रव्यों के समस्त गुण और पर्यायों को युगपत् हस्तामलकवत् यथार्थ जानने से प्रभु सर्वज्ञ हैं । (सव्वदरिसी) तथा सामान्यरूप से त्रिकालवर्ती समस्त द्रव्यों के द्रष्टा होने से प्रभु सर्वदर्शी हे । (सिव-मयल-मरुय-मणत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणरावत्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे) निखिल उपद्रव रहित होने से शिव=कल्याणमय, स्वाभाविक एव प्रायोगिक चलनक्रिया से शून्य होने के कारण अचल, शरीर तथा मन से

પ્રેરિત કર્યા તેથી તેઓ તારક છે (बुद्धे) પોતે બોધ પામેલા હોવાના કારણે ભગવાન બુદ્ધ છે (बोहए) બુધ્યમાન અનેક ભવ્ય જીવોને બોધ માટે પ્રેરિત કરવાથી તેઓ બોધક છે (मुत्ते) ભગવાને પોતે કર્મરૂપી પાંજરામાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી તેથી તેઓ મુક્ત છે (मोयगे) અને કર્મરૂપી પીંજરામાથી મુક્ત થવાના ઇચ્છાવાળા જીવોને તેઓએ મુક્ત કર્યા તેથી તેઓ મોચક છે (सव्वण्णू) સકલ દ્રવ્યો (પદાર્થોના) સમસ્ત ગુણ અને પર્યાયોને યુગપત્ હસ્તામલકવત્ યથાર્થરૂપે જાણવાથી પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે (सव्वदरिसी) તથા સામાન્ય રૂપથી ત્રિકાલવર્તી સમસ્ત દ્રવ્યોના દ્રષ્ટા હોવાથી પ્રભુ સર્વદર્શી છે (सिव-मयल-मरुय-मणत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणरावत्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे) સકળ ઉપદ્રવ રહિત હોવાથી શિવ=કલ્યાણમય, સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક ચલન ક્રિયાથી શૂન્ય હોવાના કારણે અચલ,

मरुय-मणत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणरावित्ति सिद्धिगइणामधेय ठाण सपाविउकामे अरहा जिणे केवली सत्तहत्थुस्सेहे समचउ-

तत्—अविद्यमानशरीरमनस्कत्वात्—आधिव्याधिरहितम् इत्यर्थ । 'अणत' अनन्तम्—अविद्यमानोऽन्तो नाशो यस्य तत्। अत एव 'अक्खय' अक्षय—नास्ति कृतोऽपि क्षयो यस्य तत्—अविनाशी यथ । 'अव्वाबाह—अव्याबाध न विद्यते व्याबाधा—पीडा द्रव्यतो भावतश्च यत्र तत्। 'अपुणरावित्ति' अपुनरावृत्ति—अविद्यमाना पुनरावृत्ति—ससारे पुनरागमनरूपा यस्मात् तत्, यत्र गत्वा न कदाचिदप्यात्मा विनिवर्तते, समाम्नातमन्यत्राऽपि—न स पुनरावर्तते, न स पुनरावर्तते—इति। इत्थमुक्तशिवत्वादि-विशेषणविशिष्ट—'सिद्धिगइनामधेय' सिद्धिगतिनामधेय—सिद्धिगतिरिति नामधेय= प्रशस्त नाम यस्य तत्, 'ठाण' स्थानम्—स्थीयतेऽस्मिन् इति स्थान—लोकाग्रलक्षणम्। 'सपाविउकामे' सम्प्राप्तुकाम सम्यक् प्राप्तुप्रयत्नवान् इत्यर्थ । 'अरहा' अरहा—अविद्यमान रह—तिरोहित वस्तुजात यस्य सोऽरहा, 'अरहस्' इति सकारान्त शब्द, केवलज्ञानबलात् हस्तामलकीकृतलोकालोकवर्तिवस्तुकलाप इति यावत्। 'जिणे' जिन—रागद्वेषादिविजेता। 'केवली' केवली—केवलज्ञानसम्पन्न । 'सत्तहत्थुस्सेहे' सप्तहस्तोत्सेध—उत्सेध=उच्चैस्त्व

रहित होने के कारण अरुज—आधिव्याधिरहित, अनत—नाशरहित, अतएव अक्षय, अव्याबाध—द्रव्यपीडा एव भावपीडासे सर्वथा निर्मुक्त, अपुनरावृत्तिस्वरूप—जहा प्राप्त होने पर पुन ससार में वापिस जीव का आना न हो ऐसे स्वरूपवाले, सिद्धिगति इस प्रशस्त नाम से प्रसिद्ध स्थान—लोकाग्रस्थान को प्राप्त करने वाले [अरहा] केवलज्ञान के बल से लोकालोकवर्ति समस्त वस्तुजात को हस्तामलकवत् जानने वाले व प्रभु हे, एव (जिणे) रागद्वेषादिक विजेता है [केवली] केवलज्ञानसपन्न हे । [सत्त-

शरीर तथा मनथी रहित होवाना कारणे अरुज—आधि—व्याधि—रहित, अनत—नाश रहित, अने तेटला माटे अक्षय, अव्याबाध—द्रव्यपीडा तेमज भावपीडाथी सर्वथा निर्मुक्त, अपुनरावृत्ति—स्वरूप—ज्या पहोच्या पछी फरीथी संसारमा पाछा जीवनु आववु न थाय एवा स्वरूपवाळा सिद्धिगति ए प्रशस्त नामथी प्रसिद्ध स्थान—लोकाग्र स्थानने प्राप्त करवावाळा (अरहा) केवल ज्ञानना बळथी लोकालोकवर्ती समस्त वस्तुजातने हस्तामलकवत् जाणवावाळा ते प्रभु छे, तेमज (जिणे) रागद्वेष आदिना विजेता छे (केवली) केवलज्ञान—सपन्न छे (सत्तहत्थुस्सेहे) सात हाथ उचा छे (सम—चउरस—सठाण—सठिए)

रंस-सठाण-सठिए वज्ज-रिसह-नाराय-सघयणे अणुलोमवाउवेगे कंकग्गहणी कवोयपरिणामे सउणिपोस-पिट्ठंतरोरुपरिणए पउमु-

सप्तहस्त उत्सेधो यस्य स सप्तहस्तोत्सेध–सप्तहस्तोच्छ्रित इत्यर्थ । **'सम–चउ–रस–सठाण–सठिए'** सम–चतुरस्र–सस्थान–सस्थित –समाः–तुल्या अन्यूनाधिका, चतस्रोऽस्रयः=हस्तपादोपर्यधोरूपाश्चत्वारोऽपि विभागा [शुभलक्षणोपेता] यस्य (सस्थानस्य) तत् समचतुरस्र–तुल्यारोहपरिणाह तच्च सस्थानम्–आकारविशेष इति समचतुरस्र-सस्थान, तेन सस्थित=युक्त । **'वज्ज रिसह–नाराय–सघयणे'** वज्रर्षभनाराचसहनन –वज्र=कीलिकाकारमस्थि, ऋषभ –तदुपरिवेष्टनपट्टाऽऽकृतिकोऽस्थिविशेष, नाराचम्–उभयतोमर्कटबन्ध, तथा च द्वयोरस्थ्नो परिवेष्टितयोरुपरि तदस्थित्रय पुनरपि दृढी कर्तुं तत्र निखात कीलिकाऽऽकार वज्रनामकमस्थि यत्र भवति तद् वज्रऋषभनाराच तत् सहननम्–सहन्यन्ते=दृढीक्रियन्ते शरीरपुद्गला येन तत्सहननम्–अस्थिनिचयो यस्य स वज्रऋषभनाराचसहनन । **'अणुलोमवाउवेगे'** अनुलोमवायुवेग –अनुलोमोऽनुकूलो वायुवेग =शरीराऽन्तर्वर्ती वायुवेगो यस्य स तथा, वायुप्रकोपरहितदेह इत्यर्थ, **'कंकग्गहणी'** कङ्कग्रहणी–कङ्क पक्षिविशेष, तस्य ग्रहणीव ग्रहणी यस्य स कङ्कग्रहणी–कङ्कगुदाशयवद् गुदाशयवान् । **'कवोयपरिणामे'** कपोतपरिणाम –कपोतस्येव परिणाम आहारपरिपाको यस्य स तथा, यथा कपोतस्य जाठराऽनल पाषाणकणानपि पाचयति तथा तस्यापि जाठरानलोऽन्तप्रान्तादिसर्वविधाऽऽहारपरिपाचक । **'सउणि**

इत्युस्सेहे] सात हाथ ऊँचे है। (**समचउरस–सठाण–सठिए**) समचतुरस्रसस्थान-वाले [**वज्ज–रिसह–नाराय–सघयणे**] वज्र–ऋषभ–नाराच–सहनन से युक्त [**अणु-लोमवाउवेगे**] अनुकूल शरीरान्तर्वर्ती वायु के वेग से समन्वित, [**कंकग्गहणी**] कंकपक्षी के गुदाशय के समान गुदाशयवाले, [**कवोयपरिणामे**] कपोत की जठराग्नि जिस प्रकार ककर पत्थर के कणों को भी पचा देती है उसी प्रकार प्रभु की जठराग्नि भी सब प्रकार के आहार को पचा देती है ऐसी जठराग्नि वाले,

---

સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળા (वज्ज–रिसह–नाराय–सघयणे) વજ્ર–ઋષભ–નારાચ સંહનનથી યુક્ત (अणुलोमवाउवेगे) અનુકૂલ શરીરાંતર્વર્તી વાયુના વેગથી સમન્વિત, (कंकग्गहणी) કંક પક્ષીના ગુદાશયના જેવા ગુદાશયવાળા (कवोयपरिणामे) કપોતનો જઠરાગ્નિ જે પ્રકારે કાંકરા–પત્થરની કણીઓને પણ પચાવી દે છે તેજ પ્રકારે પ્રભુનો જઠરાગ્નિ પણ અન્ત પ્રાન્તઆદિ સર્વ પ્રકા

प्पल-गंध-सरिस-निस्सास-सुरभि-वयणे छवी निरायंक-उत्तम-पस-

पोस-पिट्ठतरोरु-परिणए' शकुनि-पोस-पृष्ठान्तरोरुपरिणत -शकुने पक्षिण पोसवत् पुरीपसम्पर्करहितो निरुपलेप पोस -गुदाशयो यस्य स शकुनिपोस, पृष्ठञ्च अन्तरे च- पृष्ठोदरयोरन्तरालवर्तिनी अङ्गे-पार्श्वाविति यावत्, ऊरू च जङ्घे एतेषा प्राण्यङ्गत्वात्समाहार-द्वन्द्वे-पृष्ठा-ऽन्तरोर पृष्ठपार्श्वजङ्घम्-तत् परिणत-विशिष्टपरिणामवत्-सुजात यस्य स तथा, शकुनिपोसश्चासौ पृष्ठान्तरोरुपरिणतश्च स शकुनिपोसपृष्ठाऽन्तरो-रुपरिणत -निर्लेपमलद्वारसुन्दरपृष्ठपार्श्वजङ्घावान्-इत्यर्थ । 'पउमु-प्पल-गंध-सरिस-निस्सास-सुरभि-वयणे' पद्मोत्पल-गन्ध-सदृश नि श्वास सुरभि-वदन -पद्म= कमलम्, उत्पल=नीलकमल तयोर्गन्ध, अथवा पद्म-पद्मकाभिधान गन्ध-द्रव्यम्, उत्पल च उत्पलकुष्ट तयोर्गन्ध, तेन सदृश -समो यो नि श्वास - श्वासोच्छ्वासपवन तेन सुरभि-सौरभमय वदन-मुख यस्य स तथा, परिमल-मयपदार्थसौरभसम्भारसम्भृतश्वासोच्छ्वाससुरभितमुख इति भाव । 'छवी' छवि -छविमान्-दीप्तिदेदीप्यमानशरीर इत्यर्थ । 'निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइ-सेय-निरुवम-पले' निरातङ्कोत्तमप्रशस्ताऽतिश्वेतनिरुपमपल, तत्र-आतङ्को रोगो निर्गतो यस्मात् तन्निरातङ्क नीरोगम्, उत्तमम्-उत्कृष्टतमम् अत एव प्रशस्तम्, अतिश्वेतम्-

---

(सउणिपोस-पिट्ठतरोरु-परिणए) शकुनि-पक्षी के-गुदाशय की तरह पुरीष के उत्सर्ग के ससर्ग से रहित गुदाशयवाले, एव सुन्दर पृष्ठ, पार्श्व और जघावाले (पउमु-प्पल-निस्सास-सुरभिवयणे) पद्म-कमल एव उत्पल-नीलकमल अथवा पद्म-पद्मकनामक गध द्रव्य और उत्पल-उत्पलकुष्ठ-सुगन्धद्रव्य विशेष, इनकी सुगध के समान उच्छ्वासवायु से सुरभितमुखवाले [छवी] कान्तियुक्त शरीरवाले, [निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइसेय-निरुवम-पले] रोगमुक्त, सर्वोत्तमगुणयुक्त,

---

રના આહારને પચાવી દે છે એવા જઠરાગ્નિવાળા છે (सउणि-पोस-पिट्ठतरोरु-परिणए) શકુનિ-પક્ષીના ગુદાશયની પેઠે મળના સંસર્ગથી રહિત ગુદાશયવાળા તેમજ સુંદર પૃષ્ઠ (પીઠ) પાર્શ્વ (પડખા) અને જઘા વાળા (पउमु-प्पल-निस्सास-सुरभि-वयणे) પદ્મ-કમલ તેમજ ઉત્પલ-નીલકમલ, અથવા પદ્મ-પદ્મક નામક ગંધ દ્રવ્ય અને ઉત્પલ-ઉત્પલ કુષ્ઠ-સુગન્ધ દ્રવ્ય વિશેષ, એમની સુગંધના જેવા ઉચ્છ્વાસ વાયુથી સુરભિત-સુગંધિત મુખવાળા (छवी) કાંતિયુક્ત શરીરવાળા (निरायक-उत्तम-पसत्थ-अइसेय-निरुवम-पले) રોગમુક્ત,

स्थ-अइसेय-निरुवम-पले जल्ल-मल्ल-कलंक-सेय-रय-दोस वज्जियसरी-र-निरुवलेवे छाया-उज्जोइयग-पच्चगे घण-निचिय-सुवद्ध-लक्खणु-ण्णय-कूडागारनिभपिंडिय-सिरए सामलिवोंड-घणनिचिय-च्छोडिय-

अतिशयशुभ्रगुणयुक्त, निरुपमम्—अनुपम पल मांस यस्य स, रोगमुक्तसर्वोत्तम-गुणयुक्तश्वेतनिरुपम-मांसवान्—इत्यर्थ । **'जल्ल—मल्ल—कलंक—सेय—रय—दोस वज्जिय-शरीर निरुवलेवे'** जल्ल—मल्ल—कलङ्क—स्वेद—रजो—दोष—वर्जित—शरीर—निरुपलेप, तत्र जल्ल —शरीरमल शुष्कस्वेदरूप, 'जल्ल' इति देशीय शब्द , मल्ल — शरीरगत प्रयत्नविशेषापनय कठिनीभूत रज , कलङ्क —दुष्टमशतिलादिरूप , स्वेद — प्रस्वेद , रज —धूलि , तेषा यो दोष —मलिनीकरण तेन वर्जितम् अतएव निर्लेप— निर्मल शरीर यस्य स तथा, त्रिविधमलकलङ्कस्वेदरेणुदोषरहिततया निर्लेपनिर्मल-शरीरवानित्यर्थ । **' छाया—उज्जोइय—गपच्चगे '** छायोद्योतिताङ्गप्रत्यङ्ग —छायया—कान्त्या उद्द्योतितानि—चाकचिक्ययुक्तानि अङ्गप्रत्यङ्गानि—अङ्गोपाङ्गानि यस्य स तथा, अनुपमकान्त्या देदीप्यमानाऽङ्गप्रत्यङ्ग इत्यर्थ । **'घण निचिय सुवद्ध-लक्खणु ण्णय कूडागारनिभ पिंडिय सिरए'** घन—निचित—सुबद्ध—लक्षणोन्नत—कूटाऽऽकारनिभ—पिण्डित-शिरस्क , तत्र—घनम्—अतिशयेन निचित घननिचितम्—अतिनिविडम् , सुष्ठु—अतिशयेन

श्वेत एव निरुपम मासवाले [**जल्ल—मल्ल—कलक—सेय—रय—दोस—वज्जिय—सरीर-निरुवलेवे**] विविध प्रकार के मैल—शुष्कस्वेदरूप जल्ल, कठिनीभूत रज स्वरूप मल्ल, दुष्ट मसा तिल आदिरूप कलक, एव—स्वेद प्रस्वेद रज—धूलि के दोष से वर्जित शरीर होने से निर्मल शरीरवाले, [**छायाउज्जोइयगपच्चगे**] कांति से चमकते हुए अगोपागवाले, (**घणनिचिय—सुवद्ध—लक्खणु—ण्णय—कूडागारनिभ—पिंडिय—सिरए**) अतिनिविड, स्पष्टरीति से प्रकटित शुभलक्षण सपन्न, उन्नत कूटाकार तुल्य एव

सर्वोत्तमगुणयुक्त, श्वेत, तेमज निरुपम मांसवाળા (जल्ल—मल्ल—कलक—सेय—रय—दोस—वज्जिय—सरीर—निरुवलेवे) विविध प्रकारना मेल—सुकायेला परसेवा रूप जल्ल, कठण बनेल रजस्वरूप मल्ल, दुष्ट मसा तल आदि रूप कलंक, तेमज स्वेद—प्रस्वेद रज—धूળना दोषथी वर्जित शरीर होवाथी निर्मળ शरीरवाળा (छाया—उज्जोइयगपच्चगे) कांतिथी चमकारा मारता अग उपांगवाળा (घण—निचिय—सुवद्ध—लक्खणु—ण्णय—कूडागारनिभ—पिंडिय—सिरए) अतिनिबिड, स्पष्ट रीतथी प्रकटित शुभलक्षण—संपन्न, उन्नत कूटाकार तुल्य तेमज निर्माण नामना

मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि-सुंदर-भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ भमरगण-णिद्ध-निकुरुंब-निचिय-कुंचिय-पया-

नद्धानि-अवस्थितानि प्रकृततया विद्यमानानि लक्षणानि शिरःसम्बन्धिशुभलक्षणानि यत्र तत् सुबद्धलक्षणम्, उन्नतम्-मध्यभाग उच्च यत् कूट तस्य य आकारस्तन्निभम्-उन्नतकूटाकारसदृशमिति भाव । पिण्डित-निर्माणकर्मणा योजित शिरो यस्य स घन निचित-सुबद्ध-लक्षणोन्नत-कूटाकारनिभ-पिण्डित-शिरस्क । **'सामलिबोंड घणनिचिय च्छोडिय मिउ विसय पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि सुंदर भुयमोयग- भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ-भमरगण णिद्ध निकुरुंब निचिय-कुंचिय पयाहिणावत्त मुद्ध-सिरए'** शाल्मलि-बोण्ड घननिचित च्छोटित मृदु विशद प्रशस्त-सूक्ष्म-लक्षण-सुगन्धि-सुन्दर-भुजमोचक-भृङ्ग-नैल-कज्जल प्रहृष्ट-भ्रमरगण - स्निग्ध निकुरम्ब - निचित - कुञ्चित - प्रदक्षिणाऽऽवर्त - मूर्द्ध-शिरोज -शाल्मलि वृक्षविशेष, तस्य बोण्ड=फल, घननिचितम्-अतिनिबिड, छोटित-स्फोटित-तूलव्याप्त शाल्मलि-फलखण्ड तद्वत् मृदव -मृदुलाः-इति शाल्मलिबोण्डघननि-चितच्छोटितमृदव, अधस्तले शिरोभाग कठिन, उपरिभागे शाल्मलिफलखण्डगत-तूल-वन्मृदुला केशा इति भाव । तथा-विशदा -निर्मला, प्रशस्ता -उत्तमा सूक्ष्मा -तनुतरा, लक्षणा -सुलक्षणवन्त, सुगन्धय -शोभनगन्धयुक्ता, सुन्दरा -मनोहरा, तथा भुजमोचक=नीलरत्नविशेष इव, भृङ्गवत-भ्रमरवत्, एव नैलवत्-नीलविकारवद्-

---

निर्माणनाम कर्म द्वारा सुरचित ऐसे मस्तकवाले, [**सामलिबोंड-घणनिचिय-च्छोडिय-मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि-सुंदर-भुयमोयग- भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ-भमरगण-णिद्ध- निकुरुंब-निचिय - कुंचिय - पयाहिणावत्त-मुद्ध-सिरए**] सेमरवृक्ष के फलान्तर्गत तूल के समान मृदुल विशद-निर्मल, प्रशस्त-उत्तम, सूक्ष्म-तनुतर (पतले), लक्षण-सुलक्षणयुक्त, सुगन्ध-शोभनगंध पन्न, सुन्दर-मनोहर तथा-नील रत्नविशेष की तरह लच्छेदार, नीलगुलिका की तरह नीले, कज्जल की

કર્મથી સુરચિત એવા મસ્તકવાળા (सामलिबोंड-घणनिचिय - च्छोडिय-मिउ-विसय-पसत्थ-सुहुम-लक्खण-सुगंधि सुंदर-भुयमोयग-भिंग-नेल-कज्जल-पहट्ठ भमर गण-णिद्ध-निकुरुंब-निचिय-कुंचिय-पयाहिणावत्त-मुद्ध - सिरए) સેમર વૃક્ષના ફલની અંતર્ગત રૂના જેવા કોમળ, વિશદ-નિર્મળ, પ્રશસ્ત-ઉત્તમ, સૂક્ષ્મ હળવ પાતળા, લક્ષણ-સુલક્ષણયુક્ત, સુગંધ-શોભનગંધપન્ન, સુંદર-મનોહર તથા નીલ રત્નવિશેષની પેઠે લછેદાર, નીલગુલિકાની જેમ લીલા, કાજળના

हिणावत्त-मुद्धसिरए दालिमपुप्फप्पगास-तवणिज्ज-सरिस-निम्मल-सुणिद्ध-केसंत-केसभूमी छत्तागारुत्तिमगदेसे णिव्वण-सम-लट्ठ-मट्ठ-चदद्ध-सम-णिडाले उडुवइ-पडिपुण्ण-सोम्मवयणे अल्लीण-

नीलीगुलिकावत्, कज्जलवत्-मषीवत्, प्रहृष्ट-भ्रमर-गणवत्-सोल्लास-भ्रमर-वृन्दवत् स्निग्ध=कान्तियुक्तम्-अतीवश्याममित्यर्थः, निकुरम्ब=समूहो येषां ते भुजमोचक-भृङ्ग-नैल-कज्जल-प्रहृष्ट-भ्रमर-गणस्निग्धनिकुरम्बा, ते च पुनर्निचिता=परस्पर श्लिष्टा कुञ्चिता= वक्रीभूता-कुण्डलवद्वर्तुलाकारा प्रदक्षिणाऽऽवर्त्ता-प्रदक्षिणम् आवर्तन्ते ते तथा मूर्द्धनि-मस्तके, शिरोजा-केशा यस्य स तथा-शाल्मलि-फलखण्डवत्कोमलातिश्यामल-कृष्णमणि-भ्रमरकज्जलवत्कृष्णतर-परस्परश्लिष्ट-प्रदक्षिणावर्त-कुञ्चित-मस्तककेशवानिति यावत्। केशोत्पत्तिस्थानं वर्ण्यते-'दालिम-पुप्फ-प्पगास-तवणिज्ज-सरिस-निम्मल-सुणिद्ध-केसंत-केसभूमी' दाडिम-पुष्प-प्रकाश तपनीय-सदृश-निर्मल-सुस्निग्ध-केशान्त-केशभूमि, तत्र-दाडिम-पुष्प-प्रकाशा रक्तवर्णेत्यर्थः, तपनीयसदृशी-अग्निप्रतप्त सुवर्णसदृशवर्णा, तथा-निर्मला-उज्ज्वला, सुस्निग्धा-सुचिक्कणा, केशान्ते=केशसमीपे-केशमूले केशभूमि-केशोत्पत्तिस्थान-मस्तकत्वक् यस्य स तथा, पूर्वोक्तमेव-विशेषणं प्रकारान्तरेणाह-'छत्तागारुत्तिमगदेसे' छत्राऽऽकारोत्तमाङ्गदेश-छत्राऽऽकार-वर्तुलोन्नत-त्वगुणयोगाच्छत्राऽऽकृति-उत्तमाङ्गदेश-मस्तकप्रदेशो यस्य स, अत्युन्नतोत्तमाङ्गवान् इति

तरह काले, प्रहृष्टभ्रमरगण की तरह कांतियुक्त, परस्पर मे सश्लिष्ट-विरले नहीं, टेढे कुण्डल की तरह वर्तुल आकारयुक्त दक्षिणावर्त केशों से युक्त थे, अर्थात्-घुँघरवालवाले थे। [दालिमपुप्फ-प्पगास - तवणिज्जसरिस - निम्मल-सुणिद्ध-केसंत-केस-भूमी] भगवान् के मस्तक की त्वचा दाडिम के पुष्प के समान लाल, तथा ताये हुए सुवर्ण के समान निर्मल एव स्निग्ध=चिक्कण थी। (छत्ता गारुत्तिमगदेसे) भगवान का मस्तक छत्र समान गोलाकार था। (णिव्वण-सम

જેવા કાળા, પ્રહૃષ્ટ ભ્રમરાની પેઠે કાંતિયુક્ત, પરસ્પરમાં સંશ્લિષ્ટ, વિરલ નહિ, વાંકા કુંડલની પેઠે વર્તુળ આકારવાળા દક્ષિણાવર્ત કેશોથી યુક્ત ભગવાન હતા અર્થાત્ ઘુંઘરવાળા વાળ વાળા હતા (दालिमपुप्फ-प्पगास तवणिज्ज सरिस निम्मल-सुणिद्ध-केसंत-केस भूमी) ભગવાનના મસ્તકની ત્વચા [ચામડી] દાડમના પુષ્પના જેવી લાલ, તથા તાવેલા સુવર્ણના જેવી નિર્મળ તેમજ સ્નિગ્ધ ચિકણી હતી, (छत्तागारुत्तिमगदेसे) ભગવા...

पमाणजुत्त-सवणे सुस्सवणे पीण-मसल-कवोल-देसभाए आणा-मिय-चाव-रुइल-किण्हब्भराइ—तणु-कसिण-णिद्ध—भमुहे अवदा-

भाव, 'णिव्वण—सम—लट्ठ—मट्ठ—चदद्ध—सम—णिडाले' निर्व्रण सम-लष्ट- मृष्ट-चन्द्रार्द्ध-सम-ललाट तत्र निर्व्रण-क्षतरहित तथा व्रणादिरहित, सम-विषमतारहित, लष्ट-सुन्दर,मृष्ट-शुद्ध चन्द्राऽर्द्धसमम्-अष्टमी-चन्द्र-मण्डलाऽऽकारम्, ललाट-भालस्थल यस्य स, अष्टमी-चन्द्र-मण्डल-समानाकार-सुन्दर-ललाट-इति भाव। 'उडुवइ पडिपुण्ण-सोम्मवयणे' उडुपति-प्रतिपूर्ण-सौम्यवदन उडुपति —शारदायपूर्णचन्द्रस्तद्वत् परिपूर्ण प्रभासमूहसम्भृत, सौम्य—सुन्दर, वदन—मुख यस्य स तथा, शारदपूर्णचन्द्र-समान सुन्दर-मुख इत्यर्थ। 'अल्लीण-पमाणजुत्त-सवणे' आलीन प्रमाणयुक्त श्रवण -समुचितप्रमाणकर्णयुक्त, अत एव-'सुस्सवणे' सुश्रवण, शोभनकर्णवान् 'पीण मसल-कवोल देसभाए' पीन मासल कपोल-देशभाग -पीनौ पुष्टौ, मासलौ मासपूर्णौ कपोलदेशभागौ—कपोलावयवौ यस्य स तथा-सुपुष्टकपोलयुक्त इति भाव। 'आणामिय-चाव-रुइल किण्हब्भराइ-तणु-कसिण णिद्ध भमुहे' आनामित चाप रुचिर-कृष्णाभ्रराजि-तनु-कृष्ण-स्निग्ध-भ्रू -आनामित-चाप -वक्रीकृतधनु, तद्वद्रुचिरे-सुन्दरे तथा कृष्णा-भ्रराजी इव श्याममेघपङ्क्ती इव तनू-सूक्ष्मे, कृष्णे-श्यामे, स्निग्धे चिक्कण- भ्रुवौ यस्य स तथा, वक्रकृष्णसूक्ष्मचिक्कण-

लट्ठ—मट्ठ—चदद्ध—सम—णिडाले) भगवान का भालस्थल व्रण के चिह्न से रहित, विषमता से वर्जित, सुन्दर, शुद्ध एव अष्टमी के चद्रमा के समान था। [उडु-वइ—पडिपुण्ण—सोम्मवयणे] प्रभु का मुख शरद ऋतु के पूर्णचन्द्रमण्डल समान सुन्दर और आह्लादक था। [अल्लीण—पमाण—जुत्त—सवणे] कान प्रमाणयुक्त थे। [सुस्सवणे] इसलिये भगवान सुन्दर कानवाले थे। (पीण—मसल—कवोल—देसभाए) भगवान के पुष्ट एव भरे हुए सुन्दर कपोल थे। (आणामिय—चाव—रुइल—किण्ह-ब्भराइ—तणु—कसिण—णिद्ध—भमुहे) वक्रित धनुष के समान रुचिर, तथा कृष्णमेघ

હતુ (णिव्वण—सम लट्ठ मट्ठ चदद्ध—सम—णिडाले) ભગવાનનુ લલાટ વ્રણના ચિહ્નથી રહિત, વિષમતાથી વર્જિત, સુદર, શુદ્ધ તેમજ અષ્ટમીના ચદ્ર ના જેવુ હતુ (उडुवइ—पडिपुण्ण—सोम्म—वयणे) પ્રભુનુ મુખ શરદઋતુના પૂર્ણચદ્રમડલ સમાન સુદર તથા આહ્લાદક હતુ (अल्लीण- पमाण—जुत्त-सवणे) કાન માપસર હતા (सुस्सवणे) તેથી ભગવાન સુદર કાનવાળા હતા (पीण—मसल कवोल—देसभाए) ભગવાનના પુષ્ટ તેમજ ભરેલા સુદર ગાલ હતા (आणामिय—चाव—रुइल—किण्हब्भराइ—तणु—कसिण—णिद्ध—भमुहे) વક્ર થયેલા ધનુષના જેમ રૂચિર, તથા કૃષ્ણમેઘ (કાળા વાદળા) ની હારના જેવી

लिय-पुंडरीय-णयणे कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे गरुलायय-उज्जु-तुंग-णासे उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभाहरोट्ठे पंडुर-ससि-सयल-विमल-णिम्मल-संख-गोक्खीर-फेण-कुंद-दगरय-मुणा-

भ्रूयुक्त इत्यर्थ । 'अवदालिय पुडरीय णयणे' अवदलित पुण्डरीक-नयन -अवदलिते-विकसिते, पुण्डरीके-श्वेतकमले इव नयने-नेत्रे यस्य स, विकसितश्वेतकमलसदृश नेत्र इति भाव । 'कोआसिय धवल पत्तलच्छे' विकसित धवल पत्रलाऽक्ष कमलवद् विकसिते धवले श्वेते, पत्रले-पक्ष्मयुक्ते, अक्षिणी नेत्रे यस्य स, विशालनेत्रवानित्यर्थ । 'गरुला-यय उज्जु तुग णासे' गरुडा-यत-र्जुतुङ्ग-नासिक गरुडस्येव-गरुडपक्षिचञ्चुवद्-आयता-दीर्घा, ऋज्वी-सरला, तुङ्गा-उन्नता, नासिका यस्य स तथा, गरुडचञ्चु-वद्दीर्घसरलोन्नतनासिकावान् इत्यर्थ । 'उवचिय सिलप्पवाल बिंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठे' उपचित शिलाप्रवाल बिम्बफल सन्निभाऽधरोष्ठ -उपचित कृतसंस्कार यच्छिलाप्रवाल-विद्रुम, बिम्बफल-रक्तातिरिक्त तयो सन्निभ सदृशो रक्त अधरोष्ठो यस्य स, अतिरक्तोष्ठवान्-इत्यर्थ । 'पंडुर-ससि-सयल-विमल णिम्मल-संख-गोक्खीर फेण-कुंद-दगरय मुणालिया धवल-दंतसेढी' पाण्डुर शशि शकल-विमल निर्मल शङ्ख-गोक्षीर-फेन-कुन्द-दक-

की पंक्ति के समान काली, पतली और चिकनी भगवान की भौहें थीं । (अव-दालिय पुंडरीय-णयणे) विकसित श्वेतकमल के समान नेत्र थे । (कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे) वे नेत्र-विकसित, स्वच्छ एव पक्ष्मल-सुन्दर पीपणी वाले थे । (गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासे) गरुड पक्षी की चंचु समान दीर्घ, सरल एव उन्नत नासिका थी । (उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभाहरोट्ठे) संस्कार युक्त विद्रुम एव रक्तातिरक्त-अतिशय लाल कुन्दुरुफल के समान अधरोष्ठ था । (पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-संख-गोक्खीर-फेण-कुंद-दगरय मुणालिया

કાળી, પાતળી અને ચિકણી ભમરો હતી (अवदालिय-पुडरीय-णयणे) ખીલેલા શ્વેત કમળના જેવા નેત્ર હતા (कोआसिय-धवल-पत्तलच्छे) તે નેત્ર વિકસેલા સ્વચ્છ તેમજ પક્ષ્મલ (સુંદર પાંપણવાળા) હતા (गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासे) ગરૂડ પક્ષીની ચાંચ સમાન લાંબા સરલ તેમજ ઉન્નત નાસિકા હતી (उवचिय-सिलप्पवाल-बिंबफल सण्णिभा-हरोट्ठे) સંસ્કારયુક્ત વિદ્રુમ તેમજ રક્તાતિરક્ત-અતિશય લાલ કુંદરૂ ફલના જેવો અધરોષ્ઠ (હોઠ) હતો (पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-संख-गोक्खीर-फेण कुंद-दग

लिया-धवल-दतसेढी अखडदते अप्फुडियदते अविरलदते सुणि-
द्धदते सुजायदते एगदतसेढीविव अणेगदते हुयवह-णिद्धंत-

रजो मृणालिका धवल-दन्तश्रेणि -पाण्डुर-श्वेत यत् शशिशकल-चन्द्रखण्ड, तद्वद् विमला, तथा निर्मल -अतिस्वच्छ, शख प्रसिद्ध, गोक्षीर-गोदुग्धम्,-फेन -जलोपरिवर्तमानो नवनीनसम, कुन्द-नामक श्वेतकुसुमम्-रूकरज -जलकण, मृणालिका बिसिना-तद्वद् धवला-महाश्वेता, दन्तश्रेणि -दन्तपङ्क्तिर्यस्य स तथा, शुभ्रातिशुभ्रदन्तपङ्क्तिमानित्यर्थ । 'अखडदते' अखण्डदन्त --दन्तपङ्क्तौ दन्तैकस्याभावात्, 'अप्फुडियदते' अस्फुटितदन्त दन्तपङ्क्तौ दन्ताना- देशतोऽपि भङ्गाभावात्, 'अविरलदते' अविरलदन्त --अन्तरावकाशरहितदन्त 'सुणिद्धदते' सुस्निग्धदन्त -चिक्कणदन्तवान्, 'सुजायदते' सुजातदन्त --सुन्दरदन्तवान्--इत्यर्थ । 'एगदतसेढीविव अणेगदते' एकदन्तश्रेणीवाऽनेकदन्त, 'हुतवह--णिद्धत--धोय--तत्त-तवणिज्ज--रत्त-तल--तालुजीहे' हुतवह--निध्मात--धौत=तप्ततपनीय--रक्ततर=तालुजिह्व --हुतवहन-वह्निना पूर्वं निध्मात--निःशेषेण संयोजित पश्चाज्जलादिना धौतम्, अत एव--तप्त--वह्नितापप्राप्त-

धवल--दतसेढी) श्वेत चन्द्रखण्डके के समान विमल, तथा निर्मल शख, गोक्षीर, फेन, श्वेतकुसुम, जलकण, एव मृणाल के समान धवल दन्तपंक्तियाँ थीं। (अखडदते) भगवान के दाँत अखण्ड थे, (अप्फुडियदते) अत्रुटित थे, (अविरलदते) अवकाश रहित थे। (सुणिद्धदते) चिक्कण थे, (सुजायदते) सुन्दर थे, ।(एगदतसेढीविव अणेगदते) एक दाँत की श्रेणी के समान सभी दाँत मालूम होते थे। (हुयवह--णिद्धत--धोय--तत्ततवणिज्ज--रत्ततल--तालुजीहे) पहले अग्नि में तपाये गये पश्चात् जलादिक द्वारा धोये गये पुन अग्नि मे तपाये

रय-मुणालिया-धवल दत-सेढी) श्वेत चद्रખડના જેવી વિમલ, તથા નિર્મળ શખ, ગાયનુ દૂધ, ફીણ, શ્વેતપુષ્પ, જલકણ (પાણીના બુદ) તેમજ મૃણાલ ના જેવી સફેદ દાતની હાર હતી (अखडन्ते) ભગવાનના દાત અખડ હતા (अप्फुडियदते) તૂટ્યા વગરના દાત હતા (अविरलदते) અવકાશ (પોલ) રહિત હતા, (सुणिद्धदते) ચિકણા હતા, (सुजायदते) સુદર હતા, (एगदतसेढी विव अणेगदते) એક દાતની શ્રેણી (હાર) ના જેમ બધા દાત દેખાતા હતા (हुतवह--णिद्धत--धोय-तत्त तवणिज्ज--रत्ततल तालुजीहे) પહેલા અગ્નિમા તપાવેલા પાછળથી જળાદિદ્વારા

धोयतत्ततवणिज्ज-रत्ततल-तालुजीहे अवट्ठिय-सुविभत्त-चित्त-मंसू मसल-सठिय-पसत्थ-सद्दूल-विउल-हणुए चउरंगुल-सुप्पमाण-कंबु-वर-सरिसग्गीवे वरमहिस-वराह-सीह-सद्दूल-उसभ—नागवर—पडि-

यत्तपनीय=सुवर्ण तद्वद् रक्ततरम्—अतीवरक्त, तालु च जिह्वा च यस्य स तथा, अतिरक्त-तालुजिह्वावान् इत्यर्थ । '**अवट्ठिय—सुविभत्त—चित्त—मसू**' अवस्थित-सुविभक्त-चित्र-श्मश्रु —अवस्थितानि—अवर्द्धनशीलानि, सुविभक्तानि—द्विभागाभ्या विभक्ततया स्थितानि, चित्राणि—शोभासम्पन्नानि श्मश्रूणि—'दाढी मूछ'—इति भाषाप्रसिद्धानि यस्य स, अवर्धन-शील-सुविभक्त सुशोभितश्मश्रुवान् इत्यर्थ । '**मसल—सठिय—पसत्थ—सद्दूल—विउल—हणुए**' मासल—सस्थित—प्रशस्त—शार्दूल—विपुल—हनु —तत्र मासल -पुष्ट, सस्थित -सुन्दरा-ऽऽकार, प्रशस्त —अतिरमणीय ,शार्दूलस्येव व्याघ्रस्येव, विपुल -दीर्घ हनु =चिबुक यस्य स तथा-शार्दूल-वत्सुन्दर-सुविशालचिबुक इति भाव । '**चउरगुल—सुप्पमाण—कबुवर-सरिस—ग्गीवे**' चतुरङ्गुल सुप्रमाण-कम्बुवरसदृश-ग्रीव -भगवदङ्गुल्यपेक्षया चतुरङ्गुल-सुप्रमाणा कम्बुवरसदृशी—उन्नततया त्रिवलिसद्भावाच्च श्रेष्ठशङ्खसदृशी ग्रीवा यस्य सतथा, चतुरङ्गुलप्रमाणोपेतश्रेष्ठशङ्खसदृशग्रीवावान् इत्यर्थ । '**वर-महिस-वराह—सीह-सद्दूल -उसभ नागवर-पडिपुण्ण विउल-क्खधे**' वरमहिष-वराह सिंह-शार्दूल वृषभ नागवर-परिपूर्ण-

गये सोने के समान अत्यतरक्त तालु और जिह्वा थी। (**अवट्ठिय—सुविभत्त—चित्त-मसू**) अवर्द्धनशील एव दोभागो से विभक्त होकर अलग २ रही हुइ दाढी एव मूछे था। (**मसल—सठिय—पसत्थ—सद्दूल—विउल—हणुए**) पुष्ट, सुन्दर आकार युक्त, एव अतिरमणीय सिंह जैसी विपुल दाढी थी। (**चउरगुल—सुप्पमाण—कबुवरसरिस—ग्गीवे**) भगवान की अगुली की अपेक्षा चार अगुलप्रमाणवाली एव शख के समान त्रिवलीविशिष्ट ग्रीवा थी। **वरमहिस—वराह—सीह—सद्दूल—उसभ—**

ધોએલા સુવર્ણની પેઠે અત્યત લાલ તાળવુ અને જીભ હતા (अवट्ठिय-सुवि-भत्त-चित्त-मसू) અવર્ધનશીલ તેમજ બે ભાગેથી વિભક્ત થઈને અલગ અલગ રહેલી દાઢી તેમજ મુછો હતી [मसल-सठ्ठिय-पसत्थ-सद्दूल-विउल-हणुए] પુષ્ટ, સુદર આકારવાળી તેમજ અતિ રમણીય સિહ જેવી વિપુલ દાઢી હતી (चउरगुल—सुप्पमाण—कबुवरसरिस—गीवे) ભગવાનના આગળાની અપેક્ષાએ ચાર આગળાના માપવાળી તેમજ શખની પેઠે ત્રિવલી (ત્રણ-રેખા) વાળી ડોક (ગરદન) હતી [वरमहिस—वराह—सीह—सद्दूल—उसभ नाग-

पुण्ण-विउलक्खंधे जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर-पउट्ट-सुसंठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-घण-थिर-सुवद्ध-संधि-पुरवर-फलिह-वट्टिय-भुए

विपुलस्कन्ध -श्रेष्ठमहिषवराह सिंहव्याघ्रवृष गजवराणामिव प्रतिपूर्णौ-प्रमाणयुक्तौ-विपुलौ=विस्तीर्णौ सामुद्रिकशास्त्रोक्तलक्षणयुक्तौ स्कन्धौ यस्य स तथा, 'सिंहव्याघ्रादिवत्सामुद्रिकोक्तलक्षणयुक्तप्रमाणसहितविशालस्कन्धवान्' इति भाव । 'जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर-पउट्ठ-सुसठिय-सुसिलिट्ठ विसिट्ठ-घण-थिर-सुवद्ध सधि पुरवर-फलिह-वट्टियभुए' युगसन्निभ-पीन-रतिद पीवर प्रकोष्ठ-सुसंस्थित सुश्लिष्ट-विशिष्ट-घन - स्थिर-सुबद्ध-सन्धि पुरवर-परिघ-वर्तितभुज, युगेन=शकटाग्रायामस्थितकाष्ठेन सन्निभौ=तुल्यौ, पीनौ=पुष्टौ, रतिदौ=प्रीतिप्रदौ, पीवरप्रकोष्ठौ-कफोणे 'खूणी' इति प्रसिद्धादधस्तान्मणिबन्धपर्यन्त प्रकोष्ठ, पीवरौ पुष्टौ प्रकोष्ठौ ययोर्भुजयोस्तौ, सुसंस्थितौ=सुन्दरसंस्थानवन्तौ, पुन कीदृशौ ?-सुश्लिष्टा -संयुक्ता, विशिष्टा -प्रधाना ,घना सघना , स्थिरा -दृढा -सुबद्धा =सुष्ठु बद्धा स्नायुभि सन्धय =सन्धिसंयोगस्थानानि ययोस्तौ-सुश्लिष्टविशिष्टघनस्थिरसुबद्धसन्धी, पुन -पुरवरपरिघवत्=नगरश्रेष्ठा-र्गलावत् वर्तितौ-वर्तुलौ बाहू=भुजौ यस्य स तथा, सुन्दरनगरार्गलावत् दृढदीर्घभुजवान् इति भाव । 'भुयगीसर-विउल भोग-आयाण-पलिहउच्छूढ-दीह-बाहू-भुजगेश्वर-विपुल-भोगा -दान-पर्यवक्षिप्त-दीर्घ-

नागवर-पडिपुण्ण-विउल-क्खंधे) श्रेष्ठ महिष, वराह, सिंह, शार्दूल, वृषभ, एव श्रेष्ठ हाथी के स्कध जैसे विपुल स्कन्ध थे, (जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर-पउट्ठ-सुसठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-घण-थिर-सुबद्धसधि-पुरवर-फलिह-वट्टियभुए) गाडी के जुए के समान प्रीतिप्रद, पीवरप्रकोष्ठयुक्त-पुष्टपौंचावाली, सुन्दर आकृतिसपन्न ऐसे, एव सुश्लिष्ट-संयुक्त-मिली हुई, विशिष्ट-उत्तम, घन-गठीली, मजबूत, स्थिर-स्नायुओं से सुसबद्ध ऐसी सधियों वाली, तथा नगर की परिघा-भोंगल-जैसी वर्तुल भुजायें थीं। (भुयगीसर-विउलभोग-आयाण-पलिहउच्छूढ-दीह-बाहू) वाञ्छित वस्तु

वर-पडिपुण्ण-विउल-क्खधे] श्रेष्ठ પાડા, વરાહ, સિંહ, શાર્દૂલ, બળદ, તેમજ શ્રેષ્ઠ હાથીના ખાંધ જેવી વિપુલ ખાંધ હતી (जुगसन्निभ-पीण-रइय-पीवर-पउट्ठ-सुसठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-घण-थिर-सुबद्ध-सधि-पुरवर-फलिह-वट्टियभुए) ગાડાના ધોસરા જેવી પુષ્ટ, પ્રીતિપ્રદ, પીવર પ્રકોષ્ઠ-પુષ્ટ કાંડાં વાળી, સુંદર આકૃતિવાળી તેમજ સુશ્લિષ્ટ-સંયુક્ત-મિલિત, વિશિષ્ટ-ઉત્તમ, ઘન-ભરાઉ, સ્થિર-મજબૂત સ્નાયુઓથી સુસંબદ્ધ સંધિઓવાળી તથા નગરની ભોગળ જેમ ગોળાકાર ભુજાઓ હતી [भुयगी-सर-विउलभोग-आयाण-पलिहउच्छूढ

भुयगीसर-विउल-भोग-आयाण-पलिहउच्छूढ-दीह-बाहू रत्ततलो-वइय-मउय-मसल - सुजाय लक्खण-पसत्थ-अच्छिद्दजाल -पाणी पीवर-कोमल—वरं-गुली आयंबतंब—तलिण-सुइ—रुइल-णिद्ध-णखे

बाहु, भुजगेश्वर सर्पराज, तस्य विपुलभोग विशालदेह, स च आनानाय-वाञ्छितवस्तुग्रहणाय 'पलिहउच्छूढ' पर्यवसित प्रेरित सर्वथा लम्बन प्रसारित, तद्वत् दीर्घौ=लम्बौ विशालौ, बाहू=भुजौ यस्य स तथा, लम्बविशालबाहुमान्-इत्यर्थ । '**रत्ततलो वइय मउय मसल-सुजाय लक्खणपसत्थ अच्छिद्द-जाल पाणी**' रक्ततलो पचित-मृदु मासल-सुजात-लक्षणप्रशस्ता च्छिद्रजाल पाणि , तत्र रक्तनलौ रक्ते तले ययोस्तौ तथा, तलभागे रक्त वर्णयुक्तौ इत्यर्थ , उपचितौ पृष्ठभाग उन्नतौ, मृदुकौ कोमलौ, मासलौ पुष्टौ, सुजातौ-सुन्दरौ प्रशस्तलक्षणौ शुभचिह्नयुतौ, अच्छिद्रजालौ च्छिद्रजालवर्जितौ, पाणी-हस्तौ यस्य स तथा, '**पीवर-कोमल-वर गुली**' पीवर-कोमल-वराङ्गुलि —पीवरा पुष्टा, कोमला -मृदुला, वरा -श्रेष्ठा, अङ्गुलयो यस्य स तथा, '**आयत-तंब तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे**' आताम्र-ताम्र तलिन शुचि रुचिर स्निग्धनख आताम्रताम्रा =इषद्रक्ता , तलिना =प्रतला शुचय =शुद्धा , रुचिरा =मनोज्ञा , स्निग्धा =सरसा , नखा यस्य स तथा, '**चंदपाणिलेहे**' चन्द्रपाणिरेख चद्राकारा पाणौ रेखा यस्य स , चन्द्ररेखाचिह्नितहस्तवानित्यर्थ ,

को ग्रहण करने के लिये फैलाये हुए सर्पराज के शरीर समान दीर्घबाहु थे। (**रत्ततलो-वइय-मउय-मसल-सुजाय लक्खण पसत्थ-अच्छिद्दजाल पाणी**) तलभाग मे लाल, पृष्ठभाग में उन्नत, कोमल, पुष्ट, शुभचिह्नों से युक्त, एव छिद्रों से रहित हाथ थे। (**पीवर-कोमल-वर-गुली**) हाथो की अगुलियॉ पुष्ट, कोमल एव सुन्दर था। (**आयतंब-तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे**) इषद्रक्त, पतले, शुद्ध, सुन्दर, एव चिकने नख थे। (**चंदपाणिलेहे**) हाथों मे चन्द्ररेखा थी।

दीह-बाहू] કોઈ ઇચ્છિત વસ્તુ લેવાને માટે ફેલાવેલા સર્પરાજના શરીર સમાન લાંબા બાહુ હતા (रत्ततलो-वइय-मउय-ममल-सुजाय-लक्खण-पसत्थ अच्छिद्द-जाल-पाणी] તળીયાના ભાગમાં લાલ, પાછળના ભાગમાં ઉન્નત, કોમળ, પુષ્ટ, શુભ ચિહ્નોથી યુક્ત તેમજ છિદ્રો વગરના હાથ હતા [पीवर-कोमल-वर-गुली] હાથોની આંગળીઓ પુષ્ટ, કોમળ તેમજ સુંદર હતી [आयतंब-तलिण-सुइ-रुइल-णिद्ध-णखे] ઇષદ્રક્ત પાતળા, શુદ્ધ, સુંદર તેમજ ચિકણા નખ હતા (चंदपाणिलेहे) હાથોમાં ચન્દ્રરેખા હતી

चंदपाणिलेहे सूरपाणिलेहे संखपाणिलेहे चक्कपाणिलेहे दिसा-सोत्थियपाणिलेहे चंद-सूर-संख-चक्क-दिसासोत्थिय-पाणिलेहे कणग-सिलायलुज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुलवच्छे सिरिवच्छकियवच्छे अकरंडुय-कणग-रुयय-निम्मल-

'**संखपाणिलेहे**' शङ्खपाणिरेख: शङ्खरेखायुक्तहस्त इत्यर्थः, '**चक्कपाणिलेहे**' चक्रपाणिरेख:-चक्ररेखायुक्तहस्तः, '**दिसासोत्थियपाणिलेहे**' दिक्स्वस्तिकपाणिरेख:-दक्षिणाऽऽवर्तस्वस्तिकाऽऽकाररेखा-युक्त-हस्तवान् इति भावः। '**चंद-सूर-संख-चक्क-दिसासोत्थिय पाणिलेहे**' चन्द्रसूर्यशङ्खचक्रदिक्स्वस्तिकपाणिरेख: चन्द्रसूर्यादिहस्तरेखा हस्ते विद्यमाना प्रशस्तफलप्रदा भवन्ति, ताभिश्चन्द्रादिरेखाभिश्चिह्नितहस्तवानित्यर्थः, '**कणग-सिलायलु-ज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुलवच्छे**' कनकशिलातलो-ज्ज्वल-प्रशस्त-समतलो-पचित-विस्तीर्ण-पृथुल-वक्षस्कः- कनकशिलातलवत्=सौवर्णपट्टिकावत्, उज्ज्वलं=देदीप्यमानं प्रशस्तं=सुलक्षणोपेतं समतलञ्च-उन्नताऽऽनतरहितम्, उपचितं-पुष्टं, विस्तीर्णपृथुलम्,-अतिविशालं, वक्षः-उरस्थलं यस्य स तथा,

(**सूरपाणिलेहे**) सूर्यरेखा थी, (**संखपाणिलेहे**) शंखरेखा थी, (**चक्कपाणिलेहे**) चक्ररेखा थी, (**दिसासोत्थियपाणिलेहे**) दक्षिणावर्त स्वस्तिक रेखा थी, (**चंद-सूर-संख-चक्क-दिसासोत्थिय-पाणिलेहे**) इस प्रकार चन्द्रमा, सूर्य, शंख, चक्र एवं दक्षिणावर्त स्वस्तिक की रेखाओं से भगवान के हाथ सुशोभित थे। (**कणग-सिलायलु-ज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण-पिहुल-वच्छे**) कनक शिला के समान-सुवर्ण के पाट के समान देदीप्यमान, शुभलक्षणों से युक्त, सम, पुष्ट, विस्तीर्ण एवं अतिविशाल वक्षस्थल था। वह वक्षस्थल (**सिरिवच्छकियवच्छे**)

(सूरपाणिलेहे) सूर्यरेખा હતી [संखपाणिलेहे] शंખરેખા હતી (चक्कपाणिलेहे] ચક્રરેખા હતી, (दिसासोत्थियपाणिलेहे) દક્ષિણાવર્ત સ્વસ્તિક રેખા હતી (चंद-सूर-संख-चक्क-दिसासोत्थिय-पाणिलेहे) એ પ્રકારે ચંદ્રમા, સૂર્ય, શંખ, ચક્ર તેમજ દક્ષિણાવર્ત સ્વસ્તિકની રેખાઓથી ભગવાનના હાથ સુશોભિત હતા (कणग-सिलायलु-ज्जल-पसत्थ-समतल-उवचिय-विच्छिण्ण पिहुल-वच्छे) કનક શિલા સમાન-સોનાની પાટના જેવું દેદીપ્યમાન, શુભલક્ષણોવાળું, સરખું, પુષ્ટ, વિશાળ તેમજ બહુ પહોળું વક્ષસ્થળ [છાતી] હતું તે વક્ષસ્થળ (सिरिवच्छकियवच्छे) શ્રીવત્સના ચિહ્નવાળું હતું અને

सुजाय-निरुवहय-देह-धारी अट्टसहस्स-पडिपुण्ण-वरपुरिस-लक्खण-धरे सण्णयपासे संगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय-

'सिरिवच्छछियवच्छे' श्रीवत्साङ्कितवक्षस्क–श्रीवत्सेन=शुभचिह्नविशेषेण अङ्कित=चिह्नित–वक्ष–हृदयस्थलं यस्य स तथा, 'अकरंडुय–कणग–रुयय–निम्मल–सुजाय निरुवहय–देह–धारी,' अकरण्डुक–कनक–रुचक–निर्मल–सुजात–निरुपहत–देहधारी, अकरण्डुक–'करंडुय' इति देशीय शब्द, अदृश्यमान करण्डुक=पृष्ठभागास्थिक यस्य देहस्य स अकरण्डुक, तथा कनकरुचक–सुवर्णवर्णयुक्त, तथा–निर्मल, सुजात, निरुपहत=रोगादिबाधारहितो यो देहस्त देह धरतीत्येव शीलो य स तथा, 'अट्ठ-सहस्स–पडिपुण्ण–वरपुरिस–लक्खण–धरे' अष्टसहस्र–प्रतिपूर्ण–वरपुरुष–लक्षणधर-अष्टोत्तर सहस्रम्–अष्टसहस्र, प्रतिपूर्णम्–अन्यून, वरपुरुषाणा लक्षण–स्वस्तिकादिकम्, तस्य धर–धारक, महापुरुषाणामष्टोत्तरसहस्रपरिमितानि सुलक्षणानि सन्ति, तेषा सर्वेषा धारक–इति भाव। 'सण्णयपासे' सन्नतपार्श्व–सन्नतौ अधोऽधोऽवनतौ पार्श्वौ–पार्श्व-भागौ यस्य स सन्नतपार्श्व, 'संगयपासे' सङ्गतपार्श्व–सङ्गतौ–प्रमाणोचितौ, पार्श्वौ-भुजमूलादध प्रदेशौ यस्य स, प्रमाणयुक्तपार्श्वप्रदेशवानिति भाव। 'सुंदरपासे' सुन्दरपार्श्व–दर्शनीयपार्श्वयुक्त, 'सुजायपासे' सुजातपार्श्व–सुन्दरपार्श्ववानित्यर्थ।

श्रीवत्सके चिह्न से युक्त था। और प्रभुका शरीर (अकरंडुय–कणग–रुयय–निम्मल-सुजाय-निरुवहय–देह–धारी) अकरण्डुक–अदृश्यमान पृष्ठभाग की हड्डीयुक्त, तथा सुवर्ण के जैसा निर्मल एव रोगादिक बाधा से रहित था। भगवान् (अट्ठसहस्स–पडिपुण्ण वर–पुरिस–लक्खण–धरे) न्यूनतारहित ऐसे १००८ स्वस्तिकादिक उत्तम पुरुषों के योग्य लक्षणों के धारक थे। भगवान् के शरीरका पार्श्वभाग (सण्णयपासे संगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय–पीण–रइय–पासे) क्रमिक अवनत

પ્રભુનું શરીર (अकरंडुय–कणग–रुयय–निम्मल–सुजाय–निरुवहय–देह–धारी) અકરંડુક–અદૃશ્યમાન–ન દેખાય તેવી રીતે વાંસા–બરડા–ની કરોડવાળું તથા સોનાના વર્ણ જેવું નિર્મળ તેમજ રોગાદિકની પીડા વગરનું હતું ભગવાન્ (अट्ठसहस्स पडिपुण्ण वर–पुरिस–लक्खण–धरे) ન્યૂનતારહિત એવા ૧૦૦૮ સ્વસ્તિક આદિક ઉત્તમ પુરુષોને યોગ્ય લક્ષણોના ધારક હતા ભગવાનના શરીરનો પડખાનો ભાગ (सण्णयपासे संगयपासे सुंदरपासे सुजायपासे मियमाइय पीण–रइय पासे) ક્રમથી નમેલો

पीण-रइय-पासे उज्जुय-सम-सहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध-आइज्ज-लडह-रमणिज्ज-रोम-राई झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी झसोयरे सुइकरणे पउम-वियड-णाभे गंगावत्तग-पयाहिणावत्त-

'मियमाइय-पीण-रइय-पासे' मितमात्रिक-पीन-रतिद-पार्श्वं, तत्र-मितमात्रिकौ-समुचितपरिमाणवन्तौ, पीनौ पुष्टौ, रतिदौ-रम्यौ, पार्श्वौ कक्षाभ्यामधो वामदक्षिणशरीर-भागौ यस्य स तथा, 'उज्जुय-सम-सहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध-आइज्ज-लडह-रमणिज्ज-रोमराई' ऋजुक-सम-सहित-जात्य-तनु-कृष्ण-स्निग्धा-ऽऽदेय-ललित-रमणीय-रोमराजि, ऋजुकाणा-सरलाना, समसहिताना-मिलिताना, जात्याना-स्वजातीयेषूत्तमाना, तनूना-सूक्ष्माणा, स्निग्धाना-सरसानाम्, आदेयानाम् उपादेयाना, 'लडह' ललिताना=रमणीयाना-मनोरमाणा रोम्णा राजि पङ्क्तिर्यस्य स तथा, सरल-सूक्ष्म-कृष्ण-सरस रम्य-रोमराजिमान् इत्यर्थ । 'झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी' झष विहग-सुजात-पीन-कुक्षि -मत्स्य पक्षिणोरिव सुजात =सुन्दर , पीन पुष्ट , कुक्षि -उदर यस्य स तथा, 'झसोयरे' झषोदर -मानवत्सुन्दरोदरवान् इति भाव । 'सुइकरणे" शुचिकरण -शुचीनि-पवित्राणि, करणानि-इन्द्रियाणि यस्य स , इन्द्रियाणा मलवाहित्वेऽपि भगवदतिशयाद्-निर्मलतया निर्मल-निरुपलेपेन्द्रियवान् इति भाव । 'पउम-वियड-

था, उचित प्रमाण से युक्त था, सुन्दर था, शोभन था, तथा-परिमित मात्रावाला, पुष्ट एव रम्य था। रोमराजि (उज्जुय-सम सहिय जच्च तणु कसिण-णिद्ध-आइज्ज लडह-रमणिज्ज-रोम राई) सरल, परस्पर मे मिलित, उत्तम, पतली, काली, चिकनी, उपादेय एव अत्यन्त मनोहर थी। उनकी कुक्षि (झस विहग सुजाय पीण-कुच्छी) मत्स्य एव पक्षी के समान सुन्दर और पुष्ट था। (झसोयरे) उनका उदर मत्स्य के जैसा सुन्दर था। (सुइकरणे) इन्द्रियाँ यद्यपि स्वभावत मलवाहिनी हे, तथापि अतिशय के प्रभाव

હતો, શોભન હતો, તથા મર્યાદિત ઘાટનો પુષ્ટ તેમજ રમ્ય હતો રોમરાજિ (શરીર ઉપરના વાળની પંક્તિ) (उज्जुय-समसहिय-जच्च-तणु-कसिण-णिद्ध आइज्ज-लडह- रमणिज्ज-रोम-राई) સરખી, પરસ્પરમા મળી ગયેલી, ઉત્તમ, પાતળી, કાળી, ચિકણી, ઉપાદેય તેમજ બહુજ મનોહર હતી તેમની કાખ (બગલ) (झस-विहग-सुजाय-पीण-कुच्छी) મત્સ્ય તેમજ પક્ષીના જેવી સુદર અને પુષ્ટ હતી (झसोयरे) તેમનુ ઉદર (પેટ) માછલીના જેવુ સુદર હતુ (सुइकरणे) ઇન્દ્રિયો જોકે સ્વભાવથી મલવાહિની છે તો પણ અતિશયના

तरग-भंगुर-रवि-किरण तरुण-बोहिय-अकोसायंत-पउम-गभीर-वि-यड-णाभे साहय-सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वर-कणगच्छ-रुसरिस-वरवइर-वलियमज्झे पमुइय-वरतुरग-सीह-वर-वट्टिय-कडी

णाभे' पद्म-विकट-नाभ-पद्मकोशवद् विकटा-गम्भीरा नाभिर्यस्य स तथा, 'गगावत्तग पयाहिणावत्त-तरग-भगुर-रवि-किरण-तरुण-बोहिय-अकोसायत-पउम-गभीर-वियडणाभे' गङ्गाऽऽवर्तक-प्रदक्षिणाऽऽवर्त-तरङ्ग-भङ्गुर-रवि-किरण-तरुण-बोधित-विकसत्पद्म-गम्भीर-विकट-नाभ-तत्र-गङ्गाऽऽवर्तकसम्बन्धिप्रदक्षिणावर्ततरङ्गवद्भङ्गुरा=चक्राकारवर्तुला, रविकिरणतरुणबोधितविकसत्पद्मवद् गम्भीरा, विकटा=विशाला च नाभिर्यस्य स तथा, 'साहय-सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वरकणगच्छरु-सरिस-वरवइर-वलिय-मज्झे' संहृत-सोनन्द-मुसल-दर्पण-निकरित-वरकनकत्सरु-सदृश-वरवज्र-वलित-मध्य-संहृत-संक्षिप्तमध्य यत्-सोनन्द=त्रिकाष्ठिका, मुसल-प्रसिद्ध, दर्पण-दर्पणदण्ड, निकरितवरकनकत्सरु=निकरित=सारीकृत सर्वथा संशोधित यद् वरकनक-श्रेष्ठसुवर्ण, तस्य त्सरु-खड्गमुष्टि, एतेषामितरेतरयोगद्वन्द्व, तै सदृश-वर-

से भगवान की इन्द्रियाँ निर्लेप रहती थीं। (पउमवियडणाभे) नाभि पद्मकोश के समान गभीर थी, (गगावत्तग पयाहिणावत्त तरग भगुर रवि किरण-तरुण बोहिय अकोसायत-पउम गभीर वियड-णाभे) तथा-गगावर्तक-सबधी प्रदक्षिणावर्तयुक्त तरग की तरह भगुर, चक्रसमान गोल, मध्याह्नकालके सूर्यकी किरणों द्वारा विकसित पद्म के समान गभीर एव विशाल थी। (साहय सोणद-मुसल-दप्पण-णिकरिय-वरकणगच्छरु सरिस वरवइर वलिय मज्झे) कटिप्रदेश त्रिकाष्ठिका के मध्यभाग समान, मूसल के मध्यभाग समान, दर्पण के दण्ड के मध्यभाग समान, चलकते हुए सोनेकी

પ્રભાવથી ભગવાનની ઈન્દ્રિયો નિર્લેપ રહેતી હતી (पउमवियडणाभे) નાભિ પદ્મકોશ જેવી ગભીર હતી (गगावत्तग-पयाहिणावत्त-तरग-भगुर-रवि किरण तरुण-बोहिय-अकोसायत-पउम-गभीर-वियड-णाभे) તથા ગગાવર્તક સબધી પ્રદક્ષિણાવર્તયુક્ત તરગની પેઠે ભગુર, ચક્રના જેવી- ગોળ, મધ્યાહ્ન-કાળના સૂર્યના કિરણોથી વિકસેલા પદ્મ સમાન ગભીર તેમજ વિશાળ હતી (साहय-सोणद-मुसल दप्पण णिकरिय वरकणगच्छरु-सरिस-वरवइर-वलिय-मज्झे) કટિપ્રદેશ ત્રિકાષ્ઠિકા (ઘોડી અથવા તિરપાઈ)ના મધ્યભાગ જેવો, મૂસલના મધ્યભાગ જેવો, દર્પણના દડના મધ્યભાગ જેવો, ચળકતા સોનાની ખડ્ગ

वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे आइण्ण-हउव्व णिरुवलेवे वर-वारण-तुल्ल-विक्कम-विलसिय-गई गय-ससण-सुजाय-सन्निभोरू

वज्र इव वलित =क्षाम -कृश, मध्य =मध्यभागो यस्य स तथा, '**पमुइय-वरतुरग-सीह-वर-वट्टिय-कडी**' प्रमुदित-वरतुरग-सिंहवर-वर्तित-कटि -प्रमुदितस्य रोगादिरहिततया प्रसन्नस्य, वरतुरगस्य-श्रेष्ठहयस्य, तादृशस्य सिंहस्य चेव वरा=श्रेष्ठा वर्त्तिता-वर्तुला, कटिर्यस्य स तथा, '**वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे**' वर तुरग-सुजात-गुह्यदेश -वरस्य=श्रेष्ठस्य अश्वस्येव सुजात सुन्दरो गुह्यदेशो यस्य स तथा। '**आइण्णहउव्व णिरुवलेवे**' आकीर्णहय इव निरुपलेप -आकीर्ण =सुलक्षणयुक्त उत्तम जातीयो यो हय =अश्व, स इव निरुपलेप =निर्गत उपलेपात्--मलिनसम्पर्कात् इति निरुपलेप -निर्मल इत्यर्थ । '**वर-वारण-तुल्ल विक्कम-विलसिय-गई**' वर-वारण-तुल्य-विक्रम विलसित-गति -वरवारणस्य=श्रेष्ठगजस्य तुल्य =समान विक्रम =पराक्रम, तथा तत्तुल्या विलसिता=चरणसचरणरणनरहिता गतिर्गमन यस्य स, गजेन्द्रवद्तुल्यबलशाली ललितगमनशीलश्चेति भाव । '**गय-ससण सुजाय-सनिभोरू**' गज-श्वसन-सुजात-सन्निभोरु -गजश्वसनस्य=हस्तिशुण्डादण्डस्य सुजातस्य=सुष्ठुत्पन्नस्य हस्तिश्वसनस्यैव सन्निभौ-सदृशौ

खड्गमुष्टि के मध्यभाग समान और वज्रके मध्यभाग समान पतला था। तथा (**पमुइय-वरतुरग सीहवर-वट्टिय-कडी**) कटिप्रदेश रोगादिकरहित होने से प्रसन्न श्रेष्ठ घोडे के समान और सिंह के समान गोल था। (**वर-तुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे**) गुह्य प्रदेश सुन्दर घोडे के गुह्य प्रदेश के समान था। (**आइण्णहउव्व णिरुवलेवे**) आकीर्ण जातीय घोडेके गुह्य प्रदेश के समान भगवानका गुह्य प्रदेश निरुपलेप था। तथा (**वर-वारण-तुल्ल-विक्कम-विलसिय-गई**) भगवानका पराक्रम उत्तम हाथी के समान था, तथा उनकी गति भी उसीके समान सुन्दर थी। (**गय-ससण-सुजाय-सन्निभोरू**) हस्तिशुण्डा-

મુઠીના મધ્યભાગ જેવો અને વજ્રના મધ્યભાગ જેવો પાતળો હતો તથા (पमुइय-वरतुरग-सीह-वर-वट्टिय-कडी) કટિપ્રદેશ રોગ આદિકથી રહિત હોવાથી પ્રસન્ન શ્રેષ્ઠ ઘોડાની પેઠે અને સિંહની પેઠે ગોળ હતો (वरतुरग-सुजाय-गुज्झ-देसे) ગુહ્યપ્રદેશ સુંદર ઘોડાના ગુહ્યપ્રદેશના જેવો હતો (आइण्णहउव्व णिरुवलेवे) આકીર્ણ-જાતવાન ઘોડાના ગુહ્યપ્રદેશના જેવો ભગવાનનો ગુહ્યપ્રદેશ નિરૂપલેપ હતો તથા (वर-वारण-तुल्ल-विक्कम-विलसिय-गई) ભગવાનનું પરાક્રમ ઉત્તમ હાથીના જેવું હતું, તથા તેમની ચાલ પણ તેના

समुग्ग-णिमग्ग-गूढ-जाणू एणी-कुरुविंदा-वत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे संठिय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-गूढ-गुप्फे सुपइट्ठिय-कुम्म-चारु-चलणे

ऊरू यस्य स तथा, सुन्दर-गजशुण्डादण्डसदृशोरुयुगलवानिति भाव, '**समुग्ग-णिमग्ग गूढ-जाणू**' समुद्ग निमग्न-गूढ-जानु --समुद्ग --सम्पुटक --तत्संयोपगितनाधस्तन रूपयोर्भागयो सधिवत् निमग्नगूढे=अत्यन्तावृत-मासपुष्टे इत्यर्थ, तादृश जानुनी 'घुटना' इति प्रसिद्धे यस्य स तथा, उपचितत्वात् दृश्यमानजान्वस्थिक इत्यर्थ । '**एणी-कुरुविंदावत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे**' एणी-कुरुविन्द -- वर्त्र वृत्ता-नुपूर्व्यजङ्घ -- एण्या --हरिण्या इव, कुरुविन्द --तृणविशेष, वर्त्र=सूत्रवलनक च, ते इव च वृत्ते--वर्तुले, आनुपूर्व्येण तनुरूपे जङ्घे यस्य स तथा यद्वा--एणी--कुरुविन्दावर्त--वृत्ता नुपूर्व्यजङ्घ --इति च्छाया, तत्र--एण्या इव, कुरुविन्दावर्त्त =भूषणविशेष इव च वृत्ते= वर्तुले आनुपूर्व्येण तनुस्वरूपे जङ्घे यस्य स तथा, '**संठिय--सुसिलिट्ठ--विसिट्ठ--गूढ--गुप्फे**' सस्थित--सुश्लिष्ट--विशिष्ट--गूढ--गुल्फ --सस्थितौ--सुसस्थानवन्तौ, सुश्लिष्टौ--

दण्ड के समान उन प्रभुकी दोनो जघाएँ थीं । (**समुग्ग निमग्ग-गूढ-जाणू**) डिब्बे के समान प्रभुके घुटने गुप्तढकनी से युक्त एव अन्तर रहित होनेसे सुन्दर थे । अर्थात् उपचित होनेसे प्रभुके जानु की अस्थियाँ दृष्टिगोचर नहीं होती थीं । (**एणी-कुरुविंदा-वत्त-वट्टा-णुपुव्व-जंघे**) एणी--हिरणी की जङ्घा समान, तथा--कुरु-विन्द--तृणविशेष और डोरी के बलके समान अथवा कुरुविन्दावर्त्त नामक भूषणके समान गोल पतली--ऊपर से मोटी नीचेकी ओर उतरतीं २ पतली प्रभुकी दोनो जघाएँ थीं । (**संठिय--सुसिलिट्ठ--विसिट्ठ--गूढ--गुप्फे**) शोभन आकारयुक्त,- अच्छी

જેવીજ સુંદર હતી (गय ससण-सुजाय-सन्निभोरू) હસ્તિશુંડાદંડના (હાથીના સૂંઢના) જેવી તે પ્રભુની બન્ને જંઘાઓ હતી (समुग्ग-णिमग्ग-गूढ जाणू) ડબ્બાની પેઠે પ્રભુના ઘુંટણો ગુપ્ત ઢાંકણવાળા તેમજ અંતર રહિત હોવાથી સુંદર હતા, અર્થાત્ ઉપચિત હોવાથી પ્રભુના ઘુંટણના હાડકા દેખાતા નહતા (एणी कुरुविंदा-वत्त वट्टा-णुपुव्व-जंघे) એણી--હિરણીની જંઘા સમાન, તથા કુરુવિંદ તૃણવિશેષ, અને દોરીની વલ સમાન, અથવા કુરુ-વિન્દાવર્ત્ત નામક ભૂષણ સમાન ગોળ પાતળી ઉપરથી જાડી તેમજ નીચેની તરફ ઉતરતી ઉતરતી પાતળી પ્રભુની બન્ને જંઘાઓ હતી (संठिय-सुसिलिट्ठ विसिट्ठ-गूढ गुप्फे) શોભાયમાન આકારવાળા, સારી રીતે મળેલા તેમજ

अणुपुव्व–सुसंहयं–गुलीए उण्णय तणुतंब-णिद्ध-णक्खे रत्तुप्पल-पत्त-मउय-सुकुमाल-कोमल-तले नग नगर-मगर-सागर-चक्कंक-

सुमिलितौ, गूढौ–मांसलत्वाददृश्यौ गुल्फौ यस्य स तथा, पुष्टतया तिरोहितगुल्फ । 'सुप्पइट्ठिय–कुम्म–चारुचलणे' सुप्रतिष्ठित कूर्मचारु-चरण -सुप्रतिष्ठितौ शोभनरूपेण स्थितौ, कूर्मवत्–कच्छपवत् चारू=सुन्दरौ चरणौ यस्य स तथा, सङ्कोचिताङ्गकच्छपपृष्ठवच्चरणवानिति भाव । 'अणुपुव्व–सुसहय–गुलीए' आनुपूर्व्य–सुसंहताऽङ्गुलीक –आनुपूर्व्येण=क्रमेण हीयमाना वर्द्धमाना वा, तथा सुसंहता –विभिन्ना अपि समिलिता अङ्गुल्य =चरणाङ्गुल्यो यस्य स तथा, 'उण्णय–तणु–तब–णिद्ध–णक्खे' उन्नत–तनुताम्र–स्निग्ध–नख –समुन्नत प्रतल–रक्तचिक्कण नख युक्त इत्यर्थ, 'रत्तुप्पल-पत्त मउय सुकुमाल-कोमल-तले' रक्तोत्पल-पत्र मृदुक सुकुमार कोमलतल -रक्तकमलदलवदतिकोमलारुणवर्णचरणतलवानित्यर्थ । 'नग-नगर-मगर-सागर चक्कक-वरग-मगल-किय-चलणे' नग-नगर-मकर-सागर-चक्राङ्क-वराङ्क-मङ्गलाङ्कित-चरण ,तत्र-नग =पर्वत ,

राति से मिलित एव गूढ–मासल–पुष्ट होनेसे अदृश्य ऐसे प्रभुके दोनों पैरोंके गुल्फ थे । (सुप्पइट्ठिय–कुम्म–चारु–चलणे) प्रभुके पाँव सकुच कर बैठे हुए कच्छपके समान सुन्दर थे । (अणुपुव्व–सुसहय–गुलीए) अनुक्रमसे उचित आकारवाली एव भिन्न २ होने पर भी परस्पर मे समिलित प्रभुके चरणोकी अगुलिया थीं।, (उन्नय–तणु–तब–णिद्ध–णक्खे) समुन्नत, प्रतल, रक्त एव चिक्कण प्रभुके नख थे । (रत्तुप्पल–पत्त–मउय–सुकुमाल–कोमल–तले) रक्तकमलके दलके समान अति कोमल लालवर्णके प्रभुके चरणोंके तले थे । (नग–नगर–मगर–सागर–चक्क क–वरग–मगल–किय–चलणे) नग–पर्वत, नगर–पुर, मकर–जलचरजीवविशेष,

ગૂઢ માંસલ પુષ્ટ હોવાથી ન દેખાય એવા પ્રભુના બન્ને પગના ગોઠણો હતા (सुप्पइट्ठिय कुम्म चारु चलणे) પ્રભુના પગ સંકુચાઈને બેઠેલા કાચબાની પેઠે સુંદર હતા (अणुपुव्व -सुसहय गुलीए) અનુક્રમથી ઉચિત આકારવાળી તેમજ જુદી જુદી હોવા છતા પણ પરસ્પરમા જોડાએલી પ્રભુના ચરણોની આંગળીઓ હતી (उन्नय तणु तब -णिद्ध- णक्खे) સમુન્નત, પ્રતલ, લાલ તેમજ ચિકણા પ્રભુના નખ હતા (रत्तुप्पल पत्त -मउय--सुकुमाल- कोमल- तले), રક્ત કમલના દલના જેવા અતિશય કોમળ લાલ વર્ણના પ્રભુના ચરણોના તળિયા હતા (नग नगर- मगर- सागर चक्कक वरग–मगल–किय–चलणे) નગ પર્વત, નગર પુર, મકર–જલચર જીવ વિશેષ, સાગર–સમુદ્ર અને ચક્ર

वरग-मगल-किय-चलणे विसिट्टरूवे हुयवह-निद्धूम-जलिय-तडि-तडिय-तरुण-रवि-किरण-सरिस-तेए अणासवे अममे अकिंचणे

नगरं=पुर, मकर =जलचरजीवविशेष, सागर =समुद्र, चक्र=प्रसिद्धम्, एता येव अङ्का-लक्षणानि, तथा वराऽङ्काश्च=शुभसूचकस्वस्तिकादिलक्षणानि, मङ्गल =शुभलक्षण-विशेषश्च, तैरलङ्कृतौ सुशोभितौ-चरणौ यस्य स तथा, नगनगरमकरादिचिह्न-स्वस्तिका-दिचिह्न-मङ्गलचिह्नरूप शुभलक्षणसुशोभितचरणयुगलानिति भाव । 'विसिट्ठरूवे' विशि-ष्टरूप -अतिसुन्दर, 'हुयवह निद्धूम-जलिय-तडितडिय-तरुण-रवि-किरण-सरिस-तेए' हुतवह - निर्द्धूम - ज्वलित - तडितडि - तरुण - रवि किरण - सदृश - तेजस्क, हुतवहनिर्द्धूमज्वलितस्य=अग्नेर्निर्द्धूमज्वालाया, तडितडित - धारावाहिकतया पुन पुनर्विद्योतितविद्युत ,-तथा तरुणरविकिरणाना-सदृश=समान तेज -दीप्तिर्यस्य स तथा, 'अणासवे' अनास्रव -अविद्यमाना आस्रवा यस्य स तथा, कर्मागमरहित इत्यर्थ, 'अममे' अमम -ममत्वरहित 'अकिंचणे' अकिञ्चन -नास्ति

सागर-समुद्र और चक्र इनके शुभ चिह्नों से, स्वस्तिकादि शुभ चिह्नों से तथा मङ्गल नामक शुभ चिह्नसे सुशोभित प्रभुके दोनों चरण थे । (विसिट्ठरूवे) प्रभुका रूप विशिष्ट-असाधारण अर्थात् अनुपम था । (हुयवय-णिद्धूम-जलिय-तडित डिय-तरुण-रवि-किरण-सरिस-तेए) निर्धूम अग्नि के समान, बार बार चम-कती हुई बिजली के समान तथा मध्याह्नकालिक रविकिरणोंके समान प्रभुका तेज था । (अणासवे) नवीन कर्मोंके आस्रवसे प्रभु सर्वथा रहित थे । (अममे) प्रभुके किसी भी पर पदार्थमे ममत्व नहीं था । (अकिंचणे) प्रभु अकिंचन-परिग्रह-रहित थे । (छिन्नसोए) भगवानने अपनी भवपरम्पराको नष्ट कर दिया था ।

એના શુભ ચિહ્નોથી-સ્વસ્તિકાદિ શુભચિહ્નોથી, તથા મગળનામક ચિહ્નથી સુશોભિત પ્રભુના બન્ને ચરણ હતા (विसिट्ठरूवे) પ્રભુનુ રૂપ વિશિષ્ટ અસાધા રણ અર્થાત્ અનુપમ હતુ (हुयवह णिद्धूम जलिय तडि तडिय-तरुण रवि किरण-सरिस तेए) ધુમાડા વગરના અગ્નિના જેવુ, વારવાર ચળકતી વિજ ળીના જેવુ, તથા મધ્યાહ્ન કાળના સૂર્યના કિરણો જેવુ પ્રભુનુ તેજ હતુ (अणासवे) નવીન કર્મોના આસ્રવથી પ્રભુ સર્વથા રહિત હતા (अममे) પ્રભુને કોઇ પણ પર પદાર્થમા મમત્વ નહોતુ (अकिंचणे) પ્રભુ અકિચણ-પરિ ગ્રહ વગરના હતા (छिन्नसोए) ભગવાને પોતાના ભવપરપરાનો નાશ કરી

छिन्नसोए निरुवलेवे ववगय-पेम-राग-दोस-मोहे निग्गंथस्स पवयणस्स देसए सत्थनायगे पइट्ठावए समणगपई समणग-

किञ्चन यस्य स तथा, परिग्रहग्रन्थिरहित । 'छिन्नसोए' छिन्नस्रोता —निवर्तित-भवप्रवाह, 'निरुवलेवे' निरुपलेप —उपलेपो—मालिन्य, तद् द्विविध द्रव्यरूप भावरूपञ्च, तादृशाद् द्विविधादुपलेपात्—निर्गतो निरुपलेप, द्रव्यतो निर्मलशरीर, भावत कर्मबन्धहेतु-भूतोपलेपरहित । पूर्वोक्तमेवार्थं विशेषत स्पष्टयन्नाऽऽह 'ववगय पेम राग-दोस-मोहे' व्यपगतप्रेमरागद्वेषमोह'—प्रेम च रागश्च द्वेषश्च मोहश्चेति प्रेमरागद्वेषमोहा प्रेम—आसक्ति-लक्षणम्, राग —विषयेषु अनुरागरूप, द्वेष —अप्रीतिरूप मोह —अज्ञानरूप, एते प्रेमादयो व्यपगता —विनष्टा यस्य स तथा, 'निग्गथस्स पवयणस्स देसए' निर्ग्रन्थस्य प्रवचनस्य देशक —निर्ग्रन्थस्य—निर्गत ग्रन्थाद् द्रव्यत सुवर्णादिरूपाद्, भावतो मिथ्यात्वादिलक्षणात्—निर्ग्रन्थ तस्य निर्ग्रन्थस्य, प्रवचनस्य—प्रकर्षेण—उच्यते—परमकल्याणाय कथ्यते—इति प्रवचनम्—तस्य प्रवचनस्य देशक =उपदेशक — निरारम्भ—निष्परिग्रह—धर्मोपदेशक इति भाव । 'सत्थनायगे' सार्थनायक —सार्थस्य—मोक्षप्रस्थितभव्यसमूहस्य, नेता—स्वामीत्यर्थ 'पइट्ठावए' प्रतिष्ठापक —श्रुतचारित्र लक्षणधर्मसस्थापक । 'समणगपई' श्रमणकपति —श्राम्यति=सोत्साह कर्मनिर्जरार्थं

(णिरुवलेवे) द्रव्य एव भाव रूप दोनों प्रकारकी मलिनतासे प्रभु वर्जित थे । इसी बातको पुन विशेष रूपसे इन विशेषणों से सूत्रकार स्पष्ट करते है—(ववगय-पेम राग-दोस मोहे) भगवानने अपनी आत्मा से प्रेम, राग द्वेष एव मोहको नष्ट कर दिया था । (णिग्गथस्स पवयणस्स देसए) प्रभु निर्ग्रन्थ प्रवचनके उपदेशक थे । (सत्थणायगे) मोक्षकी ओर प्रस्थित भव्यसमूहके भगवान नेता थे । (पइ-ट्ठावए) श्रुतचारित्ररूप धर्मके प्रभु सस्थापक थे । (समणगपई) भगवान् तप एव

દીધો હતો (णिरुवलेवे) દ્રવ્ય તેમજ ભાવરૂપ બન્ને પ્રકારની મલિનતાથી પ્રભુ વર્જિત હતા આ વાતને ફરીને વિશેષ રૂપથી તેમના આ ગોના વિશેષણોથી સૂત્રકાર સ્પષ્ટ કરે છે (ववगय पेम-राग दोस मोहे) ભગવાને પોતાના આત્મામાથી પ્રેમ, રાગ, દ્વેષ તેમજ મોહનો નાશ કર્યો હતો (णिग्गथस्स पवयणस्स देसए) પ્રભુ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનના ઉપદેશક હતા (सत्थणायगे) મોક્ષના તરફ વળેલા ભવ્યસમૂહના ભગવાન નેતા હતા (पइट्ठावए) શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મના પ્રભુ સસ્થાપક હતા (समणगपई)

विद्-परियट्टिए चउतीस-बुद्धा-इसेस-पत्ते पणतीस-सच्चवयणा-

श्रम कुर्वन्ति तपःस्वाध्यायादिषु इति श्रमणाः-त एव श्रमणकाः, तेषां पतिः-चतुर्विधसङ्घाधिपतिरिति भावः, '**समणग विंद परियट्टिए**' श्रमणक-वृन्द परिवर्द्धकः-श्रमणकानां चतुर्विधानां, वृन्दः-सङ्घः-तस्य परिवर्द्धकः-वृद्धिकारी। अथवा '**परियट्टए**' पर्यटकः-अग्रेसरः, यद्वा पर्यायकः-तैः परिपूर्णः। '**चउत्तीस बुद्धाइसेस पत्ते**' चतुस्त्रिंशद्-बुद्धातिशेष-प्राप्तः=चतुस्त्रिंशत्=चतुस्त्रिंशत्संख्यकाः ये बुद्धानां=तीर्थकराणाम् अतिशेषाः-अतिशयाः तान् प्राप्तः, तत्र-अवृद्धिस्वभावकः केशश्मश्रुरोमनखमिति प्रथमोऽतिशयः, अन्येऽप्यतिशयाः समवायाङ्गसूत्रेऽभिहितास्ततोऽवगन्तव्याः। '**पणतीस-सच्चवयणाइसेस-पत्ते**' पञ्चत्रिंशत्सत्यवचनातिशेषप्राप्तः पञ्चत्रिंशत्संख्यकाः ये सत्यवचनस्य अतिशेषाः-अतिशयाः तान् प्राप्तः, अर्थात् पञ्चत्रिंशद्वाणीगुणयुक्त इति भावः। पञ्चत्रिंशद्वाणीगुणा आचाराङ्गसूत्रस्य मत्कृताऽऽचारचिन्तामणिटीकायां प्रथमाध्ययने

स्वाध्याय आदि क्रियाओंमे कर्मनिर्जराके लिये परिश्रम करनेवाले श्रमणोंके स्वामी थे। (**समणग विंद परियट्टिए**) चतुर्विध संघके वे प्रभु वर्द्धक थे। अथवा उसके अग्रेसर या उससे परिपूर्ण थे। (**चउत्तीस-बुद्धाइसेस-पत्ते**) तीर्थकरोंके चौतीस अतिशयोंसे प्रभु विराजमान थे। इनमे नख, केश एव श्मश्रु-दाढी-मूँछका नहीं बढना यह पहला अतिशय है, अवशिष्ट अतिशय समवायाङ्ग सूत्र से जान लेना चाहिये। (**पणतीस सच्चवयणा-इसेस पत्ते**) वाणीके पैंतीस गुणों से प्रभु युक्त थे। ३५ वाणी-गुणरूप अतिशय आचाराग सूत्रके प्रथम अध्ययनकी आचारचिंतामणि टीका मे कहे हैं, अत वहा से जान लेना चाहिये। (**आगासगएण चक्केण**) आकाशगत

ભગવાન તપ તેમજ સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમા કર્મનિર્જરાને માટે પરિશ્રમ કરવાવાળા શ્રમણોના સ્વામી હતા (*समणग विंद परियट्टिए*) ચતુર્વિધ સઘના તે પ્રભુ વર્દ્ધક હતા અથવા તેના અગ્રેસર કે તેનાથી પરિપૂર્ણ હતા (चउत्तीसबुद्धा इसेसपत्ते) તીર્થંકરોના ચોત્રીસ અતિશયોથી પ્રભુ બિરાજમાન હતા તેમા નખ કેશ તેમજ શ્મશ્રુ-દાઢી મૂછનુ ન વધવુ એ પહેલો અતિશય છે, બાકીના અતિશય સમવાયાગ સૂત્રથી જાણી લેવા જોઈએ (पणतीस सच्च वयणाइसेस-पत्ते) વાણીના પાત્રીસ ગુણોથી પ્રભુ યુક્ત હતા ૩૫ વાણી ગુણરૂપ અતિશય આચારાગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનની આચાર ચિંતામણિ ટીકામા કહેલા છે, એટલે ત્યાથી તે જાણી લેવા

इसेस-पत्ते आगासगएण चक्केण आगासगएण छत्तेण आगासमियाहिं चामराहिं आगासगएण फालियामएण सपायवीढेण सीहासणेण धम्मज्झएण पुरओ पकढिज्जमाणेण चउदसहिं समणसाहस्सीहि छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहि सद्धि सपडिवुडे

व्याख्याता, 'आगासगएण चक्केण' आकाशगतेन चक्रेण। 'आगासगएण-छत्तेण' आकाशगतेन छत्रेण। 'आगासमियाहिं' आकाशमिताभ्या=प्रमाभ्या, 'चामराहिं' चामराभ्याम्-अतिशयप्रभावाच्चकान्तिभिरुपलक्षित इति भाव। 'आगासगएण फलियामएण' आकाशगतेन स्फटिकमयेन-आकाशस्थितेन स्फटिकनिर्मितेन 'सपायवीढेण' सपादपीठेन-पादस्थापनपीठसहितेन 'सीहासणेण' सिंहासनेन, 'धम्मज्झएण' धर्मध्वजेन, 'पुरओ' पुरत -अग्रत, 'पकढिज्जमाणेण' अतिशयमहिम्ना प्रकृष्यमाणेन 'चउदसहिं समणसाहस्सीहिं' चतुर्दशभि -श्रमणसाहस्रीभि श्रमणाना चतुर्दशसहस्रै 'छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं' षट्त्रिंशता आर्यिकासाहस्रीभि -आर्यिकाणा षट्त्रिंशत्सहस्रै 'सद्धिं' सार्द्ध-सह। 'सपडिवुडे' सम्परिवृत -

चक्रसे, (आगासगएण छत्तेण) आकाशगत छत्र से (आगासमियाहिं चामराहिं) आकाशगत चामरों से व प्रभु उपलक्षित थे। (आगासगएण फलियामएण सपायवीढेण- सीहासणेण धम्मज्झएण पुरओ पकढिज्जमाणेण) आकाशगत, स्फटिकमय एव पादपीठसहित ऐसे सिंहासन से एव अतिशय की महिमा से प्रकटित और आगे २ चलनेवाले ऐसे धर्मध्वजा से युक्त, तथा-(चउद्दसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं सद्धिं सपरिवुडे) १४ हजार श्रमणों के, एव

જોઈએ (आगासगएण चक्केण) આકાશગત ચક્રથી (आगासगएण छत्तेण) આકાશગત છત્રોથી (आगासमियाहिं चामराहिं) આકાશગત ચામરોથી તે પ્રભુ ઉપલક્ષિત (દેખાતા) હતા (आगासगएण फलियामएण सपायवीढेण सीहासणेण धम्मज्झएण पुरओ पकढिज्जमाणेण] આકાશગત, સ્ફટિકમય તેમજ પાદપીઠ સહિત એવા સિંહાસનથી તેમજ અતિશયની મહિમાથી પ્રગટિત અને આગળ આગળ ચાલનારા એવા ધર્મધ્વજથી યુક્ત [चउद्दसहिं समणसाहस्सीहिं छत्तीसाए अज्जियासाहस्सीहिं सद्धिं सपरिवुडे] ૧૪ હજાર શ્રમણોના તેમજ છત્રીસહજાર આર્યાઓના પરિવારથી યુક્ત ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુ

पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुग्गामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे चंपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गामं उवागए चंपं नगरिं पुण्णभद्दं चेइयं समोसरिउकामे ॥सू० १६॥

भगवान्–श्रीमहावीर, 'पुव्वाणुपुव्विं' पूर्वानुपूर्व्या–तीर्थङ्करपरिपाट्या–तीर्थङ्करपरम्परया। 'चरमाणे' चरन्–विहरन्, 'गामाणुगाम' ग्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरम्, 'दूइज्जमाणे' द्रवन्–गच्छन् एकस्माद् ग्रामादनन्तर ग्राममनुल्लङ्घयन्नित्यर्थ, 'सुहसुहेण' सुखसुखेन–संयमबाधारहितेन, 'विहरमाणे' विहरन्–अप्रतिबद्धविहार कुर्वन्, 'चपाए नयरीए' चम्पाया नगर्या, 'बहिया' बहिः 'उवणगरग्गाम' उपनगरग्रामम् नगरसमीपवर्तिन ग्रामम्। 'उवागए' उपागत –समवसृत, किमर्थमुपागत ? इत्याह–'चप णयरिं' चम्पाया–चम्पानाम्न्या नगर्या 'पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे' पूर्णभद्र=पूर्णभद्रनामक चैत्यम्=उद्यान समवसर्तुकाम –आगन्तुकाम सन् उपागत इति सम्बन्ध ॥ सू०१६ ॥

छत्तीसहजार आर्यिकाओं के परिवार से युक्त भगवान् श्रीमहावीर प्रभु (**पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे**) तीर्थंकरों की परपरा के अनुसार विहार करते हुए (**गामाणुग्गामं दूइज्जमाणे**) एकग्राम से दूसरे ग्राम पधारते हुए (**सुहसुहेण विहरमाणे**) सुख सुख से विचरते हुए (**चपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गाम उवागए**) चपानगरी के बाहरभाग की ओर स्थित, परतु वहा से बहुत दूर नहीं, किन्तु थोडी दूर पर रहे हुए ऐसे ग्राम मे पधारे, यहा आने का कारण उनका यह था कि वे प्रभु (**चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे**) चपानगरी के पूर्णभद्र नामक उद्यान मे पधारनेवाले थे ॥ सू० १६ ॥

(पुव्वाणुपव्वि चरमाणे) तीर्थंकरोनी परपराने अनुसरीने विहार करता करता (गामाणुग्गाम दूइज्जमाणे) ओक गामथी बीजे गाम पधारता (सुहसुहेण विहरमाणे) सुख सुखेथी विचरता (चपाए णयरीए बहिया उवणगरग्गाम उवागए) चपा नगरीनी बहारना भाग तरफ परंतु ओनाथी बहु दूर नहि पण जरा दूर आवेला ओवा गाममा पधार्या अहीं आववानु कारणु तेमने ओ हतु के ते प्रभु (चप णयरिं पुण्णभद्द चेइय समोसरिउकामे) चपानगरीना पूर्णभद्र नामना उद्यानमा पधारवावाळा हता [सू. १६]

मूलम्—तए ण से पवित्तिवाउए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणंदिए पीइमणे परमसोमणस्सिए

टीका—'तए ण' इत्यादि, तत खलु=यदा भगवान्-चम्पानगरीसमीपग्राम-मुपागत तदनन्तर-तत्पश्चात, 'से पवित्तिवाउए' स प्रवृत्तिव्यापृत =स पूर्वोक्त –भगवद्वार्त्ताऽऽनयन नियुक्त 'इमीसे कहाए' अस्या कथाया 'लद्धट्ठे समाणे' लब्धार्थ सन्–ज्ञातभगवदागमनवृत्तान्त सन्, 'हट्ठ-तुट्ठ चित्त माणदिए' हृष्ट–तुष्ट–चित्ता–नन्दित –हृष्टतुष्ट=अतितुष्टम्, यद्वा हृष्ट=हर्षितम्, तुष्टम् प्राप्तसन्तोष–तादृश चित्त यस्य स हृष्टतुष्टचित्त, अत एव आनन्दित =आनन्द प्राप्त सजात–मानसोल्लास इत्यर्थ । सूत्रे 'चित्तमाणदिए' इत्यत्र मकार प्राकृतत्वात् । 'पीइमणे' प्रीतिमना –प्रीति –तृप्तिर्मनसि यस्य स प्रीतिमना –तृप्तमानस । 'परमसोमणस्सिए' परमसौमनस्यित –परमम्–उत्कृष्ट च तत् सौमनस्य प्रसन्नचित्तता चेति परमसौमनस्य तदस्य सजात परमसौमनस्यित परमानुरागपूर्णमनस्क,

'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि—

(तए ण) जब भगवान् चपानगरी के समीपवर्ती ग्राम मे पधारे तब (से पवित्तिवाउए) भगवान का वार्ता के लाने के लिये नियुक्त किया हुआ वह पुरुष (इमीसे कहाए) इस समाचार को (लद्धट्ठे समाणे) जानकर कि भगवान् चपानगरी के समीपवर्ती ग्राम म आकर विराजमान हो चुके है, (हट्ठ–तुट्ठ–चित्त–माणदिए) इससे उसके चित्त म अत्यन्त हर्ष और सन्तोष हुआ। अत वह अत्यन्त आनदित हुआ, (पीइमणे) मन मे प्रेम छा गया, (परमसोमणस्सिए) अयत अनुराग से उसका मन भर गया (हरिस–वस–विसप्पमाण–हियए) अपार

'तए ण से पवित्तिवाउए' ઈत्याहि—

(तए ण) જ્યારે ભગવાન ચ પાનગરીના સમીપવર્તી ગામમા પધાર્યા ત્યારે (से पवित्तिवाउए) ભગવાનની વાર્તા–સમાચાર લઇ જવા માટે નિમાએલા તે પુરૂષે (इमीसे कहाए) એ સમાચારને (लद्धट्ठे समाणे) જાણ્યા કે ભગવાન ચ પાનગરીના સમીપવર્તી ગામમા આવીને બિરાજમાન થઇ ચૂકયા છે, (हट्ठ तुट्ठ चित्त माणदिए) આથી તેના મનમા અત્યત હર્ષ અને સતોષ થયો અને તેથી તે બહુ આનદ પામ્યો, (पीइमणे) મનમા પ્રેમ છવાઈ ગયો, (परमसोमणस्सिए) અત્યત અનુરાગથી તેનુ મન ભરાઈ ગયુ,

हरिस-वस-विसप्पमाण-हियए ण्हाए कयबलिकम्मे कय-कोउय-मंगल-पायच्छित्ते सुद्धप्पवेसाइं मगलाइ वत्थाइ पवर परिहिए अप्प-महग्घा-भरणा-लंकिय-सरीरे सयाओ गिहाओ पडिणिक्ख-

'हरिस वस-विसप्पमाण-हियए' हर्ष—वश—विसर्प—हृदय —हर्षवशेन विसर्पत्—परित उच्छलद् हृदय यस्य स तथा, भगवद्दर्शनादमन्दानन्दतरङ्गसमुच्छलितचित्त इत्यर्थ । 'ण्हाए' स्नात —कृतस्नान, 'कयबलिकम्मे' कृतबलिकर्मा—स्नाने कृते पशुपक्ष्याद्यर्थं कृतान्नभाग 'कय-कोउय-मगल-पायच्छित्ते' कृत—कौतुक—मङ्गल—प्रायश्चित्त —कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि—दु स्वप्नादिविघातार्थमवश्यकरणीयत्वात् येन स तथा, तत्र कौतुकानि=मषीतिलकादीनि, मङ्गलानि तु सिद्धार्थदध्यक्षतादीनि। 'सुद्धप्पवेसाइ' शुद्धप्रवेश्यानि—शुद्धानि=प्रक्षालितत्वात् निर्मलानि, प्रवेश्यानि=राजसभाप्रवेशाऽर्हाणि —राजसभायोग्यानि 'मगलाइ' मङ्गलानि—मङ्गलकारकाणि, 'वत्थाइ' वस्त्राणि—विविधरूप—प्रकाराणि—'पवर'—प्रवराणि—मूल्यतो महार्घाणि, रूपत उज्ज्वलानि मृदूनि सान्द्राणि च, प्राकृतत्वाद् विभक्तेर्लोप, 'परिहिए' परिहित —शरीरे यथास्थान योजित । 'अप्प-महग्घा भरणा लकियसरीरे' अल्प—महार्घा—भरणा—ऽलङ्कृत—शरीर —अल्पानि=

हर्ष से उसका हृदय उछलने लगा। फिर उसने कोणिक राजा के पास जाने की तैयारी की। उसने (ण्हाए) स्नान किया, (कयबलिकम्मे) पश्चात् पशुपक्षी आदि के लिये अन्न का विभागरूप बलिकर्म किया, (कय—कोउय—मगल—पायच्छित्ते) दु स्वप्नादि निवारण के लिए मषीतिलकादि किये और दही अक्षतादि धारण किये। (सुद्धप्पवेसाइ मगलाइ वत्थाइ पवर परिहिए) पश्चात् उसने स्वच्छ, राजसभा में जाने योग्य, मागलिक, बहुमूल्य, तथा रूप से उज्ज्वल वस्त्रों को धारण किये। (अप्प—महग्घा—भरणा—लकिय—सरीरे) वस्त्र पहिर चुकने के अनन्तर फिर उसने

(हरिस-वस विसप्पमाण हियए) અપાર હર્ષથી તેનુ હૃદય ઉછળવા લાગ્યુ પછી તેણે કોણિક રાજાની પાસે જવાની તૈયારી કરી તેણે (ण्हाए) સ્નાન કર્યું, (कयबलिकम्मे) પછી પશુ પક્ષિ આદિ ને માટે અન્નના વિભાગરૂપ બલિકર્મ કર્યું (कय-कोउय मगल पायच्छित्ते) દુ સ્વપ્નાદિ દોષના નિવારણને માટે મષી—તિલક આદિ કર્યા અને દહી અક્ષત આદિ ધારણ કર્યા (सुद्धप्पवेसाइ मगलाइ वत्थाइ पवर परिहिए) પછી તેણે સ્વચ્છ, રાજસભામા પહેરી જવા યોગ્ય, માગલિક, બહુમૂલ્ય તથા રૂપથી ઉજ્જવલ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા (अप्प-महग्घा भरणा लकिय सरीरे) વસ્ત્ર પહેરી લીધા પછી તેણે ઓછા

मइ, पडिणिक्खमित्ता चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे जेणेव वाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव कूणिए राया भिभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छि-

परिमाणतो न्यूनानि, महार्घाणि-महान्=अतिशय-अर्घो=मूल्य येषा तानि, आभ्रियन्ते=सम्यग् धार्यन्त इत्याभरणानि- अलङ्कारा, तैरलकृत शरीर यस्य स तथा, अल्पबहुमूल्य-भूषणभूषितदेह इत्यर्थ, 'सयाओ गिहाओ' स्वकाद् गृहाद्, 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्राम्यति-निर्गच्छति। 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य-निर्गत्य, 'चपाए णयरीए' चम्पाया नगर्या, 'मज्झमज्झेण' मध्यमध्येन-चतुर्दिगपेक्षमध्यभागेन, 'जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे' यत्रैव कोणिकस्य राज्ञो गृह-भवनम्, 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला' यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला-आस्थानमण्डप, 'जेणेव कूणिए राया भिंभसारपुत्ते' यत्रैव कोणिको राजा भिंभसारपुत्र, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'करयलपरिग्गहिय'

भार से अल्प एव बहुमूल्य आभरण भी शरीर पर धारण किये। इस प्रकार सज-धज कर वह (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) अपने घर से निकला, (पडिणिक्खमित्ता चपाए णयरीए मज्झमज्झेण जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे) घर से निकलकर वह चपानगरी के ठीक मध्य के मार्ग से होकर जहा कोणिक राजा का प्रासाद था, (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला) जहा पर बाहरी उपस्थानशाला थी, और (जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) उस उपस्थानशाला में, जहाँ भभसार के पुत्र कोणिक राजा बैठे हुए थे, वहा पहुँचा। (उवागच्छित्ता) वहाँ पहुँचते ही सर्वप्रथम उसने (करयलपरिग्गहिय

વજનના તેમજ બહુમૂલ્ય આભરણ પણ શરીર ઉપર ધારણ કર્યાં આ પ્રકારે શણગાર કરીને તે (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) પોતાને ઘેરથી નીકળ્યો. (पडिणिक्खमित्ता चपाए णयरीए मज्झमज्झेण जेणेव कोणियस्स रण्णो गिहे) ઘેરથી નીકળીને તે ચંપાનગરીના બરાબર મધ્યભાગમા થઈને જ્યા કોણિક રાજાનો મહેલ હતો (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला) અને જ્યા બાહ્ય ઉપસ્થાન શાલા હતી, તથા (जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) તે ઉપસ્થાન-શાલામા જ્યા ભભસારના પુત્ર કોણિક રાજા બેઠા હતા ત્યા પહોચ્યો. (उवागच्छित्ता) ત્યા પહોચતાજ સર્વ પ્રથમ તેણે (करयलपरिग्गहि

त्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्त मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता एवं वयासी ॥ सू० १७ ॥

मूलम्—जस्स ण देवाणुप्पिया दंसणं कंखति, जस्स

करतलपरिगृहीत=करतलेन करतल परिगृहीत–परस्पर सम्मिलम् । 'सिरसावत्तं' शिरआवर्तम्–शिरसि=शिरसोऽग्रभागे आ–समन्तात् वर्तते–परिभ्राम्यति इति शिर–आवर्तस्तम् । 'अञ्जलिं' समिलितकरयुगम् । 'मत्थए' मस्तक–ललाटदेश, 'कट्टु'–कृत्वा 'जएण' जयेन–जय=उत्कर्षप्राप्तिरूप तेन–'जय जय महाराज' इति रूपेण, 'विजएण' विजयेन–विशिष्ट प्रचण्डशत्रुनिग्रहरूपो जयो विजय तेन–अर्थात्–विजयस्व विजयस्व महाराज इति रूपेण 'वद्धावेइ' वर्द्धयति–जयेन विजयेन वर्द्धस्वेति वृद्धिकामनारूपामाशिष प्रयुङ्क्ते स्म, वर्द्धयित्वा 'एव वयासी' एव=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० १७ ॥

टीका—भगवद्विहारादिवार्तानिवेदक पुरुष कोणिकनृप किमवादीत् ? इत्याह–'जस्स ण' इत्यादि, यस्य भगवत श्रीमहावीरस्य खलु=निश्चयेन, हे देवानुप्रिया ! 'दसण' दर्शन सबहुमान रूपावलोकन भवन्त 'कखति' काङ्क्षन्ति–

सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु जएण विजएण वद्धावेइ, वद्धावित्ता एव वयासी) दोनों हाथ जोडकर और अञ्जलिरूप मे परिणत उन्हे मस्तक के दॉये–बॉये घुमाकर पश्चात् उन्हे मस्तक पर लगाकर अर्थात् नमस्कार कर "जय हो महाराज की, विजय हो महाराज की"–इस प्रकार जय विजय शब्दों द्वारा राजा को बधाया। बधाने के बाद फिर वह इस प्रकार बोला–॥सू० १७॥

'जस्स ण देवाणुप्पिया' इत्यादि—

(देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! (जस्स ण) जिनके सदा आप (दसण कखति) दर्शनों की इच्छा किया करते है (जस्स ण देवाणुप्पिया

य सिरसावत्त मत्थए अजलि कट्टु जएण विजएण वद्धावेइ वद्धावित्ता एव वयासी) બન્ને હાથ જોડીને અને તેમને મસ્તકની જમણી અને ડાબી બાજુએ ફેરવીને અંજલિ રૂપમા પરિણત કરી માથે લગાવીને અર્થાત્ નમસ્કાર કરીને "જય હો મહારાજાનો, વિજય હો મહારાજાનો" એ પ્રકારે જય વિજય શબ્દો દ્વારા રાજાને વધાવ્યા અને વધાવ્યા પછી તે નીચે પ્રમાણે બોલ્યો (સૂ ૧૭)

'जस्स ण देवाणुप्पिया' ઇત્યાદિ—

(देवाणुप्पिया !) હે દેવાનુપ્રિય ! (जस्स ण) જેમના સદા આપ (दसण

णं देवाणुप्पिया दसण पीहंति, जस्स ण देवाणुप्पिया दसण पत्थंति, जस्स ण देवाणुप्पिया दसणं अभिलसति, जस्स ण देवाणु-

अप्राप्त प्राप्तुमिच्छन्ति 'जस्स खलु देवाणुप्पिया दसण पीहति' हे देवानुप्रिया! यस्य भगवत श्रीमहावीरस्य खलु दर्शनाय भवन्त स्पृहयन्ति=कदा मे भगवद्दर्शन भविष्यतीत्युत्कण्ठा सतत धरन्ति, प्राप्त सत पुनस्तत्परित्यक्तु नेच्छन्तीति भाव। हे देवानुप्रिया! यस्य भगवत खलु 'दसण' दर्शन 'पत्थति' प्रार्थयन्ति-भवन्तो याचते-हे भगवन्! भवद्दर्शनादेव मम जन्मन सफलता स्यादतो भवतश्चरणपङ्कज दर्शयतु-इति रहसि पुन पुन प्रार्थना कुर्वन्ति, यद्वा-अस्मत्सदृशेभ्यो जनेभ्य सतत याचन्ते-भगवद्दर्शन कारयतेति भाव। 'जस्स ण देवाणुप्पिया दसण अभिलसति' यस्य खलु देवानुप्रिया दर्शनमभिलष्यन्ति=कदाऽह भगवत्समीपमुपगाय तत्पर्युपासन करिष्यामीत्यभिलापमन्त करणे कुर्वतो भवन्त सन्ति। 'जस्स ण देवाणुप्पिया

दसण पीहति) जिनके आप देवानुप्रिय दर्शन करने की सदा स्पृहा रखा करते हैं-कब मुझे भगवान् के दर्शन होंगे इस प्रकार की उत्कंठा निरन्तर किया करते हैं, (जस्स ण देवाणुप्पिया दसण पत्थति) हे देवानुप्रिय! जिनके दर्शनों की याचना किया करते हैं, अर्थात्-हे भगवन्! आपके दर्शन से ही मेरा जन्म सफल होगा, इसलिये आप कृपा करके अपने चरणकमल का दर्शन दीजिये, इस प्रकार एकान्त मे आप वार २ प्रार्थना किया करते हैं, अथवा-हमारे जैसे लोगों से आप प्रार्थना करते है कि-मुझे भगवान का दर्शन कराओ। (जस्स ण देवाणुप्पिया दसण अभिलसंति) हे देवानुप्रिय! आप जिनके दर्शनों की चित्तमें सदा अभिलाषा धारण किये रहते हैं कि कब मै प्रभु के चरणोंमे उपस्थित होकर उनकी

करवति) દર્શનની ઈચ્છા કર્યા કરો છો, (जस्स ण देवाणुप्पिया! दसण पीहति) જેમના આપ દર્શન કરવાની સદા સ્પૃહા રાખો છો કે ક્યારે મને ભગવાનના દર્શન થશે-એ પ્રકારની ઉત્કંઠા નિરંતર કર્યા કરો છો, (जस्स ण देवाणुप्पिया! दसण पत्थति) હે દેવાનુપ્રિય! જેમના દર્શનોની યાચના કર્યા કરો છો, અર્થાત્ હે ભગવાન્! આપના દર્શનથીજ મારો જન્મ સફલ થશે, એ માટે આપ કૃપા કરીને આપના ચરણ કમલના દર્શન આપશો એ પ્રકારે એકાંતમા આપ વારવાર પ્રાર્થના કર્યા કરો છો, અથવા-અમારા જેવા લોકો પાસે આપ પ્રાર્થના કરો છો કે મને ભગવાનના દર્શન કરાવો (जस्स ण देवाणुप्पिया! दसण अभिलसति) હે દેવાનુપ્રિય! આપ જેના દર્શનોની મનમા સદા અભિલાષા ધારણ

प्पिया नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ट—तुट्ट—जाव -हियया भवति, से णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे चंपाए णयरीए उवणगरग्गामं उवागए चंपं णयरिं पुण्णभद्दं चेइयं समोसरिउकामे। तं एवं देवाणुप्पियाणं पियट्ठयाए पियं णिवेदेमि, पियं ते भवउ ॥ सू० १८॥

नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ—तुट्ठ—जाव—हियया भवति' यस्य भगवतः खलु हे देवानुप्रिय ! नामगोत्रस्यापि—नाम='महावीर' इति, गोत्र=वश—काश्यप गोत्रम् इति तयोरित्यर्थः, श्रवणतया—श्रवणेन इत्यर्थः, स्वार्थिकस्तान्प्रत्ययः प्राकृतशैलीप्रभव इति, हृष्ट—तुष्ट—यावत्—हृदया भवन्ति, 'से णं समणे भगवं महावीरे' स खलु श्रमणो भगवान् महावीरः—अतिशयमहिमान्वितः श्रमणः—साधुः, भगवान्—परमैश्वर्यसम्पन्न महावीर इति अन्वर्थनामा 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे चंपाए णयरीए उवणगरग्गामं उवागए' पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन्—चम्पाया नगर्या उपनगरग्राम—नगरसमीपवर्तिनं ग्रामम् उपागतः—समागतः । किमर्थम् ? अत्राह— 'चंपं णयरिं पुण्णभद्दं चेइयं समोसरिउकामे' चम्पां नगरीं पूर्णभद्रनामकम्

उपासना करूँगा, (जस्स णं देवाणुप्पिया नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ—तुट्ठ—जाव—हियया भवति) हे देवानुप्रिय ! जिनका नाम तथा गोत्र—वंश सुनकर भी आपका हृदय हृष्ट तुष्ट हुआ करता है, (से णं समणे भगवं महावीरे) वे श्रमण भगवान्=परमैश्वर्यसम्पन्न, गुणनिष्पन्न नामवाले महावीर (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे चंपाए णयरीए उवणगरग्गामं उवागए) पूर्वानुपूर्वीरूप से विहार करते हुए, एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए आज चंपा नगरी के समीप ग्राम में पधारे हुए हैं, (चंपं णयरिं पुण्णभद्दं चेइयं समोसरिउकामे) और

ક્યો કરો છો કે ક્યારે હું પ્રભુના ચરણોમાં ઉપસ્થિત થઈને તેમની ઉપાસના કરૂં, (जस्स णं देवाणुप्पिया ! नामगोयस्सवि सवणयाए हट्ठ—तुट्ठ—जाव—हियया भवति) હે દેવાનુપ્રિય ! જેમનું નામ તથા ગોત્ર—વંશ સાંભળીને પણ આપનું હૃદય હૃષ્ટ—તુષ્ટ થઈ જાય છે, (से णं समणे भगवं महावीरे) તે શ્રમણ ભગવાન્ પરમૈશ્વર્યસંપન્ન, ગુણનિષ્પન્ન નામવાળા મહાવીર (पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे चंपाए णयरीए उवणयरग्गामं उवागए) પૂર્વાનુપૂર્વી રૂપથી વિહાર કરતા કરતા એક ગામથી બીજે ગામ વિચરતા વિચરતા આજ ચંપાનગરીની સમીપના ગામમાં પધાર્યા છે (चंपं णयरिं पुण्णभद्दं चेइयं

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव

उद्यान समवसर्तुकाम 'त एव देवाणुप्पियाण पियट्ठयाए' तदेव देवानुप्रियाणा प्रियार्थनया=उत्कण्ठाविषयत्वादनुकूलार्थनया, एवम्=अमुना प्रकारेण तद् वृत्तम् 'पिय णिवेदेमि' प्रिय=प्रीतिकारक निवेदयामि=सविनय कथयामीति भाव। 'पिय ते भवउ' प्रिय ते भवतु ॥सू० १८॥

टीका—'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' इत्यादि। तत = तदनन्तर खलु स कूणिको राजा भभसारपुत्र 'तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए' तस्य प्रवृत्तिव्यापृतस्य भगवद्विहारनिवेदकस्य पुरुषस्य अन्तिके=समीपे-सन्मुखादिति भाव, 'एयमट्ठ' एतमर्थम् भगवदागमनरूपम्-'सोच्चा' श्रुत्वा-श्रवणविषय कृत्वा, 'णिसम्म' निशम्य-हृदि धृत्वा 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्-हृदय =हर्षाति-

चम्पानगरी के पूर्णभद्र चैत्य मे पधारेंगे, (त एव देवाणुप्पियाण पियट्ठयाए पिय णिवेदेमि पिय ते भवउ) इसलिये हे देवानुप्रिय! मै आपको यह प्रिय आत्म-हितकारी समाचार आपके हितके लिये सविनय निवेदन करता हू। आपका कल्याण हो॥ सू० १८॥

'तए ण से कूणिए राया' इत्यादि—

(तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते) उसके बाद भभसार का पुत्र वह कोणिक राजा (तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए) उस सदेशवाहक के मुख से (एयमट्ठ सोच्चा) 'भगवान पधारे है' इस कर्णप्रिय समाचार को सुनकर (णिसम्म) और हृदय मे अच्छी तरह धारण कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए)

समोसरिउकामे) અને ચપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમા પધારશે (त एवं देवाणुप्पियाण पिय णिवेदेमि पिय ते भवउ) આથી હે દેવાનુપ્રિય! હુ આપને આ પ્રિય આત્મહિતકારી સમાચાર આપના હિતને માટે સવિનય નિવેદન કરૂ છુ આપનુ કલ્યાણ થાઓ (સૂ ૧૮)

'तए ण से कूणिए राया' ઇત્યાદિ—

(तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते) ત્યારપછી ભભસારના પુત્ર તે કોણિક રાજા (तस्स पवित्तिवाउयस्स अतिए) તે સદેશવાહકના મુખથી (एयमट्ठ सोच्चा) 'ભગવાન પધાર્યા છે' એ કર્ણપ્રિય સમાચાર સાભળીને (णिसम्म) અને હૃદયમા સારી રીતે ધારણ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए)

हियए धारा-हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चंचुमालइय-ऊसविय-रोमकूवे वियसिय-वर-कमल-णयण-वयणे पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-

शयेन प्रमुदितहृदय, 'धारा हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचुमालइय-ऊसविय रोमकूवे' धारा-हत-नीप-सुरभि-कुसुममिव रोमाञ्चितो-च्छ्रित-रोमकूप, तत्र-धाराभि-जलधरजलधाराभि आहत=प्रसिक्त यत्-नीपस्य=कदम्बस्य सुरभि=परिमलयुक्त कुसुम=पुष्पम् तदिव 'चचुमालइय' इति देशीय शब्द, रोमाञ्चित इत्यर्थ, अतएव-उच्छ्रित-उच्चता गतो रोमकूपो-रोमस्थान यस्य स उच्छ्रितरोमकूप, तत पदद्वयस्य कर्मधारय । 'विअसिय वर-कमल-णयण-वयणे' विकसित वर-कमल-नयन-वदन-विकसितवरकमलवन्नयनवदन यस्य स तथा, 'पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर मउड-कुडल हार-विरायत-रइय-वच्छे' प्रचलित-वर कटक-त्रुटित-केयूर-मुकुट-कुण्डल हार-विराजमान-रचित-वक्षस्क-प्रचलितानि=प्रकम्पितानि वर-कटक-त्रुटित-केयूर-मुकुट-कुण्डलानि यस्य स तथा, तत्र-वरौ=श्रेष्ठौ, कटकौ=वलयौ, त्रुटिते-बाहुरक्षकभूषणे, केयूरौ-बाहुभूषण भुजबन्धविशेषौ, मुकुट=शिरोभूषणम्, कुण्डले=कर्णभूषणे-इति, तथा हार=अष्टादशसरिकादिक, विराजमान=शोभमान, रचित=विन्यस्त-

बहुत ही हृष्ट तुष्ट एव आनन्दित हुए, (धारा हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचुमालइय ऊसविय रोमकूवे) जिस प्रकार बरसात की धारा से सींचे जाने पर कदम्ब के सुगन्धित फूल एकदम विकसित हो जाते है, उसी प्रकार भगवान् के पधारने का समाचार सुनकर राजा के रोम खडे हो गये, (वियसिय-वर-कमल णयण-वयणे) उनके नेत्र और मुख दोनो कमल के समान विकसित हो गये। (पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-मउड-कुडल हार-विरायत रइय वच्छे) अपार हर्ष के मारे कम्पित इनके शरीर पर धृत श्रेष्ठ दोनों वलय, दोनों त्रुटित-बाहुरक्षकभूषण,

घणाज हृष्ट तुष्ट तेमज आनंदित थया [धारा-हय-नीव-सुरहि-कुसुमव चचुमालइय-ऊसविय-रोमकूवे) जे प्रकारे वरसादनी धाराथी सींचायेना कदंबना सुगंधित फूल एकदम खीली नीकळे छे तेज प्रकारे भगवानना पधारवाना समाचार सांभळीने राजाना रोमे रोम आनंदथी पुलकित थई उभा थया, (वियसिय-वर-कमल-णयण-वयणे) तेमना नेत्र तथा मुख बन्ने कमलना जेम विकसी गया (पयलिय-वर-कडग-तुडिय-केऊर-मउड-कुडल-हार-विरायत रइय-वच्छे) अपार हर्षने लईने कंपायमान थता तेमना शरीर पर धारण करेला श्रेष्ठ बन्ने वलय (कडा), बन्ने त्रुटित-बाहुरक्षक भूषण, बन्ने केयूर

मउड-कुंडल-हार-विरायंत-रइय-वच्छे पालंबपलंबमाण-घोलंत-भूसणधरे ससंभमं तुरियं चवलं नरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता वेरुलिय-वरिट्ठ-रिट्ठ-

परिवृत वक्षसि=वक्षःस्थलं यस्य स तथा, तत पदद्वयस्य कर्मधारय। 'पालंब-पलंबमाण-घोलंत-भूसण-धरे' प्रालम्ब-प्रलम्बमान-घूर्णमान-भूषण-धर - प्रालम्ब -कण्ठाभरणविशेष, स एव प्रलम्बमान=लम्बाकार घूर्णमान=दोलायमान भूषण तस्य धर -धारक, एतादृश 'नरिंदे' नरेन्द्र कूणिकनृप 'ससंभमं' ससम्भ्रम-सादर यथा स्यात्, 'तुरियं' त्वरित-शीघ्रतया यथा स्यात्, 'चवलं' चपल-चञ्चलतया यथा स्यात् तथा 'सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ' सिंहासनादभ्युत्तिष्ठति-अवतरति, 'अब्भुट्ठित्ता' अभ्युत्थाय-अवतीर्य 'पायपीढाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात्प्र-त्यवरोहति-अवतरति, प्रत्यवरुह्य-अवतीर्य पादपीठादवरोऽवतीर्य 'पाउआओ ओमुअइ' पादुके अवमुञ्चति, कीदृशे पादुके? इत्याह-'वेरुलिय' इत्यादि, 'वेरुलिय-वरिट्ठ-

दोनों कयूर-बाजूबन्द, मुकुट, दोनों कुण्डल, एवं १८ लरका हार, जो वक्षस्थल में धारण किया हुआ था और जिसकी शोभा से वक्षःस्थल सुशोभित हो रहा था, ये सब के सब आभूषणादि कंपित हो उठे। (पलंब-पालंबमाण-घोलंत-भूसण-धरे) हर्ष-जनित कम्प से चलायमान उनका प्रलम्बमान कण्ठाभरण उनकी शोभा को बढा रहा था। बाद में (ससंभमं तुरियं चवलं नरिंदे) राजा बड़े ही संभ्रम से-आदरपूर्वक, अर्थात् एकदम जैसे बैठे थे वैसे ही, शीघ्र ही चंचल जैसा होकर (सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) अपने सिंहासन से उठे, और (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ) उठ कर पादपीठ पर पैर रखकर नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता वेरु-

(બાજુબંધ), મુકુટ, બન્ને કુંડલ તેમજ ૧૮ સરનો હાર જે વક્ષસ્થળ ઉપર ધારણ કરવામાં આવ્યો હતો, અને જેની શોભાથી વક્ષસ્થલ સુશોભિત થઈ રહ્યું હતું, તે તમામે તમામ આભૂષણ આદિ હલી રહ્યા હતા, (पालंब पलंबमाण घोलंत-भूसण-धरे) હર્ષથી ઉત્પન્ન થતા કંપથી ચલાયમાન થતા તેના ગળામાં પહેરેલા લાંબા લટકતા હાર તેની શોભામાં વધારો કરી રહ્યા હતા પછી (ससंभमं तुरियं चवलं नरिंदे) રાજા ઘણા સંભ્રમથી-આદરથી અર્થાત્ એકદમ જેવા બેઠેલા હતા તેવાજ ઉતાવળા ચચળ જેવા થઈને (सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) પોતાના સિંહાસન પરથી ઉઠયા, અને (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ) ઉઠીને પાદપીઠ પર પગ રાખીને નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता-वेरुलिय-वरिट्ठ-रिट्ठ-

अंजण-निउणो-विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मंडियाओ पाउयाओ ओमुयइ, ओमुइत्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइ, तंजहा-खग्गं १, छत्तं २, उप्फेस ३, वाहणाओ ४, वालवीयण ५। एगसाडिय

रिट्ठ-अजण-निउणो-त्रिय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मडियाओ' वैडूर्य-वरिष्ट-रिष्टा-ञ्जन-निपुणाऽवरोपित-चिकिचिकायमान-मणि-रत्न-मण्डिते, तत्र-वरिष्ठानि=श्रेष्ठानि वैडुर्याणि रिष्टानि अञ्जनानि-एतन्नामकानि रत्नानि ययो पादुकयोस्ते वैडूर्य-वरिष्ठ रिष्टाञ्जने,-वैडूर्यादिभिश्चित्रिते इत्यर्थ, पुन 'निपुणावरोपित-चिकिचिकायमान-मणि-रत्न-मण्डिते'-निपुणेन=शिल्पकलाकुशलेन अवरोपितानि=परिकर्मितानि-सस्कारितानि यथास्थानजटितानि यानि चिकचिकायमानानि=चाकचिक्यमयानि मणि रत्नानि तैर्मण्डिते, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, अवमुच्य, 'अवहट्टु पच रायककु हाइ' अपहृत्य पञ्च राजककुदानि-अवतार्य पञ्चसख्यकानि राजचिह्नानि, तान्येव पृथक्२ परिसख्याति-तद्यथा-तानि-इमानि १-'खग्ग' खड्ग त्यजति, २-'छत्त' छत्र-जहाति। ३-उप्फेस-मुकुटम्-अवतारयति, ४ वाहणाओ-उपानहौ, पूर्व-परित्यक्ते पादुके अत्र 'वाहणाओ' इति पदेन गृह्येते, त्यजति। ५-'वालवीयण'

लिय वरिट्ठ रिट्ठ-अजण निउणो विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मडियाओ पाउयाओ ओमुयइ) नीचे उतर कर इन्होंने फिर दोनों पैरों से पादुकाएँ उतारीं, ये पादुकाएँ श्रेष्ठ वैडुर्य, रिष्ट एव अजन नाम के रत्नों से खचित थीं, तथा शिल्पकलामे कुशल ऐसे कारीगरों द्वारा यथास्थान निवेशित चमकते हुए अनेक रत्नों से मडित था। (ओमुइत्ता अवहट्टु पच रायककुहाइ) पादुकाएँ उतारने के बाद इन्होंने पाच राज-चिह्नों का भी परित्याग कर दिया। वे पाच राजचिह्न ये है-(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयण) खड्ग, छत्र, उप्फेस=मुकुट, दोनों पैरों के जूते-पादुकाएँ

अजण-निउणो-विय-मिसिमिसत-मणि-रयण-मडियाओ पाउयाओ ओमुयइ) नीचे ઉતરીને પછી તેમણે બન્ને પગમાથી પાદુકાઓ ઉતારી નાખી, એ પાદુકાઓ શ્રેષ્ઠ વૈડૂર્ય, રિષ્ટ તેમજ અજન નામના રત્નોથી જડેલી હતી તથા શિલ્પકલામા કુશળ એવા કારીગરો દ્વારા યથાસ્થાન બેસાડેલા ચમકાર મારતા અનેક રત્નોથી તે શોભિત હતી (ओमुइत्ता अवहट्टु पच रायककुहाइ) પાદુકાઓ ઉતાર્યા પછી તેમણે પાચ રાજચિહ્નોનો પણ પરિત્યાગ કર્યો તે પાચ રાજચિહ્ન આ પ્રમાણે હતા-(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयण) ખડ્ગ, છત્ર, ઉપ્ફેસ=મુકુટ, બન્ને પગના જોડા-પાદુકાઓ તેમજ ચામર પછી

उत्तरासंगं करेइ, करित्ता अंजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणु धरणितलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि

वालव्यजन–चामरयुगञ्च त्यजति । त्यक्त्वा '**एगसाडिय उत्तरासग करेइ**' एक-शाटिकमुत्तरासङ्ग करोति, एकशाटिकम्–अस्फाटितमयोजित स्यूतरहितम् उत्तरासङ्गम्–=उत्तरायवस्त्र मुखोपरि यतनार्थं करोति–धरति '**करित्ता**' कृत्वा '**अजलि-मउलियहत्थे**' अञ्जलिमुकुलितहस्त –अञ्जलिना–अञ्जलिबन्धनेन मुकुलितौ–कमलमुकुल-तुल्यौ, हस्तौ यस्य स तथा–बद्धाञ्जलिपुट इत्यर्थ । '**तित्थगराभिमुहे**' तीर्थङ्करा-भिमुख–यस्या दिशि महावीरप्रभुर्वर्तते तस्या दिशि कृतमुख '**सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ**' सप्त अष्ट पदानि अनुगच्छति–आनुकूल्येन व्रजति–सिंहासनात्प्रभु-सम्मुख सप्ताष्टपदानि गच्छति, '**अणुगच्छित्ता**' अनुगम्य '**वाम जाणु अचेइ**' वाम जानु आकुञ्चयति–उर्ध्वं करोति, '**अचित्ता**' वाम जान्वाकुञ्च्य–उर्ध्वीकृत्य, '**दाहिण जाणु धरणितलसि साहट्टु**' दक्षिण जानु धरणितले संहृत्य–अध सस्थाप्य, '**तिक्खुत्तो**' त्रिकृत्व –त्रिरावृत्त–त्रिवारमिति यावत्–'**मुद्धाण धरणितलसि**

एव दोनों चामर । फिर (**एकसाडिय उत्तरासग करेइ**) पश्चात् अस्फाटित, अयो-जित–बिना सीये ऐसे उत्तरीयवस्त्र को मुख के ऊपर यतनानिमित्त धारण किया । (**करित्ता**) धारण कर (**अजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणु-गच्छइ**) बद्ध कमल के समान अञ्जलिपुट करके जिस दिशामे तीर्थंकर विराजमान थे उस ओर सम्मुख होकर सात आठ पग आगे गये, (**अणुगच्छित्ता वाम जाणु अचेइ**) जाकर वहा उन्होंने अपने बाये घुटने को ऊपर किया और (**दाहिण जाणु धरणितलसि साहट्टु**) दाहिने घुटने को जमीन पर रखकर (**तिक्खुत्तो**

(एगसाडिय उत्तरासग करेइ) અસ્ફાટિત, (ફાટયા વગરનુ) અયોજિત સ્યૂત રહિત (સીવ્યા વગરનુ) એવા ઉત્તરીય વસ્ત્રને મુખ ઉપર યતના નિમિત્ત ધારણ કર્યું (करित्ता) ધારણ કરીને (अजलिमउलियहत्थे तित्थगराभिमुहे सत्तट्ठपयाइ अणुगच्छइ) બધ કમળની પેઠે અજલિપુટ કરીને જે દિશામા તીર્થંકર બિરાજમાન હતા તે તરફ સન્મુખ થઇને સાત આઠ પગલા આગળ ગયા, (अणुगच्छित्ता वाम जाणु अचेइ) જઇને ત્યા તેમણે પોતાનો ડાબો ઢીચણુ ઉપર રાખ્યો અને (दाहिण जाणु धरणितलसि साहट्टु) જમણા ઢીચણુને જમીન ઉપર રાખીને (तिक्खुत्तो मुद्धाण धरणितलसि निवेसेइ) ત્રણ વાર

निवेसेइ, निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता कडग-तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ, पडिसाहरित्ता करयल जाव कट्टु एवं वयासी ॥ सू १९ ॥

निवेसेइ' मूर्द्धानं धरणितले निवेशयति=निजमस्तकं भूमिसंलग्नं करोति । '**निवेसित्ता**' निवेश्य, '**ईसिं पच्चुण्णमइ**' ईषत् प्रत्युन्नमति—अल्पनम्रीभूतकायो भवति, '**पच्चुण्णमित्ता**' प्रत्युन्नम्य—अल्पनम्रीभूतकायो भूत्वा '**कडग-तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ**' कटकत्रुटितस्तम्भितौ भुजौ प्रतिसंहरति,—कटकत्रुटिताभ्यां कङ्कण-भुजरक्षकाभ्यां स्तम्भितौ—स्तम्भरूपौ यौ भुजौ तौ प्रतिसंहरति-उर्ध्वं नयति-उत्थापयतीत्यर्थः, '**पडिसाहरित्ता**' प्रतिसंहृत्य—उत्थाप्य, '**करयल जाव कट्टु**' करतल यावत् कृत्वा, अत्र-यावच्छब्देन परिगृहीत—परस्पर समिलित शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वेति बोध्यते, '**एवं वयासी**' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० १९ ॥

मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ) तीनबार अपने मस्तक को जमीन पर झुकाया—जमीन से माथे को लगाया। (**निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ**) लगाने के बाद फिर ये थोडे से उठे, (**पच्चुण्णमित्ता कडग-तुडिय थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ**) उसके पश्चात् इन्होंने अपने दोनों हाथों को कि जो कंकण एवं भुजरक्षक अलंकारों से स्तम्भित थे, ऊँचा किया, (**पडिसाहरित्ता करयल-जाव-कट्टु एवं वयासी**) ऊँचे करने के बाद फिर ये मस्तक पर अंजलिपुट रख कर इस प्रकार बोले-

भावार्थ—संदेशहर से प्रभु के आगमन की वार्ता सुनकर कोणिकराजा मारे अतिशय आनन्द के कारण उल्लसित हो गये। इस समाचार को सुनते ही ये रोमाञ्चित हो उठे। कमल के समान मुख आनन्दातिरेक से खिल उठा। नयनों ने

પોતાના મસ્તકને જમીનપર નમાવ્યુ—જમીનને માથુ અડાવ્યુ (निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ) અડાડયા પછી તેઓ જરા ઉઠયા (पच्चुण्णमित्ता कडग तुडिय-थंभियाओ भुयाओ पडिसाहरइ) ત્યાર પછી તેઓએ પોતાના બન્ને હાથ કે જે કંકણ તેમજ કડા ભુજરક્ષક વગેરે અલંકારોથી સ્તંભિત હતા તે ઉંચા કર્યા (पडिसाहरित्ता करयल जाव कट्टु एवं वयासी) ઉંચા કરીને પછી તેઓએ મસ્તક ઉપર અંજલિપુટ રાખીને આ પ્રમાણે કહ્યુ —

ભાવાર્થ—સંદેશવાહકદ્વારા પ્રભુના આગમનના સમાચાર સાભળીને કોણિક રાજા અતિશય આનંદ થવાના કારણે ઉલ્લાસમા આવી ગયા એ સમાચાર સાભળતા જ તેઓ રોમાંચિત થઇ ગયા કમલની પેઠે મુખ આનંદના

मूलम्-णमोत्थु णं अरिहंताण भगवंताणं आइगराण तित्थ-

टीका—'नमोत्थु ण' इत्यादि—

'नमोत्थु ण' नमोऽस्तु खलु, 'अरिहंताण' अरिहन्तृभ्य-अरीन्-रागादिरूपान्-शत्रून् घ्नन्ति-नाशयन्तीति व्युत्पत्याऽत्र सिद्धार्हतोरुभयोररिहन्तृपदेन ग्रहण बोध्यम्, तेभ्य, 'भगवताण' भगवद्भ्य, भगः-१ ज्ञान-सर्वार्थविषयकम्,

भी सुख का साथ दिया। हर्षातिरेक के कारण इनका सम्पूर्ण शरीर कम्पित होने लगा, इस हेतु धारण किये हुए आभूषणादिक भी चचल हो उठे। ये एकदम सिंहासन से उठे, उठकर पादपीठपर पैर रखकर नीचे उतरे। मणि-वैडूर्य-खचित दोनों पादुकाएँ उतारीं। खड्ग आदि राजचिह्नों का परित्याग कर ये एकशाटिक उत्तरासग कर जिस दिशा की तरफ वे महावीर प्रभु विराजमान थे उस दिशाकी ओर सात आठ पैर आगे जाकर नमस्कारविधि के अनुसार प्रभुकी परोक्ष वदना करने लगे। उसमें यह पाठ बोले—॥ सू० १९ ॥

'नमोत्थु ण' इत्यादि—

(नमोत्थु ण अरिहंताण) रागादिकरूप शत्रुओं पर विजय पानेवाले अरिहंतों को नमस्कार हो। (भगवंताण) भगवान के लिये नमस्कार हो, भग जिनके हो वे भगवान हैं। भग शब्द के दस (१०) अर्थ हे। वे इस प्रकार हैं—ज्ञान=

અતિરેકથી ખિલી ઉઠયુ નેત્રોએ પણ મુખને સાથ આપ્યો. હર્ષાતિરેક થવાના કારણે તેમનુ આખુ શરીર ધ્રુજવા લાગ્યુ અને તેથી શરીર પર ધારણ કરેલા આભૂષણાદિક પણ ચચલ (ચળાયમાન) થઈ ગયા તેઓ એકદમ આસન ઉપરથી ઉઠયા અને ઉઠીને પાદપીઠ પર પગ રાખીને નીચે ઉતર્યા મણિવૈડૂર્ય જડેલી બન્ને પાદુકાઓ ઉતારી ખડગ આદિ રાજચિહ્નોનો પરિત્યાગ કરી તેઓ એકશાટિક ઉત્તરાસગ ધારણ કરી જે દિશા તરફ તે મહાવીર પ્રભુ બિરાજમાન હતા તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલા આગળ જઈને નમસ્કાર વિધિ અનુસાર પ્રભુની પરોક્ષ વદના કરવા લાગ્યા તેમા આ પાઠ બોલ્યા (સૂ ૧૯)

'નમોત્થુણ' ઈત્યાદિ

(नमोत्थु ण अरिहंताण) રાગાદિકરૂપ શત્રુઓ પર વિજય મેળવવા વાળા અરિહતોને નમસ્કાર હો (भगवंताण) ભગવાનને નમસ્કાર હો જેને ભગ હોય તે ભગવાન છે ભગ શબ્દના ૧૦ અર્થ છે, તે આ પ્રકારે છે

૧ જ્ઞાન-સમસ્ત ત્રણકાળના પદાર્થને યુગપત જાણનાર કેવળજ્ઞાન,

पुरुषवरपुण्डरीकस्य पुरुषवरपुण्डरीकम्चेत्यादिरीत्यैकत्वापे पुरुषवरपुण्डरीकाणि तेभ्य । भगवतो वरपुण्डरीकोपमा च विनिर्गताऽखिलाऽशुभमलीमसत्वात्सर्वे शुभानुभावैः परिशुद्धत्वाच्च, यद्वा यथा पुण्डरीकाणि पङ्काज्जातान्यपि सलिले वर्धितान्यपि चोभयसम्बन्धमपहाय निर्लेपानाव जलोपरि रमणीयानि सन्दृश्यन्ते निजानुपमगुणगणबलेन सुरासुरनरनिकरशिरोधारणीयतयाऽतिमहनीयानि परमसुखाऽऽस्पदानि च भवन्ति, तथैमे भगवन्त कर्मपङ्काज्जाता भोगाऽम्भोवर्द्धिता सन्तोऽपि निर्लेपास्तदुभयमतिवर्तन्ते, गुणसम्पदास्पदतया च केवलादिगुणभावादखिलभव्यजनशिरोधारणीया भवन्तीति, विस्तरस्तु शास्त्रान्तरेऽवलोकनीय । 'पुरिसवरगंधहत्थीणं' पुरुषवरगन्धहस्तिभ्य -

उपमा से युक्त किया है उसका कारण यह है कि प्रभु की आत्मा से समस्त अशुभ मलिन कर्म नष्ट हो गये है एव शुभ अनुभावों से प्रभु सभी प्रकार से शुद्ध है। धवल कमल जिस प्रकार कीचड से उद्भूत होने पर और जल में वर्द्धित होने पर भी उन दोनों से अलिप्त रहता है, जलके ऊपर बहुत ही रमणीय प्रतिभासित होता है, तथा सुर असुरादिकों द्वारा शिरोधार्य होने से वह अतिमहनीय एव परम सुख का आस्पद होता है उसी प्रकार प्रभु भी नामकर्म के उदय से, कर्मरूप पक से पैदा होने पर एव भोगरूप जल से सवर्द्धित होने पर भी इन दोनों के सबध से सर्वथा निर्लेप रहा करते है, एव गुणरूपसपत्ति के आस्पद होने से तथा केवलज्ञान की जागृति होने से वे अखिल भव्यजनों द्वारा शिरोधार्य भी होते है। (पुरिसवरगधहत्थीणं) पुरुषों मे उत्तम गधहस्ती के समान जो होते है वे पुरुषवरगधहस्ती कहे जाते है,

જે વરપુડરીકની ઉપમા આપી છે તેનુ કારણ એ છે કે પ્રભુના આત્મામાથી સમસ્ત અશુભ કાલિમા નષ્ટ થઈ ગયી છે તેમજ શુભ અનુભાવોથી પ્રભુ સારી રીતે શુદ્ધ છે, શ્વેત કમલ જે પ્રકારે કીચડથી ઉત્પન્ન થાય છે અને જલમા વધે છે છતા પણ તે બન્નેથી અલિપ્ત રહે છે, જલની ઉપર બહુજ રમણીય પ્રતિભાસિત થાય છે, તથા સુર અસુર આદિકોથી શિરપર ધારિત હોવાથી તે અતિમહનીય તેમજ પરમ સુખને આપનાર બને છે, તેવીજ રીતે પ્રભુ પણ નામ કર્મના ઉદયથી, કર્મરૂપ પકથી પેદા થવા છતા તેમજ ભોગરૂપ જલથી સવર્ધન પામવા છતા પણ એ બન્નેના સબધથી સર્વથા નિર્લેપ રહ્યા કરે છે તેમજ ગુણરૂપ સપત્તિના આપનાર હોવાથી તથા કેવલજ્ઞાનની જાગૃતિ થવાથી તેઓ તમામ ભવ્યજનો દ્વારા શિરોધાર્ય પણ થઇ જાય છે (पुरिस-वर-गंध-हत्थीण) પુરૂષોમા ઉત્તમ ગધહસ્તીના જેવા જે હોય

पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाण लोगनाहाणं लोगहियाणं लोग-

गन्धयुक्ता हस्तिनो गन्धहस्तिन, वराश्च ते गन्धहस्तिनो वरगन्धहस्तिन, पुरुषा वरगन्धहस्तिन इव पुरुषवरगन्धहस्तिनस्तेभ्य, गन्धहस्तिलक्षण यथा—

यस्य गन्ध समाघ्राय, पलायन्ते परे गजा ।

त गन्धहस्तिन विद्यान्नृपतेर्विजयावहम् ॥ इति ।

अतएव यथा गन्धहस्तिगन्धमाघ्राय गजान्तराणीतस्ततो द्रुत पलाय्य प्रच्छन्नस्थान प्राप्नुवन्ति, तद्वदचिन्त्यातिशयप्रभाववशाद् भगवद्विहरणसमीरणगन्धसम्बद्धगन्धतोऽपि—ईति—डमर—मरकादय उपद्रवा द्राग् दिक्षु प्रद्रवन्तीति, गन्धगजाऽऽश्रितराजवद् भगवदाश्रितो भव्यगण सर्वदा विजयवान् भवतीति भवत्युभयो सादृश्यम् । 'लोगुत्तमाण' लोकोत्तमेभ्य, लोकेषु—भव्यसमाजेषु उत्तमाश्चतुस्त्रिंशदति-

उनके लिये नमस्कार हो, गन्धहस्तीका लक्षण इस प्रकार है—

"यस्य गन्ध समाघ्राय पलायन्ते परे गजाः ।

त गधहस्तिनं विद्यान्नृपतेर्विजयावहम्" ॥

जिसकी गध को सूघकर भी अन्य हाथी भाग जाते हैं वह गधहस्ती कहलाता है। यह जिस राजा के पास होता है वह अवश्य ही युद्ध म विजय प्राप्त करता है। तात्पर्य यह है कि—जिस प्रकार गधहस्ती का गध को सूघकर अन्यगज भाग जाते है उसी प्रकार प्रभु के विहार की गध सूघ कर, अर्थात्—प्रभुके विहार की वायु के सबध से ईति, डमर और मरकी आदि उपद्रव बिल्कुल शात हो जाते है। (लोगुत्तमाण)

છે તે પુરૂષવરગધહસ્તી કહેવાય છે તેમને નમસ્કાર હો ગધહસ્તીનુ લક્ષણ આ પ્રકારે છે—

"यस्य गन्ध समाघ्राय पलायन्ते परे गजा ।

त गन्धहस्तिन विद्यान्नृपतेर्विजयावहम्"

જેની ગધ સૂઘવામાત્રથી બીજા હાથી ભાગી જાય તે ગધહસ્તી કહેવાય છે તે જે રાજાની પાસે હોય છે તે અવશ્યમેવ યુદ્ધમા વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તાત્પર્ય એ છે કે—જે પ્રકારે ગધહસ્તીની ગધને સુઘીને બીજા હાથી ભાગી જાય છે તેવી જ રીતે પ્રભુના વિહારની ગધને સુઘીને અર્થાત્ પ્રભુના વિહારના વાયુના સબધથી ઇતિ ડમર અને મરકી આદિ ઉપદ્રવ બિલકુલ શાત થઈ જાય છે (लोगुत्तमाण) ચોત્રીશ અતિશયો તેમજ

शयपञ्चत्रिंशद्वाणीगुणोपेतत्वात्, तेभ्य 'लोगनाहाण' लोकनाथेभ्य, लोकानां= भव्यानां नाथा=नेतारो योगक्षेमकारित्वादिति लोकनाथास्तेभ्य । 'लोगहियाण' लोकहितेभ्य –लोक –एकेन्द्रियादि सर्वप्राणिगणस्तस्मै हिता रक्षोपायपथप्रदर्शकत्वा- ल्लोकहितास्तेभ्य । 'लोगपईवाण' लोकप्रदीपेभ्य, लोकस्य=भव्यजनसमुदायस्य प्रदीपास्तन्मनोऽभिनिविष्टाऽनादिमिथ्यात्वतमःपटलापगमेन विशिष्टात्मतत्त्वप्रकाशक त्वात्प्रदीपतुल्यास्तेभ्य । यथा प्रदीपस्य सकलजीवार्थं तुल्यप्रकाशकत्वेपि चक्षुष्मन्त एव तत्प्रकाशसुखभाजो भवन्ति न त्वन्धास्तथा भव्या एव भगवदनुभावसमुद्भूत- परमानन्दसन्दोहभाजो भवन्ति नाऽभव्या इति प्रतिबोधयितुं प्रदीपदृष्टान्त, अत एव च, लोकपदेन भव्यानामेव ग्रहणम् । 'लोगपज्जोयगराण' लोकप्रद्योतकरेभ्य –

चौंतीस अतिशयों एवं पेंतीस वाणी के गुणों से युक्त होने से प्रभु लोकोत्तम कहलाते हैं, ऐसे उनके लिये नमस्कार हो । (लोगनाहाण) भव्यजनों के योग–क्षेम–कारी होने से लोकनाथ प्रभु को नमस्कार हो। (लोगहियाण) एकेन्द्रिय प्राणियों से लेकर पचेन्द्रिय पर्यन्त समस्त जीवों से व्याप्त इस लोक के लिये रक्षाके उपायभूत मार्ग के प्रदर्शक होने से लोकहितस्वरूप प्रभुके लिये नमस्कार हो। (लोगपईवाण) भव्यजनों के मन मे अनादिकाल से ठसाठस भरे हुए मिथ्यात्वरूपी अन्धकार के पटल के विनाश से विशिष्ट आत्मतत्त्व के प्रकाशक होने से भगवान् प्रदीपतुल्य है, जिस प्रकार दीपक सकल जीवों के लिये समान प्रकाशक होता हुआ भी चक्षुष्मान जीवों के लिये विशेष आनदप्रद होता है उसी प्रकार प्रभु को लखकर भव्य जीव ही अमन्द आनद के सदोह से सुखी हुआ करते हैं, ऐसे लोकके प्रदीपस्वरूप को नमस्कार

પાત્રીશ વાણીના ગુણોથી યુક્ત હોવાથી પ્રભુ લોકોત્તમ કહેવાય છે, તેમને નમસ્કાર હો (लोगनाहाण) ભવ્ય જીવોના યોગક્ષેમ કરનાર હોવાથી લોકનાથ પ્રભુને નમસ્કાર હો (लोगहियाण) એકેન્દ્રિય પ્રાણિઓથી માંડીને પંચેન્દ્રિય પર્યન્ત સમસ્ત જીવોથી વ્યાપ્ત આ લોકના માટે રક્ષાના ઉપાયભૂત માર્ગના પ્રદર્શક હોવાથી લોકહિતસ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (लोगपईवाण) ભવ્ય જનોના મનમા અનાદિકાલથી ઠસાઠસ ભરેલા મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારના સમૂહના વિનાશથી વિશિષ્ટ આત્મતત્વના પ્રકાશક હોવાથી ભગવાન પ્રદીપ સમાન છે, જેમ દીવો બધા જીવોને સમાન પ્રકાશક હોય છે છતા ચક્ષુવાળા જીવોને વિશેષ આનંદપ્રદ થાય છે તેવી રીતે પ્રભુને જોઈ ભવ્ય જીવો જ ઘણો આનંદ મેળવીને સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, એવા લોકના પ્રદીપસ્વરૂપને નમસ્કાર હો [लोयपज्जोयगराण]

पईवाणं लोगपज्जोयगराणं अभयदयाण चक्खुदयाणं मग्गदयाणं

लोक्यन्तेनाऽत्र लोक्यते—दृश्यते केवलाऽऽलोकेन यथावस्थिततयेति व्युत्पत्त्या लोका-लोकयोरुभयोर्ग्रहणम्, तत्र लोकस्य—लोकालोकलक्षणस्य सकलपदार्थस्य प्रद्योत —लोका-लोकप्रद्योतस्तं कर्तुं शील येषा ते लोकालोकप्रद्योतकरा **लोकालोकसकलपदार्थ**-प्रकाशकस्वभावास्तेभ्य । 'अभयदयाण' अभयदयेभ्य —न भयम् अभयम्, भया-नामभावो वा अभयम्, अक्षोभलक्षण आत्मनोऽवस्थाविशेषो मोक्षसाधनभूतमुत्कृष्टधैर्यमिति यावत्, दयन्ते=ददन्ति तथा, दयधातो कर्तरि पचादित्वादच्, अभयस्य दया अभयदया, यद्वा अभया=भयविरहिता दया=सर्वजीवसङ्कटप्रतिमोचनस्वरूपा अनुकम्पा येषा तेऽभयदया-स्तेभ्य । 'चक्खुदयाण' चक्षुर्दयेभ्य चक्षु —ज्ञान—निखिलवस्तुतत्त्वाऽवभासकतया चक्षु — सादृश्यात, तस्य दया —दायकाश्चक्षुर्दयास्तेभ्य, यथा हरिणादिकारण्येऽरण्ये लुण्टाक—

हो।(लोयपज्जोयगराण) लोकालोकस्वरूप सकलपदार्थो को प्रकाश करनेके स्वभाववाले लोक-प्रद्योतकरों के लिये नमस्कार हो।(अभयदयाण) अभयदयों के लिये नमस्कार हो। आत्मा को अक्षोभलक्षण अवस्थाविशेष का नाम अभय है, इसे मोक्षसाधनरूप उत्कृष्ट धैर्य-स्वरूप जानना चाहिये। इसे प्रदान करनेवाले होने से प्रभु अभयदय कहे गये है। अथवा—जिनकी दया भयरहित है अर्थात भगवान् द्वारा प्रतिपादित दया समस्त जीवों के सकटोंको दूर करनेवाली है, भगवानने इस प्रकार की दयाका स्वरूप प्रकट किया है कि जिससे जीवों के ऊपर कोई भी सकट नहीं आ सकता है। (**चक्खुदयाण**) ज्ञानरूपचक्षु के दातार को नमस्कार हो। प्रभु चक्षुर्दय इसलिये कहे गये है कि जिसप्रकार हरिणादि जतुओं से व्याप्त जगल मे लुटेरो से लूटे गये

લોકાલોક સ્વરૂપ સકલ પદાર્થોને પ્રકાશ આપવાના સ્વભાવવાળા લોકપ્રદ્યોતકોને નમસ્કાર હો [अभयदाण] અભયદયોને નમસ્કાર હો આત્માના અક્ષોભ-લક્ષણ અવસ્થાવિશેષનુ નામ અભય છે, એને મોક્ષ સાધનરૂપ ઉત્કૃષ્ટ ધૈર્ય સ્વરૂપ જાણવા જોઇએ એનુ પ્રદાન કરવાવાળા હોવાથી પ્રભુ અભયદય કહેવાય છે અથવા—જેમની દયા ભયરહિત છે અર્થાત્ ભગવાન દ્વારા પ્રતિપાદિત દયા સમસ્ત જીવોના સકટને દૂર કરવાવાળી છે ભગવાને એ પ્રકારે દયાનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું છે કે જેથી જીવો ઉપર કોઇ પણ સકટ ન આવી શકે (चक्खुदयाण) જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુના દાતારને નમસ્કાર હો પ્રભુ ચક્ષુર્દય એટલા માટે કહેવાય છે કે જે પ્રકારે હરિણ આદિ જાનવરોથી વ્યાપ્ત જગલમા લુટારાથી લૂટાયેલા પછી આખો પર પાટા બાંધીને ખાડા આદિમા ધક્કા

लुण्ठितेभ्य पट्टिकादिनाऽऽनन चक्षुषि पिधाय हस्तपादादि नद्ध्वा तैर्गर्ते पातितेभ्य कश्चित् पट्टिकापनयनेनेन चक्षुर्दत्वा मार्गं प्रदर्शयन्ति तथा भगवन्तोऽपि भवाऽरण्ये रागद्वेष-लुण्टाकलुण्ठिताऽऽत्मगुणधनेभ्यो दुराग्रहपट्टिकाच्छादितज्ञानचक्षुर्भ्यां मिथ्यात्वोन्मार्गे पातितेभ्यस्तदपनयनपूर्वकं ज्ञानचक्षुर्दत्वा मोक्षमार्गं प्रदर्शयन्ति। एतदेव भङ्ग्यन्तरेणाऽऽह 'मग्गदयाण' मार्गदयेभ्य —मार्ग =सम्यग्रत्नत्रयलक्षण शिवपुरपथ, यद्वा-विशिष्ट-

पश्चात् आखों पर पट्टी बाधकर गर्त आदि मे धक्का देकर पटके गये मानवों के लिये कोई दयालु मानव उनकी आखोंकी पट्टी खोलकर चक्षुदाता बन उन्हे मार्गका प्रदर्शन कराता है, उसी प्रकार प्रभु भी इस अशरण भवरूप अरण्य में रागद्वेष आदि लुटेरों द्वारा आत्मगुणरूप धनों के अपहरण होने से दीनहीन बने हुए समस्त ससारी जीवोंको कि जिनकी ज्ञानरूप आखों पर दुराग्रहरूपी पट्टी कर्मोंने बाध रखी है और इसीसे जिनका ज्ञानरूप नेत्र आच्छादित हो रहा है और इसीके वजह से जो उन्मार्गरूपी गर्त मे धकेल दिये गये है, प्रभुने अपने दिव्य उपदेश द्वारा उन्हें सत् ज्ञान दिया, इससे उनका दुराग्रह नष्ट हो गया, और ज्ञानरूप अन्तरग नेत्र निर्मल हो जाने से प्रभुने उन्हे मोक्षमार्ग दिखाया। इसलिये प्रभु उनके चक्षुर्दाता समान माने गये है। इसी विषय को विशेष स्पष्ट करने के लिये सूत्रकार प्रकारान्तर से कहते है-कि (**मग्गदयाण**) मोक्षमार्ग में लगानेवालों के लिये नमस्कार हो। यहा रत्नत्रय यही मोक्षमार्ग है, अथवा-गुणस्थानोंकी प्राप्ति करानेवाला क्षयोपशम

દઈને નાખી દેવાયેલા માણસને જેમ કોઈ દયાળુ માણસ તેની આંખોના પાટા ખોલીને ચક્ષુર્દાતા બની તેને માર્ગ બતાવે છે તેજ પ્રકારે પ્રભુ પણ આ અશરણ ભવરૂપ અરણ્યમા રાગદ્વેષ આદિ લૂટારા દ્વારા આત્મગુણરૂપ સપત્તિ લુટાઈ જતા દીનહીન બનેલા સમસ્ત સસારી જીવોને કે જેમની જ્ઞાનરૂપ આંખો પર દુરાગ્રહરૂપી પાટા કર્મોએ બાધી રાખેલા છે અને તેથીજ જેના જ્ઞાનરૂપી નેત્ર ઢંકાઈ ગયા છે અને એજ કારણથી જે ખોટા માર્ગરૂપી ખાડામા ધકેલાઈ ગયા છે તેમને પ્રભુએ પોતાના દિવ્ય ઉપદેશ દ્વારા સત્ જ્ઞાન આપ્યુ, તેથી તેમના દુરાગ્રહ નાશ પામ્યા અને જ્ઞાનરૂપ અતરગના નેત્ર નિર્મળ થઈ જવાથી પ્રભુએ તેમને મોક્ષમાર્ગ દેખાડયો. તેથી પ્રભુ તેમના ચક્ષુર્દાતા સમાન મનાય છે આજ વિષયને વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા માટે સૂત્રકાર પ્રકારાતરથી કહે છે કે (મગ્ગદયાણ) મોક્ષ માર્ગમા લગાડવાવાળાને નમસ્કાર હો અહી રત્નત્રય એજ મોક્ષમાર્ગ છે

सरणदयाणं जीवदयाणं बोहिदयाण धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं

गुणस्थानप्रापक क्षयोपशमभावो मार्गस्तस्य दया—दातारस्तेभ्य । 'सरणदयाण' शरणदयेभ्य—शरण=परित्राण—कर्मरिपुवशीकृततया व्याकुलाना प्राणिना रक्षणस्थान वा तस्य दयास्तेभ्य । 'जीवदयाण' जीवदयेभ्य—जीवेषु—एकेन्द्रियादिसमस्तप्राणिषु दया—सङ्कटमोचनलक्षणा येषामिति, यद्वा—जीवन्ति मुनयो येन स जीव—सयमजीवित तस्य दयास्तेभ्य । 'बोहिदयाण' बोधिदयेभ्य—बोधिर्जिनप्रणीतधर्ममूलभूता-तत्त्वार्थ-श्रद्धानलक्षणसम्यग्दर्शनरूपा तस्या दया—बोधिदयास्तेभ्य । 'धम्मदयाण' धर्म-दयेभ्य—धर्म—दुर्गतिप्रपतज्जन्तुसरक्षणलक्षण श्रुतचारित्रात्मकस्तस्य दयास्तेभ्य ।

भावरूप मार्ग है, भव्य जीवोंके लिये प्रभु इसके दातार हैं। इसलिये प्रभु मार्गदय है। (सरणदयाण) शरणदातारों के लिये नमस्कार हो। प्रभु शरणदातार इसलिये है कि उन्होंने कर्मरूपी रिपु द्वारा वशीकृत होनेके कारण व्याकुल बने हुए समस्त प्राणियों को निर्भय स्थान में पहुँचनेका उपदेश दिया, अथवा—तुम्हारी रक्षा कैसे हो सकता है इसका उपाय बतलाया। (जीवदयाण) जीवों के ऊपर दया रखने का उपदेश देनेवालों के लिये, अथवा—सयमरूप जीवन को प्रदान करनेवालों के लिये नमस्कार हो। (बोहिदयाण) बोधिके दातारोंको नमस्कार हो। प्रभुने समस्त ससारी जीवों को जो मोक्षाभिलापी थे उन्हें तत्त्वार्थ के श्रद्धान करने रूप बोधि को प्रदान किया, क्योंकि आत्मकल्याण के मार्ग में सर्वप्रथम यही एक प्रधान साधक है। इसलिये प्रभु इस अपेक्षा से बोधिदातार कहे गये है। (धम्मदयाण) धर्मके

વનારા ક્ષયોપશમભાવરૂપ માર્ગ છે ભવ્ય જીવોનેમાટે પ્રભુ તેના દાતાર છે તેથી પ્રભુ માર્ગદય છે (सरणदयाण) શરણદાતારોને નમસ્કાર હો પ્રભુ શરણ દાતાર એટલા માટે છે કે તેમણે કર્મરૂપી રિપુદ્વારા વશીભૂત થઈ જવાના કારણે વ્યાકુલ બની ગયેલા સમસ્ત પ્રાણિયોને નિર્ભય સ્થાનમા પહોચવાનો ઉપદેશ કર્યો, અથવા તેમની રક્ષા કેમ થઇ શકે તેનો ઉપાય બતાવ્યો (जीवदयाण) જીવોના ઉપર દયા રાખવાનો ઉપદેશ દેવાવાળા અથવા સયમરૂપ જીવન પ્રદાન કરવા વાળાને નમસ્કાર હો (बोहिदयाण) બોધિના દાતારોને નમસ્કાર હો પ્રભુએ સમસ્ત સસારી જીવોને જે મોક્ષાભિલાષી હતા તેમને તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ બોધિ પ્રદાન કર્યું, કેમકે આત્મકલ્યાણના માર્ગમા સૌથી પ્રથમ આજ એક મુખ્ય સાધન છે એ માટે પ્રભુ એ અપેક્ષાએ બોધિ દાતાર કહેવાય છે (धम्मदयाण) ધર્મના દાતારોને નમસ્કાર હો દુર્ગતિમા

धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्म-वर-चाउरंत-चक्क-वट्टीण दीवो

इहोक्तेषु विशेषणेषु त न्यन्ते इत्यपव्याख्यानम्, 'अधीगर्थदयेशाम्' इति कर्मणि शेषत्वविवक्षाया षष्ठ्युपपत्ते । शेषत्वाऽविवक्षाया तु द्वितीयाया सत्वेऽपि 'कर्मण्यण्' इत्यणुपपत्त्या अभयदायेभ्य इत्यायनिष्टप्रयोगापत्तेर्दुर्वारत्वात । 'धम्मदेसयाण' धर्मदेशकेभ्य –धर्म =प्राक्प्रतिपादितलक्षण, तस्य देशका उपदेशकारतेभ्य । 'धम्म नायगाण' धर्मनायकेभ्य –धर्मस्य नायका =नेतार –जनानाम त करणे धर्मप्रचार-करणाद् इति यावत–धर्मनायकास्तेभ्य । 'धम्मसारहीण' धर्मसारथिभ्य –धर्मस्य सारथय धर्मसारथयस्तेभ्य, भगवत्सु सारथित्वाऽऽरोपेण धर्मे रथत्वारोपो व्यज्यते इति परम्परितरूपकमलङ्कारस्तस्माद्यथा सारथयो रथद्वारा रथस्थान पथिकान् सुखपूर्वक-मभीष्ट स्थान नयन्त्यु मार्गगमनादितश्च प्रतिरक्षते, तथा भगवन्तो धर्मद्वारा मोक्षस्थान-

दातारोंको नमस्कार हो। दुर्गति में पडने से जीवोंको रोकनेवाला एक सर्वज्ञ वीतराग प्रभु द्वारा प्रतिपादित श्रुतचारित्ररूप धर्म ही है। प्रभुने ऐसे धर्मका जीवों को अपनी दिव्यवाणी द्वारा उपदेश दिया, अत वे धर्मके दातार कहलाये। (धम्मदेसयाण) धर्मदेशकों के लिये नमस्कार हो। (धम्मनायगाण) धर्मके नायकों के लिये नमस्कार हो। प्रभु धर्म के नायक इसलिये कहलाये हे कि, उन्होंने जनता के अत करण मे धर्मका प्रचार किया है। (धम्मसारहीण) धर्मके सारथियों को नमस्कार हो। यहा परम्परितरूपकालङ्कार है। क्योंकि भगवान मे सारथित्व का जब आरोप किया गया है तो धर्ममे रथत्वका आरोप प्रकट होता है। इसलिये जिसतरह सारथी रथ द्वारा रथस्थ पथिक को सुखपूर्वक अभीष्ट स्थान पर पहुँचा दिया करता है,

પડવાથી જીવોને રોકવાવાળો 'એક' સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુદ્વારા પ્રતિપાદિત શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મજ છે. પ્રભુએ એવા ધર્મનો જીવોને પોતાની દિવ્યવાણી દ્વારા ઉપદેશ આપ્યો, માટે તેઓ ધર્મના દાતાર કહેવાયા (धम्मदेसयाण) ધર્મ-દેશકો ને નમસ્કાર હો (धम्मनायगाण) ધર્મના નાયકોને નમસ્કાર હો પ્રભુ ધર્મના નાયક એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમણે જનતાના અંતઃકરણમા ધર્મનો પ્રચાર કર્યો છે (धम्मसारहीण) ધર્મના સારથિઓને નમસ્કાર હો-અહીં પરંપરિત-રૂપક અલંકાર છે, કેમકે ભગવાનમા સારથિત્વનો આરોપ કરવાથી ધર્મમા રથત્વનો આરોપ પ્રકટ થાય છે આ માટે જેવી રીતે સારથી રથદ્વારા રથમા બેસનાર પથિકને સુખપૂર્વક અભીષ્ટ સ્થાને પહોંચાડી દે છે તેમજ ખોટા માર્ગથી તેની રક્ષા કરે છે તેવીજ રીતે પ્રભુએ પણ

मितिभाव । 'धम्म-वर-चाउरत-चक्क-वट्टीण'-धर्म-वर-चातुरन्त-चक्र-वर्तिभ्य दानशीलतपोभावैश्चतसृणा नरकादिगतीना चतुर्णां वा कषायाणामन्तो नाशो यस्मात्, अथवा चतस्रो गतीश्चतुर कषायान् वा अन्तयति=नाशयतीति, यद्वा-चतुर्भिर्दानशील-तपोभावै कृत्वा अन्तो रम्य, 'मृतावत्रसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते' इति निश्वकोषात्। अथवा चत्वारो दानादयोऽन्ता=अवयवा यस्य, यद्वा चत्वारो दानादय अन्ता स्वरूपाणि यस्य, 'अन्तोऽवयवे स्वरूपे च' इति हेमचन्द्र, स चतुरन्त स एव चातुरन्त, स्वार्थिक प्रज्ञाद्यण्, चातुरन्त एव चक्र-

एव उन्मार्ग गमन से उसकी रक्षा करता है, उसी प्रकार प्रभु ने भी धर्मद्वारा जीवों को उनके अभीष्ट स्थानरूप मुक्तिस्थान मे पहुँचाया है, एव कुमार्ग-कुधर्म-से उनकी रक्षा की है। (धम्म-वर-चाउरत-चक्क-वट्टीण) दान, शील, तप एव भाव इन चार का सहारा लेकर चार नरकादिगतियों का, अथवा-चार क्रोधादिक कषायों का जिससे नाश होता है, अथवा-चार गतियों एवं चार कषायों का जो विनाश करता है, अथवा दान, शील, तप एव भाव इनको लेकर जो रम्य है, अथवा-ये चार दानादिक जिसके अवयव है, अथवा-ये चार दानादिक जिसके निजस्वरूप है वह चातुरन्त है। अन्त शब्द के कोषों मे "मृतावत्रसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते" "अन्तोऽवयवे स्वरूपे च" इस प्रकार अनेक अर्थ है। उन्हीं अर्थों को लेकर यहा "अन्त" शब्द के अर्थ का स्पष्टीकरण किया गया है। स्वार्थ म अण् प्रत्यय करने से "चातुरन्त" ऐसा पद निष्पन्न हो जाता

धर्मद्वारा જીવોને તેમના અભીષ્ટ સ્થાનરૂપ મુક્તિસ્થાનમા પહોચાડયા છે તેમજ કુમાર્ગ કુધર્મથી તેમની રક્ષા કરી છે (धम्मवर चाउरत चक्क वट्टीण) દાન, શીલ, તપ, તેમજ ભાવ એ ચારનો આશ્રય લઈને ચાર નરકાદિ ગતિ ઓનો, અથવા ચાર ક્રોધાદિક કષાયોનો જે વિનાશ કરે છે, અથવા દાન, શીલ, તપ તેમજ ભાવ એ લઈને જે રમ્ય છે, અથવા એ ચાર દાનાદિક જેમના અવયવ છે, અથવા એ ચાર દાનાદિક જેના નિજસ્વરૂપ છે તે ચાતુરન્ત છે અન્ત શબ્દના કોષોમા "मृतावत्रसिते रम्ये समाप्तावन्त इष्यते" "अन्तोऽवयवे स्वरूपे च" એ પ્રકારે અનેક અર્થ છે તે અર્થો લઈને અહી અન્ત શબ્દના અર્થનુ સ્પષ્ટીકરણ કરવામા આવેલુ છે સ્વાર્થમા अण् પ્રત્યય કરવાથી "चातुरन्त" એવુ પદ નિષ્પન્ન થઈ જાય છે આ चातुरन्त જ એક ચક્ર છે, કેમકે ચક્ર જે પ્રકારે બીજાનો ઉચ્છેદ કરે છે

जन्मजरामरणोच्छेदकत्वेन चक्रतुल्यत्वात्, वरं च तच्चातुरन्तचक्रं वरचातुरन्तचक्रम्, वरपदेन राजचक्राऽपेक्षयाऽस्य श्रेष्ठत्वं व्यज्यते लोकद्वयसाधकत्वात्, धर्म एव वरचातुरन्तचक्र-धर्मवरचातुरन्तचक्र, तादृशस्य धर्मातिरिक्तस्याऽसम्भवात्, अत-एव सौगतादिधर्माऽऽभासनिरास, तेषां तात्त्विकार्थप्रतिपादकत्वाभावेन श्रेष्ठत्वाऽभावात्, धर्मवरचातुरन्तचक्रेण वर्तितुं शील येषामिति धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिनस्तेभ्य । चक्रवर्तिपदेन षट्खण्डाधिपतिसादृश्य व्यज्यते, तथा हि चत्वार=उत्तरदिशि हिमवान् शेषदिक्षु चोपाधिभेदेन समुद्रा अन्ता=सीमानस्तेषु स्वामित्वेन भवाश्चातुरन्ता, चक्रेण=रत्न

है। यह **चातुरन्त** ही एक चक्र है, क्यों कि चक्र जिस प्रकार पर का उच्छेदक होता है उसी प्रकार यह "**चातुरन्तचक्र**" भी जीवों के जन्म, जरा एव मरण का उच्छेदक है। इसलिये इसमे चक्र की उपमा सार्थक होती है। '**वर**' शब्द का अर्थ उत्कृष्ट है, यह चातुरन्तचक्र मे उत्कृष्टता द्योतित करता है। राजचक्र की अपेक्षा यह चक्र उत्कृष्ट है। क्यों कि यह लोकद्वय में हित का साधक होता है। धर्म ही एक उत्कृष्ट चातुरन्त चक्र है, अन्य नहीं। इस कथन से अन्य सौगता-दिक समत धर्म मे धर्माभासता होने से तात्त्विक अर्थ को प्रतिपादन करने का अभाव कथित हुआ है, अत उनमे श्रेष्ठता नहीं है। इस धर्मवरचातुरन्तचक्र के अनुसार जिनका वर्तन करने का स्वभाव है वे **धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती** कहे गये है। "**चक्रवर्ती**" पद से षट्खड के अधिपति का सादृश्य अभिव्यक्त होता है। "**चत्वारःअन्ताः-चतुरन्ताः**" यहा अन्त शब्द का अर्थ सीमा होता है। उत्तरदिशा में हिमवान् एव शेष तीन दिशाओं मे उपाधि के भेद से तीन समुद्र ये चतुरन्त पद से गृहीत

तेज प्रकारे आ चातुरन्तचक्र पण जीवोना जन्म, जरा तेमज मरणनो उच्छेद करे छे ए माटे आमा चक्रनी उपमा सार्थक थाय छे 'वर' शब्दनो अर्थ उत्कृष्ट छे आ पद चातुरन्तचक्रमा उत्कृष्टता द्योतित करे छे राजचक्रनी अपेक्षाए आ चक्र उत्कृष्ट छे केमके आ बन्ने लोकमा हितनु साधक थाय छे धर्मज एक उत्कृष्ट चातुरन्तचक्र छे, बीजु नहि! आ कथनथी बीजा सौगत आदिक समत धर्ममा धर्माभासता होवाथी तात्त्विक अर्थने प्रतिपादन करवानो अभाव कहेवामा आव्यो छे, माटे तेमा श्रेष्ठता नथी आ धर्मवर चातुरन्तचक्र अनुसार जेनु वर्तन करवानो स्वभाव छे ते धर्मवरचातुरन्त चक्रवर्ती कहेवाय छे "चक्रवर्ती" पदथी षट (छ) खडना अधिपतिनु सादृश्य अभिव्यक्त थाय छे "चत्वार अन्ता चतुरन्ता" अही अन्त शब्दनो अर्थ सीमा थाय छे उत्तरदिशामा हिमवान् तेमज शेष (बाकीनी)

मूतप्रहरणविशेषसदृशसम्यक्चारित्ररूपरत्नेन वर्तितुं शीलं येषां ते चक्रवर्तिनः, चातुरन्ताश्च ते चक्रवर्तिनः चातुरन्तचक्रवर्तिनः, धर्मेण-न्यायेन वराः श्रेष्ठाः इतरतीर्थिकापेक्षयेति धर्मवराः, धर्मः=प्राणातिपातादिनिवृत्तिदानशीलादिरूपः, 'धर्मः पुण्य-यम-न्याय-स्वभावाऽऽचार-सोमपाः'-इत्यमरः, तेन=श्रेष्ठाः अन्यतीर्थिकापेक्षयेति धर्मवराः, ते च ते चातुरन्तचक्रवर्तिनश्चेति-धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिनः। यद्वा चातुरन्तं च तच्चक्रं चातुरन्तचक्रं, वरञ्च तच्चातुरन्तचक्रं वरचातुरन्तचक्रं, धर्मो वरचातुरन्त-चक्रमिव धर्मवरचातुरन्तचक्रं तेन वर्तितुं-वर्तयितुं वा शीलं येषां ते धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिन-स्तेभ्यः, 'दीवो' द्वीपेभ्यः-संसारसमुद्रे निमज्जतां द्वीपतुल्यत्वात्। 'ताणं' त्राणेभ्यः-कर्मकद-

किये गये है। इन चार सीमाओं के जो स्वामी है वे चातुरन्त हैं। चक्रशब्द का अर्थ रत्नरूप प्रहरण-शस्त्रविशेष है। चक्रवर्ती के चौदह रत्नों मे एक रत्न चक्र भी होता है। चक्रवर्ती के चक्ररत्नसदृश सम्यक्चारित्ररूपी रत्न से वर्तन करने का जिनका स्वभाव है वे चक्रवर्ती हैं। धर्म शब्द का अर्थ न्याय और प्राणाति-पातादि-निवृत्ति, दान, शील, आदि भी है। धर्म से-न्याय से, अथवा-प्राणाति-पातादि-निवृत्ति, दान, शील-आदि से जो अन्यतीर्थिकों की अपेक्षा उत्तम है वे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती हैं। अथवा-चातुरन्तचक्रसदृश धर्म से जिनका वर्तन का स्वभाव है वे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती हैं। ऐसे धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तियों के लिये नमस्कार हो। 'दीवो' -संसारसमुद्र मे डूबते हुए प्राणियों के जो द्वीप के समान आधार हैं ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो। (ताणं) कर्मों से कदर्थित प्राणियो

त्रण दिशाओमां उपाधिना भेदथी त्रण समुद्र ए चतुरन्त पदथी लेवायुं छे. आ चार सीमाओना जे स्वामी छे ते चातुरन्त छे. चक्र शब्दनो अर्थ रत्नरूप प्रहरण अर्थात् शस्त्रविशेष छे. चक्रवर्तीना चौद रत्नोमां एक रत्न चक्र पण होय छे. चक्रवर्तीना चक्ररत्नसदृश सम्यक्चा-रित्ररूपी रत्नथी वर्तन करवानो जेनो स्वभाव छे ते चक्रवर्ती छे. धर्म शब्दनो अर्थ न्याय अने प्राणातिपातादिनिवृत्ति, दान, शील आदि पण छे. धर्मथी, न्यायथी अथवा प्राणातिपातादिनिवृत्ति, दान, शील आदिथी जे अन्यतीर्थिकोनी अपेक्षाए उत्तम छे ते धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्ती छे. अथवा वरचातुरन्तचक्रसदृश धर्मथी जेनो वर्त्तवानो स्वभाव छे ते धर्मवर-चातुरन्तचक्रवर्ती छे. एवा धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तीओने नमस्कार हो. (दीवो) संसारसमुद्रमां डूबता प्राणीओने द्वीपना समान जे आधार छे

ताणं सरणगई पइट्ठा अप्पडिहय-वर-नाण-दसण-धराणं वियट्ट-

र्थिताना भव्याना रक्षसक्षणेभ्य । अतएव तेपा भव्याना 'सरणगई' शरणगतिभ्य–आश्रयस्थानेभ्य, 'पइट्ठा' प्रतिष्ठाभ्य –कालत्रयेऽपि अविनाशित्वात् स्थितेभ्य, 'दीवो' इत्यादीनि 'पइट्ठा' इत्यतानि चतुर्थ्यर्थे प्रथमान्तानि, अत्रैकवचन नपुसकत्व स्त्रीत्व चाविवक्षितम् । 'अप्पडियहय–वर–नाण–दसण–धराण' अप्रतिहतवर–नान दर्शन–धरेभ्य –प्रतिहत–मित्याद्यावरणस्त्वल्ति–न प्रतिहतम्–अप्रतिहत, ज्ञानश्च दर्शनश्चेति ज्ञानदर्शने, यतोऽप्रतिहते अतएव वरे–श्रेष्ठे च ते ज्ञानदर्शने वरज्ञानदर्शने केवल–ज्ञानकेवलदर्शने, अप्रतिहते वरज्ञानदर्शने अप्रतिहतवरज्ञानदर्शने, तयोर्धरा – अप्रतिहतवरज्ञानदर्शनधरा – सम्पूर्णाऽऽवरणरहितकेवलज्ञानकेवलदर्शनधारिणस्तेभ्य । 'वियट्टच्छउमाण' व्यावृत्तच्छद्मभ्य –छाद्यते=आव्रियते केवलज्ञानकेवलदर्शनगुणाद्या-त्मनोऽनेनेति छद्म–ज्ञानावरणीयादिक कर्माष्टक, व्यावृत्त–निवृत्त छद्म येभ्यस्ते व्यावृ

के जो त्राता है ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो। (**सरणगई**) भव्यों के लिये आश्रयस्थानस्वरूप प्रभु के लिये नमस्कार हो। (**पइट्ठा**) कालत्रय में भी अविनश्वरस्वरूप प्रभु के लिये नमस्कार हो (**दीवो**) यहा से लेकर (**पइट्ठा**) तक के समस्त विशेषण चतुर्थी विभक्ति के अर्थ मे प्रथमान्त प्रयुक्त हुए है। यहा एकवचन, नपुसकत्व एव स्त्रीत्व अविवक्षित है। (**अप्पडिहय–वर–नाण-दसण–धराण**) जो अप्रतिहत अनन्त ज्ञान और अनन्त दर्शन के धारक है, उनके लिये नमस्कार हो। (**वियट्टच्छउमाण**) जिनके द्वारा आत्मा का स्वभावभूत केवलज्ञान एव केवल दर्शन आवृत होता है ऐसे आठों ही कर्म 'छद्म' शब्द से गृहीत हुए है, यह छद्म जिनकी आत्मा से सदा के लिये दूर हो चुका है

એવા પ્રભુને નમસ્કાર હો (ताण) કર્મોથી અથડાતા પ્રાણિઓના જે ત્રાણ અર્થાત્ રક્ષક છે એવા પ્રભુને નમસ્કાર હો (सरणगई) ભવ્યોને માટે આશ્રય સ્થાનસ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (पइट्ठा) ત્રણે કાળમા અવિનાશીસ્વરૂપ પ્રભુને નમસ્કાર હો (दीवो) અહીં થી લઈને (पइट्ठा) સુધીના બધા વિશેષણો ચતુર્થી વિભક્તિના અર્થમા પ્રથમાન્ત વપરાયેલા છે, અહીં એકવચન નપુસકત્વ (નાન્યતર જાતિ) તેમ જ સ્ત્રીત્વ [નારી જાતિ] અવિવક્ષિત છે [अप्पडिहय वर नाण दसण धराण] જે અપ્રતિહત અનતજ્ઞાન અને અનત દર્શનના ધારક છે તેમને નમસ્કાર હો (वियट्टच्छउमाण) જેમના દ્વારા આત્માના સ્વભાવભૂત કેવલ જ્ઞાન તેમજ કેવલ દર્શન આવૃત થાય છે એવા આઠેય કર્મ 'છદ્મ' શબ્દથી ગૃહીત થાય

छउमाणं जिणाणं जावयाणं तिण्णाणं तारयाणं बुद्धाण वोह-
याणं मुत्ताण मोयगाणं सव्वण्णूण सव्वदरिसीण सिव-मयल-

त्तछ्मानस्तेभ्य । 'जिणाण' जिनभ्य –स्वय रागद्वेषशत्रुजेतृभ्य, 'जायवाण' जापकेभ्य –जापयन्ति कर्मशत्रून जयन्त भव्यजीवगण धर्मदेशनादिना प्रेरयन्तीति जापका, जिधातोर्णौ 'क्रीङ्जीना णौ' इतिसूत्रेण आत्वे पुकि जापि इति ण्यन्ताद्धातोर्ण्वुलि जापकरूपसिद्धि, तेभ्यो जापकेभ्य । 'तिन्नाण' तीर्णेभ्य –स्वय समारोघ–ससारार्णव तीर्णा =उत्तीर्णास्तभ्य । 'तारयाण' तारकेभ्य –तारयन्त्यन्यान् इति तारकास्तेभ्य । 'वुद्धाण' बुद्धेभ्य –स्वय बोध प्राप्तेभ्य । 'वोहयाण' बोधकेभ्य –बोधयन्त्यन्यान् इति बोधकास्तेभ्य । 'मुत्ताण' मुक्तेभ्य –अमोचिषत स्वय कर्मबन्धादिति मुक्तास्तेभ्य । 'मोयगाण' मोचकभ्य –मुच्यमानान अ यान् प्रेरय-

ऐसे व्यावृत्तछ्मवाले सिद्ध प्रभु के लिये नमस्कार हो। (जिणाण) राग द्वेष आदि अतरग शत्रुओं के विजेता ऐसे प्रभु के लिये नमस्कार हो। (जावयाण) जो कर्मशत्रुओं के जीतने के लिये उद्यत भव्यगणों को धर्मदेशनादि द्वारा प्रेरित करते है वे जापक है, ऐसे जापक सिद्ध प्रभु को नमस्कार हो। (तिन्नाण) स्वय सार समुद्र से जो पार हुए हैं वे तीर्ण है, ऐसे तीर्ण सिद्ध प्रभु को नमस्कार हो। (तारयाण) जो पर को पार कर देते है वे तारक है, ऐसे तारक प्रभु को नमस्कार हो। (बुद्धाण) स्वय बोध को प्राप्त जो होते है वे बुद्ध कहलाते है उनको नमस्कार हो। (वोहयाण) पर को बोध करने वाले प्रभु के लिये नमस्कार हो। (मुत्ताण) मुक्त प्रभु क लिये नमस्कार हो। (मोयगाण)

છે આ 'છદ્મ' જેમના આત્માથી સદાને માટે દૂર થઈ ચુકેલા છે એવા વ્યાવૃત્તછદ્મવાળા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (जिणाण) રાગદ્વેષ આદિ અતરગ શત્રુઓના વિજેતા એવા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (जावयाण) જે કર્મશત્રુઓને જીતવાને માટે ઉદ્યત (તૈયાર) ભવ્યગણોને ધર્મદેશના આદિ દ્વારા પ્રેરિત કરે છે તે જાપક છે એવા જાપક સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (तिन्नाण) પોતે સસાર સમુદ્રથી પાર થએલા છે તે તીર્ણ કહેવાય છે એવા તીર્ણ સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (तारयाण) જે બીજાને પાર ઉતારી દે છે તે તારક છે એવા તારક પ્રભુને નમસ્કાર હો (बुद्धाण) પોતે બોધને પ્રાપ્ત થયેલા છે તે બુદ્ધ કહેવાય છે તેમને નમસ્કાર હો (वोहयाण) બીજાને બોધ કરવાવાળા પ્રભુને નમસ્કાર હો (मुत्ताण) મુક્ત પ્રભુને નમસ્કાર હો (मोयगाण) બીજાને

मरुय-मणंत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणराविचि सिद्धिगइनामधेय

न्तीति मोचकास्तेभ्य, 'सव्वन्नूण' सर्वज्ञेभ्य—सर्व=सकलद्रव्यगुण-पर्यायलक्षण वस्तुजात याथातथ्येन जानन्तीति सर्वज्ञास्तेभ्य, 'सव्वदरिसीण' सर्वदर्शिभ्य—सर्व=समस्त पदार्थस्वरूप सामान्येन द्रष्टु शील येषा त सर्वदर्शिनस्तेभ्य, स्थान-विशेषणमाह—'सिव' शिव—निखिलोपद्रवरहित मात्त्विक—कल्याणमयम्, 'अयल' अचलम् स्वाभाविकप्रायोगिकचलनक्रियाशून्यम्, 'अरुय' अरुजम्—अविद्यमाना रुजा यत्र तत्, अविद्यमानशरीरमनस्त्वाद् आधिव्याधिरहितमित्यर्थ, 'अणत' अनन्तम्—अविद्यमानोऽन्तो नाशो यस्य तत्, अत एव—'अक्खय' अक्षयम्—नास्ति लेशतोऽपि क्षयो यस्य तत्—अविनाशीत्यर्थ, 'अव्वाबाह' अव्याबाधम्—न विद्यते व्याबाधा—पीडा द्रव्यतो भावतश्च यत्र तत्। 'अपुणराविचि' अपुनरावृत्ति=न ससारे पुनरा-वृत्ति=पुनरवतरण यस्मात् तत, यत्र गत्वा न कदाचिदप्यात्मा निवर्तते, समाम्नातमन्य-

दूसरों को मुक्त कराने वाले सिद्ध प्रभु के लिये नमस्कार हो। (सव्वण्णूण सव्व-दरिसीण) सर्वज्ञ—समस्त गुणपर्यायस्वरूप वस्तुसमूह के युगपत् यथार्थ ज्ञाता के लिये नमस्कार हो, एव यथार्थ द्रष्टा के लिये नमस्कार हो। विशेषाकार बोध का नाम ज्ञान एव सामान्याकार बोध का नाम दर्शन है। (सिव-मयल-मरुय मणत-मक्खय-मव्वाबाह-मपुणराविचि सिद्धिगइनामधेय ठाण सपत्ताण) निखिल उपद्रवों से रहित होने के कारण शिव=कल्याणमय, अचल=स्वाभाविक एव प्रायोगिक क्रिया से शून्य, अरुज=शारीरिक एव मानसिक व्याधि और आधि से सर्वथा परिवर्जित, अनन्त, अविनाशी, अतएव अक्षयस्वरूप, अव्याबाध—द्रव्य और भाव दोनों प्रकार की पीडा से निर्मुक्त, अपुनरावृत्ति—जहा जाकर फिर ससार मे

મુક્ત કરાવવાવાળા સિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો (सवण्णूग सव्वदरिसीण) સર્વજ્ઞ સમસ્ત-ગુણ-પર્યાય-સ્વરૂપ વસ્તુસમૂહના યુગપત્ યથાર્થ જ્ઞાતાને નમસ્કાર હો, તેમજ યથાર્થ દ્રષ્ટાને નમસ્કાર હો વિશેષાકાર બોધનુ નામ જ્ઞાન તેમજ સામાન્યાકાર બોધનુ નામ દર્શન છે (सिव-मयल मरुय-मणत-मक्ख य मव्वाबाह-मपुणराविचि सिद्धिगइनामधेय ठाण सपत्ताण) સકળ ઉપદ્રવોથી રહિત હોવાના કારણે શિવ-કલ્યાણમય, અચલ—સ્વાભાવિક તેમજ પ્રાયોગિક ક્રિયાઓથી શૂન્ય, અરૂજ-શારીરિક તેમજ માનસિક વ્યાધિ અને આધિથી સર્વથા પરિવર્જિત (મુક્ત), અનત, અવિનાશી અને તેથી અક્ષય-સ્વરૂપ, અવ્યાબાધ દ્રવ્ય અને ભાવ બન્ને પ્રકારની પીડાથી નિર્મુક્ત, અપુનરાવૃત્તિ-જ્યા જઈને પાછુ

ठाण संपत्ताणं, नमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

नापि- 'न स पुनरावर्त्तेत न स पुनरावर्त्तेत'-इति। इत्थम्-उक्तशिवादि-विशेषणविशिष्टम्। '**सिद्धिगइनामधेयं**' सिद्धिगतिनामधेयम्, सिद्धिगतिरिति नाम-धेयम्=नाम यस्य तत् सिद्धिगतिनामकम् '**ठाण**' स्थानम्-स्थीयतेऽस्मिन् इति स्थान-लोकाग्रलक्षणम्, '**संपत्ताणं**' सम्प्राप्तेभ्यः-समाश्रितेभ्यः। इयदवधि-समुच्चयेन सर्व-सिद्धापेक्षया विशेषणोपादानपूर्वकं नमस्कारवाक्यमभिधाय सम्प्रति भगवन्महावीरोद्देश्यक नमस्कारमभिधत्ते-'**नमोत्थु णं**' नमोऽस्तु सदा-'**समणस्स भगवओ महावीरस्स**' श्रमणाय भगवते-महावीराय, अत्र श्रमणशब्देनायमर्थो बोद्धव्यः-परकृतस्थान-निवासा-दुरगसम, परीषहोपसर्गेष्वप्रकम्पत्वाद्गिरिसम, तपस्तेजोमयत्वाज्ज्वलनसम, गम्भीरत्वाद्-

जाने का अवतरण नहीं होवे ऐसे सिद्धिगति नामक स्थान को-लोक के अग्रभाग में स्थित मुक्तिस्थान को-प्राप्त हुए श्री सिद्धों को नमस्कार हो। यहां तक के इन विशेषणों से समस्त सिद्धों की अपेक्षा से नमस्कार का कथन किया गया है। अब भगवान महावीर को उद्देश्य कर के यहां से नमस्कार करने का कथन सूत्रकार करते हैं-(**नमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स तित्थगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स**) श्रमण भगवान महावीर के लिये नमस्कार हो। श्रमण शब्द से सूत्रकार ने प्रभु महावीर में इन विशेषताओं का कथन किया है, वे कहते हैं भगवान महावीर सर्प की तरह परकृत स्थान में निवास करने के कारण सर्प-सदृश हैं। परीषह एव उपसर्गों के आने पर भी प्रभु अप्रकंप थे, अत वे गिरिसम हैं। तप एव तेजके धारक होने से प्रभु अग्नि-जैसे प्रतापशाली हैं। गाम्भीर्य एव ज्ञानादिकरूप

સમાગમાં જીવને અવતરવું ન થાય એવા સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને લોકનાં અગ્રભાગમાં રહેલા મુક્તિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલ શ્રીસિદ્ધ પ્રભુને નમસ્કાર હો અહીં સુધીના આ વિશેષણોથી સમસ્ત સિદ્ધોની અપેક્ષાએ નમસ્કારનું કથન કર્યું છે હવે ભગવાન મહાવીરને ઉદ્દેશીને અહીંથી નમસ્કાર કરવાનું કથન સૂત્રકાર કરે છે-(नमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स तित्थगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને નમસ્કાર હો શ્રમણ શબ્દથી સૂત્રકારે પ્રભુ મહાવીરમાં આ વિશેષતાઓનું કથન કર્યું છે તેઓ કહે છે કે ભગવાન મહાવીર સર્પની જેઠ બીજાએ કરેલા નિવાસસ્થાનમાં રહેવાને કારણ સર્પ જેવા છે પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગો આવતા પણ પ્રભુ ધ્રુજી જતા નહિ, માટે તે પર્વત

आदिगरस्स तित्थगरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्माय-

ज्ञानादिरत्नाकरत्वात् मर्यादाधारकत्वात सागरसम । निरालम्बनत्वाद् गगनसम । सुखदुःखयोरदर्शितविकारभावाद् वृक्षसम । अनियतवृत्तित्वाद् भ्रमरसम । संसारभयोद्विग्नत्वात् मृगसम । सर्वसहत्वाद धरणिसम । कामभोगोद्भवत्वेऽपि विषयविरक्ततया पङ्कजलोपरि वर्तमानकमलवन्निर्लेपत्वात कमलसम । लोकालोकयोरविशेषेण प्रकाशकत्वाद्रविसम । सर्वत्राप्रतिहतगतित्वात्पवनसम । स एवभूतो भगवानस्तीति भाव । भगवते—समग्रैश्वर्ययुक्ताय, महावीराय—महाश्चासौ वीर —'वीर विक्रान्तौ'—अस्माद्धातोरिगुपधत्वात्कप्रत्यये वीर —कषायादिमहारिपुविजेता इत्यर्थ, तस्मै महावीराय=अस्यामवसर्पिण्या चतुर्विंशतितमचरमतीर्थङ्कराय । 'आदिगरस्स' आदिकराय, 'तित्थगरस्स' तीर्थकराय, 'जाव संपाविउकामस्स' यावत् सम्प्राप्तुकामाय—यावच्छब्दात्— 'सयम्बुद्धस्स' इत्यारभ्य—

रत्नों से भरे हुए होने के कारण, एव मर्यादा के धारक होने के कारण प्रभु समुद्रतुल्य है। गगन की तरह निरालम्ब, वृक्षकी तरह सुख एव दुःख में अदर्शितविकारभावयुक्त, भ्रमर की तरह अनियतवृत्तिसम्पन्न, मृग की तरह इस संसाररूपी भय से अयत त्रस्त, धरिणी की तरह क्षमा के भडार वे प्रभु हैं। प्रभु कामभोग से उत्पन्न है तो भी विषयों से विरक्त होने के कारण पक से उत्पन्न एव जल से सवर्द्धित कमल की तरह बिलकुल वैषयिक भावों से निर्लिप्त है, इसलिये प्रभु कमल जैसे है। प्रभु लोक और अलोक के समानरूप से प्रकाशक है, इसलिये रवितुल्य है। प्रभु सर्वत्र अप्रतिहत—विहारी है, इसलिये वायु जैसे हैं। प्रभु समग्र ऐश्वर्यसम्पन्न है, इसलिये भगवान् है। प्रभु एक महावीर है,

જેવા છે તપ તેમજ તેજના ધારક હોવાથી પ્રભુ અગ્નિ જેવા પ્રતાપશાલી છે ગાંભીર્ય તેમજ જ્ઞાનાદિકરૂપ રત્નોથી ભરેલા હોવાના કારણે, તેમજ મર્યાદાના ધારક હોવાના કારણે પ્રભુ સમુદ્ર સમાન છે આકાશની પેઠે નિરાલબ, વૃક્ષની પેઠે સુખ તેમજ દુઃખમા ન દેખાય જેનો વિકાર એવા, ભ્રમરની પેઠે અનિયતવૃત્તિસપન્ન, મૃગની પેઠે આ - સસારરૂપી ભયથી અત્યત ત્રાસી ગયેલા, ધરણીની પેઠે ક્ષમાના ભડાર, તે પ્રભુ છે પ્રભુ કામભોગથી ઉત્પન્ન થયેલા છે તો પણ વિષયોથી વિરક્ત હોવાના કારણે કીચડથી પેદા થયેલ તેમજ જલથી વધેલા કમળની પેઠે બિલકુલ વિષયના ભાવોથી નિર્લેપ છે, તેથી પ્રભુ કમલ જેવા છે પ્રભુ લોક અને અલોકનો સમાનરૂપથી પ્રકાશક છે તેથી રવિ (સૂર્ય) સમાન છે પ્રભુ સમગ્ર-ઐશ્વર્ય-સપન્ન છે તેથી ભગવાન છે પ્રભુ એક મહાન વીર છે, કેમકે તેમણે કષાય આદિક

'सिद्धिगइनामधेय ठाण इयन्वधि ग्राह्यम् । अत्रतावान विशेष—'**ठाण सपत्ताण**' स्थान सम्प्राप्तेभ्य –इति प्रागुक्तम् इह तु '**सपाविउकामस्स**' प्राप्तुकामाय–मोक्षगामिने–इत्युच्यते, चरमस्य तीर्थकरस्य कूणिकनृपशासनकाले विद्यमानत्वात । '**मम धम्मायरियस्स**' मम धर्माऽऽचार्याय=ज्ञानाचारादिपञ्चविधाचारधारकाय, न तु कलाचार्याय,

---

क्यों कि उन्होंने कषायादिक अतरग शत्रुओं पर विजय प्राप्त की है । महावीर प्रभु इस अवसर्पिणी काल के चौवीसवें अन्तिम तीर्थकर है। "**आदिगरस्स**" इस पद–द्वारा प्रभु मे अपने शासन की अपेक्षा धर्म की आदिकर्तृता प्रकट की गयी है। भगवान महावीर चतुर्विध सघ के सस्थापक है। "**जाव**" पदसे "**सयसबुद्धस्स**" यहा से लेकर "**सिद्धिगइनामधेय ठाण**" यहा तकका पाठ सगृहीत किया गया है। यहा इस पाठ में इतनी विशेषता पहिले पाठ की अपेक्षा जान लेनी चाहिये कि पहिले पाठ में "**ठाण सपत्ताण–स्थान सम्प्राप्तेभ्य.**" ऐसा पद रखा गया है और यहा पर "**ठाण सपाविउकामस्स–स्थान सम्प्राप्तुकामाय**" ऐसा पाठ रखा है, क्योंकि प्रभु महावीर अभी उस सिद्धिगतिनामक स्थान की प्राप्ति करनेवाले है। '**मम धम्मायरियस्स**'–कोणिक कहते है कि ये श्रमण भगवान् महावीर प्रभु, जो कि ज्ञानाचारादि पॉच प्रकार के आचारो के धारक होने के कारण मेरे धर्माचार्य है, कलाचार्य नहीं, उनके लिये नमस्कार है। इससे यह सूचित होता है कि जो ज्ञानाचारादि पॉच प्रकार के आचारों के धारक है वे ही धर्माचार्य कहे जाते हैं।

અતરગ શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે મહાવીર પ્રભુ આ અવસર્પિણી કાલના ચોવીસમા અતિમ તીર્થંકર છે "आदिगरस्स" એ પદથી પ્રભુમા પોતાના શાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિકર્તાપણુ પ્રગટ કર્યુ છે ભગવાન મહાવીર ચતુર્વિધ સઘના સસ્થાપક છે 'जाव' પદથી "सयसबुद्धस्स" અહીથી લઈને "सिद्धिगइनामधेय ठाण" અહી સુધીનો પાઠ લેવામા આવ્યો છે અહી આ પાઠમા એટલી વિશેષતા પહેલા પાઠની અપેક્ષાએ જાણવી જોઈએ કે પહેલા પાઠમા "ठाण सपत्ताण"–स्थान सम्प्राप्तेभ्य" એવુ પદ વપરાયુ છે અને અહી "ठाण सपाविउकामस्स–स्थान सम्प्राप्तुकामाय" એવો પાઠ લીધો છે, કેમકે પ્રભુ મહાવીર હજુ તે સિદ્ધિગતિનામક સ્થાનને પ્રાપ્ત કરવાવાળા છે "मम धम्मायरियस्स" કોણિક કહે છે કે તે શ્રમણ ભગવાન્ કે જે જ્ઞાનાચારાદિ પાચપ્રકારના આચારોના ધારક હોવાના કારણે મારા ધર્માચાર્ય છે, કલાચાર્ય નથી, એવા પ્રભુ ને નમસ્કાર હો આથી એમ સૂચિત થાય છે કે જે જ્ઞાનાચારાદિ પાચપ્રકારના આચારોના ધારક હોય

रियस्स धम्मोवदेसगस्स, वदामि ण भगवंत तत्थ गयं इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयंति–कट्टु वंदइ णमंसइ, वंदित्ता

धर्माचार्यत्वमेव प्रकटीकरोति–'**धम्मोवदेसगस्स**' धर्मोपदेशकाय, श्रुतचारित्ररूपधर्मप्ररूपकाय, '**वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए**' वन्दे खलु भगवन्तं तत्रगतमिहगत इह गतः चम्पानगरीस्थितोऽहम् कोणिकः, तत्रगतं=चम्पा नगरीसमीप–ग्रामस्थितं भगवन्तं महावीरं, वन्दे–पूर्वोक्तस्तुत्या स्तुतिविषयं करोमि । '**पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं तिकट्टु**' पश्यतु मां भगवान् तत्रगतः इहगतमिति कृत्वा–मत्वा, तत्रगतो=दूरस्थितो भगवान् इहगतं=व्यवधानेन स्थितं मां पश्यतु–इति कृत्वा=उक्त्वा–'**वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता**' वन्दते–स्तौति, नमस्यति=पञ्चाङ्गनमनपूर्वकं प्रणमति, वन्दित्वा नमस्थित्वा

'**धम्मोवदेसगस्स**' भगवान वीर श्रुतचारित्ररूप धर्मका उपदेश करते हैं, इसलिये वे धर्मोपदेशक है, अतः ऐसे वीरप्रभु के लिये नमस्कार हो। कोणिक राजा इस प्रकार कहकर प्रभुवीर को परोक्ष वंदन करते है कि–(**तत्थगयं इहगएत्ति कट्टु वंदइ णमंसइ**) वे वीरप्रभु कि जिन्हें मैं इस समय नमस्कार कर रहा हूं, यद्यपि मेरे प्रत्यक्ष नहीं है तथापि वे इस चंपानगरी के पास के ग्राम में विराजमान है और मै यहां पर हूं, अतः यहां चंपानगरी मे रहा हुआ मैं उपनगरग्राम में विराजमान वीर प्रभु को नमस्कार करता हूं। "**पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं**" वे प्रभु वहां पर विराजमान होते हुए व्यवधान से स्थित मुझे अपने ज्ञानरूपी नेत्र द्वारा देखें। इस प्रकार कहकर कोणिक राजाने प्रभु को वंदन किया एवं नमस्कार किया–पंचांगनमनपूर्वक नमस्कार किया। (**वंदित्ता नमंसित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे**

છે તેમને જ ધર્માચાર્ય કહેવામાં આવે છે "धम्मोवदेसगस्स" ભગવાન મહાવીર શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મના ઉપદેશક છે તેથી તેઓ ધર્મોપદેશક છે, માટે એવા મહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર હો. કોણિકરાજા આ પ્રકારે કહીને પ્રભુ વીરને પરોક્ષ વંદન કરે છે કે (तत्थगयं इहगएत्ति कट्टु वंदइ णमंसइ) તે વીર પ્રભુ કે જેમને હું આ સમયે નમસ્કાર કરી રહ્યો છું તે જો કે મને પ્રત્યક્ષ નથી તો પણ તેઓ આ ચંપાનગરીની પાસેના ગામમાં છે અને હું અહીં છું, આથી હું અહીં ચંપાનગરીમાં રહીને ઉપનગર ગામમાં વિરાજમાન વીર પ્રભુને નમસ્કાર કરું છું [पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं] પ્રભુ ત્યાં વિરાજમાન હોવા છતાં દૂર રહેલા એવા મને પોતાના જ્ઞાનરૂપી નેત્રદ્વારા જુએ આ પ્રકારે કહીને કોણિક રાજાએ પ્રભુને વંદન કર્યા,

णमंसित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे निसीयइ, निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्टुत्तरं सयसहस्सं पीइदाणं दलयइ, दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी ॥ सू० २० ॥

'**सीहासणवरगए**' सिंहासनवरगत, '**पुरत्थाभिमुहे**' पौरस्त्याभिमुख,-पूर्वाभिमुख सन '**निसीयइ**' निषीदति-उपविशति, '**निसीइत्ता**' निषद्य-उपविश्य '**तस्स पवित्ति-वाउयस्स**' तस्मै प्रवृत्तिव्यापृताय-भगवदागमननिवेदकाय, '**अट्टुत्तरं सयसहस्सं पीइदाणं दलयइ**' अष्टोत्तरं शतसहस्रं प्रीतिदानं ददाति-अष्टाधिक लक्षमितं राजतमुद्रारूपं प्रीतिदान=तुष्टिदानं पारितोषिकं ददाति । '**दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ**' दत्वा सत्करोति-वस्त्रादिना, सम्मानयति आसनादिना, दान विधिसहितमेव भव्यस्य भवति-इति भाव । '**सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी**' सत्कृत्य= सतोष्य, सम्मान्य=सम्मानं विधाय, एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत् ॥ सू० २० ॥

निसीयइ) वंदन नमन करके वह कोणिक राजा अपने सिंहासन पर पीछे जाकर पूर्व की तरफ मुख करके बैठ गये। (**निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्टुत्तरं सयसहस्सं पीइदाणं दलयइ**) बैठकर फिर उन्होंने उस संदेशवाहक को प्रीतिदान में-पारितोषिकरूपसे १ लाख ८ चांदी की मुद्राएँ दी। (**दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ**) देकर उसका खूब सत्कार किया और सम्मान किया, (**सक्कारित्ता सम्माणित्ता एवं वयासी**) आदर सत्कार कर चुकने पर फिर राजाने उससे इस प्रकार कहा-॥सू०२०॥

તેમજ નમસ્કાર કર્યા-પંચાંગ-નમન-પૂર્વક નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता नमंसित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे निसीयइ) વંદન નમસ્કાર કરીને તે કોણિકરાજા પોતાના સિંહાસન પર પાછા જઈને પૂર્વ તરફ મુખ કરીને બેસી ગયા (निसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अट्ठुत्तरं सयसहस्सं पीइदाणं दलयइ) બેસીને પછી તેમણે તે સંદેશવાહકને પ્રીતિદાનમાં પારિતોષિક (ઈનામ) રૂપે ૧ લાખ ૮ મુદ્રાઓ આપી (दलइत्ता सक्कारेइ समाणेइ) દઈને તેનો ખૂબ સત્કાર કર્યો અને સન્માન કર્યું (सक्कारित्ता समाणित्ता एवं वयासी) આદર સત્કાર કરી ચુક્યા પછી રાજાએ તેને આ પ્રકારે કહ્યું -(સૂ. ૨૦)

मूलम्—जया णं देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे इहमागच्छेज्जा, इह समोसरिज्जा, इहेव चंपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरेज्जा, तया णं तुमं मम एयमट्ठं निवेदिज्जासि-त्ति कट्टु विसज्जिए ॥ सू० २१ ॥

टीका—राजा कूणिको भगवद्वार्तानिवेदकं पुरुषमादिशति 'जया णं' इत्यादि। यदा खलु देवानुप्रिय! श्रमणो भगवान् महावीरः इहाऽऽगच्छेत्, इह समवसरेत्, इहैव चम्पाया नगर्या बाह्ये पूर्णभद्रे चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य अरहा जिनः केवली श्रमणगणपरिवृतः संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरेत्, तदा खलु मह्य-मेतमर्थं निवेदयेरितिकृत्वा विसर्जितः ॥ सू० २१ ॥

'जया णं' इत्यादि—

(देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! (जया णं) जिस समय (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर प्रभु (इहमागच्छेज्जा) यहां पर विहार करते हुए पधारें, (इह समोसरिज्जा) यहाँ समवसृत हों, और (इहेव चंपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरेज्जा) इस चंपानगरी के बाहर पूर्णभद्र नामक उद्यान में यथाप्रतिरूप—साधु को कल्पने योग्य—अवग्रह—वसति की आज्ञा वनमाली से ग्रहण कर वे श्रमणगण से परिवृत अरहा जिन

'जया णं' ઈત્યાદિ—

(देवाणुप्पिया) ! હે દેવાનુપ્રિય ! (जया णं) જે સમયે (समणे भगवं महावीरे) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુ (इहमागच्छेज्जा) વિહાર કરતા કરતા અહીં પધારે, (इह समोसरिज्जा) અહીં સમવસૃત થાય, અને (इहेव चंपाए णयरीए बहिया पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरेज्जा) આ ચંપાનગરીની બહાર પૂર્ણભદ્ર નામના ઉદ્યાનમાં યથાપ્રતિરૂપ—સાધુને કલ્પવા યોગ્ય અવગ્રહ—વસ્તીની આજ્ઞા ગ્રહણ કરીને તેઓ શ્રમણગણથી વીંટળાએલા અરહા જિન કેવલી ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી સત્તર પ્રકારના સંયમ વડે

मूलम्— तए णं समणे भगवं महावीरे कल्लं पाउप्प-भायाए रयणीए फुल्लुप्पल-कमल-कोमलु-म्मीलियम्मि अहपंडुरे पहाए रत्तासोग-प्पगास-किंसुय-सुयमुह-गुंजद्धराग-सरिसे कम-

टीका—'तए णं' इत्यादि । ततस्तदनन्तरं खलु श्रमणो भगवान् महावीरः 'कल्लं' कल्ये द्वितीयदिवसे 'पाउप्पभायाए रयणीए' प्रादुष्प्रभातायां प्रकटीभूतप्रभातायां रजन्यां 'फुल्लुप्पल-कमल-कोमलु म्मीलियम्मि' फुल्लो-त्पल कमल कोमलोन्मीलिते-फुल्लं विकसितं च तत्-उत्पल—पद्म, कमलश्च=चित्रमृग —हरिणविशेष, तयोः कोमलं मृदुकम् , उन्मीलित-पत्राणां नयनयोश्चोन्मीलनं यस्मिन् तत्तथा तस्मिन् , इदं प्रभातविशेषणम् । 'अह' अथ-अनन्तर-रजनीपर्यवसानाऽनन्तरम्-'पंडुरे' पाण्डुर-शुक्ले 'पभाए' प्रभाते प्रातःकाले, अथ सूर्यविशेषणान्याह-'रत्तासोग' इत्यादि । 'रत्तासोग प्पगास किंसुय-सुयमुह-गुंज-द्धराग-सरिसे' रक्ताऽशोक-प्रकाश-किंशुक-शुकमुख – गुञ्जाऽर्द्धराग – सदृशे, रक्ताऽ

केवली भगवान् महावीर स्वामी सत्रह प्रकार के संयम से और बारह प्रकार के तप से अपनी आत्मा को भावते हुए जब विचरें, (तया णं) तब तुम निश्चय से (मम एयमट्ठं निवेदिज्जासि) मुझे यह समाचार निवेदित करना, (त्तिकट्टु विसज्जिए) ऐसा कहकर उसे विसर्जित कर दिया ॥सू०२१॥

'तए णं' इत्यादि—

(तए णं) तदनन्तर (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (कल्लं) दूसरे दिन (पाउप्पभायाए रयणीए) जिसमें प्रभात प्रकट हो चुका है ऐसी रजनी के होने पर (फुल्लु–प्पल–कमल–कोमलुम्मीलियमि अहपंडुरे पहाए) तथा विकसित कमलपत्रों एवं चित्रमृग के नयनों का उन्मीलन जिसमें हो चुका है ऐसे शुभ्र आभायुक्त प्रातःकाल के होने पर, तथा (रत्तासोग–प्पगास–किंसुय–

અને બાર પ્રકારના તપ વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા જ્યારે વિચરે (तया णं) ત્યારે તમે જરૂર (मम एयमट्ठं निवेदिज्जासि) મને એ સમાચાર નિવેદન કરજો (त्तिकट्टु विसज्जिए) એમ કહીને તેને વિદાય કર્યો [સૂ ૨૧]

'तए णं' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (समणे भगवं महावीरे) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (कल्लं) બીજે દિવસે (पाउप्पभायाए रयणीए) તે રાત્રિનું જ્યારે પ્રભાત પ્રકટ થયું, (फुल्लु–प्पल–कमल–कोमलु–म्मीलियमि अहपंडुरे पहाए) તથા વિકસેલા કમલપત્રો તેમજ ચિત્રમૃગના નયન જ્યારે ઉઘડી ચુક્યા હોય એવી શુભ આભાવાળો પ્રાતઃકાળ થયો, તથા (रत्तासोग–प्पगास–किंसुय–सुयमुह–

लागर-संड-बोहए उट्ठियम्मि सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते, जेणेव चंपा णयरी, जेणेव पुण्णभद्दे चेइए, जेणेव वणसंडे,

शोक=प्रसिद्धवृक्ष—तस्य प्रकाश=प्रभा, स रक्ताऽशोकप्रकाश सच किंशुक=पलाशपुष्प, शुकमुख च, गुञ्जा=रक्तगुञ्जा फलविशेष—तस्यार्द्ध च रक्तार्द्धभाग, एतेषा यो राग—रक्तवर्ण तेन सदृश—समान तस्मिन्=तत्तुल्यलालिमयुक्ते, 'कमलागर-संड-बोहए' कमलाऽऽकर षण्ड-बोधके-कमलानामाकरा =कमलोत्पत्तिस्थानानि तडागादय, तेषु कमलाकरेषु यानि षण्डानि=कमलवनानि, तेषा बोधक=विकाशक तस्मिन्-कमलवनविकाशकारिणि सूर्ये, 'उट्ठियम्मि' उत्थिते—उदिते 'सूरे' सूर्ये, पुन कीदृशे' 'सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलते' सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति—सहस्र—सहस्रपरिमिता रश्मय =किरणा यस्य स तस्मिन् तादृशे दिनकरे—दिवसकारके, तेजसा—किरणपुञ्जेन, ज्वलति—जाज्वल्यमाने सति, 'जेणेव चपा णयरी' यत्रैव चम्पा नगरी वर्तते इति शेष । 'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए' यत्रैव पूर्णभद्र चैत्यमुद्यानमस्ति । 'जेणेव वणसडे' यत्रैव वनषण्ड, 'जेणेव असोगवरपायवे' यत्रैवाशोकवरपादप, 'जेणेव पुढविसिलापट्टए' यत्रैव पृथ्वी-

सुयमुह—गुजद्धराग—सरिसे कमलागर—सड—बोहए) रक्त—अशोक के प्रकाशतुल्य, पलाशपुष्प के समान, शुक के मुख के समान और गुजा के आधे भाग की ललाई के समान, कमलवनों को विकसित करनेवाला प्रभात होने पर, (उट्ठियमि सूरे) आकाश मे सूर्य का उदय होने पर, और पश्चात् (सहस्सरस्सिमि दिणयरे तेयसा जलते) सहस्रकिरणवाला दिनकर जब अपने तेजसे आकाश मे चमकने लगा तब (जेणेव चपाणयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव वणसडे जेणेव असोगवर पायवे जेणेव पुढवीसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ) जहाँ वह चपानगरी थी, जहाँ वह पूर्णभद्र उद्यान था, जहाँ वह अशोक वरवृक्ष था, जहाँ पृथिवीशिलापट्टक था, वहा

गुजद्धराग—सरिसे) २5त અશોકના પ્રકાશ સમાન, કિંશુક—કેસુડાના પુષ્પ સમાન, શુકમુખ—પોપટના મુખ સમાન, અને ગુંજાના અર્ધભાગની લાલાશ સમાન (कमलागरसडबोहए) કમલના વનોને ખીલવવાવાળુ પ્રભાત થતા (उट्ठियम्मि सूरे) આકાશમા સૂર્યનો ઉદય થતા અને પછી (सहस्सरस्सिमि दिणयरे, तेयसा जलते) સહસ્રકિરણવાળો સૂર્ય જ્યારે પોતાના તેજવડે આકાશમા ચમકવા લાગ્યો ત્યારે, (जेणेव चपाणयरी जेणेव पुण्णभद्दे चेइए जेणेव वणसडे जेणेव असोगवरपायवे जेणेव पुढवीसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ) જ્યા તે ચંપાનગરી હતી, જ્યા તે પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાન હતુ, જ્યા તે અશોક વરવૃક્ષ હતુ, અને જ્યા

जेणेव असोगवरपायवे जेणेव, पुढवीसिलापट्टए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढविसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने- अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥ सू० २२ ॥

शिलापट्टकोऽस्ति, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'अहापडिरूवं' यथाप्रतिरूपम्—यथासाध्वनुकल्पं, 'ओग्गहं' अवग्रहम्—आज्ञाम्, 'ओगिण्हित्ता णं' अवगृह्य—गृहीत्वा खलु 'असोगवरपायवस्स अहे' अशोकवरपादपस्य अधः=अधःप्रदेशे, 'पुढविसिलापट्टगंसि' पृथ्वीशिलापट्टके—पृथ्वीशिलापट्टकोपरि, 'पुरत्थाभिमुहे' पौरस्त्याऽभिमुखः—पूर्वाऽभिमुखः 'पलियंकनिसन्ने' पर्यङ्कनिषण्णः—पर्यङ्केन—पल्यङ्कासनेन आसनविशेषेण निषण्णः—उपविष्टः, 'अरहा' अरहाः—अविद्यमान—रहः=एकान्तम् यस्य सोऽरहाः—केवलज्ञानबलेन सर्वज्ञः, 'जिणे' जिनः—रागद्वेषविजेता, 'केवली' प्राप्तकेवलज्ञानः, 'समणगणपरिवुडे' श्रमणगणपरिवृतः—साधुपरिवारसंयुक्तः 'संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे' संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति स्म ॥ सू० २२ ॥

पधारे। (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढवीसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) पधारने के बाद वे प्रभु साधुसमाचारी के अनुसार वनमाली की आज्ञा लेकर अशोकवृक्ष के नीचे पृथ्वीशिलापट्टक पर पूर्व की ओर मुख कर पर्यङ्क आसन से (पलथी मारकर) विराजमान हुए। तथा श्रमणगणों से परिवृत वे अरहा केवली जिन महावीर प्रभु तप एवं संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे ॥ सू० २२ ॥

પૃથિવીશિલા-પટ્ટક હતો, ત્યાં પધાર્યા (उवागच्छित्ता अहापडिरूवं ओग्गहं ओगिण्हित्ताणं असोगवरपायवस्स अहे पुढवीसिलापट्टगंसि पुरत्थाभिमुहे पलियंकनिसन्ने अरहा जिणे केवली समणगणपरिवुडे संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) પધાર્યા પછી તે સાધુ-સમાચારી પ્રમાણે વનમાલીની આજ્ઞા લઈને અશોકવૃક્ષની નીચે પૃથિવીશિલાપટ્ટક ઉપર પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખીને પર્યંક આસનથી (પલોઠી વાળીને) વિરાજમાન થયા તથા શ્રમણ-ગણોથી વીંટળાઈને અરહા કેવલી જિન મહાવીર પ્રભુ, તપ તેમજ સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરવા લાગ્યા સૂ. ૨૨

मूलम्—तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी बहवे समणा भगवतो, अप्पेगइया उग्ग-

टीका—चम्पाया नगर्यां पूर्णभद्रोद्याने यदा भगवत श्रीमहावीरस्य समवसरण मभूत् तदा तेन सार्धं समागताना श्रमणाना वर्णन कुर्वन्नाह—'तेण कालेण' इत्यादि। तस्मिन् खलु काले तस्मिन् खलु समये च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य=श्रीमहावीर स्वामिन अन्तेवासिन—अन्त=समीपे चारित्रक्रियाद्यर्थं वस्तु शील=स्वभावो येषा तेऽन्ते-वासिन—शिष्या, 'बहवे'—बहव—बहुसख्यका, 'समणा' श्रमणा—साधव 'भग-वतो'—भगवन्त—वैराग्येण श्रुतचारित्रलक्षणधर्मेण च युक्तत्वात् श्रमणा अपि भगवन्त इत्युच्यते। 'अप्पेगइया' अप्येके—अपि—समुच्चये, एके=केचिदित्यर्थ। 'उग्गपव्वइया' उग्रप्रव्रजिता—उग्रा=आदिनाथेन ये नगररक्षकत्वेन—आरक्षकत्वेन नियुक्तास्तद्वशजा प्रव्र-जिता=दीक्षिता, उग्र इति क्षत्रियजातिभेद, तद्वन्त उग्रा उच्यन्ते, ते प्रव्रजिता इत्यर्थ।

'तेण कालेण' इत्यादि

'तेण कालेण तेण समएण' उसी काल और उसी समयमें (समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी बहवे समणा भगवतो) श्रमण भगवान् महावीर के बहुत से श्रमण भगवत अतेवासी=समीप मे रह कर चारित्रक्रिया आदिके आराधन करने वाले शिष्य थे। शिष्यो का विशेषण जो "समणा भगवतो" है, उसका अभिप्राय यह है कि वे सब श्रमण—साधु थे, और वैराग्य से, एव श्रुतचारित्ररूप धर्म से युक्त थे। इनमे (अप्पेगइया) कितनेक (उग्गपव्वइया) उग्रवश के—आदिनाथ प्रभुने पहिले जिन्हे नगरो की रक्षा के लिये नियुक्त किया था उन पुरुषो के वशके थे। कितनेक

"तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તેજ કાલ અને તેજ સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स अतेवासी बहवे समणा भगवतो) શ્રમણ ભગવાન મહા વીરના ઘણાય શ્રમણ ભગવત અતેવાસી=સમીપમા રહીને ચારિત્રક્રિયા આદિના આરાધના કરવાવાળા શિષ્યો હતા શિષ્યોનુ વિશેષણ જે समणा भगवतो છે, તેનો અભિપ્રાય એ છે કે તેઓ બધા શ્રમણ=સાધુ હતા અને વૈરાગ્ય તેમજ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મથી યુકત હતા તેઓમા (अप्पेगइया) કેટલાએક (उग्गपव्वइया) ઉગ્ર વશના—આદિનાથ પ્રભુએ પહેલા જેઓને નગરોની રક્ષા માટે નિયુકત કર્યા હતા તે પુરુષોના વશના—હતા

पव्वइया, भोगपव्वइया, राइण्ण–णाय–कोरव्व–खत्तिय–पव्वइया, भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा, अण्णे य बहवे

'**भोगपव्वइया**' भोगप्रव्रजिता –ऋषभदेवेन ये पूर्वं गुरुत्वेन स्थापितास्तद्वंशजा भोगा इत्युच्यन्ते, भोगाश्च ते प्रव्रजिता =दीक्षिता भोगप्रव्रजिता, भोगकुलोत्पन्ना दीक्षिता इत्यर्थः । '**राइण्ण–णाय–कोरव्व–खत्तिय–पव्वइया**' राजन्य–ज्ञात–कौरव–क्षत्रिय प्रव्रजिता –ये तेनैव मित्रत्वेन व्यवस्थापितास्तद्वंशजाश्च राजन्या उच्यन्ते, ज्ञाता इक्ष्वाकुवंशविशेषे जाता, कौरवा –कुरुवंशोत्पन्ना, '**खत्तिय**' क्षत्रिया –क्षतात् त्रायन्ते इति क्षत्रिया, ते राजन्यादयः प्रव्रजिता, '**भडा**'–भटा –चारभटा –पदातयः, '**जोहा**'=योधा –भटेभ्यो विशिष्टतराः सहस्रपरिमितैरपि रिपुसैनिकैरेकाकिनोऽपि योद्धुं समर्था । '**सेणावई**' सेनापतयः –सैन्यनायका, '**पसत्थारो**' प्रशास्तार –शासका नातिशास्त्रधुरीणा, '**सेट्ठी**' श्रेष्ठिन –लक्ष्मीदेवताऽध्यासितसौवर्णपट्टमण्डितमस्तका, '**इब्भा**' इभ्या–इभो–हस्ती तत्प्रमाणपरिमितसुवर्णादिराशिस्वामिनः । एते सर्वे प्रव्रजिता अन्तेवासिनो जाता । ये–च–

(**भोगपव्वइया**) जिन्हें आदिनाथ प्रभुने गुरुरूप से स्थापित किया था उन भोगों के वंश के थे। कितनेक (**राइण्ण–णाय–कोरव्व–खत्तिय–पव्वइया**) प्रभुने जिन्हें अपने मित्ररूप से स्थापित किया था उन राजन्यों के वंश के थे, कितनेक ज्ञात=इक्ष्वाकुवंश के थे, कितनेक कौरव=कुरुवंश के थे, कितनेक क्षत्रियवंश के थे। ऐसे ही (**भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा**) भट=सामान्यवीर, योधा=अकेले ही हजारों शत्रुसैनिकों से युद्ध करने में समर्थ वीर, तथा–सेनापति, प्रशास्ता=न्यायाधीश, सेठ=सर्वापेक्षा अधिक धनी होने का सूचक राजप्रदत्त पट्टबन्ध को धारण करने वाले नगरसेठ, और इभ्य= हाथी प्रमाण सुवर्णादि राशिके स्वामी भी भगवान् के समीप प्रव्रजित हुए थे।

કેટલાએક (भोगपव्वइया) જેમને આદિનાથ પ્રભુએ ગુરૂરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા તે ભોગ–વંશના હતા. કેટલાએક (राइण्ण-णाय कोरव्व-खत्तिय पव्वइया) પ્રભુએ જેમને પોતાના મિત્રરૂપે સ્થાપિત કર્યા હતા તે રાજન્ય–વંશના હતા. કેટલાએક જ્ઞાત= ઈક્ષ્વાકુવંશના હતા. કેટલાક કૌરવ=કુરૂવંશના હતા, કેટલાક ક્ષત્રિયવંશના હતા. તેમજ (भडा जोहा सेणावई पसत्थारो सेट्ठी इब्भा) ભટ=સામાન્યવીર, યોદ્ધા-એકલાજ હજારો શત્રુ સૈનિક સાથે યુદ્ધ કરવામાં સમર્થ વીર, તથા સેનાપતિ, પ્રશાસ્તા=ધારાશાસ્ત્રમાં નિપુણ, સેઠ=સર્વની અપેક્ષાએ વધારે પૈસાદાર હોવાનું સૂચક રાજ્યતરફથી અપાએલ પટ્ટબંધ (ઇલકાબ) ધારણ કરવા વાળા નગરશેઠ, અને ઇભ્ય=હાથી જેવડા સુવર્ણના ઢગલાના સ્વામી પણ ભગવાન પાસે પ્રવ્રજિત થયા હતા. (अण्णे य बहवो एवमाइणो) ભગવાનની પાસે બીજા

एवमाइणो उत्तम-जाइ-कुल-रूव-विणय विण्णाण-वण्ण-लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग-कंति-जुत्ता बहु-धण-धण्ण-

पुन 'अण्णे' अन्ये-उक्तातिरिक्ता, 'बहवे' बहव -बहु त्यक्ता । '**एवमाइणो**' एवमादय -एवम्प्रकारा, '**उत्तम-जाइ कुल रूव-विणय विण्णाण वण्ण-विक्कम पहाण-सोभग्ग-कंति-जुत्ता**' उत्तम जाति-कुल-रूप विनय विज्ञान-वर्ण-लावण्य-विक्रम-प्रधान-सौभाग्य-कान्ति युक्ता -उत्तमा -श्रेष्ठा जात्यादयो विक्रमान्ता, तत्र-जातिमातृवंश, कुल-पितृवंश, रूप-शरीराऽऽकार, विनय -कायिक-वाचिक-मानसिक विशुद्धिर्नम्रता च, विज्ञान ससाराऽसारतारूप विशिष्टज्ञान, वर्ण कायकान्ति, लावण्यम्-आकारस्यैव स्पृहणीयता, विक्रमः पराक्रम, प्रधाने-श्रेष्ठे ये **सौभाग्यकान्ती**-सौभाग्य-सुन्दरभाग्यम्, कान्ति -दीप्ति -एता भ्याम् सौभाग्यकान्तिभ्याम्, तथा उत्तमजात्यादिभिर्युक्ता उत्तमजात्यादिमन्त प्रव्रजिता, तथा '**बहु-धण-धण्ण-णिचय-परियाल-फिडिया**' बहु-धन धान्य-निचय-परिवार-

(**अण्णे य बहवो एवमाइणो**) भगवान के समीप और भी बहुत से प्रव्रजित हुए थे, वे सब (**उत्तम-जाइ-कुल-रूव-विणय-विण्णाण-वण्ण-लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग-कंति-जुत्ता**) उत्तमजाति=निर्मलमातृवंश, उत्तमकुल=निर्मलपितृवंश, उत्तमरूप=सुंदर आकार, विनय=कायिक वाचिक मानसिक विशुद्धि, अथवा नम्रता, विज्ञान=संसार को असार समझने की बुद्धि, वर्ण=शरीरकान्ति, लावण्य=शरीर की जगमगाहट, विक्रम=शारीरिक बल, श्रेष्ठ सौभाग्य और उत्तम दीप्ति से युक्त थे। (**बहु-धण-धण्ण-णिचय-परियाल-फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसंपललिया**) कितनेक इस शिष्यमंडली में ऐसे भी थे जो दीक्षित होने के पहिले गणिम एवं धरिमरूप धन की एवं शाली आदि धान्य की राशियों से, और

પણ ઘણાય પ્રવ્રજિત થયા હતા તેઓ બધા (उत्तम जाइ कुल रूव विणय विण्णाण वण्ण लावण्ण-विक्कम-पहाण-सोभग्ग कंति-जुत्ता) ઉત્તમજાતિ=નિર્મળ માતૃવંશ, ઉત્તમ કુળ=નિર્મળ પિતૃવંશ, ઉત્તમરૂપ=સુંદરઆકાર, વિનય=કાયિક વાચિક માનસિક વિશુદ્ધિ, નમ્રતા, વિજ્ઞાન-સંસારને અસાર સમજવાનીબુદ્ધિ, વર્ણ=શરીરની કાંતિ, લાવણ્ય=શરીરનો ઝગમગાટ, વિક્રમ=શારીરિકબલ, શ્રેષ્ઠ સૌભાગ્ય તથા ઉત્તમ દીપ્તિવાળા હતા (बहुधण धण्ण णिचय परियाल फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसंपललिया) કેટલાએક આ શિષ્યમંડળીમાં એવા પણ હતા કે જે દીક્ષિત થયા પહેલા ગણિમ તેમજ ધરિમરૂપ ધનના, તેમજ શાલી આદિ ધાન્યના ઢગલાથી અને દાસદાસીઓ આદિ [illegible]

णिचय-परियाल-फिडिया णरवइ-गुणा-इरेगा इच्छियभोगा सुहसंपललिया किंपागफलोवम च मुणिय विसयसोक्ख, जल-

स्फुटिता, तत्र धनानि-गणिम-धरिमादीनि, धान्यानि-शाल्यादीनि तेषा निचया राशय, बहवश्चामी धनधान्यनिचयाश्च, परिवारा —दासीदासादिपरिकरा, तै स्फुटिता =प्रकाशिता, 'नरवइ-गुणाइरेगा' नरपति-गुणा-तिरेका, नरपतिगुणैर्विभवविलासादिभिरतिरेक आधिक्य येषा ते तथा, 'इच्छियभोगा' इप्सितभोगा -इप्सिता -वाञ्छिता भोगा- भुज्यन्त इति भोगा =शब्दरूपाद्यो विषया येषा ते तथा, परमविलासिन, 'सुहसप- लन्लिया' सुखसम्प्रलालिता -सुखेन-अनुकूलवेदनायेन-शुभपरिणामोपार्जितानुकूलशब्दा- र्जितकपुण्यपुञ्जेन सम्प्रलालिता -सम्यक् वर्धिता, एवविधा पूर्वं सुखिनोऽपि प्रव्र- जिता, किं कृत्वा प्रव्रजिता इत्याह-'किंपागफलोवम च' इत्यादि। किम्पाक फलो- पम=किंपाको वृक्षविशेषस्तत्फलतुल्यम्, किम्पाकफल दर्शने आस्वादे च मनोरम परिणामे प्राणहारक भवति तद्वदित्यर्थ । 'विसयसोक्ख' विषयसौख्यम्-विषयाणा-शब्दस्पर्शा- दीना सौख्य सुख 'मुणिय'-ज्ञात्वा, च-पुन 'जल-बुब्बुय-समाण' जल-बुद्बुद-समा-

दासीदास आदि परिवार समुदाय से राजसी ठाठ वाले थे, जो वाञ्छित शब्द- रूपादिक विषयों मे तल्लीन थे, परम विलासी थे, एव पुण्य के पुज से ही जिनका मानों लालन-पालन होता रहता था। (किंपाक-फलो-वम च मुणिय विसय- सोक्ख जलबुब्बुय-समाण कुसग्ग-जल-बिंदु-चचल जीविय य णाऊण) उन्होंने क्या समझकर के दीक्षा धारण की ? इस प्रश्न का समाधान करते हुए सूत्रकार कहते हैं-उन्होंने यह समझा कि ये वैषयिक सुख किंपाकफलके समान परिणाम मे अनिष्टकारक है, और यह मानवजीवन पानी के बुलबुले के समान क्षणभगुर है, एव कुश के अग्र पर रहे हुए जल के बिन्दु के समान चचल है

ઠાઠવાળા હતા, જે મનવાછિત શબ્દરૂપ આદિક વિષયોમા તલ્લીન હતા, બહુજ વિલાસી હતા, તેમજ પુણ્યના ઢગલાથી જ જાણે જેમનુ લાલન પાલન થતુ રહેતુ હતુ (किंपाग-फलो-वम च मुणिय विसयसोक्ख जल-बुब्बुय-समाण कुस ग्ग-जल-बिंदु-चचल जीविय य णाऊण) તેઓ એ શુ સમજીને દીક્ષા ધારણ કરી હતી ? એ પ્રશ્નનુ સમાધાન કરતા સૂત્રકાર કહે છે-તેઓ એમ સમજ્યા કે આ વિષયસુખ કિપાકફલની પેઠે પરિણામે અનિષ્ટકારક છે, અને આ માનવ જીવન પાણીના પરપોટાની પેઠે ક્ષણભગુર છે, તેમજ કુશના છેડાપર રહેલા પાણીના ટીપાની પેઠે ચચલ છે એમ જાણીને (अद्धुवमिण रयमिव पडग्ग

बुब्बुयसमाण कुसग्ग–जल–विंदु–चचलं जीवियं च णाऊण, अद्धुवमिणं रयमिव पडग्गलग्ग सविधुणित्ताण, चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्णं, चिच्चा धणं, एव धण्णं वलं वाहण कोस कोट्ठा-

नम्–यथा जले बुद्बुदा प्रादुर्भवन्ति झटित्येव नश्यन्ति च तद्वत् आशुविनाशि, तथा 'कुसग्ग–जलविंदु–चचल' कुशाग्र–जलविन्दु–चञ्चल–कुशाऽग्रे–दर्भपत्राग्रभागे यो जलबिन्दु तद्वच्चञ्चल–झटिति पतनशील, 'जीविय' जीवित–मनुष्यजीवनम्, 'णाऊण–ज्ञात्वा–अवगत्य, 'अद्धुवमिण' अध्रुवमिदम्–इद विषयसौख्यधनादिसञ्च याऽऽदिकम्, अध्रुवम् अनियतरूप, 'पडग्गलग्ग' पटाग्रलग्न, 'रयमिव–रज इव–धूलि-कणमिव 'सविधुणित्ताण' सविधूय–सम्यक्–विशेषरूपेण, पृथक्कृत्य, तथा 'चइत्ता' त्यक्त्वा, 'हिरण्ण' हिरण्य–रूप्यम्, 'चिच्चा सुवण्ण' त्यक्त्वा सुवर्णम्, 'चिच्चा धण' त्यक्त्वा धनम्, 'एव' एवम्–अनेन प्रकारेण 'धण्ण'–धान्य–शाल्यादिसञ्चयम्, बल–चतुर्विध सैन्यम्, 'वाहण' वाहन–रथादिकम्, 'कोस' कोशम्–स्वर्णरजतादि गृहम्, 'कोट्ठागार' कोष्ठागार धान्यराशिगृहम्' 'रज्ज'–राज्य–राजाधिकृतदेशम्

ऐसा जानकर (अद्धुवमिण रयमिव पडग्गलग्ग सविधुणित्ताण) तथा ये विषयसुख एव धन आदि का सचय सब के सब अध्रुव–अनित्यस्वरूप है, ऐसा विचार कर, उन्होंने पटके अग्रभाग में लगी हुई धूलि के समान उन्हे भावत मन से सर्वथा दूर कर दिया। और ये द्रव्यत बाह्यरूप से भी (चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्ण, चिच्चा धण एव धण्ण वल वाहण कोस कोट्ठागार रज्ज रट्ठ पुर अतेउर चिच्चा, विउल–धण कणग–रयण-मणि-मोत्तिय–सख–सिलप्पवाल रत्तरयण माइय सत सार-सावतेज्ज विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाण च दाइयाण परिभायइत्ता, मुडा भवित्ता, अगाराओ अणगारिय पव्वइया) हिरण्य–चादी का परित्याग कर, सुवर्ण का परित्याग कर, सोनाचादी से अतिरिक्त धन का परित्याग कर, इसी तरह धान्य का,

लग्ग सविधुणित्ताण) तथा આ વિષયસુખ તેમજ ધન આદિનો સચય તમામે તમામ અધ્રુવ-અનિત્યસ્વરૂપ છે, એમ વિચારીને તેઓએ વસ્ત્રના છેડા ઉપર લાગેલ ધૂળની જેમ તેમનો ભાવપૂર્વક મનમાથી તદ્દન ત્યાગ કર્યો અને તેઓ દ્રવ્યથી બાહ્યરૂપે પણ (चइत्ता हिरण्ण, चिच्चा सुवण्ण, चिच्चा धण, एव धण्ण वल वाहण कोस कोट्ठागार रज्ज रट्ठ पुर अतेउर चिच्चा, विउल–धण कणग–रयण–मणि–मोत्तिय–सख–सिलप्पवाल–रत्तरयण–माइय सत–सार–सावतेज्ज विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाण च दाइयाण परिभायइत्ता, मुडा भवित्ता, अगाराओ अणगारिय पव्वइया) હિરણ્ય ચાદીનો પરિત્યાગ કરીને, સુવર્ણનો પરિત્યાગ કરીને,

गारं रज्ज रट्ठं पुरं अंतेउर चिच्चा, विउल-धण-कणग-रयण-मणि-मोत्तिय-सख-सिलप्पवाल-रत्तरयण-माइय सत-सार-सावतेज्जं विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता, दाणं च दाइयाण परिभाय-

एकभूपानावशवर्तिदेशम्। 'रट्ठ' राष्ट्र-देशम्, 'पुर-प्राकारयुक्त नगरम्। 'अंतेउर' अन्त पुर-राजस्त्रीणा निवासगृहम्, । 'चिच्चा' त्यक्त्वा 'विउल-धण-कणग रयण-मणि-मोत्तिय-सख-सिलप्पवाल-रत्तरयण-माइय , विपुल-धन कनक-रत्न-मणि मौक्तिक-शङ्ख-शिलाप्रवाल-रक्तरत्नाऽऽदिकम्, तत्र विपुलानि धनानि-गोवृषादीनि, कनक सुवर्णम्-अघटितसुवर्णसमूहम्, रत्नानि-कर्केतनादीनि, मणय -चन्द्रकान्तादय , मौक्तिकानि-मुक्ताफलानि, शङ्खा -पञ्चशङ्खादय ,शिलाप्रवालानि-विद्रुमाणि, रक्तरत्नानि-पद्मरागादीनि, आदिशब्दात् शय्यासिंहासनादिपरिग्रह । एतत्सर्वसारभूत कथयति-'सत-सार-सावतेज्ज' ससारस्वापतेयम्-सत्=विद्यमान सारो=बहुमूल्यता यत्र तत् ससार, स्वपतौ साधु स्वापतेय-धन, ससारञ्च तत्स्वापतेय ससारस्वापतेय प्रधानधन त्यक्त्वा, पुन 'विच्छड्डइत्ता' विच्छर्दय-परित्यज्य, विच्छर्दवत् कृत्वेत्यर्थ । 'विगोवइत्ता' विगोप्य

चतुर्विध सैन्य का, रथादिकरूप वाहनका,स्वर्ण रजत आदि के स्थानभूत कोशका,कोष्ठागार का, राज्यका, देशका, पुरका, अन्त पुरका परित्याग कर, एव विपुलधन-गोवृषभादिकका, कनक-सामान्य सुवर्णका, रत्न का, मणि-मौक्तिकका, शख-पञ्चशख आदि का, शिलाप्रवाल-विद्रुम का, रक्तरत्न-पद्मरागादिक मणियों का, आदि शब्द से गृहीत शय्यासिंहासन वगैरह इन सबका परित्याग कर, तथा उत्तमसारभूत-कोहीनूर जैसे बहुमूल्य होने से जिसमे सार विद्यमान है ऐसे स्वापतेय-प्रधानधन को भी छोडकर, वमन के समान उससे ममत्व बुद्धि हटाकर, एव जो खजाने मे भी पहिले से गुप्त

સોના ચાન્દીથી અતિરિક્ત ધનનો પરિત્યાગ કરીને, અને એવી રીતે ધાન્યનો, ચતુર્વિધ સૈન્યને , રથ આદિરૂપ વાહનનો,સોના ચાંદી આદિના સ્થાનભૂત ખજાનાનો, કોષ્ઠાગારનો, રાજ્યનો, દેશનો, પુરનો, અ ત પુરનો પરિત્યાગ કરીને, તેમજ વિપુલ (બહુ) ધનનો-ગાય બળદ આદિકનો,કનકનો-સામાન્ય સુવર્ણનો, રત્નનો, મણિમોતીનો, શ ખ-પદ્મશ ખ આદિનો, શિલાપ્રવાલ-વિદ્રુમનો, રક્તરત્ન -પદ્મરાગ આદિક મણિઓનો, આદિ શબ્દથી એમ સમજવાનુ કે શય્યા સિંહાસન વગેરે એ બધાનો પરિત્યાગ કરીને, તથા ઉત્તમ સારભૂત કોહીનૂર જેવા કિમતી હોવાથી જેમા સાર મોજુદ છે એવા સ્વાપતેય-મુખ્ય ધનને પણ છોડીને, વમન (ઉલટી) ની પેઠે તેમાથી મમત્વ બુદ્ધિ હટાવી દઈને તેમજ જે ખજાનામા પણ પહેલેથી જ ગુપ્ત દ્રવ્ય હતુ તેને પણ બહાર

इत्ता, मुंडा भवित्ता, अगाराओ अणगारियं पव्वइया, अप्पे-गइया अद्धमासपरियाया, अप्पेगइया मासपरियाया, एवं दुमास-

यदपि गुप्त-निधौ निक्षिप्त धन प्रागासीत् तदपि प्रकटीकृत्य=निःसार्य, उदारतापूर्वक 'दाण' दान दत्त्वा, 'दाइयाण' दायादेभ्य -स्वगोत्रिकेभ्य 'परिभायइत्ता' विभागशो दत्त्वा च 'मुंडा भवित्ता' मुण्डा भूत्वा=द्रव्यत शिरोलुञ्चनेन, भावत क्रोधाद्यपनयनेन च मुण्डिता भूत्वा, 'पव्वइया' प्रव्रजिता -श्रमणा जाता इत्यर्थ । 'अप्पेगइया' अप्येके-केचिद् 'अद्धमासपरियाया' अर्द्धमासपर्याया कस्यचित्प्रागवस्थात्यागेन अव स्थान्तराऽऽप्तौ पर्याय, स पर्यायो जन्मना दीक्षया चेति द्विविध, प्रथमो जन्मपर्याय, द्वितीयो दीक्षापर्याय, अत्र दीक्षापर्यायो गृह्यते, केचिदर्द्धमासाद् गृहीतश्रमणपर्याया । 'अप्पेगइया' अप्येके-केचन, 'मासपरियाया' मासपर्याया -मासाऽवधे कालाद् गृहीतश्रमणपर्याया । एवम्-अमुना प्रकारेण केचिद्द्विमासपर्याया, केचित् त्रिमास

द्रव्य था उसे भी बाहर निकाल कर, और उदारतापूर्वक उसे दान में व्यय करके तथा सगोत्रियों में विभक्त करके, मुडित हो-द्रव्यरूप से मस्तक लुचितकर एव भावरूप से क्रोधादिक का परिहार कर प्रव्रजित हुए थे। (**अप्पेगइया**) कितनेक (**अद्धमासपरियाया**) इनमे ऐसे थे जिन्हे दीक्षा ग्रहण किये केवल अर्धमास ही हुआ था। (**अप्पेगइया मासपरियाया एव दुमासपरियाया तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया**) इसी प्रकार कितनेक ऐसे थे जिन्हे दीक्षा लिये हुए दो मास हुए थे, कितनेक ऐसे थे जिन्हे दीक्षा लिये ३ मास हुए थे, कितनेक ऐसे थे जिन्हे चार, पाच, छह, सात, आठ, नौ, दश एव ११ ग्यारह

કાઢીને અને ઉદારતાપૂર્વક તેનો દાનમા વ્યય કરીને તથા સગોત્રિઓમા વહેચી દઈને મુડિત થઈ-દ્રવ્યરૂપથી મસ્તકને લુચિત કરીને તથા ભાવરૂપથી ક્રોધાદિકને છોડીને પ્રવ્રજિત થયા હતા (अप्पेगइया) કેટલાએક (अद्धमास परियाया) એમા એવા હતા જેઓને દીક્ષા લીધાને માત્ર અરધો મહિનો જ થયો હતો (अप्पेगइया मासपरियाया एव दुमासपरियाया तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया) તેવીજ રીતે કેટલાએક તેઓમા એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને એક માસ થયો હતો, કેટલાએક એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને બે માસ થયા હતા, કેટલાએક એવા હતા કે જેઓને દીક્ષા લીધાને ત્રણમાસ થયા હતા, કેટલાએક એવા હતા જેમને ચાર, પાચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દશ તેમજ અગિઆર મહિના થયા હતા (अप्पेगइया

परियाया, तिमासपरियाया जाव एक्कारसमासपरियाया, अप्पेगइया वासपरियाया, दुवासपरियाया, तिवासपरियाया, अप्पेगइया अणेगवासपरियाया संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति ॥ सू २३ ॥

पर्याया यावदेकादशमासपर्यायाः, केचिद्वर्षपर्यायाः, केचिद् द्विवर्षपर्यायाः, केचित् त्रिवर्षपर्यायाः, केचिदनेकवर्षपर्यायाः, 'संजमेण' संयमेन सप्तदशविधेन, तपसा कर्मनिवारकेण द्वादशविधेन 'अप्पाणं' आत्मानं 'भावेमाणा' भावयन्तो विहरन्ति ॥ सू० २३ ॥

महिने हुए थे। (अप्पेगइया वासपरियाया दुवासपरियाया तिवासपरियाया) कितनेक इनमें ऐसेभी थे कि जिन्हें दीक्षा लिये हुए १ वर्ष, २ वर्ष, एवं तीनवर्ष आदि हो चुके थे। (अप्पेगइया अणेगवासपरियाया) कितनेक एसे भी मुनिजन थे जिन्हें दीक्षा लिए हुए अनेक वर्ष व्यतीत हो चुके थे। ये सबके सब मुनिजन (संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरंति) १७ प्रकार के संयम से एवं १२ प्रकारके तपसे अपनी आत्माको भावित करते हुए विचरते थे॥

भावार्थ—भगवान् महावीर प्रभुकी शिष्यमंडली में अनेक मुनिजन थे। कोइ उग्रकुलके थे, कोइ भोगकुलके थे, कोइ राजन्यकुलके थे। कोई कौरव वंश के थे, कोइ क्षत्रियवंश के थे। कितनेक भट–सामान्य वीर, योधा, सेनापति, प्रशासक, श्रेष्ठी और इभ्य आदि थे। विनय विज्ञान आदि अनेक सद्गुणों से संपन्न ये मुनिजन दीक्षा लेने के पहिले अनेक प्रकार के धनादिक से, एवं भोगोपभोग की सामग्री

वासपरियाया दुवासपरियाया तिवासपरियाया) केटलाएक तेओमां एवा पण हता के जेमने दीक्षा लीधाने १ वर्ष, २ वर्ष, तेमज त्रण वर्ष आदि थई गया हता. (अप्पेगइया अणेगवासपरियाया) केटलाएक एवा पण मुनि हता के जेओने दीक्षा लीधाने अनेक वर्ष वीती गयेला हता. ते तमामे तमाम मुनिजनो (संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) १७ प्रकारना संयमथी तेमज १२ प्रकारना तपथी पोताना आत्माने भावित करता थका विचरता हता.

भावार्थ—भगवान महावीर प्रभुनी शिष्यमंडलीमां अनेक मुनिजनो हता. कोई उग्रकुळना हता, कोई भोगकुळना हता, कोई राजन्यकुळना हता, कोई कौरव वंशना हता, कोई क्षत्रिय वंशना हता, केटलाएक भट सामान्यवीर योद्धा–विशिष्टवीर, सेनापति, प्रशास्तक, श्रेष्ठी अने इभ्य आदि हता. विनय विज्ञान आदि अनेक सद्गुणोथी संपन्न एवा आ मुनिजन दीक्षा लीधा पहेला

मूलम्—तेणं कालेणं तेण समएणं समणस्स भगवओ

टीका—'तेण कालेण' इत्यादि,

तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अतेवासी'

से युक्त थे। इनका वैभवविलास राजाओं के वैभवविलास तुल्य था। इन्होंने अपने जीवन मे यह विचार किया था कि ये सासारिक विषयभोग किंपाकफल के समान बाहर से ही मनोहर लगते हैं, परिणाम मे ये जीवको महान दुखदायी हैं। जलबिन्दु के समान ये क्षणविनश्वर हैं । कुशाग्रभागमें स्थित ओसकी बूंद के तुल्य देखते २ नष्ट हो जाते है। अत इनका परित्याग ही सर्वश्रेयस्कर है। ऐसा समझ कर ही इन्होंने समस्त धनधान्यादिक परिग्रहका परित्याग किया और प्रभु के पास दीक्षित हो गये। इनमे कितनेक मुनिजनोंकी दीक्षापर्याय १५ दिन, एकमास आदि की थी, कितनेक मुनिजनों की १ वर्ष २ वर्ष आदि का थी, एव कितनेक मुनिजनों की अनेक वर्ष की थी ॥ सू २३ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि०

(**तेण कालेण तेण समएण**) उस काल में और उस समयमें (**समणस्स भगवओ महावीरस्स**) श्रमण भगवान् महावीर के (**बहवे**) अनेक (**अतेवासी**) शिष्य

અનેક પ્રકારના ધન આદિક તેમજ ભોગોપભોગની સામગ્રીવાળા હતા તેમના વૈભવ વિલાસ રાજાઓના વૈભવવિલાસ જેવા હતા તેઓએ પોતાના જીવનમા એમ વિચાર કર્યો હતો કે આ સાસારિક વિષયભોગ કિંપાકફલની પેઠે બહારથી જ મનોહર લાગે છે, પરિણામમા તે આ જીવને દુ ખદાયી છે પાણીના ટીપાની પેઠે તે ક્ષણમા નાશ પામે તેવા છે કુશના અગ્રભાગમા રહેલા ઓસના ટીપાની પેઠે જોતજોતામાજ નાશ પામી જાય છે આથી તેમનો પરિત્યાગ જ સર્વશ્રેયસ્કર છે એમ સમજીને તેઓએ તમામ ધન ધાન્ય આદિક પરિગ્રહનો પરિત્યાગ કર્યો, અને પ્રભુની પાસે દીક્ષિત થઇ ગયા તેઓમા કેટલાએક મુનિજનોની દીક્ષાપર્યાય ૧૫ દિવસ, એક માસ વગેરે મુદતની હતી, અને કેટલાએક મુનીજનોની દીક્ષાપર્યાય ૧ વર્ષ ૨ વર્ષ આદિની હતી, તેમજ કેટલાક મુનિજનોની અનેક વર્ષની હતી (સૂ ૨૩)

"तेण कालेण" ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલમા અને તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (बहवे) અનેક (अतेवासी)

महावीरस्स अंतेवासी बहवे निग्गंथा भगवंतो, अप्पेगइया आभिणिबोहियणाणी जाव केवलणाणी, अप्पेगइया मणबलिया

अंतेवासिन —शिष्या 'बहवे' बहव —बहुसंख्यका, 'निग्गंथा' निर्ग्रन्था —ग्रन्थो द्विविध आभ्यन्तरो बाह्यश्च, तत्र—कषायादिरूप आभ्यन्तर, धनधान्यादिपरिग्रहरूपो बाह्य, तेन द्विविधेन बाह्याभ्यन्तररूपेण ग्रन्थेन निर्मुक्ता निर्ग्रन्था, अथवा ग्रन्थान्निर्गता निर्ग्रन्था —क्रोधादिभिर्धनादिभिश्च मुक्ता इत्यर्थ, भगवन्त 'अप्पेगइया' अप्येकके—केचित् 'आभिणिबोहियणाणी' आभिनिबोधिकज्ञानिन —'अभि' इति आभिमुख्ये, 'नि'—इति नैयत्ये, ततश्च—अभिमुखो—वस्तुयोग्यदेशाऽवस्थानाऽपेक्षी बोध —अभिनिबोध, स एव आभिनिबोधिकम्, स्वार्थे विनयादित्वात् इकण् प्रत्यय, क्वचित्स्वार्थिको ऽपि प्रत्यय प्रकृति वचनश्चातिवर्तते, तेन अभिनिबोधस्य पुस्त्वेऽपि आभिनिबोधिकस्य नपुसकत्व, यथा विनय एव वैनयिकम्, आभिनिबोधिक च तज्ज्ञानम् आभिनिबोधिकज्ञानम्, तदस्त्येषामित्याभिनिबोधिकज्ञानिन, 'जाव' यावत् 'केवलणाणी' केवलज्ञानिन — केवल — शुद्ध — निर्मल — सकलाऽऽवरणमलकलङ्कविगमसम्भूतत्वात्, अथवा

थे, जो (निग्गंथा) बाह्य एव अन्तरग परिग्रह के सर्वथा त्यागी थे, तथा (भगवंतो) त्याग एव वैराग्य से जिनका अन्त करण भरपूर था। इनमे (अप्पेगइया) कितनेक (आभिणिबोहियनाणी) आभिनिबोधिक ज्ञानी थे। जो ज्ञान अभिमुख एव योग्यक्षेत्र में स्थित वस्तु को इद्रिय और मनकी सहायता से जानता है वह अभिनिबोध है, अभिनिबोध ही आभिनिबोधिक है। आभिनिबोधिक ज्ञान का दूसरा नाम मतिज्ञान है। इस ज्ञान से जो युक्त थे वे आभिनिबोधिकज्ञानी कहे गये है। (जाव केवलणाणी) कितनेक श्रुतज्ञानी थे, कितनेक अवधिज्ञानी थे, कितनेक मन पर्ययज्ञानी थे और कितनेक केवलज्ञानी

શિષ્યો હતા (निग्गंथा) જે બાહ્ય તેમજ અતરગ પરિગ્રહના સર્વથા ત્યાગી હતા, તથા (भगवंतो) ત્યાગ તેમજ વૈરાગ્યથી જેમના અત કરણ ભરપૂર હતા તેઓમા (अप्पेगइया) કેટલાએક (आभिणिबोहियनाणी) આભિનિબોધિકજ્ઞાની હતા જે જ્ઞાન અભિમુખ એટલે યોગ્ય ક્ષેત્રમા રહેલ વસ્તુને ઇંદ્રિય અને મનની સહાયતાથી જાણે છે તે અભિનિબોધ છે અભિનિબોધ એજ આભિનિબોધિક છે આભિનિબોધિક જ્ઞાનનુ જ બીજુ નામ મતિજ્ઞાન છે આ જ્ઞાનથી જે યુક્ત હતા તેમનેજ આભિનિબોધિકજ્ઞાની કહેવામા આવે છે (जाव केवलणाणी) કેટલાએક શ્રુતજ્ઞાની હતા, કેટલાએક અવધિજ્ઞાની હતા, કેટલાએક મન પર્યયજ્ઞાની હતા, તથા કેટલાએક કેવલજ્ઞાની હતા કેવલ

वयबलिया कायबलिया णाणवलिया दंसणबलिया चारित्त-

सकल–परिपूर्ण–सम्पूर्णज्ञेयग्राहित्वात्, यद्वा केवलम् असाधारणं तादृशाऽपरज्ञानाऽभावात्, केवलञ्च तद् ज्ञानं केवलज्ञानं, तदस्ति येषां ते केवलज्ञानिनः । अत्र–आभिनिबोधिकज्ञानि–केवलज्ञानिनोर्मध्ये यावच्छब्दान्मध्यवधि-मनःपर्ययज्ञानिनोऽपि गृह्यन्ते, विस्तरभयादेषां व्याख्यातो विरम्यते, 'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित् 'मणबलिया' मनोबलिका –अनुकूलप्रतिकूलपरिषहेऽपि तत्सहनशीलतया मनोबलधारिणः, 'वयबलिया' वाग्बलिकाः -प्रतिज्ञातार्थनिर्वाहक्षमाः, 'कायबलिया' कायबलिकाः –क्षुधादि–परिषहेषु तीव्रेषु ग्लानिरहितदेहाः, 'णाणबलिया'

थे। केवल शब्दका शुद्ध परिपूर्ण अथवा असाधारण ऐसा अर्थ है। यह ज्ञान शुद्ध इसलिये कहा गया है कि यह आत्मा में चतुर्विध घातिकर्मों के सर्वथा विनाश से उद्भूत होता है। परिपूर्ण–सम्पूर्ण इसलिये है कि यह त्रिकालगत समस्त ज्ञेयराशि को युगपत् जानता है। असाधारण इसलिये है कि इसके जैसा और कोई दूसरा ज्ञान नहीं है। यह केवलज्ञान जिनके आत्मामें अभिव्यक्तरूपमें विद्यमान है वे केवलज्ञानी है। (अप्पेगइया मणबलिया वयबलिया कायबलिया) कितनेक मनोबलधारी थे। इसबल के प्रभाव से ही अनुकूल एवं प्रतिकूल परिषहों के सहनेमें शक्ति आत्मा को मिलती है। कितनेक वचनबल के धारी थे। प्रतिज्ञात अर्थ को निर्वाह करने की क्षमता इस बलद्वारा आत्मा को प्राप्त होती है। कितनेक कायबल के धारी थे। इसके द्वारा तीव्र क्षुधादिक परीषहों के होने पर भी देहमे थोडीसी भी ग्लानि उद्भूत नहीं होने पाती है। (णाणबलिया दंसणबलिया चारित्तबलिया) कितनेक निरति-

શબ્દનો અર્થ શુદ્ધ પરિપૂર્ણ અથવા અસાધારણ એવો છે આ જ્ઞાન શુદ્ધ એટલા માટે કહેવામા આવ્યુ છે કે તે આત્માના ચતુર્વિધ ઘાતિકર્મોના સર્વથા વિનાશથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરિપૂર્ણ–સંપૂર્ણ એટલા માટે છે કે તે ત્રણે કાળમા સમસ્ત જ્ઞેયરાશિને યુગપત્ જાણે છે અસાધારણ એટલા માટે છે કે તેના જેવુ બીજુ કોઈ જ્ઞાન નથી આ કેવલજ્ઞાન જેના આત્મામા અભિવ્યક્તરૂપમા વિદ્યમાન છે તે કેવલજ્ઞાની છે (अप्पेगइया मणबलिया वयबलिया कायबलिया) કેટલાએક મનોબલધારી હતા, આ બલના પ્રભાવથીજ અનુકૂળ તેમજ પ્રતિકૂળ પરીષહોને સહન કરવાની શક્તિ આત્માને મળે છે કેટલાએક વચનબલના ધારી હતા, પ્રતિજ્ઞાત અર્થાત્ પ્રતિજ્ઞા કરેલા અર્થનુ પાલન કરવાની ક્ષમતા આ બલથી જ આત્માને પ્રાપ્ત થાય છે કેટલાએક કાયબલના ધારી હતા તેના દ્વારા તીવ્ર ક્ષુધા આદિક પરિષહો આવતા પણ

लिया, अप्पेगइया मणेणं सावा-णुग्गह-समत्था, एव वएणं

ज्ञानवलिका -निरतिचारज्ञानवन्त । 'दसणवलिया' दर्शनवलिका दर्शन-श्रद्धा तद्रूप बलमस्त्येषामिति दर्शनवलिका -सुरैरपि सम्यक्त्वधर्मतश्चालयितुमशक्या इत्यर्थ, 'चारित्तवलिया' चारित्रवलिका -दृढचारित्रवलयुक्ता, 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित, 'मणेण सावा-णुग्गह-समत्था' मनसा शापाऽ-नुग्रह-समर्था -मनसैव मनोभावमात्रेणैव परेषा शापाऽनुग्रहौ=निग्रहाऽनुग्रहौ कर्तुं समथा, 'एव' एवम्-अनेन प्रकारेण 'वएण काएण' वाचा कायेन च निग्रहाऽनुग्रहयो समथा । 'अप्पेगइया' अप्येकक-'खेलोसहिपत्ता' खेलौषधिप्राप्ता -खेल -श्लेष्मा, स एवौषधि सकलरोगादय-

चारज्ञानवान थे । कितनेक श्रद्धारूपवलसपन्न थे। इस वल की प्राप्ति होने पर सम्यक्त्व से चलायमान करने के लिये कोई भी शक्ति कार्यकर नही हो सकती है। कितनेक चारित्ररूपवलविशिष्ट थे। इस शक्ति की जागृतिमे आत्मा अपने गृहीत चारित्र से रचमात्र भी शिथिल नही होता है। (अप्पेगइया मणेण सावा-णुग्गह-समत्था एव वएण कायेण) कितनेक मन से ही शाप एव अनुग्रह करने मे समर्थ थे। इसी तरह वचन और काय से भी समझ लना चाहिये। (अप्पेगइया खेलो-सहिपत्ता, एव जल्लोसहिपत्ता, विप्पोसहिपत्ता, आमोसहिपत्ता, सव्वोसहिपत्ता) कितनेक ऐसे थे जिन्हे खेलोषधिरूप लब्धि प्राप्त थी। इस लब्धिवाले मुनिजन का स्वेद-ज मल भी समस्त शारीरिक उपद्रवों का अपहारक होता है। कितनेक ऐसे थे जिन्हे विप्रुडोषधि प्राप्त थी। इस लब्धिवाले मुनि के थूक की बूदे तक भी रोगोपर औषधिका

દેહમા જરા-જેટલીએ ગ્લાનિ ઉત્પન્ન થતી નથી (णाणवलिया दसणवलिया चारित्तवलिया) કેટલાએક નિરતિચાર જ્ઞાનવાન હતા કેટલાએક શ્રદ્ધારૂપ-બલ-સંપન્ન હતા, આ બલની પ્રાપ્તિ થતા સમ્યક્ત્વથી ચલાયમાન કરવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી કેટલાએક ચારિત્રરૂપ બલવિશિષ્ટ હતા આ શક્તિની જાગૃતિમા આત્મા પોતે ગ્રહણ કરેલ ચારિત્રથી થોડો પણ શિથિલ થતો નથી (अप्पेगइया मणेण सावाणुग्गहसमत्था एव वएण कायेण) કેટલાએક મનથી જ શાપ તેમ જ અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ હતા એવી જ રીતે વચન અને કાયાથી પણ સમજી લેવા જોઈએ (अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लो सहिपत्ता विप्पोसहिपत्ता आमोसहिपत्ता सव्वोसहिपत्ता) કેટલાએક એવા હતા જેઓને જલ્લૌષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિ (સિદ્ધિ)વાળા મુનિજનના સ્વેદ (પરસેવા)ના મલ પણ સમસ્ત શારીરિક ઉપદ્રવોનો નાશ કરે છે કેટલાએક એવા હતા

काएणं, अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एवं जल्लोसहिपत्ता, विप्पोसहिपत्ता, आमोसहिपत्ता, सव्वोसहिपत्ता, अप्पेगइया कोट्टबुद्धी, एवं

नर्थोपशमनहेतुत्वात्, तां प्राप्ता, येषां श्लेष्मस्पर्शेन सर्वे रोगा विनश्यन्ति ते इत्यर्थः, एवम्-अमुना प्रकारेण 'जल्लोसहिपत्ता' जल्लौषधिप्राप्ताः - जल्लः-स्वेदजो मलः स एवौषधिः सकलव्याधिप्रशमनहेतुत्वात्तां प्राप्ताः, येषां स्वेदजमलस्पर्शेन रोगा विनश्यन्ति ते इति भावः, 'विप्पोसहिपत्ता' विप्रुडौषधिप्राप्ताः-विप्रुषः-निष्ठीवनादिबिन्दवः, तद्रूपा औषधिस्तां प्राप्ताः, 'आमोसहिपत्ता' आमर्षौषधिप्राप्ताः - आमर्षणम्-आमर्षः-हस्तादिसंस्पर्शः इति, स औषधिरिव इत्यामर्षौषधिस्तां प्राप्ताः । 'सव्वोसहिपत्ता' सर्वौषधिप्राप्ताः-सर्वे खेलजल्लविप्रुट्केशनखादयस्ते सर्वे एवौषधयस्ताः प्राप्ताः, एषु एकैकस्य सर्वविधरोगोपशमकतयौषधित्वाऽऽरोपः । 'अप्पेगइया' अप्येकके-केचित्-'कोट्ठबुद्धी' कोष्ठबुद्धयः-कोष्ठवत्-कुशूलवत् सूत्रार्थरूपधान्यस्य यथालब्धस्याऽविस्मृतस्य आजीवनधारणात् कोष्ठबुद्धयः, यथा धान्य-

काम करती है। कितनेक ऐसे थे जिन्हें आमर्षौषधि प्राप्त हो चुकी थी। इस लब्धि के प्रभाव से इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का हस्तादिक स्पर्श औषधि का काम करता है। कितनेक ऐसे भी मुनिजन थे जिन्हे सर्वौषधि नामकी लब्धि प्राप्त हो चुकी थी। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन के खेल-श्लेष्मा, जल्ल-स्वेदज मेल, विप्रुट्-थूक आदि के कण, केश और नखादिक सब औषधि का काम करते हैं। इन सब को औषधि इस लिये कहा गया है कि जिस प्रकार औषधियां रोगोपशामक होती है उसी प्रकार ये सब भी रोगोपशामक होते हैं। (**अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एवं बीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया संभिन्नसोया**) कितनेक ऐसे थे जिन्हें कोष्ठ-

જેમને વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિના થૂકનું ટીપું પણ ઔષધીનું કામ કરે છે કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા જેઓને આમર્ષૌષધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિના પ્રભાવથી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના હસ્તાદિકનો સ્પર્શ પણ ઔષધીનું કામ કરે છે કેટલાક એવા પણ મુનિજન હતા, જેમને સર્વૌષધિ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના ખેલ-કફ, જલ્લ-સ્વેદજ મેલ, વિપ્રુટ્-થૂક આદિના કણ, કેશ અને નખ આદિક બધું ઔષધિનું કામ કરે છે એ બધાને ઔષધિઓ એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે જે પ્રકારે ઔષધીઓ રોગને મટાડે છે તે જ પ્રકારે એ પણ સમસ્ત રોગ મટાડે છે (अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एवं बीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, संभिन्नसोया) કેટલાએક

बीयबुद्धी पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया संभि-

सम्भृतकुशूला इष्टदेवताऽनुग्रहप्रभावात्सदा पूर्णा भवन्ति तथा प्रवर्धमानमेधापरिपूर्णास्तेऽप्यन्तेवासिन इति भाव । 'एवम्'—इत्थम् 'बीयबुद्धी' बीजबुद्धय –विविध-सूत्राऽर्थागमरहस्याधिगमविशालवृक्षजननाद् बीजमिव बुद्धिर्येषां ते बीजबुद्धय —अल्पेनापि पदेन बह्वर्थप्रतिपादकबुद्धिशालिन इति भाव । 'पडबुद्धी' पटबुद्धय —अत्र पट-शब्देन पटसदृशा विस्तीर्णा सूत्रार्था गृह्यन्ते, तद्विषयिका बुद्धिर्येषां ते तथा, तन्तुसमुदायात्मकवस्त्र प्रभूतसूत्रार्थसंग्रहणसमर्थेनानन्त इत्यर्थ । 'अप्पेगइया पयाणुसारी' अप्येकके पदानुसारिण —पदेनैकेनैव सूत्रपदेन तदनुकूलानि तदाकाङ्क्षितानि पदशतान्य-

बुद्धि प्राप्त थी। जिस प्रकार कोठा धान्य से इष्टदेवता के अनुग्रहवश सदा भरा हुआ रहता है उसी प्रकार इस बुद्धि की प्राप्ति से मुनिजन भी सूत्रार्थरूप धान्य से जीवन-पर्यन्त भरे हुए रहते है। वह इन्हे कभी भी विस्मृत नहीं होता है। कितनेक ऐसे थे जिन्हे बीजबुद्धि प्राप्त थी। जिस प्रकार सूक्ष्म से भी सूक्ष्म बीज से विशालवृक्ष तैयार हो जाता है उसी प्रकार इस बुद्धि के धारक मुनिजन भी विविध सूत्रों के अर्थों के अर्थात् आगमों के रहस्यों के ज्ञाता हो जाते है। अल्पपद से भी ये विस्तृत अर्थ के प्रतिपादन करने की योग्यता से विशिष्ट बन जाते हैं। कितनेक पटबुद्धि के धारक थे। पट शब्द से यहा विस्तृत सूत्रार्थ गृहीत हुए है। जिस प्रकार वस्त्र तन्तुओंका समुदायात्मक होता है उसी प्रकार इस बुद्धि के प्रभाव से मुनिजन भी विस्तृत-सूत्रार्थ के ज्ञानविशिष्ट होते है। कितनेक पदानुसारी थे। एक ही सूत्र के पद से इतर तदनुकूल एव उस सूत्र

એવા હતા કે જેમને કોષ્ઠબુદ્ધિ પ્રાપ્ત હતી, જે પ્રકારે ઇષ્ટદેવતાના અનુગ્રહથી કોઠાર ધાન્યથી સદા ભરેલા રહ્યા કરે છે તેજ પ્રકારે આ બુદ્ધિની પ્રાપ્તિથી મુનિજન પણ સૂત્રના અર્થરૂપ ધાન્યથી જીવનપર્યન્ત ભરેલા રહ્યા કરે છે તેઓ તેને કદી પણ ભૂલી જતા નથી

કેટલાએક એવા પણ હતા કે જેમને બીજબુદ્ધિ પ્રાપ્ત હતી જે પ્રકારે સૂક્ષ્મના પણ સૂક્ષ્મ બીજથી વિશાલ વૃક્ષ તૈયાર થઇ જાય છે તે જ પ્રકારે આ બુદ્ધિના ધારક મુનિજન પણ વિવિધ સૂત્રોના અર્થોને એટલે આગમોના રહસ્યોને જાણનારા થઇ જાય છે અલ્પપદથી પણ વિસ્તૃત અર્થનુ પ્રતિપાદન કરવાની યોગ્યતાવાળા બની જાય છે કેટલાએક પટબુદ્ધિના ધારક હતા પટ શબ્દથી અહીં વિસ્તૃત સૂત્રાર્થ લીધેલ છે જે પ્રકારે વસ્ત્ર એ તતુઓનુ સમુદાયાત્મક હોય છે તેજ પ્રકારે આ બુદ્ધિના પ્રભાવથી મુનિજન પણ વિસ્તૃત સૂત્રાર્થના જ્ઞાનવિશિષ્ટ થાય છે કેટલાક પદાનુસારી હતા એક જ સૂત્રના

काएणं, अप्पेगइया खेलोसहिपत्ता, एव जल्लोसहिपत्ता, विप्पोसहिपत्ता,आमोसहिपत्ता,सव्वोसहिपत्ता,अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी,एव

नर्थोपशमनहेतुत्वात्, ता प्राप्ता, येषा श्लेष्मस्पर्शेन सर्वे रोगा विनश्यन्ति ते इत्यर्थ, एवम्—अमुना प्रकारेण '**जल्लोसहिपत्ता**' जल्लौषधिप्राप्ता — जल्ल—स्वेदजो मल स एवौषधि सकलव्याधिप्रशमनहेतुत्वात्ता प्राप्ता, येषा स्वेदजमलस्पर्शेन रोगा विनश्यन्ति ते इति भाव, '**विप्पोसहिपत्ता**' विप्रुडौषधिप्राप्ता—विप्रुष—निष्ठीवनादिबिन्दव, तद्रूपा ओषधिस्ता प्राप्ता, '**आमोसहिपत्ता**' आमर्षौषधिप्राप्ता—आमर्षणम्—आमर्ष—हस्तादिस्पर्श इति, स ओषधिरिव इत्यामर्षौषधिस्ता प्राप्ता। '**सव्वोसहिपत्ता**' सर्वौषधिप्राप्ता—सर्वे खेलजल्लविप्रुट्केशनखादयस्ते सर्वे एवौषधयस्ता प्राप्ता, एषु एकैकस्य सर्वविधरोगोपशमकत्वयौषधित्वाऽऽरोप। '**अप्पेगइया**' अप्येकके—केचित्—'**कोट्ठबुद्धी**' कोष्ठबुद्धय—कोष्ठवत्—कुशूलवत् सूत्राऽर्थरूपधान्यस्य यथालब्धस्याऽविस्मृतस्य आजीवनधारणात् कोष्ठबुद्धय, यथा धान्य—

काम करती है। कितनेक ऐसे थे जिन्हें आमर्षौषधि प्राप्त हो चुकी थी। इस लब्धि के प्रभाव से इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का हस्तादिक स्पर्श औषधि का काम करता है। कितनेक ऐसे भी मुनिजन थे जिन्हे सर्वौषधि नामकी लब्धि प्राप्त हो चुकी थी। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन के खेल—श्लेष्मा, जल्ल—स्वेदज मेल, विप्रुट्—थूक आदि के कण, केश और नखादिक सब औषधि का काम करते हे। इन सब को औषधि इसलिये कहा गया है कि जिस प्रकार औषधिया रोगोपशामक होता है उसी प्रकार ये सब भी रोगोपशामक होते है। (**अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एव वीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, अप्पेगइया सभिन्नसोया**) कितनेक ऐसे थे जिन्हे कोष्ठ—

જેમને વિપ્રુડૌષધિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિના થૂંકનુ ટીપુ પણ ઓષધીનુ કામ કરે છે કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા જેઓને આમર્ષૌષધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિના પ્રભાવથી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના હસ્તાદિકનો સ્પર્શ પણ ઓષધીનુ કામ કરે છે કેટલાક એવા પણ મુનિજન હતા, જેમને સર્વૌષધિ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત હતી આ લબ્ધિવાળા મુનિજનના ખેલ—કફ, જલ્લ—સ્વેદજ મેલ, વિપ્રુટ્—થૂક આદિના કણ, કેશ અને નખ આદિક બધુ ઓષધિનુ કામ કરે છે એ બધાને ઓષધિઓ એટલા માટે કહેવામા આવે છે કે જે પ્રકારે ઔષધીઓ રોગને મટાડે છે તે જ પ્રકારે એ પણ સમસ્ત રોગ મટાડે છે (अप्पेगइया कोट्ठबुद्धी, एव वीयबुद्धी, पडबुद्धी, अप्पेगइया पयाणुसारी, सभिन्नसोया) કેટલાએક

गइया सप्पियासवा, अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया, एव

मधुरवचनान्यास्रवन्ति येषा ते तथा, 'अप्पेगइया सप्पियासवा' अप्येकके सर्पिरास्रवा –घृतवच्छ्रोतॄणा स्नेहातिशयसम्पादका, श्रोतृस्नेहातिशयसपादकत्वादेव ते क्षीरास्रवमध्वास्रवेभ्यो भेदेन कथिता, 'अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया' अप्येकके अक्षीणमहानसिका – अक्षीणमहानसीं नाम लब्धिं प्राप्ता, अत्र महानसम्–अन्नपाकस्थान, तदाश्रितत्वादन्नमपि महानसमुच्यते, अक्षीण–भिक्षार्थमागताय लब्धिविशेषधारिणे साधवेऽन्न प्रदत्ते सति तदवशिष्टमन्न पुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमान न क्षीयते, यावत्तदन्नस्वामी स्वय न भुङ्क्ते, अपिच भिक्षापात्रगत तदन्न लब्धिविशेषप्रभावादेव साधुशतसहस्रेभ्योऽपि परिवेष्यमाण न क्षीयते यावत् तदन्नभिक्षाग्राहक स्वय न भुङ्क्ते,

निकला करते थे। क्षीरास्रवलब्धि का काम यही है कि यह जिसे प्राप्त होता है वह क्षीर के समान मधुर वचनों को सदा बोला करता है। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो मध्वास्रव थे, जिनके मुखकमल से मधु के तुल्य मधुर वचन निकला करते थे। कितनेक ऐसे थे जो सर्पिरास्रव थे–घृत के समान स्नेहापादन करनेवाले वचनों के प्रयोक्ता थे। कितनेक अक्षीणमहानसिक थे। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का यह प्रभाव होता है कि यह जिस घर से भिक्षा ले आवे उस घर का अवशिष्ट अन्न जबतक देनेवाला स्वय न खा लेवे, तबतक लाख आदमियों को भी वितरित करने पर खूटता नहीं है। तथा उस साधुद्वारा लाया गया वह भिक्षान्न भी जबतक लानेवाला साधु स्वय न खा लेवे तबतक लाख साधुओं द्वारा आहारित होने पर भी

શ્રોતાજનોના પ્રતિ દૂધપાક જેવા મધુર–મીઠા વચન નીકળ્યા કરતા હતા ક્ષીરાસ્રવ લબ્ધિનુ કામ એજ છે કે તે જેને પ્રાપ્ત થાય છે તે દૂધપાક જેવા મધુર વચનો જ સદાય બોલ્યા કરે છે કેટલાએક એવા પણ મુનિજનો હતા જે મધ્વાસ્રવ હતા જેમના મુખકમલમાથી મધના જેવા મધુર વચન નીકળે છે તે મધ્વાસ્રવ છે કેટલાએક એવા હતા કે જે સર્પિરાસ્રવ હતા, ઘીની પેઠે સ્નેહાપાદન કરવાવાળા વચનો બોલનારા હતા કેટલાએક અક્ષીણમહાનસિક લબ્ધિધારી હતા, આ લબ્ધિપ્રાપ્ત મુનિજનનો એવો પ્રભાવ હોય છે કે તે જે ઘેરથી ભિક્ષા લઇને આવે તે ઘરનુ બાકીનુ અન્ન જ્યા સુધી દેવાવાળો પોતે ન ખાય ત્યા સુધી લાખો માણસોમા વહેચી આપે તો પણ ખૂટી જતુ નથી તથા તે સાધુએ લાવેલુ તે ભિક્ષાનુ અન્ન પણ તે લઈ આવનાર સાધુ પોતે ખાય નહિ, ત્યા સુધી લાખો સાધુઓ તેનો આહાર કરે તોય પણ

न्नसोया, अप्पेगइया खीरासवा, अप्पेगइया महुयासवा, अप्पे-

नुसरन्ति तच्छीला । अप्येऽगात्पकल्पका इत्यर्थ । 'अप्पेगइया संभिन्नसोया' अप्येकके सम्भिन्नश्रोतार –सम्भिन्नान शब्दान–पृथक् २ युगपच्छृण्वन्ति इति सम्भिन्न श्रोतार, यद्वा सम्भिन्नानि–शब्देन सम्बद्धानि शब्दग्राहकाणि श्रोतांसि–सर्वाणीन्द्रियाणि येषां ते सम्भिन्नश्रोतस । 'अप्पेगइया खीरासवा' अप्येके क्षीराऽऽस्रवा – मधुरत्वेन क्षीरवद्–दुग्धवच्छ्रोतॄणां सुखकराणि वचनान्यास्रवन्ति–मुखेभ्यो विनिर्गच्छन्ति येषां ते क्षीराऽऽस्रवा, 'अप्पेगइया महुयासवा' अप्येके मध्वास्रवा –मधुवत्

मे आकांक्षित अन्य सैकडों पदों का भी जो अनुसरण करनेवाले होते हैं वे पदानुसारी कहलाते है । कितनेक संभिन्नश्रोता थे । संभिन्नश्रोता मुनिजन अनेक भेदों से भिन्न २ शब्दों को भी युगपत् पृथक् २ रूप से सुन लिया करते हैं। एक ही साथ अनेक शब्द एकत्र हो रहे हों, तो भी संभिन्नश्रोता उन शब्दों को पृथक् २ रूप से युगपत् जान लिया करते है, अथवा 'श्रोतस्' शब्द समस्त इन्द्रियों का वाचक है, इससे यह अर्थ लब्ध होता है कि संभिन्नश्रोता मुनिजन की समस्त इन्द्रियाँ शब्दों से संबद्ध रहा करती हैं, अर्थात् वह श्रोत्र–इन्द्रियका काम शेष चार इन्द्रियों से भी लेते है, एक इन्द्रिय से अन्य इन्द्रियों का काम लेते हैं। (**अप्पेगइया खीरासवा अप्पेगइया महुयासवा अप्पेगइया सप्पियासवा अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया**) कितनेक ऐसे भी थे जिनके मुख से श्रोताजनों के प्रति क्षीर के जैसे मधुर–मीठे वचन

પદથી બીજા તેને અનુકૂળ તેમજ તે સૂત્રમાં આકાંક્ષિત અન્ય સેંકડો પદોના પણ જે અનુસરણ કરવાવાળા હોય છે તે પદાનુસારી કહેવાય છે કેટલાએક સંભિન્ન-શ્રોતા હતા સંભિન્નશ્રોતા મુનિજનો અનેકભેદોવાળા જુદા જુદા શબ્દોને પણ યુગપત્ જુદા જુદા રૂપથી સાંભળી લે છે એકીસાથે અનેક શબ્દ એકત્ર થઈ જાય છે તો પણ સંભિન્નશ્રોતા તે શબ્દોને જુદા જુદા રૂપથી યુગપત્ જાણી લે છે અથવા શ્રોતસ્ શબ્દ ઇંદ્રિયોનો વાચક છે તેથી એવો અર્થ નીકળે છે કે સંભિન્ન-શ્રોતા મુનિજનની સમસ્ત ઇંદ્રિઓ શબ્દ સાથે સંબદ્ધ રહ્યા કરે છે (જોડાએલી રહે છે), અર્થાત્ તે શ્રોત્ર ઇંદ્રિયનું કામ બીજી ચાર ઇંદ્રિયો પાસેથી પણ લે છે એક ઇંદ્રિય પાસે બીજી ઇંદ્રિયોનું કામ લે છે (अप्पेगइया खीरासवा अप्पेगइया महुयासवा अप्पेगइया सप्पियासवा अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया) કેટલાએક એવા પણ હતા, જેમના મુખથી

गइया सप्पियासवा, अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया, एवं

मधुरवचनान्यास्रवन्ति येषां ते तथा, 'अप्पेगइया सप्पियासवा' अप्येकके सर्पिरास्रवा -घृतवच्छ्रोतृणां स्नेहातिशयसम्पादका, श्रोतृस्नेहातिशयसंपादकत्वात्ते क्षीरास्रवमध्वास्रवेभ्यो भेदेन कथिता, 'अप्पेगइया अक्खीणमहाणसिया' अप्येकके अक्षीणमहानसिका - अक्षीणमहानसा नाम लब्धिं प्राप्ताः, अत्र महानसम्-अन्नपाकस्थानं, तदाश्रितत्वादन्नमपि महानसमुच्यते, अक्षीण-भिक्षार्थमागताय लब्धिविशेषधारिणे साधवेऽन्ने प्रदत्ते सति तदवशिष्टमन्नं पुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमानं न क्षीयते, यावत्तदन्नस्वामी स्वयं न भुङ्क्ते, अपि च भिक्षापात्रगतं तदन्नं लब्धिविशेषप्रभावादेव साधुशतसहस्रेभ्योऽपि परिविष्यमाणं न क्षीयते यावत् तदन्नभिक्षाग्राहकः स्वयं न भुङ्क्ते,

निकला करते थे। क्षीरास्रवलब्धि का काम यही है कि यह जिसे प्राप्त होता है वह क्षीर के समान मधुर वचनों को सदा बोला करता है। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो मध्वास्रव थे, जिनके मुखकमल से मधु के तुल्य मधुर वचन निकला करते थे। कितनेक ऐसे थे जो सर्पिरास्रव थे-घृत के समान स्नेहापादन करनेवाले वचनों के प्रयोक्ता थे। कितनेक अक्षीणमहानसिक थे। इस लब्धिप्राप्त मुनिजन का यह प्रभाव होता है कि वह जिस घर से भिक्षा ले आवे उस घर का अवशिष्ट अन्न जबतक देनेवाला स्वयं न खा लेवे, तबतक लाख आदमियों को भी वितरित करने पर खूटता नहीं है। तथा उस साधुद्वारा लाया गया वह भिक्षान्न भी जबतक लानेवाला साधु स्वयं न खा लेवे तबतक लाख साधुओं द्वारा आहारित होने पर भी

શ્રોતાજનોના પ્રતિ દૂધપાક જેવા મધુર-મીઠા વચન નીકળ્યા કરતા હતા ક્ષીરાસ્રવ લબ્ધિનુ કામ એજ છે કે તે જેને પ્રાપ્ત થાય છે તે દૂધપાક જેવા મધુર વચનો જ સદાય બોલ્યા કરે છે કેટલાએક એવા પણ મુનિજનો હતા જે મધ્વાસ્રવ હતા જેમના મુખકમલમાથી મધના જેવા મધુર વચન નીકળે છે તે મધ્વાસ્રવ છે કેટલાએક એવા હતા કે જે સર્પિરાસ્રવ હતા, ઘીની પેઠે સ્નેહાપાદન કરવાવાળા વચનો બોલનાર હતા કેટલાએક અક્ષીણમહાનસિક લબ્ધિધારી હતા, આ લબ્ધિપ્રાપ્ત મુનિજનનો એવો પ્રભાવ હોય છે કે તે જે ઘેરથી ભિક્ષા લઈને આવે તે ઘરનુ બાકીનુ અન્ન જ્યા સુધી દેવાવાળો પોતે ન ખાય ત્યા સુધી લાખો માણસોમા વહેંચી આપે તો પણ ખૂટી જતુ નથી તથા તે સાધુએ લાવેલુ તે ભિક્ષાનુ અન્ન પણ તે લઈ આવનાર સાધુ પોતે ખાય નહિ, ત્યા સુધી લાખો સાધુઓ તેનો આહાર કરે તોય પણ

उज्जुमई, अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जा-

एवम् 'उज्जुमई' ऋजुमतय –मनन मति, मनोज्ञानमित्यर्थ –ऋज्वी सामान्यग्राहिणी मतिर्येषा ते ऋजुमतय । अर्धतृतीयोच्छ्रयाङ्गुलन्यूनमनुष्यक्षेत्रवर्तिसज्ञिपञ्चेन्द्रियमनोद्रव्यप्रत्यक्षीकरणहेतुमन पर्ययज्ञानविशेषवन्त इत्यर्थ । ऋजुमतिनामकलब्धिविशेषधारिण इति भाव । अप्पेगइया विउलमई' अप्येकके विपुलमतय – विपुला सविशेषणवस्तुग्राहितया विस्तीर्णा मति –मन पर्ययज्ञान येषा ते विपुलमतय । ऋजुमतिविपुलमतिमतामय तात्त्विको भेद, विपुलमतय – घटोऽनेन चिंतित, स घटो द्रव्यत – सुवर्णघटित, क्षेत्रत – पाटलिपुत्रनगरस्य, कालत – शारदीय, भावत –पीतवर्ण इत्येवमशेषविशेषणयुक्त वस्तु जानन्ति, ऋजुमतयस्तु सामान्यत एव जानन्ति। अर्द्धतृतीयोच्छ्रयाऽङ्गुलन्यूने मनुजक्षेत्रे वर्तमानाना सज्ञिपञ्चेन्द्रि-

खूटता नहीं है। (एव उज्जुमई, अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जाहरा आगासाइवाई) इस प्रकार कितनेक तपस्वी शिष्यजन ऋजुमति–मन पर्यवज्ञानवाले थे । ऋजुमति–मन पर्यवज्ञानी सामान्यत सज्ञी–पचेन्द्रिय के मन के भावों को जानते हे । कितनेक विपुलमति–मन पर्यव के धारक थे–विशेषणसहित वस्तु को ग्रहण करने की बुद्धिवाले थे। जैसे किसी ने द्रव्य की अपेक्षा सुवर्ण का, क्षेत्र की अपेक्षा पाटिलपुत्र का, काल की अपेक्षा शरदकाल का और भाव की अपेक्षा पीत वर्णका घट चिंतित किया, विपुलमति इन समस्त विशेषणों सहित उस घट को जान लेते है । अर्द्धतृतीय अगुलसे न्यून इस मनुष्य क्षेत्रमें वर्तमान सज्ञि पचेन्द्रिय जीवों के मनमें स्थित वस्तु का सामान्यत जाननेवाला ऋजुमति–मन पर्य-

ખૂટતુ નથી (एव उज्जुमई अप्पेगइया विउलमई विउव्वणिड्ढिपत्ता चारणा विज्जाहरा आगासाइवाई) તેજ પ્રકારે કેટલાએક તપસ્વી શિષ્યજન ઋજુમતિ મન –પર્યવજ્ઞાની હતા ઋજુમતિમન –પર્યવજ્ઞાની સામાન્યત સ જ્ઞી–પ ચે દ્રિયના મનના ભાવોને જાણે છે કેટલાએક વિપુલમતિ–મન પર્યવના ધારક હતા, વિશેષણસહિત વસ્તુને જાણનારી બુદ્ધિવાળા હતા જેમ કે કોઇએ દ્રવ્યની અપેક્ષા સુવર્ણના, ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પાટલિપુત્રના, કાલની અપેક્ષાએ શરદકાલના, અને ભાવની અપેક્ષાએ પીળા રગના ઘટનુ ચિ તવન કર્યું, ત્યારે વિપુલમતિ એ બધા વિશેષણો સહિત તે ઘટને જાણી લે છે અર્દ્ધતૃતીયઅ ગુળન્યૂન આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા વર્તમાન સ જ્ઞી પ ચે દ્રિય જીવોના મનમા રહેલ વસ્તુને સામાન્યત જાણવાવાળા ઋજુમતિ–મન પર્યવજ્ઞાન થાય છે, તેમજ સ પૂર્ણ મનુષ્યક્ષેત્રમા વર્તમાન

योग्या मनोऽवस्थितवस्तुन सामान्यतो ग्राहिका ऋजुमति । सम्पूर्णे मनुजक्षेत्रेऽशेषविशेषवस्तुग्राहिका विपुलमति । विपुलमतिनामकलब्धिविशेषधारिण इति भाव । 'विउव्वणिड्ढिपत्ता' विकुर्वणर्द्धिप्राप्ता –विकुर्वणा–वैक्रियकरणलब्धि सैव ऋद्धि, ता प्राप्ता ये ते तथा।' विकुर्व' विक्रियायाम् इति पारिभाषिक सौत्रो धातु, अस्माद्धातोर्युच्प्रत्यये विकुर्वणा, नानारूपा विक्रिया– रचनयर्थ, बाह्यपुद्गलान भवधारणीयशरीरावगाढक्षेत्रप्रदेशवर्तिना वैक्रियसमुद्घातेन गृहीत्वा एका विकुर्वणा क्रियते, एवम् आभ्यन्तरपुद्गला भवधारणीयेनौदारिकेण वा शरीरेण ये क्षेत्रप्रदेशमवगाढास्तेष्वेव ये वर्तन्ते तान् गृहीत्वा द्वितीया। एव बाह्यान्तरपुद्गलयोगेन तृतीया विकुर्वणा बोध्या। स्थानाङ्गसूत्रे–(३ ठा १३०) सविस्तर वर्णिता। 'चारणा' चारणा –चरण=गमनम् अतिशययुक्तमस्ति येषा ते चारणा, 'ज्योत्स्नादिभ्योऽण्' इति पाणिनिसूत्रान्मत्वर्थीयोऽण्प्रत्यय । आकाशगमनागमनरूपलब्धिसम्पन्ना इत्यर्थ । ते द्विविधा –विद्याचारणा, जङ्घाचारणाश्च। तत्र विद्या–पूर्वगतविवक्षितश्रुतज्ञानम्, तदभ्याससमये षष्ठषष्ठनिरन्त

ज्ञान होता है, एव सम्पूर्ण मनुष्यक्षेत्र म वर्तमान समस्त वस्तुओं–बादर पदार्थों को विशेषरूप से जाननेवाला विपुलमतिमन पर्यवज्ञान होता है। कितनेक वैक्रिय–लब्धि के धारी थे। वैक्रियलब्धि अनेक प्रकार की होती है। इस ऋद्धि के धारी मुनिजन अनेक प्रकार से अपन शरार की विकुर्वणा कर लेते है। इसका विशेष वर्णन स्थानाग सूत्र के तृतीय ठाणे के प्रथम उद्देशक में किया गया है। कितनेक चारणलब्धि के धारक थ। चारणलब्धि के धारी मुनिजनों का गमन अतिशयसपन्न होता है। इस ऋद्धि के धारक मुनियों का गमनागमन आकाश में होता है। चारणऋद्धिधारी मुनिजन दो प्रकार के होते हैं- एक विद्याचारण, दूसरे जघाचारण। १४ पूर्वो मे विवक्षित श्रुतज्ञान

समस्त वस्तुओ બાદર પદાર્થોને વિશેષરૂપે જાણવાવાળા વિપુલમતિ–મન પર્યવજ્ઞાન થાય છે કેટલાએક વૈક્રિયલબ્ધિના ધારક હતા વૈક્રિયલબ્ધિ અનેક પ્રકારની થાય છે એ ઋદ્ધિના ધારક મુનિજનો અનેક પ્રકારથી પોતાના શરીરની વિકુર્વણા કરે છે આનુ વિશેષ વર્ણન સ્થાનાગ સૂત્રના તૃતીય ઠાણા પ્રથમ ઉદ્દેશકમા કરેલુ છે કેટલાક ચારણલબ્ધિના ધારક હતા ચારણલબ્ધિના ધારક મુનિજનોનુ ગમન અતિશયસપન્ન હોય છે આ ઋદ્ધિના ધારક મુનિઓનુ ગમનાગમન આકાશ માર્ગે થાય છે ચારણ–ઋદ્ધિધારી મુનિજન બે પ્રકારના થાય છે–એક વિદ્યા ચારણ અને બીજા જઘાચારણ ૧૪ પૂર્વોમા વિવક્ષિત શ્રુતજ્ઞાનનુ અશ વિદ્યા

रतप करणेन द्विच नाग्गिद्दोपदर्जनपूर्वकसाभिग्रहा तथा नतु ग्रहणरूपया पिण्ट-विशुद्धया च विद्याचारणनामकलब्धिरूपयते, ये तया लब्ध्या युक्तास्ते विद्याचारणा उच्यते। यद्यपि पिण्डविशुद्धयादिक सर्वेषा साधूनामपेक्ष्य तथा यत्र तत्रा तान्निमामिग्रहग्रहणमाव श्यक मिति विशेष। विद्याचारणास्तिर्यग्गत्या प्रथमेनोपातेन मानुपोत्तर पर्वत गच्छति, ततो द्वितीयोपातेनाष्टम नन्दीश्वर गच्छति, तत पर तेषा गतिर्नास्ति, नन्दीश्वरद्वीपात् प्रति-निवर्तमाना एकेनैवोपातेन स्वस्थानमायाति। ते पुनरूर्ध्वगत्या मेरु जिगमिषव प्रथमे

का अग निया है। इस विद्या के अभ्याम के समय म मुनिजन अतररहित षष्ठ षष्ठ तपस्या करते है, और पारणा के दिन ४२ दोषों को टालकर अन्तप्रात एव तुच्छ–रूक्षादिक आहार ग्रहण करते हैं। इसपर भी अभिग्रह रखते हैं। इस तरह उन्हे विद्याचारण नामकी लब्धि प्राप्त होता है। इस लब्धि से युक्त मुनिजन विद्याचारण कहे गये है। यद्यपि पिण्डादिक की विशुद्धि समस्त साधुओं के लिये सापेक्ष है, तथापि इस ऋद्धि की प्राप्ति के लिये साभिग्रह अन्त–प्रातादि आहार का ग्रहण करना आवश्यक है। विद्याचारण ऋद्धि के धारक मुनिजन यदि तिरछे गमन करें तो इस ऋद्धि के प्रभाव से प्रथम उत्पात मे मानुषोत्तर पर्वत तक चले जाते हैं। द्वितीय उत्पात से आठवे नदीश्वर द्वीप तक जाते हैं। इससे आगे उनका गमन नहीं होता है। पुन एक ही उत्पात से ये नदीश्वर द्वीप से वापिस अपने स्थान पर आ जाते है। यदि ये ऊपर की ओर गमन करे, और मेरु पर्वत पर जाने के इच्छुक हों तो प्रथम उत्पात से नदनवन तक जाते है और द्वितीय उत्पात से

છે આ વિદ્યાના અભ્યાસના સમયમા મુનિજન અતરરહિત છઠછઠ તપસ્યા કરે છે અને પારણાને દિવસે ૪૨ દોષોથી રહિત અતપ્રાત તેમજ તુચ્છ રૂક્ષ આદિક આહાર ગ્રહણ કરે છે તે ઉપરાત પણ અભિગ્રહ રાખે છે આવી રીતે તેમને વિદ્યાચારણ નામની લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે આ લબ્ધિવાળા મુનિજન વિદ્યાચારણ કહેવાય છે જો કે પિડાદિકની વિશુદ્ધિ સમસ્ત સાધુઓ માટે સાપેક્ષ છે, તો પણ આ ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે સાભિગ્રહ અતપ્રાતાદિ આહાર ગ્રહણ કરવો આવશ્યક છે વિદ્યાચારણ ઋદ્ધિના ધારક મુનિજન જો તિરછા ગમન કરે તો આ ઋદ્ધિના પ્રભાવથી પ્રથમ ઉત્પાતમા માનુષોત્તર પર્વતસુધી ચાલ્યા જાય છે, બીજા ઉત્પાતમા આઠમા નદીશ્વર દ્વીપ સુધી જાય છે તેનાથી આગળ તેમનુ ગમન થતુ નથી પાછા એક જ ઉત્પાતથી એ નદીશ્વર દ્વીપથી પોતાના સ્થાને આવી જાય છે જો તેઓ ઉપરની તરફ ગમન કરે અને મેરૂપર્વત પર જવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ ઉત્પાતથી નદનવન

नोपातेन नन्दनवनं गच्छन्ति, ततो द्वितीयोपातेन पण्डकवनम्, तत प्रतिनिवर्तमाना एकेनैवोत्पातेन स्वस्थानमागच्छन्ति। पण्डकवनादूर्ध्वं तेषां गतिर्नास्ति।

येऽष्टमाष्टमनिरन्तरतपःकर्मणाऽऽत्मानं भावयन्ति तेषां जङ्घाचारणनामकलब्धिः समुपद्यते, ये तया लब्ध्या युक्तास्ते जङ्घाचारणा उच्यन्ते। जङ्घाचारणास्तिर्यग्गत्या एकेनोत्पातेन त्रयोदशं रुचकवरद्वीपं गच्छन्ति, ततः परं तेषां गतिर्नास्ति, तत प्रतिनिवर्तमाना प्रथमोत्पातेन नन्दीश्वरद्वीपमागच्छन्ति, द्वितीयोत्पातेन स्वस्थानम्। ते पुनरूर्ध्वगत्या मेरुं जिगमिषवः स्वस्थानादेकोत्पत्या पण्डकवनमधिरोहन्ति। तत प्रतिनिवर्तमाना प्रथमोत्पातेन नन्दनवनमागच्छन्ति, ततो द्वितीयोत्पातेन स्वस्थानमायाति। पण्डकवनादूर्ध्वं जङ्घाचारणानामपि गतिर्नास्ति।

पण्डकवन तक चले जाते हैं। फिर वहां से लौटकर एक ही छलांग में अपने स्थान पर वापिस आजाते हैं। पण्डकवन से आगे इनका गमन नहीं है। जंघाचारण नामकी लब्धि उन साधुजनों को प्राप्त होती है, जो निरन्तर–अन्तररहित अष्टम की तपस्या करते हैं। इस लब्धिसंपन्न मुनिजन यदि तिरछे गमन करे तो प्रथम ही उत्पात में तेरहवां द्वीप जो रुचकवर द्वीप है वहां तक पहुँच जाते हैं, इसके आगे नहीं जाते है। क्यों कि आगे इनकी गति नहीं होती है। वहां से वापिस होकर ये प्रथम उत्पात में नन्दीश्वर द्वीप आ जाते हैं और द्वितीय उत्पात में अपने स्थान पर आ जाते हैं। यदि ये ऊपर की ओर उडें और मेरुपर्वत पर जाने की इच्छावाले हों तो अपने स्थान से एक ही उत्पात में पण्डकवन में पहुँच जाते हैं। वहां से जब ये वापिस होते हैं तो प्रथम उत्पात में ये नंदनवन आजाते हैं और फिर द्वितीय उत्पात से अपने स्थान पर। पण्डकवन से आगे जंघाचारणवालों की भी गति नहीं है।

સુધી જાય છે, અને બીજા ઉત્પાતથી પંડકવન સુધી ચાલ્યા જાય છે પછી ત્યાંથી પાછા આવતા એક જ છલાંગમાં પોતાના સ્થાનપર પાછા આવી જાય છે પંડકવનથી આગળ તેમનું ગમન નથી

જંઘાચારણ નામની લબ્ધિ એ સાધુઓને પ્રાપ્ત થાય છે કે જે નિરંતર-સતત અષ્ટમ-અષ્ટમની તપસ્યા કરે છે આ લબ્ધિવાળા મુનિજનો જો તિરછા ગમન કરે તો પ્રથમ જ ઉત્પાતમાં તેરમો દ્વીપ જે રૂચકવર નામે દ્વીપ છે, ત્યાં સુધી પહોંચી જાય છે, તેનાથી આગળ નથી જતા, કેમ કે આગળ તેમની ગતિ થતી નથી ત્યાંથી પાછા વળતા તેઓ પ્રથમ ઉત્પાતમાં નંદીશ્વરદ્વીપ આવી જાય છે, અને બીજા ઉત્પાતમાં પોતાના સ્થાનપર આવી જાય

चारणलब्धिसम्पन्नो हि साधु खलु भगवद्वर्णितगणितानुयोगं विज्ञाय, स्वेन स्वेन गम्यं द्वीपवनादिकं विलोकयितुमौत्सुक्यवशात् स्वस्वलब्धिं स्फोटयित्वा तत्र तत्र जिगमिषति। गत्वा च तत्र तत्र यथाभगवद्वर्णितं द्वीपवनादिकं विलोक्य सञ्जाताह्लाद-श्चैत्यानि वन्दते, अथात् भगवतोऽनन्तानि ज्ञानानि स्तौति, स्तुत्वा प्रतिनिवर्तते, प्रतिनिवृत्य इह स्वस्थानमागच्छति, आगत्य इह चैत्यानि वन्दते-अर्थात्-ज्ञानानि स्तौति। ज्ञानानन्त्याद् बहुवचनम्। सर्वमेतद् भगवतीसूत्रेऽभिहितम्। अधिकजिज्ञासुभिस्तत्र द्रष्टव्यम्। 'विज्जाहरा' विद्याधरा-रोहिणीप्रज्ञप्त्यादिविविधविद्याविशेषधारिणः। 'आगा

चारणलब्धिसम्पन्न साधुजन प्रभुद्वारा वर्णित गणितानुयोग को जान करके अपने२ द्वारा गम्य द्वीपवनादिक को देखने के लिये उत्कंठा के वशवर्ती हो, अपनी२ लब्धि को प्रगट करते है और वहा२ जाते है। भगवान् ने द्वीपवनादिक का स्वरूप जैसा कहा है वैसा वे वहा उसे देखते है और अपार आनद से पुलकित होते है। प्रभु के अपार ज्ञान की अतिशय स्तुति करते है। फिर वहा से वापिस अपनी जगह पर आजाते है। आकर यहा पर भी चैत्यों की अर्थात् प्रभु के ज्ञान की स्तुति करते है। यह सब प्रकरण भगवतीसूत्र मे कहा हुआ है। जिन्हे अधिक जानने की इच्छा हो वह वहा से देख लेवें। कितनेक मुनि रोहिणी-प्रज्ञप्ति-आदि विविध प्रकार की विद्याओं के धारण करनेवाले

છે જો તેઓ ઉપરની તરફ ઉડે અને મેરૂ પર્વત પર જવાની ઈચ્છા કરે તો પોતાના સ્થાનથી એક જ ઉત્પાતમા પડકવનમા પહોચી જાય છે ત્યાથી જ્યારે તેઓ પાછા વળે ત્યારે પ્રથમ ઉત્પાતમા નદનવન આવી જાય છે, અને પછી બીજા ઉત્પાતમા પોતાના સ્થાન પર આવે છે પડકવનથી આગળ જઘાચારણવાળાની પણ ગતિ હોતી નથી

ચારણલબ્ધિસપન્ન સાધુજન પ્રભુએ વર્ણવેલા ગણિતાનુયોગને જાણીને પોતપોતાથી ગમ્ય દ્વીપવન આદિકને જોવા માટે ઉત્કઠાને વશવર્તી થઇને પોતપોતાની લબ્ધિને પ્રગટ કરે છે, અને ત્યા ત્યા જાય છે ભગવાને દ્વીપવન આદિકના સ્વરૂપ જેવા કહેલા છે તેવા જ તેઓ ત્યા જુએ છે, અને અપાર આનદથી પુલકિત થાય છે પ્રભુના અપાર જ્ઞાનની અતિશય સ્તુતિ કરે છે પછી ત્યાથી પાછા પોતાના સ્થાને આવી જાય છે આવીને અહી પણ ચૈત્યની અર્થાત્ પ્રભુના જ્ઞાનની સ્તુતિ કરે છે કેટલાએક મુનિ રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ વિવિધ પ્રકારની વિદ્યાઓના ધારણ કરવાવાળા હતા કેટલાએક મુનિજન

हरा आगासाइवाई,अप्पेगइया कणगावलितवोकम्मं पडिवण्णा,एवं एगावलिं खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्मं पडिवण्णा,अप्पेगइया

साइवाई' आकाशातिपातिन –आकाश–व्योम अतिपतन्ति–अतिक्रामन्ति–आकाशगामिविद्याप्रभावात्–ये ते तथा। 'अप्पेगइया कणगावलितवोकम्मं पडिवण्णा' अप्येकके कनकावलीतपःकर्म प्रतिपन्ना, 'एवं' एवम्–अनेन प्रकारेण 'एगावलिं' एकावलीं प्रतिपन्ना, एकावलीनामकतपःकर्मणः आकृतिरन्यग्रोक्ता–इति न सा विव्रियते। 'खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्मं पडिवण्णा' क्षुद्रक–सिंह–निष्क्रीडितम्–क्षुद्रक–लघु, सिंहनिष्क्रीडित–सिंहगमन तद्वत् यत्तपस्तत् सिंहनिष्क्रीडितम्, एतत्तपो वक्ष्यमाणमहासिंहनिष्क्रीडिताऽपेक्षया क्षुद्रकं, सिंहगमनञ्च अतिक्रान्तदेशाऽवलोकनतो भवति, एवमतिक्रान्ततपःसेवनेन अपूर्वतपसोऽनुष्ठानं यस्मिन् तत् सिंहनिष्क्री-

थे। कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो आकाशगामी थे। इनके पास आकाशगामिनी विद्या थी। उसके ही प्रभाव से ये आकाशमें उडते थे। (अप्पेगइया कणगावलितवोकम्मं पडिवण्णा एवं एगावलिं खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्मं पडिवन्ना) कितनेक ऐसे मुनिजन थे जो कनकावली तप को तपते थे, और कितनेक मुनिजन एकावली तप तपते थे। कितनेक ऐसे थे जो लघुसिंहनिष्क्रीडित तप की आराधना करते थे। इस तप के साथ "क्षुल्लक" पद का प्रयोग हुआ है सो महासिंहनिष्क्रीडित तपकी अपेक्षा समझना चाहिये। जिस प्रकार सिंह अपने द्वारा अतिक्रान्त देश को अवलोकन करते हुए आगे २ गमन करता है। उसी प्रकार इस तप में भी अतिक्रान्त तप के सेवन की अपेक्षा रखते हुए अपूर्व २ तपों का अनुष्ठान किया जाता है।

એવા હતા કે જે આકાશગામી હતા તેમની પાસે આકાશગામિની વિદ્યા હતી તેનાજ પ્રભાવથી તેઓ આકાશમા ઉડતા હતા (अप्पेगइया कणगावलितवोकम्मं पडिवण्णा, एवं एगावलिं खुड्डागसीहनिक्कीलियं तवोकम्मं पडिवन्ना) કેટલાએક એવા મુનિજનો હતા કે જે કનકાવલી તપ તપતા હતા, અને કેટલાક મુનિજન એકાવલી તપ તપતા હતા કેટલાક એવા હતા જે લઘુસિંહ–નિષ્ક્રીડિત તપની આરાધના કરતા હતા આ તપની સાથે "ક્ષુલ્લક" પદનો પ્રયોગ થયો છે, તે મહાસિંહનિષ્ક્રીડિત તપની અપેક્ષાએ સમજવો જોઈએ જે પ્રકારે સિંહ પોતાથી અતિક્રાત દેશને જોતો થકો આગળ આગળ ગમન કરે છે તેજ પ્રકારે આ તપમા પણ અતિક્રાત તપના સેવનની અપેક્ષા રાખતા અપૂર્વ અપૂર્વ તપોનુ અનુષ્ઠાન કરવામા આવે છે

महालय सीहनिक्कीलिय तवोकम्म पडिवण्णा, भद्दपडिमं महाभद्दपडिम सव्वओभद्दपडिम आयंबिलवद्धमाण तवोकम्मं पडिवण्णा, मासियं भिक्खुपडिम, एव दोमासियं पडिम, तिमासियं

डित तप कर्म प्रतिपन्ना, '**अप्पेगइया महाल्य सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवण्णा**' अप्येकके महासिंहनिष्क्रीडित तप कर्म प्रतिपन्ना, '**भद्दपडिम**' भद्र प्रतिमा '**महाभद्दपडिम**' महाभद्रप्रतिमा, '**सव्वओभद्दपडिम**' सर्वतोभद्रप्रतिमा प्रतिपन्ना, '**आयबिलवद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा**' आचामाम्लवर्द्धमानक तप-कर्म प्रतिपन्ना । '**मासिय भिक्खुपडिम**' मासिकीं भिक्षुप्रतिमा–मासपरिमाणा मासिकी ता भिक्षुप्रतिमाम्–अभिग्रहरूपाम्, तत्र हि मास यावदेका दत्ति–अविच्छिन्न-दानम्, अर्थात्–अविच्छिन्नधारया करस्थाल्यादिभ्य यद् भक्त पान च पतति सा

(**अप्पेगइया महालय सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना**) कितनेक मुनिजन महासिंह-निष्क्रीडित तप करते थे। (**भद्दपडिम महाभद्दपडिम सव्वओभद्दपडिम आयबिल-वद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा**) कितनेक मुनि ऐसे थे जो भद्रप्रतिमा, महाभद्र-प्रतिमा एव सर्वतोभद्रप्रतिमा–रूप तप का आराधन करते थे। कितनेक ऐसे भी थे जो आयबिलवर्द्धमान तप को करते थे। इनका विस्तृत वर्णन अन्य शास्त्रों में है। (**मासिय भिक्खुपडिम, एव दोमासिय पडिम तिमासिय पडिम जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा**) कितनेक मुनिराज ऐसे थे जो एकमासिक भिक्षुप्रतिमा के धारी थे। इस प्रतिमा मे एक महिने तक एक दत्ति होती है। भिक्षापात्र में अविच्छिन्नधारापूर्वक जो भिक्षा दाता के हाथ अथवा थाली आदिसे गिरती

(अप्पेगइया महालय सीहनीक्कीलिय तवोकम्म पडिवन्ना) કેટલાક મુનિજન મહાસિંહનિષ્ક્રીડિત તપ કરતા હતા (भद्दपडिम महाभद्दपडिम सव्वओभद्द पडिम आयबिलवद्धमाण तवोकम्म पडिवण्णा) કેટલાએક મુનિઓ એવા હતા કે જેઓ ભદ્રપ્રતિમા મહાભદ્રપ્રતિમા તેમજ સર્વતોભદ્રપ્રતિમા રૂપ તપનું આરાધન કરતા હતા કેટલાક એવા પણ હતા જે આયબિલ-વર્દ્ધમાન તપ કરતા હતા આનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન અન્ય શાસ્ત્રોમા છે (मासिय भिक्खु पडिम, एव दोमासिय पडिम तिमासिय पडिम जाव सत्तमासिय भिक्खुपडिम पडि वण्णा) કેટલાએક મુનિરાજ એવા હતા કે જે એકમાસિક ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારક હતા આ પ્રતિમામા એક મહીના સુધી એક દત્તિ થાય છે ભિક્ષા

पडिमं जाव सत्तमासियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा, पढमं सत्तराइं-दियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा जाव तच्चं सत्तराइंदियं भिक्खु-

दत्ति, एवं द्वितीयापि समस्यन्ता एकैकदत्तिवृद्धियुक्ता। एवं **'दोमासियं पडिमं'** द्वैमासिकीं प्रतिमाम् प्रतिपन्नाः। **'तिमासियं पडिमं'** त्रैमासिकीं प्रतिमां प्रतिपन्नाः। **'जाव सत्तमासियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा'** यावत् सप्तमासिकीं भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नाः। **'पढमं सत्तराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा जाव तच्चं सत्तराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा'** प्रथमां सप्तरात्रिन्दिवां भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नाः—यावत्तृतीयां सप्तरात्रिन्दिवां भिक्षुप्रतिमां प्रतिपन्नाः। तत्र सप्तरात्रिन्दिवा-

है उसका नाम दत्ति है। इस प्रकार १ महीने तक आहार की एक दत्ति और पानी की एक दत्ति ग्रहण की जाती है। इसी प्रकार दोमास प्रमाणवाली भिक्षुप्रतिमा को, तीन मास की प्रमाणवाली भिक्षुप्रतिमा को यावत् सातमास प्रमाणवाली भिक्षुप्रतिमा को पालन करनेवाले मुनिजन थे। द्विमासिक भिक्षुप्रतिमामें २ दत्तियाँ आहार की २ दत्तियाँ पानी की ली जाती है। इस क्रमिक वृद्धि से सातमास-प्रमाणवाली सप्तम-भिक्षुप्रतिमा में ७ दत्तियाँ आहार की और सात दत्तियाँ पानी की ली जाती हैं। **(पढमं सत्तराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा जाव तच्चं सत्तराइंदियं भिक्खुपडिमं पडिवन्ना)** और पहली सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा के, दूसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा के, तथा तीसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमा के धारी थे। इन तीनों-

પાત્રમાં અવિચ્છિન્ન-ધારાપૂર્વક જે ભિક્ષા દાતાના હાથે અથવા થાળીથી પડે છે તેનું નામ દત્તિ છે. આ પ્રકારે એક મહિના સુધી આહારની એક દત્તિ અને પાણીની એક દત્તિ ગ્રહણ કરાય છે. એ પ્રકારે બે માસના પ્રમાણ વાળી ભિક્ષુ-પ્રતિમાનું, ત્રણ માસ પ્રમાણવાળી ભિક્ષુપ્રતિમાનું, યાવત્ સાત માસ પ્રમાણ વાળી ભિક્ષુપ્રતિમાનું પાલન કરવાવાળા મુનિજન હતા. દ્વિમાસિકભિક્ષુપ્રતિમામાં ૨ દત્તિ આહારની, ૨ દત્તિ પાણીની લેવામાં આવે છે. આ પ્રકારે ક્રમિક વૃદ્ધિથી સાત માસના પ્રમાણવાળી સપ્તમ ભિક્ષુપ્રતિમામાં ૭ દત્તિ આહારની અને ૭ દત્તિ પાણીની લેવામાં આવે છે. (પઢમં સત્તરાઇન્દિયં ભિક્ખુપડિમં પડિવણ્ણા જાવ તચ્ચં સત્તરાઇન્દિયં ભિક્ખુપડિમં પડિવન્ના) અને પહેલી સાત દિવસ રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાના, બીજી સાત દિવસ-રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાના તથા ત્રીજી સાત દિવસરાતની ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારક હતા. આ ત્રણેય સાત દિવસ-રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાઓની વિધિ આ પ્રકારે છે—

पडिमं पडिवण्णा, अहोराइदियं भिक्खुपडिमं पडिवण्णा, एक-

सप्त रात्रिंदिवानि=अहोरात्रा यस्या सा सप्तरात्रिन्दिवा-सप्ताऽहोरात्रप्रमाणा। प्रथमाया च चतुर्थचतुर्थेन पानकाऽऽहारनिरहित उत्तानको वा पार्श्वशायी वा निषद्योपगतो वा ग्रामादिभ्यो बहिर्विहरति। द्वितीया सप्तरात्रिन्दिवाऽप्येवंविधैव, नवरम्-दण्डाऽऽयतो वा लगण्डशायी वा उत्कुटुको वा विहरति। एवं तृतीया सप्तरात्रिंदिवाऽपि, नवरं वीराऽऽसनिको वा गोदोहिकास्थितो वा आम्रकुब्जको वाऽऽस्ते। 'अहोराइदियं भिक्खुपडिमं

सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमाओं की विधि इस प्रकार है-प्रथम सप्तरात्रिन्दिव भिक्षुप्रतिमा मे-अष्टमी भिक्षुप्रतिमा में-एकान्तर चउविहार उपवास करते हुए ग्राम से बाहर कायोत्सर्ग करे, और तीन आसन करे। उनके नाम (१) उत्तानासन=चित्त होकर सोना (२) एकपार्श्वासन=एक करवट से सोना, और (३) निषद्यासन-पर्यङ्कासन से रहना। दूसरी और तीसरी सात दिनरात की भिक्षुप्रतिमायें-नवमी तथा दसमी भिक्षुप्रतिमायें भी इसी प्रकार की है। केवल आसन के भेद है। नौमी के तीन आसन-दण्डासन, लगण्डासन, उत्कुटुकासन। (१) दण्डासन=दण्ड के समान सीधे शयन करना। (२) लगण्डासन=टेडे काठ के जैसे शयन करना अर्थात् मस्तक और एँडी को पृथ्वी पर सटा कर पीठ को अधर रख कर सोना, (३) उत्कुटुकासन=पैरों के बल बैठना। दसमी के तीन आसन-वीरासन, गोदोहिकासन, आम्रकुब्जकासन। (१) वीरासन=पृथ्वी पर पैर रख कर सिंहा-

પ્રથમ સપ્તરાત્રિ દિવ ભિક્ષુપ્રતિમામા-અષ્ટમી ભિક્ષુપ્રતિમામા-એકાન્તર ચૌવિહાર ઉપવાસ કરતા ગામથી બહાર જઈ કાયોત્સર્ગ કરવો અને ત્રણ આસન કરવા તેમના નામ-(૧) ઉત્તાનાસન-ચિત્તા થઈને સુવુ (૨) એકપાર્શ્વાસન-એક પડખે રહી સુવુ, અને (૩) નિષદ્યાસન-પર્યંકાસનથી રહેવુ બીજી અને ત્રીજી સાત દિવસ-રાતની ભિક્ષુપ્રતિમાઓ-નૌમી અને દશમી ભિક્ષુપ્રતિમાઓ-પણ આ પ્રકારની છે કેવલ આસનમા ફેર છે નવમી પ્રતિમાના ત્રણ આસન-દડાસન, લગડાસન, ઉત્કુટુકાસન (૧) દડાસન-દડની પેઠે સીધા સુઈ જવુ, (૨) લગડાસન-વાકા લાકડાની પેઠે શયન કરવુ અર્થાત્ માથુ અને એડી (પાની) ને પૃથ્વીપર લગાડી પીઠને અધર રાખી સુવુ, (૩) ઉત્કુટુકાસન-પગના બલથી (ઉભડક પગે) બેસવુ.

દશમી પ્રતિમાના ત્રણ આસન-વીરાસન, ગોદોહિકાસન, આમ્રકુબ્જ કાસન (૧) વીરાસન-પૃથ્વીપર પગ રાખીને સિંહાસન પર બેઠેલાની પેઠે

राइंदियं भिक्खुपडिम पडिवण्णा, सत्तसत्तमियं भिक्खुपडिमं,

पडिवण्णा ' अहोरात्रिंदिवा भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना—आहोरात्रिकीमित्यर्थ । अत्र—रात्रिन्दिवशब्दो रात्रिपरो बोध्य । अस्यात्र षष्ठोपवासिको ग्रामाद्बहिः प्रलम्बभुजस्तिष्ठति । ' एगराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा ' एकरात्रिन्दिवाम्=एकरात्रप्रमाणा भिक्षुप्रतिमा प्रतिपन्ना, अत्रापि 'रात्रिन्दिव' शब्दो रात्रिपरो बोध्य । अस्या चाऽष्टमभक्तिको ग्रामाद् बहिरीषदवनतगात्रोऽनिमिषनयन शुष्कपुद्गलनिबद्धदृष्टिर्जिनमुद्रास्थापि-

सन पर बैठे हुए के समान घुटने अलग २ रखकर बिना सहारे स्थिर रहना, (२) गोदोहिकासन—गोदोहिक के समान बैठना अर्थात् जैसे गाय दुहने वाला जब दूध दुहता है तब वह अपने दोनों पैरों के अग्रभाग के सहारे बैठता है, उसी प्रकार बैठना। (३) आम्रकुब्जकासन=आम्रफल के समान कुबडे होकर स्थिर रहना। आठवी नौमी दशमी प्रतिमा मे तीन २ आसन बताये है, उन तीन तीन म से किसी एक आसन से रहे। तथा (अहोराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) ग्यारहवीं अहोरात्रिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। इसमें चउविहार बेला किया जाता है, और गाम के बाहर आठ प्रहरों तक काउसग किया जाता है। (एक्कराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) बारहवीं एकरात्रिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। इसमे चउविहार तेले के दिन गाम से बाहर श्मशान भूमि म जाकर किसी एक पुदगल पर दृष्टि स्थिर करके चार प्रहरों तक कायोत्सर्ग किया जाता है । इन सभी प्रतिमाओं—अभिग्रहविशेषों मे सभी का

ગોઠણો જુદા જુદા રાખીને ટેકો લીધા વિના સ્થિર રહેવુ, (૨) ગોદોહિકાસન-ગોદોહિકની પેઠે બેસવુ અર્થાત્ જેમ ગાય દોહવાવાળો જ્યારે દૂધ દોહે છે ત્યારે તે પોતાના બન્ને પગના અગ્રભાગને ટેકે બેસે છે, તેવી જ રીતે બેસવુ (૩) આમ્રકુબ્જકાસન-આમ્રફલની પેઠે કુબડા થઈને સ્થિર રહેવુ આઠમી નોમી અને દશમી પ્રતિમામા ત્રણ ત્રણ આસન બતાવ્યા છે તે ત્રણ ત્રણમાથી કોઈ પણ એક આસનથી રહેવુ તથા (अहोराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) અહોરાત્ર દિવસરાતની અગ્યારમી ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આમા ચૌવિહાર છઠ કરાય છે, અને ગામની બહાર આઠ પહોરનો કાઉસગ કરાય છે (एकराइदिय भिक्खुपडिम पडिवण्णा) બારમી એકરાત્રિક ભિક્ષુ પ્રતિમાના ધારક હતા આમા ચૌવિહાર તથા અઠ્ઠમને દિવસે ગામથી બહાર શ્મશાન ભૂમિમા જઈને એક પુદ્ગલપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરીને કાયોત્સર્ગ કરાય છે આ બધી પ્રતિમાઓમા

तपाद् प्रलम्बितभुजस्तिष्ठति। एतासु प्रतिमासु न सर्वेषामधिकारः, किन्तु विशिष्टसंहननवतामेव। आह च, 'पडिवज्जइ एयाओ, संघयणधिइजुओ महासत्तो। पडिमाउ भावियप्पा सम्मं गुरुणा अणुन्नाओ॥ १॥ इति, 'सत्तसत्तमियं भिक्खुपडिमं' सप्तसप्तमिका भिक्षुप्रतिमा—सप्त सप्तमानि दिनानि यस्यां सा सप्तसप्तमिका, इयं च सप्तभिर्दिनानां सप्तकैर्भवति अर्थात्—सप्तभिः सप्ताहैरिति। तत्र च प्रथमदिने एका दत्तिर्भक्तस्य, एकैव दत्तिः पानकस्य, एवं द्वितीयादिषु दिनेषु क्रमेणैकैकदत्तिवृद्ध्या सप्तमदिने सप्त दत्तयः। एवम्

अधिकार नहीं है, किन्तु विशिष्ट संहननवाले ही इन प्रतिमाओं का आराधन कर सकते है। कहा भी है–'पडिवज्जइ एयाओ, संघयण–धिइ–जुओ महासत्तो। पडिमाउ भावियप्पा, सम्मं गुरुणा अणुन्नाओ॥" छाया–प्रतिपद्यते एताः संहनन धृतियुतो महासत्त्वः। प्रतिमा भावितात्मा, सम्यग्गुरुणा अनुज्ञातः॥ अर्थात्–महासत्त्वशाली, संहनन और धैर्य से युक्त भावितात्मा मुनिजन ही गुरु से सम्यक् अनुज्ञात होकर इन प्रतिमाओं को स्वीकार करते है। तथा (सत्तसत्तमियं भिक्खुपडिमं) सात है सातवें दिन जिसमे ऐसी भिक्षुप्रतिमा के अर्थात् ऊनपचास दिन की भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह प्रतिमा सातसप्ताहों मे की जाती है। इसमे प्रथम सप्ताह के प्रथमदिन मे एक दत्ति आहार की और एक दत्ति पानी की ली जाती है, द्वितीय दिन मे दो दत्तियाँ आहार की और दो दत्तियाँ पानी की ली जाती है। इसी तरह प्रतिदिन एक एक दत्ति की वृद्धि से सातवे दिन सात दत्तियाँ आहार की और

અભિગ્રહ વિશેષોમા બધાનો અધિકાર નથી, પરંતુ વિશિષ્ટસંહનનવાળા જ આ બધી પ્રતિમાઓનું આરાધન કરી શકે છે કહ્યું પણ છે–

" पडिवज्जइ एयाओ, संघयण–धिइ–जुओ महासत्तो।
पडिमाउ भावियप्पा, सम्मं गुरुणा अणुन्नाओ "॥

छाया—प्रतिपद्यते एताः संहनन–धृतियुतो महासत्त्वः।
प्रतिमा भावितात्मा, सम्यग्गुरुणा अनुज्ञातः॥

અર્થાત્ મહાસત્ત્વશાલી સંહનન અને ધૈર્યથી યુક્ત ભાવિતાત્મા મુનિજન સમ્યક્ અનુજ્ઞાત થઈને અર્થાત્ ગુરૂની આજ્ઞા લઈને, પ્રતિમાઓનો સ્વીકાર કરે છે તથા (सत्तसत्तमियं भिक्खुपडिमं) સાતછે સાતમો દિવસ જેમા એવી ભિક્ષુપ્રતિમાના અર્થાત્ ઓગણપચાસ દિવસની ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારક હતા, આ પ્રતિમા સાત સપ્તાહોમા કરાય છે તેમા પ્રથમ સપ્તાહના પ્રથમ દિવસે એક દત્તિ આહારની અને એક દત્તિ પાણીની લેવાય છે બીજે

अट्ठअट्ठमियं भिक्खुपडिमं, णवणवमियं भिक्खुपडिमं, दसदस-

'अट्ठअट्ठमियं' 'भिक्खुपडिमं' अष्टाऽष्टमिका भिक्षुप्रतिमाम्, 'णवणवमियं' नवनवमिका भिक्षुप्रतिमाम्, 'दसदसमियं' दशदशमिका भिक्षुप्रतिमाम्, नवरम्—दत्तिवृद्धि

सात दत्तियाँ पानी की ली जाती है। इसी प्रकार दूसरे सप्ताह से लेकर सातवे सप्ताह तक की दत्तियों के विषय मे भी समझना चाहिये। इस प्रकार आहार और पानी की सब दत्तियाँ ३९२ होती है। तथा (अट्ठअट्ठमियं भिक्खुपडिमं) अष्टाष्टमिक भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा आठ अष्टाहों मे अर्थात् चौसठ दिनों मे की जाती है। इसमे प्रथम अष्टाह के प्रथम दिन मे एकदत्ति आहार की और एक दत्ति पानी की ली जाती है। प्रत्येक दिन मे एक एक दत्ति की वृद्धि होने के कारण आठवें दिन मे आठ दत्तियाँ आहार की और आठ दत्तियाँ पानी की ली जाती हैं। इसी प्रकार अवशिष्ट सातों अष्टाहों के बारे मे भी समझना चाहिये। इस प्रकार आहार और पानी की कुल दत्तियाँ ५७६ होती है। तथा (नवनवमियं भिक्खुपडिमं) नवनवमिका भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा नौ नवाहों मे, अर्थात् ८१ दिनों मे पूरी होती है। प्रत्येक नौ दिनों के अंतिम दिन मे एक एक दत्ति की वृद्धि होने से नौ दत्तियाँ आहार की और नौ दत्तियाँ पानी की होती है।

દિવસે બે દત્તિ આહારની અને બે દત્તિ પાણીની લેવાય છે એવી રીતે પ્રતિદિન એક એક દત્તિના વધારાથી સાતમે દિવસે ૭ દત્તિ આહારની અને ૭ દત્તિ પાણીની લેવાય છે આ પ્રકારે બીજા સપ્તાહથી લઈને ૭ મા સપ્તાહ સુધીની દત્તિઓના વિષયમા પણ સમજી લેવુ જોઈએ આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની બધી દત્તિઓ ૩૯૨ થાય છે તથા (अट्ठअट्ठमियं भिक्खुपडिमं) અષ્ટાષ્ટમિક ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા આઠ અષ્ટાહોમા અથાત્ ચોસઠ દિવસોમા કરાય છે તેમા પ્રથમ અષ્ટાહના (અઠવાડિયાના) પ્રથમ દિવસે એક દત્તિ આહારની અને એક દત્તિ પાણીની લેવાય છે પ્રત્યેક દિવસે એક એક દત્તિનો વધારો થવાના કારણે આઠમે દિવસે આઠ દત્તિઓ આહારની અને આઠ દત્તિઓ પાણીની લેવાય છે એજ પ્રકારે બાકીના ૭ અષ્ટાહો (અઠવાડિયા) ના બારામા પણ સમજવુ જોઈએ એવી રીતે આહાર અને પાણીની કુલ દત્તિઓ ૫૭૬ થાય છે તથા (नवनवमियं भिक्खुपडिमं) નવનવમિકા ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા નવનવાહોમા અથાત ૮૧ દિવસોમા પૂરી થાય છે પ્રત્યેક નવ

मियं भिक्खुपडिमं, खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा, महल्लिय मोय-पडिमं पडिवण्णा, जवमज्झं चदपडिम पडिवण्णा, वइर-

सत्याक्रमेण कार्या। केचित् 'खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा' क्षुल्लिका मोक प्रतिमा प्रतिपन्ना, अस्या क्षुल्लकत्व महत्यपेक्षया बोध्यम्। तथा 'महल्लिय मोय पडिम पडिवण्णा' महती मोकप्रतिमा प्रतिपन्ना। अनयो प्रतिमयोर्व्याख्या ग्रन्थान्तरे विलोकनीया। 'जवमज्झ' चदपडिम पडिवण्णा' यवमध्या चन्द्रप्रतिमा प्रतिपन्ना—यवस्येव मध्य यस्या सा यवमध्या, चन्द्र इव कलावृद्धिहानिभ्या या प्रतिमा सा चन्द्रप्रतिमा, तथा हि शुक्लप्रतिपदि—एक कवलम् अभ्यवहृत्य प्रतिदिनमेकैक

इस प्रकार आहार और पानी की सब दत्तियाँ ८१० होती है। तथा (दसदसमिय भिक्खुपडिम) दशदशमिका भिक्षुप्रतिमा के धारक थे। यह भिक्षुप्रतिमा दश दशाहों मे, अर्थात् सौ दिनों मे पूरी होती हे। इसमे प्रत्येक दशवें दिनमें दस दत्तियाँ आहार की और दस दत्तियाँ पानी की होती हैं। इस प्रकार आहार और पानी की कुल दत्तियाँ ११०० होती है। कितनेक मुनिजन (खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा) क्षुल्लक मोकप्रतिमा के धारक थे। तथा—(महल्लिय मोयपडिम पडिवण्णा) महामोकप्रतिमा के धारक थे। तथा कितनेक मुनिजन (जवमज्झ चदपडिम पडिवण्णा) यवमध्य चन्द्र-प्रतिमा के धारक थे। इस प्रतिमा मे शुक्ल पक्ष की एकम तिथि मे एक कवल आहार किया जाता है। प्रतिदिन एक एक कवल की वृद्धि से पूर्णिमा मे १५ कवल आहार

दिवसोना अतना दिवसे એક એક દત્તિની વૃદ્ધિ થવાથી નવ દત્તિઓ આહારની અને નવ દત્તિઓ પાણીની થાય છે આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની બધી દત્તિઓ ૮૧૦ થાય છે તથા (दसदसमिय भिक्खुपडिम) દશદશમિકા ભિક્ષુપ્રતિમાના ધારકો હતા આ ભિક્ષુપ્રતિમા દશ દશાહોમા અર્થાત સો દિવસોમા પૂરી થાય છે એમા પ્રત્યેક દશમા દિવસે દશ દત્તીઓ આહારની અને દશ દત્તિઓ પાણીની હોય છે આ પ્રકારે આહાર અને પાણીની કુલ દત્તિઓ ૧૧૦૦ થાય છે કેટલાક મુનિજન (खुड्डिय मोयपडिम पडिवण्णा) ક્ષુલ્લકમોકપ્રતિમાના ધારક હતા તથા (महल्लिय मोयपडिम पडिवण्णा) મહામોક પ્રતિમાના ધારક હતા તથા કેટલાક મુનિજન (जवमज्झ चदपडिम पडिवण्णा) યવમધ્યચદ્રપ્રતિમાના ધારક હતા આ પ્રતિમામા શુકલપક્ષની એકમ તિથિમા એક કોળિઆનો આહાર કરાય છે પ્રતિદિન એક એક કોળિઆનો વધારો

मज्झ चदपडिमं पडिवण्णा, विवेगपडिम विओसग्गपडिमं उव-

कवलवृद्धया पञ्चदश पौर्णमास्या, कृष्णप्रतिपदि च पञ्चदशैव भुक्त्वा द्वितीयादौ प्रतिदिनम् एकैककवलहान्या अमावास्यायामेकमेव यस्या भुङ्क्ते सा स्थूलमध्यत्वाद् यवमध्येति ता प्रतिपन्ना । 'वइर-(वज्ज)मज्झ चदपडिम पडिवण्णा' वज्रमध्या चन्द्रप्रतिमा प्रतिपन्ना —वज्रस्येव मध्य यस्या सा तथा, यस्या हि कृष्णप्रतिपदि पञ्चदश कवलान् भुक्त्वा तत प्रतिदिनमेकैकहान्या अमावास्यायामेक, शुक्लप्रतिपद्यपि एकमेव, ततो द्वितीयादौ पुनरेकैकवृद्धया पौर्णमास्या पञ्चदश भुङ्क्ते सा तनुमध्यत्वाद् वज्रमध्या इति ता प्रति-

किया जाता है। तथा कृष्णपक्ष की एकम तिथि मे १५ कवल आहार किया जाता है, और द्वितीया से एक एक कवल घटाने से अमावास्या तिथि में मात्र एक कवल आहार किया जाता है। जैसे—यव का मध्यभाग स्थूल होता है, उसी प्रकार इस प्रतिमा का भी मध्यभाग पूर्णिमा और कृष्ण पक्षकी एकम, पन्द्रह पन्द्रह कवल आहार-लेने के कारण स्थूल है। इसलिये इस प्रतिमा को '**यवमध्यचन्द्रप्रतिमा**' कहते हैं। तथा—कितनेक मुनिजन (**वइरमज्झ चदपडिम पडिवण्णा**) वज्रमध्य चन्द्रप्रतिमा को धारण किये हुए थे। यह प्रतिमा कृष्णपक्ष की एकम के दिन पन्द्रह कवल आहार कर के प्रारम्भ की जाती है। प्रतिदिन एक एक कवल घटाने से अमावास्या मे एक कवल तथा—शुक्लपक्ष की एकमतिथि मे एक कवल आहार किया जाता है। फिर प्रतिदिन एक एक कवलकी वृद्धि से पूर्णिमा के दिन पन्द्रह कवल आहार लिया जाता

કરવાનો હોવાથી પૂનમના દિવસે ૧૫ કોળિઆનો આહાર કરાય છે, તથા કૃષ્ણપક્ષની એકમ તિથિએ ૧૫ કોળિઆનો આહાર કરાય છે, અને બીજથી એક એક કોળિઆનો આહાર ઘટાડતા અમાવાસ્યા તિથિમા માત્ર એક કોળિઆનો આહાર કરાય છે જેમ યવનો મધ્યભાગ સ્થૂલ હોય છે તેવી જ રીતે આ પ્રતિમામા પણ મધ્યભાગ પૂનમ અને કૃષ્ણપક્ષની એકમ, પદર પદર કોળિઆ આહાર લેવાને કારણે, સ્થૂલ છે, તેથી આ પ્રતિમાને 'યવમધ્ય ચદ્રપ્રતિમા' કહે છે તથા કેટલાક મુનિજન (वइरमज्झ चदपडिम पडिवण्णा) વજ્રમધ્યચદ્રપ્રતિમાને ધારણ કરવાવાળા હતા આ પ્રતિમા કૃષ્ણપક્ષની એકમને દિવસે પદર કોળિઆ આહાર લઈને શરૂ કરાય છે પ્રતિદિન એક એક કોળિઓ આહાર ઘટાડતા અમાવાસ્યાને દિવસે એક કોળિઓ તથા શુક્લ પક્ષની એકમ તિથિએ એક કોળિઓ આહાર કરાય છે પછી પ્રતિદિન

हाणपडिम पडिसलीणपडिम पडिवण्णा सजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरति ॥ सू २४ ॥

पन्ना । तथा-केचित् 'विवेगपडिम' विवेकप्रतिमा-विवेचनं विवेकः=त्यागः, स च आन्तराणां कषायादीनां बाह्यानां च गणशरीरानुचितभक्तपानादीनाम्, तस्य प्रतिमा=प्रतिपत्तिर्विवेकप्रतिमा ताम्, 'विओसग्गपडिम' व्युत्सर्गप्रतिमा=कायोत्सर्गप्रतिमाम्, 'उवहाणपडिम' उपधानप्रतिमाम्-मोक्षं प्रति उप=सामीप्येन दधाति=नयतीत्युपधानम्-अनशनादिकं तपस्तद्विषया प्रतिमा=अभिग्रहस्ताम्, तथा 'पडिसलीणपडिम' प्रतिसंलीनप्रतिमा=क्रोधादिनिरोधाऽभिग्रहं 'पडिवण्णा' प्रतिपन्नाः सयमेन तपसा आत्मानम् भावयन्तः विहरन्ति ॥ सू० २४ ॥

है। जैसे वज्रका मध्यभाग पतला होता है उसी प्रकार इस प्रतिमा का भी मध्यभाग अमावास्या और शुक्लपक्ष की एकम, एक एक कवल आहार लेने के कारण पतला है, इसीलिये इस प्रतिमा को 'वज्रमध्यचन्द्रप्रतिमा' कहते है। तथा कितनेक मुनिजन 'विवेगपडिम' विवेकप्रतिमाके अर्थात् आभ्यन्तरिक कषायादिकों के, तथा-गण, स्वशरीर और अकल्पनीय भक्तपानादिकों के त्याग की प्रतिमा के, 'विओसग्गपडिम' व्युत्सर्गप्रतिमा के, अर्थात् कायोत्सर्गप्रतिमा के, 'उवहाणपडिम' उपधान प्रतिमा के अर्थात् अनशनादिरूप उग्र तपस्या की प्रतिमा के, तथा-(पडिसलीणपडिम) प्रतिसलीन प्रतिमा के अर्थात् क्रोध आदि कषायों के निरोध करने के अभिग्रह के (पडिवण्णा) धारक थे। पूर्वोक्त सभी प्रकार के मुनिराज सत्रह प्रकार के सयम से

એક એક કોળિઓ વધારતા જઈ પૂનમને દિવસ પદર કોળિઆ આહાર લેવાય છે જેમ વજ્રનો મધ્યભાગ પાતળો હોય છે તેવી જ રીતે આ પ્રતિમામા પણ મધ્યભાગ-અમાવાસ્યા અને શુક્લ પક્ષની એકમ, એક એક કોળિઓ આહાર લેવાના કારણે પાતળો છે, એ માટે જ આ પ્રતિમાને "વજ્રમધ્ય-ચદ્રપ્રતિમા" કહેવાય છે તથા કેટલાએક મુનિજન (विवेगपडिम) વિવેક પ્રતિમાના અર્થાત આભ્યતરિક કષાય આદિના, તથા-ગણના, પોતાના શરીરના અને અકલ્પનીય ભોજન પાન આદિના ત્યાગની પ્રતિમાના (विओसग्गपडिम) વ્યુત્સર્ગપ્રતિમા એટલે કાયોત્સર્ગપ્રતિમાના, (उवहाणपडिम) ઉપધાનપ્રતિમાના અર્થાત્ અનશન આદિરૂપ ઉગ્ર તપસ્યાની પ્રતિમાના, તથા (पडिसलीणपडिम) પ્રતિસલીનપ્રતિમાના અર્થાત્ ક્રોધ આદિ કષાયોના નિરોધ કરવાના અભિગ્રહના (पडिवण्णा) ધારક હતા પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકારના મુનિરાજ સત્તર પ્રકારના સય-

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीर-स्स अंतेवासी बहवे थेरा भगवंतो जाइसंपण्णा कुलसंपण्णा बलसंपण्णा रूवसंपण्णा विणयसंपण्णा णाणसंपण्णा दंसणसंपण्णा

टीका—'तेणं कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतेवासी' अन्तेवासिनः—शिष्याः बहवः स्थविराः = चिरतरकालपालितश्रामण्यपर्यायाः, भगवन्तः=संयमशोभाशालिनः, एषां विशेषणान्याह—'जाइसंपण्णा' जातिसम्पन्नाः-उत्तममातृकवंशयुक्ताः, एवम् 'कुलसंपण्णा' कुलसम्पन्नाः—श्रेष्ठपैतृकवंशयुक्ताः, 'बलसंपण्णा' बलसम्पन्नाः—बलं—संहननसमुत्थितं पराक्रमः, तेन सम्पन्नाः-युक्ताः, 'रूवसंपण्णा' रूपसम्पन्नाः—रूपम्—आकृतिः-सुन्दराऽऽकारस्तेन युक्ताः। 'विण-

तथा बारह प्रकार के तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे॥ सू० २४॥

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि.

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उसकाल उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे थेरा भगवंतो) श्रमण भगवान् महावीर के अन्तेवासी—शिष्य अनेक स्थविर भगवन्त थे। दीक्षापर्याय से युक्त एवं धर्म से प्रचलित को पुनः धर्म में स्थिर करनेवाले को स्थविर कहते हैं। संयमशोभासे जो युक्त हों उन्हें 'भगवन्त' कहते हैं। ये (जाइसंपण्णा) जातिसंपन्न—उत्तममातृवंश के थे, और (कुलसंपण्णा) कुल—सम्पन्न—उत्तमपितृवंश के थे। (बलसंपण्णा) संहनननामकर्मसे प्राप्त बल से विशिष्ट थे। (रूवसंपण्णा) सुन्दर आकृतिवाले थे। (विणयसंपण्णा)जिससे अष्टविध कर्ममल

મથી તથા બાર પ્રકારના તપથી આત્માને ભાવિત કરતા વિચરતા હતા (સૂ. ૨૪)

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ઈત્યાદિ

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાલ તે સમયમાં (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे थेरा भगवंतो) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના અંતેવાસી—શિષ્ય અનેક સ્થવિર ભગવંતો હતા. ધર્મથી ચલાયમાન થતા સાધુઓને ફરીથી ધર્મમાં સ્થિર કરવાવાળાને સ્થવિર કહે છે. જે સંયમ-શોભાવાળા હોય તેમને ભગવંત કહે છે. તેઓ (जाइसंपण्णा) જાતિસંપન્ન—ઉત્તમ માતૃવંશના હતા, અને (कुलसंपण्णा) કુલસંપન્ન—ઉત્તમ પિતૃવંશના હતા (बलसंपण्णा) સંહનનનામકર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ બલવડે વિશિષ્ટ હતા. (रूवसंपण्णा) સુંદર આકૃતિવાળા હતા. (विणयसंपण्णा) જેનાથી

चरित्तसंपण्णा लज्जासंपण्णा लाघवसंपण्णा ओयंसी तेयंसी

यसंपण्णा' विनयसम्पन्ना –विनीयतेऽपनीयते- सक्लेशकारकमष्टविधं कर्म येन स विनय – अभ्युत्थानादि–गुरुसेवालक्षणं तेन युक्ता, 'णाणसंपण्णा' ज्ञानसम्पन्ना, ज्ञानं=श्रुतचारित्रलक्षणं तेन युक्ता, 'दंसणसंपण्णा' दर्शनसम्पन्ना –दर्शनं–सम्यक्त्वं तेन युक्ता 'चरित्तसंपण्णा' चरित्रसम्पन्ना चरित्रं-समितिगुप्त्यादिकं तेन युक्ता, 'लज्जासंपण्णा' लज्जा-सम्पन्ना लज्जा–संयमविराधनायां हृदयसंकोचरूपा तया युक्ता, 'लाघवसंपण्णा' लाघवसम्पन्ना लाघवं द्रव्यतो ऽल्पोपधिता, भावतो गौरवत्रयत्याग –तेन युक्ता, 'ओयंसी' ओजस्विन, ओजो-मानसी शक्तिस्तद्वन्त, 'तेयंसी' तेजस्विन –तेज अन्तर्बहिर्देदीप्यमानत्वं तेजोलेश्यादि वा तद्वन्त, 'वच्चंसी' वचस्विन, वच आदेयवचन–सौभाग्याद्युपेतमेषामस्तीति ते वचस्विन,

अपनीत–नष्ट होता है वह विनय है, ऐसे विनय से युक्त थे। गुरुओं के आने एवं जाने आदि पर खडे होना इत्यादिक क्रियाएँ सब विनय के ही अन्तर्गत है। (**णाणसंपण्णा**) विशिष्टज्ञान से संपन्न थे। (**दंसण-संपण्णा**) विशिष्टदर्शनसे–सम्यक्त्व से संपन्न थे। (**चरित्तसंपण्णा**) समिति–गुप्ति–आदिरूप चारित्र से संपन्न थे। (**लज्जा संपन्ना**) संयमविराधनामें जो स्वाभाविक हृदयका संकोच उसे लज्जा कहते हैं, उससे वे युक्त थे। (**लाघवसंपण्णा**) अल्प–उपधिरूप द्रव्यलाघव एवं तीन गौरवका परित्यागरूप भावलाघव से युक्त थे। (**ओयंसी**) ये ओजस्वी थे, अर्थात् तप और संयम के प्रभाव से युक्त थे। (**तेयंसी**) ये तेजस्वी थे, अर्थात् भीतर और बाहर देदीप्यमान थे, अथवा द्रव्यभावरूप तेजोलेश्या आदिसे युक्त थे। (**वच्चंसी**) ये आदेयवचन से,

અષ્ટવિધ કર્મમલ અપનીત–નષ્ટ થાય છે તેને વિનય કહે છે એવા વિનયથી યુક્ત હતા ગુરૂઓ આવે તેમ જ જાય ત્યારે ઉભા થવું વિગેરે ક્રિયાઓ બધી વિનયની જ અંતર્ગત છે (णाणसंपण्णा) વિશિષ્ટજ્ઞાનવાળા હતા (दंसणसंपण्णा) વિશિષ્ટ દર્શનથી–સમ્યક્ત્વથી સંપન્ન હતા (चरित्तसंपण्णा) સમિતિગુપ્તિ–આદિરૂપ ચારિત્રથી સંપન્ન હતા (लज्जासंपण्णा) સંયમવિરાધનામાં જે સ્વાભાવિક હૃદયનો સંકોચ થાય તેને લજ્જા કહે છે તેનાથી યુક્ત હતા (लाघवसंपण्णा) અલ્પ–ઉપધિરૂપ દ્રવ્યલાઘવ તેમજ ત્રણ ગૌરવના પરિત્યાગરૂપ ભાવલાઘવથી યુક્ત હતા (ओयंसी) તેઓ ઓજસ્વી હતા, અર્થાત્ તપ અને સંયમના પ્રભાવવાળા હતા (तेयंसी) તેઓ તેજસ્વી હતા અર્થાત્ અંદર અને બહાર દેદીપ્યમાન હતા, અથવા દ્રવ્યભાવરૂપ તેજોલેશ્યા આદિવાળા હતા (वच्चंसी) તેઓ આદેયવચનવાળા, અથવા તપ સંયમના

वच्चसी जियकोहा जियमाणा जियमाया जियलोभा जिइंदिया जियणिद्दा जियपरीसहा जीवियास-मरण-भय-विप्पमुक्का वय-

अथवा-वर्च तेज प्रभाव-तद्वन्तो वर्चस्विन । 'जससी' यशस्विन तप सयमसमाराधनख्यातिप्राप्ता । 'जियकोहा' जितक्रोधा -जित क्रोधो यैस्ते जित क्रोधा , क्रोधजय -उदयप्राप्तक्रोधनिष्फलीकरणतो ज्ञातव्य । 'जियमाणा' जितमाना , तत्र मान -मन्यतेऽनेनेति मान -अभिमान -ज्ञानादिना अहमनुपमोऽस्मीत्यभिमानरूप -गर्व इति यावत् । 'जियमाया' जितमाया - तत्र माया-परवञ्चनाभिप्रायेण शरीराकारनपथ्यमनोवाक्कायकौटिल्यकरणरूपा, सा जिता यैस्ते तथा, उदयप्राप्तपरवञ्चनकर्मनिष्फलीकारका , 'जियलोभा' जितलोभा 'जिइंदिया' जितेन्द्रिया 'जियणिद्दा' जितनिद्रा 'जियपरीसहा' जितपरीषहा 'जीवियास-मरण-भय-विप्पमुक्का' जीविताऽऽशा-मरण-भय-विप्रमुक्ता -जीवितस्य-प्राण-

अथवा तपसयमके प्रतापसे युक्त थे। (जससी) ये यशस्वी थे, अर्थात् तप और सयमकी आराधना से प्रसिद्धि पाये हुए थे। (जियकोहा) क्रोधको जिन्होंने जीत लिया था। (जियमाणा) मानको जिन्होंने दूर कर दिया था, अर्थात् " मै ज्ञानादिक गुणोंसे अनुपम हूँ" इस प्रकार अभिमानरूप गर्वको जिन्होंने परास्त कर दिया था। (जियमाया) दूसरोंको वचन करनेके अभिप्रायसे वेष बनाना, एव मन-वचन और कायको कुटिलतामे परिणत करना इसका नाम माया है, इस मायाका भी जिन्होंने अपनी शुभपरिणति द्वारा निवारण कर दिया था। (जियलोभा) इसी प्रकार लोभको भी जिन्होंने नष्ट कर दिया था। (जिइंदिया) इन्द्रियोंको जिन्होंने अच्छी तरह अपने वशमे कर रखा था। (जियणिद्दा जियपरीसहा) निद्रा और परीषहों को जिन्होंने जीत लिया था। (जिवियास मरण-भय विप्पमुक्का) जानेकी आशा एव मरणके

प्रतापवाळा હતા (जससी) તેઓ યશસ્વી હતા, અર્થાત્ તપ અને સયમની આરાધનાથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા હતા (जियकोहा) ક્રોધ જેમણે જીત્યો છે (जियमाणा) માન જેઓએ દૂર કરેલુ છે, અર્થાત્ 'હુ જ્ઞાનાદિક ગુણોથી અનુપમ છુ' એવા અભિમાનરૂપ ગર્વને જેઓએ પરાસ્ત કર્યો છે (जियमाया) બીજાની વચના-છેતરપિંડી કરવાના હેતુથી વેષ બનાવવા તેમ જ મન વચન-કાયાથી કુટિલતા કરવી તેનુ નામ માયા છે આ માયાનુ પણ જેઓએ પોતાની શુભપરિણતિથી નિવારણ કર્યુ છે (जियलोभा) તેવી જ રીતે લોભનો પણ જેઓએ નાશ કર્યો છે (जिइंदिया) જેઓએ સારીરીતે ઇંદ્રિયોને પોતાને વશ કરી લીધી હતી (जियणिद्दा जियपरीसहा) નિદ્રા અને પરીષહોને જેઓએ જીતી

प्पहाणा गुणप्पहाणा करणप्पहाणा चरणप्पहाणा णिग्गहप्प-हाणा निच्छयप्पहाणा अज्जवप्पहाणा मद्दवप्पहाणा लाघवप्पहाणा

धारणस्य-आशा जीविताऽऽशा, मरणस्य भय=त्रास, एताभ्या विप्रमुक्ता, '**वयप्पहाणा**' व्रतप्रधाना -व्रत-सयम प्रधानम्-उत्तम-शास्यादिभिक्षुकाऽपेक्षया निर्ग्रन्थत्वाद् येषा ते व्रतप्रधाना, अथवा व्रतेन-सयमेन प्रधाना श्रेष्ठा -निर्ग्रन्थश्रमणा इत्यर्थ । ते च न केवल व्यवहारत एव इत्यत आह-'**गुणप्पहाणा**' गुणप्रधाना -गुणा कारुण्यादय, यथोक्त-'परोपकारैकरतिर्निरीहता, विनीतता सयमनुयचित्तता । श्रुते विनोदोऽनुदिन न दीनता, गुणा इमे सत्त्ववता स्वभावजा । इति, एतैर्गुणै प्रधाना । '**करणप्पहाणा**' करण-प्रधाना -करण=क्रिया, तच्चेह पिण्डविशुद्ध्यादिरूप, तेन प्रधाना, अथवा करण-पिण्डविशु-द्ध्यादिरूप प्रधान येषा ते करणप्रधाना, '**चरणप्पहाणा**' चरणप्रधाना -चरण=महा-व्रतादिमूलगुणरूप त प्रधाना, '**णिग्गहप्पहाणा**' निग्रहप्रधाना -इन्द्रियनोइन्द्रियदमनप्रधाना, '**निच्छयप्पहाणा**' निश्चयप्रधाना -निश्चय -तत्त्वनिर्णय, तत्र प्रधाना, अथवा अव-श्यकरणीयासु सयमक्रियासु निश्चितचित्ता, '**अज्जवप्पहाणा**' आर्जवप्रधाना -आर्जव-माया-राहित्य तत्प्रधाना, कर्पूरवदन्तर्बहिर्निर्मला, '**मद्दवप्पहाणा**' मार्दवप्रधाना -मार्दव-मानो

भयसे जो सर्वथा विप्रमुक्त थे । (**वयप्पहाणा**) व्रतपालन करनेके कारण प्रधान थे, (**गुण-प्पहाणा**) क्षान्त्यादि गुणोंसे प्रधान थे, (**करणप्पहाणा**) पिण्डविशुद्ध्यादि रूप मुनियोंकी क्रियामे प्रधान थे, (**चरणप्पहाणा**) महाव्रत आदि मूल गुणोंसे प्रधान थे, (**णिग्गहप्पहाणा**) इन्द्रिय, नोइन्द्रिय (मनके) दमन करनमे प्रधान थे, (**णिच्छयप्पहाणा**) तत्त्वनिर्णय तथा अवश्य-करणीय सयम क्रियामे प्रधान थे। (**अज्जवप्पहाणा**) सरलतामे प्रधान थे, अर्थात् कपूर के तुल्य अन्तर बाहर निर्मल थे। (**मद्दवप्पहाणा**) मानके उदयका निरोध करनेवाले

લીધા હતા, (जीवियास मरण भय-विप्पमुक्का) જીવવાની આશા તેમજ મરણના ભયથી જેઓ સર્વથા મુક્ત હતા (वयप्पहाणा) વ્રતપાલન કરવાના કારણે પ્રધાન હતા, (गुणप्पहाणा) ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોથી પ્રધાન (મુખ્ય) હતા, (करणप्पहाणा) પિંડવિશુદ્ધિ-આદિરૂપ મુનિઓની ક્રિયામા પ્રધાન હતા, (चरणप्पहाणा) મહાવ્રત આદિ મૂલગુણોથી પ્રધાન હતા, (णिग्गहप्पहाणा) ઇંદ્રિય નોઇંદ્રિયનુ દમન કરવામા પ્રધાન હતા, (णिच्छयप्पहाणा) તત્ત્વ નિર્ણય તથા અવશ્ય કરવાની સયમક્રિયામા પ્રધાન હતા (अज्जवप्पहाणा) સરલતામા પ્રધાન હતા, અર્થાત્ કપૂરની પેઠે અતર બહારથી નિર્મળ હતા, (मद्दवप्पहाणा) માનના ઉદયનો નિરોધ કરવાવાળા અર્થાત્ જાત્યાદિ આઠ મદ

खंतिप्पहाणा मुत्तिप्पहाणा विज्जापहाणा मंतप्पहाणा वेयप्पहाणा बभप्पहाणा नयप्पहाणा नियमप्पहाणा सच्चप्पहाणा सोयप्पहाणा

दयनिरोध, तत्प्रधाना —जात्याद्यष्टविधमदवर्जिता, 'लाघवप्पहाणा' लाघवप्रधाना, लाघव-द्रव्यतोऽल्पोपधित्व भावतो गौरवत्रयत्याग, तत्प्रधाना। 'खंतिप्पहाणा' क्षान्तिप्रधाना - क्षान्ति -क्रोधोदयनिरोध -तत्प्रधाना। 'मुत्तिप्पहाणा' मुक्तिप्रधाना —मुक्तिर्लोभोदयनिरोध, तत्प्रधाना, निर्लोभा इत्यर्थ। 'विज्जापहाणा' विद्याप्रधाना —वेदन विद्या—ससाधना रोहिणीप्रज्ञप्तिप्रभृतिर्देव्यधिष्ठिता सा प्रधान येषा ते विद्याप्रधाना। 'मंतप्पहाणा' मन्त्रप्रधाना, 'वेयप्पहाणा' वेदप्रधाना —वेद्यते ज्ञायते जीवाजीवादिस्वरूपमेभिरिति वेदा - आचाराङ्गादय आगमा, तत्प्रधाना, 'बभप्पहाणा' ब्रह्मप्रधाना, ब्रह्म—ब्रह्मचर्य—कुशलानुष्ठान तत्प्रधाना। 'नयप्पहाणा' नयप्रधाना —नयन्ति बोधयन्ति अनेकधर्मात्मकवस्तुन एकाशम् इति नया -नैगमादय सप्त, तत्प्रधाना, 'नियमप्पहाणा' नियमप्रधाना, नियमो द्रव्य-क्षेत्रकालभावतो विविधाभिग्रहग्रहणम् तत्प्रधाना, 'सच्चप्पहाणा' सत्यप्रधाना —जीवा-

अर्थात् जात्यादि आठ प्रकारके मदसे रहित थे। (लाघवप्पहाणा) द्रव्यसे अल्प-उपधियुक्त होने कारण तथा भावसे गौरवत्रयरहित होनेके कारण प्रधान थे। (खंति-प्पहाणा) क्रोधके उदयका निरोध करनेम प्रधान थे। (मुत्तिप्पहाणा) लोभ के उदयका निरोध करने म प्रधान थे। (विज्जापहाणा) रोहिणी प्रज्ञप्ति आदि विद्याओंसे प्रधान थे। (मंतप्पहाणा) मन्त्रोंसे प्रधान थे। (वेयप्पहाणा) आचाराङ्ग आदि शास्त्रों से प्रधान थे। (बभप्पहाणा) ब्रह्मचर्यसे प्रधान थे। (नयप्पहाणा) नैगमादि सात-नयोंके स्वरूप निरूपण करनेम प्रधान थे। (नियमप्पहाणा) द्रव्य क्षेत्र काल भावसे विविध प्रकार के अभिग्रह करनेम प्रधान थे। (सच्चप्पहाणा) जीवा-

રના મદથી રહિત હતા, (लाघवप्पहाणा) દ્રવ્યથી અલ્પ-ઉપધિવાળા હોવાના કારણે તથા ભાવથી ત્રણ ગૌરવથી રહિત હોવાના કારણે પ્રધાન હતા (खंतिप्पहाणा) ક્રોધના ઉદયનો નિરોધ કરવામા પ્રધાન હતા, (मुत्तिप्पहाणा) લોભના ઉદયનો નિરોધ કરવામા પ્રધાન હતા, (विज्जापहाणा) રોહિણી પ્રજ્ઞપ્તિ આદિ વિદ્યાઓમા પ્રધાન હતા (मंतप्पहाणा) મંત્રોથી પ્રધાન હતા (वेयप्पहाणा) આચારાંગ આદિ શાસ્ત્રોથી પ્રધાન હતા (बभप्पहाणा) બ્રહ્મચર્યથી પ્રધાન હતા, (नयप्पहाणा) નૈગમ આદિ સાત નયોના સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવામા પ્રધાન હતા (नियमप्पहाणा) દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવથી વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહ કરવામા પ્રધાન હતા, (सच्चप्पहाणा) જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોના

चारुवण्णा लज्जा-तवस्सी-जिइंदिया सोही अणियाणा अप्पोसुया

जीवादिपदार्थाना यथावस्थितस्वरूपकथा सत्य तत्प्रधाना, 'सोयप्पहाणा' शौचप्रधाना शौचम्—अन्त करणशुद्धिरूपम्, तत्प्रधाना । यद्यप्यत्र चरणकरणग्रहणेऽप्यार्जवादिकं गृहीत भवति, तथापि आर्जवादीना पृथक्कथन प्रधानताख्यापनार्थम्-इत्यवगन्तव्यम् । 'चारुवण्णा' चारुवर्णा —वर्ण —कान्ति, कीर्ति, मतिश्च;—चारुर्वर्णो येषा ते, गौरवर्णयुक्ता, अथवा उत्तमकीर्तिमन्त, प्रशस्तमतियुक्ता वा, 'लज्जा-तव-स्सी जिइंदिया' लज्जातप —श्री-जितेन्द्रिया —लज्जया=संयमविराधनाया हृदयसकोचरूपया तप श्रिया=तपस्तेजसा जितानि इन्द्रियाणि यैस्ते तथा, यद्यपि जितेन्द्रिया इति प्रागुक्त, तथाप्यत्र लज्जातप श्रीविशेषित वान्न पुनरुक्तिदोष । 'सोही' शोधय —शोधियोगात् शोधिरूपा —शुद्धा —अकलुषहृदया इत्यर्थ,

जीवादि पदार्थोंके यथावस्थित स्वरूपकथनको सत्य कहते हैं, उससे वे प्रधान थे। (सोयप्पहाणा) अन्त करणकी शुद्धिको शौच कहते है, उसमें वे प्रधान थे। (चारुवण्णा) वर्णशब्दका प्रयोग कान्ति, कीर्त्ति एव मतिमे होता है। इस अपेक्षासे ये सब गौरवर्ण विशिष्ट थे, अथवा उत्तमकीर्तिसपन्न थे, या उत्तमबुद्धि—आत्मकल्याणमें आगेर अधिकाधिकरूपसे प्रेरणा करनेवाली बुद्धिसे युक्त थे। (लज्जा-तव-स्सी-जिइंदिया) लज्जा—सयमविराधनामें सकोच, एव तप श्री के प्रभावसे इन्होंने इन्द्रियोंको जीत लिया था। यद्यपि "जिइंदिया" इस पद—द्वारा उनमे जितेन्द्रियता प्रकट कर दी गई है, फिर भी यहा पर जो पुन जितेन्द्रियता वर्णित हुई है, वह लज्जा एव तपके प्रभाव से उनमें जितेन्द्रियता थी यह विशेषरूपसे कथित हुआ है, अत इस कथनमें पुन

યથાવસ્થિત સ્વરૂપનુ કથન સત્ય કહેવાય, તેમા તેઓ પ્રધાન હતા (સોયપ્પહાણા) અંત કરણની શુદ્ધિને શૌચ કહે છે, તેમા તેઓ પ્રધાન હતા (ચારુવણ્ણા) વર્ણ શબ્દનો પ્રયોગ કાંતિ, કીર્તિ તેમજ મતિમા થાય છે આ અપેક્ષાએ તેઓ બધા ગૌરવર્ણવિશિષ્ટ હતા, અથવા ઉત્તમ કીર્તિ સંપન્ન હતા, અથવા ઉત્તમબુદ્ધિ—આત્મ કલ્યાણમા આગળ આગળ વધારેમા વધારે રૂપથી પ્રેરણા કરવાવાળી બુદ્ધિવાળા હતા (લજ્જા-તવસ્સી-જિઇંદિયા) લજ્જા=સંયમવિરાધનામા સંકોચ તેમ જ તપશ્રીના પ્રભાવથી તેઓએ ઇંદ્રિઓને જીતી લીધી હતી જો કે "જિઇંદિયા" એ પદથી તેમનામા જિતેંદ્રિયપણુ પ્રકટ કરી દીધેલુ છે, છતા પણ અહી જે ફરીને જિતેંદ્રિયતાનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે તે લજ્જા તેમજ તપના પ્રભાવથી તેમનામા જિતેંદ્રિયપણુ હતુ તેનુ વિશેષરૂપથી કથન કર્યું છે માટે આ કથનમા પુન

अवहिल्लेसा अप्पडिलेस्सा सुसामण्णरया दंता इणमेव णिग्गंथं पावयणं पुरओकाउं विहरंति ॥ सू० २५॥

यद्वा–सुहृद–प्राणिमात्रस्य मित्ररूपा, ‘**अणियाणा**’ अनिदाना–निदायते=छिद्यते मोक्षफलमनेन इति निदान–स्वर्गादिऋद्धिप्रार्थनम्, न विद्यते निदानं येषां ते अनिदाना, ‘**अप्पोसुया**’ अल्पौत्सुक्या–अल्पम्–अपगतम् औत्सुक्यम्–उत्सुकता येषां ते–अल्पौत्सुक्या-विषयौत्सुक्यरहिता, ‘**अवहिल्लेसा**’ अवहिर्लेश्या–संयमादवहिर्भूता लेश्या मनोवृत्तयो येषां ते इत्यर्थः। ‘**अप्पडिलेस्सा**’ अप्रतिलेश्या–अविद्यमाना प्रतिलेश्या–सदृशमनोवृत्तयो येषां ते–अप्रतिलेश्या प्रवर्धमानपरिणामसम्पन्ना, ‘**सुसामण्णरया**’ सुश्रामण्यरता-श्रमणस्य भावः श्रामण्यं, शोभनं श्रामण्यं सुश्रामण्य–सम्पूर्णं सकलसावद्यनिवृत्तिरूपं संयमं तस्मिन् रता=संलग्ना, ‘**दंता**’ दान्ता–इन्द्रिय–नोइन्द्रियदमनपरायणा इति भावः। ‘**इणमेव**’ इदमेव ‘**णिग्गंथं**’ नैर्ग्रन्थ्य–निर्ग्रन्थानां भावो नैर्ग्रन्थ्य–श्रमणधर्ममयम् ‘**पावयणं**’ प्रवचन–प्र=प्रकृष्टतया उच्यते जीवादिस्वरूपं यस्मिन् तत्प्रवचनं जैनागमं तत् ‘**पुरओकाउं**’ पुरस्कृत्य=प्रमाणीकृत्य ‘**विहरंति**’ विहरन्ति ॥ सू० २५ ॥

रुक्तिदोष नहीं आता है। (**सोही**) ये शोधि–अकलुषहृदयवाले थे, अथवा प्राणि–मात्रके मित्रस्वरूप थे। (**अणियाणा**) मोक्षरूप फल जिसके द्वारा काट दिया जाता है वह निदान है, इस निदानसे ये सर्वथा रहित थे। (**अप्पोसुया**) इनमें विषय-सम्बन्धी कोई उत्सुकता नहीं थी। (**अवहिल्लेसा**) इनका मानसिक व्यापार संयमकी आराधनासे बाहिरकी ओर थोडा भी नहीं जाता था। (**अप्पडिलेस्सा**) मनके साधारण प्रवृत्तिको प्रतिलेश्या कहते है, परन्तु वे अप्रतिलेश्या से–प्रवर्द्धमान मनके शुभ परिणामोंसे युक्त थे। (**सुसामण्णरया**) वे सुश्रामण्य में रत थे, अर्थात् सकल सावद्यकी

રૂક્તિ દોષ આવતો નથી (सोही) તેઓ શોધિ–અકલુષિતહૃદયવાળા હતા અથવા પ્રાણિમાત્રના મિત્રસ્વરૂપ હતા (अणियाणा) મોક્ષરૂપ ફલ જેનાથી કપાઈ જાય છે તેને નિદાન કહે છે, તેવા નિદાનથી તેઓ સર્વથા રહિત હતા (अप्पोसुया) તેમનામા વિષયસંબંધી કોઈ ઉત્સુકતા નહોતી, (अवहिल्लेसा) તેમનો માનસિક વ્યાપાર સંયમની આરાધનાથી બહારની તરફ જરાપણ જતો નહોતો (अपडिलेस्सा) મનની સાધારણ પ્રવૃત્તિને પ્રતિલેશ્યા કહે છે, પરંતુ તેઓ અપ્રતિલેશ્યાથી=પ્રવર્દ્ધમાન મનના શુભ પરિણામોથી યુક્ત હતા (सुसामण्णरया) તેઓ સુશ્રામણ્યમા રત (લાગી રહેલા) હતા, અર્થાત્ સઘળા સાવદ્યની નિવૃત્તિરૂપ સંયમમા તેઓ સદા સંલગ્ન રહેતા હતા, (दंता) દાન્ત હતા–

मूलम्—तेसि णं भगवंताणं आयावाया वि विदिता भवंति, परवाया वि विदिता भवंति, आयावाय जमइत्ता नलवणमिव-

टीका—'तेसि ण भगवताण' इत्यादि। तेषां खलु श्रीमहावीरशिष्याणां भगवतां=संयमविभूषितानाम् 'आयावाया वि' आत्मवादा अपि—स्वसिद्धान्तवादा अपि-आर्हतवादा अपीत्यर्थः, विदिता—विज्ञाता भवन्ति, 'परवाया वि विदिता भवति' परवादा अपि विदिता भवन्ति—परेषां—शाक्यादीनां वादा—मतानि विदिता भवन्ति, स्वपर—

निवृत्तिरूप संयममें ये सदा सलग्न रहते थे। (दंता) दान्त थे, अर्थात् इन्द्रिय और नोइन्द्रिय-मन के दमन करनेवाले थे। (इणमेव णिग्गथ पावयण पुरओकाउ विहरति) ये मुनिजन इसी निर्ग्रन्थ प्रवचनको आगे रखकर विचरते थे, अर्थात् इनकी सब प्रवृत्ति आगमानुकूल ही होती थी ॥ सू० २५ ॥

'तेसि ण भगवताण' इत्यादि—

(तेसि ण भगवताण) भगवान् महावीर के संयम से विभूषित उन शिष्यों के (आयावाया वि) आत्मवाद—स्वसिद्धान्तप्रतिपादित—आर्हतवाद भी (विदिता भवति) विदित था, अर्थात् भगवान् महावीर के ये शिष्य स्वसिद्धान्त—प्रतिपादित तत्त्वों के पूर्ण ज्ञाता थे। (परवाया वि विदिता भवति) तथा शाक्यादिकों का क्या सिद्धान्त है, यह भी इन्हें विदित था। मतलब कहने का यह है कि ये मुनिजन स्वपरसिद्धान्त के पूर्णवेत्ता थे। ऐसा कोई भी सिद्धान्त नहीं था जो इनकी

અર્થાત્ ઇન્દ્રિય અને નોઇન્દ્રિયનું દમન કરવાવાળા હતા, (इणमेव णिग्गथ पावयण पुरओ काउ विहरति) તે મુનિજનો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને આગળ રાખીને વિચરતા હતા, અર્થાત્ તેમની સર્વે પ્રવૃત્તિ આગમને અનુકૂળ જ થતી હતી (સૂ. ૨૫)

'तेसि ण भगवताण ઇત્યાદિ

(तेसि ण भगवताण) સંયમથી વિભૂષિત ભગવાન મહાવીરના તે શિષ્યો (आयावायावि) આત્મવાદ-સ્વસિદ્ધાંત-પ્રતિપાદિત તત્ત્વ-આર્હતવાદ પણ (विदिता भवति) જાણતા હતા, અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરના તે શિષ્યો સ્વસિદ્ધાંતપ્રતિપાદિત તત્ત્વોના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા હતા (परवायावि विदिता भवति) તથા શાક્ય આદિકોનો શું સિદ્ધાંત છે તે પણ તેઓ જાણતા હતા કહેવાનો મતલબ એ છે કે તે મુનિજનો સ્વપર-સિદ્ધાંતના પૂર્ણ જ્ઞાતા હતા એવો કોઈ પણ સિદ્ધાંત નહોતો કે જે તેમની નજર બહાર હોય હજુ તેઓ કેવા

मत्तमातंगा अच्छिद्दपसिणवागरणा रयणकरंडगसमाणा कुत्तिया-

सिद्धान्तप्रवीणतया न किञ्चिदविदितं तेषां भवतीति भावः । पुनस्ते कीदृशाः ? इत्यनयोर्विशेषणे कथयति-'**आयावाय जमइत्ता**' आत्मवादान् यमयित्वा-स्वसिद्धान्तान् पुनः पुनरभ्यस्य-अतिपरिचितान् विधाय, '**नलवणमिव मत्तमातंगा**' नलवनमिव मत्त-मातङ्गा -क्रीडार्थं पुनः पुनः प्रवेशेन कमलवनं यथा मदोन्मत्ता गजेन्द्रा अतिपरिचितं कुर्वन्ति तथैव ते पुनः पुनरभ्यासेन निजसिद्धान्तं परिचितं कृतवन्तोऽतस्ते तत्तुल्या इत्यर्थः । '**अच्छिद्द-पसिण-वागरणा**' अच्छिद्र-प्रश्न-व्याकरणाः-अच्छिद्राः-निरन्तराः-धारा-वाहिकरूपाः प्रश्नाः, निरन्तराण्युत्तराणि येषु तादृशानि व्याकरणानि-विस्तारयुक्तव्याख्यानानि येषां ते-अच्छिद्रप्रश्नव्याकरणाः-पुनः पुनः प्रश्नोत्तरसमुचितव्याख्यानिपुणाः, अत एव-'**रयण-करंडग-समाणा**' रत्न-करण्डक-समानाः-रत्नानां=मणिमाणिक्यादीनां करण्डको मञ्जूषा तस्य समानास्तत्तुल्याः, करण्डको यथा बहुविधरत्नपूर्णो भवति

दृष्टि से बाहर हो। और भी ये कैसे थे ? सो इस बात को आगे के विशेषणों द्वारा सूत्रकार कहते हैं-(**आयावाय जमइत्ता नलवणमिव मत्तमायगा**) जिस प्रकार मदोन्मत्त गजराज सरोवर आदि में क्रीडा करने के लिये पुनः पुनः प्रवेश कर कमलवन से पूर्ण परिचित हो जाते हैं उसी प्रकार ये भी ज्ञानरूपी सरोवर में क्रीडा करने के लिये पुनः २ प्रवेश कर स्वपर-सिद्धान्तरूपी कमलवन से पूर्ण परिचित थे। (**अच्छिद्द-पसिण-वागरणा**) जब ये प्रवचन करते थे तब उसमें श्रोताजन धारा-वाहिकरूप से प्रश्न किया करते थे, उनका उत्तर भी ये उसी ढंग से देते थे । (**रयण-करंडक-समाणा**) इसलिये ये ऐसे ज्ञात होते थे कि मानों रत्नकरण्डक है, जैसे रत्नों का करण्डक अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम अमूल्य रत्नों से भरपूर होता

હતા તે વાત આગળના વિશેષણોદ્વારા સૂત્રકાર કહે છે-(आयावाय जमइत्ता नलवणमिव मत्तमायगा) જેવી રીતે મદોન્મત્ત ગજરાજ સરોવર આદિમાં ક્રીડા કરવા માટે વારવાર પ્રવેશ કરીને કમલોના વનથી પૂર્ણ પરિચિત થઈ જાય છે, તેવીજ રીતે તેઓ પણ જ્ઞાનરૂપી સરોવરમાં ક્રીડા કરવાના કારણે વારવાર પ્રવેશ કરીને સ્વપર-સિદ્ધાંતરૂપી કમલવનથી પૂર્ણ પરિચિત હતા (अच्छिद्द-पसिण-वागरणा) જ્યારે તેઓ પ્રવચન કરતા હતા ત્યારે તેમાં શ્રોતાજનો એકધારી રીતે પ્રશ્ન કર્યા કરતા હતા અને તેના ઉત્તર પણ તેઓ તેવીજ રીતે આપતા હતા (रयण करडग-समाणा) એથી તેઓ એવા લાગતા હતા કે જાણે રત્નનો કરંડિઓ હોય જેમ રત્નોનો કરંડિઓ અનેક પ્રકારના ઉંચામાં ઉંચા

वणभूया परवाइपमद्दणा आयारधरा चोद्दसपुव्वी दुवालसंगिणो

तथैव तेऽपि मुनिवरा सम्यग्ज्ञानादिरत्नपूर्णा सन्ति । पुनस्ते कीदृशा ? इत्याह-'कुत्तियावणभूया' कुत्रिकाऽऽपणभूता =कुत्रा=स्वर्गमर्त्यपातालभूमीना त्रिकं कुत्रिकं, तात्स्थ्यात् तद्व्यपदेश इति कृत्वा तत्र स्थितं वस्त्वपि कुत्रिकमुच्यते,कुत्रिकस्य आपण कुत्रिकापणः । देवाधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपाताललोकत्रयसंभविवस्तुसम्पादकहट्ट इत्यर्थः, तद्भूता -समीहितार्थसम्पादनलब्धियुक्तत्वेन तत्तुल्या इति भाव । 'परवाइपमद्दणा' परवादिप्रमर्दना -परवादिनां शाक्यादीनां मतनिराकरणेन विजेतार इत्यर्थ । 'आयारधरा' आचारधरा -आचाराङ्गसूत्रस्य धारका यावद्विपाकसूत्रधरा, 'चोद्दसपुव्वी' चतुर्दशपूर्विण -चतुर्दश पूर्वाणि विद्यन्ते येषां ते चतुर्दशपूर्विण षड्गुणहानिवृद्धिरूपस्थानमस्थिता परस्परं भवन्ति न्यूनाधिक्येन, तथाहि-य कश्चित् सकलाभिलाप्यवस्तुवेदितया चतुर्दशपूर्वी स उत्कृष्ट, ततोऽन्ये सूत्रार्थतदुभयरूपतार तम्याच्चतुर्दशपूर्वधरा ।'दुवालसंगिणो' द्वादशाङ्गिन -द्वादशानि-अङ्गानि आचाराङ्गादीनि सन्ति

है उसी प्रकार ये साधुजन भी सम्यग्दर्शन एव सम्यग्ज्ञान आदि विविध गुणरूप रत्नों से भरपूर थे। (कुत्तियावणभूया) ये कुत्रिकापण तुल्य थे। जिस आपण (दूकान) में स्वर्ग मर्त्य, पाताल—तीनों लोक की वस्तुएँ रहती है, उसको 'कुत्रिकापण' कहते हैं। उस कुत्रिकापण से सभी अभिलषित वस्तुएँ मिलती है। उसी प्रकार ये अभिलषित तीनों लोक के पदार्थों के सम्पादन करने की लब्धियों से युक्त थे। अत एव कुत्रिकापण—तुल्य थे। (परवाइपमद्दणा) परवादियों के मत को निराकरण करने से ये उनके विजेता थे। (आयारधरा) आचाराग सूत्र से लेकर विपाकसूत्रतक के आगमों के ये धारक थे। (चोद्दसपुव्वी) चौदहपूर्वों के ये पाठी थे। इस प्रकार ये सब के सब (दुवालसंगिणो) द्वादशाग के वेत्ता थे। (समत्त-

કિંમતી રત્નોથી ભરપૂર હોય છે તેમ એ સાધુજનો પણ સમ્યગ્દર્શન તેમજ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ વિવિધ ગુણરૂપ રત્નોથી ભરપૂર હતા, (कुत्तियावणभूया) તેઓ કુત્રિકાપણ જેવા હતા જે આપણ (દુકાન)મા સ્વર્ગ મર્ત્ય અને પાતાળ ત્રણે લોકોની વસ્તુઓ રહેતી હોય તેને 'કુત્રિકાપણ' કહે છે તે કુત્રિકાપણમા બધી ઇચ્છિત વસ્તુઓ મળે છે, તેવી રીતે તેઓ પણ ત્રણે લોકોના ઇચ્છિત પદાર્થો મેળવવાની લબ્ધિઓવાળા હતા એથી તેઓ કુત્રિકાપણ જેવા હતા (आयारधरा) આચારાગસૂત્રથી લઈને વિપાકસૂત્ર સુધીના આગમોના તેઓ ધારક હતા (चोद्दसपुव्वी) ચૌદ પૂર્વોના તેઓ જાણનારા હતા એ પ્રકારે એ તમામે તમામ (दुवालसंगिणो) દ્વાદશાગના જ્ઞાતા હતા (समत्तगणिपिडगधरा) સમસ્ત

समत्तगणिपिडगधरा सव्वक्खरसण्णिवाइणो सव्वभासाणुगामिणो अजिणा जिणसंकासा जिणा इव अवितहं वागरमाणा संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति ॥ सू० २६ ॥

येषा ते द्वादशाङ्गिन -द्वादशाङ्गागमज्ञातार , द्वादशाऽङ्गज्ञातृत्वेऽपि समस्तश्रुतधरत्व न सिध्यतीत्यत आह-'**समत्तगणिपिडगधरा**' समस्तगणिपिटकधरा गणो-गच्छ ,गुणगणो वाऽस्याऽस्तीति गणी-आचार्य तस्य पिटकइव पिटक सर्वस्वमित्यर्थ , समस्तस्य गणिपिटकस्य धरा:=धारका अतएव-'**सव्वक्खर-सण्णिवाइणो**' सर्वाऽक्षरसन्निपातिन ,यद्यपि न क्षरति-स्वभावान्न कदाचित्प्रच्यवते इत्यक्षर पर तत्त्व केवलज्ञानादिरूपम् , तथाप्यत्र अक्षर शब्दो स्वरव्यञ्जनभेदेन भिन्ने वर्णसमुदाये, ततश्च-अक्षराणा सन्निपाता सयोगा स्ववर्गपरवर्गै समीलनानि-अक्षरसन्निपाता , सर्वे चतेऽक्षरसन्निपाता , ते सन्ति येषा ते सर्वाऽक्षरसन्निपातिन सर्वाक्षरज्ञानवन्त इतिभाव ।'**सव्वभासाणुगामिणो**' सर्वभाषानुगामिन –सर्वाश्च ता भाषा:–भाषणानि, यद्वा भाष्यन्ते इति भाषा = व्यक्तवचनानि, आसा भाषाणा सस्कृतप्राकृताऽऽदय आर्याऽनार्यादयो बहवो भेदा भवन्ति, ता सर्वभाषा अनुगच्छति एव शीला सर्वभाषानुगामिन , '**अजिणा**' अजिना - असर्वज्ञत्वादिति भाव । जयन्ति कर्मरिपून् इति जिना =सर्वज्ञा , ये जिना न भवन्ति ते अजिना –असर्वज्ञा , तथापि–'**जिणसकासा**, जिनसङ्काशा –जिनसदृशा पृष्टनिर्वचनकारि-

गणिपिटग–धरा) समस्तगणिपिटक के धारक थे । (**सव्वक्खरसण्णिवाइणो**) यद्यपि केवलज्ञानादिरूप तत्त्व–अक्षर शब्द से गृहीत होना चाहिये था, परन्तु ऐसा अक्षर यहा गृहीत नहीं हुआ है, किंतु स्वर एव व्यजन के भेद से भिन्न वर्णसमुदाय का ही यहा अक्षर शब्द से ग्रहण किया गया है । सन्निपात शब्द का अर्थ सयोग है । ये मुनिजन, सर्व प्रकार के अक्षरों के सयोग से क्या अर्थ होता है, उसके ज्ञाता थे । (**सव्व–भासा–णुगामिणो**) आर्य एव अनार्य सब देश की भाषा के ये सब जानकार थे । (**अजिणा**) ये सर्वज्ञ तो नहीं थे पर (**जिणसकासा**) सर्वज्ञ के जैसे थे ।

ગણિપિટકના તેઓ ધારક હતા (सव्वक्खरसण्णिवाइणो) જો કે કેવલજ્ઞાન આદિરૂપ તત્ત્વ–અક્ષર શબ્દથી લેવો જોઇતો હતો, પરતુ એવો અક્ષર અહી લેવાયો નથી, પણ સ્વર તેમજ વ્યજનના ભેદથી જુદા વર્ણસમુદાયજ અહી અક્ષર શબ્દથી લેવામા આવ્યો છે સન્નિપાત શબ્દનો અર્થ સયોગ છે એ મુનિજનો સર્વ પ્રકારના અક્ષરોના સયોગથી શુ અર્થ થાય છે તેના જ્ઞાતા હતા (सव्व भासा-णुगामिणो) આર્ય તેમજ અનાર્ય બધા દેશની ભાષાના તેઓ બધા જાણકાર હતા (अजिणा) તેઓ સર્વજ્ઞ તો નહોતા, પણ (जिणसकासा)

मूलम्-तेण कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी बहवे अणगारा भगवंतो, इरियासमिया

त्वाद् अनिमग्रादिवचनत्वाचेति भाव । 'जिणा इव अवितह वागरमाणा' जिना इव अवितथ व्याकुर्वाणा –जिनवद् याथातथ्येन–यद्वस्तु यादृगेव तथा कथयन्त 'सजमेण' सयमेन सावद्ययोगविरमणलक्षणेन 'तवसा' तपसा 'अप्पाण भावेमाणा विहरति' आत्मान भावयन्तो विहरति ॥ सू० २६ ॥

टीका–'तेण कालेणं' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तेवासिनो बहवोऽनगारा, 'भगवंतो' भगवन्त –यशशोभावन्त, 'इरियासमिया' ईर्यासमिता -ईरण–गमनमीर्या, तस्या समिता=सम्यक्प्रवृत्ता, गमने

(जिणा इव अवितह वागरमाणा) जिन–सर्वज्ञ–प्रभु जिस प्रकार यथार्थ की प्ररूपणा करते है उसी प्रकार ये भी अवितथ–जो वस्तु जैसी थी उसी तरह से, उसकी व्याख्या करने वाले थे। (सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरति) ये सब के सब साधुजन सावद्ययोगविरमणलक्षणरूप १७ प्रकार के सयम से एव अनशनादि १२ प्रकार के तप से आत्मा को भावित करते हुए प्रभु के साथ विचरते थे ॥सू० २६॥

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि—

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अतेवासी) पास में रहनेवाले (बहवे अणगारा भगवतो) सभी अनगार भगवान (इरियासमिया) ईर्यासमिति से युक्त थे, अर्थात् अन्य जावों की किसी भी प्रकार से विराधना न

સર્વજ્ઞ જેવા હતા (जिणा इव अवितह वागरमाणा) જિન–સર્વજ્ઞ–પ્રભુ જે પ્રકારે યથાર્થની પ્રરૂપણા કરે છે તેજ પ્રકારે તેઓ પણ અવિતથ–જે વસ્તુ જેવી હતી તેવીજ રીતથી તેની વ્યાખ્યા કરનારા હતા (सजमेण तवसा अप्पाण भावेमाणा विहरंति) તેઓ તમામ સાધુજનો સાવદ્યયોગ વિરમણ લક્ષણરૂપ ૧૭ પ્રકારના સયમથી તેમ જ અનશન આદિ ૧૨ પ્રકારના તપથી આત્માને ભાવિત કરતા કરતા પ્રભુની સાથે વિચરતા હતા (સૂ૦ ૨૬)

"तेण कालेण तेण समएण" ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાળ અને તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (अतेवासी) પાસે રહેવાવાળા (बहवे अणगारा भगवतो) ઘણા અનગાર ભગવાન (इरियासमिया) ઇર્યાસમિતિ

भासासमिया एसणासमिया आयाण-भंड-मत्त-निक्खेवणा-समि-

दत्तावधाना इत्यर्थः, यथाऽन्यजीवस्य कथमपि विराधना न भवेत् तथोपयोगपूर्वकगमनशीला इति भावः। 'भासासमिया' भाषासमिता - भाषासमितियुक्ता - भाषासमितिर्निरवद्यवचनप्रवृत्तिस्तया युक्ता इत्यर्थः। 'एसणासमिया' एषणासमिता - एषणायामुद्गमादिद्विचत्वारिंशद्दोषवर्जनेन समिति - सम्यक्प्रवृत्तिरेषणासमितिस्तया युक्ता, विशुद्धाऽऽहारादिग्रहणान्वेषणोपयोगयुक्ता इत्यर्थः। 'आयाण-भंड-मत्त निक्खेवणा-समिया' आदान-भाण्ड-मात्र निक्षेपणासमिता - आदान=ग्रहण - अस्य भाण्डमात्रयोरित्यनेन सम्बन्धः - प्रत्यासत्तिन्यायात्, साहचर्याद्वा। देहलीदीपन्यायाद्वा भाण्डमात्रशब्दस्य आदाननिक्षेपाभ्या सम्बन्धः, भाण्डमात्रयोः - भाण्डस्य=पात्रस्य, मात्रस्य=वस्त्राद्युपकरणस्य चेत्यर्थः,

हो इस प्रकार उपयोगपूर्वक गमन करने के स्वभाववाले थे। (**भासासमिया**) निरवद्यवचनप्रवृत्ति से युक्त थे। (**एसणासमिया**) एषणा में उद्गमादिक ४२ दोषों का परिवर्जनपूर्वक प्रवृत्ति करना इसका नाम एषणासमिति है। इस समिति से युक्त एषणासमित हैं। ये साधुजन विशुद्ध आहारादिके ग्रहण में तथा अन्वेषण में उपयोग-विशिष्ट थे। (**आयाण-भंड-मत्त-निक्खेवणा-समिया**) आदान शब्द का अर्थ ग्रहण है। इसका सम्बन्ध प्रत्यासत्तिन्याय से, अथवा साहचर्य से भाण्डमात्र के साथ है। अथवा-भाण्डमात्र शब्द का सम्बन्ध 'देहली-दीपक' न्याय से आदान और निक्षेप इन दोनों के साथ होता है। ये साधुजन भाण्ड=पात्र एवं मात्र=वस्त्रादिक उपकरण के आदान-ग्रहण और निक्षेपण-रखना रूप समिति से युक्त थे।

વાળા હતા, અર્થાત્ બીજા જીવોની કોઈ પણ પ્રકારે વિરાધના ન થાય એવી રીતે ઉપયોગપૂર્વક ગમન કરવાના સ્વભાવવાળા હતા (भासासमिया) નિરવદ્ય વચન-પ્રવૃત્તિવાળા હતા (एसणासमिया) એષણામાં ઉદ્દગમ આદિક ૪૨ દોષોના પરિવર્જનપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ એષણાસમિતિ છે આ સમિતિથી યુક્ત જે છે તે એષણાસમિત છે તે સાધુજનો વિશુદ્ધ આહારાદિક લેવામાં તેમજ તેના અન્વેષણમાં ઉપયોગવિશિષ્ટ હતા, (आयाण भंड मत्त निक्खेवणा-समिया) આદાન શબ્દનો અર્થ ગ્રહણ છે, તેનો સંબંધ પ્રત્યાસત્તિન્યાયથી અથવા સાહચર્યથી ભાંડમાત્રની સાથે છે અથવા ભાંડમાત્ર શબ્દનો સંબંધ 'દેહલીદીપક' ન્યાયથી આદાન અને નિક્ષેપ એ બેઉની સાથે થાય છે, તે મુનિઓ ભાંડપાત્રના અને વસ્ત્રાદિક ઉપકરણના આદાન=ગ્રહણ અને નિક્ષેપણ=મૂકવારૂપ સમિતિથી યુક્ત હતા, અર્થાત્ પાત્ર તેમજ વસ્ત્રાદિક ઉપકરણોના

या उच्चार-पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्ठावणिया-समिया मण-गुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तबंभयारी अममा अकिं

तयोर्निक्षेपणे—अवस्थापन समिता —सुप्रतिलेखन—प्रमार्जनाद्युपयोगपूर्वकप्रवृत्तियुक्ता, 'उच्चार पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया' उच्चार—प्रस्रवण—श्लेष्म—जल्ल शिङ्घाण—परिष्ठापनिका—समिता, तत्र उच्चार -पुरीषम्, प्रस्रवण-मूत्र, खेल -श्लेष्मा, उपलक्षणत्वान्निष्ठीवनस्यापि ग्रहणम्, जल्ल —स्वेदजमलम्, शिङ्घाण—नासिकामलम्, एतेषा परिष्ठापनिका-परिष्ठापना—परित्याग —सैव परिष्ठापनिका, स्वार्थे क, तस्या समिता, शुद्धस्थण्डिलाश्रयणात्सम्यगुपयुक्ता । 'मणगुत्ता' मनोगुप्ता —(१) त्रिविधा मनोगुप्तयः—आर्त्तरौद्रध्यानानुबन्धिकल्पनाजालवियोग प्रथमा (२) शास्त्रानुसारिणी परलोकसाधिका धर्मध्यानानुबन्धिनी माध्यस्थ्य परिणतिर्द्वितीया, (३) सकलमनोवृत्तिनिरोधेन योगनिरोधाऽवस्थाभाविनी=आत्मरमणरूपा

अर्थात् पात्र एव वस्त्रादिक उपकरणों के सुप्रतिलेखन प्रमार्जनादिक में ये सब उपयोगपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले थे। (**उच्चार—पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया**) उच्चार—पुरीष, प्रस्रवण—मूत्र, खेल—श्लेष्मा, उपलक्षण से निष्ठीवन थूकना, जल्ल—स्वेदज मेल, शिंघाण—नासिका का मेल, इन सबके परिष्ठापन—रूप समिति से युक्त थे। (**मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता**) गुप्ति तीन प्रकार की है—मनोगुप्ति, वचनगुप्ति और कायगुप्ति, इनमें मनोगुप्ति तीन प्रकारकी है-आर्त्त एव रौद्रध्यान का परित्याग करना प्रथम मनोगुप्ति है, शास्त्र के अनुसार, परलोक की साधक और धर्मध्यान के साथ अनुबन्ध रखने वाली माध्यस्थ्यपरिणतिरूप द्वितीय मनोगुप्ति है। सकल मनोवृत्ति के निरोध से योगों की निरोधावस्था मे होनेवाली परिणति—आत्मा में रमणरूप परिणति

સુપ્રતિલેખન અને પ્રમાર્જન આદિકમા તે બધા ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હતા (उच्चार पासवण-खेल-जल्ल सिंघाण पारिट्ठावणिया—समिया) ઉચ્ચાર=પુરીષ, પ્રસ્રવણ=મૂત્ર, ખેલ=શ્લેષ્મા, ઉપલક્ષણથી નિષ્ઠીવન—થૂકવુ, જલ્લ—પરસેવાનો મેલ, શિંઘાણ—નાકનો મેલ, આ બધાના પરિષ્ઠાપનરૂપ સમિતિથી યુક્ત હતા (मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता) ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, તેમા મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે—આર્ત્ત તેમજ રૌદ્ર ધ્યાનનો પરિત્યાગ કરવો એ પ્રથમ મનોગુપ્તિ છે, શાસ્ત્રને અનુસરનારી પરલોકની સાધક અને ધર્મ ધ્યાનની સાથે અનુબંધ રાખનારી માધ્યસ્થ્યપરિણતિરૂપ બીજી મનોગુપ્તિ છે બધી મનોવૃત્તિ માત્રના નિરોધથી યોગોની નિરોધાવસ્થામા થનારી પરિણતિ—આત્મામા

तृतीया। उक्तं च योगशास्त्रे—

विमुक्तकल्पनाजालं समत्वे सुप्रतिष्ठितम्।
आत्मारामं मनस्तज्ज्ञैर्मनोगुप्तिरुदाहृता ॥इति॥

तया मनोगुप्त्या युक्ता—मनोगुप्ता। 'वयगुत्ता' वचोगुप्ता-वचनगुप्तियुक्ता, वचन-गुप्तिश्चतुर्विधा, उक्तं च—

सच्चा तहेव मोसा य सच्चामोसा तहेव य।
चउत्थी असच्चमोसा य, वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ० २४ गा० २२)

छाया—सत्या तथैव मृषा च सत्यमृषा तथैव च।
चतुर्थ्यसत्यमृषा च वचोगुप्तिश्चतुर्विधा॥

वचोगुप्ति=वचनगुप्तिश्चतुर्विधा—सत्या, मृषा, सत्यमृषा असत्यमृषा चेति। जीवं प्रति—'अयं जीवः' इति कथनं सत्या, जीवं प्रति 'अयमजीवः' इति कथनं मृषा, पूर्वमनिर्णीय वदति 'अद्यास्मिन्

तीसरी मनोगुप्ति है। योगशास्त्र में यही बात कही है—

विमुक्तकल्पनाजालं समत्वे सुप्रतिष्ठितम्॥
आत्मारामं मनस्तज्ज्ञैर्मनोगुप्तिरुदाहृता॥

इस मनोगुप्ति से युक्त होने का नाम मनोगुप्त है। वचनगुप्ति से युक्त होना सो वचनगुप्त है। वचनगुप्ति ४ प्रकार की है—

"सच्चा तहेव मोसा य, सच्चामोसा तहेव य॥
चउत्थी असच्चमोसा य वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ० २४ गा० २२)

अर्थ इस गाथा का इस प्रकार है। सत्य, मृषा, सत्यमृषा और असत्य-मृषा, इस प्रकार वचन ४ प्रकार के होते है, (१) जिस वस्तु का जैसा स्वरूप

રમણરૂપ પરિણતિ એ ત્રીજી મનોગુપ્તિ છે યોગશાસ્ત્રમા એજ વાત કહી છે-

विमुक्तकल्पनाजालं, समत्वे सुप्रतिष्ठितम्।
आत्मारामं मनस्तज्ज्ञै, – र्मनोगुप्तिरुदाहृता॥

આ મનોગુપ્તિથી યુક્ત હોવાનુ નામ મનોગુપ્ત છે વચનગુપ્તિથી યુક્ત વચનગુપ્ત છે વચનગુપ્તિ ૪ પ્રકારની છે

सच्चा तहेव मोसा य सच्चामोसा तहेव य।
चउत्थी असच्चमोसा य वयगुत्ती चउव्विहा॥ (उत्त० अ० २४गा० २२)

ગાથાનો અર્થ આ પ્રકારનો છે સત્ય ૧, મૃષા ૨, સત્યમૃષા ૩ અને અસત્યમૃષા ૪-એ પ્રકારે વચન ૪ પ્રકારના થાય છે

(૧) જે વસ્તુનુ જેવુ સ્વરૂપ હોય તે વસ્તુને તે જ સ્વરૂપથી પ્રકાશિત

या उच्चार-पासवण-खेल-जल्ल-सिंघाण-पारिट्ठावणिया-समिया मण गुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तबंभयारी अममा अकिं

तयोर्निक्षेपणे—अवस्थापन समिता —सुप्रतिलेखन—प्रमार्जनाद्युपयोगपूर्वकप्रवृत्तियुक्ता, 'उच्चार पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया' उच्चार—प्रस्रवण—श्लेष्म—जल्ल शिंघाण—परिष्ठापनिका—समिता, तत्र उच्चार -पुरीषम्, प्रस्रवण-मूत्र, खेल -श्लेष्मा, उपलक्षणत्वान्निष्ठीवनस्यापि ग्रहणम्, 'जल्ल —स्वेदजमलम्, शिंघाण—नासिकामलम्, एतेषा परिष्ठापनिका—परिष्ठापना—परित्याग —सैव परिष्ठापनिका, स्वार्थे क, तस्या समिता, शुद्धस्थण्डिलाश्रयणात्सम्यगुपयुक्ता। 'मणगुत्ता' मनोगुप्ता -(१) त्रिविधा मनोगुप्तयः—आर्त्तरौद्रध्यानानुबन्धिकल्पनाजालवियोग प्रथमा (२) शास्त्रानुसारिणी परलोकसाधिका धर्मध्यानानुबन्धिनी माध्यस्थ्य परिणतिर्द्वितीया, (३) सकलमनोवृत्तिनिरोधेन योगनिरोधाऽवस्थाभाविनी=आत्मरमणरूपा

अर्थात् पात्र एव वस्त्रादिक उपकरणों के सुप्रतिलेखन प्रमार्जनादिक में ये सब उपयोगपूर्वक प्रवृत्ति करने वाले थे। (**उच्चार—पासवण—खेल—जल्ल—सिंघाण—पारिट्ठावणिया—समिया**) उच्चार—पुरीष, प्रस्रवण—मूत्र, खेल—श्लेष्मा, उपलक्षण से निष्ठीवन थूकना, जल्ल—स्वेदज मेल, शिंघाण—नासिका का मेल, इन सबके परिष्ठापन—रूप समिति से युक्त थे। (**मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता**) गुप्ति तीन प्रकार की है—मनोगुप्ति, वचनगुप्ति और कायगुप्ति, इनमे मनोगुप्ति तीन प्रकारकी है आर्त्त एव रौद्रध्यान का परित्याग करना प्रथम मनोगुप्ति है, शास्त्र के अनुसार, परलोक की साधक और धर्मध्यान के साथ अनुबन्ध रखने वाली माध्यस्थ्यपरिणतिरूप द्वितीय मनोगुप्ति है। सकल मनोवृत्ति के निरोध से योगों की निरोधावस्था मे होनेवाली परिणति—आत्मा मे रमणरूप परिणति

સુપ્રતિલેખન અને પ્રમાર્જન આદિકમા તે બધા ઉપયોગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હતા (उच्चार पासवण-खेल-जल्ल सिंघाण पारिट्ठावणिया—समिया) ઉચ્ચાર=પુરીષ, પ્રસવણ=મૂત્ર, ખેલ=શ્લેષ્મા, ઉપલક્ષણથી નિષ્ઠીવન—થૂકવુ, જલ્લ—પરસેવાનો મેલ, શિંઘાણ—નાકનો મેલ, આ બધાના પરિષ્ઠાપનરૂપ સમિતિથી યુક્ત હતા (मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता) ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, તેમા મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે—આર્ત્ત તેમજ રૌદ્ર ધ્યાનનો પરિત્યાગ કરવો એ પ્રથમ મનોગુપ્તિ છે, શાસ્ત્રને અનુસરનારી પરલોકની સાધક અને ધર્મધ્યાનની સાથે અનુબધ રાખનારી માધ્યસ્થ્યપરિણતિરૂપ બીજી મનોગુપ્તિ છે બધી મનોવૃત્તિ માત્રના નિરોધથી યોગોની નિરોધાવસ્થામા થનારી પરિણતિ—આત્મામા

प्रतिलेखनाप्रमार्जनादिसमयोक्तक्रियाकलापपुरःसरं शयनासनादि विधेयम्, ततः शयनासननिक्षेपादानादिपु स्वेच्छया चेष्टापरिहारेण नियता=शास्त्रनियमानुसारिणी या कायचेष्टा सा द्वितीयेति।

उक्तं च—उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुषो मुनेः ।
स्थिरीभावः शरीरस्य कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥
शयनासननिक्षेपादानसंक्रमणेषु च ।
स्थानेषु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥इति॥

तया युक्ता । '**गुत्ता**' गुप्ता—अशुभयोगनिग्रहो गुप्तिस्तया युक्ता, '**गुत्तिंदिया**' गुप्तेन्द्रिया—गुप्तानि—असंयमस्थानेभ्यः सुरक्षितानि—इन्द्रियाणि यैस्ते गुप्तेन्द्रिया, '**गुत्त-**

अथवा भूमि आदिकी प्रतिलेखना एवं प्रमार्जन करते समय जो अपनी इच्छानुसार शारीरिक चेष्टाओं का परित्याग करना है, एवं गुरु आदि की आज्ञानुसार शयन, आसन, निक्षेपण एवं आदानादिक में कायचेष्टा का नियमन करना है वह दूसरी कायगुप्ति है। कहा भी है—**उपसर्गप्रसंगेऽपि, कायोत्सर्गजुषो मुनेः। स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥ शयनासननिक्षेपा,—दानसंक्रमणेषु च। स्थानेषु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥** श्लोकों का अर्थ ऊपर लिखे भावके अनुसार है। ये साधुजन कायगुप्ति के आराधक थे। अत एव (**गुत्ता**) अशुभ योग के निग्रहरूप गुप्ति से ये मुनिजन युक्त थे। (**गुत्तिंदिया**) असंयमस्थानों से इन्द्रियों को सुरक्षित रखनेवाले थे, इसलिये इन्हें गुप्तेन्द्रिय कहा गया है। (**गुत्तबंभयारी**) नौ—

નિવૃત્તિરૂપ પહેલી કાયગુપ્તિ છે ગુરુને પૂછીને શારીરિક ક્રિયાઓની (શૌચાદિની) નિવૃત્તિના સમયે અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના તેમજ પ્રમાર્જના કરવાના સમયે જે પોતાની ઈચ્છાપ્રમાણે શારીરિક ચેષ્ટાઓનો પરિત્યાગ કરવાનો છે, તેમજ ગુરુ આદિની આજ્ઞા—અનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ, તેમજ આદાનાદિકમાં કાયચેષ્ટાનું નિયમન કરવાનું હોય છે, તે બીજી કાયગુપ્તિ છે કહ્યું પણ છે કે— उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुषो मुनेः ।
स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥
शयनासननिक्षेपा,—दानसंक्रमणेषु च ।
स्थानेषु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥

શ્લોકોનો અર્થ ઉપર લખેલા ભાવ પ્રમાણે છે તે સાધુજનો કાયગુપ્તિના આરાધક હતા માટેજ (गुत्ता) અશુભયોગના નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિથી તે મુનિજનો યુક્ત હતા (गुत्तिंदिया) અસંયમના સ્થાનોથી ઇન્દ્રિયોને સુરક્ષિત રાખવાવાળા

नगरे शत बालका जाता 'इति तत्कथा सत्यमृषा। 'स्वाध्यायसमं तपो नास्ति' इति कथन चतुर्थी असत्यमृषा, यद्वचो न सत्य नापि मृषा, सा चतुर्थीति, चतुर्विधवचनयोग-निवृत्तिर्वचोगुप्तिरिति भाव। 'कायगुत्ता' कायगुप्ता-गमनागम प्रचलनादिक्रियाया गोपन-कायगुप्ति, कायगुप्तिर्द्विधा-चेष्टानिवृत्तिरूपा, यथागम चेष्टा-नियमरूपा च। तत्र परीषहोपसर्गादिसद्भावेऽपि यत्कायोत्सर्गकरणादिना कायस्य निश्चलताकरणम्, सर्वयोगनिरोधावस्थाया वा सर्वथा यत् कायचेष्टानिरोधन सा प्रथमा। गुरुमापृच्छ्य शरीरसंस्तारकभूम्यादि-

है उस वस्तु को उसी स्वरूप से प्रकाशित करनेवाला वचन सत्यवचन है, जैसे-यह जीव है। (२) जीव को अजीव कहना मृषावचन है। (३) मिश्रितवचन सत्य मृषा वचन है, जैसे-आज इस नगर में सौ बालक जन्मे है। यह वचन मिश्ररूप इसलिये है कि इसमे सौ का निर्णय नहीं है। (४) जो वचन मृषा भी न हो और सत्य भी न हो ऐसे वचन का नाम असत्यमृषा है, जैसे-स्वाध्याय समान तप नहीं है"-ऐसा वचन न सत्य है और न असत्य ही है, अर्थात् व्यवहार वचन है। इस ४ प्रकार के वचनयोग का वचनगुप्ति में निरोध हो जाता है। गमन-आगमन आदि क्रिया का जिसमें निरोध है वह कायगुप्ति है। यह कायगुप्ति २ प्रकारकी है-चेष्टा निवृत्तिरूप १, यथा-आगम-चेष्टानियमनरूप २। परीषह एव उपसर्ग के आनेपर भी शरीर से ममत्व का परित्याग कर जो उसे निश्चल करना है, अथवा सर्वयोगों की निरोध-अवस्था में जो सर्वथा काय की चेष्टाओं का निरोध करना है वह चेष्टानिवृत्तिरूप पहली कायगुप्ति है। गुरु से पूछकर शारीरिक क्रियाओं की निवृत्ति के समय,

કરવાવાળુ વચન સત્યવચન છે જેમકે આ જીવ છે (૨) જીવને અજીવ કહેવુ એ મૃષાવચન છે (૩) મિશ્રવચન સત્યમૃષાવચન છે, જેમ કે આજે આ નગરમા સો બાળક જન્મ્યા છે આ વચન મિશ્રરૂપ એટલા માટે છે કે એમા સોનો નિર્ણય નથી (૪) જે વચન મૃષા પણ ન હોય અને સત્ય પણ ન હોય એવા વચનનુ નામ અસત્યમૃષા છે, જેમ "સ્વાધ્યાયના જેવુ તપ નથી" એવા વચન નથી તો સત્ય કે નથી અસત્ય, અર્થાત્ વ્યવહારવચન છે. આ ચાર પ્રકારના વચનયોગનો વચનગુપ્તિમા નિરોધ થઇ જાય છે ગમન-આગમન-આદિ ક્રિયાઓનો જેમા નિરોધ હોય તેને કાયગુપ્તિ કહે છે આ કાયગુપ્તિ બે પ્રકારની છે-૧ ચેષ્ટાનિવૃત્તિરૂપ, અને ૨ યથા-આગમ-ચેષ્ટાનિયમનરૂપ પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગના આવવા છતા પણ શરીરથી મમત્વનો ત્યાગ કરીને જે તેને નિશ્ચલ કરવુ, અથવા સર્વ યોગોની નિરોધ-અવસ્થામા જે સર્વથા કાયની ચેષ્ટાઓનો નિરોધ કરવુ તે ચેષ્ટા

प्रतिलेखनाप्रमार्जनादिसमयोक्तक्रियाकलापपुर सर शयनासनादि विधेयम्, तत शयनासननि- क्षेपादानादिषु स्वेच्छया चेष्टापरिहारेण नियता=शास्त्रनियमानुसारिणी या कायचेष्टा सा द्वितीयेति।

उक्त च—उपसर्गप्रसङ्गेऽपि कायोत्सर्गजुषो मुने ।
स्थिरीभाव शरीरस्य कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥
शयनासननिक्षेपादानसक्रमणेषु च ।
स्थानेषु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥इति॥

तया युक्ता । '**गुत्ता**' गुप्ता—अशुभयोगनिग्रहो गुप्तिस्तया युक्ता, '**गुत्तिंदिया**' गुप्तेन्द्रिया—गुप्तानि—असयमस्थानेभ्य सुरक्षितानि—इन्द्रियाणि यैस्ते गुप्तेन्द्रिया, '**गुत्त-**

अथवा भूमि आदिकी प्रतिलेखना एव प्रमार्जन करते समय जो अपनी इच्छानुसार शारीरिक चेष्टाओं का परित्याग करना है, एव गुरु आदि की आज्ञानुसार शयन, आसन, निक्षेपण एव आदानादिक म कायचेष्टा का नियमन करना है वह दूसरी कायगुप्ति है। कहा भी है—**उपसर्गप्रसगेऽपि, कायोत्सर्गजुषो मुनेः। स्थिरीभावः शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥१॥ शयनासननिक्षेपा,-दानसक्रमणेषु च। स्थानेषु चेष्टानियमः कायगुप्तिस्तु सा परा ॥२॥** श्लोकों का अर्थ ऊपर लिखे भावके अनुसार है। ये साधुजन कायगुप्ति के आराधक थे। अत एव (**गुत्ता**) अशुभ योग के निग्रहरूप गुप्ति से ये मुनिजन युक्त थे। (**गुत्तिंदिया**) असयमस्थानों से इन्द्रियों को सुर- क्षित रखनेवाले थे, इसलिये इन्हे गुप्तेन्द्रिय कहा गया है। (**गुत्तबंभयारी**) नौ—

નિવૃત્તિરૂપ પહેલી કાયગુપ્તિ છે ગુરુને પૂછીને શારીરિક ક્રિયાઓની (ગૌચાદિની) નિવૃત્તિના સમયે અથવા ભૂમિ આદિની પ્રતિલેખના તેમજ પ્રમાર્જના કરવાના સમયે જે પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે શારીરિક ચેષ્ટાઓનો પરિત્યાગ કરવાનો છે, તેમજ ગુરુ આદિની આજ્ઞા—અનુસાર શયન, આસન, નિક્ષેપણ, તેમજ આદાનાદિકમા કાયચેષ્ટાનુ નિયમન કરવાનુ હોય છે, તે બીજી કાયગુપ્તિ છે કહ્યુ પણ છે કે— उपसर्गप्रसङ्गेऽपि, कायोत्सर्गजुषो मुने ।
स्थिरीभाव शरीरस्य, कायगुप्तिर्निगद्यते ॥
शयनासननिक्षेपा,-दानसक्रमणेषु च ।
स्थानेषु चेष्टानियम कायगुप्तिस्तु सा परा ॥

શ્લોકોનો અર્થ ઉપર લખેલા ભાવ પ્રમાણે છે તે સાધુજનો કાયગુપ્તિના આરાધક હતા માટેજ (गुत्ता) અશુભયોગના નિગ્રહરૂપ ગુપ્તિથી તે મુનિજનો યુક્ત હતા (गुत्तिंदिया) અસયમના સ્થાનોથી ઇંદ્રિયોને સુરક્ષિત રાખવાવાળા

चणा अकोहा अमाणा अमाया अलोभा संता पसंता उवसंता परिणिव्वुया अणासवा अग्गंथा छिण्णगंथा छिण्णसोया निरुवलेवा,

बंभयारी' गुप्तब्रह्मचारिणः–गुप्त नवभिर्नवब्रह्मचर्यगुप्तिभी रक्षितं ब्रह्म–मैथुनविरमणं चरन्ति तच्छीलाः, 'अममा' अममाः–ममत्वरहिताः, 'अकिंचणा' अकिञ्चनाः–नास्ति किञ्चन येषां ते अकिञ्चनाः–धर्मोपकरणातिरिक्तवस्तुरहिताः । 'अकोहा' अक्रोधाः=क्रोधवर्जिताः, 'अमाणा' अमानाः=मानरहिताः, 'अमाया' अमायाः=मायावर्जिताः, 'अलोभा' अलोभाः=लोभरहिताः, 'संता' शान्ताः=बहिर्वृत्त्या शान्तियुक्ताः, 'पसंता' प्रशान्ताः=अन्तर्वृत्त्या शान्तियुक्ताः, अत एव 'उवसंता' उपशान्ताः=शीतीभूताः 'परिणिव्वुया' परिनिर्वृताः=कर्मकृतविकाररहितत्वात् स्वस्थीभूताः, अतएव 'अणासवा' अनास्रवाः=आस्रवरहिताः, 'अग्गंथा' अग्रन्थाः=निर्ग्रन्थाः, 'छिण्णगंथा' छिन्नग्रन्थाः ग्रथ्नाति बध्नाति आत्मानं कर्मणेति ग्रन्थः, स द्विविधः–द्रव्यभावभेदात्, द्रव्यं हिरण्यादि,

वाटिका–सहित ब्रह्मचर्य के धारक थे, इसलिये गुप्तब्रह्मचारी थे। (अममा) ममत्व से रहित थे। (अकिंचणा) धर्मोपकरण से अतिरिक्त और इनके पास कुछ नहीं था। (अकोहा) क्रोधरहित थे। (अमाणा) मानरहित थे। (अमाया) मायारहित थे। (अलोभा) लोभरहित थे। (संता) बाहरसे शान्तियुक्त थे, (पसंता) आभ्यन्तर से शान्तियुक्त थे, अत एव (उवसंता) शातीभूत थे। (परिणिव्वुया) कर्मकृत विकार से रहित होने के कारण स्वस्थ थे, अत एव (अणासवा) आस्रव से रहित थे। (अग्गंथा) निर्ग्रंथ थे। (छिण्णगंथा) जो आत्मा को कर्मों से जकडे (बाँधे) उसका नाम ग्रंथ है। यह दो प्रकार का होता है। १ द्रव्यग्रंथ, दूसरा भावग्रंथ। हिरण्यादि द्रव्यग्रंथ है।

હતા, તેથી તેમને ગુપ્તેન્દ્રિય કહે છે (गुत्तबंभयारी) નવવાટિકા (વાડ) સહિત બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરનાર હતા (अममा) મમત્વથી રહિત હતા (अकिंचणा) ધર્મોપકરણથી અતિરિક્ત બીજું તેમની પાસે કંઈ નહોતું (अकोहा) ક્રોધરહિત હતા (अमाणा) માનરહિત હતા (अमाया) માયારહિત હતા (अलोभा) લોભરહિત હતા (संता) બહારથી શાન્તિયુક્ત હતા (पसंता) આભ્યન્તરથી શાન્તિયુક્ત હતા, અત એવ (उवसंता) ઉપશાન્ત–શીતીભૂત અન્દર અને બહારથી શીતલ હતા (परिणिव्वुया) કર્મકૃત વિકારથી હોવાને કારણે સ્વસ્થ હતા, અત એવ (अणासवा) આસ્રવથી રહિત હતા (अग्गंथा) નિર્ગ્રન્થ હતા (छिण्णगंथा) જે આત્માને કર્મોથી જકડી રાખે (બાંધે) તેનું નામ ગ્રન્થ છે એ બે પ્રકારના થાય છે ૧ દ્રવ્યગ્રન્થ અને ૨ ભાવગ્રન્થ;

कसपाईव मुक्कतोया, सख इव निरगणा, जीवो विव अप्पडिहयगई

भावो मिथ्यात्वादि, स द्विविधो ग्रन्थश्छिन्नो यैस्ते तथा। 'छिण्णसोया' छिन्नस्रोतस–छिन्नसंसारप्रवाहा। 'निरुवलेवा' निरुपलेपा –कर्मबन्धहेतुरुपलेपो रागादिस्तेन रहिता, निरुपलेपतामेव 'कसपाईव' इत्यादि–'सुहुयहुयासणो इव' इत्यन्तैरुपमानोपमेयभावैः प्रदर्शयति, तत्र–'कसपाईव मुक्कतोया' कांस्यपात्रीव मुक्ततोया–मुक्त–त्यक्तं तोयमिव संसारबन्धहेतुत्वात्स्नेहो यैस्ते तथा, यथा कांस्यपात्र्यां पतितमपि जलं लिप्तं न भवति तथा संसारबन्धहेतुस्तेषु लिप्तो न भवतीति भावः, 'सख इव निरगणा' शङ्ख इव

मिथ्यात्वादि भावग्रन्थ है। इन दोनों प्रकार के ग्रन्थों से रहित होने के कारण ये 'छिन्नग्रंथ' कहे गये हैं। (छिण्णसोया) संसार का प्रवाहरूप स्रोत इनसे अलग हो चुका था। (णिरुवलेवा) कर्मबंध में कारणभूत रागादिक लेप से भी ये रहित थे, इसलिये निरुपलेप थे। इसी बात को आगे के 'कसपाईव' से लेकर 'सुहुयहुयासणो इव' यहाँ तक के उपमान पदों के द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं। (कसपाईव मुक्कतोया) काँसे का भाजन जिस प्रकार पानी के संसर्ग से सर्वथा रहित होता है उसी प्रकार जल के तुल्य स्नेह को संसार का बंधन का हेतु होने से जिन्होंने सर्वथा छोड दिया, अथवा काँसे के भाजन में गिरा हुआ जल जैसे लिप्त नहीं होता उसी प्रकार संसारबंधनहेतु आस्रव जिनमें लिप्त नहीं होता, अतः वे काँसे के भाजन के समान निरुपलेप कहे गये है। (सख इव निरगणा) शंख में

હિરણ્ય આદિ દ્રવ્યગ્રંથ છે મિથ્યાત્વ આદિ ભાવગ્રન્થ છે આ બન્ને પ્રકારના ગ્રન્થોથી રહિત હોવાના કારણે તેઓને છિન્નગ્રંથ કહેવામાં આવ્યા છે (छिण्णसोया) સંસારના પ્રવાહરૂપ સ્રોત તેમનાથી અલગ થઈ ચુકયા હતા (णिरुवलेवा) કર્મબંધમાં કારણભૂત રાગાદિકલેપથી પણ તેઓ રહિત હતા, તેથી નિરૂપલેપ હતા આજ વાતને આગળના 'कसपाईव' થી લઈને 'सुहुयहुयासणो इव' અહીં સુધીના ઉપમાનપદોથી સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે (कसपाईव मुक्कतोया) કાંસાનું વાસણ જેમ પાણીના સંસર્ગથી સર્વથા રહિત હોય છે તેજ રીતે જલના તુલ્ય સ્નેહ જે, સંસારના બંધનનો હેતુ છે તેને જેમણે સર્વથા છોડી દીધો, અથવા કાંસાના વાસણમાં પડેલા પાણી જેમ લિપ્ત થતાં (ચોટતાં) નથી, તેવીજ રીતે સંસારબંધનનો હેતુ આસ્રવ જેઓમાં લિપ્ત થતો નથી, તેથી તેઓને કાંસાના વાસણની પેઠે નિરૂપલેપ કહેવામાં આવ્યો છે (सख इव निरगणा) શંખમાં જેમ કોઈ પણ રંગ હોતો નથી તેવીજ રીતે

जच्चकणगं पिव जायरूवा, आदरिसफलगा इव पागडभावा, कुम्मो

नीरङ्गणा –रङ्गण–रागाद्युपरञ्जनं तस्मान्निर्गता, शङ्खे यथा किमपि रञ्जनद्रव्य स्थितिं न लभते तथैतेष्वनगारेषु रागादयो न तिष्ठन्तीत्यर्थः । 'जीवो विव अप्पडिहयगई' जीव इव अप्रतिहतगतयः–जीवो यथा शुभाशुभकर्मवशाद् व्याहततया सर्वत्र याति तथा अप्रतिहता गतिर्येषां ते तथा, देशनगरादिषु अप्रतिहतविहारित्वेन वादादिषु–कुतीर्थिकमतनिराकरणसामर्थ्योपेतत्वेन च अस्खलितगतयः, 'जच्चकणगं पिव जायरूवा' जात्यकनकमिव जातरूपाः–शोधितसुवर्णमिव निर्मलाः–रागादिरहिता इत्यर्थः । 'आदरिसफलगा इव पागडभावा' आदर्शफलका इव प्रकटभावाः–प्रकटाः=प्रकटिताः, भावाः–उत्पादव्ययध्रौव्यस्वभावका जीवाजीवादिपदार्था यैस्ते तथा, आदर्शफलका

जैसे कोइ भी रंग स्थिति नहीं पा सकता, उसी प्रकार रागादिक भी उन अनगारों में ठहर नहीं सकते थे। अतः ये शङ्ख के समान नीरङ्गण कहे गये हैं। (जीवो विव अप्पडिहयगई) जीव जिस प्रकार शुभ और अशुभ कर्म के वश प्रेरित होकर अव्याहत गति से सर्वत्र चला जाता है उसी प्रकार इनका भी देश, नगर आदिमें अप्रतिहतगतिविहार होने से एवं वाद–विवाद आदि में कुतीर्थिक मतों के निराकरण करने की सामर्थ्य से युक्त होने से ये भी जीव के समान अस्खलितगतिवाले थे। (जच्चकणगं पिव जायरूवा) शोधितसुवर्ण के समान ये बिल्कुल निर्मल थे। (आदरिसफलगा इव पागडभावा) आदर्श अर्थात् काच जिस प्रकार प्रतिबिम्बित मुखादिक अवयवों को यथावस्थित प्रकट करता है उसी प्रकार ये भी अपने ज्ञान के द्वारा उत्पाद व्यय एवं ध्रौव्य–विशिष्ट जीवाजीवादिक पदार्थों को प्रकट करते थे। इनकी

રાગાદિક પણ તે અનગારોમાં રહી શકતા નથી, તેથી તેઓ શંખની પેઠે નીરંગણ કહેવાય છે (जीवोविव अप्पडिहयगइ) જીવ જેમ શુભ અને અશુભ કર્મવશ પ્રેરિત થઇને અવ્યાહત ગતિથી સર્વત્ર ચાલ્યો જાય, તેમ તેઓની પણ દેશ નગર આદિમાં અપ્રતિહતગતિ–વિહાર હોવાથી તેમજ વાદવિવાદ આદિમાં કુતીર્થિકમતોનું નિરાકરણ કરવાનું સામર્થ્ય હોવાથી તેઓ પણ જીવની પેઠે અસ્ખલિતગતિવાળા હતા (जच्चकणग पिव जायरूवा) શોધેલા સુવર્ણના જેવા તેઓ બિલકુલ નિર્મળ હતા (आदरिसफलगा इव पागडभावा) આદર્શ અર્થાત્ અરીસો જેમ પ્રતિબિંબિત મુખ આદિક અવયવોને યથાવસ્થિત પ્રકટ કરે છે (દેખાડે છે) તેમ તેઓ પણ પોતાના જ્ઞાનદ્વારા ઉત્પાદ, વ્યય તેમ જ ધ્રૌવ્ય–વિશિષ્ટ જીવ–અજીવ–

इव गुत्तिंदिया, पुक्खरपत्त व निरुवलेवा, गगणमिव निरालंबणा,

यथा प्रतिबिम्बितान् मुखाद्यवयवान् यथावस्थित प्रकटीकुर्वन्ति, तथा यत्तद्देशनया जनानां चित्तदर्पणे जीवाजीवात्मिकवस्तुव्यवस्था सुस्पष्टं प्रकाशते इत्यर्थः । 'कुम्मो इव गुत्तिंदिया' कूर्म इव गुप्तेन्द्रियाः—कूर्मो यथा भयहेतौ सति संवृतसर्वेन्द्रियो भवति तथा संसार-भ्रमणभयाद् गुप्तानि=विषयकषायेभ्यः संरक्षितानि इन्द्रियाणि येषां ते गुप्तेन्द्रियाः । 'पुक्खरपत्त व निरुवलेवा' पुष्करपत्रमिव निरुपलेपाः—यथा कमलपत्रं निर्लिप्तं सत् जलोपरि तिष्ठति तथा निरुपलेपाः—पङ्कजलतुल्यस्वजनविषयसम्बन्धरहिता भवन्तीति भावः । 'गगणमिव निरालंबणा' गगनमिव निरालम्बनाः—कुलग्रामनगराद्यालम्बनवर्जिताः,

जीवाजीवादिविषयक देशना ऐसी होती थी कि जिससे मनुष्यों के चित्तरूपी दर्पण में उत्पादादि—स्वभाव वाले समस्त जीवादिक पदार्थ अच्छी तरह—स्पष्टरूप से प्रतिभासित होने लगते थे। (कुम्मो इव गुत्तिंदिया) कच्छप जिस प्रकार भय के कारणों के उपस्थित होने पर समस्त इन्द्रियों को संगोपित कर लेता है उसी प्रकार ये मुनिजन भी संसारपरिभ्रमण के भयसे विषय—कषायों की ओर से अपनी २ इन्द्रियों को सुरक्षित किये हुए रहते थे। (पुक्खरपत्तंव निरुवलेवा) जिस प्रकार कमलपत्र जल मे निर्लिप्त होकर उस के ऊपर रहता है और कीचड से उत्पन्न होने पर भी जैसे वह उसके स्पर्श से रहित होता है उसी प्रकार ये साधुजन भी कीचड एवं जलतुल्य स्वजन, एवं विषयों के संबंध से बिलकुल रहित थे। (गगणमिव निरालंबणा) आकाश की तरह ये कुल, ग्राम और नगर आदि के सहारे की अपेक्षा नहीं रखते थे। (अणिलो इव निरालया) पवन की तरह घर

આદિક પદાર્થોને પ્રકટ કરતા હતા તેમની જીવાજીવાદિ વિષયની દેશના એવી થતી હતી કે જેથી મનુષ્યોના ચિત્તરૂપી દર્પણમાં ઉત્પાદ આદિ સ્વ-ભાવવાળા સમસ્ત જીવાદિક પદાર્થ સારી રીતે સ્પષ્ટરૂપે પ્રતિભાસિત થતા હતા (कुम्मो इव गुत्तिंदिया) કાચબો જેમ ભયના કારણો આવી પડતાં સમસ્ત ઇંદ્રિઓને સંગોપિત કરી લે છે તેમ એ મુનિજનો પણ સંસાર—પરિભ્રમણના ભયથી વિષયકષાયોની તરફથી પોતપોતાની ઇંદ્રિઓને સુરક્ષિત રાખતા હતા (पुक्खरपत्त व निरुवलेवा) જેમ કમલપત્ર જલથી નિર્લિપ્ત થઈને તેની ઉપર રહે છે અને કીચડથી ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ જેમ તે તેના સંબંધથી રહિત હોય છે તેવી જ રીતે સાધુજન પણ કીચડ તેમ જ જલતુલ્ય સ્વજન તેમ જ વિષયોના સંબંધથી બિલકુલ રહિત હતા (गगणमिव निरालंबणा) આકાશની પેઠે તેઓ કુળ, ગામ અને નગર આદિના આશ્રયની

अणिलो इव निरालया, चंदो इव सोमलेस्सा, सूरो इव दित्ततेया, सागरो इव गभीरा, विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का, मदरो इव अप्पकंपा, सारयसलिलं व सुद्धहियया, खग्गिविसाण व एगजाया,

'अणिलो इव निरालया' अनिल इव निरालया–पवन इव गृहरहिता, 'चंदो इव सोमलेस्सा' चन्द्र इव सौम्यलेश्या–अनुपतापहेतुमनःपरिणामधारिण, 'सूरो इव दित्ततेया' सूर्य इव दीप्ततेजस–द्रव्यत शरीरकान्त्या भावतो ज्ञानेन च देदीप्यमाना । 'सागर इव गभीरा' सागर इव गम्भीरा–हर्षशोकादिकारणसंयोगेऽपि निर्विकारचित्ता । 'विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का' विहग इव सर्वतो विप्रमुक्ता–परिवारपरित्यागात् नियत-वासरहितत्वाच्चेति भाव । 'मदरो इव अप्पकंपा' मन्दर इव अप्रकम्पा–मेरुवत् परिषहोपसर्गपवनैरचलिता । 'सारयसलिलं व सुद्धहियया' शारदसलिलमिव शुद्ध-हृदया–यथा शरदृतौ जल निर्मलं भवति तथा परमनिर्मलहृदया इति भाव । 'खग्गिविसाण

से रहित थे। (चंदो इव सोमलेस्सा) चन्द्र के समान इनकी लेश्या सौम्य थी। (सूरो इव दित्ततेया) सूर्य के समान ये दीप्त तेजवाले थे। शारीरिक कांति द्रव्यतेज, एवं ज्ञान यह भावतेज है। (सागर इव गभीरा) सागर के तुल्य ये गंभीर प्रकृति के थे। हर्ष शोक आदि के कारणों के उपस्थित होने पर भी इनके चित्त में किसी भी तरह का विकार उत्पन्न नहीं होता था। (विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का) पक्षी की तरह ये नियमित निवास से रहित थे। (मदरो इव अप्पकंपा) मेरुपर्वत की तरह परीषह एवं उपसर्गरूप पवन से ये अचलित थे। (सारयसलिलं व सुद्धहियया) शरद ऋतु के जल समान उनका हृदय निर्मल था। (खग्गिविसाण व एगजाया) खड्गी

અપેક્ષા રાખતા નહોતા (अणिलो इव निरालया) પવનની પેઠે ઘરથી રહિત હતા (चंदो इव सोमलेस्सा) ચંદ્રની પેઠે તેમની લેશ્યા સૌમ્ય હતી (सूरो इव दित्ततेया) સૂર્યની પેઠે તેઓ દીપ્ત-તેજસ્વી હતા શારીરિક કાંતિ દ્રવ્યતેજ તેમ જ જ્ઞાન એ ભાવતેજ છે (सागर इव गभीरा) સાગરના જેવા ગંભીર પ્રકૃતિના તેઓ હતા હર્ષ શોક આદિના કારણો આવી જતા પણ તેમના ચિત્તમાં કોઈ પણ જાતનો વિકાર ઉત્પન્ન થતો નહોતો (विहग इव सव्वओ विप्पमुक्का) પક્ષીની પેઠે તેઓ નિયમિત નિવાસથી રહિત હતા (मदरो इव अप्पकंपा) મેરુ પર્વતની પેઠે પરીષહ તેમજ ઉપસર્ગરૂપ પવનથી તેઓ અચલિત હતા (सारयसलिलं व सुद्धहियया) શરદ ઋતુના જલની પેઠે તેમના હૃદય નિર્મળ હતા (खग्गिविसाण व एगजाया) ખડ્ગી (ગેંડા)ના શીંગડાની પેઠે,

भारडपक्खीव अप्पमत्ता, कुंजरो इव सोंडीरा, वसभो इव जाय-

व एगजाया' खड्गविषाणमिवैकजाता —खड्गः=आरण्यजीवः —तस्य विषाणं शृङ्गं, तदेकमेव भवति, तद्वत् एकजाता —एकीभूता—रागादिसहायरहिता, कुटुम्बादिसहायवर्जिता इत्यर्थः। 'भारडपक्खीव अप्पमत्ता' भारण्डपक्षीवाऽप्रमत्ता —भारण्डपक्षी=भारण्डनामा पक्षी च भारण्डपक्षी, अयं द्विजीवः त्रिचरणवान् द्वाभ्यां ग्रीवाभ्यां द्वाभ्यां मुखाभ्यां च युक्तः, द्वयोर्जीवयोरेकमेवोदरं भवति, तौ चात्यन्तमप्रमत्ततया निर्वाहं कुरुते। यदि कदाचिद्दैवात् तयोरेकोऽपि जीवः प्रमादं करोति, तदा उभयोर्नाशो भवति, तस्मात् सर्वदा चकितचित्तौ प्रमादरहितौ तौ तिष्ठतः। तद्वत्-प्रमत्ता —तपःसंयमादिधर्मरक्षणे प्रमादरहिता इत्यर्थः। 'कुंजरो इव सोंडीरा' कुञ्जर इव शौण्डीराः —हस्तीव शूराः —कषायादिरिपुभञ्जनशीलाः। 'वसभो इव जायत्थामा' वृषभ इव जातस्थामानः —जातं स्थाम—बलं येषां ते जातस्थामानः —वृषभवत् संजातपराक्रमाः

(गेंडा) के सींग की तरह, ये रागादिकों की सहायता से रहित होने के कारण, एक-स्वरूप थे। (भारडपक्खीव अप्पमत्ता) भारंड पक्षी की तरह ये अप्रमत्त थे। यह पक्षी दो जीववाला होता है। इसके तीन पैर होते हैं। ग्रीवा और मुख इसके दो होते हैं। उदर अर्थात् पेट एक ही होता है। ये दोनों जीव अत्यंत अप्रमत्त होते हैं। यदि कदाचित् एक जीव प्रमाद करे तो दोनों का नाश होवे। इसलिये अप्रमत्तचित्त होकर ये दोनों बहुत ही सावधानी से रहते हैं। उसी तरह ये मुनिजन भी तप एवं संयमादिक धर्म के रक्षण करने में प्रमादवर्जित थे। (कुंजरो इव सोंडीरा) कुंजर के समान ये कषायादिक के भंजन में शौण्डीर—शूरवीर थे। (वसभो इव जायत्थामा) वृषभ के

तेओ रागादिकोनी सहायताथी रहित होवाने कारणे, एकस्वरूप हता. (भारंडपक्खीव अप्पमत्ता) भारंड पक्षीनी पेठे तेओ अप्रमत्त हता. आ पक्षी बे जीववाळा होय छे. तेने त्रण पग होय छे. डोक अने मुख तेने बे होय छे. उदर (पेट) तेने एक ज होय छे. ते बन्ने जीव बहु अप्रमत्त होय छे. जो कदाचित् एक जीव प्रमाद (भूल) करे छे तो बन्नेनो नाश थाय छे. तेथी अप्रमत्तचित्त (चतुर) थइने ते बन्ने बहु ज सावधानीथी रहे छे. तेवी ज रीते ए मुनिजनो पण तप तेमज संयम आदि धर्मना रक्षण करवामां प्रमादरहित हता. (कुंजरो इव सोंडीरा) कुंजर (हाथी)नी पेठे तेओ कषाय आदिकना भंग (नाश) करवामां शौंडीर—शूरवीर हता. (वसभो इव जायत्थामा) वृषभनी पेठे तेओ बलिष्ठ हता. (सीहो इव दुद्ध-

स्थामा, सीहो इव दुद्धरिसा, वसुधरा इव सव्वफासविसहा, सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता ॥ सू० २७॥

इत्यर्थ । 'सीहो इव दुद्धरिसा' सिंह इव दुर्धर्षा –सिंहवत्परीषहादिभिरधर्षणीयाः इत्यर्थः । 'वसुधरा इव सव्वफासविसहा' वसुधरा इव सर्वस्पर्शविषहा –पृथ्वी यथा सर्वं सह्यमसह्यं वा स्पर्शं सहते सर्वंसहति नो यत्र तथैव साधवोऽपि अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्गसुसहा भवन्ति । 'सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता' सुहुतहुताशन इव तेजसा ज्वलन्त –सुहुत =सुष्ठु हुत –घृताद्याहुतिभिस्तर्पितो यो हुताशनो वह्नि –तद्वत्तेजसा–तप –संयमतेजसा ज्वलन्तो दीप्यमाना इति भाव ॥

अत्र उपमानसंग्राहकम् इदं गाथाद्वयम् —

'कंसे १ संखे २ जीवे ३, जच्चे कणगे य ४ आदरिसे ५ ।
कुम्मे ६ पुक्खरपत्ते ७, गयणे ८ अनिले ९ य चंदे १० सूरे य ११॥
सागर १२ विहगे १३ मंदर १४, सारयसलिल च १५ खग्गी य १६ ।
भारंडे १७ गय १८ वसह १९, सीह २० वसुधरा २१ सुहुयहुए २२॥ २॥ इति ॥ सू० २७ ॥

समान ये बलिष्ठ थे। (सीहो इव दुद्धरिसा) सिंह के समान ये दुर्धर्ष थे। सिंह जैसे मृगादिकों से अप्रधृष्य होता है, उसी प्रकार मृग जैसे परीषहादिकों से ये भी चलितचित्त नहीं होते थे। (वसुधरा इव सव्वफासविसहा) पृथिवी के समान सर्वस्पर्शसह थे। पृथिवी जिस तरह सहने योग्य अथवा नहीं सहन करने योग्य ऐसे भी स्पर्श को सहती है उसी प्रकार ये मुनिजन भी अनुकूल एवं प्रतिकूल परीषहों के उपनिपात को अच्छी तरह सहन करते थे (सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलता) सुहुत अग्नि की तरह ये तप और संयम के तेज से देदीप्यमान थे ॥सू० २७॥

रिसा) સિંહના જેવા તેઓ દુર્ધર્ષ હતા સિંહ જેમ મૃગ આદિકોથી અપધષ્ય હોય છે તેવી જ રીતે મૃગસમાન પરીષહ આદિકોથી તેઓ પણ ચલિત ચિત્ત થતા નહોતા (वसुधरा इव सव्वफासविसहा) પૃથિવીની પેઠે સર્વ સ્પર્શ સહન કરતા હતા પૃથિવી જેમ સહેવા યોગ્ય અથવા ન સહન કરવા યોગ્ય એવા પણ સ્પર્શને સહન કરે છે તેવી જ રીતે એ મુનિજનો પણ અનુકૂળ તેમ જ પ્રતિકૂળ પરીષહોના ઉપનિપાત ને સારી રીતે સહન કરતા હતા (सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलता) સુહુત અગ્નિની પેઠે તેઓ તપ અને સંયમના તેજથી દેદીપ્યમાન હતા (સૂ૦ ૨૭)

मूलम्—नत्थि ण तेसि ण भगवंताण कत्थइ पडिबंधे भवइ । से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तंजहा—दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ । दव्वओ णं—सचित्ताचित्तमीसिएसु

टीका—'नत्थि' इत्यादि। नास्ति अय पक्ष, यत् खलु 'तेसि ण भगवताण' तेषा खलु भगवताम्—श्रीमहावीरस्वामिन शिष्याणाम् 'कत्थइ' क्वापि—कस्मिन्नपि विषये 'पडिबधे भवइ' प्रतिबन्ध —आसक्ति भवतीति, श्री महावीरस्वामिनोऽन्तेवासिना सयमप्रतिबन्धीभूत कोऽपि हेतु कुत्रापि न भवतीति भाव । 'से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते' स च प्रतिबन्धश्चतुर्विध प्रज्ञप्त 'त जहा' तद्यथा-भेद-प्रकारथे यम्—द्रव्यत क्षेत्रत कालतो भावतश्च। तेषु 'दव्वओ ण' द्रव्यत खलु 'सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु' सचित्ताऽचित्त-मिश्रितेषु द्रव्येषु। तत्र—सचित्त=शिष्यादिकम्, अचित्त=वस्त्रादिकम्, मिश्रितम्=शिष्यसहितवस्त्रादिकम्, एतेषु द्रव्येषु, 'खेत्तओ' क्षेत्रत —

'नत्थि णं' इत्यादि।

(तेसि ण भगवताण) भगवान महावीर के समीप मे रहनेवाले उन स्थविर भगवतों का (कत्थइ) किसी भी विषय मे (पडिबधे) प्रतिबंध (नत्थि) नहीं था। अर्थात् भगवान् वीर प्रभु के ये समस्त मुनिजन सयम के विघातक किसी भी विषय मे आसक्ति नहीं रखते थे। (से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते) वह प्रतिबध चार प्रकार का कहा गया है, (तजहा) वह इस प्रकार है—(दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) द्रव्य से, क्षेत्र से, काल से एव भाव से। (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) द्रव्य से प्रतिबध ३ प्रकार का है—(१) सचित्त (२) अचित्त (३) सचित्ताचित्त।

'नत्थि ण' ઇત્યાદિ

(तेसि ण भगवताण) ભગવાન મહાવીરના સમીપમા રહેવાવાળા તે સ્થવિર ભગવતોને (कत्थइ) કોઈપણ વિષયમા (पडिबधे) પ્રતિબધ (नत्थि) ન હોતો, અર્થાત્—ભગવાન્ વીરપ્રભુના તે સમસ્ત મુનિજનો સયમના વિઘાતક હોય એવા કોઈ પણ વિષયમા આસક્તિ રાખતા નહોતા (से य पडिबधे चउव्विहे पण्णत्ते) તે પ્રતિબધ ચાર પ્રકારના કહેલા છે (तजहा) તે આ પ્રકારે છે (दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી તેમજ ભાવથી (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) દ્રવ્યથી પ્રતિબધ ત્રણ પ્રકારનો [illegible], (૨) અચિત્ત, (૩) સચિત્તાચિત્ત, શિષ્ય આદિક સચિત્ત છે

स्थामा, सीहो इव दुद्धरिसा, वसुधरा इव सव्वफासविसहा, सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता ॥ सू० २७॥

इत्यर्थ । 'सीहो इव दुद्धरिसा' सिंह इव दुर्धर्षा –सिंहवत्परीषहादिमृगैर्दुर्धर्षा इत्यर्थ । 'वसुधरा इव सव्वफासविसहा' वसुधरा इव सर्वस्पर्शविषहा –पृथ्वी यथा सर्वं सह्य-मसह्य वा स्पर्शं सहते सर्वसहेति चोच्यते तथैवैते साधवोऽपि अनुकूलप्रतिकूलपरीषहोपसर्ग सुसहा भवन्ति । 'सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलंता' सुहुतहुताशन इव तेजसा ज्वलन्त –सुहुत =सुष्ठु हुत –घृताद्याहुतिभिस्तर्पितो यो हुताशनो वह्नि –तद्वत्तेजसा–तप –संयमतेजसा ज्वलन्तो दीप्यमाना इति भाव ॥

अत्र उपमानसंग्राहकम् इद गाथाद्वयम् —

'कसे १ सखे २ जीवे ३, जच्चे कणगे य ४ आदरिसे ५ ।
कुम्मे ६ पुक्खरपत्ते ७, गयणे ८ अनिले ९ य चदे १० सूरे य ११॥
सागर १२ विहगे १३ मंदर १४, सारयसलिल च १५ खग्गी य १६ ।
भारडे १७ गय १८ वसहे १९, सीह २० वसुधरा २१ सुहुयहुए २२॥ २॥ इति ॥ सू० २७ ॥

समान ये बलिष्ठ थे। (सीहो इव दुद्धरिसा) सिंह के समान ये दुर्धर्ष थे। सिंह जैसे मृगादिकों से अप्रधृष्य होता है, उसी प्रकार मृग जैसे परीषहादिकों से ये भी चलितचित्त नहीं होते थे। (वसुधरा इव सव्वफासविसहा) पृथिवी के समान सर्वस्पर्शसह थे। पृथिवी जिस तरह सहने योग्य अथवा नहीं सहन करने योग्य ऐसे भी स्पर्श को सहती है उसी प्रकार ये मुनिजन भी अनुकूल एव प्रतिकूल परीषहों के उपनिपात को अच्छी तरह सहन करते थे (सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलता) सुहुत अग्नि की तरह ये तप और संयम के तेज से देदीप्यमान थे ॥सू० २७ ॥

रिसा) सिंहના જેવા તેઓ દુર્ધર્ષ હતા સિંહ જેમ મૃગ આદિકોથી અપ્રધષ્ય હોય છે તેવી જ રીતે મૃગસમાન પરીષહ આદિકોથી તેઓ પણ ચલિત ચિત્ત થતા નહોતા (वसुधरा इव सव्वफासविसहा) પૃથિવીની પેઠે સર્વ સ્પર્શ સહન કરતા હતા પૃથિવી જેમ સહેવા યોગ્ય અથવા ન સહન કરવા યોગ્ય એવા પણ સ્પર્શને સહન કરે છે તેવી જ રીતે એ મુનિજનો પણ અનુકૂળ તેમ જ પ્રતિકૂળ પરીષહોના ઉપનિપાત ને સારી રીતે સહન કરતા હતા (सुहुयहुयासणो इव तेयसा जलता) સુહુત અગ્નિની પેઠે તેઓ તપ અને સંયમના તેજથી દેદીપ્યમાન હતા (સૂ० २७)

मूलम्—नत्थि ण तेसि ण भगवंताण कत्थइ पडिबंधे भवइ। से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तंजहा—दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ। दव्वओ णं—सचित्ताचित्तमीसिएसु

टीका—'नत्थि' इत्यादि। नास्ति अयं पक्षः, यत् खलु 'तेसि ण भगवंताण' तेषां खलु भगवताम्—श्रीमहावीरस्वामिनः शिष्याणाम् 'कत्थइ' क्वापि—कस्मिन्नपि विषये 'पडिबंधे भवइ' प्रतिबन्धः—आसक्तिः भवतीति, श्री महावीर-स्वामिनोऽन्तेवासिनां संयमप्रतिबन्धीभूतः कोऽपि हेतुः कुत्राऽपि न भवतीति भावः। 'से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते' स च प्रतिबन्धश्चतुर्विधः प्रज्ञप्तः 'तं जहा' तद्यथा-भेद-प्रकारश्चेत्थम्—द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च। तेषु 'दव्वओ ण' द्रव्यतः खलु 'सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु' सचित्ताऽचित्त-मिश्रितेषु द्रव्येषु। तत्र—सचित्त=शिष्यादिकम्, अचित्त=वस्त्रादिकम्, मिश्रितम्=शिष्यसहितवस्त्रादिकम्, एतेषु द्रव्येषु, 'खेत्तओ' क्षेत्रतः—

'नत्थि ण' इत्यादि।

(तेसि ण भगवंताण) भगवान महावीर के समीप में रहनेवाले उन स्थविर भगवंतों का (कत्थइ) किसी भी विषय में (पडिबंधे) प्रतिबंध (नत्थि) नहीं था। अर्थात् भगवान् वीर प्रभु के ये समस्त मुनिजन संयम के विघातक किसी भी विषय में आसक्ति नहीं रखते थे। (से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते) वह प्रतिबंध चार प्रकार का कहा गया है, (तंजहा) वह इस प्रकार है—(दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) द्रव्य से, क्षेत्र से, काल से और भाव से। (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) द्रव्य से प्रतिबंध ३ प्रकार का है—(१) सचित्त (२) अचित्त (३) सचित्ताचित्त।

'नत्थि ण' ઇત્યાદિ

(तेसि ण भगवंताण) ભગવાન મહાવીરના સમીપમાં રહેવાવાળા તે સ્થવિર ભગવંતોને (कत्थइ) કોઈપણ વિષયમાં (पडिबंधे) પ્રતિબંધ (नत्थि) ન હોતો, અર્થાત્—ભગવાન્ વીરપ્રભુના તે સમસ્ત મુનિજનો સંયમના વિઘાતક હોય એવા કોઈ પણ વિષયમાં આસક્તિ રાખતા નહોતા (से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते) તે પ્રતિબંધ ચાર પ્રકારના કહેલા છે (तंजहा) તે આ પ્રકારે છે (दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ) દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી તેમજ ભાવથી (दव्वओ ण सचित्ता-चित्त-मीसिएसु दव्वेसु) દ્રવ્યથી પ્રતિબંધ ત્રણ પ્રકારનો છે—(૧) સચિત્ત, (૨) અચિત્ત, (૩) સચિત્તાચિત્ત, શિષ્ય આદિક સચિત્ત છે

दव्वेसु । खेत्तओ–गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा । कालओ–समए वा आवलियाए वा आणा-

'गामे वा' ग्रामे वा, 'णयरे वा' नगरे वा 'रण्णे वा' अरण्ये वा, 'खेत्ते वा' क्षेत्रे वा, खले=धान्यमर्दनसंशोधनस्थाने वा, 'घरे वा अगणे वा' गृहे वाऽङ्गणे वा । 'कालओ समए वा आवलियाए वा' कालतः–समये सर्वतो जघन्ये काले, समयस्य विस्तृतोऽर्थ उपासकदशाङ्गस्यागारधर्मसञ्जीवनी वृत्तितोऽवसेयः । 'आवलिकायाम्' असंख्यातसमय रूपायाम् 'आणापाणुए वा' आनप्राणे वा=

शिष्यादिक सचित्त है। वस्त्रादिक अजीव पदार्थ अचित्त है। शिष्यसहित वस्त्रादिक सचित्ताचित्त हैं। इनमें इन मुनिजनों को बिलकुल भी आसक्ति नहीं थी। (खेत्तओ गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अगणे वा) इसी तरह क्षेत्र की अपेक्षा–ग्राम में, नगर में, जगल में, क्षेत्र में, खल–धान्यादिक के कूटने और फटकने के स्थान ऐसे खलिहान मे, घर में अथवा आगन में प्रतिबन्ध नहीं था। (कालओ समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे) कालकी अपेक्षा से समय–सब से छोटे काल मे, इस समय और कालका विस्तृत अर्थ 'उपासकदशाग' की 'अगारधर्मसजीवनी' वृत्ति मे कहा है, वहा से जान लेना चाहिये। आवलिका में, असंख्यात समयकी एक आवलिका होती है, उच्छ्वासनिश्वासकालरूप आनप्राण में, स्तोकमे–सप्तप्राणप्रमाणवाले कालविशेषमे–सात उच्छ्वासमे, लवमें–सात-

વસ્ત્રાદિક અજીવ પદાર્થ અચિત્ત છે શિષ્યસહિત વસ્ત્રાદિક સચિત્તાચિત્ત છે તેમા એ મુનિજનોને બિલકુલ જ આસક્તિ નહોતી (खेत्तओ गामे वा णयरे वा रण्णे वा खेत्ते वा खले वा घरे वा अगणे वा) તેવી જ રીતે ક્ષેત્રની અપેક્ષા–ગામમા, નગરમા, જગલમા, ખેતરમા, ખલ–ધાન્ય વગેરેને કૂટવા ખાડવાના સ્થાનભૂત એવા ખલિહાનમા, ઘરમા, આગણામા પ્રતિબધ નહોતો. (कालओ समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसजोगे) કાલની અપેક્ષાએ સમય–સૌથી થોડા કાળમા (આ સમય અને કાલનો વિસ્તૃત અર્થ 'ઉપાસકદશાગની' 'અગારધર્મસજીવની' વૃત્તિમા કહેલો છે ત્યાથી જાણી લેવો જોઈએ), આવલિકામા (અસખ્યાત સમયની એક આવલિકા થાય છે), ઉચ્છવાસ–નિશ્વાસ–કાલરૂપ આનપ્રાણમા, સ્તોકમા–સપ્તપ્રાણના પ્રમાણ

पाणुए वा थोवे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा अयणे वा अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे। भावओ-कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा। एवं तेसिं ण भवइ ॥ सू० २८ ॥

उच्छ्वासनिश्वासकाल इत्यर्थ, 'थोवे वा' स्तोके वा=सप्तप्राणमाने वा कालविशेषे, 'सत्त पाणाणि से थोवे' इत्युक्ते। 'लवे वा'-'सत्त थोवाणि से लवे' इति सप्तस्तोकमिते काल वा, 'मुहुत्ते वा' मुहूर्ते वा-लवाना सप्तसप्ततिप्रमाणे काले, 'अहोरत्ते वा' अहोरात्रे वा-रात्रिदिवसप्रमाणे काले वा, 'पक्खे वा' पक्षे-पञ्चदशदिवस-प्रमाणक काले वा 'मासे वा' त्रिंशद्दिवसप्रमाणके काले वा, 'अयणे वा' अयने-उत्तरायणदक्षिणायनभेदाद्द्विविधे षण्मासप्रमिते काले वा, 'अण्णयरे वा दीहकालसंजोगे' अन्यतरस्मिन् वा दीर्घकालसंयोगे-उक्तप्रभेदाद् भिन्ने वा संवत्सरादिरूपे काले। 'भावओ' भावत -'कोहे वा' क्रोधे वा 'माणे वा'-माने वा, 'मायाए वा'-मायाया वा, 'लोहे वा' लोभे वा 'भए वा' भये वा, हासे वा। 'एवं तेसिं ण भवइ' एव तेषा न भवति, एव-पूर्ववर्णितप्रकारेण तत्र तत्र प्रतिबन्ध -आसक्तिस्तेषा मुनीना न भवति ॥सू० २८॥

स्तोक अर्थात् ४९ उच्छ्वास-प्रमित कालमें, मुहूर्त्तमे-७७ लवोंसे प्रमित कालमें, अहोरात्रम, पक्ष-१५ दिनके कालमे, मास-३० दिन-प्रमाण समयमे, अयनमें-उत्तरायण-दक्षिणायन रूप छ छ महिनोंमे, एव और भी सवत्सरादिरूप बृहत्समयमें प्रतिबध नहीं था। (भावओ) भावकी अपेक्षासे (कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा एवं तेसिं ण भवइ) क्रोधमे, मानमे, मायामें, लोभमें, भयमे, अथवा हास्यमे उन मुनिजनोंको किसीभी तरहका प्रतिबध नहीं था ॥ सू० २८ ॥

જેટલા કાળવિશેષમા-સાત ઉચ્છ્વાસમા, લવમા-સાત સ્તોક અર્થાત્ ૪૯ ઉચ્છ્વાસના પ્રમાણના કાળમા, મુહૂર્તમા-૭૭ લવોથી પ્રમિત કાળમા, અહો-રાત્રિમા, પક્ષ-૧૫ દિવસના કાળમા, માસ-૩૦ દિવસના સમયમા, અયનમા ઉત્તરાયણ-દક્ષિણાયનરૂપ છ છ મહિનામા, તેમજ બીજાપણ સવત્સર આદિરૂપ લાબા સમયમા પ્રતિબધ નહોતો (ભાવઓ) ભાવની અપેક્ષાએ (कोहे वा माणे वा मायाए वा लोहे वा भए वा हासे वा एवं तेसिं ण भवइ) ક્રોધમા, માનમા, માયામા, લોભમા, ભયમા અથવા હાસ્યમા તે મુનિઓને કોઇ પણ તરેહનો પ્રતિબધ નહોતો (સૂ ૨૮)

मूलम्–ते णं भगवंतो वासावासवज्जं अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि गामे एगराइया णयरे पचराइया, वासीचंदणसमाण-

'ते ण भगवतो' इत्यादि। ते=श्रीवर्धमानस्वामिन शिष्या खलु भगवतो 'वासावासवज्ज' वर्षावासवर्जम् 'अट्ठ गिम्हहेमतियाणि' अष्टौ ग्रैष्महैमन्तिकान 'मासाणि' मासान्, 'गामे एगराइया' ग्रामे एकरात्रिका –यस्मिन् दिवसेऽनगारा ग्राममागच्छन्ति स दिवस पुनर्यावत्नावर्तते तावपर्यन्त काल एकरात्रशब्देन गृह्यते, तेनैकसमाहनिवासिन इत्यर्थ। 'णयरे पचराइया'–नगरे पञ्चरात्रिका –यस्मिन् दिवसेऽनगारा नगरमागच्छन्ति स दिवस पञ्चवारमावर्तित पञ्चरात्रमुच्यते, तेनैकोनत्रिंशदिवसवासिन इत्यर्थ। स्थविरकल्पिना शेषकाले एकस्मिन् नगरे मासकल्पविहारित्वात्। 'वासी–चदण–समाण–कप्पा' वासी–चन्दन–समान–कल्पा, वासी–'वसुला' इति प्रसिद्ध काष्ठतक्षणशस्त्रविशेष, वासीव वासी अपकारी, ता चन्दनसमान–चन्दनवत् कल्पयति=मन्यन्ते ये ते वासीचन्दनसमानकल्पा –अपकारिण-मप्युपकारकत्वेन मन्यमाना इत्यर्थ। तथा चोक्तम्—

'तेण भगवतो' इत्यादि,

(तेण भगवतो) वर्द्धमान स्वामी के वे सयमी शिष्यजन (वासावासवज्ज) वर्षाकाल–चौमासा छोडकर (अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि) ग्रीष्मकाल एव शीत-कालके ८ महीनोंमे (गामे) छोटे गाममें (एगराइया) एकरात्रिपर्यन्त–एक सप्ताह तक और (णयरे) नगरमें (पचराइया) पाच रात्रितक–२९ दिवस–पर्यन्त ठहरते थे। (वासी-चदण-समाण कप्पा) ये अपने अपकारीजनको भी उपकारीरूपसे मानते थे। अथवा कोई चाहे इन्हे वसूलासे छीले, चाहे चदनसे चर्चे, दोनों पर समान दृष्टि रखते थे। कहा भी है

'तेण भगवतो' ઇત્યાદિ

(तेण भगवतो) વર્દ્ધમાન સ્વામીના તે સયમી શિષ્યજનો (वासावास-वज्ज) વર્ષાકાલ–ચોમાસુ છોડીને (अट्ठ गिम्हहेमतियाणि मासाणि) ગ્રીષ્મકાલ તેમજ શીતકાલના આઠ મહિનામા (गामे) નાના ગામમા (एगराइया) એક રાત્રિ સુધી–એક અઠવાડીયા સુધી, અને (णयरे) નગરમા (पचराइया) પાચ રાત્રિ સુધી–૨૯ દિવસ સુધી રોકાતા હતા (वासीचदणसमाणकप्पा) તે પોતાના અપકારીજનોને પણ ઉપકારીરૂપ ગણતા હતા અથવા કોઈ ભલે તેમને વાસલાથી છોલે કે ભલે ચદનથી ચર્ચે બેઉપર સમાન દૃષ્ટિ રાખતા હતા કહ્યું પણ છે–

"यो मामपकरोत्येष, तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ॥
शिरामोक्षाद्युपायेन, कुर्वाण इव नीरुजम् ॥" इति ॥

यद्वा—वास्या चन्दनसमानः कल्प आचारो येषां ते वासीचन्दनसमानकल्पाः,

---

यो मामपकरोत्येष तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ।
शिरामोक्षाद्युपायेन, कुर्वाण इव नीरुजम् ॥ १ ॥

सज्जनोंका जब कोई मनुष्य अपकार करता है, तब वे ऐसा समझते हैं कि यह जो मेरा अपकारी है सो तो वस्तुतः उपकारी ही है । क्यों कि इसके अपकार से हमारी सहनशीलता आदि गुणोंकी परीक्षा होती है, शत्रु–मित्रमें, निन्दा–स्तुति–आदिमें सम-दृष्टिता बढती है । अतः यह मेरा अपकारी नहीं, प्रत्युत उपकारी है । जैसे किसीकी गर्दनकी नस यदि चढ जाती है, उसको यथास्थानमें बैठानेके वैद्य उसका शिर पकड-कर बायें–दायें घुमाता हैं, उस समय रोगीको पीडा होती है, परन्तु नसके अपने स्थान पर बैठ जाने पर पीडितकी पीडा शान्त हो जाती है, वह नीरोग हो जाता है, उसी प्रकार अपकारी भी अपकारके द्वारा सज्जनोंकी आत्माको, जो अनादिकालसे स्व-स्थानच्युत हो संसारमें भ्रमण कर रही है, स्वस्थानमें स्थित करता है । इसलिये सज्जन अपने अपकारीको उपकारीही मानते हैं, उस पर आक्रोश कभी भी नहीं करते

यो मामपकरोत्येष तत्त्वेनोपकरोत्यसौ ।
शिरामोक्षाद्युपायेन कुर्वाण इव नीरुजम् ॥ १ ॥

સજ્જનોનો કોઈ મનુષ્ય જ્યારે અપકાર કરે છે ત્યારે તેઓ એમ સમજે છે કે આ જે અમારો અપકારી છે તે તો ખરીરીતે ઉપકારી જ છે કેમકે તેના અપકારથી અમારી સહનશીલતા આદિગુણોની પરીક્ષા થાય છે, શત્રુ–મિત્રમાં, નિંદા–સ્તુતિ આદિમાં સમદષ્ટિપણું વધે છે તેથી તે અમારો અપકારી નથી, પરંતુ ઉપકારી છે જેમકે કોઇની ગરદનની નસ જો ચડી જાય છે તો તે બરાબર ઠેકાણે બેસાડી દેવાને માટે વૈદ્ય તેનું માથું પક ડીને જમણું–ડાબું ફેરવે છે તે વખતે રોગીને પીડા થાય છે, પરંતુ નસને પોતાને ઠેકાણે બેસી જવાથી તે રોગીની પીડા શાંત થઇ જાય છે, અને તે નિરોગી થઇ જાય છે તેવીજ રીતે અપકારી પણ અપકારદ્વારા સજ્જનોના આત્માને–કે જે અનાદિકાલથી પોતાના સ્થાનથી ચ્યુત થઇ સંસારમાં ભ્રમણ કરી રહેલો છે તેને–પોતાના સ્થાનમાં સ્થિર કરે છે તેથી સજ્જન પોતાના અપકારીને ઉપકારીજ માને છે તેના પર ગુસ્સો કદી પણ કરતા નથી

कप्पा समलेट्ठुकंचणा समसुहदुक्खा इहलोग-परलोग-अप्पडिबद्धा संसारपारगामी कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरति ॥सू० २९॥

तथाचोक्तम्—

"अपकारपरेऽपि परे, कुर्वन्त्युपकारमेव हि महान्तः।
सुरभीकरोति वासीं, मलयजमपि तक्ष्यमाणमपि ॥" इति।

'समलेट्ठुकंचणा' समलेष्टुकाञ्चना=लेष्टु—मृत्तिकाखण्ड, काञ्चन—सुवर्णं, ते उभे सम तुल्ये येषां ते तथा, 'समसुहदुक्खा' समसुखदुःखा, सुखे दुःखे च समानपरिणामा

है, अथवा—वासी—अपकारामें चदनके समान है आचार जिनका ऐसे वे साधुजन थे। चदन वासी द्वारा—वसूला द्वारा—काटे जाने पर भी वसूलाके मुखको सुवासित करता है। कहा भी है—

अपकारपरेऽपि परे, कुर्वन्त्युपकारमेव हि महान्तः।
सुरभीकरोति वासी मलयजमपि तक्षमाणमपि ॥ १ ॥

तथा दुष्ट—स्वभाववाले मनुष्य यद्यपि सज्जनोंका निरन्तर अपकार ही करते रहते हैं, तो भी वे सज्जन उन अपकारियों पर कभी भी क्रुद्ध नहीं होते हैं, उनका कभी भी अपकार नहा करते है। प्रत्युत वे अपकारियोंका भी उपकार ही करते है। जैसे चदनवृक्ष अपने अङ्गको काटनेवाले मनुष्यको, काटने के साधन कुठारके मुखको भी सुरभित ही करता है ॥१॥ (**समलेट्ठुकचणा**) पाषाण और सुवर्ण इन दोनों को बराबर समझते थे। (**समसुह-**

અથવા વાસી—અપકારી પ્રતિ ચદનના સરખો આચાર છે જેમનો એવા તે સાધુજનો હતા ચદન વાસીદ્વારા—વાસલાથી કપાઇ જવા છતા પણ વાસલાના મુખને સુવાસિત કરે છે કહ્યુ પણ છે—

अपकारपरेऽपि परे, कुवन्त्युपकारमेव हि महान्त।
सुरभीकरोति वासीं मलयजमपि तक्षमाणमपि ॥

તથા તે દુષ્ટ સ્વભાવવાળા મનુષ્ય જો કે સજ્જનોનો હમેશ અપકાર જ કર્યાં કરે છે તો પણ તે સજ્જનો તે અપકારીઓ ઉપર કદી પણ ક્રોધ કરતા નથી, કદી પણ તેમનો અપકાર કરતા નથી, પરંતુ તે અપકારીઓ ઉપર પણ ઉપકાર જ કરે છે જેમ ચદનવૃક્ષ પોતાના અગને કાપવાવાળા મનુષ્યને, અને કાપવાના સાધન કુહાડાના મુખને પણ સુગધિત કરે છે (૧) (समलेट्ठु कचणा) પાષાણ અને સુવર્ણ એ બન્નેને બરાબર સમજતા હતા (समसुह

मूलम्—तेसि ण भगवंताण एएण विहारेण विहरमा-

इ यर्थ । ‘इहलोग-परलोग-अप्पडिबद्धा’ इहलोकपरलोकाऽप्रतिबद्धा -लोकद्वयसुखास-क्तिरहिता, ‘ससार-पार-गामी’ ससार-पार-गामिन -भवसमुद्रत स्वपरामतारका, ‘कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरति’ कर्मनिघातनार्थमभ्युत्थिता -सकलकर्मनिर्जरणार्थं कृतोद्यमा विहरन्ति ॥ सू० २९ ॥

टीका—‘तेसि ण’ इत्यादि । तेषा श्रीमहावीरस्वामिशिष्याणा ‘भगवताण’ भगवता-तप -सयमशोभावताम्, ‘एएण विहारेण विहरमाणाण’ एतेन विहारेण विहरताम्-तत्र विहार =विचरण-मुनिचर्या, यद्वा विविधैरनेकप्रकारैरुपधिभारवहन-पादचलन-परीषहसहनादिरूपै कायक्लेशै कर्माणि ह्रियन्तेऽनेनेति विहार, एतेन विहारेण-ग्रामनगरा-

---

दुक्खा) सुख एव दुखम समान परिणाम वाले थे। सुखमें हर्ष एव दुखम विषाद इस प्रकार विषमता लिये इनके परिणाम नहीं थे। (इहलोग परलोग-अप्पडिबद्धा) इस लोक-सबधी एव परलोक सबधी सुखोंकी आसक्ति इनके हृदयमें नहीं थी। (ससार-पारगामी) ये भवरूपी समुद्रको तिरनेवाले थे। (कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरति) समस्त कर्मोंकी निर्जरा करनेके लिये ही सयमाराधनमे तत्पर होकर विचरते थे ॥ सू० २९ ॥

‘तेसि ण भगवंताण’ इत्यादि,

(तेसि ण भगवंताण) महावीर स्वामीके इन स्थविर भगवंतोंका जो (एएण विहारेण विहरमाणाण) इस प्रकारके विहार करते थे। विहार शब्दका अर्थ मुनिचर्या

दुक्खा) सुख तेमज दुखमा समान परिणामवाळा हता सुखमा हर्ष तेमज दुखमा विषाद (शोक) एवी विषमता तेमनामा नहोती (इहलोग परलोग-अप्पडिबद्धा) आ लोक-सबधी तेमज परलोक-सबधी सुखोनी आसक्ति तेमना हृदयमा नहोती (ससारपारगामी) तेओ भवरूपी समुद्रने तरवावाळा हता (कम्मणिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिया विहरति) समस्त कर्मोनी निर्जरा करवा माटे ज सयम-आराधनमा तत्पर थईने विचरता हता (सू २९)

‘तेसि ण भगवताण’ इत्यादि,

(तेसि ण भगवताण) ए महावीर स्वामीना ते स्थविर भगवतो (एएण विहारेण विहरमाणाण) आ प्रकारे विहार करता हता, विहार शब्दनो

जहा-इत्तरिए य १ आवकहिए य २। से किं तं इत्तरिए? इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते, तं जहा-चउत्थभत्ते १ छट्टभत्ते २ अट्ठमभत्ते

रिक च-एति-गच्छति तच्छीलम् इत्वर, तदेव-इत्वरिकम्-अल्पकालिकम्, यथा श्रीमहावीरस्वामिनस्तीर्थे नमस्कारसहितप्रत्याख्यानकालादारभ्य षण्मासपर्यन्तम्, श्रीनाभेयतीर्थङ्कर तीर्थे संवत्सरपर्यन्तम्-इति १। 'आवकहिए य' याव कथिकञ्च-यावत्-यदवधिर्मनुष्योऽयमिति मनुष्यव्यवहाररूपा कथा यावत्कथा, तत्र भव यावत्कथिक-आजन्मपर्यन्तम् अनशनमिति। अनयोरित्वरिक पृच्छति-'से किं त इत्तरिए' अथ कि तद् इत्वरिकम्?, अस्योत्तरमाह-'इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते' इत्वरिकम् अनेकविध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा'-तद्यथा-तानि यद्रूपाणि सन्ति तथा कथयति-'चउत्थभत्ते' चतुर्थभक्तम्-एकोपवासरूपम्१। 'छट्ठभत्ते' षष्ठभक्तम्-निरन्तरदिनद्वयोपवासरूपम्२। 'अट्ठमभत्ते' अष्टमभक्त-निरन्तरदिनत्रयोपवासरू-

स्वामी के तीर्थ मे इत्वरिक तप नमस्कारसहित=नौकारसी प्रत्याख्यान काल से लेकर छह मासपर्यन्त का कहा गया है। श्री आदिनाथ तीर्थंकर के शासनमे इसकी मर्यादा नौकारसी से लेकर एकवर्ष पर्यन्त की थी। शेष २२ तीर्थकरों के शासनमे अष्टमास पर्यन्त इसकी अवधि थी। (से किं त इत्तरिए?) इत्वरिक तप क्या है? उत्तर-(इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते) यह इत्वरिक तप अनेक प्रकार का कहा गया है, (त जहा) वे प्रकार ये है-(चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियभत्ते चउमासियभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते) चतुर्थभक्त-एक उपवास, षष्ठभक्त-दो उपवास-निरन्तर-लगातार-दो दिन का उपवास, अष्टमभक्त-निरतर तीन दिन तक उपवास, दशमभक्त-चार-उपवास-लगातार

સ્વામીના તીર્થમા ઇત્વરિક તપ નમસ્કારસહિત-નૌકારસી પ્રત્યાખ્યાનકાલથી લઈને છ માસ સુધીનુ કહેલુ છે શ્રી આદિનાથ તીર્થકરના સમયે તીર્થમા તેની મર્યાદા નૌકારસીથી લઈને એક વર્ષ સુધીની હતી બાકીના ૨૨ તીર્થકરોના તીર્થમા ૮ માસ સુધીની તેની અવધિ હતી (से किं त इत्तरिए?) ઇત્વરિક તપ શુ છે? ઉત્તર-(इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते) આ ઇત્વરિક તપ અનેક પ્રકારનુ કહેલુ છે, (तजहा) તે આમ છે (चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियमभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियमभत्ते चउमासियमभत्ते पचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते) ચતુર્થ-ભક્ત એક ઉપવાસ, ષષ્ઠભક્ત-બે ઉપવાસ-નિરન્તર-લગાતાર બે દિવસનો ઉપવાસ, અષ્ટમભક્ત-એક સાથે ત્રણદિવસનો ઉપવાસ-ત્રણ ઉપવાસ, દશમ

३ दसमभत्ते ४ बारसभत्ते ५ चउद्दसभत्ते ६ सोलसभत्ते ७ अद्ध-मासियभत्ते ८ मासियभत्ते ९ दोमासियभत्ते १० तेमासियभत्ते ११ चउमासियभत्ते १२ पंचमासियभत्ते १३ छम्मासियभत्ते १४,

पम् ३। 'दसमभत्ते' दशमभक्तम्-निरन्तरदिनचतुष्टयोपवासरूपम् ४। 'बारसभत्ते' द्वादश-भक्तम्-निरन्तरदिनपञ्चकोपवासकरणम् ५। 'चउद्दसभत्ते' चतुर्दशभक्तम्-निरन्तरदिनषट्को-पवासरूपम् ६। 'सोलसभत्ते' षोडशभक्तम्-निरन्तरदिनसप्तकोपवासरूपम् ७। 'अद्धमासिय भत्ते' अर्द्धमासिकभक्तम् निरन्तरपञ्चदशदिवसोपवासरूपम् ८। 'मासियभत्ते' मासिकभक्तम्-निरन्तरत्रिंशद्दिवसोपवासरूपम् ९। 'दोमासियभत्ते' द्वैमासिकभक्तम् 'तेमासियभत्ते' त्रैमा-सिकभक्तम्। 'चउमासियभत्ते' चातुर्मासिकभक्तम्। 'पंचमासियभत्ते' पाञ्चमासिकभक्तम्। 'छम्मासियभत्ते' षाण्मासिकभक्तम्। 'से त्तं इत्तरिए' तदेतदित्वरिकम्। 'से किं तं आवकहिए' अथ किन्तद् यावत्कथिकम्? 'आवकहिए' यावत्कथिकम्-यावत्-यदवधि

४ दिन के उपवास, द्वादशभक्त-पाँच उपवास-लगातार पाँच दिन तक उपवास, चतुर्दशभक्त-छ उपवास-लगातार ६ दिनतक उपवास करना, षोडशभक्त-७ दिन उपवास-लगातार ७ दिनतक उपवास करना, अर्द्धमासिकभक्त-निरन्तर-लगातार १५ दिनतक उपवास करना, मासिकभक्त-लगातार एक महिने भरके उपवास करना, द्वैमासिकभक्त-लगातार एकही साथ दोमास के उपवास, त्रैमासिकभक्त-लगातार-एकही साथ ३ मास के उपवास, चातुर्मासिकभक्त-लगातार-एकहीसाथ चार महिने का उपवास, पाञ्चमासिकभक्त-पाँच महिने के लगातार उपवास, और षाण्मासिकभक्त-लगातार छह महिने के उपवास करना। यह सब इत्वरिक नामका अनशन तप है। यावत्कथिक का मतलब है-जबतक "यह मनुष्य है" इस

ભક્ત-ચાર ઉપવાસ-એક સાથેજ ચાર દિવસનો ઉપવાસ, દ્વાદશભક્ત-પાંચ ઉપવાસ-એકસાથે પાંચ દિવસ સુધી ઉપવાસ, ચતુર્દશભક્ત-એક સાથે ૬ દિવસો સુધી ઉપવાસ કરવો, ષોડશભક્ત-૭ દિવસ એક સાથે ઉપવાસ કરવો, અર્ધ માસિકભક્ત નિરંતર એક સાથે ૧૫ દિવસ સુધી ઉપવાસ કરવો, માસિકભક્ત-એક સાથે એક મહિના સુધી ઉપવાસ કરવો, દ્વૈમાસિકભક્ત-એક સાથે બે મહીના સુધીના ઉપવાસ, ત્રૈમાસિક ભક્ત-એક સાથે ત્રણ માસ સુધી ઉપવાસ, ચાતુર્માસિક ભક્ત-એક સાથે ચાર મહિનાના ઉપવાસ, પાંચમાસિકભક્ત-પાંચ મહિના સુધી એકીસાથે ઉપવાસ, અને ષાણ્માસિક ભક્ત-છ મહિના સુધી એકીસાથે ઉપવાસ કરવો આ બધુ ઈત્વરિકનામનુ અનશન તપ છે યાવત્ક-

जहा–इत्तरिए य १ आवकहिए य २। से किं तं इत्तरिए? इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते, तं जहा–चउत्थभत्ते १ छट्ठभत्ते २ अट्ठमभत्ते

रिकं च–एति–गच्छति तच्छीलम् इत्वर, तदेव–इत्वरिकम्–अल्पकालिकम्, यथा श्रीमहावीरस्वामिनस्तीर्थे नमस्कारसहितप्रत्याख्यानकालादारभ्य षण्मासपर्यन्तम्, श्रीनाभेयतीर्थङ्करतीर्थे संवत्सरपर्यन्तम्–इति १। 'आवकहिए य' यावत्कथिकश्च–यावत्–यदवधिर्मनुष्योऽयमिति मृत्यन्यव्यवहाररूपा कथा यावत्कथा, तत्र भव यावत्कथिक–जीवनपर्यन्तम् अनशनमिति। अनयोरित्वरिक पृच्छति–'से किं तं इत्तरिए' अथ किं तद् इत्वरिकम्?, अस्योत्तरमाह–'इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते' इत्वरिकम् अनेकविध प्रज्ञप्तम्, 'तं जहा'–तद्यथा–तानि यद्रूपाणि सन्ति तथा कथयति–'चउत्थभत्ते' चतुर्थभक्तम्–एकोपवासरूपम् १। 'छट्ठभत्ते' षष्ठभक्तम्–निरन्तरदिनद्वयोपवासरूपम् २। 'अट्ठमभत्ते' अष्टमभक्त–निरन्तरदिनत्रयोपवासरू-

स्वामी के तीर्थ मे इत्वरिक तप नमस्कारसहित=नौकारसी प्रत्याख्यान काल से लेकर छह मासपर्यन्त का कहा गया है। श्री आदिनाथ तीर्थंकर के शासनमे इसकी मर्यादा नौकारसी से लेकर एकवर्ष पर्यंत की था। शेष २२ तीर्थंकरो के शासनमे अष्टमास पर्यंत इसकी अवधि थी। (से किं तं इत्तरिए?) इत्वरिक तप क्या है? उत्तर–(इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते) यह इत्वरिक तप अनेक प्रकार का कहा गया है, (तं जहा) वे प्रकार ये है–(**चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियभत्ते चउमासियभत्ते पंचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते**) चतुर्थभक्त–एक उपवास, षष्ठभक्त–दो उपवास–निरन्तर–लगातार–दो दिन का उपवास, अष्टमभक्त–निरन्तर तीन दिन तक उपवास, दशमभक्त–चार–उपवास–लगातार

સ્વામીના તીર્થમા ઈત્વરિક તપ નમસ્કારસહિત–નૌકારસી પ્રત્યાખ્યાનકાલથી લઈને છ માસ સુધીનુ કહેલુ છે શ્રી આદિનાથ તીર્થંકરના સમયે તીર્થમા તેની મર્યાદા નૌકારસીથી લઈને એક વર્ષ સુધીની હતી બાકીના ૨૨ તીર્થકરોના તીર્થમા ૮ માસ સુધીની તેની અવધિ હતી (से किं तं इत्तरिए?) ઈત્વરિક તપ શુ છે? ઉત્તર–(इत्तरिए अणेगविहे पण्णत्ते) આ ઈત્વરિક તપ અનેક પ્રકારનુ કહેલુ છે, (तंजहा) તે આમ છે (चउत्थभत्ते छट्ठभत्ते अट्ठमभत्ते दसमभत्ते बारसभत्ते चउद्दसभत्ते सोलसभत्ते अद्धमासियभत्ते मासियमभत्ते दोमासियभत्ते तेमासियमभत्ते चउमासियमभत्ते पंचमासियभत्ते छम्मासियभत्ते) ચતુર્થ–ભક્ત એક ઉપવાસ, ષષ્ઠભક્ત–બે ઉપવાસ–નિરન્તર–લગાતાર બે દિવસનો ઉપવાસ, અષ્ટમભક્ત–એક સાથે ત્રણદિવસનો ઉપવાસ–ત્રણ ઉપવાસ, દશમ

वगमणे? पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते, तं जहा–वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ नियमा अप्पडिकम्मे। से तं पाओवगमणे। से किं तं भत्तपच्चक्खाणे? भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते, तं

पगमनं द्विविधं प्रज्ञप्तम्, 'तं जहा' तद्यथा–'वाघाइमे य' व्याघातवच्च–व्याघातः–व्याघ्र-सिंह–दावानलादि–सजातोपद्रवः, तेन सहितं व्याघातवत्। 'निव्वाघाइमे य' निर्व्याघातवच्च–सिंहदावानलाद्युपद्रवरहितं यत्प्रतिपद्यते तत् निर्व्याघातवत्, व्याघातविरहितमित्यर्थः। एतद् द्विविधं 'नियमा अप्पडिकम्मे' नियमादप्रतिकर्म=नियमतः शरीरचलनादिक्रियारहितं भवति। 'से तं पाओवगमणे' तदेतत् पादपोपगमनम्। 'से किं तं भत्तपच्चक्खाणे?' अथ किं तद् भक्तप्रत्याख्यानम्?,–'भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते' भक्तप्रत्याख्यानं द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तत्र–भक्तप्रत्याख्यानं–चतुर्विधस्याऽऽहारस्य, त्रिविधस्य पानकरहितस्य वाऽऽहारस्य वर्जनरूपं द्विविधं प्रज्ञप्तम्–द्विप्रकारकं कथितम्। 'तं जहा' तद्यथा–'वाघाइमे य'

प्रकार से–(वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ नियमा अप्पडिकम्मे) १ व्याघातवत्, २ निर्व्याघातवत्। जो व्याघ्र, सिंह एवं दावानल आदि से उद्भूत उपद्रव से सहित होता है वह व्याघातवत् है। जिसमें इस प्रकार के उपद्रव न हों वह निर्व्याघातवत् है। यह पादपोपगमन नियमतः शारीरिक हलनचलन आदि क्रियाओं से रहित होता है। तथा इसमें औषधोपचार आदि नहीं किया जाता है। (से तं पाओवगमणे) यह पादपोपगमन संथारा है। अब भक्तप्रत्याख्यान का वर्णन करते हैं–(से किं तं भत्तपच्चक्खाणे) यह भक्तप्रत्याख्यान कितने प्रकार का होता है?, (भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते) यह भक्तप्रत्याख्यान दो प्रकार का है, (तं जहा) वह इस प्रकार–(वाघाइमे य निव्वाघाइमे य

છે–(तं जहा) તે આ પ્રકારે–(वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे २ य नियमा अप्पडिकम्मे) ૧ વ્યાઘાતવત્ અને બીજો નિર્વ્યાઘાતવત્ જે વાઘ (વાઘ) તેમજ દાવાનલથી થતા ઉપદ્રવવાળા હોય છે તે વ્યાઘાતવત્ છે જેમાં એ પ્રકારના ઉપદ્રવ ન હોય તે નિર્વ્યાઘાતવત્ છે આ પાદપોપગમન નિયમ પ્રમાણે શારીરિક હલનચલન આદિ ક્રિયાઓથી રહિત હોય છે, તથા એમાં ઔષધોપચાર આદિ નથી કરતા (से तं पाओवगमणे) એ પાદપોપગમન સંથારો આ પ્રમાણે થાય છે હવે ભક્તપ્રત્યાખ્યાનનું વર્ણન કરે છે–(से किं तं भत्तपच्चक्खाणे?) આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારના થાય છે? (भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पण्णत्ते) એ બે પ્રકારના છે–(तं जहा) તે આ પ્રકારે–(वाघाइमे य निव्वाघाइमे य नियमा

-से तं इत्तरिए। से किं तं आवकहिए ? आवकहिए दुविहे पण्णत्ते, तं जहा—पाओवगमणे य १ भत्तपच्चक्खाणे य २। से किं तं पाओ-

कथा—'मनुष्योऽयम्' एतद्रूपा सा यावत्कथा, तत्र भवं यावत्कथिकम्—यावज्जीवनमित्यर्थः, तद् 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविधं प्रज्ञप्तम्। 'तं जहा' तद्यथा—'पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य' पादपोपगमनं च भक्तप्रत्याख्यानं च, तत्र—पादपस्येव वृक्षस्येवोपगमनम्—अस्पन्दतया—निश्चलतयाऽवस्थानं पादपोपगमनम्—चतुर्विधाऽऽहारपरित्यागेन शरीरप्रतिक्रियावर्जनेन च वृक्षवन्निश्चलावस्थानमित्यर्थः। 'से किं तं पाओवगमणे'—अथ किं तत्पादपोपगमनम्?—पादपोपगमनं कीदृशम्? अत्राह—'पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते' पादपो-

प्रकार का उसके—तप करने वाले के—साथ व्यवहार चलता रहे तबतक जो व्रत किया जाय वह यावत्कथिक है—जीवनपर्यंत आराधित अनशन व्रत यावत्कथिक है। (से किं तं आवकहिए?) यावत्कथिक तप कितने प्रकार का है? उत्तर—(आवकहिए दुविहे पण्णत्ते) यह तप दो प्रकार का है—(तं जहा) वह इस प्रकारसे (पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य) पादपोपगमन और दूसरा भक्तप्रत्याख्यान। जिसमें कटे वृक्ष की तरह निश्चल हो कर स्थिति रहे वह पादपोपगमन है—चारों प्रकार के आहार के परित्याग से एवं शरीर की शुश्रूषा आदि क्रियाओं के परित्याग से कटे वृक्ष की तरह निश्चल हो जाना इसका नाम पादपोपगमन है। (से किं तं पाओवगमणे?) पादपोपगमन कितने प्रकार का है?, (पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते) यह पादपोपगमन संथारा दो प्रकार का है, (तं जहा) वह इस

थिकनी मतलब छे, ज्यां सुधी "आ मनुष्य छे" ए प्रकारनो तेना—तप करनारना साथे व्यवहार चालतो रहे त्यां सुधी जे व्रत करवामां आवे ते यावत्कथिक छे—जीवनपर्यंत आराधित अनशन व्रत यावत्कथिक छे (से किं तं आवकहिए) यावत्कथिक व्रत केटला प्रकारनां छे? उत्तर (आवकहिए दुविहे पण्णत्ते) आ तप बे प्रकारनुं छे (तं जहा) ते आ प्रकारे छे (पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य) (१) पादपोपगमन अने बीजुं भक्तप्रत्याख्यान जेमां कापेला वृक्षनी पेठे निश्चल जेवी स्थिति रहे ते पादपोपगमन छे—चारेय प्रकारना आहारनो त्याग करीने तेमज शरीरनी सेवा—शुश्रूषा आदि क्रियाओना त्याग करीने कापेला वृक्षनी पेठे निश्चल थई जवुं तेनुं नाम पादपोपगमन छे (से किं तं पाओवगमणे?) पादपोपगमन केटला प्रकारनां छे? (पाओवगमणे दुविहे पण्णत्ते) आ पादपोपगमन संथारा बे प्रकारना

यरिया य २। से किं तं दव्वोमोयरिया? दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता, तं जहा—उवगरणदव्वोमोरिया य १ भत्तपाणदव्वोमोयरिया य २। से किं त उवगरणदव्वोमोयरिया? उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता, तं जहा—एगे वत्थे १ एगे पाए २ चिय-

रा कथिता 'त जहा' तद्यथा—'दव्वोमोयरिया य' द्रव्यावमोदरिका च। 'भावोमोयरिया य' भावाऽवमोदरिका च। 'से किं त दव्वोमोयरिया?' अथ का सा द्रव्याऽवमोदरिका?, 'दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता' द्रव्यावमोदरिका द्विविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा'—तद्यथा 'उवगरणदव्वोमोयरिया य' उपकरणद्रव्यावमोदरिका च १। 'भत्तपाणदव्वोमोयरिया य' भक्तपानद्रव्यावमोदरिका च २। 'से किं त उवगरणदव्वोमोयरिया' अथ का सा उपकरणद्रव्यावमोदरिका? 'उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता' उपकरणद्रव्यावमोदरिका त्रिविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा—१ 'एगे वत्थे' एक वस्त्रम्—एक—चोलपट्टरूप वस्त्र न द्वितीयम्, २—'एगे पाए' एक पात्रम्, ३—'चियत्तोवगरणसाइ-

दो प्रकार का है, [त जहा] वे दो प्रकार ये है—[दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य] एक द्रव्यावमोदरिका और दूसरी भावावमोदरिका। [से किं त दव्वोमोयरिया] प्रश्न—वह द्रव्यावमोदरिका क्या है—कितने भेदवाली है? उत्तर—[दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता] द्रव्यावमोदरिका दो भेदवाली है, [त जहा] वे दो प्रकार इस तरह है—[उवगरण-दव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य] १ उपकरणद्रव्यावमोदरिका और २ भक्तपानद्रव्यावमोदरिका। [उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता] इनमे उपकरण-द्रव्यावमोदरिका तीन प्रकार की है। (त जहा) वे तीनप्रकार ये हे—[एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगरणसाइज्जणया] एक वस्त्र १, एक पात्र २, और तीसरा त्यक्तोपकरणस्वादनता

છે (तजहा) તે બે પ્રકાર આ છે—(दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य) એક દ્રવ્યાવમોદરિકા અને બીજી ભાવાવમોદરિકા (से किं त दव्वोमोयरिया) પ્રશ્ન— એ દ્રવ્યાવમોદરિકા શું છે? કેટલા પ્રકારની છે? (दव्वोमोयरिया दुविहा पण्णत्ता) ઉત્તર—તે બે પ્રકારની છે—(त जहा) તે બે પ્રકાર આવી રીતે છે (उवगरणदव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य) ૧ ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા અને બીજી ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા (उवगरणदव्वोमोयरिया तिविहा पण्णत्ता) તેમા ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ત્રણ પ્રકારની છે (त जहा) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે—(एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगरणसाइज्जणया) ૧ એક વસ્ત્ર, બીજું એક પાત્ર, અને ત્રીજું ત્યક્તોપકરણસ્વા

जहा-वाघाइमे य १ निव्वाघाइमे य २ णियमा सप्पडिकम्मे। से तं भत्तपच्चक्खाणे। से त अणसणे। से किं तं ओमोयरिया? ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता, तं जहा-दव्वोमोयरिया य १ भावोमो-

व्याघातवच्च विघ्नयुक्तञ्च। **'निव्वाघाइमे य'** निर्व्याघातवच्च-विघ्नरहित च। एतद् द्वय **'णियमा सप्पडिकम्मे'** नियमात् सप्रतिकर्म-नियमत शरीरचलनादिक्रियासहित भवति। तेन बाह्यौपधोपचारो वैयावृत्य च तस्य भवति। **'से त भत्तपच्चक्खाणे'** तदेतद् भक्तप्रत्याख्यानम्। **'से त अणसणे'** तदेतदनशनम्।

'से किं त ओमोयरिया' अथ का साऽवमोदरिका?, **'ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता'** अवमोदरिका द्विविधा प्रज्ञप्ता-अवमोदरिका-अवमम्-ऊनम्, उदर यस्मिन् भोजने तद् अवमोदर, तदस्त्यस्यामिति अवमोदरिका-तपोरूपा क्रिया, सा द्विविधा प्रज्ञप्ता,-द्विप्रका

नियमा सप्पडिकम्मे) १ व्याघातवत् २ निर्व्याघातवत्। इस भक्तप्रत्याख्यान में चौविहार एव तेविहार दोनों किया जाता है। विघ्नयुक्त का नाम व्याघातवत् एव विघ्नरहित का नाम निर्व्याघातवत् है। इस तप मे नियमत शारीरिक हलन-चलनादिक क्रियाएँ होती है। उनका इसमे परित्याग नहीं है। इसलिये इसमें बाह्य औपधोपचार, एव वैयावृत्य किये जाते है। **(से त भत्तपच्चक्खाणे)** यह भक्तप्रत्याख्यान के भेदों का वर्णन है। **(से त अणसणे)** इस प्रकार तपके १२ भेदों मे से अनशन नामका १ प्रथम बाह्यतप का वर्णन सम्पूर्ण हुआ। **(से किं त ओमोयरिया?)** प्रश्न-अवमोदरिका किसे कहते है और वह कितने प्रकार की है? **(ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता)** उत्तर-यह अवमोदरिका

सप्पडिकम्मे) १ व्याघातवत् २ निर्व्याघातवत् આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનમા ચૌવિહાર ૪ ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ તેમજ તેવિહાર બન્ને કરવામા આવે છે વિઘ્ન વાળાનુ નામ વ્યાઘાતવત્ તેમજ વિઘ્નરહિતનુ નામ નિર્વ્યાઘાતવત્ છે આ તપમા નિયમપ્રમાણે શારીરિક હલનચલન આદિક ક્રિયાઓ થાય છે તેનો આમા પરિત્યાગ નથી તેથી આમા બાહ્ય ઔષધોપચાર તેમજ વૈયાવૃત્ય કરાય છે (से त भत्तपच्चक्खाणे) આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનના ભેદોનુ વર્ણન છે (से त अणसणे) એ પ્રકારે તપના ૧૨ ભેદોમાથી અનશનનામના ૧ પ્રથમ બાહ્ય તપનુ વર્ણન સપૂર્ણ થયુ

(से किं त ओमोयरिया) પ્રશ્ન-અવમોદરિકા કોને કહે છે ? અને તે કેટલા પ્રકારની છે ? (ओमोयरिया दुविहा पण्णत्ता) ઉત્તર-એ અવમોદરિકા બે પ્રકારની

माणे अप्पाहारे १, दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया २, सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया ३, चउवीसं कुक्कुडियंडगप्प-

ण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् य आहरन् भवति, तस्य स आहारः अल्पाहारः । द्वात्रिंशत्परिमितैः कवलैः पुरुषाऽऽहारः पर्याप्तः, तत्र चतुर्थांशस्य ग्रहणादल्पाहारस्तेनैव भक्तपानद्रव्यावमोदरिकाऽपि सिद्धा (१) । 'दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया' द्वादश कुक्कुटाऽण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् यो भवति तस्य स आहारः अपार्द्धावमोदरिका, षोडश कवला अर्द्धम्, तस्मात् अपकृष्टा = न्यूना द्वादशकवलात्मकत्वाद् याऽवमोदरिका सा-अपार्द्धाऽवमोदरिका (२) । 'सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया' षोडश कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् द्विभागप्राप्ताऽवमोदरिका-षोडश कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् यो भवति तस्य स आहारो द्विभागप्राप्तावमोदरिका=द्वितीयभागप्राप्तावमोदरिका भवति । अयं भावः-पर्याप्तपुरुषाहारद्वात्रिंशत्कवलानां भागद्वये कृते सति प्राप्तान् षोडश कवलान् भुञ्जानस्य द्विभागप्राप्तावमोदरिका तपस्या भवतीति (३)। 'चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले

कुक्कुटके अण्ड प्रमाण आठ कवल का आहार होता है । पुरुष के लिये ३२ कवलप्रमाण आहार पर्याप्त होता है। इनमें चतुर्थांश-आठ कवल प्रमाण आहार के लेने से यह अल्पाहार कहा गया है (१) । (दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया) दूसरा भेद अपार्द्ध-अवमोदरिका है, इसमें-कुक्कुड अंड प्रमाण १२ कवलों का आहार लिया जाता है (२)। (सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया) तीसरा भेद द्विभागप्राप्तावमोदरिका है, इसमें-कुक्कुट-अंड-प्रमाण १६ कवलों का आहार किया जाता है (३) । (चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे

જેટલા-કોળિઆનો આહાર થાય છે પુરુષને માટે ૩૨ કોળિઆ જેટલો આહાર પર્યાપ્ત થાય છે તેમાંથી ચતુર્થાંશ કોળિઆ-જેટલો આહાર લેવાથી એને અલ્પાહાર કહેવાય છે (૧) (दुवालस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे अवड्ढोमोयरिया) બીજો ભેદ અપાર્દ્ધ-અવમોદરિકા છે એમાં કુકડાના ઈંડા જેવડા ૧૨ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (૨) (सोलस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे दुभागपत्तोमोयरिया) ત્રીજો ભેદ દ્વિભાગપ્રાપ્તાવમોદરિકા છે એમાં કુકડાના ઈંડા જેવડા ૧૬ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (૩) (चउवीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पत्तोमोयरिया) ચોથો ભેદ પ્રાપ્તાવ

त्तोवगरणसाइज्जणया ३ से त उवगरणदव्वोमोयरिया। से किं तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया? भत्तपाणदव्वोमोरिया–अणेगविहा पण्णत्ता, त जहा–अट्ट कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहार-

ज्जणया' त्यक्तोपकरणस्वादनता, त्यक्ता–उपकरणस्य स्वादनता–आसक्तिर्यस्यामवमोदरिकाया सा तथा, भाण्डोपकरणादिषु मूर्च्छापरित्यागितेत्यर्थ । 'से त उवगरणदव्वोमोयरिया' सैषा उपकरणद्रव्यावमोदरिका। 'से किं त भत्तपाणदव्वोमोयरिया' अथ का सा भक्तपान-द्रव्यावमोदरिका ? 'भत्तपाणदव्वोमोयरिया'–भक्तपानद्रव्यावमोदरिका–'अणेगविहा पण्णत्ता' अनेकविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा-'अट्ठ कुक्कुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहा-रमाणे अप्पाहारे' अष्टौ कुक्कुटाऽण्डकप्रमाणमात्रान कवलान् आहरन्नल्पाहार -अष्ट कुक्कुटा-

३। वस्त्र मे एक ही वस्त्र रखना, जैसे कोइ चोलपट्ट रखता है तो वह वही रखेगा, अन्य दूसरा वस्त्र नहीं रख सकता। दूसरे प्रकार में एक ही पात्र रखना दूसरा पात्र नहीं। जिस अवमोदरिका मे उपकरण की आसक्ति त्यक्त हो जाता है वह उसका तीसरा प्रकार है, अथात्–भाण्डोपकरण मे मूर्च्छा का परित्याग। (से त उवगरणदव्वोमोयरिया) इस प्रकार ये तीन भेद उपकरणद्रव्यावमोदरिका के कहे गये है। [से किं त भत्तपाण-दव्वोमोयरिया] प्रश्न–भक्तपानद्रव्यावमोदरिका क्या है?, अर्थात्–भक्तपानद्रव्यावमोदरिका के कितने भेद है?, (भत्तपाणदव्वोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) यह भक्तपान-द्रव्यावमोदरिका अनेक प्रकार की कही गयी है, (त जहा) वे प्रकार ये है–(अट्ठ-कुक्कुडि-यडगप्पामाणमेत्ते कवले आहारमाणे अप्पाहारे) प्रथम भेद अल्पाहार है, इसमे

દનતા વસ્ત્રમા એકજ વસ્ત્ર રાખવુ જેમ કોઈ ચોલપટ્ટ રાખે છે તો તે તે જ રાખે, બીજુ વસ્ત્ર રાખી શકે નહિ બીજા પ્રકારમા એક જ પાત્ર રાખવુ બીજુ (દ્વિતીયાદિક) પાત્ર નહિ જે અવમોદરિકામા ઉપકરણની આસક્તિ ત્યક્ત થઈ જાય છે તે તેનો ત્રીજો પ્રકાર છે અર્થાત્ ભાંડોપકરણમા મૂર્ચ્છાનો પરિત્યાગ (से त उवगरणदव्वोमोयरिया) એ પ્રકારના આ ત્રણ ભેદ ઉપકરણદ્રવ્યાવ મોદરિકાના કહેલા છે (से किं त भत्तपाणदव्वोमोयरिया) પ્રશ્ન–ભક્તપાનદ્રવ્યાવ મોદરિકા શું છે? અર્થાત્ "ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાના કેટલા પ્રકાર છે? (भत्तपाणदव्वोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) આ ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા અનેક પ્રકારની કહેલી છે, (तजहा) તે આ પ્રકારે છે–(अट्ठ कुक्कुडियडगप्पमाण मेत्ते कवले आहारमाणे अप्पाहारे) પ્રથમ ભેદ અલ્પાહાર છે તેમા કુકડાના ઇંડા

भोऽसि वत्तव्वं सिया। से तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया। से तं दव्वोमोयरिया। से किं तं भावोमोयरिया? भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता, तं जहा—अप्पकोहे १, अप्पमाणे २, अप्पमाए ३,

लेभ्य —एकेनाऽपि ग्रासेनोनकमाहारमाहरन् श्रमणो निर्ग्रन्थो नो प्रकामरसभोजी-नात्यन्तभोजनशीलोऽस्तीति वक्तव्यम स्यात, अथ भाव —किंचिदूनावमोदरिका तपस्या कुर्वन् 'प्रकामभोजी' इति नोच्यते इति। 'से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया' सैषा भक्तपानद्रव्यावमोदरिका। अत पर भावाऽवमोदरिकामाह—'से किं त भावोमोयरिया' अथ का सा भावाऽवमोदरिका? 'भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता' भावाऽवमोदरिका अनेकविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा 'अप्पकोहे' अल्पक्रोध -क्रोधन क्रोध -क्रोधमोहनीयोदयसम्पाद्य अक्षमापरिणतिरूप, अल्पशब्दोऽत्र प्रतनुवाचक —तेन अल्प —स्वल्प क्रोध —अल्पक्रोध । 'अप्पमाणे'

निर्ग्रंथ एक कवल भी आहार कम करते हैं वे पकामभोजी नहीं है, अर्थात् जिह्वा-इन्द्रिय के निजेता है—ऐसा समझना चाहिये। (से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया) इस प्रकार यहा तक भक्तपानद्रव्यावमोदरिका का कथन किया, अर्थात् इस पूर्वोक्त प्रकार से भक्तपानद्रव्यावमोदरिका का स्वरूप है। (से त दव्वोमोयरिया) इस प्रकार यह द्रव्यावमोदरिका का स्वरूप है। यहा से आगे अब भावावमोदरिका का कथन करते हैं-(से किं त भावोमोयरिया?) प्रश्न—यह भावावमोदरिका क्या है? कितने प्रकार की है? (भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) उत्तर—भावावमोदरिका अनेक प्रकार की कही गइ है, (त जहा) जैसे-(अप्पकोहे) अल्पक्रोध—अक्षमापरिणतिका नाम क्रोध है, अल्पशब्द प्रतनुवाची है, अर्थात् क्रोधकषाय मे अल्पता करना। (अप्प-

એક કોળિયો પણ આહાર ઓછો કરે તે પ્રકામભોજી નથી, અર્થાત્ જીભ-ઇંદ્રિયનો વિજેતા છે-એમ સમજવું જોઇએ (से त भत्तपाणदव्वोमोयरिया) એ પ્રકારે અહીં સુધી ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાનું કથન કર્યું, અર્થાત્ એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ભક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકાનું સ્વરૂપ છે (से त दव्वोमोयरिया) આ પ્રકારે આ દ્રવ્યાવમોદરિકાનું સ્વરૂપ છે અહિંથી આગળ હવે ભાવાવમોદરિકાનું કથન કરે છે-(से किं त भावोमोयरिया?) પ્રશ્ન-આ ભાવાવમોદરિકા શું છે, કેટલા પ્રકારની કહેવાય છે? (भावोमोयरिया अणेगविहा पण्णत्ता) ઉત્તર ભાવાવમોદરિકા ઘણા પ્રકારની કહેવાય છે (त जहा) જેમકે (अप्पकोहे) અલ્પક્રોધ, અક્ષમા-પરિણતિનું નામ ક્રોધ છે, અલ્પ શબ્દ પ્રતનુવાચી છે-અર્થાત્ ક્રોધકષાયમાં અલ્પપણું (ઓછું) કરવું (अप्पमाणे अप्पमाए

माणमेत्ते कवले आहारमाणे पत्तोमोयरिया ४, एक्कतीस कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया ५, बत्तीसं कुक्कुडियंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते, एत्तो एगेण वि घासेणं ऊणयं आहारमाहारेमाणे समणे निग्गंथे णो पकामरस-

---

आहारमाणे पत्तोमोयरिया'—चतुर्विंशतिं कुक्कुटाण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् प्राप्ताऽवमोदरिका—द्वात्रिंशत्कवलाना चतुर्थांशन्यूनमाहारम् आहरन् यो भवति, तस्य स आहार प्राप्तावमोदरिका—पादमात्रेनतया प्राप्तोऽवमोदरिका प्राप्तावमोदरिका भवति, ॥४॥ **'एक्कतीस कुक्कुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया'** एकत्रिंशत कुक्कुटाऽण्डकप्रमाणमात्रान् कवलान् आहरन् यो भवति तस्य किञ्चिदूनावमोदरिका=कवलैकन्यूनावऽमोदरिका भवति ॥५॥ **'बत्तीस कुक्कुडियगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते'** द्वात्रिंशत कुक्कुटाऽण्डप्रमाणमात्रान् कवलान आहरन् प्रमाणप्राप्त=प्रमाणप्रमिताऽऽहारयुक्तो भवतीत्यर्थ, **'एत्तो एगेण वि घासेण ऊणय आहारमाहारेमाणे समणे निग्गथे णो पकामरसभोइत्ति वत्तव्व सिया'** इत एकेनापि ग्रासेन ऊनकम् आहारम् आहरन् श्रमणो निर्ग्रन्थो नो प्रकामरसभोजीति वक्तव्य स्यात्—इत—एतेभ्य—द्वात्रिंशत्कव-

---

पत्तोमोयरिया) चौथा भेद प्राप्तावमोदरिका है, इसमे कुकुटाण्डप्रमाण २४ कवलों का आहार किया जाता है (४)। (**एकतीस कुकुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया)** पाँचवॉ भेद किंचित्—न्यून—अवमोदरिका है। इसमे कुकुट अड प्रमाण ३१ कवलों का आहार लिया जाता है। (**बत्तीस कुकुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाणपत्ते)** ३२—कवल—प्रमाण आहार करना पर्याप्त आहार है। यह अवमोदरिका तप नहीं है। (**एत्तो एगेणवि घासेण ऊणय आहारमाहारेमाणे समणे निग्गथे णो पकामरसभोइत्ति वत्तव्व सिया)** ३२ कवलप्रमाण आहार में से जो श्रमण

મોદરિકા છે એમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૨૪ કોળિઆનો આહાર કરાય છે (૪) (एक्कतीस कुकुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे किंचूणोमोयरिया) પાચમો ભેદ કિંચિત્—ન્યૂન—અવમોદરિકા છે તેમા કુકડાના ઇંડા જેવડા ૩૧ કોળિઆનો આહાર લેવાય છે (बत्तीस कुकुडियडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारमाणे पमाण पत्ते) ૩૨ કોળિઆ જેટલો આહાર કરવો એ મર્યાદા છે આ અવમોદરિકા તપ નથી (एत्तो एगेणवि घासेण ऊणय आहारमाहारेमाणे समणे निग्गथे णो पकामरसभोइत्ति वत्तव्व सिया) ૩૨ કોળિયા જેટલા આહારમાથી જે શ્રમણ નિર્ગ્રંથ

खेत्ताभिग्गहचरए २, कालाभिग्गहचरए ३, भावाभिग्गहचरए ४, उक्खित्तचरए ५, णिक्खित्तचरए ६, उक्खित्तणिक्खित्तचरए ७,

चरति=भिक्षामटति, द्रव्याश्रिताऽभिग्रहं वा चरति-आसेवते य स द्रव्याभिग्रहचरकः, इह च भिक्षाचर्याया प्रक्रान्ताया यद् द्रव्याभिग्रहचरक इत्युक्तं तद्धर्मधर्मिणोरभेदविवक्षणात् । द्रव्याभिग्रहश्च लेपकृतादिद्रव्यविषय ।१। 'खेत्ताभिग्गहचरए' क्षेत्राऽभिग्रहचरकः-क्षेत्राऽभिग्रह 'अमुकस्थाने ग्रहीष्यामि' इत्यादिरूप ।२। 'कालाभिग्गहचरए' कालाभिग्रहचरकः, कालाभिग्रह -पूर्वाह्णादिविषय । ३ । 'भावाभिग्गहचरए' भावाभिग्रहचरकः-भावाभिग्रहो-गानहसनादिप्रवृत्तपुरुषादिविषय, तेन चरतीति । ४ । 'उक्खित्तचरए' उत्क्षिप्तचरकः-उत्क्षिप्त-गृहस्थेन स्वप्रयोजनाय पाकभाजनादुद्धृत तदर्थमभिग्रहतश्चरति-गच्छता युत्क्षिप्तचरकः । ।५। 'णिक्खित्तचरए' निक्षिप्तचरकः-निक्षिप्त-पाकादिभाजनादुद्धृत्य अन्यभाजने स्थापित, तदर्थमभिग्रह कृत्वा चरति-इति निक्षिप्तचरकः ।६। 'उक्खित्त-णिक्खित्त-चरए' उत्क्षिप्त-निक्षिप्तचरकः-पाकभाजनादुत्क्षिप्त तदेव अन्यत्र स्थाने निक्षिप्त यत् तदुत्क्षिप्तनिक्षिप्तम्,

मिलेगी तो ही लूगा, अन्यथा नहीं । भिक्षाचर्या का यद्यपि प्रकरण है, परन्तु जो "द्रव्याभिग्रहचरक" ऐसा निर्देश किया है वह धर्म और धर्मी में अभेद की विवक्षासे समझना चाहिये । २ क्षेत्राभिग्रहचरक-अमुक स्थान में मिलेगा तो लूगा । ३ कालाभिग्रहचरक-अमुक समय में लूगा । ४ भावाभिग्रहचरक-अमुक प्रकार का दाता देगा तो लूगा । ५-(उक्खित्तचरए) उत्क्षिप्तचरक-गृहस्थने पाकभाजन से अपने लिये निकाला हो, उसमें से यदि देगा तो लूगा । (६) (निक्खित्तचरए) निक्षिप्तचरक-गृहस्थने पाक भाजन से निकाल कर अन्य भाजन में रख दिया हो, उसमें से देगा तो लूगा । ७-(उक्खित्त-

भिग्रहચરક-મુનિ અભિગ્રહ કરે છે કે મને જે અમુક વસ્તુ ભિક્ષામા મળશે તે જ હુ લઈશ, બીજી નહિ ભિક્ષાચર્યાનુ જો કે પ્રકરણ છે, પરતુ જે 'દ્રવ્યાભિગ્રહચરક' એમ નિર્દેશ કરેલો છે તે ધર્મ અને ધર્મીમા અભેદની વિવક્ષાએ સમજવો જોઈએ [૨] ક્ષેત્રાભિગ્રહચરક-અમુક સ્થાનમા મળશે તો લઈશ, [૩] કાલાભિગ્રહચરક-અમુક સમયમા લઈશ, [૪] ભાવાભિગ્રહચરક-અમુક પ્રકારનો દાતા આપશે તો લઈશ, [૫] (उक्खित्तचरए) ઉત્ક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે રાધવાના પાત્રમાથી પોતાને માટે કાઢેલુ હોય તેમાથી જો આપશે તો લઈશ, [૬] (निक्खित्तचरए) નિક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે રાધવાના પાત્રમાથી કાઢીને બીજા વાસણમા રાખી દીધુ હોય તેમાથી આપશે તો લઈશ [૭] (उक्खित्त-निक्खित्त-

अप्पलोहे ४, अप्पसद्दे ५, अप्पकलहे ६, अप्पझंझे ७। से तं भावोमोयरिया। से त ओमोयरिया। से किं त भिक्खायरिया? भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता, तं जहा-दव्वाभिग्गहचरए १,

अल्पमान -जात्याद्यभिमानराहित्यम्। 'अप्पमाए' अल्पमाया, 'अप्पलोहे' अल्पलोभ,- 'अप्पसद्दे' अल्पशब्द,-'अप्पकलहे' अल्पकलह =कलहाभाव, 'अप्पझंझे' अल्पझञ्झ = परस्परभेदोत्पादकवचनव्यापारो झञ्झ, तस्याभाव। 'से त भावोमोयरिया' सैषा भावाऽवमोदरिका। 'से त ओमोयरिया' सैषाऽवमोदरिका।

'से किं त भिक्खायरिया' अथ का सा भिक्षाचर्या?, 'भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता' भिक्षाचर्या अनेकविधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा-दव्वाभिग्गहचरए' द्रव्याभिग्रहचरक -द्रव्याऽऽश्रिताभिग्रहेण 'अमुकवस्तु ग्रहीष्यामि' इति रूपेण

माणे अप्पमाए अप्पलोहे अप्पसद्दे अप्पकलहे अप्पझंझे) मान को अल्प करना, माया को अल्प करना, लोभ को अल्प करना, शब्द को अल्प करना अर्थात् कम बोलना, कलह को अल्प करना-अभाव करना, झंझा को अर्थात्-गण में जिस वचन से छेद-भेद उत्पन्न होता है उस वचनका अल्प करना-अभाव करना, यहाँ पर 'अल्प' शब्द अभावार्थक है। (से त भावोमोयरिया) ये सभी भावावमोदरिका है। (से त ओमोयरिया) यह अवमोदरिका तपका वर्णन संपूर्ण हुआ।

(से किं त भिक्खायरिया?) भिक्षाचर्या क्या है-कितने तरह की है?

उत्तर-(भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता) भिक्षाचर्या अनेक तरह की कही गई है। (त जहा) जैसे (दव्वाभिग्गहचरए, खेत्ताभिग्गचरए, कालाभिग्गहचरए भावाभिग्गहचरए) १ द्रव्याभिग्रहचरक-मुनि अभिग्रह लेता है कि मुझे जो अमुक वस्तु भिक्षा में

अप्पलोहे अप्पसद्दे अप्पकलहे अप्पझंझे) માન અલ્પ(ઓછુ)કરવુ, માયા અલ્પ કરવી, લોભ અલ્પ કરવો, શબ્દ અલ્પ કરવા અર્થાત્ ઓછુ બોલવુ, કલહ (કકાસ) ઓછા કરવા, ઝંઝા અર્થાત્ લોકોના સમૂહમા જે વચનોથી છેદ-ભેદ ઉત્પન્ન થાય એવા વચન નહી બોલવા, (से त भावोमोयरिया) આ બધા ભાવાવમોદરિકા છે. (से त ओमोयरिया) આ અવમોદરિકા તપનુ વર્ણન સંપૂર્ણ થયુ (से किं त भिक्खायरिया) ભિક્ષાચર્યા શુ છે-કેટલા જાતની છે? ઉત્તર (भिक्खायरिया अणेगविहा पण्णत्ता) ભિક્ષાચર્યા અનેકજાતની કહેવાય છે (त जहा) જેમકે (दव्वाभिग्गहचरए, खेत्ताभिग्गहचरए, कालाभिग्गहचरए, भावाभिग्गहचरए) ૧ દ્રવ્યા

खेत्ताभिग्गहचरए २, कालाभिग्गहचरए ३, भावाभिग्गहचरए ४, उक्खित्तचरए ५, णिक्खित्तचरए ६, उक्खित्तणिक्खित्तचरए ७,

चरति=भिक्षामटति, द्रव्याश्रिताऽभिग्रहं वा चरति-आसेवते य स द्रव्याभिग्रहचरकः, इह च भिक्षाचर्यायाः प्रक्रान्ताया यद् द्रव्याभिग्रहचरक इत्युक्तं तद्धर्मधर्मिणोरभेदविवक्षणात्। द्रव्याभिग्रहश्च लेपकृतादिद्रव्यविषयः ।१। 'खेत्ताभिग्गहचरए' क्षेत्राऽभिग्रहचरकः-क्षेत्राऽभिग्रहः 'अमुकस्थाने ग्रहीष्यामि' इत्यादिरूपः ।२। 'कालाभिग्गहचरए' कालाभिग्रहचरकः, कालाभिग्रहः-पूर्वाह्णादिविषयः ।३। 'भावाभिग्गहचरए' भावाभिग्रहचरकः-भावाभिग्रहो-गानहसनादिप्रवृत्तपुरुषादिविषयः, तेन चरतीति ।४। 'उक्खित्तचरए' उत्क्षिप्तचरकः-उत्क्षिप्तं-गृहस्थेन स्वप्रयोजनाय पाकभाजनादुद्धृतं तदर्थमभिग्रहतश्चरति-गच्छतीत्युत्क्षिप्तचरकः ।५। 'णिक्खित्तचरए' निक्षिप्तचरकः-निक्षिप्तं-पाकादिभाजनादुद्धृत्य अन्यभाजने स्थापितं, तदर्थमभिग्रहं कृत्वा चरति-इति निक्षिप्तचरकः ।६। 'उक्खित्त-णिक्खित्त-चरए' उत्क्षिप्त-निक्षिप्तचरकः-पाकभाजनादुत्क्षिप्तं तदेव अन्यत्र स्थाने निक्षिप्तं यत् तदुत्क्षिप्तनिक्षिप्तम्,

मिलेगी तो ही लूंगा, अन्यथा नहीं। भिक्षाचर्या का यद्यपि प्रकरण है, परन्तु जो "द्रव्याभिग्रहचरक" ऐसा निर्देश किया है वह धर्म और धर्मी में अभेद की विवक्षासे समझना चाहिये। २ क्षेत्राभिग्रहचरक-अमुक स्थान में मिलेगा तो लूंगा। ३ कालाभिग्रहचरक-अमुक समय में लूंगा। ४ भावाभिग्रहचरक-अमुक प्रकार का दाता देगा तो लूंगा। ५-(उक्खित्तचरए) उत्क्षिप्तचरक-गृहस्थने पाकभाजन से अपने लिये निकाला हो, उसमें से यदि देगा तो लूंगा। (६) (निक्खित्तचरए) निक्षिप्तचरक-गृहस्थने पाक भाजन से निकाल कर अन्य भाजन में रख दिया हो, उसमें से देगा तो लूंगा। ७-(उक्खित्त-

भिग्रहચરક-મુનિ અભિગ્રહ કરે છે કે મને જે અમુક વસ્તુ ભિક્ષામાં મળશે તે જ હું લઈશ, બીજી નહિ. ભિક્ષાચર્યાનું જો કે પ્રકરણ છે, પરંતુ જે 'દ્રવ્યાભિગ્રહચરક' એમ નિર્દેશ કરેલો છે તે ધર્મ અને ધર્મીમાં અભેદની વિવક્ષાએ સમજવો જોઇએ. [૨] ક્ષેત્રાભિગ્રહચરક-અમુક સ્થાનમાં મળશે તો લઇશ, [૩] કાલાભિગ્રહચરક-અમુક સમયમાં લઈશ, [૪] ભાવાભિગ્રહચરક-અમુક પ્રકારનો દાતા આપશે તો લઇશ, [૫] (उक्खित्तचरए) ઉત્ક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે રાંધવાના પાત્રમાંથી પોતાને માટે કાઢેલું હોય તેમાંથી જો આપશે તો લઈશ, [૬] (निक्खित्तचरए) નિક્ષિપ્તચરક-ગૃહસ્થે રાંધવાના પાત્રમાંથી કાઢીને બીજા વાસણમાં રાખી દીધું હોય તેમાંથી આપશે તો લઇશ [૭] (उक्खित्त-निक्खित्त

णिक्खित्तउक्खित्तचरए ८, वट्टिज्जमाणचरए ९, साहरिज्जमाणचरए १०, उवणीयचरए ११, अवणीयचरए १२, उवणीय–अवणीयचरए

तदर्थमभिग्रहतश्चरति स उत्क्षिप्तनिक्षिप्तचरक इत्युच्यते ।७। '**णिक्खित्त–उक्खित्त–चरए**' निक्षिप्तोत्क्षिप्तचरक –निक्षिप्त–पाकभाजनाद् यत्र स्थापितमुत्क्षिप्त–तदेव पुनरुद्धृत–हस्ते गृहीत, तदर्थमभिग्रह कृत्वा चरति स निक्षिप्तोत्क्षिप्तचरक ।८। '**वट्टिज्जमाणचरए**' वर्त्यमानचरक -वर्त्यमान-परिविष्यमाण ग्रहीतु चरति स वर्त्यमानचरक ।९। '**साहरिज्जमाणचरए**' संहियमाणचरक –अत्युष्ण व्यञ्जनसूपादि शीतलीकरणाय स्थाल्यादिषु विस्तारित त पुनर्भाजने क्षिप्यमाण संह्रियमाणमुच्यते, तद् ग्रहीतु चरति इति संह्रियमाणचरक ।१०। '**उवणीयचरए**' उपनीतम्=अन्येन केनचिद् गृहस्थाय प्रेषित यत् तदुपनीत, तदेव ग्रहीतु चरति इत्युपनीत–चरक ।११। '**अवणीयचरए**' अपनीतचरक –अपनीत गृहस्थेन अन्यस्मै कस्मै चिद्दातु

निक्खित्त–चरए) उत्क्षिप्तनिक्षिप्तचरक–दाताने पहले पाकभाजन से अन्नादिक निकाला, फिर उसको उसने अन्य पात्रमे रखा, उसमे से यदि देगा तो लूगा । ८–(**निक्खित्त-उक्खित्त–चरए**) निक्षिप्तउत्क्षिप्तचरक–दाताने पाकभाजन से अन्नादिक को निकाल कर दूसरे पात्र मे रख दिया हो, उसीको हाथ में उठाया हुआ हो, उससे यदि देगा तो लूगा । ९–(**वट्टिज्जमाणचरए**) वर्त्यमानचरक–दाता द्वारा परोसी जाती हुइ वस्तु म से देगा तो लूगा । १०–(**साहरिज्जमाणचरए**) संह्रियमाणचरक–दाताने उष्ण व्यञ्जन एव सूपादिक को ठडा करने के लिये स्थाली आदि मे रखा, फिर उस व्यञ्जनादिक को उसी पात्र म रखता हुआ उसमें से देगा तो लूगा । ११–(**उवणीयचरए**) उपनीतचरक–दाता से मै उसी पदार्थ को लूगा जो उसके लिये अन्य किसी व्यक्तिने भेजा होगा । १२ (**अवणीयचरए**) अपनीतचरक–मै दाता से वही पदार्थ लूगा जो उसने अन्य किसी

त्तचरए) ઉત્ક્ષિપ્તનિક્ષિપ્તચરક–દાતાએ પહેલા રાધવાના વાસણમાથી અન્નાદિક કાઢ્યુ પછી તેને તેણે બીજા વાસણમા રાખ્યુ હોય, તેમાથી એ આપશે તો લઈશ [૮] (वट्टिज्जमाणचरए) વર્ત્યમાનચરક–દાતા દ્વારા પીરસવામાં આવતી વસ્તુમાથી આપશે તો લઈશ [૧૦] (साहरिज्जमाणचरए) સંહ્રિયમાણચરક–દાતાએ ગરમ વ્યંજન તેમજ સૂપ (દાલ) આદિ ને ઠંડા કરવા માટે થાળી આદિમા રાખ્યા હોય, પછી તે વ્યંજન આદિકને તે જ પાત્રમા રાખતા તેમાથી આપશે તો લઈશ [૧૧] (उवणीयचरए) ઉપનીતચરક–દાતા પાસેથી હુ એ જ પદાર્થ લઈશ કે જે બીજા કોઇએ તેને માટે મોકલ્યો હોય [૧૨] (अवणीयचरए) અપનીતચરક–હુ દાતા પાસેથી તે જ પદાર્થ લઈશ કે જે

१३, अवणीय-उवणीयचरए १४, ससट्टचरए १५, असंसट्टचरए १६, तज्जायसंसट्टचरए १७, अण्णायचरए १८, मोणचरए १९,

नि मायान्यत्र स्थापित तदेव अपनीत, तदर्थं चरति-इत्यपनीतचरक ।१२। 'उवणीय-अवणीय चरए' उपनीतापनीतचरक -यदेव उपनीतम्-अन्येन प्रेषित तदेव अपनीत स्थानान्तरे स्थापित तद् ग्रहातु चरति इत्युपनीताऽपनीतचरक ।१३। 'अवणीय-उवणीय चरए' अपनीतोपनीतचरक -अपनीतम्=कस्मै चित् अन्यस्मै दातु नि मार्यान्यत्र स्थापित, तदेव उपनीत=यस्य गृहस्थस्य समीप प्रेषित तस्य गृहस्थस्य गृह प्रापित तदपनीतोपनीत, तदर्थं चरतीत्यपनीतोपनीतचरक ।१४। 'ससट्ठचरए' संसृष्टचरक -संसृष्टेन=खरण्टितेन हस्तादिना दीयमान संसृष्टमुच्यते, तद् ग्रहातु चरति-इति संसृष्टचरक ।१५। 'असंसट्ठचरए' असंसृष्टचरक -असंसृष्टेन=अखरण्टितेन चरति-इत्यसंसृष्टचरक ।१६। 'तज्जायसंसट्ठचरए' तज्जातसंसृष्टचरक -तज्जातेन=परिवेष्यमाणद्रव्येण यत्संसृष्ट हस्तादि, तेन दीयमान वस्तु ग्रहातु य-

दूसरे को देने के लिये निकाल कर रख दिया होगा । १३-(उवणीय-अवणीय-चरए) उपनीत-अपनीतचरक-मै वही पदार्थ लूगा जो उस दाता के लिये किसी दूसरेने उसके पास भेजा होगा, और दाताने उसी पदार्थ को यदि दूसरे को देने के लिये एक तरफ रख छोडा होगा । १४-(अवणीय-उवणीय-चरए) अपनीतउपनीतचरक-किसी गृहस्थने किसी व्यक्ति को देने के लिये अन्नादिक अन्यत्र स्थापित कर रखा होगा और उसको उसने उसके यहा भेज दिया होगा, तथा वह उसके घर भी पहुँच चुका होगा, उसमें से देगा तो लूगा । १५-(ससट्ठचरए) संसृष्टचरक-भरे हुए हाथ से देगा तो लूगा । १६-(असंसट्ठचरए) असंसृष्टचरक-विना भरे हुए हाथ से देगा तो लूगा । १७ (तज्जायसंसट्ठचरए) तज्जातसंसृष्टचरक-हाथ जिस चीज से संसृष्ट भरा रहा होगा, वही चीज यदि

તેણે બીજા કોઈ માણસને દેવાને માટે કાઢી રાખેલો હોય [૧૩] (उवणीय-अवणीयचरए) ઉપનીત-અપનીત-ચરક-હુ તે જ પદાર્થ લઈશ કે જે કોઇ બીજાએ તે દાતાને માટે તેની પાસે મોકલ્યો હોય અને દાતાએ તે જ પદાર્થને કોઈ બીજાને દેવા માટે એક તરફ રાખી મૂકયો હોય [૧૪] (अवणीय उवणीयचरए) અપનીત-ઉપનીત-ચરક-કોઇ ગૃહસ્થે કોઇ વ્યકિતને દેવા માટે અન્નાદિક બીજે ઠેકાણે રાખી મુકેલુ હોય અને તે તેણે તેને ત્યા મોકલી દીધુ હોય અને તે તેને ઘેર પણ પહોચી ગયુ હોય તેમાથી આપશે તો લઈશ [૧૫] (ससट्ठचरए) સંસૃષ્ટચરક-શાક આદિથી ભરેલા હાથથી આપશે તો લઈશ (૧૬) (असंसट्ठचरए) અસંસૃષ્ટચરક વગર ભરેલા હાથથી આપશે તો લઈશ

दिट्ठलाभिए २०, अदिट्ठलाभिए २१ पुट्ठलाभिए २२, अपुट्ठलाभिए

श्चरति स तज्जातसंसृष्टचरकः ।१७। 'अण्णायचरए' अज्ञातचरकः—अज्ञातम्—अज्ञात-साधुनियमं कुलं चरति यः सोऽज्ञातचरकः ।१८। 'मोणचरए' मौनचरकः—मौनम्=वाक्संयमनं, तेन चरति यः स मौनचरकः ।१९। 'दिट्ठलाभिए' दृष्टलाभिकः—दृष्टस्यैव भक्तादेर्लाभो दृष्टलाभः, यद्वा दृष्टात्प्रथमदृष्टादेव दातुर्गृहाद्वा लाभो दृष्टलाभः, सोऽस्ति यस्य स दृष्टलाभिकः ।२०। 'अदिट्ठलाभिए' अदृष्टलाभिकः—अदृष्टस्य—आवरणाऽऽच्छादितस्य दात्रादिभिः कृतोपयोगस्य भक्तादेर्लाभः, अथवा अदृष्टात्=पूर्वं कदापि न दृष्टाद् दायकाल्लाभः, सोऽस्याऽस्तीत्यदृष्टलाभिकः ।२१। 'पुट्ठलाभिए' पृष्टलाभिकः—भिक्षार्थं समागतं यं साधुं 'भो साधो! त्वं किमिच्छसि?' एवं कश्चिद् गृहस्थः पृच्छति स पृष्ट इत्युच्यते, तस्य साधो-

मुझे देगा तो लूंगा। १८—(अण्णायचरए) अज्ञातचरक—जो साधुओं के नियमों से अनभिज्ञ होगा उसी कुल की मैं भिक्षा लूंगा। १९—(मोणचरए) मौनचरक—मैं वहीं से भिक्षा प्राप्त करूँगा जो मेरे बिना बोले मुझे भिक्षा लाकर देगा। २०—(दिट्ठलाभिए) दृष्टलाभिक—मैं वही भिक्षा लूंगा जो सर्वप्रथम मेरी दृष्टि मे आवेगी, अथवा मैं उसीसे भिक्षा लूंगा जो सर्वप्रथम मुझे दिखाई देगा, अथवा मे उसी स्थान से भिक्षा लूंगा जो सबसे पहिले मुझे दिख जायगा। २१—(अदिट्ठलाभिए) अदृष्टलाभिक—जो अशनादिक आवरण से आच्छादित होने की वजह से दिखलाई तो न पडे, परंतु दाता उसे अपने उपयोग में ला चुका हो, उसमें से भिक्षा देगा तो लूंगा, अथवा—जिस दाता को मैं पहिले कभी भी नहीं देखा वह देगा तो लूँगा। २२—(पुट्ठलाभिए) पृष्टलाभिक—दाता यदि पूछेगा,

[१७] (तज्जायससट्ठचरए) तज्जातसंसृष्टचरक—હાથ જે ચીજથી સંસૃષ્ટ થઈ જાય તે ચીજ જો મને આપશે તો લઈશ (૧૮) (अण्णायचरए) અજ્ઞાતચરક—જે સાધુઓના નિયમોથી અજ્ઞાત હોય એવા કુળની હું ભિક્ષા લઈશ (૧૯) (मोणचरए) મૌનચરક—હું તેના પાસેથી ભિક્ષા લઈશ કે જે મારા બોલ્યા વિનાજ મને ભિક્ષા લાવીને આપી દેશે (૨૦) (दिट्ठलाभिए) દૃષ્ટલાભિક—હું એ જ ભિક્ષા લઈશ કે જેને હું સર્વથી પહેલા જોઈશ અથવા હું તેના જ હાથથી ભિક્ષા લઈશ જે માણસ મારે સર્વપ્રથમ જોવામાં આવશે, અથવા હું તેજ જગ્યાથી ભિક્ષા લઈશ જે જગ્યા મારે સર્વ-પ્રથમ દેખાશે (૨૧) (अदिट्ठलाभिए) અદૃષ્ટલાભિક—જે ખાવાના પદાર્થો ઢાંકણાથી ઢાંકેલા હોવાના કારણથી દેખાય નહિ પણ દાતા તેને પોતાના ઉપયોગમાં લાવી ચૂકેલા હોય તેમાંથી ભિક્ષા આપશે તો લઈશ અથવા જે દાતાને મેં પહેલા કદી જોયેલા ન હોય તે આપશે તો લઈશ (૨૨) (पुट्ठलाभिए) પૃષ્ટલાભિક—દાતા જો

२३, भिक्खालाभिए २४, अभिक्खालाभिए २५, अण्णगिलायए

स्तस्माद् गृहस्थाद् यो लाभ स पृष्टलाभ, सोऽस्याऽस्तीति पृष्टलाभिक ।२२। 'अपुट्ठलाभिए' अपृष्टलाभिक –केनचिद गृहस्थेनाऽपृष्टस्यैव साधोर्यस्तस्माद् गृहस्थाल्लाभ सोऽपृष्टलाभ, सोऽस्याऽस्ती यपृष्टलाभिक ।२३। 'भिक्खालाभिए' भिक्षालाभिक –कस्यचित क्षेत्राद् गृहाद्वा याचित्वा गृहस्थेन समानीततुच्छचल्लचणककोद्रवादिकनिष्पादित आहारो भिक्षा, तस्या लाभोऽस्यास्तीति भिक्षालाभिक ।२४। 'अभिक्खालाभिए' अभिक्षालाभिक -- अयाचितलाभ –अभिक्षा, तस्या लाभोऽस्याऽस्ती यभिक्षालाभिक ।२५। 'अण्णगिलायए' अन्नग्लायक –अन्नेन–आहारेण विना ग्लायक, रात्रिनिष्पन्नमन्न ग्रहीष्यामी यभिग्रह कृत्वा भिक्षाचरक इत्यर्थ, पर्युषितान्नभिक्षाचरक इति भाव ।२६। 'ओवणिहिए' औपनिहितिक – उपनिहित–कथञ्चिद् गृहस्थेन स्वसमीपे समानीतमन्नादिकम्, तेन चरति इत्यौपनिहितिक

महाराज! आप क्या चाहते हैं, तभी लूँगा। २३–(अपुट्ठलाभिए) अपृष्टलाभिक–दाता यदि नहीं पूछेगा तभी लूँगा। २४–(भिक्खालाभिए) भिक्षालाभिक–दाता गृहस्थ वाल चना एव कोद्रव आदि अन्न को किसी के खेत से अथवा किसी के घर से माग कर लाया होगा उस अन्न से निष्पादित आहारमे से यदि देगा तो लूगा। २५ (अभिक्खालाभिए) अभिक्षालाभिक–दाता माँग कर जो पदार्थ नहीं लाया होगा उसमें से देगा तो लूगा। २६–(अन्नगिलायए) अन्नग्लायक–जो अशनादिक रात्रिमें पकाया गया होगा वही लूगा, अर्थात्–पर्युषित अन्न की भिक्षा लेने का अभिग्रह लेनेवाला सयमी जन अन्नग्लायक है। २७ (ओवणिहिए) औपनिहितिक–गृहस्थ अपने समीप में किसी प्रकार से लाया गया अशनादिक में से देगा तो लूँगा। २८–(परिमियपिंड-

પૂછશે કે મહારાજ! આપને શું જોઈએ છે ત્યારે લઈશ (૨૩) (अपुट्ठलाभिए) અપૃષ્ટલાભિક–દાતા જો નહિ પૂછશે તો જ લઈશ (૨૪) (भिक्खालाभिए) ભિક્ષાલાભિક–દાતા ગૃહસ્થ જે વાલ ચણા તેમજ કોદરા આદિ અનાજ કોઈના ખેતરથી અથવા કોઈને ઘેરથી માગીને લાવ્યા હોય તે અનથી બનાવેલા આહાર માથી આપશે તો લઈશ (૨૫) (अभिक्खालाभिए) અભિક્ષાલાભિક–દાતાએ માગીને જે પદાર્થ નહી લાવ્યો હોય તેમાથી આપશે તો લઈશ (૨૬) (अन्नगिलायए) અન્નગ્લાયક–જે ભોજન રાતમા રાધેલુ હશે તે જ લઈશ–અર્થાત્ વાસી અન્નની ભિક્ષા લેવાનો અભિગ્રહ લેનાર સયમી જન અન્નગ્લાયક છે (૨૭) (ओवणिहिए) ઔપનિહિતિક–ગૃહસ્થ પોતાની સમીપમા કોઈ પણ પ્રકારે લાવેલા ભોજનમાથી

२६, ओवणिहिए २७, परिमियपिंडवाइए २८, सुद्धेसणिए २९, संखादत्तिए ३०। से त भिक्खायरिया ॥ सू ३० ॥

।२७। '**परिमियपिंडवाइए**' परिमितपिण्डपातिक –परिमितपिण्डस्य – प्रमाणोपेतपिण्डस्य पातो लाभ परिमितपिण्डपात, सोऽस्यास्तीति परिमितपिण्डपातिक –आधाकर्मादिदोषरहित भक्तादिकमेकस्माद् गृहाद्यदि पर्याप्त लभ्येत तदा ग्राह्यम्–इत्यभिग्रहवान ।२८। '**सुद्धेसणिए**' शुद्धैषणिक –शुद्धैषणा–शङ्कादिदोषरहितता, शुद्धस्य=उद्गमादिदोषरहितस्य वा एषणा, साऽस्याऽस्तीति शुद्धैषणिक, सर्वथा शुद्धमेव ग्राह्यमित्यभिग्रहधारीति भाव ।२९। '**संखादत्तिए**' संख्यादत्तिक –संख्याप्रधाना दत्ति संख्यादत्ति, तया चरतीति संख्यादत्तिक । दर्वीकटोरकादितोऽविच्छिन्नधारया या भिक्षा पतति सा, तथा–एकक्षेपरूपा च भिक्षा दत्तिरित्युच्यते ।३०। '**से त भिक्खायरिया**' सैषा भिक्षाचर्या ॥ सू ३० ॥

वाइए) परिमितपिण्डपातिक–आधाकर्मादिक दोषों से रहित भक्तादिक यदि एक ही गृह से पर्याप्तमात्रा मे मिल जाय तो लूँगा। २९ (**सुद्धेसणिए**) शुद्धैषणिक–शङ्कादिक दोषों से रहित अथवा उद्गमादिक दोषों से वर्जित आहार लेने वाला। ३० (**संखादत्तिए**) संख्यादत्तिक वह है जो इस प्रकार का सकल्प करता है कि दर्वी–कड़छी एव कटोरा आदि से अविच्छिन्न धारारूप मे जो भिक्षा मेरे पात्र मे पड जायगी उतनी ही भिक्षा ग्रहण करूगा। (**से त भिक्खायरिया**) भिक्षाचर्या के ये ३० भेद है ॥ सू० ३० ॥

આપશે તો લઈશ (૨૮) (परिमियपिंडवाइए) પરિમિતપિંડપાતિક–આધાકર્મ આદિક દોષોથી રહિત ભક્તાદિક જો એક જ ઘેરથી પુરતા પ્રમાણમા મળી જાય તો લઈશ (૨૯) (सुद्धेसणिए) શુદ્ધૈષણિક–શંકા આદિક દોષોથી રહિત અથવા ઉદ્ગમાદિક દોષોથી વર્જિત આહાર લેવાવાળા ૩૦ (संखादत्तिए) સંખ્યાદત્તિક તે છે કે જે એવો સંકલ્પ કરે છે કે દવી–કડછી તેમજ કટોરી આદિથી સતત ધારારૂપમા જેટલી પણ ભિક્ષા મારા પાત્રમા પડી જશે એટલી જ ભિક્ષા લઈશ (से त भिक्खायरिया) ભિક્ષાચર્યાના આ ૩૦ ભેદ છે (સૂ ૩૦)

मूलम्—से किं तं रसपरिच्चाए? रसपरिच्चाए अणेगविहे पण्णत्ते, तं जहा १ निव्विइए, २ पणीयरसपरिच्चाए, ३ आयंबिलिए,

टीका—'से किं तं' इत्यादि–'से किं तं रसपरिच्चाए' अथ कोऽसौ रसपरित्यागः?, 'रसपरिच्चाए' रसपरित्यागः 'अणेगविहे पण्णत्ते' अनेकविधः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' तद्यथा–तदनेकविधत्वं चैवम्–'निव्विइए' निर्विकृतिकः–निर्गता घृतादिरूपा विकृतिर्यस्मात् स निर्विकृतिकः १, 'पणीयरसपरिच्चाए' प्रणीतरसपरित्यागः–प्रणीतरसप्रचुरत्वात् द्रवद्घृतबिन्दुसन्दोहोऽपूपादिः, तस्य परित्यागः २, 'आयंबिलिए' आचामाम्लम्–विकृतिरहितानामोदनभर्जितचणकादीनां रूक्षान्नानामचित्त उदके प्रक्षिप्यैकासनस्थेन सकृद्भोजनमाचामाम्लं नाम तप उच्यते। तथा चोक्तम्–

'से किं तं रसपरिच्चाए?' इत्यादि।

(से किं तं रसपरिच्चाए?) रसपरित्याग तप किसे कहते हैं? वह कितने प्रकार का है? इस प्रकार शिष्य प्रश्न करता है। उत्तर–(रसपरिच्चाए) रसपरित्याग तप (अणेगविहे पण्णत्ते) अनेक प्रकारका कहा गया है। वह इस प्रकार से है–(निव्विइए) निर्विकृतिक–जिस आहार से घृतादिक विकृति निर्गत हो चुकी हो ऐसे आहारका ग्रहण करना सो निर्विकृतिक है। अर्थात्–विगय नहीं लेना (१)। (पणीयरसपरिच्चाए) प्रणीतरसपरित्याग–अपूप अर्थात् मालपुआ आदि सरस आहार का परित्याग करना (२)। (आयंबिलिए) आचामाम्ल–विगयरहित ओदन, भूँजे हुए चने आदि रूक्ष अन्नको अचित्त पानी में डालकर एकस्थान पर बैठ एक बार ही खाना सो आचामाम्ल तप है।

'से किं तं रसपरिच्चाए?' ઇત્યાદિ

(से किं तं रसपरिच्चाए) હવે અહીં રસપરિત્યાગ તપ કોને કહે છે–તે કેટલા પ્રકારના છે? આ પ્રકારે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. ઉત્તર (रसपरिच्चाए) રસ પરિત્યાગ તપ (अणेगविहे पण्णत्ते) અનેક પ્રકારના કહેવાય છે. તે આ પ્રકારે છે–(निव्विइए) નિર્વિકૃતિક–જે આહારમાંથી ઘી વગેરેની વિકૃતિ નીકળી ગઈ હોય એવો આહાર લેવો તે નિર્વિકૃતિક છે અર્થાત્ વિગય (ઘી–દૂધ વગેરે) લેવું નહિ (૧) (पणीयरसपरिच्चाए) પ્રણીતરસપરિત્યાગ–અપૂપ અર્થાત્ માલપુઆ આદિ સરસ આહારનો પરિત્યાગ કરવો. (૨) (आयंबिलिए) આચામામ્લ–વિગયરહિત ભાત, ભુંજેલ ચણા આદિ લુખું અન્ન અચિત્ત પાણીમાં નાખી

४ आयामसित्थभोई, ५ अरसाहारे, ६ विरसाहारे, ७ अताहारे,

विगइरहियस्स ओयण,–भज्जियचणगाऽऽलुक्ख–अन्नस्स ।
खित्ता जले अचित्ते, खाण आयम्बिल जाण ॥ ३ ॥ इति

'आयाम सित्थ-भोई' आयाम सिक्थ भोजी,=अवस्रावणगतसिक्थभोक्ता, ४ 'अरसाहारे' अरसाऽऽहार अरस =जीरक हिङ्ग्वादिभिरसंस्कृत आहारो यस्य सोऽरसाऽऽहार ५। 'विरसाहारे' विरसाऽऽहार –विरस =विगतरस –पुराणधान्यौदनादि आहारो यस्य स विरसाहार ६। 'अताहारे' अन्त्याऽऽहार –अन्ते भवम् अन्त्य–जघन्यधान्य कोद्रवादि तदेवाऽऽहारो यस्य सोऽन्त्याहार ७। 'पताहारे' प्रान्ताऽऽहार –प्रकर्षेणान्त प्रान्त–पाक पात्रादन्ने नि सारिते तत्पात्रश्लिष्ट दर्व्यादिना घर्षणेन नि सारितमन्न, वल्लचणकादिनिष्पादि

कहा भी है–"विगइरहियस्स ओयणभज्जियचणगाइलुक्खअन्नस्स । खित्ता जले अचित्ते खाण आयबिल जाण" इसका अर्थ आयबिल का जो अर्थ किया है वही है (३)। (आयामसित्थभोई) आयामसिक्थभोजी–ओसामण मे आये हुए सीथ मात्र का आहार करना (४)। (अरसाहारे) अरसाहार–जीरे हींग आदि से विना बघारे हुए आहार का लेना (५) (विरसाहारे) विरसाहार–विगत रसवाले पुराने धान्य का आहार लेना (६)। (अताहारे) अन्ताहार कोद्रव आदि तुच्छ धान्य का आहार लेना (७)। (पताहारे) प्रान्ताहार–पकाने के वर्तन में से अन्न के निकालने पर करछी आदि के घर्षण से पात्र मे लगा हुआ जो कुछ अन्न निकाला जाता है वह, अथवा वल्ल चणा आदि से बना हुआ पश्चात् खट्टी छाछ से मिश्रित अन्नादि

એક ઠેકાણે બેસી એકવાર ખાવુ તે આચામામ્લ તપ છે "विगइरहियस्स ओयणभज्जियचणगाइलुक्खअन्नस । खित्ता जले अचित्ते खाण आयबिल जाण" આનો અર્થ આયબિલનો જે અર્થ કર્યો છે તે જ છે (૩) (अयामसित्थभोई) આયામસિકથભોજી–ઓસામણમા આવેલા સીથનો જ માત્ર આહાર કરવો (૪) (अरसाहारे) અરસાહાર–જીરૂ હીગ આદિથી વઘાર્યા વગરના ભોજનનો આહાર કરવો (૬) (विरसाहारे) વિરસાહાર–રસ વગરના જુના ધાન્યથી બનેલુ આહાર લેવો (अताहारे) અન્તાહાર–કોદરા આદિ તુચ્છ ધાન્યનો આહાર લેવો (૭) (पताहारे) પ્રાન્તાહાર–રાધવાના વાસણમાથી અન્ન કાઢી લીધા પછી કડછી આદિના ઘર્ષણથી પાત્રમા લાગેલુ જે કાઈ અન્ન નિકાળવામા આવે છે તે અથવા વાલ –ચણા આદિનો બનેલો (લોટ) પછી ખાટી છાશમા મેળવી રાધેલુ અન્ન આદિ તે

८ पंताहारे, ९ लूहाहारे, १० तुच्छाहारे, से तं रसपरिच्चाए।

से किं तं कायकिलेसे ? कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते, तंजहा–ठाणट्ठिइए १, उक्कुडुयासणिए २, पडिमट्ठाई ३,

तमम्लनकमिश्रित पर्युषित वाऽन्न, तदाहारो यस्य स तथा ८। 'लूहाहारे' रूक्षाहार–रूक्षम्=अस्निग्धमन्नमेवाहारो यस्य स तथा ९। 'तुच्छाहारे' तुच्छाहार–तुच्छ–अल्पोऽसारश्च श्यामाकादिनिष्पान्नित आहारो यस्य स तथा१० इति। उपसंहरन्नाह–'से तं रसपरिच्चाए' स एष रसपरित्याग इति।

इत्थं दशविध रसपरित्याग वर्णयित्वा कायक्लेश वर्णयति–'से किं तं कायकिलेसे' अथ कोऽसौ कायक्लेश ? उत्तरमाह–'कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते' कायक्लेशोऽनेकविध प्रज्ञप्त। 'तंजहा' तद्यथा–'ठाणट्ठिइए' स्थानस्थितिक –स्थान कायोत्सर्ग, तेन स्थितिर्यस्य स स्थानस्थितिक ।१। 'उक्कुडुयासणिए' उत्कुटुकाऽऽसनिक –भूमावसलग्नपुतेन

प्रान्त है, अथवा प्रान्तका अर्थ बासी अन्न भी है। इसका आहार करना प्रान्ताहार है (८)। (लूहाहारे) रूक्षाहार–रूक्षस्वभाववाला कुलथी आदि का आहार रूक्षाहार है (९)। (तुच्छाहारे) तुच्छाहार–असार–जिसमे कुछ भी सार नहीं है ऐसा श्यामाक, मकोचा आदि तुच्छ धान्य का आहार तुच्छाहार है (१०)। (से तं रसपरिच्चाए) ये इस प्रकार के रसपरित्याग तप है। अब कायक्लेश का वर्णन सूत्रकार करते है–(से किं तं कायकिलेसे?) प्रश्न–वह कायक्लेश तप कितने प्रकार का है? (कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते) उत्तर–कायक्लेश तप अनेक प्रकार का है, (तं जहा) वे प्रकार इस तरह है–(ठाणट्ठिइए) स्थान-स्थितिक, स्थान शब्द का अर्थ कायोत्सर्ग है, इस कायोत्सर्ग से जिसकी स्थिति सर्वदा रहती है वह स्थानस्थितिक है। (उक्कुडुयासणिए) उत्कुटुकासनिक–उत्कुटु–आसन से बैठना

प्रान्त छे, अथवा–प्रान्तनो अर्थ वासी अन्न पण छे, तेनो आहार करवो ते प्रान्ताहार छे (८) (लूहाहारे) रूक्षाहार–रूक्ष स्वभावना कुळथी आदि नो आहार रूक्षाहार छे (९) (तुच्छाहारे) तुच्छाहार–असार–जे अन्नमा कांई पण सार नथी एवु सामो मलीचा आदि तुच्छ धान्यनो आहार ते तुच्छाहार छे (१०) (से तं रसपरिच्चाए) आ दस प्रकारना रसपरित्याग तप छे हवे कायक्लेशनु वर्णन सूत्रकार करे छे–(से किं तं कायकिलेसे) प्रश्न–ते कायक्लेश तप केटला प्रकारना छे ?–(कायकिलेसे अणेगविहे पण्णत्ते) कायक्लेश अनेक प्रकारना छे, (तं जहा) ते प्रकार आम छे–(ठाणट्ठिइए) स्थानस्थितिक=स्थान शब्दनो अर्थ कायोत्सर्ग छे आ कायोत्सर्गथी जेनी स्थिति सर्वदा रहे छे ते

वीरासणिए ४, नेसज्जिए ५, दडायइए ६, लउडसाई ७, आया-

बद्धाञ्जलिपुटेन भूमौ चरणतलमारोप्योपवेशनम्--उत्कुटुक, तदासनमस्यास्तीति उत्कुटुकाऽऽसनिक ।२। 'पडिमट्ठाई' प्रतिमास्थायी--प्रतिमा=मासिक्यादय नियमविशेषा, ताभिस्तिष्ठति तच्छील प्रतिमास्थायी ।३। 'वीरासणिए' वीराऽऽसनिक--सिंहासनोपरि समुपविष्टस्य भूमिस्थितचरणस्य सिंहासनापनयने कृते सिंहासनोपविष्टवदवस्थान वीरासन, तदस्यास्तीति वीरासनिक ।४। 'नेसज्जिए' नैषधिक--निषद्या--पुताभ्या भूम्यामुपवेशन, तथा चरतीति नैषेधिक ।५। 'दडायइए' दण्डायतिक--दण्डस्येवायतम्=आयामोऽस्याऽस्तीति

यह उत्कुटुक--आसन है, जो इस आसन से बैठता है वह उत्कुटुकासनिक है। इस आसन मे भूमि पर दोनों चरणों के तलियों को जमाया जाता है और पुत (बैठक) जमीन को स्पर्श नहा करते, तथा दोनों हाथों की अजली बधी रहती है। (पडिमट्ठाई) प्रतिमा-स्थायी--साधु की १२ प्रतिमाओं का धारण करने वाला प्रतिमास्थायी है। (वीरासणिए) वीरासनिक-वीरासन से ठहरनेवाला वीरासनिक है। इस आसन का यह लक्षण है--कोइ मनुष्य सिंहासन पर बैठा हुआ है, उस सिंहासन को हटा लेने पर वह वैसे ही खडा रह जाय, उसे 'वीरासन' कहते है। उस आसन से तप करनेवाले को वीरासनिक कहते हे। (नेसज्जिए) नैषधिक--निषद्याका अर्थ है--पालथी मार कर बैठना। इस आसन से तप करनेवाले को नैषधिक कहते है। (दडायइए) दण्डायतिक--दड की तरह लंबा होकर आसन मे स्थिति करनेवाला दडायतिक है। (लउडसायी) लकुटशायी--वक्रकाष्ठ का नाम

સ્થાનસ્થિતિક છે (उक्कुडुयासणिए) ઉત્કુટુકાસનિક=ઉકડુ આસનથી બેસવુ તે ઉત્કુટુક આસન છે જે આ આસન કરે છે તે ઉત્કુટુકાસનિક છે આ આસનમા ભૂમિ ઉપર બન્ને પગના તળિયાને જમાવી દેવામા આવે છે અને પુત (બેઠક) જમીનને સ્પર્શ કરતી નથી તથા બન્ને હાથની અજલિ બાધેલી રહે છે (पडिमट्ठाई) પ્રતિમાસ્થાયી--સાધુની ૧૨ પ્રતિમાઓનો ધારણ કરવાવાળો પ્રતિમાસ્થાયી છે (वीरासणिए) વીરાસનિક--વીરાસનથી બેસનાર વીરાસનિક છે આ આસનનુ એ લક્ષણ છે કે--કોઈ મનુષ્ય સિંહાસન ઉપર બેઠો હોય તે સિંહાસનને હટાવી લેવાથી તે જ પ્રમાણે ઉભો રહી જાય તેને વીરાસન કહે છે તે આસનથી તપ કરવાવાળાને વીરાસનિક કહે છે (नेसज्जिए) નૈષધિક--નિષદ્યાનો અર્થ છે પલાઠી મારીને બેસવુ આ આસનથી તપ કરવાવાળાને નૈષધિક કહે છે (दडायइए) દડાયતિક--દડની પેઠે લાબા થઈને આસનમા સ્થિતિ કરવાવાળા દડાયતિક છે (लउडसाई) લકુટશાયી--વાકા લાકડાનુ નામ

वए ८, अवाउडए ९, अकंडुयए १०, अणिट्ठूहए ११, सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के १२, से तं कायकिलेसे।

दण्डायतिक ।६। 'लउडसाई' लकुटशायी-लकुटो=वक्रकाष्ठं तद्वच्छेते तच्छीलो लकुटशायी-उत्तानः सन् शयित्वा पार्ष्णिकद्वयं ('एडी' इति भाषाप्रसिद्धद्वयं) शिरश्चेति त्रयं भूमौ स्थापयित्वा शेते तच्छील ।७। 'आयावए' आतापकः-आतापयति शीतोष्णादिभिर्देहं संतापयति-क्लेशयतीत्यातापकः, आतापना च सूर्यातपादिसहनम् ।८। 'अवाउडए' अप्रावृतकः-शीतकाले प्रावरणरहितः-सदोरकमुखवस्त्रिकाचोलपट्टातिरिक्तवस्त्ररहित ।९। 'अकंडुयए' अकण्डूयकः-कण्डूयन-गात्रघर्षणं, तद्रहित ।१०। 'अणिट्ठूहए' अनिष्ठीवकः-निष्ठीवनरहित ।११। 'सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के' सर्वगात्र-परिकर्म-विभूषा-विप्रमुक्तः=सर्वस्य गात्रस्य परिकर्म-मार्जनं विभूषा-विभूषणं च, ताभ्यां विप्रमुक्तः-त्यक्तसमार्जनविभूषण ।१२। 'से तं कायकिलेसे' स एष कायक्लेश ।

लकुट है। इस तरह होकर जो शयन करता है वह लकुटशायी है। ऊपर मुँह कर पहिले सोना पश्चात् दोनों पैरों की एडियों को एवं शिर को जमीन पर टकना, इस प्रकार शरीर को अधर रखकर आसन करना 'लकुटशयनासन' है। (आयावए) आतापक-सूर्यादि की आतापना लेने वाला, (अवाउडए) अप्रावृतक-शीतकाल में सदोरक मुँहपत्ती एवं चोलपट्टा के अतिरिक्त अन्य वस्त्रों से रहित हो खुले शरीर से शीत को सहन करनेवाला अप्रावृतक है। (अकंडुयए) अकण्डूयक-खुजली चलने पर भी शरीर को नहीं खुजलाने वाला अकण्डूयक है। (अणिट्ठूहए) अनिष्ठीवक-थूँक आने पर भी नहीं थूँकनेवाला अनिष्ठीवक है। (सव्वगाय-परिकम्म-विभूस-विप्पमुक्के) सर्वगात्रपरिकर्मविभूषाविप्रमुक्त-शरीर की सर्वथा शुश्रूषा-विभूषा नहीं करनेवाला सर्वगात्रपरिकर्मविभूषाविप्रमुक्त है। (से तं काय-

લકુટ છે એવી રીતે થઇને જે શયન કરે છે તે લકુટશાયી છે ઉપર મોઢું રાખીને પહેલાં સુવું, પછી બન્ને પગની એડીઓને તેમજ શિરને જમીન ઉપર ટેકાવવું-આ પ્રકારે શરીરને અધર રાખીને આસન કરવું તે 'લકુટ શયનાસન' છે (आयावए) આતાપક-સૂર્ય આદિની આતાપના લેવાવાળા, (अवाउडए) અપ્રાવૃતક-શીતકાલમાં દોરાસાથે મુહપત્તી તેમજ ચોલપટ્ટા સિવાયના બીજા વસ્ત્રો રહિત થઈને ખુલ્લે શરીરે શીતને સહન કરવાવાળા અપ્રાવૃતક છે (अकंडूयए) અકંડૂયક-ખુજલી આવતાં છતાં પણ જે શરીરને ખજવાળે નહિ તે અકંડૂયક છે (अणिट्ठूहए) અનિષ્ઠીવક-થૂંક આવવા છતાં પણ ન થૂંકવાવાળા અનિષ્ઠીવક છે (सव्वगाय परिकम्म विभूस-विप्पमुक्के) સર્વગાત્રપરિકર્મ

से किं तं पडिसंलीणया? पडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता, तंजहा—१ इंदियपडिसंलीणया, २ कसायपडिसंलीणया, ३ जोगपडिसंलीणया, ४ विवित्त-सयणा-सण-सेवणया। से किं तं इंदियपडिसंलीणया? इंदियपडिसंलीणया पंचविहा पण्णत्ता, तं जहा—

'से किं तं पडिसंलीणया?' अथ का सा प्रतिसंलीनता=प्रतिसंलीनता=गोपन, सा कतिविधा? उत्तरमाह—'पडिसंलीणया' प्रतिसंलीनता—'चउव्विहा पण्णत्ता' चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'तं जहा' तद्यथा १—'इंदियपडिसंलीणया' इन्द्रियप्रतिसंलीनता—इन्द्रियनिरोधकरणशीलता। २—'कसायपडिसंलीणया' कषायप्रतिसंलीनता। ३—'जोगपडिसंलीणया' योगप्रतिसंलीनता। ४—'विवित्त—सयणा—सण—सेवणया' विविक्त—शयनाऽऽसन—सेवनता। 'से किं तं इंदियपडिसंलीणया' अथ का सा इन्द्रियप्रतिसंलीनता?, 'इंदिय

किलेसे) कायक्लेश के ये १२ भेद है। (से किं तं पडिसंलीणया) प्रतिसंलीनता तप कितने प्रकार का है? (पडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) प्रतिसंलीनता तप चार प्रकार का है। (तं जहा) वे चार प्रकार ये है—(इंदियपडिसंलीणया) इन्द्रियप्रतिसंलीनता—इन्द्रियों को गोप करके रखना। (कसायपडिसंलीणया) कषायप्रतिसंलीनता—क्रोधादिकपायों को गोप करके रखना, (जोगपडिसंलीणया) योगप्रतिसंलीनता—मन वचन काया के व्यापार को गोप करके रखना (विवित्त—सयणा—सण—सेवणया) विविक्तशयनासनसेवनता स्त्री पशु पण्डक-रहित स्थान में शयनासन करना। (से किं तं इंदियपडिसंलीणया) इन्द्रियप्रतिसंलीनता कितने प्रकार की है? (इंदियपडिसंलीणया पंचविहा पण्णत्ता) यह

વિભૂષાવિપ્રમુક્ત—શરીરની સર્વથા શુશ્રૂષા (સેવા શણગાર) ન કરવાવાળાને સર્વગાત્રપરિકર્મવિભૂષાવિપ્રમુક્ત કહે છે (से तं कायकिलेसे) કાયકલેશના આ ૧૨ પ્રકાર થાય છે (से किं तं पडिसंलीणया) પ્રતિસંલીનતા તપ કેટલા પ્રકારના છે? (पडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) પ્રતિસંલીનતા તપ ચાર પ્રકારના છે (तं जहा) તે ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે છે (इंदियपडिसंलीणया) ઇન્દ્રિઓને ગોપી રાખવી (कसायपडिसंलीणया) કષાયપ્રતિસંલીનતા—ક્રોધ આદિ કષાયોને રોકી રાખવા (जोगपडिसंलीणया) યોગપ્રતિસંલીનતા—વાણી, મન અને કાયાના વ્યાપારને રોકી રાખવા (विवित्त-सयणा-सण सेवणया) વિવિક્તશયનાસનસેવનતા સ્ત્રીપશુપંડકરહિત સ્થાનમા શયનાસન કરવુ (से किं तं इंदियपडिसंलीणया) ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા કેટલા પ્રકારની છે? (इंदियपडिसंलीणया पंचविहा पण्णत्ता)

सोइंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा १, चक्खिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा चक्खि-

पडिसंलीणया' इन्द्रियप्रतिसंलीनता 'पंचविहा पण्णत्ता' पञ्चविधा प्रज्ञप्ता, 'तं जहा' तद्यथा-'सोइंदिय-विसय-पयार-निरोहो वा, सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु राग-दोसनिग्गहो वा' श्रोत्रेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा श्रोत्रेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-श्रोत्रेन्द्रियस्य=कर्णस्य विषये=शब्दे प्रचारस्य=प्रवृत्तेः, निरोधः-निषेधः, संयमशीलताविघातकः शब्दो न श्रोतव्यः, यद्यकस्मात्कर्णकुहरगतः स्यात् तदा यत्कार्यं तदाह-श्रोत्रेन्द्रिय विषय-प्राप्तेष्वर्थेषु=श्रुतेषु भावेषु, रागद्वेषयोर्निग्रहो विधेयः, अथात्-मधुरमृदङ्गसङ्गीतेषु-अनुरागो न कर्तव्यः, आक्रोशादिषु शब्देषु द्वेषः-अप्रीतिलक्षणश्चित्तविकारो न कार्यः १। 'चक्खिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, चक्खिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा' चक्षुरिन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा चक्षुरिन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-

इन्द्रियप्रतिसंलीनता पांच प्रकार की है, (तं जहा) वे प्रकार ये हैं-(सोइंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, सोइंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) श्रोत्र-इन्द्रिय को विषय-शब्द में प्रवृत्ति करने से रोकना, संयम एवं शील को विघात करनेवाले शब्दों को नहीं सुनना, यदि अकस्मात् इस प्रकार के शब्द कानमें आकर पड भी जावें तो उस विषयमें राग-द्वेष नहीं करना, यह प्रथम प्रकार है १। मतलब इसका यह है कि मधुर मृदङ्ग सङ्गीत आदि प्रिय एवं आक्रोशादि अप्रिय शब्दों के प्रति प्रीति-अप्रीतिलक्षणरूप चित्तविकार नहीं करना सो श्रोत्रेन्द्रियविषयप्रचारनिरोध, एवं श्रोत्रेन्द्रियविषयप्राप्तार्थरागद्वेषनिग्रहनामक प्रथम प्रकार है १। (चक्खिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा चक्खिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) चक्षु इन्द्रिय को अपने विषयभूत पदार्थों में प्रवृत्त होने से रोकना,

આ ઇંદ્રિયપ્રતિસંલીનતા ૫ પ્રકારની છે-(तं जहा) તે પ્રકાર આ છે-(सोइन्दिय विसय-प्पयार-निरोहो वा, सोइन्दिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) શ્રોત્ર-ઇંદ્રિયને વિષય-શબ્દમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી રોકવી, સંયમ તેમજ શીલનો વિઘાત કરવાવાળા શબ્દો સાભળવા નહિ જો અકસ્માત્ આવા પ્રકારના શબ્દ કાનમાં આવીને પડી પણ જાય તો તે વિષયમાં રાગદ્વેષ ન કરવો એ ૧ પ્રથમ પ્રકાર છે મતલબ તેની એ છે કે મધુર મૃદંગ સંગીત આદિ પ્રિય, તેમજ આક્રોશ આદિ અપ્રિય શબ્દોમાં પ્રીતિ અપ્રીતિ-લક્ષણરૂપ ચિત્તવિકાર ન કરવો તે શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષય-પ્રચારનિરોધ તેમજ શ્રોત્રેન્દ્રિયવિષયપ્રાપ્તાર્થરાગદ્વેષનિગ્રહ નામનો પ્રથમ પ્રકાર છે (चक्खिन्दिय विसय-प्पयार-निरोहो वा चक्खिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु

दिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा २, घाणिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा घाणिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ३, जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ४, फासिंदिय-विसय-प्पयार-

---

चक्षुरिन्द्रियस्य=नेत्रस्य विषये=रूपे प्रचारस्य=प्रवृत्तेर्निरोध कार्य, वा-अथवा चक्षुरिन्द्रिय विषयप्राप्तेषु=दृष्टेषु अर्थेषु-मनोज्ञामनोज्ञरूपेषु रागद्वेषयोर्निग्रह कर्तव्य इति शेष ।२। 'घाणिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, घाणिंदिय-विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा' घ्राणेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा घ्राणेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-घ्राणेन्द्रिय=नासिका, तस्य विषयो=गन्धस्तस्य प्रवृत्तेर्निषेधो विधेय-सुरभिगन्धे दुरभिगन्धे वा नासिकामागते रागद्वेषौ निराकर्तव्यौ ।३। 'जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, जिब्भिंदिय-विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा' जिह्वेन्द्रियविषयस्य भोजनरसस्य प्रचारनिषेध, जिह्वायामागतेऽपि मनोज्ञामनोज्ञरसे रागद्वेषयोर्निग्रह ।४। 'फासिं-

---

अथवा प्रवृत्त होने पर उसके विषय मे राग और द्वेष नहीं करना, यह द्वितीय प्रकार है २। (घाणिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, घाणिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा) घ्राण-इन्द्रिय को अपने विषय मे प्रवृत्त होने से रोकना, तथा प्रवृत्त होने पर उस विषयमे राग द्वेष नहीं करना, यह तृतीय प्रकार है ३। (जिब्भिंदिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) जिह्वा-इन्द्रिय को अपने विषयमें प्रवृत्त होने से रोकना, एव उस विषय में उसके प्रवृत्त होने पर प्राप्त विषयम राग-द्वेषका निग्रह करना, यह चौथा प्रकार है ४। (फासिंदिय विसय प्पयार निरोहो वा, फासिंदिय-विसयपत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) इसी प्रकार स्पर्शन, इन्द्रिय

रागदोसनिग्गहो वा) ચક્ષુ ઇન્દ્રિયના વિષયભૂત પદાર્થોમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી અથવા પ્રવૃત્તિ થઈ જતા તે બાબત રાગ અને દ્વેષ ન કરવો એ બીજો પ્રકાર છે (घाणिंदिय विसय प्पयार निरोहो वा घाणिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) ઘ્રાણ-ઇન્દ્રિયના વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી, અથવા પ્રવૃત્તિ થઇ જતા તે બાબતમા રાગ-દ્વેષ ન કરવો એ ત્રીજો પ્રકાર છે (जिब्भिंदिय विसय प्पयार-निरोहो वा जिब्भिंदिय विसय पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) જીભ ઇન્દ્રિયના વિષયમા પ્રવૃત્તિ રોકવી તેમજ તેના વિષયમા તે પ્રવૃત્ત થઈ જાય તો પછી પ્રાપ્ત બાબતમા રાગ દ્વેષ થતા રોકવો એ ચોથો પ્રકાર છે (फासिंदिय-विसय

निरोहो वा फासिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा ५, से त इदियपडिसलीणया। से किं त कसायपडिसंलीणया ? कसायपडिसंलीणया चउव्विहा पण्णत्ता, त जहा-१ कोहस्सुदय-निरोहो वा, उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं। २ माण-

---

दिय-विसय-प्पयार-निरोहो वा, फासिंदिय-विसय-पत्तेसु अत्थेसु रागदोस-निग्गहो वा' स्पर्शेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा स्पर्शेन्द्रियविषयप्राप्तेष्वर्थेषु रागद्वेषनिग्रहो वा-स्पर्शेन्द्रिय=त्वक्, तस्य विषय स्पर्श =शीतोष्णादिक, तत्र प्रवृत्ते प्रतिषेध, प्राप्तेष्वपि शुभाशुभस्पर्शेषु रागद्वेषयोर्निषेध। 'से त इदियपडिसलीणया' सैषा इन्द्रियप्रति-सलीनता। 'से किं त कसायपडिसलीणया' अथ का सा कषायप्रतिसलीनता ?, 'कसाय-पडिसलीणया' कषायप्रतिसलीनता 'चउव्विहा पण्णत्ता' चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा-'कोहस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण' क्रोधस्योदय-निरोधो वा, उदयप्राप्तस्य वा क्रोधस्य विफलीकरणम्-प्रथमतस्तु क्रोधस्य उदय एव निषे-

---

को भी अपने विषय म प्रवृत्त होने से रोकना एव उस विषय मे उसके प्रवृत्त होने पर उसमे राग द्वेष होने का वर्जन करना, यह पाचवाँ प्रकार है। इन पाचों प्रकारों का भाव यही है कि इन्द्रियों पर विजय प्राप्त करना, तथा प्राप्त उनके अपने २ मनोज्ञ एव अमनोज्ञ विषयों के ऊपर राग एव द्वेषकी परिणति से विरक्त रहना। (से त इदियपडि-सलीणया) यह सब इन्द्रियप्रतिसलीनता है। (से कि त कसायपडिसलीणया) कषायप्रतिसलीनता क्या है ? (कसायपडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) कषायप्रतिसलीनता चार प्रकार की है। (त जहा) वह इस प्रकार से है-(१-कोहस्सुदयनिरोहो वा, उदय-

---

प्पयार-निरोहो वा फासिन्दियविसयपत्तेसु अत्थेसु रागदोसनिग्गहो वा) એ પ્રકારે સ્પર્શન-ઇંદ્રિયના વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ રોકવી તેમજ તે વિષયમા તેની પ્રવૃત્તિ થઇ જાય તો તે માટે રાગ દ્વેષ ન કરવો એ પાચમો પ્રકાર છે આ પાચેય પ્રકારોનો ભાવ એ જ છે કે ઇંદ્રિઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવો, તથા તે પ્રાપ્ત થતા પોતપોતાના મનોજ્ઞ તેમજ અમનોજ્ઞ વિષયો ઉપર રાગ કે દ્વેષની પરિણતિથી વિરકત રહેવુ (से त इदियपडिसलीणया) આ બધુ ઇંદ્રિયપ્રતિસલીનતા છે (से कि त कसायपडिसलीणया) પ્રશ્ન-કષાયપ્રતિસલીનતા શુ છે ? ઉત્તર-(कसायपडिसलीणया चउव्विहा पण्णत्ता) કષાયપ્રતિસલીનતા ચાર પ્રકારની છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(कोहस्सुदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा

स्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफल
३ मायाउदयणिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए ।
करणं। ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लो.

धनीय, यथा क्रोधो नोदयेत तथा यतितव्यम्, अथापि यदि क्रोध उदय प्राप्नुयात् तदा तस्य विफलीकरणम्=व्यर्थीकरणम् ।१। 'माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण'–मानस्योदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य वा मानस्य निफलीकरणम्–मानस्य–अभिमानस्योदय एव निषेधितव्य, माने उदय प्राप्तेऽपि निफलीकरणम्=सतोऽपि असत इव करणम् ।२। 'माया–उदय–निरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण' मायाया उदयनिरोधो वा, उदयप्राप्ताया वा मायाया विफलीकरणम्–उदयमानाया एव मायाया =परवञ्चनारूपाया निषेध कर्तव्य, कथञ्चिदुदिताया वा मायाया = कपटक्रियाया विफलीकरणम् ।३। 'लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स

पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण, २–माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, ३ मायाउदयनिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण, ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) प्रथम तो क्रोध के उदय का ही निरोध करना, यह सर्वोत्तम पक्ष है, उदयनिरोध होने से क्रोध का मूल विनष्ट हो जाता है । यदि क्रोध उदित हो जाय तो उसे विफल कर देना चाहिये १ । प्रथम तो ऐसा ही यत्न करना चाहिये कि जिससे मानकषाय का उदय ही न हो, यदि मानकषाय उदित हो जाय तो उसे निफल कर देना चाहिये २ । उत्तम बात यही है कि मायाकषाय आमा मे उदित न हो, यदि वह उदित हो जाती है तो उसको विफल बना देना

कोहस्स विफलीकरण, माणुस्सुदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, माया उदयनिरोहो वा उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण, लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) प्रथम तो क्रोधनो उद्दय थता ज निरोध करवो ए सर्वोत्तम पक्ष छे उदयनिरोध थवाथी क्रोधनु मूळ ज नाश पामे छे जो क्रोधनो उद्दय थई जाय तो तेने विफल करी देवो जोईए १ पहेला तो एवो ज यत्न करवो जोईए के जेथी मानकषायनो उद्दय ज न थाय जो मानकषायनो उद्दय थई जाय तो तेने विफल करी देवो जोईए २ उत्तम वात ए ज छे के मायाकषाय पणु आत्मामा उद्दय न थई शके एवी जातनी प्रवृत्ति करवी जोईए जो तेनो उद्दय थई चुकयो होय तो तेने विफल करी देवु जोईए ३ ए ज प्रकारे लोभ पणु आत्मामा उदित न थाय

विफलीकरण, से त कसायपडिसलीणया । से किं तं जोगपडिसलीणया ? जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता, त जहा—१ मणजोगपडिसलीणया, २ वयजोगपडिसंलीणया, ३ कायजोगपडिसली-

विफलीकरण '—लोभस्योदयनिरोधो वा, उदयप्राप्तस्य वा लोभस्य विफलीकरणम्—परस्वग्रहणात्मा लोभस्तस्योदय एव निराकरणीय, कथञ्चित्क्वापि वस्तुनि लोभे सत्यपि स लोभ उदितोऽपि निष्फलनात ।४। 'से त कसायपडिसलीणया' सैषा कषायप्रतिसलीनता ।४। 'से किं त जोगपडिसलीणया' अथ का सा योगप्रतिसलीनता? 'जोगपडिसलीणया' योगप्रतिसलीनता—'तिविहा पण्णत्ता' त्रिविधा प्रज्ञप्ता 'त जहा' तद्यथा 'मणजोगपडिसलीणया' मनोयोगप्रतिसलीनता—योगो=बन्ध, कर्मणा सह मनसो योगो—मनोयोग, तस्य प्रतिसलीनता—निरोधशालिता १। 'वयजोगपडिसलीणया'—वाग्योगप्रतिसलीनता २। 'कायजोगपडिसलीणया' काययोगप्रतिसलीनता ३। 'से किं त

चाहिये ३ । इसी प्रकार लोभ भी आत्मा में उदित न हो सके, इस प्रकार प्रवृत्ति करनी चाहिये, यदि वह उदित हो चुका हो तो उसे विफल कर देना चाहिये ४ । तात्पर्य यह है कि चारों कषायों को जैसे भी बने उस प्रकार से जीतना । (से त कसायपडिसलीणया) यह कषायप्रतिसलीनता है। (से किं तं जोगपडिसलीणया) योगप्रतिसलीनता क्या है? (जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता) योगप्रतिसलीनता तीन प्रकार की कही गई है, (तजहा) वह इस तरह से, (मणजोगपडिसलीणया वयजोगपडिसलीणया कायजोगपडिसलीणया) कर्मों के साथ मनका बधन होना सो मनोयोग है, उसका गोपन करना मनोयोगप्रतिसलीनता है। वचनयोगप्रतिसलीनता एव काययोगप्रतिसलीनता भी वचनयोग को गोपना एव काययोग को गोपना है। इसी विषय को आगे के सूत्राश से सूत्र

આ માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કદાચ તે ઉદિત થઈ ચુકયો હોય તો તેને નિષ્ફળ કરી દેવુ જોઇએ ૪

તાત્પર્ય એ છે કે ચારેય કષાયોને જેમ બને તેવા પ્રકારે જીતવા (से त कसाय डिसलीणया) આ કષાયપ્રતિસલીનતા છે (से किं त जोगपडिसलीणया) પ્રશ્ન-યોગ પ્રતિસલીનતા શુ છે? ઉત્તર-(जोगपडिसलीणया तिविहा पण्णत्ता) યોગપ્રતિસલીનતા ત્રણ પ્રકારની કહેવાય છે, (त जहा) તે આ પ્રમાણે છે-(मणजोगपडिसलीणया वय जोगपडिसलीणया कायजोगपडिसलीणया) કર્મોની સાથે મનનુ બધન થાય તે મનોયોગ છે તેનુ ગોપન કરવુ તે મનોયોગપ્રતિસલીનતા છે વચનયોગપ્રતિસલીનતા તેમજ કાયયોગપ્રતિસલીનતા પણ વચનયોગને ગોપવુ તેમજ કાય

स्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरणं। ३ मायाउदयणिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफली-करणं। ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स

धनीय, यथा क्रोधो नोदयेत तथा यतितव्यम्, अथापि यदि क्रोध उदय प्राप्नुयात तदा तस्य विफलीकरणम्=व्यर्थीकरणम् ।१। 'माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण'-मानस्योदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य वा मानस्य विफलीकरणम्-मानस्य-अभिमानस्योदय एव निषेधितव्य, माने उदय प्राप्तेऽपि विफलीकरणम्=सतोऽपि असत इव करणम् ।२। 'माया-उदय-निरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफलीकरण' मायाया उदयनिरोधो वा, उदयप्राप्ताया वा मायाया विफलीकरणम्-उदयमानाया एव मायाया =परवञ्चनारूपाया निषेध कर्तव्य, कथञ्चिदुदिताया वा मायाया = कपटक्रियाया विफलीकरणम् ।३। 'लोहस्सुदयणिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा लोहस्स

पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण, २-माणस्सुदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, ३ मायाउदयनिरोहो वा, उदयपत्ताए वा मायाए विफली करण, ४ लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) प्रथम तो क्रोध के उदय का ही निरोध करना, यह सर्वोत्तम पक्ष है, उदयनिरोध होने से क्रोध का मूल विनष्ट हो जाता है। यदि क्रोध उदित हो जाय तो उसे विफल कर देना चाहिये १। प्रथम तो ऐसा ही यत्न करना चाहिये कि जिससे मानकषाय का उदय ही न हो, यदि मानकषाय उदित हो जाय तो उसे निष्फल कर देना चाहिये २। उत्तम बात यही है कि मायाकषाय आत्मा मे उदित न हो, यदि वह उदित हो जाती है तो उसको विफल बना देना

कोहस्स विफलीकरण, माणस्सुदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा माणस्स विफलीकरण, माया-उदयनिरोहो वा उदयपत्ताए वा मायाए निफलीकरण, लोहस्सुदयणिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोहस्स विफलीकरण) પ્રથમ તો ક્રોધનો ઉદય થતા જ નિરોધ કરવો એ સર્વોત્તમ પક્ષ છે ઉદયનિરોધ થવાથી ક્રોધનુ મૂળ જ નાશ પામે છે જો ક્રોધનો ઉદય થઈ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઈએ ૧ પહેલા તો એવો જ યત્ન કરવો જોઈએ કે જેથી માનકષાયનો ઉદય જ ન થાય જો માનકષાયનો ઉદય થઈ જાય તો તેને વિફલ કરી દેવો જોઈએ ૨ ઉત્તમ વાત એ જ છે કે માયાકષાય પણ આત્મામા ઉદય ન થઈ શકે એવી જાતની પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ જો તેનો ઉદય થઈ ચુકયો હોય તો તેને વિફલ કરી દેવુ જોઈએ ૩ એ જ પ્રકારે લોભ પણ આત્મામા ઉદિત ન થાય

कायजोगपडिसंलीणया-जं णं सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिंदिए सव्वगायपडिसंलीणे चिट्ठइ, से तं कायजोगपडिसंलीणया। से किं तं विवित्त-सयणा-सण-सेवणया? विवित्त-सयणा-सण-सेवणया--जं णं आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणि-

काययोगप्रतिसंलीनतामाह-'से किं तं कायजोगपडिसंलीणया?' अथ का सा काययोगप्रतिसंलीनता? 'कायजोगपडिसंलीणया' काययोगप्रतिसंलीनता नाम-'जं णं सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिंदिए सव्वगायपडिसंलीणे चिट्ठइ' यत् खलु सुसमाहितपाणिपादः कूर्म इव गुप्तेन्द्रियः सर्वगात्रप्रतिसंलीनस्तिष्ठति। यत् खलु=निश्चयेन सुसमाहितपाणिपादः=सुसंयतहस्तचरणः, अत एव कच्छपवद् गुप्तेन्द्रियः=सुरक्षितसर्वेन्द्रियः, सर्वगात्रप्रतिसंलीनः--सर्वैः गात्रैः=अवयवैः प्रतिसंलीनः-निवारितवृत्तिस्तिष्ठति-कायिकसावद्याऽनुष्ठानवर्जितो भवति। 'से तं कायजोगपडिसंलीणया' सैषा काययोगप्रतिसंलीनता। 'से किं तं विवित्त-सयणा-सण-सेवणया' अथ का सा विविक्तशयनाऽऽसनसेवनता? विविक्तानि=दोषरहितानि शयनासनानि, तेषां सेवनता-सेवनम्, सा कीदृशी? इति प्रश्नः, उत्तरमाह-'विवित्त-सयणा-सण-सेवणया--जं णं आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणियगिहेसु पणियसालासु इत्थी-पसु-पंडग-संसत्त-विरहियासु वसहीसु फासुएसणिज्जं पीढ-फलग-सेज्जा-संथारगं उवसंपज्जित्ताणं

पडिसंलीणया-जं णं सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिंदिए सव्वगायपडिसंलीणे चिट्ठइ, से तं कायजोगपडिसंलीणया) हाथ पैरों को तथा इन्द्रियों को कच्छप के समान अच्छी तरह विषयों से गोप कर रखना काययोगप्रतिसंलीनता है। (से किं तं विवित्त-सयणा-सण सेवणया) विविक्तशयनासन-दोषरहित शयन तथा आसन की सेवनता क्या है? (विवित्त-सयणा-सण-सेवणया--जं णं आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु, सहासु, पवासु, पणियगिहेसु, पणियसालासु, इत्थीपसुपंडगसंसत्तविरहियासु

કાયયોગપ્રતિસંલીનતા શેનુ નામ છે?-(कायजोगपडिसंलीणया--जं णं सुसमाहियपाणिपाए कुम्मो इव गुत्तिंदिए सव्वगायपडिसंलीणे चिट्ठइ, से तं कायजोगपडिसंलीणया) હાથ,પગ,તથા ઇંદ્રિયોને કાચબાની પેઠે સારી રીતે વિષયોથી ગોપવી રાખવા તે કાયયોગપ્રતિસંલીનતા છે (से किं तं विवित्त सयणा सण सेवणया) વિવિક્તશયનાસન દોષરહિત શયન તેમજ આસનનું સેવન શું છે? (विवित्त-सयणा सण सेवणया जं णं आरामेसु उज्जाणेसु देवकुलेसु सहासु पवासु पणियगिहेसु पणियसालासु,

णया। से किं तं मणजोगपडिसंलीणया? मणजोगपडिसंलीणया-१ अकुसलमणनिरोहो वा, २ कुसलमणउदीरणं वा। से तं मण-जोग-पडिसंलीणया। से किं तं वयजोगपडिसंलीणया? वयजोगपडिसंलीणया-१ अकुसलवयणिरोहो वा, २ कुसलवयउदीरणं वा। से तं वयजोगपडिसंलीणया। से किं तं कायजोगपडिसंलीणया?

मणजोगपडिसंलीणया' अथ का सा मनोयोगप्रतिसंलीनता? 'मणजोगपडिसंलीणया' मनोयोगप्रतिसंलीनता 'अकुसल-मण-णिरोहो वा' अकुशलमनोनिरोधो वा, 'कुसल-मण-उदीरणं वा' कुशलमनउदीरणं वा, शुभमनस उदीरणं=प्रवर्तनम्, 'से तं मण-जोग-पडिसंलीणया' सैषा मनोयोगप्रतिसंलीनता,। 'से किं तं वयजोगपडिसंलीणया' अथ का सा वाग्योगप्रतिसंलीनता? 'वयजोगपडिसंलीणया' वाग्योगप्रतिसंलीनता-'अकुसलवयनिरोहो वा' अकुशलवाङ्निरोधो वा १, 'कुसलवयउदीरणं वा' कुशलवागुदीरणं वा २। 'से तं वयजोगपडिसंलीणया' सैषा वाग्योगप्रतिसंलीनता।

कार प्रकट करते है - (से किं तं मणजोगपडिसंलीणया) वह मनोयोगप्रतिसंलीनता क्या है? (मणजोगपडिसंलीणया-अकुसलमणनिरोहो, कुसलमणउदीरणं वा, से तं मणजोगपडिसंलीणया) अकुशल-अशुभ मनका निरोध होना, अथवा शुभमन का प्रवर्त्तन होना सो यह मनोयोगप्रतिसंलीनता है। (से किं तं वयजोगपडिसंलीणया) वचनयोगप्रतिसंलीनता क्या है? (वयजोगपडिसंलीणया अकुसलवयनिरोहो वा कुसलवयउदीरणं वा, से तं वयजोगपडिसंलीणया) अकुशलवाणी का निरोध करना अथवा कुशलवाणी का उदीरण करना, यह वचनयोगप्रतिसंलीनता है। (से किं तं कायजोगपडिसंलीणया) काययोगप्रतिसंलीनता किसका नाम है? (कायजोग-

યોગને ગોપવું એ છે આ વિષયને આગળના સૂત્રના અંશમાં સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે—(से किं तं मणजोगपडिसंलीणया) તે મનોયોગપ્રતિસંલીનતા શું છે? (मणजोगपडिसंलीणया अकुसलमणनिरोहो कुसलमणउदीरणं वा, से तं मणजोगपडिसंलीणया)—અકુશલ—અશુભ મનનો નિરોધ થવો, અથવા શુભ મનમાં પ્રવર્તન થવું તે મનોયોગપ્રતિસંલીનતા છે (से किं तं वयजोगपडिसंलीणया)—વચનયોગપ્રતિસંલીનતા શું છે? (वयजोगपडिसंलीणया अकुसलवयनिरोहो वा कुसलवयउदीरणं वा, से तं वयजोगपडिसंलीणया)—અકુશલ વાણીનો નિરોધ કરવો, અથવા શુભ વાણીનું ઉદીરણ કરવું તે વચનયોગપ્રતિસંલીનતા છે (से किं तं कायजोगपडिसंलीणया)

मूलम्—से किं तं अब्भितरए तवे ?, अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते, त जहा—१ पायच्छित्ते, २ विणए, ३ वेयावच्चं ४ सज्झाओ, ५ झाण, ६ विउसग्गो।

णाय=निरवद्यम पाठफलकशय्यासस्तारकम उपसम्पद्य विहरति। 'से त विवित्त-सयणा-सण-सेवणया' सैषा विविक्त-शयना-सन-सेवनता। 'से त पडिसल्लीणया' सैषा प्रतिसलीनता, 'से त बाहिरए तवे' तदिद बाह्य तप ॥ सू० ३०॥

टीका—अथाभ्यन्तर तप प्रोच्यते—'से किं त अब्भितरए तवे ?' अथ किं तद् आभ्यन्तर तप ?, उत्तरमाह—'अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते' आभ्यतर तप षड्विध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा—१ 'पायच्छित्त' प्रायश्चित्तम्, २—'विणए' विनय, ३ 'वेयावच्च' वैयावृत्यम्, ४—'सज्झाओ' स्वाध्याय, ५—'झाण' ध्यानम्, ६—'विउसग्गो' व्युत्सर्ग इति। तत्र प्रायश्चित्तमाह—'से किं त पायच्छित्ते' अथ किं

शय्या एव सस्तारक अगीकार कर विचरता है, (से त विवित्त-सयणा-सण-सेवणया) यह विविक्तशयनासनसेवनता है। (से त पडिसल्लीणया) इस प्रकार यह प्रतिसलीनता है। (से त बाहिरए तवे) इस प्रकार यह छह प्रकार के बाह्य तप के भेद-प्रभेद कहे गये हैं ॥ सू० ३० ॥

अब आभ्यन्तर तप का सूत्रकार वर्णन करते हैं-'से किं त अब्भितरए तवे ?' इत्यादि।

(से किं त अब्भितरए तवे ?) आभ्यन्तर तप क्या है—कितने प्रकार का है ? (अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते) आभ्यतर तप छह प्रकार का हैं, (त जहा) वह इस प्रकार से है, (पायच्छित्त, विणए, वेयावच्च, सज्झाओ, झाण, विउसग्गो) १ प्रायश्चित्त, २ विनय, ३ वैयावृत्य, ४ स्वाध्याय, ५ ध्यान और ६

પીઠ, ફલક, શય્યા તેમજ સમ્તારક અગીકાર કરીને વિચરે છે (से त विवित्त सयणा-सण-सेवणया) તે વિવિક્ત શયનાસનસેવનતા છે (से त पडिसलीणया) આ પ્રકારે આ પ્રતિસલીનતા છે (से त बाहिरए तवे) આ પ્રકારે તે છ પ્રકારના બાહ્યતપના ભેદ-પ્રભેદ કહેલા છે (સૂ ૩૦)

હવે આભ્યન્તર તપનુ સૂત્રકાર વર્ણન કરે છે-'से किं त अब्भितरए तवे ?' ઇત્યાદિ

(से किं त अब्भितरए तवे ?) પ્રશ્ન—આભ્યન્તર તપ શુ છે ? કેટલા પ્રકારના છે ? (अब्भितरए तवे छव्विहे पण्णत्ते) ઉત્તર—આભ્યન્તર તપ છ પ્રકારના છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે-(पायच्छित्त विणए वेयावच्च, सज्झाओ झाण विउसग्गो) ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન ૬

यगिहेसु पणियसालासु इत्थी-पसु-पडग-ससत्त-विरहियासु वसहीसु फासुएसणिज्जं पीढ-फलग-सेज्जा-संथारगं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ, से तं विवित्तसयणासणसेवणया। से तं पडिसंलीणया। से तं बाहिरए तवे ॥ सू०३० ॥

विहरइ ' विविक्तशयनासनसेवनता—यत् आरामेषु उद्यानेषु देवकुलेषु प्रपासु पणितगृहेषु पणितशालासु स्त्री-पशु-पण्डक-संसक्त-विरहितासु वसतिषु प्रासुकैषणीयं पीठ-फलक-शय्या-संस्तारकम् उपसम्पद्य विहरति, 'स्त्री-पशु-पण्डक-संसक्त-विरहितासु ' इत्यस्य लिङ्गविपरिणामेन आरामादिपदेष्वप्यन्वयः कार्यः, ततश्च—यत् खलु=निश्चयेन अनगारः, स्त्री-पशु-पण्डक-संसक्त-विरहितेषु=स्त्रियः, पशवः, पण्डकाः=नपुंसकाः, एतैः सर्वैः संसक्तः=संयोगः, तेन विरहितेषु आरामेषु=कृत्रिमवनेषु, उद्यानेषु=कुसुमकाननेषु, देवकुलेषु=यक्षकुलेषु, तथा स्त्र्यादिसंसक्तवर्जितासु सभासु, प्रपासु=पानीयशालासु, पणितगृहेषु=व्यावहारिकजनोचितेषु पण्यगृहेषु, पणितशालासु = बहुग्राहकदायकजनयोग्यासु, स्त्र्यादिसंसर्गरहितासु वसतिषु=सामान्यगृहिगृहेषु, एवंविधानेकस्थानेषु 'फासुएसणिज्ज' प्रासुकैषणीय-प्रगताः असवः=असुमन्तः प्राणिनो यस्मात् तत्प्रासुकम्=अचित्तम्, अत एव एष

वसहीसु फासुएसणिज्ज पीढफलगसेज्जासंथारगं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ) दोषरहित शयन एवं आसन की सेवनता यह इस प्रकार से होती है—जो अनगार स्त्रियों, पशुओं, एवं नपुंसकों से रहित आरामों में—कृत्रिमवनों मे, उद्यानों में—कुसुमित काननों में, देवकुलों में—यक्षायतनों मे, सभाओं में, प्रपाओं में—पानीयशालाओं मे पणितगृहों मे—व्यावहारिक जनोचित पण्यगृहों मे, पणितशालाओं मे—अनेक ग्राहक एवं दायक जनों के योग्य ऐसे स्थानों मे, वसतियों में—सामान्य गृहस्थजनों के घरों में, अचित्त एवं निरवद्य पीठ, फलक,

---

इत्थीपसुपडगससत्तविरहियासु वसहीसु फासुएसणिज्ज पीढफलगसेज्जासंथारगं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ, से तं पडिसंलीणया) દોષરહિત આસન તેમજ શયનનું સેવન કરવું તે આ પ્રકારે થાય છે કે જે અનગાર સ્ત્રીઓ, પશુઓ, તેમજ પંડકો–નપુંસકોથી રહિત આરામોમાં—એટલે કૃત્રિમવનોમાં, ઉદ્યાનોમાં—ફુલવાડીઓમાં, દેવકુલોમાં—યક્ષાયતનોમાં, સભાઓમાં, પ્રપાઓમાં—પાનીયશાલાઓમાં (પરબના સ્થાનમાં) પણિતગૃહોમાં—વ્યવહારિક—લોકોચિત દુકાનોમાં, પણિતશાલાઓમાં—અનેક ગ્રાહકો તેમજ દાયકો (દેનારા) લોકોને યોગ્ય એવા સ્થાનોમાં એટલે ગોદામોમાં, વસતિઓમાં—સામાન્ય ગૃહસ્થ લોકોના ઘરોમાં, અચિત્ત તેમજ નિરવદ્ય

यदर्हति भिक्षाचर्यादौ सञ्जातमतिचारजातं तदालोचनार्हं,तद्विशोधकमालोचनालक्षणं प्रायश्चित्तरूपं कार्यमपि अतिचाररूपे कारणे कार्योपचारादालोचनार्हमित्युच्यते। 'पडिक्कमणारिहे' प्रतिक्रमणार्हम्-प्रतिक्रमणं=प्रतिनिवर्तन-शुभयोगादशुभयोगगतस्यात्मनः पुनः शुभयोगे प्रत्यानयनं, मिथ्यादुष्कृतप्रदानरूपमित्यर्थः । अयं भावः-गुप्तित्रये समितिपञ्चके च सहसाकारतोऽनाभोगतो वा कथमपि प्रमादे सति मिथ्यादुष्कृतप्रदानलक्षणं प्रतिक्रमणम् । तत्र सहसाकारतोऽनाभोगतो वा यदि मनसा दुश्चिन्तितं, तथा वचसा दुर्भाषितं, कायेन दुश्चेष्टितं, तथा-ईर्यायां यदि कथां कथयन् व्रजेत्, भाषायामपि यदि गृहस्थभाषया, प्रहररात्र्यनन्तर-

प्रायश्चित्त है। भिक्षाचर्या आदि में लगे हुए अतिचारस्वरूप पापों की गुरु के समीप विशुद्धि के लिये आलोचना की जाती है, अतः ये पाप आलोचना के योग्य हैं। आलोचना के योग्य जो प्रायश्चित्त को कहा है वह कारण में कार्य के उपचार से जानना चाहिये। (पडिक्कमणारिहे) प्रतिक्रमण शब्द का अर्थ पीछे हटना है, शुभ योग से अशुभ योग की तरफ झुके हुए आत्मा को पुनः शुभ योग में लाने के लिये मिथ्यादुष्कृत देना सो प्रतिक्रमण के योग्य प्रायश्चित्त है। इसका भाव यह है-तीन गुप्तियों में, एवं पांच समितियों में अकस्मात्-सहसाकार से, अथवा अनाभोग-अनुपयोग से कथमपि प्रमाद के हो जाने पर मिथ्यादुष्कृत प्रदान करना सो प्रतिक्रमण है। इसमें यदि सहसाकार से अथवा अनाभोग से मन द्वारा खोटा चिन्तवन हो गया हो, वचन से दुर्भाषण हो गया हो, एवं काय से-दुश्चेष्टित हो गया हो, तथा ईर्यापथ में प्रवृत्ति करते (मार्ग में चलते) समय यदि कथा कहा गया हो, भाषासमिति में यदि गृहस्थ की भाषा के अनुसार, अथवा प्रहररात्रि के

આદિમાં લાગેલા અતિચારસ્વરૂપ પાપોની ગુરુની પાસે વિશુદ્ધિને માટે આલોચના કરાય છે આથી તે પાપ આલોચનાયોગ્ય છે આલોચનાને યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત ને કહ્યું છે તે કારણમાં કાર્યના ઉપચારથી જાણવું જોઈએ १ (पडिक्कमणारिहे) પ્રતિક્રમણ શબ્દનો અર્થ 'પાછું હટવું' છે શુભયોગથી હટી જઈને અશુભ યોગની તરફ વળતા ચિત્તને ફરીને શુભયોગમાં લાવવા માટે મિથ્યાદુષ્કૃત દેવું તે પ્રતિક્રમણને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત છે તેનો આ ભાવ છે-ત્રણ ગુપ્તિઓમાં, તેમજ પાંચ સમિતિઓમાં અકસ્માત્-અચાનક, અથવા અનાભોગ-અનુપયોગથી કોઈ પણ પ્રમાદ થઈ જતાં મિથ્યાદુષ્કૃત પ્રદાન કરવું તે પ્રતિક્રમણ છે આમાં જો અચાનક અથવા અનાભોગે મનથી ખોટું ચિંતવન થઈ ગયું હોય, વચનથી ખરાબ ભાષણ થયું હોય, તેમજ કાયાથી ખરાબ ચેષ્ટા થઈ હોય, તથા ઈર્યાપથમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં (માર્ગે ચાલતાં) જો કથા કહેવાઈ ગઈ હોય, ભાષાસમિતિમાં જો ગૃહસ્થની ભાષા

से किं तं पायच्छित्ते? पायच्छित्ते-दसविहे पण्णत्ते, तं जहा-आलोयणारिहे १, पडिक्कमणारिहे २, तदुभयारिहे ३, विवे-

त प्रायश्चित्तम् ?—प्रायश्चित्त किंस्वरूप कतिविधञ्चेति पृच्छति, उत्तरमाह—'पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते' प्रायश्चित्त दशविध प्रज्ञप्तम्—प्राय =पाप, तस्मात् चित्त=जीव शोधयति=कर्ममलिन विमलीकरोतीति प्रायश्चित्तमिति । यद्वा—प्रायो=बाहुल्येन चित्तम्=अन्तःकरण स्वेन स्वरूपेण अस्मिन् सति भवति—इति प्रायश्चित्तम्—अनुष्ठानविशेष । सवरादेरपि तथैवात्मन शुद्धिकरणात् प्रायोग्रहणमिति । अस्य दशविधत्व दर्शयति—'त जहा' तद्यथा—'आलोयणारिहे' आलोचनाऽर्हम्—आलोचना गुरुसमीपे पापस्य निवेदन, तावन्मात्रेणैव यस्य पापस्य शुद्धिस्तदालोचनार्हम् । आलोचना=गुरुनिवेदना विशुद्धये

व्युत्सर्ग । (से किं त पायच्छित्ते) प्रायश्चित्त कितने प्रकार का है ?—(पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते)—प्रायश्चित्त १० प्रकारका है । (त जहा) वे प्रकार ये हैं—(आलोयणारिहे[1] पडिक्कमणारिहे[2] तदुभयारिहे[3] विवेगारिहे[4] विउसग्गारिहे[5] तवारिहे[6] छेयारिहे[7] मूलारिहे[8] अणवट्ठप्पारिहे[9] पारचियारिहे[10]) कर्मों से मलिन चित्त—जीवका सशोधन जिससे होता है, अथवा जिसके होने पर प्राय करके अन्त करण अपने स्वरूप में स्थित होता है, वह प्रायश्चित्त है । सवरादिक से भी आत्मा की शुद्धि होती है इसलिये उनसे इसे पृथक् करनेके लिये प्रायश्चित्त मे 'प्राय' शब्दका प्रयोग हुआ है । इस मे प्रथम प्रायश्चित्त आलोचनार्ह होता है । गुरु के समीप पापों का निवेदन करना इसका नाम आलोचना है । इस आलोचनामात्र से जिस पाप की शुद्धि हो जाती है वह आलोचनार्ह

વ્યુત્સર્ગ (से किं त पायच्छित्ते) પ્રાયશ્ચિત્ત કેટલા પ્રકારના છે ? (पायच्छित्ते दसविहे पण्णत्ते)—પ્રાયશ્ચિત્ત ૧૦ પ્રકારના છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે—(आलोयणारिहे[1] पडिक्कमणारिहे[2] तदुभयारिहे[3] विवेगारिहे[4] विउसग्गारिहे[5] तवारिहे[6] छेयारिहे[7] मूलारिहे[8] अणवट्ठप्पारिहे[9] पारचियारिहे[10], से त पायच्छित्ते) કર્મોથી મલિન થયેલા ચિત્તનુ સશોધન જેનાથી થાય છે અથવા જે થવાથી પ્રાય અન્તઃકરણ પોતાના સ્વરૂપમા આવી જાય છે તે પ્રાયશ્ચિત્ત છે સવરાદિકથી પણ આત્માની શુદ્ધિ થાય છે તેથી તેનાથી આને જુદુ કરવા માટે પ્રાયશ્ચિત્તમા પ્રાય શબ્દ લીધો છે આમા પ્રથમ પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચનાર્હ થાય છે ગુરુની પાસે પાપોનુ નિવેદન કરવુ તેનુ નામ આલોચના છે આ આલોચનામાત્રથી જે પાપની શુદ્ધિ થઈ જાય છે તે આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ભિક્ષાચર્યા

गारिहे ४, विउस्सग्गारिहे ५, तवारिहे ६, छेदारिहे ७, मूलारिहे ८, अणवट्ठप्पारिहे ९, पारंचियारिहे १०। से त पायच्छित्ते ।

योग्यम् ।३। 'विवेगारिहे' विवेकार्हम्–विवेक –अनेषणीयभक्तादिपरित्याग, तदर्हम् ।४। 'विउस्सग्गारिहे' व्युत्सर्गार्हम्–व्युत्सर्ग =कायोत्सर्ग, तद्योग्यम् ।५। 'तवारिहे' तपोऽर्हम्–तप =नमस्कारसहितकालादारभ्य षण्मासपर्यन्तमनशनम, तत्र कस्यापि तपसो योग्य तपोऽर्हम्–अतीचार, तद्विशोधकत्वात् प्रायश्चित्तमपि तपोऽर्हमुच्यते–इति ।६। 'छेदारिहे' छेदार्हम्–छेद –दिनपञ्चकादारभ्य षण्मासपर्यन्त साधुपर्यायस्य न्यूनताकरण, तदर्हम् ।७। 'मूलारिहे' मूलाऽर्हम्–मूल–पुनर्व्रतस्योपस्थापनम्–पुनर्दीक्षारोपणम्, तदर्हम् ।८। 'अणवट्ठप्पारिहे' अनवस्थाप्यार्हम्–यस्मिन् आसेविते कञ्चन काल व्रतेषु अनवस्थाप्य कृत्वा पश्चात्तपश्चीर्णतया तद्दोषोपरतो व्रतेषु स्थाप्यते तदनवस्थाप्यार्हम् ।

योग्य होता है वह तदुभयार्ह प्रायश्चित्त है ३। (विवेगारिहे) अनेषणीय भक्तादिक का परित्याग करना विवेक है, इसके योग्य जो प्रायश्चित्त है वह विवेकार्ह प्रायश्चित्त है ४। (विउसग्गारिहे) व्युत्सर्ग शब्द का अर्थ कायोत्सर्ग है। इसके योग्य प्रायश्चित्त का नाम व्युत्सर्गार्ह प्रायश्चित्त है ५। (तवारिहे) जो प्रायश्चित्त तपस्या के योग्य होता है वह तपोऽर्ह प्रायश्चित्त है। यह प्रायश्चित्त नोकारसी से लेकर छ मास तक होता है ६। (छेदारिहे) साधुपर्याय मे पाँच दिनसे लेकर छ मास तक की साधुपर्याय की न्यूनता करना छेदार्ह प्रायश्चित्त है ७। (मूलारिहे) जो प्रायश्चित्त पुन दीक्षा आरोपण के योग्य होता है वह मूलार्ह प्रायश्चित्त है ८। (अणवट्ठप्पारिहे) जिस दोषके सेवन करने पर सयमीजन कुछ काल तक महाव्रतों के विषय मे अनवस्थापित अलग–कर दिये जाते है,

પ્રતિક્રમણુ, એ બન્નેને યોગ્ય હોય છે તે તદુભયાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૩ (विवेगारिहे) અનેષણીય ભોજન આદિકનો પરિત્યાગ કરવો તે વિવેક છે તેને યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત છે તે વિવેકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૪ (विउसग्गारिहे) વ્યુત્સર્ગ શબ્દનો અર્થ કાયોત્સર્ગ છે તેને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્તનુ નામ વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૫ (तवारिहे) જે પ્રાયશ્ચિત્ત તપસ્યાને યોગ્ય હોય છે તે તપોઽર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે આ પ્રાયશ્ચિત્ત નોકારસીથી લઇને છ માસ સુધી થાય છે ૬. (छेयारिहे) સાધુપર્યાયમા પાચ દિવસથી લઈને છ માસ સુધીની સાધુપર્યાયની ન્યૂનતા કરવી તે છેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૭ (मूलारिहे) જે પ્રાયશ્ચિત્ત ફરીને દીક્ષા આરોપણને યોગ્ય હોય છે તે મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ૮ (अणवट्ठप्पारिहे) જે દોષનુ સેવન કરવાથી સયમી જન કેટલાક કાળ સુધી મહાવ્રતોના વિષયમા

मुच्चै स्वरेण वा, अन्यथा सावद्यवचनेन भाषेत, तथा—एषणायाः=भक्तपानगवेषणवेलाया-मनुपयुक्तः सदोषमाहारादिकं गृह्णीयात्, तथा सहसाऽनाभोगतो वा भाण्डोपकरणस्या-दानं निक्षेपं प्रमार्जनं प्रतिलेखनं च कुर्यात्, तथा—अप्रत्युपेक्षिते स्थण्डिले उच्चारादीनां परिष्ठापनं सहसाऽनाभोगतो वा कुर्यात् । उपलक्षणमेतत्—तेन यदि चतुर्विधा विकथा, क्रोधादयः कषायाः, शब्दादिविषयेष्वासक्तिर्वा सहसाऽनाभोगतो वा कृता स्यात्, तदा एतेषु सर्वेषु स्थानेषु मिथ्यादुष्कृतप्रदानलक्षणं प्रायश्चित्तं, तच्च पूर्ववत् कारणे कार्योप चारात्प्रतिक्रमणार्हमित्युच्यते ।२। 'तदुभयारिहे' तदुभयाऽर्हम्—आलोचनाप्रतिक्रमणोभय-

अनन्तर उच्चस्वर से वचनकी प्रवृत्ति हो गई हो, या सावद्यवचन निकल गया हो, एषणा-समिति में—भक्तपानगवेषण के काल मे अनुपयुक्त होकर यदि सदोष आहार ग्रहण करने में आगया हो, अनाभोग से—अनुपयोग से अथवा सहसाकार से भाण्डोपकरण का आदान एव निक्षेपण, प्रमार्जन या प्रतिलेखन हो गया हो, तथा अप्रत्युपेक्षित स्थंडिल में उच्चार आदिका परिष्ठापन सहसाकार से या अनाभोग से कर दिया गया हो, इसी तरह यदि सहसाकार से एव अनाभोग से चार विकथाओं मे, चार क्रोधादिक कषायों में, एव शब्दादि पाच इन्द्रियों के विषयों मे आसक्ति हो गइ हो तो इन समस्त स्थानो में "मेरे दुष्कृत मिथ्या हों" इस प्रकार मिथ्यादुष्कृतप्रदानस्वरूप यह प्रतिक्रमण प्रायश्चित्त है। पहिले की तरह यह प्रायश्चित्त भी कारण मे कार्य के उपचार से प्रतिक्रमणार्ह कहा गया है २। (तदुभयारिहे) जो प्रायश्चित्त आलोचना एव प्रतिक्रमण इन दोनों के

અનુસાર અથવા પ્રહરરાત્રિ વીત્યા પછી ઉંચા સ્વરથી વચન બોલાઈ ગયુ હોય, અથવા સાવદ્ય વચન નીકળી ગયુ હોય, એષણાસમિતિમા—આહારપાણીના ગવેષણ કાલમા અનુપયુક્ત થઇને જો સદોષ આહાર ગ્રહણ કરવામા આવી ગયો હોય, અનાભોગથી અથવા અચાનક ભાંડોપકરણના આદાન તેમજ નિક્ષેપણ, પ્રમાર્જન અથવા પ્રતિલેખન થઇ ગયુ હોય, તથા અપ્રત્યુપેક્ષિત સ્થંડિલમા ઉચ્ચાર આદિનુ પરિષ્ઠાપન સહસાકારથી કે અનાભોગથી (અચાનક કે અના ભોગથી) કરાઇ ગયુ હોય, એવી જ રીતે જો સહસાકારથી કે અનાભોગથી ચાર વિકથાઓમા, ચાર ક્રોધાદિક કષાયોમા, તેમજ શબ્દાદિ પાચ ઇંદ્રિઓના વિષયોમા આસક્તિ થઇ ગઈ હોય તો એ બધા સ્થાનોમા "મારૂ દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ" એ પ્રકારે મિથ્યાદુષ્કૃતપ્રદાનસ્વરૂપ આ પ્રતિક્રમણ—પ્રાય શ્ચિત્ત છે પહેલાની પેઠે આ પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કારણમા કાર્યના ઉપચારથી પ્રતિક્રમણાર્હ કહેવાય છે ૨ (तदुभयारिहे) જે પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચના તેમજ

तदनन्तरं व्रतेषु स्थाप्यते। संहननादिगुणयुक्त एवानवस्थाप्य क्रियते, अन्यस्य तु मूलमेव दीयते। संहननादिगुणयुक्तोऽपि यदि अनन्यसाध्यकुलगणसङ्घकार्यकारी बहुजनसाध्यकार्यकारी वा भवेत्, तर्हि द्विविधोऽप्यनवस्थाप्य सङ्घ गुरुमुखात् सङ्घसाक्षितया च स्तोकं स्तोकतरं वा मासद्वयं मासैकमात्रं वा अनवस्थाप्यतपो वहेत्। यद्वा—चतुर्विधसङ्घाधारभूतोऽयं परमभद्रकः स्वयमेव तपश्चर्याग्निनाऽनवस्थाप्ययोग्यमतीचारमलं क्षालयिष्यतीति कृत्वा सर्वं मुञ्चेत्=अनवस्थाप्यतपो न कारयेदिति।

और उत्कृष्ट से बारह वर्ष का। इस प्रकार तपस्या करने के बाद वह साधु महाव्रतों में स्थापित किया जाता है। संहननादिगुणयुक्त ही इस प्रायश्चित्त के अधिकारी हैं। दूसरे को तो मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है। संहननादिगुणयुक्त साधु यदि दूसरों से असाध्य ऐसे कुल गण संघ के कार्य करनेवाला हो, अथवा कुल गण संघ का जो कार्य बहुजनसाध्य हो उस कार्य को वह अकेले ही करनेवाला हो तो ऐसे आशातनाऽनवस्थाप्य और प्रतिसेवनाऽनवस्थाप्य साधु के लिये संघकी साक्षी में गुरुके मुख से स्तोक—दो मास का, अथवा स्तोकतर—एकमास का तप दिया जाता है। तदनन्तर वह महाव्रतों में स्थापित किया जाता है। अथवा यदि कोई साधु चतुर्विध संघ का आधार हो, परमभद्रक हो, वह स्वयमेव तपस्या करके अनवस्थाप्य तप के द्वारा विशोधनीय पापमल का प्रक्षालन कर लेगा, ऐसा विश्वास हो, तो ऐसे साधु को अनवस्थाप्य प्रायश्चित्त नहीं दिया जाता है।

આ પ્રાયશ્ચિત્ત જઘન્યથી એક વર્ષનું થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર વર્ષનું થાય છે આ પ્રકારે તપસ્યા કર્યા પછી તે સાધુ મહાવ્રતોમાં સ્થાપિત કરાય છે સંહનનાદિગુણયુક્ત જ તે પ્રાયશ્ચિત્તના અધિકારી છે બીજાને તો મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત જ અપાય છે સંહનનાદિગુણયુક્ત સાધુ જો બીજાથી અસાધ્ય (ન બને) એવા કુલ ગણ સંઘના કાર્ય કરવાવાળો હોય અથવા કુલ ગણ સંઘના જે કાર્ય બહુજનસાધ્ય હોય, એવા કાર્યોને તે એકલો જ કરવાવાળો હોય તો એવા આશાતનાનવસ્થાપ્ય અને પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્ય સાધુને માટે સંઘની સાક્ષીમાં ગુરૂના મુખથી સ્તોક—બે માસનું, અથવા સ્તોકતર—એક માસનું તપ અપાય છે ત્યાર પછી તે મહાવ્રતોમાં સ્થાપિત કરાય છે અથવા જો કોઈ સાધુ ચતુર્વિધ સંઘનો આધાર હોય, પરમભદ્રક હોય, તે પોતે જ તપસ્યા કરીને અનવસ્થાપ્ય તપ દ્વારા વિશોધનીય પાપમલ ધોઈ નાખશે એવો વિશ્વાસ હોય તો એવા સાધુને અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત અપાતું નથી.

अथ भाव —अनवस्थाप्यो द्विविधो भवति–आशातनाऽनवस्थाप्य , प्रतिसेवनानवस्थाप्यश्चेति । तत्र तीर्थकर–सघ–श्रुता ऽऽचार्यो–पाध्याय–गणधर–महर्द्धिकान आशातयन् अनवस्थाप्यार्ह-नामक नवम प्रायश्चित्त प्राप्नोति । स जघन्येन षण्मासान् उत्कर्षत सवत्सर यावत तप कुर्वन् आशातनतपोऽनवस्थाप्य कर्तव्य । तावता च तपसा क्षपिताऽऽशातनाजनितकर्मवा-दूर्ध्वे महाव्रतेषु स्थाप्यते । प्रतिसेवनानवस्थाप्यस्तु साधर्मिकाऽन्यधार्मिकवस्तुस्तैन्याभ्या हस्त-तालादिभिश्च भवति । स च जघन्यतो वर्षम् उत्कृष्टतो द्वादश वर्षाणि तप कुर्वन् भवति,

एव पुन उस दोष के निवारण के लिये तपस्या मे लगाये जाते है, इस प्रकार जब तपसे उस दोषकी पूर्णतया शुद्धि हो जाती हे तब दोषोपरत वे सयमी महाव्रतो मे स्थापित कर दिये जाते है । इस प्रकार क प्रायश्चित्त का नाम अनवस्थाप्यार्ह है, मतलब इसका यह है–अनवस्थाप्य दो प्रकारका होता है–१ आशातनानवस्थाप्य, २ प्रतिसेवनानवस्थाप्य । जो तीर्थकर, सघ, श्रुत, आचार्य, उपाध्याय, गणधर एव लब्धिधारियों की आशातना करता है एसा सयमी इस अनवस्थाप्यार्ह नामक नवम प्रायश्चित्त का भागी होता है । इनसे आशा तनाजन्य दोष की शुद्धि के लिये जघन्य से छहमाह तक, और उत्कृष्ट से एक वर्ष तक तप कराया जाता है। इतने तप से आशातनाजन्य दोष की जब शुद्धि हो जाती है तब बाद मे वह साधु महाव्रतों मे स्थापित कर दिया जाता है । जो स्वधर्मी और अन्यधर्मी की वस्तु चुराता है, अथवा दयारहित बुद्धि से थप्पड आदि मारता है, उसे प्रतिसेवनाऽन-वस्थाप्यार्ह प्रायश्चित्त करना पडता है । यह प्रायश्चित्त जघन्य से एक वर्ष का होता है,

અનવસ્થાપિત કરવામા આવે છે, તેમજ પાછા તે દોષના નિવારણ માટે તપ સ્યામા લગાડવામા આવે છે, એ પ્રકારે જ્યારે તપસેવનથી દોષની સપૂર્ણ શુદ્ધિ થઈ જાય છે ત્યારે દોષોપરત (દોષમુક્ત) તે સયમી મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરવામા આવે છે આ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તનુ નામ અનવસ્થાપ્યાર્હ છે એની મતલબ એ છે કે–અનવસ્થાપ્ય બે પ્રકારના થાય છે ૧ આશા તનાનવસ્થાપ્ય અને ૨ પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્ય જે તીર્થકર, સઘ, શ્રુત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગણધર, તેમજ લબ્ધિધારિઓની આશાતના કરે છે, એવા સયમી આ અનવસ્થાપ્યાર્હ નામના નવમા પ્રાયચિત્તના ભાગી થાય છે તેનાથી આશાતનાજન્ય દોષની શુદ્ધિને માટે જઘન્યથી છ મહિના સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક વર્ષ સુધી તપ કરાય છે એટલા તપથી આશાતનાજન્ય દોષની જ્યારે શુદ્ધિ થઈ જાય છે ત્યાર બાદ તે સાધુ મહાવ્રતોમા સ્થાપિત કરી દેવાય છે જે સાધર્મીની અને અન્યધર્મીની વસ્તુને ચોરી લે છે, અથવા દયારહિત બુદ્ધિથી લાફા આદિ મારે છે તેને પ્રતિસેવનાનવસ્થાપ્યાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવુ પડે છે

द्भिर्न प्रतिलेखनीयम्, न चायं भवतां प्रतिलेखयिष्यति। भक्तपानमस्मै न देयं, नाप्यस्माद्ग्राह्यम्, अनेन सार्धं नोपवेष्टव्यम्, न चाप्यनेन सहैकमण्डल्यां भोक्तव्यम्, अनेन सार्धं किमपि न कार्यमिति।" अथ नवदीक्षित साधु वन्दते, एनं न कोऽपि वन्दते, ग्रीष्मे चतुर्थषष्ठाष्टमानि, शिशिरे षष्ठाष्टमदशमानि, वर्षास्वष्टमदशमद्वादशानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि, पारणके च निर्लेपं, एवरूपं सुदुष्करं तपश्चरति। अस्य गच्छेन सह वासः एकक्षेत्रे एकोपाश्रये एकस्मिन् पार्श्वे शेषसाधुपरिभोग्यप्रदेशे कल्पते, न त्वालपनादीनि शेषाणि। रोगादौ समुत्पन्ने सति रोगादिनिवृत्तिपर्यन्तं

इसके उपकरण की प्रतिलेखना तुम लोग मत करना, यह भी तुम लोगोंके उपकरण की प्रतिलेखना नहीं करेगा, न तुम लोग इसे भक्तपान दो, न इससे भक्तपान लो, न इसके साथ बैठो, न इसके साथ एक मण्डली में आहारादि करो, और न इसका सहकार लेकर कोई अन्य कार्य करो।" यह साधु नवदीक्षित साधु की वन्दना करता है, इसको वन्दना कोई भी नहीं करता। यह साधु ग्रीष्म ऋतु में–जघन्य से उपवास, मध्यम से बेला, और उत्कृष्ट से तेला करता है, शिशिर ऋतु में–जघन्य से बेला, मध्यम से तेला और उत्कृष्ट से चौला करता है, एवं वर्षा ऋतु में–जघन्य से तेला, मध्यम से चोला और उत्कृष्ट से पँचोला करता है, पारणा में विकृतिवर्जित आहार लेता है। अनवस्थाप्य–प्रायश्चित्ती इस प्रकार का दुष्कर तप करता है। इस साधु को अन्य साधुओं के वसतियोग्य प्रदेश में रहना कल्पता है। यह गच्छ के साथ एकक्षेत्र में, एक उपाश्रय में, एक ही पार्श्व में रह सकता है, किन्तु इसको आलपन (वातचीत) आदि नहीं

ઉપકરણની પ્રતિલેખના તમારે ન કરવી તે પણ તમારા ઉપકરણની પ્રતિલેખના નહિ કરે ન તમારે તેને આહારપાણી દેવા કે ન તેની પાસેથી આહારપાણી લેવા ન તેની સાથે બેસવુ, ન તેની સાથે એકમ ડલીમા આહાર આદિ કરવા અને ન તેનો સહકાર લઇને કોઈ અન્ય કાર્ય કરવુ " આ સાધુ નવ દીક્ષિત સાધુની વદના કરે છે, તેની વદના કોઈ પણ કરતુ નથી આ સાધુ ગ્રીષ્મઋતુમા જઘન્યથી ઉપવાસ, મધ્યમથી બેલા, અને ઉત્કૃષ્ટથી તેલા કરે છે, શિશિરઋતુમા જઘન્યથી બેલા, મધ્યમથી તેલા અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌલા કરે છે, તેમજ વર્ષાઋતુમા જઘન્યથી તેલા, મધ્યમથી ચૌલા અને ઉત્કૃષ્ટથી પચોલા કરે છે પારણામા વિકૃતિવર્જિત આહાર લે છે અનવસ્થાપ્યપ્રાયશ્ચિત્તી આ પ્રકારનુ દુષ્કર તપ કરે છે આ સાધુને અન્ય સાધુઓના વસતિયોગ્ય પ્રદેશમા રહેવુ કલ્પે છે તે ગચ્છની સાથે એક ક્ષેત્રમા, એક ઉપાશ્રયમા, એક જ પાર્શ્વમા રહી શકે છે પરતુ તેને આલપન (વાતચીત) આદિ કલ્પતુ

अनवस्थाप्यतपोविधिरुच्यते–अनवस्थाप्यप्रायश्चित्ती साधुः प्रशस्तद्रव्यक्षेत्रकालभावेषु गुरुसमीपे सरलभावेन स्वातिचारमालोचयति। आलोचनाऽनन्तरं गुरुः कायोत्सर्गं कारयति, तथाहि-ऐर्यापथिकीं समग्रां श्रावयति, 'तस्सुत्तरीकरणेण' इत्यारभ्य यावत्–'अप्पाण वोसिरामि' इति पठित्वा कायोत्सर्गे वारद्वयं चतुर्विंशतिस्तवमनुचिन्त्य पारयित्वा पुनश्चतुर्विंशतिस्तवमुच्चार्याचार्यं साधूनामन्त्र्य वदति–"एषोऽनवस्थाप्यो मुनिस्तपः प्रतिपद्यते, एष युष्मानालपिष्यति, युष्माभिरपि नालपनीयः, एष सूत्रार्थं शरीरवार्तां सुखशातारूपां वा न प्रक्ष्यति, युष्माभिरपि न प्रष्टव्यः, परिष्ठापनादिकमस्य भवद्भिर्न कर्तव्यम्, न चाऽयं भवतां करिष्यति। उपकरणमस्य भव

अब अनवस्थाप्यप्रायश्चित्त की विधि कहते है–अनवस्थाप्य प्रायश्चित्त लेने वाला साधु प्रशस्त द्रव्य क्षेत्र काल भावमे गुरु के निकट सरल भावसे अपने अतीचारों की आलोचना करता है। जब वह आलोचना कर चुकता है तब गुरु महाराज उसे कायोत्सर्ग करवाते हैं। वह इस प्रकार है–गुरु महाराज पहले समग्र ईर्यापथिकी सुनाते है, फिर '**तस्सुत्तरीकरणेण**' यहा से लेकर "**अप्पाण वोसिरामि**" यहाँ तक पढकर कायोत्सर्ग में दो वार चतुर्विशतिस्तव की अनुचिन्तना कर, पाल कर, फिर एकवार चतुर्विंशतिस्तव का उच्चारण करते है, और आचार्य तथा साधुओं को बुलाकर इस प्रकार कहते है–"यह अनवस्थाप्य मुनि तपस्या कर रहा है, यह न तुम लोगों से बोलेगा, न तुम लोग इससे बोलना। यह तुम लोगों से सूत्रार्थ और शरीर की सुखशाता आदि नहीं पूछेगा, तुम लोग भी इस से मत पूछना। इसकी परिष्ठापनिका आदि तुम लोग मत करना, यह भी तुम लोगों की नहीं करेगा।

હવે અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિ કહે છે–

અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાવાળો સાધુ પ્રશસ્ત દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવમા ગુરૂની પાસે સરલભાવથી પોતાના અતીચારોની આલોચના કરે છે જ્યારે તે આલોચના કરી લે છે ત્યારે ગુરૂ મહારાજ તેને કાયોત્સર્ગ કરાવે છે તે આ પ્રકારે છે–ગુરૂ મહારાજ પહેલા સમગ્ર ઈર્યાપથિકી સંભળાવે છે પછી 'तस्सुत्तरीकरणेण' અહીથી લઈને 'अप्पाण वोसिरामि' અહી સુધી ભણીને કાયોત્સર્ગમા ચતુર્વિંશતિસ્તવની અનુચિંતના કરીને, પાળીને, પછી ચતુર્વિંશતિસ્તવનુ ઉચ્ચારણ કરે છે, અને આચાર્ય તથા સાધુઓને બોલાવીને આ પ્રકારે કહે છે–"આ અનવસ્થાપ્ય મુનિ તપસ્યા કરી રહ્યો છે, તે ન તો તમારી સાથે બોલશે અને ન તમારે એને બોલાવવો એ તમોને સૂત્રાર્થ અને શરીરની સુખશાતા આદિ નહિ પૂછે અને તમારે પણ તેને પુછવુ નહિ તેની પરિષ્ઠાપનિકા આદિ તમારે ન કરવી અને તે પણ તમારી નહિ કરે તેના

आशातनापाराञ्चिक । तस्य पाराञ्चिकार्हनामकं दशमं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति । स जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतो द्वादश मासान् गच्छतो निःसारितस्तपसि तिष्ठति । प्रतिसेवनापाराञ्चिकस्त्रिविधः—दुष्ट, प्रमत्त, अन्योन्य कुर्वाणश्चेति । तत्र दुष्टो द्विविधः—कषायदुष्टो, विषयदुष्टश्चेति । तत्र कषायदुष्टो द्विविध-स्वपक्षदुष्ट, परपक्षदुष्टश्च । अत्र चतुर्भङ्गी, तद्यथा—स्वपक्ष स्वपक्षे दुष्ट १, स्वपक्ष परपक्षे दुष्ट २, परपक्ष स्वपक्षे दुष्ट ३, परपक्ष परपक्षे दुष्ट ४ । प्रथमभङ्गे—मृतगुरुदन्तभञ्जक १, गुरुगलमर्दक २, नेत्रोत्पाटक ३, दन्तैर्दंशक ४, इत्यादीन्युदाहरणानि । द्वितीयभङ्गे—राजादिगृहस्थवधक २, तृतीये—यथा कदापि गृहस्थानरथाया वादे पराजित कश्चिद् आसीत्,

करता है वह 'आशातनापाराञ्चिक' है। इसे 'पाराञ्चिकार्ह' नामक दशवाँ प्रायश्चित्त दिया जाता है। यह जघन्य से छ मास तक और उत्कृष्ट से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत होकर तपस्या करता है। 'प्रतिसेवनापाराञ्चिक' तीन प्रकार का होता है। वे प्रकार ये हैं-(१) दुष्ट, (२) प्रमत्त और (३) अन्योऽन्य-कुर्वाण। इनमें 'दुष्ट' दो प्रकार का होता है-(१) कषायदुष्ट और (२) विषय-दुष्ट। कषायदुष्ट दो प्रकार का है-(१) स्वपक्षदुष्ट और (२) परपक्षदुष्ट। यहाँ पर चतुर्भङ्गी होती है। चतुर्भङ्गी का प्रकार इस प्रकार है-(१) स्वपक्ष, स्वपक्ष में दुष्ट—साधुओं से द्वेष करनेवाला साधु। इसका उदाहरण है—मृत गुरु का दाँत पाडनेवाला, मृत गुरु का गर्दन मरोडनेवाला, मृत गुरु तथा साधु की आँखों को निकालनेवाला, दाँतों से साधु को काटनेवाला—साधु। (२) स्वपक्ष—परपक्ष में दुष्ट—गृहस्थों से द्वेष करनेवाला साधु। इसका उदाहरण है—राजा आदि गृहस्थों का वध

શ્રુત, આચાર્ય, ગણધર અને લબ્ધિધારીની આશાતના કરે છે તે 'આશાતના-પારાચિક' છે તેને પારાચિકાર્હ નામનું દશમું પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે એ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત થઇને તપસ્યા કરે છે 'પ્રતિસેવનાપારાચિક' ત્રણ પ્રકારના થાય છે તે આ પ્રકારે છે-(૧) દુષ્ટ, (૨) પ્રમત્ત અને (૩) અન્યોઽન્યકુર્વાણ તેમાં 'દુષ્ટ' બે પ્રકારના થાય છે (૧) કપાયદુષ્ટ અને (૨) વિષયદુષ્ટ કપાયદુષ્ટ બે પ્રકારના છે-(૧) સ્વપક્ષદુષ્ટ અને (૨) પરપક્ષદુષ્ટ અહીં ચતુર્ભંગી થાય છે ચતુર્ભંગીના પ્રકાર આમ છે-(૧) સ્વપક્ષ, સ્વપક્ષમાં દુષ્ટ-સાધુઓનો દ્વેષ કરવાવાળો સાધુ તેનું ઉદાહરણ છે-મરેલા ગુરુના દાંત પાડવાવાળો, મરેલા ગુરુની ગરદન મરડવાવાળો, મરેલા ગુરુ તથા સાધુની આંખો કાઢી લેવાવાળો, દાંતેથી સાધુને બટકા ભરવાવાળો સાધુ (૨) સ્વપક્ષ, પરપક્ષમાં દુષ્ટ-ગૃહસ્થોનો દ્વેષ કરવાવાળો સાધુ તેનું ઉદાહરણ છે-રાજા આદિ ગૃહસ્થોનો વધ કરવા

तद्वैयावृत्य करणीय, तस्मिन्निवृत्ते सति पुनस्तपसि सस्थाप्य । इति सक्षेपतोऽनवस्थाप्यतपो-विधि । इद नवम प्रायश्चित्तम् ।९।

'**पारचियारिहे**' पाराञ्चिकार्हम्–पार=तीर तपसाऽपराधस्य अञ्चति=गच्छति ततो दीक्ष्यते य स पाराञ्ची, स एव पाराञ्चिक , तस्य यदर्हं तत् पाराञ्चिकार्हं दशम प्रायश्चित्तम् । यद्वा–पारमन्त प्रायश्चित्ताना तत उत्कृष्टतरप्रायश्चित्ताऽभावाद् अञ्चति–गच्छतीत्येवशील साधु पाराञ्चिकस्तदर्हं प्रायश्चित्तम् ।१०। पाराञ्चिक सक्षेपतो द्विविध –आशातनापाराञ्चिक , प्रति सेवनापाराञ्चिकश्चेति । तत्र–तीर्थंकर–सघ–श्रुताचार्य–गणधर–महर्द्धिकान आशातयति य स

कल्पता है। यदि उस साधु को रोगादि हो जाय तो जबतक रोगादि का निवृत्ति न हो तबतक अन्य साधु उसकी वैयावृत्त्य कर सकते हैं। जब वह साधु रोग से निर्मुक्त हो जाय तो फिर उससे तपस्या करानी चाहिये। यह अनवस्थाप्यार्ह नामक नवमा प्रायश्चित्त हुआ।

'**पारचियारिहे**' जो साधु तप के द्वारा अपने किये हुए अपराध को पार करता है, अर्थात् अपराधजनित पापसे मुक्त होता है, फिर उसे दीक्षा दी जाती है, वह साधु '**पाराञ्चिक**' है। उस साधु को पापविशोधनार्थ जो प्रायश्चित्त दिया जाता है, वह '**पाराञ्चिकार्ह**' प्रायश्चित्त है। अथवा जो साधु उत्कृष्टतर अन्य प्राय श्चित्त के न होने के कारण मात्र अंतिम प्रायश्चित्त का अधिकारी होता है वह '**पाराञ्चिक**' कहा जाता है। उस अंतिम प्रायश्चित्त को '**पाराञ्चिकार्ह**' कहते है। पाराञ्चिक साधु दो प्रकार का है–पहला आशातनापाराञ्चिक, दूसरा प्रतिसेवना पाराञ्चिक। जो तीर्थकर, सघ, श्रुत, आचार्य, गणधर और लब्धिधारी की आशातना

નથી જો તે સાધુને રોગાદિ થઈ જાય તો જ્યા સુધી રોગાદિની નિવૃત્તિ ન થાય ત્યા સુધી અન્ય સાધુ તેનુ વૈયાવૃત્ત્ય કરી શકે છે જ્યારે તે સાધુ રોગથી નિર્મુક્ત થઇ જાય ત્યાર પછી તેની પાસે તપસ્યા કરાવવી જોઈએ આ અનવસ્થાપ્યાર્હ નામનુ નવમુ પ્રાયશ્ચિત્ત થયુ

'पारचियारिहे' જે સાધુ તપદ્વારા પોતે કરેલા અપરાધને પાર કરે છે અર્થાત્ અપરાધજનિત પાપથી મુક્ત થાય છે તેને ત્યાર પછી દીક્ષા દેવાય છે તે સાધુ 'पाराञ्चिक' છે તે સાધુને પાપવિશોધનાર્થ જે પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે તે 'पाराञ्चिकार्ह' પ્રાયશ્ચિત્ત છે, અથવા જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટતર અન્ય પ્રાયશ્ચિત્ત ન હોવાના કારણ માત્રથી અંતિમ પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે તે 'पाराञ्चिक' કહેવાય છે તે અંતિમ પ્રાયશ્ચિત્તને 'पाराञ्चिकार्ह' કહેવાય છે પારાઞ્ચિક સાધુ બે પ્રકારના છે–પહેલા આશાતનાપારાઞ્ચિક, બીજા પ્રતિસેવનાપારાઞ્ચિક જે તીર્થંકર, સઘ,

पाराञ्चिकार्हं प्रायश्चित्त कर्तव्यम्। तत साधुवेषपरित्यागेन स गुरुनिर्देशत कपर्दिका वणिग्भ्यो याचित्वा गुरवे प्रदर्शयति, ततो गुरुर्मुनिवेष दत्त्वा दीक्षा ददाति। पाराञ्चिकतपोविधान प्रागुक्तानवस्थाप्यतपोवद्, ग्रीष्मे चतुर्थषष्ठाष्टमानि, शिशिरे षष्ठाष्टमदशमानि, वर्षास्वष्टम-दशमद्वादशानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टानि, पारणके च निर्लेप इति।

द्वितीयभङ्गेऽपि चानुपरत प्रथमभङ्गवत् साधुवेषापहारेण गच्छाद् बहिष्करणीय, उपर-

---

ऐसे साधु को गुरु पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त दें। ऐसा साधु साधुवेष का परित्याग कर शिर के ऊपर कपडा बाँधकर गुरु की आज्ञा से बाजार में जाकर व्यापारियों से अपना पाप-निवेदनपूर्वक एक एक कौडी माँगता है, माँग कर उन कौडियों को गुरु महाराज को दिखलाता है। तब गुरु महाराज उसे मुनिवेष देकर फिर से दीक्षा देते है। पाराञ्चिक तप का विधान पूर्वोक्त अनवस्थाप्य तप के समान है। इस तपस्या मे वह साधु ग्रीष्म ऋतु में जघन्य से उपवास, मध्यम से वेला, उत्कृष्ट से तेला, शिशिर ऋतु में जघन्य से से वेला, मध्यम से तेला, उत्कृष्ट से चौला, और वर्षा ऋतु में जघन्य से तेला, मध्यम से चौला, उत्कृष्ट से पँचोला करता है। पारणा में विकृतिवर्जित आहार लेता है।

द्वितीयभङ्ग में जो साधु अनुपरत है अर्थात् राजा आदि गृहस्थों के घातरूप व्यापार से निवृत्त नहीं होता है, ऐसे साधु का साधुवेष छीनकर गुरु महाराज उसे गच्छ से निकाल दे। जो साधु राजादिक गृहस्थ के घातरूप व्यापार

સાધુ ઘાત પાડવા આદિ દુષ્કૃત્યોથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને નિયમ કરે છે કે-'હવે હુ ફરીને એવુ કામ નહિ કરૂ' એવા સાધુને ગુરૂ પારાચિકાર્હ પ્રાય-શ્ચિત્ત આપે એવો સાધુ, સાધુનો વેષ છોડી દઈ શિરના ઉપર કપડુ બાધી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ બજારમા જાય છે અને વ્યાપારીઓની પાસે પોતાનુ પાપનુ નિવેદન કરી એક એક કોડી માગે છે માગીને તે કોડિઓને ગુરૂ મહારાજને બતાવે છે ત્યારે ગુરૂ મહારાજ તેને મુનિવેષ આપીને ફરીને દીક્ષા આપે છે પારાચિક તપનુ વિધાન આગળ કહેલ અનવસ્થાપ્ય તપના સમાન છે આ તપસ્યામા તે સાધુ ગ્રીષ્મઋતુમા જઘન્યથી ઉપવાસ, મધ્યમથી બેલા, ઉત્કૃષ્ટથી તેલા, શિશિરઋતુમા જઘન્યથી બેલા, મધ્યમથી તેલા, ઉત્કૃષ્ટથી ચૌલા, અને વર્ષાઋતુમા જઘન્યથી તેલા, મધ્યમથી ચૌલા, ઉત્કૃષ્ટથી પચોલા કરે છે પારણામા વિકૃતિવર્જિત આહાર લે છે

દ્વિતીયભગમા—જે સાધુ અનુપરત હોય અર્થાત્ રાજા આદિ ગૃહસ્થોના ઘાતરૂપ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થતો નથી, એવા સાધુનો સાધુવેષ છીનવી લઈને

स तस्य गृहस्थावस्थाया विजयिन सार्वैरिको जात, यथा स्कन्दकुमारस्य पालक इति ।३। यो राज्ञो युवराजस्य वा वधक स चतुर्थभङ्गान्तर्गत । अदीक्षितत्वात् वधक परपक्ष, राजा तु परपक्ष एवास्ति ।४।

प्रथमभङ्गे योऽनुपरत स प्रायश्चित्तानर्ह, तस्मात तस्य साधुवेषमपहृत्य गुरुणा बहिर्निस्सारण करणीयम्, यस्तूपरत 'पुनर्नैव करिष्यामी' ति प्रतिजानाति तस्य तपोरूप

करनेवाला साधु। (३) परपक्ष, स्वपक्ष मे दुष्ट—साधु से द्वेष करनेवाला गृहस्थ। इसका उदाहरण इस प्रकार है—किसी साधुने गृहस्थावस्था म वादविवाद म किसी को पराजित किया था। पराजित मनुष्य उसका वैरी हो गया। बाद में विजयी मनुष्यने दीक्षा लेकर साधुत्व को अङ्गीकार किया, उस समय पराजित मनुष्य तीव्र वैरानुबन्ध के कारण उस साधु को मार डाला। जैसे—पालकने स्कन्दक आदि पाँचसौ मुनियों को मार डाला। तथा (४) परपक्ष—परपक्ष मे दुष्ट—गृहस्थ से द्वेष करनेवाला गृहस्थ। इसका उदाहरण है—राजा वा युवराज का वध करनेवाला गृहस्थ। हत्या करनेवाला अदीक्षित होने के कारण परपक्षी है, राजा आदि तो परपक्षी है ही, इसलिये यह चतुर्थ भङ्ग का उदाहरण है।

प्रथमभङ्ग में जो साधु अनुपरत है, अर्थात् मृतगुरु के दांत पाडना आदि दुष्कृत्य से निवृत्त नहीं होता है, वह प्रायश्चित्त का अधिकारी नहा है। गुरु को चाहिये कि ऐसे साधु का वेष छीन ले, और गच्छ से उसको निकाल दे। जो साधु दाँत पाडना आदि दुष्कृत्यों से निवृत्त हो जाता है, और प्रतिज्ञा करता हे कि "मै अब फिर कभी ऐसा काम नहीं करूँगा"

વાળો સાધુ (૩) પરપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ—સાધુનો દ્વેષ કરવાવાળો ગૃહસ્થ આનુ ઉદાહરણ આમ છે—કોઈ સાધુએ ગૃહસ્થાશ્રમમા વાદવિવાદમા કોઈને પરાજિત કર્યો હતો પરાજિત માણસ તેનો વેરી થઈ ગયો પછી વિજયી મનુષ્યે દીક્ષા લઇ સાધુત્વ અગીકાર કર્યું, તે સમયે પરાજિત મનુષ્યે તીવ્ર વૈરાનુબધને કારણે તે સાધુને મારી નાખ્યો જેમ, પાલકે સ્કદક આદિ પાચસો મુનિઓને મારી નાખ્યા તથા (૪) પરપક્ષ, પરપક્ષમા દુષ્ટ—ગૃહસ્થોનો દ્વેષ કરવાવાળો ગૃહસ્થ તેનુ ઉદાહરણ છે—રાજા અથવા યુવરાજનો વધ કરવાવાળો ગૃહસ્થ હત્યા કરવાવાળો અદીક્ષિત હોવાને કારણે પરપક્ષી છે, રાજા આદિ તો પરપક્ષી છેજ, આથી એ ચતુર્થ ભગનુ ઉદાહરણ છે

પ્રથમ ભગમા—જે સાધુ અનુપરત છે અર્થાત્ મરેલા ગુરૂના દાત પાડવા આદિ દુષ્કૃત્યથી નિવૃત્ત થતો નથી તે પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી નથી ગુરૂએ એવા સાધુનો વેષ છીનવી લેવો જોઈએ અને ગચ્છથી તેનો બહિષ્કાર કરવો જોઇયે જે

परपक्षे परपक्षे दुष्ट ४। तत्र—बालाया तरुण्या वा साध्व्या य साधुर्दुष्ट =शीलभङ्गकारक, स प्रथमो भङ्ग । साधुरेव शय्यातरगृहिण्यामन्यतीर्थिकाया वा अनुपपन्न इति द्वितीय । गृहस्थो बालाया तरुण्या वा साध्व्यामनुपपन्न इति तृतीय । गृहस्थो गृहस्थायामिति चतुर्थ । एव विषयदुष्टोऽपि चतुर्विधो भवति ।

तत्र—प्रथमभङ्गे वर्तमानो योऽनुपरत स लिङ्गपाराञ्चिक कर्तव्य —साधुवेषापहारेण सर्वथा गच्छाद् बहिष्करणीय । यस्तूपरत =उपशान्त 'पुनरेव करिष्यामी'–ति प्रतिजानाति, तस्य पाराञ्चिकार्हं तपोरूप प्रायश्चित्त कारयति तत साधुवेषमनपहृत्य दीक्षाप्रदान कर्तव्यम् उपरतस्य विषयदुष्टस्य लिङ्गपाराञ्चिकविधानाभावात् ।

परतीर्थिक की स्त्री से व्यभिचार करनेवाला साधु । (३) परपक्ष, स्वपक्ष में दुष्ट=बाला या तरुणी साध्वी का शीलभङ्ग करनेवाला गृहस्थ । (४) परपक्ष, परपक्ष में दुष्ट—गृहस्थ स्त्री के साथ व्यभिचार करने वाला गृहस्थ । विषयदुष्टके ये चार भङ्ग हुए । इनमें प्रथम-भङ्ग में वर्तमान साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त न हो तो गुरु उसको लिंगपाराञ्चिक करदें, अर्थात्—उसका साधुवेष ले ले, और उसका गच्छ से सर्वथा बहिष्कार कर दे । जो साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त एव उपशान्त होकर ऐसी प्रतिज्ञा करे कि "मैं अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" उसको गुरु पाराञ्चिकार्ह तपोरूप प्रायश्चित्त देते हैं । ऐसे साधुका साधु-वेष नहीं छीना जाता है, मात्र उसे नयी दीक्षा दी जाती है । अपने दुष्कर्म से निवृत्त विषयदुष्ट के लिये लिङ्गपाराञ्चिक का विधान नहीं है, अर्थात्—उसका वेष नहीं छीना जाता है ।

परपक्षमा दुष्ट–शय्यातरनी स्त्री अथवा परतीर्थिकनी स्त्रीथी व्यभिचार करवा-वाळो साधु (३) परपक्ष, स्वपक्षमा दुष्ट-बाळा अथवा तरुणी साध्वीनु शीयळ भग करवावाळो गृहस्थ (४) परपक्ष, परपक्षमा दुष्ट–गृहस्थ स्त्रीनी साथे व्यभिचार करवावाळो गृहस्थ विषयदुष्टना आ चार भग थया तेमा प्रथम भगमा वर्तमान साधु पोताना दुष्कर्मथी निवृत्त न थाय तो गुरु तेने लिगपाराचिक करी दे, अर्थात् तेनो साधु वेष लई ले अने गच्छमाथी तेनो सर्वथा बहिष्कार करी दे जे साधु पोताना दुष्कर्मथी निवृत्त तेम ज उपशात थईने एवी प्रतिज्ञा करे के 'हु हवे फरीने कदी एवु नहि करु' तेने गुरु पाराचिकार्ह–तपोरूप प्रायश्चित्त आपे छे एवा साधुनो साधुवेष छीनवी लेवातो नथी मात्र तेने नवी दीक्षा अपाय छे पोताना दुष्कर्मथी निवृत्त विषयदुष्टने माटे लिगपाराचिकनु विधान नथी अर्थात् तेनो वेष छीनवी लेवातो नथी

तश्चेत् तर्हि तस्य न पाराञ्चिकतप करण, नापि च साधुवेषापहार, किं तु पुनः प्रव्रज्याप्रदानमात्र प्रायश्चित्तम्।

तृतीयभङ्गे चतुर्थभङ्गे च-यद्यतिशयज्ञानी 'उपशान्तोऽयम्' इति मन्यते, तदा स्वदेशे दीक्षितु न कल्पते, किंतु अन्यस्मिन देशे गत्वा दीक्षा दातव्या।

विषयदुष्टोऽपि पूर्ववद् द्विविध-स्वपक्षदुष्ट, परपक्षदुष्टश्चेति। तत्रापि चतुर्भङ्गी-तद्यथा-स्वपक्ष स्वपक्षे दुष्ट १, स्वपक्ष परपक्षे दुष्ट २, परपक्ष स्वपक्षे दुष्ट ३,

से निवृत्त हो जाय तो उससे गुरु पाराञ्चिक तप नहीं कराये, न उसका साधुवेष ही छीने, किंतु उसे क्षेत्रपाराञ्चिक करके फिर से दीक्षा दे, यह उसका प्रायश्चित्त है।

तृतीयभङ्ग मे-जो गृहस्थ साधु का घातक है वह यदि दीक्षा लेना चाहे, गुरुमहाराज को वह उपशान्त ज्ञात हो तो उस गुरुमहाराज अन्यदेश मे ले जाकर दीक्षा दे। क्यों कि स्वदेश मे इसके लिये दीक्षा नहीं कल्पती है। चतुर्थभङ्ग मे-जो कोई गृहस्थ, राजा युवराज आदि गृहस्थ का घातक है, वह यदि दीक्षा लेना चाहे और गुरु महाराज को वह उपशान्त मालूम हो, तो उसको परदेश मे ले जाकर दीक्षा दे। स्वदेश मे उसके लिये दीक्षा नहीं कल्पती है।

विषयदुष्ट भी पूर्ववत् दो प्रकार का होता है-स्वपक्षदुष्ट और परपक्षदुष्ट। यहाँ पर भी चतुर्भङ्गी है। वह इस प्रकार है-(१) स्वपक्ष, स्वपक्ष मे दुष्ट-बाला या तरुणी साध्वी का शील भङ्ग करनेवाला साधु। (२) स्वपक्ष, परपक्ष मे दुष्ट-शय्यातर की स्त्री या

ગુરૂ મહારાજે તેને ગચ્છથી બહાર કરવો જો સાધુ રાજાદિક ગૃહસ્થના ઘાતરૂપ વ્યાપારથી નિવૃત્ત થઇ જાય તો તેને ગુરૂ પારાચિક તપ ન કરાવે, ન તેનો સાધુવેશ પણ છીનવી લે, પરંતુ તેને ક્ષેત્રપારાચિક કરીને ફરીથી તેને દીક્ષા આપે, એ જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત છે

તૃતીયભંગમા-જે ગૃહસ્થ સાધુનો ઘાતક હોય તે જો દીક્ષા લેવા ચાહે તો અતિશયજ્ઞાની ગુરૂમહારાજને જો તે ઉપશાંત જણાય તો તેને ગુરૂમહારાજ અન્ય દેશમા લઇ જઇને દીક્ષા આપે કેમકે સ્વદેશમા તેને માટે દીક્ષા કલ્પતી નથી ચતુર્થભંગમા-જો કોઇ ગૃહસ્થ, રાજા યુવરાજ આદિ ગૃહસ્થનો ઘાતક હોય, તે જો દીક્ષા લેવાને ચાહે તો તેને પરદેશમા લઇ જઇને દીક્ષા દેવી સ્વદેશમા તેને માટે દીક્ષા કલ્પતી નથી

વિષયદુષ્ટ પણ પૂર્વ પ્રમાણે બે પ્રકારના થાય છે સ્વપક્ષદુષ્ટ અને પરપક્ષ દુષ્ટ અહીં પણ ચતુર્ભંગી છે તે આ પ્રકારે છે-(૧) સ્વપક્ષ, સ્વપક્ષમા દુષ્ટ-બાલા અથવા તરૂણી સાધ્વીનુ શીયળ ભંગ કરવાવાળો સાધુ (૨) સ્વપક્ષ,

नगर्यां यस्मिन् गृहस्थकुले दोष उपन्न, उपत्स्यते वा, तन्नगर्ये कुले प्रवेष्टु वारणीय। तथा--यत्र निर्गमप्रवेशयोर्द्वारमेकमेवास्ति तत्र, तथा द्वयोर्ग्रामयोरपान्तराले यत्र द्व्यादिगृहाणा सनिवेश स्तत्रापि गमनागमन वारणीयम्। अथ क्षेत्रपाराञ्चिक इत्युच्यते।

द्विविधेऽपि दुष्टपाराञ्चिके प्रथमभङ्गाधिकार । शेषाणि पुनर्द्वितीयभङ्गादीनि शिष्य-बुद्धिवैशद्यार्थं प्रदर्शितानि।

अथ प्रमत्तपाराञ्चिक उच्यते--स्त्यानर्द्धिनिद्रावान प्रमत्तपाराञ्चिक, तस्य सामान्य-लोकबलाद् द्विगुण त्रिगुण चतुर्गुण वा बल भवति, तस्मात्सो गुरुणा एव प्रज्ञापनीय--सौम्य! लिङ्ग मुञ्च, चारित्र तव नास्ति। यथैव गुरुणा सानुनयमुक्त साधुवेष मुञ्चति, तत

जिन ग्रामनगरादि स्थानों म विहार करता है वहाँ विहार नहीं करने दिया जाता है। द्विती-यभङ्ग के साधु को जिस नगरी म, जिस कुलमें उससे दोष हो गया और होने की सभावना है, वहा नहीं जाने दिया जाता है, और जहाँ निकलने तथा प्रवेश करने का द्वार एक ही है वहाँ, तथा दो गावों के बीच में जहाँ दो तीन घर वसे हुए हों वहाँ भी, इस साधु का गमनागमन रोक लिया जाता है। यही क्षेत्रपाराञ्चिक कहा जाता है।

प्रतिसेवनापाराञ्चिक के दुष्ट नामक प्रथम भेद के कषायदुष्ट और विषयदुष्ट ये दो भेद हुए। इन दोनों भेदों में प्रथम भङ्गका ही यहाँ अधिकार है, क्यों कि प्रथम भङ्ग में ही पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त दिया जाता है। द्वितीयभङ्ग आदि तो शिष्यों की बुद्धि विशद हो, इसलिये दिखलाये गये है।

अब **प्रमत्तपाराञ्चिक** कहते है। स्त्यानर्द्धिनिद्रावान् साधु प्रमत्तपाराञ्चिक है। उसे सामान्य लोगों के बलसे द्विगुण, त्रिगुण वा चतुर्गुण बल होता है। ऐसे साधु को

દ્વિતીય ભગના સાધુને, જે નગરીમા જે કુળમા તેનાથી દોષ થઈ ગયો હોય અને હોવાની સભાવના હોય ત્યા જવા દેવાતા નથી અને જ્યા નીકળ વાનુ તથા પ્રવેશ કરવાનુ દ્વાર એક જ હોય ત્યા, તથા બે ગામોની વચ્ચે જ્યા બે ત્રણ ઘર વસેલા હોય ત્યા પણ તે સાધુનુ ગમનાગમન રોકવામા આવે છે, આ જ ક્ષેત્રપારાચિક કહેવાય છે

પ્રતિસેવનાપારાચિકના દુષ્ટ નામના પ્રથમ ભેદના કષાયદુષ્ટ અને વિષય દુષ્ટ, એ બે પ્રકાર થયા એ બન્ને પ્રકારોમા પ્રથમ ભગનો જ અહીં અધિકાર છે, કેમકે પ્રથમ ભગમા જ પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત દેવાય છે દ્વિતીય ભગ આદિ તો શિષ્યોની બુદ્ધિ વિશદ થાય તે માટે બતાવ્યા છે

હવે પ્રમત્તપારાચિક કહે છે સ્ત્યાનર્દ્ધિનિદ્રાવાન્ સાધુ પ્રમત્તપારાચિક છે તેનામા સામાન્યલોકોના બળ કરતા બમણુ ત્રણગણુ અથવા ચારગણુ બળ

द्वितीयभङ्गेऽपि वर्तमानो योऽनुपरत स एव लिङ्गपाराञ्चिक कर्तव्य, उपरतस्तु न लिङ्गत पाराञ्चिक कर्तव्य, क्षेत्रत एव पाराञ्चिक कर्तव्य, पुनर्दीक्षाप्रदानमात्र तस्य प्रायश्चित्तम्। तृतीये चतुर्थे च भङ्गे यद्युपशान्तस्तदाऽन्यस्मिन् देशे दीक्षा दातव्या, अत्र पाराञ्चिकतपस प्रस्तुतत्वात् परपक्षे तस्यासम्भवात्। यद्यनुपशान्तस्तर्हि दीक्षा न दातव्या। येषु ग्रामादिषु ता साध्व्यो विहरन्ति तेषु तेषु स्थानेषु विहर्तुं स प्रथमभङ्गे वर्तमान साधुर्निवार्यते। द्वितीयादिष्वपि भङ्गेषु तानि स्थानानि ग्रामादीनि परिहर्तव्यानि। एतदुक्त भवति द्वितीयभङ्गे यस्या

द्वितीयभङ्गमें वर्तमान साधु यदि अपने दुष्कर्म से निवृत्त न हो तो गुरु महाराज उस साधुको लिङ्गपाराञ्चिक कर दें, अथात् उसका साधुवेष लेकर उसको गच्छ से सर्वथा के लिये निकाल दें। जो साधु निवृत्त हो जाय उसको लिङ्गसे पाराञ्चिक न करें, अथात् उसका साधुवेष नहीं छीने, किन्तु उसको क्षेत्र से पाराञ्चिक कर दें। ऐसे साधुको फिर से दीक्षा दें। यही इसके लिये प्रायश्चित्त है। तृतीय चतुर्थ भङ्गमे वर्तमान गृहस्थ उपशान्त अर्थात् अपने दुष्कर्म से निवृत्त हो तो उसको अन्यदेश में दीक्षा देनी चाहिये। यदि वह उपशान्त न हो तो अन्य देश मे भी दीक्षा नहीं दे। यहाँ पाराञ्चिक का प्रस्ताव, अर्थात्–उपक्रम है, पाराञ्चिक तप परपक्ष अर्थात् गृहस्थ के लिये सम्भवित नहीं है, इसलिये गृहस्थ के लिये देशान्तर में दीक्षा देने का विधान किया है।

प्रथमभङ्ग के साधु को, जिन साध्वियों का उसने शील भङ्ग किया है वे साध्वियाँ

દ્વિતીયભગમા વર્તમાન સાધુ જો પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત ન થાય તો ગુરૂ તે સાધુને લિગપારાચિક કરી દે, અર્થાત્ તેનો સાધુ વેષ લઈ લે અને તેને ગચ્છથી સર્વથા માટે બહિષ્કાર કરે જે સાધુ નિવૃત્ત થઇ જાય તેને લિગથી પારાચિક ન કરે, અર્થાત્ તેનો સાધુવેષ ન લઈ લે પરતુ તેને ક્ષેત્રથી (તે સ્થળથી) પારાચિક કરે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા દે, એ જ તેને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત છે

તૃતીય ચતુથભગમા વર્તમાન ગૃહસ્થ ઉપશાત અર્થાત્ પાતાના દુષ્કમથી નિવૃત્ત થાય તો તેને બીજા દેશમા દીક્ષા દેવી જોઇએ જો તે ઉપશાત ન થાય તો બીજા દેશમા પણ દીક્ષા ન દેવી અહી પારાચિકનો પ્રસ્તાવ, અર્થાત્ ઉપક્રમ છે, પારાચિક તપ પરપક્ષ અર્થાત્ ગૃહસ્થને માટે સભવિત નથી, તેથી ગૃહસ્થને માટે દેશાતરમા દીક્ષા દેવાનુ વિધાન કર્યું છે

પ્રથમ ભગના સાધુને, જે સાધ્વીઓનુ તેણે શીલભગ કર્યું હોય તે સાધ્વીઓ જે ગામ નગરાદિ સ્થાનોમા વિહાર કરતી હોય ત્યા વિહાર કરવા દેવામા આવતો નથી.

श्रावकत्व सम्यक्त्व वा नेच्छति, तदा तस्य सहवासो वर्जनीय ।

अथाऽन्योन्यकुर्वाणपाराश्चिक उच्यते—मुखपायुभ्या मैथुनी अन्योन्यकुर्वाणपाराश्चिक । स पुनर्न दीक्षणीय । यदि तु अतिशयज्ञानी आचार्य —'अय न पुनरेव करिष्यति' इति जानाति, तदा पाराश्चिकार्ह तप कारयित्वा पुनस्तस्मै दीक्षा प्रदद्या ।

विषयदुष्टोऽनुपरत एव लिङ्गत पाराश्चिक क्रियते। यस्तु विषयदुष्ट उपरत स उपाश्रयादिक्षेत्रत एव पाराश्चिक क्रियते, न तु लिङ्गत । तथा कषायदुष्टप्रमत्तान्योन्यकुर्वाणा नियमाल्लिङ्गपाराश्चिका क्रियन्ते।

वह श्रावकत्व अथवा सम्यक्त्व का स्वीकार करना नहीं चाहे तब सघ उसका सहवास कभी भी नहीं करे, सर्वदा के लिये उसका बहिष्कार कर दे ।

अब अन्योऽन्यकुर्वाण पाराश्चिक कहते हैं—जो साधु मुखमैथुनी और गुदा-मैथुनी हो, वह 'अन्योऽन्यकुर्वाण पाराश्चिक' है । ऐसे साधु को फिर से दीक्षा नहीं दी जाती है। यदि अतिशयज्ञानी गुरु महाराज को ऐसा अनुभव हो कि—यह फिर ऐसा नहीं करेगा, तब वे उससे पाराश्चिकार्ह तप करा कर फिर से उसे दीक्षा दे ।

विषयदुष्ट साधु यदि अपने दुष्कर्म से निवृत्त नहीं होता है तो वह लिङ्गपाराश्चिक होता है, अर्थात् उसका साधुवेष ले लिया जाता है, और उसे गच्छ से निकाल दिया जाता है । जो विषयदुष्ट साधु अपने दुष्कर्म से निवृत्त हो जाता है, वह उपाश्रयादि क्षेत्र से ही पाराश्चिक किया जाता है, अर्थात् वह अन्य प्रदेश मे भेज दिया जाता है, उसका साधुवेष

જો તે શ્રાવકત્વ અથવા સમ્યકત્વનો સ્વીકાર કરવા ન ચાહે તો સઘ તેનો સહવાસ કદી પણ કરે નહિ, સર્વદા માટે તેનો બહિષ્કાર કરી દે

હવે અન્યોઽન્યકુર્વાણ-પારાચિક કહે છે-જે સાધુ મુખમૈથુની અને ગુદા મૈથુની હોય તે 'અન્યોઽન્યકુર્વાણ-પારાચિક' છે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા અપાતી નથી જો અતિશયજ્ઞાની ગુરૂમહારાજને એવો અનુભવ થાય કે આ ફરીને એવુ નહિ કરે, તો તેઓ તેની પાસે પારાચિકાર્હ તપ કરાવીને ફરીને તેને દીક્ષા આપે

વિષયદુષ્ટ સાધુ જો પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત ન થાય તો તેને લિગ-પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેનો સાધુવેષ લઇ લેવાય છે, અને તેને ગચ્છથી કાઢી મૂકવામા આવે છે જે વિષયદુષ્ટ સાધુ પોતાના દુષ્કર્મથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે તે ઉપાશ્રયાદિ ક્ષેત્રમાથી જ પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેને બીજા પ્રદેશમા મોકલવામા આવે છે તેનો સાધુવેષ લઇ લેવામા આવતો નથી વિષયદુષ્ટથી જુદા જે કષાયદુષ્ટ, પ્રમત્ત અને અન્યોઽન્યકુર્વાણ છે, એ ત્રણને નિયમપ્રમાણે લિગપારાચિક કરવામા આવે છે, અર્થાત્ તેમનો સાધુવેષ લઈ લેવાય છે

शोभनम्। अथ न मुञ्चति तत सघो मिलित्वा तस्य साधुवेष हरति, न त्वेक एव जन, तस्यैकस्योपरि प्रद्वेषसभवात्, प्रद्वेषयुक्तश्च स तस्य हिंसनमपि कुर्यात्। तस्मै पुनर्दीक्षा न दीयते। यस्तु ज्ञानातिशयवान् आचार्य एव जानाति-'यत्न पुनरेतस्य स्त्यानर्द्धिनिद्रोदयो भविष्यतीति, तत पाराञ्चिकार्हं प्रायश्चित्त कारयित्वा तस्मै दीक्षा ददाति। सघेन मिलित्वा तस्य साधुवेषापहारे कृते पुनराचार्य एवमुपदिशति-स्थूलप्राणातिपातविरमणादीनि देशव्रतानि गृहाण, तानि चेत् प्रतिपत्तु न समर्थस्ततो दर्शन (सम्यक्त्व) गृहाण। अथैवमुक्तोऽपि

गुरुमहाराज इस प्रकार कहे-"सौम्य! तुम साधुवेष छोड दो, क्यों कि तुम मे चारित्र का अभाव है। गुरु से इस प्रकार सरल भाव से कहे जाने पर यदि वह साधुवेष का परित्याग कर दे तो अच्छा है, नहीं तो सघ मिलकर उसका साधुवेष छीन ले, अकेले नहीं, क्यों कि साधुवेष छीने जाने के समय उस साधु को द्वेष उत्पन्न होगा, और द्वेषयुक्त वह साधु मनुष्य की हिंसा भी कर सकता है। ऐसे साधु को फिर से दीक्षा नहीं दी जाती है। यदि अतिशयज्ञानी गुरु को ऐसा अनुभव हो कि यह प्रकृतिभद्रक है, इसे अब स्त्यानर्द्धिनिद्रा आदि नहीं होगी, तो गुरु उस साधु को पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त देकर फिर से दीक्षा दे। सघ मिलकर उस साधु का जब वेष छीन ले, तब गुरु महाराज स्त्यानर्द्धिनिद्रावान् प्रमत्तपाराञ्चिक साधु को इस प्रकार उपदेश दे-आज से तुम स्थूलप्राणातिपात विरमणरूप श्रावक धर्म को स्वीकार करो। यदि तुम इसका आचरण करने मे असमर्थ हो तो तत्त्वार्थश्रद्धानरूप सम्यक्त्व को स्वीकार करो। इस प्रकार उपदेश देने पर भी यदि

હોય છે એવા સાધુને ગુરૂમહારાજ આ પ્રમાણે કહે-"સૌમ્ય! તુ સાધુવેષ છોડી દે, કેમકે તારામા ચારિત્રનો અભાવ છે ગુરૂ તરફથી આ પ્રકારે સરલ ભાવે કહેવામા આવતા જો તે સાધુવેષનો પરિત્યાગ કરી દે તો સારૂ છે, નહિ તો સઘે મળીને તેનો સાધુવેષ છીનવી લેવો, એકલાએ નહિ કેમકે સાધુવેષ છીનવી લેતી વખતે તે સાધુને દ્વેષ ઉત્પન્ન થશે, અને દ્વેષવાળો તે સાધુ મનુષ્યની હિસા પણ કરી શકે છે એવા સાધુને ફરીને દીક્ષા દેવાતી નથી જો અતિશય જ્ઞાનવાન્ ગુરૂને એવો અનુભવ થાય કે આ પ્રકૃતિભદ્રક છે, હવે એને સ્ત્યાનર્દ્ધિનિદ્રા આદિ નહિ થાય તો ગુરૂ તે સાધુને પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત દઈને ફરીને દીક્ષા આપે સઘ મળીને તે સાધુનો જ્યારે વેષ છીનવી લે ત્યારે ગુરૂમહારાજ સ્ત્યાનર્દ્ધિ નિદ્રાવાન્ પ્રમત્તપારાચિક સાધુને આ પ્રકારે ઉપદેશ આપે-આજથી તુ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કર જો તુ તેનુ આચરણ કરવામા અસમર્થ હોય તો તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કર આ પ્રકારે ઉપદેશ દેવા છતા પણ

से किं तं विणए ? विणए सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा-

गच्छान्नि सारितोऽस्मीत्यशुभो भावः स्वल्पतरोऽपि न नियते स एवंविधगुणसम्पन्न पाराञ्चिक प्रायश्चित्त कर्तुमर्हति। यस्त्वेतद्गुणरहितस्तस्य पाराञ्चिकापत्तिं प्राप्तस्य मूलमेव प्रायश्चित्त भवति।

आशातनापाराञ्चिको जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतश्च द्वादश मासान् भवति, एतावन्त काल गच्छान्निर्यूढ (निष्काशित) स्तिष्ठति। प्रतिसेवनापाराञ्चिको जघन्येन संवत्सरमुत्कर्षतो द्वादश वर्षाणि निर्यूढ आस्ते। विस्तरस्तु-अन्यत्र द्रष्टव्य। 'से तं पायच्छित्ते' तदेतत्प्रायश्चित्तम्।

'से किं तं विणए' अथ कोऽसौ विनयः? विनयः किंस्वरूप इति प्रश्नः। उत्तरमाह-'विणए' विनयः-विनयति-अपनयति अष्टविधकर्माणीति विनयः=अभ्युत्थानवन्दन-

---

गया हूँ' यह अशुभ भाव अणुमात्र भी न हो, इस प्रकार के गुणों से युक्त ही साधु पाराञ्चिक प्रायश्चित्त का अधिकारी है। जो साधु इन गुणों से रहित है, उससे पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त योग्य अपराध हो गया है, उसको मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है।

आशातनापाराञ्चिक साधु जघन्य से छ मास तक और उत्कर्ष से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत रहता है। प्रतिसेवनापाराञ्चिक साधु जघन्य से एक वर्ष और उत्कर्ष से बारह वर्ष गच्छ से बहिष्कृत रहता है। इसका विस्तृत वर्णन अन्यत्र देखना चाहिये। (से तं पायच्छित्ते) ये दस प्रकार के प्रायश्चित्त हे ॥ सू० ३०॥

(से किं तं विणए) विनय का क्या स्वरूप है? (विणए सत्तविहे पण्णत्ते) विनय सात प्रकार का है। जो अष्टविध कर्मों को दूर करता है, वह विनय है।

માથી કાઢેલા છતા પણ જેના મનમા 'હુ ગચ્છથી બહિષ્કાર પામેલો છુ' એ અશુભ ભાવ અણુમાત્ર પણ ન હોય, એ પ્રકારના ગુણોવાળો જ સાધુ પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે જે સાધુ એ ગુણોથી રહિત છે તેનાથી પારાંચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત યોગ્ય અપરાધ થઈ ગયો હોય તો તેને મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત જ અપાય છે આશાતનાપારાંચિક સાધુ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કર્ષથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે પ્રતિસેવના પારાંચિક સાધુ જઘન્યથી એક વર્ષ અને ઉત્કર્ષથી બાર વર્ષ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે તેનુ વિસ્તૃત વર્ણન બીજેથી જોઈ લેવુ જોઈએ (से तं पायच्छित्ते) આ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત છે (સૂ૦ ૩૦)

(से किं तं विणए) વિનય તપનુ સ્વરૂપ શુ છે? ઉત્તર-(विणए सत्तविहे पण्णत्ते) તે સાત

यस्तु साधु कर्मदोषात् पाराञ्चिकापत्तियोग्यात् उत्कृष्टमपराधपद प्राप्त, स यदि भद्रक 'पुनरेव न करिष्यामी'–ति व्यवसितस्तदा स तप पाराञ्चिक –अर्थात् तप समाराधन-तत्पर पाराञ्चिक क्रियते। तस्य तप करणयोग्यता यथा भवति तदुच्यते–वज्रऋषभनाराच सहनन, वज्रकुडयसमान वीर्य, सागरवद्गम्भीरता, मेरुवद्धीरता, आगमज्ञान–जघन्येन नवमपूर्वान्तर्गतमाचाराख्य तृतीय वस्तु, उत्कर्षतो दशमपूर्वं सपूर्णं, तच्च सूत्रतोऽर्थतश्च यदि परिचित भवति। एतै सहननादिभि सम्पन्न, तथा सिंहविक्रीडितादितप कर्मभावित, इन्द्रिय-कषायाणा निग्रहे समर्थ, प्रवचनरहस्यार्थज्ञानसम्पन्नश्च, तथा गच्छान्नि सारितस्यापि यस्य

नहीं छीना जाता है। विषयदुष्ट से भिन्न जो कषायदुष्ट, प्रमत्त और अन्योऽन्यकुर्वाण हैं, ये तीन नियमत लिङ्गपाराञ्चिक किये जाते हैं, अर्थात् इनका साधुवेष ले लिया जाता है।

जिस दुष्कर्म से साधु पाराञ्चिक होता है, उस दुष्कर्म के कारण जो साधु उत्कृष्ट अपराधी हो गया हो, वह साधु यदि भद्रक हो और वह ऐसा नियम करे कि "मै अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" तब वह साधु तप पाराञ्चिक किया जाता है, अर्थात् उससे पाराञ्चिक तप कराया जाता है। पाराञ्चिक तप करने की योग्यता जैसे होती है सो कहते है-जो साधु वज्र-ऋषभ नाराच-सहननवाला हो, वज्र की भींत के समान दृढ जिसका वीर्य=पराक्रम हो, समुद्र के समान जिसमें गाम्भीर्य हो, मेरु के समान जिसमें धीरता हो, तथा जो आगम को जानने वाला हो अर्थात् जघन्य से नवमपूर्वान्तर्गत आचाराख्य तृतीय वस्तु को, उत्कृष्ट से सम्पूर्ण दशम पूर्व को सूत्र से और अर्थ से जानने वाला हो, सिंहविक्रीडित आदि तप कर चुका हो, इन्द्रिय और कषायों के निग्रह करने मे समर्थ हो, प्रवचन के गूढार्थ को जानने वाला हो, गच्छ से निकाले जाने पर भी जिसके मनमे 'मै गच्छ से निकाला

જે દુષ્કર્મથી સાધુ પારાચિક થાય છે તે દુષ્કર્મના કારણે જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અપરાધી થયો હોય તે સાધુ જો પ્રકૃતિભદ્રક હોય અને જો તે એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ હવે ફરીને કદી આવુ નહિ કરૂ' તો તે સાધુ તપ પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેની પાસે પારાચિક તપ કરાવવામા આવે છે પારાચિક તપ કરવાની યોગ્યતા કેવી હોય તે કહે છે-જે સાધુ વજ્રઋષભનારાચ સહનનવાળા હોય, વજ્રની ભીતના જેવા દૃઢ જેનુ વીર્ય-પરાક્રમ હોય, સમુદ્રની જેમ જેનામા ગાભીર્ય હોય, મેરૂની પેઠે જેનામા ધીરતા હોય, તથા જે આગમને જાણવાવાળા હોય અર્થાત્ જઘન્યથી નવમપૂર્વગત આચારાખ્ય ત્રીજી વસ્તુને, ઉત્કૃષ્ટથી સપૂર્ણ દશમ પૂર્વને સૂત્રથી તથા અર્થથી જાણનારા હોય, સિહવિક્રીડિત આદિ તપ કરી ચૂકયા હોય, ઇદ્રિય અને કષાયોના નિગ્રહ કરવામા સમર્થ હોય, પ્રવચનના ગૂઢાર્થને જાણવાવાળા હોય, ગચ્છ

से किं तं विणए ? विणए सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा-

गच्छान्नि सारितोऽस्मीत्यशुभो भाव स्वल्पतरोऽपि न विद्यते स एवंविधगुणसम्पन्न पाराञ्चिक प्रायश्चित्त कर्तुमर्हति। यस्त्वेतद्गुणरहितस्तस्य पाराञ्चिकापत्ति प्राप्तस्य मूलमेव धत्त भवति।

आशातनापाराञ्चिको जघन्येन षण्मासान्, उत्कर्षतश्च द्वादश मासान् भवति, एतावन्त --च्छान्निर्यूढ (निष्कासित) स्तिष्ठति। प्रतिसेवनापाराञ्चिको जघन्येन सवत्सरमुत्कर्षतो द्वादश वर्षाणि निर्यूढ आस्ते। विस्तरस्तु--अन्यत्र द्रष्टव्य । 'से त पायच्छित्ते' तदेत-त्प्रायश्चित्तम्।

'से किं त विणए' अथ कोऽसौ विनय ? विनय किंस्वरूप इति प्रश्न। उत्तरमाह--'विणए' विनय --विनयति--अपनयति अष्टविधकर्माणीति विनय =अभ्युत्थानवन्दन-

---

गया हूँ' यह अशुभ भाव अणुमात्र भी न हो, इस प्रकार के गुणों से युक्त हो साधु पारा-ञ्चिक प्रायश्चित्त का अधिकारी है। जो साधु इन गुणों से रहित है, उससे पाराञ्चिकार्ह प्रायश्चित्त योग्य अपराध हो गया है, उसको मूलार्ह प्रायश्चित्त ही दिया जाता है।

आशातनापाराञ्चिक साधु जघन्य से छ मास तक और उत्कर्ष से बारह मास तक गच्छ से बहिष्कृत रहता है। प्रतिसेवनापाराञ्चिक साधु जघन्य से एक वर्ष और उत्कर्ष से बारह वर्ष गच्छ से बहिष्कृत रहता है। इसका विस्तृत वर्णन अन्यत्र देखना चाहिये। (से त पायच्छित्ते) ये दस प्रकार के प्रायश्चित्त है ॥सू० ३०॥

(से किं त विणए) विनय का क्या स्वरूप है? (विणए सत्तविहे पण्णत्ते) विनय सात प्रकार का है। जो अष्टविध कर्मों को दूर करता है, वह विनय है।

માથી કાઢેલા છતા પણ જેના મનમા 'હુ ગચ્છથી બહિષ્કાર પામેલો છુ' એ અશુભ ભાવ અણુમાત્ર પણ ન હોય, એ પ્રકારના ગુણોવાળો જ સાધુ પારાચિક પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે જે સાધુ એ ગુણોથી રહિત છે તેનાથી પારાચિકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત યોગ્ય અપરાધ થઈ ગયો હોય તો તેને મૂલાર્હ પ્રાય-શ્ચિત્ત જ અપાય છે આશાતનાપારાચિક સાધુ જઘન્યથી છ માસ સુધી અને ઉત્કર્ષથી બાર માસ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે પ્રતિસેવના પારાચિક સાધુ જઘન્યથી એક વર્ષ અને ઉત્કર્ષથી બાર વર્ષ સુધી ગચ્છથી બહિષ્કૃત રહે છે તેનુ વિસ્તૃત વર્ણન બીજેથી જોઈ લેવુ જોઈએ (से त-पायच्छित्ते) આ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત છે (સૂ૦ ૩૦)

(से किं त विणए) વિનય તપનુ સ્વરૂપ શુ છે ? ઉત્તર-(विणए सत्तविहे पण्णत्ते) તે સાત

यस्तु साधु कर्मदोषात् पाराञ्चिकापत्तियोग्यात् उत्कृष्टमपराधपदं प्राप्त, स यदि भद्रक 'पुनरेव न करिष्यामी'–ति व्यवसितस्तदा स तप पाराञ्चिक –अर्थात् तप समाराधन तत्पर पाराञ्चिक क्रियते। तस्य तप कारणयोग्यता यथा भवति तदुच्यते–वज्रऋषभनाराच सहनन, वज्रकुड्यसमान वीर्यं, सागरवद्गम्भीरता, मेरुवद्धीरता, आगमज्ञान–जघन्येन नवम-पूर्वान्तर्गतमाचाराख्य तृतीय वस्तु, उत्कर्षतो दशमपूर्वं सम्पूर्णं, तच्च सूत्रतोऽर्थतश्च यदि परिचित भवति। एतै सहननादिभि सम्पन्न, तथा सिंहविक्रीडितादितप कर्मभावित, इन्द्रिय-कषायाणा निग्रहे समर्थ, प्रवचनरहस्यार्थज्ञानसम्पन्नश्च, तथा गच्छान्नि सारितस्यापि यस्य

नहीं छीना जाता है। विषयदुष्ट से भिन्न जो कषायदुष्ट, प्रमत्त और अन्योऽन्यकुर्वाण है, ये तीन नियमत लिङ्गपाराञ्चिक किये जाते हैं, अर्थात् इनका साधुवेष ले लिया जाता है।

जिस दुष्कर्म से साधु पाराञ्चिक होता है, उस दुष्कर्म के कारण जो साधु उत्कृष्ट अपराधी हो गया हो, वह साधु यदि भद्रक हो और वह ऐसा नियम करे कि "मै अब फिर कभी भी ऐसा नहीं करूँगा" तब वह साधु तप पाराञ्चिक किया जाता है, अर्थात् उससे पाराञ्चिक तप कराया जाता है। पाराञ्चिक तप करने की योग्यता जैसे होती है सो कहते है-जो साधु वज्र-ऋषभ-नाराच-संहननवाला हो, वज्र की भींत के समान दृढ जिसका वीर्य=परा-क्रम हो, समुद्र के समान जिसमे गाम्भीर्य हो, मेरु के समान जिसमें धीरता हो, तथा जो आगम को जानने वाला हो अर्थात् जघन्य से नवमपूर्वान्तर्गत आचाराख्य तृतीय वस्तु को, उत्कृष्ट से सम्पूर्ण दशम पूर्व को सूत्र से और अर्थ से जानने वाला हो, सिंहविक्रीडित आदि तप कर चुका हो, इन्द्रिय और कषायों के निग्रह करने मे समर्थ हो, प्रवचन के गूढार्थ को जानने वाला हो, गच्छ से निकाले जाने पर भी जिसके मनमे 'मै गच्छ से निकाला

જે દુષ્કર્મથી સાધુ પારાંચિક થાય છે તે દુષ્કર્મના કારણે જે સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અપરાધી થયો હોય તે સાધુ જો પ્રકૃતિભદ્રક હોય અને જો તે એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે 'હુ હવે ફરીને કદી આવુ નહિ કરૂ' તો તે સાધુ તપ પારાચિક કરાય છે, અર્થાત્ તેની પાસે પારાચિક તપ કરાવવામા આવે છે પારાચિક તપ કરવાની યોગ્યતા કેવી હોય તે કહે છે–જે સાધુ વજ્રઋષભનારાચ સહનનવાળા હોય, વજ્રની ભીતના જેવા દૃઢ જેનુ વીર્ય–પરાક્રમ હોય, સમુદ્રની જેમ જેનામા ગાભીર્ય હોય, મેરૂની પેઠે જેનામા ધીરતા હોય, તથા જે આગમને જાણવાવાળા હોય અર્થાત્ જઘન્યથી નવમપૂર્વગત આચારાખ્ય ત્રીજી વસ્તુને, ઉત્કૃષ્ટથી સપૂર્ણ દશમ પૂર્વને સૂત્રથી તથા અર્થથી જાણનારા હોય, સિહવિક્રીડિત આદિ તપ કરી ચૂકયા હોય, ઇદ્રિય અને કાષાયોના નિગ્રહ કરવામા સમર્થ હોય, પ્રવચનના ગૂઢાર્થને જાણવાવાળા હોય, ગચ્છ

मणपज्जवणाणविणए ४, केवलणाणविणए ५। से किं तं दंसण-विणए? दंसणविणए दुविहे पण्णत्ते तं जहा-सुस्सूसणाविणए १, अणच्चासायणाविणए २। से किं तं सुस्सूसणाविणए? सुस्सू-

विणए' श्रुतज्ञानविनय, 'ओहिणाणविणए' अवधिज्ञानविनय 'मणपज्जवणाण-विणए' मनःपर्ययज्ञानविनय, 'केवलणाणविणए' केवलज्ञानविनय। अथ दर्शनविनय पृच्छति-'से किं तं दंसणविणए' अथ कोऽसौ दर्शनविनयः? 'दंसणविणए' दर्शन विनय -दर्शनमोहनीयक्षयादिजनितस्तत्त्वश्रद्धानरूप आत्मपरिणामो दर्शन, तत्सम्बन्धी विनय दर्शनविनय, स 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविध प्रज्ञप्त, द्वैविध्य दर्शयति-'तं जहा' तद्यथा-'सुस्सूसणाविणए' शुश्रूषणाविनय -विधिवत्सामीप्येन गुर्वादि सेवन शुश्रूषणा, तद्रूपो विनय। 'अणच्चासायणाविणए' अनत्याशातनाविनय - 'अति=अनाव, आय = सम्यक्त्वादिलाभ -अत्याय, तस्य शातना=ध्वंसना-अत्याशातना, तन्निषेधरूपो विनयोऽनत्या-शातनाविनय, गुर्वादेरवर्णवादादिनिवारणम्। पृषोदरादित्वात्सिद्धि।

णाणविणए, ओहिणाणविणए मणपज्जवणाणविणए केवलणाणविणए) आभिनिबोधिक-ज्ञानविनय, श्रुतज्ञानविनय, अवधिज्ञानविनय, मनःपर्ययज्ञानविनय, एव केवलज्ञानविनय। (से किं तं दंसणविणए) दर्शनविनय कितने प्रकार का है? (दंसणविणए दुविहे पण्णत्ते) दर्शनविनय दो प्रकार का है। (तं जहा) वे प्रकार ये हैं-(सुस्सूसणाविणए अणच्चासायणाविणए) पहला-शुश्रूषाविनय-गुरु आदि के समीप रह कर विधि-पूर्वक सेवा करना। दूसरा-अनत्याशातनाविनय-सम्यक्त्वादिक के लाभ को जो नष्ट करता है वह अत्याशातना है, इसका निषेधरूप जो विनय है वह अनत्याशातनाविनय है। गुरु आदि के अवर्णवाद को दूर करना-निवारण करना, इसका नाम अनत्याशातनाविनय है।

मणपज्जवणाणविणए, केवलणाणविणए) १ આભિનિબોધિકજ્ઞાનવિનય, ૨ શ્રુતજ્ઞાન વિનય, ૩ અવધિજ્ઞાનવિનય, ૪ મનઃપર્યયજ્ઞાનવિનય, ૫ કેવલજ્ઞાનવિનય પ્રશ્ન-(से किं तं दंसणविणए) દર્શનવિનય કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર-(दंसण विणए दुविहे पण्णत्ते) દર્શનવિનય બે પ્રકારનો છે, (तं जहा) તે આ પ્રકારે છે-(सुस्सूसणाविणए अणच्चासायणाविणए) પહેલો-શુશ્રૂષાવિનય-ગુરુ આદિની પાસે રહીને વિધિપૂર્વક સેવા કરવી, બીજો અનત્યાશાતનાવિનય-સમ્યક્ત્વ આદિકના લાભનો જે નાશ કરે છે તે અત્યાશાતના છે, તેનો નિષેધરૂપ જે વિનય છે તે અનત્યાશાતનાવિનય છે ગુરુ આદિના અવર્ણવાદને દૂર કરવો-તેનું નિવારણ કરવું તેનું નામ અનત્યાશાતનાવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं तं सुस्सूसणा

णाणविणए १, दंसणविणए २, चरित्तविणए ३, मणविणए ४, वयविणए ५, कायविणए ६, लोगोवयारविणए ७। से किं तं णाणविणए? णाणविणए पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा- आभिणिबोहियणाणविणए १, सुयणाणविणए २, ओहिणाणविणए ३,

भक्त्यादिरूप, स 'सत्तविहे पण्णत्ते' सप्तविध प्रज्ञप्त। 'तं जहा' तद्यथा-१-'णाणविणए' ज्ञानविनय, २-'दंसणविणए' दर्शनविनय, ३-'चरित्तविणए' चारित्रविनय, ४ 'मणोविणए' मनोविनय, ५-'वइविणए' वाग्विनय, ६ 'कायविणए' काय विनय, ७-'लोगोवयारविणए' लोकोपचारविनय। एष सप्तविधोऽपि विनय क्रमेण स्वरूपतो भेदतश्च निरूप्यते-'से किं तं णाणविणए' अथ कोऽसौ ज्ञानविनय? उत्तरमाह- 'णाणविणए' ज्ञानविनय 'पंचविहे पण्णत्ते' पञ्चविध प्रज्ञप्त, 'तं जहा' तद्यथा- तत्पञ्चविधत्व दर्शयति-'आभिणिबोहियणाणविणए' आभिनिबोधिकज्ञानविनय, 'सुयणाण-

यह विनय गुरु आदि के आने पर खडे हो जाना, तथा वंदना, शुश्रूषा, भक्ति आदि करना, इस रूप से शास्त्रों मे प्रतिपादित किया गया है। (तं जहा) विनय के सात प्रकार ये हैं-(णाणविणए, दंसणविणए, चरित्तविणए, मणविणए, वइविणए, कायविणए, लोगोवयारविणए) ज्ञानविनय, दर्शनविनय, चारित्रविनय, मनोविनय, वचनविनय, कायविनय, और लोकोपचारविनय। अब यथाक्रम इनके स्वरूप और भेदों का वर्णन सूत्रकार करते हैं-(से किं तं णाणविणए) वह ज्ञानविनय क्या है? अर्थात् जिसमे ज्ञान का विनय किया जाता है ऐसा वह ज्ञानविनय कितने प्रकार का है?, (णाणविणए पंचविहे पण्णत्ते) ज्ञानविनय पांच प्रकार का कहा है। (तं जहा) वे पांच प्रकार ये है-(आभिणिबोहियणाणविणए, सुय-

પ્રકારના છે જે આઠ જાતના કર્મોને દૂર કરે છે તે વિનય છે આ વિનય તપ, ગુરુ આદિ પધારતાં ઉભા થઈ જવું, તથા વંદના શુશ્રૂષા આદિ કરવા, એ રૂપે શાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદન કર્યું છે (तं जहा) વિનય તપના તે સાત પ્રકાર આ છે-(णाणविणए दंसणविणए चरित्तविणए मणविणए वयविणए कायविणए लोगोवयारविणए) ૧ જ્ઞાનવિનય, ૨ દર્શનવિનય, ૩ ચારિત્રવિનય, ૪ મનોવિનય, ૫ વચનવિનય, ૬ કાયવિનય, અને ૭ લોકોપચારવિનય હવે તેનું ક્રમવાર સ્વરૂપ તથા પ્રકારોનું વર્ણન સૂત્રકાર કરે છે-(से किं तं णाणविणए) તે જ્ઞાનવિનય શું છે?, અર્થાત્ જેમાં જ્ઞાનનો વિનય કરાય છે એવો તે જ્ઞાનવિનય કેટલા પ્રકારનો છે? (णाणविणए पंचविहे पण्णत्ते) જ્ઞાનવિનય પાંચ પ્રકારનો કહેલો છે (तं जहा) તે પાંચ પ્રકાર આ છે-(आभिणियोहियणाणविणए, सुयणाणविणए, ओहिणाणविणए,

स्स अणुगच्छणया ८, ठियस्स पज्जुवासणया ९, गच्छंतस्स पडिससाहणया १०, से तं सुस्सूसणाविणए। से किं तं अणच्चासायणाविणए? अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते, तं जहा- अरहंताणं अणच्चासायणया १, अरहंतपण्णत्तस्स धम्मस्स अण-

'अञ्जलिप्पग्गहे इ वा' अञ्जलिप्रग्रह इति वा-अञ्जलिप्रग्रह =गुरुसम्मुखे अञ्जलीकरणम् ।७। 'एतस्स अणुगच्छणया' आगच्छतोऽनुगमनता-गुर्वादिकम् आयान्तं प्रति सम्मुखे गमनम् ।८। 'ठियस्स पज्जुवासणया' स्थितस्य पर्युपासनता-उपविष्टस्य गुर्वादेरिच्छानुकूलसेवा ।९। 'गच्छंतस्स पडिससाहणया' गच्छतः प्रतिसाधनता=गच्छतो गुर्वादेः पश्चाद् गमनशीलता ।१०। 'से तं सुस्सूसणाविणए' स एष शुश्रूषणाविनयः । अनत्याशातनां पृच्छति-'से किं तं अणच्चासायणाविणए' अथ कोऽसौ अनत्याशातनाविनयः ? 'अणच्चासायणाविणए' अनत्याशातनाविनयः-'पणयालीसविहे पण्णत्ते' पञ्चचत्वारिंशद्विधः प्रज्ञप्तः । 'तं जहा' तद्यथा-'अरहंताणं अणच्चासायणया' अर्हतामनत्याशातनता-

-त्रिकों का सविधि वन्दना करना (६)। (अञ्जलिप्पग्गहे इ वा) गुरु के सन्मुख दोनों हाथ जोडना (७)। (एतस्स अणुगच्छणया) गुर्वादिक आ रहे हों तो उनके सन्मुख जाना (८)। (ठियस्स पज्जुवासणया) जब वे बैठे हों तो उनकी इच्छानुकूल सेवा करना (९)। (गच्छंतस्स पडिससाहणया) जब वे जाने लगे तो उनके पीछे २ चलना (१०)। (से तं सुस्सूसणाविणए) यह सब शुश्रूषणाविनय है। (से किं तं अणच्चासायणाविणए) अनत्याशातनाविनय कितने प्रकार का है? (अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते) अनत्याशातनाविनय पैंतालीस प्रकार का है, (तं जहा) वे प्रकार ये हैं-(अरहंताणं अणच्चासायणया) अर्हंत भगवान् का अवर्णवाद आदि नहीं करना (१),

-म्मे इ वा) यथाविधि वंदना करवी ए कृतिकर्म छे, अर्थात् गुरु आदिकोनी सविधि वंदना करवी (६) (अञ्जलिप्पग्गहे इ वा) गुरुनी सामे बन्ने हाथ जोडवा (७) (एतस्स अणुगच्छणया) गुरु आदि पधारता होय त्यारे तेमनी सामे जवुं (८) (ठियस्स पज्जुवासणया) ज्यारे तेओ बेठा होय त्यारे तेमनी ईच्छाने अनुकूळ सेवा करवी (९) (गच्छंतस्स पडिससाहणया) ज्यारे तेओ जवा लागे त्यारे तेमनी पाछळ पाछळ चालवुं (१०) (से तं सुस्सूसणाविणए) ए बधा शुश्रूषणाविनय छे प्रश्न-(से किं तं अणच्चासायणाविणए) अनत्याशातनाविनय केटला प्रकारनो छे? उत्तर-(अणच्चासायणाविणए पणयालीसविहे पण्णत्ते) अनत्याशातना विनय पिस्तालीस प्रकारनो छे, (तं जहा) ते प्रकार आ छे-(अरहंताणं अणच्चासायणया) अर्हंत

सणाविणए अणेगविहे पण्णत्ते, त जहा-अब्भुट्ठाणे इ वा १, आसणाभिग्गहे इ वा २, आसणप्पदाणे इ वा ३, सक्कारे इ वा ४, सम्माणे इ वा ५, किइकम्मे इ वा ६, अजलिप्पग्गहे इ वा ७, एंत-

'से किं त सुस्सूसणाविणए' अथ कोऽसौ शुश्रूषणाविनय ?—'सुस्सूसणाविणए' शुश्रूषणाविनय 'अणेगविहे पण्णत्ते' अनेकविध प्रज्ञप्त -'त जहा' तद्यथा—'अब्भुट्ठाणे इ वा' अभ्युत्थानमिति वा, 'इति' 'वा' इति पदद्वय वाक्यालङ्कारे, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । अभ्युत्थानम्—आचार्यादेरागतस्य अभिमुखम्—उत्थानम् अभ्युत्थान—विनयाऽर्हस्य दर्शनादेवाऽऽसनत्याग ।१। 'आसणाभिग्गहे इ वा' आसनाभिग्रह इति वा, आसनाभिग्रह —गुर्वादिर्यत्र यत्रोपवेष्टुमिच्छति तत्र तत्राऽऽसनप्रापणम् ।२। 'आसणप्पदाणे इ वा' आसनप्रदानमिति वा, गुरौ समागते सति आसनदानम् ।३। 'सक्कारे इ वा' सत्कार इति वा—विनयाऽर्हस्य गुर्वादे वन्दनादिनाऽऽदरकरण-सत्कार ।४। 'समाणे इ वा' सम्मान इति वा, समानो वा—गुर्वादे आहारवस्त्रादिप्रशस्त-वस्तुना समाननम् ।५। 'किइकम्मे इ वा' कृतिकर्म इति वा—कृतिकर्म=यथाविधि वन्दनम् ।६।

(से किं त सुस्सूणाविणए) शुश्रूषणाविनय कितने प्रकार का है ? (सुस्सूसणाविणए अणेगविहे पण्णत्ते) शुश्रूषणाविनय अनेक प्रकार का है, (त जहा) जैसे (अब्भुट्ठाणे इ वा) आये हुए आचार्य आदि के आने पर खडे होना । विनय के योग्य साधुजन को देखते ही आसन का परित्याग करना (१)। (आसणाभिग्गहे इ वा) गुर्वादिक जहा २ बैठना चाहे वहा २ आसन लेकर उपस्थित रहना, अथवा आसन पहुँचाना (२)। (आसणप्पदाणे इ वा) गुरुके आने पर आसन प्रदान करना (३) (सक्कारे इ वा) विनययोग्य गुर्वादिक का वन्दना आदि द्वारा सत्कार करना (४)। (समाणे इ वा) गुर्वादिकों का आहार, वस्त्रादिक प्रशस्तवस्तुओं द्वारा समान करना (५)। (किइकम्मे इ वा) यथाविधि वन्दना करना यह कृतिकर्म है, अर्थात्—गुर्वा-

विणए) શુશ્રૂષણાવિનય કેટલા પ્રકારનો છે ? (सुस्सूसणाविणए अणेगविहे पण्णत्ते) શુશ્રૂષણાવિનય અનેક પ્રકારનો છે, (त जहा) જેમ કે-(अब्भुट्ठाणे इ वा) અહીં "इ" "वा" એ બે શબ્દો વાક્યાલંકારમાં વપરાયા છે પધારેલા આચાર્ય આદિની સામે જવું, વિનયને યોગ્ય સાધુજનોને જોતાં જ આસનનો પરિત્યાગ કરવો (૧) (आसणाभिग्गहे इ वा) ગુરુ આદિક જ્યાં જ્યાં બેસવા ચાહે ત્યાં ત્યાં આસન લઈને હાજર રહેવું, અથવા આસન પહોંચાડવું (૨) (आसणप्पदाणे इ वा) ગુરુ આવે ત્યારે આસન પ્રદાન કરવું (૩) (सक्कारे इ वा) વિનય યોગ્ય ગુરુ આદિકનો વંદના આદિ દ્વારા સત્કાર કરવો (૪) (समाणे इ वा) ગુરુ આદિકનું આહાર—વસ્ત્રાદિક પ્રશસ્ત વસ્તુઓથી સન્માન કરવું (૫) (किइक

१२, ओहिणाणस्स १३, मणपज्जवणाणस्स १४, केवलणाणस्स १५, एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे ३०, एएसिं चेव वण्णसजलणया ४५ से त अणच्चासायणाविणए। से किं त चरित्तविणए?,

'ओहिणाणस्स' अवधिज्ञानस्य ।१३। 'मणपज्जवणाणस्स' मन पर्यवज्ञानस्य ।१४। 'केवलणाणस्स' केवलज्ञानस्य ।१५। 'एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे' एतेषामेव भक्तिबहुमानम्–भक्तियुक्त बहुमानम् 'अरहताण' इत्यारभ्य 'केवलणाणस्स' इति–पर्यन्तानामनत्याशातनता पञ्चदशविधा, पुनरेतेषामेव अर्हदादीना भक्तिबहुमानयोगे त्रिंशद्विधत्वम्। पुन –'एएसिं चेव वण्णसजलणया' एतेषामेव वर्णसज्वलनता=सद्भूतगुणोत्कीर्तनता, अत्रेद बोध्यम्–अनत्याशातनाविनयो हि पञ्चचत्वारिंशद्विध प्रोक्त, तत्र–अर्हदादिविनया पञ्चदश, अर्हदादिभक्तिबहुमानानि पञ्चदश, अर्हदादीना वर्णसज्वलनताश्च पञ्चदश, तदित्थमनत्याशातनाविनय पञ्चचत्वारिंशद्विध इति। उपसहरन्नाह–'से त अणच्चासायणाविणए' स एषोऽनत्याशातनाविनय । इति। 'से किं त चरित्तविणए?' अथ कोसौ चारित्र-

(१२), **(ओहिणाणस्स)** अवधिज्ञान का (१३), **(मणपज्जवणाणस्स)** मन पर्यवज्ञान का (१४) और **(केवलणाणस्स)** केवलज्ञान का अवर्णवाद नहीं करना (१५)। **(एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे)** तथा इन्हीं पन्द्रह भेदों का भक्तिपूर्वक बहुमान करना। इस प्रकार इन पन्द्रह भेदों को भक्तिबहुमान के साथ द्विगुणित करने से तीस भेद हो जाते है। पुन **(एएसिं चेव वण्णसजलणया)** इन्हीं के सद्भूत गुणों का उत्कीर्तन करना। इस तरह तीस में पन्द्रह वर्णसज्वलनता मिलाने से पैतालीस भेद अनत्याशातनाविनय के होते है। इस प्रकार **(से त अणच्चासायणाविणए)** यह सब अनत्याशातनाविनय है। प्रश्न–**(से किं त चरित्तविणए)** चारित्रविनय कितने प्रकार का है? उत्तर–**(चरित्त-**

(१२), (ओहिणाणस्स) અવધિજ્ઞાનનો (૧૩), (मणपज्जवणाणस्स) મન પર્યવ જ્ઞાનનો (૧૪), અને (केवलणाणस्स) કેવલજ્ઞાનનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૧૫) (एएसिं चेव भत्तिबहुमाणे) તથા આ જ ૫દર પ્રકારોનુ ભક્તિપૂર્વક બહુમાન કરવા એ પ્રકારે ૫દર પ્રકારના ભક્તિબહુમાનની સાથે બમણા કરવાથી તીસ પ્રકાર થઈ જાય છે વળી (एएसिं चेव वण्णसजलणया) તેમના સદ્ભૂત ગુણોનુ ઉત્કીર્તન કરવુ એ રીતે તીસ મા ૫દર વર્ણસજ્વલનતા મેળવવાથી પિસતાલીસ પ્રકાર અનત્યશાતનાવિનયના થાય છે (से त अणच्चासायणाविणए) આ પ્રકારે એ બધા અનત્યાશાતનાવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त चरित्तविणए) ચારિત્રવિનય-કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર–(चरित्तविणए पचविहे पण्णत्ते) ચારિત્રવિનય પાચ પ્રકારનો

च्चासायणया २, आयरियाणं अणच्चासायणया ३, एवं उवज्झा-याण ४, थेराणं ५, कुलस्स ६, गणस्स ७, सघस्स ८, किरियाणं ९, संभोगस्स १०, आभिणिबोहियणाणस्स ११, सुयणाणस्स

अर्हद्भगवतामवर्णवादादिनिवारणम् ।१। 'अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अणच्चासायणया' अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्य अनत्याशातनता–सर्वज्ञकथितधर्मस्याऽवर्णवादादिनिवारणम् ।२। 'आयरियाण अणच्चासायणया' आचार्याणामनत्याशातनता ।३। एवम्–'उवज्झायाण' उपाध्यायानाम् ।४। 'थेराण' स्थविराणाम् ।५। 'कुलस्स' कुलस्य–एकाचार्यसन्ततिरूपस्य समानाऽऽचारसाधुसमूहस्य ।६। 'गणस्स' गणस्य–परस्परसापेक्षाऽनेककुलसाधुसमुदायस्य ।७। 'सघस्स' सघस्य-सम्यग्दर्शनादियुक्तसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपस्य ।८। 'किरियाण' क्रियाणाम्–ईर्यापथिकादानाम् ।९। "सभोगस्स' सम्भोगस्य–सम्=एकत्र भोगो=भोजन–सभोग –समानसामाचारी तथा साधूना परस्परमुपध्यादिदानग्रहणमव्यवहारस्तस्य, एकसामाचारिकताया इत्यर्थ ।१०। 'आभिणिबोहियणाणस्स' आभिनिबोधिकज्ञानस्य ।११। 'सुयणाणस्स' श्रुतज्ञानस्य ।१२।

(अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अणच्चासायणया) अर्हत भगवान् द्वारा प्रज्ञप्त धर्मका अवर्णवाद आदि नहीं करना (२), (आयरियाण अणच्चासायणया) आचार्य महाराज का अवर्णवाद नहा करना (३), इसी तरह (उवज्झायाण) उपाध्याय का (४), (थेराण) स्थविरों का (५), (कुलस्स) एक आचार्य के सन्ततिरूप समान आचार वाले साधुओं के समूह का (६), (गणस्स) परस्पर सापक्ष अनेककुलवाले साधुसम्प्रदाय का (७), (सघस्स) सम्यग्दर्शन आदि से युक्त साधु, साध्वी, श्रावक, श्राविकारूप सघ का (८), (किरियाण) ईर्यापथिक आदि क्रियाओं का (९), (सभोगस्स) सभोग–एकसामाचारिकता का (१०), (आभिणिबोहियणाणस्स) आभिनिबोधिक ज्ञान का (११), (सुयणाणस्स) श्रुतज्ञान का

ભગવાનનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૧), (अरहतपण्णत्तस्स धम्मस्स अणच्चासायणया) અર્હંત ભગવાન દ્વારા પ્રજ્ઞપ્ત ધર્મનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૨), (आयरियाण अणच्चासायणया) આચાર્ય મહારાજનો અવર્ણવાદ ન બોલવો (૩), એ રીતે (उवज्झायाण) ઉપાધ્યાયોનો (૪), (थेराण) સ્થવિરોનો (૫), (कुलस्स) એક આચાર્યના સંતતિરૂપ સમાન આચારવાળા સાધુઓના સમૂહનો (૬), (गणस्स) પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક કુળવાળા સાધુસંપ્રદાયનો (૭), (सघस्स) સમ્યગ્દર્શન આદિથી યુક્ત સાધુ–સાધ્વી–શ્રાવક–શ્રાવિકા રૂપ સંઘનો (૮), (किरियाण) ઇર્યાપથિક આદિ ક્રિયાઓનો (૯), (सभोगस्स) સંભોગ–એકસામાચારિકતાનો (૧૦), (आभिणिबोहियणाणस्स) આભિનિબોધિક જ્ઞાનનો (૧૧), (सुयणाणस्स) શ્રુતજ્ઞાનનો

छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए २, परिहारविसुद्धिचरित्तविणए ३, सुहुमसपरायचरित्तविणए ४, अहक्खायचरित्तविणए ५, से तं

नय ।१। 'छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए' छेदोपस्थापनीयचारित्रविनय —छेदन=पूर्वपर्याय-च्छेदन उपस्थाप्यते=आरोप्यते यन्महाव्रतलक्षण चारित्र तच्छेदोपस्थापनीयम्, तच्च तच्चारित्र च, तत्सम्बन्धी विनय ।२। 'परिहारविसुद्धिचरित्तविणए' परिहारविशुद्धि-चारित्रविनय —परिहरण—परिहारस्तपोविशेष, तेन कर्मनिर्जरारूपा विशुद्धिर्यस्मिन् चारित्रे तत्परिहारविशुद्धि, तादृश चारित्र, तत्सम्बन्धी विनय ।३। 'सुहुमसपरायचरित्तविणए' सूक्ष्मसपरायचारित्रविनय —सम्पर्यन्ति ससारमनेनेति सम्पराय =कषायोदय, सूक्ष्मो लोभाशाव-शेष सम्परायो यत्र तत्सूक्ष्मसम्पराय, तद्रूप यच्चारित्र, तत्सम्बन्धी विनय, ।४। 'अह-क्खायचरित्तविणए' यथाख्यातचारित्रविनय —याथातथ्येनाऽभिविधिना च यदाख्यात

कर पुन महाव्रतों का जिसमे आरोपण किया जाता है वह छेदोपस्थापनीयचारित्र है। इस चारित्रसबधी जो विनय है वह छेदोपस्थापनीयचारित्रविनय है २। "परिहरण परिहार" परिहरण अर्थात् गच्छ का परित्याग करने का नाम परिहार है, यह परिहार एक प्रकार का विशेष तप है। इससे कर्मों की निर्जरारूप विशुद्धि जिस चारित्र मे होती है उसका नाम परिहारविशुद्धिचारित्र है, इस चारित्रसबधी जो विनय है वह परिहारविशुद्धिचारित्रविनय है ३। 'सपराय' शब्द का अर्थ कषाय है, क्यों कि इसीके वश मे होकर जीव ससार मे परिभ्रमण किया करता है। जिस चारित्र मे सूक्ष्म लोभ के अश का सद्भाव पाया जाता है वह सूक्ष्मसपरायचारित्र है। इस चारित्र के विनय करने का नाम सूक्ष्मसपरायचारित्रविनय है ४। तीर्थंकर प्रभु ने जिस यथार्थता एव अभिविधि के अनुसार चारित्र का प्रतिपादन किया

સામાયિક ચારિત્રનો જે વિનય તે સામાયિકચારિત્રવિનય છે પૂર્વ દીક્ષા-પર્યાયનું છેદન કરી ફરીને મહાવ્રતોનું જેમા આરોપણ કરાય છે તે છેદોપ સ્થાપનીયચારિત્ર છે આ ચારિત્રસબધી જે વિનય છે તે છેદોપસ્થાપનીય-ચારિત્રવિનય છે "परिहरण परिहार," પરિહરણ અર્થાત્ ગચ્છનો પરિત્યાગ કરવાનું નામ પરિહાર છે, આ પરિહાર એક પ્રકારનું વિશેષ તપ છે તેનાથી કર્મોની નિર્જરારૂપ વિશુદ્ધિ જે ચારિત્રમા થાય છે તેનું નામ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે આ ચારિત્રસબધી જે વિનય છે તે પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રવિનય છે 'સપરાય' શબ્દનો અર્થ કષાય છે, કેમકે એને જ વશ થઈને જીવ સસારમા પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે જે ચારિત્રમા સૂક્ષ્મલોભના અશનો સદ્ભાવ મળે છે તે સૂક્ષ્મસપરાયચારિત્ર છે આ ચારિત્રના વિનયનું નામ સૂક્ષ્મસપરાયચારિત્રવિનય

चरित्तविणए पञ्चविहे पण्णत्ते, त जहा—सामाइयचरित्तविणए १,

विनय ?—अनकजन्मसञ्चिताऽष्टविधकर्मसञ्चयरिक्तकरणाय चरण चारित्र—सर्वविरतिलक्षणम्, तत्सम्बन्धी विनयश्चारित्रविनय, स कतिविध ?, इति प्रश्न, उत्तरमाह—'**चरित्तविणए पञ्च-विहे पण्णत्ते**' चारित्रविनय पञ्चविध प्रज्ञप्त '**त जहा**' तद्यथा—'**सामाइयचरित्तविणए**' सामायिकचारित्रविनय —सर्वजीवेषु रागद्वेषविरहितो भाव सम, तस्य समस्य=प्रतिक्षणम-पूर्वापूर्वकर्मनिर्जराहेतुभूताया विशुद्धेरायो लाभ समाय, स एव सामायिकम्—सावद्ययोग-विरतिरूपम्, विनयादित्वात् स्वार्थे ठक्, तद्रूप चारित्र, तस्य विनय —सामायिकचारित्रवि-

विणए पचविहे पण्णत्ते) अनेक जन्म म उपार्जित आठ प्रकार के कर्मो के क्षय के लिये जो आचरण किया जाय वह सर्वविरतिरूप चारित्र है । इस चारित्र का विनय करना सो चारित्रविनय है । वह पॉच प्रकार का है । (**त जहा**) वे प्रकार ये है (**सामा-इयचरित्तविणए छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए परिहारविसुद्धिचरित्तविणए सुहुम सपरायचरित्तविणए अहक्खायचरित्तविणए**) सामायिकरूप चारित्र का विनय, छेदो-पस्थापनीयचारित्र का विनय, परिहारविशुद्धिचारित्र का विनय, सूक्ष्मसम्परायचारित्र का विनय, एव यथाख्यातचारित्र का विनय । समस्त जावों मे राग एव द्वेष की परिणति का परिहार करना इसका नाम "सम" है । प्रतिक्षण अपूर्व अपूर्व कर्मनिर्जरा के कारण इस समरूप विशुद्धि का आय=लाभ होना इसका नाम 'समाय' है । "समाय" ही सामायिक है । यह सामायिक सर्वसावद्ययोगविरतिरूप है । इस प्रकार इस सर्वसावद्ययोगविरतिरूप सामायिकचारित्र का जो विनय है वह सामायिकचारित्रविनय है १। पूर्वदीक्षापर्याय का छेदन

છે અનેક જન્મમા ઉપાર્જિત આઠ પ્રકારના કર્મોના ક્ષયને માટે જે આચરણ કરાય છે તે સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર છે (त जहा) તે પ્રકાર આ છે-(सामाइय चरित्तविणए छेदोवट्ठावणियचरित्तविणए परिहारविशुद्धिचरित्तविणए, सुहुमसपराय चरित्तविणए, अहक्खायचरित्तविणए) સામાયિકરૂપચારિત્રનો વિનય, છેદો પસ્થાપનીયચારિત્રનો વિનય, પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રનો વિનય, સૂક્ષ્મસ પ રાયચારિત્રનો વિનય, તેમ જ યથાખ્યાતચારિત્રનો વિનય સમસ્ત જીવોમા રાગ તેમજ દ્વેષની પરિણતિનો પરિહાર (ત્યાગ) કરવો તેનુ નામ 'સમ" છે પ્રતિક્ષણે અપૂર્વ અપૂર્વ કર્મનિર્જરાના કારણભૂત આ સમરૂપ વિશુદ્ધિનો લાભ થવો તેનુ નામ "આય" છે સમ અને આય એ બન્ને પદોને મેળવવાથી 'સમાય' એવુ પદ બની જાય છે સમાય એ જ સામયિક છે આ સામાયિક સર્વસાવદ્યયોગવિરતિરૂપ છે આ પ્રકારે આ સર્વસાવદ્યયોગવિરતિરૂપ

सकिरिए २, सकक्कसे ३ कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६, अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२, तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा, से त अप्पसत्थमणविणए।

य मणे' यच्च मन –'सावज्जे' सावद्य–सपापम् ।१। 'सकिरिए' सक्रियम्=प्राणातिपाताद्यारम्भक्रियायुक्तम् ।२। 'सकक्कसे' सकार्कश्यम्=कर्कशतासहितम् ।३। 'कडुए' कटुकम्–स्वस्य परस्य च कटुकरसवद् उद्वेजकम् ।४। 'णिट्ठुरे' निष्ठुर–दयारहितम् ।५। 'फरुसे' परुष–कठोरम् ।६। 'अण्हयकरे' आस्रवकरम्=आस्रवकारि ।७। 'छेयकरे' छेदकरम्=संयमसमाधिविनाशकम् ।८। 'भेयकरे' भेदकरम्=समाधिविघातकम् ।९। 'परितावणकरे' परितापनकरम्–प्राणिनां संतापजनकम् ।१०। 'उद्दवणकरे' उपद्रवणकरम्–प्राणान्तकष्टकारकम् ।११। 'भूओवघाइए' भूतोपघातिकम्-भूतानां=प्राणिनामुपघातो हिंसा, सोऽस्याऽस्तीति भूतोपघातिकम् ।१२।। 'तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा' तथाप्रकारं=तादृशं मनो नो प्रधारयेत् =नो प्रवर्तयेत्–असंयमक्रियासु मनो नोदीरयेत्। 'से त अप्पसत्थमणविणए' स एषोऽप्रशस्तमनोविनय । 'से किं त पसत्थमणविणए' अथ कोऽसौ प्रशस्तमनोविनय ?–

अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२)–जो मन सावद्य–पापसहित हो १, सक्रिय–प्राणातिपातादिक आरम्भक्रियायुक्त हो २, सकर्कश–प्रेमभाव से रहित हो ३, कटुक–अपने तथा पर के लिये कटुकरस के समान उद्वेजक हो ४, निष्ठुर–दयारहित हो ५, परुष–कठोर हो ६, आस्रवकर–आस्रवकारी हो ७, छेदकर–संयमरूपसमाधि का विध्वंसक हो ८, भेदकर–समाधिविघातक हो ९, परितापनकर–प्राणियों को सन्ताप का जनक हो १०, उपद्रवणकर–उपद्रव का कर्ता हो ११, एवं भूतोपघातिक–प्राणियोंका प्राणहर्ता हो १२, वह मन अप्रशस्त है। (तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा) ऐसे मन को असंयम क्रियाओं में प्रवृत्त नहीं करना। (से त अप्पसत्थमणविणए) वह अप्रशस्तमनोविनय है। (से किं त पसत्थमणविणए) प्रशस्तमनोविनय क्या है ? उत्तर–

જે મન સાવદ્ય–પાપસહિત હોય, સક્રિય–પ્રાણાતિપાતાદિક આરંભક્રિયાયુક્ત હોય, પ્રેમભાવથી રહિત હોય, પોતાના તથા પારકા માટે કડવા રસની પેઠે ઉપદ્રવજનક હોય, નિષ્ઠુર–દયારહિત હોય, પરુષ–કઠોર હોય, આસ્રવકારી હોય, સંયમરૂપ સમાધિનો વિધ્વંસક હોય, શરીરાદિકનું ભેદક હોય, પ્રાણિઓને સંતાપજનક હોય, ઉપદ્રવ કરનારું હોય, તેમ જ પ્રાણિઓનું પ્રાણ લેનારું હોય તે મન અપ્રશસ્ત છે (तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा) એવા મનને અસંયમ ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્ત ન કરવું, से त अप्पसत्थमणविणए) તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त पसत्थमणविणए)

चरित्तविणए। से किं त मणविणए? मणविणए दुविहे पण्णत्ते, त जहा–पसत्थमणविणए १, अप्पसत्थमणविणए २। से किं त अप्पसत्थमणविणए? अप्पसत्थमणविणए–जे य मणे सावज्जे १,

तीर्थकरै कथितमकषाय चारित्रमिति तत् यथाख्यातचारित्र, तस्य कषायरहितचारित्रस्य विनय ।५।'से त चरित्तविणए' स एष चारित्रविनय । 'से किं त मणविणए' अथ कोऽसौ मनोविनय ? उत्तरमाह–'मणविणए'–मनोविनय –मन्यत चिन्त्यतेऽनेनेति मन , तत्सम्बन्धी विनय , 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविध प्रज्ञप्त , 'त जहा' तद्यथा'–पसत्थमण-विणए' प्रशस्तमनोविनय –प्रशस्तम्=अवद्यरहित मनोऽन्त करण, तस्य विनय ।१। 'अप्पसत्थमणविणए' अप्रशस्तमनोविनय –अप्रशस्तमनसो विनय ।२। 'से किं त अप्प सत्थमणविणए' अथ कोऽसौ अप्रशस्तमनोविनय ? उत्तरमाह–'अप्पसत्थमणविणए–जे

है, इस रूप के चारित्र का नाम यथाख्यातचारित्र है । इस चारित्र का विनय करना सो यथाख्यातचारित्रविनय है ५। (से त चरित्तविणए) यह सब चारित्रविनय है । प्रश्न–(से कि त मणविणए) मन का विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर–(मणविणए दुविहे पण्णत्ते) मनोविनय दो प्रकार का कहा गया है, (त जहा) जैसे–(पसत्थमणविणए) प्रशस्त मन का विनय–पापरहित मन को अपनाना प्रशस्तमनोविनय है । (अप्पसत्थ मणविणए) अप्रशस्त मन का विनय करना सो अप्रशस्तमनोविनय है । प्रश्न–(से किं त अप्पसत्थमणविणए) अप्रशस्तमनोविनय क्या है? उत्तर–(अप्पसत्थमणविणए जे य मणे सावज्जे १, सकिरिए २, सकक्कसे ३, कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६,

છે તીર્થંકર પ્રભુએ જે યથાર્થતા તેમજ અભિવિધિના અનુસાર ચારિત્રનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે તે રૂપના ચારિત્રનુ નામ યથાખ્યાતચારિત્ર છે આ ચારિત્રનો વિનય કરવો તે યથાખ્યાતચારિત્રવિનય છે (से त चरित्तविणए) આ બધા ચારિત્રવિનય છે

પ્રશ્ન–(से किं त मणविणए) મનનો વિનય શુ છે ? કેટલા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર–(मणविणए दुविहे पण्णत्ते) મનોવિનય બે પ્રકારનો કહેલો છે (त जहा) જેમ કે–(पसत्थमणविणए) પ્રશસ્ત મનનો વિનય–પાપરહિત મનને અપનાવવુ તે પ્રશસ્તમનોવિનય છે (अप्पसत्थमणविणए) અપ્રશસ્ત મનનો વિનય કરવો તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त अप्पसत्थमणविणए) અપ્રશસ્તમનોવિનય શુ છે ? ઉત્તર–(अप्पसत्थमणविणए–जे य मणे सावज्जे, सकिरिए, सकक्कसे, कडुए, णिट्ठुरे, फरुसे, अण्हयकरे, छेयकरे, भेयकरे परितावणकरे, उद्दवणकरे, भूओवघाइए)

सकिरिए २, सकक्कसे ३, कडुए ४, णिट्ठुरे ५, फरुसे ६, अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२, तहप्पगारं मणो णो पहारेज्जा, से त अप्पसय मणे' यच्च मन –'सावज्जे' सावद्य–सपापम् ।१। 'सकिरिए' सक्रियम्=प्राणातिपाताद्यारम्भक्रियायुक्तम् ।२। 'सकक्कसे' सकार्कश्यम्=कर्कशतासहितम् ।३। 'कडुए' कटुकम्–स्वस्य परस्य च कटुकरसवद् उद्वेजकम् ।४। 'णिट्ठुरे' निष्ठुर–दयारहितम् ।५। 'फरुसे' परुष–कठोरम् ।६। 'अण्हयकरे' आस्रवकरम्=आस्रवकारि ।७। 'छेयकरे' छेदकरम्=सयमसमाधिविनाशकम् ।८। 'भेयकरे' भेदकरम्=समाधिविघातकम् ।९। 'परितावणकरे' परितापनकरम्–प्राणिना सतापजनकम् ।१०। 'उद्दवणकरे' उपद्रवणकरम्–प्राणान्तकष्टकारकम् ।११। 'भूओवघाइए' भूतोपघातिकम्-भूताना=प्राणिनामुपघातो हिंसा, सोऽस्याऽस्तीति भूतोपघातिकम् ।१२॥ 'तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा' तथाप्रकार=तादृश मनो नो प्रधारयेत् =नो प्रवर्तयेत्–असयमक्रियासु मनो नोदीरयेत्। 'से त अप्पसत्थमणविणए' स एषोऽप्रशस्तमनोविनय । 'से किं त पसत्थमणविणए' अथ कोऽसौ प्रशस्तमनोविनय ?–

अण्हयकरे ७, छेयकरे ८, भेयकरे ९, परितावणकरे १०, उद्दवणकरे ११, भूओवघाइए १२)–जो मन सावद्य–पापसहित हो १, सक्रिय–प्राणातिपातादिक आरम्भक्रियायुक्त हो २, सकर्कश–प्रेमभाव से रहित हो ३, कटुक–अपने तथा पर के लिये कटुकरस के समान उद्वेजक हो ४, निष्ठुर–दयारहित हो ५, परुष–कठोर हो ६, आस्रवकर–आस्रवकारी हो ७, छेदकर–सयमरूपसमाधि का विध्वसक हो ८, भेदकर–समाधिविघातक हो ९, परितापनकर–प्राणियो को सताप का जनक हो १०, उपद्रवणकर–उपद्रव का कर्त्ता हो ११, एव भूतोपघातिक–प्राणियोंका प्राणहर्त्ता हो १२, वह मन अप्रशस्त है। (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) ऐसे मन को असयम क्रियाओं मे प्रवृत्त नहीं करना। (से त अप्पसत्थमणविणए) वह अप्रशस्तमनोविनय है। (से किं त पसत्थमणविणए) प्रशस्तमनोविनय क्या है ? उत्तर–

જે મન સાવદ્ય–પાપસહિત હોય, સક્રિય–પ્રાણાતિપાતાદિક આરભક્રિયાયુક્ત હોય, પ્રેમભાવથી રહિત હોય, પોતાના તથા પારકા માટે કડવા રસની પેઠે ઉપદ્રવ જનક હોય, નિષ્ઠુર–દયારહિત હોય, પરુષ–કઠોર હોય, આસ્રવકારી હોય, સયમરૂપ સમાધિનો વિધ્વસક હોય, શરીરાદિકનુ ભેદક હોય, પ્રાણિઓને સતાપજનક હોય, ઉપદ્રવ કરનારુ હોય, તેમ જ પ્રાણિઓનુ પ્રાણ લેનારુ હોય તે મન અપ્રશસ્ત છે (तहप्पगार मणो णो पहारेज्जा) એવા મનને અસયમ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્ત ન કરવુ, से त अप्पसत्थमणविणए) તે અપ્રશસ્તમનોવિનય છે પ્રશ્ન–(से किं त पसत्थमणविणए)

-त्थमणविणए । से किं त पसत्थमणविणए ? पसत्थमणविणए-त चेव पसत्थं णेयव्व। एवं चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो। से त वइविणए।

'पसत्थमणोविणए' प्रशस्तमनोविनय 'त चेव पसत्थ णेयव्व' तदेव प्रशस्त नेतव्यम्=अप्रशस्ते यद्विशेषण तदेव प्रशस्तरूपेण परिवर्तनीयम्, यथा-प्राक् तत्र सावद्य मित्युक्त, अत्र तु निरवद्यमिति वाच्यम्। इत्थं सर्वाणि विशेषणानि परिवर्तनीयानि, तथा सति प्रशस्तमनोविनय । 'एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो' एवमेव वाग्

(पसत्थमणविणए त चेव पसत्थ णेयव्व) अप्रशस्त मन के जो विशेषण है उनका प्रशस्तरूप मे परिवर्तन करने से प्रशस्तमन होता है। जैसे-जो मन निरवद्य-पापरहित हो १, अक्रिय-प्राणातिपातादिक क्रिया से विरत हो २, अकर्कश-प्रेमसहित हो ३, अकटुक-स्वपर का उद्वेग करने वाला नहीं हो ४, अनिष्ठुर-दयायुक्त हो ५, अपरुष-कोमल हो ६, अनास्रवकर-संवरयुक्त हो ७, अच्छेदकर-छेदकर नहीं हो, अर्थात् सयमसमाधि से युक्त हो ८, अभेदकर-भेदकर नहीं हो, अर्थात् समाधियुक्त हो ९, अपरितापनकर-प्राणियों के लिये सतापकर नहीं हो, अर्थात् शान्तिजनक हो १०, अनुपद्रवकर-प्राणियों का उपद्रवकारी नहीं हो ११, और अभूतोपघातिक-प्राणियों का उपघात करनेवाला नहीं हो १२। ऐसा मन प्रशस्तमन कहा गया है। इसका जो विनय-आदर सो प्रशस्तमनोविनय है। (एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहि चेव णेयव्वो) इसी प्रकार वचन का विनय भी प्रशस्त

પ્રશસ્તમનોવિનય શું છે? ઉત્તર-(पसत्थमणविणए-त चेव पसत्थ णेयव्व) અપ્રશસ્ત મનના જે વિશેષણો છે તેમનું પ્રશસ્ત રૂપમાં પરિવર્તન કરવાથી પ્રશસ્ત મન થાય છે જેમકે-જે મન નિરવદ્ય-પાપરહિત હોય, અક્રિય-પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાઓથી વિરત હોય, અકર્કશ-પ્રેમસહિત હોય, અકટુક-સ્વપરનો ઉદ્વેગ કરવાવાળું ન હોય, અનિષ્ઠુર-દયાવાળું હોય, અપરુષ-કોમળ હોય, અનાસ્રવકર-સંવરવાળું હોય, અચ્છેદકર-છેદન કરવાવાળું ન હોય અર્થાત્ સંયમસમાધિથી યુક્ત હોય, અભેદકર-ભેદ કરનાર ન હોય, અર્થાત્ સમાધિયુક્ત હોય, અપરિતાપનકર પ્રાણિઓને માટે સંતાપકર ન હોય, અર્થાત્ શાંતિજનક હોય, અનુપદ્રવકર-પ્રાણિઓને ઉપદ્રવકારી ન હોય અને અભૂતોપઘાતિક-પ્રાણિઓનો ઉપઘાત કરનાર ન હોય, એવું મન પ્રશસ્તમન કહેવાય છે તેનો જે વિનય-આદર તે પ્રશસ્તમનોવિનય છે (एव चेव वइविणओवि एएहिं पएहिं चेव णेयव्वो) એ જ

विनयोऽप्येतै पञ्चैव वक्तव्य-प्रथम प्रशस्ताऽप्रशस्तभेदेन द्विविध विज्ञाय, तत परम् अप्रशस्तवाग्विनये सावद्यादिविशेषणानि ज्ञेयानि, प्रशस्तवाग्विनये निरवद्यादीनि विशेष-

और अप्रशस्त भेद से दो प्रकार का है। जो वचन सावद्य-पापसहित हो, सक्रिय-प्राणातिपातादिक की आरम्भक्रिया से युक्त हो, सकर्कश-कर्कशता से युक्त हो, कटुक-स्वपर को कटुकरस के समान उद्विग्न करने वाला हो, निष्ठुर-दयारहित हो, परुष-कठोर हो, आस्रवकर-आस्रवका उत्पादक हो, छेदकर-संयमसमाधि का विनाशक हो, भेदकर-समाधि का विघातक हो, परितापनकर- प्राणियों के लिये सतापजनक हो, उपद्रवणकर-प्राणियों के लिये उपद्रवकारी हो, तथा भूतोपघातिक-प्राणियों की हिंसा करने वाला हो, ऐसा वचन अप्रशस्तवचन है। इस तरह का वचन नहीं बोलना अप्रशस्तवचनविनय है। तथा-जो वचन निरवद्य-पापरहित हो, अक्रिय-प्राणातिपातादिक क्रिया से विरत हो, अकर्कश-प्रेमसहित हो, अकटुक-स्वपर के लिये उद्वेगजनक नहीं हो, अनिष्ठुर-दया-सहित हो, अपरुष-कोमल हो, अनास्रवकर-संवरयुक्त हो, अच्छेदकर-छेदकर नहीं हो अर्थात् संयमसमाधि से युक्त हो, अभेदकर-भेदकर नहीं हो, अर्थात समाधियुक्त हो, अपरितापनकर-प्राणियों को संताप देने वाला नहीं हो, अनुपद्रवणकर-प्राणियों के लिये उपद्रव करने वाला नहीं हो, और अभूतोपघातिक-प्राणियों की हिंसा करने वाला नहीं हो,

પ્રકારે વચનનો વિનય પણ પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત ભેદે કરીને બે પ્રકારનો છે જે વચન સાવદ્ય-પાપસહિત હોય, સક્રિય-પ્રાણાતિપાતાદિકની આરંભ ક્રિયાથી યુક્ત હોય, સકર્કશ-કર્કશતાવાળું હોય, કટુક-સ્વપરના કટુ (કડવા) રસની પેઠે ઉદ્વિગ્ન કરવાવાળુ હોય, નિષ્ઠુર-દયારહિત હોય, પરુષ-કઠોર હોય, આસ્રવકર-આસ્રવનું ઉત્પાદક હોય, છેદકર-સંયમ સમાધિનું વિનાશક હોય, ભેદકર-સમાધિનું વિઘાતક હોય, ઉપદ્રવણકર-પ્રાણિઓને માટે ઉપદ્રવકારી હોય, તથા ભૂતોપઘાતિક-પ્રાણીઓની હિંસા કરનારું હોય, એવું વચન અપ્રશસ્ત વચન છે એવી જાતનું વચન બોલવું નહિ તે અપ્રશસ્તવચનવિનય છે તથા જે વચન નિરવદ્ય-પાપરહિત હોય, અક્રિય-પ્રાણાતિપાતાદિક ક્રિયાથી વિરત હોય, અકર્કશ-પ્રેમસહિત હોય, અકટુક-સ્વપરના માટે ઉદ્વેગજનક ન હોય, અનિષ્ઠુર-દયાવાળું હોય, અપરુષ-કોમળ હોય, અનાસ્રવકર-સંવર યુક્ત હોય, અચ્છેદકર-છેદકર ન હોય, અર્થાત્ સંયમ-સમાધિવાળું હોય, અભેદકર-ભેદકર ન હોય, અર્થાત્ સમાધિયુક્ત હોય, અપરિતાપનકર-પ્રાણિઓને સંતાપ આપનાર ન હોય, અનુપદ્રવકર-પ્રાણિઓને માટે ઉપદ્રવ કરનારું ન હોય અને અભૂતોપઘાતિક-પ્રાણિઓની હિંસા કરવાવાળું ન હોય એવા

से किं तं कायविणए?, कायविणए दुविहे पण्णत्ते; तं जहा-पसत्थकायविणए १, अप्पसत्थकायविणए २। से किं तं अप्पसत्थकायविणए? अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते, तं जहा-अणाउत्तं गमणे १, अणाउत्तं ठाणे २, अणाउत्तं

णानि योजनीयानि। 'से तं वइविणए' स एष वाग्विनयः।

कायविनयं पृच्छति-'से किं तं कायविणए' अथ कोऽसौ कायविनयः? उत्तरमाह-'कायविणए'-कायविनयः 'दुविहे पण्णत्ते' द्विविधः प्रज्ञप्तः, १ 'पसत्थकायविणए' प्रशस्तकायविनयः, २-'अप्पसत्थकायविणए' अप्रशस्तकायविनयः। 'से किं तं अप्पसत्थकायविणए' अथ कोऽसौ अप्रशस्तकायविनयः? 'अप्पसत्थकायविणए' अप्रशस्तकायविनयः 'सत्तविहे पण्णत्ते' सप्तविधः प्रज्ञप्तः। सप्तविधत्वं दर्शयति-'तं जहा' तद्यथा-'अणाउत्तं गमणे' अनायुक्तं गमनम्=ऐर्यापथिकयामसावधानतया गमनम्।१। 'अणाउत्तं ठाणे' अनायुक्तं स्थानम्=उपयोगाभावेन अवस्थानम्

ऐसे वचन को प्रशस्तवचन कहते हैं। ऐसे वचन का बोलना सो प्रशस्तवचनविनय है। (से तं वइविणए) सो यह पूर्वोक्त वचनविनय है। अब कायविनय क्या है? इस बात को शिष्य पूछता-है (से किं तं कायविणए) कायविनय क्या-कितने प्रकार का है? उत्तर (कायविणए दुविहे पण्णत्ते) कायविनय दो प्रकार का है (पसत्थकायविणए अप्पसत्थकायविणए) एक प्रशस्तकायविनय और दूसरा अप्रशस्तकायविनय। 'से किं तं अप्पसत्थकायविणए?' अप्रशस्तकायविनय कितने प्रकार का है? 'अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते' अप्रशस्तकायविनय सात प्रकार का है, (तं जहा) जैसे-(अणाउत्तं गमणे) अनुपयुक्त गमन-ईर्यापथ मे विना उपयोग के गमन करना, (अणाउत्तं ठाणे) विना उपयोग के खडा होना, (अणाउत्तं निसीयणे)

વચનને પ્રશસ્ત વચન કહે છે એવા વચન બોલવા તે પ્રશસ્તવચનવિનય છે હવે કાયવિનય શુ છે? તે વાત શિષ્ય પૂછે છે-(से किं तं कायविणए) કાયવિનય શુ છે-કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર-(कायविणए दुविहे पण्णत्ते) કાયવિનય બે પ્રકારનો છે (पसत्थकायविणए अप्पसत्थकायविणए) એક-પ્રશસ્તકાયવિનય અને બીજો-અપ્રશસ્ત કાયવિનય (से किं तं अप्पसत्थकायविणए) અપ્રશસ્તકાયવિનય કેટલા પ્રકારનો છે? (अप्पसत्थकायविणए सत्तविहे पण्णत्ते) અપ્રશસ્તકાયવિનય સાત પ્રકારનો છે, (तं जहा) જેમ કે (अणाउत्तं गमणे) અનુપયુક્ત ગમન-ઈર્યાપથમા વિના ઉપયોગનુ ગમન કરવુ, (अणाउत्तं ठाणे) વિના ઉપયોગનુ ઉભા રહેવુ (अणाउत्तं निसीयणे)

निसीयणे ३, अणाउत्तं तुयट्टणे ४, अणाउत्तं उल्लंघणे ५, अणाउत्तं पल्लंघणे ६, अणाउत्तं सव्विंदियकायजोगजुंजणया ७, से तं अप्पसत्थकायविणए?। पसत्थकायविणए एवं चेव पसत्थं भाणियव्वं। से तं पसत्थकायविणए। से तं कायविणए। से किं

।२। 'अणाउत्त निसीयणे' अनायुक्त निषदनम्=अनुपयोगेनोपवेशनम् ।३। 'अणाउत्त तुयट्टणे' अनायुक्त त्वग्वर्तनम्=अनवधानतया त्वग्वर्तनं=मस्तारके पार्श्वपरिवर्तनम् ।४। 'अणाउत्त उल्लंघणे' अनायुक्तमुल्लङ्घनम्=कर्दमादीनामतिक्रमणम् ।५। 'अणाउत्तं पल्लंघणे' अनायुक्त प्रोल्लङ्घनम्=पुनः पुनरुल्लङ्घनम् ।६। 'अणाउत्त सव्विंदियकायजोगजुंजणया' अनायुक्त सर्वेन्द्रियकाययोगयोजनता=सर्वेषामिन्द्रियाणां काययोगस्य च योजनं=प्रवर्तनम्—असावधानतया सर्वेन्द्रियकाययोगव्यापारणम् ।७। 'से तं अप्पसत्थकायविणए' स एषोऽप्रशस्तकायविनय । 'से किं तं पसत्थकायविणए' अथ कोऽसौ प्रशस्तकायविनय ? 'पसत्थकायविणए' प्रशस्तकायविनय—'एवं चेव पसत्थं भाणियव्वं' एवमेव=अप्रशस्तवदेव प्रशस्तकायविनयो भणितव्य =वक्तव्य, यथा तत्राना-

विना उपयोग के बैठना, (अणाउत्त तुयट्टणे) विना उपयोग के बिस्तर पर करवट बदलना, (अणाउत्त उल्लंघणे) विना उपयोग के कीचड़ आदि का लांघना, (अणाउत्त पल्लंघणे) विना उपयोग के वार वार कीचड आदि का उल्लंघन करना। (अणाउत्त सव्विंदियकायजोगजुंजणया) विना उपयोग के समस्त इन्द्रियों की एवं काययोग की प्रवृत्ति करना, (से तं अप्पसत्थकायविणए) इन सभी अप्रशस्त क्रियाओं से काय को रोकना अप्रशस्तकायविनय है। प्रश्न—(से किं तं पसत्थकायविणए) प्रशस्तकायविनय क्या है? उत्तर—(पसत्थकायविणए एवं चेव भाणियव्वं से तं पसत्थकायविणए) इसी तरह प्रशस्तकायविनय है, अर्थात् अप्रशस्तकायविनय में अनुपयुक्त अवस्था से होने वाली गमनादिक क्रियाएँ रोकी

विना ઉપયોગનું બેસવું, (अणाउत्त तुयट्टणे) विना ઉપયોગનું પથારીમાં પાસાં બદલવાં, (अणाउत्त उल्लंघणे) विना ઉપયોગે કીચડ વગેરે ટપવું, (अणाउत्त पल्लंघणे) ઉપયોગવગર વાર વાર કીચડ વિગેરેનું ઉલ્લંઘન કરવું, (अणाउत्त सव्विंदियकायजोगजुंजणया) विना ઉપયોગનું સમસ્ત ઇંદ્રિયોની તેમજ કાયયોગની પ્રવૃત્તિ કરવી, (से तं अप्पसत्थकायविणए) એ બધી અપ્રશસ્ત ક્રિયાઓથી કાયાને રોકવી તે અપ્રશસ્તકાયવિનય છે પ્રશ્ન-(से किं तं पसत्थकायविणए) પ્રશસ્તકાય વિનય શું છે? ઉત્તર-(पसत्थकायविणए-एवं चेव भाणियव्वं से तं पसत्थकायविणए) પ્રશસ્તકાયવિનય આ જ રીતે છે અર્થાત્ અપ્રશસ્તકાયવિનયમાં અનુપયોગી અવ

त लोगोवयारविणए? लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते, त जहा–अब्भासवत्तिय १, परच्छदाणुवत्तिय २, कज्जहेओ ३, कयपडिकिरिया ४, अत्तगवेसणया ५, देसकालण्णुया ६, सव्वट्टेसु अप्पडिलोमया ७, से त लोगोवयारविणए। से त विणए ॥ सू० ३० ॥

युक्तमुक्तम्, अत्र सोपयोग गमनादिक वाच्यमित्यर्थ । 'से त पसत्थकायविणए' स एव प्रशस्तकायविनय । 'से त कायविणए' स एव कायविनय । 'से किं त लोगोवयार विणए' अथ कोऽसौ लोकोपचारविनय? लोकानामुपचरण लोकोपचार, तत्सम्बन्धी विनयो, लोकोपचारविनय, लोकव्यवहारसाधको विनय इत्यर्थ, 'लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते' लोकोपचारविनय सप्तविध प्रज्ञप्त,–'त जहा' तद्यथा–'अब्भासवत्तिय' अभ्यासवृत्तिता=कलाचार्यादिसमीपस्थितिशीलता ।१। 'परच्छदाणुवत्तिय' परच्छन्दानुवर्तिता=पराभिप्रायानुवर्तनम् ।२। 'कज्जहेओ' कार्यहेतो=विद्यादिप्राप्तिनिमित्त–'श्रुत

जाती है और इस प्रशस्तकायविनय में ये सब ही कायमनवी क्रियाएँ उपयुक्त होकर की जाती हैं। प्रश्न–(से किं त लोगोवयारविणए) लोकोपचार विनय क्या–कितने प्रकार का है? उत्तर–(लोगोवयारविणए सत्तविहे पण्णत्ते) लोकव्यवहारसाधक यह लोकोपचारविनय सात प्रकार का कहा गया है, (त जहा) वे सात सात प्रकार ये है–(अब्भासवत्तिय) अभ्यास वर्तिता–कलाचार्य आदि के समीप मे स्थितिशीलता, अर्थात्–गुरु आदि के निकट रहने का स्वभाव होना, (परच्छदाणुवत्तिया) परच्छन्दानुवर्तिता–गुरु आदि की आज्ञा के अनुकूल अपनी प्रवृत्ति रखना, (कज्जहेओ) विद्या आदि की प्राप्ति के निमित्त भक्तपान

સ્થાથી થવાવાળી ગમનઆદિક ક્રિયાઓને રોકાય છે અને આ પ્રશસ્તકાયવિનયમા તે બધી કાયસબધી ક્રિયાઓ ઉપયોગી અવસ્થાથી કરાય છે પ્રશ્ન–(से किं त लोगोवयारविणए) લોકોપચાર વિનય શુ છે–કેટલા પ્રકારનો છે? ઉત્તર–(लोगोव यारविणए सत्तविहे पण्णत्ते) લોકવ્યવહારસાધક આ લોકોપચારવિનય સાત પ્રકારનો કહેલો છે, (त जहा) તે સાત પ્રકાર આ છે–(अब्भासवत्तिय) અભ્યાસવર્તિતા–કલાચાર્યઆદિના સમીપમા સ્થિતિશીલતા, અર્થાત્ ગુરુ આદિની પાસે રહેવાનો સ્વભાવ હોવો, (परच्छदाणुवत्तिया) પરચ્છદાનુવર્તિતા–ગુરુ આદિની આજ્ઞાને અનુકૂળ પોતાની પ્રવૃત્તિ રાખવી, (कज्जहेओ) વિદ્યા આદિની પ્રાપ્તિને નિમિત્તે

मूलम्—से किं तं वेयावच्चे? वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते,

प्रापितोऽहमनेन'—ति हृतो शुश्रूषा। ३। 'कयपडिकिरिया' कृतप्रतिक्रिया "भक्तादिनोपचारे कृते सति प्रसन्ना गुरवो मे श्रुतदानरूपा प्रतिक्रिया—प्रत्युपकारं करिष्यन्ती"ति बुद्ध्या गुरूणा शुश्रूषाकरणम्।४। 'अत्तगवेसणया' आर्तगवेषणता—आर्तस्य=दुःखितस्य गवेषणता—औषधभैषज्यादिना पादितस्योपकार इत्यर्थः।५। 'देसकालण्णुया' देशकालज्ञता=देशकालोचितार्थसम्पादनम्।६। 'सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया' सर्वार्थेषु अप्रतिलोमता=सर्वप्रयोजनेषु आनुकूल्यम्। 'से तं लोगोवयारविणए, से तं विणए' स एष लोकोपचारविनयः, स एष विनयः ॥ सू० ३०॥

टीका—आभ्यन्तरतपसस्तृतीयभेदं वैयावृत्त्यं नाम तपः पृच्छति—'से किं तं वेयावच्चे' अथ किं तद् वैयावृत्त्यम्? साधूनामाहारौषधादिभिः साहाय्यकरणं वैयावृत्त्यम्, तत्

आदि लाकर देना, (कयपडिकिरिया) कृतप्रतिक्रिया—कृत उपकार का ध्यान रखकर प्रत्युपकार करने की भावना से प्रीतियुक्त व्यवहार करना, (अत्तगवेसणया) आर्तगवेषणता—रोगादि अवस्था से युक्त गुरु महाराज आदि का औषध—भेषज द्वारा उपचार करना, (देसकालण्णुया) देशकालज्ञता—देशकाल के अनुसार प्रवृत्ति करना, (सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया) सब कार्यों में अप्रतिकूलता अर्थात् अनुकूलता रखना। (से तं लोगोवयारविणए) यह सब लोकोपचारविनय है। (से तं विणए) इस प्रकार विनय तप का वर्णन जानना चाहिये ॥ सू० ३० ॥

'से किं तं वेयावच्चे'।

सूत्रकार अब आभ्यन्तर तप का जो तृतीय भेद वैयावृत्त्य तप है उसका

ખાન-પાન આદિ લાવી આપવુ, (कयपडिकिरिया) કૃતપ્રતિક્રિયા-કરેલા ઉપકારને ધ્યાનમા રાખીને પ્રત્યુપકાર કરવાની ભાવનાથી પ્રીતિયુક્ત વ્યવહાર કરવો, (अत्तगवेसणया) આર્તગવેષણતા-રોગાદિ અવસ્થાવાળા ગુરુમહારાજ આદિનો ઔષધ-ભેષજથી ઉપચાર કરવો, (देसकालण्णुया) દેશકાલજ્ઞતા-દેશ કાલને અનુસરીને પ્રવૃત્તિ કરવી, (सव्वट्ठेसु अप्पडिलोमया) બધા કાર્યોમા અપ્રતિકૂલતા અર્થાત્ અનુકૂળતા રાખવી (से तं लोगोवयारविणए) એ બધા લોકોપચારવિનય છે (से तं विणए) એ પ્રકારે વિનય તપનુ વર્ણન જાણવુ જોઈએ (સૂ ૩૦)

'से किं तं वेयावच्चे' ઈત્યાદિ

સૂત્રકાર હવે આભ્યન્તર તપનો જે ત્રીજો ભેદ વૈયાવૃત્ત્ય તપ છે તેનુ

तं जहा—आयरियवेयावच्चे १, उवज्झायवेयावच्चे २, सेहवेयावच्चे ३, गिलाणवेयावच्चे ४, तवस्सिवेयावच्चे ५, थेरवेयावच्चे ६, साहम्मिय-

'दसविहे पण्णत्ते' दशविधं प्रज्ञप्तम्, तं जहा—तद्यथा 'आयरियवेयावच्चे' आचार्यवैयावृत्यम्—आचार्यस्य वैयावृत्यम्=आहारादिभिः शुश्रूषाकरणम् ।१। 'उवज्झायवेयावच्चे' उपाध्यायवैयावृत्यम् ।२। 'सेहवेयावच्चे' शैक्षवैयावृत्यम्—नवदीक्षितो बाल शैक्षः, तस्य प्रथमसाहाय्यदानम् ।३। 'गिलाणवेयावच्चे' ग्लानवैयावृत्यम्—ग्लानस्य=तपसा रुजया वा खिन्नस्य वैयावृत्यम् ।४। 'तवस्सिवेयावच्चे' तपस्विवैयावृत्यम्=निरन्तरं चतुर्भक्तादिकरणशीलस्य मासक्षपणादिकरणशीलस्य वा वैयावृत्यम्, 'थेरवेयावच्चे' स्थविरवैयावृत्यम्—स्थवि

वर्णन करते हैं। शिष्य पूछता है—हे भदन्त! (से किं तं वेयावच्चे) वैयावृत्य तप क्या—कितने प्रकार का है? उत्तर—(वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते) यह वैयावृत्यतप दस प्रकार का है। आहार औषध आदि द्वारा सहायता करना वैयावृत्य है। (तं जहा) उसके वे दस भेद इस प्रकार से है—(**आयरियवेयावच्चे, उवज्झायवेयावच्चे, सेहवेयावच्चे, गिलाणवेयावच्चे, तवस्सिवेयावच्चे, थेरवेयावच्चे, साहम्मियवेयावच्चे, कुलवेयावच्चे, गणवेयावच्चे, संघवेयावच्चे, से तं वेयावच्चे**) आचार्य महाराज का वैयावृत्य—आहार पानी आदि द्वारा सेवा करना, उपाध्याय का वैयावृत्य, शैक्ष—नवदीक्षित साधु का वैयावृत्य, ग्लान—तपस्या से अथवा रोग से ग्लान साधु का वैयावृत्य, तपस्वी—निरन्तर चतुर्थभक्त आदि तपस्या करने वाले अथवा मासक्षपणादि की तपस्या करनेवाले तपस्वी महाराज का वैयावृत्य, स्थविर—जरा से जर्जरित अथवा ज्ञान से वृद्ध साधु का वैयावृत्य, सार्धर्मिक—समान

વર્ણન કરે છે શિષ્ય પૂછે છે—હે ભદન્ત! (से किं तं वेयावच्चे) વૈયાવૃત્ય તપ શું છે—કેટલા પ્રકારનું છે? ઉત્તર—(वेयावच्चे दसविहे पण्णत्ते) આ વૈયાવૃત્ય તપ ૧૦ પ્રકારનું છે આહાર ઔષધ આદિ દ્વારા સહાયતા કરવી તે વૈયાવૃત્ય છે (तं जहा) તેના એ દશ ભેદ આ પ્રકારે છે (आयरियवेयावच्चे, उवज्झाय वेयावच्चे, सेहवेयावच्चे, गिलाणवेयावच्चे, तवस्सिवेयावच्चे, थेरवेयावच्चे, साहम्मियवेयावच्चे, कुलवेयावच्चे, गणवेयावच्चे, संघवेयावच्चे, से तं वेयावच्चे) આચાર્ય મહારાજનું વૈયાવૃત્ય—આહાર પાણી આદિ દ્વારા સેવા કરવી, ઉપાધ્યાયનું, વૈયાવૃત્ય, શૈક્ષ—નવદીક્ષિત સાધુનું વૈયાવૃત્ય, ગ્લાન—તપસ્યાથી અથવા રોગથી ક્લાન્ત (દુર્બળ) સાધુનું વૈયાવૃત્ય, તપસ્વી—નિરન્તર ચતુર્થભક્ત આદિ તપસ્યા કરવાવાળા અથવા માસક્ષપણ આદિની તપસ્યા કરવાવાળા તપસ્વી મહારાજનું વૈયાવૃત્ય, સ્થવિર—વૃદ્ધાવસ્થાથી જર્જરિત અથવા જ્ઞાનથી વૃદ્ધ સાધુનું વૈયા

वेयावच्चे ७, कुलवेयावच्चे ८, गणवेयावच्चे ९, संघवेयावच्चे १०, से तं वेयावच्चे। से किं तं सज्झाए? सज्झाए पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा—वायणा १, पुच्छणा २ परियट्टणा ३ अणुप्पेहा ४, धम्म-

स्य=जराजीर्णस्य ज्ञानवृद्धस्य वा वैयावृत्त्यम् ।६। 'साहम्मियवेयावच्चे' सार्धर्मिकवैयावृत्त्यम्—समानधर्मणां वैयावृत्त्यम् ।७। 'कुलवेयावच्चे' कुलवैयावृत्त्यम्—एकाचार्यसन्ततिरूपं कुलं, तस्य वैयावृत्त्यम् ।८। 'गणवेयावच्चे' गणवैयावृत्त्यम्—कुलानां समूहो गणो—गच्छस्तस्य वैयावृत्त्यम् ।९। 'संघवेयावच्चे' संघवैयावृत्त्यम्—गणानां समुदायः संघः तस्य वैयावृत्त्यम् ।१०। 'से तं वेयावच्चे' तदेतद् वैयावृत्त्यम्। 'से किं तं सज्झाए' अथ कः स स्वाध्यायः? स्वाध्यायः किंस्वरूपः कतिविधः? इति प्रश्ने—उत्तरमाह—'सज्झाए पंचविहे पण्णत्ते' स्वाध्यायः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, स्वाध्यायः—सु=सुष्ठु आ=मर्यादया कालवेलापरिहारेण पौरुष्यपेक्षया वा अध्यायः=श्रुतस्य अध्ययनं स्वाध्यायः। तत्पञ्चविधत्वं दर्शयति—'तं जहा' तद्यथा—'वायणा' वाचना—अध्यापनम्,

धर्मवालों का वैयावृत्य, कुल—एक आचार्य का संततिरूप मुनिजनों का वैयावृत्य, गण—कुल-समूहरूप गच्छ का वैयावृत्य और गण के समूहरूप संघका वैयावृत्य करना सो यह सब वैयावृत्य तप के भेद हैं। प्रश्न—(से किं तं सज्झाए) स्वाध्याय तप क्या—कितने प्रकार का है? उत्तर—(सज्झाए पंचविहे पण्णत्ते) स्वाध्याय तप पांच प्रकार का है। अकाल—वेला का परिहार करते हुए अपनी शक्ति के अनुसार श्रुतका अध्ययन करना स्वाध्याय है, उसके वे पांच प्रकार ये हैं-(वायणा, पुच्छणा, परियट्टणा, अणुप्पेहा, धम्मकहा) वाचना, प्रच्छना, परिवर्तना, अनुप्रेक्षा एवं धर्मकथा। (से तं सज्झाए) इस प्रकार स्वाध्याय पांच प्रकार का है। आचार्यादिक

वृत्त्य, साधर्मिक—समानधर्मवाળાનું વૈયાવૃત્ત્ય, કુળ—એક આચાર્યની સંતતિ રૂપ મુનિજનોનું વૈયાવૃત્ત્ય, ગણ—કુળસમૂહરૂપ ગચ્છનું વૈયાવૃત્ત્ય, અને ગણના સમૂહરૂપ સંઘનું વૈયાવૃત્ત્ય કરવું, એ બધા વૈયાવૃત્ત્ય તપના ભેદ છે પ્રશ્ન-(से किं तं सज्झाए) સ્વાધ્યાય તપ શું છે-કેટલા પ્રકારનું છે? ઉત્તર-(सज्झाए पंचविहे पण्णत्ते) સ્વાધ્યાય તપ પાંચ પ્રકારનું છે અકાલવેળાનો ત્યાગ કરીને પોતાની શક્તિ અનુસાર શ્રુતનું અધ્યયન કરવું તે સ્વાધ્યાય છે તેના એ પાંચ પ્રકાર આ છે-(वायणा, पुच्छणा, परियट्टणा, अणुप्पेहा, धम्मकहा) વાચના, પ્રચ્છના, પરિવર્તના, અનુપ્રેક્ષા તેમજ ધર્મકથા (से तं सज्झाए) આ પ્રકારે સ્વાધ્યાય પાંચ પ્રકારના છે આચાર્ય આદિક પાસેથી સૂત્ર આદિક ગ્રહણ કરવાં તે 'વાચના' છે સૂત્ર આદિને પૂછવાં તે 'પ્રચ્છના' છે શીખાવેલા સૂત્રનું વિસ્મરણ ન થઈ જાય તે

कहा ५, से त सज्झाए। से किं त झाणे? झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा—अट्टज्झाणे १, रुद्दज्झाणे २, धम्मज्झाणे ३, सुक्कज्झाणे ४।

'पुच्छणा' प्रच्छना, ।२। 'परियट्टणा' परिवर्तना=आगतस्य सूत्रस्य 'मा भूद् विस्मरण'-मिति कर्मनिर्जरार्थं पुन पुन कस्मिंश्चिदेकस्मिन् वस्तुनि अन्तर्मुहूर्तमात्रकाल चित्त स्थिरीकृत्य चिन्तन, तत्पठन, सूत्रस्य गुणनमित्यर्थ ।३। 'अणुप्पेहा' अनुप्रेक्षा—सूत्रवदर्थेऽपि विस्मरण सभवति, अत सोऽपि परिभावनीय इत्यनुप्रेक्षण—चिन्तनमित्यर्थ ।४। 'धम्मकहा' धर्मकथा—धर्मस्य=श्रुतरूपस्य या कथा=व्याख्या सा ।५। 'से त सज्झाए' स एष स्वाध्याय । 'से किं त झाणे' अथ किं तद् ध्यानम्? 'झाणे चउव्विहे पण्णत्ते' ध्यान चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, त जहा—तद्यथा—१—'अट्टज्झाणे' आर्तध्यानम्—ऋत=दु ख, तस्य निमित्त, यद्वा—तत्र भवम्—आर्त तच्च तद् ध्यानम्, आर्तस्य=दु खितस्य वा ध्यानम्—आर्तध्यानम्—मनोज्ञामनोज्ञवस्तुसयोगवियोगादि-निबन्धनचित्तवैक्लव्यस्वरूपम्। तथा चोक्तम्—

से सूत्रादिक का ग्रहण करना 'वाचना' है। सूत्र आदि का पूछना 'प्रच्छना' है। अर्थात सूत्र का विस्मरण न हो जाय, इस विचार से पुन पुन उसकी आवृत्ति करना 'परिवर्त्तना' है। सूत्रार्थ का पुन पुन चिन्तन करना 'अनुप्रेक्षा' है। तथा धर्म की कथा करना—'धर्मकथा' है। प्रश्न—(से किं त झाणे) ध्यानका क्या स्वरूप है—वह कितने प्रकार है? उत्तर—(झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) ध्यान के चार प्रकार है, (त जहा) वे चार प्रकार ये है—(अट्टज्झाणे, रुद्दज्झाणे, धम्मज्झाणे, सुक्कज्झाणे) आर्त्तध्यान, रौद्रध्यान, धर्मध्यान, एव शुक्लध्यान। इनमे दु ख के निमित्त अथवा दु ख मे जो ध्यान होता है वह आर्त्तध्यान है, मनोज्ञ एव अमनोज्ञ वस्तु के संयोग और वियोग मे जो एक प्रकार की चित्त मे विकलता होती है वह आर्त्तध्यान है। कहा भी है—

વિચારથી ફરી ફરીને તેની આવૃત્તિ કરવી તે 'પરિવર્ત્તના' છે સૂત્રના અર્થનુ ફરી ફરીને ચિંતન કરવુ તે 'અનુપ્રેક્ષા' છે તથા ધર્મની કથા કરવી 'ધર્મ-કથા' છે પ્રશ્ન-(से किं त झाणे) ધ્યાનનુ શુ સ્વરૂપ છે? તે કેટલા પ્રકારનુ છે? ઉત્તર (झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) ધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે, (त जहा) તે આ છે—(अट्टज्झाणे, रुद्दज्झाणे, धम्मज्झाणे, सुक्कज्झाणे,) આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મ-ધ્યાન તેમજ શુકલધ્યાન તેમા દુ ખને નિમિત્તે અથવા દુ ખને સમયે જે ધ્યાન થાય છે તે આર્ત્તધ્યાન છે, મનોજ્ઞ તેમજ અમનોજ્ઞ વસ્તુના સયોગથી તેમજ વિયોગથી જે એક પ્રકારની ચિત્તમા વિકળતા થાય છે તે આર્ત્તધ્યાન છે કહ્યુ પણ છે—

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्त्तमिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥१॥

२-'रुद्दज्झाणे' रौद्रध्यानम्-रोदयत्यपरान् इति रुद्रः=प्राण्युपघातादिपरिणतो जीवस्तस्य कर्म रौद्रम्-हिंसाद्यतिक्रूरतारूपं, तद्रूपं ध्यानं रौद्रध्यानम् । तदुक्तम्—

संछेदनैर्दहनभञ्जनमारणैश्च बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पां ध्यानं तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥२॥ इति ।

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्त्तमिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः" ॥ १ इति॥

राज्य का उपभोग, पलङ्ग आदि सुकोमल शय्या, सुन्दर आसन, घोडे हाथी आदि वाहन, मनोहारिणी स्त्रियाँ, इत्र आदि सुगन्धित वस्तुएँ सुन्दर सुन्दर पुष्पों की सुललित मालाएँ, तथा मणिरत्नमय आभूषण, इन सबों में मोह के कारण जो मनुष्य की उत्कट अभिलाषा है, उस अभिलाषा को विद्वान 'आर्त्तध्यान' कहते हैं ॥ १ ॥

"रोदयति अपरान् इति रुद्रः" जो दूसरों को रुलाता है वह रुद्र है, अर्थात् प्राणियों की उपघात आदि क्रिया में लगा हुआ जो जीव है वह रुद्र है, रुद्र का जो कर्म वह रौद्र है। उसका हिंसादिक अतिक्रूरतारूप जो ध्यान है वह रौद्रध्यान है ॥ कहा भी है—

संछेदनैर्दहनभञ्जनमारणैश्च बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पां, ध्यानं तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥२॥

राज्योपभोगशयनासनवाहनेषु स्त्रीगन्धमाल्यमणिरत्नविभूषणेषु ।
इच्छाभिलाषमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्त्तमिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥१॥

રાજ્યનો ઉપભોગ, પલંગ આદિ સુકોમલ શય્યા, સુંદર આસન, ઘોડા હાથી આદિ વાહન, મનોહારિણી સ્ત્રીઓ, અત્તર આદિ સુગંધિત વસ્તુઓ, સુંદર સુંદર પુષ્પોની બનાવેલી સુલલિત માળાઓ, તથા મણિરત્નમય આભૂષણો, આ બધામાં મોહને કારણે જે મનુષ્યની ઉત્કટ અભિલાષા છે તે અભિલાષાને વિદ્વાનો 'આર્ત્તધ્યાન' કહે છે (૧)

"रोदयति अपरान् इति रुद्रः" જે બીજાને રોવરાવે તે રુદ્ર છે, અર્થાત્ પ્રાણિઓની ઉપઘાત (મારવું) આદિ ક્રિયાઓમાં લવલીન રહેતો જે જીવ છે તે રુદ્ર છે, રુદ્રનું જે કર્મ તે રૌદ્ર છે તેનું હિંસાદિક અતિક્રૂરતા-રૂપ જે ધ્યાન છે તે રૌદ્રધ્યાન છે કહ્યું પણ છે—

संछेदनैर्दहनभञ्जनमारणैश्च, बन्धप्रहारदमनैर्विनिकृन्तनैश्च ।
यो याति रागमुपयाति च नानुकम्पां, ध्यानं तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥२॥

३-'धम्मज्झाणे' धर्मध्यानम्=सर्वज्ञाऽऽज्ञाद्यनुचिन्तनम्। उक्तञ्च—

" सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु,
बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते,
ध्यानं तु धर्ममिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः" ॥३॥ इति।

जो मनुष्य छेदन, दहन अर्थात् जलाना, भञ्जन-तोडना-भाँगना, मारण-प्राणरहित करना, बाँधना, प्रहार करना, दमन करना, काटना आदि क्रियाओं में आनन्द मानता है, प्राणियों पर जिसको अनुकम्पा नहीं होती है, ऐसे मनुष्य की उन दुष्प्रवृत्तियों को विज्ञ जन '**रौद्रध्यान**' कहते है ॥ २ ॥

सर्वज्ञ की आज्ञा आदि का अनुचिन्तनरूप धर्मध्यान है। कहा भी है—

सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते, ध्यानं तु धर्ममिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः॥३॥

सूत्र और सूत्र के अर्थ का चिन्तन करना, साधन का चिन्तन करना, अर्थात् साधूपकरण की प्रतिलेखना करने में तत्परता रखना, महाव्रत धारण का चिन्तन करना अर्थात् महाव्रत जो धारण किये है उनमे कोई अतिचार न लगे इसके लिये सर्वदा प्रयत्नशील होना, बंध और मोक्ष के स्वरूप का चिन्तन करना, 'चतुर्गतिक संसार में जीव का गमनागमन किस कारण से होता है' उसका चिन्तन करना, पाँचों इन्द्रियों का निग्रह करना,

જે મનુષ્ય છેદન, દહન અર્થાત્ બાળવું, ભંજન=તોડવું-ભાંગવું, મારણ-પ્રાણરહિત કરવું, બાંધવું, પ્રહાર કરવો, દમન કરવું, કાપવું આદિ ક્રિયાઓમાં આનંદ માને છે, પ્રાણિઓ ઉપર જેને દયા નથી આવતી એવા મનુષ્યના એ દુષ્પ્રવૃત્તિઓને વિદ્વાનો 'રૌદ્રધ્યાન' કહે છે (૨)

સર્વજ્ઞની આજ્ઞા આદિનું અનુચિંતનરૂપ ધર્મધ્યાન છે કહ્યું પણ છે-

सूत्रार्थसाधनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोक्षगमनागमनेषु चिन्ता।
पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च भूते, ध्यानं तु धर्ममिति सम्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥३॥

સૂત્ર અને સૂત્રના અર્થનું ચિંતન કરવું, સાધનનું ચિંતન કરવું અર્થાત્ સાધુના ઉપકરણની પ્રતિલેખના કરવામાં તત્પરતા રાખવી, મહાવ્રત ધારણનું ચિંતન કરવું, અર્થાત્ મહાવ્રત જે ધારણ કર્યાં છે તેમાં કોઈ અતિચાર ન લાગે તે માટે સર્વદા પ્રયત્નશીલ રહેવું, બંધ અને મોક્ષના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું, ચતુર્ગતિક સંસારમાં જીવનું આવવા-જવાનું શું કારણથી થાય છે?

४-'सुक्कज्झाणे' शुक्लध्यानम्-शुच=शोक क्लमयति=अपनयतीति शुक्ल-भवक्षयकारण, शुक्ल च तद् ध्यान शुक्लध्यानम्। तथा चोक्तम्—

"यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि,
सङ्कल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः ।
योगैः स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा,
ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥ ३ ॥ इति।

एव सभी प्राणियों पर दया रखना, इस प्रकार की आत्मा की शुभ प्रवृत्ति को विज्ञ जन 'धर्मध्यान' कहते हैं ॥३॥

"शुच-शोक क्लमयतीति शुक्ल" शोक को जो नष्ट करे वह 'शुक्ल' है। "शुक्लं च तद् ध्यान च शुक्लध्यान" शुक्लरूप जो ध्यान वह शुक्लध्यान है। अर्थात् जो भवक्षय का कारण होता है अथवा जिससे शोक का अपनयन होता है, वह शुक्लध्यान है। कहा भी है—

यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि, सकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः।
योगैः स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा, ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥

जिनकी इन्द्रिया विषयप्रवृत्तियो से रहित हैं, जो सकल्प-विकल्प-जनित विकार-दोषों से वर्जित है, कायिक, वाचिक, मानसिक तीनों योगों को वश कर लेने के कारण जिनकी आत्मा निश्चल है, ऐसे महात्माओं की प्रशस्त परिणति को विज्ञ जन 'शुक्लध्यान' कहते हैं ॥४॥

तेनु चिंतन करवु, पांचेय इंद्रियोनो निग्रह करवो, तेम ज बधा प्राणिओ उपर दया राखवी, ओ प्रकारनी आत्मानी शुभ प्रवृत्तिने विद्वानो 'धर्मध्यान' कहे छे

"शुच-शोक क्लमयतीति शुक्ल" શોકનો જે નાશ કરે તે 'શુક્લ' છે "शुक्ल च तद् ध्यान च-शुक्लध्यान" શુક્લરૂપ જે ધ્યાન તે શુક્લધ્યાન છે, અર્થાત્ જે ભવક્ષયનુ કારણ હોય છે અથવા જેનાથી શોકનુ અપનયન થાય છે તે શુક્લધ્યાન છે કહ્યુ પણ છે—

यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मुखानि, सकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः ।
योगैः स च त्रिभिरहो निभृतान्तरात्मा, ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥१॥

જેની ઇંદ્રિયો વિષયપ્રવૃત્તિથી રહિત છે, જે સંકલ્પવિકલ્પજનિત વિકારદોષોથી વર્જિત છે, કાયિક, વાચિક, માનસિક, ત્રણેય યોગોને વશ કરી લેવાના કારણે જેનો આત્મા નિશ્ચલ છે, એવા મહાત્માઓની પ્રશસ્ત પરિણતિને વિદ્વાનો 'શુક્લધ્યાન' કહે છે (૧)

अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, त जहा–अमणुण्णसंपओग-सपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ १, मणुंण्ण-

एपु चतुर्विधेपु ध्यानेपु प्रथममार्तध्यान चतुर्विधमाह–'अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते' आर्तध्यान चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा–१–'अमणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स विप्प ओगसइसमण्णागए यावि भवइ' अमनोज्ञसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति–अमनोज्ञ =अनिष्टो य शब्दादि, तस्य सम्प्रयोगा=योगस्तेन सम्प्रयुक्तो य स तथाविध सन् तस्य अमनोज्ञशब्दादे विप्रयोगस्मृति =वियोगचिन्ता, तया समन्वागत = अनुगतश्चापि भवति, एतद् आर्तध्यानम्, ध्यानध्यानवतोरभेदोपचाराद ध्यानवानपि ध्यान-मुच्यते, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । २–मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइस

इन चार प्रकार के ध्यानों म प्रथम जो आर्त्तध्यान है, वह चार प्रकार का है, इसी बात को बताने के लिये सूत्रकार कहते है–(अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) आर्त्तध्यान ४ प्रकार का कहा गया है। (त जहा) वह इस प्रकार से–(अमणुण्णसप ओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) अमनोज्ञ–अनिष्ट शब्दादि के सबध होने पर उसके विप्रयोग–दूर करने के लिये जो बारबार विचार किया जाता है वह अनिष्टसयोगज आर्त्तध्यान है। यहा ध्याता को जो ध्यान कहा है वह ध्यान और ध्यान-वान् में अभेद के उपचार से जानना चाहिये। इसी तरह से आगे के ध्यानों मे भी अभेद का उपचार जानना। (**मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि**

આ ચારેય પ્રકારના ધ્યાનોમાંથી પ્રથમ જે આર્ત્તધ્યાન છે તે ચાર પ્રકારનું છે, એ વાત કહેવા માટે સૂત્રકાર કહે છે–(अट्टज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) આર્ત્તધ્યાન ચાર પ્રકારના કહેલા છે (त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(अमणुण्णसप ओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) અમનોજ્ઞ–અનિષ્ટ શબ્દાદિકનો સંબંધ થતાં તેને વિપ્રયોગ–દૂર કરવા માટે જે વારવાર વિચાર કરવામાં આવે છે તે અનિષ્ટસંયોગજન્ય આર્ત્તધ્યાન છે અહીં ધ્યાન કરનારને જે ધ્યાન કહેવામાં આવ્યું છે તે ધ્યાન અને ધ્યાનવાનમાં અભેદ (એકતા)ના ઉપચારથી થયો છે તેમ જાણવું જોઈએ, એ જ રીતે આગળના ધ્યાનોમાં પણ અભેદનો ઉપચાર જાણી લેવો (मणुण्णसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) મનોજ્ઞ–ઇષ્ટ શબ્દાદિક વિષયોની

सपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ २, आयंकसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ ३, परिजूसियकामभोगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ ४। अट्टस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता...

मण्णागए यावि भवइ' मनोज्ञसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्याऽविप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति–मनोज्ञः=इष्टो यः शब्दादिः, तस्य सम्प्रयोगः=संयोगस्तेन सम्प्रयुक्तः सन् तस्य=मनोज्ञशब्दादेरविप्रयोगस्मृतिः=अवियोगचिन्ता, तया समन्वागतः=युक्तश्चापि भवति। ३–'आयंकसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ' आतङ्कसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति–आतङ्को रोगः, तस्य सम्प्रयोगः=संयोगः, तेन सम्प्रयुक्तः सन् तस्याऽऽतङ्कस्य विप्रयोगस्मृतिः=वियोगचिन्ता, तया समन्वागतश्चापि भवति। ४–'परिजूसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ' परिजुष्टकामभोगसम्प्रयोगसम्प्रयुक्तस्तस्याऽविप्रयोगस्मृतिसमन्वागतश्चापि भवति, परि=समन्तात्, जुष्टः=सेवितः–प्रीतो वा यः कामभोगस्तस्य सम्प्रयोगसम्प्रयुक्तः सन्, तस्य कामभोगस्य अविप्रयोगस्मृतिः=अवियोगचिन्ता तया, समन्वागतः=संयुक्तश्चापि भवति। 'अट्टस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' आर्तस्य खलु ध्या-

भवइ) मनोज्ञ–इष्ट शब्दादिक विषयों की संप्राप्ति होने पर उनके अविप्रयोग–वियोग न होने का बारबार चिन्तवन करना सो दूसरा इष्टसंयोगज आर्त्तध्यान है। (आयंकसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) आतङ्क–रोग के संप्रयोग–संयोग होने पर जो उसके वियोग होने का बारबार चिन्तवन करना है वह तीसरा वेदनाजन्य आर्त्त-ध्यान है। (परिजूसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) सेवित कामभोगों की प्राप्ति होने पर उनका कभी भी वियोग न हो ऐसा विचार करना सो यह चौथा आर्त्तध्यान है। (अट्टस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा

संप्राप्ति थतां तेमनो अविप्रयोग–वियोग न थाय तेनुं वारंवार चिंतवन करवुं ते इष्टसंयोगजन्य आर्त्तध्यान छे (आयंकसपओगसपउत्ते तस्स विप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) आतंक–रोगनो संप्रयोग–संयोग थतां जे तेनो वियोग थवानुं वारंवार चिंतवन करे छे ते वेदनाजन्य आर्त्तध्यान छे (परिजूसियकामभोगसपओगसपउत्ते तस्स अविप्पओगसइसमण्णागए यावि भवइ) सेवन करेल कामभोगोनी प्राप्ति थतां तेमनो कदी पण वियोग न थाय

क्खणा पण्णत्ता, तं जहा—कंदणया १, सोयणया २, तिप्पणया ३, विलवणया ४। रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते, त जहा—हिंसाणुबंधी १, मोसाणुबंधी २, तेणाणुबंधी ३, सारक्खणा-

नस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, 'त जहा' तद्यथा—१ 'कंदणया' क्रन्दनता=महाशब्देनाऽश्रुप्रक्षेपरूपा। २ 'सोयणया' शोचनता=मानसग्लानिरूपा। ३ 'तिप्पणया' तेपनता=निःशब्दाश्रुमोचनम्। ४ 'विलवणया' विलपनता=पुनः पुनः स्वकृताशुभकर्मणामुच्चारणम्, "कीदृशं पूर्वजन्मनि मया दुष्कृतमाचरितं यत्फलमधुनेदृशं मया लभ्यते" इत्यादिरूपम्। 'रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते' रौद्रध्यानं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्, 'त जहा' तद्यथा—१ 'हिंसाणुबंधी' हिंसानुबन्धि—हिंसा=परप्राणहरणरूपामनुबध्नाति=करोतीति हिंसानुबन्धि,२—'मोसा

पण्णत्ता) इस आर्तध्यान के ४ चार लक्षण बतलाए गये हैं, (त जहा) वे इस प्रकार हैं—(कंदणया सोयणया तिप्पणया विलवणया) क्रन्दनता—शब्दसहित आसुओं को निकालते हुए रोना (१)। शोचनता—मानसिक ग्लानि करना (२)। तेपनता—ऐसा रोदन हो कि जिसमे रोने का आवाज आवे नहीं, परन्तु आँसू निकलते रहें (३)। विलपनता वारवार अपने किये हुए कर्मों का जिसमे चिन्तवन करते हुए उच्चारण हो, जैसे—मैंने पूर्वजन्म मे कैसे पाप किये, जिसका फल मुझे भोगना पड रहा है, ये सब आर्तध्यान के लक्षण है। इन लक्षणों से आर्त्तध्यान की सत्ता जानी जाती है। (रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) रौद्रध्यान चार प्रकार का कहा गया है, जैसे—(हिंसाणुबंधी, मोसाणुबंधी, तेणाणुबंधी, सारक्खणाणुबंधी) जिस ध्यान मे हिंसा का अनुबंध हो वह हिंसानुबंधी रौद्रध्यान है।

એવો વિચાર કરવો તે આ ચોથુ આર્તધ્યાન છે (अट्टस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) આ આર્તધ્યાનના ચાર લક્ષણ બતાવેલા છે, (त जहा) તે આ પ્રકારે છે—(कंदणया सोयणया तिप्पणया विलवणया) ક્રન્દન—શબ્દ સાથે આસુઓ પાડતા રડવુ (૧), શોચન—માનસિક ગ્લાનિ કરવી (૨), તેપન—એવુ રોદન થાય કે જેમા રોવાનો અવાજ આવે નહિ, પરતુ આસુ વહેતા રહે (૩), વિલપન—વારવાર પોતે કરેલા કર્મોનુ ચિતવન કરતા મોટેથી વિલાપ કરવો, જેમકે—મે પૂર્વ જન્મમા કેવા પાપ કર્યા કે જેનુ ફળ મારે ભોગવવુ પડે છે આ બધા આર્તધ્યાનના લક્ષણ છે એ લક્ષણોથી આર્તધ્યાનની સત્તા જાણી લેવાય છે (रुद्दज्झाणे चउव्विहे पण्णत्ते) રૌદ્રધ્યાન ચાર પ્રકારનુ કહેલુ છે, (त जहा) જેમ કે (हिंसाणुबंधी, मोसाणुबंधी, तेणाणुबंधी, सारक्खणाणुबंधी)

णुबंधी ४। रुद्दस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, तं जहा-उसण्णदोसे १, बहुदोसे २, अण्णाणदोसे ३, आमरणंतदोसे

णुबंधी' मृषानुबंधि–मृषा=असत्य, तदनुबध्नाति=करोतीति मृषानुबन्धि, असत्यवचनेन धर्मोपघातकुमार्गप्ररूपणादिनाऽऽदिकारकमित्यर्थः । ३–'तेणाणुबंधी' स्तैन्यानुबन्धि=अदत्तादानकारकम्, ४ 'सारक्खणाणुबंधी' संरक्षणानुबन्धि–विषयसाधनस्य धनादिकस्य संरक्षणे अनुबन्ध = सम्बन्धोऽस्यास्तीति तत् संरक्षणानुबन्धि । 'रुद्दस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' रौद्रस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, 'तं जहा' तद्यथा -'उसण्णदोसे' बाहुल्यदोषः –अनुपरततया बाहुल्येन=प्राचुर्येण दोषो हिंसाऽनृताऽदत्ताऽऽदानसंरक्षणानामन्यतमः–बाहुल्यदोषः । 'उसन्न' इति बाहुल्यार्थे देशीयशब्दः ।१। तथा–'बहुदोसे' बहुदोषः–बहुषु हिंसादिषु प्रवृत्तिलक्षणो दोषो बहुदोषः ।२। 'अण्णाणदोसे' अज्ञानदोषः–अज्ञानात्=कुशास्त्रादिसंस्कारात् हिंसादिषु अधर्मस्वरूपेषु धर्मबुद्ध्या प्रवृत्तिलक्षणो दोषोऽज्ञानदोषः ।३।

जिस ध्यान में मृषा–झूठ का अनुबंध हो वह मृषानुबंधी रौद्रध्यान है । जिस ध्यान में चोरी करने का अनुबंध हो वह स्तेयानुबंधी रौद्रध्यान है । जिस ध्यान में विषय के साधनभूत धनादिक के रक्षण का अनुबंध है वह संरक्षणानुबंधी रौद्रध्यान है। (रुद्दस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) इस रौद्रध्यान के ४ लक्षण कहे हुए हैं, जैसे–(उसण्णदोसे, बहुदोसे, अण्णाणदोसे आमरणंतदोसे) हिंसा, झूठ, चोरी आदि पापकर्मों में से किसी एक पापकर्म में जो बाहुल्येन प्रवृत्ति होना सो **उसन्नदोष** है। हिंसादिक सभी पाप कर्मों में जो बाहुल्येन प्रवृत्ति होना सो **बहुदोष** है। कुशास्त्रादिक के संस्कारजन्य अज्ञान से हिंसादिकों में धर्मबुद्धि से प्रवृत्त होना सो **अज्ञानदोष** है । मरणपर्यन्त पश्चात्ताप नहीं करते हुए हिंसा

જે ધ્યાનમાં હિંસાનો અનુબંધ હોય તે હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે જે ધ્યાનમાં મૃષા–જુઠાણાનો અનુબંધ હોય તે મૃષાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે જે ધ્યાનમાં ચોરી કરવાનો અનુબંધ હોય તે સ્તૈન્યાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે જે ધ્યાનમાં વિષયના સાધનભૂત ધન આદિકના સંરક્ષણનો અનુબંધ છે તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે (रुद्दस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) આ રૌદ્રધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહેલા છે,(तं जहा) જેમ કે–(उसण्णदोसे, बहुदोसे, अण्णाणदोसे, आमरणंतदोसे) હિંસા જુઠાણું, ચોરી, આદિ પાપકર્મોમાંથી કોઈ પણ એક પાપકર્મમાં જે બળવાન પ્રવૃત્તિ થવી તે ઉસન્નદોષ છે હિંસાદિક બધા પાપકર્મોમાં જે બળવાન પ્રવૃત્તિ થવી તે બહુદોષ છે કુશાસ્ત્રાદિકના સંસ્કારજન્ય અજ્ઞાનથી હિંસાદિકમાં ધર્મબુદ્ધિથી પ્રવૃત્તિ થવી તે અજ્ઞાનદોષ છે મરણપર્યન્ત પશ્ચાત્તાપ કર્યા વગર હિંસાદિક કર્મોમાં

४। धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते, तं जहा-आणा-

'आमरणंतदोसे' आमरणान्तदोष-मरणमेव अन्तो मरणान्त, मरणपर्यन्तम् असञ्जातानु तापस्य कालशौकरिकादेरिव या हिंसादिषु प्रवृत्ति सा प्रवृत्तिरेव आमरणान्तदोष ।४। एषु ध्यानेषु आर्तरौद्रे त्याज्ये धर्मशुक्ले तु ग्राह्ये । 'धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते' धर्मध्यान चतुर्विध चतुष्प्रत्यवतार प्रज्ञप्तम् । धर्मध्यान चतुर्विध-चत्वारो विधा =स्वरूप-लक्षणालम्बनानुप्रेक्षारूपा प्रकारा यस्मिन् तत् तथोक्तम् । चतुष्प्रत्यवतार च-स्वरूपादिषु एकैकस्य चतुष्प्रकारतया प्रत्यवतारो=विचारणीयत्वेन अवतरण यस्मिन् तत्, प्रत्येक चतुर्विधमित्यर्थ, प्रज्ञप्तम् । तत्र स्वरूपस्य चातुर्विध्यमाह-तद्यथा-'आणाविजए' आज्ञाविचयम्-आज्ञा=जिनप्रवचन, तस्या विचय =पर्यालोचन यत्र तत्तथा, आज्ञागुणाऽनुचिन्तनमित्यर्थ, आज्ञामेव चिन्तयेत-आज्ञा भगवत सर्वज्ञस्य पूर्वापरविशुद्धा निरवशेषजीवकायहिताऽनवद्या महार्था महानुभावा निपुणजन

न्दिकी में प्रवृत्तिशील रहना सो आमरणान्तदोष है । इन चार ध्यानों में आर्त्त-रौद्र-ध्यान छोडने योग्य है, और धर्मध्यान एव शुक्लध्यान ये दो ध्यान ग्राह्य हैं । अब धर्मध्यान का भेद कहते हैं-(धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते) धर्मध्यान-स्वरूप, लक्षण, आलम्बन, एव अनुप्रेक्षा के भेद से चार प्रकार का है, इन चारों में भी एक एक के चार चार भेद होते हैं । इस प्रकार कुल इसके १६ भेद हो जाते हैं । धर्मध्यान के चार स्वरूप ये हैं-(आणाविचए, अवायविचए, विवागविचए, सठाणविचए,) आज्ञाविचय, अपायविचय, विपाकविचय, और स्थानविचय । तीर्थंकर प्रभु की आज्ञा का जिसमें विचार किया जाय वह आज्ञाविचय धर्मध्यान है। तीर्थंकर प्रभुकी आज्ञा का चिन्तवन इसमें इस प्रकार किया जाता है-भगवान की आज्ञारूप प्रवचन पूर्वापर में निर्दोष है, निरवशेष जीवों का हितकर्ता

પ્રવૃત્તિશીલ રહેવુ તે આમરણાંત દોષ છે આ ચારેય ધ્યાનોમા આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન છોડવા યોગ્ય છે અને ધર્મધ્યાન તેમજ શુક્લધ્યાન એ બે ધ્યાન ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે હવે ધર્મધ્યાનના પ્રકાર કહે છે-(धम्मज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते) ધર્મધ્યાન, સ્વરૂપ, લક્ષણ, આલબન તેમજ અનુપ્રેક્ષાના ભેદથી ચાર પ્રકારનુ છે આ ચારમા પણ એકએકના ચાર ચાર ભેદ થાય છે એ રીતે કુલ તેના સોળ (૧૬) ભેદ થઈ જાય છે (तंजहा) ધર્મધ્યાનના ચાર ૪ સ્વરૂપ આ છે-(आणाविचए, अवायविचए, विवागविचए, सठाणविचए) આજ્ઞાવિચય, અપાયવિચય, વિપાકવિચય અને સસ્થાનવિચય, તીર્થંકર પ્રભુની આજ્ઞાનો જેમા વિચાર કરવામા આવે તે આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન છે તીર્થંકર પ્રભુની આજ્ઞાનુ ચિતવન એમા આ રીતે કરાય છે-ભગવાનનુ આજ્ઞારૂપ પ્રવચન પૂર્વાપરમા નિર્દોષ છે, તમામ જીવોને હિતકર્તા છે, અનવદ્ય છે,

विचए १ अवायविचए २ विवागविचए ३ संठाणविचए ४। धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, तं जहा—आणा-

विज्ञेया द्रव्यपर्यायप्रपञ्चबोधिका अनादिनन्ता भवप्रपञ्चमोचना नरकनिगोदादि दुःखविनाशिका कर्मग्रन्थिभञ्जिनी चिन्तन। २—'अवायविचए' अपायविचयम्—अपाया=रागद्वेषादिजन्या अनर्थास्तेषां विचयो यत्र तत्तथा, विषयदोषाऽनुचिन्तनमित्यर्थः। ३ 'विवागविचए' विपाकविचयम्—विपाक=कर्मफलं, तस्य विचयो यत्र तत्तथा कर्मफलाऽनुचिन्तनमित्यर्थः। ४—'संठाणविचए' संस्थानविचयम्—संस्थानानि=लोकद्वीपसमुद्राद्याकारास्तेषां विचयो यत्र तत् तथा, 'धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, 'तं जहा' तद्यथा—१—'आणारुई' आज्ञारुचिः—आज्ञा=सर्वज्ञवचनरूपा, तया

है, अनवद्य है, गंभीर है, प्रभावशाली है, निपुणजनविज्ञेय है, द्रव्य एवं पर्यायों का बोधक है, अनादि एवं अनंत है, संसार का अन्त करने वाला है, नरक एवं निगोदादिक के दुःखों का विनाशक है और कर्मग्रंथि का उच्छेदक है ॥१॥ अपायविचय—रागद्वेष आदि से जन्य अनर्थों का नाम अपाय है। इनका विचारना जिसमें होता है—अर्थात् शब्दादि विषयों के दोषों का अनुचिन्तन जिसमें किया जाता है वह अपायविचय धर्मध्यान है ॥२॥ विपाकविचय—कर्मफल का नाम विपाक है, इसका चिंतन करना अर्थात् कर्म से बद्ध हो आत्मा चतुर्गतिरूप संसार में भ्रमण करता है ऐसा जो विचारना सो विपाकविचय है ॥३॥ संस्थानविचय—चौथा भेद है, स्थानका अर्थ लोकत्रय एवं समुद्रादिक का आकार है, इनका विचार करना सो संस्थानविचय है ॥४॥ (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता)

ગંભીર છે, પ્રભાવશાળી છે, નિપુણ લોકોથી જાણવા યોગ્ય છે, દ્રવ્ય તેમજ પર્યાયોનું બોધક છે, અનાદિ અનંત છે, સંસારનો અંત કરવાવાળું છે, નરક તેમજ નિગોદ આદિકના દુઃખોનું વિનાશક છે, કર્મની ગ્રન્થિનું ઉચ્છેદક છે (૧) અપાયવિચય-રાગદ્વેષ આદિથી થતા અનર્થોનું નામ અપાય છે તેનો વિચાર જેમાં કરાય છે અર્થાત્ શબ્દાદિ વિષયોના દોષોનું અનુચિંતન જેમાં કરાય છે તે અપાયવિચય ધર્મધ્યાન છે (૨) વિપાકવિચય-કર્મફલનું નામ વિપાક છે તેનું ચિંતન કરવું, અર્થાત્ કર્મથી બંધાયેલો આત્મા ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે એમ જે વિચારવું તે વિપાકવિચય છે (૩) સંસ્થાનવિચય ચોથો પ્રકાર છે સંસ્થાનો અર્થ લોક, દ્વીપ તેમજ સમુદ્રાદિનો આકાર છે, તેનો વિચાર કરવો તે સંસ્થાનવિચય છે (૪) (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહ્યા છે

रुई १, णिसग्गरुई २, उवएसरुई ३, सुत्तरुई ४। धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता, तं जहा–वायणा १, पुच्छणा

धर्मानुष्ठानगता रुचि =श्रद्धानम्। २–'णिसग्गरुई' निसर्गरुचि =स्वभावतस्तत्त्वश्रद्धानम्। ३–'उवएसरुई' उपदेशरुचि =साधूपदेशात्तत्त्वश्रद्धानम्। ४–'सुत्तरुई' सूत्ररुचि सूत्रे=आगम रुचि =श्रद्धानम्। आज्ञाऽऽराधनविषया रुचि –आज्ञारुचि 'आज्ञा पूर्वापरविशुद्धाऽनवद्या'–एतद्रूपा याऽऽगमविषया रुचि सा सूत्ररुचिरिति तयोर्भेद। 'धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता' धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वार्यालम्बनानि प्रज्ञप्तानि–धर्मध्यानशिखरारोहणार्थं याभि लम्ब्यन्ते=आश्रीयन्ते तान्यालम्बनानि चतुर्विधानि कथितानि, 'तंजहा' तद्यथा–१–'वायणा'

धर्मध्यान के चार लक्षण कहे गये है, (तं जहा) वे इस प्रकार से हैं–(आणारुई, णिसग्गरुई, उवएसरुई, सुत्तरुई) आज्ञारुचि, निसर्गरुचि, उपदेशरुचि, सूत्ररुचि। तीर्थंकर भगवान् की आज्ञा के आराधन करने मे श्रद्धा का उत्पन्न होना आज्ञारुचि है १। स्वभाव से जिनप्ररूपित तत्त्वों मे श्रद्धा होना निसर्गरुचि है २। साधु–मुनिराजो के उपदेश से तत्त्वों मे श्रद्धा होना उपदेशरुचि है ३। जैनागमों मे श्रद्धा होना सूत्ररुचि है ४। आज्ञारुचि और सूत्ररुचि मे क्या भेद है? इसका उत्तर यह है कि तीर्थंकर भगवान की आज्ञा का आराधन करना–आज्ञारुचि है, तथा तीर्थंकर भगवान् की आज्ञा पूर्वापरविशुद्ध है अनवद्य है–इस प्रकार आगम के विषय मे दृढश्रद्धा होना–सूत्ररुचि है। यही इन दोनों मे भेद है। (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता) धर्मध्यान के आलम्बन ४ चार है। ये आलम्बन धर्मध्यान के शिखर पर चढने के लिये जीवों को सहारे का काम देते है, (तं जहा)

(तं जहा) ते આ પ્રકારે છે–(आणारुई, णिसग्गरुई, उवएसरुई, सुत्तरुई) આજ્ઞારુચિ, નિસર્ગરુચિ, ઉપદેશરુચિ, સૂત્રરુચિ તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનુ આરાધન કરવામા શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવી તે આજ્ઞારુચિ છે ૧, સ્વભાવથી જ જિનપ્રરૂપિત તત્ત્વોમા શ્રદ્ધા થવી તે નિસર્ગરુચિ છે ૨, સાધુ મુનિરાજોના ઉપદેશથી તત્ત્વોમા શ્રદ્ધા થવી તે ઉપદેશરુચિ છે ૩, જૈન આગમોમા શ્રદ્ધા થવી તે સૂત્રરુચિ છે ૪, આજ્ઞારુચિ અને સૂત્રરુચિમા શુ ભેદ છે? તેનુ ઉત્તર આ છે કે–તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનુ આરાધન કરવુ તે આજ્ઞારુચિ છે, તથા–તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા પૂર્વાપરવિશુદ્ધ છે, અનવદ્ય છે એ પ્રકારે આગમના વિષયમા દૃઢ શ્રદ્ધા થવી તે સૂત્રરુચિ છે આ જ એ બન્નેમા તફાવત છે (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता) ધર્મધ્યાનના આલબન ચાર છે તે આલબન ધર્મધ્યાનના શિખર ઉપર ચડવા માટે જીવોને આશ્રય-આધારનુ કામ કરે છે

२, परियट्टणा ३, धम्मकहा ४। धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ, तं जहा–अणिच्चाणुप्पेहा १, असरणाणुप्पेहा २, एगत्ताणुप्पेहा ३, संसाराणुप्पेहा ४।

वाचना, २ 'पुच्छणा' प्रच्छना, ३–'परियट्टणा' परिवर्तना, ४–'धम्मकहा' धर्मकथा, 'धम्मस णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ' धर्मस्य खलु ध्यानस्य चतस्रोऽनुप्रेक्षाः प्रज्ञप्ताः 'तं जहा' तद्यथा–'अणिच्चाणुप्पेहा' अनित्यानुप्रेक्षा=अनित्यचिन्तनिका, तथा चोक्तम्–

"कायः संनिहितापायः, संपदः पदमापदाम्।
समागमाः सापगमाः, सर्वमुत्पादि भङ्गुरम्" ॥ १ ॥ इति ॥

व इस प्रकार है–(वायणा) वाचना १, (पुच्छणा) प्रच्छना २, (परियट्टणा) परिवर्तना ३, (धम्मकहा) धर्मकथा ४। इनका स्वरूप पीछे कह दिया गया है। (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) धर्मध्यान की चार अनुप्रेक्षा कही है, (तं जहा) वे ये हैं–(अणिच्चाणुप्पेहा) अनित्यानुप्रेक्षा–इसमें समस्त पौद्गलिक पदार्थों का अनित्यरूप से चिंतवन किया जाता है, जैसे–

कायः संनिहितापायः, संपदः पदमापदाम्।
समागमाः सापगमाः, सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् ॥१॥

इस शरीर के पीछे अपाय–रोगादि लगा हुआ है। इसलिये यह नष्ट होने वाला है। यह धनधान्यादि सम्पत्ति, आपत्तियों का स्थान है। क्यों कि इसीके कारण स्त्री, पुत्र, मित्र, स्वजन, परिजन और ग्रामजन आदि से शत्रुता होती है, लडाइ होती है, अन्त में

છે, (तं जहा) તે આ પ્રકારે છે–(वायणा) વાચણા–વાંચવું ૧, (प्रच्छना) પ્રચ્છના–પુછવું ૨, (परियट्टणा) પરિવર્તના–આવૃત્તિ કરવી ૩, (धम्मकहा) ધર્મકથા ૪, એમનું સ્વરૂપ પાછળ કહેવાઈ ગયું છે (धम्मस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા કહી છે, (तं जहा) તે આ પ્રમાણે છે–(अणिच्चाणुप्पेहा) અનિત્યાનુપ્રેક્ષા–આમાં સમસ્ત પૌદ્ગલિક પદાર્થોનું અનિત્યરૂપથી ચિંતવન કરવામાં આવે છે જેમકે–

कायः संनिहितापायः, संपदः पदमापदाम्।
समागमाः सापगमाः, सर्वमुत्पादि भङ्गुरम् ॥ १ ॥

આ શરીરની પાછળ અપાય–રોગ–આદિ લાગી રહેલા છે, તે માટે તે નાશ પામવાવાળું છે આ ધન–ધાન્યાદિ–સંપત્તિ આપત્તિઓનું સ્થાન છે

'असरणाणुप्पेहा' अशरणाऽनुप्रेक्षा—अशरण-पर्यालोचना। अस्या संसृतौ न कस्यापि रक्षक इतद्रूपा, जन्मजरामरणभयैरभिद्रुत व्याधिवेदनाग्रस्ते जिनवरवचनाद् शरणं क्वचिल्लोके—इत्येवमशरणस्य=अत्राणस्य अनुप्रेक्षा=पर्यालोचना।

प्राण तक खोना पडता है। जिन जिन अभिलषित प्रिय स्त्री, पुत्र, धन आदि का स अर्थात् प्राप्ति होता है, वे सब बिछुडने वाले हैं। क्यो कि संयोग के बाद वियोग होता है। अधिक क्या, जो जो उत्पन्न होता है, वह सब नियमसे नाश भी होता है। क्यो कि उत्पत्तिशील सभी पदार्थ विनश्वर अर्थात् नाशवान होते हैं। ऐसे विनश्वर पदार्थों मे फिर आसक्ति और प्रेम क्यो? उचित यह है कि जो धर्म कभी भी नष्ट होने वाला नहीं है, उसी पर मुझे आकर्षण होना चाहिये, इन विनश्वर सासारिक पदार्थों पर नहीं। इस प्रकार सासारिक समस्त पदार्थो के प्रति अनित्यत्व का चिंतन करना अनित्यानुप्रेक्षा है ॥१॥

(असरणाणुप्पेहा) अशरणानुप्रेक्षा—ससार मे इस जीव का कोई भी शरण नहा है। जन्म, जरा एव मरण के भय से व्याकुल हुए एव व्याधि और वेदना से ग्रस्त बने हुए इस प्राणी का यदि लोक मे कोई शरण है तो वह एक जिनवर का धर्म ही है, और कोई नहा। इस प्रकार से इस अनुप्रेक्षा मे विचार किया जाता है। कहा भी है—

કેમકે તેના જ કારણે સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, સ્વજન, પરિજન અને ગામના લોકો આદિ સાથે શત્રુતા થાય છે, લડાઇ (ઝગડા) થાય છે, આખરે પ્રાણ સુધી ખોવો પડે છે જે જે અભિલષિત પ્રિય સ્ત્રી, પુત્ર, ધન આદિનો સમાગમ અથાત્ પ્રાપ્તિ થાય છે તે બધા વિખૂટા પડનાર છે, કેમકે સંયોગ પછી વિયોગ અવશ્ય થાય છે, વધારે શુ ? જે જે ઉત્પન્ન થાય છે તે બધુ નિયમપ્રમાણે નાશ પણ પામે છે જ, કેમકે ઉત્પત્તિશીલ તમામ પદાર્થ વિનશ્વર અર્થાત્ નાશવાન હોય છે, તો એવા વિનશ્વર પદાર્થોમા વળી આસક્તિ અને પ્રેમ શા માટે ? ઉચિત તો એ છે કે—જે ધર્મ કદી પણ નાશ પામનાર નથી તે ઉપર જ મને આકર્ષણ થવુ જોઇએ, આ વિનશ્વર સાસારિક પદાર્થો પર નહિ એ પ્રકારે સાસારિક તમામ પદાર્થો માટે અનિત્યપણાનુ ચિંતન કરવુ તે અનિત્યાનુપ્રેક્ષા છે (૧) (असरणाणुप्पेहा) અશરણાનુપ્રેક્ષા—સંસારમા આ જીવનુ કોઇ પણ શરણુ નથી જન્મ, જરા તેમજ મરણના ભયથી વ્યાકુળ થતા તેમજ વ્યાધિ અને વેદનાથી ગ્રસ્ત બની જતા આ પ્રાણીનુ જો કોઈ શરણુ (આશ્રય) હોય તો તે એકમાત્ર આ લોકમા જિનવરનો ધર્મ જ છે, બીજુ કોઇ નહિ આ પ્રકારના આ અનુપ્રેક્ષામા વિચાર કરવામા આવે છે કહ્યુ પણ છે—

कलत्रमित्रपुत्रादि,-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमतिः कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् ॥१॥

अशरणभावना चैवम्—

इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो तदन्तकातङ्के कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥१॥
पितुर्मातुः स्वसुर्भ्रातुस्तनयानां च पश्यताम् ।
अत्राणो नीयते जन्तुः कर्मभिर्यमसद्मनि ॥२॥

कलत्रमित्रपुत्रादि,-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमतिः कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् ॥१॥

शुद्धबुद्धियुक्त भव्य प्राणी स्त्री, पुत्र, मित्र, स्वजन-सम्बन्धी आदिकों के स्नेह-बन्धन से मुक्त होने के लिये इस प्रकार से अशरणभावना का चिन्ता करे।

अशरणभावना इस प्रकार से करना चाहिये—

इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते, यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो ! तदन्तकातङ्के, कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥१॥

ये महापराक्रमी अजेय इन्द्र, उपेन्द्र आदियों को भी जब कालने कवलित कर-लिया, तो, अरे ! इस संसार में साधारण मनुष्य की फिर गणना ही क्या है ? उस सर्वविजयी काल के आने पर मनुष्य का क्या कोई त्राण, शरण हो सकता है ? कोई नहीं ! ॥१॥

पितुर्मातुः स्वसुर्भ्रातुस्तनयानां च पश्यताम् ।
अत्राणो नीयते जन्तुः, कर्मभिर्यमसद्मनि ॥२॥

कलत्रमित्रपुत्रादि-स्नेहग्रहनिवृत्तये ।
इति शुद्धमतिः कुर्यादशरण्यत्वभावनाम् ॥१॥

શુદ્ધબુદ્ધિયુક્ત ભવ્ય પ્રાણી સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, સ્વજન, સંબંધી આદિના સ્નેહ-બંધનથી મુક્ત થવા માટે આ પ્રકારે અશરણભાવનાની ચિંતા કરે

અશરણભાવના આ પ્રકારે કરવી જોઈએ—

इन्द्रोपेन्द्रादयोऽप्येते, यन्मृत्योर्यान्ति गोचरम् ।
अहो ! तदन्तकातङ्के, कः शरण्यः शरीरिणाम् ॥ १ ॥

એ મહાપરાક્રમી અજેય ઈન્દ્ર, ઉપેન્દ્ર આદિઓને પણ જ્યારે કાળ કોળિયો કરી ગયો, તો અરે ! આ સંસારમાં સાધારણ મનુષ્યની વળી ગણત્રી જ શું છે ? તે બધાનો વિજેતા એવો કાલ આવી જતાં મનુષ્યનું શું કોઈ રક્ષણ કે શરણ થઈ શકે છે ? કોઈ જ નહિ (૧)

शोचन्ति स्वजनानन्त नीयमानान् स्वकर्मभि ।
नेष्यमाण न शोचन्ति स्वात्मान मूढबुद्धय ॥३॥
ससार दु खदावाग्नि-ज्वलज्ज्वालाकरालिते ।
वने मृगार्भकस्येव शरण नास्ति देहिन ॥४॥

असहाय जीव अपने कर्मों के द्वारा मृत्यु के समीप पहुँचाये जाते हैं। अर्थात्-माता, पिता, भाई, बहन, पुत्र, पुत्री, स्त्री आदि के देखते हुए देखते जीव को उसका स्वकृत कर्म मृत्यु के लिये समर्पित कर देता है, उस समय उस जीव के त्राण करने में माता पिता आदि कोई भी समर्थ नहीं होते हैं, जीव अकेला ही मृत्यु प्राप्त कर स्वकृत कर्मानुसार फल भोगता है ॥२॥

शोचन्ति स्वजनानन्त, नीयमानान् स्वकर्मभिः।
नेष्यमाण न शोचन्ति, स्वात्मान मूढबुद्धयः ॥३॥

अज्ञानी जीव स्वकृत कर्मों के द्वारा मरते हुए स्वजनों के लिये शोक करता है, परन्तु वह अज्ञानी जीव अपने लिये नहीं सोचता है, जो वह स्वय अपने कर्म के द्वारा स्वय मृत्यु के निकट पहुँच रहा है ॥३॥

ससारे दु.खदावाग्नि,-ज्वलज्ज्वालाकरालिते।
वने मृगार्भकस्येव, शरण नास्ति देहिन. ॥४॥

पितुर्मातु स्वसुर्भ्रातु-स्तनयाना च पश्यताम्।
अत्राणो नीयते जन्तु, कर्मभिर्यमसद्मनि ॥२॥

પિતા, માતા, બહેન, ભાઇ, પુત્ર આદિના જોતજોતામા જ અસહાય જીવ પોતાના કર્મોદ્વારા મૃત્યુની સમીપે જાય છે, અર્થાત્-માતા, પિતા, ભાઇ, બહેન પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી આદિના જોતજોતામા જ જીવને તેનુ પોતાનુ કર્મ મૃત્યુને સમર્પણ કરી દે છે, તે સમયે તે જીવનુ રક્ષણ કરવામા માતા પિતા આદિ કોઈપણ સમર્થ થતા નથી જીવ એકલો જ મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરીને સ્વકૃત (પોતે કરેલા) કર્માનુસાર ફળ ભોગવે છે (૨)

शोचन्ति स्वजनानन्त, नीयमानान् स्वकर्मभि ।
नेष्यमाण न शोचन्ति, स्वात्मान मूढबुद्धय ॥३॥

અજ્ઞાની જીવ સ્વકૃત કર્મોદ્વારા મરી જતા સ્વજનો માટે શોક કરે છે, પરતુ તે અજ્ઞાની જીવ પોતાને માટે નથી વિચાર કરતા કે તે પોતે પોતાના કર્મ દ્વારા મૃત્યુની પાસે પહોચી રહ્યા છે (૩)

ससारे दु खदावाग्नि-ज्वलज्ज्वालाकरालिते।
वने मृगार्भकस्येव, शरण नास्ति देहिन ॥४॥

अन्यच्च—परलोकसहायार्थं पिता माता न तिष्ठत ।
न पुत्रदार न ज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठति केवल ॥१॥

३-'एगत्ताणुप्पेहा' एकत्वानुप्रेक्षा-आत्मन एकाकित्वचिन्तनम्, तथा चोक्तम्—
उपद्यते जन्तुरिहैक एव विपद्यते चैकक एव दुःखी ।
कर्मार्जयत्येकक एव चित्रम् आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

जैसे प्रचण्ड दावाग्नि की ज्वाला से जलते हुए वन में मृग के बच्चे का कोई रक्षक नहीं होता है, उसी प्रकार दुःखरूपी दावाग्नि की प्रचण्ड ज्वाला से जलते हुए इस संसार में आत्मा का कोई रक्षक नहीं है ॥४॥ और भी कहा है—

परलोकसहायार्थं, पिता माता न तिष्ठतः ।
न पुत्रदार न ज्ञाति-र्धर्मस्तिष्ठति केवलः ॥

माता-पिता परलोक में जीव को सहायता के लिये नहीं जाते हैं, न स्त्री, पुत्र, स्वजन-सम्बधी आदि ही जाते हैं। मात्र एक धर्म ही परलोक में जीव के साथ जाता है ॥४॥

—इस प्रकार से चिन्तन करना सो अशरणानुप्रेक्षा है।

(**एगत्ताणुप्पेहा**) एकत्वानुप्रेक्षा-आत्मा अकेला है। इस प्रकार से चिन्तन करना-एकत्वानुप्रेक्षा है। एकत्वानुप्रेक्षा का चिन्तन इस प्रकार से करना चाहिये, जैसे-कर्म के फल को यह जीव अकेला ही भोगता है। माता पिता आदि कोई भी इस जीव को साथ नहीं देते हैं। सब अपने २ स्वार्थ के हैं। कहा भी है—

જેમ પ્રચણ્ડ દાવાગ્નિની જ્વાલાથી બળતા વનમા મૃગના બચ્ચાઓનો કોઈ રક્ષક થતો નથી, તેજ પ્રકારે દુખરૂપી દાવાગ્નિની પ્રચણ્ડ જ્વાલાથી બળતા આ સસારમા આત્માનો કોઈ રક્ષક નથી (૪)

વળી પણ કહ્યુ છે—

परलोकसहायार्थं, पिता माता न तिष्ठत ।
न पुत्रदार न ज्ञाति,-धर्मस्तिष्ठति केवल ॥५॥

માતા-પિતા પરલોકમા જીવની સહાયતા માટે જતા નથી, ન સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વજન, સબધી આદિ પણ જાય છે માત્ર એક ધર્મ જ પરલોકમા જીવની સાથે જાય છે આ પ્રકારે ચિતન કરવુ તે અશરણાનુપ્રેક્ષા છે (૫)

(एगत्ताणुप्पेहा) એકત્વાનુપ્રેક્ષા-આત્મા એકલો છે એ પ્રકારે ચિતન કરવુ તે એકત્વાનુપ્રેક્ષા છે એકત્વાનુપ્રેક્ષાનુ ચિતન આ રીતે કરવુ જોઈએ, જેમકે-કર્મના ફળને આ જીવ એકલો જ ભોગવે છે, માતા પિતા આદિ કોઇ પણ આ જીવને સાથ દેતા નથી સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થના છે

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधै कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिर्भुज्यते ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारकनरस्वर्वासितिर्यग्भवे–,
ष्वेक सैप सुदु सहानि सहते दु खान्यसह्यान्यहो ॥२॥

उत्पद्यते जन्तुरिहैक एव, विपद्यते चैकक एव दुःखी ।
कर्मार्जयत्येकक एव चित्रम्, आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

जीव अकेला ही इस ससार में उत्पन्न होता है, अकेला ही अपार दुःख का अनुभव करते हुए मृत्यु को प्राप्त होता है, अकेला ही वह नानाविध कर्मों का उपार्जन करता है, तथा अकेला ही उसका फल भोगता है ॥१॥

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधैः कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिर्भुज्यते ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारकनरस्वर्वासितिर्यग्भवे,—
ष्वेक सैप सुदु सहानि सहते दुःखान्यसह्यान्यहो ॥२॥

जीव जो अनेकविध कष्टों से स्वय धनोपार्जन करता है, उस धन का उपभोग स्त्री, पुत्र, भाई–बन्धु, मित्र, स्वजन–सम्बन्धी आदि करते हैं। परन्तु धनोपार्जन करनेवाला वह जीव तो स्वकृत उन उन कर्मों के अनुसार देव मनुष्य नारक तिर्यक् आदि

કહ્યુ પણ છે—

उत्पद्यते जन्तुरिहैक एव, विपद्यते चैकक एव दु खी ।
कर्मार्जयत्येकक एव चित्रम्, आसेवते तत्फलमेक एव ॥१॥

જીવ એકલો જ આ સંસારમા ઉત્પન્ન થાય છે, એકલો જ અપાર દુ ખને અનુભવ કરતો કરતો મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે, એકલા જ તે અનેક પ્રકારના કર્મોનુ ઉપાર્જન કરે છે, તથા એકલો જ તેનુ ફળ ભોગવે છે (૧)

यज्जीवेन धन स्वय बहुविधै कष्टैरिहोपार्ज्यते,
तत्सभूय कलत्रमित्रतनयैर्भ्रात्रादिभिभुज्यते ।
तत्तत्कर्मवशाच्च नारक–नर–स्वर्वासितिर्यग्भवे–
ष्वेक सैप सुदु सहानि सहते दु खान्यसह्यान्यहो ॥२॥

જીવ જે વિધવિધ અનેક કષ્ટોથી પોતે ધન ઉપાર્જન કરે છે તે ધનનો ઉપભોગ સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઇ–બધુ, મિત્ર, સ્વજન–સંબધી આદિ કરે છે પરંતુ ધનોપાર્જન કરવાવાળો તે જીવ તો પોતે કરેલા તે તે કર્મો અનુસાર દેવ મનુષ્ય નારક તિયક્ આદિ ભવોમા એકલો જ અતિદુ સહ અનંત

जीवो यस्य कृते भ्रमत्यनुदिन दैन्य समालम्बते,
धर्माद् भ्रश्यति वञ्चयत्यतिहितान् न्यायादपक्रामति ।
देह सोऽपि सहात्मना न पदमप्येक परस्मिन भवे,
गच्छत्यस्य तत कथ वदत भो ! साहाय्यमाधास्यति ॥३॥
स्वार्थैकनिष्ठ स्वजन स्वदेह,-मुख्य तत सर्वमवेत्य सम्यक् ।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेक, धर्मं सहाय विदधीत धीमान् ॥इति॥

भरा में अकेला ही अतिदु सह अनन्त दु खों को सहता रहता है। अहो ! इस ससार में कोई भी अपना नहीं है ॥ २ ॥ और भी कहा है—

जीवो यस्य कृते भ्रमत्यनुदिन दैन्य समालम्बते,
धर्माद् भ्रश्यति वञ्चयत्यतिहितान् न्यायादपक्रामति ।
देहः सोऽपि सहात्मना न पदमप्येकः परस्मिन भवे,
गच्छत्यस्य ततः कथ वदत भो ! साहाय्यमाधास्यति ॥३॥

जीव जिस शरीर के लिये चारों दिशाओं में भ्रमता–फिरता रहता है, दीनता प्रदर्शित करता है, धर्म से भ्रष्ट होता है, अपने अत्यन्त हितैषियों को भी ठगता है, न्यायमार्ग से चलित होता है, वह शरीर भी जीव के साथ परभव में एक पग भी नहीं साथ देता। हे भव्यो ! सोचो–विचारो ! यह शरीर तुम्हारी क्या सहायता कर सकता है, कुछ नहीं ॥३॥ और भी कहा है- -

स्वार्थैकनिष्ठ स्वजन स्वदेह,-मुख्य तत सर्वमवेत्य सम्यक् ।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेक, धर्मं सहाय विदधीत धीमान् ॥४॥

दुःખોને સહન કરતો રહે છે અહો ! આ સસારમા કોઈ એ આપણુ નથી (૨) બીજુ પણ કહ્યુ છે—

जीवो यस्य कृते भ्रमत्यनुदिन दैन्य समालम्बते,
धर्माद् भ्रश्यति वञ्चयत्यतिहितान् न्यायादपक्रामति ।
देह सोऽपि सहात्मना न पदमप्येक परस्मिन् भवे,
गच्छत्यस्य तत कथ वदत भो ! साहाय्यमाधास्यति ॥३॥

જીવ જે શરીરને માટે ચારેય દિશાઓમા ભટકતો ફરતો રહે છે, દીનતા બતાવે છે, ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય છે, પોતાના અત્યત હિતેચ્છુઓને પણ ઠગે છે, ન્યાયમાર્ગથી ચલિત થાય છે, તે શરીર પણ જીવની સાથે પર ભવમા એક ડગલુએ સાથ આપતુ નથી હે ભવ્યો ! સોચો–વિચારો ! આ શરીર તમારી શુ સહાયતા કરી શકશે ? કાઇ પણ નહિ !

४–'संसाराणुप्पेहा' संसारानुप्रेक्षा–संसारस्य चतसृषु गतिषु संसरणशीलस्य संसारस्य अनुप्रेक्षा–तथा चोक्तम्—

माता परभवे पुत्री सैव जन्मान्तरे स्वसा।
पुनर्भार्या भवेत् सैव प्राणिनां गतिरीदृशी॥ १॥

माता, पिता, स्त्री, पुत्र, स्वजन, सम्बन्धी आदि सभी स्वार्थ के हैं, अपना शरीर स्वार्थ का ही है, इसलिये बुद्धिमान मनुष्य इन सभी विषयों पर अच्छी तरह विचार कर सभी का कल्याण करने वाले धर्म को ही सहायक बनावे ॥४॥

–इस प्रकार से चिंतन करना एकत्वानुप्रेक्षा है

(संसाराणुप्पेहा) संसारानुप्रेक्षा–चतुर्गतिकलक्षण संसार के विषय में चिन्तन करना–संसारानुप्रेक्षा है। कहा भी है—

माता परभवे पुत्री, सैव जन्मान्तरे स्वसा।
पुनर्भार्या भवेत् सैव, प्राणिनां गतिरीदृशी ॥१॥

इस भव में इस जीव की जो माता होती है, वह दूसरे भव में उसकी पुत्री हो जाती है, फिर भवान्तर में उसकी बहन हो जाती है, उसके बाद अन्य जन्म में फिर वह उसकी भार्या हो जाती है। अधिक क्या कहा जाय! संसार की कुछ ऐसी ही विचित्र दशा है ॥ १ ॥ और भी कहा है—

ફરી પણ કહ્યુ છે—

स्वार्थैकनिष्ठं स्वजनं स्वदेहं,–मुख्यं ततः सर्वमवेत्य सम्यक्।
सर्वस्य कल्याणनिमित्तमेकं, धर्मं सहायं विदधीत धीमान् ॥४॥

માતા, પિતા સ્ત્રી, પુત્ર, સ્વજન–સબંધી આદિ બધા સ્વાર્થના છે પોતાનુ શરીર પણ સ્વાર્થનુ જ છે, તેથી બુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય એ બધા વિષયો ઉપર સારી રીતે વિચાર કરી સર્વનુ કલ્યાણ કરવવાળા ધર્મને જ સહાયક બનાવે આ પ્રકારે ચિંતન કરવુ તે એકત્વાનુપ્રેક્ષા છે (૫)

(संसाराणुप्पेहा) સંસારાનુપ્રેક્ષા–ચતુર્ગતિલક્ષણવાળા સંસારના વિષયમા ચિંતન કરવુ તે સંસારાનુપ્રેક્ષા છે કહ્યુ પણ છે—

माता परभवे पुत्री, सैव जन्मान्तरे स्वसा।
पुनर्भार्या भवेत् सैव, प्राणिनां गतिरीदृशी ॥१॥

આ ભવમા જે આ જીવની માતા હોય છે તે જ બીજા ભવમા તેની પુત્રી થઇ જાય છે વળી ભવાન્તરમા તેની બહેન થઈ જાય છે ત્યાર પછી બીજા જન્મમા વળી તે તેની સ્ત્રી થઇ જાય છે વધારે શુ કહેવાય! સંસારની કોઇ એવી જ વિચિત્ર દશા છે (૧) ફરી પણ કહ્યુ છે—

पिता परभवे पुत्र स तु भ्राता भवान्तरे ।
पुनस्तात पुन पुत्र प्राणिनां गतिरीदृशी ॥२॥
मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारेष्वनुभूतानि यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥३॥
कृच्छ्रेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभि स्थीयते गर्भवासे,
कान्ताविश्लेषदु खव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोग ।

पिता परभवे पुत्र., स तु भ्राता भवान्तरे ।
पुनस्तात. पुनः पुत्र., प्राणिनां गतिरीदृशी ॥२॥

इस संसार में जीव की पर्याय एकसी शाश्वत नहीं रहती है। जो इस भव में पिता होता है, वही परभव में पुत्र बन जाता है, एवं भवान्तर में भ्राता भी हो जाता है, पश्चात फिर पिता हो जाता है, फिर पुत्र हो जाता है। इस संसार में प्राणियों की ऐसी ही कुछ विचित्र गति है ॥२॥ और भी कहा है—

मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च ।
संसारेष्वनुभूतानि, यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥३॥

इस संसार में इस जीव के हजारों माता और पिता बन चुके हैं, हजारों पुत्र-कलत्र हो चुके हैं। इस समय भी ये माता, पिता पुत्र और कलत्र इस जीवके हैं, और आगे भी ये होंगे ॥३॥ और भी कहा है—

कृच्छ्रेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभि., स्थीयते गर्भवासे,
कान्ताविश्लेषदु'खव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोग' ।

पिता परभवे पुत्र स तु भ्राता भवान्तरे ।
पुनस्तात पुन पुत्र, प्राणिनां गतिरीदृशी ॥२॥

આ સંસારમાં જીવની પર્યાય એક જેવી કાયમ રહેતી નથી જે આ ભવમાં પિતા હોય છે તેજ પરભવમાં પુત્ર થઇ જાય છે, તેમજ ભવાન્તરમાં ભાઇ પણ થઈ જાય છે પછી પિતા થઈ જાય છે વળી પુત્ર થઈ જાય છે આ સંસારમાં પ્રાણિઓની એવી જ કંઇ વિચિત્ર ગતિ છે (૨) ફરી પણ કહ્યું છે—

मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च ।
संसारेष्वनुभूतानि, यान्ति यास्यन्ति चापरे ॥३॥

આ સંસારમાં આ જીવના હજારો માતાપિતા થઇ ચુકયા છે હજારો પુત્ર-કલત્ર થઇ ચુકયા છે આ સમયે પણ એ માતા, પિતા, પુત્ર અને કલત્ર આ જીવના છે, અને આગળ પણ આ માતા-પિતા આદિ આ જીવને થશે જ (૩) વળી કહ્યું પણ છે

सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते, तं जहा-

नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृद्धभावेऽप्यसाधु,
संसारे रे मनुष्या! वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥
—इदं धर्मध्यानम् ॥

'सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते' शुक्लध्यानं चतुर्विधं चतुष्प्र

नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृद्धभावेऽप्यसाधुः,
संसारे रे मनुष्याः! वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥

अत्यन्त अपवित्र गर्भवास में रह कर यह जीव अनेक कष्टों को सहता रहता है। वहाँ इसका शरीर सिकुडा रहता है। यौवन अवस्था में यह जीव विषय भोग के समय स्त्रीवियोगजनित दुःख से अत्यन्त दुःखी होता है। स्त्री यदि जीवित रहे तो वृद्धावस्था में यह अपनी उसी स्त्री का असह्य अपमान सहन करता है। फिर हे भव्य! तुम ही कहो, इस संसार में किंचिन्मात्र भी सुख है? कुछ भी नहीं ॥५॥

इस प्रकार जीव को संसार के विषय में विचार करना चाहिये। इस प्रकार धर्मध्यान समझना चाहिये।

अब शुक्लध्यान कहते है-(सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते) शुक्लध्यान चार प्रकार का है, और यह स्वरूप लक्षण, आलम्बन एवं अनुप्रेक्षा के भेद से सोलह

कृच्छ्रेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभिः स्थीयते गर्भवासे,
कान्ताविश्लेषदुःखव्यतिकरविषमे यौवने चोपभोगः।
नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृद्धभावेऽप्यसाधुः,
संसारे रे मनुष्याः! वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥४॥

અત્યંત અપવિત્ર ગર્ભવાસમાં રહીને આ જીવ અનેક કષ્ટોને સહન કરતો રહે છે ત્યાં તેનું શરીર સંકોચાઈને રહે છે જુવાન અવસ્થામાં આ જીવ વિષયભોગના સમયે સ્ત્રીવિયોગથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખથી બહુ જ દુઃખી થાય છે સ્ત્રી જો જીવતી હોય તો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થામાં તે પોતાની તે જ સ્ત્રીનું અસહ્ય અપમાન સહન કરે છે માટે હે ભવ્યો! તમે જ કહો, આ સંસારમાં જરાપણ સુખ છે? જરાય નહિ (૮)

આ પ્રકારે જીવને સંસારના વિષયમાં વિચાર કરવો જોઇએ એ પ્રકારે ધર્મ-ધ્યાન સમજવું જોઇએ

હવે શુક્લધ્યાન કહે છે (सुक्कज्झाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पण्णत्ते) શુક્લધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે, અને તે સ્વરૂપ લક્ષણ, આલં

पुहुत्तवियक्के सवियारी १, एगत्तवियक्के अवियारि २, सुहुमकिरिए अप्पडिवाई ३, समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी ४। सुक्कस्स णं झाणस्स

त्यवतार प्रज्ञप्तम् । यथा मलापगमेन शुचितायमभिसम्बन्धात् पट शुक्ल इत्युच्यते, तथा रागद्वेषमलापनयनाच्छुचितायर्मसम्बन्धाद् ध्यानमपि शुक्लमित्युच्यते, तच्चतुर्विध प्रज्ञप्तम्, तद् यथा-'पुहुत्तवियक्के सवियारी' पृथक्त्ववितर्कं सविचारि १, 'एगत्तवियक्के अवियारि' एकत्ववितर्कमविचारि २, 'सुहुमकिरिए अप्पडिवाई' सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति, ३, 'समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी' समुच्छिन्नक्रियमनिवर्ति ४-इति ।

तत्र पूर्वगतश्रुतज्ञानानुसारेण ध्येयविशेषगतोत्पादादिनानापर्यायाणां द्रव्यार्थिकपर्यायार्थिकादिनानानयैरर्थव्यञ्जनयोगसङ्क्रान्तिसहितानुचिन्तन पृथक्त्ववितर्कसविचारम् ॥ १ ॥

प्रकार का कहा गया है। जिस तरह मैल के दूर होने से वस्त्र बिलकुल साफ हो जाता है और "शुक्लः पटः" इस प्रकार कहा जाता है, उसी तरह रागद्वेषरूपी मैल के अपगमसे ध्यान भी शुद्ध हो जाता है और इससे वह शुक्लध्यान कहा जाता है। (त जहा) इसके ये चार प्रकार ये है (पुहुत्तवियक्के सवियारी) पृथक्त्ववितर्कसविचार, (एगत्तवियक्के अवियारि) एकत्ववितर्क अविचार, (सुहुमकिरिए अप्पडिवाई) सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाती, (समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी) समुच्छिन्नक्रिय-अनिवर्त्ति । इनका वर्णन इस प्रकार है-पूर्वगत श्रुतज्ञान के अनुसार ध्येयविशेषगत उत्पाद, व्यय एव ध्रौव्य आदि पर्यायों का द्रव्यार्थिक एव पर्यायार्थिक नयों से अर्थसक्रान्ति, व्यजनसक्रान्ति एव योगसक्रान्ति युक्त होकर विचार करना सो पृथक्त्ववितर्कसविचार शुक्लध्यान का प्रथम भेद है ॥१॥ जिस तरह सिद्धगारुडिक आदि

ध्यान तेमज अनुप्रेक्षाना भेदथी सोळ प्रकारनुं कहेवाय छे जेवी रीते मेल धोवाई जवाथी वस्त्र बिलकुल साफ थई जाय छे अने "शुक्ल पट" ए प्रकारे कहेवाय छे, ए ज रीते रागद्वेषरूपी मेल दूर थई जवाथी ध्यान पण शुद्ध थई जाय छे, अने ते कारणथी तेने शुक्लध्यान कहेवाय छे (त जहा) तेना चार प्रकार आ छे-(पुहुत्तवियक्के सवियारी) पृथक्त्ववितर्क-सविचार (एगत्तवियक्के अवियारि) एकत्ववितर्क-अविचार (सुहुमकिरिए अप्पडिवाई) सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाती (समुच्छिन्नकिरिए अणियट्टी) समुच्छिन्नक्रिय-अनिवृत्ति

पूर्वगत श्रुतज्ञान अनुसार ध्येयविशेषथी थता उत्पाद, व्यय तेमज ध्रौव्य आदि पर्यायोना द्रव्यार्थिक नयोथी, अर्थसक्राति, व्यजनसक्राति तेमज योगसक्रातिथी युक्त थईने विचार करवो ते पृथक्त्ववितर्कसविचार शुक्लध्याननो प्रथम प्रकार छे (१)

यथा सिद्धगारुडिकादिमन्त्र सकलशरीरस्यापि विषम विष मन्त्रसामर्थ्येन सर्वाव यवेभ्य समाकृष्य दशस्थाने समानीय स्तम्भयति, तथा पूर्वगतश्रुतानुसारतोऽर्थव्यञ्जनयोग सङ्क्रान्तिराहित्येनाशेषविषयेभ्य सहृत्यैकस्मिन्नेव पर्याये योगस्य निवातस्थाने दीपशिखावत् स्थिरीकरणम् एकत्ववितर्कोऽविचारम् ॥२॥

यदा जघन्ययोगस्य सञ्ज्ञिपर्याप्तस्य मनोद्रव्याणि समये निरुन्धन् असख्यातसमयै सपूर्ण मनोयोग तत्पश्चात् पर्याप्तद्वीन्द्रियस्य वाग्योगपर्यायतोऽसख्यातगुणन्यूनवाग्योगपर्या यान् प्रतिसमय निरुन्धन् असख्यातसमयै सपूर्ण वाग्योग, ततश्च प्रथमसमयसमुत्पन्ननिगो दजीवस्य जघन्यकाययोगपर्यायतोऽसख्यातगुणहीनकाययोग प्रतिसमय निरुन्धन्, असख्यात

मत्रवाला पुरुष समस्त शरीर के अवयवों मे व्याप्त विषम विष को मत्र के प्रभाव से खेचकर काटे हुए स्थानपर स्तभित कर देता है उसीतरह पूर्वगतश्रुतज्ञान के अनुसार अर्थ, व्यजन एव योगों की सक्रान्ति से रहित होने के कारण, अशेषविषयों से योगों को हटा कर एक ही पर्याय मे योग का, वातरहित स्थान मे दीपक की लौ की तरह, स्थिर करना सो **एकत्ववितर्क–अविचार–नामक शुक्लध्यान** का दूसरा भेद है ॥२॥ सूक्ष्मक्रिय–अप्रति-पाति शुक्लध्यान सिर्फ सूक्ष्मकाययोगवाले जीव को होता है। सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्ल ध्यान के सन्मुख हुआ जीव सर्वप्रथम मनोद्रव्यों का प्रतिसमय निरोध करता हुआ असख्या तसमयप्रमाणकाल में समस्तमनोयोग का, इसीतरह प्रतिसमय वाग्योगपर्यायों का निरोध करता हुआ असख्यातसमयप्रमाणकाल मे समस्तवाग्योग का, एव प्रथम समयमें समुत्पन्न निगोदजीवकी जघन्य–अवगाहनास्वरूप काययोगपर्यायों से असख्यात

જેવી રીતે સિદ્ધ ગારુડિક આદિ મત્રવાળો પુરુષ આખા શરીરના અવય વોમા પ્રસરેલા વિષમ ઝેરને મત્રના પ્રભાવથી ખેચીને કરડેલા સ્થાન ઉપર સ્તભિત કરી દે છે, તેવી જ રીતે પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર અર્થ, વ્યજન તેમજ યોગોની સક્રાતિથી રહિત હોવાને કારણે, બીજા વિષયોથી યોગોને હટાવીને એક જ પર્યાયમા યોગને હવા વગરના સ્થાનમા દીપકની જ્યોતની પેઠે સ્થિર કરવો તે શુક્લધ્યાનના એકત્વવિર્તકઅવિચાર નામનો બીજો પ્રકાર છે (૨)

સૂક્ષ્મક્રિય–અપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાનને સન્મુખ થયેલો જીવ સર્વપ્રથમ મનોદ્રવ્યોના હરવખત નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત–સમય–પ્રમાણ કાલે સમસ્ત મનોયોગનો, તેમ જ વારવાર વાગ્યોગપર્યાયોનો નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત–સમય–પ્રમાણે કાળે સમસ્ત વાગ્યોગનો, તેમ જ પ્રથમ સમયમા સમુત્પન્ન નિગોદ જીવની જઘન્યઅવગાહનાસ્વરૂપ કાયયોગની પર્યાયોથી અસખ્યાતગુણહીનકાયયોગનો વારવાર નિરોધ કરતા

समयैबादरकाययोग च सर्वथा निरुणद्धि, तदेव सूक्ष्मक्रियाऽप्रतिपाति ध्यानमुपक्रमते ॥३॥ तत श्वासोच्छ्वासस्वरूप सूक्ष्ममपि काययोग निरुध्य अयोगित्व प्राप्य शैलेशीमवस्था प्रतिपद्यते, मध्यमकालेन 'अ इ उ ऋ लृ' इत्येवरूप पञ्चलघ्वक्षरोच्चारणसमकालस्थितिक समुच्छिन्न-क्रियानिवर्ति ध्यानमनुभवति ॥४॥ दशवैकालिकसूत्रस्याचारमणिमञ्जूषाटीकायामस्माभि सविस्तर शुक्लध्यानवर्णन कृतम्, अतस्ततोऽवगन्तव्यम् ।

तथा-तत् शुक्लध्यान चतुष्प्रत्यवतार प्रज्ञप्तम् । 'सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता' शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि । 'त जहा' तद्यथा

गुणहीनकाययोग को प्रतिसमय म निरोध करता हुआ असख्यातसमयप्रमाणकाल में बादरकाययोग का सर्वथा निरोध कर देता है, तब जाकर इसे सूक्ष्मक्रिय–अप्रतिपातिनामक शुक्लध्यान की प्राप्ति होती है, यह सूक्ष्मक्रिय–अप्रतिपातिनामक तीसरा भेद है ।३। इस अवस्थामें श्वासोच्छ्वासरूप सूक्ष्मकाययोगका भी निरोध कर, अयोगि–अवस्था को प्राप्त हो, शैलेशी अवस्था को प्राप्त कर लेता है, वहा 'अ इ उ ऋ लृ' इन पाच लघु अक्षरों के मध्यम काल से उच्चारण करने मे जितना समय लगता है उतने समय तक वहा ठहर कर समु-च्छिन्नक्रिय–अनिवर्त्तिनामक शुक्लध्यानका अनुभव करता है ।४। इस शुक्लध्यान का विशेष विस्तारपूर्वक वर्णन दशवैकालिक सूत्र के चौथे अध्ययन की 'आचारमणिमजूषा' नामकी टीका में लिखा गया है, अत विशेषार्थी को इसका विशेष वर्णन वहा से देख लेना चाहिये । (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) इस शुक्ल-ध्यान के चार लक्षण है, (त जहा) वे इस प्रकार है–(विवेगे) विवेक–देह से आत्माको

કરતા અસખ્યાતસમયપ્રમાણુ કાળે બાદરકાયયોગને સર્વથા નિરોધ કરી દે છે, ત્યારે તેને સૂક્ષ્મક્રિય–અપ્રતિપાતિ નામક શુક્લધ્યાનની પ્રાપ્તિ થાય છે આ સૂક્ષ્મક્રિય–અપ્રતિપાતિ નામે ત્રીજો પ્રકાર છે (૩)

તે અવસ્થામા શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ સૂક્ષ્મકાયયોગનો પણ નિરોધ કરી, અયોગિ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ, શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે ત્યા અ ઇ ઉ ઋ લૃ આ પાચ લઘુ અક્ષરોનુ મધ્યમકાલથી ઉચ્ચારણ કરવામા જેટલો સમય લાગે તેટલા સમયસુધી રોકાઈને સમુચ્છિન્નક્રિય–અનિવર્તિ નામક શુક્લધ્યાનનો અનુભવ કરે છે (૪) આ શુક્લધ્યાનનુ વિશેષ વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન દશવૈકાલિકસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની આચારમણિમજૂષા નામની ટીકામા લખવામા આવ્યુ છે તેથી વિશેષ જાણવાવાળાને માટે તેનુ વિશેષ વર્ણન ત્યાથી જોઈ લેવુ જોઈએ

(સુક્કસ્સ ण झाणस्स चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता) આ શુક્લધ્યાનના ચાર લક્ષણ છે. (त जहा) તે આ પ્રકારે છે–(विवेगे) વિવેક–દેહથી આત્માને જુદો જાણવો,

यथा सिद्धगारुडिकादिमन्त्र सकलशरीरस्यापि विषम विष मन्त्रसामर्थ्येन मन्त्राव यवेभ्य समाकृष्य दशस्थाने समानीय स्तम्भयति, तथा पूर्वगतश्रुतानुसारतोऽर्थव्यञ्जनयोग- सक्रान्तिराहित्येनाशेषविषयेभ्य सहृत्यैकस्मिन्नेव पर्याये योगस्य निवातस्थाने दीपशिखावत् स्थिरीकरणम् एकत्ववितर्कोऽविचारम् ॥२॥

यदा जघन्ययोगगत सज्ञिपर्याप्तस्य मनोद्रव्याणि समये निरुन्धन् असख्यातसमये सपूर्ण मनोयोग तत्पश्चात् पर्याप्तद्वीन्द्रियस्य वाग्योगपर्यायतोऽसख्यातगुण न्यूनवाग्योगपर्या यान् प्रतिसमय निरुन्धन् असख्यातसमयै सपूर्ण वाग्योग, ततश्च प्रथमसमयसमुत्पन्ननिगो दजीवस्य जघन्यकाययोगपर्यायतोऽसख्यातगुणहीनकाययोग प्रतिसमय निरुन्धन्, असख्यात

मन्त्रवाला पुरुष समस्त शरीर के अवयवों म व्याप्त विषम विष को मत्र के प्रभाव स खेचकर काटे हुए स्थानपर स्तभित कर देता है उसीतरह पूर्वगतश्रुतज्ञान के अनुसार अर्थ, व्यजन एव योगों की सक्रान्ति से रहित होने के कारण, अशेषविषयों से योगों को हटा कर एक ही पर्याय मे योग का, वातरहित स्थान म दीपक की लौ की तरह, स्थिर करना सो **एकत्ववितर्क–अविचार–नामक शुक्लध्यान** का दूसरा भेद है ॥२॥ सूक्ष्मक्रिय–अप्रति- पाति शुक्लध्यान सिर्फ सूक्ष्मकाययोगवाले जीव को होता है। सूक्ष्मक्रिय-अप्रतिपाति शुक्ल ध्यान के सन्मुख हुआ जीव सर्वप्रथम मनोद्रव्यों का प्रतिसमय निरोध करता हुआ असख्या- तसमयप्रमाणकाल में समस्तमनोयोग का, इसीतरह प्रतिसमय वाग्योगपर्यायों का निरोध करता हुआ असख्यातसमयप्रमाणकाल मे समस्तवाग्योग का, एव प्रथम समयम समुत्पन्न निगोदजीवकी जघन्य–अवगाहनास्वरूप काययोगपर्यायों से असख्यात

જેવી રીતે સિદ્ધ ગારુડિક આદિ મત્રવાળો પુરુષ આખા શરીરના અવય વોમા પ્રસરેલા વિષમ ઝેરને મત્રના પ્રભાવથી ખેચીને કરડેલા સ્થાન ઉપર સ્તભિત કરી દે છે, તેવી જ રીતે પૂર્વગત શ્રુતજ્ઞાન અનુસાર અર્થ, વ્યજન તેમજ યોગોની સક્રાતિથી રહિત હોવાને કારણે, બીજા વિષયોથી યોગોને હટાવીને એક જ પર્યાયમા યોગને હવા વગરના સ્થાનમા દીપકની જ્યોતની પેઠે સ્થિર કરવો તે શુકલધ્યાનના એકત્વવિર્તકઅવિચાર નામનો બીજો પ્રકાર છે (૨)

સૂક્ષ્મક્રિય–અપ્રતિપાતિ શુકલધ્યાનને સન્મુખ થયેલો જીવ સર્વપ્રથમ મનોદ્રવ્યોના હરવખત નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત–સમય– પ્રમાણ કાલે સમસ્ત મનોયોગનો, તેમ જ વારવાર વાગ્યોગપર્યાયોનો નિરોધ કરતા કરતા અસખ્યાત–સમય–પ્રમાણે કાળે સમસ્ત વાગ્યોગનો, તેમ જ પ્રથમ સમયમા સમુત્પન્ન નિગોદ જીવની જઘન્યઅવગાહનાસ્વરૂપ કાયયોગની પર્યાયોથી અસખ્યાતગુણહીનકાયયોગનો વારવાર નિરોધ કરતા

ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ, त जहा–अवा-याणुप्पेहा १ असुभाणुप्पेहा २ अणंतवत्तियाणुप्पेहा ३ विपरि-णामाणुप्पेहा ४। से त झाणे॥ सू० ३०॥

खलु ध्यानस्य चतस्रोऽनुप्रेक्षा प्रज्ञप्ता, 'त जहा' तद्यथा–'अवायाणुप्पेहा' अपाया नुप्रेक्षा–अपायाना प्राणातिपाताद्याश्रवद्वारजनितानाम् अनर्थानामनुचिन्तनम् ॥१॥ 'असुभाणुप्पेहा' अशुभानुप्रेक्षा-ससारस्यैव अशुभस्वरूपतयाऽनुचिन्तनम्॥२॥ 'अणतवत्तियाणुप्पेहा' अनन्तवृत्तिताऽनुप्रेक्षा–अनन्तवृत्तिता=तैलिकचक्रयोजितस्य वृषस्य मार्गोऽनवसानवत्कदाप्यस-माप्तिशीलता तस्या अनुप्रेक्षा–अनुचिन्तनम् ॥३॥ 'विपरिणामाणुप्पेहा' विपरिणामानुप्रेक्षा–उत्पादव्ययध्रौव्यस्वभावाना पदार्थाना यो विपरिणाम–प्रतिक्षण नवनवपर्यायरूप तस्यानु चिन्तनम् ॥४॥ 'से त झाणे' तदेतद् ध्यानम् ॥सू० ३०॥

अपायों का अर्थात् प्राणातिपातादिक पाप, जो कर्मों के आस्रव के लिये द्वार जैसे है उनसे जनित अनर्थों का वारवार विचार करना सो अपायानुप्रेक्षा है १। (असुभाणुप्पेहा) अशुभानु-प्रेक्षा–ससार स्वय अशुभस्वरूप है, ऐसा वारवार विचार करना सो अशुभानुप्रेक्षा है २। (अणतवत्तियाणुप्पेहा) अनन्तवत्तितानुप्रेक्षा–भवपरपरा की अनतवृत्ति का विचार करना, अर्थात् जिस प्रकार तेली का बैल कोल्हू मे जोता जाने पर चक्कर काटता है उसी प्रकार इस जीव के भी, जबतक यह ससार मे रहता है तबतक इसके भ्रमण की कभी भी समाप्ति नहीं होती है, इस प्रकार का अनुचिंतन करना अनतवर्तितानुप्रेक्षा है ३। (विपरिणामाणुप्पेहा) विपरि-णामानुप्रेक्षा–प्रत्येक द्रव्य, उत्पाद, व्यय और ध्रौव्य स्वभाववाले है, अत वस्तु प्रतिसमय

અપાયાનુપ્રેક્ષા–અપાયોના અર્થાત્–પ્રાણાતિપાતાદિક પાપ જે કર્મોના આસ્રવને માટે દ્વાર જેવા છે તેમનાથી થતા અનર્થોનો વારવાર વિચાર કરવો તે અપાયાનુપ્રેક્ષા છે (असुभाणुप्पेहा) અશુભાનુપ્રેક્ષા–સસાર પોતે અશુભસ્વરૂપ છે, એવો વારવાર વિચાર કરવો તે અશુભાનુપ્રેક્ષા છે (अणतवत्तियाणुप्पेहा) અનતવત્તિતાનુપ્રેક્ષા–ભવપરપરાની અનતવૃત્તિતાનો વિચાર કરવો, અર્થાત્ જેવી રીતે ઘાચીનો બળદ ઘાણીમા જોડાઈને ચક્કરો–(આટા) ફર્યા કરે છે એવી રીતે આ જીવ પણ જ્યા સુધી સસારમા રહે છે ત્યા સુધી તેના ભ્રમણની કદી પણ સમાપ્તિ થતી નથી, એ પ્રકારનુ અનુચિતન કરવુ તે અનતવર્તિતાનુપ્રેક્ષા છે (विपरिणामाणुप्पेहा) વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા–પ્રત્યેક દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય તેમજ ધ્રૌવ્ય સ્વભાવવાળા છે, તેથી હરવખત વસ્તુ પરિણમન

चत्तारि लक्खणा पण्णत्ता, तं जहा—विवेगे १, विउस्सग्गे २, अव्वहे ३, असम्मोहे ४। सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता, तं जहा—खंती १, मुत्ती २, अज्जवे ३, मद्दवे ४। सुक्कस्स

'विवेगे' विवेकः—पृथक्करणं, स च पृथक्कारः—देहादात्मनो बुद्ध्या विवेचनम् ॥१॥ 'विउस्सग्गे' व्युत्सर्गः—निस्सङ्गतया देहोपधित्यागः ॥२॥ 'अव्वहे' अव्यथम्—देवाद्युपसर्गजनितं भयं व्यथा—तया रहितम् ॥३॥ 'असमोहे' असमोहः—देवमायाजनितस्य मूढत्वस्य निषेधः ॥४॥ 'सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता' शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वार्यालम्बनानि प्रज्ञप्तानि, 'तं जहा' तद्यथा—'खंती' क्षान्तिः—परकृतापकारसहनम् ॥१॥ 'मुत्ती' मुक्तिः—निर्लोभता ॥२॥ 'अज्जवे' आर्जवम्—सरलता ॥३॥ 'मद्दवे' मार्दवम्—मृदुता ॥४॥ 'सुक्कस्स णं झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ' शुक्लस्य

भिन्न जानना १। (विउस्सग्गे) व्युत्सर्ग—देह तथा उपधि का परित्याग करना २। (अव्वहे) अव्यथ—व्यथारहित होना—देवादिकृत उपसर्गजनित भय का नाम व्यथा है, इससे रहित का नाम अव्यथ है, अर्थात्—देवादिकृत उपसर्गों का निश्चल भावसे सहन करना ३। (असमोहे) असमोह—मोहरहित होना—देवादिक द्वारा प्रदर्शित मायाकी ओर आकृष्ट नहीं होना ४। (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता) शुक्लध्यान के चार आलंबन हैं, (तं जहा) वे इस प्रकार हैं—(खंती) क्षान्ति—परकृत अपकार का सहन करना १, (मुत्ती) मुक्ति—लोभका परित्याग करना २, (अज्जवे) आर्जव—चित्त मे सरलता रखना ३, और (मद्दवे) मार्दव गुणका होना ४। (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) शुक्लध्यान की चार अनुप्रेक्षा है, (तं जहा) वे ये है—(अवायाणुप्पेहा) अपायानुप्रेक्षा—

(विउस्सग्गे) व्युत्सर्ग—દેહ તથા ઉપધિનો પરિત્યાગ કરવો. (अव्वहे) અવ્યથ—વ્યથા રહિત હોવું—દેવાદિકૃત ઉપસર્ગથી થયેલ ભયનું નામ વ્યથા છે, તેનાથી રહિતનું નામ અવ્યથ છે, અર્થાત્—દેવાદિકથી કરાએલ ઉપસર્ગોને નિશ્ચલ ભાવથી સહન કરવા (असमोहे) અસમોહ મોહરહિત થવું—દેવાદિકદ્વારા પ્રદર્શિત માયા તરફ આકર્ષાવું નહિ (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि आलंबणा पण्णत्ता) શુક્લધ્યાનના ચાર આલંબન છે, (तं जहा) તે આ પ્રકારે છે—(खंती) ક્ષાન્તિ—બીજાએ કરેલ અપકારને સહન કરવો, (मुत्ती) મુક્તિ—લોભનો પરિત્યાગ કરવો, (अज्जवे) આર્જવ ચિત્તમાં સરળતા રાખવી, અને (मद्दवे) માર્દવ—મૃદુતા ગુણ થવું (सुक्कस्स ण झाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पण्णत्ताओ) શુક્લધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા છે, (तं जहा) તે આ છે (अवायाणुप्पेहा)

विउस्सग्गे, २ गणविउस्सग्गे, ३ उवहिविउस्सग्गे, ४ भत्तपाणविउस्सग्गे। से तं दव्वविउस्सग्गे। से किं तं भावविउस्सग्गे? भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते, तं जहा-१ कसायविउस्सग्गे, २ संसारविउस्स-

'गणविउस्सग्गे' गणव्युत्सर्ग ।२। 'उवहिविउस्सग्गे' उपधिव्युत्सर्ग —उपधेरुपकरणस्य त्याग ।३। 'भत्तपाणविउस्सग्गे' भक्तपानव्युत्सर्ग —अन्नजलत्याग ।४। 'से तं दव्वविउस्सग्गे' स एष द्रव्यव्युत्सर्ग । 'से किं तं भावविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ भावव्युत्सर्ग । 'भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते' भावव्युत्सर्ग त्रिविध प्रज्ञप्त, 'तं जहा' तद्यथा—'कसायविउस्सग्गे' कषायव्युत्सर्ग ।१। 'संसारविउस्सग्गे' संसारव्युत्सर्ग ।२। 'कम्मविउस्सग्गे' कर्मव्युत्सर्ग ।३। 'से किं तं कसायविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ कषायव्युत्सर्ग ? 'कसाय-

(सरीरविउस्सग्गे १, गणविउस्सग्गे २, उवहिविउस्सग्गे ३, भत्तपाणविउस्सग्गे ४) शरीरव्युत्सर्ग १, गणव्युत्सर्ग २, उपधिव्युत्सर्ग ३, और भक्तपानव्युत्सर्ग ४। इनमे शरीर के ममत्व का त्याग करना सो शरीरव्युत्सर्ग है १। पडिमा आदि आराधन करने के लिये गण—सम्प्रदाय से ममत्वका त्याग करना सो गणव्युत्सर्ग है २। वस्त्रादिक उपधि के ममत्व का त्याग करना सो उपधिव्युत्सर्ग है ३। भोजन एव पानी का त्याग करना सो भक्तपानव्युत्सर्ग है ४। (से तं दव्वविउस्सग्गे) यह सब द्रव्यव्युत्सर्ग है। (से किं तं भावविउस्सग्गे) भावव्युत्सर्ग क्या—कितने प्रकार का है ? (भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते) भावव्युत्सर्ग तीन प्रकार का है, (तं जहा) वे प्रकार ये हैं—(कसायविउस्सग्गे १ संसारविउस्सग्गे २ कम्मविउस्सग्गे ३) कषायव्युत्सर्ग १, संसारव्युत्सर्ग २, एव कर्मव्युत्सर्ग ३। (से किं तं कसायविउस्सग्गे) कषायव्युत्सर्ग क्या कितने प्रकारका है ? (कसाय-

જેમકે-(सरीरविउस्सग्गे गणविउस्सग्गे उवहिविउस्सग्गे भत्तपाणविउस्सग्गे) શરીર વ્યુત્સર્ગ, ગણવ્યુત્સર્ગ, ઉપધિવ્યુત્સર્ગ અને ભક્તપાનવ્યુત્સર્ગ તેમા શરીરના મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે શરીરવ્યુત્સર્ગ છે પડિમા આદિ આરાધન કરવા માટે ગણ—સંપ્રદાયથી મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે ગણવ્યુત્સર્ગ છે વસ્ત્રાદિક ઉપધિથી મમત્વનો ત્યાગ કરવો તે ઉપધિવ્યુત્સર્ગ છે ભોજન તેમજ પાણીનો ત્યાગ કરવો તે ભક્તપાનવ્યુત્સર્ગ છે આ બધા દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ છે (से किं तं भावविउस्सग्गे) ભાવવ્યુત્સર્ગ શું—કેટલા પ્રકારનો છે ? (भावविउस्सग्गे तिविहे पण्णत्ते) ભાવવ્યુત્સર્ગ ત્રણ પ્રકારનો છે, (तं जहा) તે આ પ્રકારે છે-(कसायविउस्सग्गे संसारविउस्सग्गे कम्मविउस्सग्गे) કષાયવ્યુત્સર્ગ, સંસારવ્યુત્સર્ગ તેમજ કર્મવ્યુત્સર્ગ

मूलम्—से किं तं विउस्सग्गे ? विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते, तं जहा–१ दव्वविउस्सग्गे, २ भावविउस्सग्गे य। से किं तं दव्वविउस्सग्गे ? दव्वविउसग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा–१ सरीर-

टीका—आभ्यन्तरतपसः षष्ठभेदमाह–'से किं तं विउस्सग्गे' अथ कोऽसौ व्युत्सर्गः ? व्युत्सर्गः किंस्वरूपः कतिविधश्चेति प्रश्नः। व्युत्सर्गः–वि=विशेषेण, उत्=उत्कृष्टभावनया सर्गः=त्यागः। 'विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते' व्युत्सर्गो द्विविधः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' तद्यथा १–'दव्वविउस्सग्गे' द्रव्यव्युत्सर्गः, २–'भावविउस्सग्गे' भावव्युत्सर्गः। 'से किं तं दव्वविउस्सग्गे ?' अथ कोऽसौ द्रव्यव्युत्सर्गः ? 'दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते' द्रव्यव्युत्सर्गः–चतुर्विधः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' तद्यथा–'सरीरविउस्सग्गे' शरीरव्युत्सर्गः ।१।

परिणमती रहती है। इस प्रकार जो चिंतन करना इसका नाम विपरिणामानुप्रेक्षा है। (से तं झाणे) इस प्रकार चार ध्यानका वर्णन हुआ ॥ सू० ३० ॥

'से किं तं विउस्सग्गे' इत्यादि,

अब आभ्यन्तर तपका जो छठा भेद व्युत्सर्ग है उसका वर्णन करते है–(से किं तं विउस्सग्गे) विशेष रीति से उत्कृष्ट भावनापूर्वक परित्याग करना व्युत्सर्ग है, वह व्युत्सर्गतप क्या–कितने प्रकार का है ? (विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते) व्युत्सर्ग के दो भेद है, (तं जहा) वे ये है–(दव्वविउस्सग्गे भावविउस्सग्गे) १–द्रव्यव्युत्सर्ग और २–भावव्युत्सर्ग। (से किं तं दव्वविउस्सग्गे) द्रव्यव्युत्सर्ग क्या–कितने प्रकार का है ? (दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) द्रव्यव्युत्सर्ग चार प्रकार का है। (तं जहा) जैसे–

કરતી હોય છે, એક જ રૂપે કદી નથી રહેતી એ પ્રકારે જે ચિંતન કરવું તેનું નામ વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા છે (से तं झाणे) એ પ્રમાણે ચાર ધ્યાનનું વર્ણન થયું (સૂ૦ ૩૦)

'से किं तं विउस्सग्गे ?' ઈત્યાદિ

હવે સૂત્રકાર આભ્યન્તર તપનો જે છઠ્ઠો પ્રકાર વ્યુત્સર્ગ છે તેનું વર્ણન કરે છે–(से किं तं विउस्सग्गे) વિશેષરીતિથી ઉત્કૃષ્ટભાવનાપૂર્વક પરિત્યાગ કરવો તે વ્યુત્સર્ગ છે વ્યુત્સર્ગ તપ કેટલા પ્રકારનું છે ? (विउस्सग्गे दुविहे पण्णत्ते) એના બે પ્રકાર છે,–(तं जहा) તે આ છે–(दव्वविउस्सग्गे भावविउस्सग्गे य) ૧ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ અને ૨ ભાવવ્યુત્સર્ગ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ શું–કેટલા પ્રકારનું છે ? (दव्वविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) એ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનું છે (तं जहा)

यससारविउस्सग्गे, ३ मणुयसंसारविउस्सग्गे, ४ देवससारविउ-स्सग्गे। से त ससारविउस्सग्गे। से कि त कम्मविउस्सग्गे? कम्म-विउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते, त जहा, १ णाणावरणिज्जकम्मविउ-स्सग्गे, २ दरिसणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे, ३ वेयणिज्जकम्मविउस्स-ग्गे, ४ मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे, ५ आउकम्मविउस्सग्गे, ६ णामक-म्मविउस्सग्गे ७, गोयकम्मविउस्सग्गे ८, अतरायकम्मविउस्सग्गे। से त कम्मविउस्सग्गे। से त भावविउस्सग्गे ॥ सू० ३० ॥

स्सग्गे' मनुजसंसारव्युत्सर्ग ।३। 'देवससारविउस्सग्गे' देवससारव्युत्सर्ग ।४। 'से त ससारविउस्सग्गे' स एष ससारव्युत्सर्ग । 'से किं त कम्मविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ कर्मव्युत्सर्ग ? 'कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते' कर्मव्युत्सर्ग अष्टविध प्रज्ञप्त । 'त जहा' तद्यथा-'णाणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे' ज्ञानावरणीयकर्मव्युत्सर्ग ।१। 'दरिसिणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे' दर्शनाऽऽवरणीयकर्मव्युत्सर्ग ।२। 'वेयणिज्जकम्मविउस्सग्गे' वेदनीयकर्मव्युत्सर्ग ।३। 'मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे' मोहनीयकर्म-

---

ग्गे ३, देवससारविउस्सग्गे ४) नैरयिकसंसारव्युत्सर्ग, तिर्यक्संसारव्युत्सर्ग, मनुजसंसारव्युत्सर्ग, एव देवसंसारव्युत्सर्ग, (से त ससारविउस्सग्गे) इस प्रकार चारगतिरूप ससार का यह व्युत्सर्ग (परित्याग) संसारव्युत्सर्ग है। (से किं त कम्मविउस्सग्गे) कर्मव्युत्सर्ग क्या कितने प्रकार का है। (कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते) जिसमे आठ प्रकार के कर्मोंका व्युत्सर्ग–परित्याग हो वह कर्मव्युत्सर्ग आठ प्रकार का है, (त जहा) जैसे (णाणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे १, दरिसणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे २, वेयणिज्जकम्मविउस्सग्गे ३, मोहणिज्जकम्मविउस्सग्गे

देवससारविउस्सग्गे) नैरयिकसंसारव्युत्सर्ग, तिर्यक्संसारव्युत्सर्ग, मनुज संसारव्युत्सर्ग तेमज देवसंसारव्युत्सर्ग (से त ससारविउस्सग्गे) એ પ્રકારે ચારેય ગતિરૂપ સંસારનો આ વ્યુત્સર્ગ (પરિત્યાગ) તે સંસારવ્યુત્સર્ગ છે (से कि त कम्मविउस्सग्गे) કર્મવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે? (कम्मविउस्सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते) જેમા આઠેય પ્રકારના કર્મોનો વ્યુત્સર્ગ–પરિત્યાગ થઈ જાય છે એવો આ કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારનો છે, (त जहा) જેમકે–(णाणावरणिज्ज कम्मविउस्सग्गे, दरिसणावरणिज्जकम्मविउस्सग्गे, वेयणिज्जकम्मविउस्सग्गे, मोहणि

ग्गे, ३ कम्मविउस्सग्गे। से किं तं कसायविउस्सग्गे,? कसायविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा-कोहकसायविउस्सग्गे, २ माणकसाय विउस्सग्गे,३ मायाकसायविउस्सग्गे,४ लोहकसायविउस्सग्गे। से तं कसायविउस्सग्गे। से किं तं संसारविउस्सग्गे? संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा—१ णेरइयसंसारविउस्सग्गे, २ तिरि-

विउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते' कषायव्युत्सर्गः चतुर्विधः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' तद्यथा-'कोहकसायविउस्सग्गे' क्रोधकषायव्युत्सर्गः ।१। 'माणकसायविउस्सग्गे' मानकषायव्युत्सर्गः । 'मायाकसायविउस्सग्गे' मायाकषायव्युत्सर्गः ।३। 'लोहकसायविउस्सग्गे' लोभकषायव्युत्सर्गः ।४। 'से तं कसायविउस्सग्गे' स एष कषायव्युत्सर्गः । 'से किं संसारविउस्सग्गे' अथ कोऽसौ संसारव्युत्सर्गः? 'संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते संसारव्युत्सर्गः चतुर्विधः प्रज्ञप्तः, 'तं जहा' तद्यथा—'णेरइयसंसारविउस्सग्गे' नैरयिकसंसारव्युत्सर्गः ।१। 'तिरियसंसारविउस्सग्गे' तिर्यक्संसारव्युत्सर्गः ।२। 'मणुयसंसारविउ

विउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) कषायव्युत्सर्ग चार प्रकारका है। (तं जहा) वे चार प्रकार ये है-(कोहकसायविउस्सग्गे१, माणकसायविउस्सग्गे २, मायाकसायविउस्सग्गे ३, लोहकसायविउस्सग्गे ४) क्रोधकषायव्युत्सर्ग१, मानकषायव्युत्सर्ग२, मायाकषायव्युत्सर्ग ३ एवं लोभकषायव्युत्सर्ग ४। (से तं कसायविउसग्गे) इन क्रोधादि चार कषायोंका परित्याग करना यह कषायव्युत्सर्ग है। (से किं तं संसारविउस्सग्गे) संसारव्युत्सर्ग क्या—कितने प्रकार का है? (संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) संसारव्युत्सर्ग चार प्रकार का है, (तं जहा) वे चार प्रकार ये हैं—(णेरइयसंसारविउस्सग्गे १ तिरियसंसारविउस्सग्गे २ मणुयसंसारविउस्स-

(से किं तं कसायविउस्सग्गे) કષાયવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે? (कसायविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) કષાયવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો છે (तं जहा) જેમકે-(कोहकसायविउस्सग्गे माणकसायविउस्सग्गे मायाकसायविउस्सग्गे लोहकसायविउस्सग्गे) ક્રોધ-કષાયવ્યુત્સર્ગ, માનકષાયવ્યુત્સર્ગ, માયાકષાયવ્યુત્સર્ગ, તેમજ લોભકષાયવ્યુત્સર્ગ (से तं कसायविउस्सग्गे) એ ક્રોધાદિ ચારેય કષાયોનો પરિત્યાગ કરવો તે આ કષાય વ્યુત્સર્ગ છે (से किं तं संसारविउस्सग्गे) સંસારવ્યુત્સર્ગ કેટલા પ્રકારનો છે? (संसारविउस्सग्गे चउव्विहे पण्णत्ते) સંસારવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો છે, (तं जहा) તે ચાર પ્રકાર આ છે-(णेरइयसंसारविउस्सग्गे तिरियसंसारविउस्सग्गे मणुयसंसारविउस्सग्गे

जाव विवागसुयधरा तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे गच्छागच्छिं गुम्मागुम्मि फड्डाफड्डि अप्पेगइया वायंति, अप्पेगइया पडि-

स्युत्रधरा आसन्, तेषु शिष्येषु 'अप्पेगइया' अप्येकके=केचित्-'आयारधरा जाव विवागसुयधरा' आचारधरा यावद् विपाकश्रुतधरा -आचाराङ्गादि-विपाकान्त-सर्वश्रुत-धारिण, इमे पूर्वं वर्णिता, 'तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे' तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन् देशे देशे-अत्र वीप्सया स्थानबाहुल्यकथनात् साधूनामधिकता अप्रतिबन्धविचरणं च सूचितम्, तथा बहवो बहुविधग्रामनगरवनादिषु गता इति च गम्यते। 'गच्छागच्छिं' गच्छागच्छि-एकाचार्यपरिवारो गच्छ -गच्छेन गच्छेन विभज्य वाचनादिकं प्रवृत्तम्, इति विग्रह 'तत्र तेनेदमिति सरूपे' इत्यनेन गच्छागच्छि, इत्यस्य साधुत्वम्। एवं 'गुम्मागुम्मिं' गुल्मागुल्मि-गुल्म=गच्छैकभाग, गुल्मेन गुल्मेन विभज्य इद वाचनादिकं प्रवृत्तमिति गुल्मागुल्मि। 'फड्डाफड्डिं' फड्डकाफड्डकि-फड्डक=लघुतरो गच्छैकभाग, फड्डकेन फड्डकेन विभज्येद वाचनादिक प्रवृत्तम्, इत्यर्थे फड्डकाफड्डकि-एषु प्रयोगेषु समासे कृते पूर्वपदस्य दीर्घ समासान्त इच्-प्रत्ययश्च। 'अप्पेगइया वायंति' अप्येकके

से अनगार भगवंत थे, उनमें (अप्पेगइया) कितनेक (आयारधरा जाव विवागसुयधरा) आचारागसूत्र के धारक थे, 'यावत्' शब्द से कितनेक सूत्रकृताङ्ग से लेकर प्रश्नव्याकरण पर्यन्त सूत्रों म से एक २ सूत्र के धारक थे और कितनेक विपाकश्रुत के धारक थे, उपलक्षणसे कितनेक सबके भी धारक थे। (तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे) वे उसी बगीचे म भिन्न २ जगह पर (गच्छागच्छिं) गच्छ गच्छरूप में विभक्त होकर, (गुम्मागुम्मिं) गच्छ के एक २ भाग म विभक्त होकर (फड्डाफड्डिं) फुटकर फुटकर रूप में विभक्त होकर विराजते थे। इनमें से (अप्पेगइया वायंति) कितनेक सूत्र की वाचना प्रदान करते थे-सूत्र पढ़ाते

અનગાર ભગવતો હતા, તેમનામા (अप्पेगइया) કેટલાક (आयारधरा जाव विवाग सुयधरा) આચારાગ સૂત્રના ધારક હતા, 'यावत्' શબ્દથી કેટલાક સૂત્રકૃતાગથી લઈને પ્રશ્નવ્યાકરણ સુધીના સૂત્રોમાથી એક એક સૂત્રના ધારક હતા, અને કેટલાક વિપાકસૂત્રના ધારક હતા, ઉપલક્ષણથી કેટલાક બધા સૂત્રોના ધારક હતા (तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे देसे) તે જ બગીચામા જુદી જુદી જગ્યાએ (गच्छागच्छिं) ગચ્છ ગચ્છ રૂપમા વિભક્ત થઈને, (गुम्मागुम्मिं) ગચ્છના એક એક ભાગમા વિભક્ત થઈને (फड्डाफड्डिं) છૂટા-છવાયા રૂપમા વિભક્ત થઈને વિરાજતા હતા તેમનામાથી (अप्पेगइया वायंति) કેટલાક સૂત્રની વાચના આપતા હતા-સૂત્ર ભણાવતા

मूलम्–तेणं कालेणं तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे अणगारा भगवंतो अप्पेगइया आयारधरा

व्युसर्ग ।४। 'आउकम्मविउस्सग्गे' आयुष्कर्मव्युत्सर्गः। ।५। 'णामकम्मविउस्सग्गे' नामकर्मव्युत्सर्ग ।६। 'गोयकम्मविउस्सग्गे' गोत्रकर्मव्युत्सर्ग ।७। 'अन्तरायकम्मविउस्सग्गे' अन्तरायकर्मव्युत्सर्ग ।८। 'से त कम्मविउस्सग्गे' स एष कर्मव्युत्सर्ग, 'से त भावविउस्सग्गे' स एष भावव्युत्सर्ग । इत्थमनशनादिभेदेन षड्विध बाह्य प्रायश्चित्तादिभेदेन षड्विधमाभ्यन्तर च तपो व्याख्यातम् ॥ सू० ३० ॥

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'बहवे अणगारा भगवंतो' बहवोऽनगारा भगवन्त –वर्णिता पुनर्वर्ण्यमाना गि[illegible]

४, आउकम्मविउस्सग्गे ५, णामकम्मविउस्सग्गे ६, गोयकम्मविउस्सग्गे, ७ अतरायकम्मविउस्सग्गे ८) ज्ञानावरणीयकर्मव्युत्सर्ग १, दर्शनावरणीयकर्मव्युत्सर्ग २, वेदनीयकर्मव्युत्सर्ग ३, मोहनीयकर्मव्युत्सर्ग ४, आयुकर्मव्युत्सर्ग ५, नामकर्मव्युत्सर्ग ६, गोत्रकर्मव्युत्सर्ग ७, एव अतरायकर्मव्युत्सर्ग ८, (से त भावविउस्सग्गे) ये सब भाव व्युत्सर्ग है । इस तरह यहा तक अनशनादिक के भेद से छह प्रकार बाह्यतप का और प्रायश्चित्त आदि के भेद से छह प्रकार आभ्यतर तप का वर्णन हुआ ॥ सू०३० ॥

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर प्रभु के, जो (बहवे अणगारा भगवंतो) बहुत

ज्जकम्मविउस्सग्गे, आउकम्मविउस्सग्गे, णामकम्मविउस्सग्गे, गोयकम्मविउस्सग्गे, अतरायकम्मविउस्सग्गे) જ્ઞાનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, દર્શનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, વેદનીયકર્મવ્યુત્સર્ગ, મોહનીય કર્મવ્યુત્સર્ગ, આયુકર્મવ્યુત્સર્ગ, નામકર્મવ્યુત્સર્ગ, ગોત્રકર્મવ્યુત્સર્ગ તેમજ અતરાયકર્મવ્યુત્સર્ગ, (से त कम्मविउस्सग्गे) આ પ્રકારે આ કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારનો છે (से त भावविउस्सग्गे) એ બધા ભાવવ્યુત્સર્ગ છે એ રીતે અહીં સુધી અનશન આદિના ભેદથી છ પ્રકારના બાહ્યતપનુ અને પ્રાયશ્ચિત્ત આદિના ભેદથી છ પ્રકારના આભ્યતર તપનુ વર્ણન થયુ (સૂ૦ ૩૦)

'तेण कालेण तेण समएण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુના જે (बहवे अणगारा भगवंतो) ઘણા

बहुविहाओ कहाओ कहंति, अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति ॥ सू० ३१ ॥

=वैराग्यजनननिदानवाभिरता, एतादृशा बहुविधा कथा कथयन्ति=श्रावयन्ति। या विविधा कथा शृण्वन् श्रोता मोहं परित्यज्य तत्त्वं प्रति आक्षिप्तो भवति, तथा विक्षिप्त =कुमार्गविमुखो भवति, एवं संवेदनीय =मोक्षसुखाभिलाषी, निर्विण्ण =संसारादुद्विग्नो भवति। 'अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा' अप्येकका ऊर्ध्वजानव, अध शिरस =अधोमुखा-नोर्ध्वं तिर्यग् वा दत्तदृष्टय 'झाणकोट्ठोवगया' ध्यानकोष्ठोपगता –ध्यानरूपो य कोष्ठस्तमुपगता, संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्तो विहरन्ति ॥ सू० ३१ ॥

जिस कथा के सुनने से प्राणी मोक्षसुख की अभिलाषावाला बन जाता है उस कथा का नाम '**संवेदनी कथा**' है ३, जिस कथा के सुनने से प्राणी संसार से विरक्त हो जाता है उस कथा का नाम '**निर्वेदनी कथा**' है ४। इन कथाओं का सुनने वाला श्रोता मोह का परित्याग कर तत्त्व के प्रति आकृष्ट होता है, कुमार्ग से विमुख होता है, मोक्ष सुखका अभिलाषी होता है और निर्विण्ण-संसारसे-उद्विग्न-होता है। (**अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति**) कितनेक मुनिजन दोनों घुटनों को ऊँचा कर नीचे मस्तक किये हुए–माथा झुकाये हुए– ध्यानरूपी कोष्ठ में प्राप्त थे। इस प्रकार संयम और तपसे अपना आत्मा को भावित करते हुए साधुगण विचर रहे थे ॥सू० ३१॥

મોક્ષના સુખ માટે અભિલાષાવાળો બને છે તે કથાનું નામ 'સંવેદની કથા' છે, જે કથા સાંભળવાથી પ્રાણી સંસારથી વિરક્ત થાય છે તે કથાનું નામ 'નિર્વેદની કથા' છે આ કથાઓના સાંભળનાર શ્રોતા મોહનો પરિત્યાગ કરીને તત્ત્વના તરફ આકર્ષિત થાય છે, કુમાર્ગથી વિમુખ થાય છે, મોક્ષના સુખના અભિલાષવાળા થાય છે અને સંસારથી નિર્વિણ્ણ-ઉદ્વિગ્ન થાય છે (अप्पेगइया उड्ढजाणू अहोसिरा झाणकोट्ठोवगया संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति) કેટલાક મુનિજન બન્ને ઘુટણો ઉંચા રાખી, માથું નીચે રાખી–માથું નીચે કરીને-ધ્યાનરૂપી કોઠામાં પ્રાપ્ત હતા એ પ્રકારે સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા સાધુગણ વિચરતા હતા (સૂ૦ ૩૧)

पुच्छति, अप्पेगइया परियट्टंति, अप्पेगइया अणुप्पेहति, अप्पे-
गइया अक्खेवणीओ विक्खेवणीओ सवेयणीओ णिव्वेयणीओ

वाचयति—सूत्रवाचना ददते—गच्छैकदेश गणाऽवच्छेदकाधिष्ठित निधाय सूत्रवाचना वाचयति। 'अप्पेगइया पडिपुच्छति' अप्येकक प्रतिपृच्छन्ति=सूत्रार्थौ पृच्छति, 'अप्पेगइया परियट्टति' अप्येकके परिवर्तयन्ति=सूत्रार्थौ पुन पुनरभ्यस्यति। 'अप्पेगइया अणुप्पेहति' अप्येकके अनुप्रेक्षन्ते=परिचिन्तयति। 'अप्पेगइया अक्खेवणीओ विक्खेवणीओ सवेयणीओ णिव्वेयणीओ बहुविहाओ कहाओ कहति' अप्येकके आक्षेपणी विक्षेपणी सवेदिनी निर्वेदिनीर्बहुविधा कथा कथयन्ति, मोहादपनीय तत्त्व प्रति आक्षिप्यते=आकृष्यते प्राणी याभिस्ता आक्षेपण्यस्ता—'कथा' इत्यस्य विशेषणम्। विक्षेपणी—विक्षिप्यते=कुमार्ग प्रसक्त प्राणी कुमार्गात्पृथक् क्रियते याभिस्ता विक्षेपण्यस्ता। सवेदिनी — वेद्यते=मोक्षसुखाभिलाप क्रियते याभिस्ता। निर्वेदिनी -निर्वेद्यते=ससाराद् निर्विण्णो

थे, (अप्पेगइया) कितनेक (पडिपुच्छति) सूत्र और अर्थ को पूछते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (परियट्टति) सूत्र और अर्थ की आवृत्ति करते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (अणुप्पेहति) सूत्र—अर्थ की अनुप्रेक्षा—परिचिन्तन करते थे, (अप्पेगइया) कितनेक (अक्खेवणीओ १, विक्खेवणीओ २, सवेयणीओ ३, णिव्वेयणीओ ४, बहुविहाओ कहाओ कहति) आक्षेपणी, विक्षेपणी, सवेदिनी, और निर्वेदिनी, इन अनेक प्रकार की कथाओं को कहते थे। मोह से दूर कराकर प्राणी जिस कथा के द्वारा तत्त्व के प्रति आकृष्ट किया जाता है उस कथा का नाम 'आक्षेपणी कथा' है १, कुमार्ग मे रत प्राणी जिस कथा से उस कुमार्ग की ओर से पृथक् किया जाता है उस कथा का नाम 'विक्षेपणी कथा' है २,

હતા, (अप्पेगइया) કેટલાક (पडिपुच्छति) સૂત્ર તથા અર્થ પૂછતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (परियट्टति) સૂત્ર તથા અર્થની આવૃત્તિ કરતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (अणुप्पेहति) સૂત્ર—અર્થની અનુપ્રેક્ષા—પરિચિંતન કરતા હતા (अप्पेगइया) કેટલાક (अक्खेवणीओ, विक्खेवणीओ, सवेयणीओ णिव्वेयणीओ, बहुविहाओ कहाओ कहति) આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની, અને નિર્વેદની, એ પ્રકારે અનેક પ્રકારની કથાઓ કરતા હતા મોહથી દૂર કરીને જે કથા તત્ત્વના તરફ આકર્ષણ કરે છે તે કથાનુ નામ 'આક્ષેપણી કથા' છે કુમાર્ગમા મગ્ન થયેલા પ્રાણીને જે કથાથી તે કુમાર્ગ તરફથી જુદો કરાવાય તે કથાનુ નામ 'વિક્ષેપણી કથા' છે જે કથા સાભળવાથી પ્રાણી

चिता-पसग-पसरिय-वह-बंध-महल्ल-विउल-कल्लोल-कलुण-विलविय-लोभ-कलकलंत-बोलबहुल अवमाणण-फेण-तिव्व-

काङ्क्षायामाह-'सजोग-विओग-वीइ-चिंता पसग पसरिय वह-बध महल्ल-विउल-कल्लोल-कलुण विलविय-लोभ-कलकलत-बोल बहुल' सयोग-वियोग वीचि चिताप्रसङ्ग-प्रसृत-वध-बन्ध-महाविपुल-कल्लोल-करुण विलपित-लोभ-कलकलायमान-बोल-(ध्वनि)-बहुलम्-सयोग-वियोगा =अप्रियशब्दादिसयोग प्रियशब्दादिवियोगा एव वीचय =तरङ्गा यत्र सागरे स सयोग-वियोगवीचि, चिन्ताप्रसङ्ग =पुन पुनश्चिन्ताप्राप्ति स एव प्रसृत=प्रसरण यस्य स तथा, वधा =हननानि, बन्धा =सयमनानि, त एव महान्तो=गाढा, विपुला =विस्तीर्णा कल्लोला -महोर्मयो यत्र स वधबन्धमहाविपुलकल्लोल, करुणानि=करुणरसजनकानि विल-पितानि=विलापवचनानि, लोभा =लोभसम्भूताऽऽक्रोशाश्च त एव कलकलायमाना बोला =ध्वनयो बहुला यत्र स तथा, तत सयोगवियोगवीचिश्चासौ चिन्ताप्रसङ्गप्रसृतश्च तथा वधबन्धमहा-विपुलकल्लोलश्चासौ करुणविलपितलोभकलकलबोलबहुलश्च स तथा, त तादृश, सयोगादितरङ्गतरङ्गित चिन्ताविस्तीर्ण वधबन्धकल्लोल करुणविलापलोभसम्भूताक्रोशप्रचण्डनादनादितमित्यर्थ । पुन कथम्भूतम्? 'अवमाणणफेणतिव्वखिंसणपुलपुलप्पभूयरोगवेयणपरिभवविणिवाय-

(सजोग-विओग-वीइ-चिंतापसग-पसरिय-वह बध-महल्ल विउल-कल्लोल-कलुण-विल-विय लोभ-कलकलत-बोल-बहुल) सयोग=अमनोज्ञ शब्दादिकों का सबध, वियोग=मनोज्ञ शब्दादिकोंका अभाव, ये जिसमे वीचि-कल्लोल है, चिंता जिसका विस्तार है, वध एव बधन ही जिसमे विस्तृत तरगे है, करुणारसजनक विलापवचन एव लोभ से सभृत आक्रोशवचन, ये दो जिसकी बहुल कलकलायमान ध्वनिया है-गर्जना है, (अवमाणण फेण-तिव्व-खिंसण पुलपुल-प्पभूय रोगवेयण-परिभव-विणिवाय फरुस-धरिसणा-समावडिय कढिण-कम्म-पत्थर-तरग रगत निच्चमच्चुभय तोयपट्ठ) अपमान ही जिसमे फेनराशि है। दु सहनिंदा, निर

(सजोग विओग वीइ चिंतापसग पसरिय-वह बध महल्ल विउल-कल्लोल-कलुण विलविय-लोभ-कलकलत-बोल-बहुल) સયોગ-મનને ન ગમે તેવા શબ્દ આદિકોનો સબધ, મનને ગમે તેવા શબ્દ આદિકોનો વિયોગ, એ જેમા વીચિ-લહેરો છે, ચિંતા જેનો વિસ્તાર છે, વધ તેમજ બધન જ જેમા મોટા મોજા છે, કરુણારસજનક વિલાપવચન તેમજ લોભથી ઉત્પન્ન થયેલ આક્રોશવચન એ બે જેની મોટી કલકલાટ ધ્વનિઓ છે-ગર્જના છે, (अवमाणण फेण तिव्व खिंसण-पुलपुल-प्पभूय-रोगवेयण-परिभव-विणिवाय-फरुस - धरिसणा - समावडिय कढिण-कम्म-पत्थर- तरग-रगत-निचमच्चुभय-तोयपट्ठ) અપમાન જ જેમા ફીણના

मूलम्—संसारभउव्विग्गा भीया जम्मण–जर–मरण-गभीर–दुक्ख–पक्खुभिय–पउर–सलिल सजोग–विओग–वीइ-

टीका—भगवत श्रीमहावीरस्वामिनोऽनगारा पुन कीदृशा ? इत्याह–'ससार भउव्विग्गा' इत्यादि। ससारभयोद्विग्ना –चतुर्गतिभ्रमणलक्षणससारभयादुद्विग्ना =व्याकुला, 'केनोपायेन ससारसागरात् तरिष्याम' इतिचिन्ताजाल-कुला इत्यर्थ । अत एव 'भीया'–भीता = भययुक्ता, अस्य तरन्ती यत्रान्वय । सूत्रकार ससारसागर वर्णयति–'जम्मण–जर–मरण करण-गभीर दुक्ख पक्खुभिय पउर सलिल' जन्म-जरा मरण करण-गम्भीर दु ख-प्रक्षुभित प्रचुर–सलिलम्–जन्मजरामरणान्येव करणानि=साधनानि यस्य तत तथा, तदेव गम्भीर दु ख=अगाढदु ख, तदेव प्रक्षुभित=प्रचलितम्, प्रचुर=विपुल सलिल=जल यस्मिन् स जन्म जरा–मरण–करण–गम्भीर–दु ख–प्रक्षुभित प्रचुरसलिलस्त, पुन कीदृश ससारसागरम् ? इत्या-

'ससारभउव्विग्गा' इत्यादि।

भगवान महावीर के अनगार और भी कैसे थे ? इस बातको प्रकट करने के लिये सूत्रकार इस सूत्रकी प्ररूपणा करते हुए कहते है कि–भगवान् महावीर स्वामी के ये अनगार (ससारभउव्विग्गा) चतुर्गति मे भ्रमण करने रूप ससार के भय से उद्विग्न थे, 'किस उपाय से हम लोग इस अथाह ससारसागर से पार होंगे' इस प्रकार का चिन्तवन सर्वदा करते रहते थे। (भीया) इसलिये ये ससारभीरु थे। अब यहा से यह ससारसागर कैसा है ? इस बात का नीचे लिखित विशेषणों द्वारा सूत्रकार स्पष्ट करते है–(जम्मण–जर–मरण करण–गभीर–दुक्ख–पक्खुभिय–पउरसलिल) जन्म, जरा और मरण, ये ही जिसके साधन हैं ऐसा प्रगाढ दु ख ही जिसमे उछलता हुआ अगाध जल भरा हुआ है, तथा

'ससारभउव्विग्गा' ઇત્યાદિ

ભગવાન્ મહાવીરના અનગાર ફરીપણ કેવા હતા ? તે વાતને પ્રકટ કરવા સૂત્રકાર આ સૂત્રની પ્રરૂપણા કરતા કહે છે કે–ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીના તે અનગાર (ससारभउव्विग्गा) ચતુર્ગતિમા ભ્રમણ કરાવવારૂપ સસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન હતા, 'કયા ઉપાયથી અમે આ અગાધ સસારસાગરથી પાર થઇએ' એ પ્રકારનુ ચિંતવન સર્વદા કર્યા કરતા હતા (भीया) એથી તેઓ સસારભીરૂ હતા હવે અહીંથી આ સસારસાગર કેવો છે ? તે વાત નીચે લખેલા વિશેષણો દ્વારા સૂત્રકાર સ્પષ્ટ કરે છે–(जम्मण जर मरण करण गभीर दुक्ख पक्खुभिय पउरसलिल) જન્મ, જરા અને મરણ, એ જ જેના સાધન છે એવા પ્રગાઢ દુ ખ જ જેમા વિસ્તારથી ઉછળતા પાણીના જેમ ભરેલા છે તથા

कलुस-जल-संचय पइभय अपरिमिय-महिच्छ-कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण-दगरय-रयधआर-वरफेण-पउर-आसा-

सागरे कलुषजलस्य संचयो यत्र स तथा तम्। 'पइभय' प्रतिभयम्=महाभयङ्करम्, 'अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण दगरय रयधआर-वरफेण पउर-आसा-पिवास धवल' अपरिमित महेच्छ-कलुषमति-वायुवेगो-द्धूयमानो-दकरजोरयाऽन्धकार वरफेन-प्रचुराऽऽशा-पिपासा-धवलम्-अपरिमिता=अत्यधिका ये महेच्छा -तदभिलाषवन्तो लोका, तेषां कलुषा=मलिना या मतिः सैव वायुवेगेन उद्धूयमानम्-उदकरजोरय -जलकणसमूहः, तेन अन्धकार इव यत्र स तथा वरफेनमिव-आशापिपासाभिर्धवल इव धवलो य स तथा तं, तत्राप्राप्तार्थानां प्राप्तिसंभावना आशा, धनसम्बन्धि यस्तीव्रलालसा पिपासा। 'मोहमहावत्तभोगभममाण गुप्प-माणुच्छलंतपच्चोणियत्तपाणियपमायचंडबहुदुट्ठसावयसमाहयुद्धायमाणपब्भार - घोर-कंदियमहारवरवंतभेरवरव'-मोहमहावर्तभोगभ्राम्यद्गुप्यदुच्छलत्प्रत्यवनिपतत्पानीयप्रमादचण्ड-

मन रूप हो जिसमें कलुष-मलिन-जल का संचय है, (पइभय) महाभयङ्कर है। (अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ-वाउवेग-उद्धुम्ममाण दगरयरयधयार-वरफेण पउर-आसा पिवास-धवल) अपरिमित-अत्यधिक अभिलाषावाले मनुष्यों की जो विविध प्रकार की बुद्धियां हैं वे ही मानों इसके वायुके झोकों से उड़ाये हुए जलकण हैं, इनसे यह संसारसमुद्र अंध-कार से युक्त जैसा हो रहा है। आशा एवं पिपासारूप प्रचुर फेन से यह धवलित हो रहा है। अप्राप्त अर्थ की प्राप्ति की भावना का नाम आशा है, और धन संबंधी तीव्र लालसा का नाम पिपासा है। (मोह-महावत्त-भोग भममाण गुप्पमाणु च्छलंत पच्चोणियत्त पाणिय पमाय-चंड-बहुदुट्ठ-सावयसमाहयुद्धायमाण पब्भार घोर-कंदिय महारवरवंत भेरव-रव) इस संसार

मे जल-संचय) લાખો ભવરૂપ જ જેમાં કલુષ-મેલા પાણીનો સંચય છે, (पइभय) મહાભયંકર છે (अपरिमिय-महिच्छ कलुसमइ वाउवेग उद्धुम्ममाण-दगरय-रयध यार वरफेण पउर आसा पिवास धवल) અપરિમિત-બહુ જ અભિલાષાવાળી મનુષ્યોની જે વિવિધ પ્રકારની બુદ્ધિ છે તે જાણે તેના વાયુના ઝપાટાથી ઉડતા જલકણો છે તેનાથી આ સંસારસમુદ્ર અંધકારથી ભરેલ જેવો થઈ ગયો છે આશા તેમજ પિપાસા (તૃષ્ણા) રૂપ પ્રચુર ફીણથી તે સફેદ થઈ રહેલો છે અપ્રાપ્ત અર્થની પ્રાપ્તિની સંભાવનાનું નામ આશા છે અને ધન સંબંધી તીવ્ર લાલસાનું નામ પિપાસા છે (मोह महावत्त भोग भममाण गुप्पमाणु च्छलंत-पच्चोणियत्त-पाणिय पमाय-चंड बहुदुट्ठ-सावय-समाहयुद्धायमाण पब्भार-घोर-

खिंसण-पुलपुल (पलुपण)—प्पभूयरोग-वेयण—परिभव—विणिवाय-फरुस—धरिसणा—समावडिय—कढिण-कम्म—पत्थर—तरंग -रगंत-निच्चमच्चुभयतोयपट्ट कसाय—पायाल—सकुल भवसयसहस्स—

फरुसधरिसणासमावडियकढिणकम्मपत्थरतरगरगतमच्चुभयतोयपट्ट' अपमानन-फेन तीव्र—खिसन—पुलम्पुल-प्रभूत रोग वदना परिभव विनिपात परुप धर्पणा—समापतित—कठिनकर्म प्रस्तर-तरङ्ग-रङ्गन्नि यमृत्युभय तोयपृष्ठम्—अपमाननमेव फनो यत्र सोऽपमाननफन , तथा—तीव्र खिसनम्=दु सहनिदा, पुलम्पुलप्रभूता=निरतरमुत्पन्ना या रोगवेदना परिभवा =अनादरा , विनिपाता =नाशा , अथवा परिभवविनिपात —परिभव =पराभव पराजयो हानिर्वा, तस्य विनिपात =प्राप्ति परुपधर्पणा —निष्ठुरवचननिर्भर्सनानि, तथा—समापन्नानि=बद्धानि यानि कठिनानि=कठोरोदयानि कर्माणि=ज्ञानाऽऽवरणीयादीनि, एतान्येव प्रस्तरा —पाषाणास्तै कृत्वा तत्सघट्टन प्राप्य समुत्थितै , तरङ्गै , रिङ्गत=प्रचलत , नित्य=ध्रुव यन्मृत्युभय=मरणभीति तदेव तोयपृष्ठ=जलोपरितनभागो यत्र स तथा तादृशम्, पुन कीदृश ‘कसायपायालसकुल’ कपायपातालसङ्कुलम्—कपाया एव पाताला =पातालकलशा —अधस्तलानि तै सङ्कुल —व्याप्तम्। ‘भवसयसहस्स—कलुस—जल—सचय’ भवशतसहस्रकलुपजलसञ्चयम्—भवशतसह

न्तर समुत्पन्न रोगवेदना, पराभव, विनिपात—विनाश, अथवा पराभव की प्राप्ति, निष्ठुर वचन, अपमान के वचन, एव कठोर उदयवाले सचित ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म, ये ही जिसमे पाषाण है, और इन पाषाणो के सघर्षण से अनेक प्रकार की आधिव्याधिरूप तरङ्गे उत्पन्न होती है, इन तरगों द्वारा चलायमान अवश्यभावी मृत्युभय ही जिसमे तोय पृष्ठ—जल का उपरितनभाग है, ऐसा यह ससारसागर है। तथा यह (कसाय—पायाल सकुल) कपायरूप पातालकलशों से व्याप्त है। (भव सयसहस्स कलुस जल सचय) लाखों

ફગલારૂપ છે, દુ સહ નિંદા, નિરતર થતી રોગવેદના, પરાભવ, વિનિપાત વિનાશ, અથવા પરાભવની પ્રાપ્તિ, નિષ્ઠુર વચન, અપમાનના વચન, તેમજ કઠોર ઉદયવાળા સચિત જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો, એ જ જેમા પાષાણ (ખડકો) છે, અને આ પાષાણો સાથે ભટકાવાથી જે અનેક પ્રકારના આધિ વ્યાધિરૂપ મોજા ઉત્પન્ન થતા રહે છે અને તે દ્વારા ચલાયમાન અવશ્યભાવી મૃત્યુ ભય જ જેમા પાણીની સપાટીના ભાગ છે, એવો આ સસારસાગર છે તથા આ (कसायपायालसकुल) કપાયરૂપ પાતાળકળશોથી વ્યાપ્ત છે (भव सयसहस्स कलु

चउपरिहत्थ-अणिहुयिंदिय-महामगर-तुरिय-चरिय-खोखुब्भमाण-नच्चत-चवल-चचल-चलंत-घुम्मंत-जल-समूह अरइ-भय-विसाय-सोग-मिच्छत्त-सेल-सकड अणाइसताण-कम्मबंधण-किलेस-

गरागरम्-त्वरितत्वरित-चोक्षुभ्यमाण-नृत्यचपलचञ्चल-चलद्-घूर्णज्जल-समूहम्-अज्ञानान्येव भ्रमन्तो मत्स्या प्रतिहस्ता जलजन्तुविशेषा, यस्मिन् ससारसागरे स तथा, अनिभृतानि-अनुपशान्तानि यानीन्द्रियाणि तान्येव महामकरास्तेषा यानि त्वरितानि=शीघ्राणि चरितानि=चेष्टा तैः-चोक्षुभ्यमाण अयन्तमुच्छलन् नृत्यन्निव नृत्यन, चपलचञ्चल यथा स्यात् तथा चलन् घूर्णन=विद्युत्समानवेगेन चक्रवच्चक्राकार भ्रमन् जलसमूह, अपरपक्षे तु जलसमूहो=विवेकशून्यतरङ्गिताना समूहो यत्र स तथा, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, त तादृशम्। 'अरइ-भय विसाय-सोग मिच्छत्त-सेल सकड' अरतिभयविषादशोकमिथ्यात्वशैलसङ्कटम्-अरति, भय, विषाद, शोक, मिथ्यात्वम् एतानि प्रतिरोधकतया शैलास्तै सङ्कट=अतिविकट, त तादृशम्, 'अणाइ सताण कम्म-बधण किलेस चिक्खिल्ल-सुदुत्तार' अनादिसन्तान-कर्मबन्धनक्लेश कर्दमसुदुस्तरम्-अनादिसन्तानम्=अनादिप्रवाह यत्कर्मबन्धन तच्च, क्लेशाश्च रागादयस्तल्लक्षण यत्

इस ससार समुद्र मे अज्ञान ही घूमते हुए मत्स्य एव परिहस्त-जलजन्तुविशेष है। अनुपशान्त इन्द्रिया ही इसमे विकराल मगर है। इन इन्द्रियरूप महामकरो के चचल चेष्टाओं से इसमे अज्ञानियो का समूहरूप जलसमूह क्षुब्ध हो रहा है, नाच रहा है, विद्युद्वेग से चक्र वत घूम रहा है। (अरइ भय विसाय सोग मिच्छत्त सेल सकड) अरति अप्रीति, भय भीति, विषाद, शोक एव मिथ्यात्वरूप पर्वतो से यह ससारसमुद्र अत्यत विकट बना हुआ है। (अणाइ सताणकम्मबधणकिलेस चिक्खिल्ल-सुदुत्तार) अनादिकाल से इस जीव के साथ

भमाण नच्चत चवलचचल चलत घुम्मत जल समूह) આ સંસારસમુદ્રમાં અજ્ઞાન જ ઘુમતા માછલા તેમજ પરિહસ્ત-જલજતુવિશેષ છે અનુપશાત ઈંદ્રિયો જ એમાં વિકરાળ મગર છે તે ઈંદ્રિયરૂપ મહામકરોની ચચળ ચેષ્ટા ઓથી તેમાં અજ્ઞાનીઓના સમૂહરૂપ જલસમૂહ ક્ષુબ્ધ થઈ રહ્યો છે, નાચી રહ્યો છે, વીજળીવેગે ચક્રની પેઠે ફરી રહ્યો છે (अरइ-भय-विसाय-सोग-मिच्छत्त-सेल सकड) અરતિ-અપ્રીતિ, ભય-ભીતિ, વિષાદ-શોક, તેમજ મિથ્યાત્વ રૂપ પર્વતોથી આ સંસારસમુદ્ર અત્યત વિકટ બનેલો છે (अणाइ-सताण कम्म बधण किलेस चिक्खिल्ल सुदुत्तार) અનાદિ કાળથી આ જીવની સાથે બધન

पिवास-चवल मोहमहावत्त-भोग-भममाण-गुप्पमाण-उच्छलंत-पच्चोणियत्त-पाणिय-पमाय-चंड-बहुदुट्ठ-सावय-समाहयुद्धाय-माण-पब्भार-घोर-कंदियमहारवरवंत-भेरवरव अण्णाण-भमंतम-

बहुदुष्टश्वापदसमाहतोद्धायमानप्राग्भारघोरक्रन्दितमहारवरवद्भैरवरव-मोहरूपे महावर्ते भोग एव भ्राम्यत्-चक्राकारेण भ्रमत्, गुप्यत्=चपलीभवत्, उच्छलत्=उत्पतत्, '**पच्चोणिय**' प्रत्यवनिपतत्-अधः पतत्, पानीयं=जलं यत्र स तथा, प्रमादा=मद्यादयस्त एव चण्डबहुदुष्टश्वापदाः-चण्डाः=क्रोधशीलाः बहुदुष्टाः=अतिदुष्टस्वभावाः, श्वापदाः-हिंस्रजीवास्तैः '**समाहय**' समाहताः=प्रहताः-आघातं प्राप्ताः '**उद्धायमाण**' उद्धायन्तः=उच्छलन्तः विविधं चेष्टमाना वा समुद्रपक्षे मत्स्यादयः संसारपक्षे पुरुषादयः, तेषां 'पब्भार' प्राग्भारः-समूहो यत्र स तथा, तथा घोरेण क्रन्दितमहारवेण=रोदनमहाशब्देन स एव रवन्-प्रतिरवन्-प्रतिध्वनिं कुर्वन् भैरवरवो=भयानकशब्दो यत्र स तथा, ततस्त्रयाणां पदानां कर्मधारयः, तम् -'अण्णाण भमंत मच्छ-परिहत्थ अणिहुयिंदिय महामगर-तुरिय-चरिय खोखुब्भ माण नच्चंत चवलचंचल चलंत घुम्मंत जलसमूहं' अज्ञान-भ्रमत्मत्स्य-परिहस्तानिभृतेन्द्रिय

समुद्र के मोहरूप महा-आवर्त्त में भोगरूप जल चक्राकार से घूम रहा है, अत्यंत चंचल हो रहा है, उछल रहा है, उछल कर फिर नीचे गिर रहा है। तथा-इस संसार समुद्र में प्रमाद आदि ही क्रोधी एवं अतिदुष्ट स्वभाव वाले हिंसक जीव हैं। इन के द्वारा आघात को प्राप्त होकर समस्त संसारी जीवों-पुरुष आदि (समुद्रपक्ष में मत्स्यादिक जलचर जीवों) का समूह इधर-उधर भागता फिरता है। उन्हीं संसारी जीवों के भयंकर आक्रन्दन की महाभीषण प्रतिध्वनि इस संसार समुद्र में हो रही है। तथा-(**अण्णाणभमंतमच्छपरिहत्थ-अणिहुयिंदिय महासागर तुरिय चरिय खोखुब्भमाणनच्चंत-चवल चंचल-चलंत-घुम्मंत -जलसमूहं**)

कंदिय-महारव-रवंत-भेरव-रव) આ સંસાર સમુદ્રના મોહરૂપ મહા આવર્ત્તમાં ભોગરૂપ જલચક્રની પેઠે ઘૂમી રહ્યું છે બહુ વેગ થઈ રહ્યો છે, ઉછળી રહ્યું છે ઉછળીને પાછું નીચે પડે છે તથા-આ સંસારસમુદ્રમાં પ્રમાદ આદિ જ ક્રોધી તેમજ અતિદુષ્ટ સ્વભાવવાળા હિંસક જીવ છે, તેમના દ્વારા આઘાત પામીને સમસ્ત સંસારી જીવો-પુરુષ આદિ (સમુદ્ર પક્ષમાં મત્સ્યાદિક જલચર જીવો)નો સમૂહ આમતેમ ભાગનાસ કરે છે તે સંસારી જીવોનો ભયંકર આક્રંદનનો મહાભીષણ પડઘો આ સંસારસમુદ્રમાં પડે છે તથા (अण्णाण-भमंत मच्छ परिहत्थ अणिहुयिंदिय-महासागर-तुरिय चरिय खोखु

भीमदरिसणिज्जं तरंति, धिइ-धणिय-निप्पकंपेण तुरिय-चवल संवर-वेरग्ग-तुंगकूवय-सुसंपउत्तेण णाण-सिय-विमल-मूसिएण सम्मत्त-विसुद्ध-लद्ध-णिज्जामएणं धीरा संजमपोएण सीलक-

'संसारसागरम् तरन्ति,'-अस्य 'संयमपोतेन' इत्यग्रे वर्तमानेन सम्बन्धः । संसारभयोद्विग्ना यमिनः संयमपोतेन तं तरन्तीत्यर्थः । किम्भूतेन संयमपोतेनेत्याह-'धिइधणियनिप्पकंपेण' धृतिः निजनिजस्वरूपस्थितिरूपा रज्जुस्तया धनितम्=अत्यर्थं निष्प्रकम्पः=कम्पनरहितस्तेन संयमपोतेन, 'तुरियचवल' त्वरितचपलम्=अतिशीघ्रम्,-'संवर-वेरग्ग-तुंग-कूवय-सुसंपउत्तेण' संवरवैराग्य-तुङ्ग-कूपक-सुसंप्रयुक्तेन तत्र संवरः=प्राणातिपातादिविरतिरूपः, वैराग्यम्=विषयाननभिष्वङ्ग एतद्रूपो यस्तुङ्गः=उच्चः कूपकः-पोतमध्यस्थितः स्तम्भः, तेन सुष्ठु संप्रयुक्त:-सम्यक्तया प्रयोजितस्तेन, 'णाण सिय विमल मूसिएण' ज्ञान सित-विमलोच्छ्रितेन, ज्ञानमेव सितं=श्वेतं वस्त्रं तद्रूपं विमलम् उच्छ्रितं यत्र तेन, मूले संवरस्य प्रोक्तत्वात् । पवनाकम्पित-कूपकस्तम्भसमुच्छ्रितपटाकर्षणेन नौका वेगगामिनी भवति । सति सापवनोपेतेऽपि पोते कर्णधारमन्तरेण न गमनमिति आह-'सम्मत्तविसुद्धलद्धणिज्जाम-

(धिइधणियणिप्पकंपेण) धृतिरूप रज्जुबंधन से जो अत्यंत निष्प्रकंप है । (तुरियचवल) गति जिसकी अत्यंत शीघ्रगामी है (संवर वेरग्ग तुंग कूवय सुसंपउत्तेण) संवर-प्राणातिपातादि से निवृत्तिरूप विरति एवं वैराग्य-विषयों में अनभिष्वङ्गरूप वृत्ति-ये दोनों ही जिसके बीच में एक ऊँचा कूपक-स्तम्भ है । (णाण-सिय विमल मूसिएण) ज्ञानरूपी सफेद-वस्त्र का जिसमें पाल तना हुआ है । नौका में एक लकडी का खंभ लगा रहता है जिस पर एक कपडा तना रहता है । उससे हवा की रुकावट होने से नौका बडे वेग से चलती है । यही रूपक यहाँ घटित किया गया है । (सम्मत्त विसुद्ध लद्ध णिज्जामएण) जिसमें

सवडाय કરે છે-(धिइधणियणिप्पकंपेण) ધૃતિરૂપ દોરડાના બંધનથી જે બહુજ નિષ્પ્રકંપ (સ્થિર) છે (तुरियचवल) ગતિ જેની અત્યંત વેગવાળી છે (संवर वेरग्ग तुंग कूवय सुसंपउत्तेण) સંવર-પ્રાણાતિપાતાદિથી નિવૃત્તિરૂપ વિરતિ તેમજ વૈરાગ્ય વિષયોમાં અનાસક્તિરૂપ વૃત્તિ-એ બન્ને જેના વચમાં એક ઉંચો કૂપકસ્તંભ છે (णाण-सिय विमल मूसिएण) જ્ઞાનરૂપી સફેદ વસ્ત્રનો જેમાં સઢ હોય છે વહાણમાં એક લાકડાનો થાંભલો લાગેલો હોય છે જેના પર એક કપડું (સઢ) તાણેલો હોય છે તેમાં હવા રોકાઈ જાય છે તેથી ભરાઈને વહાણ બહુ વેગથી ચાલે છે આ જ રૂપક અહીં ઘટાવેલું છે (सम्मत्त-विसुद्ध लद्ध णिज्जामएण)

चिक्खिल्ल–सुदुत्तार अमर–णर–तिरिय–णरयगइ-गमण-कुडिल-परियत्त–विउलवेल चउरंतं महंतमणवदग्गं रुद्दं संसारसागरं

'चिक्खल्ल'–कर्दम, तेन सुष्ठु दुस्तर स तथा तम्। 'अमर-णर-तिरिय णरय गइ गमण–कुडिल परियत्तविउल-वेल' अमर नर तिर्यङ्नारक-गतिगमन कुटिल–परिवर्त–विपुल–वेलम्, सुर नर तिर्यङ्नारक गतिषु चतसृषु गमनं तदेव कुटिलपरिवर्ता =वक्रभ्रमात्मा एव विपुला = विशाला वेला यस्मिन् स तथा तं–चतुर्गतिगमनरूपकुटिलावर्तविपुलतटम्। 'चउरंत' चतुरन्तम्–दिग्भेदगतिभेदाभ्यां चतुर्विभागम्। 'महंत' महान्तम्=विशालम्। 'अणवदग्ग' अनवदग्रम्–अपर्यवसानम्। 'रुद्द' रौद्रम–भयजनकम्। 'भीमदरिसणिज्ज' भीमदर्शनीयम् भीमं यथा भवतीत्येव दृश्यते य स भीमदर्शनीयस्तम्, यस्य दर्शनाद् भयमुपयते तमित्यर्थः।

बंधन अवस्था को प्राप्त–चला आ रहा जो कर्म एवं उनसे उद्भूत जो रागादिक परिणाम हैं, ये ही जहा चिकना कादव है। इसीसे इसका तिरना दुष्कर हो रहा है। (अमर–णर तिरिय णरयगइ-गमण-कुडिल परियत्त विउल वेल) देवगति मनुष्यगति, तिर्यञ्चगति एवं नरकगति इन चार गतियों में जो निरन्तर जीव का परिभ्रमण है वही इसकी वक्र परिवर्द्धमान विस्तृत वेला है। (चउरंत) चतुर्गतिरूप चार दिशाओं के चार विभागों से जो विभक्त है। (महंत) जो बडी विशाल है। (अणवदग्ग) जिसका पार पाना बहुत ही कठिन है। (रुद्द) जो बडा ही विकरालस्वरूप वाला है। (भीमदरिसणिज्ज) जिसके देखने मात्र से ही भय का संचार होता है। ऐसा यह संसारसमुद्र है। इसका पार पाना बिना संयमरूप जहाज के हो नहीं सकता है। अब यहा से संयमरूप जहाज का वर्णन सूत्रकार करते हैं–

અવસ્થાથી ચાલ્યા આવતા જે કર્મ તેમજ તેમનાથી પેદા થતા જે રાગાદિક પરિણામ છે તે જ ચીકણો કાદવ છે અને તેથી તેને તરવુ મુશ્કેલ થાય છે (अमर णर तिरिय णरय गइ गमण कुडिल परियत्त विउल वेल) દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ તેમજ નરકગતિ આ ચાર ગતિઓમા જે નિરતર જીવનુ પરિભ્રમણ છે તે જ તેની વાંકી, પરિવર્ધિત થતી વિશાળ વેલા છે (चउरंत) ચતુર્ગતિરૂપ ચાર દિશાઓના ચાર વિભાગોથી જે વિભક્ત છે (महंत) જે બહુ મોટી છે (अणवदग्ग) જેનો પાર પામવો બહુ જ કઠણ છે (रुद्द) જે બહુ જ વિકરાળ સ્વરૂપવાળો છે (भीमदरिसणिज्जं) જેના દર્શન માત્રથી જ ભયનો સંચાર થાય છે એવો આ સંસારસમુદ્ર છે તેનો પાર પામવો તે સંયમરૂપ નાવ વગર બની શકતો નથી હવે અહીથી સંયમરૂપ નાવ (વહાણ)નુ વર્ણન

वयवर-भड-भरियसारा जिणवर-वयणोवदिट्ठ-मग्गेण अकुडिलेण सिद्धिमहापट्टणाभिमुहा समणवर-सत्थवाहा सुसुइ-सुसभास-

महाव्रत तदेव भाण्ड =क्रयणीयवस्तुजातरूप , भृत =स्थापित सारो=रत्नादिरूप पदार्थो यैस्ते तथा, कथ पार प्राप्ता इत्यत्राह—'जिणवरवयणोवदिट्ठमग्गेण' जिनवरवचनोपदिष्टमार्गेण जिनवरवचनम्= आगमरूप तेन उपदिष्ट =कथित —मार्ग = सयमपथ तेन,'अकुडिलेन' अकुटि-लेन-कापट्यादिदोषरहितेन, 'सिद्धिपट्टणाभिमुहा' सिद्धिपत्तनाभिमुखा —सिद्धिरेव पत्तन वणिक्पुर तदभिमुखा —तदभिमुखा । 'समणवरसत्थवाहा' श्रमणवरसार्थवाहा —श्रमण

प्रमाद का परित्याग एव व्यवसाय अर्थात् मोक्ष प्राप्त करने का दृढ निश्चय, इन दोनों मूल्यों से खरीदे—क्रीत बारह व्रत—महाव्रतरूप—भाण्डों का क्रयणीय वस्तुओं का—कि जो निर्जरा, यतना, उपयोग, ज्ञान, दर्शन एव चारित्र से विशुद्ध हैं, जिनमे सार भरा हुआ है ऐसे मुनिजन इस ससाररूप महासमुद्र से पार होते हैं। किस मार्ग पर चलते हुए ये पार होते हैं? सो बताते हैं—(जिणवरवयणोवदिट्ठमग्गेण) जिनवर का जो वचन है—आगम है, उसके द्वारा उपदिष्ट जो सयमरूप मार्ग है, उस पर चलकर ही ये मुनिजन इस ससाररूप समुद्र को पार करते हैं। यह मार्ग कैसा है, इसके लिये सूत्रकार (अकुडिलेण) इस विशेषण से स्पष्ट करते हैं—यह मार्ग कपटता आदि मायासे रहित है, अर्थात्—सरल है—आडा—टेढा नहीं है। ऐसे मार्ग से प्रयाण करने वाले ये मुनिजन पुन कैसे होते हैं यह अब यहा से स्पष्ट किया जाता है—(सिद्धिपट्टणाभिमुहा) इस प्रकार के मार्ग से प्रयाण करने वाले

પ્રમાદનો પરિત્યાગ તેમજ વ્યવસાય અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય, એ બન્ને મૂલ્ય (કિંમત) થી લીધેલ-વેચાતા લીધેલ ૧૨ વ્રત-મહાવ્રતરૂપ વાસણોના-વેચાતી લીધેલી વસ્તુઓના કે જે નિર્જરા, યતના, ઉપયોગ, જ્ઞાન, દર્શન તેમજ ચારિત્રથી વિશુદ્ધ છે જેમા સાર ભરેલો છે એવા મુનિજન આ સસારરૂપ મહાસમુદ્રથી પાર થઈ જાય છે કયા માર્ગ પર ચાલતા તેઓ પાર થાય છે? તે બતાવે છે- (जिणवरवयणोवदिट्ठमग्गेण) જિનવરનુ જે વચન છે-આગમ છે-તેના દ્વારા ઉપદેશાએલ જે સયમરૂપ માર્ગ છે, તેના પર ચાલીને જ તે મુનિજનો આ સસારરૂપ સમુદ્રને પાર કરે છે આ માર્ગ કેવા છે? તે માટે સૂત્રકાર (अकुडिलेण) આ વિશેષણથી સ્પષ્ટ કરે છે આ માર્ગ કપટતા આદિ દોષોથી રહિત છે-અર્થાત્ સરળ છે, આડાઅવળા નથી એવા માર્ગથી પ્રયાણ કરનારા એ મુનિજનો વળી કેવા હોય છે તે બધુ અહીંથી સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે (सिद्धिपट्टणाभिमुहा) એ પ્રકારના માર્ગે પ્રયાણ કરવાવાળા મુનિજનો સિદ્ધિરૂપ

लिया पसत्थज्झाण–तव–वाय-पणोल्लियपहाविएणं उज्जमववसाय-ग्गहिय–णिज्जरण–जयण–उवओग-णाण-दंसण-[चरित्त] विसुद्ध-

एण' सम्यक्त्वविशुद्धलब्धनिर्यामकेन म-ताराणां विशुद्धि ... =आसो निर्यामकः = कर्णधारो -नौकावाहको यत्र स तथा तेन, सम्यक् सम्यक्त्वर्णधारयुक्त यर्थ , भाव -विशुद्ध भावा , 'संजमपोएण' संयमपोतेन= संयमनौकया। 'सीलकलिया' शीलकलिता =अष्टादश-सहस्रशीलाङ्गधारका –इत्यर्थः , 'पसत्थज्झाणतववायपणोल्लियपहाविएण' प्रशस्त ध्यानतपोवातप्रणोदितप्रधावितेन–प्रशस्त ध्यान धर्मशुक्लरूप तद्रूप तप तदेव वातो=वायु , तेन प्रणोदित =प्रेरित , अतएव प्रधावितस्तेन ' उज्जम ववसाय ग्गहिय णिज्जरण जयण उवओगणाणदंसणचरित्तविसुद्धवयवरभंडभरियसारा ' उद्यम व्यवसायगृहीतनिर्जरणयतनो पयोगज्ञानदर्शनचारित्रविशुद्धव्रतवरभाण्डभृतसाराः -उद्यम =प्रमादपरित्याग ... मोक्षप्राप्ति निश्चय -ताभ्या मूल्यरूपाभ्या गृहीत=क्रीता निर्जरणयतनोपयोगज्ञानदर्शनचारित्रविशुद्धव्रतवर=

विशुद्ध सम्यक्त्व ही निर्यामक–कर्णधार के स्थानापन्न है, अर्थात् विशुद्ध समकित का लाभ जिसमे खेवटिया के समान है। (पसत्थ ज्झाणतव वाय पणोल्लिय पहाविएण) प्रशस्त ध्यान-रूप तपरूपी वायु से प्रेरित होकर जो आगे २ बढता रहता है। इस तरह इन पूर्वोक्त विशेषणों से विशिष्ट इस संयमरूपी जहाज के द्वारा इस संसाररूप अपार दुस्तर समुद्र को (धीरा) धारवान् स्थिर स्वभाववाले मुनिजन ही (तरंति) पार करते है। अब यहा से मुनिजनो के लिये प्रयुक्त विशेषणो का अर्थ स्पष्ट किया जाता है–(**सीलकलिया**) ये मुनिजन–शील–१८ हजार शील के भेदों को धारण करने वाले है। (**उज्जम-ववसाय ग्गहिय णिज्जरण-जयण उवओग णाण दंसण [चरित्त] विसुद्धवयवरभंडभरियसारा**) उद्यम अर्थात्

જેમા વિશુદ્ધ સમ્યકત્વ જ નિર્યામક–કર્ણધારને સ્થાને (સુકાની) છે, અર્થાત્ વિશુદ્ધ સમકિતનો લાભ જ જેમા સુકાનીના સમાન છે (पसत्थ ज्झाण तव वाय पणोल्लिय पहाविएण) પ્રશસ્ત ધ્યાનરૂપ તપરૂપી વાયુથી પ્રેરિત થઇને જે આગળ આગળ વધતો રહે છે એ રીતે તે પૂર્વોક્ત વિશેષણોથી વિશિષ્ટ આ સંયમરૂપી વહાણદ્વારા સંસારરૂપ અપાર દુસ્તર સમુદ્રને ધીર ધીર સ્થિર સ્વભાવ વાળા મુનિજનો જ (तरंति) પાર કરે છે હવે અહીંથી મુનિજનો માટે લગાડેલા વિશેષણોના અર્થ સ્પષ્ટ કરવામા આવે છે–(सीलकलिया) એ મુનિજનો શીલ–૧૮ હજાર શીલના પ્રકારને ધારણ કરવાવાળા છે (उज्जम–ववसाय ग्गहिय–णिज्ज रण जयण उवओग णाण-दंसण [चरित्त] विसुद्ध वयवर भंड भरिय-सारा) ઉદ્યમ અર્થાત્

जिइंदिया णिब्भया गयभया सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया संजया [विरता] मुत्ता लहुया णिरवकंखा साहू णिहुया चरंति धम्मं ॥ सू० ३२ ॥

या गयभया' निर्भया गतभया, 'सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु' सचित्ताऽचित्तमिश्रितेषु द्रव्येषु=वस्तुषु 'विरागय गया' विरागता गता -वैराग्य प्राप्ता । 'संजया' संयता =संयमवन्त । 'विरता' विरता =हिंसादिभ्यो निवृत्ता, 'मुत्ता' मुक्ता -लोभरहिता, 'लहुआ' लघुका - स्वल्पोपधिधारितया लघुभूता । 'णिरवकंखा' निरवकाङ्क्षा =उभयलोकसुखाभिलाषवर्जिता, यत पूर्वोक्तगुणविशिष्टा, अतएव 'साहू' साधव -मोक्षसाधका । 'णिहुया' निभृता - विनीता जात्यादिमदवर्जिता इत्यर्थ, 'धम्मं' धर्म–श्रुतचारित्रलक्षणम् । 'चरंति' चरन्ति=आराधयन्ति ॥ सू० ३२ ॥

(णिब्भया गयभया) निर्भय थे, इस हेतु इन्हें कहीं भी भय नहीं लगता था, (सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया) सचित्त, अचित्त और सचित्ताचित्त द्रव्यों में ये वैराग्य युक्त थे, (संजया विरता मुत्ता) संयमशाली, हिंसादिनिवृत्त और लोभरहित थे, [लहुया] स्वल्प उपधि के धारक होने से ये लघु–लाघवगुणसंपन्न थे, (णिरवकंखा) इहलोक और परलोक के सुखों की अभिलाषा से रहित थे, अत एव ये मुनि गण (साहू) साधु, अर्थात् मोक्षसाधक थे। भगवान महावीरके ये साधु (णिहुया) निभृत–जात्यादि मद से रहित होनेके कारण विनीत होकर (धम्मं) श्रुतचारित्रलक्षण धर्म की (चरंति) आराधना करते थे ॥ सू० ३२ ॥

આ સાધુઓ જિતેન્દ્રિય હતા, (णिब्भया गयभया) નિર્ભય હતા, તેથી તેમને કોઈ ઠેકાણે ભય લાગતું નહિ તેઓ (सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु विरागय गया) સચિત્ત, અચિત્ત અને સચિત્તાચિત્ત દ્રવ્યોમાં વૈરાગ્યવાન હતા, (संजया विरता मुत्ता) સંયમશાલી, હિંસાદિથી નિવૃત્ત અને લોભરહિત હતા, (लहुया) સ્વલ્પ ઉપધિના ધારક હોવાથી તેઓ લઘુ–લાઘવગુણ સંપન્ન હતા, (णिरवकंखा) ઇહલોક અને પરલોકના સુખોની અભિલાષાથી રહિત હતા તેથી જ તે મુનિઓ (साहू) સાધુ એટલે મોક્ષસાધક હતા ભગવાન મહાવીરના આ સાધુઓ (णिहुआ) નિભૃત–જાત્યાદિ મદથી રહિત હોવાને કારણે વીનીત થઈને (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની (चरंति) આરાધના કરતા હતા (સૂ ૩૨)

सुपण्ह-सासा गामे गामे एगराय णगरे णगरे पंचरायं दूइज्जता

श्रेष्ठा -सार्थवाहा - धार्मिक व्यवसायिन । 'सुसुइ सुसभास सुपण्ह सासा' सश्रुति(सुश्रुति) सुसम्भाषा-सुप्रश्न-स्वाशा -सुष्ठु श्रुतयो येषां ते सुश्रुतय -स सिद्धान्त श्रु -सिद्धान्ता, अथवा सुशुचय -सम्यक्शुद्धिम त । सुख =सुखकारक सम्भाषो येषा ते सुसम्भाषा क्व चिदपि कटूच्चारण न कुर्वन्त । शोभना प्रश्ना येषा ते सुप्रश्ना -प्रमितसमुचितप्रश्नकारिण, शोभना आशा येषा ते स्वाशा -मुक्तिमात्रेच्छ , चतुर्णामपि कर्मधारये-सुश्रुतिसुसम्भाषासुप्रश्न स्वाशा, एवविधा स त 'गामे गामे एगराय' ग्राम ग्रामे एकरात्रम् प्रतिग्रामम् एकरात्रम्, अस्य 'दूइज्जता' इत्यनेन सह। न्वय । 'णगरे णगरे पचराय' नगरे नगरे पञ्चरात्रम्-प्रतिनगर पञ्चरात्र, 'दूइज्जता' द्रवन्त =वसन्त , धातूनामनेकार्थ वात्, 'जिइंदिया' जितेन्द्रिया 'णिब्भ

मुनिजन सिद्धिरूप पत्तन-पत्तन के सम्मुख होते हैं। (समणवरसत्थवाहा) इनके साथी श्रमणश्रेष्ठरूप सार्थवाह व्यवसायिजन होते हैं। (सुसुइ-सुसभास सुपण्हसासा) सतसिद्धांतो के ये पारगत होते हे, अथवा इनका सिद्धान्त समाचीन-निर्दोष होता है, अथवा ये विशिष्ट-शुद्धि-सम्पन्न होते हैं। भाषा इनकी बडी ही मनोमुग्धकारी होती है। कभी भी ये कटुक भाषा का उच्चारण नहीं करते हैं। ये जो भी प्रश्न करते हैं वह प्रमाणोपेत होता है-व्यर्थ के अक्षरों का उसमे समावेश नहीं रहता। सासारिक पदार्थो मे किसी मे भी इनकी इच्छा जागृत नहीं होती, सिर्फ मुक्ति प्राप्त करने की भावना ही एक इनकी रहा करती है। (गामे गामे एगराय णयरे पचराय दूइज्जता) ये साधु ग्रामों मे एक रात और नगरों मे पाच रात निवास करते थे। (जिइंदिया) ये जितेन्द्रिय थे

પટ્ટણ-પત્તનની સન્મુખ હોય છે (સમણવરસત્થવાહા) તેમના સાથી શ્રમણશ્રેષ્ઠ રૂપ સાર્થવાહ-વ્યવસાયી જન હોય છે (सुसुइसुसभाससुपण्हसासा) સત્-સિદ્ધાતોમા તેઓ પારગત હોય છે અથવા-તેઓના સિદ્ધાન્તો નિર્દોષ હોય છે, અથવા તેઓ વિશિષ્ટ શુદ્ધિસમ્પન્ન હોય છે ભાષા તેમની બહુ જ મનોમુગ્ધ કરવાવાળી હોય છે કદીપણ તેઓ કડવીભાષાનો ઉચ્ચાર કરતા નથી તેઓ જે કાંઈ પ્રશ્ન કરે છે તે પ્રમાણવાળો હોય છે-વ્યર્થ અક્ષરોનો તેમા સમાવેશ રહેતો નથી સાસારિક પદાર્થોમા કોઇમા પણ તેમની ઇચ્છા જાગૃત થતી નથી માત્ર મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની ભાવના જ એક તેમને રહ્યા કરે છે (गामे गामे एगराय णयरे णयरे पचराय दूइज्जता) આ સાધુઓ ગામડાઓમા એક રાત સુધી અને નગરોમા પાચ રાત સુધી નિવાસ કરતા હતા (जिइंदिया)

सिय-सयवत्तमिव पत्तलनिम्मला-ईसी-सिय-रत्त-तंवणयणा गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासा ओयविय-सिलप्पवाल-विंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठा पंडुर-ससिसयल-विमल-णिम्मल-संख-गोखीर-फेण-दगरय-

सिय-रत्त-तंव-णयणा' पत्रल निर्मलेषत्सित-रक्त-ताम्र नयना -पत्रलानि=पक्ष्मवन्ति-सूक्ष्मरोमयुक्तानि, तथा निर्मलानि तथा ईषत् सितानि-श्वेतानि तथा ईषद्रक्तानि तथा ईषत्ताम्राणि=अरुणानि नयनानि येषां ते तथा-विकसितशतपत्रतुल्यकिञ्चिच्छुभ्ररक्तनेत्रा इत्यर्थः। 'गरुला-यय-उज्जु-तुंग-णासा' गरुडाऽऽयतर्जुतुङ्गनासिका -गरुडस्येव आयता=दीर्घा, ऋज्वी=सरला तुङ्गा=उच्चा नासिका येषां ते तथा-सरलदीर्घसुन्दरनासिकावन्त । 'ओयविय-सिलप्पवाल-बिंबफल-सण्णिभा-हरोट्ठा' उपचित-शिलाप्रवाल-बिम्बफल-सन्निभाऽधरोष्ठा -उपचित =पुष्टो यः शिलाप्रवाल =विद्रुमं, बिम्बफलम्-अतीवारुणं पुष्टं वनवल्लीफलम्, तत्सन्निभौ तुल्यौ अधरोष्ठौ-ओष्ठद्वयं येषां ते, तथा-विद्रुमबिम्बफलवत् अतीवरक्तोष्ठद्वयवन्त, 'पंडुर-ससिसयल-विमल णिम्मल संख-गोखीर फेण दगरय-मुणालिया धवल-दंतसेढी' पाण्डुर शशिशकल-विमल-निर्मल-शङ्ख-गोक्षीर-फेन-दकरजो-मृणालिका-धवल-दन्तश्रेणय, पाण्डुर-शशिशकल=शुभ्रचन्द्रखण्ड, तद्वद्विमलनिर्मला विमलेष्वपि निर्मला -अतीवोज्ज्वला ,अतएव शङ्ख-

इनके नेत्र थे। (पत्तल-णिम्मला-ईसी-सिय-रत्त तंव-णयणा) ये नेत्र पक्ष्मल थे सूक्ष्म रोमयुक्त थे, निर्मल थे, कुछ श्वेत थे, ईषद्रक्त थे, और कुछ २ लाल भी थे। (गरुला-यय-उज्जुतुंग-नासा) गरुड के समान दीर्घ, ऋजु-सरल एवं ऊँची इनकी नासिका थी। (ओयविय-सिलप्पवाल-बिंबफल सण्णिभा हरोट्ठा) पुष्ट शिलप्रवाल-विद्रुम (मूँगा), एवं अतीव अरुण बिम्बफल के समान लाल इनके दोनों ओष्ठ थे। (पंडुर-ससि-सयल-विमल-णिम्मल-संख-गोखीर-फेण-दगरय-मुणालिया-धवल-दंतसेढी) धवलचन्द्र के खंड के

ઈન્દીવર-કમલના જેવા એમના નેત્ર હતા (पत्तल णिम्मला ईसी सिय रत्ततंवणयणा) એ નેત્ર પક્ષ્મલ હતા-સૂક્ષ્મ રોમ (વાળ) યુક્ત હતા, નિર્મળ હતા, કંઈક ધોળા હતા, ઈષદ્રક્ત હતા, અને જરા જરા લાલ પણ હતા. (गरुलायय उज्जु तुंग-नासा) ગરુડના જેવી લાંબી, સરલ અને ઊંચી એમની નાસિકા હતી (ओयविय सिलप्पवाल बिंबफल-सण्णिभा हरोट्ठा) પુષ્ટ શિલપ્રવાલ વિદ્રુમ (મૂગા) અને અતિશય લાલ વર્ણના બિમ્બફલના જેવા રાતા એમના બન્ને હોઠ હતા (पंडुर-ससिसयल-विमल णिम्मल-संख-गोखीर-फेण-दगरय-मुणालिया-धवल-दंतसेढी) સફેદ ચન્દ્રખંડના

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स वहवे असुरकुमारा देवा अंतियं पाउब्भवित्था, काल-महानील-सरिस-णील–गुलिय-गवल-अयसिकुसुम-प्पगासा विय-

टीका–'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'वहवे असुरकुमारा देवा अतिय पाउब्भवित्था' बहवोऽसुरकुमारा देवा अन्तिक प्रादुरभूवन्–भगवत श्रीमहावीरस्वामिनोऽन्तिक=समीपमागत्य प्रादुर्भूता। असुरकुमाराणा वर्णनमाह–'काल महानील-सरिस-णील गुलिय-गवल-अयसिकुसुम प्पगासा' काल-महानील सदृश नील-गुलिक गवलाऽतसीकुसुम प्रकाशा –कालो यो महानीलो–मणिविशेष, त सदृशा वर्णतो ये ते तथा, पुनर्नीलो मणिविशेष, गुलिका=नाम्ना गुटिका, गवल=माहिष शृङ्गम्, अतसीकुसुम च, एतेषा प्रकाश इव प्रकाशो येषा ते तथा। 'वियसिय सयवत्तमिव' विकसितशतपत्रमिव=प्रफुल्लेन्दीवरतुल्य 'पत्तल णिम्मला ईसी

'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि।

इस सूत्रद्वारा सूत्रकार श्रमण भगवान महावीर के निकट आये हुए असुरकुमार देवों का वर्णन करते हैं— (तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय मे (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर क (अतिय) समीप (वहवे) अनेक (असुरकुमारादेवा) असुरकुमार देव (पाउब्भवित्था) प्रकट हुए। (काल-महानील सरिस णील गुलिय-गवल अयसिकुसुम-प्पगासा) कृष्ण महानील मणि, नीलमणि, गुलिका, भैस के सींग के अदरका भाग, अलसीका फूल, इन सबों के समान ये असुरकुमार कृष्णवर्ण थे। (वियसियसयवत्तमिव) विकसित शतपत्र क समान–अर्थात् इन्दीवर–कमल–के तुल्य

"तेण कालेण तेण समएण" ઇત્યાદિ

આ સૂત્ર દ્વારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે આવેલા અસુર કુમાર દેવોનુ વર્ણન કરવામા આવે છે (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिय) પાસે (वहवे) અનેક (असुरकुमारा देवा) અસુરકુમાર દેવ (पाउब्भवित्था) પ્રગટ થયા તેમના શરીરનો વર્ણ કહે છે-(काल–महानील–सरिस-णील गुलिय–गवल अयसिकुसुम–प्पगासा) કૃષ્ણ મહાનીલ મણિ, નીલમણિ, ગુલિકા, ભેસના શીગડાની અદરનો ભાગ અને અળસીના ફૂલ, આ સર્વની સમાન તે અસુરકુમાર કૃષ્ણ વર્ણના હતા (वियसियसयवत्तमिव) વિકસેલા શતપત્રના સમાન, અર્થાત્

साइं असंकिलिट्ठाइं सुहुमाइं वत्थाइं पवरपरिहिया, वयं च पढमं समइक्कंता बिइयं च असंपत्ता भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा, तलभंगय-

धृष्टचन्दनचर्चितगात्राः । अथ वस्त्रविशेषणान्याह-'ईसी सिलिंध पुप्फ प्पगासाइं' ईषत् सिलीन्ध्रपुष्पप्रकाशानि मनाक्सिलीन्ध्रकुसुमप्रभाणि-ईषत्सितानीत्यर्थः, सिलीन्ध्रकुसुम-वर्षर्तौ भूमिं भित्त्वा छत्रकमिव बहिर्निस्सरति, मतान्तरे तु रक्तकुसुम रक्तवर्णमित्र प्राह यतोऽसुरा रक्तवसना प्रायो भवन्ति । पुनः कीदृशानि वस्त्राणि ? अत्राऽऽह 'सुहुमाइं' सूक्ष्माणि 'असंकिलिट्ठाइं' असंक्लिष्टानि-दूषणरहितानि । 'वत्थाइं' वस्त्राणि-'पवरपरिहिया' प्रवरपरिहिता -प्रवरम्- उत्कृष्टं यथा तथा परिहिता =परिधृतवन्तः । 'वयं च पढमं समइक्कंता' वयश्च प्रथमम्=षोडशवर्षपर्य-

उनका समस्त शरीर लिप्त था । (ईसी सिलिंध-पुप्फ प्पगासाइं) इन्होंने जो वस्त्र पहिन रखे थे वे कुछ कम सफेद थे, जैसे सिलीन्ध्र पुष्पका प्रकाश होता है वैसा ही उनका प्रकाश था। वर्षाऋतु में जमीन को फोड कर छत्र के आकार जैसा जो पुष्प उत्पन्न होता है उसका नाम सिलीन्ध्र है । कितनों के मत है कि यह पुष्प रक्तवर्ण भी होता है । अतः इसके ग्रहण से उनके वस्त्र रक्तवर्ण के थे ऐसा ही समझना चाहिये । क्यों कि असुर जाति के देव प्रायः लालवस्त्र धारण करने वाले होते हैं । (सुहुमाइं) ये वस्त्र-जिन्हें इन्होंने पहिन रखे थे, अत्यन्त सूक्ष्म-पतले थे, (असंकिलिट्ठाइं) और दोषरहित थे। (वत्थाइं पवरपरिहिया) ऐसे वस्त्र इन्होंने अच्छी तरह से अपने शरीर पर धारण कर रखे थे। (वयं च पढमं समइक्कंता) प्रथम वय को ये उल्लङ्घन कर चुके थे, अर्थात् ये सब सोलह वर्ष से ऊपर के जैसे मालूम होते

आर्द्र (भीना) चन्दन (सूखड) वडे तेमना आखा शरीर लिप्त हता. (इसी-सिलिंध-पुप्फ-प्पगासाइं) तेओए जे वस्त्रो पहेर्यां हता ते कंईक ओछा सफेद हता. जेवो सिलीन्ध्र पुष्पनो प्रकाश होय छे तेवो ज तेमनो प्रकाश हतो. वर्षाऋतुमां जमीनने फाडीने छत्रना आकार जेवां जे पुष्प उत्पन्न थाय छे तेनुं नाम सिलीन्ध्र छे. कोई कोईना मत छे के आ पुष्प लाल रंगनां थाय छे त्यारे ए अर्थ ग्रहण करवाथी तेमनां वस्त्र लालरंगनां हतां-एम ज समजवुं जोईए. केमके असुर जातिना देव घणुं करीने लालवस्त्र धारण करवावाळा होय छे. (सुहुमाइं) आ वस्त्र जे तेओए पहेर्यां हतां ते अत्यंत सूक्ष्म-पातळां हतां. (असंकिलिट्ठाइं) अने दोषरहित हतां. (वत्थाइं पवरपरिहिया) एवां वस्त्रो तेओए सारी रीते पोताना शरीरे धारण कर्यां हतां. (वयं च पढमं समइक्कंता) प्रथम वयनुं तेओ उल्लंघन करी चूक्या हता, अर्थात्

मुणालिया-धवल-दंतसेढी, हुयवह-णिद्धत-धोय-तत्ततवणिज्ज-रत्त तल-तालुजीहा अंजण-घणकसिण-रुयग-रमणिज्ज-णिद्ध-केसा, वामेग-कुंडलधरा अद्द-चंदणा-णुलित्त-गत्ता ईसी-सिलिंध-पुप्फ-प्पगा-

गोक्षीरफेनदकरजोमृणालिकावद् धवला दन्तश्रेणयो येषां ते तथा, तत्र दकरज:–जलकण। 'हुतवह णिद्धत धोय-तत्ततवणिज्ज-रत्ततल तालुजीहा' हुतवह-निर्ध्मात धौत-तप्ततपनीयरक्ततलतालुजिह्वा –हुतवहेन=वह्निना निर्ध्मात-प्रतापित, धौत–जलप्रमार्जित तप्त यत् तपनीय–सुवर्ण, तद्वद् रक्ततलम्-अरुणोपरिप्रदेश तालुजिह्व येषां ते तथा-अतिप्रतप्तसमृष्टसुवर्णवर्णतालुजिह्वावन्त। 'अंजण घणकसिण-रुयग रमणिज्जणिद्धकेसा' अञ्जनघनकृष्णरुचकरमणीयस्निग्धकेशा – अञ्जन–कज्जल, घनो–मेघ, एतत्सदृशा कृष्णा कृष्णवर्णा, तथा रुचको–मणिविशेष, तद्वत् स्निग्धा –चिक्कणा –केशा येषां ते तथा, 'वामेगकुंडलधरा' वामैककुण्डलधरा –वामे कर्णे–एककुण्डलधारिण, न तु दक्षिण कर्णे, तज्जातीयस्वभावात् एकस्मिन्नेव कर्णे कुण्डलधारका दक्षिणे कर्णे त्वन्याभरणधारिण इतिभाव। 'अद्दचंदणाणुलित्तगत्ता आर्द्रचन्दनानुलिप्तगात्रा -सद्यो-

समान शुभ्र, एवं शङ्ख, गोक्षीर, फेन, जलकण, और मृणाल के समान अत्यंत निर्मल इनकी दंतपङ्क्ति थी।(हुतवह-णिद्धत धोय तत्त तवणिज्ज रत्ततल-तालुजीहा) पहिले वह्नि में तपाये गये पश्चात् तेजाब में धोये गये पुनः अग्नि मे तपाकर उज्ज्वल किये गये सुवर्ण के समान रक्ततलवाले इनके तालु और जिह्वा थी। (अंजण–घण–कसिण–रुयग–रमणिज्ज णिद्ध–केसा) इनके केश अंजन एवं काले मेघ के समान काले तथा रुचक के समान चिकने थे। (वामेगकुंडलधरा) इनके वाम कर्ण मे कुण्डल शोभित हो रहा था। इनमें ऐसी प्रथा है कि, ये लोग बायें कान मे कुण्डल पहनते है और दाहिने कान मे अन्य आभूषण। दाहिने कान मे ये कभी भी कुण्डल नहीं पहनते हैं। (अद्दचंदणाणुलित्तगत्ता) आर्द्र चन्दन से

સમાન શુભ્ર અને શંખ, ગોક્ષીર (દૂધ), ફીણ, જલકણ અને મૃણાલ (કમળકંદ) ના જેવી અત્યન્ત નિર્મળ એમની દન્તપંક્તિઓ હતી (हुतवह णिद्धत धोय तत्त-तवणिज्ज रत्ततल तालु जीहा) પહેલાં અગ્નિમાં તપાવેલા પછી તેજાબમાં ધોએલા સુવર્ણના જેવા લાલ તળા વાળા એમના તાળવા અને જીભ હતા (अंजण घण कसिण रुयग रमणिज्ज णिद्ध केसा) એમના વાળ આંજણ અને કાળા વાદળા જેવા કાળા તથા રુચકના જેવા ચીકણા હતા (वामेगकुंडलधरा) એમના ડાબા કાનમાં કુંડળ શોભી રહ્યા હતા એઓમાં એવી પ્રથા છે કે એ લોક ડાબા કાનમાં કુંડળ પહેરે છે અને જમણા કાનમાં બીજું ઘરેણું આ લોકો જમણા કાનમાં ક્યારે પણ કુંડળ પહેરતા નથી (अद्दचंदणाणुलित्तगत्ता)

महब्बला महासोक्खा महानुभागा हार-विराइय-वच्छा कडग-तुडिय-थंभिय-भुया अगय-कुंडल-मट्ठ-गंडयल-कण्णपीढधारी विचित्त-वत्था-भरणा विचित्त-माला-मउलि मउडा कल्लाणग-पवर-

म्बरा । 'महब्बला' महाबला —विशेषबलशालिनः । 'महायसा' महायशस —विशालकीर्तिमन्त, 'महासोक्खा' महासौख्या —विशिष्टसुखसम्पन्ना । 'महाणुभागा' महानुभागा —अचिन्त्यप्रभावयुक्ता । 'हारविराइयवच्छा' हारविराजितवक्षस । 'कडगतुडिय थंभियभुया' कटकत्रुटिकस्तम्भितभुजा —कटकै =वलय त्रुटिकै —बाहुरक्षकभूषणविशेष स्तम्भिता—सज्जिता भुजा येषां ते तथा। 'अगय कुंडल मट्ठ गंडयल-कण्णपीढ-धारी' अङ्गद-कुण्डल-मृष्ट गण्डतल-कर्णपीठ धारिण —अङ्गदानि=बाह्वाभरणानि कुण्डलमृष्टगण्डतलानि कर्णपीठानि—कर्णाभरणाविशेषान् धरन्ति तच्छीला । 'विचित्त—वत्था—भरणा'—विचित्र—वस्त्राभरणा —विचित्राणि=

ज्जुइया) शरीर एवं आभरण आदि की विशिष्ट प्रभा से ये मण्डित थे। (महब्बला) विशेष शक्तिसम्पन्न थे। (महायसा) इनकी कीर्ति दिग्दिगन्त में फैली हुई थी। (महासोक्खा) विशिष्ट सुख के ये भोक्ता थे। (महाणुभागा) अचिन्त्य प्रभाव के धारक थे। (हार-विराइय-वच्छा) इनका वक्षस्थल हार से शोभायमान था। (कडग तुडिय—थंभिय-भुया) कटक, वलय एवं त्रुटिक—भुजबन्ध से इनकी भुजायें सज्जित थी। (अगय कुडल मट्ठ-गडयल—कण्णपीढ धारी) अगद-बाजूबन्ध, कुण्डल कर्णाभरणविशेष कि जिससे इनके कपोल घर्षित-हो रहे हैं—इन दोनों को एवं और भी अन्य विशिष्ट कर्णाभरणों को ये धारण किये हुये थे। (विचित्तवत्थाभरणा) विविध प्रकार के वस्त्र एवं आभरणों को ये पहने हुए थे। (विचित्त-

ऋद्धिथी आ सर्व देवो संपन्न हता (महज्जुइया) विशिष्ट शरीर अने आभरण आदिनी प्रभाथी तेओ मंडित हता (महब्बला) विशेषशक्तिसंपन्न हता (महायसा) तेमनी कीर्ति चोतरफ फेलाई गई हती (महासोक्खा) विशिष्ट सुखना तेओ भोक्ता हता, (महाणुभागा) अचिन्त्य प्रभावना धारक हता (हार विराइय-वच्छा) तेमनुं वक्षस्थल (छाती) हार वडे शोभायमान हतुं, (कडग तुडिय थंभिय भुया) कटक—वलय अने त्रुटिक—भुजबन्धथी तेमनी भुजाओ सज्जित हती (अगय कुडल मट्ठ गडयल कण्णपीढधारी) अंगद बाजुबन्ध, कुंडल—कानोना आभरण विशेष के जेना वडे तेमना गाल घर्षित थता हता, ए बन्ने तथा ते उपरांत बीजा विशिष्ट कर्णं आभरणोने तेओए धारण कर्या हता (विचित्तवत्थाभरणा) विविध प्रकारना वस्त्र तथा आभरणोने तेओए धारण कर्या हता

तुडिय - पवर - भूसण - णिम्मल-मणि-रयण-मंडिय-भुया दसमुद्दा-मंडिय-ग्गहत्था चूलामणि-चिंध-गया सुरूवा महड्डिया महज्जुइया

न्तमतिक्रान्ता । 'विइय च असपत्ता' द्वितीयवयोऽसम्प्राप्ता –द्वितीय–तरुण वय, असम्प्राप्ता = नाद्यापि प्राप्तवन्त । अतएव–'भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा' भद्रे यौवने वर्तमाना –मनोज्ञ यौवनवयोधारिण ।'तलभगय तुडिय पवरभूसण-निम्मल मणि रयण मडिय-भुया' तलभङ्गक त्रुटिक प्रवरभूषण निर्मल-मणि रत्नमण्डित-भुजा –तलभङ्गक=बाहाभरणम् त्रुटिकानि च बाहुरक्षकाणि, तान्येव भूषणानि तैर्निर्मलमणिरत्नैश्च मण्डिता भुजा येषा ते तथा–विविधवरभूषणमणिरत्नभूषितभुजा इत्यर्थ, 'दसमुद्दामडियग्गहत्था' दशमुद्रामण्डिताऽग्रहस्ता -दशभिर्मुद्राभि =मुद्रिकाभि मण्डिता =भूषिता -अग्रहस्ता अङ्गुल्यो येषा ते तथा। 'चूलामणिचिंधगया' चूडामणिचिह्नगता -चूडामणिरूपचिह्नधारका इत्यर्थ । 'सुरूवा' सुरूपा –सुन्दराऽऽकारा 'महड्डिया' महर्द्धिका=विशिष्टविमानपरिवाराद्युक्ता । 'महज्जुइया' महाद्युतिका –विशिष्टशरीराऽऽभरणादिप्रभाभा

थे, (विइय च असपत्ता) और अभीतक ये तरुण अवस्था को जैसे प्राप्त नहीं हुए हों ऐसे दीखते थे । इसलिये ये सदा (भद्दे जोव्वणे वट्टमाणा) अभिनव यौवन अवस्थासे सम्पन्न थे । (तलभगय तुडिय पवरभूषण णिम्मल मणि रयण मडिय-भुया) इनकी भुजाएँ तल भगक–बाहु के एक आभरण एव त्रुटिक–बाहुरक्षक–भुजबध इन उत्तम दोनों आभूषणों से और निर्मल मणिरत्नों से मण्डित थीं। (दसमुद्दा मडिय ग्गहत्था) हाथ की सबकी सब अगुलियाँ दस मुद्रिकाओं से मण्डित था, अर्थात्–हाथ की दसों अगुलियों म मुद्रिकाये था। (चूडामणि-चिंध-गया) चूडामणिचिह्न के ये धारक थे। (सुरूवा) इनका रूप बडा ही सुन्दर था। (महड्डिया) विशिष्ट विमान एव परिवारादि रूप ऋद्धि के ये सभी देव धारक थे । (मह

તેઓ બધા નોઝ વર્ષથી ઉપરના હોય એવા દેખાતા હતા (विइय च असपत्ता) અને હજુ સુધી તેઓએ તરુણ અવસ્થાને પ્રાપ્ત ન કરી હોય એવા તેઓ દેખાતા હતા, આથી તેઓ સદા (भद्दे जो वणे वट्टमाणा) અભિનવ યૌવન અવસ્થાથી સમ્પન્ન હતા (तलभगय तुडिय पवर भूसण णिम्मल मणि रयण मडिय भुया) તેમની ભુજાઓ તલભગક–બાહુના આભરણ અને ત્રુટિક–બાહુરક્ષક–ભુજબધ એ બન્ને ઉત્તમ આભૂષણોથી તથા નિર્મળ મણિરત્નોથી મડિત હતી (दस मुद्दा मडिय ग्गहत्था) હાથની તમામેતમામ આગળીઓ દશ મુદ્રિકાઓથી (વીંટીઓથી) મડિત હતી અર્થાત્ હાથની દશેય આગળીઓમા મુદ્રિકાઓ હતી, (चूलामणि चिंध गया) ચૂડામણિચિહ્નના ધારક તેઓ હતા (सुरूवा) તેમના રૂપ બહુજ સુદર હતા (महड्डिया) વિશિષ્ટ વિમાન અને પરિવાર આદિ રૂપ

एवं फासेण संघाएण संठाणेणं दिव्वाए इड्ढीए जुईए पभाए छायाए अच्चीए, दिव्वेण तेएणं दिव्वाए लेसाए दस दिसाओ उज्जोयमाणा पभासेमाणा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियं

रूवेण' इति येन रूपेण 'एवं फासेण' एवं स्पर्शेन 'संघाएण' संहननेन। 'संठाणेण' संस्थानेन-समचतुरस्रलक्षणेन। 'दिव्वाए इड्ढीए' दिव्यया ऋद्ध्या-देवोचितया परिवारादिरूपया। 'दिव्वाए जुईए' दिव्यया द्युत्या, 'दिव्वाए पभाए' दिव्यया प्रभया-प्रभया= विमानदीप्त्या। 'दिव्वाए छायाए' दिव्यया छायया-शोभया। 'दिव्वाए अच्चीए' दिव्यया अर्चिषा-शरीरस्थरत्नादितेजोज्वालया। 'तेएण' तेजसा-शरीरसम्बन्धिरोचिषा, प्रभावेण वा। 'दिव्वाए लेसाए' दिव्यया लेश्यया-शरीरकान्त्या 'दस दिसाओ उज्जोयमाणा' दश दिशा उद्द्योतयन्तः प्रकाशकरणेन, 'पभासेमाणा' प्रभासयन्तः-शोभयन्तः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतियं' अन्तिकं-समीपम्- 'आगम्मागम्म' आगत्याऽऽगत्य-वारंवारमुपेत्य। 'रत्ता' रक्ताः-सानुरागाः 'समणं भगवं

जुईए पभाए छायाए अच्चीए दिव्वेण तेएण दिव्वाए लेसाए) दिव्य ऋद्धि से, दिव्य द्युति से, दिव्य प्रभासे-विमान आदिकी दीप्ति से, दिव्य छाया से-शोभासे, शरीरस्थ रत्न आदि के दिव्य तेज से, दिव्य शारीरिक कान्ति से एवं दिव्यलेश्यासे (दस दिसाओ उज्जोयमाणा) दस दिशाओं को उद्द्योतयुक्त करते हुए (समणस्स भगवओ) श्रमण भगवान् (महावीरस्स) महावीर के (अंतियं) समीप (आगम्मागम्म) वारंवार आ आकर (रत्ता) बड़ी भक्ति के साथ (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान महावीर को (तिक्खुत्तो) तीन

દિવ્ય વર્ણ વડે, દિવ્ય ગંધ વડે, દિવ્ય સ્વરૂપ વડે, તે જ પ્રકારે દિવ્ય સ્પર્શ વડે, દિવ્ય સંહનન વડે, સમચતુરસ્ર સમચોરસ-સંસ્થાન વડે, તથા (दिव्वाए इड्ढीए जुईए पभाए छायाए अच्चीए दिव्वेण तेएण दिव्वाए लेसाए) દિવ્ય ઋદ્ધિ વડે, દિવ્ય દ્યુતિ વડે, દિવ્ય પ્રભા વડે-વિમાન આદિની દીપ્તિ વડે, દિવ્ય છાયા એટલે શોભા વડે, શરીર ઉપરના રત્ન આદિના દિવ્ય તેજ વડે, દિવ્ય શારીરિક કાંતિ વડે, અને દિવ્ય લેશ્યા વડે (दस दिसाओ उज्जोयमाणा) દશે દિશાઓને ઉદ્યોત-યુક્ત (પ્રકાશિત) કરતા થકા (समणस्स भगवओ) શ્રમણ ભગવાન્ (महावीरस्स) મહાવીરની (अंतियं) પાસે (आगम्मागम्म) વારવાર આવી આવીને (रत्ता) બહુ જ ભક્તિપૂર્વક (समणं भगवं महावीरं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (तिक्खुत्तो) ત્રણવાર (आयाहिण-पयाहिणं) અંજલિપુટ બાંધીને તેને

वत्थ-परिहिया कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा भासुरबोंदी पल-वयणमालधरा दिव्वेणं वण्णेण दिव्वेण गंधेणं दिव्वेण रूवेण

विविधानि वस्त्राणि आभरणानि च येषां ते तथा, 'विचित्तमाला' विचित्रमाल-विचित्रा = विविधाऽऽकारा माला पुष्पस्रजो येषां ते तथा, 'मउलिमउडा' मौलिमुकुटा -मौलिषु=मस्तकेषु मुकुटानि येषां ते तथा 'कल्लाणग पवरवत्थ परिहिया' कल्याणक प्रवरवस्त्र परिहिता कल्याण-कानि=माङ्गलिकानि प्रवराणि=श्रेष्ठानि वस्त्राणि परिहिता =परिधृतवन्त परिधृतमाङ्गलिकश्रेष्ठ-वस्त्रा । 'कल्लाणग-पवर-मल्ला णुलेवणा' कल्याणक प्रवर माल्यानुलेपना -कल्याणकारीणि प्रवराणि माल्यान्यनुलेपनानि च येषां ते तथा, माङ्गलिकमाल्यानुलेपनवन्त । 'भासुरबोंदी' भास्वरदेहा -देदीप्यमानशरीरा 'पलंब-वणमाल-धरा' प्रलम्बवनमालाधरा, प्रलम्ब - लम्बनक तद्युक्ता वनमाला तस्या धरा, वनमाला कण्ठतो जानुपर्यन्त लम्बमाना भवति तस्या धारका, 'दिव्वेण वण्णेण' दिव्येन वर्णेन-'दिव्वेण गन्धेण' दिव्येन गन्धेन-'दिव्वेण

माला) इन्हों ने जो मालाये धारण कर रखी था वे विचित्र पुष्पों से गूँथी हुई थी। अत ये विचित्र--अनेक प्रकार की मालाओं को धारण किये हुए थे। (**मउलिमउडा**) इनका मस्तक मुकुटों से शोभित थे। (**कल्लाणग पवर वत्थ परिहिया**) कल्याणकारी एव विशेष कीमती वस्त्रों को इन्होंने धारण कर रखाथा। (**कल्लाणग पवर-मल्ला णुलेवणा**) आनन्ददायक एव सुन्दर आकार युक्त मालाओं से एव विलेपनों से इनका शरीर सज्जित हो रहा था। (**भासुरबोंदी**) इनका शरीर विशिष्ट आभा से युक्त हो रहा था। (**पलंबवणमालधरा**) इन्होने जो वनमालाये धारण कर रखी थीं वे घुटनों तक लटक रही था। ये सब (**दिव्वेण**) **रूवेण एव फासेण संघाएण संठाणेण**) दिव्य वर्ण से, दिव्य गन्ध से, दिव्य स्वरूपसे, इसी प्रकार दिव्य स्पर्श से, दिव्य संहनन से, समचतुरस्र संस्थान से, तथा-(**दिव्वाए इड्ढीए**

(विचित्तमाला) तेओએ જે માળાઓ ધારણ કરેલી હતી તે વિચિત્ર પુષ્પાથી ગુંથાએલી હતી આમ તેઓએ વિચિત્ર-અનેક પ્રકારની માળાઓ ધારણ કરી હતી (मउलिमउडा) તેમના મસ્તક મુકુટો વડે શોભી રહ્યા હતા (कल्लाणग पवर वत्थ परिहिया) કલ્યાણકારી અને વિશેષ કિંમતી વસ્ત્રો તેઓએ ધારણ કરી રાખેલા હતા (कल्लाणग-पवर-मल्ला-णुलेवणा) આનંદદાયક અને સુંદર આકાર યુક્ત માળાઓથી તેમજ વિલેપનોથી તેમના શરીર સજ્જિત હતા (भासुरबोंदी) તેમના શરીર વિશિષ્ટ આભા વડે યુક્ત હતા (पलंब-वणमालधरा) તેઓએ જે વનમાલાઓ ધારણ કરી હતી તે ઘુટણ સુધી લટકી રહી હતી આ બધા (दिव्वेण वण्णेण दिव्वेण गंधेण दिव्वेण रूवेण एव फासेण संघाएण संठाणेण)

मूलम्—तेण कालेण तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स बहवे असुरिंदवज्जिया भवणवासी देवा अंतियं पाउब्भ-

टीका—अवशिष्टान् भवनवासिनो वर्णयन्नाह—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य, 'बहवे असुरिंदवज्जिया भवणवासी देवा अंतियं' बहवोऽसुरेन्द्रवर्जिता भवनवासिनो देवा अन्तिकं 'पाउब्भवित्था' प्रादुर्बभूवु -भगवतः श्रीमहावीरस्य समीपं प्रादुर्भूता इत्यर्थः। भवनवासिदेवाना जातिभेदमाश्रित्य दश भेदा भवन्ति, तथाहि—असुर=असुरकुमाराः नागकुमाराः सुपर्णकुमाराः विद्युत्कुमाराः अग्निकुमाराः द्वीपकुमाराः उदधिकुमाराः दिशाकुमाराः पवनकुमाराः स्तनितकुमाराश्चेति। कुमारवत् क्रीडनपराश्चैते कुमारा उच्यन्ते। भवनेषु=पातालप्रदेशावासविशेषेषु वसन्ति तच्छीला भवन-

भगवान के निकट आये हुए भवनवासी देवों के भेदस्वरूप असुरकुमारोंका वर्णन कर, अब सूत्रकार अवशिष्ट भवनवासी देवों का वर्णन करते हैं—'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अंतियं) पास (बहवे) अनेक (असुरिंदवज्जिया) असुरेन्द्रों को छोड़कर (भवणवासी देवा) भवनवासी देव (पाउब्भवित्था) प्रकटित हुए। इन भवनवासी देवों के दस भेद, जाति भेदको लेकर होते हैं। जैसे—असुरकुमार १, नागकुमार २, सुपर्णकुमार ३, विद्युत्कुमार ४, अग्निकुमार ५, द्वीपकुमार ६, उदधिकुमार ७, दिशाकुमार ८, पवनकुमार ९, स्तनितकुमार १०। कुमार की तरह ये क्रीडा करने में सदा तत्पर रहते हैं, इसलिये इनको कुमार कहा है। पाताल लोक में जो देवों के आवास-

ભગવાનની પાસે આવેલા ભવનવાસી દેવોના ભેદ-સ્વરૂપ અસુર કુમારોનું વર્ણન કરે છે—'तेण कालेण' ઇત્યાદિ (तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયમાં (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अंतियं) પાસે (बहवे) અનેક (असुरिंदवज्जिया) અસુરેન્દ્રો છોડીને બીજા (भवणवासी देवा) ભવનવાસી દેવો (पाउब्भवित्था) પ્રગટ થયા. આ ભવનવાસી દેવોના દશ ભેદ જાતિભેદને લઇને થાય છે, જેમકે-અસુરકુમાર ૧, નાગકુમાર ૨, સુપર્ણકુમાર ૩, વિદ્યુત્કુમાર ૪, અગ્નિકુમાર ૫, દ્વીપકુમાર ૬, ઉદધિકુમાર ૭, દિશાકુમાર ૮, પવનકુમાર ૯, સ્તનિતકુમાર ૧૦. કુમાર-બાળકની પેઠે તેઓ ક્રીડા કરવામાં સદા તત્પર રહે છે એ કારણથી તેમની કુમાર સંજ્ઞા છે. પાતાલ લોકમાં જે દેવોના આવાસ-વિશેષ છે તેમાં તેઓ રહે છે તે કારણથી તેઓ ભવનવાસી કહેવાય છે. સૂત્રકાર ગાથા

आगम्मागम्म त्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेति, करित्ता वंदति नमंसति, वंदित्ता नमंसित्ता साइं साइं नामगोयाइं सावेंति, णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा नमंसमाणा अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू० ३३ ॥

महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रिः आदक्षिणप्रदक्षिणम्—अञ्जलिपुटं बद्ध्वा तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारं त्रिः परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थापनरूपं कुर्वन्ति, कृत्वा **'वंदंति'** वन्दन्ते=स्तुवन्ति, **'नमंसंति'** नमस्यन्ति—नमस्कुर्वन्ति, **'वंदित्ता'** वन्दित्वा **'नमंसित्ता'** नमस्यित्वा **'साइं साइं णामगोयाइं सावेंति'** स्वानि स्वानि नामगोत्राणि श्रावयन्ति=कथयन्ति। **'णच्चासण्णे णाइदूरे'** नात्यासन्ने नातिदूरे **'सुस्सूसमाणा'** शुश्रूषमाणाः—सेवां कुर्वाणाः **'नमंसमाणा'** नमस्यन्तः=नमस्कुर्वन्तः **'अभिमुहा'** अभिमुखाः **'विणएणं'** विनयेन **'पंजलिउडा'** प्राञ्जलिपुटाः—बद्धाञ्जलयः **पज्जुवासंति'** पर्युपासते=सेवन्ते ॥सू० ३३॥

बार (आयाहिणपयाहिणं) अजलिपुट बाँध कर उसे दक्षिण कान से लगा कर मस्तक के पास से बाये कान तक चक्राकार घुमाते हुए पुनः मस्तक पर (करेंति) रखते थे, (करित्ता) रखकर (वंदंति नमंसंति) वंदना करते थे, नमस्कार करते थे, (वंदित्ता नमंसित्ता) वंदना नमस्कार करके (साइं साइं नामगोयाइं सावेंति) अपने अपने नाम एवं गोत्रों का उच्चारण करते थे। (णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा नमंसमाणा अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंति) न अतिसमीप और न अति दूर हो, अर्थात्—भगवान से थोडी दूर पर भगवान के सामने बैठ कर विनयपूर्वक दोनो हाथ जोड कर सेवा करने लगे॥ सू० ३३॥

જમણા કાનથી લઈને મસ્તકની પાસેથી ડાબા કાન સુધી ચક્રાકાર ફેરવીને, ફરીને મસ્તક પર (करेंति) રાખતા હતા (करित्ता) રાખીને (वंदंति नमंसंति) વંદન કરતા હતા, નમસ્કાર કરતા હતા (वंदित्ता नमंसित्ता) વંદના-નમસ્કાર કરીને (साइं साइं नामगोयाइं सावेंति) પોત-પોતાના નામ એવ ગોત્રના ઉચ્ચારણ કરતા હતા (णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा नमंसमाणा अभिमुहा विणएणं पंजलिउडा पज्जुवासंति) બહુ સમીપ નહિ, તેમ બહુ દૂર નહિ, અર્થાત્ ભગવાનથી થોડે જ દૂર ભગવાનની સામે બેસીને વિનયપૂર્વક બન્ને હાથ જોડી સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૩)

कलस-सीह-हयवर-गयक-मयरंक-वर-मउड-वद्धमाण-णिज्जुत्त-वि-
चित्त-चिधगया सुरुवा महिढ्ढिया, सेस त चेव जाव पज्जुवा-
संति ॥ सू० ३४ ॥

ह्नानि उदधिकुमाराणा मुकुटेषु अश्वचिह्नानि, दिशाकुमाराणा मुकुटेषु हस्तिचिह्नानि, पवन-कुमाराणा मुकुटेषु मकरचिह्नानि, तथा स्तनितकुमाराणा मुकुटेषु वर्धमानचिह्नानि भवन्ति, तानि नागफणादीनि वर्धमानान्तानि 'निज्जुत्त' निर्युक्तानि-मुकुटेषु स्थितानि, 'विचित्त' विचित्राणि-नाना-विधानि, 'चिंध' चिह्नानि गता =प्राप्ता ये ते तथा नागफणादीनि वर्धमानान्तानि यथा-स्थानस्थितानि विचित्ररूपाणि लक्षणानि तेषा मुकुटेषु भवन्तीत्यर्थः । 'सुरूवा:' सुरूपा - सुन्दराऽऽकारा । 'महिढ्ढिया'—महर्द्धिका –महत्या ऋद्ध्या युक्ता । 'सेस त चेव' शेष तदेव-शेषम्=अवशिष्ट तदेव=पूर्वनदेव वाच्यम्, कियत्पर्यन्त वाच्यम् ? इत्याह-'जाव पज्जुवासंति' यावत् पर्युपासते-इति । ते नागकुमारादय नवनिकायभवनवासिदेवा असुर-कुमारवद् भगवन्त सेवन्ते इति भाव ॥सू० ३४ ॥

मे सिंहका चिह्न है ॥५॥ उदधिकुमारो के मुकुटो मे अश्वका चिह्न है ॥६॥ दिशाकुमारो के मुकुटो मे हाथीका चिह्न है ॥७॥ पवनकुमारो के उत्तम मुकुटो मे मगरका चिह्न है ॥८॥ तथा स्तनितकुमारो के मुकुटो में वर्धमान (स्वस्तिक) का चिह्न है ॥९॥ ये सब चिह्न निर्युक्त-यथास्थान स्थित हैं, और विचित्र रूपवाले हैं। (सुरूवा) ये सब देव सुन्दर आकार सपन्न, एव (महिढ्ढिया) महती ऋद्धि से युक्त है। (सेस त चेव जाव पज्जुवासंति) ये सब भवनवासी देवों का नौ प्रकार के निकाय असुरकुमार देवोंकी तरह भगवान की सेवा करने लगे ॥ सू० ३४ ॥

वज्रनु चिह्न छे ३ अग्निकुमारोना मुकुटमा पूर्ण-कलशनु चिह्न छे ४ द्वीपकुमारोना मुकुटमा सिंहनु चिह्न छे ५ उदधिकुमारोना मुकुटोमा अश्वनु चिह्न छे ६ दिशाकुमारोना मुकुटमा हाथीनु चिह्न छे ७ पवनकुमारोना मुकुटमा मगरनु चिह्न छे ८ तथा स्तनितकुमारोना मुकुटमा वर्धमान (स्वस्तिक)नु चिह्न छे ९ आ बधा चिह्नो निर्युक्त-यथास्थान होय छे अने विचित्र-रूपवाळा होय छे (सुरूवा) आ बधा देवो सुंदर आकार-सपन्न, एव (महिढ्ढिया) महान ऋद्धिथी युक्त होय छे (सेस त चेव जाव पज्जुवासंति) आ बधा भवन-वासी देवोना नव प्रकारना निकाय असुर कुमार देवोनी पेठे भगवाननी सेवा करवा लाग्या (सू ३४)

त्तिरथा-णागपइणो सुवण्णा विज्जू अग्गीय दीव उदही दिसाकुमा-रा य पवणा थणिया य भवणवासी णागफडा-गरुल-वइर-पुण्ण-

वासिन इत्युच्यन्ते-भवनवासिनामतेषु दशसु भेदेषु प्रथमभेदं परित्यज्य नव भेदानत्र दर्शयति-'णागपइणो' नागपतयो-नागकुमाराः। 'सुवण्णा' सुपर्णकुमाराः। 'विज्जू'-विद्युत्कुमाराः 'अग्गी य' अग्निकुमाराश्च। 'दीवा' द्वीपकुमाराः। 'उदही' उदधिकुमाराः। 'दिसा कुमारा य' दिशाकुमाराश्च 'पवणा' पवनकुमाराः 'थणिया य' स्तनित कुमाराश्च। एते 'भवणवासी' भवनवासिनः। एतेषां नागकुमारादीनां नागफणादीनि चिह्नानि भवन्ति, तानि क्रमशो दर्शयन्नाह-'**णागफडा-गरुल-वइर-पुण्णकलस-सीह-हयवर-गयक-मयरक-वरमउड वद्धमाण णिज्जुत्त विचित्त चिंधगया**' नागफणा गरुड-वज्र पूर्णकलश सिंह हयवर-गजाङ्क मकराङ्क-वरमुकुट-वर्द्धमान निर्युक्त विचित्र-चिह्नगताः-नागकुमाराणां मुकुटेषु नागफणाचिह्नानि, सुपर्णकुमाराणां मुकुटेषु गरुडचिह्नानि, विद्युत्कुमाराणां मुकुटेषु वज्रचिह्नानि, अग्निकुमाराणां मुकुटेषु पूर्णकलशचिह्नानि, द्वीपकुमाराणां मुकुटेषु सिंहचि

विशेष है उनमें ये रहते है, इसलिये ये भवनवासी कहलाते हे। सूत्रकार यहाँ भवनवासियों के प्रथम भेदको छोडकर अन्य नौ भेदों को यहा बतला रहे हैं-(**णागपइणो**) नागपति-नागकुमार (**सुवण्णा**) सुपर्णकुमार (**विज्जू**) विद्युत्कुमार (**अग्गी य**) अग्निकुमार (**दीवा**) द्वीपकुमार (**उदही**) उदधिकुमार (**दीसाकुमारा य**) दिशाकुमार (**पवणा**) पवनकुमार (**थणिया य**) स्तनितकुमार (**भवणवासी**) ये इस प्रकार भवनवासी देवों के भेद है। इनमें (**णागफडा-गरुल-वइर-पुण्णकलस-सिंह-हयवर-गयक-मयरक-वरमउड-वद्धमाण-णिज्जुत्त-विचित्त-चिंध-गया**) नागकुमारों के मुकुटमे नागकी फणाका चिह्न है ॥१॥ सुपर्णकुमारों के मुकुटमें गरुडका चिह्न है ॥२॥ विद्युत्कुमारों के मुकुटों में वज्रका चिह्न है ॥३॥ अग्निकुमारों के मुकुटों में पूर्णकलशका चिह्न है ॥४॥ द्वीपकुमारो के मुकुटो

ભવનવાસિઓના પ્રથમ ભેદ છોડીને અહીં બીજા નવ ભેદોને બતાવે છે-(णागपइणो) નાગપતિ-નાગકુમાર (सुवण्णा) સુપર્ણકુમાર (विज्जू) વિદ્યુત્કુમાર (अग्गी य) અગ્નિકુમાર, (दीवा) દ્વીપકુમાર (उदही) ઉદધિકુમાર (दिसाकुमारा य) દિશાકુમાર (पवणा) પવનકુમાર (थणिया य) સ્તનિતકુમાર, (भवणवासी) આ દશ પ્રકારે ભવનવાસી દેવોના ભેદ છે આમાં (णागफडा गरुल-वइर पुण्णकलस-सिंह-हयवर-गयक-मयरक - वरमउड-वद्धमाण - णिज्जुत्त-विचित्त-चिंध-गया) નાગકુમારોના મુકુટમાં નાગની ફણાનું ચિહ્ન છે ૧ સુપર્ણકુમારોના મુકુટમાં ગરુડનું ચિહ્ન છે ૨ વિદ્યુત્કુમારોના મુકુટમાં

रक्खसा किंनर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्व-णिकाय-गणा णिउण-गंधव्वगीय-रइणो अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवा-इय-भूयवाइय-कंदिय-महाकंदिया य कुहंड-पययदेवा चंचल-च-

२, 'जक्ख-रक्खसा' यक्षा ३, राक्षसा ४, 'किंनर-किंपुरिस-भुयगपइणो' किंनर-किंपुरुष भुजगपतय -किन्नरा ५, किम्पुरुषा ६, भुजगपतय -महोरगा ७, 'महाकाया' महाकाया =विशालशरीरशालिन, ८, 'गंधव्व-णिकाय गणा' गन्धर्वनिकायगणा -गन्धर्वसमूहगणा, गन्धर्वजातय इत्यर्थ, 'णिउण गंधव्व गीय रइणो' निपुण गान्धर्व गीत-रतय -निपुण प्रशस्त, गान्धर्व=नाट्योपेत गान, गानञ्च नाट्यवर्जितगान, तत्र रतिर्येषा ते तथा, 'अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवाइय कंदिय महाकंदिया य कुहंड पयय-देवा' अणपन्निक-पणपन्निक ऋषिवादिक-भूतवादिक क्रन्दित महाक्रन्दिताश्च कूष्माण्ड-पतगदेवा -एतेऽष्टौ व्यन्तरा निकायविशेषभूता रत्नप्रभापृथिव्या उपरितनयोजन

रक्खसा किंनर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्वणिकायगणा) पिशाच १, भूत २, यक्ष ३, राक्षस ४, किन्नर ५, किंपुरुष ६, भुजगपति ७, एव विशाल शरीर धारण करनेवाले महोरग ८, गंधर्वनिकायगण, अर्थात्-गन्धर्व ९, ये व्यन्तर देव हैं। ये सब (णिउण-गंधव्व-गीय-रइणो) प्रशस्त नाटकीयगान में एव नाट्यवर्जित गानविद्या में रति रखनेवाले होते हैं। (अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवाइय-कंदिय-महा-कंदिया य कुहंड-पययदेवा) अणपन्निक पणपन्निक, ऋषिवादिक, भूतवादिक, क्रन्दित, महाक्रन्दित, कूष्माण्ड और पतगदेव, ये भी आठ व्यन्तरनिकाय के देव हैं। इन सब का निवास रत्नप्रभापृथिवी के ऊपरी भाग में १०० योजन तक है। ये कैसे होते हैं? सो

भूया य जक्ख-रक्खसा किन्नर-किंपुरिस-भुयगपइणो य महाकाया गंधव्वणिकाय गणा) पिशाच १, भूत २, यक्ष ३ राक्षस ४, किन्नर ५, किंपुरुष ६, भुजगपति ७, એવ વિશાલ શરીર ધારણ કરવાવાળા મહોરગ ८, ગંધર્વ નિકાયગણ અર્થાત્ ગંધર્વ ९, એ વ્યન્તર દેવ છે આ બધા (णिउण-गंधव्व-गीय-रइणो) પ્રશસ્ત નાટકીય ગાનમાં, તેમજ નાટ્ય-વર્જિત ગાનવિદ્યામાં પ્રેમ રાખવાવાળા હોય છે (अणवण्णिय-पणवण्णिय-इसिवाइय-भूयवा इय-कंदिय-महाकंदिया य कुहंड-पयय-देवा) અણપન્નિક, પણપન્નિક, ઋષિ વાદિક, ભૂતવાદિક, ક્રન્દિત, મહાક્રન્દિત, કુષ્માંડ અને પતંગદેવ આ પણ આઠ વ્યન્તર નિકાયના દેવ છે આ બધાનો નિવાસ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ઉપ-રના ભાગમાં १०० યોજન સુધી છે તેઓ કેવા હોય છે? તે કહે છે-(चचल-

मूलम्—तेणं कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स वहवे वाणमतरा देवा अंतियं पाउब्भवित्था-पिसाय-भूया य जक्ख-

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन काले तस्मिन समये श्रमण स्य भगवतो महावीरस्य 'वहवे वाणमतरा देवा अतिय पाउब्भवित्था' वहवो व्यन्तरा देवा अन्तिक प्रादुर्भूवु, तत्र-व्यन्तरा अन्तरम्=अवकाश, तच्चेहाश्रयरूपम, विविधम् अन्तर= पर्वतान्तर कन्दरान्तर वनान्तर वा आश्रयरूप येषा ते व्यन्तरा —देवविशेषा, यद्वा 'वाणमन्तरा' इतिच्छाया। तत्रेय व्युत्पत्ति —वनानामन्तराणि वनान्तराणि, तेषु भवा वानमन्तरा, पृषोदरा दित्वा मध्ये मकारागम। भगवन्महावीरस्वामिसन्निधौ समवसरणे व्यन्तरा देवा प्रकटीभूता इत्यर्थ, ते कतिविधा? अत्राऽऽह—'पिसाय-भूया य' पिशाचा १, भूताश्च

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल और उस समय मे (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अतिय) समीप (वहवे) अनेक (वाणमतरा देवा) व्यतर देव (पाउब्भवित्था) आये। व्यन्तर इनका नाम इसलिये है कि इनका अन्तर=अवकाश अर्थात् निवासस्थान अनेक प्रकार के है, जैसे—पर्वत, गिरिकन्दरा, वन आदि। अथवा—'वाणमन्तर'की संस्कृत छाया 'वानमन्तर' भी होती है। वनान्तरो मे—वनों के मध्य मे—जिनका रहना हो वे वानमन्तर है। ये वानमन्तर भगवान महावीर के समवसरण मे उपस्थित हुए। ये व्यन्तर देव कितने प्रकार के है? इस प्रकार की आशका होने पर सूत्रकार उसका समाधान करते हुए उनके भेदो को गिनाते है—(पिसाय—भूया य जक्ख

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ અને તે સમયને વિષે (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिय) પાસે (वहवे) અનેક (वाणमतरा देवा) વ્યતર દેવો (पाउब्भवित्था) આવ્યા વ્યતર એવુ તેમનુ નામ એ કારણથી છે કે તેમનુ અન્તર-અવકાશ, અર્થાત્-નિવાસ સ્થાન, અનેક પ્રકારનુ છે, જેમકે પર્વતો, પર્વતોની ગુફા, તથા વન આદિ અથવા 'वाणमतर'ની સસ્કૃત છાયા 'वानमन्तर' થાય છે વનાન્તરોમા-વનોના મધ્યમા-જેમનુ રહેવાનુ થાય તે વાનમન્તર છે આ વાનમન્તર ભગવાન મહાવીરના સમવસરણમા ઉપસ્થિત થયા આ વ્યન્તર દેવ કેટલા પ્રકારના છે? આવી શકાનુ સમાધાન કરતા સૂત્રકાર તેના ભેદો કહે છે-(पियास

विभूसण-धरा सव्वोउय-सुरभि-कुसुम-सुरइय-पलंबसोभंत-कंत-वियसंत-चित्त-वणमाल-रइय-वच्छा कामगमा कामरूवधारी णाणाविह-वण्ण-राग--वरवत्थ--चित्त-चिल्लय-णियंसणा विविह-देस-

तायेव चारुविभूषणानि तेषा धरा । 'सव्वोउय-सुरभि-कुसुम-सुरइय-पलंब-सोभंत-कंत-वियसंत चित्त वणमाल-रइय वच्छा' सर्वर्तु-सुरभि-कुसुम सुरचित प्रलम्ब-शोभमान-कान्त-विकसच्चित्रवनमाला-रतिद वक्षस -सर्वेषु ऋतुषु सुरभीणि यानि कुसुमानि तै सुरचिता प्रलम्बा च शोभमाना च कान्ता च विकसन्ती च चित्रा=विचित्रा चासौ वनमाला=पुष्पस्रक्, तथा रति-दानि=सुन्दराणि वक्षासि येषा ते तथा, 'कामगमा' कामगामिन –इच्छागामिन । 'कामरूवधारी' कामरूपधारिण –स्वेच्छानुसाररूपधारका । 'णाणाविह-वण्ण-राग वरवत्थ-चित्त चिल्लिय णियसणा' नानाविध-वर्ण-राग वरवस्त्र चित्र-देदीप्यमान-निवसना नानाविध-वर्णो रागो येषु तानि-नानाविधवर्णरागाणि तानि तथाभूतानि वरवस्त्राणि चित्राणि–विचित्राणि 'चिल्लिय' देदीप्यमानानि, निवसनानि=परिधानानि येषा ते तथा, 'चिल्लिय' इतिदेशीयशब्द , रक्तादिबहुविधपरिधानवसनानि परिदधाना इत्यर्थ । 'विविह-देसणेवच्छ-गहिय वेसा' विविध देश-नेपथ्य-गृहीत-वेषा विविधानाम्=अनेकेषा देशाना नेपथ्यै =प्रसाधनविशेषै गृहीत

हैं। (सव्वोउय–सुरभि–कुसुम–सुरइय–पलंब–सोभंत–कंत–वियसंत–चित्त–वनमाल–रइय–वच्छा) इनके वक्ष स्थल, सदा समस्त ऋतुओं के सुरभित पुष्पों द्वारा रचित लबी २ सुन्दर विकसित चित्र–विचित्र वनमालाओं द्वारा सुहावने रहा करते है। (कामगमा) इनका गमन इच्छानुसार हुआ करता है। (कामरूवधारी) इच्छानुसार ये रूपों को धारण करते रहते है। (णाणाविह–वण्ण–राग–वरवत्थ–चित्त–चिल्लिय–णियसणा) अनेक प्रकार के रगवाले तथा चित्र–विचित्र प्रभावाले ऐसे चमकते हुए वस्त्रों को ये पहिरा करते है। (विविह–देसी–णेवच्छ–गहिय–वेसा) अनेक देशों

(सव्वोउय-सुरभि कुसुम सुरइय पलंब सोभंत-कंत-वियसंत चित्त वनमाल रइय वच्छा) તેમના વક્ષસ્થલ હમેશા સમસ્ત ઋતુઓના સુંદર પુષ્પો દ્વારા બનાવેલી લાંબીલાંબી સુંદર વિકસિત ચિત્ર–વિચિત્ર વનમાલાઓથી શોભાયમાન રહે છે (कामगमा) તેમનું ગમન ઇચ્છાનુસાર થતું હોય છે (कामरूवधारी) ઇચ્છાનુસાર તેઓ રૂપ ધારણ કરતા રહે છે (णाणाविह वण्ण राग-वरवत्थ-चित्त चिल्लिय-णियसणा) અનેક પ્રકારના રંગવાળા તથા ચિત્રવિચિત્ર પ્રભાવાળા એવા ચમકદાર વસ્ત્રો તેઓ પહેરે છે (विविह देसी णेव च्छगहिय वेसा) અનેક દેશોનો તેઓ પોશાક પહેરે છે (पमुइय कंदप्प कलह केली-कोलाहल प्पिया) પ્રમુદિતોના

वल-चित्त-कीलण-दवप्पिया गभीर-हसिय-भणिय-पीयगीय-णच्च-ण-रई वणमाला-मेल-मउड-कुडल-सच्छद-विउव्वियाहरण-चारु-

गतवर्त्तिन, ते कीदृशा ? अत्राऽऽह—'चचल चरम-चित्त कीलण-दवप्पिया' चञ्चल चपल चित्त क्रीडन-द्रव प्रिया —चञ्चलान्यपि चपलानि चित्तानि येषा ते चञ्चलचपलचित्ता =अतिचपल मानसा, क्रीडन—क्रीडा, द्रवश्च परिहास क्रीडाद्रवौ प्रियौ येषा त क्रीडाद्रवप्रिया, तत पद द्वयस्य कर्मधारय । 'गभीर-हसिय भणिय-पीय गीय-णच्चण रई' गम्भीर हसित-भणित-प्रिय-गीत-नर्तन रतय -गम्भीरम्=इतररनेय हसित—हास्यम्, भगित—वाक्प्रयोग, प्रिय येषा ते गम्भीर-हसित भगित प्रिया, गीतनर्त्तनयो रतिर्येषा त गीतनर्त्तनरतय, तत पदद्वयस्य कर्मधारय । 'वणमाला मेल मउड कुडल सच्छद- विउव्विया हरण-चारु-विभूसण धरा' वनमाला ऽऽमेल मुकुट कुण्डल-स्वच्छन्द-विकुर्विताऽऽभरण चारु विभूषण धरा —वनमाला—रत्नादिमयाऽऽभरणविशेष, आमेल —पुष्परचितालङ्कारविशेष, मुकुट=सुवर्णमय शिरोभूषणम्, कुण्डल कर्णाऽभरणम्, एतदतिरिक्तानि-स्वच्छन्दविकुर्वितानि=स्वाभिप्रायानुसारात सद्य प्रकटीकृतानि आभरणानि,

कहते हैं—(**चवल—चवल—चित्त—कीलण—दव—प्पिया**) अति चपल चित्तवाले ये व्यन्तर देव, क्रीडा एव परिहास—प्रिय हुआ करते हे। (**गभीर—हसिय—भणिय—पीय—गीय—णच्च—णरई**) दूसरो द्वारा अज्ञेय ऐसे हसित—हँसन मे तथा वोलने की चतुराइ मे ये विशेष निपुण होते है, अथवा हसित एव भगित, ये दो वाते इन्हे विशेष प्रिय होती हे। गीत और नर्तन मे इन्हे विशेष अनुराग होता है। (**वणमाला—मेल—मउड—कुडल—सच्छद—विउव्विया—हरण—चारु—विभूसण—धरा**) वनमाला—रत्नादि द्वारा निर्मित आभरणविशेष, आमेलक—पुष्पा द्वारा रचित अलकार विशेष, मुकुट—सुवर्णमयशिरोभूषण, कुडल—कर्णाभरण, एव अपनी इच्छानुसार निष्पादित और भी अन्य आभरण ये ही जिनके सुहावने आभूषण

चवल—चित्त—कीलण—दव—प्पिया) બહુ જ ચચલ ચિત્તવાળા તે વ્યન્તર દેવ ક્રીડા એવ પરિહાસપ્રિય હોય છે (गभीर हसिय—भणिय पीय—गीय णच्चण रई) બીજાથી ન જાણી શકાય એવા હસિત—હસવામા તેમ જ ભણિત—બોલવામા તેઓ વિશેષ નિપુણ હોય છે અથવા હસિત એવ ભણિત આ બે વાતો તેમને વિશેષ પ્રિય હોય છે ગીત અને નાચમા તેમને વિશેષ અનુરાગ હોય છે (वणमाला-मेल मउड कुडल सच्छद विउव्विया हरण चारु विभूसण धरा) વનમાળા રત્નાદિ દ્વારા નિર્મિત આભરણ વિશેષ, આમેલ—પુષ્પો દ્વારા રચિત અલકાર વિશેષ, મુકુટ—સુવર્ણમય શિરોભૂષણ, કુડલ—કર્ણાભરણ, તેમ જ પોતાની ઈચ્છાનુસાર નિષ્પાદિત બીજા પણ આભરણો, એ જ જેમના સોહામણા આભૂષણો છે

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जोइसिया देवा अंतियं पाउब्भवित्था—विहस्सई चंद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा राहू धूमकेतु-बुहा य अंगारका य तत्त-तवणिज्ज-

टीका—'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जोइसिया देवा अंतिय पाउब्भवित्था' ज्योतिष्का देवा अन्तिके प्रादुर्बभूवु —श्रीमहावीरस्य समीपे प्रकटीभूता। नामभिर्ज्योतिष्कान् कथयति—'विहस्सई' बृहस्पतय —ज्योतिष्काणामसंख्यातत्वात् प्रत्येक ते बहव सन्ति-इति। 'चंद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा' चन्द्रसूर्यशुक्रशनैश्चरा, 'राहू' राहव, 'धूमकेउ-बुहा य' धूमकेतुबुधाश्च, 'अंगारका य' अङ्गारका —मङ्गलाश्च, किंवर्णा एते? इत्याह—तत्त-तवणिज्ज—कणग-वण्णा' तप्त-तपनीय-कनक-वर्णा —तप्ततपनीय=रक्तसुवर्णं, कनक=पीतसुवर्णं तद्वद्वर्णो येषा ते तथा। केचिद्रक्ता केचित्पीता इत्यर्थ, तथा—जे य गहा जोइसम्मि चारं चरंति' ये च ग्रहा ज्योतिषे

'तेण कालेण' इत्यादि।

(**तेण कालेण तेण समएण**) उस काल एव उस समय में (**समणस्स भगवओ महावीरस्स**) श्रमण भगवान् महावीर के (**अंतिय**) समीप (**जोइसिया देवा**) ज्योतिषी देव (**पाउब्भवित्था**) प्रकटित हुए। ज्योतिषी देवों के ये नाम है— (**विहस्सई चंद-सूर-सुक्क-सणिच्छरा राहू, धूमकेतु-बुहा य अंगारका य**) बृहस्पति, चंद्र, सूर्य, शुक्र, शनैश्चर, राहु, धूमकेतु, बुध और अंगारक—मंगल। (**तत्त-तवणिज्ज-कणग-वण्णा**) ये देव तप्ततपनीय-रक्त सुवर्ण और कनक-पीत सुवर्ण इनके समान वर्णवाले होते है। (**जे य गहा जोइसम्मि चारं चरंति**) उक्त से अतिरिक्त

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તેમજ તે સમયમાં (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अंतिय) પાસે (जोइसिया देवा) જ્યોતિષી દેવ (पाउब्भवित्था) પ્રકટ થયા જ્યોતિષી દેવોના નામ આ પ્રમાણે છે-(विहस्सई चंद सूर सुक्क-सणिच्छरा राहू धूमकेतु बुहा य अंगारका य) બૃહસ્પતિ, ચંદ્ર, સૂર્ય, શુક્ર, શનૈશ્ચર, રાહુ, ધૂમકેતુ, બુધ અને અંગારક—મંગલ (तत्त तवणिज्ज कणग वण्णा) તે દેવો તપ્ત તપનીય-રક્ત સુવર્ણ અને કનક—પીળા સુવર્ણના જેવા વર્ણવાળા હોય છે અર્થાત્ કેટલાએક લાલવર્ણવાળા તથા કેટલાએક પીળાવર્ણવાળા હોય છે (जे य गहा जोइसम्मि चारं चरंति) ઉક્ત

णेवच्छ-गहिय-वेसा पमुइय-कंदप्प-कलह-केली-कोलाहल-प्पिया हास-बोल-बहुला अणेग-मणि-रयण-विविह-णिज्जुत्त-विचित्त- चिंधगया सुरूवा महिड्ढिया जाव पज्जुवासंति ॥ सू० ३५ ॥

=कृत वेष =शरीरशोभाऽऽधायकप्रसाधन यैस्ते तथा, तत्र नेपथ्य-'पोशाक '-इतिभाषाप्रसिद्धम्, **'पमुइय कंदप्प-कलह-केली कोलाहल प्पिया'** प्रमुदित-कन्दर्प-कलह-केलि-कोलाहल-प्रिया प्रमुदिताना य कन्दर्पप्रधान कलह केली=क्रीडा, तज्जन्य कोलाहल –कलकल प्रियो येषा ते तथा, कामकलहक्रीडाकोलाहलपरायणा इत्यर्थ । **'हास-बोल बहुला'** हासबनिबहुला **'अणेग मणि रयण विविह णिज्जुत्त विचित्त चिंध-गया'** अनेक-मणि-रत्न विविध निर्युक्त-विचित्र चिह्नगता -अनेकानि यानि मणिरत्नानि तानि विविधनिर्युक्तानि=विविधप्रकारेण यथास्था नस्थितानि, तान्येव विचित्रचिह्नानि तानि गता =प्राप्ता । **'सुरूवा'** सुरूपा –सुन्दराऽऽकारा । **महिड्ढिया'** महर्द्धिका –महासम्पत्तियुक्ता । **'जाव पज्जुवासति'** याव पर्युपासते–आद क्षिणप्रदक्षिण वन्दनादीनि पूर्ववत् कृत्वा भगवत श्रीमहावीरस्याभिमुखे स्थिता कृतप्राञ्जलिपुटा भगवन्त श्रीमहावीर सेवन्ते-इति ॥ सू० ३५ ॥

की ये पोशाक धारण किये रहते है। (**पमुइय–कदप्प–कलह–केली–कोलाहल प्पिया**) प्रमुदितों का जो कन्दर्पप्रधान कलह एव क्रीडा होती है इससे जन्य जो कोलाहल होता हे वह इन्हे अधिक प्रिय रहा करता है। (**हास–बोल–बहुला**) ये हँसी–मजाक करने मे बडे चतुर होते है। (**अणेग–मणि–रयण–विविह–णिज्जुत्त–विचित्त–चिंध–गया**) अनेक मणिरत्न, जो कि विविध प्रकार से यथास्थान पर निवेशित रहा करते हैं वे ही जिनके विचित्र चिह्न हे ऐसे, (**सुरूवा**) सुन्दर आकार विशिष्ट, (**महिड्ढिया**) एव महाऋद्धियुक्त वे व्यन्तर देव (**जाव पज्जुवासति**) पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह दोनों हाथ जोडकर वदना एव नमस्कार करके प्रभु महावीर की सेवा में संलग्न हुए ॥ सू० ३५ ॥

જે કન્દર્પપ્રધાન કલહ એવ ક્રીડા થાય છે તેમાથી જે કોલાહલ ઉત્પન્ન થાય છે તે તેમને અધિક પ્રિય લાગે છે (हास बोल बहुला) હાસી–મજાક કરવામા આ બહુ જ ચતુર હોય છે (अणेग मणि रयण विविह णिज्जुत्त विचित्त चिंध गया) અનેક મણિરત્ન કે જે વિવિધ પ્રકારે યથાસ્થાન નિવેશિત રહે છે તે જ જેઓના વિચિત્ર ચિહ્ન છે એવા (सुरूवा) સુદર આકાર યુક્ત (महिड्ढिया) એવ મહા–ઋદ્ધિયુક્ત તે વ્યન્તરદેવ (जाव पज्जुवासति) પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે બન્ને હાથ જોડી વદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પ્રભુ મહાવીરની સેવામા લગ્ન થયા (સૂ ૩૫)

पंचवण्णाओ ताराओ ठियलेसा चारिणो य अविस्सामम‍डलगई पत्तेय णामकपागडियचिंधमउडा महिड्ढिया जाव पज्जुवासंति ॥ सू० ३६ ॥

एतावन्त्यधिका एव। नक्षत्रसंख्या उक्ता एव। अष्टाशीतिर्ग्रहाः। एकस्य खलु चन्द्रमसस्तारा कोटीना कोट्यः एतावन्तो भवन्ति-षट्षष्टिसहस्राणि नव च शतानि पञ्चसप्तत्यधिकानि 'णाणा-सठाण-सठियाओ' नाना-संस्थान-संस्थिता, 'पचवण्णाओ' पञ्चवर्णा, 'ताराओ' तारा, 'ठियलेसा' स्थितलेश्या निश्चलप्रकाशा। 'चारिणो य' चारिणश्च-सञ्चरणशीला, 'अविस्साम मडल-गई' अविश्राम-मण्डल-गतय -निरन्तरसचरणशीला, 'पत्तेय' प्रत्येकम्-पृथक् पृथक् 'णामक-पागडिय-चिंध मउडा' नामाऽङ्क-प्रकटित चिह्न-मुकुटा -नामाङ्कानि=नामाङ्कितानि-नामाक्षरयुक्तानि प्रकटितचिह्नानि=स्पष्टचिह्नयुक्तानि मुकुटानि येषा ते तथा, 'महिड्ढिया' महर्द्धिका -महर्द्धियुक्ता सन्तो ज्योतिष्का देवा 'जाव पज्जुवासति' यावत्=पूर्ववत्भगवद्वन्दनादिभि पर्युपासते ॥ सू० ३६ ॥

सो इसी प्रकार समझना चाहिये। ग्रह अठ्ठासी है। नक्षत्र की सख्या ऊपर कही गयी है। प्रकीर्णतारकाओं मे केवल चन्द्रमा के ही परिवार के तारे ६६९७५ (छियासठ हजार नौ सौ पचहत्तर) कोडाकोडी है। इसी तरह और के सभी तारों के परिवार शास्त्रान्तर से समझना।

(णाणा-सठाण-सठियाओ) इन ताराओं का आकार एकसा निश्चित नहीं है, इनका आकार अनेक प्रकार का है। (पचवण्णाओ) ये पाँच वर्णवाले है। (ठियलेसा) इनकी लेश्या स्थिर है-इनकी लेश्या मे कोई परिवर्तन नही होता है। (चारिणो य) ये सचरण-शील हे। अत (अविस्साम-मडल-गई) निरन्तर गमन

સૂર્યની સખ્યા એકસોબત્રીસ છે ચદ્રમાની સખ્યા પણ એટલી જ સમજી લેવી જોઈએ ગ્રહ ૮૮ છે નક્ષત્રની સખ્યા ઉપર કહી છે પ્રકીર્ણતારાઓમા કેવળ ચદ્રમાના પરિવારના તારા ૬૬૯૭૫ (છાસ૦ હજાર નવસો પીચોતેર) કોડાકોડી છે એવી જ રીતે બીજા ચદ્રમાના પણ તારા-પરિવાર શાસ્ત્રાન્તરથી સમજી લેવા

(णाणा सठाण सठियाओ) આ તારાઓના આકાર એક જેવો નિશ્ચિત નથી તેમના આકાર અનેક પ્રકારના છે (पचवण्णाओ) તેઓ પાચ વર્ણવાળા છે (ठियलेसा) તેમની લેશ્યા સ્થિર છે, તેમની લેશ્યામા કોઈ ફેરફાર થતો નથી (चारिणो य) તેઓ સચરણશીલ છે (अविस्साम-मडल गई) આમ નિર-

कणग-वण्णा, जे य गहा जोइसंमि चारं चरंति केऊ य गइरइया अट्ठावीसविहा य णक्खत्तदेवगणा णाणा संठाण-संठियाओ य

चारं चरन्ति–उक्तातिरिक्ता ये ग्रहा ज्योतिषे=ज्योतिश्चक्रे–चक्रवद्भासमाने ज्योतिर्मण्डले भ्रमणं कुर्वन्ति। बहुत्वाद् बहुवचनम्। 'केऊ य गइरइया' केतवश्च गतिरचिता–केतवो–जलकेत्वादयः, किम्भूता? अत्राऽऽह–गतिरचिता–मनुष्यलोकाऽपेक्षया गतिमन्तः। 'अट्ठावीसविहा य णक्खत्त देव गणा' अष्टाविंशतिविधाश्च नक्षत्रदेवगणा–अष्टाविंशतिर्नक्षत्रदेवता। अत्र-प्रसङ्गादन्येषामपि ज्योतिष्कदेवानां संख्या उच्यन्ते–ज्योतिष्कदेवाः पञ्चविधा भवन्ति, सूर्याः १, चन्द्रमसः २, ग्रहाः ३, नक्षत्राणि ४, प्रकीर्णतारकाश्च ५, तत्र द्वौ सूर्यौ जम्बूद्वीपे, लवणे चत्वारः, धातकीखण्डे द्वादश, कालोदधौ द्विचत्वारिंशत्, पुष्करार्द्धे द्विसप्तति–इत्येवं मनुष्यलोके द्वात्रिंशदधिकं शतं सूर्याः सन्ति, चन्द्रमसोऽपि

जो ग्रह ज्योतिश्चक्र में–चक्र की तरह प्रतिभासमान इस ज्योतिर्मण्डलमें–भ्रमण करते है वे (**केऊ य गइरइया**) जलकेतु आदि केतुग्रह, जो कि मनुष्यलोक की अपेक्षा ही सदा गतिविशिष्ट है। अर्थात् यह समस्त ज्योतिश्चक्र इस मनुष्यलोक रूप ढाई द्वीप में ही गति विशिष्ट है, अन्यत्र नहीं। (**अट्ठावीसविहा य णक्खत्तदेवगणा**) तथा जो अट्ठाइस (२८) प्रकार के नक्षत्र जाति के देवता हे।

यहाँ पर प्रसगवश अन्य ज्योतिषी देवों की भी संख्या कहते हैं। ज्योतिषी देव पाँच प्रकार के है–सूर्य १, चन्द्रमा २, ग्रह ३, नक्षत्र ४, और प्रकीर्ण तारा ५। इन सबों में प्रत्येक की संख्या इस प्रकार है–जम्बूद्वीप मे दो सूर्य हे, लवण समुद्र मे चार सूर्य हैं, धातकीखण्ड मे बारह सूर्य है, कालोदधि मे बयालीस सूर्य हे और पुष्करार्द्ध मे बहत्तर सूर्य है। इस प्रकार मनुष्यलोक में सूर्य की संख्या एक सौ बत्तीस है। चन्द्रमा की संख्या

वर्णवेलाथी બીજા જે ગ્રહો જ્યોતિશ્ચક્રમાં–ચક્રની પેઠે પ્રતિભાસિત આ જ્યોતિર્મંડલમાં-ભ્રમણ કરે છે તે (केऊ य गइरइया) જળકેતુ આદિ કેતુગ્રહ કે જે મનુષ્યલોકની અપેક્ષા જ હમેશા ગતિ-વિશિષ્ટ છે અર્થાત્–આ સમસ્ત જ્યોતિશ્ચક્ર આ મનુષ્યલોકરૂપ અઢી દ્વીપમાં જ ગતિવિશિષ્ટ છે, બીજે નહિ (अट्ठावीसविहा य णक्खत्त देवगणा) તથા જે ૨૮ પ્રકારના નક્ષત્ર જાતિના દેવતા છે

અહીં પ્રસંગવશ બીજા જ્યોતિષી દેવોની પણ સંખ્યા કહે છે જ્યોતિષી દેવ પાંચ પ્રકારના છે–સૂર્ય ૧, ચંદ્રમા ૨ ગ્રહ ૩ નક્ષત્ર ૪ તથા પ્રકીર્ણ તારા ૫ આ બધામાં પ્રત્યેકની સંખ્યા આ પ્રકારે છે–જંબૂદ્વીપમાં ૨ સૂર્ય છે લવણ સમુદ્રમાં ચાર સૂર્ય છે ધાતકીખંડમાં ૧૨ સૂર્ય છે કાલોદધિમાં ૪૨ સૂર્ય છે તથા પુષ્કરાર્દ્ધમાં ૭૨ સૂર્ય છે આ પ્રકારે મનુષ્યલોકમાં

अच्चुयवई पहिट्ठा देवा जिण-दसणु-स्सुया-गमण-जणिय-हासा पालग-पुप्फग-सोमणस-सिरिवच्छ-णदियावत्त-कामगम-पीइगम-

सौधमाद्यच्युताऽन्ता कल्पा सन्ति, एषु वैमानिका देवा भवन्ति, अत एव सौधर्माद्यच्युतान्ताना देवलोकाना पतय =स्वामिन '**पहिट्ठा**' प्रहृष्टा =अतिहर्षं प्राप्ता देवा =वैमानिका । '**जिण-दसणु-स्सुया गमण-जणिय हासा**' जिन-दर्शनोत्सुका ऽऽगमन-जनित-हासा —जिनदर्शनार्थं सुकानाम् एषा, देवानामागमन, तेन जनितो हास =आनन्दो येषा ते तथा । जिनेन्द्रदर्शनोत्कण्ठाऽऽगमनजातप्रमोदा । सौधर्मादिद्वादशकल्पाना दशनायका इन्द्रा सन्ति, तत्र नवम-दशमयोरेक इन्द्रो भवति । शक्रादीनामच्युतान्ताना दशानामिन्द्राणा पालकादीनि सर्वतोभद्रान्तानि दश विमानानि भवन्ति, तान्याह—'**पालग १, पुप्फग २, सोमणस ३, सिरिवच्छ ४, णदियावत्त ५, कामगम ६, पीइगम ७, मणोगम ८, विमल ९, सव्वओभद्द १० सरिसणामधेज्जेहिं विमाणेहिं ओइण्णा**' पालक पुष्पक-सौमनस-श्रीवत्स-नन्द्यावर्त—काम-गम—प्रीतिगम-मनोगम-विमल-सर्वतोभद्र-सदृशनामधेयैर्विमानैरवताणा =ते दश इन्द्रा पाल-

महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण और अच्युत ये देवलोक है। ये सौधर्मादिक, वैमानिक देवताओं के रहने के स्थान है। ये देवलोक १२ हैं। इनकी कल्प सज्ञा है। ये वैमानिक देव इनके पति है। इन कल्पों म जो उत्पन्न होते हे वे वैमानिक या कल्पवासी देव कहलाते है। (**पहिट्ठा**) अतिहर्ष को प्राप्त हुए (**देवा**) ये वैमानिक देवेन्द्र कि जिन्हें (**जिण—दसणु—स्सुया—गमण—जनिय—हासा**) जिनेन्द्र के दर्शन के लिये उत्सुकतापूर्वक आगमन से अति आनद हुआ है। (**पालग—पुप्फग—सोमणस सिरिवच्छ-णदियावत्त कामगम—पीइगम—मणोगम—विमल—सव्वओभद्द— सरिस —णामधेज्जेहिं विमाणेहिं**) वे दस वैमानिक देवेन्द्र अपने २ पालक, १ पुष्पक २ सौमनस, ३ श्रीवत्स,

६, મહાશુક્ર ૭, સહસ્રાર ૮, આનત ૯, પ્રાણત ૧૦, આરણ ૧૧, અને અચ્યુત ૧૨, આ દેવલોક છે આ સૌધર્માદિક, વૈમાનિક દેવતાઓના રહેવાના સ્થાન છે તે દેવલોક ૧૨ છે તેમની કલ્પ સજ્ઞા છે તેમના સ્વામી ૧૦ છે આ કલ્પોમા જે ઉત્પન્ન થાય છે તે વૈમાનિક અથવા કલ્પવાસી દેવ કહેવાય છે (पहिट्ठा) બહુ હર્ષ પ્રાપ્ત થતા (देवा) આ વૈમાનિક દેવેન્દ્ર કે જેને (जिण—दसणु—स्सुया—गमण—जनिय—हासा) જિનેન્દ્રના દર્શન માટે ઉત્સુકતાપૂર્વક આગમનથી અતિ આનદ થયો છે (पालग—पुप्फग—सोमणस—सिरिवच्छ—णदियावत्त—कामगम—पीइगम—विमल—सव्वओभद्द—सरिसणामधेज्जेहिं विमाणेहिं) તે દશ

मूलम्–तेण कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स वेमाणिया देवा अंतियं पाउब्भवित्था, सोहम्मी-साण-सणंकुमार-माहिंद-बंभ-लतग-महासुक्क-सहस्सारा–णय–पाणया–रण-

टीका–'तेण कालेण तेण समएण' इत्यादि। तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'वेमाणिया देवा अंतिय पाउब्भवित्था' वैमानिका देवा अन्तिके प्रादुर्बभूवु । के ते वैमानिका देवा ? इत्याह–'सोहम्मी-साण सणकुमार-माहिंद-बंभ-लतय महासुक्क-सहस्सारा-णय पाणया रण-अच्चुयवई' सौधर्मे १-शान २-सनत्कुमार ३-माहेन्द्र ४, ब्रह्म ५-लान्तक ६-महाशुक्र ७ सहस्रारा ऽऽनत ९-प्राणता १०ऽऽ-रणा ११ च्युतपतय १२,

करते रहना यही इनका स्वभाव है। (पत्तेय णामक–पागडिय–चिंध–मउडा) प्रत्येक के मुकुट अपने अपने नामों से युक्त एव स्पष्ट चिह्न वाले है। (महिड्ढिया) ये सब महाऋद्धि के धारी है। (जाव पज्जुवासति) पूर्व में वर्णित असुरकुमारों की तरह ये सब ज्योतिषी देव भी भगवान महावीर की सेवा करने लगे ॥ सू० ३६ ॥

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएणं) उस काल और उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अंतिय) समीप (वेमाणिया देवा) वैमानिकदेव (पाउब्भवित्था) प्रकट हुए। वैमानिक देव कौन हैं? सो कहते है–(सोहम्मी–साण–सणकुमार–माहिंद–बंभ–लतग–महासुक्क–सहस्सारा–णय–पाणया–रण–अच्चुय–वई) सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लांतक

तर गमन करता रहेवु ए ज तेमनो स्वभाव छे (पत्तेय णामक पागडिय चिंध मउडा) प्रत्येकना मुकुट पोतपोताना नामोथी युक्त एव स्पष्ट चिह्नवाळा छे (महिड्ढिया) ए बधा महाऋद्धिना धारक छे (जाव पज्जुवासति) पूर्वे कहेल असुरकुमारोनी पेठे आ बधा ज्योतिषीदेव पण भगवान महावीरनी सेवा करवा लाग्या (सू०३६)

'तेण कालेण' ईत्यादि

(तेण कालेण तेण समएण) ते काल अने ते समयमा (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीरनी (अंतिय) पासे (वेमाणिया देवा) वैमानिक देव (पाउब्भवित्था) प्रगट थया ते वैमानिक देवो कोन छे? ते कहे छे–(सोहम्मी साण सणकुमार-माहिंद बंभ लतग-महासुक्क सहस्सारा णय पाणया-रण अच्चुय वई) सौधर्म १, ईशान २, सनत्कुमार ३, माहेन्द्र ४, ब्रह्मलोक ५, लान्तक

धारी कुंडल-उज्जोविया-णणा मउड-दित्त-सिरया रत्ताभा पउम-पम्ह-

नि येषां ते तथा । तत्र ऋषभो वृषभ, मृगमहिषादिचिह्नयुक्तमुकुटसहिता 'पसिढिल-वर मउड तिरीड-धारी' प्रशिथिल-वरकेशविन्यास किरीटधारिण, प्रशिथिला ये 'वरमउड' वरकेशविन्यासा =प्रशस्तकेशविन्यासा किरीटाश्च तान् धरन्ति ये ते तथा, 'मउड' इति केश-विन्यासार्थको देशीशब्द । 'कुंडल-उज्जोविया णणा' कुण्डलो द्योतिता नना –कुण्डलैर् उद्द्योतित=प्रकाशितम् आनन=मुख येषां ते तथा, कुण्डलोद्भासितमुखा इत्यर्थ । 'मउड-दित्त-सिरया' मुकुट-दीप्त-शिरोजा –मुकुटेन रत्न-खचितेन दीप्ता शिरोजा = केशा येषां ते तथा, 'रत्ताभा' रक्ताऽऽभा =अरुणकान्तिमन्त । 'पउम पम्ह-गोरा'

हय=घोडा, गजपति–गजेन्द्र, भुजग–सर्प, खड्ग और वृषभ इनके चिह्न[1] थे। (**पसिढिल–वर–मउड–तिरीड–धारी**) प्रशिथिल उत्तम मउड=केशविन्यास एव किरीट–मुकुट को ये धारण किये हुए थे, अर्थात् भगवान् के दर्शन करने की त्वरा में इनके प्रशस्त केश-विन्यास और मुकुट शिथिल हो गये थे। (**कुंडल–उज्जोविया–णणा**) कुंडलों की विशिष्ट आभा से इनका मुखमण्डल प्रकाशित हो रहा था। (**मउड–दित्त–सिरया**)

(१) ये चिह्न १० हैं, देवलोक १२ हैं। पर इनके इन्द्र १० हैं–(१) सौधर्मका इन्द्र, (२) ईशानका इन्द्र, (३) सनत्कुमारका इन्द्र, (४) माहेन्द्र का इन्द्र, (५) ब्रह्मलोक का इन्द्र, (६) लान्तकका इन्द्र, (७) महाशुक्रका इन्द्र, (८) सहस्रारका इन्द्र, (९) आनत एव प्राणतका इन्द्र और (१०) आरण एव अच्युत देवलोकका इन्द्र, इस प्रकार ये १० इन्द्र इन १२ कल्पों के हैं। इन इन्द्रों के ये क्रमश पालकादिक १० विमान होते हैं। मृग महिष आदिके क्रमश ये १० चिह्न मुकुटों में इनके होते हैं।

पति [હાથી], ભુજગ-સર્પ, ખડ્ગ અને વૃષભ [બળદ], એના ચિહ્ન[1] હતા. (पसिढिल–वर–मउड–तिरीड–धारी) પ્રશિથિલ ઉત્તમ મઉડ–કેશવિન્યાસ એવ કિરીટ–મુકુટ તેમણે ધારણ કર્યા હતા અર્થાત્ ભગવાનના દર્શન કરવાની ઉતાવળમા તેમના પ્રશસ્ત કેશ–વિન્યાસ અને મુકુટ શિથિલ થઈ ગયા હતા. (कुंडल–उज्जोविया–णणा) કુંડલોની વિશિષ્ટ આભા (પ્રકાશ)થી તેમના મુખ

(૧) આ ચિહ્ન ૧૦ છે, દેવલોક ૧૨ છે, પણ તેના ઇંદ્ર ૧૦ છે (૧) સૌ-ધર્મનો ઇંદ્ર, (૨) ઈશાનનો ઇંદ્ર, (૩) સનત્કુમારનો ઇંદ્ર, (૪) માહેન્દ્રનો ઇંદ્ર, (૫) બ્રહ્મલોકનો ઇંદ્ર, (૬) લાંતકનો ઇંદ્ર, (૭) મહાશુક્રનો ઇંદ્ર, (૮) સહસ્રારનો ઇંદ્ર, (૯) આનત એવ પ્રાણતનો ઇંદ્ર, તથા (૧૦) આરણ એવ અચ્યુત દેવલોકનો ઇંદ્ર આ પ્રકારે આ ૧૦ ઇંદ્ર આ ૧૨ કલ્પોના છે આ ઇંદ્રોના ક્રમથી પાલક

विमल-सव्वओभद्द-सरिसणामधेज्जेहिं विमाणेहिं ओइण्णा वंदगा जिणिंद मिग-महिस-वराह-छगल-दद्दुर-हय-गयवइ-भुयग-खग्ग-उसभंक-विडिम-पागडिय-चिंध-मउडा पसिढिल-वरमउड - तिरीड-

कादिसर्वतोभद्रान्तनामकैः, तथा तत्सदृशनामकैः -पूर्णभद्र-सुभद्रादिनामकैश्चान्यैर्विमानैरन्येऽपि देवा 'ओइण्णा'=अवतीर्णा =भुवमागता । 'वंदगा जिणिंद' वन्दका जिनेन्द्रस्य =जिनेन्द्रं वन्दितुकामा इत्यर्थः । 'मिग महिस वराह छगल दद्दुर-हय गयवइ-भुयग खग्ग उसभक विडिम पागडिय चिंध मउडा' मृग-महिष-वराह छगल-दर्दुर-हय गजपति भुजग-खड्ग-ऋषभाऽङ्क-विडिमप्रकटित चिह्नमुकुटा, मृगमहिषादि-ऋषभान्ता अङ्का -चिह्नानि विडिमेषु=विस्तीर्णभागेषु येषां मुकुटानां तानि मृगमहिषवराह-छगल-दर्दुरहयगजपतिभुजगखड्ग-ऋषभाङ्कविडिमानि, तानि अतएव प्रकटितचिह्नानि=रत्नादिभिर्यो प्रकाशितचिह्नयुक्तानि मुकुटा

४ नद्यावर्त, ५ कामगम, ६ प्रीतिगम, ७ मनोगम, ८ विमल, ९ सर्वतोभद्र १० इन नामवाले विमानों से और पूर्वोक्त विमानों से अतिरिक्त पूर्णभद्र सुभद्र आदि विमानों से दश देवेन्द्रों से भिन्न अन्य वैमानिक देव (ओइण्णा) पृथ्वी पर अवतरित हुए-आये, अर्थात्-इन पूर्वोक्त नामवाले विमानों द्वारा दस देवेन्द्र, तथा और भी अन्य देव अपने अपने विमानों द्वारा इस भूमण्डल पर अवतीर्ण हुए-उतरे। क्यों कि ये सब (वंदगा जिणिंद) जिनेन्द्र की वन्दना करने की कामना वाले थे। (मिग-महिस-वराह-छगल-दद्दुर-हय-गयवइ-भुयग-खग्ग-उसभक-विडिम-पागडिय-चिंध-मउडा) इनके मुकुटों के विडिमों-विस्तीर्ण भागों में क्रमशः मृग, महिष, वराह, छगल-बकरा, दर्दुर-मेंढक,

વૈમાનિક દેવેન્દ્રો પોતપોતાના પાલક ૧, પુષ્પક ૨, સૌમનસ ૩, શ્રીવત્સ ૪, નંદ્યાવર્ત ૫, કામગમ ૬, પ્રીતિગમ ૭, મનોગમ ૮, વિમલ ૯, સર્વતોભદ્ર ૧૦, આ નામવાળા વિમાનોથી, તથા પૂર્વોકત વિમાનોથી અતિરિકત પૂર્ણભદ્ર સુભદ્ર આદિ વિમાનોથી દશ દેવેન્દ્રોથી ભિન્ન બીજા વૈમાનિક દેવો (ओइण्णा) પૃથ્વી પર આવ્યા અથાત્ આ પૂર્વોક્ત-નામવાળા વિમાનો દ્વારા તે દેવેન્દ્ર તથા બીજા પણ દેવ પોતપોતાના વિમાનો દ્વારા આ ભૂમંડલ પર ઉતરી આવ્યા કેમકે એ બધા (वंदगा जिणिंद) જિનેન્દ્રની વંદના કરવાની કામના વાળા હતા (मिग-महिस-वराह-छगल-दद्दुर-हय-गयवइ भुयग-खग्ग-उसभक विडिम पागडिय चिंध मउडा) તેમના મુકુટોના વિડિમો-વિસ્તીર્ણ ભાગોમાં ક્રમશઃ મૃગ, મહિષ, વરાહ, છગલ-બકરા, દર્દુર-મેંડક [દેડકો], હય-ઘોડા, ગજ-

मूलम्—तए णं चंपाए णयरीए सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु महया जणसद्दे इ वा जणवूहे इ वा

टीका—'तए णं' इत्यादि। ततः=तदनन्तर-चतुर्निकायदेवानामागमनाऽनन्तरं, खलु 'चंपाए णयरीए' चम्पाया नगर्याम् 'सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु' शृङ्गाटक-त्रिक-चतुष्क-चत्वर-चतुर्मुख-महापथ-पथेषु-तत्र-शृङ्गाटक-'सिंघाडा' इति भाषाप्रसिद्धं जलजं फलं, तदाकारं स्थानं, त्रिकोणमित्यर्थः, त्रिक-मिलितत्रिमार्गस्थानम्, चतुष्क-यत्र चत्वारो मार्गा मिलिताः सन्ति तत्-'चौराहा' इति भाषाप्रसिद्धं स्थानम्, चत्वरं=बहुमार्गसम्मेलनस्थानम्, चतुर्मुखं=चतुर्द्वारं स्थानम्—आगन्तुकानां विश्रामस्थानम्, महापथः—राजमार्गः, पन्थाः—रथ्यामात्रम्, तेषु सर्वेषु स्थानेषु यत्र 'महया जणसद्दे इ वा' महान् जनशब्दः—परस्पराऽऽलापादिरूपो भवति 'इकारो' वाक्यालङ्कारार्थः, 'वा'—प्रकारार्थः, तथा 'जणवूहे इ वा' जनव्यूहः—लोकसमूहः, 'जण-

'तए णं चंपाए णयरीए' इत्यादि।

(तए णं) चतुर्निकाय के देवों के आगमन के अनन्तर (चंपाए णयरीए) चंपा नगरी मे (सिंघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु) शृंगाटक—तीनकोनवाले स्थान पर, त्रिक—जहां पर तीन रास्ते आकर मिलते है ऐसे स्थान पर, चतुष्क—जहां पर चार मार्ग आकर मिले रहते है ऐसे चौराहे पर, चत्वर—अनेकमार्गोका संमेलन जहाँ होता है ऐसे स्थान पर, चतुर्मुख—आगन्तुक जनों के विश्रामार्थ निर्मापित स्थान पर, महापथ—राजमार्ग पर, एवं पथ अर्थात् जहाँ से गली निकलती हो ऐसे स्थान पर, (महया जणसद्दे इ वा) महान् जन शब्द होने लगा—परस्पर मिलजुल कर लोग बातचीत करने लगे। (जणवूहे इ वा) एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से पूछने लगा, अथवा—

પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે ત્રણવાર અંજલિપૂર્વક સવિધિ વંદના કરીને પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૭)

'तए णं चंपाए णयरीए' ઈત્યાદિ

(तए णं) ચતુર્નિકાયના દેવોના આગમન પછી (चंपाए णयरीए) ચંપા નગરીમાં (सिंघाडग तिय चउक्क चच्चर-चउम्मुह महापह पहेसु) શૃંગાટક—ત્રણ કોણવાળા સ્થાન પર, त्रिक—જ્યાં ત્રણ રસ્તા આવીને મળે છે એવા સ્થાન પર, चतुष्क—જ્યાં ચાર માર્ગ આવીને મળે છે એવા ચૌટા પર, चत्वर—અનેક માર્ગોનું સંમેલન જ્યાં થાય છે એવા સ્થાન પર, चतुर्मुख—આવનાર માણસોના વિશ્રામ માટે મુકરર કરેલા સ્થાન પર, महापथ—રાજમાર્ગ પર, એવં पथ—અર્થાત્ જ્યાંથી ગલી નીકળી હોય તેવા સ્થાનો પર, (महया जणसद्दे इ वा) મહાન્ જન-શબ્દ થવા લાગ્યા—પરસ્પર મેલાપ કરી લોકો વાતચીત

गोरा सेया सुभ-वण्ण-गंध-फासा उत्तमवेउव्विणो विविह-वत्थ-गंध-मल्ल-धारी महिड्ढिया महज्जुइया जाव पंजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू०३७ ॥

पद्म पक्ष्म गौरा -पद्मकिञ्जल्कवद् गौरवर्णा । 'सेया' श्वेता शुभ्रकान्तिशालिन । 'सुभ वण्ण-गध फासा' शुभ-वर्ण-गन्ध-स्पर्शा । 'उत्तम-वेउव्विणो' उत्तम विकुर्विण = उत्तमविकुर्वणाकारिण 'विविह-वत्थ-गध मल्ल-धारी' विविध-वस्त्र-गन्ध-माल्य-धारिण 'महिड्ढिया' महर्द्धिका -महासम्पत्तिशालिन । 'महज्जुइया' महाद्युतिका -अतिशय द्युतिमन्त । 'जाव पजलिउडा पज्जुवासति' यावत्प्राञ्जलिपुटा पर्युपासते-यावच्छब्दात् पूर्ववत् त्रिकृत्व , आदक्षिणप्रदक्षिण-वन्दन-नमनादय सूच्यन्ते, प्राञ्जलिपुटा =बद्धाऽञ्जलय पर्युपासते=समन्तादुपासना कुर्वते ॥ सू० ३७ ॥

मस्तक की केशपक्ति मुकुट की कान्ति से दीप्त हो रही थी। (**रत्ताभा**) इनकी कान्ति अरुण-लाल थी, (**पउम-पम्ह-गोरा**) पर इनका शरीर कमल के केशरों के समान गौर वर्णवाला था। इसलिये (**सेया**) ये शुभ्रकान्ति से शोभित थे। (**सुभ-गध-वण्ण-फासा**) इनके शरीर के गध, वर्ण और स्पर्श शुभ थे। (**उत्तमवेउव्विणो**) ये उत्तम वैक्रिय शरीर करनेवाले थे। (**विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी**) अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम वस्त्रों को ये धारण किये हुए थे। गले मे इनके सुगधित पुष्पों की माला सुशोभित हो रही थी। तथा ये (**महिड्ढिया**) महर्द्धिक थे। एव (**महज्जुइया**) महाद्युतिधारी थे। (**जाव पजलिउडा पज्जुवासति**) ये पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह तीन वार अजलिपूर्वक सविधि वदना कर प्रभु की सेवा करने लगे ॥ सू० ३७ ॥

મડળ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા હતા (मउड-दित्त-सिरया) મસ્તકની કેશપક્તિ મુકુટની કાતિથી દીપી ઉઠતી હતી (रत्ताभा) તેમની કાતિ અરુણ-લાલ હતી (पउम-पम्ह-गोरा) પણ તેમના શરીર કમલના કેશરો જેવા ગૌર વર્ણના હતા આથી (सेया) તેઓ શુભ્રકાતિથી શોભતા હતા (सुभ-गध-वण्ण-फासा) એમના શરીરના ગન્ધ, વર્ણ અને સ્પર્શ શુભ હતા (उत्तमवेउव्विणो) તેઓ ઉત્તમ વૈક્રિય-શરીર ધારણ કરવાવાળા હતા (विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी) અનેક પ્રકારના ઉત્તમોત્તમ વસ્ત્રો તેમણે ધારણ કર્યા હતા, તેમના ગળામા સુગધિત પુષ્પોની માળા શોભી રહી હતી તથા તેઓ (महिड्ढिया) મહર્દ્ધિક હતા એવ (महज्जुइया) મહાદ્યુતિધારી હતા (जाव पजलिउडा पज्जुवासति) તેઓ

આદિક ૧૦ વિમાન હોય છે મૃગ મહિષ, આદિના અનુક્રમે તેઓના મુકુટમા ચિહ્નો હોય છે

मूलम्—तए ण चंपाए णयरीए सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर-चउम्मुह-महापह-पहेसु महया जणसद्दे इ वा जणवूहे इ वा

टीका—'तए ण' इत्यादि। तत =तदनन्तर—चतुर्निकायदेवानामागमनाऽनन्तर, खलु 'चपाए णयरीए' चम्पाया नगर्याम् 'सिंघाडग—तिग—चउक्क—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु' शृङ्गाटक—त्रिक—चतुष्क—चत्वर—चतुर्मुख—महापथ—पथेषु—तत्र-शृङ्गाटक—'सिंघाडा' इति भाषाप्रसिद्ध जलज फल, तदाकार स्थान, त्रिकोणमित्यर्थ, त्रिक—मिलितत्रिमार्गस्थानम्, चतुष्क—यत्र चत्वारो मार्गा मिलिता सन्ति तत्—'चोराहा' इति भाषाप्रसिद्ध स्थानम्, चत्वर=बहुमार्गसमेलनस्थानम्, चतुर्मुख=चतुर्द्वार स्थानम्—आगन्तुकानां विश्रामस्थानम्, महापथ —राजमार्ग, पथा —रथ्यामात्रम्, तेषु सर्वेषु स्थानेषु यत्र 'महया जणसद्दे इ वा' महान् जनशब्द —परस्परालापादिरूपो भवति 'इकारो' वाक्यालङ्कारार्थ, 'वा'—प्रकारार्थ, तथा 'जणवूहे इ वा' जनव्यूह —लोकसमूह, 'जण-

'तए ण चपाए णयरीए' इत्यादि।

(तए ण) चतुर्निकाय के देवों के आगमन के अनन्तर (चपाए णयरीए) चपा नगरी म (सिंघाडग—तिय—चउक—चच्चर—चउम्मुह—महापह—पहेसु) शृगाटक—तीनकोनवाले स्थान पर, त्रिक—जहा पर तीन रास्ते आकर मिलते है ऐसे स्थान पर, चतुष्क—जहा पर चार मार्ग आकर मिले रहते है ऐसे चौराहे पर, चत्वर—अनेकमार्गोका समेलन जहाँ होता है ऐसे स्थान पर, चतुर्मुख—आगन्तुक जनो के विश्रामार्थ निर्मापित स्थान पर, महापथ—राजमार्ग पर, एव पथ अर्थात जहॉ से गली निकलती हो ऐसे स्थान पर, (महया जणसद्दे इ वा) महान् जन शब्द होने लगा—परस्पर मिलजुल कर लोग वातचात करने लगे। (जणवूहे इ वा) एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से पूछने लगा, अथवा—

પૂર્વે કહેલા અસુરકુમારોની પેઠે ત્રણવાર અજલિપૂર્વક સવિધિ વદના કરીને પ્રભુની સેવા કરવા લાગ્યા (સૂ ૩૭)

'तए ण चपाए णयरीए' ઈત્યાદિ

(तए ण) ચતુર્નિકાયના દેવોના આગમન પછી (चपाए णयरीए) ચપા નગરીમા (सिंघाडग तिय चउक्क चच्चर-चउम्मुह महापह पहेसु) શગાટક—ત્રણ કોણવાળા સ્થાન પર, ત્રિક—જ્યા ત્રણ રસ્તા આવીને મળે છે એવા સ્થાન પર, चतुष्क—જ્યા ચાર માર્ગ આવીને મળે છે એવા ચૌટા પર, चत्वर—અનેક માર્ગોનુ સમેલન જ્યા થાય છે એવા સ્થાન પર, चतुर्मुख—આવનાર માણસોના વિશ્રામ માટે સુન્દર કરેલા સ્થાન પર, महापथ—રાજમાર્ગ પર, એવ પથ—અર્થાત્ જ્યાથી ગલી નીકળી હોય તેવા સ્થાનો પર, (महया जणसद्दे इ वा) મહાન્ જન—શબ્દ થવા લાગ્યા—પરસ્પર મેલામલાપ કરી લોકો વાતચીત

गोरा सेया सुभ-वण्ण-गंध-फासा उत्तमवेउव्विणो विविह-वत्थ-गंध-मल्ल-धारी महिड्ढिया महज्जुइया जाव पंजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू०३७ ॥

पद्म पक्ष्म गौरा -पद्मकिञ्जल्कवद् गौरवर्णा । **'सेया'** श्वेता शुभ्रकान्तिशालिन । **'सुभ वण्ण गध फासा'** शुभ-वर्ण गन्ध-स्पर्शा । **'उत्तम-वेउव्विणो'** उत्तम विकुर्विण = उत्तमविकुर्वणाकारिण **'विविह-वत्थ-गध मल्ल धारी'** विविध-वस्त्र-गन्ध-माल्य धारिण **'महिड्ढिया'** महर्द्धिका —महासम्पत्तिशालिन । **'महज्जुइया'** महाद्युतिका —अतिशय द्युतिमन्त । **'जाव पजलिउडा पज्जुवासति'** यावत्प्राञ्जलिपुटा पर्युपासते—यावच्छब्दात् -पूर्ववत् त्रिकृत्व , आदक्षिणप्रदक्षिण—वन्दन-नमनादय सूच्यन्ते, प्राञ्जलिपुटा =बद्धाञ्जलय पर्युपासते=समन्तादुपासना कुर्वते ॥ सू० ३७ ॥

मस्तक की केशपक्ति मुकुट की काति से दीप्त हो रही थी। (**रत्ताभा**) इनकी काति अरुण—लाल थी, (**पउम—पम्ह—गोरा**) पर इनका शरीर कमल के केशरों के समान गौर-वर्णवाला था। इसलिये (**सेया**) ये शुभ्रकाति से शोभित थे। (**सुभ—गध—वण्ण—फासा**) इनके शरीर के गध, वर्ण और स्पर्श शुभ थे। (**उत्तमवेउव्विणो**) ये उत्तम वैक्रिय शरीर करनेवाले थे। (**विविह—वत्थ—गध—मल्ल—धारी**) अनेक प्रकार के उत्तमोत्तम वस्त्रों को ये धारण किये हुए थे। गले मे इनके सुगधित पुष्पों की माला सुशोभित हो रही थी। तथा ये (**महिड्ढिया**) महर्द्धिक थे। एव (**महज्जुइया**) महा-द्युतिधारी थे। (**जाव पजलिउडा पज्जुवासति**) ये पूर्ववर्णित असुरकुमारों की तरह तीन बार अजलिपूर्वक सविधि वन्दना कर प्रभु की सेवा करने लगे ॥ सू० ३७ ॥

મકુટ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા હતા (मउड-दित्त-सिरया) મસ્તકની કેશપક્તિ મુકુટની કાતિથી દીપી ઉઠતી હતી (रत्ताभा) તેમની કાતિ અરુણ—લાલ હતી (पउम-पम्ह-गोरा) પણ તેમના શરીર કમલના કેશરો જેવા ગૌર વર્ણના હતા આથી (सेया) તેઓ શુભ્રકાતિથી શોભતા હતા (सुभ-गध-वण्ण-फासा) એમના શરીરના ગન્ધ, વર્ણ અને સ્પર્શ શુભ હતા (उत्तमवेउव्विणो) તેઓ ઉત્તમ વૈક્રિય-શરીર ધારણ કરવાવાળા હતા (विविह-वत्थ-गध-मल्ल-धारी) અનેક પ્રકારના ઉત્તમોત્તમ વસ્ત્રો તેમણે ધારણ કર્યાં હતા, તેમના ગળામા સુગધિત પુષ્પોની માળા શોભી રહી હતી તથા તેઓ (महिड्ढिया) મહર્દ્ધિક હતા એવ (महज्जुइया) મહાદ્યુતિધારી હતા (जाव पजलिउडा पज्जुवासति) તેઓ

આદિક ૧૦ વિમાન હોય છે મૃગ મહિષ, આદિના અનુક્રમે તેઓના મુકુટમા ચિહ્નો હોય છે

समणे भगव महावीरे आइगरे तित्थगरे सयंसवुद्ध पुरिसुत्तमे जाव संपाविउकामे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे इहमागए इह संपत्ते, इह समोसढे, इहेव चपाए णयरीए वहिं

किं कथयतीति सूत्रकार आह–'एव खलु देवाणुप्पिया' इत्यादि। एव खलु भो देवानुप्रिया! श्रमणो भगवान् महावीर, 'आइगरे तित्थयरे सयसवुद्धे' आदिकरस्तीर्थकर स्वयसवुद्ध, 'पुरिसुत्तमे' पुरुषोत्तम, 'जाव सपाविउकामे' यावत्-सम्प्राप्तुकाम –सिद्धिगतिनामधेय स्थान सम्प्राप्तुकाम इति भाव। 'पुव्वाणुपुव्वि' पूर्वानुपूर्वी–तीर्थंकरपरम्परागतमर्यादाम् 'चरमाणे' चरन्–आचरन्, 'गामाणुगाम दूइज्जमाणे' ग्रामानुग्राम व्रजन्–प्रत्येक ग्राम गच्छन्–क्रमप्राप्तग्राममत्यजन, 'इहमागए' इहाऽऽगत, इह–चम्पायामागत इति भाव, 'इह सपत्ते' इह सम्प्राप्त, इह पूर्णभद्रे

कोइ विना पूछे ही दूसरे से इस प्रकार कहने लगे, (एव परूवेइ) कोई कोइ पूछे जाने पर दूसरे से इस प्रकार कहने लगे। क्या कहने लगे? इसको सूत्रकार कहते है– (एव खलु देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रियो! (समणे भगव महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर कि, (आइगरे तित्थगरे सयसवुद्धे पुरिसुत्तमे जाव सपाविउकामे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे इहमागए इह सपत्ते इह समोसढे) जो अपने शासन की अपेक्षा से धर्म के आदि कारक हैं, चतुर्विध सघ के सस्थापक हैं, स्वयसवुद्ध हैं, एव पुरुषों में उत्तम हैं, यावत् मोक्ष प्राप्त करने के कामी हैं, वे अन्य तीर्थंकरों की परम्परा से आगत मर्यादा का सरक्षण करते हुए एव ग्रामानुग्राम विचरण करते हुए आज यहाँ पधारे हुए हैं, यहा सप्राप्त हुए हैं, साधुसमाचारी के अनुसार यहाँ समवसृत

વગર જ બીજાથી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા, (एव परूवेइ) કોઈ કોઇ પૂછવા પર બીજાઓથી કહેવા લાગ્યા શું કહેવા લાગ્યા? આ વાતને સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-(एव खलु देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયો (समणे भगव महावीरे) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (आइगरे तित्थगरे सयसवुद्धे पुरिसुत्तमे जाव सपाविउकामे पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगाम दूइज्जमाणे इहमागए इह सपत्ते इह समोसढे) જેઓ પોતાની શાસનની અપેક્ષાથી ધર્મના આદિકારક છે, ચતુર્વિધ સઘના સસ્થાપક છે, સ્વયસબુદ્ધ છે તેમજ પુરુષોમા ઉત્તમ છે, યાવત્ મોક્ષપ્રાપ્ત કરવાની કામનાવાળા છે, તેઓ અન્ય તીર્થંકરોની પરપરાથી ચાલતી મર્યાદાનુ સરક્ષણ કરતા કરતા, એવ ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા વિચરતા આજે અહીં પધાર્યા છે અહીં સપ્રાપ્ત થયા છે, સાધુસમાચારીને અનુસાર અહીં

जणवोले इ वा जणकलकले इ वा जणुम्मी इ वा जणुक्कलिया इ वा जणसण्णिवाए इ वा, बहुजणो अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ, एवं भासइ, एवं पण्णवेइ, एवं परूवेइ, एवं खलु देवाणुप्पिया !

वोले इ वा' जनानामव्यक्तो ध्वनिर्वा, 'जणकलकले इ वा' जनकलकलो—जनाना व्यक्तवर्णात्मको नादः 'जणुम्मी इ वा' जनोर्मि =जनसंबाध —तरङ्गवज्जनानामुपर्युपरि समागमनम्, 'जणुक्कलिया इ वा' जनोत्कलिका वा—जनाना लघुतर समुदाय, 'जणसण्णिवाए इ वा' जनसन्निपात —जनाना सघर्षरूपेण संमिलन भवति, तत्र—'बहुजणो' बहुजन 'अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ' अन्योऽन्यमेवमाचष्ट—एकोऽपर वक्ति सामान्यरूपेण, 'एव भासइ' एव भाषते—वक्ष्यमाणप्रकारेण विशेषत कथयति 'एव पण्णवेइ' प्रज्ञापयति—अपृष्ट सन् कथयति 'एव परूवेइ' एव प्ररूपयति=पृष्ट सन् कथयति,

मनुष्यों का एकत्र जमघट होने लगा। (जणवोले इ वा) मनुष्यों की अव्यक्तध्वनि होने लगी। (जणकलकले इ वा) प्रगट रूप मे कहीं २ मनुष्यों का कलकल अथात स्पष्ट ध्वनि सुनाई देने लगी। (जणुम्मी इ वा) समुद्र के तरग समान ऊपर के ऊपर लोगों के झुड आने लगे। कहीं २ पर (जणुक्कलिया इ वा) सामान्य रूप से जनसमुदाय एकत्रित हुआ। (जणसण्णिवाए इ वा) कहीं २ पर मनुष्यों का इतना अधिक सघट्ट हुआ कि वे सब परस्पर में एक दूसरे से सघृष्ट होने लगे। इन सब मे (बहुजणो) अनेक मनुष्य (अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ) परस्पर मे एक दूसरे से इस प्रकार सामान्यरूप में कहने लगे, (एव भासइ) कोई २ इस प्रकार विशेषरूप से कहने लगे, (एव पण्णवेइ) कोई

કરવા લાગ્યા (जणवूहे इ वा) એક માણસ બીજાને પૂછવા લાગ્યો—અથવા માણસોનું ટોળું એકત્ર થવા લાગ્યું (जणवोले इ वा) લોકોની અવ્યક્ત ધ્વનિ થવા લાગી (जणकलकले इ वा) પ્રગટરૂપે ક્યાંક ક્યાંક મનુષ્યોની કલકલ અર્થાત સ્પષ્ટ ધ્વનિ સંભળાવા લાગી (जणुम्मी इ वा) સમુદ્રના મોજાની પેઠે ઉપરા ઉપર લોકોના ટોળા આવવા લાગ્યા (जणुक्कलिया इ वा) સામાન્યરૂપે જન સમુદાય એકત્રિત થયો (जणसण्णिवाए इ वा) કોઈ કોઈ સ્થાને મનુષ્યો એટલા એકઠા થયા કે તે બધા પરસ્પરમા એક બીજાની સાથે અથડાવા લાગ્યા આ બધામા (बहुजणो) અનેક મનુષ્ય (अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ) પરસ્પરમા એક બીજાને આ પ્રકારે સામાન્યરૂપમા કહેવા લાગ્યા (एव भासइ) કોઈ કોઈ આ પ્રકારે વિશેષરૂપમા કહેવા લાગ્યા, (एव पण्णवेइ) કોઈ કોઈ પૂછયા

पुण अभिगमण–वंदण–णमसण–पडिपुच्छण–पज्जुवासणयाए? एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमग! पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए? तं गच्छामो णं

आयुष्मन्! तेषामभिगमनेन, वन्दनेन=स्तवेन, नमस्यनेन=नमस्कारेण, प्रतिप्रच्छनेन=प्रतिप्रश्नेन, पर्युपासनया=सेवनया पुन यत् फल भवति तत् किं वक्तव्यम, अकथितमपि सुबुद्ध भवतानेति भाव। 'एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए' एकस्यापि आचार्यस्स धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया–एकस्याऽपि आचार्यस्य–आचार्यप्रोक्तस्य, धार्मिकस्य=धर्मप्रयोजनस्य, अत एव सुवचनस्य=सदुपदेशस्य श्रवणतया=श्रवणेन महाफल भवति, 'किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए' किमङ्ग! पुनर्विपुलस्यार्थस्य ग्रहणतया–यावदुपदिष्टस्य अर्थस्य ग्रहणेन किं वक्तव्यम्, यावप्रोक्तार्थग्रहणेन सर्वथा कृतार्थो भवतीति भाव। 'त' तत्–तस्मात् खलु 'देवाणुप्पिया!' हे देवानुप्रिया! 'गच्छामो' गच्छाम=तदन्तिकं व्रजाम,

वासणयाए) हे अग–आयुष्मन! उनके समीप जाने से, उनको वन्दना करने से–उनकी स्तुति करने से, उन्हें नमन करने से, प्रश्न पूछने से और उनकी पर्युपासना करने से जीवों को किम अनुपम फल की प्राप्ति न होती होगी, अर्थात् सब कुछ फल की प्राप्ति होगी, इसमें सन्देह के लिये अल्पमात्र भी स्थान नहीं है। (एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए, किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए) जब तथारूप आचार्य अरिहंत भगवंत से कहे हुए धार्मिक सदुपदेशरूप एक भी वचन के सुनने से जीव महाफल का भागी होता है, तब हे आयुष्मन्! उनके द्वारा कथित विपुल अर्थों के ग्रहण करने से जो फल होता है उसके विषय में तो कहना ही क्या? (त गच्छामो ण देवा-

જવાથી, તેમને વંદના કરવાથી, તેમની સ્તુતિ કરવાથી, તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમને પ્રશ્ન પૂછવાથી તથા તેમની પર્યુપાસના કરવાથી જીવોને કયા અનુપમ ફલની પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે? અર્થાત્ સર્વ ફલની પ્રાપ્તિ થશે એમાં સંદેહ માટે અલ્પમાત્ર પણ સ્થાન નથી (एगस्स वि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए किमग पुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए) જ્યારે તથારૂપ અરિહન્ત ભગવન્ત તરફથી કહેવામાં આવતા ધાર્મિક સદુપદેશરૂપ એક પણ વચનને સાંભળવાથી જીવ મહાફલના ભાગી થાય છે ત્યારે હે આયુષ્મન્! તેમના દ્વારા કહેવામાં આવતા વિપુલ અર્થોનું ગ્રહણ કરવાથી જે ફલ થાય છે તે વિષયમાં તો કહેવાનું જ શું? (त गच्छामो ण देवाणुप्पिया) માટે હે

पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ। तं महप्फलं खलु भो देवाणुप्पिया! तहारूवाणं अरहंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए, किमंग

संप्राप्त इति भाव, 'इह समोसढे' इह समवसृत, साधुकल्प्यानग्रहे समवसृत इति भाव, तदेवाह–'इहेव चंपाए णयरीए' इत्यादि, इहैव चंपाया नगर्या, 'बहिं' बहि–बहिर्भवे प्रदेशे, 'पुण्णभद्दे चेइए' पूर्णभद्रे चैत्ये–पूर्णभद्रनामके उद्याने, 'अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता' यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य–यथमानुकूलमावासस्थानं याचित्वा, 'संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति।

'तं महप्फलं खलु भो देवाणुप्पिया!' तन्महत्फलं खलु भो देवानुप्रिया! 'तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोत्तस्स वि सवणयाए' तथारूपाणामर्हतां भगवतां नामगोत्रयोरपि श्रवणतया–तादृशानां सर्वातिशयवतां भगवतां तीर्थङ्कराणां नामगोत्रश्रवणेनापि महत्फलं भवति, 'किमंग पुण अभिगमण–वंदण–णमंसण–पडिपुच्छण–पज्जुवासणयाए' किमङ्ग पुनरभिगमन–वन्दन–नमस्यन–प्रतिप्रच्छन–पर्युपासनया हे अङ्ग!–हे

हुए है, और (इहेव चंपाए णयरीए बहिं पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) इस चम्पा नगरी के बाहर पूर्णभद्र उद्यान मे ठहरने के लिये वनपाल की आज्ञा लेकर संयम एवं तप से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचर रहे है। इसलिये (भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! जब (तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए) तथारूप सर्वातिशयसंपन्न भगवान् तीर्थंकरों के नाम एवं गोत्र के श्रवण से भी (महप्फलं) जीवों को महाफल प्राप्त होता है, तब (किमंग! पुण अभिगमण–वंदण–णमंसण–पडिपुच्छण–पज्जु

समवसृत थया छे तथा तेओ (इहेव चंपाणयरीए बहिं पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) आ चंपानगरीनी બહાર પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમાં ઉતરવા માટે વનપાલની આજ્ઞા લઈને સંયમ તેમજ તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે આ માટે (भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! જ્યારે (तहारूवाणं अरहंताणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए) તથારૂપ સર્વાતિશયસંપન્ન ભગવાન તીર્થંકરોના નામ તેમજ ગોત્રના શ્રવણથી પણ (महप्फलं) જીવોને મહાફલ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે (किमंग पुण अभिगमण वंदण–णमंसण–पडिपुच्छण–पज्जुवासणयाए) હે અંગ–આયુષ્મન્! તેમના સમીપ

आणुगामियत्ताए भविस्सइ–त्ति कट्टु बहवे उग्गा उग्गपुत्ता भोगा भोगपुत्ता, एवं दुपडोयारेणं राइण्णा खत्तिया माहणा भडा जोहा

हिताय=जीवनादिनिर्वाहाय, 'सुहाए' सुखाय=भोगसम्पाद्यानन्दाय, 'खमाए' क्षमाय=समुचितसुखसामर्थ्याय, 'णिस्सेयसाए' निःश्रेयसाय=भाग्योदयाय, 'आणुगामियत्ताए' आनुगामिकतायै=अनुगमनशीलत्वेन भवपरम्पराऽनुबन्धिसुखाय भविष्यति। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा इति=एवं कृत्वा=आख्यानं भाषणं प्रज्ञापनां प्ररूपणां च अन्योऽन्यं कृत्वा 'बहवे' बहवः, 'उग्गा उग्गपुत्ता' उग्रा उग्रपुत्रा, तत्र-उग्राः—आदिदेवाऽवस्थापिता रक्षकवंशजाः, उग्रपुत्राः—त एव कुमारावस्थासम्पन्नाः, 'भोगा भोगपुत्ता' भोगा—भोगपुत्राः—भोगाः =आदिदेवावस्थापिता गुरुवंशजाः, भोगपुत्राः—त एव कुमारावस्थासम्पन्नाः, 'एवं दुपडोयारेण' एवं द्विपदोच्चारणेन—ते च तत्पुत्राश्चेति द्विवारोच्चारणेन 'राइण्णा' राजन्याः—भगवद्वयस्यवंशजाः, राजन्यपुत्राः—राज-

आनन्द प्राप्ति के लिये (खमाए) समुचित सुख देने के लिये (णिस्सेयसाए) निःश्रेयस अर्थात् भाग्योदय के लिये, तथा (आणुगामियत्ताए) जन्म–जन्मान्तर मे सुख देने के लिये (भविस्सइ) होगा, (त्तिकट्टु) इस प्रकार विचार कर (बहवे) बहुत से (उग्गा) भगवान् आदिनाथ प्रभु द्वारा स्थापित रक्षकवंश मे उत्पन्न 'उग्र' कहलाते हैं, ऐसे उग्रवंशीय लोग, और (उग्गपुत्ता) उन उग्रवंशीय लोगों के पुत्र, तथा बहुत से (भोगा) भगवान आदिनाथ प्रभु द्वारा स्थापित गुरुवंश में उत्पन्न 'भोग' कहलाते है, ऐसे भोगवंशीय लोग और (भोगपुत्ता) उन भोगवंशीय लोगों के पुत्र, (एवं दुपडोयारेण) इसी तरह आगे के पदों का भी दुबारा उच्चारण करना चाहिये, जैसे—'राइण्णा राइण्णपुत्ता' इत्यादि। तथा—बहुत से (राइण्णा) राजन्य—अर्थात् भगवान आदिनाथ के मित्रों के वंशज एवं उनके पुत्र, (खत्तिया)

માટે, (सुहाए) સુખ માટે અર્થાત્ ભોગજનિત આનંદ પ્રાપ્તિ માટે, (खमाए) સમુચિત સુખ દેવા માટે (णिस्सेयसाए) નિઃશ્રેયસ્ અર્થાત્ ભાગ્યોદયને માટે, તથા (आणुगामियत्ताए) જન્મ–જન્માંતરમાં સુખ દેવા માટે (भविस्सइ) થશે (त्ति कट्टु) આ પ્રકારે વિચાર કરીને (बहवे) ઘણા લોકો (उग्गा) ભગવાન આદિનાથ પ્રભુ દ્વારા સ્થાપિત રક્ષકવંશમાં ઉત્પન્ન 'ઉગ્ર' કહેવાય છે, એવા ઉગ્રવંશીય લોક, તથા (उग्गपुत्ता) તે ઉગ્રવંશીય લોકોના પુત્ર, (भोगा) ભગવાન આદિનાથ પ્રભુ દ્વારા સ્થાપિત ગુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન 'ભોગ' કહેવાય છે, એવા ભોગવંશી લોક, તથા (भोगपुत्ता) તે ભોગવંશી લોકોના પુત્ર, (एव दुपडोयारेण) એ રીતે આગળના પદોના પણ બીજીવાર ઉચ્ચારણ કરવું જોઇએ, જેમકે–"राइण्णा, राइण्णपुत्ता" ઈત્યાદિ, તથા ઘણા (राइण्णा) રાજન્ય–અર્થાત્ ભગવાન આદિનાથના મિત્રોના વંશજ એવ તેમના પુત્ર, (खत्तिया) ક્ષત્રિય

देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं वंदामो णमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासामो। एयं णे इहभवे पेच्चभवे य हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए

'**समणं भगवं महावीरं वंदामो**' श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दामहे–स्तुमः गुणगानेन, '**णमंसामो**' नमस्कुर्मः पञ्चाङ्गनमनेन, '**सक्कारेमो**' सत्कुर्मः अभ्युत्थानादिना, '**सम्माणेमो**' सम्मानयामः–परमादरेण–भक्तिबहुमानेनेत्यर्थः, '**कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं विणएणं पज्जुवासामो**' कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं विनयेन पर्युपास्महे–कल्याणं=कल्याणप्राप्तिकारणम्, मङ्गलं=दुरितदूरीकरणकारणम्, दैवतं=देवोचितप्रभावोपचितम्, चैत्यं=केवलज्ञानयुक्त–चित्तप्रसादहेतुं वा एतादृशं भगवन्तं पर्युपास्महे=विनयेन सेवामहे, '**एयं णे**' एतत् नः–एतद्=भगवद्वन्दनादि, नः–अस्माकम्, '**इहभवे पेच्चभवे य**' इहभवे प्रेत्यभवे–परभवे च '**हियाए**'

णुप्पिया) इसलिये हे देवानुप्रिय! उनके पास अपने चले, वहां जाकर (**समणं भगवं महावीरं**) श्रमण भगवान् महावीर को (**वंदामो**) वन्दना करें अर्थात् उनका गुणगान करे। (**णमंसामो**) पंचांग–नमन–पूर्वक नमस्कार करे। (**सक्कारेमो**) अभ्युत्थानादिक क्रियाओं द्वारा उनका सत्कार करे। (**सम्माणेमो**) भक्ति बहुमान के साथ उनका सम्मान करें। (**कल्लाणं**) कल्याण प्राप्ति के कारणभूत, (**मंगलं**) पापों को दूर करने के लिये निमित्तरूप, (**देवयं**) देवाधिदेव के प्रभाव से युक्त, (**चेइयं**) केवलज्ञान युक्त, ऐसे श्री भगवान् महावीर स्वामी को (**विणएणं**) विनयपूर्वक (**पज्जुवासामो**) सेवा करें। (**एयं णे इहभवे पेच्चभवे य**) यह भगवान का वन्दन और नमस्कार आदि इस भव में और परभव में (**हियाए**) आजीवन कल्याण के लिये (**सुहाए**) सुख के लिये अर्थात् भोगजनित

દેવાનુપ્રિય! તેમની પાસે આપણે જઈએ, ત્યાં જઈને (समणं भगवं महावीरं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (वंदामो) વંદના કરીએ અર્થાત્ તેમના ગુણગાન કરીએ (णमंसामो) પંચાંગ–નમનપૂર્વક નમસ્કાર કરીએ (सक्कारेमो) અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયાઓ દ્વારા તેમનો સત્કાર કરીએ (सम्माणेमो) ભક્તિ બહુમાન સાથે તેમનું સન્માન કરીએ (कल्लाणं) કલ્યાણ પ્રાપ્તિના કારણભૂત (मंगलं) પાપોનો નાશ કરવા માટે નિમિત્તરૂપ, (देवयं) દેવાધિદેવના પ્રભાવથી યુક્ત, (चेइयं) કેવલજ્ઞાન યુક્ત, એવા શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીની (विणएणं) વિનયપૂર્વક (पज्जुवासामो) સેવા કરીએ (एयं णे इहभवे पेच्चभवे य) આ ભગવાનને વંદન તથા નમસ્કાર આદિ આ ભવમાં તથા પરભવમાં (हियाए) આજીવન કલ્યાણ

यद्वा—महत्कुटुम्बपोषका, इभ्या =इभो हस्ती, तत्प्रमाणं द्रव्यमर्हन्तीति तथा, ते च जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात् त्रिप्रकारास्तत्र हस्तिपरिमितमणिमुक्ताप्रवालसुवर्णरजतादिद्रव्यराशिस्वामिनो जघन्या, हस्तिपरिमितवज्रहीरकमणिमाणिक्यराशिस्वामिनो मध्यमा, हस्तिपरिमितकेवलवज्रहीरकराशिस्वामिन उत्कृष्टा, हस्तिप्रमाणोच्छ्रितधनराशिस्वामिन इभ्या इत्यर्थः। श्रेष्ठिन = लक्ष्मीकृपाकटाक्षप्रत्यक्षलक्ष्यमाणद्रविणलक्षलक्षणविलक्षणहिरण्यपट्टसमलङ्कृतमूर्धानो नगरप्रधानव्यवहर्तारः, सेनापतय =चतुरङ्गसैन्यनायका, सार्थवाहा =गणिम-धरिम-मेय-

हस्ति प्रमाण द्रव्यसम्पन्न धनिक जन, ये जघन्य, मध्यम एवं उत्कृष्ट के भेद से ३ प्रकार के होते हैं, इनमें जिनके पास हस्तिप्रमाणपरिमित मणि, मुक्ता, प्रवाल, सुवर्ण एवं रजत आदि द्रव्य की राशि होती है वे जघन्य इभ्य हैं, जिनके पास हस्तिप्रमाण परिमित वज्र हीरे, मणि, माणिक्य की राशि होती है वे मध्यम इभ्य हैं, परन्तु जिनके पास केवल हस्ति-प्रमाण-परिमित वज्र हीरों की राशि होती है वे उत्कृष्ट इभ्य हैं। श्रेष्ठी—लक्ष्मी की जिन पर पूरी २ कृपा हो, उस कृपाकोरके कारण जिनके लाखों के खजाने हों, तथा जिनके शिर पर उन्हीं को सूचित करने वाला चान्दी का विलक्षण पट्ट शोभायमान हो रहा हो, जो नगर के प्रधान व्यापारी हों, उन्हें श्रेष्ठी कहते हैं, ऐसे श्रेष्ठी जन, सेनापति=चतुरङ्ग सेना के नायक, सार्थवाह—जो **गणिम**=गिन कर खरीदने—वेचने योग्य नारियल, सुपारी, केला आदि वस्तुओं को, **धरिम**=तौलकर खरीदने—वेचने योग्य धान, जौ, नमक, शक्कर आदि वस्तुओं को, **मेय**=सरावा, आदि छोटे वर्तन आदि से माप कर खरीदने वेचने योग्य दूध,

વાળા, **ઈભ્ય**—હસ્તિ—પ્રમાણ—દ્રવ્ય—સમ્પન્ન ધનિક જનો, આ જઘન્ય, મધ્યમ તેમજ ઉત્કૃષ્ટના ભેદથી ૩ પ્રકારના હોય છે તેમાં જેમની પાસે હસ્તિપ્રમાણ પરિમિત મણિ, મુક્તા, પ્રવાલ, સુવર્ણ તેમજ ચાંદી આદિ દ્રવ્યના ઢગલા હોય તે જઘન્ય ઇભ્ય છે, જેની પાસે હસ્તિપ્રમાણપરિમિત વજ્ર, હીરા, મણિ, માણેકના ઢગલા હોય તે મધ્યમ ઇભ્ય છે પરંતુ જેમની પાસે કેવલ હસ્તિ પ્રમાણપરિમિત વજ્ર હીરાના ઢગલા હોય તે ઉત્કૃષ્ટ ઈભ્ય જન છે **શ્રેષ્ઠી**—લક્ષ્મીની જેમના પર પુરેપુરી કૃપા હોય, તે કૃપાના કારણે જેના લાખોના ખજાના હોય તથા જેમના માથા ઉપર તેનું સૂચન કરવાવાળા ચાંદીના વિલક્ષણ પટ્ટ (પાઘડી) શોભી રહી હોય, જે નગરના મુખ્ય વ્યાપારી હોય તેમને શ્રેષ્ઠી કહેવાય છે એવા શ્રેષ્ઠીજન, **સેનાપતિ**—ચતુરંગ સેનાના નાયક, **સાર્થવાહ**—જે ગણિમ=ગણતરી કરીને ખરીદાય તથા વેચાય તેને યોગ્ય નારિયલ, સોપારી, કેળા આદિ વસ્તુઓ, ધરિમ=તોળીને ખરીદવા, વેચવા યોગ્ય ધાન, જવ, મીઠું, સાકર આદિ વસ્તુઓ, મેય=પાવણુ કે કળો એવા નાના વાસણથી

पसत्थारो मल्लई लेच्छई लेच्छइपुत्ता अण्णे य बहवे राई-सर-तलवर-माडविय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-

-यकुमाराश्च, 'खत्तिया' क्षत्रिया, क्षत्रियकुमाराश्च, 'माहणा' ब्राह्मणा, ब्राह्मणकुमाराश्च, 'भडा' भटा भटकुमाराश्च, 'जोहा' योधा -युद्धव्यवसायवन्त, तपा कुमाराश्च, 'पसत्थारो' प्रशास्तार धर्मशास्त्रपाठका, तेषा पुत्राश्च, 'मल्लई' मल्लकिन =विशिष्टक्षत्रियजातीया, तेषा पुत्राश्च, 'लेच्छई' लेच्छकिन -क्षत्रियजातिभेदवन्त, 'लेच्छइपुत्ता' लेच्छकिपुत्रा, 'अण्णे य बहवे' अन्ये च बहव 'राई-सर-तलवर-माडविय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-प्पभिइओ' राजे-श्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिके-भ्य-श्रेष्ठि-सेनापति-सार्थवाह प्रभृतय, तत्र-राजानो=माण्डलिका नरपतय, ईश्वरा =ऐश्वर्यसम्पन्ना युवराजा, तलवरा = तुष्ट-भूपालदत्तपट्टबन्धपरिभूषिता राजकल्पा, माडम्बिका =ग्रामपञ्चशतीपतय, यद्वा-सार्धक्रोशद्वय-परिमितप्रान्तरैर्विच्छिद्य विच्छिद्य स्थिताना ग्रामाणामधिपतय, कौटुम्बिका =कुटुम्बभरण तत्परा,

क्षत्रिय और उनके पुत्र, (माहणा) ब्राह्मण और ब्राह्मणपुत्र, (भडा) भट और भटपुत्र, (जोहा) योधा-युद्ध के व्यवसायवाले व्यक्ति और उनके पुत्र, (पसत्थारो) धर्मशास्त्रपाठक और उनके पुत्र, (मल्लई) मल्लकी-मल्लकि जाति के क्षत्रिय और उनके पुत्र, (लेच्छई) लेच्छकी-लेच्छकी जाति के क्षत्रिय और (लेच्छइपुत्ता) लेच्छकियों के पुत्र, तथा और भी बहुत से (राई-सर-तलवर-माडविय-कोडुविय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-प्पभिइओ) राजा-माडलिक नृपति, इश्वर-ऐश्वर्यसपन्न युवराज, तलवर-सतुष्ट हुए नृपतिद्वारा प्रदत्त पट्टबध से परिभूषित राजा जैसे विशिष्ट व्यक्ति, माडबिक-पाचसौ गाव के अधिपति, अथवा ढाइ २ कोस पर बसे हुए ग्रामो के स्वामी, कौटुम्बिक-अपने कुटुम्ब का भरण-पोषण करने वाले, अथवा-बहुत कुटुम्ब का पालनपोषण करने वाले, इभ्य

તથા તેમના પુત્ર, (माहणा) બ્રાહ્મણ તથા બ્રાહ્મણપુત્ર, (भडा) ભટ તથા ભટ પુત્ર, (जोहा) યોદ્ધા-યુદ્ધમા વ્યવસાયવાળા લોક તથા તેમના પુત્ર, (पसत्थारो) ધર્મશાસ્ત્રપાઠક તથા તેમના પુત્ર, (मल्लई) મલ્લ-મલ્લજાતિના ક્ષત્રિય અને તેના પુત્ર, (लेच्छई) લેચ્છકી-લેચ્છકી જાતિના ક્ષત્રિય તથા (लेच्छइपुत्ता) લેચ્છકિઓના પુત્ર તથા બીજા પણ ઘણા (राई-सर-तलवर-माडविय-कोडुंबिय इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-प्पभिइओ) રાજા-માડલિક નૃપતિ, ઈશ્વર-ઐશ્વર્ય-સપન્ન યુવરાજ, તલવર-સતોષ પામેલા નૃપતિ દ્વારા પ્રદત્ત પટ્ટબધથી પરિભૂષિત રાજા જેવા વિશિષ્ટ લોક, માડબિક-પાચસો ગામના અધિપતિ, અથવા અઢી ૨ કોસ પર વસેલા ગામોના સ્વામી, કૌટુબિક-પોતાના કુટુબના ભરણ-પોષણ કરવાવાળા, અથવા ઘણા કુટુબના પાલન પોષણ કરવા

गइया अट्ठविणिच्छयहेउ अस्सुयाइ सुणेस्सामो सुयाइ निस्सकियाइ करिस्सामो, अप्पेगइया अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो, अप्पेगइया सव्वओ समता मुडे भवित्ता

अपूर्वदृष्टदर्शनार्थमित्यर्थः । 'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित् 'अट्ठ-विणिच्छय-हेउ' अर्थविनिश्चयहेतु–अर्थानां=जीवाजीवादिभावानां यत् स्वरूपं तस्य विनिश्चयो हेतुर्यस्मिंस्तत्, जीवाजीवादिस्वरूपविनिश्चयार्थमित्यर्थः, 'अस्सुयाइ' अश्रुतानि आगमरहस्यानि, 'सुणेस्सामो' श्रोष्याम -इत्याशया, 'सुयाइं निस्संकियाइ करिस्सामो' श्रुतानि निःशङ्कितानि करिष्याम -इत्याशया, 'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित्–'अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइं' अर्थान् हेतून् कारणानि व्याकरणानि, तत्र–अर्थान्-जीवाजीवादिनवतत्त्वरूपान् भावान्, हेतून् – जीवादिस्वरूपसाधकान्, कारणानि=अन्यथाऽनुपपत्तिमात्ररूपाणि व्याकरणानि=परप्रष्टार्थोत्तररूपाणि 'पुच्छिस्सामो' प्रक्ष्याम, 'अप्पेगइया' अप्येकके, 'सव्वओ समता मुडे भवित्ता' सर्वतः समन्ताद् मुण्डा भूत्वा–सर्वतः सावद्यव्यापार-

(अप्पेगइया) कितनेक (अट्ठविणिच्छयहेउ) जीव अजीव-आदि पदार्थों के स्वरूप को निश्चय करने के लिये, तथा (अस्सुयाइ सुणेस्सामो) आगम के रहस्य जो पहिले कभी सुनने मे नहीं आये है उन्हें सुनेगे, और (सुयाइ निस्संकियाइ करिस्सामो) जो आगम के रहस्य सुने है उन्हें शंका रहित करेंगे इस प्रकार की भावना से, (अप्पेगइया) और कितनेक (अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो) जीव अजीव आदि नव तत्त्वरूप भावों को, जीवादिक के स्वरूप के साधकरूप हेतुओं को, अन्यथानुपपत्तिरूप कारणों को, एवं पर के द्वारा पूछे गये अर्थ के उत्तररूप व्याकरण को पूछेंगे इस प्रकार की भावना से, (अप्पेगइया) कितनेक (सव्वओ समता मुडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्व-

નહિ તેથી તેમને જોવા માટે, (अप्पेगइया) કેટલાક (अट्ठविणिच्छयहेउ) જીવ-અજીવ આદિ પદાર્થોના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવાને માટે તથા (अस्सुयाइ सुणेस्सामो) આગમના રહસ્ય જે પહેલા કદી સાંભળ્યા નહોતા તે સાંભળશુ, તથા (सुयाइ निस्संकियाइ करिस्सामो) જે આગમનુ રહસ્ય સાંભળ્યુ છે તેને શંકારહિત કરશુ એ પ્રકારની ભાવનાથી, (अप्पेगइया) તથા કેટલાક (अट्ठाइ हेऊइ कारणाइ वागरणाइ पुच्छिस्सामो) જીવ અજીવ આદિ નવતત્ત્વરૂપ ભાવોને, જીવ આદિકના સ્વરૂપના સાધકરૂપ હેતુઓને, અન્યથાનુપપત્તિ રૂપ કારણોને તેમજ બીજા દ્વારા પૂછાતા અર્થના ઉત્તરરૂપ વ્યાકરણને પૂછશુ–એ પ્રકારની ભાવનાથી, (अप्पेगइया) કેટલાક (सव्वओ समता मुडे भवित्ता अगाराओ अणगा

प्पभिइओ अप्पेगइया वदणवत्तियं अप्पेगइया पूयणवत्तिय एवं सक्कारवत्तियं सम्माणवत्तियं दंसणवत्तिय कोऊहलवत्तियं, अप्पे-

परिच्छेद्यरूपक्रेयविक्रेयवस्तुजातमादाय लाभेच्छया देशान्तराणि गच्छता सार्थं वाहयन्ति=योग-क्षेमाभ्या परिपालयन्तीति, दीनजनोपकाराय मूलधन दत्त्वा तान समर्द्धयन्तीति तथा, प्रत प्रभृतय, एपु–'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित्–'वदणवत्तिय' वन्दनवृत्तिकम्–वन्दनाय वृत्ति =प्रवृत्तिर्यस्मिन कर्मणि तत् तथा, क्रियाविशेषणमिद, वन्दनार्थमित्यर्थ, 'अप्पेगइया' अप्येकके–केचित् 'पूयणवत्तिय' पूजनवृत्तिकम्–सेवाकरणार्थम्, 'सक्कारवत्तिय' सत्कारवृत्तिकम्–सत्कारार्थम्, 'सम्माणवत्तिय' सम्मानवृत्तिकम्–सम्मानार्थम्, 'दसणवत्तिय' दर्शनवृत्तिकम्–दर्शनार्थम्, 'कोऊहलवत्तिय' कौतूहलवृत्तिकम्–कौतूहलार्थम्–

घी, तेल आदि वस्तुओं को, तथा–परिच्छेद्य=कसौटी आदि पर परीक्षा करके खरीदने बेचने योग्य मणि, मोती, मूगा, गहना आदि वस्तुओं को लेकर नफा के लिये देशान्तर में जाने वाले सार्थ (समूह) को ले जाते है, तथा योग (नयी वस्तु की प्राप्ति) और क्षेम (प्राप्त वस्तु की रक्षा) के द्वारा उनका पालन करते है, गरीबों की भलाई के लिये उन्हें पूँजी देकर व्यापार द्वारा उन्हे धनवान बनाते है, वे सार्थवाह कहलाते हैं, ऐसे सार्थवाह लोग, इनमें से–(अप्पेगइया) कितनेक (वदणवत्तिय) वन्दना करने के लिये (अप्पेगइया) कितनेक (पूयणवत्तियं) सेवा करने के लिये, (एव) इसी तरह (सक्कारवत्तिय) सत्कार करने के लिये, (सम्माणवत्तिय) सम्मान करने के लिये, (दसणवत्तिय) दर्शन करने के लिये, (कोऊहलवत्तिय) पहिले कभी भी भगवान को नहीं देखे थे, अत उनको देखने के लिये,

માપીને ખરીદવા વેચવા યોગ્ય દૂધ, ઘી, તેલ આદિ વસ્તુઓ તથા પરિચ્છેદ્ય =કસોટી આદિ ઉપર પરીક્ષા કરીને ખરીદવા વેચવા યોગ્ય મણિ, મોતી, પરવાળા, ઘરેણા આદિ વસ્તુઓ લઈને નફો કરવા માટે દેશાતરમા જવાવાળા સાર્થ (સમૂહ)ને લઇ જાય છે, તથા યોગ (નવી વસ્તુની પ્રાપ્તિ) અને ક્ષેમ (પ્રાપ્ત વસ્તુની રક્ષા) દ્વારા તેમનુ પાલન કરે છે, ગરીબોના ભલા માટે તેમને પુજી દઈને વ્યાપાર દ્વારા ધનવાન બનાવે છે તે સાર્થવાહ કહેવાય છે એવા એવા સાર્થવાહ લોક, એમાના (अप्पेगइया) કેટલાક (वदणवत्तिय) વદના કરવા માટે (अप्पेगइया) કેટલાક (पूयणवत्तिय) સેવા કરવા માટે, (एव) એવી રીતે (सक्कारवत्तिय) સત્કાર કરવા માટે (सम्माणवत्तिय) સન્માન કરવા માટે (दसणवत्तिय) દર્શન કરવા માટે (कोऊहलवत्तिय) પહેલા કદી પણ ભગવાનને જોયેલા

पायच्छित्ता, सिरसा कंठे मालकडा आविद्ध-मणि-सुवण्णा कप्पिय-हार-द्धहार-तिसर-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहा-भरणा पवर-वत्थ-परिहिया चंदणो-लित्त-गाय-सरीरा, अप्पे-

कृत कौतुक=मषीपुण्ड्रादिक, मङ्गल-दध्यक्षतादि, एतद्द्वय प्रायश्चित्त दु स्वप्नादिप्रशमनत्वेनावश्यकरणीयत्वाद् यैस्ते तथा, कौतुकमङ्गलरूप प्रायश्चित्त कृतवन्त इत्यर्थः। 'सिरसा कंठे मालकडा' शिरसि कण्ठे कृतमाला 'आविद्ध-मणि-सुवण्णा' आविद्ध-मणि-सुवर्णा -परिभृतमणिकनकभूषणा, भूषणान्येव नामभिर्निर्दिशति-'कप्पिय हार-द्धहार-तिसर पालंब पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहाभरणा' कल्पित-हारा-ऽर्द्धहार-त्रिसर-प्रालम्बप्रलम्बमान-कटिसूत्र-सुकृत-शोभाऽऽभरणा, तत्र-हार अर्द्धहार त्रिसरकश्च प्रसिद्ध, तथा प्रालम्ब =झुम्बनक स एव प्रलम्बमान यत्र तत् कटिसूत्र च तानि सुकृतशोभानि आभरणानि कल्पितानि-रचितानि यैस्ते तथा, विविधभूषणभूषितशरीरा इत्यर्थः, तथा-'पवर-वत्थ-परिहिया' प्रवरवस्त्रपरिहिता -श्रेष्ठवस्त्रधारका, 'चंदणो-लित्त-गाय-सरीरा' चन्दनो लिप्त-गात्र शरीरा -च दनचर्चितशरीरा। 'अप्पेगइया' अप्येकके-'हयगया एव गयगया रहगया

मषीतिलक दधि अक्षत आदि धारण किये, (सिरसा कंठे मालकडा आविद्ध-मणि-सुवण्णा) मस्तक एव कठ म मालाएँ धारण किये, जिनमें मणि जडे हुए है ऐसे सुवर्णों के आभूषण पहिन, तथा (कप्पिय हार-द्धहार-तिसर-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहा भरणा) शरीरशोभावर्द्धक अठारह लर के हार, ९ लर के अर्धहार, तीन लर के तिसरक, और नीचे की ओर लटकते हुए झूमक वाले कटिसूत्र पहिरे, (पवर-वत्थ-परिहिया) अच्छे २ सुन्दर बहुमूल्य वस्त्र पहिरे, (चंदणो-लित्त-गाय सरीरा) शरीर पर चन्दन लगाये, जब इस प्रकार वहाँ की जनता सज-धज कर तैयार हो चुकी तब उसम से (अप्पेगइया) कितनेक (चलने के लिये), (हयगया) घोडों पर सवार हुए, (एव गयगया)

मालकडा आविद्ध मणि-सुवण्णा) मस्तक तेमज कंठमां माळाओ धारण करी, जेमां मणि जडेला होय एवा सुवर्णना आभूषण पहेर्या, तथा (कप्पिय हार-द्धहार-तिसर-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकय-सोहाभरणा) शरीरशोभावर्धक अढार सेर (लट)ना हार, ९ सेरना अर्धहार, त्रण सेरना हार, नीचेनी तरफ लटकता झूमखावाळा कटिसूत्र पहेर्या, (पवर-वत्थ-परिहिया) सारां सारां सुन्दर बहुमूल्य वस्त्रो पहेर्यां, (चंदणो-लित्त-गाय सरीरा) शरीर पर चंदन लगाव्युं ज्यारे आ प्रकारे त्यांनी जनता सजधजने तैयार थई गई त्यारे तेमांथी (अप्पेगइया) केटलाक चालवा माटे (हयगया) घोडा पर

अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो, [अप्पेगइया] पचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइय दुवालसविहं गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो, अप्पेगइया जीयमेयति कट्टु ण्हाया कयवलिकम्मा कय-कोउय-मगल-

निरतिपूर्वक मुण्डिता –कृतकचलुञ्चना सन्तः 'अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सामो' अगाराद्=गृहाद् अनगारिकता=साधुत्व प्रव्रजिष्याम =प्राप्स्याम –अनगारा भविष्याम ,'अप्पेगइया' अप्येकके '**पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो**' पञ्चानुव्रतिक सप्तशिक्षाव्रतिक द्वादशविध गृहिधर्म प्रव्रजिष्याम , '**अप्पेगइया**' अप्येकके– '**जिण–भत्ति–रागेण**' जिनभक्तिरागेण, '**अप्पेगइया**' अप्येकके, '**जीयमेयति कट्टु**' जातमेतदिति कृत्वा–कुलाचारोऽयमिति मत्वा, '**ण्हाया**' स्नाता –'**कयवलिकम्मा**' कृत बलिकर्माण , '**कय–कोउय–मगल–पायच्छित्ता**' कृत–कौतुक–मङ्गल–प्रायश्चित्ता –

इस्सामो) सावद्य व्यापारों से सर्वथा विरत होकर, कचलुञ्चनपूर्वक गार्हस्थिक अवस्था का परित्याग कर अनगार बनेगे–इस प्रकार की भावना से, तथा कितनेक–(**पचाणुव्वइय सित्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो**) पाच अणुव्रत एव सात शिक्षाव्रत के भेद से १२ भेदरूप गृहस्थ के धर्म को स्वीकार करेगे–इस भावना से, (**अप्पेगइया**) कितनेक (**जिणभत्तिरागेण**) जिनेन्द्र की भक्ति करेंगे इस प्रकार भक्ति के अनुराग से, (**अप्पेगइया,**) कितनेक (**जीयमेयत्ति कट्टु**) यह हम लोगों का कुलाचार है–इस प्रकार मान कर, (**ण्हाया**) स्नान किये, (**कयवलिकम्मा**) काक आदि को अन्नादि दान रूप बलिकर्म किये, (**कय–कोउय–मगल–पायच्छित्ता**) दुःस्वप्नादि निवारण कि ये

रिय पव्वइस्सामो) सावद्य व्यापारोथी सर्वथा विरत थईने केशलुंचनपूर्वक गार्हस्थिक अवस्थानो परित्याग करीने अनगार बनशु–ए प्रकारनी भावनाथी, तथा केटलाक (पचाणुव्वइय सत्तसिक्खावइय दुवालसविह गिहिधम्म पडिवज्जिस्सामो) पाच अणुव्रत तेमज सात शिक्षाव्रतना भेदथी १२ भेद रूप गृहस्थना धर्मनो स्वीकार करशु एवी भावनाथी, (अप्पेगइया) केटलाक (जिणभत्तिरागेण) जिनेन्द्रनी भक्ति करशु ए प्रकारनी भक्तिना अनुरागथी, (अप्पेगइया) केटलाक (जीयमेयति कट्टु) आ अमारो कुलाचार छे–ए प्रकारनी मान्यताथी, (ण्हाया) स्नान करी (कय–बलि–कम्मा) कागडा आदिने अन्न आदि दानरूप बलिकर्म करी, (कय–कोउय–मगल–पायच्छित्ता) दुःस्वप्नादि निवारणने माटे मसी तिलक दही चोखा आदि धारण करी, (सिरसा कठे

मज्झेणं णिग्गच्छति, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूर-सामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति, पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेति, ठवित्ता जाणवाहणेहिंतो पच्चोरुहति, पच्चोरुहित्ता जेणेव

चम्पानगरं महाकोलाहलमयां कुर्वन्त, 'चंपाए णयरीए' चम्पाया नगर्या 'मज्झं मज्झेणं' मध्यमध्येन सर्वतो मध्यमार्गेण 'णिग्गच्छति' निर्गच्छन्ति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य 'जेणेव पुण्ण-भद्दे चेइए' यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यम्, 'तेणेव उवागच्छति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अदूरसमीपे 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति' छत्रादीन् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थंकरातिशय-द्योतकानि कानिचिच्छत्रादीनि चिह्नानि पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'जाणवा-हणाइं ठवेंति' यानवाहनानि स्थापयन्ति, 'ठवित्ता' स्थापयित्वा 'जाणवाहणेहिंतो

भित महासमुद्र के महाध्वनि से मानो युक्त करते हुए, (चंपाए णयरीए) उस चंपा नगरी के (मज्झमज्झेणं) ठीक बीचो बीच के मार्ग से (णिग्गच्छति) निकले, (णिग्गच्छित्ता) ये सब निकल कर (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए) जहां पर वह पूर्णभद्र नामका उद्यान था (तेणेव उवागच्छति) वहाँ पर पहुँचे, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति) वहाँ पहुँच कर उन्होंने भगवान् महा-वीर के न अतिदूर और न अतिनिकट तीर्थंकरों के अतिशय स्वरूप छत्र आदिकों को देखा, ये छत्रादिक तीर्थंकरों के अतिशय द्योतक चिह्न माने गये हैं, (पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेंति) इन चिन्हों के देखते ही उन सबों ने अपने २ यानवाहनादिकों को वहीं रोक

प्रक्षुभित महासमुद्रना महाध्वनिथी જેમ युક्त કરતા હોય તેમ (चंपाए णयरीए) તે ચંપા નગરીની (मज्झमज्झेणं) બરાબર વચ્ચોવચ્ચના માર્ગથી (णिग्गच्छति) નીકળ્યા, (णिग्गच्छित्ता) તે બધા નીકળીને (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए) જ્યાં તે પૂર્ણભદ્ર નામનું ઉદ્યાન હતું (तेणेव उवागच्छति) ત્યાં પહોંચ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासति) ત્યાં પહોંચીને તેઓએ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ તીર્થંકરોના અતિશયસ્વરૂપ છત્ર આદિને જોયા, આ છત્ર આદિક તીર્થંકરોના અતિશયદ્યોતક ચિહ્ન મનાય છે. (पासित्ता जाणवाहणाइं ठवेंति) એ ચિહ્નોને જોતા જ તે બધાએ પોત

गइया हयगया एव गयगया रहगया सिवियागया सदमाणियागया, अप्पेगइया पाय-विहार-चारिणो पुरिस-वग्गुरा-परिक्खित्ता महया उक्किट्ठि-सीह-णाय-बोल-कलकल-रवेणं पक्खुब्भिय-महासमुद्द-रव-भूयं पिव करेमाणा चंपाए णयरीए मज्झ-

सिवियागया सदमाणियागया ' हयगता एव गजगता रथगता शिबिकागता स्यन्दमानिकागता —तत्र शकटोपरि दत्ता शिबिकैव स्यन्दमानिका, ' अप्पेगइया ' अप्येकके ' पाय-विहार-चारिणो ' पादविहारचारिण ' पुरिसवग्गुरापरिक्खित्ता ' पुरुषवागुरापरिक्षिप्ता — पुरुषसमूहेन परिवेष्टिता, 'महया' महता ' उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकल-रवेण ' उत्कृष्टि-सिंहनाद-बोल-कलकल-रवेण — उत्कृष्टि =आनन्दमहाध्वनि, सिंहनाद =प्रसिद्ध, बोल =वर्णव्यक्तिसहितो ध्वनि, कलकल =वर्णव्यक्तिरहितो ध्वनि, एषा समाहार, तदेव यो रव स तथा तेन, 'पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव ' प्रक्षुभित-महासमुद्र-रवभूत मिव—प्रक्षुभितमहासमुद्रस्य यो रवभूत =सजातशब्दस्तमिव=तद्वत् नगर 'करेमाणा' कुर्वन्त -

इसी प्रकार कितनेक हाथी पर आरूढ हुए, (रहगया) कितनेक रथों पर बैठे, (सिवियागया) कितनेक पालखियों मे चढे, (सदमाणियागया) कितनेक बहेलियों—पालकीविशेष मे बैठे, (अप्पेगइया) तथा कितनेक (पुरिस-वग्गुरा-परिक्खित्ता) पुरुषों के समूह से घिरे हुए होकर (पाय-विहार-चारिणो) पैदल ही निकले, ये सभी (महया) महान् (उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकल-रवेण) 'उक्किट्ठि'—उत्कृष्टि—अतिशय आनन्द जनित ध्वनि से, (सीहणाय) सिंहनाद—सिंहनाद से, 'बोल'—व्यक्तवर्णयुक्त ध्वनिसे, तथा 'कलकलरव'—अव्यक्त ध्वनि से (पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव) चम्पानगरी को प्रक्षु-

સવાર થયા (एव गयगया) આ પ્રકારે કેટલાક હાથીપર આરૂઢ થયા (रहगया) કેટલાક રથ ઉપર બેઠા (सिवियागया) કેટલાક પાલખીઓમા ચડયા (सदमाणियागया) કેટલાક પાલખીવિશેષોમા બેઠા, (अप्पेगइया) તથા કેટલાક (पुरिस-वग्गुरा-परिक्खित्ता) પુરૂષોના ટોળા સાથે ધીમે-ધીમે પગલે (पाय विहार-चारिणो) પેદલજ નીકળ્યા, આ બધા (महया) મહાન્ (उक्किट्ठि-सीहणाय-बोल-कलकलरवेण) 'उक्किट्ठि' ઉત્કૃષ્ટિ—અતિશય આનંદ જનિત ધ્વનિથી, (सीहणाय) સિંહનાદ-સિંહનાદથી, (बोल) વ્યક્તવર્ણયુક્ત ધ્વનિથી તથા (कलकलरव) અવ્યક્ત ધ્વનિથી (पक्खुभिय-महासमुद्द-रवभूय पिव) ચંપા નગરીને

मूलम्—तए णं से पवित्तिवाउए इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए ण्हाए जाव अप्प-महग्घा-भरणा-

टीका—'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि।

'तए ण से पवित्तिवाउए' तत खलु स प्रवृत्तिव्यापृत =भगवद्विहारादिवृत्तान्तनिवेदनऽधिकृत, 'इमीसे कहाए लद्धट्ठे समाणे' अस्या कथाया लब्धार्थ सन् 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्धृदय 'ण्हाए जाव अप्प महग्घा-भरणा लंकिय सरीरे' स्नातो यावदल्पमहार्घाभरणाऽलङ्कृतशरीर 'सयाओ गिहाओ' स्वकाद् गृहात् 'पडिणि-

कर चुकने बाद फिर उस आगत जनसमूहने (वदंति नमंसति) वन्दना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमंसित्ता णच्चासण्णे णाऽइदूरे सुस्सूसमाणा णमंसमाणा अभिमुहा विणएण पंजलिउडा पज्जुवासंति) वदना एव नमस्कार करने के पश्चात् भगवान से, न अतिसमीप म और न अतिदूर हो उनके सामने उचित स्थान पर बैठ कर वे सब विनय-पूर्वक हाथ जोडकर सेवा करने लगे ॥ सू ३८ ॥

'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (से पवित्तिवाउए) वह भगवान के विहार आदि के समाचार लाने मे नियुक्त किया हुआ व्यक्ति, (इमीसे कहाए) इस कथासे-भगवान के आगमन के वृत्तान्त से (लद्धट्ठे समाणे) परिचित होकर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) अपने अन्तःकरण म विशेषरूप से हर्षित एव सतुष्ट हुआ, फिर उसने (ण्हाए जाव अप्प-महग्घा-भरणा-लंकिय-सरीरे) स्नान किया, पश्चात् थोडे

समूहे (वन्दति णमंसति) वंदना तेमज नमस्कार कर्या, (वंदित्ता णमंसित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा णमंसमाणा अभिमुहा विणएण पंजलिउडा पज्जुवासंति) वंदना तेमज नमस्कार कर्या पछी भगवानथी बहु दूर नहि तेम बहु समीप नहि एम तेमनी सामे उचित स्थान पर बेसीने ते बधा विनय-पूर्वक हाथ जोडीने सेवा करवा लाग्या (सू ३८)

'तए ण से पवित्तिवाउए' इत्यादि

(तए ण) त्यार पछी (से पवित्तिवाउए) ते भगवानना विहार आदिना समाचार लाववा माटे नियुक्त करेल माणुस (इमीसे कहाए) आ वातथी-भगवानना आगमनना वृत्तान्तथी (लद्धट्ठे समाणे) परिचित थईने (हट्ठ-तुट्ठ जाव हियए) पोताना अंतःकरणमां विशेषरूपथी हर्षित तेमज संतुष्ट थयो पछी तेणे (ण्हाए जाव अप्प महग्घा भरणा-लंकिय सरीरे) स्नान कर्युं पछी थोडा भारवाळा तथा

समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समण भगव महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिण करेंति, करित्ता वदंति णमस्संति, वंदित्ता णमस्सित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणा णमंसमाणा अभिमुहा विणएण पजलिउडा पज्जुवासंति ॥ सू० ३८ ॥

पच्चोरुहंति' यानवाहनेभ्य प्रत्यवरोहन्ति–अधस्तादवतरन्ति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'जेणेव समणे भगव महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर [विराजते] 'तेणेव उवागच्छन्ति, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेंति' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य त्रिकृत्व आदक्षिण प्रदक्षिण कुर्वन्ति–त्रिवारमादक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदंति' वन्दन्ते–स्तुवन्ति, 'णमस्संति' नमस्यन्ति=प्रणमन्ति, 'वंदित्ता णमस्सित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा 'णच्चासण्णे णाइदूरे' नात्यासन्ने नातिदूरे 'सुस्सूसमाणा' शुश्रूषमाणा 'णमंसमाणा' नमस्यन्त 'अभिमुहा' अभिमुखा =संमुखा, 'विणएणं पजलिउडा' विनयेन प्राञ्जलिपुटा –विनय–विनम्रबद्धाञ्जलय, 'पज्जुवासंति' पर्युपासते–उपासना कुर्वन्ति ॥ सू० ३८ ॥

दिये, (ठवित्ता जाणवाहणेहिंतो पच्चोरुहंति) जब वे अच्छी तरह रुक चुके तब वे सब-के-सब अपने २ वाहनों से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छंति) उतर कर फिर वे सब लोग जहाँ श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पहुँचे, (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेंति) बाद उन्होंने भगवान् महावीर को तीनबार हाथ जोडकर प्रदक्षिणा की, (करित्ता) प्रदक्षिणा

પોતાના યાનવાહનાદિકોને ત્યાંજ રોકી દીધા, (ठवित्ता जाणवाहणेहिंतो पच्चोरुहंति) જ્યારે તેઓ આરી રીતે રોકાઈ ગયા ત્યારે તે બધા પોતપોતાના વાહનોમાંથી નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता जेणेव समणे भगव महावीरे तेणेव उवागच्छंति) ઉતરીને પછી તે લોકો બધા જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेंति) બાદ તેઓએ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર હાથ જોડીને પ્રદક્ષિણા કરી (करित्ता) પ્રદક્ષિણા કરી લીધા પછી [illegible]

व्वया जाव णिसीयइ, णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्ध-तेरस-सयसहस्साइ पीइदाण दलयइ, दलइत्ता सक्कारेइ सम्मा-णेइ सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ ॥ सू०३९ ॥

तत्रोपविश्य यावत् 'नमोऽत्थु णं' पठति 'जाव' यावत् सिंहासने 'णिसीयइ' निषीदति=उपविशति, 'णिसीइत्ता' निषद्य=उपविश्य, 'तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरससयसहस्साइ पीइदाण दलयइ' तस्मै प्रवृत्तिव्यापृताय अर्द्धत्रयोदशशतसहस्राणि प्रातिदान ददाति—सार्द्धद्वादशशतसहस्राणि रजतमुद्रा प्रातिदान=पारितोषिक समर्पयति । 'श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी चम्पानगर्या उपनगरग्राममुपागत चम्पानगरे पूर्णभद्रचैत्ये समवसर्तुकाम' इति निवेदित प्रवृत्तिव्यापृतेन, अतस्तस्मै प्रोक्तैकलक्षरूप्यक रजतमुद्रारूप प्रातिदान प्रदत्तम । अत्र तु अस्यामेव चम्पानगर्याम् अतिसन्निकृष्टे स्थाने पूर्णभद्रचैत्ये समवसृत—इति वार्ता निवेदिता, अतो हर्षातिशयादेतद्वार्तानिवेदने सार्धद्वादशलक्षराजतमुद्रारूप प्रातिदान प्रवृत्तिव्यापृताय दत्तम्—इति भाव । 'दलइत्ता सक्कारेइ सम्माणेइ' दत्त्वा सत्कारयति—वस्त्रादिदानेन, सम्मानयति—प्रियवचनेन, 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति ॥ सू०३९ ॥

वे एकदम सिंहासन से उठ के खडे हुए और नीचे उतरकर जिस दिशा म भगवान विराजमान थे, उस दिशा की ओर, सात आठ पग जाकर और बैठकर विधिपूर्वक "नमोत्थु ण" किये। बाद सिंहासन पर बैठे, (णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरस-सय-सहस्साइ पीइदाण दलयइ) बैठ कर उन्होंने उस सदेशवाहक के लिये साढे बारह लाख चादी की मुद्राओं का प्रातिदान—पारितोषिक प्रदान किया, (दलइत्ता) प्रातिदान देकर उन्होंने (सक्कारेइ) उसका सत्कार किया (सम्माणेइ) मधुर वचनों से सन्मान किया। इस प्रकार (सक्कारित्ता समाणित्ता) सत्कार एव सन्मान करके उन्होंने उसे (पडिविसज्जेइ)

જઈ તેઓ એકદમ સિંહાસનેથી ઉઠીને ઉભા થયા તથા નીચે ઉતરીને જે દિશામા ભગવાન વિરાજમાન હતા તે દિશાની તરફ સાત આઠ પગલા જઈને તથા બેસીને વિધિપૂર્વક "नमोत्थु ण" દીધુ બાદ સિંહાસનપર બેઠા, (णिसीइत्ता तस्स पवित्तिवाउयस्स अद्धत्तेरससयसहस्साइ पीइदाण दलयइ) બેસીને તેઓએ તે સદેશવાહકને માટે સાડાબાર લાખ ચાદીના સિક્કાઓનુ પ્રીતિ-દાન-પારિતોષિક પ્રદાન કર્યુ (दलइत्ता) પ્રીતિદાન આપીને તેઓએ (सक्कारेइ) તેનો સત્કાર કર્યો, (सम्माणेइ) મધુર વચનોથી સન્માન કર્યું આ પ્રકારે

लकिय-सरीरे सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता चंपाणयरिं मज्झंमज्झेणं जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्त-

क्खमइ पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्राम्य प्रतिनिष्क्रम्य च 'चंपाणयरिं मज्झंमज्झेणं' चम्पानगर्या मध्यमध्येन, 'जेणेव बाहिरिया' यत्रैव बाह्या उपस्थानशाला 'सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया' सैवाऽधस्ताद् वक्तव्यता, अर्थात्—यत्रैव राजा कूणिकस्य गृहं यत्र च कूणिको राजा तस्मात्पुरस्तनैवोपागच्छति, उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयति, वर्धयित्वा एवमवादीत्=भगवतः समवसरणं सविस्तरं निगदितवान्, तच्च भूपो भगवदागमनं श्रुत्वा हृष्टतुष्टः सन् सिंहासनादुत्थाय राजचिह्नानि परित्यज्य भगवदभिमुखं सप्ताष्टपदानि गत्वा

भार वाले तथा बहुमूल्य आभरणों से अलङ्कृतशरीर होकर (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) अपने घर से निकला, (पडिणिक्खमित्ता) निकलकर (चंपाणयरिं मज्झंमज्झेणं) ठीक चंपा नगरी के बीचोबीच मार्ग से होता हुआ, (जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया जाव णिसीयइ) जहां नीचे बाहिर की ओर वह उपस्थानशाला थी, एवं जहां राजा कोणिक का गृह था, तथा जहां पर वे विराजमान थे, वहां पर वह पहुँचा, पहुँचकर दोनों हाथों को जोडकर उसने कोणिक नरेशको सादर नमस्कार किया, पश्चात् आपकी जय हो और विजय हो—इस रूपसे उन्हें बधाई दी। बधाई दे चुकने के अनन्तर फिर उसने 'हे राजन्! आज श्रमण भगवान महावीर प्रभु चंपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में समवसृत हुए हैं'—इत्यादि विस्तृत रूप से भगवान् के समवसरण का वृत्तान्त कहा। राजा ने जब प्रभु के आगमन का वृत्तान्त सुना तब वे भी चित्त में अधिक प्रसन्न एवं संतुष्ट हुए। मारे हर्ष के

બહુ મૂલ્યવાળા આભરણોથી શરીરને શણગારીને તે (सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ) પોતાના ઘેરથી નીકળ્યો, (पडिणिक्खमित्ता) નીકળીને (चंपाणयरिं मज्झंमज्झेणं) બરાબર ચંપાનગરીની વચ્ચોવચ્ચને માર્ગે થઈને (जेणेव बाहिरिया सा चेव हेट्ठिल्ला वत्तव्वया जाव णिसीयइ) જ્યાં નીચે બહારની તરફ તે ઉપસ્થાનશાલા હતી તેમજ જ્યાં રાજા કોણિકનું ગૃહ હતું તથા જ્યાં તે વિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યો, પહોંચીને બન્ને હાથ જોડીને તેણે કોણિક નરેશને સાદર નમસ્કાર કર્યા. પછી આપની જય થાઓ તથા વિજય થાઓ એ રૂપે તેણે વધાઈ આપી. વધાઈ દઈ ચુકયા પછી તેણે કહ્યું, હે રાજન્! આજે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુ ચંપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમાં સમવસૃત થયા છે. આ પ્રકારે તેણે વિસ્તૃતરૂપથી ભગવાનના સમવસરણનો વૃત્તાન્ત કહ્યો. રાજાએ જ્યારે પ્રભુના આગમનો વૃત્તાન્ત સાંભળ્યો ત્યારે તેઓ પણ મનમાં બહુ પ્રસન્ન તેમજ સંતુષ્ટ થયા. આનંદમાં આવી

प्पिया ! आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि, हय-गय-रह-पवर-जोहकलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि, सुभद्दापमुहाण य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइं जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं उवट्ठवेहि, चंपं च णयरिं सब्भिं-

'पडिकप्पेहि' आभिषेक्यं हस्तिरत्नं परिकल्पय-पट्टहस्तिरत्नं सज्जितं कुरु, 'हय-गय रह पवर-जोह कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि' हय-गज-रथ-प्रवरयोध-कलिता च चतुरङ्गिणीं सेनां सन्नाहय=सुसज्जितां कुरु, 'सुभद्दापमुहाण य देवीणं' सुभद्राप्रमुखानाञ्च देवीनाम् 'बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए' बाह्यायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियक्कपाडियक्काइं' प्रत्येकप्रत्येकानि-सर्वासां पृथक् पृथक् 'जत्ताभिमुहाइं' यात्राभिमुखानि-गमनार्थमुद्यतानि, 'जुत्ताइं' युक्तानि-योजितबलीवर्दानि 'जाणाइं' यानानि=धार्मिकरथान 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय=सज्जीकृत्य समानय, 'चंपं च णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं'

मेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! शीघ्र ही (आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) तुम पट्टहस्तिरत्न को सज्जित करो, (हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) साथ में घोडा, हाथियों, रथों एवं उत्तम योधाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना को भी सुसज्जित करना, तथा (सुभद्दापमुहाण य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) सुभद्राप्रमुख देवियों के लिये भी बाहिर उपस्थानशाला मे (पाडियक्कपाडियक्काइं) अलग २ रूप मे (जत्ताभिमुहाइं) चलने में अच्छे (जुत्ताइं) एवं अच्छे बैलों वाले (जाणाइं) धार्मिक रथों को (उवट्ठवेहि) सज्जित करके ले आओ। (चंपं च णयरिं सब्भिं-

कहु-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! शीघ्र ज (आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पेहि) तमे पट्टहस्तिरत्नने सज्जित करो (हय-गय-रह-पवर-जोह-कलियं च चाउरंगिणिं सेणं सण्णाहेहि) साथमां घोडा, हाथी, रथो, तेमज उत्तम योद्धाओथी युक्त चतुरंगिणी सेनाने पण सुसज्जित करो तथा (सुभद्दापमुहाण य देवीणं बाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) सुभद्राप्रमुख देवीओने माटे पण बाहरी उपस्थानशालामां (पाडियक्क-पाडियक्काइं) अलग अलग रूपमां (जत्ताभिमुहाइं) चालवामां सारा (जुत्ताइं) तेमज सारा बळदवाळा (जाणाइं) धार्मिक रथोने (उवट्ठवेहि) सज्जित करीने लई आवो (चंपं च णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं) चंपानगरीने अंदर तेमज बहारथी (आसित्त-सित्त-

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते बल-वाउयं आमंतेइ, आमंतित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणु-

टीका–'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'से कूणिए राया भभसारपुत्ते' स कूणिको राजा भभसारपुत्रः 'बलवाउयं' बलव्यापृत=सैन्यव्यापारपरायण–सेनापतिमित्यर्थः, 'आमंतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति, 'आमंतित्ता' आमन्त्र्य=आहूय, 'एवं वयासी'–एवम वादीत्–'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! 'आभिसेक्कं हत्थिरयणं

विदा किया। श्रमण भगवान् महावीर स्वामी चंपानगरी के उपनगरग्राम में पधारे हुए हैं और वे चंपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधारनेवाले हैं–इस प्रकार का समाचार कोणिक राजा को जब इस देशवाहक ने सुनाया था तब उस समय राजाने उसे पारितोषिक रूप में १ लाख चांदी की मुद्राएँ दी थीं। परन्तु जब उसने यह खबर दी कि प्रभु चंपानगरी के पूर्णभद्र उद्यान में पधार चुके है तब इस बात को सुनकर उन्हें अत्यंत हर्षका आवेग बढा, और इस आवेग के प्रभाव से उन्होंने उसे १२॥ लाख चांदी की मुद्राएँ दीं॥ सू० ३९॥

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए णं) इसके अनंतर (भभसारपुत्ते) भभसार, अर्थात् श्रेणिक का पुत्र (से कूणिए राया) उस कूणिक राजा ने (बलवाउयं) अपने बलव्यापृत–सेनापति को (आमंतेइ) बुलाया, (आमंतित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा–(खिप्पा

(सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર તેમજ સન્માન કરીને તેમણે તેને (पडिविसज्जेइ) વિદાય કર્યો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ચંપાનગરીના ઉપનગર ગ્રામમાં પધાર્યા છે તથા તેઓ ચંપાનગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમાં પધારવાના છે–એ પ્રકારના સમાચાર કોણિક રાજાને જ્યારે આ સંદેશવાહકે સંભળાવ્યા ત્યારે તે સમયે રાજાએ તેને પારિતોષિકરૂપમાં એકલાખ આઠ ચાંદીના સિક્કાઓ આપ્યા હતા પરંતુ જ્યારે તેણે આ ખબર આપી કે પ્રભુ ચંપા નગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમાં પધારી ચુક્યા છે ત્યારે આ વાત સાંભળી તેમને અત્યંત હર્ષનો આવેગ વધ્યો અને આવેગના પ્રભાવથી તેમણે તેને ૧૨॥ લાખ ચાંદીની મહોરો આપી (સૂ. ૩૯)

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि

(तए णं) ત્યાર પછી (भभसारपुत्ते) ભંભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર (से कूणिए राया) તે કૂણિક રાજાએ (बलवाउयं) પોતાના બલવ્યાપૃત–સેના પતિને (आमंतेइ) બોલાવ્યા, (आमंतित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે

करेहि य कारवेहि य, करेत्ता य कारवेत्ता य एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि, णिज्जाहिस्सामि समणं भगवं महावीरं अभिवंदिउं ॥ सू ४० ॥

छोइय' इति देशीय शब्द, गोमयादिना भूमौ यद् लेपन सेटिकादिना कुड्यादिषु च यद् धवलन तद् 'लाउल्लोइय' तेन महिताम्=सुमण्डिताम्, 'गोसीस-सरस-रत्तचदण-जाव-गधवट्टिभूय करेहि य' गोशीर्ष-सरस-रक्तचन्दन-यावद्-गन्धवर्तिभूता कुरु—गोशीर्ष = चन्दनविशेष सरसरक्तचन्दनेन यावद् गन्धवर्तिभूता=समुपचितगन्धद्रव्यरूपा कुरु, 'कारवेहि य' कारय च, अन्यानपि तथा कर्तुं प्रेरय, 'करेत्ता य कारवेत्ता य' कृत्वा च कारयित्वा च 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञा प्रत्यर्पय, आज्ञापिताऽर्थान् सम्पाद्य मह्य कथय, 'णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ' निर्यास्यामि= निर्गमिष्यामि श्रमण भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू ४० ॥

और भीतों को खडी से पुतवाओ, (गोसीस-सरस रत्तचदण-जाव-गधवट्टि-भूय) गोशीर्ष-चन्दन विशेष, एव सरस रक्तचदन से समस्त नगर को सुगधित बनवाओ ताकि वह सुगध-पुज जैसा मालूम पडने लगे। (करेहि य कारवेहि य) यह सब काम स्वय करो तथा दूसरों को भी इस तरह करने के लिये प्रेरित करो। (करेत्ता य कारवेत्ता य) करके एव करवा करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) इस मेरी आज्ञा को पुन मुझे प्रत्यर्पित करो-आपकी आज्ञानुसार सब काम हो चुके है इसकी मुझे खबर दो। (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) बाद में मै श्रमण भगवान महावीर की वन्दना के लिये निकलूगा ॥ सू ४० ॥

જમીનને લીપાવો અને ભીંતોને ખડીથી ધોળાવો (गोसीस-सरस-रत्तचदण जाव-गधवट्टि-भूय) ગોશીર્ષ-ચન્દન વિશેષ તેમજ સરસ રક્તચંદનથી સમસ્ત નગરને સુગંધિત બનાવો જેથી તે સુગંધપુંજ જેવી જણાવા લાગે (करेहि य कारवेहि य) આ બધું કામ જાતે કરો તથા બીજાને પણ એવી રીતે કરવા પ્રેરિત કરો, (करेत्ता य कारवेत्ता य) કરીને તેમજ કરાવીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાને પાછી મને પ્રત્યર્પિત કરો—આપની આજ્ઞાનુસાર બધું કામ થઈ ચૂકયું છે એની મને ખબર દો (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) બાદ હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વંદના માટે નીકળીશ (સૂ ૪૦)

तरबाहिरियं आसित्त-सित्त-सुइ-सम्मट्ट-रत्थतरा-वण-वीहिय मंचा-इमंच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मंडियं लाउल्लोइयमहियं गोसीस-सरस-रत्तचंदण-जाव-गंधवट्टिभूयं

चम्पा च नगरीं साभ्यन्तरबाह्याम्, 'आसित्त-सित्त-सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहिय' आसिक्त-सिक्त-शुचि-समृष्ट-रथ्यान्तरा-ऽऽपण-वीथिकाम्-आसिक्तानि=ईषत्सिक्तानि, सिक्तानि=भूयसा जलेन धौतानि अतएव शुचीनि=पवित्राणि समृष्टानि=कचवरापनयनेन संशोधितानि रथ्यान्तराणि=रथ्यामध्यानि आपणवीथयश्च-हट्टमार्गा यस्या सा आसिक्त-सिक्त शुचि-समृष्ट रथ्याऽन्तराऽऽपण-वीथिका, ताम्, 'मंचा इमंच-कलियं' मञ्चा तिमञ्च कलिताम् मञ्चा =मालका -प्रेक्षकजनोपवेशनयोग्या, अतिमञ्चा =मञ्चोपरिमञ्चा, तैः कलिता-युक्ता ताम्, 'णाणाविह राग उच्छिय-ज्झय पडागा इपडाग मंडिय' नानाविध रागो-च्छ्रित ध्वज-पताकाऽतिपताका-मण्डिताम्-नानाविधरागा =विविधवर्णा ये उच्छ्रिता ध्वजा, पताका तिपताका - पताका - ध्वजाग्रवर्तिचेलाञ्चलानि, पताकामतिक्रान्ता अतिपताका =पताकोपरिवर्तिन्य पताका, ताभिर्मण्डिताम्=सुशोभिताम्-नानाविधवर्णसमुच्छित ध्वज-पताकाऽतिपताकाभिर्मण्डितामित्यर्थ । 'लाउ-ल्लोइय महिय' लाउल्लोइयमहिताम्-'लाउ-

तरबाहिरिय) चंपानगरी को भीतर एवं बाहिर से (आसित्त सित्त सुइ समट्ठ-रत्थतरा वणवीहिय) पहिले थोडे से जल से छिडकवा कर पीछे अधिक जल से छिडकवाकर गलियों के एवं बजारों के रस्ता को साफ-सूफ करवाओ और जहां भी कूडा-कर्कट पडा हो उसे झड वाकर साफ करवाओ, (मंचा-इमंच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा इपडाग-मंडिय) मार्ग मे आजू-बाजू मंचों पर मंच जमवाकर लगवा दो, ताकि लोग उन पर अच्छी तरह से बैठ सके। अनेक रंगों की ऊँची २ ध्वजाएँ, पताकाएँ एवं अतिपताकाएं नगर भर मे लगाओ, (लाउल्लोइयमहिय) जगह २ पर गोबर से जमीन को लिपवाओ

सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहिय) પહેલા થોડાક પાણીનો છટકાવ કરીને પછી વધારે પાણી છટાવીને ગલિયોના તેમજ બજારોના રસ્તાઓને સાફસૂફ કરાવો, અને જ્યાં પણ કૂડા-કર્કટ (કચરોપૂંજો) પડયો હોય તેને ઝાડુ મરાવી સાફ કરાવો (मंचा-इमंच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मंडिय) માર્ગમા આજુબાજુ મંચ ઉપર મંચ ગોઠવાવી દો જેથી લોકો તેમનાપર સારી રીતે બેસી શકે અનેક રંગોની ઉંચી ઉંચી ધજાઓ, પતાકાઓ તેમજ અતિ પતાકાઓ નગરભરમા લગાઓ (लाउल्लोइयमहिय) જગા જગાપર છાણથી

करेहि य कारवेहि य, करेत्ता य कारवेत्ता य एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि, णिज्जाहिस्सामि समणं भगवं महावीरं अभिवंदिउं ॥ सू. ४० ॥

लोइय' इति देशीय शब्द, गोमयाग्निना भूमौ यद् लेपन सेटिकादिना कुड्यादिषु च यद् धवलन तद् '**लाउल्लोइय**' तेन महिताम्=सुमज्जिताम्, '**गोसीस सरस रत्तचदण-जाव-गधवट्टिभूय करेहि य**' गोशीर्ष-सरस-रक्तचन्दन यावद्-ग धवर्तिभूता कुरु—गोशीर्ष = चन्दनविशेषैः सरसरक्तचन्दनेन यावद् गन्धवर्तिभूता=समुपचितग धद्रव्यरूपा कुरु, '**कारवेहि य**' कारय च, अन्यानपि तथा कर्तुं प्रेरय, '**करेत्ता य कारवेत्ता य**' कृत्वा च कारयित्वा च '**एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि**' एतामाज्ञा प्रत्यर्पय, आज्ञापिताऽर्थान् सम्पाद्य मह्य कथय, '**णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ**' निर्यास्यामि= निर्गमिष्यामि श्रमण भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू ४० ॥

और भातों को खडी से पुतवाओ, (**गोसीस सरस रत्तचदण जाव गधवट्टि-भूय**) गोशीर्ष-चन्दन विशेष, एव सरस रक्तचदन से समस्त नगर को सुगधित बनवाओ ताकि वह सुगध पुज जैसा मालूम पडने लगे। (**करेहि य कारवेहि य**) यह सब काम स्वय करो तथा दूसरों को भी इस तरह करने के लिये प्रेरित करो। (**करेत्ता य कारवेत्ता य**) करके एव करवा करके(**एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि**) इस मेरी आज्ञा को पुन मुझे प्रत्यर्पित करो-आपकी आज्ञा-नुसार सब काम हो चुके है इसकी मुझे खबर दो। (**णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ**) बाद मे मै श्रमण भगवान महावीर की वन्दना के लिये निकलूगा ॥ सू ४० ॥

જમીનને લીપાવો અને ભીંતોને ખડીથી ધોળાવો (गोसीस-सरस-रत्तचदण जाव-गधवट्टि-भूय) ગોશીર્ષ-ચન્દન વિશેષ તેમજ સરસ રક્તચંદનથી સમસ્ત નગરને સુગંધિત બનાવો જેથી તે સુગંધપુંજ જેવી જણાવા લાગે (करेहि य कारवेहि य) આ બધું કામ જાતે કરો તથા બીજાને પણ એવી રીતે કરવા પ્રેરિત કરો, (करेत्ता य कारवेत्ता य) કરીને તેમજ કરાવીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાને પાછી મને પ્રત્યર્પિત કરો-આપની આજ્ઞાનુસાર બધું કામ થઈ ચૂક્યું છે એની મને ખબર દો (णिज्जाहिस्सामि समण भगव महावीर अभिवदिउ) બાદ હું શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની વંદના માટે નીકળીશ (સૂ. ૪૦)

तरवाहिरियं आसित्त-सित्त-सुइ-सम्मट्ट-रत्थंतरा-वण-वीहियं मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडि-य लाउल्लोइयमहियं गोसीस-सरस-रत्तचंदण-जाव-गंधवट्टिभूयं

चम्पा च नगरीं साभ्यन्तरबाह्याम्, 'आसित्त-सित्त-सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहियं' आसिक्त-सिक्त-शुचि-सम्मृष्ट-रथ्यान्तरा-ऽऽपण-वीथिकाम्-आसिक्तानि=ईषत्सिक्तानि, सिक्तानि=भूयसा जलेन धौतानि अतएव शुचीनि=पवित्राणि सम्मृष्टानि=कचवरापनयनेन सशोधितानि रथ्यान्तराणि=रथ्यामध्यानि आपणवीथयश्च-हट्टमार्गा यस्यां सा आसिक्त-सिक्त शुचि-सम्मृष्ट रथ्याऽन्तराऽऽपण-वीथिका, ताम्, 'मचा-इमच कलियं' मञ्चा तिमञ्च कलिताम् मञ्चा =मालका -प्रेक्षकजनोपवेशनयोग्या , अतिमञ्चा =मञ्चोपरिमञ्चा , ते कलिता-युक्ता ताम्, 'णाणाविह राग उच्छिय-ज्झय पडागा-इपडाग मडिय' नानाविध रागोच्छ्रित ध्वज-पताकाऽतिपताका-मण्डिताम्-नानाविधरागा =विविधवर्णा ये उच्छ्रिता ध्वजा , पताका तिपताका - पताका - ध्वजाग्रवर्तिचेलाञ्चलानि, पताकामतिक्रान्ता अतिपताका =पताकोपरिवर्त्तिन्य पताका , ताभिर्मण्डिताम्=सुशोभिताम्-नानाविधवर्णसमुच्छ्रितध्वज-पताकाऽतिपताकाभिर्मण्डितामित्यर्थ । 'लाउ-ल्लोइय महियं' लाउल्लोइयमहिताम्-'लाउ

तरवाहिरियं) चंपानगरी को भीतर एवं बाहिर से (आसित्त सित्त सुइ समट्ठ-रत्थतरा वणवीहियं) पहिले थोडे से जल से छिडकवा कर पीछे अधिक जल से छिडकाकर गलियों के एवं बजारों के रस्तों को साफ-सूफ करवाओ और जहा भी कूडा-कर्कट पडा हो उसे झड वाकर साफ कराओ, (मचा-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा इपडाग-मडिय) मार्ग में आजू-बाजू मचों पर मच जमवाकर लगवा दो, ताकि लोग उन पर अच्छी तरह से बैठ सके । अनेक रंगों की ऊँची २ ध्वजाएँ, पताकाएँ एवं अतिपता काएं नगर भर में लगाओ, (लाउल्लोइयमहिय) जगह २ पर गोबर से जमीन को लिपवाओ

सुइ-समट्ठ-रत्थतरावण-वीहियं) પહેલાં થોડા પાણીનો છંટકાવ કરીને પછી વધારે પાણી છાંટીને ગલિયોના તેમજ બજારોના રસ્તાઓને સાફસૂફ કરાવો, અને જ્યાં પણ કૂડા-કર્કટ (કચરોપૂંજો) પડયો હોય તેને ઝાડુ મરાવી સાફ કરાવો (મચા-इमच-कलिय णाणाविह-राग-उच्छिय-ज्झय-पडागा-इपडाग-मडिय) માર્ગમાં આજુબાજુ મંચ ઉપર મંચ ગોઠવાવી દો જેથી લોકો તેમનાપર સારી રીતે બેસી શકે અનેક રંગોની ઉંચી ઉંચી ધજાઓ, પતાકાઓ તેમજ અતિ પતાકાઓ નગરભરમાં લગાઓ (लाउल्लोइयमहियं) જગા જગાપર છાણથી

खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि, हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं चाउरंगिणि सेणं सण्णाहेहि, सण्णाहेत्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४१ ॥

आमतेइ' हस्तिव्यापृतमामन्त्रयति=महामात्रमाह्वयति, 'आमंतेत्ता' आमन्त्र्य-आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! कूणिकस्य राज्ञो भम्भसारपुत्रस्य आभिषेक्य हस्तिरत्न परिकल्पय, आभिषेक्य हस्तिरत्न=प्राप्ताभिषेक, मुख्य हस्तिरत्न परिकल्पय=सुसज्जित कुरु, 'हय-गय-रह-पवरजोह-कलियं' हय-गज-रथ-प्रवरयोध-कलिताम्, 'चाउरंगिणिं सेण' चतुरङ्गिणीं सेनाम्, 'सण्णाहेहि' -सन्नाहय-सन्नद्धा कुरु, 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिका प्रत्यर्पय-इमा मर्यादामाना सम्पाद्य मह्य निवेदय-इत्थ राज्ञाऽऽज्ञप्तो बलव्यापृतो हस्तिव्यापृत माज्ञापयामास ॥ सू० ४१ ॥

(**पडिसुणित्ता हत्थिवाउय आमंतेइ**) राजा का आदेश प्रमाण कर उसने तुरत ही हाथियो के अधिकारी को बुलाया, (**आमंतेत्ता**) बुलाकर (**एव**) इस प्रकार (**वयासी**) वह बोला-(**खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया**) हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र ही (**कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि**) भभसार अर्थात् श्रेणिक राजा के पुत्र कूणिक राजा के पट्टहस्ती को सुसज्जित करो। (**हय-गय-रह-पवरजोह कलिय चाउरंगिणि सेण सण्णाहेहि**) साथ मे हय-अश्व, गज-अन्यहाथी, रथ, प्रवरभट इनसे युक्त

આદેશનો સ્વીકાર કરી લીધો. (पडिसुणित्ता हत्थिवाउय आमतेइ) રાજાના આદેશને પ્રમાણ કરી તેણે તરતજ હાથીઓના અધિકારીને બોલાવ્યો. (आमतेत्ता) બોલાવીને (एव) આ પ્રકારે (वयासी) તેણે કહ્યું-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે તુરત જ (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेहि) ભંભસાર અર્થાત્ શ્રેણિક રાજાના પુત્ર કૂણિક રાજાના પટ્ટહસ્તિને તૈયાર કરો. (हय-गय-रह-पवरजोह-कलिय चाउरगिणि सेण सण्णाहेहि) સાથે સાથે, હય ઘોડા, ગજ-બીજા હાથી, રથ, પ્રવરભટ એથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેનાને પણ તૈયાર કરો. (सण्णाहेत्ता) સન્નદ્ધ કરીને (एयमाणत्तिय

मूलम्-तए णं से बलवाउए कूणिएणं रण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ-जाव-हियए करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएणं वयण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता हत्थिवाउयं आमंतेइ, आमतेत्ता एव वयासी-

टीका-'तए णं' इत्यादि। 'तए ण से बलवाउए' तत खलु स बलव्यापृत-सेनापति 'कूणिएणं रण्णा एवं वुत्ते समाणे' कूणिकेन राज्ञा एवमुक्त सन्, 'हट्ठतुट्ठ जाव-हियए' हृष्टतुष्टयावद्धृदय 'करयलपरिग्गहिय' करतलपरिगृहीत-बद्धकरतलयुगलम्, 'सिरसावत्तं' शिरआवर्त्तं 'मत्थए अजलिं कट्टु' मस्तके अञ्जलिं कृत्वा 'एवं सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ,' एव स्वामिन्! इति आज्ञाया विनयेन वचन प्रतिशृणोति=एव स्वामिन्! यद्यथाज्ञापयति देवस्तत्तथैव सपादयामि-इत्युक्त्वा आज्ञाया वचन सविनय प्रतिगृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य-'हत्थिवाउय

'तए ण से बलवाउए' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से बलवाउए) वह सेनापति (रण्णा एववुत्ते समाणे) राजा के द्वारा इस प्रकार से आज्ञापित होता हुआ (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए करयल-परिग्गहिय सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ) विशेष हर्षित एव सतुष्ट हुआ, यावत् अन्त करण मे प्रफुल्लित हो गया। दोनों हाथों को जोडकर मस्तकपर अजलिरूप मे उन्हे स्थापित करते हुए फिर वह इस प्रकार बोला कि हे स्वामिन्! आपने जिस प्रकार का आदेश प्रदान किया है वह मै उसी प्रकार से सपादित करूँगा। इस रीति से विनयपूर्वक उसने राजा के आदेश को स्वीकार कर लिया।

'तए ण से बलवाउए' ઈત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से बलवाउए) તે સેનાપતિ (रण्णा एव वुत्ते समाणे) રાજાના દ્વારા આ પ્રકારે આજ્ઞાપિત થતાં (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए करयल-परिग्गहिय सिरसावत्त मत्थए अजलिं कट्टु एव सामित्ति आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ) વિશેષ હર્ષિત તેમજ સંતુષ્ટ થયો, યાવત્ અંતઃકરણમાં પ્રફુલ્લિત થઈ ગયો બન્ને હાથો જોડીને મસ્તક ઉપર અંજલિરૂપે તેમને સ્થાપિત કરી પછી તે આ પ્રકારે બોલ્યો કે હે સ્વામિન્! આપે જે પ્રકારનો આદેશ પ્રદાન કર્યો છે તે હું તેવીજ રીતે સંપાદિત કરીશ આ રીતે વિનયપૂર્વક તેણે રાજાના

हव्व-परिवत्थिय सुसज्ज धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत अहियतेय-जुत्त सललिय-वर-कण्णपूर-विराइय पलंब-ओचूल-महुयर-

णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय' उज्ज्वल-नेपथ्य-शीघ्र-परिवस्त्रितम्-उज्ज्वलनेपथ्येन=निर्मलवेषरचनया शीघ्र, परिवस्त्रित-आच्छादितम्, अलङ्कृतमित्यर्थ अतएव 'सुसज्ज' कृतसन्नाहम्, 'धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूसण-विरायत' धार्मिक-सन्नद्ध-बद्ध-कवचिको-त्पीडित-कक्ष-वक्षो-ग्रैवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विराजमानम्, धार्मिक सन्नद्ध=सज्जीकृत बद्ध यत् कवच=सन्नाहविशेष, तदस्यास्तीति-धार्मिकसन्नद्धबद्धकवचिकम्, उत्पीडिता=आकृष्य बद्धा, कक्षा=बन्धन रज्जु, वक्षसि=वक्षःस्थले यस्य तत् तथा, ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण बद्ध गले=कण्ठे यस्य तत् तथा, वरभूषणै = अन्यैर्गजस्य श्रेष्ठाभरणैर्विराजमानम् 'अहियतेयजुत्त' अधिकतेजोयुक्तम्=परमतेजस्वि, 'सललिय-वरकण्णपूर-विराइय' सललित-वरकर्णपूर-

यों के शृगार करने वाले (सुणिउणेहिं) निपुण व्यक्तियों से (उज्जल णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय) हाथीका शृगार करवाया, इसमें सर्वप्रथम उन कुशल पुरुषों ने उसे निर्मल भूषणों की रचना से अलकृत किया। (सुसज्ज) उस पर अच्छी तरह से झूलें वगैरह सजायीं। (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय कच्छ वच्छ गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत) धार्मिक उत्सव के समय जैसा हाथी का शृगार होता है ठीक वैसा ही शृगार इसका किया गया। पेट या छाती पर इसके मजबूत कवच कसकर बाधा गया। गले मे इसके आभूषण पहिनाए गये। और इसके अग-उपागों मे सुन्दर २ उसके योग्य आभूषण

દ્વારા વિવિધ પ્રકારોથી હાથીઓના શૃગાર કરવાવાળા (सुणिउणेहिं) નિપુણ વ્યક્તિઓ દ્વારા (उज्जल णेवत्थ हव्व परिवत्थिय) હાથીના શણગાર કરાવ્યા, તેમા સવથી પ્રથમ તે કુશળ પુરૂષોએ તેને સુન્દર અલકારોની રચનાથી અલકૃત કર્યા, (सुसज्ज) તેના ઉપર સારી રીતે ઝૂલો વગેરે સજાવી (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवइय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध- गलवर - भूषण - विरायत) ધાર્મિક ઉત્સવના સમયે જેવો હાથીનો શણગાર હોય છે તેવો જ બરાબર શણગાર તેનો કર્યો પેટ અથવા છાતી ઉપર મજબૂત કવચ કસીને તેને બાધ્યુ ગળામા તેને આભૂષણો પહેરાવવામા આવ્યા તેના બીજા અગો તથા ઉપાગોમા સુન્દર સુદર તેને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવ્યા (अहिय-

मूलम्—तए णं से हत्थिवाउए बलवाउयस्स एयमट्ठं सोच्चा आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा-विकप्पेहिं सुणिउणेहिं उज्जल-णेवत्थ-

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततः=बलव्यापृताज्ञाऽनन्तरं खलु 'से हत्थिवाउए' स हस्तिव्यापृतः=महामात्रः, 'बलवाउयस्स एयमट्ठं सोच्चा' बलव्यापृतस्य एतमर्थं=सुसज्जितगजाऽऽनयनादिरूपं वचनं श्रुत्वा, 'आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ' आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृणोति—विनयपूर्वकमाज्ञावचनं=सेनापतिनिर्देशमङ्गीकरोति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा-विकप्पेहिं' छेकाऽऽचार्योपदेश-मति-कल्पना-विकल्पैः—छेकाचार्यस्य=पटुतरशिल्पशिक्षकस्योपदेशाज्जाता या मतिः=बुद्धिः तया या कल्पना=सज्जना—हस्तिनां शृङ्गारसमारचना, तां विविधप्रकारेण कल्पयन्ति ये ते तथा तैः सुशिक्षकोपदेशलब्धबुद्ध्या विशिष्टशिल्पकल्पनाकारकैरित्यर्थः, अतएव 'सुणिउणेहिं' सुनिपुणैः—गजादिशृङ्गाररचनाकुशलैः 'उज्जल-

चतुरंगिणी सेना को भी सुसज्जित करो। (सण्णाहेत्ता) सन्नद्ध करके (एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि) बाद में इस मेरी आज्ञा के यथावत् पालन करने की हमें पीछे खबर दो ॥सू. ४१॥

'तए णं से हत्थिवाउए' इत्यादि।

(तए णं) सेनापति के आदेश देने के बाद (से हत्थिवाउए) वह हाथियों का अधिकारी (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठं) इस बातको (सोच्चा) सुनकर (आणाए वयणं) आज्ञा के वचन को (विणएणं) विनयपूर्वक (पडिसुणेइ) स्वीकार किया। (पडिसुणित्ता) स्वीकार कर उसने (छेयायरिय-उवएस मइ कप्पणा विकप्पेहिं) छेकाचार्य—विशिष्टनिपुणशिल्पशिक्षक के उपदेश से उद्भूत बुद्धि द्वारा विविध प्रकारकी रचना से हाथि-

पच्चप्पिणाहि) પછી આ મારી આજ્ઞાને યથાવત્ પાળી તેની મને પાછી ખબર આપો (સૂ. ૪૧)

'तए णं से हत्थिवाउए' ઈત્યાદિ

(तए णं) સેનાપતિએ આદેશ દીધા પછી (से हत्थिवाउए) તે હાથીઓના અધિકારી (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठं) એ વાતને (सोच्चा) સાંભળીને (आणाए वयणं) આજ્ઞાના વચનને (विणएणं) વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો, (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને તેણે (छेयायरिय-उवएस-मइ-कप्पणा विकप्पेहिं) છેકાચાર્ય વિશિષ્ટ નિપુણ શિલ્પ શિક્ષકના ઉપદેશથી ઉદ્ભવેલી બુદ્ધિ

हव्व-परिवत्थिय सुसज्जं धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवडय-उप्पी-लिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूसण-विरायंत अहिय-तेय-जुत्तं सललिय-वर-कण्णपूर-विराइय पलंब-ओचूल-महुयर-

णेवत्थ-हव्व-परिवत्थिय ' उज्ज्वल-नेपथ्य-शीघ्र-परिवस्त्रितम्-उज्ज्वलनेपथ्येन=निर्मल-वेषरचनया शीघ्रं, परिवस्त्रित-आच्छादितम्, अलङ्कृतमित्यर्थः अतएव 'सुसज्ज' कृतसन्नाहम्, 'धम्मिय-सण्णद्ध-बद्ध-कवडय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध-गलवर-भूसण-विरायंत ' धार्मिक-सन्नद्ध-बद्ध-कवचिको-त्पीडित-कक्ष-वक्षो-ग्रैवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विराजमानम्, धार्मिक सन्नद्ध=सज्जीकृत बद्ध यत् कवच=सन्नाह-विशेष, तदस्यास्तीति-धार्मिकसन्नद्धबद्धकवचिकम्, उत्पीडिता=आकृष्य बद्धा, कक्षा=बन्धन रज्जु, वक्षसि=वक्षःस्थले यस्य तत् तथा, ग्रैवेयक=ग्रीवाभूषण, बद्ध गले=कण्ठे यस्य तत् तथा, वरभूषणे = अन्यैर्गजस्य श्रेष्ठाभरणैर्विराजमानम् 'अहियतेयजुत्त' अधिकतेजोयुक्तम्=परमतेजस्वि, 'सललिय-वरकण्णपूर-विराइय' सललित-वरकर्णपूर-

यों के शृगार करने वाले (सुणिउणेहिं) निपुण व्यक्तियों से (उज्जल णेवत्थ-हव्व परिवत्थिय) हाथीका शृगार करवाया, इसमें सर्वप्रथम उन कुशल पुरुषों ने उसे निर्मल भूषणों की रचना से अलकृत किया। (सुसज्ज) उस पर अच्छी तरह से झूलें वगैरह सजायीं। (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवडय उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ गेवेय-बद्ध-गलवर-भूषण-विरायत) धार्मिक उत्सव के समय जैसा हाथी का शृगार होता है ठीक वैसा ही शृगार इसका किया गया। पेट या छाती पर इसके मजबूत कवच कसकर बाधा गया। गले में इसके आभूषण पहिनाए गये। और इसके अग-उपागों मे सुदर २ उसके योग्य आभूषण

દ્વારા વિવિધ પ્રકારોથી હાથીઓના શૃંગાર કરવાવાળા (सुणिउणेहिं) નિપુણ વ્યક્તિઓ દ્વારા (उज्जल णेवत्थ हव्व परिवत्थिय) હાથીના શણગાર કરાવ્યા, તેમાં સર્વથી પ્રથમ તે કુશળ પુરૂષોએ તેને સુન્દર અલંકારોની રચનાથી અલંકૃત કર્યા, (सुसज्ज) તેના ઉપર સારી રીતે ઝૂલે વગેરે સજાવી (धम्मिय सण्णद्ध-बद्ध-कवडय-उप्पीलिय-कच्छ-वच्छ-गेवेय-बद्ध- गलवर - भूषण - विरायत) ધાર્મિક ઉત્સવના સમયે જેવો હાથીનો શણગાર હોય છે તેવો જ બરાબર શણગાર તેનો કર્યો પેટ અથવા છાતી ઉપર મજબૂત કવચ કસીને તેને બાંધ્યું ગળામાં તેને આભૂષણો પહેરાવવામાં આવ્યા તેના બીજા અંગો તથા ઉપાંગોમાં સુંદર સુંદર તેને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવ્યા (अहिय-

कयधयारं चित्त-परित्थोम-पच्छय पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-

विराजितम्-सललितौ=लालित्ययुक्तौ यौ वरकर्णपूरौ-प्रशस्तकर्णाभरणे ताभ्यां विराजितम्, 'पलम्ब-ओचूल-महुयर-कयधयारं' प्रलम्बाऽवचूलमधुकरकृतान्धकारम्-प्रलम्बानि अवचूलानि=गजपृष्ठोपरि प्रलम्बितशृङ्गारवस्त्राग्ररूपाणि यस्य तत्तथा, तथा मधुकरैर्मदजललुब्धैः कृतः अन्धकारो यत्र तत्तथा, ततः-अनयोः कर्मधारयः, ततः, 'चित्त-परिच्छेय-पच्छयं' चित्र-परिच्छेक-प्रच्छदम्-चित्रो=विचित्रः परिच्छेको=लघुः प्रच्छदः-आच्छादनवस्त्रविशेषो यस्य तत्तथा तत्, 'पहरणा-वरण भरिय जुद्ध-सज्ज' प्रहरणा-वरण-भृतयुद्धसज्जम्-प्रहरणावरणैरायुधकवचैर्भृत=सम्भृतम्, अत एव युद्धसज्ज=युद्धाय समुद्यतम्, 'सच्छत्त'

पहिरा दिये गये। (अहियतेयजुत्त) इससे स्वाभाविकरूप से तेजसंपन्न वह गजराज देखने मे और अधिक तेजस्वी दीखने लगा। (सललिय वर-कण्णपूर-विराइयं) इसके कान में जो आभूषण-कर्णपूर पहिराने मे आये थे वे चलते समय इधर उधर जब हिलते थे तब उनके द्वारा यह गजराज बडा ही सुहावना लगता था। (पलंब ओचूल महुयर-कयधयार) इस पर जो झूल डाली गई थी वह पीठ से नीचे तक लटक रही थी। इसके कपोल स्थल से जो मदजल झर रहा था और उसकी सुगंधि से जो भ्रमरसमूह उसके आसपास मंडरा रहा था वह ऐसा मालूम होता था कि मानो इसका शरण में अंधकार ही आया है। (चित्त-परित्थोम-पच्छय) इसकी पीठ पर झूल के ऊपर जो छोटा सा आच्छादकवस्त्र डाला गया था वह सुन्दर वेलबूटियों से युक्त था। (पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्ज) प्रहरण-शस्त्र और आवरण-कवच से सुसज्जित यह हाथी ऐसा मालूम पडता था कि मानो यह युद्ध के लिये ही सजाया गया है। (सच्छत्त) यह छत्रसहित था।

तेयजुत्तं) આથી સ્વાભાવિક તેજથી સંપન્ન તે ગજરાજ વધારે તેજસ્વી દેખાતો હતો. (सललिय वर-कण्णपूर-विराइय) તેના કાનમાં જે આભૂષણ-કર્ણપૂર પહેરાવવામાં આવ્યા હતા તે ચાલતી વખતે જ્યારે આમતેમ હાલતા હતા ત્યારે તેનાથી આ ગજરાજ બહુ જ શોભાયમાન લાગતો હતો. (पलंब ओचूल-महुयर-कयधयार) તેના પર જે ઝૂલ રાખી હતી તે પીઠથી નીચે સુધી લટકી રહી હતી તેના ગંડસ્થલથી જે મદજલ ઝરી રહ્યું હતું તથા તેની સુગંધથી જે ભમરાઓનો સમૂહ તેની આસપાસ ફરતો રહેતો હતો તેથી એમ જણાતું હતું કે જાણે તેના શરણમાં અંધકાર જ આવ્યો છે (चित्त-परिच्छेय पच्छय) તેની પીઠ પર ઝૂલ ઉપર જે નાનું ઢાંકેલું વસ્ત્ર નાખ્યું હતું તે સુંદર વેલ-બૂટિયોથી યુક્ત હતું (पहरणा वरण भरिय जुद्ध सज्ज) પ્રહરણ-શસ્ત્ર અને આવરણ-કવચથી સુસજ્જિત આ હાથી એવો લાગતો હતો કે

सज्ज सच्छत्त सज्झय सघट सपडाग पचामेलय–परिमडिया-भिरामं ओसारिय–जमल–जुयल–घट विज्जुपिणद्ध व कालमेह उप्पाइयपव्वय व चंकमत मत्त गुलगुलत मण–पवण–जइण–वेग

सच्छत्रम्–छत्रयुक्तम्, 'सज्झय' सध्वजम्–ध्वजयुक्तम् 'सघट' सघण्टम्–घण्टाभूषितो-भयपार्श्वम्, 'पचामेलय–परिमडिया–भिराम' पञ्चामेलक–परिमण्डिताऽभिरामम्–पञ्चभिरामेलकै =पञ्चवर्णाभि पुष्पमालाभि परिमण्डितम्–अतएव अभिराम=सुन्दर यत्तथा तत्, 'ओसारिय–जमल–जुयल- घट' अवसारित–यमल–युगल–घण्टम्–अवसारितम्= अधोऽवलम्बित यमल=सम युगल=द्विक घण्टयोर्यत्र तत् तथा तत, 'विज्जुपिणद्धं' विद्यु-त्पिनद्धम्–विद्युद्विद्योतित 'कालमेह व' कालमेघमिव–गजस्य कृष्णवर्णत्वात उन्नतया च मेघोपमा, 'उप्पाइय–पव्वय व' औत्पातिकपर्वतमिव–अकस्मान्नूतनसमुद्भूतपर्वतमिव, 'चंकमत' चङ्क्रम्यमाणम्–अतिशयेन क्राम्यत–स्वाभाविकपर्वतो हि न चङ्क्रम्यते इति भाव । 'गुलगुलत' ध्वनत्=महामेघवद् ध्वनि कुर्वत्–इत्यर्थ, 'मण–पवण-जइण-वेग'

(सज्झय) ध्वजासहित था (सघट) घटाओं से इसके उभयपार्श्व युक्त थे। (पचामेलय–परिमडिया–भिराम) पाचवर्ण के पुष्पमाला पहनाने के कारण यह अत्यन्त सुन्दर लगता था। (ओसारिय–जमल–जुयल–घट) नीचे तक एक ही साथ लटकते हुए दो घटों से यह शोभित था। (विज्जुपिणद्ध) इस पर जो भी आभरण सजाये गये थे वे बिजली के समान चमकते थे, अत यह गजराज (कालमेह व) कृष्णवर्ण होने से काले मेघ के जैसा ज्ञात होता था। (चकमत उप्पाइयपव्वय व) चलते समय यह औत्पातिक पर्वत के समान दिखायी देता था। (गुलगुलतं) जब यह चिंघाडता था तो ऐसा प्रतीत होता

જાણે એ યુદ્ધને માટે જ સજ્જએલો છે (सच्छत्त) એ છત્રસહિત હતો (सज्झय) ધ્વજાસહિત હતો (सघट) ઘટાઓ બન્ને બાજુ લટકતી હતી (पचामेलय–परिमडिया–भिराम) પાચ વર્ણની પુષ્પમાલા પહેરાવવાથી એ સુદર લાગતો હતો (ओसारिय–जमल–जुयल–घट) નીચે સુધી એક સાથે લટકતા બે ઘટાઓથી તે શોભતો હતો (विज्जुपिणद्ध) તેના પર જે કોઈ આભરણ સજાએલા હતા તે વીજળીના જેવા ચમકતા હતા આથી આ ગજરાજ (कालमेह व) કૃષ્ણવર્ણ હોવાથી કાલા મેઘના જેવો જણાતો હતો (चकमत उप्पाइयपव्वय व) ચાલતી વખતે એ ઔત્પાતિક પર્વતના જેવો દેખાતો હતો (गुलगुलत) જ્યારે તે બરાડતો હતો ત્યારે એમ પ્રતીત થતુ હતુ કે જાણે

भीम सगामियाओज्ज आभिसेक्क हत्थिरयण पडिकप्पेइ, पडि-कप्पित्ता हय – गय–रह – पवरजोह–कलियं चाउरंगिणीं सेण सण्णाहेइ, जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणइ ॥ सू० ४२ ॥

मन पवनजयिवेग–गा था मन पवनाधिकवेगयुक्त, 'भीम' भयङ्करम्, 'सगामियाओज्जं' साग्रामिकाऽऽयोज्यम् ग्राम एव साग्रामिक तस्मिन् आयोज्यम्=आयोजनीय–ग्राम योग्यमित्यर्थ, 'आभिसेक्क हत्थिरयण' आभिषेक्य हस्तिरत्नम् – अभिषेकार्ह हस्तिश्रेष्ठम, 'पडिकप्पेइ' परिकल्पयति, 'पडिकप्पित्ता' परिकल्प्य, 'हय-गय-रह-पवरजोह-कलिय' हय–गज–रथ–प्रवरयोध–कलिता–हयैर्गजै रथै प्रवरयोधै महारथिभि र्युक्ताम्, 'चाउरगिणि सेण' चतुरङ्गिणी सेनाम्=चतुरङ्गवती सेनाम्, 'सण्णाहेइ' सना हयति, 'जेणेव बलवाउए' यत्रैव बलव्यापृत –सेनापति, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'एयमाणत्तिय' एतामाज्ञप्तिकाम्–सेना पतेराज्ञाम् 'पच्चप्पिणइ' प्रत्यर्पयति–तदीयामाज्ञा सम्पाद्य पश्चान्निवेदयति, भवदाज्ञानुसारेण सर्व सम्पादितमस्माभिरिति ॥ ४२ ॥

कि मानो महामेघकी गर्जना हो रहा है । (मण–पवण–जइण–वेग) इसकी गति मन और पवन के वेग को जीतने वाला था, (भीम) देखने मे यह बडा भयकर जैसा लगता था । (सगामियाओज्ज) इस के ऊपर जितना भी सामग्रियॉ रखने म आइ थीं वे सब सग्राम के योग्य था । (आभिसेक्क हत्थिरयण) इस प्रकार इस पट्टहस्ति को (पडिकप्पेइ) उन निपुण मतिवाले पुरुषों से सजवाया, (पडिकप्पित्ता) सजवाने के बाद फिर उस हाथी के अधिकारी न उन निपुण पुरुषो से (हय–गय–रह–पवरजोह–कलिय चाउरगिणिं

મહામેઘની ગર્જના થાય છે (मण–पवण–जइण–वेग) તેની ગતિ મન તથા પવનના વેગને જીતે એવી હતી (भीम) જોવામા એ બહુ ભયકર જેવો લાગતો હતો (सगामियाओज्ज) તેના ઉપર જેટલીએ સામગ્રીઓ રાખવામા આવી હતી તે બધી સગ્રામને યોગ્ય હતી (आभिसेक्क हत्थिरयण) આ પ્રકારે એ પટ્ટહસ્તિને (पडिकप्पेइ) તે નિપુણ બુદ્ધિવાલા પુરૂષોએ સજાવ્યો હતો (पडिकप्पित्ता) તૈયાર કરી લીધા પછી તે હાથીના અધિકારીએ તે નિપુણ પુરૂષોદ્વારા (हय–गय रह–पवर–जोहकलिय चाउरगिणिं सेण सण्णाहेइ) ઘોડા,

मूलम्—तए ण से बलवाउए जाणसालिय सद्दावेइ, सद्दावित्ता एव वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सुभद्दा-पमुहाण देवीणं वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए ण से बलवाउए' तत खलु स बलव्यापृत –तदनन्तरम्–चतुरङ्गिणीसेनासज्जीकरणानन्तर स सेनापति 'जाणसालिय' यानशालिक=यानशालाधिकृतम्, 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सद्दावित्ता एव वयासी' शब्दयित्वा एवमवादीत् 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया!' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाना=सुभद्रादीना देवीना 'वाहिरियाए उवट्ठाण-

सेण सण्णाहेइ) घोडा, हाथी, रथ एव सुभटों से युक्त चतुरगिणी सेना सजवायी, सजवा कर (जेणेव बलवाउए) जहाँ पर सेनापति थे (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पर गया, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) उसने निवेदन किया कि आपने जो आज्ञा प्रदान की थी वह सब मैंने आपकी आज्ञानुसार ठीक कर लिया है ॥ सू० ४२ ॥

'तए ण से बलवाउए' इत्यादि।

(तए णं) चतुरगिणी सेना जब सजी जा चुकी तब (से बलवाउए) उस सेनापतिने (जाणसालिय) यानशाला के अधिकारी को (सद्दावेइ) बुलाया, (सद्दावित्ता) बुलाकर (एव वयासी) इस प्रकार कहा–(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र ही (सुभद्दापमुहाण देवीण) सुभद्रा आदि देवियों के लिये (वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) बाहिर की उपस्थानशाला में (पाडियक्कपाडियक्काइ) एक एक रानी

હાથી, રથ તેમજ સુભટોથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેના તૈયાર કરાવી તૈયાર કરાવીને (जेणेव बलवाउए) જ્યાં સેનાપતિ હતા (तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં ગયા, (उवागच्छित्ता) તેણે ત્યાં પહોંચીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) નિવેદન કર્યું કે આપે જે આજ્ઞા આપી હતી તે બધું મેં આપની આજ્ઞાપ્રમાણે ઠીક કરી લીધું છે (સૂ૦ ૪૨)

'तए ण से बलवाउए' ઈત્યાદિ

(तए ण) ચતુરંગિણી સેના જ્યારે તૈયાર થઈ ચુકી ત્યારે (से बलवाउए) તે સેનાપતિએ (जाणसालिय) યાનશાલાના અધિકારીને (सद्दावेइ) બોલાવ્યો, (सद्दावित्ता) બોલાવીને (एव वयासी) આ પ્રકારે કહ્યું–(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે જલદી (सुभद्दापमुहाण देवीण) સુભદ્રા આદિ દેવીઓ માટે (वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए) બહારની ઉપસ્થાનશાલામાં (पाडियक्क

जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइ जाणाइं उवट्ठवेहि, उवट्ठवित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४३ ॥

मूलम्—तए णं से जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ

सालाए' यानशालायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियवपाडियक्काइ' प्रत्येक प्रत्येकम्=प्रत्येकार्थम्, 'जत्ताभिमुहाइ' यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनानुकूलानि 'जुत्ताइं' युक्तानि 'जाणाइ' यानानि 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय—सज्जीकृत्य समानय, 'उवट्ठवित्ता' उपस्थाप्य 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिका प्रत्यर्पय—मदीयामाज्ञा पश्चात् समर्पय—सर्वं सम्पादितम् इति ब्रूहि ॥ सू० ४३ ॥

टीका—'तए ण से' इत्यादि ।

तत खलु स 'जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठ' यानशालिको बलव्यापृतस्यैतमर्थम्=यानसज्जीकरणाऽऽनयनरूप निर्देश श्रुत्वा, आज्ञाया विनयेन वचन 'पडिसुणेइ'

के बैठने योग्य अलग २ रूप म (जत्ताभिमुहाइ) यात्रा के लायक—भगवान के दर्शन करने के लिये जिसमे बैठकर जाया जाता है ऐसे (जुत्ताइ) एव अच्छे २ बैलों से युक्त (जाणाइ) रथादिक वाहनों को (उवट्ठवेहि) उपस्थित करो, (उवट्ठवित्ता) उपस्थित करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) इस मेरी आज्ञा को यथावत् पालन करने की खबर पीछे मुझे बहुत जल्दी भेजो ॥ सू० ४३ ॥

'तए ण से जाणसालिए' इत्यादि ।

(तए ण) सेनापति के आदेश देने के बाद (से जाणसालिए) उस यानशाला के अधिकारी ने (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठ) यान को सज्जित करके लानेकी

पाडियक्काइ) એક એક રાણીને બેસવા યોગ્ય અલગ અલગ રૂપમા (जत्ताभिमुहाइ) યાત્રાને લાયક ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જેમા બેસીને જવાય એવા, (जुत्ताइ) તેમજ સારા સારા બળદોથી યુક્ત (जाणाइ) રથ આદિક વાહનોને (उवट्ठवेहि) હાજર કરો (उवट्ठवित्ता) હાજર કરીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि) આ મારી આજ્ઞાનુ પાલન કરવાની ખબર પછી મને બહુ જલ્દી મોકલો (સૂ૦ ૪૩)

" तए ण से जाणसालिए " ઇત્યાદિ

(तए ण) સેનાપતિના આદેશ દીધા પછી (से जाणसालिए) તે યાનશાલાના અધિકારીએ (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठ) યાનને તૈયાર કરીને લાવ

आणाए विणएण वयण पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव जाण-
साला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाणाइ पच्चुवेक्खेइ, पच्चु-
वेक्खित्ता जाणाइ संपमज्जेइ,सपमज्जित्ता जाणाइ सवट्टेइ,सवट्टित्ता
जाणाइ णीणेइ, णीणित्ता जाणाण दूसे पवीणेइ, पवीणित्ता जाणाइ

प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=आज्ञावचन स्वीकृत्य यत्रैव यानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'जाणाइ पच्चुवेक्खेइ' यानानि प्रत्युपेक्षते=सम्यक् पश्यति, प्रत्युपेक्ष्य=दृष्ट्वा 'जाणाइ सपमज्जेइ' यानानि सम्प्रमार्जयति–निगतरजांसि कुरुते, सम्प्रमार्ज्य, 'जाणाइ सवट्टेइ' यानानि सवर्तयति–एकस्मिन् स्थाने स्थापयति, 'संवट्टित्ता' सवर्त्य 'जाणाइं णीणेइ' यानानि नयति–शालातो वहिष्करोति, नीत्वा 'जाणाण' यानाना 'दूसे' दूष्याणि=आच्छादनवस्त्राणि 'पवीणेइ' प्रविनयति=अपसारयति, प्रविनीय–अपसार्य,

आज्ञाको सुनकर (आणाए विणएण वयण) उस आज्ञावचन को विनयपूर्वक (पडिसुणेइ) स्वीकार किया, (पडिसुणित्ता) स्वीकार करके फिर वह (जेणेव जाणसाला) जहा यानशाला थी (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) उसने वहा पहिले रथ आदि यानों को अच्छी तरह से देखा। (पच्चुवेक्खित्ता) देखकर (जाणाइ सपमज्जेइ) उसने उन्हे अच्छी तरह झाड–झूड कर साफ किया। (सपमज्जित्ता जाणाइं सवट्टेइ) साफ करने के बाद उसने फिर जितने चाहिये थे उतने यान एक जगह एकत्रित किये। (सवट्टित्ता) इकट्ठे करने के बाद (जाणाइ णीणेइ) वहा से उसने उन सब को बाहिर निकाला। (णीणित्ता) बाहिर

વાની આજ્ઞા સાભળીને (आणाए विणएण वयण) તે આજ્ઞાવચનને વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને પછી તે (जेणेव जाणसाला) જ્યા યાનશાલા હતી (तेणेव उवागच्छइ) ત્યા પહોચ્યો (उवागच्छित्ता) પહોચીને (जाणाइ पच्चुवेक्खइ) તેણે ત્યા પહેલા રથ આદિ યાનોને સારી રીતે જોયા (पच्चुवेक्खित्ता) જોઇને (जाणाइ सपमज्जेइ) તે તેણે સારી રીતે વાળી-ઝૂડી સાફ કર્યા (सपमज्जिता जाणाइ सवट्टेइ) સાફ કરી લીધા પછી તેણે જેટલા જોઈતા હતા તેટલા યાન (વાહન) એક જગ્યાએ એકઠા કર્યા (सवट्टिता) એકઠા કરી લીધા પછી (जाणाइ णीणेइ) ત્યાથી તેણે એ બધાને બહાર કાઢયા (णीणित्ता) બહાર કાઢીને (जाणाण दूसे

जत्ताभिमुहाइं जुत्ताइं जाणाइं उवट्टवेहि, उवट्टवित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४३ ॥

मूलम्—तए णं से जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठं

सालाए' यानशालायामुपस्थानशालायाम्, 'पाडियक्कपाडियक्काइं' प्रत्येकं प्रत्येकम्=प्रत्येकाऽर्थम्, 'जत्ताभिमुहाइं' यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनानुकूलानि 'जुत्ताइं' युक्तानि 'जाणाइं' यानानि 'उवट्ठवेहि' उपस्थापय–सज्जीकृत्य समानय, 'उवट्ठवित्ता' उपस्थाप्य 'एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि' एतामाज्ञप्तिका प्रत्यर्पय–मदीयामाज्ञां पश्चात् समर्पय–सर्वं सम्पादितम् इति ब्रूहि ॥ सू० ४३ ॥

टीका—'तए ण से' इत्यादि।

ततः खलु स 'जाणसालिए बलवाउयस्स एयमट्ठं' यानशालिको बलव्यापृतस्यैतमर्थम्=यानसज्जीकरणाऽऽनयनरूपं निर्देशं श्रुत्वा, आज्ञाया विनयेन वचनं 'पडिसुणेइ'

के बैठने योग्य अलग २ रूप मे (जत्ताभिमुहाइ) यात्रा के लायक–भगवान के दर्शन करने के लिये जिसमे बैठकर जाया जाता है ऐसे (जुत्ताइ) एव अच्छे २ बैलों से युक्त (जाणाइ) रथादिक वाहनों को (उवट्ठवेहि) उपस्थित करो, (उवट्ठवित्ता) उपस्थित करके (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) इस मेरी आज्ञा को यथावत् पालन करने की खबर पीछे मुझे बहुत जल्दी भेजो ॥ सू० ४३ ॥

'तए ण से जाणसालिए' इत्यादि।

(तए ण) सेनापति के आदेश देने के बाद (से जाणसालिए) उस यानशाला के अधिकारी ने (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठ) यान को सज्जित करके लानेकी

पाडियक्काइ) એક એક રાણીને બેસવા યોગ્ય અલગ અલગ રૂપમાં (जत्ताभिमुहाइ) યાત્રાને લાયક ભગવાનના દર્શન કરવા માટે જેમાં બેસીને જવાય એવા, (जुत्ताइ) તેમજ સારા સારા બળદોથી યુક્ત (जाणाइ) રથ આદિક વાહનોને (उवट्ठवेहि) હાજર કરો (उवट्ठवित्ता) હાજર કરીને (एयमाणत्तिय पच्चप्पिणेहि) આ મારી આજ્ઞાનું પાલન કરવાની ખબર પછી મને બહુ જલ્દી મોકલો (સૂ૦ ૪૩)

"तए ण से जाणसालिए" ઈત્યાદિ

(तए ण) સેનાપતિના આદેશ દીધા પછી (से जाणसालिए) તે યાનશાલાના અધિકારીએ (बलवाउयस्स) સેનાપતિની (एयमट्ठ) યાનને તૈયાર કરીને લાવ

आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव जाण-
साला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जाणाइ पच्चुवेक्खेइ. पच्चु-
वेक्खित्ता जाणाइ संपमज्जेइ,संपमज्जित्ता जाणाइ संवट्टेइ,संवट्टित्ता
जाणाइ णीणेइ, णीणित्ता जाणाणं दूसे पवीणेइ, पवीणित्ता जाणाइं

प्रतिशृणोति=स्वीकरोति, प्रतिश्रुत्य=आज्ञावचनं स्वीकृत्य यत्रैव यानशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'जाणाइं पच्चुवेक्खेइ' यानानि प्रत्युपेक्षते=सम्यक् पश्यति, प्रत्युपेक्ष्य=दृष्ट्वा 'जाणाइं संपमज्जेइ' यानानि सम्प्रमार्जयति—विगतरजांसि कुरुते, सम्प्रमार्ज्य, 'जाणाइं संवट्टेइ' यानानि संवर्तयति—एकस्मिन् स्थाने स्थापयति, 'संवट्टित्ता' संवर्त्य 'जाणाइं णीणेइ' यानानि नयति—शालातो बहिष्करोति, नीत्वा 'जाणाणं' यानानां 'दूसे' दूष्याणि=आच्छादनवस्त्राणि 'पवीणेइ' प्रविनयति=अपसारयति, प्रविनीय—अपसार्य,

आज्ञाको सुनकर (आणाए विणएणं वयणं) उस आज्ञावचन को विनयपूर्वक (पडिसुणेइ) स्वीकार किया, (पडिसुणित्ता) स्वीकार करके फिर वह (जेणेव जाणसाला) जहां यानशाला थी (तेणेव उवागच्छइ) वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँचकर (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) उसने वहां पहिले रथ आदि यानों को अच्छी तरह से देखा। (पच्चुवेक्खित्ता) देखकर (जाणाइं संपमज्जेइ) उसने उन्हें अच्छी तरह झाड-झूड कर साफ किया। (संपमज्जित्ता जाणाइं संवट्टेइ) साफ करने के बाद उसने फिर जितने चाहिये थे उतने यान एक जगह एकत्रित किये। (संवट्टित्ता) एकठे करने के बाद (जाणाइं णीणेइ) वहा से उसने उन सब को बाहिर निकाला। (णीणित्ता) बाहिर

વાની આજ્ઞા સાંભળીને (आणाए विणएणं वयणं) તે આજ્ઞાવચનને વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કરીને પછી તે (जेणेव जाणसाला) જ્યાં યાનશાલા હતી (तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં પહોંચ્યો. (उवागच्छित्ता) પહોંચીને (जाणाइ पच्चुवेक्खेइ) તેણે ત્યાં પહેલાં રથ આદિ યાનોને સારી રીતે જોયા (पच्चुवेक्खित्ता) જોઈને (जाणाइ संपमज्जेइ) તે તેણે સારી રીતે વાળી-ઝૂડી સાફ કર્યા (संपमज्जित्ता जाणाइ संवट्टेइ) સાફ કરી લીધા પછી તેણે જેટલા જોઈતા હતા તેટલા યાન (વાહન) એક જગ્યાએ એકઠા કર્યા (संवट्टित्ता) એકઠા કરી લીધા પછી (जाणाइ णीणेइ) ત્યાંથી તેણે એ બધાને બહાર કાઢ્યા (णीणित्ता) બહાર કાઢીને (जाणाणं दूसे

समलंकरेइ, समलंकरित्ता जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ, करित्ता जेणेव वाहणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वाहणसालं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ, पच्चुवेक्खित्ता वाहणाइं संपमज्जइ, संपमज्जित्ता वाहणाइं णीणेइ, णीणित्ता वाह-

'जाणाइं समलंकरेइ' यानानि समलङ्करोति=यथायोग्यानि भूषणालङ्काराणि करोति, समलङ्कृत्य 'जाणाइं वरभडगमडियाइं' यानानि वरभाण्डकमण्डितानि=वराभरणभूषितानि 'करेइ' करोति, कृत्वा यत्रैव वाहनशाला तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, वाहनशाला मनुप्रविशति, अनुप्रविश्य 'वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ' वाहनानि प्रत्युपेक्षते, तेषामङ्गप्रत्यङ्ग-सौन्दर्यं पश्यति, दृष्ट्वा—वाहनानि 'संपमज्जइ' सम्प्रमार्जयति=निर्मलीकरोति, सम्प्रमार्य वाह-

निकालकर (जाणाण दूसे पवीणेइ) उनके ऊपर के वस्त्रों को उसने दूर किया। (पवीणित्ता) जब वस्त्र कि जिनसे ये ढके हुए थे दूर हो चुके तब उसने (जाणाइं सम लंकरेइ) उन सब यानों को अलंकृत किया। (समलंकरित्ता) जब वे अच्छी तरह अलंकृत हो चुके तब (जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ) उन यानों को उसने अच्छी रीति से गादी—तकिया आदि उपकरणों से मंडित किया। (करित्ता) सुसज्जित कर (जेणेव वाहण साला तेणेव उवागच्छइ) फिर वह जहां वाहनशाला थी वहाँ पहुँचा, (उवागच्छित्ता) पहुँच कर (वाहणसालं अणुपविसइ) वह उस वाहनशाला के भीतर प्रविष्ट हुआ। (अणुपविसित्ता) प्रविष्ट होकर (वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ) उसने वाहनों को देखा (पच्चुवे

पवीणेइ) तेमना उपरना वस्त्रोने तेणे दूर मूक्या (पवीणित्ता) ज्यारे ते वस्त्रो के जेनाथी ते ढंकाया हता ते दूर थई गया त्यारे तेणे (जाणाइं सम लंकरेइ) ते बधा यानोने शणगार्या (समलंकरित्ता) ज्यारे ते सारी रीते अलंकृत थई चुक्या त्यारे (जाणाइं वरभडगमडियाइं करेइ) ते यानोने तेणे सारीरीतथी गादी तकिया आदि उपकरणोथी मंडित कर्या (करित्ता) सुसज्जित करीने (जेणेव वाहणसाला तेणेव उवागच्छइ) पछी ते ज्यां वाहनशाला हती त्यां पहोंच्या (उवागच्छित्ता) पहोंचीने (वाहणसालं अणुपविसइ) ते ओ वाहनशालानी अंदर दाखल थया (अणुपविसित्ता) दाखल थईने (वाहणाइं पच्चुवेक्खेइ) तेणे वाहनोने जोया (पच्चुवेक्खित्ता) जोईने (वाह

णाइं अप्फालेइ, अप्फालित्ता दूसे पवीणेइ, पवीणित्ता वाहणाइं समलंकरेइ, समलंकरित्ता वाहणाइं वरभंडगमंडियाइं करेइ, करित्ता वाहणाइं जाणाइं जोएइ, जोइत्ता पओयलट्ठिं पओयधरए य

नानि 'णीणेइ' नयति=बहिष्करोति, नीत्वा वाहनानि 'अप्फालेइ' आस्फालयति=हस्तेन आस्फालयति, आस्फाल्य 'दूसे पवीणेइ' दूष्याणि प्रविनयति=आच्छादनवस्त्राण्यपनयति, प्रविनाय 'वाहणाइं समलंकरेइ' वाहनानि समलङ्करोति, समलङ्कृत्य वाहनानि 'वरभंडगमंडियाइं करेइ' वरभाण्डकमण्डितानि करोति, कृत्वा 'वाहणाइं जाणाइं जोएइ' वाहनानि यानेषु योजयति, योजयित्वा यानशालिक 'पओयलट्ठिं' प्रतोदयष्टिं वाहनचालनार्थी यष्टि 'पराणी' इति भाषाप्रसिद्धा 'पओयधरए य' प्रतोदधरान्= शकटवाहकान् समं=युगपत्—एकस्मिन् काले 'आडहइ' आहरति=एकस्मिन् स्थाने सन्ना-

विखत्ता) देखकर (वाहणाइं सपमज्जइ) उसने उन्हें साफ किया। (सपमज्जित्ता) साफ-सूफ कर (वाहणाइं णीणेइ) वाहनों को उसने वहां से बाहिर निकाला, (णीणित्ता) बाहिर निकालकर (वाहणाइं अप्फालेइ) उसने फिर उनके पीठ पर हाथ फिराया, (अप्फालित्ता) हाथ फिराकर (दूसे पवीणेइ) फिर उसने उनकी झोलियों को अलग किया। (पवीणित्ता) जब झोलियां उनकी अलग हो चुकीं तब फिर उसने (वाहणाइं समलंकरेइ) उन वाहनोंको सुसज्जित किया। (समलंकरित्ता) जब वे अच्छी तरह से सजा दिये गये तब (वाहणाइं वरभंडगमंडियाइं करेइ) उसने उनको उपकरणों से मंडित किया, (करित्ता) करके बाद (वाहणाइं जाणाइं जोएइ) फिर उसने उन वाहनों—बैलों को रथों मे जोते, (जोइत्ता) जोतने के बाद (पओयलट्ठिं पओयधरए य समं आडहइ) उसने

णाइं सपमज्जइ) तेणे तेमने साफ कर्या (सपमज्जित्ता) साफ-सूफ करीने (वाहणाइं णीणेइ) वाहनोने तेणे त्यांथी बहार काढ्या (णीणित्ता) बहार काढीने (वाहणाइं अप्फालेइ) तेणे फरीने तेमनी पीठ उपर हाथ फेरव्यो (अप्फालित्ता) हाथ फेरवीने (दूसे पवीणेइ) पछी तेणे तेमनी झोळोने जुदी करी, (पवीणित्ता) ज्यारे झोळो तेमनी जुदी कराई गई त्यार पछी तेणे (वाहणाइं समलंकरेइ) ते वाहनोने शणगार्या, (समलंकरित्ता) ज्यारे ते सारी रीते तैयार थई (सजाई) गया त्यारे (वाहणाइं वरभंडगमंडियाइं करेइ) तेणे तेमने उपकरणोथी मंडित कर्या (करित्ता) कर्या पछी (वाहणाइं जाणाइं जोएइ) तेणे ते वाहनोना बळदोने रथोमां जोडाव्या, (जोइत्ता) जोडाव्या पछी (पओयलट्ठिं

सम आडहइ, आडहित्ता वट्टमग्ग गाहेइ, गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तियं पच्च- प्पिणइ ॥ सू० ४४ ॥

मूलम्—तए ण से बलवाउए णयरगुत्तिय आमतेइ,

हनयानानि तेपु प्रतोदयष्टी प्रतोदधरान=शकटवाहकाश्च स्थापयति । 'आडहित्ता' आहृत्य, 'वट्टमग्ग' वर्तमार्गम्=शकटादिगम्यमार्ग-राजमार्ग 'गाहेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा यत्रैव बलव्यापृतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' बलव्या- पृताय एतामाज्ञप्तिका प्रत्यर्पयति=आज्ञा सम्पाद्य पश्चान्निवेदयती यर्थ ॥ सू०४४ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि । 'तए ण से बलवाउए' ततः खलु स बलव्यापृतो

उन यानों मे हाकने का चाबुक एव हाकने वालों को एक ही साथ स्थापित कर दिया, (आडहित्ता) चाबुक लेकर हाकने वाले जब अच्छी तरह उन यानों पर जमकर बैठ चुके तब (वट्टमग्ग गाहेइ) उसने उन यानों को राजमार्ग पर उपस्थित किये । (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ) उन्हें राजमार्ग पर उपस्थित कर फिर वह यान शालाधिकारी जहा सेनापति थे वहा पहुचा । (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाण त्तिय पच्चप्पिणइ) पहुँचकर उसने कहा कि हे स्वामिन् ! आपके आज्ञानुसार सभी यान तैयार है ॥ सू० ४४ ॥

'तए ण से बलवाउए' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (से बलवाउए) उस सेनापतिने (णयरगुत्तिय) नगर की रक्षा

पओयधरए य सम आडहइ) तेणे ते यानोमा हांकवानी चाबुको तेमज हांक- वावाळाने एक ज साथे स्थापित करी दीधा (आडहित्ता) चाबुक लईने हांकवावाळा ज्यारे सारी रीते ते यानो उपर बेसी चुकया त्यारे (वट्टमग्ग गाहेइ) तेणे ते यानोने राजमाग पर हाजर कर्या, (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवा गच्छइ) तेमने राजमाग पर हाजर करीने पछी ते यानशाळाधिकारी सेना पतिनी पासे पहोच्यो (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) पहोचीने तेणे कह्यु के हे स्वामिन्! आपनी आज्ञाप्रमाणे बधा यान तैयार छे (सू० ४४)

"तए ण से बलवाउए" ईत्यादि

(तए ण) त्यार पछी (से बलवाउए) ते सेनापतिए (णयरगुत्तिय) नगरनी

आमतित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! चंप णयरि सब्भितरबाहिरिय आसित्त जाव कारवेत्ता एयमाणत्तिय पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४५ ॥

'णयरगुत्तिय' नगरगुत्तिक=नगरगोमारम् 'आमतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति,–'आमतित्ता 'एवं वयासी' आमन्त्र्यैवमवादीत् 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! 'चंप णयरिं' चम्पा नगरी 'सब्भितरबाहिरिय' साभ्यन्तर-बाह्याम् 'आसित्त जाव कारवेत्ता' आसिक्तशुचिसम्मृष्ट यावत्‌ तरापगवीथिका यावद्गन्ध वर्तिभूता कुरु, कारय, कृत्वा, कारयित्वा 'एयमाणत्तिय' एतामाज्ञप्तिका 'पच्चप्पिणाहि' प्रत्यर्पय ॥ सू० ४५ ॥

करने वाले कोटवाल को (आमतेइ) बुलाया, और (आमतित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा–(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र ही (चंप णयरिं) इस चंपा नगरी की (सब्भितरबाहिरिय) भीतर बाहिर से सफाई कराओ। पानी से इसमें छिडकाव कराओ। जगह २ इसे पानी से धुलवाओ। कहीं भी कूडा–करकट का नाम न मिले, इस तरह से इसकी सफाई हो जानी चाहिये। प्रत्येक गली एवं बाजारों के मार्ग सब बहुत ही अच्छी तरह से साफसूफ किये जायें। जगह २ सुगंधित जल का, गोरोचन का एवं सरस लाल चंदन का छिडकाव हो, जिससे यह नगरी सुगंधित द्रव्य जैसी बन जावे। तुम से यही कहना है, जाओ और इस आदेश की शीघ्र से शीघ्र पूर्ति करो और उन कामों को पूरा कर के मुझे शीघ्र सूचित करो ॥ सू० ४५ ॥

રક્ષા કરવાળા કોટવાલને (आमतेइ) બોલાવ્યા અને (आमतित्ता) બોલાવીને (एवं वयासी) આ પ્રકારે કહ્યુ (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલદીથી (चंप णयरिं) આ ચંપાનગરીની (सब्भितरबाहिरिय) અંદર તથા બહારથી સફાઈ કરાવો, તેમાં પાણીના છંટકાવ કરાવો, ઠેકઠેકાણે તેને પાણીથી ધોવરાવો ક્યાંય પણ કચરકટનું નામ ન રહે એમ તેની સફાઈ થવી જોઈએ પ્રત્યેક ગલી તેમજ બજારના રસ્તા ખૂબજ સારી રીતે સાફસૂફ કરવા ઠેકઠેકાણે સુગંધિત જલનો, ગોશીર્ષ–સુખડનો તેમજ સરસ રક્ત ચંદનનો છંટકાવ હોય, જેથી આ નગરી સુગંધિત ચીજ જેવી બની જાય તમને એજ કહેવાનું છે જાઓ અને આદેશને જલ્દી પૂર્ણ કરો અને તે કામો પૂરા કરીને મને જલ્દી ખબર કરો (સૂ૦ ૪૫)

सम आडहइ, आडहित्ता वट्टमग्गं गाहेइ, गाहित्ता जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता वलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्च-प्पिणइ ॥ सू० ४४ ॥

मूलम्—तए णं से वलवाउए णयरगुत्तिय आमंतेइ,

हनयानानि तेषु प्रतोदयष्टी प्रतोदधरान्=शकटवाहकांश्च स्थापयति । 'आडहित्ता' आहृत्य, 'वट्टमग्ग' वर्त्मार्गम्=शकटाभिगम्यमार्ग–राजमार्गं 'गाहेइ' ग्राहयति, ग्राहयित्वा यत्रैव बलव्यापृतस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' बलव्यापृताय एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयति=आज्ञा सम्पाद्य पश्चान्निवेदयतीत्यर्थः ॥ सू० ४४ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि । 'तए णं से बलवाउए' ततः खलु स बलव्यापृतो

उन यानों मे हाकने का चाबुक और हाकने वालों को एक ही साथ स्थापित कर दिया, (आडहित्ता) चाबुक लेकर हाकने वाले जब अच्छी तरह उन यानों पर जमकर बैठ चुके तब (वट्टमग्ग गाहेइ) उसने उन यानों को राजमार्ग पर उपस्थित किये । (गाहित्ता जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ) उन्हें राजमार्ग पर उपस्थित कर फिर वह यान शालाधिकारी जहा सेनापति थे वहा पहुचा । (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) पहुँचकर उसने कहा कि हे स्वामिन् ! आपके आज्ञानुसार सभी यान तैयार है ॥ सू० ४४ ॥

'तए णं से बलवाउए' इत्यादि ।

(तए णं) इसके बाद (से बलवाउए) उस सेनापतिने (णयरगुत्तिय) नगर की रक्षा

पओयधरए य सम आडहइ) तेणे ते यानोमां हांकवानी चाबुको तेमज हांकवावाळाने एक ज साथे स्थापित करी दीधा (आडहित्ता) चाबुक लईने हांकवावाळा ज्यारे सारी रीते ते यानो उपर बेसी चुक्या त्यारे (वट्टमग्ग गाहेइ) तेणे ते यानोने राजमार्ग पर हाजर कर्या, (गाहित्ता जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ) तेमने राजमार्ग पर हाजर करीने पछी ते यानशाळाधिकारी सेनापतिनी पासे पहोंच्यो (उवागच्छित्ता बलवाउयस्स एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ) पहोंचीने तेणे कह्युं के हे स्वामिन् ! आपनी आज्ञाप्रमाणे बधा यान तैयार छे (सू० ४४)

"तए णं से बलवाउए" इत्यादि

(तए णं) त्यार पछी (से बलवाउए) ते सेनापतिए (णयरगुत्तिय) नगरनी

आमतित्ता एव वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! चंप णयरि सब्भितरवाहिरिय आसित्त जाव कारवेत्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ४५ ॥

'णयरगुत्तिय' नगरगुत्तिक=नगरगोनागम् 'आमतेइ' आमन्त्रयति=आह्वयति,–'आमतित्ता 'एव वयासी' आमन्त्र्यैनमवादीत 'खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया' क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! 'चप णयरिं' चम्पा नगरी 'सब्भितरवाहिरिय' साभ्यन्तर-बाह्याम् 'आसित्त जाव कारवेत्ता' आसिक्तशुचिसम्मृष्ट रथ्यान्तरापणवीथिका यावद्गन्ध वर्तिभूता कुरु, कारय, कृत्वा, कारयित्वा 'एयमाणत्तिय' एतामाज्ञप्तिका 'पच्चप्पिणाहि' प्रत्यर्पय ॥ सू०४५ ॥

करनवाले कोटवाल को (आमतेइ) बुलाया,और (आमतित्ता) बुलाकर (एवं वयासी) इस प्रकार कहा–(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र ही (चप णयरि) इस चपा नगरी की (सब्भितरवाहिरिय) भीतर बाहिर से सफाई कराओ। पानी से इसमे छिडकाव कराओ। जगह २ इसे पानी से धुलवाओ। कहा भी कूडा–करकट का नाम न मिले, इस तरह से इसकी सफाई हो जानी चाहिये। प्रत्येक गली एव बाजारो के मार्ग सब बहुत ही अच्छी तरह से साफसूफ किये जाये। जगह २ सुगधित जल का, गोरोचन का एव सरस लाल चन्दन का छिडकाव हो, जिससे यह नगरी सुगन्धित द्रव्य जैसी बन जावे। तुम से यही कहना है, जाओ और इस आदेश की शीघ्र से शीघ्र पूर्ति करो और उन कामों को पूरा कर के मुझे शीघ्र सूचित करो ॥ सू० ४५ ॥

રક્ષા કરવાળા કોટવાલને (आमतेइ) બોલાવ્યા અને (आमतित्ता) બોલાવીને (एव वयासी) આ પ્રકારે કહ્યુ (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિય! તમે જલદીથી (चप णयरि) આ ચપાનગરીની (सब्भितरवाहिरिय) અદર તથા બહારથી સફાઈ કરાવો, તેમા પાણીના છટકાવ કરાવો, ઠેક–ઠેકાણે તેને પાણીથી ધોવરાવો ક્યાય પણ કડાકરકટનુ નામ ન રહે એમ તેની સફાઈ થવી જોઈએ પ્રત્યેક ગલી તેમજ બજારના રસ્તા ખૂબજ સારી રીતે સાફસૂફ કરવા ઠેકઠેકાણે સુગધિત જલનો, ગોશીર્ષ–સુખડનો તેમજ સરસ રક્ત ચદનનો છટકાવ હોય, જેથી આ નગરી સુગધિત ચીજ જેવી બની જાય તમને એજ કહેવાનુ છે જાઓ અને આદેશને જલદી પૂર્ણ કરો અને તે કામો પૂરા કરીને મને જલદી ખબર કરો (સૂ૦ ૪૫)

मूलम्—तए णं से णयरगुत्तिए वलवाउयस्स एयमट्ठं (सोच्चा) आणाए विणएण वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता जेणेव

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं से णयरगुत्तिए' ततः खलु स नगर-गुप्तिको 'बलवाउयस्स एयमट्ठं' बलव्यापृतस्यैतमर्थं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'आणाए विणएण वयणं पडिसुणेइ' आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृणोति, 'पडिसुणित्ता चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं आसित्त जाव कारवेत्ता' प्रतिश्रुत्य चम्पां नगरीं साभ्यन्तरबाह्या-मासिच्य यावत् कारयित्वा 'जेणेव बलवाउए तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव बलव्यापृतस्त

'तए णं से णयरगुत्तिए' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से णयरगुत्तिए) उस नगररक्षक कोटवालने (बलवाउयस्स) सेनापति के (एयमट्ठं) नगर की सफाई कराने के आदेश को (सोच्चा) सुनकर (आणाए वयणं विणएण) आज्ञा के वचन को बडे विनय के साथ (पडि-सुणेइ) स्वीकार किया। (पडिसुणित्ता चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं) स्वीकार करने बाद ही उसने चंपानगरी के भीतर बाहिर सब तरफ से (आसित्त जाव कारवेत्ता) सफायी करवा दी। पहिले उसने उस सब जगह पानी के छिडकाव से सिंचवाया। गली कूचों में जो कूडा-करकट पडा हुआ था उसकी सफाई करवाई। बाजारों के रास्तों को तथा नालियों को अच्छी तरह से झाड-पोंछकर साफ करवाया, मतलब यह कि सफाई मे किसी भी तरह की त्रुटि नहीं रखी। जब नगरी अच्छी तरह भीतर-बाहिर से साफ हो

"तए णं से णयरगुत्तिए" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से णयरगुत्तिए) તે નગરરક્ષક કોટવાલે (बलवाउयस्स) સેનાપતિના (एयमट्ठं) નગરની સફાઈ કરાવવાના આદેશને (सोच्चा) સાંભળીને (आणाए वयणं विणएण) આજ્ઞાના વચનોને બહુ વિનયપૂર્વક (पडिसुणेइ) સ્વીકાર કર્યો, (पडिसुणित्ता चंपं णयरिं सब्भिंतरबाहिरियं) સ્વીકાર કર્યા પછી જ તેણે ચંપાનગરીની અંદર અને બહાર બધી તરફથી (आसित्त जाव कारवेत्ता) સફાઈ કરાવી દીધી. પહેલાં તેણે તેમાં બધી જગાએ પાણીનો છંટકાવ કરાવ્યો. ગલીકુચીમાં જે કચરો પૂંજો પડયો હતો તેની સફાઈ કરાવી. બજારોના રસ્તા સારી રીતે વાળઝુડ કરી સાફ કરાવ્યા. મતલબ એ કે સફાઈમાં કોઈપણ પ્રકારની ત્રુટિ રાખી નહિ. જ્યારે નગરી સારી રીતે અંદર અને

वलवाउए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एयमाणत्तिय पच्चप्पि-णइ ॥ सू० ४६ ॥

मूलम्—तए णं से वलवाउए कोणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पियं पासइ हय—गय-

त्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता एयमाणत्तिय पच्चप्पिणइ' उपागत्य एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयति ॥ सू० ४६ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं से वलवाउए' ततः खलु स बलव्यापृत 'कोणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स' कूणिकस्य राज्ञो भभसारपुत्रस्य 'आभिसेक्कं हत्थिरयणं पडिकप्पियं' आभिषेक्यं हस्तिरत्नं परिकल्पितं 'पासइ' पश्यति, 'हयगय जाव सण्णाहियं' हय गज यावत् संनाहिता 'पासइ' पश्यति, अत्र यावच्छन्देन

चुकी तब फिर वह कोटवाल (जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ) जहाँ सेनापति था वहाँ पर पहुँचा। पहुँच कर उसने नगरी साफ हो चुकी है इस बात की उसे खबर दी ॥ सू० ४६ ॥

'तए णं से वलवाउए' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से वलवाउए) उस सेनापतिने (भभसारपुत्तस्स) भभसार अर्थात श्रेणिक के पुत्र (कोणियस्स रण्णो) कूणिक राजा के (आभिसेक्कं) अभिषिक्त पट्ट (हत्थिरयणं) हस्तिरत्नको (पडिकप्पियं) अच्छी तरह से शृंगारित किया हुआ (पासइ) देखा। (हयगय जाव सण्णाहियं पासइ) तथा—हय—गज आदि से युक्त चतुरंगिणी सेना को भी सन्नद्ध देखा। (सुभद्दापमुहाणं देवीणं

બહારથી સાફ થઈ ત્યારે વળી તે કોટવાલ (जेणेव वलवाउए तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં સેનાપતિ હતા ત્યાં પહોંચ્યો. અને પહોંચીને તેણે નગરી સાફ થઈ ગઈ છે, એ વાતની તેને ખબર દીધી (સૂ૦ ૪૬)

'तए णं से वलवाउए' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યારપછી [से वलवाउए] તે સેનાપતિએ [भभसारपुत्तस्स] ભભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર (कोणियस्स रण्णो) કૂણિક રાજાના [आभिसेक्कं] આભિષેક્ય-પટ્ટ (हत्थिरयणं) હાથીરત્નને (पडिकप्पियं) સારી રીતે શણગારેલો (पासइ) જોયો. (हयगय जाव सण्णाहियं पासइ) તથા—હય ગજ આદિથી યુક્ત ચતુરંગિણી

जा२-सण्णाहिय पासइ. सुभद्दापमुहाण देवीण पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ चप णयरि सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ, पासित्ता हट्टतुट्टचित्तमाणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता

'रथ प्रवरयोध-कलिता च चतुरङ्गिणीं सेनाम्' इति द्व्यम, 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाणा=सुभद्रादीना देवाना 'पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ' प्रतियानानि=शकटानि उपस्थापितानि 'पासइ' पश्यति, 'चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ' चम्पा नगरी साऽभ्यन्तरा यावद् गन्धवर्तिभूता कृता पश्यति, दृष्ट्वा 'हट्ठ-तुट्ठ-चित्त माणदिए' हृष्टतुष्टचित्ताऽऽनन्दित 'पीयमणे जाव हियए' प्रीतमना यावद् हृदयो 'जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते' यत्रैव कूणिको राजा भभसारपुत्र, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'करयल जाव एव वयासी'

पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ) सुभद्राप्रमुख देवियों के लिये आये हुए रथों को भी देखा। (चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ) और यह भी देखा कि चपानगरी भीतर बाहिर से अच्छी तरह से स्वच्छ हो चुकी है, एव उससे सुगधि की महक उठ रही है। (पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) यह सब देखकर वह बहुत ही खुश हुआ हर्ष के मारे वह फूला नहीं समाया। प्रसन्न मन होकर वह शीघ्र ही जहा श्रेणिक के पुत्र कूणिक राजा थे वहा पहुँचा। (उवागच्छित्ता करयल जाव एव वयासी) पहुँचकर उसने सर्वप्रथम राजा को दो हाथ जोडकर प्रणाम किया और

સેનાને પણ પાસેજ જોઈ (सुभद्दापमुहाण देवीण पडिजाणाइ उवट्ठवियाइ पासइ) સુભદ્રાપ્રમુખ દેવીઓને માટે આવેલા રથોને પણ જોયા (चप णयरिं सब्भितर जाव गधवट्टिभूय कय पासइ) અને એ પણ જોયુ કે ચપાનગરી અદર અને બહારથી સારી રીતે સ્વચ્છ થઈ ગઈ છે, તેમજ તેમાથી સુગધીની મહેક આવી રહી છે (पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ-चित्त-माणदिए पीयमणे जाव हियए जेणेव कूणिए राया भभसारपुत्ते तेणेव उवागच्छइ) આ બધુ જોઈને તે બહુ જ ખુશ થયો અને અત્યત હર્ષિત થઈ ગયો મન પ્રસન્ન થવાથી તુરત જ જ્યા શ્રેણિકના પુત્ર કૂણિક રાજા હતા ત્યા પહોચ્યો (उवागच्छित्ता करयल जाव

करयल जाव एव वयासी—कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे, हय-गय-जाव-पवर-जोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया, सुभद्दापमुहाण य देवीण वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ,

करतल यावदेवम् अवादीत—'कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे' कल्पित खलु देवानुप्रियाणामाभिषेक्य हस्तिरत्नम् 'हयगयरहपवरजोहकलिया य' हयगजरथप्रवरयोधकलिता च 'चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया' चतुरङ्गिणी सेना सन्नाहिता, 'सुभद्दापमुहाण य देवीणं' सुभद्राप्रमुखाना च देवीना 'वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए' बाह्यायामुपस्थानशालाया 'पाडियक्कपाडियक्काइ' प्रत्येक प्रत्येक 'जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ' यात्राभिमुखानि युक्तानि यानानि उपस्थापितानि,

फिर इस प्रकार कहने लगा कि (कप्पिए णं देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे) हे देवानुप्रिय! आपका आभिषेक्य हस्तिरत्न शृगारित हो चुका है। (हय-गय-रह-पवरजोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया) घोडे, हाथी, रथ एव सुभटों से युक्त चतुरगिणी सेना भी सजा-बजाकर तैयार की जा चुकी है। (सुभद्दापमुहाण य देवीण वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइं जाणाइ उवट्ठावियाइ) सुभद्राप्रमुख देवियों के भी बाहिर की उपस्थानशाला मे अलग २ बैठने के लिये, यात्रा के योग्य एव अच्छे २ बैलों से युक्त ऐसे रथ लाकर उपस्थित कर दिये

एव वयासी) પહોચીને તેણે સર્વથી પહેલા રાજાને બન્ને હાથ જોડી પ્રણામ કર્યા અને પછી તે આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો કે (कप्पिए ण देवाणुप्पियाण आभिसेक्के हत्थिरयणे) હે દેવાનુપ્રિય! આપનો આભિષેક્ય હાથીરત્ન શણગારાઈ ગયો છે (हय-गय-रह-पवरजोह-कलिया य चाउरगिणी सेणा सण्णाहिया) ઘોડા, હાથી, રથ તેમજ સુભટોથી યુક્ત ચતુરગિણી સેના પણ સજ્જ થઈ ગઇ છે (सुभद्दापमुहाण य देवीण वाहिरियाए उवट्ठाणसालाए पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ उवट्ठावियाइ) સુભદ્રાપ્રમુખ દેવીઓને માટે પણ બહારની ઉપસ્થાનશાલામા અલગ અલગ બેસવાને સારૂ, યાત્રાને યોગ્ય તેમજ સારા સારા બળદથી યુક્ત એવા રથ લઈ આવી હાજર રાખેલા છે (चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त-जाव गधवट्टिभूया कया)

चंपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त जाव गंधवट्टिभूया कया, त णिज्जतु ण देवाणुप्पिया ! समण भगवं महावीर अभिवंदिउ ॥ सू० ४७ ॥

मूलम्—तए ण से कूणिए राया भंभसारपुत्ते बल-

'चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया' चम्पा नगरी साऽभ्यन्तरबाह्या 'आसित्त जाव गधवट्टि-भूया कया' आसिक्त यावद् गन्धवर्तिभूता कृता, 'त णिज्जतु ण देवाणुप्पिया' तन्निर्यातु खलु देवानुप्रिया ! 'समण भगव महावीर अभिवदिउ' भगवन्त महावीरमभिवन्दितुम् ॥ सू० ४७ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण' तत =सेनापतिनिवेदनानन्तर खलु 'से कूणिए राया भभसारपुत्ते' स कूणिको राजा भभसारपुत्र 'बलवाउयस्स अंतिए' बलव्यापृतस्याऽन्तिके=बलव्यापृतमुखात 'एयमट्ठ' एतमर्थ—'भगवदाज्ञानुसारेण सर्वं सम्पा-

है। (चपा णयरी सब्भितरबाहिरिया आसित्त जाव गधवट्टिभूया कया) तथा चपानगरी भी भीतर बाहिर से अच्छी तरह झडवाकर साफ करा दी गई है। उसमे जल भी छिडकवा दिया गया है, यावत् वह सुगधित द्रव्य जैसी बन चुकी है, (त देवाणुप्पिया) अत हे देवानुप्रिय ! (समण भगव महावीर अभिवदिउ णिज्जतु) अब आप श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना करने के लिये पधारे ॥ सू० ४७ ॥

'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (भभसारपुत्ते से कूणिए राया) भभसार अथात् श्रेणिक के पुत्र कूणिक राजा (बलवाउयस्स) सेनापति के मुख से (एयमट्ठ सोच्चा) हाथी आदि का

તથા ચપાનગરી પણ અદર-બહારથી સારી રીતે વાળીઝૂડી સાફ કરાવી દીધી છે તેમા પાણી પણ છટાવ્યુ છે જેથી તે સુગધિત દ્રવ્ય જેવી બની ગઇ છે (त देवाणुप्पिया) માટે હે દેવાનુપ્રિય ! (समण भगव महावीर अभिवदिउ णिज्जतु) હવે આપ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદના કરવા સારૂ પધારો. (સૂ ૪૭)

'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (भभसारपुत्ते से कूणिए राया) ભભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર કૂણિક રાજા (बलवाउयस्स) સેનાપતિના મુખથી [एयमट्ठ सोच्चा] હાથી

वाउयस्स अतिए एयमट्ठ सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अट्टणसाल अणुपविसइ, अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते सयपागसहस्सपागेहिं सुगंध-

न्तिम -एतद्रूपा वार्ता 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य-हृदि कृत्वा 'हट्ठ-तुट्ठ जाव हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्धृदय -परमप्रसन्नमानस सन 'जेणेव' यत्रैव 'अट्टणसाला' अट्टनशाला-व्यायामशाला 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अट्टणसाल अणुप्पविसइ' अट्टनशालामनुप्रविशति, 'अणुप्पविसित्ता' अनुप्रविश्य 'अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं' अनेक-व्यायाम-योग्य-वल्गन-व्यामर्दन-मल्लयुद्ध-करणै -अनेके ये व्यायामा =शारीरिकपरिश्रमा तद्योग्य=तदनुकूल, वल्गन=कूर्दन, व्यामर्दन=परस्परबाह्वाबाहुमोटन, मल्लयुद्ध-मल्लक्रीडनम्, करणानि=मुद्गरादिचालनानि तै सर्वै 'सते' श्रान्त -सामान्यत, 'परिस्सते'

पूरी तयारी के समाचार को सुनकर (णिसम्म) एव अच्छी तरह से विचार कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) अपने मनमे बहुत ही अधिक हर्षित हुए एव सतुष्ट हुए। (जेणेव अट्टण-साला तेणेव उवागच्छइ) पश्चात वे जहा व्यायामशाला थी वहाँ पर पहुँचे। (उवा-गच्छित्ता अट्टणसाल अणुपविसइ) पहुँचते ही वे उसमे प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वामद्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते) प्रविष्ट होकर उन्होने वहा पर अनेक प्रकार का व्यायाम-शारीरिक परिश्रम किया, शारीरिक परि-श्रम के योग्य दौडना-कूदना प्रारभ किया। अपने अग उपागोको अच्छी तरह से मर्दन

आदिनी पुरेपुरी तैयारीना समाचारने साभळीने (णिसम्म) तेमज सारी रीते विचार करीने (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) पोताना मनमा बहुज हर्षित थया, तेमज सतुष्ट थया (जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ) पछी तेओ ज्या व्यायामशाळा हती त्या पहोच्या (उवागच्छित्ता अट्टणसाल अणुपविसइ) पहो-चता ज ते तेमा दाखल थया (अणुपविसित्ता अणेग-वायाम-जोग्ग-वग्गण-वाम द्दण-मल्लजुद्ध-करणेहिं सते परिस्सते) दाखल थईने तेमणे त्या अनेक प्रकारना व्यायाम-शारीरिक कसरत करी शारीरिक परिश्रमने योग्य दोडवा-कूदवानो प्रारभ कर्यो पोताना अग-उपागोने आम तेम वाळ्या मल्लोनी साथे कुस्ती करी त्या राखवामा आवेल मुद्गरो फेरव्या आ क्रियाओथी तेओ पहेला

तेल्लमाइएहिं पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विंदियगायपल्हायणिज्जेहिं अब्भिगेहिं अब्भिगिए

परिश्रान्त —अङ्गप्रत्यङ्गापश्रया, '**सयपाग-सहस्सपागेहिं**' शतपाकसहस्रपाकै, शतकृत्व पाको येषु ते शतपाका, शतसंख्यकौषधिमिश्रणेन वा पाको येषु ते, शतरूप्यकमूल्यक-द्रव्यमिश्रणेन वा पाको येषु ते शतपाकास्तैलविशेषा, एवं सहस्रपाका अपि, ततस्तयो द्वन्द्व, तैस्तैलविशेषै, सुगन्धितैलादिकै '**पीणणिज्जेहिं**' प्रीणनीयै =रसरुधिरादिधातुसमप्रै, '**दप्पणिज्जेहिं**' दर्पणीयै =बलवर्द्धकै, '**मयणिज्जेहिं**' मदनीयै =कामवर्द्धकै, '**विंहणिज्जेहिं**' बृंहणीयै —मांसोपचयकारिभि, '**सव्विंदिय-गाय-पल्हायणिज्जेहिं**' सर्वेन्द्रिय—गात्र—प्रह्लादनीयै, सर्वेषाम् इन्द्रियाणाम्, गात्राणां प्रह्लादनीयै —प्रह्लादजनकै,

क्रिया। मल्लों के साथ कुश्ती लडी। वहा पर रखे हुए मुद्गरों को भी फिराया। इन क्रियाओं से वह पहिले साधारण श्रान्त हुए एव बाद में अधिक परिश्रान्त हुए। इस तरह जब अच्छी रीति से वे खूब व्यायाम कर चुके तब (**सयपागसहस्सपागेहिं**) उन्हो ने शत *पाकवाले एव सहस्रपाकवाले तैलो से (**पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं**) जो तेल प्रीणनीय—रस—रुधिर आदिवर्धक एव दर्पणीय—बलवर्द्धक होते है, (**मयणिज्जेहिं**) कामवर्द्धक होते है, (**विंहणिज्जेहिं**) बृंहणीय—मांसबढानेवाले होते है, (**सव्विंदिय—गाय—पल्हायणिज्जेहिं**) समस्त इन्द्रिय एव समस्त शरीर को आनन्द देनेवाले होते है ऐसे तेलों से तथा (**अब्भिगेहिं**)

* सौ वार पकाये गये, अथवा सौ प्रकार की औषधियों को मिश्रित कर पकाये गये, अथवा सौ रुपये मूल्यवाली औषधियों को गलाकर पकाये गये ऐसे तैलो से। इसी प्रकार सहस्र पाक में भी समझना चाहिये।

સાધારણ થાક્યા, તેમજ ત્યાર પછી વધારે થાક લાગ્યો આવી રીતે જ્યારે બહુ કસરત કરી લીધી ત્યારે (सयपागसहस्सपागेहिं) તેમણે શતપાક[1]વાળા તેમજ સહસ્રપાકવાળા તેલોથી કે જે તેલો (पीणणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं) પ્રીણનીય રસ રૂધિર આદિ વર્ધક તેમજ દર્પણીય—બલવર્ધક હોય છે, (मयणिज्जेहिं) કામવર્ધક હોય છે, (विंहणिज्जेहिं) બૃહણીય—માંસવર્ધક હોય છે, (सव्विंदिय-गाय-पल्हायणिज्जेहिं) સમસ્ત ઇન્દ્રિયો તેમજ સમસ્ત શરીરને આનંદ

[૧] સોવાર પકાવેલું અથવા સો પ્રકારની ઔષધીઓથી મિશ્રિત કરી પકાવેલું અથવા સો રૂપિયાની કિંમતની ઔષધીઓને ગાળીને પકાવેલ એવા તેલો આજ રીતે સહસ્રપાકમાં પણ સમજવું જોઇએ

समाणे तेल्लचम्मसि पडिपुण्ण-पाणि-पाय-सुउमाल-कोमल-तलेहिं पुरिसेहिं छेएहिं दक्खेहिं पट्ठेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं निउण–

'अब्भिगेहिं' अभ्यङ्ग –स्नेहनै 'अब्भिगिए समाणे' अभ्यङ्गित –कृताभ्यङ्ग सन्, 'तेल्लचम्मसि' तैलचर्मणा, अत्र तृतीयार्थे सप्तमी, तैलानुलिप्तशरीरस्य मर्दनसाधनरूप चर्म 'तैलचर्म' इत्युच्यते, 'संवाहिए समाणे' संवाहित सन्–इत्युत्तरेण अन्वय, कै संवाहित इत्याह–'पुरिसेहिं' पुरुषै –अङ्गसंवाहननियुक्तभृत्यै, ते कीदृशैरित्याह– 'पडिपुण्ण पाणिपाय-सुउमाल-कोमल-तलेहिं' प्रतिपूर्ण–पाणिपाद–सुकुमार–कोमल–तलै –प्रतिपूर्णानाम्=अविकलानां, पाणिपादाना सुकुमारकोमलानि=अतिमृदुलानि तलानि येषा ते तथा तै, 'छेएहिं' छेकै =मर्दनकलानिपुणै, 'दक्खेहिं' दक्षै =अविलम्बित-कारिभि, मर्दनकार्येऽप्रमत्तै, 'पट्ठेहिं' प्रष्ठै, 'कुसलेहिं' कुशलै =मर्दनविधिज्ञै, 'मेहावीहिं' मेधाविभि –प्रतिभाशालिभि, 'निउण-सिप्पो-वगएहिं' निपुणशिल्पोपगतै,

उबटनों से (अब्भिगिए समाणे) शरीर का खूब मालिश कराते। *(तेल्लचम्मसि) तैल-चर्मसे मालिश करनेवाले (पुरिसेहिं) पुरुषों ने कि जिनके (पडिपुण्ण–पाणि–पाय–सुउ-माल–तलेहिं) हाथ और पैर के तलवे अधिक सुकुमार थे, (छेएहिं) मर्दन करने की कला में जो अधिक निपुण थे, (दक्खेहिं) इसलिये जो इस कला के जाननेवालों में सर्वप्रथम गिने जाते थे, (पट्ठेहिं) मर्दन करने की विधि क्या है और किस ढंग से किस समय कैसा मर्दन करना चाहिये–इत्यादि बातों में जो विशेष पटु थे, (मेहावीहिं) नवीन २ रीति से

* यहां तृतीया के अर्थ में सप्तमी विभक्ति हुई है, तैल से चिकने हुए शरीर को मर्दन करने का साधनरूप चर्म तैलचर्म कहलाता है।

દેવાવાળા હોય છે, એવા તેલોથી, તથા (अब्भिगेहिं) ઉવટનોથી (अब्भिगिए समाणे) શરીરની ખૂબ માલિશ કરાવી [1](तेल्लचम्मसि) તૈલચર્મથી માલિશ કરવાવાલા (पुरिसेहिं) પુરૂષો કે જેના (पडिपुण्ण–पाणि–पाय–सुउमाल–तलेहिं) હાથ તથા પગના તળા બહુ સુકુમાર કોમળ હતા, (छेएहिं) મર્દન કરવાની કળામા જે બહુ નિપુણ હતા, (दक्खेहिं) આથી જે આ કળાના જાણકારમા સર્વપ્રથમ ગણાતા હતા, (पट्ठेहिं) મર્દન કરવાની વિધિ શુ છે અને કેવી રીતે કેવા સમયે કેમ મર્દન કરવુ જોઈએ–ઈત્યાદિ વાતોમા જે વિશેષ કુશળ હતા, (मेहावीहिं) નવી નવી રીતે જે મર્દન કરવાની કલાના આવિ

[1] અહી તૃતીયાના અર્થમા સપ્તમી વિભક્તિ થઈ છે તેલથી ચીકણા થયેલ શરીરને મર્દન કરવાનુ સાધનરૂપ ચર્મ તૈલચર્મ કહેવાય છે

सिप्पो-वगएहिं अब्भिगण परिमद्दणु-व्वलण-करणगुण-णिम्मा-एहिं अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए

निपुणानि=सूक्ष्माणि यानि शिल्पानि=अङ्गमर्दनादीनि तान्युपगतानि=अधिगतानि यस्त तथा ते, अङ्गमर्दनक्रियाज्ञानसम्पन्नैरित्यर्थः । 'अब्भिगण परिमद्दणु व्वलण-करण गुण-णिम्मा एहिं' अभ्यञ्जन परिमर्दनो द्वलन करण गुण निर्मातृभिः अभ्यञ्जनम्=अभ्यङ्ग तैलमर्दनम्, परिमर्दनम्=अङ्गसंवाहनम्, उद्वलनम्=उद्वर्तनम् तेषा करण ये गुणा शरीरस्वास्थ्यकान्तितुष्टिपुष्टिस्फूर्त्यादिरूपा, तेषा निर्मातृभि=विधायकै, कया संवाहितः ' इत्यत्राऽऽह-' अट्ठिसुहाए ' अस्थिसुखया=अस्थिसुखकारिण्या, 'मंससुहाए ' मांससुखया=मांससुखकारिण्या, 'तयासुहाए' त्वक्सुखया, 'रोमसुहाए' रोमसुखया 'चउव्विहाए' चतुर्विधया, 'संवाहणाए'

जो मर्दन करने की कला के आविष्कारक थे, (निउण-सिप्पो-वगएहिं) सूक्ष्म से सूक्ष्म भी अंगमर्दन आदि क्रियाओं के जो पूर्णरूप से ज्ञाता थे, अथवा जिन्होंने इस क्रिया को निपुण कलाचार्य से सीखा था। (अब्भिगण-परिमद्दणु-व्वलण-करण-गुण-निम्मा एहिं) अभ्यंगन-तैलमर्दन, परिमर्दन-अंग के संवाहन एवं उद्वलन-उबटन करने से जो शरीरस्वास्थ्य, कान्ति, तुष्टि-पुष्टि तथा हर एक कार्य में स्फूर्ति आदि गुण होते हैं, उन गुणों को वे अपने अभ्यञ्जन आदि कला के द्वारा प्रत्यक्ष कर देते थे। इनलोगों ने राजा का किस प्रकार से संवाहन किया सो कहते हैं-(अट्ठिसुहाए) हड्डियों में सुखकारी (मंससुहाए) मांस में सुखकारी (तयासुहाए) चमडी में सुखकारी (रोमसुहाए) रोम २ में सुखकारी इस प्रकार अस्थिसुखजनक, मांससुखजनक, चर्मसुखजनक एवं रोमसुखजनक रूप से (चउव्विहाए) चार प्रकार की (संवाहणाए) मालिश क्रिया से (संवाहिए समाणे)

કારક હતા, (निउण-सिप्पो-वगएहिं) સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ પણ અંગમર્દન આદિ ક્રિયાઓના જે સંપૂર્ણ જ્ઞાતા હતા, અથવા જેઓ આ ક્રિયાઓ નિપુણ કલાચાર્ય પાસેથી શીખેલા હતા, (अब्भिगण-परिमद्दणु-व्वलण-करण-गुण निम्माएहिं) અભ્યંગન તૈલમર્દન, પરિમર્દન-અંગનું સંવાહન તેમજ ઉદ્વલન ઉવટન કરવાથી જે શરીરસ્વાસ્થ્ય, કાંતિ, તુષ્ટિ-પુષ્ટિ તથા હરેક કાર્યમા સ્ફૂર્તિ આદિ ગુણ હોય છે તે ગુણોને તેઓ પોતાના અભ્યંગન આદિ કલાઓ દ્વારા પ્રત્યક્ષ કરી દેતા હતા તે લોકોએ રાજાનું કેવા પ્રકારે સંવાહન કર્યું તે કહે છે-(अट्ठिसुहाए) હાડકામા સુખકારી (मंससुहाए) માંસમા સુખકારી (तयासुहाए) ચામડીમા સુખકારી (रोमसुहाए) રોમ રોમમા સુખકારી, એ રીતે અસ્થિસુખજનક, માંસસુખજનક, ચર્મસુખજનક તેમજ રોમસુખ

सवाहणाए संवाहिए समाणे अवगय–खेय-परिस्समे अट्टण-सालाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ, अणुपविसित्ता समुत्त–जाला–उला–भिरामे विचित्तमणि–रयण–

मवाहनया=मर्दनेन 'सवाहिए समाणे' मवाहितो=मर्दित सन्, 'अवगय–खेय–परिस्समे' अपगत–खेद–परिश्रम =समपनीतखेदपरिश्रम, 'अट्टणसालाओ' अट्टनशालात =व्यायामशालात 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य, 'जेणेव मज्जणघर तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव मज्जनगृह तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागम्य, 'मज्जणघर अणुपविसइ' मज्जनगृहमनुप्रविशति, 'अणुपविसित्ता' अनुप्रविश्य 'समुत्त–जाला–उला–भिरामे' समुक्त–जाला–ऽऽकुला–ऽभिरामे–समुक्त–जालेन=मुक्तासहितेन जालेन=गवाक्षेण आकुलो=व्याप्त, अतएव अभिराम =सुन्दरस्तस्मिन्, 'विचित्त–मणि–रयण–कुट्टिम–तले' विचित्र–मणि–रत्न–कुट्टिम–तले–विचित्रमणिर-

राजा की खूब मालिश की। जब राजा की अच्छी तरह से मालिश हो चुकी तब वे (अवगय–खेय–परिस्समे) परिश्रम एव खेद से रहित हो (अट्टणसालाओ) उस व्यायाम-शाला से (पडिणिक्खमइ) बाहर निकले, (पडिणिक्खमित्ता) निकल कर (जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) जहा स्नान घर था वहाँ पहुँचे। (उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ) पहुँच कर स्नानघर मे प्रविष्ट हुए। (अणुपविसित्ता) वहाँ प्रविष्ट होकर (समुत्त–जाला–उला–भिरामे) मोतियों की लडियों वाले गोखलों से युक्त होने के कारण अति सुदर (विचित्त–मणिरयण–कुट्टिम–तले) तथा विविध मणियों से जटित

જનકરૂપી (चउव्विहाए) ચાર પ્રકારની (सवाहणाए) માલિશથી (सवाहिए समाणे) રાજાની ખૂબ માલિશ કરી જ્યારે રાજાની સારી રીતે માલિશ થઇ રહી ત્યારે તેઓ (अवगय खेय परिस्समे) પરિશ્રમ તેમજ ખેદથી મુક્ત થઇ (अट्टण सालाओ) તે વ્યાયામશાલામાંથી (पडिणिक्खमइ) બહાર નીકળ્યા (पडिणिक्खमित्ता) નીકળીને (जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં સ્નાનઘર હતું ત્યાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता मज्जणघर अणुपविसइ) પહોંચીને સ્નાનઘરમાં દાખલ થયા. (अणुपविसित्ता) તેમાં દાખલ થઇને (समुत्त जाला उला भिरामे) મોતિઓની લટિઓવાળા ગોખલાઓથી યુક્ત હોવાના કારણે અતિસુંદર, (विचित्त

कुट्टिमयले रमणिज्जे ण्हाणमडवंसि णाणा-मणि-रयणभत्ति-चित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहणिसण्णे सुद्धोदएहिं गंधोदएहिं पुप्फोदएहि सुहोदएहि पुणो पुणो कल्लाणग-पवर-मज्जण-विहीए मज्जिए, तत्थ कोउयसएहि बहुविहेहि कल्लाणग-पवर-मज्जणा-

तै खचित कुट्टिमतलं=भूभागो यस्य स तथा तस्मिन्, 'रमणिज्जे' रमणीये=मनोहरे, 'ण्हाणमडवंसि' स्नानमण्डपे, 'णाणा-मणि-रयण-भत्ति-चित्तंसि' नाना-मणि-रत्न-भक्ति-चित्रे=विविध-मणि-रत्न-रचनाविचित्रे, 'ण्हाणपीढंसि' स्नानपीठे 'सुहणिसण्णे' सुखनिषण्ण =सुखाऽऽसीन, 'सुद्धोदएहिं' शुद्धोदकै =निरवद्यजलै 'गंधोदएहिं' गन्धोदकै =श्रीखण्डादिमिश्रितै जलै, 'पुप्फोदएहिं' पुष्पोदकै =पुष्पमिश्रितजलै, 'सुओदएहिं' सुखोदकै =नातिशीतोष्णै 'पुणो पुणो' पुन पुन 'कल्लाणग पवर-मज्जण विहीए' कल्याणक प्रवर-मज्जन-विधिना=कल्याणकारक-श्रेष्ठस्नान-विधानेन, 'मज्जिए' मज्जित -स्नपित, 'तत्थ' तत्र=स्नानावसरे, 'कोउयसएहिं' कौतुकशतै, कौतुकाना=दृष्टिदोषनिवारणार्थ

अगन वाले (रमणिज्जे) मनोहर (ण्हाणमडवंसि) स्नानमडप मे रक्खे हुए (णाणा-मणि-रयण-भत्ति-चित्तंसि) अनेक मणि और रत्नों की रचना से युक्त (ण्हाणपीढंसि) ऐसे स्नान करने के पाट (बाजोट) पर (सुहणिसण्णे) सुख से बैठे, और वहा बैठ कर (सुद्धोदएहि) शुद्ध-निर्मल जलसे, (गंधोदएहिं) गंधोदक-चंदनमिश्रित जल से (पुप्फोदएहिं) पुष्पमिश्रितजल से, (सुहोदएहि) किंचिदुष्ण जल से (पुणो पुणो) बार बार। (कल्लाणग पवर-मज्जण-विहीए मज्जिए) उन्होंने कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नानविधि-से स्नान किया। (तत्थ कोउयसएहि बहुविहेहिं) उस अवसर मे विविध प्रकार के अनेक कौतुकों से दृष्टि

मणि रयण कुट्टिम तले) तथा विविध मणिओथी जडित आंगणावाळा, (रमणिज्जे) मनोहर (ण्हाणमडवंसि) स्नानमंडपमां राखेला (णाणा-मणि-रयण-भत्ति-चित्तंसि) अनेकमणि तथा रत्नोनी बनावटथी युक्त (ण्हाणपीढंसि) एवी स्नान करवानी पीठ (बाजोठ) उपर (सुहणिसण्णे) सुखेथी बेठा अने बेसीने (सुद्धोदएहिं) शुद्ध-निर्मळ जळ वडे, (गंधोदएहिं) गंधोदक-चंदन-मिश्रित जलवडे, (पुप्फोदएहिं) पुष्पमिश्रित जल वडे, (सुहोदएहिं) जरा उष्ण जलवडे, (पुणो पुणो) वारंवार (कल्लाणग-पवर-मज्जण-विहीए मज्जिए) तेमणे कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नानविधिथी स्नान कर्युं (तत्थ कोउयसएहिं

वसाणे पम्हल-सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे सरस-सुरहि-गोसीस-चंदणा-णुलित्त-गत्ते [अहय-सुमहग्घ-दूस-रयण-सुसंवुए

रक्षाबन्धनादीना शतैः=बहुविधैर्युक्तः 'कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाणे' कल्याणक-प्रवरमज्जनावसाने, स्नानानन्तरमित्यर्थः, 'पम्हल-सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे' पक्ष्मल-सुकुमार-गन्धकाषायिका-रूक्षिताङ्गः, पक्ष्मला=उत्थितरोमतन्तुसमूहयुक्ता, सा च सुकुमारा=सुकोमला गन्धवती च एतादृशी या काषायिका=कषायरक्तशाटिका-अङ्गप्रोञ्छनिका तया रूक्षिताङ्गः-निर्जलीकृतशरीरः, 'सरस-सुरहि-गोसीस-चंदणा-णुलित्त-गत्ते' सरस-सुरभि-गोशीर्ष-चन्दना-नुलिप्त-गात्रः, तत्र-गोशीर्षचन्दनं=गोशीर्षनाम्ना प्रसिद्ध चन्दनम्। 'अहय-सुमहग्घ-दूस-रयण-सुसंवुए' अहत-सुमहार्घ-दूष्य-रत्न-सुसंवृतः-अहतम्-अखण्डितम्=कीटमूषिकादिभिरकर्तितं नूतनमिति भावः, सुमहार्घं=बहुमूल्यं यद् दूष्यरत्नं=प्रधानवस्त्रं तेन सुसंवृतः=सुष्ठु आच्छादितः, परिहितनूतनबहुमूल्यवस्त्र इत्यर्थः।

दोष निवारणार्थ रक्षाबंधनादिकों के अनेक प्रकारों से युक्त उन राजा ने (कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाने) जब उस कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नान की समाप्ति हो चुकी तब (पम्हल सुकुमाल-गंध-कासाइय-लूहियंगे) पक्ष्मल-उठे हुए कोमल ततु वाले सुकुमार एवं सुगंधित कषाय रंग की तोलिया से अपने समस्त शरीर को पोंछा। पश्चात् (सरस-सुरहि-गोसीसचंदणा-णुलित्त-गत्ते) समस्त शरीर पर सरस सुगंधित गोशीर्षचन्दन का लेप किया। (अहय-सुमहग्घ-दूसरयण-सुसंवुए) जब लेप अच्छी तरह से शुष्क हो चुका तब अहत-कीटमूषक आदि से नहीं काटे गये, नवीन-ऐसे बहुमूल्य प्रधान वस्त्रों को उन्होंने शरीर पर धारण किया। (सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे) पश्चात् शुद्धपुष्पों की माला

बहुविहेहिं) ते अवसरे विविध प्रकारना अनेक कौतुको वडे-दृष्टिदोष-निवारणार्थ रक्षाबंधनादि अनेक प्रकारयुक्त ते राजाओ (कल्लाणग-पवर-मज्जणा-वसाने) ज्यारे ते कल्याणकारक श्रेष्ठ स्नाननी समाप्ति थई चुकी त्यारे (पम्हल सुकुमाल-गंधकासाइय लूहियंगे) पक्ष्मल-उपसी आवेला रुवाळा सुतरवाळा कोमळ तेमज सुगंधित कषाय रंगना टुवाल वडे पोताना समस्त शरीरने लुई नाख्युं पछी (सरस-सुरहि गोसीस चंदणा णुलित्त गत्ते) समस्त शरीर पर सरस तेमज सुगंधित गोशीर्ष चंदननो लेप कर्यो। (अहय सुमहग्घ दूसरयण सुसंवुए) ज्यारे लेप सारी रीते सुकाई गयो त्यारे अहत-कीटमूषक (कीडा के उंदर) आदिथी कपायेला नहि एवा, नवीन-एवा बहुकिंमती वस्त्रोने तेमणे शरीर उपर धारण कर्या (सुइ-माला-वण्णग-विलेवणे) पछी शुद्ध पुष्पोनी

सुइ–माला–वण्णग–विलेवणे आविद्ध–मणि–सुवण्णे कप्पिय–हार–द्धहार–तिसरय–पालंब–पलंबमाण–कडिसुत्त – सुकय-सोभे पिणद्ध–गेविज्ज–अंगुलिज्जग–ललियगय–ललिय-कयाभरणे वर-

'सुइ–माला–वण्णग–विलेवणे' शुचि–माला–वर्णक–विलेपन –शुचि=शुद्ध यत् माला वर्णकविलेपन -तत्र–माला=पुष्पमाला, वर्णक =अङ्गरागविशेष तस्य विलेपन, एतदद्वय यस्य स तथा, 'आविद्ध–मणि–सुवण्णे' आविद्ध–मणि–सुवर्ण =परिहितमणिकनक–भूषण 'कप्पिय–हार–द्धहार–तिसरय–पालम्ब–पलम्बमाण–कडिसुत्त–सुकय–सोभे' कल्पित हारा–र्द्धहार–त्रिसरक–प्रालम्ब–प्रलम्बमान–कटिसूत्र–सुकृत – शोभ , कल्पित =परिधृत, हार =अष्टादशसरिक , अर्धहार =नवसरिक , त्रिसरिकश्च–'तिलडीहार' इति प्रसिद्ध येन स तथा, प्रालम्ब –झुम्बनक, प्रलम्बमानो यस्मिन् कटिसूत्रे तत् तेन कटिसूत्रेण= 'कन्दोरा' इति भाषाप्रसिद्धेन सुकृता=सुष्ठु रचिता शोभा येन स तथा, पदद्वयस्य कर्मधारय , हारादिधारणेन परमशोभासम्पन्न इत्यर्थ । 'पिणद्ध–गेविज्जग–अगुलिज्जग–ललियगय–ललिय–कयाभरणे ' पिनद्ध–ग्रैवेयका–ङ्गुलीयक–ललिताऽ–ङ्गक–ललित–कृताऽऽभरण , पिनद्धानि ग्रैवेयकाणि=ग्रीवाभूषणानि, अङ्गुलीयकानि च, येन स तथा, ललिताङ्गके=सुन्दरशरीरे ललित यथा स्यात् तथा कृत=विन्यस्तमाभरण येन स तथा,

पहनी, एव शुद्ध सुगधित द्रव्य का विलेपन किया । (आविद्ध–मणि–सुवण्णे) पुन सुवर्ण के आभूषण कि जिनमें मणि जडे हुए थे पहिने । (कप्पिय–हार–द्धहार–तिसरय–पालब पलबमाण–कडिसुत्त–सुकय–सोभे) अठारह लरका हार पहिरा, नव लर का हार पहिरा, तीन लर का हार पहिरा ओर लम्बा लटकता हुआ कटिसूत्र (कन्दोरा) पहिरा । (पिणद्ध-गेविज्जग–अगुलिज्जग–ललियगय–ललिय–कयाभरणे) गले मे और भी सुन्दर आभूषण धारण किये । हाथों की अगुलियों मे मुद्रिकाएँ पहिरा तथा शरीर पर उस समय के

માળા પહેરી તેમજ શુદ્ધ સુગધિત દ્રવ્યનુ વિલેપન કર્યું (आविद्ध-मणि-सुवण्णे) વળી સુવર્ણના ઘરેણા કે જેમા મણિ જડેલા હતા તે પહેર્યા (कप्पिय-हार द्धहार–तिसरय–पालब–पलबमाण–कडिसुत्त-सुकय–सोभे) અઢાર સરનો હાર પહેર્યો, નવ સરનો હાર પહેર્યો, ત્રણ સરનો હાર પહેર્યો તથા લાંબો લટકતો કટિ-સૂત્ર (કદોરો) કમરમા ધારણ કર્યો (पिणद्ध–गेविज्जग–अगुलिज्जग–ललियगय ललिय–कयाभरणे) ગળામા બહુ જ સુદર આભૂષણ ધારણ કર્યાં હાથોના આગળામા વીટીઓ પહેરી તથા શરીર ઉપર તે સમયને ઉચિત બીજા પણ

कडग–तुडिय–थंभिय–भुए अहिय–रूव–सस्सिरीए मुद्दिया-पिंगलंगुलीए कुंडल-उज्जोविया-णणे मउड-दित्त-सिरए हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे पालंब-पलंबमाण-पड-सुकय-उत्तरिज्जे णाणा-

ततस्तयो कर्मधारय । यद्वा–पिनद्धानि यानि ग्रैवेयकाणि अङ्गुलीयकानि च तैर्ललिताङ्गक, तत्र ललित कमनामाभरणम्=अन्यद् भूषणजात येन स तथा। 'वरकडग–तुडिय–थंभिय–भुए' वरकटक–त्रुटिक–स्तम्भित – भुज, वरकटकत्रुटिकै=श्रेष्ठवलयबाहुरक्षकारकैर्भूषणैर्भूषित-बाहु, 'अहिय–रूव–सस्सिरीए' अधिकरूपसश्रीक –अधिकसौन्दर्येण शोभासम्पन्न, 'मुद्दिया–पिंगल–गुलीए' मुद्रिका–पिङ्गला–ङ्गुलीक –मुद्रिकाभि=अङ्गुलीयकै पिङ्गला अङ्गुल्यो यस्य स तथा, 'कुडलउज्जोवियाणणे' कुण्डलोद्योतिताऽऽनन –कुण्डलदीप्त्या विद्योतितमुख, 'मउड–दित्त–सिरए' मुकुट–दीप्त–शिरस्क, 'हारो–त्थय–सुकय–रइय–वच्छे' हारा–वस्तृत–सुकृत–रतिद–वक्षा –हारेण अवस्तृतम्=आच्छादित सुकृत= शोभनाकृतम् अतएव रतिद=दृष्टिसुखद वक्षो यस्य स तथा, 'पालंब–पलंबमाण–पड–सुकय–उत्तरिज्जे' प्रालम्ब – प्रलम्बमान – पट – सुकृतो – त्तरीय – प्रालम्बेन=दीर्घेण

उचित और भी आभूषण धारण किये। (वर–कडग–तुडिय–थंभिय–भुए) दोनों हाथों में सुन्दर कडे पहिने एव बाहुओं पर भुजबंध बाधे, (अहियरूवसस्सिरीए) इस प्रकार उनके शरीर की शोभा और भी अधिक द्विगुणित हो गई। (मुद्दिया–पिंगल–गुलीए) उनने जो मुद्रिकाएँ अगुलियों में पहिर रक्खी थीं उनसे उनकी अगुलिया सब पीली झायीं से चमकने लगीं। (कुडलउज्जोवियाणणे) कुण्डलों से मुख चमकने लगा। (मउड–दित्त–सिरए) मुकुट से मस्तक शोभित होने लगा। (हारोत्थय–सुकय–रइय–वच्छे) हार से आच्छादित उनका वक्षस्थल बडा ही मनोहर मालूम होने लगा, अत देखनेवालों को आनन्द होता था। (पालंब–पलंबमाण–पड–सुकय–उत्तरिज्जे) अधिक लंबे वस्त्र का इनने

આભૂષણ ધારણ કર્યા (वर-कडग-तुडिय-थंभिय-भुए) બન્ને હાથમા સુંદર કડા પહેર્યા, તેમજ બાહુઓ ઉપર ભુજબંધ બાંધ્યા (अहिय-रूव-सस्सिरीए) આ પ્રકારે તેના શરીરની શોભા બહુ વધારે થઈ ગઈ (मुद्दिया-पिंगल-गुलीए) તેમણે જે વીંટીઓ આંગળામા પહેરી હતી તેનાથી તેમની બધી આંગળાઓ પીળી ઝાંઈથી ચમકવા લાગી (कुंडल-उज्जोविया-णणे) કુંડળોથી મુખ ચમકવા લાગ્યુ (मउड-दित्त-सिरए) મુકુટથી મસ્તક શોભવા લાગ્યુ (हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे) હારથી ઢંકાયેલ તેનુ વક્ષસ્થલ (છાતી) બહુજ મનોહર દેખાતુ

मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-णिउणो-विय-मिसिमिसंत-विर-इय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीर-वलए,

प्रलम्बमानेन पटेन=वस्त्रेण सुकृत=सुनिर्यस्तम् उत्तरीयम्=उत्तरासङ्गवस्त्र येन स तथा, **'णाणा-मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-णिउणो-विय-मिसिमिसंत-विरइय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीर-वलए'** नाना-मणि-कनक-रत्न-विमल-महार्ह-निपुण-परिकर्मित-देदीप्यमान-विरचित-सुश्लिष्ट-विशिष्ट-लष्ट-संस्थित-प्रशस्ता-ऽऽविद्ध-वीर-वलय - नानाविधानि मणिकनकरत्नानि = चन्द्रकान्तादिमणि-सुवर्ण-कर्केतनादि-रत्नानि यस्मिन् स, अत एव विमल =निर्मल महार्ह = महता योग्यश्च, तथा-निपुणपरकर्मितदेदीप्यमान -निपुणेन=शिल्पकलादक्षेण शिल्पिना **'उविय'** परिकर्मित =संस्कारमापादित, तत एव **'मिसिमिसंत'** देदीप्यमान = दीप्तिसम्पन्नश्च, पुन -विरचित - सुश्लिष्ट-विशिष्ट-संस्थित -विरचित=निर्मित-सुश्लिष्ट, शोभनसन्धिक विशिष्टम्=उत्कृष्टम् लष्ट=मनोहर संस्थित=संस्थानम्-आकारो यस्य स तथा, अत एव-प्रशस्त =प्रशसनीय, एतादृश आविद्ध =परिधृत वीरवलयो=विजयवलयो येन

उत्तरासङ्ग किया था। (**णाणा-मणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-निउणो-विय मिसमिसंत-विरइय-सुसिलिट्ठ-विसिट्ठ-लट्ठ-संठिय-पसत्थ-आविद्ध-वीरवलये**)देदीप्यमान तथा निपुण कारीगरों द्वारा सुसंस्कारित एव बडे भाग्यशालियों के धारण करने योग्य ऐसे निर्मल अनेक मणियों एव रत्नों से युक्त सुवर्ण के बने हुए वीरवलय को कि जो सुसधि से सम्पन्न, उत्कृष्ट, मनोहर और सुन्दर आकार से विशिष्ट तथा प्रशसनीय था इनने धारण कर रक्खा था। जिस वलय (कडे) को धारण कर शत्रु पर विजय प्राप्त की जाती है उस वलय का नाम वीरवलय है अथवा-जो इस वलय को धारण करता है वह

હતુ, આથી જોનારને આનંદ થતો હતો (पालंब पलंबमाण पड-सुकय-उत्तरिज्जे) ઘણા લાંબા વસ્ત્રનું તેમણે ઉત્તરાસંગ (પછેડી) કર્યું હતુ (णाणा-मणि-कणग रयण विमल महरिह निउणो विय मिसमिसंत-विरइय सुसिलिट्ठ विसिट्ठ-लट्ठ संठिय पसत्थ आविद्ध-वीरवल्ये) દેદીપ્યમાન અને નિપુણ કારીગરો દ્વારા સુસંસ્કારિત, તેમજ ભાગ્યશાળીઓને ધારણ કરવા યોગ્ય એવા નિર્મળ, અનેક મણિઓ તથા રત્નોવડે યુક્ત સોનાનું બનાવેલું વીરવલય જે સુસંધિથી સંપન્ન, ઉત્કૃષ્ટ, મનોહર અને સુંદર આકારથી વિશિષ્ટ તથા પ્રશંસનીય હતુ તે તેણે ધારણ કર્યું હતુ જે વલય (કડા)ને ધારણ કરવાથી શત્રુ ઉપર વિજય મેળવાય છે તે વલયનું નામ વીરવલય છે અથવા જે આ વલયને ધારણ

किं वहुणा ! कप्परुक्खए चेव अलंकिय-विभूसिए णरवई सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेण उभओ चउ चामर-वाल-वीइ-

स तथा, य वलय धृत्वा विजयते तादृशवलयधारक इत्यर्थ । यद्वा—यदि कश्चिदस्ति वीरस्तर्हाऽसौ मा विजित्य मम हस्तादवहिष्करोतु इत वलयमिति स्पर्धयन य कटक हस्ते परिधत्ते स वारवलय इत्युच्यते । 'किं वहुणा' किम्बहुना—किमधिकेन वर्णनेन ? 'कप्परुक्खए चेव अलंकियविभूसिए णरवई' कल्पवृक्ष इवाऽलङ्कृतविभूषितो नरपति - अलङ्कृतो मणिरत्नाऽऽभूषणै, विभूषितश्च महार्हपरिधानाद्यादिविचित्रवसनै नरपति कूणिको राजा साक्षात्कल्पवृक्ष इव शोभते इति भाव । स नरपति 'सकोरंट—मल्ल—दामेण' सकोरण्ट—माल्य—दाम्ना—कोरण्टस्य माल्यानि=कुसुमानि तेषा दामानि=मालास्तै सहितेन 'छत्तेण धरिज्जमाणेण' छत्रेण ध्रियमाणेन शोभमान, 'उभओ चउ—चामर—वाल—वीइयंगे' उभयत चतुश्चामरवालवीजिताङ्ग, 'मंगल-जयसद्द-कया-लोए' मङ्गल-जयशब्द कृताऽऽलोक -

इस बात की घोषणा करता है कि जो भी कोई वीर हो वह मेरे हाथ से इस वलय को खेंचें—छुडावे, इस प्रकार की स्पर्धा से वीरों द्वारा जो वलय धारण किया जाता है वह भी वारवलय कहा गया है। (किं वहुणा) अधिक क्या कहा जाय ? (अलंकिय—विभूसिए) मणिरत्नादिक के आभूषणों से अलंकृत एव बहुमूल्य अनेक प्रकार के सुन्दर सुंदर वस्त्रों से विभूषित (णरवई) वे राजा (कप्परुक्खए चेव) कल्पवृक्षकी तरह शोभित होने लगे। उनके ऊपर (सकोरंट—मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) कोरंट के पुष्पों की मालाओं से युक्त छत्र धरा हुआ था, एव उनके ऊपर (उभओ चउ-चामर-वाल—वीइयंगे) दोनों ओर से चार चामर ढोरे जा रहे थे, (मंगल—जयसद्द-कया लोए) तथा उनके देखते ही मनुष्यों ने 'मंगल हो, जय

કરે છે તે એ વાતની ઘોષણા કરે છે કે જે કોઈ પણ વીર હોય તે મારી પાસેથી હાથમાંથી આ વલયને ખેંચીને છોડાવી જાય આ પ્રકારની સ્પર્ધાથી વીરો દ્વારા જે વલય ધારણ કરવામાં આવે છે તેને વીરવલય કહેવામાં આવે છે (किं वहुणा) વધારે શું કહેવું હોય ! (अलंकिय-विभूसिए) મણિરત્નોયુક્ત આભૂષણોથી અલંકૃત તેમજ બહુમૂલ્ય (ઘણા કિંમતી) અનેક પ્રકારના સુંદર વસ્ત્રોથી વિભૂષિત (णरवई) તે રાજા (कप्प रुक्खए चेव) કલ્પવૃક્ષની પેઠે શોભવા લાગ્યા તેમના ઉપર (सकोरंट मल्ल दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) કોરંટના પુષ્પોની માલા વડે યુક્ત છત્ર ધારણ કરાયેલ હતું તેમજ તેમના ઉપર (उभओ चउ—चामर—वालवीइयंगे) બન્ને બાજુએ મળી ચાર ચામર ઢોળાઈ રહ્યા હતા (मंगल—जयसद्द—कया—लोए) તથા તેમને

यगे, मगल-जयसद्द-कयालोए मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता अणेग-गणनायग-दडनायग-राई-सर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय-सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे धवल-महामेह-णिग्गए इव गहगण-दिप्पंत-

मङ्गलरूपो जयशब्द कृतो जनन आलोके=दर्शन यस्य स तथा, 'मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ' मज्जनगृहात्प्रतिनिष्कामति=बहिर्निर्गच्छति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'अणेग-गणनायग-दडनायग-राई-सर-तलवर-माडबिय-कोडुबिय- इब्भ सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय-सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे' अनेक-गणनायक-दण्डनायक-राजेश्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिकभ्य-श्रेष्ठि-सेनापति-सार्थवाह-दूत-सन्धिपाल सार्द्ध सम्परिवृत -अन्यानि पदानि प्राग् व्याख्यातानि, मज्जनगृहान्निष्क्रान्तो नरपति क इव शोभते' इत्याह-'धवल' इत्यादि। 'धवल महामेह-णिग्गए इव' धवल महामेघनिर्गत इव-धवलमहामेघतो निर्गत =मेघावरणविनिर्मुक्त इव 'गहगण-दिप्पत रिक्ख तारागणाण मज्झ

हो' इस प्रकार का शब्द करने लगे। इस प्रकार वे राजा (मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ) स्नान घर से निकले। (पडिणिक्खमित्ता) निकलते ही। (अणेग-गणनायग-दडनायग राई-सर तलवर-माडबिय-कोडुबिय इब्भ-सेट्ठि सेणावइ-सत्थवाह-दूय-सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे) अनेक गणनायकों, अनेक दडनायकों, राजा, ईश्वर, तलवर, माडबिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति, सार्थवाह, दूत एव सधिपालों से घिरे हुए वे राजा (धवल महामेह णिग्गए इव) धवल महामेघ के आवरण से रहित (गहगण दिप्पत रिक्ख तारागणाण मज्झे ससिव्व) ग्रहगणों के बीच मे वर्तमान तथा दीप्यमान ऐसे

જોતાજ મનુષ્યો 'મ ગલ હો જય હો' એ પ્રકારના શબ્દ બોલવા લાગ્યા આવી રીતે તે રાજા (मज्जणघराओ पडिणिक्खमइ) સ્નાન ઘરમાથી નીકળ્યા (पडिणिक्खमित्ता) નીકળતા જ (अणेग-गणनायग-दडनायग-राई-सर-तलवर-माडबिय-कोडुबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय-सधिवाल सद्धिं सपडिवुडे) અનેક ગણુનાયકો, અનેક દ ડનાયકો, રાજા, ઇશ્વર, તલવર, માડ બિક, કૌટુ બિક, ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ, સાર્થવાહ, દૂત તેમજ સ ધિપાલકોથી ઘેરાએલા (णरवई) તે રાજા (धवल-महामेह-णिग्गए इव) ધવલ મહામેઘના આવરણથી મુક્ત (गहगण-दिप्पत-रिक्ख-तारागणाण मज्झे ससिव्व) ગ્રહગણોના વચમા વત માન તથા

रिक्ख-तारागणाण मज्झे ससिव्व पियदंसणे णरवई जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अंजण-गिरिकूड-सण्णिभं गयवइं णरवई दुरूढे ॥ सू० ४८ ॥

ससिव्व' प्रद्योत दीप्यमान-ऋक्ष तारागणाना मध्ये शशीव=दीप्यमानानाम् ऋक्षाणा=नक्षत्राणा तारागणाना च मध्ये चन्द्र इव, 'पियदसणे' प्रियदर्शन 'णरवई' नरपति 'जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला' यत्रैव बाह्योपस्थानशाला, 'जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे' यत्रैवाऽभिषेक्य=पट्ट हस्तिरत्नम्, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अजणगिरि-कूड-सण्णिभ गयवइ णरवई दुरूढे' अञ्जनगिरिकूटसन्निभ गजपतिं नरपतिर्दूरूढ = अञ्जनपर्वतशिखराऽऽकार गजेन्द्र नरेन्द्रो दुरूढ =आरूढवान् ॥ सू० ४८ ॥

नक्षत्र एव तारागणों के मध्य मे सुशोभित चद्रमा के समान (पियदसणे) देखने मे बहुत ही सुदर माळूम होते थे। मतलब इसका यह है कि यहाँ पर राजा को चद्रमा का और उनके स्नान घर को शुभ्र मेघों की, तथा गणनायक आदि को नक्षत्र और ताराओं की उपमा दी गई है। इस प्रकार से वे राजा (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ) जहा पर बाहिर की ओर उपस्थानशाला थी और जहा वह आभिषेक्य हस्तिरत्न खडा हुआ था वहा पहुँचे। (उवागच्छित्ता अजण-गिरि-कूड-सण्णिभ गयवइ णरवई दुरूढे) पहुँचते ही वे अजनगिरि के शिखर के समान उस हाथी पर आरूढ हो गये ॥ सू० ४८ ॥

દીપ્યમાન એવા નક્ષત્ર તેમજ તારાગણોના મધ્યમા સુશોભિત ચદ્રમા જેવા (पियदसणे) જોવામા બહુજ સુદર લાગતા હતા મતલબ એ છે કે અહી રાજાને ચદ્રમાની અને તેમના સ્નાનઘરને શુભ્રમેઘોની તથા ગણનાયક આદિને નક્ષત્ર અને તારાઓની ઉપમા આપી છે આ પ્રકારે તે રાજા (जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव आभिसेक्के हत्थिरयणे तेणेव उवागच्छइ) જ્યા બહારની બાજુએ ઉપસ્થાનશાલા હતી અને જ્યા તે આભિષેકય હાથીરત્ન ઉભો રહ્યો હતો ત્યા પહોચ્યા (उवागच्छित्ता अजणगिरि-कूड-सनिभ गयवइ णरवई दुरूढे) પહોચતા જ અજનગિરિના શિખરના જેવા તે હાથી ઉપર આરૂઢ થઇ ગયા (સૂ૦ ૪૮)

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्कं हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठ मंगलया पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया, तंजहा-सोवत्थिय-

टीका—गजेन्द्राधिरूढो राजा भगवदभिमुखं यियासतीति तस्य पुरतः प्रयातम् अष्टमङ्गलादिपदार्थजातं राजोचितवस्तुजातं वर्णयति—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः=तदनन्तरम्—सेनापतिसमानीतपट्टगजरत्नसमधिरोहणाऽनन्तरं 'तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स आभिसेक्कं हत्थिरयणं दुरूढस्स समाणस्स' तस्य कूणिकस्य राज्ञो भंभसारपुत्रस्याऽऽभिषेक्यं हस्तिरत्नमधिरूढस्य सतः 'तप्पढमयाए इमे अट्ठट्ठ मंगलया पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया' तत्प्रथमतया इमान्यष्टाष्ट मङ्गलानि पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थितानि, 'तंजहा'-तद्यथा-'सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णंदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा'-सौवस्तिक-श्रीवत्स-नन्द्यावर्त - वर्द्धमानक-भद्रासन-कलश-मत्स्य-दर्पणाः, तत्र-मत्स्यः-चित्रपटलिखितमत्स्यरूपः। एते

'तए णं तस्स कूणियस्स' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (भंभसारपुत्तस्स) भंभसार अर्थात् श्रेणिक के पुत्र (तस्स कूणियस्स रण्णो) उस कूणिक राजा के (आभिसेक्कं हत्थिरयणं) आभिषेक्य हस्तिरत्न के ऊपर (दुरूढस्स समाणस्स) सवार होते ही (तप्पढमयाए) सर्वप्रथम उनके (पुरओ) आगे आगे (इमे अट्ठट्ठ मंगलया अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) ये आठ आठ मांगलिक द्रव्य अनुक्रम से संप्रतिष्ठित हुए—चलने लगे, (तं जहा) वे मांगलिक द्रव्य ये हैं, (सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णंदियावत्त वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा) स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्द्यावर्त, वर्धमानक, भद्रासन, कलश, मत्स्य और दर्पण। इनमें से स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्द्यावर्त

"तए णं तस्स कूणियस्स" ઈત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (भंभसारपुत्तस्स) ભંભસાર અર્થાત્ શ્રેણિકના પુત્ર (तस्स कूणियस्स रण्णो) તે કૂણિક રાજાના (आभिसेक्कं हत्थिरयणं) આભિષેક્ય હસ્તિરત્નના ઉપર (दुरूढस्स समाणस्स) સવાર થઈ જતાં જ (तप्पढमयाए) સવથી પહેલાં તેમની (पुरओ) આગળ આગળ (इमे अट्ठट्ठ मंगलया अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) આ આઠ આઠ માંગલિક દ્રવ્ય અનુક્રમથી ગોઠવામાં આવ્યા, (तंजहा) તે માંગલિક દ્રવ્ય આ હતા (सोवत्थिय-सिरिवच्छ-णंदियावत्त वद्धमाणग भद्दासण-कलस मच्छ दप्पणा) १ સ્વસ્તિક, २ શ્રીવત્સ, ३ નન્દ્યાવર્ત, ४ વર્ધ

सिरिवच्छ-णंदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा । तयाणतरं च णं पुण्ण-कलस-भिंगार दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-

माङ्गलिकतया यात्रायामुपयुक्ता । तदनन्तरं च खलु 'पुण्ण-कलस-भिंगार' पूर्ण कलश-भृङ्गार,जलपरिपूर्णा घटा भृङ्गाराश्च, तत्र भृङ्गार -'झारी' इति प्रसिद्ध , एते पुर प्रस्थिता । 'दिव्वा य' दिव्या-शोभना च 'छत्तपडागा' छत्रपताका-छत्रेण सहिता पताका-छत्र पताका 'सचामरा' सचामरा=चामराभ्या युक्ता च, 'दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा' दर्शनरचिता-लोक-दर्शनाया दर्शने=राज्ञो दृष्टिविषये रचिता=कृता, आ=समन्तात् लोकै =जनै-र्दर्शनीया=दृश्या च, 'वाउ-द्धूय-विजय-वेजयती य' वातो-द्धूत-विजय-वैजयन्ती च -वातोद्धूता = पवनप्रकम्पिता चासौ विजयवैजयन्ती च = विजयसूचिका ध्वजपताका

और वर्धमानक ये साथिये कहलाते हैं। मत्स्य से यहा चित्रपट में चित्रित मत्स्य का ग्रहण किया हुआ समझना चाहिये। ये आठ मगलस्वरूप होने से प्रस्थान में उपयुक्त गिने जाते हैं। (तयाणतरं च ण) इसके बाद (पुण्णकलसभिंगारं दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-वेजयती य ऊसिया गगणतलमणु-लिहती पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) कितनेक लोग पूर्णकलश=जल से भरे हुए कलश, तथा जल से भरी हुई झारियाँ लेकर आगे २ चलने लगे। कितनेक चामरसहित सुन्दर छत्र-पताकाओं को लेकर आगे २ चलने लगे। और कितनेक तो राजा की दृष्टि मे आ सके इस प्रकार से रखी हुई, देखने मे सुन्दर ऊँची अत एव आकाश को छूती हुई ऐसी विजय

માનક, ૫ ભદ્રાસન, ૬ કલશ, ૭ મત્સ્ય અને ૮ દર્પણ એમાંથી સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નન્દ્યાવર્ત અને વર્ધમાનક એ સાથિયા કહેવાય છે મત્સ્ય એટલે અહીં ચિત્રપટમાં આળેખેલા માછલાનું ચિત્ર સમજી લેવું આ આ૦ મંગલ સ્વરૂપ હોવાથી પ્રસ્થાન (બહાર જતી વખતે) ઉપયોગી ગણાય છે (तयाणतरं च ण) ત્યાર પછી (पुण्णकलसभिंगार दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दसण-रइय-आलोय-दरिसणिज्जा वाउ-द्धूय-विजय-वेजयती य ऊसिया गगणतलमणुलिहती पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिया) કેટલાક લોક પૂર્ણ કલશ-જલથી ભરેલા કળશ તથા જલથી ભરેલી ઝારીઓ લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા કેટલાક ચામર સહિત સુંદર છત્ર પતાકાઓને લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા, અને કેટલાક તો રાજાની નજર પડી શકે એમ રાખેલી, જોવામાં સુંદર

वेजयंती य ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। तयाणंतर च णं वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट-मल्लदामो-वसोभियं चंदमंडलणिभं समूसियं विमल आय-वत्त पवरं सीहासणं वरमणिरयणपादपीढं सपाउयाजोयसमा-

'ऊसिया' उच्छ्रिता-उत्थापिता, अतएव 'गगणतलमणुलिहन्ती' गगनतलमनु-लिखन्ती=व्योमतलं स्पृशन्ती-अत्युच्चा, पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थिता=प्रचलिता। छत्रं वर्ण-यन्नाह-'वेरुलिय' इत्यादि। तदनन्तरं खलु 'वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड' वैडूर्यभास-मान विमल-दण्डम्-वैडूर्यस्य=रत्नविशेषस्य भासमानो=दीप्यमानो विमलो दण्डो यत्र तत् ताह-शम्,-'पलंब-कोरंट-मल्ल-दामोवसोभिय' प्रलम्बमान-कोरण्ट-माल्यदामोपशोभितम्' प्रलम्बमानेन कोरण्टाख्यमालोपयोगिकुसुमाना दाम्ना=मालया उपशोभितम्। अतएव-'चंद मंडलणिभ' चन्द्रमण्डलनिभ-चन्द्रमण्डलेन समानम्, 'समूसिय' समुच्छ्रितम्=विस्तारितम्, 'विमल आयवत्त' विमलम् आतपत्रम्, सिंहासनं वर्णयन्नाह-'पवर सीहासण' इति, प्रवरं सिंहासनम्, तत् कीदृशम्? इत्याह-'वर-मणि-रयण-पाद-पीढ' वर-मणि-रत्न-पाद-

वैजयन्ती-विजयध्वजों को लेकर आगे २ चलने लगे। (तयाणंतर च णं) इसके बाद (वेरु लिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट मल्ल-दामो-वसोभिय चंदमंडलणिभ समू सिय विमल आयवत्त पवर सीहासण वर मणि-रयण-पादपीढ सपाउयाजोयसमा उत्त बहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) कितनेक लोग वैडूर्य मणि की प्रभा से प्रकाशित दण्डवाले, लटकती हुई कोरंटमाला से सुशोभित, चंद्रमण्डलसदृश तथा ऊँचे उठाये हुए ऐसे छत्र को लेकर आगे २ चले। तथा बहुत से नौकर-चाकर और सैनिक लोग श्रेष्ठ सिंहासनको तथा पादुकासहित, उत्तम मणि-

ઉંચી એટલે કે આકાશને અડતી હોય તેવી વિજયવૈજયન્તી વિજયધ્વજાઓને લઈને આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणंतर च णं) ત્યાર પછી (वेरुलिय-भिसंत-विमल-दंड पलंब-कोरंट-मल्ल-दामो-वसोभिय चंद-मंडल-णिभ समूसिय विमल आयवत्त पवर सीहासण वर-मणि-रयण-पाद-पीढ सपाउया-जोय-समाउत्त बहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) કેટલાક લોક વૈડૂર્યમણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત દંડવાળા, લટકતી કોરંટમાળાથી શોભતા, ચંદ્રમંડલ જેવા, તથા ઉંચે ઉપાડેલા છત્રને લઈ

उत्त वहु-किंकर-कम्मकर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त पुरओ अहाणुपु-व्वीए सपट्टियं। तयाणतर च ण वहवे लट्ठिग्गाहा कुंतग्गाहा चाव-ग्गाहा चामरग्गाहा पासग्गाहा पोत्थयग्गाहा फलगग्गाहा पीढग्गा-हा वीणग्गाहा कूवग्गाहा हडप्पयग्गाहा पुरओ अहाणुपुव्वीए संप-

पाठम्-श्रेष्ठ-मणि-रत्न-खचित-पादस्थापनपाठ-सहितम्, 'सपाउया-जोय-समाउत्त' स्व-पादुकायोग-समायुक्तम्-स्वपादुकयोर्यो योग =सम्बन्ध, तेन समायुक्तम्, 'वहु-किंकर-कम्म-कर-पुरिस-पायत्त-परिक्खित्त' वहु किङ्कर-कर्मकर-पुरुष पादात परिक्षिप्तम्-वहुभि =अनेकै किङ्करै =स्वामिन पृष्ट्वा कार्यकरै, कर्मकरै =भृत्यै, पुरुषै =साधारणजनै, पादातेन=पदातिसमूहेन परिक्षिप्तम्=उत्थापितम्, पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। 'तयाणतर च ण' तदनन्तरञ्च खलु 'वहवे लट्ठिग्गाहा' वहवो यष्टिग्राहिण, 'कुंतग्गाहा' कुन्तग्राहिण =भल्लधारका 'चाव-ग्गाहा' चापग्राहिण =धनुर्धारिण, 'चामरग्गाहा' चामरग्राहिण, 'पासग्गाहा' पाशग्रा-हिण -उद्धतगजाश्वादिबन्धनसाधन पाशस्तस्य धारका। 'पोत्थयग्गाहा' पुस्तकग्राहिण, 'फलगग्गाहा' फलकग्राहिण -फलक ='ढाल' इतिख्यातस्तस्य धारका, 'पीढग्गाहा' पीठ-ग्राहिण पीठानि=आसनविशेषास्तेषां धारका इत्यर्थ। 'वीणग्गाहा' वीणाग्राहिण -वीणा=वाद्य-

रत्नों के बने हुए पादपीठ को लेकर आगे २ चलने लगे। इसके बाद (वहवे लट्ठिग्गाहा) अनेक लाठीधारी चलने लगे। (कुंतग्गाहा) अनेक भल्लधारी (चावग्गाहा) धनुर्धारी (चामर-ग्गाहा) चामरधारी (पासग्गाहा) उद्धत हाथी और घोडों को जिसके द्वारा वश में किया जाये ऐसे पाश को धारण करने वाले, (पोत्थयग्गाहा) पुस्तकधारी, (फलगग्गाहा) ढाल को धारण करने वाले (पीढग्गाहा) आसनविशेष के धारी (वीणग्गाहा) वीणाधारी (कुतु

આગળ આગળ ચાલ્યા, તથા ઘણા નોકર-ચાકર અને સૈનિક લોક શ્રેષ્ઠ સિંહાસનને તથા પાદુકાસહિત ઉત્તમ મણિરત્નોની બનેલી પાદપીઠને લઈને આગળ આગળ ચાલ્યા ત્યાર પછી (बहवे लट्ठिग्गाहा) અનેક લાઠીધારી ચાલવા લાગ્યા (कुंतग्गाहा) અનેક ભાલાધારી, (चावग्गाहा) ધનુર્ધારી, (चामरग्गाहा) ચામરધારી, (पासग्गाहा) ઉદ્ધત હાથી અને ઘોડાને જેના દ્વારા વશમાં લઈ શકાય એવા પાશને ધારણ કરવાવાળા, (पोत्थयग्गाहा) પુસ્તકધારી, (फलगग्गाहा) ઢાલને ધારણ કરવાવાળા, (पीढग्गाहा) આસન વિશેષના ધારણ કરવા વાળા, (वीणग्गाहा) વીણાધારી, (कुतुवग्गाहा) કુતુપ અર્થાત્ ચામડાના તેલ પાત્રને

ट्ठिया। तयाणतरं च णं बहवे दंडिणो मुंडिणो सिहंडिणो जडिणो पिच्छिणो हासकरा डमरुयकरा चाडुकरा वादकरा कंदप्पकरा दवकरा कोक्कुइया किड्डकरा य वायंता य गायंता य हसंता य णच्चंता य भास-

विशेषस्तस्या धारका इत्यर्थः, 'कुतुवग्गाहा' कुतुपग्राहिणः—तैलादीनां चर्ममयं पात्रं कुतुपस्तस्य धारकाः, 'हडप्पयग्गाहा' हडप्फग्राहिणः—ताम्बूलादिभाजनं हडप्फस्तस्य धारका इत्यर्थः, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया' पुरतो यथानुपूर्व्या संप्रस्थिताः। 'तयाणतरं च णं' तदनन्तरं च खलु 'बहवे' बहवो 'दंडिणो' दण्डिनः 'मुंडिणो' मुण्डिनः 'सिहंडिणो' शिखण्डिनः=शिखाविशेषधारिणः, 'जडिणो' जटिनः=जटावन्तः, 'पिच्छिणो' पिच्छिनः=मयूरादिपिच्छवन्तः 'हासकरा' हास्यकराः 'डमरुयकरा' डमरुककराः='डुगडुगी'—तिप्रसिद्धवाद्यवादिनः, 'चाडुकरा' चाटुकारिणः=प्रियवचनवादिनः, 'वादकरा' वादकारिणः, 'कंदप्पकरा' कन्दर्पकारिणः=कामकथाकारिणः, 'दवकरा' द्रवकराः=परिहासकारिणः 'कोक्कुइया' कौत्कुचिकाः=कुतूहलकारिणः, 'कीड्डकरा' क्रीडाकराः, 'वायंता य' वादयन्तश्च—मृदङ्गादिक-

वग्गाहा) कुतुप अर्थात् चमडे के तेलपात्र को धारण करने वाले, (हडप्पयग्गाहा) तथा हडप्फ—ताम्बूल पात्र को धारण करने वाले अनुक्रम से आगे २ चलने लगे। (तयाणतरं च णं) इसके बाद (बहवे) बहुत से (दंडिणो) दंडी, (मुंडिणो) मुण्डी, (सिहंडिणो) शिखाधारी, (जडिणो) जटाधारी, (पिच्छिणो) मयूर आदि पिच्छ के धारी (हासकरा) हँसाने वाले (डमरुयकरा) डुगडुगी बजाने वाले, (चाडुकरा) प्रिय वचन बोलने वाले (वादकरा) वादविवाद करने वाले, (कंदप्पकरा) कामकथा करने वाले, (दवकरा) हँसी मजाक करने वाले, (कोक्कुइया) कुतूहल करने वाले, (किड्डकरा य) खेल-तमाशा करने वाले, (वायंता य) मृदंगादिक बाजे बजाने वाले, (गायंता य) गाना गाने वाले, (हसंता य) विना कारण

(કુપીઓને) ધારણ કરવાવાળા, (हडप्पयग्गाहा) તથા હડપ્ફ (તાંબૂલપાત્ર)ને ધારણ કરવાવાળા અનુક્રમથી આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणतरं च णं) ત્યાર પછી (बहवे) અનેક (दंडिणो) દંડી (मुंडिणो) મુંડી (सिहंडिणो) શિખાધારી (जडिणो) જટાધારી (पिच्छिणो) મયૂર આદિ પીંછાના ધારણ કરનારા (हासकरा) હસાવનારા (વિદૂષકો) (डमरुयकरा) ડુગડુગી વગાડનારા (चाडुकरा) પ્રિયવચન બોલનારા, (वादकरा) વાદવિવાદ કરનારા, (कंदप्पकरा) કામકથા કરનારા, (दवकरा) હાંસીમજાક કરનારા, (कोक्कुइया) કુતૂહલ કરનારા, (किड्डकरा) ખેલ તમાસા કરનારા, (वायंता य) મૃદંગાદિક (ઢોલ) વાજા વગાડનારા, (गायंता य)

ता य सावेंता य रक्खता य आलोय च करेमाणा जयसद्द पउजमाणा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया । तयाणतर च ण जच्चाण तर-मल्लिहायणाणं हरिमेला-मउल-मल्लिय-च्छाण चचुच्चिय-ललिय-

नाटयन्त, 'गायता' गायन्त =गान्धर्वमनुतिष्ठन्त, 'हसता' हसन्त, च—पुन 'णच्चता' नृत्यन्त, 'भासता' भाषमाणा 'सावेंता' श्रावयन्त =भूत—भविष्यद्—वादिन, 'रक्खता' रक्षन्त—राज्ञो देहरक्षा कुर्वन्त, 'आलोय च करेमाणा' आलोक च कुर्वन्त—राजादिदर्शन कुर्वन्त, 'जयसद्द पउजमाणा' जयशब्द प्रयुञ्जाना =वदन्त । 'पुरओ' पुरत—अग्रत, 'अहाणुपुव्वीए' यथानुपूर्व्या=क्रमेण 'संपट्ठिया' सम्प्रस्थिता —प्रचलिता । 'तयाणतर च ण' तदनन्तरञ्च खलु 'जच्चाण' जात्यानाम्—उत्तमजाति-भवानाम्, 'तर—मल्लि—हायणाण' तरोमल्लिहायनाना—तरो=वेग तस्य मल्लि =धारक — 'मल्ल मल्ल धारणे' इति धातुपाठे स्थितान्मल्लधातो कर्तरि इ, ततश्च तरोमल्लि =वेगधारक हायन =संवत्सरो येषा ते तरोमल्लिहायना —यौवनवय स्थितास्तेषाम्, तुरगाणामित्यग्रेण अन्वय, पुन कीदृशानाम् ? अत्राऽऽह—'हरिमेला—मउल—मल्लिय—च्छाण' हरिमेला—मुकुल—मल्लिका—क्षाणाम्—हरिमेला=वृक्षविशेष तस्य मुकुल=कलिका, मल्लिका=वसन्तज

हँसने वाले, (णच्चता य) नाचने वाले, (भासता य) भाषण करने वाले, (सावेंता य) भूत-भविष्यत कहने वाले, (रक्खता य) राजा के आत्मरक्षक, (आलोय च करेमाणा) राजा का दर्शन करने वाले पुरुष, तथा-(जयसद्द पउजमाणा) 'जय जय' शब्द करने वाले, ये सभी (पुरओ) आगे २ (अहाणुपुव्वीए) यथाक्रम से (संपट्ठिया) चलने लगे। (तयाण-तर च ण) इसके बाद (जच्चाण तरमल्लिहायणाण) उत्तम जाति के, वेगवाले नौजवान घोडे चलने लगे। (हरिमेला—मउल—मल्लिय—च्छाण) ये घोडे हरिमेला—वृक्षविशेष की

ગાયન ગાનારા, (हसता य) વિનાકારણ હસનારા, (णच्चता य) નાચનારા, (भासता य) ભાષણ કરનારા, (सावेंता य) ભૂત ભવિષ્ય કહેનારા, (रक्खता य) રાજાના આત્મરક્ષક, (आलोय च करेमाणा) રાજાના દર્શન કરનારા, તથા (जयसद्द पउजमाणा) 'જય જય' શબ્દ કરવાવાળા, એ બધા (पुरओ) આગળ આગળ (अहाणुपुव्वीए) યથાક્રમથી (संपट्ठिया) ચાલવા લાગ્યા (तयाणतर च ण) ત્યાર પછી (जच्चाण तरमल्लिहायणाण) ઉત્તમ જાતિના વેગવાળા નવજુવાન ઘોડા ચાલવા લાગ્યા (हरिमेला—मउल—मल्लिय—च्छाण) આ ઘોડા હરિમેલા—વૃક્ષવિશેષની કળી તેમજ મલ્લિકાપુષ્પ—વેલાના ફૂલ જેવી આંખો

पुलिय-चल-चवल-चंचल-गईणं लंघण-वग्गण-धावण-धोरण-तिव-ई-जइण-सिक्खिय-गईणं ललंत-लाम-गललाय-वर-भूसणाण मुह-

कुसुमविशेष 'वेली' इतिख्यातस्तद्वदक्षिणी येषा ते तथा तेषा, 'चचु चिय ललिय-पुलिय-चल-चवल-चचल-गईण' चञ्चु-चित-ललित पुलित-चल-चपल चञ्चल-गतीनाम्, चञ्चु =शुकचञ्चु -तद्वद्वक्रतया उचित=चरणयोरुत्थापन तेन ललित=सविलास यत् पुलित=गमनविशेष -गतद्रूपा-चलाना=गतिमता चपलचञ्चला=अतिचञ्चला, यद्वा-चपला विद्युत्, तद्वच्चञ्चला गतिर्येषा ते तथा तेषा, वक्रपदक्षेपगमनविशेषातिशयचञ्चलागमनवताम्, 'लघण-वग्गण-धावण-धोरण-तिवई-जइण-सिक्खिय-गईण' लङ्घन वल्गन धावन-धोरण- त्रिपदी-जयिनी-शिक्षित-गतीनाम् लङ्घन-गर्त्तादिरुल्लङ्घनम्, वल्गनम्=उत्कूर्दनम्, धावन=शीघ्रमृजुगमनम्, धोरण=गतिचातुर्यम्, त्रिपदी=भूमौ पदत्रयन्यास , जयिनी=जयिन्या ख्या अतितीव्रगति , एता शिक्षिता=अभ्यस्ता गतयो यैस्ते तथा तेषाम् । 'ललत-लाम-गल-लाय-वर-भूसणाण' लल-ल्लामद्-गललात-वर-भूषणानाम्-ललन्ति=दोलायमानानि, लामन्ति= रम्याणि, गललातानि=ग्रीवास्थितानि वरभूषणानि येषा ते तथा तेषा,-चञ्चलसुन्दरग्रावाभरण

कली एव मल्लिकापुष्प-वेला के फूल-के समान आखोंवाले थे । (चचु चिय-ललिय पुलिय चल-चवल-चचल-गईण) शुक की चचु के समान वक्र पैर उठा कर सविलास चलने के कारण वे बहुत भले मालूम होते थे, तथा चलने मे बिजली के समान चचल थे । (लघण वग्गण-धावण-धोरण-तिवई-जइण-सिक्खियगईण) लघन-खड्डे आदि का लाधना, वल्गन-कूदना, धावन-शीघ्रतापूर्वक दौडना, धोरण-सूगर के समान नीचे सिर कर के दौडना, त्रिपदी-तीन पैरो से खडा होना, जयिनी-अतितीव्र चालका चलना,-इन सबो में ये अति-निपुण थे । (ललत-लाम-गललाय-वर-भूसणाण) इनके गले मे जो आभूषण थे व इधर उधर हिलते डुलते थे और बहुत ही सुन्दर थे । (मुहभडग ओचूलग थासग-अहि

વાળા હતા (चचु चिय-ललिय पुलिय चल चवल चचल गईण) પોપટની ચાચની જેમ વાકા પગ ઉપાડીને વિલાસ કરતા ચાલવાના કારણે તેઓ બહુ ભલા લાગતા હતા, તથા ચાલવામા વિજળીની પેઠે ચચળ હતા (लघण-वग्गण धावण धोरण तिवई जइण सिक्खिय गईण) લ ઘન-ખડ્ડા આદિને લાઘવુ (ટપવુ) વલ્ગન-કૂદવુ, ધાવન-ઝડપથી દોડવુ, ધોરણ-સૂકરની પેઠે નીચુ માથુ રાખી દોડવુ, ત્રિપદી-ત્રણ પગે ઉભા રહેવુ, જયિની-અતિ ઝડપવાળા ચાલથી ચાલવુ આ બધામા તેઓ નિપુણ હતા (ललत-लाम गललाय वर भूसणाण) તેમના ગળામા જે આભૂષણ હતા તે આમતેમ હાલતા-ડોલતા હતા અને

भडग-ओचूलग-थासग-अहिलाण-चामर-गड - परिमंडिय - कडीण किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण अट्ठसयं वरतुरगाण पुरओ अहाणु-पुव्वीए सपट्ठियं। तयाणतर च ण ईसीदताण ईसीमत्ताणं ईसीतुगाण

भूषितानाम्। 'मुहभडग-ओचूलग-थासग-अहिलाण-चामरगड-परिमडिय कडीण' मुखभाण्डका ऽवचूलक-स्थासका-भिलान चामरगण्ड-परिमण्डित कटीनाम्-मुखभाण्डक=मुखा-भरणम्, अवचूला =प्रलम्बमानगुच्छा, स्थासका =दर्पणाऽकारा अलङ्कारा, अभिलाना =मुख बन्धविशेषाश्च, येषा ते, तथा चामरगण्डै =चामरसमूह, परिमण्डिता कटिर्येषा ते तथा, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, तेषा तथाभूतानाम्। 'किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण' किङ्कर-वरतरुण-परिगृहीतानाम् -किङ्करवराश्च ते तरुणा -तरुणकिङ्करश्रेष्ठा, तै परिगृहीतानाम्, 'अट्ठसय वरतुरगाण' अष्टशत वरतुरगाणा=श्रेष्ठहयानामष्टाऽधिक शतम्, 'पुरओ अहाणु-पुव्वीए सपट्ठिय' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। 'तयाणतर च ण' तदनन्तर च खलु-ईसीदताण' ईषद्दन्तानाम्=अल्पदन्तवताम् 'ईसीमत्ताण' ईषन्मत्तानाम्=किञ्चिन्मदशालिनाम्,

लाण-चामरगड-परिमडिय-कडीण) मुखभाण्डक-मुख का आभूषण, अवचूल-प्रलम्बमान गुच्छे जो मस्तक के ऊपर मुर्गे का कलगी के समान लगाये जाते है, स्थासक-दर्पण के आकार जैसे आभरणविशेष, तथा-अहिलाण-मुखबन्धविशेष से ये शोभित हो रहे थे, तथा चामरगड - चामरसमूह-से इनका कटिभाग विशेष अलकृत हो रहा था। (किंकर-वरतरुण-परिग्गहियाणं) इनको पकडने वाले सईस उत्तम एव तरुण अवस्था वाले थे। (अट्ठसय वर तुरगाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठियं) इस प्रकार १०८ घोडे आगे आगे अनुक्रम से चलने लगे। (तयाणतर च ण ईसीदताण ईसीमत्ताणं ईसीतुगाणं

બહુજ સુંદર હતા. (मुहभडग ओचूलग थासग-अहिलाण चामरगड परिमडिय-कडीण) મુખભાંડક-મુખનું આભૂષણ, અવચૂલ-પ્રલબમાન ગુચ્છા જે મસ્તકના ઉપર કુકડાની કલગીના જેમ લગાવાય છે, સ્થાસક-દર્પણના આકાર જેવા આભરણ વિશેષ, તથા અહિલાણ-મુખબંધનવિશેષ, એ બધાથી તેઓ શોભિત થઈ રહ્યા હતા, અને ચામરગંડ-ચામરસમૂહથી તેમનો કેડનો ભાગ વિશેષ અલંકૃત થઇ રહ્યો હતો (किंकर-वर-तरुण-परिग्गहियाण) તેમને પકડનારા સઇસ ઉત્તમ તેમજ તરુણ અવસ્થાના હતા (अट्ठ सय वर तुरगाण पुरओ अहाणुपुव्वीए सपट्ठिय) આ પ્રકારના ૧૦૮ ઘોડા અનુક્રમથી આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા (तयाणतर च ण ईसीदताण ईसी

ईसी उच्छंग-विसाल-धवल-दंताणं कंचण-कोसी-पविट्ठ-दंताणं कं-चण-मणि-रयण-भूसियाणं वर-पुरिसा-रोहग-संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणंतरं च णं सच्छ-

'ईसीतुंगाणं' ईषत्तुङ्गानाम्=मनागुन्नतानाम्, 'ईसी-उच्छंग-विसाल-धवल-दंताणं' ईष दुत्सङ्ग-विशाल-धवल-दन्तानाम्-ईषदुत्सङ्गे=मध्यभागे विशाला अल्पवयस्कत्वात्, तथा धवला दन्ता येषां ते धवलदन्ताः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तेषाम्, 'कंचण-कोसी पविट्ठ दंताणं' काञ्चन-कोश प्रविष्ट-दन्तानाम्, कंचण-मणि-रयण-भूसियाणं' काञ्चनमणि रत्न-भूषितानाम्, 'वर-पुरिसा-रोहग-संपउत्ताणं' वर-पुरुषा ऽऽरोहक-सम्प्रयुक्तानाम् वर पुरुषाः=श्रेष्ठपुरुषाश्रामी-आरोहकाः तैः सम्प्रयुक्तानाम्=युक्तानाम्, एतादृशा-'गयाणं' गजा-नाम्=हस्तिनाम्, 'अट्ठसयं' अष्टशतम्=अष्टाधिकं शतम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। अथ रथानां वर्णनमाह-'तयाणंतरं' इत्यादि। 'तयाणंतरं

ईसी-उच्छंग विसाल धवल दंताणं कंचण-कोसी पविट्ठ-दंताणं कंचण मणि रयण भूसि-याणं वर-पुरिसा रोहग संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) इनके बाद आगे आगे १०८ हाथी चले, ये हाथी अल्पदंतवाले थे, पूरे दांत इनके बाहिर नहीं निकल पाये थे। किंचित मदशाली थे। थोडे ही ऊँचे थे, अधिक नहीं, इनका मध्यभाग भी अधिक विशाल नहीं था। दांत इनके अत्यंत धवल थे। इनके दांतों में सोने की खोलियाँ पहनायी गयी थीं। ये सुवर्ण एवं मणिरत्नों से विभूषित हो रहे थे। इनके ऊपर श्रेष्ठ पुरुष बैठे हुए थे। (तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सणंदिघोसाणं स-खिंखिणी-जाल-परिक्खित्ताणं हेमवय-चित्त

मत्ताणं ईसीतुंगाणं ईसी-उच्छंग विसाल धवल दंताणं कंचण कोसी पविट्ठ दंताणं कंचण मणि-रयण भूसियाणं वर पुरिसा रोहग संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) त्यारपछी आगळ आगळ १०८ हाथी चाल्या आ हाथी अल्प दांत वाळा हता-तेना दांत पूरा बहार नीकळेला नहोता किंचित् मदशाळी हता थोडांक ऊंचा हता बहु नहि तेमनो पीठनो भाग वधारे पहोळो नहोतो तेमना दांत बहु धोळा हता तेमना दांतमां सोनानी खोळो पहेरावी हती तेओ सुवर्ण तेमज मणिरत्नो वडे विभूषित बन्या हता तेमना उपर श्रेष्ठ पुरुष बेठा हता (तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सणंदिघोसाणं स-खिंखिणी-जाल-परिक्खित्ताणं हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-

त्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सणंदि-

घोसाणं' तदनन्तरञ्च खलु 'सच्छत्ताणं' सच्छत्राणाम्=छत्रयुक्तानाम्, 'सज्झयाणं' सध्वजानाम्-ध्वजयुक्तानाम् 'सघंटाणं' सघण्टानाम्, 'सपडागाणं' सपताकानाम्-ध्वजो गरुडादिचिह्नयुक्तस्तदन्या तु पताका तद्वताम् 'सतोरणवराणं' सतोरणवराणाम्=श्रेष्ठतोरणवताम्, 'सणंदिघोसाणं' सनन्दिघोषाणाम्-नन्दी=द्वादशविधवाद्यनिर्घोष, तद् यथा-१ भंभा, २ मउंद, ३ मद्दल, ४ कडंब, ५ झल्लरि, ६ हुडुक्क, ७ कसाला। ८ काहल, ९ तलिमा, १० वंसो, ११ संखो, १२ पणवो य बारसमो ॥ १ ॥ तत्र-'भंभा' भम्भा=भेरी १, 'मउंद' मुकुन्द = वाद्यविशेष २, 'मद्दल' मर्दल =मृदङ्ग ३, 'कडंब' कडम्ब =वाद्यविशेष ४, 'झल्लरि' झल्लरी 'झालर' इति ख्यातो वाद्यविशेष ५, 'हुडुक्क' हुडुक्क =वाद्यविशेष, अय देशीय शब्द ६, 'कसाला' कांस्यताल =वाद्यविशेष ७, 'काहल' काहल =वाद्यविशेष ८, 'तलिमा' तलिमा=

तिणिस-कणग-णिज्जुत्त-दारुयाणं कालायस-सुकय-णेमि-जंत-कम्माणं) इनके बाद आगे आगे १०८ रथ चल रहे थे, ये रथ छत्रसहित थे, ध्वजासहित थे, इनके ऊपर ध्वजाएँ फहरा रही थीं, इनमें घण्टे लटक रहे थे, जिससे चलते समय इनकी मधुर आवाज आती थी। पताकासहित थे। (गरुड आदि के चिह्नों से युक्त का नाम ध्वजा है और चिह्नरहित का नाम पताका है।) इन रथों पर तोरण बंधे हुए थे। ये रथ नन्दिघोष सहित थे। बारह प्रकार के वाद्यों का नाम नंदिघोष है, वे १२ बारह प्रकार के बाजे ये है-भंभा-भेरी, मउंद-मुकुंद (यह एक जात का बाजा होता है), मद्दल-मृदंग, कडंब (यह भी एक जात का बाजा होता है), झल्लरी-झालर, हुडुक्क (यह भी एक जात का बाजा विशेष होता है), कसाल-(यह भी एक जातका बाजाविशेष है), काहल-(यह भी एक जात का बाजा विशेष है), तलिमा-वाद्यविशेष, वंश-वाद्यविशेष, शंख, एवं १२वां पवण-

णिज्जुत्त-दारुयाणं कालायस-सुकय-णेमि-जंत-कम्माणं) त्यार पछी आगळ आगळ १०८ रथ चालता हता आ रथ छत्रवाळा हता ध्वजावाळा हता तेमना उपर ध्वजा फरकी रही हती तेमा घंट लटकी रह्या हता जेथी चालती वखते तेमनो मधुर अवाज आवतो हतो पताकावाळा हता (गरुड आदिना चिह्नो जेमा होय ते ध्वजा कहेवाय अने जे चिह्नविनानी [illegible] ते पताका कहेवाय) आ रथो उपर तोरण बांधेला हता नंदिघोषवाळा [illegible]
रना वाद्यो (वाजा)ना नाम नंदिघोष छे तेओ १२
छे-भंभा-भेरी, मउंद-मुकुंद (आ एक जातनु वाजु
हुडुक्क (आ पण एक अमुक जातनु वाजु होय छे) [illegible]
वाजु विशेष छे) काहल-आ पण एक अमुक जातनु वा

ईसी उच्छंग-विसाल-धवल-दताणं कंचण-कोसी-पविट्ठ-दंताणं कं-चण-मणि-रयण-भूसियाणं वर-पुरिसा-रोहग-संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं । तयाणंतरं च णं सच्छ-

'ईसीतुंगाणं' ईषत्तुङ्गानाम्=मनागुन्नतानाम्, 'ईसी-उच्छंग-विसाल-धवल-दंताणं' ईष-दुत्सङ्ग-विशाल-धवल-दन्तानाम्-ईषदुत्सङ्गे=मध्यभागे विशाला अल्पतरत्वात्, तथा धवला दन्ता येषां ते धवलदन्ताः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, तेषाम्, 'कंचण-कोसी-पविट्ठ-दंताणं' काञ्चन-कोश-प्रविष्ट-दन्तानाम्, कंचण-मणि-रयण-भूसियाणं' काञ्चनमणि-रत्न-भूषितानाम्, 'वर-पुरिसा-रोहग-संपउत्ताणं' वर-पुरुषा-ऽऽरोहक-सम्प्रयुक्तानाम् वर-पुरुषाः=श्रेष्ठपुरुषाश्चामी-आरोहकाः तैः सम्प्रयुक्तानाम्=युक्तानाम्, एतादृशा-'गयाणं' गजानाम्=हस्तिनाम्, 'अट्ठसयं' अष्टशतम्=अष्टाधिकं शतम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् । अथ रथानां वर्णनमाह-'तयाणंतरं' इत्यादि । 'तयाणंतरं

ईसी-उच्छंग विसाल धवल दंताणं कंचण-कोसी पविट्ठ-दंताणं कंचण मणि रयण भूसियाणं वर-पुरिसा रोहग संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) इनके बाद आगे आगे १०८ हाथी चले, ये हाथी अल्पदंतवाले थे, पूरे दांत इनके बाहिर नहीं निकल पाये थे । किंचित् मदशाली थे । थोडे ही ऊँचे थे, अधिक नहीं, इनका मध्यभाग भी अधिक विशाल नहीं था । दांत इनके अत्यंत धवल थे । इनके दांतों में सोने की खोलियाँ पहनायी गयी थीं । ये सुवर्ण एवं मणिरत्नों से विभूषित हो रहे थे । इनके ऊपर श्रेष्ठ पुरुष बैठे हुए थे । (तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सणंदिघोसाणं स-खिंखिणी-जाल-परिक्खित्ताणं हेमवय-चित्त

मत्ताणं ईसीतुंगाणं ईसी-उच्छंग विसाल धवल दंताणं कंचण कोसी पविट्ठ दंताणं कंचण-मणि-रयण भूसियाणं वर पुरिसा रोहग संपउत्ताणं अट्ठसयं गयाणं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) त्यारपछी आगळ आगळ १०८ हाथी चाल्या आ हाथी अल्प दांत वाळा हता-तेना दांत पूरा बहार नीकळेला नहोता किंचित् मदशाळी हता थोडाक ऊंचा हता बहु नहि तेमनो पीठनो भाग वधारे पहोळो नहोतो तेमना दांत बहु धोळा हता तेमना दांतमां सोनानी खोळो पहेरावी हती तेओ सुवर्ण तेमज मणिरत्नो वडे विभूषित बन्या हता तेमना उपर श्रेष्ठ पुरुष बेठा हता (तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं सज्झयाणं सघंटाणं सपडागाणं सतोरणवराणं सणंदिघोसाणं स-खिंखिणी-जाल-परिक्खित्ताणं हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-

लिट्ठ-वत्त-मंडल-धुरागं आइण्ण-वर-तुरग-सपउत्ताण कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण बत्तीस-तोण-परिमंडियाण सकंकड-वडेंसगाण सचाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाणं अट्ठसय

वृत्तमण्डलधुरकाणाम् । 'आइण्ण - वर - तुरग - सपउत्ताण' आकीर्ण - वर - तुरग - सम्प्रयुक्तानाम् - योजितोत्तमजातिमद्घोटकानाम्, 'कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसंपग्गहियाण' कुशल-नर-च्छेक-सारथि-सुसम्प्रगृहीतानाम्-कुशलनराः =विज्ञपुरुषा एव ये छेकाः =निपुणाः सारथयः तैः सुसम्प्रगृहीतानाम्=सञ्चारितानाम् । 'बत्तीस-तोरण-परिमंडियाण' द्वात्रिंशत्तोरणपरिमण्डितानाम्-तोरणानि=अश्वतुरगाऽऽकाराणि द्वाराणि-तैर्द्वात्रिंशत्प्रत्येके तोरणैः=वन्दनवारैः परिमण्डितानाम्, प्रतिरथं द्वात्रिंशद्वन्दनवाराणि सन्तीति भावः । 'सकंकडवडेंसगाण' सकङ्कटाऽवतंसकानाम्-कङ्कटाः =कवचाः, अवतंसकाः =शिरस्त्राणानि 'टोप' इति प्रसिद्धाः, तैः युक्ताः सकङ्कटावतंसकाः तेषाम्-'सचाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाणं' सचाप-शर-प्रहरणा-ऽऽवरण-भृत-युद्ध-सज्जानाम्-चापैः सहिताः शराः, सचापशराः प्रहरणानि=शस्त्राणि, आवरणानि='ढाल'

(आइण्ण-वर-तुरग-सपउत्ताण) इनमें जो घोड़े जोतने में आये थे वे बहुत ही उत्तम जाति के थे। (कुसल-नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण) इनके जो सारथी थे वे अश्व चालन क्रिया में विशेष निपुण थे। वे ही इन्हें चला रहे थे। (बत्तीस तोरण-परिमंडियाण) प्रत्येक रथों पर बत्तीस २ वन्दनवार बंधी हुई थीं। (सकंकडवडेंसगाण) इनमें कवच और शिरस्त्राण-लोहे के टोप भी रखे हुए थे। (सचाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाण) ये सब रथ चाप-धनुष, शर-बाण, प्रहरण-हथियार एवं आवरण-ढाल आदिकों से भरे हुए थे, अतः देखने वालों को ऐसा मालूम पड़ते थे कि मानो

તેમના ધોસરા બહુજ મજબૂત તેમજ ગોળ આકારના હતા (आइण्णवरतुरग-सपउत्ताण) तेमां જે ઘોડા જોડવામાં આવ્યા હતા તે બહુજ ઉત્તમ જાતિના હતા (कुसल नर-च्छेय-सारहि-सुसपग्गहियाण) તેના જે સારથી હતા તે અશ્વચાલન ક્રિયામાં વિશેષ નિપુણ હતા, તેઓજ તેમને ચલાવતા હતા (बत्तीस-तोरण-परिमंडियाण) પ્રત્યેક રથોના ઉપર બત્રીસ બત્રીસ વંદનવારો બાંધી હતી (सकंकडवडेंसगाण) તેમાં કવચ અને શિરસ્ત્રાણ-લોઢાના ટોપ પણ રાખેલા હતા (स-चाव-सर-पहरणा-वरण-भरिय-जुद्ध-सज्जाण) એ બધા રથ ચાપ-ધનુષ, શર-બાણ, પ્રહરણ-હથિયાર તેમજ આવરણ-ઢાલ આદિથી

घोसाण सखिंखिणीजालपरिक्खित्ताण हेमवय-चित्त-तिणिस-कणग-णिज्जुत्त-दारुयाण कालायस-सुकय–णेमि-जत-कम्माण सुसि-

वाद्यविशेष ९, 'वसो' वश =वाद्यविशेष १०, 'सखो' शख प्रसिद्ध, 'पणवा य बारसमा' पणवश्च द्वादश –तत्र पणव –पटह 'ढोल' इति प्रसिद्ध । 'स–खिखिणी–जाल परिक्खित्ताण' सकिङ्किणी–जाल–परिक्षिप्तानाम्–स–किङ्किणीभि =क्षुद्रघण्टिकाभि सहित यज्जालक=आभरणविशेष तेन जालकेन परिक्षिप्ता =सुशोभितास्तेषाम्, 'हेमवय-चित्त-तेणिस कणग णिज्जुत्त-दारुयाण' हैमवत–चित्र–तैनिश–कनक–निर्युक्त–दारुकाणाम्–हैमवतानि=हिमवद्गिरिसम्भूतानि, चित्राणि=विचित्राणि, तैनशानि=तिनशनामकतरुसम्बधीनि, कनकनिर्युक्तानि=सुवर्णखचितानि, दारुकाणि=काष्ठानि येषु रथेषु तेषाम्, 'कालायस–सुकय णेमि-जत कम्माण' कालायस सुकृत–नेमि–यन्त्र–कर्मणाम्–कालायसेन=कर्कशलोहेन सुष्ठु कृत नेमे =चक्रधाराया यन्त्रकर्म=बन्धनक्रिया येषा ते तथा तेषा कर्कशलोहसम्पादितनेमिबन्धनबद्धानाम्, 'सुसिलिट्ठ–वत्त–मडलधुराण' सुश्लिष्ट–वृत्त–मण्डल–धुराणाम्–सुष्ठु श्लिष्टा वृत्तमण्डला – अपततगोलाकारा धूर्येषा त तथा तेषा दृढघटित-

पटह–ढोल । इन बारह प्रकार के वादित्रों से विशिष्ट ये रथ थे । इन पर जो जालक–आभरणविशेष सजाने में आये थे, अथवा इन रथों में जो जालिया थीं वे सब क्षुद्र–छोटी छोटी घंटियों से युक्त थीं । इनसे रथों की शोभा मे अधिक वृद्धि हो रही थी । ये रथ जिस काष्ठ के बने हुए थे, वह काष्ठ तिनश नामका था । यह हिमवत गिरि से मगाया गया था और बहुत सुन्दर था । इस काष्ठ के ऊपर सुवर्ण का काम किया हुआ था । ये रथ इन्हीं काष्ठों के बने हुए थे । इनके पहियों पर मजबूत लोहे के पट्टे चढाये हुए थे । (सुसिलिट्ठ वत्त मडल धुराण) इनकी धुराये बहुत ही मजबूत एव गोल आकार की थीं ।

વાદ્યવિશેષ–એક જાતનુ વાજુ, વશ–વાસનુ વાદ્યવિશેષ, શ ખ, અને બારમુ પણવ–પટહ–ઢોલ આ બારેય પ્રકારના વાજિંત્રોથી વિશિષ્ટ આ રથ હતા તેના ઉપર જે જાલક આભરણવિશેષ સજાવવામા આવ્યા હતા, અથવા આ રથોમા જે જાળીઓ હતી તે બધી ક્ષુદ્ર–નાની નાની ઘટડીઓવાળી હતી એનાથી રથોની શોભામા અધિક વૃદ્ધિ થતી રહેતી હતી આ રથ જે લાકડાનો બનાવ્યા હતા તે લાકડા તિનશ નામના હતા એ હિમવત ગિરિથી મગાવેલા હતા અને બહુ જ સુદર હતા આ લાકડાની ઉપર સુવર્ણનુ કામ કરવામા આવેલુ હતુ એ રથ આ જ લાકડાના બનાવ્યા હતા તેમના પૈડા ઉપર મજબૂત લોઢાના પટ્ટા ચડાવ્યા હતા (સુસિલિટ્ઠ–वत्त–मडल–धुराण)

मूलम्—तए णं से कूणिए राया हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे कुंडलउज्जोइयाणणे मउडदित्तसिरए णरसीहे णरवई णरिंदे णरवसहे मणुयरायवसहकप्पे अब्भहियं रायतेयलच्छी-

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं' ततस्तदनन्तरम्=अष्टमङ्गलशृङ्गारितहयगजादिप्रस्थानानन्तरम् 'से कूणिए राया' स कूणिको राजा 'हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे' हारावस्तृत-सुकृत-रतिद-वक्षाः—हारावस्तृत=हारप्रावृत, सुकृत=सुरचितम् अतएव रतिदम्-प्रीतिप्रदं वक्षः=हृदयदेशो यस्य स तथा, 'कुंडल-उज्जोइयाणणे' कुण्डलोद्योतिताऽऽननः, मुकुटदीप्तशिरस्कः, 'णरसीहे' नरसिंहो, 'णरवइ' नरपतिः, 'णरिंदे' नरेन्द्रः 'णरवसहे' नरवृषभः—अङ्गीकृतकार्यभारनिर्वाहकत्वात्। 'मणुय-

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (से कूणिए राया) वह कूणिक राजा कि जिनका वक्षस्थल (हारोत्थय-सुकय-रइय वच्छे) हारों से व्याप्त, सुरचित और रतिद-प्रीतिप्रद था, (कुंडल-उज्जोइया-णणे) जिनका मुख कुंडलों की आभा से अधिक दीप्तिसम्पन्न हो रहा था। (मउड-दित्त-सिरए) मुकुट धारण करने से जिनका मस्तक सुशोभित हो रहा था। (णरसीहे) जो मनुष्यों में सिंह जैसे थे। (णरवइ) जो मनुष्यों के स्वामी थे, क्यों कि हर तरह से उनका पालन-पोषण करते थे। इसीलिये (णरिंदे) जो नरों में इन्द्र जैसे थे। (णरवसहे) जो नरों में वृषभसमान थे, क्यों कि वे अपने ऊपर जो कार्य लेते थे उसे अवश्यमेव पूरा करते थे। (मणुयराय-वसह-कप्पे) मानवों के राजाओं के भी जो राजा-चक्रवर्ती-जैसे

'तए णं से कूणिए राया' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से कूणिए राया) તે કૂણિક રાજા કે જેનું વક્ષ-સ્થલ (છાતી) (हारोत्थय-सुकय-रइय-वच्छे) હારોથી વ્યાપ્ત, સુરચિત અને પ્રીતિપ્રદ હતું (कुंडल-उज्जोइया-णणे) જેમનું મુખ કુંડળોની આભા-પ્રકાશ વડે અધિક દીપ્તિસંપન્ન થઈ રહ્યું હતું (मउड-दित्त-सिरए) મુકુટ ધારણ કરવાથી જેનું મસ્તક સુશોભિત થઈ રહ્યું હતું (णरसीहे) જે મનુષ્યોમાં સિંહ જેવા હતા, (णरवई) જે મનુષ્યોના સ્વામી હતા, કેમકે હર તરેહથી તેમનું પાલન-પોષણ કરતા હતા આથી (णरिंदे) તેઓ નરોના ઇંદ્ર જેવા હતા (णरवसहे) જે પુરુષોમાં વૃષભ-સમાન હતા, કેમકે તેઓ પોતાના ઉપર જે કાર્ય લેતા હતા તે અવશ્યમેવ પૂરું કરતા હતા (मणुयराय-वसह

रहाण पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय । तयाणंतर च णं असि-सत्ति-कुंत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्जं पायत्ताणी-य पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय ॥ सू० ४९ ॥

इति प्रसिद्धानि, तैर्भृता, अतएव युद्धाय दत्र सज्जास्तेषां 'रहाण' रथानाम् 'अट्ठसयं' अष्ट शतम्=अष्टाधिकशतं 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम्। अथ पदातिसैन्यवर्णनमाह-'तयाणंतरं च णं' इत्यादि। तदनन्तरञ्च खलु 'असि-सत्ति-कुंत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्जं' असि-शक्ति-कुन्त-तोमर-शूल-लकुट-भिन्दिपाल-धनु-पाणि-सज्जम्-असि=खड्ग, शक्ति=अस्त्रविशेष, कुन्त=भल्ल, तोमर=बाणविशेष, शूलम्=एकशूलम्-'बरछी' इति प्रसिद्धम्, 'लउल' लकुट=यष्टि, 'भिंडिमाल' भिन्दिपाल-अस्त्रविशेष, 'गोफण' इति भाषाप्रसिद्ध, धनु-प्रसिद्धम्, एतानि पाणौ हस्ते यस्य तत् तथा, तच्च तत् सज्ज चेति समास, तादृशम्, 'पायत्ताणीय' पदात्यनीकम्=पदातिसैन्यम्, 'पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय' पुरतो यथानुपूर्व्या सम्प्रस्थितम् ॥ सू० ४९ ॥

ये युद्ध के मैदान मे जाने के लिये ही तैयार किये गये है, ऐसे (रहाणं अट्ठसयं) १०८ एक सौ आठ रथ (पुरओ) आगे २ (अहाणुपुव्वीए) यथाक्रम से (संपट्ठिय) चलने लगे। (तयाणंतरं च णं असि-सत्ति-कुंत-तोमर-सूल-लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्ज पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) इनके आगे २ असि तलवार, शक्ति-अस्त्रविशेष, कुन्त-भाला, तोमर-अस्त्रविशेष, शूल-बरछी, लकुट-लाठियाँ, भिंडिमाल-भिंदिपाल-गोफण और धनुष ये सब जिनके हाथों मे थे, ऐसे पदातिसैन्य अनुक्रम से चलने लगे ॥सू० ४९॥

ભરેલા હતા આથી જોનારને એમજ લાગે કે જાણે યુદ્ધના મેદાનમા જવા માટે જ તૈયાર થયા છે એવા (रहाणं अट्ठसयं) એકસો આઠ ૧૦૮ રથ (पुरओ) આગળ આગળ (अहाणुपुव्वीए) યથાક્રમથી (संपट्ठिय) ચાલવા લાગ્યા (तयाणंतरं च णं असि सत्ति-कुंत-तोमर-सूल लउल-भिंडिमाल-धणु-पाणि-सज्ज पायत्ताणीय पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिय) તેમની આગળ આગળ અસિ તલ-વાર, શક્તિ-અસ્ત્રવિશેષ, કુન્ત ભાલા, તોમર-અસ્ત્રવિશેષ, શૂલ-બરછી, લકુટ-લાકડીઓ, ભિંડિમાલ-ભિંદિપાલ-ગોફણ અને ધનુષ એ બધા જેના હાથોમા હતા એવા પદાતિસૈન્ય અનુક્રમે ચાલવા લાગ્યા (સૂ ૪૯)

लियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० ५० ॥

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो भंभसारपुत्तस्स

प्रथितकीर्तिः, 'हय-गय-पवर-जोह-कलियाए चाउरंगिणीए सेणाए' हयगजरथप्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया-हयैर्गजै रथै प्रवरयोधै रथिभिर्महारथिभि कलितया=युक्तया, चत्वारि अङ्गानि यस्या सा चतुरङ्गिणी तया-हयगजरथपदातिरूपैश्चतुभिरङ्गै समेतया सेनया 'समणुगम्ममाणमग्गे' समनुगम्यमानमार्गे-समनुगम्यमानो मार्गो यस्य स तथा, 'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए' यत्रैव पूर्णभद्र चैत्य 'तेणेव' तत्रैव 'पहारेत्थ' प्रधारितवान् 'गमणाए' गमनाय=पूर्णभद्रोद्यान गन्तु मनसि निश्चय कृतवान् ॥सू० ५०॥

'तए ण' इत्यादि । 'तए ण तस्स कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स पुरओ' तत खलु तस्य कूणिकस्य राज्ञो भभसारपुत्रस्य पुरत 'मह' महान्त=उच्चा, 'आसा' अश्वा=तुरङ्गमा, 'आसवरा' अश्ववरा-जात्या शृङ्गारेण च वरा=श्रेष्ठा अश्वा

समान ऋद्धि के कारण विख्यात कीर्तिवाले ये (हय-गय-पवरजोह-कलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) घोडा, हाथी और श्रेष्ठ योद्धाओं से युक्त चतुरंगिणी सेना से युक्त हो जहाँ पूर्णभद्र नामका उद्यान था उस ओर चले ॥ सू ५० ॥

'तए ण तस्स कूणियस्स रण्णो' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (तस्स कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) भभसार के पुत्र उन कूणिक राजा के (पुरओ) आगे आगे (महं आसा) बडे ऊँचे २ घोडे एव (आसवरा) जाति और शृंगार से उत्तम घोडे चलने लगे । (उभओ पासिं णागा णाग

गय-पवरजोह-कलियाए चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए) ઘોડા, હાથી અને શ્રેષ્ઠ યોદ્ધાઓથી યુક્ત ચતુરંગિણી સેનાથી યુક્ત થઈ જ્યાં પૂર્ણભદ્ર નામનું ઉદ્યાન હતું તે તરફ ચાલ્યા (સૂ ૫૦)

'तए ण तस्स कूणियस्स रण्णो' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) ભભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજાની (पुरओ) આગળ આગળ (मह आसा) બહુ ઉંચા ઉંચા ઘોડા તેમજ (आसवरा) જાતિ તથા શણગારથી ઉત્તમ ઘોડા ચાલવા

ए दिप्पमाणे हत्थिक्खधवरगए सकोरंटमल्लदामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २ वेसमणे चेव णरवई अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती हय-गय-पवरजोहक-

राय-वसहकप्पे' मनुजराज-वृषभ-कल्प -मनुजराजानां=राज्ञां वृषभा=नायकाश्चक्रवर्तिनस्तैस्तुल्य -मनाङ्न्यूनतया समान , उत्तरभरतार्धस्यापि साधने प्रवृत्तत्वादिति भाव । 'अब्भहिय' अभ्यधिक-यथा स्यात तथा-'राय-तेय-लच्छीए' राजतेजोलक्ष्म्या, 'दिप्पमाणे' दीप्यमान, 'हत्थि-क्खध-वर-गए' हस्ति-स्कन्ध-वर-गत, 'सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण' सकोरण्ट-माल्य-दाम्ना छत्रेण ध्रियमाणेन, 'सेय-वर-चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं उद्धुव्वमाणीहिं' श्वेतवरचामरैरुद्धूयमानैरुद्धूयमानै शोभमान 'वेसमणे चेव' वैश्रवण इव=लोकपाल कुबेर इव 'णरवई' नरपति, 'अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए' अमरपतिसन्निभया=इन्द्रसदृश्या ऋद्ध्या, 'पहियकित्ती'

थे । 'चक्रवर्ती जैसे थे'-इसका मतलब यह है कि उत्तर भरतार्ध के साधन मे प्रवृत्त होने से चक्रवर्ती जैसे थे । (अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे) जो राजसी तेज से और राजलक्ष्मी से अधिक देदीप्यमान थे। ऐसे ये कूणिक राजा (हत्थि-क्खध-वर-गए) जब हाथी पर बैठे तब इन्हों ने अपने ऊपर (सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) कोरंट पुष्पों की मालाओं से युक्त छत्र धारण किया, और इनके ऊपर (सेय वर-चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २) सफेद चमर दुलने लगे। इनसे ये (णरवई) राजा (वेसमणे चेव) कुबेर के समान दिखने लगे। तथा (अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती) इन्द्र के

कप्पे) માણુસોના રાજાઓના પણ રાજા-ચક્રવતી જેવા હતા 'ચક્રવતી જેવા હતા'-એની મતલબ એ છે કે ઉત્તર ભરતાર્ધને સ્વાધીન કરવામાં પ્રવૃત્ત હોવાથી ચક્રવતી જેવા હતા (अब्भहिय रायतेयलच्छीए दिप्पमाणे) જેઓ રાજસી તેજથી તથા રાજલક્ષ્મીથી અધિક દેદીપ્યમાન હતા એવા આ કૂણિક રાજા (हत्थि-क्खध-वरगए) જ્યારે હાથી ઉપર બેઠા ત્યારે તેમણે પોતાના ઉપર (सकोरंट-मल्ल-दामेण छत्तेण धरिज्जमाणेण) કોરંટપુષ્પોની માળાઓથી યુક્ત છત્ર ધારણ કર્યું, અને તેમના ઉપર (सेयवरचामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं २) સફેદ ચામર ઢોળાવા લાગ્યા તેનાથી તેઓ (णरवई) રાજા (वेसमणे चेव) કુબેરના જેવા દેખાવા લાગ્યા તથા (अमरवइसण्णिभाए इड्ढीए पहियकित्ती) ઇંદ્રના જેવી ઋદ્ધિના કારણથી વિખ્યાત કીર્તીવાળા તેઓ (हय-

वाल-वीयणीए सव्विड्ढीए सव्वज्जुईए सव्वबलेण सव्वसमुदएणं सव्वादरेण सव्वविभूईए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेण सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेणं सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणा-

यस्मै स तथा। 'पवीइय-वाल-वीयणीए' प्रवाजित-वाल-व्यजनिक-प्रवीजिता=प्रचालिता वालव्यजनिका यस्मै स तथा, 'सव्विड्ढीए' सर्वर्द्ध्या=सर्वया ऋद्ध्या। 'सव्वज्जुईए' सर्वद्युत्या=सकलवस्त्राभरणानां प्रभया, 'सव्वबलेण' सर्वबलेन=सर्वसैन्येन, 'सव्वसमुदएण' सर्वसमुदयेन = सर्वपरिवारादिसमुदायेन, 'सव्वादरेण' सर्वादरेण=सर्वप्रयत्नेन, 'सव्वविभूईए' सर्वविभूत्या=सर्ववैभवेन, 'सव्वविभूसाए' सर्वविभूषया = सर्वविधवस्त्राद्याभरणधारणेन, 'सव्वसंभमेण' सर्वसम्भ्रमेण = सर्वेण औत्सुक्येन=स्नेहमयेन चाश्चर्यजनकेन, 'सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण' सर्व-पुष्प-गन्ध-माल्या-ऽलङ्कारेण, 'सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण' सर्व-त्रुटित-शब्द-सन्निनादेन-सर्वविधानां त्रुटितानां=वाद्यानां यो शब्दः तस्य सन्निनादेन=प्रतिध्वनिना। 'महया

ऐसे वे कूणिक राजा (सव्विड्ढीए) अपनी समस्त राज्य ऋद्धिसे (सव्वज्जुईए) समस्त वस्त्र और आभरणों की प्रभासे (सव्वबलेण) अपनी समस्त सेनाओं से (सव्वसमुदएण) अपने समस्त परिजनों से, (सव्वादरेण) आदरसत्काररूप सभी प्रयत्नों से (सव्वविभूईए) अपने समस्त ऐश्वर्य से (सव्वविभूसाए) सभी प्रकार के वस्त्राभरणों की शोभा से, (सव्वसंभमेण) भक्तिजनित अत्यधिक उत्सुकता से (सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण) सब तरह के पुष्पों से, सब तरह के गन्ध द्रव्यों से, सब तरह की मालाओं से, एवं सब तरह के अलंकारों से (सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण) सभी प्रकार के वादित्रों की मधुर ध्वनि से, तथा-(महया

णीए) જેના ઉપર વાળવ્યજન અર્થાત્ ચમર ઢોળાઈ રહ્યા હતા, એવા તે કૂણિક રાજા (सव्विड्ढीए) પોતાની સમસ્ત રાજ્ય ઋદ્ધિથી, (सव्वज्जुईए) સમસ્ત વસ્ત્ર તથા આભરણોના પ્રભાવ વડે, (सव्वबलेण) પોતાની સમસ્ત સેનાઓ વડે, (सव्वसमुदएण) પોતાના સમસ્ત પરિજનો વડે, (सव्वादरेण) આદર સત્કાર રૂપ સઘળા પ્રયત્નો વડે (सव्वविभूईए) પોતાના સમસ્ત ઐશ્વર્ય વડે, (सव्वविभूसाए) તમામ પ્રકારના વસ્ત્રાભરણોની શોભા વડે, (सव्वसंभमेण) ભક્તિજનિત અત્યંત ઉત્સુકતા વડે, (सव्व-पुप्फ-गंध-मल्ला-लंकारेण) સર્વ પ્રકારના પુષ્પો વડે, સર્વ પ્રકારના ગંધદ્રવ્યો વડે, સર્વ પ્રકારની માળાઓ વડે તેમજ સર્વ પ્રકારના અલંકારો વડે, (सव्व-तुडिय-सद्द-सण्णिणाएण) સર્વ પ્રકારના વાજિંત્રોના મધુર ધ્વનિ વડે, તથા (महया इड्ढीए) પોતાની વિશિષ્ટ

पुरओ महं आसा आसवरा 'उभओ पासिं णागा णागवरा पिट्ठओ रहसंगेल्ली ॥ सू० ५१ ॥

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते अब्भुगयभिंगारे पग्गहियतालयंटे ऊसविय-सेय-च्छत्ते पवीइय-

सम्प्रस्थिता, 'उभओ पासिं' उभयोः पार्श्वयोः=वामदक्षिणयोः 'णागा' नागा=महान्तो गजाः 'णागवरा' नागवराः=जात्या शृङ्गारेण च वराः=श्रेष्ठा गजाः सम्प्रस्थिताः, तथा-'पिट्ठओ' पृष्ठतः='रहसंगेल्ली' रथ-गेल्ली=रथसमूहः सम्प्रस्थितः। 'संगेल्ली' इति समूहवाचको देशीयः शब्दः ॥ सू० ५१ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते' ततः खलु स कूणिको राजा भंभसारपुत्रः 'अब्भुग्गयभिंगारे' अभ्युद्गतभृङ्गारः-अभ्युद्गतः=पुरतः प्रस्थितः भृङ्गारः='झारी' इति प्रसिद्धः जलपात्रं यस्य स तथा 'पग्गहिय-तालयंटे' प्रगृहीततालवृन्तः-प्रगृहीतं तालवृन्तं यस्मै स प्रगृहीततालवृन्तः। 'ऊसविय-सेय-च्छत्ते' उच्छ्रितश्वेतच्छत्रः-'ऊसविय' उच्छ्रितम्=उपरि वितानितं श्वेतं=धवलं छत्र

वरा) तथा उनके दोनों तरफ बडे २ हाथी एवं जाति से और शृंगार से श्रेष्ठ गजराज चलने लगे, और (पिट्ठओ) उनके पीछे २ (रहसंगेल्ली) रथका समूह चला ॥ ५१ ॥

'तए णं से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए णं) उसके बाद (से कूणिए राया भंभसारपुत्ते) भंभसार के पुत्र वे कूणिक राजा कि, जिनके आगे (अब्भुग्गयभिंगारे) जल से भरी हुई झारियाँ थीं, (पग्गहियतालयंटे) जिनके दोनों ओर पवनपखे हो रहे थे, (ऊसविय-सेय छत्ते) जिनके ऊपर श्वेत छत्र धरा हुआ था, तथा (पवीइय वाल वीयणीए) जिनके ऊपर बाल-व्यजन अर्थात् चमर ढोरा जा रहा था,

લાગ્યા (उभओ पासिं णागा णागवरा) તથા તેમની બન્ને તરફ મોટા મોટા હાથી તેમજ જાતિથી શણગારથી શ્રેષ્ઠ ગજરાજ ચાલવા લાગ્યા તથા (पिट्ठओ) તેમની પાછળ પાછળ (रहसंगेल्ली) રથનો સમૂહ ચાલ્યો (સૂ ૫૧)

"तए णं से कूणिए राया" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से कूणिए राया भंभसारपुत्ते) ભંભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજા કે જેના આગળ (अब्भुग्गयभिंगारे) જલથી ભરેલી ઝારીઓ હતી, (पग्गहियतालयंटे) જેની બન્ને બાજુએ પવનપંખા થઈ રહ્યા હતા,' (ऊसविय-सेय-छत्ते) જેના ઉપર શ્વેત છત્ર ધરેલું હતું, તથા (पवीइयवालवीय

मूलम्—तए णं तस्स कूणियस्स रण्णो चंपाए णयरीए मज्झंमज्झेणं निग्गच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया भोगत्थिया लाभत्थिया किव्विसिया कारोडिया कारवाहिया संखिया चक्किया नंगलिया मुहमंगलिया वद्धमाणा पूसमाणया

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः=चम्पानगरीमध्येन निर्गमनाऽनन्तरं खलु 'तस्स कूणियस्स रण्णो' तस्य कूणिकस्य राज्ञः, 'चंपाए णयरीए मज्झंमज्झेणं निग्गच्छमाणस्स' चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन निर्गच्छतः 'बहवे' बहवः=अनेके 'अत्थत्थिया' अर्थार्थिका=धनार्थिकाः, 'कामत्थिया' कामार्थिकाः=सुखार्थिकाः। 'भोगत्थिया' भोगार्थिकाः, 'लाभत्थिया' लाभार्थिकाः=लाभाऽभिलाषिणः, 'किव्विसिया' किल्बिषिकाः=भाण्डचेष्टाकारिणः—हास्यकरा इत्यर्थः, 'कारोडिया' कापालिकाः, 'कारवाहिया' कारबाधिताः—कर एव कारः, तेन बाधिताः=राजकरपीडिताः, 'संखिया' शाङ्खिकाः=शङ्खवादकाः 'चक्किया' चाक्रिकाः=चक्रधारकाः 'नंगलिया'

'तए णं तस्स कूणियस्स' इत्यादि।

(तए णं) उसके बाद (तस्स कूणियस्स रण्णो) उस कूणिक राजा के (चंपाए णयरीए मज्झंमज्झेणं) चंपा नगरी के मध्यभाग से होकर निकलते समय (बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया) अनेक धनार्थियों ने—सुखार्थियों ने—(भोगत्थिया लाभत्थिया) अनेक भोगार्थियों ने, अनेक लाभार्थियों ने, (किव्विसिया) भण्डचेष्टा करने वालोंने हँसी मजाक करने वालों ने, (कारोडिया) अनेक कापालिकों ने—एक प्रकार के भिक्षुकोंने, (कारवाहिया) अनेक राजकरपीडितों ने, (संखिया) अनेक शंख बजाने वालों ने (चक्किया) अनेक चक्रधारियोंने, (नंगलिया) अनेक कृषकों ने, (मुहमंगलिया) अनेक शुभाशीर्वाद

'तए णं तस्स कूणियस्स' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (तस्स कूणियस्स रण्णो) તે કૂણિક રાજાના (चंपाए णयरीए मज्झंमज्झेणं) ચંપા નગરીના મધ્યભાગમાંથી નીકળતી વખતે (बहवे अत्थत्थिया कामत्थिया) અનેક ધનાર્થિઓએ, અનેક કામાર્થિઓએ—સુખાર્થિઓએ (भोगत्थिया लाभत्थिया) અનેક ભોગાર્થિઓએ, અનેક લાભાર્થિઓએ, (किव्विसिया) ભંડચેષ્ટા કરવાવાળાઓએ—હાંસી મજાક કરવાવાળાઓએ, (कारोडिया) અનેક કાપાલિકોએ—એક પ્રકારના ભિક્ષુઓએ, (कारवाहिया) અનેક રાજકરપીડિતોએ, (संखिया) અનેક શંખ બજાવવાવાળાઓએ, (चक्किया)

एण महया इड्ढीए महया जुईए महया बलेणं महया समुद-एण महया वर-तुडिय-जमगसमग-प्पवाइएण संख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअंग-दुंदुहि-णि-ग्घोस-णाइय-रवेणं चपाए णयरीए मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ ॥ सू० ५२ ॥

इड्ढीए' महत्या ऋद्धया 'महया जुईए' महत्या द्युत्या, 'महया बलेण' महता बलेन-विपुलसैन्येन, 'महया समुदएण' महता समुदायेन=समूहेन । 'महया वर-तुडिय-जमग-समग-प्पवाइएण' महता वर-त्रुटित-यमकसमक-प्रवादितेन-महता=बृहता, वरत्रुटिताना = श्रेष्ठविविधवाद्याना-यमकसमक = युगपत्प्रवादितेन 'सख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग-दुदुहि-णिग्घोस-णाइय-रवेण' शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक्क-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोष-नादित-रवेण-शङ्खादिदुन्दुभ्यन्ताना वाद्यविशेषाणा निर्घोषस्य नादितरवेण=प्रतिध्वनिना चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति ॥ सू ५२ ॥

इड्ढीए) अपनी विशिष्ट ऋद्धि से, (महया जुईए) अपनी विशिष्ट द्युति से, (महया बलेण) अपनी विशिष्ट सेना से (महया समुदएण) अपने विशिष्ट परिजनों से (महया वर-तुडिय-जमग-समग-पवाइएण) एक ही साथ बजने वाले बाजों की मनोहर महाध्वनि से, तथा (सख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग-दुदुहि-णिग्घोस णाइय-रवेण) शख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, खरमुखी, हुडुक्क, मुरज, मृदङ्ग एव दुन्दुभि के निर्घोष का प्रतिध्वनि से शोभित होते हुए (चपाए णयरीए मज्झमज्झेण णिग्गच्छइ) चम्पा नगरी के बीचो-बीच से होकर चले ॥ सू ५२ ॥

ऋद्धि व , (महया जुईए) પોતાની વિશિષ્ટ દ્યુતિ વડે, (महया बलेण) પોતાની વિશિષ્ટ સેના વડે, (महया समुदएण) પોતાના વિશિષ્ટ પરિજનો વડે, (महया वर-तुडिय-जमगसमग-पवाइएण) એકસાથે વગાડતા વાજાના મનોહર મહાધ્વનિ વડે, તથા (सख पणव पडह-भेरी झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरय-मुअग दुदुहि णिग्घोस णाइय रवेण) શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, ઝલ્લરી, ખરમુખી, હુડુક્ક, મુરજ, મૃદંગ, તેમજ દુંદુભિના નિર્ઘોષની પ્રતિધ્વનિ વડે શોભતા (चपाए णयरीए मज्झ-मज्झेण णिग्गच्छइ) ચંપા નગરીના વચ્ચો-વચ્ચ થઇને ચાલ્યા (સૂ ૫૨)

जय जय णंदा ! जय जय भद्दा ! भद्दं ते, अजियं जिणाहि, जियं च पालेहि, जियमज्झे वसाहि । इंदो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चंदो इव ताराणं, भरहो इव

नन्दति—इति नन्द, तत्सम्बोधने हे नन्द ! जय जय=त्वं विजयवान् भव । 'जय जय भद्दा' जय जय भद्र ! हे भद्र !=कल्याणस्वरूप ! विजयस्व । 'भद्दं ते' भद्रं तुभ्यमस्तु । 'अजियं जिणाहि' अजितं जय=अजितं देशादिकं जय, 'जियं च पालेहि' जितं च पालय, 'जियमज्झे वसाहि' जितमध्ये वस । तथा त्वम् 'इंदो इव देवाणं' इन्द्र इव देवानाम्, 'चमरो इव असुराणं' चमर इव=एतन्नामक इन्द्र इव असुराणाम्=असुरनिकायिनाम्, 'धरणो इव नागाणं' धरणेन्द्र इव नागानाम्, 'चंदो इव ताराणं' चन्द्र इव ताराणाम्, 'भरहो इव मणुयाणं' भरत इव मनुजानाम्, 'बहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि, 'बहूइं वाससयाइं' बहूनि वर्षशतानि, 'बहूइं वाससहस्साइं' बहूनि वर्षसहस्राणि,

जय भद्दा) हे नन्द—मनुष्यों को अपार आनंद प्रदान करनेवाले स्वामिन् ! आपकी जय हो जय हो । हे भद्र !—कल्याणस्वरूप ! आप सदा विजयशाली रहें । (भद्दं ते) आपका सदा कल्याण हो ! (अजियं जिणाहि) आपने जिसको नहीं जीता हो, उस पर विजय करें । (जियं च पालेहि) जिसको आपने जीता है उसका पालन करें । (जियमज्झे वसाहि) जीते हुए प्रदेश में सदा आपका निवास रहे ! (इंदो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चंदो इव ताराणं, भरहो इव मणुयाणं) देवों में इन्द्र की तरह, असुरों में चमरेन्द्र की तरह, नागकुमारों में धरणेन्द्र की तरह, ताराओं में चन्द्र की तरह और मनुष्यों में भरत की तरह आप (बहूइं वासाइं बहूइं वाससयाइं बहूइं

स्तुति करता आ प्रकारे कहेवानो प्रारंभ कर्यो (जय जय णंदा जय जय भद्दा) हे नंद-मनुष्योने अपार आनंद आपवावाळा स्वामिन् ! आपनी जय हो जय हो ! हे भद्र !—कल्याण स्वरूप ! आप सदा विजयशाळी रहो ! (भद्दं ते) आपनुं सदा कल्याण हो. (अजियं जिणाहि) आपे जेने न जीत्या होय तेना उपर विजय मेळवो (जियं च पालेहि) जेने आपे जीत्या होय तेमनुं पालन करो (जियमज्झे वसाहि) जीतेला प्रदेशमां सदा आपनो निवास रहे (इंदो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चंदो इव ताराणं, भरहो इव मणुयाणं) देवोमां इंद्रनी जेम, असुरोमां चमरेन्द्रनी जेम, नागकुमारोमां धरणेन्द्रनी जेम, ताराओमां चंद्रनी जेम अने मनुष्योमां भरतनी जेम, आप (बहूइं वासाइं बहूइं वाससयाइं बहूइं वाससहस्साइं) घणां वरसो सुधी,

खडियगणा ताहिं इट्ठाहि कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहि हिययगमणिज्जाहि वग्गूहिं जय-विजय-मंगल-सएहिं अणवरय अभिणदंता य अभित्थुणंता य एवं वयासी-

लाङ्गलिका =कर्षका 'मुहमंगलिया' मुखमङ्गलिका -मुखे मङ्गलं येषामस्ति ते मुखमङ्गलिका =शुभवचनवादका, 'वद्धमाणा' वर्द्धमाना =स्कन्धेष्वारोपिता पुरुषा, 'पूसमाणवा' पुष्यमानवा =मागधा, 'खंडियगणा' खण्डिकगणा =छात्रसमुदाया । एते सर्वे 'ताहिं' ताभि =विवक्षिताभि, 'इट्ठाहिं' इष्टाभिर्वाञ्छिताभि, 'कंताहिं' कान्ताभि कमनीयाभि, 'पियाहि' प्रियाभि, 'मणुण्णाहिं' मनोज्ञाभि =सुन्दरतया मनोऽनुकूलाभि, 'मणामाहिं' मनोऽमाभि -मनसा अम्यन्ते=गम्यन्ते इति मनोऽमास्ताभि -मनसाऽवगमनीयाभि -हृदयाह्लादकत्वात्, 'मणाभिरामाहिं' मनोऽभिरामाभि, 'वग्गूहिं' वाग्भि, 'जय-विजय-मंगल-सएहिं' 'जय-विजय' इत्यादिभिर्मङ्गलकारकवचनशतै 'अणवरय' अनवरतम्, 'अभिणदंता य' अभिनन्दयन्तश्च, 'अभित्थुणंता य' अभिष्टुवन्तश्च ते पूर्वोक्ता अर्थाऽर्थिकादयो विरुदावलीपाठादिना राजानं प्रसादयन्त 'एवं वयासी' एवमवादिषु -'जय जय णंदा' जय जय नन्द ! नन्दयति=आनन्दयति

देने वालों ने, (वद्धमाणा) कधों पर बैठे हुए अनेक पुरुषों ने, (पूसमाणया) बिरुदावली बोलने वालों ने (खंडियगणा) छात्रगणोंने (ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं) अपनी २ भाषा के अनुसार इष्ट, कमनीय, प्रिय, मनोज्ञ, हृदयाह्लादक, मनोभिराम (हिययगमणिज्जाहिं) एव हृदयगम (वग्गूहिं) वचनों से (जयविजयमंगलसएहिं) कि जिनमे जय और विजय के ही मंगलकारक शब्दों का समावेश था, (अणवरय) अच्छी तरह (अभिणदंता य अभित्थुणंता य एव वयासी) अभिनन्दन एव स्तुति करते हुए इस प्रकार कहना प्रारभ किया-(जय जय णंदा जय

અને ચક્રધારીઓએ (नंगलिया) અનેક ખેડુતોએ (मुहमंगलिया) અનેક શુભાશીર્વાદ દેવાવાળાઓએ (वद्धमाणा) કાંધ ઉપર બેઠેલા અનેક પુરુષોએ (पूसमाणया) બિરદાવલી બોલનારાઓએ (खंडियगणा) છાત્રગણોએ (ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं मणाभिरामाहिं) પોતપોતાની ભાષા અનુસાર ઇષ્ટ, કમનીય, પ્રિય, મનોજ્ઞ, હૃદયાહ્લાદક, મનોભિરામ, (हियय-गमणिज्जाहिं) તેમજ હૃદયગમ (वग्गूहिं) વચનો દ્વારા (जय विजय मंगलसएहिं) કે જેમાં જય અને વિજયના મંગલકારક શબ્દોનો સમાવેશ હતો, (अणवरय) સારી રીતે (अभिणंदता य अभित्थुणंता य एव वयासी) અભિનંદન તેમજ

कव्वड-दोणमुह-मडंब-पट्टण-आसम-निगम-संवाह-सन्निवे-साणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणा-ई-

द्रोणमुख=जलस्थलपथोपेतम्, मडम्बम्=अविद्यमानासन्नग्रामान्तरम्, 'पट्टण' पत्तनम्=जलपथेन स्थलपथेन वा निर्गमप्रवेशौ यत्र तत् पत्तनम्, यथा काञ्चीतो मुम्बापुरी, यद्वा-जलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु स्थलपथेन, यथा-भारताद् आङ्ग्लराजधानी 'इङ्लेण्ड' इति प्रसिद्धा, तत्, किंच-स्थलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु जलपथेन तत्, एतत् सर्वं पत्तनमुच्यते। यद्वा-यत्र सर्वं वस्तु लभ्यते तत् पत्तनम्। आश्रमः=तापसाद्यावासः, निगमः=वाणिज्यप्रधान नगरम्, संवाहः=कृषीवलानां धान्यरक्षणस्थानम्, संनिवेशः=सार्थकटकादीनामुत्तरणस्थानम्। तेषाम्-'आहेवच्चं' आधिपत्यम्, 'पोरेवच्चं' पौरोवृत्यम्=पुरोवर्तित्वम्-अग्रेसरत्वम् 'सा-

ऐसी बस्तियों के, खेटों के-धूलि के प्राकार से परिवेष्टित बस्तियों के, कर्बटों के-सामान्य नगरों के, द्रोणमुखों-जलमार्ग एवं स्थलमार्ग से युक्त प्रदेशों के, मडम्बों-जिनके आसपास दूसरे ग्राम नहीं होते हैं ऐसे प्रदेशों के, पत्तनों के-जहां जलपथ से भी एवं स्थलपथ से भी आना-जाना होता है, जैसे करॉची से बम्बई, अथवा जहां सिर्फ जलमार्ग से ही आना-जाना होता है, जैसे भारत से इङ्गलैन्ड, अथवा स्थलमार्ग से ही जहां आना-जाना होता है, ये सभी पत्तन कहलाते हैं। अथवा समस्त वस्तुओं का लाभ जहां होता है वह भी पत्तन है, ऐसे पत्तनों के आश्रमों के अर्थात् तापस आदि के आवासों के, निगमों के अर्थात् व्यापारिक नगरों के, संवाहों के अर्थात् किसानों के धान्य आदि रखने के स्थलों के, तथा सन्निवेशों के अर्थात् सार्थवाह और सेना आदि के उतरने के स्थानों के आधिपत्य को, पौरवृत्य को-अग्रेसरत्वको, स्वामित्व को-प्रभुत्व को, उनके भर्तृत्व को-पोषकत्व को, उनमें मह-

ખેટોના-ધૂળ (માટી)ના પ્રાકારથી પરિવેષ્ટિત વસ્તીઓના, કર્બટોના-સામાન્ય નગરોના, દ્રોણમુખોના-જલમાર્ગ તેમજ સ્થલમાર્ગથી યુક્ત પ્રદેશોના, મડંબોના-જેની આસપાસ બીજા ગામો ન હોય તેવા પ્રદેશોના, પત્તનોના-જ્યાં જલમાર્ગથી તેમજ સ્થલમાર્ગથી પણ આવી જઇ શકાતું હોય જેમકે કરાંચીથી મુંબઇ, અથવા જ્યાં માત્ર જલમાર્ગથી જ આવી જઇ શકાય, જેમકે ભારતથી ઇંગલાંડ, અથવા માત્ર સ્થલ માર્ગથી જ જ્યાં જઇ આવી શકાય તે બધાં પત્તન કહેવાય છે, અથવા સમસ્ત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ જ્યાં થઈ શકે તે પણ પત્તન છે એવાં પત્તનોના, આશ્રમોના અર્થાત્ તાપસ આદિના આવાસોના, નિગમોના અર્થાત્ વ્યાપારિક નગરોના, સંવાહોના અર્થાત્ ખેડુતોના ધાન્ય આદિ રાખવાના સ્થળોના, તથા સંનિવેશોના અર્થાત્ સાર્થવાહ અને સેના આદિના ઉતરવાના સ્થાનોના આધિપત્યને, પૌરવૃત્યને - અગ્રેસર

मणुयाण, बहूइं वासाइं बहूइं वाससयाइं बहूइं वाससहस्साइं अणहसमग्गो हट्ठतुट्ठो परमाउं पालयाहि, इट्ठजणसंपडिवुडो चंपाए णयरीए अण्णेसिं च बहूणं गामा-गर-णयर-खेड-

'अणहसमग्गो' अनघसमग्रः, अनघश्चासौ समग्रश्चेति विग्रहः, निष्पापः परिपूर्णसम्पत्तिपरिवारादिभिः सम्पन्नश्च, यद्वा-अनघेन=पुण्येन समग्रः=पूर्णः, यद्वा-न अघसमग्रः=अनघसमग्रः=सर्वविधपापरहित इत्यर्थः, 'हट्ठतुट्ठो' हृष्टतुष्टः सन् 'पालयाहि' पालय 'परमाउं' परमायुः-परमम्=उत्कृष्टम् अपमृत्युवर्जितमखण्डितं पूर्णमायुः, तथा-'इट्ठ-जण-संपरिवुडो' इष्टजनसम्परिवृतः=परिवारादिसमेतः, चम्पाया नगर्याः, 'अण्णेसिं च बहूणं गामा-गर-णयर-खेड-कब्बड-दोणमुह-मडंब-पट्टण-आसम-निगम-संवाह - संनिवेसाणं' अन्येषाञ्च बहूनां ग्रामा-ऽऽकर-नगर-खेट-कर्वट-द्रोणमुख-मडम्ब-पत्तना-ऽऽश्रम-निगम-संवाह-सन्निवेशानाम्-तत्र-ग्रामः=साधारणजनवासस्थानम्, आकरः=लवणादिसम्भवस्थानम्, नगरम्=अविद्यमानकरम्, खेटं=धूलीप्राकारवेष्टितम्, कर्वटं=कुनगरम्,

वाससहस्साइं) बहुत वर्षोंतक, बहुत सैकडों वर्षों तक, बहुत हजार वर्षों तक (अणहसमग्गो) पूर्ण पुण्यशाली रहते हुए अथवा परिपूर्ण सम्पत्ति एवं परिवार आदि से संपन्न अथवा सर्वविधपापरहित होते हुए (हट्ठतुट्ठो परमाउं पालयाहि) सदा आनंद और संतोष के साथ अखण्ड आयु भोगवें। (इट्ठ-जण-संपडिवुडो चंपाए णयरीए अण्णेसिं च बहूणं गामा-गर-णयर-खेड-कब्बड-दोणमुह-मडंब-पट्टण-आसम-निगम संवाह संनिवेसाणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे) इष्ट जनों से परिवृत होते हुए आप चंपानगरी के तथा और भी बहुत से गांवों के, आकर-लवण आदि के उत्पत्ति स्थानों के, नगरों-जिनमें कर नहीं लगता हो

घणा सेंकडो वरसो सुधी, घणा हजार वरसो सुधी (अणहसमग्गो) पूर्ण पुण्यशाली रहेता अथवा परिपूर्ण संपत्ति तेमज परिवार आदिथी संपन्न अथवा सर्वरीते पापरहित रहेता (हट्ठतुट्ठो परमाउं पालयाहि) सदा आनंद तथा संतोषपूर्वक अखंड आयु भोगवो, (इट्ठजणसंपडिवुडो चंपाए णयरीए अण्णेसिं च बहूणं गामा गर-णयर-खेड-कब्बड-दोणमुह-मडंब-पट्टण-आसम निगम संवाह-सन्निवेसाणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसर सेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे) इष्ट माणसो वडे परिवृत (विंटायेला) आप चंपानगरीना तथा बीजा पण घणा गामोना, आकरोना-लवण आदिना उत्पत्तिस्थानोना, नगरोना-जेमां कर न लेवातो होय एवी वस्तीओना

कब्बड-दोणमुह-मडंब-पट्टण-आसम-निगम-संवाह-संनिवे-
साण आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणा-ई-

द्रोणमुख=जलस्थलपथोपेतम्, मडम्बम्=अविद्यमानासन्नग्रामान्तरम्, 'पट्टण' पत्तनम्=जलपथेन स्थलपथेन वा निर्गमप्रवेशौ यत्र तत पत्तनम्, यथा काञ्चीतो मुम्बापुरी, यद्वा-जलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु स्थलपथेन, यथा-भारताद् आङ्ग्लराजधानी 'इंग्लेण्ड' इति प्रसिद्धा, तत्, किंच-स्थलपथेनैव निर्गमप्रवेशौ न तु जलपथेन तत, एतत् सर्वं पत्तनमुच्यते। यद्वा-यत्र सर्वं वस्तु लभ्यते तत् पत्तनम्। आश्रम=तापसाद्यावास, निगम=वाणिज्यप्रधान नगरम्, संवाह=कृषीवलाना धान्यरक्षणस्थानम्, संनिवेश=सार्थकटकादीनामुत्तरणस्थानम्। तेषाम्-'आहेवच्च' आधिपत्यम्, 'पोरेवच्च' पौरोवृत्यम्=पुरोवर्तित्वम्-अग्रेसरत्वम् 'सा-

ऐसी वस्तियों के, खेटों के-धूलि के प्राकार से परिवेष्टित वस्तियों के, कर्वटों के-सामान्य नगरों के, द्रोणमुखों-जलमार्ग एवं स्थलमार्ग से युक्त प्रदेशों के, मडम्बों-जिनके आसपास दूसरे ग्राम नहीं होते हैं ऐसे प्रदेशों के, पत्तनों के-जहां जलपथ से भी एवं स्थलपथ से भी आना-जाना होता है, जैसे करांची से बम्बई, अथवा जहां सिर्फ जलमार्ग से ही आना-जाना होता है, जैसे भारत से इङ्गलैण्ड, अथवा स्थलमार्ग से ही जहां आना-जाना होता है, ये सभी पत्तन कहलाते हैं। अथवा समस्त वस्तुओं का लाभ जहां होता है वह भी पत्तन है, ऐसे पत्तनों के, आश्रमों के अर्थात् तापस आदि के आवासों के, निगमों के अर्थात् व्यापारिक नगरों के, संवाहों के अर्थात् किसानों के धान्य आदि रखने के स्थलों के, तथा संनिवेशों के अर्थात् सार्थवाह और सेना आदि के उतरने के स्थानों के आधिपत्य को, पौरवृत्य को-अग्रेसरत्व को, स्वामित्व को-प्रभुत्व को, उनके भर्तृत्व को-पोषकत्व को, उनमें मह

ખેટોના-ધૂળ (માટી)ના પ્રાકારથી પરિવેષ્ટિત વસ્તીઓના, કર્બટોના-સામાન્ય નગરોના, દ્રોણમુખોના-જલમાર્ગ તેમજ સ્થલમાર્ગથી યુક્ત પ્રદેશોના, મડંબોના-જેની આસપાસ બીજા ગામો ન હોય તેવા પ્રદેશોના, પત્તનોના-જ્યાં જલમાર્ગથી તેમજ સ્થલમાર્ગથી પણ આવી જઇ શકાતું હોય જેમકે કરાંચીથી મુંબઇ, અથવા જ્યાં માત્ર જલમાર્ગથી જ આવી જઇ શકાય, જેમકે ભારતથી ઇંગલાંડ, અથવા માત્ર સ્થલ માર્ગથી જ જ્યાં જઇ આવી શકાય તે બધા પત્તન કહેવાય છે, અથવા સમસ્ત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ જ્યાં થઇ શકે તે પણ પત્તન છે એવા પત્તનોના, આશ્રમોના અર્થાત્ તાપસ આદિના આવાસોના, નિગમોના અર્થાત્ વ્યાપારિક નગરોના, સંવાહોના અર્થાત્ ખેડુતોના ધાન્ય આદિ રાખવાના સ્થળોના, તથા સંનિવેશોના અર્થાત્ સાર્થવાહ અને સેના આદિના ઉતરવાના સ્થાનોના આધિપત્યને, પૌરવૃત્યને - અગ્રેસર

सर-सेणावच्च कारेमाणे पालेमाणे महया-हय-नट्ट-गीय-वाइय-तती-तल-ताल-तुडिय-घण-मुअंग-पडु-प्पवाइय-रवेण विउलाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहराहित्ति कट्टु जय जय सद्द पउजंति ॥ सू. ५३ ॥

मित्त भट्टित्त महत्तरगत्त' स्वामित्व=प्रभुत्वम्, भर्तृत्वम=पोषकत्वम्, महत्तरकत्वम्=नायकत्वम्, 'आणा-ईसर-सेणावच्च' आज्ञेश्वर-सेनापत्यम्-आज्ञेश्वर=आज्ञाप्रद सेनापतिर्य स आज्ञेश्वरसेनापति, यस्याज्ञामुपादाय सेनापति स्वकार्ये प्रवर्तते स इत्यर्थ, तस्य भावस्तत्त्व तत् 'कारेमाणे' कारयन् 'पालेमाणे' पालयन्=प्रजाजनान् रक्षन् 'महया-हय-नट्ट-गीय-वाइय-तती-तल ताल-तुडिय-घण-मुअग-पडु-प्पवाइय-रवेण' महता अहत-नाटच-गीत-वादित्र-तन्त्री-तल-ताल-तौर्यिक-घन-मृदङ्ग-पटु-प्रवादित-रवेण-महता=दीर्घेण, अहतम्=अव्यवच्छिन्न यन्नाटच=नाटकम् तत्र यद् गीत=गेयम्, वादित्र-वाद्यम्, तथा तन्त्री=वीणा, तलताल=हस्तास्फोटा, तौर्यिकम्=शेषवाद्यसमुदाय, घनमृदङ्ग=मेघवद् ध्वनिकारको मर्दल-एतत्सर्वं समुदित पटुप्रवादित=दक्षपुरुषप्रवादित तस्य रवेण=नादन-आनन्दित इति गम्यते, तथाभूत सन् 'विउलाइ' विपुलानि=अत्यधि-

त्तरकत्व-नायकत्व को, एव आज्ञेश्वरसेनापत्य को-सेनापतियों के आज्ञाप्रदत्वरूप अधिकार को (कारेमाणे पालेमाणे) कराते हुए, पालते हुए एव सदा (महया ऽहय-नट्ट-गीय वाइय तती-तलताल-तुडिय-घणमुअग-पडु-प्पवाइयरवेण) व्यवधानरहित-अव्यवच्छिन्न निरन्तर प्रवर्तित-नाटक मे गाये गये गीतों के, चतुरपुरुषों द्वारा बजाये गये वादित्रों के, तथा तन्त्री-वीणा के, तलताल=हस्तस्फोटशब्द-तालियों के, तौर्यिक-और भी अवशिष्ट बाजों के समूह के, घनमृदगों-मेघकी तरह गरजने वाले ढोलों के एव मर्दलों के अविरल शब्दों से आनदित

त्वने, स्वामित्वने-प्रभुत्वने, भर्तृत्वने-पोषकत्वने, तेमा महत्तरकत्वने-नायकत्वने तेमज आज्ञेश्वरसेनापत्यने - सेनापतिओना आज्ञाप्रदत्वरूप अधिकारने (कारेमाणे पालेमाणे) करावता अने पालता थका, तेमज सदा (महयाऽहय-नट्ट-गीय-वाइय-तती-तलताल-तुडिय-घणमुअग-पडु-प्पवाइय-रवेण) व्यवधानरहित अव्यवच्छिन्न-निरतर प्रवर्तित-नाटकमा गवाता गीतोना तेमज चतुर पुरुषो द्वारा वगाडाता वाजित्रोना, तथा तत्री-वीणाना, तलताल-तालिओना, तौर्यिक-बीजा बाकीना वाजाओना समूहना, घनमृदगो-मेघनी पेठे गर्जनारा ढोलोना, तेमज मर्दलोना अविरल शब्दो द्वारा आनदित थता

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते नयण-मालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे, हिययमालासहस्सेहिं

कानि, 'भोगभोगाइं' भोगभोगान 'भुंजमाणे विहराहित्ति कट्टु' भुञ्जन् विहर इति कृत्वा=इत्युक्त्वा, 'जय जय सद्दं पउंजंति' जयजयशब्द प्रयुञ्जते-जय जयेति शब्दानुचारयन्ति ॥ सू ५३ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से कूणिए राया भभसारपुत्ते' ततः खलु स कूणिको राजा भभसारपुत्र 'नयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे' नयनमालासहस्रैः प्रेक्ष्यमाण प्रेक्ष्यमाण बहुविधदर्शकजननयनपङ्क्तिभिर्वार वार निरीक्ष्यमाण, 'हिययमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे' हृदयमालासहस्रैरभिनन्द्यमान अभिनन्द्यमान—धन्योऽयं कृतपुण्योऽयं सफलजन्माऽयमित्यादि-

होते हुए (विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि) विपुल—अत्यधिक भोगभोगों को भोगते हुए अपना समय निर्विघ्नरीति से व्यतीत करें, (त्तिकट्टु) इस प्रकार (जय जय सद्दं पउंजंति) वे पूर्वोक्त अर्थाभिलाषी आदि समस्त जय जय शब्द बोलते थे ॥ सू० ५३ ॥

'तए णं से' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (भभसारपुत्ते) भभसार के पुत्र (से) वे (कूणिए) कूणिक (राया) राजा (णयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे) हजारों दर्शकजनों की हजारों नयनपंक्तियों द्वारा निरीक्षित होते हुए, (हिययमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे) हजारों मनुष्यों के हृदयसहस्रों द्वारा अभिनंदित होते हुए, अर्थात्-"इस राजा को धन्यवाद है, यह बडा पुण्यशाली है, इसका जन्म सफल है" इत्यादि-रीति से बार

(विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि) विपुल—અતિશય ભોગભોગોને ભોગવતા આપનો સમય નિર્વિઘ્ન રીતે વ્યતીત કરો. (त्ति कट्टु) આ પ્રકારે (जय जय सद्दं पउंजंति) તે ઉપર કહેલા અર્થાભિલાષી આદિ બધા જય જય શબ્દ બોલતા હતા. (सू. ५३)

'तए णं से' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (भभसारपुत्ते) ભભસારના પુત્ર (से) તે (कूणिए) કૂણિક (राया) રાજા (णयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे पेच्छिज्जमाणे) હજારો જોનારા લોકોની હજારો આંખો દ્વારા જોવાતા, (हिययमालासहस्सेहिं अभिणंदिज्जमाणे अभिणंदिज्जमाणे) હજારો મનુષ્યોના હજારો હૃદય દ્વારા અભિનંદિત થતા, અર્થાત્—"આ રાજાને ધન્યવાદ છે તેઓ બહુ બહુ પુણ્યશાલી છે તેમનો જન્મ સફલ છે" ઇત્યાદિ રીતથી વારવાર હજારો લોકો દ્વારા હાર્દિક ભાવના

अभिणदिज्जमाणेअभिणंदिज्जमाणे, मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छि-प्पमाणे विच्छिप्पमाणे, वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे, कंति-दिव्व-सोहग्ग-गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्ज-

रीयाऽसकृत् सहस्राऽधिकजनहृदयै स्तूयमान, 'मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे' मनोरथमालासहस्रैविस्पृश्यमान निस्पृश्यमान =हीनदीनरक्षणपूर्वक सकलमनोरथपूरकत्वात्–जनाना मनोरथमालासहस्रैर्मुहुर्मुहु स्पृश्यमान –'नृपोऽयमस्माक-मापदुद्धारक पालकश्च, अतोऽय शत वर्पाणि जीवतु' इत्यादि मनोरथसहस्रविषयीभवन् इत्यर्थ । 'वयणमालासहस्सेहिं' वचनमालासहस्रै –मञ्जुलोदारवचनरचनानिचयै, 'अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे' अभिष्टूयमान अभिष्टूयमान, 'कंति-दिव्व-सोह ग्ग-गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे' कान्तिदिव्यसौभाग्यगुणै प्रार्थ्यमान प्रार्थ्य मान, कान्त्या=देहदीप्त्या, प्रशस्तसौभाग्यादिगुणैश्च हतुना जनै सातिशयम् अभिलप्यमाण अभिलप्यमाण, 'वहूण नरनारीसहस्साण दाहिणहत्थेण अजलिमालासहस्साइ

बार सहस्राधिक जनों द्वारा हार्दिक भावना से स्तुत होते हुए, (मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे) हजारों जनों के मनोरथ सहस्ररूपी मालाओं द्वारा स्पृष्ट होते हुए, अर्थात्–हीनदीन जनों के रक्षापूर्वक समस्त मनोरथों का पूरक होने से ये राजा हम लोगों की आपत्ति से रक्षा करने वाले है, एव पालक हैं, इसलिये ये सौ वर्ष तक जीवित रहें" इस प्रकार से जनों के हजारों मनोरथ का पात्र होते हुए (वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे) मजुल एव उदार वचनों की रचनाओं द्वारा अभिष्टुत होते हुए, (कंति–दिव्व–सोहग्ग–गुणेहि पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे) देह की दीप्ति से एव दिव्य–असाधारण सौभाग्यादिक गुणों से जनों द्वारा प्रार्थित होते हुए, (बहूण नरनारि-

पूर्व'क स्तुति કરાતા, (मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छिप्पमाणे) હજારો લોકોના હજારો મનોરથરૂપી માલાઓ દ્વારા સ્પર્શાતા, અર્થાત્ હીનદીનજનોની રક્ષાપૂર્વક સમસ્ત મનોરથો પરિપૂર્ણ કરતા હોવાથી આ રાજા અમારી આપત્તિથી રક્ષા કરવાવાળા છે તેમજ પાલક છે, તેથી તેઓ સો વર્ષ સુધી જીવતા રહે–આ પ્રકારના લોકોના હજારો મનોરથોને પાત્ર થતા, (वयण-मालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे अभिथुव्वमाणे) મંજુલ તેમજ ઉદાર વચનોની રચના દ્વારા અભિષ્ટુત થતા, (कति दिव्व सोहग्ग गुणेहिं पत्थिज्जमाणे पत्थिज्जमाणे) દેહની દીપ્તિથી તેમજ દિવ્ય–અસાધારણ સૌભાગ્ય આદિક ગુણોથી લોકો દ્વારા પ્રાર્થિત થતા, (बहूण नरनारिसहस्साण अजलिमालासहस्साइ

माणे, वहूण नरनारीसहस्साणं दाहिणहत्थेणं अंजलिमालासहस्साइं पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे, मंजुमंजुणा घोसेणं पडिबुज्झमाणे पडिबुज्झमाणे, भवणपंतिसहस्साइं समइच्छमाणे समइच्छमाणे, चंपाए नयरीए मज्झमज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणस्स

पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे' बहूनां नरनारीसहस्राणां दक्षिणहस्तेनाञ्जलिमालासहस्राणि-बहूनां नरनारीसहस्राणां यानि अञ्जलिमालासहस्राणि=राज सत्काराय विरचितानि मालारूपाणि सहस्राणि प्राञ्जलिपुटानि तानि उत्थापितानि दक्षिणहस्तेन प्रतीच्छन् प्रतीच्छन्=वारंवारं स्वीकुर्वन्, 'मंजुमंजुणा घोसेणं पडिबुज्झमाणे पडिबुज्झमाणे' मञ्जुमञ्जुना घोषेण=अतिकोमलेन शब्देन प्रतिबुध्यमानः २=अनुमोदयन् २, 'भवण पंति सहस्साइं समइच्छमाणे समइच्छमाणे' भवनपङ्क्तिसहस्राणि समतिक्रामन् समतिक्रामन्, 'चंपाए नयरीए मज्झमज्झेणं' चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन, 'निग्गच्छइ' निर्गच्छति=निस्सरति, 'निग्गच्छित्ता' निर्गत्य, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अदूरसामंते'

सहस्साणं दाहिणहत्थेणं अंजलिमालासहस्साइं पडिच्छमाणे पडिच्छमाणे) हजारों नरनारियों का अंजलिरूप माला के सहस्रों को जो राजा के सत्कारार्थ विरचित हुई थीं, अपने दक्षिण (दाहिने) हाथ से स्वीकृत करते हुए, (मंजुमंजुणा घोसेणं पडिबुज्झमाणे पडिबुज्झमाणे) अत्यन्त मधुर स्वर से उनलोगों के द्वारा किये हुए सत्कार-सम्मान का अनुमोदन करते हुए, (भवण-पंति-सहस्साइं समइच्छमाणे समइच्छमाणे) एवं हजारों महलों की पंक्ति को पार करते हुए (चंपाए णयरीए मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ) चंपा नगरी के बीचमार्ग से होकर निकले, (निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवाग-

माणे) હજારો નરનારીઓના હાથની હજારો અંજલીરૂપ માલાઓ જે રાજાના સત્કારાર્થ રચાઈ હતી તેનો પોતાના જમણા હાથથી સ્વીકાર કરતા (मंजुमंजुणा घोसेणं पडिबुज्झमाणे पडिबुज्झमाणे) અત્યંત મધુર સ્વરથી તે લોકો દ્વારા કરેલા સત્કાર-સમ્માનનું અનુમોદન કરતા, (भवणपंतिसहस्साइं समइच्छमाणे समइच्छमाणे) તેમજ હજારો મહેલોની હારને પસાર કરતા (चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं निग्गच्छइ) ચંપા નગરીના વચ્ચેના માર્ગમાં થઈને નીકળ્યા (निग्गच्छित्ता जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને જ્યાં પૂર્ણભદ્ર

भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ, पासित्ता अभिसेक्क हत्थिरयणं ठवेइ, ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइं, तंजहा–खग्ग छत्त उप्फेसं वाहणाओ वालवीयणि, जेणेव समणे

अदूरसमापे=नातिदूरे नातिसमापे, किंचिद्दूरे इत्यर्थः। 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे' छत्रादिकान् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान् 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'आभिसेक्क हत्थिरयणं' आभिषेक्यं हस्तिरत्नम् 'ठवेइ, ठवित्ता' स्थापयति, स्थापयित्वा, 'आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ' आभिषेक्यात् हस्तिरत्नात् 'पच्चोरुहइ' प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'अवहट्टु पंच रायककुहाइं' अपहृत्य पञ्च राजककुदानि–त्यक्त्वा पञ्च राजचिह्नानि=राजाऽयमिति ज्ञापकानि चिह्नानि, 'तंजहा' तद्यथा–तानि चिह्नानि यथा–'खग्ग' खड्गम्, 'छत्त' छत्रम् 'उप्फेस' मुकुटम् 'उप्फेस' इति

च्छइ) निकल कर जहाँ पूर्णभद्र उद्यान था वहाँ आये, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ) आकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के न अतिसमीप और न अतिदूर–किन्तु कुछ ही दूर पर तीर्थंकरों के अतिशयस्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता आभिसेक्क हत्थिरयणं ठवेइ) देखते ही उन्होंने अपने हाथी को खडा करवाया, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) हाथी के खडे होते ही वे उस हाथी से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइं) नीचे उतरते ही उन्होंने इन पांच राजचिह्नों का परित्याग किया, (तं जहा) वे पांच राजचिह्न ये है–(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयणिं) खड्ग-

ઉદ્યાન હતુ ત્યાં આવ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताइए तित्थयराइसेसे पासइ) આવીને તેઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ સમીપ નહિ, પણ જરા દૂરે, તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता आभिसेक्क हत्थिरयणं ठवेइ) જોતાંજ તેઓએ પોતાના હાથીને ઉભો રખાવ્યો, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) હાથી ઉભો રહેતા જ તેઓ તે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पंच रायककुहाइं) નીચે ઉતરીને જ તેઓએ પાંચ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કર્યો (तंजहा) તે પાંચ રાજચિહ્નો આ છે–(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयणि) ખડ્ગ=તલવાર, છત્ર, ઉપ્ફેસ–મુગુટ,

भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तंजहा-(१) सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए, (२) अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए, (३) एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं, (४)

दशाय शब्द, 'वाहणाओ' उपानहौ 'वालवीयणिं' वालव्यजनीम्-चामरम्, एतानि त्यक्त्वा, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः, 'तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'समणं भगवं महावीरं' श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छति-पञ्चप्रकारेण अभिगमेन=सत्कारविशेषेण अभिमुखं गच्छति, 'तंजहा' तद्यथा-तत्पञ्चविधाभिगमनं यथा-'सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए' सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनतया-हरितफलकुसुमादीनां वस्तूनां त्यागेन १, 'अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए' अचित्तानां द्रव्याणामव्युत्सर्जनतया, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनाम् अत्यागेन २, 'एगसाडियमुत्त-

तलवार, छत्र, मुकुट, उपानत्-पगरखा, एवं वालव्यजनी-चामर। फिर वे (जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) जहां श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पर आये, (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) जाते ही वे पांच प्रकार के अभिगमन-सत्कारविशेष से युक्त होकर प्रभु के सन्मुख पहुँचे। वे पांच प्रकार के सत्कारविशेष इस प्रकार हैं-(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए) हरित फल फूल आदि सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना, (अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए) वस्त्र आभरण आदि अचित्त द्रव्यों का परित्याग नहीं करना, (एगसाडियमुत्तरासंगकरणेणं) भाषा की यतना के लिये अखण्ड अर्थात् जो सीया हुआ न हो

પગરખાં, તેમજ બાલવ્યજની-ચામર પછી તેઓ (जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) આવતાં જ તેઓ પાંચ પ્રકારનાં અભિગમન-સત્કારવિશેષથી યુક્ત થઈને પ્રભુના સન્મુખ પહોંચ્યા તે પાંચ પ્રકારનાં સત્કારવિશેષ આ પ્રકારનાં છે-(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए) લીલાં ફળ ફૂલ આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, (अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए) વસ્ત્ર-આભરણ આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ ન કરવો, (एगसाडियमुत्तरासंगकरणेणं) ભાષાની યતના

भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ, पासित्ता अभिसेक्क हत्थिरयण ठवेइ, ठवित्ता आभिसे-क्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पच रायककुहाइ, तंजहा–खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयणिं, जेणेव समणे

अदूरसमीपे=नातिदूरे नातिसमीपे, किंचिद्दूरे इत्यर्थः। 'छत्ताईए तित्थयराइसेसे' छत्रा दिकान् तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान् 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'आभिसेक्क हत्थिरयण' आभिषेक्य हस्तिरत्नम् 'ठवेइ, ठवित्ता' स्थापयति, स्थापयित्वा, 'आभि सेक्काओ हत्थिरयणाओ' आभिषेक्यात् हस्तिरत्नात् 'पच्चोरुहइ' प्रत्यवरोहति=अवत रति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'अवहट्टु पच रायककुहाइ' अपहृत्य पञ्च राजककु दानि–त्यक्त्वा पञ्च राजचिह्नानि=राजाऽयमिति ज्ञापकानि चिह्नानि, 'तंजहा' तद्यथा–तानि चिह्नानि यथा–'खग्ग' खड्गम्, 'छत्त' छत्रम्, 'उप्फेस' मुकुटम् 'उप्फेस' इति

च्छइ) निकल कर जहाँ पूर्णभद्र उद्यान था वहाँ आये, (उवागच्छित्ता समणस्स भग वओ महावीरस्स अदूरसामंते छत्ताईए तित्थयराइसेसे पासइ) आकर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर के न अतिसमीप और न अतिदूर–किन्तु कुछ ही दूर पर तीर्थ-करों के अतिशयस्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता आभिसेक्क हत्थिरयण ठवेइ) देखते ही उन्होंने अपने हाथी को खडा करवाया, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थिरयणाओ पच्चोरुहइ) हाथी के खडे होते ही वे उस हाथी से नीचे उतरे, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पच रायककुहाइ) नीचे उतरते ही उन्हों ने इन पाच राजचिह्नों का परित्याग किया, (तं जहा) वे पाच राजचिह्न ये हैं–(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयणिं) खड्ग-

ઉદ્યાન હતુ ત્યાં આવ્યા, (उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसा मंते छत्ताइए तित्थयराइसेसे पासइ) આવીને તેઓએ શ્રમણ ભગવાન મહા વીરથી બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ સમીપ નહિ, પણ જરા દૂરે, તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता आभिसेक्क हत्थिरयण ठवेइ) જોતાજ તેઓએ પોતાના હાથીને ઉભો રખાવ્યો, (ठवित्ता आभिसेक्काओ हत्थि रयणाओ पच्चोरुहइ) હાથી ઉભો રહેતા જ તેઓ તે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, (पच्चोरुहित्ता अवहट्टु पच रायककुहाइ) નીચે ઉતરીને જ તેઓએ પાંચ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કર્યો (तंजहा) તે પાંચ રાજચિહ્નો આ છે–(खग्ग छत्त उप्फेस वाहणाओ वालवीयणिं) ખડ્ગ=તલવાર, છત્ર, ઉપ્ફેસ–મુકુટ -ઉપાનત

भगव महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तंजहा-(१) सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए, (२) अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए, (३) एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं, (४)

देशीय शब्द, 'वाहणाओ' उपानहौ 'वालवीयणिं' वालव्यजनीम्-चामरम्, एतानि त्यक्त्वा, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः, 'तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य, 'समणं भगवं महावीरं' श्रमणं भगवन्तं महावीरं 'पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ' पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छति-पञ्चप्रकारेण अभिगमेन=सत्कारविशेषेण अभिमुखं गच्छति, 'तंजहा' तद्यथा-तं पञ्चविधाभिगमनं यथा-'सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए' सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनतया-हरितफलकुसुमादीनां वस्तूनां त्यागेन १, 'अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए' अचित्तानां द्रव्याणामव्युत्सर्जनतया, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनाम् अत्यागेन २, 'एगसाडियमुत्त-

तलवार, छत्र, मुकुट, उपानत-पगरख, एवं वालव्यजनी-चामर। फिर वे (जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) जहां श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहाँ पर आये, (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) आते ही वे पांच प्रकार के अभिगमन-सत्कारविशेष से युक्त होकर प्रभु के सन्मुख पहुँचे। वे पांच प्रकार के सत्कारविशेष इस प्रकार हैं-(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए) हरित फल फूल आदि सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना, (अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए) वस्त्र आभरण आदि अचित्त द्रव्यों का परित्याग नहीं करना, (एगसाडियमुत्तरासंगकरणेणं) भाषा की यतना के लिये अखण्ड अर्थात् जो सांधा हुआ न हो

પગરખા, તેમજ બાલવ્યજની-ચામર પછી તેઓ (जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ) આવતા જ તેઓ પાંચ પ્રકારના અભિગમન-સત્કારવિશેષથી યુક્ત થઈને પ્રભુના સન્મુખ પહોંચ્યા તે પાંચ પ્રકારના સત્કારવિશેષ આ પ્રકારના છે-(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए) લીલાં ફળ ફૂલ આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ કરવો, (अचित्ताणं दव्वाणं अविओसरणयाए) વસ્ત્ર-આભરણ આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો પરિત્યાગ ન કરવો, (एगसाडियमुत्तरासंगकरणेणं) ભાષાની યતના

चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, (५) मणसो एगत्तभावकरणेण, समणं भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ, करित्ता वदइ नमसइ, वदित्ता नमसित्ता तिविहाए पज्जुवासण-

रासगकरणेण' एकशाटिकोत्तराऽऽसङ्गकरणेन—मापायतनार्थम् अस्यूतन एकपटन उत्तरा सङ्गकरण तेन ३, 'चक्खुप्फासे' चक्षु स्पर्शे—श्रीमहावीरे दृष्टिमागते, 'अजलिपग्गहेण' अञ्जलिप्रग्रहेण=कृताऽञ्जलिपुटेन ४, 'मणसो एगत्तभावकरणेण' मनस एकत्र-भावकरणन—मनस चित्तस्यैकत्र=भगवद्विपये भावकरणेन=स्थिरीकरणेन, एव पञ्चविधाभिगमेन 'समण भगव महावीर' श्रमण भगवन्त महावीरम् अभिगम्य, तस्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्व 'आयाहिणपयाहिण' आदक्षिणप्रदक्षिणम्=अञ्जलिपुट बद्ध्वा, त बद्धाञ्जलिपुट दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकार त्रि परिभ्राम्य ललाटदेशे स्थानरूप, 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदइ नमसइ' वन्दते नमस्यति—स्तौति नमस्करोति, 'वदित्ता नमसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'तिवि-

ऐसे वस्त्र का उत्तरासङ्ग करना, (चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण) जब से भगवान दिखायी दे, तभी से दोनों हाथों को जोडना, और (मणसो एगत्तभावकरणेण) मन को एकाग्र करके भगवान मे लगाना । इस प्रकार इन पाँच अभिगमनों से युक्त होकर राजाने भगवान् महावीर प्रभु को तीन बार (आयाहिणपयाहिण) आदक्षिणप्रदक्षिण-अञ्जलिपुट को दाहिने कान से लेकर शिर पर घुमाते हुए बाये कान तक ले जाकर फिर उसे घुमाते हुए दाहिने कान पर ले जाना और बाद मे उसे अपने ललाट पर स्थापन करना—रूप आदक्षिणप्रदक्षिण (करेइ) किया, (करित्ता) आदक्षिणप्रदक्षिण कर के (वदइ नमसइ) वन्दना और नमस्कार किया। (वदित्ता नमसित्ता) वन्दना नमस्कार कर के (तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ)

માટે અખડ અર્થાત્ જે સીવેલા ન હોય તેવા વસ્ત્રનુ ઉત્તરાસગ કરવુ, (चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण) જ્યારથી ભગવાન દેખાય ત્યારથી જ બન્ને હાથને જોડવા, અને (मणसो एगत्तभावकरणेण) મનને એકાગ્ર કરીને ભગવાનમા જોડવુ આ પ્રકારે આ પચ અભિગમનોથી યુક્ત થઈને રાજાએ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને ત્રણ વાર (आयाहिणपयाहिण) આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ—અજલિપુટને જમણા કાનથી લઈને શિર ઉપર ઘુમાવતા ડાબા કાન સુધી લઈ જઈને પાછો તેને ઘુમાવીને જમણા કાને લઈ જવો અને પછી તેને પોતાના કપાળે સ્થાપન કરવારૂપ આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ (करेइ) કર્યું, (करित्ता) આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ કરીને (वदइ नमसइ) વદના અને નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता नमसित्ता) વદના

ज्जुवासइ, तजहा-काइयाए वाइयाए माणसियाए।
ए-ताव सकुइयग्गहत्थपाए सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अ-
हे विणएण पंजलिउडे पज्जुवासइ। वाइयाए-ज जं भगव

ज्जुवासणयाए पज्जुवासइ' त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते-भगवत पर्युपासना 'तजहा' तद्यथा-तत् त्रिविधत्व दर्शयति-'काइयाए वाइयाए माणसियाए' कायिक्या वाचिक्या मानसिक्या, पर्युपास्ते इति पूर्वेणान्वय। तत्र कायिक्या पर्युपासनया तावत् 'सकुइयग्गहत्थपाए' सङ्कुचिताऽग्रहस्तपाद, 'सुस्सूसमाणे' शुश्रूषमाण = सेवमान, 'णमसमाणे' नमस्यन्-अभिमुखे विनयेन प्राञ्जलिपुट पर्युपास्ते, 'वाइयाए-ज ज भगव वागरेइ' वाचिक्या पर्युपासनया-यद् यद् भगवान् व्याकरोति=व्याख्याति,

त्रिविध पर्युपासना से उनकी उपासना की। वह त्रिविध उपासना इस प्रकार है-(काइयाए वाइयाए माणसियाए) काय से उपासना करना, वचन से उपासना करना एव मन से उपासना करना। (काइयाए ताव) कायिक उपासना इस प्रकार से उसने की-(सकुइयग्ग-हत्थपाए सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासइ) प्रभु के समीप वे हाथपावों को सकुचित करके उचित आसन से बैठे। उनसे धर्म सुनने की इच्छा करने लगे, उन्हें बारबार नमस्कार करने लगे, पुन नम्र होकर प्रभु के सम्मुख दोनों हाथों को जोडते हुए प्रभु की सेवा करने लगे। (वाइयाए) वचन से उपासना उन्होंने इस प्रकार की-(ज ज भगवं वागरेइ) जो जो भगवान् कहते थे, उस पर राजा इस प्रकार कहते थे, हे भगवान्! (से जहेयं तुब्भे वदह) आप जैसा कहते हैं, (एवमेय भंते!) हे

नमस्कार करीने (तिविहाए पज्जुवासणाए पज्जुवासइ) त्रिविध पर्युपासना वडे तेमनी उपासना करी ते त्रिविध उपासना आ प्रकारे छे-(काइयाए वाइयाए माण सियाए) कायाथी उपासना करवी, वचनथी उपासना करवी तेमज मनथी उपासना करवी (काइयाए ताव) कायिक उपासना तेणे आ प्रकारे करी-(सकु-इयग्गहत्थपाए सुसूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासइ) प्रभुनी पासे तेओ हाथ-पगने संकुचित करीने उचित आसन पर बेठा तेओ पासेथी धर्म साभळवानी ईच्छा करवा लाग्या, तेमने वारवार नम-स्कार करवा लाग्या, अने नम्र थईने प्रभुना सन्मुख बन्ने हाथ जोडीने प्रभुनी सेवा करवा लाग्या (वाइयाए) वचनथी तेमणे आ प्रमाणे उपासना करी-(ज ज भगव वागरेइ) जे जे भगवान कहेता हता ते उपर राजा आ प्रकारे बोलता हता-हे भगवान्! (से जहेय तुब्भे वदह) आप जेम कहो छो

वागरेइ, एवमेयं भंते ! तहमेयं भंते ! अवितहमेयं भं
संदिद्धमेयं भंते ! इच्छियमेय भते ! पडिच्छियमेयं
इच्छियपडिच्छियमेय भंते ! से जहेय तुब्भे वदह—अपडिकूल-

तत्र तत्र—'एवमेयं भते !' एवमेतद् भन्त !=हे भगवन् ! यद् भवानुपदिशति तद् एवमे वास्ति, 'तहमेयं भते !' तथैतद् भदन्त !=हे भगवन् ! भवता यदुपदिष्टं तत्तथैव। 'अवितहमेय भते !' अवितथमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! भवदुक्तमेतत् सर्वं सत्यमेव। 'असदिद्धमेयं भते !' असन्दिग्धमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! एतत् सन्देहरहित=देश शङ्कासर्वशङ्कावर्जितम्। 'इच्छियमेय भते !' इष्टमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! एतद्भव द्वचनमस्माभिर्वाञ्छितमेव, 'पडिच्छियमेय भते !' प्रतीष्टमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! पुन पुनरिष्टमेतद् भवद्वचनम्, 'इच्छियपडिच्छियमेय भते !' इष्टप्रतीष्टमेतद् भदन्त !=हे भगवन् ! एतद् वचनम् इष्टप्रतीष्टोभयरूप वर्तते। 'से जहेय तुब्भे वदह' तद्यथैतद् यूय वदथ—तदेतद् यथा भवन्त कथयन्ति तत्तथैनेति वदन् 'अपडिकूलमाणे पज्जुवासइ' अप्रतिकूलयन्=प्रतिकूलाचरण वर्जयन् पर्युपास्ते। 'माणसियाए' मानसिक्या=मन-

भगवन् ! यह ऐसा ही है, (तहमेय भते !) हे भगवन् ! यह वैसा ही है, (अवितहमेय भते !) हे भगवन् ! आपने जो कहा सो सत्य है, (असदिद्धमेय भंते !) हे भगवन् ! यह देश-शङ्का और सर्वशङ्का से सर्वथा रहित है, (इच्छियमेय भते !) हे भगवन् ! आपका यह वचन हम लोगों के लिए सर्वदा वाञ्छनीय है, (पडिच्छियमेय भते !) हे भगवन् ! यह आपका वचन हम लोगों के लिये सर्वथा वाञ्छनीय है, (इच्छियपडिच्छियमेय भते !) हे भगवन् ! यह आपका वचन हम लोगों के लिये सर्वदा और सर्वथा वाञ्छनीय है। इस प्रकार राजा—(अपडिकूलमाणे) भगवान के साथ अनुकूल आचरण करते हुए (पज्जुवासइ) उनकी उपासना करने लगे। (माणसियाए) राजा ने भगवान् की मानसिक उपा

(एवमेय भते !) હે ભગવન્ ! એ એમજ છે, (तहमेय भते !) હે ભગવન્ ! એ એમજ છે, (अवितहमेय भते !) હે ભગવન્ ! આપે જે કહ્યુ તે સત્ય છે (असदिद्धमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ તમારૂ વચન દેશશકા અને સવ-શકાઓથી સર્વથા રહિત છે (इच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આપના આ વચન અમારા માટે સર્વદા વાછનીય છે (पडिच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ આપના વચન અમારા માટે સર્વથા વાછનીય છે, (इच्छिय-पडिच्छियमेय भते !) હે ભગવન્ ! આ આપના વચન અમારા માટે સર્વદા અને સર્વથા વાછનીય છે આ પ્રકારે રાજા (अपडिकूलमाणे) ભગવાનની સાથે અનુકૂલ

माणे पज्जुवासइ । माणसियाए-महयासवेगं जणइत्ता तिव्वध-म्माणुरागरत्ते पज्जुवासइ ॥ सू० ५४ ॥

मूलम्—तए ण ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ अंतो अंतेउरसि ण्हायाओ जाव पायच्छित्ताओ सव्वालंकारविभूसि-

सम्बधिया पर्युपासनया, 'महयासवेग' महासवेग=महद्वैराग्य 'जणइत्ता' जनयित्वा 'तिव्व-धम्मा-णुराग-रत्ते' तीव्र-धर्मा-नुराग-रक्त सन 'पज्जुवासइ' पर्युपास्ते अनेन वीतरागाण पुष्पधूपादिभि सावद्यपूजा निराकृता ॥ सूत्र ५४ ॥

टीका—'तए ण ताओ' इत्यादि । 'तए ण' तत खलु 'ताओ सुभद्दप्प-मुहाओ' तत तदनन्तरम्-सुभद्राप्रमुखा 'देवीओ' देव्य =राज्य अतो अतेउरसि' अन्तरन्त पुरस्य स्त्रीभवनमध्ये, 'ण्हायाओ जाव पायच्छित्ताओ' स्नाता यावत् प्राय-

सना इस प्रकार की-(महयासंवेग जणइत्ता तिव्व धम्मा णुराग रत्ते पज्जुवासइ) प्रभु के मुख से धर्म का उपदेश सुन कर राजा के हृदय में परम वैराग्य उत्पन्न हुआ और धर्मानुराग से प्रेरित होकर वे प्रभु की उपासना करने लगे। इस सूत्र से वीतरागों की पुष्प-धूप आदि से सावद्य पूजा करना सर्वथा निषिद्ध है-यह सूचित होता है ॥ सू० ५४ ॥

'तए ण ताओ इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देविया भी (अतो अतेउरसि) अत पुरस्थ स्त्रीभवन के मध्यवर्ती स्नानागार मे (ण्हायाओ जाव

આચરણ કરતા (पज्जुवासइ) તેમની ઉપાસના કરવા લાગ્યા (माणसियाए) રાજાએ ભગવાનની માનસિક ઉપાસના આ પ્રકારે કરી-(महयासवेग जणइत्ता तिव्व-धम्मा-णुराग-रत्ते पज्जुवासइ) પ્રભુના મુખથી ધર્મનો ઉપદેશ સાભળીને રાજાના હૃદયમા પરમ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયુ, અને ધર્માનુરાગથી પ્રેરિત થઈને તેઓ પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા આ સૂત્રથી વીતરાગોની પુષ્પ ધૂપ આદિ વડે સાવદ્યપૂજા કરવી એ સર્વથા નિષિદ્ધ છે તે સૂચિત થય છે (સૂ૦ ૫૪)

"तए ण ताओ" ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दप्पमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા પ્રમુખ દેવીઓ પણ (अतो अतेउरसि) અત પુરમા સ્ત્રીભવનના મધ્યવર્તી સ્નાનાગારમા (ण्हायाओ जाव पायच्छित्ताओ) સ્નાન કરીને કૌતુક તથા બલિકર્મથી

याओ बहूहि खुज्जाहिं चिलाईहि वामणीहिं वडभीहिं बब्बरीहिं वउसियाहिं जोणियाहि पल्हवियाहिं ईसणियाहिं चारुइणियाहिं

श्चित्ता -यावत् शब्दात् 'कृतबलिकर्माण कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता ' इति सग्रह , तथा 'सव्वालकार-विभूसियाओ' सर्वा-ऽलङ्कार-विभूषिता -सर्वैरलङ्कारैरलङ्कृता 'बहूहिं खुज्जाहिं' बह्वीभि कुब्जाभि -वक्रशरीराभि 'कूबडी' इति प्रसिद्धाभि , 'चिलाईहिं' किरातीभि =किरात देशोत्पन्नाभि , 'वामणीहिं' वामनाभि -अतिहूस्व शरीराभि , 'वडभीहिं' वटभिकाभि =वक्राऽध कायाभि , 'बब्बरीहिं' बर्बराभि =बर्बरदेशोपन्नाभि , 'वउसियाहिं' बकुशिकाभि , 'जोणियाहिं' योनिकाभि =योनिकदेशोपन्नाभि , 'पल्हवियाहिं' पह्लविकाभि =पह्लवदेशोत्पन्नाभि , 'ईसिणियाहिं' 'ईसिन' नामकोऽनार्यदेशस्तत्रोपन्नाभि 'चारुइणियाहिं' चारकिनिकाभि , 'चारुकिनिक' देशविशेषोत्पन्नाभि , 'लासियाहिं' लासिकाभि =लासकदेशो

पायच्छित्ताओ) स्नान करके कौतुक तथा बलिकर्म से निवृत्त होकर, (सव्वा-लकार-विभूसियाओ) एव समस्त अलकारों को धारण कर (बहूहिं खुज्जाहिं चिलाईहिं) अनेक कुबडी दासियों से, अनेक किरातिनियों-किरात देशमे उत्पन्न दासियों से, (वामणीहिं) अनेक वामनियोंसे--जिनका शरीर अत्यत हूस्व-छोटा था ऐसी दासियों से, (वडभीहिं) अनेक वटभियों-जिनकी कमर बिल्कुल झुक गई थी ऐसी दासियों से, (बब्बरीहि) बर्बर देशोद्भव अनेक दासियों से, (वउसियाहिं) बकुश देश की दासियों से, (जोणियाहिं) यूनान देश की दासियों से, (पल्हवियाहिं) अनेक पह्लविकाओं-पह्लवदेश की दासियों से, (ईसिणियाहिं) इसिन नाम का एक अनार्यदेश है इस देश की दासियों से, (चारुइणियाहिं) चारुकिनिक देश की दासियों से, (लासियाहिं) लासकदेश की दासियों से, (लउसियाहिं)

निवृत्त थईने (सव्वालकारविभूसियाओ) तेमज सर्व अलकारोने धारण करीने (बहूहिं खुज्जाहिं चिलाईहिं) अनेक कुबडी दासीओथी, अनेक किरातीओ-किरात देशमा उत्पन्न थयेली दासीओथी, (वामणीहिं) अनेक वामनिओ-जेना शरीर अत्यत नाना-(ठीगणा) हता एवी दासीओथी, (वडभीहिं) अनेक वटभीओ-जेमनी कमर छेक वळी गई हती एवी दासीओथी(बब्बरीहिं) बर्बर-देशोत्पन्न अनेक दासीओथी, (बउसियाहिं) बकुश देशनी दासीओथी, (जोणियाहिं) यूनान देशनी दासीओथी, (पल्हवियाहिं) अनेक पह्लविकाओ-पह्लव देशनी दासीओथी, (ईसिणियाहिं) ईसिन नामनो एक अनार्य देश छे ते देशनी दासीओथी, (चारुइणियाहिं) चारुकिनिक देशनी दासीओथी, (लासियाहिं) लासक देशनी दासीओथी, (लउसियाहिं) लकुशदेशनी दासीओथी (सिंहलीहिं) सिंहल देशनी

लासियाहि लउसियाहि सिहलीहिं दमलीहिं, आरबीहि पुलिंदीहिं पक्कणीहि वहलीहिं मरुडीहिं सवरीहि पारसीहि णाणादेसीहि विदेस–वेस–परिमंडियाहि इंगिय–चिंतिय–पत्थिय–वियाणियाहिं सदेसणेवत्थ-ग्गहिय–वेसाहिं चेडिया–चक्कवाल-व-

त्पन्नाभि, 'लउसियाहिं' लकुशिकाभि =लकुशदेशोपन्नाभि, 'सिंहलीहिं' सिंहलाभि = सिंहलदेशोपन्नाभि 'दमिलीहिं' द्रविडीभि =द्रविडदेशोपन्नाभि, 'आरबीहिं' आरवीभि = अरबदेशोपन्नाभि, 'पुलिंदीहिं' पुलिन्दीभि =पुलिन्ददेशोपन्नाभि, 'पक्कणीहिं' पक्कणीभि = पक्कणदेशोपन्नाभि, 'वहलीहिं' वहलीभि =वहलनामकोऽनार्यदेशस्तत्रोत्पन्नाभि, 'मुरंडीहिं' मुरण्डाभि =मुरण्डदेशोपन्नाभि, 'सवरीहिं' शवरीभि =शवरदेशोत्पन्नाभि, 'पारसीहिं' पारसाभि =पारसदेशोत्पन्नाभि, किराताद्य सर्वेऽनार्यदेशा, 'णाणादेसीहिं' नानादेशीयाभि, 'विदेस वेस परिमडियाहिं' विदेश-वेष-परिमण्डताभि =विविध-देशपरिमण्डनयुक्ताभि, 'इंगिय-चिंतिय-पत्थिय–वियाणियाहिं' इङ्गित-चिन्तित–प्रार्थित विज्ञाभि, इङ्गितम्=अभिप्रायानुरूप-

लकुशदेश की दासियों से, (सिंहलीहिं) सिंहलदेश की दासियों से, (दमिलीहिं) द्रविडदेश की दासियों से, (आरबीहिं) अरबदेश की दासियों से, (पुलिंदीहिं) पुलिन्ददेश की दासियों से, (पक्कणीहिं) पक्कणदेश की दासियों से, (वहलीहिं) वहल नाम के अनार्य देश की दासियों से, (मुरुडिहिं) मुरण्डदेश की दासियों से, (सवरीहिं) शवरदेश की दासियों से, (पारसीहिं) पारसदेश की दासियों से, (ये किरात आदि जितने भी देश है वे सब अनार्य देश है) इन (णाणादेसीहिं) अनेक देश की दासियाँ, जो (विदेस–वेस परिमडियाहिं) विदेशी वेष भूषा से सज्जित थीं, (इंगिय–चिंतिय–पत्थिय–वियाणियाहिं) इंगित को अर्थात् अभिप्राय के अनुरूप चेष्टा को, चिंतित को अर्थात् मनोगत भावको,

દાસીઓથી, (दमिलीहिं) દ્રવિડ દેશની દાસીઓથી, (आरबीहिं) અરબ દેશની દાસીઓથી (पुलिंदीहिं) પુલિંદ દેશની દાસીઓથી (पक्कणीहि) પક્કણ દેશની દાસીઓથી, (वहलीहिं) બહલ નામના અનાર્ય દેશની દાસીઓથી, (मुरुडीहिं) મુરુંડ દેશની દાસીઓથી, (सवरीहिं) શબર દેશની દાસીઓથી, (पारसीहिं) પારસ દેશની દાસીઓથી, આ કિરાત આદિ જેટલા દેશ છે તે બધા અનાર્ય દેશ છે, આ (णाणादेसीहिं) અનેક દેશની દાસીઓ જે (विदेस–वेस परिमडियाहिं) વિદેશી વેષ ભૂષાથી સજ્જિત હતી, (इगिय चिंतिय पत्थिय वियाणियाहिं) ઇંગિતને એટલે અભિપ્રાયને અનુરૂપ ચેષ્ટાને, ચિન્તિતને એટલે મનોગત ભાવને,

रिसवर–कंचुइज्ज–महत्तर–वद-परिक्खित्ताओ अंतेउराओ णिग्गच्छन्ति, णिग्गच्छित्ता जेणेव पाडियक्कजाणाइ तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइं दुरू-

चेष्टितम्, चिन्तित=मनोगत, प्रार्थितम्=अभिलषित तेषा विज्ञाभि, 'सदेस–णेवत्थ–गहिय–वेसाहिं' स्वदेश–नेपथ्य–गृहीत–वेषाभि –स्वदेशस्य यानि नेपथ्यानि=वस्त्रभूषण धारणरीतय, तैर्गृहीता वेषा याभि तास्तथा ताभि, 'चेडिया–चक्कवाल–वरिसवर–कंचुइज्ज–महत्तर–वद–परिक्खित्ताओ' चेटिका–चक्रवाल–वर्षवर–कञ्चुकीय–महत्तर–वृन्द परिक्षिप्ता –चेटिकाना=दासीना चक्रवाल मण्डलम्, वर्षवरा,=क्लीबा, कञ्चुकीया =अन्त पुरबहि प्रदेशरक्षका, तदन्ये ये महत्तरा =प्रामाणिका अन्त पुररक्षका, तेषा यद् वृन्द तेन परिक्षिप्ता =परिवेष्टिता यास्तास्तथा सुभद्राप्रमुखा देव्यो=राज्य 'अंतेउराओ णिग्गच्छंति' अन्त पुरात्–स्त्रीगृहान्निर्गच्छन्ति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य, 'जेणेव पाडियक्कजाणाइ' यत्रैव प्रत्येकयानानि=पृथक् २ यानानि सन्ति, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य 'पाडियक्क–पाडि-

प्रार्थित को अर्थात्–अभिलषित को जानने मे विज्ञ थीं, (सदेस णेवत्थ गहिय वेसाहिं) अपने २ देश की रीति के अनुसार वेपभूषा धारण की हुई थीं, ऐसी इन विदेशी दासियों से, तथा–(चेडिया–चक्कवाल–वरिसवर–कंचुइज्ज–महत्तर–वंद–परिक्खित्ताओ) विदेशी दासियों से भिन्न दासियों के समूह से, वर्षवरों से-नपुंसकों से, कंचुकियों से तथा और भी अन्य प्रामाणिक अन्त पुर रक्षकों से परिक्षिप्त घिरी हुई होकर (अंतेउराओ णिग्गच्छंति) अंत पुर से निकलीं, (णिग्गच्छित्ता) निकलकर (जेणेव पाडियक्कजाणाइ) जहा अपने २ योग्य अलग २ यान रखे हुए थे, (तेणेव उवागच्छंति) वहा पर पहुँची, (उवागच्छित्ता, पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ दुरूहंति) पहुँच कर उन पृथक् २

પ્રાર્થિતને એટલે અભિલાષાને જાણી લેવામા નિપુણ હતી, (सदेसणेवत्थ-गहियवेसाहिं) જેઓએ પોતપોતાના દેશની રીત પ્રમાણે વેષ ધારણ કરેલા હતા એવી આ વિદેશી દાસીઓથી, તથા (चेडिया–चक्कवाल–वरिसवर–कंचुइज्ज–महत्तर–वंद-परिक्खित्ताओ) વિદેશી દાસીઓથી જુદી દાસીઓના સમૂહથી, તથા વર્ષવર–નપુંસકોથી, કંચુકીઓથી, તથા બીજા પણ પ્રામાણિક અંત પુરરક્ષકોથી પરિક્ષિપ્ત–વીંટાએલી બનીને (अंतेउराओ णिग्गच्छंति) અંત પુરથી નીકળી, (णिग्गच्छित्ता) નીકળીને (जेणेव पाडियक्कजाणाइ) જ્યા પોતપોતાને યોગ્ય જુદા જુદા યાન (વાહનો) રાખવામા આવ્યા હતા (तेणेव उवागच्छंति) ત્યા પહોચી (उवागच्छित्ता पाडियक्कपाडियक्काइ जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ दुरू

हंति, दुरूहित्ता णियग-परियाल सद्धि सपरिवुडाओ चंपाए णयरीए मज्झमज्झेणं णिग्गच्छति, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुण्ण-भद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छित्ता समणस्स भगव-ओ महावीरस्स अदूरसामते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासंति,

यक्काइ' प्रत्येकप्रत्येकानि=पृथक् २ कल्पितानि 'जत्ताभिमुहाइ जुत्ताइ जाणाइ'-यात्राभिमुखानि युक्तानि यानानि-यात्राभिमुखानि=भगवद्दर्शनार्थगमनाय सज्जितानि युक्तानि=बलीवर्दैः योजितानि, यानानि=रथान् 'दुरूहति' अधिरोहति, 'दुरुहित्ता' अधिरुह्य, 'णियग-परियाल सद्धिं' निजकपरिवारैः सार्द्धम्, 'सपरिवुडाओ' सम्परिवृता=समन्ताद्वेष्टिता, चम्पाया नगर्या मध्यमध्येन, 'णिग्गच्छति' निर्गच्छति, 'णिग्गच्छित्ता' निर्गत्य, 'जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति' यत्रैव पूर्णभद्र चैत्य तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते' उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्यादूरसमीप 'छत्तादीए तित्थयराइसेसे' छत्रादिकान तीर्थकरातिशेषान्=तीर्थकरातिशयान्

यानों पर, जो भगवान के दर्शन के लिये ले जाने के निमित्त पहिले से सज्जित कर रखे हुए एव बलीवर्द आदिकों से युक्त थे, सवार हुई। (दुरुहित्ता णियग-परियाल सद्धिं) सवार होकर अपने २ परिवारों के साथ (सपरिवुडाओ) परिवेष्टित होती हुई वे सब देविया (चपाए णयरीए मज्झमज्झेण) चपा नगरी के ठीक बीचों बीच के मार्ग से होकर (णिग्गच्छति) निकली, (णिग्गच्छित्ता) निकलकर (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति) जिस ओर पूर्णभद्र चैत्य (उद्यान) था, उस ओर आयीं, (उवागच्छित्ता) आकर (समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासति) उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर से कुछ दूर पर रहे हुए तीर्थंकरों के अतिशय

હ્તિ) પહોચીને તે જુદા જુદા યાનો-રથો પર જે ભગવાનના દર્શને લઇ જવા માટે પહેલાથી તૈયાર કરી રાખવામા આવ્યા હતા તેમજ બળદો જોડી રાખેલા હતા તેમા બેઠા, (दुरूहित्ता णियग-परियाल सद्धिं) બેસીને પોતપોતાના પરિવારની સાથે (सपरिवुडाओ) યુક્ત થઇને તે બધી દેવીઓ (चपाए णयरीए मज्झमज्झेण) ચપાનગરીના બરાબર વચ્ચો-વચ્ચના માર્ગે થઇને (णिग्गच्छति) નીકળી, (णिग्गच्छित्ता) નીકળીને (जेणेव पुण्णभद्दे चेइए तेणेव उवागच्छति) જે તરફ પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય (ઉદ્યાન) હતુ તે તરફ આવી, (उवागच्छित्ता) આવીને (समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामते छत्तादीए तित्थयराइसेसे पासति) તેમણે

पासित्ता पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति, ठवित्ता जाणेहिंतो पच्चोरुहंति, पच्चोरुहित्ता, वहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति,

'पासंति' पश्यन्ति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा, 'पाडियक्क पाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति' प्रत्येकप्रत्येकानि यानानि स्थापयन्ति, स्थापयित्वा, 'जाणेहिंतो पच्चोरुहंति' यानेभ्यः प्रत्यवरोहन्ति=अवतरन्ति, 'पच्चोरुहित्ता' प्रत्यवरुह्य, 'वहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ' बह्वीभिः कुब्जिकाभिर्यावत् परिक्षिप्ताः=परिवेष्टिताः, यावच्छब्दात्पूर्वोक्ता विविधदेशजातिसमुद्भूता ग्राह्याः, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति' श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेनाऽभिगमेनाभिगच्छन्ति, पञ्चविधमभिगमनं स्फुटीकरोति–'तं जहा' तद्यथा

स्वरूप छत्रादिकों को देखा, (पासित्ता) देख कर उन सबोंने (पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति) अपने २ (पृथक् २) यानों को रोक दिया और वे (जाणेहिंतो पच्चोरुहंति) उन यानों से नीचे उतरीं, (पच्चोरुहित्ता) उतर कर (वहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) उन अनेक कुब्जादिक दासियों से परिवृत होती हुई वे जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां पर आयीं, (उवागच्छित्ता) आकर उन्हों ने (समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति) प्रभु के निकट जाने के लिये पांच प्रकार के अभिगमनों को अच्छी तरह धारण किया। वे पाँच प्रकार के अभिगमन ये हैं–(सचित्ताणं दव्वाणं विओसरणयाए, अचित्ताणं दव्वाणं अवि

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી જરા દૂર રહેલા તીર્થંકરોના અતિશય સ્વરૂપ છત્રાદિકોને જોયા, (पासित्ता) જોઈને બધી (पाडियक्कपाडियक्काइं जाणाइं ठवेंति) પોતપોતાના (જુદા જુદા) યાનો–રથોને રોકી દીધા, અને તેઓ (जाणेहिंतो पच्चोरुहंति) તે યાનોમાંથી નીચે ઉતરી, (पच्चोरुहित्ता) ઉતરીને (वहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ताओ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) તે અનેક કુબ્જા આદિક દાસીઓના પરિવાર સહિત જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાં આવી, (उवागच्छित्ता) આવીને તેઓએ (समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छंति) પ્રભુની પાસે જવા માટે પાંચ પ્રકારના અભિગમનોને સારી રીતે ધારણ કર્યાં તે પાંચ પ્રકારના અભિગમન આ છે–(सचित्ताणं दव्वाणं

तजहा-१ सचित्ताणं दव्वाण विओसरणयाए, २-अचित्ताणं दव्वाण अविओसरणयाए, ३-विणओणयाए गायलट्ठीए, ४-चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, ५-मणसो एगत्तीभावकरणेण समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति,

'सचित्ताण दव्वाण विओसरणयाए' सचित्ताना द्रव्याणा व्युत्सर्जनतया-सचित्तद्रव्य-त्यागेन,१, 'अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए' अचित्ताना द्रव्याणामव्युत्सर्जन-तया-अचित्तद्रव्याणा=वस्त्राभरणादीनामपरित्यागेन २, 'विणओणयाए गायलट्ठीए' विनयावनतया गात्रयष्ट्या ३, 'चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण' चक्षु स्पर्शेऽञ्जलिप्रग्रहेण=श्रीवर्धमाने महावीरे चक्षुर्विषये सति अञ्जलिविरचनेन ४, 'मणसो एगत्तीभावकर-णेण' मनस एकत्रीभावकरणेन-मनस =चित्तस्य एकत्रीभावकरण-एकत्र=भगवद्विषये स्थिरीकरण तेन ५, एतद्रूपेण पञ्चप्रकारेण अभिगमेन, 'समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेंति, करित्ता वदति णमसति, वदित्ता णमसित्ता' श्रमणस्य

ओसरणयाए, विणओणयाए गायलट्ठीए, चक्खुप्फासे अजलिपग्गहेण, मणसो एगत्ती-भावकरणेण) सचित्त द्रव्यों का परित्याग करना-प्रभु के दर्शन करने के लिये जाते समय अपने पास सचित्त वस्तुओं को नहीं रखना, अचित्तवस्त्रादिकों का त्याग नहीं करना, विनय से अवनत गात्र-शरीर होना-विनयभार से नम्रीभूत होना, प्रभु के दिखते ही दोनों हाथों को जोडना, एव प्रभु की भक्ति मे मन को एकाग्र करना। इन पाच अभिगमनों से युक्त सपरिवार उन रानियों ने (समणं भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेति) श्रमण भगवान महावीर को तीन बार आदक्षिणप्रदक्षिण किया, (करित्ता वदति नमसति)

विओसरणयाए, अचित्ताण दव्वाण अविओसरणयाए, विणओणयाए गायलट्ठीए, चक्खु प्फासे अजलिपग्गहेण, मणसो एगत्तीभावकरणेण) सचित्त द्रव्योनो परित्याग करवो-प्रभु दर्शन करवा माटे जती वखते पोतानी पासे सचित्त वस्तुओ न राखवी १, अचित्त वस्त्रादिकोनो त्याग करवो २, विनयथी नमावेल गात्र-शरीर राखवु-विनयभारथी नम्रीभूत थवु ३, प्रभुने जोताज बन्ने हाथ जोडवा ४, तेमज प्रभुनी भक्तिमा मनने एकाग्र करवु ५, आ पाच अभिगमनोथी युक्त सपरिवार ते राणीओए (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आया-हिणपयाहिण करेंति) श्रमण भगवान महावीरने त्रणवार आदक्षिणप्रदक्षिण कर्या, (करित्ता वदति णमसति) पछी वदना तेमज नमस्कार कर्या,

करित्ता वदंति णमसंति, वंदित्ता णमसित्ता कूणियरायं पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएणं पंज-लिउडाओ पज्जुवासंति ॥ सू० ५५ ॥

मूलम्—तए णं समणे भगवं महावीरे कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्य सुभद्दापमुहाणं देवीण तीसे य महइमहा-

भगवतो महावीरस्य त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव' कूणिकराज पुरत कृत्वा स्थिता एव 'सपरिवाराओ' सपरिवारा –परिजनसमेता, 'अभिमुहाओ' अभिमुखा भगवद्दृष्टिपथे, 'विणएणं पजलिउडाओ पज्जुवासति' विनयेन प्राञ्जलिपुटा =कृताञ्जलिपुटा पर्युपासते ॥ सू० ५५ ॥

'तए ण' इत्यादि। 'तए ण' तत =द्वादशविधपरिषदुपस्थितिसमनन्तर खलु 'समणे भगव महावीरे' श्रमणो भगवान् महावीर 'कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स' कूणिकस्य राज्ञो भभसारपुत्रस्य 'सुभद्दापमुहाण देवीण' सुभद्राप्रमुखाणा देवीनाम्–'तीसे

पश्चात् वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएण पजलिउडाओ पज्जुवासति) वदना नमस्कार कर चुकने के बाद फिर वे, कूणिक राजा को आगे कर के खडी खडी विनयपूर्वक हाथ जोड कर भगवान की सेवा करने लगीं ॥ सू ५५ ॥

'तए ण' इत्यादि।

(तए ण) बारह प्रकार के परिषद् जम जाने पर (समणे भगव महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर ने (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) भभसार अर्थात् श्रेणिक

(वदित्ता णमसित्ता कूणियराय पुरओ कट्टु ठिइयाओ चेव सपरिवाराओ अभिमुहाओ विणएण पजलिउडाओ पज्जुवासति) વદના નમસ્કાર કરી લીધા પછી વળી તે કૂણિક રાજાને આગળ કરીને ઉભી ઉભી વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને ભગવાનની સેવા કરવા લાગી (સૂ ૫૫)

"तए ण" ઇત્યાદિ

(तए ण) બાર પ્રકારની પરિષદ ભરાઇ જતા (समणे भगव महावीरे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (कूणियस्स रण्णो भभसारपुत्तस्स) ભભસાર અર્થાત્ શ્રેણિ

लियाए परिसाए इसिपरिसाए मुणिपरिसाए जइपरिसाए देव-परिसाए अणेगसयाए अणेगसयवदाए अणेगसयवदपरिवाराए

य महइमहालियाए' तस्याश्च महातिमहत्या 'परिसाए' परिषद =सभाया, 'इसिपरिसाए' ऋषिपरिषद -ऋषन्ति=जानन्ति अवधिज्ञानादिनेति ऋषय -अतिशयज्ञानवन्त, तेषा परिषत्-सभा तस्या, 'मुणिपरिसाए' मुनिपरिषद -मुणन्ति-मन्यन्ते वा=प्रतिजानन्ति सर्वसावद्य-व्यापारोपरतिम् इति मुणयो-मुनयो वा-सर्वनिरतिमन्त, तेषा परिषत् तस्या मुणिपरिषदो, मुनिपरिषदो वा, 'जइपरिसाए' यतिपरिषद -यतन्ते दशविधयतिधर्मे इति यतय । तथा चोक्तम्—

एवं यः शुद्धयोगेन, परित्यज्य गृहाऽऽश्रमान् ।
सयमे रमते नित्य, स यतिः परिकीर्तितः ॥ १ ॥

इति तेषा यतीना परिषत्-तस्या, 'देवपरिसाए' देवपरिषद -देवाना=भवन-पत्यादिचतुर्विधदेवाना परिषत्-तस्या, 'अणेगसयाए' अनेकशताया -अनेकानि शतानि यस्या साऽनेकशता तस्या, 'अणेगसयवदाए' अनेकशतवृन्दाया =अनेकशतानि वृन्दानि=समूहा यस्या साऽनेकशतवृन्दा तस्या, 'अणेगसयवदपरिवाराए' अनेकशतवृन्दपरि-

के पुत्र कूणिक राजा को, तथा-(सुभद्दापमुहाण देवीण) सुभद्राप्रमुख राजरानियों को, (तीसे य महइमहालियाए) तथा उस बडी भारी (परिसाए) सभा को, (इसि-परिसाए) ऋषियों-अवधिज्ञान से पदार्थों को जानने वालों की सभा को, (मुणिपरिसाए) मुनियों-सर्वसावद्य व्यापारों के मन वचन एव काय आदि से त्यागियों की सभा को, (जइपरिसाए) गृहाश्रम का परित्याग कर जो मन, वचन, काय के शुद्धयोग से सयम में अर्थात् दश प्रकार के यतिधर्म मे नित्य यत्नवान होते है वे यति है, उनकी सभा को, (देवपरिसाए) भवनपति आदि चतुर्निकाय के देवों की सभा को, (अणेगसयाए) अनेकशतसख्यावाली (अणेगसयवदाए) अनेकशत वृन्द (समूह) वाली (अणेग-

કના પુત્ર કૂણિક રાજાને, તથા-(सुभद्दापमुहाण देवीण) સુભદ્રા-પ્રમુખ રાજરાણીઓને (तीसे य महइमहालियाए) તથા તે બહુ મોટી (परिसाए) સભાને, (इसि परिसाए) ઋષિઓ-અવધિજ્ઞાનથી પદાર્થોને જાણવાવાળાઓની સભાને, (मुणि परिसाए) મુનિઓ સર્વસાવદ્યવ્યાપારોને મન વચન તેમજ કાયા આદિથી ત્યાગ કરનારની સભાને, (जइपरिसाए) ગૃહસ્થાશ્રમનો પરિત્યાગ કરી જે મન, વચન, કાયના શુદ્ધયોગથી સંયમમાં અર્થાત્ દશ પ્રકારના યતિધર્મમાં નિત્ય યત્નવાન રહે છે તે યતિ છે તેમની સભાને, (देवपरिसाए) ભવનપતિ આદિ ચતુર્નિકાયના દેવોની સભાને, (अणेगसयाए) અનેક શત (સો) સંખ્યા

ओहवले अइवले महव्वले अपरिमिय-वल-वीरिय-तेय-माहप्प-कंति-जुत्ते सारय-णवत्थणिय-महुर-गंभीर-कोंच-णि-

वाराया-अनेकशतवृन्दः परिवारो यस्या सा तथा तस्या, इत्यम्भूताया निषिधाया परिषद, अत्र कर्मणि सम्बन्धमात्रविवक्षाया षष्ठी, 'ओहवले' ओघबलः=अप्रतिबद्धबलशाली,' अइवले' अतिबलः=अतिशयबलवान्, 'महव्वले' महाबलः=अनुपमप्रशस्तशक्तिमान्, 'अपरिमिय-वल-वीरिय-तेय-माहप्प-कंति-जुत्ते' अपरिमित-बल-वीर्य-तेजो-माहात्म्य कान्ति-युक्त, अपरिमितम्=अत्यधिक बल=शारीरिकम्, वीर्यं=जीवसम्भृतम्, तेजो=दीप्ति, माहात्म्यम्=प्रभाव, कान्ति=सौन्दर्यम्, एतैर्युक्त, 'सारय-णव-त्थणिय-महुर-गभीर कोंच-णिग्घोस-दुदुभि-स्सरे' शारद-नव-स्तनित मधुर गम्भीर-क्रौञ्च-निर्घोष-दुन्दुभि स्वर-शारद=शरत्कालिक यन्नवस्तनित-नवघनगर्जित तद्वन्मधुरो गम्भीरश्च तथा क्रौञ्चनि

सय-वंद-परिवाराए) अनेकशत-समूह-युक्त परिवार वाली उस सभा को, (अरहा) अर्हत प्रभु (धम्म) श्रुतचारित्ररूप धर्म का (भासइ) उपदेश देते है-इस शाश्वत नियम के अनुसार (अद्धमागहाए भासाए) अर्धमागधी भाषा द्वारा (धम्म) श्रुत चारित्ररूप धर्म का (परिकहेइ) उपदेश दिया। भगवान् कैसे थे ? सो कहते हैं-भगवान् महावीर प्रभु (ओहवले अइवले महव्वले अपरिमिय-वल-वीरिय-तेय-माहप्प-कंति-जुत्ते) अप्रतिबद्धबलशाली थे। अतिशयबलिष्ठ थे। अनुपम-प्रशस्त शक्ति-सपन्न थे। अपरिमित वल, वीर्य, तेज, माहात्म्य एव काति से युक्त थे। वल से यहा पर शारीरिक शक्ति का ग्रहण हुआ है। वीर्य से जीव की असाधारण शक्ति का ग्रहण किया गया है। प्रभाव का नाम माहात्म्य है, शारीरिक सुन्दरता का नाम काति है। (सारय-णव-

વાળી (अणेगसयवंदाए) અનેકશત વૃન્દ (સમૂહ) વાળી (अणेग सय वंद परिवाराए) અનેક-શત-સમૂહ યુક્ત પરિવારવાળી તે સભાને, (अरहा) અર્હંત પ્રભુ (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો (भासइ) ઉપદેશ આપે છે-આ શાશ્વત નિયમને અનુસરીને (अद्धमागहाए भासाए) અર્ધ-માગધી ભાષા દ્વારા (धम्म) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો (परिकहेइ) ઉપદેશ આપ્યો ભગવાન કેવા હતા ? તે કહે છે-ભગવાન મહાવીર પ્રભુ (ओहवले, अइवले, महव्वले, अपरिमिय वल-वीरिय तेय माहप्प-कंति-जुत्ते) અપ્રતિબદ્ધ બલશાળી હતા, અતિશય બળવાન હતા અનુપમ પ્રશસ્ત-શક્તિ-સંપન્ન હતા અપરિમિત બલ, વીર્ય, તેજ, માહાત્મ્ય તેમજ કાંતિથી યુક્ત હતા બલથી અહીં શારીરિક શક્તિનો સંગ્રહ સમજવું વીર્યથી જીવની અસાધારણ શક્તિનો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે પ્રભાવનો અર્થ માહાત્મ્ય છે શારીરિક સુંદરતા એટલે કાંતિ છે (सारय-णव-त्थणिय-महुर-गभीर-कोंच

ग्घोस-दुदुभि-स्सरे उरे वित्थडाए कंठे वट्टियाए सिरे समाइ-
ण्णाए अगरलाए अमम्मणाए सव्व-क्खर-सण्णिवाइयाए

घोषवत्-क्रौञ्च=पक्षिविशेषस्तस्य मञ्जुलकूजनवत्, दुदुभिस्वरश्च स्वरो यस्य स तथा-शारदजलधरध्वनिवत् क्रौञ्चकलकूजनवद् दुन्दुभिस्वरवन्मधुरगम्भीरदूरगामिध्वनियुक्त इत्यर्थ । 'उरे वित्थडाए' उरसि विस्तृतया-वक्ष स्थलस्य विस्तीर्णत्वात् तत्र विस्तारमुपगतया, 'कंठे वट्टयाए' कण्ठे वृत्ततया, स्वार्थे तल्, वृत्तया इत्यर्थ, कण्ठस्य वर्तुलत्वात् तत्र वृत्तरूपेण स्थितया, 'सिरे समाइण्णाए' शिरसि समाकीर्णया-शिरसि=मूर्ध्नि समाकीर्णया=व्याप्तया, तत 'अगरलाए' अगरलया=व्यक्तया-मूर्ध्न परावृत्य वक्रभागत्य तात्वादि-तत्तत्स्थान प्राप्य वर्णसमुदायस्वरूप प्राप्तया इति भाव, 'अमम्मणाए' अमन्मनया=वर्ण-पदवैकल्यरहितया, 'सव्वक्खरसन्निवाइयाए' सर्वाक्षरसन्निपातिन्या-सर्वे अक्षरसन्निपाता =वर्णसंयोगा सन्ति यस्या सा तथा-सकलवाङ्मयस्वरूपा तया, भगवत सर्वज्ञतया सर्वार्थवाचकशब्दप्रयोगकरणादिति भाव, 'पुण्णरत्ताए' पूर्णरक्तया-पूर्णा=स्वरकलादि-

त्थणिय-महुर-गभीर-कोंच-णिग्घोस-दुदुभि-स्सरे) भगवान् की ध्वनि शरत्कालीन नवीन मेघ की गर्जना जैसी मधुर एव गभीर थी। तथा क्रौंचपक्षी के मजुल निर्घोष की तरह मीठी एव दुदुभि के स्वर की तरह बहुत दूर तक जानेवाली थी। (उरे वित्थडाए) वक्षस्थल के विस्तीर्ण होने से वहाँ पर विस्तार को प्राप्त हुई ऐसी (कठे वट्टयाए) कठ के वर्तुल होने के कारण वहाँ पर गोलरूप से स्थित, (सिरे समाइण्णाए) मस्तक में व्याप्त, (अगरलाए) मस्तक से वक्ररूप मे आकर उन २ तात्वा-दिकस्थानों में प्राप्त होकर वर्णसमुदायस्वरूप को प्राप्त, अत एव स्पष्ट उच्चारणवाली, (अमम्मणाए) मण-मण शब्द से रहित अर्थात् वर्ण एव पद की विकलता से रहित, (सव्वक्खरसण्णिवाइयाए) सकलवाङ्मयस्वरूप-समस्त अक्षरों के संयोगवाली-सकल

णिग्घोस-दुदुभि-स्सरे) ભગવાનનો ધ્વનિ, શરદ કાળના નવીન મેઘની ગર્જના જેમ મધુર તેમજ ગંભીર હોય તેવો હતો તથા કૌંચ પક્ષીના મંજુલ નિર્ઘોષના જેમ મીઠો તેમજ દુંદુભિના સ્વરના જેમ બહુ દૂર સુધી જાય તેવો હતો (उरे वित्थडाए) વક્ષસ્થલ વિસ્તીર્ણ (પહોળુ) હોવાથી ત્યા વિસ્તારને પ્રાપ્ત થયેલી, (कंठे वट्टयाए) કંઠ ગોળ હોવાના કારણે ત્યા ગોળ રૂપથી સ્થિત, (सिरे समाइण्णाए) મસ્તકમા વ્યાપ્ત, (अगरलाए) મસ્તકથી વક્રરૂપમા આવી તે તે તાલુ આદિક સ્થાન પ્રાપ્ત કરી વર્ણસમુદાયસ્વરૂપને પ્રાપ્ત હોવાથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ વાળી, (अमम्मणाए) મણ-મણ શબ્દ રહિત અર્થાત્ વર્ણ તેમજ પદની વિકલતાથી રહિત (सव्व-क्खर-सण्णिवाइयाए) સકલ વાઙ્મયસ્વરૂપ સમસ્ત અક્ષ-

पुण्णरत्ताए सव्वभासाणुगामिणीए सरस्सईए जोयणणीहा-रिणा सरेणं अद्धमागहाए भासाए भासइ, अरिहा धम्मं परिकहेइ। तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्मं आइक्खइ, सावि य णं अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरिय-

भिरुपपन्ना रक्ता च गेयरागेण मालकोशाख्येन युक्ता च तया, 'सव्वभासाणुगामिणीए' सर्वभाषानुगामिन्या=सर्वभाषापरिणमनशील्या, 'सरस्सईए' सरस्वत्या=वाण्या, 'जोयणणीहारिणा' योजननिहारिणा=योजनप्रमाणदूरगामिना 'सरेण' स्वरेण=ध्वनिना, अर्द्ध मागध्या भाषया भाषते। 'अरिहा धम्म परिकहेइ' अर्हन् धर्मं परिकथयति। 'तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण' तेषां सर्वेषामार्याऽनार्याणाम्—आर्याणाम्=आर्यदेशोत्पन्नाम्, अनार्याणाम्=अनार्यदेशोत्पन्नाम्, 'अगिलाए' अग्लायन=ग्लानिरहितो 'धम्म' धर्मं=श्रुत चारित्रलक्षणम्, 'आइक्खइ' आख्याति=कथयति। 'सावि य अद्धमागहा भासा' साऽपि च अर्द्धमागधी भाषा—प्राकृतभाषालक्षणबहुला, 'तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण' तेषां

भाषामय, (पुण्णरत्ताए) स्वर एवं कलादिकों से उत्पन्न तथा मालकोश नामक गेयराग से युक्त, (सव्वभासाणुगामिणीए) और सर्वभाषापरिणमनस्वभाववाली ऐसी (सरस्सईए) सरस्वती—वाणी से, जो (जोयणणीहारिणा) एक योजन तक दूर जाने वाले स्वर से युक्त था और जिसका दूसरा नाम अर्धमागधी भाषा था, (तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्म आइक्खइ) उन समस्त आर्यदेशोत्पन्न एवं अनार्यदेशोत्पन्न मानवों को श्रुतचारित्र रूप धर्म का विना किसी खेद के प्रभु ने उपदेश दिया। (सा वि य ण अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अप्पणो सभासाए परिणामेण परिणमइ) प्रभु ने जिस अर्द्धमागधी भाषा द्वारा उन

રોના સંયોગવાળી—સકલભાષામય, (पुण्णरत्ताए) સ્વર તેમજ કલાદિકોથી ઉત્પન્ન માલકોશ નામક ગેયરાગથી યુક્ત, (सव्वभासाणुगामिणीए) સર્વભાષા—પરિણમન-સ્વભાવવાળી એવી (सरस्सईए) સરસ્વતી—વાણીથી, કે જે (जोयणणीहारिणा) એક યોજન સુધી દૂર જાય તેવા સ્વરથી યુક્ત હતી તથા જેનું બીજું નામ અર્ધ માગધી ભાષા હતું, (तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अगिलाए धम्म आइक्खइ) તે સમસ્ત આર્ય—અનાર્ય—દેશોત્પન્ન માનવોને શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનો કંઈ પણ ખેદ વિના પ્રભુએ ઉપદેશ આપ્યો. (सा वि य ण अद्धमागहा भासा तेसिं सव्वेसिं आरियमणारियाण अप्पणो सभासाए परिणामेण परिणमइ) પ્રભુએ જે અર્ધ માગધી

मणारियाण अप्पणो सभामाए परिणामेण परिणमइ। तंजहा-अत्थि लोए, अत्थि अलोए, एव जीवा अजीवा वंधे मोक्खे पुण्णे

सर्वेषाम् आर्याणामनार्याणाम्, 'अप्पणो' आत्मन =स्वस्य, 'सभासाए' स्वभाषाया, 'परिणामेण परिणमइ' परिणामेन परिणमति, यादृश धर्म कथयति त दर्शयति-'त जहा' तद्यथा-'अत्थि लोए' अस्ति लोक -इत्यादि 'सफले कल्लाणपावए' इत्यन्तो ग्रन्थो धर्मस्वरूपप्रदर्शक। लोक -पञ्चास्तिकायमय। 'अत्थि अलोए' अस्त्यलोक -अलोक =केवलाकाशरूप -एतयोरस्तित्वाभिधान शून्यवादनिरासार्थम्। 'एव जीवा' "अत्थि जीवा" सन्ति जीवा -जावा =उपयोगलक्षणा। इद नास्तिकमतनिराकरणार्थम्। 'अस्ति अजीवा' सन्ति अजीवा =जडलक्षणा, एतत्कथनमद्वैतवादनिराकरणार्थम्। 'अत्थि बंधे' अस्ति बन्ध -

समस्त आर्य और अनार्यों को श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया वह प्रभु की भाषा, उन समस्त आर्य-अनार्यों की अपनी २ भाषा मे परिणमित होने के स्वभाववाली थी। भगवान् ने जिस तरह धर्म का उपदेश दिया सूत्रकार उसे यहा प्रकट करते हैं—

(अत्थि लोए) पच-अस्तिकायमय यह लोक अस्ति-स्वरूप है। (अत्थि अलोए) केवल आकाशस्वरूप अलोक भी अस्तिस्वरूप है। लोक और अलोक मे अस्तित्वस्वरूपता का कथन बौद्धों द्वारा समत शून्यवाद के निराकरण करने के लिये जानना चाहिये। (एव जीवा) इसी तरह उपयोगलक्षणवाला जीव भी अस्तित्वविशिष्ट है। जीव में अस्तित्वविधान नास्तिकमत के परिहारनिमित्त जानना चाहिये। (अजीवा) जिसका लक्षण जड है ऐसा अजीव पदार्थ भी भावस्वभावविशिष्ट है। अजीव पदार्थ की सत्ता का वह निरूपण अद्वैतवाद के निराकरण के लिये जानना चाहिये। (बंधे) जीव और कर्मोंका बंध

ભાષા દ્વારા તે સમસ્ત આર્ય અને અનાર્ય લોકોને શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પ્રભુની તે ભાષા તે સમસ્ત આર્યો અનાર્યોની પોતપોતાની ભાષામા પરિણામ પામવાવાળી (સમજાય તેવી)-સ્વભાવવાળી હતી ભગવાને જેવી રીતે ધર્મનો ઉપદેશ દીધો તે અહી સૂત્રકાર પ્રકટ કરે છે-(अत्थि लोए) પચઅસ્તિકાયમય આ લોક અસ્તિસ્વરૂપ છે (अत्थि अलोए) કેવલ આકાશ સ્વરૂપ અલોક પણ અસ્તિસ્વરૂપ છે લોક અને અલોકમા અસ્તિસ્વરૂપતાનુ કથન બૌદ્ધો દ્વારા સમત શૂન્યવાદનુ નિરાકરણ કરવા માટે જાણવુ જોઈએ (एव जीवा) આ રીતે ઉપયોગલક્ષણવાળા જીવ પણ અસ્તિત્વ-વિશિષ્ટ છે જીવમા અસ્તિત્વનુ વિધાન નાસ્તિકમતના પરિહારનિમિત્ત જાણવુ જોઈએ (अजीवा) જેનુ લક્ષણ જડ છે તેવા અજીવ પદાર્થ પણ ભાવ-સ્વભાવવિશિષ્ટ છે અજીવ પદાર્થની સત્તાનુ આ નિરૂપણ અદ્વૈતવાદના નિરાકરણ (પરિહાર)

कर्मणा जीवसम्बन्धोऽस्ति, बन्धनं बन्धः=आत्मप्रदेशानां ज्ञानावरणीयादिकर्मपुद्गलानां च परस्परं क्षीरोदकवत् सम्बन्ध इत्यर्थः। एतत्कथनं साङ्ख्यादिमतनिराकरणार्थम्। 'अत्थि मोक्खे' अस्ति मोक्षः=जीवस्य अखिलकर्मक्षयो मोक्षः सोऽस्ति। सकलकर्मणां क्षयः=आत्मप्रदेशेभ्योऽपगमः, तथासति सकलकर्मविमुक्तस्य ज्ञानदर्शनोपयोगलक्षणस्यात्मनः स्वस्वरूपेऽवस्थानं मोक्ष इत्यर्थः। सकलकर्मक्षयसमकालमेव औदारिकशरीरायन्तवियुक्तस्यास्य मनुष्यजन्मनः समुच्छेदः, बन्धहेत्वभावाच्चोत्तरजन्मनः पुनरप्रादुर्भावः, आत्मा ज्ञानाद्युपयोगलक्षण

स्वरूप बंध भी है। जिस प्रकार दूध और पानी का परस्पर एकक्षेत्रावगाहरूप संबंध होता है उसी प्रकार ज्ञानावरणीय आदि कर्मपुद्गलों का आत्मप्रदेशों के साथ एक क्षेत्रावगाहरूप जो संबंध है उसका नाम बंध है। बंध के अस्तित्व का विधान सदा आत्मा को एकान्त शुद्ध माननेवाले सांख्य आदि की मान्यता को निराकरण करने के लिये जानना चाहिये। (मोक्खे) मोक्ष है। जब बंध है तो उसके अत्यंताभावस्वरूप जीव के समस्त कर्मों का क्षयस्वरूप मोक्ष भी है। आत्मा जब समस्त कर्मों से बिल्कुल रिक्त हो जाता है तब ज्ञानदर्शनरूप अपने स्वरूप में इसका शाश्वतिक अवस्थान हो जाता है। इसीका नाम आत्मा की मुक्ति है। मतलब इसका यह है कि आत्मा से जिस समय शुक्लध्यान के प्रभाव से समस्त कर्मों का क्षय हो जाता है उसी समय इसके गृहीत औदारिक शरीर का अत्यंत वियोग हो जाता है। इस औदारिक शरीरका अत्यंत वियोग होना ही मनुष्यजन्मका समुच्छेद है। बंध के हेतुओंका अभाव होने से इस आत्मा को फिर उत्तरकाल में जन्मकी प्राप्ति होती नहीं है।

માટે જાણવું જોઈએ (बंधे) જીવ અને કર્મોના સંબંધસ્વરૂપ બંધ પણ છે જેવી રીતે દૂધ અને પાણીનો પરસ્પર એકક્ષેત્ર-અવગાહ રૂપ સંબંધ થાય છે તેજ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મપુદ્ગલોના આત્મપ્રદેશોની સાથે એક ક્ષેત્રાવગાહ રૂપ જે સંબંધ છે તેનું નામ બંધ છે બંધના અસ્તિત્વનું વિધાન, સદા આત્માને એકાન્ત શુદ્ધ માનવાવાળા સાંખ્ય આદિની માન્યતાનું નિરાકરણ કરવા માટે જાણવું જોઈએ (मोक्खे) મોક્ષ છે જ્યારે બંધ છે ત્યારે તેના અત્યંત અભાવ સ્વરૂપ-જીવના સમસ્ત કર્મોના ક્ષય સ્વરૂપ મોક્ષ પણ છે આત્મા જ્યારે સમસ્ત કર્મોથી બિલકુલ રિક્ત (મુક્ત) થઈ જાય છે ત્યારે જ્ઞાન-દર્શન-સ્વરૂપ પોતાના સ્વરૂપમાં શાશ્વતિક તેનું અવસ્થાન થઈ જાય છે આનુંજ નામ આત્માની મુક્તિ છે એની મતલબ એ છે કે આત્મામાંથી જે વખતે શુકલધ્યાનના પ્રભાવથી સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય થઈ જાય છે તેજ વખતે તેનાથી ગ્રહણ કરાયેલા ઔદારિક શરીરનો અત્યંત વિયોગ થઈ જાય છે આ ઔદારિક શરીરનો અત્યંત વિયોગ થવો એ જ મનુષ્ય જન્મનો સમુચ્છેદ છે બંધના હેતુઓનો અભાવ થવાથી આ આત્માને ઉત્તરકાળમાં ફરી જન્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી આ માટે આ આત્મા, પોતાના-જ્ઞાન-દર્શન ઉપ-

पावे आसवे संवरे वेयणा णिज्जरा अरिहंता चक्कवट्टी बलदेवा

केवल शुद्ध इत्येषाऽवस्था मोक्ष इत्याख्यायते इति भाव । 'अत्थि पुण्णे' अस्ति पुण्यम्-पूयते=पवित्रीक्रियत आत्मा अनेनेति, पुनाति आत्मानमिति वा पुण्य=शुभकर्म, 'पूञ् पवने' इत्यस्माद्धातो 'पूञो यण्णुक् ह्रस्वश्च' इत्यौणादिकसूत्रेण सिद्धि, पुण्य हि संसारपारावारो-त्तरणे तरणिभूतम् । अनेनैवार्यजनपदाभिजनकुलयोनिप्राप्तिनिजन्मादिप्राप्तिर्जायते । किं बहुना तीर्थकरगोत्रमपि पुण्येनैव बध्यते, यो हि पुण्य सर्वथा हेय मन्यमानस्तत् त्यजति, असौ समुपेक्षितनिजगिरिग्राऽप्रापपरतारो मध्येसमुद्र मज्जनवसादिति । 'अत्थि पावे' अस्ति पापम्-पातयति=शुभपरिणामाद् ध्वसयत्यात्मानमिति पापम्, पापमेवाऽपचीयमान सुख जन-

इसलिये यह आत्मा अपने ज्ञानदर्शनोपयोगरूप स्वभाव में मग्न होता हुआ केवल शुद्ध अवस्थावाला हो जाता है। आत्माकी इसी अवस्थाका नाम मोक्ष है। (पुण्णे) पुण्य है। आत्मा जिसके द्वारा पवित्र किया जाय उसका नाम पुण्य है, अथवा जो आत्मा को पवित्र करे ऐसा जो शुभकर्म है उसका नाम पुण्य है। यह पुण्यकर्म जीव को संसाररूप पारावार से पार करने के लिये नौकास्वरूप है। इसीके प्रभाव से आर्यदेश, उच्चकुल मे जन्म, बोधिबीज-इत्यादि समस्त उत्तमोत्तम वस्तु की प्राप्ति इस जीव को होती है। ज्यादा और क्या कहा जाय ? तीर्थंकरगोत्रकर्म का बंध भी तो साक्षात् इसी पुण्य का फल है। जो व्यक्ति इस पुण्य कर्म को सर्वथा हेय समझकर उसका परित्याग कर देते है वे, जिसने दूसरे तीर को प्राप्त किये विना समुद्र के बीच में ही जहाज का परित्याग कर दिया है उस मनुष्य-के-समान है। (पावे) पाप है। जो इस जीव को शुभपरिणाम से गिरा देता है उसका नाम पाप है। शंका-पाप जब अपचीयमान होता जाता है तब इस जीव को सुख की

યોગરૂપ સ્વભાવમાં મગ્ન રહીને, કેવલ શુદ્ધ અવસ્થાવાળો થઈ જાય છે આત્માની આ અવસ્થાનું જ નામ મોક્ષ છે (પુણ્ણે) પુણ્ય છે આત્મા જેના દ્વારા પવિત્ર કરાય તેનું નામ પુણ્ય છે અથવા જે આત્માને પવિત્ર કરે એવા જે શુભ કર્મ છે તેનું નામ પુણ્ય છે આ પુણ્યકર્મ જીવને સંસારરૂપ પારાવાર (સમુદ્ર)થી પાર કરવા માટે હોડી રૂપ છે તેના પ્રભાવ વડે જીવને આર્ય દેશ, ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, બોધિબીજ ઇત્યાદિ સમસ્ત ઉત્તમોત્તમ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે વધારે બીજુ શું કહેવું, તીર્થંકરગોત્રકર્મનો બંધ પણ સાક્ષાત્ એજ પુણ્યકર્મનું ફલ છે જે વ્યક્તિ આ પુણ્ય કર્મને સર્વથા હેય સમજીને તેનો પરિત્યાગ કરી દે છે તેઓ જેમ કોઈ સામે કાંઠે પહોંચ્યા વિનાજ સમુદ્રની વચમાં વહાણનો પરિત્યાગ કરી દીએ એવા મનુષ્ય જેવા છે (પાવે) પાપ છે જે આ જીવને શુભપરિણામથી પાડી દે છે તેનું નામ પાપ છે શંકા-પાપ જ્યારે અપચીયમાન (સ્વલ્પ) થઈ જાય છે ત્યારે આ જીવને

यति, उपचीयमान तदेव दु ख जनयति न पुण्य पृथगस्ति, अथवा पुण्यमेवोपचीयमान सुख जनयति, तदेवापचीयमान दु ख जनयति, न पाप विद्यते–इत्येवंवादिमतनिराकरणार्थं पुण्यपापयो पृथगभिधानम्, केवलैकस्वभाववादिनिरासार्थं वा सर्वेषा पृथक् पृथगुक्ति । 'अत्थि आसवे' अस्त्यास्रव –आ=समन्तात् स्रवति=प्रविशति आत्मनि ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्म येन स आस्रव , आश्रव इतिच्छायापक्षे तु–आश्रीयते=समुपार्ज्यते कर्म येन स , पृषोदरादित्वाद् यस्य व , सर्वथा जीवतडागे कर्मसलिलप्रवेशाय नालिका–

प्राप्ति होती है एव पाप जव उपचीयमान होता है तब दु ख की प्राप्ति होती है, इससे यह निष्कर्ष निकलता है कि पाप के अपचय और उपचय के अधीन ही जीवों को सुख–दु ख की प्राप्ति होती है, अत सुख का कारण पुण्य एव दु ख का कारण पाप इस प्रकार से दो स्वतंत्र तत्त्व मानना ठीक नहीं है, या तो पुण्य ही मानो या पाप ही मानो, दोनों को एक साथ मत मानो। इसी तरह पुण्य का ह्रास जब होने लगता है तब जीवों को दु ख की प्राप्ति होती है और जब पुण्य का उपचय होता है तब जीवों को सुखकी प्राप्ति होता है । इस कथन से भी यही निष्कर्ष निकलता है कि सुखदु ख, पुण्य के उपचय और अपचय के आधीन हैं। अत इनका कारण उसका ही उपचय एव अपचय है। इससे यह एक पुण्य तत्व ही मानना चाहिये–सो ऐसा कहने वाले वादियों के मन्तव्य को निराकरण के लिये दोनों तत्त्वों की स्वतंत्ररूप से सत्ता प्रतिपादित की है। अथवा जो वस्तुका एक ही स्वभाव मानते हैं उन वादियों के मत को निराकरण करने के लिये भिन्न २ रूप से समस्तपदार्थों का यह निरूपण हुआ है। (आसवे) आस्रव तत्त्व है। जिसके कारण से ज्ञानावरणीय

સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ પાપ જ્યારે ઉપચીયમાન (सचित्त) થાય છે ત્યારે દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે આથી એ નિષ્કર્ષ (સાર) નીકળે છે કે પાપના અપચય અને ઉપચયને આધીન જીવોને સુખ દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે આથી સુખનુ કારણ પુણ્ય તેમજ દુ ખનુ કારણ પાપ આ પ્રકારના બે સ્વતંત્ર તત્ત્વ માનવા ઠીક નથી કા તો પુણ્યને માનો અગર તો પાપને માનો બન્નેને એક સાથે ન માનો આવી રીતે પુણ્યનો હ્રાસ જ્યારે થવા લાગે છે ત્યારે જીવોને દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને જ્યારે પુણ્યનો ઉપચય થાય છે ત્યારે જીવોને સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે આ કથનની પણ એજ નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે સુખ દુ ખ, પુણ્યના ઉપચય અને અપચયને આધીન છે આથી આનુ કારણ તેનોજ ઉપચય તેમજ અપચય છે તેથી એ એક પુણ્ય તત્ત્વજ માનવુ જોઈએ આમ કહેવાવાળા વાદિઓના મન્તવ્યના નિરાકારણને માટે બન્ને તત્ત્વોની સ્વતંત્ર રૂપે સત્તાનુ પ્રતિપાદન કર્યું છે અથવા જે વસ્તુનો કેવળ એકજ સ્વભાવ માને છે તેવા વાદિઓના મતનુ નિરાકરણ કરવા માટે જુદા જુદા રૂપથી સમસ્ત પદાર્થોનુ આમ નિરૂપ

रूप इति यावत्। कर्मबन्धहेतुरास्रवः, स च मिथ्यात्वादि। 'अत्थि संवरे' अस्ति संवरः=आस्रवनिरोधः, संव्रियते=निरुध्यते आस्रवत्=आगच्छत् कर्म येन स—संवरः, एष च द्रव्यभावभेदाभ्यां द्विविधः, तत्र द्रव्यतस्तथाविधद्रव्येण (चिक्कणमृदादिना) सलिलोपरि तरण्यादानवरतप्रविशज्जलागमद्वाराणां निरोधः, भावतः आत्मतरण्यां प्रविशत्कर्मजलानां समितिगुप्तिप्रभृतिभिर्निरोधः। इह भावसंवरस्य ग्रहणम्। एतत्कथनं नवमोऽनयोर्निष्कारणत्वप्रति-

आदिक अष्ट—प्रकार का कर्म आत्मा में प्रविष्ट होता है उसका नाम आस्रव है। (आसवे) इस पद का 'आश्रव' जब इस प्रकार की संस्कृत छाया रखी जायगी तब इसका अर्थ होगा जिसके द्वारा जीव कर्मों का आश्रय—समुपार्जन करे वह आश्रव है। जिस प्रकार तालाब में पानीका आना नालों द्वारा होता है उसी प्रकार इस जीव में जिसके द्वारा कर्मरूपी पानी आता रहता है वह आस्रव है। यह आस्रव ही नवीन कर्मों के बन्ध का कारण होता है। यह आस्रव तत्त्व मिथ्यात्वादिक के भेद से अनेक प्रकार का है, क्यों कि ये जो मिथ्यात्वादिक हैं वे कर्मों के आगमन के कारण हैं। (संवरे) संवर तत्त्व है। आस्रव का रुकना इसका नाम संवर है। द्रव्यसंवर और भावसंवर इस प्रकार से संवर के दो भेद हैं। द्रव्यकर्मों के आगमन को रोकने में आत्मा का जो परिणाम कारण होता है वह परिणाम भावसंवर है, एवं जो कर्मपुद्गलों का रुकना है वह द्रव्यसंवर है। नौका में पानी के आगमन का रुकना इसे द्रव्यसंवर के स्थानापन्न, एवं जिस छिद्र से वह आता था उसको बंद कर

કારણે જ્ઞાનાવરણીય આદિક આઠ પ્રકારના કર્મ આત્મામાં પ્રવિષ્ટ થાય છે તેનું નામ આસ્રવ છે (आसवे) આ પદની (आश्रव) આ પ્રકારની જો સંસ્કૃત છાયા રાખવામાં આવે તો એનો અર્થ એમ થાય છે જેના દ્વારા જીવ, કર્મોનો આશ્રય (સમુપાર્જન) કરે તે આશ્રવ છે જેમ તળાવમાં પાણીનું આવવું નાળા દ્વારા થાય છે તેમ આ જીવમાં જેના દ્વારા કર્મરૂપી પાણી આવે છે તે આસ્રવ છે આ આસ્રવ જ નવીન કર્મોના બંધનું કારણ થાય છે એવું તે આસ્રવ તત્ત્વ મિથ્યાત્વ આદિકના ભેદથી અનેક પ્રકારનું છે, કેમકે આ જે મિથ્યાત્વ આદિક છે તે કર્મોના આગમનનું કારણ છે (संवरे) સંવર તત્ત્વ છે આસ્રવને રોકવું તેનું નામ સંવર છે દ્રવ્યસંવર અને ભાવસંવર આ પ્રકારના સંવરના બે ભેદ છે દ્રવ્યકર્મોના આગમનને રોકવામાં આત્માનું જે પરિણામ કારણ હોય છે તે પરિણામ ભાવસંવર છે તેમજ જે કર્મપુદ્ગલોને રોકે તે દ્રવ્યસંવર છે વહાણમાં પાણીના આવવાને રોકવું એ દ્રવ્યસંવરનું સ્થાનાપન્ન તેમજ જે છિદ્રમાંથી તે આવતું હતું તેને બંધ કરી દેવું તે ભાવસંવરનું સ્થાનાપન્ન સમજવું જોઈએ સમિતિગુપ્તિ આદિ એ બધા

पेधार्थम् । 'अत्थि वेयणा' अस्ति वेदना-वेदना=वेदनम्-स्वभावादुदीरणा करणा वा उदयावलिकामनुप्रविष्टस्य कर्मणो योऽनुभवः=फलमुपभुक्तमुखदुःखानुभवः, तत्स्वरूपा। 'अत्थि णिज्जरा' अस्ति निर्जरा-निर्जरा=देशतः कर्मक्षयः, 'अत्थि अरिहंता' सन्त्यर्हन्तः, 'अत्थि चक्कवट्टी' सन्ति चक्रवर्तिनः, 'अत्थि बलदेवा' सन्ति बलदेवाः, 'अत्थि वासुदेवा' सन्ति वासुदेवाः-अर्हदादीनां चतुर्णामभिधानं तु तेषां भुवनातिशायित्व-प्रतिपादनार्थं तेषामतिशयत्वमश्रद्दधतां श्रद्धाविधानार्थं च। 'अत्थि नरगा' सन्ति नरकाः-

देना इसे भावसंवर के स्थानापन्न जानना चाहिये। समितिगुप्ति आदि ये सब भावसंवर के ही भेद है। इनसे ही आत्मा मे आते हुए कर्म रुकते हैं[1]। यहा पर भावसंवर का ग्रहण हुआ है। भावसंवर का कथन बंध और मोक्ष को जो निष्कारणक मानने वाले है उनकी धारणा का प्रतिषेध करने के निमित्त समझना चाहिये। (वेयणा) वेदना है। कर्म की स्वभावतः उदीरणा करके अथवा उदयावलि म उसे लाकर उसके सुखदुःखादिक रूप फल का अनुभव करना इसका नाम वेदना है। (णिज्जरा) निर्जरा है। एकदेश से कर्मों का क्षय होना सो निर्जरा है। (अत्थि अरिहंता अत्थि चक्कवट्टी) अर्हंत हैं, चक्रवर्ती है,। (अत्थि बलदेवा अत्थि वासुदेवा) बलदेव हैं, वासुदेव ह। इन चार अर्हंत आदिका प्रतिपादन त्रिभुवन मे इनकी सर्वोत्कृष्टता जाहिर करने के निमित्त है। अथवा जो इनमे अतिशयत्व नहीं मानते हे, वे इस प्रतिपादन से उनके विषय में अपनी श्रद्धा जाग्रत करें इसके लिये भी यह अर्हंत आदि चार का प्रतिपादन किया गया जानना चाहिये। (अत्थि

ભાવસંવરના ભેદ છે એનાથી જ આત્મામા આવતા કર્મ [1]રાકાય છે અહીં ભાવસંવરનુ ગ્રહણ થયુ છે ભાવસંવરનુ કથન બંધ અને મોક્ષને જેઓ નિષ્કારણક માને છે તેમની ધારણાનો પ્રતિષેધ કરવા નિમિત્તે સમજવુ જોઇએ (वेयणा) વેદના છે કર્મની સ્વભાવત ઉદીરણા કરીને અથવા ઉદયાવલિમા તે લાવીને તેના સુખ દુ ખ આદિક રૂપ ફલનો અનુભવ કરવો તેનુ નામ વેદના છે (णिज्जरा) નિર્જરા છે એકદેશથી કર્મોનો ક્ષય થવો તે નિર્જરા છે (अत्थि अरिहंता अत्थि चक्कवट्टी) અર્હંત છે ચક્રવર્તી છે (अत्थि बलदेवा अत्थि वासुदेवा) બલદેવ છે, વાસુદેવ છે આ ચાર અર્હંત આદિનુ પ્રતિપાદન, ત્રિભુવનમા તેમની સર્વોત્કૃષ્ટતા જાહેર કરવાને નિમિત્તે છે અથવા તેઓમા જે અતિશયત્વ ન માનતા હોય તેઓ આ પ્રતિપાદનથી તેમના વિષયમા પોતાની શ્રદ્ધા જાગ્રત કરે તે માટે પણ આ અર્હંત આદિ ચારનુ પ્રતિપાદન કરેલુ

(१) चेदणपरिणामो जो कम्मस्सासवणिरोहणे हऊ।
सो भावसंवरो खलु दव्वासवरोहणे अण्णो ॥

वदसमिदीगुत्तीओ धम्माणुपिहा परीसहजओ य।
चारित्तं बहुभेयं णायव्वा, भावसंवरविसेसा ॥ द्रव्यसंग्रह गाथा ३४-३५ ॥

वासुदेवा नरगा णेरइया तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ माया पिया रिसओ देवा देवलोया सिद्धी सिद्धा परिणिव्वुया,

अनेकविधनरकस्थानानि सन्ति। 'अत्थि णेरइया' सन्ति नैरयिका=नरकनिवासिन सन्ति, 'अत्थि तिरिक्खजोणिया' सन्ति तिर्यग्योनिका, 'तिरिक्खजोणिणीओ' सन्ति तिर्यग्योनिजाता स्त्रिय, नरकनैरयिकादीनामदृश्याना सत्तास्थापनाय कथनम्। 'अत्थि माया अत्थि पिया' अस्ति माता अस्ति पिता, कश्चिदेव मन्यते—मातापितृव्यवहारो न वास्तविक, यतो हि—यूकाकृमिगण्डोल्कादय स्वजनक विनैवोपद्यन्ते, तन्मत निराकरणार्थमिद भगवता प्रोक्तमिति भाव। 'अत्थि रिसओ' सन्ति ऋषय—ऋषय = अतीन्द्रियाऽर्थद्रष्टार सन्ति। केचित्त्वेव वदन्ति—अतीन्द्रियार्थस्य द्रष्टारो न सम्भवन्ति,

नरगा अत्थि णेरइया अत्थि तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ) अनेक विध नरकस्थान हे और उनमे रहने वाले जीव नारकी है, तिर्यचयोनि के जीव हे तिर्यंच योनि मे उत्पन्न तिर्यञ्च स्त्रिया भी है। नरक एव नारकी आदि अदृश्य जीवों का जो कथन किया है वह उनकी सत्ता प्रदर्शित करने के लिये जानना चाहिये। (अत्थि माया अत्थि पिया) माता है, पिता है। कोइ २ ऐसे मानते है कि माता–पिता यह व्यवहार वास्तविक नहा है, क्यों कि ऐसे भी कई जीव है कि जो माता–पिता के विना भी उत्पन्न होते रहते है। उनकी इस कल्पना को निराकरण करने के लिये भगवान् ने यह कहा है। (अत्थि रिसओ) अतीन्द्रिय अर्थ को देखने वाले ऋषिजन है। इस कथन का तात्पर्य यह हे कि बहुत से वादी ऐसा कहते है कि अतीन्द्रियार्थ द्रष्टा कोइ नहा है, कारण कि पुरुष रागादि से कभी निर्मुक्त नहीं हो सकता। अत जैसे हमलोग रागादिसपन्न होने से अतीन्द्रियार्थ के

જાણવુ જોઈએ (अत्थि नरगा अत्थि णेरइया अत्थि तिरिक्खजोणिया तिरिक्खजोणिणीओ) અનેકવિધ નરકસ્થાન છે, અને તેમા રહેવાવાળા જીવ નારકી છે તિર્યંચયોનિના જીવ છે, તિર્યચયોનિમા ઉત્પન્ન તિર્યંચ સ્ત્રીઓ પણ છે નરક તેમજ નારકી આદિ અદૃશ્ય જીવોનુ જે કથન કર્યું છે તે તેમની સત્તા પ્રદર્શિત કરવા માટે જાણવુ જોઈએ (अत्थि माया अत्थि पिया) માતા છે પિતા છે કોઈ કોઇ એમ માને છે કે માતા પિતા એ વ્યવહાર વાસ્તવિક નથી, કેમકે એવા પણ કેટલાય જીવ છે કે જે માતાપિતા વિના પણ ઉત્પન્ન થતા રહે છે તેમની આ કલ્પનાનુ નિરાકરણ કરવા માટે ભગવાને એમ કહ્યુ છે તથા (अत्थि रिसओ) અતીન્દ્રિય અર્થને જોવાવાળા ઋષિજન છે આ કથનનુ તાત્પર્ય એ છે કે ઘણા વાદિઓ એમ કહે છે કે અતીન્દ્રિય–અર્થ–દ્રષ્ટા કોઈ છે નહિ, કારણ કે પુરુષ રાગાદિથી કદી પણ નિર્મુક્ત થઇ શકતો નથી

पुरुषाणा रागादिदोषवत्त्वात् अस्मदादिवत् इति, तन्मतनिरासार्थमिदमुक्तम्। 'अत्थि देवा अत्थि देवलोया' सन्ति देवा=भवनपत्यादय, सन्ति देवलोका—देवाना लोका= स्थानानि सौधर्मादीनि। यत्त्वाहु—न सन्ति देवादयोऽप्रत्यक्षत्वात् इति, तन्मतव्युदासार्थमिद मुक्तम्, 'अत्थि सिद्धी अत्थि सिद्धा' अस्ति सिद्धि, सन्ति सिद्धा—सिद्धि=सिध्यन्ति निष्ठितार्था भवन्ति यस्या सा तथा, सिद्धिमन्त सिद्धा। 'परिणिव्वाणे' परिनिर्वाण मस्ति—परिनिर्वाण=कर्मकृतसतापोपशान्त्या सुस्थत्वम्। नि शेषत सकलकर्मक्षयजन्यमात्यन्तिक सुखमित्यर्थ। 'अत्थि परिणिव्वुया' सन्ति परिनिर्वृता=अपुनरावृत्त्या सकलसताप

दर्शक नहीं हो सकते हैं उसी प्रकार कोइ भी व्यक्ति रागादिक से विशिष्ट होने के कारण अतीन्द्रियार्थ पदार्थों का द्रष्टा नहीं हो सकता है। इस प्रकार जो यह मीमासकों की मान्यता है उस मान्यता को दूर करने के लिये अतीन्द्रियार्थ द्रष्टा की यह स्थापना की है। (अत्थि देवा अत्थि देवलोया) पुण्यजनित अलौकिक क्रीडा का जो अनुभव करते हैं उनका नाम देव है। वे देव भवनपति आदि के भेद से ४ प्रकार के हैं। इनके रहने के स्थान भी हैं। जिन्हे स्वर्ग या देवलोक कहते है। जो यह कहते हैं कि अप्रत्यक्ष होने से देवादिक नहीं है उनके इस मत का निराकरण करने के लिये देवों का स्वरूप कहा है। (अत्थि सिद्धी अत्थि सिद्धा) सिद्धि है, और सिद्धि जिन्हे प्राप्त हो चुकी है ऐसे सिद्ध भी हैं। (परिणिव्वाणे) परिनिर्वाण—मुक्ति है। कर्मकृत सताप की उपशाति से उद्भूत सुस्थत्व का नाम परिनिर्वाण है। समस्त कर्मों के अत्यत विनाश से जन्य जो आत्यतिक सुख है उसका नाम सुस्थत्व है। (अत्थि परिणिव्वुया) अपुनरावृत्तिविशिष्ट होने से सकल सताप

આથી જેમ આપણે રાગ આદિ સપન્ન હોવાથી અતીન્દ્રિયાર્થના દર્શક બની શકતા નથી તેજ પ્રકારે કોઇ પણ વ્યક્તિ રાગ આદિકોથી વિશિષ્ટ હોવાના કારણે અતીન્દ્રિય પદાર્થોના દ્રષ્ટા બની શકે નહિ એવી જે આ મીમાસકોની માન્યતા છે તે માન્યતાને દૂર કરવાને માટે અતીન્દ્રિયાર્થ દ્રષ્ટાની આ સ્થાપના કરી છે (अत्थि देवा अत्थि देवलोया) પુણ્યજનિત અલૌકિક ક્રીડાનો જે અનુભવ કરે છે તેમનુ નામ દેવ છે તે દેવો ભવનપતિ આદિના ભેદથી ૪ પ્રકારના છે તેમના રહેવાના લોક એટલે સ્થાન પણ છે જે એમ કહે છે કે અપ્રત્યક્ષ હોવાથી દેવ આદિક નથી તેમના આ મતનુ નિરાકરણ કરવા માટે દેવોનુ સ્વરૂપ કહેલુ છે (अत्थि सिद्धी अत्थि सिद्धा) સિદ્ધિ છે અને સિદ્ધિ જેને પ્રાપ્ત-થઇ ગઈ છે એવા સિદ્ધ પણ છે (परिणिव्वाणे) પરિનિર્વાણ—મુક્તિ છે કર્મકૃત જે સતાપ તેની ઉપશાતિથી ઉત્પન્ન થતુ જે સુસ્થત્વ તેનુ નામ પરિનિર્વાણ છે સમસ્ત કર્મોના અત્યત વિનાશથી પેદા થતુ જે આત્યતિક સુખ છે તેનુ નામ સુસ્થત્વ છે (अत्थि परि-

१ पाणाइवाए, २ मुसावाए, ३ अदिण्णादाणे, ४ मेहुणे, ५

कल्पपपरिवर्जिता । 'अत्थि पाणाइवाए' अस्ति प्राणातिपात –प्राणा =उच्छ्वास निश्वासादयस्तेषामतिपात =वियोजन–प्राणानिपात –प्राणिहिंसनमिति यावत्, तदुक्तम्—

पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च, उच्छ्वासनिश्वासमथान्यदायु ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्ता–स्तेषा वियोगीकरण तु हिंसा ॥ १ ॥ इति ।

'अत्थि मुसावाए' अस्ति मृषावाद –मृषा=मिथ्या, वाद =वचनम्–असद्भूतार्थभाषणमिति यावत् । 'अदिण्णादाणे' अदत्ताऽऽदानमस्ति–न दत्तमदत्तम्=देवगुरुभूपगाथापतिसाधर्मिकैरननुज्ञात, तस्याऽऽदान=ग्रहणम् । 'अत्थि मेहुणे' अस्ति मैथुनम्–मिथुनेन=स्त्रीपुसाभ्या निर्वृत्त कर्म मैथुन–कामक्रीडेत्यर्थ । 'अत्थि परिग्गहे' अस्ति परिग्रह –परि=

के कलापों से परिवर्जित ऐसे जीव हे । (अत्थि पाणाइवाए) प्राणिहिंसा पाप है, उच्छ्वासनिश्वास आदि प्राण हैं, इनका अतिपात करना अर्थात् प्राणियों के प्राण का वियोग करना प्राणातिपात है । कहा भी है—

"पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च उच्छ्वासनिश्वासमथान्यदायुः ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषा वियोगीकरण तु हिंसा ॥

शास्त्रों मे पाच इन्द्रिय, तीन बल, आयु, श्वासोच्छ्वास इस प्रकार से ये १० प्राण भगवानने बतलाये हे । इनका वियोग करना इसका नाम हिंसा है । (अत्थि मुसावाए) मृषावाद पाप है । असद्भूत अर्थ का कथन करना इसका नाम मृषावाद है । (अदिण्णादाणे) अदत्तादान पाप है । देव, गुरु, भूप, गाथापति एव साधर्मिक आदि की कोई वस्तु को उनकी आज्ञा के विना लेना सो अदत्तादान है । (अत्थि मेहुणे) मैथुन पाप है । (अत्थि परिग्गहे) परिग्रह भी पाप है । जो मूर्च्छापूर्वक ग्रहण किया जाय उसका नाम परिग्रह है, अर्थात्

णिव्वुया) અપુનરાવૃત્તિવિશિષ્ટ થવાથી તમામ સતાપના કલાપોથી પરિવર્જિત એવા જીવ છે (अत्थि पाणाइवाए) પ્રાણિહિંસા પાપ છે ઉચ્છ્વાસનિશ્વાસ આદિ પ્રાણ છે તેનો અતિપાત કરવો અર્થાત્ પ્રાણિઓનો પ્રાણથી વિયોગ કરવો પ્રાણાતિપાત છે કહ્યું પણ છે—

"पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविध बल च उच्छ्वासनिश्वासमथान्यदायु ।
प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषा वियोगीकरण तु हिंसा ॥

શાસ્ત્રોમા પાચ ઇન્દ્રિય, ત્રણ બલ, આયુ, શ્વાસોચ્છ્વાસ આ પ્રકારથી ૧૦ પ્રાણ ભગવાને બતાવ્યા છે તેનો વિયોગ કરવો તેનુ નામ હિંસા છે (अत्थि मुसावाए) મૃષાવાદ પાપ છે અસદ્ભૂત અર્થનુ કથન કરવુ તે મૃષાવાદ છે (अदिण्णादाणे) અદત્તાદાન પાપ છે દેવ, ગુરુ, ભૂપ, ગાથાપતિ તેમજ સાધર્મિક આદિની કોઈ વસ્તુને તેમની આજ્ઞા વગર લેવી તે અદત્તાદાન છે

परिग्गहे, ६ अत्थि कोहे, ७ माणे, ८ माया, ९ लोभे, अत्थि

सर्वतो भावेन गृह्यते=जन्मजरामरणादिदुःखैर्वेष्ट्यते आत्मा अनेनेति, यद्वा परिगृह्यते=सम्मूर्च्छ स्वीक्रियत इति। 'अत्थि कोहे माणे माया लोभे' अस्ति क्रोधः, अस्ति मानः, अस्ति माया, अस्ति लोभः। क्रोधः=क्रोधमोहनीयप्रकृत्युदयेन स्वपरचित्तप्रज्वलनरूपविकृतिजनक आत्मनः परिणामविशेषः। मानः=स्वापेक्षयाऽन्यं हीनं मन्यते जनो येन सः, मानमोहनीयोदयसमुत्थोऽन्यहीनतामननलक्षण आत्मनः परिणामविशेषः। माया=मायामोहनीयोदयसमुत्थो जीवस्य वञ्चनपरिणतिविशेषः–स्वपरव्यामोहोत्पादकमाचरणमिति यावत्। लोभः=लोभप्रकृत्युदयवशात् द्रव्याद्यभिलापलक्षणो जीवस्य परिणतिविशेषः। 'अत्थि जाव मिच्छादंस

जन्म, जरा एवं मरणादि दुःखों से जिसके द्वारा आत्मा वेष्टित होता है उसका नाम परिग्रह है। (ममेदं) भाव का नाम मूर्च्छा है। (अत्थि कोहे माणे माया लोभे) ये चार कषाय हैं–क्रोध, मान, माया और लोभ। क्रोधमोहनीय प्रकृति के उदय से स्व और पर की चित्तवृत्ति में प्रज्वलन रूप विकारजनक जो आत्मा का परिणामविशेष होता है, उसका नाम क्रोध है। मानमोहनीय के उदय से अन्य को हीन समझने का जो आत्मा का परिणामविशेष होता है वह मान है। इसके सद्भाव में जीव अपनी अपेक्षा अन्य जन को हीन समझता है। मायामोहनीय के उदय से पर को वंचित करने का जो आत्मा का परिणामविशेष होता है वह माया है। इसके वश में रहा हुआ जीव स्व और पर का व्यामोहक आचरण किया करता है। लोभप्रकृति के उदय के वश से द्रव्यादिक को चाहने की जो आत्मा का परिणतिविशेष है उसका नाम लोभ है।

(अत्थि मेहुणे) મૈથુન પાપ છે (अत्थि परिग्गहे) પરિગ્રહ પણ પાપ છે, જે મૂર્ચ્છાપૂર્વક ગ્રહણ કરાય તેનું નામ પરિગ્રહ છે, અર્થાત્ જન્મ જરા તેમજ મરણ આદિ દુઃખોથી આત્મા જેના દ્વારા વેષ્ટિત થઈ (વીંટળાઈ) જાય છે તેનું નામ પરિગ્રહ છે મૂર્ચ્છાભાવનું નામ પણ પરિગ્રહ છે (ममेदं) ભાવનું નામ મૂર્ચ્છા છે (अत्थि कोहे माणे माया लोभे) આ ચાર કષાય છે–ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ ક્રોધમોહનીય પ્રકૃતિના ઉદયથી સ્વ અને પરની ચિત્ત વૃત્તિમાં પ્રજ્વલનરૂપ વિકારજનક જે આત્માનું પરિણામ-વિશેષ હોય છે તેનું નામ ક્રોધ છે માન-મોહનીયના ઉદયથી એક બીજાને હીન સમજવાનું જે આત્માનું પરિણામવિશેષ થાય છે તે માન છે આના સદ્ભાવમાં જીવ પોતાના કરતાં બીજા માણસને હીન સમજે છે માયામોહનીયના ઉદયથી બીજાની વંચના કરવાનું જે આત્માનું પરિણામવિશેષ થાય છે તે માયા છે, તેને વશ થયેલો જીવ સ્વ તથા પરનું વ્યામોહક આચરણ કર્યા કરે છે

जाव मिच्छादंसणसल्ले। अत्थि पाणाइवायवेरमणे मुसावाय-

णसल्ले' अस्ति यावत् मिथ्यादर्शनशल्यम्, अत्र यावच्छब्दात्–'पेज्जे, दोसे, कलहे, अब्भक्खाणे, पेसुण्णे, परपरिवाए, अरइरई, मायामोसे' इत्येषा संग्रह। अस्ति प्रेम–प्रेम=राग–पुत्रकलत्रादिष्वभिष्वङ्गपरिणामविशेष। 'अत्थि दोसे' अस्ति द्वेष–द्वेष=आत्मनोऽप्रीतिलक्षणपरिणाम, अस्ति कलह–कल=आनन्दस्त हन्तीति कलह–वाचिकद्वन्द्व, 'अत्थि अब्भक्खाणे' अस्त्यभ्याख्यानम्–अभ्याख्यानम्=असद्दोषारोपणम्। 'अत्थि पेसुण्णे' अस्ति पैशुन्यम्–पैशुन्य=प्रच्छन्नतया परदोषाऽऽविष्करणम्, 'अत्थि परपरिवाए' अस्ति परपरिवाद–परेषा काक्वादिभिरपकथनम्, 'अत्थि अरइरई' स्त अरतिरता–अरति=अरतिमोहनीयोदयाच्चित्तोद्वेगरूप आत्मन परिणतिविशेष, रति=

(जाव मिच्छादंसणसल्ले) यावत मिथ्यादर्शन आदि शल्य है। यहा "यावत्" शब्द से "पेज्जे, दोसे, कलहे, अब्भक्खाणे, पेसुण्णे, परपरिवाए, अरइरई, मायामोसे" इस पाठ का संग्रह हुआ है। पुत्रकलत्रादिकों मे जो आसक्तिरूप परिणामविशेष है उसका नाम प्रेम है। अप्रीतिलक्षण जो आत्माका परिणाम है वह द्वेष है। आनद जिससे नष्ट होता है उसका नाम कलह है। असत्य दोषोंका आरोपण करना इसका नाम अभ्याख्यान है। पीठ पीछे दूसरे के दोषोंको प्रकट करना इसका नाम पैशुन्य है। दूसरे की निंदा करना इसका नाम परपरिवाद है। अरति एव रति ये दोनों पाप है। अरतिमोहनीय के उदय होने से सयम के अदर जो चित्तोद्वेग होता है उसको 'अरति' कहते है। सासारिक विषयोंकी अभिलाषा को 'रति' कहते है। कपटसहित मिथ्याभाषण करना इसका नाम मायामृषा

લોભપ્રકૃતિના ઉદયને વશ થવાથી દ્રવ્યાદિકને ચાહવાની જે આત્માની પરિણુતિવિશેષ છે તેનુ નામ લોભ છે (जाव मिच्छादंसणसल्ले) યાવત્ મિથ્યાદર્શન શલ્ય છે અહીં 'यावत्' શબ્દથી "पेज्जे दोसे कलहे अब्भक्खाणे पेसुण्णे परपरिवाए अरइरई मायामोसे" આ પાઠનો સંગ્રહ કર્યો છે તેમા પુત્રકલત્ર આદિમા જે આસક્તિરૂપ પરિણામવિશેષ છે તેનુ નામ પ્રેમ છે અપ્રીતિ લક્ષણ જે આત્માનુ પરિણામ છે તે દ્વેષ છે આનદ જેનાથી નષ્ટ થાય છે તેનુ નામ કલહ છે, અને અસત્ય દોષોનુ આરોપણ કરવુ તેનુ નામ અભ્યાખ્યાન છે કોઈની ગેરહાજરીમા (પીઠપાછળ) તેના દોષો પ્રકટ કરવા તેનુ નામ પૈશુન્ય (ચાડી) છે બીજાની નિંદા કરવી તેનુ નામ પરપરિવાદ છે અરતિ તેમજ રતિ એ બન્ને પાપ છે અરતિ–મોહનીયનો ઉદય થવાથી સયમની અદર જે ચિત્તને ઉદ્વેગ થાય છે તેને 'अरति' કહે છે સાસારિક વિષયોની અભિલાષાને 'रति' કહે છે કપટવાળ મિથ્યાભાષણ કરવુ તેનુ નામ

वेरमणे आदिण्णादाणवेरमणे मेहुणवेरमणे परिग्गहवेरमणे जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे। सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ,

विषयाभिरुचि। 'अत्थि मायामोसे' अस्ति मायामृषा–मायया सह मृषा–मायामृषा=सकपटमिथ्याभाषणम्, 'मिच्छादसणसल्ले' मिथ्यादर्शनशल्यम्–मिथ्यादर्शन शल्यमिव, प्रतिक्षण विविधव्यथाविधायकत्वात्। 'अत्थि पाणाइवायवेरमणे मुसावायवेरमणे अदिण्णादाणवेरमणे मेहुणवेरमणे परिग्गहवेरमणे' अस्ति प्राणातिपातविरमणम्, मृषावादविरमणम्, अदत्तादानविरमणम्, मैथुनविरमणम्, परिग्रहविरमणम्। केषाञ्चिन्मते प्राणातिपातादिविरमणस्याशक्यत्व प्रतिपादित तन्निरासार्थं तत्सत्ताऽभिधानम्। 'जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे' यावन्मिथ्यादर्शनशल्यविवेक–मिथ्यादर्शनशल्यस्य विवेक=पृथग्भाव, तस्मान्निवृत्तिरित्यर्थ, सोऽप्यस्ति। 'सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ' सर्वमस्तिभावमस्तीति वदति–सर्व=सकलम् अस्तिभाव–सत्तारूपक्रियासहितो भाव=वस्तुसत्त्वम्

है। तथा कुदेव कुगुरु कुधर्म मे श्रद्धा रखना मिथ्यादर्शन है। शल्य की तरह प्रतिक्षण अत्यत दुःखदायी होने के कारण यह मिथ्यादर्शन शल्य कहलाता है। (**अत्थि पाणाइवायवेरमणे परिग्गहवेरमणे जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे**) जो लोग हिंसादिक पाच पापों से विरक्त होने में अशक्यता प्रतिपादित करते है उनके लिये प्रभु कहते है कि ऐसी बात नहीं है, प्राणातिपात से जीव विरक्त होता है, मृषावाद से जीव विरक्त होता है, एव परिग्रह से जीव विरक्त होता है, यावत् मिथ्यादर्शनशल्य से भी जीव विरक्त होता है। (**सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ**) "अस्ति" यह पद सब को "अस्ति" इस रूपसे कहता है और "नास्ति" यह पद समस्त भाव को

'मायामृषा' છે, અને કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મમા શ્રદ્ધા રાખવી તે મિથ્યાદર્શન છે, તે શલ્યની માફક પ્રતિક્ષણ દુઃખદાયી હોવાથી 'मिथ्यादर्शनशल्य' કહેવાય છે (अत्थि पाणाइवायवेरमणे, मुसावायवेरमणे, अदिण्णादाणवेरमणे, मेहुणवेरमणे, परिग्गहवेरमणे, जाव मिच्छादसणसल्लविवेगे) જે લોક હિંસા આદિક પાચ પાપોથી વિરક્ત હોવામા અશક્યતા પ્રતિપાદિત કરે છે તેમના માટે પ્રભુ કહે છે કે એવી વાત કોઈ છે નહિ પ્રાણાતિપાતથી જીવ વિરક્ત થાય છે, મૃષાવાદથી જીવ વિરક્ત થાય છે, અદત્તાદાનથી જીવ વિરક્ત થાય છે, મૈથુનથી જીવ વિરક્ત થાય છે તેમજ પરિગ્રહથી જીવ વિરક્ત થાય છે, યાવત્ મિથ્યાદર્શનશલ્યથી પણ જીવ વિરક્ત થાય છે (सव्व अत्थिभाव अत्थित्ति वयइ सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ) "अस्ति" એ પદ બધાને અસ્તિ (છે) એ રૂપે કહે છે, અને "नास्ति" એ પદ

सव्वं णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ, सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवंति, दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवंति, फुसइ पुण्णपावे,

'जीवोऽस्त्यजीवोऽस्ति, पुण्यमस्ति, पापमस्ति' इत्यादिरूपेण वस्तुयथार्थस्वरूपनिरूपणमिति यावत्, तम 'अस्ति' इति कृत्वा वदति, यथा जीवत्वे सति जीव, अजीवत्वे सति अजीव इत्यादि। 'सव्व णत्थिभाव णत्थित्ति वयइ' सर्व नास्तिभाव नास्तीति वदति–सर्व नास्तिभावम्–अजीवत्वे सति अजीव, अपटत्वे सति अपट इत्येवरूपो भावो नास्तिभावस्त नास्तीतिपदेन वदति। 'सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति' सुचीर्णानि कर्माणि सुचीर्णफलानि भवन्ति–सुचीर्णानि–सु=प्रशस्ततया चीर्णानि=पालितानि कर्माणि=दानादीनि, सुचीर्णफलानि–सुचीर्ण फल येषा तानि, सुचरितमूलकत्वात् पुण्यकर्मबन्धादिफलवन्तीत्यर्थ। 'दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवति' दुश्चीर्णानि कर्माणि दुश्चीर्णफलानि भवन्ति–दुश्चीर्णानि=कुत्सितानीत्यर्थ, दुश्चीर्णफलानि=कुत्सितफलवन्ति–नरकनिगोदादिगमनादिरूपफलदायकानि भवन्तीत्यर्थ। 'फुसइ पुण्णपावे' स्पृशति

"नास्ति" इस रूप से कहता है। स्वसत्तारूप क्रिया से युक्त का नाम अस्तिभाव है एव पररूप से असत्ता का नाम नास्तिभाव है। मतलब इसका यह है कि प्रत्येक पदार्थ स्व–द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव की अपेक्षा से ही अस्तित्वविशिष्ट है और पर–द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव की अपेक्षा प्रत्येक द्रव्य नास्तित्वविशिष्ट है। इससे स्याद्वादसिद्धान्त का कथन किया गया है। (सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति) प्रशस्तभावों से सपादित दानादिक सत्कर्म पुण्य कर्म के बध करनेवाले होते है। पुण्यकर्म का बध कराना ही इनका फल माना गया है। (दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवति) कुत्सितभावों से किये कार्य कुत्सित–नरकनिगोदादि–फलवाले होते हे, अर्थात् कुत्सित कर्मों को करनेवाला

બધા ભાવને નાસ્તિ (નથી) એ રૂપે કહે છે સ્વસત્તારૂપ ક્રિયાથી યુક્તનુ નામ અસ્તિ–ભાવ છે તેમજ પરરૂપથી અસત્તાનુ નામ નાસ્તિભાવ છે આનો મતલબ એ છે કે પ્રત્યેક પદાર્થ સ્વ–દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા ભાવની અપેક્ષાથી જ અસ્તિત્વવિશિષ્ટ છે અને પર-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષા તેજ પદાર્થ નાસ્તિત્વવિશિષ્ટ છે આથી સ્યાદ્વાદસિદ્ધાંતનુ કથન કરવામા આવેલુ છે (सुचिण्णा कम्मा सुचिण्णफला भवति) પ્રશસ્તભાવોથી સપાદિત દાન આદિક સત્કર્મ પુણ્ય કર્મનુ બધ કરવાવાળા થાય છે પુણ્યકર્મનો બધ કરવો એજ એનુ ફળ કહેવામા આવ્યુ છે (दुच्चिण्णा कम्मा दुच्चिण्णफला भवति) કુત્સિત ભાવોથી કરેલુ કાર્ય કુત્સિત-નરક નિગોદ આદિ ફળવાળા થાય છે

पच्चायंति जीवा, सफले कल्लाणपावए। धम्ममाइक्खइ-इणमेव

पुण्यपापे-जीव सुचरितक्रियाभि पुण्यम्, असुचरितक्रियाभि पाप च स्पृशति=बध्नाति। 'पच्चायंति जीवा' प्रत्यायान्ति जीवा -तेन संश्लेषेन=संबन्धेन-शुभाऽशुभकर्मसंतानेन पुनर्जीवा उत्पद्यन्ते, 'भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत'-इति नास्तिकवचन न सत्यम् इति भाव । तत उत्पत्तौ सत्याम् 'सफले कल्लाणपावए' सफले कल्याणपापके-सौभाग्य-दौर्भाग्यहेतुत्वात् पुण्य पापञ्च शुभाशुभ कर्म सफल भवतीति भाव । प्रकारान्तरेणापि धर्मोपदेश भगवान ददाति, तदेव सूत्रकार प्रत्याह-'धम्ममाइक्खइ' इत्यारभ्य 'पडिरूवे'

प्राणी नरकनिगोदादिक का पात्र बनता है। (फुसइ पुण्णपावे) जीव सुचरित क्रियाओं द्वारा पुण्य एव असुचरित क्रियाओं द्वारा पाप का बंध करनेवाला होता है। (पच्चायंति जीवा) शुभाशुभ कर्मों से बद्ध हुआ जीव इस संसार में जन्ममरण के दु खो को प्राप्त करता है, अर्थात् जबतक कर्म-संतति जीव में अस्तित्वविशिष्ट रहती है-जीव कर्मो से जबतक बधा रहता है तबतक ही वह ससार मे उत्पन्न होता रहता है। इस कथन से नास्तिक के इस वाद का कि-"भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत" अर्थात् जब देह भस्मीभूत हो जाता है तो पुन उसकी प्राप्ति नहीं होती है-निराकरण हो जाता है। (सफले कल्लाणपावए) सौभाग्य एव दौर्भाग्य के हेतु होने से पुण्य और पाप सफल है।

प्रकारान्तर से भी प्रभुने श्रुतचारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया-इस बात को सूत्रकार-'धम्ममाइक्खइ' से लेकर 'पडिरूवे' यहाँ तक के मूलपाठ से प्रदर्शित करते

કુત્સિત કર્મો કરવાવાળા પ્રાણી નરક-નિગોદ આદિકના પાત્ર બને છે (फुसइ पुण्णपावे) જીવ સુચરિત ક્રિયાઓ દ્વારા પુણ્ય તેમજ અસુચરિત ક્રિયાઓ દ્વારા પાપના બંધ કરવાવાળા થાય છે (पच्चायंति जीवा) શુભાશુભ કર્મોથી બંધાએલા જીવ આ સંસારમાં જન્મ-મરણના દુઃખોને પ્રાપ્ત કરે છે અર્થાત્ જ્યાં સુધી કર્મસંતતિ જીવમાં અસ્તિત્વવિશિષ્ટ રહેતી હોય છે-જીવ જ્યાં સુધી કર્મોથી બંધાયેલ રહે છે ત્યાં સુધી જ તે સંસારમાં ઉત્પન્ન થયા કરે છે આ કથનથી નાસ્તિકનો એવો વાદ કે "भस्मीभूतस्य देहस्य पुनरागमन कुत" અર્થાત્ જ્યારે દેહ ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે તો પછી વળી ફરી તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી આનું નિરાકરણ થઈ જાય છે (सफले कल्लाणपावए) સૌભાગ્ય તેમજ દૌર્ભાગ્યના હેતુભૂત હોવાના કારણે પુણ્ય અને પાપ સફળ (ફળ આપનારા) છે

બીજી રીતે પણ પ્રભુએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો-એ વાતને સૂત્રકાર-'धम्ममाइक्खइ'થી લઈને 'पडिरूवे' અહીં સુધીના મૂળપાઠ

णिग्गंथे पावयणे सच्चे अणुत्तरे केवलिए संसुद्धे पडिपुण्णे णेया-

ट्यंतेन ग्रंथेन। 'धम्ममाइक्खइ' धर्ममाख्याति-'इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे' इदमेव नैर्ग्रन्थ्य प्रवचन सत्यम्-इदं=प्रत्यक्षतया विद्यमान, नैर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थाना=द्रव्यभाव-ग्रन्थिरहिताना संयमिना सम्बन्धि प्रवचनम्=आगम, सत्य=सद्भ्यो हित वास्तविकञ्च। 'अणुत्तरे' अनुत्तरम्-नास्त्युत्तर यस्मात, नास्मात्प्रधानतममन्यदस्तीति भाव, 'केवलिए' कैवलिक=केवलिप्रणीतम्-अद्वितीय वा, 'संसुद्धे' संशुद्धम्=कषादिभि संशुद्ध सुवर्णमिव निर्दोषम्, 'पडिपुण्णे' प्रतिपूर्णम्-सर्वथा समग्र-सूत्रापेक्षया मात्राबिन्द्वादिभि, अर्था पेक्षया चाकाङ्क्षाऽध्याहारादिभिर्विवर्जितम्, 'णेयाउए' नैयायिकम्=न्यायानुगत=प्रमाणा-ऽबाधितम्, 'सल्लकत्तणे' शल्यकर्तनम्=मायादिशल्यच्छेदनक्षमम्-तद्भावभावितानां

है। 'धम्माइक्खइ' भगवान ने प्रकारांतर से भी धर्मोपदेश किया। जैसे-(इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे) प्रत्यक्षतया विद्यमान यह निर्ग्रन्थों-द्रव्य एव भावरूप ग्रन्थि से रहित संयमियों का प्रवचन-आगम सत्य-भव्यों का हितकारक एव यथार्थ है। (अणुत्तरे) यह अनुत्तर है-इससे उत्तर-प्रधान और दूसरा कोई नहीं है। (केवलिए) कारण कि यह केवलज्ञानी द्वारा प्रणीत हुआ है, इसलिये यह अद्वितीय है। (संसुद्धे) कषादिक द्वारा शुद्ध किये हुए सोने के समान यह शुद्ध है। (पडिपुण्णे) यह सर्वथा प्रतिपूर्ण है, न तो सूत्र की अपेक्षा से इसमें मात्रा एव बिंदु आदि के अध्याहार की आवश्यकता है और न अर्थ की अपेक्षा से इसमें आकांक्षा आदि के अध्याहार की आवश्यकता है, अर्थात् सब प्रकार से यह पूर्ण है। (णेयाउए) इस भगवदुपदिष्ट आगम में किसी भी प्रमाण से बाधा नहीं आती है। (सल्लकत्तणे) मायामिथ्यात्व एव निदान शल्यों का

દ્વારા પ્રદર્શિત કરે છે 'धम्ममाइक्खइ' ભગવાને પ્રકારાન્તરથી પણ ધર્મોપદેશ કર્યો જેમકે (इणमेव णिग्गंथे पावयणे सच्चे) પ્રત્યક્ષતના (નજરની સામેજ) વિદ્યમાન (મોજુદ) આ નિર્ગ્રન્થો-દ્રવ્ય તેમજ ભાવ રૂપ ગ્રન્થિથી રહિત સંયમીઓના પ્રવચન-આગમ સત્ય-ભવ્યોને માટે હિતકારક તેમજ યથાર્થ છે (अणुत्तरे) આ અનુત્તર છે આનાથી ઉત્તર-પ્રધાન (મુખ્ય) બીજુ કોઈ નથી (केवलिए) કારણ કે આ કેવળજ્ઞાની દ્વારા પ્રણીત થયેલુ (રચાએલુ) છે તે માટે આ અદ્વિતીય છે (संसुद्धे) કષાદિક દ્વારા શુદ્ધ કરેલા સોના જેવુ તે શુદ્ધ છે (पडिपुण्णे) એ સર્વદા પરિપૂર્ણ છે-સૂત્રની અપેક્ષાએ તેમા માત્રા તેમજ બિંદુ આદિના અધ્યાહારની આવશ્યકતા નથી અને અર્થની અપેક્ષાથી તેમા આકાંક્ષા આદિના અધ્યાહારની પણ આવશ્યકતા નથી તમામ પ્રકારે એ પૂર્ણ છે (णेयाउए) આ ભગવદ્-ઉપદિષ્ટ આગમમા કોઈ પણ પ્રમાણથી

उए सल्लकत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे णिज्जाणमग्गे अवितहम-विसधि सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इहट्ठिया जीवा सिज्झंति बुज्झंति

भावगन्थानि विच्छेदमायान्तीति। '**सिद्धिमग्गे**' सिद्धिमार्ग–सिद्धि=कृतकृत्यता–तस्या मार्ग=उपाय, '**मुत्तिमग्गे**' मुक्तिमार्ग=सकलकर्मवियोगस्य हेतु, '**णिव्वाणमग्गे**' निर्वाणमार्ग–निर्वाणस्य=सकलकर्मक्षयजन्यस्य पारमार्थिकसुखस्य मार्ग, '**णिज्जाणमग्गे**' निर्याणमार्ग–निर्याणम्=अपुनरावृत्त्या ससारात् प्रस्थान तस्य मार्ग, '**अवितह**' अवितथम्–वितथ=मिथ्या तद्विपरीत–त्रिकालाबाधितमित्यर्थ। '**अविसधि**' अविसधि=अव्यवच्छिन्न–न कदाचिदपि विच्छेदमुपगतम्। '**सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे**' सर्वदु खप्रहाण मार्ग–सर्वाणि=जन्ममरणादीनि दु खानि प्रहीणानि यत्र स सर्वदु खप्रहीणो मोक्षस्तस्य

कर्त्तन (छेदन) इसी आगम से होता है। (**सिद्धिमग्गे**) यह आगम ही सिद्धि–कृत कृत्यता का एक मार्ग है। (**मुत्तिमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय का यही एक उपाय है। (**णिव्वाणमग्गे**) समस्त कर्मों के क्षय से उद्भूत पारमार्थिक सुख का यही एक रास्ता है। (**णिज्जाणमग्गे**) ससार में जीव का पुन आगमन न हो इस रूप से जो जीव का ससार से प्रस्थान होता है उसका प्रधान कारण एक यही आगम है। (**अवितह**) यह आगम त्रिकाल म भी कुतर्कों द्वारा बाधित नहीं है। (**अविसधि**) महाविदेह क्षेत्र की अपेक्षा से–न इसका कभी विच्छेद होता है, और न कभी विच्छेद होगा। (**सव्व दुक्खप्पहीणमग्गे**) समस्त दु खो का जिसमे सर्वथा अभाव है ऐसे मोक्ष का यही एक उत्तम मार्ग है। जिस लिये यह प्रभु द्वारा प्रतिपादित आगम पूर्वोक्त प्रकार से इन सद्गुणों

બાધા આવતી નથી (मल्लकत्तणे) માયા, મિથ્યાત્વ તેમજ નિદાન શલ્યોના કર્તન (છેદન) આ આગમથી થાય છે (सिद्धिमग्गे) આ આગમજ સિદ્ધિ–કૃત કૃત્યતાનો એક માર્ગ છે (मुत्तिमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયનો આ એક ઉપાય છે (णिव्वाणमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતા પારમાર્થિક સુખનો આજ એક રસ્તો છે (णिज्जाणमग्गे) સસારમા જીવનુ પુન આગમન ન થાય એ રૂપથી જે જીવનુ સસારથી પ્રસ્થાન થાય છે તેનુ પ્રધાન કારણ એક આજ આગમ છે (अवितह) આ આગમ ત્રણ કાળમા પણ કુતર્કો દ્વારા બાધિત નથી (अविसधि) મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી નથી આનો કદી વિચ્છેદ થયો, નથી વિચ્છેદ થાતો અને નથી કદી વિચ્છેદ થવાનો (सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे) સમસ્ત દુ ખોનો જેમા અભાવ છે એવા મોક્ષનો આ એક ઉત્તમ માર્ગ છે જેથી પ્રભુ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલુ આ આગમ પૂર્વોક્ત એવા સદ્ગુણોથી યુક્ત

मुच्चंति परिणिव्वायति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति। एगच्चा पुण

मार्ग, यत एव सद्गुणगुम्फित नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, अतएव '**इहट्ठिया जीवा सिज्झति**' इह स्थिता जावा सिध्यन्ति-इह=नैर्ग्रन्थ्यप्रवचने स्थिता =एतदाराधका जावा सिध्यन्ति= सिद्धिपद प्राप्नुवन्ति, अणिमादिसिद्धि वा '**बुज्झति**' बुध्यन्ते-केवलज्ञानप्राप्त्या नि शेष-विशेष जानन्ति, '**मुचति**' मुच्यन्ते-भवोपग्राहिणा कर्मणा निरवशेषत्वात्, '**परिणिव्वायति**' परिनिर्वान्ति-कर्मजन्यसकलसतापविरहात्, वक्तव्यसार वक्ति-'**सव्वदुक्खाणमत करेंति**' सर्वदुःखानामन्त कुर्वन्ति-सर्वेषा शारीरिकमानसिकाना दुःखानाम् अत=नाश कुर्वन्ति।

'**एगच्चा पुण एगे भयतारो**' एकार्चा पुनरेके भन्ता - एकैव अर्चा=भविष्यन्ती मनुष्यतनुर्येषा ते एकार्चा सन्त, पुनरेके=केचिद् भदन्ता =नैर्ग्रन्थप्रव-

से युक्त है। इसलिये (**इहट्ठिया जीवा सिज्झति**) जो जीव इसकी आराधना मे अपने जीवन का उत्सर्ग कर देते हैं वे नियमत सिद्धिपद के प्रापक होते हे, (**अणिमादि-सिद्धि वा**) अथवा इस लोक म अणिमादि सिद्धि के धारक होते ह। (**बुज्झति**) केवलज्ञान की प्राप्ति से सभी वस्तुओं को जानते है। (**मुचति**) भवोपग्राहिकर्मों का सम्पूर्णरूप से नाश होने के कारण वे मुक्त हो जाते ह। (**परिणिव्वायति**) कर्मजन्य समस्त सताप के विरह से वे शीतलीभूत हो जाते हे। (**सव्वदुक्खाणमत करेंति**) शारीरिक एव मानसिक समस्त दुःखों का वे ही अन्त करनेवाले होते है। (**एगच्चा पुण एगे भयतारो**) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करनेवाले भव्य जीव वर्तमान शरीर के छूट जाने के बाद मात्र एक बार मनुष्य शरीर धारण करते हे, अर्थात् वे एकावतारी होते हैं। वे भव्य जीव इस शरीर के छूटने पर (**पुव्वकम्मावसेसेण**) पूर्वकर्मों के बॉकी

છે તેથી જ (इहट्ठिया जीवा सिज्झति) જે જીવ આની આરાધનામા પોતાના જીવનનો ઉત્સર્ગ કરી દે છે તેઓ નિયમત -નિશ્ચયથી-સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે, (अणिमादिसिद्धि वा) આ લોકમા અણિમાદિ-સિદ્ધિને પામે છે (बुज्झति) કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી બધી વસ્તુઓ જાણે છે (मुच्चति) ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો સપૂર્ણ રૂપે નાશ થવાના કારણે તેઓ મુક્ત થઈ જાય છે (परिणिव्वायति) કર્મ-જન્ય સમસ્ત સતાપના વિરહથી (ત્યાગથી) તેઓ શીતલીભૂત બની જાય છે (सव्वदुक्खाणमत करेंति) શારીરિક તેમજ માનસિક સમસ્ત દુખોના તેઓ અત કરવાવાળા હોય છે (एगच्चा पुण एगे भयतारो) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરાધના કરવાવાળા ભવ્ય જીવ વર્તમાન શરીર છૂટી જવા બાદ માત્ર એકવાર મનુષ્ય શરીરને ધારણ કરે છે અર્થાત્ તેઓ એકાવતારી થાય છે તે ભવ્ય

उए सल्लकत्तणे सिद्धिमग्गे मुत्तिमग्गे णिज्जाणमग्गे अवितहम-
विसधि सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे इहट्ठिया जीवा सिज्झंति बुज्झंति

भावशल्यानि निच्छेन्नमायान्तानि। 'सिद्धिमग्गे' सिद्धिमार्ग -सिद्धि =कृतकृत्यता-तस्या मार्ग =उपाय, 'मुत्तिमग्गे' मुक्तिमार्ग =सकलकर्मवियोगस्य हेतु, 'णिव्वाणमग्गे' निर्वाणमार्ग -निर्वाणस्य=सकलकर्मक्षयजन्यस्य पारमार्थिकसुखस्य मार्ग, 'णिज्जाणमग्गे' निर्याणमार्ग -निर्याणम्=अपुनरावृत्त्या ससारात प्रस्थान तस्य मार्ग, 'अवितह' अवितथम्-वितथ=मिथ्या तद्विपरीत-त्रिकालाबाधितमित्यर्थ । 'अविसधि' अविसधि= अव्यवच्छिन्न-न कदाचिदपि विच्छेदमुपगतम्। 'सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे' सर्वदु खप्रहीण मार्ग -सर्वाणि=जन्ममरणादीनि दु खानि प्रहीणानि यत्र स सर्वदु खप्रहीणो मोक्षस्तस्य

कर्त्तन (छेदन) इसी आगम से होता है। (सिद्धिमग्गे) यह आगम ही सिद्धि-कृत कृत्यता का एक मार्ग है। (मुत्तिमग्गे) समस्त कर्मों के क्षय का यही एक उपाय है। (णिव्वाणमग्गे) समस्त कर्मों के क्षय से उद्भूत पारमार्थिक सुख का यही एक रास्ता है। (णिज्जाणमग्गे) ससार में जीव का पुन आगमन न हो इस रूप से जो जीव का ससार से प्रस्थान होता है उसका प्रधान कारण एक यही आगम है। (अवितह) यह आगम त्रिकाल मे भी कुतर्कों द्वारा बाधित नहीं है। (अविसधि) महाविदेह क्षेत्र की अपेक्षा से-न इसका कभी विच्छेद होता है, और न कभी विच्छेद होगा। (सव्व दुक्खप्पहीणमग्गे) समस्त दु खो का जिसमें सर्वथा अभाव है ऐसे मोक्ष का यही एक उत्तम मार्ग है। जिस लिये यह प्रभु द्वारा प्रतिपादित आगम पूर्वोक्त प्रकार से इन सद्गुणों

બાધા આવતી નથી (सल्लकत्तणे) માયા, મિથ્યાત્વ તેમજ નિદાન શલ્યોના કર્તન (છેદન) આ આગમથી થાય છે (सिद्धिमग्गे) આ આગમજ સિદ્ધિ-કૃત કૃત્યતાનો એક માર્ગ છે (मुत्तिमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયનો આ એક ઉપાય છે (णिव्वाणमग्गे) સમસ્ત કર્મોના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતા પારમાર્થિક સુખનો આજ એક રસ્તો છે (णिज्जाणमग्गे) સ સારમા જીવનુ પુન આગમન ન થાય એ રૂપથી જે જીવનુ સ સારથી પ્રસ્થાન થાય છે તેનુ પ્રધાન કારણ એક આજ આગમ છે (अवितह) આ આગમ ત્રણ કાળમા પણ કુતર્કો દ્વારા બાધિત નથી (अविसधि) મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી નથી આનો કદી વિચ્છેદ થયો, નથી વિચ્છેદ થાતો અને નથી કદી વિચ્છેદ થવાનો (सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे) સમસ્ત દુ ખોનો જેમા અભાવ છે એવા મોક્ષનો આ એક ઉત્તમ માર્ગ છે જેથી પ્રભુ દ્વારા પ્રતિપાદન કરેલુ આ આગમ પૂર્વોક્ત એવા સદ્ગુણોથી યુક્ત

मुच्चंति परिणिव्वायति सव्वदुक्खाणमत करेति। एगच्चा पुण

मार्ग, यत एव सद्गुणगुम्फित नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, अतएव 'इहट्ठिया जीवा सिज्झति' इह स्थिता जीवा सिध्यन्ति-इह=नैर्ग्रन्थप्रवचन स्थिता=एतदाराधका जीवा सिध्यन्ति= सिद्धिपद प्राप्नुवन्ति, अणिमादिसिद्धि वा 'बुज्झति' बुध्यन्ते-केवलज्ञानप्राप्त्या निःशेष-विशेष जानन्ति, 'मुच्चति' मुच्यन्ते-भवोपग्राहिणा कर्मणा निरवशेषनष्टत्वात्, 'परिणिव्वायति' परिनिर्वान्ति-कर्मजन्यसकलसन्तापविरहात्, वक्तव्यसार वक्ति-'सव्वदुक्खाणमत करेति' सर्वदु खानामन्त कुर्वन्ति-सर्वेषा शारीरिकमानसिकाना दु खानाम् अन्त=नाश कुर्वन्ति।

'एगच्चा पुण एगे भयतारो' एकार्चा पुनरेके भदन्ता – एकैव अर्चा=भविष्यन्ती मनुष्यतनुर्येषा ते एकार्चा सन्त, पुनरेके=कश्चिद् भदन्ता =नैर्ग्रन्थप्रव-

से युक्त है। इसालिये (इहट्ठिया जीवा सिज्झंति) जो जीव इसकी आराधना मे अपने जीवन का उत्सर्ग कर देते है वे नियमत सिद्धिपद के प्रापक होते हे, (अणिमादि-सिद्धि वा) अथवा इस लोक में अणिमादि सिद्धि के धारक होते हे। (बुज्झति) केवलज्ञान की प्राप्ति से सभी वस्तुओं को जानते हैं। (मुच्चति) भवोपग्राहिकर्मों का सम्पूर्णरूप से नाश होने के कारण वे मुक्त हो जाते है। (परिणिव्वायति) कर्मजन्य समस्त सताप के विरह से वे शीतलीभूत हो जाते है। (सव्वदुक्खाणमत करेंति) शारीरिक एव मानसिक समस्त दु खों का वे ही अन्त करनेवाले होते है। (एगच्चा पुण एगे भयतारो) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन की आराधना करनेवाले भव्य जीव वर्तमान शरीर के छूट जाने के बाद मात्र एक बार मनुष्य शरीर धारण करते है, अर्थात् वे एकावतारी होते है। वे भव्य जीव इस शरीर के छूटने पर (पुव्वकम्मावसेसेण) पूर्वकर्मों के बाकी

छे तेथी ज (इहट्ठिया जीवा सिज्झति) जे જીવ આની આરાધનામા પોતાના જીવનનો ઉત્સર્ગ કરી દે છે તેઓ નિયમત -નિશ્ચયથી-સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે, (अणिमादिसिद्धि वा) આ લોકમા અણિમાદિ-સિદ્ધિને પામે છે (बुज्झति) કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી બધી વસ્તુઓ જાણે છે (मुच्चति) ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો સપૂર્ણ રૂપે નાશ થવાના કારણે તેઓ મુક્ત થઈ જાય છે (परिणिव्वायति) કર્મ-જન્ય સમસ્ત સતાપના વિરહથી (ત્યાગથી) તેઓ શીતલીભૂત બની જાય છે (सव्वदुक्खाणमत करेंति) શારીરિક તેમજ માનસિક સમસ્ત દુ ખોના તેઓ અત કરવાવાળા હોય છે (एगच्चा पुण एगे भयतारो) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનની આરા-ધના કરવાવાળા ભવ્ય જીવ વતમાન શરીર છૂટી જવા બાદ માત્ર એકવાર મનુષ્ય શરીરને ધારણ કરે છે અર્થાત તેઓ એકાવતારી થાય છે તે ભવ્ય

एगे भयतारो पुव्वकम्मावसेसेण अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति, महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु। ते णं तत्थ देवा भवति–महिड्ढिया जाव चिर-

चनस्याराधका भव्या, 'पुव्वकम्मावसेसेण' पूर्वकर्माऽवशेषेण, 'अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति' अन्यतमेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति 'महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरगइएसु चिरट्ठिइएसु' महर्द्धिकेषु यावन्महासौख्येषु–अत्र याव च्छब्दात्='महज्जुइएसु, महाबलेसु, महायसेसु, महाणुभागेसु' इति द्रष्टव्यम्। प्राग्व्याख्यातमेतत। दूरगतिकेषु=अनुत्तरविमानादिषु चिरस्थितिकेषु–चिर=बहुसागरोपमा स्थितिर्येषु तेषु। 'ते ण तत्थ देवा भवति' ते खलु तत्र देवा भवन्ति, कीदृशा देवा भवन्तीत्यत्राऽऽह–'महिड्ढिया' महर्द्धिका=महर्द्धिसम्पन्ना, यावत–'चिरट्ठिइया' चिर

रहने के कारण (अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरंगइएसु चिरट्ठिइएसु) महर्द्धिक–विमान आदि महासम्पत्तिवाले, महाद्युतिक= विविध रत्न आदि का महाकान्तिवाले, महाबल–अत्यन्त स्थिर अर्थात् द्रव्यरूप से शाश्वत, महायशस्वी–शास्त्रों द्वारा प्रशंसित, महानुभाग–महाप्रभावशाली, महासौख्य–अत्यन्त सुख के निधानरूप, चिरस्थितिक–बहुत सागरोपमकी स्थितिवाले, दूरगतिक–मनुष्यलोक आदि से अत्यन्त दूरवर्त्ती, ऐसे अनुत्तर विमानादिक देवलोकों मे से किसी एक देवलोक मे उत्पन्न होते है। (ते ण तत्थ देवा) व देव वहाँ पर (भवति महिड्ढिया जाव चिरट्ठिइया) महर्द्धिक–विमान आदि की महासम्पत्तिवाले, महाद्युति–शरीर और आभरण का महा

આ શરીર છૂટી જતા (पुव्वकम्मावसेसेण) પૂર્વ કર્મો બાકી રહેવાના કારણે (अण्णयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति महड्ढिएसु जाव महासुक्खेसु दूरगइएसु चिरट्ठिइएसु) મહર્દ્ધિક–વિમાન આદિ મહાસંપત્તિવાળા, મહાદ્યુતિક વિવિધ રત્નઆદિની મહાકાન્તિવાળા, મહાબલ–અત્યંત સ્થિર અર્થાત્ દ્રવ્યરૂપથી શાશ્વત, મહાયશસ્વી–શાસ્ત્રો દ્વારા પ્રશંસિત, મહાનુભાગ મહાપ્રભાવશાલી, મહાસૌખ્ય–અત્યંત સુખના નિધાન રૂપ, ચિરસ્થિતિક–ઘણા સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, દૂરગતિક–મનુષ્ય લોક આદિથી અત્યંત દૂરવર્તી, એવા અનુત્તર વિમાનાદિક દેવલોકમાંના કોઈ એક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે (ते ण तत्थ देवा) તે દેવ ત્યાં (भवति महिड्ढिया जाव चिरट्ठिइया) મહર્દ્ધિક–વિમાન આદિની મહાસંપત્તિ વાળા, મહાદ્યુતિ–શરીર અને આભરણની મહાકાન્તિવાળા, મહાબલ

ट्ठिइया हार-विराइय-वच्छा जाव पभासमाणा कप्पोवगा गति-

स्थितिका =चिरकालस्थितिका, 'हारविराइयवच्छा' हारविराजितवक्षस्का =हारभूषितहृदया, 'जाव पभासमाणा' यावत् प्रभासमाना —यावच्छब्दादिद दृश्यम्—'कडय—तुडिय—थंभिय—भुया' कटक—त्रुटित—स्तम्भित—भुजा 'अगय—कुडल—मट्ठ—गडयल—कण्णपीढ—धारी' अङ्गद—कुण्डल—गण्डतल—कर्णपीठ—धारिण 'विचित्त—वत्था—भरणा' विचित्र—वस्त्रा-ऽऽभरणा, 'विचित्तमाला' विचित्रमाला, 'मउलिमउडा' मौलिमुकुटा, 'कल्लाणग-पवर—वत्थ—परिहिया' कल्याणक—प्रवर—वस्त्र—परिहिता, 'कल्लाणग—पवर—मल्ला—णुलेवणा' कल्याणक—प्रवर—माल्या—नुलेपना, 'भासुरबोंदी' भास्वरदेहा, 'पलंब-वणमालधरा' प्रलम्बवनमालाधरा 'दिव्वेण संघाएण' दिव्येन संघातेन, 'दिव्वेण संठाणेण' दिव्येन संस्थानेन=सुन्दरेणाऽऽकारेण, 'दिव्वाए इड्ढीए' दिव्यया ऋद्ध्या, 'दिव्वाए जुईए' दिव्यया द्युत्या, 'दिव्वाए पभाए' दिव्यया प्रभया 'दिव्वाए छायाए' दिव्यया छायया, 'दिव्वाए अच्चीए' दिव्येन अर्चिषा=दिव्येन तेजसा, 'दिव्वाए लेसाए' दिव्यया लेश्यया, 'दस दिसाओ उज्जोयमाणा' दश दिशा उद्योतयन्त —समन्तात्सर्वान् दिशाभोगान् विभासयन्त इति। 'पभासमाणा' प्रभा-

कान्तिवाले, महाबल—शरीर से अत्यन्त बलवान्, महायशस्वी—अत्यन्त यशवाले, महानुभाग—अत्यन्त प्रभावशाली, महासौख्य—सुखपुञ्ज को भोगनेवाले और चिरस्थितिक—अनेक सागरोपमस्थितिवाले होते हैं। इनका वक्षःस्थल सदा हारों की मालाओं से सुशोभित रहा करता है। (जाव पभासमाणा) यहाँ 'जाव' शब्द से (कडय—तुडिय—थभिय—भुया अगय—कुडल—गडयल—कण्णपीढ—धारी विचित्त—वत्था—भरणा विचित्तमाला मउलिमउडा कल्लाणग—पवर—वत्थ—परिहिया कल्लाणग—पवर—मल्ला—णुलेवणा भासुरबोंदी पलंब—वणमाल—धरा दिव्वेण संघाएण दिव्वेण संठाणेण दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए दिव्वाए पभाए दिव्वाए छायाए दिव्वाए अच्चीए दिव्वाए

शरीरे घणा બળવાન્, મહાયશસ્વી—અત્યંત યશવાળા, મહાનુભાગ—અત્યંત પ્રભાવશાળી, મહાસૌખ્ય—સુખપુંજને ભોગવવાવાળા અને ચિરસ્થિતિક—અનેક સાગરોપમ સ્થિતિવાળા થાય છે એમનું વક્ષ:સ્થલ સદા હારોની માલાઓથી સુશોભિત રહ્યા કરે છે (जाव पभासमाणा) અહીં 'जाव' શબ્દથી (कडय—तुडिय—थभिय भुया अगय—कुडल—गडयल—कण्णपीढ—धारी विचित्त—वत्था—भरणा विचित्त—माला मउलिमउडा कल्लाणग—पवर—वत्थ—परिहिया कल्लाणग—पवर—मल्ला—णुलेवणा भासुर बोंदी पलंब—वणमाल—धरा दिव्वेण संघाएण दिव्वेण संठाणेण दिव्वाए इड्ढीए दिव्वाए जुईए, दिव्वाए पभाए, दिव्वाए छायाए, दिव्वाए अच्चीए, दिव्वाए लेसाए दस

कल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिभद्दा जाव पडिरूवा। तमाइक्खइ-

समाना =प्रकर्षेण शोभमाना 'कप्पोवगा' कल्पोपगा -कल्प =इन्द्र-सामानिक-त्रायस्त्रिंश पारिषद्य आत्मरक्ष लोकपाल नीक प्रकीर्णका भियोग्य-किल्बिषिक-व्यवहारस्तम्तूप आचारस्तमुप गता =प्राप्ता, सौधर्मादिदेवलोकवासिवैमानिकदेव न प्राप्ता, 'गइकल्लाणा' गतिकल्याणा -कल्याणा गतिर्येषा ते तथा, अथवा-गया=चतुर्गतिकलोके देवगतिरूपया कल्याणा=

लेसाए दस दिसाओ उज्जोवेमाणा पभासमाणा) इस पाठ का स्पष्ट हुआ है, इस का अर्थ इस प्रकार है-इनकी भुजाएँ कटक-कडे और त्रुटित-भुजबन्ध इन आभूषणों से विभूषित रहा करती हैं। बाकी के इन समस्त पदों का अर्थ पीछे जहा पर देवों के आगमन का वर्णन किया गया है उस ३३वें सूत्र में लिखा जा चुका[1] है। (कप्पोवगा) इन्द्र, सामानिक, त्रायस्त्रिंश, पारिषद्य, आत्मरक्षक, लोकपाल, अनीकाधिपति, प्रकीर्णक, आभियोग्य, किल्बिषिक, ये दश प्रकार के देव जहाँ होते हैं उन देवलोकों का नाम कल्प है। इन कल्पों मे जो उत्पन्न होते हैं उनका नाम कल्पोपग है। सौधर्मादिक देवलोक से अच्युत देवलोक तक के देव कल्पोपग कहलाते है, क्यों कि यहीं तक इन्द्रादिक १० प्रकार के देवों का व्यवहार होता है, इनके बाद नहीं! (गइकल्लाणा) इनकी गति कल्याणकारी होती है, अथवा चतुर्गतिक इस लोक में ये देवगति में रहनेवाले होने के कारण उत्तम होते है, इस अपेक्षा ये गतिकल्याण कहे गये है। (ठिइकल्लाणा) अनेक पल्योपम-

(१) असुरकुमारों के वर्णन मे इन समस्त पदों का अर्थ लिखा गया है।

दिसाओ उज्जोवेमाणा पभासमाणा) આ પાઠનો સ્પષ્ટ કર્યો છે આનો અર્થ આ પ્રકારે છે એમની ભુજાઓ કટક (કડા) અને ત્રુટિત-ભુજબંધ એ આભૂષણોથી શણગારેલી રહે છે બાકીના આ બધા પદોનો અર્થ અગાઉ જ્યા દેવોના આગમનનુ વર્ણન કર્યું છે તે ૩૩મા સૂત્રમા લખાઇ ગયુ છે[1] (कप्पोवगा) ઈદ્ર, સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિંશ, પારિષદ્ય, આત્મરક્ષક, લોકપાલ, અનીકાધિપતિ, પ્રકીર્ણક, આભિયોગ્ય, કિલ્બિષિક, આ દશ પ્રકારના દેવ જ્યા હોય છે તે દેવલોકનુ નામ કલ્પ છે આ કલ્પોમા જે ઉત્પન્ન થાય છે તેમના નામ કલ્પોપગ છે સૌધર્માદિક દેવલોકથી લઇને અચ્યુત દેવલોક સુધીના દેવ કલ્પોપગ કહેવાય છે કેમકે અહી સુધી ઇદ્રાદિક ૧૦ પ્રકારના દેવોનો વ્યવહાર થાય છે ત્યાર પછી નહિ (गइकल्लाणा) તેમની ગતિ કલ્યાણકારી હોય છે અથવા ચતુર્ગતિક આ લોકમા તેઓ દેવગતિમા રહેવાવાળા હોવાને કારણે ઉત્તમ હોય છે આ અપેક્ષાથી તેઓ ગતિકલ્યાણ કહેવાય છે

(૧) અસુરકુમારોના વર્ણનમા આ બધા પદોનો અર્થ લખાઈ ગયો છે

एव खलु चउहि ठाणेहि जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति,

भद्ररूपा, 'ठिइकल्लाणा' स्थितिकल्याणा =अनेकपल्योपमसागरोपमरूपचिरस्थितिका 'आगमेसिभद्दा' आगमिष्यद्भद्रा –आगमिष्यत्=आगामिकालभावि भद्र=कल्याण–निर्वाणरूप येषा ते तथा, 'जाव पडिरूवा' यावत्प्रतिरूपा =अतिरमणीयाऽऽकारा, यावच्छब्दात्–'प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपा' इति सग्रहः। पुनरपि 'तमाइक्खइ' तदाचष्टे=तत्प्रवचन कथयति–'एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति' एव खलु चतुर्भि स्थानैर्जीवा नैरयिकतायाः कर्माणि प्रकुर्वन्ति, तत्र नैरयिकतायाः=नारकित्वस्य,

सागरोपम तक देवलोक मे इनकी स्थिति होने के कारण ये देव स्थितिकल्याण कहे गये है। इनम से आकर ही तो मनुष्यपर्याय लेकर जीव निर्वाण–मुक्ति का लाभ करते है, अत वे (आगमेसिभद्दा) आगमिष्यद्भद्र कहे गये है।(जाव पडिरूवा) यहाँ पर 'यावत्' शब्द से "प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः" इन पदों का भी सग्रह हुआ है। 'प्रासादीयाः' इन्हे देखने से मन प्रसन्न हो जाता है। अत एव ये 'दर्शनीयाः' दर्शनीय हैं। 'अभिरूपाः' इनके रूप की सुन्दरता प्रतिक्षण नवीन नवीन भाव से बढती रहती हो जैसे ये मालूम होते हैं, इसलिये ये अभिरूप हैं। 'प्रतिरूपाः' इनके रूप की तुलना नही हो सकती है, क्यों कि इनका रूप असाधारण होता है, अर्थात् ये अनुपम सुन्दर होते है। अब इस प्रवचन का क्या फल है? इसको कहते है—

(एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति) यह जीव चार कारणों द्वारा नरक में ले जानेवाले कर्मों को करते है, अब इस बात को प्रभु प्रकट

(ठिइकल्लाणा) અનેક પલ્યોપમ સાગરોપમ સુધી દેવલોકમા તેમની સ્થિતિ હોવાના કારણે તે દેવો સ્થિતિકલ્યાણ કહેવાય છે તેમાથી આવીને જ મનુષ્યપર્યાય પ્રાપ્ત કરી જીવ નિર્વાણ-મુક્તિનો લાભ કરે છે, માટે તેઓ (आगमेसिभद्दा) આગમિષ્યદ્ભદ્ર કહેવાય છે (जाव पडिरूवा) અહી યાવત્ શબ્દથી 'प्रासादीया, दर्शनीया, अभिरूपा' એ પદોનો પણ સગ્રહ થયો છે "प्रासादीया"-એમને જોતા મન પ્રસન્ન થઈ જાય છે આ માટે જ તેઓ 'दर्शनीया' દર્શનીય છે 'अभिरूपा' એમના રૂપની સુદરતા પ્રતિક્ષણ નવીન નવીન ભાવથી વધતી જતી હોય તેમ તેઓ જણાય છે, તે માટે તેઓ અભિરૂપ છે 'प्रतिरूपा' તેમના રૂપની તુલના ન થઈ શકે, કેમકે તેમનુ રૂપ અસાધારણ હોય છે, અર્થાત્ તેઓ અનુપમ સુદર હોય છે હવે આ પ્રવચનનુ શુ ફલ છે? તે કહે છે-

(एव खलु चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइयत्ताए कम्म पकरेंति) આ જીવ ચાર

णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जंति, तं जहा-महारंभयाए १ महापरिग्गहयाए २ पंचिंदियवहेणं ३ कुणिमाहारेणं ४, एव एएणं अभिलावेण। तिरिक्खजोणिएसु-१ माइल्लयाए

'णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति' नैरयिकतायै कर्माणि प्रकृत्य=प्रकर्षेण विधाय नैरयिकेषु उपपद्यन्ते=नारकजीवानां मध्ये जायन्ते, तंजहा-तद्यथा=येन प्रकारेण नैरयिकेषु जायन्ते तत् कथयति सूत्रकार -१ 'महारंभयाए' महारम्भतया=सावद्याऽऽरम्भ बाहुल्येन,-२ 'महापरिग्गहयाए' महापरिग्रहतया=परिग्रहाधिक्येन, ३ 'पंचिंदियवहेण' पञ्चेन्द्रियवधेन=पञ्चेन्द्रियप्राणिनां हिंसया, ४ 'कुणिमाहारेण' कुणपाहारेण=मांसाहारेण, 'एव एएण अभिलावेण' एवमेतेनाभिलापेन=कथनेन 'तिरिक्खजोणिएसु' तिर्यग्योनिषु-तिरश्चां योनय =उत्पत्तिस्थानानि तत्र, १-माइल्लयाए णियडिल्लयाए' मायावितया निकृतिमत्तया-माया=परवञ्चना सैषामस्तीति मायाविन तेषां भावस्तत्ता तया, निकृति -मायाच्छादनार्थं मायान्तरकरणं सैषामस्तीति निकृतिमन्त , तद्भावो निकृतिमत्ता तया, २ 'अलियवयणेण'

करते हैं-(त जहा) वे चार कारण ये हैं-(महारंभयाए) महा-आरम्भ, (महापरिग्गहयाए) महापरिग्रह, (पंचिंदियवहेण) पंचेन्द्रिय जीवों का वध करना, (कुणिमाहारेण) मांस का आहार करना । इन चार कारणों से (णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति) नरक में ले जाने के योग्य कर्मों का उपार्जन होता है, इस लिये ये जीव नरक में उत्पन्न होते है । (एव एएण अभिलावेण) इसी प्रकारका चार कारण रूप कथन (तिरिक्खजोणिएसु) तिर्यञ्च गति में उत्पन्न कराने वाले कर्मों का भी है । व चार कारण ये हैं-(माइल्लयाए) मायाचारी करना (णियडिल्लयाए) एव माया को संवरण करने के लिये और अधिक मायाचारी करना १, (अलियवयणेण) असत्य

કારણો દ્વારા નરકમાં લઈ જનારા કર્મો કરે છે, (तंजहा) તે ચાર કારણ આ છે-(महारंभयाए) મહા આરંભ, (महापरिग्गहयाए) મહાપરિગ્રહ, (पंचिंदियवहेण) પંચેન્દ્રિય જીવોનો વધ કરવો, (कुणिमाहारेण) માંસનો આહાર કરવો. આ ચાર કારણોથી (णेरइयत्ताए कम्म पकरेत्ता णेरइएसु उववज्जति) નરકમાં લઈ જવા યોગ્ય કર્મોનું ઉપાર્જન થાય છે તેથી તે જીવ નરકમાં જાય છે (एव एएण अभिलावेण) આ પ્રકારના ૪ ચાર કારણ રૂપ કથન (तिरिक्खजोणिएसु) તિર્યંચ ગતિમાં ઉત્પન્ન કરાવનારા કર્મોનું પણ છે તે ચાર કારણ આ છે-(माइल्लयाए) માયાચારી કરવું, (णियडिल्लयाए) તેમજ માયાનું સંવરણ કરવા માટે-ઢાંકવા માટે અન્ય માયાચારી કરવું (૧)

णियडिल्लयाए, २ अलियवयणेण, ३ उक्कंचणयाए, ४ वंचणयाए। मणुस्सेसु—पगडभद्दयाए १, पगडविणीययाए २, साणुक्को-

अलीकवचनेन=असत्यभाषणेन, ३ 'उक्कंचणयाए' उत्कञ्चनतया—उत्कञ्चनता नाम कञ्चन सरलहृदयं वञ्चयितुं प्रवृत्तस्य परं चतुरतरं नरं पार्श्वस्थं विलोक्य क्षणं वञ्चनानिवृत्ततयाऽवस्थानं तया, कपटवृत्त्या, ४ 'वंचणयाए' वञ्चनतया। एतैश्चतुर्भिः स्थानैर्जीवास्तिर्यग्योनिषु यान्ति। मनुष्यजनेषु पुनः कैश्चतुर्भिः स्थानैरुत्पद्यन्ते ? तद्दर्शयितुमाह—'मणुस्सेसु' इत्यादि। मनुष्येषु, 'पगडभद्दयाए' प्रकृतिभद्रतया=स्वभावसरलतया १, 'पगडविणीययाए' प्रकृतिविनीततया=स्वभावतो विनयशालितया २, 'साणुक्कोसयाए' सानुक्रोशतया—अनुक्रोशो=दया तेन सह वर्तते इति सानुक्रोशस्तस्य भावः सानुक्रोशता तया—सदयतया ३, 'अमच्छरियाए' अमत्सरितया—मत्सरोऽन्यशुभद्वेषस्तदभावोऽमत्सरः = परगुणग्राहित्वं सोऽस्त्येषामित्यमत्सरिणस्तद्भावोऽमत्सरिता तया—ईर्ष्याराहित्येन। एतैश्चतुर्भिः

भाषण करना २, (उक्कंचणयाए) किसी सरल हृदयवाले व्यक्ति को ठगने के लिये प्रवृत्त हुए ठगिया—मायाचारी वाले का, उस सरल पुरुष के पास किसी चतुर पुरुष की स्थिति देखकर कुछ समयतक वंचनामय अपनी प्रवृत्ति को स्थगित कर ठहर जाना—कपटवृत्ति को रोक रखना ३, (वंचणयाए) दूसरों को ठगना ४। इन चार कारणों से जीव तिर्यंचगति में ले जाने वाले कर्मों का उपार्जन करते हैं। (मणुस्सेसु) मनुष्यगति मे जीव चार कारणों से जाते हैं। वे कारण ये हैं—(पगइभद्दयाए) प्रकृति से भद्र होना १, (पगइविणीययाए) प्रकृति से विनीत होना २, (साणुक्कोसयाए) दयालु होना ३, एवं (अमच्छरियाए) मत्सरभाव नहीं रखना अर्थात् गुणग्राही होना ४। इन चार कारणों से ये जीव मनुष्यगति मे उत्पन्न

(अलियवयणेण) અસત્ય ભાષણ કરવું (૨) (उक्कंचणयाए) કોઈ સરલ હૃદયવાળા માણસને ઠગવા—છેતરવા—માટે પ્રવૃત્ત થનારા ઠગ—માયાચારીવાળાનું, તે સરળ પુરુષની પાસે કોઈ ચતુર પુરુષની હાજરી જોઈ થોડા સમય માટે વંચનામય પોતાની પ્રવૃત્તિને સ્થગિત કરી રોકાઈ જવું—પોતાની કપટવૃત્તિને રોકી રાખવું (૩) (वंचणयाए) બીજાને ઠગવા (૪) આ ચાર કારણોથી જીવ તિર્યંચ ગતિમાં લઈ જવા જેવા કર્મોનું ઉપાર્જન કરે છે (मणुस्सेसु) મનુષ્ય ગતિમાં આ જીવ ૪ કારણોથી જાય છે તે કારણો આ છે—(पगइभद्दयाए) પ્રકૃતિથી ભદ્ર હોવું (૧), (पगइविणीययाए) પ્રકૃતિથી વિનીત હોવું (૨), (साणुक्कोसयाए) દયાળુ હોવું (૩), તેમજ (अमच्छरियाए) મત્સરભાવ ન રાખવો અર્થાત ગુણગ્રાહી થવું (૪) આ ચાર કારણોથી આ જીવ મનુષ્ય

सयाए ३, अमच्छरियाए ४। देवेसु-सरागसंजमेणं १, संजमासजमेणं २, अकामणिज्जराए ३, बालतवोकम्मेणं ४। तमाइक्खइ-

स्थानैर्जीवा मनुजत्व प्राप्नुवन्ति । देवत्वप्राप्तिहेतुभूतानि चत्वारि स्थानानि दर्शयति-'देवेसु' इत्यादि । देवेषु-'सरागसजमेण' सरागसंयमेन-रागेण=आसक्त्या सहित सराग स चासौ संयमश्च सरागसंयमस्तेन-सकषायचारित्रेण १, 'सजमासजमेण' संयमासंयमेन=देशसंयमेन २, 'अकामणिज्जराए' अकामनिर्जरया-अकामेन=अभिलाषमन्तरेण निर्जरा=क्षुधादिसहनं तया ३, 'बालतवोकम्मेण' बालतपःकर्मणा=बालसादृश्याद् बाला = मिथ्यादृशः, तेषां तपःकर्म बालतपःकर्म, तेन ४, एतैः स्थानैर्जीवा देवभवं प्राप्नुवन्तीति भावः । पुनः प्रकारान्तरेण 'तमाइक्खइ' तदाख्याति=तत् कथयति 'जह णरगा गम्मती'

कराने वाले कर्मों का उपार्जन करते है । (देवेसु) चार कारणों से जीव देवगति में उत्पन्न होते है। वे चार कारण ये है-(सरागसजमेण) सरागसयम का पालन करना १, (सजमासजमेण) देशविरति पालन करना २, (अकामणिज्जराए) अकामनिर्जरा ३, एव (बालतवोकम्मेण) बाल तपस्या ४ । जिस सयम मे राग (आसक्ति) विद्यमान होता है उस का नाम सरागसयम है। मतलब-कषायसहित चारित्र का पालना सरागसयम है। १२ बारह व्रतों का-देशविरति का धारण करना इसका नाम सयमासयम है। अभिलाषा-इच्छा के बिना क्षुधा आदि का सहन करना इसका नाम अकामनिर्जरा है। मिथ्यादृष्टियों के तप का नाम बालतप है। इन कामों के करने से जीव देवगति में जाने योग्य कर्मों का उपार्जन करते है। (जह णरगा गम्मती जे णरगा जा य वेयणा णरए। सारीरमाणसाइ दुक्खाइ

ગતિમા ઉત્પન્ન કરાવવાવાળા કર્મોનુ ઉપાર્જન કરે છે (देवेसु) ચાર કારણોથી જીવ દેવગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે-(सरागसजमेण) સરાગ સયમનુ પાલન કરવુ ૧, (सजमासजमेण) દેશવિરતિનુ પાલન કરવુ ૨, (अकामणिज्जराए) અકામ-નિર્જરા ૩, તેમજ (बालतवोकम्मेण) બાલ તપસ્યા૪ જે સયમમા રાગ-આસક્તિ વિદ્યમાન હોય છે તેનુ નામ સરાગ-સયમ છે મતલબ-કષાય સહિત ચારિ-ત્રનુ પાલન કરવુ તે સરાગસયમ છે (૧) ૧૨ બાર વ્રતો-દેશવિરતિ ધારણ કરવા તેનુ નામ સયમાસયમ છે (૨) અભિલાષા-ઇચ્છા-વિના ભૂખ આદિ સહન કરવુ તેનુ નામ અકામ નિર્જરા છે (૩) મિથ્યાદષ્ટિના તપનુ નામ બાલતપ છે (૪) આ કામો કરવાથી જીવ દેવગતિમા જવા યોગ્ય કર્મોનુ

" जह णरगा गम्मती, जे णरगा जा य वेयणा णरए ।
सारीरमाणसाइं दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए ॥ १ ॥
माणुस्सं च अणिच्चं, वाहि-जरा-मरण-वेयणा-पउर ।
देवे य देवलोए, देविड्ढि देवसोक्खाइ ॥ २ ॥

इत्यादिगाथाभि । 'जह णरगा गम्मती' यथा नरका गम्यन्त-जीवैर्येन प्रकारेण नरका =नरकस्थानानि गम्यन्ते=प्राप्यन्ते, 'जे णरगा' ये नरका -यद्रूपा नरका = नारकिण सन्ति, 'जा य वेयणा णरए' याश्च वेदना नरके-या =यादृश्यो वेदना = यातनाश्च नरके भवन्ति, तत्सर्वं कथयतीति पूर्वेणान्वय । 'सारीरमाणसाइ दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए' शारीरमानसानि दु खानि तिर्यग्योन्याम्-यथा च शरीरसम्बन्धीनि मन सम्बन्धीनि च दु खानि भवन्ति प्राणिनामिति शेषस्तथा भगवान परिकथयति ॥ १ ॥ एव 'माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा-मरण-वेयणा-पउर' मानुष्यञ्चाऽनित्य व्याधि-जरा-मरण-वेदना-प्रचुरम्-व्याधयो=ज्वरादय जरा=वार्धक,मरण=प्रसिद्ध, वेदना = शीतोष्णादिस्वरूपा , प्रचुरा =निबिडा यस्मिंस्तादृशम्, अतएव अनित्य=क्षणभङ्गुर मानुष्य=मनुष्यभव परिकथयति । 'देवे य देवलोए देविड्ढि देवसोक्खाइ' देवान् च देवलोकान् देवर्द्धि देवसौख्यानि-तथा देवान , च पुन देवलोकान , देवर्द्धि=देवसमृद्धि, देवसौख्यानि=देवसम्बन्धीनि सुखानि कथयतीति शेष ॥ २ ॥ एता येन नरकादीनि

तिरिक्खजोणीए) जीव जिस प्रकार नरकों में जाते हैं, और वहा जैसे नारकी हैं, एव उन्हें जिस प्रकार की वेदना भोगनी पडती है यह सब प्रभु ने (आइक्खइ) बतलाया। तिर्यग्गति में पहुँचने पर इस जीव को जितने भी शारीरिक एव मानसिक कष्ट भोगने पडते हैं, यह भी भगवानने स्पष्ट किया । (माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा मरण-वेयणा पउर) यह मानवपर्याय अनित्य है, व्याधि, जरा, मरण एव वेदना से प्रचुर-भरा है । (देवे य

ઉપાર્જન કરે છે (जह णरगा गम्मती जे णरगा जा य वेयणा णरए । सारीरमाणसाइ दुक्खाइ तिरिक्खजोणीए) જીવ જે પ્રકારે નરકોમા જાય છે, અને ત્યા જેવા નારકી હોય છે, તેમજ તેમને જે પ્રકારની વેદના ભોગવવી પડે છે, એ બધુ પ્રભુએ (आइक्खइ) બતાવ્યુ તિર્યચ-ગતિમા પહોચતા આ જીવને જેટલા શારીરિક તેમજ માનસિક દુ ખ હોય છે તે બધા ભોગવવા પડે છે, એ પણ ભગવાને સ્પષ્ટ કર્યું (माणुस्स च अणिच्च वाहि-जरा-मरण वेयणा-पउर) આ

णरगं तिरिक्खजोणिं, माणुसभाव च देवलोगं च।
सिद्धे य सिद्धवसहिं, छज्जीवणियं परिकहेइ ॥ ३ ॥
जह जीवा बज्झती मुच्चती जह य संकिलिस्संति।
जह दुक्खाणं अंत, करेंति केई अपडिबद्धा ॥ ४ ॥

मगृह्य ब्रूते–'णरग' नरक=नरकावास, 'तिरिक्खजोणिं' तिर्यग्योनिं, 'माणुसभाव' मनुष्यभाव=मनुष्यत्व च 'देवलोग' देवलोकञ्च कथयति। तथा 'सिद्धे य' सिद्धांश्च 'सिद्धवसहिं'–सिद्धवसतिं=सिद्धक्षेत्र, 'छज्जीवणिय' षड्जीवनिका परिकथयति ॥ ३ ॥ एव 'जह जीवा बज्झती' यथा जीवा बध्यन्ते=बन्ध प्राप्नुवन्ति, 'मुच्चती' मुच्यन्ते= मुक्ता भवन्ति, 'जह य सकिलिस्सति' यथा च सक्लिश्यन्ति, 'जह दुक्खाण अंत करेंति केई अपडिबद्धा' यथा दु खानामन्त कुर्वन्ति केऽपि अप्रतिबद्धा –केऽपि=कति चिज्जीवा अप्रतिबद्धा =प्रतिबन्धरहिता –मुक्ता सन्तो दु खानामन्त=नाश कुर्वन्ति, तत्सर्वं

देवलोए देविड्ढिं देवसोक्खाइ) एव देवगति मे देवताओं को देवसबधी अनेक ऋद्धिया एव देवपर्यायसबधी अनेक सौख्यों की प्राप्ति होती है–यह सब भी प्रभुने अच्छी तरह स्पष्ट करके अपनी दिव्यध्वनि द्वारा प्रदर्शित किया। (णरग तिरिक्खजोणिं माणुसभाव च देव लोग च। सिद्धे य सिद्धवसहिं छज्जीवणिय परिकहेइ) इस प्रकार प्रभु ने नरक, तिर्यंच, मनुष्य एव देवगति का कथन किया, साथ मे यह भी बतलाया कि सिद्ध कैसे होते है और सिद्धस्थान कैसा है, एव षड्जीवनिकाय कौन २ हे। (जह जीवा बज्झती मुच्चती जह य सकिलिस्सति। जह दुक्खाण अत करेंति केई अपडिबद्धा) जीव जिस प्रकार कर्मों

માનવપર્યાય અનિત્ય છે વ્યાધિ, જરા, મરણ તેમજ વેદનાથી પ્રચુર-ભરેલી છે (देवे य देवलोए देविड्ढिं देवसोक्खाइ) તેમજ દેવગતિમા દેવતાઓને દેવ-સબધી અનેક ઋદ્ધિઓ તેમજ દેવપર્યાય-સબધી અનેક સૌખ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે એ બધુ પણ પ્રભુએ સારી રીતે સ્પષ્ટ કરીને પોતાના દિવ્ય ધ્વનિ દ્વારા પ્રદર્શિત કર્યું (णरग तिरिक्खजोणि माणुसभाव च देवलोय च। सिद्धे य सिद्धवसहिं छज्जीवणिय परिकहेइ) આ પ્રકારે પ્રભુએ નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય તેમજ દેવગતિનુ કથન કર્યું, તે સાથે એ પણ બતાવ્યુ કે સિદ્ધ કેવા હોય છે, અને સિદ્ધસ્થાન કેવુ છે, તેમજ ષડ્જીવનિકાય કોણ કોણ છે (जह जीवा बज्झती मुच्चती जह य सकिलिस्सति। जह दुक्खाण अत करेंति केई अपडिबद्धा) જીવ જે પ્રકારે કર્મોથી

अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति।
जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति ॥ ५ ॥
जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो।
जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति ॥ ६ ॥सू० ५६॥

कथयति ॥ ४ ॥ 'अट्टा अट्टियचित्ता' आतार्तार्तितचित्ता –आतात्=आर्त यानाद् आर्तित=पाडित चित्त येषा ते तथा, 'जह जीवा' यथा जावा 'दुक्खसागरमुवेंति' दु ख-सागर=दु खरूप समुद्रमुपयन्ति=प्राप्नुवन्ति, तत् कथयति। 'जह वेरग्गमुवगया कम्म-समुग्गं विहाडेंति' यथा च वैराग्यमुपगता=प्राप्ता कर्मसमुद्ग–कर्मणा समुद्ग=मञ्जूषा कर्मराशिमिति यावत् विघाटयन्ति=त्रोटयन्ति–नाशयन्तीति यावत्, तत् कथयति। 'जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो' यथा रागेण=पुत्रकलत्रादिष्वभिष्वङ्गरूपेण कृतानाम्=उपार्जितानां कर्मणा=ज्ञानावरणीयादीना पापक =पापमय फलविपाक =फलपरिणामो भवति।

से बनते है और जिस प्रकार उनसे छूटते है तथा जिस प्रकार से अनक सक्लशों को भोगते हैं और फिर अप्रतिबद्ध होकर जिस प्रकार से कितनेक भव्यजाव समस्त प्रकार के दु खों का विनाश करते ह यह विषय भी प्रभु न आगत जनता को अच्छी तरह समझाया। (अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति। जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति) प्रभु ने यह भी बतलाया कि आर्त्तध्यान से पाडित चित्तवाले प्राणी–जीव किस तरह दु ख सागर म गोते खाते रहते है और किस प्रकार से वैराग्य को प्राप्त कर जाव कर्म-राशि को विनष्ट कर देते हे। (जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो।

બધાય છે, અને જે પ્રકારે તેથી છૂટે છે, તથા જે પ્રકારે અનેક સ ક્લેશોને ભોગવે છે, અને પાછા અપ્રતિબદ્ધ થઈને જે પ્રકારે કેટલાક ભવ્ય જીવ સમસ્ત પ્રકારના દુ ખનો વિનાશ કરે છે એ વિષય પણ પ્રભુએ આવેલ જનતાને સારી રીતે સમજાવ્યો (अट्टा अट्टियचित्ता जह जीवा दुक्खसागरमुवेंति। जह वेरग्गमुवगया कम्मसमुग्ग विहाडेंति) પ્રભુએ એ પણ બતાવ્યુ કે આર્ત્ત-ધ્યાનથી પીડાતા ચિત્તવાળા પ્રાણી–જીવ કેવી રીતે દુ ખસાગરમા ગોથા ખાધા કરે છે, અને કેવી રીતે વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કરીને જીવ કર્મરાશિનો નાશ કરે છે (जह रागेण कडाण कम्माण पावगो फलविवागो। जह य परिहीण कम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) પુત્ર–કલત્ર આદિમા આસક્તિ રૂપ રાગથી ઉપા-

मूलम्—तमेव धम्मं दुविहं आइक्खइ, तं जहा-अगार

'जह य' यथा च-येन प्रकारेण 'परिहीणकम्मा' परिहीनकर्माण -परिहीणानि=विनष्टानि कर्माणि येषा ते, सिद्धा -'सिद्धालयमुवेंति' सिद्धालयमुपयन्ति-लोकान्तक्षेत्रलक्षण स्थान प्राप्नुवन्ति, तथा भगवान् परिकथयतीति पूर्वेणान्वय ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'तमेव' इत्यादि। 'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' तमेव= पूर्वोक्तमेव धर्मं द्विविध=द्विप्रकारम्, आख्याति=कथयति, 'तं जहा' तद्यथा-'अगारधम्म अणगारधम्मं च' अगारधर्मम्, अनगारधर्मं च-अगार=गृह तात्स्थ्यादगारा गृहस्था, गृहा दारा इत्यादिवत्, यद्वा-अगारमस्त्येषामित्यर्थे 'अर्श आदिभ्योऽच्' इति मत्वर्थीयाच्-प्रत्यय, तेषा धर्म-वक्ष्यमाणस्वरूपस्तम्, तथा-अनगारधर्मं=न विद्यतेऽगार-गृह येषा तेऽनगारा साधवस्तेषा धर्मस्त च आख्याति। तत्र प्राधान्यात् प्रथम

जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) पुत्रकलत्रादिकों मे आसक्तिरूप राग से उपार्जित ज्ञानावरणीय आदिक कर्मों का पापमय फल जैसे होता है और कर्मों को नष्ट कर जीव सिद्धावस्थापन्न हो सिद्धालय में जैसे पहुँचते है यह सब भी प्रभु ने अपनी देशना में स्पष्ट किया ॥ सू ५६ ॥

'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' इत्यादि

प्रभु ने (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) इस धर्म को दो प्रकार से कहा है। ([1]अगारधम्म अणगारधम्म च) १ गृहस्थ का धर्म और दूसरा अनगार-मुनि का धर्म।

(१) 'अगार' नाम घर का है। परन्तु इस पद से यहाँ उनमे रहने वाले गृहस्थो का ग्रहण हुआ है, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" इस सूत्र से अस्त्यर्थ मे अच् प्रत्यय करने से भी उनमें रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हो जाता है।

र्जन करेला ज्ञानावरणीय आदिक कर्मोना पापमय फल जेम थाय छे अने कर्मोनो नाश करी जीव सिद्ध-अवस्था प्राप्त करी सिद्धालय (मुक्ति स्थानमा) जेम पहोचे छे ते बधु पण प्रभुए पोतानी देशनामा स्पष्ट कर्यु (सू ५६)

"तमेव धम्म दुविह आइक्खइ" इत्यादि

प्रभुए (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) आ धर्म बे प्रकारनो कह्यो छे ([1]अगारधम्म अणगारधम्म च) १-गृहस्थना धर्म अने बीजा अनगार-मुनिना

(१) अगार एटले घर परतु आ पदथी अही तेमा रहेवावाळा गृहस्थो एवो अर्थ ग्रहण कर्यो छे, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" आ सूत्रथी 'अस्ति' अर्थमा अच् प्रत्यय लगाडवाथी पण तेमा रहेवावाळा गृहस्थो-एवो अर्थ थाय छे

धम्मं अणगारधम्मं च। अणगारधम्मो ताव—इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-

अनगारधर्ममेव व्याचष्टे—'अणगारधम्मो ताव' इति। अनगारधर्मस्तावत्—तावत्=प्रथमम् अनगारधर्म उच्यते—'इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं' इह खलु सर्वतः सर्वात्मना मुण्डो भूत्वाऽगारादनगारितां प्रव्रजितस्य सर्वस्मात् प्राणातिपाताद्विरमणम्—इह जगति खलु सर्वतः=द्रव्यतो भावतश्चेत्यर्थः, सर्वात्मना=परमवैराग्येण मुण्डो भूत्वा—द्रव्यतो मुण्डो मस्तके लुञ्चितकेशः, भावतस्तु कषायाणामपनयनमिति मुण्डलक्षणधर्मयोगात् पुरुषो मुण्ड उच्यते, अत्र 'अर्श आदिभ्योऽच्' इत्यच्प्रत्ययः, तादृशो भूत्वेत्यर्थः, अगारात्=गृहात्—गृह

(अणगारधम्मो ताव) अनगार का धर्म वे ही जीव पालन करते हैं जो (इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए [१]मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राईभोयणवेरमणं) यहां सर्व प्रकार से—द्रव्य एवं भावरूप से, सर्वात्मना—परमवैराग्य संपन्न होकर मुंडित हो जाते हैं। यह मुंडित अवस्था द्रव्य एवं भाव के भेद से दो प्रकार की है—केशों का लुंचन करना द्रव्यमुंडन है, एवं कषायों का त्याग करना भावमुंडन है, मुंडित होकर जो अपने गृह का परित्याग कर साधु की दीक्षा से दीक्षित हो जाता है। उसका नाम अनगार है। इस अनगार अवस्था में

(१) मुंड पद से मुंडित पुरुष का मत्वर्थीय अच्प्रत्यय करने से ग्रहण हुआ है।

ધર્મ (अणगारधम्मो ताव) અનગારના ધર્મ તેજ જીવ પાલન કરે છે જે (इह खलु सव्वओ सव्वत्ताए [१]मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइयस्स सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राईभोयण-वेरमणं) અહીં સર્વ પ્રકારથી-દ્રવ્ય તેમજ ભાવ રૂપથી સર્વ પ્રકારે પરમ-વૈરાગ્ય-સંપન્ન થઈ જાય છે આ મુંડિત અવસ્થા દ્રવ્ય તેમજ ભાવના ભેદથી બે પ્રકારની છે-'કેશલુંચન કરવું' એ દ્રવ્યમુંડન છે, તેમજ કષાયોનો ત્યાગ કરવો' એ ભાવમુંડન છે મુંડિત થઈ જે પોતાના ઘરનો ત્યાગ કરી સાધુની દીક્ષાથી દીક્ષિત થઈ જાય છે તેમનું નામ અનગાર છે આ અનગાર અવ-

(૧) મુંડ શબ્દથી મુંડિત પુરુષનો મત્વર્થીય अच् પ્રત્યય લગાડવાથી ગ્રહણ કર્યો છે

मूलम्—तमेव धम्मं दुविहं आइक्खइ, त जहा–अगार

'जह य' यथा च–येन प्रकारेण 'परिहीणकम्मा' परिहीनकर्माण –परिहीणानि=विनष्टानि कर्माणि येषा ते, सिद्धा –'सिद्धालयमुवेंति' सिद्धालयमुपयन्ति–लोकान्तक्षेत्रलक्षण स्थान प्राप्नुवन्ति, तथा भगवान् परिकथयतीति पूर्वेणान्वय ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'तमेव' इत्यादि। 'तमेव धम्मं दुविह आइक्खइ' तमेव= पूर्वोक्तमेव धर्मं द्विविध=द्विप्रकारम्, आख्याति=कथयति, 'तं जहा' तद्यथा–'अगारधम्म अणगारधम्मं च' अगारधर्मम्, अनगारधर्मं च–अगार=गृह तात्स्थ्यादगारा गृहस्था, गृहा दारा इत्यादिवत, यद्वा–अगारमस्त्येषामित्यर्थे 'अर्श आदिभ्योऽच्' इति मत्वर्थीयाच् प्रत्यय, तेषा धर्म–वक्ष्यमाणस्वरूपस्तम्, तथा–अनगारधर्मं=न विद्यतेऽगार– गृह येषा तेऽनगारा साधवस्तेषा धर्मस्त च आख्याति। तत्र प्राधान्यात् प्रथम

जह य परिहीणकम्मा सिद्धा सिद्धालयमुवेंति) पुत्रकलत्रादिकों में आसक्तिरूप राग से उपार्जित ज्ञानावरणीय आदिक कर्मों का पापमय फल जैसे होता है और कर्मों को नष्ट कर जीव सिद्धावस्थापन्न हो सिद्धालय में जैसे पहुँचते है यह सब भी प्रभु ने अपनी देशना में स्पष्ट किया ॥ सू ५६ ॥

'तमेव धम्म दुविह आइक्खइ' इत्यादि

प्रभु ने (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) इस धर्म को दो प्रकार से कहा है। ([1]अगारधम्म अणगारधम्म च) १ गृहस्थ का धर्म और दूसरा अनगार–मुनि का धर्म।

(१) 'अगार' नाम घर का है। परन्तु इस पद से यहाँ उनमे रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हुआ है, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" इस सूत्र से अस्त्यर्थ मे अच् प्रत्यय करने से भी उनमे रहने वाले गृहस्थों का ग्रहण हो जाता है।

र्जन करेला ज्ञानावरणीय आदिक कर्मोना पापमय फल जेम थाय छे अने कर्मोनो नाश करी जीव सिद्ध–अवस्था प्राप्त करी सिद्धालय (मुक्ति स्थानमा) जेम पहोचे छे ते बधु पण प्रभुए पोतानी देशनामा स्पष्ट कर्यु (सू ५६)

"तमेव धम्म दुविह आइक्खइ" ईत्यादि

प्रभुए (तमेव धम्म दुविह आइक्खइ) आ धर्म बे प्रकारनो कह्यो छे ([1]अगारधम्म अणगारधम्म च) १–गृहस्थना धर्म अने बीजा अनगार–मुनिना

(१) अगार एटले घर परतु आ पदथी अही तेमा रहेवावाळा गृहस्थो एवो अर्थ ग्रहण कर्यो छे, अथवा "अर्श आदिभ्योऽच्" आ सूत्रथी 'अस्ति' अर्थमा अच् प्रत्यय लगाडवाथी पण तेमा रहेवावाळा गृहस्थो–एवो अर्थ थाय छे

राइभोयण-वेरमणं। अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते, एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए णिग्गथे वा णिग्गथी वा विहरमाणे आणाए आराहए भवति।

अर्थात् परिगृह्यते=समन्तात् स्वीक्रियत इति परिग्रह --धर्मोपकरणभिन्न सर्वमित्यर्थस्तस्माद् विरमणम् ॥ ५ ॥ रात्रिभोजन--रात्रौ भोजन तस्माद् विरमणम् ॥ ६ ॥ '**अयमाउसो? अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते**' अयमायुष्मन्? अनगारसामयिक --अनगाराणा=साधूना समये=सिद्धान्ते, यद्वा आचारे भव, धर्म प्रज्ञप्त=कथित । '**एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए**' एतस्य धर्मस्य शिक्षायाम्=आसेवने उपस्थित=उद्युक्त, '**णिग्गथे वा**' निर्ग्रन्थ=साधुर्वा '**णिग्गथी वा**' निर्ग्रन्थी वा उपस्थिता साध्वी वा--'**विहरमाणे**' विहरमाण=विचरन् '**आणाए आराहए भवइ**' आज्ञाया=सर्वज्ञोपदेशस्य आराधको भवति । इत्थमनगारधर्ममुपदिश्य सम्प्रत्यगारधर्ममुपदिशति, तदेवाह--'**अगारधम्म**' इत्यादि ।

गया है । क्यों कि प्राणियों को इनमे 'ममेदभाव' होता है । इस परिग्रह से विरक्त होना परिग्रहविरमण महाव्रत है । रात्रि मे भोजन नहीं करना--इसका नाम रात्रिभोजनविरमण व्रत है । (**अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते**) हे आयुष्मन्! सिद्धान्त में यह साधुओं का आचारजन्य धर्म प्रतिपादित किया गया है । (**एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए**) इस साधु के धर्म के आसेवन में उपस्थित (तत्पर) चाहे निर्ग्रन्थ--साधु हो, चाहे निर्ग्रन्थी--साध्वी हो, (**विहरमाणे**) जो इसे अपने आचरण में लाता है वह (**आणाए आराहए भवइ**) प्रभु सर्वज्ञ के आज्ञा का आराधक माना जाता है । इस प्रकार अनगार-धर्म की प्ररूपणा कर के प्रभुने 'गृहस्थ का क्या धर्म है?' इसकी प्ररूपणा इस प्रकार की

બધા ધન ધાન્ય આદિકની, પરિગ્રહમા ગણના થાય છે કેમકે પ્રાણિઓને એમા 'ममेदभाव' થાય છે એ પરિગ્રહથી વિરક્ત થવુ એ પરિગ્રહ-વિરમણ મહાવ્રત છે રાત્રિમા ભોજન ન કરવુ તેનુ નામ રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત છે (अयमाउसो! अणगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते) હે આયુષ્યમાન્! સિદ્ધાતમા સાધુઓના આચાર જન્ય આ ધર્મનુ પ્રતિપાદન કરેલ છે (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए) સાધુના આ ધર્મને પાળવામા ઉપસ્થિત-તત્પર, ચાહે તે નિર્ગ્રન્થ સાધુ હોય કે ચાહે તે નિર્ગ્રન્થી-સાધ્વી હોય (विहरमाणे) જે આને આચરણમા લાવે તે (आणाए आराहए भवइ) પ્રભુ સર્વજ્ઞની આજ્ઞાના આરાધક મનાય છે આ પ્રકારે અનગાર ધર્મની પ્રરૂપણા કરીને પ્રભુએ 'ગૃહસ્થનો શુ ધર્મ છે?' તેની

परित्यज्येत्यर्थ, अनगारिता=साधुत्व प्रव्रजितस्य=पञ्चाङ्ग समस्तममत्वपरित्यागपूर्वक स्वीकृतवत, सर्वस्मात=त्रिकरणत्रियोगतो जायमानात अतिपात प्राणातिपातात्-प्राणा = स्पर्शेन्द्रियादय सन्त्येषामिति प्राणा -एकेन्द्रियाद्यो जीवास्तेषामतिपातो=वियोजन-हिंसन मित्यर्थस्तस्माद् विरमण=निवर्त्तनम् ॥ १ ॥ 'मुसावाय-अदिण्णादाण-मेहुण-परिग्गह-राइभोयणाओ वेरमण' मृषावादा-ऽदत्ताऽऽदान-मैथुन-परिग्रह-रात्रिभोजनाद्विरमणम्-मृषावाद =असत्यभाषण तस्माद विरमण=निवृत्ति ॥ २ ॥ अदत्तादान-न दत्तमदत्त=देव गुरु-भूप-गाथापति-साधर्मिकैरननुज्ञात, तस्यादान=ग्रहण तस्माद विरमणम्, ॥ ३ ॥ मैथुन-मिथुनन=स्त्रीपुमान्या निर्वृत्त कर्म---कामक्रीडालक्षण, तस्माद् विरमणम् ॥ ४ ॥ परिग्रह -परि=सर्वतो भावेन गृह्यते=जन्मजरामरणादिजनितैर्दु खैर्वेष्टयत आत्मा अनेनेति,

कृत, कारित, अनुमोदना एव मन, वचन और काय इस प्रकार त्रिकरण और त्रियोग से प्राणातिपातादिक पापों का सर्वथा त्याग कर दिया जाता है। प्राणातिपात का त्याग करना-इसीका नाम प्राणातिपातविरमण है। 'प्राण' शब्द से प्राणवाले एकेन्द्रियादिक जीवों का ग्रहण हुआ है। 'अतिपात' शब्द का अर्थ वियोग करना है। एकेन्द्रियादिक प्राणियों की हिंसा से विरक्त-सर्वथा दूर-होना इसका नाम प्राणातिपातविरमण-अहिंसा-महाव्रत है। इसी तरह त्रियोग-त्रिकरण से मृषावाद से विरक्त होना इसका नाम मृषावादविरमण-सत्य-महाव्रत है। देव, गुरु, भूप, साधर्मिक एव गाथापति द्वारा अदत्त का ग्रहण करना इसका नाम अदत्तादान है, उससे निवृत्त होना उसका नाम अदत्तादानविरमण महाव्रत है। तीन करण तीन योग से जो मैथुन से निवृत्त होना उसका नाम मैथुनविरमण महाव्रत है। जिसके ग्रहण से आत्मा, जन्म, जरा एव मरण आदि जनित दु खों से वेष्टित होती है उसका नाम परिग्रह है। धर्मोपकरण सिवाय अन्य सब धन-धान्यादिक को परिग्रह मे परिगणित किया

આમાં કૃત, કારિત અનુમોદના તેમજ મન, વચન અને કાય એ પ્રકારે ત્રિકરણ અને ત્રિયોગથી પ્રાણાતિપાત આદિક પાપોનો સર્વથા ત્યાગ કરાય છે પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ કરવો એનુ જ નામ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ છે 'પ્રાણ' શબ્દથી પ્રાણવાળા એકેન્દ્રિયાદિક પ્રાણિઓની હિ સાથી વિરકત-સર્વથા દૂર થવુ એનુ નામ પ્રાણાતિપાતવિરમણ-અહિ સામહાવ્રત છે એવી જ રીતે ત્રિયોગત્રિકરણથી મૃષાવાદથી વિરકત થવુ એનુ નામ મૃષાવાદવિરમણ સત્ય મહાવ્રત છે દેવ, ગુરુ, ભૂપ, સાધર્મિક તેમજ ગાથાપતિ દ્વારા અદત્તનુ ગ્રહણ કરવુ તેનુ નામ અદત્તાદાન છે, તેથી નિવૃત્ત થવુ અદત્તાદાનવિરમણ મહાવ્રત છે ત્રણ કરણ ત્રણ યોગથી મૈથુનથી નિવૃત્ત રહેવુ એનુ નામ મૈથુન-વિરમણ મહાવ્રત છે જેના ગ્રહણથી આત્મા, જન્મ, જરા તેમજ મરણ આદિ દુ ખોથી ઘેરાઇ જાય છે તેનુ નામ પરિગ્રહ છે ધર્મોપકરણ સિવાય અન્ય

थूलाओ मुसावायाओ वेरमणं २, थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण ३, सदारसतोसे ४, इच्छापरिमाणे ५। तिण्णि गुणव्व-

'मुसावायाओ वेरमण' स्थूलान्मृषावादाद्विरमणम्=स्थूलासत्यवचनकथनान्निवृत्ति । 'थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण' स्थूलाददत्तादानाद्विरमणम्-अदत्तस्य आदान=ग्रहण तस्माद्विरमण=निवृत्ति ३।'सदारसतोसे' स्वदारसन्तोष =परदारवेश्यादिविर्जनम् ॥४॥ 'इच्छा-परिमाणे' इच्छापरिमाण -इच्छाया =धनाद्यभिलापरूपाया परिमाण=नियमनम्-इच्छापरिमाणम् देशत परिग्रहविरति , यद्वा-इच्छा=परिग्राह्यवस्तुविषया वाञ्छा तस्या परिमाणम्=इयत्ता। इदमेतावदेव मया धार्यमुपार्जनीय नेति नियमनमिच्छापरिमाणम् ॥५॥ 'तिण्णि गुणव्वयाइ' त्रीणि

तिपात से विरमण होना ही अहिंसा अणुव्रत है। (थूलाओ मुसावायाओ वेरमण) स्थूल मृषावाद से विरक्त होना-स्थूल असत्य वचनों के कहने से दूर रहना सो स्थूलमृषावाद-विरमण अणुव्रत है। (थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण) स्थूल अदत्तादान से विरमण होना सो अचौर्य अणुव्रत है। (सदारसतोसे) अपनी स्त्री मे ही सन्तोष रखना-परदारा (परस्त्री) एव वेश्या आदि का परित्याग कर देना-सो स्वदारसन्तोष अणुव्रत है। (इच्छापरिमाणे) धन एव धान्यादिक की अभिलाषा रूप इच्छा का प्रमाण करना-एक देशसे परिग्रह का त्याग करना, अथवा परिग्राह्यवस्तुविषयक वाञ्छा का नाम इच्छा है, उसका परिमाण इस प्रकार करना कि मै अमुक वस्तु इतनी रखूगा, इतनी कमाऊँगा, इससे अधिक नही। यह इच्छा-परिमाण नामका अणुव्रत है (तिण्णि गुणव्वयाइ) गुणव्रत तीन है-ये गुणव्रत अणुव्रतों के

થવુ એ જ 'અહિંસા અણુવ્રત' છે (थूलाओ मुसावायाओ वेरमण) સ્થૂલ-મૃષા-વાદથી વિરક્ત થવુ-સ્થૂલ અસત્ય વચનો કહેવાથી દૂર રહેવુ તે 'સ્થૂલ-મૃષાવાદ-વિરમણુ અણુવ્રત' છે (थूलाओ अदिण्णादाणाओ वेरमण) સ્થૂલ અદત્તાદાનથી વિરમણ થવુ એ 'અચૌર્ય અણુવ્રત' છે (सदारसतोसे) પોતાની સ્ત્રીમા જ સતોષ રાખવો-પરદારા-પરસ્ત્રી તેમજ વેશ્યા આદિનો પરિત્યાગ કરી દેવો તે 'સ્વદાર-સતોષ અણુવ્રત' છે (इच्छापरिमाणे) ધન તેમજ ધાન્ય આદિકની અભિલાષા રૂપ ઈચ્છાનુ પ્રમાણુ કરવુ (હદ રાખવી)-દેશ થકી પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો અથવા પરિગ્રહ કરવાની વસ્તુ બાબતની જે વાછા તેનુ નામ ઈચ્છા છે, તેનુ પરિમાણ (માપ-મર્યાદા) આ પ્રકારે કરવુ કે હુ અમુક વસ્તુ આટલી રાખીશ, આટલી કમાઈશ, આથી વધારે નહિ આ ઈચ્છાપરિમાણુ નામનુ અણુવ્રત છે (तिण्णि गुणव्वयाइ) ગુણવ્રત ત્રણુ છે આ ગુણવ્રત અણુવ્રતોના ઉપકારક

अगारधम्मं दुवालसविहं आइक्खइ, तं जहा–पंच अणुव्वयाइं १, तिण्णि गुणव्वयाइं २, चत्तारि सिक्खावयाइं ३। पंच अणुव्वयाइं, तं जहा–थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमणं १,

'अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ' अगारधर्मं द्वादशविधमाख्याति, 'त जहा' तद्यथा, 'पच अणुव्वयाइ' पञ्चाऽणुव्रतानि 'तिण्णि गुणव्वयाइ' त्रीणि गुणव्रतानि 'चत्तारि सिक्खावयाइ' चत्वारि शिक्षाव्रतानि, शिक्षा=अभ्यास –पुन पुनरभ्ययन तत्प्रधानानि व्रतानि–शिक्षाव्रतानि। यद्यपि पुन पुनरासेवनायोग्यानि शिक्षाव्रतानि पुरो वक्ष्यमाणानि चत्वार्येव, तथापि त्रयाणा गुणव्रताना शिक्षाव्रतेष्वेवा तर्भावात् सप्त शिक्षाव्रतानि इत्यप्युच्यते ३। स्वरूपख्यापनाय आह–'पच अणुव्वयाइ' पञ्चाऽणुव्रतानि–'त जहा' तद्यथा–'थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण' स्थूलात्प्राणातिपाताद्विरमणम्–प्राणाना=प्राणिनामतिपातो=हिंसन–तस्मात् स्थूलात् विरमण=निवृत्ति, न तु सूक्ष्मात्॥१॥ 'थूलाओ

है–(अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ) प्रभुने कहा कि गृहस्थ धर्म १२ प्रकार का है, (त जहा) उसके ये १२ प्रकार इस तरह से है–(पच अणुव्वयाइ तिण्णि गुणव्वयाइ चत्तारि सिक्खावयाइ) ५ अणुव्रत, ३ गुणव्रत, एव ४ शिक्षाव्रत। कहा २ पर शिक्षाव्रत सात भी कहे गये है सो उसका कारण यह है कि उनमे ३ गुणव्रतों को सम्मिलित कर लिया गया है। शिक्षाप्रधान व्रतों का नाम शिक्षाव्रत है। (पच अणुव्वयाइ त जहा) पाच अणुव्रत ये है–(थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण) स्थूल प्राणातिपात से विरक्त होना सो अहिंसा अणुव्रत है। 'स्थूल' शब्द यहा यह बतलाता है कि सूक्ष्म से नहीं, किन्तु स्थूल प्राणा-

પ્રરૂપણા આ પ્રકારે કરી છે–(अगारधम्म दुवालसविह आइक्खइ) પ્રભુએ કહ્યુ કે ગૃહસ્થ ધર્મ ૧૨ બાર પ્રકારના છે (तजहा) તેના એ ૧૨ બાર પ્રકાર આવી રીતના છે–(पच्च अणुव्वयाइ तिण्णि गुणव्वयाइ चत्तारि सिक्खाव याइ) ૫ અણુવ્રત, ૩ ગુણવ્રત, તેમજ ૪ શિક્ષાવ્રત ક્યાંક ક્યાંક શિક્ષાવ્રત સાત પણ કહેવામા આવ્યા છે, તેનુ કારણ એ છે કે તેમા ત્રણ ગુણવ્રતોને સમ્મિલિત કરી લેવામા આવ્યા છે શિક્ષાપ્રધાન વ્રતોનુ નામ શિક્ષાવ્રત છે (पच अणुव्वयाइ तजहा) પાચ અણુવ્રત આ છે–(थूलाओ पाणाइवायाओ वेरमण) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત થવુ તે 'અહિંસા અણુવ્રત' છે 'સ્થૂલ' શબ્દ અહીં એ બતાવે છે કે સૂક્ષ્મથી

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा-सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसविभागे,

परतस्तदधिके इयेनम्भूत दिग्व्रतम् ॥ ७ ॥ 'उवभोग-परिभोग-परिमाण' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्-उपभोग =सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम् ॥ ८ ॥ 'सामाइय' सामायिकम्-समाना=ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय -तत्र भव सामायिकम् ॥ ९ ॥ 'देसावयासिय' देशाऽवकाशिकम्-देशे=दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्य विभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं म आने-जाने का मर्यादा करना सो 'दिग्व्रत' है। एक बार जो भोगने मे आता है उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एव अनुलेपन आदि। जो वार २ भोगने म आते हे ऐसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो 'उपभोग-परिभोग-परिमाण' है। (चत्तारि सिक्खावयाइ) शिक्षाव्रत चार है, (त जहा) वे ये है-(सामाइय देसावयासिय पोसहोववासे अतिहिसविभागे) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एव अतिथि-सविभाग। दर्शन, ज्ञान एव चारित्र का नाम सम है। इस सम के आय (लाभ) का नाम समाय है। इसम जो समतापरिणाम होता है उसका नाम सामायिक है। 'दिग्व्रत' मे जो मर्यादारूप से आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपी क्षेत्र रख लिया था उसीके भीतर २ प्रतिदिन सकोच करना सो 'देशावकाशिक' है, जैसे-मै आज इस दिशा के

એનાથી આગળ-બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમા આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામા આવે છે તેનુ નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામા આવે છે એવા આસન, શયન, વસન આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનુ પ્રમાણ રાખવુ તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोववासे अतिहिसविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પોષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનુ નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નુ નામ સમાય છે એમા જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનુ નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમા જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યંત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યુ હતુ તેમાજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમકે હુ આજ આ દિશામા આ સ્થાન સુધી

याइं, त जहा–अणत्थदडवेरमणं ६, दिसिव्वयं ७, उवभोग

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमणं' अनर्थदण्डविरमणम्–अर्थ =प्रयोजन गृहस्थस्य क्षेत्र-वास्तु धन शरीरपरिपालनायादिविषय, तदर्था दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । दण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ , तस्माद्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्–दिश पूर्वदक्षिणादय ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा , तत्र दिशा सम्बन्धि व्रत दिग्व्रतम्–एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक है, (त जहा) वे तीन प्रकार ये हैं (अणत्थदड वेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) अनर्थदडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है इसका नाम अर्थ है । इस आरभ मे प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसमे जो दड–प्राणियों का विनाश होता है उससे पाप का बध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द है । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो 'अनर्थदंडविरमण' है। दश दिशाओं मे आने–जाने का प्रमाण करना सो 'दिग्व्रत' है। चारदिशा और विदिशा तथा उर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं। मै अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (तजहा) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (अणत्थ दड वेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) અનર્થદંડ–વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઇને જે પ્રાણિ–ઉપમર્દનરૂપ દડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદડ છે દડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિસા આદિ પાપ કરવા તે અનર્થદડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા–જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હુ અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઇશ કે આવીશ

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा–सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसविभागे,

परतस्तदधिके इत्येवम्भूत दिग्व्रतम् ॥ ७ ॥ 'उवभोग-परिभोग-परिमाण' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्-उपभोग =सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम् ॥ ८ ॥ 'सामाइय' सामायिकम्-समाना=ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय -तत्र भव सामायिकम् ॥ ९ ॥ 'देसावयासिय' देशाऽवकाशिकम्-देशे=दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्य विभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं मे आने-जाने की मर्यादा करना सो 'दिग्व्रत' है। एक वार जो भोगने मे आता है उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एव अनुलेपन आदि। जो वार २ भोगने मे आते हे ऐसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो 'उपभोग-परिभोग-परिमाण' है। (चत्तारि सिक्खावयाइं) शिक्षाव्रत चार है, (त जहा) वे ये है-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एव अतिथि-सविभाग। दर्शन, ज्ञान एव चारित्र का नाम सम है। इस सम के आय (लाभ) का नाम समाय है। इसमे जो समतापरिणाम होता है उसका नाम सामायिक है। 'दिग्व्रत' मे जो मर्यादारूप से आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपी क्षेत्र रख लिया था, उसीके भीतर २ प्रतिदिन सकोच करना सो 'देशावकाशिक' है, जैसे-मै आज इस दिशा के

એનાથી આગળ-બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમા આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામા આવે છે તેનુ નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામા આવે છે એવા આસન, શયન, વસન આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનુ પ્રમાણ રાખવુ તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પોષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનુ નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નુ નામ સમાય છે એમા જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનુ નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમા જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યન્ત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યુ હતુ તેમાજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમકે હુ આજ આ દિશામા આ સ્થાન સુધી

याइ, तं जहा–अणत्थदडवेरमणं ६, दिसिव्वय ७, उवभोग-

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमणं' अनर्थदण्डविरमणम्–अर्थ =प्रयोजन गृहस्थस्य क्षेत्र वास्तु धन शरीरपरिपालनादिविषय, तदर्था दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । अनर्थदण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ, तस्माद्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्–दिश पूर्वदक्षिणाद्य ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा, तत्र दिशा सम्बन्धि व्रत दिग्व्रतम्–एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक हैं, (त जहा) वे तीन प्रकार ये हैं (अणत्थदडवेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) अनर्थदडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है इसका नाम अर्थ है । इस आरभ में प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसमे जो दड–प्राणियो का विनाश होता है उससे पाप का बध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द हे । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो 'अनर्थदंडविरमण' है। दश दिशाओं मे आने–जाने का प्रमाण करना सो 'दिग्व्रत' है। चारदिशा और विदिशा तथा ऊर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं। मैं अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (तजहा) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (अणत्थ दड वेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) અનર્થદંડ–વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દંડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદંડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઇને જે પ્રાણિ–ઉપમર્દનરૂપ દંડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદંડ છે દંડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદંડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિંસા આદિ પાપ કરવા તે અનર્થદંડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદંડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા–જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હુ અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઈશ કે આવીશ

परिभोगपरिमाण ८। चत्तारि सिक्खावयाइ, त जहा–सामाइय ९, देसावयासिय १०, पोसहोववासे ११, अतिहिसंविभागे,

परतस्तदधिक इत्येवम्भूत दिग्व्रतम् ॥ ७॥ 'उवभोग-परिभोग-परिमाण' उपभोग-परिभोग-परिमाणम्–उपभोग =सकृद्भोगोऽशनपानानुलेपनादीनाम्, परिभोगस्तु पुन पुनर्भोग आसनशयनवसनादीनाम्, तयो परिमाणम् ॥ ८॥ 'सामाइय' सामायिकम्–समाना=ज्ञानदर्शनचारित्राणामायो=लाभ समाय –तत्र भव सामायिकम् ॥ ९॥ 'देसावयासिय' देशाऽवकाशिकम्–देशे=दिग्व्रतगृहीतदिक्परिमाणस्य विभागे अवकाशो=गमनाद्यवस्थान

नहीं, इस प्रकार १० दिशाओं में आने-जाने की मर्यादा करना सो 'दिग्व्रत' है। एक बार जो भोगने में आता है उसका नाम उपभोग है, जैसे-अशन, पान एव अनुलेपन आदि। जो बार २ भोगने में आते हैं ऐसे आसन, शयन, वसन आदि को परिभोग कहा गया है। इन दोनों का प्रमाण करना सो 'उपभोग-परिभोग-परिमाण' है। (**चत्तारि सिक्खावयाइ**) शिक्षाव्रत चार हैं, (**त जहा**) वे ये हैं–(**सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे**) सामायिक, देशावकाशिक, पौषधोपवास एव अतिथि-सविभाग। दर्शन, ज्ञान एव चारित्र का नाम सम है। इस सम के आय (लाभ) का नाम समाय है। इसमें जो समतापरिणाम होता है उसका नाम सामायिक है। 'दिग्व्रत' में जो मर्यादारूप से आने-जाने के लिये जीवनपर्यन्त दिशारूपी क्षेत्र रख लिया था, उसीके भीतर २ प्रतिदिन सकोच करना सो 'देशावकाशिक' है, जैसे–मैं आज इस दिशा के

એનાથી આગળ-બહાર નહિ આ પ્રકારે ૧૦ દિશાઓમા આવવા-જવાની મર્યાદા કરવી તે દિગ્વ્રત છે એક વાર જે ભોગવવામા આવે છે તેનુ નામ ઉપભોગ છે, જેમકે-અશન, પાન તેમજ અનુલેપન આદિ જે વારવાર ભોગવવામા આવે છે એવા આસન, શયન, વસન આદિને પરિભોગ કહેવાય છે આ બન્નેનુ પ્રમાણ રાખવુ તે 'ઉપભોગ-પરિભોગ-પરિમાણ' છે (चत्तारि सिक्खावयाइ) શિક્ષાવ્રત ચાર છે (त जहा) તે આ છે-(सामाइय देसावयासिय पोसहोपवासे अतिहिसविभागे) સામાયિક ૧, દેશાવકાશિક ૨, પૌષધોપવાસ ૩, તેમજ અતિથિસવિભાગ ૪ દર્શન, જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રનુ નામ સમ છે આ સમના આય (લાભ)નુ નામ સમાય છે એમા જે સમતા-પરિણામ થાય છે તેનુ નામ સામાયિક છે ૧ દિગ્વ્રતમા જે મર્યાદારૂપથી આવવા-જવાને માટે જીવનપર્યંત દિશારૂપી ક્ષેત્ર રાખ્યુ હતુ તેમાજ પ્રતિદિવસ ન્યૂનતા કરવી તે દેશાવકાશિક છે જેમક હુ આજ આ દિશામા આ સ્થાન સુધી

याइं, त जहा—अणत्थदडवेरमणं ६, दिसिव्वयं ७, उवभोग-

गुणव्रतानि, 'त जहा' तद्यथा 'अणत्थदंडवेरमण' अनर्थदण्डविरमणम्—अर्थ =प्रयोजन गृहस्थस्य क्षेत्र-वास्तु धन शरीरपरिपालनायादिविषय, तदर्थ दण्ड =आरम्भ प्राण्युपमर्दोऽर्थदण्ड । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्याया । दण्ड =निष्प्रयोजन हिंसादिकरणमित्यर्थ , तस्माद्विरमण=निवर्तनम् १, 'दिसिव्वय' दिग्व्रतम्—दिश पूर्वदक्षिणाद्य ऊर्ध्वमधश्चेति दशविधा, तत्र दिशा सम्बन्धि व्रत दिग्व्रतम्—एतावत्सु पूर्वादिदिग्विभागेषु मया गमनागमन विधेय न

उपकारक है, (त जहा) वे तीन प्रकार ये है (अणत्थदडवेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) अनर्थदडविरमण व्रत, दिग्व्रत, उपभोग–परिभोग–परिमाणव्रत । क्षेत्र, वास्तु, धन, धान्य, एव शरीर के परिपालन आदि के निमित्त जो आरभ किया जाता है इसका नाम अर्थ है । इस आरभ में प्राणिवध अवश्यभावी है । अत इसम जो दड–प्राणियों का विनाश होता है उससे पाप का वध जीव को होता है । अत यह वध अर्थदड है । अर्थात् प्रयोजन को लेकर जो प्राण्युपमर्दनरूप दड किया जाता है उसका नाम अर्थदड है । दण्ड, निग्रह, यातना एव विनाश ये सब पर्यायवाची शब्द है । इससे जो विपरीत है उसका नाम अर्थदड है । अर्थात् निष्प्रयोजन हिंसादिक पाप करना सो अनर्थदड है । इससे विरक्त होना सो 'अनर्थदंडविरमण' है। दश दिशाओं में आने–जाने का प्रमाण करना सो 'दिग्व्रत' है। चारदिशा और विदिशा तथा ऊर्ध्व एव अध इस प्रकार ये १० दिशाएँ हैं। मैं अमुक दिशा की ओर इतनी दूर तक जाऊँगा और आऊँगा, इससे आगे बाहिर

છે, (तजहा) તે ત્રણ પ્રકાર આ છે (अणत्थ दड वेरमण दिसिव्वय उवभोगपरिभोगपरिमाण) અનર્થદંડ-વિરમણ વ્રત, દિગ્વ્રત, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ વ્રત ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, ધન, ધાન્ય, તેમજ શરીરના પરિપાલન આદિના નિમિત્તે જે આરભ કરવામા આવે છે તેનુ નામ અર્થ છે આ આરભમા પ્રાણિવધ અવશ્યભાવી છે આથી એમા જે દંડ–પ્રાણિઓનો વિનાશ થાય છે તેનાથી પાપનો બધ જીવોને થાય છે તેથી આ વધ અર્થદંડ છે, અર્થાત પ્રયોજનને લઈને જે પ્રાણિ–ઉપમર્દનરૂપ દંડ કરાય છે તેનુ નામ અર્થદંડ છે દંડ, નિગ્રહ, યાતના તેમજ વિનાશ એ બધા પર્યાયવાચી શબ્દો છે તેનાથી જે વિપરીત (ઉલટા) છે તેનુ નામ અનર્થદંડ છે અર્થાત્ નિષ્પ્રયોજન હિંસા આદિ પાપ કરવા તે અનર્થદંડ છે તેનાથી વિરક્ત થવુ તે અનર્થદંડ વિરમણ છે દશ દિશાઓમા આવવા-જવાનુ પ્રમાણ રાખવુ તે દિગ્વ્રત છે ચાર દિશા અને વિદિશા તથા ઉપર અને નીચે એ પ્રકારે આ દશ ૧૦ દિશાઓ છે હુ અમુક દિશા તરફ આટલે દૂર સુધી જઈશ કે આવીશ

माउसो! अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते। एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए हवइ ॥ सू० ५७ ॥

कर्मधारये—अपश्चिममारणान्तिकसंलेखना, तस्याः जूषणा=सेवना—मरणकाले संलेखनानाम्ना तपसा शरीरस्य कषायादीनाञ्च कृशीकरणं, तस्या आराधना=निरवच्छिन्नतया संपादनम् ॥ १२ ॥ '**अयमाउसो**' अयमायुष्मन्! '**अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते**' अगारसामयिको धर्मः प्रज्ञप्तः '**एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणो-**

फिर भी यहाँ जो उसे अपश्चिम कहा है वह अमंगलपरिहार के निमित्त से जानना चाहिये। क्यों कि "अन्तक्रियाधिकरणं तपःफलं सकलदर्शिनः स्तुवते" तप का फल संलेखनापूर्वक प्राणों का विसर्जन करना प्रभुने बतलाया है, अतः यदि यह अंतिम समय आचरित नहीं होती है तो जीवनभर की गई व्रताराधना तपस्या आदि एक प्रकार से निष्फल ही समझना चाहिये। अतः इस अपेक्षा से यह अपश्चिम—सर्वोत्कृष्ट कही गई है। यह संलेखना (**मारणान्तिकी**) मरण के समय धारण की जाती है। काय और कषाय आदि जिसके द्वारा अथवा जिसमें कृश किये जाते हैं उसका नाम संलेखना है। यह संलेखना भी एक तप—विशेष है। इसे प्रेम से धारण करना चाहिये इस अर्थ को द्योतित करने के लिये ही "**जूषणा**" यह पद दिया गया है। (**अयमाउसो!**) इस प्रकार हे आयुष्मन्! यह (**अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते**) गृहस्थ का धर्म सिद्धान्त में कहा गया है। (**एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए**

છે તે અમંગલ પરિહારનું નિમિત્ત જાણવું જોઈએ કેમકે "अन्तक्रियाधिकरणं तपःफलं सकलदर्शिनः स्तुवते" તપનું ફલ સંલેખના—પૂર્વક પ્રાણોનું વિસર્જન કરવું એમ પ્રભુએ બતાવ્યું છે આથી જો આ અંતિમ સમયે આચરવામાં નથી આવતી તો જીવનભર કરેલી વ્રત—આરાધના તપસ્યા આદિ એક પ્રકારે નિષ્ફલ જ માનવી જોઈએ આમ આની અપેક્ષાએ આ અપશ્ચિમ—સર્વોત્કૃષ્ટ કહેલી છે આ સંલેખના (मारणान्तिकी) મરણના સમયે ધારણ કરાય છે કાય અને કષાય આદિ જેના દ્વારા અથવા જેમાં કૃશ કરાય છે તેનું નામ સંલેખના છે આ સંલેખના પણ એક તપવિશેષ છે તેને પ્રેમથી ધારણ કરવી જોઈએ આ અર્થને દ્યોતિત (પ્રકાશિત) કરવા માટે જ "जूषणा" એ પદ આપેલું છે (अयमाउसो) આ પ્રકારે હે આયુષ્મન્! આ (अगारसामा

अपच्छिमा-मारणंतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा १२। अय-

तेन निर्वृत्त देशावकाशिकम्-दिगूव्रतगृहीतपरिमाणस्य प्रतिदिन सक्षेपकरणम् ॥ १० ॥ 'पोसहोपवासे' पोषधोपवास -पोषण पोष =पुष्टिरित्यर्थस्त धत्ते=गृह्णातीति पोषध, स चासावुपवासश्चेति पोषधोपवास, एतत्तु अस्य व्युत्पत्तिमात्रम्, प्रवृत्तिनिमित्त तु-आहारादि चतुष्टयपरित्याग एवेति बोध्यम्, अष्टमीचतुर्दश्यमावास्यापौर्णमासीषु अनुष्ठेयो व्रतविशेष। तदुक्तम्—

'आहार-तनुसत्कारा-ऽब्रह्म-सावद्य-कर्मणाम्।
त्यागः पर्वचतुष्टय्या, तद्विदुः पोषधव्रतम् ॥ ११ ॥ इति।

'अतिहिसविभागे' अतिथिसविभाग -अतिथि =साधुस्तस्मै सविभाग =स्वात्म कल्याणभावनया समर्पणम् 'अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा' अपश्चिम-मारणान्तिक-सलेखना - जूषणा-ऽऽराधना=अपश्चिमा-पश्चिमैवाऽमङ्गलपरिहारार्थ मपश्चिमेत्युच्यते, मरण=प्राणत्यागलक्षणम्, तदेवान्तो मरणान्त, तत्र भवा मारणान्तिकी, स लिख्यते=कृशीक्रियतेऽनया शरीरकषायादि-इति सलेखना=तपोविशेषलक्षणा, एतत्पदत्रयस्य

इस स्थान तक जाऊँगा, इस गली तक जाऊँगा, आगे नहीं! इत्यादि। चारों प्रकार के आहार का परित्याग करना इसका नाम '**पोषधोपवास**' है। यह व्रत प्रत्येक महिने की प्रत्येक अष्टमी, चतुर्दशी, अमावस्या एव पूर्णमासी के दिन किया जाता है। कहा भी है-पर्वचतुष्टय में-चारपर्वों मे आहारका परित्याग, शारीरिक सत्कार का परित्याग, कुशील का परित्याग आदि सावद्य कर्मोंका जो त्याग है सो '**पोषधव्रत**' है। अतिथि नाम साधु का है। साधु के लिये जो सविभाग-अपनी आत्मा के कल्याण की भावना से आहार पानी आदि समर्पण करना-सो '**अतिथिसविभाग**' है। (**अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा**) सलेखना यद्यपि पश्चिम है-अर्थात्-अन्त मे धारण की जाती है,

જઈશ, આ ગલી સુધી જઈશ આગળ નહિ જાઉં! ઇત્યાદિ ચારેય પ્રકારના આહારનો પરિત્યાગ કરવો તેનુ નામ પોષધોપવાસ છે આ વ્રત પ્રત્યેક માસની પ્રત્યેક અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા તેમજ પૂર્ણિમાને દિવસ કરાય છે ૩ કહ્યુ પણ છે-પર્વચતુષ્ટયમા-ચાર પર્વમા આહારનો પરિત્યાગ, શારીરિક સત્કારનો પરિત્યાગ, કુશીલનો પરિત્યાગ આદિ સાવદ્ય કર્મોનો જે ત્યાગ છે તે પોષધવ્રત છે અતિથિ નામ સાધુનુ છે સાધુ માટે જે સવિભાગ-પોતાના આત્માના કલ્યાણની ભાવનાથી આહાર પાણી આદિ સમર્પણ કરવુ તે અતિથિસવિભાગ છે ૪ (अपच्छिमा-मारणतिया-सलेहणा-झूसणा-राहणा) સલેખના જો કે પશ્ચિમ હોય છે-અતમા ધારણ કરાય છે, તો પણ તેને અપશ્ચિમ કહેવાય

माउसो! अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते। एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए हवइ ॥ सू० ५७ ॥

कर्मधारये–अपश्चिममारणान्तिकसंलेखना, तस्या जूषणा=सेवना–मरणकाले संलेखनानाम्ना तपसा शरीरस्य कषायादीनाञ्च कृशीकरणं, तस्या आराधना=निरवच्छिन्नतया संपादनम् ॥ १२ ॥ **'अयमाउसो'** अयमायुष्मन्! **'अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते'** अगारसामायिको धर्मः प्रज्ञप्तः **'एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणो-**

फिर भी यहां जो उसे अपश्चिम कहा है वह अमंगलपरिहार के निमित्त से जानना चाहिये। क्यों कि "अन्तक्रियाधिकरणं तपःफलं सकलदर्शिनः स्तुवते" तप का फल संलेखनापूर्वक प्राणों का विसर्जन करना प्रभुने बतलाया है, अतः यदि यह अन्तिम समय आचरित नहीं होती है तो जीवनभर की गई व्रताराधना तपस्या आदि एक प्रकार से निष्फल ही समझना चाहिये। अतः इस अपेक्षा से यह अपश्चिम–सर्वोत्कृष्ट कही गई है। यह संलेखना **(मारणान्तिकी)** मरण के समय धारण की जाती है। काय और कषाय आदि जिसके द्वारा अथवा जिसमें कृश किये जाते हैं उसका नाम संलेखना है। यह संलेखना भी एक तप–विशेष है। इसे प्रेम से धारण करना चाहिये इस अर्थ को द्योतित करने के लिये ही "**जूषणा**" यह पद दिया गया है। **(अयमाउसो!)** इस प्रकार हे आयुष्मन्! यह **(अगारसामाइए धम्मे पण्णत्ते)** गृहस्थ का धर्म सिद्धान्त मे कहा गया है। **(एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए**

છે તે અમંગલ પરિહારનુ નિમિત્ત જાણુવુ જોઈએ કેમકે "अन्तक्रियाधिकरणं तपःफलं सकलदर्शिनः स्तुवते" તપનુ ફલ સંલેખના–પૂર્વક પ્રાણોનુ વિસર્જન કરવુ એમ પ્રભુએ બતાવ્યુ છે આથી જો આ અંતિમ સમયે આચરવામા નથી આવતી તો જીવનભર કરેલી વ્રત–આરાધના તપસ્યા આદિ એક પ્રકારે નિષ્ફલ જ માનવી જોઇએ આમ આની અપેક્ષાએ આ અપશ્ચિમ–સર્વોત્કૃષ્ટ કહેલી છે આ સંલેખના (मारणान्तिकी) મરણના સમયે ધારણ કરાય છે કાય અને કષાય આદિ જેના દ્વારા અથવા જેમા કૃશ કરાય છે તેનુ નામ સંલેખના છે આ સંલેખના પણ એક તપવિશેષ છે તેને પ્રેમથી ધારણુ કરવી જોઇએ આ અર્થને દ્યોતિત (પ્રકાશિત) કરવા માટે જ "जूषणा" એ પદ આપેલુ છે (अयमाउसो) આ પ્રકારે હે આયુષ્મન્! આ (अगारसामा

तए णं सा महतिमहालिया मणूसपरिसा समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ट-तुट्ट-

वासिया वा' एतस्य धर्मस्य शिक्षायाम् उपस्थितः श्रमणोपासको वा श्रमणोपासिका वा, 'विहरमाणे' विहरन् 'आणाए आराहए भवइ' आज्ञाया आराधको भवति। अगारधर्मस्य विस्तरतो व्याख्या उपासकदशाङ्गसूत्रस्यागारधर्मसञ्जीवन्याख्यायां व्याख्यायां प्रथमाध्ययने ऽस्माभिः कृता ॥ सू० ५७ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'सा महतिमहालिया' सा महातिमहती=अतिविशाला—'मणूसपरिसा' मनुष्यपरिषद् 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिक=समीपे 'धम्मं सोच्चा

आराहए हवइ) इस धर्म की शिक्षा मे उपस्थित चाहे श्रमण का उपासक-गृहस्थ हो, चाहे श्रमण की उपासिका-श्राविका हो, कोइ भी क्यों न हो, जो भी प्राणी इस धर्म की छत्रच्छाया मे अपने आपको विसर्जित कर देता है, अर्थात्-इन व्रतों की आराधना करता है वह तीर्थंकर प्रभु की आज्ञा का आराधक माना गया है। अगारधर्म की विस्तृतरूप से व्याख्या उपासकदशाग सूत्र के ऊपर विरचित अगारधर्मसञ्जीवनीनामकी टीका में प्रथम अध्ययन मे की गई है। अतः विशेषार्थी विषय को वहा से विस्ताररूप म देख ले ॥ सू० ५७ ॥

'तए णं सा महतिमहालिया' इत्यादि।

(तए णं) तदनंतर (सा महतिमहालिया) वह अतिविशाल (मणूसपरिसा) मनुष्यों की सभा (समणस्स) श्रमण (भगवओ) भगवान (महावीरस्स) महावीर के

इए धम्मे पण्णत्ते) ગૃહસ્થના ધર્મ સિદ્ધાતમા કહેલા છે (एयस्स धम्मस्स सिक्खाए उवट्ठिए समणोवासए वा समणोवासिया वा विहरमाणे आणाए आराहए हवइ) આ ધર્મની શિક્ષામા ઉપસ્થિત, ચાહે શ્રમણના ઉપાસક-ગૃહસ્થ હોય, ચાહે શ્રમણની ઉપાસિકા-શ્રાવિકા હોય, જે કોઈ પણ પ્રાણી આ ધર્મની છત્ર-છાયામા પોતાની જાતનુ વિસર્જન કરી દે છે-આ વ્રતોની આરાધના કરે છે, તે તીર્થંકર પ્રભુની આજ્ઞાના આરાધક મનાય છે અગાર ધર્મની વિસ્તૃતરૂપથી વ્યાખ્યા ઉપાસકદશાગસૂત્રના ઉપર બનાવેલી અગારધર્મ સંજીવની નામની ટીકામા પ્રથમ અધ્યયનમા કરવામા આવેલી છે, માટે વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ આ વિષયને ત્યાથી વિસ્તારરૂપે જોઈ લેવો. (સૂ૦ ૫૭)

'तए णं सा महतिमहालिया' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (सा महतिमहालिया) તે અતિવિશાલ (मणूस

जाव-हियया उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता अत्थेगइया मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-

णिसम्म' धर्मं श्रुत्वा=आकर्ण्य, निशम्य=हृदि धृत्वा, 'हट्ठ तुट्ठ-जाव-हियया' हृष्ट-तुष्ट-यावद्-हृदया 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया=उत्थानशक्त्या उत्तिष्ठन्ति 'उट्ठित्ता' उत्थाय, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो' त्रिकृत्व, 'आयाहिणपयाहिणं करेइ' आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करित्ता' कृत्वा, 'वंदइ णमंसइ' वन्दते नमस्यन्ति, 'वंदित्ता णमंसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, तत्र-'अत्थेगइया' सन्त्येकक=केचित् 'मुंडे भवित्ता' मुण्डा भूत्वा 'अगाराओ' अगाराद्=गृहात्-गृहं परित्यज्येत्यर्थः, 'अणगारियं' अनगारिता=साधुता प्रव्रजिता=प्राप्ता, 'अत्थेगइया'

(अंतिए) समीप (धम्मं) धर्म का व्याख्यान (सोच्चा) सुनकर, एवं अच्छी तरह उसे (णिसम्म) हृदयंगम कर (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियया) बहुत ही अधिक हर्षित एवं सन्तुष्ट-चित्त हुए, (उट्ठाए उट्ठेइ) पश्चात् अपने २ आसन से उठी, (उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ णमंसइ) उठ कर फिर उसने श्रमण भगवान महावीर को तीनवार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वन्दन-नमस्कार किया, (वंदित्ता णमंसित्ता अत्थेगइया मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइया) वंदना-नमस्कार कर के कितनेक मनुष्योंने मुंडित होकर, अपने २ घर को छोडकर उनके पास अनगार बन, अर्थात् दीक्षा धारण की। (अत्थेगइया पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहि-

परिसा) મનુષ્યોની સભા (समणस्स) શ્રમણ (भगवओ) ભગવાન (महावीरस्स) મહાવીરના (अंतिए) સમીપે (धम्मं) શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મની દેશના (सोच्चा) સાંભળીને તેમજ સારી રીતે તેને (णिसम्म) હૃદયંગમ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव हियया) બહુજ હર્ષિત તેમજ સંતોષ પામી, (उट्ठाए उट्ठेइ) પછી પોતપોતાના આસનેથી ઉઠી, (उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ णमंसइ) ઉઠીને, પછી તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ-પૂર્વક વંદન નમસ્કાર કર્યાં, (वंदित्ता णमंसित्ता अत्थेगइया मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइया) વંદના-નમસ્કાર કરીને કેટલાક મનુષ્યોએ મુંડિત થઇને પોતપોતાના ઘર છોડીને તેમના પાસે અનગાર થયા, અર્થાત્ દીક્ષા લીધી (अत्थेगइया पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवाल-

गारियं पव्वइया, अत्थेगइया पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवण्णा ॥ सू० ५८॥

मूलम्—अवसेसा णं परिसा समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी–सुअक्खाए ते

सन्त्येकके 'पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवण्णा' पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकं द्वादशविधं गृहिधर्मं प्रतिपन्ना ॥ सू० ५८ ॥

टीका—'अवसेसा णं परिसा' इत्यादि। 'अवसेसा णं परिसा समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी' अवशेषा=अवशिष्टा खलु परिषत् श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्–'सुअक्खाए ते भंते! णिग्गंथे पावयणे' स्वाख्यातं=सुष्ठु कथितं सामान्यतस्त्वया भदन्त! निर्ग्रन्थं प्रवचनम्, 'एवं सुप्पण्णत्ते' एवं सुप्रज्ञप्तम्–विशेषकथनात्, 'सुभासिए'

धम्मं पडिवण्णा) कितनेकों ने पाँच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत–इस तरह १२ प्रकार का गृहस्थधर्म स्वीकार किया ॥ सू ५८ ॥

'अवसेसा णं परिसा' इत्यादि।

(अवसेसा णं परिसा) अवशिष्ट परिषत् ने (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीर को (वंदइ णमंसइ) वंदना एवं नमस्कार किया, (वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी) वंदना नमस्कार करने के बाद फिर उन्होंने इस प्रकार कहा–(सुअक्खाए ते भंते! णिग्गंथे पावयणे) हे भदन्त! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन बहुत अच्छा कहा, (एवं सुप्पण्णत्ते) और आपने इसका बहुत अच्छी तरह से प्ररूपण किया, (सुभासिए) आपने खूब

सविहं गिहिधम्मं पडिवण्णा) કેટલાકે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત એમ ૧૨ પ્રકારનો ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર કર્યો (સૂ. ૫૮)

'अवसेसा णं परिसा' ઈત્યાદિ

(अवसेसा णं परिसा) બાકીની પરિષદે (समणं भगवं महावीरं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (वंदइ णमंसइ) વંદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी) વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી તેઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું–(सुअक्खाए ते भंते! णिग्गंथे पावयणे) હે ભદન્ત! આપે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન બહુ સારૂં કહ્યું, (एवं सुप्पण्णत्ते) અને આપે તેનું બહુ સારી રીતે પ્રરૂપણ કર્યું (सुभासिए)

भंते ! णिग्गथे पावयणे, एव सुप्पण्णत्ते, सुभासिए, सुविणीए, सुभाविए। अणुत्तरे ते भते ! निग्गथे पावयणे। धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह, उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह, विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह, वेर-

सुभाषितम्-भावव्यञ्जनात, 'सुविणीए' सुविनीतम्-शिष्येषु सुष्ठु विनियोजितत्वात्, 'सुभाविए' सुभावितम्=सुष्ठु भावितम्-तत्त्वकथनात्, 'अणुत्तरे' अनुत्तर-नास्त्युत्तर यस्मात् तद्-अनुत्तर-सर्वश्रेष्ठ, तव भन्त निर्ग्रन्थ प्रवचनम्। 'धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह' धर्म सम्वाचक्षाणा यूयमुपशमम्=क्रोधादिनिरोधम् आख्याथ=कथयथ, 'उवसमं आइक्खमाणा विवेग आइक्खह' उपशममाचक्षाणा विवेकमाख्याथ, क्रोधादिनिरोध कथयन्तो यूय विवक=हेयोपादेयविवेचन कथयथ, 'विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह'-विवेकमाचक्षाणा विरमणमाख्याथ, विरमणम्=प्राणातिपातादिनिवर्त-

सुन्दर रूप से पदार्थों के स्वरूप को प्रकट किया, (सुविणीए) आपने शिष्यों को खूब समझाया, (सुभाविए) जीवादि सभी तत्त्वों को आपने अच्छी तरह से समझाया। (अणुत्तरे ते भते ! णिग्गथे पावयणे) हे भदन्त ! आपका यह निर्ग्रन्थ प्रवचन सर्वोत्कृष्ट है। हे भदन्त ! (धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह) धर्मका उपदेश करते समय आप उपशम भाव क्रोधादिनिरोध का उपदेश करते हैं, (उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह) क्रोधादिक के निरोध का उपदेश करते समय हेयोपादेयरूप विवेक का उपदेश देते हैं, (विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह) विवेक का उपदेश करते समय प्राणातिपातादिक से विरक्त होने का भी उपदेश करते हैं, (वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइ-

આપે ખૂબ સુંદર રૂપથી પદાર્થોના સ્વરૂપને પ્રકટ કર્યાં (सुविणीए) આપે શિષ્યોને ખૂબ સમજાવ્યા (सुभाविए) જીવાદિ બધા તત્વોને સારી રીતે સમજાવ્યા (अणुत्तरे ते भते ' णिग्गथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપનું આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન સર્વોત્કૃષ્ટ છે હે ભદન્ત ! (धम्म ण आइक्खमाणा तुब्भे उवसम आइक्खह) ધર્મનો ઉપદેશ કરતી વખતે આપે ઉપશમભાવ-ક્રોધાદિનિરોધનો ઉપદેશ કર્યો છે (उवसम आइक्खमाणा विवेग आइक्खह) ક્રોધાદિકના નિરોધનો ઉપદેશ કરતી વખતે હેય-ઉપાદેય રૂપ વિવેકનો ઉપદેશ કર્યો છે (विवेग आइक्खमाणा वेरमण आइक्खह) વિવેકનો ઉપદેશ કરતી વખતે પ્રાણાતિપાતાદિકથી

मण आइक्खमाणा अकरण पावाणं कम्माण आइक्खह। णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खि त्तए, किमग ! एत्तो उत्तरतर ?, एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया ॥ सू०५९ ॥

नम्, 'वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइक्खह' विरमणमाच क्षाणा अकरण पापाना कर्मणामाख्याथ=पापरूपाणा कर्मणामकरणम्=अनाचरण कथयथ, 'णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए' नास्ति खल्वन्य कोऽपि श्रमणो वा ब्राह्मणो वा य ईदृश धर्ममाख्यायात्, 'किमग पुण एत्तो उत्तरतर' किमङ्ग ! पुनरेतस्मात् उत्तरतरम्–अस्माद्धर्मोपदेशादुत्कृष्ट कथयिष्यतीति का सम्भावना ! न कापीत्यर्थ, 'एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया' एवम् उदित्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूतास्तामेव दिश प्रतिगता ॥ सू०५९ ॥

क्खह) प्राणातिपातादिक के विरमण का उपदेश देते हुए आप पापरूप कर्मों को नहीं करने का उपदेश भी देते है। अत (णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए) इस ससार म हे नाथ ! एसा और कोइ दूसरा श्रमण वा ब्राह्मण उपदेष्टा नहीं है जो इस प्रकार के धर्म का उपदेश दे सके, (किमग! पुण एत्तो उत्तरतर) फिर इससे उत्कृष्ट धर्म का उपदेश कौन दे सकता है ? अर्थात् कोइ नही ! (एव वदित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिस पडिगया) इस प्रकार कह कर वे सब जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर चले गये ॥ सू. ५९ ॥

વિરક્ત થવાનો ઉપદેશ કર્યો છે (वेरमण आइक्खमाणा अकरण पावाण कम्माण आइक्खह) પ્રાણુતિપાતાદિકના વિરમણનો ઉપદેશ દેતી વખતે આપે પાપરૂપ કર્મો ન કરવાનો પણ ઉપદેશ કર્યો છે માટે (णत्थि ण अण्णे केइ समणे वा माहणे वा जे एरिस धम्ममाइक्खित्तए) આ સંસારમા, હે નાથ ! એવો બીજો કોઈ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ ઉપદેષ્ટા નથી કે જે આ પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ આપી શકે (किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) તો પછી આનાથી ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનો ઉપદેશ કોણ આપી શકે ! અર્થાત્ કોઈ નહિ (एव वदित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसि पडिगया) આ પ્રકારે કહીને તે બધા જે દિશાએથી આવ્યા હતા તે જ દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ. ૫૯)

मूलम्—तए णं से कूणिए राया भंभसारपुत्ते समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, णमंसइ,

टीका—'तए ण से' इत्यादि। 'तए ण से कूणिए राया भभसारपुत्ते' तत खलु स कूणिको राजा भभसारपुत्र, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए धम्म सोच्चा णिसम्म' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य, 'हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए' हृष्ट-तुष्ट-यावद्धृदय 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थयोत्तिष्ठति, 'उट्ठित्ता' उत्थाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिण करेइ' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिण करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वदइ णमसइ' वन्दते नमस्यति, 'वदित्ता

'तए ण से कूणिए राया' इत्यादि।

(तए ण) अनन्तर (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) भभसार के पुत्र उन कूणिक राजाने (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीर के (अतिए) पास मे (धम्म सोच्चा) धर्मोपदेश सुनकर, (णिसम्म) एव उसका अच्छी तरह पूर्वापररूप से विचार कर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) चित्त में अधिक से अधिक आनद एव सतोष प्राप्त किया, (उट्ठाए उट्ठेइ) बाद में अपने स्थान से उठे और (उट्ठित्ता) उठकर (समण भगव महावीर-तिक्खुत्तो अयाहिणपयाहिण करेइ करित्ता वदइ णमसइ) उन्होंने श्रमण भगवान महावीर की तीनवार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता एव

"तए ण से कूणिए राया" ઈત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (से कूणिए राया भभसारपुत्ते) ભભસારના પુત્ર તે કૂણિક રાજાએ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની (अतिए) પાસે (धम्म सोच्चा) ધર્મોપદેશ સાભળીને (णिसम्म) તેમજ તેને સારી રીતે પૂર્વાપરરૂપથી વિચાર કરીને, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियए) મનમા બહુ જ આનદ તેમજ સતોષ પ્રાપ્ત કર્યો, (उट्ठाए उट्ठेइ) ત્યાર પછી પોતાના સ્થાનેથી ઉઠયા, અને (उट्ठित्ता) ઉઠીને (समण भगव महावीर तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिण करेइ करित्ता वदइ णमसइ) તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વાર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણપૂર્વક વદના તેમજ નમસ્કાર કર્યો (वदित्ता णमसित्ता

वदित्ता णमसित्ता एव वयासी—सुअक्खाए ते भते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर ? एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ॥ सू०६० ॥

णमसित्ता एव वयासी' वदित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—'सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर' स्वाख्यात तव भदन्त ! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरेतस्मादुत्तरतरम् ! 'एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए' एवम् उदित्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूत, तामेव दिश प्रतिगत ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वदना एव नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा—(सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुदर पूर्वापरविरोधरहित—सर्वोत्कृष्ट किया है। (जाव किमग पुण एत्तो उत्तरतर) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो—अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एव जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे हे।—इत्यादि। एव वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) इस प्रकार प्रभु की स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहा से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एव वयासी) વદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું—(सुअक्खाए ते भते ! णिग्गथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપણો આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુદર—પૂર્વાપરવિરોધરહિત—સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमग ! पुण एत्तो उत्तरतर) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય—સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે—તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમા સમજાવી દીધુ છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમા ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઈત્યાદિ (एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમા કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાએથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ ૬૦)

मूलम्—तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हिययाओ उट्ठेति. उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति, करित्ता वंदंति णमंसंति,

टीका—'तए णं ताओ' इत्यादि। 'तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ' ततः खलु ताः सुभद्राप्रमुखा देव्यः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके 'धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हिययाओ' धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट–तुष्ट यावद्धृदयाः 'उट्ठाए उट्ठेंति' उत्थयोत्तिष्ठन्ति, 'उट्ठित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स' उत्थाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, 'करित्ता वंदंति णमंसंति'

'तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ' इत्यादि।

(तए णं) इस के बाद (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देवियाँ भी (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अंतिए) समीप (धम्मं सोच्चा) धर्म श्रवण कर, एवं (णिसम्म) उसे हृदयंगम कर, (हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हिययाओ) बहुत ही अधिक खुश एवं संतुष्ट होती हुई जहाँ वे खडी थीं वहाँ से (उट्ठाए उट्ठेंति) चल कर भगवान के समीप आयीं, (उट्ठित्ता) आकर उन्होंने (समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण–पयाहिणं करेंति करित्ता वंदंति णमंसंति) श्रमण भगवान् महावीर की तीन-

"तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા–પ્રમુખ દેવીઓ પણ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (अंतिए) સમીપે (धम्मं सोच्चा) ધર્મ–શ્રવણ કરીને, તેમજ (णिसम्म) તેને હૃદયંગમ કરીને (हट्ठ–तुट्ठ–जाव–हिययाओ) બહુજ ખુશ તેમજ સંતોષ પામતી જ્યાં તેઓ ઉભી હતી ત્યાંથી (उट्ठाए उट्ठेंति) ચાલીને ભગવાનની પાસે આવી, (उट्ठित्ता) આવીને તેઓએ (समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदंति णमंसंति) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ

वदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी–सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतरं ? एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ॥ सू०६० ॥

णमंसित्ता एवं वयासी' वन्दित्वा नमस्थित्वा एवमवादीत्–' सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतरं ' स्वाख्यातं तव भदन्त ! निर्ग्रन्थं प्रवचनम् यावत् किमङ्ग ! पुनरेतस्मादुत्तरतरम् ! ' एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ' एवम् उदित्वा यस्या एव दिशः प्रादुर्भूतः, तामेव दिशं प्रतिगतः ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वंदना एवं नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा–(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) हे भदन्त ! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुंदर पूर्वापरविरोधरहित–सर्वोत्कृष्ट किया है। (जाव किमंग पुण एत्तो उत्तरतरं) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो–अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एवं जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे हैं।–इत्यादि। एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) इस प्रकार प्रभु की स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहां से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एवं वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું–(सुअक्खाए ते भंते ! णिग्गंथे पावयणे) હે ભદન્ત ! આપણો આ નિગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુંદર–પૂર્વાપરવિરોધરહિત–સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमंग ! पुण एत्तो उत्तरतरं) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય–સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે–તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમાં સમજાવી દીધું છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાંભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમાં ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઈત્યાદિ (एवं वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમાં કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાએથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ ૬૦)

मूलम्—तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियायाओ उट्ठेति, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदति णमंसति,

टीका—'तए णं ताओ' इत्यादि । 'तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ' ततः खलु ताः सुभद्राप्रमुखा देव्यः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके 'धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियायाओ' धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट-तुष्ट यावद्धृदयाः 'उट्ठाए उट्ठेंति' उत्थयोत्तिष्ठन्ति, 'उट्ठित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स' उत्थाय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति' त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, 'करित्ता वंदति णमंसति'

'तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ' इत्यादि ।

(तए णं) इस के बाद (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) वे सुभद्राप्रमुख देवियाँ भी (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान महावीर के (अंतिए) समीप (धम्मं सोच्चा) धर्म श्रवण कर, एवं (णिसम्म) उसे हृदयंगम कर, (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियायाओ) बहुत ही अधिक खुश एवं संतुष्ट होती हुई जहाँ वे खड़ी थीं वहाँ से (उट्ठाए उट्ठेंति) चल कर भगवान के समीप आयी, (उट्ठित्ता) आकर उन्होंने (समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेंति करित्ता वंदति णमंसति) श्रमण भगवान् महावीर की तीन-

"तए णं ताओ सुभद्दापमुहाओ" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (ताओ सुभद्दापमुहाओ देवीओ) તે સુભદ્રા-પ્રમુખ દેવીઓ પણ (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (अंतिए) સમીપે (धम्मं सोच्चा) ધર્મ-શ્રવણ કરીને, તેમજ (णिसम्म) તેને હૃદયગમ કરીને (हट्ठ-तुट्ठ-जाव-हियायाओ) બહુજ ખુશ તેમજ સંતોષ પામતી જ્યાં તેઓ ઉભી હતી ત્યાંથી (उट्ठाए उट्ठेंति) ચાલીને ભગવાનની પાસે આવી, (उट्ठित्ता) આવીને તેઓએ (समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदति णमंसति) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ

वदित्ता णमसित्ता एव वयासी—सुअक्खाए ते भते! णिग्गंथे पावयणे जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर? एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए ॥ सू० ६० ॥

णमसित्ता एव वयासी' वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—' सुअक्खाए ते भते! णिग्गथे पावयणे जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर' स्वाख्यात तव भदन्त! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग! पुनरतस्मादुत्तरतरम्! ' एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए' एवम् उदित्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूत, तामेव दिश प्रतिगत ॥ सू० ६० ॥

वयासी) वदना एव नमस्कार कर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा—(सुअक्खाए ते भते! णिग्गथे पावयणे) हे भन्न्त! आपने निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुदर पूर्वापरविरोधरहित—सर्वोत्कृष्ट किया है। (जाव किमग पुण एत्तो उत्तरतर) इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में ऐसा कोई सा भी विषय बाकी नहीं बचा जिस पर आपने प्रकाश न डाला हो—अच्छी तरह से विवेचन नहीं किया हो। आपने सब कुछ एक ही साथ बहुत ही अच्छी तरह मीठे शब्दों में समझा दिया है, हमने तो ऐसा उपदेश आजतक नहीं सुना, कल्याण एव जीवनके उपयोगी सब विषय आपने कहे है।—इत्यादि। एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) इस प्रकार प्रभु की स्तुति रूप में कह कर कूणिक राजा जिस दिशा से आये थे उसी दिशा की ओर वहा से वापिस चले गये ॥ सू० ६० ॥

एव वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું—(सुअक्खाए ते भते! णिग्गथे पावयणे) હે ભદન્ત! આપણે આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સુંદર—પૂર્વાપરવિરોધરહિત—સર્વોત્કૃષ્ટ થયો છે (जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर) આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા એવો કોઈ પણ વિષય બાકી રહ્યો નથી જેના ઉપર આપે પ્રકાશ ન નાખ્યો હોય—સારી રીતથી વિવેચન ન કર્યું હોય આપે તમામે—તમામ એક સાથેજ બહુજ સારી પેઠે મીઠા શબ્દોમા સમજાવી દીધુ છે અમે તો એવો ઉપદેશ આજ સુધી સાભળ્યો નથી કલ્યાણ તેમજ જીવનમા ઉપયોગી બધા વિષય આપે કહ્યા છે ઈત્યાદિ (एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूए तामेव दिस पडिगए) આ પ્રકારે પ્રભુની સ્તુતિરૂપમા કહીને કૂણિક રાજા જે દિશાએથી આવ્યા હતા તે દિશા તરફ પાછા ચાલ્યા ગયા (સૂ. ૬૦)

वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ ' एवम् उदित्वा यस्या एव दिश प्रादुर्भूता, तामेव दिश प्रतिगता ॥ सू० ६१ ॥

इति श्री–विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक–प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशाहूछत्रपति–कोल्हापुरराज–प्रदत्त–जैनशास्त्राचार्य–पदभूषित–कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैन धर्मदिवाकर–पूज्यश्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् औपपातिकसूत्रस्य पीयूषवर्षिण्याख्याया व्याख्याया समवरणनामक पूर्वार्द्ध सम्पूर्णम् ।

तामेव दिस पडिगयाओ) इस प्रकार भक्तिभाव से प्रभु की स्तुति करके वे सब रानियाँ जहा से आई थीं वहीं वापिस चली गयीं ॥ सू० ६१ ॥

॥इति औपपातिक सूत्रका समवसरणनामक पूर्वार्द्ध सपूर्ण ॥

जामेव दिस पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ) આ પ્રકારે ભક્તિભાવથી પ્રભુની સ્તુતિરૂપે નિવેદન કરીને તેઓ બધી રાણીઓ જ્યાથી આવી હતી ત્યા પાછી ચાલી ગઇ (સૂ ૬૧)

ઇતિ ઔપપાતિક સૂત્રનુ સમવસરણ નામક પૂર્વાર્દ્ધ સ પૂર્ણ

वंदित्ता णमंसित्ता एव वयासी—सुयक्खाए ते भंते! निग्गंथे पावयणे जाव किमंग! पुण एत्तो उत्तरतरं?, एव वदित्ता जामेव दिसं पाउब्भूयाओ तामेव दिस पडिगयाओ ॥ सू० ६१ ॥

॥ समोसरण नाम पुव्वद्ध समत्त ॥

कृत्वा वन्दते नमस्यति, 'वदित्ता णमसित्ता एव वयासी' वन्दित्वा नमस्यित्वैवमवादिषु 'सुयक्खाए ते भते! निग्गथे पावयणे जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर?' स्वाख्यात तव भदन्त! निर्ग्रन्थ प्रवचनम् यावत् किमङ्ग! पुनरेतस्मादुत्तरतरम्' 'एव

वार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वदना एव नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) वदना नमस्कार करने के अनन्तर फिर वे प्रभु से इस प्रकार बोलीं कि (सुयक्खाए ते भंते! णिग्गथे पावयणे) आपने हे भदन्त! इस निर्ग्रन्थ प्रवचन का उपदेश बहुत ही सुन्दर पूर्वापरविरोधरहित—सर्वोत्कृष्टरूप से किया है। (जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर) हे प्रभो! आपने इस निर्ग्रन्थ प्रवचन में सब ही विषयों को अच्छी तरह समझाया है। कोई भी विषय ऐसा नहीं रहा कि जिस पर आपकी वाणी का अविरल प्रवाह न बहा हो। सब कुछ आपने बहुत सरल भाषा में समझा दिया है। हमने तो आजतक इतना मार्मिक उपदेश नहीं सुना, इससे उत्तम उपदेश की बात ही कहाँ ' (एव वदित्ता जामेव दिस पाउब्भूयाओ

પ્રદક્ષિણપૂર્વક વંદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા, (वदित्ता णमसित्ता एव वयासी) વંદના—નમસ્કાર કરી લીધા પછી તેઓએ પ્રભુને આ પ્રકારે કહ્યું કે (सुयक्खाए ते भते! णिग्गथे पावयणे) આપે હે ભદન્ત! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનનો ઉપદેશ બહુજ સારીરીતે, પૂર્વાપરવિરોધરહિત તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ કર્યો છે (जाव किमग! पुण एत्तो उत्तरतर) હે પ્રભો! આપે આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં બધાએ વિષયોને સારી રીતથી સમજાવ્યા છે કોઈ પણ વિષય એવો નથી રહ્યો કે જેના ઉપર આપની વાણીનો અવિરલ પ્રવાહ વહ્યો ન હોય, બધુંય આપે બહુ સરલ ભાષામાં સમજાવી દીધું છે અમે તો આજ સુધીમાં આટલો માર્મિક ઉપદેશ સાંભળ્યો નથી આથી ઉત્તમ ઉપદેશની તો વાત જ ક્યાં? (एव वदित्ता

सत्तुस्सेहे सम-चउरस-संठाण-संठिए वइर-रिसह-णाराय-संघयणे कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे

समचतुरस्रम्-मानोन्मानप्रमाणानामन्यूनानधिकत्वात् अङ्गोपाङ्गानां चाविकलत्वात् ऊर्ध्वे तिर्यक् च तुल्यत्वात् समं, चतुरस्रं चाविकलावयवत्वात्, समं च तच्चतुरस्रं चेति समचतुरस्रं-स्वाङ्गुलाष्टशतोच्छ्रायाङ्गोपाङ्गयुक्त, युक्तिनिर्मितलेप्यकवदरम्या, संस्थानम्=आकारविशेषः, तेन संस्थितः=युक्तः, '**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**' वज्र-र्षभ-नाराच-संहनन:-वज्रं= कीलिका, ऋषभः=पट्टः, नाराचः=मर्कटबन्धः-उभयपार्श्वयोरस्थिबन्धविशेषः, वज्रर्षभनाराचा संहनन=अस्थ्नां बन्धविशेषे यस्य स वज्रर्षभनाराचसंहननः, '**कणग-पुलग-णिघस-पम्ह-गोरे**' कनक-पुलक-निकष-पद्मगौरः-कनकस्य=सुवर्णस्य पुलको=लवः-प्रफुल्लवर्तुल-कणरूपः, तस्य निकषः=कषपट्टे कष्टो रेखारूपो लक्षणया लक्ष्यते, पुलकस्य सशुद्धतया निकषे कष्टा रेखाऽतीव चाकचिक्ययुक्ता भवति,अतएव तेनोपमानेनोपमितः पद्मगौरः-पद्मगर्भः=किञ्जल्कः, तद्वद्गौरः=कमनीयकान्तिः, '**उग्गतवे**' उग्रतपाः, '**दित्ततवे**' दीप्ततपाः-दीप्तं=प्रदीप्तो

स्सेहे) सातहाथ की अवगाहनायुक्त **(वइर-रिसह-णाराय-संघयणे)** [1]वज्र-ऋषभ-नाराचसंहननधारी **(कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे)** विशुद्ध सुवर्ण के खण्ड की शाण पर घसी हुई रेखा के समान चमकीली कान्ति वाले तथा कमल के केसर के समान गौरवर्ण **(इंदभूई णामं अणगारे)** ऐसे गौतम नाम से प्रसिद्ध इन्द्रभूति नाम के अनगार गणधर थे। **(उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से)** इनकी तपस्या बडी उग्र थी।

(१) इस संहनन में वज्र की सी कीले, वज्र के से हाड एवं वज्र का सा पट्टबन्ध होता है।

संस्थान-संपन्न (सत्तुस्सेहे) सात હાથની અવગાહનાયુક્ત (वइर-रिसह-णाराय-संघयणे) વજ્ર-[1]ઋષભ નારાચ-સંહનન ધારી (कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे) વિશુદ્ધ સુવર્ણના ખંડની શાણ પર ઘસેલી રેખા જેવી ચમકીલી કાંતિવાળા તથા કમળના કેસરના જેવા ગૌરવર્ણ (इंदभूई णामं अणगारे) એવા ગૌતમનામથી પ્રસિદ્ધ ઇંદ્રભૂતિ નામના અનગાર ગણધર હતા. (उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्त-विउल-तेयलेस्से) તેમની તપસ્યા બહુ ઉગ્ર હતી. કર્મરૂપી વનને બાળવાવાળા હોવાથી તેમનું તપ અગ્નિના જેવું બ[illegible]

(૧) આ સંહનનમાં વજ્રના જેવા ખીલા, વજ્ર જેવા હાડ તેમજ વ[illegible] [illegible]ધ હોય છે

अथ उत्तरार्द्धम्—

मूलम्—तेण कालेण तेण समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अतेवासी इदभूई णाम अणगारे गोयमगोत्ते ण

टीका—'तेण कालेण' इत्यादि। (तेण कालेण तेण समएण समणस्स भगवओ महावीरस्स) तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य (जेट्ठे अतेवासी इदभूई णाम अणगारे) ज्येष्ठोऽन्तेवासीन्द्रभूतिनामा अनगार, ज्येष्ठश्चास्य वयपर्यायेण सर्वश्रेष्ठत्वात्, 'अन्तेवासी=शिष्य, इन्द्रभूतिरितिनामक, अनगार=साधु, स कीदृश' इत्याह—'गोयमगोत्ते ण' गौतमगोत्र—गौतम=गौतमाख्य गोत्र यस्य स तथा 'ण' इति वाक्यालङ्कारे, 'सत्तुस्सेहे' सप्तोत्सेध—सप्तहस्त उत्सेध=उच्छ्रायो यस्य स तथा, 'सम-चउरस-सठाण-सठिए' सम-चतुरस्र-सस्थान-सस्थित—सम च तच्चतुरस्र चेति

उत्तरार्ध का अनुवाद प्रारभ—

'तेण कालेण' इत्यादि।

(तेण कालेण तेण समएण) उस काल एव उस समय में (समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् के महावीर क (जेट्ठे अतेवासी) [1]बडे शिष्य (गोयमगोत्ते ण) गौतमगोत्री (सम-चउरस-सठाण-सठिए) समचतुरस्रसस्थानसपन्न (सत्तु

(१) जिसमें अग एव उपाग की रचना सम-प्रमाणोपेत (जिसका जितना प्रमाण होना चाहिये उस माफिक) होता है, कमती बढ़ती नहीं होती, उसका नाम 'समचतुरस्र सस्थान' है। इसमें एक सौ आठ अगुल के उच्छ्राय वाले अग और उपाग होते हैं। आकार बडा ही सौम्य होता है।

ઉત્તરાર્ધના અનુવાદનો પ્રારભ—

'तेण कालेण' ઇત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાલ તેમજ તે સમયમા (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (जेट्ठे अतेवासी) મોટા શિષ્ય (गोयमगोत्ते ण) ગૌતમગોત્રી (समचउरस-सठाण-सठिए) [1]સમચતુરસ્ર-

(૧) જેમા અગ તેમજ ઉપાગની રચના સમ-પ્રમાણોપેત (જેવુ જેટલુ પ્રમાણ હોવુ જોઈએ તે પ્રમાણે) હોય, વધુ ઘટ્ટ ન હોય તેનુ નામ 'સમચતુરસ્ર-સસ્થાન' છે આમા એકસો આઠ આગળ (તસુ) ના ઉચ્છ્રાયવાળા અગ તથા ઉપાગ હોય છે આકાર બહુજ સૌમ્ય હોય છે

सत्तुस्सेहे सम-चउरस-संठाण-संठिए वइर-रिसह-णाराय-संघयणे कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे उग्गतवे दित्ततवे

समचतुरस्रम्-मानोन्मानप्रमाणानामन्यूनानधिकत्वात् अङ्गोपाङ्गानां चाविकलत्वात् ऊर्ध्वं तिर्यक् च तुल्यत्वात् समं, चतुरस्रं चाविकलावयवत्वात्, समं च तच्चतुरस्रं चेति समचतुरस्रं-स्वाङ्गुलाष्टशतोच्छ्रायाङ्गोपाङ्गयुक्तं, युक्तिनिर्मितलेप्यकवदङ्गं, संस्थानम्=आकारविशेषः, तेन संस्थितः=युक्तः, '**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**' वज्र-ऋषभ-नाराच-संहनन:-वज्रं=कीलिका, ऋषभः=पट्टः, नाराचः=मर्कटबन्धः-उभयपार्श्वयोरस्थिबन्धविशेषः, वज्रर्षभनाराचाः संहननं=अस्थ्नां बन्धविशेषो यस्य स वज्रर्षभनाराचसंहननः, '**कणग-पुलग-णिघस-पम्ह-गोरे**' कनक-पुलक-निकष-पद्मगौरः-कनकस्य=सुवर्णस्य पुलकः=लव:-प्रफुल्लवर्तुलकणरूपः, तस्य निकषः=कषपट्टे कृष्टो रेखारूपो लक्षणया लक्ष्यते, पुलकस्य सुशुद्धतया निकषे कृष्टा रेखाऽतीव चाकचिक्ययुक्ता भवति, अतएव तेनोपमानेनोपमितः पद्मगौरः पद्मगर्भः=किञ्जल्कः, तद्वद्गौरः=कमनीयकान्तिः, '**उग्गतवे**' उग्रतपाः, '**दित्ततवे**' दीप्ततपाः-दीप्तं=प्रदीप्तो

स्सेहे) सात हाथ की अवगाहनायुक्त (**वइर-रिसह-णाराय-संघयणे**) [1]वज्र-ऋषभ-नाराचसंहननधारी (**कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे**) विशुद्ध सुवर्ण के खण्ड की शाण पर घसी हुई रेखा के समान चमकीली कान्ति वाले तथा कमल के केसर के समान गौरवर्ण (**इंदभूई णामं अणगारे**) ऐसे गौतम नाम से प्रसिद्ध इन्द्रभूति नाम के अनगार गणधर थे। (**उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्तविउलतेयलेस्से**) इनकी तपस्या बडी उग्र थी।

(१) इस संहनन में वज्र की सी कीलें, वज्र के से हाड एवं वज्र का सा पट्टबन्ध होता है।

संस्थान-संपन्न (सत्तुस्सेहे) सात હાથની અવગાહનાયુક્ત (वइर-रिसह-णाराय-संघयणे) વજ્ર-[1]ઋષભ નારાચ-સંહનન ધારી (कणग-पुलग-णिघस-पम्हगोरे) વિશુદ્ધ સુવર્ણના ખંડની શાણ પર ઘસેલી રેખા જેવી ચમકીલી કાંતિવાળા તથા કમળના કેસરના જેવા ગૌરવર્ણ (इंदभूई णामं अणगारे) એવા ગૌતમનામથી પ્રસિદ્ધ ઇંદ્રભૂતિ નામના અનગાર ગણધર હતા (उग्गतवे दित्ततवे तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबंभचेरवासी उच्छूढसरीरे संखित्त-विउल-तेयलेस्से) તેમની તપસ્યા બહુ ઉગ્ર હતી કર્મરૂપી વનને બાળવાવાળા હોવાથી તેમનું તપ અગ્નિના જેવું બહુ

(૧) આ સંહનનમાં વજ્રના જેવા ખીલા, વજ્ર જેવા હાડ તેમજ વજ્ર જેવા પટ્ટબંધ હોય છે

तत्ततवे घोरतवे उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरबभचेरवासी

हुताशन इव कर्मवनदाहकत्वेन जाज्वल्यमान तपो यस्य स तथा, 'तत्ततवे' तप्ततपा –तप्त=सविधि सेवित तपो येन स तप्ततपा, 'महातवे' महातपा =बृहत्तपोयुक्त, 'घोरतवे' घोरतपा =अतिकठिनतपोयुक्त, 'उराले' उदार, 'घोरे' घोर =भीम, अत्र कश्चिच्छङ्कते य उदार म भीम कथम्? अस्योत्तरमाह–अतिकृष्ट तप कुर्वन् अल्पशक्तिमता भयानको भवतीति निसर्ग । कश्चिद् वक्ति–उदार =प्रधान, घोरस्तु परीषहेन्द्रियकषायाऽऽख्याना रिपूणा विनाशे कठोर । केचिदात्मनिरपेक्षतया तपस्सु प्रवर्तमानत्वाद् घोर इत्याहु । 'घोरगुणे'

कर्मरूपी वन को जलाने वाला होने से इनका तप अग्नि की तरह अधिक जाज्वल्यमान था। तपस्या की आराधना ये विधिपूर्वक वडी सावधानी से करते थे। ये महातपस्वी थे। दूसरे मुनिजन जिन तपों को करना अति कठिन मानते थे, उन तपों को ये तपते थे। ये उदार एव घोर अर्थात् भयानक थे। प्रश्न–उदारता और भयानकता ये दोनों धर्म परस्परविरोधी हैं, क्यों कि जो उदार होता है वह भयानक नहीं होता और जो भयानक होता है वह उदार नहीं होता, अत इन दोनों बातों का यहा निर्वाह कैसे हो सकता है? उत्तर––ये अति कठिन तपस्याओं को करते थे, अत अल्पशक्ति वालों को ये देखने में बडे भयानक–जैसे मालूम देते थे, अर्थात् अल्पशक्ति वालों को इनसे डर लगता था, इस अपेक्षा इन्हे भयानक कहा गया है। कोइ २ ऐसा भी कहते है कि 'उदार' शब्द का अर्थ 'प्रधान' है, एव 'घोर' शब्द का अर्थ 'कठोर' है। ये कठोर इसलिये थे कि परीषह इन्द्रिय एव कषाय इन

જાજ્વલ્યમાન હતુ તપસ્યાની આરાધના તેઓ વિધિપૂર્વક બહુ સાવધાનીથી કરતા હતા તેઓ મહાતપસ્વી હતા બીજા મુનિજનો જે તપોને કરવાનુ બહુ કઠણુ માનતા હતા તેવા તપોને આ કરતા હતા તેઓ ઉદાર તેમજ ઘોર અર્થાત ભયાનક હતા

પ્રશ્ન—ઉદારતા અને ભયાનકતા એ બન્ને ધર્મ પરસ્પર વિરોધી છે, કેમકે જે ઉદાર હોય છે તે ભયાનક હોતા નથી અને જે ભયાનક હોય છે તે ઉદાર હોતા નથી, તો પછી આ બન્ને વાતોનો અહી મેળ કેવી રીતે થઇ શકે ?

ઉત્તર—આ અતિ કઠણુ તપસ્યાઓ કરતા હતા તેથી અલ્પશક્તિવાળાઓને તેઓ જોવામા ભયાનક જેવા દેખાતા હતા, અર્થાત્ અલ્પશક્તિ-વાળાઓને તેમનો ડર લાગતો હતો આ અપેક્ષાથી તેમને ભયાનક કહેલા છે કોઈ કોઇ એમ પણ કહે છે કે 'ઉદાર' શબ્દનો અર્થ 'પ્રધાન' છે, તેમજ 'ઘોર' શબ્દનો અર્થ 'કઠોર' છે તેઓ કઠોર એ માટે હતા કે પરિષહ,

उच्छूढसरीरे सखित्त-विउल-तेयलेस्से समणस्स भगवओ

घारगुण -घोरा=अन्यैर्दुरद्वहा गुणा =मूलगुणाद्यो यस्य स तथा। 'घोरतवस्सी' घोरतपस्वी=दुष्करतपश्चरणशाल ,पारणायां नानाविधाभिग्रहधारकत्वात्, 'घोर-बम्भचेर-वासी' घोर-ब्रह्मचर्य-वासी-घोर=दारुणमल्पसत्त्वैर्दुर्वहत्वाद् यद् ब्रह्मचर्यं तत्र वसति तच्छील । 'उच्छूढसरीरे' उच्छूढशरीर -उच्छूढम्=उज्झितमिव संस्कारपरित्यागात् शरीर येन स उच्छूढशरीर -शरीरसंस्कार प्रति निःस्पृहत्वात् त्यक्तशरीरसंस्कार । 'सखित्त-विउल-तेयलेस्से' सक्षिप्त-विपुल-तेजोलेश्य -सक्षिप्ता=निजशरीराऽन्तर्निहिता, विपुला=

रिपुओं के विनाश करने में निरत थे। कठोर बन बिना शत्रुओं का निवारण करना बडा ही मुश्किल होता है। कोइ २ ऐसा भी कहते हैं कि तपस्याओं के तपने में ये अपनी निज आत्मा का परवाह ही नहीं करते थे, अत घोर थे। 'घोरगुणवाले' ये इसलिये थे कि इनके द्वारा धृत मूलगुण आदि अन्यजनों के लिये दुर्धारणीय थे, 'घोरतपस्वी' ये इसलिये थे कि जिस दिन पारणा का अवसर होता था उस दिन ये अनेक प्रकार के अभिग्रहों को धारण करते थे। 'घोर-ब्रह्मचर्य-वासी' ये इसलिये थे कि ये अल्पशक्ति वाले प्राणियों द्वारा दुर्वह होने से कठिनतर ऐसे ब्रह्मचर्य का आराधना में पूर्णनिष्ठ हो चुके थे। 'उच्छूढशरीर' ये इसलिये कहा है कि इन्हों ने अपने शरीर का संस्कार करना ही छोड दिया था। अत उनका शरीर ऐसा ज्ञात होता था कि मानो इन्होंने इसका परित्याग जैसा कर रखा है। 'सक्षिप्त-विपुल-तेजोलेश्य' ये इसलिये थे कि यद्यपि विशिष्ट तपस्या की

ઈન્દ્રિય તેમજ કષાય એ રિપુઓનો વિનાશ કરવામાં નિરત હતા કઠોર બન્યા વિના શત્રુઓનું નિવારણ કરવું બહુજ મુશ્કેલ થાય છે કોઈ કોઈ એમ પણ કહે છે કે તપસ્યા તપવામાં તેઓ ખુદ પોતાના આત્માની પરવાહ પણ કરતા નહોતા આવી રીતે ઘોર હતા 'ઘોરગુણવાળા' તેઓ એ કારણથી હતા કે તેમના દ્વારા ગ્રહણ કરાયેલા મૂલગુણ આદિ ગુણો બીજાજનો માટે દુર્ધારણીય (ગ્રહણ ન કરી શકાય એવા) હતા 'ઘોરતપસ્વી' તેઓ એ માટે હતા કે જે દિવસે પારણાનો અવસર આવતો તે દિવસે તેઓ અનેક પ્રકારના અભિગ્રહોને ધારણ કરતા હતા 'ઘોર-બ્રહ્મચર્ય-વાસી' તેઓ એ માટે હતા કે તેઓ અલ્પશક્તિવાળા પ્રાણિઓ દ્વારા દુર્વહ (સહન ન થાય એવા) હોવાથી બહુ કઠણ એવી બ્રહ્મચર્યની આરાધનામાં પૂર્ણનિષ્ઠ થઈ ચુક્યા હતા 'ઉચ્છૂઢશરીર' એમને એ માટે કહેતા કે તેમણે પોતાના શરીરના સંસ્કારો જ છોડી દીધા હતા આથી તેમનું શરીર એવું જણાતું હતું કે જાણે તેઓએ તેનો પરિત્યાગ જ કરી નાખ્યો હોય 'સંક્ષિપ્ત-

महावीरस्स अदूरसामंते उड्ढजाणू अहोसिरे झाणकोट्ठोवगए संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ ॥ सू १ ॥

अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राऽन्तर्वर्तिवस्तुदहनसमर्थत्वाद् विशाला तेजोलेश्या=विशिष्टतप - सम्भूतलब्धिविशेषोद्भवा तेजोज्वाला यस्य स तथाभूत सन् '**समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते**' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽदूरसमीपे—अदूरसमीपे=नातिदूरे नातिसमीपे—उचितदेशे, '**उड्ढजाणू**' उर्ध्वजानु—ऊर्ध्वे जानुनी यस्य स ऊर्ध्वजानु - उत्कुटुकाऽऽसनवान्, '**अहोसिरे**' अध शिरा =अधोमुखो, नोर्ध्वं न तिर्यग् वा क्षिप्तदृष्टि, '**झाण-कोट्ठो-वगए**' ध्यान-कोष्ठो-पगत —ध्यान कोष्ठ इव ध्यानकोष्ठस्तमुपगत, यथा कोष्ठगत धान्य विकीर्णं न भवति तथैव ध्यानगता इन्द्रियान्त करणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति

आराधना से इन्हे तेजोलेश्या प्राप्त हो चुकी थी, जिसकी इतनी सामर्थ्य होती है कि अनेक-योजनप्रमाण क्षेत्र के भीतर रही हुई वस्तुओं को वह क्षणमात्र में दग्ध कर डालती है, परन्तु ऐसी विपुल तेजोलेश्या को भी इन्होंने अपने शरीर के भीतर ही अन्तर्हित कर रखी थी, उसका उपयोग नहीं करते थे, और ये (**समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूर-सामंते**) श्रमण भगवान् महावीर के न अतिदूर और न अतिनिकट, किन्तु पास ही कुछ दूरी पर (**उड्ढजाणू**) घुटनों को ऊँचाकर (**अहोसिरे**) शिर को नीचे कर के (**झाण-कोट्ठो-वगए**) ध्यानरूपी कोठे में विराजमान थे, अर्थात् ध्यान मे बैठे थे। ध्यान को जो कोष्ठ की उपमा दी है उसका हेतु यह है कि जिस प्रकार कोठे मे रहा हुआ धान्यादिक इतस्तत (**इधर-उधर**) नहीं बिखरता है उसी प्रकार ध्यानगत इन्द्रिय एव अन्त करण की वृत्तिया

વિપુલતેજોલેશ્ય' એ આથી હતા કે તેમને જો કે વિશિષ્ટ તપસ્યાની આરાધનાથી તેજોલેશ્યા પ્રાપ્ત થઇ ચૂકી હતી, જેનુ એટલુ સામર્થ્ય હોય છે કે અનેક યોજનના પ્રમાણ ક્ષેત્રની અદર રહેલી વસ્તુઓને તેઓ ક્ષણ માત્રમા બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે, પરતુ એવી વિપુલ તેજોલેશ્યાને પણ તેઓએ પોતાના શરીરની અદર જ અન્તર્હિત કરી રાખી હતી, તેનો ઉપયોગ કરતા નહોતા (समणस्स भगवओ महावीरस्स अदूरसामंते) તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ પાસે નહિ પણ તેમની પાસે જ થોડે જ દૂર પર (उड्ढजाणू) ઘુટણો ઉચા કરીને (अहोसिरे) શિરને નમાવીને (झाण-कोट्ठो वगए) ધ્યાનરૂપી કોઠામા વિરાજમાન હતા-અર્થાત ધ્યાનમા બેઠા હતા ધ્યાનને જે કોઠાની ઉપમા આપી છે તેનો હેતુ એ છે કે જેમ કોઠામા ભરેલા ધાન્ય આદિક આમતેમ વિખરાઇ જતા નથી તેમ ધ્યાનમા ચોટેલી ઇદ્રિઓ

मूलम्—तए णं से भगवं गोयमे जायसड्ढे जायसंसए

भाव, नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थ, 'संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्=वासयन् विहरति ॥ सू० १ ॥

टीका—'तए णं से' इत्यादि। 'तए णं से भगवं गोयमे' तत खलु स भगवान् गौतम 'जायसड्ढे' जातश्रद्ध —जाता=प्रादुर्भूता सम्प्रति सामान्येन प्रवृत्ता श्रद्धा=तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा यस्य स जातश्रद्ध, वक्ष्यमाणतत्त्वपरिज्ञानेच्छावानित्यर्थ, 'जायसंसए' जातसंशय —जात =प्रवृत्त संशयो यस्य स तथोक्त, संशयोत्पत्तिप्रकारस्त्वित्थम्—औपपातिकसूत्रं हि—आचाराङ्गस्योपाङ्गम्, तेनाचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धस्य प्रथमाध्ययन प्रथमोद्देशके य आत्मन उपपात उक्त, तस्मिन् विषये वक्ष्यमाणसंशयोत्पत्त्या जात-

बाहर इधर-उधर नहीं हो सकता है। मानसिक प्रत्येक वृत्तिया इस अवस्था मे नियन्त्रित हो जाती है। ऐसे ये गौतम नामसे प्रसिद्ध इन्द्रभूति गणधर (संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) संयम एव तप से सदा अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे॥सू १॥

'तए णं से' इत्यादि।

(तए णं) परिषत् चले जाने के बाद (से भगवं गोयमे) वे भगवान् गौतम (जायसड्ढे) कि जिनके चित्तमें तत्त्व को निर्णय करने के लिये वाञ्छा हुई, कारण कि इन्हें (जायसंसए) इस प्रकार का संशय उद्भूत हुआ था कि यह औपपातिक सूत्र, आचाराग सूत्र का उपाग है, आचाराग सूत्र के प्रथम अध्ययन के प्रथम उद्देशक में जो आत्मा का उपपात कहा है सो किस प्रकार से कहा है? (जायकोऊहल्ले) अत भगवान् मेरे संशयित

તેમજ અંતઃકરણની વૃત્તિઓ બહાર આમતેમ જઈ શકતી નથી માનસિક પ્રત્યેક વૃત્તિઓ આ અવસ્થામા નિયંત્રિત થઈ જાય છે એવા આ ગૌતમ નામે પ્રસિદ્ધ ઇંદ્રભૂતિ ગણધર (संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) સંયમ તેમ જ તપથી સદા પોતાની આત્માને ભાવિત કરતા કરતા વિચરતા હતા (સૂ ૧)

'तए णं से' ઈત્યાદિ

(तए णं) પરિષદ્ ચાલી ગયા પછી (से भगवं गोयमे) તે ભગવાન ગૌતમ (जायसड्ढे) કે જેના ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની વાંછા થઈ, કારણ કે તેમને (जायसंसए) આ પ્રકારનો સંશય ઉત્પન્ન થયો હતો કે આ ઔપપાતિક સૂત્ર, આચારાંગ સૂત્રનુ ઉપાંગ છે આચારાંગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશકમા જે આત્માનો ઉપપાત વર્ણવ્યો છે તે કેવા પ્રકારથી કહ્યો છે? (जायकोऊहल्ले) હવે ભગવાન મારા આ સંશયના પ્રશ્નનો ઉત્તર ન જાણે

जायकोऊहल्ले, उप्पण्णसड्ढे उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले, संजायसड्ढे संजायससए संजायकोऊहल्ले, समुप्पण्णसड्ढे समु-

संशय इति भाव । 'जायकोऊहल्ले' जातकुतूहल–जात कुतूहलम्=औत्सुक्यं यस्य स जातकुतूहल, मत्कृतप्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं भगवान् वक्ष्यति तद्धेतुमौत्सुक्यवानित्यर्थ, 'उप्पण्णसड्ढे' उत्पन्नश्रद्ध –उत्पन्ना=विशेषेण जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा–श्रद्धाया स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध, तस्या स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्नश्रद्ध –इति भाव । 'उप्पण्णससए' उत्पन्नसंशय, 'उप्पण्णकोऊहल्ले' उत्पन्नकुतूहल, 'संजायसड्ढे' संजातश्रद्ध, प्रकर्षार्थवाचक सशब्द, ततश्च संजाता=विशेषतरेण उत्पन्ना श्रद्धा यस्य स संजातश्रद्ध, 'संजायससए' संजातसंशय, 'संजायकोऊहल्ले' संजातकुतूहल, 'समुप्पण्णसड्ढे' समुत्पन्नश्रद्ध –समुत्पन्ना=सर्वथा संजाता श्रद्धा यस्य स तथा,

प्रश्न का उत्तर न मालूम किस तरह का देगे ? इस बात को जानने की उत्कण्ठा उनके चित्त मे बढ़ी, क्यों कि (उप्पण्णसड्ढे) भगवान के ऊपर ही उनके चित्त मे अतिशय श्रद्धा थी, अत उनसे ही निर्णय करने के लिये श्रद्धा उत्पन्न हुई । (उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले संजायसड्ढे संजायससए संजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णससए समुप्पण्णकोऊहल्ले) उत्पन्नसंशय, उत्पन्नकौतुहल'–इत्यादि पदों द्वारा वाच्यार्थ मे, अवग्रह, ईहा, अवाय, और धारणा ज्ञान की तरह उत्तरोत्तररूप से विशेषता द्योतन करने के लिए सूत्रकार ने 'जात, उत्पन्न, संजात, समुत्पन्न' इन पदों का प्रयोग किया है। भगवान् गौतम को जो चित्त मे तत्त्व के निर्णय करने की इच्छा जागृत हुइ वह पहिले सामान्यरूप मे ही हुइ, कारण कि उन्हे संशय जो उत्पन्न हुआ था वह भी सामान्यरूप से ही हुआ था, इसी

કેવી રીતે આપશે ? એ વાતને જાણવાની ઉત્કંઠા તેમના ચિત્તમા વધી, કેમકે (उप्पण्णसड्ढे) ભગવાનના ઉપરજ તેમના ચિત્તમા અતિશય શ્રદ્ધા હતી, હવે તેમની જ પાસેથી નિર્ણય કરવા માટે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ (उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले संजायसड्ढे संजायससए संजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णससए समुप्पण्णकोऊहल्ले) 'ઉત્પન્નસંશય ઉત્પન્નકૌતુહલ' ઇત્યાદિ પદો દ્વારા વાચ્યાર્થમા, અવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણા જ્ઞાનની પેઠે ઉત્તરોત્તરરૂપથી વિશેષતાનો પ્રકાશ લાવવામાટે સૂત્રકારે 'जात उत्पन्न संजात समुत्पन्न' એ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે ભગવાન ગૌતમને જે ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા જાગ્રત થઈ તે પહેલા સામાન્યરૂપમાં જ થઇ હતી કારણ તેમને જે સંશય

प्पण्णसंसए समुप्पण्णकोऊहल्ले उट्ठाए उट्ठेइ उट्ठित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता

'समुप्पण्णसंसए' समुत्पन्नसंशयः, 'समुप्पण्णकोऊहल्ले' समुत्पन्नकुतूहलः, श्रद्धा-दय शब्दा व्याख्याता एव। अत्र श्रद्धादौ कार्यकारणभावः। प्रश्नजन्यश्रद्धारूपा श्रद्धा जाता, तस्याः कारण-संशयः कुतूहलं चेति। 'उट्ठाए उट्ठेइ' उत्थया=उत्थानशक्त्या स्वासनात् उत्तिष्ठति, उत्थाय, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरो विराजत इति शेषः, 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य, 'समणं भगवं महावीरं' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य, 'तिक्खुत्तो आयाहिण-पयाहिणं करेइ' त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'वंदइ णमंसइ'

तरह अपने प्रश्न के उत्तर को सुनने के लिये जो उनके चित्त में उत्कण्ठा जागृत हुई वह भी सामान्यरूप से ही। फिर बाद में 'उत्पन्नसड्ढे' आदि पदों द्वारा जो सूत्रकार ने श्रद्धा को उत्पन्न आदिरूप में प्रकट किया है उसमें श्रद्धा आदि में उत्तरोत्तर विशेषता जाननी चाहिये। इस प्रकार के वे गौतमप्रभु (उट्ठाए उट्ठेइ) उत्थानशक्ति द्वारा अपने स्थान से उठे और (उट्ठित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) उठकर जहां प्रभु श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहाँ पहुँचे, (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) पहुँचते ही उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर प्रभु को तीन बार आदक्षिण-प्रदक्षिण किया, (करित्ता वंदइ णमंसइ) फिर बाद में वन्दना एवं

ઉત્પન્ન થયો તે પણ સામાન્યરૂપથી જ થયો હતો. આવી જ રીતે પોતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર સાંભળવાને માટે તેમના ચિત્તમાં જે ઉત્કંઠા જાગ્રત થઇ તે પણ સામાન્યરૂપની જ હતી. પણ ત્યાર પછી (उप्पण्णसड्ढे) આદિ પદો દ્વારા જે સૂત્રકારે શ્રદ્ધાને ઉત્પન્ન આદિ રૂપથી પ્રકટ કરી છે તેથી શ્રદ્ધા આદિમાં ઉત્તરોત્તર વિશેષતા જાણવી જોઇએ. આ પ્રકારના તે ગૌતમ પ્રભુ (उट्ठाए उट्ठेइ) ઉત્થાનશક્તિ દ્વારા પોતાના સ્થાનથી ઉઠ્યા, અને (उट्ठित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) ઉઠીને જ્યાં પ્રભુ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) પહોંચતા જ તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રભુને ત્રણ

जायकोऊहल्ले, उप्पण्णसड्ढे उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले, संजायसड्ढे सजायससए सजायकोऊहल्ले, समुप्पण्णसड्ढे समु-

संशय इति भाव । 'जायकोऊहल्ले' जातकुतूहल –जात कुतूहलम्=औत्सुक्य यस्य स जातकुतूहल, मत्कृतप्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं भगवान् वक्ष्यति तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थ, 'उप्पण्णसड्ढे' उत्पन्नश्रद्ध –उत्पन्ना=विशेषेण जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा–श्रद्धाया स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्ध, तस्या स्वरूपस्य प्रादुर्भावे तु उत्पन्नश्रद्ध –इति भाव । 'उप्पण्णससए' उत्पन्नसंशय, 'उप्पण्णकोऊहल्ले' उत्पन्नकुतूहल, 'सजायसड्ढे' सजातश्रद्ध, प्रकर्षार्थवाचक सशब्द, ततश्च सजाता=विशेषतरेण उत्पन्ना श्रद्धा यस्य स सजातश्रद्ध, 'सजायससए' सजातसशय, 'सजायकोऊहल्ले' सजातकुतूहल, 'समुप्पण्णसड्ढे' समुत्पन्नश्रद्ध –समुत्पन्ना=सर्वथा सजाता श्रद्धा यस्य स तथा,

प्रश्न का उत्तर न मालूम किस तरह का देंगे? इस बात को जानने को उत्कण्ठा उनके चित्त मे बढी, क्यों कि (उप्पण्णसड्ढे) भगवान के ऊपर ही उनके चित्त मे अतिशय श्रद्धा थी, अत उनसे ही निर्णय करने के लिये श्रद्धा उत्पन्न हुइ। (उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले सजायसड्ढे सजायससए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णससए समुप्पण्णकोऊहल्ले) उत्पन्नसशय, उत्पन्नकौतुहल'–इत्यादि पदों द्वारा वाच्यार्थ मे, अवग्रह, इहा, अवाय, और धारणा ज्ञान की तरह उत्तरोत्तररूप से विशेषता द्योतन करने के लिए सूत्रकार ने 'जात, उत्पन्न, सजात, समुत्पन्न' इन पदों का प्रयोग किया है। भगवान् गौतम को जो चित्त मे तत्त्व के निर्णय करने की इच्छा जागृत हुइ वह पहिले सामान्यरूप मे ही हुइ, कारण कि उन्हे सशय जो उत्पन्न हुआ था वह भी सामान्यरूप से ही हुआ था, इसी

કેવી રીતે આપશે? એ વાતને જાણવાની ઉત્કંઠા તેમના ચિત્તમા વધી, કેમકે (उप्पण्णसड्ढे) ભગવાનના ઉપરજ તેમના ચિત્તમા અતિશય શ્રદ્ધા હતી, હવે તેમની જ પાસેથી નિર્ણય કરવા માટે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ (उप्पण्णससए उप्पण्णकोऊहल्ले सजायसड्ढे सजायससए सजायकोऊहल्ले समुप्पण्णसड्ढे समुप्पण्णससए समुप्पण्णकोऊहल्ले) 'ઉત્પન્નસશય ઉત્પન્નકૌતુહલ' ઇત્યાદિ પદો દ્વારા વાચ્યાર્થમા, અવગ્રહ, ઇહા, અવાય અને ધારણા જ્ઞાનની પેઠે ઉત્તરોત્તરરૂપથી વિશેષતાનો પ્રકાશ લાવવામાટે સૂત્રકારે 'जात उत्पन्न सजात समुत्पन्न' એ પદોનો પ્રયોગ કર્યો છે ભગવાન ગૌતમને જે ચિત્તમા તત્ત્વનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા જાગ્રત થઈ તે પહેલા સામાન્યરૂપમા જ થઇ હતી કારણ તેમને જે સશય

हय-पच्चक्खाय-पावकम्मे सकिरिए असंवुडे एगंतदंडे एगंत-वाले एगंतसुत्ते पावकम्मं अण्हाइ ?, हंता ! अण्हाइ ॥सू०३॥

निरहित, तथा-'अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे' अप्रतिहत-प्रत्याख्यात-पापकर्मा प्रतिहतानि अतीतकालकृतानि निन्दाद्वारेण, प्रत्याख्यातानि भविष्यत्कालभावीनि निवृत्तिद्वारेण, पापकर्माणि=प्राणातिपातादिरूपाणि येन स प्रतिहत-प्रत्याख्यात पापकर्मा, भूतभाविपापनिषेधाभावेन यस्तथा न भवति स -अ-प्रतिहत प्रत्याख्यात पापकर्मा, अतएव 'सकिरिए' सक्रिय =कायिक्यादिक्रियायुक्त, 'असवुडे' असंवृत =अनिरुद्धेन्द्रिय, 'एगंतदंडे' एकान्तदण्ड -एकान्तेनैव= सर्वथैव दण्ड- यत्यात्मान परं वा पापप्रवृत्तितो य स एकान्तदण्ड, 'एगंतवाले' एकान्तबाल -सर्वथा मिथ्यादृष्टि, अतएव-'एगंतसुत्ते' एकान्तसुप्त =सर्वथा मिथ्यात्वनिद्रया प्रसुप्त, 'पावकम्म' पापकर्म=प्राणातिपातादिकर्म 'अण्हाइ' आस्रवति=बध्नाति किम्?, भगवानाह-'हंता अण्हाइ' हन्ताऽऽस्रवति-हन्त इति स्वीकारे, आस्रवति=बध्नाति इदमुत्तरवाक्यम् ॥सू०३॥

अनुष्ठान करने मे लगा हुआ है, (अविरए) प्राणातिपातादिक से जिसने विरति धारण नहीं की है, तथा (अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे) लगे हुए पापकर्मों का निंदा द्वारा तथा भविष्यत् काल मे बंधनेवाले पापकर्मों का प्रत्याख्यान-निवृत्ति-द्वारा जिसने परित्याग नहीं किया है, (सकिरिए) कायिकी आदि क्रियाओं से जो युक्त है, इसलिये (असवुडे) असंवृत-अनिरुद्धेन्द्रिय बना हुआ है, (एगतदंडे) अपने को अथवा परको जो पापमय प्रवृत्ति से दंडित-दुःखित करता रहता है, जो (एगतवाले) एकान्तमिथ्यादृष्टि है और (एगतसुत्ते) सर्वथा मिथ्यात्व की निद्रा मे गाढ सुप्त बना हुआ है, वह (पावकम्मं) पापकर्म-प्राणातिपातादिक कर्मों का (अण्हाइ) बन्ध करता है क्या? तब भगवान् ने कहा, (हंता) हां गौतम! (अण्हाइ) बन्ध करता है।

सर्व सावद्य अनुष्ठान કરવામા તત્પર રહેલો છે, (अविरए) પ્રાણાતિપાત આદિકથી જેણે વિરતિ ધારણ કરી નથી, તથા (अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे) લાગી રહેલા પાપકર્મોનો નિંદા દ્વારા, તથા ભવિષ્ય કાળમા બંધાનાર પાપ કર્મોનો પ્રત્યાખ્યાન-નિવૃત્તિ-દ્વારા, જેણે પરિત્યાગ કર્યો નથી, (सकिरिए) કાયિકી આદિ ક્રિયાઓથી જે યુક્ત છે, તેથી (असवुडे) અસંવૃત-અનિરુદ્ધ ઇંદ્રિયોવાળો બન્યો છે, (एगतदंडे) પોતાને અથવા પરને જે પાપમય પ્રવૃત્તિથી દંડિત-દુખિત કર્યા કરે છે એવો તે (एगतवाले) એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ કે જે (एगतसुत्ते) સર્વથા મિથ્યાત્વની ઘોર નિદ્રામા સુતેલો છે, તે (पावकम्म) પાપકર્મ- પ્રાણાતિપાત આદિક કર્મોનો (अण्हाइ) બંધ કરે છે કે શુ ? ત્યારે ભગવાને કહ્યુ-(हंता) હા ગૌતમ ! (अण्हाइ) બંધ કરે છે

वदइ णमंसइ, वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएणं पजलिउडे पज्जुवासमाणे एवं वयासी ॥ सू०२ ॥

मूलम्—जीवे णं भते ! असजए अविरए अ—प्पडि-

वन्दते नमस्यति, 'वंदित्ता णमसित्ता' वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'नच्चासण्णे नाइदूरे' नात्यासन्ने नातिदूरे 'सुस्सूसमाणे णमसमाणे' शुश्रूषमाणो नमस्यन् 'अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी' अभिमुखे विनयेन प्राञ्जलिपुट पर्युपासीन एवमवादीत । प्राग् व्याख्यातम् ॥ सू०२ ॥

टीका—अथात्मन उपपातस्य कर्मबन्धपूर्वकत्वात् कर्मबन्धविषये पृच्छति-'जीवे ण भते!' इत्यादि । 'जीवे ण भते!' जीव खलु भदन्त !=भगवन् ! 'असजए' असयत =असयमवान्—सर्वसावद्यानुष्ठानयुक्त, 'अविरए' अविरत =प्राणातिपातादिविर-

नमस्कार किया, (वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी) वदना नमस्कार करने के बाद फिर वे प्रभु के निकट सामने ही, न उनसे अति दूर न उनके अतिनिकट ही, किन्तु उचित स्थान पर विनयावनत होकर दोनों हाथों को जोडकर बैठ गये, पश्चात् इस प्रकार बोले ॥सू २॥

'जीवे ण भते!' इत्यादि ।

गौतमने भगवान् से क्या पूछा ? इस बात को इस सूत्र द्वारा सूत्रकार प्रदर्शित करते हे–(भत्ते) हे भदत ! जो (जीवे) जीव (असजए) असयमी हे–सर्व सावद्य

વાર આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કર્યું, (करित्ता वदइ णमसइ) પછી વંદના નમસ્કાર કર્યા (वदित्ता णमसित्ता नच्चासण्णे नाइदूरे सुस्सूसमाणे णमसमाणे अभिमुहे विणएण पजलिउडे पज्जुवासमाणे एव वयासी) વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી તેઓ પ્રભુની પાસે સામે જ, ન બહુ દૂર કે ન બહુ પાસે પણ–ઉચિત સ્થાને, વિનયથી નમ્ર બનીને બન્ને હાથ જોડીને બેઠા ગયા પછી આ પ્રકારે બોલ્યા (સૂ ૨)

'जीवे ण भते' ઈત્યાદિ

ગૌતમે ભગવાનને શું પૂછયું ?—એ વાતને આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર પ્રદર્શિત કરે છે –(भते) હે ભદન્ત ! જે (जीवे) જીવ (असजए) અસયમી છે–

मूलम्—जीवे णं भंते ! मोहणिज्जं कम्मं वेदेमाणे किं मोहणिज्जं कम्मं बंधइ ? वेयणिज्जं कम्मं बंधइ ? गोयमा ! मोहणिज्जं पि कम्मं बंधइ, वेयणिज्जं पि कम्मं बंधइ, णण्णत्थ चरिम-

टीका—'जीवे णं भंते !' इत्यादि। 'जीवे णं भंते !' जीवः खलु भदन्त ! 'मोहणिज्जं कम्मं वेदेमाणे' मोहनीयं कर्म वेदयन्=अनुभवन् 'किं मोहणिज्जं कम्मं बंधइ' किं मोहनीयं कर्म बध्नाति ?, अथवा–'वेयणिज्जं कम्मं बंधइ ?' वेदनीयं कर्म बध्नाति किम् ? इति प्रश्ने स युत्तरमाह–'गोयमा ! मोहणिज्जं पि कम्मं बंधइ वेयणिज्जं पि कम्मं बंधइ' गौतम ! मोहनीयमपि कर्म बध्नाति वेदनीयमपि कर्म बध्नाति, 'णण्णत्थ चरिममोहणिज्जं कम्मं वेदेमाणे' केवलं चरममोहनीयं कर्म वेदयन्, 'णण्णत्थ' इति नवरं–केवलमित्यर्थः, सूक्ष्मसम्परायनामगुणस्थानके लोभमोहनीयसूक्ष्मकि-

'जीवे णं भंते' इत्यादि।

(भंते) हे भदंत ! (मोहणिज्जं कम्मं) मोहनीय कर्म का (वेदेमाणे) अनुभव करने वाला (जीवे णं) जीव (किं) क्या (मोहणिज्जं कम्मं) मोहनीय कर्म का (बंधइ) बंध करता है ? (वेयणिज्जं कम्मं बंधइ) अथवा वेदनीय कर्म का बंध करता है ? इन दो प्रश्नों का उत्तर प्रभु इस प्रकार देते हैं–(गोयमा) हे गौतम ! (मोहणिज्जं पि कम्मं बंधइ वेयणिज्जं पि कम्मं बंधइ) मोहनीय कर्म का अनुभव करनेवाला जीव मोहनीय कर्म का भी बंध करता है और वेदनीय कर्म का भी बंध करता है, (णण्णत्थ चरिममोहणिज्जं कम्मं वेदेमाणे वेयणिज्जं कम्मं बंधइ) केवल सूक्ष्मसंपराय नामके १० वे गुणस्थान में चरम–मोहनीय–सूक्ष्मलोभ–को वेदन करने वाला जीव वेदनीय कर्म का बंध करता है, क्यों कि अयोगी-

'जीवे णं भंते' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદંત ! (मोहणिज्ज कम्म) મોહનીય કર્મનો (वेदमाणे) અનુભવ કરવાવાળા (जीवे) જીવ (कि) શુ (मोहणिज्ज कम्म) મોહનીય કર્મનો (बंधइ) બંધ કરે છે ? (वेयणिज्ज कम्म बंधइ) અથવા વેદનીય કર્મનો બંધ કરે છે ? આ બે પ્રશ્નોના ઉત્તર પ્રભુ આ પ્રકારે આપે છે–(गोयमा) હે ગૌતમ ! (मोहणिज्ज पि कम्म बंधइ वेयणिज्ज पि कम्म बंधइ) મોહનીય કર્મનો અનુભવ કરનારા જીવ મોહનીય કર્મનો પણ બંધ કરે છે અને વેદનીય કર્મનો પણ બંધ કરે છે (णण्णत्थ चरिममोहणिज्ज कम्म वेदेमाणे वेयणिज्ज कम्म बंधइ) કેવલ સૂક્ષ્મ સંપરાય નામના ૧૦ દશમા ગુણસ્થાનમા ચરમ મોહનીય–સૂક્ષ્મલોભનુ વેદન

मूलम्—जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते मोहणिज्जं पावकम्मं अण्हाइ ? हंता ! अण्हाइ ॥ सू०४ ॥

टीका—'जीवे णं भंते !' इत्यादि। 'जीवे णं भंते !' जीवः खलु भदन्त ! 'असंजए जाव एगंतसुत्ते' असंयतो यावदेकान्तसुप्तः 'मोहणिज्जं पावकम्मं' मोहनीयं पापकर्म 'अण्हाइ' आस्रवति=बध्नाति किम् ?—इति प्रश्ने, उत्तरमाह-'हंता ! अण्हाइ' हन्त ! आस्रवति=बध्नातीत्यर्थः ॥ सू० ४ ॥

भावार्थ—जो जीव असंयमी है, सावद्य अनुष्ठानों से निवृत्त नहीं हुआ है, पूर्वकृत पापकर्मों की जिसने निंदा नहीं की, तथा भविष्यत्-काल में मैं ऐसे पापकर्म नहीं करूँगा-इस प्रकार अकरणभाव से जिसने उनका परित्याग नहीं किया, कायिकी आदि क्रियाओं में जो मग्न है, स्वयं दुःखित होता है और दूसरों को भी अपनी कुत्सित प्रवृत्ति से दुःखित करता रहता है ऐसा मिथ्यात्व का गाढ अंधेरी में रहा हुआ मिथ्यादृष्टि जीव पापकर्मों का बंधक होता है या नहीं ?—इस प्रकार गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभु ने कहा-हां ! होता है ॥ सू० ३ ॥

'जीवे णं भंते !' इत्यादि।

(जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते) हे भदंत ! वही पूर्वोक्त असंयम आदि अवस्था से लेकर सर्वथा मिथ्यात्वरूपी गाढनिद्रा में प्रसुप्त असंयमी मिथ्यादृष्टि जीव (मोहणिज्जं) मोहनीय कर्म का (अण्हाइ) बंध करता है क्या ? (हंता) हां गौतम ! (अण्हाइ) बन्ध करता है ॥ सू० ४ ॥

ભાવાર્થ-જે જીવ અસંયમી છે, સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોથી નિવૃત્ત થતો નથી, પૂર્વે કરેલા પાપ કર્મોની જેણે નિંદા કરી નથી, તથા ભવિષ્ય કાલમાં એવા પાપ કર્મ હું નહિ કરૂં-એ પ્રકારના અકરણભાવથી જેણે તેનો પરિત્યાગ કર્યો નથી, કાયિકી આદિ ક્રિયાઓમાં જે મગ્ન છે, પોતે દુઃખિત થાય છે અને બીજાને પણ પોતાની કુત્સિત પ્રવૃત્તિથી દુઃખિત કરે છે એવા મિથ્યાત્વના ગાઢ અંધારામાં રહેલો એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પાપકર્મોનો બંધક થાય છે યા નહિ ? આ પ્રકારના ગૌતમના પ્રશ્નને સાંભળીને પ્રભુએ કહ્યું-હા ! થાય છે (સૂ. ૩)

'जीवे णं भंते' ઇત્યાદિ

(जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगंतसुत्ते) હે ભદન્ત ! ઉપર કહેલ અસંયમ આદિ અવસ્થાથી લઇને સર્વથા મિથ્યાત્વરૂપી ગાઢ નિદ્રામાં સુતેલા અસંયમી-મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ (मोहणिज्जं) મોહનીય કર્મનો (अण्हाइ) બંધ કરે છે શું ? (हंता) હા ગૌતમ ! (अण्हाइ) બંધ કરે છે (સૂ. ૪)

मूलम्—जीवे णं भंते ! असंजए जाव एगतसुत्ते उस्सण्ण-तस-पाण-घाई काल किच्चा णेरइएसु उववज्जइ ?, हता ! उववज्जइ ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—जीवे ण भंते ! असंजए अविरए अ-प्पडिहय-प-

टीका—अथोपपात पृच्छति-'जीवे ण भते ! ' इत्यादि। 'जीवे ण भते !' जीव खलु हे भदन्त ! 'असजए जाव एगतसुत्ते' असयतो यावदेकान्तसुप्त-प्राग्व्याख्यात, 'उस्सण्ण-तस-पाण-घाई' प्रायस्त्रस-प्राण-घाता-'उस्सण्ण' इतिप्राय=बाहुल्येन त्रसप्राणान=त्रसप्राणिनो हन्ति तच्छील, 'कालमासे' मरणसमये, 'काल किच्चा' काल कृत्वा-मरण विधाय, 'णेरइएसु उववज्जइ' नैरयिकपूत्पद्यते किम् ? इति प्रश्ने, उत्तरमाह भगवान्-'हता ! उववज्जइ' हन्त ! उत्पद्यते=नारकेषु जायते ॥ सू०६ ॥

टीका—'जीवे ण भते' इत्यादि। 'जीवे ण भते !' जीव खलु हे

'जीवे ण भते ! ' इत्यादि।

गौतम उपपात के विषय में पूछते हैं-(जीवे ण भते ! असजए जाव एगतसुत्ते उस्सण्ण-तसपाण-घाई) हे भदत ! वही पूर्वोक्त असयम आदि अवस्था से लेकर सर्वथा मिथ्यात्वरूपी गाढनिद्रा में प्रसुप्त मिथ्यादृष्टि जाव जो बहुलता से त्रसजीवों की हिंसा करने में लवलीन रहा करता है वह (कालमासे) मृत्यु के समय में (काल किच्चा) मर कर (णेरइएसु) नारकियों में (उववज्जइ) उत्पन्न होता है क्या ? उत्तर-(हता) हा गौतम ! (उववज्जइ) उत्पन्न होता है ॥ सू ६ ॥

'जीवे ण भते' ઇત્યાદિ

ગૌતમ ઉપપાતના વિષયમા પૂછે છે-(जीवे ण भते ! असजए जाव एगत सुत्ते उस्सण्ण-तस-पाण-घाई) હે ભદત ! ઉપર કહેલ અસયમ આદિ અવસ્થાથી લઈને સર્વથા મિથ્યાત્વ રૂપી ગાઢનિદ્રામા સુતેલા મિથ્યાદષ્ટિ જીવ જે ઘણોખરો ત્રસ જીવોની હિસા કરવામા મગ્ન રહે છે, તે (कालमासे) મૃત્યુ-સમયે (काल किच्चा) મરીને (णेरइएसु) નારકીઓમા (उववज्जइ) ઉત્પન્ન થાય છે શુ ? ઉત્તર-(हता) હા ગૌતમ ! (उववज्जइ) ઉત્પન્ન થાય છે (સૂ ૬)

मोहणिज्जं कम्म वेदेमाणे वेयणिज्ज कम्म वंधइ, णो मोहणिज्ज कम्मं वधइ ॥ सू०५ ॥

ंकिारूप चरममोहनायमित्युच्यते, तद्वेदयन् जीव, 'वेयणिज्ज कम्मं वधइ' वेदनीय कर्म वध्नाति, यतो हि अयोगिन एव वेदनीयकर्मणो वधाभाव, 'णो मोहणिज्ज कम्म वधइ' नो मोहनाय कर्म बध्नाति–सूक्ष्मसपरायस्थ मोहनीयायुष्कवर्जाना पण्णामेव प्रकृतीना बन्धकत्वादिति ॥ सू० ५ ॥

नामक चौदहवे गुणस्थान मे ही वेदनीय कर्म के बन्ध का अभाव है, (णो मोहणिज्ज कम्मं वधइ) इसलिये सूक्ष्मसपराय वाला जीव मोहनीय एव आयुकर्म को छोडकर शेष ज्ञाना वरणीयादि छ प्रकृतियों का बधक होता है।

भावार्थ—प्रश्न इस प्रकार है कि मोहनीय कर्म का वेदन करने वाला जीव मोह नीय कर्म का बध करता है कि वेदनीय कर्म का बध करता है? **उत्तर**—वेदनीय कर्म का भी बध करता है और मोहनीय कर्म का भी बध करता है, परन्तु अतिम मोहनीय–सूक्ष्म लोभ का क्षय करते समय (बारहवे गुणस्थान मे) वेदनीय कर्म का तो बध करता है परतु मोहनीय कर्म का बध नहीं करता। कारण कि मोहनीय कर्म का क्षय १० वे गुणस्थान मे ही हो जाता है, आगे सिर्फ ११ वेदनीय कर्म का बध होता है सो यह भी केवल तेरहवे गुणस्थान तक ही जानना चाहिये, क्यों कि १४ वें गुणस्थान में वेदनीय कर्म के बध का अभाव है ॥ सू ५ ॥

કરનારા જીવ વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે કેમકે અયોગી નામના ચૌદમા ગુણસ્થાનમા જ વેદનીય કર્મના બધનો અભાવ છે (णो मोहणिज्ज कम्म बधइ) આ માટે સૂક્ષ્મસ પરાયવાળા જીવ મોહનીય તેમજ આયુકર્મને છોડીને બાકીની જ્ઞાનાવરણીય આદિ છ પ્રકૃતિઓના બધક થાય છે

ભાવાર્થ–પ્રશ્ન એવા પ્રકારનો છે કે મોહનીયકર્મનુ વેદન કરવાવાળા જીવ મોહનીય કર્મનો બધ કરે છે કે વેદનીય કર્મનો બધ કરે છે?

ઉત્તર–વેદનીય કર્મનોય બધ કરે છે અને મોહનીય કર્મનો પણ બધ કરે છે પરતુ અતિમ મોહનીય સૂક્ષ્મલોભનો ક્ષય કરતી વખતે (બારમા ગુણસ્થાનમા) વેદનીય કર્મનો તો બધ કરે જ છે, પરતુ મોહનીય કર્મનો બધ કરતા નથી, કારણ કે મોહનીય કર્મનો ક્ષય ૧૦ મા ગુણસ્થાનમા જ થઈ જાય છે આગળ માત્ર ૧ વેદનીય કર્મનો જ બધ થાય છે, અને તે પણ કેવળ તેરમા ગુણસ્થાન સુધી જ જાણવો જોઈએ, કેમકે ૧૪ મા ગુણસ્થાનમા વેદનીય કર્મના બધનો અભાવ છે (સૂ ૫)

देवे सिया, अत्थेगइया णो देवे सिया? गोयमा! जे इमे जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडंब-दोणमुह-पट्टणा-सम-संवाह संणिवेसेसु अकामतण्हाए अकाम-

देवो स्यात्, अस्त्येकको न देवः स्यात्?—कथं यदुच्यते यदेको देवो भवति एको न भवतीति किंनिमित्तकोऽयं भेदः? इति प्रश्नः, भगवानुत्तरमाह—'गोयमा! जे इमे जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडंब-दोणमुह-पट्टणा सम-संवाह-संणिवेसेसु' गौतम! ये इमे जीवा ग्रामा-ऽऽकर नगर-निगम राजधानी खेट-कर्वट-मडंब-द्रोणमुख-पत्तनाऽऽश्रम-संवाह-संनिवेशेषु-प्रागुक्तव्याख्यातरूपेषु 'अकामतण्हाए' अकामतृष्णया-अकामाना=निर्जराद्यनभिलाषिणा सता तृष्णा=तृट्-अकामतृष्णा तया, 'अ-

'से केणट्ठेण भंते!' इत्यादि।

प्रश्न—(भंते!) हे भदन्त! (से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया देवे णो सिया) आप ऐसा किस कारण से कहते है कि कितनेक जीव देवलोक में उत्पन्न हो सकते है और कितनेक नहीं हो सकते है, उत्तर—(गोयमा) गौतम! सुनो, (जे इमे जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड-कव्वड-मडंब-दोणमुह-पट्टणा-सम-संवाह-संणिवेसेसु अकामतण्हाए अकामछुहाए अकामबंभचेरवासेणं अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दंस मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक-परितावेणं अप्पतरो वा भुज्जतरो कालं अप्पाणं परिकिलेसंति, परिकिलेसित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) जो जीव प्रकोट्ट सहित ग्राम में, सुवर्णादिक की खानों में, नग-

'से केणट्ठेण भंते!' इत्यादि।

प्रश्न—(भंते) हे भदन्त! (से केणट्ठेण एवं वुच्चइ अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया देवे णो सिया) आप એમ શા કારણથી કહો છો કે કેટલાક જીવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને કેટલાક નથી થઈ શકતા? ઉત્તર-(गोयमा) ગૌતમ! સાંભળો (जे इमे जीवा गामा-गर-णयर-णिगम-रायहाणि-खेड कव्वड मडंब-दोणमुह-पट्टणा-सम-संवाह-संणिवेसेसु अकामतण्हाए अकामछुहाए अकामबंभचेरवासेण अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दंस-मसग-सेय जल्ल-मल्ल पंक-परितावेणं अप्पतरो वा भुज्जतरो वा कालं अप्पाणं परिकिलेसंति, परिकिलेसित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) જે જીવ કોટ બાંધેલા ગામમાં, સુવર્ણની ખાણોમાં, ૧૮ કર વગરના નગરમાં, વ્યાપારીઓની વસ્તીવાળા નિગમમાં, રાજ

च्चक्खाय-पावकम्मे इओ चुए पेच्च देवे सिया ?, गोयमा ! अत्थेगइया देवे सिया, अत्थेगइया णो देवे सिया ॥ सू० ७ ॥

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अत्थेगइया

भदन्त ! 'असंजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे' असंयत अविरत अ-प्रतिहत-प्रत्याख्यात-पापकर्मा-व्याख्यातपूर्व, 'इओ चुए' इतः=मर्त्यलोकात्, च्युतः= मृतः, 'पेच्च देवे सिया' प्रेत्य देवः स्यात्-प्रेत्य=जन्मान्तरे देवः=देवगतिसमापन्नः स्यात् किम् ? इति प्रश्ने भगवानुत्तरं कथयति-'गोयमा ! अत्थेगइया देवे सिया' गौतम ! अस्त्येकको देवः स्यात्-कश्चिद्देवः स्यात्, 'अत्थेगइया णो देवे सिया' अस्त्येकको नो देवः स्यात्-कश्चिद्देवगतिसमापन्नो न भवेत् ॥ सू० ७ ॥

टीका—'से केणट्ठेणं भंते !' इत्यादि । 'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ-अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया ?' तत्केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते ऽस्त्ये

'जीवे णं भंते !' इत्यादि ।

(भंते) हे भदंत ! (असंजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे जीवे) जो जीव असंयमी है, अविरतिसंपन्न है, पापकर्मों का जिसने निंदाद्वारा एवं विनिवृत्तिद्वारा प्रत्याख्यान नहीं किया है ऐसा वह जीव, (इओ चुए) इस मर्त्यलोक से मर कर (पेच्च) परलोक में-जन्मांतर मे (देवे सिया) क्या देवलोक में उत्पन्न हो सकता है ? उत्तर- (गोयमा) हे गौतम ! (अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया) कितनेक जीव देवलोक मे उत्पन्न होते है और कितनेक जीव देवलोक मे उत्पन्न नहीं भी होते है ॥ सू ७ ॥

'जीवे णं भंते' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદંત ! (असंजए अविरए अ-प्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे जीवे) જે જીવ અસંયમી છે, અવિરતિસંપન્ન છે, પાપકર્મોનું જેણે નિંદા દ્વારા તેમજ વિનિવૃત્તિ દ્વારા પ્રત્યાખ્યાન કર્યું નથી એવા તે જીવ (इओ चुए) આ મર્ત્યલોકમાંથી મરીને (पेच्च) પરલોકમાં-જન્માંતરમાં (देवे सिया) શું દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઇ શકે છે ? (गोयमा) ઉત્તર-હે ગૌતમ ! (अत्थेगइया देवे सिया अत्थेगइया णो देवे सिया) કેટલાક જીવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને કેટલાક જીવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન નથી પણ થતા (સૂ ૭)

भुज्जतरो वा कालं अप्पाणं परिकिलेसंति, परिकिलेसित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई, तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते । तेसि णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?, गोयमा ! दसवाससहस्साइं ठिई

भूयस्तर वा कालमात्मानं परिक्लेशयन्ति-'अप्पतरो भुज्जतरो' इत्युभयत्र द्वितीयार्थे प्रथमा, 'परिकिलेसित्ता' परिक्लेश्य 'कालमासे' कालमासे=कालावसरे 'कालं किच्चा' कालं कृत्वा 'अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति' अन्यतमेषु व्यन्तरेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति-अन्यतमेषु=बहूनां मध्ये एकतरेषु देवलोकेषु उपपातं प्राप्नुवन्ति, 'तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते' तत्र=देवलोके तेषां गतिः, तत्र तेषां स्थितिः, तत्र तेषामुपपातः प्रज्ञप्तः । 'तेसि णं भंते' देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता' तेषां खलु भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?, 'गोयमा ! दसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता' हे गौतम ! दशवर्षसहस्राणि स्थितिः प्रज्ञप्ता-वर्षाणां दशसहस्राणि

से, चाहे ये सब कष्ट जीव अल्पकाल तक सहे या बहुतकाल तक सहे, परन्तु इन कष्टों से जो अपनी आत्मा को क्लेशित करते हैं वे मरणकाल प्राप्त होने पर मर कर किसी एक व्यन्तर-देवों के देवलोक में देवरूप से उत्पन्न होते हैं, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) इसलिये वहीं पर उनकी गति, वहीं पर उनकी स्थिति और वहां पर उनका उपपात होता है। (तेसि णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) हे भदंत ! वहां पर उन देवों की कितने काल तक की स्थिति होती है ? (गोयमा ! दसवास-सहस्साइं ठिई पण्णत्ता) गौतम ! सुनो, वहां पर उनकी स्थिति दसहजार वर्ष की होती

परितापने सहन करीने-चाहे ते बधा कष्ट जीव थोडो वखत सहन करे अथवा लांबा काळ सुधी सहन करे परन्तु आ कष्टोथी जे पोताना आत्माने क्लेशित करे छे ते मरणकाल प्राप्त थतां मरीने कोई एक व्यन्तर देवोना देवलोकमां देवरूपे उत्पन्न थाय छे, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) आथी त्यां तेमनी गति, त्यां तेमनी स्थिति, अने त्यांज तेमनो उपपात थाय छे (तेसि णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भदंत ! त्यां ते देवोनी केटलो काळ स्थिति होय छे ? (गोयमा ! दसवास

छुहाए अकाम-बंभचेर-वासेणं अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दंस-मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक - परितावेण अप्पतरो वा

कामछुहाए ' अकामक्षुधया-अकामाना=निर्जरायनभिलाषिणा सता क्षुधा-अकामक्षुधा तया, ' अकाम-बंभचेर-वासेण ' अकाम-ब्रह्मचर्य-वासेन-अकामाना=निर्जरायनपेक्षाणां-ब्रह्मचर्ये वास तेन, ' अकाम-अण्हाणग-सीया-यव-दंस-मसग-सेय-जल्ल-मल्ल-पंक परितावेण ' अकामा-ऽस्नानक-शीता-ऽऽतप-दंश-मशक-स्वेद-जल्ल-मल्ल-पंक परितापेन-अकामाना=निर्जराधनपेक्षमाणाना यानि स्नानाऽभावादीनि पङ्कान्तानि तथा परितापेन=संतापेन, ' अप्पतरो वा भुज्जतरो वा काल अप्पाण परिकिलेसंति ' अल्पतर वा

रहित नगर म, व्यापारियों की वस्तीवाले निगम मे, राजा की राजधानी में, धूल के कोट से युक्त खेडे मे, कुत्सित जन का वस्तीवाले कर्बट मे, नजदीक २ ग्रामवाले मडंब मे, जल और स्थल इन दोनों प्रकार के मार्ग वाले द्रोणमुख (बंदर) में, सर्ववस्तु जहा मिलती हों ऐसे पाटण मे, तापसों के आश्रमों मे, पर्वत के नजदीक वाले संबाध मे, एव गोपालों की प्रधान वस्तावाले सन्निवेश मे, अकामनिर्जरासे-मनविना परवश हो कर खाने पान का वस्तु न मिल सकने के कारण क्षुधा-तृषा सहन करने से, अकामब्रह्मचर्य से-इच्छा होने पर भी स्त्री आदि की अप्राप्ति से ब्रह्मचर्य पालन करने से, अकामस्नान से-इच्छा होने पर भी पानी न मिल सकने के कारण स्नान नहीं करने से, वस्त्रादिक न मिल सकने के कारण शीत-आतप जन्य दुःख सहने से, दंशमशक के द्वारा काटे जाने का कष्ट सहन करने से, स्वेद, जल्ल, मल्ल एव पंक आदि को शरीर से दूर नहीं करने से, अर्थात् इन के द्वारा उत्पन्न परिताप के सहन करने

युक्त राजधानीमा, धूळना कोटवाळा गामडामा, कुत्सित जनोना निवासरूप कर्बटमा, पासे पासे गामवाळा मडंबमा, जल अने स्थल ए बन्ने प्रकारना मार्गवाळा द्रोणमुख (बंदर)मा, सर्व वस्तु ज्या मळती होय एवा पाटणमा, तपस्वीओना आश्रमोमा, पर्वतनी पासेना संबाधमा, तेमज गोवाळनी मुख्य वस्तीवाळा सन्निवेशमा, अकामनिर्जराथी-मनविना परवश थईने-खावापीवानी वस्तु मळी न शकवाथी भूखतरस सहन करीने, अकाम-ब्रह्मचर्यथी-ईच्छा होवा छता स्त्री आदिनी अप्राप्तिथी ब्रह्मचर्य पालन करीने, अकामस्नानथी-ईच्छा होवा छता पाणी न मळी शकवाना कारणे स्नान नहि करीने, वस्त्रादिक न मळी शकवाना कारणे ठंडी-गरमाथी थता दुःख सहन करीने, दंशमशकथी करडाई जवानु कष्ट सहन करीने, स्वेद, जल्ल, मल्ल तेमज पंक आदिने शरीरथी दूर नहि करीने एटले. आथी उत्पन्न थता

मूलम्—से जे इमे गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, तंजहा–अंडुवद्धगा णियलवद्धगा हडिव-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति' ग्रामा–ऽऽकर–नगर–निगम–राजधानी–खेट–कर्बट–मडम्ब–द्रोणमुख–पत्तना–ऽऽश्रम–संवाध–सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति–ग्रामादयः प्राग् व्याख्याताः, तेषु य इमे मनुष्या भवन्ति, 'तंजहा' तद्यथा– 'अंडुवद्धगा' अण्डुबद्धका –अण्डूनि=अंडु-

से देव होते हैं वे ही जीव आराधक होकर नियम से, आगामी एक ही मनुष्य भव से अथवा परम्परा से सात आठ भव से मुक्ति का लाभ करनेवाले होते हैं, अन्य नहीं। परन्तु जो अकामनिर्जरा करके देवता होते हैं वे सभी निर्वाणानुकूल भवान्तर प्राप्त करें ही यह नियम नहीं है ॥ सू० ८ ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये जीव (गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति) ग्राम में, आकर में, नगर में, निगम में, राजधानी में, खेडे में, कर्बट में, मडम्ब में, द्रोणमुख में, पत्तन में, आश्रम में, संवाध में, एवं सन्निवेश में मानव की पर्याय से उत्पन्न होते हैं और वे किसी अपराधवश (अंडुवद्धया) लोह एवं काष्ठ के बंधनों से हाथ पैरों को बांधकर

તેમજ સમ્યક્ચારિત્રપૂર્વક અનુષ્ઠાનથી દેવ થાય છે તેજ જીવ આરાધક થઈને નિયમથી આગામી એક જ મનુષ્યના ભવથી અથવા પરંપરાથી સાત–આઠ ભવોથી મુક્તિનો લાભ મેળવનાર થાય છે પરંતુ જે અકામનિર્જરા કરીને દેવતા થાય છે તે નિર્વાણ–અનુકૂલ ભવાંતર પ્રાપ્ત કરેજ એવો નિયમ નથી (સૂ ૮)

'से जे इमे गामागर–' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ જીવ (गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति) ગામમાં, આકરમાં, નગરમાં, નિગમમાં, રાજધાનીમાં, ખેડામાં, કર્બટમાં, મડંબમાં, દ્રોણમુખમાં, પાટણમાં, આશ્રમમાં, સંબાધમાં, તેમજ સન્નિવેશમાં માનવની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન

पण्णत्ता । अत्थि ण भंते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा वलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कार-परक्कमेइ वा ?, हता ! अत्थि । ते ण भते ? देवा परलोगस्स आराहगा ?, णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ८ ॥

यावत् तत्र तेपा स्थिति प्रज्ञप्ता । '**अत्थि ण भते ! तेसिं देवाणा इड्ढीइ वा जुई इ वा जसेइ वा वलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसकारपरक्कमेइ वा ?**' अस्ति खलु हे भन्त ! तेपा देवानामृद्धिरिति वा, द्युतिरिति वा, यश इति वा, वलमिति वा, वीर्यमिति वा, पुरुषकारपराक्रम इति वा, ?, तेपा देवानामृद्ध्यादयो विद्यन्त नवेति प्रश्न, उत्तरमाह—'**हता ! अत्थि**' हन्त ! अस्ति—तेपामृद्ध्यादयो वर्तन्ते इति भाव । पुन —पृच्छति—'**ते ण भते ! देवा परलोगस्स आराहगा ?**' ते खलु हे भदन्त ! देवा परलोकस्याऽऽराधका =परलोकसाधका सन्ति किम् ?, उत्तरमाह—'**णो इणट्ठे समट्ठे**' नाऽयमर्थ समर्थ =सगत — इत्युत्तरम्, अयमभिप्राय —ये हि जीवा सम्यग्दर्शनज्ञानपूर्वकानुष्ठानेन देवा भवन्ति, त एव नियमतयाऽऽन्तर्येण पारम्पर्येण वा निर्वाणाकूल भवान्तर प्राप्नुवन्ति तदन्ये तु भाज्या ॥ सू० ८ ॥

है। (**अत्थि ण भते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसकारपरक्कमेइ वा**) प्रभो ! वहा उन देवों म परिवार आदि ऋद्धियॉ, शारीरिक काति, यश, बल, वीर्य और पुरुषकार—पराक्रम ये सब होते हे या नहीं ?, (**हता ! अत्थि**) उत्तर—हा हैं। (**ते ण भते ! देवा परलोगस्स आराहगा**) हे भदत ! वे देव परलोक के आराधक होते हे क्या ? उत्तर—(**णो इणट्ठे समट्ठे**) यह अर्थ समर्थित नहीं है, क्योंकि जो जीव सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान एव सम्यक्चारित्र—पूर्वक अनुष्ठान

सहस्साइ ठिई पण्णत्ता) ગૌતમ ! સાભળો, ત્યા તેમની સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષની હોય છે (अत्थि ण भते ! तेसिं देवाण इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा) પ્રભો ! ત્યા તે દેવોમા પરિવાર આદિ ઋદ્ધિઓ, શારીરિક કાતિ, યશ, બલ, વીર્ય અને પુરુષકાર—પરાક્રમ આ બધુ હોય કે નહિ ? (हता अत्थि) હા છે (ते ण भते ! दवा परलोगस्स आराहगा) હે ભદત ! તે દેવો પરલોકના આરાધક હોય છે કે ? (णो इणट्ठ समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી, કેમકે જે જીવ સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન

मूलम्—से जे इमे गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कव्वड–मडंव–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, तंजहा–अड्डुबद्धगा णियलबद्धगा हडिब-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति' ग्रामा–ऽऽकर–नगर–निगम–राजधानी–खट–कर्बट–मडम्ब–द्रोणमुख–पत्तनाऽऽ–श्रम–सम्बाध–सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति–ग्रामादय प्राग् व्याख्याता, तेषु य इमे मनुष्या भवन्ति, 'तंजहा' तद्यथा– 'अड्डुबद्धगा' अण्डुबद्धका –अण्डुनि=अदु-

से देव होते हैं वे ही जीव आराधक होकर नियम से, आगामी एक ही मनुष्य भव से अथवा परम्परा से सात आठ भव से मुक्ति का लाभ करनेवाले होते है, अन्य नहीं। परन्तु जो अकामनिर्जरा करके देवता होते हैं वे सभी निर्वाणानुकूल भवान्तर प्राप्त करें ही यह नियम नहीं है ॥ सू० ८ ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये जीव (गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कव्वड–मडंव–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति) ग्राम में, आकर मे, नगर मे, निगम मे, राजधानी मे, खेडे मे, कर्बट मे, मडम्ब में, द्रोणमुख में, पत्तन मे, आश्रम मे, सम्बाध में, एवं सन्निवेश मे मानव की पर्याय से उत्पन्न होते है और वे किसी अपराधवश (अड्डुबद्धया) लोह एवं काष्ठ के बंधनों से हाथ पैरों को बांधकर

તેમજ સમ્યક્ચારિત્રપૂર્વક અનુષ્ઠાનથી દેવ થાય છે તેજ જીવ આરાધક થઈને નિયમથી આગામી એક જ મનુષ્યના ભવથી અથવા પરંપરાથી સાત–આઠ ભવોથી મુક્તિનો લાભ મેળવનાર થાય છે પરંતુ જે અકામનિર્જરા કરીને દેવતા થાય છે તે નિર્વાણ–અનુકૂલ ભવાંતર પ્રાપ્ત કરેજ એવો નિયમ નથી (સૂ ૮)

'से जे इमे गामागर–' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ જીવ (गामा–गर–णयर–णिगम–रायहाणि–खेड–कब्बड–मडंब–दोणमुह–पट्टणा–सम–संवाह–सण्णिवेसेसु मणुया भवंति) ગામમાં, આકરમાં, નગરમાં, નિગમમાં, રાજધાનીમાં, ખેડામાં, કર્બટમાં, મડંબમાં, દ્રોણમુખમાં, પાટણમાં, આશ્રમમાં, સંબાધમાં, તેમજ સન્નિવેશમાં માનવની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન

द्धगा चारगवद्धगा हत्थच्छिण्णगा पायच्छिण्णगा कण्णच्छिण्णगा नक्कच्छिण्णगा ओट्टच्छिण्णगा जिब्भच्छिण्णगा सीसच्छिण्णगा मुहच्छिण्णगा मज्झच्छिण्णगा वइकच्छच्छिण्णगा हियउप्पाडियगा

कानि काष्ठमयानि लोहमयानि वा हस्तयो पादयोर्वा बन्धनविशेषा, तेषु बद्धका =बद्धा एव बद्धका, स्वार्थे क, '**णिअलबद्धगा**' निगडबद्धका –निगडा =लौहमया पादयोर्बन्धविशेषा 'बेडी' इति प्रसिद्धा तेषु बद्धका –निगडबद्धा इत्यर्थ, '**हडिबद्धगा**' हडिबद्धका –हडि =खोटक, तत्र बद्धका, '**चारगबद्धगा**' चारकबद्धका –चारका =कारागाराणि, तत्र बद्धका, '**हत्थच्छिण्णगा**' हस्तच्छिन्नका –हस्तौ छिन्नौ येषा ते तथा, '**पायच्छिण्णगा**' पादच्छिन्नका '**कण्णच्छिण्णगा**' कर्णच्छिन्नका, '**नक्कच्छिण्णगा**' नासिकाच्छिन्नका, '**ओट्ठच्छिण्णगा**' ओष्ठच्छिन्नका, '**जिब्भच्छिण्णगा**' जिह्वाच्छिन्नका, '**सीसच्छिण्णगा**' शीर्षच्छिन्नका, '**मुहच्छिण्णगा**' मुखच्छिन्नका, '**मज्झच्छिण्णगा**' मध्यच्छिन्नका, मध्य =उदरदेश, '**वइकच्छच्छिण्णगा**' वैकक्षच्छिन्नका –उत्तरासङ्गाऽऽकारेण वि

एक स्थान पर रोककर रख दिये जाते है, (**णिअलबद्धगा**) वेडी से जकड दिये जाते है, (**हडिबद्धगा**) काष्ठ के खोडे मे पैर डलवाकर रोक दिये जाते है, (**चारगबद्धगा**) जेलखाने मे बद कर दिये जाते है, (**हत्थच्छिण्णगा**) तथा उनके दोनों हाथ काट दिये जाते है, (**पायच्छिण्णगा**) दोनों पैर छिन्नभिन्न कर दिये जाते है, (**कण्णच्छिण्णगा**) कान छेद दिये जाते हैं, (**नक्कच्छिण्णगा**) नाक छेद दी जाती है, (**ओट्ठच्छिण्णगा**) ओष्ठ छेद दिये जाते है, (**जिब्भच्छिण्णगा**) जिह्वा छेद दी जाती है, (**सीसच्छिण्णगा**) शिर छेद दिया जाता है, (**मुहच्छिण्णगा**) मुख छेद दिया जाता है, (**मज्झच्छिण्णगा**)

થાય છે અને તેઓ કોઇ અપરાધવશ (अडुबद्धगा) લોઢાના તેમજ લાકડાના બંધનોથી હાથ–પગને બાંધીને એક સ્થાન પર રોકી રખાય છે, (णिअलबद्धगा) બેડીથી જકડી દેવાય છે, (हडिबद्धगा) લાકડાના ખોડા (પકડ)મા પગ નખાવીને રોકી રખાય છે (चारगबद्धगा) જેલખાનામા પુરી દેવામા આવે છે, (हत्थच्छिण्णगा) તથા તેમના બન્ને હાથ કાપી નાખવામા આવે છે, (पायच्छिण्णगा) બન્ને પગ છિન્ન ભિન્ન કરી નાખવામા આવે છે, (कण्णच्छिण्णगा) કાન છેદી નાખવામા આવે છે (नक्कच्छिण्णगा) નાક છેદી નખાય છે, (ओट्ठच्छिण्णगा) હોઠ છેદી નખાય છે (जिब्भच्छिण्णगा) જીભ છેદી નખાય છે (सीसच्छिण्णगा) શિર છેદી નખાય છે (मुहच्छिण्णगा) મુખ છેદી નખાય છે (मज्झच्छिण्णगा)

णयणुप्पाडियगा दसणुप्पाडियगा वसणुप्पाडियगा गेवच्छिण्णगा तंडुलच्छिण्णगा कागणिमंसक्खावियगा ओलंबियगा लंबियगा

दारिता, 'हियउप्पाडियगा' हृदयोत्पाटितका –उत्पाटितहृदया इत्यर्थः, 'णयणुप्पाडियगा' नयनोत्पाटितका –उत्पाटितनयना =पृथक्कृतनेत्रा, 'दसणुप्पाडियगा' दशनोत्पाटितका –उत्पाटितदशना =पृथक्कृतदन्ता, 'वसणुप्पाडियगा' वृषणोत्पाटितका –पृथक्कृताण्डकोशा, 'गेवच्छिण्णगा' ग्रीवाच्छिन्नका =छिन्नग्रीवाप्रदेशा, 'तंडुलच्छिण्णगा' तण्डुलच्छिन्नका –तण्डुलवत् कणशश्छिन्ना, 'कागणिमंसक्खावियगा' काकणीमांसखादितका –काकणीमांसानि=देहोत्कृत्तमांसखण्डानि खादितानि येषां ते तथा, 'ओलंबियगा' अवलम्बितका =रज्ज्वा बद्ध्वा कूपादौ पातिता, 'लंबियगा' लम्बितका =तरुशाखादौ बद्ध्वा लम्बिता, 'घसियगा' घर्षितका =चन्दनवत् पाषाणादौ घृष्टा, 'घोलि-

मध्यभाग–पेट का भाग छेद दिया जाता है, (वइकच्छच्छिण्णगा) बायें कंधे से लेकर दाहिने कॉख के नीचे के भाग सहित मस्तक छेद दिया जाता है, (हियउप्पाडियगा) हृदय फाड दिया जाता है, (णयणुप्पाडियगा) दोनों आखे फोड दी जाती है, (दसणुप्पाडियगा) अंडकोष निकाल दिये जाते है, (गेवच्छिण्णगा) गर्दन तोड–मरोड दी जाती है, (तंडुलच्छिण्णगा) तंदुल की तरह कण२ करके उनके शरीर के खंड २ कर दिये जाते है, (कागणि–मंस–क्खावियगा) उनकी देह से मांस काट २ कर कौओं को खिला दिया जाता है, (ओलंबियगा) रस्सी से बांधकर कुए में डाल दिये जाते हैं, (लंबियगा) वृक्ष की शाखा आदि पर बांधकर लटका दिये जाते है, (घसियगा) चंदन की तरह पत्थर आदि पर घिसे जाते है, (घोलियगा) भाण्ड में स्थित दही की

મધ્યભાગ–પેટનો ભાગ છેદી નખાય છે (वइकच्छच्छिण्णगा) ડાબી કાંધથી લઇને જમણી બગલના નીચેના ભાગ સહિત મસ્તક છેદી નખાય છે (हियउप्पाडियगा) હૃદય ફાડી નખાય છે (णयणुप्पाडियगा) બન્ને આંખો ફોડી–દેવાય છે (दसणुप्पाडियगा) દાંત પાડી નખાય છે (वसणुप्पाडियगा) અંડકોષ કાઢી નખાય છે (गेवच्छिण्णगा) ગર્દન તોડી–મરડી નખાય છે (तंडुलच्छिण्णगा) તન્દુલની પેઠે કણકણ કરીને તેના શરીરના કટકે–કટકા કરી નાખવામાં આવે છે (कागणि–मंस–क्खावियगा) તેના દેહમાંથી માંસ કાપી કાપીને કાગડાને ખવરાવાય છે (ओलंबियगा) દોરડાથી બાંધીને કૂવામાં નાખી દેવાય છે (लंबियगा) ઝાડની ડાળીએ બાંધીને લટકાવવામાં આવે છે (घसियगा) ચંદનની પેઠે

घसियगा घोलियगा फालियगा पीलियगा सूलाइयगा सूलभि-
ण्णगा खारवत्तिया वज्झवत्तिया सीहपुच्छियगा दवग्गिदड्ढगा
पंकोसण्णगा पके खुत्तगा वलयमयगा वसट्टमयगा णियाणम-

यगा' घोल्तिका =भाण्डस्थितदधिवदूर्ध्वाऽध क्रमेणाऽऽघूर्णिता, 'फालियगा' स्फाटिता शुष्ककाष्ठवत्कुठारेण द्विधा कृता, 'पीलियगा' पीडितका –यन्त्रक्षिप्तेक्षुयष्टिवत् पीडिता, 'सूलाइयगा' शूलाचितका =शूले समारोपिता, 'सूलभिण्णगा' शूलभिन्नका =शूलेन विदारिता, 'खारवत्तिया' क्षारवर्तिता =क्षारे क्षिप्ता, 'वज्झवत्तिया' वध्यवर्तिता = वध्यस्थाने पातिता, 'सीहपुच्छियगा' सिंहपुच्छितका =छिन्नजननेन्द्रियका, यद्वा–सिंह पुच्छे बद्ध्वा समाकृष्टा 'दवग्गिदड्ढगा' दावाग्निदग्धका –दावाग्निना=वनाग्निना दग्धा, 'पकोसण्णगा' पङ्काऽवसन्नका =सर्वथा पङ्के निमग्ना, 'पके खुत्तगा' पङ्के निमग्ना = उत्तरीतुमसमर्था, 'वलयमयगा' वलन्मृतका –भयमयोगाद् भग्ना परीषहाद्यसहनतया

तरह ऊँचे नीचे करके मथ दिये जाते है, अथवा घुमाये जाते है, (फालियगा) शुष्क-काष्ठ की तरह दो टुकडों के रूप में कर दिये जाते हे, (पीलियगा) कोल्हू में क्षिप्त इक्षु की तरह पील दिये है, (सूलाइयगा) शूली पर चढा दिये जाते है, (सूलाभिण्णगा) शूल से विदारित कर दिये जाते है, (खारवत्तिया) क्षार में पटक दिये जाते है, (वज्झवत्तिया) वध्यस्थान में रख दिये जाते है, (सीहपुच्छियगा) उनका लिङ्ग काट दिया जाता है, अथवा वे सिंह की पूँछ मे बाँधकर घसीटे जाते हैं, (दवग्गिदड्ढगा) दावाग्नि द्वारा दग्ध कर दिये जाते है, (पकोसण्णगा) कीचड मे बिलकुल धसा दिये जाते है, (पके खुत्तगा) कीचड में इस प्रकार खडे कर दिये जाते है कि जिससे फिर

પત્થર ઉપર ઘસી નાખવામા આવે છે (घोल्यिगा) વાસણમા રાખેલા દહીની પેઠે ઉચે-નીચે કરી મથન કરવામા આવે છે અથવા ઘુમાવવામા આવે છે (फालियगा) સુકેલા લાકડાની પેઠે બે ટુકડાના રૂપમા કરી નાખવામા આવે છે (पीलियगा) કોલૂમા નાખવામા આવતી શેરડીની પેઠે પીલી નખાય છે (सूलाइयगा) શૂળી ઉપર ચડાવી દેવાય છે (सूलाभिण्णगा) શૂલથી ફાડી નાખવામા આવે છે (खारवत्तिया) ક્ષારમા નાખી દેવાય છે (वज्झवत्तिया) વધ સ્થાનમા રખાય છે (सीहपुच्छियगा) લિગ કાપી નખાય છે, અથવા–સિહની પુછડીમા બાધીને ઘસેડાય છે (दवग्गिदड्ढगा) દાવાગ્નિ દ્વારા બાળી નખાય છે (पकोसण्णगा) કાદવમા નાખી દેવાય છે તેથી ત્યાજ મરી જાય છે, (पके खुत्तगा)

यगा अतोसल्लमयगा गिरिपडियगा तरुपडियगा गिरिपक्खंदो-

मरण—वल्भरण तद्वन्तो वल्मृतका, यद्वा—बुभुक्षादिना आर्ता भूत्वा मृतास्ते वलन्मृतका, '**वसट्टमयगा**' वशार्तमृतका—इन्द्रियविषयवशगता आर्ता मृत शब्दादिवशवर्तिमृगा इव मृता इत्यर्थः, '**णियाणमयगा**' निदानमृतका—ऋद्धिभोगादिप्रार्थना निदान, तत्पूर्वक मरण निदानमरणम्, तद्वन्त इत्यर्थ '**अतोसल्लमयगा**' अन्त शल्यमृतका—अन्त शल्या =अनुद्धृतभावशल्या अन्त स्थितभल्लादिशल्या वा मृता, '**गिरिपडियगा**' गिरिपतितका—गिरे =पर्वतात्पतिता, '**तरुपडियगा**' तरुपतितका =वृक्षा पतिता, '**मरुपडियगा**' मरुपतितका—मरौ=निर्जल देशे पतिता, '**गिरिपक्खदोलगा**' गिरिपक्षा दोलका—गिरिपक्षे=पर्वतपार्श्वे आत्मानमान्दोलयन्ति ये ते तथा, गिरिपरिसरा मरणार्थेव दत्तझम्पा

वे वहा से पार नहीं आ सके, (**वलयमयगा**) परीषह आदि को सहन करने में असमर्थ होने की वजह से गृहीत सयम से जो भ्रष्ट होना उसका नाम वलन्मरण है, अथवा दु खित होकर जो मरना है उसका नाम भी वलन्मरण है, इस मरण से जो युक्त हों वे वलन्मृतक है, ऐसे जो वलन्मृतक है, (**वसट्टमयगा**) शब्दादिक के वशवर्ती मृग की तरह जो इन्द्रियों के विषयों में फँसकर दुरवस्था से प्राणों का त्याग करते है, (**णियाणमयगा**) जो इन्द्रिय-भोगादिकों की चाहनारूप निदान से मरण करते है, (**अतोसल्लमयगा**) हृदय में शल्य धारण कर जो मरण करते है, अथवा भल्लादिक शस्त्रों से विदारित होकर जो मरण करते है, (**गिरिपडियगा**) पहाड से गिरकर जो मरण करते है, (**तरुपडियगा**) पेड से गिरकर जो मरण करते है, (**मरुपडियगा**) जो मरुस्थल मे पड कर मर जाते हैं, (**गिरि-पक्खदोलगा**) पर्वत से जो झपापात कर के मर जाते है, (**तरुपक्खदोलगा**) वृक्षों से

ગારામા એવી રીતે ઉભા કરી દેવાય છે કે જેથી પાછા તે ત્યાથી નીકળી શકે નહિ (वलयमयगा) પરિષહ આદિના સહન કરવામા અસમર્થ હોવાથી લીધેલા સયમથી ભ્રષ્ટ થવુ તેનુ નામ वलन्मरण છે આ મરણથી જે યુક્ત હોય અથવા દુ ખી થઈને જે મરણ થાય તેવા મરણથી જે યુક્ત હોય તે વલન્મૃતક છે, (वसट्टमयगा) શબ્દ આદિકને વશ થઇ મૃગની પેઠે જે ઇન્દ્રિયોના વિષયમા રમાઇ જઈ પ્રાણનો ત્યાગ કરે છે, (णियाणमयगा) જે ઇન્દ્રિયભોગ આદિકની ચાહના રૂપ નિદાનથી મરણ પામે છે, (अतोसल्लमयगा) હૃદયમા શલ્ય ધારણ કરીને (છરી મારીને) જે મરણ પામે છે, અથવા ભાલા વિગેરે શસ્ત્રોથી જે મરણ પામે છે, (गिरिपडियगा) પહાડ ઉપરથી પડીને જે મરણ પામે છે, (तरुपडियगा) ઝાડેથી પડીને જે મરણ પામે છે, (मरुप डियगा) જે મરુસ્થલમા પડીને મરી જાય છે, (गिरिपक्खदोलगा) પર્વત ઉપરથી

लगा तरुपक्खंदोलगा मरुपक्खंदोलगा जलपवेसी (जलणपवेसिगा) विसभक्खियगा सत्थोवाडियगा वेहाणसिया गेद्धपट्ठगा कंतारमयगा दुब्भिक्खमयगा असंकिलिट्ठपरिणामा ते कालमासे

मृताश्च तथाभिधीयन्ते, 'तरुपक्खदोलगा' तरुपक्षादोलका =तरुपक्षाज्झम्पादानेन मृता 'मरुपक्खदोलगा' मरुपक्षादोलका —मरुपक्षे=मरुभूमौ आत्मानमादोलयन्ति ये ते तथा, मरुभूमौ मृता इत्यर्थः, 'जलपवेसी' जलप्रवेशिनः —जले निमज्ज्य मृता इत्यर्थः, 'जलणपवेसिगा' ज्वलनप्रवेशिका —अग्नौ मृता इत्यर्थः, 'विसभक्खियगा' विषभक्षितका — विषभक्षणेन मृता इत्यर्थः, 'सत्थोवाडियगा' शस्त्रोत्पाटितका —शस्त्रेण=क्षुरिकादिना विदारिताः सन्तो मृताः, 'वेहाणसिया' वैहायसिका —वृक्षशाखादावुद्बद्धत्वाद् विहायसि= आकाशे यन्मरणं भवति तद्वैहायसं, तदस्ति येषां ते वैहायसिकाः, 'गेद्धपट्ठगा' गृध्रस्पृष्टका —गृध्रैः=पक्षिविशेषैः स्पृष्टस्य=विदारितस्य करिकरभरासभादिमृतकलेवरस्याभ्यन्तरे गत्वा ये मृतास्ते गृध्रस्पृष्टकाः 'कंतारमयगा' कान्तारमृतका =अरण्ये मृताः, 'दुब्भिक्खमयगा' दुर्भिक्षमृतका —दुर्भिक्षे मृता इत्यर्थः, 'असंकिलिट्ठपरिणामा' असंक्लिष्टपरिणामाः,

झपापात कर के मर जाते है, (मरुपक्खदोलगा) मरुस्थल में मार्ग भूलकर जो उसी में मर जाते हे, (जलपवेसी) जल में डूब कर जो मर जाते हे, (जलणपवेसिगा) अग्नि से जलकर जो मर जाते है, (विसभक्खियगा) विष खाकर जो मर जाते है, (सत्थोवाडियगा) शस्त्रों से आहत होकर जो मर जाते है, (वेहाणसिया) वृक्षों पर लटक कर जो मर जाते हैं, (गेद्धपट्ठगा) गृद्धों द्वारा विदारित ऐसे करि—हाथी एवं करभ—ऊँट आदि के कलेवर में प्रविष्ट होकर जो मरते हैं, (कंतारमयगा) जो जंगल में ही मर जाते हे, (दुब्भिक्खमयगा) दुर्भिक्ष से पीडित होकर जो मौत के घाट उतर जाते हे, (अस

ઝંપાપાત કરીને (કૂદીને) મરણ પામે છે, (तरुपक्खदोलगा) વૃક્ષ પરથી ઝંપાપાત કરીને જે મરણુ પામે છે, (मरुपक्खदोलगा) મરુસ્થલમાં રસ્તો ભૂલીને તેમાંજ જે મરી જાય છે, (जलपवेसी) જલમાં ડૂબીને જે મરણુ પામે છે, (जलणपवेसिगा) અગ્નિથી બળીને જે મરી જાય છે, (विसभक्खियगा) ઝેર ખાઈને જે મરણુ પામે છે, (सत्थोवाडियगा) શસ્ત્રોના ઘાતથી જે મરી જાય છે, (वेहाणसिया) વૃક્ષો પર લટકીને જે મરણ પામે છે, (गेद्धपट्ठगा) ગીધોદ્વારા વિદારિત હાથી તેમજ કરભ—ઉંટ આદિના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઈને જે મરણ પામે છે, (कंतारमयगा) જે જંગલમાં જ મરણ પામે છે, (दुब्भिक्खमयगा) દુર્ભિક્ષથી પીડાઈને

काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहि तेसिं गई तहिं तेसि ठिई, तहिं तेसि उववाए पण्णत्ते। तेसिं ण भंते! देवाणं केवइयं काल ठिई पण्णत्ता? गोयमा!

सक्लिष्टपरिणामा महार्त्तरौद्र यानाऽऽवेशन देवत्व न लभन्ते, अत असंक्लिष्टपरिणामा इति विशिष्य प्रदर्शिता, ते कालमासे काल कृत्वा, '**अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति**' अन्यतमेषु व्यन्तरेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, '**तहिं तेसिं गई**' तत्र तेषां गति, '**तहिं तेसिं ठिई**' तत्र तेषां स्थिति, '**तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते**' तत्र तेषामुपपात प्रज्ञप्त । '**तेसिं ण भंते! देवाण केवइय काल ठिई पण्णत्ता?**' तेषां खलु भदन्त! देवानां कियन्त काल स्थिति प्रज्ञप्ता?, '**गोयमा!** बार-

[1]**किलिट्ठपरिणामा**) और जिनके परिणाम सक्लिष्ट नहीं होते है, ऐसे जीव (**अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति**) किसी एक व्यन्तर देव की पर्याय से उत्पन्न होते है। (**तहिं तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई, तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते**) वहीं पर उनकी गति, वहीं पर उनकी स्थिति एव वहीं पर उनका उपपात कहा गया है, (**तेसिं ण भंते! देवाण केवइय काल ठिई पण्णत्ता**) हे भदंत! वहां उन जीवों की

(१) सक्लिष्टपरिणामों के सद्भाव में जीवों को देवगति का बंध नहीं होता है। महा आर्तरौद्रध्यान के परिणाम सक्लिष्ट परिणाम है, असक्लिष्ट परिणाम ही देवगति की प्राप्ति में कारण है, इस बात को प्रदर्शित करने के लिये "**असंकिलिट्ठपरिणाम**" इस पद का प्रयोग किया है।

જે મોતને ભેટે છે, [1](असंकिलिट्ठपरिणामा) અને જેનું પરિણામ-અંત સંકલિષ્ટ ન થાય એવા જીવ (अण्णयरेसु वाणमंतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) કોઈ એક વ્યંતર દેવલોકમાં વ્યંતર-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई तहिं तेसिं उववाए पण्णत्ते) ત્યાં તેમની ગતિ, ત્યાં તેમની સ્થિતિ, તેમજ ત્યાં તેમનો ઉપપાત કહેવામાં આવ્યો છે (तेसिं ण भंते! देवाण केवइय काल ठिई पण्णत्ता) હે ભદંત! ત્યાં તે જીવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની બતાવી

(૧) સંકિલષ્ટ પરિણામના સદ્ભાવમાં જીવોને દેવગતિનો બંધ થતો નથી મહા-આર્તરૌદ્રધ્યાનનાં પરિણામ સંકિલષ્ટપરિણામ છે અસંકિલષ્ટ પરિણામ પણ દેવગતિની પ્રાપ્તિમાં કારણભૂત છે એ વાત પ્રદર્શિત કરવા "असंकिलिट्ठपरिणाम" એ પદનો પ્રયોગ કર્યો છે

वारसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता। अत्थि णं भंते! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा, जुईइ वा, जसेइ वा, बलेइ वा, वीरिएइ वा, पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा ?, हंता! अत्थि। ते णं भंते! देवा परलोगस्स आराहगा ?, णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ९ ॥

सवाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता' गौतम! द्वादशवर्षसहस्राणि स्थितिः प्रज्ञप्ता। 'अत्थि णं भंते! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा ?' अस्ति खलु भदन्त! तेषां देवानामृद्धिरिति वा द्युतिरिति वा यश इति वा बलमिति वा वीर्यमिति वा पुरुषकारपराक्रम इति वा? इति प्रश्ने भगवानुत्तरं वक्ति— 'हंता! अत्थि' हन्त! अस्ति, 'ते णं भंते! देवा परलोगस्स आराहगा ?' ते खलु भदन्त! देवाः परलोकस्याऽऽराधका भवन्ति किम्? 'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थः समर्थः ॥ सू० ९ ॥

स्थिति कितने काल की बतलाई गई है?, (**गोयमा! वारसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता**) गौतम! उन जीवों की वहां स्थिति बारह हजार वर्ष की बतलाई गई है। (**अत्थि णं भंते! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कारपरक्कमेइ वा**) हे भदंत! वहां उन देवों में ऋद्धि, द्युति, कीर्ति, बल, वीर्य एवं पुरुषकारपराक्रम है या नहीं? (**हंता अत्थि**) हां है। (**ते णं भंते देवा! परलोगस्स आराहगा**) हे भदंत! वे देव परलोक के आराधक होते हैं क्या? (**णो इणट्ठे समट्ठे**) हे गौतम! वे आराधक नहीं होते हैं।

भावार्थ—जो जीव ग्राम आदि में उत्पन्न होकर पूर्वोक्तरूप से प्रदर्शित विषम

छे? (गोयमा! वारसवाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता) हे गौतम! ते જીવોની ત્યાં સ્થિતિ બાર હજાર વરસની બતાવી છે (अत्थि णं भंते! तेसिं देवाणं इड्ढीइ वा जुईइ वा जसेइ वा बलेइ वा वीरिएइ वा पुरिसक्कार-परक्कमेइ वा) હે ભદંત! ત્યાં તે દેવોમાં ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, કીર્તિ, બલ, વીર્ય, તેમજ પુરુષકાર-પરાક્રમ છે કે નહિ? (हंता अत्थि) હા છે (ते णं भंते! देवा परलोगस्स आराहगा) હે ભદંત! આ દેવ પરલોકના આરાધક હોય છે શું? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ! આરાધક નથી હોતા

ભાવાર્થ—જે જીવ ગામ આદિમાં ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વોક્ત રૂપે બતાવેલી

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सनिवेसेसु मणुया भवंति, तं जहा- पगइभद्दगा पगइउवसंता पगइ-पतणु—कोह-माण-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे वक्ष्यमाणा 'गामागर जाव सनिवेसेसु मणुया भवंति' ग्रामाकर यावत्सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति—ग्रामे आकरे नगरे निगमे यावत् सन्निवेशे मनुष्या भवन्ति, तान् वर्णयति—'तं जहा' तद्यथा 'पगइभद्दगा' प्रकृतिभद्रका —प्रकृत्या=स्वभावेन भद्रका =परोपकारपरायणा, 'पगइउवसंता' प्रकृत्युपशान्ता =क्रोधोदयाऽभावादुपशान्तिमुपगता, 'पगइ—पतणु—कोह—माण—माया—लोहा' प्रकृति—प्रतनु—क्रोध—मान—माया—लोभा —सत्यपि कषायोदये प्रकृत्या प्रतनुक्रोधादिभावा, 'मिउ—मद्दव—संपण्णा' मृदु—मार्दव—सम्पन्ना —मृदु यन्मार्दवं तत् सम्पन्ना =प्राप्ता, अय-

स्थिति को अकामनिर्जरा के बल से भोगते हैं वे जीव मरकर व्यन्तर पर्याय से उत्पन्न होते हैं। वहा पर उनकी स्थिति १२ हजार वर्ष की होती है, द्युति ऋद्धि आदि समस्त देवोचित गुणों से ये संपन्न रहते है। वे परलोक के आराधक नहीं होते है॥ सू ९॥

'से जे इमे गामागर जाव' इत्यादि।

(से जे इमे) जो जीव (गामागर जाव सनिवेसेसु) पूर्वोक्त ग्राम, आकर से लेकर सन्निवेश आदि स्थानों में (मणुया भवंति) मनुष्य होते है और उनमें जो (पगइभद्दगा पगइउवसंता पगइ—पतणु—कोह—माण—माया—लोहा) प्रकृति से भद्रक होते है, क्रोधादिक कषायों के उदय के अभाव से जिनके परिणाम शांतियुक्त बने रहते हे, स्वभाव से ही जिनकी क्रोध, मान, माया एव लोभ ये चार कषाये पतली रहा करती हे,

વિષમ સ્થિતિને અકામનિર્જરાના બલથી ભોગવે છે તે જીવ મરી જઈને વ્યંતર-પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧૨ બાર હજાર વર્ષની હોય છે દ્યુતિ, ઋદ્ધિ આદિ સમસ્ત દેવોચિત ગુણોથી તેઓ સંપન્ન રહે છે તેઓ પરલોકના આરાધક હોતા નથી (સૂ ૯)

"से जे इमे गामागर जाव" ઈત્યાદિ

(से जे इमे) જે જીવ (गामागर–जाव–सनिवेसेसु) પૂર્વે કહેલ ગામ, આકરથી લઈને સન્નિવેશ આદિ સ્થાનોમા (मणुया भवंति) મનુષ્ય થાય છે અને તેમા જે (पगइभद्दगा पगइउवसंता पगइ–पतणु–कोह–माण–माया–लोहा) પ્રકૃતિથી ભદ્રક હોય છે, ક્રોધ આદિક કષાયોના ઉદયના અભાવથી જેના ફલરૂપે શાંતિયુક્ત રહ્યા કરે છે, સ્વભાવથી જ જેના ક્રોધ, માન, માયા

माया—लोहा मिउ—मद्दव—सपण्णा अल्लीणा विणीया अम्मा-पिउ—सुस्सूसगा अम्मापिईणं अणइक्कमणिज्जवयणा अप्पिच्छा अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेणं

र्थमहङ्कारजयशाला इत्यर्थ, 'अल्लीणा' आलीना =गुरुमाश्रित्य वर्तनशीला, 'विणीया' विनीता =विनयवन्त, 'अम्मा—पिउ—सुस्सूसगा' अम्बा—पितृ—शुश्रूषका =मातापित्रो सेवका, 'अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा' अम्बापित्रोरनतिक्रमणीयवचना =मातापित्रो नीतिवचनपरायणा, 'अप्पिच्छा' अल्पेच्छा =अल्पाभिलाषवन्त, 'अप्पारंभा' अल्पारम्भा - अल्प =स्वल्प, आरम्भ =पृथिव्याद्युपमर्दनरूपो येषा तेऽल्पारम्भा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्प परिग्रहा —अल्प परिग्रहो=धनधान्यादिरूपो येषा ते तथा, एतदेव वाक्यान्तरेणाऽऽह-'अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण' अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण-इहाऽऽरम्भ =प्राणिनामुपघात,

(**मिउ—मद्दव—सपण्णा**) मृदुमार्दव से जिनकी आत्मा अत्यत वासित होती है, अहकार का सर्वथा जिनमे अभाव रहा करता है, (**अल्लीणा**) गुरु की आज्ञानुसार जो अपनी प्रकृति को सुचारु बनाये रहा करते है, (**विणीया**) जो प्रकृति से ही अत्यत विनीत होते है, (**अम्मा—पिउ—सुस्सूसगा**) मातापिता के जो सेवा करते हैं, (**अम्मा—पिईण अणइक्कमणिज्जवयणा**) मातापिता के वचनों के अनुसार जो चलते हे, (**अप्पिच्छा**) जिनकी इच्छाऍ—आवश्यकताएँ बहुत थोडी होती है, (**अप्पारंभा**) आरभ जिनका अल्प होता है, (**अप्पपरिग्गहा**) धनधान्यादिरूप परिग्रह जिनका अल्प होता है, (**अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण विर्त्ति कप्पेमाणा**) एव जो अल्प आरभ से, अल्प समारम्भ से और अल्प आरभ—समारभ से आजीविका चलाया करते

તેમજ લોભ એ ચાર કષાયો નબળા રહ્યા કરે છે (मिउ—मद्दव—सपण्णा) મૃદુ માર્દવથી જેમનો આત્મા અત્યત વાસિત (પ્રફુલ્લ) હોય છે, અહંકારનો જેમનામા સર્વથા અભાવ રહ્યા કરે છે (अल्लीणा) ગુરુની આજ્ઞા—અનુસાર જે પોતાની પ્રકૃતિને સુદર બનાવ્યા કરે છે, (विणीया) જે પ્રકૃતિથી જ અત્યત વિનીત હોય છે, (अम्मा—पिउ—सुस्सूसगा) માતા—પિતાની જે સેવા કરે છે, (अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा) માતાપિતાના વચનો અનુસાર જે ચાલે છે (વર્તે છે), (अप्पिच्छा) જેની ઈચ્છાઓ—આવશ્યક્તાઓ બહુ જ થોડી હોય છે, (अप्पारभा) આરભ જેના અલ્પ હોય છે, (अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण विर्त्ति कप्पेमाणा) તેમજ જે અલ્પ આરભથી,

अप्पेणं आरभसमारभेण वित्ति कप्पेमाणा वहूइ वासाइ आउय पालेंति, पालित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु, तच्चेव सव्व, णवरं ठिई चउद्दसवाससहस्साइ ॥ सू० १० ॥

समारम्भस्तु तेषा परितापकरणम् 'अप्पेण आरंभसमारभेण' अल्पेन आरम्भसमारम्भेण-आरम्भश्च समारम्भश्चेति-आरम्भसमारम्भ तेन, अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण चेत्यर्थ, 'वित्ति कप्पेमाणा' वृत्ति कल्पयन्त =जीविका कुर्वाणा, 'वहूइ वासाइं आउय पालेंति' बहूनि वर्षाणि आयूषि=जीवितानि पालयन्ति, 'पालित्ता' पालयित्वा, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'अण्णयरेसु वाणमतरेसु' अन्यतरेषु व्यन्तरेषु, अतोऽग्रे 'त चेव सव्वं' तदेव=पूर्ववदेव सर्वं वर्णन ज्ञेयम्। 'णवर' नवरं=विशेषस्तु-'ठिई चउद्दस-वास-सहस्साइ' स्थितिश्चतुर्दशवर्षसहस्राणि-चतुर्दशवर्षसहस्राणि यावत् स्थिति प्रज्ञप्ता ॥ सू० १० ॥

हैं, ऐसे जीव (वहूइ वासाइ आउय पालेंति) बहुत वर्षोंतक जीवित रहा करते है, (पालित्ता कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) पश्चात् काल अवसर काल करके किसी एक व्यन्तरों के देवलोक में देवतारूप से उत्पन्न होते हैं। (त चेव सव्व) यहा पूर्ववर्णित प्रकार के अनुसार स्थिति आदि सब कुछ समझ लेना चाहिये। (णवर) विशेषता सिर्फ इतनी ही है कि वहा पर उनकी स्थिति १२ हजार वर्ष की प्रतिपादित की गई है, और यहा पर उनकी (ठिई चउद्दसवाससहस्साइ) १४ हजार वर्ष की स्थिति जाननी चाहिये ॥ सू० १० ॥

અલ્પ સમારભથી અને અલ્પ આરભ-સમારભથી પોતાની આજીવિકા ચલાવ્યા કરે છે એવા જીવ (वहूइ वासाइ आउय पालेंति) ઘણા વરસો સુધી જીવતા રહ્યા કરે છે (पालित्ता कालमासे काल किच्चा अण्णयरेसु वाणमतरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) પછી કાલ અવસરે કાલ કરીને કોઈ એક વ્યતરોના દેવલોકમા દેવતારૂપે ઉત્પન્ન થાય છે (त चेव सव्व) અહી અગાઉ વર્ણન કરેલા પ્રકાર અનુસાર સ્થિતિ આદિ બધુ સમજી લેવુ જોઈએ (णवर) વિશેષતા માત્ર એટલી જ છે કે ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧૨ બાર હજાર વરસની પ્રતિપાદિત કરેલી છે, અને અહી તેમની (चउद्दस-वास-सहस्साइ) ૧૪ ચૌદ હજાર વરસની સ્થિતિ સમજવી જોઈએ, (સૂ૦ ૧૦)

माया–लोहा मिउ–मद्दव–सपण्णा अल्लीणा विणीया अम्मा-पिउ–सुस्सूसगा अम्मापिईणं अणइक्कमणिज्जवयणा अप्पिच्छा अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा अप्पेणं आरंभेणं अप्पेणं समारंभेणं

र्थमहङ्कारजयशीला इत्यर्थः, 'अल्लीणा' आलीना=गुरुमाश्रित्य वर्तनशीला, 'विणीया' विनीता=विनयवन्तः, 'अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा' अम्बा–पितृ–शुश्रूषका=मातापित्रोः सेवका, 'अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा' अम्बापित्रोरनतिक्रमणीयवचना=मातापित्रोर्नीतिवचनपरायणा, 'अप्पिच्छा' अल्पेच्छा=अल्पाभिलाषवन्तः, 'अप्पारंभा' अल्पारम्भा-अल्प=स्वल्पः आरम्भः=पृथिव्याद्युपमर्दनरूपो येषां तेऽल्पारम्भा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्पपरिग्रहा–अल्पः परिग्रहो=धनधान्यादिरूपो येषां ते तथा, एतदेव वाक्यान्तरेणाऽऽह-'अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण' अल्पेनारम्भेण अल्पेन समारम्भेण इहाऽऽरम्भः=प्राणिनामुपघातः,

(**मिउ–मद्दव–सपण्णा**) मृदुमार्दव से जिनकी आत्मा अत्यंत वासित होती है, अहंकार का सर्वथा जिनमे अभाव रहा करता है, (**अल्लीणा**) गुरु की आज्ञानुसार जो अपनी प्रकृति को सुचारु बनाये रहा करते है, (**विणीया**) जो प्रकृति से ही अत्यंत विनीत होते है, (**अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा**) मातापिता के जो सेवा करते हैं, (**अम्मा–पिईण अणइक्कमणिज्जवयणा**) मातापिता के वचनों के अनुसार जो चलते हैं, (**अप्पिच्छा**) जिनकी इच्छाऍ–आवश्यकताएँ बहुत थोडी होती है, (**अप्पारंभा**) आरंभ जिनका अल्प होता है, (**अप्पपरिग्गहा**) धनधान्यादिरूप परिग्रह जिनका अल्प होता है, (**अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण अप्पेण आरंभसमारंभेण वित्तिं कप्पेमाणा**) एवं जो अल्प आरंभ से, अल्प समारम्भ से और अल्प आरंभ–समारंभ से आजीविका चलाया करते

તેમજ લોભ એ ચાર કષાયો નબળા રહ્યા કરે છે (मिउ–मद्दव–सपण्णा) મૃદુ માર્દવથી જેમનો આત્મા અત્યંત વાસિત (પ્રફુલ્લ) હોય છે, અહંકારનો જેમનામા સર્વથા અભાવ રહ્યા કરે છે (अल्लीणा) ગુરુની આજ્ઞા–અનુસાર જે પોતાની પ્રકૃતિને સુંદર બનાવ્યા કરે છે, (विणीया) જે પ્રકૃતિથી જ અત્યંત વિનીત હોય છે, (अम्मा–पिउ–सुस्सूसगा) માતા–પિતાની જે સેવા કરે છે, (अम्मापिईण अणइक्कमणिज्जवयणा) માતાપિતાના વચનો અનુસાર જે ચાલે છે (વર્તે છે), (अप्पिच्छा) જેની ઈચ્છાઓ–આવશ્યકતાઓ બહુ જ થોડી હોય છે, (अप्पारंभा) આરંભ જેના અલ્પ હોય છે, (अप्पेण आरंभेण अप्पेण समारंभेण अप्पेण आरंभसमारंभेण वित्तिं कप्पेमाणा) તેમજ જે અલ્પ આરંભથી,

पियरक्खियाओ भायरक्खियाओ पइरक्खियाओ कुलघररक्खियाओ ससुरकुलरक्खियाओ परूढ—णह—केस—कक्खरोमाओ ववगय—धूव—पुप्फ-गंध—मल्ला-लंकाराओ अण्हाणग-सेय-जल्ल—मल्ल-

भातृरक्षिता, 'पइरक्खियाओ' पतिरक्षिता, 'कुलघररक्खियाओ' कुलगृहरक्षिता—कुलगृहे=पितृगृहे रक्षिता—पितृवंशोद्भवैः पालिता इत्यर्थः, 'ससुरकुलरक्खियाओ' श्वशुरकुलरक्षिता, 'परूढ—णह—केस—कक्खरोमाओ' प्ररूढ—नख—केश—कक्षरोमाणः—प्ररूढानि=सञ्जातानि नखकेशकक्षरोमाणि यासां तास्तथा, 'ववगय—धूव पुप्फ—गंध—मल्ला—लंकाराओ' व्यपगत—धूप—पुष्प—गन्ध — माल्याऽ — लङ्कारा —व्यपगता =त्यक्ता धूपपुष्पगन्धमाल्यानामलङ्कारा याभिस्तास्तथा, 'अण्हाणग—सेय—जल्ल—मल्ल—पक—परिताविया' अस्नानक-

हुई अपने शील की रक्षा करती रहती हैं, (भायरक्खियाओ) कितनीक अपने भाइयों से सुरक्षित रहा करती है, (पइरक्खियाओ) कितनीक अपने २ पतिद्वारा सुरक्षित रहा करती हैं, (कुलघररक्खियाओ) कितनीक कुलगृह में पिता के वंशजों द्वारा पाली—पोषी जाकर सुरक्षित रहा करती हैं, (ससुर—कुल—रक्खियाओ) कितनीक ससुरपक्ष के लोगों द्वारा सुरक्षित की जाती है, (परूढ—णह—केस—कक्खरोमाओ) कितनीक ऐसी होती हैं कि जिनके केश, कांखरा के बाल एवं नख बढ़े रहा करते है, (ववगय धूव पुप्फ-गंध—मल्लालंकाराओ) कितनीक ऐसी होती हैं जो धूप—खुशबूदार तैल आदि के लेने से तथा पुष्पों एवं सुगंधित पुष्पों की मालारूप अलंकारों से सदा परित्यक्त रहा करती हैं, (अण्हाणग—सेय—जल्ल—मल्ल—पक—परिताविया) कितनीक ऐसी होती हैं जो स्नान नहीं करने से

કેટલીક પિતાથી સુરક્ષિત રહેતા પોતાના શીલની રક્ષા કરતી હોય છે, (भायरक्खियाओ) કેટલીક પોતાના ભાઈઓથી સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (पइरक्खियाओ) કેટલીક પોતપોતાના પતિ દ્વારા સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (कुलघर रक्खियाओ) કેટલીક કુલગૃહમાં પિતાના વંશજો દ્વારા પાલન—પોષણ લઈ સુરક્ષિત રહ્યા કરે છે, (ससुरकुलरक्खियाओ) કેટલીક સાસરા પક્ષના લોકો દ્વારા સુરક્ષિત કરાય છે, (परूढ—णह—केस—कक्खरोमाओ) કેટલીક એવી હોય છે કે જેના નખ, કેશ, તેમજ કાખરી (બગલ)ના વાળ, વધતા જતા હોય છે, (ववगय—धूव—पुप्फ—गंध—मल्ला—लंकाराओ) કેટલીક એવી હોય છે કે જે ધૂપ—સુગંધિત તેલ આદિના લેપથી તથા પુષ્પો તેમજ સુગંધિત પુષ્પોની માલારૂપ અલંકારોથી સદા પરિત્યક્ત રહ્યા કરે છે, (अण्हाणग—सेय—जल्ल—मल्ल—पंक—

मूलम्—से जाओ इमाओ गामागर जाव सनिवेसेसु इत्थियाओ भवंति, त जहा—अंतो अंतेउरियाओ गयपइयाओ मयपइयाओ वालविहवाओ छड्डियल्लियाओ माइरक्खियाओ

टीका—'से जाओ इमाओ' इत्यादि। 'से जाओ इमाओ' अथ या इमा =ईदृश्य 'गामागर जाव सनिवेसेसु इत्थियाओ भवंति' ग्रामाऽऽकर यावत् सनिवेशेषु स्त्रियो भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा—'अतो अतेउरियाओ' अन्तरन्त पुरिका =अन्त पुरा तर्वर्तिन्य, 'गयपइयाओ' गतपतिका —गता =क्वापि प्रोषिता पतयो यासा तास्तथा, 'मयपइयाओ' मृतपतिका —मृता पतयो यासा तास्तथा, विधवा इत्यर्थ, 'वालविहवाओ' बालविधवा —बालाश्चामू विधवा —बाल्ये वैधव्य गता, 'छड्डियल्लियाओ' छर्दिता =पत्यादिभि परित्यक्ता, 'माइरक्खियाओ' मातृरक्षिता =अपररक्षकाभावाज्जनन्या रक्षिता, मातृकृतरक्षया शीलरक्षण कारिका इत्यर्थ, एवमग्रेऽपि बोध्यम्, 'पियरक्खियाओ' पितृरक्षिता, 'भायरक्खियाओ'

'से जाओ इमाओ' इत्यादि।

(से जाओ इमाओ) जो ये जीव (गामागर जाव सनिवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सनिवेशतक के स्थानो में स्त्रीपर्याय से उत्पन्न होते है, जैसे कि उनमें कितनीक स्त्रिया तो (अतो अतेउरियाओ) राजा के अत पुर की रानिया होती हैं, कितनीक (गयपइयाओ) प्रोषितभर्तृका होती हैं, जिनके पति प्रवासी अर्थात् परदेश गये हों उनको प्रोषितभर्तृका कहते है, कितनीक (मयपइयाओ) विधवा होती है, (वालविहवाओ) बालविधवा होती है, (छड्डियल्लियाओ) कितनीक पतिद्वारा परित्यक्त होती हैं, कितनीक (माइरक्खियाओ) मातृरक्षिता होती है, (पियरक्खियाओ) कितनीक पिता से सुरक्षित होती

'से जाओ इमाओ' ઈત્યાદિ

(से जाओ इमाओ) જે આ જીવ (गामागर जाव सनिवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઈને સનિવેશ સુધીના સ્થાનોમા સ્ત્રીપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે તેઓમા કેટલીક સ્ત્રીઓ તો (अतो अतेउरियाओ) રાજાના અત પુરની રાણીઓ હોય છે, કેટલીક (गयपइयाओ) પ્રોષિતભર્તૃકા હોય છે, (જેના પતિ પ્રવાસી અર્થાત્ પરદેશ ગયા હોય તેમને પ્રોષિતભર્તૃકા કહે છે), કેટલીક (मयपइयाओ) વિધવા હોય છે, કેટલીક (बालविहवाओ) બાલ-વિધવા હોય છે, (छड्डियल्लियाओ) કેટલીક પતિદ્વારા પરિત્યક્તા હોય છે, કેટલીક (माइरक्खियाओ) માતૃરક્ષિતા હોય છે, (पियरक्खियाओ) કેટ

रभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्ति कप्पेमाणीओ अकामबभ-चेरवासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति। ताओ ण इत्थियाओ एया-रूवेण विहारेणं विहरमाणीओ बहूइ वासाइ, सेस त चेव, जाव चउसट्ठि वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता ॥ सू० ११ ॥

समारम्भेण अल्पेन आरम्भसमारम्भेण, 'वित्ति कप्पेमाणीओ' वृत्ति कल्पयन्त्य —वृत्ति=जीविका कुर्वाणा, अकामब्रह्मचर्यवासेन अकामाना=निर्जराद्यनपेक्षाणा ब्रह्मचर्ये वासस्तेन 'तामेव पइसेज्ज' तामेव पतिशय्या—यया सह सेविता शय्या पतिशय्या 'णाइक्कमति' नातिक्रामन्ति, परपुरुष-परिहारेण सर्वथा पतिव्रतधर्मपालिका इत्यर्थ, 'ताओ ण इत्थियाओ एयारूवेण विहारेण विहरमाणीओ' ता खलु स्त्रिय एतद्रूपेण विहारेण विहरन्त्य, 'बहूइ वासाइ आउय पालेंति' बहूनि वर्षाणि आयुष्य पालयन्ति, पालयित्वा, शेष तदेव यावत् अत्र यावच्छब्देनेद दृश्यम् कालमासे काल कृत्वाऽन्यतमेषु व्यन्तरेषु देवलोकेषु देवत्वेनोपपात प्राप्ता भवन्ति, तत्र—देवलोके तासा

अल्प समारभ से, और अल्प आरम्भ-समारभसे अपनी आजीविका चलाती है, (अकाम-बभ-चेर-वासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति) और परवशता मे ब्रह्मचर्य का पालन करती हुइ अपने पति की शय्या का उल्लघन नहीं करती है पातिव्रत्य धर्म के पालन मे निरत रहा करती हैं, इस प्रकार जो स्त्रिया अपने जीवन को व्यतीत करती है, (ताओ ण इत्थियाओ एया-रूवेण विहारेण विहरमाणीओ बहूइ वासाइ आउय पालेंति) वे स्त्रिया इस प्रकार की अपनी नैतिक प्रवृत्ति से युक्त बनी रह कर बहुत वर्षों की आयु पालती है, (सेस त चेव) एव जब उनको मरने का अवसर आ जाता है तब वे उस अवसर मे मर कर अन्यतम व्य-

समारंभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्तिं कप्पेमाणीओ) तेओ अल्प आरंभथी, अल्प समारंभथी अने अल्प आरंभ-समारंभथी पोतानी आजीविका चलावे छे (अकामबभचेरवासेण तामेव पइसेज्ज णाइक्कमति) अने परवशताथी ब्रह्मचर्यनु पालन करती थकी पोताना पतिनी शय्यानु उल्लंघन करती नथी—पातिव्रत्य धर्मना पालनमा निरत रह्या करे छे आ प्रकारे जे स्त्रीओ पोताना जीवनने व्यतीत करे छे (ताओ ण इत्थियाओ एयारूवेण विहारेण विहरमाणीओ बहूइ वासाइ आउय पालेंति) ते स्त्रीओ आ प्रकारनी पोतानी नैतिक प्रवृत्ति करती रहीने घणा वरसोनी आयु भोगवे छे (सेस त चेव) तेमज ज्यारे तेमना मरवानो अवसर आवे छे त्यारे ते अवसरमा मरीने बीजा व्यंतरोना

पक-परितावियाओ ववगय-खीर-दहि-णवणीय-सप्पि-तेल्ल-गुल-लोण-महु-मज्ज-मंस-परिचत्त-कया-हाराओ अप्पिच्छाओ अप्पारंभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेणं आरंभेण अप्पेणं समा-

स्वेद-जल्ल-मल्ल पङ्क-परितापिता -अस्नानकेन=स्नानाऽभावेन हेतुना स्वेदजल्लमल्लपङ्कै -स्वेद = प्रस्वेद, जल्ल =शुष्क प्रस्वेद, मल्ल =रजोमात्र कठिनीभूतम्, पङ्क =आर्द्रीभूत रज, तै परितापिता =क्लेशिता -सन्तप्ता इत्यर्थ, 'ववगय-खीर-दहि णवणीय-सप्पि-तेल्ल-गुल-लोण-महु-मज्ज-मस-परिचत्त-कया-हाराओ' व्यापगत-क्षीर-दधि-नवनीत-सर्पि-स्तैल-गुड-लवण-मधु-मद्य-मास-परित्यक्त-कृताऽऽहारा -व्यपगतानि क्षीरदधिनवनीत-सर्पींषि यस्मात् स व्यपगतक्षीरदधिनवनीतसर्पि, तैलगुडलवणमधुमद्यमासै परित्यक्त, तत पदद्वयस्य कर्मधारय, क्षीरादिमासपर्यन्तरहित इत्यर्थ, तादृश कृत =सेवित आहारो याभि-स्तास्तथा, 'अप्पिच्छाओ' अल्पेच्छा, 'अप्पारभाओ' अल्पारम्भा -अल्प आरम्भ =पृथि-व्याद्युपमर्दनव्यापारो यासा तास्तथा, 'अप्पपरिग्गहाओ' अल्पपरिग्रहा -अल्पधनधान्यसग्रहा, 'अप्पेण आरभेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण' अल्पनाऽऽरम्भेण अल्पेन

पसीना से लथपथ रहा करती है, एव पशीना के शुष्क हो जाने से उस पर बैठी हुई धूलि, काले कठिन मैल के रूप मे परिणमित होकर उनके शरीर को मलिन बनाये रहती है। (ववगय-खीर-दहि-णवणीय-सप्पि-तेल्ल-गुल-लोण-महु-मज्ज-मस-परिचत्त कया-हाराओ) कितनीक ऐसी होती हैं कि जो दूध, दही, मक्खन, सर्पि-घृत, तैल, गुड, नमक, मधु, मद्य, एव मास से वर्जित आहार किया करती है, (अप्पिच्छाओ) और जिनकी इच्छाएँ स्वभावत अल्प हुआ करती है, (अप्पारभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेण आर-भेण अप्पेण समारभेण अप्पेण आरभसमारभेण वित्ति कप्पेमाणीओ) वे अल्प आरभ से,

परितावियाओ) કેટલીક એવી હોય છે કે જે સ્નાન ન કરવાથી પસીનાથી લથપથ રહ્યા કરે છે, તેમજ પસીનો સુકાઈ જવાથી તેના પર ઉડીને પડેલી ધૂળ કાળા અને કઠણ મેલના રૂપે પરિણામ પામીને તેમના શરીરને મલિન બનાવ્યા કરે છે (ववगय-खीर-दहि-णवणीय-सप्पि-तेल्ल-गुल-लोण-महु-मज्ज-मस-परिचत्त-कया-हाराओ) કેટલીક એવી હોય છે કે જે દૂધ, દહી, માખણ, સર્પિ-ઘી, તેલ, ગોળ, મીઠું, મધ, મદ્ય, તેમજ માંસથી વર્જિત આહાર કર્યા કરે છે, (अप्पिच्छाओ) અને જેમની ઈચ્છાઓ સ્વભાવથી જ અલ્પ રહ્યા કરે છે (अप्पारभाओ अप्पपरिग्गहाओ अप्पेण आरभेण अप्पेण

गोयमा गोव्वइया गिहिधम्मा धम्मचिंतगा अविरुद्ध-विरुद्ध-वुड्ढ-

पड्द्रव्याणि दक च सप्तम भोजन येषां ते दकसप्तमा , **'दगएक्कारसमा'** दकैकादशा —ओदनादीनि दश द्रव्याणि दकञ्चैकादशं पूरणाय भोज्ने येषा ते दकैकादशा , **'गोयमा'** गौतमा - वृषभं पुरस्कृत्य तत्क्रीडा दर्शयित्वा येऽन्न याचन्ते, तेन च जीवन निर्वाहयन्ति त इत्यर्थ । **'गोव्वइया'** गोव्रतिका —गोव्रतमस्ति येषा ते गोव्रतिका ते हि गोषु ग्रामान्निर्गच्छन्तीषु निर्गच्छन्ति, चरन्तीषु चरन्ति, पिबन्तीषु पिबन्ति आयान्तीषु आयान्ति, शयानासु च शेरते, उक्तञ्च—

"गावीहिं सम निग्गमपवेससयणासणाइ पकरेंति ।
भुंजति जहा गावी तिरिक्खवास विहाविंता ॥ १ ॥"

तथा सातवां पानी हो, **(दगएक्कारसमा)** दस द्रव्य दाल भात आदि अन्य हों, एवं ११ वां पानी हो, **(गोयमा)** तथा जो बैल को आगे कर के जनता को उसकी क्रीडा दिखाकर उससे अन्न की याचना कर अपना जीवन निर्वाह करने वाले हों **(गोव्रतिका)** [1]गोव्रती हों, **(गिहि-**

(१) गोव्रती पुरुष, जब गायें गाव से बाहर निकलती है तब अपने घर से बाहर निकलते है, जब वे चरती है तब वे भोजन करते हैं, जब वे पानी पीती हैं तब ही ये पानी पीते हैं । जब ये घर आती है तब येभी अपने घर आते है । और जब ये सोती हैं तब ये भी सो जाते हैं ।

"गावीहिं सम निग्गमपवेससयणासणाइ पकरेंति । भुंजति जहा गावी तिरिक्खवास विहाविंता ॥ १ ॥

(सत्तमा) ७ द्रव्य (अन्न)-चोખા દાળ આદિ હોય તથા સાતમુ પાણી હોય, (दगएक्कारसमा) દશ દ્રવ્ય-દાળ ભાત આદિ અન્ન હોય તેમજ ૧૧ મુ પાણી હોય, (गोयमा) તથા જે બળદોને આગળ લાવીને લોકોને તેની ક્રીડા દેખાડીને તેમની પાસેથી અન્ન માગી પોતાનુ જીવન નિર્વાહ કરવાવાળા હોય, (गोव्रतिका) [1]ગોવ્રતી હોય, (गिहिधम्मा) ગૃહસ્થ ધર્મને કલ્યાણકારક

(૧) ગોવ્રતી પુરુષ, જ્યારે ગાયો ગામથી બહાર નીકળે છે ત્યારે પોતાના ઘેરથી બહાર નીકળે છે જ્યારે તેઓ ચરે છે ત્યારે તે ભોજન કરે છે, જ્યારે તેઓ પાણી પીએ છે ત્યારેજ તે પાણી પીએ છે જ્યારે તેઓ ઘેર આવે છે ત્યારે તે પણ ઘેર આવે છે, અને જ્યારે તેઓ સુવે છે ત્યારે તે પણ સુઈ જાય છે

"गावीहिं सम निग्गमपवेससयणासणाइ पकरेंति । भुंजति जहा गावी तिरिक्खवास विहाविंता" ॥ १ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवंति, तं जहा–दगविइया दगतइया दगसत्तमा दगएक्कारसमा

गतिस्तासां स्थितिस्तासामुपपातः प्रज्ञप्तः, तासां खलु हे भदन्त! देवानां प्रमाणानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? इति प्रश्ने भगवानाह–'गोयमा!' हे गौतम! इति। 'चउसट्ठिं वाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता' चतुःषष्टिं वर्षसहस्राणि स्थितिः प्रज्ञप्ता ॥ सू० ११ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे=ईदृशाः, 'गामागर-जाव सन्निवेसेसु मणुया भवंति' ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु-ग्रामाऽऽकर–नगर निगम राजधानी–खेट–कर्वट–पट्टन–मडम्ब–द्रोणमुखा–ऽऽश्रम–संबाध–सन्निवेशेषु प्रागुक्तस्वरूपेषु मनुजा भवंति, 'तं जहा' तद्यथा–'दगविइया' दकद्वितीया –ओदनापेक्षया दकम्=उदकं द्वितीयं भोजने येषां ते दकद्वितीयाः, 'दगतइया' दकतृतीयाः –ओदनसूपरूपद्रव्य-द्वयाऽपेक्षया दकम्=उदकं तृतीयं येषां ते दकतृतीयाः, 'दगसत्तमा' दकसप्तमाः -ओदनादीनि

न्तरों के देवलोक मे देवता की पर्याय से उत्पन्न होती है। वहीं पर उनकी गति, वहीं पर उनकी स्थिति एवं वहीं पर उनका उपपात होता है। हे भदन्त! वहाँ पर उनकी स्थिति कितनी है? हे गौतम। (चउसट्ठिं वाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता) वहां उनकी स्थिति ६४ हजार वर्ष की है ॥ सू० ११ ॥

'से जे इमे गामागर जाव' इत्यादि।

(से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवंति) ये जो इन ग्राम आकर आदि पूर्वोक्त स्थानों में इस प्रकार के मनुष्य होते है, (तं जहा) जैसे कि (दगविइया) जिनके आहार में अन्न एवं द्वितीय पानी ये दो ही द्रव्य हों, (दगतइया) अन्न–चावल, दाल एवं तृतीय पानी ये तीन द्रव्य हों, (दगसत्तमा) छह द्रव्य अन्न–चावल–दाल आदि हों

દેવલોકમાં દેવતાની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે અહીં જ તેમની ગતિ, અહીં જ તેમની સ્થિતિ તેમજ અહીં જ તેમનો ઉપપાત થાય છે હે ભદન્ત! ત્યાં તેમની સ્થિતિ કેટલી હોય છે? હે ગૌતમ! (चउसट्ठिं वाससहस्साइं ठिई पण्णत्ता) ત્યાં તેમની સ્થિતિ ૬૪ ચોસઠ હજાર વરસની છે (સૂ૦ ૧૧)

'से जे इमे गामगर जाव' ઇત્યાદિ

(से जे इमे गामगर जाव सन्निवेसेसु मणुया भवंति) જેઓ આ ગામ, આકર આદિ ઉપર કહેલા સ્થાનોમાં આ પ્રકારે મનુષ્ય થાય છે, (तं जहा) જેમકે (दगविइया) જેના આહારમાં અન્ન તેમજ બીજું પાણી એ બે જ દ્રવ્ય–પદાર્થ હોય, (दगतइया) અન્ન–ચોખા, દાળ, તેમજ ત્રીજું પાની ત્રણ દ્રવ્ય હોય,

फाणिय महु मज्ज मस णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए, ते णं मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता ॥ सू० १२ ॥

ता इमा नवरसविकृतय प्रदर्श्यन्ते–'त जहा' तद्यथा–'खीर दहि णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास' क्षीर दधि नवनीत सर्पि तैल फाणित मधु मद्य मासम्-तत्र नवनीत='मक्खन' इति प्रसिद्ध, फाणित=गुड, अन्यानि प्रसिद्धानि, आहर्तुं न कल्पन्ते इत्यन्वय । 'णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए' नो अन्यत्रैकस्या सार्षपविकृते-सार्षपतैलरूपामेका विकृतिं वर्जयित्वा अन्या उक्ता विकृतयो न कल्पन्तेऽभ्यवहर्तुमिति शेष । 'ते ण मणुया अप्पिच्छा' ते खलु मनुजा अल्पेच्छा, 'सेस त चेव' शेष तदेव=अवशिष्ट सर्वं पूर्ववदेव बोध्यम । 'णवर' नवर=विशेषस्तु–'चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता' चतुरशीतिं वर्षसहस्राणि स्थिति प्रज्ञप्ता–व्यन्तरेषु देववेनोपपन्नाना तेषा तत्रावस्थान चतुरशीतिवर्षसहस्राणि यावत ॥ सू० १२ ॥

गय) खाने योग्य नहीं हैं । व विकृतिया ये हैं–(खीर दहि णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास) क्षीर, दधि, नवनीत, सर्पि, तैल, फाणित, मधु, मद्य, एव मास । गुड का नाम फाणित है । नवनीत नाम मक्खन का है । (णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए) एक सरसों के तैलरूप विकृति का परिहार नहीं बतलाया गया है । नवरसरूप विकृति का परिहार करने वाले व्यक्ति सरसों का तैल खा सकते हैं । (ते ण मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) ये मनुष्य अल्पइच्छावाले होते हैं । अवशिष्ट समस्त पूर्व की तरह यहा जान लेना चाहिये । विशेषता

नथी ते विकृतिओ आ छे–(खीर दहिं णवणीय सप्पि तेल्ल फाणिय महु मज्ज मास) क्षीर (दूध), दही, नवनीत, सर्पि–(घृत), तेल, फाणित, मधु, मद्य, तेमज मास गोळनु नाम फाणित छे नवनीत एटले माखण (णो अण्णत्थ एक्काए सरिसवविगईए) एक सरसवना तेलरूप विकृतिना परिहार नथी बताव्यो नवरसरूप विकृतिनो परिहार करवावाळा माणस सरसवनु तेल खाई शके छे (ते ण मणुया अप्पिच्छा, त चेव सव्व, णवर चउरासीइ वाससहस्साइ ठिई पण्णत्ता) आ मनुष्यो अल्प–इच्छावाळा होय छे बाकीनु बधु पूर्व कह्या प्रमाणे जाणी लेवु जोईए विशेषमा विशेषता

सावग-प्पभितयो, तेसि ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रस-विगईओ आहारेत्तए, त जहा—खीरं दहि णवणीयं सप्पिं तेल्लं

छाया—गोभि सम निर्गमप्रवेशशयनाऽऽसनादि प्रकुर्वन्ति ।
भुञ्जते यथा गावस्तिर्यग्वास विभावयन्त ॥ १ ॥ इति ।

'गिहिधम्मा' गृहिधर्माण —'गृहस्थधर्म एव श्रेयस्कर'- इति मत्वा दानादिधर्माराधका **'धम्मचिंतगा'** धर्मचिन्तका =धर्मशास्त्रपाठका, **'अविरुद्ध–विरुद्ध–वुड्ढसावग–प्पभितओ'** अविरुद्ध-विरुद्ध वृद्धश्रावक–प्रभृतय, अविरुद्धा वैनयिका, उक्तञ्च—

"**अविरुद्धो विणयकरो, देवाईण पराए भत्तीए।**
जह वेसियायणसुओ, एव अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥"

छाया—अविरुद्धो विनयकरो, देवादीना परया भक्त्या ।
यथा वैश्यायनसुत, एवमन्येऽपि ज्ञातव्या ॥ १ ॥ इति ।

विरुद्धा =अक्रियावादिन, आत्माद्यनभ्युपगमेन बाह्याभ्यन्तरविरुद्धत्वात्, वृद्धश्रावका =ब्राह्मणा, एत प्रभृतिरादिर्येषा ते तथा। **'तेसिं ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए'** तेषा खलु मनुजाना नो कल्पते इमा नव रसविकृतीराहर्तुम्,

---

धम्मा) गृहस्थ धर्म को श्रेयस्कर मानकर दानादिक धर्म के आराधक हो, **(धम्मचिंतगा)** धर्मशास्त्र के पाठक हों, **(अविरुद्ध–विरुद्ध–वुड्ढसावग–प्पभितयो)** [1]अविरुद्ध–वैनयिक हों, विरुद्ध–अक्रियावादी हों—आत्मादिक पदार्थों के नहीं मानने से बाह्य एव आभ्यन्तर क्रियाओं के विरोधी हों वृद्धश्रावक हों-ब्राह्मण हों—इत्यादि। **(तेसिं ण मणुयाण नो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए)** इन समस्त जनों को ये नवरस विकृतिया **(नौ वि**

(१) अविरुद्धो विणयकरो देवाइण पराए भत्तीए। जह वेसियायणसुओ एव अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥

માનીને દાન–આદિક ધર્મના આરાધક હોય, (धम्मचिंतगा) ધર્મશાસ્ત્રના પાઠ કરનારા હોય, (अविरुद्ध–विरुद्ध–वुड्ढसावग–प्पभितयो) [1]અવિરુદ્ધ–વૈનયિક હોય વિરુદ્ધ-અક્રિયાવાદી હોય—આત્મા–આદિક પદાર્થોને ન માનવાથી બાહ્ય તેમજ અભ્યન્તર ક્રિયાઓના વિરોધી હોય, વૃદ્ધશ્રાવક હોય—બ્રાહ્મણ હોય—ઇત્યાદિ (तेसिं ण मणुयाण णो कप्पति इमाओ नव रसविगईओ आहारेत्तए) આ સમસ્ત લોકોને એ નવરસવિકૃતિઓ (નૌ વિગયો) ખાવા યોગ્ય

(१) अविरुद्धो विणयकरो देवाईण पराए भत्तीए। जह वेसियायणसुओ एवं अन्ने वि नायव्वा ॥ १ ॥

दक्खिणकूलगा उत्तरकूलगा सखधमगा कूलधमगा मिगलुद्धगा हत्थितावसा उद्दडगा दिसापोक्खिणो वक्कवासिणो बिलवासिणो

एव ये क्षण तिष्ठन्ति ते, 'सपक्खालगा' सप्रक्षालका –ये मृत्तिकादिघर्षणपूर्वकमङ्गानि प्रक्षालयन्ति ते सप्रक्षालका, 'दक्खिणकूलगा' दक्षिणकूलका –ये गङ्गाया पूर्वाभिमुखगमनशीलाया दक्षिणतट एव वसन्ति ते, 'उत्तरकूलगा' उत्तरकूलका –उत्तरतट एव ये वसति ते, 'सखधमगा' शङ्खध्मायका =शङ्खवादका –शङ्ख वादयित्वा ये भुञ्जते ते इत्यर्थ, 'कूलधमगा' कूलध्मायका –ये कूले स्थित्वा शब्द कृत्वा भुञ्जते ते, 'मियलुद्धगा' मृगलुब्धका –व्याधवन्मृगमासमजीविन, 'हत्थितावसा' हस्तितापसा –ये हस्तिन मारयित्वा तेनैव बहुकाल भोजनतो यापयन्ति ते, 'उद्दडगा' उद्दण्डका –उत्=ऊर्ध्वं दण्डा येषा ते उद्दण्डका, दण्डमूर्ध्वं कृत्वा ये सञ्चरन्ति ते इत्यर्थ, 'दिसापोक्खिणो' दिशाप्रोक्षिण =उदकेन दिश प्रोक्ष्य ये फलपुष्पादि समुच्चिन्वन्ति ते, 'वक्कवासिणो' वल्कवासस –वल्कानि=तरुत्वच एव वासासि येषा ते तथा, 'बिलवासिणो' बिल्वासिन =

डुबकी लगाकर स्नान करनेवाले, (**निमज्जगा**) पानी में कुछ देर तक डूबकर स्नान करने वाले, (**सपक्खालगा**) मिट्टी आदि से अग को घर्षण कर स्नान करने वाले, (**दक्खिणकूलगा**) गगा के दक्षिण तट पर बसने वाले, (**उत्तरकूलगा**) गगा के उत्तर तट पर बसने वाले, (**सखधमगा**) शखों को बजाकर भोजन करने वाले, (**कूलधमगा**) नदी के तट पर बैठ कर शब्द कर के भोजन करने वाले, (**मियलुद्धगा**) व्याधोकी तरह मृग के मास को खाने वाले, (**हत्थितावसा**) हाथी को मारकर उसके मास का भोजन करने वाले, (**उद्दडगा**) दडे को ऊचा करके फिरने वाले, (**दिसापोक्खिणो**) दिशाओं को जल से सिंचन करने वाले, (**वक्कवासिणो**) वृक्षों की छाल को पहिरने वाले, (**बिलवासिणो**) भूमिगृह मे निवास

સ્નાન કરવાવાળા, (निमज्जगा) પાણીમા થોડીવાર સુધી ડૂબીને સ્નાન કરવાવાળા, (सपक्खालगा) માટી આદિ વડે અગને ઘસીને સ્નાન કરવા વાળા, (दक्खिणकूलगा) ગગાના દક્ષિણ તટ ઉપર વસવાવાળા, (उत्तरकूलगा) ગગાના ઉત્તર તટ ઉપર વસવાવાળા (सखधमगा) શખ વગાડીને ભોજન કરવાવાળા, (कूलधमगा) નદીના તટ ઉપર બેસીને શબ્દ કરતા કરતા (બોલતા બોલતા) ભોજન કરવાવાળા, (मियलुद्धगा) શિકારીની પેઠે મૃગનુ માસ ખાવાવાળા, (हत्थितावसा) હાથીને મારીને તેના માસનુ ભોજન કરવાવાળા, (उद्दडगा) દડાને ઉચા કરી ફરવાવાળા, (दिसापोक्खिणो) દિશાઓમા પાણી છાટવા વાળા, (वक्कवासिणो) વૃક્ષની છાલ પહેરવા વાળા, (बिलवासिणो) ભૂમિગૃહમા

मूलम्—से जे इमे गगाकूलगा वाणपत्था तावसा भवति, त जहा—होत्तिया पोत्तिया कोत्तिया जण्णई सड्ढई थालई हुंवउट्ठा दंतुक्खलिया उम्मज्जगा समज्जगा निमज्जगा सपक्खालगा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ ये इमे 'गगाकूलगा' गङ्गाकूलका =गङ्गातटाश्रिता 'वाणपत्था' वानप्रस्था =वानप्रस्थाश्रमवर्तिन 'तावसा भवति' तापसा भवन्ति 'त जहा' तद्यथा—'होत्तिया' होत्रिका =अग्निहोत्रिका, 'पोत्तिया' पोत्रिका = वस्त्रधारका, 'कोत्तिया' कौत्रिका =भूमिशायिन, 'जण्णई' यज्ञकिनः=यज्ञकारका, 'सड्ढई' श्राद्धकिन =श्राद्धकारका, 'थालई' स्थालकिन =भोजनपात्रधारका, 'हुवउट्ठा' कुण्डिकाधारिणा, 'हुंवउट्ठा' इति देशीय शब्द, 'दतुक्खिलिया' दन्तोदूखलिका =फलभोजिन, 'उम्मज्जगा' उमज्जका —उमज्जनमात्रेण=जलोपरि तरणमात्रेण ये स्नान्ति ते, 'सम्मज्जगा' समज्जका -उन्मज्जनस्यैवाऽसकृत् करणेन ये स्नान्ति ते, 'निमज्जगा' निमज्जका —स्नानार्थं निमग्ना

सिर्फ यहा इतनी ही है कि ऐसे जीव जो व्यन्तर देवों में उत्पन्न होते है उनकी वहा स्थिति चौरासी हजार वर्ष की बतलाइ गई हे ॥सू १२॥

'से जे इमे' इत्यादि

(से जे इमे) जो ये (गगाकूलगा वणपत्था तावसा भवति) गगा के तट पर रहनेवाले वानप्रस्थ तापस है, जैसे (होत्तिया) अग्निहोत्रिक, (पोत्तिया) पोत्रिक वस्त्र धारक, (कोत्तिया) कौत्रिक—भूमिशायी—भूमि पर सोने वाले, (जण्णई) यज्ञकारक (सड्ढइ) श्राद्धकारक, (थालई) भोजनपात्रधारक, (हुवउट्ठा) कुण्डिकाधारी, (दतुक्खलिया) फलभोजी, (उम्मज्जगा) एक बार पानी मे डुबकी लगाकर स्नान करने वाले, (सम्मज्जगा) वार वार

માત્ર અહી એટલીજ છે કે જીવ જે વ્યન્તર દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે તેની ત્યા સ્થિતિ ચોર્યાસી હજાર વરસની બતાવવામા આવી છે (સૂ. ૧૨)

'से जे इमे' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) જે આ (गगाकूलगा वाणपत्था तावसा भवति) ગગાના તટ પર વસનારા વાનપ્રસ્થ તાપસ હોય છે, જેવા કે—(होत्तिया) આગ્નિહોત્રિક, (पोत्तिया) પોત્રિક—વસ્ત્રધારક, (कोत्तिया) કૌત્રિક—ભૂમિશાયી—ભૂમિ ઉપર સુવા વાળા, (जण्णई) યજ્ઞકારક, (सड्ढई) શ્રાદ્ધકારક, (थालई) ભોજનપાત્રધારક, (हुवउट्ठा) કુડિકાધારી, (दतुक्खलिया) ફલભોજી, (उम्मज्जगा) એકવાર પાણીમા ડુબકી મારીને સ્નાન કરવાવાળા, (सम्मज्जगा) વારવાર ડુબકી મારીને

परिसडिय-कद-मूल-तय-पत्त-पुप्फ-फलाहारा जला-भिसेय-कढिण-गायभूया आयावणाहि पचग्गितावेहि इगालसोल्लियं कडुसोल्लिय पिव अप्पाणं करेमाणा वहूइ वासाइ परियाग पाउणति, पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण जोइ-

भुञ्जते कदमूलत्वचामपि तथाविधानामेवोपयोग कुर्वते ते, 'जलाभिसेय-कढिण-गाय-भूया' जलाभिषेक-कठिन-गात्र-भूता -जलाभिषेकेण कठिन यद् गात्र तत् प्राप्ता ये ते तथा, 'आयावणाहि' आतपनाभि -प्रखररविकराऽऽसेवनाभि, 'पचग्गितावेहि' पञ्चाग्नितापै -चतसृषु दिक्षु प्रज्वालितैश्चतुर्भिरग्निभि उपरिभागे सूर्यकिरणपञ्चमैर्यं तापास्तै, 'इगालसोल्लिय' अङ्गारपक्वम्-प्राकृत-'पच्' धातो स्थाने 'सोल्ल' आदेशो भवति। अङ्गारैर्निर्धूमज्वलदनलपिण्डैरिव पक्वम्, 'कडुसोल्लिय' कन्दुपक्वम्-कन्दु=चणकादि-भर्जनपात्र, तत्र पक्वम्, 'अप्पाण करेमाणा' आत्मान=शरीर कुर्वाणा, 'वहूइ वासाइ परियाग पाउणति' वहूनि वर्षाणि पर्याय=वानप्रस्थपर्याय पालयन्ति, पालयित्वा,

गिरे हुए या किसी के द्वारा लाये गये कद, मूल, त्वक्, पत्र, पुष्प एव फलों का आहार करने वाले, (जलाभिसेय-कढिण-गाय भूया) जलाभिषेक करने से जिनका शरीर कठिन हो गया है ऐसे, (आयावणाहिं पचग्गितावेहिं इगालसोल्लिय कडुसोल्लिय पिव अप्पाण करेमाणा) तथा आतापना-प्रखर सूर्य की किरणों के सेवन से, पचाग्नि के बीच बैठकर तापों के सहन करने से अगार में पक्व हुए जैसे एव भाड मे भुजे हुए जैसे अपने शरीर को करने वाले ये वानप्रस्थ तापस जन (वहूइ वासाइ परियाग पाउणति) वहुत वर्ष पर्यंत वानप्रस्थ तापस की पर्याय का पालन करते हुए (कालमासे काल किच्चा)

લાવી આપેલા કદ, મૂલ, છાલ, પત્ર, પુષ્પ, તેમજ ફળનો આહાર કરવાવાળા, (जलाभिसेय-कढिण-गाय-भूया) જલનો અભિષેક કરવાથી જેના શરીર કઠણ થઈ ગયા હોય એવા, (आयावणाहिं पचग्गितावेहिं इगालसोल्लिय कडुसोल्लिय पिव अप्पाण करेमाणा) તથા આતાપના-પ્રખર સૂર્યના કિરણોના સેવનથી, પચાગ્નિના વચ્ચે બેસીને તાપ સહન કરવાથી, અગારમા પકાવેલ હોય તેવા તેમજ હાડલામા ભૂજેલ જેવા પોતાના શરીરને કરી નાખવાવાળા તે વાન-પ્રસ્થ તાપસજન (તપસ્વીઓ) (वहूइ वासाइ परियाग पाउणति) ઘણા વરસો સુધી વાનપ્રસ્થ તાપસની પર્યાયનુ પાલન કરતા કરતા (कालमासे काल किच्चा)

जलवासिणो रुक्खमूलिया अबुभक्खिणो वाउभक्खिणो सेवालभक्खिणो मूलाहारा कदाहारा तयाहारा पत्ताहारा पुप्फाहारा बीयाहारा

भूमिगृहवासिन, 'जलवासिणो' जलवासिन–ये जले प्रविष्टा एव निवसन्ति ते, 'रुक्खमूलिया' वृक्षमूलका–तरुतले ये निवसन्ति ते, 'अबुभक्खिणो' अम्बुभक्षिण = जलाहारकारिण, 'वाउभक्खिणो' वायुभक्षिण =पवनाहारा, 'सेवालभक्खिणो' शैवालभक्षिण –शैवाल=जललता भक्षन्ति तच्छीला –जलोपरिस्थितहरितवनस्पतिविशेषभोजिन इत्यर्थ, 'मूलाहारा' मूलाहारा –मूलानि आहरन्ति तच्छीला 'कदाहारा' कन्दाऽऽहारा = सूरणादिकन्दभक्षिण, 'तयाहारा' त्वगाहारा =निम्बादित्वग्भक्षिण, 'पत्ताहारा' पत्राऽऽहारा =बिल्वादिपत्रभक्षिण, 'पुप्फाहारा' पुष्पाऽऽहारा =कुन्दशोभाञ्जनादिपुष्प[illegible], 'बीयाहारा' बीजाऽऽहारा –कूष्माण्डादिबीजभोजिन, 'परिसडिय–कद–मूल–तय–पत्त–पुप्फ–फला–हारा' परिशटित–कन्द–मूल–त्वक्–पत्र–पुष्प–फला–ऽऽहारा – परिशटित=केनचिदानीत स्वय पतित च परिशटितम्, तादृश कन्दमूलत्वक्पत्रपुष्पफलम् आहरन्ति•तच्छीला –केन चित् आनीतानि तरुभ्य स्वय पतितानि वा पत्रपुष्पफलान्येव

करने वाले, (जलवासिणो) जल में खडे रहने वाले, (रुक्खमूलिया) वृक्ष के नीचे निवास करने वाले, (अबुभक्खिणो) मात्र जल का आहार करने वाले, (वाउभक्खिणो) मात्र वायु का ही आहार करने वाले, (सेवालभक्खिणो) मात्र शैवालका ही आहार करने वाले, (मूलाहारा) मात्र मूल का ही आहार करने वाले, (कदाहारा) सूरणादिक कदों का आहार करने वाले, (तयाहारा) त्वक्–छालका आहार करने वाले, (पत्ताहारा) बिल्व आदि के पत्तों का आहार करने वाले, (पुप्फाहारा) पुष्पो का आहार करने वाले, (परिसडिय–कद–मूल–तय–पत्त–पुप्फ–फला–हारा) तोड कर या स्वय लाये हुए नहीं, किंतु स्वय

નિવાસ કરવાવાળા, (जलवासिणो) જલમાજ ઉભા રહેવાવાળા, (रुक्खमूलिया) વૃક્ષની નીચે નિવાસ કરવાવાળા, (अबुभक्खिणो) માત્ર પાણીનો આહાર કરવાવાળા, (वाउभक्खिणो) માત્ર વાયુનોજ આહાર કરવાવાળા, (सेवालभक्खिणो) માત્ર શૈવાળનોજ આહાર કરવાવાળા, (मूलाहारा) માત્ર મૂળનો જ આહાર કરવાવાળા, (कदाहारा) સૂરણ આદિ કદનો આહાર કરવાવાળા, (तयहारा) ત્વક્ છાલનો આહાર કરવાવાળા, (पत्ताहारा) બીલી આદિ પાનનો આહાર કરવાવાળા, (पुप्फाहारा) પુષ્પોનો આહાર કરવાવાળા, (बीयाहारा) કૂષ્માંડ આદિના બીજનો આહાર કરવાળા, (परिसडिय–कद–मूल–तय–पत्त–पुप्फ–फलाहारा) તોડીને અથવા પોતે લાવેલ ન હોય પરંતુ પોતાની મેળે પડી ગયેલા [illegible] કોઈએ

भवंति, तं जहा—कदप्पिया कुक्कुइया मोहरिया गीयरइप्पिया नच्चणसीला, ते ण एएणं विहारेण विहरमाणा वहूइ वासाइ सामण्णपरियाय पाउणंति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणा-

सेसु पव्वइया समणा भवंति ' यावसन्निवेशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति, ' **त जहा** ' तद्यथा-' **कदप्पिया** ' कान्दर्पिका —हास्यकारका भाण्डादय, ' **कुकुइया** ' कौकुचिका — कुकुचेन=कुत्सितचेष्टया चरन्तीति कौकुचिका ये च भ्रूनयनवदनकरचरणाऽऽदिभि- र्भाण्डा इव तथा चेष्टन्ते यथा स्वयमहसन्त एव परान हासयन्ति ते। ' **मोहरिया** ' मौखरिका =वाचाला —नानाविधाऽसम्बद्धभाषिण इत्यर्थ । ' **गीय—रइ—प्पिया** ' गीत— रति—प्रिया —गीतेन या रति =क्रीडा सा प्रिया येषा ते तथा, ' **नच्चणसीला** ' नर्तनशीला ' **ते ण एएण विहारेणं विहरमाणा** ' ते खलु एतेन विहारेण विहरन्त =उक्तमाचरण- माचरन्त, ' **वहूइ वासाइ सामण्णपरियाय पाउणति** ' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्याय= चारित्रपर्याय पालयन्ति, ' **पाउणित्ता** ' पालयित्वा ' **तस्स ठाणस्स** ' तस्य स्थानस्य=

समणा) प्रव्रजित श्रमण होते हैं, (त जहा) जैसे-(**कदप्पिया कुकुइया मोहरिया गीयर- इप्पिया**) कादर्पिक—हास्यकारक भाड आदि, कौकुचिक—भ्रू, नयन, वदन, कर एव चरण आदिकों से कुसित चेष्टाएँ करके भाडों की तरह स्वय न हँसकर दूसरों को हँसाने वाले, गीतपूर्वक क्रीडा को अधिक पसद करने वाले, (**नच्चणसीला**) नृत्य करने के स्वभाव वाले, ये सब (**एएण विहारेण विहरमाणा वहूइ वासाइ सामण्णपरियाय पाउणति**) अपने २ पद के अनुसार उक्त आचरण को आचरण करते हुए बहुत वर्षोंतक श्रमणपर्याय को पालते हैं, (**पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय—अपडिक्कता कालमासे काल**

समणा) प्रव्रजित श्रमण थाय छे, (त जहा) જેવાકે (कदप्पिया कुक्कुइया मोह- रिया गीय—रइ—प्पिया) કાદર્પિક—હાસ્યકારક (ભવાયા) આદિ, કૌકુચિક—ભ્રૂ, નયન, વદન, કર તેમજ પગ આદિ વડે કુત્સિત ચેષ્ટાઓ કરી ભવૈયાની પેઠે સ્વય (પોતે) ન હસતા બીજાને હસાવવાવાળા, મૌખરિક—અનેક પ્રકારના અસ- બદ્ધ પ્રલાપ કરવાવાળા, ગીતયુક્ત ક્રીડાને વધારે પસદ કરવાવાળા, (नच्च- णसीला) નૃત્ય કરવાના સ્વભાવવાળા, આ બધા (एएण विहारेण विहरमाणा बहूइ वासाइ सामण्णपरियाय पाउणति) પોત પોતાના પદ પ્રમાણે ઉક્ત આચર- ણને આચરતા આચરતા ઘણા વરસો સુધી શ્રમણ—પર્યાયને પાળે છે (पाउ णित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय—अपडिक्कता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण

सिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति। पलिओवम वास-सहस्समब्भहिय ठिई। आराहगा? णो इणट्ठे समट्ठे। सेस तं चेव ॥ सू० १३ ॥

मूलम्—से जे इमे जाव सन्निवेसेसु पव्वइया समणा

'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति' उत्कर्षेण ज्योतिषिकेषु देवेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई' पल्योपम वर्षशतसहस्राभ्यधिक स्थिति – वर्षशतसहस्राणि अभ्यधिकानि यत्र तत्–वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्=एकलक्षवर्षाधिक पल्योपम स्थिति प्रज्ञप्तेति। शिष्य पृच्छति–एते ज्योतिषिका देवा 'आराहगा?' आराधका = परलोकस्याराधका भवन्ति किम्?, उत्तरमाह–'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ =सगत, परलोकस्याराधका न भवन्ति। अस्यार्थस्तु–अनेनोत्तरार्द्धेऽष्टमे सूत्रे व्याख्यात ॥ सू० १३ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'जाव सन्निवे

मरण के अवसर मे मृत्यु के वशवर्ती हो, (उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) उत्कृष्ट रूप से ज्योतिषी देवों मे देवरूप से उत्पन्न हो जाते हैं। (पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई) वहा पर उनकी स्थिति १ लाख वर्ष अधिक एक पल्यप्रमाण होती है। गौतम पूछते है–हे नाथ। (आराहगा) ये परलोक के आराधक होते है या नहीं? उत्तर–(णो इणट्ठे समट्ठे) ये परलोक के आराधक नही होते है ॥ सू १३ ॥

'से जे इमे जाव' इत्यादि

(से जे इमे) जो ये (जाव सन्निवेसेसु) ग्राम नगर आदि स्थानो मे (पव्वइया

કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेण जोइसिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) ઉત્કૃષ્ટરૂપથી જ્યોતિષી દેવોમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થઈ જાય છે (पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई) ત્યા તેમની સ્થિતિ ૧ લાખ વરસ ઉપર એક પલ્ય–પ્રમાણ હોય છે ગૌતમ પૂછે છે કે હે નાથ! (आराहगा) તેઓ પરલોકના આરાધક હોય છે કે નહિ? ઉત્તર–(णो इणट्ठे समट्ठे) તેઓ પરલોકના આરાધક હોતા નથી (સૂ ૧૩)

"से जे इमे जाव" ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જે (जाव सन्निवेसेसु) ગામ નગર આદિ સ્થાનોમા (पव्वइया

मूलम्—से जे इमे जाव सन्निवेसेसु परिव्वायगा भवति, त जहा—सखा जोगी काविला भिउव्वा हंसा परमहंसा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे=इदृशा 'जाव सन्निवेसेसु' यावत् सन्निवेशेषु, 'परिव्वायगा भवति' परिव्राजका =सन्यासिनो भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा—'सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा बहुउदगा कुडिव्वया कण्हपरिव्वायगा' साख्या योगिन कापिला भार्गवा हसा परमहसा बहूदका कुटीव्रता कृष्णपरिव्राजका, तत्र साख्या =साख्यमतानुयायिन, योगिन —योगश्चित्तवृत्तिनिरोध सोऽस्त्येषा ते योगिन, 'कापिल शास्त्र साख्य द्विविधम्—सेश्वर निरीश्वर च। तत्र सेश्वर साख्यं भगवदवतार कपिल प्रणीतवान्, निरीश्वर साख्य तु अग्न्यवतार कपिल इति साख्यशास्त्रानुयायिन' इति वाचस्पत्याभिधानकोश। निरीश्वरसाख्यमतानुयायिन इति भाव। 'भिउव्वा'

'से जे इमे जाव' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (जाव सन्निवेसेसु) ग्राम आकर आदिसे लेकर सन्निवेश तक के स्थानों म (परिव्वायगा) [1]परिव्राजक रहते है, जैसे (सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा) साख्य—साख्यमतानुयायी साधु, योगी—चित्तवृत्ति-निरोधरूप योग को पालन करने वाले साधु, कापिल—निरीश्वर साख्यमतानुयायी साधु,

(१) साख्य दो प्रकार के हैं—१ सेश्वरसाख्य, २ निरीश्वरसाख्य। सेश्वरसाख्य-ईश्वर को मानता है। निरीश्वर साख्य ईश्वर को नहीं मानता है। वाचस्पत्याभिधानकोष में ऐसा लिखा है कि भगवदवतारस्वरूप कपिलने ईश्वरवादी साख्य को, एव अग्न्यवतारविशिष्ट उसी कपिलने निरीश्वरवादी साख्य को रचा है।

"से जे इमे जाव" ઇત્યાદિ

(से जे इमे) જેઓ (जाव सन्निवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઈને સન્નિવેશ સુધીના સ્થાનોમા (परिव्वायगा) પરિવ્રાજક રહે છે, જેવા કે (सखा जोगी काविला भिउव्वा हसा परमहसा) સાખ્ય—સાખ્યમતના અનુયાયી સાધુ, યોગી—ચિત્તવૃત્તિનિરોધરૂપ યોગનુ પાલન કરવાવાળા સાધુ, કાપિલ—નિરીશ્વર [1]સાખ્યમત અનુયાયી સાધુ, ભાર્ગવ—ભગુ ઋષિના વશજ, (हसा) હસ

(૧) સાખ્ય બે પ્રકારના છે ૧ સેશ્વરસાખ્ય ૨ નિરીશ્વરસાખ્ય સેશ્વર-સાખ્ય ઈશ્વરને માને છે નિરીશ્વરસાખ્ય ઈશ્વરને માનતા નથી વાચસ્પત્ય-અભિધાન કોષમા એમ લખ્યુ છે કે ભગવાનના અવતારસ્વરૂપ કપિલે ઈશ્વરવાદી સાખ્યને તેમજ અગ્નિ—અવતાર—વિશિષ્ટ તેજ કપિલે નિરીશ્વરવાદી સાખ્ય રચ્યુ છે

लोइय-अपडिक्कंता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं सोहम्मे कप्पे कंदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, सेसं त चेव, णवरं पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई ॥ सू० १४ ॥

उक्तस्य पापस्थानस्य, '**अणालोइयअपडिक्कता**' अनालोचिताऽप्रतिक्रान्ता—अनालोचिताश्च ते अप्रतिक्रान्ता—गुरूणा समीपे अकृताऽऽलोचनका अतएव दोषादनिवृत्ता इत्यर्थ । '**कालमासे काल किच्चा**' कालमासे काल कृत्वा, '**उक्कोसेण सोहम्मे कप्पे कदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति**' उत्कर्षेण सौधर्मे कल्पे कान्दर्पिकेषु=हास्यक्रीडाकारकेषु देवेषु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, '**तहिं तेसिं गई**' तत्र तेषा गति '**सेस त चेव**' शेष तदेव=पूर्वोक्तमेव बोध्यम् । '**पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई**' पल्योपम वर्षशतसहस्राऽभ्यधिक स्थिति—लक्षवर्षाधिक पल्योपम स्थिति ॥ सू० १४ ॥

किच्चा उक्कोसेण सोहम्मे कप्पे कदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) पालन करते हुए अत समय वे अपने उक्त पापस्थानों की गुरु के समीप आलोचना नहीं करके उनसे निवृत्त नहीं होते है, इसलिए जब वे काल—अवसर मे काल करते है, तब अधिक से अधिक सौधर्मकल्प में जो हास्यक्रीडाकारक देव है उनमें देवरूप से उत्पन्न होते हैं। **(तहिं तेसिं गई सेस त चेव)** वहीं पर उनकी गति आदि बतलाइ गई है। यहा पर और भी जो कुछ वक्तव्य है वह इसी आगमके उत्तरार्ध में आठवे सूत्र की तरह समझ लेना चाहिये। **(पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई)** उस कल्प में उनकी स्थिति उस पर्याय में १ लाख वर्ष अधिक १ पल्य की जानना चाहिये ॥ सू० १४ ॥

सोहम्मे कप्पे कदप्पिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) પાલન કરતા કરતા અત સમયે તેઓ પોતાના ઉક્ત પાપસ્થાનોની ગુરુની પાસે આલોચના ન કરવાથી તેનાથી નિવૃત્ત થતા નથી તેથી જ્યારે તેઓ કાલ અવસરે કાલ કરે છે ત્યારે વધારેમા વધારે સૌધર્મ કલ્પમા જે હાસ્યક્રીડાકારક દેવ છે તેમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई सेस त चेव) ત્યા તેમની ગતિ આદિ બતાવવામા આવેલ છે અહી બીજુ પણ જે કાઈ વર્ણન છે તે આ આગમના ઉત્તરાર્ધના આઠમા સૂત્રની પેઠે સમજી લેવુ જોઈએ (पलिओवम वाससयसहस्समब्भहिय ठिई) એ કલ્પમા તેમની સ્થિતિ તે પર્યાયમા ૧ લાખ વરસ ઉપરાત ૧ પલ્યની જાણવી જોઈએ (સૂ ૧૪)

तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायया भवंति। त जहा–
सीलही ससिहारे नग्गई भग्गईति य ॥
विदेहे राया रामे वलेति य अट्ठमे ॥सू० १५॥

मूलम्—ते णं परिव्वाया रिउवेय–यजुव्वेय–सामवेय-

परासरे। कण्हे दीवायणे चेव देवगुत्ते य नारए॥ कर्णश्च करकण्टश्च अम्बडश्च पराशर । कृष्णो द्वैपायनश्चैव देवगुप्तश्च नारद । एतेऽष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका । 'तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा भवति' तत्र खल्विमेऽष्टौ क्षत्रियपरिव्राजका भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा–'सील्ही ससिहारे नग्गई भग्गईति य। विदेहे राया रामेवलेति य अट्ठमे।' शीलधी शशिधारो नग्नको भग्नक इति च। विदेहो राजा रामो वल इति च अष्टम । एते षोडश परिव्राजका लोकतो ज्ञेया ॥ सू० १५ ॥

टीका—'ते ण परिव्वाया' इत्यादि। 'ते ण परिव्वाया' ते खलु

परिव्वायगा भवति) ब्राह्मण की जाति के परिव्राजक होते हैं–(त जहा) सो जैसे (कण्णे य करकडे य अवडे य परासरे। कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए) १ कर्ण, २ करकड, ३ अवट, ४ पारासर, ५ कृष्ण, ६ द्वैपायन, ७ देवगुप्त एव नारद। (तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा) तथा ये आठ क्षत्रिय जाति के परिव्राजक होते हैं, (त जहा) सो जैसे–(सीलही ससिहारे य नग्गई भग्गई ति य। विदेहे राया रामे वले-ति य अट्ठमे) शीलधी, शशिधार, नग्नक, भग्नक, विदेह, राजा राम और वल ॥ सू. १५ ॥

'तेण परिव्वाया रिउवेय' इत्यादि।

(ते ण परिव्वाया) ये १६ साधु–परिव्राजक–आठ ब्राह्मण जाति के आठ क्षत्रिय

व्वायगा भवति) બ્રાહ્મણની જાતિના પરિવ્રાજક થાય છે, (त जहा) જેમકે (कण्णे य करकडे य अवडे य परासरे। कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए) १ કર્ણ, २ કરકડ, ૩ અબડ, ૪ પારાસર, ૫ કૃષ્ણ, ૬ દ્વૈપાયન, ૭ દેવ-ગુપ્ત, તેમજ ૮ નારદ (तत्थ खलु इमे अट्ठ खत्तियपरिव्वायगा भवति) તથા આ આઠ ક્ષત્રિયજાતિના પરિવ્રાજક હોય છે (त जहा) જેમ કે (सीलही ससिहारे नग्गई भग्गईति य। विदेहे राया रामे वलेति य अट्ठमे) १ શીલધી, २ શશિધાર, ૩ નગ્નક, ૪ ભગ્નક, ૫ વિદેહ, ૬ રાજા, ૭ રામ તથા ૮ બલ (સૂ. ૧૫)

'तेण परिव्वाया रिउवेय' ઇત્યાદિ

(ते ण परिव्वाया) આ ૧૬ સાધુ–પરિવ્રાજક આઠ બ્રાહ્મણ જાતિ અને

वहुउदगा कुडिव्वया कण्हपरिव्वायगा। तत्थ खलु इमे अट्ठ माहणपरिव्वायगा भवंति, त जहा—

कण्णे य करकंडे य, अंवडे य परासरे।
कण्हे दीवायणे चेव, देवगुत्ते य नारए ॥

भार्गवा —भृगुर्लोकप्रसिद्ध ऋपिस्तद्वशजा भार्गवा। 'हसा'—हसा =पर्वतकुहरपथ्याऽऽश्रमाऽऽरामवासिनो भिक्षार्थं च ग्रामं प्रविशन्ति। 'परमहसा' परमहसा, एतेपु नदीपुलिनसमागमप्रदेशेपु वसन्ति मरणसमये चीरकौपीनकुशाश्च त्यक्त्वा प्राणान् परित्यजन्ति। 'बहुउदगा' बहूदका, इमे तु ग्राम एकरात्रिका, नगरे पञ्चरात्रिका प्राप्तभोगाश्च भुञ्जते इति। 'कुडिव्वया' कुटीव्रता =कुटीचरा, ते च कुट्या वर्तमाना व्यपगतक्रोधलोभमोहा अहङ्कार वर्जयन्ति। 'कण्हपरिव्वायगा' कृष्णपरिव्राजका —परिव्राजकविशेषा एव, नारायण भक्तिका इति केचित्। 'तत्थ खलु इमे अट्ठ माहणपरिव्वायगा भवंति' तत्र खलु इमेऽष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका भवन्ति। 'त जहा' तद्यथा—'कण्णे य करकडे य अवडे य

भार्गव—भृगु ऋपि के वशज (शिष्य), हस—पर्वतकी गुफा, आश्रम, देवमन्दिर तथा बगीचा आदि में निवास करने वाले साधु, जो सिर्फ भिक्षा के लिये ही ग्राम में आते हैं, (परमहसा) नदी के तट पर नग्नरूप में रहने वाले साधु, जो मरण काल में चीर, कौपीन और कुशा को त्याग कर मरण करते है। (बहुउदगा) एक रात ग्राम मे पाच राततक नगर में रहे तथा जो मिले सो खावें ऐसे बहूदक साधु, (कुडिव्वया) कुटीव्रत—कुटीचर—क्रोध, लोभ एव मोह तथा अहकार से रहित होकर पर्णकुटी में रहने वाले, (कण्हपरिव्वायगा) नारायण के भक्त परिव्राजक—अथवा कृष्ण के भक्त परिव्राजक, (तत्थ) इनमे (अट्ठ) आठ (इमे) ये (माहण

પર્વતની ગુફા, આશ્રમ તથા બગીચા આદિમા નિવાસ કરવાવાળા સાધુ, જે માત્ર ભિક્ષા માટે જ ગામમા આવે છે (परमहसा) નદીના તટ ઉપર નગ્ન રૂપમા રહેનારા સાધુ, જે મરણકાલમા ચીર, કૌપીન (લગોટી) અને કુશાનો ત્યાગ કરી મરણ પામે છે (बहुउदगा) એક રાત ગામમા, પાચ રાત સુધી નગરમા રહે તથા જે મળે તે ખાય એવા બહૂદક સાધુ, (कुडिव्वया) કુટીવ્રત—કુટીચર—ક્રોધ, લોભ તેમજ મોહ તથા અહકારથી રહિત થઈને પર્ણકુટીમાં રહેવાવાળા, (कण्हपरिव्वायगा) નારાયણના ભક્ત પરિવ્રાજક, અથવા કૃષ્ણુના ભક્ત પરિવ્રાજક, (तत्थ) એમા (अट्ठ) આઠ (इमे) ——

सामयणे अण्णेसु य वहूसु वभण्णएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्टिया यावि होत्था ॥ सू० १६ ॥

मूलम्—ते णं परिव्वायगा दाणधम्मं च सोयधम्मं

अक्षरस्वरूपनिरूपक शास्त्र शिक्षा, तथाविधसमाचारप्ररूपक शास्त्रमेव कल्पस्तस्मिन्, 'वागरणे' व्याकरणे=शब्दशास्त्रे, 'छदे' छन्दसि=वृत्तबोधके शास्त्रे, 'निरुत्ते' निरुक्ते=शब्दार्थबोधके, 'जोइसामयणे' ज्योतिषामयने ज्योतिश्शास्त्रे, 'अण्णेसु य वहुसु वभण्णएसु य सत्थेसु' अन्येषु च बहुषु ब्राह्मण्येषु च शास्त्रेषु—ब्राह्मणेभ्यो हितानि ब्राह्मण्यानि—वेदव्याख्यारूपाणि ब्राह्मणादीनि शास्त्राणि तेषु च बहुषु शास्त्रेषु, 'सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था' सुपरिनिष्ठिता =परिपक्वज्ञानाश्चापि भवन्ति ॥ सू० १६ ॥

टीका—'ते ण परिव्वाया' इत्यादि। 'ते ण परिव्वाया' ते खलु परिव्राजका, 'दाणधम्म च सोयधम्म च तित्थाभिसेय च' दानधर्मं च शौचधर्मं च

कप्पे वागरणे छदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य वहूसु वभणएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था) तथा गणित के विषय मे, शिक्षा—अक्षर के स्वरूप को निरूपण करने वाले शास्त्र मे, कल्प मे, व्याकरण शास्त्र मे, छद शास्त्र मे, निरुक्त—शब्दार्थबोधक शास्त्र मे, एव ज्योतिष शास्त्र मे और भी अनेक बहुत से ब्राह्मणशास्त्रों मे ये परिपक्व ज्ञानशाली होते है ॥ सू १६ ॥

'तेण परिव्वायगा' इत्यादि

(ते ण परिव्वायगा) ये समस्त परिव्राजक (दाणधम्म च सोयधम्म च) दान धर्म की, शौचधर्म का, (तित्थाभिसेय च) तीर्थाभिषेक की (आघवेमाणा) जनता मे

જાણનારા હોય છે (सखाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य वहूसु वभण्णएसु य सत्थेसु सुपरिणिट्ठिया यावि होत्था) તથા ગણિતના વિષયમા, શિક્ષા-અક્ષરના સ્વરૂપને નિરૂપણ કરવાવાળા શાસ્ત્રમા, કલ્પમા, વ્યાકરણ શાસ્ત્રમા, છદ શાસ્ત્રમા, નિરુક્ત-શબ્દાર્થબોધક શાસ્ત્રમા, તેમજ જ્યોતિષ-શાસ્ત્રમા અને બીજા પણ અનેક બ્રાહ્મણ શાસ્ત્રોમા તેઓ જ્ઞાનશાલી હોય છે (સૂ. ૧૬)

'तेण परिव्वायगा' ઇત્યાદિ

(ते ण परिव्वायगा) આ સમસ્ત પરિવ્રાજક (दाणधम्म च सोयधम्म च) દાનધર્મની, શૌચધર્મની, (तित्थाभिसेय च) તીર્થઅભિષેકની (आघवेमाणा)

अहव्वणवेय-इतिहासपचमाण निघंटुछट्ठाणं सगोवगाण सरहस्साण चउण्हं वेदाण सारगा पारगा धारगा सडगवी सट्ठितंतविसारया, सखाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छदे निरुत्ते जोइ-

परिव्राजका -प्रागूवर्णिता अष्टौ ब्राह्मणपरिव्राजका, अष्टौ क्षत्रियपरिव्राजका, ते कीदृशा? अत्राऽऽह-'**रिउवेय-यजुव्वेय-सामवेय-अहव्वणवेय-इतिहासपचमाण**' ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेदाऽथर्ववेदेतिहासपञ्चमानाम्-ऋग्वेदादयश्चत्वारो वेदा, तथा इतिहास पञ्चमो येषा ते इतिहासपञ्चमा तेषाम्, '**निघदुछट्ठाण**' निघण्टुषष्ठानाम्-निघण्टुर्नाम कोश षष्ठ =षट्सख्यापूरको येषा तेषा '**सगोवगाण**' साङ्गोपाङ्गानाम्-अङ्गैरुपाङ्गै सहितानाम्, '**सरहस्साण**' सरहस्याना=रहस्ययुक्तानाम्, '**चउण्ह** चतुर्णाम्, '**वेदाण**' वेदानाम्, '**सारगा**' सारका =अध्यापनद्वारेण प्रवर्तका, अथवा स्मारका =अन्येषा विस्मृतस्य स्मारणात्, '**पारगा**' पारगा =सपूर्णवेदार्थज्ञानवन्त, '**धारगा**' धारका =धारयितु क्षमा, '**सडगवी**' षडङ्गविद, '**सट्ठितंतविसारया**' षष्ठितन्त्रविशारदा -षष्ठितन्त्र=कपिलसिद्धान्त - तत्र विशारदा =पण्डिता, '**सखाणे**' सख्याने=गणितविषये '**सिक्खाकप्पे**' शिक्षाकल्पे-

जाति के (**रिउवेय-यजुव्वेय-सामवेय-अहव्वणवेय-इतिहासपचमाण निघदुछट्ठाण सगोवगाण सरहस्साण चउण्ह वेदाण**) ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवद, अथर्ववेद, इतिहास, निघटु इन छह शास्त्रों के तथा इन शास्त्रों के और भी जितने अग और उपाग है उनके एव रहस्य सहित चार वेदों के (**सारगा**) पाठन द्वारा प्रचारक होते है, या दूसरों के लिये विस्मृत हुए इन के स्मारक होते है (**पारगा**) स्वय भी इन सब शास्त्रों के ज्ञाता होते है, (**धारगा**) इन सबकी धारणा वाले होते है। इसलिये ये (**सडगवी**) षडगवेदवित् कहे जाते हैं। ये (**सट्ठितंतविसारया**) षष्ठितत्र-कपिलशास्त्र के भी वेत्ता होते है, (**सखाणे सिक्खा**

આઠ ક્ષત્રિય જાતિના (रिउवेय-यजुव्वेय-सामवेय-अहव्वणवेय-इतिहास-पचमाण निघटुछट्ठाण सगोवगाण सरहस्साण चउण्ह वेदाण) ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ, ઇતિહાસ, નિઘંટુ આ છ શાસ્ત્રોના, તથા આ શાસ્ત્રોના બીજા પણ જેટલા અંગ અને ઉપાંગ છે તેમના, રહસ્યસહિત ચાર વેદોના (सारगा) પઠનદ્વારા પ્રચારક હોય છે, અથવા બીજાને વિસ્મરણ થયેલ હોય તો તેમને યાદ કરાવનારા હોય છે, (पारगा) પોતે પણ તે શાસ્ત્રો જાણનારા હોય છે, તેથી તેઓ (धारगा) આ બધાની ધારણાવાલા હોય છે, તેથી તેઓ (सडगवी) ષડંગ વેદવિત કહેવાય છે તેઓ (सट्ठितंतविसारया) ષષ્ટિતંત્ર-કપિલશાસ્ત્રના પણ

मूलम्—तेसि णं परिव्वायगाण णो कप्पइ, अगड वा तलायं वा नइं वा वावि वा पुक्खरिणि वा दीहिय वा गुंजालिय

शुचय =शुद्धा' 'सुइसमायारा' शुचिसमाचारा =सर्वथा शुद्धाचारा 'भवित्ता' भूवा 'अभिसेय-जल-पूय-प्पाणो' अभिषेक-जल-पूताऽऽत्मान -अभिमन्त्रितजलै पूता = पवित्रा आत्मानो येषा ते तथा, 'अविग्घेण सग्ग गमिस्सामो' अविघ्नेन स्वर्गं गमिष्याम - अस्माक स्वर्गगमन-निर्बाधमस्ति-इत्यर्थ ॥ सू० १७ ॥

टीका—'तेसिं णं परिव्वायगाण' इत्यादि। 'तेसिं ण परिव्वायगाण' तेषा खलु परिव्राजकानाम्, 'णो कप्पइ अगड वा तलाय वा नइ वा वावि वा पुक्खरिणिं वा दीहिय वा गुजालिय वा सर वा सागरं वा ओगाहित्तए' नो कल्पतेऽवट वा तडाग वा नदीं वा वापीं वा पुष्करिणीं वा दीर्घिका वा गुञ्जालिका वा सरो

हम शुचि हैं और हमारा आचार-विचार भी शुचि हैं। इस तरह शुचि होकर, अभिमन्त्रित जल से सर्वथा आत्मा को पवित्र कर हम लोग विना किसी विघ्न के स्वर्ग में जावेंगे—हम लोगों को स्वर्गप्राप्ति निर्बाध है ॥ सू १७ ॥

'तेसिं ण परिव्वायगाण' इत्यादि।

(तेसिं ण परिव्वायगाण) इन परिव्राजकों को (णो कप्पइ) इतनी बातें कल्पित नहीं है–(अगड वा तलाय वा नइ वा वावि वा पुक्खरिणिं वा दीहिय वा गुजालियं वा सरं वा सागर वा ओगाहित्तए) कूए में प्रवेश करना, तालाब में प्रवेश करना, नदी में प्रवेश करना, बावडी में प्रवेश करना, पुष्करिणी मे प्रवेश करना, दीर्घिका मे प्रवेश करना, गुजालिका में प्रवेश करना, सरोवर में प्रवेश करना, एव समुद्र में प्रवेश करना।

પવિત્ર છે અમે શુચિ છીએ, અને અમારા આચારવિચાર પણ શુચિ છે આવી રીતે શુચિ થઈને, અભિમન્ત્રિત જલથી સર્વથા આત્માને પવિત્ર કરીને અમે કોઈ જાતના વિઘ્ન વિના સ્વર્ગમા જશુ-અમને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ નિર્બાધ છે (સૂ૰ ૧૭)

'तेसिं ण परिव्वायगाण' ઇત્યાદિ

(तेसिं ण परिव्वायगाण) આ પરિવ્રાજકોની (णो कप्पइ) આટલી વાતો કલ્પિત નથી (अगड वा तलाय वा नइ वा वावि वा पुक्खरिणिं वा दीहिय वा गुजालिय वा सर वा सागर वा ओगाहित्तए) કૂવામા પ્રવેશ કરવો, તળાવમા પ્રવેશ કરવો, નદીમા પ્રવેશ કરવો, વાવમા પ્રવેશ કરવો, પુષ્કરિણીમા પ્રવેશ કરવો, દીર્ઘિકામા પ્રવેશ કરવો, ગુંજાલિકામા પ્રવેશ કરવો, સરોવરમા પ્રવેશ

च तित्थाभिसेयं च आघवेमाणा पण्णवेमाणा परूवेमाणा विहरंति। जं णं अम्हं किंचि असुई भवइ तं णं उदएण य मट्टियाए य पक्खालियं सुई भवइ। एवं खलु अम्हे चोक्खा चोक्खायारा सुई सुइसमायारा भवित्ता अभिसेयजलपूयप्पाणो अविग्घेण सग्गं गमिस्सामो॥ सू० १७॥

तीर्थाभिषेकश्च, 'आघवेमाणा' आख्यान्त=कथयन्त, 'पण्णवेमाणा' प्रज्ञापयन्त=बोधयन्त, 'परूवेमाणा' प्ररूपयन्त=उपपत्तिभिः स्वसिद्धान्त स्थापयन्तो विहरन्ति। 'जं णं अम्हं किंचि असुई भवइ' यत् खल्वस्माकं किञ्चिदशुचि भवति, 'तं णं उदएण य मट्टियाए य पक्खालियं सुई भवइ' तत्खलु उदकेन च मृत्तिकया च प्रक्षालितं शुचि भवति=पवित्र भवति, 'एवं खलु अम्हे' एवं खलु वयं, 'चोक्खा' चोक्षा=कृत-प्रमार्जना—विमलदेहनेपथ्या, 'चोक्खायारा' चोक्षाचारा=पवित्राचारा, अतएव-'सुई'

पुष्टि करते हुए (पण्णवेमाणा) जनता को ये सब बाते अच्छी तरह समझाते हुए (परूवेमाणा विहरंति) जनता मे इनकी युक्तिपूर्वक प्ररूपणा करते हुए विचरते रहते है। (जं णं अम्हं किंचि असुई भवइ तं णं उदएण य मट्टियाए य पक्खालियं सुई भवइ) वे कहते है—कि जो कुछ भी हम लोगो की दृष्टि मे अपवित्र ज्ञात होता है वह पानी से या मिट्टी से जब प्रक्षालित हो जाता है तब वह शुचि हो जाता है। (एवं खलु अम्हे चोक्खा चोक्खायारा सुई सुइसमायारा भवित्ता अभिसेयजलपूयप्पाणो अविग्घेण सग्गं गमिस्सामो) इस प्रकार हम लोग चोखे है और हमारा आचारविचार भी चोखा—पवित्र है।

જનતામા પુષ્ટિ (પ્રચાર) કરતા થકા, (पण्णवेमाणा) જનતાને આ બધી વાતો સારી રીતે સમજાવતા થકા, (परूवेमाणा विहरंति) જનતામા તેમની યુક્તિ પૂર્વક પ્રરૂપણા કરતા થકા વિચરતા રહે છે (जं णं अम्हं किंचि असुई भवइ तं णं उदएण य मट्टियाए य पक्खालियं सुई भवइ) તેઓ કહે છે કે જે કાંઈ પણ આપણી દૃષ્ટિમા અપવિત્ર જણાય છે તે પાણીથી અથવા માટીથી જો ધોવામા આવે તો તે શુચિ-પવિત્ર થઈ જાય છે (एवं खलु अम्हे चोक्खा चोक्खायारा सुई सुइसमयारा भवित्ता अभिसेयजलपूयप्पाणो अविग्घेण सग्गं गमिस्सामो) આ પ્રકારે આપણે ચોકખા છીએ, અને આપણા આચારવિચાર પણ ચોકખા–

तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ आसं वा हत्थिं वा उट्टं वा गोणिं वा महिसं वा खरं वा दुरूहित्ता णं गमित्तए, णण्णत्थ बलाभिओगेणं। तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए। तेसिं णं परिव्वायगाणं णो

व्राजकाना न कल्पते इत्यन्वय, 'तेसिं णं परिव्वायगाणं नो कप्पइ आसं वा हत्थिं वा उट्टं वा गोणिं वा महिसं वा खरं वा दुरूहित्ताणं गमित्तए णण्णत्थ बलाभिओगेणं' तेषां खलु परिव्राजकानां न कल्पतेऽश्वं वा हस्तिनं वोष्ट्रं वा गां वा महिषं वा खरं वाऽधिरुह्य खलु गन्तुम्—नान्यत्र बलाऽभियोगात्—बलेन=बलात्कारेण यः अभियोगः=नियोजनं—बलवत्पारन्त्र्य-नियोग इत्यर्थः, तस्मात्, अन्यत्र तेषां परिव्राजकानां गन्तुं न कल्पते। 'तेसिं णं परि-व्वायगाणं णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पते नटप्रेक्षणमिति वा यावत् मागधप्रेक्षणमिति वा प्रेक्षितुम्—

डोली पर, अथवा झोल्लिका-यानविशेष पर, प्रवहण पालकी पर, बग्घी पर, एवं स्यन्दमानिका-ताम-जाम पर चढ़कर भी जाना साधुओं के लिए वर्जित है। (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ आसं वा हत्थिं वा उट्टं वा, गोणिं वा, महिसं वा, खरं वा दुरूहित्ताणं गमित्तए) उन परिव्राजकों को घोडे पर, हाथी पर, ऊँट पर, बैल पर, भैसा पर, एवं गधे पर चढ़ कर भी चलना वर्जित है, (णण्णत्थ बलाभिओगेणं) बलाभियोग को छोड कर। यदि कोई हठ करके अर्थात् जबर्दस्ती से बैठावे तो दोष नहीं है। (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए) उन परिव्राजकों को यह भी उचित नहीं है, अर्थात् उनके आचारके अनुसार यह भी उन्हे वर्जित है कि वे

લઇને ઉપાડીને ચાલે છે એવી ડોલી પર અથવા ઝોલ્લિકા નામના યાનવિશેષ પર, પ્રવહણ-પાલખી પર, બગ્ગી પર તેમજ સ્યન્દમાનિકા—તામજામ પર ચઢીને પણ જવું સાધુઓને માટે વર્જિત છે (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ आसं वा हत्थिं वा उट्टं वा गोणिं वा महिसं वा खरं वा दुरूहित्ताणं गमित्तए) તે-પરિવ્રાજકોને ઘોડા પર, હાથી પર, ઊંટ પર, બળદ પર, ભેંસા પર, તેમજ ગધેડા પર ચઢીને ચાલવું વર્જિત છે (णण्णत्थ बलाभिओगेणं) બલાભિયોગ છોડીને, જો કોઈ હઠ કરીને જબરદસ્તીથી બેસાડી દે તો દોષ નથી (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ नडपेच्छाइ वा जाव मागहपेच्छाइ वा पेच्छित्तए) તે પરિવ્રાજકોના

वा सरं वा सागरं वा ओगाहित्तए, णण्णत्थ अद्धाणगमणेणं। णो कप्पइ सगडं वा जाव संदमाणियं वा दुरूहित्ताणं गच्छित्तए।

वा सागर वाऽवगाहितुम्, तत्रावट =कूप, वापी=चतुष्कोणजलाशयविशेष, पुष्करिणी=वर्तुलाकारजलाशय, दीर्घिका=आयताकारजलाशय, गुञ्जालिका=वक्रजलाशय, सर=कृत्रिमपद्मयुक्तजलाशय, तेषु प्रवेष्टुं सन्यासिना न कल्पते, 'णण्णत्थ अद्धाणगमणेण' नान्यत्राध्वगमनात्=न इति यो निषेध सोऽध्वगमनाद् यत्र, मार्गे जलाशयप्रवेशो न निषिद्ध इत्यर्थ । 'णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणियं वा दुरूहित्ता णं गच्छित्तए' नो कल्पते शकट वा यावत् स्य दमानिका वाऽधिरुह्य खलु ग तुम्—शकटमधिरुह्य गन्तु न कल्पते इत्यन्वय, यावच्छब्दादिद बोध्यम्—रथ वा यान वा युग्यं वा गिल्लिं वा=पुरुषद्वयोत्क्षिप्त-दोल्लिका वा 'भोल्लिका वा' यानविशेष वा प्रवहण वा शिबिकाम् वा इति, थिल्लिवा=अश्व-द्वयवाह्य यानविशेष वा, तथा—स्य दमानिका=शिबिकाविशेष वा, आरुह्य ग तु तेषा परि-

चार कोने वाले जलाशय का नाम बावड़ी, गोल मुहवाले जलाशय का नाम पुष्करिणी, एव विस्तृत आकारवाले जलाशय का नाम दीर्घिका है, जो जलाशय टेडा होता है उसका नाम गुजालिका है । इन सब में प्रवेश करना स यासियों के लिये निषिद्ध है । हा (णण्णत्थ अद्धा-गमणेण) मार्ग में चलते समय यदि कोई तालाब नदी आदि जलाशय बीच में पड जाय तो अगत्या उसमें होकर जाना निषिद्ध नहीं है । (णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणिय वा दुरूहित्ता गच्छित्तए) इसी तरह शकट बैलगाडी पर चढकर भी जाना निषिद्ध है । यहा 'यावत्' शब्द से "रथ वा यान वा युग्य वा गिल्लि वा" इत्यादि पाठ गृहीत हुआ है। इसका मतलब इस प्रकार है—रथ पर, यान पर, घोडे पर, दो पुरुष जिसे लेकर चलते हैं ऐसी

કરવો, તેમજ સમુદ્રમા પ્રવેશ કરવો ચારે કોરેથી ઘેરાયેલુ જલાશય હોય તેનુ નામ વાવ, ગોળ મુખવાળુ જલાશય હોય તે પુષ્કરિણી, તેમજ વિસ્તૃત આકારવાળા જલાશયને દીર્ઘિકા કહે છે જે જલાશય વાકાચુકા હોય છે તેનુ નામ ગુંજાલિકા છે આ બધામા પ્રવેશ કરવો એ સન્યાસીઓને માટે નિષિદ્ધ છે હા (णण्णत्थ अद्धाणगमणेण) માર્ગમા ચાલતી વખતે જો કોઇ તળાવ નદી આદિ જલાશય વચમા આવી જાય તો અગત્યા તેમા થઈને જવુ નિષિદ્ધ નથી (णो कप्पइ सगड वा जाव सदमाणिय वा दुरूहित्ता गच्छित्तए) આવી જ રીતે શકટ—બળદનુ ગાડુ પર ચડીને પણ જવુ નિષિદ્ધ છે અહી યાવત શબ્દથી "रथ वा यान वा युग्य वा गिल्लि वा" ઇત્યાદિ પાઠ ગ્રહણ કર્યો છે એની મતલબ એ છે કે—રથ પર, યાન પર, ઘોડા પર, બે માણસો જેને

कहाइ वा जणवयकहाइ वा अणत्थदंड करित्तए। तेसि ण परि-
व्वायगाणं णो कप्पइ अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंब-
पायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि
वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए,

कथा' इति वा, 'चोरकथा' इति वा, 'जनपदकथा' इति वाऽनर्थदण्ड कर्तुम्-स्त्र्यादीनां कथा कर्तुं न कल्पन्ते, तथा-अनर्थदण्डमपि कर्तुं न कल्पते। 'तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पते-अय पात्राणि वा त्रपुकपात्राणि वा ताम्रपात्राणि वा जसदपात्राणि वा सीसकपात्राणि वा रूप्यपात्राणि वा सुवर्णपात्राणि वा अन्यतराणि वा बहुमूल्यानि धारयितुम्, तत्र-अय पात्राणि=लौहपात्राणि, त्रपुकपात्राणि-त्रप्वेव त्रपुक 'राँगा' इति ख्यात् तस्य पात्राणि, अन्यत् सर्वं सुगमम्। 'णण्णत्थ अलाउपाएण वा

वा) चोरकथा एव जनपदकथा, (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ) ये कथाएँ भी उन परिव्राजकों के लिये कल्पित नहीं है, कारण कि इन कथाओं के करने से (अणत्थदंड करित्तए) अनर्थदंड का बंध होता है-ये कथाएँ अनर्थदंड करानेवाली हैं। (अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं परिव्वायगाण णो कप्पइ) लोह के पात्र, त्रपु के पात्र, तांबे के पात्र, जसद के पात्र, सीसे के पात्र, चांदी के पात्र, सुवर्ण के पात्र तथा और भी धातु के बहुमूल्य पात्र उन साधुओं को

(णो कप्पइ) આ કથાઓ પણ તે પરિવ્રાજકોને માટે કલ્પિત નથી, કારણ કે એ કથાઓ કરવાથી (अणत्थदंड करित्तए) અનર્થદંડનો બંધ થાય છે-આ કથાઓ અનર્થદંડ કરાવવાવાળી છે (अयपायाणि वा तउयपायाणि वा तंबपायाणि वा जसदपायाणि वा सीसगपायाणि वा रुप्पपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा अण्णयराणि वा बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं परिव्वायगाण णो कप्पइ) લોઢાનું પાત્ર ત્રપુ-(કાંસા)નું પાત્ર, તાંબાનું પાત્ર, જસતનું પાત્ર, સીસાનું પાત્ર, ચાંદીનું પાત્ર, સુવર્ણનું પાત્ર, તથા બીજી ધાતુના બહુમૂલ્ય પાત્ર રાખવા એ સાધુઓને પોતાના આહાર વિહાર માટે કલ્પિત નથી (णण्णत्थ अलाउपाएण वा

कप्पइ हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए। तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा चोर-

नटादीनां गीतनृत्यादिकानि प्रेक्षितुं तेषां परिव्राजकानां न कल्पते। 'तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पते हरितानां=वनस्पतीनां श्लेषणता वा घट्टनता वा स्तम्भनता वा लूषणता वोत्पाटनता वा, श्लेषणतादौ सर्वत्र स्वार्थे तल्, श्लेषणादिकमित्यर्थः। श्लेषणं=स्पर्शः, घट्टनता=घट्टनं—संघर्षणम्, स्तम्भनता=स्तम्भनं—हस्तादिनाऽवरोधः, शाखापल्लवादीनां मोटनम्, ऊर्ध्वीकरणं च, लूषणता—लूषणं=हस्तादिना पनकादेः समार्जनम्, 'तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा चोरकहाइ वा जणवयकहाइ वा अणत्थदंडं करित्तए' तेषां परिव्राजकानां नो कल्पते—'स्त्रीकथा' इति वा, 'भक्तकथा' इति वा 'देशकथा' इति वा, 'राज-

नटों का एवं मागध आदिकों का खेल—तमासा नहीं देखे और उनके गीत नृत्य आदि नहीं सुने। (हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए) हरितवनस्पति का स्पर्श करना, संघर्षण करना, हस्तादिक द्वारा अवरोध करना, शाखा एवं उनके पत्ते आदिकों को ऊँचा करना अथवा उन्हें मोडना, हस्त आदि के द्वारा पनक आदि का समार्जन करना, ये सब बातें भी (तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) उन परिव्राजकों के लिये कल्पित नहीं है (इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा) स्त्रीकथा, भक्तकथा, देशकथा, राजकथा (चोरकहाइ वा जणवयकहाइ

આચાર અનુસાર એ પણ તેમને વર્જિત છે, કે તેઓ નટોના તેમજ માગધ આદિકોના ખેલ-તમાસા જુએ નહીં, અને તેમના ગીત નૃત્ય આદિ સાંભળે નહીં (हरियाणं लेसणया वा घट्टणया वा थंभणया वा लूसणया वा उप्पाडणया वा करित्तए) લીલી વનસ્પતિનો સ્પર્શ કરવો, સંઘર્ષણ કરવું, હાથેથી અવરોધ કરવો, શાખા તેમજ તેનાં પાંદડાં આદિકોને ઊંચાં કરવાં, અથવા મરડવાં, હાથ આદિથી લીલ-ફૂલ આદિનું સમાર્જન કરવું, આ બધી વાતો પણ (तेसिं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) તે પરિવ્રાજકો માટે કલ્પિત નથી (इत्थिकहाइ वा भत्तकहाइ वा देसकहाइ वा रायकहाइ वा) સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, દેશકથા, રાજકથા, (चोरकहाइ वा जणवयकहाइ वा) ચોરકથા તેમજ જનપદકથા (तेसिं णं परिव्वायगाणं

व्वायगाणं णो कप्पइ हारं वा अद्धहारं वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं रयणावलिं वा मुरविं वा कंठमुरविं वा पालंबं वा तिसरयं वा कडिसुत्तं वा दसमुद्दियाणतगं वा कडयाणि वा

नो कल्पते नानाविध-वर्ण-राग-रक्तानि वस्त्राणि धारयितुम्, 'णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए' नान्यत्रैकस्माद्धातुरक्तात्-केवलं गैरिकाद्धातुरक्तं कल्पते इत्यर्थः । 'तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ हारं वा अद्धहारं वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कंठमुरविं वा पालंबं वा तिसरयं वा कडिसुत्तं वा दसमुद्दियाणतगं वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अंगयाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा मउडं वा चूलामणिं वा पिणद्धित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पन्ते-हारं वाऽर्द्धहारं वा, एकावलिं वा, मुक्तावलीं वा, कनकावलीं वा, रत्नावलीं वा, मुरविं=कर्ण-भूषणविशेषं वा, कण्ठमुरविं=कण्ठभूषणविशेषं वा, प्रालम्बं वा, त्रिसरकं वा, कटिसूत्रं वा, दशमुद्रिकानन्तकं वा, रूढोऽयं शब्दस्तेन-हस्ताङ्गुलीमुद्रिकादशकमित्यर्थः, कटकानि वा,

के रंगों से रंजित वस्त्र भी इन्हें धारण करना उचित नहीं बतलाया गया है। सिर्फ एक गैरिक रंग से रंगा हुआ वस्त्र ही इन्हें धारण करना बतलाया है। (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ हारं वा अद्धहारं वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कंठमुरविं वा तिसरयं वा कडिसुत्तं वा दसमुद्दियाणतगं वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अंगयाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा मउडं वा चूडामणिं वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेणं तंबिएणं पवित्तएणं) हार, अर्द्ध-हार, एकावलि, मुक्तावलि, कनकावलि, रत्नावलि, मुरवी, कण्ठमुरवी (ये कंठ के आभ-

અનેક પ્રકારના રંગથી રંગાએલા વસ્ત્ર પણ તેઓએ ધારણ કરવા ઉચિત નથી માત્ર એક ગેરૂના રંગથી રંગાયેલ વસ્ત્ર જ તેમણે ધારણ કરવાનું બતાવ્યું છે (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ हारं वा अद्धहारं वा एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा मुरविं वा कंठमुरविं वा पालंबं वा तिसरयं वा कडिसुत्तं वा दसमुद्दियाणतगं वा कडयाणि वा तुडियाणि वा अंगयाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा मउडं वा चूडामणिं वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेणं तंबिएणं पवित्तएणं) હાર, અર્ધહાર, એકાવલિ, મુક્તાવલિ, કનકાવલિ, રત્નાવલિ, મુરવી, કંઠમુરવી, (આ બધા કંઠના આભરણો છે) પ્રાલંબ, ત્રણ સરનો

णण्णत्थ अलाउपाएण वा दारुपाएण वा मट्टियापाएण वा। तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ अयबंधणाणि जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए। तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ णाणाविहवण्णराग-रत्ताइं वत्थाइं धारित्तए, णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए। तेसिं णं परि-

---

दारुपाएण वा मट्टियापाएण वा' नाऽन्यत्राऽलाबुपात्राद् वा दारुपात्राद्वा मृत्तिकापात्राद्वा, 'न' इति पूर्वोक्तो निषेधः—तुम्बीपात्रात् काष्ठनिर्मितपात्रात्, मृत्तिकापात्राद्वाऽन्यत्र। तुम्बी—काष्ठ—मृत्तिकापात्राणि तु सन्यासिना कल्पन्ते इति भावः। 'तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ अयबंधणाणि वा जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानाम् अयोबन्धनानि= लौहबन्धनयुक्तानि पात्राणि, यावच्छब्दात्—त्रपुताम्रादिबन्धनयुक्तानि पात्राणि, तथा, बहु मूल्यानि अन्यान्यपि बन्धनानि धारयितुं तेषां सन्यासिना न कल्पन्ते। 'तेसिं ण परिव्वाय गाण णो कप्पइ णाणाविह-वण्ण-राग रत्ताइ वत्थाइ धारित्तए' तेषां खलु परिव्राजकाना

अपने आहार—विहार आदि के लिये रखना कल्पित नहीं है। (णण्णत्थ अलाउपाएण वा मट्टियापाएण वा,) तुबड़ी, काष्ठनिर्मित कमण्डलु, अथवा मिट्टीका पात्र, ये ही उन्हें रखना कल्पता है। (अयबंधणाणि जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं ण परिव्वायगाणं णो कप्पइ) तथा—लोह के बंधन से युक्त पात्र, त्रपु के बंधन से युक्त पात्र, ताम्बे के बंधन से युक्त पात्र, जसद के बंधन से युक्त पात्र, सीसे के बंधन से युक्त पात्र, चांदी के बंधन से युक्त पात्र, सुवर्ण के बंधन से युक्त पात्र तथा और भी बहुमूल्य बंधन से युक्त पात्र इन साधुओं को कल्पित नहीं बतलाया गया है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ णाणा विह—वण्ण—राग—रत्ताइ वत्थाइं धारित्तए णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए) अनेक प्रकार

दारुपाएण वा मट्टियापाएण वा) तूंबडी, લાકડાનું બનેલુ કમંડળ અથવા માટીનું પાત્ર એજ તેઓએ રાખવું કલ્પિત છે (अयबंधणाणि जाव बहुमुल्लाणि धारित्तए तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ) તથા લોઢાના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, ત્રપુના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, તાંબાના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, જસતના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, સીસાના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, ચાંદીના બંધનથી યુક્ત પાત્ર, સુવર્ણના બંધનથી યુક્તપાત્ર તથા બીજી પણ બહુમૂલ્ય (કીમતી) ધાતુના બંધનથી યુક્ત પાત્ર સાધુઓને માટે કલ્પિત બતાવેલ નથી (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ णाणाविह-वण्णराग-रत्ताइ वत्थाइ धारित्तए, णण्णत्थ एगाए धाउरत्ताए)

परिव्वायगाणं णो कप्पइ अगलुएण वा चंदणेण वा कुकुमेण वा गायं अणुलिंपित्तए, णण्णत्थ एकाए गंगामट्टियाए ॥ सू० १८ ॥

मूलम्—तेसिं णं परिव्वायगाणं कप्पइ मागहए पत्थए

'तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ–अगलुएण वा चंदणेण वा कुकुमेण वा गायं अणुलिंपित्तए' तेषां खलु परिव्राजकानां नो कल्पतेऽगरुणा वा चन्दनेन वा कुङ्कुमेन वा गात्रमनुलेप्तुम्–सुगन्धितद्रव्येण गात्राऽनुलेपनं सन्यासिना न कल्पते इत्यर्थः, 'णण्णत्थ एकाए गंगामट्टियाए' नाऽन्यत्रैकस्या गङ्गामृत्तिकाया:–एकां गङ्गामृत्तिकां वर्जयित्वाऽन्य निषेध इत्यर्थः ॥ सू० १८ ॥

टीका—'तेसिं णं' इत्यादि। 'तेसिं णं' तेषां खलु 'परिव्वायगाणं कप्पइ मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए' परिव्राजकानां कल्पते मागधः प्रस्थ जलस्य परिग्रहीतुम्, प्रस्थः परिमाणविशेषः, तथाहि–'दो असईओ पसई, दोहिं पसईहिं

उनके लिये पहिरना अवर्जित है। (तेसिं णं परिव्वायगाणं णो कप्पइ अगलुएण वा चंदणेण वा कुकुमेण वा गायं अणुलिंपित्तए णण्णत्थ एकाए गंगामट्टियाए) तथा उन परिव्राजकों के लिये अगुरु से, चंदन एवं कुंकुम से शरीर पर लेप करना भी निषिद्ध है। सिर्फ यदि वे लेप करना चाहें तो एक मात्र गंगा की मिट्टी का लेप कर सकते हैं ॥ सू १८ ॥

'तेसिं णं' इत्यादि।

(तेसिं णं परिव्वायगाणं) उन प्रत्येक परिव्राजकों को अपने उपयोग में लाने के वास्ते (मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए कप्पइ) केवल मगधदेश–प्रचलित प्रस्थप्रमाणमात्र जल लेना कल्पता है। प्रस्थ एक माप का नाम है। कहा भी है–दो

चंदणेण वा कुकुमेण वा गायं अणुलिंपित्तए णण्णत्थ एक्काए गंगामट्टियाए) तथा ते परिव्राજકોને માટે અગુરુથી, ચંદનથી તેમજ કુંકુથી શરીર પર લેપ કરવો પણ નિષિદ્ધ છે જો તે લેપ કરવા ચાહે તો એકમાત્ર ગંગાની માટીનો લેપ કરી શકે છે (સૂ ૧૮)

"तेसिं णं" ઈત્યાદિ

(तेसिं णं परिव्वायगाणं) તે પ્રત્યેક પરિવ્રાજકોએ પોતાના ઉપયોગમાં લેવા માટે (मागहए पत्थए जलस्स पडिग्गाहित्तए कप्पइ) મગધ દેશમાં પ્રચલિત પ્રસ્થપ્રમાણમાત્ર જલ લેવું કલ્પે છે 'પ્રસ્થ' એક માપનું નામ છે

तुडियाणि वा अंगयाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा मउडं वा चूलामणि वा पिणद्धित्तए, णण्णत्थ एगेणं तंबिएणं पवित्तएणं। तेसि ण परिव्वायगाण णो कप्पइ गंथिमवेढिमपूरिमसंघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए, णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेणं। तेसिं ण

त्रुटिकानि वा, अङ्गदानि=केयूरान् वा, कुण्डानि वा, मुकुट वा, चूडामणिं वा पिनद्धुम्, हारादीनि तेषा परिव्राजकाना न कल्पते परिधातुमित्यर्थः। णण्णत्थ एगेण तंबिएणं पवित्तएण ' नाऽन्यत्रैकस्मात्ताम्रमयात्पवित्रकात्—ताम्रमयमङ्गुलीयक पवित्रकनामक तु तेषा परिधर्तुं कल्पत इति भाव। ' तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ गंथिम–वेढिम–पूरिम–संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए ' तेषा खलु परिव्राजकाना नो कल्पन्ते ग्रन्थिम–वेष्टिम–पूरिम–सङ्घातिमानि चतुर्विधानि माल्यानि धारयितुम्—ग्रथेन=ग्रन्थनेन निर्वृत्त=निर्मित मालारूप ग्रन्थिमम्; वेष्टेन=वेष्टनेन निर्वृत्त वेष्टिमम्, पूरिम=पूरणेन निर्वृत्तम्, संघातेन निर्वृत्त सङ्घातिमम्, एतानि चतुर्विधानि माल्यानि धारयितु न कल्पन्ते इत्यर्थ, ' णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण' नान्यत्रैकस्मात्कर्णपूरकात्—एक पुष्पमय कर्णपूर तेषा न निषिद्धमिति भाव।

रण विशेष है), प्रालंब, तीन लरका हार, कटिसूत्र, दशमुद्रिकाएँ, कटक, त्रुटिक—बाजूबंध, अंगद, केयूर, कुंडल, मुकुट, चूडामणि, इनका पहिरना भी इन साधुओं को कल्पता नहीं है। एक तांबे की अंगूठी ही इन्हे हाथ की अंगुली में धारण करना कल्पता है। (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ गंथिम–वेढिम–पूरिम–संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए, णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण) इन परिव्राजकों को गूंथ कर बनाई गई, वेष्टित कर बनाई गई, एवं परस्पर दो फूलों को संयुक्त करके बनाई गई, ऐसी चार प्रकार की मालाओं का पहिरना भी कल्पता नहीं है। एक पुष्पों का रचित कर्णफूल ही कान में

હાર, કટિસૂત્ર, દશ મુદ્રિકાઓ (વીંટી), કટક, ત્રુટિક–બાજુબંધ, અંગદ કેયૂર, કુંડલ, મુકુટ, ચૂડામણિ, એ પહેરવું પણ આ સાધુઓને કલ્પતું નથી. એક તાંબાની અંગૂઠી જ તેણે હાથની આંગળીમાં ધારણ કરવી કલ્પે છે (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ–गंथिम–वेढिम–पूरिम–संघाइमे चउव्विहे मल्ले धारित्तए णण्णत्थ एगेण कण्णपूरेण) આ પરિવ્રાજકોને ગુંથીને બનાવેલી, વેષ્ટિત કરીને બનાવેલી, સંચા ઉપર પૂરીને બનાવેલી તેમજ પરસ્પર બે પુષ્પોને જોડીને બનાવેલી એવી ચાર પ્રકારની માલાઓ પહેરવી કલ્પતી નથી. સિર્ફ પુષ્પોનું એક કર્ણફૂલ જ તેમને કલ્પનીય છે (तेसिं ण परिव्वायगाण णो कप्पइ अगलुएण वा

चेव णं अपरिपूए, से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे, से वि य पिवित्तए, णो चेव णं हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्टाए सिणाइत्तए वा। तेसिं णं परिव्वायगाणं कप्पइ मागहए

स्वच्छं कल्पते, नो चैव खलु अनतुप्रसन्नम्, 'से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए' तदपि च जलं परिपूतं=वस्त्रेण गालितं कल्पते, नो चैव त्वपरिपूतम्, 'से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे' तदपि च खलु दत्तं कल्पते, न चैव त्वदत्तम्, 'से वि य पिवित्तए णो चेव णं हत्थ–पाय–चरु–चमस–पक्खालणट्ठाए सिणाइत्तए वा' तदपि च पातुं कल्पते नो चैव खलु हस्तपादचरुचमसप्रक्षालनार्थम्, तत्र हस्तौ पादौ च प्रसिद्धौ। चरु = अन्नपात्रं, यस्मिन् भिक्षान्नं स्थाप्यते। चमसो–दर्विका–परिवेषणपात्रं 'चमचा' इति प्रसिद्धम्,

है, अतिनिर्मल नहीं होने पर ग्राह्य नहीं हो सकता। (से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए) अतिनिर्मल होने पर भी वस्त्र से छाना जाने पर ही कल्पित कहा गया है, अनछना पानी अपने उपयोग में लाने का निषेध है। (से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे) छना हुआ होने पर भी किसी दाता के द्वारा दिया गया ही ग्रहण करने के योग्य कहा है, बिना दिया हुआ नहीं। (से वि य पिवित्तए णो चेव हत्थ–पाय–चरु–चमस–पक्खालणट्ठाए) दिया गया भी जल का उपयोग केवल पीने के लिये ही करने की आज्ञा है, हाथ–पैर, चरु–भाजन पात्र एवं चमचा धोने के लिये उसका उपयोग विहित नहीं है, अर्थात् हाथ पैर आदि धोने के काम में उसको नहीं ला सकते, (सिणाइत्तए वा)

अनइप्पसण्णे) સ્વચ્છ હોવા છતાં પણ અતિનિર્મળ હોય તો જ ગ્રાહ્ય થઈ શકે છે, અતિનિર્મળ ન હોય તો ગ્રાહ્ય થઈ શકતુ નથી (से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए) અતિનિર્મળ હોવા છતાં પણ વસ્ત્રથી ગળાએલુ હોય તો જ કલ્પિત કહેલુ છે વગર ગળાયેલુ પાણી પોતાના ઉપયોગમાં લેવાનુ નિષિદ્ધ છે (से वि य णं दिण्णे णो चेव णं अदिण्णे) ગાળેલુ હોય છતાં પણ કોઈ દાતા દ્વારા અપાએલુ જ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કહેવામાં આવ્યુ છે, વગર દીધેલુ નહિ (से वि य पिवित्तए णो चेव हत्थ–पाय–चरु–चमस–पक्खालणट्ठाए) આપેલુ હોય તેવા જલનો ઉપયોગ પણ કેવળ પીવા માટે જ કરવાની આજ્ઞા છે, હાથ–પગ, ચરૂ–ભોજન પાત્ર, તેમજ ચમચા ધોવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવો વિહિત નથી, અર્થાત્ હાથ પગ આદિ ધોવાના કામમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકાય નહિ (सिणाइत्तए वा) તેમજ તેનો ઉપયોગ સ્નાન

जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणे णो चेव णं अवह-माणे, से वि य थिमिओदए णो चेव णं कद्दमोदए, से वि य बहुप्पसण्णे, णो चेव णं अबहुप्पसण्णे, से वि य परिपूए णो

सेइया होइ। चउसेइओ उ कुलओ चउकुलओ पत्थओ होइ ॥ १ ॥ चउपत्थमाढय तह चत्तारि य आढया भवे दोणो।' छाया—द्वे असती प्रसृति, द्वाभ्यां प्रसृतिभ्यां सेतिका भवति। चतुस्सेतिकस्तु कुलवश्चतुष्कुलव प्रस्थो भवति ॥ १ ॥ चतुष्प्रस्थमाढकं तथा चत्वारि आढकानि भवेद् द्रोण ॥ इति। मागधप्रस्थपरिमितं जलं सन्यासिना परिग्रहीतुं कल्पते इत्यर्थ। '**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे**' तदपि च जलं वहमान=नद्यादिस्रोतोवर्त्ति व्याप्रियमाणं वा परिग्रहीतुं कल्पते, नो चैवाऽवहमानम्। '**से वि य थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए**' तदपि च स्तिमितोदकं नो चैव खलु कर्दमोदकम्, स्तिमितोदक=पङ्कसम्पर्करहितं कल्पते, यत्र तु कर्दमसम्पर्कोऽस्ति तज्जलं न कल्पते—इत्यर्थ, '**से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव ण अबहुप्पसण्णे**' तदपि च जलं बहुप्रसन्नम्=अति

असती की एक प्रसृति होती है। दो प्रसृति की एक सेतिका, चार सेतिकाओं का एक कुलव और चार कुलवों का एक प्रस्थ होता है। यह पहिले समय में काष्ठ का बनता था। चार प्रस्थों का एक आढक और चार आढका का एक द्रोण होता है। इनके लिये प्रस्थप्रमाण जल उपयोग म लेने का विधान किया गया है (**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे**) वह भी वहती हुई नदी आदि का होना चाहिए, बिना बहता हुआ जल लेना उन्हें निषिद्ध है। (**से वि थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए**) वह भी यदि स्वच्छ हो तब ही ग्रहण करने योग्य कहा गया है, कर्दम से मिश्रित नहीं। (**से वि य बहुप्प-सण्णे णो चेव ण अबहुप्पसण्णे**) स्वच्छ होने पर भी निर्मल हो तब ही ग्राह्य हो सकता

કહ્યું પણ છે—બે અસતીની એક પ્રસૃતિ થાય છે બે પ્રસૃતિની એક સેતિકા, ચાર સેતિકાઓનો એક કુલવ અને ચાર કુલવનો એક પ્રસ્થ થાય છે આ અગાઉના સમયમ લાકડાનો બનતો હતો ચાર પ્રસ્થોનો એક આઢક અને ચાર આઢકોનો એક દ્રોણ થાય છે પ્રસ્થપ્રમાણ જલના ઉપયોગનુ વિધાન જે કરેલુ છે (से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे) તે જળ પણ વહેતી નદી આદિનુ હોવુ જોઈએ, વિના વહેતુ જલ લેવુ તેમને નિષિદ્ધ છે (से वि य थिमिओदए णो चेव ण कद्दमोदए) તે પણ જો સ્વચ્છ હોય તો જ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કહેલુ છે, કાદવથી મિશ્રિત નહિ (से वि य बहुप्पसण्णे णो चेव णं

मूलम्—ते णं परिव्वायगा एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहूइं वासाइं परियायं पाउणंति, पाउणित्ता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति।

टीका—'ते णं परिव्वायगा' इत्यादि। 'ते णं परिव्वायगा' ते खलु परिव्राजकाः 'एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा' एतद्रूपेण=उक्तरूपेण विहारेण विहरन्त, 'बहूइं वासाइं परियायं पाउणंति' बहूनि वर्षाणि पर्यायं पालयन्ति, 'पाउणित्ता कालमासे कालं किच्चा' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'उक्कोसेणं बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति' उत्कर्षेण ब्रह्मलोके कल्पे देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'तहिं

इस निमित्त प्राप्त किये गये जल को पान अथवा स्नान के काम में लाने का निषेध है ॥ सू. १९ ॥

'ते णं परिव्वायगा' इत्यादि।

(ते णं परिव्वायगा) ये परिव्राजक (एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा) इस प्रकार के विहार से विचरण करते हुए अर्थात् इस प्रकार की परिस्थिति में रहते हुए (बहूइं वासाइं परियायं पाउणंति) अपने जीवन के बहुत वर्षों को इसी पर्याय का पालन करते २ जब व्यतीत करते है, तब (कालमासे कालं किच्चा) कालमास के उपस्थित होने पर मर कर वे (उक्कोसेणं) ज्यादा से ज्यादा (बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) ब्रह्मलोक नामक पंचमकल्प में देवता की पर्याय से उत्पन्न हो जाते है। (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई) वहीं पर उनकी गति एवं वहीं पर उनकी स्थिति शास्त्रों में वर्णित की

येल જલને પીવા અથવા સ્નાન કરવાના કામમાં લેવાનો નિષેધ છે (સૂ ૧૯)

"ते णं परिव्वायगा" ઇત્યાદિ

(ते णं परिव्वायगा) એ પરિવ્રાજક (एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा) આ પ્રકારના વિહારથી વિચરણ કરતા કરતા, અર્થાત્–આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં રહેતા (बहूइं वासाइं परियायं पाउणंति) પોતાના જીવનના ઘણાં વરસોને એજ પર્યાયના પાલનમાં વ્યતીત કરે છે ત્યારે (कालमासे कालं किच्चा) કાળ અવસરે કાળ કરીને તેઓ (उक्कोसेणं) વધારેમાં વધારે (बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) બ્રહ્મલોક નામના પાંચમા કલ્પમાં દેવતાની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઇ જાય છે, (तहिं तेसिं गई तहिं तेसिं ठिई) ત્યાં તેમની ગતિ તેમજ ત્યાં

आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे, जाव ण अदिण्णे, सेवि य हत्थपायचरुचमसपक्खालणट्ठयाए, णो चेव ण पिवित्तए सिणाइत्तए वा ॥ सू० १९ ॥

एतेषा प्रक्षालनार्थं स्नातु वा न कल्पते इति। '**तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए**' तेषा खलु परिव्राजकाना कल्पते मागधमाढकं जलस्य परिग्रहीतुम्, '**से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे**' तदपि च वहमान नो चैव खल्ववहमान यावत्खलु अदत्तम्, यावच्छब्दात्कर्दमरहित, स्वच्छ, वस्त्रगालित च कल्पते, अवहमानादिक तु न कल्पते इति बोध्यम्। '**से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए**' तदपि च हस्त-पाद-चरु-चमस-प्रक्षालनार्थम्, '**णो चेव ण पिवित्तए सिणाइत्तए वा**' नो चैव खलु पातु स्नातु वा ॥ सू० १९ ॥

और न उसका उपयोग स्नान करने मे ही किया जाता है। इसी प्रकार (**तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे, से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए, णो चेव ण पिवित्तए सिणाइत्तए वा**) इन साधुओं के लिये मगधदेशीय प्रस्थ प्रमाणमात्र जल ही हाथ, पैर, पात्र, चम्मच आदि धोने के लिये ग्राह्य बतलाया गया है। वह भी बहता हुआ ही होना चाहिये-स्थिर नहीं। उसमें भी वह अतिस्वच्छ, एव वस्त्र से छना हुआ तथा दाता के द्वारा दिया गया होना चाहिये, इससे भिन्न नहीं। ऐसा जल ही हस्त, पाद, चरु एव चमचा के धोने के काम में आ सकता है, अन्यथा नहीं। अत

કરવામા પણ કરી શકાય નહિ એ પ્રકારે (तेसिं ण परिव्वायगाण कप्पइ मागहए आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए से वि य वहमाणे णो चेव ण अवहमाणे जाव ण अदिण्णे से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए णो चेव ण पिवित्तए सिणाइत्तए वा) આ સાધુઓને માટે મગધદેશીય પ્રસ્થપ્રમાણ માત્ર જલ જ હાથ પગ પાત્ર ચમચા આદિ ધોવાને માટે ગ્રાહ્ય બતાવવામા આવ્યુ છે તે પણ વહેતુ હોય તે જ હોવુ જોઈએ, ન વહેતુ હોય તે નહિ તેમા પણ તે અતિસ્વચ્છ તેમજ વસ્ત્રથી ગાળેલુ તથા દાતા દ્વારા અપાએલુ હોવુ જોઈએ, તેનાથી બીજુ નહિ એવુ જલજ હાથ, પગ, ચરૂ તેમજ ચમચાને ધોવાના કામમા આવી શકે છે, બીજુ નહિ આમ એ નિમિત્તે પ્રાપ્ત કરા

पुरिमताल णयर संपट्ठिया विहाराए ॥ सू० २१ ॥

मूलम्—तए णं तेसिं परिव्वायगाणं तीसे अगामियाए छिण्णोवायाए दीहमद्धाए अडवीए कंचि देसंतरमणुपत्ताणं

कूलेण' गङ्गाया महानद्या उभयतः कूलम्=उभयतटाभ्याम्, 'कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमतालं णयरं संपट्ठिया विहाराए' काम्पिल्यपुरनगरात् पुरिमतालं नगरं सम्प्रस्थिता विहाराय=विहर्तुम् ॥ सू० २१ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं' ततः खलु 'तेसिं परिव्वायगाणं' तेषां परिव्राजकानाम्, 'तीसे अगामियाए' तस्याः अग्रामिकायाः=ग्रामसम्बन्धरहितायाः—ग्रामाद्दूरवर्तिन्या इत्यर्थः, 'छिन्नोवायाए' छिन्नापातायाः=जनागमनिर्गमरहितायाः—निर्जनाया इत्यर्थः, 'दीहमद्धाए' दीर्घाध्वायाः=दीर्घमार्गायाः—अन्तरानरहितायाः इत्यर्थः; 'अडवीए' अटव्याः=वनस्य 'कंचि देसंतरमणुपत्ताणं' किञ्चिद्देशान्तरमनुप्राप्तानाम्=

महाणईए उभओ कूलेणं) गङ्गा नदी के दोनों तटों से होकर, (कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमतालणयरं संपट्ठिया) काम्पिल्यपुर नगर से पुरिमताल नगर की ओर विहार के लिये निकले ॥ सू० २१ ॥

'तए णं' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (तेसिं परिव्वायगाणं) उन परिव्राजकों को (तीसे अगामियाए अडवीए) जब कि वे चलते २ एक भयंकर अटवी में आ पहुँचे, जो ग्राम के सम्बंध से सर्वथा रहित थी—ग्राम से बहुत दूर थी, (छिन्नोवायाए) इसलिये यहां पर मनुष्यों का संचार बिलकुल ही नहीं था, अर्थात् वह अटवी निर्जन था, (दीहमद्धाए) रास्ते इसके बडे विकट थे, (कंचि देसंतरमणुप्पत्ताणं) इसका थोडा सा ही भाग इन्होंने तय कर पाया

ઉપર થઈને (कपिल्लपुराओ णयराओ पुरिमतालणयरं संपट्ठिया) કાંપિલ્યપુર નગરથી પુરિમતાલ નગરની તરફ વિહાર માટે નીકળ્યા (સૂ ૨૧)

"तए णं" ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (तेसिं परिव्वायगाणं) તે પરિવ્રાજકો, (तीसे अगामियाए अडवीए) જ્યારે ચાલતા ચાલતા એક ભયંકર અટવી (વન)માં આવી પહોંચ્યા કે જે વન ગામના સંબંધથી સર્વથા રહિત હતું—ગામથી બહુ દૂર હતું (छिन्नोवायाए) તેથી અહીં મનુષ્યોનો સંચાર બિલકુલ જ નહોતો એટલે કે તે વન નિર્જન હતું (दीहमद्धाए) તેના રસ્તા બહુ વિકટ હતા (कंचि

तहिं तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई। दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता। सेसं त चेव ॥ सू० २० ॥

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं अम्मडस्स परिव्वायगस्स सत्त अतेवासिसयाइ गिम्हकालसमयसि जेट्ठामूलमासंमि गगाए महानईए उभओकूलेण कपिल्लपुराओ णयराओ

तेसिं गई, तहिं तेसिं ठिई' तत्र तेषा गति, तत्र तेषा स्थिति । 'दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' दश सागरोपमानि स्थिति प्रज्ञप्ता, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० २० ॥

टीका—तेणं कालेण तेण समएण' इत्यादि । 'तेण कालेण समएण' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'अम्मडस्स परिव्वायगस्स सत्त अतेवासिसयाइ' अम्बडस्य परिव्राजकस्य सप्तान्तेवासिशतानि=सप्तशतसङ्ख्यका अन्तेवासिन —शिष्या, 'गिम्हकालसमयसि जेट्ठामूलमासमि' ग्रीष्मकालसमये ज्येष्ठामूलमासे=ज्येष्ठानक्षत्रे मूलनक्षत्रे वा पूर्णिमा यस्मिन् तस्मिन्, ज्येष्ठमासे इत्यर्थ । 'गगाए महाणईए उभओ-

गइ है। इस स्थिति का प्रमाण (दस सागरोवमाइ) वहा १० दस सागर है, (सेस त चेव) यावत् ये आराधक नहीं होते है ॥ सू० २० ॥

'तेणं कालेण तेण समएण' इत्यादि ।

(तेण कालेण समएण) उस काल मे एव उस समय में (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) अम्बड नामक परिव्राजक (सन्यासी) के (सत्त अतेवासिसयाइ) सात सौ शिष्य (गिम्हकालसमयसि) ग्रीष्म काल के समय (जेट्ठामूलमासमि) ज्येष्ठ मास मे (गगाए

તેમની સ્થિતિ શાસ્ત્રોમા વર્ણન કરેલી છે આ સ્થિતિનુ પ્રમાણ (दस सागरोवमाइ) ત્યા ૧૦ દસ સાગરનુ છે (सेस त चेव) યાવત્ તેઓ આરાધક હોતા નથી (સૂ ૨૦)

"तेण कालेण तेण समएण" ઈત્યાદિ

(तेण कालेण तेण समएण) તે કાળમા તેમજ તે સમયમા (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) અમ્બડ નામના પરિવ્રાજક (સન્યાસી)ના (सत्त अतेवासिसयाइ) સાતસો શિષ્ય (गिम्हकालसमयसि) ગ્રીષ્મ કાળના સમયમા (जेट्ठामूलमासमि) જેઠ મહિનામા (गगाए महाणईए उभओ कूलेण) ગગા નદીના બન્ને તટ

मूलम्—एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कंचि देसंतरमणुपत्ताणं से उदए जाव झीणे, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमीसे अगामियाए

टीका—ते परिव्राजकाः परस्परं यदवादिषुस्तन्निर्दिशति—'एवं खलु देवाणुप्पिया' इत्यादि। 'एवं खलु देवाणुप्पिया !' एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'अम्हं इमीसे अगामिआए जाव अडवीए' अस्माकमस्या अग्रामिकाया यावदटव्याः, 'कंचि-देसंतरमणुपत्ताणं से उदए जाव झीणे' किञ्चिद्देशान्तरमनुप्राप्तानां तत् उदकं यावत् क्षीणम्, 'तं सेयं खलु देवाणुप्पिया' तत्=तस्मात् श्रेयः खलु हे देवानुप्रियाः ! 'अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए' अस्माकमस्यामग्रामिकायां यावदटव्याम्,

नहीं देखकर, (अण्णमण्णं सद्दावेंति) परस्पर में एक दूसरे को आह्वान करने लगे, (सद्दावित्ता एवं वयासी) और आह्वान करके इस प्रकार बोले ॥ सू० २३ ॥

'एवं खलु देवाणुप्पिया !' इत्यादि।

(एवं खलु देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! यह बात बिलकुल ठीक है कि (अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कंचिदेसंतरमणुपत्ताणं से उदए जाव झीणे) हम लोगों का, इस अग्रामिक अटवी में कि अभी जिसे थोडी ही तय की है, वह अपने २ स्थान से लाया हुआ जल अब समाप्त हो चुका है, (तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करित्तए) ऐसी हालत में हमारे-तुम्हारे लिये यही एक कल्याणकारक मार्ग है कि हम इस अग्रामिक एवं निर्जन अटवी में सर्व प्रकार से चारों ओर किसी जल-

બોલાવવા લાગ્યા, (सद्दावित्ता एवं वयासी) અને બોલાવી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (સૂ૦ ૨૩)

"एवं खलु देवाणुप्पिया !" ઇત્યાદિ

(एवं खलु देवाणुप्पिया !) હે દેવાનુપ્રિયો ! એ વાત બિલકુલ ઠીક છે કે (अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए कंचि देसंतरमणुपत्ताणं से उदए जाव झीणे) આપણે આ વનમાં થોડીક દૂર ચાલીને આવ્યા છીએ, અને હમણાં જરાક જ રોકાયા છીએ, ત્યાં તો પોતાના સ્થાનેથી લાવેલું પાણી સમાપ્ત થઈ ગયું (तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं इमीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समंता मग्गणगवेसणं करित्तए) એવી હાલતમાં અમારા

से पुव्वग्गहिए उदए अणुपुव्वेण परिभुंजमाणे झीणे ॥ सू० २२॥

मूलम्—तए णं ते परिव्वायगा झीणोदगा समाणा तण्हाए पारब्भमाणा २ उदगदायारमपस्समाणा अण्णमण्णं सद्दावेति, सद्दावित्ता एव वयासी ॥ सू० २३ ॥

कंचित् प्रदेशमागताना 'से' तत् 'पुव्वग्गहिए' पूर्वगृहीतम् 'उदए' उदकम् 'अणुपुव्वेण' आनुपूर्व्येण 'परिभुजमाणे' परिभुज्यमान 'झीणे' क्षीण=क्षय प्राप्तम् ॥ सू० २२ ॥

टीका—'तए ण ते परिव्वाया' इत्यादि। 'तए ण ते परिव्वाया' तत खलु ते परिव्राजका 'झीणोदगा समाणा' क्षीणोदका सन्त, 'तण्हाए' तृष्णया=पिपासया, 'पारब्भमाणा २' प्रारभ्यमाणा २=पीड्यमाना २—व्याकुलीभवन्त, व्याकुलीभावेहेतुगर्भविशेषणमाह—'उदगदायारमपस्समाणा' उदकदातारमपश्यन्त, तेषाम-दत्ताग्राहित्वादिति भाव, 'अण्णमण्ण सद्दावेंति' अन्योऽन्य शब्दयन्ति=परस्परमाह्वयन्ति, शब्दयित्वा=आहूय 'एव वयासी' एवमवादिषु—एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण वदन्ति स्म ॥ सू० २३ ॥

था कि इतने में (से पुव्वग्गहिए उदए अणुपुव्वेण परिभुजमाणे झीणे) चलते समय अपने स्थान से लाया हुआ जल क्रमश पीते २ खतम हो गया ॥ सू० २२ ॥

'तए ण से परिव्वाया' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (ते परिव्वाया झीणोदगा समाणा) वे परिव्राजक कि जिनका पानी बिलकुल समाप्त हो चुका है, (तण्हाए पारब्भमाणा २) पुन तृषा से अत्यत पीडित-व्याकुल होते हुए (उदगदायारमपस्समाणा) उस समय किसी पानी दाता को

देसतरमणुपत्ताण) तेना थोडो भाग ज तेओ चाल्या के एटलामा (से पुव्वग्गहिए उदए अणुपुव्वेण परिभुजमाणे झीणे) चालती वखते पोताना स्थानेथी लावेल जल हळवे हळवे पीता पीता पूरु थई गयु (सू २२)

"तए ण ते परिव्वाया" इत्यादि

(तए ण) त्यार पछी (ते परिव्वाया झीणोदगा समाणा) ते परिव्राजको के जेमना पाणी बिलकुल समाप्त थई चूकया छे, (तण्हाए पारब्भमाणा २) तेओ तरसथी बहु ज पीडित–व्याकुळ थईने (उदगदायारमपस्समाणा) ते समये कोई पाणीना दाताने न जोवाथी (अण्णमण्ण सद्दावेंति) परस्पर एक बीजाने

मलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेति, सद्दावित्ता एव वयासी ॥ सू० २४ ॥

मूलम्—इह ण देवाणुप्पिया! उदगदातारो णत्थि, तं णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए, अदिण्णं साइ-

अण्णमण्ण सद्दावेंति' द्वितीयमपि=द्वितीयवारमपि अन्योऽन्य शब्दयन्ति, 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एव वयासी' एवमवादिषु ॥ सू० २४ ॥

टीका—'इह ण देवाणुप्पिया!' इत्यादि। 'इह ण देवाणुप्पिया!' इह खलु हे देवानुप्रिया! 'उदगदातारो णत्थि' उदकदातारो न सन्ति। 'त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए' तत्=तस्मात् नो खलु कल्पतेऽस्माकमदत्तम् उदक ग्रहीतुम्, 'अदिण्ण साइज्जित्तए' अदत्तम् उदक स्वादयितु=पातुम्, 'त मा ण अम्हे इयाणिं' त मा खलु वयमिदानीम्, 'आवइकालपि' आयतिकालमपि=आगामिनि

भी पानी का दाता नहीं मिला तब उन्होंने द्वितीयवार भी परस्पर में एक-दूसरे का आह्वान किया, और आह्वान करके इस प्रकार बोले ॥ सू० २४ ॥

'इह ण देवाणुप्पिया' इत्यादि।

(इह ण देवाणुप्पिया! उदगदायारो णत्थि) हे देवानुप्रियों! प्रथम तो इस अटवी म एक भी उदकदातार नहीं है, (त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्णा गिण्हित्तए) दूसरे-हम लोगों को अदत्त जल ग्रहण करना उचित नहीं है, (अदिण्ण साइज्जित्तए) कारण कि अदत्त जल का पान करना हम लोगों की मर्यादा से सर्वथा विरुद्ध है। (त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालं पि अदिण्ण गिण्हामो अदिण्ण साइज्जामो मा ण

દાતાર મળ્યો નહિ ત્યારે તેઓએ બીજી વાર પણ પરસ્પર એકબીજાને બોલાવ્યા, બોલાવીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (સૂ૦ ૨૪)

"इह ण देवाणुप्पिया" ઇત્યાદિ

(इह ण देवाणुप्पिया) હે દેવાનુપ્રિયો! પ્રથમ તો આ અટવીમાં એકેય પાણીનો દાતાર નથી, (त णो खलु कप्पइ अम्ह अदिण्ण गिण्हित्तए) બીજું આપણને અદત્ત જલ ગ્રહણ કરવું ઉચિત નથી (अदिण्ण साइज्जित्तए) કારણ કે અદત્ત જલને પીવું તે આપણી મર્યાદાથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે (त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालपि अदिण्ण गिण्हामो अदिण्ण साइज्जामो मा

जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसणं करित्तए–त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेपणं करेंति, करित्ता उदगदायार-

'उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करित्तएत्ति कट्टु' उदकदातु सर्वत समन्तात् मार्गणगवेषण कर्तुम् इति कृत्वा, 'अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति' अन्योऽन्यस्य अन्तिके एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुय 'तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसण करेंति' तस्याम् अग्रामिकाया यावदटव्याम् उदकदातु सर्वत समन्ताद् मार्गणगवेषण कुर्वन्ति, 'करित्ता' कृत्वा, 'उदगदायारमलभमाणा' उदकदातारम् अलभमाना, 'दोच्चपि

दाता की मार्गणा एव गवेषणा करें, (त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठं पडिसुणेंति) इस प्रकारकी की गई सलाह सबने एकमत होकर मान ली। (पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गणगवेसग करेंति) पश्चात् उस सलाह क अनुसार वे सब उस अग्रामिक अटवी में सर्व प्रकार से चारों ओर पानी क देने वाले दाता की गवेषणा करने मे सलग्न हो गये। (करित्ता उदगदायारमलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) गवेषणा करते २ जब उन्हे कोइ

तमारा माटे ओ ज ओक कल्याणुकारक मार्ग छे के आपणे आ अग्रामिक तेमज निर्जन वनमा सर्व प्रकारथी चारे तेरे कोई जलना दातारनी मार्गणा तेमज शोध करीओ (त्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेत्ति) आ प्रकारनी करेली सलाह बधाओ ओकमत थईने मानी लीधी पछी (पडिसुणित्ता तीसे अगामियाए जाव अडवीए उदगदायारस्स सव्वओ समता मग्गण गवेसण करेंति) ते सलाहने अनुसरीने ते बधा ते अग्रामिक अटवी (वन)मा सर्व प्रकारथी चारे कोर पाणी देवावाळा दातारनी शोध करवामा सलग्न थई गया (करित्ता उदगदायारमलभमाणा दोच्चपि अण्णमण्ण सद्दावेंति सद्दावित्ता एव वयासी) शोध करता करता पण तेमने ज्यारे कोई पण पाणीनो

णियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अंकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगते एडित्ता, गंग महाणइं ओगाहित्ता वालुयासंथारए संथरित्ता, संलेहणा-

य' करोटिकाश्च=मृण्मयभाजनविशेषान्, 'भिसियाओ य' वृषिकाश्च=उपवेशनपट्टिका, 'छण्णालए य' षण्णालिकानि च=त्रिकाष्ठिका, 'अंकुसए य' अङ्कुशकाश्च=आकर्षणिका-वृक्षपल्लवाद्याकर्षणसाधनविशेषान्, देवार्चने पत्रपुष्पफलानां सङ्ग्रहार्थमङ्कुशका उपयुज्यन्ते, 'केसरियाओ य' केसरिकाश्च=प्रमार्जनार्थानि वस्त्रखण्डानि, 'पवित्तए य' पवित्रकाणि=ताम्रमयमुद्रिका, 'गणेत्तियाओ य' हस्तधार्या रुद्राक्षमाला, 'गणेत्तिया' इति हस्तधार्यरुद्राक्षमालार्थे देशीयशब्दः, 'छत्तए य' छत्राणि च 'वाहणाओ य' उपानहश्च, 'पाउयाओ य' पादुकाश्च=काष्ठपादुका, 'धाउरत्ताओ य' धातुरक्ताश्च=गैरिकोपरञ्जिता, शाटिका=सन्यासिपरिधानीयवस्त्राणि, एतानि सर्वाणि 'एगते एडित्ता' एकान्ते त्यक्त्वा, 'गंग महाणइं ओगाहित्ता' गङ्गामहानदीमवगाह्य=गङ्गायां महानद्यामवतार्य-'वालुयासंथारए संथरित्ता' वालुकासंस्तारकान् संस्तार्य, 'संलेहणाझूसियाणं' संलेखना-

मिट्टी के बने हुए पात्रविशेषों को, वृषिकाओं-बैठने के पाटियों को, तिपाइयों को, देवों की पूजा के लिये पत्र-पुष्पादिकों के गिराने के वास्ते सदा पास में रहनेवाली छोटी सी अंकुशिका को, केशरिका को-प्रमार्जन करने के काम में आनेवाले वस्त्र के खंडों को, तांबे की मुन्द्रियों को, सुमरिनियों को, छत्रों को, जूतों को, काष्ठ की पादुकाओं को एवं गेरु-धातु से रक्त पहिरने की धोतियों को एकान्त में छोडकर महानदी गंगा को पारकर (वालुयासंथारए संथरित्ता) उसके तट पर वालुका का संथारा बिछावें और उस पर

માળાઓને, કરોટિકાઓ-માટીના બનેલા પાત્ર વિશેષોને, વૃષિકાઓ-બેસવાના પાટલાઓને, ત્રિપાઈઓને (ઘોડીને), દેવોને પૂજા નિમિત્ત પત્ર, પુષ્પ આદિ રાખવા માટે સદા પાસે રહેવાવાળી નાની સરખી અંકુશિકાને, કેશરિકાઓને-પ્રમાર્જન કરવાના કામમાં આવવાવાળા વસ્ત્રના કટકાઓને, તાંબાની મુદરિઓને, સુમરિનિઓને, છત્રોને, જોડાને, લાકડાની પાદુકાઓને, તેમજ ગેરૂ રંગેલા પહેરવાના ધોતિયાઓને એક ઠેકાણે રાખી દઈને મહાનદી ગંગાને ઉતરીને (વાલુયાસંથારએ સંથરિત્તા) તેના તટ ઉપર રેતીના

ज्जित्तए, त मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालं पि अदिण्णं गिण्हामो, अदिण्ण साइज्जामो, मा णं अम्ह तवलोवे भविस्सइ। तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया ! तिदंडं, कुडियाओ य, कच-

समयेऽपि 'अदिण्ण गिण्हामो' अदत्तं गृह्णीम=अदत्तमुदक न स्वीकुर्म, 'अदिण्ण साइज्जामो' अदत्त स्वादयाम=अदत्त जल मा स्वादयाम इत्यन्वय, 'मा ण अम्ह तवलोवे भविस्सइ' मा खलु अस्माक तपोलोपो भविष्यति, अदत्तस्याग्रहणेऽनास्वादने चास्माक तपोलोपो न भविष्यतीत्यर्थ । 'त सेय खलु अम्हं देवाणुप्पिया !' तत्= तस्मात् श्रेय खलु अस्माक हे देवानुप्रिया ! 'तिदडय' त्रिदण्डक 'कुडियाओ य' कुण्डिकाश्च=कमण्डलून्, 'कचणियाओ य' काञ्चनिकाश्च=रुद्राक्षमालिका, 'करोडियाओ

अम्ह तवलोवे भविस्सइ) तथा हम सब लोगों का यह भी दृढ निश्चय है कि आगामी काल में भी हम सब विना दिया हुआ जल न ग्रहण करे और न उसे पियें, क्यों कि इस प्रकार के आचरण से हमारी तपस्या का लोप हो जायगा, अत वह भी सुरक्षित रहे इस अभिप्राय से हममें से किसी को भी अदत्त जल ग्रहण नहीं करना चाहिये और न उसे पीना ही चाहिये। (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य, एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) इसलिये हे देवानुप्रियो ! अब हम सब की भलाई इसी में है कि हम सब त्रिदण्डों को, कमण्डलुओं को, रुद्राक्ष की मालाओं को, करोटिकाओं-

ण अम्ह तवलोवे भविस्सइ) तथा આપણે દૃઢનિશ્ચયી છીએ કે ભવિષ્યકાળમાં પણ દીધેલું ન હોય એવું જલ ગ્રહણ કરવું નહિ અને પીવું નહિ, કેમકે એ પ્રકારના આચરણથી આપણી તપસ્યાનો લોપ થઈ જશે માટે તે સુરક્ષિત રહે એવા અભિપ્રાયથી આપણામાંના કોઈએ પણ અદત્ત જલ ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ અને તે પીવું પણ ન જોઈએ (त सेय खलु अम्ह देवाणुप्पिया ! तिदड, कुडियाओ य, कचणियाओ य, करोडियाओ य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगते एडित्ता गग महानइ ओगाहित्ता) એ માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! હવે આપણી ભલાઈ એમાં જ છે કે આપણે ત્રિદંડોને, કમંડલુઓ...

णियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अंकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगंते एडित्ता, गगं महाणइं ओगाहित्ता, वालुयासथारए संथरित्ता, सलेहणा-

य' करोटिकाश्च=मृण्मयभाजनविशेषान्, 'भिसियाओ य' वृषिकाश्च=उपवेशनपट्टिका, 'छण्णालए य' षण्णालिकानि च=त्रिकाष्ठिका, 'अकुसए य' अङ्कुशकाश्च=आकर्षणिका—वृक्षपल्लवाद्याकर्षणसाधनविशेषान्, देवार्चनं पत्रपुष्पफलाना सग्रहार्थमङ्कुशका उपयुज्यन्ते, 'केसरियाओ य' केशरिकाश्च=प्रमार्जनार्थानि वस्त्रखण्डानि, 'पवित्तए य' पवित्रकाणि=ताम्रमयमुद्रिका, 'गणेत्तियाओ य' हस्तधार्या रुद्राक्षमाला, 'गणेत्तिया' इति हस्तधार्यरुद्राक्षमालार्थे देशीयशब्द, 'छत्तए य' छत्राणि च 'वाहणाओ य' उपानहश्च, 'पाउयाओ य' पादुकाश्च=काष्ठपादुका, 'धाउरत्ताओ य' धातुरक्ताश्च=गैरिकोपरञ्जिता, शाटिका =संन्यासिपरिधानीयवस्त्राणि, एतानि सर्वाणि 'एगते एडित्ता' एकान्ते त्यक्त्वा, 'गग महाणइ ओगाहित्ता' गङ्गामहानदीमवगाह्य=गङ्गाया महानद्यामवतीर्य—'वालुयासथारए सथरित्ता' वालुकासस्तारकान् सस्तीर्य, 'सलेहणाझूसियाण' संलेखना-

मिट्टी के बने हुए पात्रविशेषों को, वृषिकाओं—बैठने के पाटियों को, तिपाइयों को, देवों की पूजा के लिये पत्र—पुष्पादिकों के गिराने के वास्ते सदा पास मे रहनेवाली छोटी सी अकुशिका को, केशरिका को—प्रमार्जन करने के काम म आनवाले वस्त्र क खडों को, तामे की मुदरियों को, सुमरिनियों को, छत्रों को, जूतों को, काष्ठ की पादुकाओं को एव गैरिकधातु से रक्त पहिरने की धोतियों को एकान्त म छोडकर महानदी गगा को पारकर (वालुयासथारए सथरित्ता) उसके तट पर वालुका का सथारा बिछानें और उस पर

માળાઓને, કરોટિકાઓ—માટીના બનેલા પાત્ર વિશેષોને, વૃષિકાઓ—બેસવાના પાટલાઓને, ત્રિપાઈઓને (ઘોડીન), દેવોને પૂજા નિમિત્ત પત્ર, પુષ્પ આદિ રાખવા માટે સદા પાસે રહેવાવાળી નાની સરખી અકુશિકાને, કેશરિકાઓને—પ્રમાર્જન કરવાના કામમા આવવાવાળા વસ્ત્રના કટકાઓને, તાબાની મુદરિઓને, સુમરિનિઓને, છત્રોને, જોડાને, લાકડાની પાદુકાઓને, તેમજ ગેરૂ રગેલા પહેરવાના ધોતિયાઓને એક ઠેકાણે રાખી દઈને મહાનદી ગગાને ઉતરીને (વાલુયાસથારए સથરિત્તા) તેના તટ ઉપર રેતીના

जित्तए, तं मा ण अम्हे इयाणिं आवइकालं पि अदिण्णं गिण्हामो, अदिण्णं साइज्जामो, मा णं अम्हं तवलोवे भविस्सइ। तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया ! तिदंड, कुंडियाओ य, कंच-

समयेऽपि 'अदिण्णं गिण्हामो' अदत्तं गृह्णीम=अदत्तमुदकं न स्वीकुर्मः, 'अदिण्णं साइज्जामो' अदत्तं स्वादयाम=अदत्तं जलं मा स्वादयाम इत्यन्वयः, 'मा णं अम्हं तवलोवे भविस्सइ' मा खलु अस्माकं तपोलोपो भविष्यति, अदत्तस्याग्रहणेऽनास्वादने चास्माकं तपोलोपो न भविष्यतीत्यर्थः। 'तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया!' तत्= तस्मात् श्रेयः खलु अस्माकं हे देवानुप्रियाः! 'तिदंडय' त्रिदण्डकं 'कुंडियाओ य' कुण्डिकाश्च=कमण्डलून्, 'कंचणियाओ य' काञ्चनिकाश्च=रुद्राक्षमालिकाः, 'करोडियाओ

अम्हं तवलोवे भविस्सइ) तथा हम सब लोगों का यह भी दृढ निश्चय है कि आगामी काल में भी हम सब विना दिया हुआ जल न ग्रहण करें और न उसे पियें, क्यों कि इस प्रकार के आचरण से हमारी तपस्या का लोप हो जायगा, अतः वह भी सुरक्षित रहे इस अभिप्राय से हममें से किसी को भी अदत्त जल ग्रहण नहीं करना चाहिये और न उसे पीना ही चाहिये। (तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया ! तिदंड कुंडियाओ य, कंचणियाओ य, करोडियाओ य, भिसियाओ य, छण्णालए य, अंकुसए य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य, एगंते एडित्ता गंगं महानइं ओगाहित्ता) इसलिये हे देवानुप्रियो ! अब हम सब की भलाई इसी में है कि हम सब त्रिदण्डों को, कमण्डलुओं को, रुद्राक्ष की मालाओं को, करोटिकाओं-

णं अम्हं तवलोवे भविस्सइ) તથા આપણે દૃઢનિશ્ચયી છીએ કે ભવિષ્યકાળમાં પણ દીધેલું ન હોય એવું જલ ગ્રહણ કરવું નહિ અને પીવું નહિ, કેમકે એ પ્રકારના આચરણથી આપણી તપસ્યાનો લોપ થઈ જશે માટે તે સુરક્ષિત રહે એવા અભિપ્રાયથી આપણામાંના કોઈએ પણ અદત્ત જલ ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ અને તે પીવું પણ ન જોઈએ (तं सेयं खलु अम्हं देवाणुप्पिया ! तिदंड, कुंडियाओ य, कंचणियाओ य, करोडियाओ य, केसरियाओ य, पवित्तए य, गणेत्तियाओ य, छत्तए य, वाहणाओ य, पाउयाओ य, धाउरत्ताओ य एगंते एडित्ता गंगं महानइं ओगाहित्ता) એ માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! હવે આપણી ભલાઈ એમાં જ છે કે આપણે ત્રિદંડોને, કમંડલુઓને, રુદ્રાક્ષની

संथरित्ता वालुयासंथारयं दुरूहिंति, दुरूहित्ता पुरत्थाभिमुहा संपलियंकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एवं वयासी ॥ सू० २५ ॥

मूलम्—नमोत्थु णं अरहंताणं जाव संपत्ताणं, नमोत्थु णं

अवतीर्य 'वालुयासंथारए' वालुकासंस्तारकान् 'संथरंति' स्तृणन्ति, 'संथरित्ता' संस्तीर्य 'वालुयासंथारयं' वालुकासंस्तारकं 'दुरूहिंति' दूरोहन्ति=आरोहन्ति, 'दुरूहित्ता' दूरुह्य=आरुह्य 'पुरत्थिमाभिमुहा' पौरस्त्याभिमुखाः=पूर्वदिङ्मुखाः, 'संपलियंकनिसण्णा' सम्पर्यङ्कनिषण्णाः—संपर्यङ्क=पद्मासनं तेन निषण्णाः—पद्मासनेनोपविष्टाः, 'करयल जाव कट्टु एवं वयासी' करतल यावत् कृत्वा=मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवमवदन् ॥ सू० २५ ॥

टीका—'नमोत्थु णं' इत्यादि। 'नमोत्थु णं अरहंताणं जाव संपत्ताणं' नमोऽस्त्वर्हद्भ्यो यावत् सम्प्राप्तेभ्यः, यावच्छब्दात्—आदिकरेभ्यः, तीर्थङ्करेभ्यः स्वयंसंबुद्धेभ्यः—इत्यादीनि विशेषणानि पूर्वार्धगतविंशतितमस्यकसूत्राद् बोध्यानि। सिद्धगतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेभ्यः।

हित्ता वालुआसंथारए संथरंति) उस पार कर उन लोगोंने वालुकाका संथारा बिछाया, (संथरित्ता वालुयासंथारयं दुरूहिंति) बिछाकर उसपर वे फिर चढ गये, (दुरूहित्ता) चढकर (पुरत्थाभिमुहा संपलियंकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एवं वयासी) पूर्व दिशा की ओर मुँह कर पर्यङ्कासन से बैठ गये और दोनों हाथों को जोडकर मस्तक पर लगा इस प्रकार कहने लगे ॥ सू० २५ ॥

'णमोत्थु णं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं' इत्यादि।

(णमोत्थु णं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं) यावत् मुक्ति प्राप्त हुए श्री अर्हंतप्रभु को नमस्कार हो। (समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स नमोत्थु णं)

બધાય તે મહાનદી ગંગામાં પ્રવિષ્ટ થયા (ओगाहित्ता वालुआसंथारए संथरंति) તેને પાર કરીને તેઓએ બાલુકા (રેતી) ના સંથારા બિછાવ્યા (संथरित्ता वालुयासंथारयं दुरूहिंति) બિછાવીને તેના ઉપર તેઓ બેઠા (दुरूहित्ता) બેસીને (पुरत्थाभिमुहा संपलियंकनिसण्णा करयल जाव कट्टु एवं वयासी) પૂર્વ દિશાની તરફ મોઢા રાખી પર્યંક-આસનથી બેસી ગયા અને બન્ને હાથોને જોડીને મસ્તક ઉપર રાખીને આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા (સૂ ૨૫)

'णमोत्थु णं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं' ઇત્યાદિ

(णमोत्थु णं अरिहंताणं जाव संपत्ताणं) મુક્તિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી અર્હંત પ્રભુને નમસ્કાર હો. (समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स नमो

झूसियाण भत्तपाणपडियाइक्खियाण पाओवगयाण कालं अण-वकंखमाणाणं विहरित्तएत्ति कट्टु अण्णमण्णस्स अंतिए एयमट्ठ पडिसुणेति, पडिसुणित्ता तिदडए य जाव एगंते एडेंति, एडित्ता गग महाणइ ओगाहेंति, ओगाहित्ता वालुआसथारए सथरति,

जुष्टानाम्-तपसा शरीरस्य कृशीकरण सल्लेखना तया जुष्टाना=सेवितानाम्-युक्तानाम्, 'भत्त-पाण-पडियाइक्खियाण' भक्तपान-प्रत्याख्यातानाम्' 'पाओवगयाण' पादपोपगतानाम्=छिन्नवृक्षवन्निष्पन्दतयाऽवस्थितानाम्, 'काल अणवकखमाणाण विहरित्तए त्ति कट्टु' काल मानवकाङ्क्षता=मरणमनिच्छता विहर्तुमिति कृत्वा, 'अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसु-णेंति' अन्योऽन्यस्याऽन्तिके एतमर्थं प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य 'तिदडए य जाव एगते एडेंति' त्रिदण्डकाथ यावत् सर्वोपकरणानि एकान्ते त्यजन्ति, 'गग महाणइ ओगाहेंति' गङ्गा महानदीमवगाहन्ते=अवतरन्ति, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य=

(भत्तपाणपडियाइक्खियाण) भक्तपान का प्रत्याख्यान कर (पाओवगयाण) छिन्न-वृक्ष की तरह निश्चेष्ट होते हुए (काल अणवकखमाणाण) मरण की इच्छा से रहित होकर (सलेहणाझूसियाण विहरित्तए) सल्लेखनापूर्वक मरण को प्रेम के साथ सेवन करें। (त्तिकट्टु) इस प्रकार विचारकर (अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति) उन लोगोंने इस निर्धारित बात को स्वीकार कर लिया, (पडिसुणित्ता) स्वीकार करने के बाद (तिदडए य जाव एगते एडेंति) फिर उन सबने अपने २ त्रिदड आदि उपकरणों को एकान्त में परित्यक्त कर दिया, (एडित्ता गग महाणइ ओगाहेंति) परित्यक्त कर चुकने पर फिर वे सब के सब उस महानदी गगा में प्रविष्ट हुए, (ओगा

સથારા બિછાવીએ, અને તેના પર (भत्तपाण-पडियाइक्खियाण) ભક્તપાનના પ્રત્યાખ્યાન કરીને (पाओवगयाण) પાદપોપગમન સથારા કરીને (काल अणवकखमाणाण) મરણની ઇચ્છાથી રહિત થઇને (सलेहणाझूसियाण विहरित्तए) સલેખના-પૂર્વક મરણનુ પ્રેમથી સેવન કરીએ (त्ति कट्टु) આ પ્રકારનો વિચાર કરી (अण्णमण्णस्स अतिए एयमट्ठ पडिसुणेंति) તે લોકોએ આ નિર્ધાર કરેલી વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો (पडिसुणित्ता) સ્વીકાર કર્યા પછી (तिदडए य जाव एगते एडेंति) તે બધાએ પોતપોતાના ત્રિદડ આદિ ઉપકરણોને એકાન્ત સ્થાનમા પરિત્યક્ત કરી દીધા (एडित्ता गग महनइ ओगाहेंति) છોડી દીધા પછી તે

जीवाए, थूलए परिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, इयाणि अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए, एवं जाव सव्वं परिग्गहं पच्चक्खामो जावज्जीवाए, सव्व कोह माण माय लोहं पेज्जं दोस कलहं अब्भक्खाणं

मृषावादोऽदत्ताऽऽदान प्रत्याख्यात यावज्जीवम्, 'सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए' सर्वं मैथुन प्रत्याख्यात यावज्जीवम्, 'थूलए परिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए' स्थूल परिग्रह प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्। 'इयाणि अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए' इदानीं वय श्रमणस्य भगवतो महावीरस्याऽन्तिके सर्वं प्राणातिपात प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्, 'एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए' एव यावत् सर्वं परिग्रह प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्, 'सव्व कोह माण माय लोहं पेज्ज दोस कलह अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइ मायामोस

समस्त मृषावाद का समस्त अदत्तादान का जीवनपर्यन्त परित्याग कर दिया है, समस्त मैथुन का यावजीवन परित्याग कर दिया है। स्थूल परिग्रह का भी यावजीवन परित्याग कर दिया है। (इयाणि अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए) अब इस समय हम सब लोग श्रमण भगवान् महावीर के समीप पुन समस्त प्राणातिपात का जीवनपर्यन्त प्रत्याख्यान करते है, (एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए) इसी तरह समस्त परिग्रह आदि का भी जीवनपर्यन्त प्रत्याख्यान करते है, (सव्व कोह माण माय लोह पेज्ज दोस कलह

पच्चक्खाए जावज्जीवाए) એવી રીતે સમસ્ત મૃષાવાદનો અને સમસ્ત અદત્તાદાનનો જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કરી દીધો છે, સમસ્ત મૈથુનનો જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કરી દીધો છે સ્થૂલ પરિગ્રહનો પણ યાવજ્જીવન પરિત્યાગ કરી દીધો છે (इयाणिं अम्हे समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिए सव्व पाणाइवाय पच्चक्खामो जावज्जीवाए) હવે આ સમયે અમે બધાય લોકો શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે વળી પાછા સમસ્ત પ્રાણાતિપાતનું જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (एव जाव सव्व परिग्गह पच्चक्खामो जावज्जीवाए) એવી જ રીતે સમસ્ત પરિગ્રહ આદિનું પણ જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (सव्व कोह माण माय लोह पेज्ज दोस कलह अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइ

समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स, नमोत्थु णं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अम्ह धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स। पुव्विं णं अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जाव-

'नमोत्थु ण समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव सपाविउकामस्स' नमोऽस्तु खलु श्रमणाय भगवते महावीराय यावत् सम्प्राप्तुकामाय, 'नमोत्थु ण अम्मडस्स परिव्वायगस्स अम्ह धम्मायरियस्स धम्मोवदेसगस्स' नमोऽस्तु खल्वम्बडाय परिव्राजकाय अस्माकं धर्माचार्याय धर्मोपदेशकाय। धर्माचार्यत्व प्रकटयति—'पुव्विं ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अतिए थूलगपाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए' पूर्वं खल्वस्माभिरम्बडस्य परिव्राजकस्याऽन्तिके स्थूलप्राणातिपात प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्—जीवनपर्यन्त स्थूलप्राणातिपात विरमणमस्माभिरङ्गीकृतम्। 'मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए'

श्रमण भगवान् महावीर को जो मुक्ति प्राप्त करने के कामी है नमस्कार हो। (धम्मोवदेसगस्स धम्मायरियस्स अम्ह परिव्वायगस्स अम्मडस्स नमोत्थु ण) धर्म के उपदेशक धर्माचार्य ऐसे हमारे गुरु अम्मड परिव्राजक को नमस्कार हो। (पुव्विं ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अंतिए थूलगपाणाइवाए जावज्जीवाए पच्चक्खाए) पहिले हम लोगों ने अम्मड परिव्राजक के समीप स्थूलप्राणातिपातका यावज्जीव प्रत्याख्यान किया है। (सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए थूलपरिग्गहे पच्चक्खाए जावज्जीवाए) इसी तरह

त्थु ण) श्रमण भगवान् महावीर के जे मुक्ति प्राप्त करवानी कामनावाळा छे तेमने नमस्कार हो. (धम्मोवदेसगस्स धम्मायरियस्स अम्ह परिव्वायगस्स अम्मडस्स नमोत्थु ण) धर्मना उपदेशक धर्माचार्य एवा अमारा गुरु अम्मड परिव्राजकने नमस्कार हो. (पुव्विं ण अम्हेहिं अम्मडस्स परिव्वायगस्स अतिए थूलगपाणाइवाए जावज्जीवाए पच्चक्खाए) पहेला अमे लोकोए अम्मड परिव्राजकनी पासे स्थूल प्राणातिपातनुं यावज्जीव प्रत्याख्यान कर्युं छे, (सव्वे मुसावाए अदिण्णादाणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, थूलपरिग्गहे

सरीरं इट्ठं कंतं पियं मणुण्णं मणामं पेज्जं थेज्जं वेसासियं समयं बहुमयं अणुमयं भंडकरंडगसमाणं, मा णं सीयं मा णं उण्हं मा णं

चोरा मा णं दंसा मा णं मसगा मा णं वाइयपित्तियसिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायंका परिसहोवसग्गा फुसंतु ' इदं=पुरतो वर्तमानं शरीरम् इष्टं=वल्लभम् , कान्तं=कमनीयम् , प्रियं=सदा प्रेमाऽऽस्पदम् , मनोज्ञं=सुन्दरम् , मनोऽमं=मनसाऽम्यते=प्राप्यते पुनः पुनः स्मरणतो यत्तन्मनोऽमम्, प्रेय =सर्वपदार्थेभ्यतिशयेन प्रियमिति प्रेयः, अथवा कालान्तरनयना प्रेयम्, स्थैर्यं=स्थैर्यंगत-स्थिरमित्यर्थः, वैश्वासिकम्-विश्वासः प्रयोजनम्-अस्येति वैश्वासिकम्-प्राणिना परशरीरमेव प्राचुर्येणाऽविश्वासहेतुः, निजशरीरं तु प्रतीतिपात्रमेव भवति, सम्मतं-तत्कृतकार्याणां सम्मतत्वात्, बहुमतं बहुशो बहूनां वा मध्ये मतम् इष्टं यत्तद्बहुमतम्, अनुमतं=वैगुण्यदर्शनेऽपि अनु=पश्चात्=मतम् अनुमतम्, अत एव भाण्डकरण्डकसमानं भाण्डानाम्=भूषणानां करण्डकसमानं -भूषणमञ्जूषातुल्यमुपादेयमित्यर्थः , एतादृशं शरीरं मा शीत=शैत्यं स्पृशतु, मा-

पिवासा मा णं वाला मा णं चोरा मा णं दंसा मा णं मसगा मा णं वाइयपित्तियसिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु) यहा पर सर्वत्र "मा" शब्द निषेध अर्थ में, एवं "णं" शब्द वाक्यालंकार में प्रयुक्त हुआ समझना चाहिये। इष्ट-वल्लभ, कान्त-कमनीय, प्रिय-सदा प्रेमास्पद, मनोज्ञ-सुन्दर, मनोम-समस्त की अपेक्षा अत्यंत प्रिय, स्थैर्य-स्थिरतायुक्त, वैश्वासिक-पर शरीर की अपेक्षा जीवों को अपना शरीर अतिशय प्रीति का स्थान होता है इस अपेक्षा अतिशय प्रीतिका पात्र, शारीरिक कार्यों के सम्मत होने से सम्मत, बहुत करके अथवा बहुतों के मध्य मे इष्ट होने से बहुमत, अनुमत-विगुणता के दिखने पर भी प्रेम का स्थानभूत, जिस प्रकार भूषणों का करंडक प्रिय

समाणं मा णं सीयं मा णं उण्हं मा णं खुहा मा णं पिवासा मा णं वाला मा णं चोरा मा णं दंसा मा णं मसगा मा णं वाइयपित्तियसिंभियसन्निवाइय विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंतु) અહીં સર્વત્ર 'मा' શબ્દ નિષેધના અર્થમાં તેમજ 'णं' શબ્દ વાક્યાલંકારમાં વાપરેલો સમજવો જોઈએ ઇષ્ટ-વલ્લભ, કાન્ત-કમનીય, પ્રિય-સદા પ્રેમાસ્પદ, મનોજ્ઞ-સુંદર, મનોમ-સમસ્તની અપેક્ષા અત્યંત પ્રિય, સ્થૈર્ય-સ્થિરતાયુક્ત, વૈશ્વાસિક-બીજાના શરીરની અપેક્ષાએ જીવોને પોતાના શરીર અતિશય પ્રીતિનું સ્થાન હોય છે-એ દૃષ્ટિએ અતિશય પ્રીતિને પાત્ર, શારીરિક કાર્યો માટે સંમત હોવાથી સંમત, ઘણું કરીને અથવા ઘણાઓની વચમાં ઇષ્ટ તેથી બહુમત, અનુમત-વિગુણતા જોવા છતાં પણ પ્રેમના સ્થાનભૂત, જે પ્રકારે ઘરેણાનો કરંડીયો પ્રિય હોય છે તેવી રીતે પ્રિય હોવાને

पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइं मायामोसं मिच्छादंसणसल्लं अकर-णिज्जं जोग पच्चक्खामो जावज्जीवाए, सव्व असण पाण खाइमं साइम चउव्विहंपि आहारं पच्चक्खामो जावज्जीवाए, जं पि य इम

मिच्छादंसणसल्लं अकरणिज्ज जोग पच्चक्खामो जावज्जीवाए ' सर्वं क्रोध मान माया लोभं प्रिय द्वेष कलहम् अभ्याख्यान पैशुन्य परपरिवादम् अरतिरतो मायामृषा मिथ्यादर्शन शल्यमकरणीय योग प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्—अन्यानि सर्वाणि पदानि प्राग् व्याख्यातानि। ' सव्वं असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए ' सर्वमशन पान खाद्य स्वाद्य चतुर्विधमपि आहार प्रत्याख्यामो यावज्जीवम्। ' जंपि य इम सरीर इट्ठ कंत पिय मणुण्ण मणाम पेज्ज थेज्ज वेसासिय सम्मय बहुमय अणुमय भंडकरंडगसमाण, मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण खुहा मा ण पिवासा मा णं वाला मा ण

अब्भक्खाण पेसुण्ण परपरिवाय अरइरइ) इसी तरह उन्हीं की साक्षीपूर्वक समस्त क्रोध का, समस्त मान का, समस्त माया का, समस्त लोभ का, समस्त प्रिय का, समस्त द्वेष का, कलह का, अभ्याख्यान का, पैशुन्य का, परपरिवाद का, अरति–रति का (माया-मोस) मायामृषा का, (मिच्छादंसणसल्ल) मिथ्यादर्शन शल्य का, (अकरणिज्ज जोग) एवं अकरणीय योग का (पच्चक्खामो जावज्जीवाए) यावज्जीव प्रत्याख्यान करते हैं। (सव्व असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए) समस्त, अशन, पान, खाद्य, स्वाद्य इन चार प्रकार के आहारों का यावज्जीव प्रत्याख्यान करते है। (जं पि य इम सरीर इट्ठ कंत पिय मणुण्ण मणाम पेज्ज थेज्ज वेसासिय सम्मय बहुमय अणुमय भंडकरंडगसमाण, मा ण सीय मा ण उण्ह मा ण खुहा मा ण

रइ) એવી રીતે તેમની જ સાક્ષીપૂર્વક સમસ્ત ક્રોધનું, સમસ્ત માનનું, સમસ્ત માયાનું, સમસ્ત લોભનું, સમસ્ત પ્રિયનું, સમસ્ત દ્વેષનું, કલહનું અભ્યાખ્યાનનું (આળનું), પૈશુન્યનું, પરપરિવાદનું, અરતિનું, રતિનું, (मायामोस) માયામૃષાનું, (मिच्छादसणसल्ल) મિથ્યાદર્શનશલ્યનું, (अकरणिज्ज जोग) તેમજ અકરણીય યોગનું (पच्चक्खामो जावज्जीवाए) જીવનપર્યન્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (सव्व असण पाण खाइम साइम चउव्विहंपि आहार पच्चक्खामो जावज्जीवाए) સમસ્ત અશન, પાન, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય વગેરે ચાર પ્રકારના આહારોનું યાવજ્જીવન પ્રત્યાખ્યાન કરીએ છીએ (जं पि य इम सरीर इट्ठ कंत पिय मणाम मणुण्ण पेज्ज थेज्ज वेसासिय सम्मय बहुमय अणुमय भंडकरंडग

रामि-त्ति कट्टु संलेहणाझूसणाझूसिया भत्तपाणपडियाइक्खिया पाओवगया कालं अणवकंखमाणा विहरंति ॥सू० २९॥

मूलम्---तए णं ते परिव्वायगा बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं

शरीरकृशीकरणे या जोषणा=प्रीतिः तया जुष्टाः=सेविताः, 'भत्तपाणपडियाइक्खिया' प्रत्याख्यातभक्तपानाः, 'पाओवगया' पादपोपगताः=वृक्षवन्निष्पन्दतया स्थिताः, 'कालं अणवकंखमाणा' कालमनवकाङ्क्षन्तः, केचिद् वेदनाविकला मरणमिच्छन्ति तेषां निषेधार्थमेतद्वाक्यम्, एवम्भूता विहरन्ति--अम्बडपरिव्राजकशिष्या इति ॥ सू० २९ ॥

टीका--'तए णं ते परिव्वायगा' इत्यादि। 'तए णं ते परिव्वायगा' ततः खलु ते परिव्राजकाः--अम्बडशिष्याः कृतकायोत्सर्गाः--'बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति' बहूनि भक्तानि अनशनेन छिन्दन्ति, 'छेदित्ता' छित्त्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ताः=गुरुजनस्य समीपे कृताऽऽलोचनाः, प्रतिक्रान्ताः--पापस्थानात्पश्चा-

सन के सब (भत्तपाणपडियाइक्खिया) भक्त एवं पान का प्रत्याख्यान करके (पाओवगया) वृक्ष की तरह निश्चेष्ट होकर (कालं अणवकंखमाणा विहरंति) मरने की इच्छा नहीं करते हुए स्थित हो गये ॥ सू० २९ ॥

'तए णं ते परिव्वायगा' इत्यादि।

(तए णं) इसके बाद (ते परिव्वायगा) उन समस्त परिव्राजकोंने (बहूइं भत्ताइं) चारों प्रकार के आहार का (अणसणाए) अनशन द्वारा (छेदेंति) छेद कर दिया, (छेदित्ता) छेद करने के बाद (आलोइयपडिक्कंता) अपने अतिचारों का

પાનનું પ્રત્યાખ્યાન કરીને (पाओवगया) વૃક્ષની પેઠે નિશ્ચલ થઇને (कालं अणवकंखमाणा विहरंति) મરવાની ઇચ્છા નહીં કરતા સ્થિત થઇ ગયા (સૂ. ૨૯)

'तए णं ते परिव्वायगा' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (ते परिव्वायगा) તે બધા પરિવ્રાજકોએ (बहूइं भत्ताइं) ચારેય પ્રકારના આહારના (अणसणाए) અનશન દ્વારા (छेदेंति) છેદ કરી દીધો (छेदित्ता) છેદ કરી દીધા પછી (आलोइयपडिक्कंता) પોતાના અતિચારોની આલોચના કરી પછી તેઓ તેનાથી નિવૃત્ત થયા (समाहिपत्ता)

खुहा मा णं पिवासा मा ण वाला मा ण चोरा मा ण मसगा मा ण वाइयपित्तियसिंभियसंनिवाइय विविहा रोगायंका परिसहोवसग्गा फुसंतु-त्ति कट्टु एयंपि णं चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसि-

शब्दो निषेधार्थ, 'ण' शब्दो वाक्यालङ्कारार्थ, शैत्य कर्तृ शरीरकर्मक स्पर्शन न करोतु, एवमेवोष्ण-क्षुधा-पिपासा-व्याल-चौर दंश-मशक वातिक पैत्तिक श्लैष्मिक सान्निपातिकादयो विविधा रोगा तङ्का परीषहा उपसर्गाश्चैतच्छरीर न स्पृशन्तु। अत्र व्याला =सर्पा, रोगा =महाव्याधय, आतङ्का =सद्योघातिनो रोगा एव, परीषहा क्षुधादयो द्वाविंशति, उपसर्गा =दिव्यादय, अन्यत् सुगमम्। 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा 'एय पि ण चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसिरामि त्तिकट्टु' एतदपि खलु चरमैरुच्छ्वासनि श्वासैर्व्युत्सृजामि--एतदपि शरीर त्यजामि इति कृत्वा= इत्थ विचार्य 'सलेहणाझूसणाझूसिया' सलेखना--जूषणा--जुष्टा --सलेखनाया=कषाय

होता है उसी प्रकार से प्रिय होने कारण भाण्डकण्डक के तुल्य (इम) इस मेरे (सरीर) शरीरको शीत स्पर्श न करे, उष्ण स्पर्श न करे, क्षुधा स्पर्श न करे, पिपासा स्पर्श न करे, व्याल-सर्प स्पर्श न करे, चोर उपद्रव न करे, दस डास स्पर्श न करे, मशक-मच्छर स्पर्श न करे, वातसबधी, पित्तसबधी, कफसबधी, सन्निपातसबधी आदि विविध रोग--महाव्याधिया, आतक--सद्य प्राणहर रोग, परीषह--क्षुधाआदि एव उपसर्ग--देवादिक कृत उपद्रव, कोई भी इस शरीर को स्पर्श न करें, (त्तिकट्टु) इस प्रकार की विचारधारा को (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसिरामि) अब चरम उच्छ्वासनि श्वास तक छोडते है। (त्तिकट्टु) इस तरह करके (सलेहणाझूसणाझूसिया) सलेखना मे--कषाय एव शरीर के कृश करने में प्रीति से युक्त वे

કારણે ભાંડકરંડના તુલ્ય (इम) આ મારા (सरीर) શરીરને ઠંડી સ્પર્શ ન કરે, ગરમી સ્પર્શ ન કરે, ભૂખ સ્પર્શ ન કરે, તરસ સ્પર્શ ન કરે, વ્યાલ-સર્પ સ્પર્શ ન કરે, ચોર ઉપદ્રવ ન કરે, દંશ-ડાંસ સ્પર્શ ન કરે, મશક-મચ્છર સ્પર્શ ન કરે, વાતસંબંધી, પિત્તસંબંધી, કફસંબંધી, સન્નિપાત-સંબંધી આદિ વિવિધ રોગ-મહાવ્યાધિઓ, આતંક-તીવ્રપ્રાણહર રોગ, પરીષહ-ક્ષુધાઆદિ તેમજ ઉપસર્ગ-દેવાદિકકૃત ઉપદ્રવ, એવું કાંઈ પણ આ શરીરને સ્પર્શ ન કરે (त्ति कट्टु) આ પ્રકારની વિચારધારાને (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं वोसिरामि) હવે ચરમ ઉચ્છ્વાસનિશ્વાસ સુધી છોડું છું (त्तिकट्टु) આવી રીતે કરીને (सलेहणाझूसणाझूसिया) સંલેખનામાં-કષાય તેમજ શરીરને કૃશ કરવામાં પ્રીતિથી યુક્ત, તે બધા (भत्तपाणपडियाइक्खिया) ભક્ત તેમજ

क्खइ एवं भासइ एव पन्नवेइ एव परूवेइ । एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे घरसए आहारमाहारेइ, घरसए वसहिं उवेइ । से कहमेवं भंते ! एवं ॥ सू० २८ ॥

मूलम्—गोयमा ! जं णं से बहुजणे अण्णमण्णस्स

'अण्णमण्णस्स एवमाइक्खइ' अन्योन्यमेवमाख्याति=हे भगवन् ! जनसमूह परस्परमित्थं वक्ति, 'एव भासइ' एवं भाषते, 'एवं पन्नवेइ' एवं प्रज्ञापयति, 'एव परूवेइ' एवं प्ररूपयति, 'एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे' एवं खल्वम्बड परिव्राजक काम्पिल्यपुरे नगरे, 'घरसए आहारमाहारेइ' गृहशतादाहारमाहरति=भिक्षा गृह्णाति, 'घरसए वसहिं उवेइ' गृहशते वसतिमुपैति, 'से कहमेयं भंते एवं' तत् कथमेतद् भगवन् ! एवम्—इति भगवन्तं प्रति शिष्यप्रश्न ॥ सू० २८ ॥

टीका—भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि । 'जं णं से बहुजणे अण्णमण्ण-

जणे णं) बहुत से लोग (अण्णमण्णस्स) परस्पर जो (एवमाइक्खइ) इस प्रकार कहते है, (एवं भासइ) इस प्रकार भाषण करते है, (एवं पन्नवेइ) इस प्रकार अच्छी तरह ज्ञापित करते हैं, (एवं परूवेइ) इस प्रकार प्ररूपित करते है कि (एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे घरसए आहारमाहारेइ) ये अम्बडपरिव्राजक कपिल्लपुर नगर में सौ घरों में आहार करते है, एवं (घरसए वसहिं उवेइ) सौ घरों मे निवास करते हैं, (से) सो (भंते !) हे भदंत ! (कहमेयं) यह बात कैसे है ? ॥ सू० २८ ॥

'गोयमा ! जं णं से बहुजणे' इत्यादि ।

प्रभु गौतम के प्रश्न का उत्तर देते हुए कहते है कि (गोयमा !) हे गौतम !

(बहुजणे णं) घणा લોકો (अण्णमण्णस्स) પરસ્પર જે (एवमाइक्खइ) આ પ્રકારે કહે છે, (एवं भासइ) આ પ્રકારે ભાષણ કરે છે, (एवं पन्नवेइ) આ પ્રકારે સારી રીતે જ્ઞાપિત કરે છે (જણાવે છે), (एवं परूवेइ) આ પ્રકારે પ્રરૂપિત કરે છે કે (एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे णयरे घरसए आहारमाहारेइ) અમ્બડ પરિવ્રાજક કપિલ્લપુર નગરમાં સો ઘરમાં આહાર કરે છે તેમજ (घरसए वसहिं उवेइ) સો ઘરોમાં નિવાસ કરે છે, (से) તો (भंते !) હે ભદન્ત ! (कहमेयं) આ વાત કેવી છે ? (સૂ. ૨૮)

'गोयमा ! जं णं से बहुजणे' ઇત્યાદિ

પ્રભુ ગૌતમના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે (गोयमा !)

किच्चा बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा। तहिं तेसिं गई। दस सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० २७ ॥

मूलम्—बहुजणे णं भंते ! अण्णमण्णस्स एवमाइ-

त्पराावृत्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता =उपगतद्धन्या, 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा, 'बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा' ब्रह्मलोके कल्पे देवत्वेनोपपन्ना, देशविरतिफलत्वेपा परलोकाऽऽराधकत्वमेव। परिव्राजकक्रियाफलं ब्रह्मलोकगमनम्। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गतिः, 'दस सागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता' दशसागरोपमाणि स्थितिः प्रज्ञप्ता, 'परलोगस्स आराहगा' परलोकस्याऽऽराधकाः सन्तीत्यर्थः, 'सेसं तं चेव' शेषं तदेव ॥ सू० २७ ॥

टीका—'बहुजणे णं भंते !' इत्यादि। बहुजनः=जनसमूहः खलु हे भदन्त !

आलोचना की, पश्चात् वे उनसे परावृत्त हुए। फिर (समाहिपत्ता) समाधि प्राप्त कर (कालमासे कालं किच्चा बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा) काल-अवसर में काल करके ब्रह्मलोक कल्प मे देव का पर्याय से उत्पन्न हुए। (तहिं तेसिं गई, दससागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेसं तं चेव) वहाँ पर उनकी गति प्ररूपित करने मे आइ है। स्थिति इनकी १० सागर प्रमाण है। ये परलोक के नियम से आराधक कहे गये हैं। शेष पहिले की तरह समझना चाहिये ॥ सू० २७ ॥

'बहुजणे णं भंते' इत्यादि।

पुनः गौतमस्वामी ने भक्तिपूर्वक प्रभु से पूछा कि (भंते) हे भगवन् ! (बहु

અને સમાધિ પ્રાપ્ત કરીને (कालमासे कालं किच्चा बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववण्णा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને બ્રહ્મલોક કલ્પમાં દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયા (तहिं तेसिं गई, दससागरोवमाइं ठिई पण्णत्ता, परलोगस्स आराहगा, सेसं तं चेव) ત્યાં જ તેમની ગતિ પ્રરૂપિત કરવામાં આવી છે તેમની સ્થિતિ ૧૦ સાગર પ્રમાણ છે તેઓને નિશ્ચિતરૂપથી પરલોકના આરાધક કહેવામાં આવ્યા છે બાકીનું અગાઉની પેઠે સમજી લેવું જોઈએ (સૂ. ૨૭)

'बहुजणे णं भंते' ઇત્યાદિ

વળી ગૌતમ સ્વામીએ ભક્તિપૂર્વક પ્રભુને પૂછયું કે (भंते !) હે ભગવન્ !

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ—अम्मडे परिव्वायए जाव वसहि उवेइ ॥ सू० ३० ॥

मूलम्—गोयमा ! अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स पगइभद्दयाए जाव विणीययाए छट्ठछट्ठेणं अनिक्खित्तेणं तवोकम्मेण

टीका—पुनर्गौतम पृच्छति—'से केणट्ठेण' इत्यादि। 'से केणट्ठेण भंते ! एव वुच्चइ' तत् केनार्थेन हे भदन्त ! एवमुच्यते—'अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ' अम्बड परिव्राजको यावद् वसतिमुपैति, गृहशताद्भिक्षा करोति, गृहशत वसतिं स्वीकरोति, इति ॥ सू० ३० ॥

टीका—भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि। हे गौतम ! 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स पगइभद्दयाए' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य प्रकृतिभद्रतया—प्रकृते = स्वभावस्य भद्रतया=सरलतया 'जाव विणीययाए' यावद्विनीततया—यावच्छन्दादिद द्रश्य—प्रकृत्युपशान्ततया प्रकृतितनुक्रोधमानमायालोभतया मृदुमार्दवसम्पन्नतयाऽऽलीनतया इति,

'से केणट्ठेण' इत्यादि।

(भंते) हे भदन्त ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ) आप यह किस आशय से कहते हैं कि—(अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) अम्बड परिव्राजक सौ घरों मे आहार करते हें और सौ घरों में निवास करते है ॥ सू ३० ॥

'गोयमा ! अम्मडस्स ण' इत्यादि।

(गोयमा) हे गौतम ! यह अम्बड परिव्राजक (पगइभद्दयाए जाव विणीययाए) प्रकृति से भद्र है, अल्प क्रोध, मान, माया एव लोभ—कषायवाला है, स्वभावत

'से केणट्ठेण' ઈત્યાદિ

(भंते !) હે ભદન્ત ! (से केणट्ठेण एव वुच्चइ) આપ એ કયા હેતુથી કહો છો કે—(अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) અંબડ પરિવ્રાજક સો ઘરમા આહાર કરે છે અને સો ઘરમા નિવાસ કરે છે? (સૂ ૩૦)

'गोयमा ! अम्मडस्स ण' ઈત્યાદિ

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! આ અંબડ પરિવ્રાજક (पगइभद्दयाए जाव विणीययाए) પ્રકૃતિથી ભદ્ર છે, અલ્પ ક્રોધ, માન, માયા, તેમજ લોભ કષાયવાળા છે, સ્વભાવત મૃદુ–માર્દવ ગુણથી યુક્ત છે, તથા અત્યત વિનીત

एवमाइक्खइ जाव एव परूवेइ-एवं खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे जाव घरसए वसहिं उवेइ। सच्चे णं एसमट्ठे, अहंपि णं गोयमा! एवमाइक्खामि जाव एवं परूवेमि-एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहि उवेइ ॥ सू० २९ ॥

स्स एवमाइक्खइ' हे गौतम! यत्खलु स बहुजनोऽन्योऽन्यम् एवमाख्याति, यावदेवं प्ररूपयति, 'एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे जाव घरसए वसहिं उवेइ' एव खल्वम्बड परिव्राजक काम्पिल्यपुरे यावद् गृहशते वसतिमुपैति-इति यत्त्वया पृच्छ्यते। 'सच्चे ण एस मट्ठे' सत्य खल्वेषोऽर्थ। 'अहपि ण गोयमा! एवमाइक्खामि' अहमपि खलु गौतम! एवमाख्यामि, 'जाव एव परूवेमि' यावदेव प्ररूपयामि=प्ररूपणा करोमि, 'एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ' एव खलु अम्बड परिव्राजको यावद् वसतिमुपैति-गृहशताद् भिक्षा गृह्णाति, गृहशते वसतिं करोति, इति ॥ सू० २९ ॥

(ज) जो (से) वे (बहुजणे) बहुत से लोग (अण्णमण्णस्स) परस्पर दूसरे से (एवमाइक्खइ जाव परूवेइ) इस प्रकार कहते है यावत् इस प्रकार प्ररूपित करते है कि (एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे) ये अम्बड परिव्राजक कपिल्लपुर नगर मे (जाव घरसए वसहिं उवेइ) सौ घरों में भिक्षा लेते है और सौ घरों में निवास करते हैं, सो (सच्चे ण एसमट्ठे) यह बात बिलकुल ठीक है। (अहपि ण गोयमा! एवमाइक्खामि) गौतम! मै भी इसी तरह कहता हू (जाव एव परूवेमि) यावत् इसी तरह प्ररूपित करता हू कि (एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहिं उवेइ) ये अम्बड परिव्राजक सौ घरों मे आहार करते है और सौ घरों मे निवास करते है ॥ सू० २९ ॥

ગૌતમ! (ज) જે (से) તેઓ (बहुजणे) ઘણા લોકો (अण्णमण्णस्स) પરસ્પર એક બીજાને (एवमाइक्खइ जाव परूवेइ) આ પ્રકારે કહે છે યાવત્ આ પ્રકારે પ્રરૂપિત કરે છે કે (एव खलु अम्मडे परिव्वायए कपिल्लपुरे) તે અમ્બડ પરિવ્રાજક કપિલ્લપુર નગરમા (जाव घरसए वसहिं उवेइ) સો ઘરોથી ભિક્ષા લે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે તો (सच्चे ण एसमट्ठे) આ વાત બિલકુલ ઠીક છે (अहपि ण गोयमा! एवमाइक्खामि) ગૌતમ! હુ પણ એજ રીતે કહુ છુ (जाव एव परूवेमि) યાવત્ એવી જ રીતે પ્રરૂપિત કરૂ છુ કે (एव खलु अम्मडे परिव्वायए जाव वसहि उवेइ) એ અમ્બડ પરિવ્રાજક સો ઘરોમા આહાર કરે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે (સૂ ૨૯)

खओवसमेण ईहावूहामग्गणगवेसणं करेमाणस्स वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा। तए णं से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहीणाणलद्धीए

खओवसमेण' तदावरणीयानां=कर्मणां वीर्यवैक्रियलब्ध्यवधिज्ञानावरणीयानां क्षयोपशमेन, 'ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स' ईहा-व्यूह-मार्गण-गवेषणं कुर्वतः-तत्र-ईहा=मतिज्ञानभेदः-नामजात्यादिविशेषकल्पनारहितसामान्यज्ञानोत्तरं विशेषनिश्चयार्थं विचारणा इत्यर्थः, व्यूह=अपोहः-सामान्यज्ञानोत्तरकाले विशेषनिश्चयार्थं विचारणायां प्रवृत्तायां तदनु गुणदोषविचारणाजनितो निश्चयः। मार्गणं=जीवादिपदार्थस्य यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषणं=मार्गणानन्तरमनुपलभ्यस्य जीवादिपदार्थस्य सर्वतः परिभावनम्, एषां समाहारस्तत् तथा, तत् कुर्वतः अम्बडस्य परिव्राजकस्येत्यन्वयः। 'वीरियलद्धी' वीर्यलब्धिः, 'वेउव्वियलद्धी' वैक्रियलब्धिः 'ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा' अवधिज्ञानलब्धिश्च समुत्पन्ना। 'तए णं

आवरण कर्मों के (खओवसमेण) क्षयोपशम से (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स) ईहा-नाम एवं जात्यादिरूप कल्पना से रहित सामान्य ज्ञान के बाद विशेषरूप से निश्चय करने की चेष्टा-विचारधारा, व्यूह-सामान्य ज्ञान के बाद विशेष निश्चय के लिये विचारणा करने पर गुणदोष के विचार से होनेवाला निश्चय-अवायरूप ज्ञान, मार्गण-यथावस्थित जीवादिक पदार्थ के स्वरूपका अन्वेषण, एवं गवेषण-मार्गण के बाद अनुपलभ्य जीवादिक पदार्थों का सभी प्रकार से निर्णय करने की तरफ तत्परतारूप गवेषण (करेमाणस्स) करने से (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) वीर्यलब्धि, वैक्रियलब्धि, तथा अवधिज्ञानलब्धि उत्पन्न हो गई। (तए णं से

આવરણ કર્મોના (खओवसमेण) ક્ષયોપશમથી (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स) ઈહા-નામ તેમજ જાતિ આદિની કલ્પનાથી રહિત સામાન્ય જ્ઞાન થયા પછી વિશેષરૂપથી નિશ્ચય કરવાની ચેષ્ટા-વિચારધારા, વ્યૂહ-સામાન્યજ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચય કરવા માટે વિચારણા કર્યા પછી ગુણદોષના વિચારથી થવાવાળા નિશ્ચય-અવાયરૂપ જ્ઞાન, માર્ગણ યથાવસ્થિત જીવ-આદિક પદાર્થના સ્વરૂપનું અન્વેષણ, તેમજ ગવેષણ-માર્ગણ પછી અનુપલભ્ય જીવ આદિક પદાર્થોનો સર્વ પ્રકારથી નિર્ણય કરવાની તરફ તત્પરતારૂપ ગવેષણ (करेमाणस्स) કરવાથી (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિ, તથા અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ

उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय २ सूराभिमुहस्स आयावणभूमीए आया-वेमाणस्स सुभेणं परिणामेणं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं पसत्थाहिं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं अन्नया कयाइ तदावरणिज्जाण कम्माण

विनयशीलतया, '**छट्ठछट्ठेण अनिक्खित्तेण तवोकम्मेण**' षष्ठषष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपःकर्मणा-मुहुर्दिनद्वयाऽनशनरूपेण अनिश्रान्तेन तपोरूपेण कर्मणा, '**उड्ढं बाहाओ पगिज्झिय२**' ऊर्ध्वं बाहू प्रगृह्य२=बाहू ऊर्ध्वं कृत्वा '**सूराभिमुहस्स आयावणभूमीए आयावेमाणस्स**' सूर्याभिमुखस्याऽऽतापनाभूमावातापयतः '**सुभेण परिणामेण**' शुभेन परिणामेन=शुभ रूपयाऽऽत्मपरिणत्या, '**पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं**' प्रशस्तैरध्यवसानैः-उत्तममनोविशेषैः, '**पसत्थाहिं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं**' प्रशस्ताभिर्लेश्याभिर्विशुध्यमानाभिः '**अन्नया कयाइ**' अन्यदा कदाचित् '**तदावरणिज्जाण कम्माण**

मृदुमार्दव गुण से युक्त है, तथा अत्यंत विनीत भी है। (**अनिक्खित्तेण**) तथा लगातार (**छट्ठ छट्ठेण तवोकम्मेण**) छठ छठ-बेला-की तपस्या करनेवाला है। एवं (**उड्ढ बाहाओ पगिज्झिय२**) बाहुओं को ऊपर उठा कर, (**सूराभिमुहस्स**) सूर्य के सन्मुख (**आयावणभूमीए आयावेमाणस्स**) आतापना के योग्य प्रदेश में आतापना लेता है। अतः (**अम्मडस्स परिव्वायगस्स**) इस अम्बड परिव्राजक को (**सुभेण परिणामेण**) शुभ परिणाम से-शुभरूप आत्मा की परिणति से, (**पसत्थेहि अज्झवसाणेहिं**) प्रशस्त अध्यवसानों से-उत्तम विचारधाराओं से, (**पसत्थाहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहि**) प्रशस्त लेश्याओं की विशुद्धि होने से, (**अण्णया कयाइ**) किसी एक समय (**तदावरणिज्जाण कम्माण**) तदावरणीय कर्मों-वीर्य के, वैक्रियलब्धि के एवं अवधि ज्ञान के

પણ છે (अनिक्खित्तेण) તથા લગાતાર (छट्ठछट्ठेण तवोकम्मेण) છઠ છઠ-બેલા-ની તપસ્યા કરવાવાળા છે તેમજ (उड्ढ बाहाओ पगिज्झिय२) હાથને ઉંચા કરીને (सूराभिमुहस्स) સૂર્યની સન્મુખ (आयावणभूमीए आया वेमाणस्स) આતાપનાને યોગ્ય પ્રદેશમાં આતાપના લે છે આથી (अम्मडस्स परिव्वायगस्स) એ અમ્બડ પરિવ્રાજકને (सुभेण परिणामेण) શુભ પરિણામથી, શુભરૂપ આત્માની પરિણતિથી, (पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं) પ્રશસ્ત અધ્યવસાનોથી-ઉત્તમ વિચારધારાઓથી, (पसत्थाहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं) પ્રશસ્ત લેશ્યાઓની વિશુદ્ધિ થવાથી (अण्णया कयाइ) કોઈ એક સમય (तदावरणिज्जाण कम्माण) તદાવરણીય કર્મો-વીર્ય, વૈક્રિયલબ્ધિ અને અવધિજ્ઞાનના

खओवसमेणं ईहावूहामग्गणगवेसणं करेमाणस्स वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा। तए णं से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहीणाणलद्धीए

खओवसमेण' तदावरणीयानां=कर्मणां वीर्यवैक्रियावधिज्ञानावरणीयानां क्षयोपशमेन, 'ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स' ईहा-व्यूह-मार्गण-गवेषणं कुर्वतः-तत्र-ईहा=मतिज्ञानभेदः-नामजात्यादिविशेषकल्पनारहितसामान्यज्ञानोत्तरं विशेषनिश्चयार्थं विचारणा इत्यर्थः, व्यूहः=अपोहः-सामान्यज्ञानोत्तरकालं विशेषनिश्चयार्थं विचारणायां प्रवृत्तायां तदनु गुणदोषविचारणाजनितो निश्चयः। मार्गणं=जीवादिपदार्थस्य यथावस्थितस्वरूपान्वेषणम्, गवेषणं=मार्गणानन्तरमनुपलभ्यस्य जीवादिपदार्थस्य सर्वतः परिभावनम्, एषां समाहारस्तत् तथा, तत् कुर्वतः अम्मडस्य परिव्राजकस्येत्यन्वयः। 'वीरियलद्धी' वीर्यलब्धिः, 'वेउव्वियलद्धी' वैक्रियलब्धिः 'ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा' अवधिज्ञानलब्धिश्च समुत्पन्ना। 'तए णं

आवरण कर्मों के (खओवसमेणं) क्षयोपशम से (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स) ईहा-नाम एवं जात्यादिरूप कल्पना से रहित सामान्य ज्ञान के बाद विशेषरूप से निश्चय करने की चेष्टा-विचारधारा, व्यूह-सामान्य ज्ञान के बाद विशेष निश्चय के लिये विचारणा करने पर गुणदोष के विचार से होनेवाला निश्चय-अवायरूप ज्ञान, मार्गण-यथावस्थित जीवादिक पदार्थ के स्वरूपका अन्वेषण, एवं गवेषण-मार्गण के बाद अनुपलभ्य जीवादिक पदार्थों के सभी प्रकार से निर्णय करने की तरफ तत्परतारूप गवेषण (करेमाणस्स) करने से (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) वीर्यलब्धि, वैक्रियलब्धि, तथा अवधिज्ञानलब्धि उत्पन्न हो गई। (तए णं से

આવરણ કર્મોના (खओवसमेणं) ક્ષયોપશમથી (ईहा-वूहा-मग्गण-गवेसणं करेमाणस्स) ઇહા-નામ તેમજ જાતિ આદિની કલ્પનાથી રહિત સામાન્ય જ્ઞાન થયા પછી વિશેષરૂપથી નિશ્ચય કરવાની ચેષ્ટા-વિચારધારા, વ્યૂહ-સામાન્યજ્ઞાન બાદ વિશેષ નિશ્ચય કરવા માટે વિચારણા કર્યા પછી ગુણદોષના વિચારથી થવાવાળા નિશ્ચય-અવાયરૂપ જ્ઞાન, માર્ગણ યથાવસ્થિત જીવ-આદિક પદાર્થના સ્વરૂપનું અન્વેષણ, તેમજ ગવેષણ-માર્ગણ પછી અનુપલભ્ય જીવ આદિક પદાર્થોનો સર્વ પ્રકારથી નિર્ણય કરવાની તરફ તત્પરતારૂપ ગવેષણ (करेमाणस्स) કરનાથી (वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी ओहिणाणलद्धी समुप्पण्णा) વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિ, તથા અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ

समुप्पण्णाए जणविम्हावणहेउं कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ। से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ-अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ ॥ सू० ३१ ॥

से अम्मडे परिव्वायगे' तत खलु स अम्बड परिव्राजक, 'तीए वीरियलद्धीए वेउव्विय लद्धीए ओहिणाणलद्धीए समुप्पण्णाए' तया वीर्यलब्ध्या वैक्रियलब्ध्याऽवधिज्ञानलब्ध्या च समुत्पन्नया 'जणविम्हावणहेउ' जनविस्मापनहेतो, 'कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ' काम्पिल्यपुरे नगरे गृहशते यावद्वसतिमुपैति, 'से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ' तत् तेनार्थेन गौतम! एवमुच्यते—' अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ' अम्बड परिव्राजक काम्पिल्यपुरे नगरे गृहशते यावद्वसतिमुपैति ॥ सू० ३१ ॥

अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहिणाणलद्धीए समुप्पणाए) इसके बाद उत्पन्न हुई उन वीर्यलब्धि, वैक्रियलब्धि एव अवधिज्ञानलब्धि द्वारा यह (**जणविम्हावणहेउ**) मनुष्यों को आश्चर्यचकित करने के लिये (**कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहि उवेइ**) कपिल्ल नगर म सौ घरों से भिक्षा करता है, एव उन्हीं में विश्राम करता है। (**से तेणट्ठेण गोयमा! एव वुच्चइ**) इस आशय से, हे गौतम! मै ऐसा कहता हू (**अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ**) कि अम्बड परिव्राजक कपिल्लपुर नगर मे सौ घरों मे आहार करता है और सौ घरों मे निवास करता है ॥ सू० ३१ ॥

ઉત્પન્ન થઈ (तए ण से अम्मडे परिव्वायगे तीए वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहिणाणलद्धीए समुप्पणाए) ત્યાર પછી ઉત્પન્ન થયેલી તે વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયિકલબ્ધિ તેમજ અવધિજ્ઞાનલબ્ધિ દ્વારા એ (जणविम्हावणहेउ) મનુષ્યોને આશ્ચર્યચકિત કરવા માટે (कंपिल्लपुरे णयरे घरसए जाव वसहिं उवेइ) કંપિલ્લપુરનગરમા સો ઘરોથી ભિક્ષા કરે છે તેમજ તેમા જ વિશ્રામ કરે છે, (से तेणट्ठेण गोयमा! एव वुच्चइ) આ આશયથી હે ગૌતમ! હુ એમ કહુ છુ (अम्मडे परिव्वायए कंपिल्लपुरे घरसए जाव वसहिं उवेइ) કે અમ્બડ પરિવ્રાજક કંપિલ્લપુર નગરમા સો ઘરોમા આહાર કરે છે અને સો ઘરોમા નિવાસ કરે છે (સૂ० ૩૧)

मूलम्—पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ सू० ३२ ॥

मूलम्—णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा ! अम्मडे णं परि-

गौतम पृच्छति–'पहू णं भंते' इत्यादि। 'भंते !' हे भदन्त ! 'अम्मडे परिव्वायए देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' अम्बड परिव्राजको देवानुप्रियाणामन्तिके मुण्ड=लुञ्चितकेशो भूत्वाऽगारादनगारिता=साधुत्व प्रव्रजितु=प्राप्तुं 'प्रभू णं' प्रभु=समर्थ किम् ? 'णं' इति वाक्यालङ्कारे॥ सू० ३२ ॥

टीका—भगवानाह–'णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा !' इत्यादि। 'णो इणट्ठे समट्ठे गोयमा !' नाऽयमर्थः समर्थो गौतम ! 'अम्मडे णं परिव्वायए समणोवासए' अम्बड खलु

'पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए' इत्यादि।

(भंते) हे भदन्त ! (अम्मडे परिव्वायए) यह अम्बड परिव्राजक (देवाणुप्पियाणं अंतिए) आप के पास (मुंडे भवित्ता) मुंडित होकर (अगाराओ) आगार अवस्था से (अणगारियं) अनगार अवस्था को (पव्वइत्तए) धारण करने के लिये (पहू णं) समर्थ है क्या ? ॥ सू० ३२ ॥

'णो इणट्ठे समट्ठे' इत्यादि।

प्रभु ने कहा–(गोयमा) हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है। क्यों कि (अम्मडे णं परिव्वायए) यह अम्बड परिव्राजक (समणोवासए) श्रमणोपासक

'पहू णं भंते ! अम्मडे परिव्वायए' ઇત્યાદિ

(भंते) હે ભદન્ત ! (अम्मडे परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (देवाणुप्पियाणं अंतिए) આપની પાસે (मुंडे भवित्ता) મુંડિત થઈને (अगाराओ) અગાર અવસ્થાથી (अणगारियं) અનગાર અવસ્થાને (पव्वइत्तए) ધારણ કરવાને માટે (पहू णं) સમર્થ છે કે કેમ ? (સૂ૦ ૩૨)

"णो इणट्ठे समट्ठे" ઇત્યાદિ

પ્રભુએ કહ્યું (गोयमा) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી, કેમકે (अम्मडे णं परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (समणो-

व्वायए समणोवासए अभिगयजीवाऽजीवे जाव अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, णवर ऊसियफलिहे अवगुदुवारे चियत्ततेउर-घरदारपवेसी एय ण वुच्चइ ॥ सू० ३३ ॥

परिव्राजक श्रमणोपासक, 'अभिगयजीवाऽजीवे' अभिगतजीवाऽजीव =जीवाजीवतत्त्व, 'जाव' यावत्–अत्र यावच्छब्दादिद दृश्यम्–उपलब्धपुण्यपाप, आस्रवसवरनिर्जरा क्रियाऽधिकरणबन्धमोक्षकुशल इति, 'अप्पाण भावेमाणे' आत्मान भावयन् विहरति=विचरति। 'णवर'–अयमत्र विशेष –'ऊसियफलिहे' उच्छ्रितस्फटिक =स्फटिकराशिरिव निर्मल, 'अवगुदुवारे' अपावृतद्वार –'अवगु' इतिदेशीय शब्द, उद्घाटितकपाट द्वार –अतिधार्मिकतयाऽस्य प्रवेशकाले जनै कपाट उद्घाट्यते इति भाव । 'चियत्ततेउरघरदारपवेसी' त्यक्ताऽन्त पुरगृहद्वारप्रवेश –त्यक्त =प्रीत्या जनैर्दत्त अन्त पुरगृहद्वारेषु प्रवेशो यस्य स तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्र प्रवेशोऽनाशङ्कनीय इति भाव । 'एय ण वुच्चइ' एव खलूच्यते=एतादृश सोऽम्बड उच्यते ॥ सू० ३३ ॥

होकर (अभिगयजीवाजीवे जाव अप्पाण भावेमाणे विहरइ) जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आस्रव, सवर, निर्जरा, बध एव मोक्ष इनका ज्ञाता होता हुआ अपनी आत्मा को भावित करता हुआ विचर रहा है। (णवर) परन्तु (एवं ण वुच्चइ) इतना मै अवश्य कहता हू कि यह अम्बड परिव्राजक (ऊसियफलिहे) स्फटिकमणि की राशि के समान निर्मल, (अवगुदुवारे) जिसके लिये सभी के घरो का दरवाजा हर वक्त खुला रहता है, ऐसा है, और (चियत्ततेउरघरदारपवेसी) यह विश्वस्त होने के कारण राजाके अन्त -पुर मे भी बे–रोकटोक आता जाता है ॥ सू० ३३ ॥

वासए) શ્રમણોપાસક થઈને (अभिगयजीवाजीवे जाव अप्पाण भावेमाणे विहरइ) જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસવ, સવર, નિર્જરા તેમજ બધ, મોક્ષ એના જ્ઞાતા થઈને પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિચરે છે (णवर) પરતુ (एव ण वुच्चइ) એટલુ તો હુ અવશ્ય કહુ છુ કે આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (ऊसियफलिहे) સ્ફટિકમણિની રાશિ (ઢગલાની)) પેઠે નિર્મલ (अवगुदुवारे) જેના માટે બધાના ઘરના દરવાજા હર વખત ખુલ્લા રહે છે એવા છે, અને (चियत्ततेउरघरदारपवेसी) એ વિશ્વાસુ હોવાના કારણે રાજાના અત પુરમા પણ કોઈ જાતની રોકટોક વિના આવે જાય છે (સૂ० ૩૩)

मूलम्—अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स थूलए पाणाइ-वाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए जाव परिग्गहे, णवरं सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए ॥ सूत्र ३४ ॥

मूलम्—अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स णो कप्पइ

टीका—'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' इत्यादि। 'अम्मडस्स णं परिव्वा-यगस्स' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य 'थूलए पाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए' स्थूलः प्राणातिपातः प्रत्याख्यातो यावज्जीवम्, 'जाव परिग्गहे' यावत् परिग्रहः, यावच्छब्देन मृषावादा-दत्तादाने च स्थूले प्रत्याख्याते। 'णवरं' नवरं 'सव्वे' सर्वं सर्वविधं 'मेहुणे' मैथुनं 'पच्चक्खाए जावज्जीवाए' प्रत्याख्यातं यावज्जीवम् ॥ सू० ३४ ॥

टीका—'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' इत्यादि। 'अम्मडस्स णं परि-

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' इत्यादि।

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक ने (थूलए पाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए) स्थूल प्राणातिपात का यावज्जीव परित्याग किया है (जाव परिग्गहे) इसी तरह स्थूल मृषावाद का, स्थूल अदत्तादान का, स्थूल परिग्रह का भी यावज्जीव परित्याग किया है। (णवरं) परन्तु (सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए) स्थूलरूप से ही मैथुन का परित्याग नहीं किया है किन्तु इसका तो उसने समस्त प्रकार से जीवन भर परित्याग किया है ॥ सू० ३४ ॥

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' इत्यादि।

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक के लिये विहार करते

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' ઇત્યાદિ.

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) આ અમ્બડ પરિવ્રાજકે (थूलए पाणाइवाए पच्चक्खाए जावज्जीवाए) સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતનો યાવજ્જીવ પરિત્યાગ કર્યો છે. (जाव परिग्गहे) એવી જ રીતે સ્થૂલ મૃષાવાદનો, સ્થૂલ અદત્તાદાનનો, સ્થૂલ પરિગ્રહનો પણ યાવજ્જીવ પરિત્યાગ કર્યો છે (णवरं) પરન્તુ (सव्वे मेहुणे पच्चक्खाए जावज्जीवाए) સ્થૂલરૂપથી જ મૈથુનનો પરિત્યાગ નથી કર્યો પરન્તુ તેનો તો તેણે સમસ્ત પ્રકારથી જીવનપર્યન્ત પરિત્યાગ કર્યો છે (સૂ૦ ૩૪)

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' ઇત્યાદિ.

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) આ અમ્બડ પરિવ્રાજકને માટે વિહાર

अक्खसोयप्पमाणमेत्तंपि जलसयराहं उत्तरित्तए, णण्णत्थ अद्धाणगमणेण । अम्मडस्स णं णो कप्पइ सगड वा एवं तं चेव भाणियव्व णण्णत्थ एगाए गंगामट्टियाए । अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स

व्वायगस्स' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य, 'णो कप्पइ अक्खसोयप्पमाणमेत्तपि जल सयराह उत्तरित्तए' अक्षस्रोत प्रमाणमात्रमपि—अक्षस्रोत =चक्रधू प्रवेशरन्ध्र तदेव प्रमाण तेन प्रमाणेन मात्रा=परिमाणम् अवगाहनतो यस्य तत्तथा तत्, चक्रस्य छिद्रपर्यन्त जलमपि 'सयराह' शीघ्र, 'सयराह' इतिदेशीयशब्द, 'उत्तरित्तए' उत्तरीतु नो कल्पते=तत्र प्रवेष्टु न कल्पते, तस्मान्न्यूनपरिमाणं जलमुत्तरीतुं कल्पत इति भाव । 'णण्णत्थ अद्धाणगमणेण' नाऽन्यत्राऽध्वगमनात्—अध्वगमनादन्यत्राऽय निषेध—अध्वगमने तु जलमुत्तरीतु कल्पते, 'अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव' अम्बडस्य खलु नो कल्पते शकट वा एव तदेव भणितव्य यावत्, यावच्छब्देन 'सदमाणियं वा दुरूहित्ताण गच्छित्तए' इत्यारभ्य 'कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए' इति पर्यन्त पाठोऽस्यैवोत्तरार्धगताष्टादशसूत्रगतोऽनुसन्धेय इति । 'णण्णत्थ एगाए गगामट्टियाए'

समय मार्ग में (सयराह) अकस्मात् (अक्खसोयप्पमाणमेत्तपि) गाडी की धुरा प्रमाण जल आ जाय तो भी उसमे (उत्तरित्तए णो कप्पइ) उतरना नहीं कल्पता है। (णण्णत्थ अद्धाणगमणेण) परतु विहार करते हुए अन्य रास्ता नहीं हो तो बात अलग। (अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव) इसी तरह इस अम्बड परिव्राजक को शकट आदि पर चढना भी कल्पता नहीं है। यहा 'यावत्' शब्द से 'सदमाणिय वा दुरूहित्ता ण गमित्तए' यहा से लेकर 'कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए' यहा तक का पाठ इसी आगम के उत्तरार्ध के अठारहवे सूत्र से समझ लेना

કરતી વખતે માર્ગમા (सयराह) અકસ્માત (अक्खसोयप्पमाणमेत्तपि) ગાડીના ધોસરાના પ્રમાણ જેટલુ જલ આવી જાય તો પણ તેમા (उत्तरित्तए णो कप्पइ) ઉતરવુ કલ્પતુ નથી (णण्णत्थ अद्धाणगमणेण) પરતુ વિહાર કરતા કરતા બીજો રસ્તો ન હોય તો વાત જુદી (अम्मडस्स ण णो कप्पइ सगड वा एव त चेव भाणियव्व जाव) એવી રીતે તે અમ્બડ પરિવ્રાજકને શકટ (ગાડા) આદિ પર ચઢવુ પણ કલ્પતુ નથી અહી (यावत्) શબ્દથી 'सदमाणिय दुरूहित्ता ण गच्छित्तए' અહીથી લઇને 'कुकुमेण वा गाय अणुलिंपित्तए' અહી સુધીનો પાઠ આ આગમના ઉત્તરાધના અઢારમા સૂત્રથી જાણી લેવો જોઇયે (णण्णत्थ

णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झो-यरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे इ वा पामिच्चे इ वा अणिसि-

नान्यत्रैकस्या गङ्गामृत्तिकाया —एका गङ्गामृत्तिका कल्पते ग्रहीतुमित्यर्थ । 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ आहाकम्मिए वा' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य नो कल्पते—आधाकर्मिक=षट्कायोपमर्दनपूर्वक साध्वर्थकृतमशनादिक वा 'उद्देसिए वा' औद्देशिक=साधुमुद्दिश्य यत् कृत तद् वा न कल्पते, 'मीसजाए इ वा' मिश्रजात—मिश्रेण=गृहस्थ-साध्वादिप्रणिधानलक्षणभावेन निष्पन्न=पाकादिभावमुपगतं मिश्रजातमन्नादेव, तदपि न कल्पते, 'इ वा' इति सर्वत्र वाक्यालङ्कारे, 'अज्झोयरए इ वा' अध्यवपूरकम्=स्वार्थमधिकप्रक्षेपणेन निष्पादितम्, एतदप्यकल्पनीयम्, 'पूइकम्मे इ वा' पूतिकर्म—आधाकर्माद्यविशुद्धलेशसम्पृक्तभक्तादि, तदपि न कल्पते, 'कीयगडे इ वा' क्रीतकृतम् -क्रीत=क्रयण—सा-

चाहिये। (णण्णत्थ एगाए गंगामट्टियाए) इसे सिर्फ एक गंगा की मिट्टी ही कल्पित है। (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक के लिये (णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झोयरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे इ वा पामिच्चे इ वा अणिसिट्ठे इ वा अभिहडे इ वा) षट्कायोपमर्दनपूर्वक साधु के निमित्त निष्पादित आधाकर्मिक एव औद्देशिक—साधु के उद्देश्य करके बनाया गया अशनादिक ग्रहण करना परिवर्जित है। तथा मिश्रजात—साधु एव गृहस्थ के उद्देश्य से तैयार किया गया अन्नादिक का भी ग्रहण करना निषिद्ध है। इन पदों में "इ" "वा" ये दोनों वर्ण वाक्यालकार में प्रयुक्त हुए हैं। इसी तरह अध्यवपूरक—साधु के लिये अधिक मात्रा में बनाया गया आहार, पूतिकर्म—आधाकर्मिक आहार के अंश से मिश्रित

एगाए गंगामट्टियाए) तेने माटे मात्र એક ગંગાની માટીજ કલ્પિત બતાવી છે (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) આ અંબડ પરિવ્રાજકને માટે (णो कप्पइ आहाकम्मिए वा उद्देसिए वा मीसजाए इ वा अज्झोयरए इ वा पूइकम्मे इ वा कीयगडे-इ वा पामिच्चे इ वा अणिसिट्ठे इ वा अभिहडे इ वा) ષટ્ (છ) કાયા ઉપમર્દનપૂર્વક સાધુને નિમિત્ત નિષ્પાદિત આધાકર્મિક તેમજ ઔદ્દેશિક—સાધુને ઉદ્દેશ્ય કરીને બનાવેલુ અશન આદિક ગ્રહણ કરવુ પરિવર્જિત છે તથા મિશ્રજાત—સાધુ તેમજ ગૃહસ્થના ઉદ્દેશ્યથી તૈયાર કરેલા અન્ન–આદિકનુ ગ્રહણ કરવું પણ નિષિદ્ધ છે આ પદોમા 'इ' અને 'वा' એ બન્ને વર્ણ વાક્યાલકારમા વપરાયેલા છે તેવી જ રીતે અધ્યવરત—સાધુને માટે અધિક માત્રામા બનાવેલા આહાર, પૂતિકર્મ—આધાકર્મિક આહારના અંશથી મિશ્રિત આહાર, ક્રીતકૃત—

ट्टेइ वा अभिहडे इ वा ठइत्तए वा रइत्तए वा, कंतारभत्ते इ वा दुब्भिक्खभत्ते इ वा गिलाणभत्ते इ वा वद्दलियाभत्ते इ वा पाहुण-

ध्वान्निमित्त तेन क्रत=निष्पादितम्, तदपि न कल्प्यम्। 'पामिच्चे इ वा' प्रामित्यम्=यद नवस्त्रादिक साध्वर्थमुच्छिद्यानीयते तत् प्रामित्यम्। 'अणिसिट्ठे इ वा' अनिसृष्टम्-सर्वै स्वामिभि साधवे दातु न निसृष्ट=नानुज्ञात यत् तदनिसृष्टम्, यद्वा द्वित्राणा पुरुषाणा साधारणे आहारे एकोऽन्याननापृच्छ्य साधवे ददाति, तदा तदनमनिसृष्ट, तदपि न कल्पते। 'अभिहडे इ वा' अभ्याहृतम्-साधु समुखमानीतं न कल्पते। 'ठइत्तए वा' स्थापित-स्वनिमित्त स्थापित न कल्पते। 'रइत्तए वा' रचितम्-औद्देशिकभेद, तच्च मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचित, तदपि न कल्प्यम्। 'कंतारभत्ते इ वा' कान्तारभक्तम्-कान्तारम्=अरण्यम्-तत्समुल्लङ्घनार्थं नीयमान भक्तम्। यद्वा अरण्ये भिक्षुकाणा निर्वाहाय यत् सस्क्रियते तत् कान्तारभक्तम्-तदप्यकल्पनीयम्। 'दुब्भिक्खभत्ते इ वा' दुर्भिक्षभक्तमिति वा-दुर्भिक्षे भिक्षुकाणा कृते यत् सस्क्रियते तदप्यकल्पनीयम्। 'गिलाणभत्ते इ वा' ग्लान

आहार, क्रीतकृत-मोल लाकर लिया गया आहार, प्रामित्य उधार लेकर अथवा किसी दूसरे से झपट कर दिया हुआ आहार, अनिसृष्ट-जिस आहार के ऊपर अनेक का स्वामित्व है उन सभी को पूछे विना सिर्फ एक के द्वारा दिया गया आहार, अभ्याहृत-साधु के समुख लाकर दिया गया आहार, स्थापित-साधु के निमित्त रखा हुआ आहार, रचित-मोदकचूर्ण आदि को फोडकर पुन मोदकरूप में बनाया गया आहार, कान्तारभक्त-अटवी को उल्लघन करने के लिये घर से लाया हुआ पाथेयस्वरूप आहार, अथवा जंगल में भिक्षुकों के निर्वाह के लिये तैयार करवाया गया आहार, दुर्भिक्षभक्त-दुर्भिक्ष के समय भिक्षुकों को देने के लिये बनवाया गया आहार, ग्लानभक्त-रोगी के लिये बनाया गया आहार, वार्दलिका-

વેચાતો લઈને દીધેલો આહાર, પ્રામિત્ય-ઉધાર લઈને અથવા કોઈ બીજા પાસેથી ઝુંટવી લઇને દીધેલો આહાર, અનિસૃષ્ટ-જે આહારના ઉપર અનેકનું સ્વામિત્વ હોય એવા બધાને પૂછયા વિના માત્ર એકના દ્વારા અપાયેલો આહાર, અભ્યાહૃત-સાધુની સામે લઈ આવીને આપેલો આહાર, સ્થાપિત-સાધુના નિમિત્તે રાખી મુકેલો આહાર રચિત લાડુને તોડીને ભૂકા કરી પછી તે ભૂકામાથી લાડુ-રૂપમા બનાવેલો આહાર, કાન્તારભક્ત-અટવીને ઉલ્લઘન કરવા માટે ઘરથી લાવી રાખેલો પાથેયસ્વરૂપ આહાર, અથવા જગલમા ભિક્ષુકોના નિર્વાહને માટે તૈયાર કરાવેલો આહાર, દુર્ભિક્ષભક્ત-દુષ્કાળ સમયમા ભિક્ષુકોને દેવા માટે બનાવેલો આહાર, ગ્લાનભક્ત-રોગીને માટે બનાવેલો

गभत्ते इ वा भोत्तए वा पाइत्तए वा। अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव वीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा ॥ सू० ३५ ॥

भक्तम्–ग्लान सन निजाऽऽरोग्याय यत्प्रदीयते तद्–ग्लानभक्तम्, 'वद्दलियाभत्ते इ वा' वार्दलिकाभक्तम्–वृष्टौ यद्दातु क्रियते एतदप्यकल्प्यम्। 'पाहुणगभत्ते इ वा' प्राघुणक भक्तम्–प्राघुणक =कोऽपि कस्य चिद् गृहे समागत तस्य कृते यत् क्रियते तत् प्राघुणकभक्तम्, एतदप्यकल्पनीयम। एतत्पूर्वोक्तम्–'भोत्तए वा पाइत्तए वा' भोक्तु वा पातु वा न कल्पते इत्युक्तमेव। 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव वीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा' अम्बटस्य खल परिव्राजकस्य न कल्पते मूलभोजन वा यावद् बीजभोजन वा भोक्तु वा पातु वा–मूलानि कमलादीना, यावच्छब्दात्क दभोजन फलभोजन हरितभोजनमेतानि त्रीणि पदानि गृह्यन्ते, तत्र–क दा =सूरणादय, फलानि=आम्र-फलादीनि, हरितानि=मधुरतृणादीनि, बीजानि=शाल्यादीनि, एतानि भोक्तु न कल्पन्ते, तथा–आधाकर्मादिपानकानि पातु न कल्पन्ते इति ॥ सू ३५ ॥

भक्त–वृष्टि में देने के लिये बनाया गया आहार, प्राघुणकभक्त–पाहुनो के लिये राधा गया आहार, उस अम्बड परिव्राजक के लिये नहीं कल्पता है, और इस प्रकार का पेय भी उसे नहीं कल्पता है। (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव वीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा) इसी प्रकार इस अम्बड परिव्राजक के लिये कमलादिकों के मूल, सूरणादिक कन्द, आम्र आदि फल का भोजन एव अपक्व शाल्यादिक एव मधुर तृण आदि हरित सचित्त वस्तु का भोजन भी अकल्पित है ॥ सू ३५ ॥

આહાર, વાર્દલિકાભક્ત–વૃષ્ટિમા દેવા માટે બનાવેલો આહાર, પ્રાઘુણકભક્ત–પરોણાઓને માટે રધાવવામા આવેલો આહાર તે અમ્બડ પરિવ્રાજકને માટે નથી કલ્પતો, અને આવા પ્રકારનુ પેય પણ તેને નથી કલ્પતુ (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स णो कप्पइ मूलभोयणे वा जाव वीयभोयणे वा भोत्तए वा पाइत्तए वा) આ પ્રકારે એ અમ્બડ પરિવ્રાજકને માટે કમળ આદિકના મૂળ, સૂરણ આદિક કદ, આમ્ર આદિક ફળનુ ભોજન તેમજ અપક્વ શાલિ આદિક તેમજ મધુર તૃણ આદિ લીલી સચિત્ત વસ્તુનુ ભોજન પણ અકલ્પિત છે (સૂ ૩૫)

मूलम्—अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स चउव्विहे अणट्ठादंडे पच्चक्खाए जावज्जीवाए, तं जहा—अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे ॥ सू० ३६ ॥

टीका—'अम्मडस्स णं' इत्यादि ।

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य 'चउव्विहे अणट्ठादंडे पच्चक्खाए जावज्जीवाए' चतुर्विधः अनर्थदण्डः—अर्थः=प्रयोजनं गृहस्थस्य क्षेत्रवास्तुधनधान्यशरीरपरिपालनादिविषयः—तदर्थं आरम्भो=भूतोपमर्दोऽर्थदण्डः । दण्डो निग्रहो यातना विनाश इति पर्यायाः । अर्थेन=प्रयोजनेन दण्डोऽर्थदण्डः, स चैवंभूत उपमर्दनलक्षणो दण्डः क्षेत्रादिप्रयोजनमपेक्षमाणोऽर्थदण्ड उच्यते, तद्विपरीतोऽनर्थदण्डः प्रत्याख्यातो यावज्जीवम् । अयमनर्थदण्डः किंस्वरूपः ? इति बोधयितुमाह—'तं जहा' तद्यथा—'अवज्झाणायरिए' अपध्यानाऽऽचरितः—अपध्यानम्=आर्तरौद्ररूपं, तेनाचरितः= आसेवितो योऽनर्थदण्डः स तथा । 'पमायायरिए' प्रमादाऽऽचरितः—प्रमादेन=मद्यविषय

'अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स' इत्यादि ।

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) इस अम्बड परिव्राजक के (चउव्विहे) चारों प्रकार के (अणट्ठादंडे) अनर्थ दंडों को (जावज्जीवाए पच्चक्खाए) जीवनपर्यंत परित्याग है । वे चार अनर्थदंड इस प्रकार हैं—(अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे) अपध्यानाचरित, प्रमादाचरित, हिंसाप्रदान, एवं पापकर्मोपदेश । विना प्रयोजन जीवों का उपमर्दन जिन कार्यों के करने से होता है उसका नाम अनर्थदंड है । आर्तरौद्ररूप ध्यान का नाम अपध्यान है । इस ध्यानसे उद्भूत अथवा क्रियमाण दंड का नाम अपध्यानाचरित अनर्थ दंड है । मद्य, विषय, कषाय, निद्रा एवं विकथारूप प्रमाद से

"अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स" ઇત્યાદિ

(अम्मडस्स णं परिव्वायगस्स) આ અમ્બડ પરિવ્રાજકને (चउव्विहे) ચારેય પ્રકારના (अणट्ठादंडे) અનર્થ દંડોનો (जावज्जीवाए पच्चक्खाए) જીવન પર્યન્ત પરિત્યાગ છે એ ચાર અનર્થદંડ આ પ્રકારના છે (अवज्झाणायरिए पमायायरिए हिंसप्पयाणे पावकम्मोवएसे) અપધ્યાનાચરિત, પ્રમાદાચરિત, હિંસાપ્રદાન—હિંસાકારક શસ્ત્ર કોઈને દેવું, તેમજ પાપકર્મનો ઉપદેશ વિના પ્રયોજન જીવોનું ઉપમર્દન જે કાર્યો કરવાથી થાય તેનું નામ અનર્થદંડ છે આર્ત—રૌદ્રરૂપ ધ્યાનનું નામ અપધ્યાન છે આ ધ્યાનથી ઉદ્ભવેલા અથવા થનારા દંડનું નામ અપધ્યાનાચરિત—અનર્થદંડ છે મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા તેમજ

मूलम्—अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए अद्धाढए जलस्स परिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणए णो चेव

कषायनिद्राविकथालक्षणेन आचरित 'हिंसप्पयाणे' हिंसाप्रदानम्—हिंसाहेतुत्वादग्निविष शस्त्रादिक हिंसोच्यते, कारणे कार्योपचारात्, तत्प्रदानमन्यस्मै क्रोधाभिभूताय अनभिभूताय वा। यद्वा—हिंस्रप्रदानमिति छाया—हिंस्र=हिंसाकारि शस्त्रादि, तत्प्रदान=परेषा समर्पणम्, अय तृतीयोऽनर्थदण्ड, 'पावकम्मोवएसे' पापकर्मोपदेश—पातयति नरकादाविति पापम्, तत्प्रधान कर्म पापकर्म, तस्योपदेश, कृष्यादिसावद्यव्यापारे प्रवर्तनम्, अय चतुर्थ ॥ सू० ३६ ॥

टीका—'अम्मडस्स' इत्यादि।

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ' अम्मडस्य खलु परिव्राजकस्य कल्पते **'मागहए अद्धाढए जलस्स परिग्गाहित्तए'** मागधमर्धाढक जलस्य परिग्रहीतुम्, **'से वि य**

किये गये कार्य का नाम प्रमादाचरित अनर्थदण्ड है। हिंसा के हेतु होने से अग्नि, विष एव शस्त्र आदि, कारण में कार्य के उपचार से हिंसास्वरूप कहे गये हैं। इन हिंसा के कारणों को किसी क्रोधयुक्त व्यक्ति के लिये अथवा क्रोधरहित व्यक्ति के लिये देना सो हिंसाप्रदान नाम का अनर्थदड है। आत्मा को जो नरक में डाले उसका नाम पाप है, इस पापप्रधान कर्म करने का उपदेश देना अथवा स्वय भी कृष्यादि सावद्यरूप व्यापार में प्रवृत्ति करना सो पापोपदेश नामका अनर्थदड है ॥ सू ३६ ॥

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स' इत्यादि।

(**अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स**) इस अम्बड परिव्राजक को (**मागहए अद्धाढए**) मगधदेश प्रसिद्ध अर्ध—आढक—प्रमाण (**जलस्स परिग्गाहित्तए कप्पइ**) जल

વિકથારૂપ પ્રમાદથી આચરેલા–કરેલા કાર્યનુ નામ પ્રમાદાચરિત–અનર્થદડ છે હિંસાના હેતુ થાય તેવા અગ્નિ, વિષ તેમજ શસ્ત્ર આદિ, કારણમા કાર્યનો ઉપચાર થવાથી હિંસાસ્વરૂપ કહેવાય છે આ હિંસાના કારણોને કોઈ ક્રોધાયમાન વ્યક્તિને કે વિના ક્રોધવાળા વ્યક્તિને માટે આપવા તે હિંસાપ્રદાન નામનો અનર્થદડ છે આત્માને જે નરકમા નાખે તેનુ નામ પાપ છે આ પાપપ્રધાન કર્મ કરવાનો ઉપદેશ દેવો અથવા પોતે પણ કૃષિ આદિ સાવદ્યરૂપ વ્યાપારમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે પાપોપદેશ નામનો અનર્થદડ છે (સૂ ૩૬)

'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स' ઈત્યાદિ

(अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स) આ અબડ પરિવ્રાજકે (मागहए अद्धाढए) મગધદેશપ્રસિદ્ધ અર્ધઆઢક પ્રમાણ (जलस्स परिग्गाहित्तए कप्पइ)

ण अवहमाणए, एवं थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव णं अपरिपूए, से वि य सावज्जे त्ति काउं णो चेव णं अणवज्जे, से वि य जीवत्ति काउं णो चेव णं अजीवे, से वि

वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए ' तदपि च वहमानं नो चैव खलु अवहमानम्, '**एव थिमिए पसन्ने जाव**' एवं स्तिमितं प्रसन्नं यावत् '**से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए**' तदपि च परिपूतं नो चैव खलु अपरिपूतम्, कस्मात् कारणात् परिपूतं गृह्णातीयत आह—'**से वि य सावज्जे त्ति काउ**' तदपि च सावद्यमिति कृत्वा—इति। इदं जलं सावद्यमस्तीति ज्ञात्वा वस्त्रगालितं कृत्वा गृह्णातीति भावः। '**णो चेव ण अणवज्जे**' न चैव खलु अनवद्यम्—न तु निरवद्यमिति कृत्वा परिपूतं करोति। सावद्यमित्यपि कथं ज्ञातम् ? इत्यत आह—'**से वि य जीवत्ति काउ**' तदपि च जीवा इति कृत्वा, इह पुतरकादिजीवाः सन्तीति कृत्वेति भावः, '**णो चेव ण अजीवे त्ति काउ**' नो चैव खलु अजीव=जीवरहितम् इति कृत्वा, '**से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे**' तदपि च दत्तं नो चैव खल्वदत्तम्,

ग्रहण करना कल्पता है। (**से वि य वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए**) जितना अर्ध-आढक-प्रमाण जल लेना इसे कल्पता है सो भी बहता हुआ ही कल्पता है, अबहता हुआ नहीं। (**एव थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए**) वह भी कर्दम से रहित, स्वच्छ, प्रसन्न—निर्मल यावत् परिपूत—छाना हुआ ही कल्पता है, इससे विपरीत नहीं। (**से वि य सावज्जेत्ति काउ णो चेव ण अणवज्जे**) सोभी सावद्य समझ कर छाना हुआ ही कल्पता है, निरवद्य समझ कर नहीं। (**से वि य जीवत्ति काउ णो चेव ण अजीवे**) सावद्य भी उसे वह जीवसहित समझकर ही मानता है, अजीव समझकर नहीं। (**से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे**)

જલ ગ્રહણ કરવું કલ્પે છે (से वि य वहमाणए णो चेव ण अवहमाणए) જેટલું અર્ધઆઢક પ્રમાણ જલ લેવું તેને કલ્પે છે તે પણ વહેતું હોય તેવું જ કલ્પે છે, ન વહેતું હોય તે નહિ (एव थिमिए पसन्ने जाव से वि य परिपूए णो चेव ण अपरिपूए) તે પણ કર્દમ (કચરા)થી રહિત, સ્વચ્છ, પ્રસન્ન-નિર્મળ યાવત્ પરિપૂત-ગાળેલું જ કલ્પે છે, તે વિનાનું નહિ (તેનાથી ઉલટું નથી કલ્પતું) (से वि य सावज्जेत्ति काउ णो चेव ण अणवज्जे) તે પણ સાવદ્ય સમજીને ગાળેલું જ કલ્પે છે, નિરવદ્ય સમજીને નહિ (से वि य जीवत्ति काउ णो चेव ण अजीवे) સાવદ્ય પણ તેને તે જીવસહિત સમજીને જ માને છે, અજીવ સમજીને નહિ (से वि य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे) તે પણ કોઇએ આપેલું હોય તે જ કલ્પે છે દીધા વગરનું નહિ (से वि

य दिण्णे णो चेव ण अदिण्णे, से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्टयाए पिबित्तए वा, णो चेव ण सिणाइत्तए। अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए, से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे,

'से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा' तदपि च हस्त-पाद-चरु-चमस-प्रक्षालनार्थाय पातु वा, चरु पात्रविशेष, 'णो चेव ण सिणाइत्तए' नो चैव खलु स्नातुम्। 'अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ' अम्बडस्य खलु परिव्राजकस्य कल्पते 'मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए' मागध चाढक जलस्य प्रतिग्रहीतुम्, 'से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे' तदपि वहमानं यावत् नो चैव खल्वदत्तम्, 'से वि य सिणाइत्तए' तदपि च स्नातुम्, 'णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-

वह भी दिया हुआ ही कल्पता है, बिना दिया हुआ नहीं। (से वि य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा) दिया हुआ भी वह जल हस्त, पाद, चरु (पात्र विशेष) एवं चमस के प्रक्षालन के लिये अथवा पीने के लिये ही कल्पता है, (णो सिणाइत्तए) स्नान के लिये नहीं। (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए) इस अम्बड परिव्राजक को मगधदेशसंबंधी आढकप्रमाण जल ग्रहण करना कल्पता है (से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे) वह भी बहता हुआ यावत् दिया हुआ ही कल्पता है, बिना दिया हुआ नहीं! (से वि य सिणाइत्तए णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए) वह भी स्नान के लिये

य हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिबित्तए वा) दीधेलुं होय ते पण पाणी, हाथ पग, चरु, तेमज चमसने धोवा माटे अथवा पीवा माटे ज कल्पे छे (चरु, चमस ए पात्रविशेषना नामो छे) (णो सिणाइत्तए) स्नान माटे नहि (अम्मडस्स ण परिव्वायगस्स कप्पइ मागहए य आढए जलस्स पडिग्गाहित्तए) आ अंबड परिव्राजकने मगधदेश-संबंधी आढकप्रमाण जल ग्रहण करवुं कल्पे छे (से वि य वहमाणए जाव णो चेव ण अदिण्णे) ते पण वहेतुं होय तेज कल्पे छे,(यावत्) आपेलुं होय ते कल्पे छे आपेलुं न होय तेवुं नहि (से वि य सिणाइत्तए णो चेव ण हत्थ-पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए) ते पण स्नान माटे ज कल्पे छे

से वि य सिणाइत्तए, णो चेव णं हत्थ- पाय-चरु-चमस-पक्खालणट्ठयाए पिवित्तए वा ॥ सू० ३७ ॥

मूलम्—अम्मडस्स णो कप्पइ-अण्णउत्थिया वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ

पक्खालणट्ठयाए पिवित्तए वा' नो चैव खलु हस्त-पाद-चरु-चमस-प्रक्षालनार्थं पातु वा, शेषपदव्याख्याऽस्यैवागमस्योत्तरार्धे एकोनविंशतितमे सूत्रे प्रदर्शिता, अत्र सूत्रे जलस्य परिमाण प्रदर्शितमस्ति ॥ सू ३७ ॥

टीका—'अम्मडस्स णो कप्पइ' इत्यादि ।

'अम्मडस्स णो कप्पइ' अम्बडस्य न कल्पते, अस्य 'वन्दितुम्' इत्यत्रान्वय । कान् वन्दितु न कल्पते ? अत्राऽऽह—'अण्णउत्थिया वा' अन्ययूथिकान् वा—अन्यत्=तीर्थकरसघापेक्षया भिन्न यद् यूथ=सघस्तदन्ययूथ तदस्त्येषामित्यन्ययूथिका =शाक्यादिभिक्षवस्तान्, 'अण्णउत्थियदेवयाणि वा' अन्ययूथिकदैवतानि वा—अन्ययूथिकाना दैवतानि अन्ययूथिकदैवतानि—अर्हद्भिन्नान् देवान वा, 'अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ'

ही कल्पता है, हाथ, पैर, चरु एव चमचा को धोने के लिये नहीं और न पीने के लिये ही। 'आढक' आदि का अर्थ इसी आगम के उत्तरार्ध मे उन्नीसवे सूत्र की व्याख्या मे प्रदर्शित किया गया है ॥ सू ३७ ॥

'अम्मडस्स णो कप्पइ' इत्यादि ।

(अम्मडस्स) इस अम्बड को (अण्णउत्थिया) अन्ययूथिक-तीर्थंकरसघ की अपेक्षा शाक्यादिक भिक्षुओं का सघ, एव (अण्णउत्थियदेवयाणि वा) अन्यसघ द्वारा उपास्यरूप से समत अर्हंत-प्रभु सिवाय दूसरे देवता, (अण्णउत्थियपरिग्गहिया

હાથ, પગ, ચરુ તેમજ ચમચા ધોવા માટે નહિ અને પીવા માટે પણ નહિ 'આઢક' આદિનો અર્થ એજ આગમના ઉત્તરાર્ધમા ઓગણીશમા સૂત્રની વ્યાખ્યામા કરવામા આવ્યો છે (સૂ. ૩૭)

'अम्मडस्स णो कप्पइ' ઈત્યાદિ

(अम्मडस्स) એ અમ્બડને (अण्णउत्थिया) બીજા યૂથવાળા-તીર્થંકરસઘની અપેક્ષા શાકય ભિક્ષુઓના સઘ, તેમજ (अण्णउत्थियदेवयाणि वा) બીજા સઘ દ્વારા ઉપાસ્યરૂપથી સમત અર્હંત પ્રભુ સિવાય બીજા દેવ, (अण्णउत्थियपरिग्गहियाणि वा चेइयाइ) તથા બીજા યૂથમા ભળી ગયેલા જૈન સાધુ

वंदित्तए वा णमंसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा, णण्णत्थ अरिहंते वा अरिहंतचेइयाइ वा ॥ सू० ३८ ॥

मूलम्—अम्मडे ण भंते ! परिव्वायए कालमासे काल

अन्ययूथिकपरिगृहातान् वा चैत्यान, आर्षत्वात् क्लीवनिर्देश, चिति=ज्ञान, तत्र साधव = कुशला चित्या =अर्हत्साधव, त एव चैत्या, प्रज्ञादित्वात् स्वार्थेऽण्, तान्, अयमत्र पिण्डितोऽर्थ, तैर्थिकान्तरसाधून् वा तैर्थिकान्तरदेवान् वा, यथाकथचित्तैर्थिकान्तरसमिलितान् जिनसाधून् वा 'वदित्तए वा' वदितुं=स्तोतु वा, 'णमसित्तए वा' नमस्यितु=नमस्कर्तुं वा 'जाव पज्जुवासित्तए वा' यावत् पर्युपासितुम्=आराधयितु वा, 'णण्णत्थ अरिहते वा अरिहतचेइयाइ वा' नाऽन्यत्र अर्हतो वा अर्हच्चैत्यान् वा । अय निषेधोऽर्हद्विषये, अर्हत्साधुविषये वा न घटते, किन्तु ततोऽन्यत्राऽय निषेध इति भाव । 'चैत्य' शब्दस्य विस्तृतोऽर्थ 'उपासकदशाङ्ग'–सूत्रस्यागारधर्मसजीवनीटीकाया मया प्रदर्शित स ततोऽवसेय ॥ सू ३८ ॥

टीका—गौतम पृच्छति–'अम्मडे ण भते ! परिव्वायए' इत्यादि ।

'भते' हे भदन्त ! 'अम्मडे ण परिव्वायए' अम्बड खलु परिव्राजक

णि वा चेइयाइ) तथा अन्य यूथ में सम्मिलित जैन साधु भी (वदित्तए वा णमसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा) वदना करने, नमस्कार करने एव पर्युपासना करने के लिये (णो कप्पइ) कल्पते नहीं है। (णण्णत्थ अरिहते वा अरिहतचेइयाइ वा) परन्तु यदि नमस्कार आदि के लिये उसे कोई कल्पते है तो वे एकमात्र अरिहत एव अरिहत के साधुजन ही कल्पते हैं। 'चैत्य' शब्द का विस्तृत अर्थ, जिज्ञासुओं को 'उपासकदशाग' की अगारधर्मसजीवनी टीका में देखना चाहिये ॥ सू ३८ ॥

'अम्मडे ण भते' इत्यादि।

(भते) हे भदत ! (अम्मडे ण परिव्वायए) यह अम्बड परिव्राजक (कालमासे

પણ (वन्दित्तए वा णमसित्तए वा जाव पज्जुवासित्तए वा) વદના કરવા, નમસ્કાર કરવા તેમજ પર્યુપાસના કરવા માટે (णो कप्पइ) નથી કલ્પતા (णण्णत्थ अरिहते वा अरिहतचेइयाइ वा) પરતુ નમસ્કાર આદિ યોગ્ય જો કોઈ એને માટે હોય તો તે એકમાત્ર અરિહત તેમજ અરિહતના સાધુજન જ છે 'चैत्य' શબ્દનો વિસ્તૃત અર્થ જિજ્ઞાસુઓએ 'उपासकदशाग'ની અગારધર્મસજીવની ટીકામા જોવો જોઈએ (સૂ ૩૮)

"अम्मडे ण भते !" ઈત્યાદિ

(भते) હે ભદન્ત ! (अम्मडे ण परिव्वायए) આ અમ્બડ પરિવ્રાજક (काल

किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ? गोयमा ! अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहो–ववासेहिं अप्पाणं भावेमाणे बहूइं वासाइं

'कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?' कालमासे कालं कृत्वा कुत्र गमिष्यति ? कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह–'गोयमा ! अम्मडे णं परिव्वायए' हे गौतम ! अम्बड खलु परिव्राजकः 'उच्चावएहिं' उच्चावचैः=नानाविधैः, 'सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं' शील–व्रत–गुण–विरमण–प्रत्याख्यान–पोषधोपवासैः, शीलानि–"शील समाधौ" अस्माद् घञ्, नपुंसकत्वं लोकात्, शीलति–आत्मचिंतनरूपं समाधिं प्राप्नोति एभिस्तानि शीलानि। तानि चत्वारि–सामायिक–देशावकाशिक पोषधा–तिथिसंविभागाख्यानि, व्रतानि–पञ्चाणुव्रतानि, गुणाः–त्रीणि गुणव्रतानि, विरमणं मिथ्यात्वान्निवर्तनम्, प्रत्याख्यानं–पर्वदिनेषु त्याज्यानां परित्यागः, पोषधोपवासः–पोषः=पुष्टिं धर्मस्य वृद्धिमिति यावद् धत्ते इति पोषधः, पोषधशब्दो रूढ्या पर्वसु वर्तते, पर्वाणि चाष्टमी–चतुर्दशी–पौर्णमास्यमावास्यातिथयः, पूरणात् पर्वेत्युच्यते, पूरणत्वं धर्मवृद्धिकारकत्वात्, पोषधे उप

काल किच्चा) काल अवसर मे काल करके (कहिं गच्छहिति) कहा जायगा ? (कहिं उववज्जिहिति) कहा उत्पन्न होगा ? प्रभु ने कहा–(गोयमा) हे गौतम ! (अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं) यह अम्बड परिव्राजक अनेक प्रकार के शीलव्रत–जिनके द्वारा आत्मा के चिंतन रूप समाधि जीव प्राप्त करता है उनका नाम शीलव्रत है, गुणव्रत, मिथ्यात्वविरमण, प्रत्याख्यान–पर्वदिनों मे त्याग करने योग्य वस्तुओं का त्याग करना, पोषधोपवास–अष्टमी, चतुर्दशी, पौर्णमासी एवं अमावास्या ये तिथियाँ धर्म का पोषण करता है इसलिये ये पौषध है, इनमें चतुर्विध आहार का

मासे काल किच्चा) કાલ અવસરે કાલ કરીને (कहिं गच्छिहिति) કયાં જશે ? (कहिं उववज्जिहिति) કયાં ઉત્પન્ન થશે ? પ્રભુએ ઉત્તરમાં કહ્યુ–(गोयमा) હે ગૌતમ ! (अम्मडे णं परिव्वायए उच्चावएहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण पोसहोववासेहिं) એ અંબડ પરિવ્રાજક, અનેક પ્રકારના શીલવ્રત (જેના દ્વારા આત્માના ચિન્તનરૂપ સમાધિ જીવ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું નામ શીલવ્રત છે), ગુણવ્રત, વેરમણ–મિથ્યાત્વવિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન–પર્વના દિવસોમાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, પોષધોપવાસ–અષ્ટમી, ચતુર્દશી, પૌર્ણમાસી તેમજ અમાવાસ્યા એ તિથિઓ ધર્મનું પોષણ કરે છે તે માટે

समणोवासगपरियायं पाउणिहिति, पाउणित्ता मासियाए सले-हणाए अप्पाणं झूसित्ता, सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता,

वास =नियमविशेष पोषधोपवास, स चतुर्विध —आहारशरीरसत्कारत्यागब्रह्मचर्यसावद्यव्यापारपरित्यागभेदात् । तथा शीलादिपोषधोपवासान्तानामितरेतरयोगद्वन्द्वस्तैस्तथोक्तै 'अप्पाण भावेमाणे बहूइ वासाइ समणोवासयपरियाय पाउणिहिति' आत्मान भावयन् बहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकपर्याय पालयिष्यति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता' मासिक्या सलेखनयाऽऽत्मान जुषित्वा=सेवित्वा, 'सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता' षष्टिं भक्तानि अनशनेन छित्वा, 'आलोइयपडिक्कते'

त्याग करना। इन सबका भेद इस प्रकार है, शीलव्रत का भेद—सामायिक, देशावकाशिक, पौषध और अतिथिसंविभाग इस प्रकार से ४ हैं। गुणव्रत तीन हैं। पौषधोपवास भी ४ प्रकार का है—आहार का त्याग, शारीरिक सत्कार का त्याग, ब्रह्मचर्य का पालन एव सावद्य व्यापार नहीं करना। इन सब नियमों—व्रतों से (अप्पाण भावेमाणे) अपनी आत्मा को भावित करता हुआ (बहूइ वासाइ समणोवासगपरियाय पाउणिहिति) अनेक वर्षों तक श्रमणोपासक — श्रावक की पर्याय का पालन करेगा। (पाउणित्ता मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता) इस प्रकार श्रावक की पर्याय को पालन करके फिर वह १ मास की सलेखना से अपनी आत्मा को युक्त कर—अर्थात् एक मास की सलेखना धारण कर (सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता) साठ भक्त का अनशन से छेदकर (आलोइयपडिक्कते) पापकर्मों की आलोचना—प्रतिक्रमण करके (समाहिपत्ते) समाधि

એ પોષધ છે તેમા ઉપવાસ એટલે વસવું એ પોષધોપવાસ કહેવાય છે એ બધાનો ભેદ આ પ્રકારે છે, શીલવ્રતના ભેદ–સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અને અતિથિસંવિભાગ, આ ચાર પ્રકારના છે ગુણવ્રત ત્રણ પ્રકારના છે પોષધોપવાસ ચાર ૪ પ્રકારના છે–આહારનો ત્યાગ, શારીરિક સત્કારનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્યનું પાલન તેમજ સાવદ્ય વ્યાપાર ન કરવા આ બધા નિયમો–વ્રતોથી (अप्पाण भावेमाणे) પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા (बहूइ वासाइ समणोवासगपरियाय पाउणिहिति) અનેક વર્ષો સુધી શ્રમણોપાસક–શ્રાવકની પર્યાયનુ પાલન કરશે (पाउणित्ता मासियाए सलेहणाए अप्पाण झूसित्ता) આ પ્રકારે શ્રાવકની પર્યાયનુ પાલન કરીને પછી તે એક માસની સલેખના ધારણ કરીને (सट्ठि भत्ताइ अणसणाए छेदित्ता) સાઠ ભક્તનુ અનશનથી છેદન કરીને (आलोइयपडिक्कते) પાપ કર્મોની

आलोइयपडिक्कते समाहिपत्ते कालमासे काल किच्चा बंभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति। तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाणं दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता। तत्थ णं अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइ ठिई ॥ सू० ३९ ॥

मूलम्--से ण भंते! अम्मडे देवे ताओ देवलोगाओ

आलोचितप्रतिक्रान्त =प्रतिनिवृत्त, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्त, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा 'बभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति' ब्रह्मलोक कल्पे देवत्वेनोत्पत्स्यते, 'तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' तत्र खलु अस्ति एकेषा=केषाचिद् देवाना दश सागरोपमानि स्थिति प्रज्ञप्ता। 'तत्थ ण अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइ ठिई' तत्र खलु अम्मडस्याऽपि देवस्य दश सागरोपमानि स्थिति ॥ सू० ३९ ॥

टीका—गौतम पृच्छति--'से ण भते?' इत्यादि।

'से ण भते! अम्मडे देवे' स खलु भदन्त! अम्मडो देव, 'ताओ देव-

को प्राप्त करेगा। पश्चात् (कालमासे काल किच्चा) काल अवसर मे काल कर के (बभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति) ब्रह्मलोक नामक पाचवे देवलोक मे उत्पन्न होगा। (तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) वहा कितनेक देवों की स्थिति १० सागर की है। (तत्थ ण) वहा पर (अम्मडस्स वि देवस्स दस सागरोवमाइ ठिई) इस अम्बड देव की भी दश सागर प्रमाण स्थिति होगी ॥ सू. ३९ ॥

'से ण भते अम्मडे देवे' इत्यादि।

गौतम पूछते है-(भते) हे भदत! (से अम्मडे देवे) वह अम्बड देव (ताओ

આલોચના તથા પ્રતિક્રમણુ કરીને (समाहिपत्ते) સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે પછી (कालमासे काल किच्चा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને (बभलोए कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिति) બ્રહ્મલોક નામના પાચમા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થશે (तत्थ ण अत्थेगइयाण देवाण दससागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) ત્યા કેટલાક દેવોની સ્થિતિ દશ ૧૦ સાગરની છે, (तत्थ ण) ત્યા (अम्मडस्स वि देवस्स दससागरोवमाइ ठिई) આ અમ્બડદેવની પણુ દસ સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિ થશે (સૂ० ૩૯)

'से ण भते! अम्मडे देवे' ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે-(भते) હે ભદત! (से ण अम्मडे देवे) તે અમ્બડ દેવ

आउक्खएणं भवक्खएण ठिइक्खएणं अणंतर चय चइत्ता कहि गच्छिहिइ, कहिं उववज्जिहिइ ? ॥ सू० ४० ॥

मूलम्—गोयमा ! महाविदेहे वासे जाइ कुलाइ

लोगाओ' तस्माद्देवलोकात 'आउक्खएण' आयु क्षयेण=देवसम्ब यायु कर्मदलिक-निर्जरणेन, 'भवक्खएण' भवक्षयेण=देवभवहेतुगत्यादिकर्मनिर्जरणेन, 'ठिइक्खएण' स्थिति क्षयेण=ब्रह्मलोके दशसागरोपमस्थितिक्षयेग 'अणतर' अनन्तर चय=शरीर 'चइत्ता' त्यक्त्वा, 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति, 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? ॥ सू ४० ॥

टीका—गौतमेन पृष्ट सन् भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि ।

'गोयमा !' हे गौतम ! 'महाविदेहे वासे जाइ कुलाइ भवति' महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति=सन्ति, कानि तानि ? इत्याह—'अड्ढाइ' आढ्यानि=समृद्धानि,

देवलोगाओ) उस देवलोक से (आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण) आयु के क्षय—देवसम्बधी आयुकर्म के दलिकों की निर्जरा से, भव के क्षय—देवभव के हेतु गत्यादिक कर्म की निर्जरा से तथा स्थिति के क्षय—ब्रह्मलोक सबधी १० सागर की स्थिति के समाप्त होने से (चय चइत्ता) देवपर्याय से च्यवकर (अणतर) इसके बाद (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ) कहा जायगा ? कहा उत्पन्न होगा ? ॥ सू ४० ॥

'गोयमा ! महाविदेहे वासे' इत्यादि ।

गौतमस्वामीने पूर्वोक्त प्रकार से जब प्रभु से पूछा तब उन्होने कहा—(गोयमा) हे गौतम ! (महाविदेहे वासे) महाविदेह क्षेत्र मे (जाइ) जितने (अड्ढाइं दित्ताइ वित्ताइ) आढ्य—समृद्ध दीप्त—उज्ज्वल तथा प्रशसित, एव वित्त—प्रसिद्ध, (कुलाइ भवति)

(ताओ देवलोगाओ) ते देवલોકથી (आउक्खएण भवक्खएण ठिइक्खएण) આયુનો ક્ષય—દેવસબધી આયુકર્મદલિકોની નિર્જરાથી, ભવનો ક્ષય—દેવભવના હેતુ ગતિ આદિક કર્મની નિર્જરાથી તથા સ્થિતિનો ક્ષય—બ્રહ્મલોક સબધી દશ સાગરની સ્થિતિ સમાપ્ત હોવાથી (चय चइत्ता) દેવપર્યાયથી ચ્યુત થઈને (अणतर) ત્યાર પછી (कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ?) ક્યા જશે ? ક્યા ઉત્પન્ન થશે ? (સૂ૦ ૪૦)

"गोयमा ! महाविदेहे वासे" ઈત્યાદિ

ગૌતમે ઉપર કહ્યા પ્રકારે જ્યારે પ્રભુને પૂછ્યુ ત્યારે તેઓએ કહ્યુ (गोयमा) હે ગૌતમ ! (महाविदेहे वासे) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા (जाइ) જેટલા (अड्ढाइ दित्ताइ वित्ताइ) આઢ્ય—સમૃદ્ધ, દીપ્ત—ઉજ્જ્વળ તથા પ્રશસિત, તેમજ વિત્ત—પ્રસિદ્ધ, (कुलाइ भवति) કુળો છે (वित्थिण्ण—विउल-भवण—सयणा—सण—जाण—

भवंति अड्ढाइं दित्ताइं वित्ताइं विच्छिण्ण-विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइं बहुधण-जायरूव-रययाइं आओग-पओग-सपउत्ताइं विच्छड्डिय-पउर-भत्तपाणाइं बहु-दासी-

'दित्ताइं' दीप्तानि=उज्ज्वलानि-प्रशमितानि, 'वित्ताइं' वित्तानि=प्रसिद्धानि 'विच्छिण्ण विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइं' विस्तीर्ण-विपुल-भवन-शयना-ऽऽसन यान-वाहनानि-विस्तीर्णानि=विस्तृतानि विपुलानि=विशालानि भवनानि शयनासनानि च येषु कुलेषु तानि तथा, 'बहुधण-जायरूव-रययाइं' बहुधन-जातरूप-रजतानि-बहूनि धनानि जातरूपाणि=सुवर्णानि रजतानि च येषु तानि तथा, 'बहु दासी दास गो महिस-गवेलग-प्पभूयाइं' बहु-दासी-दास-गो-महिष-गवेलक-प्रभूतानि-बह्व्यो दास्य बहवो दासा, गाव =वृषभा धेनवश्च, महिषा =महिषा महिष्यश्च, गवेलका =मेषा ते प्रभूतानि= सहितानि, 'आओग-पओग-सपउत्ताइं' आयोग-प्रयोग-सम्प्रयुक्तानि-विविधदानाऽऽ-

कुल हैं। जो कि (विच्छिण्ण-विउल-भवण-सयणा-सण-जाण-वाहणाइं) विस्तृत एवं विपुल भवनों के अधिपति है। जिनके पास अनेक प्रकार के शयन, आसन एवं यान-वाहनादिक है। (बहुधनजायरूवरययाइं) जो बहुत अधिक धन के स्वामी हैं। सोने एवं चांदीकी जिनके पास कमी नहीं है। (आओग-पओग-सपउत्ताइं) आदान-प्रदान अर्थात् लाभ के लिये लेन-देन का काम करते है, (विच्छड्डिय-पउर-भत्त-पाणाइं) याचक आदि जनों के लिये जो प्रचुरमात्रा मे भक्तपान आदि देते है, (बहु-दासी-दास-गो-महिस-गवेलग-प्पभूयाइं) जिनकी सेवामे रातदिन अनेक दासी एवं दास उपस्थित रहा करते है, जिनकी गोशालाए अनेक बैलोंसे, गायों से, महषियों से, महिषों से, एवं मेषों से, सदा भरपूर रहा करती है, (बहुजणस्स अपरिभूयाइं) और जो किसी के द्वारा भी पराभव

वाहणाइं) જે વિશાળ તેમજ વિપુળ ભવનોના અધિપતિ છે, જેમની પાસે અનેક પ્રકારના શયન, આસન, તેમજ યાન-વાહન આદિક છે, (बहु-धन-जायरूव-रययाइं) જે ઘણુંજ ધનના સ્વામી છે, સુવર્ણ તેમજ ચાંદી જેમની પાસે ઓછી નથી, (आओग-पओग-सपउत्ताइं) આદાન-પ્રદાન અર્થાત્ લાભને માટે લેણદેણનું કામ કરે છે, (विच्छड्डिय-पउर-भत्त-पाणाइं) યાચક આદિ જનોને માટે જે પ્રચુર માત્રામાં ભક્ત-પાન આદિ આપે છે, (बहु-दासी-दास-गो-महिस-गवेलग-प्पभूयाइं) જેની સેવામાં રાતદિવસ અનેક દાસી દાસ ઉપસ્થિત રહ્યા કરે છે જેમની ગૌશાળાઓ અનેક બળદોથી, ગાયોથી ભેંસોથી, પાડાઓથી, તેમજ ઘેટાથી સદા ભરપૂર રહ્યા કરે છે, (बहुजणस्स

दास-गो-महिस-गवेलगप्पभूयाइं बहुजणस्स अपरिभूयाइ तहप्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिइ ॥ सू. ४१ ॥

मूलम्--तए ण तस्स दारगस्स गब्भत्थस्स समाणस्स अम्मापिईणं धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ ॥ सू. ४२ ॥

दान-कर्मोपयुक्तानि, 'विच्छड्डिय-पउर-भत्तपाणाइ' विच्छर्दित-प्रचुर-भक्तपानानि-विच्छर्दितानि=दत्तानि प्रचुराणि भक्तानि पानानि=पेयानि यै कुलैस्तानि तथा, 'बहुजणस्स अपरिभूयाइ' बहुजनस्याऽपरिभूतानि, वैरप्यपराजितानीत्यर्थ । 'तहप्पगारेसु' तथाप्रकारेषु=तादृशेषु कुलेषु, 'पुमत्ताए' पुस्तया=पुरुषतया, 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यत इत्यर्थ ॥ सू. ४१ ॥

टीका--'तए ण' इत्यादि ।'तए ण' तत खलु-तत्पश्चात् 'तस्स दारगस्स' तस्य दारकस्य=बालस्य 'गब्भत्थस्स चेव' गर्भस्थस्यैव=गर्भाऽऽगतस्यैव सत पुण्यशालितया तत्प्रभावात् 'अम्मापिईण धम्मे' मातापित्रोर्धर्मे 'दढा पइण्णा' दृढा प्रतिज्ञा 'भविस्सइ' भविष्यति-धर्माराधनाय दृढनिश्चयो भविष्यतीत्यर्थ ॥ सू ४२ ॥

नहीं पा सकते हैं, (तहप्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिइ) ऐसे विशिष्ट कुलों मे से किसी एक कुल मे यह अम्बड परिव्राजक पुरुषरूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० ४१ ॥

'तए ण तस्स दारगस्स' इत्यादि ।

(तए णं) इसके पश्चात् (तस्स दारगस्स) उस लडके के (गब्भत्थस्स समाणस्स) गर्भ में आते ही पुण्य के प्रभाव से (अम्मापिईण) मातापिता को (धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ) धर्म मे दृढ आस्था उत्पन्न होगा ॥ सू० ४२ ॥

अपरिभूयाइ) અને જે કોઇથી પણ પરાભવ પામતા નથી (तहप्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिइ) એવા વિશિષ્ટ કુળોમાંથી કોઇ એક કુળમાં એ અમ્બડ પરિવ્રાજક પુરુષરૂપથી ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૧)

'तए ण तस्स दारगस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दारगस्स) તે છોકરાના (गब्भत्थस्स समाणस्स) ગર્ભમાં આવતા જ પુણ્યના પ્રભાવ વડે (अम्मापिईण) માતા-પિતાની (धम्मे दढा पइण्णा भविस्सइ) ધર્મમાં દૃઢ આસ્થા ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૨)

मूलम्--से णं तत्थ णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण राइदियाणं वीइक्कताण सुकुमालपाणिपाए जाव ससि-सोमाकारे कते पियदंसणे सुरूवे दारए पयाहिए ॥ सू ४३ ॥

मूलम्--तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे

टीका—'से ण तत्थ' इत्यादि। 'से ण तत्थ' स खलु तत्र 'णवण्हं मासाण' नवसु मासेषु, अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी, एवमग्रेऽपि, 'बहुपडिपुण्णाण' बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा व्यतीतेषु, 'अद्धट्ठमाण' अर्धाष्टमेषु—सार्धसप्तसु 'राइन्दियाण' रात्रिन्दिवेषु 'वीइक्कताण' व्यतिक्रान्तेषु=व्यतीतेषु 'जाव ससिसोमाकारे' यावत् शशिसौम्याकार=चन्द्रवत्सुन्दर, 'कते' कान्त =कमनीय, 'पियदसणे' प्रियदर्शन, 'सुरूवे' सुरूप, 'दारए' दारक =पुत्र 'पयाहिए' प्रजनिष्यते=उत्पत्स्यते ॥ सू ४३ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि।

'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे' तत खलु तस्य दारकस्य अम्बापितरौ प्रथमे दिवसे 'ठिइवडिय' स्थितिपतित=कुलमर्यादाप्राप्त—पुत्रजन्मोत्सव

'से ण तत्थ णवण्ह मासाण' इत्यादि।

(तत्थ) गर्भ मे (णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अद्धट्ठमाण राइदियाण वीइक्कताण) नौ महीने साढे सात दिनरात बीतने पर (सुकुमालपाणिपाए जाव ससिसोमाकारे कते पियदसणे सुरूवे दारए पयाहिइ) यह सुकुमार पाणिपादवाला यावत् चद्रमा के समान सौम्य आकारवाला, कात, प्रियदर्शन एव सुन्दररूप से विशिष्ट ऐसा पुत्र उत्पन्न होगा ॥ सू ४३ ॥

'तए ण तस्स दारगस्स' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (तस्स दारगस्स) इस बालक के (अम्मापियरो) माता

'से ण तत्थ णवण्ह मासास' ઇત્યાદિ

(तत्थ) ગર્ભમા (णवण्ह मासाण बहुपडिपुण्णाण अद्धट्ठमाण राइदियाण वीइक्कताण) નવ મહિના અને સાડા સાત દિનરાત વીત્યા પછી (सुकुमाल-पाणि-पाए जाव ससिसोमाकारे कते पियदसणे सुरूवे दारए पयाहिइ) એ સુકુમાર હાથપગવાળો, યાવત્ ચદ્રમા જેવો સૌમ્ય આકારવાળો, કાત, પ્રિયદર્શન, તેમજ સુદર રૂપથી વિશિષ્ટ એવો પુત્ર ઉત્પન્ન થશે (સૂ ૪૩)

'तए ण तस्स दारगस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दारगस्स) આ બાલકનો (अम्माप्पियरो) માતા

दिवसे ठिइवडियं काहिंति बिइयदिवसे चंदसूरदंसणियं काहिंति, छट्ठे दिवसे जागरियं काहिंति, एक्कारसमे दिवसे वीइक्कंते णिव्वत्ते असुइ-जाय-कम्मकरणे संपत्ते बारसाहे दिवसे अम्मापियरो इमं एयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं णामधेज्जं काहिंति-

'काहिंति' करिष्यतः 'बिइयदिवसे' द्वितीयदिवसे 'चंदसूरदंसणियं' चन्द्रसूर्यदर्शनिकानामकं पुत्रजन्मोत्सवविशेषं करिष्यतः, 'छट्ठे दिवसे' षष्ठे दिवसे 'जागरियं' जागरिका=रात्रिजागरिका-सुतजन्मोत्सवरूपां करिष्यतः, 'एक्कारसमे दिवसे' एकादशे दिवसे 'वीइक्कंते' व्यतिक्रान्ते=व्यतीते, 'णिव्वत्ते' निर्वृत्ते=व्यतीते 'असुइजायकम्मकरणे' अशुचिजातकर्मकरणे-अशुचीनाम्=अशौचवतां जातकर्मणो=जातकर्मसंस्कारस्य यत् करणं=विधानं तस्मिन्, निवृत्ते सतीति पूर्वेणान्वयः 'संपत्ते बारसाहे दिवसे' सम्प्राप्ते द्वादशाहे दिवसे=द्वादशाहरूपे दिने समागते इत्यर्थः, 'अम्मापियरो इमं एयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं नामधेज्जं काहिंति' अम्बापितरौ इदं=वक्ष्यमाणम् एतद्रूपं=वक्ष्यमाणस्वरूपं गौणं=

पिता (पढमे दिवसे) प्रथम दिवस में (ठिइवडियं) अपनी स्थिति के अनुसार पुत्र-जन्म के उत्सव को (काहिंति) मनायेंगे। (बिइयदिवसे चंदसूरदंसणियं काहिंति) द्वितीय दिवसमें पुत्र-जन्म के उत्सव के अवसर पर मनाये जाने वाले 'चन्द्रसूर्यदर्शनिका' नाम के उत्सव को करेंगे। (छट्ठे दिवसे जागरियं काहिंति) छठवे दिन जागरण करेंगे, (एक्कारसमे दिवसे वीइक्कंते णिव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे संपत्ते बारसाहे दिवसे) ग्यारहवें दिवस जननाशौच समाप्त होने पर फिर बारहवें दिवस के लगने पर (अम्मापियरो) इसके मातापिता (इमं एयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं णामधेज्जं काहिंति) इसका गुणसंबंधयुक्त एवं सार्थक

पिता (पढमे दिवसे) पहेला दिवसे (ठिइवडियं) पोतानी स्थिति अनुसार पुत्रजन्मनो उत्सव (काहिंति) मनावशे, (बिइयदिवसे चंदसूरदंसणियं काहिंति) बीजे दिवसे पुत्रजन्मना उत्सव अवसरे मनाववामां आवतो 'चन्द्रसूर्य-दर्शनिका' ए नामनो उत्सव करशे, (छट्ठे दिवसे जागरियं काहिंति) छट्ठा दिवसे जागरण करशे (एक्कारसमे दिवसे वीइक्कंते णिव्वत्ते असुइजायकम्मकरणे संपत्ते बारसाहे दिवसे) अगीयारमे दिवसे जन्म-अशौच (सूतक) समाप्त थई गया पछी बारमो दिवस थतां (अम्मापियरो) तेनां मातापिता (इमं एयारूवं गोणं गुणणिप्फण्णं णामधेज्जं काहिंति) तेना गुणसंबंधने अनुलक्षीने तेमज

जम्हा ण अम्ह इमंसि दारगंसि गब्भत्थंसि चेव समाणंसि धम्मे दढपइण्णा, तं होउ णं अम्हं दारए दढपइण्णे णामेणं। तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्जं करेहिंति दढपइण्णत्ति ॥ सू. ४४ ॥

मूलम्—तं दढपइण्णं दारगं अम्मापियरो साइरेगट्ठ-

गुणसम्बन्धयुक्त, गुणनिष्पन्न–गुणै =धर्मविषयकदाढर्यादिगुणैर्निष्पन्न=सिद्ध नामधेय करिष्यत । 'जम्हा ण अम्ह इमसि दारगंसि गब्भत्थसि चेव समाणसि' यस्मात्खल्वावयोरस्मिन् दारके गर्भस्थ एव सति 'धम्मे' धर्मे=धर्माराधने 'दढपइण्णा' दृढप्रतिज्ञा=दृढनिश्चयो जात, 'त होउ ण अम्ह दारए दढपइण्णे णामेण' तद् भवतु खल्वावयोर्दारको दृढप्रतिज्ञो नाम्ना–तस्मादस्य बालकस्य 'दृढप्रतिज्ञ' इति नामास्तु–इत्यर्थ । 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दढपइण्णेत्ति' तत खलु अम्बापितरौ तस्य दारकस्य नामधेय करिष्यतो दृढप्रतिज्ञ इति ॥ सू ४४ ॥

टीका—'त दढपइण्ण' इत्यादि। 'त दढपइण्ण' त दृढप्रतिज्ञ=दृढप्रतिज्ञनामक

नामकरणसस्कार करेगे। वह इस बात को विचार कर इसका नाम रखेगे कि (जम्हा ण अम्ह इमसि दारगंसि गब्भत्थसि चेव समाणसि धम्मे दढइण्णा, त होउ ण अम्ह दारए दढपइण्णे नामेण) हमारा यह बालक जब गर्भ मे आया था तब से ही हम लोगों की प्रतिज्ञा–आस्था धर्म मे दृढ हुइ, अत हमारे इस बालक का नाम दृढप्रतिज्ञ हो। (तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दढपइण्णत्ति) उस समय उस बालक के मातापिता उसका नाम दृढप्रतिज्ञ रखेगे ॥ सू ४४ ॥

સાર્થક નામકરણસંસ્કાર કરશે તેઓ એ વાતનો વિચાર કરીને તેનુ નામ રાખશે કે (जम्हा ण अम्ह इमसि दारगसि गब्भत्थसि चेव समाणसि धम्मे दढ पइण्णा त होउ ण अम्ह दारए दढपइण्णे नामेण) અમારો આ બાળક જ્યારે ગર્ભમા આવ્યો હતો ત્યારથીજ અમારા લોકોની પ્રતિજ્ઞા–આસ્થા ધર્મમા દૃઢ થઇ, તેથી અમારા આ બાળકનુ નામ દૃઢપ્રતિજ્ઞ રહો (तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो णामधेज्ज करेहिंति दढपइण्णत्ति) તે સમયે તે બાળકના માતા પિતા તેનુ નામ દૃઢપ્રતિજ્ઞ રાખશે (સૂ ૪૪)

वासजायगं जाणित्ता सोभणंसि तिहिकरणदिवसणक्खत्तमुहुत्तं-सि कलायरियस्स उवेणहिंति ॥ सू ४५ ॥

मूलम्—तए ण से कलायरिए त दढपइण्ण दारगं लेहाइयाओ

'दारय' दारक=कुमारम , 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'माइरेगट्ठवासजायग' सातिरेकाष्टवर्षजातक=किंचिदधिकाष्टवर्षाणि जातानि यस्य स तथा त, किंचिन्धिकाष्टवर्षवयस्कमित्यर्थ , 'जाणित्ता' ज्ञात्वा 'सोभणसि'=शोभन–शुभकारके 'तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तसि' तिथिकरणदिवसनक्षत्रमुहूर्ते 'कलायरिस्स' कलाचार्यस्य 'उवणेहिंति' उपनेष्यत –द्वासप्तति कलाज्ञानप्राप्तये कलाशिक्षकस्य समीप नेष्यत इत्यर्थ ॥ सू० ४५ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि । 'तए ण से कलायरिए' तत खलु स कलाचार्य 'त दढपइण्ण' तं दृढप्रतिज्ञ दृढप्रतिज्ञनामक 'दारग' दारक 'लेहाइयाओ' लेख्यादिका ,

'त दढपइण्ण दारग' इत्यादि ।

(त दढपइण्ण दारग) पश्चात् उस दृढप्रतिज्ञ नामक बालक को (अम्मापियरो) उसके माता–पिता (साइरेगट्ठवासजायग जाणित्ता) जब आठ वर्ष से कुछ अधिक वय का जानेंगे तब वे उसे (सोभणसि तिहि–करण–दिवस–णक्खत्त–मुहुत्तसि कलायरियस्स उवणेहिंति) शुभ तिथि, शुभ करण, शुभ नक्षत्र एव शुभ मुहूर्त म कलाचार्य के पास ७२ कलाओं का ज्ञान प्राप्त कराने के निमित्त ले जावेगे ॥ सू ४५ ॥

'तए ण से कलायरिए' इत्यादि ।

(तए ण) इसके बाद (से कलायरिए) वह कलाचार्य (त दढपइण्ण

'त दढपइण्ण दारग' ઇત્યાદિ

(त दढपइण्ण दारग) ત્યાર પછી તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ નામના બાળકને (अम्मा-पियरो) તેના માતા–પિતા (साइरेग–ट्ठवास–जायग जाणित्ता) જ્યારે આઠ વરસથી કંઈક વધારે ઉમરનો જાણશે ત્યારે તેઓ તેને (सोभणसि तिहि–करण–दिवस–णक्खत्त–मुहुत्तसि कलायरियस्स उवणेहिंति) શુભતિથિ, શુભ કરણ, શુભ દિવસ, શુભ નક્ષત્ર, તેમજ શુભ મુહૂર્તમા કલાચાર્યની પાસે ૭૨ કળાઓનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવા નિમિત્તે લઈ જશે (સૂ ૪૫)

'तए ण से कलायरिए' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से कलायरिए) તે કલાચાર્ય (त दढपइण्ण दारग)

गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिकलाओ सुत्तओ य अत्थओ य करणओ य सेहाविहिति सिक्खाविहिति, तं जहा-लेहं १, गणियं २, रूवं ३, णट्टं ४, गीयं ५, वाइयं ६, सर-

'गणियप्पहाणाओ' गणितप्रधानाः, 'सउणरुयपज्जवसाणाओ' शकुनरुतपर्यवसानाः, 'बावत्तरिकलाओ' द्वासप्ततिकलाः, 'सुत्तओ य' सूत्रतः=सूत्रस्यपदपाठनात्, 'अत्थओ य' अर्थतः=पदार्थबोधनात्, 'करणओ य' करणतः=प्रयोगतः-कलाव्यापारप्रदर्शनात्, 'सेहाविहिति' साधयिष्यति=प्रापयिष्यति, 'सिक्खाविहिति' शिक्षयिष्यति=अभ्यासं कारयिष्यति।

ताः कला नामतः प्रदर्शयति- 'तं जहा' तद्यथा-'लेहं' लेख-लेखनं लेखः-अक्षरविन्यासस्तद्विषयकलाविज्ञानं लेख एवोच्यते तम्, 'गणियं' गणितं=सख्यानं सकलिताद्यनेकभेदम् २, 'रूवं' रूपं=लेप्यशिलासुवर्णमणिवस्त्रचित्रादिषु रूपनिर्माणम् ३, 'णट्टं' नाट्यं=साभिनयनिरभिनयपूर्वकं नर्तनम् ४, 'गीयं' गीतं=गान्धर्वकलाज्ञानविज्ञानम् ५, 'वाइयं' वाद्यं=वीणापटहादिवादनकलाज्ञानम् ६, 'सरगयं' स्वरगतं=गीतमूलभूतानां षड्जऋषभादि-

दारगं) उस दृढप्रतिज्ञ कुमार को (लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ) लिखने आदि की, गणित की, तथा पक्षी के शब्द आदि जानने की (बावत्तरिकलाओ) ७२ कलाओं में (सुत्तओ य) सूत्ररूप से (अत्थओ य) एवं अर्थरूप से तथा (करणओ य) प्रयोगरूप से (सेहाविहिति) प्राप्त करायेगा, (सिक्खाविहिति) अभ्यास करायेगा। (तं जहा) बहत्तर कलाओं के नाम ये है- (१ लेहं) लेख लिखने की, (२ गणियं) गणित की, (३ रूवं) रूप की-अर्थात् लेप्य, शिला, सुवर्ण, मणि, वस्त्र एवं चित्र इत्यादिकों में रूपनिर्माण करने की, (४ णट्टं) नृत्य की-साभिनय एवं निरभिनयपूर्वक नाचने की, (५ गीयं) गाने की, (६ वाइयं) वीणा एवं पटह-ढोल आदि बाजे बजाने की, (७ सरगयं)

તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમારને (लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ) લેખન આદિની, ગણિતની તથા પક્ષીના શબ્દ આદિ જાણવાની (बावत्तरिकलाओ) ૭૨ કળાઓ (सुत्तओ य) સૂત્રરૂપથી (अत्थओ य) તેમજ અર્થરૂપથી, તથા (करणओ य) પ્રયોગરૂપથી (सेहाविहिति) પ્રાપ્ત કરાવશે (सिक्खाविहिति) અભ્યાસ કરાવશે (तं जहा) બહોતેર કળાઓના નામ આ પ્રમાણે છે-૧ (लेहं) લેખ લખવાની, ૨ (गणियं) ગણિતની, ૩ (रूवं) રૂપની અર્થાત્ લેપ્ય, શિલા, સુવર્ણ, મણિ, વસ્ત્ર તેમજ ચિત્ર ઇત્યાદિમાં રૂપ નિર્માણ કરવાની, ૪ (णट्टं) નૃત્યની-સાભિનય તેમજ નિરભિનય-પૂર્વક નાચવાની, ૫ (गीयं) ગાવાની, ૬ (वाइयं) વીણા તેમજ પટહ ઢોલ આદિ વાજિંત્ર વગાડવાની, ૭ (सरगयं) સ્વરોની-ગીતના મૂળભૂત

गयं ७, पुक्खरगय ८, समताल ९, जूय १० जणवायं ११, पासगं १२, अट्ठावय १३, पोरेकव्व १४ दगमट्टिय १५, अण्णविहिं १६, पाणविहिं १७, आभरणविहि १८, सयणविहि १९, अज्ज २०,

स्वराणां परिज्ञानम् ७, 'पोक्खरगय' पुष्करगत=मृदङ्गविषयकं विज्ञानम्, गीतान्तर्गतत्वेऽपि मृदङ्गाद् पृथक्कथन परमसंगीताङ्गत्वबोधनार्थम् ८, 'समताल' समताल—गानादिमानकालस्ताल स सम=न्यूनाधिकमात्रारहितो ज्ञायते यस्मात् तत् समतालविज्ञानम् ९, 'जूयं' द्यूत—'जुगार' इति भाषायाम् १०, 'जणवाय' जनवाद=जनेषु वाक्प्रतिवादकरणरूपम् ११, 'पासय' पाशक=द्यूतोपकरणविशेष, 'पाशा' इति भाषायाम् १२, 'अट्ठावय' अष्टापद—द्यूतविशेषखेलनम् १३, 'पोरेकव्व' पुर काव्य=पुरत पुरत काव्य—काव्यरूपवाणानि सारण=शीघ्रकवित्वमित्यर्थ १४, 'दगमट्टिय' दकमृत्तिकाम्=उदकयुक्तमृत्तिकाप्रयोगविधि दकमृत्तिका=कुम्भकारविधेत्यर्थ, ताम् १५, 'अन्नविहिं' अन्नविधिम्=अन्ननिष्पादनविज्ञानम्। 'अन्नविहिं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'मधुसित्थ' इत्यस्य समावेश १६, पाणविहिं' पानविषयविज्ञानम् १७, 'आभरणविहिं' आभरणविधिम्=भूषणनिर्माणधारणविज्ञानम्।

स्वरों का—गीत के मूलभूत षड्ज—ऋषभ आदि स्वरों का, (८ पुक्खरगय) मृदंग बजाने की (९ समताल) समताल की-तान के अनुसार ताल बजाने का, (१० जूयं) जुआ खेलने की, (११ जणवाय) लोकों के साथ प्रतिवाद करने का, (१२ पासग) पासा फेंकने की, (१३ अट्ठावय) अष्टापद—चौपड खेलने का, (१४ पोरेकव्व) आशुकवि होने का, (१५ दगमट्टिय) मिट्टी से अनेक प्रकार के बर्त्तन बनाने की, (१६ अण्णविहिं) धान्य आदि को बो कर अन्नादिक उत्पन्न करने का—भोजन बनाने का, समवायाङ्ग में उक्त 'मधुसित्थ'—मधुसिक्थ का इसीमें समावेश किया गया है, (१७ पाणविहिं) पेयपदार्थ की विधि जानने

षड्ज—ऋषभ આદિ સ્વરોની, ૮ (पुक्खरगय) મૃદંગ વગાડવાની, ૯ (समताल) સમતાલની—તાનને અનુસાર તાલ બજાવવાની, ૧૦ (जूय) જુગાર રમવાની, ૧૧ (जणवाय) લોકોની સાથે પ્રતિવાદ કરવાની, ૧૨ (पासग) પાસા ફેંકવાની, ૧૩ (अट्ठावय) અષ્ટાપદ—ચોપાટ રમવાની, ૧૪ (पोरेकव्व) આશુકવિ થવાની, ૧૫ (दगमट्टिय) માટીમાથી અનેક પ્રકારના ઠામ બનાવવાની, ૧૬ (अण्णविहिं) ધાન્ય આદિને વાવીને અન્ન આદિકને ઉત્પન્ન કરવાની—ભોજન બનાવવાની, સમવાયાંગમા ઉક્ત 'मधुसित्थ' મધુસિકથનો સમાવેશ અહી જ કરવામા આવ્યો છે, ૧૭ (पाणविहिं) પીવાના પદાર્થની વિધિ જાણવાની, ૧૮

पहेलिय २१, मागहिय २२, गाह २३, गीइयं २४, सिलोयं २५,

'आभरणविहिं' इत्यत्र समवायाङ्ग-ज्ञाता-राजप्रश्नीय-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवर्णितस्य 'वत्थविहिं' इत्यस्य, तथा ज्ञाता-राजप्रश्नीय-जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिकथितस्य 'विलेवणविहिं' इत्यस्य च समावेश १८, 'सयणविहिं' शयनविधि=शय्यापर्यङ्कादिविनिर्मानम् १९, 'अज्ज' आर्या=मात्राछन्दोरूपा, मात्रासमेलनेन छन्दोनिर्माणविज्ञानम् २०, 'पहेलिय' प्रहेलिका = गूढाशयगद्यपद्यमयीं रचनाम् २१, 'मागहिय' मागधिका=मगध-देशीयभाषाकवित्वम् २२, 'गाह' गाथा=संस्कृतेतरभाषानिबद्धामार्यामेव, कलिङ्गादिदेशभाषा निबद्धकवित्वविज्ञान वा २३, 'गीइय' गीतिका=पूर्वार्धसदृशोत्तरार्धलक्षणरूपाम् २४, 'सिलोय' श्लोकम्=अनुष्टुबादिलक्षणम् २५, 'हिरण्णजुत्तिं' हिरण्ययुक्तिं=रजतनिमाण

की, (१८आभरणविहिं) आभरण आदि को बनाना एव उन्हे यथास्थान धारण करने की, समवायाङ्ग ज्ञाता, राजप्रश्नीय और जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति म उक्त 'वत्थविहिं' वस्त्रविधि का, ज्ञाता, राजप्रश्नीय तथा जम्बूद्वीप में उक्त 'विलेवणविहिं' विलपनविधि का समावेश यहीं पर हो जाता है, (१९ सयणविहिं) शय्या आदि बनाने का, (२० अज्ज) आर्याछन्द-मात्रिक छंदों को रचने की, (२१ पहेलिय) प्रहेलिका की, अर्थात् गूढ आशयवाली गद्यपद्यमयी रचना करने का (२२ मागहिय) मागधिकाका अर्थात् मगध-देशकी भाषा में कविता रचने की, (२३ गाह) संस्कृत से भिन्न भाषा मे मात्रिक छन्दो में कविता रचने की, अथवा कलिंग आदि देशों की भाषा में निबद्ध कविता के विज्ञान की, (२४ गीइय) पूर्वार्ध के सदृश उत्तरार्ध लक्षणरूप गीतिका छन्द मे काव्य रचने का, (२५ सिलोय) अनुष्टुप् आदि छंदों में श्लोकों को रचने की, (२६ हिरण्णजुत्ति) चाँदी बनाने की विधि की (२७ सुव

(आभरणविहिं) આભરણ આદિ બનાવવાની, સમવાયાગ, જ્ઞાતા, રાજપ્રશ્નીય અને જબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિમા ઉક્ત 'वत्थविहिं' વસ્ત્રવિધિનો, અને જ્ઞાતા, રાજ પ્રશ્નીય અને સમવાયાગમા ઉક્ત 'विलेवणविहिं' વિલેપનવિધિનો સમાવેશ અહીં જ કરવામા આવ્યો છે ૧૯ (सयणविहिं) શય્યા આદિ બનાવવાની, ૨૦ (अज्ज) આર્યા છદ-માત્રિક-છદો રચવાની, ૨૧ (पहेलिय) પ્રહેલિકાની અર્થાત ગૂઢ આશયવાળી ગદ્યપદ્યમયી રચના કરવાની, ૨૨ (मागहिय) માગધી અર્થાત્ મગધ દેશની ભાષામા કવિતા રચવાની, ૨૩ (गाह) સંસ્કૃતથી જુદી ભાષામા માત્રિક છદોમા કવિતા રચ વાની, અથવા કલિગ આદિ દેશોની ભાષામા રચિત કવિતાના વિજ્ઞાનની, ૨૪ (गीइय) પૂર્વાર્ધના જેમ ઉત્તરાર્ધલક્ષણ રૂપ ગીતિકા છદમા કાવ્ય રચવાની, ૨૫ (सिलोयं) અનુષ્ટુપ આદિ છદોમા શ્લોકો રચવાની, ૨૬ (हिर

हिरण्णजुत्ति २६, सुवण्णजुत्ति २७, गंधजुत्ति २८, चुण्णजुत्ति २९, तरुणीपडिकम्मं ३०, इत्थिलक्खणं ३१, पुरिसलक्खणं ३२ हय-लक्खणं ३३, गयलक्खणं ३४ गोणलक्खणं ३५, कुक्कुडलक्खणं

विधिम् २६, 'सुवन्नजुत्तिं' सुवर्णयुक्तिं=सुवर्णनिर्माणोपायम् २७ 'गंधजुत्तिं' गन्धयुक्तिं=गन्धद्रव्यनिर्माणविधिम् २८, 'चुन्नजुत्तिं' चूर्णयुक्तिं=वशीकरणान्तर्धानार्थं तत्तदुचितद्रव्याण्येकत्रीकृत्य तत्पिष्टीकरणविधिम् २९, 'तरुणीपडिकम्मं' तरुणीपरिकर्म=युवतीरूपशोभा-परिवर्धनविधिम् ३०, 'इत्थिलक्खणं' स्त्रीलक्षणम्=पद्मिनीहस्तिन्यादियुवतीनां लक्षणम् ३१, 'पुरिसलक्खणं' पुरुषलक्षणम्=उत्तमाऽधमादिपुरुषाणां लक्षणविज्ञानम् ३२, 'हयलक्खणं' हयलक्षणं-दीर्घग्रीवाक्षिकूटादिलक्षणविज्ञानम्, 'हयलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'आससिक्खं' इत्यस्य समावेशः ३३, 'गयलक्खणं' गजलक्षणं=हस्तिशुभाऽशुभलक्षणविज्ञानम्, 'गयलक्खणं' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'हत्थिसिक्खं' इत्यस्य समावेशः ३४, 'गोणलक्खणं' गोलक्षणं- सास्नाविकला अतिरूक्षा मूषिकनयना-श्च न शुभदा गावः' इत्यादिविज्ञानम् ३५, 'कुक्कुडलक्खणं' कुक्कुटलक्षणम्, 'कुक्कुडलक्खणं

न्नजुत्ति) सुवर्णनिर्माण करने की विधि की, (२८ गंधजुत्ति) गंधद्रव्य को बनाने की विधि की, (२९ चुन्नजुत्ति) वशीकरण आदि चूर्ण को बनाने वाली औषधियों को एकत्रित कर उनको पिष्टी करने की विधि की (३० तरुणीपडिकम्म) युवती के रूप की शोभा बढाने की विधि की, (३१ इत्थिलक्खण) पद्मनी, हस्तिनी आदि युवतियों को जानने के लक्षणों का, (३२ पुरिसलक्खण) पुरुषों को पहिचानने के लक्षणों की, (३३ हयलक्खण) अश्वों के लक्षणों को जानने की तथा उनको चलाने की (३४ गयलक्खण) हाथी के लक्षणों को जानने की, यहाँ पर समवायाग में उक्त 'हत्थिसिक्ख' हस्तिशिक्षा कला का समावेश हुआ है, (३५ गोणलक्खण) गाय के लक्षणों को जानने की, (३६ कुक्कुडलक्खण) कुक्कुट-

ण्णजुत्ति) चांदी બનાવવાની વિધિની, ૨૭ (सुवन्नजुत्तिं) સુવર્ણનિર્માણ કરવાની વિધિની, ૨૮ (गंधजुत्तिं) ગંધદ્રવ્ય બનાવવાની વિધિની, ૨૯ (चुन्नजुत्तिं) વશીકરણ આદિ ચૂર્ણ બનાવવાની ઔષધીઓને એકઠી કરી તેને પીસવા (વાટી નાખવા)ની વિધિની, ૩૦ (तरुणीपडिकम्म) યુવતીના રૂપની શોભા વધારવાની વિધિની, ૩૧ (इत्थिलक्खण) પદ્મિની, હસ્તિની આદિ યુવતીઓને જાણવાના લક્ષણોની, ૩૨ (पुरिसलक्खण) પુરુષોને જાણવાના લક્ષણોની, ૩૩ (हयलक्खण) ઘોડાના લક્ષણો જાણવાની તથા તેમને ચલાવવાની, ૩૪ (गयलक्खण) હાથીના લક્ષણો જાણવાની, અહીં સમવાયાંગમાં ઉકત 'हत्थि

३६, चक्कलक्खण ३७, छत्तलक्खण ३८, चम्मलक्खणं ३९, दंड लक्खण ४०, असिलक्खण ४१, मणिलक्खण ४२, कागणिलक्खण ४३, वत्थुविज्जं ४४, खंधारमाणं ४५, नगरमाण ४६, चारं

इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'मिंढयलक्खण' इत्यस्य समावेश, उपस्करात्मचारिण सादृश्यात् ३६, 'चक्कलक्खण' चक्रलक्षण=चक्ररत्नगुणदोषविज्ञानम् ३७, 'छत्तलक्खण' छत्रलक्षण=छत्रस्य शुभाशुभविज्ञानम् ३८, 'चम्मलक्खण' चर्मलक्षण, चर्म-ढाल इति प्रसिद्ध तस्य शुभाशुभलक्षणज्ञानम् ३९, 'दंडलक्खण' दण्डलक्षणम्=दण्डस्य शुभाशुभलक्षणविज्ञानम् ४०, 'असिलक्खण' असिलक्षणम्='अङ्गुलीशतार्धं उत्तम खड्ग' इत्यादिविज्ञानम् ४१, 'मणिलक्खण' मणिलक्षण=रत्नपरीक्षाविज्ञानम् ४२, 'कागणिलक्खण' काकणीलक्षणम्-चक्रवर्तिनो रत्नविशेष काकणी, तस्या विषापहरणमानोन्मानादियोगप्रवर्तकत्वादिज्ञानम् ४३, 'वत्थुविज्ज' वास्तुविद्याम्-वसति अस्मिन्निति वास्तु=गृहादिक तस्य विद्या=वास्तुशास्त्रप्रसिद्ध गृहभूमिगतदोषगुणविज्ञानम्, 'वत्थुविज्ज' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तयो 'वत्थुमाण' 'वत्थुनिवास' इत्यनयो समावेश ४४, 'खधारमाण'

मुर्गे के लक्षणों को जानने का, समवायाङ्ग में उक्त 'मिंढयलक्खण' (मेंढिका लक्षण) का समावेश यहां हो जाता है। (३७ चक्कलक्खण) चक्ररत्न के गुणदोष जानने की, (३८ छत्तलक्खण) छत्र के शुभाशुभ जानने की, (चम्मलक्खण) ढाल के खोटे-खरे लक्षणों को जानने की, (४० दंडलक्खण) दंड के अच्छे-बुरे लक्षणों को जानने की, (४१ असिलक्खण) तलवार के लक्षणों की, (४२ मणिलक्खणं) मणिलक्षण जानने की-रत्नकी परीक्षा करने की, (४३ कागणीलक्खण) चक्रवर्ती के काकणी रत्न को जानने की, (४४ वत्थुविज्ज) वास्तु (घर) शास्त्र की समवायाङ्ग में उक्त 'वत्थुमाण' वास्तुमान और 'वत्थुनिवेश वास्तुनिवेश इन दोनों का यहां समावेश होता है, (४५ खधारमाण) शत्रु को

सिक्ख' હસ્તિશિક્ષા કળાનો સમાવેશ થયો છે ૩૫ (गोणलक्खण) ગાયના લક્ષણો જાણવાની, ૩૬ (कुक्कुडलक्खण) કુકડુટ-કુકડાના લક્ષણો જાણવાની, સમવાયાંગમાં ઉક્ત 'मिंढयलक्खण' (ઘેટાનું લક્ષણનો સમાવેશ અહીં થાય છે ૩૭ (चक्कलक्खण) ચક્રરત્નના ગુણદોષ જાણવાની, ૩૮ (छत्तलक्खण) છત્રના શુભ અશુભ જાણવાની, ૩૯ (चम्मलक्खण) ઢાલના ખોટા તથા ખરા લક્ષણો જાણવાની, ૪૦ (दंडलक्खण) દંડના સારા-નરસા લક્ષણો જાણવાની, ૪૧ (असिलक्खणं) તરવારના લક્ષણોની, ૪૨ (मणिलक्खण) મણિના લક્ષણો જાણવાની, ૪૩ (कागणीलक्खण) ચક્રવર્તીના કાકણી રત્નને જાણવાની. ૪૪ (वत्थुविज्ज)

४७, पडिचारं ४८, वूह ४९, पडिवूह ५०, चक्कवूह ५१, गरुलवूहं

स्कन्धावारमान-शत्रु विजेतु कदा कियत्परिमित सैन्य निवशनीयमिति प्रमाणविज्ञानम्। 'खधारमाण' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'खधावारणिवेस' इत्यस्य समावेश 'नगरमाण' नगरमानम्-अस्मिन् प्रदेशे कीदृशमायामदैर्घ्योपलक्षित नगर निर्मापणीय, येन विजयशाली भवेयम्, कस्य वर्णस्य कस्मिन् स्थाने निवश श्रेष्ठ इति विज्ञानम्, 'नगरमाण' इत्यत्र समवायाङ्गोक्तस्य 'नगरणिवेस' इत्यस्य समावेश ४६, 'चार' चार=ज्योतिश्चारविज्ञानम्। 'चार' इत्यत्र समवायाङ्गोक्ताना 'चदलक्खण' सूरचरिय, राहुचरिय, गहचरिय' इत्येतेषा चतुर्णां समावेश ४७, 'पडिचारं' प्रतिचार=प्रतिवर्त्तितचारम्-इष्टानिष्टफलजनकशान्तिकर्मादिक्रियाविशेषविज्ञानम, 'पडिचार' इत्यत्र 'सोभागकर, दोभागकर, विज्जागय, मतगय, रहस्सगय, सभासचार' इत्येतेषा समवायाङ्गोक्ताना षण्णा समावेश ४८, 'वूह' व्यूह-शकटाद्याकृतिसैन्यरचनम् ४९, 'पडि-

जीतने के लिये कितनी सेना होनी चाहिये इस प्रकार सेना के परिमाण को जानने की, यहाँ पर समवायाङ्ग म उक्त 'खधावारणिवेस' स्कन्धावारनिवश का समावेश होता है। (४६ नगरमाण) इस प्रदेश म कितना लबा कितना चौडा नगर बसाना चाहिये जिससे मै विजयशाली हो सकू तथा किस वर्ण को किस स्थान म बसाना श्रेष्ठ होगा इन सब बातों के विज्ञान की, समवायाङ्ग मे उक्त 'नगरनिवेस' नगरनिवेश का अन्तर्भाव यहाँ पर हो जाता है। (४७ चार) ज्योतिश्चक्र की, समवायाङ्ग मे कथित (चदलक्खण) चद्रमा के लक्षण, (सूरचरिय राहुचरिय गहचरिय) सूर्य की चाल, राहु की चाल एवं ग्रहों की चाल, इन सबों का समावेश 'चार' मे समझना चाहिए। (४९ पडिचार) इष्टानिष्टफलजनक शान्तिकर्म आदि क्रियाविशेषों के विज्ञान का, यहाँ समवायाग कथित "सोभागकर दोभागकर विज्जागय मत-

વાસ્તુ (ઘર) શાસ્ત્રની, સમવાયાગમા ઉક્ત "वत्थुमाण वत्थुनिवेस" વાસ્તુમાન તેમજ વાસ્તુનિવેશનો સમાવેશ અહીં થાય છે ૪૫ (खधारमाण) શત્રુને જીતવા માટે કેટલી સેના હોવી જોઈએ, એ રીતે સેનાના પરિમાણને (ગણતરી) જાણવાની, સમવાયાગમા ઉક્ત 'खधावारनिवेस' સ્કધાવારનિવેશનો અહીં પર સમાવેશ થાય છે, ૪૬ (नगरमाण) આ પ્રદેશમા કેવડું લાબુ અને કેટલુ પહોળું નગર વસાવવુ જોઈએ કે જેથી હુ વિજયશાળી થઇ શકુ તથા કયા વર્ણ (જાત) ને કયા સ્થાનમા વસાવવુ શ્રેષ્ઠ થશે એ બધી વાતોના વિજ્ઞાનની, સમવાયાગમા ઉક્ત 'नगरनिवेस' નગરનિવેશકળાનો સમાવેશ અહીં થયો છે ૪૭ (चार) જ્યોતિશ્ચક્રની, સમવાયાગમા કહેલ

५२, सगडवूहं ५३, जुद्धं ५४, निजुद्धं ५५, जुद्धाइजुद्धं ५६, मुट्ठि-

वूह ' प्रतिव्यूहम्=व्यूहप्रतिपक्षिभूत व्यूह–सैन्यरचनाविशेषम् ५०, 'चक्कवूह' चक्रव्यूहम्=सैन्यस्य चक्राकाररचनाविशेषम् ५१, 'गरुलवूह' गरुडव्यूह=गरुडाकृतिसेनानिवेशपरिज्ञानम् ५२, 'सगडवूह' शकटव्यूह=शकटाकृतिसैन्यरचनाम् ५३, 'जुद्ध' युद्ध=संग्रामम्, 'जुद्ध' इत्यत्र ज्ञाता—समवायाङ्गोक्तस्य 'अट्ठिजुद्ध' इत्यस्य, तथा—समवायाङ्गोक्तस्य 'दंडजुद्ध' इत्यस्य, तथा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिकथितस्य 'दिट्ठिजुद्धं' इत्यस्य, तथा—राजप्रश्नीयसूत्रोक्तस्य 'असिजुद्ध' इत्यस्य च समावेश ५४, 'निजुद्ध' नियुद्ध=मल्लयुद्धम् ५५, 'जुद्धाइजुद्ध' युद्धातियुद्धम्=खड्गादिप्रक्षेपपूर्वक महायुद्धम् ५६, 'मुट्ठिजुद्ध' मुष्टियुद्धम्, योधयो परस्पर मुष्ट्या हननम् ५७, 'बाहुजुद्ध' बाहुयुद्धम् ५८, 'लयाजुद्ध' लतायुद्ध

गय रहस्सगय सभासचार" इस पाठ का समावेश हुआ है। (४९ वूह) शकट आदि के आकार में सैन्य स्थापित करने की, (५० पडिवूह) व्यूह के प्रतिपक्षी व्यूह की रचना करने की, (५१ चक्कवूह) चक्रव्यूह का—सैन्य को चक्राकार रचने की, (५२ गरुलवूह) गरुडव्यूह की—गरुड की आकृति के समान सैन्य को रचने की, (५३ सगडवूह) शकट की आकृति के समान सैन्य को रचने की, (५४जुद्ध) संग्राम करने की, यहाँ पर ज्ञाता, समवायाङ्ग मे कथित (अट्ठिजुद्ध) अस्थियुद्ध का, (दंडजुद्ध) दंडयुद्ध का, तथा जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति मे प्रतिपादित (दिट्ठिजुद्ध) दृष्टियुद्ध का और राजप्रश्नीयसूत्र में बताया गया (असिजुद्ध) तलवार से युद्ध करने का समावेश हुआ है, (५५ निजुद्ध) मल्लयुद्ध की, (५६ जुद्धाइजुद्ध) खड्गादिप्रक्षेपपूर्वक महायुद्ध करने की, (५७ मुट्ठिजुद्ध) मुष्टियुद्ध करने की, (५८ बाहुजुद्ध) बाहु से युद्ध करने की, (५९ लयाजुद्ध) लतायुद्ध की, जिस प्रकार लता

'चंदलक्खण' ચંદ્રમાના લક્ષણ 'सूरचरिय राहुचरिय गहचरिय' સૂર્યની ચાલ, રાહુની ચાલ તેમજ ગ્રહોની ચાલ એ બધાનો સમાવેશ 'चार' મા સમજવો જોઈએ ૪૮ (पडिचार) ઇષ્ટ—અનિષ્ટ ફળજનક શાંતિકર્મ આદિ ક્રિયાવિશેષના વિજ્ઞાનની, અહીં સમવાય અંગમા કહેલ "सोभागकर, दोभागकर, विज्जागय, मतगय, रहस्सगय, सभासचार" આ પાઠનો સમાવેશ થયો છે, ૪૯ (वूह) શકટ [ગાડુ] આદિના આકારમા સૈન્ય સ્થાપિત કરવાની, ૫૦ (पडिवूह) વ્યૂહના પ્રતિપક્ષી વ્યૂહની રચના કરવાની, ૫૧ (चक्कवूह) ચક્રવ્યૂહની—સૈન્યને ચક્રાકાર રચવાની, ૫૨ (गरुलवूह) ગરુડવ્યૂહની—ગરુડની આકૃતિના જેવી સૈન્યરચના કરવાની, ૫૩ (सगडवूह) શકટની આકૃતિના સમાન સૈન્ય રચવાની, ૫૪ (जुद्ध) સંગ્રામ કરવાની, અહીં 'ज्ञाता અને समवायाग' મા કહેલ (अट्ठिजुद्ध) અસ્થિયુદ્ધનો, (दंडजुद्ध) દંડયુદ્ધનો તથા જંબુદ્વીપ

जुद्ध ५७ बाहुजुद्ध ५८, लयाजुद्ध ५९, ईसत्थं ६० छरुप्पवायं ६१, धणुव्वेय ६२, हिरण्णपागं ६३, सुवण्णपाग ६४, सुत्तखेड ६५,

यथा लता वृक्षमारोहन्ती आमूलमाशिरो वृक्षमावेष्टयति, तथा यत्र योधः प्रतियोधशरीरं गाढ निपीड्य भूमौ पातयति तल्लतायुद्धम् ५९, 'ईसत्थ' इषुशास्त्र=नागवाणादिदिव्यास्त्रसूचक शास्त्रम्, 'ईसत्थ' इति प्राकृतशैल्या इषुशास्त्रम् ६०, 'छरुप्पवाय' क्षुरप्रपातम्, क्षुर ='क्षुरा' इति प्रसिद्ध छेदनशस्त्रविशेष, तस्य प्रपात =पातनम् ६१, 'धणुव्वेय' धनुर्वेद=धनुशास्त्रम् ६२, 'हिरण्णपाग' हिरण्यपाक=रजतसिद्धि ६३, 'सुवण्णपाग' सुवर्णपाक=कनकसिद्धिम्, 'सुवण्णपाग' इत्यत्र समवायाङ्गराजप्रश्नीयसूत्रोक्तयो 'मणिपाग धातुपाग' इत्यनयो समावेश ६४, 'सुत्तखेड' सूत्रखेल=सूत्रक्रीडाम् ६५, 'वट्टखेड' वृत्तखेलम् ६६, एतत्कलाद्वय लोकतो बोध्यम्। 'वट्टखेड' इत्यत्र 'चम्मखेड' चर्मखेलम्—इत्यस्य समवायाङ्गोक्तस्य समावेश ।

वृक्ष पर चढ कर नीचे से ऊपर तक वृक्ष को लपेट लेती है उसी प्रकार योधा जिस युद्ध मे प्रतियोधा के शरीर को अत्यन्त पीडित कर जमीन पर पटक देते हैं और उसके ऊपर चढ बैठते हैं वह लतायुद्ध है उसकी, (६० ईसत्थ) इषुशास्त्र की, 'ईसत्थ' यहा पर प्राकृतशैली से इषुशास्त्र समझना चाहिये। नागबाण आदि दिव्य अस्त्र आदि का सूचक जो शास्त्र है उसका नाम इषुशास्त्र है उस की, (६१ छुरप्पवाय) छुरा से युद्ध करने की, (६२ धणुव्वेय) धनुर्वेद की, (६३ हिरण्णपाग) रजतसिद्धि की, (६४ सुवण्णपाग) सुवर्णसिद्धि का, राजप्रश्नीय एव समवायाग में कथित मणिपाक और धातुपाक का समावेश यहीं करना चाहिये। (६५ सुत्तखेड) सूत्र—डोरा से खेलने की, (६६ वट्टखेड) वर्त्त-रस्सी पर खेलने का, यहाँ पर समवायाङ्गोक्त—(चम्मखेड) चमटा से खेलना—इसका भी समावेश

प्रज्ञप्ति મા પ્રતિપાદન કરેલ (दिट्ठिजुद्ध) દષ્ટિયુદ્ધનો અને 'राजप्रश्नीय' સૂત્રમા બતાવેલ (असिजुद्ध) તલવારથી યુદ્ધ કરવાનો સમાવેશ થયેલો છે ૫૫ (निजुद्ध) મહ્લયુદ્ધની, ૫૬ (जुद्धाइजुद्ध) ખડ્ગ આદિ પ્રક્ષેપપૂર્વક [ઘા મારીને] મહાયુદ્ધ કરવાની, ૫૭ (मुट्ठिजुद्ध) મુષ્ટિયુદ્ધ કરવાની, ૫૮ (बाहुजुद्ध) બાહુથી યુદ્ધ કરવાની, ૫૯ (लयाजुद्ध) લતાયુદ્ધની, જે રીતે લતા [વેલ] વૃક્ષ ઉપર ચડીને નીચેથી ઉપર સુધી વૃક્ષને લપેટી લે છે તેવી જ રીતે યોધા જે યુદ્ધમા સામેના યોધાના શરીરને ગાઢ રૂપથી પીડા કરી જમીન ઉપર પાડી દે છે અને તેના ઉપર ચડી બેસે છે તે લતાયુદ્ધ છે, તેની, ૬૦ (ईसत्थ) ઈષુશાસ્ત્રની, 'ईसत्थ' અહી પ્રાકૃત શૈલીથી ઈષુશાસ્ત્ર સમજી લેવુ જોઈએ નાગબાણ આદિ દિવ્ય અસ્ત્ર આદિનુ સૂચક જે શાસ્ત્ર છે તેનુ નામ ઈષુશાસ્ત્ર છે તેની, ૬૧ (छुरप्पवाय) છરાથી યુદ્ધ કરવાની, ૬૨ (धणुव्वेय) ધનુર્વેદની, ૬૩ (हिरण्णपाग) રજતસિદ્ધિની, ૬૪ (सुवण्णपाग) સુવર્ણસિદ્ધિની, 'राजप्रश्नीय'

वट्टखेड ६६, णालियाखेड ६७, पत्तच्छेज्ज ६८, कडच्छेज्जं ६९, सज्जीवं ७०, निज्जीव ७१, सउणरुय ७२-मिति बावत्तरिकलाओ सेहावित्ता सिक्खावेत्ता अम्मापिईणं उवणेहिति ॥ सू० ४६ ॥

'नालियाखेड' नालिकाखेलम्=यूतविशेषम्–मा भूदिष्टस्यायाद विपरीतपाशकनिपतन मिति नालिकाया यत्र पाशक पात्यते । यद्यपि द्यूते एवास्य समावेशो भवितुमर्हति तथापि नालिकाखेलप्राधान्यज्ञापनार्थं भेदन ग्रहणम् ६७, 'पत्तच्छेज्ज' पत्रच्छेद्यम्=अष्टोत्तरशतपत्राणा मध्ये विवक्षितमल्यकपत्रच्छेदने हस्तलाघवम् ६८, 'कडच्छेज्ज' कडच्छेद्यम्–कट (चटाई)-वत् क्रमाच्छेद्यं वस्तु यत्र विज्ञाने तत्तथा तत ६९, 'सज्जीव' सजीव=सजीवकरण–मृतधात्वादीना सहजस्वरूपापादनम् ७०, 'निज्जीव' निर्जीव=निर्जीवकरणम्–हेमादिधातुमारण पारद मारण वा ७१, 'सउणरुय' शकुनरुतम्, अत्र शकुनपद रुतपद चोपलक्षणम्, तेन सर्व शकुनसग्रह, गतिचेष्टादिगवलोकनादिपरिग्रहश्च ७२, 'इति बावत्तरिकलाओ' इति द्वासप्ततिकला =द्वासप्ततिपुरुषकला 'सेहावित्ता सिक्खावेत्ता' सेधयित्वा शिक्षयित्वा च 'अम्मापिईण उवणेहिति' मातापित्रोरुपनेष्यति=समर्पयिष्यति ॥ सू ४६ ॥

हुआ है। (६७ नालियाखेड) द्यूतविशेष खेलने की–नालिका म पासे डालकर जुआ खेलने की, (६८ पत्तच्छेज्ज) पत्र छेदन करने की, १०८ पत्रों मे से विवक्षित पत्र को छेदन करने मे हाथ की कुशलता की, (६९ कडच्छेज्ज) कट की अथात् चटाई की तरह क्रम २ से छेदन करने की, (७० सज्जीव) मारी हुई धातुओं को पुन प्रकृतिस्थ करने की, (७१ निज्जीव) निर्जीव करने की–हेमादिक धातुओं को मारने की, अथवा पारे को मारने की, (७२ सऊणरुय) पक्षियों के शब्द पहिचानने की उनकी गति, चेष्टा एव अवलोकन आदि जानने की कला, (इति बावत्तरिकलाओ सेहावित्ता सिक्खावेत्ता अम्मापिईण

તેમજ 'સમવાયાગ'મા કહેલ મણિપાક અને ધાતુપાકનો સમાવેશ અહી કરવો જોઈએ ૬૫ (सुत्तखेड) સૂત્ર–દોરાથી રમવાની, ૬૬ (वट्टखेड) વર્ત–દોરડા પર રમવાની, અહી સમવાયાગમા કહેલ (चम्मखेड) 'ચામડાથી ખેલવુ' એનો પણ સમાવેશ કર્યો છે ૬૭ (नालियाखेड) દ્યૂતવિશેષ રમવાની–નાલિકામા પાસા નાખીને જુગાર રમવાની, ૬૮ (पत्तच्छेज्ज) પત્ર કાપવાની, ૧૦૮ પત્રોમાથી વિવક્ષિત પત્રો કાપવામા હાથની કુશળતા ની, ૬૯ (कडच्छेज्ज) કટની–અર્થાત ચટાઈની પેઠે ક્રમક્રમથી છેદન કરવાની, ૭૦ (सज्जीव) મારેલી ધાતુઓને ફરીને પ્રકૃતિસ્થ કરવાની, ૭૧ (निज्जीव) નિર્જીવ કરવાની–હેમ આદિક ધાતુઓને મારવાની, અથવા પારાને મારવાની ૭૨ (सउणरुय) પક્ષિઓના શબ્દ સમજવાની તેમની ગતિ, ચેષ્ટા તેમજ અવલોકન આદિ જાણવાની કળા (इति बावत्तरिकलाओ सेहावित्ता सिक्खावित्ता

मूलम्—तए णं तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मा-पियरो तं कलायरियं विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेणं वत्थ-गंध-मल्ला-लंकारेण य सक्कारेहिंति सम्माणेहिंति, सक्का-

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स अम्मापियरो त कलायरियं' ततः खलु तस्य दृढप्रतिज्ञस्य दारकस्य अम्बापितरौ तं कलाचार्यं 'विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण' विपुलेनाऽशनपानखाद्यस्वाद्येन 'वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिंति सम्माणेहिंति' वस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारेण च सत्कारयिष्यतः सम्मानयिष्यतः—सुगमानि पदानि वाक्यानि च। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' सत्कृत्य समान्य 'विउलं जीवियारिहं पीइदाण दलइस्सति' विपुलं जीवि

उवणेहिति) ये ७२ कलायें पुरुषकी हैं, इन कलाओं की शिक्षा कलाचार्य उसे देगा, पश्चात् वह उसे उसके मातापिता के पास लाकर सौंप देगा ॥ सू. ४६ ॥

'तए ण तस्स' इत्यादि।

(तए ण) इसके बाद (तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स) उस दृढ प्रतिज्ञकुमार के (अम्मापियरो) मातापिता (त कलायरिय) उस कलाचार्य का (विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिंति) विपुल, अशन, पान, खादिम, स्वादिम, वस्त्र, गध, एव माला तथा अलङ्कारों के प्रदान से खूब सत्कार करेंगे। (सम्माणेहिंति) खूब सन्मान करेंगे। (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार एव सन्मान करके पश्चात् वे उसे (विउल जीवियारिह पीइदाण दलइस्सति)-

अम्मापिईण उवणेहिति) આ ७२ કળાઓ પુરુષની છે એ કળાઓની કલાચાર્ય તેને શિક્ષા આપશે પછી તે તેને તેના માતાપિતાની પાસે લાવીને સોંપી દેશે (સૂ૦ ૪૬)

'तए ण तस्स' ઇત્યાદિ

(तए ण) ત્યાર પછી (तस्स दढपइण्णस्स दारगस्स) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમારના (अम्मापियरो) માતાપિતા (त कलायरिय) તે કલાચાર્યને (विउलेण असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-गध-मल्ला-लकारेण य सक्कारेहिंति) વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, ગંધ તેમજ માલા તથા અલંકારો આપીને ખૂબ સત્કાર કરશે, (सम्माणेहिंति) ખૂબ સન્માન કરશે (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) સત્કાર તેમજ સન્માન કરીને પછી તેઓ તેને (विउल जीवियारिह पीइदाण

रित्ता सम्माणित्ता विउल जीवियारिहं पीइदाणं दलइस्सति, दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति ॥ सू० ४७ ॥

मूलम्---तए णं से दढपइण्णे दारए बावत्तरिकलापंडिए नवगसुत्तपडिबोहिए अट्ठारसदेसभासाविसारए गीयरई

काऽऽई प्रीतिदान दास्यत, 'दलइत्ता' दत्वा 'पडिविसज्जेहिंति' प्रतिविसर्जयिष्यत ॥ सू० ४७ ॥

टीका---'तए ण' इत्यादि। 'तए ण से दढपइण्णे दारए' तत खलु स दृढप्रतिज्ञो दारक 'बावत्तरिकलापंडिए' द्वासप्ततिकलापण्डित 'नवगसुत्तपडिबोहिए' नवाङ्गसुप्तप्रतिबोधित -नवाङ्गानि=द्वे श्रोत्रे, द्वे नेत्रे, द्वे घ्राणे, एका च जिह्वा, त्वगेका, मनश्चैकमिति, तानि सुप्तानीव सुप्तानि-बाल्यादव्यक्तचेतनानि, तानि प्रतिबोधितानि=यौवनेन व्यक्तचेतनावन्ति कृतानि यस्य स तथा। 'गीयरई' गीतरति =गानप्रिय, 'गधव्व-णट्ट-

विपुल रूप में जीविका के योग्य प्रीतिदान देंगे, (दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति) और देकर उसे विसर्जित कर देंगे ॥ सू ४७ ॥

'तए ण से दढपइण्णे दारए' इत्यादि।

(तए ण) इस के बाद (से) वह (दढपइण्णे) दृढप्रतिज्ञ (दारए) कुमार (बावत्तरिकलापडिए) बहत्तर कलाओं मे पडित (नवगसुत्तपडिबोहिए) एव सुप्त नवागों--२ कान, २ नेत्र, २ नासिका के छिद्र, १ जिह्वा, १ स्पर्शन इन्द्रिय और मन के प्रतिबोध--जागृति से युक्त--यौवनावस्था सपन्न होकर, (अट्ठारसदेसभासाविसारए) १८ देशों की भाषा का ज्ञाता होगा, (गीयरई गधव्वणट्टकुसले) यह कुमार गीत मे

दलइस्सति) विपुल रूपमा जीविकाने योग्य प्रीतिदान आपशे (दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति) अने आपीने तेमनु विसर्जन करी देशे (सू ४७)

'तए ण से दढपइण्णे दारए' ईत्यादि

(तए ण) त्यार पछी (से) 'ते' (दढपइण्णे) दृढप्रतिज्ञ (दारए) कुमार (बावत्तरिकलापडिए) बोतेर कळाओमा पडित (नवगसुत्तपडिबोहिए) तेमज सुप्त नव अगो-२ कान, २ नेत्र, २ नासिकाना छिद्र, १ जीभ १ स्पर्शन इंद्रिय अने मनना प्रतिबोध-जागृतिथी युक्त-यौवनावस्था सपन्न थईने (अट्ठारसदेसभासाविसारए) १८ देशोनी भाषानो ज्ञाता थशे (गीयरई

गंधव्वणट्टकुसले हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही बाहुप्पमद्दी वियालचारी साहसिए अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ ॥ सू० ४८ ॥

मूलम्——तए णं दढपइण्णं दारगं अम्मापियरो बाव-

कुसले' गान्धर्व-नाट्यकुशल —गान्धर्वे=गीतविद्यायां नाट्ये=नाट्यशास्त्रे च कुशल =निपुण , 'अट्ठारस-देसभासा-विसारए' अष्टादश-देश-भाषा-विशारद , 'हयजोही' हययोधी-हयेन=अश्वेन युध्यते तच्छीलो हययोधी, एव 'गयजोही रहजोही बाहुजोही' गजयोधी रथयोधी बाहुयोधी-ज्ञातव्य 'बाहुप्पमद्दी' बाहुप्रमर्दी-बाहुभ्यां प्रमृद्नाति तच्छीलो बाहुप्रमर्दी, 'वियालचारी' विकालचारी-निर्भयत्वाद्विकाले रात्रावपि चरति तच्छीलो विकालचारी, अत एव 'साहसिए' साहसिक =अतिशूर , 'अलं भोगसमत्थे' अलम्भोगसमर्थ —अलम्=अत्यर्थं भोगानुभवसमर्थ 'यावि भविस्सइ' चापि भविष्यति ॥ सू० ४८ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं दढपइण्णं दारयं' तत खलु दढ-

अनुराग वाला तथा गान्धर्वविद्या मे और नृत्यकला मे कुशल होगा। (हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही) यह अश्वयोधी, गजयोधी, रथयोधी और बाहुयोधी होगा। (बाहुप्पमद्दी वियालचारी साहसिए) यह बाहुप्रमर्दी होगा और अति शूर होगा, इस लिये इसे विकाल रात्रि मे भी आने-जाने मे कोई भय नहीं होगा। (अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ) तथा यह भोगसमर्थ भी होगा ॥ सू ४८ ॥

'तए णं दढपइण्णं दारगं' इत्यादि।

(तए णं) बाद मे (दढपइण्णं दारगं) इस अपने दृढप्रतिज्ञ बालक को

गंधव्व-णट्ट-कुसले) એ કુમાર ગીતમાં, ગાંધર્વવિદ્યામાં અને નૃત્યકળામાં કુશળ થશે (हयजोही गयजोही रहजोही बाहुजोही) એ અશ્વયોધી, ગજયોધી, રથયોધી, અને બાહુયોધી થશે (बाहुप्पमद्दी वियालचारद्दी साहसिए) એ બાહુપ્રમર્દી થશે અને અતિ શૂરવીર થશે આ માટે તેને વિકાળ રાત્રિમાં પણ આવવા-જવામાં કોઈ જાતનો ભય થશે નહિ (अलं भोगसमत्थे यावि भवि स्सइ) તથા આ ભોગસમર્થ પણ થશે (સૂ ૪૮)

'तए णं दढपइण्णं दारगं' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (दढपइण्णं दारगं) આ પોતાના દૃઢપ્રતિજ્ઞ બાળકને

त्तरिकलापडिय जाव अलं भोगसमत्थं वियाणित्ता विउलेहिं अण्णभोगेहिं पाणभोगेहिं वत्थभोगेहिं सयणभोगेहिं उवणिमंतेहिंति ॥ सू० ४९ ॥

मूलम्—तए णं से दढपइण्णे दारए तेहिं विउलेहिं अण्ण-

प्रतिज्ञ दारकम् 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'बावत्तरिकलापडिय' द्वासप्ततिकलापण्डित 'जाव' यावत्-अत्र-यावच्छब्दाद्-अष्टादशदेशभाषाविशारद गीतरतिं गान्धर्वनाट्यकुशल हययोधिनम्-इत्यादीनि विशेषणानि द्वितीयैकवचनान्तानि ज्ञेयानि। 'अलं भोगसमत्थं' अलं भोगसमर्थम्-अलम्=अत्यर्थं भोगानुभवसमर्थं 'वियाणित्ता' विज्ञाय 'विउलेहिं अण्णभोगेहिं' विपुलैरन्नभोगैः 'पानभोगेहिं' पानभोगैः 'लेणभोगेहिं' लयनभोगैः-चित्रशालाद्यावासनवनवाभोगैः 'वत्थभोगेहिं' वस्त्रभोगैः, 'सयणभोगेहिं' शयनभोगैः 'उवणिमंतेहिंति' उपनिमन्त्रयिष्यतः=भोगान् भुङ्क्ष्व-इति कथयिष्यतः ॥ सू० ४९ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि। 'तए णं से दढपइण्णे दारए' ततः खलु

(अम्मापियरो) मातापिता (बावत्तरिकलापडिय जाव अलंभोगसमत्थं) ७२ कलाओं में पारगत तथा नवयौवनशाली एवं भोग भोगने मे समर्थ जानकर उसे (विउलेहिं) विपुल (अण्णभोगेहिं) अन्न के भोगों से, (पाणभोगेहिं) पान करने योग्य द्रव्यों के भोगों से, (लेणभोगेहिं) विविध चित्रों से सुशोभित प्रासाद के भोगों से, (वत्थभोगेहिं) सुन्दर २ वस्त्रों को इच्छानुसार पहरने रूप भोगों से एवं (सयणभोगेहिं) शय्या आदि के भोगों से (उवणिमंतेहिंति) आमंत्रित करेंगे, अर्थात 'भोगों को भोगो' ऐसा उससे कहेंगे ॥ सू० ४९ ॥

(अम्मापियरो) माताપિતા (बावत्तरिकलापडिय जाव अलं भोगसमत्थं) ७२ કળાઓમાં પારંગત અને નવયૌવનશાળી તેમજ ભોગ ભોગવવામાં સમર્થ જાણીને તેને (विउलेहिं) વિપુલ (अण्णभोगेहिं) અન્નના ભોગોથી (पाणभोगेहिं) પાન કરવાને યોગ્ય દ્રવ્યના ભોગોથી (लेणभोगेहिं) વિવિધ ચિત્રોથી સુશોભિત પ્રાસાદ (મહેલ)ના ભોગોથી (वत्थभोगेहिं) સુંદર સુંદર વસ્ત્રોને ઈચ્છાનુસાર પહેરવા રૂપ ભોગોથી તેમજ (सयणभोगेहिं) શય્યા આદિના ભોગોથી (उवणिमंतेहिंति) આમંત્રિત કરશે, અર્થાત્ 'ભોગોને ભોગવો' એમ તેને કહેશે (સૂ. ૪૯)

भोगेहिं जाव सयणभोगेहि णो सज्जिहिति, णो रज्जिहिति, णो गिज्झिहिति, णो मुज्झिहिति, णो अज्झोववज्जिहिति ॥ सू० ५० ॥

मूलम्—से जहाणामए उप्पले इ वा पउमे इ वा कुसु-

स दृढप्रतिज्ञो दारक 'तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं' तैर्विपुलैरन्नभोगै-यावच्छयनभोगै —अत्र यावच्छब्दात्पानलयनवस्त्रभोगैरिति ग्राह्यम्, 'णो सज्जिहिति' नो सङ्क्ष्यति—न सङ्ग=सम्बन्ध करिष्यति, 'णो रज्जिहिति' नो रङ्क्ष्यति—न राग=प्रेम भोगसम्बन्धहेतु करिष्यति, 'णो गिज्झिहिति' नो गर्द्धिष्यते=नो गृद्धिभाव करिष्यति, 'णो मुज्झिहिति' नो मोहिष्यति=मोह न करिष्यति 'णो अज्झोववज्जिहिति' नो अभ्युपपत्स्यते=न तदेकाग्रमना भविष्यति ॥ सू० ५० ॥

टीका—'से जहाणामए' इत्यादि। 'से जहाणामए' अथ यथा नाम

'तए ण से दढपइण्णे' इत्यादि।

(तए ण) माता-पिता के इन वचनों को सुनने के बाद (से दढपइण्णे दारए) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार (तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं णो सज्जिहिति) उन अन्न आदि विपुल भोगों मे बिलकुल ही आसक्तचित्त नहा होगा। (णो रज्जिहिति) अनुरक्त नहीं होगा। (णो गिज्झिहिति) उनमें गृद्ध नहीं होगा, (णो मुज्झिहिति) मूर्च्छित नहीं होगा, और (णोअज्झोववज्जिहिति) न उनमे सर्वथा एकाग्रमन ही होगा ॥ सू ५० ॥

'से जहाणामए' इत्यादि।

इस सूत्र में "इ वा" ये शब्द वाक्यालकार मे प्रयुक्त हुए हैं। (से जहाणा-

'तए ण से दढपइण्णे' ઇત્યાદિ

(तए ण) માતાપિતાના એવા વચન સાભળ્યા પછી, (से दढपइण्णे दारए) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર (तेहिं विउलेहिं अण्णभोगेहिं जाव सयणभोगेहिं णो सज्जिहिति) તે અન્ન આદિ વિપુલ ભોગોમા બિલકુલ જ મનની આસક્તિ રાખશે નહિ, (णो रज्जिहिति) અનુરક્ત થશે નહિ, (णो गिज्झिहिति) તેમા ગૃદ્ધ થશે નહિ, (णो मुज्झिहिति) મૂર્ચ્છિત થશે નહિ અને તેમા (णोअज्झोववज्जिहिति) સર્વથા એકાગ્રમન પણ થશે નહિ (સૂ ૫૦)

'से जहाणामए' ઇત્યાદિ

આ સૂત્રમા "इ वा" એ શબ્દ વાકયાલકારરૂપે વપરાયો છે (से जहा

मे इ वा नलिणे इ वा सुभगे इ वा सुगंधे इ वा पोंडरीए इ वा महापोंडरीए इ वा सयसपत्ते इ वा सहस्सपत्ते इ वा सयसहस्सपत्ते इ वा पंके जाए जले सवुड्ढे णोवलिप्पइ पंकरएण, णोवलिप्पइ

'उप्पले इ वा' उत्पल–रक्तकमलम्, 'इ वा' इति वाक्यालङ्कारे 'पउमे इ वा' पद्मम्–कमलमेव, 'कुसुमे इ वा' कुसुमम्, 'नलिणे इ वा' नलिनम्, 'सुभगे इ वा' सुभग–कमलविशेष 'सुगंधे इ वा' सुगन्धम्=सन्ध्याविकासिकमलविशेष, 'पोंडरीए इ वा' पुण्डरीक=श्वेतकमलम्, 'महापोंडरीए इ वा' महापुण्डरीक=विशाल श्वेतकमलम्, 'सयपत्ते इ वा' शतपत्रम्=कमलम्, 'सहस्सपत्ते इ वा' सहस्रपत्रम्, 'सयसहस्सपत्ते इ वा' शतसहस्रपत्रम्, एतानि सर्वाणि कमलजातीयान्येव। एतत्प्रत्येकम्–'पंके जाये' पङ्के जातम्=कर्दमे समुत्पन्न 'जले सवुड्ढे' जले संवृद्धम्, 'णोवलिप्पइ पंकरएण' नोपलिप्यते पङ्करजसा–पङ्क=कर्दम स एव रजो रेणुतुल्यत्वात्, तेन नोपलिप्यते=उपलिप्त न भवतीत्यर्थ। 'णोवलिप्पइ जल

मए) जैसे (उप्पले इ वा) रक्त कमल, (पउमे इ वा) पद्मकमल, (कुसुमे इ वा) कुसुम–पुष्प, (नलिणे इ वा) नलिन–कमलविशेष, (सुभगे इ वा) सुभग कमल, (सुगंधे इ वा) सुगंधकमल–सन्ध्याकालविकासी सौगंधिक कमल, (पोंडरीए इ वा), पुण्डरीक–श्वेतकमल, (महापोंडरीए इ वा) महापुंडरीक–विशाल श्वेतकमल, (सयपत्ते इ वा) शतपत्र कमल, (सहस्सपत्ते इ वा) सहस्रपत्र कमल, (सयसहस्सपत्ते इ वा) लक्षपत्र कमल, ये सब कमल की जातिया है। (पंके जाए) ये कीचड उत्पन्न होते हैं, (जले सवुड्ढे) तथा जल मे बढते है, तो भी (णोवलिप्पइ पंकरएण णोवलिप्पइ जलरएण) पंक की रज से वे लिप्त नहीं होते है और न जल की रज से–बिन्दुओं से लिप्त

णामए) જેમકે (उप्पले इ वा) રક્ત કમળ, (पउमे इ वा) પદ્મ કમળ, (कुसुमे इ वा) કુસુમ-પુષ્પ, (नलिणे इ वा) નલિન–કમળવિશેષ, (सुभगे इ वा) સુભગ કમળ, (सुगंधे इ वा) સુગંધ કમળ–સંધ્યાકાળે વિકાસ પામે તેવુ સુગંધવાળુ કમળ, (पोंडरीए इ वा) પુંડરીક–શ્વેત કમળ, (महापोंडरीए इ वा) મહાપુંડરીક–વિશાળ શ્વેત કમળ (सयपत्ते इ वा) શતપત્ર કમળ, (सहस्सपत्ते इ वा) સહસ્રપત્ર કમળ, (सयसहस्सपत्ते इ वा) લક્ષપત્ર કમળ, એ બધી કમળની જાતિઓ છે (पंके जाए) તે કીચડમા ઉત્પન્ન થાય છે, (जले सवुड्ढे) તથા જલમા વધે છે, તે પણ (णोवलिप्पइ पंकरएण व णोवलिप्पइ जलरएण) કીચડની રજથી તેઓ લિપ્ત થતા નથી, તેમજ જલના ટીપાથી એ લિપ્ત થતા નથી, (एवामेव से दढप

जलरएण, एवामेव दढपइण्णेवि दारए कामेहि जाए भोगेहिं संवुड्ढे णोवलिप्पिहिति कामरएण,णोवलिप्पिहिति भोगरएणं, णोवलिप्पिहिति मित्तणाइणियगसयणसंबधिपरिजणेण ॥ सू० ५१ ॥

मूलम्—से णं तहारूवाण थेराणं अतिए केवलं

रएण' नोपलिप्यते जलरजसा 'एवामेव दढपइण्णेवि दारए' एवमेव दढप्रतिज्ञोऽपि दारक , 'कामेहिं जाए भोगेहिं सवुड्ढे' कामैर्जातो भोगै सवृद्ध 'णोवलिप्पिहिति' नोपलेप्स्यते, 'कामरएण' कामरजसा—काम =शब्दो रूप च, स एव रज कामरजस्तेन, 'णोवलिप्पिहिति' नोपलप्स्यते 'भोगरएण' भोगरजसा—भोग =गन्धो रस स्पर्शश्च, स एव रजो भोगरजस्तेन, 'णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण' नोपलेप्स्यते मित्र—ज्ञाति—निजक स्वजन—सम्बधि परिजनेन—मित्राणि=सुहृद , ज्ञातय =सजातीया , निजका =भ्रातुष्पुत्रादय , स्वजना =मातुलादय , सम्बधिन =श्वशुरादय , परिजना =भृत्यादय , एतैर्न लिप्तो भविष्यति ॥ सू ५१ ॥

होते हैं, (एवामेव से दढपइण्णे वि दारए) इस तरह वह दढप्रतिज्ञ कुमार भी (कामेहिं) कामों से—काम सेवन से (जाए) उत्पन्न होगा, (भोगेहिं सवुड्ढे) भोगों से वृद्धिगत होगा, तो भी वह (कामरएण) काम रजसे (णोवलिप्पिहिति) उपलिप्त नहीं होगा, (भोगरएण णोवलिप्पिहिति) भोगरज से उपलिप्त नहीं होगा। गध, रस, स्पर्श इन गुणों का नाम भोग है। शब्द तथा रूप का नाम काम है। भोगरज एव कामरज इनमे रूपकालकार है। (णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण) इसी तरह वह मित्र—सुहृद्, ज्ञाति—सजातीय, निजक—भतीजा आदि, स्वजन—मामा आदि, सबधी—श्वशुर आदि एव परिजन—भृत्य आदि परिकरों के साथ भी मोह को प्राप्त नहीं होगा ॥ सू ५१ ॥

इण्णे वि दारए) तेवीज रीते ते दढप्रतिज्ञ कुमार पण (कामेहिं) कामोथी—काम सेवनथी (जाए) उत्पन्न थशे, (भोगेहि सवुड्ढे) भोगोथी वृद्धिगत थशे, तो पण ते (कामरएण) कामरजथी (णोवलिप्पिहिति) उपलिप्त थशे नहि (भोगरएण णोवलिप्पिहिति) भोगरजथी उपलिप्त थशे नहि गध, रस, स्पर्श ए गुणोनु नाम भोग छे शब्द तथा रूपनु नाम काम छे भोगरज तेमज कामरज एमा रूपक—अलकार छे (णोवलिप्पिहिति मित्त—णाइ—णियग—सयण—सबधि—परिजणेण) आवी रीते ते मित्र—सुहृद, ज्ञाति—सजातीय, निजक—भ्रातृपुत्र (भत्रिजो) आदि, स्वजन—मामा आदि, सबधी—श्वशुर आदि तेमज परिजन—नोकर आदि परिकरो—परिवारो साथे पण मोहने प्राप्त करशे नहि (सू. ५१)

वोहिं बुज्झिहिति, बुज्झित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिति ॥ सू० ५२ ॥

मूलम्—से णं भविस्सइ अणगारे भगवते ईरियासमिए जाव गुत्तबंभयारी ॥ सू० ५३ ॥

टीका—'से णं' इत्यादि। 'से ण' स दृढप्रतिज्ञः खलु 'तहारूवाण' तथारूपाणा=सम्यग्ज्ञानादिसम्पन्नाना 'थेराण' स्थविराणाम्, 'अतिए' अन्तिके=समीपे 'केवल बोहिं' केवला बोधि=विशुद्ध सम्यग्दर्शन 'बुज्झिहिति' भोत्स्यते=ज्ञास्यति, अनुभविष्यतीत्यर्थ, 'बुज्झित्ता' बुद्ध्वा 'अगाराओ' अगारात्=गृहात्—गृह परित्यज्येत्यर्थ, 'अणगारिय' अनगारिता=साधुत्व 'पव्वइहिति' प्रव्रजिष्यति=प्राप्स्यति ॥ सू ५२ ॥

टीका—'से ण' इत्यादि। 'से ण' स खलु दृढप्रतिज्ञो दारक 'भविस्सइ अणगारे' अनगारो भविष्यतीत्यन्वय, स कादृशो भविष्यतीत्याह 'भगवते' भगवान्=अतिशयधारी, 'ईरियासमिए' ईर्यासमित =गमनक्रियाया यतनायुक्त, 'जाव' यावत्—यावच्छब्दात्—भाषासमित, एषणासमित, इत्यादि पञ्चसमितियुक्त, 'गुत्तबंभयारी' गुप्तब्रह्मचारी=गुप्तब्रह्मचर्यवान् ॥ सू ५३ ॥

'से ण तहारूवाण' इत्यादि।

(से ण) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार नियम से (तहारूवाण थेराण) तथारूप-सम्यग्ज्ञान आदि गुणों से युक्त स्थविरों के (अतिए) पास (केवल बोहिं) केवल बोधि को—विशुद्ध सम्यग्दर्शन को (बुज्झिहिति) प्राप्त करेगा—उसका अनुभव करेगा, (बुज्झित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइहिति) अनुभव करने के बाद फिर वह अगार–अवस्था से विरक्त हो कर साधु अवस्था को प्राप्त करने वाला होगा ॥ सू ५२ ॥

'से ण भविस्सइ' इत्यादि।

(से ण) वह दृढप्रतिज्ञ कुमार (अणगारे भगवते) अनगार भगवत

'से ण तहारूवाण' ઇત્યાદિ

(से ण) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર નિયમથી (तहारूवाण थेराण) તથારૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ ગુણોથી યુક્ત સ્થવિરોની (अतिए) પાસે (केवल बोहिं) એક કેવળ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનને (बुज्झिहिति) પ્રાપ્ત કરશે—તેનો અનુભવ કરશે, (बुज्झित्ता अगाराओ अणगारिय पव्वइहिति) અનુભવ કરી લીધા પછી તે અગાર–અવસ્થાથી વિરક્ત થઈને સાધુ–અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાવાળો થશે (સૂ ૫૨)

'से ण भविस्सइ' ઇત્યાદિ

(से णं) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કુમાર (अणगारे भगवते) અનગાર ભગવન્ત (भवि

मूलम्—तस्स णं भगवंतस्स एएण विहारेण विहरमाणस्स अणंते अणुत्तरे णिव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुण्णे केवलवरणाणदंसणे समुप्पज्जिहिति ॥सू० ५४॥

टीका—'तस्स ण' इत्यादि। 'तस्स ण भगवतस्स' तस्य खलु भगवतो दृढप्रतिज्ञस्याऽनगारस्य, 'एएण विहारेण विहरमाणस्स' एतेन विहारेण विहरत— 'अणते' अनन्तम्=अनन्तार्थविषयम्, 'अणुत्तरे' अनुत्तर=सर्वोत्तमम्, 'णिव्वाघाए' निर्व्याघात=व्याघाताद्बहिर्भूतम्—अप्रतिहतमित्यर्थ, 'निरावरण' क्षायिकत्वादावरणरहितम्, 'कसिणे' कृत्स्नं=सकलार्थग्राहकम्, 'पडिपुण्णे' प्रतिपूर्ण=सकलस्वकीयांशयुक्तम्, 'केवलवरणाणदसणे' केवलवरज्ञानदर्शनम्—केवलम्=असहायम् अतएव वर=श्रेष्ठ ज्ञान

(भविस्सइ) होगा, अर्थात् उत्कृष्ट मुनिराज बनेगा, वह (इरियासमिए जाव गुत्तबंभयारी) ईर्यासमिति आदि पाच समितियों और तीन गुप्तियों का आराधक एव यावत् गुप्तब्रह्मचारी होगा॥ सू० ५३॥

'तस्स ण भगवतस्स' इत्यादि।

(तस्स ण भगवतस्स) उस अतिशय प्रभावविशिष्ट दृढप्रतिज्ञ मुनि को (एएण विहारेण विहारमाणस्स) इस प्रकार के विहार से विचरते हुए (अणते) अनन्त पदार्थों के युगपत् जानने के साधक होने से अनत, (अणुत्तरे) सर्वोत्कृष्ट, (णिव्वाघाए) निर्व्याघात, (णिरावरणे) आवरणरहित, (कसिणे) ज्ञान के पूर्ण विकास से सकलार्थग्राहक, (पडिपुण्णे) तथा अपने समस्त अविभागी अंशों में से किसी

સ્સઇ) થશે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ મુનિરાજ બનશે, તે (इरियासमिए जाव गुत्तबंभयारी) ઇર્યાસમિતિ આદિ પાચ સમિતિઓ અને ત્રણ ગુપ્તિઓના આરાધક તેમજ ગુપ્તબ્રહ્મચારી થશે (સૂ. ૫૩)

'तस्स ण भगवतस्स' ઇત્યાદિ

(तस्स ण भगवतस्स) તે અતિશય-પ્રભાવ-વિશિષ્ટ દૃઢપ્રતિજ્ઞ મુનિને (एएण विहारेण विहरमाणस्स) એ પ્રકારના વિહારથી વિચરતા (अणते) અનત પદાર્થોને એકી સાથે જાણવામા સાધક હોવાથી અનત, (अणुत्तरे) સર્વોત્કૃષ્ટ, (णिव्वाघाए) નિર્વ્યાઘાત, (णिरावरणे) આવરણરહિત, (कसिणे) જ્ઞાનના વિકાસથી સકળ અર્થોને જાણવા વાળા, (पडिपुण्णे) તથા પોતાના સમસ્ત અવિભાગી અશોમાથી કોઇ પણ અશથી હીન નહિ એવા (केवलवरणाणदसणे)

मूलम्—तए णं दढपइण्णे केवली बहूइं वासाइं केवलिपरियागं पाउणिहिति, पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता, सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता, जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे मुंडभावे अण्हाणए अदंतवणए केसलोए

च दर्शनं चेति ज्ञानदर्शनं, तत्र ज्ञानं विशेषाऽवबोधरूपम्, दर्शनं सामान्यावबोधरूपं 'समुपज्जिहिति' समुत्पत्स्यते=उदेष्यति ॥ सू० ५४ ॥

टीका—'तए णं' इत्यादि । 'तए णं से दढपइण्णे केवली' ततः खलु स दृढप्रतिज्ञः केवली 'बहूइं वासाइं केवलिपरियायं' बहूनि वर्षाणि केवलिपर्याय 'पाउणिहिति' पालयिष्यति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता' मासिक्या संलेखनयाऽऽत्मानं जूषित्वा=सेवित्वा 'सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेइत्ता' षष्टिं भक्तानि अनशनेन छित्वा 'जस्सट्ठाए' यस्यार्थाय=यन्निमित्तं 'कीरइ'

भी अंश से हीन नहीं ऐसे (केवलवरणाणदंसणे) इन्द्रियों की सहायता आदि से रहित होने के कारण केवल—असहाय उत्तम ज्ञान एवं उत्तमदर्शन उत्पन्न होंगे ॥सू० ५४॥

'तए णं से दढपइण्णे केवली' इत्यादि ।

(तए णं) इस के बाद (से दढपइण्णे केवली) वे दृढप्रतिज्ञ केवली भगवान् (बहूइं वासाइं) बहुत वर्षों तक (केवलिपरियागं) केवलिपर्याय का (पाउणिहिति) पालन करेंगे, (पाउणित्ता) पालन करके (मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता) एक मास की संलेखना से आत्मा को झोसकर (सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता) एवं साठ भक्तों का अनशन से छेदकर (जस्सट्ठाए) जिसके निमित्त (नग्गभावे) नग्न

ઇંદ્રિઓની સહાયતા આદિથી રહિત હોવાને કારણે કેવળ—અસહાય એવા ઉત્તમ જ્ઞાન તેમજ દર્શન ઉત્પન્ન થશે (સૂ૦ ૫૪)

'तए णं से दढपइण्णे केवली' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યાર પછી (से दढपइण्णे केवली) તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ કેવલી ભગવાન (बहूइं वासाइं) ઘણા વરસો સુધી (केवलिपरियागं) કેવલીપર્યાયનું (पाउणिहिति) પાલન કરશે, (पाउणित्ता) પાલન કરીને (मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता) એક માસની સંલેખનાથી આત્માને સેવીને, (सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता) તેમજ સાઠ ભક્તોને અનશનથી છેદન કરીને (जस्सट्ठाए) જેના નિમિત્ત

वंभचेरवासे अच्छत्तग अणोवाहणगं भूमिसेज्जा फलहसेज्जा कट्ठसेज्जा परघरपवेसो लद्धावलद्धं, परेहिं हीलणाओ खिसणाओ

क्रियते, 'नग्गभावे' नग्नभाव 'मुडभावे' मुण्डभाव, 'अण्हाणए' अस्नानम्=स्नान-वर्जनम्, 'अदंतवणए' अदन्तधावनम=दन्तधावनवर्जनम्, 'केसलोए' केशलोच =केशाना लुञ्चनम्, 'वंभचेरवासे' ब्रह्मचर्यवास =ब्रह्मचर्यपालन, 'अच्छत्तग' अच्छत्रकम्=छत्रधारण-वर्जनम्, 'अणोवाहणग' अनुपानक=पादत्राणराहित्य, अश्वशिबिकादिवाहनराहित्य च, 'भूमिसेज्जा' भूमिशय्या, 'फलहसेज्जा' फलकशय्या, 'कट्ठसेज्जा' काष्ठशय्या, 'परघरपवेसो' परगृहप्रवेश -भिक्षार्थमित्यध्याहार्यमित्यर्थ, 'लद्धावलद्ध' लब्धापलब्धम्-सत्कारादिना लब्ध=लाभ -प्राप्ति, अपलब्धम्-अपमानेन प्राप्ति क्रियते इति पूर्वेण सम्बन्ध । तथा-'परेहिं हीलणाओ' परेषा हेलना =अवज्ञा -परकृता जन्मकर्ममर्मोद्घाटना, यथा-

भाव, (मुडभावे) मुण्डभाव, (अण्हाणए) स्नान का परित्याग, (अदंतवणए) दाँतो के प्रक्षालन करने का परित्याग, (केसलोए) केशों का लोच करना, (वंभचेरवासे) ब्रह्मचर्य का पालन, (अच्छत्तग) छत्र धारण नही करना, (अणोवाहणग) विना जूतों के चलना, अश्व पर, शिबिका पर, वाहन पर नहीं बैठना, (भूमिसेज्जा) भूमि पर शयन करना, (फलहसेज्जा) काष्ठ के पाटिये पर सोना, (कट्ठसेज्जा) साधारण काष्ठ पर सोना, (परघरपवेसो) दूसरों के घर भिक्षावृत्ति के लिये जाना, (लद्धावलद्ध) मान और अपमान पूर्वक प्राप्त भिक्षा में समभाव रखना, ये सब (कीरइ) किये जाते हैं, और जिसके निमित्त (परेहिं हीलणाओ) परकृत अवज्ञाओं को-जैसे 'अरे! तू जारजात (दोगला) है' इस प्रकार के अनादर वचनों का, (खिंसणाओ) लोगों के द्वारा खिजाने का-लोकों

(नग्गभावे) नग्नભાવ, (मुडभावे) મુંડભાવ, (अण्हाणए) સ્નાનનો પરિત્યાગ, (अदंतवणए) દાતોનું પ્રક્ષાલન કરવાનો પરિત્યાગ, (केसलोए) કેશોનું લુંચન કરવું, (वंभचेरवासे) બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું, (अच्छत्तग) છત્ર ધારણ ન કરવું, (अणोवाहणग) જોડા પહેર્યા વિના ચાલવું, અશ્વપર, શિબિકાપર (પાલખી પર), વાહન પર ન બેસવું, (भूमिसेज्जा) ભૂમિપર શયન કરવું, (फलहसेज्जा) લાકડાના પાટિયા પર સુવું, (कट्ठसेज्जा) સાધારણ લાકડા પર સુવું, (परघरपवेसो) બીજાને ઘેર ભિક્ષાવૃત્તિ માટે જવું, (लद्धावलद्ध) માન-અપમાનમાં સમભાવ રાખવો, એ બધું (कीरइ) કરવામાં આવે છે, અને એના નિમિત્તે (परेहिं हीलणाओ) બીજાએ કરેલી અવજ્ઞાઓ જેવી કે 'અરે! તું જારજાત છે' આ પ્રકારના અનાદરના વચનો, (खिंसणाओ) લોકોના

णिंदणाओ गरहणाओ तालणाओ तज्जणाओ परिभवणाओ पव्वहणाओ उच्चावया गामकटगा बावीसं परिसहोवसग्गा अहि-

'जारजातोऽसि' इत्यादिरूपा इत्यर्थः। '**खिसणाओ**' खिसना=लोकसमक्षं मर्मोद्घाटनम्, '**णिंदणाओ**' निन्दना=मनसा जुगुप्सा, '**गरहणाओ**' गर्हणा=समक्षे क्रियमाणा जुगुप्सा, '**तालणाओ**' ताडना=चपटादिदानानि, '**तज्जणाओ**' तर्जना=अङ्गुल्यादि प्रदर्शनपूर्वकं कटुवचनकथनानि, '**परिभवणाओ**' परिभावनास्तिरस्कारा, '**पव्वहणाओ**' प्रव्यथना=पीडोत्पादना, '**उच्चावया**' उच्चावचा=अनेकविधा, '**गामकटगा**' ग्राम कण्टका,-ग्राम=समूहः, स चेन्द्रियाणामिह प्रकरणवशाद् गृह्यते, इन्द्रियाणां प्रतिकूला शब्दादय इत्यर्थः, '**बावीस परीसहोवसग्गा**' द्वाविंशति परीषहोपसर्गाः '**अहियासिज्जंति**' अधिसह्यन्ते, '**तमट्ठमाराहित्ता**' तमर्थमाराध्य=आत्मकल्याणरूपं तमर्थं साधयित्वा '**चरिमेहिं उस्सासणिस्सासेहिं**' चरमैरुच्छ्वासनिःश्वासैः '**सिज्झिहिति**' सेत्स्यति=

के समक्ष अपने मर्मों के उद्घाटनों का, (**णिंदणाओ**) अपने प्रति लोगों के मानसिक घृणाओं का, (**गरहणाओ**) लोगों द्वारा प्रत्यक्षरूप से की गयी घृणाओं का, (**तालणाओ**) थप्पड आदि की ताडना का, (**तज्जणाओ**) अंगुली-निर्देश-पूर्वक कहे हुए कटु वचनों का, (**परिभवणाओ**) तिरस्कारों का, (**पव्वहणाओ**) पीडाजनक परिस्थितियों का, (**उच्चावया**) अनेक प्रकार के, (**गामकटगा**) इन्द्रियों के प्रतिकूल शब्दादिकों का, (**बावीस परीसहोवसग्गा**) बाईस प्रकार के परीषहों का, एवं परकृत उपसर्गों का (**अहियासिज्जंति**) सहन किया जाता है, (**तमट्ठमाराहित्ता**) वे दृढप्रतिज्ञ केवली भगवान् उस आत्मकल्याण रूप अर्थ को आराधित करके (**चरिमेहिं उस्सासणिस्सासेहिं**)

द्वारा थती खीजवणीनु-लोको समक्ष पोतानी मार्मिक वातोनो प्रकाश थाय तेनु, (णिंदणाओ) पोताना प्रति लोकोनी मानसिक घृणाओनु, (गरहणाओ) लोकोथी प्रत्यक्षरूपे करायेली घृणाओनु, (तालणाओ) थप्पड-आदिथी मार खावानु, (तज्जणाओ) आंगळी चीधीने कहेला कटु वचनोनु (परिभवणाओ) तिरस्कारोनु, (पव्वहणाओ) पीडाजनक परिस्थितिओनु, (उच्चावया) अनेक प्रकारना (गामकटगा) इन्द्रियोने प्रतिकूळ शब्द आदिनु, तथा (बावीस परीसहोवसग्गा) बावीस प्रकारना परीषहोनु तेमज बीजाओ करेला उपसर्गोनु (अहियासिज्जति) सहन कराय छे (तमट्ठमाराहित्ता) ते दृढप्रतिज्ञ केवली भगवान ते आत्मकल्याणरूप अर्थने आराधित करीने (चरमेहिं उस्सास-णिस्सासेहिं) अन्तिम उच्छवास-निश्वासोथी (सिज्झिहिति) कृतकृत्य थई जशे

यासिज्जति, तमट्ठमाराहित्ता चरिमेहिं उस्सासणिस्सासेहिं सिज्झिहिंति, बुज्झिहिंति, मुच्चिहिंति, परिणिव्वाहिंति, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिंति ॥ सू० ५४ ॥

मूलम्—से जे इमे गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवंति, तं जहा-आयरियपडिणीया उवज्झाय-

कृतकृत्यो भविष्यति, 'बुज्झिहिंति' भोत्स्यते=समस्तानर्थान् केवलज्ञानेन ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिंति' मोक्ष्यते-सकलकर्मांशैः, 'परिणिव्वाहिंति' परिनिर्वास्यति=कर्मकृतसन्तापाऽभावेन शीतलीभविष्यति, 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिंति' सर्वदुःखानाम्=शारीरमानसानां सकलदुःखानामन्तं करिष्यतीति ॥ सू० ५५ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। "से जे इमे' अथ य इमे 'गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु' ग्रामाऽऽकर-यावत्-सन्निवेशेषु, 'पव्वइया समणा भवंति' प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति, ते कीदृशाः सन्तीत्यत्राऽऽह-'तंजहा' तद्यथा-'आयरियपडिणीया' आचार्यप्रत्यनीकाः=आचार्यविरोधिनः, 'उवज्झायपडिणीया' उपाध्यायप्रत्यनीकाः,

अंतिम उच्छ्वासनिःश्वासों से (सिज्झिहिंति) कृतकृत्य हो जायेंगे, (बुज्झिहिंति) समस्त चराचर पदार्थों को केवलज्ञानरूपी आलोक-प्रकाश से जान जायेंगे, (मुच्चिहिंति) समस्त कर्मांशों से छूट जायेंगे, (परिणिव्वाहिंति) कर्मकृत सन्ताप के अभाव से शीतलीभूत हो जायेंगे, (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिंति) समस्त शारीरिक, मानसिक दुःखों का अन्त कर देंगे ॥ सू ५५ ॥

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे) वे जो (गामा-गर-जाव सन्निवेसेसु) ग्राम, आकर से लेकर सन्निवेश तक के स्थानों में (पव्वइया समणा) प्रव्रजित साधु होते हैं, जैसे-(आयरियपडिणीया) आचार्य के प्रत्यनीक-विरोधी, (उवज्झायपडिणीया) उपाध्याय के विरोधी,

(मुच्चिहिंति) समस्त कर्मोना अंशोथी छूटी जशे, (परिणिव्वाहिंति) कर्मथी थता संतापना अभावथी शीतलीभूत थई जशे, (सव्वदुक्खाणमंतं करेहिंति) समस्त शारीरिक, मानसिक दुःखोनो अन्त करी देशे (सू. ५५)

'से जे इमे' इत्यादि

(से जे इमे) तेओ के जे (गामा-गर-जाव-सन्निवेसेसु) गाम आकर आदिथी लईने सन्निवेश सुधीना स्थानोमां (पव्वइया समणा) प्रव्रजित साधु होय छे, जेवा के (आयरियपडिणीया) आचार्यना प्रत्यनीक-विरोधी,

पडिणीया कुलपडिणीया गणपडिणीया आयरियउवज्झायाणं अयसकारगा अवण्णकारगा अकित्तिकारगा बहूहिं असब्भावुब्भावणाहि मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा विहरित्ता बहूइं वासाइं सामण्ण-

'कुलपडिणीया' कुलप्रत्यनीका, 'गणपडिणीया' गणप्रत्यनीका, 'आयरियउवज्झायाण अयसकारगा' आचार्योपाध्यायानामयशस्कारका, 'अवण्णकारगा' अवर्णकारका=निन्दका 'अकित्तिकारगा' अकीर्तिकारका, 'बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य' बह्वीभिरसद्भावोद्भावनाभि मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च-असद्भावानाम्=अविद्यमानार्थानाम् असद्भावना=आरोपणास्ताभि, तथा च-मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च=आशातनाजनितैर्मिथ्याग्रहै, 'अप्पाण च पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा' आत्मानं च परञ्च तदुभयञ्च व्युद्ग्राहयन्त=आशातनारूपे पापे नियोजयन्त, 'वुप्पाएमाणा' व्युत्पादयन्त=आशातनारूप पापमुपार्जयन्त, 'विहरित्ता' विहृत्य, 'बहूइ वासाइ सामण्ण

(कुलपडिणीया) कुल के प्रत्यनीक, (गणपडिणीया) गण के प्रत्यनीक, (आयरिय-उवज्झायाण अयसकारगा अवण्णकारगा) आचार्य एव उपाध्यायों क अयशस्कारक, तथा अवर्णवादकारक-निंदाकरने वाले, (अकित्तिकारगा) अकीर्तिकारक, (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य) अनेक असद्भावों की उद्भावना-दोषों के अभाव में भी दोषों को उनमे प्रकट करने-से, मिथ्यात्व के अभिनिवेशों-आशातनाजनित मिथ्याग्रहों-से (अप्पाण पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) अपने आपको एव दूसरों को तथा साथ मे दोनों को आशातनारूप पाप मे नियोजित करते हुए, स्वय आशातना रूप

(उवज्झायपडिणीया) ઉપાધ્યાયના વિરોધી, (कुलपडिणीया) કુલના વિરોધી, (गणपडिणीया) ગણના વિરોધી, (आयरियउवज्झायाण अयसकारगा अवण्णकारगा) આચાર્ય તેમજ ઉપાધ્યાયોના અયશકારક, અવર્ણવાદકારક-નિંદા કરવાવાળા, (अकित्तिकारगा) અકીર્તિકારક, તેઓ (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य) અનેક અસદ્ભાવોની ઉદ્ભાવનાથી-દોષો ન હોય તેમા પણ દોષો પ્રકટ કરવાથી, મિથ્યાત્વના અભિનિવેશોથી-આશાતનાજનિત મિથ્યા-આગ્રહોથી, (अप्पाण च पर च तदुभय च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) પોતે પોતાને તેમજ બીજાને તથા બન્નેને સાથે જ આશાતનારૂપ પાપમા નિયોજિત કરતા કરતા,

परियाग पाउणति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्प-डिक्कंता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेणं लतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति, तहिं तेसिं गई,

परियायं पाउणति, पाउणित्ता' बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्याय पालयन्ति, पालयित्वा 'तस्स ठाणस्स' तस्य स्थानस्य=तस्य प्रत्यनीकतादिजातस्य पापस्थानस्य, 'अणालोइय-अप्प-डिक्कता' अनालोचिताऽप्रतिक्रान्ता =गुरुसमीप आलोचनाया प्रतिक्रमणस्य चाकरणेन दोषादनिवृत्ता सत 'कालमासे काल किच्चा', कालमासे काल कृत्वा 'उक्कोसेण लंतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु' उत्कर्षेण लान्तके कल्पे=लान्तकनामके षष्ठे देवलोक देवकिल्बिषिकेषु 'देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति' देवकिल्बिषिकतया उपपत्तारो

पाप का उपार्जन करते हुए (विहरित्ता बहूइ वासाइं) इस भूमडल पर विचरण करते रहते हैं, और इतस्तत उसका प्रचार करते २ ही अनेक वर्षों तक उस साधुपर्याय को पालते हैं, वे (तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कता) उन पापस्थानों का आलोचना नहीं कर के, उन पापस्थानों का प्रतिक्रमण नहीं करके (कालमासे काल किच्चा) काल अवसर में काल कर (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (लतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति) लान्तक नामक छठवे देवलोक म किल्बिषिक देवों मे किल्बिषिक जाति के देव होते हैं। इनको जो देवपर्याय मिलता हे वह विशिष्ट श्रामण्यजन्य है, अर्थात् बालतप के प्रभाव से प्राप्त होती है, परतु वहा किल्बिषिक देवों मे जो जन्म होता है यह तो आचार्यादिक की प्रत्यनीकता के फल से होता है। जिस प्रकार लोक में चाडाल आदि हुआ करते हैं उसी

(विहरित्ता बहूइ वासाइ) આ ભૂમંડળ ઉપર વિચરણ કરતા રહે છે, અને આમ-તેમ તેનો પ્રચાર કરતા કરતા જ અનેક વરસો સુધી તે સાધુપર્યાયનું પાલન કરે છે, તેઓ (तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कता) તે પાપ-સ્થાનોની આલોચના ન કરતા, તે પાપસ્થાનનું પ્રતિક્રમણ ન કરતા (कालमासे काल किच्चा) કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेण) ઉત્કૃષ્ટ (लतए कप्पे देवकिब्बिसिएसु देवकिब्बिसियत्ताए उववत्तारो भवति) લાન્તક નામના છઠ્ઠા દેવલોકમાં કિલ્બિષિક દેવોમાં કિલ્બિષિક જાતિના દેવ થાય છે તેમને જે દેવપર્યાય મળે છે, તે વિશિષ્ટ શ્રમણધર્મ પાળવાથી જ મળે છે, અર્થાત્ બાલ-તપના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ ત્યાં જે કિલ્બિષિક દેવોમાં જન્મ થાય છે એ તો આચાર્ય આદિકની પ્રત્યનીકતાના ફળથી થાય છે

तेरस सागरोवमाइ ठिई, अणाराहगा, सेसं त चेव ॥ सू० ५६ ॥

मूलम्—से जे इमे सण्णि–पचिंदिय–तिरिक्ख–जोणिया पज्जत्तया भवति, तं जहा–जलयरा थलयरा खहयरा,

भवन्ति=उपद्यन्ते, एतेषा विशिष्टश्रामण्यजन्य देवत्व, प्रत्यनीकताजन्य किल्बिषिकत्व, तेन ते देवेपु चाण्डालतुल्या भवन्ति। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'तेरस सागरोवमाइ ठिई' त्रयोदश सागरोपमाणि स्थिति। 'अणाराहगा' अनाराधका भवन्ति। 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५६ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'सण्णि–पचिंदिय–तिरिक्खजोणिया पज्जत्तया भवति' सञ्ज्ञि–पञ्चेन्द्रिय–तिर्यग्योनिका पर्याप्ता भवन्ति, के ते? इत्याह–'त जहा' तद्यथा–'जलयरा थलयरा खहयरा' जलचरा स्थलचरा खेचरा 'तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण पसत्थेहिं अज्झ-

प्रकार देवों में किल्बिषिक जाति के देव होते हैं। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर उनकी गति होती है। वहा (तेरस सागरोवमाइ ठिई) १३ सागर की उनकी स्थिति होती है, (अणाराहगा सेस त चेव) ये जीव अनाराधक होते हैं। इस विषयमें अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ५६ ॥

'जे इमे' इत्यादि।

(जे इमे सण्णि–पचिंदिय–तिरिक्ख–जोणिया) जो ये सञ्ज्ञि–पचेन्द्रिय–तिर्यञ्च–योनि के पर्याप्त जीव हैं, (त जहा) जैसे–(जलयरा थलयरा खहयरा) जलचर, स्थलचर और खेचर। (तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं)

જેવી રીતે લોકમા ચાડાલ આદિ હોય છે તેવી જ રીતે દેવોમા કિલ્બિષિક જાતિના દેવ હોય છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ હોય છે ત્યા (तेरस सागरोवमाइ ठिई) ૧૩ સાગરની તેમની સ્થિતિ હોય છે (अणाराहगा सेस त चेव) આ વિષયમા બાકીનુ બધુ અગાઉ પ્રમાણે સમજવુ જોઇએ એ જીવ અનારાધક હોય છે (સૂ ૫૬)

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे सण्णि–पचिंदिय–तिरिक्ख–जोणिया) જે આ સજ્ઞી–પચેન્દ્રિય તિર્યંચ–યોનિના પર્યાપ્ત જીવો છે, (त जहा) જેવા કે (जलयरा थलयरा खहयरा) જલચર, સ્થલચર અને ખેચર (तेसिं ण अत्थेगइयाण सुभेण परिणामेण

तेसिं णं अत्थेगइयाणं सुभेण परिणामेणं पसत्थेहि अज्झवसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमेणं ईहा-वूह-मग्गण-गवेसणं करेमाणाण सण्णि-पुव्वजाई- सरणे समुप्पज्जइ ॥ सू० ५७ ॥

मूलम्—तए णं समुप्पण्णजाइसरणा समाणा सयमेव

वसाणेहिं लेस्साहिं विसुज्झमाणीहिं' तेषां खलु अस्ति एकेषां शुमेन परिणामेन प्रशस्तैरध्यवसानैर्लेश्याभिर्विशुद्धयमानाभि, 'तदावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेण' तदावरणीयाना कर्मणा क्षयोपशमेन, अतएव 'ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण करेमाणाण' ईहा-व्यूह-मार्गण-गवेषण कुर्वताम्, एषा पदाना व्याख्या अत्रैवोत्तरार्धे एकत्रिंशत्तमसूत्रे गता। 'सण्णिपुव्वजाईसरणे' संज्ञिपूर्वजातिस्मरण=पूर्वसंज्ञिभवस्मरण, 'समुप्पज्जइ' समुत्पद्यते ॥ सू० ५७ ॥

टीका—'तए ण' इत्यादि। 'तए ण समुप्पण्णजाइसरणा समाणा'

उनमें कितनेक जीव, शुभ परिणामों से, प्रशस्त अध्यवसायों से, (विसुज्झमाणीहिं लेस्साहिं) विशुद्ध लेश्याओं-लेश्या की विशुद्धि से, तथा-(तयावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेण) तदावरणीय-ज्ञानावरणीय एव वीर्यान्तराय कर्म के क्षयोपशम से (ईहा-वूह-मग्गण-गवेसण करेमाणाण) ईहा, व्यूह, मार्गण एव गवेषण करते हैं, करते करते, (सण्णि-पुव्व-जाई-सरणे समुप्पज्जइ) संज्ञित्व अवस्था के पूर्वभवों की स्मृति-जाति-स्मरण ज्ञान-पाते हैं। (ईहा) आदि पदों की व्याख्या यहीं उत्तरार्ध के एकतीसवे सूत्र में देखें ॥ सू ५७ ॥

पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं) તેમા કેટલાક જીવોને કે જે શુભ પરિણામોથી, પ્રશસ્ત અધ્યવસાયોથી (विसुज्झमाणीहिं लेस्साहि) વિશુદ્ધ લેશ્યાઓ-લેશ્યાઓની પવિત્રતાથી, તથા (तयावरणिज्जाण कम्माण खओवसमेणं) તદાવરણીય-જ્ઞાનાવરણીય તેમજ વીર્યાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી, (ईहा-वृह-मग्गण-गवेसण करेमाणाणं) ઈહા, વ્યૂહ, માર્ગણ તેમજ ગવેષણ કરતા કરતા (सण्णिपुव्वजाईसरणे समुप्पज्जइ) સંજ્ઞિત્વ અવસ્થાના પૂર્વ ભવોની સ્મૃતિ-જાતિસ્મરણજ્ઞાન-ઉત્પન્ન થાય છે 'ईहा' આદિ પદોનો અર્થ એ જ સૂત્રના ઉત્તરાર્ધમા એકત્રીશમા સૂત્રમા જુઓ (સૂ ૫૭)

पंचाणुव्वयाइं पडिवज्जंति, पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं अप्पाणं भावेमाणा बहूइं वासाइं आउयं पालेंति, पालित्ता भत्तं पच्चक्खंति, बहूइं भत्ताइं

तत खलु समुत्पन्नजातिस्मरणा सन्त 'सयमेव' स्वयमेव, 'पंचाणुव्वयाइं' पञ्चाणुव्रतानि 'पडिवज्जंति' प्रतिपद्यन्ते=स्वीकुर्वन्ति, 'पडिवज्जित्ता' प्रतिपद्य 'सीलव्वय-गुण-विरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं' शीलव्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधोपवासैः, 'अप्पाणं भावेमाणा' आत्मानं भावयन्तः, 'बहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'आयुयं' आयुष्कं 'पालेंति' पालयन्ति, 'पालित्ता' पालयित्वा 'भत्तं' भक्तं 'पच्चक्खंति' प्रत्याख्यान्ति, 'बहूइं भत्ताइं' बहूनि भक्तानि 'अणसणाए' अनशनेन 'छेदेंति'

'तए णं समुप्पण्णजाइसरणा' इत्यादि।

(तए णं) तब (समुप्पण्णजाइसरणा समाणा) जातिस्मरणज्ञानयुक्त वे जीव, उस ज्ञान के प्रभाव से (सयमेव) स्वयं ही (पंचाणुव्वयाइं) पांच अणुव्रतों को स्वीकार कर लेते हैं। (पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय गुण-वेरमण पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं) स्वीकार कर शीलव्रतों से, गुणव्रतों से, हिंसादिक पापों के त्याग से, प्रत्याख्यानों से एवं पोषधोपवासों से (अप्पाणं भावेमाणा) अपनी आत्मा को भावित करते हुए (बहूइं वासाइं) अनेक वर्षों तक (आउयं पालेंति) आयुष पालते हैं, (पालित्ता) आयुष पालकर वे (भत्तं पच्चक्खंति) भक्तप्रत्याख्यान करते हैं। (बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति) अनशन से अनेक भक्तों का छेदन करते हैं, (छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे

'तए णं समुप्पण्णजाइसरणा' ઇત્યાદિ

(तए णं) ત્યારે (समुप्पण्णजाइसरणा समाणा) જાતિ-સ્મરણ-જ્ઞાનયુક્ત તે જીવ એ જ્ઞાનના પ્રભાવ વડે (सयमेव) પોતે જ (पंचाणुव्वयाइं) પાંચ અણુવ્રતોનો સ્વીકાર કરી લે છે (पडिवज्जित्ता बहूहिं सीलव्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं) સ્વીકાર કરીને શીલવ્રતોથી, ગુણવ્રતોથી, હિંસા આદિક પાપોના ત્યાગથી, પ્રત્યાખ્યાનોથી તેમજ પૌષધોપવાસોથી (अप्पाणं भावेमाणा) પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા કરતા (बहूइं वासाइं) અનેક વરસો સુધી (आउयं पालेंति) આયુષ્ય પાળે છે, (पालित्ता) આયુષ્ય પાળીને તેઓ (भत्तं पच्चक्खंति) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરે છે, (बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति) અનશનથી અનેક ભક્તોનું છેદન કરે છે, (छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहि

अणसणाए छेदेति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता काल-मासे कालं किच्चा उक्कोसेणं सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहि तेसिं गई, अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता, परलोयस्स आराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० ५८ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सन्निवेसेसु आजी-

छिन्दति, 'छेदित्ता' छित्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता, 'कालमासे कालं किच्चा' कालमास=कालधर्मे काल कृत्वा, 'उक्कोसेण' उत्कर्षेण 'सहस्सारे कप्पे' सहस्रारे कल्पे–सहस्रारनामक अष्टमे देवलोके 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववत्तारो भवति' उपपत्तारो भवन्ति=उपद्यन्ते, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गति, 'अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता' अष्टादश सागरोपमाणि स्थिति प्रज्ञप्ता, 'परलोगस्स आराहगा' परलोकस्याराधका, 'सेसं तं चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५८ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा–गर–

काल किच्चा) छेदन कर वे अपने पापों की आलोचना करते है, प्रतिक्रमण करते है, समाधि को प्राप्त होते है। तथा काल अवसर काल कर के (उक्कोसेण सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) उत्कृष्ट आठवें देवलोक सहस्रार कल्प म देवरूप से उत्पन्न होते हैं। (तहिं तेसिं गई) वहाँ पर उनकी गति कही गयी है। (अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) इस आठवे देवलोक म १८ सागर की स्थिति है। (परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) ये परलोक के आराधक होते है। अवशिष्ट पूर्ववत समझना चाहिये ॥ सू ५८ ॥

पत्ता कालमासे काल किच्चा) છેદન કરીને તેઓ પોતે કરેલા પાપોની આલોચના કરે છે, પ્રતિક્રમણ કરે છે, સમાધિને પ્રાપ્ત થાય છે, તથા કાલ અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेण सहस्सारे कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवति) ઉત્કૃષ્ટ આઠમા સહસ્રાર દેવલોકમા દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ બતાવવામા આવી છે (अट्ठारस सागरोवमाइ ठिई पण्णत्ता) આ આઠમા દેવલોકમા ૧૮ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે (परलोगस्स आराहगा, सेस त चेव) એઓ પરલોકના આરાધક હોય છે બાકીનું બધુ પૂર્વપ્રમાણે સમજી લેવુ જોઈએ (સૂ ૫૮)

विया भवति, त जहा–दुघरतरिया तिघरंतरिया सत्तघरंतरिया उप्पलवेंटिया घरसमुदाणिया विज्जुयतरिया उट्टियासमणा, ते

जाव–सनिवेसेसु' ग्रामाऽऽ–कर–यावत्संनिवेशेषु 'आजीविया भवंति' आजीविका= गोशालकमताऽनुवर्तिनो भवन्ति । ते किंस्वरूपा ? अत्राऽऽह–'तं जहा' तद्यथा– 'दुघरतरिया' द्विगृहाऽन्तरिका –एकस्मिन् गृहे भिक्षा गृहीत्वा अभिग्रहविशेषेण गृहद्वय मतिक्रम्य पुनर्भिक्षा गृह्णन्ति, न निरन्तर न एकान्तर वा भिक्षा गृह्णन्तीति भाव, 'तिघरंतरिया' त्रिगृहाऽन्तरिका – त्रीन् गृहानतिक्रम्य भिक्षा गृह्णन्तीति त्रिगृहाऽन्तरिका, एव 'सत्तघरंतरिया' सप्तगृहान्तरिका –सप्तगृहान् परित्यज्य भिक्षा गृह्णन्तीति, 'उप्पल-वेंटिया' उत्पलवृन्तिका –उत्पलवृन्तानि नियमविशेषात् ग्राह्यतया भैक्षत्वेन येषा ते उत्पल-वृन्तिका, 'घरसमुदाणिया' गृहसमुदानिका –गृहसमुदानम्=अनेकगृहे भिक्षा येषा ते गृहसमुदानिका, 'विज्जुयतरिया' विद्युदन्तरिका –विद्युत्सम्पातेऽन्तर=भिक्षाग्रहणस्यावरोधो येषा ते विद्युदन्तरिका, विद्युति दीप्यमानायां भिक्षार्थं नाटन्तीति भाव, 'उट्टियासमणा' उष्ट्रिकाश्रमणा –उष्ट्रिका=मृत्तिकामयो भाजनविशेष, तत्र प्रविष्टा ये श्राम्यन्ति=तपस्यन्ति त

'से जे इमे' इत्यादि ।

(से जे इमे) ये जो (गामा–गर–जाव–सनिवेसेसु) ग्राम आकर आदि स्थानों से लेकर सनिवेश तक म (आजीविया) गोशालक के मतानुयायी (भवति) होते हैं, (त जहा) जैसे–(दुघरतरिया) दो घर के अन्तर से जो भिक्षा लेते हैं, (तिघरतरिया) तीन घर के अतर से जो भिक्षा लेते है, (सत्तघरतरिया) सात घरों के अन्तर से जो भिक्षा लेते है, (उप्पलवेंटिया) कमल के नालों की जो भिक्षा करते है, (घरसमुदाणिया) बहुत घरों से जो भिक्षा लेते है, (विज्जुयतरिया) बिजली चमकने पर जो भिक्षा नहीं लेते है, (उट्टियासमणा) मिट्टी के किसी बडे वर्तन–नाँद आदि मे प्रविष्ट हो कर जो तपश्चर्या करते

'से जे इमे' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ કે જે (गामा–गर–जाव–सनिवेसेसु) ગામ આકર આદિ સ્થાનોથી લઈને સનિવેશ સુધીમા (आजीविया) ગોશાલકના મતાનુયાયી (भवति) હોય છે, (तजहा) જેવાકે (दुघरतरिया) બે ઘરને અતર રાખી જે ભિક્ષા લે છે, (तिघरतरिया) ત્રણ ઘરને અતર રાખી જે ભિક્ષા લે છે (सत्त घरतरिया) સાત ઘરોના અતરથી જે ભિક્ષા લે છે (उप्पलवेंटिया) કમળના નાળની જે ભિક્ષા કરે છે, (घरसामुदाणिया) ઘણા ઘરોથી જે ભિક્ષા લે છે, (विज्जुय तरिया) વિજળી ચમકે ત્યારે જે ભિક્ષા લેતા નથી, (उट्टियासमणा) માટીના

ण एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउ-णित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति। तहिं तेसिं गई, बावीसं सागरोवमाइं ठिई, अणाराहगा, सेसं त चेव ॥ सू० ५९ ॥

उष्ट्रिकाश्रमणा, 'ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खलु एतद्रूपेण विहारेण विहरत, 'बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता' बहूनि वर्षाणि पर्याय पालयित्वा, 'कालमासे काल किच्चा' कालमासे काल कृत्वा, 'उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति' उत्कर्षेण अच्युते कल्पे देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'बावीस सागरोवमाइ ठिई' द्वाविंशति सागरोपमानि स्थिति । 'अणाराहगा' अनाराधका, 'सेस त चेव' शेष तदेव ॥ सू० ५९ ॥

है, इस प्रकार जो अभिग्रह वाले है, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उव-वत्तारो भवंति) ये सब इस प्रकार विहार करते हुए बहुत वर्षों तक इस पर्याय को पाल-कर काल अवसर म काल करके उत्कृष्ट बारहवें देवलोक अच्युत कल्प म देव का पर्याय से उत्पन्न होते है। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर उनकी गति होता ह । (बावीस सागरोव-माइ ठिई) २२ सागर की इनकी स्थिति वहा होती है । (अणाराहगा) ये सब अनाराधक होते है । (सेस त चेव) अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ५९ ॥

કોઈ મોટા વાસણ-કોઠી આદિમા પ્રવિષ્ટ થઇને જે તપશ્ચર્યા કરે છે, આ પ્રકા-રના અભિગ્રહવાળા જે છે, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा बहूइ वासाइ परियाय पाउणित्ता कालमासे काल किच्चा उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उवव-त्तारो भवंति) આ બધા આ પ્રકારે વિહાર કરતા કરતા ઘણા વરસો સુધી આ પર્યાયને પાળીને કાલ અવસરે કાલ કરીને ઉત્કૃષ્ટ બારમા અચ્યુત કલ્પમા દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ થાય છે, (बावीस सागरोवमाइ ठिई) બાવીશ સાગરની તેમની સ્થિતિ ત્યા હોય છે (अणाराहगा) આ બધા અનારાધક હોય છે (सेस त चेव) બાકીનુ બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઈએ (સૂ ૫૯)

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवति, त जहा—अत्तुक्कासिया परपरिवाइया भूइकम्मिया भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा, ते णं एयारूवेण विहारेणं विहर-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत्सन्निवशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति। तद्भेदान दर्शयितुमाह—'त जहा' तद्यथा 'अत्तुक्कासिया' आत्मोत्कर्षिका—आत्मन उत्कर्ष=श्रेष्ठत्व सोऽस्त्येषामित्यात्मोत्कर्षिका—आत्मगौरवदर्शका, 'परपरिवाइया' परपरिवादिका—परेषा परिवादो=निन्दाऽस्ति येषा ते परपरिवादिका—परनिन्दका इत्यर्थ, 'भूइकम्मिया' भूतिकर्मिका—भूतिकर्म=ज्वरिताना बाधाप्रशमनार्थं भस्मदानं तदस्ति येषां ते भूतिकर्मिका, 'भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा' भूयोभूय कौतुककारका—भूयोभूय = पुन पुन कौतुक=परेषा सौभाग्यादिनिमित्त स्नपनादि तत्कर्त्तार, यद्वा—कुतूहलकारका। 'ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन्त 'बहूइ

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर–जाव सनिवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवश तक के स्थानों मे प्रव्रजित सयमी श्रमण हैं, जैसे–(अत्तुकासिया) अपना आत्मा के गौरव को दिखाने वाले, (परपरिवाइया) स्वमत को अच्छा समझकर दूसरों की निंदा करने वाले, (भूइकम्मिया) भूतिकर्म करने वाले–ज्वरित व्यक्तियों की बाधा को शमन करने के लिये भस्म को देने वाले, (भुज्जो २ कोउयकारगा) पुन पुन अनेक प्रकार के कौतुक करने वाले, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) वे सब इस प्रकार के आचार म रहते हुए (बहूई वासाइ सामण्णपरियाग पाउणति) बहुत वर्षों तक श्राम-

'से जे इमे गामागर' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જેઓ (गामा–गर–जाव–सनिवेसेसु) ગ્રામ આકર આદિથી લઈને સનિવેશ સુધીના સ્થાનોમા પ્રવ્રજિત સયમી શ્રમણ છે, જેવાં કે–(अत्तुक्कासिया) પોતાના આત્માના ગૌરવને દેખાડવાવાળા, (परपरिवाइया) પોતાના મતને સારો સમજીને બીજાની નિંદા કરવાવાળા, (भूइकम्मिया) ભૂતિ-કર્મ કરવાવાળા–જ્વરથી પીડાતા માણસોના દુ ખ શમન કરવા માટે ભસ્મ આપવાવાળા, (भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा) વારવાર અનેક પ્રકારના કૌતુક કરવા વાળા, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) તેઓ બધા આવા પ્રકારના

माणा वहूइं वासाइ सामण्णपरियागं पाउणंति, पाउणित्ता तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कंता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, वावीस सागरोवमाइं ठिई, परलोगस्स अणाराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० ६० ॥

वासाइ सामण्णपरियाग पाउणति ' वहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्याय पालयन्ति 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता ' तस्य स्थानस्य अनालोचितप्रतिक्रान्ता 'कालमासे काल किच्चा ' कालमासे कालं कृत्वा 'उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति ' उत्कर्षेणाच्युते कल्पे आभियोगिकेपु—अभियोगे=आज्ञाकर्मणि नियुक्ता अभियोगिकास्तेपु—आज्ञाकारिपु देवेपु देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति, एतेषा देवत्व चारित्राराधकत्वेन, आभियोगिकत्व चात्मोत्कर्षादिख्यापनात्, 'तहि तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'वावीस सागरोवमाइ ठिई ' द्वाविंशतिं सागरोपमानि स्थिति, 'परलोगस्स अणाराहगा ' परलोकस्याऽनाराधका 'सेस त चेव ' शेष तदेव॥ सू० ६० ॥

ण्यपर्याय को पालते है, (पाउणित्ता) पालकर (तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता) उन पापस्थानों को आलोचना एव प्रतिक्रमण किये विना (कालमासे काल किच्चा) काल अवसर मे कालकर (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) अधिक से अधिक अच्युतदेवलोक के आभियोगिक देवों मे—जो इन्द्र आदि के आज्ञाकारी होते है, उत्पन्न हो होते है, । चारित्र की आराधना करने वाले होने से ये देवपर्याय तो पालते है, परतु आत्मोत्कर्ष आदि ख्यापन करने के कारण इन्हे आभियोगिक

આચારમા રહીને (वहूइ वासाइ सामण्णपरियाग पाउणति) ઘણા વરસો સુધી શ્રામણ્ય-પર્યાયને પાળે છે, (पाउणित्ता) પાળીને (तस्स ठाणस्स अणालोइयपडिक्कता) તે પાપસ્થાનોની આલોચના તેમજ પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર (कालमासे काल किच्चा) કાલ અવસરમા કાલ કરીને (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे आभिओगिएसु देवेसु देवत्ताए उववत्तारो भवति) વધારેમા વધારે અચ્યુત દેવલોકના આભિયોગિક દેવોમા, જે ઇન્દ્ર આદિના આજ્ઞાકારી હોય છે, ઉત્પન્ન થાય છે ચારિત્રની આરાધના કરવાવાળા હોવાથી તેઓ દેવપર્યાય તો પામે છે, પરતુ આત્મોત્કર્ષ

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवंति, तं जहा—अत्तुक्कासिया परपरिवाइया भूइकम्मिया भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा, ते णं एयारूवेण विहारेणं विहर-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु पव्वइया समणा भवंति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत्सन्निवेशेषु प्रव्रजिता श्रमणा भवन्ति। तद्भेदान् दर्शयितुमाह—'तं जहा' तद्यथा 'अत्तुक्कासिया' आत्मोत्कर्षिका — आत्मन उत्कर्ष=श्रेष्ठत्व सोऽस्त्येषामित्यात्मोत्कर्षिका—आत्मगौरवदर्शका, 'परपरिवाइया' परपरिवादिका —परेषा परिवादो=निन्दाऽस्ति येषा ते परपरिवादिका—परनिन्दका इत्यर्थ, 'भूइकम्मिया' भूतिकर्मिका —भूतिकर्म=ज्वरिताना बाधाप्रशमनार्थं भस्मदान तदस्ति येषा ते भूतिकर्मिका, 'भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा' भूयोभूय कौतुककारका —भूयोभूय = पुन पुन कौतुक=परेषा सौभाग्यादिनिमित्त स्नपनादि तत्कर्त्तार, यद्वा—कुतूहलकारका। 'ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा' ते खल्वेतद्रूपेण विहारेण विहरन्त 'बहूइ

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर—जाव सनिवेसेसु) ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवेश तक के स्थानों मे प्रव्रजित सयमी श्रमण हैं, जैसे—(अत्तुक्कासिया) अपनी आत्मा के गौरव को दिखाने वाले, (परपरिवाइया) स्वमत को अच्छा समझकर दूसरों की निंदा करने वाले, (भूइकम्मिया) भूतिकर्म करने वाले—ज्वरित व्यक्तियों की बाधा को शमन करने के लिये भस्म को देने वाले, (भुज्जो २ कोउयकारगा) पुन पुन अनेक प्रकार के कौतुक करने वाले, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) वे सब इस प्रकार के आचार मे रहते हुए (बहूइ वासाइ सामण्णपरियाग पाउणंति) बहुत वर्षों तक श्राम

'से जे इमे गामागर' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જેઓ (गामा-गर-जाव-सनिवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઈને સનિવેશ સુધીના સ્થાનોમા પ્રવ્રજિત સયમી શ્રમણ છે, જેવાં કે-(अत्तुक्कासिया) પોતાના આત્માના ગૌરવને દેખાડવાવાળા, (परपरिवाइया) પોતાના મતને સારો સમજીને બીજાની નિંદા કરવાવાળા, (भूइकम्मिया) ભૂતિકર્મ કરવાવાળા-જ્વરથી પીડાતા માણુસોના દુ ખ શમન કરવા માટે ભસ્મ આપવાવાળા, (भुज्जो भुज्जो कोउयकारगा) વારવાર અનેક પ્રકારના કૌતુક કરવાવાળા, (ते ण एयारूवेण विहारेण विहरमाणा) તેઓ બધા આવા પ્રકારના

३, सामुच्छेइया ४, दोकिरिया ५, तेरासिया ६, अवद्धिया ७,

इत्येववादिनो बहुरता—जमालिमतानुयायिन १, 'जीवपएसिया' जीवप्रदेशिका—एक एव चरमप्रदेशो जीव इत्यभ्युपगमाज्जीवप्रदेशो विद्यते येषां ते तथा, एकेनाऽपि प्रदेशेन न्यूनो जीवो न भवति, अतो येनैकेन प्रदेशेन पूर्ण सन् जीवो भवति, स एवैक प्रदेशो जीवो भवतीत्येवविधवादिन तिष्यगुप्ताचार्यमतानुयायिन २, 'अव्वत्तिया' अव्यक्तिका—अव्यक्त समस्तमिद जगत्, साध्वादिविषये श्रमणोऽय देवो वाऽयम् इत्यादिविविक्तप्रतिभासोदयाऽभावात्, ततश्चाऽव्यक्तम्=अस्फुट वस्तु—इति मतमस्ति येषा तेऽव्यक्तिका, अथवा अविद्यमाना साध्वादिव्यक्तिरेषामित्यव्यक्तिका, आषाढाचार्यशिष्यमताऽन्तर्वर्तिन ३, 'सामुच्छेइया' सामुच्छेदिका—प्रतिक्षण नारकादिभावाना समुच्छेद=क्षय वदन्तीति सामुच्छेदिका—क्षणक्षयिभावप्ररूपका अश्वमित्रमतानुयायिन ४, 'दोकिरिया' द्वैक्रिया—द्वैक्रिये=शीतवेदनोष्णवेदनादि-

है, एक समय में नहीं। ये जमालिमत के अनुयायी होते है १। जीवप्रदेशिक का ऐसा कहना है कि जीव एक चरमप्रदेशस्वरूप ही है। जीव यदि एक भी प्रदेश से न्यून हो तो वह जीवसंज्ञा प्राप्त नहीं कर सकता, अत जिस एक प्रदेश से परिपूर्ण होकर वह जीव कहलाता है वह उस एकप्रदेशस्वरूप ही है। ये तिष्यगुप्त आचार्य के मतानुयायी होते हैं २। अव्यक्तिक का यह कहना है कि यह समस्त जगत साधु आदि के विषय में सर्वथा अव्यक्त है, क्यों कि ये देव ह, ये श्रमण है—इस प्रकार का भिन्न २प्रतिभास नहीं होता है। इसलिए वास्तविक क्या है यह सब अव्यक्त—अस्फुट है। अथवा ये अव्यक्तिक जन किसी को भी साधुव्यक्ति नहीं मानते हे। ये आषाढाचार्य के शिष्यों के मत के अन्तर्वर्ती माने जाते हैं ३। सामुच्छेदिक—मतवादी प्रत्येक पदार्थ को क्षणविनश्वर मानते हैं। ये अश्वमित्र के मत के अनुयायी है ४। द्वैक्रिय—मतवादी का ऐसी मान्यता है कि एक ही समय में

સમયમા નહિ આ જમાલિમતના અનુયાયી હોય છે (૧) जीवप्रदेशिक—એમનુ એવું કહેવુ છે કે જીવ એક ચરમ—પ્રદેશ—સ્વરૂપ જ છે જીવ જો એક પ્રદેશથી ન્યૂન (કમ) હોય તો તે જીવસંજ્ઞા પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ આથી જે એક પ્રદેશથી પરિપૂર્ણ હોય તે જીવ કહેવાય છે, તે એક પ્રદેશસ્વરૂપ જ છે આ તિષ્યગુપ્ત આચાર્યના મતાનુયાયી હોય છે (૩) अव्यक्तिक—એમનુ એમ કહેવું છે કે આ સમસ્ત જગત સાધુ આદિના વિષયમા સર્વથા અવ્યક્ત છે, કેમકે તેઓ દેવ છે, આ શ્રમણ છે, આ પ્રકારનો જુદો જુદો પ્રતિભાસ હોતો નથી એથી વાસ્તવિક શુ છે એ બધુ અવ્યક્ત—અસ્ફુટ છે અથવા આ અવ્યક્તિક જનો કોઈને પણ સાધુ વ્યક્તિ મનતા નથી આ અષાઢાચાર્યના શિષ્યોના મતના અંતર્વર્તી મનાય છે (૪) सामुच्छेदिक—આ પ્રત્યેક પદાર્થને ક્ષણભંગુર માને છે તેઓ અશ્વમિત્રના મતના અનુયાયી છે

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु णिण्हगा भवंति, तं जहा—बहुरया १, जीवपएसिया २, अव्वत्तिया

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु' अथ य इमे ग्रामाकर यावत्-सन्निवेशेषु 'णिण्हगा' निह्नवा -निह्नुवते=अपलपन्ति=अन्यथा प्ररूपयन्तीति निह्नवा =मिथ्यात्वाभिनिवेशाज्जिनोक्तार्थस्यापलापका इत्यर्थ, यथा जमाल्यादय, ते कतिविधा भवन्ति ? इत्याकाङ्क्षाया दर्शयति-'तं जहा' तद्यथा-'बहुरया' बहुरता -बहुषु समयेषु रता =आसक्ता -बहुभिरेव समयै कार्यं सम्पद्यते, नैकेन समयेन-

जाति के देवों में जन्म धारण करना पडता है। (तहिं तेसिं गई) वहीं पर इनकी गति, एव (बावीस सागरोवमाइं ठिई) स्थिति २२ सागर की कही गई है। (परलोगस्स अणाराहगा) ये परलोक के अनाराधक कहे गये हैं। (सेसं तं चेव) अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू ६० ॥

'से जे इमे गामागर' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर-जाव-सण्णिवेसेसु) ग्राम आकर आदि स्थानों से लेकर सन्निवेश तक कथित स्थानों मे रहने वाले (णिण्हगा भवंति) जमालि आदि निह्नव-मिथ्यात्व के अभिनिवेश से जिनोक्त अर्थ के अपलापक होते हैं, जैसे-(बहुरया जीवपएसिया अव्वत्तिया सामुच्छेइया दोकिरिया तेरासिया अबद्धिया इच्चेते सत्तपवयणणिण्हगा) बहुरत-बहुरतों का ऐसा सिद्धान्त है कि कार्य अनेक समयों में ही होता

આદિ ખ્યાપન કરવાના કારણે તેમને આભિયોગિક જાતિના દેવોમા જન્મ ધારણ કરવો પડે છે (तहिं तेसिं गई) ત્યા તેમની ગતિ, તેમજ (बावीसं सागरोवमाइं ठिई) સ્થિતિ ૨૨ સાગરની કહેલી છે (परलोगस्स अणाराहगा) તેઓ પરલોકના અનારાધક કહેવાય છે (सेसं तं चेव) બાકીનુ બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઈએ (સૂ ૫૯)

'जे इमे गामागर' ઇત્યાદિ

(जे इमे) તેઓ કે જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ, આકર આદિ સ્થાનોથી લઈને સનિવેશ સુધીના કહેલા સ્થાનોમા રહેવાવાળા (णिण्हगा भवंति) જમાલિ જેવા નિહ્નવ-મિથ્યાત્વના અભિનિવેશથી જિન ભગવાને કહેલા અર્થના અપલાપક હોય છે, જેવા કે-(बहुरया जीवपएसिया अव्वत्तिया सामुच्छेइया दोकिरिया तेरासिया अबद्धिया इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा) (૧) બહુરત-બહુરતોનો એવો સિદ્ધાત છે કે કાર્ય અનેક સમયોમા જ થાય છે એક

दिट्ठी बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा विहरित्ता बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणंति, पाउणित्ता कालमासे

इत्यत्राह-'मिच्छादिट्ठी' मिथ्यादृष्टयः-मिथ्या=विपरीता दृष्टि=मतं येषां ते तथा, एते सप्त निह्नवकाः 'बहूहिं' बहुभिः 'असब्भावुब्भावणाहिं' असद्भावोद्भावनाभिः= असद्भावानाम्=अविद्यमानार्थानाम् उद्भावना=उत्प्रेक्षणानि-आरोपणानि, ताभिः, 'मिच्छत्ताभिणिवेसेहि य' मिथ्यात्वाभिनिवेशैश्च-मिथ्यात्वोदये अभिनिवेशा=स्वमतस्थापनाऽऽग्रहास्तैः 'अप्पाणं च परं च तदुभयं च' आत्मानञ्च परञ्च तदुभयञ्च 'वुग्गाहेमाणा' व्युद्ग्राहयन्तः=स्वमते स्थापयन्तः, 'वुप्पाएमाणा' व्युत्पादयन्तः=जिनवचनविरुद्धप्ररूपणाजनितपापमुपार्जयन्तः, 'विहरित्ता' विहृत्य, 'बहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियागं' श्रामण्यपर्यायं 'पाउणंति' पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'कालमासे

है। (मिच्छादिट्ठी) ये सातों ही निह्नव मिथ्यादृष्टि हैं। (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा) ये अनेक प्रकार के असद्भावों की उद्भावनाओं से-अविद्यमान पदार्थों की कल्पनाओं से, तथा मिथ्यात्वादिक में अभिनिवेशों से-अपने मत को स्थापन करने रूप आग्रहों से अपनी आत्मा को, दूसरों को तथा स्व-पर इन दोनों को अपने मत में स्थापित करते हुए एवं जिनमत के विरुद्ध प्ररूपणा करने से उत्पन्न पाप का उपार्जन करते हुए (विहरित्ता) विचरते हैं। इस

લિંગ-રજોહરણ આદિ સાધુના ચિહ્નોની અપેક્ષાએ તેઓમાં સમાનતા છે (मिच्छादिट्ठी) એ સાતેય નિહ્નવ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે (बहूहिं असब्भावुब्भावणाहिं मिच्छत्ताभिनिवेसेहि य अप्पाणं च परं च तदुभयं च वुग्गाहेमाणा वुप्पाएमाणा). તેઓ અનેક પ્રકારના અસદ્ભાવોની ઉદ્ભાવનાથી-અવિદ્યમાન પદાર્થોની કલ્પનાઓ કરવાથી તથા મિથ્યાત્વ આદિકમાં અભિનિવેશોથી-પોતાના મતનુ સ્થાપન કરવા રૂપી આગ્રહોથી, પોતાના આત્માને, બીજાઓને તથા પોતાના ઉપરાંત આ બન્નેને પોતાના મતમાં સ્થાપિત કરતાં તેમ જ જિનમતની વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા કરવાથી ઉત્પન્ન થતાં પાપનું ઉપાર્જન કરતાં (विहरित्ता) વિચરે છે આ પ્રકારે તે (बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति) અનેક વરસો સુધી આવા જ પ્રકારના આચાર-વિચારોમાં તન્મય બનીને શ્રામણ્યપર્યાયનું પાલન

इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा केवल चरियालिंगसमाणा मिच्छा-

स्वरूपे एकस्मिन् समये जीवोऽनुभवति इत्येवं वदन्ति ये ते द्वैक्रिया =क्रियाद्वयानुभव प्ररूपिणो गङ्गाचार्यमतानुयायिनः ५, 'तेरासिया' त्रैराशिका –त्रीन् राशीन्–जीवाऽजीव–नोजीवरूपान् वदन्ति ये ते त्रैराशिका –राशित्रयप्रज्ञापका इत्यर्थ –रोहगुप्ताचार्यमतानुसारिण ६, 'अबद्धिया' अबद्धिका –जीवः कर्मणा बद्धो न भवति, किंतु कञ्चुकवत्स्पृष्टो भवति–इत्येव वदन्ति ये तेऽबद्धिका, गोष्ठामाहिलमतावलम्बिन ७, उपलक्षणं चैतद्–वान्तसम्यक्त्वानामन्येषामपि । 'इच्चेते सत्त पवयणणिण्हगा' इत्येते सप्त प्रवचननिह्नवा –प्रवचनं=जिनागमं निह्नुवते=अपलपन्ति, अन्यथा तदेकदेशस्य वाऽभ्युपगमात् ते प्रवचननिह्नवा, केवल–'चरियालिंगसमाणा' चर्यालिङ्गसमाना –चर्यया=भिक्षाटनादिक्रियया लिङ्गेन=रजोहरणादिना च समाना =साधुतुल्या, ते पुन कीदृशा ?

एक जीव दो विरुद्ध क्रियाओं का भी अनुभव करता है। शीतवेदना एव उष्णवेदना ये दो परस्पर में एक समय में विरुद्ध हैं। इन्हें जीव एक समय में भोगता है। ये गंगाचार्य के मत के अनुयायी होते हैं ५। त्रैराशिक मतवाले का ऐसा कहना है कि जीवों की तीन राशियाँ हैं–(१) जीव, (२) अजीव एव (३) नोजीव। ये रोहगुप्त के मत के अनुयायी है ६। अबद्धिक लोग ऐसी प्ररूपणा करते हैं कि जीव और कर्म का बंध नहीं होता है। सिर्फ जीव के साथ कर्म कंचुक की तरह स्पृष्ट रहा करते हैं। ये गोष्ठमाहिल के मत को मानने वाले होते है ७। यह उपलक्षणस्वरूप है, इससे सम्यक्त्वरहित क्रिया करने वालो का भी ग्रहण हुआ है। इस प्रकार ये सात प्रवचन–जिनागम के निह्नव है। (केवल चरियालिंगसमाणा) मात्र चर्या–भिक्षा याचना आदि क्रिया तथा लिङ्ग–रजोहरणादि साधु के चिह्नों की अपेक्षा इनमें समानता

(५) द्वैक्रिय–એમની એવી માન્યતા છે કે એક જ સમયમાં એક જીવ બે વિરુદ્ધ ક્રિયાઓના પણ અનુભવ કરે છે શીતવેદના–તેમજ ઉષ્ણવેદના આ બે પરસ્પરમાં એક સમયમાં વિરુદ્ધ છે તેમને જીવ એક સમયમાં ભોગવે છે તેઓ ગંગાચાર્યના મતના અનુયાયી હોય છે (૬) त्रैराशिक–તેઓ એમ કહે છે કે જીવોની ૩ રાશિઓ છે, (૧) જીવ (૨) અજીવ તેમજ (૩) નોજીવ તેઓ રોહગુપ્તના મતના અનુયાયી છે (૬) अबद्धिक–તેઓ એમ પ્રરૂપણા કરે છે કે જીવ અને કર્મનો બંધ થતો નથી માત્ર જીવની સાથે કર્મ કંચુકની પેઠે સ્પૃષ્ટ રહેલા (ચોટી રહેલા–લાગી રહેલા) છે આ ગોષ્ઠમાહિલના મતને માનવાવાળા હોય છે આ ઉપલક્ષણસ્વરૂપ છે, માટે સમ્યક્ત્વરહિત ક્રિયા કરવાવાળાનું પણ ગ્રહણ થાય છે આ પ્રકારે આ સાત પ્રવચન–જિનાગમના નિહ્નવ છે (केवल चरियालिंगसमाणा) માત્ર ચર્યા–ભિક્ષા યાચના આદિ ક્રિયા તથા

भवंति, त जहा—अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया धम्मिट्ठा धम्मक्खाई धम्मप्पलोई धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा

'त जहा' तद्यथा—'अप्पारभा' अल्पारम्भा —अल्प आरम्भ =कृष्यादिना पृथिव्यादि-जीवोपमर्दो येषा ते तथा, 'अप्पपरिग्गहा' अल्पपरिग्रहा अल्प —परिग्रह =धनधान्यादि-स्वीकाररूपो येषा ते तथा, 'धम्मिया' धार्मिका —धर्मेण=प्राणातिपातादिविरमणरूपेण चरन्ति ये ते धार्मिका, 'धम्माणुया' धर्मानुगा —धर्ममनुगच्छन्ति ये ते धर्माऽनुगा, कुत इत्थम् ? अत्राऽऽह—'धम्मिट्ठा' धर्मेष्टा —धर्म एवेष्टो=वल्लभो येषा ते धर्मेष्टा । अथवा—धर्मिष्ठा =धर्मोऽस्ति येषा ते धर्मिण, त एवातिशययुक्ता धर्मिष्ठा । 'धम्मक्खाई' धर्म-ख्यातय —धर्मात् ख्याति =प्रसिद्धिर्येषा ते धर्मख्यातय । अथवा धर्माऽऽख्यायिन —धर्म-माख्यान्ति=भव्येभ्य प्रतिपादयन्तीति धर्माख्यायिन । 'धम्मप्पलोई' धर्मप्रलोकिन ।

धम्मिया धम्माणुया) अल्प आरभी—जो पृथिव्यादिक जीवों के उपमर्दन वाले कृष्यादिक रूप आरभ को अल्प करते है वे, अल्पपरिग्रही अथात् जिनके धनधान्यादिक के स्वीकाररूप मम-त्वभाव अल्प होता है वे, धार्मिक—प्राणातिपातादिक विरमणरूप धर्म से जो युक्त होते है वे, तथा—धर्मानुग- धर्मपद्धति के अनुसार जो चलते है वे, (धम्मिट्ठा धम्मक्खाई धम्मप्पलोई धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा) धर्मेष्ट—धर्म ही जिन्हें प्रिय है वे, अथवा धर्मिष्ठ—धर्म के अतिशय से जो युक्त हैं वे, धर्मख्याति धर्म से जिनकी ख्याति हुइ है वे, अथवा धर्मख्यायी-भव्यजनों के लिये जो श्रुतचारित्ररूप धर्म का कथन करने वाले होते है वे, धर्मप्रलोकी धर्म को जो उपादेयरूप से मानते है वे, धर्मप्ररञ्जन—धर्म के सेवन करने मे जो अधिक

ગામ, આકર તેમજ સન્નિવેશોમા મનુષ્ય રહે છે, (त जहा) જેવા કે (अप्पारभा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया) અલ્પ આરભી—જે પૃથિવી આદિક જીવોને દુખ દેવાવાળા કૃષિ આદિક રૂપ આરભને અલ્પ (ઓછા) કરે છે તેઓ, અલ્પ પરિગ્રહી—જેના ધન ધાન્ય આદિકના સ્વીકાર રૂપ મમત્વભાવ અલ્પ હોય છે તેઓ, ધાર્મિક—પ્રાણાતિપાતઆદિકના વિરમણરૂપ ધર્મથી જે યુક્ત હોય છે તેઓ, તથા ધર્માનુગ—ધર્મપદ્ધતિને અનુસરીને જે ચાલે છે તેઓ, (धम्मिट्ठा धम्मक्खाई, धम्मप्पलोई, धम्मपलज्जणा धम्मसमुदायारा) ધર્મેષ્ટ—ધર્મ જે જેમને ઈષ્ટ—પ્રિય છે તેઓ, અથવા ધર્મિષ્ઠ—ધર્મના અતિશયથી જેઓ યુક્ત છે તેઓ, ધર્મખ્યાતિ—ધર્મથી જેઓની ખ્યાતિ (પ્રસિદ્ધિ) થઈ છે તેઓ, અથવા ધર્મખ્યાયી—ભવ્ય જનોને માટે જે શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મનુ કથન કરવાવાળા હોય છે તેઓ, ધર્મપ્રલોકી—ધર્મને જે ઉપાદેયરૂપથી માને છે તેઓ, ધર્મ

कालं किच्चा उक्कोसेणं उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति। तहिं तेसिं गई, एक्कतीसं सागरोवमाइं ठिई, परलोगस्स अणाराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० ६१ ॥

मूलम्—से जे इमे गामागार जाव सण्णिवेसेसु मणुया

कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'उवरिमेसु गेवेज्जेसु' उपरितनेषु ग्रैवेयकेषु 'देवत्ताए उववत्तारो भवंति' देवत्वेनोपपत्तारो भवन्ति । 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषां गतिः, 'एक्कतीसं सागरोवमाइं ठिई' एकत्रिंशत्सागरोपमाणि स्थितिः, 'परलोगस्स अणाराहगा' परलोकस्याऽनाराधकाः, 'सेसं तं चेव' शेषं तदेव ॥ सू० ६१ ॥

टीका—'से जे इमे' इत्यादि । 'से जे इमे' अथ य इमे 'गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु' ग्रामाऽऽकर-यावत्सन्निवेशेषु 'मणुया भवंति' मनुजा भवन्ति,

इस प्रकार ये (बहूइं वासाइं सामण्णपरियायं पाउणंति) अनेक वर्षों तक इसी प्रकार के आचार-विचारों में तन्मय बने हुए श्रामण्यपर्याय का पालन करते रहते है। (पाउणित्ता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) पालकर काल अवसर काल करके अधिक से अधिक उपरिम ग्रैवेयकों मे देव की पर्याय से उत्पन्न होते है। (तहिं तेसिं गई, एक्कतीसं सागरोवमाइं ठिई, परलोगस्स अणाहारगा, सेसं तं चेव) वहीं पर उनकी गति एवं ३१ सागर प्रमाण स्थिति होती है। ये परलोक के अनाराधक कहे गये है। अवशिष्ट सब पूर्ववत् समझना चाहिये ॥ सू. ६१ ॥

'से जे इमे' इत्यादि ।

(से जे इमे) जो ये (गामा-गर-जाव-सण्णिवेसेसु मणुया भवंति) ग्राम आकर यावत् सन्निवेशों मे मनुष्य रहते है, (तं जहा) जैसे-(अप्पारंभा अप्परिग्गहा

કર્યા કરે છે (पाउणित्ता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं उवरिमेसु गेवेज्जेसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति) પાળીને કાલ અવસરે કાલ કરીને વધારેમા વધારે ઉપરિમ ગ્રૈવેયકોમા દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई एक्कतीस सागरोवमाइं ठिई परलोगस्स अणाहारगा सेसं तं चेव) ત્યા તેમની ગતિ, તેમજ ૩૧ સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિ હોય છે તેઓ પરલોકના અનારાધક કહેવાય છે બાકીનું બધુ પૂર્વ પ્રમાણે સમજવુ જોઈએ (સૂ ૬૦)

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ કે જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवंति)

माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया जावज्जीवाए,

यावत्परिग्रहात्, यावच्छब्देन—मृषावादाऽदत्तादान—मैथुनानि बोद्धव्यानि। 'एगच्चाओ' एकस्मात्=स्थूलात् 'कोहाओ' क्रोधात्, 'माणाओ' मानात्, 'मायाओ' मायाया, 'लोहाओ' लोभात्, 'पेज्जाओ' प्रेयस, 'दोसाए' द्वेषात् 'कलहाओ' कलहात् 'अब्भक्खाणाओ' अभ्याख्यानात्=पैशुन्यात्, 'परपरिवायाओ' परपरिवादात् 'अरइरईओ' अरतिरतिभ्याम् 'मिच्छादसणसल्लाओ' मिथ्यादर्शनशल्यात् 'पडिविरया' प्रतिविरता = भावतो विरता 'जावज्जीवाए' यावज्जीव=जीवनपर्यन्तम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात्—सूक्ष्मात् अप्रतिविरता 'एगच्चाओ आरभसमारभाओ पडिविरया जावज्जीवाए एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता यावज्जीवमेकस्मादप्रति-

पडिग्गहाओ) तथा इसी तरह स्थूल मृषावाद, स्थूल अदत्तादान, स्थूल मैथुन एवं स्थूल परिग्रह से विरक्त रहते हैं वे, (एगच्चाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ मिच्छादसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए) इसी प्रकार स्थूल क्रोध, मान, माया, लोभ, राग, द्वेष, कलह, अभ्याख्यान, पैशुन्य, परपरिवाद, अरति, रति, मायामृषा, एवं मिथ्यादर्शनशल्य से जीवनपर्यन्त प्रतिविरत रहा करते हैं, (एगच्चाओ अपडिविरया) किन्तु सूक्ष्म क्रोधादिकों से प्रतिविरत नहीं रहते हैं, (एगच्चाओ आरभसमारभाओ पडि-

पडिग्गहाओ) तथा એવી જ રીતે સ્થૂલ મૃષાવાદ, સ્થૂલ અદત્તાદાન, સ્થૂલ મૈથુન, તેમજ સ્થૂલ પરિગ્રહથી જે વિરક્ત રહે છે તેઓ, (एगच्चाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुण्णाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया जावज्जीवाए) એજ પ્રકારે સ્થૂલ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, પરપરિવાદ, અરતિ, રતિ, માયામૃષા, તેમજ મિથ્યાદર્શન-શલ્યથી જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત રહ્યા કરે છે, (एगच्चाओ अपडिविरया) પરંતુ સૂક્ષ્મ ક્રોધ આદિકોથી પ્રતિવિરત રહેતા નથી. (एगच्चाओ आरभ-

धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा साहूहिं एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एवं जाव पडिग्गहाओ, एगच्चाओ कोहाओ

'धम्मपलज्जणा' धर्मप्ररञ्जना -धर्मे प्ररज्यन्ति=आसजन्ति-परायणा भवन्ति ये ते धर्मप्ररञ्जना । 'धम्मसमुदायारा' धर्मसमुदाचारा -धर्मः समुदाचारः=सदाचारो येषां ते धर्मसमुदाचारा । 'धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा' धर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्तः-धार्मिक-जीविकया निर्वहन्तः, 'सुसीला' सुशीलाः=शोभनाचारवन्तः 'सुव्वया' सुव्रताः=शोभनव्रतवन्तः 'सुप्पडियाणंदा' सुप्रत्यानन्दाः-सुष्ठु प्रत्यानन्दः=चित्ताऽऽह्लादो येषां ते तथा, 'साहूहिं' साधुभ्यः=साधुसमीपात्-साध्वन्तिके प्रत्याख्याय 'एगच्चाओ' एकस्मात्=स्थूलरूपात् न तु सर्वस्मात् 'पाणाइवायाओ' प्राणातिपातात्=परप्राणव्यपरोपणतः, 'पडिविरया' प्रतिविरताः=निवृत्ताः, 'जावज्जीवाए' यावज्जीवं-जीवनपर्यन्तमित्यर्थः, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात्=सूक्ष्मरूपात् अप्रतिविरताः=अनिवृत्ताः । 'एवं जावपरिग्गहाओ' एवं

अनुराग संपन्न होते है वे, धर्मसमुदाचार-धर्म ही जिनका उत्तम आचार हैं वे, (धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा) तथा जो धर्म से ही अपनी जीविका चलाते हे वे, (सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा) शोभन आचार जिनका है वे, सुव्रत-निरतिचार व्रतों के जो पालन करने वाले हैं वें, सुप्रत्यानंद-जिनका चित्त सदा अच्छी तरह से आनंदसंपन्न रहा करता है वे, तथा जो (साहूहिं एगच्चाओ) साधु के समीप प्रत्याख्यान लेकर केवल एक (पाणाइवायाओ) स्थूल प्राणातिपातरूप से (जावज्जीवाए पडिविरया) जीवनपर्यन्त प्रतिविरत -निवृत्त रहते हैं, (एगच्चाओ अपडिविरया) परंतु सूक्ष्मरूप प्राणातिपात से विरक्त नहीं रहते है वे, (एवं जाव

પ્રરંજન-ધર્મનું સેવન કરવામાં જે અધિક અનુરાગસંપન્ન હોય છે તેઓ, ધર્મસમુદાચાર-ધર્મજ જેમનો ઉત્તમ આચાર છે તેઓ, (धम्मेण चेव वित्तिं कप्पेमाणा) તથા જે ધર્મથી જ પોતાનું જીવન ચલાવે છે તેઓ, (सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा) શોભન આચાર જેના છે તેઓ, સુવ્રત-નિરતિચાર વ્રતોનું જેઓ પાલન કરવાવાળા છે તેઓ, સુપ્રત્યાનંદ-જેમનું ચિત્ત હંમેશા સારી રીતે આનંદસંપન્ન રહ્યા કરે છે તેઓ, તથા જેઓ (साहूहिं एगच्चाओ) સાધુની પાસે પ્રત્યાખ્યાન લઈને કેવલ એક (पाणाइवायाओ) સ્થૂલપ્રાણાતિપાતરૂપ પાપથી (जावज्जीवाए पडिविरया) જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત-નિવૃત્ત રહે છે, (एगच्चाओ अपडिविरया) પરંતુ સૂક્ષ્મ પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહેતા નથી તેઓ, (एवं जाव

वंध-परिकिलेसाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ

-वध-बन्ध-परिक्लेशात्-तत्र कुट्टनम्=छेदनम्, पिट्टन=वस्त्रादेरिव मुद्गरादिना हननम्, तर्जनम्='ज्ञास्यसि रे जाल्म!' एतद्रूप भर्त्सन, ताडन=चपेटादिना हननम्, वध=प्राणव्यपरोपणं, बन्ध=रज्जुपाशादिना बन्धनम्, परिक्लेशो=बाधोत्पादन तेषा समाहार तस्मात् 'पडिविरया' प्रतिविरता=निवृत्ता 'जावज्जीवाए' यावज्जीवम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात् अप्रतिविरता=अनिवृत्ता। 'एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया जावज्जीवाए' एकस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-

कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया जावज्जीवाए) कोई २ ऐसे है जो कुट्टन-छेदन, पिट्टन-पीटना-वस्त्रादिक का जिस प्रकार मुद्गरादिक से कूटना होता है उसी प्रकार मुद्गर-मूसल आदि से पीटना-कूटना, तर्जन-खोटे बचनों द्वारा भर्त्सना करना, ताडन-चपेटा थप्पड-आदि मारना, वध-प्राणव्यपरोपण करना, बंध-रज्जुपाश आदि से किसी को बांधना, एवं परिक्लेश-किसी को बाधा आदि उत्पन्न करना, इन सब कार्यों से यावज्जीवन प्रतिविरत है, (एगच्चाओ अपडिविरया) कोई २ ऐसे है जो इन क्रियाओं से प्रतिविरत नहीं है। (एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया जावज्जीवाओ)

जावज्जीवाए) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે કુટ્ટન-છેદન, પિટ્ટન-પીટવુ-વસ્ત્રાદિને જે પ્રકારે મુદ્ગર આદિથી કૂટે છે તે પ્રકારે મુદ્ગર (ધોકા) મૂસલ (સાંબેલા) આદિથી પીટવા-કૂટવા, તર્જન-ખોટા ખરાબ વચનો દ્વારા ભર્ત્સના કરવી, તાડન-તમાચા કે થપ્પડ આદિ મારવુ, વધ-પ્રાણવ્યપરોપણ કરવુ (મારી નાખવુ), બંધ-દોરડાના પાશ આદિથી કોઈને બાંધવુ, તેમજ પરિક્લેશ-કોઈને બાધા (દુ ખ) આદિ પહોંચાડવુ આ બધા કાર્યોથી જીવનપર્યન્ત પ્રતિવિરત છે (एगच्चाओ अपडिविरया) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે આ ક્રિયાઓથી પ્રતિવિરત નથી (एगच्चाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ

एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ करणकारावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया, एगच्चाओ पयणपयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया, एगच्चाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-

विरता 'एगच्चाओ करणकारावणाओ' एकस्मात् करणकारणात्=स्वयमनुष्ठानं करणं, प्रेरणया परहस्तात्कारणम्, तयोः समाहारः, तस्मात् 'पडिविरया' प्रतिविरता, 'जावज्जीवाए' यावज्जीवम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादप्रतिविरता =राजाज्ञादिभि कारणैः। 'एगच्चाओ पयणपयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए' एकस्मात् पचनपाचनात्-पचनं=स्वहस्तात्पाककरणं, पाचनं=परद्वारेण, तस्मात्प्रतिविरता यावज्जीवं, 'एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया' एकस्मात् पचनपाचनादप्रतिविरता। 'एगच्चाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ' एकस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन

विरया जावज्जीवाए) ऐसे ही वे स्थूल आरंभ-समारंभ से ही जीवनपर्यंत विरक्त रहते हैं, सूक्ष्म आरंभसमारंभ से नहीं। (एगच्चाओ करणकारावणाओ पडिविरया) कोई ऐसे हैं जो केवल स्वयं करने से एवं दूसरों से कराने से जीवनपर्यन्त विरत रहते हैं, (एगच्चाओ अपडिविरया) कोई ऐसे है जो राजाकी आज्ञा-आदि के कारण इनसे प्रतिविरत नहीं है, (एगच्चाओ पयण-पयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए) कोई २ ऐसे हैं जो पचन-पाचन क्रिया से जीवन पर्यन्त विरत है। (एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया) कोई २ ऐसे हैं जो इन पचन-पाचनादि क्रियाओं से विरत नहीं हे। (एगच्चाओ

समारंभाओ पडिविरया जावज्जीवाए) तेमज तेओ स्थूल आरंभ-समारंभथी पण જીવનપર્યન્ત વિરક્ત રહે છે, સૂક્ષ્મ આરંભ-સમારંભથી વિરક્ત નથી રહેતા. (एगच्चाओ करणकारावणाओ पडिविरया) કોઈ એવા છે કે જે કરવા-કરાવવાથી જીવનપર્યંત વિરત હોય છે (एगच्चाओ अपडिविरया) કોઈ એવા છે કે જે રાજાની આજ્ઞા આદિના કારણે તેનાથી પ્રતિવિરત હોતા નથી, (एगच्चाओ पयणपयावणाओ पडिविरया जावज्जीवाए) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે પચન-પાચન ક્રિયાથી જીવનપર્યંત વિરત છે (एगच्चाओ पयणपयावणाओ अपडिविरया) કોઈ કોઈ એવા છે કે જે આ પચન-પાચન આદિ ક્રિયાઓથી વિરત નથી (एगच्चाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया

मूलम्—तं जहा–समणोवासगा भवंति, अभिगय-जीवाजीवा उवलद्धपुण्णपावा आसव–संवर–निज्जर–किरिया–अहिगरण–बंध–मोक्ख–कुसला असहेज्जा देवा–सुर–नाग–

टीका—ये पूर्वं सामान्येन कथितास्त एव विशेषेण कथ्यन्ते–'त जहा' तद्यथा–ते मनुजा, 'समणोवासगा भवति' श्रमणोपासका=साधुसेवका–श्रावका भवन्ति, ते कीदृशा सन्ति? अत्राऽऽह–'अभिगयजीवाजीवा' अभिगतजीवाजीवा–अभिगता–यथावस्थितस्वरूपेण ज्ञाता जीवा अजीवाश्च यैस्ते तथा, जीवाजीवतत्त्वज्ञानवन्त इत्यर्थ, 'उवलद्धपुण्णपावा' उपलब्धपुण्यपापा–उपलब्धे=यथावस्थितस्वरूपेण विज्ञाते पुण्यपापे यैस्ते तथा, तत्त्वतो विज्ञातपुण्यपापस्वरूपा इत्यर्थ, 'आसव–सवर–निज्जर–किरिया–अहिगरण–वध–मोक्ख–कुसला' आस्रव–सवर–निर्जरा–क्रिया–धिकरण–बध–मोक्ष–कुशला–तत्रास्रव–आस्रवति=प्रविशति अष्टविध कर्मसलिल येन आत्मसरसि स आस्रव=

जीवनपर्यंत प्रतिविरत हैं, तथा कितनक ऐसे हैं जो (एगच्चाओ अपडिविरया) इनसे प्रतिविरत नहीं हैं॥ सू० ६२॥

'तं जहा समणोवासगा' इत्यादि।

(त जहा) इसी प्रकार (समणोवासगा भवति) अन्य श्रमणोपासक होते हैं, जो कि (अभिगयजीवाजीवा) जीव और अजीव के यथार्थ स्वरूप के ज्ञाता होते है, (उवलद्धपुण्णपावा) पुण्य एव पाप का यथावस्थित स्वरूप जिन्होंने अच्छी तरह जान लिया है, (आसव–सवर–निज्जर–किरिया–अहिगरण–वध–मोक्ख–कुसला) आस्रव, सवर, निर्जरा, क्रिया, अधिकरण, बध, मोक्ष इनमे हेय कौन २ है और उपादेय कौन २ हैं इस प्रकार हेय और उपादेय के ज्ञान से जिनका भाव परिपक्व हो चुका है।

પ્રતિવિરત છે, તથા કેટલાક એવા છે કે જે (एगच्चाओ अपडिविरया) તેનાથી પ્રતિવિરત નથી (સૂ ૬૨)

'त जहा समणोवासगा' ઇત્યાદિ

(त जहा) એજ રીતે (समणोवासगा भवति) જે શ્રમણોપાસક હોય છે, (अभिगयजीवाजीवा) જે જીવ અને અજીવના યથાર્થ સ્વરૂપના જ્ઞાતા હોય છે, (उवलद्धपुण्णपावा) પુણ્ય તેમજ પાપનુ યથાવસ્થિત સ્વરૂપ જેઓએ સારી રીતે સમજી લીધેલુ છે, (आसव–सवर–निज्जर–किरिया–अहिगरण–वध–मोक्ख–कुसला) આસ્રવ, સવર, નિર્જરા, ક્રિયા, અધિકરણ, બધ, મોક્ષ, તેમા હેય

अपडिविरया, जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति तओ वि एगच्चाओ पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अपडिविरया ॥ सू० ६२ ॥

रूप-गन्ध-माल्याऽ-लङ्कारात्प्रतिविरता यावज्जीवम्, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मादप्रतिविरता -तत्र वर्णक =अङ्गराग, अन्यत् स्पष्टम् । तथा-'जे यावण्णे तहप्पगारा' ये यावन्तस्तथाप्रकारा 'सावज्जजोगोवहिया' सावद्ययोगौपधिका -सावद्ययोगा =सावद्ययोगयुक्ताश्च ते औपधिका =मायाप्रयोजनाश्चेति तथा, 'पर-पाण-परियावणकरा' परप्राणपरितापनकरा 'कम्मंता' कर्मान्ता =कृष्यादिव्यापाराश्च 'कज्जंति' क्रियन्ते, 'तओ वि एगच्चाओ पडिविरया' ततोऽपि एकस्मात् प्रतिविरता =प्रतिनिवृत्ता, 'एगच्चाओ अपडिविरया' एकस्मात् अप्रतिविरता =अनिवृत्ता सन्ति ॥ सू० ६२ ॥

कोई २ ऐसे हैं जो जीवनपर्यन्त स्नान से, मर्दन से, विलेपन से, शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श इन इन्द्रियों के भोगों से, माला एवं अलंकार आदि से निवृत्त है। (एगच्चाओ अपडिविरया) कोई २ ऐसे भी हैं जो इनसे बिलकुल ही प्रतिविरत नहीं हैं। (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति) इसी प्रकार के और भी जितने सावद्ययोगौपधिक अर्थात्-सावद्ययोगयुक्त और मायाकषायजन्य तथा-दूसरों के प्राणों को परिताप पहुँचाने वाले जो कृष्यादि व्यापार हैं, (तओ वि) उनसे भी कितनेक ऐसे मनुष्य हैं जो (एगच्चाओ पडिविरया जावज्जीवाए) एकान्ततः

पडिविरया जावज्जीवाओ) કોઈ કોઈ એવા હોય છે કે જે જીવનપર્યંત સ્નાનથી, મર્દનથી, અંગરાગથી, વિલેપનથી, શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-ગંધ-રસ એ ઇંદ્રિયોના ભોગોથી અને માળા તેમજ અલંકાર આદિથી નિવૃત્ત છે (एगच्चाओ अपडिविरया) કોઈ કોઈ એવા પણ છે કે જે તેનાથી બિલકુલ જ પ્રતિવિરત હોતા નથી (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता परपाण परियावणकरा कज्जति) એજ પ્રકારે બીજા પણ જેટલા સાવદ્યયોગૌપધિક એટલે સાવદ્યયોગયુક્ત અને માયાકષાયજનિત તથા બીજા જીવોના પ્રાણોને પરિતાપ પહોંચાડનાર જે કૃષિ આદિ વ્યાપાર છે, (तओवि) તેનાથી પણ બીજા કેટલાક એવા મનુષ્ય છે કે જે (एगच्चाओ पडिविरया जावज्जीवाए) જીવનપર્યન્ત

सकलकर्मक्षये सति जीवस्य कर्मसंयोगापादितरूपरहितस्य साद्यपर्यवसानम् अव्याबाधमवस्थानम्, उक्तं च—

नीसेसकम्मविगमो मुक्खो जीवस्स सुद्धरूवस्स।
साइणपज्जवसाणं अव्वाबाहं अवत्थाणं ॥ १ ॥
छाया—निःशेषकर्मविगमो मोक्षो जीवस्य शुद्धरूपस्य।
साद्यपर्यवसानम् अव्याबाधम् अवस्थानम् ॥ इति ॥

तेषां द्वन्द्वः, तत्र कुशलाः, आस्रवादीनां हेयोपादेयतास्वरूपज्ञानिन इत्यर्थः, 'असहेज्जा' असाहाय्याः—अविद्यमानं साहाय्यं=देवादिसाहाय्यं स्वस्यैव धर्मजनितसामर्थ्यातिशयात् येषां ते तथा, यद्वा—स्वयं कृतं कर्म स्वयमेव भोक्तव्यमिति ज्ञात्वा मनोदौर्बल्याभावात् परसाहाय्यानपेक्षा इत्यर्थः। 'देवा-सुर-नाग-जक्ख-रक्खस-किंनर-किंपुरिस-गरुल-गंधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं' देवा-सुर-नाग-यक्ष-राक्षस-

अत्यंत-आत्यन्तिक-क्षय का नाम मोक्ष है। समस्त कर्मों के क्षय होने पर उनके संयोग से आपादित मूर्तित्व का शीघ्र ही पर्यवसान जीव में हो जाता है, इससे अमूर्तिस्वरूप स्वभाव का प्राचुर्य होने से उसका अव्याबाधरूप से अवस्थान हो जाता है। कहा भी है— समस्त कर्मों का विगम ही मोक्ष है और वही जीव का शुद्ध स्वरूप है, इस स्वरूप के प्राप्त होते ही जीव का अवस्थान अव्याबाधरूप से आत्मा में हो जाता है। जो "असाहाय्या" हैं अर्थात् धर्मजनित सामर्थ्य के अतिशय से देवादिकों की सहायता की स्वप्न में भी इच्छा नहीं रखते हैं, अथवा अपने द्वारा कृत शुभाशुभ कर्म आत्मा स्वयं ही भोग करता है दूसरों की सहायता इसमें कार्यकारी नहीं हो सकती—इस प्रकार की मानसिक दृढता के कारण जो दूसरों की सहायता की थोडी सी भी परवाह नहीं करते हैं। (देवा-सुर-नाग-जक्ख-

સમસ્ત કર્મોના ક્ષય થવાથી તેમના સંયોગથી આપાદિત મૂર્તિત્વનું તરત જ પર્યવસાન જીવમાં થઈ જાય છે તેથી અમૂર્તિત્વરૂપ પોતાના સ્વભાવનું પ્રાચુર્ય થવાથી તેનું અવ્યાબાધરૂપથી અવસ્થાન થઈ જાય છે કહ્યું પણ છે—સમસ્ત કર્મોનું વિગમ એજ મોક્ષ છે, અને એજ જીવનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે આ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થતાં જ જીવનું અવસ્થાન અવ્યાબાધ રૂપથી આત્મામાં થઈ જાય છે 'असाहाय्या' છે અર્થાત્ ધર્મથી ઉત્પન્ન થતા સામર્થ્યના અતિશયથી દેવ આદિકોની સહાયતાની સ્વપ્નમાં પણ ઈચ્છા રાખતા નથી અથવા પોતાના દ્વારા કરાયેલાં શુભ અશુભ કર્મ આત્મા પોતે જ ભોગવે છે, બીજાની સહાયતા એમાં કામ આવી શકતી નથી આ પ્રકારની માનસિક દૃઢતાના કારણે જે બીજાની સહાયતાની જરા પણ પરવાહ કરતા નથી (देवा-सुर-नाग-जक्ख-रक्खस-किंनर-किंपुरिस-गरुल-गंधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गंथाओ

मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगरूप, संवर—संवियते=निरुध्यते आस्रवकर्म येन परिणामेन स संवर, समितिगुप्तिप्रभृतिभिरास्रवरसि आगच्छत्कर्मणस्त्रिना स्थगनमित्यर्थ, निर्जरा—निर्जरण=कर्मणा जीवप्रदेशेभ्य परिशटन—निर्गमण, सा च—देशत कर्मक्षयरूपा, क्रिया=कायिक्यादिका, अधिकरणम्- अधिक्रियत नरकगतियोग्यता प्राप्यते आत्माऽनेनेत्यधिकरणम्-द्रव्यतो गन्त्रीयन्त्रादि, भावत क्रोधादिकम्, बन्ध—जीवस्य कर्मपुद्गलसम्बन्ध, मोक्ष—

जिस प्रकार नौका में छिद्रों द्वारा जल का प्रवेश होता रहता है इसी प्रकार इस आत्मारूप सरोवर में जिसके द्वारा अष्टविध कर्मरूप जल का आगमन होता है उसका नाम आस्रव है। मिथ्यादर्शन, अविरति, प्रमाद, कषाय एव योग के भेद से यह आस्रव अनेक प्रकार का है। छिद्रों के बंद करने से जिस प्रकार नौका में पानी का आना रुक जाता है उसी प्रकार जिन परिणामों से आते हुए कर्म रुक जाते है उन परिणामों का नाम सवर है। गुप्ति, समिति एव परीषह आदि के भेद से यह सवर अनेक प्रकार का बतलाया गया है। जीव-प्रदेश से कर्मों के एकदेश का नाश होना इसका नाम निर्जरा है। काय आदि सबधी व्यापारों का नाम क्रिया है। नरकगति में जाने की योग्यता जीव जिसके द्वारा प्राप्त करता है वह अधिकरण है। द्रव्य और भाव के भेद से यह दो प्रकार का है। यहा पर भाव अधिकरण का कथन है, अत वह क्रोधादिक कषायरूप जानना चाहिये। जीव का एव कर्मपुद्गलों का परस्पर में एकक्षेत्रावगाहरूप सबध का नाम बध है। समस्त कर्मों के

શુ છે અને ઉપાદેય શુ છે આવી રીતે હેય અને ઉપાદેયના જ્ઞાનથી જેના ભાવ પરિપક્વ થઇ ગયા હોય છે જેવી રીતે નૌકામા છિદ્રો દ્વારા જળનો પ્રવેશ થયા કરે છે તેવી જ રીતે આ આત્મારૂપ સરોવરમા જેના દ્વારા આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી જલનુ આગમન થાય છે તેનુ નામ આસ્રવ છે મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય તેમજ યોગના ભેદથી આ આસ્રવ અનેક પ્રકારના થાય છે છિદ્રોને બધ કરવાથી જેવી રીતે નૌકામા પાણીનુ આવવું રોકાઈ જાય છે તેવી જ રીતે જે પરિણામોથી આવનારા કર્મ રોકાઈ જાય એવા પરિણામોનુ નામ સવર છે ગુપ્તિ, સમિતિ તેમજ પરીષહ આદિના ભેદથી આ સવર અનેક પ્રકારના બતાવવામા આવ્યા છે જીવ-પ્રદેશથી કર્મોનો એક દેશ નષ્ટ થાય તેનુ નામ નિર્જરા છે કાય આદિ સબધી વ્યાપારોનુ નામ ક્રિયા છે નરકગતિમા જવાની યોગ્યતા જીવ જેના દ્વારા પ્રાપ્ત કરે છે તે અધિકરણ છે દ્રવ્ય તથા ભાવના ભેદથી તે બે પ્રકારના છે અહી ભાવ-અધિકરણનુ કથન છે તેથી તે ક્રોધ આદિક કષાયરૂપ જાણવુ જોઈએ જીવનો તેમજ કર્મપુદ્ગલોનો પરસ્પરમા એકક્ષેત્રાવગાહરૂપ સબધ છે, તેનુ નામ બધ છે સમસ્ત કર્મોના અત્યત-આત્યતિક ક્ષયનુ નામ મોક્ષ છે

पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा विणिच्छियट्ठा अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता, अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अय परमट्ठे, सेसं अणट्ठे, ऊसियफलिहा अवगुयदुवारा चियत्त-तेउर-घरप्पवेसा बहूहिं

यट्ठा' पृष्टार्था -सदिग्धार्थस्य प्रश्नकरणात, 'अभिगयट्ठा' अभिगतार्था -पृष्टार्थस्याभिगमात् 'विणिच्छियट्ठा' विनिश्चितार्था -पदार्थाना विनिश्चयात्, 'अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता' अस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्ता अस्थीनि='हड्डी' इति प्रसिद्धानि, मज्जा-अस्थिमध्यगतो धातुविशेष, तासु अस्थिमज्जासु प्रवचनस्य प्रेमानुरागेण=प्रेमरूपेणानुरागेण रक्ता ये ते तथा, ते श्रावका पुत्रादीन् मनोध्य वदन्ति 'अयमाउसो' इत्यादि। इद हे आयुष्मन्! 'निग्गंथे पावयणे' नैर्ग्रन्थ प्रवचनम्, 'अट्ठे' अर्थ =मोक्षस्य कारणम्, अतएव-'अय परमट्ठे' इद परमार्थ =सारभूत, 'सेसे अणट्ठे' शेषमनर्थम्-शेष=नैर्ग्रन्थप्रवचनभिन्न कुप्रवचन धनधान्यपुत्रकलत्रादिक च अनर्थ=व्यर्थम्, 'ऊसियफलिहा' उच्छ्रितस्फटिका -उच्छ्रितम्=उन्नत स्फटिक=स्फटिकमिव चित्त येषा ते तथा, स्फटिकवन्निर्मलहृदया इत्यर्थ,

हैं, पृष्टार्थ है, अभिगतार्थ हैं, (विणिच्छियट्ठा) विनिश्चितार्थ ह, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) प्रवचन के प्रति अनुराग जिनकी नश-नश मे भरा हुआ है। ऐसे ये श्रावक जन वार्तालाप के प्रसग मे अपने २ पुत्रादिकों को अथवा अन्यजनों को इस प्रकार कह कर समझाते-बुझाते हे-(अयमाउसो! निग्गथे पावयणे अट्ठे अय परमट्ठे सेसे अणट्ठे) हे आयुष्मन्! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ही मोक्ष का कारण है इसलिए यही परमार्थभूत है। इससे भिन्न जो कुप्रवचन है-मिथ्यादृष्टियों द्वारा उपदिष्ट प्रवचन है वह, तथा धन, धान्य, पुत्र एव कलत्रादि, अनर्थ के कारण है। इन व्यक्तियों का (ऊसियफलिहा) हृदय स्फटिक

જેમની અસંદિગ્ધ શ્રદ્ધા છે, જે લબ્ધાર્થ છે, ગૃહીતાર્થ છે, પૃષ્ટાર્થ છે, અભિગતાર્થ છે, (विणिच्छियट्ठा) વિનિશ્ચિતાર્થ છે, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) જેની નસે-નસમાં પ્રવચન પ્રતિ અનુરાગ ભરેલો હોય છે એવા એ શ્રાવક જન વાર્તાલાપના પ્રસંગમાં પોતપોતાના પુત્રાદિકોને અથવા બીજા લોકોને આ પ્રકારે કહીને સમજાવે-બુઝાવે છે-(अयमाउसो! निग्गथे पावयणे अट्ठे, अय परमट्ठे, सेसे अणट्ठे) હે આયુષ્મન્! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન જ મોક્ષનું કારણ છે માટે એ જ પરમાર્થભૂત છે તેનાથી બીજા જે કોઈ પ્રવચન છે તે મિથ્યા-દૃષ્ટિઓ દ્વારા ઉપદેશાયેલા પ્રવચન છે, તે, તથા ધન, ધાન્ય, પુત્ર તેમજ કલત્ર આદિ, અનર્થના કારણ છે આ વ્યક્તિઓના હૃદય (ऊसियफलिहा) સ્ફટિક

जक्ख-रक्खस-किन्नर-किंपुरिस-गरुल-गंधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहि निग्गथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिज्जा, निग्गंथे पावयणे णिस्संकिया णिक्कंखिया निव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा

किंनर-किंपुरुष-गरुड-गन्धर्व-महोरगादिकै -तत्र देवा =वैमानिका असुरा =असुरकुमारा, नागा =नागकुमारा, असुर नागा इमे उभये भवनपतय, यक्षा राक्षसा किंनरा किंपुरुषा -एते चत्वारो व्यन्तरविशेषा, गरुडा - गरुडध्वजा - सुपर्णकुमारा भवनपति विशेषा, गन्धर्वा महोरगाश्च व्यन्तरविशेषा, तत्प्रभृतिभि देवगणै '**निग्गथाओ पावयणाओ**' नैर्ग्रन्थात् प्रवचनात् '**अणइक्कमणिज्जा**' अनतिक्रमणीया =अचालनीया -निर्ग्रन्थप्रवचनात् तान् चालयितु देवादयोऽप्यसमर्था इति भाव । '**निग्गथे पावयणे**' नैर्ग्रन्थे प्रवचने '**निस्संकिया**' नि शङ्किता =शङ्कारहिता, '**निक्कंखिया**' निष्काङ्क्षिता = परमतानभिलाषिण, '**निव्वितिगिच्छा**' निर्विचिकित्सा - फल प्रति संदेहवर्जिता, '**लद्धट्ठा**' लब्धार्था -अर्थश्रवणात्, '**गहियट्ठा**' गृहीतार्था -अर्थावधारणात्, '**पुच्छि-**

रक्खस-किंनर-किंपुरिस-गरुल-गधव्व-महोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिज्जा) देव, असुरकुमार, नागकुमार, यक्ष, राक्षस, किंनर, किंपुरुष, गरुड, सुपर्णकुमार, गधर्व एव महोरग इत्यादिक देवगणों द्वारा भी जो निर्ग्रन्थ प्रवचन से एक बाल भी विचलित नहीं किये जा सकते है, (**निग्गथे पावयणे णिस्संकिया णिक्कंखिया णिव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा**) निर्ग्रन्थप्रवचन में जिनकी श्रद्धा नि शकित है, निष्काक्षित है-परमत की ओर जिनके हृदय मे जाने की अथवा उसे सराहने आदि की थोडी सी भी अभिलाषा नहीं है, निर्विचिकित्सागुण से जो भरपूर है, फल के प्रति जिनकी श्रद्धा सदेह से सर्वथा रिक्त है, जो लब्धार्थ है, गृहीतार्थ

पावणयाओ अणइक्कमणिज्जा) દેવ, અસુરકુમાર, નાગકુમાર, યક્ષ, રાક્ષસ, કિંનર, કિંપુરુષ, ગરુડ, સુપર્ણકુમાર, ગધર્વ તેમજ મહોરગ ઇત્યાદિક દેવ ગણો દ્વારા પણ જે નિર્ગ્રંથ પ્રવચન વડે એક વાળ જેટલા પણ વિચલિત કરી શકાતા નથી, (निग्गथे पावयणे णिस्संकिया, णिक्कखिया णिव्वितिगिच्छा लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा) નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમા જેમની શ્રદ્ધા નિ શકિત છે, કાક્ષા વગરના છે-પરમતની તરફ જવાની જેમના હૃદયમા અભિલાષા જરા પણ નથી, અથવા પરમતની પ્રશસા આદિ કરવાની કિંચિત પણ અભિલાષા નથી, નિર્વિચિકિત્સા-ગુણથી જે ભરપૂર છે ફળના તરફ

पुच्छियट्ठा अभिगयट्ठा विणिच्छियट्ठा अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता, अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अयं परमट्ठे, सेसं अणट्ठे, ऊसियफलिहा अवंगुयदुवारा चियत्त-तेउर-घरप्पवेसा बहूहिं

यट्ठा' पृष्टार्थाः-संदिग्धार्थस्य प्रश्नकरणात्, 'अभिगयट्ठा' अभिगतार्थाः-पृष्टार्थस्याभिगमात् 'विणिच्छियट्ठा' विनिश्चितार्थाः-पदार्थानां विनिश्चयात्, 'अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता' अस्थिमज्जाप्रेमानुरागरक्ताः अस्थीनि='हड्डी' इति प्रसिद्धानि, मज्जा-अस्थिमध्यगतो धातुविशेषः, तासु अस्थिमज्जासु प्रवचनस्य प्रेमानुरागेण=प्रेमरूपेणानुरागेण रक्ता ये ते तथा, ते श्रावकाः पुत्रादीन् संबोध्य वदन्ति 'अयमाउसो' इत्यादि। इदं हे आयुष्मन्! 'निग्गंथे पावयणे' नैर्ग्रन्थं प्रवचनम्, 'अट्ठे' अर्थः=मोक्षस्य कारणम्, अतएव-'अयं परमट्ठे' इदं परमार्थः=सारभूतं, 'सेसे अणट्ठे' शेषमनर्थम्-शेषं=नैर्ग्रन्थ्यप्रवचनभिन्नं कुप्रवचनं धनधान्यपुत्रकलत्रादिकं च अनर्थः=व्यर्थम्, 'ऊसियफलिहा' उच्छ्रितस्फटिकाः-उच्छ्रितम्=उन्नतं स्फटिकं=स्फटिकमिव चित्तं येषां ते तथा, स्फटिकवन्निर्मलहृदया इत्यर्थः,

हैं, पृष्टार्थ हैं, अभिगतार्थ हैं, (विणिच्छियट्ठा) विनिश्चितार्थ हैं, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) प्रवचन के प्रति अनुराग जिनकी नस-नस में भरा हुआ है। ऐसे ये श्रावक जन वार्तालाप के प्रसंग में अपने २ पुत्रादिकों को अथवा अन्यजनों को इस प्रकार कह कर समझाते-बुझाते हैं-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे अयं परमट्ठे सेसे अणट्ठे) हे आयुष्मन्! यह निर्ग्रन्थ प्रवचन ही मोक्ष का कारण है इसलिए यही परमार्थभूत है। इससे भिन्न जो कुप्रवचन है-मिथ्यादृष्टियों द्वारा उपदिष्ट प्रवचन है वह, तथा धन, धान्य, पुत्र एवं कलत्रादि, अनर्थ के कारण है। इन व्यक्तियों का (ऊसियफलिहा) हृदय स्फटिक

જેમની અસંદિગ્ધ શ્રદ્ધા છે, જે લબ્ધાર્થ છે, ગૃહીતાર્થ છે, પૃષ્ટાર્થ છે, અભિગતાર્થ છે, (विणिच्छियट्ठा) વિનિશ્ચિતાર્થ છે, (अट्ठि-मिंज-पेमा-णुराग-रत्ता) જેની નસે-નસમાં પ્રવચન પ્રતિ અનુરાગ ભરેલો હોય છે એવા એ શ્રાવક જન વાર્તાલાપના પ્રસંગમાં પોતપોતાના પુત્રાદિકોને અથવા બીજા લોકોને આ પ્રકારે કહીને સમજાવે-બુઝાવે છે-(अयमाउसो! निग्गंथे पावयणे अट्ठे, अयं परमट्ठे, सेसे अणट्ठे) હે આયુષ્મન્! આ નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન જ મોક્ષનું કારણ છે માટે એજ પરમાર્થભૂત છે તેનાથી બીજા જે કાંઈ પ્રવચન છે તે મિથ્યા-દૃષ્ટિઓ દ્વારા ઉપદેશાયેલા પ્રવચન છે, તે, તથા ધન, ધાન્ય, પુત્ર તેમજ કલત્ર આદિ, અનર્થના કારણ છે આ વ્યક્તિઓના હૃદય (ऊसियफलिहा) સ્ફટિક

सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहो–ववासेहिं चउद्द-
सट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसह सम्म अणुपालेत्ता

'अवगुयदुवारा' अपावृतद्वारा =ग्नार्थमर्थिभ्य उद्घाटितद्वारा इत्यर्थ, 'अवगुय' इति देशीय शब्द, 'चियत्ततेउरघरप्पवेसा' त्यक्ता त पुरगृहप्रवेशा –त्यक्त =प्रीत्या प्रदत्त, अन्त पुरे वा गृहे वा प्रवेशो येषा ते तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीया इत्यर्थ । ते कथभूता विहरन्तीत्याह–' चउद्दस–ट्ठमु–द्दिट्ठ–पुण्णमासिणीसु ' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टपौर्णमासीषु 'बहूहिं' बहुभि, 'सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहो–ववासेहिं' शील–व्रत–गुण–विरमण–प्रत्याख्यान–पोषधो–पवासै –अस्य व्याख्याऽत्रैवोत्तरार्धे त्रिषष्टितमे सूत्रेऽवलोकनीया । चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टापौर्णमासीषु–इह–'उद्दिष्टा' इत्यनेन अमावास्या गृह्यते ।

मणि के समान निर्मल रहा करता है । (अवगुयदुवारा) इनके घर के दरवाजे सदा दान के लिये खुले रहा करते हैं, (चियत्त–तेउर–घर–प्पवेसा) राजा के अत पुर में भी इनको आने–जाने की कोई भी रोक–टोक नहीं होती है । (बहूहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' शब्द से सामायिक, देशावकाशिक, पोषध, अतिथिसविभाग ये चार लिये जाते है। 'व्रत' से पाच अणुव्रत, गुण से तीन गुणव्रत लिये जाते हैं। विरमण–मिथ्यात्व से निवृत्त होना, प्रत्याख्यान–पर्वदिनों में निषिद्धवस्तुका त्याग करना । पोषधोपवास–(पोष धत्ते) इस व्युत्पत्ति से धर्म की वृद्धि को जो करता है वह पोषध कहलाता है, अर्थात् चतुर्दशी, अमावास्या, अष्टमी, पूर्णिमा, ये पोषध कहलाते है, इन पर्वदिनों मे आहार, शरीरसत्कार, अब्रह्मचर्य, और सावद्यव्यापार इन चारों

મણિના જેવા નિર્મળ રહ્યા કરે છે, (अवगुयदुवारा) તેમના ઘરના દરવાજા સદા દાન માટે ઉઘાડા રહ્યા કરે છે (चियत्ततेउरघरप्पवेसा) રાજાના અંત–પુરમા પણ તેમને આવવા–જવાની કોઈ પણ જાતની રોક–ટોક થતી નથી, (बहूहिं सील–व्वय–गुण–वेरमण–पच्चक्खाण–पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'શીલ' શબ્દથી સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસવિભાગ, એ ચાર સમજવાના છે 'વ્રત'થી પાચ અણુવ્રત, 'ગુણ'થી ત્રણ ગુણવ્રત લેવાના છે, વિરમણ–મિથ્યાત્વથી નિવૃત્ત થવુ, પ્રત્યાખ્યાન–પર્વના દિવસોમા નિષિદ્ધ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો પોષધોપવાસ–(पोष धत्ते) આ વ્યુત્પત્તિથી ધર્મની વૃદ્ધિને જે કરે છે તે પોષધ કહેવાય છે, અર્થાત્ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા, એ પોષધ કહેવાય છે આ દિવસોમા–પર્વદિવસોમા આહાર, શરીરસત્કાર, અબ્રહ્મચર્ય અને સાવદ્યવ્યાપાર એ ચારેયનો ત્યાગ

समणे निग्गंथे फासुएसणिज्जेण असण–पाण–खाइम–साइमेणं वत्थ–पडिग्गह–कंवल–पायपुछणेणं ओसहभेसज्जेण पाडिहारिएण य पीढ–फलग–सेज्जा–संथारएणं पडिलाभेमाणा विहरति, विह-

चतुर्दश्यादिषु तिथिषु 'पडिपुण्ण' प्रतिपूर्ण 'पोसह' पोषध, 'सम्म' सम्यक् 'अणुपालेत्ता' अनुपाल्य 'समणे निग्गथे' श्रमणान निर्ग्रन्थान् 'फासुएसणिज्जेण' प्रासुकैषणीयेन, 'असण–पाण–खाइम–साइमेण' अशन–पान–खाद्य–स्वाद्येन, 'वत्थ–पडिग्गह–कंबल–पायपुंछणेण' वस्त्रपतद्ग्रहकम्बलपादप्रोञ्छनेन, तत्र पतद्ग्रह =पात्र, पादप्रोञ्छन=रजोहरणम्, 'ओसहभेसज्जेण' औषधभैषज्येन 'पाडिहारिएण य पीढ–फलग–सेज्जा–संथारएण' प्रातिहारिकेण च पीठफलकशय्यासंस्तारकेण–तत्र पीठम्= आसन, फलकम्=अवष्टम्भनफलक, शय्या=वसति, यद्वा बृहत्संस्तारक,, संस्तारक =लघुतर, एषा समाहारद्वन्द्व, ततस्तेन, 'पडिलाभेमाणा' प्रतिलम्भयन्त =ददत, 'विहरति'

का त्याग करना पोषधोपवास है, इस तरह बारह प्रकार के श्रावक धर्म को (**सम्म अणुपालेत्ता**) अच्छी तरह पालन करते है। (**समणे-निग्गथे**) श्रमणनिर्ग्रन्थों को (**फासुएसणिज्जेण असण–पाण–खाइम–साइमेण**) प्रासुक–एषणीय अशन, पान, खाद्य तथा स्वाद्य ऐसे चारों प्रकार के आहारों से (**वत्थ–परिग्गह–कबल–पायपुछणेण ओसहभेसज्जेण**) एव वस्त्र, पात्र, कम्बल, रजोहरण, औषध, (**पाडिहारिएण य पीढफलगसेज्जा–सथारएण पडिलाभेमाणा विहरति**) एव प्रातिहारिक (**पडिहारा**) पीठ (**बाजोट**) फलक (**पाट**) शय्या (**वसति**) और सस्तारक आदि से, मुनियों को प्रतिलाभित करते हुए विचरते है, अर्थात् उन्हें इन पूर्वोक्त वस्तुओं को आवश्यकतानुसार प्रदान करते है, (**विहरित्ता भत्त**

કરવો તે પોષધોપવાસ છે આ રીતે બાર પ્રકારના શ્રાવક ધર્મને (सम्म अणुपालेत्ता) સારી રીતે પાલન કરે છે (समणे निग्गथे) શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને (फासुएसणिज्जेण असण–पाण–खाइम–साइमेण) પ્રાસુક–એષણીય અશન, પાન, ખાદ્ય તથા સ્વાદ્ય એવા ચારેય પ્રકારના આહારથી, (वत्थ–परिग्गह–कबल–पाय पुछणेण ओसहभेसज्जेण) તેમજ વસ્ત્ર, પાત્ર, કબલ, રજોહરણ, ઔષધ, ભેષજ, (पाडिहारिएण य पीठ–फलग–सेज्जा–सथारएण पडिलाभेमाणा विहरति) તેમજ પ્રાતિહારિક (પડિહારા) પીઠ (બાજોઠ) ફલક–પાટ, શય્યા (વસતિ) અને સંસ્તારક આદિથી મુનિયોને પ્રતિલાભિત કરતા વિચરે છે, અર્થાત્ તેઓ આ ઉપર કહેલી વસ્તુઓને આવશ્યકતા પ્રમાણે પ્રદાન કરે છે (विहरित्ता भत्त पच्चक्खति)

सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण पोसहं सम्म अणुपालेत्ता

'अवगुयदुवारा' अपावृतद्वारा =दानार्थमभिम्य उद्घाटितद्वारा इत्यर्थ, 'अवगुय' इति देशीय शब्द, 'चियत्ततेउरघरप्पवेसा' त्यक्तान्त पुरगृहप्रवेशा -त्यक्त =प्रीया प्रदत्त, अन्त पुरे वा गृहे वा प्रवेशो येषा ते तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीया इत्यर्थ । ते कथम्भूता विहरन्तीत्याह-'चउद्दस-ट्ठमु-द्दिट्ठ-पुण्णमासिणीसु' चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टापौर्णमासीषु 'बहूहिं' बहुभि, 'सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहो-ववासेहिं' शील-व्रत-गुण-विरमण-प्रत्याख्यान-पोषधो-पवासै -अस्य व्याख्याऽत्रैवोत्तरार्धे त्रिषष्टितमे सूत्रेऽवलोकनीया । चतुर्दश्यष्टम्युद्दिष्टापौर्णमासीषु-इह-'उद्दिष्टा' इत्यनेन अमावास्या गृह्यते ।

मणि के समान निर्मल रहा करता है । (अवगुयदुवारा) इनके घर के दरवाजे सदा दान के लिये खुले रहा करते हैं, (चियत्त-तेउर-घर-प्पवेसा) राजा के अत पुर में भी इनको आने-जाने की कोई भी रोक-टोक नहीं होती है । (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु) 'शील' शब्द से सामायिक, देशावकाशिक, पोषध, अतिथिसविभाग ये चार लिये जाते है। 'व्रत' से पाच अणुव्रत, गुण से तीन गुणव्रत लिये जाते हैं। विरमण-मिथ्यात्व से निवृत्त होना, प्रत्याख्यान-पर्वदिनों मे निषिद्धवस्तुका त्याग करना । पोषधोपवास-(पोष धत्ते) इस व्युत्पत्ति से धर्म की वृद्धि को जो करता है वह पोषध कहलाता है, अर्थात् चतुर्दशी, अमावास्या, अष्टमी, पूर्णिमा, ये पोषध कहलाते है, इन पर्वदिनों में आहार, शरीरसत्कार, अब्रह्मचर्य, और सावद्यव्यापार इन चारों

મણિના જેવા નિર્મળ રહ્યા કરે છે, (अवगुयदुवारा) તેમના ઘરના દરવાજા સદા દાન માટે ઉઘાડા રહ્યા કરે છે (चियत्ततेउरघरप्पवेसा) રાજાના અંત-પુરમાં પણ તેમને આવવા-જવાની કોઈ પણ જાતની રોક-ટોક થતી નથી, (बहूहिं सील-व्वय-गुण-वेरमण-पच्चक्खाण-पोसहोववासेहिं चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्ण मासिणीसु) 'શીલ' શબ્દથી સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ, અતિથિસંવિભાગ, એ ચાર સમજવાના છે 'વ્રત'થી પાંચ અણુવ્રત, 'ગુણ'થી ત્રણ ગુણવ્રત લેવાના છે, વિરમણ-મિથ્યાત્વથી નિવૃત્ત થવું, પ્રત્યાખ્યાન-પર્વના દિવસોમાં નિષિદ્ધ વસ્તુનો ત્યાગ કરવો પોષધોપવાસ-(पोष धत्ते) આ વ્યુત્પત્તિથી ધર્મની વૃદ્ધિને જે કરે છે તે પોષધ કહેવાય છે, અર્થાત્ ચતુર્દશી, અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા, એ પોષધ કહેવાય છે આ દિવસોમાં-પર્વદિવસોમાં આહાર, શરીરસત્કાર, અબ્રહ્મચર્ય અને સાવદ્યવ્યાપાર એ ચારેયનો ત્યાગ

मूलम्—से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, त जहा-अणारंभा अपरिग्गहा धम्मिया जाव कप्पेमाणा

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गमागर जाव सण्णिवेसेसु' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु 'मणुया भवति' मनुजा भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा-'अणारभा अपरिग्गहा धम्मिया जाव कप्पेमाणा' अनारम्भा अपरिग्रहा धार्मिका यावत् कल्पयन्त, अत्र-यावच्छब्देन 'धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मप्पलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं' धर्मानुगा धर्मिष्ठा धर्माख्यायिनो धर्मप्रलोकिनो धर्मप्ररञ्जना धर्मसमुदाचारा धर्मेणैव वृत्तिम्-इति पाठो

में उत्कृष्ट बाईस सागरोपम स्थिति कही गयी है। अवशिष्ट पहले के समान समझना चाहिये ॥ सू ६३ ॥

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे) जो ये (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ग्राम आकर आदि निवास स्थानों से लेकर सन्निवेश तक के निवासस्थानों में (मणुया भवति) मनुष्य निवास करते हैं और उनमें जो कई एक मनुष्य (साहू) साधु होते है वे (अणारभा) आरभ से रहित होते है, (अपरिग्गहा) परिग्रहवर्जित होते हैं, (धम्मिया) धार्मिक होते हैं, (जाव धम्मेणेव वित्तिं कप्पेमाणा) एव निर्दोष भिक्षा से अपनी सयमयात्रा का निर्वाह करते हैं। यहाँ 'जाव' शब्द से "धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मपलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं" इस पाठ का ग्रहण हुआ है। इसकी

બાવીસ સાગરોપમ સ્થિતિ કહેવાય છે બાકી બધુ પહેલા પ્રમાણે સમજવુ જોઈએ (સૂ. ૬૩)

'से जे इमे' ઇત્યાદિ

(से जे इमे) તેઓ જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ આકર આદિ નિવાસસ્થાનોથી લઈને સન્નિવેશ સુધીના નિવાસસ્થાનોમા (मणुया भवति) મનુષ્ય નિવાસ કરે છે અને તેમા જે કેટલાએક મનુષ્ય (साहू) સાધુ હોય છે તેઓ (अणारभा) આરભથી રહિત હોય છે, (अप्पपरिग्गहा) પરિગ્રહવર્જિત હોય છે, (धम्मिया) ધાર્મિક હોય છે (जाव धम्मेणेव वित्तिं कप्पेमाणा) તેમજ નિર્દોષ-ભિક્ષાવડે પોતાની સયમયાત્રાનો નિર્વાહ કરે છે અહી 'जाव' શબ્દથી "धम्माणुया, धम्मिट्ठा, धम्मक्खाई, धम्मपलोई, धम्मपलज्जणा, धम्मसमुदायारा, धम्मेण चेव वित्तिं" આ પાઠને ગ્રહણ કરવામા આવ્યો છે આની વ્યાખ્યા

रित्ता भत्त पच्चक्खंति, ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति, छेदित्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा उक्कोसेणं अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, बावीसं सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेसं तहेव ॥ सू० ६३ ॥

विहरन्ति, 'विहरित्ता' विहृत्य 'भत्त पच्चक्खंति' भक्त प्रत्याख्यान्ति=परित्यजन्ति, 'अणसणाए छेदेंति' अनशनया छिन्दन्ति, 'छेइत्ता' छित्वा 'आलोइयपडिक्कंता' आलोचितप्रतिक्रान्ता, 'समाहिपत्ता' समाधिप्राप्ता, 'कालमासे' कालमासे 'काल किच्चा' काल कृत्वा 'उक्कोसेण अच्चुए कप्पे' उत्कर्षतोऽच्युते कल्पे 'देवत्ताए उववत्तारो भवंति' देवत्वेन उपपत्तारो भवन्ति। 'तहिं तेसिं गई' तत्र तेषा गति, 'बावीस सागरोवमाइ ठिई' द्वाविंशति-सागरोपमानि स्थिति, 'आराहगा' आराधका, 'सेस तहेव' शेष तथैव ॥ सू० ६३ ॥

पच्चक्खंति) पश्चात् अन्तिम समय में भक्तप्रत्याख्यान करते हैं, (ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) वे अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन करते हैं, (छेदित्ता आलोइय-पडिकता सामाहिपत्ता कालमासे काल किच्चा) छेदन कर अपने पापस्थानों की आलोचना एव प्रतिक्रमण करके वे समाधिसहित काल अवसर में काल कर (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) जघन्य पहले देवलोक उत्कृष्ट बारहवें देवलोक अच्युतकल्प मे देवपर्याय से उत्पन्न होते हैं। (तहिं तेसिं गई, बावीस सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेस तहेव) प्रथम देवलोक मे इनकी उत्कृष्ट दो सागरोपम और बारहवें देवलोक

પછી અંત સમયે ભક્ત-પ્રત્યાખ્યાન કરે છે (ते बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदेंति) તેઓ અનેક ભક્તોનુ અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (छेदित्ता आलोइयपडिक्कता समाहिपत्ता कालमासे काल किच्चा) છેદન કરીને પોતાના પાપસ્થાનોની આલોચના તેમજ પ્રતિક્રમણ કરીને તેઓ સમાધિ-સહિત કાલ અવસરમા કાલ કરીને (उक्कोसेण अच्चुए कप्पे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) જઘન્ય પહેલા દેવલોક, ઉત્કૃષ્ટ બારમા દેવલોક અચ્યુત કલ્પમા દેવપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે (तहिं तेसिं गई, बावीस सागरोवमाइ ठिई, आराहगा, सेस तहेव) પ્રથમ દેવલોકમા તેમની ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમ અને બારમા દેવલોકમા ઉત્કૃષ્ટ

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडि-विरया, सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विले-वण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया,

---

भसमारंभाओ पडिविरया' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात् प्रतिविरता 'सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात् करणकारणात् प्रतिविरता, 'सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्पचनपाचनात् प्रतिविरता, 'सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया' सर्वस्मात्कुट्टन-पिट्टन-तर्जन-ताडन-वध-बंध-परिक्लेशात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया' सर्वस्मात् स्नान-मर्दन-वर्णक-विलेपन-शब्द-स्पर्श-रस-रूप-गन्ध-माल्याऽ-लङ्कारात्प्रतिविरता, तथा 'जे यावण्णे

आरंभसमारंभ से प्रतिविरत होते हैं, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एवं करावणसे-करने-कराने से विरक्त होते हैं, (सव्वाओ पयणापयावणाओ पडि-विरया) सर्व प्रकार की पचन एवं पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते हैं, (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बंध, परिक्लेश से विरक्त होते हैं, (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) संपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श, माल्य एवं अलंकारों से रहित

રંભથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરાવણથી-કરવા-કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण-तज्जण-तालण-वह-बंध-परिकिलेसाओ पडिविरया) સમસ્ત પ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બંધ, પરિક્લેશથી વિરકત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण-मद्दण-वण्णग-विलेवण-सद्द-फरिस-रस-रूव-गंध-मल्ला-लंकाराओ पडिविरया) સંપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसन्धेय । सर्वेषा व्याख्याऽत्रैव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर–धर्मेणैव वृत्ति कल्प यन्त –निरवद्यभिक्षया ग्यमयात्रारूपा वृत्ति निर्वहन्त इत्यर्थो बोध्य । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभि । **'सुसीला सुव्वया'** सुशीला सुव्रता **'सुपडियाणदा'** सुप्रत्यानन्दा –सुष्टु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषा ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ता **'साहू'** साधव, **'सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् प्राणातिपाता प्रतिविरता यावसर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादसणसल्लाओ पडिविरया'** सर्वस्मात् क्रोधान्माना मायाया लोभाद् यावमिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरता, **'सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवे (६२) सूत्र मे की जा चुकी है। **(सुसीला)** ये सुशील तथा **(सुव्वया)** निर्दोष रीति से व्रतों की आराधना करने वाले होते हैं। **(सुपडियाणदा)** आज्ञाविचयनामक धर्म ध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा अह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब **(सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया)** सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, **(जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया)** यावत् समस्त परिग्रह स विरक्त रहा करते है, **(सव्वाओ कोहाओ)** समस्त प्रकार के क्रोध से, **(माणाओ)** मान से, **(मायाओ)** माया से, **(लोहाओ)** लोभ से, **(जाव मिच्छादसणसल्लाओ)** यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, **(पडिविरया)** विरक्त रहा करते हे, **(सव्वाओ आरभमसमारभाओ पडिविरया)** समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (सुसीला) સુશીલ તથા (सुव्वया) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (सुपडियाणदा) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મ ધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનદી બનેલા રહે છે તે બધા (सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (सव्वाओ कोहाओ) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (माणाओ) માનથી, (मायाओ) માયાથી, (लोहाओ) લોભથી, (जाव मिच्छादसणसल्लाओ) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (पडिविरया) વિરક્ત રહ્યા કરે છે. (सव्वाओ आरभ–समारभाओ पडिविरया) સમસ્ત આરભસમા-

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया, सव्वाओ कोट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया,

भसमारंभाओ पडिविरया ' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता ' सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया ' सर्वस्मात्करणकारणात्प्रतिविरता, ' सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया ' सर्वस्मात्पचनपाचनात्प्रतिविरता, ' सव्वाओ कुट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया ' सर्वस्मात्कुट्टन–पिट्टन–तर्जन–ताडन–वध–बन्ध–परिक्लेशात्प्रतिविरता, ' सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया ' सर्वस्मात् स्नान–मर्दन–वर्णक–विलेपन–शब्द–स्पर्श–रस–रूप–गन्ध–माल्याऽ–लङ्कारात्प्रतिविरता, तथा ' जे यावण्णे

आरंभसमारंभ से प्रतिविरत होते हैं, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एवं करावणसे–करने–कराने से विरक्त होते हैं, (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) सर्व प्रकार की पचन एवं पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते है, (सव्वाओ कोट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बंध, परिक्लेश से विरक्त होते है, (सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया) संपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श, माल्य एवं अलंकारों से रहित

રંભથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરાવણથી–કરવા–કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया) સમસ્ત પ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બંધ, પરિક્લેશથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया) સંપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसंधेय । सर्वेषां व्याख्याऽत्रैव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर—धर्मेणैव वृत्तिं कल्पयन्त—निरवद्यभिक्षया संयमयात्रारूपां वृत्तिं निर्वर्त्तयन्त इत्यर्थो बोध्यः । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभिः । 'सुसीला सुव्वया' सुशीलाः सुव्रताः 'सुपडियाणंदा' सुप्रत्यानन्दाः—सुष्ठु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषां ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ताः 'साहू' साधवः, '**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् प्राणातिपातात्प्रतिविरताः यावत्सर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरताः, '**सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् क्रोधान्मानान्मायाया लोभाद् यावन्मिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरताः, '**सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवे (६२) सूत्र मे की जा चुकी है। (**सुसीला**) ये सुशील तथा (**सुव्वया**) निर्दोष रीति से व्रतों की आराधना करने वाले होते हैं। (**सुपडियाणंदा**) आज्ञाविचयनामक धर्मध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा अह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब (**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया**) सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, (**जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**) यावत् समस्त परिग्रह से विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ कोहाओ**) समस्त प्रकार के क्रोध से, (**माणाओ**) मान से, (**मायाओ**) माया से, (**लोहाओ**) लोभ से, (**जाव मिच्छादंसणसल्लाओ**) यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, (**पडिविरया**) विरक्त रहा करते है, (**सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया**) समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (सुसीला) સુશીલ તથા (सुव्वया) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (सुपडियाणदा) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મ ધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનંદી બનેલા રહે છે તે બધા (सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (सव्वाओ कोहाओ) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (माणाओ) માનથી, (मायाओ) માયાથી, (लोहाओ) લોભથી, (जाव मिच्छादसणसल्लाओ) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (पडिविरया) વિરક્ત રહ્યા કરે છે (सव्वाओ आरंभ-समारंभाओ पडिविरया) સમસ્ત આરંભસમા-

पडिविरया, सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया, सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया, सव्वाओ पयणपयावणाओ पडि-विरया, सव्वाओ कोट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–किलेसाओ पडिविरया, सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विले-वण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया,

भसमारंभाओ पडिविरया' सर्वस्मादारम्भसमारम्भात्प्रतिविरता 'सव्वाओ करणकारा-वणाओ पडिविरया' सर्वस्मात्करणकारणात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ पयणपयाणवाओ पडिविरया' सर्वस्मात्पचनपाचनात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ कुट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया' सर्वस्मात्कुट्टन–पिट्टन–तर्जन–ताडन–वध–बन्ध–परिक्लेशात्प्रतिविरता, 'सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया' सर्वस्मात् स्नान–मर्दन–वर्णक–विलेपन–शब्द–स्पर्श–रस–रूप–गन्ध–माल्याऽ–लङ्कारात्प्रतिविरता, तथा 'जे यावण्णे

आरंभसमारंभ से प्रतिविरत होते हैं, (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) समस्त करण एवं करावणसे–करने–कराने से विरक्त होते हैं, (सव्वाओ पयणपयावणाओ पडि-विरया) सर्व प्रकार की पचन एवं पाचन क्रिया से प्रतिविरत होते हैं, (सव्वाओ कोट्टण-पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया) समस्त प्रकार के कुट्टण, पिट्टण, तर्जन, ताडन, वध, बंध, परिक्लेश से विरक्त होते हैं, (सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया) संपूर्ण स्नान, मर्दन, वर्णक, विलेपन, शब्द, रूप, गंध, रस, स्पर्श, माल्य एवं अलंकारों से रहित

રંભથી પ્રતિવિરક્ત હોય છે (सव्वाओ करणकारावणाओ पडिविरया) સમસ્ત કરણ તેમજ કરાવણથી–કરવા-કરાવવાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ पयणपया वणाओ पडिविरया) સર્વપ્રકારની પચન તેમજ પાચન ક્રિયાથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ कोट्टण–पिट्टण–तज्जण–तालण–वह–बंध–परिकिलेसाओ पडिविरया) સમસ્તપ્રકારના કુટ્ટણ, પિટ્ટણ, તર્જન, તાડન, વધ, બંધ, પરિક્લેશથી વિરક્ત હોય છે (सव्वाओ ण्हाण–मद्दण–वण्णग–विलेवण–सद्द–फरिस–रस–रूव–गंध–मल्ला–लंकाराओ पडिविरया) સંપૂર્ણ સ્નાન, મર્દન, વર્ણક, વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ,

सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया, सव्वाओ कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ

ऽनुसन्धेय । सर्वेषा व्याख्याऽत्रैव द्विषष्टितमे सूत्रे गता । नवर—धर्मेणैव वृत्ति कल्पयन्त—निरवद्यभिक्षया स्वयमयात्रारूपा वृत्ति निर्वर्तयन्त इत्यर्थो बोध्य । शेषपदानामपि व्याख्या तस्मिन्नेव सूत्रे कृताऽस्माभि । 'सुसीला सुव्वया' सुशीला सुव्रता 'सुपडियाणदा' सुप्रत्यानन्दा—सुष्ठु प्रत्यानन्दश्चित्ताह्लादो येषा ते तथा, आज्ञाविचयधर्मध्यानानन्दयुक्ता 'साहू' साधव, '**सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् प्राणातिपातात्प्रतिविरता यावत्सर्वस्मात् परिग्रहात्प्रतिविरता, '**सव्वाओ कोहाओ माणाओ लोभाओ जाव मिच्छादसणसल्लाओ पडिविरया**' सर्वस्मात् क्रोधात् मानात् मायाया लोभाद् यावत् मिथ्यादर्शनशल्यात्प्रतिविरता, '**सव्वाओ आर**

व्याख्या इसी उत्तरार्ध के बासठवे (६२) सूत्र मे की जा चुकी है। **(सुसीला)** ये सुशील तथा **(सुव्वया)** निर्दोष रीति से व्रतों की आराधना करने वाले होते हैं। **(सुपडियाणदा)** आज्ञाविचयनामक धर्म ध्यान के ध्याने से इनका चित्त सदा अह्लादयुक्त बना रहता है। ये सब **(सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया)** सर्व प्रकार के प्राणातिपात से विरक्त रहते है, **(जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया)** यावत् समस्त परिग्रह से विरक्त रहा करते है, **(सव्वाओ कोहाओ)** समस्त प्रकार के क्रोध से, **(माणाओ)** मान से, **(मायाओ)** माया से, **(लोहाओ)** लोभ से, **(जाव मिच्छादसणसल्लाओ)** यावत् मिथ्यादर्शन शल्य से, **(पडिविरया)** विरक्त रहा करते है, **(सव्वाओ आरंभसमारंभाओ पडिविरया)** समस्त

આ આગમના ઉત્તરાર્ધના બાસઠ (૬૨)મા સૂત્રમા કરવામા આવી છે (सुसीला) સુશીલ તથા (सुव्वया) નિર્દોષ રીતિથી વ્રતોની આરાધના કરવાવાળા હોય છે (सुपडियाणदा) આજ્ઞાવિચય નામના ધર્મધ્યાન ધ્યાવવાથી તેમના ચિત્ત સદા આનંદી બનેલા રહે છે તે બધા (सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया) સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાતથી વિરક્ત રહે છે (जाव सव्वाओ परिग्गहाओ पडिविरया) તેમજ સમસ્ત પરિગ્રહથી વિરક્ત રહ્યા કરે છે (सव्वाओ कोहाओ) સમસ્ત પ્રકારના ક્રોધથી, (माणाओ) માનથી, (मायाओ) માયાથી, (लोहाओ) લોભથી, (जाव मिच्छादसणसल्लाओ) તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્યથી (पडिविरया) વિરક્ત રહ્યા કરે છે. (सव्वाओ आरंभ-समारंभाओ पडिविरया) સમસ્ત આરંભસમા-

मूलम्—तेसि णं भगवंताण एएण विहारेण विहरमाणाणं अत्थेगइयाणं अणंते जाव केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ। ते वहूइं वासाइं केवलिपरियाग पाउणति, पाउणित्ता भत्तं पच्च-

मिता=गमनागमनादिषु समितियुक्ता। 'भासासमिया' भाषासमिता सन्त, यावच्छब्दाद् गुप्तिगुप्ता इति दृश्यम्, 'इणमेव' इदमेव 'णिग्गथ पावयण' नैर्ग्रन्थ प्रवचन 'पुरओ-काउ' पुरस्कृत्य=प्रधानीकृत्य 'विहरति' विहरति ॥ सू० ६५ ॥

टीका—'तेसि ण' इत्यादि। 'तेसि ण भगवताण' तेषा खलु भगवताम्=अनगारभगवताम् 'एएण' एतेन पूर्वोक्तेन 'विहारेण विहरमाणाण' विहारेण विहरताम् 'अत्थेगइयाण' अस्त्येकेषाम्, 'अणते' अनन्तम्=अन्तरहित 'जाव' यावत् 'केवलवरणाणदसणे' केवलवरज्ञानदर्शन 'समुप्पज्जइ' समुत्पद्यते=अचिरेण प्रादुर्भवति। 'ते वहूइ वासाइ' ते अनगारा भगव तो वहूनि वर्षाणि 'केवलिपरियाय' केवलिपर्याय

समिति आदि समितियों को तथा तीन गुप्तियों को पालन करते हैं। एव इन समस्त क्रिया-स्वरूप जो निर्ग्रन्थप्रवचन है उसके अनुसार ही अपनी समस्त प्रवृत्ति चलाते हैं॥ सू ६५॥

'तेसिं ण भगवताण' इत्यादि।

(तेसिं ण भगवताण एएण विहारेण विहरमाणाण) इस प्रकार के इन अनगार भगवन्तों में जो निर्ग्रन्थ प्रवचन को आगे करके विचरते है, (अत्थेगइयाण) उन में से कितनेक अनगार भगवन्तों को (अणते जाव केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) अनत केवलज्ञान एव अनत केवलदर्शन उत्पन्न होता है। (ते वहूइ वासाइ केवलिपरियाग पाउणति) वे इसी पर्याय में वहुत वर्षों तक इस पृथ्वीमडल को पावन करते हैं,

ભાષાસમિતિ આદિ સમિતિઓનુ તથા ત્રણ ગુપ્તિઓનુ પાલન કરે છે તેમજ સમસ્ત ક્રિયાસ્વરૂપ જે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચન છે તેને અનુસરીને જ પોતાની સમસ્ત પ્રવૃત્તિઓ ચલાવે છે (સૂ ૬૫)

'तेसिं णं भगवताण' ઇત્યાદિ

(तेसिं ण भगवताण एएण विहारेण विहरमाणाण) આ પ્રકારના આ અનગાર ભગવાનોમા જે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનને મુખ્ય કરીને વિચરે છે, (अत्थेगइयाण) તેમાથી કેટલાક અનગાર ભગવાનોને (अणते जाव केवल-वर-नाण-दसणे समुप्पज्जइ) અનત કેવળજ્ઞાન તેમજ અનત કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થાય છે. (ते वहूइ वासाइ केवलिपरियाग पाउणति) તેઓ આ જ પર્યાયમા ઘણા

जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए ॥ सू० ६४ ॥

मूलम्—से जहानामए अणगारा भवंति—ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गंथं पावयणं पुरओ काउ विहरति ॥ सू० ६५ ॥

तहप्पगारा' ये याव तस्तथाप्रकारा, 'सावज्जजोगोवहिया' सावद्ययोगौपधिका —सावद्ययोगा =सावद्ययोगयुक्ताश्च ते औपधिका =मायाप्रयोजनाश्चेति तथा, 'परपाणपरियावणकरा' परप्राणपरितापनकरा, 'कम्मता' कर्मांगा =व्यापारागा 'कज्जति' क्रियन्ते 'तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए' ततोऽपि प्रतिविरता यावज्जीवम् ॥ सू ६४ ॥

टीका—'से जहानामए' इत्यादि। 'से जहानामए अणगारा भवंति' अथ यथानाम केचित् अनगारा भवन्ति, कीदृशास्तेऽनगारा' इत्याह 'ईरियासमिया' ईर्यास

होते है, (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता परपाणपरियावणकरा कज्जति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए) तथा इसी प्रकार के और भी जो सावद्य-योगवाले मायाकषायजनित कार्य है कि जिनमे प्राणियों के प्राणों को परिताप जन्य कष्ट भोगना पडता है उन सब से ये प्रतिविरत होते है ॥ सू ६४ ॥

'से जहानामए' इत्यादि।

(से जहानामए अणगारा भवति) ये जो अनगार होते है, वे (ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गथ पावयण पुरओ काउ विहरंति) ईर्यासमिति, भाषा-

રૂપ, ગધ, માલા તેમજ અલકારોથી રહિત હોય છે (जे यावण्णे तहप्पगारा सावज्जजोगोवहिया कम्मता पर–पाण–परियावण–करा कज्जति तओ वि पडिविरया जावज्जीवाए) તથા એ પ્રકારના બીજા પણ જે સાવદ્યયોગવાળા માયાકષાયજનિત કાર્ય છે કે જેમા પ્રાણિયોના પ્રાણોને પરિતાપજનિત કષ્ટ ભોગવવા પડે છે, તેવા બધા કાર્યોથી તેઓ વિરકત હોય છે (સૂ ૬૪)

'से जहानामए' ઇત્યાદિ

(से जहानामए अणगारा भवति) આ જે અનગાર હોય છે, તેઓ (ईरियासमिया भासासमिया जाव इणमेव निग्गथ पावयण पुरओ काउ विहरति) ઈર્યાસમિતિ,

पाउणित्ता आवाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा भत्तं पच्चक्खंति। ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेति, छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं

प्रादुर्भवति, 'ते बहूइं वासाइं' तेऽनगारा भगवन्तो बहूनि वर्षाणि 'छउमत्थपरियाय पाउणति' छद्मस्थपर्याय पालयन्ति=छद्मस्थावस्थां पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'आबाहे' आबाधायां=रोगादिबाधायाम् 'उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा' उपन्नायां वा अनुपन्नायां वा सत्यां 'भत्त पच्चक्खति' भक्तं प्रत्याख्यान्ति 'ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति' ते बहूनि भक्तानि अनशनया छिन्दति, 'छेदित्ता' छित्वा 'जस्सट्ठाए' यस्मै अर्थाय 'कीरइ नग्गभावे' क्रियते नग्नभाव—अकिञ्चनत्वं क्रियते, 'जाव तमट्ठमाराहित्ता' यावत् तमर्थमाराध्य, 'चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं' चरमैरुच्छ्वासनिःश्वासैः 'अणंत' अनन्तम्=अन्तरहितम्, 'अणुत्तर' अनुत्तरम्=उत्कृष्टम्,

लाभ शीघ्र नहीं होता है, (ते बहूइं वासाइं छउमत्थपरियाग पाउणित्ता) वे अनगार भगवान् छद्मस्थ पर्याय को ही बहुत वर्षों तक पालते रहते हैं, (पाउणित्ता) और उस पर्याय के पालन करते २ भी यदि (आबाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा) किसी प्रकार की चाहे उन्हें रोगादिक बाधा उत्पन्न हो, चाहे न भी हो तो भी वे, (भत्त पच्चक्खति) भक्तप्रत्याख्यान करते हैं। (ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति) वे अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन करते हैं, (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता) छेदन करके उन्हों-ने जिस की प्राप्ति के लिये नग्नभाव धारण किया था, उस प्रयोजन की सिद्धि प्राप्त कर (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं अणंत अणुत्तर णिव्वाघाय निरावरण कसिण पडिपुण्ण

દર્શનનો લાભ જલદી મળતો નથી, (ते बहूइं वासाइं छउमत्थपरियाग पाउणंति) તે અનગાર ભગવાન છદ્મસ્થપર્યાયનું જ ઘણાં વરસો સુધી પાલન કરે છે, (पाउणित्ता) અને તે પર્યાયનું પાલન કરતા કરતા પણ જો (आबाहे उप्पण्णे वा अणुप्पण्णे वा) કોઈ પ્રકારની રોગ આદિ ની પીડા ઉત્પન્ન થાય કે ચાહે ન પણ થાય તો પણ તેઓ (भत्त पच्चक्खंति) ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરે છે (ते बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेंति) તેઓ અનેક ભક્તોનું અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव तमट्ठमाराहित्ता) છેદન કરીને તેઓએ જેની પ્રાપ્તિ માટે નગ્નભાવ ધારણ કર્યો હતો તે પ્રયોજનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને (चरमेहिं ऊसासणीसासेहिं अणंत अणुत्तर णिव्वा-

क्खति, पच्चक्खित्ता वहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदति, छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करति ॥ सू० ६६॥

मूलम्—जेसि पि य ण एगइयाण णो केवलवरनाण-दसणे समुप्पज्जइ ते वहूइ वासाइ छउमत्थपरियाग पाउणति,

'पाउणति' पालयन्ति, 'पाउणित्ता' पालयित्वा, 'भत्त पच्चक्खति' भक्त प्रत्याख्याति, 'भत्त पच्चक्खित्ता' भक्त प्रत्याख्याय 'बहूइ' बहूनि 'भत्ताइ अणसणाए' भक्तानि अनशनया 'छेदति' छिन्दन्ति, 'छेदित्ता' छित्त्वा 'जस्सट्ठाए' यस्मै अर्थाय 'कीरइ' क्रियते 'नग्गभावो' नग्नभाव =आकिञ्चन्य क्रियते इत्यन्वय, 'जाव अत' यावत्—सर्वदु खनामन्त 'करति' कुर्वन्ति ॥ सू० ६६ ॥

'जेसिं पि य ण' इत्यादि। 'जेसिं पि य ण एगइयाण णो केवलवर नाणदसणे समुपज्जइ' येषामपि च खलु एकेषा नो केवलवरज्ञानदर्शन समुत्पद्यते=

(पाउणित्ता भत्त पच्चक्खति) इस पर्याय को प्राप्त कर वे भक्त का प्रत्याख्यान कर देते हैं। (पच्चक्खित्ता वहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदति) प्रत्याख्यान करके अनेक भक्तों का अनशन द्वारा छेदन कर देते है। (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करेंति) छेदन करके जिस प्रयोजन के लिये नग्नभाव उन्होंने धारण किया था वे उस प्रयोजन को प्राप्त करते है, अर्थात् समस्त दु खों का अत करते है ॥ सू ६६ ॥

'जेसिं पि य ण' इत्यादि।

(जेसिं पि य ण) इन साधुओं मे से भी (एगइयाण) जिन किन्हीं साधु मुनिराजो को (णो केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) निर्मल केवलज्ञान एव केवल दर्शन का

વરસો સુધી આ પૃથ્વીમંડળને પાવન કરે છે (पाउणित्ता भत्त पच्चक्खति) આ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરીને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન કરી દે છે (पच्चक्खित्ता बहूइ भत्ताइ अणसणाए छेदति) પ્રત્યાખ્યાન કરીને અનેક ભક્તોનું અનશન દ્વારા છેદન કરે છે (छेदित्ता जस्सट्ठाए कीरइ नग्गभावे जाव अत करेंति) છેદન કરીને જે પ્રયોજન માટે નગ્નભાવ તેમણે ધારણ કરેલો હતો તે પ્રયોજનને પ્રાપ્ત કરે છે, અર્થાત્ સમસ્ત દુ ખોનો અંત કરે છે (સૂ ૬૬)

'जेसिं पि य ण' ઈત્યાદિ

(जेसिं पि य ण) આ સાધુઓમાંથી પણ (एगइयाण) જે કોઈ સાધુ મુનિરાજોને (णो केवलवरनाणदसणे समुप्पज्जइ) નિર્મળ કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળ

कालमासे कालं किच्चा, उक्कोसेणं सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तहिं तेसिं गई, तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई, आराहगा, सेसं तं चेव ॥ सू० ६८ ॥

मनुष्यभवभाविना वा अथवा=अनुर्यथा ते एकार्चाः 'पुण' पुनः, अत्र पुनःशब्दः उक्तार्थापेक्षया वैलक्षण्यद्योतनार्थः, 'एगे' एके—अन्ये तु 'भयंतारो' भक्तारः=भवनकेविनः, 'भयंतारो' इत्यनुस्वार आर्षत्वात् 'पुव्वकम्मावसेसेण' पूर्वकर्मावशेषेण पूर्वकृतकर्मणामवशेषेण 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा—'उक्कोसेण सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे' उत्कर्षेण सर्वार्थसिद्धे महाविमाने 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववत्तारो भवंति' उपपत्तारो भवन्ति=उत्पद्यन्ते, 'तहिं तेसिं गई तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई' तत्र तेषां गतिः, त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि स्थितिः। 'आराहगा' आराधकाः=परलोकस्याऽऽराधकाः, 'सेसं तं चेव' शेषं तदेव ॥ सू० ६८॥

हैं कि जिन्हें उसी भव में केवलज्ञान एवं केवलदर्शन का लाभ नहीं होता है तो ऐसे वे अनगार भगवान् (एगच्चा) एकभवावतारी होते हैं। वे (भयंतारो) संयम की आराधना करते हुए (पुव्वकम्मावसेसेण) पूर्वकर्म के अवशिष्ट होने के कारण (कालमासे कालं किच्चा) काल अवसर में काल कर (उक्कोसेण) उत्कर्ष से (सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) सर्वार्थसिद्ध नामक महाविमान में देवपर्याय से उत्पन्न हो जाते हैं। (तहिं तेसिं गई, ठिई तेत्तीसं सागरोवमाइं) वहाँ पर उनकी गति और स्थिति होती है। उनकी स्थिति वहाँ पर तेतीस सागर प्रमाण है। (आराहगा सेसं तं चेव) वे नियम से परलोक के आराधक होते हैं। अवशिष्ट पूर्ववत् समझना चाहिये॥ सू ६८॥

ભગવાન હોય છે કે જેમને તેજ ભવમાં કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળદર્શનનો લાભ મળતો નથી તો એવા તે અનગાર ભગવાન (एगच्चा) એકભવાવતારી હોય છે તેઓ (भयंतारो) સંયમની આરાધના કરતા કરતા જ (पुव्वकम्माव-सेसेणं) પૂર્વકર્મના બાકી રહેવાના કારણે (कालमासे कालं किच्चा) કાલ-અવસરે કાલ કરીને (उक्कोसेणं) ઉત્કર્ષ વડે (सव्वट्ठसिद्धे महाविमाणे देवत्ताए उववत्तारो भवंति) સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાં દેવપર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં તેમની ગતિ અને સ્થિતિ હોય છે તેમની ત્યાં સ્થિતિ તેત્રીસ સાગર પ્રમાણ છે (आराहगा सेसं तं चेव) તેઓ નિયમથી પરલોકના આરાધક હોય છે, બાકી બધું અગાઉ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ (સૂ. ૬૮)

अणंतं अणुत्तरं निव्वाघायं निरावरण कसिण पडिपुण्णं केवल-वरनाणदसणं उप्पादेंति, तओ पच्छा सिज्झिहिंति जाव अंतं करेहिति ॥ सू० ६७ ॥

मूलम्—एगच्चा पुण एगे भयंतारो पुव्वकम्मावसेसेणं

'निव्वाघायं' निर्व्याघात=सूक्ष्मव्यवहितविप्रकृष्टविषयेषु अप्रतिहत, 'निरावरण' निरावरण=कर्मावरणरहित 'कसिण' कृत्स्न=सकल, 'पडिपुण्ण' प्रतिपूर्ण=सपूर्ण, 'केवलवरनाणदसण' केवलवरज्ञानदर्शनम् 'उप्पादेंति' उत्पादयन्ति, 'तओ पच्छा सिज्झिहिंति' तत पश्चात् सेत्स्यन्ति, 'जाव अत' यावत् अन्त=सर्वदु खानामन्त 'करेहिंति' करिष्यन्ति ॥ सू० ६७ ॥

'एगच्चा' इत्यादि । 'एगच्चा' एकाऽर्चा—एका=असाधारणगुणत्वात् अद्वितीया—

केवलवरनाणदसण उप्पादेंति) चरम उच्छ्वास—नि श्वासों में अ तरहित, अनुपम, निर्व्याघात—सूक्ष्म, व्यवहित एव विप्रकृष्ट विषय को हस्तामलकवत् जानने के लिये समर्थ, निरावरण—कर्मावरणरहित, कृत्स्न—सकल, एवं प्रतिपूर्ण—सपूर्ण केवलज्ञान एव केवलदर्शन की उत्पत्ति से विशिष्ट हो जाते हे । (तओ पच्छा सिज्झिहिंति जाव अत करेहिंति) इसके पश्चात् वे सिद्ध हो जाते है और उस अवस्था में उनके समस्त दु खों का एव उनके कारणभूत कर्मों का सर्वथा अभाव हो जाता है ॥ सू० ६७ ॥

'एगच्चा पुण' इत्यादि ।

इन अनगार भगवतों के बीच (एगे) कितनेक ऐसे भी अनगार भगवान होते

घाय निरावरण कसिण पडिपुण्ण केवलवरनाणदसण उप्पादेंति) ચરમ ઉચ્છ્વાસ-નિ શ્વાસોમા અ તરહિત, અનુપમ, નિર્વ્યાઘાત—સૂક્ષ્મ વ્યવહિત તેમજ વિપ્રકૃષ્ટ વિષયને હસ્તામલકવત્ જાણવા માટે સમર્થ, નિરાવરણ—કર્માવરણરહિત, કૃત્સ્ન—સકળ, તેમજ પરિપૂર્ણ—સ પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન તેમજ કેવળદર્શનની ઉત્પત્તિથી વિશિષ્ટ થઈ જાય છે (तओ पच्छा सिज्झिहिंति जाव अत करेहिंति) ત્યાર પછી તેઓ સિદ્ધ થઇ જાય છે, અને તે અવસ્થામા તેમના સમસ્ત દુ ખોનો તેમજ તેમના કારણભૂત કર્મોનો સર્વથા અભાવ થઇ જાય છે (સૂ ૬૭)

'एगच्चा पुण' ઇત્યાદિ

આ અનગાર ભગવન્તોની વચમા (एगे) કેટલાક એવા પણ અનગાર

मायालोहा अणुपुव्वेण अट्ठकम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पि लोयग्गपइट्ठाणा भवति ॥ सू० ६९ ॥

मूलम्—अणगारे ण भंते ! भावियप्पा केवलिसमु-

'णिक्कोहा' निष्क्रोधा =क्रोधाभिष्कान्ता, 'खीणकोहा' क्षीणक्रोधा –क्रोध क्षीणो येषा ते क्षीणक्रोधा –मोहनीयकर्मणा क्षयीकरणात् क्षीणक्रोधमोहनीयकर्माण, 'एव माणमायालोहा' एव मानमायालोभा =एव क्षीणमानमायालोभा, 'अणुपुव्वेण' आनुपूर्व्या=क्रमशो यथानुक्रम्, 'अट्ठकम्मपयडीओ' अष्टकर्मप्रकृती 'खवेत्ता' क्षपयित्वा 'उप्पि लोयग्गपइट्ठाणा' उपरि लोकाग्रप्रतिष्ठाना =लोकाग्रावस्थिता 'भवति' भवन्ति ॥ सू ६९ ॥

टीका—'अणगारे ण भते' इत्यादि । **'अणगारे ण भते !'** अनगार खलु हे भदन्त ! **'भावियप्पा'** भावितात्मा=कृताऽऽत्मसाक्षात्कार, **'केवलिसमुग्घाएण'** केवलि-

कोहा एव माणमायालोहा) जिनका क्रोध नष्ट हो गया है, अत एव जो निष्क्रोध हैं, मोहनीय कर्म नष्ट हो जाने के कारण क्रोध जिनकी आत्मा से क्षीण हो चुका है, इसी तरह से मान, माया एव लोभ भी जिनकी आत्मा से सर्वथा नष्ट हो चुके हैं, वे **(अणुपुव्वेण अट्ठ कम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पि लोयग्गपइट्ठाणा भवति)** क्रम २ से पूर्वबद्ध अष्टकर्मों की प्रकृति को सर्वथा नष्ट कर नियमसे लोक के अग्रभागमे निवास करनेवाले होते हैं, अर्थात मोक्षको प्राप्त करते है ॥ सू ६९ ॥

'अणगारे ण भते !' इत्यादि ।

(भते !) हे भगवन् ! **(भावियप्पा अणगारे ण)** भावितात्मा अनगार (साधु) **(केवलिसमुग्घाएण)** केवलिसमुद्घात द्वारा **(समोहणित्ता)** आत्मप्रदेशों को शरीर से

ગયેલા છે, તેથી જેઓ ક્રોધરહિત છે, મોહનીય કર્મ નષ્ટ થઈ જવાના કારણથી ક્રોધ જેમના આત્મામાથી ક્ષીણ થઈ ગયેલા છે, તેવી જ રીતે માન, માયા તેમજ લોભ પણ જેમના આત્મામાથી સર્વથા નષ્ટ થઈ ગયેલા છે, તેઓ (अणुपुव्वेण अट्ठ कम्मपयडीओ खवेत्ता उप्पि लोयग्गपइट्ठाणा भवति) અનુક્રમથી પૂર્વબદ્ધ આઠ કર્મોની પ્રકૃતિને સર્વથા નષ્ટ કરીને નિયમથી લોકના ઉપરના ભાગમા નિવાસ કરવાવાળા થાય છે, અર્થાત્ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે (સૂ ૬૯)

'अणगारे ण भते !' ઈત્યાદિ

(भते !) હે ભગવન્ ! (भावियप्पा अणगारे ण) ભાવિતાત્મા અનગાર (સાધુ) (केवलिसमुग्घाएण) કેવલિસમુદ્ઘાત દ્વારા (समोहणित्ता) આત્મ

मूलम्—से जे इमे गमागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवंति, त जहा—सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कंता अक्कोहा निक्कोहा खीणक्कोहा एव माण-

टीका—'से जे इमे' इत्यादि। 'से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु मणुया भवति' अथ य इमे ग्रामाऽऽकर यावत् सन्निवेशेषु मनुजा भवन्ति, 'त जहा' तद्यथा 'सव्वकामविरया' सर्वकामविरता – सर्वकामेभ्य =समस्तशब्दादिविषयेभ्यो विरता = निवृत्ता, शब्दादिविषयेषु वा विरता=विगतौत्सुक्या, 'सव्वरागविरया' सर्वरागविरता – सर्वरागात्–समस्ताद् विषयाभिमुखहेतुभूताऽऽत्मपरिणामविशेषात् निवृत्ता, 'सव्वसगातीता' सर्वसङ्गातीता –सर्वसङ्गात्=मातापित्रादिसम्बन्धादतीता =विनिर्गता –सर्वसङ्गरहिता इत्यर्थ, 'सव्वसिणेहाइक्कंता' सर्वस्नेहातिक्रान्ता =स्नेहरहिता, 'अक्कोहा' अक्रोधा,

'से जे इमे' इत्यादि।

(से जे इमे गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ये जो ग्राम आकर आदि से लेकर सन्निवेश तक के निवासस्थानों म (मणुया भवति) मनुष्य रहते है, (त जहा) जैसे (सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कंता) जो समस्त शब्दादिक विषयों से निवृत्त है, अथवा शब्दादिक विषयों मे जिन्हे उत्सुकता नहीं है, समस्त विषयों की ओर झुकाने वाले आत्माके रागरूप परिणाम से जो निवृत्त है, माता–पिता आदि समस्त संबंधिजनों से अथवा समस्तप्रकार के परिग्रह से जो दूर हो चुके है, जिन्हों ने सम्पूर्णप्रकार का स्नेहभाव परिवर्जित कर दिया है। (अक्कोहा णिक्कोहा खीण-

'से जे इमे' ઈત્યાદિ

(से जे इमे) આ કે જે (गामागर जाव सण्णिवेसेसु) ગામ આકર આદિથી લઈને સન્નિવેશ સુધીના નિવાસસ્થાનોમા (मणुया भवति) મનુષ્ય રહે છે, (त जहा) જેવા કે–(सव्वकामविरया सव्वरागविरया सव्वसगातीता सव्वसिणेहाइक्कंता) જેઓ સમસ્ત શબ્દાદિક વિષયોથી નિવૃત્ત છે, અથવા શબ્દાદિક વિષયોમા જેમને ઉત્સુકતા નથી હોતી, સમસ્ત વિષયોની તરફ ખેચવાવાળા આત્માના રાગરૂપ પરિણામથી જેઓ નિવૃત્ત છે, માતાપિતા આદિ સમસ્ત સબધી જનોથી અથવા સમસ્ત પ્રકારના પરિગ્રહોથી જેઓ દૂર થઇ ગયેલા છે, જેઓએ સપૂર્ણ પ્રકારના સ્નેહભાવને પરિવર્જિત કરી દીધેલ છે, (अक्कोहा णिक्कोहा खीणक्कोहा एव माणमायालोहा) જેમનો ક્રોધ નષ્ટ થઇ

मूलम्—से नूणं भंते! केवलकप्पे लोए तेहिं निज्जरापोग्गलेहिं फुडे? हंता! फुडे ॥ सू० ७१ ॥

मूलम्—छउमत्थे णं भंते! मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं किंचि वण्णेणं वण्णं, गंधेणं गंधं, रसेणं रसं, फासेणं

टीका—'से नूणं भंते!' इत्यादि। 'से नूणं भंते!' अथ नूनं हे भदन्त! 'केवलकप्पे लोए' केवलकल्पो लोकः, 'तेहिं' तैः 'निज्जरापोग्गलेहिं' निर्जरापुद्गलैः—निर्जरा प्रधाना पुद्गलाः निर्जरापुद्गलाः—जीवेन अकर्मतामापादिताः कर्मपुद्गलास्तैः 'फुडे' स्पृष्टः=व्याप्तः किम्? इति प्रश्नः। उत्तरमाह 'हंता! फुडे' हन्त! स्पृष्टः ॥ सू. ७१ ॥

टीका—'छउमत्थे णं भंते!' इत्यादि। 'छउमत्थे णं भंते!' छद्मस्थः खलु भदन्त!'=हे भदन्त! छद्मस्थः खलु मनुष्यः, छद्मस्थ इह निरतिशयज्ञानयुक्तो ज्ञेयः, यतश्छद्मस्थोऽपि विशिष्टावधिज्ञानयुक्तो निर्जरापुद्गलान् जानात्येव। 'तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं' तेषां निर्जरापुद्गलानां 'किंचि' किञ्चिद् 'वण्णेणं' वर्णेन—वर्णतया यथावस्थितस्वरूपं 'वण्णं' वर्ण=

'से नूणं भंते!' इत्यादि।

(से नूणं भंते!) हे भदंत! क्या अवश्यतया (तेहिं निज्जरापोग्गलेहिं) उनके निर्जराप्रधान पुद्गलों द्वारा (केवलकप्पे लोए) यह समस्त लोक (फुडे) स्पृष्ट होता है? (हंता! फुडे) हाँ! स्पृष्ट होता है ॥ ॥ सू. ७१ ॥

'छउमत्थे णं' इत्यादि।

(छउमत्थे णं भंते! मणुस्से) हे भदन्त! विशिष्टज्ञानी छद्मस्थ मनुष्य (तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं) उन निर्जराप्रधान पुद्गलों को (किंचि) किंचित् (वण्णेणं वण्णं

'से नूणं भंते!' ઇત્યાદિ

(से नूणं भंते!) હે ભદંત! શું અવશ્યતયા (तेहिं निज्जरापोग्गलेहिं) તેમના નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલો દ્વારા (केवलकप्पे लोए) આ સમસ્ત લોકને (फुडे) સ્પર્શ થાય છે? (हंता! फुडे) હા! થાય છે (સૂ. ૭૧)

'छउमत्थे णं' ઇત્યાદિ

(छउमत्थे णं भंते! मणुस्से) હે ભદંત! વિશિષ્ટજ્ઞાની છદ્મસ્થ મનુષ્ય (तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं) તે નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોને (किंचि) કિંચિત્ (वण्णेणं वण्णं गंधेणं गंधं रसेणं रसं फासेणं फासं जाणइ पासइ) વર્ણથી

घाएणं समोहणित्ता केवलकप्पं लोयं फुसित्ता णं चिट्ठइ?, हंता! चिट्ठइ ॥ सू० ७० ॥

समुद्घातेन, तत्र प्रथमं समुद्घातस्वरूपमुच्यते—यथास्वभावस्थितानामात्मप्रदेशानां समुद्घातनं=समन्तादुद्घातनं—स्वभावादन्यभावेन परिणमनं समुद्घातः, स च सप्तविधः—वेदनासमुद्घातः १, कषायसमुद्घातः २, मरणसमुद्घातः ३, वैक्रियसमुद्घातः ४, तैजससमुद्घातः ५, आहारकसमुद्घातः ६, केवलिसमुद्घातश्च ७। एषु सप्तसु समुद्घातेषु चरमः केवलिसमुद्घातः। तत्र को नाम केवलिसमुद्घातः? उच्यते—यस्यान्तर्मुहूर्तकाले परमपदं भावि, तस्मिन् केवलिनि भवः समुद्घातः केवलिसमुद्घातस्तेन, 'समोहणित्ता' समवहत्य=आत्मप्रदेशान् प्रसार्य 'केवलकप्पं' केवलकल्पं=सम्पूर्णं 'लोयं' लोकं 'फासित्ता णं' स्पृष्ट्वा खलु 'चिट्ठइ' तिष्ठति किम्?। उत्तरमाह—'हंता' इत्यादि। 'हन्त' इतिपदं कोमलाऽऽमन्त्रणपूर्वकस्वीकारार्थकम्, 'चिट्ठइ' तिष्ठति ॥ सू. ७० ॥

बाहर निकालकर (केवलकप्पं लोयं) क्या समस्त लोकका (फुसित्ता) स्पर्श करके (चिट्ठइ) ठहरते है? उत्तर—(हंता! चिट्ठइ) हां! ठहरते है। यथास्वभाव से स्थित आत्मप्रदेशों का अन्य भाव मे परिणमन करना उसका नाम समुद्घात है। समुद्घात ७ प्रकार का है—वेदनासमुद्घात १, कषायसमुद्घात २ मरणसमुद्घात ३, वैक्रियसमुद्घात ४, तैजससमुद्घात ५, आहारकसमुद्घात ६, केवलिसमुद्घात ७। इनमे अंतिम समुद्घात केवलिसमुद्घात है। जिसको अन्तर्मुहूर्तकाल मे निर्वाण पदकी प्राप्ति होती है ऐसे केवली भगवान का दण्ड, कपाट, मन्थान और लोकपूरण क्रिया द्वारा आत्मप्रदेशों का मूल शरीर को न छोडकर शरीर से बाहर फैलना इसका नाम केवलिसमुद्घात है ॥ सू. ७० ॥

પ્રદેશોને શરીરથી બહાર કાઢીને (केवलकप्पं लोयं) શું સમસ્ત લોકનો (फुसित्ता) સ્પર્શ કરીને (चिट्ठइ) રહે છે? (हंता! चिट्ठइ) હા! રહે છે. યથાસ્વભાવમાં રહેલા આત્મપ્રદેશોને અન્યભાવમાં ફેરવી નાખવું તેનું નામ સમુદ્ઘાત છે સમુદ્ઘાત ૭ પ્રકારના છે—૧ વેદનાસમુદ્ઘાત, ૨ કષાયસમુદ્ઘાત, ૩ મરણસમુદ્ઘાત, ૪ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત, ૫ તૈજસસમુદ્ઘાત, ૬ આહારકસમુદ્ઘાત, ૭ કેવલિસમુદ્ઘાત તેમાં છેલ્લો સમુદ્ઘાત કેવલિસમુદ્ઘાત છે જેને અન્તર્મુહૂર્ત કાળમાં નિર્વાણપદની પ્રાપ્તિ થાય છે એવા કેવલી ભગવાનના દંડ, કપાટ, મન્થાન, અને લોકપૂરણ ક્રિયાદ્વારા આત્મપ્રદેશોનો, મૂળ શરીરને નહિ છોડતા શરીરથી બહાર ફેલાવો થવો તેનું નામ કેવલિસમુદ્ઘાત છે (સૂ. ૭૦)

मूलम्—गोयमा! अयं णं जंबुद्दीवे दीवे सव्वदीव-समुद्दाणं सव्वब्भंतराए सव्वखुड्डाए वट्टे तेल्लापूय-संठाण-संठिए

टीका—भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि। 'गोयमा! अयं णं जंबुद्दीवे दीवे' हे गौतम! अयं खलु जम्बूद्वीपो द्वीपः 'सव्वदीवसमुद्दाणं सव्वब्भंतराए' सर्वद्वीपसमुद्राणां सर्वाभ्यन्तरकः=सर्वद्वीपसमुद्रमध्यवर्ती, 'सव्वखुड्डाए' सर्वक्षुद्रकः=सर्वद्वीपसमुद्रापेक्षया लघुः, 'वट्टे' वृत्तः=गोलाकारः, मोदकवद् घनवृत्तोऽपि भवेत् तद्व्यवच्छेदार्थं प्रतरवृत्ततामाह—'तेल्लापूय-संठाण-संठिए' तैलाऽपूप-संस्थान-संस्थितः—तैलमिति घृतस्योपलक्षणम्, तेन तैलपक्वाऽपूपाऽऽकारसंस्थितः, 'वट्टे' वृत्तः, 'रहचक्कवाल-संठाण-संठिए' रथचक्रवाल-

जाती है कि (छउमत्थे णं मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेणं वण्णं जाव जाणइ पासइ) छद्मस्थ मनुष्य, उन केवली भगवान के उन निर्जराप्रधान पुद्गलों के वर्ण गंध रस स्पर्श को न जान सकता है? न देख सकता है? ॥ सू. ७३ ॥

'गोयमा! अयं णं' इत्यादि।

(**गोयमा!**) हे गौतम! (**अयं णं जंबुद्दीवे दीवे**) यह जंबूद्वीप नामका द्वीप (**सव्वदीवसमुद्दाणं**) समस्त द्वीप और समुद्रों का (**सव्वब्भंतराए**) सर्वप्रकार से मध्यवर्ती है। अतः यह (**सव्वखुड्डाए**) सब से छोटा है। (**वट्टे**) यह वलय के समान वृत्ताकार-गोल है। (**तेल्ला-पूय-संठाण-संठिए**) तैलपक्व पुआ के आकार जैसा गोल है। (**वट्टे रहचक्कवाल-संठाण-संठिए**) रथके पहिये जैसा गोल है। (**वट्टे पुक्खर-**

કારણથી એમ કહેવાય છે કે (छउमत्थे णं मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेणं वण्णं जाव जाणइ पासइ) છદ્મસ્થ મનુષ્ય તે કેવલી ભગવાનના તે નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શને નથી જાણી શકતા કે નથી દેખી શકતા? (સૂ. ૭૩)

'गोयमा! अयं णं' ઇત્યાદિ

(गोयमा!) હે ગૌતમ! (अयं णं जंबुद्दीवे दीवे) આ જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ (सव्वदीवसमुद्दाणं) સમસ્ત દ્વીપો અને સમુદ્રોની (सव्वब्भंतराए) સર્વ પ્રકારથી મધ્યવર્તી છે આથી તે (सव्वखुड्डाए) બધાથી નાનો છે (वट्टे) તે વલયના (બંગડી) જેવો વૃત્તાકાર ગોળ છે (तेल्लापूय-संठाण-संठिए) પુડલાના આકાર જેવો ગોળ છે (वट्टे रहचक्कवाल-संठाण-संठिए) રથના પૈડા જેવો ગોળ છે (वट्टे पुक्खरकण्णिया-संठाण-संठिए) કમળની કર્ણિકા જેવો ગોળ છે (वट्टे पडिपुण्ण-चंद-संठाण-संठिए) ...

फासं जाणइ पासइ? गोयमा! णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ७२ ॥

मूलम्—से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ–छउमत्थे णं मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेणं वण्णं जाव जाणइ पासइ? ॥ सू० ७३ ॥

कालादिरूप, 'गंधेन गंध' गन्धेन गन्धम्, 'रसेन रसं' रसेन रसम्, 'फासेण फास' स्पर्शेन स्पर्श 'जाणइ' जानाति विशेषत, 'पासइ' पश्यति सामान्यत किम्?, उत्तरमाह– 'गोयमा' हे गौतम! 'णो इणट्ठे समट्ठे' नायमर्थ समर्थ =सगत, कर्मपुद्गलाना साऽतिशयज्ञानगम्यत्वात्। अत्र छद्मस्थशब्देनातिशयज्ञानरहितस्य विवक्षितत्वादिति भाव। एव गन्धादयोऽपि ज्ञेया ॥ सू० ७२ ॥

टीका—'से केणट्ठेण भंते!' इत्यादि। 'से केणट्ठेण भंते!' अथ केनाऽर्थेन भदन्त! 'एव वुच्चइ' एवमुच्यते–'छउमत्थे ण मणुस्से' छद्मस्थ खलु मनुष्य 'तेसिं णिज्जरापुग्गलाण' तेषा निर्जरापुद्गलाना 'णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ' नो किञ्चिद्वर्णेन वर्ण यावज्जानाति पश्यति ॥ सू० ७३ ॥

गंधेण गंध रसेण रस फासेण फास जाणइ पासइ) वर्ण से वर्ण को, गंध से गंध को, रस से रस को और स्पर्श से स्पर्श को जानता है देखता है? उत्तर–(गोयमा!) हे गौतम! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ सिद्धान्त से समर्थित नहीं है। अर्थात् छद्मस्थ केवली भगवान् के निर्जराप्रधान पुद्गलों के रूप, रस, गंध, और स्पर्श को किंचिमात्र भी नहीं जान सकता है, न देख सकता है ॥ सू० ७२ ॥

'से केणट्ठेण भंते!' इत्यादि।

(भंते!) हे भदन्त! (से) यह बात (केणट्ठेण एव वुच्चइ) किस–कारण ऐसी कही

વર્ણને, ગંધથી ગંધને, રસથી રસને અને સ્પર્શથી સ્પર્શને જાણે છે? જુએ છે? ઉત્તર–(गोयमा!) હે ગૌતમ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સિદ્ધાંતથી સમર્થન પામેલો નથી, અર્થાત્ છદ્મસ્થ પુરુષ કેવલી ભગવાનના નિર્જરાપ્રધાન પુદ્ગલોના રૂપ, રસ, ગંધ તથા સ્પર્શને કિંચિત માત્ર પણ જાણી શકતા નથી, તેમ જોઈ શકતા પણ નથી (સૂ ૭૨)

'से केणट्ठेण भंते!' ઈત્યાદિ

(भंते!) હે ભદન્ત! (से) આ વાત (केणट्ठेण एव वुच्चइ) શા

मूलम्—देवे ण महड्ढिए महज्जुइए महब्बले महाजसे महासोक्खे महाणुभावे सविलेवणं गंधसमुग्गयं गिण्हइ, गिण्हित्ता तं अवदालेइ, अवदालित्ता जाव इणामेवत्ति कट्टु केवल-

टीका—'देवे णं' इत्यादि। 'देवे णं' देवः खलु 'महड्ढिए' महर्द्धिक=विपुलैश्वर्ययुक्तः, 'महज्जुइए' महाद्युतिकः=महातेजस्वी, 'महब्बले महाजसे' महाबलो महायशाः 'महासोक्खे' महासौख्यः=महासुखः, 'महाणुभावे' महानुभावः, 'सविलेवणं' सविलेपनं 'गंधसमुग्गयं' गन्धसमुद्गकं=गन्धसम्पुटकं 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा तं=गन्धसमुद्गकम् 'अवदालेइ' अवदालयति=उद्घाटयति, 'अवदालित्ता' अवदाल्य=उद्घाट्य, 'जाव इणामेवत्ति कट्टु' यावत् इदमेवमिति कृत्वा, इह यावच्छब्द परिमाणार्थकस्तावदित्यस्य सापेक्षः, इदं=गमनम्, एवम्=छोटिकात्रय यावता कालेन भवति तावत्का-

विष्कंभवाला है। इसकी परिधि तीन लाख सोलह हजार दो सौ सत्ताइस योजन तीन कोश एकसौ अट्ठाइस धनुष साडे तेरह अंगुल से कुछ अधिक है। उससे यह परिवेष्टित है॥ सू. ७४॥

'देवे णं महड्ढिए' इत्यादि।

(महड्ढिए) महाऋद्धि का धारी (महब्बले) महाबलिष्ठ (महाजसे) अतिशय यशस्वी (महासोक्खे) अत्यन्तसौख्यवाले (महाणुभावे) एवं अत्यंत प्रभावशाली एसा कोइ (देवे णं) देव (सविलेवणं गंधसमुग्गयं) विलेपनसहित एक गंध के समुद्गक (पेटा) को (गिण्हइ) लेवे, (गिण्हित्ता) और लेकर उसे (अवदालेइ) वहीं पर खोले, (अवदालित्ता) खोलकर (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं)

પોળો છે તેનો પરિધ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો સત્તાવીશ યોજન ત્રણ કોશ એકસો અઠ્ઠાવીસ ધનુષ અને સાડા તેર આંગળથી જરા વધારે છે તે એટલા ઘેરાવામાં છે (સૂ ૭૪)

'देवे णं महड्ढिए' ઈત્યાદિ

(महड्ढिए) મહાઋદ્ધિના ધારી (महब्बले) મહાબલિષ્ઠ (महाजसे) અતિશય યશસ્વી (महासोक्खे) અત્યંત સૌખ્યવાળા (महाणुभावे) તેમજ અત્યંત પ્રભાવશાળી એવા કોઈ (देवे णं) દેવ (सविलेवणं गंधसमुग्गयं) વિલેપન સહિત એક ગંધસમુદ્ગક (સુગંધદ્રવ્યની પેટી) ને (गिण्हइ) લીએ, (गिण्हित्ता) અને લઈને તેને (अवदालेइ) ત્યાંજ ઉઘાડે, (अवदालित्ता) ઉઘાડીને (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं) તે સમસ્ત જંબૂદ્વી-

वट्टे रहचक्कवाल–सठाण–संठिए वट्टे पुक्खर–कण्णिया–सठाण-सठिए वट्टे पडिपुण्ण–चंद–सठाणसठिए एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयणसयसहस्साइ सोलस सहस्साइं दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते ॥ सू० ७४ ॥

सस्थान सस्थित –चक्रवाल=मण्डल, मण्डलत्वधर्मयोगाद्य रथचक्रमपि रथचक्रवाल, तत्सस्थानेन सस्थित –रथचक्राऽऽकारसस्थित इत्यर्थ ' वट्टे ' वृत्त **'पुक्खर कण्णिया सठाण सठिए वट्टे'** पुष्करकर्णिका–सस्थान–सस्थित –पद्मबीजकोशसदृशाकारयुक्त , **' एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण'** एक योजनशतसहस्रम आयामविष्कम्भेण=दैर्घ्यपरिणाहाभ्यामेकलक्षयोजनप्रमाण , **'वट्टे'** वृत्त , **'पडिपुण्ण–चद–सठाण सठिए'** प्रतिपूर्ण–चन्द्र–सस्थान–सस्थित , **'तिण्णि जोयणसयसहस्साइ'** त्रीणि योजनशतसहस्राणि=त्राणि लक्षाणि योजनानि, **'सोलस सहस्साइ'** षोडश सहस्राणि, **'दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए'** द्वे च सप्तविंशे योजनशते=सप्तविंशत्यधिके द्वे शते योजनानि **'तिण्णि य कोसे'** त्रींश्च क्रोशान् **'अट्ठावीस च धणुसय'** अष्टाविंश च धनुश्शतम्=अष्टाविंशत्यधिकशतधनूंषि, **'तेरस य अगुलाइ'** त्रयोदश चाङ्गुलानि **'अद्धगुलिय च'** अर्द्धाङ्गुलिकञ्च **'किंचि विसेसाहिए'** किञ्चिद्विशेषाऽधिक **' परिक्खेवेण'** परिक्षेपेण=परिधिना **'पण्णत्ते'** प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ७४

कण्णिया–सठाण–सठिए) कमलकी कर्णिका के जैसा गोल है। **(वट्टे पडिपुण्ण–चद–सठाण–सठिए)** पूर्णचन्द्रमडल के जैसा गोल है। **(एक्क जोयणसयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयणसयसहस्साइ सोलससहस्साइ दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचि विसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते)** यह जबूद्वीप एक लाख योजनका आयाम एव

જેવો ગોળ છે (एक्क जोयण सयसहस्स आयामविक्खभेण तिण्णि जोयण सयसहस्साइ सोलससहस्साइ दोण्णि य सत्तावीसे जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीस च धणुसय तेरस य अगुलाइ अद्धगुलिय च किंचिविसेसाहिए परिक्खेवेण पण्णत्ते) આ જબૂદ્વીપ ૧ લાખ યોજનના આયામ તેમજ વિષ્કભવાળો લાખો–

मूलम्—देवे ण महड्ढिए महज्जुइए महब्बले महाजसे महासोक्खे महाणुभावे सविलेवणं गंधसमुग्गयं गिण्हइ, गिण्हित्ता तं अवदालेइ, अवदालित्ता जाव इणामेवत्ति कट्टु केवल-

टीका—'देवे ण' इत्यादि। 'देवे ण' देव खलु 'महड्ढिए' महर्द्धिक = विपुलैश्वर्ययुक्त, 'महज्जुइए' महाद्युतिक = महातेजस्वी, 'महब्बले महाजसे' महाबलो महायशा 'महासोक्खे' महासौख्य = महासुखा, 'महाणुभावे' महानुभाव, 'सविलेवणं' सविलेपन 'गंधसमुग्गयं' गन्धसमुद्गक = गन्धसम्पुटक 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा त = गन्धसमुद्गकम् 'अवदालेइ' अवदालयति = उद्घाटयति, 'अवदालित्ता' अवदाल्य = उद्घाट्य, 'जाव इणामेवत्ति कट्टु' यावत् इदमेवमिति कृत्वा, इह यावच्छब्द परिमाणा-र्थकस्तावदित्यस्य सापेक्ष, इद = गमनम्, एवम् = छोटिकात्रय यावता कालेन भवति तावत्का-

विष्कंभवाला है। इसकी परिधि तीन लाख सोलह हजार दो सौ सत्ताईस योजन तीन कोश एकसौ अट्ठाईस धनुष साडे तेरह अगुल से कुछ अधिक है। उससे यह परिवेष्टित है॥ सू. ७४॥

'देवे ण महड्ढिए' इत्यादि।

(महड्ढिए) महाऋद्धि का धारी (महब्बले) महाबलिष्ठ (महाजसे) अतिशय यशस्वी (महासोक्खे) अत्यतसौख्यवाले (महाणुभावे) एव अत्यत प्रभावशाली ऐसा कोई (देवे ण) देव (सविलेवणं गंधसमुग्गय) विलेपनसहित एक गंध के समुद्गक (पेटी) को (गिण्हइ) लेवे, (गिण्हित्ता) और लेकर उसे (अवदालेइ) वहीं पर खोले, (अवदालित्ता) खोलकर (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं)

પોળો છે તેનો પરિધ ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસો સત્તાવીશ યોજન ત્રણ કોશ એકસો અટ્ઠાવીસ ધનુષ અને સાડા તેર આંગળથી જરા વધારે છે તે એટલા ઘેરાવામાં છે (સૂ. ૭૪)

'देवे ण महड्ढिए' ઇત્યાદિ

(महड्ढिए) મહાઋદ્ધિના ધારી (महब्बले) મહાબલિષ્ઠ (महाजसे) અતિશય યશસ્વી (महासोक्खे) અત્યંત સૌખ્યવાળા (महाणुभावे) તેમજ અત્યંત પ્રભાવશાળી એવા કોઈ (देवे ण) દેવ (सविलेवणं गंधसमुग्गयं) વિલેપન સહિત એક ગંધસમુદ્ગક (સુગંધદ્રવ્યની પેટી) ને (गिण्हइ) લીએ, (गिण्हित्ता) અને લઈને તેને (अवदालेइ) ત્યાંજ ઉઘાડે, (अवदालित्ता) ઉઘાડીને (जाव इणामेवत्ति कट्टु केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं) તે સમસ્ત જંબૂદ્વી-

कप्पं जंबुद्दीवं दीवं तिहिं अच्छराणिवाएहिं तिसत्तखुत्तो अणुपरियट्टित्ता णं हव्वमागच्छेज्जा ॥ सू० ७५ ॥

मूलम्—से णूणं भंते ! से केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे तेहिं घाणपोग्गलेहिं फुडे ? हंता ! फुडे ॥ सू० ७६ ॥

लिकम्—सत्वरमित्यर्थः, इति कृत्वा, 'केवलकप्पं' केवलकल्पं=सम्पूर्णं, 'जंबुद्दीवं' जम्बूद्वीपं 'दीवं' द्वीपं 'तिहिं' त्रिभिः 'अच्छराणिवाएहिं' अच्छराशब्दो देशीयः छोटिकावाचकः, छोटिकाभिरित्यर्थः, 'तिसत्तखुत्तो' त्रिसप्तकृत्वः=एकविंशतिवारान् 'अणुपरियट्टित्ता णं' अनुपर्यट्य=परिभ्रम्य खलु 'हव्वमागच्छेज्जा' शीघ्रमागच्छेत्। छोटिकात्रयकालसमकाले एव सम्पूर्णं जम्बूद्वीपमेकविंशतिवारान् परिभ्रम्य शीघ्रमागच्छेदित्यर्थः ॥ सू०७५ ॥

टीका—गौतमः पृच्छति—'से णूणं भंते !' इत्यादि। 'से णूणं भंते !' अथ नूनं हे भदन्त ! 'से केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे' स केवलकल्पो जम्बूद्वीपो द्वीपः 'तेहिं' तैः, 'घाणपोग्गलेहिं' घ्राणपुद्गलैः=गन्धपुद्गलैः 'फुडे' स्पृष्टः किम् ? भगवानाह—'हंता ! फुडे' हन्त ! स्पृष्टः ॥ सू० ७६ ॥

उस समस्त जंबूद्वीप की (तिहिं अच्छराणिवाएहिं) तीन चुटकी बजाने मे जितना समय लगे उतने समय मे (तिसत्तखुत्तो) तीनगुणित सात—इक्कीस वार (अणुपरियट्टित्ता) प्रदक्षिणा देकर (हव्वमागच्छेज्जा) वहा पर शीघ्र आजावे ॥ सू. ७५ ॥

'से णूण भंते !' इत्यादि।

गौतम पूछते हैं–(से णूण भंते ! से केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे) हे भदन्त ! यह समस्त जंबूद्वीप (तेहिं घाणपोग्गलेहिं फुडे ?) क्या उन समस्त सुगंधित पुद्गलों से स्पृष्ट हो जाता है ? उत्तर–(हंता ! फुडे) हा ! हो जाता है ॥ सू. ७६ ॥

फरी (तिहिं अच्छराणिवाएहिं) त्रणु चपटी वगाडवामा जेटलो समय लागे तेटला समयमा (तिसत्तखुत्तो) एकवीसवार (अणुपरियट्टित्ता) प्रदक्षिणा दईने (हव्वमागच्छेज्जा) त्या पाछा जल्दी आवी जाय (सू. ७५)

'से णूण भंते !' इत्यादि

गौतम पूछे छे–(से णूण भंते ! से केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे) हे भदन्त ! आ समस्त जम्बूद्वीप (तेहिं घाणपोग्गलेहिं फुडे) शु ते समस्त सुगधित पुद्गलोथी स्पृष्ट थई जाय छे ? उत्तर–(हंता ! फुडे) हा, थई जाय छे (सू. ७६)

मूलम्—छउमत्थे ण भंते ! मणुस्से तेसिं घाणपोग्गलाणं किंचि वण्णेण वण्णं जाव जाणइ पासइ ? गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ७७ ॥

मूलम्—से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ-छउमत्थे

टीका—पुनर्गौतम पृच्छति—'छउमत्थे ण' इत्यादि। 'भंते!' हे भदन्त ! 'छउमत्थे ण मणुस्से' छद्मस्थ खलु मनुष्य, 'तेसिं घाणपोग्गलाणं' तेषां घ्राणपुद्गलानां 'किंचि वण्णेण वण्णं जाव जाणइ पासइ' किञ्चिद्वर्णेन वर्णं यावज्जानाति पश्यति किम् ? भगवानाह—'गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे' गौतम ! नाऽयमर्थ समर्थ ॥ सू ७७ ॥

टीका—'से तेणट्ठेण' इत्यादि। 'से तेणट्ठेण गोयमा! एवं वुच्चइ' अथ

'छउमत्थे ण भंते ! मणुस्से' इत्यादि।

पुन गौतम ने पूछा–(छउमत्थे ण भंते ! मणुस्से) हे भदन्त ! क्या छद्मस्थ मनुष्य, (तेसिं घाणपुग्गलाणं) उन सुगंधित पुद्गलों को (किंचि वण्णेण वण्णं जाव) वर्ण से यावत् गंध स्पर्शादि से थोडा भी (जाणइ पासइ) जान सकता है ? देख सकता है ? प्रभु ने कहा कि (गोयमा!) हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है ॥ सू ७७ ॥

'से तेणट्ठेणं' इत्यादि।

(से तेणट्ठेण गोयमा ! एवं वुच्चइ) हे गौतम ! छद्मस्थ उन निर्जरापुद्गलों को गंधादिगुणों द्वारा थोड़ा भी नहीं जान सकता है–यह जो बात कही गई है सो इसलिये

'छउमत्थे ण भंते ! मणुस्से' ईत्यादि

વળી ગૌતમે પૂછ્યુ –(छउमत्थे ण भंते ! मणुस्से) હે ભદન્ત ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય, (तेसिं घाणपोग्गलाणं) તે સુગંધિત પુદ્ગલોને વર્ણથી તેમજ ગંધ સ્પર્શ આદિથી જરા પણ (जाणइ पासइ) જાણી શકે છે ? જોઈ શકે છે ? પ્રભુએ કહ્યુ કે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી (सू ७७)

'से तेणट्ठेण' ઈત્યાદિ

(से तेणट्ठेण गोयमा ! एवं वुच्चइ) હે ગૌતમ ! છદ્મસ્થ, તે નિર્જરા–પુદ્ગલોને ગંધ આદિ–ગુણો દ્વારા જરા પણ જાણી શકતો નથી એમ જે

ण मणुस्से तेसिं णिज्जरापोग्गलाणं णो किंचि वण्णेणं वण्ण जाव जाणइ पासइ ॥ सू० ७८ ॥

मूलम्—एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता, समणा-

तेनाऽर्थेन हे गौतम ! एवमुच्यते–'छउमत्थे ण मणुस्से' छद्मस्थ खलु मनुष्य 'तेसिं णिज्जरापोग्गलाण' तेषा निर्जरापुद्गलाना 'न किंचि वण्णेण' न किंचिद् वर्णेन 'वण्ण' वर्ण 'जाव जाणइ पासइ' यावज्जानाति पश्यति। तस्य छद्मस्थस्य सातिशयज्ञानाभावात्स यथावस्थितस्वरूपेण वर्णादिक न जानातीत्यर्थ ॥ सू ७८ ॥

टीका—'एए सुहुमा' इत्यादि। 'एए' एते वर्णादयस्तथा 'सुहुमा' सूक्ष्मा सन्ति यत् तान् यथावस्थितस्वरूपेण छद्मस्थो न जानाति, तथा 'ते पोग्गला' ते पुद्गला=निर्जरापुद्गला अतिसूक्ष्मा 'पण्णत्ता' प्रज्ञप्ता । 'समणाउसो' हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! अथवा–श्रमणश्चासावायुष्माश्चेति समासस्तस्यामन्त्रण हे श्रमणायुष्मन् ! हे गौतम !

कही गई है कि (छउमत्थे ण मणुस्से) उस छद्मस्थ के सातिशय ज्ञान का अभाव है, अत वह यथावस्थित रूप से (तेसिं णिज्जरापोग्गलाण) उन निर्जरित पुद्गलों के (णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ) वर्णादिक को थोडा भी नहीं जान सकता है, न देख सकता है ॥ सू ७८ ॥

'एए सुहुमा ण' इत्यादि।

(एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता) उन निर्जरापुद्गलों को छद्मस्थ यथा वस्थित रूपसे इस कारण से भी नहीं जान सकता है कि उन पुद्गलों के वर्णादिक गुण सूक्ष्म है, अत (समणाउसो ! सव्वलोयं पि य ण ते फुसित्ता ण चिट्ठति) हे आयु

વાત કહી છે તે એ માટે કહેલી છે કે (छउमत्थे ण मणुस्से) તે છદ્મસ્થને સાતિશય જ્ઞાનનો અભાવ છે તેથી તે યથાવસ્થિતરૂપથી (तेसिं णिज्जरापोग्गलाण) તે નિર્જરિત પુદ્ગલોના (णो किंचि वण्णेण वण्ण जाव जाणइ पासइ) વર્ણ આદિકને જરા પણ જાણી શકતો નથી, જોઈ પણ શકતો નથી (સૂ ૭૮)

'एए सुहुमा ण' ઇત્યાદિ

(एए सुहुमा ण ते पोग्गला पण्णत्ता) તે નિર્જરાપુદ્ગલોને છદ્મસ્થ યથાવસ્થિતરૂપથી એ કારણથી પણ જાણી શકતો નથી કે તે પુદ્ગલોના વર્ણ આદિક ગુણ સૂક્ષ્મ છે તેથી (समणाउसो ! सव्वलोय पि य ण फुसित्ता ण चिट्ठति) હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! જેવી રીતે છદ્મસ્થ ગંધ આદિક ગુણો દ્વારા

उसो! सव्वलोय पि य ण ते फुसित्ता ण चिट्ठति ॥ सू० ७९ ॥

मूलम्—कम्हा ण भंते! केवली समोहणति? कम्हा ण केवली समुग्घाय गच्छति? गोयमा! केवलीण चत्तारि कम्मसा

यथाऽतिसूक्ष्मत्वाद् गन्धपुद्गलान् जानातीव निर्जरापुद्गलानपीति दृष्टान्तप्रदर्शनम्। 'सव्वलोय पि य ण' सर्वलोकमपि च खलु ते=निर्जरापुद्गला 'फुसित्ता ण' स्पृष्ट्वा खलु 'चिट्ठति' तिष्ठन्ति ॥ सू ७९ ॥

टीका—गौतम पृच्छति-'कम्हा ण भंते!' इत्यादि। 'कम्हा ण भंते!' कस्मात्खलु भदन्त!=हेभदन्त! कस्मात् खलु 'केवली' केवलिन 'समोहणति' समुद्घ्नन्ति=कस्मै प्रयोजनाय केवलिन समुद्घात कुर्वन्तो यर्थ, उक्तमर्थ—पुन सुखबोधार्थमाह—'कम्हा ण केवली' कस्मात् खलु केवलिन, 'समुग्घाय' समुदघातम्=आत्मप्रदेशप्रसारकता गच्छन्ति=प्राप्नुवन्ति, भगवानुत्तरमाह—'गोयमा!' गौतम! 'केवलीण चत्तारि कम्मसा' केवलिना चत्वार

ष्मन् श्रमण! जिस प्रकार छद्मस्थ गन्धादिक गुणों द्वारा अत्यत सूक्ष्म रूप से परिणत गध पुद्गलों को यथावस्थित रूपमे नहीं जान सकता है उसी प्रकार वह अत्यत सूक्ष्मरूप से परिणत होने के कारण उन निर्जरापुद्गलों को भी गन्धादिक गुणद्वारा न जान सकता है, न देख सकता है। इस दृष्टान्त से यह बात स्फुट हो जाती है ॥ सू ७९ ॥

'कम्हा ण भंते!' इत्यादि।

गौतम ने पुन प्रश्न किया—(भंते!) हे भदन्त! (कम्हा ण) किस कारण से (केवली) केवली भगवान् (समोहणति) समुद्घात करते हैं? अर्थात्—केवलियों को समुद्घात किस प्रयोजन के लिये करना पड़ता है? उत्तर—(गोयमा!) हे गौतम! (केवलीण चत्तारि कम्मसा अपलिक्खीणा भवति) केवलियों के चार कर्म अवशिष्ट रहते

અત્યત સૂક્ષ્મરૂપમા પરિણામ પામેલા ગધપુદ્ગલોને યથાવસ્થિતરૂપથી જાણી શકતા નથી, તેવીજ રીતે અત્યત સૂક્ષ્મરૂપમા પરિણામ પામેલા હોવાને કારણે તે નિર્જરાપુદ્ગલોને પણ ગધ આદિક ગુણ દ્વારા જાણી શકતા નથી, તેમ જોઈ શકતા નથી આ દૃષ્ટાતથી એ વાત સ્પષ્ટ થઈ જાય છે (સૂ ૭૯)

'कम्हा ण भंते! केवली समोहणति' ઇત્યાદિ

ગૌતમે વળી પાછો પ્રશ્ન કર્યો- (भंते!) હે ભદન્ત! (कम्हा ण) ક્યા કારણથી (केवली) કેવલી ભગવાન્ (समोहणति) સમુદ્ઘાત કરે છે, અર્થાત્—કેવલીઓને સમુદ્ઘાત ક્યા પ્રયોજનને માટે કરવો પડે છે? ઉત્તર—(गोयमा!) હે ગૌતમ! (केवलीण चत्तारि कम्मसा अपलिक्खीणा भवति) કેવળીઓના ચાર

अपलिक्खीणा भवति, तंजहा–(१) वेयणिज्जं '(२) आउयं ३ णामं गोत्त सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ, सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ। विसम समं करेइ बंधणेहिं ठिईहि य, विसम-समकरणयाए बंधणेहिं ठिईहि य। एव खलु केवली समोहणंति, एव खलु केवली समुग्घाय गच्छंति ॥ सू० ८० ॥

कर्मांशा 'अपलिक्खीणा' अपरिक्षीणा=अवशिष्टा 'भवति' भवन्ति=सन्ति, 'त जहा' तद्यथा–'वेयणिज्ज' वेदनीयम्, 'आउय' आयु, 'णाम' नाम, 'गोत्त' गोत्रम्, 'सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ' सर्वबहुल तद् वेदनीयं कर्म भवति, 'सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ' सर्वस्तोक तद् आयु कर्म भवति, 'विसम सम करेइ बंधणेहिं ठिईहि य' विषम सम करोति बन्धनै –प्रदेशबन्धानुभागबन्धावाश्रित्येति भाव, स्थितिभिश्च=स्थितिबन्धविशेषैश्च, 'विसमसमकरणयाए बंधणेहिं ठिईहि य एव खलु केवली समोहणति' अत्र पदयोजना–एव खलु विषमसमकरणाय=विषमकर्मणा समीकरणार्थं बन्धनै स्थितिभिश्च केवलिन 'समोहणति' समुद्धनन्ति–समुद्घात कुर्वन्ति 'एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति' एव खलु केवलिन समुद्घात गच्छन्ति ॥ सू ८० ॥

हैं, (त जहा) वे ये है–(वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) वेदनीय, आयु, नाम और गोत्र। (सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) केवली में सबसे अधिक स्थितिवाला उस समय वेदनीय कर्म रहता है। (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) तथा सबसे स्तोक आयुकर्म रहता है। (विसम सम करेइ बंधणेहिं ठिईहि य विसमसमकरणयाए बंधणेहिं ठिईहि य) इस विषमता को सम करने के लिये अर्थात् आयुकर्म की स्थिति के समान वेदनीयादिक कर्मों की स्थिति करने के लिये केवली भगवान् समुद्घात करते है। अथ

કર્મ બાકી રહે છે, (त जहा) તે આ છે (वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) વેદનીય, આયુ, નામ અને ગોત્ર (सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) કેવળીમાં સર્વથી વધારે સ્થિતિવાળા તે સમય વેદનીય કર્મ રહે છે (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) તથા સર્વથી સ્તોક આયુકર્મ રહે છે (विसम सम करेइ बंधणेहिं ठिईहि य, विसमसमकरणयाए बंधणेहिं ठिईहि य) આ વિષમતાને સમ કરવા માટે અર્થાત્ આયુકર્મની સ્થિતિ બરાબર વેદનીય

मूलम्—सव्वे वि ण भंते ! केवली समुग्घाय गच्छति ? णो इणट्ठे समट्ठे।

अकित्ताणं समुग्घाय, अणता केवली जिणा।
जरामरणविप्पमुक्का, सिद्धि वरगइं गया ॥ सू० ८१ ॥

टीका—गौतम पृच्छति–'सव्वे वि ण' इत्यादि। 'सव्वे वि ण भंते !' सर्वेऽपि खलु भगन्त !=हे भदन्त ! सर्वेऽपि खलु 'केवली' केवलिन 'समुग्घाय' समुद्घात 'गच्छति' गच्छन्ति किम् ? भगवानाह 'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ।

"अकित्ता ण समुग्घाय, अणता केवली जिणा।
जरामरणविप्पमुक्का, सिद्धि वरगइ गया ॥ १ ॥"

कर्मों का स्थितिबंध, अनुभागबंध एव प्रदेशबंध, समुद्घात करने से आयुकर्म के स्थितिबंध, अनुभागबंध एव प्रदेशबंध के बराबर हो जाते है। (एवं खलु केवली समोहणति, एवं खलु केवली समुग्घाय गच्छति) इस प्रकार केवलियों के समुद्घात करने का यह प्रयोजन है। इस प्रकार वे केवली समुद्घात करते है ॥ सू ८० ॥

'सव्वे वि ण भते ! इत्यादि।

प्रश्न-(भंते !) हे भदन्त ! क्या (सव्वे वि ण केवली) समस्त केवली भगवान् (समुग्घाय गच्छति) समुद्घात करते है। (णो इणट्ठे समट्ठे) हे गौतम ! यह अर्थ समर्थित नहीं है, अर्थात्–समस्त केवली भगवान् समुद्घात करें ऐसा कोई नियम

આદિક કર્મોની સ્થિતિ કરવા માટે કેવલી ભગવાન સમુદ્ઘાત કરે છે બીજા કર્મોના સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ તેમજ પ્રદેશબંધ, સમુદ્ઘાત કરવાથી આયુ કર્મના સ્થિતિબંધ, અનુભાગબંધ તેમજ પ્રદેશબંધના બરાબર થઈ જાય છે (एव खलु केवली समोहणति एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति) આ પ્રકારે કેવલીઓને સમુદ્ઘાત કરવાનુ આ પ્રયોજન છે આ પ્રકારે તે કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે (સૂ ૮૦)

'सव्वे वि ण भते ! केवली' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—(भते !) હે ભદન્ત ! શું (सव्वेवि ण केवली) વધા કેવલી ભગવાન્ (समुग्घाय गच्छति) સમુદ્ઘાત કરે છે ? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થિત નથી, અર્થાત્ સમસ્ત કેવલી ભગવાન સમુદ્ઘાત

अपलिक्खीणा भवंति, तंजहा-(१) वेयणिज्ज (२) आउयं ३ णाम गोत्त सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ, सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ। विसम सम करेइ बंधणेहिं ठिईहि य, विसम-समकरणयाए बंधणेहि ठिईहि य। एवं खलु केवली समोहणंति, एव खलु केवली समुग्घाय गच्छंति ॥ सू० ८० ॥

कर्मांशा 'अपलिक्खीणा' अपरिक्षीणा =अवशिष्टा 'भवंति' भवन्ति=सन्ति, 'त जहा' तद्यथा-'वेयणिज्ज' वेदनीयम्, 'आउय' आयु, 'णाम' नाम, 'गोत्त' गोत्रम्, 'सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ' सर्वबहुलं तद् वेदनीयं कर्म भवति, 'सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ' सर्वस्तोकं तद् आयु कर्म भवति, 'विसम सम करेइ बधणेहिं ठिईहि य' विषम सम करोति बन्धनै –प्रदेशबन्धानुभागबन्धावाश्रित्येति भाव , स्थितिभिश्च= स्थितिबन्धविशेषैश्च, 'विसमसमकरणयाए बधणेहिं ठिईहि य एव खलु केवली समोहणति' अत्रैव पदयोजना-एवं खलु विषमसमकरणाय=विषमकर्मणा समीकरणार्थं बन्धनै स्थितिभिश्च केवलिन 'समोहणति' समुद्धन्ति–समुद्घात कुर्वन्ति 'एव खलु केवली समुग्घाय गच्छति' एव खलु केवलिन समुद्घात गच्छन्ति ॥ सू ८० ॥

है, (त जहा) वे ये है-(वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) वेदनीय, आयु, नाम और गोत्र। (सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) केवली में सबसे अधिक स्थितिवाला उस समय वेदनीय कर्म रहता है। (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) तथा सबसे स्तोक आयुकर्म रहता है। (विसम सम करेइ बधणेहि ठिईहि य विसमसमकरणयाए बधणेहिं ठिईहि य) इस विषमता को सम करने के लिये अर्थात् आयुकर्म की स्थिति के समान वेदनीयादिक कर्मों की स्थिति करने के लिये केवली भगवान् समुद्घात करते है। अथ

કર્મ બાકી રહે છે, (त जहा) તે આ છે (वेयणिज्ज आउय णाम गोत्त) વેદનીય, આયુ, નામ અને ગોત્ર (सव्वबहुए से वेयणिज्जे कम्मे भवइ) કેવળીમા સર્વથી વધારે સ્થિતિવાળા તે સમય વેદનીય કર્મ રહે છે (सव्वत्थोवे से आउए कम्मे भवइ) તથા સર્વથી સ્તોક આયુકર્મ રહે છે (विसम सम करेइ बधणेहिं ठिईहि य, विसमसमकरणयाए बधणेहिं ठिईहि य) આ વિષમતાને સમ કરવા માટે અર્થાત્ આયુકર્મની સ્થિતિ બરાબર વેદનીય

मूलम्—केवलिसमुग्घाए णं भंते ! कइसमइए पण्णत्ते ? गोयमा ! अट्ठसमइए पण्णत्ते, त जहा–पढमे समए दंड करेइ

माण यत् मोक्ष प्रयामनोऽभिमुखीकरण तत्, तच्च उदयावलिकाया कर्मपुद्गलप्रक्षेपव्यापाररूप उदीरणाविशेष । केवलिसमुद्घात कुर्वन् केवली प्रथममेवाऽऽवर्जीकरण करोति । भगवानाह–'गोयमा !' हे गौतम ! 'असखेज्जसमइए अतोमुहुत्तिए पण्णत्ते' असख्येयसमयिकम् आन्तर्मौहूर्तिक प्रज्ञप्तम् ॥ सू० ८२ ॥

टीका—गौतम पृच्छति–'केवलिसमुग्घाए ण' इत्यादि । 'केवलिसमुग्घाए ण भते !' केवलिसमुद्घात खलु भदन्त !=हे भदन्त ! केवलिसमुद्घात 'कइसमइए पण्णत्ते' कतिसमयिक प्रज्ञप्त ?, भगवानाह–'गोयमा' हे गौतम ! 'अट्ठसमइए पण्णत्ते' अष्टसमयिक प्रज्ञप्त । अन्तर्मुहूर्तभाविपरमपदे केवलिनि य समुद्घातो भवति स केवलिसमुद्घात, स चाष्टसु समयेषु भवतीत्यर्थ । तदेवाह–'तजहा' तद्यथा 'पढमे समए

अभिमुख किया जाता है उसका नाम आवर्जीकरण है। यह केवलिसमुद्घात के पहिले होता है। उदयावलिका मे कर्मपुद्गल का प्रक्षेप करने–रूप व्यापार का यह नामान्तर है ॥ सू ८२ ॥

'केवलिसमुग्घाए ण भते !' इत्यादि ।

प्रश्न–(भते !) हे भगवन् ! (केवलिसमुग्घाए ण कइसमइए पण्णत्ते) केवलिसमुद्घात कितना समय का कहा गया है ? उत्तर–(गोयमा) हे गौतम ! (अट्ठसमइए पण्णत्ते) इसका काल ८ समय का कहा गया है। अन्तर्मुहूर्त मे परमपद का लाभ जिनको होने वाला है ऐसे केवलियों द्वारा जो समुद्घात किया जाता है उसका नाम केवलिसमुद्घात है। इसका काल ८ समय का है। (तजहा) वह समुद्घात इस प्रकार से होता है–(पढमे समए दड करेइ) प्रथम समय मे केवली के

જીવ મોક્ષની સામે કરવામા આવે છે તેનુ નામ આવર્જીકરણ છે તે કેવલિસમુદ્ઘાતની પહેલા થાય છે ઉદયાવલિકામા કર્મપુદ્ગલોને પ્રક્ષેપ કરવા રૂપ વ્યાપારનુ આ નામાતર છે (સૂ. ૮૨)

'केवलिसमुग्घाए ण भते !' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—(भते !) હે ભગવાન્ ! (केवलिसमुग्घाए ण कइसमइए पण्णत्ते) કેવલિસમુદ્ઘાતના કેટલા સમય કહેલા છે ? ઉત્તર—(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (अट्ठसमइए पण्णत्ते) તેનો કાળ ૮ સમયનો કહેલો છે અ તર્મુહૂર્તમા પરમપદનો લાભ જેમને થવાનો હોય છે એવા કેવળીઓ દ્વારા જે સમુદ્ઘાત કરવામા આવે છે તેનુ નામ કેવલિસમુદ્ઘાત છે તેનો કાલ ૮ સમયનો છે (तजहा)

मूलम्—कइसमए णं भंते! आउज्जीकरणे पण्णत्ते? गोयमा! असंखेज्जसमइए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते ॥ सू० ८२ ॥

अकृत्वा खलु समुद्घातम्, अनन्ता केवलिनो जिनाः। जरामरणविप्रमुक्ताः, सिद्धिं वरगतिं गताः ॥ १ ॥ अयंभावः—षण्मासायुषि अवशिष्टे सति येषां केवलज्ञानमुत्पन्नं ते नियमतः समुद्घातं कुर्वन्ति, अन्ये तु समुद्घातं कुर्वन्ति न वा कुर्वन्तीति ॥ सू० ८१ ॥

टीका—गौतमः पृच्छति—'कइसमए णं' इत्यादि। 'कइसमए णं भंते!' कति-समयं खलु भदन्त! 'आउज्जीकरणे पण्णत्ते' आवर्जीकरणं प्रज्ञप्तम्। आवर्ज्यतेऽभिमुखी-क्रियते मोक्षोऽनेनेति—आवर्जस्तस्य करणविवक्षायां च्विप्रत्ययः। केवलिसमुद्घातात् पूर्वं क्रिय

नहीं है। क्यों कि (**समुग्घायं अकित्ता**) समुद्घात को नहीं भी करके (**अणंता केवली**) अनंत केवली (**जिणा**) जिन (**जरामरणविप्पमुक्का**) जन्म, जरा एवं मरण से रहित होकर (**वरगइ**) सिद्धिस्वरूप सर्वोत्कृष्ट गति को प्राप्त हुए हैं। भावार्थ—जिनकी आयु ६ मास की बाकी बची है और अब उन्हें केवलज्ञान प्राप्त हुआ है तो ऐसी स्थिति में वे नियम से केवलिसमुद्घात करते हैं। बाकी के लिये ऐसा कोइ नियम नहीं है कि समुद्घात करें ही। ॥ सू. ८१ ॥

'**कइसमए णं भंते!**' इत्यादि।

प्रश्न—(**भंते!**) हे भदंत! (**कइसमए णं आउज्जीकरणे पण्णत्ते**) मोक्ष प्राप्ति का आवर्जीकरण कितने समय का होता है? उत्तर—(**असंखेज्जसमए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते**) असंख्यात समय का अंतर्मुहूर्त कहा है। जिसके द्वारा जीव मोक्ष के

કરે એવો કોઈ નિયમ નથી, કેમકે (समुग्घायं अकित्ता) સમુદ્ઘાત ન પણ કરીને (अणंता केवली) અનંત કેવલી (जिणा) જિન (जरामरणविप्पमुक्का) જન્મ, જરા તેમજ મરણથી રહિત થઈ ને (वरगइ) સિદ્ધિસ્વરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ ગતિને પ્રાપ્ત થયા છે ભાવાર્થ—જેમની આયુ છ માસ બાકી રહે છે અને હવે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે, તો એવી સ્થિતિમાં તેઓ નિયમથી કેવલિસમુદ્ઘાત કરે છે બાકીને માટે એવો કોઈ નિયમ નથી કે સમુદ્ઘાત કરે જ (સૂ. ૮૧)

'कइसमए णं भंते!' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—(भंते!) હે ભદન્ત! (कइसमए णं आउज्जीकरणे पण्णत्ते) મોક્ષ પ્રાપ્તિનું આવર્જીકરણ કેટલા સમયમાં થાય છે ઉત્તર—(असंखेज्जसमए अंतोमुहुत्तिए पण्णत्ते) અસંખ્યાત સમયનું અંતર્મુહૂર્ત કહેલું છે જેના દ્વારા

समए लोय पूरेइ, पञ्चमे समए लोय पडिसाहरइ, छट्ठे समये मंथं पडिसाहरइ, सत्तमे समए कवाडं पडिसाहरइ, अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ, पच्छा सरीरत्थे भवइ ॥ सू० ८३ ॥

मूलम्—से णं भंते ! तहा समुग्घाय गए किं मणजोग

द्घातेन प्रसारितान् आत्मप्रदेशान् संहरति, तदाह—'पचमे समये' इत्यादि। 'पचमे समए लोय पडिसाहरइ' पञ्चमे समये लोकं प्रतिसंहरति—चतुर्भि समयैर्जगत्पूरण कृत्वा पञ्चमे समये आत्मप्रदेशान् अन्तरालावस्थितान् उपसंहरति। 'छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ' षष्ठे समये मन्थान प्रतिसंहरति। 'सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ' सप्तमे समये कपाट प्रतिसंहरति। 'अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ' अष्टमे समये दण्ड प्रतिसंहरति। 'तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ' तत पश्चात् शरीरस्थो भवति ॥ सू ८३ ॥

टीका—'से ण भते!' इत्यादि। 'से ण भते!' अथ खलु भदन्त! 'तहा

---

४ चार समय लगते है। सो ये सर्वप्रथम (पचमे समए लोयं पडिसाहरइ) पचम समय में अतराल मे स्थित उन आत्मप्रदेशों को उपसहृत करते है। (छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ) छठे समय में मथाकाररूप से स्थित उन आत्मप्रदेशों को सकोचते है। (सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ) ७ वे समय मे कपाटाकारता को और (अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ) आठवें समय मे दडाकारता को सकुचित करते है। (तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ) उसके बाद आत्मस्थ हो जाते है॥ सू० ८३ ॥

'से ण भते!' इत्यादि।

(से ण भते! तहा समुग्घाय गए किं मणजोग जुजइ) हे भदत! इस

સહુથી પહેલા (पचमे समए लोय पडिसाहरइ) પાચમ સમયમા, અતરાલમા રહેલા તે આત્મપ્રદેશોનો ઉપસહાર કરે છે (छट्ठे समए मथ पडिसाहरइ) છઠ્ઠા સમયમા મથાકારરૂપથી સ્થિત (રહેલા) તે આત્મપ્રદેશોને સકોચે છે (सत्तमे समए कवाड पडिसाहरइ) સાતમા સમયમા કપાટાકારતાને, અને (अट्ठमे समए दड पडिसाहरइ) આઠમા સમયમા દડાકારતાને સકુચિત કરે છે (तओ पच्छा सरीरत्थे भवइ) ત્યારપછી આત્મસ્થ થઈ જાય છે (સૂ ૮૩)

'से ण भते!' ઇત્યાદિ

(से ण भते! तहा समुग्घाय गए किं मणजोग जुजइ?) હે ભદન્ત!

बिईए समए कवाड करेइ, तइए समए मंथं करेइ, चउत्थे

दडं करेइ' प्रथमे समये दण्ड करोति=प्रथमे समये ऊर्ध्वाधोलोकान्त यावत्प्रसारितैरात्मप्रदेशैर्दण्डाकारता कुरुते। 'बिइए समए कवाड करेइ' द्वितीये समये कपाट करोति= द्वितीये समये पूर्वपश्चिमयोर्दिशोर्विस्तृतैरात्मप्रदेशैरेव कपाटाकारता कुरुते। 'तइए समए मथ करेइ' तृतीये समये मन्थान करोति=तृतीये समये दक्षिणोत्तरयोर्दिशोरप्यात्मप्रदेशैः कपाटाकारविस्तृतैर्मन्थानाकारता कुरुते। 'चउत्थे समए लोय पूरेइ' चतुर्थे समये लोक पूरयति=चतुर्थे समये तदन्तरालपूरणेन सर्वलोकस्य पूरण कुरुते। एव समुद्घात कुर्वन् केवली चतुर्भि समयैर्विश्वव्यापी भवति।

एव केवली स्वात्मप्रदेशाना विस्तारणेन कर्मलेशान् समीकृत्य विपरीतक्रमेण समु

आत्मप्रदेश दण्डाकार होते है, अर्थात् प्रथम समय में ऊर्ध्वलोक एव अधोलोक के अन्त तक प्रसारित होकर आत्मप्रदेश दडाकारता को धारण करते हैं। (बिईए समए कवाड करेइ) द्वितीय समय में वे ही आत्मप्रदेश पूर्व और पश्चिम दिशा में विस्तृत होकर कपाटाकारता को धारण करते है। (तइए समए मथ करेइ) तृतीय समय मे दक्षिण और उत्तरदिशा में विस्तृत होकर मन्थान के आकार हो जाते है। (चउत्थे समए लोय करेइ) चतुर्थ समय मे इनके अन्तराल की पूर्ति करते हुए वे समस्त लोक को पूरण कर देते है, अर्थात् समस्त लोक में फैल जाते है। इसका नाम लोकपूरणसमुद्घात है। इस प्रकार आत्मप्रदेशों को फैलाने-रूप समुद्घात करते हुए वे केवली ४ चार समयों मे विश्वव्यापी बन जाते है, पश्चात् प्रसारित उन आत्मप्रदेशों को सकुचित करते है। इस क्रिया में भी उन्हें

તે સમુદ્ઘાત આ પ્રકારે થાય છે, (पढमे समए दड करेइ) પ્રથમ સમયમા કેવળીના આત્મપ્રદેશ દડાકાર હોય છે, અર્થાત્ પ્રથમ સમયમા ઉર્ધ્વલોક તેમજ અધોલોકના અત સુધી ફેલાઇ જઇને આત્મપ્રદેશ દડાકારતાને ધારણ કરે છે (बिईए समए कवाड करेइ) બીજા સમયમા તેજ આત્મપ્રદેશ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા વિસ્તાર પામીને કપાટના આકારને ધારણ કરે છે (तइए समए मथ करेइ) ત્રીજા સમયમા દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિશામા વિસ્તાર પામીને મન્થાનનો આકાર ધારણ કરે છે (चउत्थे समए लोय पूरेइ) ચોથા સમયમા તેના અતરાલની પૂર્તિ કરતા કરતા તે સમસ્ત લોકને પૂરણ કરી દીએ છે, અર્થાત્ સમસ્ત લોકમા ફેલાઈ જાય છે આનુ નામ લોકપૂરણ સમુદ્ઘાત છે આ પ્રકારે આત્મપ્રદેશોના ફેલાવા રૂપ સમુદ્ઘાત કરતા કરતા તે કેવલી ૪ સમયોમા વિશ્વવ્યાપી બની જાય છે, પછી પ્રસારેલા તે આત્મપ્રદેશોને સકુચિત કરે છે આ ક્રિયામા પણ તેને ૪ સમય લાગે છે માટે તે

कायजोगं जुंजइ?, ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ?, वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ?, वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ?, आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ?, आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ?, कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ?। गोयमा!

'ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ?' औदारिकमिश्रशरीरकाययोगं युङ्क्ते? 'वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ' वैक्रियशरीरकाययोगं युङ्क्ते?, 'वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं, जुंजइ?' वैक्रियमिश्रशरीरकाययोगं युङ्क्ते? 'आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ?' आहारकशरीरकाययोगं युङ्क्ते? 'आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ' आहारकमिश्रशरीरकाययोगं युङ्क्ते? 'कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ' कार्मणशरीरकाययोगं युङ्क्ते?, भगवानाह-'गोयमा!' गौतम! 'ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ' औदारिक-

रिकशरीररूप काययोग को काममें लाते हैं? अथवा (ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ) औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम मे लाते हे? (वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ? आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ? आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ? कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ?) या वैक्रियिकशरीर काययोगरूपी काययोग को काम मे लाते है? या वैक्रियिकमिश्रशरीर को काम म लाते है? अथवा आहारकशरीररूपी काययोग को काम म लाते हे?, या आहारकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते हैं?, या कार्मणशरीरकाययोग को काम में लाते हें?। भगवान कहते है-(गोयमा!) हे गौतम! (ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ)

શું ઔદારિકશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લીએ છે?, અથવા (ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ?) ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લીએ છે? (वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ? आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ? आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ? कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ?) અથવા વૈક્રિયશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે? અથવા વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે? અથવા આહારકશરીરરૂપી કાય યોગને કામમા લાવે છે? અથવા આહારકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે? અથવા કાર્મણશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે? ભગવાન કહે છે-(गोयमा!) હે ગૌતમ! (ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ ओरालियमिस्सकायजोगं जुंजइ) કેવલી

जुंजइ ?, वयजोगं जुंजइ ?, कायजोग जुंजइ ?। गोयमा ! णो मणजोग जुंजइ, णो वयजोग जुंजइ, कायजोग जुंजइ ॥ सू० ८४॥

मूलम्—कायजोग जुंजमाणे किं ओरालियसरीर-

समुग्घाय गए' तथा समुद्घात गत केवली 'किं मणजोग जुंजइ ?' किं मनोयोग युनक्ति ? 'वयजोग जुंजइ ?' वाग्योग युनक्ति किम् ? 'कायजोग जुंजइ' काययोग युनक्ति किम् ?, भगवानाह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'णो मणजोग जुंजइ' नो मनोयोग युनक्ति, 'णो वयजोग जुंजइ' नो वाग्योग युनक्ति, 'कायजोग जुंजइ' काययोग युनक्ति ॥ सू. ८४ ॥

टीका—गौतम पृच्छति-'कायजोग' इत्यादि। 'कायजोग जुंजमाणे किं ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ ?' काययोग युञ्जान किमौदारिकशरीरकाययोग युङ्क्ते ?

प्रकार समुद्घात अवस्था में रहनेवाला वह आत्मा कितने योगों को प्रयुक्त करता है ?, क्या मनोयोग को प्रयुक्त करता है ? (वयजोग जुंजइ) क्या वचनयोग को प्रयुक्त करता है ? (कायजोग जुंजइ) क्या काययोग को प्रयुक्त करता है ? भगवान् ने कहा (गोयमा !) हे गौतम ! (णो मणजोग जुंजइ, णो वयजोग जुंजइ, कायजोग जुंजइ) वह न मनोयोग को प्रयुक्त करता हे और न वचनयोग को प्रयुक्त करता है, किन्तु एक कायजोग को ही प्रयुक्त करता है ॥ सू० ८४ ॥

'कायजोग जुंजमाणे' इत्यादि।

गौतम ने पुन प्रभु से पूछा कि हे प्रभु ! (कायजोग जुंजमाणे) केवली काययोग को योजित करते हुए (किं ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ ?) क्या औदा

આ પ્રકારે સમુદ્ઘાત અવસ્થામા રહેવાવાળા તે આત્મા કેટલા યોગોને પ્રયુક્ત કરે છે? શુ મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? (वयजोग जुंजइ) શુ વચન-યોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? (कायजोग जुंजइ) શુ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરે છે? ભગવાને કહ્યુ-(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो मणजोग जुंजइ, णो वयजोग जुंजइ, कायजोग जुंजइ) તે નથી મનોયોગને પ્રયુક્ત કરતા, તથા નથી વચન યોગને પ્રયુક્ત કરતા, પરન્તુ એક કાયયોગને જ પ્રયુક્ત કરે છે (સૂ. ૮૪)

'कायजोग जुंजमाणे' ઇત્યાદિ

ગૌતમે વળી પાછુ પ્રભુને પૂછ્યુ કે હે પ્રભુ ! (कायजोग जुंजमाणे) કેવલી કાયયોગને યોજિત કરતા કરતા (किं ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ ?)

कायजोग जुंजइ ?, ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?, वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ ?, वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?, आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ?, आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?, कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ ? । गोयमा !

'ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?' औदारिकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ' वैक्रियशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, 'वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?' वैक्रियमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ?' आहारकशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ' आहारकमिश्रशरीरकाययोग युङ्क्ते ? 'कम्मसरीरकायजोग जुंजइ' कार्मणशरीरकाययोग युङ्क्ते ?, भगवानाह–'गोयमा !' गौतम ! 'ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ' औदारिक-

---

रिकशरीररूपी काययोग को काममे लाते है ? अथवा (ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ) औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम म लाते है ? (वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ? आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ? आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ? कम्मसरीरकायजोग जुंजइ ?) या वैक्रियिकशरीरकाययोगरूपी काययोग को काम में लाते हैं ? या वैक्रियिकमिश्रशरीर को काम मे लाते हैं ? अथवा आहारकशरीररूपी काययोग को काम मे लाते हैं ?, या आहारकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते हैं ?, या कार्मणशरीरकाययोग को काम में लाते है ? । भगवान कहते हे–(गोयमा !) हे गौतम ! (ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ)

शुं औदारिकशरीररूपी कायયોગને કામમા લીએ છે ?, અથવા (ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ?) ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લીએ છે ? (वेउव्वियसरीरकायजोग जुंजइ ? वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ? आहारगसरीरकायजोग जुंजइ ? आहारगमिस्ससरीरकायजोग जुंजइ ? कम्मसरीरकायजोग जुंजइ ?) અથવા વૈક્રિયશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા આહારકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? અથવા કાર્મણશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે ? ભગવાન કહે છે–(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (ओरालियसरीरकायजोग जुंजइ ओरालियमिस्सकायजोग जुंजइ) કેવલી

ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ, ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं पि जुंजइ, णो वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, कम्मसरीरकायजोगंपि जुंजइ। पढमट्ठमेसु समएसु

शरीरकाययोगं युङ्क्ते, 'ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, औदारिकमिश्रशरीर-काययोगमपि युङ्क्ते, 'णो वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ' 'नो वैक्रियशरीरकाययोगं युङ्क्ते, 'णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ' नो वैक्रियमिश्रशरीरकाययोगं युङ्क्ते, 'णो आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ' नो आहारकशरीरकाययोगं युङ्क्ते, 'णो आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ' नो आहारकमिश्रशरीरकाययोगं युङ्क्ते, 'कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ' कार्मणशरीरकाययोगमपि युङ्क्ते। 'पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकायजोगं पि जुंजइ' प्रथमाऽष्टमयोः समययोरौदारिकशरीरकाययोगमपि युङ्क्ते, 'बिइयछट्ठसत्तमेसु

केवली भगवान् औदारिकशरीरकाययोग को काम मे लाते हैं, तथा औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को भी काम मे लाते है। (णो वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीर-कायजोगं जुंजइ, णो आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ, णो आहारगमिस्ससरीर कायजोगं जुंजइ, कम्मसरीरकायजोगंपि जुंजइ) वैक्रियशरीरकाययोग, वैक्रियमिश्रशरीर काययोग, आहारकशरीरकाययोग, आहारकमिश्रशरीरकाययोग इनको काम मे नहीं लाते। परन्तु कार्मणशरीरकाययोग को वे काम मे लाते है। (पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकाय जोगं जुंजइ बिइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ) प्रथम और आठवें समय मे तो

ભગવાન ઔદારિકશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે તથા ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય-યોગને પણ કામમા લાવે છે (णो वेउव्वियसरीरकायजोगं जुंजइ, णो वेउव्वियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, णो आहारगसरीरकायजोगं जुंजइ, णो आहारगमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, कम्मसरीरकायजोगंपि जुंजइ) વૈક્રિયશરીરકાયયોગને, વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાયયોગને, આહારકશરીરકાયયોગને, આહારકમિશ્રશરીરકાય યોગને કામમા લાવતા નથી, પરંતુ કાર્મણશરીરકાયયોગને તેઓ કામમા લાવે છે (पढमट्ठमेसु समएसु ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ, बिइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुंजइ, तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोगं जुंजइ)

ओरालियसरीरकायजोगं जुंजइ, बिइयछट्ठसत्तमेसु समएसु ओरालियमिस्ससरीरकायजोगं जुजइ, तइयचउत्थपचमेहि कम्म-सरीरकायजोगं जुजइ ॥ सू० ८५ ॥

मूलम्—से ण भंते ! तहा समुग्घायगए सिज्झइ

ओरालियमिस्ससरीरकायजोग जुजइ' द्वितीयषष्ठसप्तमेषु समयेषु औदारिकमिश्रशरीर-काययोग युङ्क्ते, मिश्रत्व चात्र कार्मणेनैव सहौदारिकस्यावस्थानात्। 'तइयचउत्थपचमेहिं कम्मसरीरकायजोग जुजइ' तृतीयचतुर्थपञ्चमेषु समयेषु कार्मणशरीरकाययोग युङ्क्ते ॥ सू ८५ ॥

टीका—'से णं भते' इत्यादि। 'से ण भते' 'तहा समुग्घायगए' स खलु भदन्त !

औदारिकशरीररूपी काययोग को वे काम म लाते हैं, दूसरे, छठे एव सातवे समय म औदारिकमिश्रशरीरकाययोग को काम में लाते ह, एव तीसरे, चौथे एव पचम समय में कार्म-णशरीररूपी काययोग को काम में लाते है ॥

भावार्थ—काययोग ७ प्रकार का है। उनमें औदारिकशरीरकाययोग, औदारिकमिश्रशरार काययोग एव कार्मणशरीरकाययोग ये ३ तीन योग केवली के होते ह। बाकी के ४ काययोग केवली के नहीं होते है। प्रथम और आठवें समय में औदारिकशरीरकाययोग होता है, द्वितीय, छठवें और सातवे समय में औदारिकमिश्रशरीरकाययोग होता है और तासरे, चौथे एव पाचवे समय में उनके समुद्घात अवस्था में कार्मणशरीररूपी काययोग होता है ॥ सू० ८५ ॥

પ્રથમ તથા આઠમા સમયમા તો ઔદારિકશરીરરૂપી કાયયોગને તેઓ કામમા લાવે છે બીજા, છઠ્ઠા તેમજ સાતમા સમયમા ઔદારિકમિશ્રશરીરકાયયોગને કામમા લાવે છે, તેમજ ત્રીજા, ચોથા અને પાચમા સમયમા કાર્મણુશરીરરૂપી કાયયોગને કામમા લાવે છે

ભાવાર્થ—કાયયોગ ૭ પ્રકારના છે, તેમા ઔદારિકશરીરકાયયોગ, ઔદારિક મિશ્રશરીરકાયયોગ, તેમજ કાર્મણુશરીરકાયયોગ, આ ત્રણ યોગ કેવલીના હોય છે બાકીના ૪ કાયયોગ કેવલીના હોતા નથી પ્રથમ અને આઠમા સમયમા ઔદારિકકાયયોગ હોય છે બીજા, છઠ્ઠા અને સાતમા સમયમા ઔદારિક મિશ્રશરીરકાયયોગ હોય છે, અને ત્રીજા, ચોથા તેમજ પાચમા સમયમા તેમની સમુદ્દ્ઘાત-અવસ્થામા કાર્મણુશરીરરૂપી કાયયોગ હોય છે (સૂ ૮૫)

बुज्झइ मुच्चइ परिणिव्वाइ सव्वदुक्खाणं अंत करेइ ? णो इणट्ठे समट्ठे। से णं तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, तओ पच्छा मणजोगंपि जुंजइ, वयजोगंपि जुंजइ, कायजोगंपि जुंजइ ॥ सू० ८६ ॥

-तथा समुद्घातगत –हे भदन्त! स खलु तथा समुद्घातगत =कृतसमुद्घात केवली 'सिज्झइ बुज्झइ मुचइ परिणिव्वाइ सव्वदुक्खाणमंत करेइ ?' सिध्यति, बुध्यते, मुच्यते, परिनिर्वाति, सर्वदुःखानामन्त करोति किम् ?, भगवानाह–' णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ! 'से ण' स खलु 'तओ' तत =समुद्घातात् 'पडिणियत्तइ' प्रतिनिवर्तते, 'पडिणियत्तित्ता' प्रतिनिवर्त्य 'इहमागच्छइ' इहाऽऽगच्छति=शरीरस्थो भवति। 'तओ पच्छा' तत पश्चात्, 'मणजोगं पि जुंजइ' मनोयोगमपि युङ्क्ते, 'वयजोगंपि जुंजइ' वाग्योगमपि युङ्क्ते 'कायजोगं पि जुंजइ' काययोगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८६ ॥

'से ण भंते !' इत्यादि।

(भंते !) हे भदन्त ! (से ण तहा समुग्घायगए) समुद्घात अवस्था में केवली भगवान् (सिज्झइ बुज्झइ मुचइ परिणिव्वाइ) सिद्ध, बुद्ध, मुक्त एव परिनिर्वाण हो (सव्वदुक्खाण अंत करेइ) क्या समस्त दुःखों का अंत करते है ? प्रभु ने उत्तर दिया कि (गोयमा!) हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थित नहीं है। (से ण तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता तओ पच्छा मणजोगं पि जुंजइ, वयजोगं पि जुंजइ, कायजोगं पि जुंजइ) किन्तु जब वे समुद्घात कर चुकते है

'से ण भंते !' ઈત્યાદિ

(भंते !) હે ભદન્ત ! (से ण समुग्घायगए) સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં કેવલી ભગવાન્ (सिज्झइ, बुज्झइ, मुच्चइ, परिणिव्वाइ) સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત તેમજ પરિનિર્વાણ થઈને (सव्वदुक्खाण अंत करेइ) શું સમસ્ત દુઃખોનો અંત કરે છે ? પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો કે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી (से ण तओ पडिणियत्तइ, पडिणियत्तित्ता इहमागच्छइ, आगच्छित्ता तओ पच्छा मणजोग पि जुंजइ, वयजोगंपि जुंजइ, कायजोग पि जुंजइ) પરંતુ જ્યારે સમુદ્ઘાત કરી ચુકે છે અર્થાત્ તે ક્રિયાથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે અને પૂર્વ પ્રમાણે શરીરમાં સ્થિત થઇ જાય છે ત્યારે

मूलम्—मणजोगं जुंजमाणे किं सच्चमणजोगं जुंजइ ? मोसमणजोगं जुंजइ ?, सच्चामोसमणजोगं जुंजइ ?, असच्चामो-

टीका—गौतम पृच्छति-"मणजोग" इत्यादि। 'मणजोग जुजमाणे किं सच्चमणजोग जुजइ' मनोयोग युञ्जान किं सत्यमनोयोग युङ्क्ते ? 'मोसमणजोग जुजइ ?' मृषामनोयोग युङ्क्ते ? 'सच्चामोसमणजोग जुजइ' सत्यमृषामनोयोग युङ्क्ते किम् ?, भगवा-

अथात् उस क्रिया से निवृत्त हो चुकते हैं और पूर्ववत् शरीर में स्थित हो जाते हैं तब मनोयोग को भी प्रयुक्त करते हैं, वचनयोग को भी प्रयुक्त करते हैं तथा काययोग को भी प्रयुक्त करते हैं। समुद्घात-अवस्था में मरण नहीं होता। अत मुक्ति की प्राप्ति उस समय नहीं होती ॥ सू० ८६ ॥

'मणजोग जुजमाणे' इत्यादि।

प्रश्न—हे भदन्त! आपने जो अभी यह बात कही है कि समुद्घात से निवृत्त होने पर केवली भगवान् मनोयोग को प्रयुक्त करते हैं सो इस विषय में यह पूछता हू कि वे भगवान् (मणजोग जुजमाणे) मनोयोग को प्रयुक्त करते हुए चार मनोयोगों में से कौन से मनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ?(किं सच्चमणजोग जुजइ, मोसमणजोग जुजइ, सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ ?) सत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, या असत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, अथवा मिश्रमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं, असत्यमृषामनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ? अर्थात् व्यवहारमनोयोग को प्रयुक्त करते हैं ?। (गोयमा !) हे गौतम ! (सच्च-

મનોયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે, વચનયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે તથા કાયયોગને પણ પ્રયુક્ત કરે છે સમુદ્ઘાત અવસ્થામા મરણ થતુ નથી તેથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ તે સમયે થતી નથી (સૂ ૮૬)

'મણજોગ જુજમાણે' ઈત્યાદિ

પ્રશ્ન—હે ભદન્ત ! આપે જે હમણા એ વાત કહી છે, કે સમુદ્ઘાતથી નિવૃત્ત થતા કેવલી ભગવાન મનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે માટે એ વિષયમા એ પૂછુ છુ કે તે ભગવાન (मणजोग जुजमाणे) મનોયોગને પ્રયુક્ત કરતા ચાર મનોયોગમાંથી કયા મનોયોગને પ્રયુકત કરે છે ? (किं सच्चमणजोग जुजइ ? मोसमणजोग जुजइ ? सच्चामोसमणजोग जुजइ ? असच्चामोसमणजोग जुजइ ?) શુ સત્ય મનોયોગને પ્રયુકત કરે છે ? અથવા અસત્યમનોયોગને પ્રયુકત કરે છે ? અથવા મિશ્રમનોયોગને પ્રયુક્ત કરે છે ? કે અસત્યમૃષામનોયોગને પ્રયુકત કરે છે અર્થાત વ્યવહારમનોયોગને પ્રયુકત કરે છે ? ઉત્તર—(गोयमा !) હે

समणजोगं जुंजइ ? गोयमा ! सच्चमणजोगं जुंजइ, णो मोसमण-जोगं जुंजइ, णो सच्चामोसमणजोगं जुंजइ, असच्चामोसमणजोगं पि जुंजइ ॥ सू० ८७ ॥

मूलम्—वयजोग जुजमाणे किं सच्चवइजोगं जुंजइ ?

नाह–'गोयमा ! सच्चमणजोग जुजइ' गौतम ! सत्यमनोयोग युङ्क्ते, 'णो मोसमणजोग जुजइ' नो मृपामनोयोग युङ्क्ते 'णो सच्चामोसमणजोग जुजइ' नो सत्यमृपामनोयोग युङ्क्ते, 'असच्चामोसमणजोगपि जुजइ' असत्याऽमृपामनोयोगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८७ ॥

टीका—गौतम पृच्छति–'वयजोग' इत्यादि । 'वयजोग जुजमाणे किं सच्च वइजोग जुजइ' वाग्योग युञ्जान किं सत्यवाग्योग युङ्क्ते ? 'मोसवइजोग जुजइ' मृपावा

मणजोग जुजइ) वे केवली सत्यमनोयोग को प्रयुक्त करते है, (णो मोसमणजोग जुजइ णो सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ) असत्यमनोयोग एव मिश्रमनोयोग को प्रयुक्त नहीं करते है, किन्तु असत्यामृपामनोयोग को प्रयुक्त करते है, अर्थात् व्यवहार मनोयोग को प्रयुक्त करते है । सत्यमनोयोग एव व्यवहारमनोयोग को वे केवली प्रयुक्त करते है, अन्य दो को नहीं ॥ सू० ८७ ॥

'वयजोग जुजमाणे' इत्यादि ।

प्रश्न—हे भगवन् ! वे केवली जो (वयजोग जुजमाणे किं) वचनयोग को प्रयुक्त करते है सो क्या (सच्चवइजोग जुजइ, मोसवइजोग जुजइ, सच्चामोसवइजोग जुजइ, असच्चामोसवइजोग जुजइ) सत्यवचन योग को प्रयुक्त करते हैं, या असत्यवचन

ગૌતમ ! (सच्चमणजोग जुजइ) તે કેવળી સત્યમનોયોગને પ્રયુકત કરે છે (णो मोसमणजोग जुजइ, णो सच्चामोसमणजोग जुजइ, असच्चामोसमणजोग जुजइ) અસત્યમનોયોગ તેમજ મિશ્રમનોયોગને પ્રયુકત કરતા નથી, પરંતુ અસત્યામૃષામનોયોગને પ્રયુકત કરે છે અર્થાત્ વ્યવહારમનોયોગને પ્રયુકત કરે છે સત્યમનોયોગ તેમજ વ્યવહારમનોયોગને તે કેવલી પ્રયુકત કરે છે બીજા બેને નહિ (સૂ ૮૭)

'वयजोग जुजमाणे' ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! તે કેવલી કે જે (वयजोग जुजमाणे) વચનયોગને પ્રયુકત કરે છે, તે શું (सच्चवइजोग जुजइ, मोसवइजोग जुजइ, सच्चामो-

मोसवइजोगं जुजइ ? सच्चामोसवइजोगं जुजइ ? असच्चामोस-वइजोग जुंजइ ? सच्चवइजोगं जुंजइ, णो मोसवइजोगं जुंजइ, णो सच्चामोसवइजोग जुजइ, असच्चामोसवइजोगं पि जुजइ ॥सू० ८८॥

मूलम्— कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज

ग्योग युङ्क्ते? 'सच्चामोसवइजोग जुजइ' सत्यमृपावाग्योग युङ्क्ते ?'असच्चामोसवइजोग जुजइ' असत्याऽमृपावाग्योग युङ्क्ते किम् ? भगवानाह–'गोयमा ! सच्चवइजोग जुजइ ?' गौतम ! सत्यवाग्योग युङ्क्ते, 'णो मोसवइजोग जुजइ' नो मृपावाग्योग युङ्क्ते, णो सच्चामोसवइ-जोग जुजइ'नो सत्यमृपावाग्योग युङ्क्ते, 'असच्चामोसवइजोग पि जुजइ' असत्याऽमृपा-वाग्योगमपि युङ्क्ते ॥ सू० ८८ ॥

टीका—'कायजोग' इत्यादि । 'कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा' काययोग युञ्जान आगच्छति वा तिष्ठति वा, 'णिसीएज्ज वा' निषीदति=उपविशति वा,

योग को प्रयुक्त करते हे, अथवा मिश्रवचनयोग को प्रयुक्त करते है, या असत्यामृपावचनयोग को प्रयुक्त करते है ? उत्तर–(गोयमा !) हे गौतम ! (सच्चवइजोग जुजइ) वे केवली सत्यवचनयोग को प्रयुक्त करते हैं, (णो मोसवइजोग जुजइ णो सच्चामोसवइजोग जुजइ) असत्यवचनयोग को एव मिश्रवचनयोग को प्रयुक्त नहीं करते है । (असच्चामोस वइजोगपि जुजइ) परन्तु असत्यामृपावचनयोग को प्रयुक्त करते है । चार वचनयोगो मे से केवली के सत्यवचनयोग एव असत्यामृपावचनयोग दो ही वचनयोग होते है, बाकी के दो नहीं ॥ सू० ८८ ॥

सचवइजोग जुजइ, असच्चामोसवइजोग जुजइ) सत्यवचनयोगने प्रयुक्त करे छे, अथवा असत्यवचनयोगने प्रयुक्त करे छे, अथवा मिश्रवचनयोगने प्रयुक्त करे छे, अथवा असत्यामृषावचनयोगने प्रयुक्त करे छे ? उत्तर—(गोयमा !) हे गौतम ! (सच्चवइजोग जुजइ) ते केवली सत्यवचनयोगने प्रयुक्त करे छे (णो मोसवइजोग जुजइ णो सच्चामोसवइजोग जुजइ) असत्यवचनयोगने तेमज मिश्रवचनयोगने प्रयुक्त करता नथी, (असच्चामोसवइजोगपि जुजइ) परन्तु असत्यामृषावचनयोगने प्रयुक्त करे छे चार वचनयोगोमाथी केवलीना सत्य वचनयोग तेमज असत्यामृषावचनयोग बे ज मात्र वचनयोग होय छे बाकीना बे नहि (सू ८८)

वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लंघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा उक्खेवण वा पक्खेवणं वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा, पाडिहारियं वा, पीढफलगसेज्जासथारगं पच्चप्पिणेज्जा ॥ सू० ८९ ॥

'तुयट्टेज्ज वा' त्वग्वर्तयति=शयन करोति वा 'उल्लंघेज्ज वा' उल्लङ्घयति—गर्तादिक वा, 'पल्लंघेज्ज वा' प्रोल्लङ्घयति वा, उक्खेवण वा' उत्क्षेपणम्=ऊर्ध्वगमन वा, 'पक्खेवण वा' प्रक्षेपण=नीचैर्गमन वा, 'तिरियक्खेवण वा' तिर्यक्क्षेपण=तिर्यग्गमन वा 'करेज्जा' करोति, 'पाडिहारिय वा पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा' प्रतिहार्यं वा पीठफलक शय्यासस्तारक प्रत्यर्पयति ॥ सू० ८९ ॥

'कायजोग जुजमाणे' इत्यादि ।

हे गौतम (कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) इस काययोग को प्रयुक्त करते हुए वे आते है, जाते हैं, ठहरते हैं, उठते हैं, बैठते है, सोते है, करवट बदलते है, उल्लघन करते हे, प्रल्घन करते है, (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) उत्क्षेपण करते है, प्रक्षेपण—हाथ पैर को ऊपर—नीचे करते हे, तिरछे गमन करते है, (पाडिहारिय वा पीढफलगसेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा) काम निकल जाने के बाद प्रातिहार्यक पीठ, फलक, शय्या, एव सथारे को पीछे देते है ॥ सू० ८९ ॥

"कायजोग जुजमाणे" ઇત્યાદિ

હે ભદન્ત ! કાયયોગ પ્રયુક્ત કરતા કેવળી ભગવાન્ શુ શુ કામ કરે છે ? હે ગૌતમ ! ((कायजोग जुजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लघेज्ज वा पल्लघेज्ज वा) એ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરતા તેઓ આવે છે, જાય છે, રોકાય છે, ઉઠે છે, બેસે છે, સુવે છે, કરવટ બદલે છે, ઉલ્લઘન કરે છે, પ્રલઘન કરે છે (उक्खेवण वा पक्खेवण वा तिरियक्खेवण वा करेज्जा) ઉત્ક્ષેપણ કરે છે, પ્રક્ષેપણ-હાથપગ ઉચા-નીચા કરે છે, તિરછા (આડુ-અવળુ) ગમન કરે છે, (पाडिहारिय वा पीढ-फलग-सेज्जा-सथारग पच्चप्पिणेज्जा) કામ થઈ ગયા પછી પ્રાતિહાર્યક પીઠ, ફલક,શય્યા, તેમજ સથારાને પાછા મુકી દે છે (સૂ ૮૯)

मूलम्---से ण भंते ! तहा सजोगी सिज्झइ जाव अंत करेइ ? णो इणट्ठे समट्ठे ॥ सू० ९० ॥

मूलम्- से ण पुव्वामेव सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्ज-

टीका---गौतम पृच्छति-'से ण भते !' इत्यादि । 'से ण भते ! तहा सजोगी' स खलु भन्त ! तथा सयोगी 'सिज्झइ' सिध्यति किम् 'जाव' यावत् 'सव्वदुक्खाणमतं करेइ' सर्वदुःखानामन्त करोति किम् ? । भगवानाह-'णो इणट्ठे समट्ठे' नाऽयमर्थ समर्थ ॥ सू० ९० ॥

टीका---'से ण पुव्वामेव' इत्यादि । 'से ण' स केवली खलु 'पुव्वामेव' पूर्वमेव= योगनिरोधावस्थाया आदावेव 'सण्णिस्स पंचिंदियस्स' सज्ञिन पञ्चेन्द्रियस्य, अत्र पञ्चेन्द्रि-यस्येति विशेषण सज्ञिस्वरूपप्रदर्शनार्थं, पञ्चेन्द्रियस्यैव सज्ञित्वात्, 'पज्जत्तगस्स' पर्याप्तकस्य= मन पर्याप्त्या पर्याप्तस्येत्यर्थ, अपर्याप्तस्य मनसोऽभावात् । स च मध्यमादिमनोयोगोऽपि

'से ण भते !' इत्यादि ।

(भते !) हे भदत ! (से तहा सजोगी) वे केवली ऐसी सयोगी अवस्था में रहते हुए (सिज्झइ जाव अत करेइ) सिद्ध, बुद्ध, मुक्त एव परिनिर्वाण हो समस्त दु खों का अन्त करते हैं क्या ? उत्तर-हे गौतम ! (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थित नहीं है। अर्थात् सयोगिकेवली कर्मों का अन्त नहीं करते ! ॥ सू० ९० ॥

'से ण पुव्वामेव' इत्यादि ।

(से ण) ये सयोगी केवली भगवान (पुव्वामेव) पहिले (सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्जत्तगस्स) सज्ञी पचेन्द्रिय पर्याप्तक के (जहण्णजोगस्स हेट्ठा) जघन्यमनोयोग से भी नीचे

'से ण भते !' ઇત્યાદિ

(भते !) હે ભદન્ત ! (से तहा सजोगी) તે કેવલી એવી સયોગી-અવસ્થામા રહેતા (सिज्झइ जाव अत करेइ) સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, તેમજ પરિનિર્વાણ થઇ સમસ્ત દુ ખનો શુ અ ત કરે છે ? ઉત્તર—હે ગૌતમ ! (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થિત નથી, અર્થાત સયોગી કેવલી કર્મોનો અ ત કરતા નથી (સૂ ૯૦)

"से ण पुव्वामेव" ઇત્યાદિ

(से ण) તે સયોગી કેવલી ભગવાન્ (पुव्वामेव) પહેલા (सण्णिस्स पंचिंदियस्स पज्जत्तगस्स) સજ્ઞી પચેન્દ્રિય પર્યાપ્તકના (जहण्णजोगस्स हेट्ठा)

वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लंघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा उक्खेवणं वा पक्खेवणं वा तिरियक्खेवणं वा करेज्जा, पाडिहारियं वा, पीढफलगसेज्जासंथारगं पच्चप्पिणेज्जा ॥ सू० ८९ ॥

'तुयट्टेज्ज वा' त्वग्वर्तयति=शयनं करोति वा 'उल्लंघेज्ज वा' उल्लङ्घयति–गर्तादिकं वा, 'पल्लंघेज्ज वा' प्रोल्लङ्घयति वा, उक्खेवणं वा' उत्क्षेपणम्=ऊर्ध्वगमनं वा, 'पक्खेवणं वा' प्रक्षेपणं=नीचैर्गमनं वा, 'तिरियक्खेवणं वा' तिर्यक्क्षेपणं=तिर्यग्गमनं वा 'करेज्जा' करोति, 'पाडिहारियं वा पीढ–फलग–सेज्जा–संथारगं पच्चप्पिणेज्जा' प्रातिहार्यं वा पीठफलक-शय्यासंस्तारकं प्रत्यर्पयति ॥ सू० ८९ ॥

'कायजोगं जुंजमाणे' इत्यादि ।

हे गौतम (कायजोगं जुंजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लंघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा) इस काययोग को प्रयुक्त करते हुए वे आते हैं, जाते हैं, ठहरते हैं, उठते है, बैठते है, सोते है, करवट बदलते हैं, उल्लंघन करते हैं, प्रल्घन करते है, (उक्खेवणं वा पक्खेवणं वा तिरियक्खेवणं वा करेज्जा) उत्क्षेपण करते हे, प्रक्षेपण–हाथ पैर को ऊपर–नीचे करते है, तिरछे गमन करते है, (पाडिहारियं वा पीढफलगसेज्जासंथारगं पच्चप्पिणेज्जा) काम निकल जाने के बाद प्रातिहार्यक पीठ, फलक, शय्या, एवं संथार को पीछे देते हे ॥ सू० ८९ ॥

"कायजोगं जुंजमाणे" ઈત્યાદિ

હે ભદન્ત ! કાયયોગ પ્રયુક્ત કરતા કેવળી ભગવાન્ શું શું કામ કરે છે ? હે ગૌતમ ! ((कायजोगं जुंजमाणे आगच्छेज्ज वा चिट्ठेज्ज वा णिसीएज्ज वा तुयट्टेज्ज वा उल्लंघेज्ज वा पल्लंघेज्ज वा) એ કાયયોગને પ્રયુક્ત કરતા તેઓ આવે છે, જાય છે, રોકાય છે, ઉઠે છે, બેસે છે, સુવે છે, કરવટ બદલે છે, ઉલ્લંઘન કરે છે, પ્રલંઘન કરે છે (उक्खेवणं वा पक्खेवणं वा तिरियक्खेवणं वा करेज्जा) ઉત્ક્ષેપણ કરે છે, પ્રક્ષેપણ–હાથપગ ઉંચા–નીચા કરે છે, તિરછા (આડુ–અવળુ) ગમન કરે છે, (पाडिहारियं वा पीढ–फलग–सेज्जा–संथारगं पच्चप्पिणेज्जा) કામ થઈ ગયા પછી પ્રાતિહાર્યક પીઠ, ફલક, શય્યા, તેમજ સંથારાને પાછા મુકી દે છે (સૂ. ૮૯)

किम्? किंवा ते तव मते ज्योतिः स्थानम्=अग्निकुण्डम्? तथा-ते तव मते स्रवः=अग्नौ घृतादिप्रक्षेपिका दर्व्यः काः? किं वा ते=तव मते, करीषाङ्गम्=अग्निप्रज्वालनसाधन शुष्कगोमयखण्डम्? च पुनस्ते तव मते कतरे के एधाः समिधः? तथा शान्ति=पापोपशमनहेतुरध्ययनपद्धति' का? तथा त्व कतरेण=केन होमेन=हवनीयद्रव्येण-आहुत्येत्यर्थ', ज्योतिरग्नि जुहोषि=तर्पयसि? अयं भावः-षड्जीवकायारम्भसाध्यो यज्ञस्तदुपकरणानि च त्वया निषिद्धानि, तत्कथ तव यज्ञसभव? इति॥ ४३॥

किम्) कौन सी अग्नि है (वा) तथा (ते) आप के वहां (जोईठाणं के-ज्योति स्थान किम्) अग्निकुड क्या है (ते) आपने (सुया का-स्रुवः कः) अग्नि मे हव्य को प्रक्षेपण करने के लिये स्रुवा किस को बताया है। (करिसग किं-किवा ते करिषाङ्गम्) किसे आपने अग्नि को प्रज्वलित करने के लिये शुष्कगोमय के स्थानापन्न माना है (एहा य ते कयरा-एधाश्च ते कतरे) किस को आपने इसमें जलाने के लिये इन्धनस्वरूप बनाया है (सतिका-शातिः का) तथा पापोपशमन की हेतुभूत अध्ययन पद्धति वहा पर क्या है और (कयरेण होमेण जोइ हुणासि-कतरेण होमेन ज्योतिः जुहोषि) किस हवनीय द्रव्य से आपके समत उस यज्ञ को करते हो। वह सब ब्राह्मणों ने मुनिराज से इस लिये पूछा कि प्रसिद्ध यज्ञ तो षट्जीवकायके आरम्भ से साध्य होता है और उसको करने का आप निषेध करते हो तो आप जिस यज्ञ को करने का विधान कर रहे हो वह भी साध्य कैसे हो सकता है? कारण के यज्ञ करने के सब ही उपकरण आपकी दृष्टिमें हेय हैं॥ ४३॥

યજ્ઞમા આપના મતથી जोइ के-ज्योति किम् અગ્નિ કેવો છે? वा તથા ते આપને ત્યા जोइठाण के-ज्योति स्थान किम् અગ્નિકુડ કેવા છે? આપને ત્યા सुया का-स्रुव क અગ્નિમા હવ્યને પ્રક્ષેપણ કરવા માટે ધરો કોને બતાવેલ છે? कारिसग किं-किं वा ते कारिषाङ्गम् અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરવા માટે કોને શુષ્ક ગોમયના સ્થાનાપન્ન માનેલ છે? एहा य ते कयरा-एधाश्च ते कतरे એમા બાળવા માટે કેને ઇંધન સ્વરૂપ બનાવેલ છે તથા सति का-शाति का તથા પાપોપશમનના હેતુભૂત અધ્યયન પદ્ધતિ ત્યા કઈ છે? અને कयरेण होमेण जोइ हुणासि-कतरेण होमेन ज्योति जुहोषि કયા હવનીય દ્રવ્યથી આપને સમત એ યજ્ઞને કરો છો? આ સઘળી વાતો બ્રાહ્મણોએ મુનિરાજને એ માટે પૂછી કે, પ્રસિદ્ધ યજ્ઞ તો ષટ્જીવની કાયના આરભથી સાધ્ય બને છે અને એવા યજ્ઞને કરવાનો તો આપ નિષેધ કરો છો તો આપ જે યજ્ઞને કરવાનુ વિધાન કરી રહ્યા છો તે પણ સાધ્ય કઈ રીતે થઇ શકે? કારણ કે યજ્ઞ કરવાના સઘળા ઉપકરણ આપની દૃષ્ટિમા હેય છે ॥૪૩॥

मुनिराह—

मूलम्—

तवो जोई जीवो जोइठाणं, जोगा सुया सरीर कारिसंग ।
कम्मे एहा संजमजोगे सती, होम हुणामि इसिणं पसत्थं ॥४४॥

छाया—तपो ज्योति र्जीवो ज्योतिः स्थानं, योगा स्रुवः शरीर करीषाङ्गम् ।
कर्माण्येधाः संयमयोगाः शान्तिः, होमं जुहोमि ऋषीणां प्रशस्तम् ॥४४॥

टीका—'तवो जोई'–इत्यादि–

भो ब्राह्मणाः ! अस्माकं यज्ञे तपः=बाह्यमाभ्यन्तरिकं च ज्योतिः=अग्निः यथा अग्निना इन्धनानि भस्मीक्रियन्ते, तथैव तपसा भावेन्धनानि कर्माणि भस्मीक्रियन्ते। जीवो ज्योतिः स्थानम्–अग्निकुण्डम्, जीवस्य तपस आश्रयत्वात्। योगाः–युज्यन्ते सम्बध्यन्ते कर्मणा ये ते योगाः–योगहेतवो मनोवाक्कायलक्षणाः, ते हि स्रुवः, एभिर्हि स्नेहस्थानियाः शुभव्यापारास्तपोज्वलनमज्वलन हेतवस्तपो

ब्राह्मणों की इस बात को सुन कर मुनिने कहा—'तवो जोई जीवो' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणों ! हमारे इस यज्ञमें (तवो जोई जीवो जोइठाण–तप ज्योतिः जीवः ज्योति स्थानम्) बाह्य और आभ्यन्तर तप ही अग्नि है–जिस तरह अग्नि इंधन को जला देती है उसी तरह तप भी भाव-इंधनरूप कर्मों को जला देता है। यह जीव हवनकुंड है, क्योंकि जीव ही तप का आश्रय है। (जोगा सुया–योगाः स्रुवः) मनोयोग, वचन-योग एवं काययोग ये तीन योग स्रुवाके स्थानापन्न हैं, क्यों कि इन्हीं योगों द्वारा घृतके स्थानरूप शुभ व्यापार जो तपरूपी अग्निको प्रदीप्त करनेमें कारण होते हैं उस तपरूप अग्नि में प्रक्षिप्त किये जाते हैं।

બ્રાહ્મણોની આ વાતને સાભળીને મુનિએ કહ્યુ—
"तवो जोई जीवो ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ–હે બ્રાહ્મણો ! અમારા યજ્ઞમા तवो जोइ जीवो जाइठाण–तप ज्योति जीव –ज्योति स्थानम् બહાર અને અદર તપ એજ અગ્નિ છે જેમ અગ્નિ ઇંધણને બાળી નાખે છે એજ રીતે તપ પણ ભાવ ઇંધણરૂપ કર્મોને બાળી નાખે છે આ જીવ હવન કુડ છે કેમકે જીવ જ તપનો આશ્રય છે जोगा सुया–योगा सुव મનોયોગ, વચન યોગ, અને કાય યોગ આ ત્રણ યોગ સુવાના સ્થાનાપન્ન છે કેમકે, એજ યોગો દ્વારા ઘીના સ્થાનરૂપ શુભ વ્યાપાર જે તપ રૂપી અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરવામા કારણ બને છે એ તપરૂપ અગ્નિમા પ્રક્ષિપ્ત કરવામા આવે છે.

रूपेऽग्नौ प्रक्षिप्यन्ते इति भावः। तथा-शरीरं करीषाङ्गम्, तपो ज्योतिः प्रज्वालन हेतुः शरीरमेव करीषाङ्गम्, शरीरे सत्येव तपसः सम्भवात्। तथा-कर्माणि एधांसि, समित्स्थानीयानि कर्माणि, तपसा कर्माणि, भस्मीक्रियन्ते। तथा-संयमयोगाः= संयमव्यापाराः शान्तिः, संयमेन हि सर्वजीवोपद्रवाः परिह्रियन्ते, ततः शान्तिः, अतः संयमयोगा एव शान्तिः। तथा-ऋषीणां प्रशस्तम्=मुनिभिः प्रशंसनीयं होमं= सम्यक्चारित्ररूपं जुहोमि=करोमि आराधयामीत्यर्थः॥ ४४॥

(सरीरं कारिसंग-शरीरं करीषाङ्गम्) यह शरीर ही करीषाङ्ग है-अग्निके जलानेके लिये कंडा स्वरूप है। शरीर के होने पर ही तपस्या का आराधन होता है अतः उस तपरूप अग्नि को जलानेमें कंडा के स्थानापन्न यह शरीर कहा गया है। (कम्मे एहा-कर्माणि एधांसि) ज्ञानावरणीयादिक अष्टविध कर्म इस यज्ञ में जलाये जाते हैं अतः वे इन्धन के स्थानापन्न कहे गये हैं। (संजमजोग संति-संयमयोगाः शान्तिः) संयमव्यापार यहां शांति है-क्यों कि संयम से ही समस्त जीवों के उपद्रव दूर किये जाते हैं अतः उससे जीव को शांति मिलती है। इसीलिये हम (इसिणं पसत्थं-ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को सम्माननीय (होमं हुणामि-होमं जुहोमि) सम्यक्चारित्ररूप यज्ञ को आराधित करते हैं।

भावार्थ—ब्राह्मणों के प्रश्न का इस गाथा द्वारा मुनिराज उत्तर दे रहे हैं-वे कहते हैं कि हे ब्राह्मणों जिस यज्ञ का वर्णन किया गया है-उस यज्ञ में तप ही अग्नि है, जीव अग्निकुंड है, योग स्रुवा है, शरीर

सरीरं कारिसंग-शरीरं करीषाङ्गम् આ શરીર કરીષાઙ્ગ છે, અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણા સ્વરૂપ છે શરીર હોવાથી જ તપસ્યાનું આરાધન બને છે આથી જ એ તપરૂપ અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણાના સ્થાનાપન્ન આ શરીરને કહેવામાં આવેલ છે कम्मे एहा-कर्माणि एधांसि જ્ઞાનાવરણીયાદિક અષ્ટવિધ કર્મને એ યજ્ઞમાં બાળવામાં આવે છે આથી તેને ઇંધનના સ્થાનાપન્ન કહેવામાં આવેલ છે संजमजोगसंति-संयमयोगा शान्ति સંયમ વ્યાપાર અહીં શાન્તી છે, કેમકે, સંયમથીજ સઘળા જીવોનો ઉપદ્રવ દૂર કરી શકાય છે અને એનાથી જીવને શાંતી મળે છે આ માટે અમે इसिणं पसत्थं-ऋषिणां प्रशस्तम् ઋષિઓમાં સમ્માનનીય होमं हुणामि-होमं जुहोमि સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ યજ્ઞની આરાધના કરીએ છીએ

ભાવાર્થ—બ્રાહ્મણોના પ્રશ્નનો મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપે છે તેઓ કહે છે કે, હે બ્રાહ્મણો! જે યજ્ઞનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે એ યજ્ઞમાં તપ જ અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિકુંડ છે યોગ સ્રુવા છે, અને

सविधि यज्ञस्वरूपं श्रुत्वा ते ब्राह्मणाः स्नानस्वरूपं पृच्छन्त एवमाहुः—

मूलम्—

के ते हरए? के य ते संतितित्थे? कहंसि ण्हाओ व रयं जहासि।
अक्खाहि णो संजय! जक्खपूइया! इच्छामु नाउं भवओ सगासे॥

छाया—कस्ते ह्रदः? किं च ते शान्तितीर्थं? कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि।
अख्याहि न संयत! यक्षपूजित! इच्छामो ज्ञातुं भवतः सकाशे ॥४५॥

टीका—'के ते'-इत्यादि।

ते तव ह्रदः कः? तथा-ते तव शान्तितीर्थं च किम्? अयं भावः-यत्र स्नाते सति पापनिवृत्त्या शान्तिर्भवति, एतादृशं तीर्थं भवतो मते किम्? वा=अथवा कस्मिन् ह्रदादौ स्नातो रजः=पापरूपं जहासि=परित्यजसि? कस्मिन् तीर्थे

कंडा एवं कर्म इंधन हैं। संयमयोग यज्ञ शांति है। इस प्रकार के इस जीवों की विराधना से रहित इस यज्ञ को हम करते हैं॥ ४४॥

सविधि यज्ञ के स्वरूप को सुनकर अब ब्राह्मण स्नान के स्वरूप को पूछते हैं—'के ते हरए?'-इत्यादि।

अन्वयार्थ-हे मुनिराज! (ते हरए के-ते ह्रदः कः) आपके सिद्धान्तानुसार जलाशय क्या है (संतितित्थे य ते के-शांतितीर्थं च ते किम्) तथा जिस स्नान करने से पापनिवृत्तिपूर्वक शांति का लाभ होता है ऐसा वह तीर्थ आप के मत में क्या माना गया है। (कहंसि ण्हाओ व रयं जहासि-कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि) अथवा तुम कहां पर नहा कर पापरूप रज का परित्याग करते हो, अर्थात् किस तीर्थ में स्नात होकर

કર્મ ઇંધણ છે સંયમ યોગ શાંતી છે આ પ્રકારનો જીવોની વિરાધનાથી રહીત એવો યજ્ઞ અમે કરીએ છીએ ॥ ૪૪ ॥

યજ્ઞના વિધિને તેમજ તેના સ્વરૂપને સાંભળીને બ્રાહ્મણોએ સ્નાનના સ્વરૂપને પૂછ્યું—

'के ते हरए?' ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે મુનિરાજ! ते हरए के-ते ह्रद कः આપના સિદ્ધાંતાનુસાર જળાશય કયું છે? संतितित्थे य ते के-शांतितीर्थं च ते किम् તથા જેમાં સ્નાન કરવાથી પાપ નિવૃત્તિ પૂર્વક શાંતીનો લાભ થાય છે, એવું એ તીર્થ આપના મતમાં કયું માનવામાં આવે છે? कहंसि ण्हाओ व रयं जहासि-कस्मिन् स्नातो वा रजो जहासि અથવા તમે કઈ જગ્યાએ ન્હાઈને પાપરૂપ રજનો પરિત્યાગ કરો

रूपेऽग्नौ प्रक्षिप्यन्ते इति भावः। तथा-शरीर करीषाङ्गम्, तपो ज्योतिः प्रज्वालन हेतुः शरीरमेव करीषाङ्गम्, शरीरे सत्येव तपसः सम्भवात्। तथा-कर्माणि एधांसि, समित्स्थानीयानि कर्माणि, तपसा कर्माणि, भस्मीक्रियन्ते। तथा-सयमयोगाः= सयमव्यापाराः शान्तिः, सयमेन हि सर्वजीवोपद्रवाः परिह्रियन्ते, ततः शान्तिः, अतः सयमयोगा एव शान्तिः। तथा-ऋषीणा प्रशस्तम्=मुनिभिः प्रशसनीय होम= सम्यक्चारित्ररूप जुहोमि=करोमि आराधयामीत्यर्थः ॥ ४४ ॥

(सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम्) यह शरीर ही करीषाङ्ग है-अग्निके जलानेके लिये कडा स्वरूप है। शरीर के होने पर ही तपस्या का आराधन होता है अतः उस तपरूप अग्नि को जलानेमें कडा के स्थानापन्न यह शरीर कहा गया है। (कम्मे एहा-कर्माणि एधासि) ज्ञानावरणीयादिक अष्टविध कर्म इस यज्ञ मे जलाये जाते हैं अतः वे इन्धन के स्थानापन्न कहे गये हैं। (सजमजोग सति-सयमयोगाः शान्तिः) सयम-व्यापार यहा शाति है-क्यों कि सयम से ही समस्त जीवों के उपद्रव दूर किये जाते हैं अतः उससे जीव को शाति मिलती है। इसीलिये हम (इसिण पसत्थ-ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को सम्माननीय (होम हुणामि-होम जुहोमि) सम्यक्चरित्ररूप यज्ञ को आराधित करते हैं।

भावार्थ—ब्राह्मणों के प्रश्न का इस गाथा द्वारा मुनिराज उत्तर दे रहे हैं-वे कहते हैं कि हे ब्राह्मणों जिस यज्ञ का वर्णन किया गया है-उस यज्ञ में तप ही अग्नि है, जीव अग्निकुड है, योग स्रुवा है, शरीर

सरीर कारिसग-शरीर करीषाङ्गम् આ શરીર કરીષાઙ્ગ છે, અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણા સ્વરૂપ છે શરીર હોવાથી જ તપસ્યાનુ આરાધન બને છે આથી જ એ તપરૂપ અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા છાણાના સ્થાનાપન્ન આ શરીરને કહેવામા આવેલ છે कम्मे एहा-कर्माणि एधांसि જ્ઞાનાવરણીયાદિક અષ્ટવિધ કર્મને એ યજ્ઞમા બાળવામા આવે છે આથી તેને ઇધનના સ્થાનાપન્ન કહેવામા આવેલ છે सजमओगसति-सयमयोगा शान्ति સયમ વ્યાપાર અહી શાન્તી છે, કેમકે, સયમથીજ સઘળા જીવોના ઉપદ્રવ દૂર કરી શકાય છે અને એનાથી જીવને શાતી મળે છે આ માટે અમે इसिण पसत्थ-ऋषिणा प्रशस्तम् ઋષિઓમા સમ્માનનીય होम हुणामि-होम जुहोमि સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ યજ્ઞની આરાધના કરીએ છીએ

ભાવાર્થ—બ્રાહ્મણોના પ્રશ્નનો મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપે છે તેઓ કહે છે કે, હે બ્રાહ્મણો! જે યજ્ઞનુ વર્ણન કરવામા આવેલ છે એ યજ્ઞમા તપ જ અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિકુડ છે, યોગ સ્રુવા છે, છાણા અને

टीका—'धम्मे'-इत्यादि—

धर्मोऽहिंसादिरूपो ह्रदस्तस्यैव कर्मरजोऽपहारकत्वात्, ब्रह्म=ब्रह्मचर्यं शान्तितीर्थम्, एतदासेवनेन सकलमलमूलभूतौ रागद्वेषौ समुन्मूलितौ भवतः रागद्वेषोन्मूलने तु न पुनर्मलोत्पत्तिसंभवः। उक्तच—

"ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातङ्गर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ १ ॥ इति ॥

स्नान के विषय में जब उन ब्राह्मणों ने जिज्ञासा भाव से प्रश्न किये तो मुनिराज ने उनका उत्तर इस प्रकार दिया 'धम्मे हरए'–इत्यादि।

अन्वयार्थ—(धम्मे हरए-धर्मो ह्रद) अहिंसा आदिरूप धर्म ह्रद–सरोवर है। क्यों कि इसी धर्म से कर्मरूपी धूलि का अपहरण होता है। (बंभे संतितित्थे=ब्रह्म शान्तितीर्थम्) ब्रह्मचर्य शान्तितीर्थ है। कारण कि इसके सेवन करने से समस्त मलों के मूलभूत राग और द्वेष समूल विनिष्ट होते हैं। रागद्वेष के उन्मूलित होने से पुन. मलोत्पत्ति की संभावना नहीं रहती है। कहा भी है—

"ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातंगर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥"

ब्रह्मचर्य के पालन से सत्यधर्म के सेवन से, तप एवं संयम की आराधना से मातंगऋषि ने आत्मशुद्धि को प्राप्त किया है। यह आत्म शुद्धि जीवों को तीर्थों की यात्रा करने से नहीं प्राप्त हुआ करती है।

સ્નાનના વિષયમાં જ્યારે તે બ્રાહ્મણોએ જીજ્ઞાસા ભાવથી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે મુનિરાજે એનો ઉત્તર આ પ્રકારે આપ્યો—

'धम्मे हरए' ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—धम्मे हरए-धर्मो ह्रद અહિંસા આદિરૂપ ધર્મ સરોવર છે કેમકે, એ ધર્મથી કર્મરૂપી ધૂળનું અપહરણ થાય છે बंभे संति तित्थे-ब्रह्मशान्ति तीर्थम् બ્રહ્મચર્ય શાન્તિતીર્થ છે કારણ કે એના સેવનથી સઘળા મળોનો મુળભૂત રાગ અને દ્વેષનો સમુળગો વિનાશ થાય છે રાગદ્વેષનો નાશ થતા ફરીથી મળોની ઉત્પત્તિ થવાની સંભવના રહેતી નથી કહ્યું પણ છે

"ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमे न च।
मातंगर्षिर्गत शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥"

બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, સત્યધર્મના સેવનથી, તપ અને સંયમની આરાધનાથી, માતંગ ઋષિએ આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે આ આત્મશુદ્ધિ જીવોને તીર્થોની યાત્રા કરવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી અને હે બ્રાહ્મણો। આપ

स्नातो भवान् पापैः प्रमुच्यते इति । अय भावः—यथा भवन्मते यज्ञो यज्ञविधिश्चा-स्मद्विज्ञाताद् यज्ञाद् यज्ञविधेश्चान्यस्तथैव भवतो ह्रदः शान्तितीर्थं चाऽप्यस्मद्विज्ञा-ताद् ह्रदात् शान्तितीर्थाच्चान्यदेव किम् ? इति । हे यक्षपूजित ! संयत ! एतत्सर्वं नोऽस्मान् आख्याहि=कथय । वय भवतः सकाशे एतत्सर्वं ज्ञातुमिच्छाम ॥४५॥

तेषा प्रश्न श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

धम्मे हरए बंभे संतितित्थे, अणाइले अत्तपसन्नलेस्से ।
जंहिंसि ण्हाओ विमलो विसुद्धो, सुसीइभूओ पजहामि दोसं ॥४६॥

छाया—धर्मो ह्रदो, ब्रह्म शान्तितीर्थम्, अनाविलम् आत्मप्रसन्नलेश्यम् ।
यस्मिन् स्नातो विमलो विशुद्धः, सुशीतीभूत. प्रजहामि दोषम् ॥४६॥

आप पापों से छूट जाते हो ? (जक्ख पूइया संजय—यक्षपूजित संयत) हे यक्षपूजित मुनिराज ! यह सब बातें हम (भवओ सगासे—भवतः सकाशे) आप से (नाउ—ज्ञातुम्) जानने के लिये (इच्छामु—इच्छामः) इच्छुक हो रहे है सो (अक्खाहि—आख्याहि) बतलाईये ॥

भावार्थ—ब्राह्मणों को स्नान के विषय में पूछने की जिज्ञासा बढाने का कारण यह हुआ कि जिस प्रकार मुनिद्वारा प्रतिपादित यज्ञ, प्रसिद्ध यज्ञ से विलक्षण है उसी प्रकार इनके मतानुसार स्नान भी प्रसिद्ध स्नान से विलक्षण ही होगा अतः उन्हों ने मुनिराज से स्नान के विषय में इस प्रकार प्रश्न किया कि—महाराज वह जलाशय आप की दृष्टि में कौनसा है कि जिस मे आप स्नान करते हैं। तथा ऐसा वह तीर्थ भी कौनसा है कि जिसमे स्नान करने पर पापों से छूटा जाता है ॥४५॥

છો ? અર્થાત્ કયા કયા તીર્થમા સ્નાત થઈ ને આપ પાપોથી છુટો છો ? जक्ख-पूइया संजय—यक्षपूजित संयत હે યક્ષ પૂજીત મુનિરાજ ! આ સઘળી વાતો અમો भवओ सगासे—भवत सकाशे આપની પાસેથી नाउ—ज्ञातु જાણવા માટે इच्छामु-इच्छाम ઇચ્છુક બની રહ્યા છીએ તેથી अक्खाहि—आख्याहि આપ તે અમોને બતાવો.

ભાવાર્થ—સ્નાનના વિષયમા પૂછવાની બ્રાહ્મણોની જીજ્ઞાસા વધવાનુ કારણ એ હતુ કે, જે રીતે મુનિરાજ દ્વારા પ્રતિપાદિત યજ્ઞની પ્રસિદ્ધિ, યજ્ઞથી વિલક્ષણ સ્વરૂપે છે એજ રીતે એમના મત અનુસાર સ્નાન પણ પ્રસિદ્ધ સ્નાનથી વિલક્ષણજ હશે ! આથી તેમણે મુનિરાજને સ્નાનના વિષયમા આ પ્રકારનો પ્રશ્ન કર્યો કે, મહારાજ ! એ જળાશય આપની દૃષ્ટિમા કયુ છે કે જેમા આપ સ્નાન કરો છો ? તથા એવુ એ તીર્થ કયુ છે કે જ્યા સ્નાન કરવાથી પાપોથી છુટી જવાય છે ? ॥૪૫॥

टीका—'धम्मे'-इत्यादि—

धर्मोऽहिंसादिरूपो ह्रदस्तस्यैव कर्मरजोऽपहारकत्वात्, ब्रह्म=ब्रह्मचर्यं शान्तितीर्थम्, एतदासेवनेन सकलमलमूलभूतौ रागद्वेषौ समुन्मूलितौ भवतः रागद्वेषोन्मूलने तु न पुनर्मलोत्पत्तिसंभवः। उक्तंच—

"ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातङ्गर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥ १ ॥ इति ॥

स्नान के विषय में जब उन ब्राह्मणों ने जिज्ञासाभाव से प्रश्न किये तो मुनिराज ने उनका उत्तर इस प्रकार दिया 'धम्मे हरए'-इत्यादि।

अन्वयार्थ—(धम्मे हरए-धर्मो ह्रदः) अहिंसा आदिरूप धर्म ह्रद-सरोवर है। क्यों कि इसी धर्म से कर्मरूपी धूलि का अपहरण होता है। (बंभे संतितित्थे=ब्रह्म शान्तितीर्थम्) ब्रह्मचर्य शान्तितीर्थ है। कारण कि इसके सेवन करने से समस्त मलों के मूलभूत राग और द्वेष समूल विनिष्ट होते हैं। रागद्वेष के उन्मूलित होने से पुनः मलोत्पत्ति की संभावना नहीं रहती है। कहा भी है—

"ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातंगर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥"

ब्रह्मचर्य के पालन से सत्यधर्म के सेवन से, तप एवं संयम की आराधना से मातंगऋषि ने आत्मशुद्धि को प्राप्त किया है। यह आत्मशुद्धि जीवों को तीर्थों की यात्रा करने से नहीं प्राप्त हुआ करती है।

સ્નાનના વિષયમાં જ્યારે તે બ્રાહ્મણોએ જીજ્ઞાસા ભાવથી પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે મુનિરાજે એનો ઉત્તર આ પ્રકારે આપ્યો—

'धम्मे हरए' ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—धम्मे हरए-धर्मो ह्रद અહિંસા આદિરૂપ ધર્મ સરોવર છે કેમકે, એ ધર્મથી કર્મરૂપી ધૂળનું અપહરણ થાય છે बंभे संति तित्थे-ब्रह्मशान्तितीर्थम् બ્રહ્મચર્ય શાન્તિતીર્થ છે કારણ કે એના સેવનથી સઘળા મળોનો મુળભૂત રાગ અને દ્વેષનો સમુળગો વિનાશ થાય છે રાગદ્વેષનો નાશ થતાં ફરીથી મળોની ઉત્પત્તિ થવાની સંભવના રહેતી નથી કહ્યું પણ છે

'ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च।
मातंगर्षिर्गतः शुद्धिं, न शुद्धिस्तीर्थयात्रया ॥"

બ્રહ્મચર્યના પાલનથી, સત્યધર્મના સેવનથી, તપ અને સંયમની આરાધનાથી, માતંગ ઋષિએ આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ છે આ આત્મશુદ્ધિ જીવોને તીર્થોની યાત્રા કરવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી અને હે બ્રાહ્મણો! આપ

किं च भवदिष्टतीर्थानि प्राणिपीडा हेतुतया मलोपचयनिमित्तान्येव, अतो नास्ति तेषां शुद्धि हेतुता। उक्तंच—

" कुर्याद् वर्षसहस्र तु, अहन्यहनि मज्जनम्।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति॥ १ ॥इति॥

इदं शान्तितीर्थम्—अनाविलम्—पञ्चास्रवमलवर्जितम्। अत एव—आत्मप्रसन्नलेश्यम्=आत्मनो जीवस्य प्रसन्ना निर्मला लेश्या तेजः प्रभृतिष्वन्यतमा यत्र तत्तथोक्तं च अस्ति। यस्मिन् स्नातः—स्नात इव स्नातः=निमग्नमानसः, विमलः=

और भी हे ब्राह्मणो! आप लोग जिन्हें तीर्थस्थान मानते हैं और उनकी यात्रा किया करते हैं वे केवल प्राणियोंके पीडा के ही हेतु हैं अतः उनसे मलापगम—मलका नाश न होकर प्रत्युत मलोपचय—मलका संग्रह ही होता है इसलिये उनमें शुद्धिहेतुता नहीं आती है यही बात अन्यत्र इस प्रकार से कही है—

" कुर्याद्वर्षसहस्र तु, अहन्यहनि मज्जनम्।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति "॥

हजारों वर्षोंतक भी वधक—घातक प्राणी प्रतिदिन समुद्रप्रमाण जल से भी स्नान करे तो भी आत्मशुद्धि को प्राप्त नहीं कर सकता है।

हमारे द्वारा संमत जो शांतितीर्थ है वह (अणाइले—अनाविलम्) पाच आस्रवरूप मलों से सर्वथा वर्जित है। इसलिये वहा अवगाहन करने से (अत्तपसन्नलेस्से—आत्मप्रसन्नलेश्यम्) आत्मा की शुभलेश्याओं में से कोई एक लेश्या हो जाती है। (जहिंसि—यस्मिन्) जिस शान्ति

લોક જેને તીર્થસ્થાન માનો છો અને તેની યાત્રા કર્યા કરો છો તે કેવળ પ્રાણીઓની પીડાનો જ હેતુ છે આથી મલાપગમ—મેલનો નાશ ન થઈને પ્રત્યુત મલોપચયજ—મલનો સંગ્રહ જ થાય છે આ કારણે એમા શુદ્ધિ હેતુતા આવતી નથી આ વાત અન્યત્ર આ પ્રકારે કહેવાયેલ છે—

" कुर्याद्वर्षसह तु, अहन्यहनि मज्जनम्।
सागरेणापि कृच्छ्रेण, वधको नैव शुध्यति॥ "

હજારો વર્ષ સુધી પણ પ્રાણી રાત દિવસ સમુદ્ર પ્રમાણ જળથી સ્નાન કરે તો પણ તે આત્મશુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

અમારા તરફથી સંમત એવું જે આ શાન્તીતીર્થ છે તે अनाइले—अनाविलम् પાચ અસ્રવરૂપ મળોથી સર્વથા વર્જીત છે આ કારણે ત્યા અવગાહન કરવાથી अत्तपसन्नलेस्से—आत्मप्रसन्नलेश्यम् આત્માની શુભ લેશ્યાઓમાથી કોઈ એક લેશ્યા નિર્મળ બની જાય છે, जहिंसि—यस्मिन् જે શાતિતીર્થમા ण्हाओ—स्नातो નહાઈને મારૂ મન નિમગ્ન બનેલ છે તે હુ विमलो विशुद्धो—विमल विशुद्ध

निर्मल, भावमलरहितः, अत एव-विशुद्धः-कर्मकलङ्कवर्जितः सुशीतीभूतः= शारीरिकमानसिक सन्तापवर्जितः सन् अहं दोष=दूषयति-विकारयति विशुद्धमप्यात्मानं यः स दोषः=ज्ञानावरणीयादिकर्मलक्षणस्तं प्रजहामि=परित्यजामि ॥ ४६ ॥

तीर्थमें (ण्हाओ-स्नात.) स्नान करके मेरा मन निमग्न बना हुआ है वह मैं (विमलो विसुद्धो-विमल विशुद्धः) विमल निर्मल-भावमलरहित होते हुए कर्ममल कलंकसे रहित बनूंगा। इस तरह (सुसीइभूओ-सुशीतीभूतः) शारीरिक, मानसिक सताप से वर्जित होता हुआ मैं (दोस-दोषम्) आत्मा को विकृत करने वाले ज्ञानावरणीयादिक दोषों को (पजहामि-प्रजहामि) छोड दूँगा-भविष्य में उनसे रहित हो जाऊंगा ॥

भावार्थ—किसी तीर्थरूप जलाशय में स्नान करने से पापों का नाश होता है ऐसी मान्यता ब्राह्मणों की है, उस मान्यता को लेकर मुनिराज उनसे कह रहे हैं कि धर्मतीर्थ व्यवहार में जिसे माना जाता है वह वास्तव में धर्मतीर्थ नही है, वह तो प्राणियों का पीडाहेतुक होने से एक प्रकार का अधर्मतीर्थ है। हिंसादिक पापो से विरति होना यही सर्वोत्तम धर्मतीर्थ है। इस धर्मतीर्थ में अवगाहन करने वाला प्राणिवर्ग नियमतः विमल एव विशुद्ध बनता है। हम भी ऐसे ही धर्मतीर्थ में स्नान करते रहते है। इसी स्नान से आत्मा शुचिभूत होकर निर्दोष बन जायगी। भगवान् महावीर का ही तीर्थ एक ऐसा तीर्थ है कि जहा हर तरह से जीवों को शातिलाभ होता है ॥ ४६ ॥

विमल-निर्मल-भावमलथी रहित बनीने कर्मभग कलकथी रहीत बनीश आ रीते सुसीइभूओ-सुशीतिभुत शारीरिक मानसिक सतापथी वर्जित थईने हु दोस-दोषम् आत्माने विकृत करनार एवा ज्ञानावरणीयादिक दोषोने पजहामि-प्रजहामि छोडी दईश अने भविष्यमा हु तेनाथी सपूर्णत रहित थई जईश

भावार्थ—कोई तीर्थस्थानमाना जळाशयमा स्नान करवाथी पापोनो नाश थाय छे एवी मान्यता ब्राह्मणोनी छे, ए मान्यताने लईने मुनिराज एमने कहे छे के, धर्मतीर्थ व्यवहारमा जेने मानवामा आवे छे ते वास्तवमा धर्मतीर्थ नथी ते तो प्राणीओने पीडाना हेतुक होवाथी एक प्रकारना अधर्म तीर्थ छे, हिसादिक पापोथी विरति थवी एज सर्वोत्तम धर्मतीर्थ छे आ धर्मतीर्थमा अवगहन करनार प्राणीवर्ग नियमत विमल अने विशुद्ध बने छे. अमे आवाज धर्मतीर्थमा स्नान करता रहीए छीए आ स्नानथी आत्मा शुचिभूत थईने निर्दोष बनी जशे भगवान महावीरनु तीर्थ एक एवु तीर्थ स्थान छे के, ज्या दरेक रीते जीवोने शान्तीनो लाभ मळतो रहे छे ॥४६॥

अध्ययनमुपसंहरन्नाह—

मूलम्—

एयं सिणाणं कुसलेहि दिट्ठं, महासिणाणं इसिणं पसत्थं ।
जंहिंसि ण्हाया विमला विसुद्धा, महारिसी उत्तमं ठाणं पत्ते त्तिबेमि॥

छाया—एतत्स्नानं कुशलैर्दृष्टं, महास्नानमृषीणां प्रशस्तम् ।
यत्र स्नाता विमला विशुद्धा, महर्षय उत्तमं स्थानं प्राप्ताः ॥ ४७ ॥
इति ब्रवीमि ॥

टीका—'एय' इत्यादि ।

एतत्पूर्वोक्तं स्नानं कुशलैस्तत्त्वविद्भिस्तीर्थंकरै दृष्टम् । एतन्महास्नानम् ऋषीणां प्रशस्तम् । ऋषयो हि इदमेव महास्नानं प्रशंसन्तीति भाव. । उक्तं च—

"आत्मा नदी संयमतोयपूर्णा, सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ।
तत्राभिषेकं कुरु पाण्डुपुत्र ! न वारिणा शुध्यति चान्तरात्मा ॥१॥ इति ।

यत्र स्नाता निमला विशुद्धाः सन्तो महर्षय उत्तमं मोक्षरूपं स्थानं प्राप्ता गता इति ब्रवीमीत्यस्यार्थः पूर्ववत् ।

अध्ययन का उपसंहार करते हुए सूत्रकार कहते हैं—

'एय सिणाण कुसलेहि दिट्ठ'–इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(कुसलेहिं–कुशलैः) कुशलों ने तिर्थंकरों ने (एय सिणाण–एतत् स्नानम्) इसी पूर्वोक्त स्नान को (इसिण पसत्थ–ऋषीणां प्रशस्तम्) ऋषियों को मान्य (महासिणाण–महास्नानम्) महास्नानस्वरूप (दिट्ठ–दृष्टम्–दिष्टम्) देखा है और कहा है (जहिंसि–यस्मिन्) जिस स्नान से (ण्हाया–स्नाताः) स्नापित हुए–नाये हुवे (महारिसी–महर्षयः) महर्षिजन (विमला विसुद्धा–विमलाः विशुद्धाः) विमल एवं विशुद्ध होकर (उत्तम ठाण पत्ते–उत्तम स्थान प्राप्ताः) मुक्तिरूप उत्तम

અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરતાં સૂત્રકાર કહે છે—

"एय सिणाण कुसले हि दिट्ठ" ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कुसलेहिं–कुशलै तीर्थ કરોએ एय सियाण–एतत् स्नानम् આ પૂર્વોક્ત સ્નાનને इसिण पसत्थ–ऋषीणाँ प्रशस्तम् ઋષિયોને માન્ય સ્વરૂપ महासिणाण–महास्नानम् મહાસ્નાન સ્વરૂપ दिट्ट दृष्ट–दिष्टम्જોયેલ છે-કહેલ છે जहिंसि यस्मिन् જે સ્નાનથી ण्हाया–स्नाता સ્નાપિત થયેલ–महारिसी–महषय મહર્ષિજન विमला विशुद्धा–विमला विशुद्धा વિમલ અને વિશુદ્ધ થઈને उत्तम ठाण पत्ते–उत्तम स्थानं प्राप्वा મુક્તિરૂપ ઉત્તમ સ્થાનને મેળવનાર બની જાય છે त्ति बेमि–इति ब्रवीमि

एवं हरिकेशबलो मुनिर्विप्रान् प्रतिबोध्य स्वस्थानं गतः, क्रमेण मुक्तिं प्राप्तवान्। प्रतिबुद्धा विप्रा अपि स्वकल्याणं साधितवन्तः ॥ ४७ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा
कलित-ललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-
" जैनशास्त्राचार्य "-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-
श्रीघासीलालव्रतिविरचितायामुत्तराध्ययन-
सूत्रस्य प्रियदर्शिन्याख्याया व्याख्यायाम्-
'हरिकेशीयाख्य' नाम द्वादशमध्ययन-
सम्पूर्णम् ॥ १२ ॥

स्थान को प्राप्त हो जाते हैं। (त्ति बेमि-इति ब्रवीमि) ऐसा मैं हे जम्बू महावीर भगवान् के कहने के अनुसार कहता हूं। अर्थात् ऐसा ही वीर-प्रभु ने कहा है उसी के अनुसार मैंने कहा है। इस प्रकार हरिकेशबल मुनि ब्राह्मणों को प्रतिबोधित करके अपने स्थान पर चले गये और वहां विशिष्ट तपस्या की आराधना से कर्मों का क्षय कर उन्होंने मुक्ति का लाभ किया तथा ब्राह्मणो ने भी प्रतिबोधित होकर आत्मकल्याण का मार्ग ग्रहण कर लिया ॥ ४७ ॥

॥ इस प्रकार यह उत्तराध्ययन सूत्र की प्रियदर्शिनी
टीका के "हरिकेशाय" नामके बारहवें अध्ययन
का हिन्दी भाषानुवाद सपूर्ण हुआ ॥१२॥

એવું હું મહાવીર ભગવાનના કહેવા પ્રમાણે કહું છું અર્થાત્ એવું જ વીર પ્રભુએ જે કહ્યું છે એજ મે કહેલ છે આ પ્રમાણે હરિકેશબલ મુનિએ બ્રાહ્મણોને બોધિત કર્યા અને પછી પોતાના સ્થાન ઉપર ચાલ્યા ગયા અને તે સ્થળે ખૂબ ઉગ્ર તપસ્યાની આરાધનાથી કર્મોનો વિનાશ કરી તેમણે મુક્તિનો લાભ કર્યો તથા બ્રાહ્મણોએ પણ પ્રતિબોધિત થઇને આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો ॥ ૪૭ ॥

॥ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની પ્રિયદર્શિની ટીકાનો
હરિકેશીય નામના બારમા અધ્યયનનો
ગુજરાતી ભાષા અનુવાદ સ પૂર્ણ ॥ ૧૨ ॥

॥ अथ त्रयोदशमध्ययनम् ॥

व्याख्यात द्वादशमध्ययनम् । सम्प्रति त्रयोदशमारभ्यते । अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः—इहपूर्वस्मिन्नध्ययने तपसि यत्नो विधेय इत्युक्तम् । अस्मिन्नध्ययने तपः कुर्वता निदान न कर्तव्यमित्युच्यते । अनेन सम्बन्धेनायातमिद 'चित्रसंभूतीय' नामक त्रयोदशमध्ययनम् । अस्याध्ययनस्यानुगमनार्थे चित्रसंभूताख्यान तावदुपवर्ण्यते । तच्चैवम्—

आसीत् साकेत—अयोध्यानाम नगरम् । तत्र चन्द्रावतसको नाम नृपतिः । तस्य

तेरहवा अध्ययन प्रारंभ—

बारहवा अध्ययन की व्याख्या हो चुकी अब तेरहवाँ अध्ययन कहा जाता है । इस अध्ययन का बारहवें अध्ययन के साथ सबध इस प्रकार है, बारहवें अध्ययन मे जो यह कहा गया है कि तपस्या करने में आत्मा को विशेष प्रयत्न करना चाहिये, सो इस अध्ययनमें अब यह प्रकट किया जायगा कि—'तपस्या करते हुए तपस्वी को निदान (नियाणा) नहीं करना चाहिये । इस सबध को लेकर इस अध्ययनमे चित्र और सभूत नामके दो मुनिराजों का वर्णन किया जायगा । अतः उनके सबध से इस अध्ययन का नाम भी 'चित्रसभूत' ऐसा रक्खा गया है । इसी बात को समझाने के लिये चित्र और सभूत का आख्यान वर्णन किया जाता है । वह इस प्रकार से है—

साकेत—अयोध्या नामका नगर था उसका शासक चद्रावतसन नामका

તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ—

બારમુ અધ્યયન પુરૂ થઇ ચુકયુ, હવે તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો બારમા અધ્યયન સાથે સબધ આ પ્રકારનો છે બારમા અધ્યયનમા એમ કહેવામા આવ્યુ છે કે, તપસ્યા કરવામા આત્માએ વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ હવે આ અધ્યયનમા એ કહેવામા આવે છે કે, તપસ્યા કરનાર તપસ્વીએ પોતાના તપના ફળ માટે કોઈ જાતનુ નીયાણુ—નીદાન કરવું ન જોઇએ આ સબધને લઇને આ અધ્યયનમા ચિત્ર અને સભૂત નામના બે મુનિરાજોનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે આથી તેમના સબધને કારણે આ અધ્યયનનુ નામ પણ "ચિત્ર-સભૂત" એવુ રાખવામા આવેલ છે આ વાતને સમજાવવા માટે ચિત્ર અને સભૂતના આખ્યાનનુ વર્ણન કરવામા આવે છે જે આ પ્રકારના છે—

સાકેત નામનુ નગર હતું, એ નગરના શાસક ચદ્રાવતસક રાજા

सकलप्रजामनोरञ्जको मुनिचन्द्रनामा दारकः। स हि बाल्यादेव निवृत्तकामभोगतृष्णः परमार्थसतृष्ण आसीत्। प्राप्तवैराग्यः स सगरचन्द्रमुनेः सविधे प्रव्रजितः। एकदा गुरोराज्ञया शिष्यपरिवारेण सह विहरन् स मुनिचन्द्रमुनि रेकस्यामटव्यां समागतः। तत्र क्षुत्पिपासापरिम्लानमुखचन्द्रं सपरिवारं तं मुनिचन्द्रं गोवल्लभगोपालस्य नन्द-सुनन्द-नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामानश्चत्वारो दारका दृष्टवन्तः। ते हि सुविशुद्ध-माहारं मुनये दत्तवन्तः। सपरिवारः सोऽपि गोपालदारकप्रदत्ताशनादिभिरपनीत

राजा था। इसके मुनिचन्द्र नामका एक पुत्र था। मुनिचन्द्र सकल प्रजाजनोंके मन का अनुरंजक था। यह बाल्य अवस्था से ही सांसारिक विषयों की ओर से विरक्त चित्त रहता था। परमार्थिक कर्तव्य की ओर इसका मन विशेषरूप से झुका हुआ रहता था। एक दिन की बात है कि मुनिचन्द्र ने अपना नाम यथार्थरूप से सार्थक करने के लिये सागरचन्द्रमुनिराज के पास दीक्षा धारण की। किसी एक समय जब कि ये विहार में थे-गुरु की आज्ञा प्राप्त कर स्वतंत्र विहारी बने। अपनी शिष्यमंडली को साथ में लेकर इन्होंने स्वतंत्र विचरना प्रारंभ किया। विचरते२ ये एक महाभयानक अटवी मे जा पहुँचे। आहारादिक की अप्राप्तिसे सब को बडा कष्ट होने लगा। क्षुधातृषा आदि के जोर से ये दुर्बल बन गये। कुछ ये आगे चले ही थे कि इतने मे इनको गोवल्लभ गोपाल के नन्द-सुनन्द-नन्ददत्त-नन्दप्रिय नामक चार लडकों ने देखा। उन लडकों ने इनको सुविशुद्ध आहार देकर धर्मका उपार्जन किया। आहारपानी आदि की प्राप्ति से

હતા એમને મુનિચંદ્ર નામનો એક પુત્ર હતો મુનિચંદ્ર સઘળા નગરજનોના મનને આનંદ આપનાર હતો એ બાલ્યાવસ્થામાથી જ સાંસારિક વિષયો તરફ વિરક્ત ચિત્ત રહ્યા કરતો હતો પારમાર્થિક કર્તવ્યની તરફ એનુ મન વિશેષ રૂપથી ઝુકેલુ હતું એક દિવસની વાત છે કે, મુનિચંદ્રે પોતાનુ નામ યથાર્થ રૂપથી સાર્થક કરવા માટે સાગરચંદ્ર મુનિરાજની પાસે દીક્ષા ધારણ કરી કોઈ એક સમય કે જ્યારે તેઓ વિહારમા હતા-ગુરુની આજ્ઞા મેળવીને તેઓ સ્વતંત્ર વિહારી બન્યા હતા પોતાની શિષ્ય મંડળીને સાથે લઈને તેમણે સ્વતંત્ર વિચરવાનો પ્રારંભ કર્યો વિચરતા વિચરતા તેઓ એક મહા ભયાનક અટવીમા જઈ પહોચ્યા આહાર આદિનો જોગ ન મળવાને કારણે સઘળાને ઘણુ દુ ખ થવા લાગ્યુ ભૂખ તરસ આદિને કારણે તે સઘળા મુનિઓ દુર્બળ બની ગયા હતા થોડુ એક આગળ ચાલ્યા કે એટલામા તેમને ગોવલ્લભ ગોપાળના નન્દ-સુનંદ નન્દદત્ત-નન્દપ્રિય નામના ચાર છોકરાઓએ જોયા એ છોકરાઓએ તેમને સુવિશુદ્ધ આહાર વહોરાવી ધર્મનુ ઉપાર્જન કર્યું. આહાર

॥ अथ त्रयोदशमध्ययनम् ॥

व्याख्यातं द्वादशमध्ययनम्। सम्प्रति त्रयोदशमारभ्यते। अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः–इहपूर्वस्मिन्नध्ययने तपसि यत्नो विधेय इत्युक्तम्। अस्मिन्नध्ययने तपः कुर्वता निदानं न कर्तव्यमित्युच्यते। अनेन सम्बन्धेनायातमिदं 'चित्रसंभूतीय' नामकं त्रयोदशमध्ययनम्। अस्याध्ययनस्यानुगमनार्थं चित्रसंभूताख्यानं तावदुपवर्ण्यते। तच्चैवम्—

आसीत् साकेत–अयोध्यानाम नगरम्। तत्र चन्द्रावतंसको नाम नृपतिः। तस्य

तेरहवा अध्ययन प्रारभ—

बारहवा अध्ययन की व्याख्या हो चुकी अब तेरहवां अध्ययन कहा जाता है। इस अध्ययन का बारहवें अध्ययन के साथ सबध इस प्रकार है, बारहवें अध्ययन मे जो यह कहा गया है कि तपस्या करने में आत्मा को विशेष प्रयत्न करना चाहिये, सो इस अध्ययनमें अब यह प्रकट किया जायगा कि–'तपस्या करते हुए तपस्वी को निदान (नियाणा) नहीं करना चाहिये। इस सबध को लेकर इस अध्ययनमें चित्र और सभूत नामके दो मुनिराजों का वर्णन किया जायगा। अतः उनके सबध से इस अध्ययन का नाम भी 'चित्रसभूत' ऐसा रक्खा गया है। इसी बात को समझाने के लिये चित्र और सभूत का आख्यान वर्णन किया जाता है। वह इस प्रकार से है—

साकेत–अयोध्या नामका नगर था उसका शासक चद्रावतसक नामका

તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ—

બારમુ અધ્યયન પુરૂ થઇ ચુકયુ, હવે તેરમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો બારમા અધ્યયન સાથે સબધ આ પ્રકારનો છે બારમા અધ્યયનમા એમ કહેવામા આવ્યુ છે કે, તપસ્યા કરવામા આત્માએ વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જોઇએ હવે આ અધ્યયનમા એ કહેવામા આવે છે કે, તપસ્યા કરનાર તપસ્વીએ પોતાના તપના ફળ માટે કોઈ જાતનુ નીયાણુ–નીદાન કરવું ન જોઇએ આ સબધને લઇને આ અધ્યયનમા ચિત્ર અને સભૂત નામના બે મુનિરાજોનુ વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે આથી તેમના સબધને કારણે આ અધ્યયનનુ નામ પણ "ચિત્ર–સભૂત" એવુ રાખવામા આવેલ છે આ વાતને સમજાવવા માટે ચિત્ર અને સભૂતના આખ્યાનનુ વર્ણન કરવામા આવે છે જે આ પ્રકારના છે—

સાકેત નામનુ નગર હતું, એ નગરના શાસક ચદ્રાવતસક રાજા

निर्गतसर्पो दष्टवान्। सर्पेण दष्टः स मृतः। सर्पमन्विष्यन् द्वितीयोऽपि तेन दष्टः। सोऽपि मृतः। ततो द्वावपि कालञ्जरे गिरावेकस्यामृग्यायुगलिकौ शिशू जातौ। तत्रापि मात्रा सह सचरन्तौ तौ केनापि व्याधेन बाणेनैकेन विद्धौ मृतौ। ततो मृतगङ्गातीरे एकस्या हस्यागर्भाद् हसयुगलिकौ जातौ। तत्रापि मात्रा सम सचरन्तौ केनापि मत्स्यघातकेन धृत्वा मारितौ। ततो वाराणस्या भूतदत्तनाम्नो महर्द्धिकस्य चाण्डालस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। तत्र ज्येष्ठश्चित्र नाम्ना, कनिष्ठः सभूतनाम्ना प्रसिद्धो जातः। तौ हि परस्पर परमप्रीतिसपन्नौ बभूवतुः।

निकला। उसने एक भाई को डस लिया जहर की तीव्रता से उसका वहीं पर देहान्त हो गया। सर्प की तलाश करते हुए दूसरा भाई भी उसी सर्प के द्वारा डसा जाकर वहीं पर मर गया। इस प्रकार मर कर ये दोनों कालींजर पर्वत के ऊपर एक मृगी की कुक्षि से युगल पुत्र के रूप में अवतरित हुए। वहा भी ये सुख से नहीं रह सके। जब ये दोनों किसी एक समय अपनी मा के साथ कहीं चले जा रहे थे तो एक व्याधने एक ही बाण द्वारा इन दोनों को मार दिया। मर कर ये दोनो ही गगा के तीर पर एक हँसी के गर्भ से युगल पुत्ररूप में जन्मे। वहां भी धीवर ने इनको सुख से नहीं रहने दिया। जब ये दोनों अपनी हँसनी मा के साथ किलोलें कर रहे थे तो किसी धीवरने इनको पकडकर मार डाला। वहा से मर कर फिर ये दोनों ही वाणारसी नगरी में धनसपन्न एक भूतदत्त नामक चाण्डाल के यहां पुत्ररूप से जन्मे। जेठ पुत्र का नाम

ખુમાથી એક સર્પ નીકળ્યો તેણે સુતેલા બને ભાઇઓમાના એકને દશ દીધો સર્પ એકદમ ઝેરીલો હોવાથી બન્નેમાથી જેને કરડયો હતો તેનુ ત્યા જ મૃત્યુ નિપજ્યું આ પછી સર્પની તપાસ કરવા નીકળેના બીજા ભાઇને પણ સર્પ દશ થતા તેનુ પણ ત્યા જ મૃત્યુ થયુ આ રીતે મરણ પામેલા એ બને કાલીજર પર્વત ઉપર એક હરણીના પેટે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી ન શકયા, એક સમયે તે બન્ને પોતાની મા સાથે ચારો ચરવા જઈ રહ્યા હતા, એ સમયે કોઈ શીકારીના બાણુથી બન્ને માર્યા ગયા મરીને એ બન્ને ગગા નદીને કિનારે એક હસલીના પેટે સાથે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી શકયા નહીં પોતાની હસ માતા સાથે જ્યારે તે બન્ને કિલ્લોલ કરી રહ્યા હતા એવે સમયે કોઇ એક શીકારીએ તે બન્નેને પકડી લીધા અને મારી નાખ્યા ત્યાથી મરીને એ બન્ને વાણુારસી (કાશી) નગરીમા ધનસપન્ન એવા ભૂતદત્ત નામના ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે જનમ્યા મોટા પુત્રનુ નામ

क्षुत्पिपासस्तेभ्यो धर्मदेशना ददौ। तेऽपि धर्मदेशना श्रुत्वा समुत्पन्नवैराग्या संसारमसारं मत्वा तदन्तिके प्रव्रजिताः। तेषु संयमिनौ द्वौ गोपालदारकौ मलक्लिन्नेषु स्वकीयवस्त्रेषु सजुगुप्सौ जातौ। चत्वारोऽपि ते परिसमाप्तायुष्काः काल कृत्वा देवलोक गताः। तेषु जुगुप्साकारकौ नन्ददत्त-नन्दप्रियनामानौ द्वौ देवलोकच्युतौ दशपुरनगरे शाण्डिल्यब्राह्मणस्य यशोमत्या दास्याः शौण्डीर-शौण्डदत्त नामानौ युगलरूपेण पुत्रौ जातौ।

बालभावमतिक्रम्य क्रमेण तौ यौवन सम्प्राप्तौ। कदाचित्क्षेत्ररक्षणार्थं तौ अटव्यां गतवन्तौ। तत्र वटवृक्षस्याधस्तात्सुप्तौ। सुप्तयोस्तयोरेक दारक वटकोटर-

---

क्षुधा एव तृषा के शांत होने से शरीर में स्वस्थता प्राप्त कि ये सपरिवार मुनिचंद्रने उन गोपालदासकोको धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर उनका चित्त संसार से विरक्त हो गया। संसार को सर्वथा असार जानकर उन चारों ने ही मुनिराज मुनिचंद्र के पास दीक्षा धारण करली। इन में से दो गोपालदारक नन्द-सुनन्द मुनियों को अपने पसीने से गीले हुए वस्त्रोंमें ग्लानिभाव जागृत होता रहा। ये चारों ही गोपालदारक मुनिराज अपनी आयुके अंतमें मरकर देवलोक गये। इनमे से जिन्हों को पहिले अपने पसीने से तर हुए वस्त्रों में ग्लानि भाव जगता था। वे दोनों देव वहा से चवकर दशपुर नामके नगर के शाण्डिल्य ब्राह्मण की यशोमती नामक दासी के शौण्डीर शौण्डदत्त नाम से युगल पुत्र हुए।

धीरे२ बालभावका अतिक्रमण कर ये दोनों जवान हुए, एक दिन ये दोनों खेत की रखवाली करनेके लिये वनमे गये हुए थे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे ये दोनों सो गये। इतने में उस वटवृक्ष के कोतर से एक सर्प

પાણી આદિની પ્રાપ્તિથી ભૂખ અને તરસ શાંત થવાથી શરીરમા સ્વસ્થતા મળતા પોતાના શિષ્યો સાથે મુનિચદ્રે એ ગોપાળ બાળકોને ધર્મદેશના દીધી ધર્મદેશના સાભળીને એમનુ ચિત્ત સંસારથી વિરક્ત બની ગયુ સંસારને સર્વથા અસાર જાણીને એ ચારે જણાએ મુનિરાજ મુનિચંદ્રની પાસેથી દીક્ષા ધારણ કરી એમાના બે ગોપાલ બાળક નંદ-સુનન્દ મુનિઓને પોતાના પસીનાથી ભીના થયેલા વસ્ત્રોમા ગ્લાની ભાવ જાગૃત થયો એ ચારે ગોપાળ મુનિરાજોના આયુષ્ય પૂર્ણ થતા મરીને દેવલોક ગયા આમાથી જેમને પહેલા, પોતાના પસીનાથી ભિંજાયેલા વસ્ત્રોથી ગ્લાની ભાવ રહેતો હતો તે બન્ને દેવ ત્યાથી ચ્યવીને દશપુર નામના નગરમા શાડિલ્ય બ્રાહ્મણની યશોમતી નામની દાસીના શૌણ્ડીર અને શૌણ્ડદત્ત નામના જોડીયા પુત્ર તરીકે જન્મ્યા

સમય જતા ધીરે ધીરે બાલ્યાવસ્થા વટાવીને એ બન્ને જુવાન બન્યા એક દિવસ એ બન્ને ખેતરની રખેવાળી કરવા માટે વગડામા ગયા હતા, થાકયા પાકયા ત્યા એક વડના વૃક્ષની નીચે એ બન્ને સુઈ ગયા એટલામા એ

निर्गतसर्पो दष्टवान्। सर्पेण दष्टः स मृतः। सर्पमन्विष्यन् द्वितीयोऽपि तेन दष्टः। सोऽपि मृतः। ततो द्वावपि कालञ्जरे गिरावेकस्यामृग्यायुगलिकौ शिशू जातौ। तत्रापि मात्रा सह सचरन्तौ तौ केनापि व्याधेन बाणेनैकेन विद्धौ मृतौ। ततो मृतगङ्गातीरे एकस्या हस्यागर्भाद् हंसयुगलिकौ जातौ। तत्रापि मात्रा सम सचरन्तौ केनापि मत्स्यघातकेन धृत्वा मारितौ। ततो वाराणस्यां भूतदत्तनाम्नो महर्द्धिकस्य चाण्डालस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। तत्र ज्येष्ठश्चित्र नाम्ना, कनिष्ठः संभूतनाम्ना प्रसिद्धो जातः। तौ हि परस्पर परमप्रीतिसंपन्नौ बभूवतुः।

निकला। उसने एक भाई को डस लिया जहर की तीव्रता से उसका वहीं पर देहान्त हो गया। सर्प की तलाश करते हुए दूसरा भाई भी उसी सर्प के द्वारा डसा जाकर वहीं पर मर गया। इस प्रकार मर कर ये दोनों कालींजर पर्वत के ऊपर एक मृगी की कुक्षि से युगल पुत्र के रूप में अवतरित हुए। वहां भी ये सुख से नहीं रह सके। जब ये दोनों किसी एक समय अपनी मा के साथ कहीं चले जा रहे थे तो एक व्याधने एक ही बाण द्वारा इन दोनों को मार दिया। मर कर ये दोनो ही गंगा के तीर पर एक हँसी के गर्भ से युगल पुत्ररूप में जन्मे। वहां भी धीवर ने इनको सुख से नहीं रहने दिया। जब ये दोनों अपनी हँसनी मा के साथ किलोलें कर रहे थे तो किसी धीवरने इनको पकडकर मार डाला। वहा से मर कर फिर ये दोनों ही वाणारसी नगरी में धनसंपन्न एक भूतदत्त नामक चाण्डाल के यहा पुत्ररूप से जन्मे। जेठ पुत्र का नाम

બુમાથી એક સર્પ નીકળ્યો. તેણે સુતેલા બન્ને ભાઇઓમાના એકને દશ દીધો. સર્પ એકદમ ઝેરીલો હોવાથી બન્નેમાથી જેને કરડયો હતો તેનુ ત્યા જ મૃત્યુ નિપજ્યુ આ પછી સર્પની તપાસ કરવા નીકળેના બીજા ભાઇને પણ સર્પે દશ થતા તેનુ પણ ત્યા જ મૃત્યુ થયુ આ રીતે મરણ પામેલા એ બન્ને કાલીજર પર્વત ઉપર એક હરણીના પેટે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી ન શકયા, એક સમયે તે બન્ને પોતાની મા સાથે ચારો ચરવા જઈ રહ્યા હતા, એ સમયે કોઈ શીકારીના બાણથી બન્ને માર્યા ગયા મરીને એ બન્ને ગંગા નદીને કિનારે એક હંસલીના પેટે સાથે અવતર્યા ત્યા પણ તે સુખથી રહી શકયા નહીં પોતાની હંસ માતા સાથે જ્યારે તે બન્ને કિલ્લોલ કરી રહ્યા હતા એવે સમયે કોઇ એક શીકારીએ તે બન્નેને પકડી લીધા અને મારી નાખ્યા ત્યાથી મરીને એ બન્ને વાણારસી (કાશી) નગરીમા ધનસંપન્ન એવા ભૂતદત્ત નામના ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે જનમ્યા મોટા પુત્રનુ નામ

तत्र वाराणस्यां शङ्खनामा राजाऽऽसीत्। तस्य दुर्मतिसचिवो नमुचि नामकः सचिव आसीत्। एकदा कृतमहापराधः स नमुचिस्तेन राज्ञा वधायाज्ञप्तः। भूतदत्तचाण्डालस्तं मारयितुं श्मशानभूमिमनैषीत्। तत्र जातऽऽदयः स तमुवाच-भो मन्त्रिन्! तिष्ठतु भवान् मद्गृहे प्रच्छन्नः। तत्र मत्पुत्रौ पाठयतु। जीवितुकामेन तेन तद्वचनमङ्गीकृतम्। भूम्यन्तर्गृहे प्रच्छन्नो भूत्वा नमुचिश्चित्रसंभूतौ पाठयति।

चित्र और कनिष्ठ पुत्र का नाम संभूत रक्खा गया। इन दोनों को परस्पर मे विशेष प्रीति हो गई थी।

बनारस मे उस समय शंख नाम का राजा राज्य करता था। इसके मंत्रीका नाम नमुचि था। इसकी बुद्धि ठीक नहीं थी। राजा को यह खोटी ही सलाह दिया करता था। एक समय की बात है कि इस मंत्रीसे राज्य का कुछ अमार्जनीय-बडा भारी अपराध बन गया। उसके दंड स्वरूपमें राजा ने उसको प्राणदंड की आज्ञा दी-और चाण्डाल से यह कह दिया कि इसको बिना किसी बात का विचार किये मार डालो। चाण्डाल राजा की आज्ञाप्रमाण कर उसको मारने के लिये श्मशानभूमि में ले गया। परंतु चाडालकी इसको मारनेकी भावना नहीं जगी। सहसा वह सदय-दयालु बनकर मंत्रीसे बोला-हे मन्त्रिन्! आप मेरे घरमें प्रच्छन्न रीति से रहो और मेरे जो दो पुत्र हैं उनको आप पढाओ। चाडाल की इस बात को सुनकर जीने की अभिलाषा से उस मंत्री ने मान लिया। चाडाल के घर प्रच्छन्न-गुप्त रीतिसे रहकर चाडालके चित्र और संभूत

ચિત્ર અને નાના પુત્રનુ નામ સભૂત રાખવામા આવ્યુ એ બન્ને ભાઈઓમા પરસ્પર અત્યંત પ્રીતિ જામી ગઈ હતી

બનારસમા એ સમયે શખ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમના મંત્રીનુ નામ નમુચિ હતુ એની બુદ્ધિ સારી ન હતી. રાજાને તે ખોટી સલાહ આપ્યા કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે એ મંત્રીથી રાજ્યનો કાંઈક અમાર્જનીય-ઘણો મોટો અપરાધ થઈ ગયો એના દંડરૂપે રાજાએ તેને પ્રાણદંડની આજ્ઞા કરી અને ચાડાલને કહી દીધુ કે આને કોઈ પણ જાતનો વિચાર ન કરતા મારી નાખો ચાડાલ રાજાની આજ્ઞા મળતા એને મારવા માટે શ્મશાન ભૂમિમા લઈ ગયો પરંતુ ચાડાલના દિલમા તેને મારવાની ભાવના ન જાગી આથી તે દયાળુ હૃદયનો બની મંત્રીને કહેવા લાગ્યો કે મંત્રિન્! આપ મારા ઘરમાં છુપાઈને રહો, અને મારા બે પુત્રો છે તેને આપ ભણાવો ચાડાલની વાત સાભળીને જીવવાની અભિલાષાથી મંત્રીએ તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો ચાડાલને ઘેર ગુપ્તપણે રહીને ચિત્ર અને સભૂત નામના તેના બન્ને બાળકોને મંત્રી ભણાવવા

चित्रसभूतमाता तत्परिचर्यां करोति। मन्त्री तस्यामासक्तोऽभवत्। इद जुगुप्सित मन्त्रिचरित विज्ञाय स भूतदत्तो मन्त्रिमारणोपायमचिन्तयत्। पितुरध्यवसाय परिज्ञाय कृतज्ञता परवशौ ता तत्पुत्रौ मन्त्रिण ततो गुप्तेनोपायेन निष्कासितवन्तौ स मन्त्री ततो निःसृत्य क्रमेण हस्तिनागपुरे सनत्कुमारचक्रिणो मन्त्रित्वमाप्तवान्।

एकदा तौ चित्रसभूतनामकौ मातङ्गदारकौ रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतकलाभिः वाराणसेयाना (वाराणसीनिवासिना) स्त्रीपुरुषाणा मनासि प्रमोदितवन्तौ। अन्यदा

नामक उन दोनों बालकों को वह पढाने लग गया। बालकों की माता इसकी सेवा करने लगी। नमुचि उन बालकों की माता पर आसक्त हो गया। जब ये बात भूतदत्त चाडाल के कान में पडी। तो उसने नमुचि को मारनेका विचारकर उपाय सोचा। बालकोने जब अपने पिताके इस निकृष्ट-हलकाविचारको जाना तो उन्होंने कृतज्ञता-उपकारकके वश होकर नमुचिको किसी उपायसे बचानेका प्रयत्न किया। वे उसमे सफल भी हो गये। उन्हो ने मत्री को अपने घरसे किसी गुप्त उपाय से बाहिर निकाल दिया। मत्री वहा से चला और धीरे २ चलकर हस्तिनापुर सनत्कुमार चक्रवर्ती के पास पहुँच गया। वहा चक्रवर्ती ने उसको अपने यहां मत्री-पद पर स्थापित कर लिया।

एक समय की बात है कि ये दानों चाडाल के पुत्र कि जिनका नाम चित्र और सभूत था, रूप यौवन, लावण्य एव नृत्य कला आदि के द्वारा वाराणसी नगर निवासियों के मन को प्रमुदित करते हुए वहा के वस

લાગ્યો બાળકોની માતા એની સેવા કરવા લાગી, નમુચિ એ બાળકોની માતા ઉપર આસક્ત બની ગયો. જ્યારે આ વાત ભૂતદત્ત ચાડાલના કાન સુધી પહોચી ત્યારે તેણે નમુચિને મારવાનો વિચાર કરી ઉપાય શોધવા લાગ્યો બાળકોએ જ્યારે પોતાના પિતાના એ વિચારને જાણ્યો ત્યારે તેમણે કૃતજ્ઞતાને ઉપકાર વશ બનીને નમુચિને કોઇ ઉપાયથી બચાવી લેવા નક્કી કર્યું અને તેમ કરવામા તેમને સફળતા પણ મળી તેમણે મત્રીને પોતાના ઘરમાથી કોઈ ગુપ્ત રસ્તે બહાર ભગાડી દીધો આ રીતે ત્યાથી ગુપ્ત રીતે ભાગી નીકળેલ મત્રી ધીરે ધીરે ચાલતા ચાલતા હસ્તિનાપુર સનત્કુમાર ચક્રવતીની પાસે પહોચ્યા ચક્રવતીએ તેને પોતાના રાજ્યમા મત્રી પદે સ્થાપ્યા

એક સમયની વાત છે કે, ચાડાલના એ બન્ને પુત્રો ચિત્ર અને સભૂત રૂપ, યૌવન, લાવણ્ય અને નૃત્યકળા વિગેરેથી વારાણસીના નગરજનોના મનને

तत्र वाराणस्यां शङ्खनामा राजाऽऽसीत्। तस्य दुर्मतिसचिवो नमुचि नामकः सचिव आसीत्। एकदा कृतमहापराधः स नमुचिस्तेन राज्ञा वधायाज्ञप्तः। भूतदत्तचाण्डालस्तं मारयितुं श्मशानभूमिमनैषीत्। तत्र जातऽऽदयः स तमुवाच—भो मन्त्रिन्! तिष्ठतु भवान् मद्गृहे प्रच्छन्नः। तत्र मत्पुत्रौ पाठयतु। जीवितुकामेन तेन तद्वचनमङ्गीकृतम्। भूम्यन्तर्गृहे प्रच्छन्नो भूत्वा नमुचिश्चित्रसभूतौ पाठयति।

चित्र और कनिष्ठ पुत्र का नाम सभूत रक्खा गया। इन दोनों को परस्पर मे विशेष प्रीति हो गई थी।

बनारस मे उस समय शख नाम का राजा राज्य करता था। इसके मत्रीका नाम नमुचि था। इसकी बुद्धि ठीक नहीं थी। राजा को यह खोटी ही सलाह दिया करता था। एक समय की बात है कि इस मत्रीसे राज्य का कुछ अमार्जनीय–बडा भारी अपराध बन गया। उसके दड स्वरूपमें राजा ने उसको प्राणदड की आज्ञा दी–और चाण्डाल से यह कह दिया कि इसको विना किसी बात का विचार किये मार डालो। चाण्डाल राजा की आज्ञाप्रमाण कर उसको मारने के लिये श्मशानभूमि में ले गया। परतु चाडालकी इसको मारनेकी भावना नहीं जगी। सहसा वह सदय–दयालु बनकर मत्रीसे बोला–हे मन्त्रिन्! आप मेरे घरमें प्रच्छन्न रीति से रहो और मेरे जो दो पुत्र हैं उनको आप पढाओ। चाडाल की इस बात को सुनकर जीने की अभिलाषा से उस मत्री ने मान लिया। चाडाल के घर प्रच्छन्न–गुप्त रीतिसे रहकर चाडालके चित्र और सभूत

ચિત્ર અને નાના પુત્રનુ નામ સભૂત રાખવામા આવ્યુ એ બન્ને ભાઈઓમા પરસ્પર અત્યત પ્રીતિ જામી ગઈ હતી

બનારસમા એ સમયે શખ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા એમના મત્રીનુ નામ નમુચિ હતુ એની બુદ્ધિ સારી ન હતી રાજાને તે ખોટી સલાહ આપ્યા કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે એ મત્રીથી રાજ્યનો કાઈક અમાર્જનીય–ઘણો મોટો અપરાધ થઈ ગયો. એના દડરૂપે રાજાએ તેને પ્રાણદડની આજ્ઞા કરી અને ચાડાલને કહી દીધુ કે આને કોઈ પણ જાતનો વિચાર ન કરતા મારી નાખો ચાડાલ રાજાની આજ્ઞા મળતા એને મારવા માટે શ્મશાન ભૂમિમા લઈ ગયો પરતુ ચાડાલના દિલમા તેને મારવાની ભાવના ન જાગી આથી તે દયાળુ હૃદયનો બની મત્રીને કહેવા લાગ્યો હે મત્રિન્! આપ મારા ઘરમાં છુપાઇને રહો, અને મારા બે પુત્રો છે તેને આપ ભણાવો ચાડાલની વાત સાભળીને જીવવાની અભિલાષાથી મત્રીએ તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો ચાડાલને ઘેર ગુપ્તપણે રહીને ચિત્ર અને સભૂત નામના તેના બન્ને બાળકોને મત્રી

नृत्यन्तौ स्पर्शास्पर्शव्यवस्थामुच्छेदितवन्तौ । तदर्हति भवानस्तयोर्दण्डं विधातुम् । एतन्निशम्य तेन राज्ञा तौ नगरान्निःसारितौ । अन्यदा विस्मृतराजशासनौ तौ तत्र वाराणस्यां पुनरपि कौमुदी महोत्सवे समागतौ । स्वच्छवस्त्रेण स्वमुखमाच्छाद्य तत्रावस्थितयोस्तयो रसप्रकर्षोद्भवेन मुखात् स्वभावादेव गीतं निर्गतम् । श्रुति-मधुरहृदयहारि तद्गीतं निशम्य कौमुदीमहोत्सवसमागताः सर्वे जना वितर्कितवन्तः

होकर गाते नाचते हुए इधर उधर फिरते रहते हैं। उनकी इस तरह की स्वेच्छाचार प्रवृत्ति से स्पर्शास्पर्शी की बंधी हुइ व्यवस्था विनष्ट हो रही है। अतः आपका कर्त्तव्य है कि आप इस व्यवस्था को यथावत् कायम रखने के लिये उसके लोपक इन दोनों भाईयों को दण्डित करे। गायकमंडल की इस बात को सुनकर राजाने उनको अपने नगर से निकाल दिया। कुछ काल के बाद नगर में कौमुदीमहोत्सव को मनाने का आयोजन प्रारंभ होने लगा। जब कौमुदीमहोत्सव के होने का समाचार चित्र और संभूत इन दोनों भाइओंने सुना तो ये अपनेको इसमें समिलित होने के लोभ का संवरण न कर सके। राजाकी आज्ञा रुकावट को विस्मृत कर वे उस उत्सव का लाभ लेने के लिये पुनरपि वाराणसी नगरी में आ पहुँचे। आकर ही इन्हों ने अपने २ मुख को एक सफेद वस्त्र से ढक लिया और एक तरफ खडे होकर उत्सव को देखने लगे। उस समय वहा बडे जारो से संगीत चल रहा था। उसको सुनते ही रस की प्रकर्षता से अपने आप स्वभावतः–ही इनके मुख से गाना

અને સંઘગાની સાથે સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિચાર કર્યા વીના એકતાનમા ગાતા નાચતા અહીં તહીં ફરી રહ્યા છે એમની આ પ્રકારની સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિથી વર્ણાશ્રમની વ્યવસ્થા નષ્ટપ્રાય થઈ રહી છે આથી આપનુ એ કર્તવ્ય છે કે, આપ વ્યવસ્થાને યથાવત્ કાયમ રાખવા માટે એનો લોપ કરનાર એ બન્ને ભાઈઓને શિક્ષા કરો ગાયકમંડળીની આ વાત સાભળીને રાજાએ તે બન્ને ભાઈઓને પોતાના નગરમાથી કાઢી મૂકયા કેટલાક સમય પછી નગરમા કૌમુદિમહોત્સ હોવાના સમાચાર ચિત્ર અને સંભૂતને મળ્યા આ સમાચાર સાભળીને તેઓ એ ઉત્સવ માણવાના લોભને રોકી ન શકયા અને રાજાની આજ્ઞા ભૂલી જઈને એ ઉત્સવમા ભાગ લેવા માટે તેઓ વારાણસી નગરીમા આવ્યા નગરીમા આવીને તેમણે પોતાના મોઢા સફેદ વસ્ત્રોથી ઢાકીને એક તરફ ઉભા રહીને ઉત્સવને જોવા લાગ્યા એ વખતે ત્યા શાનદાર રીતે સંગીત ચાલી રહ્યા હતા એ સાભળતાની સાથે જ રસની પ્રકર્ષતાથી સ્વભાવતઃ તેમના મોઢામાથી આપો આપ સંગીત

वाराणस्यां वसन्तमहोत्सवः प्रवृत्तः। तत्र नृत्यगीतवादित्रादि विविधविनोदप्रवृत्तानां पुरवासिनां पुरतस्तौ मातङ्गदारकौ स्वकलाः प्रदर्शितवन्तौ। तत्कला समाकृष्ट चेतसो वाराणसेयाः स्त्रीपुरुषास्तौ परिवेष्टितवन्तः। तद्गीतममाकृष्टमनसस्ते तयोरस्पृश्यत्वादिकं विस्मृतवन्तः। इमं वृत्तान्तमुपलभ्य तत्रत्या अन्ये गायका ईर्ष्यावशाद्राज्ञः समीपे समागत्य न्यवेदितवन्तः-राजन्! एतौ भूतदत्तचाण्डालपुत्रौ चित्रसंभूतौ नगर्यां अन्तः प्रविश्य स्वकलया सर्वान् विमोह्य सर्वैः सह गायन्तौ

न्तोत्सव मे समिलित हुए। लोगोके मनको इन्होंने अपनी श्रेष्ठ कलाओं के प्रदर्शन -दिखानेसे उस उत्सवमें आशातीत-अत्यत आनदित किया जहापर भी ये अपनी कलाओंका प्रदर्शन करते वहा जनमेदनी-जनसमूह एकत्रित हो जाती और इनको घेर लेती। घेरनेके समय जनता इस बातको भूल जाती थी के ये दोनों अस्पृश्य जाती के बालक हैं। क्यों कि इन दोनों ने अपने सगीत एव कलागुण से सब नगरनिवासियोंके चित्त अपनी ओर आकृष्ट कर लिया था। सब के सब उन दोनो के ऊपर खूब लुभा गये थे। उस उत्सव मे और भी अन्य गायकोके मडल आये हुए थे। वे सब इन दोनो की इस अभ्युदयश्री को देखकर उनसे ईर्षा करनेके लिये उतारु हो गये। और राजा की पास जाकर कहने लगे कि हे राजन्! भूतदत्त चाडाल के पुत्र चित्र और सभूत ये दोनो नगरी के भीतर प्रविष्ट होकर अपनी प्रशस्त कला से समस्त नगरनिवासी जनता के मन को विमोहित कर रहे है और सब के साथ एकमेक

રજન કરતા હતા એક વેળા ત્યા વસતોત્સવ હતો આ બન્ને કલાકાર બધુઓએ પોતાની શ્રેષ્ઠ કળાઓથી લોકોના મનને ખૂબ આનદિત બનાવ્યા જ્યા જ્યા તેઓ પોતાની કળાનુ પ્રદર્શન કરતા, ત્યા ત્યા જનમેદની એકત્ર થઈ જતી અને એમને ઘેરી લેતી તે વખતે જનતા એ પણ ભૂલી જતી કે આ બન્ને કલાકારો અસ્પૃશ્ય જાતિના બાળકો છે આ બન્નેએ પોતાની કળા અને સગીતથી નગરવાસીઓને ગાડાતૂર બનાવ્યા હતા સારીએ આમજનતા એ બન્ને ઉપર ખૂબજ મમત્વ ધરાવતી હતી એ ઉત્સવમા સગીતકારોની બીજી મડળીઓ પણ ભાગ લેવા આવેલ હતી તે સઘળા આ બન્ને ભાઈઓ પ્રત્યેની આ પ્રકારની લોકચાહના તેમજ અભ્યુદય જોઈને તેમની સામે ઈર્ષ્યા કરવા લાગ્યા છેવટે રાજાની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે હે રાજન્! ભૂતદત્ત ચાંડાળના પુત્ર ચિત્ર અને સભૂત એ બન્નેએ નગરીની અદર પ્રવેશ કરીને પોતાની પ્રશસ્ત કળાથી સમસ્ત નગરની આમ જનતાને બહેકાવી દીધી છે

नृत्यन्तौ स्पर्शास्पर्शव्यवस्थामुच्छेदितवन्तौ। तदर्हति भवानस्तयोर्दण्ड विधातुम्। एवन्निशम्य तेन राज्ञा तौ नगरान्निःसारितौ। अन्यदा विस्मृतराजशासनौ तौ तत्र वाराणस्या पुनरपि कौमुदी महोत्सवे समागतौ। स्वच्छवस्त्रेण स्वमुखमाच्छाद्य तत्रावस्थितयोस्तयो रसप्रकर्षोद्भवेन मुखात् स्वभावादेव गीत निर्गतम्। श्रुतिमधुरहृदयहारि तद्गीत निशम्य कौमुदीमहोत्सवसमागताः सर्वे जना वितर्कितवन्तः

होकर गाते नाचते हुए इधर उधर फिरते रहते हैं। उनकी इस तरह की स्वेच्छाचार प्रवृत्ति से स्पर्शास्पर्शी की बधी हुइ व्यवस्था विनष्ट हो रही है। अतः आपका कर्त्तव्य है कि आप इस व्यवस्था को यथावत् कायम रखने के लिये उसके लोपक इन दोनों भाईयों को दण्डित करें। गायकमंडल की इस बात को सुनकर राजाने उनको अपने नगर से निकाल दिया। कुछ काल के बाद नगर में कौमुदीमहोत्सव को मनाने का आयोजन प्रारभ होने लगा। जब कौमुदीमहोत्सव के होने का समाचार चित्र और सभूत इन दोनों भाइओंने सुना तो ये अपनेको इसमें समिलित होने के लोभ का सवरण न कर सके। राजाकी आज्ञा रुकावट को विस्मृत कर वे उस उत्सव का लाभ लेने के लिये पुनरपि वाराणसी नगरी में आ पहुँचे। आकर ही इन्होंने अपने २ मुख को एक सफेद वस्त्र से ढक लिया और एक तरफ खडे होकर उत्सव को देखने लगे। उस समय वहा बडे जारों से सगीत चल रहा था। उसको सुनते ही रस की प्रकर्षता से अपने आप स्वभावतः–ही इनके मुख से गाना

અને સઘળાની સાથે સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિચાર કર્યા વીના એકતાનમા ગાતા નાચતા અહીં તહીં ફરી રહ્યા છે એમની આ પ્રકારની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી વર્ણાશ્રમની વ્યવસ્થા નષ્ટપ્રાય થઈ રહી છે આથી આપનુ એ કર્તવ્ય છે કે, આપ વ્યવસ્થાને યથાવત્ કાયમ રાખવા માટે એનો લોપ કરનાર એ બન્ને ભાઈઓને શિક્ષા કરો ગાયકમ ડળીની આ વાત સાભળીને રાજાએ તે બન્ને ભાઈઓને પોતાના નગરમાથી કાઢી મૂકયા કેટલાક સમય પછી નગરમા કૌમુદિમહોત્સ હોવાના સમાચાર ચિત્ર અને સભૂતને મળ્યા આ સમાચાર સાભળીને તેઓ એ ઉત્સવ માણવાના લોભને રોકી ન શકયા અને રાજાની આજ્ઞા ભૂલી જઈને એ ઉત્સવમા ભાગ લેવા માટે તેઓ વારાણસી નગરીમા આવ્યા નગરીમા આવીને તેમણે પોતાના મોઢા સફેદ વસ્ત્રોથી ઢાકીને એક તરફ ઉભા રહીને ઉત્સવને જોવા લાગ્યા એ વખતે ત્યા શાનદાર રીતે સગીત ચાલી રહ્યા હતા એ સાભળતાની સાથે જ રસની પ્રકર્ષતાથી સ્વભાવતઃ તેમના મોઢામાથી આપો આપ સગીત

अहो! केनेद श्रुतिरसायन सर्वेन्द्रियव्यापारनिरोधन गान गीतम्। किं किन्नरेण, किं वा गन्धर्वेण, उताऽप्सरोभिरिद गीतम्? इत्थ वितर्कयन्तस्ते वस्त्राच्छादित मुखौ तौ मातङ्गकुमारकौ विलोकितवन्तः। तौ विलोक्य ते तयोर्मुखाच्छादन वस्त्रमपनीय दृष्टवन्तः। दृष्ट्वा तौ ते सर्वे सहृदयतामपहाय दौर्मनस्य समास्थाय 'राजशासनभङ्गकावेतौ' इति चिन्तयन्तो यष्टिमुष्ट्याद्याघातैर्नगराद् बहिर्निष्का-

निकल पडा। श्रुतिमधुर एव हृदयाह्लादक गीतको सुनकर उस उत्सवमें समिलित समस्त जनता आश्चर्य चकित बनकर तर्क वितर्क पूर्वक विचारने लगी कि अहो! श्रुतिरसायनस्वरूप एव समस्त इन्द्रियो के व्यापार का निरोधक यह गाना किसने गाया है?। क्या इसका गायक कोई किन्नर है गान्धर्व है?। या किसी अप्सराने इसको गाया है!। इस प्रकार के तर्क वितर्क करते हुए लोगोने वस्त्रसे आच्छादित मुखवाले उन दोनो मातगकुमारो चाडालको देखा। देखकर लोगोंने उनके मुखसे उस ढके हुए वस्त्र को हटा दिया। उसके हटने पर लोगों ने उनको पहिचान लिया और पहिचानने पर उनके प्रति जो लोगोंमें सहृदयताका भाव हिलोरे ले रहा था उसके स्थान में अब दौर्मनस्य-द्वेषके भाव सहसा एकाएक जग उठा। इसके जगनेपर लोगोने उनको यष्टि मुष्टि आदिके प्रहारों से जर्जरित कर दिया। सहृदयताका स्थान दौर्मनस्यने इसलिये ले लिया था कि लोगोंने यह समझा कि इन्होने राजाज्ञाका लोप किया है। ये राजशा-

વહેવા માંડયું શ્રુતિમધુર અને હૃદયદ્રાવક એમના ગીતને સાભળીને એ ઉત્સવમાં આવેલ સઘળી જનતા આશ્ચર્યચકિત બનીને તર્કવિતર્કપૂર્વક વિચારવા લાગી કે, અહો! શ્રુતિરસાયન સ્વરૂપ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિયોના વ્યાપારને રોકનાર આ ગાયન કોણ ગાઈ રહેલ છે? શું આ ગાનાર કોઈ કિન્નર છે કે ગંધર્વ છે? કે કોઈ અપ્સરા ગાઈ રહી છે? સૂરની દિશામાં ખોળ કરતા લોકોએ વસ્ત્રથી મોઢાને ઢાંકીને ઉભેલા એ બન્ને માતગ કુમારોને જોયા જોતાજ લોકોએ તેમના મુખ ઉપર ઢાંકેલા વસ્ત્રને ખેંચીને ફગાવી દીધા મોઢા ઉપરનું વસ્ત્ર દૂર થતા લોકોએ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતાવેંત જે સંગીત તેમના હૈયાને હીલોળે ચઢાવતુ હતુ ત્યાં રાગનુ સ્થાન દ્વેષે જમાવ્યું, પ્રેમનુ સ્થાન ઈર્ષ્યાએ લીધું આમ એકાએક લોકમાનસમાં પરિવર્તન થતા લોકોએ તેમના ઉપર આક્રમણ કર્યું કોઈ મુઠી વડે તો કોઈ લાતોથી, તેમને માર મારવા લાગ્યા માર એટલી હદે પડયો કે બન્નેના શરીર તદ્દન શબવત્ નિર્જીવ જેવા થઈ ગયા અને ધરણી ઉપર ઢળી પડયા સહૃદયતાને સ્થાને દૌર્મનસ્યનો ભાવ જાગી ઉઠયો હતો લોકોએ એમ માન્યું કે તેમણે રાજ્યઆજ્ઞાનો લોપ કર્યો છે તેમજ રાજ્યશાસનના

शितवन्तः। बहिष्कृतौ तौ नितरां खेदं गतौ बहिरुद्याने चिन्तितवन्तौ धिगस्मान्। अस्मानुपाश्रित्य सकलजनमान्या कलाऽपि पराभवं प्राप्ता। अस्मन्मातङ्गजातिरस्माकं रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतवादित्रादिकलाप सकललोककृतापमानास्पदं कृतवन्तः। अत आवाभ्यामात्मघातः कर्तव्य ?। एवं विचार्य परमदुःखितौ तौ स्वबान्धवाननापृच्छ्यैव दक्षिणां दिशं प्रति, गन्तुं प्रवृत्तौ। गच्छतोस्तयो रेको गिरिवरो दृष्टिप-

सनके भजक तोडनेवाला है। मारपीट कर जनताने इन दोनोंको नगरसे बाहिर निकाल दिया। जब इन दोनों ने अपनी इस प्रकार की स्थिति देखी तो इनके चित्तमें बडी भारी आत्मग्लानि हुई। धिक्कार है इस जन्म को कि जिसमे गुणोकी भी कोई कदर नहीं है इस प्रकार खेदखिन्न होकर ये चलतेर नगर के बाहर एक उद्यान मे आये और विचार ने लगे कि-हम लोगों को धिक्कार है कि जिन की वजह से सकल जनमान्यकलाओं का भी निरादर होता है। कलाओं के निरादर का कारण हम ही लोग हुए हैं। कलाएँ न हममे आती और न इनका निरादर होता। हमलोगो की इस मातग-चाडालजातिने ही हमारे रूप, यौवन, लावण्य, नृत्य, गीत, एव वादित्र आदि की कला के कलाप को समस्त जनता द्वारा किये गये अपमानका स्थान बनाया है। इसलिये इस निरादरकी अपेक्षा तो आत्मघात करना ही श्रेयस्कर है। इस प्रकार विचारो मे ओतप्रोत होकर ये दोनो वहा से अपने बन्धुओ से विना पूछे ही दक्षिण दिशाकी ओर चल निकले। चलतेर इन लोगोंने एक

બન્ને દ્રોહ કરનારા છે એમ સમજીને તે બન્ને ભાઇઓને જનતાએ મૂઢ માર મારી આખરે નગરની બહાર હાકી કાઢયા. એ બન્ને જણાએ પોતાની આ પ્રકારની દશા જોઇને તેમના ચિત્તમા ભારે એવી ગ્લાની વ્યાપી ગઈ ધિક્કાર છે આ સમયને ! કે જેમા ગુણોની જરા સરખી પણ કદર નથી આ પ્રકારે ખેદખિન્ન બનીને ચાલતા ચાલતા તેઓ નગરની બહારના એક ઉદ્યાનમા આવ્યા અને વિચારવા લાગ્યા કે, ધિક્કાર છે અમોને કે, કેવળ અમારી જાતીના કારણે માનવજાતિએ માન્ય રાખેલ કળાઓનો પણ તિરસ્કાર થાય છે કળાના તિરસ્કારનુ કારણ અમે જ છીએ કળાઓ ન તો અમારામા આવતી કે ન તો તેનો અનાદર થતો અમારી માતંગ જાતિએ જ અમારૂ રૂપ, લાવણ્ય, યૌવન, નૃત્ય, ગીત અને સંગીત આદિની કળાના કલાપને સમસ્ત જનતા તરફથી અપમાનીત બનાવેલ છે આ કારણે એ તિરસ્કારની અપેક્ષાએ તો આપઘાત કરવોજ શ્રેયસ્કર છે આ પ્રકારના વિચારોથી ઓતપ્રોત બની તે બન્ને ત્યાંથી પોતાના બંધુજનોને પૂછયા વગર દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યા

अहो! केनेदं श्रुतिरसायनं सर्वेन्द्रियव्यापारनिरोधनं गानं गीतम्। किं किन्नरेण, किं वा गन्धर्वेण, उताऽप्सरोभिरिदं गीतम्? इत्थं वितर्कयन्तस्ते वस्त्राच्छादित मुखौ तौ मातङ्गकुमारकौ विलोकितवन्तः। तौ विलोक्य ते तयोर्मुखाच्छादन वस्त्रमपनीय दृष्टवन्तः। दृष्ट्वा तौ ते सर्वे सहृदयतामपहाय दौर्मनस्यं समास्थाय 'राजशासनभञ्जकावेतौ' इति चिन्तयन्तो यष्टिमुष्ट्याद्याघातैर्नगराद् बहिर्निष्का-

निकल पडा। श्रुतिमधुर एवं हृदयाह्लादक गीतको सुनकर उस उत्सवमें सम्मिलित समस्त जनता आश्चर्य चकित बनकर तर्क वितर्क पूर्वक विचारने लगी कि अहो! श्रुतिरसायनस्वरूप एवं समस्त इन्द्रियो के व्यापार का निरोधक यह गाना किसने गाया है?। क्या इसका गायक कोई किन्नर है गान्धर्व है?। या किसी अप्सराने इसको गाया है!। इस प्रकार के तर्क वितर्क करते हुए लोगोंने वस्त्रसे आच्छादित मुखवाले उन दोनो मातंगकुमारो चांडालको देखा। देखकर लोगोंने उनके मुखसे उस ढके हुए वस्त्र को हटा दिया। उसके हटने पर लोगों ने उनको पहिचान लिया और पहिचानने पर उनके प्रति जो लोगोंमें सहृदयताका भाव हिलोरे ले रहा था उसके स्थान में अब दौर्मनस्य-द्वेषके भाव सहसा एकाएक जग उठा। इसके जगनेपर लोगोने उनको यष्टि मुष्टि आदिके प्रहारों से जर्जरित कर दिया। सहृदयताका स्थान दौर्मनस्यने इसलिये ले लिया था कि लोगोने यह समझा कि इन्होंने राजाज्ञाका लोप किया है। ये राजशा-

વહેવા માંડયું શ્રુતિમધુર અને હૃદયદ્રાવક એમના ગીતને સાંભળીને એ ઉત્સવમાં આવેલ સઘળી જનતા આશ્ચર્યચકિત બનીને તર્કવિતર્કપૂર્વક વિચારવા લાગી કે, અહો! શ્રુતિરસાયન સ્વરૂપ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિયોના વ્યાપારને રોકનાર આ ગાયન કોણ ગાઈ રહેલ છે? શું આ ગાનાર કોઈ કિન્નર છે કે ગંધર્વ છે? કે કોઈ અપ્સરા ગાઈ રહી છે? સૂરની દિશામાં ખોળ કરતાં લોકોએ વસ્ત્રથી મોઢાને ઢાંકીને ઉભેલા એ બન્ને માતંગ કુમારોને જોયા જોતાંજ લોકોએ તેમના મુખ ઉપર ઢાંકેલા વસ્ત્રને ખેંચીને ફગાવી દીધા મોઢા ઉપરનું વસ્ત્ર દૂર થતાં લોકોએ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતાંવેંત જે સંગીત તેમના હૈયાને હીલોળે ચઢાવતું હતું ત્યાં રાગનું સ્થાન દ્વેષે જમાવ્યું, પ્રેમનું સ્થાન ઈર્ષ્યાએ લીધું આમ એકાએક લોકમાનસમાં પરિવર્તન થતાં લોકોએ તેમના ઉપર આક્રમણ કર્યું કોઈ મુઠી વડે તો કોઈ લાતોથી, તેમને માર મારવા લાગ્યા માર એટલી હદે પડયો કે બન્નેના શરીર તદ્દન શબવત્ નિર્જીવ જેવા થઈ ગયા અને ધરણી ઉપર ઢળી પડયા સહૃદયતાને સ્થાને દૌર્મનસ્યનો ભાવ જાગી ઉઠયો હતો લોકોએ એમ માન્યું કે તેમણે રાજ્યઆજ્ઞાનો લોપ કર્યો છે તેમજ રાજ્યશાસનના

शितवन्तः। बहिष्कृतौ तौ नितरां खेदं गतौ नहिरुद्याने चिन्तितवन्तौ धिगस्मान्। अस्मानुपाश्रित्य सकलजनमान्या कलाऽपि पराभवं प्राप्ता। अस्मन्मातङ्गजातिरस्माकं रूपयौवनलावण्यनृत्यगीतवादित्रादिकलापं सकललोककृतापमानास्पदं कृतवन्तः। अत अस्माभ्यामात्मघातः कर्तव्य ?। एवं विचार्य परमदुःखितौ तौ स्वजनान्धजानना पृच्छयैव दक्षिणां दिशं प्रति, गन्तुं प्रवृत्तौ। गच्छतोस्तयो रेको गिरिवरो दृष्टिप-

सनके भजक तोडनेवाला है। मारपीट कर जनताने इन दोनोंको नगरसे बाहिर निकाल दिया। जब इन दोनों ने अपनी इस प्रकार की स्थिति देखी तो इनके चित्तमे वडी भारी आत्मग्लानि हुई। धिक्कार है इस जन्म को कि जिसमे गुणोकी भी कोई कदर नहीं है इस प्रकार खेदखिन्न होकर वे चलतेर नगर के बाहर एक उद्यान मे आये और विचार ने लगे कि-हम लोगों को धिक्कार है कि जिन की वजह से सकल जनमान्यकलाओं का भी निरादर होता है। कलाओं के निरादर का कारण हम ही लोग हुए हे। कलाएँ न हममे आती और न इनका निरादर होता। हमलोगों की इस मातग-चांडालजातिने ही हमारे रूप, यौवन, लावण्य, नृत्य, गीत, एव वादित्र आदि की कला के कलाप को समस्त जनता द्वारा किये गये अपमानका स्थान बनाया है। इसलिये इस निरादरकी अपेक्षा तो आत्मघात करना ही श्रेयस्कर है। इस प्रकार विचारो मे ओतप्रोत होकर ये दोनो वहा से अपने बन्धुओं से विना पूछे ही दक्षिण दिशाकी ओर चल निकले। चलतेर इन लोगोंने एक

બન્ને દ્રોહ કરનારા છે એમ સમજીને તે બન્ને ભાઇઓને જનતાએ મૂઢ માર મારી આખરે નગરની બહાર હાંકી કાઢયા. એ બન્ને જણાએ પોતાની આ પ્રકારની દશા જોઇને તેમના ચિત્તમા ભારે એવી ગ્લાની વ્યાપી ગઈ ધિક્કાર છે આ સમયને! કે જેમા ગુણોની જરા સરખી પણ કદર નથી આ પ્રકારે ખેદખિન્ન બનીને ચાલતા ચાલતા તેઓ નગરની બહારના એક ઉદ્યાનમા આવ્યા અને વિચારવા લાગ્યા કે, ધિક્કાર છે અમોને કે, કેવળ અમારી જાતીના કારણે માનવજાતિએ માન્ય રાખેલ કળાઓનો પણ તિરસ્કાર થાય છે કળાના તિરસ્કારનુ કારણ અમે જ છીએ કળાઓ ન તો અમારામા આવતી કે ન તો તેનો અનાદર થતો અમારી માતગ જાતિએ જ અમારૂ રૂપ, લાવણ્ય, યૌવન, નૃત્ય, ગીત અને સગીત આદિની કળાના કલાપને સમસ્ત જનતા તરફથી અપમાનીત બનાવેલ છે આ કારણે એ તિરસ્કારની અપેક્ષાએ તો આપઘાત કરવોજ શ્રેયસ્કર છે આ પ્રકારના વિચારોથી ઓતપ્રોત બની તે બન્ને ત્યાથી પોતાના બધુજનોને પૂછયા વગર દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલી નીકળ્યા

थमारूढः। तौ भृगुपातकरणार्थं तत्र समारूढौ। ताभ्यां तत्र शिलातलोपविष्टस्तप-शोषितसर्वाङ्गो मुखोपरिबद्धसदोरकमुखवस्त्रिकः शुभध्यानोपगत आतपना कुर्वन्, एकः श्रमणो दृष्टः। तद्दर्शनाऽऽश्वस्तहृदयौ साश्रुलोचनौ तत्समीपे गतवन्तौ। भक्तिविह्वलहृदयौ तौ सबहुमानपुरस्सरं तमृषिं वन्दितवन्तौ। सोऽपि ऋषिः 'दयां पालये' ति कथनपूर्वकं तयोरागमनकारणमपृच्छत्। तावपि स्ववृत्तान्तनिवेदनपूर्वकं पर्वतारोहणाभिप्रायं निवेदितवन्तौ। तच्छ्रुत्वा मुनिराह—न युक्तं विविधविज्ञान-

गिरिवर–श्रेष्ठ पहाड देखा। देखकर इनके मनमे आया कि इस पर चढकर ही भृगुपात–पहाड उपरसे पडकर मरन करना अच्छा है। इस विचारसे वे दोनों ज्यों ही उसके ऊपर चढे। कि सहसा–एकाएक एक शिलातलपर विराजमान मुनिराज के ऊपर इनकी दृष्टि पड़ी। मुनिराज का सर्वांग तपस्या की उत्कृष्य से शुष्क हो रहा था। मुखपर सदोरकमुखवस्त्रिका बधी थी। उस समय ये शुभध्यान मे तल्लीन बने हुए आतापना ले रहे थे। मुनिराज के दर्शनो से इनके अशान्त हृदयमें कुछ धैर्य बंधा। विश्वस्तहृदय होकर ये दोनों मुनिराज के पास पहुँचे। पहुँचने पर इनकी आखें (पानीवाली) डबडबा आई। भक्ति से विह्वल बन कर दोनो ने मुनिराज के चरणों में बहुमान पुरस्सर मस्तकनमाया। मुनिराजने भी "दयापालो" ऐसा कहते हुए उनसे आने का कारण पूछा। मुनिराज के सामने उन्हो ने अपना समस्त आद्योपान्त यथावत् वृत्तान्त कहते हुए पर्वत पर चढ़ने की भी बात सुना दी। मुन

ચાલતા ચાલતા તેમણે એક ઉચો પહાડ જોયો તે જોઈ તેમના મનમા વિચાર આવ્યો કે આના ઉપર ચડીને ત્યાથી પડતુ મૂકવુ એજ યોગ્ય છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી બન્ને જણા એ પહાડ ઉપર ચડયા એ વખતે એકાએક તેમની નજર એક શિલા નીચે બેઠેલા મુનિરાજના ઉપર પડી મુનિરાજના સર્વ અગો તપસ્યાની વિકટતાથી શુષ્ક બની ગયા હતા મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધી હતી એ વખતે તે મુનિરાજ ધ્યાનમગ્ન દશામા તપ કરી રહ્યા હતા આ સમયે મુનિરાજના અચાનક દર્શનથી તેમના અશાત હૈયામા ધૈર્યની રેખા પ્રગટી મક્કમ દીલે તે બન્ને જણાએ મુનિરાજની પાસે જવા પગ ઉપાડયા ત્યા પહોચતાજ તેમની આખોમાથી ચોધાર આસુ વહેવા લાગ્યા ભક્તિથી વિહ્વળ બનીને બન્નેએ મુનિરાજના ચરણોમા મસ્તકનમાવ્યા મુનિરાજે પણ "દયા પાળો" એવુ કહીને તેમને આવવાનુ કારણ પૂછયુ મુનિરાજ સમક્ષ તેમણે પોતાનુ આદીથી અત સુધીનુ યથાવત વૃત્તાત કહી દીધુ અતમા પર્વતપર ચઢીને જીવન સમાપ્ત કરવાની વાત પણ કહી દીધી એ

दात्तबुद्ध्यो युवयोर्गिरिपतनमरणम् किंतु मोक्षमार्गाश्रयणमेव युक्तमिति । ततो मुनिवचन निशम्य तौ प्रव्रजितौ । गृहीतदीक्षौ तौ कालक्रमेण गीतार्थौ सम्पन्नौ । गुरोराज्ञया षष्ठाष्टमदशमद्वादशार्धमास मासक्षपणादितपोभिरात्मान भावयन्तौ ग्रामानुग्राम विहरन्तौ कालान्तरेण हस्तिनापुर प्राप्तौ, बहिरुद्याने च स्थितौ ।

कदाचिन्मासक्षपणपारणाया सभूतिमुनिर्नगरमध्ये प्रविष्ट । गृहानुगृहं

कर मुनिराजने कहा-इस पुण्योदयसे पाई हुई मनुष्यपर्याय को इस निकृष्ट विचारसे बिगाडने में-तुम्हारी कुशलता नही है । फिरतो तुम विविधविद्याओं के अध्ययनसे निर्मल बुद्धिशाली हो । अतः गिरि उपर से पतन करके मृत्युको बुलाना इसमे कौनसी बुद्धिमानी है ? तुम जैसे बुद्धिमानोंको, ऐसा काम करना शोभाप्रद नही है । इसकी अपेक्षा यही सर्वोत्तममार्ग है कि तुम मुक्तिमार्गका आश्रयण करते हुए अपने मनुष्य जन्मको सफल करो । मुनिराजकी इस दिव्यवाणीको सुनकर उन दोनोने उसी समय दीक्षा धारण कर ली । दीक्षा धारण करके उन्होने आगमोंका अच्छी तरह अध्ययन किया और इस तरहसे वे दोनो गीतार्थ बन गये । गुरु महाराज की आज्ञा से अब उन्होंने षष्ठ, अष्ठम, दशम, द्वादश, अर्धमास, मासक्षपण आदि तपस्याओंका आराधन करना प्रारभ कर दिया । इस तरह विविध तपस्याओं की आराधना तथा ग्रामानुग्राम विहार करते हुए हस्तिनापुर आये और वहा के बाहर के बगीचे मे उतरे ।

एक समय मासक्षपण के पारणा के दिन सम्भूतमुनि नगर में

મુનિરાજે કહ્યુ કે પુણ્યના ઉદયથી મળેલ આ મનુષ્યભવને આવા નબળા વિચારથી બગાડવામા તમારૂ શ્રેય નથી તમે વિવિધવિદ્યાઓના અધ્યયનથી નિર્મળ બુદ્ધિશાળી છો આથી પર્વત ઉપરથી પડીને મોતને ભેટવુ તેમા કઈ જાતની બુદ્ધિમત્તા છે ? તમારા જેવા બુદ્ધિમાનોએ એવુ કામ કરવુ શોભાસ્પદ નથી તેના કરતા તો સર્વોત્તમમાર્ગ એજ છે કે, તમે મુક્તિ માર્ગનો આશ્રય લઈ તમારા મનુષ્યજન્મને સફળ કરો મુનિરાજની આવી દિવ્ય વાણી સાભળીને એ બન્નેએ એજ સમયે દીક્ષા અગીકાર કરી દીક્ષા ધારણ કરીને તે બન્નેએ આગમોનુ સારી રીતે અધ્યયન કર્યું આ રીતે એ બન્ને ગીતાર્થ બની ગયા ગુરૂમહારાજની આજ્ઞાથી તેઓએ છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, દશમ, દ્વાદશ, અર્ધમાસ, માસખમણ આદિ તપસ્યાઓ આરાધન કરવા માડી આ રીતે વિવિધ તપસ્યાઓની આરાધના કરતા તેમજ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા હસ્તિનાપુર આવ્યા, અને ત્યા બહારના બગીચામા ઉતર્યા

એક સમય માસ ખમણના પારણાના દિવસે સભૂતમુનિ નગરમા ગયા

थमारूढः । तौ भृगुपातकरणार्थं तत्र समारूढौ । ताभ्यां तत्र शिलातलोपविष्टस्तप-शोषितसर्वाङ्गो मुखोपरिबद्धसदोरकमुखवस्त्रिकः शुभध्यानोपगत आतपना कुर्वन्, एक० श्रमणो दृष्टः । तद्दर्शनाऽऽश्वस्तहृदयौ साश्रुलोचनौ तत्समोपे गतवन्तौ । भक्तिविह्वलहृदयौ तौ सबहुमानपुरस्सर तमृषिं वन्दितवन्तौ । सोऽपि ऋषिः ' दयां पालये ' ति कथनपूर्वक तयोरागमनकारणमपृच्छत् । तात्रपि स्ववृत्तान्तनिवेदनपूर्वक पर्वतारोहणाभिप्रायं निवेदितवन्तौ । तच्छ्रुत्वा मुनिराह—न युक्त विविधविधात्र-

गिरिवर–श्रेष्ठ पहाड देखा। देखकर इनके मनमे आया कि इस पर चढकर ही भृगुपात–पहाड उपरसे पडकर मरन करना अच्छा है। इस विचारसे वे दोनों ज्यों ही उसके ऊपर चढे। कि सहसा–एकाएक एक शिलातलपर विराजमान मुनिराज के ऊपर इनकी दृष्टि पडी। मुनिराज का सर्वांग तपस्या की उत्कृष्य से शुष्क हो रहा था। मुखपर सदोरकमुखवस्त्रिका बधी थी। उस समय ये शुभध्यान मे तल्लीन बने हुए आतापना ले रहे थे। मुनिराज के दर्शनो से इनके अशान्त हृदयमें कुछ धैर्य बंधा। विश्वस्तहृदय होकर ये दोनो मुनिराज के पास पहुँचे। पहुँचने पर इनकी आखें (पानीवाली) डबडबा आई। भक्ति से विह्वल बन कर दोनो ने मुनिराज के चरणों में बहुमान पुरस्सर मस्तकनमाया। मुनिराजने भी " दयापालो " ऐसा कहते हुए उनसे आने का कारण पूछा। मुनिराज के सामने उन्हो ने अपना समस्त आद्योपान्त यथावत् वृत्तान्त कहते हुए पर्वत पर चढ़ने की भी बात सुना दी। मुन

ચાલતા ચાલતા તેમણે એક ઉચો પહાડ જોયો તે જોઈ તેમના મનમા વિચાર આવ્યો કે આના ઉપર ચડીને ત્યાથી પડતુ મૂકવુ એજ યોગ્ય છે આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી બન્ને જણા એ પહાડ ઉપર ચડયા એ વખતે એકાએક તેમની નજર એક શિલા નીચે બેઠેલા મુનિરાજના ઉપર પડી મુનિરાજના સર્વ અગો તપસ્યાની વિકટતાથી શુષ્ક બની ગયા હતા મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધી હતી એ વખતે તે મુનિરાજ ધ્યાનમગ્ન દશામા તપ કરી રહ્યા હતા આ સમયે મુનિરાજના અચાનક દર્શનથી તેમના અશાત હૈયામા ધૈર્યની રેખા પ્રગટી મક્કમ દીલે તે બન્ને જણાએ મુનિરાજની પાસે જવા પગ ઉપાડયા ત્યા પહોચતાજ તેમની આખોમાથી ચોધાર આસુ વહેવા લાગ્યા ભક્તિથી વિહ્વળ બનીને બન્નેએ મુનિરાજના ચરણોમા મસ્તકનમાવ્યા મુનિરાજે પણ "દયા પાળો" એવુ કહીને તેમને આવવાનુ કારણ પૂછ્યુ મુનિરાજ સમક્ષ તેમણે પોતાનુ આદીથી અત સુધીનુ યથાવત વૃત્તાત કહી દીધુ અતમા પર્વતપર ચઢીને જીવન સમાપ્ત કરવાની વાત પણ કહી દીધી એ

प्राणान्तिककष्टमनुभवन्तो भयाक्रान्तहृदया॰ सर्वे नागरिकजनास्त मुनिं प्रसाद-यितु प्रवृत्ताः । सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि तत्रायातः, सोऽपि मुनिं प्रसादयितु प्राह-भगवन्! अस्मत्कृतापराधो भवद्भि॰ क्षन्तव्यः । यत क्षमासारा हि साधवो भवन्ति । कोपानलदह्यमानान् पौरजनान् रक्षन्तु भवन्तः । एव चक्रिणा प्रसाद्यमानोऽपि यावत्स न प्रसीदति, तावच्चित्रमुनि॰ सान्त्वयन्निद प्रोक्तवान्-भो मुने ! शान्तो भव, चरणवनदाहक कोप निवारय ।

उक्त च—देशोनपूर्वकोटया, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषायकलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥ १ ॥

व्याप्त बन गया । जनता को अब तो प्राणान्तिक कष्ट होने लगा । सब के सब भयसे विह्वल बनकर मुनिराज को प्रसन्न करनेकी चेष्टा में तल्लीन हो गये । सनत्कुमारचक्रवर्ती भी उद्यान में मुनिराज के पास आ पहुँचा । उसने भी मुनिराज से शांत होने के लिये खूब अनुनय विनय किया । और कहा कि—भगवन् ! हमारे समस्त अपराधों को आप क्षमा करें । क्षमाभूषण ही साधु हुआ करते हैं । देखो आपके कोपानल से इस समय समस्त पुरवासी जन जल रहे हैं, अतः आप इनके ऊपर दया भाव धारण कर इनकी रक्षा करें इनके समस्त अपराधों की क्षमा दे । इस प्रकार चक्रवर्ती के विनन्ती करने पर भी जब सभूतमुनि प्रसन्न नहीं हुए तब चित्र मुनिराज ने सभूतमुनि से कहा कि हे मुने ! यह क्या कर रहे हो—आपको पता नहीं कि यह कोप चारित्ररूपी वन को भस्म कर देता है । अतः चारित्ररूपी वन को भस्म करनेवाले इस कोप का परित्याग करो, इस विषय मे निर्ग्रन्थाचार्य क्या कहते हैं—

ભારે ભય વ્યાપ્યો. સઘળા ભયથી વિહ્વળ બનીને મુનિરાજને પ્રસન્ન કરવાની ચેષ્ટામા તલ્લીન બની ગયા સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પણ ઉદ્યાનમા મુનિરાજની પાસે આવી પહોચ્યા તેણે પણ મુનિરાજને શાત કરવા ખૂબ અનુનય વિનય કર્યો અને કહ્યુ કે, ભગવન્ ! અમારા સઘળા અપરાધોને ક્ષમા કરો સાધુ જન હમેશા ક્ષમાભૂષણ હોય છે જુઓ આપના કોપાનલથી સઘળા પુરવાસીઓ દાઝી રહ્યા છે આથી આપ તેમના ઉપર દયાભાવ લાવી એમની રક્ષા કરો એમના સમસ્ત અપરાધોની ક્ષમા આપો આ પ્રકારે ચક્રવર્તીએ વિનતિ કરવા છતા પણ જ્યારે સભૂતમુનિ પ્રસન્ન ન થયા ત્યારે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને કહ્યુ કે, હે મુનિ ! આ શુ કરી રહ્યા છો ? આપને ખબર નથી કે, આ કોપ ચારિત્રરૂપી વનને ભસ્મ કરી દેનાર છે આથી એ ચારિત્રરૂપી વનને બાળી નાખનારા કોપનો પરિત્યાગ કરો આ વિષયમા નિર્ગ્રન્થાચાર્ય શુ કહે છે—

भ्रमन् राजमार्गानुगतो गवाक्षस्थेन नमुचिमन्त्रिणा दृष्टः प्रत्यभिज्ञातश्च। नमुचिना चिन्तितम्–अहो! एष मदध्यापितो मातङ्गदारकोमदीयमशेषमपि चारित्र जानाति। कदाचिचाय लोकाना पुरतो वदेत्, तदा मदीयप्रतिष्ठाहानिः स्यात्, इति विचार्य स स्वदूतैस्त मुनिं यष्टिमुष्टयादिभिस्ताडयित्वा नगराद् बहिष्कृतवान् स च मुनिर्नगराद् बहिरुद्याने समागतः। तस्य मुनेः कोपवशान्मुखाद् धूमस्तोमो निर्गतः, तेन सकल नगर धूमसकुल जातम्। तदनु तेजोलेश्याज्वालापटलैर्गगन व्याप्तम्।

प्रविष्ट हुए और एक घरसे दूसरे घरमे भिक्षाचर्या के निमित्त भ्रमण कर रहे थे। जब ये घूमते घूमते राजमार्ग पर आये तो उस समय मकान की खिडकी मे बैठे हुए नमुचि मत्री ने देखते ही इनको पहिचान लिया। पहिचान कर उसने विचार किया कि अहो! इस को तो मैंने पढ़ाया है। यह वही मातग–चडाल जातिका व्यक्ति है–जिसके घरमें मैं छिप कर रहा हुआ था। यह सब मेरे पूर्व चरित्र को जानता है यदि कदाचित् यह मेरी पूर्वबातो को यहा की जनता के सामने प्रकाशित कर देगा तो मेरी प्रतिष्ठा मे बडी भारी हानि आ जावेगी। इस प्रकार विचार कर उस नमुचि मत्री ने अपने दूतो द्वारा सभूत मुनि को यष्टि मुष्टि आदि द्वारा मरवा कर नगर से बाहर निकलवा दिया मार खाकर मुनिराज उद्यानमें चले गये। वहा जाने पर मुनि को क्रोध अधिक जागृत हुवा। उस समय उनके मुखसे धूमके गोट के गोट निकल कर नगर भरमें छा गया। पश्चात् तेजोलेश्या की ज्वाला के पटल–समूहसे आकाश

અને એક ઘેરથી બીજા ઘેર ભિક્ષાચર્યા માટે ભ્રમણ કરી રહ્યા હતા જ્યારે તે ફરતા ફરતા રાજમાર્ગ ઉપર આવ્યા તે સમયે મકાનની ખડકીમા બેઠેલા નમુચિમત્રીએ જોતા જ તેમને ઓળખી લીધા ઓળખતા તેમણે વિચાર કર્યો કે, અહો! આને તો મે ભણાવેલ છે આ એજ માતગ જાતિની વ્યક્તિ છે કે જેના ઘરમા હુ છુપાઈને રહ્યો હતો આ મારા પૂર્વચરિત્રને સારી રીતે જાણે છે જો કદાચ તે મારી અગાઉની વાતોને અહીની જનતા સમક્ષ કહી દે તો મારી પ્રતિષ્ઠામા ભારે હાની પહોચે આ પ્રકારનો વિચાર કરીને એ નમુચિમત્રીએ પોતાના દૂતો મારફતે સભૂતમુનિને ગડદા પાટુ વગેરેનો માર મરાવીને નગરથી બહાર કાઢી મુકાવ્યા મારખાઇને મુનિરાજ ઉદ્યાનમા ચાલ્યા ગયા ત્યા ગયા પછી મુનિને અધિક પ્રમાણમા ક્રોધ વ્યાપ્યો એ વખતે એમના મોઢામાથી ધુમાડાના ગોટે ગોટા નિકળીને નગરભરમા છવાઈ ગયા પછી તેજોલેશ્યાની જ્વાળાના પ્રકાશથી વ્યાપ્ત બની ગયું જનતામા

प्राणान्तिककष्टमनुभवन्तो भयाक्रान्तहृदया सर्वे नागरिकजनास्त मुनि प्रसादयितु प्रवृत्ताः। सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि तत्रायात, सोऽपि मुनि प्रसादयितु प्राह– भगवन्! अस्मत्कृतापराधो भवद्भिः क्षन्तव्यः। यत क्षमासारा हि साधवो भवन्ति। कोपानलदह्यमानान् पौरजनान् रक्षन्तु भवन्तः। एव चक्रिणा प्रसाद्यमानोऽपि यावत्स न प्रसीदति, तावच्चित्रमुनिः सान्त्वयन्निद प्रोक्तवान्–भो मुने! शान्तो भव, चरणवनदाहक कोप निवारय।

उक्त च—देशोनपूर्वकोटया, यदर्जित भवति विमलचारित्रम्।
तदपि हि कषायकलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥ १ ॥

व्याप्त बन गया। जनता को अब तो प्राणान्तिक कष्ट होने लगा। सब के सब भयसे विह्वल बनकर मुनिराज को प्रसन्न करने की चेष्टा में तल्लीन हो गये। सनत्कुमारचक्रवर्ती भी उद्यान मे मुनिराज के पास आ पहुँचा। उसने भी मुनिराज से शांत होने के लिये खूब अनुनय विनय किया। और कहा कि–भगवन्! हमारे समस्त अपराधों को आप क्षमा करे। क्षमाभूषण ही साधु हुआ करते हैं। देखो आपके कोपानल से इस समय समस्त पुरवासी जन जल रहे हैं, अतः आप इनके ऊपर दया भाव धारण कर इनकी रक्षा करे इनके समस्त अपराधों की क्षमा दे। इस प्रकार चक्रवर्ती के विनन्ती करने पर भी जब सभूतमुनि प्रसन्न नही हुए तब चित्र मुनिराज ने सभूतमुनि से कहा कि हे मुने! यह क्या कर रहे हो–आपको पता नही कि यह कोप चारित्ररूपी वन को भस्म कर देता है। अतः चारित्ररूपी वन को भस्म करनेवाले इस कोप का परित्याग करो, इस विषय मे निर्ग्रन्थाचार्य क्या कहते हैं—

ભારે ભય વ્યાપ્યો. સઘળા ભયથી વિહ્વળ બનીને મુનિરાજને પ્રસન્ન કરવાની ચેષ્ટામા તલ્લીન બની ગયા સનત્કુમાર ચક્રવર્તી પણ ઉદ્યાનમા મુનિરાજની પાસે આવી પહોચ્યા તેણે પણ મુનિરાજને શાત કરવા ખૂબ અનુનય વિનય કર્યો અને કહ્યુ કે, ભગવન્! અમારા સઘળા અપરાધોને ક્ષમા કરો સાધુ જન હમેશા ક્ષમાભૂષણ હોય છે જુઓ આપના કોપાનલથી સઘળા પુરવાસીઓ દાઝી રહ્યા છે આથી આપ તેમના ઉપર દયાભાવ લાવી એમની રક્ષા કરો એમના સમસ્ત અપરાધોની ક્ષમા આપો આ પ્રકારે ચક્રવર્તીએ વિનતિ કરવા છતા પણ જ્યારે સભૂતમુનિ પ્રસન્ન ન થયા ત્યારે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને કહ્યુ કે, હે મુનિ! આ શુ કરી રહ્યા છો? આપને ખબર નથી કે, આ કોપ ચારિત્રરૂપી વનને ભસ્મ કરી દેનાર છે આથી એ ચારિત્રરૂપી વનને બાળી નાખનારા કોપનો પરિત્યાગ કરો આ વિષયમા નિર્ગ્રન્થાચાર્ય શુ કહે છે—

अपर च-यथा वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥ १ ॥
अन्य च-कोहो पीइ पणासेइ, कोहो दुग्गइ वड्ढणो ।
परितावकरो कोहो, अप्पणो य परस्स य ॥ १ ॥
छाया—क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, क्रोधो दुर्गतिवर्द्धन. ।
परितापकरः क्रोधः, आत्मनश्च परस्य च ॥ १ ॥
एव चित्रमुनिनोपदिष्टस्य सभूतस्य क्रोधः प्रशान्तः, तेन तेजोलेश्या सहृता ।

"देशोन पूर्वकोटयाः, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषाय कलुषो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—"वनदेवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषाय परिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥"

मुनि देशोनपूर्वकोटी-कुछ कम एककरोड पूर्वतकमें जितना चारित्र उपार्जित करता है उस समस्त चारित्र को वह मुनि क्रोधयुक्त बन कर एक मुहूर्त मात्रमे नष्ट कर देता है। जिस प्रकार दवाग्नि जगल को देखते २ जला कर खाकमें मिला देती है। उसी प्रकार कषायपरिणत जीव तप एव सयमको जला कर नष्ट कर देता है। यह क्रोध श्रेयस्कर नहीं होता है-कहा भी है-क्रोध प्रीति का नाशक, दुर्गति का वर्धक, एव अपने मे और परमें सतापका वर्धक होता है। अत इस अनिष्टकारक कोपका आप सर्वथा परित्याग कर दो।

मुनिराज चित्रमुनि के इस प्रकार हितविधायक उपदेश से सभूत मुनि का कोप शात हो गया। तेजोलेश्या का उन्हों ने सहरण कर

"देशोनपूर्व कोटया, यदर्जित भवति विमलचारित्रम् ।
तदपि हि कषायकलुषो हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति ।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तप सयम दहति ॥"

મુનિ દેશોનપૂર્વકોટી-કચ્છ ઓછુ એક કરોડ પૂર્વ સુધીમા જેટલુ ચારિત્ર ઉપાર્જીત કરે છે એ સમસ્ત ચારિત્રને તે મુનિ ક્રોધના આવેશમા આવીને એક મુહૂર્તમાત્રમા નાશ કરી બેસે છે જે રીતે દાવાનળ જોતજોતામા સઘળા જગલને બાળીને ખાખ કરી નાખે છે એજ રીતે કષાય પરિણત જીવ તપ અને સયમને બાળીને ખાખ કરી દે છે આ ક્રોધ શ્રેયસ્કર થતો નથી કહ્યુ પણ છે—ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરનાર, દુર્ગતિને વધારનાર, અને પોતાનામા તેમજ બીજાનામા સતાપને વધારનાર બને છે આથી એવા અનિષ્ટના કરનાર ક્રોધનો આપ સર્વથા પરિત્યાગ કરી દો

મુનિરાજ ચિત્રમુનિનો આ પ્રકારના હિતકારક ઉપદેશ સાભળીને સભૂત મુનિનો ક્રોપ શાત થઈ ગયો તેજોલેશ્યાનુ તેમણે સહરણ કરી લીધુ

सनत्कुमारचक्रवर्त्यपि पुरवासिभिः सह नगर प्रविष्टः। तदा चित्रसभूताभ्या मुनिभ्या चिन्तित यदावाभ्यां सलेखना विहिता। इदानीमनशन कर्तुमुचितम्, इति विचार्य ताभ्यामनशन प्रारब्धम्।

सनत्कुमारचक्रिणा 'नमुचिमन्त्रिणैवैतत्सर्वं समाचरितम्' इति विज्ञाय रज्जुविनियन्त्रितसकलाङ्गोपाङ्ग• स दूतै सह मुनिसमीपे प्रापितः। सहजकरुणाकलितहृदयाभ्या ताभ्या स मन्त्रि मोचित। सनत्कुमारोऽपि सान्तः पुरः सपरिजनस्तयोर्वन्दनार्थं तत्र समागतः तत्र भक्तिभारसभृतान्तःकरण• स चक्रवर्ती तयोश्चरणयुगले पतितः। तत्पत्नी सुनन्दाख्या श्रीदेवी प्रबलभक्तिभावसमुद्रेकाद् विस्मृत्य

लिया। सनत्कुमार चक्रवर्ती भी पुरवासियों के साथ नगरमे चले गये। इतने मे चित्र और सभूत मुनिराजों ने विचार किया कि हम दोनोंने सलेखना धारण की है तो अनशन करना भी उचित है। इस प्रकार विचार कर उन दोनों ने अनशन करना प्रारभ कर दिया।

"नमुचि मन्त्री ने ही यह सब कुछ करवाया है" ऐसा विचार कर के सनत्कुमारचक्रवर्ती ने, रस्सीद्वारा उसके सकल अग एव उपागों को बधवा कर दूतो के साथ मुनिराजो के पास भिजवा दिया मुनिराजोंने जब उसकी यह दयनीय दशा देखी तो उन्होने बन्धनमुक्त करवा दिया। क्यो कि मुनिराज स्वभावतः करुणार्द्र दयालु हृदय सम्पन्न हुआ करते हैं, जब सनत्कुमारचक्रवर्तीने यह बात सुनी तो वें भी मुनिराजोको वदना करनेके लिये अपने अन्तःपुरको साथ ले कर वहा आये और भक्तिभावसे ओतप्रोत अन्तःकरण हो कर उन मुनिराजोंके चरणोंमे उन्होंने अपना सिर

ચક્રવર્તી પણ પુરવાસીઓની સાથે નગરમા ચાલ્યા ગયા આ સમયે ચિત્ર અને સભૂત મુનિરાજોએ વિચાર કર્યો કે અમે બન્નેએ સલેખના ધારણ કરી છે તો અનશન કરવુ પણ ઉચિત છે આ પ્રકારનો વિચાર કરી એ બન્નેએ અનશન કરવાનો પ્રારભ કર્યો

"નમુચિમત્રિએજ આ સઘળુ કરાવેલ છે" એવુ જાણીને સનત્કુમાર ચક્રવર્તીએ દોરડાથી તેના અગ ઉપાંગોને બધાવીને દૂતોની સાથે મુનિ મહારાજોની પાસે મોકલાવી દીધો મુનિરાજોએ જ્યારે તેની આવી દયામય દશા જોઈ ત્યારે તેમણે તેને બધનથી મુક્ત કરાવ્યો કેમકે મુનિરાજ સ્વભાવત• કરૂણાર્દ્ર હૃદયવાળા હોય છે જ્યારે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીએ આ વાત સાભળી તો તે પણ મુનિરાજોને વદના કરવા માટે પોતાના અતપુરને સાથે લઈ ત્યા આવ્યા અને ભક્તિભાવથી ઓતપ્રોત અતકરણવાળા બનીને એ મુનિરાજોના ચરણોમા તેમણે પોતાનુ શીર ઝુકાવ્યુ ચક્રવર્તીની પત્ની કે જેનુ નામ સુનદા

अपर च–यथा वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति।
एव कपायपरिणतो, जीवस्तप' सयम दहति ॥ १ ॥
अन्य च–कोहो पीइ पणासेइ, कोहो दुग्गइ वड्ढणो।
परितावकरो कोहो, अप्पणो य परस्स य ॥ १ ॥
छाया—क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, क्रोधो दुर्गतिवर्द्धनः।
परितापकरः क्रोधः, आत्मनश्च परस्य च ॥ १ ॥

एव चित्रमुनिनोपदिष्टस्य सभूतस्य क्रोधः प्रशान्तः, तेन तेजोलेश्या सहृता।

"देशोन पूर्वकोटयाः, यदर्जित भवति विमलचारित्रम्।
तदपि हि कपाय कलुपो, हारयति मुनिर्मुहूर्तेन॥"
यथा—"वनदेवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति।
एव कपाय परिणतो, जीवस्तपः सयम दहति ॥"

मुनि देशोनपूर्वकोटी–कुछ कम एककरोड पूर्वतकमें जितना चारित्र उपार्जित करता है उस समस्त चारित्र को वह मुनि क्रोधयुक्त बन कर एक मुहूर्त मात्रमे नष्ट कर देता है। जिस प्रकार दवाग्नि जगल को देखते २ जला कर खाकमें मिला देती है। उसी प्रकार कषायपरिणत जीव तप एव सयमको जला कर नष्ट कर देता है। यह क्रोध श्रेयस्कर नहीं होता है–कहा भी है–क्रोध प्रीति का नाशक, दुर्गति का वर्धक, एव अपने मे और परमें सतापका वर्धक होता है। अत इस अनिष्टकारक कोपका आप सर्वथा परित्याग कर दो।

मुनिराज चित्रमुनि के इस प्रकार हितविधायक उपदेश से सभूत मुनि का कोप शात हो गया। तेजोलेश्या का उन्हों ने सहरण कर

"देशोनपूर्व कोटया, यदर्जीत भवति विमलचारित्रम्।
तदपि हि कपायकलुपो हारयति मुनिर्मुहूर्तेन ॥"
यथा—वनदवो वन शीघ्र, प्रज्वाल्य क्षणेन निर्दहति।
एव कषायपरिणतो, जीवस्तप सयम दहति ॥"

મુનિ દેશોનપૂર્વ કોટી–કંઈક ઓછુ એક કરોડ પૂર્વ સુધીમા જેટલુ ચારિત્ર ઉપાર્જીત કરે છે એ સમસ્ત ચારિત્રને તે મુનિ ક્રોધના આવેશમા આવીને એક મુહૂર્તમાત્રમા નાશ કરી બેસે છે જે રીતે દાવાનળ જોત જોતામા સઘળા જ ગલને બાળીને ખાખ કરી નાખે છે એ જ રીતે કષાય પરિણત જીવ તપ અને સયમને બાળીને ખાખ કરી દે છે આ ક્રોધ શ્રેયસ્કર થતો નથી કહ્યુ પણ છે—ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરનાર, દુર્ગતિને વધારનાર, અને પોતાનામા તેમજ બીજાનામા સતાપને વધારનાર બને છે આથી એવા અનિષ્ટના કરનાર ક્રોધનો આપ સર્વથા પરિત્યાગ કરી દો

મુનિરાજ ચિત્રમુનિનો આ પ્રકારનો હિતકારક ઉપદેશ સાભળીને સભૂત મુનિનો ક્રોપ શાત થઈ ગયો તેજોલેશ્યાનુ તેમણે સહરણ કરી લીધુ

सन्ति। एतेषु निदान मा कुरु निदानात्तव घोरानुष्ठान नैव तादृक्फलसंपादकं भविष्यति। एवं चित्रमुनिना बहुशः प्रतिबोधितोऽपि स सभूतमुनिर्निदान त्यक्तु समर्थो न जातः। स हि 'यद्यस्ति तपसः बल तदाऽऽगामिनि भवेऽहं चक्रवर्ती भूयासम्' इति निदान कृतवान्। ततो मृत्वा सौधर्मलोके द्वावपि देवौ जातौ। ततश्च्युतश्चित्रजीवः पुरिमतालपुरे धनसारनाम्न इभ्य-श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेनोत्पन्नः। संभूतजीवोऽपि ततश्च्युतः काम्पिल्यपुरे ब्रह्मनाम्नो राज्ञो दृष्टचतुर्दशस्वप्नाया-श्चुलनीनामभार्यायाः कुक्षावुत्पन्नः। ब्रह्मनृपेण तस्य 'ब्रह्मदत्त' इति नाम कृतम्।

दुःखी बननेके लिये अग्रेसर हो रहे हो-सर्वथा निःसार हैं, परिणाम में दारुण हैं, किंपाकफलकी तरह बाहरसे ही रम्य हैं तथा इस अनत ससार मे परिभ्रमणके मूल कारण हैं। अत भूल कर भी इनका निदान (नियाणा) मत करो। निदान से तुम्हारे द्वारा आचरित घोरातिघोर अनुष्ठान भी अपना वैसा फलदायक नहीं हो सकेगा। इस तरह चित्रमुनिराजने सभूतमुनिको बहुत समझाया तो भी वे छोड़ने में समर्थ नहीं हुए। सभूतमुनिने विचार किया कि-"यदि तपस्या का कुछ फल है तो इस के प्रभाव से मैं आगामी भवमे चक्रवर्ती होऊं" इस प्रकार निकाचित निदान कर के वह सभूत मुनि मरे और मर कर सौधर्म स्वर्ग में देव हुए। चित्र मुनिराज भी मर कर वहीं पर देव हुए। वहा से चव कर चित्र का जीव पुरिमताल में धनसार नामके इभ्य श्रेष्ठी के यहा गुण सार नामक

ખોટા અધ્યવસાયથી, આપની રક્ષા કરો! રક્ષા કરો! એ ભોગ કે જેની ચાહનામાં તમો તમારા કર્તવ્યપથને ભૂલી જઈ દુ ખી બનવામા આગળ વધી રહયા છો તે સર્વથા નિ સાર છે, પરિણામમા ભયકર છે, કિંપાકફળની માફક બહારથી જ રળિયામણુ છે તથા આ અનતસસારમા પરિભ્રમણનુ મૂળ કારણ છે, આથી ભૂલેચુકે પણ એવુ નિયાણુ ન કરશો આ પ્રકારના નિયાણાથી તમે કરી રહેલા અતિ ઘોર એવુ અનુષ્ઠાન પણ તમને એવુ ફળદાયક નહી બની શકે એનાથી તો અત્યત દુખાગ્નિની ભેટ જ મળવાની છે આ રીતે ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને ખૂબ સમજાવ્યા છતા પણ તેઓ એ રાહથી પાછા ન હટયા સભૂતમુનિએ વિચાર કર્યો કે, "જો તપસ્યાનુ કાઈ ફળ હોય તો હુ એના પ્રભાવથી હવેના ભવમા ચક્રવર્તી બનુ" આ પ્રકારનુ નિકાચિત નિયાણુ કરીને તે સભૂતમુનિ સમય જતા કાળધર્મ પામ્યા મરીને સૌધર્મ સ્વર્ગમા દેવ થયા. ચિત્તમુનિરાજ પણ મરીને ત્યા દેવ થયા સ્વર્ગમાથી ચ્યવીને ચિત્તમુનિરાજનો જીવ પુરિમતાલપુરમા ધનસારનામના ઈભ્ય શેઠને ત્યા ગુણસાગર નામે પુત્રરૂપે જન્મ્યા જ્યારે, સભૂતમુનિનો જીવ કામ્પિલ્યપુરમા

समुदाचार मुनिचरणयोर्निपतिता। तस्या सुकोमलकेशस्पर्शजनितसुखमनुभवन् सभूतमुनिर्निदान कर्तुमुद्यतः। तदा तदभिप्रायमवगम्य चित्रमुनिना समनुचिन्तितम् अहो! दुर्जयता मोहस्य! अहो दुर्दान्ततेन्द्रियाणाम्! योऽय समाचरितविकृष्ट-तपोनिकरोऽपि विदितजिनवचनोऽपि युवतिबालाग्रस्पर्शेन निदान कर्तुमिच्छति। ततस्त प्रतिबोधयितुकामश्चित्रमुनिस्तमुक्तवान्-भ्रात'! निवर्तस्व निवर्तस्वैतद-यवसायात्। एतेहि भोगा निस्सारा, परिणामदारुणा, ससारपरिभ्रमणकारणभूता,

झुकाया। चक्रवर्तीकी पत्नीने भी कि जिसका नाम सुनदा था अति भक्ति-भावके उल्लाससे उचित आचारको विस्मृत करके मुनिराजो के चरणों में मस्तक झुकाकर दोनो हाथों से मुनि चरणोंके स्पर्श किया। सुनदा की सुकोमल केशराशिके स्पर्शसे जनित सुखका अनुभव करते हुए सभूत-मुनिने निदान करना प्रारभ ही किया था कि इतने में उनके इस हार्दिक अभिप्राय को जानकर चित्रमुनिराजने विचार किया कि अहो! देखो मोहराजकी दुर्जयता-इन्द्रियोंकी दुर्दान्तता-कि जिनकी प्रबलता से, सदा विकृष्ट तपस्याओं का समाराधन करनेवाले भी ये सम्भूतमुनि कि जो जिनवचनो के रहस्य के ज्ञाता भी है इस युवति के बालाग्रके स्पर्श मात्र से ही निदान करने की ओर झुकनेकी तैयारी कर रहे हैं। अतः इनको अवश्य ही सचेत करना चाहिये। इस प्रकार विचार कर चित्र-मुनिराजने सभूतमुनि को प्रतिबोधित करनेकी कामनासे उनसे इस प्रकार कहा भाई! इस दुर्ध्यानसे-खोटे अध्यवसायसे-अपनी रक्षा करो। ये भोग कि जिनकी चाहना में तुम अपने कर्तव्य पथ को भूलकर

હતું તેણે પણ અતિ ભક્તિભાવના ઉલ્લાસને કારણે, ઉચિત આચારને પણ ભૂલી જઈ મુનિ મહારાજના ચરણોમા મસ્તક નમાવી બન્ને હાથેથી મુનિરાજના ચરણોનો સ્પર્શ કર્યો સુનદાની સુકોમળ કેશરાશિના સ્પર્શથી થતા સુખનો અનુભવ કરતા સભૂતમુનિએ નિયાણુ કરવા માડ્યુ, એમના એ હૃદયના ભાવોનો જાણીને ચિત્તમુનિરાજે વિચાર કર્યો કે, અહાહા! જુઓ તો ખરા મોહરાજની દુર્જયતા! ઇન્દ્રિયોની નિર્બળતા કે જેની પ્રબળતાથી સદા વિકૃષ્ટ તપસ્યાઓનું આરાધન કરવાવાળા એવા આ સભૂતમુનિ કે જેઓ જીન વચનોના રહસ્યના જ્ઞાતા છે તેઓ આ યુવતિના વાળના સ્પર્શ માત્રથી જ નિદાન કરવા તરફ ઝુકવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે આથી તેમને તાત્કાલિક ચેતવવા જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી ચિત્તમુનિરાજે સભૂતમુનિને પ્રતિબોધ કરવાની ભાવનાથી એમને આ પ્રકારે કહ્યુ ભાઈ! આવા પ્રકારના

सुहृत्सु समर्प्य कथयति-यदवधि ममायं पुत्रो राज्यधुरावहनसमर्थो भवेत्, तदवधि मम राज्यधुरा भवद्भिर्वोढव्या, इति सन्दिशन्नेव ब्रह्मनृपो मृतः । मित्रैस्तस्यान्त्येष्टिः कृता। मृतकृत्यानन्तरं ब्रह्मनृपोसुहृद्भिरेव मन्त्रितम्-यावदयं कुमारो राज्यधुरावहनसमर्थो भवेत्तावदस्माभिरेतद्राज्यं रक्षणीयम्, इति ते सर्वसम्मतं कोसलाधिपं दीर्घं तत्र संस्थाप्य स्वस्वस्थानं गतवन्तः। स दीर्घो राजा सेनां सीमां च सततं निरीक्षते,

इससे यह अनुमान कर लिया कि अब मेरा मृत्यु समय नजदीक आगया है, अतः उसने अपने पुत्र को अपने इन चार मित्रों को समर्पित करते हुए उनसे कहा कि-देखो जबतक मेरा यह पुत्र राजधुरा को वहन करनेके योग्य नहीं हो जाय तबतक इसको राज्यका प्रबंध आप लोग ही करते रहें। कुछ काल के बाद ब्रह्मराजा कालकवलित हो गये, (मर गये) मित्रोंने मिलकर उसकी अन्त्येष्टि क्रिया की। अन्त्येष्टि क्रिया करनेके बाद और भी जो कार्य मृतक के किये जाते हैं वे सब किये गये। जब सब मृतक संबधी काम समाप्त हो चुके तब इन लोगो ने एक दिन मिलकर ऐसा विचार किया की ब्रह्मराजा ने जो अपने लोगों से इस राज्य के भार को संचालित करने के लिये कहा था वह अपन को मिलकर संचालित करते रहना चाहिये तबतक राजकुमार भी राज्यसंचालन के योग्य बन जावेगा। अपने कर्तव्य पालनसे राज्य हरतरह सुरक्षित बना रहेगा। ऐसा विचार कर उन लोगोंने कोसल देशके स्वामी दीर्घको उस राज्यका, उस समय संचालक बनादिया। और स्वयं सबके सब अपने२ स्थानपर चले गये।

તો પણ તેમની વેદના ઓછી ન થઈ રાજાએ આથી એવું અનુમાન કરી લીધું કે, હવે મારા મૃત્યુનો સમય નજીક આવી ગયો છે આથી તેણે પોતાના પુત્રને પોતાના એ ચારે મિત્રોને સોંપીને તેમને કહ્યું કે, જુઓ ! જ્યાં સુધી મારો આ પુત્ર રાજ્યધુરાને વહન કરવા યોગ્ય ન બને ત્યાં સુધી આ રાજ્યનો પ્રબંધ એના વતી આપ લોકજ કરતા રહેશો આ પછી થોડા વખતે બ્રહ્મ રાજાનો દેહાંત થયો. મિત્રોએ મળીને તેમની અંત્યેષ્ટિ ક્રિયા કરી અન્ત્યેષ્ટિ ક્રિયા પતાવ્યા પછી મૃત આત્માની શાંત અર્થે જે કાર્યો કરવામાં આવે છે તે સઘળાં કાર્યો પણ પુરાં કર્યાં મૃત આત્મા સબંધી ઉત્તર ક્રિયા પતાવ્યા પછી એ ચારે જણાએ એક દિવસ મળીને એવો વિચાર કર્યો કે, બ્રહ્મરાજાએ આ પણને આ રાજ્યનો ભાર ઉપાડવાનું સોંપેલ છે તે આપણે બધાએ સાથે મળીને વહન કરવો જોઈએ રાજકુમારને રાજ્યસંચાલનની યોગ્ય શિક્ષા પણ એ સમય દરમ્યાન મળી જાય આપણા કર્તવ્ય પાલનથી રાજ્યને હર પ્રકારે સુરક્ષિત બનાવી રાખવું જોઈએ આ પ્રકારનો વિચાર કરી તેમણે કોસલાધિપતિ દીર્ઘના હાથમાં રાજ્યનું શાસન સોંપ્યું અને પછી બધા પોતપોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા

तस्य ब्रह्मनृपस्य समानशीलाः सदृशमनाश्चत्वारः सुहृद आसन्, तद्यथा-काशिराजः कटकः १, गजपुरेशः कणेरदत्त २, कोशलाधीशो दीर्घः ३, चम्पापतिः पुष्पचूलश्च ४। एते पञ्चापि राजानोऽतीवसौहृद्यवशाद् विरहमनिच्छन्त. पर्यायेणैकैकस्मिन् राज्ये विविधसुखमनुभवन्तो वर्षं वर्षं यापयन्ति। कदाचित्ते चत्वारोऽपि राजानो ब्रह्मराज्ये समुदिता आसन्। तदा दैववशाद् ब्रह्मनृपस्य शिरोरोग. समावः। मन्त्रतन्त्रौषधादिभिर्बहुधा चिकित्स्यमानोऽपि स रोगो नोपशान्ति प्राप्तः। ततो ब्रह्मनृपो निजमृत्युकाल समीपमागत विलोक्य स्वपुत्र

पुत्र हुए और सभूत का जीव कापिल्यपुर में ब्रह्म नामक राजाकी रानी चुलनी कोकुक्षि से पुत्र रूप में अवतरित हुआ। जब यह चुलनी रानी की कुक्षिमे आया था उस समय रानी ने चौदह स्वप्न देखे थे। ब्रह्मराजाने इसका नाम ब्रह्मदत्त रखा। ब्रह्मराजा के ४चार मित्र थे। जो कुलिन थे। उनमे एक काशिराज कटक१, गजपुरका राजा कणेरदत्त२, कोसलदेशका राजा दीर्घ३ और चम्पापति चम्पानगरीका राजा पुष्पचूल४ था। इनका परस्पर में अधिक प्रेम था। एक के विना दूसरे प्रायः अलग रहना पसद भी नही करते थे। बारी बारी से एक एक के यहा प्रतिवर्ष ये सब एकट्ठे होकर रहा करते थे और वहा विविध सुखों का अनुभव किया करते थे। ब्रह्मदत्त के यहा भी जब इन सब की रहने की बारी आई तो सब एकत्रित हो कर उसके यहा रहने के लिये आये। भाग्यवशात् उस समय ब्रह्मराजा को शिरकीवेदना उत्पन्न हो गई थी। मत्र, तत्र एव औषधि आदि द्वारा राजा को यथोचित चिकित्सा भी की गई तो भी उसकी वह वेदना शात नही हुई। राजा ने

બ્રહ્મરાજાની રાણી ચુલનીની કૂખે પુત્રરૂપે અવતર્યા જ્યારે તે ચુલની રાણીના ઉદરમા હતા એ સમયે રાણીએ ચૌદ સ્વપ્ન જોયા બ્રહ્મરાજાએ પુત્રનુ નામ બ્રહ્મદત્ત રાખ્યુ બ્રહ્મરાજાને ચાર મિત્ર હતા, જેઓ કુલીન હતા જેમના નામ એક કાશીરાજ કટક, બીજા ગજપુરેશ કણેરદત્ત, ત્રીજા કૌસલાધીશ દીર્ઘ, અને ચોથા ચ પાપતિ પુષ્પચુલ હતા, આ સર્વને એક બીજા માટે ખૂબ સ્નેહ હતો એક બીજા ઘડીભર પણ છુટા રહી શકતા નહી એકાદ ઘડીનો વિયોગ પણ તેમને ભારે દુ ખદાયક થઈ પડતો એક બીજા એક બીજાને ત્યા વારા ફરતી એક એક વર્ષ રહેતા અને વિવિધ પ્રકારના સુખોનો અનુભવ કરતા બ્રહ્મદત્તને ત્યા એમનો રહેવાનો સમય આવ્યો સઘળા ભેગા થઈ રહેવા લાગ્યા ભાગ્યાવશાત્ એ વખતે બ્રહ્મરાજાને માથામા એકદમ દર્દ થઈ આવ્યુ મત્ર, તત્ર અને ઔષધિ આદિ દ્વારા રાજાની યથોચિત ચિકિત્સા કરવામા

विचार्य वरधनुनामान स्वपुत्रमेव वदति-पुत्र! कुमारमाता दीर्घपृष्ठे समासक्ता। पश्य, इन्द्रियाणा दुर्निग्रहत्वम् यदिय सतीधर्मरती राजपत्नी व्यभिचारिणी जाता। त्वया समय निरीक्ष्य समाचारोऽय राजकुमाराय निवेदनीयः। सोऽपि त वृत्तान्त राजकुमारायैकान्ते निवेदयति। मातुर्दुश्चरित विज्ञाय तदसहमानो

की स्थिति मे चघे हुए इन दोनों का समय क्रमशः व्यतीत होतेर यह समाचार एक दिन धनुनाम के मत्री को ज्ञात हो गया। जानकर उसने विचार किया कि जो पुरुष इस प्रकारके अनाचार करता है, वह भविष्य में राजकुमार का हितविधायक होगा यह बात विश्वास करने में नहीं आती है। अत उसने इस समाचार को विशेष न बढाकर अपने पुत्र से जो कि राजकुमार के साथ रहता था कह दिया, और साथ मे उसको यह भी समझा दिया कि बेटा! तुम जब योग्य अवसर पाओ तभी राजपुत्र के कान मे यह बात डाल देना। देखो इन्द्रियों की दुर्निग्रहता, जो सती यह राजपत्नी धर्म की जानकार होती हुई भी व्यभिचार में रत बन गई है। इस कामवृत्ति के लिये धिक्कार है। अफसोस है, इससे अधा बना हुआ प्राणी अपने विवेक एक क्षण मे भूल जाता है। इस प्रकार पुत्र से धनुमत्री ने राजमाता की इस अनाचार की बात को बिलकुल स्पष्ट रूप मे प्रकट कर दिया। उस मत्रीपुत्र वरधनु ने भी राजमाता का यह वृत्तान्त एकान्त मे समय पाकर राजकुमार से कह दिया। राजकुमार ने माता को दुश्चरित्रा जानकर उसको प्रतिबोधित

સમય વિતતો જતો હતો આ હકિકત એક વખત ધનુ નામના મત્રીના જાણવામા આવી એ જાણીને તેણે વિચાર કર્યો કે, જે આ પ્રકારનો અનાચાર આચરે છે તે ભવિષ્યમા રાજકુમારના હિતને નુકશાન પહોચાડનાર પણ ચોક્કસ બનશે આમ વિચારી તેણે એ હકિકતને ગુપ્ત રાખી પોતાનો પુત્ર કે જે રાજકુમારની સાથે રહેતો હતો તેને આડકતરી રીતે સમજાવી સાથે સાથે તેને એ પણ સમજાવ્યુ કે, બેટા! યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થતા આ ગુપ્ત વાત તમે રાજકુમારના કાને નાખશો જુઓ ઇન્દ્રિયોની દુર્નિગ્રહતા કે, જે સતી તેમજ રાજરાણી કે જે ધર્મને જાણનાર હોવા છતા પણ વ્યભિચારમા રત બની ગયેલ છે એ કામવૃત્તિને ધીક્કાર છે અફસોસ છે કે, કામાધ બનેલ પ્રાણી પોતાના વિવેક અને સદવિચારોને એક ક્ષણ માત્રમા ભૂલી જાય છે આ પ્રકારે પુત્રને ધનુમત્રીએ રાજમાતાના અનાચારની વાતને સ્પષ્ટ સ્વરૂપથી સમજાવી દીધી ધનુમત્રીના પુત્ર વરધનુએ સમય મળતા સમગ્ર વૃત્તાત એકાતમા રાજકુમારને સભળાવી દીધો રાજકુમારે માતાના દુશ્ચરિત્રને જાણીને તેને બોધ

प्रजाजनान् विधिवत्पालयति, भाण्डागारं विलोकयति, सर्वत्र नियोजितगुप्तचरः कुमारस्य मित्रामित्रयोः प्रवृत्तिं जानाति। मित्रेषु प्रसादं करोति अमित्रेषु दण्डं करोति, अन्तःपुरं प्रविशति, राजकुमारमात्रा चुलनीदेव्या सह राज्यविषये मन्त्रणां करोति। एवमसौ सम्यग् राज्यकार्यं कुर्वन् कामान्धतया चुलनीदेव्यामासक्तो बभूव।

एवं गच्छतिकाले कदाचिद् धनुर्नाम्ना मन्त्रिणा तयोश्चेष्टितमवगतम्। चिन्तितं च तेन, य एवं विषमनाचारं विदधाति, स किं कुमारस्य हितावहो भविष्यतीति–

दीर्घ ने भी राज्य का संचालन बड़ी योग्यता के साथ करना प्रारंभ किया। सेना और सीमाका निरन्तर निरीक्षण करना इसकी दैनिक चर्या में शामिल था। प्रजाजनों एवं भंडारका विधिवत् पालन करना और देख-रेख रखना यह काम इसने स्वयं अपने हाथमें ले लिया। उसने गुप्तचरों को इसलिये नियुक्त किया कि वे कुमारके मित्र और अमित्रोंके समाचार ज्ञात करते रहें और हम से कहते रहें। मित्रों को संतुष्ट करना और अमित्रों को दंडित करना राज्य संचालन की एक नीति हुआ करती है। इसी तरह इसी नीति का इसने भी अनुसरण किया। अन्तःपुर की संभाल करना और राजमाता चुलनी के साथ राज्य संचालन के विषय में मन्त्रणा करना यह कभी नहीं भूलता था। विधवा राजमाता पर दीर्घ की कुदृष्टि हो गई। समग्र राजकाज को करते हुए दीर्घ का हृदय काम के वेग से अन्धा बन गया। वह उस पर आसक्त हो गया। इस प्रकार

દીર્ઘે રાજ્યનું સંચાલન ઘણી યોગ્યતાની સાથે કરવા માંડયું સેના અને સીમાનું નિરંતર નિરીક્ષણ કરવું એ તેની રોજની કામગીરીમાં સામેલ હતું પ્રજાજનોનું અને રાજ્ય ભંડારનું યથાવિધિ પાલન અને દેખરેખનું કામ તો તેણે પોતાના હાથમાંજ રાખ્યું હતું કુમારની દેખરેખની પણ સુયોગ્ય વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી, વળી ખાસ ગુપ્તચરો પણ તેણે નિયુક્ત કર્યા હતા કે જેઓ કુમારના મિત્રો અને અમિત્રોના સમાચાર જણાવતા રહે મિત્રોને સંતોષવા, તેમજ, અમિત્રોને શિક્ષા કરવી એ રાજ્ય સંચાલનની એક નીતિ હોય છે, આ પ્રકારની નીતિનો દીર્ઘે પુરી રીતે ઉપયોગ કરવાનું રાખ્યું અંતઃપુરની સંભાળ રાખવાનું અને રાજમાતા ચુલનીની સાથે રાજ્ય સંચાલનના વિષયમાં મંત્રણા કરવાનું તે કદી ચુકતો ન હતો વિધવા રાજમાતા સાથે દીર્ઘના રોજના સહવાસને કારણે તેના દિલમાં કુવૃત્તિ જાગી સમગ્ર રાજકાજ કરતાં કરતાં દીર્ઘનું હૃદય કામવેગથી આંધળું બની ગયું. તે રાજમાતા ચુલની ઉપર આસક્ત બન્યો આ પ્રકારની સ્થિતિમાં જકડાએલા બન્નેનો

विचार्य वरधनुनामानं स्वपुत्रमेवं वदति-पुत्र! कुमारमाता दीर्घनृपे समासक्ता। पश्य, इन्द्रियाणां दुर्निग्रहत्वम् यदियं सतीधर्मरती राजपत्नी व्यभिचारिणी जाता। त्वया समयं निरीक्ष्य समाचारोऽयं राजकुमाराय निवेदनीयः। सोऽपि तं वृत्तान्तं राजकुमारायैकान्ते निवेदयति। मातुर्दुश्चरितं विज्ञाय तदसहमानो

की स्थिति में बचे हुए इन दोनों का समय क्रमशः व्यतीत होते२ यह समाचार एक दिन धनुनाम के मंत्री को ज्ञात हो गया। जानकर उसने विचार किया कि जो पुरुष इस प्रकारके अनाचार करता है, वह भविष्य में राजकुमार का हितविधायक होगा यह बात विश्वास करने में नहीं आती है। अतः उसने इस समाचार को विशेष न बढाकर अपने पुत्र से जो कि राजकुमार के साथ रहता था कह दिया, और साथ में उसको यह भी समझा दिया कि बेटा! तुम जब योग्य अवसर पाओ तभी राजपुत्र के कान मे यह बात डाल देना। देखो इन्द्रियों की दुर्निग्रहता, जो सती यह राजपत्नी धर्म की जानकार होती हुई भी व्यभिचार में रत बन गई है। इस कामवृत्ति के लिये धिक्कार है। अफसोस है, इससे अधा बना हुआ प्राणी अपने विवेक एक क्षण मे भूल जाता है। इस प्रकार पुत्र से धनुमंत्री ने राजमाता की इस अनाचार की बात को बिलकुल स्पष्ट रूप में प्रकट कर दिया। उस मंत्रीपुत्र वरधनु ने भी राजमाता का यह वृत्तान्त एकान्त मे समय पाकर राजकुमार से कह दिया। राजकुमार ने माता को दुश्चरित्रा जानकर उसको प्रतिबोधित

સમય વિતતો જતો હતો આ હકિકત એક વખત ધનુ નામના મંત્રીના જાણવામા આવી એ જાણીને તેણે વિચાર કર્યો કે, જે આ પ્રકારનો અનાચાર આચરે છે તે ભવિષ્યમા રાજકુમારના હિતને નુકશાન પહોચાડનાર પણ ચોક્કસ બનશે આમ વિચારી તેણે એ હકિકતને ગુપ્ત રાખી પોતાનો પુત્ર કે જે રાજકુમારની સાથે રહેતો હતો તેને આડકતરી રીતે સમજાવી સાથે સાથે તેને એ પણ સમજાવ્યુ કે, બેટા! યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થતા આ ગુપ્ત વાત તમે રાજકુમારના કાને નાખશો જુઓ ઇન્દ્રિયોની દુર્નિગ્રહતા કે, જે સતી તેમજ રાજરાણી કે જે ધર્મને જાણનાર હોવા છતા પણ વ્યભિચારમા રત બની ગયેલ છે એ કામવૃત્તિને ધીક્કાર છે અફસોસ છે કે, કામાંધ બનેલ પ્રાણી પોતાના વિવેક અને સદવિચારોને એક ક્ષણ માત્રમા ભૂલી જાય છે આ પ્રકારે પુત્રને ધનુમંત્રીએ રાજમાતાના અનાચારની વાતને સ્પષ્ટ સ્વરૂપથી સમજાવી દીધી ધનુમંત્રીના પુત્ર વરધનુએ સમય મળતા સમગ્ર વૃત્તાંત એકાંતમા રાજકુમારને સંભળાવી દીધો રાજકુમારે માતાના દુશ્ચરિત્રને જાણીને તેને બોધ

ब्रह्मदत्तकुमारो मृत्तिकाया' काकहंसी युगल, तथा-पद्मनागिनी गोनसमर्पयुगलं च निर्माय शूले प्रोत कृत्वा 'युष्मदीय दुश्चरित मया ज्ञातम्' इति विज्ञापनार्थे तद्दृष्टिपथे स्थापयित्वा एवमवोचत्-य ईदृशमनाचार करिष्यति स मया दण्ड्यो भविष्यति, इत्युक्त्वा स बहिर्गतः। एव द्वित्रदिवसावधि स कुमार एव कृत्वा वहिर्गच्छति। राजकुमारस्येद कृत्य विलोक्य दीर्घनृपेण शङ्कितम्-अनेनास्माक चरित विज्ञातम्। ततः स राजकुमारमातर माह-देवि! त्वत्पुत्रेणास्माक चरित विज्ञातम्। अत एवाय काक हंसी च शूले प्रोतयित्वाऽस्मान् दर्शयति, वदति च-

करने के लिये जो उपाय किया वह इस प्रकार है-उसने काक और हसनी का तथा पद्मनागिनी और गोनससर्प का अलगर जोडा बनवाया। पश्चात् उनको एक शूल मे पोया। पिरोकर "तुम दोनों का दुश्चरित्र मैंने जान लिया है" इस यात को सूचित करने के लिये माता और दीर्घराजा के समक्ष उस युगल को स्थापित कर फिर इस प्रकार कहना प्रारभ किया-जो इस प्रकार का अनाचार सेवन करेगा वह मेरे दण्ड का पात्र होगा" ऐसा कह कर फिर वह बाहर निकल गया। इस प्रकार उसने दो तीन दिनतक किया। राजकुमार के इस कृत्य को देखकर दीर्घनृप के चित्त मे शका स्थापित कर लिया। उसने विचार किया मालूम पडता है कि राजकुमार को हमारा दुश्चरित्र ज्ञात हो चुका है। इस प्रकार तर्क वितर्क करने के बाद दीर्घराजाने रानी से कहा हे देवि! तुम्हारे पुत्र ने हमलोगों के कृत्य को जान लिया है, इसी बहाने से इसने काक और हँसनी इन दोनों को शूल मे पिरोकर हमे दिखलाया है।

આપવા માટે જે ઉપાય કર્યો તે આ પ્રમાણે છે રાજકુમારે કાગડો અને હ સલી તેમજ પદ્મનાગણી અને ગોનસ સર્પ આવા બે જોડા તૈયાર કરાવ્યા અને પછી તેને એક સોય પરોવીને "તમારા બ નેના દુશ્ચરિત્રને મે જાણી લીધેલ છે" આ વાત સમજાવવા માટે માતા અને દીર્ઘ રાજા સમક્ષ આ બન્ને યુગ લોને રાખીને આ પ્રકારે કહેવા માડયુ, "જે આ પ્રકારનો અનાચાર સેવશે તેને હુ સખ્ત એવો દ ડ આપીશ" એવું કહીને પછી તે બહાર નીકળી ગયો આ રીતે તેણે ઉપરાઉપરી બે ત્રણ દિવસ સુધી આડકતરી રીતે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો રાજકુમારના આ પ્રકારના વર્તનને જાણી દીર્ઘના દિલમા શ કા જાગી તેણે વિચાર કર્યો કે, રાજકુમારને અમારા આ દુષ્કૃત્યની જાણ થઈ લાગે છે આ પ્રમાણે તર્કવિતર્ક કરતા દીર્ઘરાજાએ રાણીને કહ્યું, "દેવી! આપણો આ મીઠો સ બ ધ તમારા પુત્રની જાણમા આવ્યો છે માટેજ તેણે કાગડો અને હસલી આ બન્નેને સોયમાં પરોવીને આપણને દેખાડયા છે વળી તે કહે છે

य एवमनाचारं करिष्यति स मया दण्ड्यो भविष्यति । अवश्यमेवायं मां काकं गोनसं च, त्वां हंसीं पद्मनागिनीं च निर्दिशति, अस्माकमिदं कृत्यमसहमानः शीघ्रमेवायं किमपि प्रतिविधातुकामः समुपलक्ष्यते, अतः कण्टकरूपोऽयं कुमारो दूरीकर्तव्यः । चुलन्या मोक्तम्-अयं बालो यत्तद्वल्पति, नात्र त्वया किमपि शङ्कनीयम् । तेनोक्तम्-राज्ञी ! त्वया पुत्रवात्सल्येनैवमुच्यते । न त्वं स्वहितं वेत्सि ! अस्माकमिदं कृत्यमसहमानोऽयमवश्यमेवादृशं किमपि विधास्यति, येनास्माकं

और इसीलिये उसने ऐसा कहा है कि जो इस प्रकार के अनाचार का सेवन करेगा वह मेरे द्वारा दण्ड का पात्र होगा । अवश्य ही यह मुझे काक और गोनस के स्थानापन्न तथा तुम्हें हसी एव पद्मनागिनी के स्थानापन्न मानकर इस तरहका यह दृश्य तीन दीनसे दिखला रहा है । हम को तो इससे यही ज्ञात होता है कि यह हम दोनों की इस प्रीति को सहन नही करता है और इसी वजह से यह इसके प्रतिकार करनेका भावनाशाली प्रतीत होता है । अतः जबतक यह कुछ नहीं कर पाता है तबतक कटकरूप इस कुमार को यहा से दूर ही कर देना चाहिये । दीर्घराजा की इस बात को सुनकर चुलनी ने कहा-आप भी खूब है जो एक बालक के बहकावे मे आ रहे हैं । यह अभी बालक है इसलिये जो मन मे आता है वह बकता है । इसमें आप को कुछ भी शका नहीं करना चाहिये । दीर्घराजा ने रानी की इस प्रकार बात सुनकर कहा रानी ! तुमने जो ऐसा कहा है सो यह सब पुत्र के वात्सल्य से ही कहा है, वास्तवमें इसका परिणाम भविष्यमे क्या होगा यह तुम नहीं जानती हो।

કે જે આ પ્રકારના અનાચારનુ સેવન કરશે તેને હુ દડ આપીશ તો શુ રાજકુમાર મને કાગડા અને ગોનસ સર્પ જેવો માનીને તેમજ તમને હસલી અને પદ્મનાગણીરૂપ માનીને આ જાતનુ દૃશ્ય ત્રણ દિવસથી આપણને બતાવે છે મને તો આથી ચોક્કસ ખાતરી થાય છે કે, આપણા બન્નેની પ્રીતિને એ સહન કરી ન શકતો હોવાથીજ એ ચીઢાયો છે અને આપણો સબધ તોડાવવા તે તત્પર થયો છે એ આવુ કોઇ પણ પગલુ ભરે તે પહેલા કટકરૂપ એવા આ રાજકુમારને દૂર કરી દેવો જોઈએ દીર્ઘરાજાની આ વાતને સાભળી ચુલનીએ કહ્યુ આપ ભારે શકાશીલ લાગો છો એ હજુ બાળક છે એથી જે મનમા આવે તેમ બકે છે એનામા હજી બાળક બુદ્ધિ છે એમા આપે કોઇ પ્રકારે શકા રાખવાની જરૂર નથી દીર્ઘરાજાએ રાણીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને કહ્યુ રાણી! તમે જે કહો છો તે પુત્ર તરફના વાત્સલ્યભાવનુ કારણ છે વાસ્તવમા આનુ પરિણામ ભવિષ્યમા કેવુ આવશે તે તમે જાણી શકતા નથી એ આગળ

मोणाना सौख्यानां च नाशो भविष्यति । अतोऽय येन केनापि प्रकारेण मारणीय एव । मृते ह्यस्मिन् स्वाधीने च मयि तवान्ये बहवः पुत्रा भविष्यन्ति। अतोऽय-मस्माकं सौख्यविघातकोऽवश्यमेव मारणीय, नात्र काऽपि विचारणा कर्तव्या । स्वसुखमीहमानया पापया तया दीर्घनृपवचनमङ्गीकृतम् ।

चुलन्या भणितम्-कथमेष मारणीयः ? कथ च लोकापवादो न भवेत् ? दीर्घनृपेणोक्तम्-एतस्यार्थं गूढनिर्गमप्रवेशद्वार जतुमयमेक गृह निर्मापयामि । तत

यह आगे चलकर अवश्य ही हमारे इस कृत्य को नही सहन करके कुछ ऐसा प्रयत्न करेगा, कि जिससे हम लोगो के सौख्य एव प्राण सब नष्ट हो जावेंगे। अतः विघ्नभूत इस काटे को अपने मार्ग से उखाड़ कर अवश्य२ विनष्ट कर देना चाहिये । इसीमें अपनी भलाई है। इसके मरते ही मैं स्वाधीन हो जाऊगा, तब तुम्हारे ऐसे अनेक पुत्र हो जावेंगे। अत' सौख्य विघातक इस कटक को अभी से दूर करने मे कोई विशेष विचार नही करना चाहिये। दीर्घराजा के इस प्रकार वचन सुनकर उस पापिनी चुलनी ने अपने सुख की कामना के वशगत होकर उस पापी राजा की सलाह को मान लिया। दीर्घराजा से चुलनी ने पुन' ऐसा कहा कि यह तो ठीक बात है इसको मार देना चाहिये ।परन्तु यह कैसे मारा जाय कि जिससे अपना लोकापवाद न हो सके यह भी विचार करने जैसी बात है। रानी की बात सुनकर दीर्घराजा ने उससे कहा सुनो-मै इसका उपाय बताता हू। इसका विवाह समारभ रचा जाय

જતા આપણા આ કૃત્યને સહન ન કરતા કોઈ એવો પ્રયત્ન કરશે કે, જેનાથી આપણુ સુખ અને પ્રાણુ બધાના નાશ થઈ જશે આથી વિઘ્નકારક એવા આ કાટાને આપણા માર્ગમાથી ઉખેડીને તરત જ ફેકી દેવો જોઈએ એમા જ આપણું શ્રેય છે એના મૃત્યુથી હું સ્વતત્ર બની જઈશ ત્યારે તમોને એવા અનેક પુત્રો થશે આથી આપણા સુખમા આડે આવતા આ કાટાને અત્યારથીજ નિર્મૂળ કરવામા કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર ન કરવો જોઈએ દીર્ઘરાજાનુ આ પ્રકારનુ કહેવુ સાભળીને તે પાપિણી ચુલનીએ પોતાના સુખની કામનાને વશ બનીને તે પાપી રાજાની સલાહને માની લીધી

દીર્ઘરાજાની સલાહ પછી ચુલનીએ દીર્ઘરાજાને કહ્યું કે, એને મારી નાખવો જોઇએ એ વાત તો ઠીક છે પરતુ એને મારવો કઈ રીતે ? એને મારી નાખતા લોકોમા શકા આશકા ન જાગે એ પણ વિચારવા જેવુ છે, રાણીની વાત સાભળીને દીર્ઘરાજાએ કહ્યુ, જુઓ ! હુ તેનો ઉપાય બતાવુ છુ, એના વિવાહનો સમારભ રચવામા આવે, અને વરવધૂ માટે એક સ્વતત્ર

एतस्य विवाहं कारयिष्यामि। तत्र जतुमये गृहे सुखप्रसुप्तयोर्वधूवरयोरग्निना प्राणान् हरिष्यामि, उद्घोषयिष्यामि च-अकस्माद् गृहे लग्नेनाग्निना वधूवरौ प्रज्वलितौ। अहो! महदनर्थं जातम्, इति। एवमुक्त्वा स कार्यान्तरवशाद् बहिर्गतः। कियतिकाले व्यतीते दीर्घो नृपो राजकुमारस्य विवाहं पुष्पचूलराज्ञः पुष्पवत्या पुत्र्या सह भविष्यतीति सर्वत्रोद्घुष्टवान्। तन्निवासार्थमनेकशतस्तम्भसन्निविष्ट गूढनिर्गमप्रवेशद्वारं जतुभवनमपि निर्मापितवान्।

और वधूवर के लिये एक स्वतंत्र प्रासाद बनवाया जाय। वह प्रासाद लाक्षा से निर्मित हो। उसमें आने जाने का द्वार गूढ रखा जाय। जब वरवधू उसमें सोये हुए हों तो उस समय में उसमें आग लगा दूंगा और जनता को दिखाने के लिये ऐसी घोषणा करवा दूंगा कि अकस्मात् अग्नि के लग जाने से वरवधू उसी में जलकर मर गये हैं। हाय यह बडा भारी अनर्थ हुआ। ऐसा कहकर दीर्घराजा किसी दूसरे काम को करने के लिये बाहर चला गया। पश्चात् उसने कुछकाल बाद नगर भर में ऐसी बात फैला दी की राजकुमारका विवाह पुष्पचूल राजा की पुष्पवती पुत्री के साथ होना निश्चित हो चुका है। इस बात की जब पूरी जानकारी प्रजाजनको निश्चितरूप में हो चुकी तब दीर्घराजाने वरवधू के निवास योग्य एक लाक्षा भवन तैयार करवाया। जिनमें सैकडो खंभे लगे हुए थे तथा आने जाने का दरवाजा जिसका गूढ था।

મહેલ તૈયાર કરાવીએ એ મહેલનુ લાખથી નિર્માણ કરવામા આવે, એમા આવવા જવાના છુપા દ્વાર રાખવામા આવે જ્યારે વરવધૂ એમા સૂતેલા હોય એ સમયે હુ તેમા આગ લગાડી દઈશ અને જનતાને બતાવવા માટે એવી જાહેરાત કરાવીશ કે, અકસ્માત્ અગ્નિ લાગવાથી વરવધૂ એ મહેલમા બળીને ખાખ થઈ ગયા અફસોસ! આ ઘણી જ દુખકારક અનર્થ ઘટના બની આમ કહીને દીર્ઘરાજા કોઈ બીજા કામ માટે બહાર ચાલ્યો ગયો. આ પછી થોડા સમયને અતરે એવી વાત વહેતી કરી કે રાજકુમારનો વિવાહ પુષ્પચૂલ રાજાની પુત્રી પુષ્પવતી સાથે નક્કી કરવામા આવ્યો છે પ્રજાજનોમા જ્યારે આ વાત જાહેર થઈ ત્યારે વરવધૂ માટે નવો મહેલ બનાવવાની તૈયારીઓ પણ થવા માડી અને ભારે ઝડપથી આકર્ષક એવો મહેલ તૈયાર કરવામા આવ્યો જેમા સેકડો થાભલાઓ અને કળાકારીગરીથી ભરેલુ નકશીકામ કરવામા આવ્યુ હતુ બહારથી ભારે કળાકારીગરીવાળા દેખાતા આ મહેલને અંદરથી લાખ યુક્ત એને જેમા ગુપ્ત એવા છુપા અવર જવરવાળા સ્થાનો રાખવામા આવ્યા હતા

इतश्च धनुर्मन्त्रिणा दीर्घनृपायेन निवेदितम्-राजन ! ममपुत्रो राज्यकार्यं कर्तुं समर्थो जातः । अहं च वार्धक्यं समनुगतः । अतः स्वकार्यभारं पुत्रे न्यस्य पारलौकिकं किमपि कर्तुमिच्छामि । दीर्घनृपो मनस्यचिन्तयत्-यद्ययमन्यत्र गमिष्यति तदा मम चरित्रं प्रकटयिष्यति । अतोऽत्रैवाय रक्षणीयः । इति विचिन्त्य प्रोक्तवान्-मन्त्रिन्-तव पुत्रो वरधनुर्मन्त्रिकार्यं करोतु । परं त्वमत्र स्थित्वैव दानादिकं कुर्वन् परलोकं साधय । राज्ञाऽभिहितं स तथाऽनुमन्य स्वपुत्रे कार्यभारं

इधर-धनुमत्री ने दीर्घराजा से निवेदन किया कि राजन्। मेरा पुत्र राज्यकार्य के करने मे समर्थ हो चुका है-और म अब वृद्ध हो चुका हू-इस लिये राजकार्य अब मुझसे ठीकर नही हो सकता है, इसलिये मेरी भावना है कि म अपने कार्यभार को पुत्र पर रखकर कुछ परलोक हित विधायक धार्मिक कर्तव्यो का आराधन करू। मत्री की इस बात को सुनकर दीर्घराजा ने मनमें विचार किया-कि यदि यह अवकाश पाकर कही दूसरी जगह चला जायगा तो वहापर मेरा अपवाद करेगा इसलिये अवकाश देकर भी इसको यही पर रक्खा जाय ताकि अन्यत्र अपवाद न हो सके। इस प्रकार सोच विचार कर प्रकट रूप मे दीर्घराजा ने मत्री से कहा हे मन्त्रिन्! तुम्हारा पुत्र वरधनु तुम्हारे पद को सभाल ले इस में हमको कुछ भी असुविधा नही है, भले वह तुम्हारा काम करता रहे परतु तुम यहासे दूसरी जगह मत जाओ और यही पर रहकर दानादिक सत्कार्यो का आराधन करते रहो। जिससे तुम्हारा परलोक सुधरे।

दीर्घराजा की इस बातको मत्री ने मान लिया और अपने पुत्र पर

આ તરફ ધનુમત્રીએ દીર્ઘરાજા સમક્ષ એ પ્રકારની વિનતી કરી કે, હવે હુ વૃદ્ધ થઈ ગયો છુ રાજનુ કામ મારાથી બરાબર થઈ શકતુ નથી આથી મારી ભાવના એવી છે કે, મારા ઉપરનો આ ભાર હુ મારા પુત્રને સોપી દઉ અને પરલોક માટે હિત વિધાયક એવા ધાર્મિક કતવ્યોનુ હુ આરાધન કરૂ મત્રીની આ વાતને સાભળીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે નિવૃત્ત થઈને એ અન્ય સ્થળે જશે તો ત્યા તે મારી બુરાઈઓ જાહેર કરશે જેથી એને અહીં જ રોકી રાખવો જોઈએ કે જેથી બહાર મારી બુરાઈઓ જાહેર ન થાય આ પ્રકારે વિચારીને પછી તેણે મત્રીને કહ્યુ કે, મત્રી ! તમારો પુત્ર વરધનુ તમારા પદને સભાળે તો એમા મને કાઇ વાધો નથી ભલે તે તમારૂ કામ સભાળે પરતુ તમે અહીંથી અન્ય જગ્યાએ ન જાવ અને અહી રહીને જ દાનાદિક સત્કાર્યોનુ આરાધન કરતા રહો કે જેથી તમારો પરભવ સુધરે

દીર્ઘરાજાની આ વાતનો મત્રીએ સ્વીકાર કર્યો અને પોતાના પુત્રને મત્રીપદે

न्यस्य गङ्गातीरे निवसति । तत्र तेन महती प्रपा कारिता विशाला भोजनशाला च निर्मापिता । आगन्तुकानां हीनदीनादीनां कृते स सर्वं प्रबन्धं कृतवान् । तत्र स्थितः स मन्त्री पथिकेभ्यो यथेप्सितमन्नादिकं ददाति । अन्नादिपरितुष्टैः पथिकैः स गङ्गातीरात् जतुगृहावधि गुप्तरीत्या द्विक्रोशा विशाला सुरङ्गा कारितवान् । सुरङ्गद्वारोपरि शिला निक्षेपिता । इदं सर्वं तेन स्वपुत्राय निवेदितम् । पुष्पचूलभूपतयेऽपि सर्वं समाचारं प्रच्छन्नं निवेदितवान् । अनन्तरं दीर्घनृपेण कुमारस्य विवाहः कारितः । पुष्पचूलस्तु स्वदासी पुत्र्या सह विवाहं कारितवान् । कुमारो विवाहं कृत्वा राज

राज्य के मन्त्रित्व का भार रख कर गंगातीर पर रहने लगा । वहाँ उसने एक बडी भारी प्याउ लगाई और एक विशाल भोजनशाला तैयार करवाई । जो भी कोई आगन्तुक हीन दीन व्यक्ति होता उसके भोजनादिक का वहा उसने प्रबंध भी कर दिया । मंत्री स्वयं अब वहीं पर रहने लगा और पथिकोंके लिये इच्छित अन्नादिक देने लगा । अन्नादिकोंकी प्राप्ति से परितुष्ट हुए पथिकों ने मंत्री के कहने से उस लाक्षागृह से लेकर गंगातीर तक दो कोश पर्यन्त एक विशाल सुरंग तयार करदी । उसमें एक द्वार भी बना दिया, जिसको एक शिला से उन्हों ने ढक दिया । मंत्री ने यह सब सुरंग के निर्माण का समाचार अपने पुत्र को भी ज्ञात कर दिया । तथा साथ में पुष्पचूल राजा को भी इस बात की खबर गुप्तरूप से भेज दी । इधर दीर्घराजा ने कुमार का विवाह पुष्पचूल राजा की दासी पुत्री के साथ कर दिया । कुमार विवाह करके अपनी राजधानी में वापिस

સ્થાપિત કરીને ગંગાના કિનારે તેમણે રહેઠાણ કર્યું ત્યાં તેમણે સુંદર પાણીની પરબ બંધાવી વિશાળ ભોજનશાળા તૈયાર કરાવી અનાથ, અપંગ, અભ્યાગતોને ત્યાં ભોજન આપવાનો પ્રબંધ કર્યો, અને પછીથી મંત્રી પોતે પણ એજ સ્થળે રહેવા લાગ્યા અન્ન આદિની પ્રાપ્તિથી સંતુષ્ટ એવા માણસો મારફતે ગંગાનદીના એ તટ સ્થાનેથી માંડીને તે લાક્ષાગૃહ સુધીની બે ગાઉ લાંબી એવી સુરંગ તેમણે તૈયાર કરાવી જેમાં એક દ્વાર પણ મૂકાવી દીધું અને તેને એક પત્થરથી ઢાંકી દીધું મંત્રીએ આ સુરંગના નિર્માણની અને તે પૂર્ણ થઈ ત્યાં સુધીની દરેક વાતથી પોતાના પુત્રને વખતો વખત વાકેફગાર રાખ્યો હતો સાથોસાથ પુષ્પચૂલ રાજાને પણ ગુપ્ત રીતે આ વાતની ખબર પહોંચાડી હતી

આ તરફ દીર્ઘરાજાએ કુમારનો વિવાહ પુષ્પચૂલ રાજાની દાસી પુત્રી સાથે કરી દીધો વિવાહ કરી કુમાર પોતાની નવવધૂ સાથે પોતાની રાજધાનીમાં

धान्यां समागतः । राज्ञा चुलन्या महताऽऽडम्बरेण वधूसहितः कुमारस्तत्र प्रवेशितः । वरधनुरपि कुमारपार्श्वे तिष्ठति । मध्यरात्रे सजाते राजकुमारमात्रा स्वहस्तेनैव जतुभवनेऽग्निः प्रक्षिप्तः । गृहं सर्वतः प्रदीप्तम् । वरधनुस्तद्विलोक्य ब्रह्मदत्त राजकुमारं निद्रातः प्रबोधितवान्, उक्तवांश्च–अस्मिन् कुमार ! जतुभवने तव मात्रा वह्निर्निक्षिप्तः, अतो निस्सरमनिर्दिष्टमार्गेण । इत्युक्त्वा राजपुत्रेण सह सुरङ्गमार्गेण निःसृत्य गङ्गातीरे समायातः । ब्रह्मदत्त भार्याऽपि ततो निःसृत्य पितृगृह

आ गया । साथ में वधु को भी ले आया । चुलनी ने बडे ही आडम्बर के साथ वरवधू का प्रवेश करवाया । बडा उत्सव मनाया गया । वरधनु कुमार के साथ ही रहता था । जब मध्यरात्रि का समय हुआ–तब राजकुमार की माता ने स्वय अपने ही हाथोंसे उस लाक्षागृह में आग लगा दी। आग लगते ही लाक्षागृह चारों ओर से जलने लगा। वरधनुने जब इस स्थिति को देखा तो उसने अपने मित्र ब्रह्मदत्त राजकुमार को निद्रा से प्रबोधित किया और कहा कुमार ! इस लाक्षागृह मे आपकी माताने आग लगा दी है । अतः अब आपको यहा ठहरना उचित नहीं है। मैं आपको एक मार्ग बताता हू आप उससे शीघ्र यहा से बाहर हो जावें। मत्रीपुत्र के इस कथन को प्रमाण मानकर राजकुमार शीघ्र ही वहांसे बाहर निकल गया और साथ में मन्त्रीपुत्र भी वहा से बाहर हो गया। और गगातीर पर वे दोनों ठिकाने से जा पहुचे। ब्रह्मदत्तकी पत्नी दासी

આવ્યો ચુલનીએ ભારે આડબર સાથે વરવધૂનો નગર પ્રવેશ કરાવ્યો નગરમા ભારે ઉત્સવ મનાવ્યો તેમને માટે બાધવામા આવેલા મહેલમા રહેઠાણની વ્યવસ્થા કરાવી આપી મત્રી વરધનુ કે જે કુમારનો મિત્ર હતો અને તેની જ સાથે રહેતો હતો એ ખૂબ સાવચેત હતો મધ્યરાત્રીનો સમય થયો એ સમયે ચુલનીએ પોતાના હાથથી જ એ લક્ષાગૃહમા આગ ચાપી આગ લાગતાવેત જ લક્ષાગૃહમા ચારે બાજુ ફેલાઈ ગઈ અને સઘળો મહેલ ભડભડ બળવા લાગ્યો.

આગ લાગી ત્યારે વરધનુ સચેત હતો તેણે પોતાના મિત્ર કુમાર બ્રહ્મદત્તને નિદ્રામાથી જગાડીને કહ્યુ, કુમાર ! આ લાખાગૃહમા તમારી માતાએ આગ લગાડી છે, આથી હવે આપનુ અહી એક ક્ષણ પણ રહેવુ જોખમ ભરેલુ છે, હુ આપને માર્ગ બતાવુ છુ એ માર્ગથી આપ જલદીથી બહાર નીકળી જાવ આ પ્રમાણે કહી શીલા ખસેડીને સુરગનો રસ્તો બતાવ્યો અને પોતે પણ તેમની સાથે ચાલી નીકળ્યો, સુરગના રસ્તેથી બન્ને જણા ગગાના કિનારા ઉપર બહાર નીકળ્યા બ્રહ્મદત્તની પત્ની દાસી પુત્રી પણ એજ રસ્તેથી બહાર

गता। तत्र गङ्गातीरे धनुर्मन्त्रिणा पूर्वत एव द्वौ तुरङ्गमौ स्थापितौ। तयोरेकैक मारुह्य तौ कुमारौ तत. प्रचलितौ देशान्तर गतौ। मार्गखेदेन तयोरश्वौ मृतौ। तत पादचारेण गच्छन्तौ तौ कोट्टकनामक ग्राम समाप्तौ। तत्र कुमारेण वरधनु-रुक्तः-बन्धो! मा क्षुधा बाधते। अतः कुरु कमप्युपायम्। तद्वचन निशम्य स राजकुमार ग्रामस्य बहिर्देशे समुपवेश्य स्वय ग्रामे प्रविष्ट.। ततो नापित समाहूय राजकुमारान्तिके समागत। नापितेन उभयोर्मुण्डन कृतम्। ततः परिवृतकषाय-वस्त्रौ तौ भिक्षार्थं पुरे प्रविष्टौ। मार्गे द्विजो मिलितः। तेन तौ स्वगृह नीतौ।

पुत्री भी उसी सुरगमार्ग से निकलकर अपने पिता के घर पहुच गई। धनुमत्री ने पहिले से ही गगातीर पर दो घोडे तयार कर रख छोडे थे। ये दोनों आकर दोनों घोडो पर सवार होकर वहा से देशान्तर को चल दिये चलते २ इनके दोनों घोडे मार्ग की थकावट से बीच ही में मर गये। अब ये पैदल चलते २ एक कोट्ट नाम के गाव मे आये। कुमारने वरधनुसे कहा बन्धो! मुझे इस समय भूख सता रही है। इसलिये इसकी निवृत्ति का कोई उपाय करो। राजकुमार के इस प्रकार वचन सुन कर वरधनु राजकुमार को गाव के बाहिर बैठाकर स्वय उस गाव में गया। वहा से एक नाई को साथ लेकर वह वापिस राजकुमार के पास लौट आया। नापित ने उन दोनों का मुडन किया। मुडन होने के बाद उन दोनों ने साधु का वेष बनाया और रगे हुए वस्त्रो को पहिर कर फिर वे भिक्षा के निमित्त नगर मे गये। चलते २ उनको बीच मे ही एक ब्राह्मण मिला-ब्राह्मण उन दोनो को अपने घर पर ले गया। ले जाकर

નીકળી ગઈ અને પોતાના પિતાને ત્યા પહોચી ગઈ ધનુમ ત્રીએ ગ ગાના કિનારે પહેલેથી જ બે ઘોડા તૈયાર રાખેલ હતા જેથી બન્ને જણા એ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ બીજા દેશ તરફ ચાલી નીકળ્યા ચાલતા ચાલતા ભારે થાકને કારણે બ ને ઘોડાઓ રસ્તામા મરી ગયા આથી બન્ને જણા પગપાળા ચાલતા ચાલતા એક કોટ્ટ નામના ગામમા આવી પહોચ્યા કુમારે વરધનુને કહ્યુ ભાઈ! મને ખૂબ જ કકડીને ભૂખ લાગી છે આથી ભૂખની તૃપ્તિનો કાઈક પ્રબ ધ કરો રાજકુમારનુ કહેવુ સાભળીને કુમારને ગામ બહાર બેસાડીને વરધનુ ગામમા ગયો. ત્યાથી એક વાળ દને સાથે લઈ તે રાજકુમાર પાસે આવ્યો વાળ દે બન્ને જણાના માથા ઉપરના વાળ ઉતારી મુડન કર્યું મુડન કરાવ્યા પછી એ બ નેએ સાધુનો વેશ ધારણ કર્યો રગેલા વસ્ત્રોને પહેરીને પછી તેઓ ભિક્ષા માટે નગરમા ગયા ચાલતા ચાલતા રસ્તામા તેમને એક બ્રાહ્મણ

सादर भोजितौ। भोजनान्ते च राजकुमारस्य मस्तके एका प्रवरमहिलाबन्धुमती नाम्नीं द्विजकन्यामुद्दिश्याक्षतान् प्रक्षिपति, भणति च 'एषोऽस्या वरोऽस्तु' इति। एतद् दृष्ट्वा वरधनुना प्रोक्तम्-सुभगे! किमर्थमस्मै मूर्खाय स्वकन्या प्रदीयते? ततो द्विजेनोक्तम्—महाभाग! इयं मम सुताऽस्ति। केनचिन्नैमित्तिकेनोक्तम् अस्या वरश्चक्रवर्ती भविष्यतीति अतस्तद्वचनादेव क्रियते। तस्मिन्नेव दिने तस्याः कन्याया विवाहः कुमारेण सह जातः। तद्रात्रौ कुमारस्तत्रैव स्थितः। द्वितीय दिवसे वरधनुना प्रोक्तम्—कुमार! इत आवाभ्यां शीघ्रमेव गन्तव्यम्। यतोऽत्र समागता दीर्घनृपगुप्तचराः। कुमारोऽपि बन्धुमत्यै सर्वं निवेद्य वरधनुना सह

उसने उन दोनों को बडे आदर के साथ भोजन करवाया। भोजन करने के बाद वहां एक महिला ने राजकुमार के मस्तक पर बन्धुमती ब्राह्मण कन्या को लक्षित करके अक्षत प्रक्षिप्त किये और कहा-यह इसका वर होओ। इस परिस्थिति को देखकर वरधनुने कहा सुभगे! इस मूर्खको तुम अपनी कन्या किस लिये देती हो? मंत्रीपुत्र की बात सुनकर बीच ही में ब्राह्मण ने जवाब दिया कि महाभाग! यह मेरी पुत्री है, किसी नैमित्तिकने मुझसे इसके बारेमें ऐसा कहा था, कि यह चक्रवर्ती की पत्नी होगी। इस विचार से यह ऐसा कर रही है। उसी दिन राजकुमार के साथ कन्याका विवाह कर दिया गया। उस रात राजकुमार वहीं पर अपनी ससुराल मे रहा। दूसरे दिन वरधनुने राजकुमारसे कहा चलो कुमार। यहां से अपन दोनों शीघ्र चले। क्यों कि यहां पर दीर्घराजा के गुप्तचर आ पहुंचे हैं। वरधनु की यह बात सुनकर कुमार ने बन्धुमती से सब अपना हाल कह दिया और फिर वहां से वरधनु के साथ चला।

મળ્યો જે એ બન્નેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને ખૂબ જ આદર ભાવથી સત્કાર કરી ભોજન કરાવ્યુ ભોજન કર્યા બાદ ત્યાં એક મહિલાએ રાજકુમારના મસ્તકે ચાદલો કર્યો અને પોતાની બન્ધુમતિ નામની કન્યા તેને સુપ્રત કર્યાનું જાહેર કર્યું આ પરિસ્થિતિને જોઈ વરધનુએ કહ્યું કે, સુભગે! આ મૂર્ખને તમે પોતાની કન્યા શા માટે આપો છો? મંત્રીપુત્રની વાત સાભળીને વચમા જ બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો કે, મહાભાગ! આ મારી પુત્રી છે કોઈ નિમિત્તિઆએ એવી આગાહી કરી હતી કે "તારી પુત્રી આ ચક્રવર્તીની પત્ની થશે" એ વિચારથી મે આમ કર્યું છે એ જ દિવસે રાજકુમાર સાથે તેનો વિવાહ કરી દેવામા આવ્યો, એ રાત રાજકુમાર ત્યા પોતાના સાસરાને ત્યાં રહ્યો બીજે દિવસે વરધનુએ રાજકુમારને ચાલવાનુ કહ્યુ, અને એમ જણાવ્યુ કે, દીર્ઘ રાજાના ગુપ્તચરો અહીં આપણી પાછળ પાછળ આવી લાગ્યા છે, વરધનુની વાત સાભળીને રાજકુમારે પોતાની પત્ની બન્ધુમતાને સઘ બીના જણાવી દીધી

निष्क्रान्त । निरन्तर गच्छन्तौ तौ कस्मिंश्चिद् ग्रामे समागतौ । तृषित कुमार बहिरुपवेश्य वरधनुर्ग्राममध्ये जलमानेतु प्रविष्ट. । त्वरितमेव परावृत्य कुमारमेव मुक्तवान्-कुमार ! दीर्घनृपेण आवयोर्मार्ग स्वसैन्यै. सर्वत्र समवरुद्ध', अत' अवाभ्या शीघ्रमेवोत्पथेन गन्तव्यम् इति । तौ द्वावपि उन्मार्गेण व्रजन्तौ महाटवीं प्राप्तौ । तत्रैकस्य महतो वटवृक्षस्याधस्तात् कुमार समुपवेश्य वरधनुर्जलमानेतुमितस्ततो भ्रमति । जलार्थं भ्रमन् वरधनुदीर्घनृपभटैरवलोकितो निगृहीतश्च । त यष्टि मुष्टचादिभिस्ताडयित्वा ते प्रोक्तवन्त.-दर्शय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमार ? नो चेत्त्वा हनिष्यामि, इति ब्रुवन्तस्ते त ताडयन्तस्तदागमन मार्गेण त कर्षयन्तश्चलिताः ।

निरन्तर चलते २ वे दोनों किसी एक ग्राम मे आये। तृषित राजकुमार के लिये पानी लाने को वरधनु ग्राम में गया, और राजकुमार को वही गाव के बाहिर बैठा दिया। वरधनु शीघ्र लौट कर आया और कुमार से ऐसा कहा कुमार ! दीर्घराजाने अपन दोनों का मार्ग अपनी सेना के द्वारा सर्वत्र अवरुद्ध कर लिया है। अत अब अपन लोगों का कर्तव्य है कि हम यहा से कुमार्ग होकर चले । इस प्रकार उन्मार्ग से होकर चलते हुए वे दोनों एक भयकर अटवी मे जा पहुचे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे कुमार को बैठा कर वरधनु जल की तलाश में इधर उधर चक्कर काटने लगा। इतने में उसको दीर्घराजा के सुभटों ने देखलिया और पकड कर बाध लिया। पश्चात् उन्होंने यष्टिमुष्टि आदि से मारपीट-कर उससे पूछा कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहां है। नहीं तो तुझे हम जान से मार डालेगे। इस प्रकार कहते हुए उन योद्धाओ ने उसको खूब ताडित किया और उसके आये हुए मार्ग पर ही उसको खेचते हुए वे ले चले। इस

અને પછી ત્યાથી વરધનુની સાથે ચાલી નીકળ્યો દર મજલ કરતા કરતા તેઓ એક ગામમા પહોચ્યા તૃષાતુર બનેલા રાજકુમાર માટે પાણી લેવા વરધનુ ગામમા ગયો અને રાજકુમાર ગામ બહાર બેઠો વરધનુ તરત જ પાછો ફર્યો અને કુમારને કહ્યુ કે, કુમાર ! દીર્ઘરાજાએ રાજ્યનિ સેના દ્વારા આપણો માર્ગ રોકી લીધો છે આથી આપણે અહીથી આડા માર્ગે જલદીથી નીકળી જઈએ આમ કરતા બને જણા આડે માર્ગે ચાલતા ચાલતા એક ઘાડા જગલમા જઈ ચડયા ત્યા એક વડલાની નીચે રાજકુમારને બેસાડીને વરધનુ પાણીની તપાસમા નીકળ્યો, આ રીતે પાણીની તપાસમા ફરતા વરધનુને દીર્ઘ રાજાના સૈનિકોએ જોઈ લીધો અને તેને પકડીને બાધી લીધો ખૂબ મારકૂટ કરી, બ્રહ્મદત્તકુમાર કયા છે તે પૂછયુ અને જો નહી બતાવે તો તને મારી નાખવામા આવશે તેવી ધમકી પણ આપી અને જે રસ્તેથી તે આવ્યો હતો

सादरं भोजितौ। भोजनान्ते च राजकुमारस्य मस्तके एका प्रवरमहिला बन्धुमती नाम्नीं द्विजकन्यामुद्दिश्याक्षतान् प्रक्षिपति, भणति च 'एषोऽस्या वरोऽस्तु' इति। एतद् दृष्ट्वा वरधनुना प्रोक्तम्-सुभगे! किमर्थमस्मै मूर्खाय स्वकन्या प्रदीयते? ततो द्विजेनोक्तम्—महाभाग! इयं मम सुताऽस्ति। केनचिन्नैमित्तिकेनोक्तम् अस्या वरश्चक्रवर्ती भविष्यतीति अतस्तद्वचनादेव क्रियते। तस्मिन्नेव दिने तस्याः कन्याया विवाहः कुमारेण सह जातः। तद्रात्रौ कुमारस्तत्रैव स्थितः। द्वितीय दिवसे वरधनुना प्रोक्तम्—कुमार! इत आवाभ्यां शीघ्रमेव गन्तव्यम्। यतोऽत्र समागता दीर्घनृपगुप्तचराः। कुमारोऽपि बन्धुमत्यै सर्वं निवेद्य वरधनुना सह

उसने उन दोनों को बडे आदर के साथ भोजन करवाया। भोजन करने के बाद वहां एक महिला ने राजकुमार के मस्तक पर बन्धुमती ब्राह्मण कन्या को लक्षित करके अक्षत प्रक्षिप्त किये और कहा-यह इसका वर होओ। इस परिस्थिति को देखकर वरधनुने कहा सुभगे! इस मूर्खको तुम अपनी कन्या किस लिये देती हो? मंत्रीपुत्र की बात सुनकर बीच ही में ब्राह्मण ने जवाब दिया कि महाभाग! यह मेरी पुत्री है, किसी नैमित्तिकने मुझसे इसके बारेमें ऐसा कहा था, कि यह चक्रवर्त्ती की पत्नी होगी। इस विचार से यह ऐसा कर रही है। उसी दिन राजकुमार के साथ कन्याका विवाह कर दिया गया। उस रात राजकुमार वहीं पर अपनी ससुराल मे रहा। दूसरे दिन वरधनुने राजकुमारसे कहा चलो कुमार! यहां से अपन दोनों शीघ्र चले। क्यों कि यहां पर दीर्घराजा के गुप्तचर आ पहुंचे हैं। वरधनु की यह बात सुनकर कुमार ने बन्धुमती से सब अपना हाल कह दिया और फिर वहां से वरधनु के साथ चला।

મળ્યો જે એ બન્નેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો અને ખૂબ જ આદર ભાવથી સત્કાર કરી ભોજન કરાવ્યું ભોજન કર્યા બાદ ત્યા એક મહિલાએ રાજકુમારના મસ્તકે ચાદલો કર્યો અને પોતાની બન્ધુમતિ નામની કન્યા તેને સુપ્રત કર્યાનુ જાહેર કર્યું આ પરિસ્થિતિને જોઈ વરધનુએ કહ્યુ કે, સુભગે! આ મૂર્ખને તમે પોતાની કન્યા શા માટે આપો છો? મંત્રીપુત્રની વાત સાભળીને વચમા જ બ્રાહ્મણે જવાબ આપ્યો કે, મહાભાગ! આ મારી પુત્રી છે કોઈ નિમિત્તિઆએ એવી આગાહી કરી હતી કે "તારી પુત્રી આ ચક્રવર્તીની પત્ની થશે" એ વિચારથી મે આમ કર્યું છે એ જ દિવસે રાજકુમાર સાથે તેનો વિવાહ કરી દેવામા આવ્યો, એ રાત રાજકુમાર ત્યા પોતાના સાસરાને ત્યા રહ્યો બીજે દિવસે વરધનુએ રાજકુમારને ચાલવાનુ કહ્યુ, અને એમ જણાવ્યુ કે, દીર્ઘ રાજાના ગુપ્તચરો અહીં આપણી પાછળ પાછળ આવી લાગ્યા છે, વરધનુની વાત સાભળીને રાજકુમારે પોતાની [illegible] બીના જણાવી દીધી

निष्क्रान्त । निरन्तर गच्छन्तौ तौ कस्मिंश्चिद् ग्रामे समागतौ । तृषित कुमार बहिरुपवेश्य वरधनुर्ग्राममध्ये जलमानेतु प्रविष्ट. । त्वरितमेव परावृत्य कुमारमेव मुक्तवान्-कुमार! दीर्घनृपेण आवयोर्मार्ग. स्वसैन्यैः सर्वत्र समवरुद्ध', अत' अत्राभ्या शीघ्रमेवोत्पथेन गन्तव्यम् इति । तौ द्वावपि उन्मार्गेण व्रजन्तौ महाटवी प्राप्तौ । तत्रैकस्य महतो वटवृक्षस्याधस्तात् कुमार समुपवेश्य वरधनुर्जलमानेतुमितस्ततो भ्रमति । जलार्थं भ्रमन् वरधनुर्दीर्घनृपभटैरवलोकितो निगृहीतश्च । त यष्टि मुष्टयादिभिस्ताडयित्वा ते प्रोक्तवन्तः-दर्शय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमार ? नो चेत्त्वा हनिष्यामि, इति ब्रुवन्तस्ते त ताडयन्तस्तदागमन मार्गेण त कर्षयन्तश्चलिताः ।

निरन्तर चलते २ वे दोनों किसी एक ग्राम मे आये। तृषित राजकुमार के लिये पानी लाने को वरधनु ग्राम में गया, और राजकुमार को वही गाव के बाहिर बैठा दिया। वरधनु शीघ्र लौट कर आया और कुमार से ऐसा कहा कुमार! दीर्घराजाने अपन दोनों का मार्ग अपनी सेना के द्वारा सर्वत्र अवरुद्ध कर लिया है। अत. अब अपन लोगों का कर्तव्य है कि हम यहा से कुमार्ग होकर चले। इस प्रकार उन्मार्ग से होकर चलते हुए वे दोनों एक भयकर अटवी मे जा पहुंचे। वहा एक वटवृक्ष के नीचे कुमार को बैठा कर वरधनु जल की तलाश में इधर उधर चक्कर काटने लगा। इतने में उसको दीर्घराजा के सुभटों ने देखलिया और पकड कर बाध लिया। पश्चात् उन्होंने यष्टिमुष्टि आदि से मारपीट-कर उससे पूछा कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहा है। नही तो तुझे हम जान से मार डालेगे। इस प्रकार कहते हुए उन योद्धाओं ने उसको खूब ताडित किया और उसके आये हुए मार्ग पर ही उसको खेचते हुए वे ले चले। इस

અને પછી ત્યાથી વરધનુની સાથે ચાલી નીકળ્યો દર મજલ કરતા કરતા તેઓ એક ગામમા પહોચ્યા તૃષાતુર બનેલા રાજકુમાર માટે પાણી લેવા વરધનુ ગામમા ગયો અને રાજકુમાર ગામ બહાર બેઠો વરધનુ તરત જ પાછો ફર્યો અને કુમારને કહ્યુ કે, કુમાર! દીર્ઘરાજાએ રાજ્યનિ સેના દ્વારા આપણો માર્ગ રોકી લીધો છે આથી આપણે અહીથી આડા માર્ગે જલદીથી નીકળી જઈએ આમ કરતા બને જણા આડે માર્ગે ચાલતા ચાલતા એક ઘાડા જગલમા જઈ ચડયા ત્યા એક વડલાની નીચે રાજકુમારને બેસાડીને વરધનુ પાણીની તપાસમા નીકળ્યો, આ રીતે પાણીની તપાસમા ફરતા વરધનુને દીર્ઘ રાજાના સૈનિકોએ જોઈ લીધો અને તેને પકડીને બાધી લીધો ખૂબ મારકૂટ કરી, બ્રહ્મદત્તકુમાર કયા છે તે પૂછયુ અને જો નહી બતાવે તો તને મારી નાખવામા આવશે તેવી ધમકી પણ આપી અને જે રસ્તેથી તે આવ્યો હતો

तैस्ताडयमानः कृष्यमाणश्च स कुमारान्तिकमदेशमुपनीतः। तत्र स कुमाराय पलायनार्थं तैरलक्षितं संकेतं दत्तवान्। तेन कृतसङ्केतः स कुमारस्ततो भटैरदृष्ट एव पलायितवान्' ततः पलायितः कुमार एकस्यां महाटव्यां प्रविष्टः। क्षुधा तृषाऽऽर्त्तः कुमारस्तृतीय दिवसेऽटव्यामटन्नेकं तापसं दृष्टवान्। दृष्टे च तस्मिन् कुमारस्य जीविताशा जाता। कुमारेण स तापसः पृष्टः। भगवन्! क्व भवदाश्रमः? स 'आसन्न एवास्मदाश्रमः' इत्युक्त्वा कुलपतिसमीपं तं नीतवान्। कुमारेण प्रणतः कुलपतिः। कुलपतिना प्रोक्तम्-कुत आगतोऽसि? कुमारेण सकलोऽपि वृत्तान्त

तरह मारते खेचते हुए वे उसको कुमार के पास तक के रास्ते पर ले आये। उसने कुमार को उन सुभटों की अज्ञान अवस्था में वहां से भगने का संकेत किया। संकेत पाकर कुमार वहां से शीघ्र भगा। कुमार का भगना भटों को मालूम नहीं पडा। भगते २ कुमार एक महाटवी में आ पहुंचा। क्षुधा एवं तृषा से पीडित होकर कुमार उस अटवी में ठीक तीन दिन तक इधर उधर घूमता रहा, पर खाने पीनेका कहीं भी ठिकाना नहीं पडा। घूमते २ घूमते२ तीसरे दिन कुमार ने एक तापसको देखा। तापसको देखकर कुमारका जी मे जी आया, उसके देखते ही उसको अपने जीने की आशा बंध गई। तापस के समीप जाकर कुमार ने उससे पूछा भगवन्। आपका आश्रम कहां है? तापस बोला-"हमारा आश्रम पास ही है" ऐसा कह कर वह तापस कुमारको अपने कुलपति के समीप ले गया। कुलपतिको देख कर कुमार ने नमस्कार किया। कुलपतिने आये हुए कुमार को देखकर पूछा-तुम कहां से आये हो? कुलपति की

ते रस्ते घसडता लई चाल्या कुमार ज्यां बेठो हतो ते स्थान नजीक आवतां तेणे संकेतथी कुमारने भागी छुटवानो संकेत कर्यो आ संकेत सैनिकोनी जाणमा आव्यो नही संकेत मळतां कुमार त्यांथी भागवा माडयो अने महा भयंकर जंगलमां जई चडयो भूख अने तरसथी पीडाता त्रण दिवस सुधी कुमार ते जंगलमां अथडायो परंतु क्यांय खावापीवानु न मळ्युं त्रीजा दिवसे कुमारे एक तपस्वीने जोया, तपस्वीने जोइने तेना जीवमा धरपत वळी अने पोताना जीवननी आशा बंधाई तपस्वीनी पासे जइने कुमारे तेने पूछ्युं भगवन् आपनो आश्रम क्यां छे? तपस्वीए कह्युं के, "अमारो आश्रम अहिं नजीकमां ज छे" आम कही ते कुमारने लइ पोताना कुलपति पासे आव्या कुलपतिने जोई कुमारे नमस्कार कर्यो कुलपतिए आवेला कुमारने जोईने तेने पूछ्युं तमे क्याथी आवो छो? कुलपतिना पूछवाथी

कथितः कुलपतिनोक्तम्—वत्स ! अहं तव जनकस्य लघु भ्राता । त्वं हि निजावासमेव प्राप्तोऽसि । यथेच्छमत्र तिष्ठ । कुमारोऽपि तापसस्याभिप्रायं ज्ञात्वा तत्रैव सुखेन स्थितः क्रमेण वर्षाकालः समायातः । तदा कुमारेण सकला धनुर्वेदविद्या तापसादधिता । तापसाः शरत्काले कन्दमूलादिनिमित्तं गताः, कुमारोऽपि तैः सह गतः । तत्र वन शोभां पश्यता कुमारेणैको महाहस्ती दृष्टः । कुमारस्तदभिमुखं चलितः । कुमारं दृष्ट्वा हस्तिना महारवः कृतः । कुमारेण तस्य पुरो निजमुत्तरीयवस्त्रं प्रक्षिप्तम् ।

वातका उत्तरमें कुमारने अपना सकल वृत्तान्त उनसे निवेदित कर दिया। कुमार की बात को सुनकर कुलपति ने कहा कि वत्स! मैं तुम्हारे पिता का बडा भाई हूं। अब तुम किसी भी प्रकार की चिन्ता न करो और यही समझो कि मैं अपने घर पर ही आ गया हूं। आनंद से इच्छानुसार रहो खाओ पिओ और आनन्द से रहो। कुमार भी तापस के इन आश्वासन पूर्ण वचनों से विश्वस्त होकर एवं उसके अभिप्राय को जानकर सुखपूर्वक वहां पर रहने लगा। रहते २ वहीं पर कुमार को वर्षाकाल लग गया। इतने विशिष्ट समय के भीतर कुमार ने तापसों से सकल धनुर्वेदविद्या सीखली। शरत्काल आने पर तापस लोग कन्दमूल आदि के लिये वहां से निकले कुमार भी उनके साथ में हो गया। वन की शोभा को देखते समय कुमार की दृष्टि एक महा हाथी पर पडी। उसको देखकर कुमार उसके सामने गया। हस्तीने कुमारको देख कर बडे जोर से चीत्कार किया। चीत्कार शब्द को सुनकर कुमार ने उसके सामने अपना उत्तरीयवस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथी ने उसी समय उस

કુમારે પોતાનો સઘળો પૂર્વ વૃત્તાંત તેમને કહી સંભળાવ્યો. કુમારની વાત સાંભળીને કુલપતિએ કહ્યું કે, વત્સ ! હું તમારા પિતાનો મોટો ભાઈ છું હવે તમે કોઈ પ્રકારની ચિંતા ન કરો અને એમ જ સમજો કે હું મારા પોતાને ઘેર જ આવ્યો છું એમ માની આનંદથી ઈચ્છા પ્રમાણે રહો, ખૂબ ખાઓ, પીવો અને આનંદ કરો કુમાર તપસ્વીના આવા આશ્વાસન ભરેલા વચનોને સાંભળી વિશ્વાસ મૂકીને તેમજ તેમના અભિપ્રાયને જાણીને સુખપૂર્વક ત્યાં રહેવા લાગ્યો. તપસ્વીના આશ્રમમાં રહેતાં રહેતાં એક વર્ષ વીતી ગયું આ સમય દરમ્યાન કુમારે તપસ્વીઓ પાસેથી ધનુર્વેદવિદ્યા શીખી લીધી શરદ્કાળ આવવાથી તપસ્વીઓ કંદમૂળ આદિના માટે ત્યાંથી નીકળ્યા કુમાર પણ તેમની સાથે ચાલ્યો. વનની શોભાને જોતાં જોતાં કુમારની દૃષ્ટિ એક હાથી ઉપર પડી એને જોઈને કુમાર તેની સામે ગયો પોતાની સામે આવેલા કુમારને જોઈને હાથીએ ઘણા જોરથી ચીત્કાર કર્યો ચીત્કાર શબ્દને સાંભળીને કુમારે પોતાનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર (ઉપરણું)

करिणाऽपि निज शुण्डादण्डेन तत्क्षणादेव तदुत्तरीयवस्त्रं गृहीत्वा क्षिप्त माकाशे। यावत्स करी क्रोधान्धो भूत्वा कुमारान्तिकमागच्छति, तावत्कुमारोऽपि कौशलेन स्वोत्तरीयमग्रहीत्। पुन करिणा सह विविधक्रीडा कर्तुमारब्धवान। तदाऽसौ करी श्रान्तो भूत्वा ततः प्रचलितः कुमारोऽपि तेन सहैव तत्पृष्ठतः प्रचलितः। कियद्-दूर गतः कुमारो दिङ्मूढः पूर्वापरदिग्विभागे गिरिनदीसन्निविष्ट जीर्णभवन-भित्तिमात्रोपलक्षितमेक जीर्णनगर दृष्टवान्। कुतूहलाक्रान्तचित्तो नगरमध्ये। प्रविष्टः चतुर्दिक्षु दृष्टि परिभ्रामयन् विलोकितवान् विकटवंशजालम्। यत्समीपे खेटकः (ढाल इति प्रसिद्धः) खड्गश्च स्थापित आसीत्। कुमारः

उत्तरीय वस्त्र को शुंडादण्ड से पकडकर उसको आकाश में उछाल दिया। और कुमार तर्फ झपटा।

अपनी तर्फ क्रोधसे अन्ध होकर आते हुए हाथीको देखकर कुमारने उस अपने उछाले गये उत्तरीयवस्त्र को बडी कुशलता से गिरते हुए को पकड लिया। पश्चात् उसने उस हाथी के साथ अनेक प्रकारकी क्रीडाए की। इस तरह जब वह हाथी थक चुका तब वह वहासे चल दिया। कुमार भी उस हाथी के पीछे २ चलने लगा। कुछ थोडी दूर गया ही होगा कि कुमार ने दिग्मूढ बनकर पूर्वापर दिग्विभाग में एक जीर्ण नगर देखा। यह जीर्ण नगर गिरि नदी के तट पर बसा हुआ था, और इसकी जीर्ण भित्तिया मात्र ही अवशिष्ट-शेष थी। कुमारने देखकर आश्चर्यचकित होकर उस नगर मे प्रवेश किया। वहा उसने अपनी दृष्टि चारों ओर फैलाई तो एक विकटवंशजाल उसको दिखलाई पडा। उस विकटवंशजाल के पास

ઉતારીને તેના તરફ ફેંક્યુ, હાથીએ પોતાની સુંઢથી તે વસ્ત્રને પકડીને તેને ઊંચે આકાશમા ઉડાડયુ અને કુમાર સામે દોટ મૂકી, ક્રોધથી આંધળો બનીને પોતા તરફ દોડી રહેલ હાથીને જોઈ તેમજ હાથીએ ઉછાળેલા પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રને નીચે પડતા ભારે કુશળતાથી પકડી લઇ પછી તેણે એ હાથી સામે સતાકુકડીની રમત શરૂ કરી પછી જ્યારે હાથી શાંત બની ગયો ત્યારે તે ત્યાંથી ચાલતો થયો કુમાર પણ તેની પાછળ પાછળ મંદ ગતિએ ચાલવા લાગ્યો થોડે દૂર ચાલ્યા બાદ કુમારે પૂર્વ દિશાના એક ભાગમા એક જીર્ણ નગર જોયુ આ જીર્ણ નગર પહાડમાથી આવતી એક નદીના તટ પર વસેલુ હતુ, આ નગર ઉજ્જડ હતું તેની જીર્ણ ભીતો જ માત્ર ઉભી હતી, કુમારે આશ્ચર્યચકિત બનીને એ નગરમા પ્રવેશ કર્યો, ત્યા તેણે પોતાની દૃષ્ટિ ચારે તરફ ફેરવી તો તેને વિકટ વંશજાળ જોવામા આવી એ વિકટવંશજાળ પાસે એક બાણ અને તલવાર એ

खड्गमादाय प्राहरद् निकटवंशजाले। खड्गप्रहारच्छिन्नवंशजालेन सह तत्पुरतः स्फुरदोष्ठो मनोहराकृतिक एको मुण्डो निपतितः। तं दृष्ट्वा ससम्भ्रान्तेन कुमारेण चिन्तितम्-"धिगस्तु मां दुर्व्यवसायव्यसनिनम्, धिङ्मम बाहुबलम्। येनाविचारपरायणेन मया दुष्कृत्यमिदं कृतम् हतोऽयं निरपराधो विद्यासाधको मया" इत्येवं स कुमारो बहुधा पश्चात्तापं कृतवान्। पश्चात्तापं कुर्वता कुमारेण वंशजालमध्यवर्ती पानादिसामग्री समन्वितहस्तः कबन्धोऽवलोकितः। तद्दर्शनेन पुनरपि

खेटक-बाण और तलवार, ये दो वस्तुएँ रखी हुई थी। कुमार ने तलवार को उठाकर वंशजाल के ऊपर ज्यों ही प्रहार किया। कि उसके फटते ही वहांसे एक मुंड नीचे गिरा, वह आकृतिमें बडा मनोहर था तथा जिसके ओष्ठ कंप रहे थे। उस मुंड के गिरते ही कुमार को बड़ा आश्चर्य हुआ। आश्चर्य चकित होकर पश्चात् कुमार ने विचार किया कि अविचारी काम करने वाले मुज अविचारी को धिक्कार है। मेरे इन बाहुओं के बल को भी धिक्कार है। हाय मैंने विना विचारे ही इस दुष्कृत्य को किया है। देखो इस कृत्य के करने से मेरे द्वारा एक निरपराधी विद्यासाधक विद्याधर का यह माथा कट कर गिरा है। मेरे द्वारा यह अमार्जनीय अपराध बना अब क्या करू। इस प्रकार कुमार ने अपने इस अविचारित्त कृत्य पर बडा भारी पश्चात्ताप किया। कुमार जब विविध रूप से इस प्रकार का पश्चात्ताप कर रहा था कि उसी समय उसने देखा कि वंशजाल के मध्यवर्ती वह कबंध कि जिसका मस्तक पहिले से ही

વસ્તુઓ પડી હતી, કુમારે તલવારને એ વંશજાળ ઉપર ઉપાડીને ફેંકી, તલવારના ઘાથી વંશજાળ ફાટી અને એક મુંડકીની આકૃતી કે જે ખૂબ જ સુંદર ચહેરાવાળી હતી અને જેના હોઠ કાંપતા હતા તે નીચે પડી આ મુંડકી નીચે પડતાં કુમારને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું, આશ્ચર્ય ચકિત બન્યા પછી કુમારે વિચાર કર્યો કે, અધ્યવસાયમાં વ્યવસાય કરનાર મને અવિચારીને ધિક્કાર છે, મારા આ હાથોના બળને ધિક્કાર છે, મેં વગર વિચાર્યે જ આવું દુષ્કૃત્ય કર્યું છે, આવું અવિચારી અધમાધમ કૃત્ય મારા હાથથી થવાના કારણે એક નિરપરાધી વિદ્યાસાધક વિદ્યાધરનું માથું વિનાકારણે મારા હાથથી કપાઈ જવા પામ્યું છે મારાથી આ પ્રકારનો ઘોર અપરાધ થયો છે હવે શું કરૂં ? આ રીતે કુમારે પોતાના અવિચારી કૃત્ય પર ભારે પશ્ચાત્તાપ કર્યો કુમાર જ્યારે વિવિધ રૂપથી પશ્ચાત્તાપ કરી રહ્યો હતો એ વખતે તેણે જોયું તો વંશજાળની વચમાંનું ધડ કે જેનું માથું પહેલાં તેના હાથે કપાઈ જવા પામ્યું હતું તે

सोऽतीव दुर्मना जातः। पुनः–'भवितव्यतावशादिदं जातम्' इति विचिन्तयन् किमपि समाश्वस्त इतस्ततो विन्यस्तदृष्टिरेक विशालमुद्यानमवलोकितवान् तद्दर्शना सक्तचितः कुमारस्तत्रप्रविष्टः। तत्र परिभ्रमन् अशोक तरुवलयीकृतमेक सप्तभूम-मावासं दृष्टवान्। तन्मध्ये प्रविष्टः कुमारः क्रमेण सप्तमभूममारूढः। तत्रोत्फुल्ल-कमलवदनां नीलकमलनयनां सर्वाङ्गसुंदरीं काञ्चन सम्प्राप्तयौवनां कामपि कन्याम-वलोकितवान्। परमविस्मयापन्नः कुमारस्तामुवाच–भद्रे! का त्वम्? कथमेकाकिनी

उसके द्वारा धड़ से अलग कर दिया गया है पानादि सामग्री को अपने हाथों में लिये हुए खड़ा है, उसके देखने से वह कुमार अब पहिले की अपेक्षा और अधिक सचिन्त बन गया। पश्चात् "भवितव्यता के वश से यह हुआ है" इस प्रकार सोचकर कुमार स्वस्थ होकर इधर-उधर फिरने लगा। फिरते २ उसने एक विशाल उद्यान देखा। उसके देखने पर उसका चित्त उसमे प्रवेश करने के लिये लालायित हो गया। वह वहा गया और भ्रमण करते २ एक सात खंड का मकान देखा। वह अशोक वृक्षों से चारों तरफ से वेष्टित था। कुमार उसके भीतर पहुचकर क्रमशः सातवे खड़ पर चढ गया। वहा उसने एक कन्या देखी। कन्या का मुख फूले हुए कमल के समान सुन्दर था। नीलकमल के समान इसके दोनों नेत्र थे। समस्त अंग इसके विशेष सौन्दर्य संपन्न थे। यौवन इसके समस्त अंग और उपागों मे व्याप्त हो रहा था। इस सर्वाङ्ग सुन्दरी कन्या को देखकर कुमार के आश्चर्य का ठिकाना नहीं रहा।

પાન આદી સામગ્રી પોતાના હાથમા લઈ ઉભેલ છે આ પ્રમાણે જોવાથી કુમાર પહેલા કરતા વધુ સાવચેત બની ગયો પછી "ભાવીની પ્રબળતાથી આ બનેલ છે" આ પ્રકારે વિચારીને સ્વસ્થ થઈને કુમાર આમતેમ ફરવા લાગ્યો. ફરતા ફરતા તેણે એક સુદર મોટો બાગ જોયો જોતા જ તેનુ મન એમા જવા લલચાયુ તેણે તેમા પ્રવેશ કર્યો, અને ફરવા લાગ્યો ફરતા ફરતા તેની દૃષ્ટિએ સાત માળનુ એક ભવ્ય મકાન દેખાયુ એ મકાન અશોકવૃક્ષની વચ્ચે આવેલ હતુ કુમાર એ મકાનમા દાખલ થયો, એક પછી એક મજલા ચડતા ચડતા તે ઠેઠ સાતમા માળ ઉપર પહોચી ગયો ત્યા તેણે એક કમળના સમાન સુદર મુખવાળી એક દિવ્ય કન્યાને જોઈ નીલકમળ જેવા એના નેત્રો હતા અને જેનુ દેહ સૌદર્ય ખૂબ જ ઉજ્વળ એવું હતુ યૌવન તેના અગ ઉપાગોમા વ્યાપ્ત બન્યુ હતુ એ સર્વાગ સુદર સુદરીને જોઈને કુમારને આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો મારે વિસ્મયતા સાથે તે કન્યા સામે જોઈને તેણે ।

विशालेऽस्मिन्भवने तिष्ठसि। यदि युक्तं मन्यसे तदा निवेदय मामप्यात्मीयवृत्तान्तम्। कुमारस्य वचनं श्रुत्वा समाश्वस्तहृदया सा प्रोक्तवान्-कुमार! मम कथा बहुतरकालसमापनीया, अतो भवानेव पूर्वं कथयतु, को भवान्? कुतः समायातः? किमागमनकारणम्?। एवं तया पृष्टः स कुमारः कथितवान्-देवि! पाञ्चालाधिपति ब्रह्मनृपतिपुत्रो ब्रह्मदत्तनामाऽस्मि। इति श्रुत्वैव सा कुमारी चरणयोर्निपत्य हर्षजनितबाष्पाकुलितेक्षणा सगद्गदमिदमुवाच-कुमार! अहं तव मातुलपुत्री, पित्रा तवार्थे सङ्कल्पिता, इत्युक्त्वा कुमारस्य चरणयोर्निपत्य सा भृश

विस्मित होकर उसने कन्यासे कहा-भद्रे! तुम कौन हो? और अकेली ही इस विशाल वनमे रहती हो? यदि कहने में कोई हानि न हो तो कृपा कर अपना समस्त वृत्तान्त मुझे स्पष्ट बतलाओ। कुमार के इस प्रकार वचन सुनकर स्वस्थ हृदय संपन्न होकर कन्या ने कहा कुमार। मेरी कथा बहुत विस्तृत है-उसके सुनने सुनाने में बहुत समय व्यतीत होगा, इस लिये पहिले आपही बतलावें कि आप कौन हैं? कहां से आ रहे हैं? और यहा आने का कारण क्या है? इस प्रकार कन्याने जब कुमार से पूछा तो कुमार ने कहा-देवि! सुनो मैं अपना ठिकाना तुमको बताता हू, वह इस प्रकार है-पाञ्चाल देश का ब्रह्म नामका राजा है मै उसका ब्रह्मदत्त नामका पुत्र हू। कुमार के इस परिचय को पाकर वह कन्या हर्षप्रकर्षसे-हर्षाश्रुसे व्याप्त नेत्र होकर कुमार के चरणों में पड गई और गद्गद् स्वर से इस प्रकार बोली-कुमार मै तुम्हारे मामा की पुत्री हू। पिताने आपके निमित्त मुझे संकल्पित किया है। इस प्रकार कह कर वह पुन

તમે કોણ છો? આ વિશાળ વનમા શું તમે એકલા રહો છો? કાંઈ હરકત ન હોય તો તમારી સઘળી હકીકત મને કહી સંભળાવો, કુમારના આ પ્રકારના વચન સાભળીને સ્વસ્થ બનીને કન્યાએ કહ્યું કુમાર! મારી જીવનકથા ખૂબ જ લાંબી છે, એને સાભળવામા ઘણો સમય લાગશે આથી પહેલા આપ જ બતાવો કે તમે કોણ છો? કયાથી આવી રહ્યા છો? અને અહીં આવવાનુ કારણ શું છે? આ રીતે કન્યાએ જ્યારે રાજકુમારને પૂછ્યુ ત્યારે કુમારે કહ્યુ કે, દેવી સાભળો હુ મારી સઘળી હકીકત તમને સંભળાવુ છુ તે આ પ્રમાણે છે, પાચાલ દેશના બ્રહ્મ નામના રાજા છે, હુ તેમનો બ્રહ્મદત્ત નામનો પુત્ર છુ કુમારના આ પરિચયને સાભળી તે કન્યા ખૂબ જ આનંદ પામી અને હર્ષના આસુ તેના નેત્રમાથી ઉભરાવા લાગ્યા અને તરત જ તે કુમારના ચરણોમા પડી અને ગદ્ગદ્ કંઠે કહેવા લાગી કે હે કુમાર! હુ તમારા મામાની પુત્રી છુ પિતાએ આપની સાથે મારૂં લગ્ન કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે આ પ્રમાણે

रोदितवती। कुमारोऽप्य स्वचरणपतितां तां समुत्थाप्य सानुकूलवचनैस्तस्या धृतिं जनयन् स्वकरेण तदश्रुपरिमार्जयन्निदमुवाच–बाले ! कथय केन त्वमीदृशीमव स्थामानीता? सा कुमारी कुमारदर्शनेन सजातधैर्या कथयितुमारब्धा–अह तव मातुलपुत्री, पित्रा त्वदर्थे सङ्कल्पिता, इति ज्ञातमेव भवता। अतः परं कथयामि–यदा मया ज्ञातं त्वया सह मम विवाहो भविष्यति। तदारभ्य तव सगमाऽऽकाङ्क्षिणी स्वकीयमुद्विग्न मनः सरस्तटेषु वनेषूपवनेषु विनोदयन्ती कथचित्काल यापयितु प्रवृत्ता। एकदाऽह समुद्विग्नचेता निजगृहोद्याने त्वामेव चिन्तयन्ती त्यक्ताखिल-

कुमार के दोनों चरणों को छूकर एकदम रोने लगी। कुमारने उसको अपने चरणों पर से उठाकर सानुकूल वचनों द्वारा धैर्य बधाया और अपने करकमल से उसके आसुओंको पोंछा पश्चात् कहा–बाले। कहो तुमको किसने इस अवस्था पर पहुचाया है। कुमारी ने कुमार के दर्शन से धैर्य सपन्न बनकर अपनी कथा उसको इस प्रकार सुनाई–वह बोली–कुमार ! मै तुम्हारे मामा की पुत्री हू। पिता ने तुमको देने के लिये मुझे सकल्पित किया है। यह बात तो मैं अभी आप से निवेदित कर ही चुकी हू। अब इसके बाद का वृत्तान्त इस प्रकार है–जब मुझे यह पूर्ण रूप से निश्चय हो चुका कि मेरा वैवाहिक सबध आप के साथ होना है तो मुझे उसी दिन से आपके सगम की अभिलाषा ने उद्विग्नचित्त बना दिया। उद्विग्न मन को मैंने तालाब, वन एव उपवनों मे नानाविध क्रीडाओ के करने से रमाया और इस तरह से कथचित् समय को बीताया। परन्तु चित्तको जैसी चाहिये वैसी शाति नही मिली। एक

કહીને તે કુમારના બન્ને ચરણોને પકડીને રોવા લાગી, કુમારે તેને ઊભી કરી સાનુકૂળ વચનોથી આશ્વાસન આપી પોતાના હાથથી તેની આખના આસુ લૂછતા લૂછતા પૂછ્યુ કે બાળા! મન મૂકીને કહો કે તમારી આ દશા કોણે કરી ? કુમારના વચનોથી હિમત લાવી તે કુમારીએ પોત ની વિતક કથા કહેવા માડી કુમાર! હુ તમારા મામાની પુત્રી છુ પિતાએ તમારી સાથે મને પર ણાવવાનો સકલ્પ કર્યો એ વાતતો હુ આપને કહી ચૂકી છુ એ પછીનું વૃત્તાત આ પ્રકારનુ છે જ્યારે મારા જાણવામા આવ્યુ કે, મારો વૈવાહિક સબધ આપની સાથે નિશ્ચિત બની ચૂક્યો છે ત્યારે એજ દિવસથી આપના મિલન માટે મારા દિલમા અરમાન જાગ્યા હતા મારૂ મન આપને મળવા તલપી રહ્યુ હતું સમય વીતતો હતો અને મારા મનમા ભારે અકળામણ જાગતી હતી એ અકળામણને દૂર કરવા હુ તળાવ, વન, ઉપવનમા નાના વીધ ક્રીડાઓ કરવા નીકળી પડતી અને એ રીતે સમય વીતાવતી હતી પરતુ [illegible] ય શાન્તી

भावा विस्मृत स्वपरभावभेदा सकल्पाध्यवसितत्वत्समागमा हृदयेनैव त्वया सह क्रीडा परायणा सती दुष्टविद्याधरेणाहमत्रानीता। स विद्याधरो मा नीतिमार्गात् प्रचालयितु यतते। अह भवदाशया कथचित्प्राणान् धारयामि। अहमत्र बन्धुजन विरह दावानल प्रतप्ता सुधावृष्ट्या भवदीयदृष्ट्या प्रमुदिता जाताऽस्मि। कुमारेणोक्तम्-त्वदपहारको मम शत्रुरधुना क्वास्ते? अहमपि तद्बल द्रष्टुमिच्छामि।

दिन की बात है कि जब मेरा चित्त विशेष रूप से उद्विग्न बन रहा था तब मैं अपने घरके उद्यान में जाकर उसमे आपको बठाने का प्रयत्न करने लगी। सकल्प से आपकी आकृति खींचकर चित्तघर में मैने आपको बिठाया। मैं उस समय यह बिलकुल विस्मृत हो गई थी कि स्व और पर का भेद कैसा होता है। समस्त सकल्प और विकल्पों के लक्ष्य एकमात्र उस समय मेरे आपही बने हुए थे। मैने आपके साथ मन ही मन क्रीडा करना प्रारभ किया। इस प्रकार आपमे एकतान बनी हुई मुझे किसी दुष्ट विद्याधर ने देखा और उसने मेरा हरण कर लिया। इस तरह उसके द्वारा हरी जाकर मै यहा लाई गई हू। वह विद्याधर मुझे नीति मार्ग से चलायमान करने के लिये विशेष प्रयत्न कर रहा है, परन्तु मैं आपके मिलने की आशा से ही किसी तरह अभीतक प्राणों को सुरक्षित किये हू। यद्यपि मै यहा बन्धुजनों के विरहाग्नि से जल ही रही हू तौभी आज आपके दर्शन रूपी अमृतवृष्टि ने मुझे प्रमुदित बना दिया है।

इस प्रकार उस कन्या के कथन को सुनकर कुमार ने कहा भाग्ये।

નહોતી મળતી એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે મારૂ ચિત્ત ખૂબ જ વ્યગ્ર બની રહ્યુ હતુ ત્યારે હુ ઉદ્યાનમા ગઈ અને આપને મારા દિલમા સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી, એ સમયે હુ બિલકુલ બેભાન જેવી બની ગઈ હતી મારા સકલ્પ વિકલ્પો આપનામા જ એકત્રિત બની ગયા હતા, મે મનમા ને મનમા આપની સાથે ક્રીડા કરવાના સ્વપ્ના સેવવા માડયા આ રીતે આપનામા એકતાન બનેલી એવી મને કોઇ દુષ્ટ વિદ્યાધરે જોઈ અને તેણે મારૂ હરણ કર્યું મારૂ હરણ કરીને તે વિદ્યાધર મને અહી લઈ આવ્યો છે આ પછી તે વિદ્યાધરે નીતિ માર્ગથી મને ચલાયમાન કરવા ખૂબ પ્રયત્નો કર્યા પરતુ આપને મળવાની આશાથી મહાકષ્ટ પૂર્વક હુ પ્રાણને સુરક્ષિત રાખી શકી છુ હુ અહી મારા બધુજનોથી વિખુટી વિરહરૂપી અગ્નિથી બળતી દીવસો કાપી રહી હતી ત્યા જ આજે આપના દર્શનની અમૃત વૃષ્ટિએ મને પ્રફુલ્લિત બનાવી છે

એ કન્યાના આ પ્રકારના વચનોને સાભળીને કુમારે કહ્યુ, સુભગે! કહે

कुमार्या भणितम्-स्वामिन अनेन दुष्टविद्याधरेण मम शाङ्करी विद्या दत्ता, दत्वा च तेनोक्तम्-इयं विद्या त्वया पठितमात्रा दासीदासपत्नीपरिवाररूपेणाविर्भविष्यति। त्वदुक्तं सर्वं कार्यं करिष्यति। तव रिपुं निवारयिष्यति। दूरस्थस्यापि मम सर्वं वृत्तान्तं पृष्टा सती त्वां कथयिष्यति, अतस्तां विद्यां स्मृत्वा त्वां कथयामीत्युक्त्वा विद्याधरवृत्तान्तं राजकुमाराय कथयति-शीलरक्षणधर्मप्रभावान्मम तेजोऽसहमानोऽत्र भवने मां मुक्त्वा स उन्मत्तनामा विद्याधरो विद्यां साधयितुं वंशजालं प्रविष्टः।

बता वह तेरा अपहारक मेरा शत्रु विद्याधर इस समय कहा है? मैं देखना चाहता हू कि वह कैसा बलवान् है, कुमार की बातें सुनकर कुमारी ने कहा स्वामिन्! इस दुष्ट विद्याधरने मुझे शाङ्करी विद्या देनी विचारी है, और इसका प्रभाव इस प्रकार बतलाया कि जब तू इस विद्या को याद करेगी तब वह विद्या दासी-दास-सखी एव परिवार रूपसे स्वय प्रकट हो जावेगी। और जैसा तुम कहोगी वैसा ही यह सब काम करेगी। तुम्हारा यदि कोई शत्रु भी होगा तो उसका भी यह निवारण कर देगी। तुमसे दूर रहे हुए भी मेरा सब वृत्तान्त पूछने पर तुमको बतला देगी। इस-लिये मैं उस विद्या को याद करके तुमसे कहूगा इस प्रकार कह कर वह विद्याधर उस विद्या को सिद्ध करने के लिये वंश के जाल में प्रविष्ट हुआ है। यद्यपि उसने मेरे शील को खडित करने के लिये खूब ही प्रयत्न किया परन्तु वह मेरे शील रक्षण जन्य परमधर्म के प्रभाव से परास्त ही रहा। मेरे तेज को वह सहन नही कर सका। इसलिये वह मुझे इस भवन में

તારૂ અપહરણ કરનાર મારો શત્રુ એ વિદ્યાધર આ સમયે કયા છે? હુ જોવા માગુ છુ કે, તે કેટલો બળવાન છે? કુમારની વાતને સાભળી કુમારીએ કહ્યુ સ્વામિન્! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરે મને શાકરી વિદ્યા આપવાનુ નક્કી કર્યુ છે અને એ વિદ્યાનો પ્રભાવ આ રીતનો હોવાનુ કહ્યુ છે જ્યારે તુ આ વિદ્યાને યાદ કરશે ત્યારે તે વિદ્યા દાસ-દાસીઓ સાથે તેમજ સખી અને પરિવાર સાથે સ્વય પ્રગટ થશે અને તેને તુ કહીશ તે પ્રમાણે તારા દરેક કામ તે કરી આપશે તારો જો કોઈ શત્રુ પણ હશે તો તેનો પણ તે વિનાશ કરી નાખશે તારાથી દૂર રહેવા છતા પણ મારો સઘળો વૃત્તાત પૂછવાથી એ તને બતાવશે આ કારણે એ વિદ્યાને સાધવા હુ જાઉ છુ એમ કહીને તે વિદ્યાધર એક વશના જાળમા બેઠો છે એ વિદ્યાધરે મને પોતાને સ્વાધીન કરવા આજ સુધી ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પરતુ તેમા તેને સફળતા મળી નથી હુ મારા શીલને અખડ રાખી શકી છુ, મારા તેજને તે સહન ન કરી શકવાથી મને આ ભુવનમા લઈ એકલી રાખીને તે વિદ્યાધર ચાલ્યો ગયો છે કુમારીની

कुमार्या एतद्वचन श्रुत्वा राजकुमारेणोक्तम्-बाले ! मुञ्च भयम् । योऽसौ विद्याधरो विद्या साधयितु वंशजाल प्रविष्टो मया तस्य शिरश्छिन्नम् । इति श्रुत्वा हर्षप्रकर्षम धिगता राजपुत्री कथितवती-आर्यपुत्र ! त्वया शोभन कृतम् , य एप दुरात्मा विद्या धरो हतः । सम्प्रत्यहमाश्वस्ताऽस्मि । तत. कुमारो गान्धर्वविधिना ता परिणीय, तया सह कियत्काल तत्र स्थित ।

अन्यदा कुमारेण दिव्यवलयाना वनिरुपश्रुत. । त श्रुत्वा कुमार प्रोवाच-कोऽय शब्द. श्रूयते ?-आर्यपुत्र ! तस्यैव दुष्टविद्याधरस्य भगिनी खण्डशाखा नाम्नी विद्याधरकुमारीभिः परिवृता विवाहोपकरणमादायात्र समागता । तासा विद्या-

अकेली को छोड गया है। कुमारी के इस कथन को सुनकर राजकुमारने कहा कि-हे बाले। अब तुम भय मत करो। क्यों कि जो यह विद्याधर शाङ्करी विद्या को सिद्ध करने के लिये वशजाल मे गया हुआ था, उसको तो मैंने मार डाला हे। अर्थात् उसका शिरच्छेद कर दिया है। कुमार की इस बात को सुनकर भय दूर होजाने से कुमारी को बडा हर्ष हुआ। और कहा अब मुझे किसी प्रकार का भय नहीं रहा। कुमारी के वचनों को सुनकर कुमार ने उसी समय उसके साथ गान्धर्वविधि के अनुसार अपना विवाह कर लिया। थोडे ही दिनों तक वह उसीके साथ वहा रहा, और सुखानुभव करता रहा।

एक दिन की बात है कि कुमार के कानों में दिव्य वलयो कंकण की ध्वनि सुनाई पड़ी। सुनकर कुमार ने कहा प्रिये यह शब्द कैसा सुनने मे आ रहा है। कुमारि ने उत्तर दिया आर्यपुत्र ! उसी दुष्ट विद्याधर की बहिन कि जिसका नाम खण्डशाखा है विद्याधर कुमारिकाओं से परिवृत होकर विवाह का साज सामान लेकर यहा आई हुइ है।

કુમારે કહ્યુ કે, હે બાલે ! હવે તમારે ભય રાખવાનુ કોઈ પ્રયોજન નથી કેમકે, શાંકરી વિદ્યા સિદ્ધ કરવા માટે વંશજાળમા ગયેલો એ વિદ્યાધર મારા હાથથી હણાઈ ગયો છે અર્થાત્ મારા હાથે તેનો શિરચ્છેદ થયો છે વિદ્યાધરનો કુમારને હાથે શિરચ્છેદ થયાની વાત સાભળીને કુમારી ખૂબ જ હર્ષિત બની અને કહેવા લાગી, હે આર્યપુત્ર ! તમારા હાથે જે કામ બન્યુ છે તે ઘણુ જ સારૂ થયુ એ દુષ્ટાત્મા વિદ્યાધરનો નાશ થયો એથી મને ખૂબ હર્ષ થયો હવે મને કોઈ પ્રકારનો ભય નથી આ પછી કુમારે ગાંધર્વ વીધી અનુસાર તે રાજકન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં અને કેટલાક દિવસ સુધી એ સ્થળે તેની સાથે આનદથી રહ્યા

એક દિવસની વાત છે કે, દિવ્ય એવા આભરણોનો રણકાર કુમારના કાને પડયો એ દિવ્ય રણકાર સાભળીને કુમારે પૂછ્યુ, પ્રિયે ! આ શાનો રણકાર સભળાય છે ? રાજકન્યાએ કહ્યુ, આર્યપુત્ર ! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરની બહેન કે જેનુ નામ ખણ્ડશાખા છે તે વિદ્યાધર કુમારીકાઓને સાથે લઈ

कुमार्या भणितम्-स्वामिन् अनेन दुष्टविद्याधरेण मम शाङ्करी विद्या दत्ता, दत्त्वा च तेनोक्तम्-इयं विद्या त्वया पठितमात्रा दासीदासपत्नीपरिवाररूपेणाविर्भविष्यति। त्वदुक्तं सर्वं कार्यं करिष्यति। तव रिपुं निवारयिष्यति। दूरस्थस्यापि मम सर्वं वृत्तान्तं पृष्टा सती त्वां कथयिष्यति, अतस्तां विद्यां स्मृत्वा त्वां कथयामीत्युक्त्वा विद्याधरवृत्तान्तं राजकुमाराय कथयति-शीलरक्षणधर्मप्रभावान्मम तेजोऽसहमानोऽत्र भवने मां मुक्त्वा स उन्मत्तनामा विद्याधरो विद्यां साधयितुं वंशजालं प्रविष्टः।

बतला वह तेरा अपहारक मेरा शत्रु विद्याधर इस समय कहां है? मैं देखना चाहता हू कि वह कैसा बलवान् है, कुमार की बातें सुनकर कुमारी ने कहा स्वामिन्! इस दुष्ट विद्याधरने मुझे शाङ्करी विद्या देनी विचारी है, और इसका प्रभाव इस प्रकार बतलाया कि जब तू इस विद्या को याद करेगी तब वह विद्या दासी-दास-सखी एवं परिवार रूपसे स्वयं प्रकट हो जावेगी। और जैसा तुम कहोगी वैसा ही यह सब काम करेगी। तुम्हारा यदि कोई शत्रु भी होगा तो उसका भी यह निवारण कर देगी। तुमसे दूर रहे हुए भी मेरा सब वृत्तान्त पूछने पर तुमको बतला देगी। इस-लिये मैं उस विद्या को याद करके तुमसे कहूंगा इस प्रकार कह कर वह विद्याधर उस विद्या को सिद्ध करने के लिये वंश के जाल में प्रविष्ट हुआ है। यद्यपि उसने मेरे शील को खण्डित करने के लिये खूब ही प्रयत्न किया परन्तु वह मेरे शील रक्षण जन्य परमधर्म के प्रभाव से परास्त ही रहा। मेरे तेज को वह सहन नहीं कर सका। इसलिये वह मुझे इस भवन में

તારૂં અપહરણ કરનાર મારો શત્રુ એ વિદ્યાધર આ સમયે કયાં છે? હું જોવા માગું છું કે, તે કેટલો બળવાન છે? કુમારની વાતને સાંભળી કુમારીએ કહ્યું સ્વામિન્! એ દુષ્ટ વિદ્યાધરે મને શાંકરી વિદ્યા આપવાનું નક્કી કર્યું છે અને એ વિદ્યાનો પ્રભાવ આ રીતનો હોવાનું કહ્યું છે જ્યારે તું આ વિદ્યાને યાદ કરશે ત્યારે તે વિદ્યા દાસ-દાસીઓ સાથે તેમજ સખી અને પરિવાર સાથે સ્વયં પ્રગટ થશે અને તેને તું કહીશ તે પ્રમાણે તારા દરેક કામ તે કરી આપશે તારો જો કોઈ શત્રુ પણ હશે તો તેનો પણ તે વિનાશ કરી નાખશે તારાથી દૂર રહેવા છતાં પણ મારો સઘળો વૃત્તાંત પૂછવાથી એ તને બતાવશે આ કારણે એ વિદ્યાને સાધવા હું જાઉં છું એમ કહીને તે વિદ્યાધર એક વાંસના જાળમાં બેઠો છે એ વિદ્યાધરે મને પોતાને સ્વાધીન કરવા આજ સુધી ઘણા પ્રયત્નો કર્યા છે પરંતુ તેમાં તેને સફળતા મળી નથી હું મારા શીલને અખંડ રાખી શકી છું, મારા તેજને તે સહન ન કરી શકવાથી મને આ ભુવનમાં એકલી રાખીને તે વિદ્યાધર ચાલ્યો ગયો છે કુમારીની

पश्चिमतीरे गतः कुमार एका रूपयौवनलावण्यवर्ती कन्या ददर्श । अत्रान्तरे तत्रस्थितो राजमन्त्री त कुमार विलोक्य स्वभवनमागत्य कुमारमानेतु दासी प्रेषयति । दास्या वचन श्रुत्वा कुमारस्तया सह महामन्त्रिणो गृहे गतवान् । मन्त्रिणाऽपि स कुमारो यथावत्सत्कारित । द्वितीयदिवसे कुमारो मन्त्रिणा सह राजसभाया गतः । राज्ञा कुमारस्य वृत्तान्तमवगत्य स कुमारो वरासने उपवेशित । सभाकार्ये समाप्ते राजकुमारेण सह स्वभवनमागत त विविधभोजनसामग्र्या कुमारो भोजितः । अनन्तर राजा सविनयमिदमाह–कुमार! भवन्त सत्कर्तु नास्ति

में स्नान किया। स्नान करके फिर वह उस तालाव के पश्चिम तीर पर गया। वहा उसने रूप यौवन एव लावण्य से युक्त एक कन्या देखी। वहा रहे हुए राजमत्री ने भी कुमार को देखा, देखकर दासी को भेजी। दासीने पहुच कर कुमार से कहा कि आप मेरे साथ महामत्री के घर चले । दासी के इस कथन को सुनकर कुमार उस दासी के साथ महामत्री के घर पर गया। मत्री ने कुमार को अपने घर पर खूब आनद के साथ रक्खा और अच्छी तरह से उसका सत्कार भी किया। दूसरे दिन जब मत्री राज-सभा में जा रहे थे तब वे कुमार को भी साथ में लेते गये। राजाने कुमार का परिचय पाकर एव उसका समस्त वृत्तान्त जानकर एक सुन्दर आसन पर बैठाया। सभा का कार्य जब समाप्त हो चुका तो राजा कुमा-रको साथ लेकर अपने महल में आया और अनेक प्रकार की भोजन सामग्री द्वारा कुमार का खूब सत्कार किया–ठाट से भोजन करवाया। भोजन हो चुकने पर राजाने विनय के साथ कुमार से कहा–कुमार ! आपके सत्कार करने की शक्ति यद्यपि मुझमे नही है तो भी मै आपको

પશ્ચિમ કાઠા તરફ ગયો ત્યા તેણે રૂપલાવણ્યથી યુક્ત એવી એક કન્યા જોઈ એજ પ્રમાણે ત્યા રહેલા મત્રીએ કુમારને જોયા કુમારને જોતા જ તેણે કુમારને બોલાવવા દાસીને મોકલી દાસીએ આવીને કુમારને મત્રીનો સદેશો પહોચાડયો તે સાભળીને કુમાર તે દાસી સાથે મત્રીના નિવાસ સ્થાને ગયો મત્રીએ કુમારનુ સુદર સ્વાગત કર્યું બીજે દિવસે રાજસભામા જતી વેળાએ કુમારને પણ સાથે લેતા ગયા રાજાએ કુમારનો પરિચય મેળવીને તેમજ તેનો સઘળો પૂર્વ વૃત્તાત જાણીને એક સુન્દર આસન ઉપર બેસાડયો સભાનુ કામ પૂરૂ થયુ એટલે રાજા કુમારને પોતાની સાથે રાજમહેલમા લઈ ગયો અને અનેક પ્રકારની ભોજન સામગ્રીથી કુમારનું સન્માન કર્યું ભોજન વીધી પૂર્ણ થયા પછી રાજાએ ખૂબ વિનય સાથે કુમારને કહ્યુ કુમાર ! હુ તમારૂ સપૂર્ણપણે સ્વાગત કરી શકવામા શક્તિમાન

धरीणां वलयानामेव मनोहरः शब्दः । त्वमितस्त्वरितमपक्रम्य प्रासादबहिर्भागे दत्तदृष्टिस्तिष्ठ । अहमुपरि गच्छामि, तासां त्वद्विषये कीदृशो भावो भवति, तमपि विजानामि । यदि तासां त्वद्विषयेऽनुरागो भविष्यति, तदा रक्तां पताकां दर्शयिष्यामि अन्यथा तु श्वेताम् । कुमारोऽपि तत्कथनानुसारेण प्रासादाद् बहिर्गत्वा प्रच्छन्नस्तिष्ठति । तावत्पश्यति कुमारीकरचालितां श्वेतपताकाम् । तां दृष्ट्वा "एता विद्याधर्यो मद्विरुद्धाः" इति विचिन्त्य कुमारस्ततः शनैः शनैरपक्रान्तो गिरिनिकुञ्जमध्ये समागतः । तत्र भ्रमता कुमारेणैकः सरोवरो दृष्टः । तत्र स्नात्वा तत्सरस

सो उन विद्याधरियो के करवलयों-हाथकी चूडिया का यह मनोहर शब्द सुनाई दे रहा है। अब तुम यहा से शीघ्र ही निकलकर बाहर चले जाओ, वहा बैठे २ इसकी निगाह रखना, मै भी ऊपर जाती हू। इस विद्याधरियों का तुम्हार विषय में कैसा अभिप्राय होता है यह मै जानने की चेष्टा करूँगी, यदि इनका अनुराग आप मे देखूगी तो मैं वहीं से आपके लिये एक लाल पताका दिखला दूगी-नहीं तो सफेद। उसका इस प्रकार कथन सुनकर राजकुमार मकान से बाहर हो गया। और छिपकर एक जगह बैठ गया। कुमारी ने विद्याधरियों का भाव कुमार के विषय में ठीक न जानकर वहीं से सफेद पताका कुमार को दिखलाई। कुमार ने इसको देखकर यह समझ लिया कि ये विद्याधर कन्याएँ मुझसे विरुद्ध हैं। अतः वह वहा से चल दिया। और धीरे २ चलकर वह एक पर्वत के निकुञ्ज-पर्वतों का झुंड के बीच में जा पहुचा। वहा जाकर उसने वहां रहे हुए सरोवर

વિવાહના સાજ સામાન સાથે અહિં આવી છે આ અવાજ એ વિદ્યાધર કુમારીકાઓએ પહેરેલા કંકણોનો છે હવે તમે અહીંથી જલદી બહાર નીકળી જાઓ અને દૂર બેઠા બેઠા એની પ્રવૃત્તિ ઉપર નજર નાખતા રહો હું પણ ઉપર જાઉં છુ અને એ વિદ્યાધરણીઓની તમારા વિષે કેવો અભિપ્રાય છે એ જાણવાની કોશિશ કરૂં છુ તમારા પ્રત્યે જો તેમનો સદ્ભાવ જણાશે તો હું ત્યાંથી એક લાલ કપડું બતાવીશ અને સદ્ભાવ નહીં હોય તો સફેદ બતાવીશ તેની એ પ્રકારની વાત સાંભળીને રાજકુમાર તે મકાનમાંથી બહાર નીકળી ગયો અને એક સ્થળે છુપાઇને બેસી ગયો રાજકુમારીને વાતચીતમાં વિદ્યાધરણીઓનો કુમાર પ્રત્યેનો ભાવ ઠીક ન જણાતાં ત્યાંથી સફેદ કપડું બતાવ્યું આ જોઈ કુમારે વિચાર કર્યો કે, વિદ્યાધર કુમારીઓ મારી વિરૂદ્ધ છે આથી તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો ચાલતા ચાલતા તે એક પર્વતનું કુંડ-સમૂહ ઉપર જઈ પહોંચ્યો ત્યાં જઈ તેણે સરોવરમાં સ્નાન કર્યું સ્નાન કરીને તે એ

निरुद्धास्तथाऽपि तव योग्य पतिं गवेषयामीति मम भाग्यात्त महामन्त्रिणो दृष्टिपथमारूढः।

एकदा स नृपतिः स्वसैन्य सज्जीकृत्य ब्रह्मदत्तकुमारेण सह स्वशत्रुभि सह सग्राम कर्तुं गतः। श्वसुरप्रतिपक्षभूतान् राज्ञः पराजित्य प्रतिनिवृत्तः कुमारो वरधनुमपश्यत्। कुमारस्तमाहूय सर्व वृत्तान्तमपृच्छत्। स कुमार दृष्ट्वा भृश रुरोद। रुदन्त त सान्त्वनवचनैः सान्त्वयित्वा कुमारो वरधनु स्ववृत्तान्त कथयितु प्रेरितवान्। ततः स निवेदयति–" कुमार! भवन्त तत्र वटाधोदेशे समुपवेश्य जल-

यौवनवती मुझे देखकर उन्हों ने मुझ से कहा कि बेटी–देखो इस समय सब राजा मुझसे विरुद्ध हो रहे हैं तो भी मै तेरे योग्य पति का अन्वेषण करता हू। इतने मे मेरे भाग्यवशासे मत्रीजी को आपके दर्शन हो गये इस प्रकार कुमारको उस नवोढा ने अपना वृत्तान्त सुना कर प्रसन्नचित्त किया।

एक समय की बात है कि इस कन्या का पिता सेना को सज्जित करके ब्रह्मदत्तकुमार के साथ शत्रुओंसे सग्राम करने के लिये निकला। कुमारने अपने श्वशुर के प्रतिपक्षी जितने भी राजा थे सबको परास्त कर दिया। जब कुमार वहा से लौटने लगा तो उसने लौटते समय वरधनु को देखा। वरधनु को पास बुलाकर कुमार ने ज्यों ही उससे सब वृत्तान्त पूछना चाहा कि इतने में कुमार को देखते ही वह खूब गला फाड २ कर रोने लगा। अतिशय रुदन करते हुए वरधनु को कुमार ने समझा बुझाकर शांत किया। वरधनु के शान्त होने पर कुमार ने उसको अपना वृत्तान्त कहने के लिये प्रेरित किया। तब वरधनु ने कुमार से इस प्रकार कहा।

घणो स्नेह होवाथी अने मने यौवनवती जोईने એમણે મને કહ્યુ કે, બેટા! નજર કર, આજે સઘળા રાજાઓ મારા દુશ્મન બની ગયા છે છતા હુ તારા યોગ્ય એવા વરની શોધમા છુ એટલામા મારા ભાગ્યવશાત મ ત્રીજીને આપના દર્શન થયા આ રીતે પોતાનો સમસ્ત વૃત્તાન્ત તેણે કુમારને મ ભળાવીને પ્રસન્નચિત્ત કર્યો

એક સમયની વાત છે કે, બ્રહ્મદત્તકુમારના આ નવા સસરા બનેલા રાજા પોતાની સેનાને સુસજ્જ કરી બ્રહ્મદત્તકુમારને સાથે લઈ શત્રુઓ સાથે સ ગ્રામ કરવા નીકળ્યા કુમારે પોતાના સસરાના જે રાજાઓ શત્રુ હતા તેમને લડાઈમા હરાવી દીધા જ્યારે તે વિજય મેળવીને ત્યાથી પાછો ફરતો હતો તેવામા તેણે પોતાના મિત્ર વરધનુને જોયો જોતા જ તેને હર્ષ થયો અને તેને પોતાની પાસે બોલાવીને સઘળો વૃત્તાત પૂછવા લાગ્યા આ બાજુ વરધનુએ પણ કુમારને જોતા હર્ષાવેશથી ડુસકે ડુસકે રડવા માડ્યુ આખરે કુમારે તેને છાતી સરસો ચાપી સાત્વન આપ્યુ બાદ તેનુ વૃત્તાન્ત જાણવા પ્રયાસ કર્યો વરધનુએ કુમારથી પોતે શી રીતે છુટો પડયો પછી શુ થયુ તે વૃત્તાન્ત કહેવા માડ્યુ

मम शक्तिः । अतो भवान् कमपि मद्दत्तमुपहार स्वीकर्तुमर्हति । इच्छामि कन्यामिमां भवते दातुम् । राज्ञः सभक्ति बहुमान वचन निशम्य कुमारस्तत्स्वीकृतवान् । समागते शुभे मुहूर्ते कुमारस्य राजकन्यया सह विवाहो जातः । एकदा कुमारः स्वप्रियामपृच्छत्-शुभे ! कथय, तव पिता कथमेकाकिने मह्यं त्वां दत्तवान् । राजपुत्री प्राह-स्वामिन् ! मम पिता शत्रुभिरुपद्रुतो निर्जितराज्य इमां विषमपल्लिं समाश्रितः । अह राज्या श्रीमत्या गर्भजाता चतुर्णा भ्रातृणामनुजाता श्रीकान्ता नाम्नी पितुः परमस्नेहभाजनभूताऽस्मि । मातयौवना मां पिता प्राह—पुत्रि ! ममैते राजनो

नजराने में एक भेट देना चाहता हू आप उसको स्वीकार करे । ऐसा कहकर राजाने अपनी कन्या राजकुमार को समर्पित कर दी । कुमार ने भी राजा के भक्ति एव बहुमान परिपूर्ण वचन सुनकर उस कन्या को लेना अगीकार कर लिया पश्चात् शुभमुहूर्त आने पर उसका विवाह भी कर दिया । एक दिन की बात है कि कुमार ने अपनी इस नवोढा पत्नी से पूछा कि प्रिये ! कहो तो सही तुम्हारे पिताने मुझ अकेले के साथ तुम्हारा विवाह कैसे कर दिया । राजपुत्री ने कहा स्वामिन् ! मेरे पिता के पीछे श ु बहुत पडे थे । समय २ पर वे इनको अधिक कष्ट दिया करते थे । ऐसा भी समय आ गया था कि मेरे पिता का राज्य भी उन लोगों ने छीन लिया । और पिता को वहा से भगा दिया। भगकर पिताने इस विषमपल्ली का आश्रय लिया । मेरे चार भाई और हैं । सब भाइयों के बाद ही मेरा जन्म हुआ है। मेरी माता का नाम श्रीमती और मेरा नाम श्री कान्ता है । मेरे ऊपर पिता का अधिक स्नेह था अतः

નથી, તો પણ હું આપને નજરાણામા એક ભેટ આપવા ઈચ્છુ છુ આપ તેનો સાભાર સ્વીકાર કરો આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ પોતાની કન્યા કુમારને અર્પણ કરી કુમારે પણ રાજાનો પ્રેમભાવ જાણીને તેની કન્યાનો સ્વીકાર કર્યો પછી શુભ મુહૂર્તે તેમના લગ્ન થયા એક દિવસની વાત છે કે, કુમારે પોતાની નવોઢા પત્નીને પૂછયુ કે, પ્રિયે ! તમારા પિતાએ મારા જેવી રખડતી વ્યક્તિ સાથે તમારૂ લગ્ન કેમ કર્યુ ? રાજપુત્રીએ કહ્યુ, સ્વામિન્ ! મારા પિતાની પાછળ ઘણા શત્રુઓ પડયા હતા અને વખતો વખત તેઓ ભારે કષ્ટ પહોચાડતા હતા એક સમય એવો આવી ગયો કે, મારા પિતાનુ રાજ્ય પણ એ લોકોએ કબજે કરી લીધેલુ અને પિતાને ભાગવુ પડેલું ભાગીને તેમણે આ વિષમ સ્થળનો આશ્રય લીધો મારે ચાર ભાઈ છે હું એ ચારે ભાઈઓથી નાની છુ મારી માતાનુ નામ શ્રીમતી અને મારૂ નામ શ્રીકાન્તા છે મારા ઉપર પિતાનો

राजकदत्ता गुटिका मुखे प्रक्षिप्तवान्। तद्वशादहं निश्चेष्टो जातः। मां मृतं ज्ञात्वा सर्वे दीर्घनृपसैनिकाः प्रतिनिवृत्ताः। तेषु प्रतिनिवृत्तेषु चिरकालानन्तरं मया मुखाद् गुटिका निःसारिता। ततः सचेतनो भूत्वाऽहं त्वां गवेषयितुं प्रवृत्तः। त्वदन्वेषण-परायणोऽहं विचरन्नेकस्मिन् ग्रामे गतः। तत्र मयैकः परिव्राजको दृष्टः। तेन सह परिचयो जातः। स मामुवाच-तव पितुर्लघुभ्राता सुभगनामाऽहमस्मि। दीर्घ-नृपत्रासात्तव पिता पलायितः। माता च तव दीर्घनृपेण निगृह्य मातङ्ग नामक चाण्डालगृहे निक्षिप्ता। यच्छ्रुत्वाऽतीव दुःखितोऽहं कापालिकवेषं परिधृत्य मात-ङ्गमहत्तरं परिवञ्च्य ततो मातरमादाय पितुर्मित्रस्य देवशर्मनाम्नो ब्राह्मणस्य गृहे निक्षिप्तवान्। ततस्त्वामन्वेषयन्नितस्ततः परिभ्रमन् त्वया सह संगतः।"

तो फिर मैने परिव्राजक द्वारा दीगई गोलीको मुखमें डाल दिया। इससे मै उस समय बिलकुल निश्चेष्ट हो गया। उन्हों ने ज्यों ही मुझे इस अवस्था में देखा तो जाना कि यह मर गया है। अतः वे सब सैनिक वहां से लौट गये। उनके लौट जाने पर बहुत समय के बाद मैने उस गोली को अपने मुख से बाहिर निकाला। उसके निकालते ही मैं ज्यों का त्यों हो गया और फिर आप की खोज करनेमें लग गया। खोज करते २ मैं एक गाव मे पहुँचा वहां मुझे एक तापस मिला। उसके साथ मेरा परिचय हो गया। उसने मुझ से कहा-मैं तुम्हारे पिता का छोटा भाई सुभग हूं। दीर्घराजा के त्रास से तुम्हारा पिता तो भग गया है और तुम्हारी माता को उसने निग्रहीत कर के मातङ्ग नामक चाण्डाल के घर मे डाल दिया है। इस प्रकार के समाचार सुनकर मुझे बहुत अधिक दुःख हुआ। पर उस समय करता क्या? विचार किया कि कापा-

છોડે ત્યારે મે પરિવ્રાજકે આપેલ ગોળીને મોઢામા મૂકી આથી હુ એ સમયે તદ્દન નિશ્ચેષ્ટ બની ગયો એમણે મને આવો નિશ્ચેષ્ટ જોયો એટલે માની લીધુ કે, હુ મરી ગયો છુ આથી એ સઘળા સૈનિકો મને ત્યા જ પડતો મૂકીને ચાલ્યા ગયા, એમના ચાલ્યા જવા પછી કેટલાક સમય પછી એ ગોળીને મોઢામાથી બહાર કાઢી અને હુ પૂર્વવત્ ચેતનવત બની ગયો ત્યાર બાદ આપને શોધવા ભટકવા લાગ્યો શોધ કરતા કરતા હું એક ગામમા પહોચ્યો ત્યા મને એક તપસ્વી મળ્યા એમની સાથે મારો પરિચય થયો તેણે મને કહ્યુ હુ તમારા પિતાનો નાનોભાઇ સુભગ છુ દીર્ઘરાજાના ત્રાસથી તમારા પીતા ભાગી છુટેલ છે અને તમારી માતાને પક ડીને તેણે માતગ નામના ચાડાલના ઘેર મૂકેલ છે આ પ્રકારની હકીકત સાભળી મને ખૂબ દુખ થયુ પરતુ એ સમયે હું લાચાર હતો વિચાર કર્યો કે,

मानेतुमहमगच्छम्। यावत्किंचिद्दूरं गतस्तावद्दीर्घनृपभटैरहं दृष्टो धृतश्च। ते मां धृत्वा ताडयितुं प्रवृत्ताः, कथितवन्तश्च-कथय, क्वास्ते ब्रह्मदत्तकुमारः? दर्शय, नो चेत्त्वां वयं हनिष्यामः। तैस्ताड्यमानोऽहं त्वदन्तिकमुपागतस्तैरलक्षितं संकेतं तुभ्यं दत्तवान्। त्वं च ततोऽपसृतः। ततोऽहं तानकथयम्-अत्रैवासीदुपविष्टो-ब्रह्मदत्तः। मन्ये व्याघ्रेण भक्षितः। मदीयं वचनमश्रद्धाय ते मां ताडयितुं प्रवृत्ताः। मया विचारितम्-एते मां ताडयित्वा मदीयप्राणानपहरिष्यन्ति। इति विचार्याहं परि-

कुमार। आपको उस वटवृक्ष के नीचे बैठाकर मैं जल लेने के लिये जैसे ही गया कि इतने में दीर्घराजा के भटों ने मुझे देखते ही पकड़ लिया। पकड़ कर उन्होंने मुझे खूब पीटा-जब वे पीट चुके तब कहने लगे कि बता ब्रह्मदत्तकुमार कहां है। यदि नहीं बताता है तो हम तुझे जानसे मार डालेगे। इस प्रकार कह कर वे मुझे मारते २ आपके पास लेकर वहां से चले। मैंने देखा कि मेरी दुर्दशा के साथ २ ये आपकी भी दुर्दशा करेगे-अतः मैंने इनको पता नही पडे इस रीति से आप को वहां से भाग जाने का संकेत किया। आप उससे वहां से भाग गये। जब मैने यह अच्छी तरह जान लिया कि आप यहां नहीं हैं-यहां से भाग गये हैं-तब मैने उनसे कहा-ब्रह्मदत्त पहिले यहीं पर बैठा था। जब वह यहां नहीं है तो मालूम पडता है कि उसको किसी व्याघ्रने भक्षित कर लिया है। मेरे इन वचनों पर उनको विश्वास नही हुआ ओर पुनः वे मुझे पीटने लगे। जब मैने यह देखा कि ये मुझे जिन्दा नही छोडेगे

કુમાર! આપને એ વડવૃક્ષ નીચે બેસાડીને પાણીની શોધમાં ભટકતો હતો ત્યારે દીર્ઘરાજાના સૈનિકોએ મને પકડી લીધો અને ખૂબ માર માર્યો પછી મને તમારો પત્તો બતાવવા કહ્યું જો હું ન બતાવું તો મને જીવથી મારી નાખવાનું પણ જણાવ્યું આમ કરીને હું જે રસ્તેથી પાણી માટે નીકળ્યો હતો તે તરફ મારતા મારતા લઈ ચાલ્યા મેં જોયું કે મારી દુર્દશાની સાથે એ લોકો આપની પણ દુર્દશા કરશે આથી મેં એ લોકોની નજર ચુકવી ત્યાંથી આપને સત્વરે ભાગી જવા માટે સંકેત કર્યો એ ઉપરથી આપ ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યા જ્યારે મને ખાત્રી થઈ કે આપ ત્યાથી કુશળ રીતે ભાગી છૂટયા છો ત્યારે હું તેમને આપ જે સ્થળે બેઠા હતા ત્યાં લઈ ગયો અને જણાવ્યું કે બ્રહ્મદત્તકુમાર પહેલા અહીં જ બેઠેલ હતા પણ અત્યારે તો તે અહીં દેખાતા નથી માટે લાગે છે કે કોઈ હિંસક પશુ તેનું ભક્ષણ કરી ગયુ હશે મારાં એ વચનો ઉપર તેમને વિશ્વાસ ન બેઠો એટલે ફરીથી તેઓ મને મારવા લાગ્યા જ્યારે મેં એ જાણ્યું, કે એ લોકો મને જીવતો નહી

कुकुटेन सागरदत्तकुकुटो जर्जरीकृत । सागरदत्तेन प्रेर्यमाणोऽपि स कुकुटो बुद्धिलकुकुटेन सह योद्धु नोत्सहते । हारित लक्ष सागरदत्तेन । अत्रान्तरे वरधनुना प्रोक्तम्-भो सागरदत्त ! सुजातिरपि भवतः कुकुटः कथ पराजितः ? अत्र मे महान् विस्मयः । यदि कोऽपि कोप न कुर्यात्, तदाऽह बुद्धिलकुकुट पश्यामि। सागरदत्तेनोक्तम्-महाराज! विलोकयतु भवान्, न कोऽपि कोप करिष्यति । नात्र मे द्रव्यलोभः, किन्तु प्रतिष्ठा लोभोऽस्ति । अतो निरीक्षता भवान्, इत्युक्तो वरधनुर्बुद्धिलकुकुट विलोकयितु प्रवृत्तः । बुद्धिलः स्वकुकुट विलोकयितु प्रवृत्त वर-

युद्ध क्रीडा हो रही थी। उसको देखनेके लिये ये दोनों वहा खडे हो गये, बुद्धिलके मुर्गेने सागरदत्तके मुर्गेको आहत (घायल)कर दिया, जब यह परिस्थिति अपने मुर्गेकी सागरदत्तने देखी तो उसने अपने मुर्गेको बुद्धिल के मुर्गे के साथ लडने की बहुत कुछ प्रेरणा की पर उसका साहस बुद्धिलके मुर्गेसे लडनेका नहीं हुआ। इस तरह सागरदत्त एक लाख रुपया शर्त में हार गया । इस बात को लक्षित कर वरधनु ने सागरदत्त से कहा-हे सागरदत्त ! आपका यह मुर्गा सुजाति सपन्न है फिर भी बुद्धिल के मुर्गेके साथ लडाई में कैसे हार गया ? मुझे तो इस बातमें बडा भारी आश्चर्य हो रहा है। यदि कोई क्रोध न करे तो मैं यह देखना चाहता हू कि बुद्धिल का मुर्गा कैसा है। वरधनु की बात सुनकर सागरदत्त ने उससे कहा महाराज! दिखिये खुशी से देखिये-इसका आपके लिये कौन निषेध कर सकता है । मुर्गे को देखने में क्रोधित होने की जरूरत क्या है ? मै एक लाख रुपये हार गया इसकी मुझे चिन्ता नहीं है। प्रतिष्ठा गई इस बात की ही ध्यान है। इसलिये आप बुद्धिल के मुर्गे को अवश्य

त्या ઉભા રહ્યા બુદ્ધિલના કુકડાએ સાગરદત્તના કુકડાને હરાવ્યો પોતાના કુકડાની આ સ્થિતિ સાગરદત્તે જોઈ અને પોતાના કુકડાને બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડવા ઘણી ઘણી પ્રેરણા કરી પરંતુ એનો કુકડો લડવામા તત્પર ન બન્યો આ રીતે સાગરદત્ત શરતમા હારી ગયો આ વાતનુ લક્ષ્ય કરીને વરધનુએ સાગરદત્તને કહ્યુ કે, હે સાગરદત્ત! આપનો આ કુકડો સારી જાતનો છે છતા પણ બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડવામા કેમ હારી ગયો ? મને-તો આ વાતનુ મારે આશ્ચર્ય થયેલ છે જો કોઈ ક્રોધ ન કરે તો હુ એ જાણવા માગુ છુ કે, બુદ્ધિલનો કુકડો કેવો છે વરધનુની વાત સાભળીને સાગરદત્તે કહ્યુ મહારાજ! જુઓ ખુશીથી જુઓ એનો આપને માટે કોણ વિરોધ કરી શકે તેમ છે? કુકડાને જોવામા ક્રોધ કરવાનુ કારણ શુ છે ? હુ એક લાખ રૂપીયા હારી ગયો તેની મને ચિંતા નથી પરંતુ પ્રતિષ્ઠા ગઈ એનુ જ મને દુ ખ છે આ કારણે બુદ્ધિલના કુકડાને જરૂરથી જુઓ જ્યારે

इत्थं वरधनुना कथिते सति तयोः सविधे समागत्य पुरुष एकोऽब्रवीत्- कुमारौ! युवामितः सावधानतया पलायेथाम्। युष्मदन्वेषणतत्पराः दीर्घनृपभटा अत्र समायाताः सन्ति, इति तद्वचनं निशम्य तौ ततः पलायमानौ भ्रमन्तौ कौशाम्ब्यां प्रविष्टौ। तत्र बहिरुद्याने द्वयोः श्रेष्ठिसुतयोः सागरदत्तबुद्धिलनाम्नोः कुक्कुट युगलं लक्षपणपूर्वकं योद्धुं प्रवृत्तं दृष्ट्वा कौतुकवशात्तावपि तत्र स्थितौ। बुद्धिल-

लिक का वेष लिया जाय और अपना काम बनाया जाय। ऐसा ही मैंने किया। कापालिक का वेष लेकर मैं वहा से चला और मातंगमहत्तर के पास पहुँचा। उसको जिस किसी तरह से प्रतारित करके उससे माता को छुडाया और पिताजी के मित्र देवशर्मा ब्राह्मण के घर पर उसको रख दिया। पश्चात् मैंने फिर आपकी गवेषणा शुरू की और इधर उधर ढूढते २ मैं यहा तक आ पहुँचा। आज आपको पाकर मेरा परिश्रम सफल हो गया।

इस प्रकार जब वरधनु ने अपनी बीती कथा कुमार को सुनाई ही थी कि इतने मे उसी समय वहा पर एक पुरुष आया आकर उसने उन दोनों से कहा कि आप लोग यहा से शीघ्र ही सावधान होकर चले जाये क्यों कि आपकी खोज करते हुए दीर्घराजा के भट यहा आ पहुचे हैं। इस तरह उसके वचन सुनकर वे दोनों वहासे चल दिये, और कौशाम्बी नगरी मे आ गये। इस नगरी के बाहिर उद्यान में सागरदत्त और बुद्धिल इन दो श्रेष्ठिपुत्रो के दो मुर्गो मे एक लाख रुपयों की शर्त से परस्पर

કાપાલિકનો વેશ લઉ અને મારૂ કામ કરતો રહુ મે એવુ જ કર્યું કાપાલિકનો વેશ લઈને હુ ત્યાથી ચાલ્યો અને માતંગ મહેતરની પાસે પહોચ્યો. એને દરેક રીતે સમજાવીને મારી માતાને ત્યાથી છોડાવીને મારા પિતાના મિત્ર દેશવર્મા બ્રાહ્મણને ત્યા રાખી એ પછી હુ આપની શોધમા નીકળી પડયો અને અહી તહી તપાસ કરતા કરતા અહી આવી પહોચ્યો. આજે આપને મળતા મારો પરિશ્રમ સફળ થયો છે

આ રીતે વરધનુએ પોતાની વિતક કથા કુમારને કહી એજ વખતે ત્યા એક માણસ આવ્યો અને તેણે તેમને કહ્યુ કે, આપ બન્ને તાત્કાલિક અહીથી ભાગી જાઓ કેમ કે, આપની તપાસ કરતા કરતા દીર્ઘરાજાના સૈનિકો અહીં આવી પહોચ્યા છે આ પ્રકારના તેના વચન સાભળીને એ બન્ને જણા ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા અને કૌશાબી નગરીમા પહોચ્યા આ નગરની બહારના બગીચામાં સાગરદત્ત અને બુદ્ધિલ નામના બે વેપારી પુત્રોના બે કુકડાનુ એક લાખ રૂપીયાની શરતથી યુદ્ધ ચાલી રહ્યુ હતુ એને જોવા માટે એ બન્ને

कुक्कुटेन बुद्धिलकुक्कुटः पराजितः । बुद्धिलेन हारितं लक्षम् । तुष्टः सागरदत्त एवमाह–आर्य ! त्वत्प्रसादादेव मम कुक्कुटो विजयी जातः, अक्षुण्णा च मम प्रतिष्ठा, अतो मम गृहे समागन्तव्यम्, इति सविनयं विनिवेद्य तौ स्वरथे संस्थाप्य स्वगृहे समानीतवान् । तत्र परमप्रीत्या तयोः सकलव्यवस्था कृतवान् । तावपि सागरदत्तस्नेहनियन्त्रितौ तद्गृह एव सुखेन निवासं कृतवन्तौ ।

कियत्यपि काले समतीते तयोः सन्निधावेको दासः समायातः तेनैकान्ते वरधनवे हारो दत्तः । उक्तं च–कुक्कुटचरणबद्धसूचीगोपनाय बुद्धिलेन त्वं प्रार्थितः,

---

मुर्गो का युद्ध ठन गया। अबकी बार सागरदत्त के मुर्गेने बुद्धिल के मुर्गे को परास्त कर दिया। इस प्रकार बुद्धिल भी एक लाख रुपया हार गया। इस समय सागदत्त बडा प्रसन्न था। उसने कहा आर्य ! आपकी कृपा से ही मेरा मुर्गा इस समय जीता है–मेरी प्रतिष्ठा भी ज्यों की त्यों बन गइ है इसलिये दया होगी यदि आप मेरे घर पधारे तो। इस प्रकार सविनय निवेदन कर के सागरदत्त उन दोनो को अपने रथ मे बैठाकर घर ले गया। उनके पहुचने पर वहा उनकी बडे प्रेम से उसने समुचित व्यवस्था की। सागरदत्त का परम स्नेह देखकर वे दोनों उसके घर ही सुखपूर्वक रहने लगे।

रहते २ जब कुछ काल व्यतीत हो गया। तब उन दोनो के पास एक दास आया। उसने वरधनु को एकान्त में एक हार प्रदान किया और यह कहा कि मुर्गे के पैर मे बधे हुए सूचीकलाप को गोपन करने के लिये जो बुद्धिल ने आप से प्रार्थना की थी एव उसके उपलक्षमें जो

પણ એક લાખ રૂપીયા હારી ગયો આ વખતે સગરદત્ત ખૂબજ પ્રસન્ન બન્યો. એણે વરધનુને કહ્યુ આર્ય ! આપની કૃપાથીજ મારો આ કુકડો આ વખતે જીત્યો છે, મારી પ્રતિષ્ઠા પણ જળવાઈ ગઈ છે આથી આપ મારે ઘેર પધારો તો ખૂબ જ દયા થશે આ પ્રકારે કહીને સાગરદત્ત એ બન્ને જણાને પોતાના રથમા બેસાડીને પોતાને ઘેર લઈ ગયો પોતાના મકાન ઉપર પહોચીને તેણે એ બન્ને જણાની ખૂબ આગતાસ્વાગતા કરી, સાગરદત્તનો પરમ સ્નેહ જોઈને એ બન્ને જણા તેને ત્યા રહેવા લાગ્યા

રહેતાં રહેતા એ બન્નેનો કેટલોક સમય વીતતા એ બન્ને પાસે એક દાસ ત્યા આવ્યો તેણે એકાન્તમા વરધનુને એક હાર આપ્યો અને કહ્યુ કે, કુકડાના પગમા બાધેલ સોયની રચનાને ગુપ્ત રાખવા માટે બુદ્ધિલે આપને વિનતિ

धनु शनरुवाच-भवान् कथयतु न किमप्यस्ति। पञ्चाशत्सहस्राणि भवते दास्यामि। वरधनुस्तमाश्वास्य तत्कुक्कुट निरीक्षितवान्, दृष्टवांश्च त कुक्कुट चरणबद्धसूचीकलापम्। शस्त्रभूतेन सूचीकलापेन व्यथितः सागरदत्तकुक्कुटः पराजित इति ज्ञात्वा वरधनु सूचीकलाप शनैर्निःसार्य कथितवान्-विलोकित कुक्कुटः, न किमप्यत्र पश्यामि। इत्युक्त्वा स ततोऽपसृत्य यथा बुद्धिलो न जानीयात्तथा बुद्धिलकृत सर्वं वृत्त सागरदत्ताय निवेदितवान्। सागरदत्तः पुन॰ स्वकुक्कुट युद्ध कर्तुं प्रेरितवान्। सागरदत्तकुक्कुटो बुद्धिलकुक्कुटेन सह योध्धु प्रवृत्त। तदा सागरदत्त-

---

देखिये। जब सागरदत्त ने ऐसा कहा तब वरधनु बुद्धिल के मुर्गे को देखने लगा। बुद्धिल ने जब यह देखा कि वरधनु मेरे मुर्गे को देख रहा है तो उसने धीरेसे वरधनु से कहा कि महाराज! आप कह दिजिये कि कुछ भी नही है। आपको मै पचासहजार रुपये दूगा। वरधनुने बुद्धिल को धैर्य बधाकर उसके मुर्गे का निरीक्षण किया-देखा उसमें उसने देखा कि मुर्गे के पैरोंमें सुइया बधी हुई है। उनसे व्यथित होकर ही सागरदत्त का मुर्गा पराजित हुआ है। वरधनु ने उस सूचीकलाप को उसके पैर से धीरे २ निकाल कर कहा कि मैने बुद्धिल का मुर्गा देख लिया है इस में कुछ भी नही है। ऐसा कह कर वरधनु वहा से अलग हो गया और सागरदत्त से इस बातको उसने इस रूपसे कही कि जिससे बुद्धिल को इस बात की खबर ही न पड सकी। अब सागरदत्त ने अपने मुर्गे को पुन बुद्धिल के मुर्गे के साथ युद्ध करने के लिये तैयार किया। दोनों

સાગરદત્તે આ પ્રમાણે કહ્યુ એટલે વરધનુ બુદ્ધિલના કુકડાને જોવા લાગ્યો બુદ્ધિલે જાણ્યુ કે 'વરધનુ મારા કુકડાને જોઇ રહેલ છે ત્યારે તેણે વરધનુને ધીરેથી ખાનગી રીતે કહ્યુ કે, મહારાજ આપ કહી દ્યો કે, કાંઈ પણ નથી આપને હુ પચાસ હજાર રૂપીયા આપીશ વરધનુએ બુદ્ધિલને શાત રહેવા કહી તેના કુકડાને તપાસ્યો તેમા તેણે જોયુ કે, કુકડાના પગમા ઝીણી સોય બાધી હતી તેને કારણે ત્રાસ પામીને સાગરદત્તનો કુકડો હારી ગયો હતો વરધનુએ ધીરે ધીરે એ સોયને તેના પગમાથી કાઢી લઈને કહ્યુ કે, મે બુદ્ધિલનો કુકડો જોઈ લીધો છે તેમા કાઇ પણ નથી એવુ કહીને વરધનુ ત્યાથી એક બાજુ ખસી ગયો અને એ વાત સાગરદત્તને એવી રીતે કહી કે, જેની બુદ્ધિલને ખબર પણ ન પડી આ પછી સાગરદત્તે ફરીથી પોતાના કુકડાને બુદ્ધિલના કુકડા સાથે લડાઈ કરવા તૈયાર કર્યો બન્ને કુકડા ફરીથી લડવા લાગ્યા આ વખતે સગરદત્તના કુકડાએ બુદ્ધિલના કુકડાને હરાવી દીધો આ રીતે બુદ્ધિલ

सूक्ष्मबुद्ध्या ध्यायता वरधनुना गाथाया अर्थो ज्ञातः। द्वितीयदिने परिव्राजिकैका तत्र समायाता। सा ब्रह्मदत्तकुमारस्य शिरसि दध्यक्षतान् प्रक्षिप्तवती कथितवांश्च-कुमार! शतसहस्रायुर्भव। इत्येवमाशिषा कुमारं संयोज्य वरधनुमेकान्ते समाहूय मिथः किंचिन्मन्त्रयित्वा सा प्रतिगता। कुमारेण वरधनुरुक्तः-कथय, मित्र! परिव्राजिकेयं किं त्वां कथितवान्। वरधनुनोक्तम्-सा मामेवं कथितवान्-बुद्धिलेन करण्डे संस्थाप्य यो हारः प्रेषितः, तेन समं यो लेखः समागतोऽस्ति, तस्य प्रत्युत्तरं लेखं समर्पय। मयोक्तम्—एष लेखो ब्रह्मदत्तनामाङ्कितोऽस्ति, तद् ब्रूहि-कोऽसौ ब्रह्मदत्तः? तयोक्तम्-श्रूयताम्, परं न कस्यापि पुरतो वक्तव्यम्।

"प्रार्थ्यते यद्यपि जनो, जनेन संयोग जनितयत्नेन।
तथापि त्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा॥"

वरधनुने जब इस गाथाका अर्थ सूक्ष्मबुद्धिसे विचार किया तो उसको इसका अर्थ ज्ञात हो गया। दूसरे दिन वहा एक परिव्राजिका आई। आकर उसने कुमारके मस्तकपर दधियुक्त अक्षतों-दहींसे मिला चावलका निक्षेप किया और आशीर्वाद दिया कि कुमार! तुम एक लाख वर्ष की आयु के भोक्ता होओ। इस प्रकार कुमार को आशीर्वाद देकर एकान्त मे उसने वरधनु को बुलाया और उससे कुछ गुप्त मंत्रणा करके फिर वह वहा से चली गई। कुमार ने वरधनु से कहा मित्र कहो इस परिव्राजिका ने तुमसे क्या कहा है? वरधनुने कहा—सुनो उसने यह कहा है कि जो बुद्धिल ने तुम्हे करण्डमें रखकर हार भेजा है सो उसके साथ जो लेख आया है वह आप मुझे नकल करके दे देवे। मैंने इसके उत्तर में उससे कह

"प्रार्थ्यते यद्यपि जनो, जनेन संयोगजनित यत्नेन।
तथापित्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा॥"

વરધનુએ આ ગાથાના અર્થનો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કર્યો તો એને અર્થ સમજાયો બીજે દિવસે ત્યા એક પરિવ્રાજીકા આવી, આવીને તેણે કુમારને દહીંવાળા અક્ષત—ચોખાથી વધાવ્યો અને આશીર્વાદ આપ્યો કે, કુમાર! તમે એક લાખ વર્ષના આયુષ્યના ભોગવનાર બનો, આ પ્રમાણે આશીર્વાદ દઈને તેણે વરધનુને એકાતમા બોલાવી અને તેની સાથે કાઈક ગુપ્ત મત્રણા કરીને તે ચાલી ગઈ કુમારે વરધનુને કહ્યુ, મિત્ર! કહો એ પરિવ્રાજીકાએ તમને શું કહ્યું? વરધનુએ કહ્યુ કે, સાભળો તેણે એમ કહ્યું કે, બુદ્ધિલે ડબામા રાખીને તમને જે હાર મોકલેલ છે, અને એમા જે લેખ છે તેની મને નકલ કરવા દો એના ઉત્તરમા મે એને કહી દીધુ કે, એ લેખ તો બ્રહ્મદત્તના

प्रतिज्ञातं च तेन पञ्चाशत्सहस्राणि दातुम्। स बुद्धिलो भवते हारमिमं समर्पितवान्। वरधनुरपि हारकरण्डं समादाय कुमारस्यान्तिके समागतः दासोक्तं सर्वं कथयित्वा हारकरण्डात् हारं निष्कास्य दर्शितवान्। कुमारो हि हारं निरीक्षमाणो हारैकदेशे स्वनामाङ्कितं लेखं दृष्टवान्। स हि वरधनुं प्रोक्तवान्—पश्य मन्नामाङ्कितं लेखं, कस्यायं लेखः? केन चायं लेखो लिखितः?। वरधनुरुक्तवान्—ब्रह्मदत्तनामानो बहवः पुरुषाः सन्ति, न जाने कस्यायं लेखः?। इत्युक्त्वा स दूरे गत्वा तं लेखमुत्कीर्य तत्रेमां गाथां दृष्टवान्—

" प्रार्थ्यते यद्यपि जनो, जनेन संयोगजनितयत्नेन।
तथापि त्वामेव रमण, रत्नवती मन्यते मनसा " ॥१॥ इति।

पचास हजार रुपया आपको देने के लिये कहा था सो उस निमित्त उसने यह हार आपको समर्पित किया है। वरधनु भी उस हार के डब्बे को लेकर कुमार के पास आया और बुद्धिल ने जो दास द्वारा समाचार भेजा था वह सब कह सुनाया। तथा हार के करण्ड से हार निकाल कर भी दिखा दिया। कुमार ने हार का निरीक्षण करते समय उसके एकदेश में स्वनामाङ्कित एक लेख देखा। देखकर कुमारने वरधनु से कहा। देखो मेरे नाम से अंकित इसमें यह लेख भी है। यह किसने लिखा होगा। कुमार की बात सुनकर समाधन निमित्त वरधनु ने कहा—ब्रह्मदत्त नामके तो अनेक व्यक्ति हैं। न मालूम यह किस ब्रह्मदत्त के नाम से यहां अंकित हुआ है। इस प्रकार वरधनु कह कर कुमार के पास से चला आया और उस लेख को खोला तो उसमें उसने इस गाथा को देखा—

કરી હતી અને તેના બદલામાં આપને પચાસ હજાર રૂપીયા આપવાનું કહ્યું હતું તો તે નિમિત્તે તેણે આ હાર આપને મોકલેલ છે વરધનુ એ હારના ડબાને લઈને કુમારની પાસે આવ્યો અને બુદ્ધિલે દાસ મારફત જે સમાચાર મોકલેલ હતા તે કહી સંભળાવ્યા અને હારને ડબામાથી બહાર કાઢીને તેને બતાવ્યો કુમારે તે હારનું નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું જોતા જોતા તેના એક ભાગમાં સ્વનામ અંકિત એક લેખ જોયો તે જોઈને કુમારે વરધનુને કહ્યું, જુઓ મારા નામથી અંકિત એક લેખ આ હારમાં છે એ કોણે લખેલ હશે? કુમારની વાત સાંભળીને સમાધાન ખાતર વરધનુએ કહ્યું, બ્રહ્મદત્ત નામની તો અનેક વ્યક્તિઓ છે કોણ જાણે કયા બ્રહ્મદત્તના નામને અહીં અંકિત કરવામાં આવ્યું હશે આ પ્રમાણે કહીને વરધનુ કુમારની પાસેથી ચાલ્યો ગયો અને એ લેખને ખોલ્યો તો તેમાં આ પ્રમાણેની લખેલ ગાથા જોઈ

करिष्येऽहम् । इत्येवमुच्यमानाऽपि सा न किमप्युक्तवती परमधोदृष्टिः साश्रुनयनाऽऽवेगावरुद्धकण्ठो सुतप्तश्वासोच्छ्वासैः कुसुमाभरणानि प्रम्लानानि कुर्वन्ती शून्यमानसेन स्थितवती । अनन्तरं तत्सखी प्रियङ्गुलतिका प्रोक्तवती—भगवति ! तवाग्रे एषा लज्जावशान्न किमपि वक्तुमुत्सहते, अहं तावत्कथयामि—इयं रत्नवती-

---

अपनी हालत मुझे न बताओगी तो बेटी और कौन तुम्हारा ऐसा विश्वास पात्र है कि जिसको अपने दुःखकी बात तुम सुना सको। मुझसे जो कुछ तुम्हारे दुःख को दूर करने में प्रयत्न हो सकेगा—उसे मैं करूगी। इस प्रकार जब मैंने उससे यह कहा तो उसने सुनकर भी इसका कुछ भी जबाब नहीं दिया—प्रत्युत नीचे नाड और नयन करके बैठी रही। इस समय मैंने इसकी जो स्थिति देखी वह विशेष मुझे कष्टप्रद हुई। इसके नेत्र आसुओंसे भरे हुए थे, बडे जोर२ से श्वासोच्छ्वास ले रही थी, दुःखके आवेग से इसका कण्ठ रुका हुआ था, कहना चाहती थी पर कह नहीं सकती थी, इसके शरीर पर जितने भी पुष्पोंके आभरण थे वे सब म्लान बने हुए थे। इसको इस समय तन वदनकी भी सुधबुध नहीं थी इसके पासमें इसकी एक प्रिय सखी भी बैठी हुई थी। जिसका नाम प्रियगुलतिका था। उसने मुझसे कहा हे माता ! आप नही जानती हैं कि यह इस परिस्थिति मे क्यों बह रही है। यह तो लज्जा की वजहसे आपसे कुछ कहेगी नहीं, इसकी बातको मुझसे सुनिये—मै बताती हू। कल

બીજુ એવુ કોણુ તારૂ વિશ્વાસપાત્ર છે કે જેની આગળ તુ તારૂ દુ ખ કહીશ ? તારા દુ ખને દૂર કરવાને। બની શકશે તેટલો પ્રયત્ન હું કરીશ આ પ્રમાણે જ્યારે મે તેને કહ્યુ તો એ સાભળીને તેણે તેનો કાઇ પણ જવાબ ન આપ્યો પરતુ તે પોતાનુ મસ્તક નીચે નમાવીને બેઠી રહી, આ વખતે મે તેની એવી સ્થિતિ જોઈ કે તે જોઈ મને ખૂબજ દુ ખ થયુ એના નયનો આસુથી ભરપૂર હતા, દુ ખના હાયકારા સાથે તે ઘણા જોરથી સ્વાસોચ્છ્વાસ લઇ રહી હતી, દુઃખના આવેગથી તેનો કઠ સુકાઇ રહ્યો હતો, તે કાઇક કહેવા ઈચ્છતી હતી પરતુ કહી શકતી ન હતી એના શરીર ઉપર પુષ્પના જેટલા આભરણુ હતા તે સઘળા ચીમળાઇ ગયા હતા આ સમયે તેને પોતાના દેહનુ લેશમાત્ર પણ ભાન ન હતુ એની પાસે એની એક પ્રિય સખી પણ બેઠેલી હતી જેનુ નામ પ્રિયગુલતિકા હતુ એણે મને કહ્યુ, માતા ! આપ એ જાણુતા નથી કે આવી પરિસ્થિતિમા તે કેમ મૂકાઈ છે ? એ લજ્જાના કારણે આપને કાઈ કહેશે નહી એની વાત હુ તમોને કહી બતાવુ છુ કાલે જ્યારે તે ઉદ્યાનમા

इह नगर्यां रत्नवती नाम धनप्रवरश्रेष्ठिपुत्री बुद्धिलश्रेष्ठिनो भगिनी वर्तते। सा बाल्यादेव मय्यनुरक्ता। सा समारूढयौवना सकलकलापारदृश्वा ललनाकुल ललामा मया किंचिद् ध्यायन्तीव दृष्टा, पृष्टा च-पुत्रि! तवेद मुखकमल कथ मम्लानम्? किं ते मानस कष्टम्? मयि विश्वासभूमौ सर्वं निवेदय, तत्प्रतिकार

दिया है कि यह लेख तो ब्रह्मदत्त के नाम से अंकित हुआ है-अतः पहिले तुम यह बतलाओ कि यह ब्रह्मदत्त कौन है। उसने कहा सुनो मैं कहती हू पर उसको दूसरों से गुप्त रखना, किसी से भी मत कहना। बात इस प्रकार है—

रत्नवती इसी नगर के सेठ की एक पुत्री है। यह बुद्धिल की बहिन है। बाल्यकाल से ही मेरे ऊपर उसका प्रेमभाव बना हुआ है। जब यह यौवनवती हुई तो हरएक बात समझने लगी, पिताने इसको समस्त शास्त्रों के अध्ययन से विशेष कुशल भी बना दी है। इस समय तो यह हमारे बीच समस्त स्त्रियों में एक स्त्रीरत्न मानी जाती है। एक दिन की बात है कि यह न मालूम किस विचार मे पड़ गई उस विचार में यह इतनी तन्मय बन गई कि इसको स्व पर का कुछ भी ध्यान नहीं रहा। मैंने जैसे ही इसकी यह स्थिति देखी तो मुझ से रहा नहीं गया। मैंने जाकर उससे पूछा कि बेटी! यह तेरा सदा प्रफुल्लित रहनेवाला मुख कमल आज म्लान क्यों हो रहा है? कहो क्या मानसिक कष्ट है यदि

નામથી અંકિત થયેલ છે આથી તમે પહેલા એ બતાવો કે એ બ્રહ્મદત્ત કોણ છે? એણે કહ્યુ કે, સાભળો હુ કહું છુ પરંતુ એને બીજાથી ગુપ્ત રાખજો કોઈને પણ કહેશો નહીં વાત આ પ્રમાણે છે—

રત્નવતી નામની આ નગરના શેઠની એક પુત્રી છે જે બુદ્ધિલની બહેન થાય છે બાલ્યકાળથી તેનો મારા ઉપર પ્રેમભાવ છે જ્યારે તે યૌવનવતી થઈ અને હરેક વાતો સમજવા લાગી, ત્યારે તેના પિતાએ તેને સઘળા શાસ્ત્રોના અધ્ય-યનથી વિશેષ કુશળ બનાવી આ સમયે તો એને સમસ્ત સ્ત્રીઓમા એક સ્ત્રીરત્ન માનવામા આવે છે એક દિવસની વાત છે કે ન માલુમ તે કયા વિચારમા ગુથાઇ ગઈ એ વિચારમા એ એટલી તન્મય બની ગઇ હતી કે તેને સ્વપરનુ કાઈ પણ ધ્યાન રહેતું ન હતુ મે જ્યારે તેની આવી સ્થિતિ જોઇ તો મારાથી રહેવાયુ નહીં મે જઈને તેને પૂછયુ કે, બેટી સદાયે કમળની માફક પ્રફુલ્લિત રહેતુ તારૂ વદન કમળ આજે મ્લાન કેમ દેખાય છે કહે! તને એવુ તે શુ માનસિક દુખ છે? તુ તારી હાલત મને નહીં કહે તો

करिष्येऽहम्। इत्येवमुच्यमानाऽपि सा न किमप्युक्तवती परमधोदृष्टिः सास्रुनयनाऽऽवेगावरुद्धकण्ठो सुतप्तश्वासोच्छ्वासः कुसुमाभरणानि मम्लानानि कुर्वन्ती शून्यमानसेव स्थितवती। अनन्तरं तत्सखी प्रियङ्गुलतिका प्रोक्तवती-भगवति! तवाग्रे एषा लज्जावशान्न किमपि वक्तुमुत्सहते, अहं तावत्कथयामि-इयं रत्नवती-

---

अपनी हालत मुझे न बताओगी तो बेटी और कौन तुम्हारा ऐसा विश्वास पात्र है कि जिसको अपने दुःखकी बात तुम सुना सको। मुझसे जो कुछ तुम्हारे दुःख को दूर करने में प्रयत्न हो सकेगा-उसे मैं करूंगी। इस प्रकार जब मैंने उससे यह कहा तो उसने सुनकर भी इसका कुछ भी जबाब नहीं दिया-प्रत्युत नीचे नाड और नयन करके बैठी रही। इस समय मैंने इसकी जो स्थिति देखी वह विशेष मुझे कष्टप्रद हुई। इसके नेत्र आसुओंसे भरे हुए थे, बडे जोर२ से श्वासोच्छ्वास ले रही थी, दुःखके आवेग से इसका कण्ठ रुका हुआ था, कहना चाहती थी पर कह नहीं सकती थी, इसके शरीर पर जितने भी पुष्पोंके आभरण थे वे सब म्लान बने हुए थे। इसको इस समय तन वदनकी भी सुधबुध नहीं थी इस के पासमे इसकी एक प्रिय सखी भी बैठी हुई थी। जिसका नाम प्रियगुलतिका था। उसने मुझसे कहा हे माता! आप नहीं जानती हैं कि यह इस परिस्थिति मे क्यों वह रही है। यह तो लज्जा की वजहसे आपसे कुछ कहेगी नहीं, इसकी बातको मुझसे सुनिये-मै बताती हू। कल

બીજુ એવુ કોણ તારૂ વિશ્વાસપાત્ર છે કે જેની આગળ તુ તારૂ દુ ખ કહીશ? તારા દુ ખને દૂર કરવાનો બની શકશે તેટલો પ્રયત્ન હું કરીશ આ પ્રમાણે જ્યારે મે તેને કહ્યુ તો એ સાભળીને તેણે તેનો કાઈ પણ જવાબ ન આપ્યો પરતુ તે પોતાનુ મસ્તક નીચે નમાવીને બેઠી રહી, આ વખતે મે તેની એવી સ્થિતિ જોઈ કે તે જોઈ મને ખૂબજ દુ ખ થયુ એના નયનો આસુથી ભરપૂર હતા, દુ ખના હાયકારા સાથે તે ઘણા જોરથી શ્વાસોચ્છ્વાસ લઈ રહી હતી, દુ ખના આવેગથી તેનો કઠ સુકાઇ રહ્યો હતો, તે કાઇક કહેવા ઈચ્છતી હતી પરતુ કહી શકતી ન હતી એના શરીર ઉપર પુષ્પના જેટલા આભરણ હતા તે સઘળા ચીમળાઇ ગયા હતા આ સમયે તેને પોતાના દેહનુ લેશમાત્ર પણ ભાન ન હતુ એની પાસે એની એક પ્રિય સખી પણ બેઠેલી હતી જેનુ નામ પ્રિયગુલતિકા હતુ એણે મને કહ્યુ, માતા! આપ એ જાણતા નથી-કે આવી પરિસ્થિતિમા તે કેમ મૂકાઈ છે? એ લજ્જાના કારણે આપને કાઈ કહેશે-નહી એની વાત હુ તમોને કહી બતાવુ છુ કાલે જ્યારે તે ઉદ્યાનમા

गतदिने क्रीडार्थमुद्याने गता। तत्रानया स्वभ्रातुर्बुद्धिलश्रेष्ठिनः कुक्कुटयुद्धं कारयतः समीपे एको वरकुमारो दृष्टः, तं दृष्ट्वैषा रत्नवतीईदृशीं दशामुपगता। प्रियकुलतिकाया इदं वचनमाकर्ण्य मया रत्नवतीं प्रति कथितम्-पुत्रि! कथय सर्वम्, मा गोपय स्वकीयं भावम्। मया पुनः पुनरेवमुक्ता सती सा कथञ्चिदुक्तवती-भगवति! त्वं मम जननी तुल्याऽसि न किंचित्तवाकथनीयम्। अनया प्रियकुलतिकया कथितो यो ब्रह्मदत्तकुमारः स यदि मे पतिर्भविष्यति, तदाऽहं जीविष्यामि,

जब यह क्रीडा के लिये उद्यानमें गई तब इसने वहाँ अपने भाई बुद्धिलके मुर्गे का युद्ध सागरदत्त के मुर्गे के साथ होता हुआ देखा वही पर उसने एक कुमार को खड़ा हुआ देखा, जो कि बहुत ही सुदर था। उसको देखते ही न मालूम इसके ऊपर ऐसी क्या मोहन धूलि पड़ गई है कि जिसकी वजह से वही से इसकी ऐसी दशा हो गई है। प्रियगुलतिका द्वारा रत्नवतो की वास्तविक स्थिति जानकर मैंने रत्नवती से कहा पुत्रि! तुम अपने मन का भाव मुझ से क्यों छिपा रही हो, जो कुछ बात है वह सब स्पष्ट क्यों नही कहती हो? इसमे लज्जाकी कौन सी बात है। जब मैने इस प्रकार बार २ रत्नवती से कहा-तो उसने जो कुछ कहा वह इस प्रकार है-वह बोली हे माता। तुम मेरी दृष्टि में मातृ स्थानापन्न हो। अतः तुमसे गोपनीय क्या हो सकता है, बस प्रिय-गुलतिकाने जो कुछ कहा है वही मेरी इस स्थिति का कारण है। अतः अब यदि आप मेरा जीवन चाहती हो तो उस कुमार को मेरा पति बनाओ, तभी मेरा जीवन रक्षित हो सकता है अन्यथा नही। इस प्रकार

ફરવા માટે ગઈ હતી ત્યારે ત્યા એના ભાઈ બુદ્ધિલ અને સાગરદત્તના કુકડાઓ વચ્ચે થતુ યુદ્ધ જોઈ રહી હતી એ સમયે તેણે ત્યા એક કુમારને જોયા જે ખૂબ સુદર હતા, એને જોતા જ એ એના ઉપર મોહિત બની ગઈ જેના કારણે તેની આવી દશા થઈ છે પ્રિયગુલતિકા પાસેથી રત્નાવતીની સાચી પરિસ્થિતિ જાણીને મે રત્નાવતીને પૂછ્યુ, પુત્રિ! તુ તારા મનનો ભાવ મારાથી શા માટે છુપાવી રહી છે? જે કાઈ વાત હોય તે મને સ્પષ્ટ રીતે કેમ કહેતી નથી? આમા લજ્જાની કઈ વાત છે? જ્યારે આ પ્રકારે મે તેને ખૂબ આશ્વાસન આપ્યુ ત્યારે તેણે આ પ્રમાણે કહ્યુ, તે બોલી હે માતા! તમે મારી નજરમા માતાના સ્થાને છો આ કારણે આપનાથી મારે કાઈ છુપાવવાનુ હોઈ શકે નહી પ્રિયગુલતિકાએ આપને જે કાઈ કહ્યુ છે તેજ મારી આ સ્થિતિનુ કારણ છે આથી આપ જો મને જીવીત રાખવા ચાહતા હો તો એ કુમારને મારા પતિ બનાવો તો જ હુ જીવી શકુ તેમ છુ એ સિવ

अन्यथा तु मम मृत्युरेव। इति तद्वचनं श्रुत्वा मया निगदितम्-वत्से! धीरा भव! अहं तथा करिष्ये यथा तवेप्सितं भविष्यति। ततः सा किंचित्स्वस्था जाता। गत दिवसे मया तस्या विशेषतः समाश्वसनार्थं मोक्तम्-वत्से! स ब्रह्मदत्तकुमारो मया दृष्टः, तथाऽपि समुच्छ्वसितरोमकूपया भणितम्-भगवति! तव प्रसादेन सर्वं भव्यं भविष्यति, किन्तु तस्य विश्वासनिमित्तं बुद्धिलव्यपदेशेन हाररत्नमिदं ब्रह्मदत्तनामाङ्कितं कृत्वा करण्डके निक्षिप्य कस्यापि हस्ते कृत्वा प्रेषय। ततो मया गतदिवसे तथा विहितम्। सर्वोऽपि वृत्तान्तस्तुभ्यं निवेदितः। साम्प्रतं तल्ले-

उस रत्नवतीकी बात सुनकर मैंने उससे कहा—वत्से! इसके लिये धैर्य धारण करना चाहिये। मै इस विषय में ऐसा प्रयत्न करूंगी कि जिससे शीघ्र ही तेरा मनोरथ सफल होगा। मेरे इस तरह के वचन सुनकर उसको कुछ धैर्य बधा। मैने उसको पुनः समझाया—कहा वत्से। ब्रह्म-दत्तकुमारको मैं अच्छी तरह जानती हूं—मैने भी उसको देखा है। मै सब काम ठीक कर दूंगी—इसमे इतनी अधिक चिन्ता करने की कोई बात नही है। इस प्रकार मेरे इन वचनो से उसको धैर्य बधा ऐसा मुझे ध्यान इस लिये हुआ कि उसके शरीर भरके समस्त रोमकूप फूल गये थे। पश्चात् उसने मुझे कहा कि हे माता! यह मुझे पूर्ण विश्वास है कि तुम्हारी कृपा से सब ठीक हो जायगा परन्तु उनको अपनी तर्फ से विश्वास हो जाय, इस निमित्त बुद्धिल भाई के बहाने से यह हार ब्रह्मदत्त के नाम से अकित करके और उसको एककरण्डक में बंद करके किसी भी व्यक्ति के साथ उनके पास अवश्य भिजवा दो। इसी लिये मैने गत दिवस आपके

આ પ્રકારની એ રત્નવતીની વાત સાંભળીને મેં તેને કહ્યું, પુત્રી! આને માટે જરા ધીરજ રાખ સૌ સારા વાના થશે, તારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય એ માટે મારા બનતા પ્રયત્નો કરી છૂટીશ મારા આ પ્રકારના વચન સાંભળીને તેણે શાંતિનો શ્વાસ લીધો. મેં એને ફરીથી સમજાવતાં કહ્યું કે પુત્રી! બ્રહ્મ-દત્ત કુમારને હું સારી રીતે જાણું છું મેં પણ તેને જોયેલ છે હું તારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા બધું કરી છૂટીશ આમાં આટલી ચિંતા કરવાનું કોઈ કારણ નથી મારા આ વચનોથી તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો છે એવું તેના શરીરના ફેરફારોથી હું જાણી શકી પછી તેણે મને કહ્યું કે, માતા! મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, તમારી કૃપાથી સઘળું ઠીક થશે પરંતુ તેમને આપણા તરફ વિશ્વાસ બેસે આ નિમિત્તે બુદ્ધિલભાઈના બહાના હેઠળ આ હાર બ્રહ્મદત્તના નામથી અંકિત કરીને તેને એક ડબામાં રાખી કોઈ એક માણસ સાથે એમની પાસે મોકલાવો. આ માટે મેં તે ગઈ કાલે હાર આપને મોકલાવેલ છે આ પ્રમાણે

गतदिने क्रीडार्थमुद्याने गता। तत्रानया स्वभ्रातुर्बुद्धिलश्रेष्ठिन' कुक्कुटयुद्ध कारयतः समीपे एको वरकुमारो दृष्टः, त दृष्ट्वैवा रत्नवतीईदृशीं दशामुपगता। प्रियङ्गुलतिकाया इद वचनमाकर्ण्य मया रत्नवती प्रति कथितम्-पुत्रि! कथय सर्वम्, मा गोपय स्वकीय भावम्। मया पुनः पुनरवमुक्ता सती सा कथञ्चिदुक्तवती-भगवति! त्व मम जननी तुल्याऽसि न किंचित्तवाकथनीयम्। अनया प्रियङ्गुलतिकया कथितो यो ब्रह्मदत्तकुमारः स यदि मे पतिर्भविष्यति, तदाऽह जीविष्यामि,

जब यह क्रीडा के लिये उद्यानमें गई तब इसने वहां अपने भाई बुद्धिलके मुर्गे का युद्ध सागरदत्त के मुर्गे के साथ होता हुआ देखा वहीं पर उसने एक कुमार को खड़ा हुआ देखा, जो कि बहुत ही सुदर था। उसको देखते ही न मालूम इसके ऊपर ऐसी क्या मोहन धूलि पड़ गई है कि जिसको वजह से वहीं से इसकी ऐसी दशा हो गई है। प्रियगुलतिका द्वारा रत्नवती की वास्तविक स्थिति जानकर मैंने रत्नवती से कहा पुत्रि! तुम अपने मन का भाव मुझ से क्यों छिपा रही हो, जो कुछ बात है वह सब स्पष्ट क्यों नहीं कहती हो? इसमें लज्जाकी कौन सी बात है। जब मैने इस प्रकार बार २ रत्नवती से कहा-तो उसने जो कुछ कहा वह इस प्रकार है-वह बोली हे माता। तुम मेरी दृष्टि में मातृ स्थानापन्न हो। अतः तुमसे गोपनीय क्या हो सकता है, बस प्रियगुलतिकाने जो कुछ कहा है वही मेरी इस स्थिति का कारण है। अतः अब यदि आप मेरा जीवन चाहती हों तो उस कुमार को मेरा पति बनाओ, तभी मेरा जीवन रक्षित हो सकता है अन्यथा नहीं। इस प्रकार

ફરવા માટે ગઈ હતી ત્યારે ત્યા એના ભાઈ બુદ્ધિલ અને સાગરદત્તના કુકડાઓ વચ્ચે થતુ યુદ્ધ જોઈ રહી હતી એ સમયે તેણે ત્યા એક કુમારને જોયા જે ખૂબ સુદર હતા, એને જોતા જ એ એના ઉપર મોહિત બની ગઈ જેના કારણે તેની આવી દશા થઈ છે પ્રિયગુલતિકા પાસેથી રત્નાવતીની સાચી પરિસ્થિતિ જાણીને મે રત્નાવતીને પૂછ્યુ, પુત્રિ! તુ તારા મનનો ભાવ મારાથી શા માટે છુપાવી રહી છે? જે કાઈ વાત હોય તે મને સ્પષ્ટ રીતે કેમ કહેતી નથી? આમા લજ્જાની કઈ વાત છે? જ્યારે આ પ્રકારે મે તેને ખૂબ આશ્વાસન આપ્યુ ત્યારે તેણે આ પ્રમાણે કહ્યુ, તે બોલી હે માતા! તમે મારી નજરમા માતાના સ્થાને છો. આ કારણે આપનાથી મારે કાઈ છુપાવવાનુ હોઈ શકે નહી પ્રિયગુલતિકાએ આપને જે કાઈ કહ્યુ છે તેજ મારી આ સ્થિતિનુ કારણ છે આથી આપ જો મને જીવીત રાખવા ચાહતા હો તો એ કુમારને મારા પતિ બનાવો તો જ હુ જીવી શકુ તેમ છુ એ સિવ

अन्यथा तु मम मृत्युरेव । इति तद्वचनं श्रुत्वा मया निगदितम्—वत्से ! धीरा भव ! अहं तथा करिष्ये यथा तवेप्सितं भविष्यति । ततः सा किंचित्स्वस्था जाता । गत दिवसे मया तस्या विशेषतः समाश्वसनार्थं प्रोक्तम्-वत्से ! स ब्रह्मदत्तकुमारो मया दृष्टः, तयाऽपि समुच्छ्वसितरोमकूपया भणितम्—भगवति ! तव प्रसादेन सर्वं भव्यं भविष्यति, किन्तु तस्य विश्वासनिमित्तं बुद्धिलव्यपदेशेन हाररत्नमिदं ब्रह्मदत्तनामाङ्कितं कृत्वा करण्डके निक्षिप्य कस्यापि हस्ते कृत्वा प्रेषय । ततो मया गतदिवसे तथा विहितम् । सर्वेऽपि वृत्तान्तस्तुभ्यं निवेदितः । साम्प्रतं तल्ले-

उस रत्नवतीकी बातें सुनकर मैंने उससे कहा—वत्से ! इसके लिये धैर्य धारण करना चाहिये । मैं इस विषय में ऐसा प्रयत्न करूंगी कि जिससे शीघ्र ही तेरा मनोरथ सफल होगा । मेरे इस तरह के वचन सुनकर उसको कुछ धैर्य बंधा । मैंने उसको पुनः समझाया—कहा वत्से ! ब्रह्म-दत्तकुमारको मैं अच्छी तरह जानती हूं—मैंने भी उसको देखा है । मैं सब काम ठीक कर दूंगी—इसमें इतनी अधिक चिन्ता करने की कोई बात नहीं है । इस प्रकार मेरे इन वचनों से उसको धैर्य बंधा ऐसा मुझे ध्यान इस लिये हुआ कि उसके शरीर भरके समस्त रोमकूप फूल गये थे । पश्चात् उसने मुझे कहा कि हे माता ! यह मुझे पूर्ण विश्वास है कि तुम्हारी कृपा से सब ठीक हो जायगा परन्तु उनको अपनी तर्फ से विश्वास हो जाय, इस निमित्त बुद्धिल भाई के बहाने से यह हार ब्रह्मदत्त के नाम से अंकित करके और उसको एककरण्डक में बंद करके किसी भी व्यक्ति के साथ उनके पास अवश्य भिजवा दो । इसी लिये मैंने गत दिवस आपके

આ પ્રકારની એ રત્નવતીની વાત સાંભળીને મેં તેને કહ્યું, પુત્રી ! આને માટે જરા ધીરજ રાખ સૌ સારા વાના થશે, તારા સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થાય એ માટે મારા બનતા પ્રયત્નો કરી છૂટીશ મારા આ પ્રકારના વચન સાંભળીને તેણે શાંતિનો શ્વાસ લીધો. મેં એને ફરીથી સમજાવતાં કહ્યું કે પુત્રી ! બ્રહ્મ-દત્ત કુમારને હું સારી રીતે જાણું છું મેં પણ તેને જોયો છે હું તારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા બધું કરી છૂટીશ આમાં આટલી ચિંતા કરવાનું કોઈ કારણ નથી મારા આ વચનોથી તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો છે એવું તેના શરીરના ફેરફારોથી હું જાણી શકી પછી તેણે મને કહ્યું કે, માતા ! મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, તમારી કૃપાથી સઘળું ઠીક થશે પરંતુ તેમને આપણા તરફ વિશ્વાસ બેસે આ નિમિત્તે બુદ્ધિલભાઈના બહાના હેઠળ આ હાર બ્રહ્મદત્તના નામથી અંકિત કરીને તેને એક ડબામાં રાખી કોઈ એક માણસ સાથે એમની પાસે મોકલાવો આ માટે મેં તે ગઈ કાલે હાર આપને મોકલાવેલ છે આ પ્રમાણે

खस्योत्तर देहि । ततो मयाऽपि तस्यै प्रतिलेखो दत्तः। तन्मध्ये चेदृशी गाथा लिखिता—

" उचितत्वाद् वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती-मिच्छति, गोविन्द इव कमलाम् ॥ १॥ इति ॥

इद वरधनुनोक्त समाकर्ण्य ब्रह्मदत्तोऽदृष्टायामपि रत्नवत्यां परमानुरागरञ्जितान्तःकरणोऽभूत् ।

अन्यदा नगर वाह्यदेशात्समागतो वरधनुरेवमवोचत्—हे कुमार! एतन्नगरस्वामिनोऽनुमत्या दीर्घनृपकिङ्करा अस्मान् गवेषयन्ति । नगरस्वामिना चास्मद्

पास यह हार भेजा है। इस प्रकार समस्त वृत्तान्त कहकर उसने अन्तमें यह भी कहा कि जो गाथा हार के साथ आपके पास आई है उसका प्रत्युत्तर आपको देना चाहिये । अत. मैने भी उसके प्रत्युत्तर रूपमें समाचार देकर उसमे यह गाथा अंकित कर दी है—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि ।
स्त्रीरत्न रत्नवती, मिच्छति गोविन्द इव कमलाम् ॥ "

मित्र वरधनु द्वारा उचितरूप से कहा गया ब्रह्मदत्तकुमार रत्नवती स्त्रीरत्न को विष्णु जैसे लक्ष्मीजी को चाहते है वैसे चाहता है । इस प्रकार वरधनु द्वारा कथित इस समस्त वृत्तान्त को सुनकर ब्रह्मदत्तकुमार अदृष्ट भी रत्नवती मे अनुरक्तचित्त हो गया ।

एक समय की बात है जब कि वरधनु नगर से बाहिर जाकर वापिस आया तब उसने कहा कुमार! इस नगर के राजा की अनुमति से दीर्घ-

---

सघળુ વૃત્તાત કહીને એણે અતમા એ પણ કહ્યુ કે, જે ગાથા હારની સાથે આપની પાસે આવેલ છે એનો પ્રત્યુત્તર આપે આપવો જોઈએ આથી મે પણ એના પ્રત્યુત્તરરૂપમા સમાચાર રૂપે તેમા આ ગાથા અકિત કરેલ છે—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामपि ।
स्त्री रत्न रत्नवती-मिच्छति गोविंद इव कमलाम् ॥ "

મિત્ર વરધનુ દ્વારા ઉચિત રૂપમા કહેવામા આવ્યુ કે બ્રહ્મદત્તકુમાર રત્નાવતી સ્રીરત્નને જેવી રીતે વિષ્ણુ લક્ષ્મીને ચાહે છે એજ રીતે ચાહે છે આ પ્રમાણે વરધનુએ કહેલા સઘળા વૃત્તાતને સાભળી જેને પોતે જોયેલ પણ નથી એવી રત્નવતીમા બ્રહ્મદત્તકુમાર અનુરક્ત બની ગયો

એક સમયની વાત છે કે જ્યારે વરધનુ નગરની બહાર ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે આવીને કુમારને કહ્યુ કે કુમાર! આ નગરના

ग्रहणोपाय. कारितः । एतादृशी जनवार्ता सर्वत्र प्रसृता। अतो नात्र स्थेयमस्माभिः, सागरदत्त इम वृत्तान्तमाकर्ण्य तौ कुमारौ भूमिगृहे गोपितवान्। रात्रिरागता कुमारेण सागरदत्तो भणितः-श्रेष्ठिन्! मां वरधनु चेत' स्थानादन्यत्र नय एतदा कर्ण्य सागरदत्तस्तौ नगराद् बहिर्नीत्वा प्रतिनिवृत्तः। ततस्तौ कियद् दूर गमनानन्तर यक्षायतनवृक्षाधारवर्त्तिनी सप्रहरणरथसमिपस्थिता कुमारीमेका दृष्टवन्तौ। साऽपि कुमारौ दृष्ट्वा। सादर समुत्थाय कथितवती-चिरकालमतिक्रम्य भवन्तौ

राजा के गुप्तचर अपन लोगों की गवेषणा कर रहे हैं। तथा यह भी सुनने में आया है कि राजा ने अपन लोगो को पकड़वाने का उपाय भी करवाया है। इसलिये अब यहा ठहरना अपन लोगो के लिये उचित प्रतीत नहीं होता है। जब यह समाचार सागरदत्त के कानों मे आया तब उसने इन दोनों को भूमिगृह के अन्दर छिपा दिया। रात्रि में कुमार ने सागर दत्त से कहा-श्रेष्ठिन्। अच्छा हो यदि आज हम दोनों को यहा से किसी अन्यत्र स्थान में पहुचादे तो। सागरदत्त ने कुमार की बात मानकर उन दोनों को सुरक्षित अवस्था में नगर से बाहर पहुचा दिया, और पहुँचाकर स्वय घर वापिस लौट आया। ये लोग ज्यों ही कुछ दूर आगे चले थे कि इनकी दृष्टि मे एक यक्षायतन दिखलाई पडा। उसके पास एक वृक्ष था। उसके अधोभागमें एक कन्या बैठी हुई उनको नजर आई। वहीं पर एक रथ रखा हुआ था, जो अनेक अस्त्र शस्त्रों से सुसज्जित था। कुमारीने ज्यों ही इन दोनों कुमारों को देखा तो वह उठ कर खड़ी हो गई और बडे आदर से उनसे कहने लगी। आप लोगो को यहा तक

સમતિ લઈને દીર્ઘરાજાના ગુપ્તચરો અહિં આપણી શોધખોળ કરી રહેલ છે વળી એવું પણ જાણવા મળ્યુ છે કે, રાજાએ આપણને પકડવાની તૈયારી પણ કરી આપી છે આથી અહી રોકાવું તે આપણા માટે હિતાવહ નથી આ સમાચાર જ્યારે સાગરદત્તને મળ્યા ત્યારે તેણે એ બ નેને ભૂમિગૃહની અદર છુપાવી દીધા રાત્રીના સમયે કુમારે સાગરદત્તને કહ્યું શે૦જી! અમો બન્નેને કોઈ બીજા સ્થળે પહોચાડી દો તો ઘણુ સારૂ છે સાગરદત્તે કુમારની વાત માનીને એ બન્નેને સુખરૂપ નગરની બહાર પહોચાડીને તે પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો કુમાર અને વરધનુ બન્નેએ નગર બહાર નીકળીને ચાલવા માડ્યુ તેઓ થોડે દૂર ચાલ્યા કે એમની દૃષ્ટિએ એક યક્ષાલય દેખાયુ એની પાસે એક વૃક્ષ હતું એ યક્ષાલયના આગળના ભાગમા એક કન્યા બેઠેલી તેમની દૃષ્ટિએ પડી ત્યા એક રથ પણ હતો જે અનેક અસ્રશસ્રોથી સુસજ્જીત હતો કુમારીએ આ બ નેને જોયા એટલે ઉઠીને ઉભી થઈ ગઇ અને ખૂબ જ આદ

खस्योत्तरं देहि। ततो मयाऽपि तस्यै प्रतिलेखो दत्तः। तन्मध्ये चेदृशी गाथा लिखिता—

" उचितत्वाद् वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि।
स्त्रीरत्नं रत्नवती-मिच्छति, गोविन्द इव कमलाम् ॥ १॥ इति ॥

इदं वरधनुनोक्तं समाकर्ण्य ब्रह्मदत्तोऽदृष्टायामपि रत्नवत्यां परमानुरागरञ्जितान्तःकरणोऽभूत्।

अन्यदा नगरं बाह्यदेशात्समागतो वरधनुरेवमवोचत्—हे कुमार! एतन्नगरस्वामिनोऽनुमत्या दीर्घनृपकिङ्करा अस्मान् गवेषयन्ति। नगरस्वामिना चास्मद्

पास यह हार भेजा है। इस प्रकार समस्त वृत्तान्त कहकर उसने अन्तमें यह भी कहा कि जो गाथा हार के साथ आपके पास आई है उसका प्रत्युत्तर आपको देना चाहिये। अतः मैंने भी उसके प्रत्युत्तर रूपमें समाचार देकर उसमे यह गाथा अंकित कर दी है—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामापि।
स्त्रीरत्नं रत्नवती, मिच्छति गोविन्द इव कमलाम् ॥ "

मित्र वरधनु द्वारा उचितरूप से कहा गया ब्रह्मदत्तकुमार रत्नवती स्त्रीरत्न को विष्णु जैसे लक्ष्मीजी को चाहते हैं वैसे चाहता है। इस प्रकार वरधनु द्वारा कथित इस समस्त वृत्तान्त को सुनकर ब्रह्मदत्तकुमार अदृष्ट भी रत्नवती मे अनुरक्तचित्त हो गया।

एक समय की बात है जब कि वरधनु नगर से बाहिर जाकर वापिस आया तब उसने कहा कुमार! इस नगर के राजा की अनुमति से दीर्घ-

---

સઘળું વૃત્તાંત કહીને એણે અંતમાં એ પણ કહ્યું કે, જે ગાથા હારની સાથે આપની પાસે આવેલ છે એનો પ્રત્યુત્તર આપે આપવો જોઈએ આથી મેં પણ એના પ્રત્યુત્તરરૂપમાં સમાચાર રૂપે તેમાં આ ગાથા અંકિત કરેલ છે—

" उचितत्वाद्वरधनुना, सुहृदोक्तो ब्रह्मनामपि।
स्त्री रत्न रत्नवती-मिच्छति गोविंद इव कमलाम् ॥ "

મિત્ર વરધનુ દ્વારા ઉચિત રૂપમાં કહેવામાં આવ્યું કે બ્રહ્મદત્તકુમાર રત્નાવતી સ્ત્રીરત્નને જેવી રીતે વિષ્ણુ લક્ષ્મીને ચાહે છે એજ રીતે ચાહે છે આ પ્રમાણે વરધનુએ કહેલા સઘળા વૃત્તાંતને સાંભળી જેને પોતે જોયેલ પણ નથી એવી રત્નવતીમાં બ્રહ્મદત્તકુમાર અનુરક્ત બની ગયો.

એક સમયની વાત છે કે જ્યારે વરધનુ નગરની બહાર ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે આવીને કુમારને કહ્યું કે કુમાર! આ નગરના

तदाऽहं जीवनपर्यन्तं ब्रह्मचर्यं पालयिष्यामीति। एकदा मम माता मां कथितवती-पुत्रि ! आजीवं कौमार्यमास्थाय स्थातुं तव विचारो नितरामशोभनः, अतो विख्यातानां श्रेष्ठिनो पुत्रेषु कमप्येकं वरयित्वा कुरु पित्रोरानन्दम्। मातुरिदं वचनं मया न स्वीकृतम्। ततो माता मां कथितवती-यक्षमाराधय, स तवाभिलषितं सेत्स्यति। मातुः कथनानुसारेण यक्षाराधनतत्परा नियमव्रतादिकमाचरन्ती यक्षं तोषितवती। सन्तुष्टो यक्षो मां कथितवान्-वत्से ! भविष्यचक्रवर्ती ब्रह्मदत्तस्तव पतिर्भविष्यति। स वरधनुं नाम्ना स्वमित्रेण सहागमिष्यति। स त्वया समु-

---

कौमार व्रत ही-ब्रह्मचर्यव्रत का ही पालन क्यों न करूं। माता को जब मेरी इस स्थिति का पता लगा तो उसने बुलाकर मुझ से कहा पुत्रि ! जीवन पर्यन्त कौमारव्रत को लेकर रहने का यह तेरा विचार मेरी दृष्टि में सुन्दर प्रतीत नहीं होता है। अतः प्रसिद्ध सेठ साहूकारों के किसी एक कुमार का अपने योग्य वर का अन्वेषण करके पिता को आनंदित करो इसी में तेरी भलाई है। माता के इस प्रकार वचन सुनकर भी मैंने उनको मानने में अपनी समति नहीं दी। माताने जब यह देखा तो उसने पुनः मुझसे कहा कि यदि अभिलषित वर की प्राप्ति ही करना है तो इस निमित्त बेटी ! तू अब यक्ष की आराधना कर। तेरा परिश्रम अवश्य ही सफल होगा। अतः मैंने फिर माता के कहे अनुसार यक्षकी आरा धना करना प्रारंभ कर दिया। नियम, वृत, आदि का खूब आचरण किया। इससे यक्ष मेरे ऊपर तुष्ट होकर उसने मुझ से कहा वत्से ! भविष्य चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तकुमार ही तेरा पति होगा, वह अपने मित्र वरधनु

કૌમાર્યવ્રતનુ-બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ પાલન કેમ ન કરૂ ? માતાને મારી આ સ્થિતિની ખબર પડી ત્યારે તેણે મને બોલાવીને કહ્યુ, પુત્રી ! જીવન પર્યંત કૌમાર્યવ્રતને ધારણ કરીને રહેવાનો તારો વિચાર મારી દૃષ્ટિએ બરોબર નથી આથી પ્રસિદ્ધ શેઠ શાહુકારોના કોઈ એક કુમારને તારા પતિ તરીકે સ્વીકારીને પિતાની ચિંતા ઓછી કર એમાં જ તારી ભલાઈ છે માતાના આ પ્રકારના વચન સાભળીને હુ તેની સાથે સહમત ન થઇ માતાએ જ્યારે એ જાણ્યુ ત્યારે તેણે મને કહ્યું કે, જો ઈચ્છા પ્રમાણે વરની પ્રાપ્તી કરવી હોય તો તુ યક્ષની આરાધના કર તારો પરિશ્રમ અવશ્ય સફળ થશે, આથી મે માતાના કહેવા અનુસાર યક્ષની આરાધના કરવા માડી નિયમ, વ્રત વગેરેનુ આચરણ કર્યું આથી યક્ષ મારા ઉપર પ્રસન્ન થયા અને તેમણે મને કહ્યુ વત્સે ! ભવિષ્યના ચક્રવર્તી કુમાર બ્રહ્મદત્ત તારા પતિ થશે તે પોતાના મિત્ર વરધનુકુમાર સાથે

समागतौ । तस्या इत्थं वचः श्रुत्वा कुमारः साश्चर्यं प्राह—भद्रे कौ आवाम् ! सा प्राह—भवान् मम स्वामी ब्रह्मदत्तः, अयं हि वरधनुस्तवमित्रम् । कुमारेणोक्तम्-कुतस्त्वयाऽस्मत्परिचयः समुपलब्धः । सा प्राह–कुमार ! इह नगर्यामस्ति धनप्रवरो नाम श्रेष्ठि, तस्य च भार्या धनसंचया नाम। अहं च तयोस्तनुजाऽष्टभ्रातृणामनुजा रत्नवती नाम्नी पित्रोः परमप्रमोददायिनी क्रमेण यौवनमारूढा। यौवनावस्था प्राप्तां मां दृष्ट्वा पितरौ मम विवाहार्थं वरान्वेषणाय प्रयत्नं कृतवन्तौ, परन्तु कोऽपि वरो ममानुकूलो न मिलितः । मया निर्धारितम्–यदि ममानुकूलं पतिर्न मिलिष्यति

आने में बहुत देर लगी । मैं तो कभी की आपकी प्रतीक्षा में बैठी हुई हूं । कुमारी के इस प्रकार वचन सुनकर कुमार के आश्चर्य का ठिकाना नहीं रहा वह सहसा बोला–जानती भी हो कि हम लोग कौन हैं ? कन्याने कहा कि हां जानती हूं एक आप तो ब्रह्मदत्तकुमार हैं, और दूसरे ये आपके साथी वरधनुकुमार हैं । कुमार ने पुनः कहा भद्रे ! तुझे हम लोगों का यह परिचय कैसे प्राप्त हुआ । कुमारी ने कहा–सुनो इस नगरी में धनप्रवर नामका एक सेठ रहता है। उसकी पत्नीका नाम धनसंचया है। उनकी मैं पुत्री हूं । मेरा नाम रत्नवती है । मेरे आठ भाई हैं । जब माता पिता को सुखदायिनी मैं बाल्यावस्थासे यौवन अवस्था में पहुंची तो उनको मेरे विवाह की चिन्ता होने से वरकी खोज होने लगी। परन्तु मेरे योग्य वर उनको नहीं मिला । मैने तब निश्चय किया- कि प्रयत्न करने पर भी यदि मेरे योग्य वर प्राप्त नहीं होता है तो मै आजीवन

રથી તેમને કહેવા લાગી કે, આપ લોકોને અહીં સુધી આવવામાં ખૂબ સમય લાગ્યો હું તો ક્યારનીએ આપની રાહ જોઇને બેઠી છું કુમારીના આવા વચન સાંભળીને કુમારના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો તે સહસા બોલી ઉઠ્યો જાણો છો કે, અમે કોણ છીએ ? કન્યાએ કહ્યું કે, હા ! જાણું છું એક આપ બ્રહ્મદત્તકુમાર છો અને બીજા આ આપના સાથીદાર વરધનુકુમાર છે, કુમારે ફરી કહ્યુ, ભદ્રે તમને અમારો પરિચય કઇ રીતે મળી શક્યો ? કુમારીએ કહ્યું, સાંભળો ! આ ગામમાં ધનપ્રવર નામે એક શેઠ રહે છે એની પત્નીનું નામ ધનસંચયા છે, તેની હું પુત્રી છું, મારૂં નામ રત્નવતી છે, મારે આઠ ભાઈ છે માતાપિતાને સુખ આપનાર એવી હું બાલ્યાવસ્થા વટાવીને યૌવન અવસ્થામાં પહોંચી ત્યારે તેમને મારા વિવાહની ચિન્તા થવાથી વરની શોધ કરવા લાગ્યા પરંતુ મારા યોગ્ય વર તેમને ન મળ્યો આથી મેં નિશ્ચય કર્યો કે, પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ જો મારા લાયક વર મળતો નથી તો હું

तदाऽहं जीवनपर्यन्तं ब्रह्मचर्यं पालयिष्यामीति । एकदा मम माता मां कथितवती-पुत्रि ! आजीवं कौमार्यमास्थाय स्थातुं तव विचारो नितरामशोभनः, अतो विख्यातानां श्रेष्ठिनां पुत्रेषु कमप्येकं वरयित्वा कुरु पित्रोरानन्दम् । मातुरिदं वचनं मया न स्वीकृतम् । ततो माता मां कथितवती-यक्षमाराधय, स तवाभिलषितं सेत्स्यति । मातुः कथनानुसारेण यक्षाराधनतत्परा नियमव्रतादिकमाचरन्ती यक्षं तोषितवती । सन्तुष्टो यक्षो मां कथितवान्-वत्से ! भविष्यचक्रवर्ती ब्रह्मदत्तस्तव पतिर्भविष्यति । स वरधनु नाम्ना स्वमित्रेण सहागमिष्यति । स त्वया समु-

कौमार व्रत ही-ब्रह्मचर्यव्रत का ही पालन क्यों न करूं । माता को जब मेरी इस स्थिति का पता लगा तो उसने बुलाकर मुझ से कहा पुत्रि ! जीवन पर्यन्त कौमारव्रत को लेकर रहने का यह तेरा विचार मेरी दृष्टि में सुन्दर प्रतीत नहीं होता है । अतः प्रसिद्ध सेठ साहूकारों के किसी एक कुमार का अपने योग्य वर का अन्वेषण करके पिता को आनंदित करो इसी में तेरी भलाई है । माता के इस प्रकार वचन सुनकर भी मैंने उनको मानने में अपनी समति नहीं दी। माताने जब यह देखा तो उसने पुनः मुझसे कहा कि यदि अभिलषित वर की प्राप्ति ही करना है तो इस निमित्त बेटी ! तू अब यक्ष की आराधना कर। तेरा परिश्रम अवश्य ही सफल होगा। अतः मैंने फिर माता के कहे अनुसार यक्षकी आराधना करना प्रारभ कर दिया। नियम, वृत, आदि का खूब आचरण किया। इससे यक्ष मेरे ऊपर तुष्ट होकर उसने मुझ से कहा वत्से। भविष्य चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तकुमार ही तेरा पति होगा, वह अपने मित्र वरधनु

કૌમાર્યવ્રતનુ-બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ પાલન કેમ ન કરૂ ? માતાને મારી આ સ્થિતિની ખબર પડી ત્યારે તેણે મને બોલાવીને કહ્યુ, પુત્રી ! જીવન પર્યંત કૌમાર્ય-વ્રતને ધારણ કરીને રહેવાનો તારો વિચાર મારી દૃષ્ટિએ બરોબર નથી આથી પ્રસિદ્ધ શેઠ શાહુકારોના કોઈ એક કુમારને તારા પતિ તરીકે સ્વીકારીને પિતાની ચિંતા ઓછી કર એમા જ તારી ભલાઈ છે માતાના આ પ્રકારના વચન સાભળીને હુ તેની સાથે સહમત ન થઇ માતાએ જ્યારે એ જાણ્યુ ત્યારે તેણે મને કહ્યુ કે, જો ઈચ્છા પ્રમાણે વરની પ્રાપ્તી કરવી હોય તો તુ યક્ષની આરાધના કર તારો પરિશ્રમ અવશ્ય સફળ થશે, આથી મે માતાના કહેવા અનુસાર યક્ષની આરાધના કરવા માડી નિયમ, વ્રત વગેરેનુ આચરણ કર્યું આથી યક્ષ મારા ઉપર પ્રસન્ન થયા અને તેમણે મને કહ્યુ વત્સે ! ભવિષ્યના ચક્રવર્તી કુમાર બ્રહ્મદત્ત તારા પતિ થશે તે પોતાના મિત્ર વરધનુકુમાર સાથે

पलक्ष्यः । ततः परं मया हारप्रेषणादिकं कृतम्, तत्सर्वं तु भवदवगतमेव । तद्वाक्यमाकर्ण्य कुमारोऽत्यन्तानुरक्तचित्तः सुमधुरवचसा तामाश्वास्य तया सह समित्रो रथमारूढः । कुमारस्तां प्रोक्तवान्-भद्रे ! इतः क्व गन्तव्यमस्माभिः । सा प्राह-अस्ति मगधदेशे शिवपुरी नगर्यां मम पितुर्लघुभ्राता धनसार्थवाहो नाम श्रेष्ठी । स ज्ञातसकलवृत्तान्तो युवयो र्मम च स्वसन्निधे समागमनं श्रेयस्करं मस्यते । अतो मम मते तत्रैव गन्तुमुचितम् । पश्चाद्यथा युवयोरिच्छा । तस्या वचनमाकर्ण्य

कुमार के साथ आवेगा । इसका तुम ध्यान रखना। इस प्रकार कह-कर रत्नवती ने पुनः यह कहा-कि मैं ने फिर यक्ष के कहने के बाद क्या किया सो सब आपको विदित ही है-अर्थात् उसके बाद फिर मैं ने आपके पास हार आदि भेजा सो यह बात सब आपको मालूम ही है । रत्नवतीके इस प्रकार वचन सुनकर कुमार के चित्त मे अधिक प्रसन्नता हुई । 'रत्नवती का मुझ पर निष्कपट स्नेह है' ऐसा जानकर कुमारने उस पर अत्यन्त विमुग्ध होकर उसको मधुर वचनों द्वारा धैर्य बधाया पश्चात् मित्र को साथमे लेकर उसीके साथ रथ पर बैठ गया । कुमार ने रत्नवती से कहा भद्रे ! यह तो बताओ अब यहां से कहां चलना है । रत्नवती ने कहा सुनो, मगध देशान्तर्गत एक शिवपुरी नामकी नगरी है वहां मेरे पिता के लघुभ्राता जिनका नाम धनसार्थवाह है रहते हैं । जब उनको यह मालूम पडेगा कि रत्नवती ब्रह्मदत्त मित्र सहित यहां आ रहे हैं, तो उनको इस खबर से बडा आनद होगा। इसलिये सब से पहिले अपनको वहींपर चलना चाहिये । फिर आप की जैसी इच्छा हो सो ठीक। रत्नवती

અહી આવશે એ વાત તુ લક્ષમા રાખજે આમ કહીને રત્નવતીએ ફરી કહ્યું, યક્ષના કહેવા પછી મે શુ શું કર્યું તે સઘળુ આપની જાણમા જ છે અર્થાત્ પછી મે આપની પાસે હાર વગેરે મોકલેલ એ સઘળી વાત આપે જાણી જ છે રત્નવતીની આ પ્રકારની વાત સાભળીને કુમારના ચિત્તમા ખૂબ પ્રસન્નતા થઈ "રત્નવતીનો મારા ઉપર નિષ્કપટ સ્નેહ છે" એવુ જાણીને કુમાર તેના તરફ સ્નેહથી આકર્ષાયો અને મધુર વચનોથી તેને સાંત્વન આપ્યુ પછી મિત્રને સાથે લઈ તેની સાથે રથ ઉપર બેસી ગયો અને રત્નવતીને કહ્યું, ભદ્રે ! એ તો બતાવો કે હવે અહીથી ક્યા જવુ છે ? રત્નવતીએ કહ્યું સાભળો ! મગધ દેશમા શિવપુરી નામની નગરી છે ત્યા મારા પિતાના નાનાભાઈ જેમનુ નામ ધનસાર્થવાહ છે, તે રહે છે જ્યારે તેને એ ખબર પડશે કે રત્નવતી, બ્રહ્મદત્ત અને તેમના મિત્ર સાથે અહી આવી રહી છે ત્યારે તેમને ખૂબ આનંદ થશે આથી સહુથી પહેલા આપણે ત્યા જઇએ પછી જેવી આપની ઈચ્છા રત્નવતીના

कुमारो मगधाभिमुख गन्तुमिच्छितवान्। वरधनुः सारथिभूत्वाऽश्वान् प्रेरितवान्। ग्रामानुग्राम गच्छन्तस्ते वत्सदेशान्निर्गताः।

अन्यदा ते गिरिगुहाटव्या समागताः। तत्र कण्टकसुकण्टकाभिधानौ द्वौ चोरसेनापती पुरुषद्वय रक्षितरथस्थ स्त्रीरत्न संप्रेक्ष्य तदपहर्तुमनसौ स्वानुचरैः सह समायाताः। कुमारोऽपि स्वहस्तलाघव मदर्शयन् शरैश्चोरान् जर्जरितान् कृतवान्। कुमारबाणजर्जरितगात्राश्चोरा इतस्ततः पलायिताः। वरधनुनोक्तम्—

के ऐसे वचन सुनकर कुमार ने मगध की ओर जाना ही उचित समझा। अतः वह उसी ओर चल दिया। सारथिका काम वरधनुने किया। रथ अपनी तेज गतिसे चलने लगा। क्रमशः चलते २ ये लोग वत्सदेशकी सीमा से बहुत दूरतक निकल गये।

इस प्रकार चलते २ रास्ते में इनका गिरिगुहा नामकी एक अटवी मिली। उसमें कण्टक और सुकण्टक नाम के दो चोर सेनापति रहते थे। उन्होंने ज्यों ही दो पुरुषो से सुरक्षित स्त्रीरत्न रत्नवतीको रथ में बैठी हुई देखी तो उन्होंने विचार किया कि इस स्त्रीरत्नके लूटनेसे हमको बहुत धन प्राप्त होगा। अतः वे दोनों अपने २ अनुचरोके साथ रथकी ओर बढने लगे। कुमारने ज्यों ही इस परिस्थिति को देखा तो उसने शीघ्र ही अपने हाथोंकी कुशलता प्रदर्शित करते हुए बाणो से चोरों को जर्जरित कर दिया। कुमार के छोडे गये बाणों द्वारा जर्जरीत होकर वे चोर न मालूम वहासे कहा चले गये पता ही नहीं पडा। वरधनुने

વચન સાંભળીને કુમારે મગધ તરફ જવાનુ ઉચિત માન્યુ આથી તેઓ એ તરફ ચાલ્યા સારથીનુ કામ વરધનુએ કર્યું રથ તેજ ગતિથી ચાલવા લાગ્યો. ચાલતા ચાલતા એ લોકો વત્સદેશની સીમા ઓળગીને આગળ નીકળી ગયા

આ રીતે ચાલતા ચાલતા તેઓ ગિરિગુહા નામની એક અટવીમા આવી પહોચ્યા, એ અટવીમા કટક અને સુકટક નામના બે ચોર સેનાપતિ રહેતા હતા. તેમણે જ્યારે બે પુરુષથી સુરક્ષિત સ્ત્રીરત્ન રત્નવતીને રથમા બેઠેલી જોઈ, તો એમણે વિચાર કર્યો કે, આ સ્ત્રીને લૂટવાથી અમને ઘણુ ધન પ્રાપ્ત થશે, આથી તે બન્ને પોત પોતાના માણસો સાથે રથની તરફ આવવા લાગ્યા કુમારે પરિસ્થિતિને સમજી જઇ તેણે એજ વખતે પોતાના હાથની કુશળતા બતાવતા બાણોથી ચોરોને જર્જરીત બનાવી દીધા કુમારણા બાણોથી જર્જરીત બનેલા એ ચોરો ત્યાથી નાસી છૂટયા તે કયા અદૃશ્ય બની ગયા તે સમજાયુ નહી વરધનુએ જ્યારે માર્ગ સપૂર્ણપણે નિર્ભય જોયો ત્યારે કુમારને કહ્યુ કે, આપ

कुमार ! युवां श्रान्तौ । अतः कियत्कालावधि रथे विश्राम कुरुतम् । वरधनोर्वचनं निशम्य कुमारो रथे प्रसुप्तः । मार्गे पर्वतीय नदी समायाता । तुरङ्गमाः श्रमखिन्ना अग्रे न चलन्ति । प्रतिबुद्धः कुमारोऽश्वान् श्रमखिन्नान् पश्यति, रथाग्रे च वरधनु न पश्यति । जलमानेतु वरधनुर्गतो भविष्यतीति विचिन्त्य त प्रतीक्षमाणः कियत्कालावधि कुमारस्तत्र स्थितः । पर वरधनुर्नागतः । कुमारश्चिन्तयति–नागतो वरधनु रधुनाऽपि, न जाने क्व गतः ? एव चिन्तयन् कुमार इतस्ततो विलोकयति, तावत्पश्यति रथाग्रभाग रुधिरावलिप्तम् । व्यापादितो वरधनुरिति मन्वानः,

जब मार्ग बिलकुल निर्विघ्न–विघ्नरहित देखा तब कुमारसे कहा आप लोग थक गये होंगे अतः कुछ समयतक इसी रथमें विश्राम करें। वरधनुके वचन को सुनकर कुमार रथ मे ही सो गया। चलते २ मार्ग में एक पहाड़ी नदी मिली। घोडे चलते २ थक चुके थे अतः उस नदीको पार करने में वे असमर्थ हो चुके थे। इतने में कुमार भी जग पडे तो उन्होंने सिर्फ रथमें थके हुए घोडों को ही देखा वरधनुको नहीं देखा। वरधनु को नहीं देखकर कुमारने विचार किया कि शायद वह पानी लेनेके लिये गया होगा, अतः उसकी प्रतीक्षा मे उन्होंने कुछ समय तक रथको वही पर रोक रखा। जब यह देखा कि वरधनु अभीतक भी पीछा नही लौटा है, तब कुमार ने विचार किया वरधनु अभीतक वापिस नहीं आया है इसका क्या कारण है। वह कहीं गया होगा। इस प्रकार अनिष्टकी आशका से आकुलित होकर कुमारने इधर उधर ज्यों ही दृष्टिफैलाई तो रथ के अग्र भाग उनकी दृष्टि में रुधिर से भरा हुआ दिखलाई दिया, रुधिरसे भरे हुए रथ के अग्र भाग को देखते ही कुमार ने

થાકી ગયા હશો આથી થોડો વખત આ રથમા વિશ્રામ કરો વરધનુના વચન સાભળી કુમાર રથમા સુઈ ગયા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા એક પહાડી નદી આવી ઘોડાઓ પણ ચાલતા થાકી ગયા હતા આથી એ નદીને પાર કરવાની તેમનામા શક્તિ ન હતી આ વખતે કુમાર જાગી ગયા ત્યારે તેણે ફક્ત રથના થાકેલા ઘોડાઓને જોયા વરધનુ ન દેખાયો વરધનુને ન જોતા કુમારે વિચાર કર્યો કે, કદાચ તે પાણી લેવા ગયા હશે આથી તેમણે તેની રાહ જોઈને થોડો વખત રથને ત્યા રોકી રાખ્યો જ્યારે વરધનુ ન આવ્યો ત્યારે કુમારે વિચાર કર્યો કે, વરધનુ હજુ સુધી પાછો કેમ ન આવ્યો ? એનુ શું કારણ હશે ? તે કયા ગયો હશે ? આ પ્રકારે અનિષ્ટની આશકાથી આકુળ વ્યાકુળ બનીને કુમારે આજુમાજુ દૃષ્ટિ ફેરવી તો રથના અગ્રભાગને લોહીથી ભરેલો જોયો રૂધીરથી ભરેલા રથના આગલા ભાગને જોતા જ કુમારે વિચાર કર્યો કે, નિ

"हा प्रिय सुहृत् ! मा परित्यज्य-क्व गतः ? परिष्वजस्व मा मलयशीतलेन बाहुयुगलेन ! हे विपद्बन्धो ! त्वत्सदृश सुहृदं क्वोपलप्स्ये ? अरे रे ! निर्घृण ! अन्तक ! मम हृदय छिन्दता त्वया कथ न मम प्राणा अपहृताः"। एव विलपन् कुमारो मूर्च्छा गतः।

कुमार्या उपचारेण लब्धचैतन्यः कुमारः पुनरपि विलपन् भृश रोदिति। कुमारस्येमा दशामवलोक्य रत्नवती सान्त्ववचनैः कुमारमाश्वासितवती। कुमारस्तामुवाच—रत्नवति ! न ज्ञायते वरधनुर्मृतो जीवन् वाऽस्तीति। अतोऽह तम-

---

विचार किया कि निश्चय से किसी दुष्टने वरधनु को मार दिया है। बस अब क्या था-लगे वे इकदम रोने हा प्रियमित्र ! तुम मुझे अकेला इस वन में छोड़कर कहा चले गये हो। अरे कुछ तो खबर दो चन्दन जैसे शीतल बाहु युगलसे आकर मुझ से मिलो। हे विपत में सहाय करने वाले ! तेरे जैसा सखा अब मुझे कहाँ मिलेगा ! अरे ओ करालकाल ! निर्दय होकर जब तूने मेरे इस हृदय को हरण किया तो उसके पहिले तूने मुझे ही क्यों नही मार डाला। इस प्रकार विलाप करते २ कुमारको मूर्छा आ गई।

पतिको मूर्छित देखकर कुमारी ने अनेक उपचारों से कुमार की मूर्छा दूर की। ज्यों ही कुमार स्वस्थ हुआ तो वह फिर से विलाप करने लगा। विलाप करते २ वह खूब रोया भी। कुमार की इस तरह दयनीय दशा देखकर कुमारीने उसका सान्त्वनाप्रद वचनों द्वारा धैर्य बधाया। कुमारने रत्नवतीसे कहा-रत्नवति ! जब पता ही नही पडता है कि

દુષ્ટે વરધનુને મારી નાખ્યો છે' આ વિચારે તેનુ હૃદય ભરાઈ આવ્યુ અને તે રોવા લાગ્યો. પ્રિય મિત્ર ! તુ મને આ વનમા એકલો છોડીને કયા ચાલ્યો ગયો. કાઈક તો ખબર આપો ચદન જેવા શીતળ બાહુ યુગલથી આવીને મને મળો. વિપત્તમા સહાય કરવાવાળા હે મિત્ર ! તારા જેવો મિત્ર હવે મને કયાથી મળશે ? અરે ઓ કરાલકાળ ? નિર્દય બનીને જ્યારે તે મારા આ હૃદયનુ હરણ કર્યુ તો એના પહેલા તે મને જ કેમ ન મારી નાખ્યો ? આ પ્રકારનો વિલાપ કરતા કરતા કુમારને મૂર્છા આવી ગઈ

કુમારને બેહોશ થયેલ જાણીને રત્નવતીએ અનેક ઉપચારોથી તેની મૂર્છા દૂર કરી જ્યારે કુમાર સ્વસ્થ બન્યો તો તે ફરીથી વિલાપ કરવા લાગ્યો વિલાપ કરતા કરતા તે ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવા લાગ્યો. કુમારની આ પ્રકારની દયાજનક સ્થિતિ જોઈને રત્નવતીએ તેને સાત્વન આપતા શબ્દોથી ધીરજ આપી કુમારે રત્નવતીને કહ્યુ, રત્નવતી ! જ્યારે ખબર જ નથી પડતી કે વરધનુ જીવિત છે કે, મરી

कुमार ! युवा श्रान्तौ । अतः कियत्कालावधि रथे विश्राम कुरुतम् । वरधनोर्वचनं निशम्य कुमारो रथे प्रसुप्तः । मार्गे पर्वतीय नदी समायाता । तुरङ्गमाः श्रमखिन्ना अग्रे न चलन्ति । प्रतिबुद्धः कुमारोऽश्वान् श्रमखिन्नान् पश्यति, रथाग्रे च वरधनुं न पश्यति । जलमानेतुं वरधनुर्गतो भविष्यतीति विचिन्त्य त प्रतीक्षमाणः कियत्कालावधि कुमारस्तत्र स्थितः । पर वरधनुर्नागतः । कुमारश्चिन्तयति–नागतो वरधनु रधुनाऽपि, न जाने क्व गतः ? एव चिन्तयन् कुमार इतस्ततो विलोकयति, तावत्पश्यति रथाग्रभाग रुधिरावलिप्तम् । व्यापादितो वरधनुरिति मन्वानः,

जब मार्ग बिलकुल निर्विघ्न–विघ्नरहित देखा तब कुमारसे कहा आप लोग थक गये होगे अत. कुछ समयतक इसी रथमे विश्राम करें। वरधनुके वचन को सुनकर कुमार रथ मे ही सो गया। चलते २ मार्ग में एक पहाड़ी नदी मिली। घोडे चलते २ थक चुके थे अतः उस नदीको पार करने में वे असमर्थ हो चुके थे। इतने में कुमार भी जग पडे तो उन्हों ने सिर्फ रथमें थके हुए घोडों को ही देखा वरधनुको नहीं देखा। वरधनु को नही देखकर कुमारने विचार किया कि शायद वह पानी लेनेके लिये गया होगा, अतः उसकी प्रतीक्षा मे उन्होंने कुछ समय तक रथको वही पर रोक रखा। जब यह देखा कि वरधनु अभीतक भी पीछा नही लौटा है, तब कुमार ने विचार किया वरधनु अभीतक वापिस नहीं आया है इसका क्या कारण है। वह कहीं गया होगा। इस प्रकार अनिष्टकी आशका से आकुलित होकर कुमारने इधर उधर ज्यों ही दृष्टिफैलाई तो रथ के अग्रभाग उनकी दृष्टि में रुधिर से भरा हुआ दिखलाई दिया, रुधिरसे भरे हुए रथके अग्र भाग को देखते ही कुमार ने

થાકી ગયા હશો આથી થોડો વખત આ રથમા વિશ્રામ કરો વરધનુના વચન સાભળી કુમાર રથમા સુઈ ગયા ચાલતા ચાલતા માર્ગમા એક પહાડી નદી આવી ઘોડાઓ પણ ચાલતા થાકી ગયા હતા આથી એ નદીને પાર કરવાની તેમનામા શક્તિ ન હતી આ વખતે કુમાર જાગી ગયા ત્યારે તેણે ફક્ત રથના થાકેલા ઘોડાઓને જોયા વરધનુ ન દેખાયો વરધનુને ન જોતા કુમારે વિચાર કર્યો કે, કદાચ તે પાણી લેવા ગયા હશે આથી તેમણે તેની રાહ જોઈને થોડો વખત રથને ત્યા રોકી રાખ્યો જ્યારે વરધનુ ન આવ્યો ત્યારે કુમારે વિચાર કર્યો કે, વરધનુ હજુ સુધી પાછો કેમ ન આવ્યો ? એનુ શુ કારણ હશે ? તે ક્યા ગયો હશે ? આ પ્રકારે અનિષ્ટની આશકાથી આકુળ વ્યાકુળ બનીને કુમારે આજુબાજુ દૃષ્ટિ ફેરવી તો રથના અગ્રભાગને લોહીથી ભરેલો જોયો રૂધીરથી ભરેલા રથના આગલા ભાગને જોતા જ કુમારે વિચાર કર્યો કે,

वल्गुवचनैः कुमार सम्मान्य ससत्कृति स्वगृहमानीतवान्। तत्कृते च सर्वा सुव्यवस्था कृतवान् कुमार खिन्नमानस दृष्ट्वा ग्रामाधिपतिर्वदति-कुमार! त्वं खिन्न इव लक्ष्यसे, तत्कारण वक्तव्य चेद् भवेत्, तदा मह्यमपि निवेद्यताम्? कुमारः प्राह-मम भ्राता चौरैः सह कलह कुर्वन् न जाने क्व गतः? कामवस्था प्राप्तः? तच्चिन्तयाऽह समाकुलितोऽस्मि? अतो विचारये तमन्वेष्टुम्। ग्रामाधिपेनोक्तम्-अल

व्यक्ति होना चाहिये। ऐसे अच्छे विशिष्ट व्यक्ति इस ग्राम में आवे यह ग्राम का सौभाग्य है, अतः ग्रामाधिपतिके नाते मेरा कर्तव्य है कि म इसका उचित सत्कार करू। ऐसा सोच समझ कर उसने उसी समय सन्मान-सूचक शब्दों द्वारा कुमारका वहीं पर सत्कार किया पश्चात् वह उसको अपने घर पर ले गया। घर पर कुमार की सब प्रकार की उसने योग्य व्यवस्था कर दी। जब उसने कुमार को चिन्तित चित्त देखा तो बोला कुमार! तुम हमको खेदखिन्न क्यों प्रतीत होते हो-यदि प्रकट करने योग्य कारण हो तो आप अवश्य बतलावें। कुमारने ग्रामाधिपतिके वचन सुनकर कहा कि मेरा भाई चौरो का साम्हना करता हुआ न मलूम कहाँ चला गया है। हमको उसकी अभी तक कोई खबर नही मिली है। पता नही क्या उसकी अवस्था हो रही होगी, बस इसी चिन्ता की वजह से मैं आकुलित हो रहा हू। विचार है कि उसका पता लगाऊ। कुमारके इस दारुण कथन को सुनकर ग्रामाधिपति ने कहा कि

એ કહી આપે છે કે, એ કોઇ અસાધારણ વ્યક્તિ હોવી જોઇએ આવી અસાધારણ વ્યક્તિ અહિં આવે એ ગામનુ સૌભાગ્ય છે આથી ગ્રામાધિપતિ તરીકેનુ મારૂ એ કર્તવ્ય છે કે, હુ તેમનુ સન્માન કરૂ આવુ વિચારીને તેણે એ વખતે આદરપૂર્વક સન્માન સૂચક શબ્દોથી તેણે એજ સ્થળે કુમારનુ સ્વાગત કર્યું પછી તે તેને પોતાને ત્યા લઈ ગયો પોતાને ત્યા લઈ જઈ તેણે કુમારની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપી જ્યારે તેણે કુમારના ચહેરા ઉપરની ચિંતા જોઈ ત્યારે તે બોલ્યો કે, કુમાર! તમે ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો? જો કહી શકાય તેવું હોય તો તેનુ કારણ આપ મને જરૂર બતાવો કુમારે ગ્રામાધિપતિનુ વચન સાભળી કહ્યુ કે, મારો ભાઈ ચોરોનો સામનો કરતા કરતા ન માલુમ કયા ગયો તેનો હજુ સુધી કાઈ પત્તો મળ્યો નથી ખબર નથી કે, તેની ત્યા શું સ્થિતિ બની હશે? આજ એક માત્ર મારી ચિંતાનુ કારણ છે મારી ઈચ્છા તેની શોધખોળ માટે જવાની છે કુમારના આ દુખજનક વચન સાભળીને ગ્રામાધિપતિએ કહ્યુ, આપ આ

न्वेषयितु गच्छामि। साऽब्रवीत् – आर्यपुत्र! नायमवसरो वरधनोरन्वेषणस्य, यतोऽहमेकाकिनी, चौरश्वापदादि सकुलित चेदमरण्यम्। परिम्लानकुशकण्टकैरनुमीयते यन्निकट एव ग्रामोऽस्ति। अतस्तत्र मा नय। अनन्तर वरधनुमन्वेषय। रत्नवत्या युक्तिमद्वचनमाकर्ण्य कुमारस्तामादाय मगधदेशसीमासस्थिते क्षितिपुरे ग्रामे समागतः। तस्मिन् ग्रामे प्रविशन् कुमारः सभामध्यस्थितेन क्षितिपति नाम्ना ग्रामाधिपतिना दृष्टः। कुमार दृष्ट्वा स चिन्तयति–नाय साधारणो मनुष्यः। एतदाकृतिरेवास्याऽसाधारणत्व प्रकटयति, अतो मया सत्कार्योऽयम्। इति विचार्य

वरधनु जीवित है अथवा मर गया है। तब तो मै उसकी खोज करू ऐसा मेरा कर्तव्य मुझे प्रेरित करता है। अतः मैं उसकी गवेषणा करने के लिये जाता हू। कुमार की बात सुनकर रत्नवती ने कहा आर्यपुत्र! यह अवसर वरधनुकी खोज करने का नहीं है, क्यों कि मै अकेली हू तथा यह वन भी चौर एव श्वापदादि हिंसक प्राणीयोंसे भरा हुआ है। परिम्लान कुशकटक आदिसे यह अनुमान होता है कि ग्राम अब पास ही है। इसलिये मुझे ग्राममे सुरक्षित स्थान पर रखकर फिर आप वरधनुकी खोज करें तो ठीक है। रत्नवती के इस प्रकार युक्तियुक्त वचन सुनकर कुमार सब से पहिले उसको लेकर क्षितिपुर ग्राम मे आया। यह ग्राम मगध देश की सीमातट पर बसा हुआ था। कुमार जब उस ग्राम में प्रवेश कर रहा था तब अनेक मनुष्योंके बीच स्थित ग्रामाधिपतिने जिसका नाम क्षितिपति था, उस कुमार को प्रवेश करते हुए देख लिया। अतः देखकर उसने विचार किया कि यह कोई साधारण पुरुष ज्ञात नही होता है। आकृति ही इस बात को कह रही है कि यह कोई असाधारण

ગયેલ છે, ત્યારે મને મારૂ કર્તવ્ય એ કહે છે કે હુ તેની શોધમા નીકળી પડુ આથી હુ તેની શોધ કરવા માટે જાઉ છુ કુમારની વાત સાભળી રત્નવતીએ કહ્યુ, આર્યપુત્ર! આ અવસર વરધનુની શોધ કરવાનો નથી, કારણ કે હુ એકલી છુ અને આ વન પણ ચોર તેમજ હિંસક પ્રાણીઓથી ભરેલુ છે પગલાઓ અને ઘાસ, કાટા વગેરેથી એવુ અનુમાન બધાય છે કે નજીકમા કોઈ ગામ હોવુ જોઈએ આથી મને સુરક્ષિતપણે ગામમા રાખીને પછી આપ વરધનુની શોધ કરો એ ઠીક છે

રત્નવતીનુ આ પ્રમાણે વચન સાભળીને કુમાર તેને લઈને ક્ષિતિપુર ગામમા પહોચ્યો. કુમાર જ્યારે તે ગામમા પ્રવેશ કરી રહ્યો હતો ત્યારે અનેક મનુષ્યોની વચ્ચે ઉભેલા ક્ષિતપતિ નામના ગામના અધિપતિએ કુમારને જોયો. આથી તેણે વિચાર કર્યો કે, આ આવનાર કોઈ સાધારણ પુરુષ નથી આકૃતિજ

वल्गुवचनैः कुमार सम्मान्य ससत्कृति स्वगृहमानीतवान्। तत्कृते च सर्वा सुव्य वस्था कृतवान् कुमार खिन्नमानस दृष्ट्वा ग्रामाधिपतिर्वदति-कुमार! त्वं खिन्न इव लक्ष्यसे, तत्कारण वक्तव्य चेद् भवेत्, तदा मह्यमपि निवेद्यताम्? कुमारः प्राह-मम भ्राता चौरैः सह कलह कुर्वन् न जाने क्व गतः? कामवस्था प्राप्तः? तच्चिन्तयाऽह समाकुलितोऽस्मि? अतो विचारये तमन्वेष्टुम्। ग्रामाधिपेनोक्तम्-अल

व्यक्ति होना चाहिये। ऐसे अच्छे विशिष्ट व्यक्ति इस ग्राम में आवे यह ग्राम का सौभाग्य है, अतः ग्रामाधिपतिके नाते मेरा कर्तव्य है कि म इसका उचित सत्कार करू। ऐसा सोच समझ कर उसने उसी समय सन्मान-सूचक शब्दों द्वारा कुमारका वहीं पर सत्कार किया पश्चात् वह उसको अपने घर पर ले गया। घर पर कुमार की सब प्रकार की उसने योग्य व्यवस्था कर दी। जब उसने कुमार को चिन्तित चित्त देखा तो बोला कुमार! तुम हमको खेदखिन्न क्यों प्रतीत होते हो-यदि प्रकट करने योग्य कारण हो तो आप अवश्य बतलावें। कुमारने ग्रामाधिपतिके वचन सुनकर कहा कि मेरा भाई चौरो का साम्हना करता हुआ न मलूम कहाँ चला गया है। हमको उसकी अभी तक कोई खबर नही मिली है। पता नही क्या उसकी अवस्था हो रही होगी, बस इसी चिंता की वजह से मैं आकुलित हो रहा हू। विचार है कि उसका पता लगाऊ। कुमारके इस दारुण कथन को सुनकर ग्रामाधिपति ने कहा कि

એ કહી આપે છે કે, એ કોઇ અસાધારણ વ્યક્તિ હોવી જોઇએ આવી અસાધારણ વ્યક્તિ અહિં આવે એ ગામનુ સૌભાગ્ય છે આથી ગ્રામાધિપતિ તરીકેનુ મારૂ એ કર્તવ્ય છે કે, હુ તેમનુ સન્માન કરૂ આવુ વિચારીને તેણે એ વખતે આદરપૂર્વક સન્માનસૂચક શબ્દોથી તેણે એજ સ્થળે કુમારનુ સ્વાગત કર્યું પછી તે તેને પોતાને ત્યા લઈ ગયો પોતાને ત્યા લઈ જઈ તેણે કુમારની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપી જ્યારે તેણે કુમારના ચહેરા ઉપરની ચિંતા જોઈ ત્યારે તે બોલ્યો કે, કુમાર! તમે ચિંતાતુર કેમ દેખાઓ છો? જો કહી શકાય તેવું હોય તો તેનુ કારણુ આપ મને જરૂર બતાવો કુમારે ગ્રામાધિપતિનુ વચન સાભળી કહ્યુ કે, મારો ભાઈ ચોરોના સામનો કરતા કરતા ન માલુમ કયા ગયો તેનો હજુ સુધી કાઈ પત્તો મળ્યો નથી ખબર નથી કે, તેની ત્યા શું સ્થિતિ બની હશે? આજ એક માત્ર મારી ચિંતાનુ કારણુ છે મારી ઈચ્છા તેની શોધખોળ માટે જવાની છે કુમારના આ દુખજનક વચન સાભળીને ગ્રામાધિપતિએ કહ્યુ, આપ આ

खेदेन, मदीयानुचरा अन्वेषयिष्यन्ति। यद्यरण्ये क्वापि भविष्यति तदा मिलिष्यत्येव इत्युक्त्वा ग्रामाधिपतिः स्वानुचरान् अरण्ये वरधनुमन्वेषयितु प्रेषितवान्। ते समागत्य वदन्ति–अरण्य सर्वमन्वेषितम्, न कोऽपि पुरुषो दृष्टः। परन्तु महा रापतित एष बाणः समुपलब्धः। ततः कुमारो 'वरधनुर्मृतः' इति चिरकाल सन्ताप कृतवान्।

आप इस विषयकी चिन्ता न करे। मै अपने सेवकों द्वारा आज से ही उसकी खोज कराता हू। यदि वह जगल में कही पर होगा तो अवश्य मिल जायगा। इस प्रकारसे कुमारको धैर्य बधाकर उसने शीघ्र ही नौकरों को आदेश दिया कि वे वन में जाकर जहां पर भी वरधनु हो उसकी तलाश करे। मालिककी आज्ञा पाते ही सेवकजन वरधनु की तलाश में घरसे निकले जगलमें पहुच कर उन्होंने उसको एक२ प्रदेशमें ढूढा–परन्तु वरधनु का उनको कही भी पता नहीं पडा। हताश होकर वे लौट आये और अपने मालिक से बोले स्वामिन्। हमने जगल का कोना २ देख–डाला परन्तु हमको वहां कोई भी पुरुष दिखलाई नही दिया। हां प्रहार से गिरा जैसा यह एक बाण हमको अवश्य मिला है। बाणको हाथ में लेकर कुमार ने देखा तो उसको विश्वास हो गया कि वरधनु मारा गया है। अतः जब तक कुमार उस ग्रामाधिपतिके यहा रहे तबतक उनका वरधनु के मरण का शोक कम नही हुआ।

વિષયમા ચિતા ન કરો હુ મારા સેવકો મારફતે તેની શોધખોળ કરાવુ છુ જો તે જગલમા કયાય પણ હશે તો અવશ્ય મળી જશે આ પ્રકારે કુમારને સાત્વન આપીને તેણે તુરતજ પોતાના માણસોને આદેશ આપ્યો કે, તેઓ વનમા જઈને જ્યા વરધનુ હોય ત્યા તેની તપાસ કરે પોતાના માલિકની આજ્ઞા મળતા જ સેવકજનો વરધનુની શોધમા ઘેરથી નીકળી પડયા જગલમા દરેકે દરેક ભાગમા શોધખોળ કરી પરતુ વરધનુનો કયાય પત્તો લાગ્યો નહી હતાશ બનીને તેઓ પાછા ફર્યા અને પોતાના માલિકને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! અમોએ જગલના ખૂણેખૂણા ફરી વળ્યા પરતુ અમને ત્યા કોઈ પણ માણુસ જોવા ન મળ્યો ફક્ત પ્રહારથી પડેલ એવુ એક બાણ અમને મળેલ છે બાણુને હાથમા લઈ જોતા કુમારને ખાત્રી થઈ કે, વરધનુ માર્યો ગયો છે આથી તે જ્યા સુધી એ ગ્રામાધિપતિને ત્યા રહ્યો ત્યા સુધી તેને વરધનુના મરણુનો શોક ઓછો ન થયો

एकदा तस्मिन् ग्रामे चौरा, जनान् लुण्टयितु समागताः। ब्रह्मदत्त-कुमारस्तदभिज्ञाय स्वशरैश्चारान् जर्जरीकृत्य निवारितवान्। कुमारस्य शौर्यं विलोक्य ग्रामाधिपतिर्नितरा हृष्टः। कुमारोऽपि ग्रामाधिपतिमापृच्छ्य रत्नवत्या सह ततः प्रचलित क्रमेण मगधे शिवपुरीं नगरीं समागतः। ततो नगर्या बहिः परिव्राजकाश्रमे रत्नवतीं सस्थाप्य स्वय वरधनो रन्वेषणार्थं नगराभ्यन्तरे प्रविष्टः। तत्र बहुषु स्थलेषु वरधनुमन्वेषयन्नसौ कुमारमदृष्ट्वा खिन्नमानसः सन् रत्नवती

एक समय की बात है कि उस ग्राम को लूटने के लिये बहुत से चौर आये। कुमारने 'ये वेही जगली चौर हैं जो हमको मिले थे' इस प्रकार उनको पहिचान लिया। उनके ऊपर बाणों की खूब वर्षा की और उनको तहस नहस कर दिया। चौर सबके सब वहा से पीछे भग गये, गावबालों की कुछ भी हानि नहीं हुई। कुमारके शौर्यका अवलोकन कर ग्रामाधिपति को अपार हर्ष हुआ। जब वहा रहते २ कुमारको अधिक समय व्यतीत हो गया, तो उसने एक दिन ग्रामाधि-पति को अपने जाने की सूचना दी। ग्रामाधिपति ने शिष्टाचारीपूर्वक कुमारको विदा किया। वहासे विदा लेकर कुमार रत्नवती के साथ चला। चलते २ वह शिवपुरी के पास आ पहुचा। वहा एक आश्रम था, जिसमे तापस रहा करते थे, उसमें कुमारने रत्नवतीको ठहरा दिया और स्वय वरधनु की तलाश करने के लिये निकला। नगर मे प्रविष्ट होकर उसने वरधनु की हरएक स्थान पर तलाश की, परन्तु वरधनु का कहीं पर भी पता नहीं लगा। खेदखिन्न होकर वह वापिस आश्रममें

એક સમયની વાત છે કે, એ ગામને લૂટવા માટે ઘણા એવા ચોર આવ્યા કુમારે માન્યુ કે આ એજ જગલી ચોર છે જે અમને અગાઉ મળ્યા હતા આમ જાણીને તેના ઉપર બાણોની ખૂબ વૃષ્ટિ કરી અને તેને ત્રાહીત્રાહી પોકા રતા કરી દીધા એ સઘળા ત્યાથી ભાગી છુટયા ગામવાળાઓને કાઈ પણ નુકશાન ન થયુ કુમારના શૌર્યને જોઈને ગ્રામાધિપતિને ઘણોજ હર્ષ થયો. કુમારને ત્યા રહેતા રહેતા ઘણો સમય વીત્યો ત્યારે તેણે એક દિવસ ગ્રામાધિ-પતિ પાસેથી જવાની રજા માગી ગ્રામાધિપતિએ શિષ્ટાચારપૂર્વક કુમારને વિદાય આપી ત્યાથી નીકળી રત્નવતી સાથે ચાલતા ચાલતા તે શિવપુરી પાસે પહોચ્યા ત્યા એક આશ્રમ હતો, જેમા તપસ્વીઓ રહેતા હતા કુમારે રત્નવતીને ત્યા રાખી અને પોતે વરધનુની તપાસ કરવા માટે નીકળી પડયો નગરમા જઈને દરેક સ્થાન ઉપર તેણે વરધનુની તપાસ કરી પરતુ તેને કોઈ પણ સ્થળેથી વરધનુનો પત્તા ન મળ્યો ખૂબ અકળામણ અનુભવતો તે આશ્રમમા

खेदेन, मदीयानुचरा अन्वेषयिष्यन्ति । यद्यरण्ये क्वापि भविष्यति तदा मिलिष्यत्येव इत्युक्त्वा ग्रामाधिपतिः स्वानुचरान् अरण्ये वरधनुमन्वेषयितु प्रेषितवान् । ते समागत्य वदन्ति-अरण्य सर्वमन्वेषितम् , न कोऽपि पुरुषो दृष्टः । परन्तु प्रहारापतित एष बाणः समुपलब्धः । ततः कुमारो ' वरधनुर्मृतः ' इति चिरकाल सन्ताप कृतवान् ।

आप इस विषयकी चिन्ता न करे । मै अपने सेवकों द्वारा आज से ही उसकी खोज कराता हू । यदि वह जगल में कही पर होगा तो अवश्य मिल जायगा । इस प्रकारसे कुमारको धैर्य बधाकर उसने शीघ्र ही नौकरों को आदेश दिया कि वे वन में जाकर जहां पर भी वरधनु हो उसकी तलाश करे । मालिककी आज्ञा पाते ही सेवकजन वरधनु की तलाश में घरसे निकले जगलमें पहुच कर उन्होंने उसको एकर प्रदेशमें ढूढा-परन्तु वरधनु का उनको कही भी पता नहीं पडा । हताश होकर वे लौट आये और अपने मालिक से बोले स्वामिन् । हमने जगल का कोना २ देख-डाला परन्तु हमको वहा कोई भी पुरुष दिखलाई नहीं दिया। हां प्रहार से गिरा जैसा यह एक बाण हमको अवश्य मिला है । बाणको हाथ में लेकर कुमार ने देखा तो उसको विश्वास हो गया कि वरधनु मारा गया है। अतः जब तक कुमार उस ग्रामाधिपतिके यहा रहे तबतक उनका वरधनु के मरण का शोक कम नहीं हुआ ।

વિષયમા ચિતા ન કરો હુ મારા સેવકો મારફતે તેની શોધખોળ કરાવું છુ જો તે જગલમા કયાય પણ હશે તો અવશ્ય મળી જશે આ પ્રકારે કુમારને સાત્વન આપીને તેણે તુરતજ પોતાના માણસોને આદેશ આપ્યો કે, તેઓ વનમા જઈને જ્યા વરધનુ હોય ત્યા તેની તપાસ કરે પોતાના માલિકની આજ્ઞા મળતા જ સેવનજનો વરધનુની શોધમા ઘેરથી નીકળી પડયા જગલમા દરેકે દરેક ભાગમા શોધખોળ કરી પરતુ વરધનુનો કયાય પત્તો લાગ્યો નહી હતાશ બનીને તેઓ પાછા ફર્યા અને પોતાના માલિકને કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્! અમોએ જગલના ખૂણેખૂણો ફરી વળ્યા પરતુ અમને ત્યા કોઈપણ માણુસ જોવા ન મળ્યો ફક્ત પ્રહારથી પડેલ એવુ એક બાણ અમને મળેલ છે બાણને હાથમા લઈ જોતા કુમારને ખાત્રી થઈ કે, વરધનુ માર્યો ગયો છે આથી તે જ્યા સુધી એ ગ્રામાધિપતિને ત્યા રહ્યો ત્યા સુધી તેને વરધનુના મરણુનો શોક ઓછો ન થયો

संक्षेपेण सर्वं स्वकीयवृत्तान्तं निवेदितवती। मयोक्त-पुत्रि! त्वं तु मम दौहित्री भवसि। इत्युक्त्वाऽहं तामादाय इहैव शिवपुरीनगर्यां तस्याः पितृव्यस्य धनसार्थवाहस्य समीपे गतवान्। सोऽपि तामुपलक्ष्य विशेषादरेण स्वगृहे संस्थापितवान्।

सोऽपि तामुपलक्ष्य विशेषादरेण स्वगृहे संस्थापितवान्। मया च भवान् सर्वत्र गवेषितः, परं भवद्दर्शनं न जातम्। साम्प्रतं सौभाग्याद् भवान् दृष्टिपथमारूढः। इदं शोभनं जातम्। एवमुक्त्वाऽसौ पुरुषः कुमारेण सह रत्नवतो पितृव्यस्य गृहे समागतः।

अन्यदा महोत्सवे बहवो जना आमन्त्रितास्तत्रागताः। वरधनुरपि ब्राह्मणवेषेण तत्रागतः। तं दृष्ट्वा ब्रह्मदत्तकुमारस्तं प्रत्यभिज्ञाय, प्रत्यागतजीवनमिव

और फिर उसने अपना समस्त वृत्तान्त संक्षेप में कह सुनाया। वृत्तान्त सुनकर मैंने उससे कहा कि पुत्रि! तुम तो संबंध में मेरी दौहित्री होती हो। ऐसा कहकर मैं फिर उसे इसी शिवपुरी नगरी में उसके चाचा धन सार्थवाहके पास ले गया। धनसार्थवाहने भी उसको पहिचान कर अपने घर पर बडे आदरसे रखा है। अब वह वही पर है। मैं आपका पता ही लगा रहा था कि इतनेमें आप मुझे दिख पडे बडा अच्छा हुआ। इस प्रकार कह कर वह पुरुष कुमार के साथ २ वह रत्नवती के काका के घर पर आ पहुँचा। वहा पर कुमार और रत्नवती सुखपूर्वक रहने लगे।

एक समय की बात है कि उस नगरमे एक बड़ा भारी महोत्सव हुआ। बाहरसे दूर दूरके मनुष्य उस उत्सवमें सम्मिलित हुए। वरधनु भी ब्राह्मणके वेषमें इस उत्सवकी शोभा देखने के लिये कही बाहर से सम्मिलित हो गया। ब्राह्मणके वेष मे छिपे हुए वरधनुको

થઇ અને પછી તેણે પોતાનો સઘળો વૃત્તાંત સંક્ષેપમાં મને કહી સંભળાવ્યો વૃત્તાંત સાંભળીને મે તેને કહ્યું કે, પુત્રી! તું એ હિસાબે મારી દૌહિત્રી થાય છે, એમ કહીને પછી હું તેને આ શિવપુરી નગરીમાં તેના કાકા ધનસાર્થવાહની પાસે લઈ ગયો ધનસાર્થવાહે તેને ઓળખીને ઘણા આદર સાથે પોતાને ઘેર રાખી છે અને તે ત્યાં જ છે હું આપની શોધખોળમાં જ હતો કે, એટલામાં આપ મને મળી ગયા ચાલો ઘણું સારૂ થયું આ પ્રમાણે કહીને તે પુરુષ કુમારને સાથે લઈને રત્નવતીના કાકાને ઘેર પહોંચ્યા ત્યાં કુમાર અને રત્નવતી સુખથી રહેવા લાગ્યા

એક સમયની વાત છે કે, એ નગરમાં એક ઘણો મોટો મહોત્સવ થયો બહારથી દૂર દૂરથી ઘણા મનુષ્યો એ ઉત્સવમાં આવેલ હતા વરધનુ પણ બ્રાહ્મણના વેશમાં એ ઉત્સવની શોભા જોવા માટે બહારથી આવેલ હતો બ્રાહ્મણના વેશમાં છુપાયેલા વરધનુને કુમારે ઓળખી લીધો અને તેને એકદમ

समीपे समागन्तु तापसाश्रम मतिचलितः। न च तत्र तेन रत्नवती दृष्टा, न चाप्यन्यः कश्चिज्जनः। ततः कुमारो विचिन्तयति—रत्नवती कुत्र गता, तापसा अपि न दृश्यन्ते, कुतस्तदुदन्तोपलब्धिर्भविष्यति। एवं चिन्तयता इतस्ततो दृष्टिं निक्षिपता कुमारेणैको भद्राकृतिः पुरुषो दृष्टः। कुमारस्तं प्राह—भो! गत-वासरेऽद्य वा एवंविधरूपनेपथ्या काऽपि स्त्री भवता दृष्टा?। स वदति–किं भवान् रत्नवतीं पृच्छति? सा भवद् भार्या किम्?, ब्रह्मदत्तेनोक्तम्–एवमेव। स प्राह–व्यतीतेऽह्नि अपराह्णकाले मया सा रुदती दृष्टा, पृष्टा च–पुत्रि! का त्वम्? कुतश्च समायाता? क्व च गन्तुमिच्छसि?। मद्वचन श्रुत्वा समाश्वस्तहृदया सा

लौट आया। वहा आकर कुमारने देखा कि यहा रत्नवती नहीं है, और न कोई अन्यजन भी हैं। कुमारने इस स्थिति से असन्तुष्ट होकर विचार किया कि यह क्या बात है यहां न रत्नवती है और न कोई तापसजन ही हैं। पूछु तो किससे पूछु कैसे अब उसका पता लगाऊ। इस प्रकार सचिन्त होकर जब कुमार इधर उधर देख रहा था तो उसकी दृष्टि सहसा एक भद्राकृति विशिष्ट व्यक्ति पर पड़ी। उसको देखकर कुमारने उससे कहा–भाई कहो–क्या कल या आज आपने इस प्रकारके वेषवाली कोई स्त्री देखी है?। कुमार की बात सुनकर उस भद्राकृति पुरुषने कहा कि क्या आप रत्नवतीके विषय में पूछ रहे हैं? क्या वह आपकी पत्नी है? सुनकर ब्रह्मदत्तने कहा हा। पश्चात् उसने कहा कि कल यहा पर अपराह्ण का (दो पहरके बाद) कालके समय मैंने उसको रोती हुई देखी थी। और उससे यह भी पूछा कि–हे पुत्रि! तुम कौन हो, यहा कहा से आई हो? अब कहां जाना चाहती हो? मेरे इस प्रकार वचन सुनकर उसको धैर्य बधा

આવ્યો. ત્યાં આવતાં રત્નવતીને ન જોઈ તેમ બીજા માણસો પણ ન દેખાયા, કુમારે આ સ્થિતિથી વ્યાકુળ બની વિચાર કર્યો કે, અહીં ન તો કોઈ તપસ્વી છે કે ન તો રત્નવતી પૂછુ તો કોને પૂછુ? હવે આનો પત્તો કેવી રીતે મેળવું? આ રીતે વ્યગ્રચિત્ત બનીને તે અહીં તહીં જોઈ રહ્યો હતો ત્યાં તેની દૃષ્ટિ ભદ્ર એવી એક વિશિષ્ટ વ્યક્તિ ઉપર પડી તેને જોઈ કુમારે તેને પૂછ્યુ કે, ભાઈ! કાલે અથવા આજે આપે આ પ્રકારના વેશવાળી કોઈ સ્ત્રીને જોઈ છે? કુમારની વાત સાભળીને તે ભદ્ર પુરુષે કહ્યુ કે, શું આપ રત્નવતીના વિષયમાં પૂછી રહ્યા છો? શુ તે આપની પત્ની છે? એ સાભળીને બ્રહ્મદત્તે કહ્યુ, હા! પછી તેણે કહ્યુ કે, કાલે તેને મે અહીં ત્રીજા પ્રહારના સમયે રોતી જોઈ હતી અને તેને એ પણ પૂછ્યુ કે, હે પુત્રી! તમે કોણ છો? અહીં ક્યાથી આવી છો? હવે ક્યા જવાની ઈચ્છા છે? મારા આ પ્રકારના વચન ... શાંત

अह तु शनैः शनैः पतितवृक्षान्तराले चलन् यत्र क्षितिपुरे ग्रामे रत्नवत्या सह भवता निवासः कृतस्तत्रैव समागतः, तत्र क्षितिपतिनाम्ना ग्रामाधिपतिना सत्कृतः समुपलब्धयुष्मत्समाचारो व्रणव्यथापगमनानन्तरं ततः प्रचलितः क्रमेणाह भवन्तं गवेषयन्निह समागतोऽस्मि।" सौभाग्यात्त्वद्दर्शनं जातम्। एकदा मधुमासः समागतः। तदा जनैर्वसन्तोत्सवः प्रारब्धः। पौरजना क्रीडार्थं नगराद् बहिः समागताः। कुमारोवरधनुश्चोभौ महोत्सवं द्रष्टुकामौ नगराद् बहिर्गतौ। निर्भरक्रीडारसनिमग्ने

उठा और धीरे २ वृक्षोकी ओट लेकर चलते बना। और वहा ही पहुँचा जहां पहिले क्षितिपुर गाव मे आपने रत्नवती के साथ निवास किया था। उस क्षितिपुर पतिने खूब सेवा शुश्रूपा की। धीरे२ घाव भी ठीक होने लगा। आपके समाचार भी यदा कदा मिल जाते रहे। अतः जब घाव बिलकुल ठीक हो गया, ओर आप के भी पूरे समाचार मिले तब मै वहां से चल दिया। क्रमश. चलते२ अब आज यहा आया हूं। भाग्य को धन्यवाद है कि जिसने आपके दर्शन करा दिये। इस प्रकार वरधनु ने अपने वृत्तान्त से कुमार को वाकिफ कर दिया। और कुमारके साथ वहीं पर रहने लग गया।

एक समय की बात है कि जब वसन्तका समय आया तब वहां के नागरिकोने खूब ठाटबाट से वसन्तोत्सव मनानेका आयोजन किया। उत्सव मनानेके लिये पुरवासी नगरसे बाहिर जाने लगे। कुमार तथा वरधनु भी इस उत्सवको देखने की अभिलापासे नगरसे बाहिर

ત્યાથી ઉઠયો અને ધીરે ધીરે વૃક્ષોનો આધાર લઇને ચાલતો થયો અને એ સ્થળે પહોચ્યો કે જે ક્ષિતિપુર ગામમા આપે રત્નવતીની સાથે નિવાસ કર્યો હતો એ ક્ષિતિપુરપતિએ મારી ઘણી જ સેવા શુશ્રૂષા કરી ધીરે ધીરે ઘા રૂઝાવા લાગ્યો આપના સમાચાર પણ મને અવારનવાર મળતા હતા આથી ઘા જ્યારે એકદમ રૂઝાઈ ગયો અને આપના પણ સમાચાર પૂરા મળ્યા ત્યારે હુ ત્યાથી નીકળી પડયો ચાલતા ચાલતા આજે અહી આવી પહોચ્યો. છુ દૈવને ધન્યવાદ છે કે, જેણે મને આપના દર્શન કરાવ્યા આ રીતે વરધનુએ પોતાના વૃત્તાતથી કુમારને વાકેફ કર્યો અને કુમારની સાથે એ ત્યાજ રહેવા લાગ્યો.

એક સમયની વાત છે કે, જ્યારે વસતનો સમય આવ્યો ત્યારે ત્યાના નાગરીકોએ ખૂબ ઠાઠમાઠથી વસતોત્સવ મનાવવાનુ નક્કી કર્યું ઉત્સવ મનાવવા માટે નગરવાસીઓ નગરથી બહાર જવા લાગ્યા કુમાર તથા વરધનુ પણ આ ઉત્સવને જોવાની અભિલાષાથી નગરની બહાર ગયા જનતા જ્યારે એ રમત

स्व मत्वा हर्षभरित हृदयः प्रफुल्लोननः प्रकृष्टहर्षवशविगलदश्रुर्वरधनु भुजाभ्यां गाढमालिङ्गितवान्। ततः कृत सकलकृत्य सुखोपविष्ट वरधनु कु ारः पृष्टवान्-भो वरधनो! त्व क्व गतः? क्व एतावत्कालपर्यन्त स्थितः? सर्वं निवेदय। वरधनुर्वदति—

तस्या रात्रौ निद्रावशमुपागतयोर्युवयोः वशजालानन्तरितगात्रेण चौरेणैकेन बाणप्रहारेण मम पादोविद्धः। वेदनाधिक्यतयाऽह रथान्निपतितः। मम दशा विलोक्य युवा चिन्तामाप्स्यथ इति विचार्याह युवा नोत्थापितवान्। रथस्त्वग्रे चलित।

पहिचान कर कुमारने एकदम उसको दोनों बाहुओंसे भर लिया। इसकी प्राप्तिसे कुमार ने अपने आपको गये हुए प्राणोंका फिर से आना जैसा माना। हर्षके प्रकर्षसे उस समय कुमारके दोनों नेत्र सावन भादों की झड़ीको भी लज्जित सा कर रहे थे। अर्थात् कुमारके नेत्रों में हर्षके आसू खूब बहने लगे जब कि वह वरधनु अपने समस्त कृत्य कर चुका और स्वस्थ होकर बैठ चुका तब उससे कुमार ने पूछा कि वरधनु! कहो तुम कहा चले गये थे, और इतने समय तक कहा पर रहे। कुमारके इस प्रश्न को सुनकर वरधनु ने कहा-सुनो मैं कहता हू-

जब रथमे रत्नवती और आप निद्रावशथे, तब वशजाल के भीतर छिपे हुए किसी चौरने एक ही बाणके प्रहारसे मेरा पैर जर्जरित कर दिया। उससे मुझे बड़ी भारी वेदना हुई। मैं उसी समय रथ से नीचे गिर पडा। आप लोगोंको मेरी इस स्थितिको देखकर चिन्ता न हो, इस विचार से मैंने आप को नहीं जगाया। रथ इतने मे आगे निकल गया। मै वहासे

પોતાના બન્ને ભુજાઓ વડે જકડી છાતી સરસો ચાપ્યો વરધનુના મેળાપથી કુમારના જીવમા જીવ આવ્યો, જાણે કે તેનો ખોવાઈ ગયેલ પ્રાણ તેને ફરીથી પ્રાપ્ત થયો એવુ માનીને હર્ષોન્મત્ત બનેલા કુમારના બન્ને નેત્રોમાંથી શ્રાવણ અને ભાદરવાની ઝડીઓ વરસવા લાગી રાજકુમાર આ રીતે ઘણો સમય રડી રહ્યો પછી સ્વસ્થ થતા તેણે વરધનુને પૂછ્યુ, કહો તમે કયા ચાલી ગયા હતા? અને આટલો સમય કયા વિતાવ્યો? કુમારના આ પ્રશ્નને સાભળી વરધનુએ કહ્યુ, સાભળો! રથમા રત્નવતી અને તમે નિદ્રાધીન હતા ત્યારે વશજાળની અદર છુપાયેલા કોઈ ચોરે એક બાણના પ્રહારથી મારો પગ જર્જરીત કરી દીધો એનાથી મને ખૂબ જ વેદના થવા લાગી અને હુ એ વખતે રથની નીચે પડી ગયો આપ લોકોને મારી આવી સ્થિતિ જોઇ ચિંતા ન થાય એ વિચારથી મે આપને જગાડેલ નહી એટલામા રથ આગળ નીકળી

'रक्षवालिकां रक्ष वालिकाम्' इत्युच्चैः शब्दायन्ते। भयभ्रान्तां बालिकां निरीक्ष्य ब्रह्मदत्तकुमारस्तदग्रेसरो भूत्वा हस्तिनं निर्भर्त्सितवान्। हस्ती निर्भर्त्सनशब्दं श्रुत्वा बालिकां परित्यज्य कुमाराभिमुखं प्रचलितः। ब्रह्मदत्तकुमारो रोषवशविस्तारितलोचनं प्रसारितशुण्डादण्डं हस्तिनं स्वाभिमुखमागच्छन्तं दृष्ट्वा स्वोत्तरीयं वस्त्रं तदभिमुखं प्रक्षिप्तवान्। गजोऽपि तद्वस्त्रं शुण्डया गृहीत्वा गगनतले प्रक्षिप्तवान्। गगनाच्च तद् वस्त्रं भूमौ निपतितम्। पुनस्तदादातुं करी यावत्स्वशिरो नमयति, तावद् ब्रह्मदत्तकुमार उत्प्लुत्य तत्स्कन्धरामारुह्य, दृढमुष्टिना करिकुम्भस्थले प्रहारं कृतवान्। मधुरवचनैश्च तं परितोषितवान्। एवं मदोन्मत्तकरी तद्वशगो जातः।

की ओर बढ़ता हुआ देखकर जोरसे चिल्ला रहे थे, कि कोई इस बालिका की रक्षा करो रक्षा करो। ब्रह्मदत्तकुमार भी वहीं पर खडा हुआ था, जब उसने भयत्रस्त बालिकाको देखा, तो शीघ्र ही हाथी के सन्मुख आकर उसने उसको ललकारा। कुमार की ललकार सुनकर हाथीने कन्या को छोडकर एकदम कुमारकी ओर झपटा। कुमार ने जब देखा कि हाथी मेरी ओर लपक रहा है तो उसने शीघ्र ही रोष के वश से विस्तारित नेत्रवाले और प्रसारित शुण्डादड वाले उस हाथीके सामने अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथीने भी उस उत्तरीय वस्त्रको अपनी शुडसे पकडकर ऊपर उछाल दिया। उछाला गया वह वस्त्र नीचे गिर पडा। हाथी ने ज्यों ही इसको पुनः उछालनेके लिये अपनी शूड को नीचे किया कि इतने में ही कुमार उछल कर उसके गडस्थल पर सवार हो गया और सवार होते ही उसने दृढमुष्ठि के प्रहारों से कुभस्थल को आहत कर दिया। पश्चात् कुछ २ उद्धतता का जब गजराज

જતો જોઈને જોરથી રાડો પાડવા લાગ્યા કે, કોઈ આ કન્યાની રક્ષા કરો, રક્ષા કરો બ્રહ્મદત્તકુમાર પણ ત્યાં ઉભેલ હતો જ્યારે તેણે ભયગ્રસ્ત બાલિકાને જોઈ એટલે તરત જ હાથીની સામે આવીને તેણે તેને પડકાર્યો કુમારના પડકારને સાભળીને હાથી કન્યાને છોડીને કુમાર ઉપર ત્રાટકયો, કુમારે જાણ્યુ કે હાથી મારી સામે ધસી રહ્યો છે, એથી તેણે તરત જ રોષના આવેશથી જેના નેત્ર ફાટી રહ્યા છે અને જેની સૂઢ ઉછળી રહી છે તેવા હાથીની સામે પોતાનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર ઉતારીને ફેકયુ હાથીએ પણ એ ઉત્તરીય વસ્ત્રને પોતાની સૂઢથી પકડીને ઉપર ઉછાળી દીધુ હાથીએ ઉછળેલ એ વસ્ત્ર નીચે પડયુ હાથીએ તેને ફરી ઉછાળવા માટે પોતાની સૂઢને નીચી કરી કે એટલામા કુમાર ઉછળીને તેના ગડસ્થળ ઉપર સ્વાર થઈ ગયો અને સવાર થતા જ તેણે પોતાના હાથની મઠીઓના પ્રહારથી તેના કુભસ્થળને ઢીલુ પાડી દીધુ પછી જ્યારે હાથીનું ગાડપણ

लोकेऽकस्मात् तत्र शिवपुरी नगराधीशस्य रिपुमर्दननृपस्यपातित हस्तिपको निरङ्कुशो मदोन्मतो हस्ती समागतः। तदागमनजनितभयेन हाहारवं प्रकुर्वन्तो लोकाः पलायिता। भग्नो महोत्सवः। विनष्टो महोत्सवरङ्गः। पलायिताः सर्वे स्त्री पुरुषाः। तत्र पलायनपरे लोकनिकरे सद्य उपारूढयौवना काचित् बालिका पलायितुमपारयन्ती हस्तिनो दृष्टिपथे समारूढा। स हस्ती बालिकाभिमुखं त्वरित गत्या प्रधावति। तं मदोन्मत्तहस्तिनं स्वाभिमुखमागच्छन्तं दृष्ट्वा शरण कमप्यन्वे- पयन्ती सा बालिका इतस्ततो धावती। हस्ती समीपमागतः। बालिका परिजनाः

गये। जब जनता क्रीडा रसमे अत्यत निमग्न बन चुकी तब अचानक ही शिवपुर नगर के अधिपति राजा रिपुमर्दन का हाथी अपने महावत को फेंक कर विलकुल निरङ्कुश बन उपद्रव मचाता हुआ उस तरफ आया। लोगों ने ज्यों ही हाथीको अपनी तरफ आते हुए देखा, कि भयान्वित बन सब के सब हाहाकार करने लगे और इधर उधर भागने लगे। उत्सव इससे विलकुल फीका पड़ गया। रागरग का वहा नाम भी नहीं रहा। जनता जब भाग रही थी तब एक कुमारी कन्या जो भागने में असमर्थ हो गई थी, उस हाथी की दृष्टि का लक्ष्य बनी। उसको देखकर हाथी उसकी ओर भागा। हाथी को अपनी ओर आता हुआ देख कर कन्या ने भयसे कातर अपनी दृष्टि "कोई मेरी रक्षा करो" इस अभिप्रायसे इधर उधर फैलाइ पर जब इसकी आशा निराशारूप में परिणत हुई तो उसने भी इधर उधर भागने की चेष्टा की इतने मे हाथी उसके पास आ पहुँचा। बालिकाके जो अभिभावुक जन थे वे हाथी को कन्या

ગમતમા અત્યત મશગુલ હતી ત્યારે અચાનક જ શિવપુર નગરના અધિપતિ રાજા રિપુમર્દનનો હાથી પોતાના માવતને ફેંકીને બિલકુલ નિરકુશ બની ઉપદ્રવ મચાવતો એ તરફ આવ્યો લોકોએ જ્યારે હાથીને પોતાની તરફ આવતો જોયો તો ભયભીત બનીને સઘળા હાહાકાર કરવા લાગ્યા અને અહી તહીં નાસભાગ કરવા લાગ્યા આથી ઉત્સવ તદ્દન ફિક્કો બની ગયો રગરાગનુ નામો નિશાન પણ ન રહ્યુ, જનતા જ્યારે નાસભાગ કરી રહી હતી ત્યારે એક કુમારી કન્યા જે ભાગવામા અસમર્થ હતી તેના ઉપર હાથીની નજર પડી તેને જોઈને હાથી તેના તરફ દોડયો હાથીને પોતાની તરફ દોડતો આવતો જોઈને તે કન્યાએ ભયભીત એવી પોતાની નજર "કોઈ મારી રક્ષા કરો" આ અભિલાષાથી ચારે તરફ ફેરવી અને જ્યારે તેની એ આશા નિરાશામા ફેરવાઈ ત્યારે તેણે પણ અહીતહી ભાગવાનું શરૂ કર્યું એટલામા હાથી તેની પાસે આવી પહોચ્યો. કન્યાના કુટુબીજનો હતા તે હાથીને કન્યાની તરફ

'रक्षबालिकां रक्ष बालिकाम्' इत्युच्चैः शब्दायन्ते। भयभ्रान्तां बालिकां निरीक्ष्य ब्रह्मदत्तकुमारस्तदग्रेसरो भूत्वा हस्तिनं निर्भर्त्सितवान्। हस्ती निर्भर्त्सनशब्दं श्रुत्वा बालिकां परित्यज्य कुमाराभिमुखं प्रचलितः। ब्रह्मदत्तकुमारो रोषवशवि-स्तारितलोचनं प्रसारितशुण्डादण्डं हस्तिनं स्वाभिमुखमागच्छन्तं दृष्ट्वा स्वोत्तरीयं वस्त्रं तदभिमुखं प्रक्षिप्तवान्। गजोऽपि तद्वस्त्रं शुण्डया गृहीत्वा गगनतले प्रक्षिप्तवान्। गगनाच्च तद् वस्त्रं भूमौ निपतितम्। पुनस्तदादातुं करी यावत्स्वशिरो नमयति, तावद् ब्रह्मदत्तकुमार उत्प्लुत्य तत्स्कन्धरामारुह्य, दृढमुष्टिना करिकुम्भस्थले प्रहारं कृतवान्। मधुरवचनैश्च तं परितोषितवान्। एवं मदोन्मत्तकरी तद्वशगो जातः।

की ओर बढ़ता हुआ देखकर जोरसे चिल्ला रहे थे, कि कोई इस बालिका की रक्षा करो रक्षा करो। ब्रह्मदत्तकुमार भी वहीं पर खडा हुआ था, जब उसने भयत्रस्त बालिकाको देखा, तो शीघ्र ही हाथी के सन्मुख आकर उसने उसको ललकारा। कुमार की ललकार सुनकर हाथीने कन्या को छोडकर एकदम कुमारकी ओर झपटा। कुमार ने जब देखा कि हाथी मेरी ओर लपक रहा है तो उसने शीघ्र ही रोष के वश से विस्तारित नेत्रवाले और प्रसारित शुण्डादंड वाले उस हाथीके सामने अपना उत्तरीय वस्त्र उतार कर फेंक दिया। हाथीने भी उस उत्तरीय वस्त्रको अपनी शुंडसे पकडकर ऊपर उछाल दिया। उछाला गया वह वस्त्र नीचे गिर पडा। हाथी ने ज्यों ही इसको पुनः उछालनेके लिये अपनी शूंड को नीचे किया कि इतने में ही कुमार उछल कर उसके गंडस्थल पर सवार हो गया और सवार होते ही उसने दृढमुष्ठि के प्रहारों से कुंभस्थल को आहत कर दिया। पश्चात् कुछ २ उद्धतना का जब गजराज

જતો જોઈને જોરથી રાડો પાડવા લાગ્યા કે, કોઈ આ કન્યાની રક્ષા કરો, રક્ષા કરો બ્રહ્મદત્તકુમાર પણ ત્યાં ઉભેલ હતો. જ્યારે તેણે ભયત્રસ્ત બાલિકાને જોઈ એટલે તરત જ હાથીની સામે આવીને તેણે તેને પડકાર્યો કુમારના પડકારને સાંભળીને હાથી કન્યાને છોડીને કુમાર ઉપર ત્રાટકયો, કુમારે જાણ્યું કે હાથી મારી સામે ધસી રહ્યો છે, એથી તેણે તરત જ રોષના આવેશથી જેના નેત્ર ફાટી રહ્યા છે અને જેની સૂંઢ ઉછળી રહી છે તેવા હાથીની સામે પોતાનું ઉત્ત રીય વસ્ત્ર ઉતારીને ફેંકયું હાથીએ પણ એ ઉત્તરીય વસ્ત્રને પોતાની સૂંઢથી પકડીને ઉપર ઉછાળી દીધું હાથીએ ઉછળેલ એ વસ્ત્ર નીચે પડયું હાથીએ તેને ફરી ઉછાળવા માટે પોતાની સૂંઢને નીચી કરી કે એટલામાં કુમાર ઉછળીને તેના ગંડસ્થળ ઉપર સ્વાર થઈ ગયો અને સવાર થતા જ તેણે પોતાના હાથની મુઠીઓના પ્રહારોથી તેના કુંભસ્થળને ઢીલું પાડી દીધું પછી જ્યારે હાથીનું ગાંડપણ

इति दृष्ट्वा सर्वे जना ब्रह्मदत्तकुमाराय धन्यवादं ददाति । ब्रह्मदत्तकुमारोऽपि बन्दिजनैरुपगीयमानो हस्तिनमालानस्तम्भे बद्धवान् । रिपुमर्दन नरपतिरपि कुमारस्य शौर्यं प्रत्युत्पन्नमतित्वं च दृष्ट्वा परमविस्मितो मन्त्रिणमपृच्छत्–कोऽसौ कुमार ? कुमारवंशाभिज्ञेन मन्त्रिणोक्तम्—स्वामिन् ! पञ्चालाधिपतेर्ब्रह्मराजस्य पुत्रो ब्रह्मदत्तनामासौ कुमार । ततः सन्तुष्टहृदयो राजा रिपुमर्दनः सुकुमार ब्रह्मदत्तकुमार स्वभवनमानीतवान्—तत्र स कुमारो राज्ञा सत्कृतः सम्मानितः । राजाऽपि शुभे लग्नेऽष्टसख्याभिः स्वपुत्रीभिः सह कुमारस्य पाणिग्रहण कारितवान् । वरधनुरपि कुमारेण सहैव सस्थितः ।

ने परिहार कर दिया तो कुमारने उसको मधुर वचनोंसे तुष्ट किया और खूब २ पुचकारा । इस प्रकार मदोन्मत्त वह गजराज देखते २ कुमारके वश में हो गया । इस परिस्थिति को देखकर उपस्थित जनता आश्चर्यचकित बन गई और कुमार को धन्यवाद देने लगी । पश्चात् कुमार ने उस गजराज को ले जाकर आलानस्तभमें बाध दिया । बन्दिजनोंने इस कृत्य से प्रसन्न होकर कुमार की खूब २ मुक्तकठ से स्तुति की । रिपु मर्दन राजा ने जब इस तरह की कुमार की शूरवीरता एव कलाकुशलता का निरीक्षण किया तो वह बडा आनद मग्न हो गया । और आश्चर्ययुक्त होकर उसने मत्री से पूछा–यह कुमार कोन है ? कुमार के वेष से परिचित हुए मत्री ने कहा महाराज । पाचाल राजा ब्रह्मराज का पुत्र यह ब्रह्मदत्त कुमार है । मत्री द्वारा कुमार का परिचय पाकर राजा बहुत खुश हुआ और कुमार को अपने घर ले गया । वहा लेजाकर राजा ने उसका खूब सत्कार और सन्मान किया । राजाकी आठ कुमारी कन्याएँ थीं

धीरे धीरे ओछु थवा लाग्यु, त्यारे कुमारे तेने मधुर वचनोथी पपाळ्यो अने घणोज प्रेमभाव बताव्यो आ रीते मदोन्मत्त ते गजराज जोतजोतामा कुमारना वशमा आवी गयो आ परिस्थितिने जोई त्या एकठी थयेली जनता आश्चर्यचकित बनी गई अने कुमारने धन्यवाद आपवा लागी पछी कुमारे ए गजराजने लई जईने आलानस्तभ साथे बाधी दीधो कुमारना आ प्रकारना साहसने जोई बधीजनोए तेनी खूब खूब स्तुति करी रिपुमर्दन राजाए ज्यारे कुमारनी आ प्रकारनी कुशळता अने शू वीरता जाणी त्यारे ते घणा खुशी थया अने आश्चर्यमग्न बनीने तेणे मत्रीने पूछ्यु, आ कुमार कोण छे ? कुमारना वेशथी परिचित मत्रीए कह्यु, महाराज ! पाचाल राजा ब्रह्मराजना पुत्र आ ब्रह्मदत्तकुमार छे कुमारनो परिचय जाणता राजा खूब खुशी थयो अने कुमारने पोताने त्या बोलाव्यो घेर पहोचता तेणे कुमारनु खूब सत्कार अने सन्मान कर्यु. राजाने आठ कुवारी कन्याओ हती जे रूप

एकदा काचित्स्त्री समागत्य ब्रह्मदत्तकुमार प्रोक्तवती-कुमार! अस्ति किमपि विज्ञापनीय भवते ? कुमारेणोक्तम्-कथय! सा प्राह-अस्ति नगर्यामस्या वैश्रमणो नाम सार्थवाहः। तस्य सकलकलाऽभिज्ञा श्रीमती नाम कन्याऽस्ति। सा मया बाल्या-देव पालिता लालिता च। वसन्त महोत्सवदिवसे त्वया हस्तिपराभवाद्रक्षिता सा तदानीं जीवितदायक त्वा वाञ्छति। अतो भवाननुगृह्णातु दारिकामेनाम्। कुमारेण तद्वचोऽङ्गीकृतम्। प्रशस्तदिवसे कुमारस्तया सह पाणिग्रहण कृतवान्। वरधनुरपि सुबुद्धि नाम्नः सचिवस्य पुत्र्या नन्दनया सह विवाह कृतवान्। तत्र ब्रह्मदत्त

जो रूपमाधुरी में एक से एक चढ़बढ कर थी। उनके साथ राजाने कुमार का विवाह कर दिया। वरधनु भी कुमार के ही साथ २ रहा।

एक समय की बात है कि किसी स्त्री ने आकर ब्रह्मदत्त कुमार से कहा-कुमार! आप से कुछ कहना है। कुमारने कहा-कहो क्या बात है। कहनी है ? उसने कहा कि इस नगरी में वैश्रमण नामका एक सार्थवाह इसकी एक सकल कलाओं मे निपुण पुत्री है। नाम उसका श्रीमती है। उस दिन जब कि समस्त जनता वसन्त के उत्सव को मनाने मे सलग्न थी आपने इसका हस्तिके द्वारा होने वाले पराभव से रक्षण किया था। यह तो आप को ज्ञात ही है। अतः वह कन्या अब जीवन-दाता आपके सिवाय किसी दूसरे को नही चाहती है। इसलिये आप इसको ग्रहण कर अनुगृहीत करें। कुमारने उस स्त्री के वचनों को सम्मानित कर उस कन्या के साथ किसी प्रशस्त दिन मे विवाह करना स्वीकार कर लिया। कुमार के विवाहित होने के बाद वरधनु का भी सुबुद्धि नामक मत्री की पुत्री नन्दना के साथ विवाह हो गया। कुमार और वर-

---

માધુર્યમા એકએકથી ચડીયાતી હતી એમની સાથે રાજાએ કુમારનો વિવાહ કરી દીધો વરધનુ પણ કુમારની સાથે રહ્યો

એક સમયની વાત છે કે, કોઈ સ્ત્રીએ આવીને બ્રહ્મદત્તકુમારને કહ્યુ, કુમાર! આપને કાંઈક કહેવુ છે ? કુમારે કહ્યુ, કહો! શુ વાત કહેવી છે ? તેણે કહ્યુ, આ નગરીમા વૈશ્રમણ નામના એક સાર્થવાહ છે તેને સકલ કલા એમા નિપુણ એવી પુત્રી છે, જેનુ નામ શ્રીમતી છે એ દિવસે જ્યારે સઘળી જનતા વસતના ઉત્સવને મનાવવામા મશગુલ હતી ત્યારે આપે તેનુ મન્દોન્મત્ત હાથીથી રક્ષણ કરેલ હતુ એ તો આપ જાણો છો આપે જેને જીવતદાન આપેલ છે તે કન્યા પોતાના જીવતદાતા આપના સીવાય કોઇ બીજાને વરવા ચાહતી નથી એ ખાતર આપ તેને ગ્રહણ કરો કુમારે એ સ્ત્રીના વચનોનો સ્વીકાર કર્યો અને યોગ્ય દિવસે તે કન્યાની સાથે વિવાહ કરવાનુ નક્કી કર્યું કુમારના વિવાહિત થયા પછી વરધનુનો પણ સુબુદ્ધિ મત્રીની નન્દના નામની

कुमारो वरधनुरुभावपि तत्र बहुकालं सुखेन स्थितौ । तयोः सर्वत्र प्रसिद्धिर्जाता।

अन्यदा ब्रह्मदत्तकुमारो वरधनुश्च वाराणसीं गतौ । वरधनुः कुमारं बहिः स्थापयित्वा कटकनाम्नस्तन्नगरस्वामिनः समीपे गतवान् । भवन्मित्र ब्रह्मभूपस्य पुत्रः कुमार-ब्रह्मदत्तो भवन्नगरबहिःप्रदेशे समुपविष्टोऽस्ती "ति समाचारं राज्ञे निवेदितवान् । राजाऽपि हर्षान्वितः सकलवाहनः कुमारस्य समीपे समागत्य ब्रह्मराजमिव सत्कृत्य कुमारं हस्तिस्कन्धे समारोप्य स्वभवने समानीतवान् । अनन्तरं शुभे मुहूर्त्ते स्वपुत्र्या कनकवत्या सह कुमारस्य विवाहं कारितवान् । अनेकं हयगजरथकोशादिकं यौतुके दत्तवान् । कुमारस्तत्रैव कनकवत्या सह निवसति । तस्मिन्नवसरे ब्रह्मदत्तस्य चक्रादीनिरत्नानि प्रादुर्भूतानि । ततो वाराणसीनगराधिपतिः कटकराजः

धनु ये दोनों बहुत समय तक सुखपूर्वक अपनी २ ससुराल में रहे । रहते हुए इनकी यहा प्रसिद्धि हो गई थी ।

एक समय कुमार और वरधनु ये दोनों ही वाणारसी गये । वरधनु कुमारको नगरी के बाहर ठहराकर कटक नामक राजाके पास गया । जाकर उसने कहा कि ब्रह्मदत्तकुमार आपके नगर के बाहिर-ठहरा हुआ है । इस समाचार को सुनकर राजा भी हर्षित हुआ । तथा सकल वाहनों से सुसज्जित होकर वे उनको लेने के लिये कुमार के पास पहुँचे। इन्होंने ब्रह्मराज के समान कुमार का सत्कार किया। ओर हाथी पर बैठा कर उनको वह अपने घर पर ले आये । इनकी एक पुत्री थी । जिसका नाम कनकवती था। सो राजा ने इस अपनी पुत्री के साथ कुमारका पाणिग्रहण सस्कार यथाविधि कर दिया। दहेजमें राजाने अनेक हाथी घोडे दिये।

પુત્રી સાથે વિવાહ થયો કુમાર અને વરધનુ ઘણા સમય સુધી સુખપૂર્વક પોતાના સાસરામા રહ્યા આ રીતે રહેતા તેમની પ્રસિદ્ધિ થઇ ચૂકી

એક સમય કુમાર અને વરધનુ બન્ને વારાણસી ગયા વરધનુ કુમારને નગરની બહાર રાખીને કટક નામના રાજાની પાસે ગયો જઈને કહ્યુ કે, બ્રહ્મદત્તકુમાર આપના નગરની બહાર રાકાયેલ છે આ સમાચારને સાભળી રાજા ખૂબ હર્ષિત થયો અને રાજકુમારને નગરમા લાવવા માટે ઠાઠમાઠથી સ્વાગતની તૈયારી કરી સઘળા વાહનોને તૈયાર કરવામા આવ્યા અને સવારી રાજકુમારની પાસે ગામની બહાર આવી પહોચી એમણે બ્રહ્મરાજાની માફક કુમારનુ સ્વાગત કર્યું અને તેને હાથી ઉપર બેસાડી શહેરમા પ્રવેશ કરાવ્યો. રાજમહાલયની પાસે સવારી આવીપહોચતા ભારે માનપૂર્વક મહાલયમા લઈજવામાં આવ્યો આ રાજાને એક ગુણવતી પુત્રી હતી જેનુ નામ કનકાવતી હતું રાજાએ પોતાની એ પુત્રીનું બ્રહ્મદત્તકુમાર સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યુ દહેજમા રાજાએ

स्वदूतान् पुष्पचूलराज्ञः धनुमन्त्रिणः कणेरदत्तनृपस्य, अन्येषां च नृपाणां समीपे प्रेषितवान्। ते सर्वे सबलवाहना समागताः। तैः राजकुमारः काम्पिल्यराज्येऽभिषिक्तः। वरधनुः सेनापतिः कृतः। ब्रह्मदत्तः सकलसैन्यसमन्वितो दीर्घनृपेण सह योद्धुं प्रचलितः। सततप्रयाणैः काम्पिल्यपुरसमीपे समागतः। दीर्घनृपेणापि कटकादि भूपानां समीपे दूतः प्रेषितः। परन्तु स दूतः कटकभूपादिभिर्निर्भर्त्सितः सर्वं समाचारं तस्मै निवेदितवान्। ब्रह्मदत्तस्य जननी चुलनी ब्रह्मदत्तस्याक्रमणं विज्ञाय गुप्तमार्गेण निर्गत्य साध्वीनां समीपे दीक्षां गृहीत्वा तीव्रं तपस्तप्त्वा सद्गतिं

खजाना भी खूब दिया। कुमार वहीं पर कनकवती के साथ रहने लगे। इसी अवसर पर कुमार यहां चक्रवर्तिपदके द्योतक चक्रादिरत्न प्रगट हुए।

कटक राजा ने अपने दूतोंको पुष्पचूल, कणेरदत्त आदि राजाओं के पास भेजा। वे सब अपने २ बल और वाहनों से सज्जित होकर वाणारसी नगरीमें आ पहुँचे। सब ने मिलकर कुमार का राज्याभिषेक किया। वरधनु को सेनापति का पद दिया। ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती अब सकल सैन्यों से युक्त होकर दीर्घराजाके साथ संग्राम करनेके लिये चला। चलते २ कुमार काम्पिल्य नगरके पास आ पहुँचा। खबर पाते ही दीर्घराजा ने अपने दूतोंको काशी नरेश कटक राजा आदिके पास भेजा। इन्होंने दूतों को अपमानितकर निकाल दिया। एक भी बात उसकी नहीं सुनी। दूतोंने जाकर सब समाचार दीर्घराजा को सुना दिये। ब्रह्मदत्तकी माता चुलनीने ब्रह्मदत्तके आक्रमणको जानकर गुप्तमार्गसे निकलकर

ઘણુાં હાથી, ઘોડા, જર, જવેરાત વગેરે આપ્યું કુમાર કનકાવતી સાથે ત્યાં રહેવા લાગ્યો. આ સમયે કુમારને ત્યાં ચક્રવર્તીના દ્યોતક ચક્રાદિરત્ન પ્રગટ થયાં

કટકરાજાએ પોતાના દૂતોને પુષ્પચૂલ, કણેરદત્ત, આદિ રાજાઓની પાસે પોતપોતાની સૈન્ય સામગ્રી લઈ વાણારસી આવવા માટેનું આમંત્રણ આપવા મોકલ્યા એથી એ સઘળા રાજાઓ પોતપોતાના સૈન્ય સામગ્રીથી સુસજ્જ થઈને વારાણસી આવ્યા સહુએ મળીને કુમારનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, વરધનુને સેનાપતિનું પદ આપવામાં આવ્યું, બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી આ પછી સઘળા સૈન્યની સાથે દીર્ઘરાજા સાથે સંગ્રામ કરવા માટે નીકળી પડયો. ચાલતાં ચાલતાં કુમાર કામ્પિલ્ય નગરની પાસે આવી પહોંચ્યો. દીર્ઘરાજાને ખબર મળતાં તેણે પોતાના દૂતોને કાશીનરેશ, કટક રાજા વગેરે પાસે મોકલ્યા એમણે દૂતોને અપમાનિત કરીને કાઢી મૂક્યા કોઈએ તેમની એક પણ વાત સાંભળી નહીં દૂતોએ અપમાનિત બની પાછા ફરીને સઘળા સમાચાર દીર્ઘરાજાને કહી સંભળાવ્યા બ્રહ્મદત્તના આક્રમણના સમાચાર સાંભળીને તેની માતા ચુલની ગુપ્ત

गता। दीर्घनृपोऽनन्यगतिको ब्रह्मदत्तसैन्यपरिवेष्टितं नगरं विलोक्य चिन्तितवान्-कियत्कालमस्माभिर्निलयप्रविष्टैरिव स्थातव्यम्? अतः शौर्यमवलम्ब्य युद्धे स्वभाग्यपरीक्षा कर्तव्या। एवं विचार्य स्वसैन्यपरिवृतो नगराद् बहिर्निष्क्रम्य युद्धं कर्तुं समागतः। उभयसैनिकानां भयङ्करः सङ्ग्रामो जातः। ब्रह्मदत्त दीर्घनृपावपि परस्परं महर्तुं प्रवृत्तौ। ब्रह्मदत्तसैनिकैर्दीर्घनृपसैनिका विनाशिताः, अवशिष्टाः शस्त्रमुत्सृज्य पलायिताः। दीर्घनृपोऽपि ब्रह्मदत्तेन सह युद्धं कुर्वन् विविधशस्त्रैस्तदुपरिप्रहारं कृतवान्। ब्रह्मदत्तकुमारस्तदस्त्र शस्त्राणि विफली कृतवान्। एवमन्योऽन्यं

साध्वियों के पास दीक्षा धारण कर ली। और तीव्र तपस्या के प्रभावसे उसने सद्गति का लाभ भी कर लिया। ब्रह्मदत्त की सेना द्वारा चारों तरफ से वेष्टित अपना नगर जानकर दीर्घराजाने विचार किया कि अब हम लोग इस तरह कबतक छिपकर बैठे रहेंगे। अतः अब तो हमारा यही कर्तव्य है कि हम शौर्य का अवलम्बन कर युद्ध मे अपने भाग्य की परीक्षा ही करें। इस प्रकार विचार निश्चित कर दीर्घराजा सैन्य से परिवृत होकर नगर से बाहिर निकला और युद्ध करने के लिये युद्ध भूमि में आ गया। दोनों सेनाओं मे भयकर सग्राम छिड़ गया। ब्रह्मदत्त और दीर्घराजा भी आपस में जूझने लगे। ब्रह्मदत्तके सैनिको ने दीर्घराजके सैनिकोंको पछाड दिया-जो और बाकी बचे रहें वे अपने जीवन को लेकर और शस्त्रों का परित्याग कर युद्धभूमिसे भाग गये। इधर दीर्घराजाने भी ब्रह्मदत्त के साथ युद्ध करते हुए विविध शस्त्रों द्वारा उसके ऊपर प्रहार किये परन्तु ब्रह्मदत्तकुमार ने उसके समस्त शस्त्रो को विफल कर दिया।

માર્ગેથી નીકળી ગઈ અને સાધ્વીઓની પાસે જઇને દીક્ષા ધારણ કરી લીધી અને તીવ્ર તપસ્યા કરવા લાગી જેના પ્રભાવથી તેણે સદ્ગતિનો માર્ગ મેળવી લીધો.

બ્રહ્મદત્તની સેનાએ નગરને ચારે તરફથી ઘેરી લીધુ ચારે બાજુથી ઘેરાઈ જવાના સમાચાર જ્યારે દીર્ઘરાજાને મળ્યા ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે, આ રીતે ઘેરાયેલી સ્થિતિમા ટકી શકાય તેમ નથી આથી મારૂ હવે કર્તવ્ય છે કે, શૌર્યની પરીક્ષા યુદ્ધના મેદાનમા કરી લેવી આ પ્રકારનો નિશ્ચય કરીને દીર્ઘરાજા પોતાના સૈન્ય સાથે નગરની બહાર નીકળ્યો અને યુદ્ધ કરવા માટે યુદ્ધભૂમિ ઉપર પહોંચ્યો. બન્ને સેનાઓ વચ્ચે ભયકર એવો સગ્રામ શરૂ થયો. બ્રહ્મદત્તના સૈન્યે દીર્ઘરાજાના સૈન્યને પછાડી દીધુ જે સૈનિકો બચ્યા હતા તે પોતાનો જીવ બચાવવા શસ્ત્રોને પડતા મૂકી યુદ્ધભૂમિથી નાસી છૂટવા લાગ્યા

આ તરફ બ્રહ્મદત્ત અને દીર્ઘરાજા વચ્ચે પણ ઘોર યુદ્ધ મચી ગયુ હતુ, એકબીજા પોતપોતાના શસ્ત્રઅસ્ત્રનો છૂટથી ઉપયોગ કરી રહ્યા હતા, બ્રહ્મદત્તકુમારે ભારે કૌશલ્યથી દીર્ઘરાજાના સઘળા શસ્ત્રોને નાકામી

महरतोस्तयोः सग्रामविशारदयोः सग्रामो न पूर्णतामगात्। तदा ब्रह्मदत्तेन चक्रं प्रक्षिप्तम्। तेन चक्रेण दीर्घनृपस्य शिरश्छिन्नम्। ततो जयत्वेष चक्रवर्तीति घोषः सकलजनानां मुखान्निस्सृतः। देवैः पुष्पवृष्टिः कृता, उक्तं च—"उत्पन्नोऽयं द्वादशश्चक्रवर्तीति।

ततो जनपदलोकैः सस्तूयमानो नारीवृन्दकृतसुमङ्गलो ब्रह्मदत्तकुमारो मन्त्रिप्रभृतिभिरनुगम्यमानः स्वभवने प्रविष्टः। पौरजनैः सकलसामन्तैश्च तस्य चक्रवर्त्य-

इस प्रकार इन दोनों सग्राम विशारदोंका बहुत समय तक परस्परमें युद्ध चलता रहा-परन्तु दोनों मे से परास्त कोई भी नहीं हुआ। ब्रह्मदत्त ने जब यह देखा कि दीर्घराजा सामान्य शस्त्रोंसे पराजित नहीं हो सकता है तब उसने उसके ऊपर चक्र चलाया उस चक्रसे दीर्घराजाका मस्तक कटकर जमीन पर गिर पडा, इसी समय "ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती जयवता वर्तो" इस प्रकारका जयघोप सकल जनता के मुखसे स्वतः निकल पड़ा। देवोंने भी आकाशमार्गसे उसके ऊपर पुष्पवृष्टि की और साथ मे सब को यह सूचना भी दी कि यह ब्रह्मदत्त बारहवें चक्रवर्ती उत्पन्न हुए हैं।

उसी समय देवों की वाणी सुनकर समस्त जनपद लोको ने ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती की खूब मनमानी स्तुति की। तथा नारियों ने उसकी मगल आरती उतारी और और भी खूब मङ्गलाचार किये। इस प्रकार ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती सकल नर नारियों द्वारा सस्तूयमान होता हुआ मत्रीमडल आदि के साथ २ अपने भवन मे प्रविष्ट हुआ। वहा पुरवासियों ने एव

हेवा छता पण બન્ને વચ્ચે ખૂબ સમય સુધી યુદ્ધ ચાલતું રહ્યું બન્ને માથી કોઈ કોઈને હરાવી ન શકયુ બ્રહ્મદત્તે જ્યારે આ પરિસ્થિતિ જોઈ ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે, દીર્ઘરાજા સામાન્ય શસ્ત્રોથી પરાજીત થઈ શકે તેમ નથી, ત્યારે તેણે તેના ઉપર ચક્ર છોડયુ ચક્રે પોતાનુ કામ આબાદ બજાવ્યુ દીર્ઘરાજાનુ મસ્તક ચક્રના પ્રહારથી કપાઈને જમીન ઉપર પટકાયુ આ સમયે ચારે તરફથી "બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીનો જય થાઓ "ની જયઘોષણા સકલ જનતાના મુખમાથી નીકળી પડી દેવોએ પણ આકાશમાથી તેના ઉપર પુષ્પવૃષ્ટી કરી સાથોસાથ સહુને સૂચના પણ દીધી કે, આ બ્રહ્મદત્ત બારમા ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયેલ છે એ સમયે દેવોની વાણી સાભળીને સઘળા જનપદ-લોકોએ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની ખૂબ જ સ્તુતિ કરી સ્ત્રીઓએ તેની મગળ આરતી ઉતારી અને ખૂબ ઉત્સાહભેર ઉત્સવ મનાવ્યો, આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્તચક્રવર્તી સઘળા સ્ત્રી પુરુષોથી સ્તુતિ પામીને મત્રીમડળ વગેરેની સાથે પોતાના રાજભવનમા ગયો આ સઘળા પુરવાસીઓએ અને સઘળા સામતોએ મળીને તેનો ચક્રવર્તીપદ

भिषेकः कृतः। चक्रवर्तित्वं पालयन् ब्रह्मदत्तः सुखेन कालं यापयति। एकदा तस्य पुरतो नटेन नाट्यमारब्धम्। तस्मिन् समये दास्या चक्रवर्तिहस्तेऽपूर्वः कुसुमस्तबको दत्तः। तं कुसुमस्तबकं जिघ्रतो नाट्यं प्रेक्षमाणस्य गीतं च शृण्वतश्चक्रवर्तिन एवं विमर्शो जातः-यदेवंविधः कुसुमस्तबको मया क्वाऽप्याघ्रातः, एवंविधं नाट्यं प्रेक्षितम्, गीतं चापि श्रुतम्, परन्तु 'क्व कदा च श्रुतम्' इति न स्मृतिं पथमायाति। एवं चिन्तयंश्चक्रवर्ती मूर्च्छितः। तदनु तस्य जातिस्मरणं जातम्। दृष्टास्तेन पञ्च पूर्वभवाः। तत्र सौधर्मे पद्मगुल्मविमानेऽभूत नाट्यदर्शन-

---

सकल सामन्तोंने मिलकर उसका चक्रवर्तिपद पर अभिषेक किया। इस तरह चक्रवर्ती के पदसे अलकृत होकर ब्रह्मदत्तकुमार ने अपने जीवन के समय को सुखपूर्वक व्यतीत करते रहे।

एक समय की बात है कि चक्रवर्ती के सामने किसी नटने नाटक का आयोजन किया। नाटक को देखने के लिये नाटकशाला में विराजमान उन चक्रवर्ती के पास आया कि-इतने में ही किसी एक दासीने अपूर्व कुसुमका स्तबक-गुच्छा भी चक्रवर्ती को प्रदान किया। नाटक को देखते गाने को सुनते एव उस कुसुमस्तबकको सूघते हुए चक्रवर्ती के मन में ऐसा विचार बधा कि मैने ऐसा कुसुमस्तबक कही सूघा है, तथा इस प्रकार का नाटक भी कही देखा है और इस प्रकार का गाना भी कहीं सुना है। परन्तु मेरे द्वारा यह सब कार्य कहा हुए हे इस बात की याद नही है। ऐसा विचार करते २ चक्रवर्ती को मूर्च्छा आ गई और बादमे उनको जातिस्मरण ज्ञान भी उत्पन्न हो गया। उसके प्रभावसे चक्रवर्तीने

ઉપર અભિષેક કર્યો આ રીતે ચક્રવર્તીપદથી અલકૃત બનીને બ્રહ્મદત્તકુમાર પોતાના જીવનનો સમય સુખમાં વિતાવવા માડયો

એક સમયની વાત છે કે, ચક્રવર્તીની સમક્ષ કોઈ નટે નાટકનુ આયોજન કર્યું નાટકને જોવા માટે ચક્રવર્તી જ્યારે નાટકશાળામા પહોચ્યા ત્યારે કોઈ એક દાસીએ અપૂર્વ કુસુમનો ગુચ્છો પણ ચક્રવર્તીને પ્રદાન કર્યો નાટકને જોતા અને ગાયનને સાભળતા અને એ પુષ્પગુચ્છને સૂઘતા ચક્રવર્તીના મનમા એવો વિચાર જાગ્યો કે, મે અગાઉ આવુ કુસુમસ્તબક ક્યાય સૂઘેલ છે તેમજ આ પ્રકારનુ નાટક પણ ક્યાય જોયેલ છે તેમ આવુ ગાયન પણ સાભળેલ છે પરતુ આ બધુ મે ક્યા અનુભવેલ છે એની યાદ આવતી નથી એવો વિચાર કરતા કરતા ચક્રવર્તીને મૂર્છા આવી ગઈ અને એમા તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ એના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીએ પોતાના પાછલા પાચ ભવને

दिव्यपुष्पाघ्राणादिक सर्व तेन दृष्टम्। तदनु तत्सेवकैः शीतलोपचारेण तस्य मूर्च्छाऽपनीता। जातिस्मरणज्ञानेन चक्रवर्ती पूर्वभवसम्बन्धिन स्वभ्रातरमपि दृष्टवान्। चक्रवर्ती चिन्तितवान् पञ्चपूर्वभवपर्यन्त यो मम सहवर्ती भ्राताऽऽसीत् सोऽधुना क्वाऽऽस्ते, इति विचिन्त्य तद् विशोधनार्थ स 'आस्वदासौ मृगौ-हसौ मातङ्गावमरौ तथा' इति श्लोकार्द्ध विरचितवान्। इद श्लोकार्ध विरचय्य चक्रवर्तिना सेनापतिर्वरधनुरुक्तः-इद श्लोकार्ध सर्वत्र निर्घोषय। य कश्चिदपरार्ध पूरयिष्यति, तस्मै राजा राज्यार्ध दास्यति। निर्घोषित सर्वत्र तेन श्लोकार्धम्।

अपने पहिलेके पाचभव जान लिये। इससे उनको यह निश्चित हो गया कि मैं जब सौधर्मस्वर्ग मे पद्मगुल्मविमानमें था तभी मैने ऐसा नाटक देखा था, तभी ऐसा कुसुमस्तवक सू घा था और तभी ऐसा गाना भी सुना था।

चक्रवर्तीको मूर्च्छित अवस्थामे पडे हुए देखकर उनके सेवकोंने शीतलोपचार क्रियाओ द्वारा उनकी मूर्च्छा दूरकी। चक्रवर्ती इस तरह स्वस्थ हो गये। जातिस्मरण ज्ञानके प्रभावसे चक्रवर्तीने अपने पूर्व-भव सबधी भाईको भी जान लिया। और फिर यह विचार किया कि मेरे साथ जो पाच भवो तक रहा है वह अब इस समय कहा है। ऐसा विचार कर उन्होंने उसकी खोज करनेके निमित्त "आस्व दासौ मृगौ हसौ मातङ्गावमरौ तथा" इस प्रकारके आधे श्लोककी रचना की और अपने सेनापति वरधनुको उसको देकर कहा कि-इस आधे श्लोक की सर्वत्र घोषणा करवाओ और कहो कि जो कोई भी व्यक्ति इसके उत्तरार्ध की पूर्ति करे उसको राजा आधा राज्य प्रदान करेगा। चक्रवर्ती

જાણી લીધા આથી તેને એ નિશ્ચય થઈ ગયો કે, જ્યારે હુ સૌધર્મસ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ વિમાનમા હતો ત્યારે મે એવુ નાટક જોયુ હતુ, આવુ કુસુમ સ્તબક છડી સૂઘેલ હતી અને આવું ગાયન પણ સાભળેલ હતુ

ચક્રવર્તીને મૂર્છિત અવસ્થામા પડેલા જોઈ ને તેના સેવકોએ શીતલોપ ચાર ક્રિયાઓથી એમની મૂર્ચ્છા દૂર કરી' ચક્રવર્તી શીતળ ઉપચારોથી સ્વસ્થ બન્યા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનના પ્રભાવથી ચક્રવર્તીએ પોતાના પૂર્વભવ સ બ ધી ભાઈને જાણી લીધા અને પછી એ વિચાર કર્યો કે, પાચ ભવો સુધી જે મારી સાથે રહેલ છે તે આ સમયે કયા છે ? આવો વિચાર કરીને તેમણે તેની શોધ કરવાના નિમિત્તે "आस्वदासौ मृगौ हसौ मातङ्गावमरौ तथा" આ પ્રકારે અર્ધો શ્લોકની રચના કરી તેની સર્વત્ર ઘોષણા કરવાનુ સેનાપતિ વરધનુને કહ્યુ સાથોસાથ એ પણ કહ્યુ કે, જે કોઈ વ્યક્તિ આના ઉત્તરાર્ધની પૂર્તિ કરશે તેને રાજા અર્ધું રાજ્ય આપશે તેવું જાહેર કરવાનુ પણ જણાવ્યુ ચક્રવર્તીની

श्रुतं च जनैः। परं न केनापि पुरितम्। अस्मिन्नवसरे चक्रवर्तिपूर्वभवभ्राता चित्र-जीवः पुरिमतालनगरे, धनसाराभिधस्येभ्य श्रेष्ठिनः पुत्रो भूत्वा समुत्पन्नः, तस्य नाम 'गुणसारः' इति। सजातजातिस्मरणो गृहीतदीक्षः काम्पिल्य नगरस्य मनोरमाभिधान उद्याने समागत। तत्र प्रासुके भूभागे पात्रोपकरणानि संस्थाप्य कायोत्सर्गमास्थाय धर्मध्यानं कुर्वन् स्थितः। तत्रोद्याने आरघट्टिकेन पाठ्यमानं श्लोकार्धं श्रुत्वा ज्ञानोपयोगेन स्वभ्रातुः सर्वो वृत्तान्तस्तेनाधिगतः। अनन्तरं तेन मुनिनाऽपरार्धम्–'एषा नौ षष्ठिका जातिरन्योन्याभ्यां वियुक्तयोः' इत्येवं पूरितम्

के आदेशको पाकर सेनापतिने ऐसा ही किया, सर्वत्र वह आधा श्लोक घोषित किया। सब लोगों ने मिलकर उसको खूब सुना भी परन्तु किसी में भी ऐसी बुद्धि उत्पन्न नहीं हुई कि जो उसके उत्तरार्ध की पूर्ति कर सके। इसी अवसरमें चक्रवर्ती का पूर्वभवभ्राता कि जिसका नाम चित्र था वह पुरिमताल नगरमें किसी श्रेष्ठी के यहां उत्पन्न होया हुआ था। और जातिस्मरण ज्ञानसे अपने पूर्वभव जानकर संसारसे विरक्त होकर उसने दीक्षा भी धारण करली थी। मुनिअवस्था में चर्या करते २ वे वहां काम्पिल्य नगर के मनोरम नामक उद्यानु मे आये ही थे कि इतने में उसने प्रासुक भूभाग पर पात्र उपकरणोको रखकर धर्मध्यान करते समय वहीं किसी आर घट्टिक (अरहट चलाने वाले) के द्वारा बोला जाता उस आधे श्लोक को सुना। सुनते ही उन्होंने ज्ञानोपयोगको जोड़कर अपने भाई का समस्त वृत्तान्त जान लिया। जानकर फिर उस आधे श्लोक की पूर्ति उन्हो ने इस तरह से की–"एषा नौ षष्ठिका जातिरन्योन्याभ्यां

આજ્ઞાનો સેનાપતિ વરધનુએ એજ રીતે અમલ કર્યો સઘળા સ્થળે એ અર્ધા શ્લોકની ઘોષણા કરાવી સઘળા લોકોએ મળીને વિચારપૂર્વક સાભળ્યો પરંતુ કોઈનામા એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન ન થઈ કે, જે એના ઉત્તરાર્ધની પૂર્તિ કરી શકે આ વખતે ચક્રવર્તીના પૂર્વભવના ભાઈ કે જેનુ નામ ચિત્ર હતુ તે પુરિમતાલ નગરમા એક શેઠને ત્યા ઉત્પન્ન થયા હતા અને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનથી પોતાના પૂર્વભવને જાણીને સંસારથી વિરક્ત થઈને જેમણે દીક્ષા ધારણ કરી હતી અને મુનિ અવસ્થામા વિચરણ કરતા કરતા જેઓ કામ્પિલ્ય નગરના મનોરમ નામના ઉદ્યાનમા આવેલ હતા અને પ્રાસુક ભૂભાગ ઉપર પાત્ર અને ઉપકરણોને રાખીને ધર્મધ્યાન કરતા હતા એ વખતે ત્યા કોઇ અરહટ ચલાવ-નારના મુખેથી બોલાયેલા એ અર્ધા શ્લોકને સાભળ્યો સાભળતા જ તેમણે જ્ઞાનોપયોગને જોડીને પોતાના ભાઈનુ સમસ્ત વૃત્તાત જાણી લીધુ જાણીને પછી તેમણે એ અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિ આ પ્રમાણે કરી "एषा नौ षष्ठिका जातिर

स च आरघट्टिकस्तत् श्लोकार्द्धं लिखित्वाऽतीव प्रसन्नवदनो राजभवन गतः। पठितश्च तेन पूर्णः श्लोकः। ततः पूर्वभवभ्रातृस्नेहेन समाक्रान्तहृदयः स चक्रवर्ती मूर्च्छा गत। चक्रवर्तिन मूर्च्छित विलोक्य सभा वज्रपतनमिव क्षोभ प्राप्ता। राजपुरुषास्त पुरुष यष्टि मुष्टि प्रहारेण ताडितवन्तः। ताड्यमानः स प्राह— आर्याः! न मयैष श्लोकः पूरितः, किन्तु वनस्थितेन मुनिनैष श्लोकः पूरितः। अह तु पाठमात्रकारी। अतो मा मुञ्चत। तद् वचन श्रुत्वा राजपुरुषास्त परित्य-

वियुक्तयोः"। अरहट चलाने वाला उस आधेश्लोक को लेकर अतीव प्रसन्नवदन होता हुआ राजा से भवन पर पहुँचा। वहां पहुँचकर उसने पूर्ण बने हुए उस श्लोकको पढा। श्लोकको सुनते ही चक्रवर्ती पूर्वभवीय भ्राता के स्नेहसे समाक्रान्तहृदय होकर मूर्च्छित हो गया। मूर्च्छित अवस्था में पडे हुए चक्रवर्तीको देखकर सबके सब सदस्य जन वज्र के पतन की तरह क्षुब्ध हो उठे। राजपुरुषोंने उस आये हुए पुरुषको ही चक्रवर्तीकी इस स्थितिमें कारण जानकर यष्टिमुष्टि आदि द्वारा खूब पीटा। पीटा जानेके बाद वह बोला–आर्यवृन्द मुझे आप लोगों ने व्यर्थ पीटा है–मेरा इसमें थोडासा भी अपराध नहीं है। इस श्लोककी पूर्ति मैंने नहीं की है। वनमें एक मुनिराज आये हुए हैं, उन्होंने ही मेरे मुख से उच्चरित होते समय इस श्लोककी पूर्ति की है। मैनेतो सिर्फ पूर्ण हुए इस श्लोकको यहां आकर सुनाया मात्र है। अब आप लोग मुझे अब छोड दीजिये। उस पुरुषके वचन सुनकर राजपुरुषोंने उसको छोड

न्योन्याभ्या वियुक्तयो" અરહટ ચલાવનાર એ અધો શ્લોકને લઈને અત્યત પ્રસન્નચિત્ત બનીને રાજભવન ઉપર પહોચ્યો અને ત્યા પહોચીને પૂર્ણ બનેલો એ શ્લોક સભળાવ્યો શ્લોકને સાભળતાજ પૂર્વભવના ભાઈના સ્નેહથી ગદ્‌ગદિત થઈને ચક્રવતી મૂર્છા પામ્યા ચક્રવર્તીને મૂર્ચ્છિત અવસ્થામા પડેલા જોઈને સઘળા સદસ્યજનો જાણે વજ્ર પડ્યુ હોય તેમ સ્તબ્ધ બની ગયા રાજપુરુષો એ આવેલા માણસનેજ ચક્રવતીની આ સ્થિતિનુ કારણ માનીને તેને ટીપવા માડયા પોતાના ઉપર માર પડતો જોઇને તે માણસે કહ્યુ કે, આર્યવૃન્દ! મને આપ લોકોએ વગર કારણે માર મારેલ છે આમા મારો જરા સરખોએ અપરાધ નથી આ શ્લોકની પૂર્તિ મે કરેલ નથી પરતુ ઉદ્યાનમા એક મુનિરાજ આવેલા છે તેમણે કરેલ છે મારા મોઢેથી બોલાયેલા અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિ તેમણે કરી છે મે તો પૂર્ણ થયેલો એ શ્લોક અહી આવીને જ સભળાવ્યો છે આથી આપ મને વધુ દુખી ન કરતા છોડી દો

क्तवन्तः । चक्रवर्ती चन्दनरसैः परिषिक्तः सचेतनो भूत्वा गृहीतमुनिवृत्तस्य स्वभ्रा तुरागमनं विज्ञाय तं जनं बहुभिर्धनैः सतोष्य विसर्जितवान् । तदनु चक्रवर्ती अन्तःपुर परिवारेण सहितः सोत्कण्ठस्तद्दर्शनार्थं तदुद्याने समागतः । पूर्वस्नेहाधिकतरस्नेहो हर्षाश्रुपूरितनेत्रश्चक्रवर्ती तं मुनिवरं वन्दित्वा तत्पुरतः सविनयमुपविष्टः मुनिना धर्मदेशना प्रारब्धा, "असारः ससारः क्षणभङ्गुरं शरीरं, शरदभ्रोपमं जीवनं, विद्युच्चलं यौवनं, किंपाकफलोपमा भोगाः, स ध्यारागसमं विषयसुखं, जलबुद्बुदा-

दिया । इतनेमें चक्रवर्ती भी चन्दनरसोंसे सींचे जाने पर स्वस्थ बन गये । जब उन्होंने यह सुना कि मेरा पूर्वभवका भ्राता यहां मुनि अवस्था में आया हुआ है, तब उन्होंने उस अरहट चलाने वाले को बहुत सा द्रव्य देकर सन्तुष्ट किया और राजी २ से उसको विदा किया । पश्चात् अन्तःपुरसे परिवृत्त होकर चक्रवर्ती बडी भारी उत्कंठाके साथ मुनिराजके दर्शनके लिये उस उद्यानमें गये । वहां जाकर उनका प्रेमसागर अथाह हो गया, पहिलेकी अपेक्षासे स्नेह अब और अधिक उद्वेलित हो उठा । आनन्दाश्रुओंसे उनके नेत्र अतिशय डबडबा गये । चक्रवर्तीने मुनिराज को भक्तिभावसे वन्दन किया और सविनय उनके सामने जाकर बैठ गये । मुनिराजने धर्मदेशना देना प्रारंभ किया, कहा—यह संसार असार है । शरीर क्षणभंगुर है । शरदकालीन मेघोंके समान यह जीवन है । बिजली के समान चचल यह यौवन है । किंपाकफलके समान भोग हैं । मध्या-रागके तुल्य विषयसुख हैं । जलके बुद्बुदेके समान यह लक्ष्मी है ।

એ માણસના વચન સાંભળીને રાજપુરુષોએ તેને છોડી દીધો. એટલામાં ચંદનાદિ શીતળ ઉપચારોથી ચક્રવર્તી પણ સ્વસ્થ બની ગયા જ્યારે તેમણે એ જાણ્યું કે, મારા પૂર્વભવના ભાઈ અહીં મુનિ અવસ્થામાં આવેલ છે ત્યારે તેમણે એ અરહટ ચલાવનાર માણસને ઘણું દ્રવ્ય આપીને સંતોષ્યો તથા ખૂબ રાજીરાજી કરીને વિદાય કર્યો પછી અંતઃપુરથી પરિવૃત્ત થઈને ચક્રવર્તી ઘણી ઉત્કંઠા સાથે મુનિરાજના દર્શન માટે એ ઉદ્યાનમાં ગયા ઉદ્યાનમાં પહોંચતા તેમના મનનો પ્રેમ ઉભરો ખૂબ જ વેગવાન બન્યો. પહેલાથી પણ તેનો સ્નેહ અધિક સ્વરૂપમાં ઉછળવા લાગ્યો હર્ષના આંસુથી એના નેત્રો ઉભરાવા લાગ્યા, ચક્રવર્તીએ મુનિરાજને ભક્તિભાવથી વંદન કર્યું અને સવિનય એમની સામે જઈને બેસી ગયા મુનિરાજે ધર્મદેશના આપવા માંડી અને કહ્યું કે, સંસાર અસાર છે, શરીર ક્ષણભંગુર છે, શરદ કાળના મેઘના જેવું આ જીવન છે, વિજળીના સમાન ચચળ આ યૌવન છે, કિંપાકના ફળના જેવા ભોગ છે, સંધ્યાકાળના આકાશના રંગો સમાન વિષયસુખ છે, પાણીના પરપોટા જેવી

यमाना लक्ष्मीः, अनिवार्यो मृत्युः" इत्येवं संसारस्यासारता दर्शिता। तथा-वर्णिता कर्मबन्धहेतवः।

प्रशंसितो मोक्षमार्गः। प्ररूपितः शिवसौख्याविशयः। मुनेरिमां देशनां श्रुत्वा सभा वैराग्यभावना भाविता जाता। परन्तु विषय-जटाजटिले ब्रह्मदत्तहृदये मुनिदेशना स्थानं न प्राप्तवती। स प्रोक्तवान्-भगवन्! यथा त्वमिलनसुखेन भवान्-स्मान् आह्लादयति, तथैव राज्यार्धस्वीकारेणाऽप्याह्लादयतु। पश्चाद् भुक्त-भोगा-वावां तपः करिष्यावः। 'राज्यसुखभोग एव तपस फलम्' इति विज्ञाय भवान् राज्यार्धं स्वीकृत्य तपसः फलं भुनक्तु। इति ब्रह्मदत्त वचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मृत्यु अनिवार्य है। इस प्रकार सांसारिकपदार्थोंकी एवं संसारकी असारता वर्णित करते हुए उन मुनिराजने यह भी बतलाया कि-कर्मोंके बंधके हेतु क्या है। मोक्षमार्ग क्या है और वह जीवको कैसे प्राप्त होता है। मुक्ति सुख कैसा है। मुनिराजकी इस धर्मदेशनाको सुनकर सभाके समस्त जन वैराग्य भावनासे भावित बन गये। परन्तु विषय-जटासे जटिल बने हुवे ब्रह्मदत्तके हृदयमें मुनि देशनाका कुछ भी प्रभाव नहीं जमा। चक्रवर्ती ने मुनिराजसे कहा कि महाराज! जिस प्रकार आपने मुझे अपने मिलापसे आल्हादित किया है उसी प्रकार इससे अधिक आनंद मुझे तब होगा कि जब आप आधा राज्य स्वीकार करलेंगे। अभी तो हमारे और आपके आनंदानुभव करनेके ये दिन हैं। पश्चात् हम तुम दोनों मिल कर तप आचरित करेंगे। तपका फल भी तो राज्यसुखोंका भोगना ही है। अतः आप आधे राज्यको स्वीकृत

લક્ષ્મી છે, મૃત્યુ અનિવાર્ય છે આ પ્રમાણે સંસારિક પદાર્થોની અને સંસારની અનિત્યતાનું વર્ણન કરીને એ મુનિરાજે એ પણ બતાવ્યું કે, કર્મોના બંધનો હેતુ શું છે? મોક્ષમાર્ગ શું છે? અને તે જીવને કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે મુક્તિસુખ કેવું છે? મુનિરાજની આ ધર્મદેશનાને સાંભળીને સઘળા જનો વૈરાગ્યભાવનાથી ભાવિત બન્યા, પરંતુ વિષય જાળમાં મુગ્ધ બનેલા બ્રહ્મદત્તના હૃદયમાં મુનિના ઉપદેશનો જરા સરખોએ પ્રભાવ ન જામ્યો ચક્રવર્તીએ મુનિરાજને કહ્યું, કે મહારાજ! જે રીતે આપે મને આપના મેળાપથી આનંદિત બનાવ્યો છે એ જ રીતે એનાથી આનંદ તો મને ત્યારેજ થાય કે, આપ જ્યારે અર્ધા રાજ્યનો સ્વીકાર કરો હજુ તો મારાં અને આપના આનંદનો અનુભવ કરવાના દિવસ છે પછીથી આપણે બન્ને મળીને તપનું આરાધન કરીશું તપનું ફળ પણ રાજ્યસુખોને ભોગવવાનું જ છે આથી આપ અર્ધા રાજ્યનો સ્વીકાર કરી તપના

राजन् ! इदं मनुष्यजन्म सुदुर्लभम्, कुशाग्रजलबिन्दुवत्पतनशीलमायुः, प्रकृतिचञ्चला लक्ष्मीः, कटुपरिणामा विषयासक्तानां च ध्रुवो नरकपातः, सुदुर्लभं पुनर्विरतिरूपं मोक्षबीजम्, वैराग्यमच्युतिर्नरकपातकारणम्, अतोऽत्यल्पदिवसस्थायिनी राज्यलक्ष्मीर्विदुषां मनः समाक्रष्टुं नार्हति। ततः परित्यज्य तुच्छावच

कर तपके फलको भोगो। इस प्रकार ब्रह्मदत्तके वचन सुनकर मुनिराजने उनसे कहा राजन्! क्यो भूल रहे हो–क्या तुम नहीं जानते हो कि यह मनुष्यजन्म बहुत ही दुर्लभ है। आयुका कोई भरोसा नहीं, यह तो कुशाग्रस्थित जलबिन्दुकी तरह पतनशील है। लक्ष्मीका कोई विश्वास नहीं क्यो कि यह प्रकृतिसे चचल है। जैसी धर्मबुद्धि आज है वैसी ही सदा स्थिर बनी रहेगी यह नहीं कहा जा सकता। विषयसेवनका फल अच्छा होता है यह केवल दुराशामात्र है। क्यों कि इनका परिणाम कटु ही होता है। विषयोंमें आसक्त चित्त वालोंका नरकोमें पतन अवश्यंभावी है। विरति रूप मोक्षका बीज अत्यंत दुर्लभ है। वैराग्यका अभाव नियमतः जीवको नरकमे ले जानेका कारण है। इसलिये हे राजन्! अल्पदिवसतक ही रहनेवाली इस राज्यलक्ष्मीकी चालोंमें तुम क्यो फसे हुए हो। बुद्धिमान् तो इसके व्यामोहमें नहीं फसते है। बिचारी राज्यलक्ष्मीमें इतनी शक्ति ही कहा है जो बुद्धिमान् व्यक्तियों अन्तःकरणको अपनी ओर आकृष्ट कर सके। इसलिये हे राजन्!

ફળને ભોગવો બ્રહ્મદત્તના આ પ્રકારના વચન સાભળીને મુનિરાજે તેને કહ્યુ, રાજન્! કેમ ભૂલી રહ્યા છો? શુ તમે જાણુતા નથી કે, આ મનુષ્ય જન્મ ખૂબજ દુર્લભ છે. જીદગીનો કોઈ ભરોસો નથી એ તો ઘાસના અગ્ર ભાગે ચોટેલા જળબિંદુ સમાન ક્ષણુભ ગુર છે લક્ષ્મીનો પણુ કોઈ વિશ્વાસ નથી કેમકે, એ પ્રકૃતિથી જ ચ ચળ છે જેવી ધર્મબુદ્ધિ આજે સ્થિર છે તેવી સદા સ્થિર બની રહેશે એ કહી શકાય તેવુ નથી વિષય સેવનનુ ફળ સારૂ હોય છે એ તો કેવળ દુરાશા માત્ર છે કેમકે, એનુ પરિણામ ખૂબજ કડવુ હોય. છે વિષયોમા આસક્ત ચિત્તવાળાનુ પતન અવશ્ય નરકોમા થાય છે વિરતિરૂપ મોક્ષનું બી અત્ય ત દુર્લભ છે વૈરાગ્યનો અભાવ જીવને જરૂરથી નરકમા લઈ જનાર બને છે આ માટે હે રાજન્! થોડા દિવસજ રહેનારી એવી આ રાજ્યલક્ષ્મીની ચાલમા તમે કેમ ફસાઈ પડયા છો? બુદ્ધિમાન તો એના લોભમા ફસાતા નથી. બિચારી રાજ્યલક્ષ્મીમા એટલી શક્તિજ કયા છે કે, તે બુદ્ધિમાન વ્યક્તિ ઓના અ ત કરણને પોતાની તરફ આકર્ષિ શકે ?, આ માટે હે રાજન્! એ

प्रारभवानुभूत-दुःखजालानि स्मर, जिनवचनामृतरस पिब, तदुक्तमार्गेण गच्छ, तथा सफलय मानुष जन्म ? ।

एवद्वचन श्रुत्वा चक्रवर्ती प्राह—भदन्त ! सम्प्राप्त सुख परित्यज्य अदृष्ट-सुखगवेषणमज्ञानता लक्षणम् ? तस्मादेव मा दिशतु, स्वीकरोतु मम कथनम् ?

इस विचारका परित्याग कर तुम पूर्वभवानुभूत दुःख परम्पराओंको याद करो। यह अवसर बडे सौभाग्यसे तुमको मिला है इसका सफल करने की चेष्टा करो। जिनवचन रूपी अमृतका पान करके जिनप्रतिपादित मार्गका अनुकरण करते हुए अपने दुर्लभ मनुष्य भवको तुम सफल बनाने की चेष्टा करो। इन क्षणिक विषयभोगों में मत फुलो। विकराल व्यालसे डसे हुए व्यक्तिकी, जैसे औषधि नहीं होती है, उसी प्रकार इन भोगोंसे दष्ट हुए व्यक्ति की इस ससारमें कोइ औषधि नहीं है। अतः अब भी समय है कि तुम राज्यलक्ष्मीको त्यागकर आत्मकल्याण के मार्गमें शीघ्र उतर जाओ।

मुनिराजके इस प्रकार अमृतोपम वचनोंका पान करके भी चक्र-वर्ती ने उनसे कहा भदन्त ! आपने खूब समझाया क्या आप हमे मूर्ख समझते है जो ऐसी बाते कहते है, ये बाते तो आपकी हमको बालको जैसी ही प्रतीत होती हैं। सपूर्ण सुखका त्याग कर अदृष्ट सुखकी गवेषणा करना क्या यह मूर्खताका लक्षण नहीं है! मैं तो स्वय आपसे भी यही निवेदन करता हू कि महाराज क्या धरा है इस दीक्षा मे, छोडो

વિચારનો પરિત્યાગ કરીને તમે પૂર્વભવાનુભૂત દુખપરપરાઓને યાદ કરો. આ અવસર ઘણા સૌભાગ્યથી તમને મળેલ છે એને સફળ કરવાની ચેષ્ટા કરો ક્ષણિક વિષય ભોગોમા ન ફુલાવ, વિકરાળ વાઘે જેને ફાડી ખાધેલ હોય તેને માટે કોઇ ઔષધી કામયાબ બનતી નથી એ રીતે આ ભાગોએ જેને ડસ દીધા હોય એવી વ્યક્તિ માટે આ સસારમા કોઈ ઔષધી નથી આથી હજુ પણ સમય છે કે, તમો રાજ્યલક્ષ્મીના મોહનો ત્યાગ કરીને આત્મકલ્યાણના માર્ગે જલદીથી વળી જાવ

મુનિરાજના આ પ્રકારના અમૃતતુલ્ય વચનોનુ પાન કરીને ચક્રવર્તીએ મુનિરાજને કહ્યુ, ભદન્ત ! આપે ખૂબ કહ્યુ, શું આપ મને મૂર્ખ સમજો છો ? એથી જ આવી વાતો કહી રહ્યા છો ? આપની આ વાતો તો મને બાળકોના જેવી લાગે છે સપૂર્ણ સુખનો ત્યાગ કરીને જે પ્રત્યક્ષ દેખાતુ નથી એવા સુખની આશા કરવી એ શું મૂર્ખતાનુ લક્ષણ નથી ? હુ તો આપને પણ એ નિવેદન કરૂ છુ કે, મહારાજ આ દીક્ષામા શું બળ્યુ છે ? આપ એનો છોડી

मुनिः प्राह-संसारसुखं भुक्तं परभवे, अनुभूतं तत्फलम्। तद्धि दुःखायैव भवति। अतस्तत्परित्याग एव समुचितः। एवं बहुश उपदिष्टोऽपि चक्रवर्ती यदा न प्रतिबुद्धयते, तदा मुनिना उपयोगं दत्वा ज्ञातम्-आः! अयं संभूतभवे सनत्कुमार चक्रवर्ति स्त्रीरत्नकेशस्पर्शेन संजातभोगाभिलाषो मया बहुशो निवार्यमाणोऽपि चक्रवर्ती पदवी प्राप्तिं निदानं कृतवान्। अतो नास्त्यस्य भाग्ये जिनवचनरतिः।

आप इसको और मेरा कहना मानलो, आधा राज्य लेकर आप भी मेरे हो जैसा आनंदका जीवन व्यतीत करो। चक्रवर्तीके वचन सुनकर मुनिराजने कहा-राजन्! मैंने तो संसारके सुख खूब भोगे, और परभवमें उनके फलका भी अनुभव कर लिया। हमको तो अब यह निश्चय हो चुका है कि ये सब सांसारिक सुख केवल दुःख के लिये ही है। इसलिये मैं तो अब यही समझसका हूं कि इनका परित्याग करना ही समुचित है। इस प्रकार बार बार समझाने पर भी चक्रवर्ती जब प्रतिबुद्ध नहीं हुआ, तब मुनिराजने उपयोग लगाकर यह देखा कि ओह! संभूत के भव में इसने तो सनत्कुमार चक्रवर्ती के स्त्रीरत्न के केशस्पर्शसे भोगाभिलाषी बनकर चक्रवर्ती पदको प्राप्त करनेका निदान किया था यद्यपि उस समय इसको मैंने बहुत कुछ समझाया भी था। परन्तु इसने मेरी एक भी बात नहीं मानी थी, अतः जब यह उस समय नहीं समझा तो अब क्या समझेगा, इससे जाना जाता है कि इसके भाग्यमें जिन

हो. અને મારૂ કહેવુ માનીને અધું રાજ્ય સ્વીકારીને આપ પણ મારી માફક આનંદથી જીવન વ્યતિત કરો. ચક્રવર્તીના વચન સાંભળીને મુનિરાજે કહ્યું, રાજન્! મે તો સંસારના સુખ ખૂબ ભોગવ્યા અને પરભવમાં એના ફળનો પણ અનુભવ કરી લીધો છે મને તો હવે નિશ્ચય થઈ ચૂક્યો છે કે, આ સઘળા સાંસારિક સુખ કેવળ દુઃખના માટે જ છે આથી મે તો સમજી લીધું છે કે, આ સઘળા સાંસારિક સુખ પરિત્યાગ કરવામાં જ શ્રેય છે આ પ્રમાણે વારવાર સમજાવવા છતાં પણ જ્યારે ચક્રવર્તી પ્રતિબુદ્ધ ન થયા ત્યારે મુનિરાજે, ઉપયોગ-લગાડીને જોયું એટલે તેમને સમજાયું કે, ઓહ! સંભૂતના ભવમાં એણે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીની સ્ત્રીના વાળનો સ્પર્શ થતાં ભોગ અભિલાષી બનીને ચક્રવર્તી પદને પ્રાપ્ત કરવાનું નિદાન કરેલ હતું એ સમયે પણ મે એને ખૂબ જ સમજાવેલ પરંતુ તેણે મારી એક પણ વાતને માનેલ ન હતી જ્યારે, એ સમયે તે સમજેલ ન હતો તો આજે ક્યાંથી સમજવાનો હતો? આથી એ સમજાય છે કે, એના ભાગ્યમાં જીન વચનોના વિષે અનુરાગ થવાનું

इति विचार्य मुनिरुपदेशदानाद् विरतोऽभूत् । तदनु मुनिर्विहारं कृतवान् । क्रमेण मोक्ष गतः । विषयसुखान्यनुभवतश्चक्रवर्तिनोऽपि कियान् कालो व्यतीतः ।

अन्यदा पूर्वपरिचितेन केनापि द्विजेन स चक्रवर्ती प्रोक्त –भो महाराजाधिराज ! चक्रवर्तिनो यद् भोज्यमन्न तद्भोक्तुमिच्छामि, अतोऽर्हति भवान् ममाभिलाष पूरयितुम् । चक्रिणोक्तम्–भो द्विज ! मामक भोज्यान्न भोक्तु नार्हसि । यतो मा विहाय तदन्यस्य न परिणमति । ततो द्विजेनोक्तम्–अये ! भोजनमात्रदानेऽपि

वचनोंके प्रति रति–अनुराग होना नहीं लिखा है । इस प्रकार विचार कर मुनि उपदेशसे विरत हो गये । और कुछ समय बाद वहा से विहार भी कर गये । तथा कालान्तमे वे कर्मक्षय करके मोक्षपधार गये । इधर चक्रवर्ती भी विषय सुखों का अनुभव करता हुआ अपने कालको व्यतीत करने लगा ।

एक समय की बात है कि पूर्वपरिचित ब्राह्मण ने चक्रवर्तीसे आकर कहा कि हे महाराजाधिराज ! मैं यह चहता हू कि चक्रवर्तीका जो भोज्यान्न है वह मुझे खानेको मिले । मेरी इस अभिलाषा की पूर्ति आपके सिवाय और कोई नहीं कर सकता है । अतः आपसे प्रार्थना है कि आप मेरी इस अभिलाषाको पूर्ति करें । द्विज की प्रार्थना सुनकर चक्रवर्तीने कहा हे द्विज ! तुम मेरे भोज्यान्नको नहीं खा सकते हो, क्यों कि जो भोजन मैं करता हू वह और किसी दूसरेको खाने पर नहीं पच सकता है । चक्रवर्ती के इस कथनको सुनकर ब्राह्मणने कहा महाराज ! चक्रवर्ती भी आप भोजन

લખાયેલ નથી આ પ્રકારનો વિચાર કરી મુનિ ઉપદેશથી વિરત બની ગયા અને થોડો સમય રહીને ત્યાથી વિહાર કરી ગયા, સમય પુરો થતા કર્મનો ક્ષય કરીને તેઓ મોક્ષધામમા સીધાવ્યા આ તરફ ચક્રવતી પણ વિષય સુખોનો અનુભવ કરતા કરતા પોતાનો સમય વિતાવવા લાગ્યા.

એક સમયની વાત છે કે, પૂર્વ પરિચિત બ્રાહ્મણે ચક્રવતીને આવીને કહ્યું કે, હે મહારાજાધિરાજ ! હુ એ ચાહુ છુ કે, ચક્રવતીને જે ભોજન મળે છે, એવું ભોજન મને ખાવા મળે. મારી આ અભિલાષા આપના સિવાય કોઈ પુરી કરી શકે તેમ નથી આથી આપને પ્રાર્થના કરૂ છુ કે, આપ મારી આ અભિલાષાને પૂર્ણ કરો બ્રાહ્મણની પ્રાર્થના સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યું કે, હે દ્વિજ ! હુ જે પ્રકારનુ ભોજન કરૂ છુ તેવુ ભોજન તમો ન ખાઈ શકો કેમ–કે, જે ભોજન હુ કરૂ છુ તેને બીજો કોઈ માણસ ખાય તો તે પચાવી શકે નહીં. ચક્રવતીનુ આ પ્રકારનુ કહેવુ સાભળીને બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, મહારાજ !

मुनिः आह-संसारसुखं भुक्तं परभवे, अनुभूतं तत्फलम् । तद्धि दुःखायैव भवति । अतस्तत्परित्याग एव समुचितः । एवं बहुश उपदिष्टोऽपि चक्रवर्ती यदा न प्रतिबुद्ध्यते, तदा मुनिना उपयोगं दत्त्वा ज्ञातम्-आः ! अयं संभूतभवे सनत्कुमार चक्रवर्त्ति स्त्रीरत्नकेशस्पर्शेन संजातभोगाभिलाषो मया बहुशो निवार्यमाणोऽपि चक्रवर्ती पदवी प्राप्तिं निदानं कृतवान् । अतो नास्त्यस्य भाग्ये जिनवचनरतिः ।

आप इसको और मेरा कहना मानलो, आधा राज्य लेकर आप भी मेरे हा जैसा आनंदका जीवन व्यतीत करो।' चक्रवर्तीके वचन सुनकर मुनिराजने कहा-राजन् ! मैंने तो संसारके सुख खूब भोगे, और परभवमें उनके फलका भी अनुभव कर लिया। हमको तो अब यह निश्चय हो चुका है कि ये सब सांसारिक सुख केवल दुःख के लिये ही है। इसलिये मैं तो अब यही समझसका हू कि इनका परित्याग करना ही समुचित है। इस प्रकार बार बार समझाने पर भी चक्रवर्ती अब प्रतिबुद्ध नहीं हुआ, तब मुनिराजने उपयोग लगाकर यह देखा कि ओह ! संभूत के भव में इसने तो सनत्कुमार चक्रवर्ती के स्त्रीरत्न के केशस्पर्शसे भोगाभिलाषी बनकर चक्रवर्ती पदको प्राप्त करनेका निदान किया था यद्यपि उस समय इसको मैंने बहुत कुछ समझाया भी था। परन्तु इसने मेरी एक भी बात नहीं मानी थी, अतः जब यह उस समय नहीं समझा तो अब क्या समझेगा, इससे जाना जाता है कि इसके भाग्यमें जिन

हो. अने मारू कहेवु मानीने अर्धुं राज्य स्वीकारीने आप पण मारी माफक आनंदथी जीवन व्यतित करो. चक्रवतींना वचन सांभळीने मुनिराजे कह्युं, राजन् ! मे तो संसारना सुख खूब भोगव्या अने परभवमा एना फळनो पण अनुभव करी लीधो छे मने तो, हवे निश्चय थई चूकयो छे के, आ सघळा सांसारिक सुख केवल दुःखना माटे ज छे आथी मे तो समजी लीधु छे के, आ सघळा सांसारिक सुख परित्याग करवामा ज श्रेय छे आ प्रमाणे वारंवार समजाववा छतां पण ज्यारे चक्रवर्ती प्रतिबुद्ध न थया त्यारे मुनिराजे उपयोग लगाडीने जोयुं एटले तेमने समजायुं के, ओह ! संभूतना भवमां एणे सनत्कुमार चक्रवर्तीनी स्त्रीना वाळनो स्पर्श थतां भोग अभिलाषी बनीने चक्रवर्तीपदने प्राप्त करवानुं निदान करेल हतुं एसमये पण मे एने खूब ज समजावेल परंतु तेणे मारी एक पण वातने मानेल न हती ज्यारे ए समये ते समजेल न हतो तो आजे क्याथी समजवानो हतो ? आथी ए समजाय छे के, एना भाग्यमा जीन वचनोना तरफ अनुराग थवानु

स्यरयन् निर्गतो नगरात्। चिन्तितं च तेन-निष्कारणरिपुणा चक्रवर्त्तिनाऽहं महा जघन्यकृत्ये समापातितः। नास्मि योग्यः कुत्राऽपि स्वमुखं दर्शयितुम्। अतो वैर-निर्यातनमवश्यमेव मया करणीयम्। इति विचारयन्नसौ वने इतस्ततो भ्रमति। भ्रमता च तेन द्विजेन एकोऽजापालको गुलिकाभिरश्वत्थवृक्षपत्राणि काणी कुर्वन् दृष्टः। तं दृष्ट्वा चिन्तितं द्विजेन यदयमजापालको लक्ष्यवेधी वर्तते। अनेन स्वाभिलषितं संपादयामि। इति विचार्य दानमानादिभिस्तं समान्य रहसि स्वाभिमाय

यह बदला मुझसे लिया जो खिला पिला कर इस प्रकारके जघन्य कुकृत्य में मुझे फसाया। अब तो मैं कहीं पर भी अपना मुख दिखाने के योग्य नहीं रहा हूं। इसलिये सबसे अच्छी बात यही है कि इस वैरका बदला उससे लिया जाय। ऐसा विचार करता हुआ वह वन मे पहूँचा और वहां इधरसे उधर भटकने लगा। भटकते २ उसने एक अजापालक-गडरियेको देखा। जो गुलेल पर गोलियों को चढा २ कर पीपल के पत्तो में छेद कर रहा था। उसको देखते के साथ ही ब्राह्मण ने विचार किया कि यह अजापालक इस क्रियाके करनेसे ऐसा ज्ञात होता है कि जैसे लक्ष्यवेधी हो। अत. यदि यह लक्ष्यवेधी वास्तविक है तो इसकी सहायतासे मैं अपने कर्तव्य-अभिलषित-की पूर्ति अवश्य करलूंगा। ऐसा विचार कर वह चुपकेसे उसको अपने घर पर दान सन्मान पूर्वक

શક્યો. આ રીતે લજ્જાવાન બનેલ એવો તે બ્રાહ્મણ નગર છોડીને ચાલી નિકળ્યો. તેણે એ વિચાર કર્યો કે, આ ચક્રવર્તી સાથે મારે એવું તો કયું વેર હતું ? કે તેણે કયા ભવના પાપનો મારી પાસેથી બદલો લીધો કે, ખવરાવી પીવરાવીને મારાથી આવા પ્રકારનું કુકૃત્ય કરાવ્યું મારાથી બનવા પામેલા આ કુકૃત્યથી હું કોઈને મારૂં મોઢું બતાવી શકું તેવો ન રહ્યો આથી મારા માટે એકજ માર્ગ રહ્યો કે, હું ચક્રવર્તીથી આ વેરનો બદલો લઉં આવો વિચાર કરતા કરતા તે એક વનમા જઈ ચડયો અને અહીં-તહી ભટકવા લાગ્યો. તેનું મન એટલું બધું વ્યગ્ર બની ગયું હતું કે, તે કયાય સ્થિર થઈ બેસી શકતો ન હતો. ભટકતા ભટકતા તેણે એક બકરાને ચારનાર ભરવાડને જોયો કે જે ગીલોલમા કાકરા ચડાવીને પીપળાના પાનનું છેદન કરી રહ્યો હતો. એને જોઈને તે બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે, આ ભરવાડ ખરેખર લક્ષ્ય વેધી હોય તેવું જણાય છે જો તે ખરેખર લક્ષ્યવેધી હોય તો હું તેની સહાયતાથી મારા ધારેલા કામને અવશ્ય પાર પાડી શકીશ આવો વિચાર કરી તે ભરવાડને ભારે સન્માન સાથે પોતાને ઘેર લઈ ગયો. અને

स्वमेवमालोचयसि, व्यर्थं तव चक्रवर्त्तित्वम्। ततश्चक्रिणा तदभ्यर्थनाऽङ्गीकृता। सपरिवार तं निमन्त्र्य चक्रवर्ती भोजितवान्। भुक्त्वा स द्विजः सपरिवार स्वगृहं गतः। रात्रौ भोजनप्रभावेणाऽतीवोन्मत्तो मदामदनवेदनावशविनष्टचित्तो मर्यादा-मतिक्रम्य मातृदुहितृस्नुषापौत्रीदौहित्र्यादिभिः सहाकार्यमाचरितुं प्रवृत्तः। द्वितीयदिवसे समुपशान्तमदः स द्विजो निजपरिजनेभ्यः स्वमुखमपि दर्शयितुमपा-

मात्र प्रदान करनेमें जो ऐसा विचार करते हो उससे आपके इस पदकी शोभा नहीं है। जब ब्राह्मण की इस बातको सुना तो चक्रवर्तीने उसके मन्तव्यको स्वीकार कर लिया। एक दिन चक्रवर्तीने सकुटुम्ब इसको अपने यहां भोजन करने का निमन्त्रण भेजा, और इसके आने पर उसको खूब जिमाया। जब यह सपरिवार जीम चुका तो वापिस अपने घर पर चला गया। रात्रिमें भोजनके प्रभावसे इसको मदनज्वरके आवेग से अत्यंत पीडा हुई उससे यह पागल की तरह स्वपर के विवेक से रहित हो गया। मर्यादाको उल्लंघन कर माता पुत्री, वहू, पौत्री एवं दौहित्री आदिके साथ भी अकार्य करनेके लिये यह तत्पर बन गया। उसको उनका भी संगम करना अरुचि कर प्रतीत नहीं हुआ। जब दूसरा दिन हुआ और भोजन का प्रभाव शांत हो गया तब उसको इस अपने अना-चार सेवनसे बडी लज्जा आई। यहां तक कि उसने अपने परिजनों तक को भी मुंह दिखलाना अच्छा नहीं समझा, और चुपके चुपके वह नगरसे बाहर निकल गया। उसको विचार आया कि देखो तो सही इस निष्कारण वैरी चक्रवर्ती ने न मालुम किस भवके अपने पाप का

ચક્રવર્તી બનવા છતા આપ બ્રાહ્મણને જમવાનુ આપવાનો ઈન્કાર કરો છો એમા આપના આ પદની શોભા નથી બ્રાહ્મણનો આવો આગ્રહ જોયો, ત્યારે ચક્રવર્તીએ તેની માગણીનો સ્વીકાર કર્યો અને એક દિવસ ચક્રવર્તીએ એ બ્રાહ્મણને સહકુટુંબ પોતાને ત્યા ભોજન લેવા માટેનુ નિમંત્રણ આપ્યુ બ્રાહ્મણને સહકુટુંબ જમાડયો ખાઈ પીને તે સપરિવાર પોતાને ઘેર ગયો. રાત્રીના ભોજનના પ્રભાવથી તેને મદનજ્વરના આવેગથી અત્યંત પીડા થઈ અને તે પાગલ જેવો બની ગયો સારાસારનો વિવેક પણ તે ભૂલી ગયો મર્યાદાનુ પણ તેને ભાન ન હુ માતા, પુત્રી, વહુ, પૌત્રી, અને ભાણેજ આદિની સાથે તે અકાર્ય કરવામા તત્પર બન્યો તેને એમની સાથે સંગમ કરવામા પણ કોઈ મર્યાદા ન જણાઈ જ્યારે બીજો દિવસ થયો અને ભોજનનો પ્રભાવ શાંત થઈ ગયો ત્યારે પોતે કરેલા અનાચાર સેવનની તેને ભારે લજ્જા ઉત્પન્ન થઈ, તે ત્યાસુધી કે, તે પોતાના કુટુંબીજનોને પોતાનુ મોઢુ પણ ન બતાવી

यतः कुतश्चिदपि ब्राह्मणानामक्षीणि समाकृष्य स्थाले निक्षिप्य मम पुरःस्थाल संस्थापय। यतोऽहं तानि स्वहस्तेन सम्मर्द्य स्ववैरं निर्यातयन् सुखमनुभविष्यामि। मन्त्री तं चक्रवर्तिनं क्लिष्टकर्मोदयवशीभूतं ज्ञात्वा शाखोटतरुफलानि स्थाले निक्षिप्य तदग्रे स्थापयति। सोऽपि रौद्राध्यवसायस्तानि फलान्यक्षिबुद्ध्या मर्दयित्वा सुखमनुभवति। एवं स प्रत्यहं करोति। ततः सप्तशतानि षोडशोत्तराणि वर्षाण्यायुरनुपाल्य प्रवर्द्धमानरौद्राध्यवसायः सप्तमनरक पृथिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुर्नारको जातः॥ इति ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिकथा॥

कि जहासे भी हो सके ब्राह्मणोंके नेत्रोंको काढकर और उनको एक थालमें रख कर मेरे सामने वह रखा जाय ताकि मै उन नेत्रोंको सम-र्दित कर अपने वैर का बदला ले लू। इस तरह करनेसे ही मेरे हृदय को शाति मिल सकेगी अन्यथा नहीं। चक्रवर्तीको इस आदेशके देनेसे क्लिष्ट कर्मोदयवशवर्ती जानकर मन्त्रीने शाखोटवृक्ष के फलोंको थालमें रखकर उस थालको उनके सतोपके निमित्त उनके सामने लाकर रख दिया। चक्रवर्तीने ज्यों ही यह जाना कि ब्राह्मणोके नेत्र थालमे रखकर मेरे पास आ चुके हैं, तब उसने उसी समय उन फलोको ही आखे समझकर खूब बुरी तरह मसला और इस तरहसे उसके जी में शाति आ गई। प्रतिदिन वह इसी तरहसे अब करने लगा। इस तरह करते २ उन्होंने सातसौ सोलह ७१६ वर्ष प्रमाण अपनी आयु समाप्त कर डाली। प्रवर्द्धमान रौद्र परिणामी होनेसे अन्तमे मरकर वह सप्तम नरकका नारकी हुआ। इस प्रकार ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीकी यह कथा समाप्त हुई।

તેને એક થાળમા ભરી મારી સામે રાખવામા આવે કે જેથી હુ એ આખોને ચૂદીને મારા વેરનો બદલો લઉ આ પ્રમાણે કરવાથી જ મારા હૃદયને શાતિ મળી શકશે એ શિવાય મારૂ મન શાત થઈ શકવાનુ નથી ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના આદેશને સાભળીને મ ત્રીએ સુ દર એવી યુક્તિ શોધી કાઢી શાખોટ વૃક્ષના ફળોને થાળમા રાખી એ થાળ એના સ તોષ ખાતર એની સામે લાવીને રાખી દીધો ચક્રવર્તીએ જાણ્યુ કે, બ્રાહ્મણોની આખોથી ભરપૂર થાળ ભરાઈને મારી પાસે આવી ગયો છે ત્યારે તે એ ફળોને જ આખો સમજીને પોતાના પગથી ખૂબ ખૂબ કચરવા માડયો આ પ્રમાણે કરવાથી તેના મનમા શાતિ વળી અને રોજ તે આ પ્રમાણે કરવા લાગ્યો આમ કરતા કરતા સાતસો સોળ ૭૧૬ વર્ષ પ્રમાણ પોતાનુ આયુષ્ય પુરૂ કર્યું પ્રવર્દ્ધમાન રૌદ્ર પરિણામી હોવાથી અતે તે મરીને સાતમા નરકનો નારકી બન્યો આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની આ કથા સમાપ્ત થઇ

निवेदितवान् । स्वीकृता च तेन द्विजप्रार्थना । अन्यदा कुड्यान्तरिततनुनाऽमोघ-लक्ष्यवेधिना तेनाजापालेन निक्षिप्तया गुलिकया गृहान्निर्गच्छतो ब्रह्मदत्तस्य सम-कालमेवोभेलोचने समुत्पाटिते । स्वलोचनोत्पाटन कारणमभिज्ञाय प्रतिपन्नकोपेन चक्रवर्त्तिना सपुत्रबान्धवः स द्विजो घातितः। तावता न तस्य कोप उपशशाम । स हि द्विजजातिविनाशने कृतनिश्चयोऽभूत् । ततस्तेन स्वनगरवासिनः सर्वेऽपि ब्राह्मणा घातिताः । तावताऽपि तस्य कोपो नोपशान्त । स स्वमन्त्रिणमाज्ञापयत्

ले आया। और एकान्तमे अपना जो अभिप्राय था उसको कह सुनाया। उसने भी ब्राह्मणकी प्रार्थना स्वीकृत करली।

एक समय की बात है कि ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती ज्यों ही अपने घरसे बाहर जानेके लिये निकले कि इतनेमें ही किसी भींत का सहारा लेकर छिपे हुए उस अजापालकने कि जिसका लक्ष्यवेध अमोघ था उसके दोनों नेत्र गोली चलाकर फोड डाले। इससे चक्रवर्तीको बहुत ही अधिक कोप आया, और उसी समय उसने अपने लोचनोंको फोडने वालेका ठीक २ पता ठिकाना लगवाकर उस ब्राह्मणको पुत्र बान्धव सहित मरवा दिया। चक्रवर्ती का कोप जब इतने से भी शात नहीं हुआ। तब उसने यह निश्चय करलिया कि राज्यमें जितने भी ब्राह्मण हैं उन सबका विनाश करवा दिया जाय। ऐसा विचार कर उसने अपने समस्त राज्यके निवासी ब्राह्मणोंको मरवा डाला। इतने पर भी जब उसके हृदय में शाति नही आई तब उसने मत्रीको बुलाकर ऐसी आज्ञा दी

એકાન્તમા પોતાની જે અભિલાષા હતી તે તેને કહી સભળાવી બ્રાહ્મણનુ કહેવુ સાભળીને એ ભરવાડે તેની વાતનો સ્વીકાર કર્યો

એક દિવસની વાત છે કે, જ્યારે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી પોતાના અતપુરમાથી બહાર જવા નીકળ્યો એ વખતે ભીતનો આશ્રય લઈને ઉભેલા કોઈ એક ભરવાડે કે જે લક્ષ્યવેધની કળામા નિપુણ હતો તેણે ગીલોલમા ગોળી ચડાવીને તેની બન્ને આખો ફોડી નાખી આથી ચક્રવર્તીને ભારે ક્રોધ ચડયો અને એજ વખતે તેણે પોતાની આખો ફોડનારનો પત્તો લગાડી તે બ્રાહ્મણને તેના ભાઈ સાથે મારી નખાવ્યો ચક્રવર્તીનો કોપ આથી પણ શાત ન થયો ત્યારે તેણે એવો નિશ્ચય કરી લીધો કે, રાજ્યમા જેટલા પણ બ્રાહ્મણ હોય તેનો નાશ કરવામા આવે આવો વિચાર કરી પોતાના રાજ્યમા જેટલા બ્રાહ્મણો હતા તે સઘળાને મારી મરાવી નાખ્યા છતા પણ તેના હૃદયને શાતિ ન મળી ત્યારે તેણે મત્રીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી કે, જ્યાથી પણ અને ત્યાથી બ્રાહ્મણોની આખો કાઢી

यतः कुतश्चिदपि ब्राह्मणानामक्षीणि समाकृष्य स्थाले निक्षिप्य मम पुरःस्थाल सस्थापय। यतोऽह तानि स्वहस्तेन सम्मर्द्य स्ववैर निर्यातयन् सुखमनुभविष्यामि। मन्त्री त चक्रवर्तिनं क्लिष्टकर्मोदयवशीभूत ज्ञात्वा शाखोटतरुफलानि स्थाले निक्षिप्य तदग्रे स्थापयति। सोऽपि रौद्राध्यवसायस्तानि फलान्यक्षिबुद्धया मर्दयित्वा सुखमनुभवति। एव स प्रत्यह करोति। ततः सप्तशतानि षोडशोत्तराणि वर्षाण्यायुरनुपाल्य प्रवर्द्धमानरौद्राध्यवसायः सप्तमनरक पृथिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुर्नारको जातः॥ इति ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिकथा॥

कि जहासे भी हो सके ब्राह्मणोंके नेत्रोंको काढकर और उनको एक थालमें रख कर मेरे सामने वह रखा जाय ताकि मै उन नेत्रोंको समर्दित कर अपने वैर का बदला ले लू। इस तरह करनेसे ही मेरे हृदय को शाति मिल सकेगी अन्यथा नही। चक्रवर्तीको इस आदेशके देने से क्लिष्ट कर्मोदयवशवर्ती जानकर मन्त्रीने शाखोटवृक्ष के फलोंको थालमें रखकर उस थालको उनके सतोषके निमित्त उनके सामने लाकर रख दिया। चक्रवर्तीने ज्यों ही यह जाना कि ब्राह्मणोके नेत्र थालमे रखकर मेरे पास आ चुके हैं, तब उसने उसी समय उन फलो को ही आखे समझकर खूब बुरी तरह मसला और इस तरहसे उसके जी में शाति आ गई। प्रतिदिन वह इसी तरहसे अब करने लगा। इस तरह करते २ उन्होने सातसौ सोलह ७१६ वर्ष प्रमाण अपनी आयु समाप्त कर डाली। प्रवर्द्धमान रौद्र परिणामी होनेसे अन्तमे मरकर वह सप्तम नरकका नारकी हुआ। इस प्रकार ब्रह्मदत्तचक्रवर्तीकी यह कथा समाप्त हुई।

तेने એક થાળમા ભરી મારી સામે રાખવામા આવે કે જેથી હુ એ આખોને ચૂદીને મારા વેરનો બદલો લઉ આ પ્રમાણે કરવાથી જ મારા હૃદયને શાતિ મળી શકશે એ શિવાય મારૂ મન શાત થઈ શકવાનું નથી ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના આદેશને સાભળીને મત્રીએ સુદર એવી યુક્તિ શોધી કાઢી શાખોટ વૃક્ષના ફળોને થાળમા રાખી એ થાળ એના સતોષ ખાતર એની સામે લાવીને રાખી દીધો ચક્રવર્તીએ જાણ્યુ કે, બ્રાહ્મણોની આખોથી ભરપૂર થાળ ભરાઈને મારી પાસે આવી ગયો છે ત્યારે તે એ ફળોને જ આખો સમજીને પોતાના પગથી ખૂબ ખૂબ કચરવા માડયો આ પ્રમાણે કરવાથી તેના મનમા શાતિ વળી અને રોજ તે આ પ્રમાણે કરવા લાગ્યો આમ કરતા કરતા સાતસો સોળ ૭૧૬ વર્ષ પ્રમાણ પોતાનુ આયુષ્ય પુરૂ કર્યું પ્રવર્દ્ધમાન રૌદ્ર પરિણામી હોવાથી અતે તે મરીને સાતમા નરકનો નારકી બન્યો આ પ્રમાણે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની આ કથા સમાપ્ત થઈ

साम्प्रत सूत्रमारभ्यते—'जाइपराजिओ खलु' इत्यादि।

मूलम्—

जाइपराजिओ खलु, कासि नियाणं तु हत्थिणपुरम्मि।
चुलणीइ बभदत्तो, उववन्नो पउमगुम्माओ ॥ १ ॥

छाया—जाति पराजितः खलु, अकार्षीन्निदान तु हस्तिनापुरे।
चुलन्या ब्रह्मदत्त, उपपन्नः पद्मगुलमात् ॥ १ ॥

टीका—'जाइपराजिओ' इत्यादि—

जातिपराजितः—जात्या क्रमाचाण्डालाख्यजात्या पराजितः=पूर्वभवे पराभूतः सभूतनामा मुनिः खलु हस्तिनापुरे वन्दनकाले चक्रवर्तिस्त्रीरत्नकेशसस्पर्शाच्चक्रवर्तिपदप्रार्थनारूप निदानमकार्षीत्। तत सपद्मगुलमात्=पद्मगुलमविमाने स मुत्पद्य ततश्च्युतो ब्रह्मराजस्य भार्याया चुलन्यां ब्रह्मदत्त इति नाम्ना उपपन्नः=उत्पन्नः॥ १॥

अब इसी कथा के सारभूत सूत्र का प्रारभ होता है वह इस प्रकार है—'जाइपराजिओ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जाइपराजिओ—जातिपराजितः) चाडाल जातिसे पूर्वभवमें—सभूतके भवमें—पराजित हुए उन सभूतमुनिने (हत्थिपुरम्मि—नियाणम् कासि—हस्तिनापुरे निदानम् अकार्षीत्) हस्तिनापुरमें वन्दना के समयमे चक्रवर्तीकी स्त्रीके केशोंके सस्पर्शजन्य सुखको अनुभव करनेके कारण "मैं परभव मै चक्रवर्ती होऊ" इस प्रकारका निदान बध किया था। पश्चात् मरकर वे सभूत मुनि पद्मगुलम विमानमे देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए, सो उस (पउम गुम्माओ—पद्मगुलमात्) पद्मगुलमविमानसे चव कर वे (चुलणीइ बभदत्तो उववन्नो—चुलन्या

હવે આ કથાના સારભૂત સૂત્રનો પ્રારભથાય છે તે આ પ્રકારે છે—"जाइपराजिओ"—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाइपराजिओ—जातिपराजित ચાડાલ જાતિથી પૂર્વભવમા સભૂતના ભવમા પરાજીત બનેલા એ સભૂતમુનિએ हत्थिपुरम्मि नियाणम्-हस्तिनापुरे निदानम् अकार्षीत् હસ્તિનાપુરમા વદનાના સમયે ચક્રવર્તીની સ્ત્રીના વાળના સ્પર્શજન્ય સુખનો અનુભવ કરવાના કારણે મારા તપનુ ફળ હોય તો "હુ આવતા ભવમા ચક્રવર્તી થાઉ" આવા પ્રકારનુ નિદાન બાધીને પછીથી મરણ થયુ મરણ કરીને પછીથી તે સભૂતમુનિ પદ્મગુલ વિમાનમા દેવની પર્યાયમા ઉત્પન્ન થયા એ પછી તે पउमगुम्माओ—पद्मगुलमात् પદ્મગુલ્મ વિમાનથી ચ્યવીને

ब्रह्मदत्तः उत्पन्नः) ब्रह्मराजकी पत्नी चुलनी रानी की कुक्षि से 'ब्रह्मदत्त' इस नामसे पुत्ररूपमें अवतरित हुए।

भावार्थ—पहिले कथासे यह स्पष्ट हो चुका है कि चित्र और सभूत ये दोनों भाई चाडाल जातिमे उत्पन्न हुए थे। इसलिये शूद्र होने की वजहसे ये स्वय दु'खित रहा करते थे। किसी निमित्तको पाकर इन दोनों भाइयोंने दीक्षा धारण कर ली, और तपस्याके प्रभावसे अनेक लब्धि के धारक बन गये। नमुचि मत्रीने जब इनको विविध प्रकारसे ताडित करके हस्तिनापुरसे बाहर निकलवा दिया। तब वे अपमानित होकर तेजोलेश्यासे नगरमें अग्नि और धूआ फैलाया जिससे नगरको दु खित देखकर उनको खमानेके लिये स्वय सनत्कुमार चक्रवर्ती अपनी श्री देवी रानीके साथ वहा आये। चक्रवर्तीने बड़ी मुश्किलसे सभूत मुनिको प्रसन्न किया। रानीने भी भक्तिके आवेशसे उनके दोनों चरणों पर अपना मस्तक रख दिया। रानी के केशकलापका स्पर्श मुनि को बड़ा ही सुहावना लगा और सभूतने स्वय "धर्म के प्रभावसे मैं परभवमें चक्रवर्ती होऊ" ऐसा निदान कर लिया। पश्चात् मरकर वे दोनो सौधर्मस्वर्गके पद्मगुल्म विमान मे देवरूपसे उत्पन्न हुए और

चुलणी इ बंभदत्तो उववन्नो–चुलन्या ब्रह्मदत्त उत्पन्न. બ્રહ્મરાજાની પત્ની ચુલની રાણીની કૂખે "બ્રહ્મદત્ત" નામે પુત્રરૂપે અવતર્યો

ભાવાર્થ—પહેલા કથાથી એ સ્પષ્ટ થયુ છે કે, ચિત્ર અને સભૂત એ બને ભાઈ ચાડાલ જાતિમા ઉત્પન્ન થયા હતા શૂદ્ર હોવાને કારણે તે સ્વય દુખી રહ્યા કરતા હતા કોઈ નિમિત્ત મળતા એ બન્ને ભાઈઓએ દીક્ષા અગીકાર કરી અને તપસ્યાના પ્રભાવથી અનેક લબ્ધિના ધારક બન્યા નમુચિ મત્રીએ જ્યારે તેમને વિવિધ પ્રકારથી માર મરાવીને હસ્તિનાપુરથી બહાર કઢાવી મૂકયા ત્યારે તેમણે અપમાનિત થવાને કારણે તેજોલેશ્યાથી નગરમા અગ્નિ અને ધુમાડો ફેલાવ્યો આથી નગરમા ફેલાયેલા ત્રાસને જાણીને એમને ખમાવવા માટે ખુદ સનત્કુમાર ચક્રવતી પોતાની શ્રીદેવી રાણીની સાથે ત્યા આવ્યા ચક્રવતીએ ઘણી આજીજી અને વિનતીઓ કરી સભૂતમુનિને પ્રસન્ન કર્યા રાણીએ પણ એ સમયે ભક્તિના આવેશથી તેમના બન્ને ચરણો ઉપર પોતાનુ મસ્તક નમાવ્યુ ચક્રવતીની સ્ત્રીરત્ન" રાણીના વાળનો આલ્હાદક સ્પર્શ મુનિને સુખદાયક લાગ્યો આથી સભૂતમુનિએ સ્વય "તપના પ્રભાવથી હુ આવતા ભવમા ચક્રવતી થઈ જાઉ" એવુ નિદાન કર્યુ પછી ત્યાથી મરીને તે સૌધર્મસ્વર્ગના પદ્મગુલ્મવિમાનમા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા, અને ત્યાથી

मूलम्—

कंपिल्ले संभूओ, चित्तो पुण जाओ पुरिमतालम्मि।
सिट्ठिकुलम्मि विसाले, धम्मं सोऊण पव्वईओ ॥२॥

छाया—काम्पिल्ये सभूतश्चित्रः पुनर्जातः पुरिमताले।
श्रेष्ठिकुले विशाले, धर्मं श्रुत्वा प्रव्रजितः ॥ २ ॥

टीका—'कपिल्ले' इत्यादि—

काम्पिल्यनामके नगरे ब्रह्मराजचुलन्योः पुत्रत्वेन ब्रह्मदत्तेति नाम्ना सभूतः =सभूतजीवः समुत्पन्नः, चित्रः=चित्र जीवः पुरिमताले नगरे विशाले=बहुधन बहुपरिवारयुक्ते धनसारश्रेष्ठिकुले गुणसार इति नाम्ना जातः=समुत्पन्नः। पुनर्जिनमार्गानुसारिणः सुभद्राचार्यस्य सविधे धर्मं=श्रुतचारित्रलक्षण श्रुत्वा प्रव्रजितः =प्रव्रज्यामग्रहीत् ॥ २ ॥

वहासे चव कर ब्रह्मराज की रानी चुलनी की कुक्षिसे ब्रह्मदत्त नामक पुत्र उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

यही कथाका सार इस सूत्रमें सूत्रकार प्रकट करते है 'कपिल्लि'इत्यादि।

अन्वयार्थ (कपिल्लि–काम्पिल्ये) काम्पिल्य नामके नगरमें (सभूओ–सभूतः) सभूत का जीव ब्रह्मराज और चुलनी के सबधसे ब्रह्मदत्त इस नाम से प्रसिद्ध पुत्र उत्पन्न हुआ तथा (चित्तो–चित्रः) चित्र का जीव प्रथम देवलोक नलिनीगुल्म के विमानसे चव कर (पुरिम तालम्मि–पुरिमतालनगरे) पुरिमताल नामक नगर में (विसाले सिट्ठिकुलम्मि–विशाले श्रेष्ठिकुले) बहुधन एव परिवार सपन्न होने से विशाल ऐसे धनसार श्रेष्ठि के कुल मे गुणसार नामक पुत्ररूप से (जाओ–जातः) उत्पन्न हुआ और (धम्म सोउण–धर्मं श्रुत्वा) जिनमार्गानुसारी

ચ્યવીને બ્રહ્મરાજાની રાણી ચુલનીની કૂખે બ્રહ્મદત્ત નામના પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયા ॥૧॥

આ કથાનો સાર આ સૂત્રમા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે—"कपिल्ले"–ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कापिल्ले–कापिल्ये કામ્પિલ્ય નામના નગરમા सभूओ-सभूत સભૂતનો જીવ બ્રહ્મરાજા અને રાણી ચુલનીના સબધથી બ્રહ્મદત્ત નામે પ્રસિદ્ધ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો અને चित्तो-चित्र ચિત્રનો જીવ पुरिसतालम्मि–पुरिमतालनगरे પુરિમતાલ નગરમા विसाले सिट्ठिकुलम्मि–विशाले श्रेष्ठिकुले બહુધન અને પરિવાર સપન્ન હોવાથી વિશાળ એવા ધનસાર શેઠના કુળમા ગુણસાર નામે પુત્રરૂપે जाओ–जात ઉત્પન્ન થયો અને धम्म सोउण–धर्मं श्रुत्वा જીનમાર્ગાનુસારી શુભચ

ततो यदभूत्तदाह—

मूलम्—

कंपिल्लम्मि य णयरे, समागया दो वि चित्तसंभूया ।
सुहदुक्खफलविवाग, कहंति ते इक्कमिक्कस्स ॥ ३ ॥

छाया—काम्पिल्ये च नगरे, समागतौ द्वावपि चित्रसभूतौ ।
सुखदुःखफलविपाक, कथयतस्तावेकैकस्य ॥ ३ ॥

टीका—'कम्पिल्लम्मि य' इत्यादि—

काम्पिल्ये च नगरे चित्रसंभूतौ द्वावपि समागतौ=सम्मिलितौ पूर्वभव नाम

शुभचन्द आचार्यके पास श्रुतचारित्र रूप धर्मका उपदेश सुनकर (पव्व इओ-प्रव्रजितः) मुनि दीक्षा से दीक्षित हो गये।

भावार्थ—"काम्पिल्ये सभूतः" इन पदों का सबध पहली गाथाके साथ है। यह बतला ही दिया गया है कि सभूत जो चित्रके छोटे भाई थे, उनका जन्म काम्पिल्यनगरमें ब्रह्मराजके घर हुआ। अब जो बडे भाई चित्र थे वे पुरिमतालनगर में किसी धनसार नामके सेठ के यहां 'गुणसार' नामक पुत्र रूपसे जन्मे। इन्होंने शुभचद्र नामक जैनाचार्य के पास धर्मका श्रवण कर दीक्षा धारण की ॥ २ ॥

फिर क्या हुवा सो कहते हैं—'कपिल्लम्मि' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(कपिल्लम्मि य णयरे चित्तसभूया दो वि समागया—कापिल्ये च नगरे चित्रसभूतौ द्वौ अपि समागतौ) काम्पिल्यनगरमे चित्र के जीव मुनिराज और सभूत के जीव ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती ये दोनों मिले

આચાર્યની પાસે શ્રુતચરિત્ર રૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાભળીને પવ્વइओ-प्रव्रजित મુનિ દીક્ષાથી દીક્ષીત થયા

ભાવાર્થ—"काम्पिल्ये सभूत" આ પદોનો સબધ પહેલી ગાથાની સાથે છે એ બતાવવામા આવેલ છે કે, સભૂત કે જે ચિત્રના નાના ભાઈ હતા તેનો જન્મ કામ્પિલ્ય નગરમા બ્રહ્મરાજાને ઘેર થયો હતો અને જે મોટાભાઈ ચિત્ર હતા તે પુરિમતાલ નગરમા ધનસાર નામના એક શેઠને ત્યા ગુણસાર નામના પુત્રરૂપે જનમ્યા અને ત્યા તેમણે શુભચદ્ર નામના જૈનાચાર્યની પાસેથી ધર્મનુ શ્રવણ કરીને દીક્ષા અગીકાર કરી ॥૨॥

પછી શું થયુ તે કહે છે—"कपिल्लम्मि"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—कपिलम्मि य णयरे चित्तसभूया दो वि समागया-कांपिल्ये च नगरे चित्रसभूतौ द्वौ अपि समागतो કામ્પિલ્ય નગરમા ચિત્રનો જીવ મુનિરાજ અને સભૂતનો જીવ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી એ બન્ને મળ્યા અને તે-तौ તેમણે

समादाय 'चित्रसम्भूतौ' इति निर्देशः। तौ एकैकस्य परस्परस्य सुखदुःखफलविपाक =सुकृतदुष्कृतफलविपाकं कथयतः। अत्र वर्तमाननिर्देशस्तत्कालापेक्षया ॥ ३ ॥

तत्र सम्भूतजीवश्चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तोऽचित्रजीवं मुनिं यदाह, तदुच्यते गाथा चतुष्टयेन—

मूलम्—

चक्कवट्टी महिड्ढीओ, बंभदत्तो महाजसो ।
भायरं बहुमाणेणं, इमं वयणमब्बवी ॥ ४ ॥

छाया—चक्रवर्ती महर्द्धिको, ब्रह्मदत्तो महायशाः।
भ्रातरं बहुमानेन, इदं वचनमब्रवीम् ॥ ४ ॥

टीका—' चक्कवट्टी ' इत्यादि—

महर्द्धिकः = सर्वोत्कृष्टऋद्धिसम्पन्नः षट्खण्डाधिपतिरित्यर्थः, महायशाः= महद् यशो यस्य स तथा, भुवनत्रयव्याप्तयशाश्चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तो बहुमानेन-अत्या-

---

और (ते-तौ) इन्होंने (इक्कमिक्कस्स-एकैकस्य) परस्पर में (सुहदुक्ख फलविवाग कहंति- सुखदुःखफलविपाक कथयतः) पुण्यपापके फलके विपाककी कथा की। यहां गाथा में चित्र-सभूतके नामसे जो कहा गया है वह पूर्वभवके नामकी अपेक्षासे जानना चाहिये ॥ ३ ॥

इस विषय मे ससार के जीव चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तने चित्रके जीव मुनिराजको क्या कहा यह बात चार गाथाओं द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं-

' चक्कवट्टी ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(महिड्ढीओ-महर्द्धिकः) सर्वोत्कृष्ट ऋद्धि सपन्न-षट्खडके अधिपति (महाजसो-महायशाः) भुवनत्रय में व्याप्त यश सपन्न ऐसे (चक्कवट्टी बभदत्तो-चक्रवर्तीब्रह्मदत्त) चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तने (बहुमाणेण बहुमानेन)

इक्कमिक्कस्स-एकैकस्य પરસ્પરમા सुहदुक्खफलविवाग कहंति-सुखदु ख फलविपाक कथयत પુન્ય તથા પાપના વિપાકની કથા કહી અહી ગાથામા ચિત્ર-સભૂતના નામથી જે કહેવામા આવેલ છે તે પૂર્વભવના નામથી અપેક્ષાએ કહેવાયેલ છે તેમ જાણવુ જોઈએ ॥ ૩ ॥

આ વિષયમા સસારના જીવ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ ચિત્રના જીવ મુનિરાજને શું કહ્યુ એ વાત ચાર ગાથાઓ દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે "चक्कवट्टी"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—महिड्ढीओ-महर्द्धिक સર્વોત્કૃષ્ટ રિદ્ધિ સપન્ન-ષટ્ખડના અધિપતિ महाजसो-महायशा ત્રણ ભુવનમા જેની બોલબાલા હતી એવા યશને પામેલા चक्कवट्टी बभदत्तो-चक्रवर्ती ब्रह्मदत्त બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ बहुमाणेण-बहुमानेन

दरेण सह भ्रातरं जन्मान्तरसहोदरं गृहीतमुनिनियमं श्रेष्ठिपुत्रम् इदं वक्ष्यमाणं वचनम् अब्रवीत् ॥ ४ ॥

किमब्रवीत्? इत्याह—

मूलम्—

आसिमो भायरा दो वि, अन्नमन्नवसाणुगा।
अन्नमन्नमणुरत्ता, अन्नमन्नहिएसिणो ॥ ५ ॥

छाया—आस्व भ्रातरौ द्वावपि, अन्योन्यवशानुगौ।
अन्योन्यानुरक्तौ, अन्योन्यहितैषिणौ ॥ ५ ॥

अतिशय आदर के साथ (भायरं-भ्रातरम्) अपने बड़े भाई जो श्रेष्ठिकुल में उत्पन्न हुएथे तथा दीक्षासे अलङ्कृतथे उनसे (इमं वयणमब्बवी-इदं वचनम् अब्रवीत्) इस प्रकार कहा—

भावार्थ—कथा से हमे यह ज्ञात हो चुका है कि जब अरहट वालेने आधे श्लोक की कीगई पूर्ति को ब्रह्मदत्त चक्रवर्तीसे पास आकरके सुनाया और उससे सबवृत्तान्त स्पष्ट कर दिया तब चक्रवर्तीने उसका बड़ा ही सन्मान किया। तथा दानादिक देकर उसको विदा भी कर दिया था। पश्चात् वे अपने भाईके जीव मुनिराजको वंदना करनेके लिये गये। और वहां उनसे यह प्रार्थना की कि महाराज! जिस प्रकार आपने हमको अपने पवित्र दर्शनोंसे संतुष्ट किया है उसी प्रकार आधाराज्य भी स्वीकार कर हमको संतुष्ट करो। यही पूर्ववात इस गाथा द्वारा प्रदर्शित की गई है ॥ ४ ॥

અતિશય આદરની સાથે भायरं-भ्रातरम् પોતાના મોટાભાઈ કે જે શેઠના કુળમાં ઉત્પન્ન થયા હતા અને દીક્ષાથી અલંકૃત હતા એમને इमं वयणमब्बवी-इदं वचनम् अब्रवीत् આ પ્રકારે કહ્યુ—

ભાવાર્થ—કથાથી આપણે એ જાણી શકયા છીએ કે, જ્યારે અરહટ (રેંટ) હાંકનારના મોઢેથી બોલાએલા અર્ધા શ્લોકની પૂર્તિને તે અરહટ હાંકનારે બ્રહ્મદત્તની પાસે આવીને સંભળાવી અને તેને સ્પષ્ટરૂપે સઘળો વૃત્તાંત સંભળાવ્યો ત્યારે ચક્રવતીએ તેનું ભારે સન્માન કર્યું તથા સારૂ એવું ધન આપી વિદાય કર્યો આ પછી તે પોતાના ભાઈના જીવ મુનિરાજને વંદના કરવા માટે ગયો અને ત્યાં તેમને આ પ્રાર્થના કરી કે, મહારાજ! જે રીતે આપે મને આપના પવિત્ર દર્શનથી સંતુષ્ટ કરેલ છે, એજ રીતે અર્ધા રાજ્યનો સ્વીકાર કરીને મને સંતુષ્ટ કરો એજ આગલી વાત આ ગાથાદ્વારા કહેવામાં આવેલ છે ॥૪॥

टीका—'आसिमो' इत्यादि—

हे मुने! अन्योन्यवशानुगौ=परस्परस्य वशवर्तिनौ, अन्योन्यानुरक्तौ=परस्पर प्रीतिसंपन्नौ, अन्योन्यहितैषिणौ=परस्परस्य हिताकाङ्क्षी भ्रातरौ द्वावपि पूर्वजन्मनि भ्रातरौ आस्व=अभूव ॥ ५ ॥

'आवा कुत्र कुत्र सहोदरत्वेन समुत्पन्नौ' इत्याह—

मूलम्—

दासा दसण्णे आसी, मिया कालिंजरे नगे।
हंसा मयगंतीरे य, सोवागा कासिभूमीए ॥६॥
देवा य देवलोगम्मि, आसी अम्हे महिड्ढिया।
इमा णो छट्टिया जाई, अन्नमन्नेण जा विणा ॥७॥

छाया—दासौ दशार्णे आस्व, मृगौ कालिञ्जरे नगे।
हंसौ मृतगङ्गातीरे, श्वपाकौ काशिभूमौ ॥ ६ ॥

क्या बोले सो कहते हैं-'आसिमो' इत्यादि।

अन्वयार्थ—चक्रवर्तीने बहुमान पुरस्सर उनसे यह कहा कि-हे मुने! (अन्नमन्नवसाणुगा-अन्योन्यवशानुगौ) हम तुम (दो वि-द्वौ अपि) दोनों ही पहिले भवमें परस्पर वशवर्ती तथा (अन्नमन्नमणुरत्ता-अन्योन्यानुरक्तौ) आपसमें अतुल प्रेम संपन्न एव (अन्नमन्नहिएसिणो-अन्योन्यहितैषिणौ) एक दूसरेके सदा हितेच्छु (भायरा आसिमो-भ्रातरौ आस्व) भाई भाई थे।

भावार्थ—आधाराज्य लेकर आप सुखी होवें यह बात हम इसलिये कह रहे हैं कि हम और आप पूर्वभवमें सहोदर भ्राता थे। अतः हमको आप की ऐसी दशा देखकर दुःख हो रहा है ॥ ५ ॥

તેઓ શું બોલ્યા તે નીચેની ગાથાદ્વારા કહેવામા આવે છે "आसिमो"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—ચક્રવર્તીએ બહુમાન અને આદર સાથે તેમને કહ્યુ કે, હે મુનિ! अन्नमन्नवसाणुगा-अन्योन्यवशानुगौ હુ અને તમે दो वि-द्वौ अपि બન્ને પૂર્વભવમા એક બીજાના ભાઈ હતા अन्नमन्नमणुरत्ता-अन्योन्यानुरक्तौ આપસમા અતુલ એવા પ્રેમ સપન્ન અને अन्नमन्नहिएसिणो-अन्योन्यहितैषिणौ એક બીજાના સદા હિતેચ્છુ भायरा आसिमो-भ्रातरौ आस्व ભાઈ ભાઈ હતા

ભાવાર્થ—અર્ધું રાજ્ય લઈ આપ સુખી થાવ એ વાત હુ એટલા માટે કહી રહ્યો છુ કે, હુ અને આપ પૂર્વ ભવમા સહોદર ભાઇ હતા, આથી મને આપની આવી દશા જોઈને ઘણુ દુ ખ થાય છે ॥ ૫ ॥

देवौ च देवलोके, आस्व आवा महर्द्धिकौ।
एपा नो पष्ठिका जातिः, अन्योन्येन या विना ॥ ७॥

टीका—'दासा' इत्यादि—

आवां दशार्णे=दशार्णदेशे दासौ=शाण्डिल्य ब्राह्मणस्य यशोमत्या दास्या युगलपुत्रौ आस्व=अभूव, कालिञ्जरे नगे=कालिञ्जर नामके पर्वते मृगौ आस्व, मृतगङ्गातीरे हसौ, काशिभूमौ=काश्या श्वपाकौ=चाण्डालौ च=अभूव ॥ ६ ॥

'देवा य' इत्यादि–च=पुनः देवलोके=सौधर्मे प्रथमकल्पे पद्मगुल्मविमाने आवां महर्द्धिकौ देवौ आस्व। एपा नौ आवयोः पष्ठिका जातिः=पष्ठ जन्म, या अन्योन्येन विना नर्वते। अयं भावः–पञ्चसु पूर्वभवेपु आवा सहोदरावास्व, परस्मिन्भवे वियुक्तावावाम् इति ॥ ६ ॥ ७ ॥

हम आप दोनों सहोदरपनेसे कहा २ उत्पन्न हुए इसी बात को चक्रवर्ती प्रकट करते हैं—'दासा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—अपन दोनों पहिले (दसण्णे–दशार्णे) दशार्णदेशमें (दासा–दासौ) शाण्डिल्यब्राह्मण की यशोमती दासी के पुत्र हुए वहा से मर कर(कालिंजरे–कालिञ्जरे)कालिञ्जर पर्वत पर मिया–मृगौ) मृग हुए। उस पर्यायसे निकलकर (मयगतीरे हसा–मृतगगातीरे हसौ) मृतगगा के तीर पर हँस हुए। फिर उस पर्यायको छोडकर (कासि भूमीय–काशिभूमौ) काशी नगरी में (सोवागा–श्वपाकौ) चाडाल (आसी–आस्व) हुए। उस पर्यायको भी छोडकर फिर (देवलोगम्मी महिड्डिया देवा य आसी–देवलोके महर्द्धिको देवौ च आस्व) सौधर्म स्वर्ग में पद्मगुल्मविमानमें महर्द्धिक देव हुए फिर वहांसे चवे (णो–नौ) अपनी (एसा–एपा) यह (छट्ठिया जाइ–

આપણે બને સહોદરપણાથી કયા કયા ઉત્પન્ન થયા આ વાતને ચક્રવતી પ્રગટ કરે છે—"दासा"–ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—આપણે બને પહેલા दसण्णे–दशार्ण દશાર્ણ દેશમા दासा–दासौ શાડિલ્ય બ્રાહ્મણની યશોમતી દાસીના પુત્ર થયા ત્યાથી મરીને कालिंजरे–कालिञ्जरे કાલિજર પર્વત ઉપર मिया–मृगौ હરણ રૂપે અવતર્યા એ પર્યાયથી નીકળીને मयगतीरे हसा–मृतगगातीरे हसौ મૃતગગાના કિનારે હસ થયા એ પર્યાય છોડીને कासिभूमीय–काशिभूमौ કાશી નગરીમા सोवागा–श्वपाकौ ચાડાલને ત્યા પુત્ર રૂપે आसी–आस्व અવતર્યા એ પર્યાયને પણ છોડીને પછી देवलोगम्मी महिड्डिया देवा य आसी–देवलोके महर्द्धिकौ देवौ च आस्व સૌધર્મસ્વર્ગમા પદ્મગુલ્મ વિમાનમા મહર્દ્ધિક દેવ થયા અને ત્યાથી ચ્યવીને આપણી एसा–एपा આ

इत्थं चक्रवर्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

कम्मा नियाणप्पगडा, तुमे राय ! विचिंतिया।
तेसिं फलविवागेण, विप्पयोगमुवागया ॥ ८ ॥

छाया—कर्माणि निदान प्रकृतानि, त्वया राजन् ! विचिन्तितानि ।
तेषां फलविपाकेन, विप्रयोगमुपागतौ ॥ ८ ॥

टीका—'कम्मा' इत्यादि—

हे राजन् ! निदानप्रकृतानि=निदानेन=साभिष्वङ्गप्रार्थनारूपेण, प्रकृतानि-प्रकर्षेण कृतानि, निदानवशनिबद्धानीत्यर्थः। कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, त्वया विचिन्तितानि=समुपार्जितानि, धातूनामनेकार्थत्वात् । तेषां कर्मणां फलविपाकेन आवां विप्रयोगं वियोगम् , उपागतौ=प्राप्तौ । अयं भावः-मया निषिद्धोऽपि त्वं निदानकरणाद्विरतो नाभूः, अत आवयोरस्मिन् जन्मनि वियोगो जात इति ॥८॥

षष्ठिका जातिः) छठवीं पर्याय है । जिस पर्यायमें अपनदोनों (अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना) एक दूसरे से वियुक्त हुए हैं ॥ ६ ॥ ७ ॥

चक्रवर्ती के वचन सुनकर मुनिराज कहते हैं 'कम्मा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन् ! सभूतके भवमें (तुमे-त्वया) तुमने (नियाणप्पगडा-निदानप्रकृतानि) सांसारिक पदार्थोंको भोगनेके अभिलाषारूप निदानबंधसे संपादित (कम्मा विचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि) निदानरूप कर्मोंको उपार्जित किया। अतः (तेसिं फलविवागेण -तेषां फलविपाकेन) उन कर्मोंके फलरूप विपाकसे (विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ) हम तुम दोनो इस जन्म मे वियुक्त हुए हैं ।

छट्ठिया जाइ-षष्ठिका जाति छठ्ठी पर्याय छे आ पर्यायमा आपणे बन्ने अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ ॥६॥७॥

ચક્રવર્તીના વચન સાભળીને મુનિરાજ કહે છે કે— "कम्मा"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્ ! સભૂતના ભવમા तुमे-त्वया તમોએ नियाणप्पगडा-निदान प्रकृतानि પદાર્થોને ભોગવવાની અભિલાષારૂપ નિદાન બધથી સપાદન કરેલ कम्माविचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि નિદાનરૂપ કર્મોને ઉપાર્જીત કર્યા, આથી तेसिं फलविवागेण-तेषां फलविपाकेन એ કર્મોના ફળ સ્વરૂપ વિપાકથી विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ હુ અને તમે બન્ને આ જન્મમા એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ

एवं वियोगहेतु ज्ञात्वा चक्रवर्ती पुनः पृच्छति—

मूलम्—

सच्चसोयप्पगडा, कम्मा मए पुरा कडा ।

ते अज्ज परिभुजामो, किं नु चित्ते वि से तहा ॥९॥

छाया—सत्यशौचप्रकटानि,कर्माणि मया पुरा कृतानि ।

तान्यद्य परिभुञ्जे, किं नु चित्रोऽपि तानि तथा ॥ ९ ॥

टीका—'सच्चसोय' इत्यादि—

हे मुने ! सत्यशौचप्रकटानि=सत्य मृषाभाषात्यागरूपम्, शौच-मायारहितमनुष्ठानम्, ताभ्या प्रकटानि ख्यातानि कर्माणि=प्रक्रमाच्छुभकर्माणि पुरा=पूर्वभवे मयाकृतानि=उपार्जितानि। तानि कर्माणि अद्य परिभुञ्जे। चक्रवर्तिसुख-

---

भावार्थ—हमको इस कथासे यह वात निश्चित हो चुकी है कि सभूतमुनिने चक्रवर्ती होनेका निदान वध किया था अत चित्रमुनिका जीव उनको समझा रहे हैं कि मैने यद्यपि उस समय तुम को वहुत कुछ ऐसा न करने की अभिलापासे निषिद्ध भी किया था परन्तु तुमने मेरी एक वात भी नहीं मानी। उसीका यह कारण हुआ कि हम तुम दोनों इस भव मे वियुक्त हुए हैं ॥ ८ ॥

इस प्रकार वियोगके कारणको जानकर चक्रवर्तीने पुनः पूछा—'सच्च०' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे मुने ! (मए—मया) मैने (पुरा) सभूतकी पर्यायमें जो (सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा—सत्यशौचप्रकटानि कर्माणि कृतानि) मृपाभापा त्यागरूप तथा मायाचारीके वर्जन रूपसे प्रसिद्ध शुभ कर्म

ભાવાર્થ—આ કથાથી આપણને એ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ છે કે, સભૂત મુનિએ ચક્રવર્તી થવાનુ નિયાણુ કરેલ હતુ આથી ચિત્તમુનીનો જીવ એને સમજાવે છે કે, મે એ સમયે તમને આવુ નિયાણુ ન કરવા ખૂબ સમજાવેલ હતા પરતુ તમોએ મારી એક પણ વાત માનેલ ન હતી એનુ ફળ એ મળ્યુ કે આ ભવમા આપણે બન્ને એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા ॥૮॥

આ પ્રમાણે વિયોગનુ કારણ જાણી લીધા પછી ચક્રવર્તીએ ફરીથી પૂછ્યુ—'સચ્ચ'—ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે મુનિ ! मए-मया મે पुरा-पुरा સભૂતની પર્યાયમા सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा-सत्यशौचप्रकटानि મૃષાભાષાનો ત્યાગ અને માયાચારીના વર્જન

इत्थ चक्रवर्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

कम्मा नियाणप्पगडा, तुमे राय ! विचिंतिया ।
तेसिं फलविवागेण, विप्पयोगमुवागया ॥ ८ ॥

छाया—कर्माणि निदान प्रकृतानि, त्वया राजन् ! विचिन्तितानि ।
तेषां फलविपाकेन, विप्रयोगमुपागतौ ॥ ८ ॥

टीका—'कम्मा' इत्यादि—

हे राजन्! निदानप्रकृतानि=निदानेन=सामिष्वङ्गप्रार्थनारूपेण, प्रकृतानि-प्रकर्षेण कृतानि, निदानवशनिबद्धानीत्यर्थः। कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, त्वया विचिन्तितानि=समुपार्जितानि, धातूनामनेकार्थत्वात् । तेषां कर्मणां फलविपाकेन आवां विप्रयोगं वियोगम्, उपागतौ=प्राप्तौ । अयं भावः-मया निषिद्धोऽपि त्वं निदानकरणाद्विरतो नाभूः, अत आवयोरस्मिन् जन्मनि वियोगो जात इति ॥८॥

पष्ठिका जातिः) छठवी पर्याय है। जिस पर्यायमें अपनदोनों (अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना) एक दूसरे से वियुक्त हुए हैं ॥ ६ ॥ ७ ॥

चक्रवर्ती के वचन सुनकर मुनिराज कहते हैं 'कम्मा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन् ! संभूतके भवमें (तुमे-त्वया) तुमने (नियाणप्पगडा-निदानप्रकृतानि) सांसारिक पदार्थोंको भोगनेके अभिलाषारूप निदानबंधसे संपादित (कम्मा विचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि) निदानरूप कर्मोंको उपार्जित किया। अतः (तेसिं फलविवागेण -तेषां फलविपाकेन) उन कर्मोंके फलरूप विपाकसे (विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ) हम तुम दोनों इस जन्म में वियुक्त हुए हैं।

छट्ठिया जाइ-षष्ठिका जाति छठ्ठी पर्याय छे, आ पर्यायमां आपणे बन्ने अन्नमण्णेण जा विना-अन्योन्येन विना એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ ॥૬॥૭॥

ચક્રવર્તીના વચન સાંભળીને મુનિરાજ કહે છે કે— "कम्मा"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! સંભૂતના ભવમાં तुमे-त्वया તમોએ नियाणप्पगडा-निदान प्रकृतानि પદાર્થોને ભોગવવાની અભિલાષારૂપ નિદાન બંધથી સંપાદન કરેલ कम्माविचिंतिया-कर्माणि विचिन्तितानि નિદાનરૂપ કર્મોને ઉપાર્જીત કર્યા, આથી तेसिं फलविवागेण-तेषां फलविपाकेन એ કર્મોના ફળ સ્વરૂપ વિપાકથી विप्पयोगमुवागया-विप्रयोगम् उपागतौ હું અને તમે બન્ને આ જન્મમાં એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા છીએ

एवं वियोगहेतु ज्ञात्वा चक्रवर्ती पुनः पृच्छति—

मूलम्—

सच्चसोयप्पगडा, कम्मा मएं पुरा कडा ।
ते अज्ज परिभुजामो, किं नु चित्ते वि से तहा ॥९॥

छाया—सत्यशौचप्रकटानि, कर्माणि मया पुरा कृतानि ।
तान्यद्य परिभुञ्जे, किं नु चित्रोऽपि तानि तथा ॥ ९ ॥

टीका—' सच्चसोय ' इत्यादि—

हे मुने ! सत्यशौचप्रकटानि=सत्य मृषाभाषात्यागरूपम्, शौच-मायारहित-मनुष्ठानम्, ताभ्या प्रकटानि ख्यातानि कर्माणि=प्रक्रमाच्छुभकर्माणि पुरा=पूर्व-भवे मयाकृतानि=उपार्जितानि। तानि कर्माणि अद्य परिभुञ्जे। चक्रवर्तिसुख-

---

भावार्थ—हमको इस कथासे यह बात निश्चित हो चुकी है कि सभूतमुनिने चक्रवर्ती होनेका निदान बंध किया था अत चित्रमुनिका जीव उनको समझा रहे है कि मैने यद्यपि उस समय तुम को बहुत कुछ ऐसा न करने की अभिलाषासे निषिद्ध भी किया था परन्तु तुमने मेरी एक बात भी नहीं मानी। उसीका यह कारण हुआ कि हम तुम दोनों इस भव मे वियुक्त हुए हैं ॥ ८॥

इस प्रकार वियोगके कारणको जानकर चक्रवर्तीने पुनः पूछा—
' सच्च० ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे मुने ! (मए–मया) मैने (पुरा) सभूतकी पर्यायमें जो (सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा–सत्यशौचप्रकटानि कर्माणि कृतानि) मृषाभाषा त्यागरूप तथा मायाचारीके वर्जन रूपसे प्रसिद्ध शुभ कर्म

ભાવાર્થ—આ કથાથી આપણુને એ વાત નિશ્ચિત થઈ ગઈ છે કે, સભૂત મુનિએ ચક્રવર્તી થવાનુ નિયાણુ કરેલ હતુ આથી ચિત્તમુનીનો જીવ એને સમજાવે છે કે, મે એ સમયે તમને આવુ નિયાણુ ન કરવા ખૂબ સમજાવેલ હતા પરતુ તમોએ મારી એક પણ વાત માનેલ ન હતી એનુ ફળ એ મળ્યુ કે આ ભવમા આપણે બને એક બીજાથી વિખુટા પડી ગયા ॥૮॥

આ પ્રમાણે વિયોગનુ કારણુ જાણી લીધા પછી ચક્રવર્તીએ ફરીથી પૂછ્યુ—
' સચ્ચ ''–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે મુનિ ! मए-मया મે पुरा–પુરા સભૂતની પર્યાયમા सच्चसोयप्पगडा कम्मा कडा–सत्यशौचप्रकटानि મૃષાભાષાનો ત્યાગ અને માયાચારીના વર્જન

रूपाणि तत्फलान्यनुभवामि । हे मुने ! चित्रः=चित्रनामधारको भवानपि तानि=चक्रवर्तिसुखानि तथा=अहमिव किं नु परिभुङ्क्ते? अयं भावः भवान् भिक्षुकोऽहमिव नैव पूर्वकृतसुकृतफलभूतानि परिभुङ्क्ते । अतो व्यर्थमेव भवत्सु कृतमिति ॥ ९ ॥

चक्रवर्तिवचनं श्रुत्वा मुनिराह—

मूलम्—

सव्वं सुचिण्णं सफलं नराणं, कडाण कम्माण न मोक्ख अत्थि ।
अत्थेहि कामेहि य उत्तमेहिं, आया ममं पुण्णफलोववेए ॥१०॥

छाया—सर्वं सुचीर्णं सफलं नराणां, कृतेभ्यः कर्मभ्यो न मोक्षोऽस्ति ।
अर्थैः कामैश्च उत्तमैः, आत्मा मम पुण्यफलोपपेतः ॥ १० ॥

टीका—'सव्व' इत्यादि—

हे राजन् ! नराणां सर्वं सुचीर्णं-शोभनमनुष्ठितं तपः प्रभृतिकं सफलं भवति, यतः कृतेभ्यः=समाचरितेभ्यः, कर्मभ्यो मोक्षो नास्ति । 'कडाण कम्माण' इति पञ्चम्यर्थे षष्ठी । अयं भावः—नराणां कृतकर्मफलोपभोगोऽवश्यं भावीति ।

किये हैं (तानि कम्मा अज्ज परिभुंजामो-तानि कर्माणि अद्यपरिभुंजे) उन कर्मो के फलको मैं इस चक्रवर्त्ती की पर्यायरूपमें भोग रहा हूं । सो (चित्ते वि-चित्र अपि) चित्र के जीव रूप आप भी (से-तानि) उन चक्रवर्ती के सुखों को (तथा) मेरी तरह (किंनु परिभूञ्जे-किंनु परिभुक्ते) क्यों नहीं भोगते हैं ।

भावार्थ—चक्रवर्तिका इस गाथासे यह अभिप्राय निकलता है कि आपने तो तपस्या करके भी सुकृत उपार्जित नहीं किया है । नहीं तो मेरे समान आप भी चक्रवर्तिके पद की विभूतिके सुखोंका अनुभव करते । अतः आप का तपस्याचरण ठीक नहीं है ॥ ९ ॥

રૂપથી પ્રસિદ્ધ શુભ કર્મ કરેલ છે तानि कम्मा अज्ज परिभुंजामो-तानि कर्माणि अद्य परिभुंजे એ કર્મોના ફળને હુ આ ચક્રવર્તીની પર્યાયમા ભોગવી રહ્યો છુ આથી चित्ते वि-चित्र ચિત્રના अपि જીવરૂપ આપ પણ से-तानि એ ચક્રવર્તીના સુખોને મારી માફક किंनु परिभुञ्जामो-किंनु परिभुक्ते કેમ ભોગવતા નથી ?

ભાવાર્થ—આ ગાથાથી ચક્રવર્તીનો એવો અભિપ્રાય નીકળે છે કે, આપે તો તપસ્યા કરીને પણ કાંઈ ઉપાર્જીત કરેલ નથી જો એમ હોત તો તમો પણ મારી માફક ચક્રવર્તી પદની વિભૂતિના સુખોને ભોગવનાર બન્યા હોત. આથી આપની તપસ્યાનું આચરણ બરોબર નથી ॥ ૯ ॥

उक्तंचापि—

" कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृत कर्म शुभाशुभम् ॥ १ ॥" इति॥

अतो हे चक्रवर्तिन्। ममापि आत्मा उत्तमैः=उत्कृष्टैः अर्थैः=द्रव्यैः कामैः=शब्दादिभिश्च, अथवा-'अत्थेहि' इत्यस्य 'अर्थ्यैः' इति छाया, अर्थ्यैः=जनपा-

इस प्रकार चक्रवर्तीके कथनको सुनकर मुनिने इस प्रकार कहा— 'सव्व' इत्यादि।

अन्वयार्थ—राजन्। (नराण-नराणाम्) मनुष्योंका (सव्व सुचिण्ण सफल भवइ-सर्व सुचीर्णं सफल भवति) समस्त सुन्दर रीति से आचरित तप आदि कर्म सफल होते हैं (कडाण कम्माण मोक्खो न अत्थि-कृतेभ्यः कर्मभ्यः मोक्षः नास्ति) आचरित कर्मों से मनुष्योंका छुटकारा नहीं होता है। अर्थात् कृतकर्मों का फल उनको अवश्य मिलता है वे विफल नहीं होते हैं। लौकिकजनों का भी इस विषय में ऐसा ही मन्तव्य है-

" कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्य, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ "

कृतकर्म कभी भी-कोटिशतकल्पकालोंमें भी-क्षपित नहीं होता है। चाहे वह शुभ हो चाहे अशुभ-उसका फल तो अवश्य ही भोगना पडता है। इसलिये हे चक्रवर्तिन्! (मम आत्मा-मम आत्मा) मेरा भी आत्मा (उत्तमेहिं अत्थेहिं कामेहिं-उत्तमै? अर्थैः-कामैश्च) उत्तम

ચક્રવતીનુ આવા પ્રકારનુ કહેવુ સાભળીને મુનિએ આ પ્રમાણે કહ્યુ- " सव्व "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—રાજન્! नराण-नराणाम् મનુષ્યના सव्व सुचिण्ण सफल भवइ-सर्व सुचीर्णं सफल भवति સમસ્ત સુદર રીતથી આચરાયેલ તપ આદિ કર્મ સઘળી રીતે સફળ બને છે कडाण कम्माण मोक्ख न अत्थि-कृतेभ्य कर्मभ्य मोक्ष नास्ति પોતે આચરેલા કર્મોથી મનુષ્યોનો છુટકારો થતો નથી અર્થાત્ કરેલા કર્મોનુ ફળ તેને અવશ્ય મળે છે એ અફળ નથી બનતા જનપદનુ પણ આ વિષયમા આવુ જ મતવ્ય છે

" कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि।
अवश्यमेव भोक्तव्य, कृत कर्म शुभाशुभम् ॥ "

કરેલા કર્મ કદી પણ, કરોડો શતકલ્પ કાળમા પણ ક્ષપિત થતા નથી. ચાહે તે શુભ હોય કે અશુભ આનુ ફળ તો અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે આ માટે હે ચક્રવતી! मम आत्मा મારો આત્મા પણ उत्तमेहिं अत्थेहिं कामेहिं-

र्थनीयैः कामैः शब्दादिभिः कृत्वा पुण्यफलोपपेतोऽस्ति। अथ भावः हे राजन्!
मयाऽपि समुत्कृष्टा अर्थकामा समुपयुक्ताः। अतस्त्वया नैव मन्तव्यम्-यदेतस्य
भिक्षोः पूर्वकृतसुकृत निष्फलमिति ॥ १० ॥

मूलम्—

जाणासि संभूय! महाणुभाग, महिड्ढीयं पुण्णफलोववेयं।
चित्तंपि जाणाहि तहेव रायं, इड्ढि जुई तस्स वि य प्पभूया ॥११॥

छाया—जानासि संभूत! महानुभाग महर्द्धिकं पुण्यफलोपपेतम्।
चित्रमपि जानीहि तथैव राजन्! ऋद्धिर्द्युतिस्तस्यापि च प्रभूता ॥११॥

टीका—'जाणासि' इत्यादि—

हे संभूत! जन्मान्तरीय नाम्नेद संबोधनम्, यथा-त्वमात्मानं महानुभागं बृहन्माहात्म्यसंयुक्तं महर्द्धिकं चक्रवर्तिपदप्राप्त्या सातिशयविभूतिमन्तम्, अत एव

द्रव्य कामरूप अथवा जन प्रार्थनायरूप शब्दादिकोंको भोगने द्वारा (पुण्ण फलोववेए-पुण्यफलोपपेतः) पुण्यफल से युक्त है।

भावार्थ—चक्रवर्तीको समझानेके अभिप्रायसे मुनिराजने उनसे कहा-कि जब यह अटल सिद्धान्त है-विकृत कर्मोंका फल जीवोंको अवश्य मिलता है तो इस नियमके अनुसार मैने भी उत्कृष्ट अर्थकाम उपयुक्त किये हैं। अत तुम अपने चित्तमें ऐसा विचार मत करो कि इस भिक्षुके पूर्व सुकृत निष्फल हैं। क्यो कि उत्तम द्रव्य कामरूप विषयों की प्राप्ति विना पुण्यके जीवोंको नहीं मिलती है ॥ १० ॥

तथा—'जाणासि' इत्यादि।

अन्वयार्थ—जन्मान्तरके नामसे संबोधित करते हुए मुनिराज

उत्तमै अर्थैः कामैः च ઉત્તમ દ્રવ્યકામરૂપ અથવા જનપ્રાર્થનીય રૂપ શબ્દા દિકોના ભોગ દ્વારા पुण्णफलोववेण-पुण्यफलोपपेत પુણ્ય ફળોથી યુક્ત છે

ભાવાર્થ— ચક્રવર્તીને સમજાવવાના આશયથી મુનિરાજે એમને કહ્યું કે, જ્યારે આ અટલ સિદ્ધાંત છે કે, કરેલા કર્મોનું ફળ જીવોને અવશ્ય મળે છે તો આ નિયમ અનુસાર મે પણ ઉત્કૃષ્ટ અર્થકામને ઉપાર્જીત કરેલ છે આથી તમે તમારા મનમાં એવો કોઈ વિચાર ન કરો કે, આ ભિક્ષુએ પૂર્વે કરેલા સુકૃત્ય નિષ્ફળ છે કેમકે, ઉત્તમ દ્રવ્ય કામરૂપ વિષયોની પ્રાપ્તિ જીવોને પુણ્ય વગર મળી શકતી નથી ॥ ૧૦ ॥

તથા—"जाणासि"—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—જન્માંતરના નામથી સંબોધિત કરતા મુનિરાજ કહે છે કે,

पुण्यफलोपपेत जानासि। तथैव हे राजन् ! मां चित्रमपि जानीहि। 'चित्रम्' इति जन्मान्तरीय नाम्ना व्यपदेशः। तस्यापि=चित्राभिधानस्य ममापि प्रभूता= अत्यधिका ऋद्धिः=दासीदासहस्त्यश्वमणिसुवर्णादि धनधान्यसंपत्, द्युतिः=तेजः प्रतापरूपा चासीत्।

अथ भाव.=सनिदानः सभूतनामधारको भवान् देवलोकाच्च्युतो ब्रह्मनाम्नो राज्ञश्चुलनी नाम्न्या भार्याया ब्रह्मदत्तेति नाम्ना समुत्पन्नश्चक्रवर्तित्व प्राप्तः। निदानरहितश्चित्रनामधारको ममात्मा देवलोकाच्च्युतः सुसमृद्धस्य धनसारनामक

कहते हैं कि (सभूय-सभूत) हे सभूत। जैसे तुम अपने आपको (महाणुभाग-महानुभागम्) अतिशय माहात्म्यसे सपन्न एव (महिड्डिय-महर्द्धिकम्) चक्रवती पदकी प्राप्तिसे अतिशय विभूति विशिष्ट मानकर (पुण्णफलोववेय जाणासि-पुण्यफलोपपेतम् जानासि) सुकृतके फलका भोक्ता जान रहे हो (तहेव-तथैव) उसी तरह (राय-राजन्) हे राजन्! (चित्तपि जाणाहि-चित्रमपिजानिहि) मुझ चित्र के जीवको भी इसी तरह समझो (तस्स वि इड्ढीजुई य प्पभूया-तस्यापि ऋद्धिः द्युतिः च प्रभूताः) इस चित्र के जीव के भी ऋद्धि-दासी, दास, हस्ति, अश्व, मणि, सुवर्ण आदि धन धान्य सपत्-एव द्युति तेजप्रतापरूप द्युति अत्यधिक थी।

इसका तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार तुम निदानके प्रभावसे देवलोकसे चवकर ब्रह्मराजनामका राजा और चुलनी रानीके यहा ब्रह्मदत्त इस नामकपुत्ररूपसे अवतरित होकर चक्रवर्ती पदको भोग रहे हो उसी तरह मैं तुम्हारा भाई चित्र भी निदान रहित तपके प्रभावसे देवलोकसे चव

सभूय-सभूत हे सभूत। तमे જેમ પોતાની જાતને महाणुभाग-महानुभागम् અતિશય મહાત્મ્યથી સપન્ન અને महिड्डिय-महर्द्धिकम् ચક્રવર્તી પદની પ્રાપ્તિથી અતિશય વિભૂતિ વિશિષ્ટ માનીને पुण्णफलोववेय जाणासि – पुण्यफलोपपेतम् जानासि સુકૃત્યના ફળોના ભોગવનાર માની રહ્યા છો तहेव-तथैव એજ રીતે राय-राजन् હે રાજન્! चित्तपि जाणाहि-चित्रमपि जानाहि મારા ચિત્રના જીવને પણ એવો જ માનો. तस्स वि इड्ढीजुई य प्पभूया-तस्यापि ऋद्धि द्युति च प्रभूता આ ચિત્રના જીવને પણ ઋદ્ધિ, દાસી, દાસ, હાથી, ઘોડા, મણી, સુવર્ણ, આદિ ધન ધાન્ય સપન્ન અને દ્યુતિ તેજ પ્રતાપરૂપ દ્યુતિ વિપુલ પ્રમાણમા હતી

આનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જે પ્રકારે તમે નિદાનના પ્રભાવથી દેવલોકથી ચ્યવીને બ્રહ્મરાજ અને ચુલની રાણીને ત્યા બ્રહ્મદત્ત નામના પુત્રરૂપે અવતરીને ચક્રવર્તીપદને ભોગવી રહ્યા છો. એવી રીતે હુ તમારો ભાઈ ચિત્ર પણ નિદાન

श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेन समुत्पन्नः। चक्रवर्तिनस्तस्यापि ममात्मन समृद्धिरासीत्। सच ममात्मा प्रतिदिनं याचकेभ्यः सुवर्णदीनारकोटिं ददाति स्म। तथा षड्ऋतुसुख दायकेषु मनोहरेषूच्चैस्तरप्रासादेषु समग्रान् भोगानुपभुञ्जानो बहुविधरथतुरग गजादि समृद्धिसम्पन्नोऽनेकानेकसुकुमारकामिनीभिः परिवृतो द्वात्रिंशद्विध नाटकं पश्यन् सुखपरम्परा परीतोऽनेकविधान् भोगान् प्रतिदिनं भुञ्जानः पूर्वकृत सुकृतप्रभावेण परमप्रमोदमनुभवन्नासीदिति ॥ ११ ॥

यदि ममेव तत्रापि सम्पदासीत्तदा त्वं कथं प्रव्रजितः ? इत्याशङ्क्याह—

मूलम्—

महत्थरूवा वयणप्पभूया, गाहाणुगीया नरसंघमज्झे ।
जं भिक्खुणो सीलगुणोववेया, इहज्जयंते समणोम्हि जाओ ॥१२॥

छाया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता, गाथाऽनुगीता नरसङ्घमध्ये ।
या भिक्षवः शीलगुणोपपेता, इह यतन्ते श्रमणोऽस्मि जातः ॥१२॥

कर सुसमृद्ध धनसार सेठके यहां पुत्र रूपसे अवतरित हुआ हूं। जिस तरह तुम्हारा वैभव है ठीक इसी तरहका मेरा भी वैभव था। मैं भी उस अवस्थामें याचकोंके लिये एक करोड़ सुवर्णकी दीनारें प्रतिदिन प्रातः काल दिया करता था। समस्त ऋतुओंके अनुकूल, सुखदायक, मनोहर एवं उन्नत प्रासादों में निवास करता हुआ समग्र भोगोंका उपभोग करता था। अनेक प्रकारके रथोंकी, घोड़ोंकी तथा हाथियोंकी मेरे यहां कमी नहीं थी। मेरे अनेक सुकुमार कामिनियाँ थीं। बत्तीस प्रकारके नाटकों को देखता हुआ मैं विशिष्ट सुख परम्पराको भोगता था। किसी भी वस्तुका अभाव मेरे यहां नहीं था। पूर्वकृत सुकृतका प्रभाव मुझे हर तरहसे प्रतिदिन आनंदित करता था ॥ ११ ॥

રહીત તપના પ્રભાવથી દેવલોકથી ચ્યવીને સુસમૃદ્ધ ધનસાગર શેઠને ત્યા પુત્ર રૂપે અવતરેલ છુ જે પ્રકારનો તમારો વૈભવ છે એજ પ્રકારનો મારો વૈભવ હતો હુ પણ એ અવસ્થામા યાચકોને માટે એક કરોડ મુદ્રાઓ આપ્યા કરતો હતો દરેક ઋતુઓને અનુકૂળ, સુખદાયક, મનોહર અને સુખદાયક ભવ્ય પ્રાસાદોમા નિવાસ કરીને સઘળા ભોગોનો ઉપભોગ કરતો હતો અનેક પ્રકારના રથોની ઘોડાની તથા હાથીઓની મારે ત્યા કમીના ન હતી મારે અનેક સુકુમાર પત્નીઓ હતી બત્રીસ પ્રકારના નાટકોને જોતા જોતા હુ વિશેષ સુખ પરંપરાને ભોગવતો હતો મારે ત્યા કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ ન હતો. પૂર્વે કરેલા સુકૃત્યોનો પ્રભાવ મને દરેક પ્રકારે રોજ બરોજ આનંદિત બનાવતો હતો ।૧૧।

टीका—'महत्थभूया' इत्यादि—

महार्थरूपा = अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया वह्वर्थरूपा, तथा-वचनाल्पभूता= स्वल्पाक्षरा, एतादृशी गाथा=गीयते तीर्थंकरगणधरादिभिरिति गाथा, मोक्षार्थाभिधायिनी सूत्रपद्धतिः, नरसङ्घमध्ये=विपुलजनसमुदायमध्ये, अनुगीता=अनु= अनुलोम=श्रोतुरनुकूल गीता=स्थविरैः कथिता। या गाथा श्रुत्वा भिक्षवः=साधव शीलगुणोपपेताः-शील=चारित्र, गुणो=ज्ञान ताभ्यामुपपेता=युक्ताः सन्तः, इह= जैनशासने मोक्षार्थं यतन्ते=यत्नवन्तो भवन्ति। तामेव गाथा श्रुत्वाऽह श्रमणो जातोऽस्मि न तु दरिद्रत्वात्। अय भाव.-सर्वभोगोपभोगसपन्नः महर्द्धियुतोऽनेक-

इस प्रकार मुनिराजका कथन सुनकर चक्रवर्तीने कहा कि जव आपके पास मेरी जैसी विभूति थी तो फिर मुनि होने का क्या कारण हुआ? इसका उत्तर अव इस गाथा द्वारा दिया जाता है-'महत्थरूवा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपो वचनाल्पभूता) अनन्त द्रव्यपर्यायात्मक वस्तुको विपय करने वाली होनेसे विस्तृत अर्थवाली तथा स्वल्प अक्षर वाली ऐसी गाथा-सूत्रपद्धति (नरसघमज्झे-नरसङ्घमध्ये) स्थविरोंने विपुलजनसमुदायके वीचमे (अणुगाया-अनुगीता) गाई-(या सोच्चा-या श्रुत्वा) जिस गाथा को सुनकर (भिक्खुणो-भिक्षव) भिक्षुजन (सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेताः) चारित्र एव ज्ञान गुणसे युक्त वनकर (इह) इस जैनशासनमें (ज्जयते-यतन्ते) मोक्षप्राप्ति के लिये प्रयत्नशील वनते है सो मैं भी "तामेव गाथा श्रुत्वा" (समणोम्हि जाओ-श्रमणो जातोऽस्मि) उसी गाथा को सुनकर ससार शरीर एव भोगोंसे विरक्त वनकर मुनि हो गया हू। दरिद्री होनेसे मुनि नही हुआ हू।

મુનિરાજનુ આ પ્રકારનુ કથન સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યુ કે, જ્યારે આપની મારા જેવી વિભૂતિ હતી તો પછી મુનિ થવાનુ શુ કારણ બન્યુ? એનો ઉત્તર આ ગાથા દ્વારા આપવામા આવેલ છે—"महत्थरूवा"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—महत्थरूवा वयणप्पभूया-महार्थरूपा वचनाल्पभूता અનત દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુનો વિષય કરનાર હોવાથી વિસ્તૃત અર્થવાળી એવી ગાથા સૂત્ર પદ્ધતિ नरसघमज्झे-नरसघमध्ये સ્થવીરોના વિપુલ જન સમુદાયની વચમા अणुगाया-अनुगीता ગાઈ या सोच्चा-या श्रुत्वा જે ગાથાને સાભળીને भिक्खुणो-भिक्षव ભિક્ષુજન सीलगुणोववेया-शीलगुणोपपेत ચારિત્ર અને જ્ઞાનગુણથી યુક્ત બનીને इह-इह આ જૈન શાસનમા ज्जयते-यतन्ते મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ બને છે તો હુ પણ समणोम्हिजाओ-श्रमणो जातोस्मि એ ગાથાને સાભળીને સસાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઇને મુનિ બની ગયો છુ પણ દરિદ્રી હોવાથી મુનિ થએલ નથી

श्रेष्ठिनः पुत्रत्वेन समुत्पन्नः। चक्रवर्तिनस्तस्यापि ममात्मन समृद्धिरासीत्। तत्र ममात्मा प्रतिदिन याचकेभ्यः सुवर्णदीनारकोटिं ददाति स्म। तथा षड्ऋतुसुख दायकेषु मनोहरेषूच्चैस्तरप्रासादेषु समग्रान् भोगानुपभुञ्जानो बहुविधरथतुरग गजादि समृद्धिसम्पन्नोऽनेकानेकसुकुमारकामिनीभिः परिवृतो द्वात्रिंशद्विध नाटकं पश्यन् सुखपरम्परा परीतोऽनेकविधान् भोगान् प्रतिदिन भुञ्जानः पूर्वकृत सुकृतप्रभावेण परमप्रमोदमनुभवन्नासीदिति ॥ ११ ॥

यदि ममेव तवापि सपदासीत्तदा त्वं कथ प्रव्रजितः? इत्याशङ्क्याह—

मूलम्—

महत्थरूवा वयणप्पभूया, गाहाणुगीया नरसंघमज्झे।
जं भिक्खुणो सीलगुणोववेया, इहज्जयंते समणोम्हि जाओ ॥१२॥

छाया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता, गाथाऽनुगीता नरसङ्घमध्ये।
या भिक्षवः शीलगुणोपपेता, इह यतन्ते श्रमणोऽस्मि जातः ॥१२॥

कर सुसमृद्ध धनसार सेठके यहा पुत्र रूपसे अवतरित हुआ हू। जिस तरह तुम्हारा वैभव है ठीक इसी तरहका मेरा भी वैभव था। मैं भी उस अवस्थामें याचकोंके लिये एक करोड़ सुवर्णकी दीनारे प्रतिदिन प्रातः काल दिया करता था। समस्त ऋतुओंके अनुकूल, सुखदायक, मनोहर एव उन्नत प्रासादो में निवास करता हुआ समग्र भोगोंका उपभोग करता था। अनेक प्रकारके रथोंकी, घोड़ोंकी तथा हाथियोंकी मेरे यहा कमी नही थी। मेरे अनेक सुकुमार कामिनियाँ थीं। बत्तीस प्रकारके नाटकों को देखता हुआ मैं विशिष्ट सुख परम्पराको भोगता था। किसी भी वस्तुका अभाव मेरे यहा नही था। पूर्वकृत सुकृतका प्रभाव मुझे हर तरहसे प्रतिदिन आनदित करता था ॥ ११ ॥

રહીત તપના પ્રભાવથી દેવલોકથી ચ્યવીને સુસમૃદ્ધ ધનસાગર શેઠને ત્યા પુત્ર રૂપે અવતરેલ છુ જે પ્રકારનો તમારો વૈભવ છે એજ પ્રકારનો મારો વૈભવ હતો હુ પણ એ અવસ્થામા યાચકોને માટે એક કરોડ મુદ્રાઓ આપ્યા કરતો હતો દરેક ઋતુઓને અનુકૂળ, સુખદાયક, મનોહર અને સુખદાયક ભવ્ય પ્રાસાદોમા નિવાસ કરીને સઘળા ભોગોનો ઉપભોગ કરતો હતો અનેક પ્રકારના રથોની ઘોડાની તથા હાથીઓની મારે ત્યા કમીના ન હતી મારે અનેક સુકુમાર પત્નીઓ હતી બત્રીસ પ્રકારનાં નાટકોને જોતા જોતા હુ વિશેષ સુખ પરપરાને ભોગવતો હતો મારે ત્યા કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ ન હતો પૂર્વે કરેલા સુકૃત્યોનો પ્રભાવ મને દરેક પ્રકારે રોજ બરોજ આનદિત બનાવતો હતો ।૧૧।

टीका—'महत्थभूया' इत्यादि—

महार्थरूपा = अनन्तद्रव्यपर्यायात्मकतया महार्थरूपा, तथा—वचनाल्पभूता=स्वल्पाक्षरा, एतादृशी गाथा=गीयते तीर्थंकरगणधरादिभिरिति गाथा, मोक्षार्थाभिधायिनी सूत्रपद्धतिः, नरसङ्घमध्ये=विपुलजनसमुदायमध्ये, अनुगीता=अनु=अनुलोम=श्रोतुरनुकूल गीता=स्थविरैः कथिता। या गाथा श्रुत्वा भिक्षवः=साधव शीलगुणोपपेताः—शील=चारित्र, गुणो=ज्ञान ताभ्यामुपपेता=युक्ताः सन्तः, इह=जैनशासने मोक्षार्थं यतन्ते=यत्नवन्तो भवन्ति। तामेव गाथा श्रुत्वाऽह श्रमणो जातोऽस्मि न तु दरिद्रत्वात्। अय भावः—सर्वभोगोपभोगसपन्नः महर्द्धियुतोऽनेक-

इस प्रकार मुनिराजका कथन सुनकर चक्रवर्तीने कहा कि जब आपके पास मेरी जैसी विभूति थी तो फिर मुनि होने का क्या कारण हुआ? इसका उत्तर अब इस गाथा द्वारा दिया जाता है—'महत्थरूवा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(महत्थरूवा वयणप्पभूया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता) अनन्त द्रव्यपर्यायात्मक वस्तुको विषय करने वाली होनेसे विस्तृत अर्थवाली तथा स्वल्प अक्षर वाली ऐसी गाथा—सूत्रपद्धति (नरसघमज्झे—नरसङ्घमध्ये) स्थविरोने विपुलजनसमुदायके बीचमे (अणुगाया—अनुगीता) गाई—(या सोच्चा—या श्रुत्वा) जिस गाथा को सुनकर (भिक्खुणो—भिक्षव) भिक्षुजन (सीलगुणोववेया—शीलगुणोपपेताः) चारित्र एव ज्ञान गुणसे युक्त बनकर (इह) इस जैनशासनमें (उज्जयते—यतन्ते) मोक्षप्राप्ति के लिये प्रयत्नशील बनते ह सो मै भी "तामेव गाथा श्रुत्वा" (समणोम्हि जाओ—श्रमणो जातोऽस्मि) उसी गाथा को सुनकर ससार शरीर एव भोगोंसे विरक्त बनकर मुनि हो गया हू। दरिद्री होनेसे मुनि नहीं हुआ हू।

મુનિરાજનુ આ પ્રકારનુ કથન સાભળીને ચક્રવર્તીએ કહ્યુ કે, જ્યારે આપની મારા જેવી વિભૂતિ હતી તો પછી મુનિ થવાનુ શુ કારણ બન્યુ ? એનો ઉત્તર આ ગાથા દ્વારા આપવામા આવેલ છે—"महत्थरूवा"—ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—महत्थरूवा वयणप्पभूया—महार्थरूपा वचनाल्पभूता અનત દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુનો વિષય કરનાર હોવાથી વિસ્તૃત અર્થવાળી એવી ગાથા સૂત્ર પદ્ધતિ नरसघमज्झे—नरसघमध्ये સ્થવીરોના વિપુલ જન સમુદાયની વચમા अणुगाया—अनुगीता ગાઈ या सोच्चा—या श्रुत्वा જે ગાથાને સાભળીને भिक्खुणो—भिक्षव ભિક્ષુજન सीलगुणोववेया—शीलगुणोपपेत ચારિત્ર અને જ્ઞાનગુણથી યુક્ત બનીને इह—इह આ જૈન શાસનમા उज्जयते—यतन्ते મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ બને છે તો હુ પણ समणोम्हिजाओ—श्रमणो जातोस्मि એ ગાથાને સાભળીને સસાર, શરીર અને ભોગોથી વિરક્ત થઈને મુનિ બની ગયો છુ પણ દરિદ્રી હોવાથી મુનિ થએલ નથી

दासीदासगोमहिषहस्त्यश्वहिरण्यसुवर्णमणि-मणिक्याधीश्वरः प्रतिदिवस कोटिसु-वर्णदीनारान् ददानो नरसङ्घमध्ये स्थविरैरनुगीता तीर्थकरगणधरोक्ता गाथां श्रुत्वा सर्व परित्यज्य प्रव्रजितोऽस्मि। न तु यथा मां पश्यसि, तथैवाहमासम्। अतो न ममापि पूर्वकृतसुकृत विफलम्। किंतु त्वत्तुल्य सफलमेवेति ॥ १२ ॥

एव मुनेर्वचन श्रुत्वा चक्रवर्त्ती स्वसंपदा त निमन्त्रयन्नाह—

मूलम्—

उच्चोदए महु कक्के यं बंभे, पवेइया आवसहा यं रम्मा।

इमं गिहं चित्तं धणप्पभूयं, पसाहि पंचालगुणोववेयं ॥१३॥

छाया—उच्चोदयो मधुः कर्कश्च ब्रह्मा, प्रवेदिता आवसथाश्च रम्याः।

इद गृह चित्र! धनप्रभूत, प्रशाधि पञ्चालगुणोपपेतम् ॥ १३ ॥

तात्पर्य इसका यह है कि-समस्त भोग और उपभोगोंकी सामग्री सपन्न मैं महाऋद्धिवाला था। मेरे पास अनेक दासी, दास, गो महिष, हस्ति, अश्व, हिरण्य सुवर्ण माणिक्य मणि आदि सब पुण्य के ठाट थे। किसी भी वस्तु की कमी नहीं थी। प्रतिदिन मैं एक करोड़ सुवर्ण दीनारोंका दान दिया करता था। एक समय की बात है कि श्रमणजनोने-नरसमु-दाय के बीच एक ऐसी गाथा गाई कि जिसको सुनकर भिक्षुजन शील एव गुणोंसे विशिष्टरूपमें सपन्न हो जाते हैं ओर जो विस्तृत अर्थ को ली हुइ थी तथा अक्षर जिसमे बहुत कम थे उसको सुनकर मै मुनि हो गया। जिस रूपमें आप मुझे देख रहे हैं ऐसा मेरा रूप नहीं था। इसलिये आप मेरा सुकृत निष्फल नही समझे-किन्तु अपने तुल्य ही समझे ॥१२॥

તાત્પર્ય આનુ એ છે કે, સમસ્ત ભોગ અને ઉપભોગની સામગ્રી સપન્ન એવો હુ મહાન રિદ્ધિવાળો હતો મારી પાસે અનેક દાસ, દાસી, ગાય, ભેસ, હાથી, ઘોડા, હિરા, સુવર્ણ, માણેક, મણી આદિ સઘળા પુણ્યના પ્રભાવરૂપે હતા, કોઈ પણ વસ્તુની કમીના ન હતી પ્રતિ દિવસ હુ એક કરોડ સુવર્ણમુદ્રાઓનુ દાન કરતો હતો એક સમયની વાત છે કે, શ્રમણજનોએ જનસમુદાયની વચમા એક એવી ગાથા ગાઈ સભળાવી કે, જેને સાભળીને ભિક્ષુજન શીલ અને ગુણોથી વિશેષરૂપ સપન્ન બની જાય છે અને તેમા ઘણોજ અર્થ ભરેલો હતો તથા અક્ષર તેમા ખૂબજ ઓછા હતા જેને સાભળીને હુ મુનિ બની ગયો, જે રૂપમા આપ મને જોઈ રહ્યા છો એવુ મારૂ રૂપ ન હતુ આ માટે આપ મારૂ સુકૃત્ય નિષ્ફળ ન સમજો પરતુ તમારા તુલ્ય જ સમજો ॥ ૧૨ ॥

टीका—'उच्चोदए' इत्यादि—

उच्चोदयो मधुः कर्कः, च शब्दान्मध्यो ब्रह्मा चेति पञ्चप्रधानप्रसादाः प्रवेदिताः=वर्द्धकिपुरस्सरैः सुरैरानीता मत्कृते। तथा-इत-इतरेऽपि आवसथाः= भवनानि च रम्याः सन्ति। अत्रेत्थमनुश्रूयते—यत्रैव चक्रवर्त्तिने रोचते तत्रैवैते प्रासादाः प्रादुर्भवन्तीति। हे चित्र! धनप्रभूत=प्रभूत=प्रचुर धन = मणिमाणिक्यादिरूप यस्मिंस्तत्तथा, अथवा चित्रधनप्रभूत=प्रभूतानि चित्राणि=बहुमूल्यचित्रफलकानि धनानि च यस्मिं स्तत्तथा, विविधमणिमाणिक्यरूपधनानि यस्मिंस्तत्तथाभूत, पाञ्चालगुणोपपेत=पञ्चालो नाम देशस्तत्र भवा ये गुणा इन्द्रियोपकारिणोरूपादयस्तैरुपेतं= समन्वितम् इद=दृश्यमान, गृह पञ्चसख्यकप्रासादरूप वासस्थान, प्रशाधि=पालय-उपभुङ्क्ष्वेत्यर्थ । अय भावः—पञ्चाले भरतक्षेत्रे च यानि विशिष्ट वस्तूनि तानि सर्वाण्यत्र गृहे सन्ति। एतानि भवनानि गृह्णातु भवानिति।

इस प्रकार मुनिराजके वचन सुनकर चक्रवर्ती अपनी सपदासे निमन्त्रित करते हुए कहते हैं—'उच्चोदए' इत्यादि।

अन्वयार्थ (उच्चोदए महुकक्केय बभे-उच्चोदयः मधु कर्कः ब्रह्मा) उच्चोदय, मधु, कर्क, मध्य एव ब्रह्मा ये पाच प्रधान प्रासाद जो मेरे लिये देवकारीगरो ने बनाये हैं सो इनको तथा दूसरे (रम्मा आवसहा रम्याः आवसथाः) और भी जो सुन्दर २ भवन हैं उनको एव (धणप्पभूय-प्रभूत धनम्) प्रचुर मणि माणिक्य आदि रूप धन से ठसाठस भरा हुआ ऐसा (इम गिह-इद गृहम्) यह जो मेरा भवन है उसको कि जो (पचाल गुणोववेय-पाचालगुणोपपेतम्) पचालदेशके विशिष्ट सौदर्यादि गुणों से सपन्न है (चित्त-चित्र) हे चित्र! आप (पसाहि-प्रशाधि) स्वीकार करो। तात्पर्य इसका यह है कि चक्रवर्ती चित्रके जीव मुनिराजसे

આ પ્રકારના મુનિરાજના વચનોને સાભળીને ચક્રવર્તી પોતાની સપદાથી આકર્ષતા કહે છે—"उच्चोदए"-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—उच्चोदए महुकक्केय बभ-उच्चोदय मधुकर्क ब्रह्मा, ઉચ્ચોદય, મધુ, કર્ક, મધ્ય અને બ્રહ્મા એ પાચ મુખ્ય મહેલો જે મારે માટે દેવ કારીગરોએ બનાવેલ છે તો એને તથા બીજા પણ रम्मा आवसहा-रम्या आवसथा જે સુદર ભવન છે એને અને धणप्पभूय-प्रभूत-धन પ્રચુર મણી માણેક આદિ રૂપ ધનથી ઠસાઠસ ભરાયેલ એવુ જે इम गिह-इदम् गृहम् મારૂ ભવન છે એ કે, જે पाचालगुणोववेयम्-पाचालगुणोपपेतम् પાચાલ દેશના વિશિષ્ટ એવા સૌદર્ય આદિ ગુણોથી સપન્ન છે चित्त—चित्र હે ચિત્ર! આપ એનો पसाहि-प्रशाधि સ્વીકાર કરો. તાત્પર્ય આ છે કે, ચક્રવર્તી ચિત્રના જીવ મુનિ

इह पञ्चालग्रहण पञ्चालदेशस्तस्मिन् समये विशिष्ट समृद्धिमानासीदिति सूचयति। अन्यथा हि भरतक्षेत्रेऽपि यद्विशिष्ट वस्तु तत् तदा ब्रह्मदत्तगृहे आसीत् ॥१३॥

किंच—

मूलम्—

णट्टेहिं गीएहिं यं वाइएहिं, नारीजणाइ परिवारयंतो।
भुंजाहि भोगाइ इमाइ भिक्खू, मम रोयई पव्वज्जा हु दुक्खं ॥१४॥

छाया—नाट्यैर्गीतैश्च वादित्रै नारी जनान् परिवारयन्।
भुङ्क्ष्व भोगानिमान् भिक्षो! मह्यं रोचते प्रव्रज्या दुःखम् ॥१४॥

टीका—'णट्टेहिं' इत्यादि—

'हे भिक्षो! नाट्यैः=द्वात्रिंशद्भेदोपलक्षितै नाट्यैः, त्रिविधाक्षरादि स्वरूपे

यह कह रहे हैं कि पाचाल में एव भरत क्षेत्रमें जितनी भी विशिष्ट वस्तुएँ हैं वे सब इन मेरे भवनों में हैं अतः आप इन भवनोंको अगीकार करो। "पाचाल" पदसे यह ज्ञात होता है कि उस समय वहा की समृद्धि विशिष्ट थी, नहीं तो भरतक्षेत्रके कहनेसे ही उसका ग्रहण हो जाता है। फिर "पाचाल गुणोपपेतम्" ऐसा कहना व्यर्थ पड़ता है। सुनते हैं कि उच्चोदय मधु आदि प्रासाद जहां चक्रवर्ती की रुचि होती है वहीं वन जाते है। "गृह" पद वर्तमान मे चक्रवर्ती जहा रहता है उसका बोधक है ॥ १३ ॥

फिर चक्रवर्ती मुनिराजसे कहते हैं—'णट्टेहिं' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(भिक्खू-भिक्षो) हे भिक्षो! (णट्टेहिं-गीएहिं य वाइएहिं नाट्यैः गीतैः वादित्रैः) बत्तीस प्रकारके नाटकोंसे विविधप्रकारके

રાજને એવુ કહી રહેલ છે કે, પાચાલમા અને ભરતક્ષેત્રમા જેટલી પણ વિશિષ્ટ વસ્તુઓ છે એ સઘળી વસ્તુઓ મારા ભવનમા છે, આથી આપ આ ભવનોનો સ્વીકાર કરો "पाचाल" પદથી એ જાણી શકાય છે કે, એ સમયે ત્યાની સમૃદ્ધિ વિશિષ્ટ હતી નહી તો ભરતક્ષેત્રના કહેવાથી જ તેમા તેનો સમાવેશ થઇ જાય છે પછી "पाचालगुणोपपेतम्" એવુ કહેવુ વ્યર્થ બને છે સાભળીએ છીએ કે, ઉચ્ચોદય મધુ આદિ ભવન કે જ્યા ચક્રવર્તીની રૂચી થાય છે ત્યા બની જાય છે "गृह" પદ વર્તમાનમા ચક્રવર્તી જ્યા રહે છે એનું બોધક છે ॥ ૧૩ ॥

ફરી ચક્રવર્તી મુનિરાજને કહે છે 'णट्टेहिं'—ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—भिक्खू-भिक्षो હે ભિક્ષુ! णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं-नाट्यै गीतै वादित्रै બત્રીસ પ્રકારના નાટકોના વિવિધ પ્રકારના ગીતોથી તથા અનેક

नृत्य वा, गीतैः=ग्रामस्वरमूर्च्छनालक्षणैः, च=पुन वादित्रैः=मृदङ्गमुरजादिभि नारीः जनान् परिवारयन्=परिवारी कुर्वन्, इमान् भोगान्=शब्दादीन् भुङ्क्ष्व। यतः प्रव्रज्या हु=निश्चयेन मम दुख=दुःखमूल रोचते=प्रतिभाति ॥ १४ ॥

इत्थ चक्रवर्तिवचन श्रुत्वा मुनिर्यत्कृतवान्, तत् कथयति—

मूलम्—

तं पुव्वनेहेण कयाणुरागं नराहिवं कामगुणेसु गिद्धं।
धम्मांसिओ तस्स हियाणुपेही, चित्तो इमं वयण मुदाहरित्था ॥१५॥

छाया—त पूर्वस्नेहेन कृतानुराग, नराधिप कामगुणेषु गृद्धम्।
धर्माश्रितस्तस्य हितानुप्रेक्षी, चित्र इद वचनमुदाहरत् ॥ १५ ॥

टीका—'तु पुव्वनेहेण' इत्यादि—

पूर्वस्नेहेन=जन्मान्तरप्ररूढप्रणयेन, कृतानुराग=मुनि प्रत्यनुरागवन्त, कामगु-

---

गीतोंसे तथा अनेक प्रकारके वादित्रोंसे (नारीजणाइ परिवारयतो-नारीजनान् परिवारयन्) नारीजनोंके साथ वैठकर आप (इमाइ भोगाइ भुजाहि-इमान् भोगान् भुङ्क्ष्व) इन शब्दादिक विषयभोगों को आनंद के साथ भोगो। क्यों कि (मम रोयइ पव्वज्जा हु दुक्ख-मह्य प्रव्रज्या दुःख रोचते) मुझे यह आपकी दीक्षा दुःखमूल ही प्रतीत होती है।

भावार्थ—चक्रवर्ती ने पुनः मुनिराज से कहा कि महाराज। क्या धरा है इस कायक्लेश स्वरूप प्रव्रज्यामें-आप तो नारीजनोंके बीचे वैठकर गीत, नृत्य, वादित्रोंके साथ अपने मनको वहलावो। इस जीवन को व्यर्थ क्यों गवा रहे हो। इस शुष्क तपस्यामें दुःख के सिवाय और क्या रखा है ॥ १४ ॥

चक्रवर्तीके इस प्रकार वचन सुनकर मुनिने क्या किया? यह इस

વાજી ત્રોથી नारीजणाइ परिवारयतो-नारीजनान् परिवारयन् નારીજનોની સાથે બેસીને આપ इमाइ भोगाइ भुजाहि-इमान् भोगान् भुक्ष्व એ શાબ્દાદિક વિષયભોગોને આનંદની સાથે ભોગવો. કેમ કે, મને આપની આ દીક્ષા દુ ખકારકજ જણાય છે

ભાવાર્થ—ચક્રવર્તીએ ફરીથી મુનિ મહારાજને કહ્યુ કે, મહારાજ! શુ રાખ્યુ છે આ કાયાને ક્લેશરૂપ પ્રવ્રજ્યામા? આપ નારીજનોની વચમા બેસીને ગીત, નૃત્ય, વાજીત્રોની સાથે આપના મનને બહેલાવો આ જીવનને વ્યર્થ શામાટે ગુમાવી રહ્યા છો? આ શુષ્ક તપસ્યામા દુ ખના સિવાય બીજુ શુ છે? ॥૧૪॥

ચક્રવર્તીના આ પ્રકારના વચનોને સાભળીને મુનિએ શુ કર્યું? એ આ

इह पञ्चालग्रहण पञ्चालदेशस्तस्मिन् समये विशिष्ट समृद्धिमानासीदिति सूचयति। अन्यथा हि भरतक्षेत्रेऽपि यद्विशिष्ट वस्तु तत् तदा ब्रह्मदत्तगृहे आसीत् ॥१३॥

किंच—

मूलम्—

णट्टेहिं गीएहिं यँ वाइएहिं, नारीजणाइ परिवारयंतो ।
भुंजाहि भोगाइं इमाइ भिक्खू, मँम रोयँई पव्वज्जा हु दुँक्खं ॥१४॥

छाया—नाट्यैर्गीतैश्च वादित्रै नारी जनान् परिवारयन् ।
भुङ्क्ष्व भोगानिमान् भिक्षो! मह्यं रोचते प्रव्रज्या दुःखम् ॥१४॥

टीका—' णट्टेहिं ' इत्यादि—

'हे भिक्षो! नाट्यैः=द्वात्रिंशद्भेदोपलक्षितै नाट्यैः, विविधाङ्गहारादि स्वरूपै

यह कह रहे हैं कि पाचाल में एव भरत क्षेत्रमें जितनी भी विशिष्ट वस्तुएँ हैं वे सब इन मेरे भवनों में हैं अतः आप इन भवनोंको अगीकार करो। "पाचाल" पदसे यह ज्ञात होता है कि उस समय वहा की समृद्धि विशिष्ट थी, नही तो भरतक्षेत्रके कहनेसे ही उसका ग्रहण हो जाता है। फिर "पाचाल गुणोपपेतम्" ऐसा कहना व्यर्थ पड़ता है। सुनते हैं कि उच्चोदय मधु आदि प्रासाद जहां चक्रवर्ती की रुचि होती है वही बन जाते है। "गृह" पद वर्तमान मे चक्रवर्ती जहा रहता है उसका बोधक है ॥ १३ ॥

फिर चक्रवर्ती मुनिराजसे कहते हैं—'णट्टेहिं' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(भिक्खू-भिक्षो) हे भिक्षो! (णट्टेहिं-गीएहिं य वाइएहिं नाट्यैः गीतैः वादित्रैः) बत्तीस प्रकारके नाटकोंसे विविधप्रकारके

રાજને એવુ કહી રહેલ છે કે, પાચાલમા અને ભરતક્ષેત્રમા જેટલી પણ વિશિષ્ટ વસ્તુઓ છે એ સઘળી વસ્તુઓ મારા ભવનમા છે, આથી આપ આ ભવનોનો સ્વીકાર કરો "પાચાલ" પદથી એ જાણી શકાય છે કે, એ સમયે ત્યાની સમૃદ્ધિ વિશિષ્ટ હતી નહી તો ભરતક્ષેત્રના કહેવાથી જ તેમા તેનો સમાવેશ થઇ જાય છે પછી "પાચાલગુણોપપેતમ્" એવું કહેવુ વ્યર્થ બને છે સાભળીએ છીએ કે, ઉચ્ચોદય મધુ આદિ ભવન કે જ્યા ચક્રવતીની રૂચી થાય છે ત્યા બની જાય છે "ગૃહ" પદ વર્તમાનમા ચક્રવર્તી જ્યા રહે છે એનું બોધક છે ॥ ૧૩ ॥

ફરી ચક્રવર્તી મુનિરાજને કહે છે 'णट्टेहिं'—ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—भिक्खू-भिक्षो હે ભિક્ષુ! णट्टेहिं गीएहिं य वाइएहिं-नाट्यै गीतै वादित्रै બત્રીસ પ્રકારના નાટકોના વિવિધ પ્રકારના ગીતોથી તથા અનેક પ્રકારના

दीना पतिस्मरणरूप गीत भवति, तद्वत् । तथा-सर्वं नाटय विडम्बितम्=विडम्बनाप्राय-यक्षाविष्टपीतमद्योन्मत्ताद्यङ्गविक्षेपवत् । तथा-सर्वाण्याभरणानि=मुकुटकेयूरादीनि भाराः=तत्त्वतो भाररूपत्वात्तेषाम् ।

गीत मेरी दृष्टि में (विलवीय-विलपितम्) विलाप तुल्य है तथा (सव्व नट्ट-सर्वं नाटय) समस्त नाटक विडम्बना प्राय है। और (सव्वे आभरणा भारा-सर्वाणि आभरणानि भाराः) समस्त आभरण भारतुल्य है। ज्यादा क्या कहूँ (सव्वे कामा दुहावहा-सर्वे कामाः दुःखावहाः) समस्त इन्द्रियों के विषय मुझे तो दुःखदायी ही प्रतीत होते हैं। जिस प्रकार उन्मत्त एव बालक आदिके गीत हित शिक्षा विहीन होने से विलाप जैसे ही प्रतीत होते हैं तथा जिस प्रकार विधवा स्त्रीका अपने मृत पति के गुणोंका स्मरण रूप गीत, विलापतुल्य होता है उसी प्रकार मोक्षाभिलाषी मुनिकी दृष्टि में गीत भी एक प्रकारके विलाप ही जैसे मालूम पड़ते हैं। यक्षसे आविष्टभूत लगे हुए मनुष्यके तथा मद्यपायी व्यक्तिके अगोंका विक्षेप जिस प्रकार एक तरहकी विडम्बनासे पूर्ण माना जाता है, उसी प्रकार नाटक भी मुनियोंकी दृष्टि मे वैसे ही मालूम पडते हैं। आभरणोंको भले ही बहिरात्मा जीव आभूषणरूप माने पर जो अन्तरात्मा जीव हैं उनको तो वे भाररूप प्रतीत होते हैं। तथा शब्दादिक विषय तृष्णाके परिवर्धक होनेसे एक प्रकारके दुःख ही हैं। अतः

દૃષ્ટિમા विलविय-विलपितम् વિલાપ તુલ્ય છે તથા सव्व नट्ट-सर्वम नाटय સઘળા નાટકો વિટબણા રૂપ છે અને सव्वे आभरणाभारा-सर्वाणि आभरणानि भारा સઘળા આભરણો ભાર તુલ્ય છે વધુ શું કહુ? सव्वे कामा दुहावहा-सर्वे कामा दुखावहा સઘળા ઇન્દ્રિયોના વિષય મને તો દુખદાયક જ દેખાય છે જે પ્રમાણે ઉન્મત્ત અને બાળક વગેરેને ગીત શિક્ષા વિહીન હોવાને કારણે વિલાપ જેવા લાગે છે તથા જે પ્રકારે વિધવા સ્ત્રીને પોતાના મૃત્યુ પામેલા પતિના ગુણોનુ સ્મરણરૂપ ગીત વિલાપ તુલ્ય હોય છે એજ રીતે મોક્ષના અભિલાષી મુનિની દૃષ્ટિમા ગીત પણ એક પ્રકારના વિલાપ જેવા જ માલુમ પડે છે યક્ષથી અવિષ્ટભૂત થયેલ મનુષ્યને તથા મદ્યપાન કરેલ વ્યક્તિને અ ગોનો વિક્ષેપ જે પ્રમાણે એક પ્રકારની વિટબણાથી પૂર્ણ માનવામા આવે છે એજ રીતે નાટક પણ મુનિઓની દૃષ્ટિમા એવા જ માલુમ પડે છે આભરણોને ભલે બહિરાત્મા જીવ આભૂષણ રૂપ માને પરતુ જે અન્તરાત્મા જીવ છે એને તો એ ભારરૂપ જ જણાય છે તથા શબ્દાદિક વિષય તૃષ્ણાને વધારનાર હોવાથી એક પ્રકારે દુખરૂપ જ છે આથી ચિત્રના જીવ મુનિરાજે ચક્રવર્તીને સમ

णेषु=मनोज्ञ शब्दादिषु, गृद्ध=लोलुप, त नराधिप=ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिन, धर्माश्रित=धर्ममार्गमारूढः, तस्य ब्रह्मदत्तस्य हितानुप्रेक्षी=ब्रह्मदत्तहितानुचिन्तनपरः चित्रः=चित्रजीवमुनिरिद वक्ष्यमाण वचनम्, उदाहरत्=उक्तवान् ॥ १५ ॥

मुनि यदुक्तवान् तदाह—

मूलम्—

सव्वं विलवियं गीय, सव्व नट्ट विडम्बियं ।
सव्वे आभरणा भारा, सव्वे कामा दुहावहा ॥१६॥

छाया—सर्व विलपित गीत, सर्व नाट्य विडम्बितम् ।
सर्वाण्याभरणानि भाराः, सर्वे कामा दुःखावहाः ॥ १६ ॥

टीका—'सव्व' इत्यादि—

सर्व गीत- विलपित=विलापतुल्यम्, आत्महितवर्जितत्वात्, यथा-मत्तस्य बालकादेश्च गीतम् । तथा-रुदितकारणत्वादपि विलापतुल्यम् । यथा-मृतभर्तृका-

गाथा द्वारा सूत्रकार प्रकट करते हैं—' त पुव्वनेहेण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ--(पुव्वनेहेण-पूर्वस्नेहेन) पूर्व भवके स्नेहसे (कयाणुरागं कृतानुरागम्) अनुरागके आधीन बने हुए तथा (कामगुणेसु गिद्धं-कामगुणेषु गृद्धम्) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंमे लोलुप हुए ऐसे (त नराहिव-त नराधिपम्) उस चक्रवर्ती ब्रह्मदत्तसे (धम्मस्सिओ-धर्माश्रितः) धर्ममार्ग पर आरूढ हुए तथा (तस्सहियाणुपेही-तस्य हितानुप्रेक्षी) चक्रवर्तीके हितके अभिलापी (चित्तो-चित्रः) चित्रके जीव मुनिराजने (इम वयण मुदाहरित्था-इद वचनमुदाहरत्) इस प्रकार कहा ॥ १५ ॥

मुनिराज ने चक्रवर्तीसे जो कहा ? सो कहते हैं-'सव्व' इत्यादि ।

अन्वयार्थ-हे चक्रवर्ती ! सुनो (सव्व-सर्वम्) समस्त (गीय-गीतम्)

ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે—" त पुव्वनेहेण "-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—पुव्वनेहेण-पूर्वस्नेहेन પૂર્વભવના સ્નેહના कयाणुराग-कृतानुरागम् અનુરાગને આધીન બનેલા અને कामगुणेसु गिद्ध-कामगुणेषु गृद्धम् મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમા લોલુપ બનેલા એવા त नराहिव-त नराधिपम् ચક્રવતી બ્રહ્મદત્તને धम्मस्सिओ-धर्माश्रित ધર્મ માર્ગ ઉપર આરૂઢ બનેલા અને तस्स हियाणुपेहि-तस्य हितानुप्रेक्षि ચક્રવર્તીના હિતના અભિલાષી એવા चित्तो-चित्रः ચિત્રના જીવ મુનિરાજે આ પ્રકારે કહ્યું ॥ ૧૫ ॥

મુનિરાજે ચક્રવર્તીને જે કહ્યું તે કહે છે—" सव्व "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે ચક્રવર્તી ! सव्व-सर्वम् સાભળો गीय-गीतम् ગીત મારી

धूर्तेव शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैवं न कुर्यात्, तथैव मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमब्रवीत्–प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमालोक्य सहर्षं तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिलापत्रककण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव प्रमोदमनुबभूव। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नहीं हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया–मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नही है। अतः बहाना बनाकर यहा उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिला-पुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमे परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा–प्रिये! यह कण्ठा-भरण मैंने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनको यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ में पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमे ही धारण करे रही और

આવી પહોચ્યો. જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખોટી છે એથીજ તે આવુ કહી રહી છે કારણુ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરનો પરિશ્રમ કરવો ગમતો નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આથી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલા-પુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યો, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલો. પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे प्रचुरधनधान्यादिसमन्वितोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिसुतः। तस्यासीत् प्राणप्रियया सकलकलाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्तां श्वश्रूः प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिलापुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह—मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कुतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्नीवचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्—अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमें धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमे बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एव लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नही उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાવ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા રોકાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચદ્રકળાએ સાસુના વચન સાભળીને કહ્યુ કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ ક્યાકથી ત્યા

धूर्त्तेय शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैवं न कुर्यात्, तथैव मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमब्रवीत्–प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमालोक्य सहर्षं तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिलापत्रककण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव प्रमोदमनुबभूव। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नहीं हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया–मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नहीं है। अतः बहाना बनाकर यह उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिलापुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमें परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा–प्रिये! यह कण्ठाभरण मैंने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनको यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ मे पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमे ही धारण करे रही और

આવી પહોચ્યો. જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખોટી છે એથીજ તે આવુ કહી રહી છે કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરનો પરિશ્રમ કરવો ગમતો નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આથી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલાપુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઈ જઈને કહેવા લાગ્યો, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલો. પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे प्रचुरधनधान्यादिसम-न्वितोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिसुतः। तस्यासीत् प्राणप्रियया सकलक-लाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्ताश्वश्रू प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिला पुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह—मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कुतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्न्यावचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्—अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमे धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमे बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एव लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नहीं उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાવ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા ગુથાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચદ્રકળાએ સાસુના વચન સાભળીને કહ્યું કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ ક્યાકથી ત્યા

पूर्वेव शरीरश्रमो मा भवत्वित्यलीकमुत्तर ददाति। भूयो यथैवं न कुर्यात्, तथैव मया शिक्षणीया। एव विचार्य परेद्युस्त शिलापुत्रक स्वर्णेन वेष्टयित्वा कण्ठाभरण-रूप कारयित्वा पत्नीसमीपे समागत्य सस्नेहमिदमब्रवीत्–प्रिये! स्वर्णमयमिद कण्ठाभरण त्वदर्थे मयाऽऽनीतम्। इद तवकण्ठ भूषयतु। पत्न्यपि कण्ठाभरणमालोक्य सहर्षं तद्गृहीत्वा कण्ठे बध्नाति स्म। रात्रिंदिव स्वर्णपत्राच्छादितशिलापत्रककण्ठाभरण कण्ठे परिदधाना साऽतीव प्रमोदमनुबभूव। एकदा सुदर्शनस्ताम-

उसको ज्ञात नही हो सका। पतिने पत्नीके कथन सुनते ही विचार किया–मालूम पडता है कि चद्रकला धूर्त है, यह ऐसा जो कह रही है सो उसका कारण केवल यह है कि इसको शरीर का परिश्रम सह्य नहो है। अतः बहाना बनाकर यहां उसके उठानेसे बचना चाहती है। अतः आगे अब यह ऐसा न करे इसलिये मुझे इसको शिक्षा देना चाहिये इस विचारसे उसने एक युक्ति की। दूसरे दिन ही उस शिला-पुत्रकको उसने सुवर्णके पत्रसे आवेष्टित करवा दिया। और उसकी आकृति भी उसने कण्ठाभरणके रूपमे परिवर्तित करवादी। पश्चात् वह उसको अपनी पत्नीके पास ले जाकर कहने लगा–प्रिये! यह कण्ठा-भरण मैने तेरे लिये बाहरसे मगवाया है, अतः तुम इसको अपने कठ मे पहिरलो। सुदर्शनकी यह बात सुनकर चद्रकला बहुत ही खुश हुई और उसने उसी समय उसको देखते ही देखते बडे हर्ष के साथ अपने कण्ठ में पहिर लिया। अब तो उसने उसको कठसे उतारनेका नामतक भी नहीं लिया। रात दिन वह उसको अपने कठमे ही धारण करे रही और

આવી પહોચ્યો જેનુ આવવાનુ તેની જાણમા ન હતુ પતિએ પત્નીના વચન સાભળતાજ વિચાર કર્યો કે, માલુમ પડેછે કે, ચદ્રકલા ખોટી છે એથીજ તે આવુ કહી રહી છે કારણ માત્ર એટલુ જ છે કે, એને શરીરને પરિશ્રમ કરવો ગમતો નથી આથી બહાનુ બતાવીને એ તેને ન ઉઠાવવા માટે બચાવ કરી રહી છે આથી આગળ તે એવુ ન કરે એ માટે મારે તેને શિક્ષા આપવી જોઇએ આવા વિચારથી તેણે એક યુક્તિ કરિ બીજે દિવસે જ એ શિલા-પુત્રકને તેણે સુવર્ણના પત્રાથી મઢાવી અને એની આકૃતિ પણ તેણે કઠ આભરણના ઘાટની કરાવી પછી તે તેને પોતાની પત્નીની પાસે લઇ જઇને કહેવા લાગ્યો, પ્રિયે! આ કઠ આભરણ મે તારા માટે બહારથી મગાવેલ છે આથી તમે તેને ગળામા પહેરીલો પતિની આ વાત સાભળીને ચદ્રકળા ઘણીજ ખુશી થઈ અને તેણે એજ વખતે એને જોતા જોતા ઘણાજ હર્ષની સાથે પોતાના ગળામા પહેરી લીધુ આ પછી તેણે તેને પોતાના ગળામાથી ઉતારી નાખવાનુ નામ પણ ન લીધુ રાત દિવસ તેને તે પોતાના ગળામા પહેરી

अत्रास्त्येव कथानकम्—आसीदङ्गदेशे मणिपुरे प्रचुरधनधान्यादिसम-न्वितोऽतिविनीतः सुदर्शननामकः श्रेष्ठिपुत्रः। तस्यासीत् प्राणप्रियतमा सकलक-लाचतुराऽनवद्यसर्वाङ्गयुक्ता चन्द्रकलानाम्नी भार्या। तामेकदा कार्यान्तरसक्तां श्वश्रूः प्राह स्नुषे! सौधमध्यात् शिला पुत्रकमानय। श्वश्रूवचनमाकर्ण्य सा प्राह-मातः! महाभारोऽयं शिलापुत्रकः, नाहं तं समानेतुं शक्ता। अस्मिन्नेव समये कुतोऽपि समागतः पत्न्यानुपलक्षितः श्रेष्ठिसुतः पत्न्यावचनमाकर्ण्य समचिन्तयत्-अहो!

चित्रके जीव मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाया कि तुम इनको किस रूपमें अच्छा समझकर मुझे ग्रहण करने के लिये कह रहे हो ?।

इस पर एक कथानक इस प्रकार है—

अंगदेश में मणिपुर नगरमे धनधान्यादिसे समन्वित तथा अत्यंत अति विनीत सुदर्शन नामका एक श्रेष्ठिपुत्र रहता था। सुदर्शनकी पत्नीका नाम चन्द्रकला था, यह जैसा नाम था वैसी ही गुण सपन्ना थी। सुदर्शनको यह अपने प्राणोंसे भी अधिक प्यारी थी। चन्द्रकला भी सकलकलाओंमें बडी चतुर थी। इसका प्रत्येक शारीरिक अवयव सौन्दर्य एव लावण्यसे भरपूर था। एक समय की बात है कि चन्द्रकलासे उसकी सासने जो कि उस समय किसी दूसरे काम करनेमें लगी हुई थी कहा बहू! मकानके भीतरसे शिलापुत्रकको ले आ। चन्द्रकलाने सासके वचन सुनकर कहा—माताजी! शिलापुत्रकका वजन तो बहुत है इसलिये वह अकेली मुझसे नहीं उठ सकता है। जब चन्द्रकला इस प्रकार कह रही थी कि इसी समय कहींसे उसका पति भी आ गया जिसका आना

જાવ્યુ કે, તમો એને કઈ રીતે સારા સમજીને મને અગીકાર કરવાનુ કહી રહ્યા છો? આના ઉપર એક કથા આ પ્રમાણે છે—

અગદેશમા મણીપુર નગરમા ધનધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ તથા ખૂબજ વિનીત એવા સુદર્શન નામે શેઠનો એક પુત્ર રહેતો હતો. સુદર્શનની પત્નીનુ નામ ચદ્રકલા હતુ એ જેવુ નામ હતુ તેવી જ ગુણસપન્ન હતી કળાઓમા ખૂબજ ચતુર હતી એના શરીરના પ્રત્યેક અવયવ સૌદર્ય અને લાવણ્યથી ભરપૂર હતા એક સમયની વાત છે કે, ચદ્રકલાને તેની સાસુએ કે જે એ વખતે બીજા કોઈ કામમા ગુથાયેલ હતી તેણે કહ્યુ, વહુ! મકાનની અદરથી શિલાપુત્રકને લઈ આવો ચદ્રકળાએ સાસુના વચન સાભળીને કહ્યુ કે, માતાજી! શિલાપુત્રકનુ વજન તો ઘણુ છે આથી તે મારા એકલાથી ઉપડી શકે તેમ નથી જ્યારે ચદ્રકળા આ પ્રમાણે કહી રહી હતી કે, એજ સમયે તેનો પતિ ક્યાકથી ત્યા

वात्सल्यान्माता पुत्रस्य भार न जानाति, तथैव त्वमपि लोभात्स्वर्णाच्छादित शिलापुत्रकस्य भार न जानासि। यः पुरा गिरिवद्गुरुरासी त्स एव स्वर्णा-वृतस्तूलवल्लघुर्जातः। अहो स्त्रीणा स्वभावः! इति पत्युर्वचनमाकर्ण्य सा स्वशाठ्य-मनुस्मरन्ती नितरा लज्जिताऽभूत्। लज्जावशाद् विषादाच्च 'क्षमस्व' इत्यपि वक्तुमशक्ता सा पत्युश्चरणयोर्निपतिता। परित्यक्तस्तया स्वदुर्भावः॥ यथा सा श्रेष्ठिसुतभार्या भाररूपमप्यश्मान मोहात्कण्ठेऽधारयत्, तथैव सर्वे लोका मोहाद्

अहा! देखो सुवर्णकी कितनी महत्ता है। माता जिस प्रकार वात्सल्य गुणके कारण पुत्रके भारको नहीं जानती है उसी प्रकार तुम भी लोभ से आकृष्ट होनेकी वजहसे स्वर्णाच्छादित इस शिलापुत्रकके भार को नहीं गिन रही हो। जो पहिले तुम्हारी दृष्टि में पहाड़ जैसा भारी प्रतीत हो रहा था वही सुवर्णसे परिवेष्टित होकर अब तुमको तूल-रुई की तरह हल्का प्रतीत हो रहा है। इस प्रकार अपने पतिके वचन सुनकर चद्रकला अपनी मूर्खता पर बड़ी अधिक लज्जित हुई। लज्जावश एव विषादवश वह उस समय यह भी कहना भूल गई कि हे नाथ? मुझे इस अज्ञानता पर आप क्षमा प्रदान करे। अपने कपट को याद करती हुई वह एकदम पति के चरणों पर गिर पडी और अपने इस दुर्भाव पर पश्चात्ताप करने लग गई। पश्चात् उसने अपने दुर्भाव का भी परित्याग कर दिया।

इस कथा के लिखनेका भाव केवल इतना ही है कि जिस प्रकार चद्रकला ने अपनी अज्ञानतावश भाररूप भी उस शिलापुत्रकको अपने

સમર્થ છુ અહા! જુઓ સુવર્ણનો કેવો પ્રભાવ છે? માતા જે રીતે વાત્સલ્ય ગુણના કારણથી પુત્રના ભારને જાણતી નથી એજ રીતે તું પણ લોભથી આકર્ષાઈને સુવર્ણથી મઢેલા આ શિલાપુત્રકના ભારને ગણત્રીમા ગણતી નથી જે તારી દ્રષ્ટિ મા પહેલા પહાડ જેવો ભારે લાગતો હતો તે જ સોનાથી મઢાતા આજે તને રૂના જેવો હલકો જણાય છે આ પ્રકારના પોતાના પતિના વચન સાભળીને ચદ્રકળા પોતાની મૂર્ખતા માટે ખૂબજ લજ્જા અનુભવવા માડી લજ્જાવશ તેમજ વિષાદવશ તે એ સમયે એ પણ કહેવાનુ ભૂલી ગઈ કે, હે નાથ! મારી આ અજ્ઞાનતાની આપ ક્ષમા કરો. પોતાના કપટને યાદ કરતા કરતા તે એકદમ પતિના ચરણો ઉપર પડી ગઈ અને પોતાના એ દુર્ભાવ ઉપર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગી આ પછી તેણે પોતાના આવા દુર્ભાવનો પણ ત્યાગ કરી દીધો

આ કથાને લખવાનો ભાવ કેવળ એટલોજ છે કે, જે પ્રકારે ચદ્રકળાએ પોતાની અજ્ઞાનતાથી ભારરૂપ એવા એ શિલાપુત્રકને પોતાના ગળામા ધારણ

वोचत्-प्रिये ! अस्य कण्ठाभरणस्य भारो न जातु भवतीं बाधते ? सा सहासमुवाच-आर्यपुत्र ! कियन्मात्रमिदं कण्ठाभरणम् ? यदि इतोऽपि चतुर्गुणं भवेत्तथापि न मे भाराय भवेत्। पत्न्यावचनमाकर्ण्य श्रेष्ठिसुत सस्मितमिदमवोचत्-तस्मिन् दिवसे शिलापुत्रकमानेतु मात्रा प्रोक्ता त्वं कराभ्यामपि तदुद्वहने समर्था नासीः, साम्प्रत स्वर्णपत्रैः परिवेष्टित कण्ठाभरणता प्राप्त तमेव शिलापुत्रक कण्ठेन वहसि। इतोऽपि चतुर्गुण भार समुद्वोढुमुत्सहसे। अहो ! सुवर्णस्य माहात्म्यम्। यथा

अतीव प्रमुदित मन बनी रही। एक दिन सुदर्शन ने उसको एकान्त में पाकर कहा कि प्रिये ! कहो तो सही इस कठाभरणका भार क्या तुम्ह को दुःखित नही करता है ? पति की इस बातसे चन्द्रकलाको बड़ी हँसी आई और हसते २ उसने प्रत्युत्तर रूप में कहा कि आर्यपुत्र ! इस कठाभरण का भार कितना सा है इससे भी चारगुणा अधिक भार हो तो मुझे वह नहीं साल सकता है। चन्द्रकला की इस बात से सुदर्शनको भी हँसी आगई और उसने भी हँसते २ उससे कहा कि यह क्या बात थी कि जिस दिन माता ने तुमको शिलापुत्रक लाने के लिये कहा था, उस दिन तो तुम उसको हाथोंसे भी लानेमे असमर्थ बन गई थीं, और आज इस शिलापुत्रकको सुवर्णके पत्रसे वेष्टित करवा कर कठाभरण के रूपमें जब तुमको दिया गया तो तुम उसको अपने कठमें धारण करती हुई भी नही थक रही हो, और यह कहती हो कि इसका कितना भार है इससे भी चतुर्गुण भारको मैं सहन करनेके लिये समर्थ हू !

રાખતી, અને ખૂબ ઉત્સાહ બતાવતી એક દિવસ એકાન્તમા સુદર્શને તેને કહ્યુ કે, પ્રિયા ! કહે તો ખરી કે આ ગળાના દાગીનાનો ભાર શુ તમને દુ ખ નથી પહોચાડતો ? પતિની આ વાતથી ચદ્રકળાને ઘણુ હસવુ આવ્યુ અને હસતા હસતા તેણે પ્રત્યુત્તર રૂપમા કહ્યુ કે, આર્યપુત્ર ! આ ગળાનો દાગીનો એવો તે કયો વજનદાર છે, આનાથી ચાર ગણો અધિક ભાર હોય તો પણ મનેતો દુ ખ કારક ન લાગે ચદ્રકળાની આ વાતથી સુદર્શનને પણ હસવુ આવ્યુ અને તેણે પણ હસતા હસતા તેને કહ્યુ કે, એ શુ વાત હતી કે, એક દિવસ માતાએ તને શિલાપુત્રક લાવવા માટે કહ્યુ, તો એ દિવસે તુ એને હાથ પણ લગાડવામા અસમર્થ બની ગઈ હતી અને આજે આ શિલાપુત્રકને સોનાના પત્રામા જડીને કઠ આભરણ રૂપથી જ્યારે તને આપવામા આવ્યુ તો તુ એને પોતાના કઠમા ધારણ કરવાથી પણ થાકતી નથી અને એમ કહે છે કે આનો કેટલો ભાર છે આનાથી ચારગણો ભાર સહન કરવામા હુ

तथा च—

मूलम्—

बालाभिरामेसु दुहावहेसु, न तं सुहं कामगुणेसु रायं ।
विरत्तकामाण तवोधणाणं, जं भिक्खुण सीलगुणे रयाणं ॥१७॥

छाया—बालाभिरामेषु दुःखावहेषु, न तत्सुखं कामगुणेषु राजन् !।
विरक्तकामानां तपोधनानां, यद् भिक्षूणां शीलगुणे रतानाम् ॥१७॥

टीका—'बालाभिरामेसु' इत्यादि—

हे राजन् ! बालाभिरामेषु-बाला अज्ञानिनोऽभिरमन्ते सलग्ना भवन्ति येषु तेषु, अथवा-बालानामज्ञानिनामेव अभिरामाश्चित्ताल्हादका ये तथा तेषु, दुःखावहेषु परिणामदुःखेषु कामगुणेषु मनोज्ञशब्दादिषु न तत्सुखमस्ति, यत्सुखं शीलगुणे रतानां=चारित्रनिरतानाम्, विरक्तकामानां-कामेषु विरक्ता विरक्तकामास्तेषां, परित्यक्तकामसुखानामित्यर्थः, तपोधनानां तपस्विनां भिक्षूणामस्ति । उक्तं चापि-

---

फिर भी मुनिराज कहते हैं—'बालाभिरामेसु' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे चक्रवर्तिन् । (बालाभिरामेसु-बालाभिरामेषु) अज्ञानीजनोंको ही आनंदका आभास कराने वाले-आत्मज्ञान विहीन प्राणियोंको ही सुहावने लगने वाले तथा (दुहावहेसु-दुःखावहेषु) परिणाम में दुःख देनेवाले ऐसे (कामगुणेसु-कामगुणेषु) मनोज्ञ शब्दादिक विषयों में (त सुहन-तम् सुखम् न) वह सुख नहीं है (ज-यत्) जो सुख (सीलगुणे रयाणम्-शीलगुणे रतानाम्) चारित्रमें निरत तथा (विरत्त कामाण-विरक्तकामानाम्) कामसुखोंके परित्यागी और (तवोधणाण-तपोधनानाम्) तप ही है धन जिनके ऐसे (भिक्खुण-भिक्षुणाम्) भिक्षुओं को है । कहा भी है—

ફરીથી મુનિરાજ કહે છે—"बालाभिरामेसु"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે ચક્રવર્તી ! बालाभिरामेसु-बालाभिरामेषु અજ્ઞાની જનોને જ આનંદનો આભાસ કરાવનાર આત્મજ્ઞાન વગરના પ્રાણીઓને જ મધુર લાગનાર તથા दुहावहेसु-दुःखावहेषु પરિણામમાં દુઃખને આપનાર એવા कामगुणेसु-कामगुणेषु મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમાં त सुह न-तम् सुख न એ સુખ નથી કે, જે સુખ सीलगुणे रयाणम्-शीलगुणे रतानाम् ચારિત્રમાં નિરત તથા विरत्तकामाण-विरक्त कामानाम् કામ સુખોના પરિત્યાગી અને तवोधणाण-तपोधनानाम् તપ જ જેમનું ધન છે એવા ભિક્ષુઓને હોય છે

विवेक रहिता भारभूतान्याभरणानि वहन्ति। वस्तु तस्तु आभरणानि भारा एव। तथा सर्वे कामाः शब्दादयो दुःखावहाः=दुःखदायकाः, [1]मृगादीनामिव परिणामे दुःखदायकत्वात्, ईर्ष्याविषादादिभिश्चित्तव्याकुलतोत्पादकत्वान्नरकहेतुत्वाच्च ॥१६॥

(१) उक्तच-कुरङ्ग-मातङ्ग-पतङ्ग-भृङ्ग-मीना हता पञ्चभिरेव पञ्च।
पक प्रमादी स कथ न हन्यते, य सेवते पञ्चभिरेवपञ्च ॥१॥इति।

कठमे धारण किया और पश्चात् ज्ञात होने पर उसको भाररूप माना, इसी प्रकार समस्त ससारी जीव मोहकी वजहसे विवेकविकल बनकर भारभूत भी इन आभरणोंको धारण करते रहते हैं। वास्तव में विचार किया जाय तो ये भी एक प्रकारके भार स्वरूप ही हैं। इसी प्रकार समस्त इन्द्रियों के शब्दादि विषय इस जीवको सुखप्रद नहीं हैं, किन्तु दु खदायक ही हैं। श्रोत्र-चक्षु-घ्राण-रसना और स्पर्श इन पाच इन्द्रियोंके विषय भिन्न २ रूपमे मृग,-पतङ्ग-भ्रमर,-मत्स्य, एव हस्ती आदिको दु.खदायक ही साबित हुए है। अतः इनको सुखदायक मानना यही मनुष्य की एक बड़ी भारी अज्ञानता है। मोहकी लीला ही इनको सुखदायक प्रतीत करवाती है। ईर्ष्या विषाद आदिके द्वारा चित्तमें ये शब्दादिक विषय व्याकुलता के उत्पादक होते हैं इससे आत्मा अपने स्वरूपसे भ्रष्ट होकर पररूपमे मग्न होनेके कारण नरक निगोदादिक के दुःखोको भोगनेका पात्र बनता है ॥ १६ ॥

કર્યો અને પછીથી ખબર પડતા એને ભારરૂપ માન્યો આ રીતે સર્વ સસારી જીવ મોહના કારણે વિવેક વિકળ બનીને ભારભૂત એવા આ આભરણોને ધારણ કર્યા કરે છે ખરી રીતે વિચારવામા આવે તો એ એક પ્રકારના ભાર રૂપજ છે આવી રીતે સઘળી ઈન્દ્રિયોના શબ્દાદિક વિષયો આ જીવને સુખપ્રદ નથી પરતુ દુ ખદાયક જ છે શ્રોત્ર, ચક્ષુ, ઘ્રાણુ, રસના અને સ્પર્શ આ પાચ ઈન્દ્રિયોનો વિષય જુદા જુદા રૂપમા મૃગ, પતગ, ભ્રમર, મત્સ્ય અને હાથી આદિને દુ ખદાયક જ સાબીત થયા છે આથી એને સુખદાયક માનવો એ મનુષ્યની એક ભારે એવી અજ્ઞાનતા જ છે મોહની લીલાજ એને સુખદાયક બતાવે છે ઈર્ષા, વિષાદ, આદિના તરફથી ચિત્તમા એ શબ્દાદિક વિષય વ્યાકુળતાના ઉત્પાદક બને છે એનાથી આત્મા પોતાના સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ બનીને પરરૂપમા મગ્નથવાને કારણે નરક નિગોદાદિકના દુ ખોને ભોગવનાર બને છે ॥૧૬॥

छाया—नरेन्द्र ! जातिरधमा नराणा, श्वपाक जातिर्द्वयोर्गतयोः ।
यत्रावा सर्वजनस्य द्वेष्या, वत्सावश्वपाकनिवेशनेपु ॥ १८॥

टीका—'नरिंद' इत्यादि-

हे नरेन्द्र=हे चक्रवर्तिन् । नराणा मध्ये अधमा या जातिः सा श्वपाकजातिः=चाण्डालजाति रस्ति, ता श्वपाकजातिं गतयो प्राप्तयोर्द्वयोरप्यावयोः किमभूत् तत्स्मरसि ? यत्र श्वपाकजातौ सर्वजनस्य द्वेष्यौ सन्तौ आवा श्वपाकनिवेशनेपु=चाण्डालगृहेपु अवसाव=निवास कृतवन्तौ ॥ १८ ॥

अब धर्म सेवन करनेका क्या फल होता है-इस बातको मुनिराज दिखलाते हैं—'नरिंद' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(नरिंद-नरेन्द्र) हे चक्रवर्तिन् । (नराण अहमा जाई सेवाग जाई-नराणा मध्ये अधमा जातिः श्वपाकजातिः) ससार मे मनुष्यजातिमें यदि कोई अधम-निकृष्ट जाति है तो वह चाडाल जाति है । (जहिं यत्र गतयाः द्वयोः किं अभूत् इति स्मरसि) उसमे रहने वाले अपन लोगों की क्या दशा थी यह बात आप को मालूम नहीं है । वहां अपन दोनो (सव्वजणस्स वेसा-सर्वजनष्य द्वेष्यौ) सर्वजनों के लिये उस समय द्वेष्य बने रहते थे । और इसी स्थितिमें (सोवागणिवेसणेसु वसीय-श्वपाक निवेशनेपु अवसाव) चांडाल के घर में रहते थे ।

भावार्थ—चक्रवर्त्तीको मुनिराज 'धर्मका क्या फल होता है' यह समझाना चाहते हैं । अतः वे उनको पहिले की स्थितिसे परिचित करते हैं-कहते हैं-हे चक्रवर्तिन् क्या आपको यह बात नहीं मालूम है कि सबसे

धर्मनु सेवन करवाथी शु फ्ळ मळे छे ? आ वातने हवे मुनिराज बतावे छे—"नरिंद"-इत्यादि

अन्वयार्थ—नरिंद-नरेन्द्र हे चक्रवर्ती ! नराण अहमाजाई सेवागजाइ-नराणां मध्ये अधमा जाति श्वपाकजाति ससारमा मनुष्य जातिमा जो कोई पण अधम-निकृष्ट जाति होय तो ते चाडाल जाति छे एमा रहेवावाळा आपणा बन्नेनी शु दशा हती ए वातनी शु आपने खबर नथी ? त्या आपणे बन्ने सव्व जणस्स वेस्सा-सर्वजनस्य द्वेष्यौ सर्वजनोने माटे ए समय द्वेष्य बनेल हता अने ए स्थितिमा सोवागणीवेसणेसु वसीय-श्वपाकनिवेशनेपु अवसाव चाडालने घेर रहेता हता

भावार्थ—"धर्मथी शु फ्ळ मळे छे" एने मुनिराज चक्रवर्तीने समजाववा इच्छे छे आथी तेओ तेने पहेलानी स्थितिथी परिचित करे छे अने कहे छे के, हे चक्रवर्ती शु आपने ए वातनी खबर नथी के, सहुथी

"यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥ १ ॥ इति ॥ १७ ॥

सम्प्रति धर्मफलमुपदर्शयन्नुपदिशति—

मूलम्—

नरिंदे ! जाई अहमा नराण, सोवागजाई दुहओ गयाणं ।
जहिं वयं सव्वजणस्स वेसा, वसीय सोवागणिवेसणेसु ॥१८॥

"यच्च कामसुखं लोके, यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णाक्षयसुखस्यैते, नार्हत षोडशीं कलाम् ॥"

जो सुख काम जनित होता है एवं जो देवों का महान् सुख माना जाता है । वे दोनों ही सुख तृष्णाक्षयसे जनित सुखके सामने सोलहवीं कलाके बराबर भी नहीं है ।

भावार्थ—मुनिराज चक्रवर्ती के कथनका उत्तर देते हुए कह रहे हैं कि महानुभाव ! शब्दादिक मनोज्ञ विषय उन्हीं व्यक्तियोंको सुहावने प्रतीत होते हैं जो आत्मज्ञान विहीन हैं । हमारे संयमधनवाले मुनिजनोंको तो ये सर्वथा विरस ही हैं । अतः ज्ञानचक्षु से इनके स्वरूपका अवलोकन करो तो आपको स्वयं भी हमारा यह सत्य प्रतीत होने लगेगा। तृष्णा क्षय जनित सुखके सामने तो इनकी कोई कीमत ही नहीं है । अतः संसारके इन प्रपचोंको छोड़कर धर्म की शरण में आजाओ–इसीमें आत्मा की भलाई है ॥ १७ ॥

"यच्च कामसुखं लोके, यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।
तृष्णायक्षसुखस्यैते, नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥"

જે સુખ કામભોગજનિત હોય છે અને જે દેવલોકોના મહાન દિવ્ય સુખ તરીકે માનવામા આવે છે તે બન્ને સુખ તૃષ્ણા ક્ષયથી થનારા સુખની સામે સોળમી કળા બરોબર પણ નથી

ભાવાર્થ—મુનિરાજ ચક્રવર્તીના કથનનો ઉત્તર આપતા કહે છે કે, મહાનુભાવ! શબ્દાદિક મનોજ્ઞ વિષય એવી વ્યક્તિઓને પ્રિયકર લાગે છે કે, જે આત્મજ્ઞાનથી અજાણ છે અમારા સંયમ ધનવાળા મુનિજનોને તો તે સર્વથા નિરસ જ છે આથી જ્ઞાનચક્ષુથી એના સ્વરૂપનુ અવલોકન કરો તો આપને પોતાને જ અમારૂ એ સત્ય સાચા સ્વરૂપથી જાણવા મળશે તૃષ્ણાનો ક્ષય કરનાર સુખ સામે તો એની કોડીની પણ કિંમત નથી આથી સંસારના આ પ્રપંચને છોડી દઈને ધર્મના શરણમા આવી જાવ એમાજ આત્માની ભલાઈ છે॥૧૭॥

कृतानि=पूर्वजन्मोपार्जितानि, विशिष्टजात्यादि कारणानि कर्माणि=शुभानुष्ठानानि आवयोः प्रकटितानीति शेषः । अय भावः-पूर्वजन्मन्यावा चाण्डालजातौ समुत्पन्नौ । तत्र सकलजनकृततिरस्कार विविधदुःख चानुभूतौ । तत्र यानि विशिष्ट जात्यानि कारणानि शुभकर्माणि कृतानि, तान्येव शुभकर्माणीह भवे आवयोरुदय जातानीति ॥ १९ ॥

तस्मात्—

मूलम्—

सो दाणिसिं राय ! महाणुभागो, महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ ।
चइत्तु भोगाइं असासयाइ, आयाणहेऊ अभिनिक्खमाहि ॥२०॥

छाया—स इदानीमसि राजन् ! महानुभागो महर्द्धिक पुण्यफलोपपेतः ।
त्यक्त्वा भोगान् अशाश्वतान्, आदानहेतोरभिनिष्क्राम ॥ २० ॥

टीका—' सो दाणि ' इत्यादि ।

हे राजन् ! यस्त्व तदानी सभूतनामा मुनिरासीः, स एव त्वमिदानी महा-

---

पुराकृतानि कर्माणि उदितानि) पूर्वजन्मों मे उपार्जित विशिष्ट जात्यादिक के कारणभूत कर्म-शुभानुष्ठान-अपन लोगो के उदयमे आए हुए हैं ।

भावार्थ—पूर्वजन्म में अपन लोग चाडाल जाति मे जन्मे हुए थे । वहा अपनी स्थिति वडी दयनीय थी । वहां अपन लोग सबके तिरस्कारके पात्र बने हुए थे । इसको अपन वहा रहते हुए शातिके साथ सहन किया, तथा विविध दुःखोंका अनुभव भी किया । समता भावसे तिरस्कार एव दुःखोंको सहन करने रूप इस शुभानुष्ठान से अपन लोगोको विशिष्ट जात्यादिकके कारणभूत शुभकर्मो का बध पडा, सो वे ही शुभ कर्म अब हमारे इस भव मे उदय हुए हैं ॥ १९ ॥

पुडे कडाइ कम्माइ-पुराकृतानि कर्माणि उदितानि પૂર્વ ભવમા ઉપાર્જીત વિશિષ્ટ આદિકના કારણભૂત કર્મ-શુભ અનુષ્ઠાન આપણા લોકોના ઉદય થયેલ છે

ભાવાર્થ—પૂર્વ જન્મમા આપણા બનેનો ચાડાલ જાતિમા જન્મ થયો હતો ત્યા આપણી સ્થિતી ખૂબ જ દયાજનક હતી ત્યા આપણે બન્ને લોકોના તિરસ્કારને પાત્ર બનેલ હતા આપણે ત્યા રહીને એ સ્થિતિને શાતિપૂર્વક સહન કરેલ છે તથા વિવિધ દુ ખોનો અનુભવ પણ કરેલ છે સમતા ભાવથી તિરસ્કાર અને દુ ખોને સહન કરવા રૂપ એ શુભ અનુષ્ઠાનથી આપણુ લોકોના વિશિષ્ટ જાતિ આદિકના કારણભૂત શુભ કર્મોના બ ધ થયો, આથી તે શુભ કર્મોના આજે અમોને આ ભવમા ઉદય થયા છે ॥ ૧૯ ॥

तत्र यद्भूतदाह—

मूलम्—

तीसे य जाईय उ पावियाए, वुच्छामु सोवागणिवेसणेसु।
सव्वस्स लोगस्स दुगुछणिज्जा, इह तु कम्माइ पुरेकडाइं ॥१९॥

छाया—तस्या च जात्या तु पापिकायां, मुषितावावां श्वपाकनिवेशनेषु।
सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ, इहतु कर्माणि पुराकृतानि ॥ १९ ॥

टीका—'तीसे य' इत्यादि।

च=पुनः पापिकाया=निन्दनीयायां, तस्या जात्या=चाण्डालजात्या तु सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ=हीलनीयौ, आवां श्वपाकनिवेशनेषु=चाण्डालगृहेषु, उषितौ=निवास कृतवन्तौ। 'तु' शब्दोऽवधारणार्थक.। इह=अस्मिन् जन्मनि तु पुरा-

---

अधम जाति इस लोकमें चाडाल जाति मानी जाती है। हम तुम दोनों पहिले इसी जाति के थे। वहां अपनसे कोई बात भी नहीं करना चाहता था। उस समय अपनी यह दशा थी कि लोग अपनी छाया तक पड़ जाने से भी घृणा करते थे। इस स्थितिमें रहते हुए हमने और तुमने अपना समय निकाला है ॥ १८॥

वहा पर क्या हुवा सो कहते हैं—'तीसे य' इत्यादि।

अन्वयार्थ (य–च) पुनः (पावियाए तीसे जाई य सव्वस्स लोगस्स दुगुछणिज्जा सोवागणिवेसणेसु वुच्छामु–पापिकाया तस्या जात्या सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ आवा श्वपाकनिवेशनेषु उषितौ) निन्दनीय उसी चांडाल जातिमें सर्वलोको की घृणाके पात्र बने हुए अपन दोनों चाडाल के घरमें रहे। (तु) परन्तु (इह–इह) अब इस जन्म मे (पुरेकडाइ कम्माइ

અધમ જાતિ આ લોકમા ચાંડાલ જાતિ મનાય છે હુ અને તમે બન્ને પહેલા એ જાતિના હતા ત્યા આપણી સાથે વાત પણ કરવા કોઈ ઈચ્છતા ન હતા એ વખતે આપણી એવી દશા હતી કે, લોકો આપણા પડછાયા સુધીની પણ ઘૃણા કરતા હતા આવી સ્થિતિમા રહીને આપણે સમય કાઢેલ છે ॥ ૧૮॥

ત્યા શુ બન્યુ હતું તે કહે છે—"तीसे य"-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—य–च અને पावियाए तीसे जाई य सव्वस्स लोगस्स दुगुछणिज्जा सोवागणिवेसणेसु वुच्छामु–पापिकाया तस्याँ जात्याँ सर्वस्य लोकस्य जुगुप्सनीयौ–आवा श्वपाक निवेषनेषु उषितौ નિન્દનીય એવા ચાડાલ જાતિમા સર્વ લોકોની ઘૃણાના પાત્ર બનેલ આપણે બન્ને ચાડાલના ઘરમા રહ્યા तु પરતુ इह–इह હવે આ જન્મમાં

कृतानि=पूर्वजन्मोपार्जितानि, विशिष्टजात्यादि कारणानि कर्माणि=शुभानुष्ठानानि आवयोः प्रकटितानीति शेषः। अय भावः--पूर्वजन्मन्यावा चाण्डालजातौ समुत्पन्नौ। तत्र सकलजनकृततिरस्कारं विविधदुःखं चानुभूतौ। तत्र यानि विशिष्टजात्यानि कारणानि शुभकर्माणि कृतानि, तान्येव शुभकर्माणीह भवे आवयोरुदयं जातानीति ॥ १९ ॥

तस्मात्—

मूलम्—

सो दाणिसिं राय! महाणुभागो, महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ।
चइत्तु भोगाइं असासयाइं, आयाणहेऊ अभिनिक्खमाहि ॥२०॥

छाया—स इदानीमसि राजन्! महानुभागो महर्द्धिकः पुण्यफलोपपेतः।
त्यक्त्वा भोगान् अशाश्वतान्, आदानहेतोरभिनिष्क्राम ॥ २० ॥

टीका—'सो दाणिं' इत्यादि।

हे राजन्! यस्त्वं तदानीं संभूतनामा मुनिरासीः, स एव त्वमिदानीं महा-

---

पुराकृतानि कर्माणि उदितानि) पूर्वजन्मों में उपार्जित विशिष्ट जात्यादिक के कारणभूत कर्म-शुभानुष्ठान-अपन लोगों के उदयमें आए हुए हैं।

भावार्थ—पूर्वजन्म में अपन लोग चांडाल जाति में जन्मे हुए थे। वहां अपनी स्थिति बडी दयनीय थी। वहां अपन लोग सबके तिरस्कारके पात्र बने हुए थे। इसको अपन वहां रहते हुए शांतिके साथ सहन किया, तथा विविध दुःखोंका अनुभव भी किया। समता भावसे तिरस्कार एवं दुःखोंको सहन करने रूप इस शुभानुष्ठान से अपन लोगोंको विशिष्ट जात्यादिकके कारणभूत शुभकर्मों का बंध पडा, सो वे ही शुभ कर्म अब हमारे इस भव मे उदय हुए हैं ॥ १९ ॥

पुव्वे कडाइ कम्माइ-पुराकृतानि कर्माणि उदितानि પૂર્વ ભવમાં ઉપાર્જીત વિશિષ્ટ આદિકના કારણભૂત કર્મ-શુભ અનુષ્ઠાન આપણા લોકોના ઉદય થયેલ છે

ભાવાર્થ—પૂર્વ જન્મમાં આપણા બન્નેનો ચાંડાલ જાતિમાં જન્મ થયો હતો ત્યાં આપણી સ્થિતી ખૂબ જ દયાજનક હતી ત્યાં આપણે બન્ને લોકોના તિરસ્કારને પાત્ર બનેલ હતા આપણે ત્યાં રહીને એ સ્થિતિને શાંતિપૂર્વક સહન કરેલ છે તથા વિવિધ દુખોનો અનુભવ પણ કરેલ છે સમતા ભાવથી તિરસ્કાર અને દુખોને સહન કરવા રૂપ એ શુભ અનુષ્ઠાનથી આપણુ લોકોના વિશિષ્ટ જાતિ આદિકના કારણભૂત શુભ કર્મોનો બંધ થયો, આથી તે શુભ કર્મોનો આજે અમોને આ ભવમાં ઉદય થયા છે ॥ ૧૯ ॥

नुभागो=महाप्रभावो मर्हद्धिकः-पट्खण्डाधिपतिः, अत एव पुण्यफलोपपेतः=पूर्वकृत सुकृत फलयुक्तोऽसि। तस्माच्च अशाश्वतान्=क्षणभङ्गुरान्, भोगान्=मनोज्ञशब्दादि रूपान्, त्यक्त्वा आदानहेतोः-आदीयते गृह्यते सदसद्विवेकेन यः स आदानश्चारित्र धर्मस्तस्य हेतोश्चारित्रधर्मपालनार्थमित्यर्थ, अभिनिष्क्राम = प्रव्रज्यां गृहाण। चारित्र विनाऽऽत्मकल्याण नैव भवतीति भावः। 'सिं' इति सानुस्वारनिर्देश प्राकृतत्वात् ॥ २० ॥

इसलिये—'सोदाणिसिं' इत्यादि।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे चक्रवर्त्ती! जो आप उस समय सभूत नाम के मुनि थे वही आप (दाणि सिं-इदानीम्) इस समय (महाणुभागो महिड्ढिओ पुण्णफलोववेओ महानुभावः मर्हद्धिकः पुण्यफलोपपेतः) महाप्रभावशाली षट्खड के अधिपति चक्रवर्ती हुए हो, यही पूर्व सुकृत का फल है। जिसको आप इस समय भोग रहे हो। अव आपका कर्तव्य है कि आप (असासयाइ- अशाश्वतान्) अशाश्वत-क्षणभगुर (भोगाइ-भोगान्) इन मनोज्ञ शब्दादिक भोगो का (चइत्तु-त्यक्त्वा) परित्याग कर (आयाणहेऊ-आदानहेतोः) चारित्र धर्म को पालन करने के निमित्त (अभिनिक्खमाहि-अभिनिष्काम) दीक्षा धारण करो।

भावार्थ—मुनिराज ने चक्रवर्तीको समझाया कि आप जो 'धर्मसेवन करनेका क्या फल होता है' यह पूछ रहे हो सो उसका यही फल है कि चाडाल जाति से आप का उद्धार होते २ आज आप इस चक्रवर्तीरूप स्थिति मे आ पहुँचे हो। उस स्थिति से इस स्थिति में लाने वाला आपका शुभ

આ માટે—"सोदाणिसिं"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે ચક્રવતી! એ સમયે સભૂત નામના જે મુનિ હતા તેજ આપ दाणिसिं-इदानीम् આ સમયે महाणुभागो महिड्ढिओ पुण्ण फलोववेओ - महानुभाग महर्द्धिक पुण्यफलोपपेत. મહા પ્રભાવશાળી ષટ્ખડના અધિપતિ ચક્રવર્તી થયા છે। એ પૂર્વના સુકૃત્યનુ ફળ છે જેને આપ આ સમયે ભોગવી રહ્યા છે। હવે આપનુ કર્તવ્ય છે કે, આપ असासयाइ-अशाश्व तान् આશાશ્વત ક્ષણભગુર એવા भोगाइ-भोगान् આ મનોજ્ઞ શબ્દાદિક ભોગોને। चइत्तु-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરિ आयाणहेऊ आदानहेतो ચારિત્ર ધર્મને પાલન કરવા માટે अभिणिक्खमाहि-अभिनिष्काम દીક્ષા ધારણ કરો,

ભાવાર્થ—મુનિરાજે ચક્રવતીને સમજાવ્યુ કે, આપ મને "ધર્મસેવન કરવાનુ શુ ફળ છે" તે છો પૂછો એનુ આ ફળ છે કે, ચાડાલ જાતિથી આપનો ઉદ્ધાર થતા થતા આજે આપ આ સ્થિતિ પર પહોચેલ છો એ સ્થિતિમાથી આ સ્થિતિએ લાવનાર આપનો શુભ કર્મરૂપી ધર્મ જ આપને

यद्यहमेन न कुर्यां तदा मे किं स्यादिति चेच्चक्रवर्त्ती ब्रूयात्तदाह—

मूलम्—

इहं जीविए राय! असासयम्मि, धणियं तु पुण्णाइं अकुव्वमाणो।
सो सोयई मच्चुमुहोवणीए, धम्मं अकाऊण परंम्मिलोए ॥२१॥

छाया—इह जीविते राजन्! अशाश्वते, अधिकं तु पुण्यानि अकुर्वाणः।
स शोचति मृत्युमुखोपनीतो, धर्ममकृत्वा परस्मिल्लोके ॥ २१ ॥

टीका—'इह' इत्यादि।

हे राजन्! अशाश्वते = अनित्ये इह=अस्मिन् जीविते=मनुष्यजन्मनि तु अधिकं=निरन्तरं यथा स्यात्तथा पुण्यानि शुभानुष्ठानानि अकुर्वाणो यो भवति स मृत्युमुखोपनीतः=मृत्युमुखे मरणावस्थायामुपनीतः प्राप्तोऽस्मिल्लोके शोचति=

कर्मरूप धर्म ही आपको सहायक हुआ है। अतः इस धर्म की शीतल छत्रच्छाया में जब आप पूर्णरूप से बैठ जाओगे तो यह निश्चित है कि इससे भी अधिक आप अपनी उन्नति कर सकोगे। इन शब्दादिक भोगों की प्राप्ति को ही आप सबकुछ न समझो। ये तो अशाश्वत हैं। अत इस पर्याय से यदि शाश्वत वस्तु का लाभ करना चाहते हो तो आप इन भोगों का परित्याग कर चारित्र धर्म को अंगीकार करने के लिये दीक्षा धारण करो। क्यों कि चारित्र के विना आत्मकल्याण नहीं होता है ॥२०॥

'इह जीविए' इत्यादि।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे राजन्! (असासयम्मि इह जीविए-अशाश्वते इह जीविते) क्षणभंगुर इस जीवन में जो मनुष्य (धणियं-अधिकम्) निरन्तर (पुण्णाइं अकुव्वमाणो-पुण्यानि अकुर्वाणः) पुण्य कर्मों को नहीं करता है (सो-सः) वह मनुष्य (मुच्चुमुखोपनीतो-मृत्यु

સહાયક બનેલ છે આથી આ ધર્મની શીતળ છત્ર છાયામા જ્યારે આપ પૂર્ણરૂપથી બેસી જશો તો એ નિશ્ચિત છે કે, આનાથી પણ અધિક આપ ઉન્નતિ કરી શકશો આ શબ્દાદિક ભોગોની પ્રાપ્તિને જ આપ સપૂર્ણરૂપમા ન માનો તો એ અશાશ્વત છે આથી આ પર્યાયથી જો તમે શાશ્વત વસ્તુનો લાભ મેળવવાનુ ચાહતા હો તો આપ આ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી ચારિત્ર ધર્મનો અગિકાર કરવા માટે દીક્ષા ધારણ કરો કેમ કે, ચારિત્રના વગર આત્મકલ્યાણ થતુ નથી ॥ ૨૦ ॥

અન્વયાર્થ-राय-राजन् હે રાજન્! असासयम्मि इह जीविए-अशाश्वते इह जीविते ક્ષણભગુર આ જીવનમા જે મનુષ્ય धणिय-अधिकम् નિરતર पुण्णाइ अकुव्वमाणे-पुण्यानि अकुर्वाण પુણ્યકર્મોને કરતો નથી सो-स તે મનુષ્ય मुच्चुमुखोप

शोकभाग्भवति। तथा धर्मं=शुभानुष्ठानम्, अकृत्वा परस्मिंश्च लोके शोचति शोकभाग्भवति। उक्त चान्यत्रापि—

इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ इति।

अय भावः—दुर्लभमिद मानुष जन्म समासाद्य यो नैरन्तर्येण न धर्ममाचरति, स मृत्यु मुखे निपतितः सन् नितरां खिद्यते, मृत्वा च नारकादियोनिं प्राप्तो दशविधा सह्यासातवेदनया दुःखितः सन्–'मया कथ न तदैव पुण्य कृतम्' इत्येवमनुशोचन् खिद्यते। अतश्चारित्र गृहाण। अनेनैव निःश्रेयससिद्धिर्भविष्यतीति॥२१॥

मुखोपनीतः) मृत्यु के मुख मे जब पहुँचता है तब (अम्मिलोग सोयइ–अस्मिन् लोके शोचति) इस लोक में तो शोक करता ही है परन्तु (परम्मि-लोए–परस्मिन् लोके अपि) जब परलोक में भी जाता है तब भी (धम्मं अकाऊण–धर्मं अकृत्वा) मैंने धर्म नहीं किया है ऐसा विचार करके रातदिन बडा दु खी होता रहता है। अन्यत्र भी इसी बात की पुष्टि की गई है–

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥

तात्पर्य इसका यह है कि दुर्लभ इस मनुष्य भव को प्राप्त करके भी जो निरन्तर धर्मका आचरण नहीं करता है, वह जब मृत्यु के मुख मे पतित हो जाता है तब अत्यत खेदखिन्न होता है और मरकर नैरयिक आदि की योनि में प्राप्त होकर दश प्रकार की असह्य असाताजन्य क्षेत्रवेदना को भोगता हुआ दुःखित होता रहता है। विचारता है कि हाय मैंने उस

नीतो–मृत्युमुखोपनीत મૃત્યુના મુખમા જ્યારે પહોચે છે ત્યારે अम्मिलोए सोयई–अस्मिन्लोके शोचति આ લોકમા તો શોક કરે છે પરતુ परम्मि लोए–परस्मिन् लोके अपि જ્યારે પરલોકમાં તે જાય છે ત્યારે પણ धम्म अकाउणा–धर्मं अकृत्वा મે, કાઈ ધર્મ કરેલ નથી એવા વિચારમા રાત અને દિવસ ત્યા તે દુખી રહ્યા કરે છે અન્યત્ર પણ આ વાતને પુષ્ટી અપાયેલ છે,

" इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मयाकृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ "

તાત્પર્ય એનુ એ છે કે, દુર્લભ એવા આ મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરીને પણ જે નિરતર ધર્મનુ આચરણ નથી કરતો તે જ્યારે મૃત્યુના મુખમા પડે છે ત્યારે અત્યત દુખ અનુભવે છે અને મરીને નરક આદિની યોનિને પ્રાપ્ત કરીને દશ પ્રકારની અસહ્ય અસાતા જન્ય ક્ષેત્રવેદના ભોગવતા ભોગવતા દુખીત થતો રહેછે ત્યારે તે વિચારતો હોય છે કે હાય મે એ સમય કે જ્યારે હું

मृत्युमुखे पतितं परत्र च दुःखाभिहत जीव स्वजनादयो न त्रातु समर्था इति स दृष्टान्तमशरणभावनामाह—

मूलम्—

जहेह सीहो व मियं गहाय, मच्चू णरं णेइ हु अंतकाले ।
ण तस्स माया व पिया व भाया, कालम्मि तम्मि संहरा भवंति ॥२२॥

छाया—यथेह सिंहो वा मृग गृहीत्वा, मृत्युर्नर नयति हु अन्तकाले ।
न तस्य माता वा पिता वा भ्राता, काले तस्मिन्नंश हरा भवन्ति ॥२२॥

टीका—'जहे ह' इत्यादि—

यथा इहलोके सिंहो मृग गृहीत्वाऽन्त नयतीति शेषः, तथा मृत्युरन्तकाले=

समय जब कि मनुष्य पर्याय में था, तब धर्म क्यों नहीं किया। इस लिये हे चक्रवर्ती मैं आप से कहता हू कि पीछे पश्चात्ताप करने का अवसर न आवे इसलिये आप चारित्र धर्मको धारण करो। इसीसे आपको मुक्तिकी प्राप्ति होगी ॥ २१ ॥

यह जीव जिस समय मृत्युके मुख में पड जाता है तथा परलोक में जब दुःखी होता है तब इसकी रक्षा करने वाला वहां कोई भी स्वजन समर्थ नहीं होता है-यह बात मुनिराज दृष्टान्त देकर समझाते हैं—

'जहेह' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (जहा-यथा) जैसे (इह) इस ससार में (सीहो-सिंहः) सिंह (मियं गहाय णेइ-मृग गृहीत्वा नयति) मृगको पकडकर ले जाता है-और उसको मारडालता है-वहा उसकी रक्षा करनेवाला कोई नही होता है उसी तरह (अतकाले-अन्तकाले) मृत्युके अवसर में (मच्चू-

મનુષ્ય પર્યાયમા હતા ત્યા ધર્મ કેમ ન કર્યો આ માટે હે ચક્રવર્તી ! હુ આપને કહુ છુ કે, પછીથી પશ્ચાત્તાપ કરવાનો અવસર ન આવે આ માટે આપ ચારિત્ર ધર્મને ધારણ કરો એનાથી આપને મુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે ॥૨૧॥

આ જીવ જ્યારે મૃત્યુના મુખમા અડપાય છે તથા પરલોકમા જ્યારે દુખી થાય છે ત્યારે એની રક્ષા કરનાર ત્યા કોઈ પણ સ્વજન સમર્થ બની શકતો નથી આ વાત મુનિરાજ દ્રષ્ટાંત દઈને સમજાવે છે

"जहेह"-ઇત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—जहा-यथा જેમ इह આ સસારમા सीहो-सिंह સિહ मिय गहाय णेइ-मृग गृहीत्वा नयति મૃગલાને પકડીને લઈ જાય છે અને મારી નાખે છે ત્યારે ત્યા તેની રક્ષા કરનાર કોઈ હોતું નથી એજ રીતે अतकाले-अन्तकाले

शोकभाग्भवति। तथा धर्म=शुभानुष्ठानम्, अकृत्वा परस्मिंश्च लोके शोचति शोकभाग्भवति। उक्तं चान्यत्रापि—

इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पापं मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥ इति।

अय भावः—दुर्लभमिदं मानुषं जन्म समासाद्य यो नैरन्तर्येण न धर्ममाचरति, स मृत्युमुखे निपतितः सन् नितरां खिद्यते, मृत्वा च नारकादियोनिं प्राप्तो दशविधासह्यासातावेदनया दुःखितः सन्—'मया कथं न तदैव पुण्यं कृतम्' इत्येवमनुशोचन् खिद्यते। अतश्चारित्रं गृहाण। अनेनैव निःश्रेयससिद्धिर्भविष्यतीति॥२१॥

मुखोपनीतः) मृत्यु के मुख में जब पहुँचता है तब (अम्मिलोए सोयइ-अस्मिन् लोके शोचति) इस लोक में तो शोक करता ही है परन्तु (परम्मि-लोए-परस्मिन् लोके अपि) जब परलोक में भी जाता है तब भी (धम्मं अकाऊण-धर्मं अकृत्वा) मैंने धर्म नहीं किया है ऐसा विचार करके रातदिन बड़ा दुःखी होता रहता है। अन्यत्र भी इसी बात की पुष्टि की गई है—

"इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पापं मया कृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गतः॥

तात्पर्य इसका यह है कि दुर्लभ इस मनुष्य भव को प्राप्त करके भी जो निरन्तर धर्मका आचरण नहीं करता है, वह जब मृत्यु के मुख में पतित हो जाता है तब अत्यंत खेदखिन्न होता है और मरकर नैरयिक आदि की योनि में प्राप्त होकर दश प्रकार की असह्य असाताजन्य क्षेत्रवेदना को भोगता हुआ दुःखित होता रहता है। विचारता है कि हाय मैंने उस

नीतो—मृत्युमुखोपनीत मृत्युना मुखमा ज्यारे पहोंचे छे त्यारे अम्मिलोए सोयई—अस्मिन्लोके शोचति आ लोकमा तो शोक करे छे परंतु परम्मि लोए—परस्मिन् लोके अपि ज्यारे परलोकमां ते जाय छे त्यारे पण धम्म अकाउणा—धर्मं अकृत्वा मे कांई धर्म करेल नथी એવા विचारमा रात अने दिवस त्या ते दुःखी रह्या करे छे अन्यत्र पण आ वातने पुष्टी अपायेल छे,

"इह शोचति प्रेत्य शोचति, पापकारी उभयत्र शोचति।
पाप मयाकृतमिति शोचति, भूयः शोचति दुर्गतिं गत.॥"

तात्पर्य એनु એ छे के, दुर्लभ એवा आ मनुष्यभवने प्राप्त करीने पण जे निरंतर धर्मनु आचरण नथी करतो ते ज्यारे मृत्युना मुखमा पडे छे त्यारे अत्यंत दुःख अनुभवे छे अने मरीने नरक आदिनी योनिने प्राप्त करीने दश प्रकारनी असह्य असाता जन्य क्षेत्रवेदना भोगवता भोगवता दुःखीत थतो रहेछे त्यारे ते विचारतो होय छे के हाय मे એ समय के ज्यारे हुं

तिष्ठतु तावज्जीवनरक्षणम्, दुःखमपि विभज्य तनूकर्तुं स्वजना न शक्ता भवन्तीत्याह—

मूलम्—

न तस्स दुक्ख विभयति नाइओ, न मित्तवग्गा न सुया न बांधवा।
इक्को सय पच्चणु होइ दुक्खं, कत्तारमेव अणुजाइ कम्मं ॥२३॥

छाया—न तस्य दुःख विभजन्ति ज्ञातयो, न मित्रवर्गा, न सुता न बान्धवाः।
एकः स्वय प्रत्यनुभवति दुःख, कर्तारमेवानुयाति कर्म ॥ २३ ॥

टीका—'न तस्स' इत्यादि।

तस्य=म्रियमाणस्य तत्काल प्राप्त दुःख=शारीर मानस च क्लेश ज्ञातयः=स्वजना न विभजन्ति, मित्रवर्गा न विभजन्ति, सुता न विभजन्ति, तथा बान्धवाः=भ्रातरो न विभजन्ति। किन्तु एकोऽसहायः सन् पापकर्मकारको जीवो दुःख=

जीवनकी रक्षा करना तो दूर रहा—दुःख भी बाटने मे अथवा उसको कम करने में भी स्वजन समर्थ नही हैं—यह बात मुनिराज इस गाथा द्वारा समझाते हैं—'न तस्स' इत्यादि।

अन्वयार्थ (तस्स-तस्य) म्रियमाण व्यक्तिके तत्काल प्राप्त (दुक्ख-दुःखम्) दुखको—शारीरिक एव मानसिक क्लेशको (नाइओ न विभयन्ति-ज्ञातयः न विभजन्ति) न अपनेजन विभक्त करते हैं (न मित्तवग्गा न सुया न बाधवा—न मित्रवर्गाः न सुताः न बान्धवाः) न मित्रवर्ग न सतान और न बधुजन विभक्त करते हैं किन्तु (इक्को सय दुक्ख पच्चणु होइ-एकः स्वय दुःख प्रत्यनुभवति) अकेला वही एक जीव—पापकर्म करनेवाला प्राणी ही—स्वय दुःखको—कर्म विपाक जनित क्लेशको—भोगता है।

જીવનની રક્ષા કરવી તો દૂર રહી—દુઃખને વહેચવાનુ કે એને કમી કરવાનુ સ્વજનોમા પણ સામર્થ્ય નથી આ વાત મુનિરાજ આ ગાથા દ્વારા સમજાવે છે—"न तस्स"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—तस्स-तस्य મ્રિયમાણ વ્યક્તિને તત્કાળ પ્રાપ્ત થયેલ दुक्ख-दुःखम् દુઃખને શારીરિક અને માનસિક ક્લેશને नाइओ न विभयन्ति-ज्ञातयः न विभजन्ति પોતાના અંગત ગણાતા એવા કુટુબીજનો પણ દૂર કરી શકવામા સમર્થ બનતા નથી न मित्तवग्गा न सुया न बाधवा-न मित्रवर्गा न सुता न बान्धवा न મિત્રવર્ગ ન સતાન અને ન તો બધુજન ઓછુ કરી શકે છે इक्को सय दुक्ख पच्चणु होइ-एकः स्वय दुःख प्रत्यनुभवति દુઃખને તે એકલો જ જીવ પાપકર્મ કરનારો પ્રાણી સ્વય કર્મના વિપાક જનક ક્લે

आयुषः क्षयावसरे हु=निश्चयेन नरं नयति=अपहरति । वा शब्दः पूरणे । तस्मिन्काले माता वा पिता वा भ्राता वा तस्य म्रियमाणस्य अंशहराः अंशस्य–दुःखांशस्य हराः निवारका न भवन्ति । माता वा पिता वा भ्राता वा तस्य म्रियमाणस्य मृत्युभयाद् रक्षितुं समर्था न भवन्ति । उक्तञ्च—

न संति पुत्ता ताणाए, न पिया नावि बंधवा ।
अतगे णाहि पन्नस्स, नत्थि णा इसु ताणया ॥ १ ॥

छाया—न सन्ति पुत्रास्त्राणाय न पिता नापि बान्धवाः ।
अन्तकेनाधिपापन्नस्य, नास्ति ज्ञातिषु त्राणता ॥ १ ॥ इति ।

समायाते मृत्यौ न कोऽपि रक्षितुं समर्थाः, इति भावः ॥ २२ ॥

मृत्युः) काल (णर–नरम्) उस पुरुषको (णेइ–नयति) परलोक में ले जाता है । (तम्म कालम्मि–तस्मिन् काले) उस समय (माया व पियाव भाया–माता वा पिता वा भ्राता वा) माता पिता एव भाई (तस्स–तस्य) उस म्रियमाण जीवके (असहरा भवति–अंशहराः न भवन्ति) दुःखको दूर करनेवाले नहीं होते हैं–मृत्युभयसे रक्षित करनेमे समर्थ नहीं होते हैं। कहा भी है—

" न संति पुत्ता ताणाए न पिया नवि बंधवाः ।
(मृत्युना गृहीतस्य)
अतगेणाहि पन्नस्स नत्थि णाइसु ताणया ॥ "

तात्पर्य कहने का केवल यही है कि मृत्युके आने पर इस जीवका रक्षक कोई भी नहीं है।

" सुर असुर खगाधिप जेते, मृग ज्यो हरि, काल जलेते ।
मणि मत्र तत्र बहु होई मरते जो न बचावै कोई ॥ " ॥ २२ ॥

મૃત્યુના અવસરમા मच्चु–मृत्यु કાળ णर–नरम् આ જીવને णेइ–नयति પરલોકમા લઈ જાય છે तम्म कालम्मि–तस्मिन् काले એ વખતે माया व पिया व भाया व–माता वा पिता वा भ्राता वा માતા, પિતા અને ભાઈ આમાથી કોઈપણ तस्स–तस्य એ મરનારના असहरा भवति–अंशहरा भवन्ति દુ ખને દૂર કરનાર બની શકતા નથી મૃત્યુના ભયથી રક્ષા કરવામા કોઈ સમર્થ બની શકતા નથી કહ્યુ પણ છે —

"न संति पुत्ता ताणाए, न पिया न वि बंधवाः ।
(मृत्युना गृहीतस्य) अत्ते गेणाहि पन्नस्स नत्थिणा इसु ताणया "॥

તાત્પર્ય કહેવાનુ ફક્ત એટલુ જ છે કે, મૃત્યુના આવવાથી આ જીવને રક્ષણ આપનાર કોઈ પણ નથી

" सुर असुर खगाधिप जे ते, मृग ज्यो हरि, काल जलेते
मणि मत्र तत्र बहु होइ, मरते जो न बचावे कोई ॥२२॥

गेह=धवलगृहादिकं, धनधान्य, तत्र–धन=सुवर्णरजतादिकं, धान्य=शालिगोधूमादिकं च सर्वं त्यक्त्वा अवशः = पराधीनः स्वकर्मद्वितीयः=स्वकृतसुकृतदुष्कृत कर्मसहायः स्वकर्मानुसारेण सुंदर=शोभन देवसम्बन्धिकं पापकम्=अशोभनम् नारकादिसम्बन्धिकं वा परं भव=जन्मान्तर प्रयाति=गच्छति प्राप्नोतीत्यर्थः॥२४॥

तथा च—

मूलम्—

तं इक्कगं तुच्छसरीरगं से, चिईगयं दहियं उ पावगेणं ।
भज्जा य पुत्ता वि य णायओ य, दायारमण्णं अणुसंकमंति॥२५॥

अशरण भावनाका स्वरूप कहते हैं—'चिच्चा' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (दुपय-द्विपदम्) भार्या आदिकको (चउप्पय च-चतुष्पदम्) हस्ती अश्व आदिको (क्षेत्र गेह धणधन्न सव्व च चिच्चा-क्षेत्र गेह धनधान्य सर्वंच त्यक्त्वा) क्षेत्रको, घरको, सुवर्णरजत आदि धनको, शालिगोधूम आदि धान्यको इन सबको छोडकर (अवसो-अवशः) पराधीन वह जीव (सकम्म बिइओ-स्वकर्म द्वितीयः) अपने द्वारा कृत शुभ अशुभ कर्मके अनुसार (सुदर-सुन्दरम्) देव संबधी तथा (पावग वा पापक वा) नारकादि संबधी (परभव पयाइ-परभव प्रयाति) परभवको प्राप्त करता है ।

भावार्थ—अपने द्वारा उपार्जित या बढाये हुवे समस्त सांसारिक वस्तुओं का परित्याग कर यह शुभाशुभ कर्मके अनुसार अच्छी व बुरी गतिको प्राप्त करता है । साथ मे यदि कुछ जाता है तो वह उसका शुभ और अशुभ कर्तव्य ही जाता है ॥ २४ ॥

આશરણ ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહીને હવે એકત્વ ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહે છે– "चिच्चा"–ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—दुपय–द्विपद સ્ત્રી આદિકને चउप्पय च–चतुष्पदम् હાથી, ઘોડા આદિને खेत्त गेह धणधन्न च सव्व चिच्चा–क्षेत्र गेह धनधान्य सर्वं च त्यक्त्वा ક્ષેત્રને, ઘરને, સુવર્ણ રજત આદિ ધનને, ડાગર ઘઉ આદિ ધાન્યને આ સઘળાને છોડીને अवसो–अवश પર આધિન આ જીવ सकम्म बिइओ–स्वकर्म द्वितीय પોતાનાથી કરાયેલા શુભ અશુભ કર્મ અનુસાર सुदर–सुन्दरम् દેવ સબધી તથા पावग वा–पापक वा નરકાદિ સબધી પરભવને પ્રાપ્ત કરે છે

ભાવાર્થ—પોતે ઉપાર્જીત કરેલ અને વધારેલ સઘળી સસારીક વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરી, શુભાશુભ કર્મ અનુસાર સારી અથવા ખરાબ ગતીને પ્રાપ્ત કરે છે તેની સાથે જનાર જો કોઈ હોય તો તે તેનાં શુભ અને અશુભ કર્મોજ છે ॥૨૪॥

कर्मविपाकजनितं क्लेशं स्वयम्=आत्मनैव प्रत्यनुभवति । यतः कर्मकर्तारमेव अनुयाति=अनुगच्छति ॥ २३ ॥

इत्थमशरणभावनामुक्त्वा सम्प्रत्येकत्वभावनामाह—

मूलम्—

चिच्चा दुपयं च चउप्पयं च, खेत्तं गेहं धणं-धन्नं च सव्वं ।
सकम्मबिइओ अवसो पयाइ, परं भवं सुंदरं पावगं वा ॥२४॥

छाया—त्यक्त्वा द्विपदं च चतुष्पदं च, क्षेत्रं गेहं धनधान्यं च सर्वम् ।
स्वकर्मद्वितीयोऽवशः प्रयाति, परं भवं सुन्दरं पापकं वा ॥ २४ ॥

टीका—' चिच्चा ' इत्यादि—

द्विपदं=भार्यादिकं च चतुष्पदं हस्त्यश्वादिकं, च क्षेत्रम् = इक्षु क्षेत्रादिकं,

---

क्यों कि (कम्म-कर्म) कर्म (कत्तारमेव अणुजाइ-कर्त्तारमेवानुगच्छति) कर्ताके साथ ही जाता है, ऐसा नियम है।

भावार्थ—जीवके शुभाशुभ भावों द्वारा उपार्जित कर्म जबतक जीव संसार में रहता है तबतक वही उनके फलका भोक्ता होता है। उसे भोगने वाला उस जीवके अतिरिक्त न बंधुजन होते हैं। न माता होती है और न पिता होता है, यह एक अटल सिद्धान्त है। कर्मसंसारी जीवों के साथ २ ही जाता है। वह जैसा किया जाता है वैसा ही उदयकाल में उसका फल भोगना पडता है। इस प्रकारके मुनिराजका यह उपदेश अशरण भावनाका सूचक है। कहा भी है—

" शुभ अशुभ करमफल जेते, भोगे जिय एकहि तेते ।
सुत दारा होय न सीरी सब स्वारथके हैं वे भीरी ॥" ॥ २३ ॥

ઋને ભોગવે છે કેમ કે, कम्म-कर्म કર્મ कर्तारमेव अणुजाइ-कर्तारमेवानुगच्छति કર્તાની સાથે જ જાય છે એવો નિયમ છે

ભાવાર્થ—જીવના શુભાશુભ ભાવો દ્વારા ઉપાર્જીત કર્મ જ્યા સુધી જીવ સંસારમા રહે છે ત્યા સુધી તે તેને ભોગવનાર બને છે તેને ભોગવવામા તેના બંધુજન વગેરે કોઈ સહાયક બની શકતા નથી ન માતા હોય છે, ન પિતા હોય છે, આ એક અટલ સિદ્ધાંત છે કર્મ સંસારી જીવોની સાથે જ જાય છે તે જેવું કર્મ કરે છે તેવુજ તેણે કર્મના ઉદય કાળમા ભોગવવુ પડે છે આ પ્રમાણે મુનિરાજનો આ ઉપદેશ અશરણ ભાવનાનુ સૂચક છે કહ્યુ પણ છે-

" शुभ अशुभ करम फल जे ते, भोगे जीय एक हि ते ते ।
सुत दारा होय न सीरी, सब स्वारथ के हैं वे भीरी ॥२३॥ "

किञ्च—

मूलम्—

उवणिज्जइ जीवियमप्पमायं, वन्नं जरा हरइ णरस्स रायं।
पंचालराया! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माइं महालयाइं ॥२६॥

छाया—उपनीयते जीवितमप्रमादं, वर्णं जरा हरति नरस्य राजन्!।
पञ्चालराज! वचनं शृणुष्व, मा कार्षीः कर्माणि महालयानि ॥ २६ ॥

टीका—'उवणिज्जइ' इत्यादि।

हे राजन्! कर्मभिरिदं मानुषं जीवितम् अप्रमाद=प्रमादरहितं यथा स्यात्तथा प्रमादराहित्येन=समय समयमरणरूपेणाऽऽवीचिमरणेन मृत्योरन्तिके उपनीयते=प्राप्यते। जीवितावस्थायामपि जरा=वृद्धता नरस्य वर्णं=शरीरलावण्यं हरति=विनाशयति। अतो हे पञ्चालराज! मम हितकर वचनं शृणुष्व। किं तच्छ्रोतव्य

यह बात है कि उसके शरीर पर यदि कोई आभूषण वगैरह होता है तो वह भी उतार कर रख लेते हैं। तथा अन्य किसी जनका सहारा लेकर उसको याद करना भी भूल जाते हैं ॥२५॥

फिर भी—'उवणिज्जइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ (रायं-राजन्) हे राजन्। (जीवियम्-जीवितम्) यह मनुष्यजीवन (अप्पमाय अप्रमादम्) विना किसी आनाकानीरूप प्रमादके समय २ मरणरूप अवीचिमरण (क्षणक्षणमे आयुष्य का कम होना) द्वारा (उवणिज्जइ-उपनीयते) मृत्युके सम्मुख ले जाया जाता है। तथा जीवित अवस्थामे भी (जरा-जरा) वृद्धावस्था (णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्णं हरति) इस मनुष्यके शारीरिक लावण्यको नाश करती रहती है। इसलिये (पचालराया-पंचालराज) हे पचाल देशके राजा! मेरे (वयण-वचनम्) हितकर

રાખીને બાળી નાખે છે આનાથી વધારે આશ્ચર્યની તો એ વાત છે કે, તેના શરીર ઉપર જો કાંઈ આભૂષણ વગેરે હોય તો તેને ઉતારીને રાખી લે છે અને પછીથી બીજા કોઈ આપ્તજનનો આશ્રય લઈને પછીથી તેને ભૂલી પણ જાય છે ॥૨૫॥

ફરી પણ—"उवणिज्जइ"-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! जीविया-जीवितम् આ મનુષ્ય જીવન अप्पमाय-अप्रमादम् કોઈ પ્રકારની આનાકાની વગર પ્રમાદના સમય સમયે મરણરૂપ અવીચિમરણ દ્વારા उवणिज्जइ-उपनीयते મૃત્યુની પાસે લઈ જવામા આવે છે જીવીત અવસ્થામા પણ जरा વૃદ્ધાવસ્થા णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्णं हरति મનુષ્યના શારીરિક લાવણ્યનો નાશ કરે છે આ માટે

छाया—तदेकक तुच्छ शरीरक तस्य, चितिगत दग्ध्वा तु पावकेन ।
भार्या च पुत्रा अपि च ज्ञातयश्च, दातारमन्यमनुसक्रामन्ति ॥ २५ ॥

टीका—'त इक्कग' इत्यादि ।

भार्या च पुत्रा अपि च तथा ज्ञातयश्चापि तस्य=मृतपुरुषस्य तत्=पस्तुरा तेषा-मतिवल्लभमासीत्तत्-एकक=एकाकिन तुच्छ शरीरकम्=जीवितापगमनेन निस्सार शरीर चितिगत=चितास्थ कृत्वा, तु=पुनः पावकेन=अग्निना दग्ध्वा कतिचिद् दिव सावधि तत्कृते रुदित्वा पुनरन्य दातार=स्वस्वाभिलापपूरकमन्य जनमुपसक्रामन्ति= आश्रयन्ति । न तु कदाचित्तद्विषये वार्त्तामपि कुर्वन्ति ॥२५॥

और भी कहते हैं—'त इक्कग' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—जो पहिले अतिशय प्रिय था (तस्स-तस्य) मृतक के उस (इक्कग-एककम्) अकेले (तुच्छ सरीरग-तुच्छ शरीरकम्) निर्जीव शरीरको (चिईगय-चितिगतम्) चितामें रखकर एव (पावगेण दहिय-पावकेन दग्ध्वा) फिर अग्नि से जलाकर (भज्जाय पुत्ता वि य णायओ य-भार्या च पुत्रोऽपि च ज्ञातयश्च) भार्या, पुत्र एव स्वजन (अण्ण दायारम् अणुसकमन्ति-अन्य दातार अनुसक्रामन्ति) अपने काम आनेवाले अन्यजनका सहारा ले लेते हैं ।

भावार्थ-इस गाथा द्वारा सूत्रकार ससारकी दशाका यह रोमाञ्चकारी वर्णन कर रहे हैं-वे कहते हैं कि यह कितनी स्वार्थभरी बात है जो इस जीवके शरीरसे प्राण पखेरुओके उडते ही उसके सगे सबधी जन जो उस व्यक्तिके क्षणभरके विरहको भी नहीं सह सकते हैं तथा जिसके शरीरकी हर तरहसे सार सभाल रखते है उसी शरीरको अपने ही हाथोसे चितामें रखकर दग्ध कर देते है । इससे अधिक अचरजकी तो

વધુમા કહે છે—"त इक्कग"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—જે પહેલા ખૂબ જ પ્રિય હતો, तस्स-तस्य તે મરનારના इक्कग-एककम् એકલા तुच्छसरीरगम्-तुच्छ शरीरकम् નિર્જીવ શરીરને चिईगय-चितिगतम् ચિતામા રાખીને અને पावगेण दहिय-पापकेन दग्ध्वा પછી અગ્નિથી બાળીને भज्जा य पुत्तावि य णायओय-भार्या च पुत्रोऽपि च ज्ञातयश्च સ્ત્રી પુત્ર અને સ્વજન अण्ण दायारम् अणुसकमन्ति-अन्य दातारम् अनुसक्रामन्ति પોતાના કામમા આવી શકે તેવા બીજા માણસોનો આશ્રય લઈ લ્યે છે

ભાવાર્થ—આ ગાથા દ્વારા સૂત્રકાર સસારની દશાનુ રોમાચકારી વર્ણન કરી રહ્યા છે તેઓ કહે છે કે, આ કેટલી સ્વાર્થ ભરી વાત છે કે, જે આ જીવના શરીરથી પ્રાણપખેરૂના ઉડતાજ તેના સગા સબધીજનો જેઓ તે વ્યકિતના વિરહને ઘડીભર પણ સહન કરી શકતા ન હતા તથા જેના શરીરની દરેક પ્રકારે સાર સભાળ રાખતા હતા તેના શરીરને પોતાના હાથથીજ ચિતામા

किञ्च—

मूलम्—

उवणिज्जइ जीवियमप्पमायं, वन्न जरा हरइ णरस्स राय ।
पचालराया ! वयणं सुणाहि, मा कासि कम्माइ महालयाइ ॥२६॥

छाया—उपनीयते जीवितमप्रमाद, वर्ण जरा हरति नरस्य राजन् ! ।
पञ्चालराज ! वचन शृणुष्व, मा कार्षीः कर्माणि महालयानि ॥ २६ ॥

टीका—'उवणिज्जइ' इत्यादि ।

हे राजन् ! कर्मभिरिदं मानुष जीवितम् अप्रमाद=प्रमादरहित यथा स्यात्तथा प्रमादराहित्येन=समय समयमरणरूपेणाऽऽवीचिमरणेन मृत्योरन्तिके उपनीयते= प्राप्यते । जीवितावस्थायामपि जरा=वृद्धता नरस्य वर्णं =शरीरलावण्यं हरति= विनाशयति । अतो हे पञ्चालराज ! मम हितकर वचन शृणुष्व । किं तच्छ्रोतव्य

यह बात है कि उसके शरीर पर यदि कोई आभूषण वगैरह होता है तो वह भी उतार कर रख लेते हे । तथा अन्य किसी जनका सहारा लेकर उसको याद करना भी भूल जाते है ॥ २५॥

फिर भी—'उवणिज्जइ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (राय-राजन्) हे राजन् । (जीवियम्-जीवितम्) यह मनुष्यजीवन (अप्पमाय अप्रमादम्) विना किसी आनाकानीरूप प्रमादके समय २ मरणरूप अवीचिमरण (क्षणक्षणमें आयुष्य का कम होना) द्वारा (उवणिज्जइ-उपनीयते) मृत्युके सम्मुख ले जाया जाता है। तथा जीवित अवस्थामे भी (जरा-जरा) वृद्धावस्था (णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्णं हरति) इस मनुष्यके शारीरिक लावण्यको नाश करती रहती है। इसलिये (पचाल-राया-पचालराज) हे पचाल देशके राजा ! मेरे (वयण-वचनम्) हितकर

રાખીને બાળી નાખે છે આનાથી વધારે આશ્ચર્યની તો એ વાત છે કે, તેના શરીર ઉપર જો કાઈ આભૂષણ વગેરે હોય તો તેને ઉતારીને રાખી લે છે અને પછીથી બીજા કોઈ આપ્તજનનો આશ્રય લઈને પછીથી તેને ભૂલી પણ જાય છે ॥૨૫॥

ફરી પણ—"उवणिज्जइ"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્ ! जीविया-जीवितम् આ મનુષ્ય જીવન अप्पमाय-अप्रमादम् કોઈ પ્રકારની આનાકાની વગર પ્રમાદના સમય સમયે મરણરૂપ અવીચિમરણ દ્વારા उवणिज्जइ-उपनीयते મૃત્યુની પાસે લઈ જવામા આવે છે જીવીત અવસ્થામા પણ जरा વૃદ્ધાવસ્થા णरस्स वन्न हरइ-नरस्य वर्णं हरति મનુષ્યના શારીરિક લાવણ્યનો નાશ કરે છે આ માટે पचालराया-पचालराज હે

वचनम् ? तदाह—'मा कासी' इत्यादि। हे चक्रवर्तिन् ! महालयानि कर्माणि =पञ्चेन्द्रियवधादीनि गुरुकर्माणि मा कार्षीः=मा कुरु ॥ २६ ॥

एवं मुनेर्वचनमाकर्ण्य चक्रवर्ती प्राह—

मूलम्—

अहं पि जाणामि जहेह साहू, जं मे तुमं साहसि वक्कमेयं।
भोगा इमे संगकरा हवंति, जे दुज्जया अज्जो! अम्हारिसेहिं ॥२७॥

छाया—अहमपि जानामि यथेह साधो, यन्मे त्वं साधयसि वाक्यमेतत्।
भोगा इमे सङ्गकरा भवन्ति, ये दुर्जया आर्य ! अस्मादृशैः ॥ २७ ॥

वचन (सुणाहि-शृणुष्व) सुनो-वे वचन ये हैं कि आप कमसे कम (महालयाइ कम्माइ मा कासि-महालयानि कर्माणि माकार्षीः) पचेन्द्रियवधादिक बुरे कर्मो को तो मत करो, जो कि नरकनिगोदादिमें पहुचानेवाले होते हैं।

भावार्थ—मनुष्यपर्यायका अन्त एकदम नहीं होता है। अवीचिमरण द्वारा समय २ पर आयुके अविभागी अशोंका क्षय होता रहता है। इसीका नाम भावमरण है। एक तरफ यह भावमरण प्रति समय जीवन के अत करनेमें जुटा हुआ है तो दूसरी ओर जरा इस शरीरके लावण्य को नाश करने मे जुटी हुई है। अतः इसकी रक्षाका उपाय तो है ही नही। इस लिये इसको सार्थक बनानेका यदि कोई उपाय है तो वह एक यही है कि मनुष्य पर्याय पाकर जीवन मे अशुभ कर्मोंका आचरण न किया जाय। यही बात मुनिराजने चक्रवर्तीको समझाई है॥२६॥

પાચાલ દેશના રાજા! મારા વયણ-वचनम् હિતકર વચન सुणाहि-शृणुश्व સાભળો તે આ વચન એ છે કે, આપ ઓછામા ઓછા महालाइ कम्माइ माकासि-महालयानि कर्माणि माकर्षि પચેદ્રિય વધાદિક ગુરૂ કર્મને તો ન કરો કેમકે, તે નરક નિગોદાદિકમા પહોચાડનાર હોય છે

ભાવાર્થ—મનુષ્ય પર્યાયનો અત એકદમ નથી થતો આયુના અવિભાગી અશોનો સમય સમય ઉપર ક્ષય થતો રહે છે આનુ નામ ભાવ મરણ છે એક તરફ આ ભાવ મરણ પ્રતિસમય જીવનનો અત કરવામા લાગેલ છે તો બીજી તરફ વૃદ્ધાવસ્થા શરીરના લાવણ્યનો નાશ કરવામા લાગી પડેલ છે આથી એની રક્ષાનો ઉપાય તો છે જ-નહી આ માટે એને સાર્થક બનાવવાનો જો કોઈ ઉપાય હોય તો તે એ છે કે, મનુષ્ય જીવનમા આવીને અશુભ કર્મોનુ આચરણ કરવામા ન આવે આ વાત મુનિરાજે ચક્રવર્તીને સમજાવેલ છે ॥૨૬॥

टीका—'अहं पि' इत्यादि।

हे साधो=हे मुने! इह=सांसारिक पदार्थानित्यत्वविषये यदेतत्पूर्वोक्त वाक्य यथा=येन प्रकारेण त्वं मे=मम साधयसि=कथयसि, तथैवाहमपि तत्सर्वं जानामि। यदि जानासि तदा कथमासक्तोऽसि? इति चेच्चित्रमुनिर्ब्रूयादत आह–'भोगा इमे' इत्यादि–इमे=शब्दादयो भोगाः सङ्गकराः=धर्मक्रिया प्रतिबन्धका भवन्ति। हे आर्य! ये भोगा अस्मादृशैर्गुरुकर्मभिर्दुर्जयाः जेतुमशक्याः भवन्ति। अतोऽहमेतत्परित्यागेऽसमर्थोऽस्मीति ॥ २७ ॥

इस प्रकार मुनिराजके वचन सुनकर चक्रवर्ती कहते हैं–'अहंपि' इत्यादि।

अन्वयार्थ (साहू–साधो) मुनिराज! (जहा इह तुम मे साधयसि–यथा इह त्वं मे साधयसि) जिस तरह आप सांसारिक पदार्थोंकी अनित्य ताके विषय मे मुझे समझा रहे हैं उस तरह (अहंपि जाणामि–अहमपि जानामि) मैं भी जानता हूं कि (इमे–इमे) ये (भोगा–भोगाः) शब्दादिक भोग(सगकरा हवंति–सङ्गकरा भवन्ति) धर्मक्रियाके प्रतिबन्धक हैं। परन्तु (अज्जो–आर्य) हे आर्य। (ये भोगाः) जो भोग होते है वे (अम्हारिसेहिं–दुज्जया–अस्मादृशैः दुर्जयाः) हमारे जैसोंसे दुर्जय हुआ करते है, अतः मैं उनके छोडनेमे असमर्थ हूं।

भावार्थ—चक्रवर्तीने इस गाथा द्वारा अपनी वास्तविक परिस्थिति मुनिराजके सामने स्पष्ट कर रख दी है, उससे यह ज्ञात हो जाता है कि वह जैसा कह रहा है कि मैं भी इन भोगोंको धर्मक्रियाके प्रतिबधक जान रहा हू–परन्तु चारित्रमोहनीयके उदयमे ये हमारे जैसे जीवों द्वारा

આ પ્રકારના મુનિરાજના વચન સાભળીને ચક્રવર્તી કહે છે—

"अहंपि"–ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—साहू–साधो મુનિજન! जहा इह तुम मे साधयसि–यथा इह त्वं मे साधयसि જેમ આપ સાંસારિક પદાર્થોની અનિત્યતાના વિષયમા મને સમજાવી રહ્યા છો એજ રીતે अहंपि जाणामि–अहमपि जानामि હુ પણ જાણુ છુ કે, इमे–इमे આ શબ્દાદિક भोगा–भोगा ભોગ सगकरा हवंति–सङ्गकरा भवन्ति ધર્મક્રિયામા અવરોધ કરનાર છે પરતુ अज्जा–आर्य! હે આર્ય! भोगा જે ભોગ હોય છે તે अम्हारिसेहिं दुच्चया–अस्मादृशै दुस्त्यजा અમારા જેવાથી છોડાવા અશક્ય હોય છે આથી હુ તેને છોડવામા અસમર્થ છુ

ભાવાર્થ—ચક્રવર્તીએ આ ગાથા દ્વારા પોતાની વાસ્તવિક પરિસ્થીતિ મુનિરાજની સામે સ્પષ્ટ કરીને રાખી દીધી ચક્રવર્તી એવુ કહી રહેલ છે કે, હુ આ ભોગોને ધર્મ ક્રિયાના પ્રતિબધક જાણુંછુ પરતુ ચારિત્ર મોહનીયના

भोगपरित्यागाऽशक्यत्वे कारणमाह—

मूलम्—

हत्थिणपुरम्मि चित्ता ! दट्ठूणं नरवइं महिड्ढियं ।
कामभोगेसु गिद्धेण, नियाणं मसुहं कडं ॥ २८ ॥
तस्स मे अप्पडिकंतस्स, इमं एयारिसं फलं ।
जाणमाणे वि जं धम्मं, कामभोगेसु मुच्छिओ ॥२९॥

छाया—हस्तिनापुरे चित्र ! दृष्ट्वा नरपतिं महर्द्धिकम् ।
कामभोगेषु गृद्धेन, निदानमशुभं कृतम् ॥ २८ ॥
तस्य मेऽप्रतिक्रान्तस्य, इदमेतादृशं फलम् ।
जानन्नपि यद्धर्मं, कामभोगेषु मूर्च्छितः ॥ २९ ॥

टीका—'हत्थिणपुरम्मि' इत्यादि ।

हे चित्र=हे चित्रमुने ! जन्मान्तरीयसंस्कारेणेदं संबोधनम्, हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं=सनत्कुमार नामानं दृष्ट्वा, कामभोगेषु गृद्धेन=लोलुपेन मया तदानीमशुभम्=अशुभानिबन्धि-निदानं कृतम् ॥ २८ ॥ 'तस्स मे' इत्यादि ।

जितना सर्वथा अशक्य है ॥ २७ ॥

भोगोंका जितना अशक्य क्यों है इसका वह चक्रवर्ती कारण बतलाते है—'हत्थिण पुरम्मि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (चित्ता-चित्र) हे चित्रमुने ! (हत्थिणपुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा) मैंने संभूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्तिको महाऋद्धिसंपन्न देखकर (कामभोगेसु गिध्धेणं कामभोगेषु गृध्धेन) कामभोग मे गृद्ध बनते हुए उस समय (असुहं नियाणम्-अशुभ निदानम्) अशुभ निदान (कड-कृतम्) किया-यद्यपि

ઉદયમા એ અમારા જેવા જીવો દ્વારા છોડાવા સર્વથા અશક્ય જ છે ॥૨૭॥

ભોગોનો પરિત્યાગ અશક્ય કેમ છે એનુ ચક્રવર્તી કારણ બતાવે છે—
" हत्थिण पुरम्मि "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—चित्ता-चित्र હે ચિત્રમુનિ ! हत्थिण पुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा મે સંભૂત મુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવર્તીને મહારિદ્ધિસંપન્ન જોઈને कामभोगेसु गिध्धेण-कामभोगेषु गृध्धेन કામ ભોગમા ગૃદ્ધ બનીને એ વખતે असुह नियाणम्-अशुभ निदानम् અશુભ નિદાન कड-कृतम् કર્યું એ વખતે આપે મને એ પ્રમાણે કરવું તમારે માટે ઉચિત

ततो निदानादप्रति-क्रान्तस्य=त्वत्कृतनिवारणयाऽप्यप्रतिनिवृत्तस्य तस्य=कृतनिदानस्य मे=ममेदमेतादृश फलमभूत्। यत्=यस्मात्कारणादह धर्मं=श्रुत चारित्रधर्मं जानन्नपि कामभोगेषु मूर्च्छितोऽस्मि। धर्मं जानन्नपि निदानप्रभावेण त कर्तुं न शक्नोमीति भावः ॥ २९ ॥

तव आपने मुझे ऐसा करना तुमको उचित नहीं है" इस प्रकार समझाया भी था परन्तु (अप्पडिकतस्स तस्स मे-अप्रतिक्रान्तस्य तस्य मे) मैंने उस निदान से अपने आपको प्रतिनिवृत्त नहीं किया था। (इम एयारिस फल-इदम् एतादृशम् फलम्) यह उसका मुझे ऐसा फल मिला है (यत्) जो (धम्म जाणमाणे वि-धर्मम् जानन् अपि) श्रुतचारित्ररूप धर्मको जानता हुआ भी (कामभोगेसु मुच्छिओ-कामभोगेषु मूर्च्छितः) मैं कामभोगों में मूर्च्छित बना हुआ हू।

भावार्थ—चारित्रमोहनीय कर्मकी तीव्रता मुझ मे क्यों है इसका भी कारण मुनिराजसे चक्रवर्तीने स्पष्ट कह दिया। उसमें उसने कहा कि महाराज। सभूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्ती को ऋद्धिसंपन्न देखकर मैंने "इसी तरहसे भोगोंका भोगनेवाला मैं भी होऊ" ऐसा जो निदानबध किया था-और आपके समझाने बुझाने पर भी मैंने उसका परित्याग नहीं किया था। वही कारण है कि मै धर्मको जानता हुआ भी अभीतक विषयों मे गृद्ध बना हुआ हू ॥ २८ ॥ २९ ॥

નથી આ રીતે સમજાવ્યુ પણ હતુ પરતુ अप्पडिकतस्स तस्स मे-अप्रतिक्रान्तस्य, तस्य मे એ નિદાનથી હુ મને પોતાને રોકી શક્યો ન હતો આ इम एया-रिस फल-इदम् एतादृशम् फलम् આ એનુ મને ફળ મળેલ છે धम्म जाणमाणे वि-धर्मम् जानन् अपि શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મને જાણતા છતા પણ कामभोगसु मु-च्छिओ-कामभोगेषु मूर्च्छित હુ કામ ભોગોમા મૂર્ચ્છિત બનેલ છુ

ભાવાર્થ—ચારિત્રમોહનીય કર્મની તીવ્રતા મારામા કેમ છે, એનુ પણ કારણ મુનિરાજને ચક્રવર્તીએ સ્પષ્ટ રૂપમા કહી દીધુ એમા તેણે બતાવ્યુ કે, મહારાજ ! સભૂતમુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવર્તીને સ્રીરત્ન સહિત રિદ્ધિ-સપન્ન જોઈને મે "આજ પ્રકારના ભોગોને ભોગવનાર હુ બનુ" એવો જે નિદાન બધ કરેલ હતો અને આપના સમજાવવા છતા પણ મે તેનો પરિત્યાગ કરેલ ન હતો એજ કારણકે, હુ ધર્મને જાણતો હોવા છતા પણ વિષયોમા ગૃદ્ધ બની ગયેલ છુ ॥૨૮॥ ॥૨૯॥

भोगपरित्यागाऽशक्यत्वे कारणमाह—

मूलम्—

हत्थिणपुरम्मि चित्ता ! दट्ठूणं नरवइ महिड्ढियं ।
कामभोगेसु गिद्धेण, नियाणं मसुहं कडं ॥ २८ ॥
तस्स मे अप्पडिकंतस्स, इमं एयारिसं फलं ।
जाणमाणे वि जं धम्मं, कामभोगेसु मुच्छिओ ॥२९॥

छाया—हस्तिनापुरे चित्र ! दृष्ट्वा नरपतिं महर्द्धिकम् ।
कामभोगेषु गृद्धेन, निदानमशुभं कृतम् ॥ २८ ॥
तस्य मेऽप्रतिक्रान्तस्य, इदमेतादृशं फलम् ।
जानन्नपि यद्धर्मं, कामभोगेषु मूर्च्छितः ॥ २९ ॥

टीका—'हत्थिणपुरम्मि' इत्यादि ।

हे चित्र=हे चित्रमुने ! जन्मान्तरीयसंस्कारेणेदं संबोधनम्, हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं=सनत्कुमार नामानं दृष्ट्वा, कामभोगेषु गृद्धेन=लोलुपेन मया तदानीमशुभम्=अशुभानिबन्धि-निदानं कृतम् ॥ २८ ॥ 'तस्स मे' इत्यादि ।

जितना सर्वथा अशक्य है ॥ २७ ॥

भोगोंका जितना अशक्य क्यों है इसका वह चक्रवर्ती कारण बतलाते है—'हत्थिण पुरम्मि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ (चित्ता-चित्र) हे चित्रमुने ! (हत्थिणपुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिकं नरपतिं दृष्ट्वा) मैंने संभूतमुनिके भवमें सनत्कुमार चक्रवर्तिको महाऋद्धिसंपन्न देखकर (कामभोगेसु गिध्धेणं कामभोगेषु गृध्धेन) कामभोग में गृद्ध बनते हुए उस समय (असुह नियाणम्-अशुभ निदानम्) अशुभ निदान (कड-कृतम्) किया-यद्यपि

ઉદયમા એ અમારા જેવા જીવો દ્વારા છોડાવા સર્વથા અશક્ય જ છે ॥૨૭॥

ભોગોનો પરિત્યાગ અશક્ય કેમ છે એનુ ચક્રવર્તી કારણ બતાવે છે—"हत्थिण पुरम्मि"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—चित्ता-चित्र હે ચિત્રમુનિ ! हत्थिण पुरम्मि महिड्ढिय नरवइ दट्ठूण-हस्तिनापुरे महर्द्धिक नरपतिं दृष्ट्वा મે સંભૂત મુનિના ભવમા સનત્કુમાર ચક્રવર્તીને મહારિદ્ધિસંપન્ન જોઈને कामभोगेसु गिध्धेण-कामभोगेषु गृध्धेन કામ ભોગમા ગૃદ્ધ બનીને એ વખતે असुह नियाणम्-अशुभ निदानम् અશુભ નિદાન कड-कृतम् કર્યું એ વખતે આપે મને એ પ્રમાણે કરવુ તમારે માટે ઉચિત

अथ कामभोगानामनित्यता प्रदर्शयितु मुनिराह—

मूलम्—

अच्चेइ कालो तरंति राईओ, न यावि भोगा पुरिसाण निच्चा।
उविच्च भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पंक्खी॥३१॥

छाया—अत्येति कालस्त्वरन्ते रात्रयो, न चापि भोगाः पुरुषाणा नित्याः।
उपेत्य भोगाः पुरुष त्यजन्ति, द्रुम यथा क्षीणफल वा पक्षिणः ॥३१॥

टीका—'अच्चेइ' इत्यादि।

हे राजन्! कालः=आयुष्यकालोऽत्येति=अतिगच्छति, रात्रयः, उपलक्षणत्वाद् दिनानि च त्वरन्ते=शीघ्रतया गच्छन्ति। एतेनायुषोऽस्थिरत्वमुक्तम्। उक्तञ्च

क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छति निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥ इति ॥

धर्मको जानते हुए भी कामभोगोंमें आसक्त होनेकी वजहसे साधुके मार्गका अनुसरण नहीं कर सकते है ॥ ३० ॥

अब मुनि कामभोगोंकी अनित्यताका स्वरूप दिखलाते है—'अच्चेइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ-राजन्! देखो यह (कालो अच्चेइ-कालः अत्येति) आयुका समय निकलता जा रहा है-(राईओ तरंति-रात्रयःत्वरन्ते) ये रातें और दिनभी बडे वेगसे व्यतीत हो रहे है। दिन और रात्रिका व्यतीत होना-ही आयुके दलिकोंका क्षीण होना है यह बात अन्यत्र भी इसी तरह कही गई है, जैसे—

"क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥"

ધર્મને જાણવા છતાં પણ કામભોગોમાં આસક્ત હોવાના કારણે સાધુના માર્ગનું અનુસરણ કરી શકતો નથી ॥૩૦॥

હવે મુનિ કામભોગોની અનિત્યતાનુ સ્વરૂપ બતાવે છે-"अच्चेइ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—રાજન્! જુઓ આ कालो अच्चेइ-काल अत्येति આયુનો સમય વીતતો જાય છે राईओ तरंति-रात्रय त्वरन्ते રાતો અને દિવસ પણ ઘણા વેગથી જઈ રહેલ છે દિવસ અને રાત્રીનુ વ્યતીત થવુજ આયુના દળિયાનુ ક્ષીણ થવું છે અન્યત્ર પણ આ પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે જેમ—

"क्षण-याम-दिवस मासच्छलेन, गच्छन्ति जीवित दलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥"

पुनरपि चक्रवर्ती निदानफलमुदाहरणेन माह—

मूलम्—

नागो जहा पंकजलावसण्णो, दट्ठुं थलं नाभिसमेइ तीरं।
एवं वयं कामगुणेसु गिद्धा, न भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो ॥३०॥

छाया—नागो यथा पङ्कजलावसन्नो, दृष्ट्वा स्थलं नाभिसमेति तीरम्।
एवं वयं कामगुणेषु गृद्धा, न भिक्षोर्मार्गमनुव्रजामः ॥ ३० ॥

टीका—'नागो' इत्यादि।

यथा पङ्कजलावसन्नः-पङ्कः=कर्दमस्तत्प्राय यज्जलं तत्रावसन्नो निमग्नः, नागः =हस्ती स्थलं दृष्ट्वापि तत्र गन्तुं तीरं नाभिसमेति=गन्तुं न शक्नोतीत्यर्थः, एवमेव हे मुने! वयमपि कामगुणेषु गृद्धा धर्मं जानन्तोऽपि भिक्षोः=साधोः मार्गं=प्रव्रज्यां नानुव्रजामः-न स्वीकुर्म इत्यर्थः ॥ ३० ॥

फिर चक्रवर्ती निदानका फल उदाहरणसे कहते हैं-'नागो जहा' इत्यादि

अन्वयार्थ—(जहा-यथा) जैसे (पंकजलावसन्नो-पङ्कजलावसन्नः) जलसहित कीचडमे फसा हुआ (नागो-गजः) हस्ती (थल-स्थलम्) स्थल देखकर भी (तीरं नाभिसमेइ-तीरं नाभिसमेति) तीर पर आने में असमर्थ होता है (एव) उसी प्रकार (कामगुणेसु गिद्धा-कामगुणेषु गृद्धाः) शब्दादिक विषयों मे गृद्ध बने हुए (वय-वयम्) हम लोग धर्मको जानते हुए भी (भिक्खुणो मग्गम् न अणुव्वयामो-भिक्षोः मार्गं न अनुव्रजामः) साधुके मार्गका अनुसरण नहीं कर सकते है।

भावार्थ—हाथी जब कीचडमे फँस जाता है, तब वह तीरको देखता हुआ भी जैसे तीर पर नही आसकता उसी प्रकार हे मुने। हम लोग

ફરી ચક્રવતી નિદાનનુ ફળ ઉદાહરણથી કહે છે-"नागो जहा"-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—जहा-यथा જેમ पंकजलावसन्नो - पङ्कजलावसन्न જળથી ભરેલા કિચડમા ફસાયેલ नागो-गज હાથી थल-स्थलम् સ્થળ જોવા છતા પણ तीरं नाभिसमेइ-तीरं नाभिसमेति કિનારે આવવામા અસમર્થ હોય છે एव-एवम् એજ પ્રમાણે कामभोगेसु गिद्धा-कामभोगेषु गृद्ध શબ્દાદિક વિષયોમા ગૃદ્ધ બનેલ वय-वयम् હુ ધર્મને જાણવા છતા પણ भिक्खुणो मग्ग न अणुव्वयामो-भिक्षोः मार्गं न अनुव्रजाम સાધુના માર્ગનુ અનુસરણ કરી શકતો નથી

ભાવાર્થ—હાથી જ્યારે કાદવમા ફસાઈ જાય છે ત્યારે તે કિનારાને જોવા છતા પણ ત્યા પહોચી શકતો નથી આજ પ્રમાણે હે મુનિ! હુ પણ

अथ कामभोगानामनित्यतां प्रदर्शयितुं मुनिराह—

मूलम्—

अच्चेइ कालो तरंति राईओ, न यावि भोगा पुरिसाण निच्चा।
उविच्च भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी ॥३१॥

छाया—अत्येति कालस्त्वरन्ते रात्रयो, न चापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः।
उपेत्य भोगाः पुरुषं त्यजन्ति, द्रुमं यथा क्षीणफलं वा पक्षिणः ॥३१॥

टीका—'अच्चेइ' इत्यादि।

हे राजन्! कालः=आयुष्यकालोऽत्येति=अतिगच्छति, रात्रयः, उपलक्षणत्वाद् दिनानि च त्वरन्ते=शीघ्रतया गच्छन्ति। एतेनायुषोऽस्थिरत्वमुक्तम्। उक्तञ्च

क्षण-याम-दिवसमास-च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छति निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥ इति ॥

धर्मको जानते हुए भी कामभोगोंमें आसक्त होनेकी वजहसे साधुके मार्गका अनुसरण नहीं कर सकते है ॥ ३० ॥

अब मुनि कामभोगोंकी अनित्यताका स्वरूप दिखलाते है—'अच्चेइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ-राजन्! देखो यह (कालो अच्चेइ-कालः अत्येति) आयुका समय निकलता जा रहा है-(राईओ तरंति-रात्रयः त्वरन्ते) ये रातें और दिनभी बडे वेगसे व्यतीत हो रहे है। दिन और रात्रिका व्यतीत होना-ही आयुके दलिकोंका क्षीण होना है यह बात अन्यत्र भी इसी तरह कही गई है, जैसे—

"क्षण-याम-दिवसमास -च्छलेन, गच्छन्ति जीवितदलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥"

ધર્મને જાણવા છતા પણ કામભોગોમા આસકત હોવાના કારણે સાધુના માર્ગનુ અનુસરણ કરી શકતો નથી ॥૩૦॥

હવે મુનિ કામભોગોની અનિત્યતાનુ સ્વરૂપ બતાવે છે-"अच्चेइ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—રાજન્! જુઓ આ कालो अच्चेइ-काल अत्येति આયુનો સમય વીતતો જાય છે राईओ तरंति-रात्रय त्वरन्ते રાતો અને દિવસ પણ ઘણા વેગથી જઈ રહેલ છે દિવસ અને રાત્રીનુ વ્યતીત થવુજ આયુના દળિયાનુ ક્ષીણ થવુ છે અન્યત્ર પણ આ પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે જેમ—

"क्षण-याम-दिवस मासच्छलेन, गच्छन्ति जीवित दलानि।
विद्वानपि खलु कथमिह, गच्छसि निद्रावश रात्रौ ॥ १ ॥"

'व्यत्येत्वायुः कालः, गच्छन्तु रात्रयोऽहानि च। अस्माकं तु भोगैः प्रयोजनम्। भोगाश्च सन्ति मदायत्ताः' इति मन्यसे चेत्-तदप्ययुक्तमेव। यत पुरुषाणा भोगा अपि नित्या न सन्ति। यथा पक्षिणः क्षीणफल=फलरहित द्रुम=वृक्षं त्यजन्ति। तथा-भोगाः पुरुषम् उपेत्य समागत्य क्षीणपुण्यं त पुरुष त्यजन्ति। पुण्यानुरोधेन पुरुष प्राप्य तत्क्षये सति स्वमवृत्त्या त मुञ्चन्ति, न तु पुरुषाभिप्रायेणेति भावः। भोगा अस्थिरा इति निष्कर्षः॥ ३१ ॥

जब क्षण, याम, दिवस एव मास के बहाने से आयु ही व्यतीत होती रहती है तो बडे अचरज की बात है कि विद्वानों को अपनी इस ऐसी परिस्थितिमें निद्रा भी केसे आती है। लाभमें तो सबको आनद होता है पर ह्रासमें आनद केसा? चिन्ता होनी चाहिये कि हमारा एक भी आयु का दलिक व्यर्थ व्यतीत न हो जावे। यदि तुम्हारा इस पर ऐसा कहना हो कि भले आयु व्यतीत होती रहे-रात्रि एव दिवसभी योंही निकलते जायें तो हमको इनसे क्या प्रयोजन, जिनसे हमको प्रयोजन है ऐसे वे भोग तो हमारे आधीन है सो राजन्! तुम्हारी यह मान्यता बिलकुल गलत है क्यों कि ये भोगभी तो नित्य नही है। (खीणफल दुम जहा पक्खी चयति तहा भोगा उवेच्च पुरिस चयति-क्षीणफल द्रुम-यथा पक्षिणः त्यजन्ति तथा भोगाः उपेत्य पुरुष त्यजन्ति) जिस प्रकार क्षीण फलवाले वृक्षका पक्षी त्याग कर देते हैं उसी प्रकार क्षीण पुण्यवाले पुरुषका ये भोग भी प्राप्त होकर परित्याग कर देते है।

भावार्थ—भोगोंकी प्राप्ति होना शुभकर्मोके आधीन है। जबतक

જ્યારે ક્ષણ યામ, દિવસ અને મહીનાની ગણત્રીથી આયુષ્ય વ્યતીત થતું રહે છે ત્યારે ઘણા અચરજની એ વાત છે કે, વિદ્વાનોને પોતાની આવી પરિસ્થિતિમા પણ નિદ્રા કેમ આવે છે? લાભમા તો બધાને આનદ થાયછે પરતુ હ્રાસમા આનદ કેવો? ચિતા થવી જોઈએ કે, મારા આયુષ્યની એક પણ પળ વ્યર્થ ન વીતી જાય જો તમારૂ આમા એમ કહેવાનુ હોય કે, ભલે આયુષ્ય વીતી જાય, રાત્રી અને દિવસ પણ એમજ નિકળતા જાય આમા અમને શું પ્રયોજન છે? જેનાથી અમારે પ્રયોજન છે એવા કામભોગ તો અમારે આધીન છે તો હે રાજન્! તમારી એવી માન્યતા બીલકુલ ભૂલ ભરેલી છે કેમ કે, ભોગ પણ નિત્યતો નથી જ જે પ્રમાણે ફળ વગરના વૃક્ષનો પક્ષીઓ ત્યાગ કરી દે છે એજ પ્રમાણે ક્ષીણ પુણ્યવાળા પુરુષનો આ ભોગ પણ પ્રાપ્ત થઈને પરીત્યાગ કરી દે છે

ભાવાર્થ—ભોગોની પ્રાપ્તિ થવી તે શુભ કર્મોના આધીન છે જ્યા સુધી

एव सत्यपि भोगान्परित्यज्य प्रव्रजितु न शक्तोऽसि, तदा तव यत्कर्तव्य तदुच्यते—

मूलम्—

जइंसि भोगे चइउं असत्तो, अज्जाइं कम्माइं करेहि रायं ।
धम्मे ठिओ सव्वपयाणुकंपी, तो होहिसि देवो इओ विउव्वी॥३२॥

छाया—यद्यसि भोगास्त्यक्तुमशक्तः, आर्याणि कर्माणि कुरुष्व राजन् ।
धर्मे स्थितः सर्वप्रजानुकम्पी, ततो भविष्यसि देव इतो वैक्रियी॥३२॥

टीका—'जइ सि' इत्यादि ।

हे राजन्! यदि भोगान्=मनोज्ञशब्दादिरूपान् त्यक्तुमशक्तोऽसि, तदा धर्मे =सम्यग्दृष्ट्यादिशिष्टानुचरिताचारलक्षणे गृहस्थधर्मे स्थितः सन् सर्वप्रजानुकम्पी–

पुण्यकर्मकी सत्ता रहती है तबतक सासारिक भोगोंकी जीवको प्राप्ति होती रहती है। पापके उदयमे भोगोंकी प्राप्ति नही होती। अतः राजन्! ऐसा विचार स्वप्नमे भी मत करो कि ये भोग हमारे आधीन है । इस लिये इनमे अपने जीवनके दिनरातोंको व्यर्थ निष्फल मत करो। सम्हल जाओ और इनको सफल करनेका पुरुषार्थ जागृत करो ॥३१॥

यदि मान लिया जाय कि आप भोगोका परित्याग करनेमें अपनेको असमर्थ समझ रहेहो । परन्तु आपका और भी क्या कर्तव्य है यह भी आपको विचारना चाहिये, उसको सुनो मै कहता हू—'जइसि' इत्यादि।

अन्वयार्थ–(राय–राजन्) हे राजन्! (जइ भोगे चइउ असत्तोसि–यदि भोगान् त्यक्तु अशक्तः असि) यदि आप शब्दादिक विषयोंको

પુણ્ય કર્મની સત્તા રહે છે ત્યા સુધી સાસારિક જીવોને ભોગોની પ્રાપ્તિ-થયા કરે છે પાપના ઉદયમા ભોગોની પ્રાપ્તિ થતી નથી આથી રાજન્!-એવો વિચાર સ્વપ્નામા પણ ન કરો કે, આ ભોગ અમારે આધીન છે આ માટે એમા આપના જીવનના દિવસ રાતોને વ્યર્થ નિષ્ફળ ન કરો સમજી જાઓ અને આ મનુષ્યભવને સફળ કરવાનો પુરુષાર્થ જાગૃત કરો ॥૩૧॥

જો માની લેવામા આવે કે, ભોગોનો પરિત્યાગ કરવામા આપ પોતાને અસમર્થ સમજી રહ્યા છો તેમ છતા પણ આપનુ બીજુ પણ શુ કર્તવ્ય છે, એનો પણ આપે વિચાર કરવો જોઇએ અને તે હુ કહુ છુ સાભળો —

"जइसि"–ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! जइभोगे चइउं असत्तो सि–यदि भोगान् त्यक्तु अशक्त असि જો આપ શબ્દાદિક વિષયોને છોડવામા પોતાની જાતને

सर्वप्रजानुकम्पितु शील यस्य स तथा, समस्तप्राणिदयापरो भूत्वा आर्याणि=शिष्ट जनोचितानि कर्माणि=दयादीनि कुरु। ततः=आर्यकर्मकरणानन्तरम्, इतः=अस्माद् भवादनुवैक्रियी=विक्रियाशक्तिविशिष्टो वैमानिको देवो भविष्यसि ॥ ३२ ॥

छोडनेमें अपने आपको अशक्त मानते हो तो (धम्मे ठिओ-धर्मे स्थितः) सम्यग्दृष्टि आदि शिष्ट जनों द्वारा आचरित आचाररूप गृहस्थधर्ममें स्थित होते हुए तथा (सव्वपयाणुकंपी-सर्वप्रजानुकंपी) सर्व प्राणियों पर दयाभाव रखते हुए (अज्जाइ कम्माइ करेहि-आर्याणि कर्माणि कुरुष्व) शिष्ट जनोचित दया आदि सत्कर्मों को करते रहो।(तओ-ततः) इससे आप (वैक्रियी) विक्रियाशक्ति विशिष्ट (देवो-देवः) देव (इओ-इतः) इस पर्याय को छोड़कर (भविस्सइ-भविष्यसि) हो जाओगे।

भावार्थ-इस सूत्र द्वारा सूत्रकार चक्रवर्तीको यह बात समझा रहें है कि यदि आप चक्रवर्ती पदमें रहते हुए शब्दादिक विषय भोगोंका परित्याग नही कर सकते हो तो इतना तो कर सकते हो कि जो मार्ग सम्यग्दृष्टि जैसे शिष्ट पुरुषों द्वारा सेवित किया जाता है उसका आप सेवन करते रहो। इस मार्ग में सर्व प्रथम दयाको प्रधानता दी गई है। साथमें प्रशम, सवेग भी सेवित किये जाते है। आस्तिक्य भावके आनेसे ही इन भावोकी प्रतिष्ठा होती है। अतः प्रशम, सवेग, अनुकपा और आस्तिक्य सम्यग्दृष्टि द्वारा सेवित इन मार्गोका अनुसरण करते हुए आप सदा आर्य कर्मों को करते रहो। इससे आपको यह लाभ होगा कि आप इस

અશક્ત માનતા હો તો धम्मे ठिओ-धर्मे स्थित सम्यग्दृष्टी આદિ શિષ્ટ જનો દ્વારા આચરવામા આવતા આચારરૂપ ગૃહસ્થધર્મમા સ્થિત બનીને તથા सव्व पयाणु कपी-सर्वप्रजानुकम्पी સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર સમભાવ રાખીને अज्जाइ कम्माइ करेहि-आर्याणि कर्माणि कुरुष्व શિષ્ટ જનો માટે ઉચિત દયા આદિ સત્કર્મોને કરતા રહો આથી આપ આ પર્યાયને છોડીને વિક્રિયાશક્તિ વિશિષ્ટ દેવ થઈ શકશો

ભાવાર્થ—આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકાર ચક્રવર્તીને એ વાત સમજાવે છે કે, આપ ચક્રવર્તી પદ ઉપર રહેવાને કારણે જે શબ્દાદિક વિષય ભોગોને છોડી શકતા નથી તો પણ આટલુ તો જરૂરથી કરી શકો તેમ છો કે જે માર્ગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જેવા શિષ્ટ પુરુષો દ્વારા પાળવામા આવી રહેલ છે એનુ આપ સેવન કરતા રહો આ માર્ગમા સર્વ પ્રથમ દયાને પ્રધાનતા આપવામા આવેલ છે આસ્તિક્ય ભાવ આવવાથી જ આ ભાવોની પ્રતિષ્ઠા થાય છે આથી પ્રશમ, સવેગ, અનુકપા અને આસ્તિક્ય સમ્યગ્દ્રષ્ટિ દ્વારા સેવાતા આ માર્ગનુ અનુસરણ કરતા કરતા આપ સદા આર્ય કર્મોને કરતા રહો આનાથી આપને

एव मुनिना प्रोक्तश्चक्रवर्ती यदा मुनिवचन न स्वीकरोति, तदा मुनिराह—

मूलम्—

न तुज्झ भोगे चइऊण बुद्धी, गिद्धोसि आरंभपरिग्गहेसु।
मोह कओ इत्तिओ विप्पलावो, गच्छामि रायं आमंतिओसि॥३३॥

छाया—न तव भोगास्त्यक्तु बुद्धिः, गृद्धोऽसि आरम्भपरिग्रहेषु।
मोघ कृत एतावान् विप्रलापो, गच्छामि राजन्नामन्त्रितोऽसि ॥ ३३ ॥

टीका—'न तुज्झ' इत्यादि।

हे नृप! भोगास्त्यक्तु तव बुद्धिर्नास्ति, त्व हि आरम्भपरिग्रहेषु—आरम्भाः=सावद्यव्यापाराः, परिग्रहाः=सचित्ताचित्तवस्तुस्वीकरणानि—तेषु गृद्धोऽसि। एतावान् विप्रलापो=विविधः प्रकृष्टालापो=विविधधर्मवचनोपन्यासो मोघ निरर्थक यथा स्यात्तथा त्वया सह कृतः। अतो हे राजन्! सम्प्रत्यह गच्छामि, त्व मया आमन्त्रितोऽसि=पृष्टोऽसि। त्वा पृष्ट्वा गच्छामीति भावः ॥ ३३ ॥

पर्यायका जब परित्याग कर दोगे तो आपको देवपर्याय—वैमानिक देवों में उत्पत्ति—प्राप्त हो जायगी ॥ ३२॥

इस प्रकार समझाने पर भी चक्रवर्तीने जब मुनिराजके वचनोंको स्वीकार नहीं किया तब वे कहते है—'न तुज्झ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(राय—राजन्) हे राजन्! (तुज्झ बुद्धी भोगे चइऊण न—तव बुद्धिः भोगान् त्यक्तु न) आपकी बुद्धि भोगोंको छोड़नेकी नहीं है। आप तो (आरभ परिग्गहेसु गिद्धोसि—आरम्भपरिग्रहेषु गृद्धोऽसि) आरम्भ सावद्य—व्यापारोंमें एव सचित्त अचित्त तथा सचित्ताचित्त वस्तुओं को सग्रह करने रूप परिग्रह मे ही लोलुप बने हुए हो (इत्तिओ विप्पलावो मोहकओ—एतावान् विप्रलापः मोघकृतः) अभीतक जो आपको इतना सम-

---

એ લાભ થશે કે, આપ આ મનુષ્યભવનો જ્યારે પરિત્યાગ કરી દેશો ત્યારે આપને દેવ પર્યાય વૈમાનિક દેવોમા દેવ ભવ પ્રાપ્ત થશે ॥૩૨॥

આ પ્રમાણે સમજાવવા છતા પણ ચક્રવર્તીએ જ્યારે મુનિરાજના વચનોનો સ્વીકાર ન કર્યો ત્યારે તેઓ કહે છે— "न तुज्झ"—ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय—राजन् હે રાજન્! तुज्झ बुद्धी भोगे चइऊण न—तवबुद्धि भोगान् त्यक्तु न આપની બુદ્ધિ ભોગોને છોડવાની નથી આપતો आरभपरिग्गहेसु गिद्धोसि—आरम्भ परिग्रहेषु गृद्धोऽसि આરભ—સાવદ્ય વ્યાપારોમા અને સચિત્ત અચિત્ત તથા સચિત્તાચિત્ત વસ્તુઓનો સગ્રહ કરવારૂપ પરિગ્રહમા જ લોલુપ બની રહ્યા છો इत्तिओ विप्पलाओ मोह कओ—एतावान् विप्रलापः मोघ कृत અત્યાર સુધી આપને

इत्थमुक्त्वा मुनौ गते सति ब्रह्मदत्तस्य यदभूत्तदाह—

मूलम्—

पंचालरायाऽवि यं बंभदत्तो, साहुस्स तस्स वयणं अकाउं।
अणुत्तरे भुंजियं कामभोगे, अणुत्तरे सो नरए पविठ्ठो ॥३४॥

छाया—पञ्चालराजोऽपि च ब्रह्मदत्तः, साधोस्तस्य वचनमकृत्वा ।
अनुत्तरान् भुक्त्वा कामभोगाननुत्तरे स नरके प्रविष्टः ॥३४॥

टीका—'पचालराया' इत्यादि ।

पञ्चालराजः पञ्चालदेशाधिपति र्ब्रह्मदत्तोऽपि च तस्य=चित्रमुनेः, वचन= प्रव्रज्याग्रहणगृहस्थधर्मसमाराधनरूपम्, अकृत्वा अनुत्तरान्=सर्वोत्कृष्टान् काम-

---

झाया गया है वह सब व्यर्थ ही सिद्ध हुआ है। अत. हे राजन्। (गच्छामि) मैं अब यहाँसे जाता हूं। (आमतिओसि–आमन्त्रितोसि) मैं इसके लिये आपसे पूछता हूं।

भावार्थ—हे राजन्। अभीतक आपको जैसे भी हो सका वैसे मैंने समझाया–परन्तु इसका निष्कर्ष कुछ भी नहीं निकला सब व्यर्थ गया। अतः मैं अब यहाँसे जाता हूं॥ ३३ ॥

ऐसे कहकर मुनिके जाने पर चक्रवर्तीका क्या हुवा सो कहते हैं— 'पचालराया' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पचालरायाऽविय बभदत्तो–पचालराजा स ब्रह्मदत्त अपि) पचाल देशका अधिपति वह ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती भी (साहुस्स तस्स वयण अकाउ–साधोः तस्य वचन अकृत्वा) भवान्तरके भ्राता चित्रमुनिके प्रव्रज्याग्रहण करनेरूप तथा गृहस्थ धर्मको आराधना करनेरूप वचनके

જે સમજાવવામા આવ્યુ એ સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે આથી હે રાજન્! હુ હવે અહીંથી જાઉ છુ आमतिओसि–आमन्त्रितोसि હુ આ માટે આપને પૂછુ છુ,

ભાવાર્થ—હે, રાજન્! અત્યાર સુધી મે આપને જેમ બની શકે તે પ્રમાણે સમજાવેલ છે પરતુ તેનુ ફળ કાઈ પણ આવેલ નથી, સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે, આથી હવે હું અહીથી જાઉ છુ, ॥૩૩॥

આ પ્રમાણે કહીને મુનિ ચાલ્યા ગયા મુનિના ગયા પછી ચક્રવતીનુ શુ થયુ તે કહે છે—" पचाल राया "–ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—पचालरायाऽविय बभदत्तो–पचालराजा स ब्रह्मदत्त अपि પચાલ દેશના અધિપતિ એ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ પણ પોતાના साहुस्स तस्स वयण अकाउ– साधो तस्य वचन अकृत्वा પૂર્વભવના ભાઈ ચિત્ર મુનિની પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરવા,

भोगान्=मनोज्ञशब्दादीन् भुक्त्वा=समुपभुज्य स ब्रह्मदत्तः अनुत्तरे नरके=सकल नरकप्रधानेऽप्रतिष्ठाननामके सप्तम पृथिवी नरकावासे प्रविष्टः=सप्तमनारको जीवो जात इत्यर्थः । अनेन निदानस्य नरकहेतुत्वात्तदकरणीयता सूचिता ॥ ३४ ॥

सम्प्रति प्रसङ्गप्राप्ता चित्र मुनि वक्तव्यतामाह—

मूलम्—

चित्तो वि कामेहिं विरत्तकामो, उदत्तचारित्ततवो तवस्सी ।
अणुत्तरं सजमं पालइत्ता, अणुत्तरं सिद्धिगइं गओ । त्तिबेमि ॥३५॥

छाया—चित्रोऽपि कामेभ्यो विरक्तकाम, उदात्तचारित्र तपास्तपस्वी ।
अनुत्तर सयम पालयित्वा, अनुत्तरा सिद्धिगतिं गत इति ब्रवीमि ॥३५॥

टीका—'चित्तोऽवि' इत्यादि—

कामेभ्यो=मनोज्ञशब्दादिभ्यो विरक्तकामः=विरक्तो निवृत्तः कामोऽभिलाषो यस्य स तथा, उदात्तचारित्रतपाः=उदात्तम्=अत्युत्कृष्ट चारित्र=सर्वविरतिरूप,

पालन करनेमे असमर्थ अपनेको जाहिर करके एव (अणुत्तरे कामभोगे भुजिय-अनुत्तरान् कामभोगान् भुक्त्वा) सर्वोत्कृष्ट शब्दादिक विषय भोगोको भोग करके अन्तमे मर कर (अणुत्तरे नरए पविट्ठो-अनुत्तरे नरके प्रविष्टः) सकल नरकोंमे प्रधान ऐसा सातवी नरकके अप्रतिष्ठान नामके नरकावासमे जा पहुचा।

भावार्थ—अधिक आरभ ओर परिग्रहके रखनेसे उसमे फसा हुआ जीव मरकर नरकमे जाता है। ब्रह्मदत्त चक्रवर्तीकी भी यही दशा हुई। वह भी मरकर सप्तम नरकमे पहुचा। निदानबध नरकका हेतु है, इससे वह जीवको करने योग्य नही है। यह सूचित इस कथनसे होता है ॥३४॥

अब प्रसङ्ग प्राप्त चित्रमुनिके विषयमे कहते है—'चित्तोवि' इत्यादि।

३५ तथा गृहस्थधर्मनु आराधन करवा३५ वचननु पालन करवामा पोताने असमर्थ जाहेर कर्या अने अणुत्तरे कामभोगे भुजी य-अनुत्तरान् कामभोगान् भुत्तवा सर्वोत्कृष्ट शब्दादिक विषयभोगोने भोगवीने अतमा मरीने अणुत्तरे नरए पविट्ठो-अनुत्तरे नरके प्रविष्ट सकल नरकोमा प्रधान एवा सातमा नरकना अ प्रतिष्ठान नामना नरकावासमा उत्पन्न थया

भावार्थ—अधिक आरभ अने परिग्रहना राखवाथी एमा फसायेल जीव मरीने नरकमा जाय छे ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती पण एज दुर्दशाने पाम्या ए मरीने सातमा नरकमा पहोच्या निदान बध ए नरकनो हेतु छे आटे तपना फळनु निदान-नियाणु करवु जीवमाटे योग्य नथी एम आ कथनथी समजाय छे ॥३४॥

हवे प्रसग प्राप्त चित्र मुनिना विषयमा कहे छे—"चित्तोवि"-इत्यादि

इत्थमुक्त्वा मुनौ गते सति ब्रह्मदत्तस्य यदभूत्तदाह—

मूलम्—

पचाल रायाऽवि य बंभदत्तो, साहुस्स तस्स वयण अकाउं।
अणुत्तरे भुजिय कामभोगे, अणुत्तरे सो नरए पविट्ठो ॥३४॥

छाया—पञ्चालराजोऽपि च ब्रह्मदत्तः, साधोस्तस्य वचनमकृत्वा।
अनुत्तरान् भुक्त्वा कामभोगाननुत्तरे स नरके प्रविष्टः ॥३४॥

टीका—'पचालराया' इत्यादि।

पञ्चालराजः पञ्चालदेशाधिपति ब्रह्मदत्तोऽपि च तस्य=चित्रमुनेः, वचन=प्रव्रज्याग्रहणगृहस्थधर्मसमाराधनरूपम्, अकृत्वा अनुत्तरान्=सर्वोत्कृष्टान् काम-

---

झाया गया है वह सब व्यर्थ ही सिद्ध हुआ है। अतः हे राजन्। (गच्छामि) मैं अब यहासे जाता हू। (आमतिओसि-आमन्त्रितोसि), मैं इसके लिये आपसे पूछता हु।

भावार्थ—हे राजन्। अभीतक आपको जैसे भी हो सका वैसे मैंने समझाया-परन्तु इसका निष्कर्ष कुछ भी नहीं निकला सब व्यर्थ गया। अतः मैं अब यहासे जाता हूं॥ ३३॥

ऐसे कहकर मुनिके जाने पर चक्रवर्तीका क्या हुवा सो कहते है— 'पचालराया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(पचालरायाऽविय वभदत्तो-पचालराजा स ब्रह्मदत्त अपि) पचाल देशका अधिपति वह ब्रह्मदत्त चक्रवर्ती भी (साहुस्स तस्स वयण अकाउ-साधोः तस्य वचन अकृत्वा) भवान्तरके भ्राता चित्रमुनिके प्रव्रज्याग्रहण करनेरूप तथा गृहस्थ धर्मको आराधना करनेरूप वचनके

જે સમજાવવામા આવ્યુ એ સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે આથી હે રાજન્! હુ હવે અહીંથી જાઉ છુ आमतिओसि-आमन्त्रितोसि હુ આ માટે આપને પૂછુ છુ,

ભાવાર્થ—હે, રાજન્! અત્યાર સુધી મે આપને જેમ બની શકે તે પ્રમાણે સમજાવેલ છે પરતુ, તેનુ ફળ કાઈ પણ આવેલ નથી, સઘળુ વ્યર્થ ગયેલ છે, આથી હવે હું અહીથી જાઉ છુ, ॥૩૩॥

આ પ્રમાણે કહીને મુનિ ચાલ્યા ગયા મુનિના ગયા પછી ચક્રવર્તીનુ શું થયુ તે કહે છે—"पचाल राया"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—पचालरायाऽविय वभदत्तो-पचालराजा स ब्रह्मदत्त अपि પચાલ દેશના અધિપતિ એ, બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીએ પણ પોતાના साहुस्स तस्स वयण अकाउ-साधो तस्य वचन अकृत्वा પૂર્વભવના ભાઈ ચિત્ર મુનિની પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવા

॥ अथ चतुर्दशमध्ययनम् ॥

व्याख्यात चित्रसभूतीयाख्य नाम त्रयोदशमध्ययनम्, साम्प्रतमिषुकारीय नाम चतुर्दशमध्ययन मारभ्यते । अस्य च पूर्वा ययनेन सहायमभिसम्बन्धः–पूर्वाध्ययने मुख्यतया निदानदोषाः मोक्ताः, प्रसङ्गतो निर्निदानगुणाश्चापि । अस्मिन्नध्ययने त्वनिदानस्य मुक्ति कारणत्वात्तद्गुणाः मोच्यन्ते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्या ययनस्य प्रस्तावनामाह—

मुनिचन्द्रमुने सविधे गोवल्लभनाम्नो गोपस्य नन्द–सुनन्द–नन्ददत्त–नन्दप्रिय नामनश्चत्वारो दारकाः मत्रजिताः, तत्र द्वौ भ्रातरौ नन्दसुनन्दौ चित्रसभूतपूर्वभत्र

चौदहवां अध्ययन प्रारम्भ—

चित्र सभूतीय नामक तेरहवा अध्ययनका व्याख्यान हो गया। अब यह इषुकारिय नामका चोदहवा अध्ययन प्रारभ होता है। इस अध्ययनका सबध तेरहवें अध्ययनके साथ इस प्रकारसे है–पूर्व अध्ययन मे निदानबंध सबधी दोष मुख्य रूपसे प्रकट किया गया है सा मे विना निदानसे होनेवाला गुण भी प्रसगत. प्रतिपादित हुआ है। इस अध्ययनमें अब यह कहा जावेगा कि मुक्तिका कारण (नियाणा) निदानका अभाव है तथा इस (नियाणा) निदानके अभावमे कौन २ से गुण उत्पन्न होते हैं। इसी सबधको लेकर इस अध्ययनका प्रारभ किया गया है। इसकी प्रस्तावना–इस प्रकार है—

किसी एक समयकी बात है कि–मुनिचद्र मुनिराजके पास गोवल्लभ

ચૌદમા અધ્યયનનો પ્રારભ

ચિત્રસભૂત નામના તેરમા અધ્યયનનુ વ્યાખ્યાન પુરૂ થયુ, હવે આ ઇષુકારિય નામના ચૌદમા અધ્યયનનો પ્રારભ થાય છે આ અધ્યયનનો તેરમા અધ્યયન સાથેનો સબધ આ પ્રમાણે છે તેરમા અધ્યયનમા નિદાન (નિયાણુ) બધ સબધી દોષ મુખ્ય રૂપથી પ્રગટ કરવામા આવેલ છે તદુપરાત વગર નિદાનથી થનારા ગુણ પણ પ્રસગત પ્રતિપાદિત કરવામા આવેલ છે આ અધ્યયનમા હવે એ કહેવામા આવશે કે, મુક્તિનુ કારણ નિદાનનો અભાવ છે. તથા એ નિદાનના અભાવથી કયા કયા ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે એ સબધને લઈને આ અધ્યયનનો પ્રારભ કરવામા આવે છે જેની પ્રસ્તાવના આ પ્રકારની છે

કોઈ એક સમયની વાત છે કે, મુનિચદ્ર મુનિરાજની પાસે ગોવલ્લભ

तपश्च द्वादशविधं यस्य स तथा भूतस्तपस्वी चित्रोऽपि अनुत्तरं=सर्वोत्कृष्टमतिचार-रवर्जितं संयमं सर्वविरतिरूपं पालयित्वा=आसेव्य, अनुत्तरां=सर्वोत्कृष्टां सर्वलोका-काशोपरिवर्त्तिनीं सिद्धिगतिं=सिद्धिरूपां गतिं गतः प्राप्तः। इति ब्रवीमि=अस्यार्थः पूर्ववद् बोध्यः ॥ ३५ ॥

इति श्री विश्वविख्यात–जगद्वल्लभ–प्रसिद्धवाचक–पञ्चदशभाषा कलित–ललि-
तकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक–वादिमानमर्दक–श्रीशा
हूछत्रपति–कोल्हापुरराजप्रदत्त–" जैनशास्त्राचार्य "–पदभूषित–
कोल्हापुरराजगुरु–बालब्रह्मचारि–जैनाचार्य–जैनधर्मदिवाकर
–पूज्य–श्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् "उत्तरा-
ध्ययनसूत्रस्य" प्रियदर्शिन्याख्यायां व्या-
ख्यायाम्–' चित्रसंभूतीय ' नाम
त्रयोदशमध्ययनं–सम्पूर्णम् ॥१३॥

अन्वयार्थ—(कामेहिं विरत्तकामो–कामेभ्यः विरक्तकामः) मनोज्ञ शब्दादिक विषयों से विरक्त (उदत्तचारित्त तवो – उदारचारित्रतपाः) तथा सर्वोत्कृष्ट सर्वविरतिरूप चारित्र एवं बारह प्रकारके तपोंवाले ऐसे वे (तवस्सी–तपस्वी) तपस्वी चित्रमुनिराज (अणुत्तरं संजमं पालइत्ता–अनुत्तरं संयमं पालयित्वा) अतिचार रहित होनेसे सर्वोत्कृष्ट सर्वविरति रूप संयमकी पालना करके (अणुत्तरं सिद्धिगइं गओ–अनुत्तरां सिद्धि गतिं गतः) सर्वलोकाकाशके ऊपर वर्तमान होनेसे अनुत्तर सिद्धिरूप गतिको प्राप्त हो गये। (त्तिबेमि–इति ब्रवीमि) सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीसे कहते हैं कि–हे जंबू ! मैंने जैसा भगवान महावीरसे सुना है वैसा यह मैंने तुमसे कहा है ॥ ३५ ॥

॥ इस प्रकार तेरहवें अध्ययन का हिन्दी अनुवाद समाप्त ॥ १३ ॥

અન્વયાર્થ—कामेहिं विरत्तकामो–कामेभ्य विरक्तकाम મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોથીવિરક્ત उदत्तचारित्ततवो–उदारचारित्र तपा तथा સર્વોત્કૃષ્ટ સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્ર અને બાર પ્રકારના તપોના વ્રતવાળા એવા તે तवस्सी–तपस्वी તપસ્વી ચિત્ર મુનિરાજ अणुत्तर सजम पालइत्ता–अनु रसयम पालयित्वा અતિચાર રહીત હોવાથી સર્વોત્કૃષ્ટ સર્વ વિરતિરૂપ સયમનુ પાલન કરીને अणुत्तर सिद्धिगइ गओ–अनुत्तरा सिद्धिगतिं गत સર્વે લોકાકાશની ઉપર વર્તમાન હોવાથી અનુત્તર સિદ્ધિરૂપ ગતીને પ્રામ્યા त्तिवेमि–इतिब्रवीमि સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે, જમ્બૂ! મે જેવુ ભગવાન મહાવીર પાસેથી સાભળ્યુ છે એજ પ્રમાણે મે તમને કહેલ છે આમા મારી બુદ્ધિથી કાઈ પણ કરેલ નથી ॥ ૩૫ ॥

આ પ્રકારે આ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની પ્રિયદર્શિની ટીકાનો ચિત્ર–સભૂત નામના તેરમા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સપૂર્ણ થયો ॥ ૧૩ ॥

प्रव्रजिताः। प्रव्रज्य च सुचिरकालं तपःसंयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दप्रिय-नामकगोपजीववर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः। तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगुपुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत्। तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत्।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तरं चिन्तां कुर्वन्नासीत्। एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एवं संजमका बहुत कालतक आराधन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान (संथारा) करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमें पद्मगुल्म नामके विमानमें ये सबके सब-छहों चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसु मित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहांसे चवकर कुरू देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमें जन्मे। उनमें एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ। द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ। तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ। चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ।

भृगुपुरोहितके कोई संतान नहीं थी, अतः रातदिन वह संतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી તપ અને સંયમનું ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અંત સમયમાં ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમાં તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થયા તેમાં ગોવલ્લભ ગોપના નંદદત્ત, નંદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માંથી ચ્યવીને કુરૂ દેશમાં ઈષુકાર નામના નગરમાં જન્મ્યા તેમાં એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઈ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઇષુકાર રાજા થયો ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સંતાન ન હતું આથી રાત દિવસ તે સંતાનની

जीवौ स्तः, तयोर्वर्णन त्रयोदशे अध्ययने गतम् । द्वौ च नन्ददत्त–नन्दप्रिय नामानौ गोपदारकौ तपःसयम समाराध्य काल कृत्वा देवलोके देवत्वेन समुत्पन्नौ । तस्माद्देवलोकात्तौ आयु क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण च्युत्वा क्षितिप्रतिष्ठनगरे इभ्य–श्रेष्ठिनो जिनदत्तस्य गृहे सोदरभ्रातरौ भूत्वा समुत्पन्नौ । तत्र तयोरिभ्यस्य वसुधर श्रेष्ठिनो वसुमित्र–वसुदत्त–वसुप्रिय–धनदत्त–नामानश्चत्वारः पुत्राः सुहृदो जाताः । ते षडपि सुहृदो विविधान् भोगान् परिभुञ्जानास्तथारूपाणा स्थविराणामन्तिके धर्म श्रुत्वा

नामक गोपके नन्द सुनन्द नददत्त नदप्रिय नामके चार पुत्रोंने दीक्षा ली । इनमें नन्द सुनन्द नामके दो भाई तो चित्र और सम्भूतके पूर्वभवके जीव थे, जिनका वर्णन तेरहवें अध्ययनमें किया गया है । तथा अशिष्ट दो नन्ददत्त नन्दप्रिय नामके गोपाल दारकोंने तप एव सयमकी आराधनाके प्रभावसे मरकर देवलोक प्राप्त किया फिर ये दोनों वहासे आयुक्षय, भवक्षय एव स्थितिक्षय होनेसे चव कर क्षितिप्रतिष्ठित नगरमें जिनदत्त नामक इभ्य–श्रेष्ठीके यहां सोदर(सगे भाई)भ्राताके रूपमें उत्पन्न हुए । वहा इनकी मित्रता चार अन्य वसुधर श्रेष्ठीके वसुमित्र, वसुदत्त, वसुप्रिय और धनदत्त नामक पुत्रोके साथ हुवा । इस प्रकार ये छहों मित्रजन आनदसे अपना समय विविध भोगोंको भोगते हुए व्यतीत करने लगे । एक दिनकी बात है कि इन छह ही मित्रोने तथारूप–श्रुतचारित्ररूपधर्मके पालन करनेवाले स्थविरोंके पास धर्मका व्याख्यान सुना । जिससे इनको ससार, शरीर एव भोगोसे वैराग्य हो गया, और इस

નામના ગોપના નદ, સુનદ, નદદત્ત અને નદપ્રિય, નામના ચાર બાળકોએ દીક્ષા લીધી તેમા નદ અને સુનદ નામના બે ભાઈ તો ચિત્ર અને સભૂતના પૂર્વ ભવના જીવ હતા જેનુ વર્ણન તેરમા અધ્યયનમા કરવામા આવેલ છે બીજા બે નદદત્ત અને નદપ્રિય નામના ગોપાળ બાળકોએ તપ અને સયમની આરાધનાના પ્રભાવથી મરીને દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાથી એ બન્ને જણા આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય હોવાથી ચ્યવીને ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમા જીનદત્ત નામના એક શેઠને ત્યા સહોદર ભાઈના રૂપમા ઉત્પન્ન થય ત્યા એમની મિત્રતા બીજા ચાર વસુધર શેઠના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય, અને ધનદત્ત નામના પુત્રોની સાથે થઇ આ રીતે એ છએ મિત્રો વિવિધ ભોગોને ભોગવતા રહીને પોતાનો સમય આનદથી વ્યતીત કરવા લાગ્યા એક દિવસની વાત છે કે, એ છએ મિત્રોએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનુ પાલન કરવાવાળા સ્થવિરોની પાસેથી ધર્મનુ વ્યાખ્યાન સાભળ્યુ આનાથી તેમને સસાર, શરીર અને

प्रव्रजिताः। प्रव्रज्य च सुचिरकालं तपःसंयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दप्रिय-नामकगोपजीववर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः। तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगुपुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत्। तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत्।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तरं चिन्तां कुर्वन्नासीत्। एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एवं संजमका बहुत कालतक आराधन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान(संथारा)करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमें पद्मगुल्म नामके विमानमें ये सबके सब-छहो चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसुमित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहांसे चवकर कुरु देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमे जन्मे। उनमे एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ। द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ। तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ। चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ।

भृगुपुरोहितके कोई संतान नहीं थी, अतः रातदिन वह संतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી તપ અને સંયમનું ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અંત સમયમાં ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમાં તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થયા તેમાં ગોવલ્લભ ગોપના નંદદત્ત, નંદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માંથી ચ્યવીને કુરુ દેશમાં ઈષુકાર નામના નગરમાં જન્મ્યા તેમાં એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઈ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઈષુકાર રાજા થયો ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સંતાન ન હતુ આથી રાત દિવસ તે સંતાનની

जीवौ स्तः, तयोर्वर्णन त्रयोदशे अध्ययने गतम् । द्वौ च नन्ददत्त–नन्दप्रिय नामानौ गोपदारकौ तपःसयम समाराध्य काल कृत्वा देवलोके देवत्वेन समुत्पन्नौ । तस्माद्देवलोकात्तौ आयु क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण च्युत्वा क्षितिप्रतिष्ठनगरे इभ्य–श्रेष्ठिनो जिनदत्तस्य गृहे सोदरभ्रातरौ भूत्वा समुत्पन्नौ । तत्र तयोरिभ्यस्य वसुधर श्रेष्ठिनो वसुमित्र–वसुदत्त–वसुप्रिय–धनदत्त–नामानश्चत्वारः पुत्राः सुहृदो जाताः । ते षडपि सुहृदो विविधान् भोगान् परिभुञ्जानास्तथारूपाणा स्थविराणामन्तिके धर्मं श्रुत्वा

नामक गोपके नन्द सुनन्द नददत्त नदप्रिय नामके चार पुत्रोंने दीक्षा ली । इनमें नन्द सुनन्द नामके दो भाई तो चित्र और सभूतके पूर्वभवके जीव थे, जिनका वर्णन तेरहवें अध्ययनमें किया गया है । तथा अशिष्ट दो नन्ददत्त नन्दप्रिय नामके गोपाल दारकोंने तप एव सयमकी आराधनाके प्रभावसे मरकर देवलोक प्राप्त किया फिर ये दोनों वहासे आयुक्षय, भवक्षय एव स्थितिक्षय होनेसे चव कर क्षितिप्रतिष्ठित नगरमें जिनदत्त नामक इभ्य–श्रेष्ठीके यहां सोदर(सगे भाई)भ्राताके रूपमें उत्पन्न हुए । वहा इनकी मित्रता चार अन्य वसुधर श्रेष्ठीके वसुमित्र, वसुदत्त, वसुप्रिय और धनदत्त नामक पुत्रोंके साथ हुवा । इस प्रकार ये छहों मित्रजन आनदसे अपना समय विविध भोगोंको भोगते हुए व्यतीत करने लगे । एक दिनकी बात है कि इन छह ही मित्रोंने तथारूप–श्रुतचारित्र रूपधर्मके पालन करनेवाले स्थविरोंके पास धर्मका व्याख्यान सुना । जिससे इनको ससार, शरीर एव भोगोसे वैराग्य हो गया, और इस

નામના ગોપના નદ, સુનદ, નદદત્ત અને નદપ્રિય, નામના ચાર બાળકોએ દીક્ષા લીધી તેમા નદ અને સુનદ નામના બે ભાઈ તો ચિત્ર અને સભૂતના પૂર્વ ભવના જીવ હતા જેનુ વર્ણન તેરમા અધ્યયનમા કરવામા આવેલ છે બીજા બે નદદત્ત અને નદપ્રિય નામના ગોપાળ બાળકોએ તપ અને સયમની આરાધનાના પ્રભાવથી મરીને દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાથી એ બન્ને જણા આયુક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય હોવાથી ચ્યવીને ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમા જીનદત્ત નામના એક શેઠને ત્યા સહોદર ભાઈના રૂપમા ઉત્પન્ન થયા ત્યા એમની મિત્રતા બીજા ચાર વસુધર શેઠના વસુમિત્ર, વસુદત્ત, વસુપ્રિય, અને ધનદત્ત નામના પુત્રોની સાથે થઇ આ રીતે એ છએ મિત્રો વિવિધ ભોગોને ભોગવતા રહીને પોતાનો સમય આનદથી વ્યતીત કરવા લાગ્યા એક દિવસની વાત છે કે, એ છએ મિત્રોએ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનુ પાલન કરવાવાળા સ્થવિરોની પાસેથી ધર્મનુ વ્યાખ્યાન સાભળ્યુ આનાથી તેમને સસાર, શરી અને

प्रव्रजिताः। प्रव्रज्य च सुचिरकालं तपःसंयममनुपाल्य भक्तप्रत्याख्यानेन काल-मासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे पद्मगुल्मे विमाने चतुःपल्योपमस्थितिकदेवत्वेन समुत्पन्नाः। तेषु नन्ददत्त-नन्दप्रिय-नामकगोपजीववर्जाश्चत्वारोऽपि देवास्ततश्च्युता कुरुदेशान्तर्गते इषुकारनामकनगरे समुत्पन्नाः। तेषु एको वसुमित्रजीवदेवो भृगु-पुरोहितो बभूव, द्वितीयो वसुदत्तजीवदेवो भृगुपुरोहितस्य वशिष्ठगोत्रा यशा नाम्नी भार्याऽभवत्। तृतीयो वसुप्रियजीवो देव इषुकारराजा चतुर्थो धनदत्तजीवो देवः कमलावती नाम तद्राज्ञी चाऽभवत्।

असौ भृगुपुरोहितः सन्तानार्थं निरन्तरं चिन्तां कुर्वन्नासीत्। एकदा तौ

कारण इन्होंने दीक्षा धारण करली। तप एवं संजमका बहुत कालतक आरा धन करते हुए इन्होंने अन्त समयमें भक्त प्रत्याख्यान(संथारा)करके अपने शरीरका परित्याग किया और सौधर्म स्वर्गमे पद्मगुल्म नामके विमानमें ये सबके सब-छहों चार पल्यकी स्थितिवाले देवकी पर्यायसे उत्पन्न हुए। गोवल्लभ गोपके नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक पुत्रके जीवोंको छोडकर वसु मित्र वसुदत्त वसुप्रिय धनदत्तके जीव चार देव वहासे चवकर कुरू देशान्तर्गत इषुकार नामक नगरमें जन्मे। उनमे एक वसुमित्रका जीव देव भृगुपुरोहित हुआ। द्वितीय देव वसुदत्तका जीव उस पुरोहितकी वशिष्ठ गोत्रोत्पन्ना यशा नामकी भार्या हुआ। तीसरा देव वसुप्रियका जीव इषुकार राजा हुआ। चतुर्थ देव धनदत्तका जीव उस राजाकी कमलावती नामकी रानी हुआ।

भृगुपुरोहितके कोई संतान नही थी, अतः रातदिन वह संतानकी ही

ભોગો ઉપર વૈરાગ્ય આવી ગયો. અને એને કારણે આ છએ જણાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી તપ અને સંયમનું ઘણા કાળ સુધી આરાધન કરીને તેઓએ અંત સમયમાં ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન કરીને પોતાના શરીરનો પરિત્યાગ કર્યો અને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં પદ્મગુલ્મ નામના વિમાનમાં તે સઘળા છએ જણાએ ચાર પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થયા. તેમાં ગોવલ્લભ ગોપના નંદદત્ત, નંદપ્રિય, નામના બે પુત્રના જીવોને છોડીને બાકીના વસુમિત્ર, વસુ દત્ત, વસુપ્રિય ધનદત્તના એમ ચાર જીવો દેવલોક માંથી ચ્યવીને કુરૂ દેશમાં ઈષુકાર નામના નગરમાં જન્મ્યા. તેમાં એક દેવ વસુમિત્રનો જીવ ભૃગુપુરોહિત થયા. બીજા દેવ વસુદત્તનો જીવ એ પુરોહિતની વશિષ્ટ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલી યશા નામની પત્ની થઈ, ત્રીજા દેવ વસુપ્રિયનો જીવ ઈષુકાર રાજા થયો. ચોથા દેવ ધનદત્તનો જીવ તે રાજાની કમળાવતી નામની રાણી થઈ.

ભૃગુ પુરોહિતને કોઈ સંતાન ન હતું. આથી રાત દિવસ તે સંતાનની

नन्ददत्त नन्दप्रियाख्य गोपदारकजीवदेवौ स्व स्वावधिज्ञानेन ज्ञातवन्तौ-यदावा-मेतस्यैव भृगुपुरोहितस्य पुत्रत्वेनोत्पत्तव्यमस्ति। पुत्रत्वेनोत्पन्नावावां यथाऽयं जैनधर्म विमुखौ न कुर्यात्तथाऽऽवाभ्यां विधातव्यम्। एवं विचार्य तावुभावपि श्रमणरूपं कृत्वा भृगुपुरोहितगृहे समायातौ। पत्नीसहितो भृगुरपि तौ ववन्दे। मुनिवेष-धारिणौ तौ देवौ सभार्याय भृगवे धर्मदेशनां दत्तवन्तौ कृताञ्जलिना सभार्येण पुरोहितेन प्रोक्तम्—भगवन्! आवयोः सन्ततिर्भविष्यति नवा? देवाभ्यामुक्तम्-

चिन्तासे दुःखी होता रहता था। एक दिन उन नन्ददत्त नन्दप्रिय नामक गोपके जीव दो देवोंने स्वर्गमें रहते हुए अवधिज्ञानसे जानकर ऐसा विचार किया कि हम दोनोंको इसी भृगुपुरोहितके यहां पुत्ररूपसे उत्पन्न होना है, अतः यह हम लोगोंको जैनधर्मकी आराधना करनेसे विमुख न कर सके ऐसा प्रयत्न करना चाहिये। इस प्रकार विचार कर वे दोनों मुनिका वेष धारण कर शीघ्रही उस भृगुपुरोहितके घर पर आये। भृगु-पुरोहितने ज्योंही इन दो मुनियोंको अपने घर पर आते हुए देखे तो वह शीघ्रही उठकर इनके सामने गया। और जाकर उसने इनको वंदना की। मुनियोंने भार्या सहित उस पुरोहितको धर्मकी देशना दी। धर्मकी देशना सुनकर पुरोहितका अन्तःकरण धर्मप्रेमसे भीज गया, और उसने उसी समय उन मुनियोंके पास श्रावकके व्रतोंको पालन करनेका नियम ले लिया। जब मुनियोंके चलनेका समय आया तब उस पुरोहितने हाथ जोडकर उनसे पूछा कि हे भदन्त। यह तो कहिये कि हम लोगोंके यहां सन्तान होगी या नहीं?। मुनिराजोने कहा कि तुम चिन्ता मत करो-

ચિંતામાં દુઃખી થયા કરતા હતા. એક દિવસ એ નંદદત્ત અને નંદપ્રિય નામના ગોપના જીવ બન્ને દેવોએ સ્વર્ગમાં રહેતા રહેતા અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું અને એવો વિચાર કર્યો કે, અમારે બન્નેએ એ ભૃગુપુરોહિતને ત્યાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થવાનું છે આથી તે અમો બન્નેને જૈનધર્મની આરાધના કરવાથી વિમૂખ ન કરી શકે એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે બન્નેએ મુનિનો વેશ ધારણ કરી તુરત જ એ ભૃગુપુરોહિતના ઘેર પહોંચ્યા ભૃગુ પુરોહિતે આ બન્ને મુનિઓને પોતાને ઘેર આવતા જ્યારે જોયા તો તે ઉઠીને સત્વર તેમની સામે ગયા અને વંદના કરી મુનિઓએ ભૃગુપુરોહિતને અને તેની પત્નીને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ધર્મદેશના સાંભળીને પુરોહિતનું અંતઃકરણ ધર્મ પ્રેમથી ભીંજાઈ ગયું અને તેણે તે જ સમયે તે મુનિઓની પાસે શ્રાવકના વ્રતોનું પાલન કરવાનો નિયમ લઈ લીધો. મુનિઓ જ્યારે વિહાર થવા લાગ્યા ત્યારે પુરોહિતે હાથ જોડીને તેમને પૂછ્યું, હે ભદન્ત! એ તો બતાવો કે, અમારે ત્યાં સંતાનપ્રાપ્તિ થશે કે નહીં? મુનિ[illegible] કે,

पुत्रयो द्वौ दारकौ भविष्यतः। तौ च बाल्यावस्थायामेव श्रामण्यमङ्गीकरिष्यतः। युवाभ्यां तत्र व्याघातो न कर्तव्यः। तौ प्रव्रज्य बहून् लोकान् धर्मं प्रतिबोधयिष्यतः। एवं बोधयित्वा तौ देवौ स्वस्थानं गतौ।

ततः कियत्कालानन्तरं तौ नन्ददत्तनन्दप्रियजीवदेवौ देवलोकाच्च्युत्वा पुरोहित भार्याया गर्भेऽवतीर्णौ। ततः सभार्यः स पुरोहितः इषुकारनगरस्यान्तिमभागे स्थितः। तत्र पुरोहितपत्नी रमणीयाकृतिकं दारकयुगलं प्रसूता। मातापितृभ्यां तयोर्नाम 'देवभद्र-यशोभद्रे'ति कृतम्। क्रमेण तौ दारकौ लब्धसंज्ञौ जातौ।

तुम्हारे यहां दो पुत्र उत्पन्न होंगे। परन्तु वे तुम्हारे यहां नहीं रहेंगे। बाल्यकालमें ही वे दीक्षित हो जावेंगे। अतः आपका उस समय यह कर्तव्य होगा कि आप उनको दीक्षा लेनेमें अन्तराय रूप न बने। ये ऐसे साधु होंगे कि जिनकी देशनासे हजारों जीवोंका कल्याण होगा। इस प्रकार पुरोहितको समझाकर वे दोनों देव जहांसे आये थे वहां पर वापिस चले गये।

कुछ कालके बाद ये दोनो देव अपने स्थानसे चवे और उसी पुरोहितके यहां पुत्ररूपसे जन्मे। जब ये पुरोहितकी भार्याके गर्भमें आये थे तब पुरोहित अपनी भार्या सहित इषुकार नगरके अन्तिम भागमें ठहरा हुआ था। वहीं पर उसकी भार्याने इन दोनों पुत्रोंको जन्म दिया था। पुत्रोंकी उत्पत्तिसे पुरोहित पुरोहितानीको बहुतही अभूतपूर्व आनंद हुआ। जन्मके समयके समस्त लौकिक आचार हो चुकनेके बाद पुरोहितने इन नवप्रसूत (नवीन जन्मे हुए) बालकोंका नाम देवभद्र और यशोभद्र

તમે ચિંતા ન કરો તમારે ત્યાં બે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે પરંતુ તેઓ તમારે ત્યાં રહેશે નહિ બાલ્યકાળમાં જ એ બન્ને દીક્ષા અંગીકાર કરશે આથી આપનુ એ વખતે એ કર્તવ્ય બનશે કે, આપ એમના દીક્ષાના કામમાં અંતરાયરૂપ ન બનો એ એવા સાધુ થશે કે, જેમની ધર્મદેશનાથી હજારો જીવોનું કલ્યાણ થશે આ પ્રમાણે પુરોહિતને સમજાવીને એ બન્ને દેવ જ્યાથી આવ્યા હતા ત્યાં પાછા ચાલ્યા ગયા

થોડા સમય પછી એ બન્ને દેવ પોતાના સ્થાનથી ચ્યવીને એ ભૃગુ-પુરોહિતને ત્યાં પુત્ર રૂપે જન્મ્યા જ્યારે એ પુરોહિતની સ્ત્રીના ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે પુરોહિત પોતાની પત્ની સાથે ઈષુકાર નગરના એક છેડા ઉપર રહેતા હતા ત્યાં તેની પત્નીએ આ બન્ને પુત્રોને જન્મ આપ્યો બન્ને પુત્રોના જન્મથી પુરોહિત તથા તેની સ્ત્રીને ઘણો જ આનંદ થયો જન્મ સમયના સઘળા લૌકિક રીત રીવાજો પતાવ્યા પછી પુરોહિતે આ બન્ને બાળકોના નામ

तदा पुरोहितेन प्रोक्तम् वत्स ! य एते बद्धश्वेतसदोरकमुखवस्त्रिकमुखाः परिहितश्वेतचोलपट्टकाः परिधृतश्वेतवस्त्रप्रावरणाः परिगृहीतप्रमार्जिका रजोहरणभिक्षाधानीसमावृतपात्रहस्ताः अनावृतमस्तका पादत्राणरहितचरणाः साधवो भद्रका इव दृश्यन्ते । एते हि कपटपरिपूर्णहृदया भवन्ति । उपरिष्टान्मिष्ट भाषन्ते, हृदये तु हालाहलविषं धरन्ते । 'जीवहिंसा माभूत्' इति प्रदर्शयितु भूमिं निरीक्षमाणाश्चरणन्यास कुर्वन्ति, परन्तु हृदि राक्षसी वृत्तिं पोषयन्ति । एते हि स्वपात्रेषु सुतीक्ष्णानि

रक्खा। ये दोनो भाई धीरे२ द्वितीयाकी चन्द्रकलाके समान वृद्धिंगत होने लगे। जब वे थोडे बहुत समझने लगे तब पुरोहितने युक्तिपूर्वक समझाते हुए इनको कहा कि बेटा! देखो ये जो साधु लोग होते हैं कि जिनके मुख पर सदोरकमुखवस्त्रिका बंधी रहती है, श्वेत चोलपट्टा जो पहिरे रहते है तथा सफेद ही वस्त्रोंको जो ओढा करते है, हाथमें जो सदा रजोहरण लिये रहते हैं, जो झोलीमें काष्टके पात्र रखते है, मस्तक भी जिनका सदा उघाडा रहा करता है, उघाडे पैर ही जो घूमा करते है वे ऊपरसे तो बडे भद्र दिखते है परन्तु हृदय इनका कपटसे परिपूर्ण रहा करता है। बोलनेमें इनके जितनी मिठास रहती है वह सब ऊपरकी ही क्रिया समझो भीतरसे तो हलाहल विषसे भरे हुए रहा करते है। जीवोंका विराधना न हो जाय" इस बातको लोगोंको दिखानेके लिये ही ये धीरे२ देखते हुए जमीन पर चलते है परन्तु हृदय इनका मलिन होता है, ये राक्षसी वृत्ति वाले होते हैं। ये लोग अपने पात्रो केभीतर सुतीक्ष्ण छुरी,

---

દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર રાખ્યા એ બન્ને બીજના ચદ્રની માફક વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા જ્યારે તેઓ થોડુ ઘણુ સમજવા લાગ્યા ત્યારે પુરાહિતે તેમને સમજાવતા કહ્યુ કે, બેટા ! જેના મોઢા ઉપર સદોરકમુખવસ્ત્રિકા બાધેલી હોયછે, સફેદ ચોલપટો જેઓ પહેરે છે, તથા સફેદ જ વસ્ત્ર જેઓ ઓઢતા હોય છે અને હાથમા તેઓ સદા રજોહરણ રાખે છે, ઝોળીમા પાત્ર રાખે છે, જેમનુ માથુ સદા ઉઘાડુ રહેતુ હોય છે, ઉઘાડા પગે જેઓ ચાલતા હોય છે, આ પ્રકારના જે સાધુ મુનિઓ હોય છે તેઓ ઉપરથી તો ઘણા જ ભદ્ર દેખાતા હોય છે પરતુ તેઓનુ હ્રદય કપટથી ભરેલુ હોય છે તેમના બોલવામા જે મીઠાશ ભરેલી હોય છે તે ઉપરની ક્રિયા માત્ર સમજો અદરથીતો તેઓ હળાહળ વિષથી ભરેલા હોય છે "જીવોની વિરાધના ન થઇ જાય" એવુ લોકોને દેખાડવા માટે જ એ ધીરે ધીરે જોઈ જોઇને જમીન ઉપર ચાલતા હોય છે પરતુ એમનુ હ્રદય મલિન હોય છે તેઓ રાક્ષસી વૃત્તિ વાળા હોય છે તેઓ

क्षुरिका कर्तरिकासिपुत्र प्रभृतीनि शस्त्राणि स्थापयन्ति। बालकान् गृहीत्वाऽरण्ये नयन्ति। असिपुत्रेण नासिका छिन्दन्ति, कर्तरिकया कर्णा कर्तयन्ति, क्षुरकिया उदर विदारयन्ति। अतो युवाभ्यामेतेषा समीपे न गन्तव्यम्, नाप्येतेषा संगति कर्तव्या, न चैषा दृष्टिसमक्षे स्थातव्यम्। इति पितुर्वचन निशम्य तौ दारकौ साधुभ्यः पराङ्मुखौ जातौ। एकस्मिन् दिने तौ बालकौ रथ्याया क्रीडन्तौ प्रासुकमन्नपानादिकमादाय समुखमागच्छतस्तान् साधुन् दृष्ट्वा भयोद्भ्रान्तचित्तौ ततः पलाय्य वन गत्वा विशालमेक वटवृक्षमारुह्य सघनपत्रतया शाखाया निलीय संस्थितौ साधवोऽपि तेनैव मार्गेण तत्रैव समायाताः। तस्यैव

कैंची एव चाकू वगैरह शस्त्रोंको छिपाकर रखते है। जब बालकोंको पकडकर ये जगलमे ले जाते है तो चाकूसे-नासिकाको काटते है कैंचीसे कानोंको कतरते है और छुरीसे पेटको चीर डालते है। इसलिये बेटा ! हम तुमको समझाते है कि तुम भूलकर भी इनकी सगतिमें मत आना जब ये लोग तुमको आते दिखलाई पडे तो इनको मत देखना इनसे दूर भाग जाना। इनके साम्हने कभी आना ही नहीं। इस प्रकार पिताके वचन् सुनकर ये दोनो ही बालक साधुओंसे पराङ्मुख बन गये।

एक दिनकी बात है कि जब ये दोनों ही बालक किसी गलीमें खेल रहे थे तब इन्होंने खेलते २ प्रासुक अन्नपान आदिको लेकर सन्मुख आते हुए मुनियोको देखा। देखते ही ये दोनों भयोद्भ्रान्तचित्त होकर वहांसे वनकी तरफ भाग गये, और एक विशाल वटवृक्ष पर चढकर सघनपत्र वाली शाखाके ऊपर जाकर छिप गये। आहार आदि सामग्री लेकर मुनि-

પોતાના પાત્રોના અદર તીક્ષ્ણ ધારવાળી છરી, કાતર ચાકુ વગેરે શસ્ત્રોને છુપાવીને રાખતા હોય છે તેઓ બાળકોને પકડીને જગલમા લઈ જાય છે અને ત્યા ચાકુથી તેનુ નાક કાપે છે, કાતરથી કાનને કાતરે છે અને છરીથી પેટને ચીરા નાખે છે આ માટે હુ તમને સમજાવુ છુ કે, તમો ભૂલેચૂકે પણ તેમની સગત ન કરતા જ્યારે એ સાધુઓ આવતા તમારી દૃષ્ટિએ દેખાય ત્યારે તેની સામે ન જોતા દૂર ભાગી જજો એમની સામે કદી પણ ન જતા આ પ્રકારના પિતાના વચન સાભળીને એ બન્ને બાળક સાધુઓથી પરાગ્મુખ બની ગયા

એક દિવસની વાત છે કે, એ બન્ને બાળકો કોઈ ગલીમા રમતા હતા ત્યારે તેમણે રમતી વખતે પ્રાસુક અન્નપાન આદિને લઈને તેમની સામે આવતા મુનિઓને જોયા જોતા જ એ બન્ને ભયભીત બનીને વનની તરફ ભાગી છૂટ્યા ત્યા તેઓ વિશાળ એવા એક વડલા ઉપર ચડી ગયા અને પાદડાથી ભરપૂર એવી એક ડાળ ઉપર જઈને છુપાઈ ગયા આહાર આદિ સામગ્રી

वटवृक्षस्याधस्तले छायायां समुपविश्य ग्रामादानीतमशनादिकं भोक्तुं प्रवृत्ताः। वटारूढौ तौ बालौ भुञ्जानास्तान् साधून् दृष्ट्वा मनस्येवमचिन्तयताम्-एषां पात्रेषु क्षुरिकादिकं किमपि शस्त्रं न दृश्यते। तातेन असत्यमेव प्रोक्तम्। एते महापुरुषा दयापरायणाः यतनया भूमिं प्रमार्ज्य सयतनं भुञ्जते। एवं विचिन्तयतोस्तयोर्मनस्येवमभूत्-पूर्वमपि क्वचिदेतादृशा॰ साधवोऽस्माभिः दृष्टाः, परन्तु क्व दृष्टा इति नास्माभिः स्मर्यते। एवं विमृशतोस्तयोर्जातिस्मरणं समुत्पन्नम्। ततस्तौ वृक्षादवतीर्य साधून् वन्दित्वा स्वगृहं समागत्य पितरावब्रूताम्-तात ! अलीकमेव

जन भी उसी मार्गसे होकर वहीं पर आ पहुचे। और उसी वटवृक्षकी छायाके नीचे बैठकर लाये हुए एषणीय उस आहार आदि सामग्रीका आहार करने के लिये प्रवृत्त हो गये। वटवृक्षकी छायामें छिपे हुए उन बालकोंने भोजन करते हुए जब उन मुनियोंको देखा तो मनमें ऐसा विचार किया कि व्यर्थमें ही पिताजीने हमको इनके लिये उलट समझाया है-इन मुनिवरों के पात्रोंमें तो न चाकू है न कैंची ही है और न छुरी है। ये तो महापुरुष हैं, दयामें परायण है तथा यतनासे भूमिका प्रमार्जन कर बडी ही सावधानीके- साथ भोजन कर रहे है। इस प्रकार इन दोनो बालकोंने विचार किया ही था कि इनके मनमें ऐसी भी बात याद आ गई कि हमने ऐसे मुनियोंको पहले कहीं देखा भी है। परन्तु कहा देखा है इस बातका ध्यान उनको नही आया। इस प्रकार खूब विचारपूर्वक ऊहापोह करते हुए उनको जातिस्मरण नामका ज्ञान उत्पन्न हो गया। अब क्या था वे दोनों ही उस वृक्षसे नीचे उतर आये-और मुनियोंको वदना कर अपने घर पहुँच

લઈને મુનિજન પણ એજ માર્ગથી ત્યા આવી પહોચ્યા અને એજ વડના વૃક્ષની શીતળ છાયામા બેસીને પોતે લાવેલ આહાર આદિ સામગ્રીનો આહાર કરવામા પ્રવૃત્ત બની ગયા. વડલાની ડાળ ઉપર પાંદડામા છુપાયેલા એ બને બાળકોએ એ મુનિઓને જ્યારે ભોજન કરતા જોયા તો મનમા એવો વિચાર કર્યો કે, પિતાએ આમને માટે આપણને ખોટુ સમજાવ્યુ છે આમાના પાત્રોમા ન તો ચાકુ છે, ન છુરી છે કે, ન તો કાતર છે આ તો મહાપુરુષ છે, દયામા પરાયણ છે, સભાળ પૂર્વક ભૂમિને સાફ કરીને ઘણી જ સાવધાનીથી ભોજન કરી રહ્યા છે આ પ્રમાણે એ બન્ને બાળકોએ વિચાર કર્યો ત્યારે તેમના મનમા એવી પણ વાત યાદ આવી ગઈ કે, અમોએ આવા મુનિઓને પહેલા કયાક જોયા છે પરતુ કયા જોયા છે એ વાતનો ખ્યાલ તેમને ન આવ્યો આ પ્રમાણે મનમા ગડમથલ અનુભવતા તેમને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ પછી શુ બાકી રહ્યુ ? એ બન્ને એજ વખતે વૃક્ષથી નીચે ઉતર્યા અને મુનિઓને વદના કરી

भवता श्रमणसगतिं कर्तुमावां प्रतिषिद्धौ। ते तु ससारसमुद्रमग्नान् जनानुध्धृत्य निरापद मोक्षस्थान प्रापयितु प्रयतन्ते, इत्येवमुक्त्वाऽध्ययनोक्तैर्वाक्यैः पितरौ प्रतिबोध्य ताभ्या सह प्रव्रजितौ। राज्ञ्या कमलावत्याऽपि पुरोहितधनलिप्सू राजा प्रतिबोधितः। तावपि प्रव्रजितौ। एव गृहीतप्रव्रज्याः पडपि सयममनुपाल्य केवलज्ञानमासाद्य मोक्ष गताः। एतदेव सूत्रकारः स्वय वर्णयति—

कर पितासे कहने लगे-तात। आपने मुनियोंके विषयमे जो कुछ हमको समझाया है वह सब आपका कहना सर्वथा अनुचित है। ये तो बडे ही दयाके भडार होते है, और ससारसमुद्रमे फँसे हुए ससारी जीवोंको उससे पार लगानेके लिये सदा चेष्टाशील रहते हैं। इनका यही प्रयत्न रहता है कि किसी भी तरह ससारीजन मोक्ष प्राप्त करे। क्यों कि वही स्थान एक ऐसा है कि जहा पर किसी भी प्रकारकी आपत्ति विपत्ति जीवको नहीं भोगनी पड़ती है। इस प्रकार कहकर उन दोनोंने इस अध्ययनमे उक्त वाक्यों द्वारा अपने मातापिताको समझाया और अपने माता पिताके साथ वे दीक्षित हो गये। तथा कमलावती रानीने भी अपने पति राजाको जो कि पुरोहितके धनको लेनेका अभिलाषी बन रहें थे प्रतिबोधित किया। ये दोनो राजारानी भी प्रव्रजित हो गये। इस प्रकार दीक्षा लेकर ये छह ही जनें सयमकी परिपालना करके केवलज्ञानको प्राप्त कर मुक्ति पधारे। इसी बातको सूत्रकार स्वय प्रकट करते है-'देवा' इत्यादि

પોતાને ઘેર જઈને પિતાને કહેવા લાગ્યા કે, હે તાત! આપે મુનિઓના વિષયમા અમને જે કાંઈ સમજાવ્યુ હતું તે સઘળુ જુઠુ છે એ મુનિઓ તો ઘણા દયાળુ હોય છે, સસારસમુદ્રમા ફસાયેલા સસારીજીવોને એનાથી કિનારે પહોચાડવા માટે સદા પ્રયત્નશીલ રહે છે, એમનો એજ પ્રયત્ન હોય છે કે, કોઈ પણ રીતે સસારીજન મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે કેમ કે, એ સ્થાન એવુ છે કે, ત્યા કોઈ પણ પ્રકારની આપત્તિ જીવોને ભોગવવી પડતી નથી આ પ્રમાણે કહીને એ બન્નેએ આ અધ્યયનમા કહેવામા આવેલ વાકયોથી પોતાના માતાપિતાને સમજાવ્યા અને પોતાના માતાપિતા સહિત તેઓએ દિક્ષા અગીકાર કરી કમલાવતી રાણીએ પણ પોતાના પતિ-રાજા કે, જે પુરોહિતનું ધન લઈ લેવાની ઈચ્છા કરી રહ્યા હતા તેને પ્રતિબોધિત કર્યા અને એ પ્રમાણે રાજા અને રાણીએ પણ દીક્ષા અગીકાર કરી આ પ્રમાણે દીક્ષા લઈને એ છએ જણા સયમનુ પરિપાલન કરીને કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી મુક્તિને પામ્યા

આ વાતને સૂત્રકાર સ્વય પ્રગટ કરે છે—"દેવા"-ઇત્યાદિ।

मूलम्—

देवा भवित्ताण पुरेभवंमि, केई चुया एगविमाणवासी ।
पुरे पुराणे इसुयारनामे, खाए समिद्धे सुरलोगरम्मे ॥१॥

छाया—देवा भूत्वा पुराभवे, केचिच्च्युता एकविमानवासिनः ।
पुरा पुराणे इषुकार नाम्नि, ख्याते समृद्धे सुरलोकरम्ये ॥ १ ॥

टीका—'देवा' इत्यादि ।

केचित् जीवाः पुराभवे=पूर्वजन्मनि एक विमानवासिनः-एकस्मिन् विमाने वस्तु शीला ये ते तथा, सौधर्मदेवलोकान्तर्गतपद्मगुल्मविमानवासिन इत्यर्थः, देवा भूत्वा तत्रत्यभोगान् परिभुज्य, ततश्च्युताः सुरलोकरम्ये देवलोकवन्मनोरमे, समृद्धे धनधान्यपरिपूर्णे पुराणे प्राचीने अत एव ख्याते जगत्प्रसिद्धे इषुकारनाम्नि-पुरे समुत्पन्नाः ॥ १ ॥

तत्रपुरे कस्मिन् कुले समुत्पन्नाः किं कृतवन्तश्च ? इत्याह—

मूलम्—

सकम्मसेसेण पुराकएण, कुलेसु दग्गेसु य ते पसूया ।
निव्विण्ण संसारभयाजहाय, जिणिंदमग्गं सरणं पवण्णा ॥२॥

अन्वयार्थ-(पुरेभवमि-पुराभवे)पूर्वभवमे (एगविमाणवासी-एकविमान वासिनः) सौधर्मदेवलोकातर्गत पद्मगुल्म नामके एक विमान में (देवा-भवित्ताण-देवा भूत्वा) देवकी पर्यायमे थे। वहाके भोगोको भोगकर फिर वहांसे (केई-केपि) कोई-अर्थात् छह देव (चुया-च्युताः) चवे और (सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये) देवलोक जैसे मनोरम तथा(समिध्धे-समृद्धे) धनधान्यसे परिपूर्ण ऐसे (इसुयार नामे पुरे-इषुकार नाम्नि पुरे) इषुकार नामके पुरमे जो (पुराणे-पुराणे) पुराना एव (खाए-ख्याते) प्रसिद्ध शहर था वहा उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

અન્વયાર્થ—એ છએ જીવો पुरेभवमि-पुराभवे પૂર્વભવમા एगविमाणवासी-एक विमानवासिन સૌધર્મ દેવલોકની અંદર પદ્મગુલ્મ નામના એક વિમાનમા देवा भवित्ताण-देवा भूत्वा દેવની પર્યાયમા હતા ત્યાના ભોગોને ભોગવીને समिध्धे-समृध्धे ફરી ત્યાથી केई-केवि એ છએ દેવ चुया-च्युता ચવીને દેવલોક જેવા મનોરમ તથા सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये ધનધાન્યથી પરિપૂર્ણ એવા इसुयार नामे पुरे-इषुकारनाम्नि पुरे ઈષુકાર નામના पुराणे-पुराणे પુરાણા તેમજ खाए-ख्याते પ્રસિદ્ધ એવા શહેરમા ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧ ॥

छाया—स्वकर्मशेषेण पराकृतेन, कुलेषूदग्रेषु च ते प्रसूताः ।
निर्विण्णाः ससारभयात् त्यक्त्वा, जिनेन्द्रमार्गं शरण प्रपन्नाः ॥ २ ॥

टीका—' सकम्मसेसेण '-इत्यादि—

ते=षडपिजीवाः पुराकृतेन=इभ्य-श्रेष्ठिपुत्रभवसमुपार्जितेन स्वकर्मशेषेण=स्वम्-आत्मीय, कर्म=पुण्यप्रकृतिलक्षण तस्य शेषोऽवशिष्टो भागस्तेन, अनिर्जरित पुण्यकर्मणेत्यर्थः, उदग्रेषु=उच्चेषु कुलेषु प्रसूताः समुत्पन्नाः । च-पुनस्ते संसार-भयात् निर्विण्णाः=उद्विग्नाः सन्तः, 'निव्विण्ण' इति लुप्तविभक्तिकम्, आर्षत्वात्, ' जहाय ' त्यक्त्वा कामभोगान्, जिनेन्द्रमार्गं - तीर्थङ्करोपदिष्ट सम्यग्दर्शनज्ञान-चारित्रात्मक मोक्षपथ शरणम्=अपायरक्षाक्षमरूपमाश्रय प्रपन्नाः-प्राप्तवन्तः । अथ

उस पुरमें वे किस किस कुलमें उत्पन्न होकर क्या किया ? सो कहते हैं—' सकम्मसेसेण ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ--(ते ते)वे छह ही जीव (पुराकएण सकम्मसेसेण पुराकृतेन स्वकर्मशेषेण) इभ्य-श्रेष्ठीके पुत्रोंके भवमें समुपार्जित जो शुभकर्म किये उसके भोगनेसे अवशिष्ट रहे हुए कर्मांशके प्रभावसे-अनिर्जरित पुण्य कर्मसे (उदग्गेसु कुलेसु पसूया-उदग्रेषु कुलेषु प्रसूता') उच्चकुलोंमे उत्पन्न हुए । पुनः (ससारभया निव्विण्ण-ससारभयात् निर्विण्णाः) संसारके भयसे उद्विग्न होकर (जहाय-त्यक्त्वा) कामभोगों का परित्याग करके (जिणिंदमग्ग सरण पवण्णा-जिनेन्द्रमार्गं शरण प्रपन्ना) तीर्थ करोपदिष्ट सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्रात्मक मोक्षमार्गकी शरणमे आये ।

भावार्थ—ये छह ही जीव बडे पुण्यशाली थे । सो पूर्वसुकृतके

એ ઇષુકાર નગરમા તેઓ કયા કયા કુળમા ઉત્પન્ન થયા અને શું શું કર્યું ? તે કહે છે—" सकम्मसेसेण "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—ते-ते એ છએ જીવ पुराकएण सकम्मसेसेण-पुराकृतेन स्वकर्मशेषेण ધનવાન શેઠને ત્યા પુત્રોના ભવમા રહીને જે સારા કર્મ ઉપાર્જીત કર્યા અને ભોગવવામા બાકી રહેલા કર્મના પ્રભાવથી-અનિર્જરીત કર્મના પ્રભાવથી उदग्गेसु कुलेसु' पसूया-उदग्रेषु कुलेषु प्रसूता ઉચ્ચકુળોમા ઉત્પન્ન થયા અને ससारभया निविण्ण-समारभयात् निर्विण्णा સંસારના ભયથી ઉદ્વેગ પામીને जहाय-त्यक्त्वा કામ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી जिणिंदमग्ग सरण पवण्णा-जिनेन्द्र मार्ग शरण प्रपन्ना તીર્થંકરોએ ઉપદેશ કરેલા એવા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રાત્મક મોક્ષમાર્ગના શરણે આવ્યા

ભાવાર્થ—એ છએ જીવ ઘણા જ પુણ્યશાળી હતા તેઓ પૂર્વભવના

मूलम्—

देवा भवित्ताण पुरेभवंमि, केई चुया एगविमाणवासी ।
पुरे पुराणे इसुयारनामे, खाए समिद्धे सुरलोगरम्मे ॥१॥

छाया—देवा भूत्वा पुराभवे, केचिच्च्युता एकविमानवासिनः ।
पुरा पुराणे इषुकार नाम्नि, ख्याते समृद्धे सुरलोकरम्ये ॥ १ ॥

टीका—' देवा ' इत्यादि ।

केचित् जीवाः पुराभवे=पूर्वजन्मनि एक विमानवासिनः-एकस्मिन् विमाने वस्तु शीला ये ते तथा, सौधर्मदेवलोकान्तर्गतपद्मगुल्मविमानवासिन इत्यर्थः, देवा भूत्वा तत्रत्यभोगान् परिभुज्य, ततश्च्युताः सुरलोकरम्ये देवलोकवन्मनोरमे, समृद्धे धनधान्यपरिपूर्णे पुराणे प्राचीने अत एव ख्याते जगत्प्रसिद्धे इषुकारनाम्नि पुरे समुत्पन्नाः ॥ १ ॥

तत्रपुरे कस्मिन् कुले समुत्पन्नाः किं कृतवन्तश्च ? इत्याह—

मूलम्—

सकम्मसेसेण पुराकएणं, कुलेसु दग्गेसु य ते पसूया ।
निव्विण्ण संसारभयाजहाय, जिणिंदमग्गं सरणं पवण्णा ॥२॥

अन्वयार्थ-(पुरे भवंमि-पुराभवे)पूर्वभवमें (एगविमाणवासी-एकविमान वासिनः) सौधर्मदेवलोकांतर्गत पद्मगुल्म नामके एक विमान में (देवा-भवित्ताण-देवा भूत्वा) देवकी पर्यायमे थे। वहाके भोगोंको भोगकर फिर वहांसे (केई-केपि) कोई-अर्थात् छह देव (चुया-च्युताः) चवे और (सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये) देवलोक जैसे मनोरम तथा(समिध्धे-समृद्धे) धनधान्यसे परिपूर्ण ऐसे (इसुयार नामे पुरे-इषुकार नाम्नि पुरे) इषुकार नामके पुरमें जो (पुराणे-पुराणे) पुराना एव (खाए-ख्याते) प्रसिद्ध शहर था वहा उत्पन्न हुए ॥ १ ॥

અન્વયાર્થ—એ છએ જીવો પુરેભવંમિ-पुराभवे પૂર્વભવમા एगविमाणवासी-एकविमानवासिन સૌધર્મ દેવલોકની અંદર પદ્મગુલ્મ નામના એક વિમાનમા देवा भवित्ताण-देवा भूत्वा દેવની પર્યાયમા હતા ત્યાના ભોગોને ભોગવીને समिध्धे-समृध्धे ફરી ત્યાથી केई-केवि એ છએ દેવ चुया-च्युता ચવીને દેવલોક જેવા મનોરમ તથા सुरलोगरम्मे-सुरलोकरम्ये ધનધાન્યથી પરિપૂર્ણ એવા इसुयार नामे पुरे-इषुकारनाम्नि पुरे ઈષુકાર નામના पुराणे-पुराणे પુરાણુ તેમજ खाए-ख्याते પ્રસિદ્ધ એવા શહેરમા ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧ ॥

वसुप्रियजीवदेवो विशालकीर्त्तिः=विशाला विस्तृता कीर्तिर्यशो यस्य स तथा, इषुकारो नामराजा बभूव। 'च' शब्दः पूरणे। च=पुनः षष्ठो धनदत्तजीवो देव कमलावती नाम तस्य राज्ञो देवी=पट्टराज्ञी बभूव ॥ ३ ॥

एषु षट्स्वपि द्वयोः कुमारयो जैनेन्द्रशासने यथा प्रतिपत्तिर्जाता, तथाऽऽह-

मूलम्--

जाईजरामच्चुभयाभिभूया, बहिं विहाराभिणिविट्ठचित्ता।
संसारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा, दट्ठूण ते कामगुणे विरत्ता ॥४॥

छाया-जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ, बहिर्विहाराभिनिविष्टचित्तौ।
संसारचक्रस्य विमोक्षणार्थं, दृष्ट्वा तौ कामगुणे विरक्तौ ॥ ४ ॥

टीका--' जाईजरा '-इत्यादि--

जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ-जातिर्जन्म, जरा-वार्द्धकम्, मृत्युः=मरणम् एभ्यो यद्भय तेन अभिभूतौ=व्याप्तौ, अत एव-बहिर्विहारभिनिविष्टचित्तौ-बहिः=संसारा-

---

पत्नी) उस पुरोहितकी यशा नामकी पत्नीके रूपमे उत्पन्न हुआ। (विसालकित्ती य-विशालकीर्तिश्च) पांचवा वसुप्रिय जीवदेव विशालकीर्ति सपन्न (इसुयारो राय-इषुकारः राजा) इषुकार नामका राजा हुआ। और छठवा धनदत्त जीवदेव (कमलावई देवी-कमलावती देवी) उस राजाकी कमलावती नामकी पत्नीके रूपमे उत्पन्न हुआ ॥३॥

इन छहोंमेंसे इन दो कुमारोंको जिस तरहसे जैनेन्द्र शासनमें प्रतिपत्ति हुई वह बात प्रकट की जाती है--'जाईजरा०' इत्यादि।

अन्वयार्थ--(जाईजरा मच्चुभयाभिभूया-जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ) जन्म, जरा, मरणके भयसे डरे हुए इसीलिये (बहिं विहाराभिणिविट्ठचित्ता-बहिर्विहाराभिनिविष्टचित्तौ) ससारसे सर्वथा भिन्न जो

યશા નામની પત્નીનારૂપે ઉત્પન્ન થયો. विसालकित्तीय-विशालकीर्तिश्च પાંચમો વસુપ્રિયનો જીવ દેવ વિશાળ કીર્તિસપન્ન इसुयारो राय-इषुकार राजा ઇષુકાર નામના રાજા થયા અને છઠ્ઠો ધનદત્તનો જીવ દેવ कमलावई देवी-कमलावती देवी એ રાજાની કમળાવતી નામની પત્નીરૂપે ઉત્પન્ન થયો ॥ ૩ ॥

એ છએ જણામાના બે કુમારોને જે રીતે જૈનેન્દ્ર શાસનમા પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ એ વાત પ્રગટ કરવામા આવે છે--" जाईजरा "-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ--जाईजरामच्चुभयाभिभूया-जातिजरामृत्युभयाभिभूतौ જન્મ, જરા અને મરણના ભયથી ડરેલા અને એ કારણે बहिंविहाराभिणिविट्ठचित्ता-बहिर्विहारा-

भावः-ते षडपि पुण्यशालिनः प्राणिनः पूर्वसुकृतावशेषेण महाकुलेषु समुत्पद्य संसारासारतां परिज्ञाय वीतरागधर्ममङ्गीकृतवन्त इति ॥ २ ॥

कश्च केन रूपेण जिनेन्द्रमार्गं शरणं प्रपन्नः ? इत्याह—

मूलम्—

पुमत्तमागम्मकुमार दोवि, पुरोहिओ तस्स जसा य पत्ती।
विसालकित्ती य तहोसुयारो, रायऽत्थ देवी कमलावई य॥३॥

छाया—पुंस्त्वमागम्य कुमारौ द्वावपि, पुरोहितस्तस्य यशाश्च पत्नी।
विशालकीर्तिश्च तथेषुकारो, राजाऽत्रदेवी कमलावती च ॥३॥

टीका—' पुमत्त '-इत्यादि-

अत्र-अस्मिन् भवे द्वावपि कुमारौ=नन्ददत्त-नन्दप्रियनामक गोपदारकजीवौ पुंस्त्व-पुरुषत्वम्, आगम्य=प्राप्य, पुरोहितपुत्रत्वेन समुत्पन्नौ। मूलमतरबोधित्वेन प्राधान्यबोधनार्थं तयोः पूर्वमुपादानम्। तृतीयो वसुमित्रजीवदेवः पुरोहितो जातः। च-पुनश्चतुर्थो वसुदत्तजीवदेवस्तस्य पुरोहितस्य पत्नी यशानाम बभूव। तथा पञ्चमो

अवशेषसे महाकुलोंमें उत्पन्न हुए। फिर भी इसका अन्तःकरण वहा के पदार्थों के सेवन करनेमे ससक्त नहीं हुआ। ससारकी असारता जानकर इन लोगोंने शीघ्र ही वीतरागके धर्मको अगीकार किया ॥ २ ॥

कौन जीव किस रूपसे वीतराग के मार्गको अगीकार किया ? सो कहते हैं—'पुमत्त मागम्म' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(दोवि-द्वौ अपि) वे दोनो गोपपुत्रके जीव (पुमत्तमागम्म-पुंस्त्वमागम्य) पुरुषत्वको प्राप्त कर (कुमारो-कुमारौ) पुरोहितके पुत्रपने उत्पन्न हुए। (पुरोहिओ-पुरोहितः) तृतीय वसुमित्र जीव देवपने पुरोहित रूपसे उत्पन्न हुआ। चौथा वसुदत्त जीव देव (तस्स जसाय पत्ती-तस्य यशा

सुकृत्यको अवशेषथी उच्चकुळोमा उत्पन्न थया परंतु तेमनुं अंतःकरण त्यांना पदार्थोनुं फरीथी सेवन करवामा आसक्त बन्युं संसारनी असारता जाणीने ए लोकोए वेळासर वीतरागना धर्मनो अंगीकार कर्यो ॥ २ ॥

कया जीवे कया रूपथी वितरागना मार्गने अंगीकार कर्यो ? ते कहे छे- "पुमत्त मागम्म"-ईत्यादि।

अन्वयार्थ—दोवि-द्वौअपि गोप बाळकना ए बन्ने जीव पुमत्तमागम्म-पुंस्त्वमागम्य पुरुषतत्वने प्राप्त करी कुमारो-कुमारौ पुरोहितने त्यां पुत्ररूपे उत्पन्न थया पुरोहिओ-पुरोहित त्रीजा वसुमित्रनो जीव देवपणामांथी पुरोहितरूपे उत्पन्न थयो चोथा वसुदत्तजीव देव तस्स जसाय-तस्ययशा पत्नी ए पुरोहितनी

कथं निवृत्तौ ? इत्याह--

मूलम्--

पियपुत्तगा दोन्नि वि माहणस्स, सकम्म सीलस्स पुरोहियस्स।
सरित्तु पोराणियं तत्थ जाइं, तहा सुचिण्णं तवसंजमं च ॥५॥

छाया--प्रियपुत्रकौ द्वावपि ब्राह्मणस्य, स्वकर्मशीलस्य पुरोहितस्य।
स्मृत्वा पौराणिकीं तत्र जातिं, तथा सुचीर्णं तपः सयम च ॥ ५॥

टीका--'पियपुत्तगा' इत्यादि-

तत्र इषुकारपुरे स्वकर्मशीलस्य-पठनपाठनयाजनदानप्रतिग्रहरूपषट्कर्मनिर

उपद्रवित हो रहा है तथा जहा इनका भय नहीं है ऐसा स्थान एक मोक्ष ही है। उसके मार्गका पथिक बनाहुआ व्यक्ति ससारके परिभ्रमणसे मुक्ति पा जाता है। "कामगुण"में जो कामको गुणकी उपमा दी गई है वह इसलिये समझना चाहिये कि जिस प्रकार गुण-रस्सी-बधनका काम करती है उसी प्रकार ये शब्दादिक विषयरूप काम भी जीवके साथ कर्मोंका बधन कराते है। अथवा ये शब्दादिक विषय कामकी पुष्टि करने वाले है इसलिये भी कामगुण है। पचेन्द्रियोंको सुखप्रदान करनेवाले सद्वस्त्र (स्पर्शन इन्द्रियकी अपेक्षा) मिष्टान्न (रसनाकी अपेक्षा) पुष्प, चन्दन (घ्राणकी अपेक्षा) नाटकका अवलोकन-- चक्षु इन्द्रिय की अपेक्षा) गीत, ताल, वेणु, वीणासपन्न सुन्दर काकली गीतादिकका श्रवण (कर्ण इन्द्रियकी अपेक्षा) ये सब विषय हैं। अतः इनसे कामकी पुष्टि होती है। ऐसा विचार कर ये दोनों कुमार ससार-से विरक्त होकर मोक्षमार्गके अनुयायी बनें ॥४॥

લેશમાત્ર પણ ભય નથી એવું જો કોઈ પણ સ્થાન હોય તો તે એક માત્ર મોક્ષ જ છે આથી તેઓ એ માર્ગના પથિક બન્યા, આ માર્ગને ગ્રહણ કરનાર વ્યક્તિ સસારના પરિભ્રમણથી મુક્ત બની જાય છે "कामगुण"મા કામને ગુણની ઉપમા આપવામા આવેલ છે તે એ માટે સમજવી જોઈએ કે, જે પ્રમાણે ગુણ-રસ્સી બધનનુ કામ કરે છે એજ રીતે શબ્દાદિક વિષય કામની પુષ્ટિ કરવાવાળા છે આ ખાતર પણ કામ ગુણ છે પચેન્દ્રિયોને સુખપ્રદાન કરાવનાર સારા વસ્ત્રો, મિષ્ટાન, પુષ્પ, ચદન, નાટકનુ અવલોકન, ગીત, તાલ, વેણુ, વીણા સપન્ન સુદર કાકલી ગીતાદિકનુ શ્રવણ, આ સઘળા વિષય છે એ કારણે એનાથી કામને પુષ્ટિ મળે છે એવો વિચાર કરીને એ બને કુમાર સસારથી વિરક્ત થઈને મોક્ષમાર્ગના અનુયાયી બન્યા ॥ ૪ ॥

द्वयहि यौ विहारः, साद्यपर्यवसानरूपः सकलकर्मभावलक्षण आत्मनस्तादात्म्याव-स्थानरूपो मोक्षः, तत्राभिनिविष्टम्-स्थिरं चित्तं ययोस्तौ तथाभूतौ, तौ कुमारौ दृष्ट्वा=साधुन् विलोक्य, यद्वा-'इमे कामगुणा अनित्याः' इति दृष्ट्वा=पर्यालोच्य, संसारचक्रस्य, संसारः=जन्ममरणपरम्पराचक्रमिव भ्रमण साधर्म्यात्, संसारचक्र तस्य विमोक्षणार्थे परित्यागनिमित्त, कामगुणे-काम्यतेऽभिलष्यते रागातुरैः प्राणिभिरिति कामः शब्दादिविषयः, सचात्मबन्धनैकहेतुत्वाद् गुणः=रज्जुरूपः, इति कामगुणः, यद्वा-काम एवगुणः लक्षणया ज्ञानादि गुणोपघातक इत्यर्थः, यद्वा-कामस्य-मदनस्य गुणः संपादकः-पुष्टिकर –कामगुणः, स च पञ्चेन्द्रिय सुखद सद्वस्त्रमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटक-गीततालवेणुवीणाकलितकाकली गीतादिकस्तस्मिन् विषये विरक्तौ=निवृत्तौ ॥ ४ ॥

सादि अपर्यवसान रूप मोक्ष है उसमें लगे हुए चित्तवाले ऐसे (ते-तौ) वे दोनों कुमार (दट्ठूण-दृष्ट्वा) मुनियोंको देखकर अथवा 'ये कामगुण अनित्य हैं' इस प्रकार विचार कर (संसारचक्कस्स विमोक्खणट्ठा-संसार चक्रस्य विमोक्षणार्थम्) संसाररूप चक्रके परित्याग करने निमित्त (कामगुणे विरत्ता-कामगुणे विरक्तौ) कामगुणोंके विषयमें विरक्त बन गये।

भावार्थ—यह हम कथाभागसे जान ही चुके हैं कि देवभद्र और यशोभद्र ये दोनों कुमार किस प्रकार प्रतिबोधित हुए हैं। अतः जब ये दोनों कुमार अवस्थामें ही थे तब भी इनका चित्त अपनी खोई हुई निधिको खोजनेमे ही लगा हुआ था। ज्यों ही इनको मुनियोंके दर्शन हुए त्यों ही ये संसार शरीर एवं भोगोसे निर्विण्ण बनकर दीक्षित हो गये। इन्होंने विचारा कि यह संसार तो जन्म, जरा, एवं मरणके दुःखोंसे

भिनिविष्टचित्तौ સંસારથી સર્વથા ભિન્ન જે સ્થિર છે એવું જે અપર્યવસાનરૂપ મોક્ષ છે એમાં લાગેલા ચિત્તવાળા એવા એ તે-तौ બન્ને કુમાર दट्ठूण-दृष्ट्वा મુનિઓને જોઈને અથવા "આ કામગુણ અનિત્ય છે" આ પ્રકારનો વિચાર કરીને संसारचक्कस विमोक्खणट्ठा संसारचक्रस्य विमोक्षणार्थम् સંસારરૂપ ચક્રનો પરિત્યાગ કરવા નિમિત્ત એવા કામગુણોના વિષયથી વિરક્ત બની ગયા

ભાવાર્થ—આ કથાભાગથી એ જાણી શકાયુ કે, દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર એ બન્ને કુમારો કઈ રીતે બોધિત થયા જ્યારે એ બન્ને કુમારઅવસ્થામા જ હતા ત્યારથી જ તેમનુ ચિત્ત પોતાની ખોવાયેલી જરૂરી ચિજને શોધવાના કામમા ઘણુ જ ચિંતિત હતુ જ્યારે એમને મુનિઓના દર્શન થયા એટલે સંસાર, શરીર અને ભોગોથી નિર્વિણ્ણ બનીને દીક્ષિત થયા એમણે વિચાર્યુ કે, આ સંસાર તો જન્મ, જરા અને મરણના દુઃખોથી ભરપૂર છે જ્યાં એનો

टीका—' ते कामभोगेसु '—इत्यादि—

मानुष्यकेषु मानुष्यलोकसम्बन्धिषु कामभोगेषु—मनोज्ञशब्दादि, तथा ये चापि दिव्या देवसम्बन्धिनः कामभोगास्तेषु च असज्जमानौ=संगतिमकुर्वाणौ, मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ = मोक्षाभिलाषिणौ, अभिजातश्रद्धौ=अभिजाता श्रद्धा ययोस्तौ तथा समुत्पन्न स्वात्मकल्याणाभिरुचिकावित्यर्थः, तौ दारकौ तातं पितरमुपागम्य= पितु समीपे समागत्य, इदं वक्ष्यमाण वचनम्—उदाहरताम्=उक्तवन्तौ ॥ ६ ॥

यदुक्तवन्तौ, तदाह—

मूलम्—

असासयं दट्ठुमिमं विहारं, बहुअंतरायं न य दीहमाउं।
तम्हा गिहंसी न रइं लभामो, आमंतयामो चरिस्सामु मोणं ॥७॥

छाया—अशाश्वतं दृष्ट्वा इमं विहारं, बह्वन्तरायं न च दीर्घमायुः।
तस्माद् गृहे न रतिं लभावहे, आमन्त्रयावश्चरिष्यावो मौनम् ॥ ७ ॥

कामगुणोंमे विरक्त हुए उन दोनोंने फिर क्या किया? सो कहते है 'ते कामभोगेसु' इत्यादि—

अन्वयार्थ—(माणुस्सएसु-मानुष्यकेषु) मनुष्यभव संबधी (कामभोगेसु-कामभोगेषु) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंमें तथा (जे यावि दिव्वा-ये चापि दिव्या.) जो देव संबंधी कामभोग है उनमे भी (असज्जमाणा-असज्जमानौ) नही फसनेकी कामना वाले किन्तु (मोक्खाभिकंखी-मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ) मुक्तिकी ही अभिलाषावाले इसीलिये (अभिजायसड्ढा-अभिजातश्रद्धौ) अपने आत्मकल्याणकी दृढ रुचिवाले वें दोनों कुमार (ताय उवागम्म-तातमुपगम्य) पिताके पास आकर (इम-इदम्) इस प्रकार (उदाहु-उदाहरताम्) कहने लगे ॥ ६ ॥

કામગુણોથી વિરક્ત બનેલા એ બન્નેએ પછી શું કર્યું? તે કહેવામાં આવે છે—" ते कामभोगेसु "-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—माणुस्सएसु-मानुष्यकेषु મનુષ્યના ભવ સંબંધી कामभोगेसु-कामभोगेषु મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોમાં તથા जेया वि दिव्वा-ये चापि दिव्या જે દેવ સંબંધી કામભોગ છે એમાં પણ असज्जमाणा-असज्जमानौ ન ફસાનાર તેમજ કેવળ मोक्खाभिकंखी-मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ મુક્તિનીજ અભિલાષાવાળા આ કારણે अभिजायसड्ढा-अभिजातश्रद्धौ પોતાના આત્માની દૃઢ રૂચિવાળા એ બન્ને કુમાર ताय उवागम्म-तातमुपागम्य પિતાની પાસે આવીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા ॥ ૬ ॥

तस्य पुरोहितस्य=शान्तिकर्तु भृगुनाम्नो ब्राह्मणस्य द्वावपि प्रियपुत्रकौ पौराणिकीं पूर्वभवसम्बन्धिनीं जातिं, तथा सुचीर्णं निदानाद्यनुपहतत्वेन सम्यक् सेवितं तपोऽनशनादिकं, संयमं=षट्कायजीवरक्षणलक्षणं च स्मृत्वा 'कामगुणे विरक्तौ' इति पूर्वेण सम्बन्धः। कामगुणविरक्तिरेव जिनेन्द्रमार्गप्रतिपत्तिरिति भावः। मूले— 'तव संजमं' इति समाहारेण निर्देशः। च शब्दः निश्चयार्थकः ॥५॥

ततस्तौ किं कृतवन्तौ ? इत्याह—

मूलम्—

ते कामभोगेसु असज्जमाणा, माणुस्सएसुं जे यावि दिव्वा।
मोक्खाभिकंखी अभिजायसड्ढा, तायं उवागम्म इमं उदाहु ॥६॥

छाया—तौ कामभोगेषु असज्जमानौ, मानुष्यकेषु ये चापि दिव्याः।
मोक्षाभिकाङ्क्षिणौ अभिजातश्रद्धौ, तातमुपागम्य इदमुदाहरताम् ॥६॥

ये दोनों कैसे विरक्त हुए ? सो कहते है—'पियपुत्तगा' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(तत्थ-तत्र) इषुकार पुरमें (सकम्मसीलस्स-स्वकर्मशीलस्य) पठन, पाठन, यजन, दान, प्रतिग्रह रूप षट्कर्ममें निरत (पुरोहियस्स-पुरोहितस्य) पुरोहित-शांति कर्म कराने वाला-भृगु नामक (माहणस्स-ब्राह्मणस्य) ब्राह्मणके (दोवि पियपुत्तगा-द्वौ अपि प्रियपुत्रकौ) ये दोनों प्रियपुत्र (पोराणिय जाइ-पौराणिकीम् जातिम्) पूर्वभव संबधी अपनी जातिको तथा (सुचिण्ण तव संजम च सरित्तु-सुचीर्णं तपः संयम च स्मृत्वा) पूर्वभवमें अच्छी तरहसे आचरित तप-अनशनादिक बारह प्रकारके तप एवं षट्कायके जीवोंकी रक्षारूप सत्रह प्रकारके संयम की स्मृति करके (कामगुणे विरत्तौ) कामगुणोंके विषयमें विरक्त बने ॥५॥

એ બન્ને કઇ રીતે વિરક્ત બન્યા ? તે કહેવામા આવે છે—
"पियपुत्तगा"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—तत्थ-तत्र ઇષુકારપુરમા सकम्मसीलस्स-स्वकर्मशीलस्य પઠન, પાઠન, યજન, દાન, પ્રતિગ્રહરૂપ ષટ્કર્મમા નિરત पुरोहितस्स-पुरोहितस्य પુરોહિત શાંતિકર્મને કરાવનાર ભૃગુ નામના माहणस्स-ब्राह्मणस्य બ્રાહ્મણ दो वि पियपुत्तगा-द्वौ अपि प्रियपुत्रकौ એ બન્ને પ્રિય પુત્ર पोराणिय जा -पौराणिकीम् जातिम् પૂર્વભવ સબધી પોતાની જાતને તથા सुचिण्ण तवसजम च सरित्तु-सुचीर्णं तप सजम च सरित्तु પૂર્વ ભવમા સારી રીતે આચરેલા તપ-અનશનાદિક બાર પ્રકારના તપ અને ષટ્કાયના જીવોની રક્ષારૂપ સત્તર પ્રકારના સયમની સ્મૃતિ કરીને કામગુણોના વિષયથી વિરક્ત બન્યા ॥ ૫ ॥

एवं ताभ्यामुक्त पुरोहितो यदाह, तदुच्यते—

मूलम्—

अहं तायओ तत्थ मुणीण तेसिं, तवस्स वाघायकरं वयासि।
इमं वयं वेदविदो वयंति, जहा न होई असुआण लोगो ॥८॥

छाया—अथ तातकस्तत्र मुन्योस्तयो, तपसो व्याघातकरमवादीत्।
इदं वचो वेदविदो वदन्ति, यथा न भवति असुतानाँ लोकः ॥८॥

टीका—'अह'-इत्यादि—

अथ=अनन्तर, मुन्योः प्रतिपन्नमुनिभावयोः, तयो दारकयोस्तातक -तनोति-पालनपोषणै वृद्धिं प्रापयतीति तातः स एव तातकः पिता, तत्र=तस्मिन्निवेशने,

---

हमने अपने पूर्वभवको जान लिया है, साथ में यह भी हमको भान हो गया है कि यह ससार असार है। जिस प्रकारमे हमलोग-वर्तमान है वह शाश्वत नही है तथा हमलोगोंकी आयु भी दीर्घ नही है। इस थोडीसी पर्यायमे कि जो अनेक विघ्नोसे व्याप्त बनी हुई है हमको क्या शाति मिल सकती है? कुछ भी नही इसलिये गृहावासमें हम-लोगोंका रहना आनदप्रद नही माना जा सकता है। इसलिये "आप हमें सयम पालन करनेकी आज्ञा दें" यह प्रार्थना करते है ॥७॥

दोनो पुत्रोंके इस प्रकार कहने पर पुरोहितने क्या कहा सो कहते हैं—'अह तायओ' इत्यादि—

अन्वयार्थ—(अह-अथ) पुत्रोंकी इस प्रकार भावना प्रकट होनेके बाद (तेसिं मुणीण-तयो मुन्योः) उन भावमुनियोंके (तायओ-तातकः)

અમારા પૂર્વભવને જાણ્યો છે સાથોસાથ અમને એ વાતનુ પણ ભાન થયુ છે કે, આ સસાર અસાર છે જે પ્રમાણે અમે વર્તમાનમા છીએ એ શાશ્વત નથી, તેમજ અમારૂ આયુષ્ય પણ દીર્ઘ નથી આ થોડા જ પર્યાયમા અમો અનેક વિઘ્નોથી ઘુ ગળાઈ રહ્યા છીએ, આથી અમને શાતિ મળી શકે તેમ નથી આથી અમારૂ ગૃહાવાસમા રહેવુ આનદપ્રદ જણાતુ નથી આ કારણે "આપ અમોને સયમ પાલન કરવાની આજ્ઞા આપો." એવી પ્રાર્થના કરીએ છીએ ॥૭॥

બન્ને પુત્રોએ આ પ્રમાણે કહેવાથી પુરોહિતે શું કહ્યુ એ કહેવામા આવે છે—"अहतायओ"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अह-अथ પુત્રોએ આ પ્રકારની ભાવના પ્રગટ કર્યા પછી तेसिं मुणिण-तयोर्मुन्यो એ ભાવ મુનિઓના तायओ-तातक પિતા પુરોહિતે

टीका--'असासय'-इत्यादि--

इम=प्रत्यक्ष, विहार=मनुष्यभवावस्थानरूपम्, अशाश्वतम्=अनित्यं बह्वन्तरायं=बहवोऽन्तराया यस्मिंस्त तथा, प्रचुराधिव्याधिविघ्नयुक्तं च दृष्ट्वा, च=पुन आयुः=जीवितप्रमाणमपि दीर्घ=पल्योपमादि परिमित न दृष्ट्वा गृहे रतिम्=सुखं न लभावहे=न प्राप्नुवहे। यत एवं तस्मात् हे पितः! आवां भवन्तम् आमन्त्रयावः=पृच्छावः, आवां मौन=मुनिभाव संयम चरिष्यावः=आसेविष्यावहे। अयं भावः-हे पितः मुनिदर्शनसंजातजातिस्मरणज्ञानवन्तौ आवाम् अनित्य प्रचुरविघ्नसम्वलितमल्पायुष्कमिदं मनुष्यभवसम्बन्धिजीवितं दृष्ट्वा गृहेऽवस्थातुं नेच्छावः। तस्माद् भवन्तमापृच्छ्य संयम ग्रहीतुमिच्छाव इति ॥ ७ ॥

क्या कहा? सो कहते हैं—'असासय' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे पिताजी! (इम-इमम्) इह प्रत्यक्षका विषयभूत (विहार-विहारम्) जो मनुष्यभवमें अवस्थान है वह (असासय-अशाश्वतम्) अशाश्वत - अनित्य है। तथा (बहुअंतराय-बह्वन्तरायम्) प्रचुर आधि एव व्याधि रूप विघ्नोंसे युक्त है एव (आउ दीह न-आयुः न दीर्घम्) जीवनका प्रमाण भी पल्योपम आदि रूप नहीं है ऐसा (दट्ठुम्-दृष्ट्वा) देखकर हे तात! हमलोग (गिहसी रइ न लभामो-गृहे रतिं न लभावहे) गृहस्थाश्रममें शांति प्राप्त नहीं कर सकते हैं (तम्हा-तस्मात्) इसलिये (आमंतयामो-आमन्त्रयावः) आपसे आज्ञा चाहते हैं कि (मोणं चरिसामु-मौनं चरिष्यावः) हम संयमको अंगीकार करें।

भावार्थ—दोनों भाईयोने पिताके पास जाकर निवेदन किया कि-हे तात! मुनिराजोंके देखनेसे हमको जातिस्मरण ज्ञान हो गया है, उससे

તેમણે શું કહ્યુ? તે કહેવામા આવે છે—"असासय"-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—इम-इमम् પ્રત્યક્ષથી વિષયભૂત विहार-विहारम् જે મનુષ્ય ભવમા અવસ્થાન છે તે असासय-अशाश्वतम् અશાશ્વત-અનિત્ય છે તથા बहुअंतराय-बह्वन्तरायम् પ્રચુર આધિ અને વ્યાધિરૂપ વિઘ્નોથી ઘેરાયેલ છે, વળી आउ दीह न-आयु न दीर्घम् જીવનનુ પ્રમાણુ પણુ પલ્યોપમ આદિરૂપ નથી એવુ दट्ठु-दृष्ट्वा જોઈને હે તાત! અમે गिहसि रइ न लभामो-गृहे रतिं न लभावहे ગૃહસ્થાશ્રમમા શાતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી तम्हा-तस्मात् આ માટે અમો आमंतयामो-आमन्त्रयाम આપની આજ્ઞા મળવાનીજ રાહ જોઈએ છીએ આપની આજ્ઞા મળતાજ અમો मोण चरिसामु-मौन चरिष्याव સંયમનો અંગીકાર કરવાના છીએ.

ભાવાર્થ—બન્ને ભાઈઓએ પિતાની પાસે જઈને નિવેદન કર્યું કે, હે તાત! મુનિરાજને જોતા જ અમોને જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન થયુ છે આથી અમોએ

यत एव वेदाज्ञा, तस्मात्—

मूलम्—

अहिज्ज वेए परिविस्स विप्पे, पुत्ते परिट्ठप्प गिहंसि जाया।
भुच्चाण भोए सह इत्थियाहि, आरण्णगा होह मुणी पसत्था ॥९॥

छाया—अधीत्य वेदान् परिवेष्य विप्रान्, पुत्रान् परिष्ठाप्य गृहे जातान्।
भुक्त्वा भोगान् सह स्त्रीभिः, आरण्यकौ भवत मुनी प्रशस्तौ ॥ ९ ॥

टीका—'अहिज्ज'-इत्यादि-

हे पुत्रौ युवा ! वेदान् ऋग्वेदादीन् अधीत्य, विप्रान् परिवेष्य भोजयित्वा, जातान्=औरसान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य कलाकलत्रग्रहणादिना निवेश्य, न तु

"अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च।
तस्मात्पुत्रमुख दृष्ट्वा पश्चात् धर्मं समाचरेत् ॥"

हमारे जीवनमें वह धन्य है जो पुत्रके पुत्रका मुख देखता है। क्योंकि "पुत्रस्य पुत्रेण स्वर्गलोके महीयते" पुत्रके पुत्र (पौत्र)से व्यक्ति स्वर्गलोकमे भी पूजा जाता है ॥ ८ ॥

इस प्रकारकी वेदोंकी आज्ञा है इस लिये या करना चाहिये सो कहते हैं—'अहिज्जवेए' इत्यादि—

हे पुत्रो ! तुम दोनों (वेए अहिज्ज-वेदान् अधीत्य) ऋग्वेदादिकोंको पढ करके तथा (विप्पे परिविस्स-विप्रान् परिवेष्य) ब्राह्मणोंको भोजन करा करके एव (जाया पुत्ते गिहंसि परिट्ठप्प-जातान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य) अपने पुत्रोंको घरमें स्थापित करके-कला सिखलाकर एव विवाहित कर

"अपुत्रस्य गति र्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च।
तस्मात्पुत्र मुख दृष्ट्वा, पश्चात् धर्मं समाचरेत् ॥"

અમારા જન્મમા એ ધન્ય છે કે, જે પુત્રના પુત્રનુ મોઢુ જોઈ શકે છે કેમ કે, "पुत्रस्य पुत्रेण स्वर्गलोके महीयते" પુત્રના પુત્ર-પૌત્રનુ મુખ જોઇને પછી મરનાર વ્યક્તિ સ્વર્ગ લોકમા પણ પૂજાય છે ॥ ૮ ॥

આ પ્રકારની વેદોની આજ્ઞા છે આથી શુ કરવુ જોઈએ તે કહે છે—
"अहिज्ज वेए"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે પુત્રો ! તમે બન્ને वेए अहिज्ज-वेदान् अधीत्य ઋગ્વેદ આદિ વેદોને ભણીને તેમજ विप्पे परिविस्स-विप्रान् परिवेष्य બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવીને અને जाया पुत्ते गिहंसि परिट्ठप्प-जातान् पुत्रान् गृहे परिष्ठाप्य પોતાના પુત્રોને ઘરમા સ્થાપિત કરીને કળાઓ શીખવાડીને તેમજ તેમનો વિવાહ

तस्मिन्नवसरे वा, तपस=अनशनादि द्वादशविधस्य, उपलक्षणत्वात्संयमस्य च व्याघातकरम्-उपघातक वक्ष्यमाण वचनमवादीत्-अब्रवीत्। तदेवोच्यते-हे पुत्रौ! वेदविदो वेदज्ञा इद वचो=वाच वदन्ति, यथा-असुताना पुत्ररहितानां जनानां लोकः=परलोको न भवति। अय भावः—पुत्राभावे पिण्डप्रदानाद्यभावात् परलोक प्राप्ति र्न भवतीति वेदज्ञा वदन्ति। उक्तच-"अनापत्यस्य लोका न सन्ति" इति। अथा च-'पुत्रेण जायते लोकः' इत्येषा वैदिकी श्रुति। अथ पुत्रस्य पुत्रेण, स्वर्ग-लोके महीयते ॥ १ ॥

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च।
तस्मात्पुत्रमुख दृष्ट्वा, पश्चाद् धर्मं समाचरेत् ॥ २ ॥" ॥ ८ ॥

पिता-पुरोहितने (तवस्स वाघायकर इम वय वयासि-तपसो व्याघात कर इद वच अवादीत्) उनके तप एव संयमको व्याघात पहुचाने वाले वचन इस प्रकारसे कहे कि-हे पुत्रो! (वेदविदो-वेदविदः) वेदको जानने वाले विद्वान (इम वय वयति-इद वचन वदन्ति) ऐसा कहते हैं (जहा-यथा) जैसे कि (असुआण लोगो न होई-असुतानां लोकः न भवति) पुत्र रहित जो व्यक्ति हैं उनका परलोक नहीं सुधरता है।

भावार्थ—पिता पुरोहितने पुत्रोके वचन सुनकर उनसे कहा कि वेदके जानने वाले विद्वान् "अनपत्यस्य लोकाः न सन्ति पुत्रेण जायते लोकः" ऐसा कहते हैं कि-अपुत्र व्यक्तिकी गति नहीं होती है क्यों कि पुत्रके अभावमे पिण्ड प्रदान करने वाला उनको कोई नहीं होता है, इसलिये हे पुत्रो! तुम विवाह करके पहले पुत्रको उत्पन्न करो। फिर धर्मका आचरण करो। क्यों कि वेदके जानने वालोंने कहा है कि—

तवस्स वाघायकर-तपसो व्याघातकर એમના તપ અને સયમમા બાધા પહોચાડનાર इम वय वयासि-इद वच अवादीत् વચન આ પ્રમાણે કહ્યા जहा-यथा જેમ હે પુત્રો! વેદને જાણવાવાળા વિદ્વાનો કહે છે કે, असुआण लोगो न होइ-असुताना लोक न भवति જે વ્યક્તિ પુત્રરહિત છે એનો પરલોક સુધરતો નથી.

ભાવાર્થ—પિતા પુરોહિતે પુત્રના વચન સાભળીને તેમને કહ્યુ કે, વેદને જાણવાવાળા વિદ્વાન "अनपत्यस्य लोका न सन्ति पुत्रेण जायते लोक" એવુ કહે છે કે, અપુત્ર વ્યક્તિની ગતિ થતી નથી કેમકે, પુત્રના અભાવથી પિંડ પ્રદાન કરનાર બીજુ કોઈ બનતુ નથી આ કારણે હે પુત્રો! તમો વિવાહ કરીને પહેલા પુત્રને ઉત્પન્ન કરો અને પછી ધર્મનુ આચરણ કરો કેમકે વેદને જાણવા-વાળાઓનુ કહેવુ છે કે—

इव इन्धन दाह्यतया यस्य स तेन तथा अथवा-आत्मनो ये गुणा अनादिकालसह चरिता रागादयो गुणास्त एव इन्धनमिन्धनमिवमुद्दीपक यस्य स तेन तथा मोहा-निलात्-अज्ञानपवनात्, प्रज्वलनाधिकेन=अधिक महानगरदाहादिभ्योऽपि अतिशय प्रज्वलन प्रदाहो यस्य स तेन तथा, 'अधिक' शब्दस्य परनिपातः, प्राकृतत्वात्। अय भावः-यथा-पवनसहकारेणाग्निरधिक प्रज्वलति, तथैव-पुत्रमोहरूपपवनसह कारसभाव्यपुत्र विरहरूपोऽग्निः पुरोहितहृदये प्रज्वलित इति। एतादृशेन शोका-ग्निना शोकरूपवह्निना सतप्तभाव-सन्तप्तः-परितप्तो भावः अन्तःकरण यस्य तम्, अत एव परितप्यमान=शोकावेशवः शरीरे दाहस्य प्रादुर्भावात्समन्ताद्दह्यमान च= पुनः वहु प्रभूत यथा भवति तथा, वहुधा-अनेकप्रकारेण लालप्यमान=मोहवशात् हीनदीनवचनानि भाषमाणम् ॥ १० ॥

पिताके एसे कहने पर फिर क्या हुवा? सो कहते हैं—

'सोयग्गिणा' इत्यादि—

अन्वयार्थ-(आयगुणिधणेण-आत्मगुणेन्धनेन) आत्माके कर्मक्षयोपम आदिसे समुद्भूत जो सम्यग्दर्शन आदि गुण है वे ही जिसके लिये जलाने योग्य होनेसे इधन स्वरूप है तथा (मोहाणिला पज्जलणाहिएण मोहानिला-त्प्रज्वलनाधिकेन) मोहरूपी पवनसे ही जो अधिक ज्वालायुक्त की जाती है ऐसी (सोयग्गिणा-शोकाग्निना) शोकरूपी अग्निसे (सत्तत्तभाव-सतप्तभावम्) सतप्त हुआ है अन्तःकरण जिसका और इसीलिये (परितप्पमाण-परितप्यमानम्) समस्त शरीरमें शोकके आवेशसे प्रादुर्भूत दाहसे सब ओरसे दह्यमान तथा (वहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम्) अत्यत अनेक प्रकारसे मोहाधीन बनकर दीनहीन वचन

પિતાના આ પ્રકારના કહેવા પછી શુ થયુ? તે કહેવામા આવે છે—

"सोयग्गिणा"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—आयगुणिं धणेणं—आत्मगुणेन्धनेन આત્માના કર્મક્ષયોપમ આદિથી સમુદ્ભૂત જે સમ્યગ્દર્શન આદિ ગુણ છે તેજ એના માટે બાળવા યોગ્ય હોવાથી ઇધન સ્વરૂપ છે તથા मोहाणिला पज्जलणाहिएणं—मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन મોહરૂપી પવનથી જે જ્વાળાને વધુ પ્રજ્વલિત કરે છે એવા सोयग्गिणा—शोकाग्निना શોકરૂપી અગ્નિથી सत्तत्तभाव—सतप्तभावम् સતપ્ત થયેલ અ ત કરણ જેનુ છે અને परितप्पमाण—परितप्यमानम् સમસ્ત શરીરમા શોકના આવેશથી પ્રાદુર્ભૂત દાહથી જે સઘળી બાજુથી દાઝી રહેલ તથા वहु बहुधा लालप्पमाण—बहु बहुधा लालप्यमानम् અનેક પ્રકારથી મોહાધિન બનીને દીનહિન વચન બોલવાવાળા

दत्तकादीन्, तथा-भोगान्-भुज्यन्ते ये ते भोगा मनोज्ञशब्दादिरूपास्तान्-स्त्रीभिः सह भुक्त्वा, ततः आरण्यकौ=आरण्यव्रतधारिणौ भूत्वा प्रशस्तौ श्लाघनीयौ मुनी तपस्विनौ भवतम्। इह च-'अहिज्जवेए' इत्यनेन ब्रह्मचर्याश्रमः, 'आरण्णगा' इत्यनेन वानप्रस्थाश्रमः 'मुणी' इत्यादिना सन्यासाश्रमश्च उक्तः॥ ९॥

इत्थं तातेनोक्ते किं जातम्? इत्याह--

मूलम्—

सोयग्गिणा आयगुणिंधणेणं, मोहाणिला पज्जलणाहिएणं।
संतत्तभावं परितप्पमाणं, लालप्पमाणं बहुहा बहुं च॥१०॥
पुरोहियं तं कमसोऽणुणिंतं, निमंतयंतं च सुए धणेणं।
जहक्कमं कामगुणेहिं चेवं, कुमारगा ते पसमिक्ख वक्कं॥११॥

छाया—शोकाग्निना आत्मगुणेन्धनेन, मोहानिलात्प्रज्वलनाधिकेन।
सतप्तभावं परितप्यमानं, लालप्यमानं बहुधा बहु च॥ १०॥
पुरोहितं तं क्रमशोऽनुनयन्तं, निमन्त्रयन्तं च सुतौ धनेन।
यथाक्रमं कामगुणैश्चैव, कुमारकौ तौ प्रसमीक्ष्य वाक्यम्॥ ११॥

टीका—'सोयग्गिणा'-इत्यादि-

आत्मगुणेन्धनेन-आत्मगुणाः कर्मक्षयोपशमादि समुद्भूताः सम्यग्दर्शनादयस्त

उनके ऊपर अपना गृहस्थाश्रमका भार रख करके (इत्थियाहिं सह भोए भुञ्चाण-स्त्रीभिः सह भोगान् भुक्त्वा) स्त्रियोंके साथ— मनोज्ञ शब्दादिक भोगोको भोगकर पश्चात् (आरण्णगा पसत्था मुणी- होइ-आरण्यकौ प्रशस्तौ मुनी भवतम्) आरण्य व्रतधारी होकर प्रशसनीय तपस्वी बन जाना। इस गाथा में "अहिज्ज वेए" इस पद द्वारा ब्रह्मचर्या श्रम "आरण्यगा" इस पद द्वारा वानप्रस्थाश्रम एव "मुणी" इस पद द्वारा सन्यासाश्रम कहा गया है॥ ९॥

કરીને તેમના ઉપર પોતાના ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર નાખીને इत्थियाहिं सह भोए भुञ्चाण-स्त्रिभि सह भोगान् भुक्त्वा સ્ત્રિઓની સાથે મનોજ્ઞ શબ્દાદિક ભોગોને ભોગવીને પછીથી आरण्णगा पसत्था मुणी होइ-आरण्यकौ प्रशस्तौ मुनी भवति આરણ્ય વ્રતધારી થઈ પ્રશસનીય તપસ્વી થઈ જવુ આ ગાથામા "अहिज्जवेए" આ પદ દ્વારા વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને "मुणी" આ પદ દ્વારા સન્યસ્તાશ્રમ કહેવામા આવેલ છે ॥ ૯ ॥

इव इन्धन दाह्यतया यस्य स तेन तथा अथवा-आत्मनो ये गुणा अनादिकालसह चरिता रागादयो गुणास्त एव इन्धनमिन्धनमिवमुद्दीपकं यस्य स तेन तथा मोहा-निलात्-अज्ञानपवनात्, प्रज्वलनाधिकेन=अधिकं महानगरदाहादिभ्योऽपि अतिशय प्रज्वलन प्रदाहो यस्य स तेन तथा, 'अधिक' शब्दस्य परनिपातः, प्राकृतत्वात्। अय भावः-यथा-पवनसहकारेणाग्निरधिकं प्रज्वलति, तथैव-पुत्रमोहरूपपवनसह कारसभाव्यपुत्र विरहरूपोऽग्निः पुरोहितहृदये प्रज्वलित इति। एतादृशेन शोका-ग्निना शोकरूपवह्निना सवत्तभाव-सन्तप्तः-परितप्तो भावः अन्तःकरण यस्य तम्, अत एव परितप्यमान=शोकावेशवः शरीरे दाहस्य प्रादुर्भावात्समन्ताद्दह्यमानं च= पुनः बहु प्रभूत यथा भवति तथा, बहुधा-अनेकप्रकारेण लालप्यमान=मोहवशात् हीनदीनवचनानि भाषमाणम् ॥ १० ॥

पिताके एसे कहने पर फिर क्या हुवा? सो कहते हैं—

'सोयग्गिणा' इत्यादि—

अन्वयार्थ-(आयगुणिंधणेण-आत्मगुणेन्धनेन) आत्माके कर्मक्षयोपम आदिसे समुद्भूत जो सम्यग्दर्शन आदि गुण है वे ही जिसके लिये जलाने योग्य होनेसे इधन स्वरूप है तथा (मोहाणिला पज्जलणाहिएण मोहानिला-त्प्रज्वलनाधिकेन) मोहरूपी पवनसे ही जो अधिक ज्वालायुक्त की जाती है ऐसी (सोयग्गिणा-शोकाग्निना) शोकरूपी अग्निसे (सत्तत्तभाव-सतप्तभावम्) सतप्त हुआ है अन्तःकरण जिसका और इसीलिये (परितप्पमाण-परितप्पमानम्) समस्त शरीरमें शोकके आवेशसे प्रादुर्भूत दाहसे सब ओरसे दह्यमान तथा (बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम्) अत्यत अनेक प्रकारसे मोहाधीन बनकर दीनहीन वचन

પિતાના આ પ્રકારના કહેવા પછી શુ થયુ ? તે કહેવામા આવે છે—

"सोयग्गिणा"-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ-आयगुणिं धणेणं-आत्मगुणेन्धनेन આત્માના કર્મક્ષયોપમ આદિથી સમુદ્ભૂત જે સમ્યગ્દર્શન આદિ ગુણ છે તેજ એના માટે બાળવા યોગ્ય હોવાથી ઈંધન સ્વરૂપ છે તથા मोहाणिला पज्जलणाहिएणं-मोहाजिलात्प्रज्वलनाधिकेन મોહરૂપી પવનથી જે જ્વાળાને વધુ પ્રજ્વલિત કરે છે એવા सोयग्गिणा-शोका-ग्निना શોકરૂપી અગ્નિથી सत्तत्तभाव-सतप्तभावम् સતપ્ત થયેલ અ ત કરણ જેનુ છે અને परितप्पमाण-परितप्यमानम् સમસ્ત શરીરમા શોકના આવેશથી પ્રાદુર્ભૂત દાહથી જે સઘળી બાજુથી દાઝી રહેલ તથા बहु बहुधा लालप्पमाण-बहु बहुधा लालप्यमानम् અનેક પ્રકારથી મોહાધિન બનીને દીનહિન વચન બોલવાવાળા

पुनः-क्रमशः=परिपाटया, सुतौ-पुत्रौ अनुनयन्त-पुत्रौ प्रति विषयसुखप्रदर्शक-वचनैः गृहावासरूप स्वाभिप्रायं प्रकाशयन्तम्, च=पुनः धनेन तौ निमन्त्रयन्तम्-वशी-कर्तुमिच्छन्तमित्यर्थ, तथा च-यथाक्रम=कामभोगैश्च=चापि, एवकारोऽप्यर्थकः, तौ निमन्त्रयन्तम्, अर्थात्-वेदानधीत्य, ब्राह्मणान् भोजयित्वा, भोगान् भुक्त्वा, इत्याद्यवसर दर्शयन्त त पुरोहित प्रसमीक्ष्य=दृष्ट्वा तौ कुमारकौ इद वक्ष्यमाण वाक्यम् उक्तवन्ताविति शेषः ॥ ११ ॥

बोलनेवाले एव (सुए अणुणित-सुतौ अनुनयन्तम्) पुत्रोंको विषयसुख प्रदर्शक वचनों द्वारा "घर में ही रहो" इस प्रकार कहकर मनाने वाले तथा (धणेण निमतयत-धनेन निमन्त्रयन्तम्) उनको धनका प्रलोभन दिखाकर अपने वशमें करनेकी भावनावाले, तथा (जहक्कम कामगुणेहिं चेव-यथाक्रम कामगुणैश्चैव) यथाक्रम काम भोगों द्वारा भी-हे पुत्रो! वेदों को पढ़ो, ब्राह्मणोको जिमावो, भोगोंको भोगों' इस प्रकार रिझानेवाले उस अपने पिता (पुरोहिय-पुरोहितम्) पुरोहितको (पसमिक्ख-प्रसमीक्ष्य) देखकर (कुमारगा-तौ कुमारकौ) उन दोनों कुमारोंने इस प्रकार (वक्क-वाक्यम्) वचनोंको कहा—

भावार्थ—पुरोहितसे दीक्षा अगीकार करनेकी आज्ञा जब दोनों पुत्रोंने मागी तो उसको बड़ा अधिक दुःख हुआ। पुरोहितने उनको हरतरह समझाया और समझाते २ जब वह एक तरहसे हताश जैसा हो गया तो उसको बड़ाही शोक हुआ। उससे वह सतप्त हो गया। वास्तवमें जिस समय प्राणी शोकाधीन बनकर आकुल व्याकुल होने लगता है

અને सुए अणुणित-सुतौ अनुनयन्तम् પુત્રોને વિષય સુખ પ્રદર્શક વચનોથી ઘરમા જ રહો" આ પ્રમાણે કહીને મનાવવાળા તથા धणेन निमतयन्तम्-धनेन निमन्त्रयन्तम् અને ધનનુ પ્રલોભન બતાવીને પોતાના વશમા કરવાની ભાવનાવાળા અને जहक्कम कामगुणेहिं चेव-यथाक्रम कामगुणैश्चैव યથાક્રમ કામ ભોગો દ્વારા પણ હે પુત્રો! વેદોને ભણો, બ્રાહ્મણોને જમાડો, ભોગોને ભોગવો આ પ્રમાણે રિઝવવાવાળા એવા પોતાના પિતા पुरोहिय-पुरोहितम् પુરોહિતને पसमिक्ख-प्रसमीक्ष्य જોઈને તે कुमारगा-तौ कुमारकौ એ બન્ને કુમારોએ આ પ્રકારના वक्क-वाक्यम् વચનો કહ્યા—

ભાવાર્થ—પુરોહિત પાસે દીક્ષા અગિકાર કરવાની આજ્ઞા જ્યારે બન્ને પુત્રો એ માગીતો તેને ખૂબજ દુ ખ થયુ પુરોહિતે તેમને સવ રીતે સમજાવ્યા અને સમજાવતા સમજાવતા જ્યારે તેને હતાશા જેવુ લાગ્યુ એટલે તેને ખૂબ-જ દુ ખ થયુ વાસ્તવમા જે સમયે પ્રાણી શોકને આધીન થઈને આકુળ-

किं वाक्यमुक्तवन्तौ ? इत्याह--

मूलम्

वेया अहीया ण हवंति ताण, भुत्ता दिया णिंति तमं तमेणं।
जाया य पुत्ता न हवंति ताणं, को नाम ते अणुमन्निज्ज एयं॥१२॥

छाया—वेदा अधीता न भवन्ति त्राणं, भुक्ता द्विजा नयन्ति तमस्तमाया खलु।
जाताश्च पुत्रा न भवन्ति त्राणं, को नाम ते अनुमन्येत एतत् ॥ १२ ॥

टीका—'वेया'-इत्यादि-

हे तात ! अधीता वेदास्त्राणं त्राणाय न भवन्ति। अयं भावः—शीलमनास्थाय पठनमात्राद्दुर्गतिपातरक्षणासिद्धेः। तथा—भोजिता द्विजा ब्राह्मणास्तमस्तमायां पृथिव्यां

तो वह सबकुछ भूल जाता है। सम्यग्दर्शनादिक गुणोंको भी नष्ट कर देता है। जिस आत्मामें मोहकी अधिक प्रबलता रहती है वहां पर यह शोक अधिकाधिक धधकता रहता है। यही कारण है कि पुरोहितने शोकसे संतप्त अन्तकरण होकर अपने दोनों पुत्रोंको हरतरहसे समझाया। उन दोनोंको धनका, भोगोंका, सबका प्रलोभन भी दिखाया पर वे पिताकी बातोंमें नहीं फसे और अपने विचारों परही डटे रहे।१०।११॥

उन्होंने पितासे क्या कहा सो नीचेकी गाथासे स्पष्ट कियाजाता है-

'वेया' इत्यादि—

अन्वयार्थ—हे तात ! (अहीया वेया ताण न हवंति-अधीता वेदाः त्राणं न भवन्ति) पढेगये वेद इस जीवका रक्षण नहीं कर सकते है (भुत्ता-दिया तम तमेण णिंति-भुक्ता द्विजाः तमस्तमाया खलु नयन्ति) ब्राह्मणों-

---

વ્યાકુળ થવા માંડે છે ત્યારે તે સારાસારને પણ ભૂલી જાય છે સમ્યગ્ દર્શનાદિક ગુણોનો પણ નાશ કરી બેસે છે જે આત્મામાં મોહની અધિક પ્રબળતા રહે છે ત્યાં એ શોક અધિકાધિક ભભૂકતો રહે છે એનું કારણ એ છે કે, પુરોહિતે શોકથી સંતપ્ત અંતઃકરણ પૂર્વક પોતાના બન્ને પુત્રોને હરેક પ્રકારે સમજાવ્યા એ બન્નેને ધનના ભોગોના, સઘળા પ્રલોભનો પણ બતાવ્યા પરંતુ તેઓ પિતાની વાતોમાં ફસાયા નહીં અને પોતાના વિચારમાં મક્કમ રહ્યા॥૧૦।૧૧॥

તેમણે પિતાને શું કહ્યું તે નીચેની ગાથાથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે—

"वेया" ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે તાત ! अहिया वेया ताण न हवति-अधिता वेदा त्राण न भवन्ति ભણવામાં આવેલ વેદ આ જીવનું રક્ષણ કરી શકતા નથી भुत्ता दिया तम तमेण णिंति-भुक्ता द्विजा तमस्तमयां खलु नयन्ति બ્રાહ્મણોને ભોજન

खलु निश्चयेन नयन्ति भापयन्ति भोजयितारम्। 'भुत्ता' इति पदमन्तर्भूतण्यर्थकम्। अय भावः-विडालवृत्तयो दुःशीला ब्राह्मणा भोजिताः कुमार्गप्ररूपणपथुत्रवादादेव प्रवर्तन्ते। अतः तेषां भोजन नरकहेतुरेव, इति नास्ति तेषां निस्तारकत्वमिति। च=पुनः जाता-अङ्गजाताः पुत्रा अपि त्राण=त्राणाय न भवन्ति। नरकादौ पततः पित्रादीन् पुत्रा न रक्षन्तीत्यर्थः। उक्त च वेदानुयायिभिरपि—

को भोजन करानेसे भी इस जीवकी रक्षा नहीं हो सकती है प्रत्युत इस क्रियामें अधिक आरम्भ और समारभ होनेसे भोजन कराने वाले जीव मरकर तमस्तमा नामके नरकमें जाता है। क्यों कि दुःशील ब्राह्मणाभास ब्राह्मणोंको भोजन कराना भी हमारी रक्षाका उपाय नहीं है। (जाया य पुत्ता ताण न हवति-जाताः पुत्राः त्राण न भवन्ति) पुत्र भी उत्पन्न हो-गये तो क्या इनसे भी पापके उदयसे नरकमें पडने वाले आत्माका त्राण हो सकता है? नहीं हो सकता। इसलिये हे तात! (को नाम एय अणुमन्निज्ज-को नाम एतत् अनुमन्येत) आपके इस कथनको कौन ऐसा बुद्धिमान् है जो सत्यार्थरूपमें अगीकार कर सकता है।

भावार्थ—पिताने जो बातें करनेके लिये पुत्रोंसे कहा था-उन्हीं बातोंका वे यहा समुचित उत्तर दे रहे हैं। पिताको उन्होंने कहा कि हे तात! कहो तो सही क्या वेदोंका पढ़ना हमारी रक्षा कर सकता है। क्या विडाल वृत्तिवाले दुःशील सपन्न ब्राह्मणोंको भोजन करानेसे हमारा

કરાવવાથી પણ આ જીવની રક્ષા થઈ શકતી નથી વાસ્તવમા આ ક્રિયામા અધિક આરભ અને સમારભ હોવાથી ભોજન કરાવનાર જીવ મરીને તમસ્તમા નામની નરકમા જાય છે કેમ કે, દુશીલ બ્રાહ્મણાભાસ બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવુ એ અમારી રક્ષાનો ઉપાય નથી जाया य पुत्ता ताण न हवति-जाता पुत्रा त्राण न भवन्ति પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થાય તો શું એ પુત્ર પણ પાપના ઉદયથી નરકમા પડવાવાળા એવા અમારા આત્માનુ કલ્યાણ કરવામા સમર્થ થઈ શકશે? ન જ થઈ શકે આ કારણે હે તાત! को नाम एय अणुमन्निज्ज-को नाम एतत् अनुमन्येत આપના આ પ્રકારના કથનને કોણ એવુ બુદ્ધિમાન છે કે, તેનો સત્યાર્થ રૂપમા અગિકાર કરે?

ભાવાર્થ—પિતાએ પુત્રોને જે શિખામણ આચરવા માટે કહી હતી એજ વાતનો તેઓ અહિં પ્રત્યુત્તર આપે છે પિતાને તેમણે કહ્યું કે, તાત! કહોતો ખરા કે, વેદોનુ ભણવું એ શું અમારી રક્ષા કરી શકે છે? પોતાને બ્રાહ્મણ ગણાવતા છતાં પણ દુશીલસપન્ન એવા બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવાથી અમારૂ

"यदि पुत्राद् भवेत्स्वर्गो' दानधर्मो न विद्यते।
मुषितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥ १ ॥
वहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च।
तेषा च प्रथम स्वर्गः, पश्चाल्लोको गमिष्यति ॥ २ ॥" इति।

यत एव ततः को नाम विवेकवान् ते तत्र एतत्पूर्वोक्त वेदाध्ययनादिकम्, अनुमन्येत='शोभनमिद'मित्येव स्वीकुर्यात् ॥१२॥

सरक्षण हो सकता है ? पुत्रोंको भी उत्पन्न करनेसे क्या हमारी शुभ गति हो सकती है ? यदि ऐसा होता तो फिर दानादिक करना सव व्यर्थ ही हो जाता। जो ऐसा कहते हैं कि पुत्रोत्पत्ति नरकमे पड़नेवाले पिता आदिकोंकी रक्षा करती है वे कुमार्ग पर हैं 'स्वय वेदानुयायियोंने भी ऐसा ही कहा है–

"यदि पुत्रात् भवेत्स्वर्गो, दानधर्मो न विद्यते।
मुषितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥
वहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च।
तेषा च प्रथम स्वर्ग., पश्चात् लोको गमिष्यति ॥"

यदि यही वात एकान्तत. मानली जावे तो पुरुषोकी अपेक्षा डुली अर्थात् कछुई, गोधा तथा ताम्रचूड-मूर्गेको स्वर्गमें सवसे पहिले जाना चाहिये। क्योंकि इनके यहा मनुष्योंकी अपेक्षा अधिक सतान हुआ करती है। ब्राह्मणोंको भोजन करानेसे जो यहा तमस्तमा नरकमे जाना प्रकट

શું સરક્ષણ થઈ શકે છે ? પુત્રોને ઉત્પન્ન કરવાથી પણ અમારી શુ શુભ ગતિ થઈ શકે છે ? જો તેવુ હોત તો પછી દાન આદિનુ કરવુ એ સઘળુ વ્યર્થજ બની જાય એમ કહે છે કે, પુત્રોત્પત્તિ એ નરકમા પડવાવાળા પિતા વગેરેને બચાવે છે તો તે કુમાર્ગ ઉપર છે " સ્વય વેદના અનુયાયીઓએ પણ એવુજ કહ્યુ છે—

"यदि पुत्रात् भवेत्स्वर्गो, दानधर्मो न विद्यते।
मुषितस्तत्र लोकोऽय, दानधर्मो निरर्थकः ॥
वहुपुत्रा डुली गोधा, ताम्रचूडस्तथैव च।
तेषा च प्रथम स्वर्गः, पश्चात् लोको गमिष्यति ॥"

જો એ વાતને ખૂબ જ શાતિથી વિચારવામા આવે તો પુરુષોની અપેક્ષાએ કાચબો, ઘો, અને કુકડાઓને સ્વર્ગમા સહુ પ્રથમ સ્થાન મળે કેમ કે, તેમને ત્યા મનુષ્યોની અપેક્ષાએ ઘણા જ સતાન પેદા થાય છે વળી બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવવાથી જે અહિં તમસ્તમા નરકમા જવાનુ બતાવેલ છે એનુ

'वेदानधीत्य' इत्यादित्रयस्योत्तर दत्त्वा सम्प्रति 'भुक्त्वा भोगान्' इत्यस्योत्तरमाह—

मूलम्—

खणमित्तसुक्खा बहुकालदुक्खा, पगामदुक्खा अनिगामसुक्खा।
ससारमोक्खस्स विपक्खभूया, खाणी अणत्थाण उ कामभोगा॥१३॥

छाया-क्षणमात्रसौख्या बहुकालदुःखा, प्रकामदुःखा अनिकामसौख्याः।
ससारमोक्षस्य विपक्षभूताः, खनिरनर्थाना तु कामभोगाः॥१३॥

टीका—'खणमित्तसुक्खा' इत्यादि—

एते कामभोगास्तु क्षणमात्रसौख्याः=क्षणमात्र सौख्य=सुख येभ्यस्ते तथा, सेवनकाल एव स्वल्पसुखजनकाः इत्यर्थः, तथा-बहुकालदुःखाः-बहुकाल=पल्यो-

किया गया है उसका प्रयोजन केवल इतना ही है कि-विडाल वृत्तिवाले दुःशील ब्राह्मणों द्वारा सन्मार्गकी प्ररूपणा न होकर प्रत्युत कुमार्गकी ही प्ररूपणा होती है। पशुवधकी पुष्टि होती है॥ १२॥

इस गाथा द्वारा पुत्रोंने पिताकी "वेदोंको पढो, ब्राह्मणोंको जिमाओ एव पुत्रोंको उत्पन्न करो" इन तीन बातोंका उत्तर दिया है। अब वे 'भोगोंको भोगो" इस बातका उत्तर देते हैं-

'खणमित्त सुक्खा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे तात! (कामभोगा-कामभोगाः) कामभोग (खणमित्त सुक्खा-क्षणमात्र सौख्या.) जिनसे जीवोंको क्षणमात्र सुख प्राप्त होता है ऐसे हैं-सेवन करनेके समयमें भी इनसे स्वल्पसुख मिलता है, बादमें तो (बहुकाल दुक्खा-बहुकाल दुःखा) इनसे पल्योपम एव सागरोपम

પ્રયોજન ફક્ત એટલુ જ છે કે, પોતાને બ્રાહ્મણમા ખપાવતા છતા દુ શીલ એવા બ્રાહ્મણોથી સન્માર્ગની પ્રરૂપણા ન બનતા ઉલટી કુમાર્ગની પ્રરૂપણા થાય છે પશુ વધને પુષ્ટિ મળે છે ॥૧૨॥

આ ગાથાથી પુત્રોએ પિતાની 'વેદોને ભણવાની, બ્રાહ્મણોને જમાડવાની, અને પુત્રોને ઉત્પન્ન કરો" આ ત્રણ વાતો નો પ્રત્યુત્તર આપેલ છે હવે તે "ભોગોને ભોગવો" આ વાતનો ઉત્તર આપે છે "खणमित्त सुक्खा" ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે તાત! कामभोगा-कामभोगा કામભોગ કે, खणमित्तसुक्खा-क्षणमात्रसौख्य જેનાથી જીવોને ક્ષણ માત્ર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે વળી જેને સેવન કરવાના સમયમા પણ તેનાથી સ્વલ્પ સુખ મળે છે, પરતુ પરિણામે बहुकालदुक्खा-बहुकालदु खा તેનાથી પલ્યોપમ અને સાગરોપમ કાળ સુધી

पमसागरोपमादि-कालव्यापि दुःख नारकादिक येभ्यस्ते तथा। भवतु क्षणमात्र-सौख्यम्, परन्तु तच्चेत् प्रकृष्ट भवेत्, तदा राज्यार्थिवद् धान्यार्थिवच्च प्रकृष्ट-सुखार्थिना बहुकालव्यापि दुःखमपि ग्राह्य स्यादिति तन्निराकर्तुमाह-' अणिकाम-सुक्खा' इत्यादि—ते कामभोगा हि अनिकामसौख्याः-अनिकामम्-अपकृष्ट=तुच्छ सौख्य-सुख येभ्यस्ते तथा, पुनश्च-प्रकामदुःखा-प्रकाम प्रचुर दुःख येभ्यस्ते तथा। प्रकामदुःख-असातवेदनीयदुःखजनित दशविध-वेदनारूप नारक दुःखम्, तथैवासातवेदनीयजनितमनन्त-जन्ममरणच्छेदनभेदनवेदनारूप नरकनैगोदिक दुःख च। तथा-ससारमोक्षस्य विपक्षभूताः-ससारः-चतुर्गतिकभवभ्रमण तस्माद् मोक्षः पृथग्भवन तस्य विपक्षभूताः-शत्रुभूताः, ससारपरिभ्रमणवर्द्धका इत्यर्थः। पुनश्च-खनिः=आकरः अनर्थानाम्=ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखानाम्॥ अय भावः-एते

कालतक जीवको नरक निगोदादिकके दुःख ही भोगने पड़ते हैं। यदि कोई यहा ऐसी आशका करे कि राज्यार्थीकी तरह अथवा धान्यार्थीकी तरह प्र-कृष्ट सुखार्थीके लिये बहुकाल व्यापी दुःख भी ग्राह्य हो जाता है जबकि वह क्षणमात्र सुख भी प्रकृष्ट-अत्यधिक हो तो। ऐसी आशकाके समाधान निमित्त कहते हैं कि ये कामभोग (अनिगामसुक्खा-अनिकामसौख्या) तुच्छ सुख देनेवाले हैं किन्तु निकाम-अत्यत सुखप्रद नहीं है, तथा (पगामदुक्खा-प्रकामदुःखाः) अत्यन्त दुःख देने वाले हैं नरकके दश प्रकारकी क्षेत्र वेदना रूप अत्यत दुःखोंको तथा निगोदके जन्ममरण छेदन भेदनके अनन्त दुःखोको देनेवाले हैं, (ससारमोक्खस्स विपक्खभूया-ससारमोक्षस्य विपक्षभूता.) इसीलिये ये कामभोग ससारसे मुक्त होनेमे अन्तरायरूप हैं। तथा (अणत्थाणखाणी-अनर्थाना खनिः) ऐहलौकिक अनर्थोकी ये खान हैं। तात्पर्य इसका यह है कि ये कामभोग काल एव

જીવને નરક નિગોદાદિકના દુખોને ભોગવવા પડે છે, જો કોઇ અહી એવી આશકા કરે કે, રાજ્યાર્થીની માફક અથવા ધાન્યાર્થીની માફક પ્રકૃષ્ટ સુખાર્થીને માટે બહુકાળ વ્યાપિ દુખ પણ સ્વીકાર્ય હોય છે જ્યારે કે, ક્ષણ માત્ર સુખ પણ અત્યધિક હોય તો આવી આશકાના સમાધાન નિમિત્તે કહે છે કે, એ કામભોગ अनिकामसुक्खा-अनिकामसौख्या તુચ્છ સુખ આપનાર છે પરતુ અત્યત સુખપ્રદ નથી, पगामदुक्खा-प्रकामदु खा અત્યત દુખ આપનાર છે નરકની દશ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદનારૂપ અત્યત દુખોને તથા નિગોદના જન્મ, મરણ, છેદન, ભેદનના અનત દુખોને આપનાર છે ससारमोक्खस्स विपक्ख भूया-ससारमोक्षस्य विपक्षभूता આથી જ એ રીતે કામભોગ સસારથી મુક્ત થવામા અતરાય રૂપ છે अणत्थाण खाणी-अनर्थाना खनि તથા આ લોક

कामभोगाः कालतः परिमाणतश्चाल्पसुखजनकाः प्रचुरानन्तदुःखवर्द्धकाश्च सन्ति। तथा चैते संसारपरिभ्रमणकारकाः ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखानां खनिरूपाश्च सन्ति ॥ १३ ॥

कामभोगानामनर्थखनित्वमेव दर्शयति—

मूलम्—

परिव्वयंते अणियत्तकामे, अहो य राओ परितप्पमाणे ।
अन्नप्पमत्ते धणमेसमाणे, पप्पोति मच्चुं पुरिसे जरं च ॥१४॥

छाया—परिव्रजन् अनिवृत्तकामः, अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः ।
अन्यप्रमत्तो धनमेषयन्, प्राप्नोति मृत्युं पुरुषो जरां च ॥१४॥

टीका—'परिव्वयते' इत्यादि—

पुरुषः परिव्रजन्=विषयसुखलाभार्थमितस्ततः परिभ्रमन्, अनिवृत्तकामः—न निवृत्तः कामः=विषयोपभोगतृष्णा यस्य स तथा, विषयोपभोगतृष्णासहितः सन् अह्नि=दिने, रात्रौ च परितप्यमानः=परितः समन्तात् तप्यमानः चिन्ताग्निना समन्ताद्

परिमाणकी अपेक्षा अल्पसुखजनक एवं अनन्त दुःखवर्धक हैं। संसार परिभ्रमणमें ये ही प्रधानरूपसे कारण हैं तथा इसलोक संबधी एवं परलोक संबधी समस्त अनर्थोंकी एकमात्र खानरूप हैं ॥ १३ ॥

फिर इसी बातको कहते हैं—'परिव्वयते' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(अणियत्तकामे—अनिवृत्तकामः) जिसकी विषयोपभोग तृष्णा निवृत्त नहीं होती है ऐसा (पुरिसे—पुरुषः) पुरुष (अहो य राओ परितप्पमाणे—अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः) रातदिन उसकी पूर्तिकी चिन्तासे संतप्त होता रहता है। और (परिव्वयते—परिव्रजन्) इधर उधर विषयसुखके लाभके लिये घूमता हुआ वह (धणमेसमाणे—धनमेषयन्)

અને પરલોક માટે અનર્થોની ખાણ સમાન છે એનું તાત્પર્ય એ છે કે, એ કામભોગ કાળ અને પરિમાણની અપેક્ષાએ અલ્પ સુખજનક અને અનંત દુઃખવર્ધક છે સંસાર પરિભ્રમણનું પ્રધાન રૂપથી એજ કારણ છે તથા આ લોક સંબંધી અને પરલોક સંબંધી સઘળા અનર્થોની એક માત્ર ખાણરૂપ છે ॥૧૩॥

ફરી એ જ વાતને કહે છે—"परिव्वयते" ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अणियत्तकामे-अनिवृत्तकाम જેની વિષય ભોગવવાની તૃષ્ણા નિવૃત્ત થતી નથી એવો पुरिसे-पुरुष પુરૂષ अहो य राओ परितप्पमाणे-अह्नि च रात्रौ परितप्यमान એની પૂર્તિની ચિંતામાં સંતપ્ત રહ્યા કરે છે અને परिव्वयते-परिव्रजन् અહીં તહીં વિષય સુખના લાભને માટે ભટકતો રહીને

द्यमानः, अन्यप्रमत्तः=अन्ये स्वस्मादितरे ये स्वजनादयस्तदर्थं प्रमत्तः तद्भरणपोपणाऽऽसक्तचित्ततया संसारनिस्तरणरूपात्मकार्ये प्रमादयुक्तः, अत एव धनम् एषयन् =विविधोपायैर्हिरण्यसुवर्णादिनवविधपरिग्रहमुपार्जयन् मृत्यु=मरण जरा=वृद्धावस्था च प्राप्नोति । 'अहो' इति सप्तम्यर्थे प्रथमा, आर्पत्वात् ॥ १४ ॥

धनकी चाहना किया करता है तथा (अन्नपमत्ते-अन्यप्रमत्तः) अन्य अपनेसे भिन्न जनोंमे उनके भरणपोषणकी चिन्तामे पडकर संसारसे पार होने रूप आत्मकार्यमे प्रमादी बन जाता है। इस तरह प्रमादी बना हुआ यह मनुष्य (जरां मच्चु च पप्पोति-जरा मृत्यु च प्राप्नोति) जरावस्थाको एव मृत्युको प्राप्त कर लेता है।

भावार्थ—कामभोग अनर्थकी खान है यह बात इस गाथा द्वारा पुष्ट की गई है। इस मे सूत्रकार यह कह रहे हैं कि जिसकी विषयभोग तृष्णा शांत नही होती है वह व्यक्ति कभी आत्मकल्याणके मार्गमें आगे नहीं आता है। क्यों कि उसको तो रात दिन यही चिन्तारूप राक्षस सताया करता है कि मेरी विषयोपभोग तृष्णा किस प्रकार शांत हो। कहा जाऊ-किसे पकडू, कैसे धन कमाउ ? इत्यादि बातोंसे ही उसको अवकाश नहीं मिलता है तो फिर आत्माकी बातें करनेका उसको अवसर कैसे हाथ लग सकता है। रातदिन इसी चिन्तामे मग्न हुआ वह बिचारा अपनेसे सर्वथा भिन्न रहने वाले व्यक्तियोंकी कुटुम्ब परिवारकी सेवा शुश्रूषामे फसा रहता है। इस तरह प्रमादी हुए इस मनुष्यको धीरे-

ते धणमेसमाणे-धनमेषयन् धननी चाहना कर्या करे छे तथा अन्नप्पमत्ते-अन्य प्रमत्त पोतानाथी भिन्न जनोमा एना भरणपोषणनी चिंतामा पडीने संसारथी पार थवामा आत्मकार्यमा प्रमादी बनी जाय छे आ रीते प्रमादी बनेल ए मनुष्य जरा मच्चु च पप्पोति-जरा मृत्यु च प्राप्नोति वृद्धावस्थाने तेमज आखरे मृत्युने पामे छे

भावार्थ—कामभोग अनर्थनी खाण छे, आ वातने आ गाथा द्वारा पुष्ट करवामा आवेल छे तेमा सूत्रकार ए बतावे छे के, जेनी विषयभोगथी विषयनी ईच्छा शांत थती नथी तेथी ते व्यक्ति आत्मकल्याणना मार्गमा कदी पण आगळ आवी शकती नथी एने तो रात दिवस ए चिंतारूप राक्षस सताव्या करे छे के, मारी विषयभोगनी तृष्णा कई रीते शांत थाय ! क्या जाउ ? शु करु ? कई रीते धन कमाउ ? वगेरे वातोथी तेने अवकाश ज मळतो नथी तो पछी आत्मानी वात करवानो अवसर तेने क्याथी मळे ? रातदिवस एज चिंतामा मग्न बनी रहेतो एवो ते मनुष्य बिचारो पोतानाथी सर्वथा भिन्न रहेनार व्यक्तिओनी सेवा शुश्रूषामा फसाई रहे छे आ

कामभोगाः कालत परिमाणतश्चाल्पसुखजनका प्रचुर अनन्तदुःखवर्द्धकाश्च सन्ति। तथा चैते ससारपरिभ्रमणकारका ऐहलौकिकपारलौकिकदुःखाना खनिस्वरूपाश्च सन्ति ॥ १३ ॥

काममोगानामनर्थखनित्वमेव दर्शयति—

मूलम्—

परिव्वयंते अणियत्तकामे, अहो य राओ परितप्पमाणे ।
अन्नप्पमत्ते धणमेसमाणे, पप्पोति मच्चुं पुरिसे जरं च ॥१४॥

छाया–परिव्रजन् अनिवृत्तकामः, अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः ।
अन्यप्रमत्तो धनमेषयन्, प्राप्नोति मृत्यु पुरुषो जरां च ॥१४॥

टीका—'परिव्वयते' इत्यादि–

पुरुषः परिव्रजन्=विषयसुखलाभार्थमितस्ततः परिभ्रमन्, अनिवृत्तकामः–न निवृत्तः कामः=विषयोपभोगतृष्णा यस्य स तथा, विषयोपभोगतृष्णासहितः सन् अह्नि=दिने, रात्रौ च परितप्यमानः=परितः समन्तात् तप्यमानः चिन्ताग्निना समन्ताद्

परिमाणकी अपेक्षा अल्पसुखजनक एव अनन्त दुःखवर्धक हैं। ससार परिभ्रमणमें ये ही प्रधानरूपसे कारण हैं तथा इसलोक सबधी एव परलोक सबधी समस्त अनर्थों की एकमात्र खानरूप हैं ॥ १३ ॥

फिर इसी बातको कहते है–'परिव्वयते' इत्यादि ।

अन्वयार्थ–(अणियत्तकामे–अनिवृत्तकामः) जिसकी विषयोपभोग तृष्णा निवृत्त नही होती है ऐसा (पुरिसे–पुरुषः) पुरुष (अहो य राओ परितप्पमाणे–अह्नि च रात्रौ परितप्यमानः) रातदिन उसकी पूर्तिकी चिन्तासे सतप्त होता रहता है। और (परिव्वयते–परिव्रजन्) इधर उधर विषयसुखके लाभके लिये घूमता हुआ वह (धणमेसमाणे–धनमेषयन्)

અને પરલોક માટે અનર્થોની ખાણ સમાન છે એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, એ કામભોગ કાળ અને પરિમાણની અપેક્ષાએ અલ્પ સુખજનક અને અનત દુખવર્ધક છે સસાર પરિભ્રમણનુ પ્રધાન રૂપથી એજ કારણ છે તથા આ લોક સ બ ધી અને પરલોક સ બ ધી સઘળા અનર્થોની એક માત્ર ખાણરૂપ છે ॥૧૩॥

ફરી એ જ વાતને કહે છે—"परिव्वयते" ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अणियत्तकामे–अनिवृत्तकाम જેની વિષય ભોગવવાની તૃષ્ણા નિવૃત્ત થતી નથી એવો पुरिसे–पुरुष પુરૂષ अहो य राओ परितप्पमाणे–अह्नि च रात्रौ परितप्यमान• એની પૂર્તિની ચિંતામા સતપ્ત રહ્યા કરે છે અને परिव्वयते–परिव्रजन् અહી તહી વિષય સુખના લાભને માટે ભટકતો રહીને

लालप्यमान=भृशं लपन्तं त धनतृष्णावन्तं जनं हराः-हरन्त्यायुरिति हरा अहो रात्राः, हरन्ति=भवान्तरं नयन्ति, इत्यतो धर्मे प्रमादः कथम्-नर्यात् धर्मकार्ये कथ चिदपि प्रमादो न कर्तव्यः ॥१५॥

सम्प्रति पुरोहितः कुमारौ पुनरपि धनादिभिः प्रलोभयितु माह—

मूलम्—

धणं पभूयं सह इत्थियाहिं, सयणा तहा कामगुणा पगामा।
तवं कए तप्पइ जस्स लोओ, तं सव्वसाहीणमिहेव तुब्भं ॥१६॥

इस प्रकारके मनोराज्यादिक विकल्पोंमें पडकर (लालप्पमाण-लालप्यमानम्)-व्यर्थही ज्यादा बकवाद करनेवाले उस मनुष्यको (हरा-हराः) दिन और रात्रिया (हरति-हरन्ति) इस भवसे उठाकर दूसरे भवमें पहुंचा देती है अतः (कह पमाओ-कथं प्रमादः) धर्ममें प्रमाद करना कैसे उचित माना जा सकता है, कभी नहीं।

भावार्थ—जैसे २ दिन और रात्रिया व्यतीत होती जाती है वैसे २ इस जीवकी आयु गलित होती रहती है। अतः अनेक प्रकारके संकल्पों एव विकल्पोमे पडे हुए प्राणी इस बातको जरा भी नहीं विचारते है कि मुझे पर्यायसे पर्यायान्तरित होनेका समय आ रहा है। वे तो उल्टे रात दिन इसी चिन्तामें फसे रहते हैं कि मुझे यह करवाना है यह नहीं करवाना है यह मेरा है यह मेरा नहीं है। इसी विचार में पडे हुए वे जीव मर जाते हैं, अत धर्मसेवनमे किसीभी जीवको प्रमाद करना उचित नहीं है ॥१५॥

एव-एवम् આવા પ્રકારના મનોરાજ્યાદિક વિકલ્પમા પડીને लालप्पमाण-लालप्यमानम् વ્યથ મા નકામો બકવાદ કરવાવાળા તે મનુષ્યને हरा-हरा દિવસ અને રાત हरति-हरन्ति આ ભવમાથી ઉપાડીને બીજા ભવમા પહોચાડી દે છે આથી कह पमाओ-कथ प्रमाद ધર્મમા પ્રમાદ કરવો એ કઇ રીતે ઉચિત માની શકાય ? જરા પણ નહી

ભાવાર્થ—જેમ જેમ દિવસ અને રાત વ્યતિત થતી રહે છે તેમ તેમ આ જીવનુ આયુષ્ય ઓછુ થતું જાય છે, આથી અનેક પ્રકારના સકલ્પો અને વિકલ્પોમા પડેલા પ્રાણી આ વાતને જરા પણ વિચારતા નથી કે, મારા માટે આ ભવમાથી બીજા ભવમા જવાનો સમય નજીક આવી રહ્યો છે એ તો ઉલટો રાત દિવસ એ ચિંતામા ફસાયેલો હોય છે કે, મારે આ કરાવવું છે, આ નવી કરાવવું આ મારૂ છે, આ મારૂ નથી આવા વિચારમા પડેલો આ જીવ મરી જાય છે. આથી કોઈ પણ જીવે ધર્મ સેવનમા પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી ॥ ૧૫ ॥

पुनः किं चिन्तयति ? तदाह—

मूलम्—

इमं च मे अत्थि, इमं च नत्थि, इमं च मे किच्चमिमं अकिच्चं।
तं एवमेव लालप्पमाणं, हरा हरंति त्ति कहं पमाओ ॥१५॥

छाया-इदं च मे अस्ति, इदं च नास्ति, इदं च मे कृत्यमिदमकृत्यम्।
तमेवमेव लालप्यमानं, हरा हरन्तीति कथं प्रमादः ॥ १५ ॥

टीका-'इमं च मे' इत्यादि—

मे=मम, इदं च धान्यादिकम् अस्ति, इदं रजतसुवर्णाभरणादिकं च मम नास्ति। च पुनः इदं षड्ऋतुसुखकारकं गृहादिकं मम कृत्यं करणीयम्, इदं च अलाभदायकं वाणिज्यादिकं मम अकृत्यम्-अकरणीयम्। एवमेव अनेन प्रकारेणैव

---

२ जरा एवं मृत्यु घेर लेती है तब वह पश्चात्ताप करने लगता है पर अब क्या होता है। मरकर इसको दुर्गतिमें भटकना ही पड़ता है ॥१४॥

विषयी लोक और क्या विचारता है सो इस गाथा द्वारा कहते हैं—

'इमं च मे' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(इमं-इदम्) यह धन धान्यादिक (मे-मे) मेरा है और (इमं-इदम्) यह रजत सुवर्णादिक (मे-मे) मेरा (नत्थि-नास्ति) नहीं है। तथा (इमं मे किच्चम् इमं अकिच्च-इदं मे कृत्यम् इदम् अकृत्यम्) यह नवीन घर कि जिसमें छहों ही ऋतुओंमें आराम मिल सके मुझे बनवाना है, तथा यह जो मेरे घर पर अलाभ दायक व्यापार आदि चल रहा है उसको बंद कर देना है-वह करणीय नहीं है। (एवं-एवम्)

પ્રમાણે પ્રમાદી બનેલા એ મનુષ્યને ધીરે ધીરે વૃદ્ધાવસ્થા અને મૃત્યુ ઘેરી લે છે ત્યારે તે પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગે છે પરંતુ હવે શું થઈ શકે ? મરીને તેણે દુર્ગતિમાં જ ભટકવું પડે છે ॥ ૧૪ ॥

વિષયી લોકો બીજું શું વિચારતા હોય છે આ ગાથા દ્વારા કહેવામાં આવે છે—" इमं च मे "-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—इमं-इदम् આ ધન ધાન્યાદિક मे-मे મારૂં છે અને इमं-इदम् આ રજત સુવર્ણાદિક मे-मेम મારા नत्थि-नास्ति નથી, તથા इमं मे किच्च इमं अकीच्च-इदं मे कृत्य इदम् अकृत्यम् એ નવીન ઘર કે જ્યાં છએ ઋતુઓમાં આરામ મળી શકે તેવું બનાવવું છે, તથા મારા ઘરમાં આ જે અલાભદાયક વેપાર ચાલી રહેલ છે એને બંધ કરી દેવો છે, તે કરવા યોગ્ય નથી

वेऽपि तद्वासियोग्यतया 'सह इत्थियाहिं' इत्युक्तम्, 'सव्व' इति लुप्तप्रथमान्तम् ॥१६॥

तातस्य वचनं निशम्य कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

धणेण किं धम्मधुराहिगारे, सयणेण वा कामगुणेहि चेव ।
समणा भविस्सामु गुणोहधारी, वहिंविहारा अभिगम्म भिक्खं ॥१७॥

छाया—धनेन किं धर्मधुराधिकारे, स्वजनेन वा कामगुणैश्चैव ।
श्रमणौ भविष्यावो गुणौघधारिणौ, बहिर्विहारौ अभिगम्य भिक्षाम् ॥१७॥

टीका—'धणेण किं' इत्यादि—

भो तात! धर्मधुराधिकारे-धर्मस्य धूर्धर्मधुराः, तस्या अधिकारे प्रस्तावे-धर्माचरणे इत्यर्थः, धनेन स्वजनेन, वा=अथवा कामगुणैः=मनोज्ञशब्दादिविषयैश्चैव किम्?। धर्माचरणे धनादीना न किंचित्प्रयोजनमस्तीति भावः।

गया है वह उनकी योग्यताको लेकर-कहा गया है। अर्थात् यदि वे चाहेंगे तो अनेक विवाह उनके हो सकेंगे।

भावार्थ—साधारण जनताको जैसा ख्याल होता है वैसाही ख्याल पुरोहितजीका है, उसीके अनुसार वे अपने पुत्रोंको समझा रहे हैं। साधारण जनता यही समझती है कि तपस्या सासारिक भोगोपभोगकी वस्तुओंको प्राप्त करनेके लिये ही की जाती है, ऐसा समझकर ही पुरोहितने अपने पुत्रोंसे कहा है कि पुत्रो! अपने घरमे किसी भी वस्तुकी न्यूनता नहीं है सब वस्तुएँ भोगोपभोगकी सुलभ है क्या धन क्या स्वजन सब कुछ मौजूद है फिर तपस्या करनेका अभिप्राय तुम दोनोंका क्यों हो रहा है ॥१६॥

છે" એવુ જે કહેવામા આવ્યુ છે તે એમની યોગ્યતાને લઈને કહેવામા આવ્યુ છે જો તેઓ ચાહે તો અનેક વિવાહ તેમના થઈ શકે તેમ છે

ભાવાર્થ—સાધારણ જનતાનો જેવો ખ્યાલ હોય છે તેવો જ ખ્યાલ પુરોહિતજીનો પણ છે એ અનુસાર તેઓ પોતાના પુત્રોને સમજાવી રહ્યા છે સાધારણ જનતા એવું સમજે છે કે, તપસ્યા સાસારિક ભોગોપભોગની વસ્તુઓને પ્રાપ્ત કરવા માટે જ કરવામા આવે છે એવુ સમજીને જ પુરોહિતે પોતાના પુત્રોને કહ્યુ કે, પુત્રો આપણા ઘરમા કોઈ પણ વસ્તુની ખામી નથી ભોગોપભોગની સઘળી વસ્તુઓ સુલભ છે શુ સ્ત્રી, શુ ધન, શુ સ્વજન સઘળુ આ ઘરમા મોજુદ છે પછી તપસ્યા કરવાની માથાકુટમા શા માટે ઉતરી રહ્યા છો? ॥૧૬॥

छाया—धन प्रभूत सहस्त्रीभिः, स्वजनाः तथा कामगुणाः प्रकामाः।
तपः कृते तप्यते यस्य लोकः, तत्सर्वं स्वाधीनमिहैव युवयोः ॥१६॥

टीका—'घण' इत्यादि—

हे पुत्रौ! यस्यकृते लोक, तपस्तप्यते, तत्सर्वं युवयोरिहैव गृहे स्वाधीनमस्ति। किं तत्सर्वम्? इत्याह—प्रभूत=प्रचुर, धनम्, तथा 'सहस्त्रीभि स्वजनाः, माता-पित्रादयः स्त्रियश्चेत्यर्थः, तथा प्रकामाः=प्रचुराः, कामगुणाः=मनोज्ञशब्दादिविषयाः,। सर्वं स्वाधीनमस्तीत्यर्थः, तपसो यत्फल तत्सर्वं युवयोरुपलब्धमेवास्ति, अतो नास्ति तपसः प्रयोजनमिति भावः। तदानीमकृतविवाहयोस्तयोः स्त्रीणामभा-

कुमारोंके इस कथनको सुनकर पुनः वह पुरोहित उनको धनादिक का प्रलोभन देता है सो कहते हैं—'घण पभूय' इत्यादि।

अन्वयार्थ—'हे पुत्रो! देखो (जस्सकए-यस्य कृते) जिस वस्तुकी प्राप्तिके लिये (लोओ-लोकः) लोक (तव तप्पइ तपः तप्यते) तपको तपते हैं (त सव्व तत्सर्वम्) वह सब (तुब्भ इहेव साहिणम्-युवयोः इहैव स्वाधीनम्) तुम दोनोंके पास इस घरमे स्वाधीन है। (पभूय धण-प्रभूत धनम्) बहुत धन है तुम कुछ भी न कमाओ तौ भी वह खूट नहीं सकता है आनदसे बैठे २ खाओ। (इत्थिआहिं सह सयणा-स्त्रीभिः सह स्वजनाः) स्त्रीया भी हैं माता पिता भी हैं (पगामा कामगुणा-प्रकामाः कामगुणाः) मनोज्ञ शब्दादिक विषय भी हैं। फिर कहो बेटा! तुम अब किस चीजको प्राप्त करनेके लिये तपस्यामे उद्यमशील हो रहे हो। इन दोनों भाईयोंका इस समय यद्यपि विवाह नही हुआ है फिरभी "स्त्रियां है" ऐसा जो कहा

કુમારોના આ પ્રકારના કથનને સાભળીને ફરીથી પુરોહિતે તેમને ધનાદિકનુ પ્રલોભન આપ્યુ તે કહે છે—"घण पभूय"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—जस्स कए-यस्य कृते હે પુત્રો! જે વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે लोओ-लोक લોક तव तप्पइ-तप तप्यते તપને આદરે છે त सव्व-तत्सर्वम् એ સઘળુ तुब्भ इहेव साहिणम्-युवयो इहैव स्वाधीनम् તમારા બન્નેની પાસે આ ઘરમા ભરેલુ છે पभूय धण-प्रभूतम् धनम् ઘણું ધન છે તમો કાઈ પણ ન કમાવો તો પણ તે ખૂટે તેમ નથી આનદથી બેઠા બેઠા ખાઓ इत्थिआहिं सह सयणा-स्त्रीभि सह स्वजना સ્ત્રીઓ પણ છે, માતા પિતા પણ છે, पगामा कामगुणा-प्रकामा कामगुणा મનોજ્ઞ શબ્દાદિકવિષય પણ છે પછી કહો, બેટા! તમો કઈ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવા માટે તપસ્યામા ઉદ્યમશીલ બની રહ્યા છો? એ બન્ને ભાઈઓનો વિવાહ જો કે થયેલ ન હતો છતા પણ "સ્ત્રીઓ પણ

आत्मनोऽस्तित्वमेव सकलधर्मप्रवृत्तिकारणम्। अतस्तन्निराकरणादेवानयो-र्धर्मवैमुख्य स्यादिति विचिन्त्यात्मनोऽस्तित्व प्रतिषेधयन् पुनस्तात आह—

मूलम्—

जहा य अग्गी अरणीउऽसंतो, खीरे घयं तिल्लमहा तिलेसुं।
एवमेव जाया सरीरंमि सत्ता, समुच्छई नासइ नावचिट्ठे ॥१८॥

छाया—यथा चाग्निररणावसन्, क्षीरे घृत तैलमथ तिलेषु।
एवमेव जातौ! शरीरे सत्त्वाः, समूर्च्छन्ति नश्यन्ति नावतिष्ठन्ते ॥१८॥

टीका—' जहा य ' इत्यादि—

हे जातौ-पुत्रौ! यथा च=यथैव, च शब्दोऽवधारणे, अग्नि' अरणौ=अग्नि

भावार्थ—पिताने जिस निमित्त तपका करना निषिद्ध किया है उसी निमित्तका निषेध वे भी तपश्चर्यामे उसको अनुपयोगी बतलाते हुए कर रहे हैं-कहते हैं हे पिताजी। धन स्वजन आदिका तपस्यासे क्या सबंध है। अभीतक जितनेभी ऋषिजन मुक्ति पधारे हैं, वे सब एक त्यागके प्रभावसे ही पधारे हैं। अतः हमको इन वस्तुओसे क्या प्रयोजन है। हम तो निर्दोष भिक्षावृत्ति करते हुए सद्गुणोंको उपार्जित करना चाहते हैं। अतः सम्यग्दर्शनादिक मुक्तिप्रापक सद्गुणोंका उत्कृष्ट सचय मुनि बने विना नहीं हो सकता है इसलिये ही हम मुनि बनना चाहते हैं ॥१७॥

पुत्रोंकी इस प्रकार बात सुनकर पुरोहितने विचार किया कि आत्माका अस्तित्वही सकल धर्मकी प्रवृत्तिका निमित्त है-"अत आत्मा नहीं" है अब यही उनको समझाना चाहिये ताकि इनकी प्रवृत्ति धर्मसे विमुख

ભાવાર્થ—પિતાએ જે નિમિત્તે તપનો નિષેધ કરેલ છે એજ નિમિત્તનો નિષેધ તેઓ પણ તપસ્યામા બીન ઉપયોગી હેવાનુ બતાવીને કહે છે કે, હે પિતાજી! ધન, સ્વજન, આદિનો તપસ્યાની સાથે શુ સબધ છે? આજ સુધીમા જેટલા પણ ઋષિજન મુક્તિને પામ્યા છે, તે સઘળા એક ત્યાગના પ્રભાવથીજ મોક્ષે પધાર્યા છે આથી અમારે એ વસ્તુઓ સાથે કાઈ પણ પ્રયોજન નથી અમે તો ભિક્ષાવૃત્તિ કરીને જ તેમજ સદ્ગુણોને ઉપાર્જીત કરવા ચાહીએ છીએ આથી સમ્યગ્દર્શનાદિક મુક્તિને આપનાર સદ્ગુણોને ઉપાર્જીત કરવાનુ ઈચ્છીએ છીએ સમ્યગ્દર્શનાદિક મુક્તિને આપનાર સદ્ગુણોનો ઉત્કૃષ્ટ સચય મુનિ થયા વગર બની શકતો નથી આ માટે જ અમો મુનિ બનવા ઈચ્છીએ છીએ ॥ ૧૭ ॥

પુત્રોની આ પ્રકારની વાત સાભળીને પુરોહિતે વિચાર કર્યો કે, આત્માનું અસ્તિત્વ જ સઘળા ધર્મની પ્રવૃત્તિનુ નિમિત્ત છે "અત આત્મા છે જ નહીં" એજ

उक्तं च वेदेऽपि—

"न प्रजया न धनेन त्यागेनैकेनामृतत्वमानशुः" इत्यादि । ऋषयस्त्यागे नैव मोक्ष मापुः, न तु सतानेन धनेन चेति भाव.। अत आवाम् भिक्षाम्=उद्गमो त्पादादिदोषवर्जितपिण्डग्रहणरूपाम् अभिगम्य=सप्राप्य, बहिर्विहारौ=बहिः= ग्रामनगरादिभ्यो बहि द्रव्यतो भावतश्चाप्रतिबद्धो विहारो विहरणं ययोस्तौ तथा- भूतौ, गुणौघधारिणौ–गुणौघ सम्यग्दर्शनचारित्रादिगुणसमूह धर्तुं शील ययोस्तौ तथा,–सम्यग्दर्शन–चारित्रादिसपन्नौ, श्रमणौ=तपस्विनौ भविष्यावः ॥१७॥

पिताके वचन सुनकर फिर कुमार बोलते हैं—'धणेण' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे पिताजी ! (धम्मधुराहिगारे–धर्मधुराधिकारे) धर्मा- चरण करनेमे (धणेण किं–धनेन किम्) हमको धनसे क्या प्रयोजन है । (सयणेण वा किं–स्वजनेन किम्) तथा स्वजनोंसे भी क्या प्रयोजन है (कामगुणेहिं चेव किं–कामगुणैश्चैव किम्) और क्या प्रयोजन मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंसे वेदमे भी यही बात समझाइ गई है—"न प्रजया धनेन त्यागेनैकेनामृतत्वमानशुः" ऋषियोने तो त्यागसे ही मोक्ष प्राप्त किया है सतान अथवा धनसे नही । अतः हम लोग भी (भिक्खं अभि गम्म–भिक्षाम् अभिगम्य) उद्गम उत्पाद आदि दोषोंसे रहित पिण्ड- ग्रहणरूप भिक्षाको प्राप्त करके (बहिं विहारा–बहिर्विहारौ) द्रव्य और भावसे अप्रतिबद्ध–विहारवाले होते हुए (गुणोहधारी–गुणौघधारिणौ) सम्यग्दर्शन ज्ञानचारित्र आदि गुण समूहोंसे सपन्न (समणा भविस्सामु– श्रमणौ भविष्याव.) मुनि होवेंगे ।

પિતાના વચન સાભળીને કુમાર કહે છે—"धणेण"–ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે પિતાજી ! धम्म धुराहिगारे–धर्मधुराधिकारे ધર્મનું આચ- રણ કરવામા धणेण किं–धनेन किम् અમારે ધનનુ શુ પ્રયોજન છે તથા सयणेण वा किम्–स्वजनेन वा किम् સ્વજનનુ પણ શુ પ્રયોજન છે ? તેમજ कामगुणेहिं चेव किं–कामगुणै श्चैव किम् મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોનુ પણ શુ પ્રયોજન છે ? વેદમા પણ આ વાત સમજાવવામા આવેલ છે–"न प्रजया धनेन त्यागे नैकेनामृतत्वमानशु" ઋષિઓએ તો ત્યાગથી જ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરેલ છે સતાન અથવા તો ધનથી નહી. આથી અમો પણ भिक्खम् अभिगम्म–भिक्षाम् अभिगम्य ઉદ્ગમ ઉત્પાદ આદિ ભનેથી રહિત પિંડ ગ્રહણરૂપ ભિક્ષાને પ્રાપ્ત કરીને बहिं विहारा–बहिर्विहारौ દ્રવ્ય અને ભાવથી અપ્રતિબદ્ધ–વિહાર કરવા વાળા બનીને गुणोहधारी–गुणौघधारिणौ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચરિત્ર આદિ ગુણ સમૂહોથી સપન્ન समणा भाविस्सामु–श्रमणो भविष्याव મુનિ બની જઈશું

इदमत्र बोध्यम्-पूर्वमसन्त एव जीवाः शरीराकारपरिणतभूतसमुदायादुत्पद्यन्ते, वदन्ति च-'पृथिव्यप्तेजोवायवस्तत्त्वानि, एतेभ्यश्चैतन्य, मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत्" इति। यथामदशक्तिरूपमेक वस्तु मद्यसाधनाना-धातकी-पुष्प-गुड-धाना म्बूना सयोगादुत्पद्यते तद्वदय चेतनाशक्तिरूपोऽयमात्मा पृथिव्यादितत्त्वसयोगा दुत्पद्यत इति तदर्थः, भूताना पृथग्भावे शरीरनाशस्तदा जीवोऽपि नश्यतीति।

यद्वा-शरीरे सत्यपि अमी सत्त्वा नश्यन्ति, न चावतिष्ठन्ते, जलबुद्बुदवत्। उक्त हि तैः—"जलबुद्बुदवज्जीवाः" इति। अय भावः-शरीरादन्य आत्मा नास्ति, प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्। अतः शशविषाणतुल्यस्यात्मनोऽस्तित्वमेव नास्तीति तन्मोक्षाय धर्माचरण निरर्थकमिति ॥ १८ ॥

अनुभव करनेके लिये उनका परलोकमे जाना एक कल्पित बात ही है। अतः इससे यही बात सिद्ध होती है कि जीवका नर्जन्म नही होता है।

भावार्थ—भूतोंके समुदायसे चैतन्यकी उत्पत्ति माननेवालोका ऐसा कहना है कि कायाकार परिणत भूतसमुदायसे ही पहिलेसे उनमे प्रत्येकमें अविद्यमान जीव उत्पन्न होता है-जिस प्रकार मद्यागोसे मदशक्ति उत्पन्न होती है। अर्थात्-जैसे मदशक्तिरूप एक वस्तु मद्यके साधनों-धातकी पुष्प, गुड, धान, जव आदिके सयोगसे उत्पन्न होती है उसी तरह चेतना शक्तिरूप यह आत्मा भी पृथिव्यादि भूतोंके संयोगसे उत्पन्न होता है। भूतोंके पृथग्भाव होने पर शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीर रहने पर भी जीव नष्ट हो जाता है जलबुद्बुदकी तरह वह ठहरता नही है। क्यों कि "जलबुद्बुदवज्जीवाः" ऐसा उनका कथन है। अतः-"प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्"-प्रत्यक्षसे नही जाना गया होनेसे-"आत्मा-

---

માટે એનુ પરલોકમા જવુ એ તદ્દન કલ્પિત વાત છે આથી એ વાત સિદ્ધ બને છે કે, જીવનો પુનર્જન્મ થતો નથી

ભાવાર્થ—ભૂતોના સમુદાયથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ માનવાવાળાઓનુ એવું કહેવુ છે કે, કાયા, આકાર, પરિણુત ભૂતસમુદાયથી જ પહેલાથી એનામા પ્રત્યેકમા અવિદ્યમાન જીવ ઉત્પન્ન થાય છે જે પ્રમાણે મદ્યાગોથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત-જેમ મદશક્તિરૂપ એક વસ્તુ મદ્યના સાધનો-ધાતકી, પુષ્પ, ગોળ, ધાન, જવ, આદિના સયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ભૂતોના પૃથક્ભાર થવાથી શરીરના નાશથી જીવનો પણુ વિનાશ થઈ જાય છે અથવા શરીર રહેવા છતા પણુ જીવનો નાશ થઈ જાય છે પાણીના પરપોટાની માફક તે રહી શકતો નથી કેમ કે, "જલબુદ્બુદવજ્જીવા" એવું એનુ કથન છે આથી "પ્રત્યક્ષતોઽનુપલભ્યમાનત્વાત્"

निर्मन्थनकाण्ठे असन्=पूर्वमविद्यमान समूर्च्छति=उत्पद्यते। यथा वा-क्षीरे-पूर्वमविद्यमान घृत समुत्पद्यते तथा च तिलेषु पूर्वमविद्यमान तैल समुत्पद्यते। एवमेव=अनेन प्रकारेणैव, शरीरेऽपि पूर्वमसन्त एव सत्त्वाः=जीवाः, समूर्च्छन्ति=समुत्पद्यन्ते। नश्यन्ति=उत्पन्ना भूत्वा अभ्रपटलमिव नाशमुपयान्ति। नावतिष्ठन्ते=शरीरनाशानन्तर न तिष्ठन्तीत्यर्थः। शरीरनाशे सति जीवानामपि नाशाज्जीवाः पुनर्धर्माधर्मविपाकानुभवार्थं न पुनर्भव प्राप्नुवन्तीति भावः।

हो जावे, ऐसा विचार कर पुरोहित अब आत्माके अस्तित्वका निषेध करता हुआ कहता हैं—'जहा य अग्गी' इत्यादि।

अन्वयार्थ-(जाया-जातौ) हे पुत्रो! (जहा-यथा) जैसे (अग्गी-अग्नि (अरणीउ-अरणौ) अरणि काष्ठमें पहिलेसे (असतो-असन्) नहीं होती है परन्तु रगडनेसे (समुच्छई-समूर्च्छति) वह वहां उत्पन्न हो जाती है तथा (जहा यथा) जैसे (खीरे-क्षीरे) दूधमे पूर्व अविद्यमान (घय समुच्छई घृत समूर्च्छति) घृत उत्पन्न हो जाता है (तिलेसु तिल्लम्-तिलेषु तैलम्) तिलों में तैल उत्पन्न हो जाता है (एवमेव-एवमेव) इसी तरह (सरीरमि-शरीरे) शरीरमें पूर्वअविद्यमान (सत्ता-सत्त्वा.) जीव भी (समुच्छई-समूर्च्छति) उत्पन्न हो जाते हैं। (नासइ-नश्यन्ति) नष्ट हो जाते हैं। (नावचिट्ठे-नावतिष्ठन्ते) शरीर नाशके अनन्तर नही रहता है। अतः जब शरीरके नाश होते ही जीव नष्ट हो जाते हैं तो फिर धर्माधर्मके विपाकको

એમને સમજાવવુ જોઈએ કે, જેથી તેની પ્રવૃત્તિ ધર્મથી વિમુખ થઈ જાય એવો વિચાર કરીને પુરોહિત હવે આત્માનો નિષેધ કરતા કહે છે—

"जहा य अग्गी"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाया जातौ હે પુત્રો! जहा-यथा જેમ अग्गी-अग्नि અગ્નિ अरणीउ-अरणौ અરણીના લાકડામા પહેલાથી असतो-असन् નથી હોતી પરતુ રગડવાથી समूच्छई-समूच्छति તે ત્યા ઉત્પન્ન થાય છે जहा-यथा જેમ खीरे-क्षीरे દુધમા પૂર્વ અવિદ્યમાન घय समुच्छई-घृत समूर्च्छति ઘી ઉત્પન્ન થાય છે तिलेसु तिल्ल-तिलेषु तैलम् તલમા તેલ ઉત્પન્ન થાય છે एवमेव-एवमेव એજ રીતે सरीरमि-शरीरे શરીરમા પૂર્વ અવિદ્યમાન सत्ता-सत्वा જીવ પણ समूच्छई-समूर्च्छति ઉત્પન્ન થાય છે नासइ-नश्यन्ति નાશ પામે છે नावचिट्ठे-नावतिष्ठन्ते શરીર નાશના અનતર રહેતુ નથી આથી શરીરનો નાશ થતા જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે પછી ધર્માધર્મના વિપાકનો અનુભવ કરવા

इदमत्रबोध्यम्-पूर्वमसन्त एव जीवाः शरीराकारपरिणतभूतसमुदायादुत्पद्यन्ते, वदन्ति च-' पृथिव्यप्तेजोवायवस्तत्त्वानि, एतेभ्यश्चैतन्य, मद्याङ्गेभ्यो मदशक्तिवत्" इति । यथामदशक्तिरूपमेक वस्तु मद्यसाधनाना-धातकी-पुष्प-गुड-धानाम्बूना सयोगादुत्पद्यते तद्वदय चेतनाशक्तिरूपोऽयमात्मा पृथिव्यादितत्त्वसयोगादुत्पद्यत इति तदर्थः, भूताना पृथग्भावे शरीरनाशस्तदा जीवोऽपि नश्यतीति ।

यद्वा-शरीरे सत्यपि अमी सत्त्वा नश्यन्ति, न चावतिष्ठन्ते, जलबुद्बुदवत्। उक्त हि तैः—" जलबुद्बुदवज्जीवाः " इति । अय भावः-शरीरादन्य आत्मा नास्ति, प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात् । अतः शशविषाणतुल्यस्यात्मनोऽस्तित्वमेव नास्तीति तन्मोक्षाय धर्माचरण निरर्थकमिति ॥ १८ ॥

अनुभव करनेके लिये उनका परलोकमें जाना एक कल्पित बात ही है। अतः इससे यही बात सिद्ध होती है कि जीवका पुनर्जन्म नहीं होता है।

भावार्थ—भूतोंके समुदायसे चैतन्यकी उत्पत्ति माननेवालोंका ऐसा कहना है कि कायाकार परिणत भूतसमुदायसे ही पहिलेसे उनमें प्रत्येकमें अविद्यमान जीव उत्पन्न होता है-जिस प्रकार मद्यागोंसे मदशक्ति उत्पन्न होती है । अर्थात्-जैसे मदशक्तिरूप एक वस्तु मद्यके साधनों-धातकी पुष्प, गुड, धान, जव आदिके सयोगसे उत्पन्न होती है उसी तरह चेतना शक्तिरूप यह आत्मा भी पृथिव्यादि भूतोंके संयोगसे उत्पन्न होता है। भूतोंके पृथग्भाव होने पर शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीरके नाशसे जीवका भी विनाश हो जाता है अथवा शरीर रहने पर भी जीव नष्ट हो जाता है जलबुद्बुदकी तरह वह ठहरता नहीं है। क्यों कि "जलबुद्बुदवज्जीवाः" ऐसा उनका कथन है । अतः-"प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात्"-प्रत्यक्षसे नहीं जाना गया होनेसे-" आत्मा-

માટે એનુ પરલોકમા જવુ એ તદ્દન કલ્પિત વાત છે આથી એ વાત સિદ્ધ બને છે કે, જીવનો પુનર્જન્મ થતો નથી

ભાવાર્થ—ભૂતોના સમુદાયથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ માનવાવાળાઓનુ એવું કહેવુ છે કે, કાયા, આકાર, પરિણત ભૂતસમુદાયથી જ પહેલાથી એનામા પ્રત્યેકમા અવિદ્યમાન જીવ ઉત્પન્ન થાય છે જે પ્રમાણે મદ્યાગોથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્-જેમ મદશક્તિરૂપ એક વસ્તુ મદ્યના સાધનો-ધાતકી, પુષ્પ, ગોળ, ધાન, જવ, આદિના સચોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ભૂતોના પૃથગ્ભાવ થવાથી શરીરના નાશથી જીવનો પણ વિનાશ થઈ જાય છે અથવા શરીર રહેવા છતા પણ જીવનો નાશ થઈ જાય છે પાણીના પરપોટાની માફક તે રહી શકતો નથી કેમ કે, "जलबुद्बुदवज्जीवा "એવું એનુ કથન છે આથી "प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वात् "

तातस्य वचनं श्रुत्वा कुमारौ प्रोचतुः—

मूलम्—

नो इंदियग्गेज्झ अमुत्तभावा, अमुत्तभावा वि य होइ निच्चो।
अज्झत्थहेउं नियओऽस्स बंधो, संसारहेउं च वयंति बंधं ॥१९॥

छाया—नो इन्द्रियग्राह्यः अमूर्त्तभावात्, अमूर्त्तभावादपि च भवति नित्यः।
अध्यात्महेतुर्नियतोऽस्य बन्धः, संसारहेतुं च वदन्ति बन्धम् ॥१९॥

'नो इंदियगिज्झ' इत्यादि—

हे तात! यद् भवान् प्रत्यक्षतोऽनुपलभ्यमानत्वादात्मनोऽस्तित्वमेव खण्डयति, तदप्यवास्तविकमेव। यतः असौ आत्मा नो इन्द्रियग्राह्यः=इन्द्रियैः श्रोत्रादिभिर्ग्राह्यः=संवेद्यो न भवति, अमूर्त्तभावात्=अमूर्त्तत्वात्-रूपाद्यभावात्। अयं भावः-यदी-

नास्ति" आत्मा नहीं है। इसलिये शशविषाण (ससलेका सींग) तुल्य आत्माका जब स्वतंत्र कोई अस्तित्व नहीं है तो फिर उसकी मुक्तिके लिये धर्माचरण करना निरर्थक ही है ॥१८॥

इस प्रकार पुरोहित-पिताके वचनोंको सुनकर दोनों कुमारोंने क्या कहा-यह बात इस गाथा द्वारा प्रकट की जाती है—

'नो इंदियगिज्झ०' इत्यादि

अन्वयार्थ—हे तात! आपने जो अभी कहा है कि प्रत्यक्ष प्रमाणसे आत्माका ग्रहण नहीं होता है अतः वह शशविषाण (ससलेका सींग) की तरह असत् है सो ऐसा कहना आपका ठीक नहीं है कारण कि वह प्रत्यक्षके द्वारा जो ग्रहण नहीं होता है उसका कारण (अमुत्तभावा अमूर्त्तभावात्) उसका अमूर्त होना है अतः वह (नो इंदियग्गिज्ज-इन्द्रियग्राह्यः न) किसी भी इन्द्रियका विषय नहीं है। अमूर्तका तात्पर्य है रूपादिक विशिष्टत्वका

પ્રત્યક્ષથી જાણવામાં આવે એમ નહીં હોવાથી "आत्मा नास्ती" આત્મા નથી આ માટે સસલાના શિંગડાની માફક આત્માનું જ્યારે કોઈ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ જ નથી તો પછી તેની મુક્તિ માટે ધર્માચરણ કરવું એ નિરર્થક જ છે ॥ ૧૮ ॥

આ પ્રકારનાં પુરોહિત પિતાના વચનોને સાંભળીને બન્ને કુમારોએ શું કહ્યું-એ વાત આ ગાથા દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવે છે-"नो इंदियगिज्झ"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હે તાત! આપે હમણાં જ કહ્યું કે, અપ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી આત્માનું ગ્રહણ થતું નથી આથી તે સસલાના શિંગડાની જેમ અસત્ છે તો આપનું એ, કહેવું બરોબર નથી કારણ કે, પ્રત્યક્ષમાં ન જોઈ શકાય તેનું કારણ એ છે કે, अमुत्तभावा-अमूर्त्तभावात् તે અદૃશ્ય છે એ કારણે नो इंदियगिज्ज-इन्द्रियग्राह्य न કોઈ પણ અવયવરૂપ નથી એટલે કે, તેનું કોઈ પણ રૂપ નથી જેનામાં અમૂર્તનું તાત્પર્ય એ છે કે, રૂપ આદિ વિશિષ્ટત્વનો

न्द्रियग्राह्यं सन्नोपलभ्यते, तस्यैनाभावो निश्चीयते, यथा प्रदेशविशेषे घटादीनाम्! यत्तु इन्द्रियग्राह्यमेव न भवति, तस्यानुपलम्भेऽप्यभावो न निश्चीयते, यथा पिशाचादीनाम्। किन्तु तदनुपलम्भः संशयविषयो भवेत् कथंचित्।

अभाव। आत्मा अमूर्त है इसका तात्पर्य यही है कि आत्मामें रूपादिक कोई भी गुण नहीं है। तथा (अमुत्तभावा वि निच्चो-अमूर्त भावात् अपि नित्यः) अमूर्त होने पर भी यह नित्य है। (अज्झत्थ हेऊ अस्स बंधो नियओ-अध्यात्महेतुः अस्य बंधः नियतः) मिथ्यात्व आदिक हेतु ही इसके बंधके कारण हैं। (बंध संसारहेउ वयंति-बंधम् संसारहेतु वदन्ति) बंधका होना ही संसारका हेतु कहा गया है॥

भावार्थ—दोनों पुत्रोंने पितासे आत्माके विषय में क्या कहा-यही बात इस गाथा द्वारा स्पष्ट हो रही है, इसमें यह कहा गया है कि आत्मा जो इन्द्रियोंसे घट पटादिककी तरह ग्रहण करनेमें नहीं आता है उसका कारण उसका अभाव नहीं है किन्तु अमूर्तत्व है। रूपादिक गुण जिसमें पाये जाते हैं उन्हींका इन्द्रियों द्वारा ग्रहण होता है। आत्मामें ये पौद्‌गलिक गुण नहीं है इसी लिये वह अमूर्तिक है। अमूर्त पदार्थोंको जाननेकी योग्यता किसी भी इन्द्रियमे नहीं होती है। क्यों कि इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति अपने विषयभूत रूपादिक पदार्थमें ही होती है। अविषयभूत अमूर्त पदार्थोंमें नहीं। दूसरी एक बात यह भी है कि जो इन्द्रियग्राह्य होता

અભાવ આત્મા અમૂર્ત છે એનુ કારણ એ છે કે, એનામા રૂપ આદિનો કોઈ પણ ગુણ નથી अमुत्तभावा वि निच्चो-अमूर्तभावत् अपि नित्य અમૂર્ત હોવા છતા પણ તે નિત્ય છે अज्झत्थ हेऊ अस्स बंधो नियओ-अध्यात्महेतु अस्य बंध नियत્ત મિથ્યાત્વ આદિ હેતુ જ એના બધના કારણ છે બધનુ થવુ એજ સસારનુ કારણ કહેવામા આવેલ છે

ભાવાર્થ—બન્ને પુત્રોએ પિતાને આત્માના વિષયમા શું કહ્યુ એ વાત આ ગાથા દ્વારા સ્પષ્ટ બની ગયેલ છે આમા એ બતાવવામા આવેલ છે કે આત્મા જે ઇન્દ્રિયોની સાથે ઘટ પટાદિકની માફક ગ્રહણ કરવાથી ત્યા આવે છે એનુ કારણ તેનો અભાવ નથી પરતુ અમૂર્તત્વ જ છે રૂપાદિક ગુણ જેનામા જોઈ શકાય છે તેનુ ઇન્દ્રિયો દ્વારા ગ્રહણ થાય છે આત્મામા એ પૌદ્ગલિક ગુણ નથી આ જ કારણે તે અમૂર્તિક છે અમૂર્તિક પદાર્થોને જાણવાની યોગ્યતા કોઈ પણ ઇન્દ્રિયોમા હોતી નથી કેમ કે, ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ પોતાના વિષયભૂત રૂપાદિક પદાર્થોમાજ શુ થયેલી માનવામા આવેલ છે અવિષયભૂત અમૂર્ત પદાર્થોમા નહિ બીજી એક વાત એ પણ છે કે, ઇન્દ્રિ

ननु साधकबाधकप्रमाणाभावादात्मनः संशयविषयत्वमस्त्विति चेन्न, तत्साधकानुमानप्रमाणस्य सत्त्वात्। तथाहि–आत्मा अस्ति, अहं पश्यामि, जिघ्रामीत्याद्यनुगत प्रतीतेरन्यथानुपपत्तेः, अहं द्रष्टाऽस्मि, अहं घ्राताऽस्मि, अहं रसास्वादकोऽस्मि श्रोताचाऽस्मि, इत्येवं लोके प्रत्येकजीवस्यानुभवो भवति। यद्यात्मनोऽस-

---

हुआ भी उपलब्ध नहीं होवे तो उसका अभाव नहीं किया जा सकता है। जैसे इन्द्रियग्राह्य घट यदि हमें किसी प्रदेश विशेषमें उपलब्ध नहीं होता है तो कह दिया जाता है कि यहां पर घट नहीं है। परन्तु जो मूल में ही इन्द्रियोंका विषय नहीं हो सकता है उसकेअनुपलब्ध (नहीं मिलने से) होनेसे अभावका निश्चय नहीं हो सकता है। जैसे पिशाच आदि, इन्द्रियोके अविषयभूत हैं, अतः अनुपलब्ध होनेसे क्या कोई इनके अभावका निश्चय कर सकता है? ऐसा करना प्रत्युत कथंचित् संशयका कारण बन जाता है।

यदि इस पर यों कहा जाय कि "आत्माके जब साधक एवं बाधक प्रमाण नहीं है तो आत्माको संशय ज्ञानका ही विषय क्यों न मान लिया जाय। साधक बाधक प्रमाणके अभावमें ही तो संशय उत्पन्न होता है" सो ऐसा कहना भी ठीक नहीं माना जा सकता है। कारण कि आत्माका साधक प्रमाण मौजूद है और वह है अनुमान प्रमाण–'मैं देखता हू मैं सूंघता हू' इत्यादि जो एकाकार प्रतीति होती है वह यदि आत्मा नहीं

ग्रमा ग्राह्य थवा छता पण उपलब्ध न होय तो तेनो अभाव मानवो ए वात पण बरोबर नथी जेम ईन्द्रिय ग्राह्य घट आदि आपणने कोई प्रदेश विशेषमा उपलब्ध नथी थता तो कही देवाय छे के, अहि घट नथी परंतु ज्या मूळमा ज ईन्द्रियोनो विषय नथी बनी शकतो एनो अनुपलब्ध (न मळवाथी) थवाथीअभावनो निश्चय नथी करी शकातो जेम पिशाच आदिईन्द्रियोथी अविषय भूत छे, आथी अनुपलब्ध होवाथी शु कोई एना अभावनो निश्चय करी शके छे? एम करवु आपना तरफथी उपस्थीत करवामा आवेला संशयनु कारण बनी जाय छे जो आना उपर एवु कहेवामा आवे के, "आत्माने जो साधक अने बाधक प्रमाण नथी तो आत्माने संशय ज्ञाननो विषय ज शा माटे मानी लेवामा आवे? साधक बाधक प्रमाणना अभावमा ज तो संशय उत्पन्न थाय छे" तो आ प्रमाणे कहेवु बरोबर मनातु नथी कारण के, आत्मानु साधक प्रमाण मोजुद छे अने ते छे अनुमान प्रमाण हु जोई शकु छु, हु सुघु छु ईत्यादि जे एकाकार प्रतीति थाय छे ते जो कदाच

द्वारः स्यात्, तर्हि कर्तारं विना दर्शनघ्राणादिक्रियाया अनुपपत्तिः। इन्द्रियाण्येव चेत् कर्तॄणि, तर्हि-अत्र-एकस्यैवाह पदार्थस्य दर्शनादिक्रियामन्नवो भवतीत्येककर्तृकत्वानुपपत्तिः, किं च-इन्द्रियेषु नष्टेष्वपि तत्तदिन्द्रियेणानुभूतार्थस्य स्मरणानुपपत्तिः। तस्मादात्मनोऽस्तित्वमनिच्छताऽपि भवता मन्तव्यम्। उक्तंच—

होती तो नहीं होती अतः इस प्रकारकी अनुगत प्रतीतिसे 'आत्मा है' यह सिद्ध हो जाता है। 'मैं देखनेवाला हू मै सूघनेवाला हू मै रसास्वादक हू मै सुननेवाला हू' इस प्रकारका लोकमे प्रत्येक जीवको स्व-अपने से अनुभव होता है। यदि आत्माका असद्भाव माना जाय तो कर्त्ताके बिना दर्शन, घ्राण, आदि क्रियाएँ भी कैसे बन सकती हैं? क्रियाकर्त्ताके सद्भावमें ही सपन्न होती है। यदि कहा जाय कि इन क्रियाओका कर्त्ता आत्मा नहीं है किन्तु इन्द्रिया है सो ऐसा कहना भी उचित नहीं है कि, 'मै ही सूघता हू मैं ही सुनता हू' अर्थात् 'जिस मैने पहिले इसको सूघा था, वही मैं अब इसको सूघता हू, सुनता हू, इस रूपसे जो दर्शनादि क्रियाओंमें एक कतृकताकी प्रतीति होती है, वह इन्द्रियोंको कर्त्ता मानने पर नहीं हो सकती है। क्यों कि प्रत्येक इन्द्रियोका विषय भिन्न २ है भिन्न विषयमें इन्द्रियोंको लेकर एक कर्तृकता नही आती है। 'मै जो चक्षुरिन्द्रिय देखनेवाली हू सो वही मैं इन्द्रिय सुननेवाली हू' ऐसी एक कर्तृकता इन इन्द्रियोंमे नहीं आ सकती है अन्यथा एक ही इन्द्रियद्वारा

આત્મા ન હોય તો ન થઇ શકે આથી એ પ્રકારની અનુગત પ્રતીતિથી "આત્મા છે" એ સિદ્ધ બની જાય છે "હુ જોવાવાળો છુ, હુ સુઘવાવાળો છુ, હુ રસાસ્વાદનો લેનાર છુ, હુ સભાળનાર છુ" આ પ્રમાણે લોકોમા પ્રત્યેક જીવને સ્વ પોતાપણાનો અનુભવ થાય છે જો આત્માનો અસદ્ભાવ માનવામા આવે તો કર્તાના સિવાય દર્શન, ઘ્રાણ, આદિ ક્રિયાઓ પણ કઇ રીતે બની શકે? ક્રિયા કર્તાના સદ્ભાવમા જ સપન્ન હોય છે કદાચ એમ કહેવામા આવે કે, એ ક્રિયાનો કર્તા આત્મા નથી પરતુ ઇન્દ્રિયો છે તો એમ કહેવુ પણ વ્યાજબી નથી કેમ કે, 'હુ જ સુઘુ છુ, હુ જ સાભળુ છુ' અર્થાત્ જેને મે પહેલા સુઘેલ હતુ તેને ફરીથી સુઘુ છુ, સાભળુ છુ આ પ્રમાણે જે દર્શનાદિક ક્રિયાઓમા એક કર્તૃકતાની પ્રતીતિ થાય છે તે ઈન્દ્રિયોને કર્તા માનવાથી થઇ શકતી નથી કેમકે, પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયોનો વિષય ભિન્ન ભિન્ન છે ભિન્ન વિષયોમા ઇન્દ્રિયોની એક કર્તૃકતા આવતી નથી 'જે ચક્ષુ ઇન્દ્રિય જોવાવાળી તે એજ ઇન્દ્રિય સાભળનાર છે' આવી એક કર્તૃકતા એ ઇન્દ્રિયોમા આવી શકતી નથી આ ઉપરાત એક જ ઇન્દ્રિયથી બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષય

अहं शृणोमि पश्यामि, जिघ्राम्यास्वादयामि च।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति सः ॥ १ ॥ इति।

तथा-अमूर्तभावात्=अमूर्तत्वात् हेतोरपि अयमात्मा नित्यो भवति। अय भावः-द्रव्यत्वे सति यदमूर्तं तन्नित्य, यथा व्योम। अयमात्माऽपि द्रव्यत्वे सत्यमूर्तः, अतोऽयमपि नित्य एव। अनेन आत्मनो विनाशनवस्थाने निराकृते। अस्तु

अन्य भी इन्द्रियोंके विषय ज्ञात हो जानेसे उनका स्वतंत्र अस्तित्व मानना व्यर्थ हो जाता है। क्यों कि एक इन्द्रियसे ही शेष इन्द्रियोंके विषयोंको जाननेरूप काम संपन्न होने लगेगा इसलिये। तथा इन्द्रियोंमें कर्तृता इसलिये भी नहीं आसकती है कि किसी विवक्षित इन्द्रियके नष्ट होने पर जो उसके विषयकी स्मृति आती है वह नहीं आनी चाहिये। परन्तु इन्द्रियोंके नष्ट होने पर भी उसके विषयकी स्मृति आती तो रहती है। इससे आपको मानना चाहिये कि जो विषयका स्मरण कर्ता है वही आत्मा है और वह इन्द्रियोंसे सर्वथा जुदा है। कहा भी है—

"अहं शृणोमि पश्यामि, जिघ्राम्यास्वादयामि च।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति स ॥" १ ॥

तथा-"अमूर्तभावादपि च भवति नित्यः" इसका तात्पर्य यह है कि जो द्रव्य होते हुए अमूर्त होता है-वह नित्य होता है जैसे आकाश। आकाशमें द्रव्यत्वके होने पर अमूर्तता होनेसे नित्यता उपलब्ध है। अतः आकाशकी तरह यह आत्मा भी नित्य है। क्यो कि उसमें भी द्रव्यत्वके होने पर अमू

જાણી લેવાવાથી એનુ સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ માનવુ વ્યર્થ બની જાય છે કેમ કે, એક ઇન્દ્રિયથી જ બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયનુ જાણવા રૂપ કામ સંપન્ન થવા માડશે તેમજ ઇન્દ્રિયોમા કર્તૃકતા આ કારણે પણ આવી શકતી નથી કે, કોઈ વિવક્ષિત ઇન્દ્રિય નષ્ટ થઈ જતા એના વિષયની જે સ્મૃતિ આવે છે તે ન આવવી જોઈએ પરંતુ ઇન્દ્રિયોના નષ્ટ થવા છતા પણ એના વિષયની સ્મૃતિ આવતી તો રહે છે આ કારણે આપે માનવુ જોઈએ કે, જે વિષયનુ સ્મરણ કરનાર છે તેજ આત્મા છે અને તે ઇન્દ્રિયોથી સાવ જુદો જ છે કહ્યુ પણ છે—

"अहं शृणोमि पश्यामि, जीघ्राम्यास्वादयामि च।
चेतयाम्यध्यवस्यामि, बुध्यामीत्येवमस्ति स" ॥ १ ॥

તથા—"अमूर्तभावादपि च भवति नित्य" આનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જે દ્રવ્ય હોવા છતા પણ અમૂર્ત હોય છે, તે નિત્ય છે જેમ કે, આકાશ આકાશમા દ્રવ્યત્વ હોવા છતા અમૂર્તતા હોવાથી નિત્યતા ઉપલબ્ધ છે આથી આકાશની માફક આ આત્મા પણ નિત્ય છે કેમકે, એનામા પણ દ્રવ્યત્વપણું

आत्मा, तथापि प्रव्रज्याया नास्ति प्रयोजनम्, अमूर्त्तत्वादेव तद्बन्धस्यासंभवात् इति निराकर्तुमाह 'अज्झत्थ हेऊ' इत्यादि अस्य आत्मनः अध्यात्महेतुः- आत्मनि इति-अध्यात्मम्=अनादिकाल-सहचरिता आत्मस्था मिथ्यात्वादयः तएव हेतुः कारणं यस्मिन् स तथा, मिथ्यात्वादि हेतुकः इत्यर्थः, बन्धः=कर्मभिः संश्लेष, नियतः-निश्चितः-अनादिकालादविच्छिन्नतया पूर्वपूर्वभवानुगतः। अन्यथा जगद्वैचित्र्यस्यैवानुपपत्तिः। अयमाशयः-अमूर्त्तस्यापि व्योम्नो मूर्तैर्घटादिभिः सह संश्लेषो भवति, एवमेव अमूर्त्तस्यात्मनोऽपि मूर्त्तैः कर्मभिः सह संश्लेषो भवति, इति नास्ति कश्चिद् विरोधः। उक्तंच—

र्तता पाई जाती है। इस कथनसे यह बात निराकृत हो जाती है जो आत्मा को एकान्तत विनाश एव अनवस्थान धर्मवाला मानते हैं। यदि कोई यहां पर ऐसी आशंका करे कि जब आत्मा नित्य पदार्थ है, तो फिर प्रव्रज्या ग्रहण करना व्यर्थ है। कारण कि प्रव्रज्या ग्रहणसे उसमें कुछ भी असर नहीं हो सकता है, सो ऐसा कहना ठीक नहीं है, यह बात "अज्झत्थ हेऊ नियओऽस्सबंधो" इस पद द्वारा प्रदर्शित की गई है। इससे इस बातकी पुष्टि होती है कि आत्माके साथ अनादिकालसे ही मिथ्यात्व आदि बंधके कारणोंका सश्लेप हो रहा है। इसी बंधकी वजहसे जगतमें नाना प्रकारकी विचित्रता दृष्टिगत हो रही है। तात्पर्य कहनेका यह है कि जिस प्रकार अमूर्त आकाशको मूर्त घट पटादिकोंके साथ संश्लेप है उसी प्रकार अमूर्त आत्मा का भी मूर्त कर्मों के साथ संश्लेप सबन्ध हो रहा है। कहा भी है–

હોવાથી અમૂર્તતા જોઇ શકાય છે આ કથનથી એ વાત નિરાકૃત થઇ જાય છે કે, આત્માનો એકાન્તત વિનાશ અને અનવસ્થાન ધર્મવાળા માને છે અહીં કોઈ કદાચ એવી શંકા કરે કે, જો આત્મા નિત્ય પદાર્થ છે તો પછી પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરવી વ્યર્થ છે કેમકે, પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાથી તેમાં કોઈ પણ અસર પહોચી શકતી નથી તો એમ કહેવુ એ પણ બરોબર નથી આ વાત "अज्झत्थ हेउ नियओऽस्स बंधो" એ પદ દ્વારા પ્રદર્શિત કરવામા આવેલ છે આથી એ વાતને પુષ્ટિ મળે છે કે, આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી જ મિથ્યાત્વ આદિ બંધનાં કારણોનો સંશ્લેષ થઇ રહેલ છે આ બંધના કારણથી જ જગતમા નાના પ્રકારની વિચિત્રતા દૃષ્ટિગત થઈ રહેલ છે તાત્પર્ય કહેવાનુ એ છે કે, જે રીતે અમૂર્ત આકાશનો મૂર્ત ઘટ પટાદિકોની સાથે સંશ્લેષ છે એજ રીતે અમૂર્ત આત્માનો પણ મૂર્ત કર્મોની સાથે સંશ્લેષ થઈ રહેલ છે કહ્યુ પણ છે—

'अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादिभाजनम्।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥" इति।

तथा—बन्धं च संसारहेतु=चतुर्गतिकसंसारकारणं वदन्ति। तीर्थकरा इति शेषः। आत्मा हि अमूर्तत्वादिन्द्रियग्राह्यो न भवति, अमूर्तत्वादेव च नित्यो भवति। तथा-अनादिकाल-सहचरितमिथ्यात्वादि हेतुको बन्धश्चास्यात्मको नियतः। बन्धादेव संसार इति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

यतो बन्धादेव संसारोऽतस्तदुच्छित्तये धर्माचरणरूपो यत्नो विधेय एवेत्यत्राह-

मूलम्—

जहा वयं धम्ममयाणमाणा, पावं पुरा कम्ममकासि मोहा।
ओरुज्झमाणा परिरक्खियंता, तं नेव भुज्जो वि समायरामो ॥२०॥

छाया—यथा वयं धर्ममजानानाः, पापं पुरा कर्म अकार्ष्म मोहात्।
अवरुध्यमाना परिरक्ष्यमाणा, तत्रैव भूयोऽपि समाचरामः ॥२०॥

टीका—' जहा '-इत्यादि-

हे तात! यथा=येन प्रकारेण, पुरा=पूर्वम् अवरुध्यमानाः-गृहान्निःसरणम

"अरूप हि यथाऽऽकाश,रूपि द्रव्यादि भाजनम्।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥"

यह बंध चतुर्गतिक संसारका हेतु है। ऐसा तीर्थंकर प्रभुका वचन है। अनादिकाल सहचरित मिथ्यात्व आदि निमित्तक बंध आत्माके साथ लग रहा है। और बंधसे संसार होता है ॥१९॥

जब बंधसे संसार होता है तो उस संसारका नाश करनेके लिये धर्माचरणरूप प्रयत्न करना चाहिये, इस विषयमें वे कहते हैं—

'जहावयं' इत्यादि—

अन्वयार्थ—हे तात! (जहा-यथा) जिस प्रकार (पुरा-पुरा) पहिले

"अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादि भाजनम्।
तथाह्यरूपि जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥"

આ બંધ ચતુર્ગતિક સંસારોનો હેતુ છે એવું તીર્થંકર પ્રભુનું વચન છે અનાદિ કાળથી સહચરિત મિથ્યાત્વ આદિ નિમિત્તક બંધ આત્માની સાથે લાગી રહેલ છે અને બંધથી સંસાર થાય છે ॥૧૯॥

જ્યારે બંધથી સંસાર થાય છે તો એ સંસારનો નાશ કરવા માટે ધર્માચરણરૂપ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ વિષયમાં તેઓ કહે છે કે—"जहावय-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે તાત! जहा-यथा જે પ્રકારે पुरा-पुरा પહેલા ओरुज्झ

प्राप्नुवन्तः, तथा-परिरक्ष्यमाणाः=भृत्यादिभिः साधुष्वहितकारित्वबुद्धिमुत्पाद्य तद्दर्शनाद् वार्यमाणाः, धर्मं=सम्यग्दर्शनादिकम् अजानाना वय मोहात्=अज्ञानात्, पाप कर्म=साधूनामदर्शनादिरूप सावद्यकर्म, अकार्ष्म=कृतवन्तः। भूयोऽपि=पुनरपि तत् पाप कर्म न समाचरामः=न समाचारिष्याम-इत्यर्थः। द्वयोः सत्त्वे वयमिति बहुवचन 'अस्मदो द्वयोश्चे'ति व्याकरणसूत्रानुसारात् ॥ २० ॥

पुनरप्याह—

मूलम्—

अब्भाहयमि लोगम्मि, सव्वओ परिवारिए।
अमोहाहि पडतीहि, गिहंसि न रइ लभे ॥ २१ ॥

छाया—अभ्याहते लोके, सर्वतः परिवारिते।
अमोघाभिः पतन्तीभिः गृहे न रतिं लभामहे ॥ २१ ॥

(ओरुज्झमाणा-अवरुध्यमानाः) घरसे नही निकलने दिये गये तथा (परिरक्खियता-परिरक्ष्यमाणाः) साधुओंके विषय मे अहितकारित्व बुद्धिको उत्पन्न कराके उनके दर्शन करनेसे भी रोके गये (वय-वयम्) हम लोगोंने (धम्ममयाणमाणा-धर्ममजानानाः) धर्मको नही जानते हुए (मोहा-मोहात्) अज्ञानसे (पाव कम्म अकासि-पापकर्म अकार्ष्म) मुनियोंके दर्शन आदि नही करने रूप पापकर्म किया (त-तत्) वह पापकर्म अब (भुज्जोवि नेव समायरामो-भूयोऽपि नैव समाचरामः) हमलोग फिरसे नही करेंगे। अर्थात्-जिस प्रकार हमलोगोंने आपकी बातोंमें आकर मुनियोंके दर्शन सेवा आदिसे अपनेको वचित रक्खा वैसा काम अब हमलोगोंसे नही हो सकेगा ॥२०॥

माणा-अवरुध्यमाना घरमाथी બહાર ન નીકળવાનુ કહીને તેમજ परिरक्खियता-परिरक्ष्यमाणा સાધુઓના વિષયમા અહિત કારિત્વ બુદ્ધિને ઉત્પન્ન કરીને એમના દર્શનથી પણ રોકવામા આવેલ वय-वयम् અમે બને ભાઈઓએ धम्ममयाण माणा-धर्ममजानाना ધર્મને ન જાણવાથી તેમજ मोहा-मोहात् અજ્ઞાનથી पाव-कम्म अकासि-पापकर्म अकार्ष्य મુનિઓના દર્શન આદિ ન કરવાનુ પાપકર્મ કર્યું त-तत् તે પાપકર્મ હવે भुज्जो वि नेव समायरामो-भूयोऽपि नैव समा चराम અમે ફરીથી કરવાના નથી અર્થાત્ અમોએ આપની વાતોમા આવી જઈને મુનિઓના દર્શન, સેવા આદિથી પોતાની જાતને વચિત રાખી છે એવુ કામ હવે અમારાથી બની શકવાનુ નથી ॥ २० ॥

'अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादिभाजनम् ।
तथा ह्यरूपी जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥" इति ।

तथा—बन्धं च संसारहेतु=चतुर्गतिकसंसारकारणं वदन्ति । तीर्थकरा इति शेषः । आत्मा हि अमूर्तत्वादिन्द्रियग्राह्यो न भवति, अमूर्तत्वादेव च नित्यो भवति। तथा-अनादिकाल-सहचरितमिथ्यात्वादि हेतुको बन्धश्चास्यात्मको नियतः। बन्धादेव संसार इति सूत्रार्थ ॥ १९ ॥

यतो बन्धादेव संसारोऽतस्तदुच्छित्तये धर्माचरणरूपो यत्नो विधेय एवेत्यत्राह—

मूलम्—

जहा वयं धम्ममयाणमाणा, पावं पुरा कम्ममकासि मोहा ।
ओरुज्झमाणा परिरक्खियंता, तं नेव भुज्जो वि समायरामो ॥२०॥

छाया—यथा वयं धर्ममजनानाः, पापं पुरा कर्म अकार्ष्म मोहात् ।
अवरुध्यमाना परिरक्ष्यमाणा, तत्रैव भूयोऽपि समाचरामः ॥२०॥

टीका—' जहा '-इत्यादि-

हे तात ! यथा=येन प्रकारेण, पुरा=पूर्वम् अवरुध्यमाना'-गृहान्नि र्गमम

"अरूप हि यथाऽऽकाश,रूपि द्रव्यादि भाजनम् ।
तथा ह्यरूपो जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥ "

यह बंध चतुर्गतिक संसारका हेतु है । ऐसा तीर्थंकर प्रभुका वचन है । अनादिकाल सहचरित मिथ्यात्व आदि निमित्तक बंध आत्माके साथ लग रहा है । और बंधसे संसार होता है ॥१९॥

जब बंधसे संसार होता है तो उस संसारका नाश करनेके लिये धर्माचरणरूप प्रयत्न करना चाहिये, इस विषयमें वे कहते हैं—

'जहावयं' इत्यादि—

अन्वयार्थ—हे तात ! (जहा-यथा) जिस प्रकार (पुरा-पुरा) पहिले

"अरूप हि यथाऽऽकाश, रूपिद्रव्यादि भाजनम् ।
तथाह्यरूपि जीवोऽपि, रूपिकर्मादिभाजनम् ॥ "

આ બંધ ચતુર્ગતિક સંસારોનો હેતુ છે એવું તીર્થંકર પ્રભુનું વચન છે અનાદિ કાળથી સહચરિત મિથ્યાત્વ આદિ નિમિત્તક બંધ આત્માની સાથે લાગી રહેલ છે અને બંધથી સંસાર થાય છે ॥૧૯॥

જ્યારે બંધથી સંસાર થાય છે તો એ સંસારનો નાશ કરવા માટે ધર્માચરણરૂપ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આ વિષયમાં તેઓ કહે છે કે—"जहावयं-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે તાત ! जहा-यथा જે પ્રકારે पुरा-पुरा પહેલા ओरुज्झ

छाया—केन अभ्याहतो लोकः, केन वा परिवारितः
का वा अमोघा उक्ता, जातौ! चिन्तापरो भवामि ॥ २२ ॥

'केण'—इत्यादि—

हे जातौ=हे पुत्रौ! अयं लोकः केन व्याधतुल्येन अभ्याहतः=पीडितः? केन वा-वागुरास्थानीयेन परिवारितः=परिवेष्टितः? का वा अमोघा-अमोघशस्त्रतुल्या अभ्याहतिक्रिया प्रतिकरणतया उक्ताः' इममर्थं ज्ञातुमहं चिन्तापरः=चिन्तायुक्तः, भवामि=अस्मि। तस्मादयमर्थो ममाऽऽवेद्यताम् ॥ २२ ॥

पुत्रोंके इस प्रकार वचन सुनकर पिताने पूछा—'केण' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जाया-जातौ) हे पुत्रो यह तो बताओ कि (अय लोओ-अयं लोकः) यह लोक व्याधतुल्य (केण अब्भाहओ-केन अभ्याहतः) किसके द्वारा पीडित हो रहा है? (केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारितः) तथा वागुरा-मृगबन्धनी-के स्थानापन्न किससे परिवारित परिवेष्टित है। एव (का वा अमोहा वुत्ता-का वा अमोघा उक्ता) इसमें अमोघ शस्त्रतुल्य पात कौन है? (चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि) यह बातको जाननेके लिये मैं चिन्तित हू अतः मैं तुमसे जानना चाहता हू।

भावार्थ—इक्कीसवीं गाथामे जो कुछ कहा गया है-उसीके विषयमें यह पुत्रोंसे पिताका प्रश्न है। पिता उनसे पूछ रहे हैं कि हे पुत्रों! यहलोक किस से पीडित है तथा किससे परिवेष्टित है और यहा अमोघ पात कौन हैं ॥ २२ ॥

પુત્રોનુ આવા પ્રકારનુ વચન સાભળીને પિતાએ પૂછ્યુ—"केण"—ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો! એ તો બતાવો કે, अय लोओ-अय लोक આ લોક શિકારીની માફક केण अब्भाहओ-केन अभ्याहत કોના તરફથી પીડિત બની રહેલ છે? केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारित તથા વાગુરા મૃગબધના સ્થાનાપન્ન કોનાથી પરિવારિત-પરિવેષ્ટિત છે का वा अमोहावुत्ता-कापि अमोघा उक्ता આમા અમોઘ શસ્ત્ર જેવુ પાત કયુ છે? चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि આ વાતને જાણવા માટે હુ ઉત્સુક છુ આથી હુ તમારી પાસેથી એ જાણવા ઈચ્છુ છુ

ભાવાર્થ—એકવીસમી ગાથામા જે કાંઈ કહેવામા આવેલ છે, એના જ વિષયમા પુત્રોએ પિતાને આ પ્રકારની પૃચ્છા કરેલ છે પિતા એમને પૂછે છે કે હે પુત્રો! આ લોક કોનાથી પીડિત છે તથા કોનાથી પરિવેષ્ટિત છે અને અહી અમોઘ શસ્ત્ર કયુ છે? ॥ ૨૨ ॥

टीका—'अब्भाहयमि' इत्यादि ।

हे तात ! अभ्याहते—आभिमुख्येन पीडिते, तथा सर्वतः=सर्वासु दिक्षु परिवारिते=परिवेष्टिते, तथा—अमोघाभिः=अव्यर्थाभिः पतन्तीभिः=शस्त्रधारातुल्याभिरभिहते, इति शेषः । अस्मिन् लोके वयं गृहे रतिम्=सुखं न लाभामहे=न प्राप्नुमः । अयं भावः—यथा वागुरावेष्टितो मृगस्तीक्ष्णैरमोघबाणैर्व्याधेनाभ्याहतो रतिं न प्राप्नोति, तथैव गृहे वयमपि ॥ २१ ॥

पुत्रयोरेतद् वचनं निशम्य पितामाह—

मूलम्—

केण अब्भाहओ लोओ, केण वा परिवारिओ ।
का वा अमोहा वुत्ता, जाया ! चिंतावरो हुमि ॥ २२ ॥

फिर कहते हैं—'अब्भाहयमि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात ! (अब्भाहयमि—अभ्याहते) बिलकुल समक्षमें पीडित तथा (सव्वओ—सर्वत) सब ओरसे (परिवारिए—परिवारिते) परिवेष्टित एव (अमोहाहिं पडतीहिं—अमोघाभिः पतन्तीभिः) अमोघ—सफल पातोंसे अभिहत (लोगम्मि—लोके) इस लोकमें हम लोग (गिहसि रइ न लभे—गृहे रतिं न लभामहे) घरमे रह कर कभी भी आनन्द प्राप्त नही कर सकते है । तात्पर्य—इसका इस प्रकार है—जिस प्रकार वागुरासे वेष्टित मृग तीक्ष्ण एव अमोघ बाणो द्वारा व्याधसे आहत होकर कहीं पर भी आनन्द नही पाता है, उसी प्रकार हमलोग भी इस ससारमें रहते हुए आपके घरमें आनन्द नहीं पा सकते है ॥२१॥

ફરી કહે છે—" अब्भाहयमि "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે તાત ! अब्भाहयमि—अभ्याहते ઉઘાડી રીતે જોઈ શકાય તેવા પીડિત તેમજ सव्वओ—सर्वत्त સર્વ તરફથી परिवारिए—परिवारित ઘેરાયેલા અને अमोहाहिं पडतीहिं—अमोघाभि पतन्तीभि અમોઘ સફળ પાપોથી ભરેલા એવા लोगम्मि—लोके આ લોકમા અમે गिहसि रई न लभे—गृहे रतिं न लभामहे ઘરમા રહેવા છતા પણ આનદ પ્રાપ્ત કરી શકીએ તેમ નથી એનુ તાત્પર્ય એ છે કે, જે રીતે વાગુરાથી મૃગબધથી ઘેરાયેલ મૃગ તીક્ષ્ણ અને અમોઘ બાણોથી શિકારીથી હણાયા પછી કોઈ પણ સ્થળે આનદ પામી શકતો નથી એ રીતે અમો પણ આ સસારમા રહેવા છતા આપના ઘરમા આનદ મેળવી શકવાના નથી ॥ ૨૧ ॥

छाया—केन अभ्याहतो लोकः, केन वा परिवारितः
का वा अमोघा उक्ता, जातौ! चिन्तापरो भवामि ॥ २२ ॥

'केण'-इत्यादि—

हे जातौ=हे पुत्रौ! अयं लोकः केन व्याधतुल्येन अभ्याहतः=पीडितः? केन वा-वागुरास्थानीयेन परिवारितः=परिवेष्टितः? का वा अमोघा-अमोघशस्त्रतुल्या अभ्याहतिक्रिया भवतिकरणतया उक्ताः' इममर्थं ज्ञातुमहं चिन्तापरः=चिन्तायुक्त, भवामि=अस्मि। तस्मादयमर्थो ममाऽऽवेद्यताम् ॥ २२ ॥

पुत्रोंके इस प्रकार वचन सुनकर पिताने पूछा—'केण' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जाया-जातौ) हे पुत्रो यह तो बताओ कि (अय लोओ-अयं लोकः) यह लोक व्याधतुल्य (केण अब्भाहओ-केन अभ्याहतः) किसके द्वारा पीडित हो रहा है? (केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारितः) तथा वागुरा-मृगबधनी-के स्थानापन्न किससे परिवारित परिवेष्टित है। एव (का वा अमोहा वुत्ता-का वा अमोघा उक्ता) इसमें अमोघ शस्त्रतुल्य पात कौन है? (चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि) यह बातको जाननेके लिये मैं चिन्तित हू अतः मै तुमसे जानना चाहता हू।

भावार्थ—इकीसवीं गाथामे जो कुछ कहा गया है-उसीके विषयमें यह पुत्रोंसे पिताका प्रश्न है। पिता उनसे पूछ रहे हैं कि हे पुत्रों! यहलोक किस से पीडित है तथा किससे परिवेष्टित है और यहा अमोघ पात कौन है ॥ २२ ॥

પુત્રોનુ આવા પ્રકારનુ વચન સાભળીને પિતાએ પૂછ્યુ-"केण"-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો! એ તો બતાવો કે, अय लोओ-अय लोक આ લોક શિકારીની માફક केण अब्भाहओ-केन अभ्याहत કોના તરફથી પીડિત બની રહેલ છે? केण वा परिवारिओ-केन वा परिवारित તથા વાગુરા મૃગબધના સ્થાનાપન્ન કોનાથી પરિવારિત-પરિવેષ્ટિત છે का वा अमोहावुत्ता-कापि अमोघा उक्ता આમા અમોઘ શસ્ત્ર જેવુ પાત કયુ છે? चिंतावरो हुमि-चिन्तापरो भवामि આ વાતને જાણવા માટે હુ ઉત્સુક છુ આથી હુ તમારી પાસેથી એ જાણવા ઈચ્છુ છુ

ભાવાર્થ—એકવીસમી ગાથામા જે કાઈ કહેવામા આવેલ છે, એના જ વિષયમા પુત્રોએ પિતાને આ પ્રકારની પૃચ્છા કરેલ છે પિતા એમને પૂછે છે કે હે પુત્રો! આ લોક કોનાથી પીડિત છે તથા કોનાથી પરિવેષ્ટિત છે અને અહી અમોઘ શસ્ત્ર કયુ છે? ॥ ૨૨ ॥

पितुर्वचनमाकर्ण्य कुमारौ प्रोचतः—

मूलम्—

मच्चुणाऽब्भाहओ लोगो, जराए परिवारिओ।
अमोहा रयणी वुत्ता, एवं ताय ! वियाणह ॥२३॥

छाया—मृत्युनाऽभ्याहतो लोकः, जरसा परिवारितः।
अमोघा रजनी उक्ता, एवं तात ! विजानीत ॥ २३ ॥

टीका—'मच्चुणा' इत्यादि।

हे तात ! लोकः=व्याधतुल्येन मृत्युना अभ्याहतः=पीडितः। यतोऽसौ सर्वस्य जन्तोः पृष्ठे धावति। उक्तच—

तीर्थंकरा गणधराः, सुरपतयश्चक्रिकेशवा रामाः।
सर्वेऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामत्र का गणना ॥१॥ इति।

पिताकी इस पृच्छाका उत्तर इस प्रकार देते हैं-'मच्चुणा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे तात ! इस लोकमे व्याधके स्थानापन्न मृत्यु है सो ('मच्चुणा लोगो अब्भाहओ-मृत्युना अय लोकः अभ्याहत') उस मृत्युसे यह लोक सदा पीडित हो रहा है। ऐसा इस लोकमें एक भी प्राणी नहीं है, न हुआ है और न होगा कि जिसके पीछे यह मृत्यु नहीं लगा हो।

"तीर्थङ्करा गणधरा, सुरपतयश्चक्रि-केशवा-रामाः।
सर्वोऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामत्र का गणना ॥"

चाहे तीर्थङ्कर हों, चाहे गणधर हों, चाहे सुरपति इन्द्र हो, चाहे चक्रवर्ति हों केशव-वासुदेव, राम-बलदेव, कोई भी क्यो न हों सब ही इस मृत्युके वशागत बने हुए हैं। जब ऐसे २ भाग्यशालियोंकी यह दशा है

પિતાના એ પ્રકારના પૂછવાનો ઉત્તર આ પ્રમાણે આપે છે—

"મચ્ચુણા"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે તાત ! આ લોકમા શિકારીનું સ્થાન મૃત્યુ છે મચ્ચુણા લોગો અબ્માહઓ-મૃત્યુના અય લોક અભ્યાહત આ મૃત્યુના ભયથી લોકો સદા ભય પામતા રહે છે આ લોકમા એવુ એક પણ પ્રાણી નથી થયું, તેમ થનાર પણ નથી, કે જેની પાછળ આ મૃત્યુનો ભય ન હોય

"तीर्थंकरा गणधरा, सुरपतयश्चक्रि केशवा-रामाः।
सर्वेऽपि मृत्युवशगा, शेषाणामात्र का गणना ॥"

અન્વયાર્થ—ચાહે તીર્થંકર હોય, ચાહે ગણધર હોય, ચાહે સુરપતિ ઇન્દ્ર હોય, ચાહે ચક્રવર્તી હોય, કે કેશવ-વાસુદેવ, રામ-બલરામ કોઇ પણ કેમ ન હોય સઘળા આ મૃત્યુના વશગત બનેલા છે. જ્યા આવા આવા ભાગ્યશાળીની આવી

तथा-जरया-जीर्यते क्षीयते शरीरादिकमनयेति, जरा=वृद्धावस्था तया, वागुरातुल्यया-यथा वागुरा मृगस्याभिघातयोग्यतायाः संपादने पटीयसी तथा जराऽपि लोकस्येति भावः। परिवारितः=परिवेष्टितः, तथा-रजनी=रात्रिः दिवसाऽविनाभावित्वाद् दिवसाश्च, अमोघा = अवन्ध्यशस्त्रतुल्या उक्ता। रात्रिदिवस रूपाणां शराणां निपातेन प्राणिनां अवश्यमभिघातो भवतीति भावः। हे तात! एवम्=अनेन प्रकारेण, अभ्याहतादि विषये निर्णयं विजानीत ॥२३॥

पुनरपि कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

जा जा वच्चइ रयणी, न सा पडिनियत्तइ ।
अहम्मं कुणमाणस्स, अहला जंति राईओ ॥ २४॥

छाया—या या व्रजति रजनी, न सा प्रतिनिवर्तते ।
अधर्मं कुर्वतः, अफला यान्ति रात्रयः ॥२४॥

टीका—'जा जा' इत्यादि—

या या रजनी=रात्रिः, तदविनाभावित्वद् दिवसोऽपि व्रजति=गच्छति, सा

तो हमारे जैसोंकी गणना ही क्या है। (जराए परिवारिओ-जरसा परिवारितः) मृग वागुरा-जालके तुल्य जरा है। सो यह लोक उस जरासे परिवेष्टित हो रहा है। तथा (अमोहा रयणी वुत्ता-अमोघा रजनी उक्ता) अमोघ शस्त्रपातके तुल्य यहा दिन और रातें हैं। जिस प्रकार शस्त्रोंके निपातसे प्राणियोंका घात हो जाता है उसी प्रकार दिवस एव रात्रिरूप शस्त्रोंके निपातसे प्राणियोंका घात होता रहता है। (ताय एव वियाणह -तात एव विजानीत हे तात! इस बातको आप जानो ॥ २३ ॥

इस प्रकार कहकर पुन पुत्रोंने कहा—'जा जा वच्चइ' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जा जा रयणी-या या रजनी) जो जो दिन और राते

હથા છે ત્યા અમારા જેવાની તો ગણત્રી જ કયા રહી? जराए परिवारिओ-जरसा परिवारित मृग वागुरा જેવી વૃદ્ધાવસ્થા છે આ લોક એ વૃદ્ધાવસ્થાથી પરિવેષ્ટિત થઈ રહેલ છે તથા अमोहा रयणी वुत्ता-अमोघा रजनी उक्ता અમોઘ શસ્રપાતની માફક દિવસ અને રાત છે જે રીતે શસ્રોના ઘાથી પ્રાણીઓનો નાશ થાય છે એજ પ્રમાણે દિવસ અને રાતરૂપ શસ્રોના ઘાથી પ્રાણીઓનો નાશ થતો રહે છે ताय एव वियाणह-तात अव विजानीत હે તાત! આ વાતને આપ જાણો ॥ २३॥

આ પ્રમાણે કહીને ફરીથી પુત્રોએ કહ્યું—"जा जा वच्चइ"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—जा जा रयणी-या या रजनी જે જે દિવસ અને રાત્રી वच्चइ-

रात्रिः, स च दिवसः, न पुनः प्रतिनिवर्तते, न पुनरागच्छतीत्यर्थः। ताश्च रात्रयः दिवसाश्च अधर्मं कुर्वतः = प्राणिनः, अफलाः = धर्माचरण रहितत्वेन निष्फला यान्ति=गच्छन्ति ॥ २४ ॥

सफलाः कथं यान्तीत्याह—

मूलम्—

जा जा वच्चइ रयणी, न सा पडिनियत्तइ ।
धम्मं च कुणमाणस्स, सफला जंति राईओ ॥२५॥

छाया—या या व्रजति रजनिः, न सा प्रतिनिवर्त्तते।
धर्मं च कुर्वतः सफला यान्ति रात्रयः॥ २५ ॥

टीका—'जा जा' इत्यादि—

या या रजनिः उपलक्षणत्वाद्दिवसोऽपि व्रजति, सा न प्रतिनिवर्त्तते। तथा-धर्मं च कुर्वतः प्राणिनो रात्रयो दिवसाः सफला यान्ति। अतो धर्मोपादानभूतां दीक्षामादाममवश्य गृहीष्याम इति भावः ॥२५॥

(वच्चइ-व्रजति) निकलती जा रही है। (सा न पडिनियत्तए-सा न प्रतिनिवर्तते) वे वे दिन और रातें पीछे वापिस आनेके नहीं है। अतः उन दिन रातोंमें (अहम्म कुणमाणस्स-अधर्म कुर्वतः) अधर्म करनेवाले जो प्राणी हैं उनकी वे (राईओ-रात्रयः) दिन रातें (अहला जंति-अफलाः यान्ति) धर्माचरणसे रहित होनेके कारण निष्फल ही व्यतीत होती हैं। अर्थात्-धर्माचरण शून्य प्राणियोंकी दिनरातें बिलकुल ही निष्फल हैं॥२४॥

वे दिनरातें कैसे सफल होती हैं सो कहते है-'जा जा वच्चइ'इत्यादि।

अन्वयार्थ—अर्थ पूर्वोक्त रूपसे ही है। परन्तु इसमे रात्रियोंकी सफलता बतलाई गई है। उन्हीकी दिनरातें सफल हैं जो धर्मक्रियाओंके

व्रजति व्यतीत थई रहील छे सा न पडिनियत्तए-सा न प्रतिनिवर्तते ते ते दिवस अने रात्री फरीथी पाछी आववानी नथी आथी ए दिवस अने रात्रीमा अहम्म कुणमाणस्स-अधर्मं कुर्वत अधर्म करवावाळा जे प्राणी छे एमनी ए राइओ-रात्रय. दिवस अने रात्रीओ अहलाजति-अफला यान्ति धर्मथी रहित होवाने कारणे निष्फळ ज व्यतीत थई चुकी छे अर्थात धर्माचरण न करनार प्राणीओनी दिवस अने रात्री नकामी ज गयेल छे ॥ २४ ॥

ए दिवस अने रात्री कई रीते सफळ थाय छे ते कहे छे-"जा जा वच्चइ"-इत्यादि।

अर्थ पूर्वोक्त रूपनो ज छे परतु आमा रात्रीओनी सफळता बतावयामा आवेल छे एमनी ज दिवस रात्री सफळ छे के, जे धर्मक्रियाना आचरणमा

एवं तयोर्वचनं निशम्य प्रतिबुद्धो भृगुः पुत्रौ प्रत्याह—

मूलम्—

एगओ संवसित्ताणं, दुहओ सम्मत्तसंजुया ।
पच्छा जाया गमिस्सामो, भिक्खमाणा कुले कुले ॥ २६ ॥

छाया—एकतः समुष्य, द्वये सम्यक्त्वसंयुताः ।
पश्चाद् जातौ ! गमिष्यामः, भिक्षमाणाः कुले कुले ॥२६॥

टीका—'एगओ' इत्यादि—

हे जातौ=हे पुत्रौ ! एकतः-एकस्मिन् स्थाने द्वये= आवां च युवां च सम्यक्त्वसंयुताः=सम्यक्त्वेन उपलक्षणत्वात् देशविरत्या च संयुताः = संयुक्ताः सन्तः समुष्य=सहैव उषित्वा गृहस्थाश्रमं संसेव्येत्यर्थः, पश्चात्=वृद्धावस्थायां प्रव्रज्य कुले कुले=गृहे गृहे=ज्ञाताज्ञातेषु कुलेषु इत्यर्थः भिक्षमाणाः=विशुद्धां भिक्षामाददानाः गमिष्यामः=ग्रामनगरादिषु विचरिष्यामः ॥ २६ ॥

आचरणसे इनको वीताते हैं । यहां रात्रिके ग्रहणसे ही दिनोंका ग्रहण हो जाता है ॥२५॥

इस प्रकार पुत्रोंके वचनसे प्रतिबुद्ध हुए भृगुपुरोहितने पुत्रोंसे क्या कहा ? वह कहा जाता है—'एगओ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(जाया-जातौ) हे पुत्रो ! (एगओ-एकतः) पहिले एक स्थानमें (दुहओ-द्वये) हम तुम दोनों (सम्मत्तसंजुया संवसित्ताण-सम्यक्त्वसंयुताः समुष्य) सम्यक्त्व सहित रह करके अर्थात्-गृहस्थाश्रमका पालन करके (पच्छा-पश्चात्) फिर वृद्धावस्थामें दीक्षा लेकर (कुले कुले भिक्खमाणा गमिस्सामो-कुले कुले भिक्षमाणा गमिष्यामः) ज्ञात अज्ञात कुलोंमें विशुद्ध भिक्षा ग्रहण करते हुए ग्राम नगरादिकोंमें

જ તેને વિતાવે છે અહીં રાત્રીની સાથે દિવસનું મિલન એ કારણે કરાયેલ છે કે, દિવસ પછી રાત એ ક્રમ હોવાથી એનું ગ્રહણ કરાયેલ છે ॥ ૨૫ ॥

આ પ્રમાણે પુત્રોના વચનોથી પ્રતિબુદ્ધ થએલા ભૃગુપુરોહિતે પુત્રને શું કહ્યું તે કહેવામાં આવે છે—" एगओ "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—जाया-जातौ હે પુત્રો ! दुहओ-द्वये પહેલાં હું અને તમો एगओ-एकत એક સ્થાનમાં सम्मत्तसंजुया संवसित्ताण-सम्यक्त्वसंयुता समुष्य સમ્યક્ત્વ સહિત રહીને અર્થાત્-ગૃહસ્થાશ્રમનું પાલન કરીને पच्छा-पश्चात् પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં દીક્ષા લઈને कुले कुले भिक्खमाणा गमिस्सामि-कुले कुले भिक्षमाणा गमिष्याम જ્ઞાત અજ્ઞાત કુળોમાં વિશુદ્ધ ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા કરતા ગ્રામ નગ-

पितुर्वचन निशम्य कुमारौ ब्रूतः—

मूलम्—

जस्संत्थि मच्चुणा सक्खं, जस्स वाॅत्थि पलायणं।
जो जांणे न मरिस्सामि, सो हु कखे सुए सिया ॥२७॥

छाया—यस्यास्ति मृत्युना सख्य, यस्य वास्ति पलायनम्।
यो जानाति न मरिष्यामि, स हु काङ्क्षति श्वः स्यात् ॥ २७ ॥

टीका—'जस्सत्थि'–इत्यादि—

हे तात! यस्य जनस्य मृत्युना सह सख्य=मैत्र्यम् अस्ति। वा–अथवा यस्य मृत्योः पलायनम् अस्ति=यदा मृत्युरागमिष्यति तदाऽहं मपलाय्यान्यत्र गमिष्यामि इति। तथा–यो जनः 'अह न मरिष्यामि' इति जानाति। स हु=स एव श्वः= आगामि दिवसे 'इद मम स्यादि' ति काङ्क्षति=अभिलषति ॥ २७ ॥

विचरेंगे। अर्थात्–हे बेटा! अभी ऐसा करो कि हम तुम दोनों अविरत सम्यग्दृष्टि बन जावें पश्चात् दीक्षा ले लेंगे ॥२६॥

कुमारोने पिताके इन वचनोंका उत्तर इस प्रकार दिया–'जस्सत्थि'इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे तात! (जस्स मच्चुणा सक्ख–यस्य मृत्युना सख्यम्) जिस मनुष्यकी मृत्युके साथ मैत्री है अथवा (जस्स पलायण अत्थि–यस्य पलायनम् अस्ति) जिसका मृत्युसे पलायन है-जिस समय मृत्यु आवेगी उस समयमे भाग करके अन्यत्र चला जाऊगा-ऐसा विचार है अथवा (न मरिस्सामि इइ जो जाणे–न मरिष्यामि इति यो जानाति) मैं नही मरुगा ऐसा जो अपने आपको मानता है (सो–सः) वही प्राणी (सुए–श्वः) आगामी दिवसमें "यह मेरा है" ऐसा विचार करता है।

રાદિકોમા વિચરશું અર્થાત્ હે બેટા! અત્યારે એવુ કરો કે, હુ અને તમે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ બનીએ પછીથી દીક્ષા લઈ લેશુ ॥ ૨૬ ॥

કુમારોએ પિતાના એ વચનોનો ઉત્તર આ પ્રમાણે આપ્યો–"जस्सत्थि" ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હે તાત! जस्स मच्चुणा सक्ख–यस्य मृत्युना सख्यम् જે મનુષ્યની મૃત્યુની સાથે મિત્રતા છે, जस्स पलायण अत्थि–यस्य पलायनम् अस्ति અથવા જેનો મૃત્યુ સાથે પનારો છે, જે વખતે મૃત્યુ આવશે ત્યારે ભાગીને બીજે ચાલ્યો જઈશ, એવો વિચાર છે અથવા न मरिस्सामि इइ जो जाणे–न मरिष्यामि इति यो जानाति હુ નહી મરૂ એવુ જે પોતાના મનથી માને છે सो स તે પ્રાણી सुए श्वः આગામી દિવસોમા "આ મારૂ છે" એવો વિચાર કરતો રહે છે

तस्मात्—

मूलम्—

अज्जेवं धम्म पडिवज्जयामो, जहिं पवण्णा न पुणब्भवामो ।
अणागयं नेवं य अत्थि किंचिं, सद्धा खमं णे विणइत्तु रागं ॥२८॥

छाया—अद्यैव धर्मं प्रतिपद्यामहे, यं प्रपन्ना न पुनर्भवामः ।
अनागतं नैव च अस्ति किंचित्, श्रद्धा क्षमं नो विनीयरागम् ॥ २८ ॥

टीका—'अज्जेच'—इत्यादि—

हे तात ! मृत्युसभावनायाः सर्वदैव विद्यमानत्वाद् वयम् अद्यैव धर्मं=यतिधर्मं

भावार्थ—पिताके प्रश्नका इस गाथा द्वारा इस प्रकार उत्तर दिया गया है-पिताने जो ऐसा कहा है कि वृद्धावस्थामें हम तुम दीक्षा लेलेंगे सो इस पर इन लोगोंने कहा कि पिताजी ! इस बातका क्या विश्वास है कि वृद्धावस्था हमारी आपकी आवेगी-सभव है इसके पहिले ही पर्यायान्तरित हो जाना पडे अर्थात पहिले कौन मरे ? इसका क्या भरोसा ? यह बात तो वह व्यक्ति कह सकता है कि जिसने मृत्युके साथ मित्रता स्थापित कर ली है, अथवा जो मृत्युको देखकर दूरी जगह भाग सकता हैं या मैं नहीं मरुगा ऐसा जिसको निश्चय हो गया है। परन्तु ऐसी स्थिति किसी भी व्यक्तिकी यहा नहीं है। अत यह विचारधारा ठीक नहीं है ॥ २७ ॥

इसलिये—' अज्जेव ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे तात ! हम लोग (अज्जेव धम्म पडिवज्जियामो-

ભાવાર્થ—પિતાના પ્રશ્નનો આ ગાથા દ્વારા ઉત્તર આપવામા આવેલ છે પિતાએ જે એવુ કહ્યુ છે કે, વૃદ્ધાવસ્થામા આપણે દીક્ષા લઈ લઈશું એના ઉત્તરમા એ બન્નેએ બતાવ્યુ છે કે, પિતાજી ! આ વાતનો વિશ્વાસ કેવો કે, અમારી અને આપની વૃદ્ધાવસ્થા આવશે જ સભવ છે કે, એના પહેલા જ પર્યાયાન્તરિત થઈ જવું પડે આ વાત તો એ વ્યક્તિ કરી શકે કે, જેણે મૃત્યુની સાથે મિત્રતા બાધી લીધી હોય અથવા તો મૃત્યુને જોઈને બીજા સ્થળે ભાગી જઈ શકતો હોય, 'હું નહિ મરૂ એવો જેનો નિશ્ચય બધાઈ ગયો હોય છે પરતુ એવી સ્થિતિ કોઈ પણ વ્યક્તિની અહી નથી જેથી આ વિચાર કરવો યોગ્ય નથી ॥ ૨૭ ॥

આ માટે—" अज्जेव "-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—હે તાત ! આપણુ ઉપર अज्जेव धम्म पडिवज्जियामो-अद्यैव-

प्रतिपद्यामहे=अङ्गीकुर्मः=अङ्गीकरिष्यामः य धर्मं प्रपन्नाः=समाश्रिताः वयं न पुनर्भवामः=जन्मजरामरणादिदुःखसवलितमिमं चतुर्गतिकसंसार न पुनः प्राप्स्याम इति भावः । किं च मनोरमविषयोपभोगार्थमपि गृहावस्थान न युक्तम् इत्याह— 'अणागय' इत्यादिना च=पुनः अनादावस्मिन् संसारे किंचिदपि, अनागतम्—अप्राप्तम्=अनुपभुक्त नैवास्ति, किन्तु सर्वमुपभुक्तमेवास्ति । अतस्तदुपभोगलालसा न कार्या । किन्तु राग=स्वजनादिस्नेह विनीय=परित्यज्य श्रद्धया=श्रद्धापूर्वक धर्मानुष्ठान कर्तुं नः=अस्माक क्षम=युक्त, श्रेय इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अद्यैव धर्मं प्रतिपद्यामहे) जब कि मृत्युकी संभावना सर्वदा विद्यमान है, तो आज ही यतिधर्मको अंगीकार करेंगे। (जहिं पवण्णा—य प्रपन्नाः) जिसके धारण करने वाले हमलोग (न पुणब्भवामो—न पुनर्भवाम.) फिर से इस जन्म, जरा, एव मरण आदि दुःखोंसे सवलित इस चतुर्गति रूप संसारमें पुनः अवतरित नहीं होंगे। इस अनादि संसारमें (अणागय किंचि नेव अत्थि—अनागत किंचित् नैव अस्ति) कोई भी वस्तु अनागत-अप्राप्त-अनुपभुक्त नहीं हैं। सर्व ही उपभुक्त हैं। अतः उच्छिष्ट—अर्थात् जूठाको पुनः सेवन करनेकी लालसा श्रेयस्कर नहीं है। श्रेयस्कर तो (न.) हमलोगोंको अब एक यही है कि हमलोग (राग—रागम्) स्वजनादिकका स्नेह (विणइत्तु—विनीय), छोडकर (सद्धाखम—श्रद्धाक्षमम्) श्रद्धापूर्वकधर्मानुष्ठान करे। तात्पर्य यह हैं कि—जब कि संसारमें जो कि अनादिकालसे इस जीवके पीछे लगा आरहा है कोई वस्तु अनुपभुक्त—बिना भोगी नहीं है तो फिर उसको भोगनेके लिये गृहस्थावास अंगीकार करना उचित

धर्मं प्रति पद्यामहे જ્યારે મૃત્યુનો ભય સદા સર્વદા વિદ્યમાન છે તો આજે જ યતિધર્મનો અંગીકાર કરીશુ जहिं पवण्णा—य प्रपन्ना જેને ધારણ કરનાર આપણે न पुणब्भवामो— न पुनर्भवाम ફરીથી જન્મ, જરા અને મરણરૂપ અત્યંત દુખોથી સંકળાએલ આ ચતુર્ગતિરૂપ સંસારસાગરમાં અવતરવું પડે નહીં આ અનાદિ સંસારમાં अणागय किंचि नेव अत्थि—अनागत किञ्चित नैव अस्ति કોઈ પણ વસ્તુ અનાગત—અપ્રાપ્ય—અનુપભુક્ત નથી સર્વ ઉપભુક્ત છે આથી ઉચ્છિષ્ટનું ફરીથી સેવન કરવાની લાલસા શ્રેયસ્કર નથી શ્રેયસ્કર તો न આપણે માટે એ એક જ છે કે, राग—रागम् સ્વજનાદિકનો સ્નેહ विणइत्तु—विनीय છોડીને सद्धाखम—श्रद्धाक्षमम् શ્રદ્ધાપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાન કરીએ તાત્પર્ય એ છે કે, જ્યારે અનાદિકાળથી સંસારમાં આ જીવની પાછળ જ જે લાગી રહેલ છે, અને તેને કોઈ વસ્તુ અનુપભુક્ત નથી તો પછી એને ભોગવવા માટે ગૃહસ્થાવાસનો સ્વીકાર કરવો તે ઉચિત નથી ઉચિત તો એક એજ છે કે, સ્વ

पुत्रयोरुपदेशं श्रुत्वा प्रतिबुद्धो भृगुर्यशा नाम्नीं ब्राह्मणीं धर्मविघ्नकरीं मत्वा वदति—

मूलम्—

पहीणपुत्तस्स हु नत्थि वासो, वासिट्ठि ! भिक्खायरियाइकालो ।
साहाहि रुक्खो लहए समाहिं, छिन्नाहि साहाहि तमेव खाणुं ॥२९॥

छाया—प्रहीणपुत्रस्य हु नास्ति वासः, वाशिष्ठि ! भिक्षाचर्यायाः कालः ।
शाखाभिः वृक्षो लभते समाधिं, छिन्नाभिः शाखाभिस्तमेव स्थाणुम् ॥२९॥

टीका—'पहीणपुत्तस्स' इत्यादि—

हे वाशिष्ठि ! वशिष्ठगोत्रोत्पन्ने ! प्रहीणपुत्रस्य=पुत्राभ्यां त्यक्तस्य मम हु=निश्चयेन गृहे वासो=वसनं नास्ति । किन्तु मम भिक्षाचर्यायाः=भिक्षाटनस्य उपलक्षणत्वाद् व्रतग्रहणस्य अयं कालः=अवसरः समुपागतः । उक्तमेवार्थमर्थान्तरन्यासेन द्रढयति—'साहाहिं' इत्यादिना, वृक्षः शाखाभिः समाधिं=स्वास्थ्यं शोभां वा

नहीं है । उचित तो एक यही है कि हमलोग स्वजनोंके अनुरागका त्याग करें अब शीघ्रसे शीघ्र ही-आज ही मुनिव्रत धारण करें ॥२८॥

पुत्रोंका उपदेश सुनकर प्रतिबुद्ध हुए भृगु ब्राह्मणने अपनी यशा ब्राह्मणीको धर्ममें विघ्नभूत मानकर उसको दृष्टान्त द्वारा समझाते हुए इस प्रकार कहते हैं—'पहीणपुत्तस्स' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(वासिट्ठि-वाशिष्ठि) हे वशिष्ठगोत्रोत्पन्ने ! (पहीणपुत्तस्स-प्रहीणपुत्रस्य) पुत्रोंसे रहित (नत्थि वासो-नास्ति वासः) मेरा घरमें निवास अब योग्य नहीं है । (भिक्खायरियाइकालो-भिक्षाचर्यायाः कालः) यह तो अब मेरे भिक्षाचर्याका काल है । अर्थात् पुत्रोंके साथ मुझे भी मुनि होनेका यह अवसर प्राप्त हुआ है । क्यों कि-(साहाहिं

જનોના અનુરાગનો ત્યાગ કરી અને ઘણી જ ઉતાવળથી આજે જ મુનિવ્રતને ધારણ કરી લઈએ ॥ ૨૮ ॥

પુત્રોનો ઉપદેશ સાંભળીને પ્રતિબુદ્ધ થયેલ ભૃગુપુરોહિતે પોતાની સ્ત્રી યશાને ધર્મમાં વિઘ્નભૂત માનીને એને દૃષ્ટાંત દ્વારા સમજાવવા આ પ્રમાણે કહે છે—" पहीणपुत्तस्स "-ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—वासिट्ठि-वाशिष्ठि હે વશિષ્ઠ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલ पहीणपुत्तस्स-प्रहीणपुत्रस्य પુત્રો વગરના આ ઘરમાં नत्थि वासो-नास्ति वास રહેવું મારા માટે યોગ્ય નથી भिक्खायरियाइकालो-भिक्षाचर्याया काल મારો આ ભિક્ષાચર્યાનો કાળ છે અર્થાત્ પુત્રોની સાથે મને પણ મુનિ થવાનો અવસર પ્રાપ્ત

लभते=प्राप्नोति । 'शाखासवलितोऽय शाखी नितरा शोभते' इत्येव जनास्तं प्रशसन्तीति भाव । परन्तु शाखाभि छिन्नाभिः=शाखासु छिन्नासु तमेव वृक्ष स्थाणु ='ठूठ' इति भाषा प्रसिद्ध वदन्ति जनाः। यथा हि शाखा शोभासपादनेन वृक्षसमाधिहेतवः, एव ममाप्येतौ पुत्रौ स्तः, अतस्तद्रहितः स्थाणुकल्प एवाहमितिभावः॥२९॥

किंच—

मूलम्—

पंखा विहूणोव्व जहेव पक्खी, भिच्चं विहीणुव्व रणे नरिंदो।
विवन्नसारो वणि उव्व पोए, पहीणपुत्तोम्हि तहा अहंपि ॥३०॥

छाया—पक्षविहीनो वा यथेह पक्षी, भृत्यविहीनो वा रणे नरेन्द्रः।
विपन्नसारो वणिग् वा पोते, प्रहीणपुत्रोऽस्मि तथा अहमपि ॥३०॥

टीका—'पंखा विहूणो' इत्यादि—

हे ब्राह्मणि! यथा वा इह=अस्मिन् लोके—पक्षविहीनः=पक्षाभ्या विहीनः

रुक्खो समाहिं लभते—शाखाभिः वृक्षः समाधि लभते) शाखाओंसेही वृक्ष सुहावना लगता है। (छिन्नाहिं साहाहि तमेव खाणु—छिन्नाभि. शाखाभिः तमेव स्थाणुम्) जब शाखाएँ उस की कट जाती ह तो लोग उसको स्थाणु ठुठा कहने लगते ह। तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार वृक्षकी शोभा उसकी शाखाओंसे है, उसी प्रकार मेरी भी शोभा इन पुत्रोंसे है। परन्तु जब ये समझाने पर भी घरमे नही रहना चाहते हैं, मुनि होना चाहते हैं तो ऐसी स्थितिमे छिन्न शाखावाले वृक्ष जैसी ही मेरी स्थिति जानना चाहिये। अतः मेरा भी घरमे रहना उचित नही है। उचित अब मुझे यही है कि मैं भी पुत्रोंके साथ २ ही मुनि दीक्षा धारण करू ॥२९॥

થયેલ છે કેમ કે, साहाहिं रुक्खो समाहिं लभते—शाखाभि वृक्ष समाधिं लभते શાખાઓથી જ વૃક્ષ સુદર લાગે છે. छिन्नाहिं साहाहिं तमेव खाणु—छिन्नाभि शाखाभि तमेव स्थाणुम् જ્યારે વૃક્ષની ડાળીઓ કપાઈ જાય છે, ત્યારે લોકો તેને ઠુઠુ કહેવા માડે છે તાત્પર્ય એ છે કે, વૃક્ષની શોભા જેમ એની ડાળી ઓથી છે, એજ પ્રમાણે મારી શોભા આ પુત્રોથી છે તેઓને સમજાવવા છતા પણ જ્યારે તેઓ ઘરમા રહેવા ઇચ્છતા નથી, પરતુ મુનિ થવા ચાહે છે તો આવી સ્થિતિમા મારૂ પણ ઘરમા રહેવુ ઉચિત નથી મારે માટે એ માર્ગ જ બરોબર છે કે, હુ પણ પુત્રોની સાથેસાથ મુનિ દીક્ષા ધારણ કરી લઉં ॥૨૯॥

पक्षी आकाशमार्गेण गमने नितरामशक्तो येन केनापि हिंस्रपशुना पराभूयते। यथा वा रणे=युद्धे भृत्यविहीनः=भृत्याः पदातयस्तेभ्यो विहीनो नरेन्द्रो रिपुभिः पराभूयते। यथा वा पोते भग्ने सति विपन्नसारः=विपन्नो विनष्टः सारो भाण्ड द्रव्य यस्य स तथाभूतो, वणिक् स्वप्रतिपक्षिभिः, पराभूयते। तथा-प्रहीणपुत्रः= पुत्राभ्या प्रहीणो-रहितः-अहमपि अस्मि=भवामि पराभूतो भवामि। पुत्रवियोगज दुःख सोढु न प्रभवामीति भावः। 'वा' शब्दः-समुच्चये ॥३०॥

फिर दृष्टान्त द्वारा समझाते हैं—'पक्खाविहूणोव्व' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा इव-यथा इह) जैसे इस लोकमे (पक्खा विहूणो पक्खी -पक्षविहीनः पक्षी) पक्षोंसे विहीन पक्षीकी दुर्दशा होती है-अर्थात्-पक्षविहीन पक्षी जिस प्रकार आकाशमार्गसे जानेमे सर्वथा अशक्त हो जाता है और चाहे जिस किसी भी हिंसक प्राणीके द्वारा पीडीत होता है तथा (रणे भिच्चविहीणुव्व नरिंदे-रणे भृत्यविहीनः नरेन्द्रः) सग्राममे भृत्योसे-सैनिको से रहित राजाकी जैसी दुर्दशा होती हैं-अर्थात् रणमें जिस प्रकार सैनिक वहीन राजा शत्रुओ से तिरस्कृत होता है, तथा (पोए विवण्णसारो वणिउव्व-वा पोते विपन्नसारः वणिक्) जहाजके नाश होने पर विनष्ट धनवाले वणिककी जैसी दुर्दशा होती है (तहा पहीणपुत्तो अहपि अम्हि-तथा प्रहीणपुत्रः अहमपि अस्मि) उसी तरहकी दुर्दशा मेरी भी पुत्रोके अभाव मे होगी। अर्थात् मैं पुत्रो के विरहजन्य दु.खको सहन करने के लिये सर्वथा अक्षम हू ॥ ३० ॥

ફરી દૃષ્ટાત સમજાવે છે—" पक्खाविहूणोव्व "-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે બ્રાહ્મણી! जहा इह-यथा इह જેમ આ લોકમા पक्खा विहूणा पक्खी-पक्षविहीन पक्षी પાખ જેની કપાઈ ગઈ છે તેવા પક્ષીની જે દુર્દશા થાય છે-અર્થાત્ પાખ વગરનુ પક્ષી જેમ આકાશમાર્ગે જવામા સર્વથા અશક્ત બની જાય છે અને તે કોઈ પણ હિંસક પ્રાણીથી પરાભવિત થઈ જાય છે તેમ જ रणे भिच्चविहीणुव्व नरिंदो-रणे भृत्यविहीन नरेन्द्र इव સગ્રામમા સૈનિક વગરના રાજાની જેવી દુર્દશા થાય છે અર્થાત-યુદ્ધ મેદાનમા સૈનિકો વગરનો રાજા શત્રુઓથી તિરસ્કૃત થાય છે વળી पोए विवण्णसारो वाणिउव्व-पोते विपन्नसार वणिगिव જહાજનો નાશ થઈ જતા વધુ ધનવાળા વણિકની જે દુર્દશા થાય છે એ રીતની પુત્રોના અભાવમા મારી પણ દુર્દશા થશે અર્થાત્ હું પુત્રોના વિરહજન્ય દુખોને સહન કરવામા સર્વથા અસમર્થ છુ ॥ ૩૦ ॥

पत्युर्वचन निशम्य ब्राह्मणी माह—

मूलम्—

सुसंभिया कामगुणा इमे ते, संपिंडिया अग्गरसा पभूया ।
भुंजामु ता कामगुणे पगाम, पच्छा गमिस्सांम पहाणमग्गं ॥३१॥

छाया—सुसभृता• कामगुणा इमे ते, सम्पिण्डिता अग्र्यरसा प्रभूताः ।
भुञ्जीमहि तान् कामगुणान् प्रकाम, पश्चाद् गमिष्यावः प्रधानमार्गम् ॥३१॥

टीका—'सुसम्भिया' इत्यादि—

हे स्वामिन् ! ते तव गृहे इमे प्रत्यक्ष दृश्यमानाः कामगुणाः पञ्चेन्द्रियसुखदा पदार्थाः सद्वस्त्रसरसमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटकगीततालवेणुवीणादयः सुसभृता—सम्यक् सस्कृताः सन्ति, तथा—सम्पिण्डिताः=सम्यक् पुञ्जीकृताः,—तथाअग्र्यरसा= अग्र्य प्रधानो रसो येषु ते तथा, मधुरादिरसमया•, अथवा—अग्र्यः प्रधानः रसो येभ्यस्ते तथा—शृङ्गाररसजनका•, उक्तच—

'सुसभिया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके इस प्रकार वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा—हे स्वामिन् ! (ते–ते) आपके घरमें (इमे–इमे) यह प्रत्यक्ष दृश्यमान (कामगुणा–कामगुणा•) पचेन्द्रियसुखदपदार्थ–सद्वस्त्र, सरसमिष्टान्न, पुष्पचदन, नाटक, गीत, तालवेणु वीणादिक ये सब (सुसभिया–सुसभृता•) खूब २ भरे पडे हुए है तथा (सपिडिया–सपिण्डिताः) ये थोडे बहुत होवे तो बात भी सही है या अलग २ स्थानोंमे भिन्न २ रूपमें रखे होवें सो बात नही है किन्तु ये सब एक ही जगह समुदाय रूपमें रखे हुए हैं (अग्गरसा–अग्र्यरसा•) ये नीरस भी नहीं हुए हैं। मधुरादि रस सपन्न है। अथवा श्रृगार रसके ये सब उत्तेजक हैं। कहा भी है—

"सुसभिया"—ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પતિના આ પ્રકારના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ, હે સ્વામિન્ ! તે–તે આપના ઘરમા इमे–इमे આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા कामगुणा–काम गुणा પચેન્દ્રિય સુખદ પદાર્થ–સારા વસ્ત્રો, સરસ મિષ્ટાન, પુષ્પ ચદન, નાટક ગીત, તાલ, વેણુ વીણાદિક આ સઘળા सुसभिया–सुसभृता સુખ ખૂબ ખૂબ ભર્યા પડેલ છે सपडिया–सपिण्डिता એ થોડા હોય તો વાત બરોબર છે અથવા અલગ અલગ સ્થાનોમા ભિન્નભિન્ન રૂપમા રાખેલ છે એ વાત નથી પરતુ એ સઘળા એક જ સ્થળે સમુદાયમા રાખેલ છે अगगरसा–अग्र्यरसाः એ નિરસ પણ નથી બન્યા મધુરાદિ રસસપન્ન છે અથવા શ્રૃગારરસને ઉત્તેજનાવાળા છે કહ્યુ પણ છે—

'रतिमाल्यालङ्कारैः प्रियजनगन्धर्वं कामसेवाभिः।
उपवनगमनविहारैः, शृङ्गाररसः समुद्भवति इति॥ तथा-प्रभूताः प्रचुराः सन्ति। तानेवान् कामगुणान् प्रकामं=यथेच्छ भुञ्जीमहि। पश्चाद्=कामगुणोपभोगानन्तर वृद्धावस्थायां प्रधानमार्गं = तीर्थंकरगणधरसेवित प्रव्रज्यारूप मोक्षमार्गं गमिष्यामः-स्वीकरिष्यामः॥ ३१॥

रतिमाल्यालङ्कारैः, प्रियजनगन्धर्वकामसेवाभिः।
उपवनगमनविहारैः, श्रृंगाररसः समुद्भवति॥

(पभूया-प्रभूताः) अल्प नहीं है, प्रचुर मात्रामें हैं। ऐसे (ता काम गुणे भुजामु-तान् कामगुणान् भुञ्जीमहि) इन शब्दादिक कामगुणोंको आप यथेच्छ भोगो। (पच्छा पहाणमग्ग गमिस्साम-पश्चात् प्रधानमार्गं गमिष्यावः) जब वृद्धावस्था आ जावेगी तब अपने सब-तीर्थंकर गणधरादि सेवित प्रव्रज्यारूप मोक्षमार्गको स्वीकार करलेंगे। अभीसे उसकी क्या आवश्यकता है। ये तो दिन खाने पीनेके हैं।

भावार्थ--पतिको दीक्षा लेनेमें उद्यत देखकर पत्नीने कहा नाथ! यह क्या अनुचित विचार कर रहे हो, अभीतो खाने पीनेके दिन हैं। अपने यहा कौनसी वस्तुकी कमी है? जिसके लिये मुनि बना जाय। भोगोपभोगकी सामग्री खूब मनमानी भरी पडी हुई है। चाहे जितनी उसको भोगो वह कभी समाप्त नहीं हो सकती है। श्रृंगाररसकी वह

रतिमाल्यालकारै, मियजनगन्धर्वकामसेवाभिः।
उपवनगमनविहारैः, श्रगाररस समुद्भवति॥

અન્વયાર્થ—पभूया-प्रभूता અલ્પ નહી પરતુ પ્રચુર માત્રામા છે ता कामगुणे भुजामु-तान् काम गुणान् भुञ्जीमहि આ શબ્દાદિક કામગુણોને આપ યથેચ્છ ભોગવો. पच्छा पहाणमग्ग गमिस्साम-पश्चात् प्रधानमार्गं गमिष्याव જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થા આવશે ત્યારે આપણે સહુ તીર્થંકર ગણધરાદિ સેવિત પ્રવ્રજ્યારૂપ મોક્ષમાર્ગનો સ્વીકાર કરી લઇશુ આજથી અને અત્યારથી તેની શુ આવસ્યકતા છે? આ દિવસો તો ખાવાપિવાના છે

ભાવાર્થ—પતિને દીક્ષા લેવામા તત્પર થયેલ જાણીને પત્નીએ કહ્યુ કે, હે નાથ! આવો અનુચિત વિચાર શા માટે કરી રહ્યા છો હજુ તો ખાવા પીવાના દિવસો છે, આપણે ત્યા કઈ વસ્તુની ખામી છે કે, જેને માટે મુનિ દીક્ષા લેવી પડે? આપણે ત્યા ભોગોપભોગોની મનમાની સામગ્રી પુષ્કળ પ્રમાણમા ભરી પડી છે, ચાહે તે રીતે એનો ઉપભોગ કરો છતા પણ તે ખૂટે તેમ નથી,

पत्युर्वचन निशम्य ब्राह्मणी प्राह—

मूलम्—

सुसंभिया कामगुणा इमे ते, संपिंडिया अग्गरसा पभूया।
भुंजामु ता कामगुणे पगाम, पच्छा गमिस्सांम पहाणमग्गं ॥३१॥

छाया—सुसभृताः कामगुणा इमे ते, सम्पिण्डिता अग्र्यरसा प्रभूताः।
भुञ्जीमहि तान् कामगुणान् प्रकाम, पश्चाद् गमिष्यावः प्रधानमार्गम् ॥३१॥

टीका—'सुसभिया' इत्यादि—

हे स्वामिन्! ते तव गृहे इमे प्रत्यक्ष दृश्यमानाः कामगुणाः पञ्चेन्द्रियसुखदाः पदार्थाः सद्वस्त्रसरसमिष्टान्नपुष्पचन्दननाटकगीततालवेणुवीणादयः सुसभृता—सम्यक् सस्कृताः सन्ति, तथा—सम्पिण्डिताः=सम्यक् पुञ्जीकृताः,—तथाअग्र्यरसा= अग्र्य प्रधानो रसो येषु ते तथा, मधुरादिरसमयाः, अथवा—अग्र्यः प्रधानः रसो येभ्यस्ते तथा—शृङ्गाररसजनकाः, उक्तच—

'सुसभिया' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके इस प्रकार वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा—हे स्वामिन्! (ते-ते) आपके घरमें (इमे-इमे) यह प्रत्यक्ष दृश्यमान (कामगुणा-कामगुणाः) पचेन्द्रियसुखदपदार्थ-सद्वस्त्र, सरसमिष्टान्न, पुष्पचन्दन, नाटक, गीत, तालवेणु वीणादिक ये सब (सुसभिया-सुसभृताः) खूब २ भरे पडे हुए हैं तथा (संपिडिया-सपिण्डिताः) ये थोडे बहुत होवे तो बात भी सही है या अलग २ स्थानोंमें भिन्न २ रूपमें रखे होवें सो बात नही है किन्तु ये सब एक ही जगह समुदाय रूपमें रखे हुए हैं (अग्गरसा-अग्र्यरसाः) ये नीरस भी नही हुए हैं। मधुरादि रस सपन्न हैं। अथवा शृगार रसके ये सब उत्तेजक हैं। कहा भी है—

"सुसभिया"-ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—પતિના આ પ્રકારના વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ, હે સ્વામિન્! તે-તે આપના ઘરમા ઇમે-इमे આ પ્રત્યક્ષ દેખાતા कामगुणा-काम गुणा પચેન્દ્રિય સુખદ પદાર્થ-સારા વસ્ત્રો, સરસ મિષ્ટાન, પુષ્પ ચદન, નાટક ગીત, તાલ, વેણુ વીણાદિક આ સઘળા सुसभिया-सुसभृता સુખ ખૂબ ખૂબ ભર્યા પડેલ છે सपडिया-सपिण्डिता એ થોડા હોય તો વાત બરોબર છે અથવા અલગ અલગ સ્થાનોમા ભિન્નભિન્ન રૂપમા રાખેલ છે એ વાત નથી પરતુ એ સઘળા એક જ સ્થળે સમુદાયમા રાખેલ છે अगरसा-अग्र्यरसा એ નિરસ પણ નથી બન્યા મધુરાદિ રસસપન્ન છે અથવા શ્રૃગારરસને ઉત્તેજનાવાળા છે કહ્યુ પણ છે—

मनसि कुर्यादत आह—'ण जीवियट्ठा' इत्यादि—हे ब्राह्मणी! अह हि जीवितार्थम् = असयमजीवननिमित्त–'भवान्तरे मनोज्ञशब्दादिविषयाणा प्राप्ति र्भवतु' इत्येतदर्थे भोगान् न प्रजहामि=परित्यजामि। किन्तु लाभम्=अभिमतवस्तु-प्राप्तिरूपं, अलाभम्=तदभावरूप च, तथा–सुखम्, दुखः सनिक्ष्यमाणः=साम्येन पश्यन्=लाभालाभसुखदुःखजीवितमरणादिषु समतामेव भावयन् मौनं=मुनिभाव चरिष्यामि=मुनिभावमाश्रित्य विहरिष्यामि। मम दीक्षाप्रतिपत्तिर्मुक्त्यर्थमेव, न तु भाविजन्मनि मनोज्ञशब्दादिविषयप्राप्त्यर्थमिति सूत्राशयः॥ ३२॥

नहीं है" तो इसका उत्तर इस प्रकार है कि (ण जीवियट्ठा पजहामि भोए–नो जीवितार्थं प्रजहामि भोगान्) मै भवान्तरमें "मुझे मनोज्ञ शब्दादिक विषयोंकी प्राप्ति हो" इस रूप असयमित जीवनके निमित्त इन भोगोंका परित्याग नहीं कर रहा हू किन्तु (लाभं अलाभ च सुह च दुक्ख सवि-क्खमाणो–लाभ अलाभ च सुख च दुख सवीक्षमाणः) वाछित वस्तुकी प्राप्ति अथवा उसकी अप्राप्तिरूप जो लाभ एव अलाभ है तथा जो सुख एव दुःख है उनमें समताभावका अवलम्बन करके मैं (मोण चरिस्सामि–मौन चरिष्यामि) मुनि होना चाहता हू॥

भावार्थ—मैंने रसोंका खूब अनुभव कर लिया है। अनुभव करते २ ही यह युवावस्था मुझसे विदा लेनेको जा रही है। अतः मैं चाहता हू कि जबतक यह युवावस्था पूरी नहीं हो जाती है, इसके पहिले मैं मुनि दीक्षा धारण करलू। यह मै परलोकमें पाच इन्द्रियों सबधि सुखादिकोंकी प्राप्तिके निमित्त नहीं धारण करना चाहता हू, किन्तु मुक्तिके निमित्त ही

ઉત્તર એ પ્રમાણે છે કે, ण जीवियट्ठा पजहामि भोए–नो जीवितार्थ प्रजहामि भोगान् ભવાન્તરમા "મને મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોની પ્રાપ્તિ થાવ"– આ પ્રકારના અસયમિત જીવનના નિમિત્તે આ ભોગોનો પરિત્યાગ કરી રહ્યો નથી लाभ अलाभ च सुह च दुक्ख सविक्खमाणो–लाभ अलाभ च सुख च दुख सवीक्षमाण વાચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ અથવા તેની અપ્રાપ્તિરૂપ જે લાભ અને અલાભ છે તથા જે સુખ અને દુખ છે તેમા સમતાભાવનુ અવલબન કરીને હુ मोण चरिस्सामि–मौन चरिष्यामि મુનિ થવા ચાહુ છુ

ભાવાર્થ–મે રસોનો ખૂબ અનુભવ કરી લીધો છે, અનુભવ કરતા કરતા આ યુવાવસ્થા મારાથી વિદાય લેવાની તૈયારીમા છે આથી હુ ચાહુ છુ કે, આ યુવાવસ્થા પૂરી ન થઇ જાય તે પહેલા હુ મુનિ દીક્ષા ધારણ કરી લઉ આને હું પર લોકમા પાચ ઇન્દ્રિયો સબધી સુખાદિકોની પ્રાપ્તિના નિમિત્તે ધારણ કરવા ચાહતો

पत्न्या वचनं श्रुत्वा पुरोहितः प्राह—

मूलम्—

भुत्ता रसा भोई! जहाइ णे वओ, णे जीवियट्ठा पजहामि भोए।
लाभं अलाभं च सुहं च दुक्खं, संविक्खमाणो चरिस्सामि मोणं॥३२॥

छाया—भुक्ता रसा भवति! जहाति नो वयः, नो जीवितार्थं प्रजहामि भोगान्।
लाभम् अलाभं च सुखं च दुःखं, संवीक्षमाणश्चरिष्यामि मौनम् ॥ ३२ ॥

टीका—'भुत्ता रसा' इत्यादि—

हे भवति=हे ब्राह्मणी! रसाः=मधुरादयः,-शृङ्गारादयः शब्दादिभोगाश्च भुक्ताः=संसेविताः। तथा-वयः=यौवनं न=अस्मान् जहाति=परित्यजति। अतो यौवनं यावन्न नः परित्यजति, तावदेव वयं प्रव्रजाम इति भावः। सत्सु सुखोपभोगेषु भवान्तरसुखप्राप्तये प्रव्रज्याया नास्ति प्रयोजनम्' इति चेद् ब्राह्मणी

खूब वर्धक है। जब अपन सब वृद्धावस्थामें पहुंच जावेंगे तब मुनि हो-जावेंगे। अभी मुनि होनेका समय नहीं है॥३१॥

इस प्रकारके पत्नीके वचन सुनकर पुरोहितने कहा-'भुत्तारसा'इत्यादि।

अन्वयार्थ—(भोइ-भवति) हे ब्राह्मणि! (रसा भुत्ता-रसा: भुक्ताः) मधुरादिक रस अथवा शृंगाररस एवं शब्दादिक भोग मैंने खूब भोग लिये है। (वओ णे जहाहि-वय नो जहाति) देखो इनको भोगते २ मेरी यौवन अवस्था भी बहुत व्यतीत हो चुकी है। इसलिये जबतक तरुणा-वस्था नहीं ढल जाती है, तबतक मुझे कर्तव्य यह आदेश देता है कि मैं मुनि दीक्षा अगीकार करूं। यदि तुम ऐसा कहो कि-"सुखोपभोगोंके रहने पर भवान्तरमे सुखप्राप्तिके लिये प्रव्रज्या अगीकार करना उचित

શ્રૃંગારરસને તે વધારનાર છે જ્યારે આપણે સૌ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચી જઈશું ત્યારે મુનિ દીક્ષા ધારણ કરીશુ આજે મુનિ થવાનો સમય નથી ॥ ૩૧ ॥

આ પ્રકારના પત્નીના વચન સાભળીને પુરોહિતે કહ્યુ—"भुत्ता रसा"—ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—भोइ-भवति! હે બ્રાહ્મણી! रसा भुत्ता-रसा भुक्ता મધુરાદિક રસ અથવા શ્રૃંગાર રસ અને શબ્દાદિક ભોગ મે ખૂબ ભોગવી લીધા છે, वओ णे जहाहि वय नो जहाति એને ભોગવતા ભોગવતા મારી યૌવન અવસ્થા પણ ખૂબ વ્યતીત થઈ ચુકી છે આ માટે જ્યા સુધી તરૂણાવસ્થા ઢળી ન જાય ત્યા સુધી મને મારૂ કર્તવ્ય એ આદેશ આપે છે કે, હુ મુનિ દીક્ષા અગીકાર કરૂ, જો તમે એમ કહો કે, "સુખોપભોગોના રહેવા છતા ભવા ન્તરના સુખોની પ્રાપ્તિ માટે પ્રવ્રજ્યા અગિકાર કરવી ઉચિત નથી" તો એનો

क्षमः स्वजनान् भोगांश्च स्मरिष्यसि, प्रत्यावृत्य पुनरपि गार्हस्थ्यं स्वीकरिष्यसीति। अतस्त्वं मया समं=सह भोगान्=रमणीयशब्दादिविषयरूपान् भुङ्क्ष्व। यतः-भिक्षाचर्या=भिक्षाचरणं, विहारः = ग्रामादिष्वप्रतिबद्धविहारः, उपलक्षणात्-शिरोलुञ्चनं च खलु=निश्चयेन दुःखम्=दुःखावहम् ॥ ३३ ॥

पत्न्याः पुनरागमनरूपं संदेहं निराकर्तुं भृगुराह—

मूलम्—

जहा यं भोई ! तणुयं भुयगो, निम्मोइणिं हेच्च पलेइ मुत्तो ।
एमेये जाया पयहंति भोए, तेऽहं कहं नाणुगमिस्समेक्को ॥३४॥

छाया—यथा च भवति ! तनुजां भुजङ्गमो, निर्मोचनीं हित्वा पर्येति मुक्तः।
एवमेतौ जातौ प्रजहीतो भोगान्, तावहं कथं नानुगमिष्याम्येकः ? ॥३४॥

टीका—' जहा य '-इत्यादि।

हे भवति=हे ब्राह्मणी ! यथा च भुजङ्गः=सर्पः तनुजां=शरीरोत्पन्नां निर्मोचनीं=

होकर पुनः भाई बंधुओंके साथ आकर न मिलो इस भावसे मैं कहती हूँ कि पहिले ही इसका अंगीकार करना आपको उचित नहीं है। आपतो (मए समाण-मया समम्) मेरे साथ (भोगाइं भुंजाही-भोगान् भुङ्क्ष्व) भोगोंको भोगो। देखो (भिक्खायरिया विहारो दुःख-भिक्षाचर्या विहारः दुःखम्) भिक्षावृत्ति करना और रातदिन एक ग्रामसे दूसरे ग्राम विहार करना इसमें कौनसा आनंद है यह तो एक प्रकारका दुःख ही है। शिरके केशोंका लुंचन करना यह भी विहार शब्दसे ग्रहण कर लेना चाहिये ॥३३॥

वापिस लौटने रूप पत्नीके संदेहको दूर करनेके लिये भृगुने कहा—

પ્રવાહ જેવી આ મુનિદીક્ષાથી પાછા ફરીને પાછા ભાઈબંધુઓની સાથે આવીને ન મળો. આ ભાવથી જ હું કહું છું કે, પહેલેથી જ દીક્ષા અંગિકાર કરવી આપને માટે અત્યારે ઉચિત નથી આપ मए समाण-मयासमम् મારી સાથે રહીને भोगाइं भुंजाहि-भोगान् भुङ्क्ष्व ભોગોને ભોગવો. જુઓ. ભિક્ષાવૃત્તિ કરવી અને રાતદિવસ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરવો એમાં કયો આનંદ છે ? એ તો એક પ્રકારનું દુઃખ જ છે માથાના વાળનું લોચન કરવું એ પણ વિહાર શબ્દમાં જ ગ્રહણ કરવું જોઈએ ॥ ૩૩ ॥

દીક્ષા લીધા પછી સંસારમાં પોતે પાછા ફરશે એવા પત્નીના સંદેહને

पत्युर्वचनं निशम्य यशानाम्नी ब्राह्मणी प्राह—

मूलम्—

मा हुं तुमं सोयरियाण संभरे ?, जुण्णो व हंसो पडिसोयगामी।
भुंजाहि भोगाइ मए समाणं, दुःखं खु भिक्खायरिया विहारो ॥३३॥

छाया—मा हु त्व सोदर्याणा सस्मरेः ?, जीर्ण इव हसः प्रतिस्रोतोगामी।
भुङ्क्ष्व भोगान् मया सम, दुःख खलु भिक्षाचर्या विहारः ॥ ३३ ॥

टीका—'मा हु'– इत्यादि।

हे स्वामिन्! त्व सोदराणा=सहोदरभ्रातृणाम्, उपलक्षणात् शेषस्वजनानां भोगाना च, मा हु सस्मरेः=मा खलु स्मार्षीः। 'हु' शब्दो निश्चये। अत्र दृष्टान्तमाह 'जुण्णोव 'इत्यादि–इव=यथा प्रतिस्रोतोगामी=प्रतिस्रोतसि=प्रवाह प्रतिकूलदिशि तरन् जीर्णो=वृद्धो हसः स्मरति। अय भाव –यथा वृद्धो हंसो नदी स्रोतसि प्रकृष्टकष्टकर प्रतिकूलगमनमारभ्यापि तरणाशक्तः पश्चादनुकूलस्रोतस्तरण सस्मरन् अतीवखिन्नमानस एव अनुशोचति-किमर्थं मया प्रतिकूलस्रोतस्तरणमारब्धम्? एवमनुशुच्य पुनरनुकूलस्रोतोऽभिमुखमेव प्रत्यावर्तते। एव त्वमपि व्रतभार वोढुम-

मेरा यह सब प्रयास है। अतः पूर्वोक्तरूप वचनोंसे हे ब्राह्मणि! तुम मेरे मनको अब नही लुभा सकती हो ॥३२॥

पतिके वचन सुनकर उसकी भार्या यशा कहती है–'मा हु तुम' इत्यादि।

अन्वयार्थ—पतिके पूर्वोक्त वचन सुनकर ब्राह्मणीने कहा–हे स्वामिन्! (पडिसोयगामी जुण्णो हसा व तुम सोयरियाण मा सभरे–प्रतिस्रोतो गामी जीर्णः हस इव त्व सोदर्याणा मा सस्मरे.) जिस प्रकार प्रतिकूल प्रवाहमे वहता हुआ बुड्ढा हस अनुकूल प्रवाहकी स्मृति करके उस ओर आजाता है इसी प्रकार तुम भी मुनि होकर अपने भाई बधुओंकी याद कर पुनः प्रतिकूल प्रवाह जैसे इस मुनि दीक्षासे वापिस

નથી, પરંતુ મુક્તિના નિમિત્તે જ મારો આ સઘળો પ્રયાસ છે આથી પૂર્વોક્તરૂપ વચનોથી હે બ્રાહ્મણી! તમે હવે મારા મનને ચલાયમાન કરી શકશો નહીં ॥ ૩૨ ॥

પતિનું વચન સાભળીને તેની પત્ની યશા કહે છે–" मा हु तुम "–ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—પતિના પૂર્વોક્ત વચન સાભળીને બ્રાહ્મણીએ કહ્યું કે, હે સ્વામિન્! पडिसोयगामी जुण्णा हसोव तुम सोयरियाण मा सभरे–प्रतिस्रोतोगामी जीर्ण हस इव त्व सोदर्याणा मा सस्मरे જે પ્રમાણે પ્રતિકૂળ પ્રવાહમાં વહેતો જનાર બુઢ્ઢો હસ અનુકૂળ પ્રવાહની સ્મૃતિ કરીને એ તરફ જાય છે આજ પ્રમાણે તમે પણ મુનિ બનીને પોતાના ભાઈબધુઓ યાદ કરીને ફરીથી પ્રતિકૂળ

पुनरपि तदेवाह—

मूलम्—

छिंदित्तु जालं अबलं व रोहिया, मच्छा जहा कामगुणे पहाय।
धोरेयसीला तवसा उदारा, धीरा हु भिक्खायरियं चरंति ॥३५॥

छाया—छित्वा जालम् अबलं वा रोहिता, मत्स्या यथा कामगुणान् प्रहाय।
धौरेय शीलास्तपसा उदारा, धीरा हु भिक्षाचर्यां चरन्ति ॥ ३५॥

टीका—'छिंदित्तु'-इत्यादि।

हे ब्राह्मणी! यथा रोहिताः=रोहितजातीया मत्स्या अबलं=जीर्णम्, वा शब्दात्-सबलमपि जालं स्वतीक्ष्णपुच्छादिना छित्वा निर्भयस्थाने सुखेन विचरन्ति। तथैव धौरेयशीलाः=धुरं भारं वहन्ति ये ते धौरेयास्तेषामिव शीलम्=उद्ढभारनिर्वहणसामर्थ्यं येषां ते तथा, भारोद्वहनसमर्था – इत्यर्थः, तपसा=अनशनादिना उदाराः=प्रधानाः धीराः परीषहोपसर्गसहने, कामगुणान्=रमणीयशब्दादि विषयरूपान् प्रहाय=परित्यज्य, हु=निश्चयेन भिक्षाचर्या-चरन्ति। यथा रोहित

फिर इसी बातको कहते हैं—'छिंदित्तु' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा-यथा) जैसे (रोहिया-रोहिताः) रोहित जातिके मत्स्य (अबलं जालम् वा छिंदित्तु-अबलं जालं वा छित्वा) जीर्ण अथवा अजीर्ण जालको अपनी तीक्ष्ण पुच्छ दाढ आदि द्वारा छेदित करके निर्भय स्थानमें सुखपूर्वक विचरते हैं उसी प्रकार (धोरेयसीला-धौरेयशीला.) भारको वहन करने वालोंके जैसे अर्थात् रक्खे गये भारको वहन करनेकी शक्तिवाले एव (तवसा उदारा-तपसा उदाराः) अनशन आदि तपोंके आचरण करनेसे सर्व प्रधान तथा (धीरा-धीराः) परीषह और उपसर्गके सहन करनेमें धीर वीर व्यक्ति भी (कामगुणे पहाय-काम-

---

फरीथी आ वातने कहे छे—"छिंदित्तु"-इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणी! जहा-यथा जेम रोहिया-रोहिता रोहित जातनुं माछलुं अबलं जालं वा छिंदित्तु-अबलं जालं वा छित्वा जीर्ण अथवा अजीर्ण जाळने पोतानी तीक्ष्ण पुंछडी, दाढ, वगेरेथी कापीने निर्भय थईनेसुखपूर्वक विचरे छे एज रीते धोरेयसीला-धौरेयशीला भारने वहन करवावाळानी माफक अर्थात् राखवामा आवेला भारने वहन करवानी शक्तिवाळा अने तवसा उदारा-तपसा उदारा अनशन आदि तपोनु आचरणु करवामा सर्व प्रधान तथा धीरा-धीरा परिषह अने उपसर्गने सहन करवामा धीरवीर व्यक्ति पणु कामगुणे पहाय-

कञ्चुलिका हित्वा=परित्यज्य मुक्तः=निरपेक्षः सन् प्रयाति=गच्छति न पुनस्तां गृह्णाति । एवम्=अनेन प्रकारेण एतौ जातौ=पुत्रौ भोगान् मनोज्ञशब्दादिरूपान् प्रजहीतः=परित्यजतः । तर्हि=एकः=पुत्रयोर्निर्गमनादसहायोऽहं कथं तौ पुत्रौ नानुगमिष्यामि । अवश्यमेवानु गमिष्यामि पुत्रौ ।

यथा सर्पः कञ्चुकमपहाय गच्छति । तथैव ममैतौ पुत्रौ सर्वान् भोगान् परित्यज्य प्रव्रज्यां गृह्णीतः । तद्विरहितोऽहमेकाकी गृहे स्थातुं न शक्नोमि । अतोऽहमपि पुत्रयुगलेन साकं प्रव्रजिष्यामि न पुनरागमिष्यामीति भावः ॥ ३४ ॥

'जहाय भोई' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(भोई-भवती) हे ब्राह्मणी ! (जहा-यथा) जैसे (भुयंगो-भुजङ्गः) सर्प (तणुय-तनुजाम्) शरीरोद्भव (निम्मोइणि-निर्मोचनीम्) अपनी काचलीको (हेच्च-हित्वा) छोड़ करके (मुत्तो-मुक्तः) स्वतंत्र होकर (पलेइ-पर्येति) घूमता फिरता है किन्तु उस कांचलीको फिर नहीं ग्रहण करता है (एवम्) इसी प्रकार (एय जाया-एतौ जातौ) ये दोनों पुत्र (भोए पयहंति-भोगान् प्रजहीतः) भोगोंको छोड़ रहे हैं तब (एको अहं-एकः अहं) अकेला मैं (ते कह नाणुगमिस्स-तौ कथं नानुगमिष्यामि) उन दोनोंका अनुसरण क्यों न करूंगा-अवश्य ही करूंगा फिर वापिस नहीं आऊंगा।

भावार्थ—जिस प्रकार सर्प कंचुकीको छोड़नेमें आनन्द मनाता है और स्वतंत्र होकर घूमता फिरता है उसी प्रकार ये मेरे दोनों पुत्र भोगों का परित्याग करनेमें आनंद मना रहे हैं। अतः इनसे परित्यक्त हुआ मैं अकेला अब इस घर में रहकर क्या करूंगा। इसलिये मैं भी इन्हींके साथ दीक्षा लूंगा। विश्वास रखो मैं वापिस फिर घर नहीं आऊँगा ॥३४॥

દૂર કરવા માટે પુરોહિતે કહ્યુ—" जहा य भोई "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—भोई-भवति! હે બ્રાહ્મણી ! जहा-यथा જેમ भुयगो-भुजङ्ग સર્પ પોતાના तणुय-तनुजाम् શરીર ઉપરની निम्मोइणीं-निर्मोचनीम् કાચળીને हेच्च-हित्वा છોડીને मुत्तो-मुक्त સ્વતંત્ર બની पलेइ-पर्येति ફરતો ફરે છે પરંતુ તે કાચળીને ફરીથી જોતો પણ નથી एव-एवम् એજ રીતે एय जाया-एतौ जातौ આ બન્ને પુત્રો ભોગોને છોડી રહ્યા છે ત્યારે હું પણ એ બંનેનું અનુકરણ શા માટે ન કરૂં ? અવશ્ય કરીશ અને સંસારમાં ફરી પાછો આવવાનો નથી.

ભાવાર્થ—જેમ કાચળીને છોડવાથી સર્પ આનંદ માને છે અને સ્વતંત્ર થઈ હરેફરે છે એજ પ્રકારે મારા બન્ને પુત્રો ભોગોનો પરિત્યાગ કરવામાં આનંદ માની રહ્યા છે આથી એમનાથી છુટો પડીને હું એકલો આ ઘરમાં રહીને શું કરૂં ? આ માટે હું પણ તેમની સાથે દીક્ષા લઈશ વિશ્વાસ રાખો કે, હું ફરીથી ઘેર પાછો નહી ફરૂં ॥ ૩૪ ॥

पुनरपि तदेवाह—

मूलम्—

छिंदित्तु जालं अवलं व रोहिया, मच्छा जहा कामगुणे पहाय।
धोरेयसीला तवसा उदारा, धीरा हु भिक्खायरियं चरंति ॥३५॥

छाया—छित्त्वा जालम् अवलं वा रोहिता, मत्स्या यथा कामगुणान् प्रहाय।
धौरेय शीलास्तपसा उदारा, धीरा हु भिक्षाचर्यां चरन्ति ॥ ३५॥

टीका—'छिंदित्तु'-इत्यादि।

हे ब्राह्मणी! यथा रोहिताः = रोहितजातीया मत्स्या अबल=जीर्णम्, वा शब्दात्-सबलमपि जाल स्वतीक्ष्णपुच्छादिना छित्त्वा निर्भयस्थाने सुखेन विचरन्ति। तथैव धौरेयशीलाः=धुर भार वहन्ति ये ते धौरेयास्तेषामिव शीलम्=उद्ढभारनिर्वहणसामर्थ्यं येषां ते तथा, भारोद्वहनसमर्था – इत्यर्थः, तपसा=अनशनादिना उदाराः=प्रधानाः धीराः परीषहोपसर्गसहने, कामगुणान्=रमणीयशब्दादि विषयरूपान् प्रहाय=परित्यज्य, हु=निश्चयेन भिक्षाचर्या-चरन्ति। यथा रोहित

फिर इसी बातको कहते हैं—'छिंदित्तु' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे ब्राह्मणि! (जहा-यथा) जैसे (रोहिया-रोहिताः) रोहित जातिके मत्स्य (अवल जालम् वा छिंदित्तु-अवल जाल वा छित्त्वा) जीर्ण अथवा अजीर्ण जालको अपनी तीक्ष्ण पुच्छ दाढ आदि द्वारा छेदित करके निर्भय स्थानमें सुखपूर्वक विचरते हैं उसी प्रकार (धोरेयसीला-धौरेयशीलाः) भारको वहन करने वालोंके जैसे अर्थात् रक्खे गये भारको वहन करनेकी शक्तिवाले एवं (तवसा उदारा-तपसा उदाराः) अनशन आदि तपोंके आचरण करनेसे सर्व प्रधान तथा (धीरा-धीराः) परीषह और उपसर्गके सहन करनेमें धीर वीर व्यक्ति भी (कामगुणे पहाय-काम-

ફરીથી આ વાતને કહે છે—"छिंदित्तु"-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે બ્રાહ્મણી! जहा-यथा જેમ रोहिया-रोहिता રોહિત જાતનું માછલું अवल जाल वा छिंदित्तु-अवल जाल वा छित्वा જીર્ણ અથવા અજીર્ણ જાળને પોતાની તીક્ષ્ણ પુછડી, દાઢ, વગેરેથી કાપીને નિર્ભય થઈનેસુખપૂર્વક વિચરે છે એજ રીતે धौरेयसीला-धौरेयशीला ભારને વહન કરવાવાળાની માફક અર્થાત્ રાખવામા આવેલા ભારને વહન કરવાની શકિતવાળા અને तवसा उदारा-तपसा उदारा અનશન આદિ તપોનુ આચરણ કરવામા સર્વ પ્રધાન તથા धीरा-वीरा પરિષહ અને ઉપસર્ગને સહન કરવામા ધીરવીર વ્યકિત પણ कामगुणे पहाय-

जातीया मत्स्याः स्वतीक्ष्णपुच्छेन जालं छित्वा निर्भयस्थानं समाश्रित्य सुखेन विहरन्ति, न पुनर्जाले निरुद्धा भवन्ति । तथैव व्रतभारोद्वहनसमर्थाः सत्त्ववन्तस्तपस्विनो दुस्त्यजानपि कामभोगबन्धान् अनित्याशरणादि द्वादशभावनाभिश्छित्वा सुखेन भिक्षाचर्यां कुर्वन्तो ग्रामनगरादिषु विहरन्ति । न पुनः कदाऽपि कामभोगवशगा भवन्ति । अहमपि प्रव्रज्य न कामभोगवशगो भविष्यामि । अतः प्रव्रजिष्याम्येवेति सूत्राशयः ॥ ३५ ॥

गुणान् प्रहाय) रमणीय शब्दादिक विषयरूप कामगुणोंका परित्याग करके (हु) निश्चयसे (भिक्खायरियं चरति-भिक्षाचर्याम् चरन्ति) भिक्षावृत्तिको करते हैं अर्थात् मोक्षमार्गमें विचरते हैं। पुनः लौटकर वापिस घर नहीं आते हैं।

भावार्थ—जैसे रोहित जातीय मत्स्य तीक्ष्ण पुच्छ आदिसे जालको छेदकर निर्भय स्थानका आश्रय कर वहा सुखपूर्वक विचरते हैं फिर वे जालमें नही फँसते हैं उसी प्रकार जो मोक्षाभिलाषी महापुरुष व्रतोंके भारको उठानेमे शक्तिशाली हुआ करते हैं-अनशन आदि तपस्याओंकी आराधना करनेसे जरा भी नहीं घबराते है वे दुस्त्यज भी कामभोगोंके बंधनोंको अनित्य अशरण आदि बारह प्रकारकी भावनाओंके बलपर काटकर सुखपूर्वक भिक्षाचर्या करते हुए ग्राम नगर आदिकोंमें विचरण करते है । अर्थात् मोक्षमार्गमे विचरते है किन्तु फिर वे पुनः कामभोगोंमें नही फँसते है इसलिये मैं भी हे ब्राह्मणि ! दीक्षित होकरके पुनः कामभोगोंके आधीन नहीं बनूंगा । स्वतन्त्रतापूर्वक मुनिवेषमे विचरण करता हुआ अपने संयमकी रक्षा करूँगा ॥३५॥

कामगुणान् प्रहाय રમણીય શબ્દાદિક વિષયરૂપ કામગુણોનો પરિત્યાગ કરીને નિશ્ચયથી ભિક્ષાવૃત્તિ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમા વિચરે છે તે ફરી પાછા ઘેર ફરતા નથી

ભાવાર્થ—જેમ રોહિત જાતની માછલી તીક્ષ્ણ પુચ્છ આદિથી જાળને કાપી નાખીને નિર્ભય સ્થાનનો આશ્રય કરી ત્યા સુખપૂર્વક વિચરે છે અને પછીથી જાળમા ફરીથી ફસાતી નથી એજ રીતે જે મોક્ષાભિલાષી મહાપુરુષ વ્રતોના ભારને ઉઠાવવામા શક્તિશાળી રહ્યા કરે છે અનશન આદિ તપસ્યાઓની આરાધના કરવામા જરા પણ ગભરાતા નથી તેઓ દુસ્ત્યજ્ય કામભોગોના બંધનોને પણ અનિત્ય અશરણ આદિ બાર પ્રકારની ભાવનાઓના બળથી કાપીને સુખપૂર્વક ભિક્ષાચર્યા કરતા કરતા ગ્રામ નગર આદિમા વિચરણ કરે છે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમા વિચરે છે પરંતુ ત્યાથી પાછા ફરીને તેઓ કામભોગોમા ફસાતા નથી આ માટે હુ પણ હે બ્રાહ્મણી ! દીક્ષિત થઈને ફરીથી કામભોગોને આધિન બનવાનો નથી સ્વતંત્રતા પૂર્વક મુનિ વેશમા વિચરણ કરતો રહીને મારા સંયમની રક્ષા કરીશ ॥ ૩૫ ॥

इत्थं भृगुवचनं श्रुत्वा ब्राह्मणी प्राह—

मूलम्—

नहेव कुंचा समइक्कमंता, तयाणि जालाणि दलित्तु हंसा ।
पलिंति पुत्ता य पई य मज्झं, ते हं कहं नाणुगमिस्समेक्का ॥३६॥

छाया—नभसीव क्रौञ्चाः समतिक्रामन्तस्ततानि, जालानि दलयित्वा हंसाः ।
परियन्ति पुत्रौ च पतिश्च मम, तानहं कथं नानुगमिष्याम्येका ॥३६॥

टीका—'नहेव'-इत्यादि–

इव=यथा क्रौञ्चाः=क्रौञ्चपक्षिणो, हंसाः=हंसपक्षिणश्च ततानि=विस्तृतानि जालानि दलयित्वा=छित्वा तांस्तान् देशान् समतिक्रामन्तः=समुल्लङ्घयन्तः नभसि=आकाशे परियन्ति=समन्ताद् गच्छन्ति । तथैव मम पुत्रौ च पतिश्च जालोपममेतद् विषयाभिष्वङ्गं छित्वा, तानि तानि संयमस्थानानि समतिक्रामन्तः, नभःकल्पे निरुपलिप्ते संयममार्गे परियन्ति=विचरन्ति । तेषां विरहाद् एका=असहायाऽहं तान्=

इस प्रकार भृगुके वचन सुन कर ब्राह्मणीने क्या कहा—वह इस गाथा द्वारा प्रकट किया जाता है—'नहेव कुंचा' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(इव-इव) जैसे (कुंचा-क्रौञ्चाः) क्रौंच पक्षी एवं (हंसा-हंसाः) हंसपक्षी (तयाणि जालाणि-ततानि जालानि) विस्तृत जालों का (दलित्तु-दलयित्वा) छेदन करके भिन्न भिन्न देशोंको उल्लंघन करते हुए (नहेव समइक्कमंता-नभसि समतिक्रामन्ति) आकाशमें स्वतंत्र उडते हैं उसी प्रकार मेरे पति और दोनों पुत्र जालोपम विषयों में अभिष्वंगका छेदन करके उन २ संयमस्थानोंको अच्छी तरह पालन करते हुए नभः कल्प निरुपलिप्त संयममार्ग मे (पलिंति-परियन्ति) जब विचरण करना चाहते हैं तो (एक्का-एका) असहाय बनी हुई (हं-

આ પ્રકારના ભૃગુના વચન સાંભળીને બ્રાહ્મણીએ શું કહ્યું તે આ ગાથા દ્વારા કહેવામાં આવે છે—"नहेव कुंचा" ઇત્યાદિ

અન્વયાર્થ—इव-इव જેમ कुंचा-क्रौञ्चा ક્રૌંચપક્ષી અને हंसा-हंसा હંસ પક્ષી तयाणि जालाणि-ततानि जालानि વિસ્તૃત જાળોનું दलित्तु-दलयित्वा છેદન કરીને ભિન્ન ભિન્ન દેશોનું ઉલ્લંઘન કરીને नहेव समइक्कमंता-नभसि समतिक्रामन्ति આકાશમાં સ્વતંત્ર ઉડે છે એ પ્રમાણે મારા પતિ અને બન્ને પુત્રો જાળોપમ વિષયોના અભિષ્વંગનું છેદન કરીને એ એ સંયમસ્થાનોનું સારી રીતે પાલન કરતા કરતા નભ કલ્પ નિરૂપલિપ્ત સંયમમાર્ગમાં पलिंति-परियन्ति જ્યારે વિચરણ કરવાનું ચાહે છે ત્યારે एक्का-एका અસહાય બનેલી हं-अहम् એવી હું પણ

पतिपुत्रान् कथ नानुगमिष्यामि ? अपि त्वनुगमिष्याम्येव । एव निश्चित्य चत्वारोऽपि प्रव्रजितुमुद्यता इति भावः ॥ ३६ ॥

इत्थ चतुर्णामपि प्रव्रज्या प्रतिपत्तिसमये यदभूत्तद् द्वादशभिर्गाथाभिः प्राह—

मूलम्—

पुरोहियं तं ससुय सदार, सुच्चाभिनिक्खम्म पहायभोगे ।
कुडुबसार विउलुत्तम त, राय अभिक्ख समुवाय देवी ॥३७॥

छाया—पुरोहितं त ससुत सदार, श्रुत्वाऽभिनिष्क्रामन्त प्रहाय भोगान् ।
कुटुम्बसारमपि तु लुप्तयन्त, राजानमभीक्ष्ण समुवाच देवी ॥ ३७ ॥

टीका—' पुरोहिय '-इत्यादि ।

भोगान्=शब्दादीन् प्रहाय=परित्यज्य ससुत=सपुत्र सदार=सस्त्रीक त=प्रसिद्ध

अहम्) मैं भी (ते कह नानु गमिस्सम्-तान् कथ नानु गमिष्यामि) फिर क्यों न उन्ही के मार्गका अनुसरण करू किन्तु अवश्य करू ।

भावार्थ—जिस प्रकार क्राच और हसपक्षी विस्तृत जालोंका छेदन करके नानादिशाओं में स्वेच्छानुसार विचरण करते हुए आकाशमें उडते हैं-उसी प्रकार जब मेरे पति एव पुत्रोंने विषयाभिलाषाओंका परित्याग कर सयममार्गमे विचरण करना अगीकार किया है तो फिर मैं भी क्यों इनसे पीछे रहू-मैं भी सयममार्गको धारण करू । इसी में मेरे इस जीवनकी सार्थकता है ॥ ३६ ॥

इस प्रकार चारों के प्रव्रज्या लेनेका निश्चय होने पर जो हुआ वह अब बारह गाथाओं से कहते हैं—' पुरोहिय ' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(अभिनिक्खम्म-अभिनिष्क्रम्य) घरसे निकल करके

ते कह-नानु गमिस्सम्-तान् कथ नानु गमिष्यामि એમનાજ માર્ગનુ અનુસરણ શા માટે ન કરૂ ? હુ પણ એ માર્ગનુ જરૂરથી અવશ્ય અનુસરણ કરીશ

ભાવાર્થ—જે રીતે ક્રૌચ અને હસ પક્ષી વિસ્તૃત જાળોનુ છેદન કરીને અનેકવિધ દીશાઓમા સ્વેચ્છાનુસાર વિચરીને આકાશમા ઉડે છે એજ પ્રકારે મારા પતિ અને પુત્રોએ જ્યારે વિષય અભિલાષાઓનો પરિત્યાગ કરી સયમ માર્ગમા વિચરણ કરવાનો નીર્ણય કર્યો છે તો પછી હુ પણ એમનાથી પાછળ શા માટે રહુ ? હુ પણ સયમમાર્ગોને ધારણ કરૂ એમા જ મારા આ જીવનની સાર્થકતા છે ॥ ૩૬ ॥

આ ચારેય જણાને પ્રવ્રજ્યા લેવાનો દૃઢ નિશ્ચય થઈ જવાથી જે બન્યુ તે હવે બાર ગાથાઓથી કહે છે—" पुरोहिय "-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—अभिनिक्खम्म-अभिनिष्क्रम्य ઘેરથી નીકળીને તથા भोगे पहाय-

भृगुनामानं पुरोहितम् अभिनिष्क्रामन्तं=दीक्षार्थं विनिर्गच्छन्तं श्रुत्वाऽपि=श्रुत्वैव तस्य पुरोहितस्य कुटुम्बसारं=कुटुम्बस्याधारभूतं धनधान्यादिकं तु=निश्चयेन लुप्तपत्नं=निर्नामकं कुर्वन्तं-गृह्णन्तमित्यर्थः, राजानं देवी=कमलावती अभीक्ष्णं=पुनः पुनः समुवाच=सम्यक् प्रकारेणाब्रवीत् ॥

यद्वा—द्वितीयपक्षेऽस्याश्छाया-" पुरोहितं तं ससुतं सदारं, श्रुत्वाऽभिनिष्क्रम्य प्रहाय भोगान्। कुटुम्बसारं विपुलोत्तमं तं राजानमभीक्ष्णं समुवाच देवी ॥" अत्रेयं व्याख्या—

अभिनिष्क्रम्य = गृहान्निर्गत्य भोगान्=शब्दादीन् प्रहाय=परित्यज्य, तथा-विपुलोत्तमम्=विपुलं प्रचुरम्, उत्तमं-श्रेष्ठम्, कुटुम्बसारं=कुटुम्बस्याधारभूतं=धन-धान्यादिकं च त्यक्त्वा ससुतं=सपुत्रं सदारं=सस्त्रीकं तं भृगुनामानं पुरोहितं प्रव्रजितं श्रुत्वा पुरोहितस्य तत्=प्रचुरं धनमभिलषन्तं राजानम् देवी=कमलादेवी अभीक्ष्णं=पुनः पुनः समुवाच=सम्यक्प्रकारेण अब्रवीत् ॥ ३७ ॥

कमलावती राज्ञी यदब्रवीत्तदुच्यते—

तथा (भोगे पहाय-भोगान् प्रहाय) शब्दादिक भोगोंका परित्याग कर के एव (विउलुत्तम कुडुंबसारवि-पुलोत्तम कुटुम्बसार) बहुत एवं श्रेष्ठ ऐसे कुटुम्बके आधारभूत धनधान्यादिकका भी परित्याग करके (ससुय सदार-ससुत सदारम्) पुत्र और स्त्री सहित दीक्षित हुए (त पुरोहिय सुच्चा-एत पुरोहित श्रुत्वा) उस पुरोहितको सुनकर (तत् "अभिलपन्तम्") अस्वामिक उसके उस प्रचुर धन धान्यादिके स्वामी बननेकी अभिलाषा वाले (राय-राजानम्) राजासे (देवी-देवी) कमलावतीने (अभिक्खं-अभीक्ष्णम्) वारवार (समुवाय-समुवाच) सम्यक् प्रकारसे कहा ॥३७॥

भोगान् प्रहाय શબ્દાદિ ભોગોનો પરિત્યાગ કરીને, અને विउलुत्तम कुडुम्बसार-विपुलोत्तम कुटुम्बसार ઘણા અને શ્રેષ્ઠ એવા કુટુંબના આધારભૂત ધનધાન્યાદિકનો પણ પરિત્યાગ કરીને ससुय सदार-ससुत सदारम् પુત્રો અને સ્ત્રી સાથે દીક્ષિત થયેલા त पुरोहिय सुच्चा-एत पुरोहितं श्रुत्वा પુરોહિતની જાણ અને અસ્વામિક એના ધનધાન્યની જાણ રાજાને થતાં એ પ્રચુર ધનધાન્યાદિકના સ્વામી બનવાની તેને અભિલાષા જાગતાં એ राय-राजानम् રાજાને રાણી देवी-देवी કમલાવતીએ અનેક પ્રકારે अभिक्खण-अभिक्ष्ण વારવાર समुवाय-समुवाच સારી રીતે સમજાવ્યા ॥૩૭॥

मूलम्—

वंतासी पुरिसो रायं, न सो होइ पसंसिओ।
माहणेण परिच्चत्तं, धणं आदाउ मिच्छसि ॥३८॥

छाया—वान्ताशी पुरुषो राजन्, न स भवति प्रशंसितः।
ब्राह्मणेन परित्यक्तं, धनमादातुमिच्छसि ॥ ३८ ॥

टीका—'वंतासी'-इत्यादि।

हे राजन्! यः पुरुषो वान्ताशी=वान्तभोजी भवति, स सद्भिः प्रशंसितो न भवति। ननु वान्ताशी=भवतु सद्भिरप्रशंसितः, तावता किमित्याह-'माहणेण' इत्यादि-ब्राह्मणेन परित्यक्तं परिहृतं धनम् आदातुं ग्रहीतुं त्वमिच्छसि, अतस्त्वमपि वान्ताशी एव, अतो न सतां श्लाघनीयो भवसि। अयं भावः—परित्यक्तं धनं हि गृहीतोज्झितत्वाद् वान्तमिव, तदिच्छन् भवानपि वान्ताशीव। वान्ताशी हि न कदापि सतां श्लाघनीयो भवति। अतो मा भूद् भवान् वन्ताशी। नैतदुचितं भवादृशामिति॥

किं च— मूलम्—

सव्वं जगं जइ तुहं, सव्वं वा वि धणं भवे।
सव्वं पि ते अपज्जत्तं, नेव ताणाय तं तव ॥ ३९ ॥

छाया—सर्वं जगद् यदि तव, सर्वं वाऽपि धनं भवेत्।
सर्वमपि तेऽपर्याप्तं, नैव त्राणाय तत्तव ॥ ३९ ॥

टीका—'सव्व'-इत्यादि।

हे राजन्! यदि सर्वं जगत्=समस्तोऽपि लोकः तव भवेत्=त्वदधीनं भवेत्।

रानी कमलावतीने राजासे जो कहा सो कहते हैं-'वतासी' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन्। (पुरिसो-पुरुषः) जो पुरुष (वतासी-वान्ताशी) वान्तको खानेवाला होता है (सो-सः) वह (पससिओ न होइ-प्रशसितः न भवति) प्रशसाके योग्य नहीं होता है। जब आप यह बात जानते हो तो फिर क्यो (माहणेण परिच्चत्त-ब्राह्मणेन परित्यक्तम्) ब्राह्मणद्वारा परित्यक्त (धण-धनम्) धनको फिरभी (आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि) ग्रहण करनेकी अभिलाषा करते हो ॥३८॥

રાણી કમલાવતીએ રાજાને જે કહ્યું તે સૂત્રકાર કહે છે-" वतासी "-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! જે पुरिसो-पुरुषा પુરુષ वतासी-वान्ताशी બીન વારસી માલને ખાનાર થાય છે सो-स તે पससियो न होइ-प्रशसित न भवति પ્રશંસાને યોગ્ય બનતા નથી, જ્યારે આ વાત આપ જાણો છો તો પછી माहणेण परिच्चत्त -ब्राह्मणेन परित्यक्तम् બ્રાહ્મણે ત્યાગ કરેલ એવા धण-धनम् ધનને आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि લેવાની અભિલાષા શા માટે કરો છો? ॥ ३८ ॥

वा=पुनः सर्वमपि। धन=समस्तमपि रजतस्वर्णरत्नादिकं धन तव भवेत् तथापि सर्वमपि जगद् धन च ते=तव कृते अपर्याप्तम्=अपरिपूर्णं स्यात् तृष्णाया निरवधिकत्वात्। अथवा भवतु तत्पर्याप्तम्, तथापि तत्सर्वं जगद् धन च तव त्राणाय=रक्षणाय-जन्मजरामरणाद्यपनोदनाय नैव भवेत्। अतो वान्तसदृशमिद ब्राह्मणधन त्वया नैव ग्राह्यम् ॥ ३९ ॥

फिरभी—'सव्वजग' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! (सव्व जग-सर्वजगत्) समस्त भी लोक (जइ तुह भवे-यदि तव भवेत्) यदि आपके आधीन हो जाय (वा-वा) अथवा (सव्व धण वि भवे-सर्व धनमपि भवेत्) तीन लोकका जितना भी रजत स्वर्ण आदि धन है वह भी आपके खजानेमें भर दिया जाय -उस पर आपका एक छत्र प्रभुत्व स्थापित हो जाय तौ भी (सव्व पि ते अपज्जत्त-सर्वमपि ते अपर्याप्तम्) वह समस्त लोक एव समस्त धन आपके लिये पर्याप्त नही हो सकता है, क्यों कि तृष्णा अपर्याप्त है. उससे भी आपकी वह तृष्णा शात नही हो सकती है। अथवा थोड़ी देरके लिये यह मान लिया जाय कि उससे तृष्णाकी शाति हो भी जाय, तौ भी (त तव ताणाय नैव-तत तव त्राणाय नैव) वह समस्त वैभव आदि परिकर जन्म जरा एव मरणादिकसे आपकी रक्षा नही कर सकता है। इस लिये इस ब्राह्मणका धन जो कि वमन जैसा है आपको ग्रहण करना उचित नही है ॥

ફરી પણ—" सव्व जग "-ઈત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! सव्व जग-सर्व जगत સઘળુ જગત પણ जइ तुहं भवे-यदि तव भवेत् જો આપને આધિન થઇ જાય वा-वा અથવા सव्व धण वि भवे-सर्वं धनमपि भवेत् ત્રણે લોકનુ જે કાઈ સુવર્ણ આદિ ધન છે તે પણ આપના ખજાનામા ભરી દેવામા આવે એના ઉપર આપનુ એક છત્ર પ્રભુત્વ સ્થાપિત બની જાય તો પણ सव्वपि ते अपज्जत्त-सर्वमपि ते अपर्याप्तम् એ સમસ્ત લોક, અને સઘળુ ધન આપને માટે પર્યાપ્ત બની શકનાર નથી કારણ કે, તૃષ્ણા અર્પાપ્ત છે આ કારણે આપની એ તૃષ્ણા શાત થઇ શકે તેમ નથી અથવા થોડા સમય માટે એમ માની લેવામા આવે કે તૃષ્ણાની શાતિ થઈ પણ જાય તો પણ त तव ताणाय नेव-तत तव त्राणाय नैव તે સઘળા વૈભવ આદિ સઘળુ જન્મ, જરા અને મરણાદિકથી આપની રક્ષા કરી શકે તેમ નથી આ માટે એ બ્રાહ્મણનુ ધન કે, જે વમનના જેવુ છે તે લેવુ આપના માટે ઉચિત નથી.

मूलम्—

वंतासी पुरिसो रायं, न सो होई पसंसिओ।
माहणेण परिच्चत्तं, धणं आदाउ मिच्छसि ॥३८॥

छाया—वान्ताशी पुरुषो राजन्, न स भवति प्रशसितः।
ब्राह्मणेन परित्यक्त, धनमादातुमिच्छसि ॥ ३८ ॥

टीका—'वंतासी'-इत्यादि।

हे राजन्! यः पुरुषो वान्ताशी=वान्तभोजी भवति, स सद्भिः प्रशसितो न भवति। ननु वान्ताशी=भवतु सिद्भिरप्रशसितः, तावता किमित्याह-'माहणेण' इत्यादि-ब्राह्मणेन परित्यक्त परिहृत धनम् आदातु ग्रहीतु त्वमिच्छसि, अतस्त्वमपि वान्ताशी एव, अतो न सता श्लाघनीयो भवसि। अय भाव —परित्यक्त धन हि गृहीतोज्झितत्वाद् वान्तमिव, तदिच्छन् भवानपि वान्ताशीव। वान्ताशी हि न कदापि सता श्लाघनीयो भवति। अतो मा भूद् भवान् वन्ताशी। नैतदुचित भवादृशामिति॥

किं च— मूलम्—

सव्व जगं जइ तुहं, सव्वं वा वि धणं भवे।
सव्व पि ते अपज्जत्त, नेव ताणाय त तव ॥ ३९ ॥

छाया—सर्वं जगद् यदि तव, सर्वं वाऽपि धन भवेत्।
सर्वमपि तेऽपर्याप्त, नैव त्राणाय तत्तव ॥ ३९ ॥

टीका—'सव्व'-इत्यादि।

हे राजन्! यदि सर्वं जगत्=समस्तोऽपि लोकः तव भवेत्=त्वदधीनं भवेत्।

रानी कमलावतीने राजासे जो कहा सो कहते हैं-'वतासी' इत्यादि

अन्वयार्थ—(राय-राजन्) हे राजन्। (पुरिसो-पुरुषः) जो पुरुष (वतासी-वान्ताशी) वान्तको खानेवाला होता है (सो-सः) वह (पसंसिओ न होइ-प्रशसितः न भवति) प्रशसाके योग्य नही होता है। जब आप यह बात जानते हो तो फिर क्यो (माहणेण परिच्चत्त-ब्राह्मणेन परित्यक्तम्) ब्राह्मणद्वारा परित्यक्त (धण-धनम्) धनको फिरभी (आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि) ग्रहण करनेकी अभिलाषा करते हो ॥३८॥

રાણી કમલાવતીએ રાજાને જે કહ્યુ તે સૂત્રકાર કહે છે-"वतासी"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—राय-राजन् હે રાજન્! જે पुरिसो-पुरुषा પુરુષ वतासी-वान्ताशी બીન વારસી માલને ખાનાર થાય છે सो-स તે पसंसियो न होइ-प्रशसित न भवति પ્રસ શાને યોગ્ય બનતા નથી, જ્યારે આ વાત આપ જાણો છો તો પછી माहणेण परिच्चत्त -ब्राह्मणेन परित्यकम् બ્રાહ્મણે ત્યાગ કરેલ એવા धण-धनम् ધનને आदाउ इच्छसि-आदातुम् इच्छसि લેવાની અભિલાષા શા માટે કરો છો? ॥ ૩૮ ॥

छाया—मरिष्यसि राजन् ! यदा तदा वा, मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय ।
एको हु धर्मो नरदेव ! त्राणं, न विद्यते अन्यदिहेह किंचित् ॥ ४० ॥

टीका—'मरिहिसि'-इत्यादि ।

हे राजन् ! यदा तदा वा=यस्मिंस्तस्मिन् काले वा मनोरमान् कामगुणान्=शब्दादिरूपान् प्रहाय=परित्यज्य मरिष्यसि=अवश्यमेव प्राणास्त्यक्ष्यसि, जातस्य हि मृत्यु ध्रुवो भवति । उक्त च—

"को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ वि वा ।
खिईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥ १ ॥

छाया—कोऽपि तावत्त्वया दृष्टः, श्रुतः सम्भावितोऽपि वा ।
क्षितौ यदि वा स्वर्गे, यो जातो न मरिष्यति ॥ १ ॥ इति ।

एते मनोज्ञाः कामगुणा न त्वया साकं गमिष्यन्तीति भावः । तथा हे नरदेव=

'मरिहिसि' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन् ! (जया तया वा मणोरमे कामगुणे पहाय मरिहिसि-यदा तदा वा मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय मरिष्यसि) जिस किसी भी समय मनोरम शब्दादिकरूप कामगुणोंका परित्याग कर आपको अवश्य ही मरना पडेगा क्यो कि "जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः" जो जन्मता है वह अवश्य मरता है,—

"को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ विवा ।
खिईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥"

स्वर्गमें या इस भूमडलमें कोई भी ऐसा प्राणी न देखनेमें आया है और न सुनने हीमें आया है कि जो उत्पन्न तो हुआ हो पर मरा न हो । यह विश्वास रखो-ये मनोज्ञ कामगुण आपके साथ जानेवाले नही हैं । अतः

ફરી પણ—"मरिहिसि"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—હે રાજન્ ! जया तया वा मणोरमे कामगुणे पहाय मरिहिसि-यदा तदा वा मनोरमान् कामगुणान् प्रहाय मरिष्यसि જ્યારે ત્યારે કોઈ પણ સમયે મનોરમ શબ્દાદિકરૂપ કામગુણોનો પરિત્યાગ કરીને આપે અવશ્ય મરવુ પડશે કેમકે, "जातस्य हि ध्रुवो मृत्यु" જે જન્મે છે તે અવશ્ય મરે છે

"को वि ताव तए दिट्ठो, सुओ सभाविओ विवा ।
खिईए जइवा सग्गे, जो जाओ न मरिस्सइ ॥"

સ્વર્ગમા અથવા આ ભૂમડળમા કોઈ પણ એવુ પ્રાણી જોવામા ન આવ્યુ તેમ ન તો સાભળવામા આવ્યુ છે કે, જે ઉત્પન્ન તો થયુ હોય પરતુ મર્યુ ન હોય એટલો વિશ્વાસ રાખો કે, આ મનોજ્ઞ કામગુણ આપની સાથે

'वत्तासी' इत्यनेन पुरोहितपरित्यक्तवित्तग्रहणं गर्हितत्वं, 'सव्व जगं' इत्यनेन समस्तस्य जगतो धनस्य चात्राणकारकत्वं प्रदर्श्य सम्प्रति तदनित्यतामाह—

मूलम्—

मरिहिसि रायं! जया तया वा, मणोरमे कामगुणे पहाय ।

एक्को हु धम्मो नरदेव ! ताणं, न विज्जई अन्नमिहेह किंचि ॥४०॥

भावार्थ—कमलावती देवी अपने पतिको समझा रही है कि नाथ! तृष्णाकी समाप्ति कभी किसीकी नहीं हुई है। अतः जब यह बात है तो फिर आपकी यह तृष्णा परधनको लेनेके लिये क्यों बढ रही है। त्रिलोकका साम्राज्य एव उसमें रहा हुआ समस्त विपुल वैभव भी बढती हुई इस तृष्णाको मिटानेवाला नहीं होता है। प्रत्युत यह तृष्णा लाभ होने पर अधिकाधिक बढती रहती है। यदि मान भी लिया जाय कि इच्छित पदार्थ के मिलनेसे तृष्णाका शमन हो जाता है तो इससे क्या। क्या बहिरंग अभिलषित पदार्थों की प्राप्ति मनुष्यकी जन्म जरा एवं मरणसे रक्षा कर सकती है?। किन्तु नहीं। गाथामें रहे हुए वत्तासी पदसे यह प्रकट किया गया है कि पुरोहितद्वारा परित्यक्त धनका ग्रहण करना आपके लिये निंदास्पद है 'सव्व जग' इससे यह बात सूचित की गई है कि धन इस समस्त जगतकी रक्षा नहीं कर सकता है ॥३९॥

ભાવાર્થ—કમલાવતી દેવી પોતાના પતિ-રાજાને સમજાવી રહેલ છે કે, નાથ! તૃષ્ણાની સમાપ્તિ કદી કોઈની થઈ નથી, તેમ કોઈની થવાની પણ નથી, તૃષ્ણા એ વારવાર જન્મ મરણના ફેરા કરાવનાર છે જ્યારે આમ જ બીના છે તો પછી પરધનને લેવાની આપણી તૃષ્ણા કેમ વધી રહી છે? ત્રણ લોકનુ સામ્રાજ્ય અને એમા રહેલા સઘળા વિપુલ વૈભવ પણ વધતી જતી તૃષ્ણાને મટાડનારા નથી બની શકતા પ્રત્યુત લાભ મળવા છતા પણ આ તૃષ્ણા અધિકાધિક પ્રમાણમા વધતી જ જાય છે જો માની લેવામા આવે કે, ઈચ્છિત પદાર્થ મળી જતા તૃષ્ણાનુ શમન થઈ જાય છે તો એથી શું એ બહિરંગ અભિલષિત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ મનુષ્યનુ જન્મ, જરા અને મરણથી રક્ષણ કરી શકે છે? જરા પણ નહી ગાથામા રહેલ 'वत्तासी' પદથી એ પ્રગટ કરવામા આવેલ છે કે, પુરોહિતે ત્યાગ કરેલા એવા બીન વારસ ધનને ગ્રહણ કરવુ આપને માટે એ નિંદાસ્પદ છે "सव्व जग" આથી એ વાત સૂચિત કરવામા આવે છે કે, ધન આ સમસ્ત જગતનુ રક્ષણ કરી શકતુ નથી ॥ ૩૯ ॥

यतश्च धर्मादन्यत्किमपि न त्राणाय वा शरणाय वा भवतीत्याह—

मूलम्—

नाहं रमे पक्खिणि पंजरे वा, संताण छिन्ना चरिसामि मोणं।
अकिंचणा उज्जुकडा निरामिसा, परिग्गहारंभ नियत्तदोसा ॥४१॥

छाया—नाहं रमे पक्षिणी पञ्जरे इव, सन्तानच्छिन्ना चरिष्यामि मौनम्।
अकिञ्चना ऋजुकृता निरामिषा, परिग्रहारम्भनिवृत्तदोषा ॥ ४१ ॥

टीका—'नाहं'-इत्यादि।

हे राजन्! इव=यथा पञ्जरे पक्षिणी न रमते=सुखं नानु भवति, तथैव-अहमपि जरामरणाद्युपद्रवसहितेऽस्मिन् भवपञ्जरे न रमे = रतिं नानु भवामि। अतोऽहं संतानच्छिन्ना छिन्नं=त्रोटितं सन्तानं=स्नेहपरम्परा यया सा, परित्यक्तपरिवारस्नेहपरम्परेत्यर्थः, तथा अकिञ्चना=द्रव्यभावपरिग्रहरहिता, तथा-ऋजुकृता=माया शल्यादि रहिता तपःसंयमसमाराधनतत्परा तथा,-निरामिषा-निष्क्रान्ता

धर्मके सिवाय कोई त्राण और शरण नहीं होता है इस बातको लेकर रानी कहती है—'नाहं रमे' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! जब धर्मके सिवाय रक्षक इस जीवका कोई और नहीं है तब (वा-इव) जैसे (पंजरे-पञ्जरे) पींजरेमें बंद हुई (पक्खिणि-पक्षिणी) पक्षिणी (न रमे-न रमते) वहां सुखका अनुभव नहीं करती है उसी तरह (अहं-अहम्) मैं भी जरा एवं मरण आदिके उपद्रवसे युक्त इस भव रूपी पींजरेमें (न रमे-न रमे) सुखानुभव नहीं करती हूं। इसलिये अब मैं (संताण छिन्ना-संतानच्छिन्ना) पारिवारिक स्नेह बंधनसे रहित तथा (अकिंचणा-अकिञ्चना) द्रव्य एवं भाव परि-

---

ધર્મના સિવાય કોઈ રક્ષણ અને શરણ નથી બનતું આ વાતને લઈને રાણી કહે છે—"नाहं रमे"-ઇત્યાદિ!

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! જ્યારે ધર્મના સિવાય આ જીવનનું રક્ષણ કરનાર કોઈ નથી वा-इव જેમ पंजरे-पञ्जरे પાંજરામાં પુરવામાં આવેલ पक्खिणि-पक्षिणी પક્ષી ત્યાં न रमे-न रमते સુખનો અનુભવ કરી શકતું નથી એજ પ્રમાણે अहं-अहम् હું પણ વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણ આદિના ઉપદ્રવથી યુક્ત આ ભવરૂપી પાંજરામાં न रमे-न रमे સુખનો અનુભવ નથી કરી શકતી આ માટે હું संताणछिन्ना- संतानछिन्ना પરિવારના સ્નેહબંધનથી રહિત તથા अकिंचणा-अकिञ्चना દ્રવ્ય અને ભાવ પરિગ્રહથી પરિવર્જીત થઈને निरामिसा-

हे नरेन्द्र ! इह=अस्मिन्नसारे ससारे इह=अस्मिन् मृत्यौ समायाते एको हु=एक एव धर्मः=सम्यग्दर्शनादिरूपो धर्मः त्राण=शरणं भवति । धर्मादन्यत् किञ्चिदपि त्राणं न विद्यते=नास्ति । उक्त च—

"अत्थेण नदराया, न ताइओ गोधणेण कुइयन्नो ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी, पुत्तेहिं न ताइओ सगरो ॥ १ ॥"

छाया—अर्थेन नन्दराजो, न त्रातो गोधनेन कुचिकर्णः ।
धान्येन तिलकश्रेष्ठि, पुत्रै र्न त्रातः सगरः ॥ १ ॥ इति ।

अय भावः—मृत्यौ समुपस्थिते धर्म एव त्राण भवति, मुक्तिहेतुत्वात् । न च धर्मादन्यत् किंचित् । अतो धर्म एव विधेय इति ॥ ४० ॥

(नरदेव-नरदेव) हे राजन् ! (इह इह एको हु धम्मो ताणं विज्जई–इह इह एकः हु धर्मः त्राण विद्यते) (इह) इस ससारमें (इह) इस मृत्युके आने पर इस जीवकी रक्षा करनेवाला एक आराधित धर्म सम्यग्दर्शन आदि-ही है। (अन्नम् किंचि ताण न विज्जई–अन्यत् किञ्चित् त्राण न विद्यते) इससे अतिरिक्त और कोई रक्षा करनेवाला नहीं है । कहा भी है—

"अत्थेण नदराया न ताइओ गोधणेण कुइयन्नो ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी, पुत्तेहिं न ताइओ सगरो ॥"

मृत्युके उपस्थित होने पर अर्थसे नन्दराजाका, गोधनसे कुचिकर्णका, धान्यसे तिलकसेठका एव पुत्रोंसे सागरका त्राण नही हो सका तो फिर बाहिरी वस्तुओंसे हमारा आपका त्राण कैसे हो सकता है । हा त्राण करनेवाला यदि कोई है तो वह एक आचरित धर्म ही है । क्यों कि वही मुक्तिका हेतु होता है । इसलिये धर्मका सेवन ही उचित है ॥४०॥

આવનાર નથી આથી नरदेव-नरदेव હે રાજન્ ! इह इह एको हु धम्मो ताणं विज्जई–इह इह एक हु धर्म त्राण विद्यते આ સંસારમા મૃત્યુના આવવાથી આ જીવની રક્ષા કરનાર એક સમારાધિત ધર્મ–સમ્યગ્દર્શન આદિ જ છે अन्न किंचि ताण न विज्जइ–अन्यम् किंचित् त्राण न विद्यते આનાથી અતિરિક્ત બીજુ કોઈ રક્ષા કરનાર નથી કહ્યું પણ છે—

"अत्थेण नदराया न ताइओ, गोधणेण कुइयन्नो ।
धन्नेण तिलयसिट्ठी पुत्तेहिं, न ताइओ सगरो ॥"

મૃત્યુ સામે આવતા નંદરાજાનો, ગોધનથી કુચિકર્ણનો, ધાન્યથી તિલકશેઠનો, અને પુત્રોથી સગરનો બચાવ થઈ શકયો નથી તો પછી બહારની વસ્તુઓથી મારૂ અને તમારૂ રક્ષણ કઈ રીતે થઈ શકવાનું છે ? જો રક્ષણ કરનાર કોઈ પણ છે તો તે એક માત્ર સમાચરિત ધર્મ જ છે કેમકે, તે જ મુક્તિનો હેતુ છે આ માટે ધર્મનુ સેવન કરવુ ઉચિત છે ॥૪૦॥

यतश्च धर्मादन्यत्किमपि न त्राणाय वा शरणाय वा भवतीत्याह—

मूलम्—

नाहं रमे पक्खिणि पंजरे वा, संताण छिन्ना चरिसामि मोणं।
अकिंचणा उज्जुकडा निरामिसा, परिग्गहारंभ नियत्तदोसा ॥४१॥

छाया—नाहं रमे पक्षिणी पञ्जरे इव, सन्तानच्छिन्ना चरिष्यामि मौनम्।
अकिञ्चना ऋजुकृता निरामिषा, परिग्रहारम्भनिवृत्तदोषा ॥ ४१ ॥

टीका—'नाहं'-इत्यादि।

हे राजन्! इव=यथा पञ्जरे पक्षिणी न रमते=सुखं नानुभवति, तथैव-अहमपि जरामरणाद्युपद्रवसहितेऽस्मिन् भवपञ्जरे न रमे = रतिं नानुभवामि। अतोऽहं सन्तानच्छिन्ना छिन्नं=त्रोटितं सन्तान=स्नेहपरम्परा यया सा, परित्यक्तपरिवारस्नेहपरम्परेत्यर्थः, तथा अकिञ्चना=द्रव्यभावपरिग्रहरहिता, तथा-ऋजुकृता=माया शल्यादि रहित तपःसंयमसमाराधनतत्परा तथा,-निरामिषा-निष्क्रान्ता

धर्मके सिवाय कोई त्राण और शरण नहीं होता है इस बातको लेकर रानी कहती है—'नाहं रमे' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! जब धर्मके सिवाय रक्षक इस जीवका कोई और नहीं है तब (वा-इव) जैसे (पंजरे-पञ्जरे) पींजरेमें बंद हुई (पक्खिणि-पक्षिणी) पक्षिणी (न रमे-न रमते) वहां सुखका अनुभव नहीं करती है उसी तरह (अहं-अहम्) मैं भी जरा एवं मरण आदिके उपद्रवसे युक्त इस भव रूपी पींजरेमें (न रमे-न रमे) सुखानुभव नहीं करती हूं। इसलिये अब मैं (संताण छिन्ना-सन्तानच्छिन्ना) पारिवारिक स्नेह बंधनसे रहित तथा (अकिंचणा-अकिञ्चना) द्रव्य एवं भाव परि-

---

धर्मना सिवाय कोई रक्षण अने शरण नथी बनतुं आ वातने लईने राणी कहे छे—"नाहं रमे"-ईत्यादि!

अन्वयार्थ—हे राजन्! ज्यारे धर्मना सिवाय आ जीवनुं रक्षण करनार कोई नथी वा-इव जेम पंजरे-पञ्जरे पांजरामां पुरवामां आवेल पक्खिणि-पक्षिणी पक्षी त्यां न रमे-न रमते सुखनो अनुभव करी शकतुं नथी एज प्रमाणे अहं-अहम् हुं पण वृद्धावस्था अने मरण आदिना उपद्रवथी युक्त आ भवरूपी पांजरामां न रमे-न रमे सुखनो अनुभव नथी करी शकती आ माटे हुं संताणछिन्ना- सन्तानछिन्ना परिवारना स्नेहबंधनथी रहित तथा अकिंचणा-अकिञ्चना द्रव्य अने भाव परिग्रहथी परिवर्जीत थईने निरामिसा-

आमिपाद् निरामिपा=विषयभोगवर्जिता, शब्दादयो विषया हि विषयीजीवानां गृद्धिहेतुत्वादामिषोपमाः-तद्वर्जितेत्यर्थः, तथा-परिग्रहारम्भनिवृत्तदोषा परिग्रहारम्भावेव जीवदूषणाद् दोषौ, ताभ्यां निवृत्ता, अथवा-परिग्रहारम्भयोर्दोषाः=अभिष्वङ्ग निर्दयतादयस्तेभ्यो निवृत्ता, आर्षत्वाद्दोषशब्दस्य परनिपातः। एवंभूता सती मौनं=मुनिभावं चरिष्यामि-अनुष्ठास्यामि ॥ ४१ ॥

मूलम्—

दवग्गिणा जहा रण्णे, डज्झमाणेसु जंतुसु।
अन्ने सत्ता पमोयंति, रागदोसवसंगया ॥४२॥
एवमेव वयं मूढा, कामभोगेसु मुच्छिया।
डज्झमाणं न बुज्झामो, रागदोसग्गिणा जगं ॥४३॥

छाया—दवाग्निना यथाऽरण्ये, दह्यमानेषु जन्तुषु।
अन्ये सत्त्वाः प्रमोदन्ते, रागद्वेषवशंगताः ॥४२॥
एवमेव वयं मूढाः, कामभोगेषु मूर्च्छिताः।
दह्यमानं न बुध्यामहे रागद्वेषाग्निना जगत् ॥४३॥

टीका—'दवग्गिणा' इत्यादि—

यथा अरण्ये=अटव्यां दवाग्निना=दवानलेन दह्यमानेषु सत्सु जन्तुषु=प्राणिषु,

ग्रहसे परिवर्जित होकर (निरामिसा-निरामिषा) शब्दादिक विषयभोगोंका सर्वथा परित्याग करती हूं और (उज्जुकडा-ऋजुकृता) माया आदि शल्योंसे रहीत तप एवं संयमकी आराधनामें तत्पर होना चाहती हूं। इस तरह (परिग्गहारंभ नियत्तदोसा-परिग्रहारंभ निवृत्तदोषा) परिग्रह और आरंभसे अन्य दोषोंसे निवृत्त होती हुई मैं (मोणं-मौनम्) मुनिभावका (चरिसामि-चरिष्यामि) आचरण करूंगी ॥४१॥

फिर भी रानी कहती है—'दवग्गिणा' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(जहा-यथा) जैसे (रण्णे-अरण्ये) वनमें (दवग्गिणा-दवा

निरामिषा શબ્દાદિક વિષયભોગોનો સર્વથા પરિત્યાગ કરૂં છું, તેમજ उज्जुकडा-ऋजुकृता. માયા આદિ શલ્યોથી વિહીન તપ અને સંયમની આરાધનામાં તત્પર થવા ચાહું છું આ રીતે परिग्गहारंभनियत्तदोसा - परिग्रहारंभनिवृत्तदोषा પરિગ્રહ અને આરંભથી જન્મતા દોષોથી નિવૃત્ત બનીને હું मोणं-मौनं મુનિ ભાવનું चारिस्सामि-चरिष्यामि આચરણ કરીશ ॥ ४१ ॥

ફરીથી રાણી કહે છે—"दव्वग्गिणा"-ઇત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—जहा-यथा જેમ रण्णे-अरण्ये વનમાં दव्वग्गिणा-दवाग्निना દાવા

रागद्वेषवशगताः=रागद्वेषवशीभूताः, अन्ये=अविवेकिनः, सत्त्वाः=प्राणिनः, प्रमोदन्ते=आनन्दमनुभवन्ति। न च विजानन्ति ते तदरण्यान्तर्वर्तित्वाद् वयमप्यस्मिन्नेव दावानले भस्मसाद् भविष्याम इति। एवमेव=अनेन प्रकारेणैव, मूढाः=मोहवशगा, वय कामभोगेषु=कामो च भोगाश्च कामभोगास्तेषु। तत्र कामौ=शब्दरूपलक्षणौ, भोगाः=गन्धरसस्पर्शलक्षणाः। यद्वा-काम्यन्ते इति कामाः, भुज्यन्ते इति भोगाः, कामाश्च ते भोगाः-कामभोगा मनोज्ञशब्दादयस्तेषु मूर्च्छिता गृद्धाः सन्तो रागद्वेषाग्निना दह्यमान जगत्=ससार दृष्ट्वा प्रमोदामहे,-न च बुध्यामहे=न च जानीमो यज्जगदन्तर्वर्तित्वेन वयमपि भस्मसाद् भविष्याम इति। अय भावः-यो हि विवेकवान् रागद्वेषानधीनो भवति, स हि दवाग्निना दह्यमानान् सत्त्वानवलोक्य 'अहमप्येवमेनानेन दहनीयः' इ त पर्यालोचयन् तान् सत्त्वान् परित्रातुं प्रयतते, न तु प्रमादवशगः सन् प्रमोदते। यस्त्वविवेकी रागादिमांश्च भवति, न स ताँस्त्रातु प्रयतते, प्रत्युत परिणाममपश्यन् दह्यमानास्तान् दृष्ट्वा प्रमोदते। वयमपि विवेकविकलास्तथैव समाचाराम इति ॥४२-४३॥

ग्निना) दावानल द्वारा (जतुसु डज्झमाणेसु-जन्तुषु दह्यमानेषु) जन्तुओंके जलते रहते (रागदोसवसगया अन्ने सत्ता पमोयन्ति-रागद्वेष वशगताः अन्ये सत्त्वाः प्रमोदन्ते) रागद्वेषके वशीभूत हुए अन्य मृगादि प्राणी जो नही जलते हैं वे आनन्दका अनुभव करते हैं (एवमेव-एवमेव) इसी तरह (मूढा-मूढाः) मोहवशगत हमलोग भी कि जो (कामभोगेसु मुच्छिया-कामभोगेषु मूर्च्छिताः) शब्द एव रूप रूपी काममे तथा स्पर्श रस गध रूप भोगमे अथवा-मनोज्ञ शब्दादिक कामभोगोमें गृद्ध बने हुए हैं (रागदोसग्गिणा उज्जमाण जग न बुज्झामो-रागद्वेषाग्निना दह्यमान जगत् न बुध्यामहे) रागद्वेष रूपी अग्निसे जलते हुए जगतको

નળ દ્વારા બળી રહેલા जतुसु डज्झमाणेसु-जन्तुषु दह्यमानेषु જન્તુઓને જોઈને रागदोसवसगया अन्ने सत्ता पमोयन्ति - रागद्वेषवशगता अन्ये सत्वा प्रमोदन्ते રાગદ્વેષથી વશીભૂત બનેલા અન્ય મૃગાદિક જે પ્રાણી બળતા નથી તે આનંદનો અનુભવ કરે છે एवमेव-एवमेव આ પ્રમાણે मूढा-मूढा મોહના વશમા ફસાયેલ અમો પણ કે જે कामभोगेसु मुच्छिया-कामभोगेषु मूर्च्छिता શબ્દ અને રૂપ સ્વરૂપ કામમા તથા સ્પર્શરસ ગધરૂપ ભોગમા અથવા મનોજ્ઞ શબ્દાદિક કામભોગોમા ગૃદ્ધ બનેલા છીએ रागदोसग्गिणा उज्जमाण जग न बुज्झामो-रागद्वेषाग्निना दह्यमानं जगत् न बुध्यामहे તે રાગદ્વેષરૂપી અગ્નિમા બળી રહેલા જગતને જોઈને આનદ અનુભવી રહ્યા છીએ, પરતુ એ નથી જાણતા કે, અમે પણ આ જગતની અદર

विवेकिनो यत्कुर्वन्ति, तदाह—

मूलम्—

भोगे भुच्चा वमित्ता ये, लहुभूयविहारिणो ।
आमोयमाणा गच्छंति, दियां कामकमा इव ॥४४॥

छाया—भोगान् भुक्त्वा वान्त्वा च, लघुभूतविहारिणः ।
आमोदमाना गच्छन्ति, द्विजाः कामक्रमा इव ॥४४॥

टीका—'भोगे' इत्यादि—

ते विवेकिनो धन्याः ये हि भोगान्=मनोज्ञशब्दादिविषयान् भुक्त्वा च= पुनः विपाकदारुणान् तान् भोगान् वान्त्वा=परित्यज्य लघुभूतविहारिणः=लघुः- वायुस्तद्भूताः तत्सदृशाः सन्तो विहरन्ति ये ते तथा, अप्रतिबद्धविहारिण इत्यर्थः अथवा-लघुभूतः=संयमस्तेन विहर्तुं शील येषां ते तथा संयमविहारिण इत्यर्थः, एतादृशाः सन्त आमोदमानाः=आ-समन्तान्मोदमाना आनन्दमनुभवन्तो गच्छन्ति =विचरन्ति अभीष्ट स्थानम् । अत्रार्थे दृष्टान्तमाह—'दिया' इत्यादि, इव=यथा कामकमाः=काम यथेच्छ क्रमः-क्रमण गमन येषां ते तथा-अप्रतिहतगमनशीला

देखकर हर्षित मन होते हैं, परन्तु यह नहीं जानते हैं कि हम भी जगत्के भीतर वर्तमान है अतः हम भी भस्म होंगे ॥४२॥४३॥

विवेकी जन क्या करते हैं यह बात बतलाते हैं—'भोगे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—वे विवेकी धन्य हैं जो (भोगे-भोगान्) मनोज्ञ शब्दादिक विषयोको (भुच्चा-भुक्त्वा) भोग करके पश्चात् विपाक कालमें दारुण जानकर (वमित्ता-वान्त्वा) उनका परित्याग कर देते हैं और इस प्रकार होकर (लहुभूयविहारिणो-लघुभूतविहारिणः) वायुके समान अप्रतिबद्ध विहारी बन जाते है-अथवा संयमित जीवनसे जो विहार करते रहते है वे (आमोयमाणा-आमोदमाना) आनदका अनुभव करते

વર્તમાન છીએ અને અમો પણ આજ રીતે ભસ્મિભૂત બની જવાના છીએ ૪૨-૪૩

વિવેકીજન શુ કરે છે તે બતાવવામા આવે છે—"भोगे"-ઇત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—એ વિવકીને ધન્ય છે કે જે, भोगे-भोगान् મનોજ્ઞ શબ્દાદિક વિષયોને भुच्चा-भुक्त्वा ભોગવીને પછી વિપાક કાળમા દારૂણ જાણીને એનો वमित्ता-वान्त्वा પરિત્યાગ કરી દે છે અને એ પ્રમાણે કરીને लहुभूयविहारिणो= लघुभूतविहारिण વાયુના જેવા અપ્રતિબદ્ધ વિહારી બની જાય છે અથવા સયમિત જીવનથી જે વિહાર કરતા રહે છે તે आमोयमाणा-आमोदमाना આ

द्विजाः पक्षिण आमोदमाना गच्छन्ति। एवं विवेकिनोऽप्यभिष्वङ्गाभावाद्यत्र-यत्र संयमयात्रानिर्वहणं तत्र गच्छन्तीति भावः ॥४४॥

पुनरर्थादिषु रागं निवर्त्तयितुं राजानं प्रति कमलावती प्राह—

मूलम्—

इमे यं बद्धा फंदंति, ममं हत्थेऽज्जमागया।
वयं च सत्ता कामेसुं, भविस्सामो जहा इमे ॥४५॥

छाया—इमे च बद्धाः स्पन्दन्ते, मम हस्तमार्य ! आगताः ।
वयं च सक्ताः कामेषु, भविष्यामो यथा इमे ॥ ४५ ॥

हुए (कामकमा दिया इव गच्छति-कामकमाः द्विजाः इव गच्छन्ति) यथेच्छ भ्रमण करनेवाले पक्षीयोंकी तरह विचरते रहते है ।

भावार्थ—जिस प्रकार पक्षियोंको किसी भी स्थानमें ममत्व नहीं होता है, और वे प्रमुदित मन होकर स्वेच्छानुसार इधर उधर विचरते हैं उसी प्रकार ये विवेकी जन भी भोगोंको भोगकर पश्चात् उनको कटुक विपाकवाले जानकर उनका परित्याग कर देते है और इस तरह ये विवेकी जन जिस प्रकार वायु सर्वथा लघु होती है, उसी तरह वैषयिक भारसे रहित बनकर लघु बन जाते है अथवा उनके त्यागसे संयम जीवन व्यतीत करते हुए अप्रतिबद्ध विहारी होजाते है। इनको विहारमें बाधा करने वाली किसी भी शक्तिका साम्हना नहीं करना पडता है। जहां इनको जाना होता है वहीं पर चले जाते है । संयमके निर्वाहमें जहां भी इनको बाधाका अभाव प्रतीत होता है वहीं पर जाते है ॥४४॥

નંદનો અનુભવ કરતા રહીને कामकमा दिया इव गच्छति—कामकमाः द्विजा इव गच्छन्ति યથેચ્છ ભ્રમણ કરવાવાળા પક્ષીઓની માફક વિચરતા રહે છે

ભાવાર્થ—જે પ્રમાણે પક્ષી ઓને કોઈ પણ સ્થાનમા મમત્વ થતું નથી અને પ્રમુદિત મન બનીને સ્વેચ્છાનુસાર અહિં તહીં સ્વૈરવિહાર (સ્વેચ્છા વિહાર) કરે છે એ પ્રમાણે વિવેકી જન પણ ભોગોને ભોગવીને પછીથી તેને કડવા ફળ આપનાર તરીકે જાણીને એનો પરિત્યાગ કરી દે છે, અને એ રીતે એ વિવેકી જન જે પ્રમાણે વાયુ સર્વથી હલકો—નાનો હોય છે એ માફક વૈષયિક ભારથી રહિત બનીને લઘુ બની જતા હોય છે અથવા એના ત્યાગથી સંયમ જીવન વ્યતીત કરીને અપ્રતિબદ્ધ વિહારી થાય છે એમને વિહારમા બાધા કરનાર કોઈ પણ શક્તિનો સામનો કરવો પડતો નથી જ્યા તેમને જવુ હોય છે ત્યા તેઓ ચાલ્યા જાય છે સંય- ... તેમને બાધાનો અભાવ પ્રતીત થાય ત્યા તેઓ જાય છે ૪૪

टीका—'इमे य'-इत्यादि।

हे आर्य! इमे मत्यक्षाः कामभोगाः मम, उपलक्षणात्तव च हस्तम् आगताः=प्राप्ताः च=पुनः बद्धाः=नियन्त्रिता अनेकविधोपायै रक्षिताः। तथाप्येते कामभोगाः स्पन्दन्ते=अस्थिरधर्मतया प्रचलन्ति। एते हि कामभोगा बहुधा सुरक्षिता अपि न तिष्ठन्ति, प्रत्युत प्रचलन्त्येवेत्यर्थः। च शब्दाद् वयमपि च स्पन्दामहे=आयुषश्चञ्चलतया परलोकगमनाय वयमपि चञ्चलाः स्म। 'हत्थ' इत्यविभक्तिको निर्देशः। 'अज्जमागया' इत्यत्र मकारागमः प्राकृतत्वात्, च पुनर्वयम् गत्वरेषु एतादृशेषु कामेषु सक्ताः=सलग्नाः॥ अहो अस्माकमज्ञानता। यत एवम्, अतो वयम्-यथा इमे पुरोहितादयस्तथैव भविष्यामः। यथाऽमीभिरेते चञ्चलाः कामभोगाः परित्यक्तास्तथा-वयमपि कामभोगानेतान् परित्यक्ष्याम इति भावः॥४५॥

अर्थ आदिसे राजाका राग हटानेके लिये फिर रानी कहती है—'इमे य' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(अज्ज-आर्य) हे आर्य! (मम हत्थ आगया-मम हस्तम् आगताः) मेरे और आपके हाथोंमें प्राप्त हुए और इसीलिये (बद्धा-बद्धाः) अनेकविध उपायों द्वारा रक्षित किये गये (इमे-इमे) ये शब्दादिक काम भोग (फंदति-स्पन्दन्ते) अस्थिर स्वभाववाले होनेसे सदा स्थायी नहीं हैं किन्तु अस्थिर ही है। यहा "च" शब्दसे यह बात भी सूचित कीगई है कि जिस प्रकार कामभोग अस्थिर हैं उसी प्रकार हमलोग भी अस्थायी हैं। क्यों कि इसगतिमें हमारा अवरोधका कारण जो आयु कर्म है वह स्वय अस्थायी है। फिर भी (वय-वयम्) अस्थायी हम (कामेसु सत्ता-कामेषु सक्ताः) इन अस्थिर विषयोमे मूर्छित हो रहे है यह कितने आश्चर्यकी बात है। हमारी इस अज्ञानताका भी कही ठिकाना है?' इस

અર્થ આદિથી રાજાનો મોહ હટાવવા માટે ફરીથી રાણી કહે છે—"इमे य"-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—अज्ज-आर्य હે આર્ય! ममहत्थ आगया-मम हस्तम् आगता મારા, અને આપના હાથોમા પ્રાપ્ત થયેલા અને એજ માટે बद्धा-बद्धा અનેકવિધ, ઉપાયોથી, રક્ષાયેલા એવા इमे-इमे આ શબ્દાદિક કામભોગ फंदति-स्पन्दन्ते અસ્થિર સ્વભાવવાળા હોવાથી સદા સ્થાયી નથી, પરતુ અસ્થાયી છે. અહી 'च' શબ્દથી એ વાત, પણ સૂચિત કરવામાં આવેલ છે કે, જે રીતે કામભોગ અસ્થાયી છે એજ પ્રમાણે આપણે પણ અસ્થાયી જ છીએ, કેમકે, આ ગતિમા અમારા અવરોધનુ કારણ જે આયુષ્ય કર્મ છે તે સ્વય અસ્થાયી છે છતા પણ वय-वयम् અસ્થાયી એવા અમો कामेसु सत्ता-कामेषु सक्ता એ અસ્થાયી વિષયોમા લોલુપ બની રહ્યા છીએ એ કેટલા આશ્ચર્યની વાત છે? અમારી

नन्वस्थिरा अपि कामभोगा यदि सुखहेतवः स्युस्तदा तत्परित्यागो न विधेय ? इति शङ्का निराकर्तुमाह—

मूलम्—

सामिसं कुललं दिस्सं, वज्झमाणं निरामिसं।
आमिसं सव्वमुज्झित्ता विहरामो निरामिसा ॥४६॥

छाया—सामिषं कुललं दृष्ट्वा, बाध्यमानं निरामिषम्।
आमिषं सर्वमुज्झित्वा, विहरामो निरामिषा ॥४६॥

टीका—'सामिस' इत्यादि—

हे राजन्! सामिषं = मांससहितं कुललं=पक्षिणं, बाध्यमानं=अन्यपक्षिणा पीड्यमानं दृष्ट्वा=सामिषः पक्षी आमिषाऽऽहारिभिः पक्षिभिः पीड्यते इति विलोक्य तथा निरामिषं=मांसरहितं तमेव कुललं निरुपद्रुतं दृष्ट्वा वयमपि सर्वं=निरवशेषम् आमिषम्=अभिष्वङ्गहेतुकं शब्दादिविषयम् उज्झित्वा=परित्यज्य निरामिषाः=

लिये (जहा इमे भविस्सामो-यथा इमे भविष्यामः) जैसे ये पुरोहित आदि बने हैं वैसेही हमलोग भी बनेंगे। इस प्रकार कमलावतीने राजासे कहा ॥४५॥

यदि कोई इस पर यों कहें कि विषयभोग भले ही अस्थिर हों इससे हमको क्या लाभ ?। वे यदि सुखदायी हैं तो हमको इनका परित्याग नहीं करना चाहिये। इसका उत्तर इस प्रकार है—'सामिस' इत्यादि।

अन्वयार्थ—हे राजन्! (सामिस कुललं-सामिषं कुललम्) मांसको दबाये हुए पक्षीको (वज्झमाण दिस्स-बाध्यमानं दृष्ट्वा) अन्य मांस लोलुपी पक्षियों द्वारा दुःखित देखकरके तथा (निरामिस-निरामिषम्) निरामिष उसी पक्षीको निराकुल देखकरके हमलोग भी (सव्वम् आमिस

એ અજ્ઞાનતાનું પણ ઠયાય ઠેકાણું છે ? આ માટે जहा इमे भविस्सामो-यथा इमे भविष्याम જેવા એ પુરોહિત વગેરે બન્યા છે તેવાજ આપણે બનશું એવું કમલાવતીએ રાજાને કહ્યુ ॥ ૪૫ ॥

આમા જો કોઈ એમ કહે કે, વિષયભોગ ભલે અસ્થિર હોય એની સાથે અમારે શું સમ્બન્ધ છે ? એ જો સુખદાયક છે તો પછી અમારે એનો પરિત્યાગ નજ કરવો જોઈએ એનો ઉત્તર આ પ્રકારનો છે "सामिस"-ઈત્યાદિ।

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! सामिस कुलल-सामिष-कुललम् માંસને લઈને બેઠેલા પક્ષીને वज्झमाण दिस्स-बाध्यमान दृष्ट्वा બીજા માંસલોલુપી પક્ષીઓદ્વારા દુઃખ અપાતું જોઈને તથા निरामिस-निरामिषम् નિરામિષ એજ પક્ષીને નિરાકુલ

सव्व आमिस उज्झित्ता-सर्वं आमिषं उज्झित्वा અભિષ્વંગના

भोगामिषवर्जिता सन्तो विहराम=विचरिष्यामः। अय भावः–यथा मांसयुक्तः पक्ष्यन्तरैः पीडयते, पुनः स एव मासरहितो निराकुलो विचरति। एवमेव धनधा-न्यादियुक्ताः प्राणिनो दायादैः पीडयन्ते। तद्रहिताश्च सुखेन विचरन्ति। अतो वयमपि पीडाहेतुकं सर्वं धनधान्यादिकं परित्यज्य श्रामण्यमङ्गीकृत्य अप्रतिबद्ध विहारिणो भूत्वा सुखेन विहरिष्याम इति ॥४६॥

उज्झित्ता–सर्व आमिप उज्झित्वा) अभिष्वगके कारणभूत समस्त शब्दादिक विषयोंका परित्याग करके (निरामिसा–निरामिषाः) अब भोगरूप आमिषसे रहित होते हुए (विहरामो–विहरामः) विचरण करेंगे।

भावार्थ—पक्षीको मास लिये देखकर जैसे अन्य मास लोलुपी पक्षी उसपर झपट पडते हैं-एव जब वह निरामिष हो जाता है तब उसका पीछा करना वे छोड देते हैं, इस तरह वह निराकुल होकर जहा उसे जाना होता है वहा चला जाता है। इसी प्रकार शब्दादिक विषयोंमें फसे रहना मांसको अपनानेवाले पक्षीके समान है। उस बिचारे पक्षीको जैसे अन्य मांस लोलुपी पक्षी पीडित किया करते है उसी प्रकार शब्दादिक विषयोंमे फँसे हुए प्राणियोंको भी अन्य विषयाभिलाषी प्राणी दुःखित किया करते हैं। जब वह निरामिष भोगवर्जित हो जाता है तब अन्य पक्षियों जैसे दायादिक भाग लेनेवाले उसका पीछा करना छोड देते हैं। इस प्रकार वह निश्चिन्त होकर स्वेच्छानुसार जहा इच्छा होती है वहा विचरता है। स्वेच्छानुसार विचरणमे बाधक शब्दादिक भोग थे उनसे

કારણભૂત સઘળા શબ્દાદિક વિષયોનો પરિત્યાગ કરીને હવે निरामिसा–निरामिषा ભોગરૂપ આમિષથી રહિત બનીને विहरामो–विहराम વિચરણ કરીશુ

ભાવાર્થ—કોઈ પક્ષીની ચાચમા માસ જોઈને જેમ અન્ય માસ લોલુપ્ત પક્ષી એના ઉપર ઝપટ નાખે છે અને જ્યારે તે નિરામિષ થઈ જાય છે ત્યારે તેનો પીછો પકડવો છોડી દે છે આ પ્રમાણે નિરાકુલ બનીને જ્યા જવુ હોય ત્યા ચાલી જાય છે આ પ્રમાણે શબ્દાદિક વિષયોમા ફસાઈ રહેવુ તે માસને અપનાવનાર પક્ષીના સમાન છે, એ બીચારા પક્ષીને જેમ અન્ય માસ લોલુપી પક્ષી પીડિત કર્યા કરે છે એજ રીતે શબ્દાદિક વિષયોમા ફસાયેલા પ્રાણીને પણ અન્ય વિષયાભિલાષી પ્રાણી સતાવ્યા કરે છે જ્યારે તે નિરામિષ ભોગવર્જીત બની જાય છે ત્યારે અન્ય પક્ષીઓની માફક તેની પાસેથી ભાગ પડાવવામા લોલુપ બનેલાઓ એનો પીછો છોડી દે છે આથી તે નિશ્ચિત બનીને સ્વેચ્છાનુસાર જ્યા ઈચ્છા થાય ત્યા વિચરે છે સ્વેચ્છાનુસાર વિચરણમા

उक्तार्थमेव दृढीकर्तुं पुनरप्याह—

मूलम्

गिद्धोवमे उ नच्चा णं, कामे संसारवड्ढणे ।
उरगो सुवण्णपासेव्व, सकंमाणो तणुं चरे ॥४७॥

छाया—गृद्धोपमास्तु ज्ञात्वा खलु, कामान् ससारवर्द्धनान् ।
उरगः सुपर्णपार्श्वे इव, शङ्कमानस्तनुचरेः ॥४७॥

टीका—'गिद्धोवमे' इत्यादि ।

हे राजन्! विषयलोलुपान् गृद्धोपमान्=गृद्ध्रसदृशान् आमिषहरणशीलान्, ज्ञात्वा, 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे तु=पुनः कामान्=शब्दादिविषयांश्च ससारवर्द्धनान्=भववृद्धिकरान् ज्ञात्वा, सुपर्णपार्श्वे = गरुडसमीपे उरग इव=सर्प इव शङ्कमानो भयत्रस्तः सन् तनु=स्तोकं-मन्द यतनयेति यावत् चरेः=क्रियासु प्रवृत्तो भव। यथा-गरुडोपमा विषयास्त्वा न बाधेरन् तथा सयममार्गे विहरस्वेति भावः॥४७॥

वह रहित बनगया अत. सुखपूर्वक विचरणमें अब उसको कोई बाधा नही सता सकती है। इसी प्रकार हम भी पीडा हेतुक सर्व धन धान्यादिकका परित्याग करके एव श्रामण्य स्वीकार करके अप्रतिबद्ध विहारी होकर सुखपूर्वक विचरेंगे ॥४६॥

फिर इसी बातको दृढ करनेके लिये रानी कहती हैं—

'गिद्धोवमे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन्! विषयलोलुप जनोंको (गिद्धोवमे-गृद्धोपमान्) गृद्ध सदृश (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर तथा (कामे-कामान्) शब्दादिक विषयोंको (ससारवड्ढणे - ससारवर्द्धनान्) भववृद्धिके करने वाले (नच्चा-ज्ञात्वा) जानकर आप (सुवण्णपासे उरगोव्व-सुपर्णपार्श्वे उरगः

બાધક શબ્દાદિક ભોગ હતા એનાથી મુક્ત બની જતા સુખપૂર્વક વિચરણું કરવામા તેને કોઈ પણ બાધ આવતો નથી આ પ્રમાણે આપણે પણ પીડાના હેતુ સમાન સર્વ ધનધાન્યાદિકનો પરિત્યાગ કરીને તેમજ દીક્ષા અગિકાર કરીને અપ્રતિબદ્ધ વિહારી થઈને સુખપૂર્વક વિચરીશુ ॥ ૪૬ ॥

ફરી એ વાતને દૃઢ કરવા માટે રાણી કહે છે—"गिध्धोवमे"-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—હે રાજન્! વિષયલોલુપી જનોને गीद्धोवमे-गृद्धोपमान् ગીધ સદૃશ नच्चा-ज्ञात्वा જાણીને તથા कामे-कामान् શબ્દાદિક વિષયોને ससारवड्ढणे-ससारवर्द्धनान् ભવવૃદ્ધિના કરવાવાળા नच्चा-ज्ञात्वा જાણીને આપ सुवण्णपासे

तथा—

मूलम्—

नागोव्व बंधणं छित्ता, अप्पणो वसइं वए ।
एयं पत्थं महाराय !, इसुयारे त्ति मे सुयं ॥४८॥

छाया—नाग इव बन्धनं छित्त्वा, आत्मनो वसतिं व्रजेः ।
एतत्पथ्यं महाराज! इषुकारेति मया श्रुतम् ॥४८॥

टीका—'नागोव्व' इत्यादि—

हे राजन्! नागः=हस्ती यथा-बन्धनं छित्त्वा, आत्मनो वसतिं विन्ध्याटवीं व्रजति। तथा त्वमपि बन्धनं=ज्ञानावरणीयादिकर्मबन्धनं छित्त्वा आत्मनो वसतिं=मुक्तिस्थानं व्रजेः गच्छ। एवमुपदिश्य निगमयितुमाह-'एयं' इत्यादि-हे महाराज! इषुकार! इत्येतत्पथ्यं हितं यन्मया साम्प्रतं भवते प्रोक्तं तत् मुनिजनसन्निधौ मया श्रुतम्। न तु मया स्वमनीषया प्रकल्प्य प्रोक्तम् ॥४८॥

इव) गरुड़के समीपमें सर्पकी तरह (सकमाणो-शङ्कमानः) भयत्रस्त होकर (तणुचरे-तनुचरे) यतनापूर्वक क्रियाओंमें प्रवृत्ति करो ॥४७॥

अथवा—'नागोव्व' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन्! (इव-इव) जैसे (नाग-नागः) हस्ती (बंधणं छित्ता-बन्धनं छित्त्वा) बंधनको छेदन करके (अप्पणो वसइं वए-आत्मनो वसतिं व्रजति) अपने स्थानभूत विंध्याटवीमें जाता है इसी तरह आप भी (बंधणं छित्ता-बन्धनं छित्त्वा) ज्ञानावरणीय आदि कर्म बन्धनको नष्ट कर अपने स्थानभूत (वसइं वए-वसतिं व्रजे.) मुक्तिमें जाओ (महाराय-महाराज) हे महाराज इषुकार! (एयं पत्थं-एतत्पथ्यम्) इसीमें भलाई है।

उरगोव्व-सुवर्णपार्श्वे उरग इव गरुडनी सामे पडेला सर्पनी माफक सकमाणो-शङ्कमानः भयग्रस्त थईने तणुचरे-तनुचरे यत्नपूर्वक क्रियाओमां प्रवृत्ति करो ॥४७॥

अथवा—"नागोव्व"-इत्यादि ।

अन्वयार्थ—हे राजन्! इव-इव जे रीते बंधनमां बंधायेल नाग-नाग हाथी ए बंधणं छित्ता-बन्धनं छित्वा बंधनने तोडी नाखीने अप्पणो वसइं वए-आत्मनो वसतिं व्रजति पोताना स्थानभूत विंध्याटवीमां चाल्या जाय छे एज प्रमाणे आप पण बंधणं छित्ता-बन्धनं छित्वा ज्ञानावरणीयादि कर्म बंधनने नाश करीने पोताना स्थानभूत वसइं वए-वसतिं व्रजे मुक्तिमां पहोंची जाओ। महाराय-महाराज हे महाराज इषुकार! एयं पत्थं-एतत् पथ्यम् एमांज तमारी

मूलम्—

चइत्ता विउलं रज्जं, कामभोगे य दुच्चए ।
निव्विसया निरामिसा, निन्नेहा, निप्परिग्गहा ॥४९॥
सम्मं धम्मं वियाणित्ता, चिच्चा कामगुणे वरे ।
तवं पगिज्झऽहक्खायं, घोरं घोरपरक्कमा ॥ ५० ॥

छाया—त्यक्त्वा विपुलं राज्यं, कामभोगांश्च दुस्त्यजान् ।
निर्विषयौ निरामिषौ, निःस्नेहौ निष्परिग्रहौ ॥४९॥
सम्यग् धर्मं विज्ञाय, त्यक्त्वा कामगुणान् वरान् ।
तपः प्रगृह्य यथाऽऽख्यातं, घोरं घोरपराक्रमौ ॥५०॥

टीका—'चइत्ता' इत्यादि—

विपुल=विशालं राज्यं दुस्त्यजान्=दुष्परिहरान् कामभोगान्=शब्दादिविषयांश्च त्यक्त्वा=परित्यज्य सम्यग्=यथावस्थितं धर्मं=श्रुतचारित्रात्मकं विज्ञाय=विशेषतो-

(त्ति-इति) इसी प्रकार (मे-मया) मैंने (सुयं-श्रुतम्) मुनिजनोंके समीप सुना है।

भावार्थ—कमलावतीने कहते २ यह भी कह दिया कि हे नाथ! सबसे उत्तम मार्ग तो यह है कि जिस प्रकार गजराज बंधनसे रहित हो कर अपने स्थान पर चला जाता है उसी प्रकार आपको भी कर्मोंका बंधन तोड कर मुक्तिस्थानमें जाना चाहिये। क्यों कि आत्माकी भलाई इसीमें है। अतः इसी निमित्तको लेकर मैंने यह सब आपसे कहा है। जैसे मैंने मुनिराजोंके मुखसे सुना है ॥ ४८ ॥

इस प्रकार कमलावतीके वचन सुनकर प्रतिबुद्ध हुए राजाने तथा कमलावतीने क्या किया? यह इन दो गाथाओं द्वारा प्रकट किया जाता है—

ભલાઈ છે, त्ति-इति આ પ્રમાણે मे-मया મેં सुयं-श्रुतम् મુનિરાજો પાસેથી સાંભળેલ છે

ભાવાર્થ—કમલાવતીએ કહેતાં કહેતાં એ પણ કહી દીધું કે, હે નાથ! સહુથી ઉત્તમ માર્ગ તો એ છે કે, જે રીતે ગજરાજ બંધનથી મુક્ત થઈને પોતાના મૂળસ્થાન તરફ ચાલ્યો જાય છે, એજ રીતે આપે પણ કર્મોના બંધન તોડી નાખીને મુક્તિ સ્થાનમાં જવું જોઈએ કેમકે, આત્માનું શ્રેય એમાંજ છે આ નિમિત્તે જ આપને મેં આ સઘળું કહેલ છે કે જે મેં મુનિરાજોના મુખેથી સાંભળેલ છે ॥૪૮॥

આ પ્રમાણે કમળાવતીનાં વચન સાંભળીને પ્રતિબુદ્ધ થયેલા રાજાએ તથા કમળાવતીએ શું કર્યું? એ આ બે ગાથાઓથી પ્રગટ કરવામાં આવે છે—

ऽवबुध्य वरान्=श्रेष्ठान् कामगुणान्=शब्दादिविषयान् त्यक्त्वा, 'चइत्ता' 'कामभोगे' इति पदद्वये माग्युक्तेऽपि 'चिच्चा' 'कामगुणे' इति पुनरभिधानं त्रिकरण त्रियोगत परित्याग सूचयितुम्। तथा यथाऽऽख्यातम्=तीर्थङ्करगणधरादिभिर्येन प्रकारेण कथित तथैव घोरम्=कातरपुरुषैरत्यन्तदुश्चर तपः=अनशनादिकं प्रगृह्य=स्वीकृत्य निर्विषयौ=वर्जितशब्दादिविषयौ कामभोगपरित्यागात्, अथवा-विषयो देशस्तद्रहितौ, राष्ट्रपरित्यागात्, निरामिषौ = भोगामिषवर्जितौ विषयामिषत्व-परित्यागात्, निःस्नेहौ=स्नेहरहितौ स्वजनादिप्रेमपरित्यागात्, निष्परिग्रहौ बाह्य

'चइत्ता' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(विउल-विपुलम्) विशाल (रज्ज-राज्यम्) राज्यवैभव तथा (दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च) दुस्त्यज-जो छोडना बहुत ही कठिन था ऐसे कामभोगोंका (चइत्ता-त्यक्त्वा) परित्याग करके पश्चात् (सम्म धम्म विणायित्ता-सम्यक् यथावस्थित-धर्म विज्ञाय) यथावस्थित धर्म श्रुतचारित्ररूप धर्म-के स्वरूपको अच्छी तरह विशेषरीति-से समझकर (दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान्-कामगुणान् त्यक्त्वा) श्रेष्ठ शब्दादिकोंके विषयोंका त्रिकरण त्रियोगसे त्याग करके (जहक्ख यथा ख्यातम्) तीर्थंकरादिकोंने जैसी विधिसे आराधन करना है उसी विधिके अनुसार (घोर-घोरम्) कायरों द्वारा आचरित १ सर्वथा अशक्य ऐसे (तव-तप.) अनशन आदि तपोंको (पगिज्झ-१ स्वीकार करके (निव्विसया-निर्विषयौ) कामभोगादिकोंसे रहित-अ अपने देशसे रहित तथा (निरामिसा-निरामिषौ) भोगरूप आमि रहित एव (निन्नेहा-निःस्नेहौ) स्वजनादिकके प्रेमबधनसे रहित हु

"चइत्ता" ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—विउल-विपुलम् વિશાળ रज्ज-राज्यम् રાજ્ય વૈભવ दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च દુસ્ત્યજ્ય જેને છોડવુ ખૂબ જ કઠણ હ(એવા કામભોગોનો चइत्ता-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરીને પછીથી सम्म धम्म विणायित्ता - सम्यक् - यथावस्थित - धर्म विज्ञाय યથાવસ્થિત ધર્મ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજીને दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान् कामगुणान त्यक्त्वा શ્રેષ્ઠ શબ્દાદિક વિષયોનો ત્રિકરણ ત્રિયોગથી ત્યાગ કરીને जहाक्खाय-यथाख्यातम् તિર્થંકરાદિકોએ જે વિધિથી આરાધના કરવાનું બતાવેલ છે એ વિધિ અનુસાર घोर-घोरम् કાયરો જેને કરી શકતા નથી એવા तव-तप અનશન આદિ તપોનો पगिज्झ-प्रगृह्य સ્વીકાર કરીને निव्विसया-निर्विषयौ કામ ભોગાદિકથી રહિત અથવા પોતાના દેશથી દૂર અને निरामिसा-निरामिषौ ભોગ રૂપ આમિષથી રહિત તેમજ निन्नेहा-नि स्नेहौ સ્વજનાદિકના પ્રેમબંધનથી અલગ

भ्यन्तरपरिग्रहद्वयवर्जनात्, तथा-घोरपराक्रमौ-घोरः-भयानकः, पराक्रमः=बल कर्मशत्रु विजये ययोस्तौ घोरपराक्रमौ, उग्रतपः समाचरणात्, जातौ ॥४९-५०॥

सम्प्रत्यध्ययनार्थमुपसहरन्नाह-

मूलम्—

एवं ते कमसो बुद्धा, सव्वे धम्मपरायणा ।
जम्ममच्चुभयोव्विग्गा, दुक्खस्संत-गवेसिणो ॥ ५१ ॥

छाया--एव ते क्रमशो बुद्धाः, सर्वे धर्मपरायणाः ।
जन्ममृत्युभयोद्विग्ना, दुःखस्यान्तगवेषिणः ॥ ५१॥

टीका—' एव ते ' इत्यादि—

एवम्=अमुना प्रकारेण क्रमशः=पूर्वोक्तक्रमेण बुद्धाः=प्राप्तप्रतिबोधाः, जन्ममृत्युभयोद्विग्नाः=जन्ममृत्योर्यद् भय तेन उद्विग्नाः=त्रस्ताः, तथा-दुःखस्य=शारीरिक मानसिक दुःखस्य, अन्तगवेषिणः=पर्यवसानान्वेषकाः सकलदुःखनाश गवेषणशीलाः सन्तः,ते सर्वे=भृगिपुरोहितादयो धर्मपरायणाः=धर्मैकनिष्ठा जाताः॥५१॥

दोनों राजारानी (निप्परिग्गहा-निष्परिग्रहौ) बाह्य एव आभ्यन्तर परिग्रहके त्याग करदेनेसे (घोरपरक्कमा जाए-घोरपराक्रमौ जातौ) कर्मरूपी शत्रुओंके विजय करनेमें विशिष्ट बलसंपन्न बन गये ॥४९॥५०॥

अब अध्ययनका उपसहार करते हुए कहते है—'एव ते' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(कमसो-क्रमशः) अनुक्रमसे (एव-एवम्) इस प्रकार (बुद्धा-बुद्धाः) प्रतिबोधित हुए (सव्वे-सर्वे) वे सबके सब छहों (जम्ममच्चु भयोव्विग्गा-जन्म मृत्यु भयोद्विग्नाः) जन्म मरणके भयसे उद्विग्न बनकर (दुक्खस्संतगवेसिणो-दुःखस्यान्तगवेषिण) शारीरिक एव मानसिक दुःखोंका अन्त अब किसप्रकार होगा इस बातकी गवेषणा करनेमें

બનીને એ બન્ને રાજા અને રાણીએ निप्परिग्गहा-निष्परिग्रहौ બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી દેવાથી घोरपरक्कमा जाए-घोरपराक्रमौ जातौ કર્મરૂપી શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવવામાં વિશિષ્ટ એવું બળ સંપાદન કર્યું ॥૪૯॥૫૦॥

હવે અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરતાં કહે છે—" एव ते "-ઈત્યાદિ !

અન્વયાર્થ—कमसो-क्रमश અનુક્રમથી एव-एवम् આ પ્રમાણે बुद्धा-बुद्धा પ્રબોધિત થઈને सव्वे-सर्वे એ સઘળા છએ છ જીવો जम्ममच्चूभयोव्विग्गा-जन्म मृत्युभयोद्विग्ना જન્મ મરણના ભયથી ઉદ્વિગ્ન બનીને શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો અંત હવે કયા પ્રકારે કરી શકાય આ વાતની ગવેષણા કરવામાં લવલીન બન્યા અને

ऽवबुध्य वरान्=श्रेष्ठान् कामगुणान्=शब्दादिविषयान् त्यक्त्वा, 'चइत्ता' 'कामभोगे' इति पदद्वये प्रागुक्तेऽपि 'चिच्चा' 'कामगुणे' इति पुनरभिधानं त्रिकरण त्रियोगत परित्याग सूचयितुम्। तथा यथाऽऽख्यातम्=तीर्थकरगणधरादिभिर्येन प्रकारेण कथित तथैव घोरम्=कातरपुरुषैरत्यन्तदुश्चर तपः=अनशनादिकं प्रगृह्य=स्वीकृत्य निर्विषयौ=वर्जितशब्दादिविषयौ कामभोगपरित्यागात्, अथवा-विषयो देशस्तद्रहितौ, राष्ट्रपरित्यागात्, निरामिषौ = भोगामिषवर्जितौ विषयाभिष्वङ्ग-परित्यागात्, निःस्नेहौ=स्नेहरहितौ स्वजनादिप्रेमपरित्यागात्, निष्परिग्रहौ बाह्या

'चइत्ता' इत्यादि।

अन्वयार्थ—(विउल-विपुलम्) विशाल (रज्ज-राज्यम्) राज्यवैभव तथा (दुच्चए कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च) दुस्त्यज-जो छोडना बहुत ही कठिन था ऐसे कामभोगोंका (चइत्ता-त्यक्त्वा) परित्याग करके पश्चात् (सम्म धम्म विणायित्ता-सम्यक् यथावस्थित-धर्मं विज्ञाय) यथावस्थित धर्म श्रुतचारित्ररूप धर्म-के स्वरूपको अच्छी तरह विशेषरीति-से समझकर (दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान्-कामगुणान् त्यक्त्वा) श्रेष्ठ शब्दादिकोंके विषयोंका त्रिकरण त्रियोगसे त्याग करके (जहक्खायं यथा ख्यातम्) तीर्थंकरादिकोंने जैसी विधिसे आराधन करना है उसी विधिके अनुसार (घोर-घोरम्) कायरों द्वारा आचरित [illegible] सर्वथा अशक्य ऐसे (तव-तपः) अनशन आदि तपोंको (पगिज्झ-[illegible] स्वीकार करके (निव्विसया-निर्विषयौ) कामभोगादिकोंसे रहित-[illegible] अपने देशसे रहित तथा (निरामिसा-निरामिषौ) भोगरूप आ[illegible] रहित एव (निन्नेहा-निःस्नेहौ) स्वजनादिकके प्रेमबधनसे रहित हु[illegible]

"चइत्ता" ઈત્યાદિ

અન્વયાર્થ—विउल-विपुलम् વિશાળ रज्ज-राज्यम् રાજ્ય વૈભવ दुच्च[illegible] कामभोए य-दुस्त्यजान् कामभोगान् च દુસ્ત્યજ્ય જેને છોડવુ ખૂબ જ કઠણ હ[illegible] એવા કામભોગોને चइत्ता-त्यक्त्वा પરિત્યાગ કરીને પછીથી सम्म धम्म विण चित्ता – सम्यक् – यथावस्थित – धर्मं विज्ञाय યથાવસ્થિત ધર્મ શ્રુતચારિત્રરૂ ધર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે સમજીને दुच्चए कामगुणे चइत्ता-दुस्त्यजान् कामगुणा त्यक्त्वा શ્રેષ્ઠ શબ્દાદિક વિષયોનો ત્રિકરણ ત્રિયોગથી ત્યાગ કરીને जहाक्खाय यथाख्यातम् તીર્થંકરાદિકોએ જે વિધિથી આરાધના કરવાનુ બતાવેલ છે [illegible] વિધિ અનુસાર घोर-घोरम् કાયરો જેને કરી શકતા નથી એવા तव-तप અનશન આદિ તપોને पगिज्झ-प्रगृह्य સ્વીકાર કરીને निव्विसया-निर्विषयौ કા[illegible] ભોગાદિકથી રહિત અથવા પોતાના દેશથી દૂર અને निरामिसा-निरामिषौ ભોગ રૂપ આમિષથી રહિત તેમજ निन्नेहा-निःस्नेहौ સ્વજનાદિકના પ્રેમબંધનથી અલ[illegible]

स्पष्टप्रतिपत्तये पुनरप्याह—

मूलम्—

रायां यं संह देवीएं, मांहणो यं पुरोहिंओ ।

मांहणी दांरगा चेवं, संव्वे ते परिनिव्वुडेत्ति वेमि ॥५३॥

छाया—राजा च सह देव्या, ब्राह्मणश्च पुरोहितः ।

ब्राह्मणी दारकौ चैव, सर्वे एते परिनिर्वृता इति ब्रवीमि ॥५३॥

टीका—'राया य' इत्यादि—

देव्या=कमलावत्या सह राजा=इषुकारः, च=पुनः पुरोहितो ब्राह्मणो भृगुः, च=पुनः तत्पत्नी ब्राह्मणी=यशानाम्नी, तयोः दारकौ=पुत्रौ देवभद्रयशोभद्रनामानौ चैव=चापि, एवकारोऽप्यर्थकः, एते सर्वे=षडपि परिनिर्वृताः=कर्माग्न्युपशमतः शीतीभूता मुक्तिं गता इत्यर्थः । 'इति' 'ब्रवीमि' इत्यस्यार्थं पूर्ववद् बोध्यः ॥५३॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा कलित-ललितकलापालापक प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपति-कोल्हापुरराजप्रदत्त-"जैनशास्त्राचार्य"-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्य-श्रीघासीलालव्रतिविरचितायाम् "उत्तराध्ययनसूत्रस्य" प्रियदर्शिन्याख्याया व्याख्यायाम्—'इषुकारीयं' नाम चतुर्दशमध्ययन-सम्पूर्णम् ॥१४॥

इसी बातको पुनः उन छहोंके अनुक्रमसे नामनिर्देश पूर्वक सूत्रकार कहते हैं—'राया य' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(देवीए-देव्या) कमलावती देवीके (सह-सह) साथ (राया-राजा) इषुकार राजा (य-च) और (पुरोहिओ माहणो-पुरोहितः ब्राह्मणः) पुरोहित ब्राह्मण तथा (माहणी-ब्राह्मणी) उसकी

આ વાતને ફરીથી છએના અનુક્રમથી નામ નિર્દેશથી સૂત્રકાર કહે છે—

'राया य' इत्यादि ।

અન્વયાર્થ—देवीए-देव्या કમળાવતી દેવીની सह-सह સાથે ઈષુકાર राया-राजा રાજા य-च અને पुरोहिओ माहणो-पुरोहित ब्राह्मण પુરોહિત બ્રાહ્મણ તથા माहणी-ब्राह्मणी બ્રાહ્મણી दारगाचेव-दारकौ चैव એમના દેવભદ્ર અને યશોભદ્ર એ

मूलम्—

सासणे विगयमोहाणं, पुव्विंभावणभाविया ।
अचिरेणेव कालेण, दुक्खस्संतमुवागया ॥ ५२ ॥

छाया—शासने विगतमोहाना, पूर्वभावनाभाविताः ।
अचिरेणैव कालेन, दुःखस्यान्तमुपागताः ॥५२॥

टीका—'सासणे' इत्यादि—

पूर्वभावनाभाविताः=पूर्वस्मिन्=पूर्वभवे या भावनाः=अनित्याशरणादिद्वादशविधभावनास्ताभिर्भाविता वासिताः-जन्मान्तरीय सम्यक्क्रियाभ्यासरूपद्वादशविधमनःपरिणतिवासितान्तःकरणाः ते षडपि विगतमोहानाम्=वीतरागाणामर्हतां शासने सस्थिता अचिरेणैव कालेन=स्तोककालेनैव दुःखस्य=चतुर्गतिकसंसाररूपस्य अन्तम्=अवसानमुपागता प्राप्ताः ॥५२॥

लवलीन बने और इसीलिये (धम्म परायणा-धर्मपरायणाः जाताः) धर्ममेंही एकनिष्ठा जिन्होंको ऐसे हो गये ॥५१॥

फिर भी—'सासणे' इत्यादि ।

अन्वयार्थ—(पुव्विं भावणभाविया-पूर्वभावना भाविताः) पूर्वभवमें भाई गई जो अनित्य अशरण आदि बारह प्रकारकी भावनाएँ है उनसे भावित अन्तःकरणवाले ये छहों जीव (विगयमोहाण-विगतमोहानाम्) वीतरागप्रभुके (सासणे-शासने) शासनमे स्थित होते हुए (अचिरेणेव कालेण दुक्खस्संतमुवागया-अचिरेणैव कालेन दुःखस्यान्तमुपागताः) बहुत थोडे समयमे ही चतुर्गतिरूप संसारके अन्तको प्राप्त हो गये । अर्थात् मोक्षमे गये ॥५२॥

એથી धम्मपरायणा-धर्मपरायणा ધર્મમા એકનિષ્ઠામય તેઓ બની ગયા ॥ ૫૧ ॥

ફરી પણ—"आसणे"-ઈત્યાદિ ।

અન્વયાર્થ—पुव्विभावणभाविया-पूर्वभावनाभावित પૂર્વભવમા અનિત્ય આશરણ આદિ બાર પ્રકારની ભાવનાઓ જેમણે ભાવેલ હતી, એને લઈને ભાવિત અંતઃકરણ બનેલા એ છએ જીવ विगयमोहाण-विगतमोहानाम् વીતરાગ પ્રભુના सासणे-शासने શાસનમા સ્થિત થઈને आचिरेणेव कालेण दुक्खस्सतमुवागया-अचिरेणैव कालेन दुखस्यान्तमुपागता બહુ જ થોડા સમયમા જ ચતુર્ગતિરૂપ સંસારના અંતને પામ્યા અર્થાત્ એ છએ જીવ ગયા ॥૫૨॥

पत्नी यशा तथा (दारगाचेव-दारकौ चैव) उनके देवभद्र तथा यशोभद्र ये दोनों पुत्र (ते सव्वे-एते सर्वे) इन सब छहों व्यक्तियों ने (परिनिव्वुडे-परिनिर्वृत्ताः) कर्मरूपी अग्निके उपशमन हो जानेसे शीतीभूत होकर मुक्तिको प्राप्त किया ॥ ५३ ॥

यह चौदहवें अध्ययनका हिन्दी अनुवाद सम्पूर्ण हुआ ॥ १४ ॥

બન્ને પુત્રો ते सव्वे-एते सर्वे આ સઘળા છએ જણા परिनिव्वुडे-परिनिर्वृताः કર્મરૂપ અગ્નિના ઉપશમનથી શીતીભૂત થઇને મુક્તિને પામ્યા ॥ ૫૩ ॥

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ચૌદમા અધ્યયનનો ગુજરાતી ભાષા અનુવાદ સંપૂર્ણ થયો ॥ ૧૪ ॥